

תורה TORA

Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla

TORA ve Aftara

5. Kitap

דברים DEVARİM

וְלַמְדֶתֶם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם

Tanrı'nın sözlerini oğullarınıza öğretin (Devarim 11:19).

וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל:

“Vezot Atora Aşer Sam Moşe Lifne Bene Yisrael”

ב"ה

TORA

Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla

TORA ve AFTARA

5. Kitap

DEVARİM

Çeviri ve Düzenleme

MOŞE FARŞİ

Açıklama Çeviri Ekibi

DİANA YANNİ

SELİN SAYLAĞ

Yayın Yönetmeni

ESTER ASA

Editör Ravlar

Rav YİTSHAK HALEVA - Rav MOŞE BENVENİSTE - Rav YEUDA ADONİ

Rav NAFİ HALEVA - Rav İZAK PERES - Rav İZAK ALALUF

Danışman Rav

Rav ELİYAU KOEN

Kapak Tasarım: Jojo Kamhi (Fon: Megilat Ester)

Dizgi: Rekart Reklam - Tülay Yazan

Baskı: Empati Matbaacılık Reklamcılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Zafer Mah. Güldağ Sok. No: 10/A Bahçelievler-İstanbul

1. Baskı: Temmuz 2009 - Tamuz 5769

2. Baskı: Temmuz 2012 - Tamuz 5772

ISBN: 978-9944-994-34-7

Sertifika No: 12211

GÖZLEM

GÖZLEM GAZETECİLİK BASIN VE YAYIN A.Ş.

Atiye Sok. Polar Apt. 12/6 Teşvikiye - İstanbul

Tel.: 0 212 240 41 44 - 0 212 231 92 82

Faks: 0 212 231 92 83

e-mail: kitabevi@salom.com.tr

http://www.gozlemkitap.com

וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׁם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל:

“Vezot Atora Aşer Sam Moşe Lifne Bene Yisrael”

ב"ה

BU KİTABIN OLUŞUMUNDA KATKIDA BULUNANLAR

Eti & Viktor Rozanes

Şeli & Sabetay Toros

Meri & Jojo Yosef Kamhi

Ester & Albert Asa

Lolita & Adil Anjel

Lili & İzi Doenyas

Leyla & Simon Nahmiyas

Sibel & Yosi Kalaora

Beki & Elyo Rubin

Yıldız & Yusuf Danon Andiç

Luna & Murat Kohen Bildirici

Tora Grup

Bana Tora sevgisini aşılayan

Sevgili Dedem

זכרונו לברכה

Ankaralı Hayim Salamon Behar Eliyau

anısına

Alber M. Levi

ברכת כהנים
Koenlerin Duası

יְבָרֶכֶךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶכָּהּ:

*Ulu İnancımız seni kutsasın
ve korusun*

יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיַחַנֶּנָּהּ:

*Ulu İnancımız ışıǵı ile yaşamını aydınlatsın
ve desteklesin*

יֵשָׁא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיִשֶּׁם לָהּ שָׁלוֹם:

*Ulu İnancımız seni yüksekliklerine yüceltsin
ve sana huzuru sağlasın*

Bamidbar (6:24-25-26)

Türkiye
Hahambaşılığı
הרבנות הראשית
בתורקיה

ב"ה

Bundan önceki dört kitabı hazırlayan dindaşlarımızın bu kez hazırladıkları Tora'mızın beşinci kitabı olan Devarim kitabını okuduk. Bu denli güçlü bir eserin meydana getirilişindeki zorlukları düşünecek olursak hazırlayanlarını ne kadar tebrik etsek azdır.

Değerli okurlar!

Toramızın dört kitabı gibi beşinci kitabı olan Devarim Kitabı da bize güzel öğretiler, değerli mesajlar ve de davranış kuralları öğretir. Bu kitaptaki her Peraşa, Moşe Rabenu'nun güzel lisanı ile yapılan muhteşem bir vaazı teşkil eder. Şemot Kitabında Moşe Rabenu'nun Yüce Tanrı'ya "ben konuşma zorluğu çeken bir insanım Paro'nun karşısına çıkıp nasıl konuşabilirim" sözlerine karşı Yüce Tanrı insana konuşma yeteneğini veren ben değil miyim? diye cevaplar. Nitekim, Devarim kitabındaki vaazlar bu konuşmayı ne kadar güzel kanıtlar.

Moşe Robenu, kitabın ilk peraşası olan Devarim Peraşasında Bene İsrail'in çölde bulundukları yerleri isimleri ile zikreder. Fakat amacı Bene İsrail'e 40 yıl çölde yaptıkları hataları hatırlatmaktır. Onları rencide etmemek için, günahlarını değil yerlerin isimlerini sayar. Bene İsrail, Moşe Rabenu'nun amacını anlar ve Teşuva yani pişmanlık duyarlar. Rabilerimize göre pişmanlık duyulan günahlar sevaba dönüşür. Moşe Rabenu bilahare Bene İsrail'e yaptıkları günahları, bilhassa Altın buzağı ve Meragelim, Kenaan topraklarına gönderilen 12 öncü konusunu tekrar eder ki yeni nesiller bundan ders alsınlar, dolayısıyla bizler de, her hafta okuduğumuz Peraşalardan inanılmaz mesajlar almaktayız.

Kitabın ikinci bölümünde Sinay dağında on emrin alınışını Moşe Rabenu usta bir ressam gibi bir tablo halinde sunar.

Kitabın üçüncü bölümünde geçmiş dört kitapta verilmemiş idari, ailevi, zirai kuralları okuruz.

Değerli okurlar

Arkadaşlarımızın hazırladıkları bu kitabı okudukça merak ettiğimiz konuları anlayacağız, aynı zamanda, "והגית בו יומם ולילה", Tora'yı gece gündüz okuma buyruğunu yerine getireceğiz.

"ושננתם לבניך"

Çocuklarımıza da okutarak çocuklarımıza öğretme buyruğunu da uygulamış olacağız.

Mutluyuz, Cemaatimiz böyle bir esere sahip oldu.

Mutluyuz, Cemaatimizde böyle bir eser vücuda getirecek genç elemanlara sahip olduğumuz için. Bu eseri meydana getiren kardeşlerimizi tebrik eder, Yüce Tanrı'nın dualarına mazhar olmalarını dileriz.

חזקו ואמצו

BET - DİN

Rav Moşe Benveniste

Rav Yeuda Adoni

Rav Naftali Haleva

Rav İzak Peres

Rav İsak Alaluf

Türkiye Hahambaşılığı

הרבנות הראשית
בניו יורק

ב"ה

“Devarim”; “Hamışa Humşe Tora / Tora’nın Beş Kitabı” olarak tanımladığımız “Tora” bütünüünün kendinden önceki bölümlerde kayıtlı bulunan kimi hususların ağırlıklı olarak vurgulanıp yine-
lendiği beşinci ve sonuncu bölümdür.

Bununla birlikte “Devarim”; sadece Moşe Rabenu’nun “Tora”nın bundan önceki dört bölümünün özetle tekrarlaması olmakla kalmaz, buna ek ve en azından bu kadar önemli olmak üzere, fani ha-
yatının son demlerine ulaştığının bilincinde olan Moşe Rabenu’nun son kırk yıldır rehberliğini ve
liderliğini yaptığı Bene Yisrael toplumuyla vedalaşması sırasında gerekli gördüğü uyarı ve nasi-
hatlerde bulunması ile geleceğe yönelik öngörülerini belirtmesi ve nihayet atalar döneminden son-
raki ilk İbrani önder olarak vasiyetlerini bildirmesine tanıklık eder:

“ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלוהי”

“Görünüz ki, Tanrımın bana buyurduğu üzere, yasa ve kuralları sizlere öğrettim..”.

“ושמרתם ועשיתם כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים”

“Riayet edip uygulayınız zira bu halklar nezdindeki anlayışlılığınız ve bilgeliğinizdir.”

“Devarim” bir yönüyle de Moşe Rabenu’nun Bene Yisrael’in Tanrı’yla ilişkisi bağlamında en doğru
ve en sağlıklı yöntemin, yani Aavat Aşem/Tanrı sevgisi”nin merkeze alınmasıyla ilgili vasiyetini
aktarıyor olması bakımından önemli bir kaynaktır. Ancak bu vasiyetin doğru anlaşılmasıyla ki, “
Yirat Aşem/Tanrı korkusu” olarak takdim edilen duygu Musevi inançlısının benliğinde aslına uygun
şekliyle Tanrı’nın hoşnutluğunu kaybetme kaygısı olarak gerçek yerini bulur. Bununla da kalınmaz;
Tanrı inancının ciddi bir duygu olması gerektiği de açıkça vurgulanır:

“ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך”

“Tanrı’n Ad.’ı Tüm gönlünle, tüm ruhunla ve tüm varlığınla seveceksin..”

“לא תנסו את ה' אלהיכם”

“Tanrı’yı sınamaya yeltenmeyin..”

“Devarim” bir başka yönüyle “Tora” bütünü içinde İbrani dilinin kullanım mükemmeliyeti bakımın-
dan en üst düzeydeki şiirlerinden birini; “Şirat Aazinu”yu barındırmaktadır. Bilindiği gibi Moşe
Rabenu tüm toplum önünde baştan sona kadar okuduğu bu şiirinde sözlerine ilk kez gökleri ve
yeryüzünü şahit tutar:

“האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי- פי”

“Gökler diyeceklerime kulak versin yeryüzü ağzımın söylediklerini dinlesin”

“Devarim” hakkında ilk akla gelenler bile, bir kitabın önsözünün sınırlarını değil, birçok kitabın da
sınırlarını aşar.

Elimizde tuttuğumuz bu kitapla “Tanah”ın “Torat Moşe” olarak da tanımlanan bölümünün ülke-
mizde ve dilimizde ilk defa ve böylesi mükemmel bir şekilde yayımlanması olağanüstü diyebile-
ceğimiz bir başarı örneği olarak tamamlanmış bulunuyor. Bunu gerçekleştiren gönüllü kadroya
duyduklarım takdirin ötesinde hayranlık sınırlarını da aşmış bulunmaktadır. Bu duygularımı ifade
edebileceğim sözcükleri bulmakta güçlük çektiğimi itiraf ediyorum.

Umutum ve dileğim bu kadronun başlattığı işi daha da ileriye götürerek “Tanah” bütünüünü de
dilimize kazandırmasıdır. Kendilerinden böyle bir işaret almış olmam cemaatimiz adına bana gurur
veriyor. Kutsal “Tora”nın kendilerine rehber olacağından eminim.

וכולם יתברכו ממעון הברכות

Rav İsak HALEVA
Türkiye Hahambaşısı

15 Kislev 2769
12 Aralık 2008
Erev Şabat Vayışlah

Sayın Okurlar ve saygıdeğer öğrenciler,

“Okurlar”ın yanı sıra sizlere “öğrenciler” diye hitap etmemin sebebi, şu anda elinizde tuttuğunuz kitabın sıradan kitaplara benzememesidir. Sıradan kitaplar genellikle bir kere okunduktan sonra kütüphanedeki yerlerine bırakılır. Bu kitap ise, inancımıza göre “kutsalların kutsalı” olan Sefer-Tora’dır ve sizler tarafından, hiç olmazsa Şabat günlerinde ve hafta içi günlerin belirli saatlerinde açılması ve içeriğinin Haftanın Peraşası şeklinde okunması gerekir. Okuma derken, pasukların bir kısmının açıklamaları ile beraber okunması, anlaşılması ve akılda tutulmasını kastediyorum.

Bu çalışmaya her aşamada katkıda bulunan herkesi ve özellikle çalışmayı başlatan Tora Grubu’nu içtenlikle tebrik ederim. Kitabı hazırlayan, aile yakınım ve değerli öğrencilerimden biri olan Moşe Farsi, gecesini gündüzüne katarak birçok Tora açıklama otoritesinin eserlerini gözden geçirip öğrendikten sonra, akıcı ve anlaşılır bir lisanla Türkçe’ye çevirmiş ve nihayet sonuncu kitap olan bu Devarim kitabını sizlere sunmayı başarmıştır. Kendisini bu vesileyle candan kutlamayı bir borç biliyorum.

Hahamlarımız “**En A-mitsva Nikret, Ella Al Şem Gomera – Bir Mitsva, onu tamamlayanın adıyla anılır**” demişlerdir. Ne mutlu ona ki, Bereşit kitabını hazırlamaya başladığı azimle sonuna kadar gelmeyi başarabilmiştir. “**Tehezakna Yadeha – Ellerin Kuvvetlensin**”, ellerin dert görmesin; Amen.

Sizlere gelince değerli okurlar,

Peygamber Amos şu kehanette bulunmuştur: “**Tanrı şöyle diyor: Öyle günler gelecek ki sizlere açlık getireceğim. Bu açlık ve susuzluk ekmeğe ve suya yönelik değil, Tanrı’nın sözlerini işitme ve anlama açlığı olacaktır**” (Amos 8:11).

Sizler, İstanbul/Türkiye Yahudileri;

Bu açlık ve susuzluk günleri, içinde yaşadığınız günlerdir. Son zamanlarda Yahudilik hakkında birçok broşür ve kitapçık yayınlandığını görmekteyim. Tora öğrenimine ne kadar aç ve susuz olduğunuzu biliyorum. İşte, elinizdeki eserin bu açlığı ve susuzluğu bir nebze gidereceği muhakkaktır.

Tavsiyem, gruplar halinde toplanıp bu kitabı incelemek ve öğrenmek üzere kurslar açmanızdır. Çağrımızın boşa gitmeyeceğinin garantisi olun. Bu öğrenime paralel olarak **Leşon Akodeş** (Kutsiyet Lisanı veya Kutsal Lisan) diye bilinen İbranice’yi öğrenmeye başlayın ki, ileride “Kutsalların Kutsalı” olan Sefer-Tora’yı orijinal dilinde okuyup anlayabilesiniz.

Sefer-Tora Bet harfiyle başlar – “**Bereşit Bara E-lokim...**” – ve *Lamed* harfiyle sona erer: “... **Leene Kol Yisrael**”. Sefer-Tora’nın son peraşası, sözcük anlamı “**İşte beraha budur**” olan Vezot Aberaha’dır. Bu son peraşa Simhat Tora gününde okunur. Bu günde aynı zamanda Sefer-Tora’nın ilk peraşası olan Bereşit de okunmaya başlanır.

Bununla bizlere iki büyük mesaj verilmektedir:

1- Yahudi Milleti olarak bizlere verilen en büyük ve en kıymetli beraha Sefer-Tora’dır: “**Vezot Aberaha – İşte Beraha Budur**”.

2- *Lamed* ve *Bet* harfleri İbranice’de “**Lev – Kalp**” sözcüğünü oluşturur. Biyolojik yaşam kalbin çarpması sayesinde devam eder. Benzer şekilde Yahudi yaşamının devamlılığı da manevi kalbimizi teşkil eden Sefer-Tora’nın etüt edilmesi ve mitsvalarının yerine getirilmesi sayesinde mümkündür.

Tanrı’nın Berahası’nın daima üstünüzde olması dileğiyle, hoşça kalın.

Rav Eliyau Koen
Mahazike-Tora Sinagogu
Bat-Yam

İÇİNDEKİLER

Çevirenin Önsözü

Detaylı Peraşa İndeksi

Tora Okuma Berahaları

Aftara Okuma Berahaları

	TORA	AFTARA
DEVARİM	3	903
VAETHANAN	61	907
EKEV	165	911
REE	247	915
ŞOFETİM	357	917
Kİ TETSE	449	921
Kİ TAVO	577	923
NİTSAVİM	657	927
VAYELEH	689	931
AAZINU	713	935
VEZOT ABERAHA	775	

ÖZEL GÜNLERDE OKUNAN PERAŞALAR

ROŞ HODEŞ PERAŞASI	827	943
AFTARAT EREV ROŞ HODEŞ		939
TİŞA BEAV PERAŞASI	829	949
TAANİT PERAŞASI	833	778
ROŞ AŞANA'NIN İLK GÜNÜ	837	959
ROŞ AŞANA'NIN İKİNCİ GÜNÜ	843	965
YOM KİPUR - ŞAHRİT'TE	849	969
YOM KİPUR - MİNHA'DA	855	973
SUKOT'UN İLK GÜNÜ	859	981
SUKOT'UN İKİNCİ GÜNÜ - ERETS YİSRAEL	867	985
SUKOT'UN ÜÇÜNCÜ GÜNÜ	869	
SUKOT'UN DÖRDÜNCÜ GÜNÜ	871	
SUKOT'UN BEŞİNCİ GÜNÜ	873	
SUKOT'UN ALTINCI GÜNÜ	875	
SUKOT'UN YEDİNCİ GÜNÜ (OŞANA RABA)	877	
SUKOT - ŞABAT HOL AMOED	879	989
ŞEMİNİ HAG AATSERET - DİASPORA	883	993
SİMHA TORA	891	997
SÖZLÜK	998	

ÖNSÖZ

Mişne Tora

Tamamına yakın kısmı Moşe Rabenu'nun ölümünden önce verdiği uzun nutkun sözlerinden oluşan – ve bu nedenle “**Devarim – Sözler**” olarak adlandırılan – Tora'nın beşinci ve son kitabı, bir öğretmen öğrencilerine verdiği ders için yaptığı kısa bir tekrar misali, Tora'nın bir tekrarı niteliğindedir. Bu kitapta Moşe Rabenu, halka Mısır Çıkışı'ndan sonra yaşanan bazı olayları hatırlatıp bunlardan gereken dersleri çıkarmalarını telkin etmektedir. Bunun yanında bu kitapta bazı yeni mitsvaların yanında Tora'nın daha önce verilmiş olan bazı mitsvaları da tekrarlanmakta ve onlar hakkında yeni bazı ayrıntılara yer verilmektedir. Bu içeriği nedeniyle, Devarim kitabı aynı zamanda “**Mişne Tora – Tora'nın Tekrarı**” olarak adlandırılır.

Mısır'dan çıkan neslin, on casusun getirdiği olumsuz rapor sonrası Erets-Yisrael'e girme hakkını kaybedip nesil değişene kadar kırk yıl boyunca çölde dolaşması ve burada ölmesi, her ne kadar kendi içinde acıysa da, Bene-Yisrael'in yaşamının, Tora öğrenimi ve mitsvalar eksenli bir yaşantı yönünde şekillenmesi ve belli bir düzene oturması için çok önemli bir avantaj olmuştur. Bu süre zarfında yiyecek, su, korunma gibi temel ihtiyaçları mucizevî olarak karşılanan, Tora'nın belirttiği üzere giysileri bile yıpranmayan Bene-Yisrael'in yapacak tek bir şeyi vardı: Büyük liderleri ve öğretmenleri Moşe'den Tora'yı en ince ayrıntısına kadar öğrenmek.

Bu açıdan bakıldığında, Moşe Rabenu'nun, Devarim kitabında okuduğumuz nutku içinde verilen “yeni” mitsva ayrıntıları için hayatının sonunu beklemediği aşikârdır. Sinay Dağı'nda Tora alındığından beri, Tora'nın tüm mitsvaları aşamalar halinde ve çok güçlü bir eğitim sistemiyle öğrenilmiş ve hemen uygulamaya geçirilmiştir. Kırk yıla yakın bir süre boyunca Bene-Yisrael Tora öğrenimi ve uygulaması etrafında dönen bir yaşamla yoğrulmuştur. Dolayısıyla her ne kadar “Sözlü Tora” terimi, sadece “ağızdan ağza aktarılan bilgiler” olarak algılanabileceği için yanıltıcı olabilirse de, aslında Tora ve mitsvalar sadece birer bilgi olarak kalmış değil, fiili olarak hayatın bir parçası olmuştur. Böylelikle, “Sözlü Tora” ile kastedilen, salt entelektüel bilgi aktarımı değil, aktif olarak yaşanan ve sonraki nesil tarafından da aynı şekilde izlenip benimsenen bir Tora yaşamıdır.

Bu gerçeğin ışığında, Moşe Rabenu'nun konuşmasının bir parçası olarak verilen yeni ayrıntılar, aslında yeni değildir ve Tanrı'nın, Kendi tasarrufu doğrultusunda düzenlediği Tora'daki yerlerini, yine O'nun tasarrufu doğrultusunda – ki bu tasarrufun mantıklı bir nedenine birazdan Rabi Samson Raphael Hirsch'ten yapılacak alıntıyla değinilecektir – Devarim kitabında, “Moşe'nin ağzından yazılmış olan nutkun” içinde bulmuştur. Böylece her ne kadar Moşe'nin kendi sözlerine dâhil olarak veriliyor gibiyse de, Devarim kitabı da, tıpkı Tora'nın diğer kitapları gibi tümüyle Tanrı'nın Moşe'ye dikte ettirdiği sözlerden oluşur.

Kaynaklarımızda açıkça belirtildiği üzere, Moşe Rabenu, bir insanın erişebileceği en yüksek manevi merteye olan, “Tanrı’nın yanında tam bir hiç olma” düzeyine ulaşmıştır. Hahamlarımız’ın belirttikleri üzere “Şehina, Moşe’nin gırtlğından konuşurdu”. Moşe’nin ağzından çıkan sözler, doğrudan Tanrı’nın sözleriydi. Bu açıdan Moşe Rabenu, kendisini Tanrı’nın sözlerini halka ulaştıran bir iletim aracı haline getirmiş, kendisini Tanrı’ya tamamen teslim etmişti. İşte, Devarim kitabında Tanrı’nın sözlerinin Moşe’nin nutku dâhilinde verilmesinin anlamı budur. Sözler Moşe’nin ağzından çıkmıştır; ancak konuşan Tanrı’dır.

Devarim Kitabı’ndaki Mitsvalar

Devarim kitabı, Bene-Yisrael’in Erets-Yisrael’e girme aşamasında olduğu döneme aittir. Dolayısıyla Moşe Rabenu’nun nutkunda yer alan mitsvaların büyük çoğunluğu, Erets-Yisrael’i ve oradaki yaşamı ilgilendirir. Moşe, konuşmasında, doğrudan Erets-Yisrael’le ilgili olmayıp çöldeyken de uygulanabilen, ama daha önceki kitaplarda okumadığımız yeni mitsvaları veya daha önce gördüğümüz mitsvalar hakkında bazı yeni ayrıntıları da vermektedir. Yukarıda belirtildiği üzere Moşe Rabenu bu ayrıntıları halka öğretmek için hayatının son bir buçuk ayını beklemiş değildir. Bu yeni mitsvalarla yeni ayrıntıların daha önce değil de özellikle Devarim kitabında verilmesinin nedeni, onların Devarim kitabının Erets-Yisrael’e hazırlık temasıyla bir şekilde bağlantılı olmalarıdır. Bu noktada sözü, Devarim kitabına yaptığı açıklamaların başında bahsi geçen bağlantıların bazılarına değinen ve bunu yaparken Devarim kitabının mitsva içeriğinin de bir özetini yapan Rabi Samson Raphael (Şimşon Refael) Hirsch’e bırakıyoruz...

Devarim kitabının üçüncü pasuğunda şu bilgi verilmektedir: “*Kırkıncı yılda, on birinci ayda, ayın birinde, Moşe, Bene-Yisrael’e, Tanrı’nın kendisine onlara [iletmek üzere] emrettiği her şey hakkında konuştu*” (1:3). Burada da geçen, “*Kehol Aşer Tsiva – Emrettiği Her Şey Hakkında*” ifadesi, kullanıldığı yerlerde, bir emrin tüm ayrıntılarının harfiyen iletilildiğini veya uygulandığını belirtir (ör. bkz. Bamidbar 1:54 ve başka birçok örnek). Başka bir deyişle Moşe bir mitsvayı iletirken yalnızca Yazılı Tora’da o mitsva için kullanılan sözlerle yetinmemiş, halka bunun “nasıl”ını da aktararak, söz konusu sözleri doğru anlamının farklı şekillerini de öğretmiştir. Dolayısıyla Moşe Rabenu’nun nutku da, burada yazılanlarla sınırlı değildir. Moşe Rabenu ölümünden önce halka yalnızca kısa pasuklar söylememiş, tüm mitsvaların içeriklerini ve “nasıl”larını da tekrar açıklamıştır. Tora’nın kanunlarını önce kısa *alahalar* şeklinde dile getirmiş, sonra da bu *alahaların* uygulama şekillerini en ince ayrıntısına kadar açıklığa kavuşturmuştur. Nitekim iki pasuk sonrasında söylenen de budur: “*Yarden’in [doğu] yakasında, Moav topraklarında, Moşe, bu Tora’yı açıklamaya başladı*” (1:5).

Yine de Tora’nın tekrar edilmesi ve açıklanması Devarim kitabının içeriğini oluşturmakta değildir. Bu kitabın esası, daha önceki kitaplarda yazılmış olan mitsvaları tekrarlamayı veya açıklamayı amaçlamamaktadır. Nitekim Devarim kitabı yüz küsur mitsva içermektedir ve bu mitsvaların yetmiş taneden fazlası önceki kitaplarda mevcut değildir. Geri kalanlar ise önceki kitaplarda yer almış mitsvalardır ve Tora bunları Devarim kitabında tekrar yazmıştır.

Önsöz

Eğer Devarim kitabının esas temasını anlamak istiyorsak, yeni mitsvaların neden özellikle bu kitapta verildiğine açıklama getirmemiz gerekir. Açıklanması gereken bir başka nokta da şudur: Madem “Moşe, Bene-Yisrael’e, Tanrı’nın kendisine onlara [iletmek üzere] emrettiği **her şey** – yani istisnasız tüm mitsvalar ve onların tüm ayrıntıları – *hakkında konuştu*”, öyleyse Tora Devarim kitabında yazılı olarak tekrarlanan mitsvaları, daha önce vermesine rağmen burada tekrarlamadığı diğer mitsvalardan ayrı tutma gereğini neden görmüştür?

Kısmi bir tekrar gibi görünen mitsva gruplarından birine yakından bakalım ve belki bu şekilde bu sorunun cevabı için bir anahtar bulabiliriz.

Devarim kitabı *Perek 16*’da, Tora, bayramlarla ilgili emirleri tekrarlamaktadır. Ancak bu tekrarda yalnızca *Pesah*, *Şavuot* ve *Sukot* bayramlarına yer verilmiştir ve bu kısmı, Vayikra kitabındaki bayramlara ayrılmış kısımla (Vayikra *Perek 23*) karşılaştıran biri, Tora’nın, Vayikra kitabında bahsettiği *Şabat*, *Roş Aşana*, *Yom Kipur* ve *Şemini Hag Aatseret* bayramlarına burada değinmediğini kolayca fark edecektir. Bu dördünün ortak yanı, söz konusu özel günlerin öneminin, bizlerin Tanrı’ya yönelik ilişkimizden kaynaklanmasıdır. Bunun ötesinde bunların önemi, bireyin Tanrı’yla arasındaki ilişkiden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle söz konusu özel günleri, çölde geçirilen dönemde de uygulamak mümkündü ve Erets-Yisrael’in miras alınması, bu günlerdeki uygulama üzerinde katma bir değer yaratmamıştır. Fakat *Pesah*, *Şavuot* ve *Sukot* söz konusu olduğunda durum farklıdır. Bu üç bayramın öneminin bir yönü – toprağa ve mevsimsel gelişimine bağlı olan yönü – yalnızca Erets-Yisrael’e yerleştildikten sonra yürürlüğe girecektir. Dahası, *Sukot* bayramında, bu bayramın tarihsel önemi olan *Suka*’da oturma mitsvası – ki temel amacı çöl yolculuğunda Tanrı’nın özel korumasını ve çardaklardaki yaşamı hatırlatmaktır – yalnızca çardaklardaki yaşam sona erip sabit binalara yerleştikten sonra mantıklı olacaktır. Benzer şekilde, dört farklı bitki türüyle yerine getirilen *Lulav* mitsvasını da çöl gibi bir yerde yerine getirmenin mümkün olduğunu farz etmek güçtür. Ayrıca söz konusu üç bayramda, tüm halkın, ulusun merkezi olan *Bet-Amikdaş*’ta toplanması gerekmektedir ki, bu da ancak Erets-Yisrael’e yerleştikten ve herkes kendi toprağını miras aldıktan sonra gerçek bir anlam kazanabilecektir. [Aslında çölde de merkez olarak *Mişkan* vardı ve teorik olarak bu mitsva uygulanabilirdi; ancak orada bunun anlamı kısıtlıydı, zira herkes zaten *Mişkan*’ın çevresinde toplu halde yaşamaktaydı.]

Bu söylenenlerin ışığında şöyle bir sonuca varabiliriz: Erets-Yisrael’e girişten önceki haftalar içinde, Moşe Rabenu Tora’nın tümünü tekrar etmiş ve tüm mitsvalarını ayrıntılarıyla açıklamıştır ve bu tekrar çerçevesinde bayramlar konusuna da eksiksiz olarak değinmiştir – ama bunu yapmasına rağmen, Devarim kitabına, *Şabat*, *Roş Aşana*, *Yom Kipur* ve *Şemini Hag Aatseret* değil, yalnız, *Pesah*, *Şavuot* ve *Sukot* ile ilgili söylenenler kaydedilmiştir; zira Erets-Yisrael’in ele geçirilmesi sonrasında, uygulamalarına belli bir zenginlik katılacak olan bayramlar yalnızca bunlardır.

Yine aynı nedenle, *Pesah*, *Şavuot* ve *Sukot* ile ilgili olarak Devarim kitabına yazılanlar iki konuyu ön plana çıkarmaktadır: [1] Bu bayramların kutlanma zamanlarının yılın

mevsimlerine bağlı oluşu ve yıllık takvimin buna göre belirlenmesi. Örneğin “İlkbahar ayını gözet” (16:1), “Orağın olgun başaklarda [kesime] başlamasından [itibaren]...” (16:9) ve “[Ürünlerini] Harman yerinden ve pres teknenden topladığın mevsimde...” (16:13). [2] Bayram kutlamasının “Tanrı’nın, İsmi’ni barındırmak üzere seçeceği yerde” (16:2) yapılması.

Bu saptamayı yaptıktan sonra, şimdi bu kitaptaki diğer tüm mitsvaları aynı bakış açısıyla değerlendirebiliriz.

- Putperestlik ve ona bağlı diğer günahların sürekli olarak tekrarlanmasını anlamak kolaydır; ne de olsa Bene-Yisrael, Erets-Yisrael’e girmesinden itibaren Kenaan uluslarının bu yöndeki iğrenç uygulamalarıyla yakın temas içinde olacaklardır.
- Bunun yanında, ulusun idaresi Moşe’nin ölümünden sonra belli bir düzenle işlemelidir. Ayrıca yargı sistemi de, “Tanrı’nın, İsmi’ni yerleştirmek üzere seçeceği yer” merkez olacak şekilde organize edilmelidir. Böylece *Sanedrin*, kral, yargıçlar, tanıklık, gerçek ve sahte peygamberler gibi yönetim düzenine bağlı kanunların yanında adil ölçü ve tartılar ile fahişelik yasağı gibi toplum düzenini yakından ilgilendiren kanunlarının burada verilmesinin amacı anlaşılmaktadır.
- Savaşa dair kanunların özellikle Devarim kitabında verilmesini anlamak da hiç zor değildir; zira Ülke’nin fethi savaşlarla olacaktır.
- Tora’nın kayaların üzerine yazılması, Gerizim ve Eval dağlarında gerçekleştirilecek *beraha* ve lanetler seremonisi de, Ülke’ye girildikten sonra yapılacaktır.
- Benzer şekilde, halkın Erets-Yisrael içinde dağınık yerleşiminden sonra, çöl yolculuğu boyunca sadece *korban* getirme suretiyle yenebilen et, artık *korban* olmadan da yenebilecek, yani *korban* amaçlı olmayıp sadece yeme amaçlı hayvan kesimine izin olacaktır. Buna bağlı olarak *Şehita* [=hayvan kesimi], kan yeme yasağı ve yasak yiyecekler konusundaki kanunların bu kitapta yer alması da anlaşılmaktadır.
- Yine Erets-Yisrael’deki dağınık yerleşime bağlı olarak merkezdeki Kutsal Mekân’a yönelik, *korban*ların yalnız merkezi *Mizbeah*’ta gerçekleştirilebilmesi, kutsal nitelikli tarımsal payların Kutsal Mekân’a ya da onun bulunduğu kente getirilmesi gibi mitsvalar da bu kitapta yer almıştır.
- Çöldeyken halk Tanrı’nın doğrudan idaresi altında yaşamaktaydı. Erets-Yisrael’de toplumsal hayat başlayacak, bununla birlikte insanlar arası ilişkilere bağlı kanunlar daha fazla ön plana çıkacaktır. Bu nedenle bu kanunların bazıları ilk kez verilmiş, bazıları da vurgulama amacıyla tekrarlanmıştır.
- Çöl yolculuğu boyunca Tanrı Bene-Yisrael’in tüm gereksinimlerini karşıladığı için halk içinde hiç fakir kimse yoktu. Olasılıkla gündelik işçilere de ihtiyaç bulunmuyordu. Ancak Erets-Yisrael’e girildikten sonra normal hayatın kuralları işleyecek, üretim ve ticarete dayalı olacak bu hayatın bir sonucu olarak, mal varlığı açısından halk içinde farklılıklar doğacak, bu da söz konusu kanunları güncel hale getirecektir. Yine, Tanrı’nın doğrudan mucizevî yardımları sona erer ermez, her aile reisi, ailesini geçindirmek durumunda olacaktır. Bu açıdan bakıldığında, aile kurumu, ancak Erets-Yisrael’e girdikten sonra her yönüyle işlemeye başlamıştır. Şüphesiz çöl yolculuğu sırasında da aile kurumu vardı; ancak bu kurumun hukuki ve toplumsal yönü, ancak Erets-Yisrael’e girdikten sonra tam olarak

Önsöz

ifade bulmuştur. Buna bağlı olarak, önceki kitaplarda cinsel yaşamın evlilik kurumu çerçevesinde yalnızca ahlaki ve ruhi yönlerine dair kanunlar verilmişken, evliliğin kanuni olarak geçerli hale gelmesine ve gerektiğinde bozulmasına dair kanunlar bu kitapta yer almaktadır.

Dikkatlice bakıldığı takdirde, bu kitapta olup bu açıklamada değinmediğimiz diğer mitsvaların da, yine Erets-Yisrael'e girdikten sonraki yaşamla yakından bağlantılı olduğu görülecektir. Tüm bu kanunlar, Moşe'nin, Tora'nın tümünü sözlü olarak ve ayrıntılarıyla tekrar etmesinin ardından Yazılı Tora'nın, Erets-Yisrael'e hazırlık niteliğindeki kitabı olan Devarim'e, Moşe'nin ağzından, ama Tanrı'nın harfiyen dikte ettirmesiyle kaydedilmiştir.

Moşe Rabenu'nun Vasiyeti

Böylece her ne kadar Moşe konuşmasında istisnasız “tüm mitsvaları” açıklamışsa da, mitsvaların yalnızca belli bir bölümü, yukarıda açıklanan kıstaslar doğrultusunda Devarim kitabına – bazıları ilk kez, bazılarıysa tekrar edilerek – yazılmıştır. Buna karşılık, Moşe'nin, Tora'nın tümünü açıklamak üzere yaptığı ve “*Moşe, bu Tora'yı açıklamaya başladı*” (1:5) sözleriyle başlayan giriş konuşması, Tora'da eksiksiz olarak yer almaktadır. Devarim kitabının ilk on bir *peraki* içinde yer alan bu konuşmalar, Tanrı'ya ve Torası'na yönelik temel nitelikli felsefeyi ve genel yükümlülükleri bildirmektedir ve bunların hepsi burada, geçmişe yönelik genel bir tarama temel alınarak yapılmaktadır. Bu geçmiş boyunca Tanrı, Kendisi'ni Yisrael'e açık bir şekilde belli etmiş ve artık bu süreç sona ermiştir.

Moşe'nin konuşması içinde tüm bu felsefe ve yükümlülükler, tarihin gelecek tüm nesillere hitaben dile getirilmiştir. Yisrael'e mensup her birey bunları ruhuna ve benliğine özümsemekle yükümlüdür; zira Tanrı'nın antlaşmasına ancak bu sayede sadık kalacaktır. Bahsedilen felsefe ve yükümlülükler, teori ve pratik anlayış yönünden Tanrı'nın “Bir”liği fikrini temel alan Tanrı korkusu, Tanrı sevgisi ve Tanrı'ya yapışma kavramlarıdır; Yisrael'in tüm bireylerini yükümlü kılan Tora öğrenimi mitsvasıdır; her babanın oğluna yönelik ödevi olan “oğullarına öğretmelisin” emridir; hepimizi, elimize teslim edilmiş olan Tora'yı hiçbir değişiklik, ekleme ya da eksiltme yapmaksızın korumakla yükümlü kılan “ekleme yapma ve ondan eksiltme” yasağıdır.

Tora'nın açıklamasına başlarken yaptığı bu konuşmalar, Moşe Rabenu'nun, halkına bıraktığı vasiyetidir. Dolayısıyla içeriklerine, Tanrı'nın – *Aşem*'in – ‘Bir’liğine olan tanıklığın ifade edildiği *Şema* beyanı, *Şema*'nın ikinci paragrafında değinilen ödül-ceza konusu, *tefilin*, *mezuz*a ve *birkat amazon* (yemek sonrası şükran duası) gibi, bir Yahudi'ye bulunduğu her yerde eşlik eden ve bizi Tanrı'ya yönelik sadakat ve yükümlülükler konusunda kesintisiz olarak eğiten mitsvalar da dâhildir. Tüm bunlara, her gün yerine getirilmesi gereken ve bayramlarla ilgili kısmın arkasında yazılı olan Mısır'dan Çıkış'ı hatırd tutma mitsvası ile, Devarim kitabında ikinci kez yazılan *tsitsit* [=dört köşeli giysilerin köşe saçakları] ve *şaat-nez* [=yün-keten karışımı] mitsvaları da eklenebilir; çünkü halk artık, şu ana kadar tabi olduğu merkezi idarenin etkisinden çıkacak, her birey kendi toprağında belli bir yalıtım

içinde yaşayacaktır ve bu nedenle bireyleri sürekli olarak yaşam amaçları hakkında uyarmak için, insanlık ve Yahudilik'ten kaynaklanan yükümlülükleriyle ahlaki asaletini insana giysileri bile hatırlatmalıdır.

Sonuç olarak, Devarim kitabı, çölden yerleşik yaşama geçerken yöneticilere ve bireylere hatırlatılması önem taşıyan mitsvaların bir dökümüdür. Bu mitsvaların yazılması için, söz konusu döküme ihtiyaç duyulan zaman beklenmiş, tekrarlanan mitsvalar da yine aynı amaç hedeflenerek tekrarlanmıştır.

Bu kitap **Mişne Tora** olarak adlandırılır ki bu ismin anlamı Tora'nın "tekrarı" şeklindedir. Ancak bu, Devarim kitabının içeriğinin, Tora'nın geri kalanının bir tekrardan ibaret olduğu anlamına geliyor değildir; nitekim birçok mitsvanın bu kitapta ilk kez verildiği gerçeği söz konusudur. Bu nedenle, bu kitap için **Mişne Tora** isminin, Tora'nın "tekrarı" anlamında kullanılması ancak bir şekilde mantıklıdır: Devarim kitabı, Moşe'nin Tora'yı tümüyle tekrarlayıp, mitsvaların hepsini ayrıntılarıyla açıkladığını anlatmaktadır ve Moşe, yeryüzü üzerinde halkına yönelik görevini bu şekilde tamamlamıştır. Bu kitabın içindeki mitsvalar da söz konusu tekrar doğrultusunda seçilmiş, yukarıda belirtilen kıstaslar doğrultusunda bazıları ilk kez bazıları da tekrar yazılmıştır...

Rabi Samson Raphael Hirsch'in sözleri buraya kadardır ve bize bu kitabın temel niteliğini yansıtır niteliktedir.

Projemizin Son Kitabı

Tora'nın, Yahudi kaynaklarına göre ve Yahudi kanun, değer, etik ve felsefesi doğrultusundaki açıklamalarıyla birlikte çevirisini sunmayı amaçladığımız proje, bu kitapla sona ermiş oluyor. Sanırım burası, projeye başladığımız 2001 yılından bu yana geçen süre içinde, en başta kendimize belirlediğimiz amaç ve hedefleri ne kadar tutturabildiğimiz konusunda bir geri bakış ve biraz özeleştirici için uygun bir nokta.

Her şeyden önce, okuyucuların da mutlaka dikkat ettiği üzere, ilk hazırladığımız Bereşit kitabı ile başlayıp "gittikçe kalınlaşarak" elinizdeki bu ağır kitapla son bulan projenin tam olarak sabit ve tutarlı bir gidişat tutturduğunu söylemek pek doğru olmayacak. Bu konudaki tüm sorumluluk şahsen bana aittir. Kitabın gerçek sahipleri ve sponsorları, geniş yürekleri ile buna sabır ve anlayış gösterdiler; kendilerine bu vesileyle de teşekkürü bir borç biliyorum.

Bereşit kitabındaki hedefimiz küçüktü. Tora'nın mümkün olduğu kadar anlaşılır bir çevirisini, güvenilir kaynaklara göre yapmak, kendimize kaynak olarak seçtiğimiz İngilizce iki açıklama derlemesi olan *The Living Torah* ve *The Artscroll Chumash*'taki açıklamalardan ortak bir derleme yapmak ve seyrek olarak, bu iki kaynakta açıklama getirilmeyen bazı yerleri klasik kaynaklardan araştırıp elde edilen sonuçları da kitaba katmak. Çalışma,

Önsöz

Şemot kitabının ilk peraşaları için de aynı şekilde ilerledi. Ancak bu kitapta belirgin miktarda mitsva olması, daha fazla araştırma yapmayı ve daha derinlemesine bir çalışma gerçekleştirmeyi gerekli kıldı. Bunu yaptıkça, Tora'nın klasik açıklayıcıları Raşi, İbn Ezra, Ramban, Raşbam, Sforno ve daha birçoklarının yazılarına daha derin bir şekilde girme ihtiyacı doğdu. Bu açıklamalar doğrultusunda, sayısız kez alıntılanan *Talmud* ve *Midraşlar*'a başvuruların doğrudan kaynaklarından yapılması gerekti. Tora'nın, geleneksel bilgilere dayanan, ama bir yandan da çağdaş ve bilimsel bir açıklaması olan *Daat Mikra* adlı eserden alıntılar da resme dâhil oldu. Sonuçta, Şemot kitabının ortalarından itibaren genişleyen çalışma, Vayikra kitabıyla belirgin bir şekilde hacim kazandı. Temel olarak Vayikra kitabından itibaren çalışmamızın temel düzeni oturmuş oldu ve projenin geri kalan kısmı da bu kitapta belirlenen ölçüt ve sınırlamalara bağlı kalınarak tamamlandı.

Bu evrim içinde Devarim kitabındaki tek yenilik, bu kitapta Rabi Samson Raphael Hirsch'in açıklamalarına da geniş bir şekilde yer verilmesidir. 19. yüzyılda yaşamış ve Frankfurt Am Main'de baş Hahamlık görevini yapmış olan Rabi Hirsch, modern düşüncenin geliştiği dönemde bu düşüncenin getirebileceği düşünsel ve felsefi sonuçları önceden görerek, Tora'ya yaptığı açıklamalarında, Tora'nın çağdaş insan için de ne kadar geçerli olduğunu ve yeni sorunlarla başa çıkmak için gereken tüm araçları içeren mükemmel bir kaynak teşkil ettiğini ortaya koymuştur. Bu açıdan onun yazıları çağımızdaki inançlı Yahudiler için çok önemli birer kaynak teşkil etmektedir. Önceki kitaplarımızda Rabi Samson Raphael Hirsch'ten yapılan alıntılar ikinci el kaynaklardan ve çok sınırlı düzeyde yapılmıştı. Bu konudaki tek istisna, yine çağımız okuyucusu için çok önemli mesajlar içeren, Vayikra kitabı *Perek 26*'daki açıklamalardır – ki onları, Devarim kitabındaki tüm açıklamaları gibi, doğrudan Rabi Hirsch'in, orijinalini Almanca yazmış olduğu eserinin İbranice çevirisinden aldık. Okuyucu bu açıklamalar boyunca Rabi Hirsch'in çağımızı, düşünsel ve ahlaki sorunlarını nasıl önceden gördüğünü ve bunlara Tora'nın kendisinden nasıl cevaplar verdiğini görecektir. Bu açıdan, tıpkı Bereşit kitabıyla Şemot kitabının ilk yarısı üzerindeki çalışmamızda yukarıda sayılan klasik otoritelerin yetersiz bir şekilde kullanılması gibi, Devarim dışındaki kitaplarda Rabi Hirsch'in yetersiz kullanımını da bu çalışmada önemli bir eksik olarak görüyorum.

Yine de tüm bu evrimsel gelişimin temelinde bir gerçek yatıyor. Türk Yahudi cemaati içinden çıkmış bireyler olarak, bu çalışma boyunca tüm ekip olarak iyi niyetle yapmaya gayret ettiğimiz şey, "*Lilmod Ulelamed – Öğrenmek ve Öğretmek*", yani kendini mümkün olduğu kadar geliştirip, yakınındakileri de bu gelişmeye ortak etmekten ibaretti. Başka bir deyişle, zaten cemaate göre çok fazla bilgili olmadığımız için, bilgimiz geliştikçe, paylaşım düzeyimiz de yukarıdaki evrim doğrultusunda arttı. Bugün geriye baktığımızda, çalışma boyunca edindiğimiz yeni bilgiler doğrultusunda Bereşit kitabını tekrar yapmaya kalksak, mevcut çalışmadan çok daha farklı, geniş ve doyurucu bir sonuca varabileceğimizi görüyoruz. Ancak böyle bir tekrar çalışmasının, yapılabilecek başka çalışmalarla karşılaştırıldığında önem açısından ön plana geçme olasılığı konusunda bu aşamada söyleyebileceğimiz bir şey yok.

Tora'nın Çevirisi

Bereşit kitabının önsözünde, Tora gibi bir metni gerçekten “çevirmenin” imkânsız olduğuna, bu konuda birçok sakıncanın bulunduğu dikkati çekmiş, yaptığımız çevirinin “Tora'nın çevirisi” değil, “Tora'nın *bir* çevirisi” olduğunu vurgulamıştık. Bu çevirinin mükemmel olmaması için sayılabilecek birçok neden var. Bunlar arasında en önemlisi, “herhangi bir metnin” başka bir dile çevrildiği zaman çok önemli miktarda kayba uğradığı gerçeğidir. Buna İbranice gibi, sözcüklerin farklı şekillerde anlaşılabilmesine olanak sağlayan bir dilden yapılan çevirilerin zorluğu eklenmelidir. Ve bunun üstüne, benim bir Türkçe dili uzmanı olmayıp, elimden geldiğince doğru sözcük karşılıklarını seçme konusundaki gayretim ne kadar yüksek olursa olsun, bunda başarının sınırlı olduğu gerçeği de eklenmelidir. Yine, şüphesiz, okullu değil alaylı biri olarak erişebileceğim anlayış düzeyinin de sınırlı olduğu açıktır.

Devam etmeden önce kaynaklarımızdan, Tora'nın çevrilmesi konusuna dair bazı alıntılar yapmak istiyorum:

[1] Beş Haham, [Büyük İskender'in ölümünden sonra bölünen Makedonya İmparatorluğu'nun Mısır ve Ortadoğu kısmının hükümdarı olan] Kral Talmay (Ptolemy) için Tora'yı Yunanca'ya çevirdi. Bu görevin tamamlandığı gün, Yisrael için, Altın Buzağı'nun yapıldığı gün kadar talihsiz bir gündü, çünkü *Tora'nın başka herhangi bir dile gerçekten ve tutarlı bir şekilde çevrilmesi mümkün değildir* (Masehet Soferim 1:7-8).

[2] Talmay başka bir zamanda, onlara neden çağrıldıkları konusunda bilgi vermeksizin yetmiş iki tane Haham'ı çağırdı ve onları yetmiş iki ayrı odaya yerleştirdi. Sonra her birine gidip “Öğretmeniniz Moşe'nin Torası'nı benim için [Yunanca] yazın” dedi. Tanrı [bu Hahamların] hepsine aynı fikri verdi ve hazırladıkları çevirilerde hepsi, [yanlış yorumlara yol açabilecek yerlerde] aynı değişiklikleri yaptılar (*Talmud – Megila* 9a). [Bu çeviri “**Targum A-Şivim** – Yetmiş {Haham'ın} Çevirisi”; ya da *Septuaginta* olarak bilinir.]

[3] Tora Talmay için tercüme edildiği zaman dünya üzerine üç günlük bir karanlık çöktü (*Megilat Taanit*).

[4] Kişi, 8 Tevet tarihinde oruç tutmalıdır, çünkü bu, Talmay'ın, Tora'nın tercüme edilmesini emrettiği gündür (*Tur – Orah Hayim* 580).

Alıntılara değinmeden önce bir noktayı açıklığa kavuşturalım: 8 Tevet tarihi, *Asara BeTevet* (10 Tevet) orucuna çok yakın olduğu için bu günde ayrıca oruç tutma yükümlülüğü yoktur. Ancak *Tur*'un yine de bu şekilde bir uygulamayı vurgulama gereği görmesi, söz konusu tarihin gerçekten de Yahudilik için ağır bir olayı işaretlediğini göstermektedir.

Tora'nın başka bir dile çevrilmesi neden bu kadar büyük bir trajedi olarak sunulmaktadır? Dahası, Tora'nın çevrilmesi neden küresel bir karanlığa yol açmalıdır?

Önsöz

Rav David Koen (Flatbush NY) bunun cevabını, *Masehet Soferim*'den yapılan alıntıda bulur: "... çünkü Tora'nın başka herhangi bir dile gerçekten ve tutarlı bir şekilde çevrilmesi mümkün değildir." Tora'nın yazılı metni başka bir dile belli bir tutarlılıkla çevrilebilse bile, tüm nüanslar – Tora'nın sözlerindeki çifte anlamlarla ima ve kinayeler – bu süreç içinde kaybolur. *Gematriya*, akrostişler ve sözcük tabanlı analizleri bir dilden bir diğer dile aktarmak mümkün değildir. Ayrıca çeviri yapıldığı zaman, kelimelerin cümle içindeki sıralamalarını korumak da olanaksızdır. Bu nedenle, çeviriyle birlikte Yazılı Tora'nın altında yatan Sözlü Tora'nın tüm içeriği, Tora'yı sadece yazılı metinden okuyanlar açısından, Tora'dan kopmuş ve silinmiş olur. *Midraş* (*Tanhuma*, *Noah* 3) Sözlü Tora'yı, karanlığı aydınlatan bir ışık olarak tanımlar. Yazılı Tora'nın başka bir dile çevrilmesiyle, Sözlü Tora'nın ışığı, öğrenimini sadece çeviriden yapanlar için erişilemez bir hal almıştır. Bunun bir sonucu olarak, Yazılı Tora'nın, Sözlü Tora'nın rehberliğinden yoksun kalınarak öğrenilmesi Tora hakkındaki gerçek resmin son derece yanlış şekillerde yorumlanmasına yol açmıştır – "dünya karanlığa gömülmüştür".

Bu açıklama ışığında Tora'nın çevirisinin, Sözlü Tora'ya dayanan açıklamalar olmaksızın yayınlanmasının ne kadar yanlış olduğunu anlayabiliriz. İşte, çalışmamızda açıklama kısmına verdiğimiz önemin sebebi budur. Bazı yerlerde açıklamalarımız, okuyucunun gözünde gereğinden fazla gibi görünebilir. Bazı okuyucularımız ise bunu yetersiz bulabilir. Her okuyucu bu konuda kendi görüşüne sahip olacaktır. Benim yapmaya çalıştığım, açıklamalara belirgin bir ağırlık vererek, çeviriden kaynaklanması kaçınılmaz olan kayıpları çok düşük düzeyde de olsa giderebilmektir. Bunda ne kadar başarılı olduğumu ise yine okuyucu değerlendirecektir.

Çalışmamızda genelde metnin basit anlamı üzerindeki açıklamalara yer verdim. Bazı örneklerde *Midraş*'tan alıntılar da yaptım ve çok seyrek olarak, *Kabala* kaynaklı olup, ben o düzeyde olmadığım için başka kaynaklarda hazır bulduğum bazı açıklamaları kullandım.

Çeviride olduğu gibi açıklamalarda da kendimi olası en iyi şekilde ifade edememiş olabilirim. Ya da ifade edebildiysem bile, Tora öğrenimine aşina olmayan biri için bunlar yine de çok açık olmayabilir. Yine de okuyucu Tora'nın açıklaması konusunda önemli bir şeyi not etmelidir. Açıklamaların çok büyük bir bölümü, pasuklardaki "gereksiz" görünen noktaları temel alır. Bunun nedeni Tora'nın "Tanrı'nın Sözü" olmasıdır. Tanrı'nın Sözü mükemmeldir, eksikliği veya fazlası yoktur. Ve eğer bir pasukta, konunun basit düzeyde anlaşılması için gerekli olmayan bazı "fazlalıklar" ya da gereksiz görünen tekrarlar varsa, bunlar "mutlaka ve mutlaka" bize bağlamın konusu ya da başka bir konu hakkında belli başlı ayrıntıları öğretme amaçlıdır. *Talmud*, Sözlü Tora ile Moşe Rabenu'dan beri nesilden nesile gelmiş bilgilerin, pasuklardaki söz konusu gereksiz görünen yerlerle olan ilişkisinin analizidir. Çalışmamızda bu analize örnekler vermeye çalıştım ve bu uğurda bazı yerlerde konudan saptığım da oldu. Ancak "Tora öğrenmeyi öğrenmenin" de Tora öğreniminin bir parçası olduğu düşüncesiyle bu tipte örnekleri vermeyi önemli saydım. Fakat elbette bu konuda ne kadar başarılı olduğumu bilemiyorum.

Bu söylenenler doğrultusunda, Tora Kitabı hakkında yapılan bu çalışmada doğrular kadar hatalar da mevcut olabilir. Ancak doğrular için de söylemeden geçemeyeceğim çok önemli bir nokta var. Burada yazılanların hiçbir kusur olmaksızın doğru olması yönündeki temennim gerçekleşmişse bile bu nokta göz önünde bulundurulmalıdır: Tora sabit değil dinamik bir olgudur; özellikle uygulamalar açısından, bu uygulamaların yürürlüğü için gereken şartların varlığına bağlı olarak devirden devre değişiklikler olabilir ve dolayısıyla elinizdeki kitap fiili uygulamaların bazıları açısından kesin ehliyetli bir kaynak değildir. Her bir mitsvanın ne zaman, nasıl, ne şartlar altında, hangi ayrıntılara göre uygulanacağı konusu, yalnız *Alaha* eserlerinin ilgi alanına girer ve çalışmamız bir *Alaha* eseri değildir. Bu gibi konularda mutlaka uzman bir Haham'a danışmak gerekir.

Sonuç: Her ne kadar, sayılan sınırlamalar dâhilinde titizlik gösterilmiş, her ne kadar belirtilen klasik kaynaklarla hata yapma olasılığı mümkün olduğu kadar azaltılmış ve her ne kadar çalışma konunun uzmanları tarafından kontrol edilmiş ise de bu çalışma sonuçta uzman olmayan biri tarafından, “edindiği bilgiyi paylaşma” düzeyinde yapılmış, bazı hatalar içerme olasılığı bulunan bir çalışmadır ve bu özelliği nedeniyle, Tora öğrenimi açısından sadece “ilk adım” olarak değerlendirilmelidir. Bu ilk adımın en büyük amacı, Bereşit kitabının önsözünde belirtmiş olduğum üzere, sorulara cevap verme denemelerine rağmen bu cevapları sağlamak değil, okuyucuyu yeni sorular sorup, okuduklarını eleştirel ama samimi bir bakışla değerlendirerek, herhangi bir konuda son kararı vermeden önce konunun uzmanlarına danışıp, onlardan bire bir öğrenme yönünde teşvik etmektir. Eğer bunu yapabildiysek, kitap amacına ulaşmış sayılır. Ama eğer okuyucu yalnız burada okuduklarıyla yetinip bunun ötesine geçmezse, hem kitap yetersiz kalacak, hem de okuyucu yanlış sonuçlara varma riskini almış olacaktır. Dileğim böyle olmaması, çalışmamızın Tora öğrenimi için bir sıçrama tahtası olarak kullanılmasıdır.

Tora Öğrenimi

Devarim kitabındaki çok sayıda mitsva arasında bir tanesi diğerlerinden farklı bir öneme sahiptir: Tora öğrenimi.

Moşe'nin ölümünün ardından halkın lideri olan Yeoşua'ya, Tanrı'nın verdiği ilk talimatlardan biri şudur: “*Bu Tora Kitabı dilinden düşmesin, gündüz ve gece onun üzerinde kafa yor ki onda yazılı olan her şeyi özenle yerine getirebilesin; zira [ancak] o zaman yollarını başarılı kılacak ve [ancak] o zaman akıllıca davranmış olacaksın*” (Yeoşua 1:8).

Burada zincirleme bir etki söz konusudur. “Tora öğrenimi büyüktür, zira insanı eyleme [=mitsvaları uygulamaya] sevk eder” (*Talmud – Kiduşin 40b*). Ve bu çok önemlidir, zira kişi için en akıllıca davranış bu dünyadaki görevine uygun bir tutum içinde olmasıdır. Tanrı'nın Yeoşua'ya – ve aslında hepimize – hitaben vurguladığı gibi, “ancak Tora'nın emirlerine uygun yaşadığınız takdirde akıllıca davranmış olursunuz”. Ama hepsinin başı Tora öğrenimidir.

Her anne-baba gibi, büyümekte olan sevgili kızlarımın merak ve ilgisini uyandırmak için sürekli olarak bir arayış içindeyim. Bir süre önce, aklıma ilkokulda yapmış olduğumuz basit

Önsöz

bir deney geldi. Küçük boş bir yoğurt kabı alıp içine biraz ıslak pamuk ve birkaç kuru fasulye tanesi yerleştirdim. Kızımla birlikte her gün gelişmeleri izlemeye başladık. Uzun süredir, belki de aylardır çuvaldan çuvala aktarılan, oradan pakete girip evimize gelen, ama tüm bu süreç boyunca, adı üstünde tamamen “kuru” olan bu fasulye tanelerinden nelerin oluşabileceğini, bunu önceden bilmeme rağmen bir kez daha hayret ve hayranlıkla izledim. Önce ince kökler ıslak pamuğa iyice gömüldü, yarılan fasulye tanelerinden ince bir dal çıktı. Bu yeşil dal günden güne uzarken, kökler de pamuğun içine daha da sağlam bir şekilde tutundu. Çok kısa bir süre sonra, oldukça yükselmiş olan dallardan yeşil, taze yapraklar çıkmaya başladı. Bir süre sonra küçük yoğurt kabının yetersiz olduğu kanaatine vararak, fasulye dallarını bir saksıya aktardık. O küçük beyaz “kuru” fasulye tanesi, büyümeye devam ediyor ve umarım yakında kendi mütevazı çapındaki meyvesini de verecek...

İnanılmaz! Bir kez daha Tanrı’nın yarattığı bu dünyanın, biz onu alışkanlıklarımız doğrultusunda ne kadar “normal” görsek de, aslında son derece inanılmaz olduğunu düşündüm. Anlattığım tüm bu yaşam gücü, o ufaklık, “kuru!!!” fasulye tanesinde durağan ve uyur halde mevcuttu ve hepsinin gerçek ve verimli bir yaşama dönüşmesi için tüm potansiyel oradaydı; bekliyordu. Ve dışarıdan bakıldığında, bu potansiyeli gerçeğe dönüştürmek için ne kadar can attığını görmek olanaksızdı. Ama işte, biraz su, biraz pamuk ve *voilà!*

Aslında hepimiz küçük birer fasulye tanesiyiz. Hepimiz içimizde o sınırsız yaşam ve üretim gücünü taşıyoruz. Bu her alanda doğru; ama bizim çalışmamızın amacı açısından bunu özellikle Tora öğrenimi ve uygulaması için örnek olarak kullanmak istiyorum. Bazen kendimizi kurumuş ve artık verimli olmaktan, ilerlemekten uzak görebiliriz. Hayatımızda şu ana kadar izlediğimiz yol, belki çeşitli nedenlerle Tora ile kesişmiş olmayabilir. Bu yüzden, aslında ne kadar yeşerebileceğimizi tahmin bile edemeyecek durumdayken, en baştan itibaren elimizi teslimiyetle kaldırıyor olabiliriz. Eğer böyle yapıyorsak bu çok talihsiz bir hatadır; zira bu şekilde kendimizi “akıllı olanı yapma” olasılığından men etmiş oluyoruz.

Tora’nın, 3300 yılı aşkın bir geçmişe dayanan köklü Yahudi geleneksel bilgilerini temel alan açıklamalarla zenginleştirilmiş bir çevirisini hazırladığımız bu çalışmayı, cemaatimizdeki çok sevgili ve pek değerli kardeşlerimize “küçük yoğurt kabı içinde ıslatılmış bir pamuk olarak sunuyoruz”. Her şeyin başlangıcı – o küçük fasulye tanesini harekete geçiren şey – “su”. Ve Peygamber Yeşayau’nun, halkı Tora’yı öğrenmeye ve uygulamaya sevk etme amacıyla şiirsel bir sembolizmle söylediği gibi: “*Vah, tüm susamışlar – suya gidin!*” (Yeşayau 55:1). Böylece Tora, suya benzetilmiştir (*Talmud – Suka 55b*) ve bu, anlaşılan hiç de yüzeysel bir benzetme değildir.

Yine de, yukarıda yazdıklarımı tekrarlama ihtiyacı duyuyorum: Bizim yoğurt kabımız küçük, pamuğumuz az, suyumuz ise çok sınırlı. Eğer ilk kök salma ve yeşermeyi sağlama konusunda bizim çalışmamızı kullanırsanız bu tüm ekibimizi çok mutlu edecektir. Ama siz, okuyucular açısından bu yeterli olmamalıdır. Islak pamuklu yoğurt kabımızla yetinmeyip, gerçek toprakla dolu, suyu kısıtlı olmayan bir ortamda verimli olabileceğiniz; başta

kendinize, sonra da ailenize ve özellikle yeni nesilleri oluşturacak olan çocuklarınıza ve çevrenize Tora kaynaklı köklü Yahudi eğitimiyle zenginlik katabileceğiniz; düzenli bir programla, kaynağından, gerçek diliyle ve en önemlisi size bire bir rehberlik edecek gerçek Tora öğretmenlerinin eşliğinde kendinizi geliştirebileceğiniz bir Tora öğrenimi düzenini hayatınızın bir parçası haline getirmenizi diliyorum. Bunda bizim mütevazı çalışmamızın bir payı olacaksa, ne mutlu bize!

[Not: Bu çalışma ile ilgili olarak her türlü konudaki mesajlarınızı adresine gönderebilirsiniz. Ayrıca Devarim kitabından ayrı olarak bir kitapçık çıkarmayı planlıyoruz. Plana göre bu kitapçıkta geniş bir dizin, paraşalar dizini, şema ve grafikler dizini, bibliyografya, Tora'nın 613 emrinin bir listesi, gözümüze çarpan bazı hatalar için düzeltmeler ve Tora ile *Talmud*'da kullanılan ölçü ve ağırlık birimleri hakkında kısa bilgiler yer alacaktır.]

Teşekkürler...

Tora'nın [Aramca] çevirisini, Rabi Eliezer ve Rabi Yeoşua'nın ağzından Ger Onkelos yaptı [= *Targum Onkelos*]. [*Tanah*'ın ikinci kısmı olan] *Neviim*'in (Peygamberler) [Aramca] çevirisini, Hagay, Zeharya ve Malahi [Peygamberlerin] ağzından Yonatan ben Uziel yaptı [= *Targum Yonatan ben Uziel*] ve Erets-Yisrael, dört yüz *parsa*ya dört yüz *parsa* sarsıldı [1 *parsa* = 8000 *ama*]. [Göklerden] Bir Ses çıktı ve dedi: “Kimdir sırlarını insanoğullarına açıklayan?!”

Yonatan ben Uziel ayağa kalktı ve “Sırlarını insanoğullarına açıklayan benim” dedi. “Huzurunda açık bir şekilde bilinmektedir ki, [bunu] kendi şerefim için veya babamın ailesinin şerefi için yapmadım – Senin Onurun için yaptım; Yisrael’de ayrılıklar çıkmasın diye.” [Yonatan ben Uziel, *Tanah*'ın üçüncü kısmı olan] *Ketuvim*'i (Kitaplar) de çevirmek istedi; ama bir Ses çıktı ve “Yeter!” dedi (*Talmud – Megila* 3a).

Yonatan ben Uziel'den farklı olarak, Tanrı'nın sırlarının zerresine bile vakıf değilim. Zaten hazırladığım bu çalışmanın sınırlamalarını yukarıda da belirttim. Tüm bu giriş yazısı boyunca neden birinci tekil şahıs kullanarak, çalışmaya emeği geçen onca kişi içinde kendimi ön plana çıkardığımı merak etmiş olabilirsiniz. Bunun tek bir sebebi var: Bu çalışmada gerekenden eksik, yeterinden fazla, hatalı veya başka türlü şekilde olumsuz olan tüm yanlar tamamen bana aittir; benim sorumluluğumdadır. Tüm olumlu yanlar ise çalışmaya emeği geçen ekibin tüm üyelerinin eseridir. Yayınlanan her kitapta bu ekibe olan şükranlarımı, kimseyi atlamadan dile getirmeye çalıştım. Ancak kendilerine ne kadar teşekkür etsem azdır. Her biri, kalpten gelen büyük bir istek ve özveriyle üstüne düşeni en iyi şekilde yaptı. Bu açıdan, Yonatan ben Uziel'in saf tevazuundan yoksun olduğum için belki kişisel olarak söyleyemeyeceğim; ancak bu değerli ekibin bir parçası olarak “Ey Tanrım; bu çalışmayı hep birlikte Senin Onurun için yaptık” diyebiliyorum.

Doğrusunu söylemek gerekirse, kitabın hedefi olan Türkiye Yahudi Cemaati'nin kendisi de bu büyük ekibin bir parçası oldu. Bereşit Kitabı çıktığı günden beri cemaat üyeleri

Önsöz

“Devamı ne zaman?” sorularıyla bize üstlendiğimiz görevi sürekli hatırlattı. Kitaplar beklenen zamanda çıkmadığında sitem ettiler, sıkıştırdılar ve bu şekilde çalışmamızda bize en önemli katkıyı sağladılar: Gerçek ve samimi ilgilerini esirgemediler. Kendilerine teşekkürü borç biliyorum.

Bu çalışmanın fikir babası **Murat Bildirici**'dir. Cemaatimizde Yahudi bilincini arttırıcı çeşitli çalışmaları şahsen gerçekleştirmiş, bu konuda atılan birçok önemli adıma ön ayak olmuş bu değerli ve güzel insana teşekkür ediyorum. Gülüşün yüzünden hiç eksik olmasın.

Tora Kitabı oldukça uzun soluklu ve belli bir bütçeyi gerektiren bir çalışma oldu. En baştan itibaren bu konudaki sponsorluğu, her hafta Sayın **Rav Naftali Haleva** ile birlikte düzenli olarak Tora dersleri yapan ve bu şekilde daha birçok gruba örnek olan çok değerli **Tora Grubu** üstlendi. Şüphe yok ki böyle bir çalışma söz konusu maddi temel olmadan çıkamazdı. Sevgili Tora Grubu üyeleri... *Telehu Mehayil El Hayil* – Sürekli başarıdan başarıya koşun, Tanrı, toplumunuza daha birçok konuda katkıda bulunma arzunuzu yerine getirsin. Hepinize çok büyük bir şükran borcum var.

Grubun bir parçası olup kendisi de şahsen cemaatimize çok değerli eserler kazandırmış olan, bu çalışmada da kapak tasarımını gerçekleştiren sevgili **Jojo Kamhi**'ye de teşekkürlerimi sunuyorum.

Çalışmamız birçok yerde sayfa düzenini çok zorlu hale getiren özelliklerle dolu. Tüm bu zorluğa rağmen mizanpaj işlemini en iyi şekilde gerçekleştiren **Yavuz Osman Yılmaz** ve **Tülay Yazan**'a, ayrıca çalışmanın çeşitli yerlerinde konuyu açıklama amaçlı bazı çizimleri yapan **Betsi Yohay Kebudi**, **Rozi Asa** ve **Rubi Asa**'ya şükranlarımı iletiyorum.

Yine Tora Grubu'nun bir parçası olan ve cemaatteki birçok konuda gösterdiği özverili çalışmaların yanında projenin mali trafiğini düzenleyen dünya iyisi sevgili **Albert Asa**... Bu çalışmayla ilgili olan ve olmayan konularda şahsıma gösterdiğiniz yakınlık, dostluk ve güven için teşekkür ediyorum.

Kitabımız İngilizce dilindeki iki kaynaktan hazır olarak derlenmiş bazı alıntılar da içeriyor. Çalışmanın beş kitabı içinde bu konuda bizlere yardımcı olup, İngilizce'den çevirileri yapan kardeşlerim [Sofer] **Baruh Beni Danon**, [Yeşiva öğrencisi] **Ceki Baruh**, **Dr. Diana Yanni** ve [mimar] **Selin (Saylağ) Ers**'e burada teşekkürü borç bilirim.

Önceki kitaplarda teknik sorunlar nedeniyle İbranice metinde bazı hatalar oluşmuştu. Bunu en aza indirme amacıyla Devarim kitabında İbranice metni tekrar gözde geçiren **Hazan** ve **Şohet Jak Pardo**'ya teşekkür ederim.

Sayın **Av. Nedim Karako**... Mesleğiniz ve görevleriniz gereği azımsanmayacak derece meşgul olmanıza rağmen, çalışmamızı büyük bir içtenlik ve ciddiyetle denetlediniz, önemli uyarılarda bulundunuz, bunun yanında kişisel olarak da çeşitli felsefi ve kültürel

konularda sizinle yazışma ayrıcalığını bana sağlayarak geniş kültürel birikiminizi benimle paylaştınız. Burada size saygı ve şükranlarımı belirtmekten onur duyuyorum.

Başta Sayın **Hahambaşımız** olmak üzere, Saygıdeğer **Bet-Din üyeleri**; yola çıktığımız zaman bize verdiğiniz destek olmasaydı böyle bir çalışma ortaya çıkmazdı. Ama bununla kalmadınız, çalışma boyunca yapılanları denetlediniz, uyarı ve önerilerinizi esirgemediniz. Huzurunuzda saygılarımı sunarken, okuyuculara yönelik yukarıda yer verdiğim telkin doğrultusunda, cemaatimize Tora ve *Talmud* öğrenimini orijinal dilinde ve düzenli bir şekilde sağlayacak merci olarak size olan saygımız ve beklentilerimiz büyüktür. Bu konuda, hayati öneme sahip olan rehberliğinizi en etkili biçimde verebilmeniz için Tanrı'dan size sağlık ve uzun ömür bahşetmesini dilerim.

Sayın **Rav İzak Alaluf**; çalışmamızda gösterdiğiniz yakınlık, önemli yerlerde yaptığınız uyarılar ve teşvik dolu sözlerinizle bu kitaptaki önemli payınızdan dolayı size şahsi teşekkürlerimi sunarım.

Saygıdeğer **Rav Yeuda Adoni**. Henüz çok gençken bize vermiş olduğunuz *Mişna* ve *Tanah* derslerinin bu çalışma için gereken temeli sağladığı bir gerçektir. Bize tüm babacanlığınızla, özverinizle, engin hoşgörü ve güler yüzünüzle verdiğiniz temel eğitim hayat boyu yolumuza ışıktır. Huzurunuzda saygıyla eğiliyor ve Tanrı'dan “liderlik konumundaki günlerinizi uzun kılmasını” (krş. 17:20), bu sayede cemaatimize sağlıklı daha nice yıllar boyunca rehber olmanızı diliyorum.

Tora eğitimimin bir sonraki aşamasında bana *Talmud*'u tanıtan, Tora öğrenimine ve uygulamasına dair her konuda rehberliğini esirgemeyen ve bu şekilde kitabın oluşturulması için gereken bel kemiğini sağlayan; bilgiyi öğrencilerine büyük bir sabırla, tabiri caizse “bir bebeğin ağzına kaşıkla verir gibi” açık ve anlaşılır biçimde iletmeyi bilmesiyle tam bir öğretmen olan Ravım ve aynı zamanda aile büyüğüm Sayın **Rav Eliyau Koen**, oldukça sıkışık olan vaktine rağmen hem çalışmaya yakından nezaret etti, hem doğan tüm soruları cevapladı hem de önemli uyarılarıyla kitaptaki hataları önemli ölçüde azalttı. Bunun yanında ricamı kırmayarak bu cilde bir önsöz yazdı. Kendisine tüm ailesinden ve öğrencilerinden huzur göreceği sağlıklı uzun bir ömür diliyor, saygı ve şükranlarımı sunuyorum.

Sevgili **Ester Asa**... Cemaatimize sunulan birçok çalışmada senin imzan var. Tora Kitabı projesi sanırım bunlar arasında en çok emek harcadığım proje. Projenin her bir satırını tek tek okudun ve gereken yerlerde düzeltmeler yaptın. Bazı konularda daha fazla açıklama gerektiğini söyledin bazı yerlerde ise açıklamanın sınırlandırılmasını önerdin. Çeviri ekibi ile denetleyiciler arasındaki bağlantıyı sağladın. Sayfa düzenine yakından nezaret ettin. Baskı, dağıtım organizasyonu ve olasılıkla bilmediğim daha birçok işi tek başına yaptın. Bu çalışmanın sensiz olması mümkün değildi. Bunun yanında aile olarak bize gösterdiğiniz yakınlık, güven ve iyi niyet, hayat boyu unutulmayacak cinsten. Eşin Albert'le birlikte size, daha pek çok projeye imza atacağınız, gerek çocuklarınız ve torunlarınızla gerekse de topluma kazandırdıklarınızla hep gurur duyacağınız sağlıklı ve uzun bir ömür diliyorum.

Önsöz

Sevgili eşim **Pessia**... Bu projeye Şemot kitabında katıldın ve ilerleyişine ilk elden tanık oldun. Projenin en rahat şekilde yürüyebilmesi için bana gereken tüm olanağı sağladın, hatta bu uğurda bazen çok önemli fedakârlıklarda bulundun. Bunu yaparken de ailemize iki tane şeker kız – **Oriya** ve **Teila**'yı – kattın. Tora Kitabı projesinde bilmediğin, kimsenin ölçemeyeceği kadar çok büyük bir katkı var. Desteğin, fedakârlığın ve güler yüzün için sana çok teşekkür ediyorum. İyi ki varsın. Tanrı'dan, tüm ailemizle birlikte, birbirimizi sürekli geliştirebilmemiz, elimizden geldiğince çevremize katkıda bulunmaya devam edebilmemiz, önceki nesillerden aldığımız Yahudilik meşalesini sonraki nesillere sağlam bir şekilde aktarma görevini layıkıyla yerine getirebilmemiz ve bu uğurda çocuklarımızı da Tora'nın yüksek değerlerinin ışığında yetiştirebilmemiz için bizi mübarek kılmasını ve bize yardımcı olmasını diliyorum.

Bu vesileyle, öğrenim hayatımın her aşamasında kişilik ve bilgimin gelişmesine yadsınamaz katkılarda bulunan **tüm öğretmenlerimi, dostlarımı, yakınlarımı, genel olarak tüm ailemi**, özellikle bana manevi anne ve baba olan **Mati-Cako Aşkenazi**'yi, birçok konuda bize çok büyük yardımları dokunan kayınvalidem **Aliza Krimolovsky**'yi, kardeşlerim **Sara ve Yusuf Koen**'i sevgi ve saygıyla selamlıyorum. Ve şüphesiz, sadece biyolojik değil, aynı zamanda manevi, düşünsel, kültürel ve ahlaki anlamda da bana “hayat” vermiş olan, kendilerine yönelik duygularımı sözlerle anlatamayacağım saygıdeğer ebeveynim **Estreya-Hayim Farsi**'nin huzurunda saygıyla eğiliyor, onlara da bizlerle daima gurur duyacakları sağlıklı ve uzun bir ömür diliyorum.

Adran Alah Orayta Kadişa...

Talmud'un bir ünitesini öğrenmeyi bitiren kişi, “**Adran Alah ... – Sana Tekrar Geri Dönelim...**” sözleriyle başlayan kısa bir dua okur. Her şeyin ötesinde bu dua, Tora öğreniminde eskime diye bir şey olmadığını, öğrenilmiş bir konuya daima geri dönmek gerektiğini ve her seferinde mutlaka yeni bir şeyler bulunabileceğini ortaya koyar.

Bu duanın içinde Tora öğrenenlerle öğrenmeyenler arasındaki bazı farklar vurgulanır ve bunların arasında biri oldukça ilginçtir: “... [Tora öğrenen] Bizler de çaba gösteriyoruz, [Tora öğrenmeyip başka işler yapanlar] da çaba gösteriyorlar. Ama biz çaba gösterip bunun karşılığını alırken, onlar gösterdikleri çabanın karşılığını almıyorlar...”

Duanın bu kısmı gerçekten ilginçtir. Acaba Tora öğrenmeyip başka işlerle meşgul olanlar gerçekten bunun karşılığını almıyorlar mı? Örneğin bir marangoz, yaptığı iş karşılığında para kazanmıyor mu? Öyleyse duadaki bu sözlerin anlamı nedir? Ne tür bir karşılıktan söz edilmektedir?

Marangoz örneğiyle devam edip bunu kısaca açıklayalım... Bir marangoza bir masa siparişi verilir. Ama onu filanca tarihe yetiştirmesi şartı koşulur ve bu hedef tarihi tutturmak söz konusu sipariş için çok önemlidir. Marangoz işe koyulur, ancak bazı zorluklar çıkar.

Kullanılacak malzemenin gelmesi gecikir, çalışacağı gün elektrikler kesilir, başka bir gün makineler bozulur. Bunun üzerine marangoz gecesini gündüzüne kadar, çalışır, çabalar ama masayı ancak istenen tarihten bir gün sonra tamamlayabilir. Siparişi veren kişiyi arar ve masanın hazır olduğunu, parayı ödeyip malı alabileceğini bildirir. Siparişi veren ise ona “Bir gün geciktin” der. “Masayı dün teslim etmen gerekiyordu ve bu, anlaşmanın çok kesin bir şartıydı.” Marangoz itiraz eder: “Ama ben elimden geleni yaptım’ Kontrolüm dışındaki birçok engel olmasaydı vaktinde yetiştirirdim. Fakat olmadı.” Ancak diğeri dinlemez. “Masa vaktinde gelmeyince ben de hazır mobilya satan bir yerden aldım. Artık yaptığın masaya ihtiyacım yok” der ve konu kapanır.

Elbette bu, her yönüyle mükemmel olmayan, ama konuyu açıklamak için seçilmiş bir misal. Bu misalden görüldüğü üzere, bu dünyada yapılan şeylerin karşılığını alabilmek için “somut sonuç” gereklidir. Çalışan kişinin ne kadar ve ne şartlar altında çalıştığı, hangi sorunlara göğüs germek durumunda kaldığı gibi konuların pek bir önemi yoktur. Eğer istenen sonuç elde edildiyse karşılık da vardır. Ama sonuç yoksa gösterilen “çabalar” için karşılık yoktur.

Ama Tora öğrenimi böyle değildir. Bir kişi Tora öğrenme amacıyla bir kitabı açmasından kapamasına kadar, bir Tora dersine gitmesinden dönmesine kadar geçen her an için Tanrı katında ödüle layık olur. Tanrı bir kişiye, okuduğunu anlama uğruna gösterdiği en ufak çaba için bile borçlu kalmaz. Hatta kişi samimi çabayı göstermesine rağmen konuya vakıf olamamışsa bile, yine de gösterdiği çabanın karşılığını alacaktır. Zira Tora öğreniminde en az sonuç kadar süreç de önemlidir. Hatta daha doğru bir şekilde ifade etmek gerekirse, sürecin kendisi sonuçtur; zira Yahudi görüşüne göre öğrenim, aynı zamanda uygulama için bir araç olmasına rağmen, kendi başına bir amaçtır da. Tora Kitabı için hazırladığımız bu projede sürekli olarak vurgulamaya çalıştığımız noktalardan biri de budur.

Talmud öğreniminin sonrasında okunana benzer şekilde, *Simhat Tora* günü Tora’nın yıllık okunuşunun tamamlanması vesilesiyle de benzer bir dua edilir. Tora Kitabı projesinin sonuna geldiğimiz bu noktada söz konusu dua yerinde olacaktır.

Adran Alah Orayta Kadiša Veadrah Alan Orayta Kadiša.

Daatan Alah Vedaatah Alan Orayta Kadiša.

La Nitneşe Minah Vela Titneşe Minan,

La Bealma Den Vela Bealma Deate.

Sana tekrar geri dönelim Kutsal Tora ve bize tekrar geri dön Kutsal Tora.

Fikrimiz sende ve fikrin bizde olsun Kutsal Tora.

Ne biz seni unutulım ne de sen bizi unut,

Ne bu dünyada ne de Gelecek Dünya’da.

Önsöz

Sevgili Tanrım...

Bizi bu uzun soluklu projeyi tamamlamaya nail ettin. En başta da söylediğim üzere, aslında bu projeyle boyumdan çok büyük bir işe kalkışmış oldum. Bunu ne kadar layıkıyla yerine getirebildiğimi bilemiyorum. Yalnızca Hahamlarımız'ın "Tanrı, iyi niyeti, uygulamaya ekler" şeklindeki öğretisine güvenebiliyorum. "**Şegiot Mi Yavin? Ministarot Nakeni** – *Hataları Kim Anlayabilir? Gizli[kalmış, bilmediğim kabahat]lerden Temizle Beni*" (Teilim 19:13). Aklımın erdiği kadarıyla elimden gelenin en iyisini yapıp, kaynaklarımıza sadık kalmaya çalıştım. Yeterli dikkati göstermediğim, hatalı anladığım veya hatalı anlattığım yerler olduysa beni affet. Okuyucuları bu olası hatalardan koru, onlara doğru olanı göster, elimin altından insanları hataya düşürecek bir engel çıkmış olmasın.

Sana olan şükran duygularımı nasıl dile getireyim ey Tanrım? İnsanoğlu, ona verdiği sayısız iyiliğin biri için bile teşekkür edebilir mi? Yine de lütfen şükran duygularımı kabul et. Bize doğru yolu göster ki gerçekten Sana yakışır evlatlar olabilelim. Bilgimizi arttır ki hatalarımız azalsın. Gözlerimizi aç ki gerçeği görelim. Zihnimizi aç ki Toran'ı anlayıp öğrenebilelim. Bize güç ver ki doğruyu yapalım. Çünkü *ancak o zaman yollarımızı başarılı kılacak ve ancak o zaman akıllıca davranmış olacağız.*

Tam; Velo Nişlam

Bitti; ama tamamlanmadı

Moşe Farsi

17 Şevat 5769

11 Şubat 2009

İçindekiler

Perek 1

Devarim

1. Giriş	3
----------------	---

Perek 2

2. Edom'la Karşılaşma	33
3. Moav'la Karşılaşma	37
4. Amon'la Karşılaşma	41
5. Çöldeki Son Olaylar	49

Perek 3

Vaethanan

6. Moşe'nin Duası	61
-------------------------	----

Perek 4

7. Yahudi İnancının Temelleri	67
8. Tanrı'ya Sadakat	87
9. Sığınma Şehirleri	101

Perek 5

10. On Emir'in Tekrarı	105
11. İlk İki Emir	109
12. Üçüncü Emir	111
13. Dördüncü Emir	111
14. Beşinci Emir	115
15. Altıncı Emir	117
16. Yedinci Emir	117
17. Sekizinci Emir	117
18. Dokuzuncu Emir	117
19. Onuncu Emir	117
20. Tamah etme Yasağı	117
21. Büyük Olayın Sonrası	119

Perek 6

22. İnanç Bildirisi	129
23. Refahın Tehlikeleri	139
24. Emirlerle İtaat	143
25. Mısır'dan Çıkış'ı Hatırda Tutmak	147

Perek 7

26. Asimilasyona Karşı Uyarı	151
------------------------------------	-----

Ekev

27. İtaatin Ödülleri	165
28. Özgüven	169

Perek 8

29. Aşırı Özgüvenin Tehlikeleri	175
30. Putperestliğe Karşı Uyarı	189

Perek 9

31. Erdemli Geçinmeye Karşı Uyarı	191
---	-----

İçindekiler

Perek 10

32. İkinci Levhalar	205
33. Tanrı'yı Örnek Almak	215

Perek 11

34. Dikkat Gerektiren Ülke	229
35. Emirlerin Boyunduruğu	233
36. Zafer Sözü	245

Ree

37. Seçim	247
38. Ruhani Merkez	251

Perek 12

39. Korbanlara Ait Olmayan Et	275
40. Tanrı'ya Putperest Yöntemlerle İbadet Etmemek	283

Perek 13

41. Putperest Peygamberler	285
42. Putperest Misyonerler	291
43. Putperest Şehir	297

Perek 14

44. Kutsal Halkın Sorumlulukları	303
45. Yenmesi Yasak Hayvanlar	307
46. Su Canlıları	311
47. Kuşlar	311
48. Maaser Şeni	317
49. Maaser Ani	323

Perek 15

50. Şemita Yılı	323
51. Borçlar	331
52. Yahudi Köle	337
53. Behor Hayvanlar	341

Perek 16

54. Pesah	343
55. Şavuot	351
56. Sukot	353

Sofetim

57. Yargıçlar ve Adalet	357
58. Aşera ve Anıtlar	363

Perek 17

59. Kusurlu Korban	365
60. Putperestlik Cezaları	365
61. Yüksek Mahkeme	371
62. Hükmümdar	381

Perek 18

63. Koenler	389
64. Koenler'e Ait Kutsal Olmayan Paylar	391
65. Özel İbadet	395
66. Falcılık ve Peygamberlik	397

Perek 19

67. Sığınma Şehirleri	407
68. Cinayet	411
69. Sınırları Korumak	413
70. Şahitler	413

Perek 20

71. Savaş Hazırlıkları	425
72. Teslim Olma Çağrısı	433
73. Kuşatma	437

Perek 21

74. Faili Meçhul Cinayet	441
--------------------------	-----

Ki Tetse

75. Kadın Esirler	449
76. Behorluk Hakkı	457
77. Asi Oğul	461
78. İdam Mahkûmunu Asma ve Gömme	467

Perek 22

79. Kayıp Malları Sahibine Ulaştırma	469
80. Düşen Hayvan	475
81. Karşı Cinse Özgü Giyim	477
82. Kuş Yuvaları	479
83. Korkuluklar; Karışık Tarım	481
84. Yasak Karışımlar	485
85. Tsitsit	485
86. İftiraya Uğrayan Eş	489
87. Suçlama Doğruysa	495
88. Zina	495
89. Arusa Konumundaki Genç Kızla Zina	497
90. Irza Tecaviüz	499
91. Evlenmemiş Genç Kıza Tecaviüz	501

Perek 23

92. Babanın Karısı	503
93. Cinsel Organ Sakatlıkları	503
94. Mamzer	505
95. Amoniler ve Moaviler	505
96. Adomiler ve Mısırlılar	509
97. Ordu Kampı	509
98. Kölelere Kucak Açmak	515
99. Fuhuş Yasağı	517
100. Faiz	519
101. Vaatleri Tutmanın Önemi	521
102. Bağ İşçisi	525
103. Tarla İşçisi	525

Perek 24

104. Boşanma ve Tekrar Evlilik	527
105. Yeni Damat; Borç Teminatları	533

İçindekiler

106. Adam Kaçırma	535
107. Tsaraat	537
108. Borç Teminatları	539
109. İşçi Ücretlerini Vaktinde Ödemek	541
110. Yakın Akrabaların Tanıklığı	543
111. Dullar ve Yetimler	545
112. Unutulan Demetler	545
113. Arta Kalan Meyveler	547
Perek 25	
114. Kırbaç Cezası	549
115. Yibum	557
116. Saldırgan	565
117. Ölçü ve Ağırlıklar	567
118. Amalek'in Yaptığını Hatırd Tutmak	569
Perek 26	
<u>Ki Tavo</u>	
119. Bikurim	577
120. Maaser Beyanı	589
121. Mitsvalar Tamamlanıyor	597
Perek 27	
122. Yazılı Kayalar	601
123. Tanrı'nın Halkı	607
124. Berahalar ve Beddualar	607
125. İlk Beddua	611
126. İkinci Beddua	611
127. Üçüncü Beddua	613
128. Dördüncü Beddua	613
129. Beşinci ve Altıncı Beddualar	613
130. Yedinci Beddua	613
131. Sekizinci Beddua	613
132. Dokuzuncu Beddua	613
133. Onuncu Beddua	613
134. On Birinci Beddua	615
135. On İkinci Beddua	615
Perek 28	
136. İtaatin Ödülleri	617
137. İtaatsizliğin Getireceği Lanetler	625
138. Antlaşma	651
Perek 29	
139. Moşe'nin Son Nutku	651
<u>Nitsavim</u>	
140. Antlaşma Yenileniyor	657
Perek 30	
141. Teşuva ve Geri Dönüş	671
142. Tora Erişilmez Değildir	679
143. Özgür Seçim Hakkı	683

Perek 31**Vayeleh**

144. Yeni Lidere Hazırlık	689
145. Yeşua; Tora	691
146. Son Hazırlıklar	697

Perek 32**Aazinu**

147. Moşe'nin Şarkısı	713
148. Şarkının Halka Sunuluşu	767
149. Moşe'ye Ölme Vaktinin Geldiği Bildiriliyor	771

Perek 33**Vezot Aberaha**

150. Moşe'nin Kabilelere Verdiği Berahalar; Reuwen	775
151. Yeuda	787
152. Levi	789
153. Binyamin	795
154. Yosef	797
155. Zevulun ve Yisahar	801
156. Gad	805
157. Dan, Naftali	807
158. Aşer; Tüm Yisrael	809

Perek 34

159. Moşe'nin Ölümü	817
---------------------------	-----

ÖZEL PERAŞALAR

Roş Hodeş Peraşası	827
Tişa BeAv Peraşası	829
Taanit Peraşası	833
Roş Aşana'nın İlk Günü	837
Roş Aşana'nın İkinci Günü	843
Yom Kipur – Şahrıt	849
Yom Kipur – Minha	855
Sukot'un İlk Günü	859
Sukot'un İkinci Günü – Erets-Yisrael	867
Sukot'un Üçüncü Günü	869
Sukot'un Dördüncü Günü	871
Sukot'un Beşinci Günü	873
Sukot'un Altıncı Günü	875
Sukot'un Yedinci Günü (Oşana Raba)	877
Sukot – Şabat Hol Amoed	879
Şemini Hag Aatseret – Diaspora	883
Simhat Tora	891

İçindekiler

AFTARALAR

Aftarat Devarim	903
Aftarat Vaethanan	907
Aftarat Ekev	911
Aftarat Ree	915
Aftarat Şofetim	917
Aftarat Ki Tetse	921
Aftarat Ki Tavo	923
Aftarat Nitsavim	927
Aftarat Vayeleh	931
Aftarat Aazinu	935
Aftarat Erev Roş Hodeş	939
Aftarat Roş Hodeş	943
Aftarat Tişa BeAv – Şahrit	949
Aftarat Tişa BeAv – Minha	955
Aftarat Roş Aşana – I	959
Aftarat Roş Aşana – II	965
Aftarat Yom Akipurim – Şahrit	969
Aftarat Yom Akipurim – Minha	973
Aftarat Sukot – I	981
Aftarat Sukot – II (<i>Diaspora</i>)	985
Aftarat Şabat Hol Amoed Sukot	989
Aftarat Şemini Hag Aatseret (<i>Diaspora</i>)	993
Aftarat Simhat Tora	997

SÖZLÜK	998
---------------------	------------

Berahalar

Tora okumadan önce:

Barehu Et A-do-nay AMevorah.

Mübarek Tanrımız'ın Mübarek olduğunu ilan edin.

בְּרַחוּ אֶת יְהוָה הַמְבָרֵךְ.

[Halk:] **Baruh A-do-nay AMevorah Leolam Vaed.**

[Halk:] *Mübarek Tanrımız ebediyen Mübarektir.*

בְּרוּךְ יְהוָה הַמְבָרֵךְ לְעוֹלָם וָעֶד.

Baruh Ata A-do-nay, E-loenu Meleh AOlam, Aşer Bahar Banu MiKol AAmim, VeNatan Lanu Et Torato. Baruh Ata A-do-nay, Noten ATora.

Tüm halklar arasından bizi seçen ve bize Torası'nı veren Evrenin Kralı, Sen, Tanrımız; Mübareksin. Tora'yı veren Sen, Tanrımız; Mübareksin.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים, וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, נוֹתֵן הַתּוֹרָה. (קהל - אָמֵן)

Tora okuduktan sonra:

Baruh Ata A-do-nay, E-loenu Meleh AOlam, Aşer Natan Lanu Torato, Torat Emet, VeHaye Olam Nata Betohenu. Baruh Ata A-do-nay, Noten ATora.

Bize Torası'nı – Gerçek Yasayı – veren ve içimize ebedi yaşamı diken Evrenin Kralı, Sen, Tanrımız; Mübareksin. Tora'yı veren Sen, Tanrımız; Mübareksin.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ תּוֹרָתוֹ תּוֹרַת אֱמֶת, וַחַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכָנוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, נוֹתֵן הַתּוֹרָה. (קהל - אָמֵן)

פרשת דברים א אלה הדברים אשר דבר משה אל-כל-ישראל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּמִדְבָּר בְּעֶרְבָה מִלֹּל סוּף בֵּין-פָּאָרָן וּבֵין-תַּפֵּל וְלִבָּן וַחֲצֵרַת וְדִי זָהָב:

1

Moşe, halkı azarladığı bu konuşmasında herkesin hazır bulunmasına özen göstermiştir. Zira sadece belirli bir kesime konuşsa, o sırada orada olmayanların, “biz orada olsaydık gereken cevabı verirdik” şeklinde konuşma olanağı doğacaktır. Moşe bu nedenle herkesi bir araya toplayarak “İşte hepiniz buradasınız; söyleyecek lafı olan hemen cevap versin” demiştir (Sifre 1; Raşi). Başka bir sebep, Moşe’nin, bu konuşmasını Sinay dağında Tora alınırken olduğu gibi, tüm halkın eksiksiz bir şekilde mevcut bulunduğu bir ortamda yapmak istemesidir. Mevcudun önemli bir bölümü Sinay’da Tanrı’nın Sesi’ni duymuş olan nesilden olmadığı için, On Emir’in tekrarını (5.6-18) Moşe’nin ağzından dinlemeleri, bunları Bizzat Tanrı’dan almışlar gibi sayılacaktır (Ramban; Rabenu Behaye; Meam Loez); ne de olsa Moşe, kendisini Tanrı karşısında o denli “hiçleştirmiştir” ki, Tanrı’nın Sözü’nü olduğu gibi ileten bir aktarma kanalı halini almıştır.

Yarden’in [doğu] yakasında – Tam çeviriyle “Yarden’in ötesinde”.

Çölde – Aslında bu aşamada Bene-Yisrael çölde değil, Moav ovalarındadırlar. Bu da, “çölde” sözcüğünün yer belirtme değil, bir azar iması amacıyla kullanıldığı görüşünü desteklemektedir. Nitekim bir görüşe göre çeviri “...çölde [olanlar] hakkında, ovada (s.a.) [olanlar] hakkında...” şeklindedir (Targum Onkelos; Raşi; Ralbag). Buna göre Moşe burada halka, Tanrı’yı çöldeyken öfkeliendirdikleri bir olayı hatırlatmaktadır: “Çöldeyken, tüm Bene-Yisrael toplumu, Moşe ve Aaron’a şikayette bulundu. Bene-Yisrael onlara ‘Keşke Mısır’da, et tenceresinin başında oturmak-tayken, doyana kadar ekmek yerken Tanrı’nın Eli’yle ölseydik!’ dediler. ‘Çünkü [anlaşılan] bizi [Mısır’dan] bu çöle, tüm bu cemaati açıktan öldürmek için çıkardınız!’” (Şemot 16:2-3) (Sifre 1; Raşi).

Arava’da – Raşi’ye göre bunun anlamı “ova”dır. Bu durumda, önceki açıklamayla aynı çizgide, bu söz de Moşe’nin, “ovada işlenen günahlar nedeniyle” yaptığı azarlamayı kastetmektedir. Bene-Yisrael, Moav ovalarında yer alan Şitim’de, yabancı kızların ardından ahlaksızlık ve putpe-restlik günahlarına bulaşmışlardır (Sifre 1; Raşi; bkz. Bamidbar Perek 25).

Arava, Ölü Deniz’in kuzey ve güneyindeki derin vadiyi ve özellikle, güneyde Akabe körfezine kadar uzanan alçak ovayı tanımlar (bkz. 2:8; Hizkani).

Suf’un karşısında – Suf, yani Yam Suf. “Sazlık Denizi” ya da “Güney Denizi” anlamındadır ve Bene-Yisrael’in önünde yarılan Kızıldeniz’i, yani burada işlenen günahı kastetmektedir. Halk deniz kıyısına gelip, önde deniz, arkada Mısır ordusu tarafından kısıpca alındığında, bazı kişilerden şikâyet sesleri yükselmeye başlamıştı: “Moşe’ye ‘Mısır’da mezar mı yoktu da bizi çölde ölmeye getirdin?!” dediler. ‘Nedir bu bizi Mısır’dan çıkarmakla yaptığın? Sana Mısır’dayken //Bizi rahat bırak da Mısır’a hizmet edelim// diye söylediğimiz tam olarak bu değil miydi? Çünkü bizim için Mısır’a hizmet etmek, [burada] çölde ölmemizden iyidir!’” (Şemot 14:11-12). Ayrıca denizden çıktıklarında da, halk içinde hâlâ memnuniyetsizliğini koruyan kişiler vardı. “Biz denizin bu yanından dışarı çıktık; ama Mısırlılar’ın diğer yandan çıkmadıkları ve yine peşimize düşmeyecekleri ne malum?” demekteydiler. Bu tavırları hakkında Teilim’de şöyle denmektedir: “Mısır’daki atalarımız, [Senin] harikalarını kavrayamadılar, büyük miktardaki iyiliklerini hatırlamadılar ve Kızıldeniz’de denizle ilgili isyan ettiler” (Teilim 106:7) (Talmud – Arahin 15a; Raşi).

Eğer burası bir yer ismiyse, olasılıkla Kızıldeniz’in Akabe körfezi kanadından bahsedilmektedir (The Living Torah). Alternatif olarak burada ismi Suf olan bir yerden bahsediliyor da olabilir (Hirsch). Ayrıca Bamidbar 21:14’te sözü geçen Sufa’dan bahsediliyor olması da olasıdır.

Paran – Casusların gönderildiği sırada bulunulan yer (bkz. Bamidbar 13:3) (Targum Yonatan; Avot DeRabi Natan 34:1; Raşi).

Paran çölü, Sinay’ın kuzeyinde, Arava’nın batısında kalan ve günümüzde el-Tih olarak bilinen geniş çöllük alandır. Casusların gönderildiği yer olduğuna göre, olasılıkla Kadeş Barnea (Bamidbar 13:3) ya da Ritma (Bamidbar 33:18) adlı yerden bahsedilmektedir.

Tofel ... Lavan – Rabi Şimon bar Yohay şöyle demiştir: “Tanah’ın tümünü araştırdık, ama Tofel ve Lavan adlı hiçbir yere rastlamadık. Dolayısıyla

Devarim

[1. Giriş]

1

¹ Moşe'nin, tüm Yisrael'e Yarden'in [doğu] yakasında, çölde, Arava'da, Suf'un karşısında, Paran ve Tofel arasında, Lavan, Hatserot ve Di Zaav[da] konuştuğu sözler şunlardır:

1.

1. Moşe'nin... konuştuğu sözler şunlardır – Ramban'a göre bu ifade, tüm kitapta açıklanacak olan kuralların ana başlığıdır. Tora sıradaki pasuklarda Moşe'nin konuşmasının arka planını vermekte ve p. 6'dan itibaren Moşe'nin sözlerini aktarmaktadır.

Raşi ise buradaki sözleri ana başlık olarak değerlendirmez. Ve eğer öyleyse, Moşe'nin asıl sözleri p. 6'da başladığına göre, ilk iki pasukta söylenenler gereksiz gibi görünmektedir. Dahası, buradaki söz kullanımı da sıradışıdır, zira Moşe halka hitap ettiği zaman, hep "Moşe, Bene-Yisrael'e konuştu" gibi bir giriş yapılırdı. Dolayısıyla buradaki "Moşe'nin ... konuştuğu sözler şunlardır" ifadesi, p. 6'da başlayan asıl konuşmadan farklı bir konuşmaya işaret etmektedir. Raşi'ye göre, Moşe'nin bahsi geçen "sözleri", ilk iki pasukta söylenenlerdir ve bunlar halkı üstü kapalı olarak azarlama ve ikaz etme amaçlıdır [*Devarim* sözcüğünün kökü olan *Davar/Diber*, sert konuşmayı ifade eder (krş. Şemot 6:2 açık.)].

Devarim kitabının bütününe yakını, Moşe'nin hayatının son beş haftasında Moşe tarafından yapılan konuşmadır [ama hepsi Tanrı'nın Sözü'dür (bkz. 5:6-18 açık.)]. Güçlü bir olasılığa göre Moşe'nin konuşması bu kitapta yazılanlardan çok daha geniştir. Büyük ihtimalle Moşe çöl boyunca öğretmiş olduğu Tora'nın bütününi bu konuşmasında tüm detaylarıyla bir kez daha hatırlatmıştır. Ama daha önce bize bu mitsvaların ve/veya detaylarının bazılarını vermiş olan Tora metni, bunların geri kalanlarını Devarim kitabı içinde Moşe'nin konuşmasına dâhil olarak açıklamaktadır. Böylece bu kitaptaki mitsva ve ayrıntılar, diğer kitaplarda verilenleri tamamlayacaktır.

Bu kitapta geçen konuşma, Moşe'nin, çok sevdiği halkına yönelik vasiyet niteliğindeki hitabıdır. Olasılıkla halk, yakında gireceği Kenaan Ülkesi'nde yabancı etkiler ve arzuların etkilenmeyeceğinden emin görüldüğü için, Moşe Mısır Çıkışı'ndan bu yana hataya düşülen olayları hatırlatmaktadır. Onlardan daha yüksek manevi düzeye ulaşp Tanrı'ya şahsen tanık olmuş olan

babaları bile hataya düşmüşlerse, şüphesiz yeni nesli de bekleyen büyük manevi tehlikeler söz konusudur. Bu nedenle Tanrı'ya bağlılık son derece önemlidir ve Moşe, azarlama-nasihat karışımı bu uzun konuşmayı yapmaktadır. Ama halkın onurunu kırmamak için bu azarlamayı açık bir şekilde yapmamış, sadece bazı sembolik yer isimleri vererek, halkın buralarda işlediği günahları üstü kapalı bir şekilde hatırlatmayı tercih etmiştir (*Targum Onkelos*; *Sifre* 1; Raşi; Rabenu Behaye). Başka bir deyişle, ilk pasukta zikredilen yer isimleri, bünyelerinde Moşe'nin üstü kapalı mesajını barındırmaktadır (*Sefer Zikaron*).

Moşe daha önce halkı azarlarken sert sözcükler kullanmış, onları asilikle suçlamıştır ve bir görüşe göre Erets-Yisrael'e girmekten men edilmesinin nedeni budur (bkz. Bamidbar 20:10). Bu nedenle, bu veda konuşmasındaki paylamayı ima yoluyla yapmayı tercih etmiştir (*Meam Loez*).

Basit anlamda ise pasuktaki özel isimler, Moşe'nin buradaki sözleri söylediği bölgeyi ayrıntılı bir şekilde tanımlama amaçlı yerleri belirtmektedir. Bunlar, Bamidbar *Perek* 33'te zikredilmeyen, ya da başka isimlerle değinilen yerlerdir (İbn Ezra). Moşe, halka yönelik bu veda konuşmasını yaptığından, Yarden'in doğu kıyısındaki çöllük bölgede yer alan Moav ovasında, Yam Suf'un [=Kızıldeniz'in; ya da bu bağlamda Ölü Deniz'in; ya da Suf adlı başka bir yerin] karşısında bulunan bir yerdedir – ki burası da Paran, Tofel, Lavan, Hatserot ve Di Zaav adlı yerlerin arasında kalmaktadır (Raşbam). Başka bir açıklamaya göre ise, Moşe'nin nutku, parçalar halinde burada sayılan yerlerde verilmiştir (*The Living Torah*). Pasuğun devamındaki açıklamalarımızda bu yerlere değineceğiz.

Tüm Yisrael'e – Moşe, Bene-Yisrael'e çok şey öğretmiş olmasına karşın, birçok kez bunu Aaron ve diğer ileri gelenler aracılığıyla yapmıştır (*Talmud* – *Eruvin* 54b). Ancak buradan 4:49'a kadar olan konuşmasında halkın tümüne bizzat hitap etmektedir (Ramban; *Hizkuni*; *Aderet Eliyau*; Malbim; *Aktav Veakabala*). *Midraş*, Moşe'nin sesinin mucizevi olarak tüm kampta duyulabildiğini aktarır (*Midraş* – *Yalkut Reuven*; *Meam Loez*).

ב אחד עשר יום מחלב דרך הר-שעיר עד
 קדש ברנע: ג ויהי בארבעים שנה בעשתי-עשר חדש באחד
 לחדש דבר משה אל-בני ישראל ככל אשר צוה יהוה אתו
 אלהם:

bölgenin tümü Horev olarak adlandırılır (Hirsch; krş. Şemot 3:1).

Kadeş Barnea – Bkz. Bamidbar 13:3 ve 34:4 açık.

On bir gündür – Ya da “on bir günlük bir yürüyüştür” (*Targum Onkelos*). Sinay’la Kadeş Barnea arasındaki yol 250km. kadardır.

Moşe üstü kapalı azarlamasına devam etmekte ve söz konusu günahlar nedeniyle, kısa sürede kat edilmesi gereken bir yolu, ancak kırk yılda tamamlayabildiklerinin altını çizmektedir: “Bakın günahlarınızla nelere yol açtınız! Horev’den, Kadeş Barnea’ya gelen en kısa yol Seir dağı yoludur – ki o da on bir gün tutar. Ama siz, bu yolu sadece üç günde kat ettiniz [Zira Horev’den yola 20 İyar 2449’da çıkmışlardır (bkz. Bamidbar 10:11). Casuslar ise Kadeş Barnea’dan 29 Sivan 2449’da gönderilmişlerdir (*Talmud* – *Taanit* 29a; bkz. Bamidbar 13:20 açık.). Arada bir ay boyunca et yedikleri Kivrot Ataava’da ve yedi gün boyunca Miryam’ın iyileşmesini bekledikleri Hatserot’ta geçen 37 gün düşüldüğünde geriye üç gün kalmaktadır]. Tanrı en az on bir gün süren bir yolu yalnız üç gün içinde almanızı sağlayarak, sizi Erets-Yisrael’e bir an önce sokma isteğini kanıtlamışken, siz günah işlediğiniz için Seir dağının civarında toplamda kırk yıl dolaşmak durumunda kaldınız” (*Sifre* 2; Raşi; krş. Raşbam).

Sforno’ya göre, ilk pasukta ismi geçen ve çöldeki bazı günahların işlendiği bu yerlerin hepsinde, Moşe sürekli olarak p. 2’deki sözleri tekrarlamıştır. Günahlar nedeniyle çöl yolculuğu uzadığından, düz gitmek yerine dolambaçlı bir güzergâh izledikleri her seferde, Moşe “bakın on bir günlük yol ne kadar uzadı” diyerek, bu yolu uzatan etkenin halkın günahı olduğu gerçeğini hep gündemde tutmuştur. Amacı da, onları sürekli olarak *teşuva*ya teşvik etmektir.

Ramban ise bu sözlerin Moşe’ye değil, Tora’nın anlatımına ait olduğu görüşündedir. Ona göre Tora’nın amacı çölün aşılması için gereken süreyi bildirmektir ve bu da, Moşe’nin p. 6’da başlayan konuşmasından önce verilen arka plan bilgilerine dâhildir.

3. Kırkuncı yılda on birinci ayda, ayın birinde – 1 Şevat 2488 (18 Ocak MÖ 1273).

Tora daha önce Aaron’un ölüm tarihini “Bene-Yisrael’in Mısır Ülkesi’nden çıkışının kırkuncı senesinde, beşinci ayda, ayın biri” olarak vermişti. Yani 1 Av 2487. İki tarih arasında *Roş Aşana* (1 Tışri) olduğuna göre yıl değişmiştir. Buna rağmen her ikisi için de “kırkuncı yıl” tanımı kullanılmaktadır. Bu da *Tanah* boyunca, Mısır Çıkışı’na göre yapılan tüm sayımlarda yılın *Roş Aşana*’ya değil, *Pesah* bayramını içeren Nisan ayına göre sayıldığını göstermektedir (*Talmud* – *Roş Aşana* 2b).

Bene-Yisrael’in mevcut konuma sadece kırkuncı yılda ulaştıkları bilindiğine göre (Bamidbar 33:38 ve 33:48), Moşe’nin bu sözleri kırkuncı yılda söylediğinin ayrıca belirtilmesi çok da gerekli değildir. Ancak Tora bunu, başka bir amaçla vurgulamaktadır. Moşe 7 Adar 2488 tarihinde ölmüştür (*Talmud* – *Kiduşin* 38a; *Sifre*). Dolayısıyla Devarim kitabındaki konuşmasına, bundan yalnızca 37 gün önce başlamıştır. Bu da, Moşe’nin buradaki azarlama ve ihtar konuşmasını yapmak için özellikle ölümüne yakın bir zamanı beklediğini gösterir. Moşe bu konuda kendine Yaakov Avinu’yu örnek almıştır. Zira Yaakov da, oğullarını azarlamak için ölüm döşegini beklemiştir. Örneğin, Reuven’e, onu *behorluk*ten men ettiğini ölüm döşegindeyken söylemiştir (*Bereşit* 49:3); çünkü eğer daha önce söylemiş olsa, Reuven babasının onu tümüyle reddettiğini düşünecek ve belki de [kendisi gibi *behorluğu* kardeşine kaptırmış olan] kötü amcası Esav’a katılacaktı (Maarik).

Hahamlarımız, bu tip azarlamalar için özellikle ölüme yakın bir zamanın seçilmesine dört gerekçe sunarlar: [1] Aynı konuda tekrar tekrar azarlamak durumunda kalmamak için. Normal şartlarda günah işlemeye devam eden bir kişiyi sürekli olarak uyarmak ve azarlamak gerekir. Ancak bu, söz konusu kişinin ders almadığı durumlar içindir. Ama eğer bir kişi günah işledikten sonra kendisine yapılan azarlamayı kabullenmiş ve *teşuva* yapmışsa, ona geçmişteki hatasını tekrar tekrar hatırlatıp onu utandırmak yersizdir.

² “Seir dağı yoluyla, Horev’den Kadeş Barnea’ya kadar [gelme süresi] on bir gündür.”

³ Kırkıncı yılda, on birinci ayda, ayın birinde, Moşe, Bene-Yisrael’e, Tanrı’nın kendisine onlara [iletmek üzere] emrettiği her şey hakkında konuştu.

burada da Bene-Yisrael’e yönelik azarlama devam etmektedir. **Tofel** sözcüğü “**Tafel** – Önemsiz” ya da “**Tafal** – Sivamak” (bkz. Yehezkel 13:10) köküyle bağlantılıdır. **Lavan** ise “beyaz” anlamına gelir. Moşe bu iki sözcükle, Bene-Yisrael’in, beyaz renge sahip olan (bkz. Şemot 16:31) mucizevi yiyecek **Man**’ı küçümsediklerini ve ona çamur attıklarını hatırlatmaktadır: “*Halk Tanrı’ya ve Moşe’ye karşı konuşarak ‘Bizi neden çölde öldürmek için Mısır’dan çıkardınız?’ [dedi.] ‘Ekmek yok, su yok! Bu cisimsiz ekmekten de bıktık!’*” (Bamidbar 21:5) (Sifre 1; Raşi). Söz konusu şikâyet Kivrot Ataava’da yapıldığına göre Tofel burası olabilir (The Living Torah).

Başkalarına göre Tofel, Şitim’de belki **Mişkan**’ın kurulu olduğu noktayı tanımlıyor olabilir (Ralbag). Burayı Mara ile tanımlayanlar da vardır (Paaneah Raza). **Septuaginta**, Tofel’in Paran çölünde olduğunu kaydeder. Bazı kaynaklar burayı Ölü Deniz’in 25km. kadar güneybatısında kalan el-Tafile köyü ile bağdaştırır.

Ralbag’a göre Lavan, Korah’ın isyanının gerçekleştirdiği yerdir. Başkaları ise Lavan’ı, **Man**’la ilgili şikâyetlerin yapıldığı bir yer olarak tanımlar (Sifre; Ribî; krş. Bamidbar 11:6). Burayı Bamidbar 33:20’de ismi geçen Livna ile bağdaştırmak da mümkündür.

Hatserot – Bkz. Bamidbar 11:35 ve 33:17. Raşi’ye göre Korah’ın isyanı (Bamidbar 16:1 v.d.) burada gerçekleşmiştir (ayrıca *Pesikta Zutrata*; *Lekah Tov*; *Hizkuni*). Bene-Yisrael Hatserot’a casusların göreve gönderilmesinden önce ulaştıklarına göre, bu görüş doğrultusunda Korah’ın isyanı, casuslar gönderilmeden önce gerçekleşmiştir. Öte yandan Raşi’nin Bamidbar 16:4’teki açıklamalarına bakıldığında, sıralama olarak casusların günahını, Korah’ın isyanından önce verdiği görülmektedir. Raşi’nin açıklamalarına açıklama getiren *Devek Tov* adlı eser, Bamidbar 16:4’te, Korah’ın isyanının Hatserot’ta değil, casusların günahının sonrasında başka bir yerde olduğunu, ama isyanın ilk işaretlerinin Hatserot’ta başladığını belirtir. Zira, bu isyana yol açan sebeplerden biri olan, Elitsafan ben Uziel’in Keat ailesinin başına atanması (bkz. Bamidbar Perek 16 açk., *Çölde isyan* k.b.), Hatserot’ta olmuştur.

Raşi bir alternatif daha sunar. Hatserot, Miryam’ın, kardeşi Moşe hakkında *Laşon Ara* konuştuğu için *tsaraat* cezasına çarptırıldığı yerdir

(Bamidbar 11:35 ve 12:16). Böylelikle Moşe burada halka “Miryam’ın başına gelenlerden ders almalıydınız. Ama bunu yapmadınız ve çölde birçok kez şikâyetle bulunarak Tanrı’ya karşı olumsuz sözler sarfettiniz” demektedir (Sifre 1; Raşi).

Di Zaav – Sözcük aynı zamanda “**De Zaav** – Yeteri Kadar Altın” olarak da anlaşılabilir (bkz. Mişle 27:27). Bu isimle, Moşe halka Altın Buzağı olayını hatırlatmaktadır. Tanrı, Mısır Çıkışı sırasında Bene-Yisrael’e bol miktarda servet bahşetmiş, altın ve gümüş vermiştir. Ama onlar gidip bunu Altın Buzağı için kullanmışlardır. Halkın, Tanrı’ya daha iyi ve rahat bir şekilde hizmet edebilmesi için kendisine bahşedilen serveti kötüye kullanması hakkındaki benzer bir yakınmayı peygamber Oşe’a’dan da duymaktayız: “*Ona cömertçe gümüş vermişim ve altın; [ama Bene-Yisrael, gidip bunları] Baal [putu] haline soktular*” (Oşea 2:10) (*Targum Onkelos*; Sifre 1; Talmud – Berahot 32a; Raşi).

Bazı kaynaklara göre bu sözcük, **Mişkan**’ın kurulduğu yer için kullanılmaktadır (Paaneah Raza). **Septuaginta**’nın kullandığı *katahrusea* sözcüğü, sözlük anlamı olarak “*altın işleri*” manasındadır.

Arasında – Bu sözcük, daha doğrusu çeviride bu sözcüğe denk gelen yapısal ifade, pasuktaki yeri itibarıyla birçok anlama gelebilir. Çevirimiz “*Paran ve Tofel arasında*” şeklindedir. Ancak “*Paran ve Tofel arasında [yer alan] Suf’un karşısında*” anlamı da mümkündür. Başka görüşlere göre ise Moşe, konuşmasını, sayılan tüm bu yerlerin çevrelediği orta bir yerde yapmış da olabilir.

Toparlarsak bu pasuktaki isimler hakkında üç olasılık söz konusudur: [1] Bunlar Bene-Yisrael’in şu anda kamp halinde olduğu Moav ovalarında, onların çevresinde bulunan yerlerdir. [2] Yol üstünde uğranan bazı yerlerdir ve Moşe azarlama ve nasihatlerini, yolculuğun bu yerlerden geçerkenki etabında vermiştir. [3] Bunlar, Moşe’nin konuşmasında değindiği bazı olaylar için ima görevi gören isimlerdir.

2. Seir dağı yoluyla – Yani “Seir dağına giden yoldan gidilirse...” (*Daat Mikra*). Seir dağı, Esav’ın soyuna ait dağlık bölgedir ve Ölü Deniz’in güneyinde, Arava’nın doğusunda yer alır.

Horev’den – Sinay’dan (bkz. Şemot 3:1 ve 33:6, Melahim I 19:8). Sinay dağının bulunduğu

וְאַחֲרֵי הַכְּתוּבָה אֶת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבוֹן 4
וְאֶת עֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן אֲשֶׁר-יוֹשֵׁב בְּעֶשְׂתָּרֶת בְּאֶדְרָעִי: הַ בְּעֶבֶר 5
הִירְדֵן בְּאֶרֶץ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בָּאֵר אֶת-הַתּוֹרָה הַזֹּאת לְאָמֹר:

için gerekenin kaba kuvvet değil, Tanrı'ya bağlılık olduğunu ortaya koymaktadır. Bu şart yerine geldiği takdirde Tanrı'nın mucizevî koruması Bene-Yisrael için yeterli olacaktır – ki bu mesaj da Moşe'nin vermek istedikleri arasında önemli bir yer tutmaktadır. [3] Ayrıca artık tehditten uzak bir ortamda, halk Moşe'nin sözlerine daha dikkatli bir şekilde yoğunlaşabilecektir.

Nasihat için zamanlama seçimindeki etkenlerden bazılarının da bu sayılanlar olduğuna dikkati çekmek için, Tora, bu konuşmanın Sihon ve Og zaferlerinden sonra yapıldığı açık olmasına rağmen, bunu özellikle vurgulamaktadır (*Maskil Ledavid*).

Behor Şor'a göre bu zafer, Bene-Yisrael'e, Kenaani uluslarından korkmaları için hiçbir neden olmadığını kanıtlamıştır. Bahsedilen savaşlar için bkz. Bamidbar 21:21-24 ve 21:31-35. Ayrıca aşağıda 3:3 ve 3:33.

5. Moav topraklarında – “Eskiden Moav'a ait olup, Sihon tarafından ele geçirilen ve şimdi Sihon'u mağlup etmiş Bene-Yisrael'in elinde olan topraklarda” (bkz. Bamidbar 21:26 açık.).

Açıklamaya başladı – İbranice *Oil... Beer*. [Alternatif olarak “uzun bir şekilde açıkladı” (Saadya Gaon; bkz. Bereşit 18:27)]. Moşe'nin kırk yıla yakın bir süre Tora'nın belirsiz kalmasına izin verdiği ve buna ancak şimdi “başladığı” düşünülemez (*Maskil Ledavid*). Ne de olsa kırk yılda Tora'yı öğrenmekten başka yapacak pek bir işleri olmamıştır. Dahası, Vayikra 25:1'deki açıklamalarda belirtildiği üzere, Tora'nın tüm emirleri, ayrıntılarıyla birlikte Sinay'da verilmiştir (*Mesiha İlemim*). Dolayısıyla buradaki “açıklama” sözcüğü, tam sözlük anlamından ötesini belirtmektedir. Hahamlarımız, Moşe'nin bu noktada Tora'yı yetmiş temel dünya diline çevirdiğini öğretirler (*Midraş – Tanhuma* 2; Raşi; krş. Bereşit 11:1-9). *Talmud*'a göre Moşe bunları büyük kayalara yazmıştır (*Talmud – Sota* 35b). Krş. 27:8 açık.

Tora'nın yetmiş dile çevrilmesi kavramı bir miktar Tora ışığının bu dillere ve onları konuşan

uluslara da yayılmasını simgeler. Bu, sürgün zamanlarında başka ulusların egemenliği altında olduğunda bile Yahudi ulusunun Tora ile bağlılığının devamlılığında önemli bir rol oynar. Zira hangi dili konuşursa konuşsun, Yahudi, Tora'yı bu dilde de anlayabilecektir (*Hiduşe Arim*'den alıntı yapan *Sefat Emet*).

“Açıklamaya başladı” sözlerine farklı bir bakış da şöyledir: Moşe burada, Erets-Yisrael'e girmek üzere olan nesle, babalarının başından geçenleri hatırlatmaya başlayacaktır. O nesil, Erets-Yisrael'e girememiştir, ama On Emir'i, Bizzat Tanrı'nın Sesi'nden dinlemiştir. Şimdi Moşe, Tora'nın emirlerini yeni nesle, Tanrı'nın sadık bir elçisi olarak tekrarlayacaktır (İbn Ezra). Her ne kadar bu nesil On Emir'i kendi babalarından öğrenmişse de, Tanrı'nın peygamberi olarak tanıyıp kesin olarak güvendikleri Moşe'nin bunu kendilerine tekrarlaması, onlara bunu sanki Bizzat Tanrı söylüyormuş gibi güçlü bir etki yapmıştır (Rabenu Behaye).

“Başladı” şeklinde çevrilen İbranice sözcük, *Oil*, “istek” anlamı da içerir. Nitekim Ramban'a göre Tora'nın burada sözünü ettiği “mitsvaları açıklama” fikri, Tanrı'nın bir emri olmayıp, Moşe'nin isteğinden kaynaklanmıştır. Ayrıca Ramban'a göre buradaki “açıklama”dan kasıt, Tora'da daha önce verilmiş mitsvaların, bu kitapta verilen ek ayrıntılandır.

Moşe'nin bu açıklama isteğini duymasının sebebi bellidir. Öncelikle bunu yapmak için artık Mısır'dan çıkan nesilden herkesin ölmüş olduğu kırkıncı yılı ve etrafta kendilerini rahatsız edebilecek Sihon ve Og gibi düşmanların bulunmadığı rahat bir ortamı beklemiştir. Erets-Yisrael'e girecek olan nesle Tora'nın tüm emirlerini tekrarlayacak, bazılarında ayrıntılara girecektir. Moşe, onlarla birlikte Erets-Yisrael'e giremeyeceği ve uygulama anında kendisine danışma imkânı olmayacağı için mitsvaların ayrıntılarıyla ilgili açıklamaları yeni nesle bir kez daha açıklamaya gereği duymuştur. Ama bunun öncesinde, yeni neslin de eski nesilde işlenen hatalara düşmemesi için, çöldeki olayları uzun bir girişle hatırlatacaktır (Sforno).

1:6 – 2:1. Moşe'nin Azarlama Konuşması.

⁴ [Bu, Moşe'nin] Heşbon'da oturan Emori kralı Sihon'u ve Edrei'de, Aştarot'ta oturan Başan kralı Og'u mağlup etmesinden sonraydı.

⁵ Yarden'in [doğu] yakasında, Moav topraklarında, Moşe, bu Tora'yı açıklamaya başladı [ve şöyle] dedi:

Dolayısıyla ölümden önce yapılan tek azarlama yeterlidir. [2] Azarlanan kişinin, azarlayanla her görüşmesinde utanmaması için. Örneğin, Yaakov Reuven'i daha önce azarlamış olsaydı, Reuven utanç sebebiyle babasıyla görüşmekten kaçınacak ve belki de bu sebeple orada yaşamamayı tercih edip Esav'a katılacaktı. Ama ölüme yakın yapılan bir azarlama böyle bir endişe yoktur; zira yüzleşme süresi artık çok sınırlıdır. [3] Azarlanan kişinin kin gütmemesi için. [4] Azarlayan ve azarlanan arasında anlayışın olması için. Nitekim ölüm döşegindeki birinin azarlaması ağırbaşlılıkla kabul edilir; çünkü burada kişisel bir üstünlük taslama değil, samimi bir uyarı olduğu açıktır (*Sifre* 2; Raşi).

Tanah'ta, ölümden önce nasihat etme yöntemini bundan başka, Yeoşua'nın (bkz. Yeoşua *Perek* 34), Peygamber Şemuel'in (Şemuel I 12:3) ve Kral David'in de (Melahim I 2:1-10) kullandığı görülmektedir (*Sifre* 2; Raşi).

Tanrı'nın ... emrettiği her şey hakkında – Tam çeviriyle “*tüm emrettiği gibi*”. Son konuşmasında Moşe sadece Tora'nın emirlerinin hepsini tekrarlamakla kalmamış, aynı zamanda bu emirlerin uygun yerine getirilme şeklini de bir kez daha ayrıntılarıyla açıklamıştır.

Alternatif olarak “*emrettiği her şey gibi*”. Bu sözler, Devarim kitabında olup, Tora'da henüz bahsi geçmemiş mitsvaları kastetmektedir. Moşe bunları da tamamen Tanrı'nın kendisine emretmiş olduğu şekliyle, hiçbir ekleme ya da eksiltme yapmadan harfiyen aktarmaktadır. Tora bunu özellikle vurgulamaktadır, zira şu ana kadar gördüğümüz mitsvalardan farklı olarak, bu mitsvalar Tora'da “*Tanrı, Moşe'ye şöyle dedi...*” gibi bir giriş yapılmadan, Moşe'nin konuşmasının bir parçası olarak verilmektedir. Bu nedenle Tora önemle, bu kitaptaki mitsvaların, diğer “*her şey gibi*” olduğunu, yani diğer tüm mitsvalarla aynı şekilde doğrudan Tanrı tarafından verildiğini belirtme gereği duymuştur (Ramban).

4. Heşbon'da oturan Emori kralı Sihon – Yani “Heşbon'da hüküm süren...” (*Daat Mikra*). Bu zafer iki zorluğa rağmen kazanılmıştır. Hem Sihon güçlü bir kraldır hem de oturduğu şehir çok iyi korunaklıdır. Bunlar tek başına bile yenilgiyi güçleştiren etkenlerken, Bene-Yisrael, iki

etkenin birleşimine rağmen muzaffer olmuşlardır. Tora bu nedenle Sihon'un nerede oturduğunu hatırlatma ihtiyacı duymuştur. Aynı şey, “*Aştarot'ta oturan Başan kralı Og*” ifadesi için de geçerlidir (*Sifre* 3; Raşi; bkz. Bamidbar 21:23 açık.). Ramban'a göre ise “*Heşbon'da oturan*” sözlerinin amacı, burasının aslında en başta Sihon'a ait olmayıp, onun burayı Moav kralından ele geçirdiğini ve sonradan kendi şehri olarak inşa ederek burada oturduğunu belirtmektir.

Edrei'de, Aştarot'ta... – İfade “Edrei ülkesindeki Aştarot şehrinde oturan Başan kralı Sihon” şeklinde anlaşılabilir. Buna göre Edrei, geniş bir ülkeyi, Aştarot da buradaki bir şehri tanımlamaktadır (*Sifre* 4; Raşi; *Gur Arye*; *Minhat Yehuda*; *Sifte Hahamim*). Ya da tam tersine “Aştarot ülkesindeki Edrei şehrinde...” (Ramban).

Alternatif olarak “Aştarot'ta oturan Başan kralı Og'u, Edrei'de mağlup etti” anlamı da mümkündür; zira savaş burada gerçekleşmiştir (bkz. 3:1 ve Bamidbar 21:33). Bu durumda Edrei ülkenin değil, savaş meydanının bulunduğu yerin ismidir (*The Living Torah*).

Aştarot, olasılıkla, Avraam zamanında meydana gelen büyük savaşta galip kralların Refaim ulusunu mağlup ettiği yer olan Aştarot Karnayim ile aynı yerdir (Bereşit 14:5). Aştarot günümüzdeki Tel Aştara adlı yerle tanımlanır ve Başan bölgesinin güneyinde yer alır. Edrei'nin ise günümüzdeki Dar'a olduğu düşünülmektedir – ki burası da kuzey Gilad topraklarındadır (*Daat Mikra*).

Mağlup etmesinden sonraydı – Tam çeviriyle “*vurmasından sonraydı*”. [1] Moşe şöyle düşünmüştür: “Eğer onları Erets-Yisrael'in kıyısına kadar getirmeden önce azarlayıp ikaz edersem, benim hakkımda ‘Bu adamın bizi azarlamaya ne hakkı var? Bizim iyiliğimiz için ne yaptı ki? Anlaşılan yine bizi Ülke'ye sokacak gücü yok ve bu yüzden hakkımızda ileri geri konuşup buna bahane uyduruyor’ diyecekler.” Böylece Moşe, halka geçmiş hatalarını hatırlatıp nasihat etmeyi, Sihon ve Og zaferinden sonra, artık Erets-Yisrael'e girmeyi engelleyecek hiçbir düşman kalmadığı bir ortamda yapmaya karar vermiştir (*Sifre* 3; Raşi). [2] Ayrıca söz konusu çok güçlü krallara karşı alınan kesin zafer, tüm halka, zafer

6 וַיְהִי־הָאֵלֹהִינוּ דְּבַר אֱלֵינוּ בְּחֶרֶב לֵאמֹר רַב־לָכֶם שָׁבַת בְּהָר הַזֶּה:
 7 זַפְּנוּ | וְסַעְנוּ לָכֶם וּבֵאוּ הָרָה אֶמְרִי וְאֶל־כָּל־שֹׁכְנֵי בְּעֶרְבָה בְּהָר
 וּבְשִׁפְלָה וּבְנֶגֶב וּבְחֹף הַיָּם אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַלְבֹּנוֹן עַד־הַנָּהָר
 8 הַגָּדֹל נְהַר־פָּרָת: הָרָאָה נָתַתִּי לְפָנֶיכֶם אֶת־הָאֶרֶץ בָּאוּ וְרָשׁוּ
 אֶת־הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב
 לָתֵת לָהֶם וּלְזֶרְעָם אַחֲרֵיהֶם:

kabilesinin topraklarındaki sırasıyla dağlık ve alçak bölgelerdir (*Sifre* 6; Raşi). Başka bir açıklamaya göre, buradaki “*Ar – Dağ / Dağlık Bölge*” ve “*Şefela – Alçak Bölge*” terimleri, Ülke’nin kuzeyinden güneyine doğru uzanan dağ sırası ile onun yanındaki alçak bölgeyi tanımlamaktadır (Hirsch).

Güneydeki – *Targum Onkelos*. Ya da “*Negev bölgesindeki*”.

Deniz kıyısındaki – Aşkelon, Aza (Gazze), Keysarya gibi yerler (*Sifre* 6; Raşi).

Tüm komşu [bölgelerine] – Amon ve Moav toprakları ile dağlık Seir bölgesi (Raşi). Bu ve sıradaki ifadeyle belirtilen Fırat’a kadar olan kesim, Tanrı’nın Avraam’a vaat ettiği topraklara dâhildir (Bereşit 15:18-19) ve bu noktada Bene-Yisrael doğrudan Erets-Yisrael’e girmeyi hak etseydi, buraları da ele geçirecekti. Ancak bu olmadığı için, söz konusu bölgeler sadece *Maşiah* döneminde Yahudiler’e ait olacaktır.

Büyük nehir Fırat nehrine kadar – Bkz. Bereşit 15:6.

Eskiden “kralın kulu kraldır [yani kral gibi saygı görür]”, “hükümdara kenetlenirsen insanlar senin önünde eğilirler” ya da “meshedilmiş kişiye dokun ve meshol [zira ona sürülen yağ sana da geçecektir]” (*Talmud – Şevuot* 47b) gibi deyimler kullanılırdı. Bu deyimlerle paralel olarak, Fırat [İbr. *Perat*] nehrinden çok daha geniş ve uzun nehirler olmasına ve Bereşit 2:14’te bu nehir, diğer nehirler arasında sadece dördüncü sırada listelenmesine rağmen, Erets-Yisrael’e bağlı olarak zikredildiği için “*büyük nehir*” olarak tanımlanmaktadır (*Sifre* 7; Raşi).

Kanaan Ülkesi – Önceki sözcüklerle kastedilen yer Kanaan Ülkesi’dir ve her biri farklı topografik özelliklere sahip kesimleri tanımlamaktadır.

Levanon – Lübnan dağları. Zira Fırat’a kadar olan kesim bu dağları da kapsamaktadır (Hirsch). Öte yandan *Levanon* aynı zamanda, *Tanah*’ın bazı

yerlerinde *Bet-Amikdas* için kullanılan bir takma isimdir (ör. Yeşayau 35:2, bkz. Raşi o.a. Ayrıca bkz. 3:25 açık.). Zira bu sözcük “*Lavan – Beyaz*” ile bağlantılıdır ve *Bet-Amikdas*, Bene-Yisrael’in günahlarının affedilip onların “beyazlatılmalarını” sağlayan yerdir (*Midraş – Bereşit Raba* 16; *Meam Loez*).

8. Gör – Tanrı bu sözle herkese teker teker seslenmektedir. Bu, topluma tekil çekimli fiille seslenme ifadesi, Tora’nın çeşitli yerlerinde kullanılan sabit bir yapıdır (krş. 11:26 ve Şemot 7:1). Deyimsel anlamda bu, söze başlamadan önce dikkati çekme amaçlıdır.

Bazı otoriteler ise bunu sözlük anlamıyla değerlendirebilirler. Horev’e gelindiğinde, Bene-Yisrael, hem Mısır’ın hem de Amalek’in mucizevî bir şekilde yenilgiye uğratılmasına tanık olmuşlardır. Buna dayanarak, Erets-Yisrael’i Tanrı’nın yardımıyla rahatça ele geçirebileceklerinden emin olabileceklerdir (*Beer Basade*). Tanrı bu nedenle “Gör” demektedir, “Size herhangi bir duyuma ya da tahmine göre konuşmuyorum. Her şeye kendi gözlerinizle tanık olduğunuza göre Bana güvenebilirsiniz” (*Sifre* 7; Raşi).

Ülke’yi önünüze serdim – Tam çeviriyle “*koydum; yerleştirdim*”; “*verdim*” ya da “*sındum*”. Bazılarına göre kastedilen anlam “Ülke’nin sakinlerini önünüze verdim; teslim ettim” şeklindedir (Sforno).

Gelin... miras alın – Yani “... ele geçirin. Burası size Tanrı tarafından yeminle verilmiş haklı bir mirastır. Tek yapmanız gereken gelmek. Size kimse karşı gelemeyecek; savaşmaya bile ihtiyacınız olmayacak. Sanki boş bir yermiş gibi, elinizi kolunuzu sallaya sallaya gelin, alın.” Bu sözler, casusların günahından önce söylenmiştir. O ortamda Ülke’yi ele geçirmek için silahlara bile ihtiyaçları olmayacaktı. Ama Bene-Yisrael’de o nesil Erets-Yisrael’e girme hakkını yitirdiği ve yolculuk kırk yıla uzadığı için, burayı, elbette yine Tanrı’nın mucizeleriyle, ama aktif savaşlarla ele geçirmek zorunda kalmışlardır (krş. *Sifre* 7 ve Raşi).

⁶ Tanrımız Aşem bize Horev'de [şöyle] konuşmuştu: “Bu dağda çok oturdunuz.

⁷ Dönüp yolunuza çıkın, Emori dağına ve [onun] Arava'daki, dağdaki, alçak arazideki, güneydeki ve deniz kıyısındaki tüm komşu [bölgelerine; yani] büyük nehir Fırat nehrine kadar [olan] Kenaan Ülkesi ve Levanon'a gelin.

⁸ Gör! Ülke'yi önünüze serdim. Gelin ve Tanrı'nın, atalarınıza – Avraam'a, Yitshak'a ve Yaakov'a – onlara ve arkalarından soylarına vermeye yemin ettiği Ülke'yi miras alın.”

6. Tanrımız Aşem ... konuşmuştu – Bkz. Şemot 33:1.

Moşe'nin konuşmasının ana amacı Tora'nın emirlerini açıklamaktır. Ancak bunu yapmadan önce uzun bir girişle, çöl yolculuğu sırasında meydana gelen olayları hatırlatmakta ve on bir gün sürmesi gereken yolculuğun nasıl kırk yıla uzadığına dikkati çekmektedir. Bu giriş, 4:40'a kadar sürmekte, uzadığı için Tora “Ve Moşe'nin Bene-Yisrael'in önüne sunduğu Tora budur. Moşe'nin Yisrael'e Mısır'dan çıkışlarında konuşmuş olduğu tanıklıklar, hükümler ve kanunlar bunlardır” (4:44-45) sözleriyle ana konuya geri dönmekte ve Moşe, “Bugün kulaklarınıza konuşmakta olduğum hükümleri ve kanunları dinle Yisrael...” (5:1) şeklindeki sözleriyle konuşmanın ana konusu olan mitsvaların anlatımına geçmektedir (Ramban; Sforino).

Rabi Samson Raphael Hirsch'e göre ise, Moşe'nin yaptığı giriş, *Perek 11*'in sonuna, yani Ree peraşasının başına kadar devam etmektedir. Bu girişin ilk kısmı (1:6-3:22), geçmişteki tecrübeleri örnek göstererek, halkın kalbine, Erets-Yisrael'i fiziksel ve askeri kuvvetle değil, sadece ve sadece Tanrı'ya bağlılık ve O'nun isteği'ni yerine getirmekle ele geçirebilecekleri inancını aşılacaktır. Ayrıca Ülke'yi ele geçirdikten sonra da, burayı elde tutabilmeleri için Tanrı'nın Sözü'nü dinlemek ve O'na itaat etmeleri şarttır; zira barış zamanlarında Bene-Yisrael'in tek görevi bu olduğu gibi, savaş zamanında da düşman güçlere karşı dayanmanın da tek yolu budur. Tanrı'ya itaat etmek her şeyin temelidir. Aksi takdirde Bene-Yisrael'in hiçbir dayanma gücü yoktur. Bene-Yisrael'i özel yapan şey, fiziksel kuvvet ve savaş kahramanlığı değil, tüm ulusların içinde, Tora'nın değerlerine bağlı olan örnek bir ulus olmasıdır. Yisrael'in fiziksel alandaki başarısı da bu özelliğine bağlı kalmasıyla bire bir bağlantılıdır.

Ramban [9:8'e yaptığı açıklamasında] Devarim kitabının anahatlarını sunar. Burada Tora'yı açıklamaya başlayacağı söylendikten sonra, Moşe, herkesin bir şeyi bilmesini istemiştir. Kimse kendi yüksek düzeyine güvenmemeli ve onun şimdi vereceği nasihatlere harfiyen uymaya özen göstermelidir. Bu nedenle Moşe, halka geçmişte kendilerine zarar vermiş ve henüz [en azından

tamamen] affedilmemiş olan günahları hatırlatır. Bunlar, halkın kırk yıl çölde dolaşmasına yol açan casusların günahı ile Moşe'yi Erets-Yisrael'e girmekten men eden, kayadan su çıkardığında yaptığı hatasıdır. Moşe daha sonra halka On Emir'i tekrarlayacak, Tanrı'nın “Bir”liğini ilan eden Şema'yı öğretecek, putperestliğe karşı etkili uyarılarda bulunacak ve Tora'yı yerine getirdikleri takdirde hak edecekleri muazzam iyiliği kavramalarını isteyecektir.

Bu dağda – Yani “bu dağın civarında” ya da “bu dağlık bölgede” (Hirsch).

Çok oturdunuz – Tam çeviriyle “çok sizin için oturmak bu dağda”. İfadenin basit anlamı çevirimizdeki gibidir: “Burada gereğinden çok oturdunuz, artık yola çıkmanızın zamanıdır”. *Midraş* ise buradaki “**Rav** – Çok” sözcüğünün “büyüklük” anlamına yoğunlaşır ve ifadeyi şöyle açıklar: “Bu dağda oturmak sizin için iyi oldu. Büyüklük ve ödül elde ettiniz. Burada oturduğunuz süre zarfında, *Mişkan*, *Menora* ve diğer kutsal eşyaları yaptınız, Tora'yı aldınız, kendinize *Sanedrin* seçtiniz ve belirli bir yargı düzeni oturttunuz (bkz. Şemot 18:21) (*Sifre* 5; Raşi). Ama buraya gelmenizin amacı burada kalmak değil. Tüm bunlar Erets-Yisrael'e girmeniz için ön hazırlıklardı ve artık tamamlandığına göre, burada daha fazla oturmanız için bir sebep yok” (Hirsch).

7. Yolunuza çıkın – Bu, Arad ve Horma'ya giden yoldur (*Sifre* 6; Raşi; bkz. Bamidbar 21:1-3 ve 33:40).

Emori dağına – Bkz. Bamidbar 13:29. Kenaan Ülkesi'nde yedi halk yaşardı. Ülke, bunlardan biri olan Kenaani ulusunun ismiyle bu şekilde adlandırılırdı. Öte yandan Emori ulusu da bu yedi halk içinde bir diğerydi ve Bene-Yisrael'in yüzleştiği ilk ulus bu olduğu için, Kenaan Ülkesi aynı zamanda “Emori dağı ve komşu bölgeleri” olarak tanımlanmaktadır (Hirsch).

Arava'daki – Ya da “ovadaki [ağaçlıklı düzlükler]” (*Sifre* 6; Raşi). Burası, kendisi de “**Yam Aarava** – Arava Denizi” (3:17) olarak tanımlanan Ölü Deniz'in çevresindeki kuru bölgelerdir. Bu açıdan “bozkır” olarak da tanımlanabilir.

Dağdaki, alçak arazideki – Buraları Yeuda

ט ואמר אלכם בעת ההוא לאמר

9

לא-אוכל לבדי שאת אתכם: יהיה אליהם הרבה אתכם

10

והנכם היום ככוכבי השמים לרב: שני יא יהיה אליהי אבותכם

11

יסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם:

Demiştım – Tam çeviriyle “O zaman size ‘sizi tek başına taşıyamayacağım’ demek üzere söylemiştim”. Buradaki “demek/söylemek üzere” sözcüğü **Lemor**’dur. Daha önce de çeşitli vesilelerle belirtildiği üzere, **Lemor** sözcüğü, kullanıldığı yerde, bahis konusu sözlerin başkalarına da aktarılacağı anlamını verir. Örneğin Tanrı, Moşe’ye halka aktaracağı bir emir vereceği zaman, Tora bunu “**Vaydaber Aşem, El Moşe Lemor – Tanrı, Moşe’ye, söylemek üzere konuştu**” sözleriyle açar [çevirimiz boyunca bu ifade genel olarak “**Tanrı, Moşe’ye şöyle konuştu**” şeklinde serbest olarak çevrilmiştir]. Sözcüğün burada kullanılması, Moşe’nin buradaki “sizi tek başına taşıyamayacağım” sözlerini kendi inisiyatifiyle değil, Tanrı’nın emriyle söylemiş olduğunu gösterir. Başka bir deyişle Tanrı, Moşe’ye, halka onları tek başına taşıyamayacağını söylemesini emretmiştir. Bu emir olmasa, Moşe, halkın tüm yükünü sessizce kabullenecek, tüm davaları şikâyet etmeden tek başına görmeye devam edecekti (*Sifre* 9; Raşi; *Maskil Ledavid*). Başka bir deyişle, Moşe’nin, önceki açıklamada dile getirilen şekilde bir endişesi gerçekte yoktu.

10. Tanrınız Aşem sizi çoğalttı – “Mısır’da olduğunuz dönemde Tanrı, buraya yetmiş kişi olarak gelmiş olan sizleri mucizevî bir hızla çoğalttı ve böylece atanızın vermiş olduğu beraha gerçekleşti” (İbn Ezra; Rabenu Behaye; bkz. Bereşit 22:12, 26:4 ve 35:11-12; Şemot 1:6 ve 32:13).

Göklerin yıldızları kadar çoksunuz – Tam çeviriyle “çokluk açısından göklerin yıldızları gibisiniz”. Bene-Yisrael bu noktada aslında o kadar kalabalık değildirler. Ama bu, çokluk belirten figüratif bir kullanımdır (İbn Ezra). Başka bir görüşe göre ise Moşe bu sözlerle Bene-Yisrael’in yıldızlar ve diğer gök cisimleri gibi, hep var olacaklarını söylemektedir (krş. *Sifre* 10 ve Raşi).

Moşe’nin sözleri şöyle de anlaşılabilir: “Gökyüzüne saçılmış yıldızlara bakan bir kişi, onların bolluğundan etkilenecektir; ama

normalde kimsenin aklına bunları teker teker saymak gelmez. Aynı şekilde size genel olarak bakan herkes de toplu halinizden etkilenecektir.” Gerçekten de tarihte savaşabilen erkekleri 600.000, toplam nüfusu yaklaşık 3-3,5 milyonu bulan bir halkın tümüyle bir arada olduğu başka bir örnek herhalde yoktur. Ancak Moşe Bene-Yisrael’i yıldızlara benzeterek, aynı zamanda “bir halk toplu olarak değerlendirildiğinde, bireyin hiç önemi yoktur” şeklindeki anlayışı da tamamen reddetmiş olmaktadır. Halk kalabalığı göklerdeki yıldızlar gibidir. Tek tek sayılamasalar bile, her birinin kendine has bir önemi vardır – her biri “ayrı bir dünya”dır ve kendi özel değerine sahip olduğu gibi, Tanrı’nın bireysel ve özel nezaretine tabidir (Hirsch).

11. Sizi, hakkınızda konuşmuş olduğu gibi mübarek kılsın – Halkının sadık çobanı, onların büyük nüfusundan bahsetmişken, bunu böyle bırakmayıp, üzerine aynı konuda bir beraha eklemektedir: “Kalabalık olmanızın benim gözümde kötü bir şey olduğu düşüncesine kapılmayın. Aksine; çok daha fazla çoğalın...” (*Daat Mikra*).

Moşe “*üzerinize bin katnızı eklesin*” diyerek zaten halkı mübarek kılmıştır. Öyleyse pasuğun devamındaki “sizi, hakkınızda konuşmuş olduğu gibi mübarek kılsın” sözlerine ne gerek vardır? *Midraş* açıklar: Moşe onlara belirli bir sayı sabitlemiş gibi görünmektedir: “Şimdi [20-60 yaş arasındaki erkekler itibarıyla] 600.000 civarındasınız. Tanrı üzerinize bunun bin katnı eklesin.” Ama halk ona “Moşe; bize verilen berahaya bir üst sınır mı koyuyorsun? Tanrı senden önce Avraam’a bizim toprağın tozu gibi sayılamayacak miktarda olacağımız sözünü verdi! (Bereşit 13:16)” deyince, Moşe onlara cevap verir: “Benim söylediğim, size yönelik şahsi dileğimdir. Ama bunun ötesinde, elbette, Tanrı sizi, hakkınızda konuşmuş olduğu gibi mübarek kılsın.” (*Sifre* 11; Raşi). Tanrı’nın verdiği beraha *Maşiah* dönemi içindir; Moşe’nin verdiği ise tarihin gelişimindeki daha önceki bir aşama hakkındadır (*Maarik; Mişmeret Akodeş*).

⁹ O zaman, size, “Sizi tek başıma taşıyamayacağım” demiştim.

¹⁰ “[Ne de olsa] Tanrınız Aşem sizi çoğalttı ve işte bugün göklerin yıldızları kadar çoksunuz.

¹¹ Atalarınızın Tanrısı Aşem, üzerinize bin katınızı eklesin ve sizi, hakkınızda konuşmuş olduğu gibi mübarek kılsın.

Ramban’a göre ise burada bir vaat değil, emir vardır. Tanrı, Yahudiler’e, gelip Erets-Yisrael’i miras almalarını, buraya yerleşip Ülke’yi geliştirmelerini emretmiştir. Bu, “*Mitsvat Yişuv Erets-Yisrael* – *Erets-Yisrael’i Bayındırlaştırmak Emri*”dir (bkz. Bamidbar 33:53 açık.).

Atalarınıza – Avraam’a, Yitshak’a ve Yaakov’a – “Atalarınıza” dendikten sonra “Avraam’a, Yitshak’a ve Yaakov’a” denmesine gerek yoktur. Ve gerek varsa bile, “Avraam, Yitshak ve Yaakov’a” denmesi daha mantıklı olurdu. Ama bu iki sıra dışı kullanımı, hem Avraam’ın (Bereşit 15:18), hem Yitshak’ın (Bereşit 26:3-4) hem de Yaakov’un (Bereşit 28:13 ve 35:12) bu yeminin sadece kendisine bile edilmesini hak edecek düzeyde olduğuna işaret etmektedir (*Sifre* 7; Raşi).

Onlara ... vermeye yemin ettiği – Bu ifade, Tanrı’nın Erets-Yisrael’i bizzat Atalar’a vermeye yemin ettiğini söylemektedir. Hahamlarımız bunu, “*Tehiyat Ametim* – *Ölülerin Dirilişi*” inancına Tora’daki kaynaklardan biri olarak gösterirler (*Talmud* – *Senedrin* 90b). Bkz. Bamidbar 18:28 açık.

9-18. Yargıçların Atanması. Yitro’nun ziyareti sonrasında hiyerarşik bir yargı sistemi kurulmasını (Şemot 18:13-26) anlatan bu bölüm, bundan önceki bölümlerde başlayıp, bu kısmın bitiminde devam eden, “Erets-Yisrael’e giriş” ana temasına göre bir sapma gibi görünmektedir. Ramban ve Abravanel’e göre Moşe, Tanrı, Bene-Yisrael’e yola çıkma emrini verdiğinde artık halk içindeki hiyerarşik düzenin sağlanmış olduğunu, Erets-Yisrael’e organize bir ulus olarak girebileceklerini ve sabitlenen bu düzen sayesinde, farklı yerlerde farklı gruplar halinde yerleşecek olmalarına rağmen yargı alanında bir sorun olmayacağını söylemektedir. Ama tüm bu güzel ortam, casusların raporu sonrasında işlenen günahla alt üst olmuştur.

Sifre’den alıntı yapan Raşi’ye göre ise, bu da azarlama sözlerinin bir parçasıdır. Halk, Tora’yı araçlardan öğrenmek yerine bizzat Moşe’den öğrenmekte ısrar etmediği için azarlanmaktadır.

Moşe’nin bu konuya burada yer vermesinin olası bir amacı, bunun hemen ardından anlatacağı

casuslar olayına giriş yapmaktır. Tora bu casuslar hakkında “*Bene-Yisrael’in başlarıydılar*” (Bamidbar 13:3) demişti. Burada da Moşe’nin yargı düzeni için seçtiği kişilerin, halkın “başları olarak atandıkları” söylenmektedir. Bir anlamda Moşe, söz konusu casusların, halkın liderleri olarak seçilen yargıçlar arasından alındığını söylemek için yargıçlar konusuna girmektedir (Rabi David Tsvi Hoffman; *Daat Mikra*). Basit anlamda ise bu yargıçların atanması da yolculuk öncesi hazırlıklardan biridir. Bu sayede Bene-Yisrael içindeki anlaşmazlıklar hızla çözülecek, barış içinde yolculuk edilecektir.

9. O zaman – “Horev’de olduğumuz dönemde” (Ramban; bkz. Şemot 18:13-26). Ya da “Sinay’dan ayrıldıktan sonra” (*Aderet Eliyau*; krş. Bamidbar 11:11). Ya da “artık Erets-Yisrael’e girmeye hazır olduğumuzu düşündüğüm zaman”. Moşe’nin çölde burada açıklanan türde bir düzene ihtiyacı olmasa bile herkesin farklı bir bölgede yaşayacağı Erets-Yisrael’de Moşe’nin herkese Tora öğretmesi imkânsız olacaktı. Bu nedenle Erets-Yisrael’e giriş hazırlıklarının bir parçası olarak buradaki düzeni belirlemiştir (*Meam Loez*).

Sizi tek başıma taşıyamayacağım – “Sizin tüm davalarınıza tek başıma bakamayacağım.” Ancak, birçok mucizenin gerçekleşmesinde aracı olmuş olan Moşe’nin bu konuda aciz olduğunu söylemek yerinde değildir. Moşe “*Tanrımız Aşem sizi çoğalttı*” derken, niceliksel bir artıştan çok, niteliksel bir büyümeden bahsetmektedir (*Minhat Yeuda*; *Sifte Hahamim*): “Tanrı sizi büyük ve önemli kişiler haline getirdi, hatta bir açıdan yargıçların bile üstüne çıkardı. Sizin cezanızı alıp, yargıcın üzerine yükledi (Raşi). Şöyle ki; eğer bir yargıç davalı hakkında hatalı bir karar verdiği ve bu şekilde ona belirli bir para cezası ödemeye yükümlülüğü yüklediği takdirde, Tanrı davalının bu kaybını bir şekilde karşılayacak ve bunu yargıçtan kesecektir” (*Or Ahama*). Buna benzer şekilde Kral Şelomo da “*Senin bu [yanlış yargılanması] ağır [sonuçlara yol açabilecek] halkını kim yargılayabilir?*” (*Melahim* I 3:9) demiştir (*Sifre* 9; Raşi). Moşe bu nedenle burada “sizi tek başıma yargılayamayacağım” değil, “*taşıyamayacağım*” demiştir; zira yargıda en ufak bir hata, onun üzerine ağır bir yük yükleyecektir (*Maskil Ledavid*).

יב איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם: יג הבו לכם
אנשים חכמים ונבנים וידעים לשבטיכם ואשימם בראשיכם: 12-13

Yine de Tora normal şartlarda gereksiz tekrarlarla yer vermez. Dolayısıyla buradaki sözlerin farklı bir işlevi olmalıdır. Moşe'nin daha önce “*sizi tek başıma taşıyamayacağım*” demesinin sebebi, yargıç olmanın son derece ağır sorumluluğuydu. Ancak bu tek başına, yargıcılıktan tamamen kaçınmak için geçerli bir sebep değildir. Zira bu sorumluluk nedeniyle yargı sorumluluğunu gerektiği gibi yerine getirmemek ciddi cezayı gerektiriyor olmasına rağmen, buna karşılık söz konusu sorumlulukları layikiyle yerine getirmek de büyük ödül kazandırır. Dolayısıyla Moşe aslında bu yükü taşımaya gönülsüz değildir. İşin ucunda muazzam Tanrısal ödül vardır. Ama burada kendisine Tanrı izin vermemiştir: “Söz konusu yükü ödül almak için taşımaya hazır olduğumu söylesem bile, bunu nasıl yapabilirim? Buna Tanrı izin vermiyor. Size daha önce ‘sizi tek başıma taşıyamam’ dediysem de, sebebi taşımak istememem ya da buna gücüm olmaması değil. Taşıyamam, çünkü Tanrı böyle emretti” (Sifre 12; Raşi; Gur Arye; Sifte Hahanim).

Buradaki “*Eha – Nasıl*” sözcüğünün Tora’da geçtiği ilk yer burasıdır. *Eha* sözcüğü aynı zamanda, Peygamber Yirmeyau’nun, Yeruşalayim’in yıkılışı için ağıt yaktığı *Eha* kitabının ilk kelimesidir. Bu kitap, her iki *Bet-Amikdaş*’ın yıkıldığı gün olan *Tişa Beav*’da duaların merkezinde yer alır. Konuyu ilginç kılan şey, Devarim peraşasının daima *Tişa Beav*’dan önceki *Şabat* gününe rastlamasıdır.

13. Bilge – İbranice Haham. Bilgi sahibi. Kanunu iyi bilen kişiler (Hirsch).

Anlayış sahibi – İbranice Navon. Bu, eldeki bir bilgiden mantık yoluyla sonuç üretebilme yeteneğine sahip kişileri tanımlar. Yargıçlar, kanundan yola çıkarak farklı durumlara göre kararın ne olduğunu belirleyebilecek yeteneğe sahip olmalıdırlar (Hirsch). Rabi Yose, *Haham* ve *Navon* arasındaki farkı şöyle açıklar: *Haham*, zengin bir sarrafa benzer. Kendisine para getirildiğinde uzmanlığını kullanarak parayı inceler ve gereğini yapar. Ama kimse bir şey getirmiyorsa, öylece oturur ve gelmelerini bekler. *Navon* ise girişimci bir sarraf gibidir. Kendisine para getirildiğinde uzmanlığını kullanarak parayı inceler ve gereğini yapar. Ve kimse bir şey getirmiyorsa, öylece oturmaz, araştırıp kendisine uzmanlığını kullanabileceği bir iş yaratır (Sifre 13; Raşi).

Kabilelerinize tanınan – “Zira yargıç olmak için bir kişi esvabına sarınarak benim önüme gelse, ben onun kim olduğunu, hangi kabileden geldiğini, bu göreve uygun olup olmadığını bilemem. Belki onun bilgisini ve yargı yeteneğini test edebilirim, ama kişiliğini, tavır ve davranışlarını, huylarını ancak siz bilebilirsiniz” (Sifre 13; Raşi; Hirsch). Her ne kadar yargıçları *Ruah Akodeş* yoluyla Moşe seçmişse (bkz. Şemot 18:21 açık.) ve aslında kimin göreve uygun olduğunu gayet iyi anlayabilirse de, halka böyle söyleyerek, yargıç seçim işleminde onları aktif kılmak suretiyle onurlandırmak istemiştir (*Maskil Ledavid*). Böylece halk kendi uygun gördüğü kişileri aday olarak Moşe’ye getirmiş, Moşe de *Ruah Akodeş* yoluyla bu kişilerin gerçekten uygun olup olmadığına karar vermiştir. Bu önemlidir; zira yeni liderler kabileler tarafından onaylanmış olmasa, otoritelerini kabul ettirmeleri çok zor olurdu. Başka bir görüşe göre seçimde Moşe ve kabileler ortak paya sahiptir. Moşe, seçilecek kişiler için gerekli bazı nitelikler sıralamıştır (bkz. p. 15 açık.). Bunların bazıları dışarıdan bellidir, ama örneğin Tanrı korkusuna sahip olma konusu kimsenin bilebileceği bir özellik değildir. Böylece halk kendi içinden dışarıdan belli özelliklere sahip olan kişileri seçmiş, bilinmeyenlerin sınanmasını da *Ruah Akodeş* yoluyla Moşe yapmıştır (Malbim; *Daat Mikra*).

Çevirimiz *Sifre*’yi temel alan Raşi’ye göredir. Buna göre pasuktaki “*kabilelerinize*” anlamındaki *Leşivtehem* sözcüğü “*tanınan*” sıfatını tamamlamaktadır: “Kabileleriniz tarafından tanınan”. Öte yandan sözcüğün pasuktaki yeri başka bir alternatifi de olanaklı kılmaktadır: “*Kabileleriniz için*”. Buna göre çeviri şöyle de olabilir: “*Kendinize, kabileleriniz için, bilge, anlayış sahibi ve [yargıç olmaya uygun insanlar olarak] tanıdığımız kişiler belirleyin...*” (Ramban). Alternatif olarak “*tanınmış*” şeklinde çevrilen sözcük, “*bilgi sahibi*” olarak da değerlendirilebilir (krş. *Targum Yonatan*; *Daat Mikra*).

Kişiler – Ya da “*adamlar*”. İbranice *Anaşim*. Bu, önemli kişileri belirtir. Seçilecekler, *tsadik*, güvenilebilir ve saygıdeğer kişiler olmalıdır (Sifre 13; Raşi).

Belirleyin – Ya da “*ayarlayın; tedarik edin; hazırlayın*”.

Onları başınıza atayayım – Tam çeviriyle “*onları başınızda koyayım*”. İbranice *Vaasimem*. Bu, “*Lasim – Koymak*” fiilinin birinci tekil şahıs

¹² [Ama] Zahmetinizi, yükünüzü ve çekişmenizi tek başıma nasıl taşıyım?

¹³ Kendinize bilge, anlayış sahibi ve kabilelerinize tanınan kişiler belirleyin ve onları başınıza atayayım.”

12. Zahmetinizi – Yani “verdiğiniz zahmeti”. İbranice *Torah*. Bu sözcük, insanı yoran ve bezdiren bir eylemi tanımlar (Hirsch). Bene-Yisrael, memnun edilmesi, özellikle de mahkeme ortamında tatmin edilmesi zor bir halktır. Örneğin bir taraf, davanın diğerinin lehine sonuçlanma eğilimi gösterdiğini görünce, işi uzatmak için “benim getirecek başka şahitlerim var” ya da “başka delillerim var” ya da “yanınıza başka yargıçlar katılmasını talep ediyorum” gibi çıkışlarda bulunmaktaydı (*Sifre* 12; Raşi). [Normal şartlarda parasal konulara üç kişilik bir *Bet-Din* bakmasına rağmen, belirli koşullar altında davanın tarafları daha çok yargıç talep etme hakkına sahiptirler (*Şulhan Aruh – Hoşen Mişpat* 13:1)].

Alternatif olarak Moşe burada, Tora’nın kanunlarını anlamakta zorluk çeken kişilere bunları anlatmak için girdiği zahmetten bahsetmektedir (İbn Ezra). Zira Mısır’dan çıkan nesle hükümleri ve Tora’nın öğretilerini, açıklamaları, detayları ve sırlarıyla birlikte öğretmek büyük zahmet gerektirmekteydi (Ramban).

Sforno’ya göre bu sözcük, parasal talep içermeyen anlaşmazlıkları tanımlamaktadır.

Yükünüzü – Yani “verdiğiniz yükü”. İbranice *Masa*. Bu, insanın gücünü tüketen ve büyük sabrı gerektiren bir etkeni tanımlar (Hirsch). İbn Ezra’ya göre bu, halkın ekmek, su ve et konusundaki istekleridir (krş. Bamidbar 11:11; ayrıca Ramban). Sforno’ya göre de “yükünüz” sözcüğü, toplumsal gereklilikleri tanımlar.

Raşi ise bu anlamı önceki “zahmet” ile yakın gördüğünden, sözcüğü diğer bir anlamıyla “konuşmalarımız; sözleriniz” olarak çevirir [ör. Mişle 30:1. Ayrıca bir peygamberin, halka aktarmakla yükümlü olduğu sözün de “*Masa* – *Yük*” olarak tanımlandığını görüyoruz (bkz. Malahi 1:1 – Toledot peraşasına ait *aftara*)] (*Lifşuto Şel Raşi*). Bu bakışla sözcük, halkın, liderine yönelik alaycılığı, bir falso bulma ümidiyle özel hayatına yakın ilgi göstermesini tanımlar. Halk içinde sürekli olarak Moşe’nin ardından laf yetiştiren, Moşe’nin yaptığı her şeyde art niyet ya da özel sorun arayan bir kesim vardı. Moşe çadırından erken çıksa “Hayırdır; ne oldu da Amram-oğlu erken çıktı? Acaba evinde rahat değil mi? [Ailesiyle bir sorun mu var?]” derlerdi. Yok, geç çıksa “Hayırdır; Amram-oğlu neden hâlâ çıkmadı? Herhalde orada oturup size karşı planlar

yapıyor” diye insanları ona karşı kıskırtırlardı. [“Amram-oğlu” tabiri, saygısızlık ifade eder. Elbette bu halkın sadece bir kesiminin tavrıydı. Ama bu sınırlı kesim de, yeteri kadar yük oluşturmakta, Moşe’nin sabrını sınamaktaydı.] Ve tevazu timsali olan Moşe tüm bunları görmezden, duymazdan gelirdi.

Hahamlarımız, Tora bilgelerini takdir etmeyip sürekli onların ardından laf üretme peşinde olan kişileri *Apikoros* [~kâfir] olarak tanımlarlar (*Talmud – Sanedrin* 99b; Raşi). Zira böylesi bir alaycılığın amacı, liderin yetkisine darbe vurmak, otoritesini sarsmaktır – ki bu, Tora’nın ve Tanrı’nın gördüğü saygıya da darbe vurur (Hirsch).

Alternatif olarak Moşe, halk için ettiği dualardan bahsediyor olabilir (Ramban; krş Melahim II 19:4 ve Yirmeyau 7:16).

Çekişmenizi – Yani “aranızdaki çekişmeleri”. İbranice *Riv*. Bu ifade, halkın huysuz bir tavra sahip olduğuna işaret eder (*Sifre* 12; Raşi). Burada davanın tarafları arasındaki [özellikle parasal konulardaki (Sforno)] anlaşmazlıkların çözümlenmesinden bahsedilmektedir. Halkın tümünün davalarına Moşe tek başına baktığı zaman, herhangi iki kişi arasındaki anlaşmazlık da onun huzuruna getirilmekteydi. Bu, tek bir insanın başa çıkabileceğinin ötesinde bir sorumluluktur – bu kişi Moşe Rabenu olsa bile (Hirsch).

Moşe bunu da eleştiri amacıyla söylemektedir. Halka, Erets-Yisrael’e hiç savaşılmaya gerek olmadan girebilecekleri müjdesini vermiş olmasına rağmen – ki bu bilgi, onlar için tüm mal-mülkten ve şahsi çıkar beklentilerinden daha önemli olmalıdır – yine de insanlar birbirleriyle anlaşmazlıklara düşmekten kendilerini alıkoymamışlardır. Hatta bu davalar o kadar çoktur ki, Moşe bunu tek başına göremeyecek duruma gelmiş, kendisinden başka birçok yargıcı atamak zorunda kalmıştır. Halk içindeki her on kişilik grup için bile, onların davalarına bakacak özel bir yargıç [yani “on başı”] atama gerekliliği söz konusu olmuştur. Bu da kötü niyet ve huysuzluğun yaygın olduğunu göstermektedir (Sforno).

Tek başıma nasıl taşıyım? – Moşe daha önce, Tanrı’nın emriyle, “*sizi tek başıma taşıyamayacağım*” demişti (p. 9). Basit anlamda, arada halka yönelik bir beraha dile getirdiği için, sözlerinde kaldığı yere geri dönüp bunu tekrarlamaktadır (*Daat Mikra*).

יד ותעני אתי ותאמרו טוב-הדבר אשר-דברת לעשות: טו ואקח
את-ראשי שבטיכם אנשים חכמים וידעים ואתן אותם ראשים
עליכם שרי אלפים ושרי מאות ושרי חמשים ושרי עשרות
ושטרים לשבטיכם: 14-15

“güç sahibi” sıfatı, diğer özellikler için genel bir başlıktır. Bazı kaynaklar ise “güç sahibi”nin yedi özellikten biri olduğunu söylerler ve bu pasukta sadece türetim yoluyla ulaşılan (bkz. p. 13 açk., *Kişiler* k.b.) “tsadik” özelliğini saymazlar (*Daat Mikra*]). Moşe de burada diğer dördünü söylemiştir: [4] *Tsadik*, [5] bilge, [6] anlayış sahibi ve [7] tanınmış (*Sefer Zikaron*). Bu niteliklerin hepsini Yitro söylemiş olmasına rağmen, Tora bize bunların üçünü Yitro’nun, dördünü de Moşe’nin ağzından aktarmakta, böylece her ne kadar yedi niteliğin hepsinin bir kişide toplanması en ideal durumsa da, bunların hepsine sahip kişiler bulunamadığı takdirde, sadece bir kısmına sahip olanların da uygun olacağını öğretmektedir (*Midraş – Devarim Raba* 1:10). Elbette en çok özelliğe sahip olanlar tercih edilecektir.

Rabi Samson Raphael Hirsch ise, “tanınmış” olmanın, genel tavır ve davranışlarla huy açısından tanınmışlığı belirttiğine dikkati çeker ve buna bağlı olarak bu özelliğin, Tanrı korkusuna sahip olma, dürüstlük ve haksız çıkardan nefret etme özelliklerini kapsadığını kaydeder. Bu bakışla, Moşe burada, gereken tüm özellikleri listelemektedir.

Gerçekte hem Moşe’nin hem de Yitro’nun daha ön plana çıkardığı özellikler, kişilik özellikleridir: Tanrı korkusu, dürüstlük ve çıkarıcı olmamak. Adaletin tecellisi için bunlar, eğitim ve zekâdan bile daha önemlidir. Ancak normal halk, bir yargıcı değerlendirirken sadece bilgi ve yeteneğine yoğunlaşarak bu kişilik özelliklerini göz ardı eder. Daha ileri dönemlerde, dürüst ve Tanrı korkusuna sahip olmaları şartıyla normal üç Yahudi’nin de sivil davalara bakabilmesinin temelinde, kişilik özelliklerinin bilgi ve yeteneğe göre daha öncelikli olması yatar – elbette o zamanlarda Tora bilgisi halk içinde çok yaygın olduğu için, bu üç kişiden en az birinin gerekli temel bilgiye sahip olduğu varsayıldı (*Talmud – Sanedrin* 3a) (Hirsch).

Burada Moşe, sonuçta seçtiği kişilerdeki nitelikler arasında sadece *tsadik*, bilge ve tanınmış olmayı saymaktadır [*tsadik* olma özelliği “kişi”

sözcüğüyle ima edilmiştir (bkz. p. 13 açk.)] (*Sifre* 15; Raşi). Yani her niteliği, örneğin “anlayış sahibi” birini bulamamıştır (*Talmud – Eruvin* 100b). Şüphesiz, o dönemde Bene-Yisrael arasında anlayış sahibi, Tanrı’dan çekinen, dürüst ve haksız çıkardan nefret eden birçok kişi vardı. Ancak Moşe yedi niteliğin hepsine birden sahip olan kimse bulamamıştır. Bu nedenle, kendi gözünde en önemli olan niteliklerde, özellikle kişilik özelliklerinde – mükemmeliyete ulaşmış kişileri seçmiştir (Maarik).

Alıp – İnsanlar fiziksel olarak alınmaz. Tora insanlarla ilgili olarak “*alma*” fiilini kullandığında vermek istediği anlam, sözle teşvik ya da iknadır (krş. Bereşit 12:5, Şemot 14:6, Vayikra 8:2, Bamidbar 8:6, 16:1, 20:25 27:18 ve 27:22 açk.). Moşe yargıçlara “Ne mutlu size” demiştir. “Kimin üzerine lider olarak atandığınıza bir bakın. Avraam’ın, Yitshak’ın ve Yaakov’un çocuklarının üzerine! Tanrı’nın ‘kardeşleri’ (Teilim 122:8) ve ‘dostları’ (Mişle 27:10), Tanrı’nın ‘payı’ ve ‘mirası’ (32:9) olarak tanımlanan kişilerin üzerine!” (*Sifre* 15; Raşi).

Üzerinize baş olarak atadım – Moşe “size baş olarak atadım” değil, “**üzerinize baş olarak atadım**” demektedir. Bu, yargıçların rütbe açısından halkın geri kalanından üstün konumda olacaklarını, dolayısıyla her konuda önceliğin kendilerine verilmesiyle onurlandırılmaları gerektiğini gösterir. Örneğin alım satımında öncelik onlara verilecektir. [Onu bekletmek saygısızlık olacağından] Bir yere en son o girecek, [tek başına bırakmak saygısızlık olacağından] oradan ilk o çıkacaktır (Raşi; *Gur Arye*). [Başka versiyonlara göre “önde girecek, en son o çıkacaktır” (*Dereh Erets Zuta* 6) veya “önde girecek önde çıkacaktır” (*Yosef Alel*). Farklı versiyonlar olmasına rağmen, ana tema, yargıçların her zaman onurlandırılmaları gereken bir konuma yükseltilmiş olduklarıdır.]

Bin başları, yüz başları... – Bkz. Şemot 18:21-22.

Kaba bir hesap yapıldığı takdirde, yaklaşık 600.000 kişi için, 600 tane bin başı, 6000 tane

¹⁴ Bana “Yapılmasını önerdiğin şey iyi” diye cevap verdiniz.

¹⁵ [Böylece] Kabilelerinizin başlarını, bilge ve tanınmış kişileri alıp, onları üzerine baş olarak atadım ve kabileleriniz için bin başları, yüz başları, elli başları, on başları ve [ayrıca] polisler [olarak görevlendirdim].

gelecek zaman çekimli halidir. Öte yandan p. 15’de benzer anlamda olan [ve yine “*atamak*” fiiliyle çevirdiğimiz] “*Latet – Vermek, Koymak, Yerleştirmek*” fiili kullanılmıştır – ki, İbranice bakımından o kullanım daha uygundur (*Beer Rehovot*). Buradaki farklı kullanım başka bir imayı da beraberinde getirmektedir: “Koyacağım, yerleştireceğim” anlamındaki *Vaasimem* sözcüğü, *Alef-Şin-Mem* (“*Aşam – Suç İşlemek*”) kökünden gelen bir sözcük görünümü vermektedir [aslında öyle değildir; ama buradaki kullanım böyle bir değerlendirmeye olanak tanımaktadır]. Bu haliyle, Moşe’nin bu sözlerinde farklı bir ima görmek mümkündür: “Onları, başlarınız olarak suçlu göreceğim” ya da [yargıçlara hitaben] “onların suçları başınızdadır [=halkın suçlarının vebali boynunuzdur]” (*Maskil Ledavid*; krş. *Aktav Veakabala*). Bene-Yisrael’in işledikleri suçlardan yargıçlar da sorumlu tutulacaktır (*Sifre* 13). Zira yargıçlar sadece bu görevle değil, aynı zamanda halka yol göstermek, onları eğitmek ve hataları karşısında onları terbiye edip doğru yola getirmekle de yükümlüdürler (*Raşi*).

Aslında Moşe’nin burada söylediği şeyler, kayınpederi Yitro’nun önerisidir (*Şemot* 18:24). Ama Moşe’nin burada Yitro’dan bahsetmediğini görüyoruz. Bir görüşe göre sebep, Tora’nın burada sadece Moşe’nin nutkunu kaydediyor olmasıdır. Bazılarına göre ise Moşe, halka konuyu Yitro oradan ayrıldıktan sonra açmıştır ve şimdi bunu hatırlatmaktadır (*Abravanel*). Ramban Moşe’nin tevazu gösterdiği görüşündedir. Yitro gibi yüksek düzeyli bir kayınpederi olduğunu tekrar halka zikretmek istememiştir.

Gerçekte buradaki düzen hakkında fikir vermesi için halkın Yitro’ya ihtiyacı yoktu. Şüphesiz, gerek Moşe, gerekse de diğer ileri gelenler bu düzenin sağlanması gerektiği sonucuna kolayca ulaşmışlardı. Ancak hem onların, hem de Tanrı’nın bu öneride bulunmamak için geçerli nedenleri vardı (bkz. *Şemot* 18:24 açk.). Bu nedenle öneriyi Yitro’nun yapması düğümü çözmüş olsa da, aslında bu konudaki fikir daha önceden de Moşe’nin aklında mevcuttu. Dolayısıyla Moşe burada Yitro’dan bahsetmeye gerek duymamıştır (*Meam Loetz*).

14. Yapılmasını önerdiğin şey iyi – Tam çeviriyle “*yapmayı konuştuğun şey/söz iyi*” ya da “*konuştuğun şeyin/sözün yapılması iyi*”.

Moşe’nin bu konuşmasının temel amacının halkı azarlamak ve geçmiş hatalarını yüzlerine vurmak olduğu önce de belirtilmişti. Ancak halkın Moşe’nin sözlerini uygun görmesi, onlar için iyi bir not izlenimi uyandırmaktadır. Oysa gerçek bu değildir ve Moşe bu sözlerle de halkı eleştirmektedir (*Sefer Zikaron*). Söylenen sözlerde “*yapmak*” fiili gereksiz durmaktadır. “Bahsettiğin öneri iyi” denmesi yeterli olurdu. Buna rağmen Moşe’nin halkın sözlerine bu fiili de katması, onların, yeni yargıçlar atanması yönündeki önerinin bir an önce yerine getirilmesi yönünde büyük heves duyduklarına işaret etme amaçlıdır: “önerin iyi; hemen yapılınsın!” (*Leket Bahir*). Ancak bu, dolaylı olarak Moşe’nin liderlik ve yargıçlığından memnun olmadıklarını göstermektedir. Bu nedenle Moşe onları eleştirmektedir: “O kadar hevesliydin ki, yargıçları atamakta biraz yavaş davransaydım siz bana ‘elini çabuk tut’ diyecektiniz. Bu teklifi böyle hemen kabul etmekle bana saygısızlık ettiğimize dikkat etmeden, kendi işinize geldiği şekilde karar verdiniz. Oysa ne kadar mantıklı bir teklif olursa olsun bunu anında kabul etmemeli, en azından ‘Öğretmenimiz Moşe! Kimden öğrenmemiz daha iyi, senden mi yoksa öğrencilerinden mi? Sen kırk gün kırk gece Sinay’da durup Tora’yı bize öğretmek için büyük gayret gösterdiğine göre senden öğrenmemiz daha uygun olmaz mı?’ demeliydiniz. Ama ben sizin düşüncenizi biliyorum. Kendi kendinize ‘Moşe’yi kendi tarafımıza çekmek olanaksız. Ama şimdi başımıza birçok yargıç atanacak. Davamız olduğunda yargıç bize meyletmezse biraz rüşvet verir bizim tarafa meylettiririz’ diye düşünüyor-dunuz” (*Sifre* 14; *Raşi*).

15. Kabilerinizin başlarını ... üzerine baş olarak atadım – Seçilen kişiler, kabileler içinde, dürüstlüğü ve kanun hakkındaki bilgisiyle zaten tanınmış, kabile içinde zaten belirli bir yere sahip olanlardır. Moşe onların rütbesini yükseltmiş, sadece kendi kabilelerinde değil halkın tümünde yetki sahibi olacak şekilde görevlendirmiştir.

Bilge ve tanınmış kişileri – Gerçekte teklifin asıl sahibi olan Yitro, yargıçlar için yedi nitelik aranması gerektiğini söylemiştir. Bunların üçünü Yitro’nun *Şemot* 18:21’deki sözlerinde görmekteyiz: [1] Tanrı’dan çeken, yani Tanrı korkusuna sahip, [2] dürüst ve [3] haksız çıkardan nefret eden kişiler olmalıdır [o pasuktaki

מִזֶּה וְאֵצִוָּה אֶת-שְׂפִטֹּיֶכֶם בְּעֵת הַהוּא לֵאמֹר

שָׁמַע בֵּין-אֲחֵיכֶם וּשְׂפִטָּתָם צָדֵק בֵּין-אִישׁ וּבֵין-אֲחִיו וּבֵין גֵּרוֹ:

davalısı arasında” ifadesinde, bir kişinin iki farklı konuda mahkemeye başvurabileceği ima edilmektedir. İnsan, arasında bir anlaşmazlığı olmayan bir kişiyle birlikte, belirli bir durumda ne yapacağını bilmediği zaman kanunun ne olduğunu öğrenmek üzere mahkemeye gelebilir. Örneğin Reuven, kendi ineğini Şimon’un eşiğiyle değiş tokuş etme konusunda onunla anlaşır. İneğin olmadığı bir ortamda Reuven, Şimon’un eşiğini yularından çeker ve bu sembolik hareketle eşek el değiştirmiş olur – ki aynı zamanda anlaşma gereği inek de Şimon’un iyeliğine geçmiştir. Daha sonra Şimon, ineği almak için Reuven’le birlikte onun ahırına gider. Ancak oraya vardıklarında ineğin doğum yapmış olduğunu görürler ve buzağının, Reuven eşiği yularından çekmesinden önce mi sonra mı doğurduğu belli değildir. Bu durumda ne yapılması gerektiğini öğrenmek için ikisi mahkemeye başvurduklarında, bu, iki karşıt tarafın başvurusu değildir. Başvurunun amacı öğrenimdir. Pasuk böyle durumlara “*kişi ile kardeşi ... arasında*” ifadesiyle değinmektedir. Ama eğer iki kişi arasında çekişme varsa ve ikisinin talepleri çatışıyorsa, o zaman her iki taraf da haklılığını kanıtlamak için deliller toplayacaktır (*Agar* kökü). Pasuk böyle durumları tanımlamak için “*kişi ile ... davalısı arasında*” ifadesini kullanmaktadır (krş. *Baba Metsia* 100a; *Gur Arye*).

Raşi *Gero* sözcüğünün olası anlamı hakkında başka bir alternatif daha sunar. Buna göre sözcük “*Gur – Barınmak*” köküyle bağlantılı olarak “*onunla birlikte oturan kişi*”, ya da “*barınma yeri*” (*Magor*) anlamında olabilir. Bu durumda ifadeyi “*kişi ile kardeşi arasında barınma yeri açısından adil yargıda bulunun*” şeklinde anlamak mümkündür. Bu, babalarından kalan evin kardeşler arasında paylaştırılması konusunda da yargıçların çok titiz davranmaları gerektiğini öğretmektedir. Böyle bir durumda söz konusu mülk taraflara kendi çabaları sonucu değil miras olarak geldiğinden, yargıçların yaklaşık bir karar verebilecekleri düşünülebilirdi. Örneğin eğer baba, iki dairesi bir bina bırakmışsa, yargıç “nasılsa her biri için yaşanacak, aşağı yukarı aynı özelliklere sahip birer daire verilmiş oluyor” diye düşünerek dairelerden birini oğullardan birine, diğerini de diğerine verme yoluna gitmemeli, “*iki kardeş*

arasında adil yargıda bulunmalıdır”. Yani böyle bir durumda bile titiz bir hesaplama yapılması şarttır. Söz gelimi dairelerin içinde bir *tanur* (~fırın) ve bir *kirayim* (~ocak) varsa – ki *Talmud*’daki tanıma göre ikisi arasındaki fark çok önemli değildir; sadece *kirayim*, *tanura* göre biraz daha küçüktür – ikisi arasındaki eşit paylaşım için gereken hesaplamalar yapılmalıdır. Yargıç, sırf kardeşlerden birinin ev halkı daha kalabalık olduğu için, mantık yürüterek nispeten büyük olan *tanurun* o kardeşe verilmesine hükmetme yetkisine sahip değildir. Paylaşım söz konusu olduğunda subjektif konular kararı etkilememelidir (*Talmud – Sanedrin* 7a; Maarşa o.a.; Raşi).

Rav Saadya Gaon, buradaki *Ger* sözcüğünün bir *Ger Toşav*’ı tanımladığı görüşündedir. *Ger Toşav* terimi, Yahudi olmayıp, tüm insanlık için geçerli olan yedi mitsvaya riayet edeceğini beyan etmiş ve buna göre yaşayan, böylece Erets-Yisrael’de ikamet etme hakkını kazanmış kişileri tanımlar. Sonuç olarak pasuk, mahkemede bir Yahudi ile bir *Ger Toşav* arasında ayırım yapılmamasını da söylemektedir.

Adil yargıda bulunun – “Önce adil bir sonuca varın, kararınızı da ancak bundan sonra bildirin” (*Talmud – Sanedrin* 7b). İbranice *Uşfattem Tsedek*. “*Tsedek – Adalet*” sözcüğü davaların ve yargının temelindeki fikirdir. *Uşfattem* sözcüğü ise “*Mişpat –Hukuk [ya da Dava veya Yargı]*” kelimesiyle bağlantılıdır – ki hukuk, adaletin tecellisini sağlayan düzendir. Bu nedenle yargı belirli bir düzene göre tamamlanmalı ve karar buna göre verilmelidir (Hirsch).

Bu ifadeye, taraflar arasında mahkeme kararına gerek olmadan uzlaşma sağlama çabası da dâhildir (Rabenu Behaye).

¹⁶ O zaman yargıçlarınıza şöyle emrettim: “Kardeşleriniz arasında[ki her türlü anlaşmazlığı dikkatle] dinleyin ve kişi ile kardeşi ya da davalısı arasında adil yargıda bulunun.

yüz başı, 12.000 tane elli başı ve 60.000 tane on başı gerekmektedir. Başka bir deyişle toplam yargıç sayısı 78.600'dür – ki her bin kişiye 131 yargıç düşmektedir. Otoriteler neden bu kadar çok yargıca ihtiyaç duyulduğunu araştırırlar. Vilna'lı Gaon, seçilen liderlerin hepsinin yargıç olmadığı, her lider kategorisinin kendine has bir işlevi olduğu açıklamasını yapar. Bin başlarının her biri, bin askere komuta etmekteydi (krş. Bamidbar 31:14). Yüz başları yargı görevi görüyordu. Elli başları halka Tora öğretmekle yükümlüydü. On başları ise polis görevindeydi (*Aderet Eliyau*; krş. Yeşayau 3:3; *Aktav Veakabala*) [Bu açıklamaya göre pasuktaki “polisler” de sayılanlara dâhildir. Çevirimiz ise polislerin ayrı bir grup olduğu görüşündeki Raşi'yi takip etmektedir (bkz. s.a.)].

[Ayrıca] Polisler – “Yargıçlardan başka, kabileleriniz için ayrıca yargıçların kanunu dayatmasına yardımcı olacak olan polisler de atadım.” Başka bir deyişle polisler, birer yargıç değil, onların yardımcılarıdır (*Sifre 15*; Raşi). Ramban, polislerin aynı zamanda devriye gezdiklerini ve suçluları mahkemeye getirdiklerini ekler.

16. O zaman – “Göreve atadığım anda, artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını bildirdim. Önceleri bağımsız birer birey iken, bundan böyle halka tabi olduklarını söyledim” (*Sifre 16*; Raşi). Yargıçlar, halka, önlerine getirilen davaları kabul etmeme lüksleri olmaması yönünden tabidirler (*Malbim*; *Maskil Ledavid*; *Şulhan Aruh* – *Hoşen Mişpat 12:1*, *Biure Agra* o.a.). Moşe ayrıca yargıçlara, bu atamayı bir ayrıcalık değil, görev yükümlülüğü olarak görmelerini telkin etmiştir (*Beer Yitshak*).

Yargıçlarınıza şöyle emrettim – Moşe “onlara şöyle emrettim” demiş olsaydı da yargıçlara emrettiği anlaşılırdı. Buna rağmen “yargıçlarınıza” sözcüğünü kullanması, söz konusu emrin özellikle bu kişilerin yargıç olarak aldıkları görevle ilgili olduğuna işaret etmektedir (*Beer Yitshak*). Yani Moşe yargıçlara, yargı görevi konusunda pasukta açıklananın ötesinde şeyler söylemiştir: “Onlara yargıda sabırlı olmalarını söyledim (krş. *Mişna* – *Pirke Avot 1:1*). Bir dava önünüze iki-üç kez gelse bile, ‘bu davaya daha önce de çok kez bakmıştım’ dememelerini, konuyu her seferinde enine

boyuna değerlendirmelerini emrettim” (*Sifre 16*; Raşi).

Moşe burada yargıçlara emir verdiğini, p. 18’de ise “size”, yani halka emir verdiğini belirtmektedir. Bu, her iki gruba da diğer grubu ilgilendiren emirler verdiğini gösterir. Halk, seçilen yargıçlara saygı göstermek zorundadır, yargıçlar da halkın yükünü sabırla taşımakla yükümlüdür (*Talmud* – *Sanedrin 8a*).

Kardeşlerinizin arasında[ki...] – Pasuk tam çeviriyle “kardeşlerinizin arasında dinleyin” demektedir. Yargıç, davanın taraflarının “tam arasında”, yani [tavır olarak] ikisine eşit mesafede olmakla yükümlüdür. Ayrıca bu doğrultuda, mahkeme sırasında bir ifade verilirken davanın her iki tarafının da orada mevcut olması gerekir. Böylece hem yargıçlara hem de davalılara, ayrı birer yasak söz konusudur. Buna göre yargıçların bir taraf gelmeden diğer tarafı dinlemesi yasaktır; taraflardan birinin de diğer taraf gelmeden söz alması yasaktır (*Talmud* – *Sanedrin 7b*).

Dinleyin – İbranice *Şamoa*. Bu süreklilik belirten bir zaman kipidir: “onları dinler vaziyette olun” (Raşi). Yargıçlar kararlarını aceleyle vermemeli, her şeyden önce her şeyi dinlemelidirler. Alternatif olarak “anlayın – tarafların ne söylemek istediklerini iyice anlayın” (*Daat Mikra*).

Davalısı – İbranice *Gero*. Bu sözcüğün alışıldık anlamı “Geri”, yani “onun – halkın – Yahudilik’i sonradan kabul etmiş mensubu” şeklindedir. *Targum Onkelos*’un çevirisi de bu yöndedir (ayrıca bkz. *Talmud* – *Yevamot 46b-47a*; *Septuaginta*). Ancak Raşi başka görüştedir. Olasılıkla bunun sebebi, *Ger* sözcüğünün sonundaki iyelik ekidir – ki bu haliyle “bir kişiye ait *Ger*” gibi garip bir anlam çıkmaktadır, zira bir *Ger* kimseye ait değildir (*Mesiah İlemim*). Ayrıca bir yargıç, taraflardan birinin *Ger* olduğu davalara da elbette bakacaktır; Tora’nın bunu ayrıca söylemesine gerek yoktur (*Beer Mayim Hayim*). Bu nedenle Raşi, sözcüğü “**Agar** – Biriktirmek; Toplamak” köküyle bağlantılı görür ve sözcüğü “davalısı” olarak açıklar. Bir kişinin davalısı, mahkemede ona karşı sunacağı delilleri biriktirdiği için bu şekilde adlandırılmaktadır (*Sifre 16*). Bu bakışla pasuktaki “kişi ile kardeşi ya da

17 זֶה לֹא-תִלְכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט כִּקְטָן כַּגֹּדֶל תִּשְׁמָעוֹן לֹא תִגּוּרוּ
מִפְּנֵי-אִישׁ כִּי הַמִּשְׁפָּט לֹא־לָהֶם הוּא וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם
תִּקְרְבוּן אֵלַי וְשָׁמַעְתִּיו:

diyeceği varsa, bunu kendisine saklamamalı, söz alıp dile getirmelidir. Zira ifade hem “**Gur** – Korkmak; Çekinmek” hem de “**Agar** – Biriktirmek; Saklamak” köküyle bağlantılıdır. Böylece stajyer, kimseden [yani kendisinden üst konumdaki yargıçlardan ya da davanın zengin ve güçlü tarafından] “çekinmemeli”, söyleyeceklerini “içinde tutmamalıdır” (*Talmud – Sanedrin* 6b-7a; Raşi; Hirsch).

Çünkü yargı Tanrı’ya aittir – “Yargı kararı verdiğinizde, Tanrı’nın temsilciliğini yaptığınızı unutmayın. Bu, istediğiniz şekilde göz ardı edebileceğiniz ya da kaçınılabileceğiniz kişisel bir konu değildir. Yargı Tanrı’ya aittir ve size, hukuku uygulama görevi verilmiştir”. Hahamlarımız şöyle derler: “Gerçek ve adil bir şekilde dava gören her yargıç, evrenin yaratılışında Tanrı’nın ortağı olarak addedilir” (*Talmud – Şabat* 10a). Bunun nedeni, hukukun insan yaşantısını düzenleyip şekillendirmesi ve bu şekilde Tanrı’nın niyetlendiği düzgün yaşamın sağlanmasında görev almasıdır (Hirsch). Ramban’a göre de pasuk yargıçları adil ve korkusuzca karar vermeleri konusunda uyarmaktadır; zira Tanrı’nın isteği bu dünyada adaletin tecelli etmesi yönündedir. İnsanları, aralarında adalet ve dürüstlük olması için yaratmıştır. Ama eğer yargıçlar korkup haksızlığa göz yumarlarsa, Tanrı’nın kendilerine biçtiği özel göreve ihanet etmiş olurlar.

Bazılarına göre Moşe “ne olursa olsun, adaleti Tanrı tecelli ettirecektir; o yüzden siz adil yargılayın” demektedir. Raşi ise ifadeyi farklı bir şekilde değerlendirir. Eğer amaç bu olsaydı, ifadenin “çünkü yargı Tanrı’dandır” şeklinde olması gerekirdi (*Maskil Ledavid*). Ama Tora “yargı [ya da dava] Tanrı’nındır [= Tanrı’ya aittir]” demektedir – sanki Tanrı, davanın tarafıymış gibi. Raşi buradan yola çıkarak, ifadeyi Tanrı’nın ağzından şöyle açıklamaktadır: “Haksızlık edip bir tarafa yanlış bir ödeme yaptırdığımız zaman, Beni onun bu kaybını telafi etmek zorunda bırakıyorsunuz. Dolayısıyla davada verilen haksız bir karar, Bana karşı verilmiş gibidir – zira, sözün gelişi, Beni ödeme yapmak zorunda bırakıyorsunuz

(Raşi; krş. *Talmud – Sanedrin* 8a, Raşi o.a.). Taraflardan birine haksız yere ödeme yaptırırsanız bile, Ben ona bu kaybını ödeyeceğim. Sonuçta herkes hakkına mutlaka kavuşacaktır; ama bu arada siz günahkâr duruma düşmüş olacaksınız” (Rabenu Behaye).

Dava – Tam çeviriyle “şey, söz, konu”.

Bana getirin – Hahamlarımız, Tselofhad’ın kızları kendisine bir davayla başvurduğunda, Moşe’nin *Alaha*’yı unutmamasının sebebinin buradaki sözleri olduğunu açıklarlar (*Sifre* 17; *Talmud – Sanedrin* 8a; Raşi; bkz. *Bamidbar* 27:5 açk.).

Aslında Moşe’nin bu sözler nedeniyle cezalandırılmasını anlamak güçtür. Bu sözlerde Moşe’nin gerçekten kibirli bir tavır içinde olduğu söylenebilir mi? Eğer gerçekten yargıçların içinden çıkamadıkları bir durum olursa, konu elbette ona getirilecektir; başka kime getirilebilir? Ancak burada belki normal insanlardan beklenmeyen, ama Moşe gibi bizim hayal edemeyeceğimiz düzeylere ulaşmış bir kişiden beklenen standartlar işlerlik kazanmıştır. Moşe’nin daha önce “yargı Tanrı’ya aittir” dedikten sonra, “zor gelen davayı bana getirin” demesi uygun değildir; zira [her ne kadar Moşe kesinlikle böyle bir niyetle olmasa da,] arka arkaya söylediği bu sözleri duyan kişilerin, onun kendisini Tanrı ile eş tuttuğu sonucuna varmaları mümkündür. Oysa Moşe’nin düzeyindeki biri, bu çok ince ayrımı bile göz ardı etmeden konuşmakla yükümlüdür. Tanrı, gerçekte her şeyin Kendisi’nde bittiğini vurgulamak için Moşe’ye *Alaha*’yı unutturmuş, Moşe’nin bile çözemeyeceği durumların olabileceğini hatırlatmıştır. Moşe’nin “bana getirin ve dinleyeyim” yerine “konuyu gerekirse Tanrı’ya götürürüm” demesi gerekirdi (krş. Rabenu Behaye).

Yine de *Talmud*’daki başka bir görüşe göre Moşe burada yine mütevazı davranmaktadır. Onlara “bana getirin ve size açıklayayım” değil, “bana getirin ve dinleyeyim” demiştir. Yani “dinleyeyim; eğer cevabı biliyorsam size söylerim; bilmiyorsam Tanrı’ya başvurup bana öğretmesini arz ederim” (*Talmud – Sanedrin* 8a).

¹⁷ Yargıda [kimseye] ayrıcalık yapmayın, küçüğü büyüğü aynı şekilde dinleyin. Kimseden çekinmeyin, çünkü yargı Tanrı'ya aittir. Size zor gelen [bir] dava [olduğunda] bana getirin ve dinleyeyim.”

17. Yargıda [kimseye] ayrıcalık yapmayın – Tam çeviriyle “*yargıda yüz tanımayın*”. Bu bir deyimdir ve yargıcın sadece tanıdığı bir kişiye değil, herhangi bir kişiye bile ayrıcalık yapmaması ve onun yönüne meyletmemesi anlamına gelmektedir. Genel kural açıktır: Bir yargıç, karşısındaki kişilerle değil, eldeki davayla ilgilenmelidir. Aynı kural dâhilinde, yargıç, taraflardan birine yumuşak, diğerine sert bir tonda konuşamaz (Rabenu Behaye).

Diğer yandan eğer Moşe bu sözleri davaya bakan yargıçlara söylüyor olsaydı “*yargıda*” sözcüğüne gerek olmazdı. Sadece “[kimseye] ayrıcalık yapmayın” deseydi de, yargıda kimseyi kayırmamaları gerektiği anlaşılırdı (*Maskil Ledavid*). Ama Moşe “*yargıda*” sözcüğünü eklediğine göre, bunun üstünde bir konuya işaret etmektedir: “Yargıyla ilgili hiçbir konuda kimseyi kayırmayın.” Moşe bu sözleriyle yargıçların atanmasından sorumlu olacak otoritelere seslenmektedir: “Filanca kişi güzel görünümlü ya da kahraman, onu yargıç yapalım; filanca kişi benim yakınımıdır, onu yargıç yapalım, filanca kişi çok dil biliyor, onu yargıç yapalım’ demeyin. Zira bir kişinin seçilme sebebi kanun konusunda uzman oluşu değilse, davada haklıyı haksız, haksızı haklı çıkaracaktır. O buna kötülüğünden değil bilgisizliğinden dolayı sebep olacaksa bile, ben böyle bir durumu, o yargıcı atayan kişinin davanın bir tarafını kayırması olarak addederim” (*Sifre 17; Raşi*). Sonuç olarak, başka konularda uzman olsa bile, Tora konusunda uzman olmayan bir kişinin yargıç olarak atanması, Tora’nın yasaklarından biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 243 (*Sefer Ahimuh*).

Küçüğü büyüğü aynı şekilde dinleyin – “Tek kuruşluk bir davayı da, milyonluk davayla aynı şekilde dikkat ve özenle ele alın. Önünüze küçük meblağı ilgilendiren bir dava geldiğinde onu küçümseyip, diğer davaların arkasına atmayın” (*Talmud – Sanedrin 8a; Raşi; bkz. Şemot 18:22 açık., Büyük davayı... k.b.*). Buna göre “küçük ve büyük” sözleri, anlaşmazlık konusu para miktarını tanımlamaktadır. Alternatif olarak davalıların statüsünden de bahsediliyor olabilir: “Davanın bir tarafı fakir, diğer tarafı ise zengin ve zenginlerin fakirlere geçimlerinde yardımcı olma yükümlülüğü var. Öyleyse ben davayı fakirin tarafına kaydırayım; böylece zengin

yükümlülüğünü yerine getirmiş, fakirin de temiz bir şekilde geçimini sağlamış olurum’ demeyin” (*Sifre 17; Raşi*). Ya da “[Fakir haklıysa] ‘Bu zengin adamın itibarını bir *dinar* için nasıl zedelerim? En iyisi onu şimdi haklı çıkarayım, dışarı çıkınca da şahsen gidip, fakire ödeme yapması gerektiğini söylerim’ demeyin” (*Sifre 17; Raşi*). Kısacası, fakire yardım eder ya da zenginin itibarını korur şekilde hüküm vermek, her zaman “adil bir şekilde yargılama” emrinin yerine getirilmesi anlamına gelmez (krş. *Kitsur Mizrahi*).

Kimseden çekinmeyin – “Şiddete eğilimli bir kişiye bile kimseden korkmayın” (Rabenu Behaye). *Mitsvat Lo Taase* No. 244 (*Sefer Ahimuh*).

Tam çeviriyle “*bir kişinin önünde çekinmeyin*” ya da “*bir kişi yüzünden korkmayın*”. Korku, adaletin tecelli etmesinin önünde engel oluşturabilir. Bu nedenle Moşe, yargıçlara kimseden korkmamaları konusunda telkinde bulunmaktadır (*Gur Arye; Divre David*).

Bir yargıcın önüne iki davalı gelirse ve bu kişilerden birinin diğerine göre daha sert ve şiddete eğilimli yapıda olduğu görülüyorsa, taraflar ifadelerini vermeye başlamadığı, ya da ifadelerini vermiş olsalar da davanın hangi yöne doğru ağır basacağı henüz belli olmadığı sürece, yargıç, şiddet eğilimli tarafın davayı kaybetmesi durumunda kendisine zarar vereceğinden korkuyorsa “ben bu davaya bakmak istemiyorum” diye görevden çekilebilir. Ama eğer ifadeler verilmişse ve davanın ne yönde ilerlediği açıklık kazanmaya başlamışsa, yargıç affını isteyemez; buradaki “*kimseden çekinmeyin*” emri doğrultusunda davaya bakmakla yükümlüdür (*Talmud – Sanedrin 6b*). Bir yargıç, taraflardan birinden bedensel ya da maddi bir zarar göreceği şeklinde açık bir tehdit almışsa bile davada adil kararı ilan etmekle yükümlüdür. Tora bu konuyu çok ciddiye alır; zira Tora’nın kanunlarının kişisel değişiklikler karşısında eğilip bükülebildiği izlenimi doğarsa, bu bir *Hilul Aşem* olacaktır (Rabi Yaakov Kamenetsky).

İbranice **Lo Taguru**. *Talmud*’da şöyle denmektedir: Dava sırasında orada bulunan bir stajyerin eğer davanın fakir tarafını destekleyecek, zengin tarafının haksızlığını gösterecek şekilde bir

- יָהּ וְאַצִּיחָה אֶתְכֶם בְּעֵת הַהוּא אֶת 18
- כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן: יָמַ וְנִסְעַ מִחֶרֶב וְנָלַךְ אֶת כָּל־הַמְּדַבֵּר 19
- הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא הַהוּא אֲשֶׁר רָאִיתֶם דֶּרֶךְ הַר הָאֱמֹרִי כַּאֲשֶׁר צִוָּה 20
- יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲתָנוּ וְנָבֵא עַד קֹדֶשׁ בְּרִנָּע: כִּי וְאָמַר אֲלֵכֶם בְּאַתֶּם 21
- עַד־הַר הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ: כֹּא רָאָה נָתַן יְהוָה 22
- אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ אֶת־הָאָרֶץ עֲלָה רֹשׁ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי 22
- אַבְרָהָם לֵךְ אֶל־תִּירָא וְאֶל־תַּחֲתִי: שְׂדֵי־יִשְׁי כִּי וְתִקְרְבוּן אֵלַי כֻּלְכֶם 22
- וְתֹאמְרוּ נִשְׁלַחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וְיַחְפְּרוּ־לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ וְיִשְׁבוּ 22
- אֲתָנוּ דִּבֶּר אֶת־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלָה־בָּהּ וְאֵת הָעַרְיִים אֲשֶׁר נָבֵא 22
- אֱלֹהֵינוּ:

21. Ülke'yi önüne serdi – Krş. p. 8.

Çık [ve onu] miras al – “Çünkü önünde kimse durmayacak” (Sforno).

[Cesaretin] Kırılma[sın] – Hirsch.

22. Bana yaklaşınız – hepiniz – Buradaki “hepiniz” sözcüğü olmasa da Moşe'nin ne söylemek istediği anlaşılırdı (İmre Şefer; *Beer Mayim Hayim*). Ancak buna rağmen kullanılması, halkın düzensiz bir güruh şeklinde Moşe'ye geldiğini ima etme amaçlıdır. Halk, başları ve liderleri olmasına rağmen, bunları temsilci olarak göndermemiş, hep birlikte ve kargaşa içinde gelmiştir (Sforno). Biraz ileride tüm kabile başkanları ve ileri gelenlerin Moşe'ye yaklaştıkları söylenmektedir (bkz. 5:20-21). Orada belirli bir düzen vardır; gençler yaşlılara, normal halk ileri gelenlere öncelik vermiş, saygı göstermiştir. Ama burada “hepiniz” denmektedir. Düzensiz, saygısız bir şekilde gelmişler, gençler büyükleri, büyükler liderleri ite ite Moşe'ye yaklaşmışlardır (Sifre 20; Raşi). Moşe'nin bunu vurgularken eleştirdiği nokta düzensizlik değil, bu düzensizliğin ortaya koyduğu panik havasıdır. Halkın casusların gönderilmesi talebiyle geldiği sırada panik içindedir. Bu hava, casusları gönderme isteğinde Tanrı'ya yönelik belirgin bir güvensizliği ortaya koymaktadır (*Emet Lyaakov*).

Adamlar gönderelim – Yani “aramızdan adamlar seçip gönderelim.” Ancak Tanrı bu isteği kabul etmemiş, Moşe'ye “kendi adına gönder” (Bamidbar 13:2) demiştir. Yani seçimi halka bırakmamış,

Moşe'nin yapmasını emretmiştir. Böylece Moşe, üstün nitelikli kişiler seçmiştir ve buna bağlı olarak, gönderilen kişiler içinde kötü niyetle hareket edenler bile, burayı ele geçirmenin mümkün olmadığı şeklinde fikir beyan etmelerine rağmen, Ülke hakkında yalan ya da yanlış şeyler söyleyememiş, onu övmüşlerdir (bkz. Bamidbar 13:27). Bu da halkın daha sonra *teşuva* yapmasını sağlayan bir etkidir (Sforno).

Dediniz – Burada Moşe, casus gönderme talebinin halktan geldiğini söylemektedir. Olayın anlatımında ise sanki bu emri Tanrı vermiş gibi bir hava vardır (Bamidbar 13:2). Ancak orada da açıkladığımız gibi, bu iki anlatım birbirini tamamlamaktadır. İstek halktan gelmiş, Moşe bunu olumlu karşılayarak Tanrı'ya sormuş, Tanrı da bunun Kendi isteği olmadığını vurgulasa da onay vermiştir.

Malbim, Moşe'nin, teklifin halktan geldiğini neden özellikle burada söylediğini şöyle açıklar: Asıl olayın anlatıldığı Şelah Leha perasasında, olay, gerçekleştiği sırada anlatılmaktadır ve o noktada herkes olayların nasıl geliştiğini bilmektedir. Ancak şimdi, yani Moşe'nin veda konuşması sırasında o nesil artık yoktur; Moşe yeni nesle hitap etmektedir ve olayların tam olarak nasıl gerçekleştiğini hatırlatma gereği duymuş, casus gönderme fikrinin Tanrı'nın bir emri değil, halkın isteği olduğunu vurgulamıştır.

Keşfedip – İbranice *Veyahperu* (“keşfetsinler”). Bu “*Hafar* – [Toprağı] Kazmak” köküyle bağlantılıdır. Zira toprağı kazan bir kişi, bu şekilde toprak

¹⁸ O zaman, yapacağınız her şeyi size emrettim.

¹⁹ Horev'den yola çıktık, Tanrımız Aşem'in bize emrettiği şekilde, Emori dağı yolu [boyunca] görmüş olduğunuz o büyük ve dehşet verici çölün tümünde yürüyüp Kadeş Barnea'ya kadar geldik.

²⁰ Size "Tanrımız Aşem'in bize vermekte olduğu Emori dağına kadar geldiniz" dedim.

²¹ "Gör; Tanrın Aşem, bu Ülke'yi önüne serdi. Atalarının Tanrısı Aşem'in sana konuştuğu şekilde, çık [ve onu] miras al – korkma ve [cesaretin] kırılma[sın]."

²² Bana yaklaştınız – hepiniz – ve "Önümüzden adamlar gönderelim" dediniz. "Ülke'yi bizim için keşfedip, [oraya] çıkmakta kullanacağımız yol ve gireceğimiz [ilk] şehirler hakkında bize rapor getirsinler."

18. Yapacağınız her şeyi size emrettim – Eğer ifade "yargıda kullanacağınız her şeyi size emrettim" şeklinde olsaydı, bu, Moşe'nin yargıda dikkate alınacak kıstaslar hakkında emir verdiği anlamına gelirdi. Ama ifade "*yapacağınız her şeyi size emrettim*" şeklindedir; yani "yargı sırasında sizin riayet etmeniz gereken kuralları emrettim" anlamındadır. Yargı işlemi sırasında uyulması gereken kurallardan bahsedilmektedir [bu durumda Moşe "*size emrettim*" derken, yargıçlara hitap etmektedir]. Örneğin Moşe, bu emirler dâhilinde, parasal davalarla (PD) idam istemli davalar (İD) arasında on temel fark olduğunu belirtmiş ve bu farkları öğretmiştir (Sifre 18; Raşi). Bu farklar Mişna'da (Sanedrin 4:1-2) listelenmektedir: [1] PD'ye üç, İD'ye yirmi üç yargıç bakar (bkz. Bamidbar 35.25 açık.). [2] PD'de yargıçlar söze ister "suçlu", ister "suçsuz" iddiasıyla başlarlar; İD'de sadece sanığın "suçsuz" olduğu fikir dile getirilerek başlanır. [3] PD'de "suçlu" ya da "suçsuz" kararı tek oy farkına göre verilebilir. İD'de "suçsuz" kararı tek oy farkına göre verilebilir, ama "suçlu" kararı için en az iki oy farkı gerekir (bkz. Şemot 23:2 açık.). [4] PD'de ister "suçlu" ister "suçsuz" kararı verilmiş olsun, eğer yargı aşamasında bir sorun olduğu tespit edilirse dava yeniden görülür. İD'de sadece "suçlu" kararı verilmişse dava yenilenir; "suçsuz" kararı çıkmışsa yenilenmez. [5] PD'de herkes davalının suçlu ya da suçsuz olduğu konusunda söz alabilir, hem yargıçlar hem de stajyerler. İD'de "suçsuz" iddiası için herkes söz alabilir, ama "suçlu" iddiası için bunu sadece yargıçlar yapabilir, stajyerlerden biri "sanığın suçluluğuna dair söyleyeceğim bir şey var" derse dinlenmez (bkz. Bamidbar 35:30 açık.). [6] PD'de davalı hakkında suçlu ya da suçsuz görüşü beyan eden, bu görüşünden geri dönebilir. İD'de "suçlu" diyen fikir değiştirebilir, ama "suçsuz" diyen ifadesini "suçlu" olarak değiştiremez. [7] PD gündüz başlar, ama gece ya da gündüz sonlandırılabilir. İD gündüz başlar ve sadece gündüz vakti sonuçlandırılır. [8] PD'de

suçlu ya da suçsuz kararı, aynı gün içinde çıkarılabilir. İD'de aynı gün gündüz vakti içinde "suçsuz" kararı verilebilir, ama "suçlu" kararı verilebilmesi için [belki bir çıkış yolu bulunabilir diye] en az bir gece geçmesi gerekir. [9] PD'de ilk sözü, yargıçların en kıdemlisi alır. İD'de ilk sözü yargıçların en az kıdemlisi alır. [10] PD'de yargıçlar için bir kısıtlama yoktur. İD'ye sadece Koenler, Leviler ya da seçkin aile bağlarına sahip yüksek düzeyli Yisraeller bakabilir.

İbn Ezra'ya göre ise, bahsedilenler, Moşe'nin haklarında talimat verdiği hüküm ve kanunlardır. Bu durumda Moşe "*size emrettim*" derken halka hitap etmektedir; zira Moşe her konuda halkı bizzat uyarmıştır (Ramban). Konunun gidişatına göre basit anlam da bu yöndedir (krş. p. 16 açık.).

19-43. Casusların Görevi. Moşe bu noktada casusların gönderilmesi konusuna geri dönmektedir. Bene-Yisrael'in Erets-Yisrael'e doğru yolculuklarının kırk yıla uzamasının sebebi bu olayda halkın işlediği günahıdır. Moşe'nin buradaki sözleri, olayın anlatımında (Bamidbar Perek 13-14) değinilmeyen bazı ayrıntıları içermekte, olaya daha geniş bir perspektif sunmaktadır.

19. Emori dağı yolu – Emori dağına giden yol.

Büyük ve dehşet verici – Çöl, içinde barınan büyük çaplı yılan ve akrepler nedeniyle bu şekilde tanımlanmaktadır (Sifre 18; Raşi; bkz. 8:15). Aslında Onur Bulutları, Bene-Yisrael'in yolu üstündeki bu gibi zararlı yaratıkları öldürüyordu (bkz. Bamidbar 10:4 açık.); ancak yine de çöl, bu hayvanların doğal mekânı olduğu için bu şekilde anılmaktadır (Divre David). Ayrıca Bene-Yisrael çölün dehşet verici niteliğini "görmüşlerdir", zira bu hayvanların ölülerine sürekli olarak rastlıyorlardı (Sifre).

Çölün tümünde – "On bir günlük yolda" (İbn Ezra; krş. p. 2).

20. Emori dağına kadar geldiniz – Krş. p. 7.

- 23 כַּג וַיֵּטֵב בְּעֵינָי הַדָּבָר וְאַקָח מִכֶּם שְׁנַיִם עָשָׂר אַנְשִׁים
- 24 אִישׁ אֶחָד לְשִׁבְט: כִּד וַיִּפְּנוּ וַיַּעֲלוּ הָהָרָה וַיָּבֹאוּ עַד-נַחַל אֲשַׁכַּל
- 25 וַיִּרְגְּלוּ אֹתָהּ: כֹּה וַיִּקְחוּ בִידֵם מִפְּרֵי הָאָרֶץ וַיֹּרְדּוּ אֵלֵינוּ וַיִּשְׁבוּ
- אֶתָּנוּ דָּבָר וַיֹּאמְרוּ טוֹבָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ:

seçtiğini söylemektedir ve casusların Bamidbar 13:4-16'da verilen listesinde Levi kabilesinden kimse yoktur. Dolayısıyla başvuranlar içinde de Levi kabilesi yoktu (*Mesiah İlemin; Divre David; Nahalat Yaakov; Mişmeret Akodes*).

24. Dönüp – Bu tam çeviridir, ancak buradaki gerçek anlam yola çıkmak için bir an önce harekete geçmek şeklindedir. Aynı şey p. 7'deki aynı sözcük için de geçerlidir.

Eşkol vadisine kadar geldiler – Bkz. Bamidbar 13:23. İbranice *Nahal Eşkol*. Eşkol, yani "Salkım" vadisi, casusların yanlarında getirdikleri büyük üzüm salkımı nedeniyle bu ismi almıştır. Moşe'nin vadinin ismini burada zikretmesi de, eleştirisinin bir parçasıdır; zira casuslar, Ülke hakkında bariz bir övgü vesilesi olabilecek bu üzüm salkımını, halkın Erets-Yisrael'e girme konusundaki cesaretini kırma amacıyla kullanmışlardır (*Sifre 22; Raşi; Oel Yaakov*).

Başka bir görüşe göre burasının ismi, Avraam zamanından beri, onun müttefiklerinden Eşkol'un ismiyle anılırdı (*Midraş – Bamidbar Raba 16:13; Midraş – Tanhuma, Şelah Leha; bkz. Bereşit 14:13 ve 14:24*).

Araştırdılar – İbranice *Vayragelu*. Ya da "[Ülke'de] casusluk ettiler". Halkın keşif talebini belirtmek için kullandığı fiil "*Veyahperu – Keşfetsinler*" idi (p. 22). Burada farklı bir fiilin kullanılması bir noktaya işaret etmektedir. Buradaki fiil "*Regel – Ayak*" kelimesinden gelir. Casuslar Ülke'yi enine boyuna araştırmışlar, ayak basmadık yer bırakmamışlardır (*Sifre 22; Raşi; Sefer Zikaron; Devek Tov*).

25. İndirdiler – Erets-Yisrael'e giriş "*Aliya – [Yukarı doğru] Çıkış*", oradan çıkmak da "*Yerida – İniş*" olarak tanımlanır. Bunun bir sebebi, Erets-Yisrael'in çevreye göre daha dağlık ve yüksek rakımlı olması olabilir. Ancak asıl sebep, buranın manevi düzey açısından diğer yerlerden daha yüksek bir noktada bulunmasıdır. Burada da Erets-Yisrael'den, Ülke dışına çıkarılan meyvelerin "indirildiği" söylenmektedir.

Alternatif olarak casuslar gönderildiği sırada Bene-Yisrael Ülke'nin güneyindeydiler. Böylece casusların kuzeyde yer alan Erets-Yisrael'den Yisrael kampına meyve getirmeleri, güneye doğru bir "iniş / indiriş" ifade etmektedir (İbn Ezra).

"Ülke iyi" dediler – *Sifre 23*'ten alıntı yapan Raşi'ye göre bunu söyleyenler sadece Yeşua ve Kalev'dir (bkz. Bamidbar 14:7). Normal şartlarda on kişinin sözü, iki kişinin söylediklerinden daha güvenilir kabul edilir. Dolayısıyla ilk bakışta Moşe'nin burada Bene-Yisrael'i eleştirmemesi gerekirdi. Ancak bu alelade bir örnek değildir. Zira normal şartlarda on kişinin söylediği, iki kişinin söylediğine göre daha kabul edilir görünse de, bu örnekte iki kişiye inanmamak, Tanrı'nın bu iki kişi tarafından doğrulanan önceki Sözü'ne inanmamakla eşdeğerdir.

Ramban ise, casusların sözlerine Ülke hakkında iyi sözler söyleyerek başladıklarını hatırlatır ve bu sözleri de tüm casusların söylediği görüşündedir (bkz. Bamidbar 13:27). Yani kötü niyetli casuslar bile Ülke'nin iyi niteliklerini kabul etmişlerdir (*Sforno*). Dolayısıyla on casus, Ülke hakkında olumsuz laf söylememişlerdir; günahlarının temeli, kişisel spekülasyonda bulunarak halkı yerel halk karşısında hiç şansları olmadığı görüşüne inandırmış olmalarıdır. Daha sonra Yeşua ve Kalev halkı kendine getirecek sözler söyleyince, bu kez iftiraya başlamışlardır – ama bunu da Moşe'nin yanında değil, gizlice kulaktan kulağa yapmışlardır. Aşağıdaki "*çadırlarımızda iftira ettiniz*" (p. 26) sözleri de buna işaret etmektedir (bkz. Bamidbar 13:32 açık.).

Sonuç olarak herkes Erets-Yisrael'in iyi bir yer olduğunda hemfikir ve getirdikleri meyveler de bunu destekliyordu. Gerisi, iri cüsseli yerel halk karşısında varılan öznel ve hatalı spekülasyonlardan ibaretti – ki bu, Tanrı'ya olan güveni henüz gereken düzeye ulaşmamış olan halkı etkilemeye yetmiştir. Halkın kalbinde, olması gerektiği gibi bir ruh olsaydı, casusların raporundan sadece Ülke hakkındaki olumlu sözlerini alırlar, şahsi yorumlarına ise kulak asmazlardı. Ama ne yazık ki öyle olmamıştır (Hirsch).

²³ Öneriyi olumlu karşıladım ve sizden on iki kişi aldım – kabile başına bir kişi.

²⁴ [Bu adamlar] Dönüp dağa çıkarak Eşkol vadisine kadar geldiler ve [Ülke'yi] araştırdılar.

²⁵ Ellerine Ülke'nin meyvesinden alıp bize indirdiler. Bize rapor getirerek "Tanrımız Aşem'in bize vermekte olduğu Ülke iyi" dediler.

altına gömülü olan katmanları ortaya çıkarır; en başta görünmeyen şeyleri görünür hale getirir. Keşif de buna benzer bir etkiye sahiptir (İbn Ezra).

[Oraya] Çıkmakta kullanacağımız yol – Tam çeviriyle "üstünde çıkacağımız yol". Rapor, Erets-Yisrael'e giderken kullanılması en mantıklı yolun hangisi olduğuna karar verebilmek için gerekli istihbaratı da içerecekti (Sifre 20; Raşi).

Gireceğimiz [ilk] şehirler – Tam çeviriyle "geleceğimiz şehirler". Raporda, fethi hangi şehirlerden başlayacaklarına karar verebilmek için gerekli istihbarat da yer almalıydı (Sifre 20; Raşi; İbn Ezra; Mesiah İlemim; Nahalat Yaakov).

Bize rapor getirsinler – Tam çeviriyle "bize geriye söz getirsinler". Halkın bundan önce söylediği "Ülke'yi bizim için keşfetsinler" sözleri zaten geriye bir rapor getirilmesi isteğini dile getirmektedir. Dolayısıyla buradaki "bize geriye söz getirsinler" ifadesi bu raporda olacak maddelerden birine işaret etmektedir. "Söz" kelimesi, konuşmayı kasteder. Böylelikle, casuslar, Erets-Yisrael'de yerel halkın hangi dilde konuştuklarını da raporlarına katacaklardır (Sifre 20; Raşi). Bir ulusun lisani, onun karakterini ve düşünce tarzını yansıtır. Bu bakımdan, Bene-Yisrael, yerel halkın dilini bildikleri takdirde kendilerini bekleyen rakipler hakkında ek bilgiye sahip olacaklarını ummuşlardır (Gur Arye).

23. Öneriyi olumlu karşıladım – "Çünkü hepimiz bu konuda hemfikirsiniz (İbn Ezra; bkz. ö.p.: "hepiniz"). Dahası, sorduğunuz sorulardan, Ülke'yi ele geçirme konusunda herhangi bir endişeniz olmadığı, sadece – Ülke'yi bir kerede değil aşamalar halinde ele geçireceğimizi bildiğiniz için (bkz. Şemot 23:29) – fethi nereden başlamanın uygun olacağını merak ettiğiniz sonucunu çıkarmıştım" (Sforno).

Tam çeviriyle "bu şey/söz/konu gözümde iyiydi". Moşe'nin tüm konuşması eleştiri amaçlıdır. Oysa burada onların teklifini olumlu bulduğunu söylemesi pek eleştiri havası vermekte değildir. Ama burada da eleştiri vardır. Moşe'nin sözleri imalıdır: "Öneriniz benim gözümde iyiydi; ama Tanrı'nın gözünde iyi değildi" (Talmud – Sota 34b). Nitekim Tanrı, Moşe'ye "kendi adına gönder

– sen öyle uygun görüyorsan, gönder; bunu sana Ben emretmiyorum" demiştir (Rabenu Behaye; bkz. Bamidbar 13:2 açk.).

Yine de Moşe'nin en azından kendi bakış açısını söyleyerek, halkın tavrını olumlu bulduğunu belirtmesini anlamak gerekir. Ne de olsa Moşe eleştiri havasındadır. Öyleyse neden bu olumlu şeyi söylemiştir? Hahamlarımız bunu bir örnekle açıklarlar. Bir adam arkadaşına 'bana eşeğini sat' der. Diğeri bunu kabul eder. Almak isteyen sorulara başlar: "Bana onu denemem için verir misin?" "Evet". "Dağlara tepelere çıkarabilir miyim?" "Evet". Satıcı bunun gibi tüm sorulara "evet" cevabını verince, alıcı tüm bu denemeleri yapmaya gerek olmadığına ve satıcının söylediği gibi eşeğin dayanıklı olduğuna kani olur ve eşeği hemen satın alır. Moşe de buna benzer şekilde davranmış, halkın tüm isteklerine olumlu cevap vermiştir; zira casusların Erets-Yisrael'den sadece iyi raporlar getireceği konusunda emin bir tavır takınmasının, halkı ikna etmek için yeterli olacağını düşünmüştür. Ancak yanılmıştır; halk talebinden vazgeçmemiştir ve Moşe de tam olarak bunu eleştirmektedir (Sifre 21; Raşi). Sadece Moşe'nin öneriyi olumlu karşılaması bile onlar için yeterli bir kanıt olmalıydı.

Sizden on iki kişi aldım – Bkz. Bamidbar 13:4-16. Moşe sadece "on iki kişi aldım" deseydi, bu kişilerin Bene-Yisrael'den olduğunu yine de anlardık (Mizrahi; Sifte Hahamim). Dolayısıyla "sizden" sözcüğü fazladır ve Moşe bu kullanımla, ["sizden özellikle seçkin kişileri" diyerek,] seçtiği adamların halkın en üst düzeyli kişileri olduğuna işaret etmektedir (Sifre 21; Raşi). Ancak Moşe, olayın asıl anlatımı sırasında onların kabile liderleri olduğu vurgulanmasına rağmen (Bamidbar 13:3), burada onların bu niteliklerini söylememektedir; çünkü günah işlemiş olan bu kişileri övecek böyle bir sıfatı ön plana çıkarmayı doğru bulmamıştır (Ramban).

Kabile başına bir kişi – Bu detay, Levi kabilesinin Erets-Yisrael'e casus gönderilmesi talebiyle gelen kalabalığa dâhil olmadığını vurgulamak içindir (Sifre 21; Raşi). Nitekim Moşe, kendisine başvuran kalabalığa dâhil olan her kabileden bir kişi olmak üzere on iki kişiyi

- 26-27 כו וְלֹא אָבִיתֶם לַעֲלֹת וּתְמָרוּ אֶת־פִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: כז וּתְרַגְּנוּ
בְּאֵהֲלֵיכֶם וּתְאָמְרוּ בְּשִׁנְאֵת יְהוָה אֲתָנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
28 לָתֵת אֹתָנוּ בְּיַד הָאֲמָרִי לְהַשְׁמִידָנוּ: כח אָנָּה | אֲנַחְנוּ עָלִים אֲחִינוּ
הִמָּסוּ אֶת־לִבָּבָנוּ לֵאמֹר עַם גָּדוֹל וָרֶם מִמֶּנּוּ עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצוּרֹת
29 בְּשָׁמַיִם וְגַם־בְּנֵי עֲנָקִים רָאִינוּ שָׁם: כט וְאָמַר אֲלֵכֶם לֹא־תַעֲרֹצוּן
30 וְלֹא־תִירְאוּן מֵהֶם: ד יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הִהְלִיךְ לִפְנֵיכֶם הוּא יִלְחֶם
31 לָכֶם כָּכָל אֲשֶׁר עָשָׂה אֲתָכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכֶם: דא וּבַמִּדְבָּר אֲשֶׁר
רָאִיתָ אֲשֶׁר נִשְׁאַלְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כַּאֲשֶׁר יִשְׂאֹ־אִישׁ אֶת־בְּנוֹ
32 בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הִלַּכְתֶּם עַד־בְּאֵכֶם עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה: דב וּבַדִּבָּר
הַזֶּה אֵינְכֶם מֵאֲמִינִם בִּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

30. Sizin için O savaşacak – “Casusların söylediği bir yerde doğru. Gerçekten orada büyük ve güçlü halklar yaşıyor. Ama bu, casusların söylediğinin aksine, onları yenemeyeceğimiz anlamına gelmiyor; zira savaşı siz yapmayacaksınız, sizin için Tanrı savaşacak” (Ramban).

31. Çölde de – Çevirimiz *The Living Torah*'taki serbest çeviriyi takip etmektedir. Raşi'ye göre ise bu pasuk öncekiyle bağlantılıdır: “Önümüzden giden Tanrınız Aşem – sizin için O savaşacaktır; [tıpkı] Mısır'da sizin için gözlerinizin önünde tüm yaptıkları gibi ve [yine tıpkı] çölde, gördüğün üzere, Tanrının Aşem'in, bu yere gelişinize kadar yürüdüğünüz yolun tümünde, seni, bir adamın, oğlunu taşıdığı şekilde taşıdığı gibi.” Buna göre “gördüğün üzere” ifadesi, söylenenleri güçlendirme amacını taşımaktadır. Targum Yonatan'a göre ise bu ifade başlı başına bir imaya sahiptir: “[öldürücü zehre sahip yılanlar] görmüş olduğum çölde de...” (krş. 8:15).

Alternatif olarak, iki pasuk bir arada: “Önümüzden giden Tanrınız Aşem – sizin için O savaşacaktır; [tıpkı] Mısır'da sizin için gözlerinizin önünde – ve Tanrının Aşem'in seni, bir adamın, oğlunu taşıdığı şekilde taşıdığını görmüş olduğum çölde – bu yere gelişinize kadar yürümüş olduğunuz yolun bütünü boyunca tüm yaptıkları gibi” (krş. Daat Mikra). Bu çeviri, pasuktaki bir anda tekil şahıslı ifadeye geçişi de açıklamaktadır. Moşe'nin “Tanrın

Aşem'in seni, bir adamın, oğlunu taşıdığı şekilde taşıdığını görmüş olduğum çölde şeklindeki sözleri, çoğul hitap içeren ana cümle içinde benzetme içeren bir parantez niteliğinde olduğu için, tekil şahsa yönelik hitap içermektedir (a.k.).

Bir adamın, oğlunu taşıdığı gibi taşıdığını gördün – Krş. Şemot 19:4. “Eğer iddia ettiğiniz gibi sizden nefret ediyor ve kötülük etmek istiyor olsaydı sizi buraya kadar getirmez, ‘büyük ve dehşet verici çölde’ (p. 19) bulunan yılan ve akreplere teslim ederdi” (Sforno).

32. Bu konuda inanmıyorsunuz – Krş. 9:23. “Sizi Erets-Yisrael'e getireceği konusundaki söze inanmıyorsunuz” (Raşi). Alternatif olarak “Buna [yani size Mısır'da ve çölde yapılan mucizelere] rağmen... inanmıyorsunuz” (Daat Mikra; krş. Bamidbar 14:11).

Çevirimize göre, Moşe bu ve sıradaki pasukta, önceki sözlerini aktarmaya devam etmektedir. Alternatif olarak Moşe önceki sözlerini bitirmiş, halka şimdiki hitabına dönmüş de olabilir: “[Ama tanık olduğunuz bu şeylere rağmen] Tanrınız Aşem'e bu konuda güvenmediniz...”

²⁶ Ancak [olayın nihayetinde, Ülke'ye] çıkmaya yanaşmadınız ve Tanrınız Aşem'in Sözü'ne itaatsizlik ettiniz.

²⁷ Çadırlarınızda iftira edip "Tanrı, bize olan nefreti nedeniyle çıkardı bizi Mısır Ülkesi'nden" dediniz, "bizi imha etmek üzere Emoriler'in eline teslim etmek için!

²⁸ Nereye çıkacağız? Kardeşlerimiz 'Bizden büyük ve cüsseli bir halk, büyük ve göklere kadar surlu şehirler, hatta devler soyunu gördük orada' diyerek cesaretimizi kırdılar!"

²⁹ Size "Kırılmayın ve onlardan korkmayın" dedim.

³⁰ "Önünüzden giden Tanrınız Aşem – sizin için O savaşacak; tıpkı Mısır'da gözlerinizin önünde sizin için tüm yaptıkları gibi.

³¹ Çölde de, Tanrın Aşem'in, seni, bu yere gelişinize kadar yürüdüğünüz tüm yol boyunca, bir adamın, oğlunu taşıdığı gibi taşıdığını gördün.

³² Ama Tanrınız Aşem'e bu konuda inanmıyorsunuz?!

26. [Ülke'ye] Çıkmaya yanaşmadınız – "Bu sizin kötü niyetinizi ortaya koydu. Önerinizi kabul etmemin sebebi, sizin bu keşif görevini istemenizin amacının, fetih işlemine nereden başlayacağınıza karar vermek olduğunu sanmamdı. Ama siz sonuçta Ülke'ye girmeyi reddedince, gerçek amacınızın Ülke'yi fethedebilmek edemeyeceğinize karar vermek olduğunu, dolayısıyla Tanrı'nın bize burayı sorunsuz bir şekilde vereceğine aslında inanmadığınızı açığa çıkarmış oldunuz" (Sforno).

27. İftira edip – İbranice **Ragan** kökü. Bu, iftira ve yalan dedikodu yayma anlamı taşır (krş. Mişle 18:8) (Raşi; Saadya Gaon). Alternatif olarak "şikâyet ettiniz; yakındınız" (*Targum Onkelos*); "telaşa kapıldınız" (Hirsch); "sersemlediniz" (İbn Canah); "ikiyüzlü dedikodular yaydınız" (Radak, Şeraşim).

Bize olan nefreti nedeniyle – Tam çeviriyle "Aşem'in bize [yönelik] nefreti nedeniyle çıkardı bizi Mısır Ülkesi'nden".

İnsanların Tanrı'nın kendileri için gerçekleştirmiş olduğu mucizelere tanık olduktan sonra "Tanrı bizi nefreti nedeniyle Mısır'dan çıkardı" demesi son derece saçmadır. Dolayısıyla bu sözler bir yansıtma psikolojisinin sonucudur. Moşe onlara "Tanrı sizi seviyor. Asıl siz O'nu sevmediniz" demektedir. Hahamlarımız "yansıtma" adlı savunma mekanizmasını psikoloji biliminin yüzyıllar önce tanımlamışlardır: "Senin hakkında akranının kalbinde olduğunu düşündüğün şey, gerçekte onun hakkında senin kalbinde olandır [yani sen akranına kendi hakkında nasıl düşünceler yakıştırıyorsan, aslında o düşünceleri sen ona karşı taşıyorsun]" (*Sifre* 24; Raşi).

Çıkardı bizi Mısır Ülkesi'nden – Halk Tanrı'nın kendisinden nefret ettiğini iddia ediyorsa, Emoriler'in eline teslim edilme amacından bahsetmesi yeterlidir. Mısır'dan çıkarılmış olmanın neden bahsetmektedirler? Bu çıkış onların iyiliği içindir! Ama anlaşılan halk böyle düşünmemiştir. Mısır'dan çıkarılmış olmayı bile bir nefret ifadesi olarak tanımlamaktadır. Onlara göre Mısır sulak bir yerken, Kenaan Ülkesi'nin yağmura ihtiyaç duyan bir ülke olması bunu kanıtlamaktadır (*Midraş – Tanhuma Yaşan, Osafa, Şelah Leha* 19; Raşi; *Gur Arye; Levuş Aora; Maskil Ledavid*). Oysa gerçekte Kenaan Ülkesi Mısır'dan bile üstündür (bkz. Bamidbar 13:22 açık.).

28. Cüsseli – İbranice **Ram**. Tam anlamıyla "yüksek"; "uzun boylu". Alternatif olarak "güçlü" (*Targum Onkelos*).

Göklere kadar surlu şehirler – Tora insanların dilinde konuştuğu için, burada yine insanların yaptığı gibi abartılı bir ifade kullanmıştır (*Sifre* 25; *Talmud – Hulin* 90b; Raşi).

Devler soyunu – İbranice **Bene Anakim**. Tam çeviriyle "devlerin çocuklarını". Yani "devler halkı mensuplarını". Bkz. Bamidbar 13:22 açık.

Cesaretimizi kırdılar – Çeviri, *Targum Onkelos*'taki "kalbimizi [=kalbimizdeki cesareti] kırdılar" çevirisine göredir. Tam çeviriyle "kalbimizi erittiler".

29. Kırılmayın – Ya da "[psikolojik açıdan] ezilmeyin". "Korkmayın; korku nedeniyle kalbiniz [=cesaretiniz] kırılmasın" (İbn Ezra). Ya da "etkilenmeyin; etki altında kalmayın" (Hirsch).

- 33 **גַּם הִהְיֶיךָ לְפָנֶיךָ בְּדֶרֶךְ**
לְתוֹר לָכֶם מְקוֹם לְחַנּוּתְכֶם בְּאֵשׁ | לִילָה לְרִאשׁוֹתְכֶם בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר
 34 **תֵּלְכוּ-בָּהּ וּבְעֵנֶן יוֹמָם: דֹּד וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת-קוֹל דְּבָרֵיכֶם וַיִּקְצָף**
 35 **וַיִּשְׁבַּע לֵאמֹר: דָּה אִם-יִרְאֶה אִישׁ בְּאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה הַדֹּר הַרְעָה הִנֵּה**
 36 **אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָתֵת לְאַבְרָהָם: הִנֵּה זֹלָתִי כָלֹב**
בֶּן-יִפְנֶה הוּא יִרְאֶנָּה וְלֹא-אֶתָּן אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר דִּרְבַּבְתָּה וּלְבָנָיו
 37 **יַעַן אֲשֶׁר מָלָא אַחֲרַי יְהוָה: הִנֵּה גַם-בִּי הִתְאַנַּף יְהוָה בְּגִלְלָכֶם**
 38 **לֵאמֹר גַּם-אֶתָּה לֹא-תִבָּא שָׁם: דָּה יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נוּן הָעֵמֶד לְפָנֶיךָ**
הוּא יָבֹא שָׁמָּה אֶתָּן חֹזֶק כִּי-הוּא יַנְחִלְנָה אֶת-יִשְׂרָאֵל: רַבִּיעִי

oldunuz” (Ramban). Alternatif olarak Moşe’nin sözleri şöyle de anlaşılabilir: “Sizin önünüzde kayalığa iki kez vurdum, ama siz bu ikinci vuruşu sanki kayadan su çıkacağına inanmıyormuşum gibi yorumladınız ve bu şekilde Tanrı’nın İsmi, olması gerektiği şekilde kutsal kılınmadı. Böylece sizin yüzünüzden ben de cezalandırıldım” (Ramban; krş. *Daat Zekenim*).

Rabi Yitshak Abravanel, casusların günahında ve dolayısıyla halkın gördüğü cezada Moşe’nin de bir payı olduğunu söyler. Ne de olsa, Moşe, halkı Erets-Yisrael’e gönül rahatlığıyla gidebileceklerine ikna etme çabası içinde casuslara yerel halk ve şehirler hakkında bilgi getirmeleri talimatını da vermiştir. Bu, casuslara, raporlarının korkutucu kısmına giriş imkânı tanımıştır. Moşe’nin onlara Ülke’nin verimliliğinin ötesinde hiçbir şeye bakmamalarını söylemesi gerekirdi. Şüphesiz, niyeti günah işlemek ve işletmek olmadığı için sadece bu konuda ceza görmesi söz konusu olmamıştır. Ancak kayalıktan su çıkardığı sırada Tanrı’nın emrini tam olarak yerine getirmeyi başaramayınca, buradaki hatası da bir etken olarak kabul edilmiş ve her iki hata birbirine eklenerek Moşe’nin bu cezaya çarptırılmasına neden olmuştur. Bu bakışla Moşe’nin buradaki sözleri bir parantez değil, anlatımın bir parçası olarak görülebilir: “Aynı olay nedeniyle ben de ceza gördüm...”.

Bana da öfkelenmiş – Bkz. Bamidbar 20:11 (Ralbag).

38. Huzurunda duran – “Sana hizmet için daima emre amade bekleyen” (krş. İbn Ezra).

Yeoşua bin Nun – Moşe daha önce, ilk nesilden sadece Kalev’in Erets-Yisrael’e girebileceğini söylemişti. Burada aynı şeyin Yeoşua için de geçerli olduğunu belirtmek için, kendisinin de Erets-Yisrael’e girmekten men edilmesini vesile olarak kullanmaktadır. Ülke’ye girişte halka onun yerine Yeoşua liderlik edecektir (Ramban). Moşe’nin daha önce Yeoşua’dan bahsetmemesinin olası bir nedeni, Yeoşua’nın onun “*huzurunda duran*” biri olmasıdır. Yani Yeoşua, sürekli olarak Moşe’nin yanında durduğu ve onun en sadık öğrencisi olduğu için, kendisinin bu görevde başarısız olmayacağı zaten belli bir durumdur. Bu nedenle, Moşe p. 36’da sadece Kalev’den bahsetmiştir. Yeoşua’nın göreve sadakatinden ise bahsetmeye gerek görmemiş, bu pasukta onun lider olarak Erets-Yisrael’e gireceğini söylemekle yetinmiştir. Benzer bir durum, konunun asıl anlatımı sırasında da görülmektedir. Orada da, Tanrı Yeoşua’ya değinmeden, Kalev’in Erets-Yisrael’e gireceğini söylemiştir (bkz. Bamidbar 14:24) (Hirsch).

O girecek – Tam çeviriyle “*o gelecek*”. Bu özel bir vurgudur. İfade “oraya Yeoşua bin Nun girecek” şeklinde de olabilirdi. Ama Tanrı “*o girecek*” sözleriyle, Moşe’ye, “*o girecek – ama sen girmeyeceksin*” imasında bulunmuştur (*Daat Mikra*).

Ona güç ver – Bkz. 3:28.

³³ [O Tanrı ki,] Size kamp kurmanız için [uygun] yer belirlemek üzere, size yürüyeceğiniz yolu göstermek için yol boyunca gece vakti ateşle, gündüz vakti de bulutla önünüzde gidiyor!”

³⁴ Tanrı, sözlerinizin sesini duydu. Öfkelenip şöyle yemin etti:

³⁵ “[Soylarına] Vereceğime dair atalarınıza yemin etmiş olduğum iyi Ülke’yi, şu insanlardan – şu kötü nesil[den] – [tek] kişi [bile] görürse...!”

³⁶ [Ama] Kalev ben Yefune hariç. O, [Ülke’yi] görecek. Basmış olduğu toprağı ona vereceğim – ve çocuklarına – zira Tanrı’yı kalp bütünlüğüyle takip etti.”

³⁷ [Daha sonraları] Tanrı sizin yüzünüzden bana da öfkelenmiş, [şöyle] demişti: “Oraya sen de girmeyeceksin.

³⁸ Huzurunda duran Yeoşua bin Nun – oraya [halkın başında] o girecek. Ona güç ver, zira Yisrael’in [Ülke’yi] miras edinmesini o sağlayacak.

33. Yer belirlemek üzere – Bkz. Bamidbar 10:33.

Ateşle... bulutla – Bkz. Şemot 13:21.

Yol boyunca önünüzde gidiyor – “Öyleyse nasıl olur da O’nu sizden nefret etmekle itham edersiniz? Tüm bu yaptıkları size olan sevgisinin ve yakınlığının açık birer göstergesi değil mi? (Sforno). Bunlara yoğunlaşmanız, kalbinize yılgınlık duyguları sokmamanız gerekirdi (*Daat Mikra*)”.

34. Sözlerinizin sesini duydu – Moşe, “sözlerinizi duydu” değil, “sözlerinizin sesini duydu” demektedir. Kastedilen, halkın boş yere ağlayışının sesidir (Sforno). Alternatif olarak Tanrı sadece sözlerinin içeriğini değil – ki bu yeterince kötüdür – aynı zamanda seslerindeki isyankâr tonu da duymuştur (*Aamek Davar*).

Yemin etti – Bkz. Bamidbar 14:21 ve 32:10-11.

35. Şu insanlardan – Tanrı’nın sözlerinde, günah işleyenleri hakir gören bir ton sezilmektedir (*Daat Mikra*).

[Tek] Kişi [bile] görürse...! – Bu bir yemin şeklidir: “Yemin ediyorum ki tek kişi bile görmeyecek!” Bkz. Bamidbar 14:22-23.

36. Basmış olduğu toprağı – Hevron bölgesi kastedilmektedir (bkz. Bamidbar 13:22 açık.) (Raşi; İbn Ezra).

Ve çocuklarına – Tanrı “ona ve çocuklarına vereceğim” dememiştir; zira, bu bir kerede Tanrı’nın bu toprakları hem ona hem de çocuklarına verdiği anlamını ima eder. Oysa öyle

değildir. Tanrı bu toprağı Kalev’e vermiştir, Kalev de burayı daha sonra çocuklarına verecektir (*Daat Mikra*).

Tanrı’yı kalp bütünlüğüyle takip etti – Bkz. Bamidbar 14:24. Tam çeviriyle “Tanrı’nın arkasında doldurdu”. Bu, bir deyimdir ve “görevini eksiksiz yerine getirdi” anlamı da taşıyabilir.

37. Bu ve sıradaki pasuk, Moşe’nin sözlerinde, konuşmanın ana konusunun içine kattığı bir parantez niteliğindedir. Konuşması p. 39’da devam etmektedir. Moşe’nin araya bu parantezi sokmasının olası bir nedeni şudur: Önceki sözlerinde Kalev’in, Erets-Yisrael’e gireceğinden bahsetmiştir; ama Yeoşua’ya değinmemiştir. Bunu sıradaki pasukta Yeoşua’nın Ülke’ye girişte halkın lideri olacağını söyleyerek dolaylı olarak söyleyecektir. Ancak bunu söylemeden önce, burada, liderin neden kendisi değil de Yeoşua olacağını hatırlatmaktadır (*Daat Mikra*).

[Daha sonraları] – “Çöldeki kırkıncı yılda” (Hirsch).

Moşe’nin Erets-Yisrael’e girmekten mahrum bırakılmasının sebebi casusların günahı değildir. Ama Moşe, halka yönelik sert eleştiri içeren konuşması sırasında insanların memnuniyetsizlik ya da utanç belirtileri gösterdiğini fark edince, onları yatıştırmak için, kendisinin de tıpkı babalarının nesli gibi Erets-Yisrael’e giremeyeceğini hatırlatmakta, farklı sebeplerden de olsa sonuçta onlarla aynı kaderi paylaştığını söylemektedir. Ancak aynı zamanda bu sözleriyle de eleştirisine devam etmektedir: “Tanrı başka bir olayda bana da öfkelenmişti; ama sizin yüzünüzden! Susuzluk konusundaki şikâyetiniz sonrasında, benim de Erets-Yisrael’e giremememe neden

- 39 דַּט וְטַפְכֶּם אֲשֶׁר אָמַרְתֶּם לְבִנְיָהּ יְהוָה וּבְנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא-יָדְעוּ הַיּוֹם
- 40 טוֹב וְרָע הֵמָּה יִבְאוּ שָׁמָּה וְלָהֶם אֶתְנֶנָּה וְהֵם יִירָשׁוּהָ: מִן וְאַתֶּם
- 41 פָּנֵינוּ לָכֶם וְסָעֵן הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם-סוּף: מֵאֵל וְתַעֲנֵנוּ | וְתֹאמְרוּ אֵלַי
- חֲטָאנוּ לַיהוָה אֲנַחְנוּ נַעֲלָה וְנִלְחַמְנוּ כְּכֹל אֲשֶׁר-צִוֵּנוּ יְהוָה
- אַלֵּהֵינוּ וְתַחֲגֹרוּ אִישׁ אֶת-כְּלָי מִלְחַמָּתוֹ וְתַהֲיֵנוּ לַעֲלֹת הַהֲרָה:
- 42 מִן וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אָמַר לָהֶם לֹא תַעֲלֹוּ וְלֹא תִלְחַמְוּ כִּי אֵינֶנִּי
- 43 בְּקִרְבְּכֶם וְלֹא תִנְגְּפוּ לִפְנֵי אֲבִיכֶם: מִן וְאָדְבַר אֵלֵיכֶם וְלֹא
- שָׁמַעְתֶּם וְתִמְרוּ אֶת-פִּי יְהוָה וְתִזְדּוּ וְתַעֲלֹוּ הַהֲרָה:

düşünenlerin, şimdi Tanrı'nın yardımına gerek olmadan burayı ele geçirebileceklerini söylemeleri berbat bir durumdur. Sadece askeri güç, bir savaşı kazanmak için yeterli değildir. Savaşı yöneten ve sonucunu belirleyen Tanrı'dır (Hirsch).

Diğer alternatifler şöyledir: “*acele ettiniz*” (Saadya Gaon), “*fikir birliğine vardınız*” (İbn Ezra), “*arzuladınız*” (Radak), “*tüm çabayı gösterdiniz*” (Talmud – Avoda Zara 66b'den yola çıkarak Tsafenat Paaneah).

42. Çıkmayın – İbranice **Lo Taalu**. Tam çeviriyle “*çıkılmayacaksınız*” ya da “*yükselmeyeceksiniz*”. Halkın dağa çıkmaktaki tek amacı savaşmaktır; dolayısıyla Tanrı onlara savaşmamalarını söylemek için sadece “*savaşmayın*” diyebilirdi, “*çıkılmayın*” sözcüğüne gerek yoktu. Ancak Tanrı bu sözcüğü özellikle kullanarak, halkı niyetinden vazgeçirtmek istemiştir: “Ne yaparsanız yapın, *yükselemeyeceksiniz*, yani başarılı olamayacaksınız. Bu gidişinizin sonu yükselmek değil, düşüş ve yok oluşturdur” (Midraş – Tanhuma Yaşan, Osa, Şelah 20; Raşi; Beer Mayim Hayim). Ayrıca krş. Bamidbar 16:12.

Felaket yaşamayasınız – Ya da “bozguna uğramayasınız”, “ölümcül darbe almayasınız”.

Aranızda değilim – “Şu anda Şehinam [size göz kulak olup sizi korumak üzere (Daat Mikra)] aranızda barınmıyor” (Targum Onkelos). Nitekim olayın anlatımında da “Tanrı'nın

Antlaşma Sandığı ve Moşe ise kampın ortasından ayrılmadılar” (Bamidbar 14:44) denmektedir.

Pasuktaki asıl söz sıralaması şöyledir: “*Çıkmayın ve savaşmayın* – çünkü aranızda değilim – ki düşmanlarımızın önünde bir felaket yaşamayasınız.”

43. Size konuştum – “Ve ikna etmeye çalıştım”. **Dinlemediniz. Tanrı'nın Sözü'ne itaatsizlik ederek** – Ya da “itaat etmediniz. Tanrı'nın Sözü'nün kararına isyan ettiniz ve [kasten] günah işlediniz” (Targum Onkelos).

Kasten – İbranice **Vatazidu**. Alternatif olarak “kararlılıkla”, “istekle”, “inatla”.

³⁹ Ve ‘tutsak olacak’ dediğiniz çocuklarınız ve bugün iyi ile kötüyü [ayırt etmeyi] bilmeyen küçükleriniz – oraya onlar girecek; onu onlara vereceğim ve [burayı onlar] miras alacaklar.

⁴⁰ Ama siz, yön değiştirin ve Kızıldeniz yolunda çölün içlerine doğru seyahat edin.”

⁴¹ Bana cevap verip “Tanrı’ya [karşı] hata ettik! Tanrımız Aşem’in bize emretmiş olduğu her şey uygun olarak biz çıkıp savaşıcağız” dediniz. Her biriniz savaş aletini kuşandı; dağa çıkmaya hazır olduğunuzu söylediniz.

⁴² Tanrı bana “Onlara [şöyle] söyle: ‘Çıkmayın ve savaşmayın ki düşmanlarınızın önünde bir felaket yaşamayasınız; çünkü aranızda değilim” dedi.

⁴³ Size konuştum, ama dinlemediniz. Tanrı’nın Sözü’ne itaatsizlik ederek kasten dağa çıktınız.

39. ‘Tutsak olacak’ dediğiniz... – Bkz. Bamidbar 14:3 ve 14:31.

Bugün – Tanrı’nın bu sözleri söylediği gün (İbn Ezra). Yani o nesle cezayı tebliğ ettiği gün.

İyi ve kötüyü [ayırt etmeyi] bilmeyen – Yirmi yaşından küçük çocuklardan bahsedildiğine göre, ifade bu grupta çoğunlukta olan küçük çocuklara yöneliktir (İbn Ezra). Rabi Samson Raphael Hirsch’e göre ise buradaki “iyi ve kötüyü ayırt etme” ifadesi, ahlaki konularda karar verebilme olgunluğunu kasteder. Hahamlarımız ebeveynin çocuklara bu konudaki etkilerinin 16-22 ya da 18-24 yaşları arasında olduğunu belirtirler (*Talmud – Kiduşin* 30a). Tanrı’ya yönelik tam sorumluluk da, [Tanrısal cezaya layık olabilme yaşı olduğu için] yirmi yaşında başlar (*Midraş – Bamidbar Raba, Korah* 18:3). Sonuç olarak buradaki ifade yirmi yaşın altındakilerin hepsini ya da büyük kısmını kapsamaktadır. Nitekim Tanrı’nın verdiği cezaya bu yaşın altındakiler dâhil edilmemiştir.

Miras alacaklar – Yani “Ülke size ait, ama siz oraya yerleşmeyi hak edemediğiniz için burayı çocuklarınız sizden miras alacaklar” (*Daat Mikra*). Bkz. Bamidbar 14:31.

40. Yön değiştirin – “Eğer günah işlemeseydiniz, Erets-Yisrael’in güneyindeki Edom topraklarının içinden doğrudan kuzeye doğru götürecektim sizi. Ama olumsuz tavrınız nedeniyle bu şansı kaybettiniz. Kızıldeniz’den çıktıktan sonra takip ettiğiniz batı-doğu doğrultusundaki yolculuğunuza geri dönün ve Edom’a ait Seir dağlık bölgesini güney sınırı boyunca dolaşın” (Raşi).

Kızıldeniz yolunda – “Kızıldeniz’den çıktıktan

sonra izlediğiniz yolda”. Kısacası “geldiğiniz yola geri dönün”.

Çölün içlerine – Tam çeviriyle “çöle”; ancak Bene-Yisrael zaten çöldedirler. Dolayısıyla bulundukları çölün iç kesimlerine doğru ilerlemeleri söylenmektedir (krş. Raşi). Bkz. Bamidbar 14:25.

41. Biz çıkıp savaşıcağız – “Bunu yapmayı çocuklarımıza bırakmayıp, şahsen biz yapacağız” (Ramban).

Hazır olduğunuzu söylediniz – İbranice *Vataimu*. Bu “İne – İşte” sözcüğünden türemiş bir fiildir. “Hazır olduğunuzu beyan edercesine ‘işte!’ dediniz” (Raşi; Raşbam). Bkz. Bamidbar 14:40.

Bir görüşe göre sözcüğün kökü, bir hacim ölçüsü olan *İn*’dir. Bu nispeten büyük bir ölçüdür ve bu görüşe göre halk serzenişte bulunmaktadır: “Bu çok ağır bir ceza, azıcık bir şeyle bir *in* ölçüyü doldurdunuz [yani işlediğimiz günah o kadar da büyük olmamasına rağmen, çok ağır bir şekilde cezalandırılıyorruz]” (*Daat Zekenim*).

Başka bir görüşe göre, kök *On*’dur (*E-Vav-Nun*). Bu sözcük Mişle 30:15-16’da “yeterli” anlamında kullanılmıştır. Burada da halk, sadece savaş gereçlerini kuşanmış olmanın yeterli olduğunu düşünmeleri sebebiyle eleştirilmektedir [bu kuşanmadan olayın anlatımında bahsedilmeyip, Moşe’nin bunu buradaki konuşmasında onların yüzlerine vurması da anlamlıdır]. Halk, [Tanrı’ya] güvensizlik ve cesaretsizlik duygularını, tam aksi yönde [kendilerine ve fiziksel güce] aşırı güvenle değiş tokuş etmiş ve günahına günah katmıştır. Kısa süre önce Erets-Yisrael’i fethetmek için Tanrı’nın yardımının bile yeterli olmayacağını

מד ויצא

44

הָאֱמֹרִי הַיֵּשֶׁב בְּהַר הַהוּא לְקִרְאָתְכֶם וַיִּרְדְּפוּ אֶתְכֶם כְּאִשֶּׁר

תַּעֲשִׂינָה הַדְּבָרִים וַיִּכְתֹּן אֶתְכֶם בְּשַׁעִיר עַד-חֲרָמָה: מִה וַתֵּשְׁבוּ 45

וַתִּבְכוּ לִפְנֵי יְהוָה וְלֹא-שָׁמַע יְהוָה בְּקִלְלָכֶם וְלֹא הֶאֱזִין אֲלֵיכֶם:

מִזֹּתֵשְׁבוּ בְּקֹדֶשׁ יָמִים רַבִּים כִּי־יָמִים אֲשֶׁר יִשְׁבֶּתֶם: 46

Aşem günahının onarımı için *teşuva* yeterli değildir. Bu günah, samimi *teşuva*, *Yom Kipur* ve sıkıntılar sonucunda askıya alınır ve ancak ölümle tamamen onarılır (Sforno; bkz. *Vayikra Kitabı*, s. 337).

Pasuğun başında “Tanrı’nın önünde ağladınız” dendiğine göre, sadece “ama Q sesinizi duymadı” diye devam edilmesi yeterli olurdu. İkinci kez “Tanrı” sözcüğünün kullanılması, özel bir vurgudur (*Maskil Ledavid*). Bu vurgu belirgin bir ima içermektedir. Burada “Tanrı” için kullanılan sözcük Tanrı’nın Dört Harfli İsmi’dir – ki bu isim, Tanrı’nın Merhamet Niteliği’ni yansıtır. Oysa burada Tanrı’nın duaları kabul etmemesinden bahsedilmektedir. Bu da, Bene-Yisrael’in güvensiz davranışının, Tanrı’nın, Merhamet Niteliği’nin ön planda olduğu bir aşamada bile duaları kabul etmemesine neden olacak kadar ağır olduğunu göstermektedir (Raşi).

Sözlerinize – *Targum Onkelos*. Tam çeviriyle “size”. “Sizi ve ağlamalarınızı dikkate bile almadı. Bu nedenle cezanızı hafifletmeyi bile kabul etmedi” (Hirsch).

46. Kadeş’te – Kadeş Barnea (İbn Ezra).

Uzun süre – Tam çeviriyle “çok günler”.

[Diğer yerlerde] Oturduğunuz süre kadar – Casusların günahından sonraki çöl yolculuğu 38 yıl sürdüğüne göre (2:14), Kadeş’te kalınan süre 19 yıldır (*Seder Olam* 8; Raşi; *Lekah Tov*). Erets-Yisrael’in sınırındaki Kadeş’te bu kadar uzun süre durmak Bene-Yisrael için belki de en ağır cezadır: görmek ama girememek. Bu kadar yakın oldukları Ülke’ye 19 yıl girмедikten sonra, Tanrı onları ters yönde yola çıkarmıştır (Hirsch). Bkz. Bamidbar 33:18 açık. Başka kaynaklara göre burada 18 yıl kalınmıştır (*More Anevochim* 3:50; *Midraş Agadol*).

Moşe’nin burada uzun bir süre kalındığının altını çizmesi de imalıdır: “Emoriler karşısında ağır bir yenilgi almış olmanıza rağmen, Kadeş Barnea’da, yani Erets-Yisrael’in sınırındaki bu yerde çok uzun bir süre kaldınız ve Emoriler size bir daha ilişmediler. Hiçbir halk size saldırmayı aklından bile geçirmedi. Oysa normalde, sizi yenilgiye uğrattıkları için, tamamen yok etmek üzere sürekli taciz etmeleri daha mantıklı olurdu. Ama işte siz burada bu kadar zaman rahatça oturabildiniz. Zira normalde Emoriler’in size saldırmaya cesareti yok. Tanrı onlara bu cesareti sadece bir kere için verdi. Bu da size, yenilginizin tek sebebinin işlediğiniz günah olduğunu gösteren bir kanıttır” (*Keli Hemda; Meam Loez*).

⁴⁴ O dağda oturan Emori [güçleri] karşınıza çıktı; sizi arıların yaptığı gibi kovalayarak, sizi Seir'de, Horma'ya kadar iyice ezdiler.

⁴⁵ Dönüp Tanrı'nın önünde ağladınız; ama Tanrı duanızı kabul etmedi ve sözlerinize kulak vermedi.

⁴⁶ Kadeş'te uzun süre kaldınız – [diğer yerlerde] oturduğunuz süre kadar.

44. Emori – Olayın anlatımında ise “Kenaani” denmişti (bkz. Bamidbar 14:45 açık.). Burada Emori denmesinin sebebi, Emoriler'in en güçlü Kenaan ulusu olmasıdır (Bamidbar 14:45, İbn Ezra o.a.). Amalek ulusu da saldıranlar arasında olmasına rağmen Moşe burada onu ayrıca söyleme gereği duymamıştır. Bazılarına göre Amaleki ve Kenaani ulusları, Kenaan'da oturan birkaç ulus için genel bir isim olan Emori'ye dâhildir. Başkaları ise Kenaani'nin, Emori için de kullanılan genel bir isim olduğu görüşündedir. Bir başka görüşe göre ise üç farklı ulus saldırmıştır, Kenaani ve Amaleki'den Bamidbar 14:45'te, Emori'den de burada bahsedilmektedir (Rabi David Tsvi Hoffman; *Daat Mikra*).

Arıların yaptığı gibi – Tıpkı arıların, kendi kovanlarına dokunana hemen toplu halde hücum etmeleri gibi, düşmanlar da aynı şekilde size saldırdılar” (İbn Ezra; Rabenu Behaye). Yine de eğer Moşe sadece arıların sürü halinde saldırmaları hakkında bir benzetme yapma amacında olsaydı, sadece “arılar gibi” demesi yeterliydi. “Yaptığı” sözcüğünü ekleyerek, düşmanın saldırısını, “her yönden”, bir arı sürüsünün saldırma süreciyle kıyaslamaktadır (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Örneğin arılar düşmanlarına saldırdıkları zaman belirli bir zarar vermelerine rağmen, bu onların yaşamına da mal olur. Benzer şekilde Emoriler de her ne kadar Bene-Yisrael'i büyük bir bozguna uğratmışlarsa da, onlardan birine zarar verdikleri anda kendileri de ölmüştür (*Midraş – Tanhuma Yaşan, Osafa, Şelah* 20; Raşi). Dolayısıyla Moşe, buradaki sözlerine bir teselli ögesi eklemiştir.

Seir'de – Buradan Horma'nın Seir'de yer aldığı sonucu çıkarılabilir (*The Living Torah*). Ancak bu şart değildir ve ifade “Seir'de [başlayıp] Horma'ya kadar iyice ezdiler” şeklinde de anlaşılabilir (krş. *Meam Loez*).

Horma'ya kadar – Ya da “imha edene kadar” (bkz. 14:45). Bu yere de “imha” anlamına gelen Horma ismi verilmiştir. Burada her iki şekilde de kullanılıyor olabilir: “imha edene kadar” (İbn Ezra).

Çoğu otoriteye göre buradaki “imha”, casusların günahı sonrasında cüretkârlık edip Erets-Yisrael'e Tanrı'nın koruması olmadan çıkan grubun Kenaani ve Amaleki ulusları tarafından imhasıdır (Bamidbar 14:45). Öte yandan, *Daat Zekenim*'e göre burada başka bir savaştan bahsediliyor da olabilir. Çöldeki kırkinci yıl içinde Kenaani Arad kralı Bene-Yisrael'e saldırıp esir almış, ama yenilgiye rağmen Bene-Yisrael'den kimse bu savaşta ölmemiştir. Ancak Bene-Yisrael hata içinde olduklarını anlayıp Tanrı'ya dua ettiklerinde Tanrı da bu duayı kabul etmiş, böylece düşman “imha edilerek” buraya “Horma” adı verilmiştir (Bamidbar 21:1-3). Bu pasuktaki “arıların yaptığı gibi” ifadesi de, bu savaşın ilk kısmını tanımlamaktadır. Saldırı halindeki bir arı sürüsü, hedefini her yönden soksa da onu öldürmez. Benzer şekilde bu savaşta da Tanrı, düşmanın Bene-Yisrael'i yaralamasını sağlamış, ama halkın tekrar güvensizlik göstermesiyle Tanrı'nın İsmi'nin küçük düşmemesi için, onları öldürmelerine izin vermemiştir. Bu görüş doğrultusunda “ezdiler” şeklinde çevirdiğimiz sözcük (*Vayaketu*) “öldürücü olmayan” darbeler indirdiler / yaralar açtılar” şeklinde değerlendirilebilir.

45. Dönüp Tanrı'nın önünde ağladınız – Bu ifade, Bene-Yisrael'in *teşuva* yaptığını göstermektedir. Tora bunu olayın anlatımı sırasında gerekli olmadığı için açıklamamıştır. Ancak Moşe burada halkı övme amacıyla bunu hatırlatmaktadır (Ramban).

Tanrı duanızı kabul etmedi – *Targum Onkelos*. Tam çeviriyle “sesinizi dinlemedi”. Ya da “isteğinizi kabul etmedi” (Hirsch).

Tanrı, cezayı açıkladığında yemin ifadesi kullanmıştır ve Tanrı'nın yeminle bildirdiği bir karar geri alınmaz (*Talmud – Roş Ašana* 18a; Ramban). Tanrı'nın duayı kabul etmemesinin bir nedeni de, olayın tümünde bir *Hilul Aşem* (bkz. *Vayikra Kitabı*, s. 492) ögesi olmasıdır. Bene-Yisrael Tanrı'ya güvenmeyerek O'nun İsmi'ni küçük düşürmüşlerdir. Ve genel kural olarak, *Hilul*

1 א וַנִּפֶן וְנִסַּע הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם־סוּף כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֵלַי וְנָסַב
2 אֶת־הָר־שְׁעִיר יָמִים רַבִּים: ס חֲמִישִׁי ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
3-4 לֵאמֹר: ג רַב־לָלֶם סָב אֶת־הָהָר הַזֶּה פָּנּוּ לָכֶם צַפֹּנָה: ד וְאֶת־הָעָם
צוּ לֵאמֹר אַתֶּם עַבְדֵּי בְגִבּוֹל אֲחֵיכֶם בְּנֵי־עִשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשְׁעִיר
וַיִּרְאוּ מִכֶּם וְנִשְׁמַרְתֶּם מֵאֵד:

kuzeye dönmelerinden p. 8'deki "yön değıştirdik" sözleriyle bahsedilmektedir.

4. Kardeşleriniz – "Sizden nefret eden Esav'ın soyu olmalarına karşın, onlar kardeşlerinizdir" (Rabenu Behaye). Tanrı, Avraam'a, asıl soyunun Yitshak ile devam edeceğini bildirmişti (21:12). Dolayısıyla Yitshak'ın soyuna mensup olan herkes Bene-Yisrael için "kardeş" sınıfındadır – ve buna Esav ile onun soyu da dâhildir. Ayrıca Esav-oğulları, bu aşamada halen sünnet uygulamasını devam ettirdikleri için "kardeşleriniz" olarak adlandırılmışlardır (Ramban; *Meam Loez*).

Ayrıca bu sözlerde Tanrı'nın bir eleştirisi de söz konusudur. Bene-Yisrael, Tanrı'nın yardımı olmadan, kılıçlarını kuşanarak Erets-Yisrael'e girmeye kalkışmışlardır. Oysa onların gerçek gücü kılıç değildir. Kılıç, Esav'ın gücüdür ve onlar bu şekilde kardeşleri Esav'ın yolunu benimseme yanlışına düşmüşlerdir (*Meam Loez*).

Esav-oğullarının sınırından – "Sınır" anlamına gelen *Gevul* sözcüğü aynı zamanda "sınırın çevirdiği bölge; mıntıka" olarak da anlaşılabilir. Bazılarına göre buradaki Esav-oğulları ile Edom, aynı grup değildir. Bu görüş doğrultusunda Edom, başında kral olan güçlü orduya sahip bir grupken, Esav-oğulları, her birinin başında reisler olan dağınık kabileler halinde yaşamaktadır ve askeri açıdan çok zayıftır. Pasuktaki "sizden korkacaklardır" ifadesi de bunu desteklemektedir, zira halka geçiş hakkı vermemek için ordusunu sınıra yığan Edom kralının korktuğunu görmemekteyiz. Sonuç olarak bu görüş doğrultusunda Bene-Yisrael buradaki Esav-oğulları'nın topraklarından rahatça geçmişlerdir ve ifade "Kardeşlerimiz Esav-oğullarının bölgesinden geçiyorsunuz" anlamındadır (Raşbam; *Daat Mikra*).

Başka görüşlere göre Edom ve Esav-oğulları aynıdır, ama Bene-Yisrael yine de onların

topraklarından geçmişlerdir. Bu doğrultuda Edom kralı başkent bölgesinden geçiş hakkı vermemiş, ama şehrin dışından geçmelerine izin vermiştir (İbn Ezra; Rabenu Behaye). Bkz. p. 29 açk.

Çevirimiz, burada sözü geçen Esav-oğulları ile Bene-Yisrael'e topraklarından geçiş izni vermeyen Edom ulusunun (Bamidbar 20:21) aynı toplum olduğu görüşü doğrultusundadır. Ve her ne kadar açıkça belirtilmiyorsa da, başlangıçta Edom, Bene-Yisrael'den korkmuş, ancak sonra cesaretini toplayarak ordusunu sınıra yığmıştır (*Keli Hemda*; *Meam Loez*).

Çok dikkatli olun – Tam çeviriyle "kendinizi fazlasıyla sakının". Ancak Tanrı "sizden korkacaklardır" dedikten sonra, Bene-Yisrael'in kendisini sakınması için ne gibi bir sebep olabilir? Dolayısıyla Tanrı, kendilerini düşman saldırısından korumalarını değil, aksine, düşmanın korkusunu fırsat bilip onlara saldırmaktan sakınmalarını söylemektedir. Böylece sıradaki pasuk, bu ifadenin devamıdır: "Kendinizi, onlara sataşma konusunda fazlasıyla sakının" (Raşi; *Sefer Zikaron*). Benzer şekilde: "Yıllardır çölde dolaştıktan sonra, yerleşik bölgeye geldiğinizde hemen üstlerine çullanacağınızı düşünerek korkuyorlar. Siz çok dikkatli olup kendinizi tutun ve bunun doğru olmadığını gösterin" (Hirsch).

2

¹ Tanrı'nın bana konuştuğu şekilde yön değiştirdik ve Kızıldeniz yolunda çölün içlerine doğru seyahat ettik. Uzun süre Seir dağının çevresini dolaştık.

[2. Edom'la Karşılaşma]

² Tanrı bana şöyle dedi:

³ "Bu dağın çevresinde çok dolaştınız; kuzeye dönün.

⁴ Halka da şöyle emret: Seir'de oturan kardeşleriniz Esav-oğullarının sınırından geçiyorsunuz. Sizden korkacaklardır. Çok dikkatli olun,

2.

2-7. Edom'la Karşılaşma. Bu kısım, casusların günahından yeni neslin Erets-Yisrael'e girişine kadar olan olaylara yakın bir bakış atmaktadır. O günah işlenmiş olmasa, Tanrı, Seir'deki Edom kralının Bene-Yisrael'e serbest geçiş hakkı vermesini (*Mizrahi*) ya da halkın Seir'e saldırıp burayı ele geçirerek ülkelerine katmalarını (*Maskil Ledavid*) sağlayacaktır. Ancak ulusun inancı casusların raporu karşısında sınıfta kaldığı için, nesil değişene kadar çölde dolaşma cezası almışlardır. Bunun otuz sekiz yıl sonrasında, yani Bamidbar kitabında anlatılan olayların ertesinde Bene-Yisrael, çölde dolaşmasını tamamlayıp tekrar Seir sınırına gelmiştir. Fakat bu kez Tanrı onları Edom'a saldırmaktan men etmiştir. Edom kralı da geçiş hakkı tanımayınca (bkz. Bamidbar 20:14-21), Bene-Yisrael çevre parkurunu izlemek zorunda kalmışlardır.

1. Yön değiştirdik – Bkz. 1:40.

Uzun süre – 19 yıl Kadeş'te kaldıktan sonra, 19 yıl çölde dolaşmışlardır. Her ikisi de "uzun süre" olarak tanımlanmaktadır (bkz. 1:46).

Seir dağının – Ya da "dağlık Seir bölgesinin" (*The Living Torah*; krş. Bereşit 14:6 ve 36:8).

Dolaştık – Bu, dağın çevresinde sürekli turlar atıldığı anlamına gelmemektedir. Bene-Yisrael sadece, içine girmekten men edildikleri Edom topraklarının güney sınırı boyunca doğu yönünde ilerlemişlerdir.

2. Tanrı bana şöyle dedi – Tanrı bu emri kırkinci yılın ikinci yarısında vermiştir (Malbim).

3. Çok – İbranice **Rav Lahem**. Tam çeviriyle "[bu dolaşma] size çok". *Midraş* bu sözlerde farklı

bir anlam görür. **Rav** sözcüğü aynı zamanda "büyük", "efendi" anlamına gelir (bkz. 1:6 açık.). Tanrı bu sözlerle "[onu, yani çevresini dolaşmak zorunda kaldığınız Edom'u] size efendi [yapacağım]" demiştir. "Günah işlememiş olsaydınız, hem Edom hem de Amon ve Moav toprakları sizin olacaktı. Ama bu hakkınızı *Maşiah* Dönemi'ne kadar kaybettiniz ve siz onlara hükmedecekken, bundan böyle Ben, sizin doğru davranmadığınız zamanlarda Edom'u size efendi kılacağım. Ne zaman Tora konusunda gevşek bir tutum izleseniz, Edom ya da onun temsil ettiği antisemitizmi bayrağına yerleştiren bir başka halk, sizi kontrolü altına alıp, sıkıntılara boğacak (bkz. Bereşit 25:23 ve 27:40 açık.). Pasukta söylendiği gibi: "**Akol, Kol Yaakov; Veayadayim Yede Esav** – Ses Yaakov'un sesi, ama eller Esav'ın elleri" (Bereşit 27:22). Buradaki "**Akol** – Ses" sözcüğü, farklı noktalamayla "**Ekal** – Hafifledi" şeklinde okunabilir. Bu bakışla ifade "Yaakov'un [Tora öğrenirken çıkardığı] sesi hafiflediği zaman, [etkili olan] eller, Esav'ın elleridir" şeklinde değer kazanır. Bene-Yisrael Tora öğrenimi konusunda gevşek davrandıklarında, Esav güç kazanır. Ama sinagoglarda ve öğrenim yerlerinde küçük çocukların sesleri duyuldukça, Bene-Yisrael'e kimse üstün gelemmez (*Midraş* – *Devarim Raba; Meam Loez*).

Kuzeye dönün – Erets-Yisrael'in güneyinde Edom bölgesi bulunmaktadır. Onun doğusunda komşu Moav toprakları yer alır. Ancak Moav ve Edom topraklarının güney sınırları aynı hat üstünde değildir; Moav'ın güney sınırı Edom'unkine göre daha kuzeydedir. Bu noktada Bene-Yisrael Edom topraklarının güneydoğu ucuna ulaşmışlardır ve Tanrı onlara Moav bölgesine doğru kuzeye dönmelerini söylemiştir. Pasuktaki emir budur; sonuçta Bene-Yisrael, Edom'un güney ve doğu sınırını "dolaşmıştır". Bene-Yisrael'in, Tanrı'nın bu emri üzerine

ה אל־תִּתְּגֹרוּ בָּם כִּי לֹא־אֶתֶן לָכֶם

5

מֵאֲרָצָם עַד מִדְּרֹךְ כְּף־רֶגֶל כִּי־יִרְשָׁה לְעַשְׂו נִתְּתִי אֶת־הָר שֶׁעִיר:

וְ אֲכָל תִּשְׁבְּרוּ מֵאֲתָם בִּכְסֶף וְאֲכַלְתֶּם וְגַם־מַיִם תִּכְרוּ מֵאֲתָם

6

בִּכְסֶף וּשְׂתִיתֶם: וְ כִי יִהְיֶה אֶל־הֵיךְ בִּרְכֶךָ בְּכָל מַעֲשֶׂה יָדְךָ יִדַּע

7

לְכַתֹּב אֶת־הַמִּדְבָּר הַגָּדֹל הַזֶּה נָה | אַרְבָּעִים שָׁנָה יִהְיֶה אֶל־הֵיךְ

עֲמֹךְ לֹא חֶסֶת דָּבָר:

normalde kimsenin malı olmayan temel bir maddeyi bile, parasını ödemedi alamayacaklarını söylemektedir.

Alternatif olarak, Tanrı Edom topraklarından geçiş izni alabilmek için, Edom kralına onlar için kârlı olabilecek bir teklifte bulunabileceklerini, yiyecek ve suya ihtiyaçları olmamasına rağmen, para karşılığında bunu satın almayı önerebileceklerini söylemektedir (*The Artscroll Chumash – Stone Edition*).

Para karşılığında – Basit anlamda burada hiçbir şeyi gasp etmemeleri söylenmekte gibidir. Ancak bunu söylemeye gerek yoktur; Yisrael zaten çapulcu bir ulus değildir. Dolayısıyla belki de anlam, aldıkları karşılığında takas yöntemini değil, özellikle para ödemeyi tercih etmeleri şeklindedir; zira bu şekilde olası anlaşmazlıklar ve belirsizliklerin önüne geçilmiş olacaktır (krş. *Daat Mikra*).

Suyu bile – *Daat Mikra*. Tam çeviriyle “su da”.

7. Ne de olsa – İbranice **כי**. Tam anlamıyla “çünkü”; “zira”. *Targum Yonatan*’a göre buradaki sözlerde bir ima vardır: “Kendini onlara baskı yapmaktan sakın; zira Tanrın Aşem seni nasılsa mübarek kıldı...”

Tanrın Aşem seni ... mübarek kıldı – “Mübarek kıldı” ifadesi “maddi bereket verdi” anlamındadır. Ancak bu, önceki pasukla uyumsuz görünmektedir; zira eğer maddi açıdan eksikleri yoksa Edom halkından yiyecek alma ihtiyaçları olmamalıdır; zaten pasuğun sonunda da “[hiç] eksikğin olmadı” denmektedir. Diğer yandan, yiyecekleri parayla satın almaları, aynı zamanda Tanrı’nın onlara maddi bereket verdiğinin bir ifadesidir. Buna göre Tanrı “Onlardan su ve yiyecekleri para karşılığı satın alın; kendinizi fakir ve muhtaç gösterip Tanrı’nın size bahsettiği bereket karşılığında

nankörlük etmeyin; ne de olsa Tanrı size maddi bereket sağladı ve çok zenginsiniz. Bunu gizlemeyip zenginliğinizi onlara gösterin” demektedir (Raşi). Bu şekilde, Tanrı’nın Bene-Yisrael için yaptığı muhteşem şeylerin Tanrı’ya sırt çevirmiş olan Esav’ın soyu tarafından da bilinmesi sağlanacaktır (Sforno).

Bazılarına göre son iki pasuk şöyle de anlaşılabilir: “Onlardan para karşılığında yiyecek temin edip yiyecek, onlardan para karşılığında su satın alıp içecek misiniz? [Buna ihtiyacımız mı var ki? Elbette yok!] Ne de olsa Tanrın Aşem, seni elinin tüm işlerinde mübarek kıldı, bu büyük çölü yürüyüşüne [yakından] nezaret etti. Şu [aşamada] kırk yıldır Tanrın Aşem seninle; [hiçbir] şeyin eksik olmadı” (İbn Ezra; Rabenu Behaye). Alternatif olarak “Tanrı sizi mübarek kıldı ve bol paranız var, o yüzden size yiyecek ve suyu para karşılığında temin etmenizi söylemem size ağır gelmesin” (*Daat Mikra*).

Elinin tüm işlerinde – “Sadece sana Tanrı tarafından bahşedilen *Man* ve su değil, kendi elinle ürettiğin şeyler [örneğin gıysilerin] hakkında da seni mübarek kıldı” (Hirsch, bkz. 8:4).

Yürüyüşüne [yakından] nezaret etti – Tam çeviriyle “yürüyüşünü bildi”. Bu “bilgi”, sevgiden kaynaklanan yakın ilgiyi belirtir (krş. *Teilim* 1:6). Dolayısıyla ifade, “ihtiyaçlarını karşıladı” anlamında bir deyimdir (*Targum Onkelos*). “Yaptığın yolculuğa yoğunlaştı ve onu Kendi İradesi’yle yönlendirdi” (Hirsch). Bu, Bene-Yisrael’e çöl yolculuğu boyunca eşlik eden mucizevî kuyu, *Man* ve sülünleri kastetmektedir (Ramban).

Seninle – “Ve sana yardım ediyor.” Benzer şekilde “sana destek oluyor” (*Targum Onkelos*).

[Hiç] Eksikğin olmadı – “Yiyecek satın almanın mümkün olmadığı yerlerde bile Tanrı sana hiçbir karşılık vermene gerek olmadan yiyecek temin etti” (Raşbam).

⁵ onlara sataşmayın; zira size onların ülkesinden bir ayak basımı bile yer vermeyeceğim, çünkü Seir dağı Esav'a miras olarak verdim.

⁶ “[İsterseniz] Onlardan para karşılığında yiyecek temin edip yiyebilirsiniz. Suyu bile onlardan [ancak] para karşılığında satın alıp içebilirsiniz.

⁷ Ne de olsa Tanrın Aşem seni elinin tüm işlerinde mübarek kıldı, bu büyük çölü yürüyüşüne [yakından] nezaret etti. Şu [aşamada] kırk yıldır Tanrın Aşem seninle; [hiç] eksiğin olmadı.”

5. Onlara sataşmayın – Ya da “kendinizi onlara saldırmaya yönünde kıskırtmayın” (Hirsch). Tanrı, Edom’a (burası), Moav’a (p. 9) ve Amon’a (p. 19) saldırmayı yasaklamıştır. Bu durumda halkın içinde “Madem herkesi mağlup etmek Tanrı’nın elinde bize neden buralara saldırmamamızı emrediyor?” diye bir kuşku doğmaması için de Tanrı açıklamaktadır: “Bu bölgeleri, Avraam’ın hatırına bu uluslara miras verdim” (Raşbam).

Bir ayak basımı bile – Tam çeviriyle “*bir ayak basımına kadar*”. Basit anlamda burası, normalde “*kadar*” anlamına gelen **Ad** sözcüğünün “*bile*” manası taşıdığı yerlerden biridir (ör. bkz. Şemot 9:7 ve 14:28). Buna göre, Tanrı, Edom topraklarının fethi bir yana, Edom kralı izin vermediği takdirde Bene-Yisrael’in buraya tek adım atmalarını bile yasaklamıştır (Raşi; Rabenu Behaye).

Midraşsal bakışla ise bu, geleceğe yönelik bir ifadedir. Peygamber Zeharya gelecekte bir gün geleceğini ve “*o gün*” Tanrı’nın ayaklarının [sembolik olarak “ordularının” (Rabenu Behaye bkz. p. 28 açk.)] Yeruslayim’e doğudan bakan Zeytin dağında duracağını söylemektedir (Zeharya 14:4). Bahsedilen “*o gün*”, Bene-Yisrael’in Esav [yani Seir] dağı [yani oranın sakinleri olan Edom halkını] yargılamak ve cezalandırmak için Tsiyon dağına çıkacağı ve Tanrı’nın herkes tarafından kesin Kral olarak tanınacağı gündür (bkz. Ovadya 1:21, bkz. Bereşit Kitabı, s. 475). Buna göre, şimdiki pasukta Tanrı, “*o gün*” gelip “*ayakları buraya basana kadar*” Bene-Yisrael’in Edom topraklarında hiçbir hakları olmayacağını söylemektedir [Midraşsal bakışa göre buradaki **Ad** sözcüğü, genelde kullanılan “*kadar*” anlamıyla değerlendirilmektedir (Minhat Yeuda; Sifte Hahamim)] (Midraş – Tanhuma Yaşan, Osafa 6; Raşi; Rabenu Behaye).

Esav’a miras olarak verdim – “Yitshak yoluyla Avraam’ın soyundan geldiği için burayı ona Avraam’dan kalan kendi payı olarak verdim”. Tanrı, Avraam’a on ulusun topraklarını vereceğini söylemiştir (Bereşit 15:19-21). Bunların yedisi Kenaan Ülkesi’ndedir ve Bene-Yisrael buraları

ele geçirmek üzeredir (bkz. 7:1). Ancak diğer üç ulus, Keni, Kenizi ve Kadmoni uluslarının topraklarını Tanrı Bene-Yisrael’e değil, Avraam’ın mirasçısı olan başka iki kişiye vermiştir. Bunlardan biri olan Seir bölgesi (Kenizi), babası Yitshak’ı daima onurlandırdığı için Esav’a verilmiştir. Esav’ın Gelecek Dünya’da payı olmadığı için, Tanrı ona ödülünü bu dünyada vermiştir (Rabenu Behaye). Diğer iki bölge ise (Keni ve Kadmoni), Avraam’la birlikte Mısır’a indiğinde, Avraam’ın kızkardeşi olarak tanıtılan Sara’nın (bkz. Bereşit 12:19) gerçekte onun karısı olduğunu açığa vurmadığı için Lot’a verilmiştir. Lot’un, kendi iki kızından sahip olduğu iki çocuk Moav ve Ben Ami’nin soyları olan Moav ve Amon ulusları bu toprakları almışlardır (Midraş – Bereşit Raba 44:23; Raşi; bkz. Bereşit 19:37-38).

Burada önemli bir prensibi öğrenmekteyiz. Tanrı tüm uluslara belirli bölgeleri yurt olarak vermiştir (bkz. Devarim 32:8). Bunun ötesinde, Avraam’la bağlantısı olan Edom, Amon ve Moav’ın toprakları için daha da güçlü bir terim olan “*miras*” sözcüğünü kullanmıştır. Tanrı’nın kendilerine miras olarak verdiği Erets-Yisrael’i ele geçirdikleri zaman Bene-Yisrael’in bu konuyu hatırlaması gerekmektedir. Bu şekilde, Tanrı’nın Nezareti’nin tüm uluslar üzerindeki etkisinin Erets-Yisrael’in dışında da geçerli olduğunu bileceklerdir. Yisrael tüm uluslar içinde kendisine verilen Ülkesi’ni aldıktan sonra, diğer ulusların paylarına düşen bölgelere ve onların buradaki haklarına saygı göstermekle yükümlüdür. Kendisini, çevresine dehşet salan işgalci bir halk olarak göstermemelidir. Tüm savaşı, Tanrı’nın kendisine vermiş olduğu topraklardaki egemenliğini kabul ettirmekle sınırlı olmalıdır (Hirsch).

6. [İsterseniz] – Bene-Yisrael’in yiyeceği veya suya ihtiyacı yoktur. Ama yine de Edom topraklarında özel bazı ürünler ya da kaynak suları görüp de canları çektiği takdirde bunu ya da suyu Edom halkıyla anlaşarak, para karşılığında alabileceklerdi (Ramban). Tanrı böylece Bene-Yisrael’e Edom’dan hiçbir şeyi, hatta su gibi

ח וְנֶעְבָּר מֵאֵת אֶחֱינוּ בְנֵי-עִשָׂו הַיֹּשְׁבִים

8

בְּשַׁעִיר מִדֶּרֶךְ הָעֲרָבָה מֵאֵילַת וּמִעֵצִין גִּבֹּר פֶּסֶק בִּאֲמָצֵעַ פֶּסֶק

וְנִפְּן וְנֶעְבָּר דֶּרֶךְ מִדְּבָר מוֹאָב: ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אֶל-תֵּצֵר 9

אֶת-מוֹאָב וְאֶל-תִּתְגָּר בָּם מִלְחָמָה כִּי לֹא-אֶתֶּן לְךָ מֵאֲרָצוֹ יְרֵשָׁה

כִּי לְבְנֵי-לוֹט נָתַתִּי אֶת-עָרֵי יְרֵשָׁה:

Moşe'nin bu düşüncesi nedeniyle bu emri verme gereği görmüştür (*Talmud – Baba Kama* 38a).

Tanrı Moav'a karşı sadece "savaş amaçlı" satışmayı yasaklamıştır. Fakat başka türdeki bir satışma ve kışkırtmayı serbest bırakmıştır. Bene-Yisrael de Moav'a saldırmamışlar, ama sınır boyunca silahları kuşanmış bir halde tehditkâr bir konum almışlardır. Nitekim bu durum gerçekten de Moav'ı son derece korkutmuş (Bamidbar 22:3), Bene-Yisrael'in çapulculuk amacı taşıdıklarından çekinerek büyücü Bilam'ın hizmetlerine başvurmuştur.

Öte yandan, biraz aşağıda, Tanrı, Bene-Yisrael'in, Lot'un soyundan gelen diğer halk Amon'a [genel olarak] "sataşmasını" yasaklamaktadır (p. 19). Yani savaş amaçlı olsa da olmasa da, Amon'a karşı her türlü sataşma yasaklanmıştır. Moav ve Amon arasındaki fark, onların kökenleriyle ilgilidir. Bu iki ulus, ataları Lot'un, iki kızıyla enest ilişkkiye girmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Büyük kız, babasına doğurduğu oğluna Moav ismini vermiş, bu çocuğun kendi babasından olduğunu saklama gereği duymamıştır ["Moav" ismi "**Meav** – *Babadan*" anlamına gelir]. Küçük kız ise nispeten daha terbiyeli davranmış, en azından bu ilişkiyi afişe etmemiş, oğluna "**Ben Ami** – *Halkımın Oğlu*" ismini vermiş ve Amon ulusu ondan türemiştir (bkz. Bereşit 19:30-38). Tanrı, bu nedenle Moav'a savaş haricindeki sataşmayı kısıtlamamış olmasına rağmen, ulusun annesinin mazbut davranışı karşılığında Amon'a her türlü sataşmayı engellemiştir (*Midraş – Bereşit Raba* 51:11; *Talmud – Baba Kama* 38b; Raşi).

Ar – Moav'ın önemli bir şehri ya da başkenti (bkz. Bamidbar 21:15 ve 21:28). Anlaşıldığı kadarıyla tüm Moav Ülkesi de bu isimle

anılmaktadır (krş. Raşi; İbn Ezra); zira isim burada sadece bir şehir olarak geçiyor olsaydı, bu, pasuğun ana konusu olan, "Moav Ülkesi'nden hiçbir kısmın Bene-Yisrael'e verilmemesi" için yeterli bir sebep olmazdı. Yani "Ar şehrini Lot'un soyuna verdim" demek, sadece bu şehrin ele geçirilemeyeceği anlamına gelir, ama bu, Moav topraklarının başka bölgelerinin fethedilmesinin önünde bir engel olmamalıdır. Dolayısıyla burada "Ar şehri" değil, "Ar şehri ile temsil edilen tüm Moav toprakları" kastedilmektedir (*İmre Şefer*).

Daha önce Ar'ın Sihon tarafından ele geçirildiğinden bahsedilmişti (Bamidbar 21:28). Ancak anlaşılan, zaman içinde Moav burayı geri almıştır (krş. p. 29) (İbn Ezra).

10-12. Bu üç pasukta [ve benzer şekilde p. 20-23'te] yazılı olanlar Moşe'nin konuşmasına dâhil değildir ve Moşe konuşmasını Tora'ya kaydederken, [elbette Tanrı'nın dikte ettirmesiyle] bu bilgileri de parantez niteliğinde bir açıklama olarak araya yerleştirmiştir. Bir amaç, Bene-Yisrael'e, Erets-Yisrael'de yüzleşmek durumunda kalacakları devler soyuna mensup düşmanlar karşısında cesaret vermektir. Tanrı bu ulusları Edom, Moav ve Amon'un karşısında yenilgiye uğratmışsa, Bene-Yisrael'in de Tanrı'nın yardımıyla bunu yapamaması için hiçbir neden yoktur (Hirsch). Ne de olsa dünya Tanrı'ya aittir ve istediği halkı istediği yere yerleştiren O'dur (Bereşit 1:1, Raşi o.a.) ve Kenaan Ülkesi'ni Bene-Yisrael'e vereceğini söylemişse, bunu yapacağına şüphe yoktur.

⁸ [Böylece] Arava yolundan, Elat'tan ve Etsyon Gever'den [dolaştıktan sonra] Seir'de oturan kardeşlerimiz Esav-oğullarının yanından geçtik.

[3. Moav'la Karşılaşma]

Yön değiştirip Moav çölü yolundan geçtik.

⁹ Tanrı bana [şöyle] dedi: "Moav'a baskı yapma ve onlara savaş [amacıyla] sataşma; çünkü sana onun toprağından miras vermeyeceğim, zira Ar'ı miras [olarak] Lot-oğullarına verdim.

8. Arava – Bkz. 1:1. Arava, Kineret [=Teverya] gölünün güney ucundan Akabe körfezine kadar olan alçak ovayı tanımlar. Tahmine göre, sözü geçen "Arava yolu", bu alçak ovoidan geçen bir ana yol (*Teviot Aarets*), ya da buradaki derin vadide yer alan bir çaydır.

Elat'tan ve Etsyon Gever'den – Bkz. Bamidbar 33:35 açık.

Kardeşlerimiz Esav-oğullarının yanından geçtik – Bu bölümden, sanki Bene-Yisrael ile Edom arasında barışçı bir ilişki kurulmuş gibi bir izlenim edinilebilir. Ancak olayın anlatımında görüldüğü üzere Edom kralı son derece düşmanca bir tavır takınmış, ordusunu sınıra yığmıştır (Bamidbar 20:20-21). Raşbam düşmanca tavır gösterenin Edom olduğunu, ama burada bahsi geçen Esav-oğullarının ise başka bir boy olup Bene-Yisrael'e yakınlık gösterdiklerini öne sürer; bu nedenle bu boy "*kardeşlerimiz*" sıfatıyla anılmaktadır. Raşbam'ın ismi bilinmeyen bir öğrencisi ise, aynı Edom'dan bahsedildiğini, ama kralın, düşmanca tavır göstermesine rağmen, Bene-Yisrael'in yiyecek satın almasına olumlu baktığını belirtir.

Yön değiştirip – "Tanrı'nın emri (p. 3) üzerine kuzeye doğru yön değiştirdik."

Bu sözlerden hemen önce, pasuğun tam ortasında *peraşa* (bkz. Sözlük) sona ermektedir. Bu noktaya kadar yolculuk Kızıldeniz yönünde güneye ve doğuya doğru yapılmış, Akabe körfezi kıyısındaki Elat ve ona komşu Etsyon Gever'e ulaşılmıştır. Burada Bene-Yisrael tekrar yön değiştirip, Erets-Yisrael'e doğru yolculuklarında kuzeye yönelmişlerdir. Böylece Bene-Yisrael bu kez Edom'un doğu sınırı boyunca kuzeye ilerlemişler, daha sonra Moav bölgesinin güney

sınırına ulaştıklarında da, buraya girmeleri de yasaklandığı için tekrar doğuya dönmüşlerdir. Moav'ın güneydoğu ucuna ulaştıklarında da tekrar kuzeye dönmüşler ve Moav'ın doğu sınırı boyunca sürekli bu yönde ilerlemişlerdir (Raşi). Pasukta sözü geçen Moav çölü, Moav sınırından doğuya doğru uzanan çöllük bölgedir (*Daat Mikra*).

9-13. Moav'la Karşılaşma. Tora burada bir kadirşinaslık örneği vermektedir. Moav, Avraam'ın yeğeni Lot'un, büyük kızından olan oğluydu. Avraam Erets-Yisrael'deki kıtlık yüzünden Mısır'a indiğinde, Lot da onunlaydı ve Avraam, eşi Sara'yı kızkardeşi olarak tanıttığında, Lot bu sırrı başkalarına açıklamayarak Avraam'a iyilikte bulunmuştu (bkz. Bereşit 12:10-20). Bu bölümde Moav'dan bahsedilmektedir ve biraz aşağıda, yine Lot'un, bu kez küçük kızından doğan oğlu Ben Ami'nin soyu olan Amon ulusu için de benzer bir durum geçerlidir. Tanrı, Lot'un bu davranışına karşılık olarak, Avraam'a söz verdiği bazı bölgeleri Lot'un soyundan gelen bu iki ulusa vermiş, Bene-Yisrael'e de bu uluslara saldırmayı yasaklamıştır.

9. Baskı yapma – İbranice *Al Tatsar*. Bu ifade "*düşmanlık etme*", "*sıkıntı verme*" anlamında olabilir. Alternatif olarak "*Moav'ı kuşatma*" (*Targum Onkelos*).

Onlara savaş [amacıyla] sataşma – Tanrı'nın bu emri vermeyi gerekli gördüğü anlaşılmaktadır. Moşe, Bilam'ın tutulması ve Peor'daki olayda Midyaniler'in Moaviler'e yardımcı oldukları üzerinde durmuş ve şöyle düşünmüştür: "Midyaniler sadece Moaviler'e yardım etmek için gelmişken Tanrı bizden onlara karşı savaşmamızı emrettiğine göre, şüphesiz olayın başını çeken Moaviler'e de savaş açmamız gerekiyor." Tanrı,

- יִהְיֶימָּה לְפָנִים יֹשְׁבוּ בָּהָ עַם 10
- גְּדוֹל וְרַב וְרַם כְּעֲנָקִים: יֵא רַפָּאִים יִחְשְׁבוּ אֲחֵיהֶם כְּעֲנָקִים 11
- וְהַמֵּאֲבִים יִקְרְאוּ לָהֶם אֲמִים: יִבְשָׁעִיר יֹשְׁבוּ הַחֲרִים לְפָנִים וּבְנֵי 12
- עֲשֹׂן יִירָשׁוּם וַיִּשְׁמִדוּם מִפְּנֵיהֶם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם כַּאֲשֶׁר עָשָׂה 13
- יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ יִרְשָׁתוֹ אֲשֶׁר-נָתַן יְהוָה לָהֶם: יִג עֲתָה קָמוּ וְעִבְרוּ 14
- לָכֶם אֶת-נַחַל זָרָד וְנַעֲבֹךְ אֶת-נַחַל זָרָד: יִד וְהִימָּם אֲשֶׁר-הֶלְכְּנוּ |
- מִקְדָּשׁ בְּרֹנֶעַ עַד אֲשֶׁר-עִבְרָנוּ אֶת-נַחַל זָרָד שְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה
- עַד-תֵּם כָּל-הַדֹּר אֲנִשִּׁי הַמִּלְחָמָה מִקְרָב הַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר נִשְׁפַּע
- יְהוָה לָהֶם:

devler soyunu bu isimle tanımlayarak, bunların artık nesli tükenmiş, günümüz dünyasında artık kendilerinden eser kalmamış bir ırk olduğunun altını çizmektedir. Dolayısıyla belki de bu bir özel isim değil, sıfattır (Hirsch).

12. Horiler – Bunlar Seir dağlık bölgesinin ilk sahipleri idi ve Avraam zamanındaki geniş çaplı savaşta Kedorlaomer'in liderliğindeki ittifakın mağlup ettiği halklar arasında Horiler de vardır (bkz. Bereşit 14:6. Ayrıca Bereşit 36:20). Bu da Refaim'e benzer [ya da Refaim'in ta kendisi olan] devletlerden oluşan bir ulustu (krş. Ramban) [nitekim Horiler'in atası Hori de bir Hivi'dir ve Hiviler, Refaim'in Kenaan koludur]. Tanrı, Emim-Moav çatışmasının bir benzeri olarak Hori-Esav çatışmasını örnek vermektedir. Moav'ın Emim'e karşı kazandığı zafere benzer şekilde, Esav da, Tanrı'nın yardımıyla, Hori ulusunu Seir dağından aşamalar halinde söküp atmış ve oraya yerleşmiştir (Raşi).

Yisrael'in ... yaptığı gibi – Anlaşıldığı kadarıyla, yakın geçmişte Sihon ve Og gibi çok güçlü kralar karşısında mucizevi olarak çok kısa süre içinde elde edilen zaferlerden bahsedilmektedir (Sforno; Hirsch). Bene-Yisrael'in fetih hareketinin ilk aşaması bu topraklardır (*Hizkuni*; Ralbag). Ancak "miras [niteliğindeki] ülke"den bahsedildiğine göre, bunun Erets-Yisrael'i kastediyor olması da olasılıklar dâhilindedir. Bu durumda ifade "Yisrael'in ... yapacağı gibi" şeklinde de anlaşılabilir. Pasuğun geçmiş zaman kipi

kullanarak tam çeviriyle "yaptığı gibi" demesi de, bu sözlerin Sahibi'nin Tanrı olmasıyla açıklanabilir. Tanrı, zaman kavramının üstünde olduğu için, olaylar gerçekleşmiş gibi, geçmiş zamanlı bir çekim kullanmıştır [bu yapıya peygamberlerin sözlerinde de sıkça rastlanır]. Bu, Bene-Yisrael'e zaferin garanti olduğu konusunda etkili bir mesajdır (krş. Raşbam).

13. Şimdi... – Moşe, p. 10-12'deki bilgilerle ara vermiş olduğu konuşmasına burada devam etmektedir. Benzer bir açıklama parantezi p. 20-23'te de vardır (Hirsch).

Zered çayı – Bkz. Bamidbar 21:12 açık.

14. Kadeş Barnea'dan – "Kadeş Barnea'ya gelişimizden". Kadeş Barnea, casusların gönderildiği sırada bulunan yerdir.

Savaş adamları [sınıfında olan] – Yani "orduya katılmaya uygun olan yirmi yaşın üstündekiler" (Raşi; Raşbam). Zira Mısır'dan çıkan nesilde, casusların günahı sonrasında verilen ceza, sadece, orduya katılabilecek yaşta, yani yirmi yaşın üstünde olanları bağlamıştır.

Otuz sekiz yıldır – Casuslar çöldeki ikinci yılda gönderilmişlerdir ve bu noktada anlatım kırkinci yıldadır.

¹⁰ (Önceleri orada Emim [ulusu] oturuyordu. Büyük, kalabalık ve devler gibi cüsseli bir halk[tı bu].

¹¹ Onlar da, [diğer] devler gibi Refaim kabul edilirler; ama Moaviler onları Emim olarak adlandırırlardı.

¹² [Benzer şekilde] Seir'de de önceleri Horiler otururlarken, Esav-oğulları onları[n ülkelerini] miras almış, onları önlerinden imha ederek yerlerine yerleşmişlerdi – tıpkı Yisrael'in, Tanrı'nın kendilerine verdiği miras [niteliğindeki] ülkesine yaptığı gibi.)

¹³ “Şimdi kalkıp Zered çayını geçin!”

[Böylece] Zered çayını geçtik.

¹⁴ Kadeş Barnea'dan Zered çayını geçmemize kadar olan süre, savaş adamları [sınıfın-da olan] tüm nesil, Tanrı'nın kendileri hakkında yemin etmiş olduğu üzere [ölüp] kampın içinden sona erene kadarki otuz sekiz yıldır.

10. Önceleri – Ya da “onlardan [=Moaviler'den] önce” (Saadya Gaon). Ya da “Emim [ulusunun] ilk [mensupları]” (Daat Mikra).

Orada Emim [ulusu] oturuyordu – Bu halk, üyelerinin dev cüsseleri nedeniyle etrafa büyük bir korku (İbranice **Emā**) saldı için bu isimle anılmaktaydı (Raşi). Moav bu bölgeyi onlardan almıştır (İbn Ezra). Tora daha önce bu ulusun Şave Kiryatayim'de Kedorlaomer tarafından mağlup edildiğini anlatmıştı (bkz. Bereşit 14:5).

İlk bakışta Tanrı'nın durup dururken Emim ulusunun tarihini anlatması için bir sebep yok gibidir. Ancak bu, konuyla bağlantılıdır. Tanrı, Avraam'a toplam on ulusun topraklarını vereceğine dair söz vermiştir: “*Keni, Kenizi, Kadmoni, Hiti, Perizi, Refaim, Emori, Kenaani, Girgaşi ve Yevusi*” (Bereşit 15:19-21). Bunlardan altısının (Hiti, Perizi, Emori, Kenaani, Girgaşi ve Yevusi) Kanaan Ülkesi'nde yaşadığı bilinmektedir. Bu listede olmayıp, yine Kanaan'da yaşayan bir halk daha vardır: Hivi. Hahamlarımız, bu listedeki Refaim'in, Hivi'yi tanımladığını belirtirler (*Midraş – Bereşit Raba* 26:16). Dolayısıyla Refaim toprakları da, Bene-Yisrael'e vaat edilmiş Kanaan Ülkesi içindedir ve bu toprakları Bene-Yisrael fethedecektir [Keni, Kenizi ve Kadmoni toprakları ise Edom, Moav ve Amon'a verilmiştir (bkz. p. 5 açk.)]. Tanrı buradaki tarihçeyi vererek bir yanlış anlamının önüne geçme amaçındadır. Moav'ın elindeki topraklarda geçmişte Emim adlı bir ulus yaşamıştır. Sıradaki pasukta belirtildiği üzere Emim, Refaim olarak kabul edilen bir ulustur; dolayısıyla Moav'ın elindeki topraklar aynı zamanda Refaim toprağı olarak bilinmektedir.

Öyleyse, Refaim [yani Hivi] toprakları Avraam'a vaat edildiğine göre, ilk bakışta Bene-Yisrael'in Moav'a saldırma yetkisi var gibi görünmektedir. İşte Tanrı bunun doğru olmadığını söylemektedir. Emim ulusunun diğer devler gibi Refaim kabul edilmesinin sebebi, onların da Refaim gibi dev cüsseli bir halk olmasıdır; oysa onlar gerçekte Refaim değil, başka bir halktır – nitekim “*Moaviler onları [gerçek isimleriyle,] Emim olarak adlandırırlardı*” (s.p.) – ve bu nedenle, Moav'ın Emim'den ele geçirmiş olduğu bu topraklar, aslında Bene-Yisrael'e vaat edilmiş olan gerçek Refaim bölgesi değildir. Tüm bu sebeplerle, Tanrı, Bene-Yisrael'e, Moav'a savaş açmamalarını, zira onların topraklarında hakları bulunmadığını söylemektedir (p. 9) (Raşi; *Minhat Yeuda*; *Sifte Hahamim*). Tanrı benzer bir tarihçeyi aynı amaçla Amon toprakları için de vermiştir (bkz. p. 19-21).

Devler – İbranice **Anakim**. Bkz. Bamidbar 13:22 açk. Raşi'nin Yirmeyau 50:38'e yaptığı açıklamalardan anlaşıldığı kadarıyla Emim ile Anakim aynı soydur.

Cüsseli – Tam çeviriyle “yüksek”; “uzun boylu”.

11. Refaim – Bu, bölgede ün salmış dev cüsseli bireylerden oluşan bir halktı. Onları görenlerin kollarının korkudan kuvvetsiz kalıp gevşemesi (**Rafa** kökü) nedeniyle bu isimle anılırlardı (başka bir sebep için bkz. Bamidbar 13:22 açk.). Avraam zamanında, Kedorlaomer bu halkı da Aşterot Karnayim'de mağlup etmiştir (bkz. Bereşit 14:5 açk.).

Tanah'taki çeşitli yerlerden (ör. Te'ilim 88:11) anlaşıldığı kadarıyla **Refaim** sözcüğü ölüleri tanımlar. Tora, **Anakim** olarak da bilinen bu

- 15 מו וגם יד-יהוה היתה בם להמם מקרב המחנה עד
 16 תמם: מו ויהי כאשר-תמו כל-אנשי המלחמה למות מקרב העם:
 17-18 ס יו וידבר יהוה אלי לאמר: יה אתה עבר היום את-גבול
 19 מואב את-ער: יט וקרבת מול בני עמון אל-תצרים ואל-תתגר בם
 כי לא-אתו מארץ בני-עמון לה ירשה כי לבני-לוט נתתיה
 20 ירשה: נ ארץ-רפאים תחשב אף-הוא רפאים ישבו-בה לפנים
 והעמנים יקראו להם זמזמים:

kiyısında bulunan Aroer (p. 36) şehri ile bağ-
 daştırırlar. Buna göre Ar, Aroer'in kısaltılmış
 halidir.

Amon-oğullarının karşısına yaklaşıcağsın –
 Yani “Amon topraklarının yakınına geleceksin”
 (krş. *Targum Yonatan*). Bene-Yisrael, Moav
 topraklarının doğu sınırı boyunca kuzeye doğru
 ilerlemişlerdir. Tanrı, bu hat boyunca ilerledikten
 sonra Amon'un güney sınırının karşısına gelecek-
 lerini söylediğine göre Amon toprakları Moav'ın
 kuzey-kuzeydoğusundaydı (Raşi). Moav ile
 Amon arasında Sihon'un toprakları vardı.
 Dolayısıyla bu sözler, Sihon'un yenilgiye uğratıl-
 cağı konusunda bir ön bilgi içermektedir; ne de
 olsa Amon'la karşılaşmadan önce Sihon'la
 yüzleşmek durumunda kalacaklardır. Bkz.
 Bamidbar 21:24.

Baskı yapma – Bkz. p. 9 açk.

20. Refaim ülkesi olarak kabul edilir – “Ama
 burasının Refaim ülkesi olarak kabul edilmesinin
 tek sebebi, bir ara Refaim [ya da büyük cüsseleri
 nedeniyle Refaim olarak kabul edilen, ama
 gerçekte başka bir ulus olan Zamzumim] ulusu-
 nun buraya yerleşmiş olmasıdır. Fakat Avraam'a
 [dolayısıyla Bene-Yisrael'e] söz verdiğim asıl
 Refaim ülkesi burası değildir. Bu nedenle sizin bu
 ülkede de hakkınız yok; zira burasını, daha sonra
 Refaim'i buradan sürmüş olan [Lot'un soyuna
 mensup] Amon ulusuna verdim” (Raşi; krş. p. 10
 açk.).

Zamzumim – Bir olasılığa göre, dev cüsseleri
 nedeniyle Refaim olarak bilinseler de, bu farklı
 bir ulustur ve gerçek isim Zamzumim'dir. Çevir-

imizin takip ettiği görüşe göre ise Zamzumim de
 bir Refaim koludur. Birçok kaynak bu halkın,
 Bereşit 14:5'te Kedorlaomer tarafından mağlup
 edildiği söylenen Zuzim ile aynı olduğu
 görüşündedir (Bereşit 14:5, Raşi o.a.).

Zamzumim sözcüğü *Targum Onkelos*'ta *huşbane* –
 “hesapçılar”, *Targum Yonatan*'da ise *zimtane* –
 “entrikacılar” şeklinde çevrilmiştir. Dolayısıyla
 anlaşıldığı üzere bahsedilenler, çok iyi plan
 yapan, askeri kurnazlığa sahip, ama planları hep
 kötü amaca hizmet eden bir halktır (Hirsch; *Daat
 Mikra*). Pasuğun tanımlamasına göre ayrıca çok
 da güçlü ve cüsseli bireylere sahiptir. Bu durum-
 da böyle bir halkın savaşta mağlup olması çok
 büyük bir olasılık değildir. Ancak bu halk hem
 kuvvetine hem de zekâsına güvenerek Tanrı'ya
 baş kaldırmaya eşdeğer bir yaşam sürdüğü için,
 Tanrı onları imha etmiş ve kendilerinden daha
 zayıf bir ulus olan Amoniler'in eline teslim
 etmiştir (*Daat Zekenim*).

Arapça'da *zamzam* sözcüğü, anlaşılma-
 z konuşma, mırıldanma ve gürültü ifade eder. Yunanca
 kökenli “barbar” sözcüğü de “anlaşılma-
 z bir dil konuşan kişi” anlamındadır. Dolayısıyla
Zamzumim sözcüğü, barbar sözcüğünün bir dengi
 olabilir (*The Living Torah*).

¹⁵ Tanrı'nın Eli de, onları, [tamamen] sona erene kadar kampın içinden bir an önce yok etmek üzere, onların üzerine yönelmişti.

¹⁶ Halkın içinden, savaş adamları [sınıftakilerin] hepsinin ölümü tamamlandığında,

[4. Amon'la Karşılaşma]

¹⁷ Tanrı bana şöyle konuştu.

¹⁸ “Bugün Moav sınırını, [yani] Ar'ı geçmekteisin.

¹⁹ [Yakında] Amon-oğullarının karşısına yaklaşıacaksın. Onlara baskı yapma ve satışma; çünkü sana Amon-oğullarının ülkesinden miras vermeyeceğim, çünkü onu miras [olarak] Lot-oğullarına verdim.

²⁰ (Burası da Refaim ülkesi olarak kabul edilir; [çünkü] önceleri Refaim [ulusu] orada otururdu, ve Amoniler onları Zamzumim olarak adlandırırlardı.

15. Tanrı'nın Eli – Bu, ceza ve bela belirten bir kullanımdır (krş. Şemot 9:3, bkz. o.a.).

Bir an önce yok etmek üzere – Hirsch. İbranice *Leumam*. Bu sözcük, “şaşırtma”, “allak bullak etme” gibi anlamlar taşır, ancak temelde bu anlamların ifade ettiği duruma yol açan anilik ve hızı vurgular. Böylece pasuk, Tanrı'nın ilk neslin cezasını vermekte hızlı davrandığını, onların ölümünü geciktirmediğini söylemektedir. Bu da, ilk başta öyle görünmese de, [Moşe'nin konuşmasının bu kısmının konusu olan,] Tanrı'nın çölde Bene-Yisrael'in geneli için yaptığı iyiliklerden biridir. Tanrı o neslin sona ermesini geciktirmemiş, kırk yıl içinde hepsinin ölmesi için hızlı davranarak bir sonraki neslin Erets-Yisrael'e girmesinin önündeki engeli ortadan kaldırmıştır (Raşi; Yosef Alel). O neslin çoğunluğu, 38 yıllık süre zarfında eceliyle ölmüştür; ama yaş itibarıyla ölüm yaşına ulaşmamış olanlara da Tanrı zaman-sız ölüm vermiştir (Hirsch).

Onların üzerine yönelmişti – Tam çeviriyle “onların üzerindeydi” ya da “onların üzerine/üzerinde vaki olmuştu”.

16. Hepsinin ölümü tamamlandığında... – O neslin öldüğü önceki pasuklarda söylenmişti. Burada tekrarlanmasının tek amacı, bir sonraki “Tanrı bana şöyle konuştu” sözlerine bir giriş yapmaktır (*Talmud* – *Baba Batra* 121a, Raşbam o.a.). Bkz. Bamidbar 33:45 açık.

17. Tanrı bana ... konuştu – Tanrı, ancak o nesil öldükten sonra Moşe ile şahsen – yüz yüze – konuşmuştur (bkz. ö.a.; bkz. Bamidbar 20:6 açık.). Bu da, casusların günahından sonra, o neslin hayatta olduğu otuz sekiz yıl süresince,

Tanrı'nın Moşe ile onun yüksek peygamberlik düzeyiyle (“*Aspaklarya Ameira* – *Aydımlatıcı Görüntü*”) değil, diğer peygamberlerin normal düzeyiyle (“*Aspaklarya Şeena Meira* – *Aydımlatıcı Olmayan Görüntü*”) temas kurduğu anlamına gelir (bkz. Bamidbar 12:6 açık., *Peygamberlik Kavramı* k.b.) [Bu bölüm boyunca, üst düzeydeki teması belirten “*Vaydaber* – *Konuştu*” sözcüğü, yani “*Dalet-Bet-Reş*” kökü, ilk kez burada kullanılmaktadır. Bundan önceki hitaplara giriş, daha düşük düzeydeki bir teması belirten “*Amar* – *Söyledi*” köküyle yapılmıştır]. Aradaki otuz sekiz yılda temaslar ya bir melek (*Talmud* – *Taanit* 30b, Raşi o.a.) ya da *Urim VeTumim* (*Talmud* – *Baba Batra* 121b, Raşbam o.a.) aracılığıyla gerçekleşmiştir. Tanrı bu süre boyunca Bene-Yisrael'e karşı, sözün gelişi, “öfkeli” olduğu için, Moşe ile “yüz yüze” değil, daha düşük düzeyde temas etmiştir. Ve bu, önemli bir noktaya işaret eder: *Şehina* bir peygamberin üzerine sadece Bene-Yisrael'in uğruna yerleşir (*Torat Koanim*, *Vayikra*, *Nedava* 2:13; Raşi; krş. Şemot 32:7 açık.).

O neslin tamamen öldüğü, yani çölde ölümünün sona erdiği, 15 Av 2487 [= *Tu Beav*] tarihinde anlaşılmıştır (bkz. Bamidbar 36:12 açık., *Tu Beav* k.b.) – bu aynı zamanda Moşe'ye de kendine özgü üst düzeyli peygamberlik gücünün geri döndüğü gündür. Böylece bu günün mutlu bir bayram ilan edilmesi için iki güzel sebep vardır (*Talmud* – *Taanit* 30b; Raşi o.a.; Rabenu Behaye).

18. Ar'ı – Ar, Moav topraklarının tümüne ismini verecek kadar önemli bir şehirdir. Bene-Yisrael Moav'ın doğu sınırı boyunca kuzeye ilerlediklerine göre, Ar şehri doğu sınırı üstündedir. Bazı kaynaklar bu nedenle Ar'ı, Arnon ırmağının

- כֹּא עַם גָּדוֹל וְרַב וְרָם כְּעַנְקִים 21
- וַיִּשְׁמִידֵם יְהוָה מִפְּנֵיהֶם וַיִּירָשֵׁם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם: כִּי כִּאֲשֶׁר עָשָׂה 22
- לְבָנָי עָשׂוּ הַיֹּשְׁבִים בְּשַׁעֲרֵי אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֶת־הַחֲרִי מִפְּנֵיהֶם
- וַיִּירָשֵׁם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם עַד הַיּוֹם הַזֶּה: כִּי וְהָעוֹיִם הַיֹּשְׁבִים בַּחֲצָרִים 23
- עַד־עַתָּה כֹּפְתָרִים הֵי־צֵאִים מִכְּפֹתָר הִשְׁמִידֵם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם:

Emim, Zamzumim ve Horiler de Refaim boy-larıdır – ki Refaim de Nefilim adlı devler soyunun devamıdır (bkz. Bamidbar 13:22 açık.). Sonuç olarak tüm bu konu içinde aynı halkın farklı boylarından, ya da farklı isimlerinden bahsedilmektedir. Tora'nın birçok yerde aynı kişi ya da halk için, duruma göre belirli bir özelliği vurgulamak için farklı isimler kullandığı bilinmektedir [örneğin Moşe'nin kayınpederi Yitro'nun yedi farklı ismi vardır]. Burada da asıl ulus Hivi'dir [bu isim Aramca *hivya* – “yılan” ile bağlantılıdır]. Avim de aslında iki isimdeki Ayin-Het değişimiyle aynı halktır [*Hivi* = *Het-Vav-Yod*; *Avi* = *Ayin-Vav-Yod*. Yani etimolojik açıdan bu isimler akraba köklere sahiptir.]. Bu halk, Avraam zamanından beri genel olarak Refaim olarak tanımlanmaktadır, zira dev cüsseleriyle, karşılındakinin korkudan kuvvetsiz kalması ve ellerinin gevşemesine (*Rafa* kökü) sebep olurlardı. Bunların bazıları Moaviler tarafından, saldıkları dehşet (*Ema*) nedeniyle Emim, bazıları da kurnaz planlar (*Mezima*) kurma yetenekleri nedeniyle Amoniler tarafından Zamzumim olarak adlandırılırlardı. Ayrıca Horiler'in atası Hori de bir Hivi'ydi (bkz. Bereşit 36:2 açık.). Kısacası sonuçta hepsi aynı halktır ve Tora burada bu halkın çeşitli boylarının topraklarının nasıl paylaşıldığını açıklamaktadır. Emim'in topraklarını Moav, Zamzumim'in topraklarını Amon, Horiler'in topraklarını da Edom almıştır. Tüm bu bölgeler Bene-Yisrael için yasaktır. Avim'in topraklarını ise Kaftorim almıştır – ve buraları Bene-Yisrael için yasak değildir.

Kaftorim – Bkz. Bereşit 10:14. Bazı kaynaklar bu halkı Kapadokyalılar olarak sunar (*Targum; Septuaginta*). Başkalarına göre bunlar Damyatlılar'dır (Saadya Gaon). Damyat, doğu Nil deltasında, El Ariş'in yakınında, günümüzdeki Port Said'in batısında kalan bir yerdir. Kaftor'un bir ada olduğu söylendiği için (bkz.

Yirmeyau 47:4), bazı kaynaklar bu halkı Kıbrıs ya da Girit kökenli olarak açıklar.

Eski kaynaklar Kaftorim'in, cücelerden oluşan bir halk [bazılarına göre Pigmeler] olduğunu kaydeder. Eğer böyleyse, Moşe'nin bu olayı anlatmasında bir başka amaç daha ortaya çıkmaktadır. Avim devlerden oluşan bir kavimken, Kaftorim adlı cüce halka mağlup olmuştur. Bu da her şeyin Tanrı'nın elinde olduğunu gösteren bir başka örnektir. Tanrı Bene-Yisrael'in yanında olduğu sürece, mağlup edilemeyecek hiçbir güç yoktur (Rabi Hayim Pipani'den alıntıyla, *Meam Loetz*).

❧ Sonuç. Burada anlatılan fetihlerin Bene-Yisrael'e yönelik bir mesajı da vardır: “Gördüğünüz gibi, güçsüz halkların yenilmez görünen halkları mağlup etmesini sağladım. Bunlar, sizin de, hakkında atalarınıza yemin edilmiş Erets-Yisrael'in fethi sırasında hiçbir şekilde endişe duymanıza gerek olmadığını kanıtlayan olaylardır” (Raşbam).

²¹ Büyük, kalabalık ve devler gibi cüsseli bir halk[tı bu]; ama Tanrı onları [Amoniler'in] önünde imha etmişti, [böylece Amoniler] onları[n ülkelerini] miras alarak yerlerine yerleşmişlerdi

²² – tıpkı Horiler'i onların önünde imha ettiğinde, Seir'de oturan Esav-oğulları için yapmış olduğu gibi. [Nitekim Esav-oğulları da aynı şekilde, Horiler'in ülkelerini] Miras alıp yerlerine yerleşmişlerdi; bu güne kadar [da orada oturuyorlar].

²³ Aza'ya kadar [olan bölgedeki] sursuz şehirlerde oturan Avim [ulusuna gelince]... Kaftor'dan çıkan Kaftorim [ulusu] onları imha edip yerlerine yerleşmişlerdi.)

21. Tanrı onları ... imha etmişti – “Tanrı, Amoniler'e güç katıp, düşmana zorluklar çıkararak savaşı Amoniler'in lehine çevirip onları yok etmişti.”

22. Onların önünde – “Esav-oğullarının önünde”. Bu pasuk, p. 12'nin bir tekrarı gibidir.

23. Aza – Gazze. Avraam'ın zamanında, Rafah (bkz. s.a.) ve Gazze arasında yer alan Gerar, Pelişti başkentiydi (Bereşit 20:2). Ancak burasının orijinal sahipleri Kenaaniler'di (Bereşit 10:19). Dolayısıyla burası da Erets-Yisrael'e dâhildir.

Sursuz şehirlerde – Ramban. İbranice **Hatserim**. Tam çeviriyle “*avılular*” ya da “*açık kasabalar*” (*Targum Yonatan*; Ramban; *Paaneah Raza*). Bkz. Bereşit 25:16 ve Vayikra 25:31. Bu, söz konusu halkın korkusuz ve güçlü oluşuna işarettir (*Daat Zekenim*).

Bazıları ise Hatserim'i bir özel isim olarak değerlendirebilir. Örneğin *Septuaginta*'da bu sözcüğün karşılığı *Asedoth* olarak geçmektedir. *Targum* burayı Dafiah, Saadya Gaon da Rafiah olarak tanımlar – ki burası, Gazze şehrinin 25km. kadar güneyinde deniz kıyısında yer alan Rafah'tır. Burası, Erets-Yisrael'in en güneybatı noktasıdır (krş. *Tosefta* – *Şeviit* 4:5). Öte yandan, Ölü Deniz'in güneyinde Rafiah adlı başka bir yer daha vardır (Bamidbar 34:15, *Targum Yerusalmi* o.ç.).

Avim – Çevirimizde Moaviler, Amoniler ve Horiler dışındaki ulusların isimlerini [tamamen sübjektif nedenlerle] İbranice halleriyle bırakmayı uygun gördük.

Raşi'ye göre, Avim bir Pelişti boyudur. Yeşua 13:3'te beş Pelişti prensinden bahsedildikten hemen sonra Avim de listelenmektedir. Raşi, orada yaptığı açıklamalarda, Avim'in, diğer Pelişti boylarına göre daha önemsiz olduğunu bu

nedenle kendisine ait bir prensliği ve prensi olmadığı için, beş prensin ardından sayıldığını belirtir. Avraam, kendi zamanındaki Pelişti kralı Avimeleh'le, torunları da bağlayan bir saldırımlık antlaşması yapmıştı (Bereşit 21:22-31). Bu yeminli antlaşma nedeniyle Bene-Yisrael'in Avim'e saldırması mümkün değildi. Ancak Tanrı, Kaftorim adlı başka bir ulusu Avim'e üstün kılarak, burayı onların ele geçirmesini sağlamış, böylece Bene-Yisrael'in burayı almalarının yolunu açmıştır. Pasuğun belirttiği gibi Kaftorim, “Kaftor'dan çıkıp” gelmiş bir ulustur; yani Pelişti soyuna ait değildir ve bu nedenle Avraam'ın antlaşması, onlara saldırıyı engellemektedir. Böylece Kaftorim'in Avim'e üstünlüğü sonrasında, Bene-Yisrael, Avim'e ait olsa ele geçirmesi yasak olan bu toprakları, artık Kaftorim'e ait olduğu için fethedebilecektir (*Talmud* – *Hulin* 60b; Raşi).

Tüm bunlar, neden durup dururken Avim ve Kaftorim uluslarının mücadelesinden bahsedildiğini açıklamaktadır. Tanrı daha önce Bene-Yisrael'in, eskiden Refaim olarak bilinen halkın yaşadığı yerler [ve Refaim topraklarının Bene-Yisrael'e vaat edilmiş bir bölgelere dâhil] olmasına rağmen Moav ve Amon toprakları üzerinde neden hakları olmadığını açıklamıştı (p. 9-11 ve 19-21). Şimdi ise, tam tersini yapmaktadır. Avim bir Pelişti ulusu olduğu ve Avraam'la Avimeleh arasında saldırımlık antlaşması yapıldığı için, Bene-Yisrael buraya saldırımayacaklarını düşünebilirlerdi. Ama Tanrı burasının artık Pelişti toprağı sayılmadığını belirtmektedir; zira burayı artık Pelişti soyuna mensup olmayan ve Avim'i buradan tamamen yok etmiş olan Kaftorim ulusu elinde tutmaktadır. Dolayısıyla Bene-Yisrael buraya saldırabileceklerdir.

Diğer yandan, Ramban'a göre Avim halkı, Hivi (Bereşit 10:17) halkıyla aynıdır. Daha önce de belirtildiği üzere Refaim de Hivi ile aynıdır.

24 כִּד קִוְּמוּ סָעוּ וְעִבְרוּ אֶת-נַחַל אַרְנוֹן רְאֵה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת-סִיחֹן
 מֶלֶךְ-חֶשְׁבֹּן הָאֱמֹרִי וְאֶת-אַרְצוֹ הַחֵל רֶשׁ וְהַתָּגֵר בּוֹ מִלְחָמָה:
 25 כֹּה הַיּוֹם הַזֶּה אֶחָל תַּת פַּחַדְךָ וִירְאָתְךָ עַל-פְּנֵי הָעַמִּים תַּחַת
 26 כָּל-הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן שְׁמֶעְךָ וְרִגְזוּ וְחָלוּ מִפְּנֶיךָ: כִּי וַאֲשַׁלַּח
 מִלְאָכִים מִמִּדְבָּר קִדְמוֹת אֶל-סִיחֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבֹּן דְּבַרְךָ שְׁלוֹם
 לְאֹמֶר:

kuzeyinde yer alan ez-Zafaran olduğu sanılmaktadır. Burası Sihon'un topraklarının doğusunda kalmaktadır ve Bene-Yisrael bu noktada artık batı yönünde ilerleyerek doğru Erets-Yisrael'e girmek istemiştir.

Öte yandan, pasuk Moşe'nin elçiler göndermesinden bahsettiğine göre, bundan önce halkın burada kamp kurmuş olması gerekir; oysa Tora Kedemot çölü diye bir yerde kamp kurulduğundan hiç bahsetmemiştir. Bu nedenle, Raşi, "Kedemot çölü"nün gerçekte bir yer adı olmadığı, sadece burada anlatılan olayla ilgili arka plan bir bilgiye işaret ettiği görüşündedir. Buna göre Moşe, Tanrı kendisine Sihon'a barışçı bir mesaj göndermesini emretmemiş olmasına rağmen, neden böyle yaptığını açıklamaktadır ve Raşi bu konuda iki olasılık vermektedir: [1] **Kedemot** sözcüğü "**Kadam** – Önden Gitmek; [Başkasından] Önce Davranmak" köküyle bağlantılıdır ve dünyanın yaratılışından bile "önce" var olan Tora'yı ima eder. "Çöl" ise, Tora'nın verildiği Sinay çölüdür (krş. *Talmud* – *Şabat* 89a). Bu açıklama doğrultusunda Moşe, halka yönelik konuşmasında şöyle demektedir: "Sihon'a barış mesajı gönderme fikri, Sinay çölünde verilen Tora'nın tarihçesini düşününce aklıma geldi. Tanrı, Tora'yı bize vermeden önce Yişmael'in ve Esav'ın soylarına teklif etmişti (bkz. 33:2 açk.). Tanrı bu ulusların Tora'yı kabul etmeyeceklerini önceden bilmesine rağmen, onlara barışçı bir yaklaşımla teklif etmekten geri kalmamıştı. Bu nedenle ben de, isteğimizi kabul etmeyeceğini bilmeme rağmen, Sihon'a barış mesajı göndermeyi uygun gördüm." [2] **Kedemot** sözcüğü, yine **Kadam** köküyle bağlantılı olarak, her şeyden "önce" var olan Tanrı'yı simgeler. Bu doğrultuda Moşe şöyle demektedir: "Sihon'a barışçı mesaj gönderirken, kendime Tanrı'yı örnek aldım. Tanrı, Paro'nun Bene-Yisrael'i salıvermeyi kabul etmeyeceğini önceden bilmesine ve bunu bana bildirmesine rağmen (bkz. Şemot 3:19), Mısırlılar'a bir

yıldırım gönderip hepsini bir anda yok edebilecekken yine de beni çölden Paro'ya gönderip sabırla 'Halkımı salıver' (Şemot 5:1) mesajını göndermekten ve onları tekrar tekrar belalarla uyarmaktan geri kalmamıştı. Bu nedenle ben de Sihon'a barışçı mesaj gönderme kararı verdim" (*Midraş – Tanhuma Yaşan, Osafa* 10; Raşi).

Daat Zekenim, **Kedemot** sözcüğünü "eskiden" anlamında değerlendirir. Buna göre Moşe, "eskiden çöl olan yerden" elçi göndermiştir. Bulundukları yer eskiden çöl iken, onlar oraya geldiğinde Tanrı burayı sulak hale getirmiştir.

Barış mesajıyla – 20:10'da Tora bir savaş öncesinde barış mesajı gönderilmesini emretmektedir. Ancak otoriteler arasında bu konuda bir görüş ayrılığı söz konusudur. Bazılarına göre bu gereklilik sadece yönetim tarafından çeşitli sebeplerle gerekli görülen, ama Erets-Yisrael'in fethiyle doğrudan ilgili olmayan savaşlar ("**Milhemet Reşut** – İzin Verilen Savaş") için geçerlidir; ancak "**Milhemet Mitsva** – [Tanrısal] Emir Niteliğindeki Savaş", yani Erets-Yisrael'in ele geçirilmesi söz konusu olduğunda, oradaki yedi ulusa böyle bir barış mesajı gönderilmeyecektir. Başka otoriteler ise, yedi ulusa bile önce barış mesajı göndermek gerektiği görüşündedir. Bunlar arasında Ramban, buna dayanarak olarak bu pasuğu gösterir; zira Emoriler bir Kanaan ulusudur. Bu doğrultuda, Moşe Sihon'la yapılan savaşın [Bamidbar kitabındaki] anlatımında değinilmeyen bir noktayı, yani barış mesajı gönderdiğini, bu noktada anlatmaktadır; zira Moşe bu son konuşmasında Bene-Yisrael'e yol gösterici noktaları ön plana çıkarmayı arzulamıştır ve bu örnek de savaş terbiyesi öğretmeyi amaçlamaktadır (bkz. p. 34 açk.).

Başka bir görüşe göre, bu örnek bir istisnadır. Normalde yedi ulusa barış mesajı gönderilmeyecektir, ama Sihon'un topraklarının büyük bölümü Erets-Yisrael'de değil, Amon ve Moav'dan aldığı

²⁴ “Kalkın, yola çıkın ve Arnon ırmağını geçin. Gör! Emori Heşbon kralı Sihon’u ve ülkesini eline teslim ettim. Fethe başla ve onu savaşa kışkırt!

²⁵ Bugün, sana yönelik korku ve çekinme [ifadesini] tüm gökyüzünün altındaki halkların yüzlerine yerleştirmeye başlayacağım – şöhretini duyduklarında önünde ürperip dehşete kapılacaklar.”

²⁶ [Tanrı’nın bu sözlerinden önce] Kedemot çölünden Heşbon kralı Sihon’a barış mesajıyla elçiler gönderip [şöyle] demiştim:

24. Arnon ırmağını geçin – Arnon ırmağı Sihon’un topraklarının sınırıydı (bkz. Bamidbar 21:13).

Heşbon kralı Sihon’u – Bkz. Bamidbar 21:21. Kraliyet başkenti Heşbon olduğu için (Bamidbar 21:26) Sihon bu şekilde adlandırılmaktadır.

Fethe başla – İbranice **Ahel Raş**. Buradaki **Raş** sözcüğü “**Yeruşa** – **Miras**” kelimesiyle bağlantılı olabilir: “**miras edinmeye başla**”. Alternatif olarak **Raş** sözcüğü “**Leoriş** – **Sürmek**” ile de bağlantılı olabilir: “[**Sihon’u ve halkını**] **sürmeye başla**”.

Bir açıklamaya göre “**başla**” anlamındaki **Ahel** sözcüğü, farklı bir bakışla “**Hol** – **Kutsal Olmayan** / **Sıradan**” sözcüğüyle bağlantılı görülebilir. Sihon’dan alınan topraklar daha önce Amon ve Moav’a aitti ve onların elinde olduğu sürece Bene-Yisrael, Tanrı’nın bu uluslara saldırma konusundaki yasağı nedeniyle burayı alamayacaktı. Ancak Sihon buraları ele geçirdikten sonra, Bene-Yisrael için böyle bir kısıtlama kalmamıştır. Bir anlamda bu toprakların dokunulmazlığı, kısıtlayıcı özelliği, sembolik olarak “**kutsiyeti**” kalmamıştır (“**kutsiyet**” sözcüğünün tam karşılığı, “**özel**; **ayrı**” şeklindedir). Böylece **Ahel** sözcüğü bu bakışla, söz konusu bölgelerin bu “**özel**”likten arındırılarak “**sıradan**” hale gelişini belirtir. Bu haliyle Bene-Yisrael bu toprakları “**miras alabilecekler**” ya da üzerindeki halkı “**sürelebileceklerdir**” (Rabenu Behaye).

Onu savaşa kışkırt – Bene-Yisrael’in, sınır teşkil eden Arnon’u geçmeleri, savaşa kışkırtmak için yeterli bir nedendir (Malbim; *Daat Mikra*).

25. Sana yönelik korku – Bkz. Yeoşua 2:10-11 (*Bamidbar Kitabı*, *Aftarat Şelah Leha*). Tanrı, Moşe’nin şahsında tüm Bene-Yisrael’e hitap etmektedir [zira sadece Moşe’ye hitap ediyor olması mantıklı değildir; ne de olsa Moşe sadece Sihon ve Og’a karşı savaşmıştır; bundan sonraki savaşları Yeoşua komutasında halkın tümü yapacaktır]. Tanrı böylece Bene-Yisrael’e, Kenaan uluslarının çok büyük bir korkuya kapıldıklarını ve sadece O onların kalplerine “onlara köle olmaksızın kılıçlarıyla ölelim” şeklinde

bir cesaret verdiği için kendileriyle savaşacaklarını bildirmiştir (Ramban).

Tüm gökyüzünün altındaki halkların – Bu ifade, Sihon’a karşı elde edilen kesin zaferin dünya çapında yankı uyandırdığını ortaya koymaktadır. Bu da, savaş sırasında yerkürenin tümünde tanık olunan bir mucizenin gerçekleştiğini ima etmektedir (*Beer Yitshak*). *Talmud*’a göre bu mucize, savaş sırasında güneşin akşam vakti gelmesine rağmen batmamasıdır. Güneş [bu doğal olarak mümkün olmamasına rağmen] mucizevi bir şekilde aynı anda tüm dünyaya ışık vermiştir (*Talmud* – *Avoda Zara* 25a; Raşi). Bu mucize sırasında güneş, ay ve yıldızlar gökyüzünde otuz altı [bazı kaynaklara göre kırk sekiz] saat görünür halde kalmıştır (*Meam Loez*). Benzer bir mucize Yeoşua zamanında da gerçekleşmiştir (bkz. Yeoşua 10:12-13).

Ürperip dehşete kapılacaklar – Bkz. Şemot 15:14. Tanrı, Sihon’un inatçı davranıp Bene-Yisrael’e karşı savaşmasını sağlayacağını bildirmektedir. Bu güçlü krala karşı elde edilecek galibiyet, dehşete kapılacak olan Kenaani uluslarının direncini kıracaktır.

26. [Tanrı’nın bu sözlerinden önce] – Zira Tanrı ona buraları fethetmeye başlamasını söyledikten sonra Moşe’nin barış mesajıyla elçiler göndermesine yer yoktur. (Ramban). Moşe önce Tanrı’nın emrini açıklamakta, ardından bunun öncesinde Sihon’a elçiler gönderdiğini söylemekte, arada bu açıklamayı yaptığı için, sonra da Sihon’a karşı yapılan savaşın anlatımına geçmeden, Tanrı’nın bu emrini tekrarlamaktadır (p. 31).

Kedemot çölünden – Kedemot, Arnon ırmağının kuzeyinde yer alan bir şehrin ismiydi ve oradan başlayıp doğuya uzanan çöl de bu isimle anılmaktaydı. Söz konusu şehir Reuven kabilesine verilmiş (Yeoşua 13:18) ve sonra bir Levi şehri olarak ayrılmıştır (Yeoşua 21:37, Divre Ayamim I 6:64). Bazıları [**Kedem** = **Doğu** olduğu için] bunu “**doğu çölü**” olarak açıklar (*Hizkuni*). İbn Ezra Bamidbar 21:18’de burayı Matana ile bağdaştırır. Günümüzde bunun Ölü Deniz’in 25km. kadar doğusunda, Arnon’un 20km. kadar

- 27 כֹּזֵאֲעֲבֶרָה בְּאַרְצָהּ בְּדֶרֶךְ בְּדֶרֶךְ אֶלֶךְ לֹא אָסוּר יָמִין
- 28 וְשִׁמְאוֹל: כֹּחַ אֲכָל בִּכְסֵף תִּשְׁבְּרֵנִי וְאֲכָלְתִּי וּמִים בִּכְסֵף תִּתֶּן-לִי
- 29 וְשִׁתִּיתִי רֶקֶן אֲעֲבֶרָה בְּרִגְלִי: כֹּחַ פֶּאֶשֶׁר עָשׂוּ-לִי בְּנֵי עֲשׂוֹ הַיִּשְׁבִּים
- בְּשַׁעִיר וְהַמֹּאֲבִים הַיִּשְׁבִּים בְּעָרַי עַד אֲשֶׁר-אֶעֱבֹר אֶת-הַיַּרְדֵּן
- אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ:

kadar ülkenden yayan geçmeme izin ver.” Bu görüşe göre, Moşe burada iki istekte bulunmuş ve bunların birine örnek olarak Esav’ı, diğerine örnek olarak da Moav’ı vermiştir.

[2] İbn Ezra ve Rabenu Behaye’ye göre, Moşe burada her iki ulusun da “Bene-Yisrael’e geçiş izni vermesini” örnek vermektedir. Bu doğrultuda, Bamidbar 20:21’de Edom kralı geçiş izni vermediği zaman, bu sadece başkent bölgesi için geçerlidir; ama şehre yaklaşmayacak şekilde Seir dağına dolaşmaları için onlara bir geçiş yolu bırakmışlardır. Aynı şekilde, Moav topraklarında da Ar civarından geçmelerine izin verilmiştir (bkz. Bamidbar 21:15). İbn Ezra önceki paragrafta *Mizrahi*’nin açıklamasını (bkz. [1 / a]) da ikinci bir olasılık olarak vermektedir. Aynı görüşü Sforino da taşımaktadır.

[3] Raşbam bu açıklamasında, pasuktaki “*Seir’de oturan Esav-oğulları ve Ar’da oturan Moaviler*” ifadesine odaklanır. Buna göre, Bene-Yisrael’e geçiş izni vermeyen Edom ile “*Seir’de oturan*” Esav-oğulları aynı ulus değildir. Her ikisi de Esav’ın soyundandır ama bu pasukta belirtildiği gibi, Seir’de oturanlar yiyecek ve içecek vermişlerdir. Benzer şekilde, Bene-Yisrael’i yiyecek ve su ile karşılamayan Moaviler’le, “*Ar’da oturan Moaviler*” aynı kişiler değildir. Moaviler’in geneli Bene-Yisrael’e düşmanlık etmişlerdir, ama “*Ar’da oturan*” kesim onlara yiyecek ve su temin etmiştir (Raşbam; *Hizkuni*).

[4] *Or Ahayim* burada özellikle su ve yiyecek temininden bahsedildiği görülmektedir. Hem Edom hem de Moav Bene-Yisrael’e yiyecek ve su satmışlardır. Tora ileride Amoni ve Moaviler’i “Bene-Yisrael’i yiyecek ve içeceklerle karşılamadıkları için” dışladığını söylerken, bunu hiç yapmadıklarına değil, bunu “iyi niyetle” yapmadıklarına işaret etme amacındadır. Zira Moaviler, yiyecek ve içecek ikramında bulunmuşlardır (krş. Bamidbar 25:2 v.d.), ama bunu yaparken amaçları Bene-Yisrael’e iyilik yapmak değil,

aksine, Bilam’ın önerisi üzerine onları baştan çıkarıp günaha sürüklemektir.

[5] *Daat Zekenim* [Bamidbar 21:22’ye yaptığı açıklamasında] Moşe’nin Sihon’dan, doğrudan topraklarının içinden geçmelerine değil, çevresinden rahatça dolaşmalarına izin vermesini istediğini öne sürer. Nitekim buna ne Edom ne de Moav karşı gelmiştir.

[6] Ramban, Şofetim 11:16-18’de (bkz. *Bamidbar Kitabı, Aftarat Hukat*) yazılanlara dayanarak, ne Edom’un ne de Moav’ın Bene-Yisrael’e geçiş hakkı verdiğinin altını çizer. Dolayısıyla Moşe burada özellikle yiyecek ve su temini konusunu örnek olarak vermektedir. Tora, Devarim 23:4-5’te, Amoni ve Moavi uluslarının dışlanma sebebi olarak sadece yiyecek ve su ikram edilmemesini değil, aynı zamanda Bene-Yisrael’e lanet okuması için Bilam’ın tutulmasını da zikretmektedir. Ramban, oradaki açıklamasında hem Amon hem de Moav ulusunun, ataları Lot’a birçok iyilik yapan ve bunların arasında onu esaretten kurtaran Avraam’ın (Bereşit 14:16) torunları olan Bene-Yisrael’e karşı düşmanca davranmaları nedeniyle dışlandıklarını belirtir. Bunlardan Amon en büyük nankörlüğü yapandır. Zira Edom ve Moav, Bene-Yisrael’in kendilerine saldırmayacaklarını öğrendiklerinde, [bu pasukta söylendiği üzere] onlara para karşılığında da olsa yiyecek ve su temin etmişlerdir. Amon ise bunu bile yapmamıştır ve Devarim’de “Bene-Yisrael’i yiyecek ve su ile karşılamadıkları için” dışlanan, sadece Amon’dur. Moav’ın dışlanma sebebi ise, Bene-Yisrael’e karşı Bilam’ı tutma yöntemine başvurmalarıdır – ama para karşılığında yiyecek ve suyu, tıpkı Edom gibi Moav da temin etmiştir ve Moşe bu pasukta bunu örnek vermektedir.

Son olarak *Gur Arye* bir noktaya değinir: Bene-Yisrael’in yiyecek ve suyu mucizevi bir şekilde temin ediliyordu. Dolayısıyla diğer ulusların yiyecek ve su temin etmesine ihtiyaçları yoktu (bkz. Bamidbar 20:17 açık.). Ancak Edom ve Moav halkları bunu bilmedikleri için, sınırlarına gelen

²⁷ “[İzin ver] Ülkenden geçeyim. Sadece ana yolda yürüyeceğim, sağa-sola sapmayacağım.

²⁸ Bana yiyeceği para karşılığında temin edeceksin ve yiyeceğim, suyu da bana para karşılığında vereceksin ve içeceğim – sadece yayan geçeceğim – ²⁹ tıpkı Seir’de oturan Esav-oğullarının ve Ar’da oturan Moaviler’in benim için yaptıkları gibi – ta ki Tanrımız Aşem’in bize vermekte olduğu Ülke’ye [girmek üzere] Yarden’i geçene kadar.”

bölgelerdedir ve Emori olmasına rağmen, bu savaş Erets-Yisrael üzerine yapılmayacağı için Moşe barış mesajı göndermiştir (*Hizkuni; Daat Mikra*).

Elçiler göndermiştim – Bkz. Bamidbar 21:21.

27. Ülkenden geçeyim – Bu ifadeden anlaşıldığı kadarıyla Sihon Moşe’nin isteğini kabul etmiş olsaydı bir savaş olmayacak, Bene-Yisrael Erets-Yisrael’e geçiş yapıp oraya yerleşirken, Sihon’un ülkesi, Avraam’a vaat edilen topraklar dâhilinde olmasına rağmen, bağımsız bir devlet olarak var olmaya devam edecekti. Gerçekte Moşe’ye kalsa Yarden’in doğu yakasındaki bu toprakları en azından bu aşamada almamayı tercih ederdi. Zira bu şekilde Bene-Yisrael’in tümü Erets-Yisrael’de, gerçek “süt ve balın aktığı Ülke”de payını alır, böylece halk birbirine yakın yerleşirdi (Ramban). Ama Sihon’a karşı elde edilen zafer sonrasında onun topraklarına Reuven, Gad ve yarı-Menaşe kabileleri yerleşmiştir (bkz. Bamidbar Perek 32).

Ana yolda – İbranice **Badereh Badereh**. Tam çeviriyle “yolda yolda”. Bu çifte kullanım “yolu titizlikle takip edeceğim [ve çevredeki ürünlere hiç zarar vermeyeceğim]” anlamını verir. Bahsedilen ana yol, Kral Yolu’dur (Hirsch; bkz. Bamidbar 21:22).

28. Yiyeceği ... suyu – Hahamlarımız, Yahudi olmayan biri tarafından pişirilmiş bir yemeği yemeyi yasaklamışlardır. Bunun nedenleri arasında, bu yemeğin içine yenmesi yasak bir maddenin katılmış olma olasılığı, birlikte yemek yemekten doğabilecek yakınlık sonrasında ilişkilerin çok ilerleyip karışık evliliklere yol açma tehlikesi gibi sebepler sayılabilir. Pişirme sırasında bir Yahudi’nin de işleme bir şekilde katkıda bulunması ve pişirme işleminin Yahudi nezareti altında gerçekleştirilmesi vb. belli bazı şartlar altında, Yahudi olmayan birinin pişirdiği yiyecek de yenebilir. Ancak normal şartlarda, yanlışlıkla da olsa yemeğe yasak bir maddenin katılması olasılığına karşı bundan kaçınmak gerekir. Yahudi olmayan birinin ticari amaçla üretmiş olduğu ekmek ise, eğer içeriğinde yasak bir madde olmadığı biliniyorsa yenabilir. Bu konuda birçok yan detay vardır. Hahamlarımız söz konusu yasaklamayı koyarken, bu pasuğu temel almışlardır. Pasuğumuzda yiyecek ve su bir arada kullanılmaktadır. Bu da, temel şartlar altında,

Yahudi olmayan kişilerden satın alınıp yenebilecek yiyeceklerin, su ile aynı nitelikte olması gerektiğine işaret eder. Su, piştiğinde de şekli ve görüntüsü değişmez, su olarak kalır. Aynı şekilde, Yahudi olmayan birinden de şekli ve görüntüsü ateş nedeniyle değişmemiş, yani pişmemiş doğal yiyecekler satın alınabilir (*Talmud – Avoda Zara 37b*). Ama pişmiş yiyecekler belli başlı kısıtlamalara tabidir.

Yayan – İbranice **BeRaglay**. Tam çeviriyle “ayaklarıyla”. Yani, “benim için özel bir zahmete girmene gerek yok; tek başıma geçip gideceğim” (krş. *Targum Yonatan*). Alternatif olarak “piyade olarak” veya “ordularıyla” (Rabenu Behaye).

29. Esav-oğullarının ve ... Moaviler’in ... yaptıkları gibi – Moşe Sihon’dan iki şey istemektedir: Ülkesinden geçiş hakkı ve para karşılığında yiyecek-su temini. Buradaki “*Esav-oğullarının ve Moaviler’in yaptıkları gibi*” sözlerinde iki açıdan güçlük söz konusudur. Esav-oğulları, yani Edom, Bene-Yisrael’e geçiş hakkı vermemiştir (bkz. Bamidbar 20:21). Amoniler ve Moaviler de, Bene-Yisrael’i “yiyecek ve su ile karşılamadıkları” için dışlanmışlardır (bkz. 23:4-5). Dolayısıyla Moşe’nin Esav-oğulları ve Moaviler’i tam olarak hangi konuda örnek verdiğini anlamak gerekir. Bu konudaki açıklama olasılıkları şöyledir:

[1] Raşi’ye göre anlam şöyledir: “Edom’un ve Moav’ın bana yiyecek ve su temin etmesi gibi sen de bana yiyecek ve su temin et; ayrıca [onlardan farklı olarak] Ülke’ye girmek üzere Yarden’i geçene kadar ülkenden yayan geçmeme de izin ver.” Raşi’nin açıklaması Edom’un geçiş hakkı vermemiş olmasına dayanmaktadır. Daha ileride Amon ve Moav’ın “Bene-Yisrael’i yiyecek ve su ile karşılamaması” dolayısıyla dışlanması da iki şekilde açıklanabilir: [a] Onları yiyecek ve su ile karşılamamışlardır – yani onlara kadirşinaslık gösterip ikramda bulunmamışlardır – ama yiyecek ve ekmeği para karşılığında temin etmişlerdir. Zaten Moşe de burada Sihon’dan böyle bir istekte bulunmaktadır (*Mizrahi*). [b] *Sifte Hahamim*’e göre ise Raşi’nin görüşü biraz farklıdır. Bu doğrultuda Raşi’ye göre Moşe’nin sözleri şöyledir: “Edom’un benim için yaptığı gibi para karşılığında yiyecek-su temin et ve Moav’ın benim için yaptığı gibi, Ülke’ye girmek üzere Yarden’i geçene

- 30 וְלֹא אָבָה סִיחֹן מֶלֶךְ
חֲשָׁבוֹן הָעֵבְרָנִי בֶן כִּי־הִקְשָׁה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־רוּחוֹ וְאִמָּן
31 אֶת־לִבּוֹ לְמַעַן תִּתֶּן בְּיָדְךָ כִּי־זֶה הָיָה שֶׁשִּׁי דָא וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֵלַי רְאֵה הִחַלְתִּי תֵת לְפָנֶיךָ אֶת־סִיחֹן וְאֶת־אַרְצוֹ הִחַל לִשְׁ
32 לָרֶשֶׁת אֶת־אַרְצוֹ: דָּב וַיֵּצֵא סִיחֹן לְקִרְאָתָנוּ הוּא וְכָל־עַמּוֹ לְמִלְחָמָה
33 יִהְיֶה: דָּב וַיִּתְּנֵהוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ וְנָךְ אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָיו [בָּנָיו]
34 וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ: דָּד וְנִלְכַּד אֶת־כָּל־עָרָיו בְּעֵת הַהוּא וְנִחְרַם
35 אֶת־כָּל־עִיר מִתָּם וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף לָא הִשְׁאָרְנוּ שְׂרִיד: דָּה רַק
הִבְהֵמָה בָּזֻזָּנוּ לָנוּ וְשָׁלַל הָעָרִים אֲשֶׁר לְכַדָּנוּ:

Sihon'un savaş için meydana "çıkması" da Tanrı'nın bu savaş üzerindeki nezaretinin bir parçasıdır. Tanrı mucizeleri bile "doğal" görünen yollarla gerçekleştirmeyi tercih ettiğinden, Bene-Yisrael'e doğal koşullar altında daha rahat bir zafer kazandıracak koşulları sağlamıştır. Sihon, kendi surlu şehirlerinde kalsa, orayı ele geçirmek, olasılıkla surlara karşı savaşlarda gerekli olan savaş makinelerinden yoksun olan Bene-Yisrael için çok zor olurdu. [Hiç savaşmadan topraklarından geçmeyi deneseler, bu kez de kuşatma altında kalma tehlikesi vardı (Malbim).] Ama meydan savaşı onlar için daha kolay bir zafer sağlayacaktı. Bu nedenle Tanrı da Sihon'a, meydana çıkma isteği vermiştir (bkz. Bamidbar 21:23 açk.).

Yaats'a – Bkz. Bamidbar 21:23 açk.

33. **Tanrımız Aşem onu önümüze teslim etti** – Hukat peraşasında anlatılanlarla burada söylenenlerin amaçları farklıdır. Hukat'ta savaşın kendisi anlatılmaktadır; bu nedenle sadece "Yisrael onu kılıçtan geçirdi ve ülkesini, Arnon'dan Yabok'a kadar fethetti" (Bamidbar 21:24) denmektedir. Burada ise amaç, savaşın anlatımı değil, bu savaşta Tanrı'nın ne kadar aktif olduğunu vurgulamaktır. Bu nedenle burada "Tanrımız Aşem onu önümüze teslim etti" denmektedir. Benzer şekilde anlatımın bitiminde "Hepsini Tanrımız Aşem önümüze teslim etti" (p. 36) sözleri kullanılmaktadır (Daat Mikra).

Oğullarını – İbranice **Banav**. Bu vurgunun yapılması, Sihon'un oğullarının da güçlü kahramanlar olduğunu gösterir (Daat Mikra). Öte yandan normal şartlarda bu sözcük *Bet-Nun-Yod-Vav* harfleriyle yazılmasına karşın, burada *Yod* harfi

olmaksızın, *Bet-Nun-Vav* harfleriyle yazılmıştır ve bu şekilde [tekil olarak] "**Beno – Oğlu**" şeklinde de okunabilir. Tora bu şekilde, Sihon'un, kendi yerini alacak ve kendisi kadar güçlü özel bir oğlu olduğunu, ama onun da bu savaşta öldürüldüğünü belirtmektedir (*Midraş – Tanhuma Yaşan*, *Hukat* 55; *Raşi*; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*).

34. **Erkekleri** – *Raşi*. İbranice **Metim**. Sözcük "*ölüler*" anlamına gelse de, çeşitli bağlamlarda "*ölmülüler*" (*Hirsch*) – yani "*insanlar*" manası taşır (*İbn Ezra*). Burada da öyledir, ancak kadın ve çocuklar ayrıca söylendiğine göre, özellikle "*erkekler*" kastedilmektedir. Başka kaynaklar ise, bu sözcüğü önceki "*şehir*" ile bağlar: "*her insanlar şehrini*" – yani "*insanların yaşadığı her yerleşik şehri*" (*Daat Mikra*).

İmha ettik – Bu imhanın nedeni, oradaki putperestliktir. Tanrı, [teslim olup putperestlikten vazgeçerek tüm insanlık için geçerli olan yedi kuralı (bkz. *Bereşit Kitabı*, s. 78-79) uygulamayı kabul etmedikleri sürece (*Hirsch*)] Kenaan'daki yedi ulusun tamamen yok edilmesini emretmiştir ve Emori ulusu da bunlar arasındadır (20:16-17). Sihon'un toprakları Kenaan Ülkesi'nin dışında olmasına rağmen, Emoriler hakkındaki bu emir yine de geçerlidir ve bu nedenle Bene-Yisrael bu krallığın tüm nüfusunu imha etmişlerdir. Ramban'a göre, Moşe'nin buna rağmen bir barış mesajı göndermesi, bir savaş öncesinde düşmana barış içinde teslim olmaları yönünde bir mesaj gönderme gerekliliği konusunda 20:10'da verilen emrin, yedi Kenaan ulusu söz konusu olduğunda bile geçerli olduğuna işaret eder [ancak bu konuda tüm otoriteler hemfikir değildir; bkz. 20:10

³⁰ Ancak Heşbon kralı Sihon, [topraklarından] geçmemize yanaşmadı; çünkü, Tanrın Aşem, onu [senin] eline, bugün [olduğu] şekilde teslim etme amacıyla [Sihon'un] ruhunu katılaştırmış ve kalbini güçlendirmişti.

[5. Çöldeki Son Olaylar]

³¹ Tanrı bana “Gör! Sihon’u ve ülkesini önüne teslim etmeye başladım. Fethe onun ülkesini miras alarak başla!” dedi.

³² Sihon bize karşı savaş için Yaats’a çıktı – o ve tüm halkı.

³³ Ama Tanrımız Aşem onu önümüze teslim etti; [böylece] onu, oğullarını ve tüm halkını öldürdük.

³⁴ O zaman [onun] tüm şehirlerini ele geçirdik ve her şehri, erkekleri, kadınları ve çocukları imha ettik, sağ [kalan kimse] bırakmadık.

³⁵ Sadece hayvanları ve ele geçirdiğimiz şehirlerin ganimetini kendimiz için yağmaladık.

bu çok kalabalık – dolayısıyla satın alma gücü ve isteği büyük olabilecek – ulusa yiyecek ve su satmak için sınıra çıkmışlardır.

Bu farklı açıklamalar, Tora’da ilk bakışta kesin tezat olarak görünen ifadelerin aslında hiç de “kesin tezat” olmadığını, biraz düşünüldüğünde hepsi için sadece bir değil, birçok farklı çözüm bulunabileceğini ortaya koymaktadır.

Yarden’i geçene kadar – Bu, önceki pasuğun sonundaki “yayan geçeceğim” sözlerini tamamlamaktadır (Raşi). Bu doğrultuda son üç pasuğun genel anlamı, yukarıdaki görüşlerin çoğunluğuna göre şöyledir: “[İzin ver] Ülkenden geçeyim. Tanrımız Aşem’in bize vermekte olduğu Ülke’ye [girmek üzere] Yarden’i geçene kadar sadece ana yolda yürüyeceğim, sağa-sola sapmayacağım ve yayan geçeceğim. [Geçiş sırasında yiyecek veya içeceğe ihtiyacım olursa da] Tıpkı Seir’de oturan Esav-oğullarının ve Ar’da oturan Moaviler’in benim için yaptıkları gibi, bana yiyeceği [sadece] para karşılığında temin edeceksin ve yiyeceğim, suyu da bana [sadece] para karşılığında vereceksin ve içeceğim.”

30. [Topraklarından] Geçmemize – Tam çeviriyle “bizi ondan [=kendisinden] geçirmeye” (krş. Bamidbar 20:18).

Bugün [olduğu] şekilde teslim etme amacıyla – Tam çeviriyle “onu bugün gibi eline vermek için”. Yani “Bugün sana onun topraklarını vermiş bulunuyor. O zaman Tanrı, bugünkü duruma ulaşılması amacıyla, onun ruhunu katılaştırmış ve kalbini güçlendirmişti”.

Ruhunu katılaştırmış ve kalbini güçlendirmişti – “Size geçiş hakkı vermeme konusunda inat etmesi için ruhunu katılaştırmış, size saldıracak cesareti bulabilmesi için kalbini güçlendirmişti” (Sforno; Hirsch). Tanrı normal şartlarda insanın özgür seçim hakkını elinden almaz. Ancak bazı

durumlarda, örneğin Mısır kralı Paro’da olduğu gibi, bir kişi artık aşırı bir günahkârlık düzeyine ulaşmışsa, artık onun teşüva yapmasını daha da zorlaştıracak şekilde önüne engeller çıkarır – ruhunu katılaştırır (Yad – Teşüva 6:3; Rabenu Behaye. Özgür seçim hakkının askıya alınması hakkında, bkz. Şemot 7:3 açık., Paro ve Özgür İrade k.b.).

31-36. Sihon’la Savaş. Bkz. Bamidbar 21:21-26.

31. Teslim etmeye – Tam çeviriyle “vermeye” ya da “koymaya”.

Başladım – Bu aşamada Bene-Yisrael henüz Emoriler’le savaşa başlamış değillerdir. Dolayısıyla Tanrı’nın “Sihon’u ve ülkesini önüne teslim etmeye **başladım**” demesi açıklama gerektirmektedir (Mesiah İlemim). Basit anlamda, Sihon’un ret cevabı vermesi, onun düşüşünün başlangıcıdır (Hirsch). Başka bir açıklamayı da Midraş sağlar: Tanrı, Moşe’ye bir vizyon gösterir: Emoriler’in temsilci meleşini bağlar ve Moşe’nin ayaklarının dibine yatırır, Moşe de ayağını meleşin boynuna dayar (Midraş – Tanhuma Yaşan, Osafa 8; Raşi). Böylece Tanrı, Emoriler’e karşı zaferin kesin olduğu mesajını verir (krş. Bamidbar 34:2 açık.).

Fethe onun ülkesini miras alarak başla – Hirsch. Alternatif olarak “onu sürmeye başla”.

32. Sihon ... çıktı – Pasuk sadece “bize karşı savaş için Yaats’a çıktı” deseydi de, çıkanın Sihon olduğu önceki pasukla bağlantı sayesinde anlaşılırdı. Ama Tora buna rağmen Sihon’u, ismini vererek vurgulamıştır (Beer Basade). Tora bu şekilde, Sihon’un bu savaş için diğer Emori kralı Og’u (bkz. 3:8) çağırmaya gerek duymadığını vurgulamaktadır; Sihon bizzat ve yalnız kendi ordusuyla çıkmıştır. Bu Sihon’un, müttefiklere gereksinim duymayacak kadar askeri güce sahip olduğunu gösterir (Raşi).

זו מערער אָשׁר

36

על־שַׁפֹּת־נָחַל אַרְנוֹן וְהָעִיר אֲשֶׁר בְּנַחֲלִי וְעַד־הַגְּלָעָד לֹא הִיְתָה
קִרְיָה אֲשֶׁר שָׁגְבָה מִמֶּנּוּ אֶת־הַכָּל נָתַן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ:
זו רק אל־אַרְץ בְּנֵי־עַמּוֹן לֹא קִרְבַּת כָּל־יָד נָחַל יִבְלָן וְעַרְי הָהָר
וְכָל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ:

37

א וַנֵּפֶן וַנַּעַל דֶּרֶךְ הַבָּשָׁן וַיֵּצֵא עֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לִקְרֹאתָנוּ הוּא
וְכָל־עַמּוֹ לַמִּלְחָמָה אֲדָרָעִי: ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אֶל־תִּירָא אֹתוֹ כִּי
בִידְךָ נִתַּתִּי אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וְאֶת־אַרְצוֹ וְעַשִׂיתָ לוֹ כַּאֲשֶׁר
עָשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֲמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן: ג וַיִּתֵּן יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ בְּיָדֵנוּ גַם אֶת־עֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וַנַּכֵּהוּ
עַד־בִּלְתִּי הִשָּׁאִיר־לוֹ שְׂרִיד: ד וַנִּלְכֹּד אֶת־כָּל־עָרָיו בַּעֲתָ הַהוּא
לֹא הִיְתָה קִרְיָה אֲשֶׁר לֹא־לָקַחְנוּ מֵאֲתָם שְׂשִׁים עֵיר כָּל־חֶבֶל
אַרְגָּב מִמְּלַכַת עֹג בַּבָּשָׁן:

Og ... çıktı – “Kendisine barış mesajı göndermeye vakit bırakmadan hemen savaşa çıktı” (Ramban).

2. Çekinme ondan – Bkz. Bamidbar 21:34 açık.

4. Altmış şehir – Bu, altmış şehirden oluşan bir şehirler birliğinin özel ismi de olabilir: “Altmış Şehir” (Daat Mikra; bkz. Yeşua 13:30, Melahim I 4:13).

Argov bölgesi – Bkz. p. 14, Melahim I 4:13; krş. Melahim II 15:25. İbranice **Hevel Argov**. *Targum Onkelos*’u takiben Raşi, **Argov** sözcüğünü “kraliyet sarayı” olarak açıklar. Buna göre “Argov bölgesi” ifadesinden kasıt, “kraliyet sarayını içeren büyük eyalet” şeklindedir; zira kraliyet sarayı, içinde bulunduğu eyalete ismini verir. *Targum Onkelos*’un kullandığı sözcük *Trahona*’dır [*Targum Yonatan*’da *Tragona*]. Bu sözcük Yunanca *Trahonitis* ile bağlantılıdır – ki bu, Josephus Flavius’un, günümüzde Kinneret gölünün doğusunda bulunan al-Leca olarak bilinen bazalt dağlarından oluşan bölge için kullandığı isimdir.

Çevirimizde ise Argov’u bir özel isim olarak değerlendirdik. İbn Ezra’ya göre bu bir kişinin

ismidir ve bu bölge bu kişinin babasından aldığı miras olduğu için kendi ismiyle anılırdı. Bazılarına göre ise sözcüğün kökü “**Regev** – Toprak Kütlesi”dir (Daat Mikra; krş. İbn Ezra). Bkz. Mişna – Menahot 8:3: *Regev*.

Hevel sözcüğü birkaç ipin birlikte bükülmesiyle üretilen ince ya da kalın halatı tanımlar. Bu bakımdan bu sözcük deyimisel anlamıyla bir bölgeler birliğini tanımlıyor olabilir (krş. *The Living Torah*). Ya da bu sözcüğün kullanılmasının nedeni, yüzölçümünün eskiden halatlar yardımıyla belirlenmesi de olabilir (Daat Mikra). Saadya Gaon, Argov’u Almogav olarak tanımlar – ki bu, Arnon’la Yabok arasındaki topraklardır. Bazıları Argov bölgesinin yukarı Yarmuk’un güneyindeki Suwet civarında bulunduğu görüşündedir.

³⁶ Arnon ırmağı kıyısındaki Aroer[’den] ve vadideki şehirden Gilad’a kadar, bize üstün gelen tek şehir olmadı. Tanrımız Aşem hepsini önümüze teslim etti.

³⁷ Sadece Amon-oğullarının ülkesine yaklaşmadın. Yabok ırmağının tüm çevresini, dağdaki şehirleri ve Tanrımız Aşem’in [saldırmamamızı] emrettiği tüm yerleri [saldırmadan bıraktık].

3

¹ Yön değiştirip Başan yoluna çıktık. Başan kralı Og bize karşı savaş için Edrei[’ye] çıktı – o ve tüm halkı.

² Tanrı, bana “Çekinme ondan” dedi, “çünkü onu, tüm halkını ve ülkesini eline teslim ettim. Ona, Heşbon’da oturan Emori kralı Sihon’a yaptığını yapacaksın.”

³ [Böylece] Tanrımız Aşem Başan kralı Og’u ve tüm halkını da elimize teslim etti; onu [ve ardında] sağ [kalan kimse] bırakmayana kadar [tüm halkını] öldürdük.

⁴ O zaman [onun] tüm şehirlerini ele geçirdik. Onlardan almadığımız tek şehir olmadı – altmış şehir, tüm Argov bölgesi, Og’un Başan’daki krallığı.

açk.]. Öte yandan Moşe, bundan sonraki savaşta Başan kralı Og’a böyle bir mesaj göndermemiştir; zira Og buna fırsat olmadan saldırıya geçmiştir.

36. Arnon ırmağı kıyısındaki – Bunu söylemesinin nedeni, Raba’nın karşısında yer alan başka bir Aroer’in daha olmasıdır (bkz. Yeşua 13:25) (*Daat Mikra*).

Aroer – Moav ülkesine ismini veren Ar’da önemli bir kent (bkz. p. 9 açk.). Bkz. Bamidbar 32:34. Burası Sihon’un sınırıdır.

Vadideki – İbranice *Nahal*. Bu sözcük hem “*ırmak*” hem de [ırmağın açtığı] “*vadi*” anlamı taşıyabilir. Bir şehirden bahsedildiğine göre, buradaki anlam “vadi” şeklinde olmalıdır [çünkü ırmağın içinde şehir olması diye bir şey söz konusu değildir].

Gilad – Yarden nehrinin doğusunda, kuzeyde Yarmuk ırmağından başlayıp, Yabok ırmağının güneyindeki dağları da kapsayan dağlık bölge (*Tevnot Aarets*). Bkz. Bereşit 31:21 ve Bamidbar 32:1 açk.

Bu pasukta tanımlanan ele geçirilmiş bölge, güneyde Aroer, kuzeyde Gilad bölgesiyle sınırlıdır. Yeşua kitabında da Sihon’un krallığı aynı şekilde tanımlanmıştır (Yeşua 12:2 ve 13:9). Bamidbar kitabında ise burasının sınırları güneyde Arnon ve kuzeyde Yabok ırmakları ile tanımlanır (Bamidbar 21:24).

Üstün gelen – İbranice, yükseklik ve üstünlük belirten *Sagav* kökü. Ya da “baş edemeyeceğimiz kadar yüksek güce sahip olan”.

37. Yabok ırmağı – Bkz. Bereşit 32:23 ve Bamidbar 21:24.

Çevresini – İbranice *Yad*. Normal şartlarda bu sözcük “*el*” anlamındadır. Ancak burada “*yanındakiler*” şeklindeki deyimsel anlamıyla kullanılmaktadır. Elin bedeninin yanında olması gibi, burada da Yabok ırmağının “yanındaki” araziden bahsedilmektedir (Raşi). Benzer şekilde “*kıyısı*” (*Targum Onkelos*). Bu sözcük “*yer*” anlamı da taşıyabilir (bkz. 23:12); dolayısıyla Yabok’un bulunduğu bölgenin genelinden bahsedilmektedir. Arnon ırmağını, vadinin içiyle birlikte almış olan (ö.p.) Bene-Yisrael, Yabok ırmağına belirli bir mesafe kala durmuşlardır, zira bu ırmak ve yanındaki toprak seridi Amon ulusuna aittir.

[Saldırmadan bıraktık] – Raşi.

3.

1-11. Og’la Savaş. Bkz. Bamidbar 21:33-35.

1. Yön değiştirip – “Amon ulusundan uzaklaştık” (Hirsch).

Başan – Batıda Yarden nehri, kuzeyde Hermon dağı dâhil olmak üzere Lübnan dağları, güneyde Yarmuk ırmağı ve doğuda çölle çevrili olan bölge.

Çıktık – Kuzey yönünde (Raşi). Bu bölgede kuzeye gidildikçe rakım arttığından “*çıkma*”, kuzey yönde yolculuğu belirtir.

Bene-Yisrael’in Sihon zaferinden sonra batıya devam edip Erets-Yisrael’e girmek varken neden kuzeye ilerledikleri açık değildir. Bu hareket Og gibi, Moşe’nin çekindiği bir devle karşılaşma anlamına gelmektedir. Anlaşılan, bu hareket bir zorunluluğun sonucudur. Og, Sihon’un başına gelenleri duyunca hemen Bene-Yisrael’e saldırıya geçmiş, bu nedenle Bene-Yisrael de kuzeye yönelip onu karşılaşmışlardır.

- ה כָּל-אֵלֶּה עָרִים בְּצֶרֶת חֹמֶה גְּבוּהָ 5
- דִּלְתָיִם וּבְרִיחַ לְבַד מִעָרֵי הַפְּרָזָי הַרְבֵּה מְאֹד: וַיִּנְחָרֵם אוֹתָם 6
- כָּאֲשֶׁר עָשִׂינוּ לְסִיחָן מֶלֶךְ חֶשְׁבֹּן הַחֲרָם כָּל-עִיר מִתָּם הַנֶּשִׁים 7-8
- וְהָטָף: וְכָל-הַבְּהֵמָה וְשָׁלַל הָעָרִים בְּזוּנוֹ לָנוּ: הַיִּנְקָה בְּעֵצַת הַהוּא 9
- אֶת-הָאָרֶץ מִיַּד שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֲמֹרִי אֲשֶׁר בָּעֵבֶר הִירְדֵּן מִנְּחַל אַרְנָן 10
- עַד-הַר חֶרְמוֹן: ט צִידָנִים יִקְרְאוּ לְחֶרְמוֹן שְׂרִין וְהָאֲמֹרִי יִקְרְאוּ-לוֹ
- שְׁנִיר: י כָּל | עָרֵי הַמִּישֹׁר וְכָל-הַגְּלָעַד וְכָל-הַבָּשָׁן עַד-סִלְכָּה
- וְאֶדְרָעִי עָרֵי מַמְלַכַת עֹג בְּבָשָׁן:

kullanıldığı görülmektedir (bkz.4:48). Dolayısıyla Hermon'un toplamda dört ismi vardır. Tora, görünüşte bir gereklilik olmamasına rağmen bunları listeleyerek Erets-Yisrael'i övmektedir. Bu Ülke o kadar değerlidir ki, Ülke'nin en yüksek dağı olan Hermon'u herkes sahiplenmek istemekte, dört ayrı ulus bu dağa dört farklı isim vererek, bu dağın [ve dolayısıyla Ülke'nin] kendilerine ait olduğu iddiasıyla övmektedir (Sifre, Ekev 37; Raşi).

Bazı kaynaklara göre Siryon “*düşen meyve*” (Targum Yonatan) veya “*bol meyve*” (Targum Yeruşalmi) olarak çevrilir. Ama “*Şiryon – Zırh*” sözcüğüyle de bağlantılı olabilir. Bkz. 4:48; Teilim 29:6.

Targum Onkelos'ta **Senir** sözcüğünün karşılığı *tur talga* – “*kar dağı*”dır. Raşi de Senir'in Eski Almanca ve Kenaani [ya da Slav] dillerinde “*kar*” anlamına geldiğini söyleyerek bunu destekler [Raşi'nin dönemindeki Yahudiler, Slavları “Kenaani” olarak adlandırırlardı]. Günümüzde “*kar*” sözcüğünün Almanca karşılığı *schnee*'dir. Belki Raşi'nin döneminde sözcüğün sonunda “*r*” harfi de yer alırdı. Bu sözcüğün Çek dilindeki karşılığı *snoa*, Polonya dilindeki karşılığı da *snieg*'dir. İngilizce *snow* da buna yakın görünmektedir. Bkz. Yehezkel 27:5, Şir Aşirim 4:8, Divre Ayamim 5:23.

Hermon ismi de bu dağın karla kaplı ve soğuk olmasıyla bağlantılıdır. **Herem** sözcüğü, “uzaklaştırılmış, kısıtlanmış, dışlanmış, [olumlu ya da olumsuz anlamda] dokunulmaz” gibi anlamlar

taşıyabilir. Hermon hem soğuk hem de yüksekliği nedeniyle ulaşılması zor bir dağ olduğu için bu isimle anılmıştır (krş. Ramban).

Adlandırılar... çağırırlar – Aslında her ikisi de “*çağırırlar*”.

10. Düzlüğün tüm şehirleri... – Bu pasuk söz konusu iki Emori kralından alınan yerleri güneyden kuzeye, ele geçirilme sırasına göre özetlemektedir. “*Düzlük*”, güneyde Sihon'dan alınan topraklardır. Gilad, düzlüğün kuzeyinde, güneyde Heşbon ırmağından kuzeyde Yarmuh'a kadar olan bölgedir.

Kraliyet şehirleri – Salha ve Edrei, Og'un kraliyet tahtının bulunduğu iki şehirdi (Daat Mikra).

Salha – Kineret gölünün 125km. kadar doğu ve 35km. kadar güneyinde, Edrei'nin 70km. kadar doğusunda yer alan, günümüzde Cebel a-Druz'un batı kenarındaki Salhad ile özdeşleştirilir. Başan'ın en güney noktasıdır ve doğal bir hisar görevi gören oldukça yüksek bir zeminde yer alır.

Edrei – Bkz. Bamidbar 21:33. Salha ve Kineret arasındaki yolun yaklaşık olarak ortasıdır. Başan'ın güney kısmındadır.

⁵ Bunların hepsi, yüksek surlar, kapılar ve sürgüyle [iyice] korunaklı [hale getirilmiş] şehirlerdi [ve ele geçirdiğimiz] çok fazla [sayıda] açık şehirden ayrıydı.

⁶ Onları Heşbon kralı Sihon'a yaptığımız şekilde yok ettik – her şehri, erkekleri, kadınları ve çocukları imha ettik, ⁷ tüm hayvanları ve şehirlerin ganimetini kendimiz için yağmaladık.

⁸ [Böylece] Yarden'in [doğu] yakasındaki, Arnon ırmağından Hermon dağına kadar [olan] toprakları [bu] iki Emori kralının elinden o zaman almış olduk.

⁹ (Tsidoniler Hermon'u Siryon olarak adlandırırlar, Emoriler ise onu Senir diye çağırırlar).

¹⁰ Düzlüğün tüm şehirleri, Gilad'ın tümü, Og'un Başan'daki kraliyet şehirleri Salha ve Edrei'ye kadar Başan'ın tümü [ele geçirdiğimiz bölgeye dâhildi].

5. Bunların hepsi – “Söz konusu altmış şehrin hepsi.”

Açık şehirden – İbranice *Are A-Perizi*. Erets-Yisrael'de yer alan yedi Kenaan ulusundan biri Perizi'dir. Ancak bu noktada Erets-Yisrael dışındaki bölgelerden bahsedildiğine göre, anlam “Perizi şehirleri” şeklinde olamaz. Dolayısıyla çeviri, sözcüğün sözlük anlamıyla “açık; surlarla çevrili olmayan” şeklindedir (Raşi).

Ayrıydı – Sözü edilen altmış şehir surlarla çevrilidir; ama onların dışında çok daha fazla sayıda açık şehir de ele geçirilmiştir.

6. Sihon'a yaptığımız şekilde – Bkz. p. 2.

7. Yağmaladık – İbranice *Bazonu*. Sihon'la yapılan savaş sonrasındaki yağma için, aynı anlama gelen bir başka sözcük, *Bazaznu* kullanılmıştır. Buradaki *Bazonu* sözcüğü “*Baza* – *Hor Görmek*” köküyle bağlantılıdır. Tora bu değişiklikte bir noktaya işaret etmektedir. İlk savaşta alınan ganimet o kadar büyüktür ki, ikinci savaşta elde edilenler artık hor görülmektedir. Bu nedenle Bene-Yisrael ikinci savaşta ele geçirdikleri hayvan ve giysileri bir kenara atmışlar, sadece altın ve gümüşleri almışlardır (*Sifre* 131, *Bamidbar* 25:1).

8. Arnon ırmağından – Sihon'un topraklarının güney sınırı (2:25, 2:36).

Hermon dağına kadar – Og'un topraklarının kuzey sınırı (4:48). Buradaki “kadar” sözcüğü, her iki sınırın, yani güneydeki Arnon ırmağının ve kuzeydeki Hermon dağının da ele geçirilen topraklara dâhil olduğunu belirtir (*Aamek Davar*; *Daat Mikra*; krş. *Talmud* – *Arahin* 18b).

Erets-Yisrael'in kuzey kesiminde, güney Lübnan dağı sırasına dâhil olan Hermon, 2814m. yüksekliğiyle çevresindeki en yüksek dağdır.

Almış olduk – Tam çeviriyle “*aldık*”. Bu pasuk, yukarıda anlatılan iki savaşı toparlayan bir sonuç cümlesidir.

9. Tsidoniler... – Bu pasuk, önceki pasukta adı geçen Hermon dağı hakkında açıklama içeren bir parantez niteliğindedir (Hirsch). Bene-Yisrael, bu noktada, haklarında çok bilgiye sahip olmadıkları yepyeni topraklara girdikleri için, Moşe buraların isimlerini açıklamaktadır (*Daat Mikra*).

Tsidon, Kenaan'ın *behor* oğludur (bkz. Bereşit 10:15, 10:19 ve 49:13). Hermon'un kuzeybatısında Akdeniz kıyısında yer alan kent onun ismiyle Tsidon olarak anılır. Günümüzde kullanılan diğer bir ismi Sayda'dır. Tsidoniler Erets-Yisrael'in kuzeyindeki, Dan kabilesinin ele geçirdiği (Şofetim 18:7 v.d.) Laviş'te otururlardı. Burası Hermon'un yakınındadır.

Siryon... Senir – Hermon'un farklı uluslar tarafından Siryon ve Senir olarak isimlendirildiği söylenmektedir. Başlarda buraya hâkim olan Tsidoniler, burayı Siryon olarak adlandırmışken, daha sonra burayı ele geçiren Emoriler, bu dağa Senir ismini vermişlerdir. Yisrael de burayı Emoriler'den almıştır (Ramban). Bazılarına göre Hermon dağının doğu kesimi Siryon, kuzey kısmı ise Senir olarak adlandırılır (krş. Malbim). Başka bir açıklamaya göre ise Senir ve Siryon aslında aynı isimdir ve aradaki fark lehçeden kaynaklanmaktadır (*Daat Mikra*). Her iki isim de, o dönemdeki başka halklara ait arkeolojik buluntularda geçmektedir.

İleride Hermon için ayrıca Sion isminin de

יֵאֵכִי רֶק־עוֹג מֶלֶךְ הַבֶּשֶׁן נִשְׂאָר

11

מֵיִתֵּר הַרְפָּאִים הִנֵּה עָרְשׁוֹ עָרֵשׁ בְּרָזֶל הִלָּה הוּא בְּרֶבֶת בְּנֵי עַמּוֹן
תִּשַׁע אַמּוֹת אֶרְכָּה וְאַרְבַּע אַמּוֹת רָחְבָּהּ בְּאַמַּת־אִישׁ:
יֵב וְאַת־הָאָרֶץ הַזֹּאת יִרְשָׁנוּ בְּעֵת הַהוּא מֵעַרְעָר אֲשֶׁר־עַל־נַחַל
אֲרָנָן וְחֲצֵי הַר־הַגִּלְעָד וְעַרְוֵי נְתַתִּי לָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי:

12

şekliyle “{her[hangı] bir} kişi” anlamında değeri-
lendirir ve ifadeyi “Refaim’den her birinin
amasıyla” şeklinde açıklar – ki bu da, Raşi’nin
açıklamasıyla paralel olabilir; ne de olsa Og da bu
ulustandır. Sforino aynı zamanda şunu ekler: Bu
kişiler dev cüsseli olduklarına göre, bu *ama*, stan-
dard *ama* ölçüsünden belki de kat kat büyüktür –
ki bu da Og’un boyunun çok yüksek olduğunu
ima eder. Ama buna rağmen onun ırkı, Amon
ulusuna mağlup olmuştur (2:21).] Benzer şekilde
“*kralım [yani Og’un] amasıyla*” (Targum Onkelos).

İbn Ezra ise bu görüşe şu sebeple karşı çıkar: Tora
bize Og’un gerçek ölçülerini hiç açıklamış
değildir. Ve eğer Og’un şahsi amasından
bahsediliyorsa Tora bize ne öğretmektedir? Og’un
bir amasının uzunluğunu bilmedikten sonra
yatağının ölçülerinin bu *ama* cinsinden verilmesi
bize Og’un gerçek ebatı konusunda hiçbir bilgi
sağlamayacaktır. Yine eğer gerçekten Og’un
amasından bahsediliyorsa ve böylece yatağın
uzunluğu olarak verilen 9 *ama* aynı zamanda
Og’un boyunun yaklaşık uzunluğuysa, bu, Og’un
vücudunun insan vücudunun normal oranlarıyla
hiç uyuşmadığını gösterir. Zira boy uzunluğu,
dirseğinden orta parmağının ucuna olan uzak-
lığın 9 katı olan insan yoktur [böyle biri, boyuna
göre çok kısa kola sahip olurdu]. Bu nedenlerle
İbn Ezra burada standart *ama* ölçüsünden
bahsedildiği görüşündedir. [Ama belki de Raşi,
pasukta Og’un amasından bahsedildiğini
söylerken, tam olarak bu orantısızlığa dikkati
çekmeyi amaçlamıştır. Belki de Og bizim
bildiğimiz normal orantılı bedene sahip insanlar-
dan değildi ve farklı beden yapısı olan biriydi!] Raşbam da burada standart *amadan* bahsedildiği,
ancak burada Og’un “beşiğinin” ölçüleri verildiği
için küçük bir çocuğun değil de yetişkin birinin
amasının kullanıldığını vurgulama amacıyla
“*adam-aması*” dendiği görüşündedir.

Ramban ise buradaki *İş* sözcüğünü “*büyük insan*”
olarak anlar ve ifadeyi “en büyük cüsseli insanın
amasına göre” şeklinde açıklar.

Uzunluğu dokuz ama, genişliği de dört amadır
– Rambam, kaba bir hesaplama bir yatağın, sahi-
binin boyundan üçte bir daha uzun olduğunu
söyler. Burada standart *ama* ölçüsünün kul-
lanıldığı düşünülürse Og’un 6,75 *ama* boyunda
olduğu sonucuna varılabilir. Amanın günü-
müzdeki karşılığı hakkında 48-60cm. arasında
görüşler söz konusu olduğuna göre, Og’un boyu,
yaklaşık 3,20-4m. civarında olabilir – yani nor-
mal boyda bir insanın iki katı (krş. Rambam,
More Anoevohim 2:47). Ama yukarıdaki açıkla-
malardan anlaşıldığı kadarıyla, bu, tüm görüşler
arasındaki minimum ebatır ve örneğin Raşi’nin
görüşü doğrultusunda burada standart değil de,
bundan çok daha uzun olan Og’a ait *amadan*
bahsediliyorsa, Og’un muazzam bir cüsseye sahip
olduğu görülmektedir.

**12-20. Reuven, Gad ve yarı-Menaşe
Kabilelerinin Payları.** Bkz. Bamidbar Perek 32.

12. Bu toprakları – p. 8’de sözü geçen “Yarden’in
[doğu] yakasındaki, Arnon ırmağından Hermon
dağına kadar toprakları” (Raşi).

Pasuğun alternatif bir çevirisi şöyle de olabilir:
“Ve o zaman, Arnon ırmağı üstündeki Aroer’den
[başlayarak] miras aldığımız bu toprakları, Gilad
dağının yarısı ile şehirlerini, Reuveni ve Gadi
[kabilelerine] verdim” (Saadya Gaon, Ramban).

Üstündeki – Yani “kıyısındaki”.

Aroer’den [başlayarak] – Burası Sihon’dan alı-
nan topraklardır.

Gilad dağının yarısı – Dağlık Gilad bölgesi,
doğu-batı doğrultusunda akan Yabok ırmağı
tarafından ikiye bölünür. Bunun güneyinde kalan
yardan bahsedilmektedir (bkz. p. 16 ve Yeşua
12:2). Sihon topraklarının kuzey sınırı da Yabok
ırmağıydı.

Reuveni ve Gadi – Gilad’ın kuzey yarısı yarı-
Menaşe (s.p.), güney yarısının kuzey kısmı Gad’a,
güney kısmı da Reuven’e verilmiştir.

¹¹ Çünkü Refaim'den arta kalanlardan geriye yalnız Başan kralı Og kalmıştı. İşte, yatağı demir bir yatak – Amon-oğullarının Raba [şehrindedir]; adam-amasına göre, uzunluğu dokuz *ama*, genişliği de dört *amadır*.

¹² Ve o zaman, bu toprakları miras aldık. Arnon ırmağı üstündeki Aroer'den [başlayarak] Gilad dağının yarısu ile şehirlerini, Reuveni ve Gadi [kabilelerine] verdim.

11. Çünkü – Konunun gidişatı içinde “*çünkü*” sözcüğü garip durmaktadır. Ancak Tora burada “Og, Nefilim'in bir devamı olan Refaim soyuna mensup biri olduğuna göre, nasıl olup da Emori kralı oldu?” sorusuna cevap vermektedir. “*Çünkü* Refaim ırkından geriye sadece o kalmıştı ve Refaim ırkına özgü kuvveti ile dev cüssesi nedeniyle Emoriler onu kral seçmişlerdi” (Sforno; *Daat Mikra*). Raşbam'a göre ise buradaki “*çünkü*” sözcüğü ve ardından gelenler, Tanrı'nın Moşe'ye neden “*çekinme ondan*” dediğine açıklık getirme amacındadır. Og Refaim'den geriye kalan son üyedir, ama yine de Refaim ırkının tüm dehşet salan özelliklerine sahiptir. Bu nedenle Moşe'nin ondan korkmasına bir bakıma yer vardır.

Ramban ise bu pasuğu şöyle açıklar: “Og Emoriler'in kralıdır, çünkü onlar onu kral seçmişlerdir; ama aslında kendisi Emori değil, Refaim ulusuna mensuptur ve bu ulusun son üyesidir.”

Refaim'den arta kalanlardan geriye – Refaim ulusu ilk büyük yenilgiyi Kedorlaomer liderliğindeki ittifak karşısında almıştır (Bereşit 14:5). Bu savaş sonrasında kalanlar “*Refaim'den arta kalanlar*”dır. Og da bunlardan biri olduğu için “*kurtulabilen kişi*” olarak adlandırılmaktadır (bkz. Bereşit 14:13 açık.). Bazılarına göre Og, Refaim ulusunda o savaştan kurtulabilen “tek” kişidir. Öte yandan pasuk uzun bir ifadeyle “*arta kalanlardan geriye yalnız Başan kralı Og kalmıştı*” dediğine göre, tek kurtulan o değildir. Nitekim Tora biraz yukarıda Refaim'in Amon ulusu karşısında yenilgiye uğradığını belirtmişti. Dolayısıyla “*arta kalanlar*” da bu savaşta yok olmuş, geriye, Refaim ulusunun hayattaki tek temsilcisi olarak yalnız Og kalmıştır [Tora Og'un oğullarından da bahsetmektedir (bkz. Bamidbar 21:35); ama olasılıkla Og “normal” kadınlarla evlendiği için, kendi çocukları artık kendisi gibi Refaim ırkı özelliklerini taşıymıyordu].

İşte – İbranice *İne*. Ya da bu bağlamda “*nitekim*”. Bu, söylenenlere kanıt getirme amaçlı bir kulanımdır: “Başan kralı Og, Refaim'den arta kalan bir kişiydi; nitekim işte yatağının ölçüleri ve hammadresi de bunu kanıtlıyor.”

Yatağı – İbranice *Eres*. Raşbam'a [ve onu takiben *Daat Mikra*'ya] göre “*beşiği*”. Ona göre Tora burada Og'un bebekken bulunduğu beşikten bahsetmektedir. Og küçükken bile olağandışı ebattaydı ve normal ahşap beşik onu taşıyamadığı için kendisine demirden bir beşik yapılmıştı. Bu beşik de, küçükken bile olağandışı cüsseye sahip olduğunun bir hatırlatıcısı olarak Tora'nın anlattığı dönemde, halen, onun doğduğu yer olan Raba şehrinde korunmaktadır.

Başka otoriteler (ör. Ramban) ise çeviriyi “*yatak*” şeklinde yaparlar ve bu yatağın demirden yapılmasının nedenini de aynı şekilde açıklarlar.

Amon-oğullarının Raba [şehri] – İbranice *Rabat Bene Amon*. Krş. Yeoşua 13:25. Ya da “Rabat”, krş. Şemuel II 12:26, Yirmeyau 49:2, Yehezkel 21:25.

Günümüzde Ürdün'ün başkenti olan Amman şehrinden bahsedilmektedir. Romalılar zamanında burası Filadelfiya olarak isimlendirilirdi (Josephus Flavius, *Yahudi Savaşları* 1:6:3). *Septuaginta* bunu [Yunanca] *akra* – “ana şehir” ya da “kale” şeklinde çevirir.

Anlaşıldığı kadarıyla burası Amon ulusunun da başkentiydi ve Amoniler Refaim'i yenilgiye uğratıp bu bölgeleri ele geçirdiklerinde, ne kadar güçlü ve cüsseli bir ulusu mağlup ettiklerinin bir işareti olarak Og'un yatağını korumuşlardır. Bu da pasuğa şöyle bir bakışı mümkün kılmaktadır: “Geriye kalan tek üye Og dışında, Refaim'den arta kalanların hepsini Amoniler imha etmişlerdi. Ve işte, bu ırkın ne kadar dev cüsseli olduğunun kanıtı da Og'un ele geçirilen ve Rabat Bene Amon'da tutulan yatağıdır...” (Ramban).

Adam-amasına göre – *Ama*, kolun dirsekten orta parmak ucuna kadar olan kısmıdır ve “*ama*” ölçüsü de buna göre ölçülür. Raşi, tanımın böyle olmasından yola çıkar ve “Tora eğer standart *ama* ölçüsünden bahsediyorsa, sadece ‘*ama*’ denmesinin yeterli olduğu, ‘adam’ sözcüğüne gerek olmadığı” düşüncesiyle, buradaki ölçülerin, özellikle “adamın” yani pasukta sözü geçen dev adam Og'un *amasına* göre verildiği görüşünü benimser. [Sforno da buradaki “*İş* – *Adam*” sözcüğünün birçok yerdeki (ör. bkz. Vayikra 19:3 açık.)

יג וְיִתֵּר

13

הַגִּלְעָד וְכָל-הַבֶּשֶׁן מִמַּלְכֶּת עֹג נָתַתִּי לַחֲצֵי שְׁבֹט הַמְּנַשֶּׁה כָּל

14 חֶבֶל הָאֲרָגָב לְכָל-הַבֶּשֶׁן הַהוּא יִקְרָא אֶרֶץ רְפָאִים: יד יֵאִיר

בֶּן-מְנַשֶּׁה לָקַח אֶת-כָּל-חֶבֶל אֲרָגָב עַד-גְּבוּל הַגִּשּׁוּרִי וְהַמַּעֲכָתִי

וַיִּקְרָא אֹתָם עַל-שְׁמוֹ אֶת-הַבֶּשֶׁן חֹת יֵאִיר עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

15-16 שְׁבִיעִי מִן-הַגִּלְעָד וְהַמַּעֲכָתִי אֶת-הַגִּלְעָד: מִן-וְלִרְאוּבֵנִי וְלִגְדֵי נָתַתִּי

מִן-הַגִּלְעָד וְעַד-נַחַל אֲרָנָן תֵּן הַנַּחַל וְגִבְלָהּ וְעַד יִבְקֵה הַנַּחַל גְּבוּל

17 בְּנֵי עַמּוֹן: יִזְכְּרוּ וְהַעֲרִבָה וְהִירְדֵן וְגִבְלָהּ מִכְּנֹרֶת וְעַד יָם הָעַרְבָה יָם

הַמֶּלֶח תַּחַת אֲשֶׁרֶת הַפְּסָגָה מִזְרָחָה:

kısının Reuven ve Gad'a, kalanının da Menashe kabilesinin yarısına verildiği söylenmişti. Bu iki kabilenin kuzey sınırı Gilad bölgesinin ortasında bir yerlerden başlayacak, güneyde Arnon ırmağının biraz ötesine (s.a.) kadar inecektir.

Vadinin içini ve [ötedeki] sınır şeridini – Yani vadinin tümü ile vadinin ötesinde bir sınır şeridini (Raşi). Tam çeviriyle "...sınırı".

Tora "vadinin içi" demektedir, zira vadi bazı bölgelerde geniştir ve içinde bir şehir bile vardır (bkz. 2:36; *Daat Mikra*).

Amon-oğulları sınırı[nı teşkil eden] – Bkz. 2:37 ve Yeoşua 12:2. Yabok, Amon'un kuzeybatı sınırını işaretler.

İrmak Yabok'a kadar uzanır – Bkz. Bereşit 32:23, Bamidbar 21:24. Bir görüşe göre bu ifade kuzeydeki sınırı tanımlamaktadır. Nitekim kuzeyde sınırın "Gilad'ın ortasında bir yerden" başladığı söylenmiş ama burasının neresi olduğu açıklanmamıştı. Bu görüş doğrultusunda, Reuven ve Gad kabileleri için kuzeydeki asıl sınır burasıdır (*Daat Mikra*).

Diğer bir görüşe göre ise burada doğudaki sınır belirtilmektedir. Yabok, doğudan batıya akan bir ırmaktır ve Tora "ırmak Yabok" demekle, Yabok'un doğduğu noktayı kastetmektedir (Rabi David Tsvi Hoffman).

17. Arava – Bkz. 1:1.

Yarden – Ürdün nehri.

[Batısındaki kıyı] Şeridi – İbranice *Gevul*. Tam anlamıyla "sınır". Ancak çeşitli vesilelerle belir-

tildiği gibi, bu sözcük aynı zamanda "sınır çevirdiği bölge"yi de kasteder. Burada da öyledir ve "şerit" anlamındadır (krş. Raşi; bkz. s.a.).

Kineret'ten – Bkz. Bamidbar 34:11. Günümüzde Teverya gölü olarak da bilinen Kineret gölünün güney kıyısı, Arava adlı bölgenin kuzey ucunu teşkil eder. Arava buradan başlar ve Ölü Deniz yönünde güneye doğru devam eder. Moşe burada Reuven ve Gad kabilelerinin batı sınırını açıklamaktadır. Arava şeridi, bu hatta güneye doğru inen Yarden nehri ile birlikte bu kabilelerin batı sınırını oluşturacaktır.

Bunun yanında, Kineret, Naftali kabilesine ait bir şehirdi (bkz. Yeoşua 19:35) ve Kineret gölünün ismi de olasılıkla bu şehirle bağlantılıdır [ya da tam tersi]. Kineret şehri, Kineret gölünün güney kıyısında, Yarden'in biraz batısında kalır. Moşe burada, Gad kabilesinin asıl toprakları Yarden'in doğusunda olmasına rağmen, batı sınırının, Yarden'in batı kıyısına taşındığını söylemektedir. Bu taşma, Yarden'le Kineret şehri arasındaki mesafe genişliğinde olan ve Yarden'e paralel olarak güneye inen kıyı şeridi kadardır. Böylelikle, önceki "Yarden ile [onun batısındaki kıyı] şeridi" ifadesiyle aynı zamanda bu da kastedilmektedir (Raşi).

Reuven ve Gad kabilelerinin aldıkları toprakların tümü Sihon'un krallığından ele geçirilenlerdir. Bunun kuzeyinde olup Menashe kabilesinin bir kısmına verilen Gilad bölgesinin geri kalanı ise Og'un topraklarıdır.

Arava denizi – Bkz. 4:49, Yeoşua 3:16 ve 12:3, Melahim II 14:25. Buradan anlaşıldığı üzere

¹³ Gilad'ın kalaniyla, Og'un krallığı [olan] tüm Başan'ı, Menafe kabilesinin yarısına verdim. Başan'ın tümü [dâhilinde] bütün Argov bölgesi – [işte] Refaim ülkesi olarak adlandırılan [topraklar] budur.

¹⁴ Menafe-oğlu Yair, Geşuri ve Maahati sınırına kadar tüm Argov bölgesini aldı. Başan'da [yer alan bu topraklara] kendi ismiyle Yair-köyleri adını verdi; [buraları] bu güne kadar [da bu şekilde anılmakta].

¹⁵ Mahir'e de Gilad'ı verdim.

¹⁶ Reuveni ve Gadi [kabilelerine] ise, [kuzeyde] Gilad'dan [güneyde] Arnon ırmağına kadar, vadinin içini ve [ötedeki] sınır şeridini verdim. [Burası] Amon-oğulları sınırı[nı teşkil eden] ırmak Yabok'a kadar [uzanır].

¹⁷ Batı sınırı da] Arava ile Yarden ve [onun batısındaki kıyı] şerididir. [Böylece söz konusu bölge,] Kineret'ten Arava denizi [olarak da bilinen] Ölü Deniz'de uçurumun şelalelerinin altına kadar [uzanan batı sınırından başlayıp] doğuya [yayılan bölgedir].

13. Gilad'ın kalani – Yabok'un kuzeyi.

Tüm Başan'ı – Bkz. p. 10.

Başan'ın tümü [dâhilinde] – Argov bölgesi Başan topraklarının içindedir (*Daat Mikra*).

Refaim ülkesi ... budur –Daha önce de “Refaim ülkesi” olarak adlandırılan iki farklı bölgeden bahsedilmişti (2:10-11, 2:20). Ancak oraları gerçek Refaim ülkesi değildi, sadece çeşitli sebeplerden dolayı böyle anılıyordu. Avraam'a vaat edilen asıl yer ise, oraları değil, gerçek Refaim ülkesi olan bu bölgelerdir (Raşi; bkz. Bereşit 15:20). Tam çeviriyle “*o Refaim ülkesi olarak çağılır*”.

14. Menafe-oğlu Yair – Bu kişi gerçekte Yeuda kabilesi mensubudur. Bkz. Bamidbar 32:41 açık.

Geşuri – Bu, olasılıkla Aram'ın oğlu Geter'in (bkz. Bereşit 10:23) soyundan türemiş bir Arami halkıdır (krş. Şemuel II 15:8). Başkaları bunları Girgaşiler ile özdeşleştirir (*Septuaginta*; krş. Bereşit 10:6 ve 15:21, Yeoşua 3:10). Daha sonraları Geşur şehrinde ikamet ederek (Yeoşua 12:5, 13:11, Şemuel II 3:3), Bene-Yisrael ile birlikte yaşamışlardır (Yeoşua 13:13).

Geşuri toprakları Gilad'la Hermon arasında, bu bölgenin özellikle Kineret'in doğu ve kuzey-doğusunda kalan kısmıdır. Bazıları burayı, günümüzdeki Jaulan (Golan), ya da onun doğusundaki Jisre ile tanımlar. Antik kaynaklar bu yeri Kirva olarak tanımlamıştır (*Targum Yonatan*; krş. *Talmud – Şabat* 45b).

Maahati – Maaha, Avraam'ın kardeşi Nahor'un oğullarından biridir (Bereşit 22:24). Dolayısıyla Maahatiler de bir Arami halkıdır. Maaha kenti, Aram Tsova (Şemuel II 10:9) olarak bilinen, Suriye'nin Halep şehrinin yakınlarındaydı. Ayrıca bkz. Şemuel II 20:14, Melahim I 15:20. Bkz. Bereşit 22:24 açık.

Sınırına kadar – Çeviri bu şekilde yapılırsa bu toprakların alınmadığı sonucuna varılabilir. Ama eğer anlam “bölgesine kadar” ise, bu ulusların bölgesinden bir kısmın ele geçirilmiş olması da olasıdır.

Aldı – Yani “*ele geçirdi*” (bkz. Bamidbar 32:41).

Başan'da [yer alan bu topraklara] – *The Living Torah*. Tam çeviriyle “*onlara kendi ismiyle, Başan'a, Yair köyleri adını verdi, bu güne kadar.*”

Yair köyleri – Ya da İbranice ismiyle **Havot Yair**. Yair'in daha önce Gilad topraklarında ele geçirdiği başka köyler de vardır ve oralara da aynı ismi vermiştir (Bamidbar 32:40-41). Dolayısıyla anlaşılan, biri Gilad'da diğeri de Başan'da olmak üzere iki tane Havot Yair vardır (*Daat Mikra*). Burada kullanılan [tekil] **Hava** sözcüğü, bazılarına göre köy, bazılarına göre de, etrafı taş duvarlarla çevrili bir çadır-kenti ifade eder (*a.k.*).

Bu güne kadar – Yani Moşe'nin bu sözleri söylediği güne kadar. Bamidbar 32:42'de Novah'ın da Kenat ve çevresini alıp buraya kendi ismini verdiği söylenmiş, ama bu ismin kabul görmediği ima edilmişti (bkz. o.a.). Anlaşıldığı kadarıyla, Moşe burada “*bu güne kadar*” demekle, Novah'tan farklı olarak, Yair'in verdiği ismin kabul gördüğünü ima etmektedir (Hirsch).

15. Mahir'e – Ya da “Mahir ailesine”. Yeoşua 13:31'e bakılırsa, daha doğrusu “Mahir'in ailesinin bir kısmına” (*Daat Mikra*). Mahir, Menafe'nin tek oğlu olduğuna göre aslında Menafe kabilesinin bir kısmından bahsedilmektedir (*a.k.*).

Gilad'ı – Gilad'ın kuzey yarısını (bkz. p. 13). Burayı onlar fehattikleri için Moşe buraları onlara vermiştir (*a.k.*).

16. Gilad'dan – Yani “Gilad'ın ortasında bir yerlerden”. Zira p. 12'de Gilad'ın yarısının, yani bir

- יְהוָה וְאַצְוֹ אֶתְכֶם בַּעֲתָהּ הַהִוא 18
- לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ חִלּוּצִים
- תַּעֲבְרוּ לִפְנֵי אַחֵיכֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־בְּנֵי־חִיל: יֵט רָק נְשִׁיכֶם 19
- וְטַפְכֶם וּמִקְנֵכֶם יִדְעֵתִי כִי־מִקְנֶה רַב לָכֶם יֵשְׁבוּ בְּעַרְיֵכֶם אֲשֶׁר
- נָתַתִּי לָכֶם: מִפֶּטִיר כֹּעֵד אֲשֶׁר־יָנִיתָ יְהוָה | לְאַחֵיכֶם כַּכֶּם וִירִשְׁנוּ 20
- גַּם־הֵם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָהֶם בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן
- וְשַׁבְתֶּם אִישׁ לִירֻשָּׁתוֹ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם: כֹּא וְאֶת־יְהוֹשׁוּעַ צִוִּיתִי 21
- בַּעֲתָהּ הַהִוא לֵאמֹר עֵינֶיךָ הִרְאֵת אֹתָ כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה
- אֱלֹהֵיכֶם לְשָׁנֵי הַמַּלְכִּים הָאֵלֶּה בְּנִי־עָשָׂה יְהוָה לְכָל־הַמַּמְלָכוֹת
- אֲשֶׁר אִתָּה עֵבֶר שָׁמָּה: כִּי לֹא תִירָאוּם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא 22
- הַנִּלְחָם לָכֶם: ס ס ס

Emret k.b.). Emrin aslı sıradaki pasuktaki
“onlardan korkma” sözleridir.

Gözlerin görüyor – “Bunu başkasından duymuş
değilsin, hepsine bizzat tanık oldun.”

Gececeğin – “İçine girmek üzere Yarden’i
gececeğin.”

Tüm krallıklara – Erets-Yisrael’in içindeki otuz
bir krallık (bkz. Yeşua 12:9-24).

Sizin için savaşıyor O’dur – “Ne savaş öncesinde
korkun, ne de zafer sonrasında böbürlenin.”

☞ Peraşanın sonuyla birlikte Moşe’nin konuş-
masının, çölde geçen kırk yılda gerçekleşen
olaylar hakkındaki özeti içeren kısmı da son
bulmaktadır.

¹⁸ O zaman size [Reuven ve Gad kabileleri,] şöyle emrettim: “Tanrınız Aşem, bu toprakları size onu miras edinmeniz için verdi. Tüm savaşçılar, seferber halde kardeşleriniz Bene-Yisrael’in önüne geçin.

¹⁹ Yalnız kadınlarınız, çocuklarınız ve sürüleriniz – çok sürünüz olduğunu biliyorum – size verdiğim şehirlerinizde oturacaklar.

²⁰ [Ama savaşçıların,] Aşem, kardeşlerinize [de] sizin gibi rahatlık sağlayana ve onlar da Tanrınız Aşem’in onlara Yarden’in ötesinde vermekte olduğu Ülke’yi miras alana kadar [savaşacak]. Hepiniz, size vermiş olduğum mirasınıza [ancak o zaman] döneceksiniz.”

²¹ O zaman Yeoşua’ya da şöyle emrettim: “Tanrınız Aşem’in bu iki krala yaptığı her şeyi gözlerin görüyor. Tanrı, geçeceğin [Ülke’deki] tüm krallıklara da aynısını yapacak.

²² Onlardan korkma! Çünkü Tanrınız Aşem – sizin için savaşan O’dur.”

Arava denizi, Ölü Deniz’in başka bir ismidir. Bu, Ölü Deniz’in, Yarden’in ona döküldüğü noktasının hemen batısında yer alan bir koy da olabilir (*The Living Torah*). Rabi Naftali Tsvi Yeuda Berlin’e göre Sedom’un tersyüz edilmesine kadar burası, Arava bölgesinin ismiyle “Arava denizi” olarak bilinirken, bunun ardından “Tuz denizi” (bkz. s.a.) olarak anılmaya başlamıştır. Bu bölgeler Bene-Yisrael için yeni yerler olduğu için Moşe onları farklı şekillerde tanıtmaktadır.

Ölü Deniz – İbranice **Yam Amelah**: “Tuz Denizi”. Yani Lût gölü.

Uçurumun şelalelerinin – İbranice **Aşdot Apisga**. Burası Reuven ve Gad’a verilen toprakların güney ucudur. “Uçurum” olarak çevirdiğimiz ve tam anlamı “doruk” olan sözcük **Pisga**’dır (bkz. Bamidbar 21:20). Bu, bir özel isim de olabilir. Nitekim Pisga, Ölü Deniz’in kuzey kıyısındaki bir şehrin de ismidir (krş. Yeoşua 13:20). “Şelaleler” olarak çevrilen sözcük, “ivintiler” ya da “[suyolu için] inişler, dökülüşler” anlamına gelebilen **Aşdot**’tur. Bkz. Bamidbar 21:15 açık., *Eşed Anehalim*.

18. Size [Reuven ve Gad kabileleri] – Moşe tüm halka hitap ediyor olmasına karşın (bkz. 1:1), bu noktadaki sözleri özellikle Reuven ve Gad kabilelerine yöneliktir (Raşi; İbn Ezra). Moşe burada bu kabilelere [ve belki de onlarla birlikte Yarden’in doğu yakasında pay alan yarı-Menase kabilesine] daha önce varılan antlaşmadaki şartları hatırlatmaktadır (Bamidbar 32:29-32): “O zaman – istediğiniz toprakları size verdikten sonra – anlaşmanın koşullarını yerine getirmenizi emrettim.”

Miras edinmeniz için – Yarden’in doğu yakasındaki topraklar iki buçuk kabileye ebedi miras olarak verilmiştir.

Seferber – İbranice **Halutsim**. Alternatif olarak “silahlı”, “özel bir kuvvet olarak” (bkz. Bamidbar 31:3 açık.; Bamidbar 32:17).

Bene-Yisrael’in önüne geçin – Moşe sadece savaşa onlarla gitmelerini söylemek isteseydi “kardeşleriniz Bene-Yisrael’le birlikte” derdi (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Özellikle “önüne geçin” demektedir. Buna göre Reuven ve Gad savaşçıları savaşlara öncü birlikler olarak katılacaklardı. Bu savaşçılar özellikle gözüpek ve güçlü oldukları için ön saflarda savaşmışlar ve düşmana şiddetli darbeler indirmişlerdir (Raşi). Moşe de onları kahramanlıklarıyla mübarek kılmıştır (bkz. 33:20).

19. Çok sürünüz olduğunu biliyorum – Moşe’nin bu sözleri, bu kabilelerin söz konusu toprakları isterken öne sürdükleri “sürülerimiz çok” gerekçesini kabul edilir bulduğunu göstermektedir (*Daat Mikra*). Alternatif olarak bu sözlerde iğneleme iması da olabilir. Bu kabileler Erets-Yisrael’deki paylarını, sürülerini otlatma gibi maddi endişelerle değiş-tokuş etmişlerdir. Moşe bu yüzden onları bu sözlerle üstü kapalı eleştirmektedir (*Meam Loetz*).

20. Sizin gibi rahatlık sağlayana – Yani “size sağladığı gibi, huzur içinde yaşayacakları ebedi miras niteliğindeki topraklar sağlayana” (a.k.).

21. O zaman – “Tanrı bana Yisrael’i yönetmesi için Yeoşua’yı atamamı söylediği zaman” (*Daat Mikra*; bkz. Bamidbar 27:22-23).

Emrettim – Aslında bu bir emir değil teşviktir. Nitekim “emretme” fiili [genel olarak “zorlama”, ya da özelde, zorlamanın yumuşak şekli olan] “teşvik” anlamı içerir (krş. Vayikra 6:2 açık.,

כג ואתחנן אל־יהוה בעת ההוא לאמר:

פרשת ואתחנן

23

12:13 ve 27:15-16) (*Sifre* 26; Raši). [Bamidbar 12:13'teki açıklamalarımızda benzer bir örneğin Şemot 6:12'de de olduğu söylenmişti. Ancak Moşe orada, Bene-Yisrael'in kurtarılıp kurtarılmayacakları konusunda "bilgi" istemiştir. Bahsedilen "üç yerde" ise cevap beklentisi, ettiği "dua" hakkındadır (*Gur Arye*).]

Sözcüğün "diyerek" şeklindeki diğer anlamı da Moşe'nin duayı dudaklarıyla telaffuz ettiğine işaret eder (Rabenu Behaye). Bu genel olarak dua ederken yapılması gereken bir şeydir. Kişi sadece düşünce ile dua etmemeli, ağzından sözcükleri tek tek çıkarmalıdır.

Midraş burada Moşe'nin gelecekteki tüm Yahudiler'e bir mesaj verdiği açıklamasında bulunur. Moşe bu mesajında onlara "şöyle demektedir": Tanrı Ülke'nin bana kapalı olduğunu birkaç kez söylemiş olmasına rağmen ben dua etmekten kendimi almadım. Aynı şekilde siz de, Tanrı'nın merhametinden hiçbir zaman ümidinizi kesmeyin, çünkü gözyaşı kapıları hiçbir zaman kapanmaz (*The Artscroll Chumash – Stone Edition*). Tanrısal karar açıksa bile, içten bir dua Tanrı Katı'ndaki her türlü kötü kararı iptal etme gücüne sahip olabilir.

Yalvarmıştım – İbranice **Vaethanan**. Ya da "niyaz etmiştim"; "yakarmıştım". Moşe'nin burada "**Vaetpalel** – **Dua Ettim**" yerine bu sözcüğü tercih etmesi bir mesaj içerir. Sözcüğün kökü, "**lütfetmek**", "**bahşetmek**" anlamına gelen **Hanan**'dır (krş. Şemot 34:6: "**Hanun** – **Lütufkâr**"). Dolayısıyla Moşe'nin yakarısı "hakkımı ver" değil, "bana lütufta bulun; isteğimi hak ettiğimin karşılığı olarak değil, Kendin'den bir hediye olarak ver" şeklindedir. Nitekim Tanrı daha önce Moşe'ye, "**Kime acımak/lütuf göstermek istersem ona acır/lütuf gösterir (Vehamoti)**, kime merhamet etmek istersem ona merhamet ederim" (Şemot 33:19) demiştir; yani Moşe'nin isteğini bu şekilde dile getirmek için gereken dayanağı vardır (bkz. Şemot 33:19 açık.).

Moşe'nin bu davranışı tüm *tsadiklerin* ortak yanıdır. *Tsadikler* büyük liyakate sahip oldukları ve böylece bu liyakate karşılık istekte bulunabilecek durumda oldukları halde, isteklerinin liyakatlerinin karşılığı olarak değil, Tanrı'nın bir hediyesi olarak verilmesi yönünde dua ederler

["**Hinam** – **Karşılıksız/Bedava**" sözcüğü de **Hanan** köküyle bağlantılıdır – hepsi "**Hen** – **Özel Beğeni**" sözcüğüyle akrabadır] (*Midraş – Tanhuma* 3; Raši; *Gur Arye*). *Tsadiklerin* liyakatlerini öne sürmemelerinin bir nedeni, büyük tevazuları sonucunda, yaptıklarının gerçekte bir karşılığı hak edecek kadar önemli olmadığını düşünmeleridir (*İmre Şefer*). Bir başka neden de, liyakatleri karşılığında alacakları ödülün tümünü Gelecek Dünya'da almak istemeleridir (*Mesiah İlemim*).

İbranice'de duayı ifade eden toplam on farklı fiil vardır ve her biri farklı türde bir duayı tanımlar. **Vaethanan** bunlardan biridir (*Sifre* 26; Raši) ve fakir bir kişinin dilenmesine benzeyen türdeki duadır (bkz. Mişle 18:23; *Leviş Aora*; *Şaare Aaron*). *Targum Yonatan*'daki çeviri "dua edip merhamet diledim" şeklindedir.

Hahamlarımız, Moşe'nin, Erets-Yisrael'e girmesine izin vermesi için Tanrı'ya toplam 515 dua ettiğini öğretirler. Bu, **Vaethanan** sözcüğünün sayısal karşılığıdır (*Daat Zekenim*). Dolayısıyla normal "dua etmek" sözcüğü yerine bunun kullanılmasının bir amacı da Moşe'nin ettiği çok sayıda duaya tek kelimeyle işaret etmek olabilir.

Vaethanan

[6. Moşe'nin Duası]

²³ O zaman Tanrı'ya şöyle yalvarmıştım:

☞ **Moşe'nin duası.** Moşe önceki peraşanın sonunda Erets-Yisrael'e girişte liderliği Yeoşua'nın yapacağını söylediği için, buradaki sözlerine, kendisinin de Erets-Yisrael'e girebilmek üzere ettiği duadan bahisle başlamaktadır. Bu duadan, Moşe'nin Erets-Yisrael'e girmeyi ne kadar çok istediği kolayca anlaşılabilir. İbn Ezra'ya göre Moşe'nin bu sözleri, özellikle Erets-Yisrael'e yönelik sevgiyi pekiştirme amacıyla kaydedilmiştir. Ülke sevgisi, mitsvaların uygun bir şekilde yerine getirilmesinde de etkili olabilecektir. Mitsvalara sırt çevirmenin bu Ülke'yi kaybetmekle sonuçlanabileceği bilinci, halk için Tanrı'ya ve Tora'ya bağlılık yönünde önemli bir motivasyon kaynağıdır.

23. O zaman – “Sihon ve Og'u mağlup ettiğimiz zaman”. Moşe, Tanrı'nın bu başarıyı kendisine sağladığını ve bu toprakları Reuven ve Gad kabilelerine şahsen verebildiğini görünce, Erets-Yisrael'e girmesi konusundaki kararın iptal edilmiş olabileceği ümidine kapılarak dualarını sıklaştırmıştır (*Sifre* 26; *Sifre*, *Pinehas* 134; *Raşi*). Ancak yanılmıştır, zira Tanrı, Moşe'ye Erets-Yisrael'e giremeyeceğini söylemiştir – oraya gelmeden önce zaferler kazanıp toprak elde edemeyeceğini değil. Moşe'nin böyle bir ümide kapıldığı bir başka olay da Bamidbar kitabında anlatılmıştır (bkz. 27:12-14 aşk.).

Ramban da bu duanın Sihon ve Og zaferinin ardından edildiği görüşündedir. Bamidbar kitabında anlatılanlara göre, Tanrı bu olayın ertesinde Moşe'ye dağa çıkıp Erets-Yisrael'i görmesini ve sonra öleceğini söylemiş (Bamidbar 27:12), sonra Moşe bir halef belirlenmesi için dua etmiş (Bamidbar 27:15), Tanrı da ona Yeoşua'yı atamasını söylemiştir (Bamidbar 27:18). İşte Moşe burada, halef isteğinden önce, Erets-Yisrael'e girişini yasaklayan kararın iptali için tekrar dualar ettiğini söylemektedir. Bu, Bamidbar'daki konu içinde açıkça verilmemiş bir ayrıntıdır. Moşe, burada sözünü ettiği dualarını işte o zaman etmiş, ancak Tanrı ona tekrar olumsuz yanıt verince Yeoşua seçilmiştir. Aşağıda (p. 28) Moşe bunu da hatırlatmaktadır. Olayın anlatıldığı yerde Moşe'nin sadece kabul edilen

[yani halef seçimi hakkındaki] duasından bahsedilmiş, [Erets-Yisrael'e girmesine izin verilmesine dair] reddedilen duasına ise değinilmemiştir. Moşe halka yaptığı son konuşmanın bu noktasında, reddedilmiş olan bu duadan bahsederek, şahsen Erets-Yisrael için ne büyük bir özlem ve istek duyduğunu halkın bilmesini sağlamıştır – ki bu da, konuşmasının ana konusu olan eleştiri, ikaz ve nasihatlerin bir parçasıdır.

Alternatif olarak “*Tanrı sizin yüzünüzden bana öfkelenmiş...*” (bkz. 1:37). Bu görüşe göre, Moşe, Tanrı “kayadan su çıkan yerde” onu cezalandırıp Erets-Yisrael'e giremeyeceğini bildirdiğinde hemen ettiği dualardan bahsetmektedir. Moşe önceki peraşanın sonunda Yeoşua'ya liderlikle ilgili emir verdiğini anlatmış olduğundan, liderliği neden Yeoşua'ya bırakmak zorunda kaldığını tekrar hatırlatmaktadır: “Yeoşua'ya emir verdim, çünkü sizinle ben değil o gidecek. Ben ise... bu kararı değiştirmek için çok dua etmişim; çünkü Tanrı'nın büyüklüğünün sınırı ve hesabı yok. Her gün yepyeni harikalar yapıyor ve ben buna Erets-Yisrael'de de tanık olmak istiyordum. Ama O kabul etmedi; aksine, sizin yüzünüzden bana *kesin tavır koydu...*” (p. 26), liderlik konusunda Yeoşua'ya talimat vermemi emretti (p. 28). Bana da Yeoşua'ya emir vermekten, onu görevlendirmekten (Bamidbar 27:23) ve onu cesaretlendirmekten başka yapacak bir şey kalmadı (p. 21-22)” (İbn Ezra; *Piruş Al İbn Ezra*; krş. Ramban).

Şöyle – İbranice **Lemor**. Tam çeviriyle “*diyerek*” ya da “*demek için / söylemek için*”. Kullanıldığı her yerde, sözcük bu anlamının gerektirdiği şekilde, söylenen sözlerin başkalarına da aktarılması gerektiğini belirtir. Ancak burada bu anlamda olamaz; zira Moşe, Tanrı'ya dua etmektedir ve Tanrı'nın bu duayı bir başkasına aktarması söz konusu değildir. Bu bakımdan **Lemor** sözcüğünün kullanılması, Moşe'nin Tanrı'dan cevap beklediğini gösterir. Başka bir deyişle Moşe, Tanrı'ya, cevabını kendisine “*söylemesi için*” de yalvarmaktadır. Burası, Moşe'nin, duasına açıkça cevap beklediği üç yerden biridir (diğer ikisi: Bamidbar

כִּד אֲדַנִּי יְהוָה אֶתְּהָ הַחֲלוֹת לְהִרְאוֹת
אֶת־עַבְדְּךָ אֶת־גְּדֻלָּתְךָ וְאֶת־יְדֹכָךְ הַחֲזָקָה אֲשֶׁר מִי־אֵל בַּשָּׁמַיִם
וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה כַּמַּעֲשִׂיךָ וְכַגְּבוּרָתְךָ:

Raşi alternatif bir bakışla, buradaki “başladın” sözcüğünü bağımsız görür: “Kuluna – bana – Tanrı katında bir karar çıkmışsa bile yine de duadan ümit kesmemek gerektiği konusunda *ilk Sen imada bulundun*. Ben bunu Sen’den öğrendim. Altın Buzağı günahı sonrasında halkın affı için dua etmenin bile artık yararsız olduğunu düşünmeye başlamıştım ki Sen bana ‘Şimdi – **birak Beni** ve Öfkemi onlara karşı salıverip onları tüketeyim. Sonra, seni büyük bir ulus haline getireceğim’ dedin (Şemot 32:10). Bana “*birak Beni*” demen imalıydı. Seni tutmuyordum ki! Ama Sen bunu bana, halkın affının benim duama bağlı olacağı mesajını vermek için söylemiştin. İşte şimdi, bana öğretmiş olduğun bu prensibe göre, hakkımdaki karar açıklanmış olmasına rağmen, yine de dua ediyorum.”

Raşi’nin bu açıklamasına göre, pasuktaki “*Büyüklüğü*” sözcüğü, Tanrı’nın İyilik Niteliği’ni tanımlamaktadır. Nitekim merhamet göstermek, büyüklük işaretidir (bkz. Bamidbar 14:17 açk.). “*Kuvvetli El*” ifadesindeki El, Tanrı’nın, *teşuva* yapan herkese uzanan merhametli Eli’ni, yani Kendisi’ne geri dönenleri kabul etmeye daima hazır oluşunu belirtirken, “*Kuvvetli*” sıfatı da, Tanrı’nın, kuvvetli Yargı Niteliği’ni Merhamet Niteliği karşısında bastırmak için, sözün geliştiği kullandığı büyük gücü simgeler (*Sifre*, *Pinehas* 134; Raşi).

Ramban’a göre Moşe’nin kastettiği “başlangıç”, kendi peygamberliğinin başlangıcıdır: “Peygamberliğimin başında bana büyüklüğünü ve onurunu [yanan ama tükenmeyen çalılık vizyonu] (bkz. Şemot 3:6)] göstermiş, göklerde ve yeryüzünde Senin kudretine erişebilecek hiçbir gücün olmadığını bilmemi sağlamıştın”. Rabenu Behaye’ye göre ise Tora’nın verildiği zamandan bahsedilmektedir: “Sen Tora’yı vermeye benimle başlamıştın [=Tora’yı ilk bana vermiştin]. Ama Tora’nın özü ve birçok uygulaması Erets-Yisrael’e bağlı. Ve genel prensibe göre bir mitsvaya başlayana, o mitsvayı tamamlaması söylenir. Bu nedenle *lütfe* [izin ver, Yarden’i] geçeyim...” (Hocası Raşba’dan alıntı yapan Rabenu Behaye).

Midraş’taki bir açıklamaya göre Moşe burada başka bir şey söylemektedir: “Sen beni, Bene-Yisrael’i ‘asiler’ olarak tanımladığım için Erets-Yisrael’e girmekten mahrum ediyorsun (bkz. Bamidbar 20:10). Ama halka bu sıfatı ilk ben vermiş değilim. Buna ilk *Sen başladın* ve bana ‘Aaron’un *asasını*, **asiler** için işaret [amaçlı] bir yadigâr olarak Tanıklık [Sandığı’nın] önüne geri koyup şikâyetlerini [şimdiden] kes ki ölmesinler’ (Bamidbar 17:25) dedin! Dolayısıyla lütfe bu sözlerimi kusur sayma.”

Kim[, hangi] güç... – Tam çeviriyle “...göklerde ve yeryüzünde kim [Senin] yaptıklarının ve kudretli eylemlerinin benzerini yapabilecek bir güçtür?” “Senin dışında bu eylemlerin aynısını değil, benzerini bile yapabilecek hiçbir güç yoktur”.

Ya da *Targum Onkelos*’un geniş çevirisiyle: “*Mevcudiyeti yukarıda, göklerde olup yeryüzüne de hükmeden Tanrısın Sen ve senin yaptıklarını ve kudretli eylemlerini yapabilecek kimse yoktur.*” Benzer şekilde Ralbag da burada iki şeyden bahsedildiği görüşündedir: “Göklerde ve yeryüzünde Senden başka hiçbir güç/tanrı yoktur ve Senin yaptıklarının ve kudretli eylemlerinin benzerini kim yapabilir?”

Hahamlarımız, Moşe’nin, duasının ana konusuna geçmeden önce Tanrı’yı öven sözler söylemesinden bir ders çıkarırlar: Kişi daima dua etmeden önce Tanrı’yı övmelidir (*Talmud – Berahot* 32a). Tanrı’nın bu övgüye ihtiyacı olmasa bile, dua eden kişi Tanrı hakkında övgü dolu sözler söylediği zaman, gerçekte tam olarak Kimin karşısında dua ettiğini kendisine hatırlatmış olur.

Söyle demektedir Moşe: “Sen, etten-kemikten krallar gibi değilsin. Böyle bir kral kendisine karşı kabahat işlendiğinde bunun üzerinde durmayıp şefkatli davranmak istese bile, danışmanları ve bakanları ona müdahale edip, otoritesi gereği bunu yapmaması gerektiğini söylerler. Ama Senin kararlarına söz söyleyebilecek tek kişi yoktur. Bu nedenle Bana yakınlık göster, beni affet ve kararını geri çek” (*Sifre* 27; Raşi).

²⁴ “Ey Efendi Aşem! Kuluna Büyüklüğün’ü ve Kuvvetli Elin’i göstermeye [daha yeni] başladın. Öyle ki, göklerde ve yeryüzünde kim[, hangi] güç [Senin] yaptıklarının ve kudretli eylemlerinin benzerini yapabilir!

24. Efendi Aşem – İbranice A-do-nay E-lo-im. Normalde **E-lo-im** sözcüğü Tanrı’nın bir İsmi, ya da “Tanrı” anlamında bir sözcük olmanın yanında, bazı yerlerde “yargıç” anlamı taşıyabilir (bkz. Şemot 21:6). Bu sözcük Tanrı’nın İsmi olarak kullanıldığında, O’nun Sert Yargı Niteliği’nin ön planda olduğuna işaret eder. Buna karşılık Tanrı’nın [normalde “A-do-nay” (*Alef-Dalet-Nun-Yod*) olarak telaffuz edilen ve günlük konuşmalarda, boş yere ağza almamak için “Aşem – İsim” şeklinde kullanılan] Dört Harfli İsmi (*Yod-E-Vav-E*) ise, O’nun Merhamet Niteliği’ni yansıtır. Bazı yerlerde Dört Harfli İsim, **E-lo-im** sözcüğünün seslendirme noktalarıyla yazılır ve “E-lo-im” şeklinde telaffuz edilir. Buradaki **A-do-nay E-lo-im** sözlerinden ikincisi de böyle bir örnektir ve Tanrı’nın Sert Yargı ve Merhamet Nitelikleri’nin her ikisini de yansıtmaktadır (*Maskil Ledavid; Or Ahayim*). Bu yüzden Raşi, bu kullanımla, Moşe’nin, Tanrı’nın yargı sırasında bile merhametli olduğunu vurguladığını belirtir.

Raşi’nin bu açıklamasının sebebi şu da olabilir. Burada Moşe, **A-do-nay** (*Alef-Dalet-Nun-Yod*) ve **E-lo-im** (*Yod-E-Vav-E*) – yani Tanrı’nın iki farklı İsmi’ni kullanmıştır. Bunların ilkinin sözlük anlamı “Efendi”dir – ve bu sözcük, disiplin ve sertliği ifade eder. İkincisi ise, [her ne kadar *E-lo-im* olarak okunuyorsa da], Tanrı’nın Merhamet Niteliği’ni yansıtan Dört Harfli İsmi’dir. Dolayısıyla Moşe bu iki İsmi bir arada kullanarak “Yargı sandalyesinde oturmakta olsan da, Merhametin’i simgeleyen İsmi’nle bana merhamet et” demektedir (*Gur Arye*).

Ramban ise kullanımın, Tanrı’yı “Merhamet Niteliği konusunda Efendi” olarak tanımladığı görüşündedir.

“**A-do-nay – Efendimiz**” (*Alef-Dalet-Nun-Yod*) İsmi, insanın, Tanrı’nın İsteği’ni yerine getirmeyi kayıtsız şartsız üstlenmesine ve kendisini de Tanrısal İstek’e teslim etmesine işaret eder. **E-lo-im** İsmi’nin noktalarıyla seslendirilmiş Dört Harfli İsim (*Yod-E-Vav-E*) Tanrı’nın Şefkati’nin, Sert Yargı şeklinde açığa çıkışını belirtir. Tanrı, sert yargıyla davrandığı zaman bile Şefkatli’dir. Dolayısıyla Moşe bu iki İsim’le, Tanrısal Takdir kendi isteğini yerine getirmeme kararını verirse

bile, bunu sevgiyle kabul edeceğini ve bu takdirde kayıtsız şartsız teslim olacağını en baştan beyan etmektedir (Hirsch). Bkz. Bereşit 15:2 açık.

Kuluna – Yani “bana”.

Büyüklüğün’ü – Sifre bunu Tanrı’nın İyilik Niteliği olarak tanımlar. Pasukta söylendiği gibi: “Şimdi – lütfen Efendim’in Kuvveti **büyüklüğünü** göstereyim! Konuşup şöyle dediğim gibi: ‘Aşem; Öfkelerini Geciktiren, Şefkati Bol; Günahı ve İsyanı Bağışlayan ve Temizleyen’dir...” (Bamidbar 14:17-18).

Kuvvetli Elin’i – Bkz. s.a. “Kuvvetli El”, Tanrı’nın Bene-Yisrael’i Mısır’dan çıkarırken gösterdiği kuvveti ve zorlamayı ifade eder (bkz. Şemot 3:19 ve 13:9). Bir görüşe göre bu, Tanrı’nın doğayı istediği şekilde değiştirme kudretini tanımlamaktadır: “Bunu yapabilecek Senden başka hiçbir güç yok. Ve tüm bunları Bene-Yisrael’i Ülke’ye getirmek için yaptın. Bu nedenle Bene-Yisrael’i bu Ülke’ye getirmek çok önemli bir şey ve buna ben layık olmak istiyorum” (Sforno). Bir başka görüşe göre Tanrı’nın karşıt güçleri etkisiz kılma kuvvetinden bahsedilmektedir (Hirsch).

Göstermeye [daha yeni] başladın – “Bana şu ana kadar göstermiş olduğun tüm harikalar, Senin Büyüklüğün’ü ve Kuvvetli Elin’i görmem konusunda henüz sadece bir başlangıç. Erets-Yisrael, şu ana kadarki liderliğimin asıl hedefi olduğuna göre, bana şu ana kadar gösterdiklerinin hepsinin üstüne çıkıyor. Dolayısıyla lütfen izin ver Erets-Yisrael’e gireyim ve Büyüklüğün ile Kuvvetli Elin hakkında şimdiye kadar olduğundan çok daha geniş bir perspektif elde edebileyim” (Hirsch). Çevirimiz bu açıklamayı takip etmektedir.

Basit anlamda “[yeni] başladın” ifadesiyle, Moşe, Sihon ve Og savaşlarındaki başarıdan bahsetmektedir. Tanrı ona fethe bu kralları mağlup ederek başlayacağını söylemiştir (bkz. 2:31): “Halka bu başarıları benim liderliğim altında verdin ve Erets-Yisrael’in rahatça ele geçirilmesine zemin hazırladın. Lütfen izin ver, fethin tümünü ben tamamlayayım” (Raşi; Raşbam).

כֹּה אֶעֱבְרָה-נָא וְאֶרְאֶה

25

אֶת-הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הַהוּא הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבֵּנוּ:

כֹּו וַיִּתְּעֵבֶר יְהוָה בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלַי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי 26

רַב-לֵךְ אֶל-תּוֹסֵף דְּבַר אֵלַי עוֹד בְּדִבְרֵי הַזֶּה: כֹּו עָלָה | רֹאשׁ 27

הַפְּסָגָה וְשָׂא עֵינֶיךָ יְמָה וּצְפֹנָה וְתִימָנָה וּמִזְרָחָה וּרְאֵה בְּעֵינֶיךָ

כִּי-לֹא תַעֲבֹר אֶת-הַיַּרְדֵּן הַזֶּה:

uğrunuza, bana kesin tavır koydu” (krş. Hirsch). Ayrıca bkz. 4:22 açk.

Kat’iyetle karşı çıktı – İbranice *Vayitaber*. Bu sözcüğün kökü *“Avar – Geçmek”* olabilir. Bu durumda fiil, kişinin kendi kişiliğinin sınırlarının ötesine geçerek, tüm benliğiyle karşısındakine direnmesini, kesin bir reddi, tam bir kat’iyetle verilen olumsuz cevabı tanımlar (Hirsch). Ya da yine “geçmek” kökünden yola çıkarak: “artık geçti; hakkındaki karar verildi, bunun dönüşü yok” (krş. *Daat Mikra*).

Alternatif olarak *“Evra – Hiddet”* köküyle bağlantılı olarak, *“bana karşı hiddetle doldu”* (*Sifre*, *Pinehas* 135; *Sifre* 29; Raşi).

Dinlemedi – “Ve bana ‘oraya sen de girmeyeceksin’ (1:37) dedi” (*Daat Mikra*). Ya da “kabul etmedi” (*Targum Onkelos*).

Yeter – İbranice *Rav Lah*. Tam çeviriyle *“sana çok”* ya da *“senin için çok”*. Yani “Gereğinden fazla konuştun. Bana bu konuda daha fazla konuşma, aksi takdirde herkes ‘Hoca ne kadar da katı, öğrenci de ne kadar inatçı ve söz dinlemez!’ diyecek” (*Talmud – Sota* 13b; Raşi). Veya “Sen artık görevini tamamladın. Yeryüzündeki faaliyetlerinle yükümlülüklerini yerine getirdin ve Büyüklüğüm ile Kuvvetli Elim hakkında görmen gerekenleri gördün” (Hirsch). Alternatif olarak “[bu isteğinin] çok [daha fazlasını] *senin için* [muhafaza ediyorum. Pasukta söylendiği gibi: ‘{Ey Tanrı,} Senden korkanlar için muhafaza ettiğin iyiliğin ne kadar çok!’ (Teilim 31:20). O yüzden daha fazla dua etmel]” (*Sifre* 135; Raşi). Bu sözlerle Tanrı, bir bakıma Moşe’yi teselli etmektedir (*Beer Yitshak*).

Midraş, *Rav* sözcüğünün *“büyük”*, *“otorite”* anlamına yoğunlaşır. Buna göre Moşe, Tanrı’ya şöyle der: “Tanrım... Kayınpederim Yitro, onun yanında olduğum zaman, bana onun yanından ayrılmamam için *neder* yaptırmış (krş. Şemot 4:18 açk.), ama Sen benim bu *nederimi* iptal

etmiştin. Şimdi Sen benim Erets-Yisrael’e girmeme sırf bu konudaki *nederin* nedeniyle izin vermiyorsan, aynı şekilde Kendi *nederini* de iptal et!” Ama Tanrı buna cevap verir: “Senle Ben aynı mıyız?! Senin *nederin* iptal edilebilir, çünkü *Rav Lah* – senin üstünde bunu yaptırabileceğin bir *Otorite* var – yani Ben. Ama Benim üstümde kimse yok!” (*Daat Zekenim*). Alternatif olarak “İsteğini kabul edemem, çünkü senden sonra başa geçme vakti gelmiş olan bir başka *otorite* var: Yeşua. Onun liderliğini geciktiremem” (*a.k.*).

27. Uçurumun başına – İbranice *Roş A-Pisga*. Bkz. Bamidbar 21:20 açk. Burası Avarim dağı (Bamidbar 27:12) olarak da bilinen Nevo dağının zirvesidir (bkz. 34:1).

Çevir – Tam çeviriyle *“kaldır”*.

Gözlerinle gör – Tanrı’nın sadece *“gör”* demesi yeterli olurdu; zira görme fiilinin gözler yardımıyla yapıldığı açıktır. Dolayısıyla buradaki *“gözlerinle”* sözcüğü belirli bir konuya dikkati çekme amacıyla fazladan kullanılmıştır. Tanrı, Moşe’ye, isteğini kısmen yerine getireceğini söylemektedir. Moşe Ülke’ye girmek ve burayı fiziksel olarak içindeyken görmek istemiştir (p. 25). Tanrı isteğin tümüyle yerine getirilmeyeceğini, ama bir kısmını kabul ettiğini belirtmektedir: “Göreceksin; ama sadece gözlerinle. Onu bedeninin tümüyle tecrübe edemeyeceksin. Öte yandan, gözlerinle görme açısından, sana istediğinin de ötesini veriyorum. Senin isteğin iyi toprağı, iyi dağı ve Levanon’u görmekle sınırlıydı. Ama Ben sana Ülke’nin tümünü göstereceğim.” Tanrı bu vaadini yerine getirmiştir (bkz. 34:1) (*Sifre*, *Pinehas* 136; Raşi; *Kitsur Mizrahi*).

Burada Tanrı’nın Moşe’nin isteğinin bir kısmını yerine getirdiği görülmektedir. Hahamlarımız buradan yola çıkarak önemli bir prensibi öğretirler: *“Tefila* (dua), iyi eylemlerden (mitsvalardan) daha kuvvetlidir [yani mitsvalar, bir insanın isteğinin kabul edilmesi için {mantiken şart

²⁵ Lütfen [izin ver, Yarden'i] geçeyim ve Yarden'in ötesindeki iyi Ülke'yi, iyi dağı ve Levanon'u göreyim."

²⁶ Ancak Tanrı, sizin yüzünüzden bana kat'iyetle karşı çıktı ve beni dinlemedi. Tanrı bana, "Yeter!" dedi. "Bana bir daha bu konuda konuşma!"

²⁷ Uçurumun başına çık ve gözlerini batıya, kuzeye, güneye ve doğuya çevir. [Ülke'yi] Gözlerinle gör, çünkü bu Yarden'i geçmeyeceksin.

25. Lütfen ... geçeyim – Ya da "şimdi... geçeyim" (*Targum Onkelos*). *Talmud*'da Rabi Simlay şöyle der: "Moşe Rabenu Erets-Yisrael'e girmeyi neden bu kadar arzulamıştı? Meyvesinden yemeye mi ihtiyacı vardı, yoksa bereketiyle doymaya mı?! Elbette hayır. Ama Moşe şöyle demiştir: Yisrael'e birçok emir verildi ve bunların önemli bir bölümü sadece Erets-Yisrael'de yerine getirilebilir. Lütfen ben de Erets-Yisrael'e gireyim ve bu mitsvaları da yerine getirebileyim!" (*Talmud – Sota* 14a). Alternatif olarak "Erets-Yisrael'e girip tüm düşmanları etkisiz kılayım ki Bene-Yisrael gelecekte onların yüzünden sürgüne çıkmak durumunda kalmassınlar" (*Sforno*).

İyi Ülke'yi – Ya da "Ülke'nin iyi yanını". Moşe'nin bu sözleri, Ülke hakkında kötü rapor getiren on casusun sözlerine karşı niteliktedir. Alternatif olarak "Ona gözlerimle iyi yönde [yani kötü nazarla değil, iyi nazarla] bakayım ki Ülke, ulus için ebediyen bereketli ve iyi olsun" (*Sforno*).

Midraş'ta Moşe'nin duası şöyle bir örnekle açıklanır: Bir kral, evleneceği kızı görmeleri ve uygun olup olmadığı hakkında rapor vermeleri için birkaç elçi gönderir. Bu elçiler giderler ve "ondan çirkini olamaz" şeklinde bir raporla geri dönerler. Kralın en sadık dostu ise, kızı görmemesine rağmen onlara karşı çıkar ve "asiler! Ondan güzeli olamaz!" der. Kral evlenmek için onun evine gelir, ama kızın babası elçilere "Kızımı kralın önünde kötü sözlerle andığınız için, yemin ediyorum ki hiçbiriniz buraya giremez!" diyip onları reddeder. Kralın sadık dostu da girmeye hazırlanırken, kızın babası "sen de giremezsin" der. Sadık adam üzülür: "Ben kızını görmememe rağmen krala onu methettim, onlar ise görmüş olmalarına rağmen yerdiler. Lütfen izin ver, girip kimin haklı olduğunu göreyim, onlar mı ben mi?" (*Rabenu Behaye*).

İyi dağı – Dağlık bir bölgede bulunan Yeruşalayim şehrini (*Sifre*; *Talmud – Berahot* 48b; Raşi; bkz. 32:22). Yeruşalayim, aynı zamanda manevi açıdan yüksek bir mekân olduğu için de bu şekilde anılmaktadır (*Gur Arye*).

Levanon'u – Tam çeviriyle "Lübnan'ı" – zira Lübnan'ın bir kesimi Erets-Yisrael'e dâhildir. Bu

durumda, basit anlama göre, güneydeki Yeruşalayim'den kuzeydeki Lübnan dağlarına kadar Erets-Yisrael'in görkemli kesiminden bahsedilmektedir (*Rabenu Meyuhas*; krş. *Hirsch*).

Ancak Raşi'ye göre burada, "**Lavan – Beyaz**" sözcüğüyle bağlantılı olan **Levanon**, *Bet-Amikdaş*'ı kastetmektedir, çünkü burası günahlardan arınıp, sözün gelişi "günahların oluşturduğu lekelerin temizlenip beyazlatıldığı" yerdur. Pasukta söylendiği gibi, "Günahlarımız kapkırımı olsa, bile, kar gibi beyazlayacaktır" (*Yeşayau* 1:18) (*Targum Onkelos*; *Sifre*, *Pinehas* 134.). Bkz. *Melahim* II 19:23; *Yeşayau* 35:2 ve 37:24; *Yirmeyau* 22:20; *Oşea* 14:7-8; *Nahum* 1:4; *Habakkuk* 2:17; *Zeharyau* 10:10 ve 11:3.

26. Sizin yüzünüzden – "Buna siz neden oldunuz" (*Sifre* 29; *Sifre*, *Pinehas* 135; Raşi). İbranice **Lemaanhem**. Aslında bu sözcüğün basit hali olan **Lemaan** kelimesi sebebi değil hedefi belirtir [yani sözcüğün gerçek anlamına göre, ifade "sizin uğrunuz" şeklindedir]. Ancak bu, Bene-Yisrael'in, Tanrı'nın Moşe'ye öfkelenmesinden bir yararı olduğunu ima eder, oysa görünürde böyle bir şey yoktur; bu nedenle sözcüğün buradaki anlamı "sizin yüzünüzden" şeklindedir (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Olasılıkla kayadan su çıkan yerdeki olay kastedilmektedir (*Daat Mikra*; bkz. *Bamidbar* 20:11; krş. 1:37).

Öte yandan *Midraş*, Moşe'nin Erets-Yisrael'e girmemesinin gerçekten de halkın yararına olduğunu belirtir. Moşe o kadar kutsal biridir ki, onun yaptığı bir şeyin yıkılması söz konusu olamaz ve eğer Bene-Yisrael, Erets-Yisrael'e Moşe'nin liderliğinde girmiş olsalardı, Moşe hemen *Bet-Amikdaş*'ı inşa edecek, bu yapı yıkılmaz olacaktı. Bunun bir sonucu olarak, Bene-Yisrael gelecekte günahları nedeniyle cezalandırılmayı hak ettiklerinde, Tanrısal yargının önünde *Bet-Amikdaş*'ın yıkılması seçeneği kalmayacağından, halkın cezası yok oluş şeklinde gelecekti. Bu nedenle, Tanrı, Moşe'yi Erets-Yisrael'e girmekten men etmiş, bu konuda daha fazla dua etmemesini istemiştir ve bu, Bene-Yisrael'in iyiliği içindir. Moşe burada **Lemaanhem** derken bunu da ima etmektedir: "Tanrı, sizin

כַּח וְצַן אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְחִזְקִיָּהוּ וְאַמְצִיָּהוּ

28

כִּי־הוּא יַעֲבֹר לִפְנֵי הָעָם הַזֶּה וְהוּא יַנְחִיל אוֹתָם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר

תִּרְאֶה: כַּט וְנִשָּׁב בְּגִיָּא מוֹל בֵּית פְּעוֹר: פ

29

א וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל שָׁמַע אֶל־הַחֲקִים וְאֶל־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי

1

מִלְמַד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תַּחֲיוּ וּבִאתֶם וִירְשֶׁתֶם אֶת־הָאָרֶץ

אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נָתַן לָכֶם:

sorumlu tutmadı. Bu günaha rağmen, size yerine getirmeniz üzere Tora'nın emirlerini öğretmeye devam etmemi ve mitsvalar sayesinde Ülke'yi miras alabileceğinizi söyledi. Ama Tanrı, bana, size davrandığına göre çok daha sert davranıyor. Çok fazla dua etmeme rağmen, Tanrı beni affetmedi" (*Sifre, Pinehas* 136; Raşi). Alternatif olarak "Burada tanık olduğunuz olaylardan ders almalısınız" (Raşbam).

Başka bir alternatif olarak, Moşe'nin bu yerden bahsetmesi, Erets-Yisrael'e girmek için burada dile getirdiği istekle bağlantılı olabilir. Moşe, burada meydana gelen ahlaksızlık ve putperestlik günahları sonrasında büyük sıkıntı hissetmekte, bu nedenle halkın yakın geleceği konusunda endişe duymaktadır. Kısa bir süre sonra bu halk, Erets-Yisrael'deki, ahlaksızlıkları çok üst düzeye çıkmış olan halklarla bire bir yüzleşecektir. Moşe, o zaman ne olacağı konusunda kara kara düşünmektedir – ve bu yüzden Erets-Yisrael'e girmek istemektedir, zira halkın, onun rehberliğine, yardımına ve otoriter uyarılarına orada çok daha fazla gereksinimi olacaktır (Hirsch).

"Ova" şeklinde çevirdiğimiz *Gay* sözcüğü, "zirve" ya da "plato" anlamına da gelebilir (İbn Ezra; bkz. Bamidbar 21:20 açık.). Bazıları bunu Bamidbar 27:12'de sözü geçen Avarim dağlarıyla özdeşleştirir (İbn Ezra).

4.

❧ **Mitsvalar.** Moşe buraya kadar olan sözlerinde halkın günahlarından ve bunların yol açtığı, kendisini de etkileyen kötü sonuçlardan bahsetmiştir. Bu noktada ikaz ve eleştirilerine son vererek mitsvalardan bahsetmeye başlayacaktır. Yeni nesil, babaları gibi isyankâr davranmadıkları takdirde Erets-Yisrael'e girip burayı miras alacaktır. Bu nedenle sözlerine mitsvaların "uygulanmasının" önemi ve hiçbir şekilde ekleme/eksiltme yapmama gerekliliği ile devam etmektedir (Ramban). Bundan önceki sözlerinde Bet Peor'un karşısında olduklarını hatırlattığı

için, p. 3'ten itibaren, bu yerin çağrıştırdığı ilk şey olan "*Avoda Zara – Yabancı Tapınma / Putperestlik*" yasağıyla devam ederek, Baal Peor'da günah işleyenlerin akıbetini hatırlatmaktadır (İbn Ezra; Ramban; Rabenu Behaye).

1. **Şimdi Yisrael** – "Günahkâr bir tutum izlediğiniz takdirde Ülke'den sürüleceğiniz açık olduğuna göre, kendinizi günah işlemekten sakının ve mitsvaları hiçbir ekleme ya da eksiltme yapmadan titizlikle uygulayın. Zira en ufak bir ekleme ya da eksiltme, sizi en üst düzeyli bozulmaya sürükleyecektir" (Sforno). İbn Ezra'ya göre, bu sözler Bet Peor'un karşısındaki ovada söylenmiştir.

Moşe halka, ataları Yaakov'un itibarlı ismi "Yisrael" ile seslendiği için ana cümlede tekil ifade kullanmakta, ama halk birçok bireyden oluştuğu için de aradaki "size yapmanız için..." ifadesini çoğul dille dile getirmektedir. *Tanah* boyunca tekil ve çoğul kullanımın, durumun gerektirdiği şartlara ya da ima amaçlarına göre iç içe görüldüğü birçok örnek vardır (*Daat Mikra*). Biz çevirimizde bunlara imkânlar dâhilinde dikkat etmeye çalışacak, ama açıklamalarımızda bu nüansların sebeplerine çok girmeyeceğiz.

Yapmanız için öğretmekte olduğum – Mitsvalar basitçe bilgi genişletme amacıyla öğrenilen genel kültür konuları değildir. Bunları, "yapmak için" öğrenmek gerekir. Zira Hahamlarımız'ın öğrettikleri gibi, "Esas olan öğrenim değil, uygulamadır" (*Mişna – Pirke Avot* 1:17; İbn Ezra; Rabenu Behaye).

❧ Tora Öğrenimi Nasıl Olmalı?

Moşe'nin buradaki sözlerinde çok önemli bir nokta vardır. Tora, birkaç yerde Moşe'nin halka Tora'yı öğrettiğinden bahsetmektedir. Bu, onun halka Tora'yı yazılı bir metin olarak vermekle yetinmediğini, canlı derslerle aktif bir şekilde "öğrettiğini" gösterir. Başka bir deyişle, Tanrı'nın Torası'nı halkın içinde kökleştirirken, Moşe Yazılı Tora değil, Sözlü Tora yöntemini kullanmıştır. "*Limud – Öğrenim*" kökü, teorik bilginin ötesinde,

²⁸ Yeoşua'ya talimat ver, onu güçlendir ve cesaretlendir; zira [Yarden'i] bu halkın önünde o geçecek ve göreceğin Ülke'yi onlara o miras verecek."

²⁹ [Bu sırada] Bet Peor'un karşısındaki ovada oturmaktaydık.

4

[7.Yahudi İnancının Temelleri]

¹ Şimdi Yisrael, size yapmanız için öğretmekte olduğum hükümleri ve kanunları dinle. Bu sayede yaşayacak, gelip, atalarınızın Tanrısı Aşem'in size vermekte olduğu Ülke'yi miras alabileceksiniz.

olmasına rağmen} yeterli değildir ve onların yanında *tefila* da vazgeçilmez bir gerekliliktir]. Nitekim Moşe Rabenu kadar çok mitsva yapmış insan olmamasına rağmen, Tanrı ona sadece *tefila* sayesinde cevap vermiş[ve isteğinin bir kısmını kabul etmiş]tir. Bu, Tanrı'nın önce '*Bana bir daha bu konuda konuşma*' dedikten [yani kesin olumsuz bir tavır gösterdikten] sonra, [Moşe'nin isteğinin bir kısmını yerine getirmeye razı olup] '*Ülke'yi gözlerinle gör*' demesinden öğrenilmektedir" (*Talmud – Berahot* 32b; Raşi o.a.; *Tosafot* o.a.).

Yarden'i geçmeyeceksin – Bkz. 34:4.

28. Talimat ver – İbranice "*Tsav – Emret*". Pasuk Yeoşua'ya ne konuda emir verileceğini açıklamaktadır; ancak sıradaki "*onu güçlendir ve cesaretlendir*" sözleri, söz konusu emrin, Yeoşua'nın zorlu görevi hakkında olduğuna işaret etmektedir. Moşe burada Yeoşua'ya, liderliğini ele alacağı halkın kolay bir halk olmadığını, onların "*zahmet, yük ve çekişmelerini*" (bkz. 1:12) taşımak zorunda olacağını söylemiş ve buna kendisini hazırlaması talimatını vermiştir (*Sifre*, *Pinehas* 136; Raşi). Bkz. Bamidbar 27:19 açık.

Onu güçlendir ve cesaretlendir – "Ona herhangi bir sebeple yükümlülüğünün yolundan sapmaması için güç ve önüne çıkacak zorluklarla mücadele edebilmesi için azim ver (Hirsch). 'Halk yüzünden hocam [Moşe] cezalandırıldığına göre, benim sonum da aynı şekilde olacak' düşüncesiyle cesaretinin kırılmasına izin verme. Ona Şahsen garanti veriyorum **ki** (bkz. s.a.) [Yarden'i] bu halkın önünde o geçecek ve göreceğin Ülke'yi onlara o miras verecek" (Raşi).

Zira – İbranice **Ki**. Çevirimize göre, Yeoşua'nın Erets-Yisrael'e lider olarak girecek olması, Moşe'nin Yeoşua'yı cesaretlendirmesinin "sebebidir". Ancak Raşi'nin, önceki açıklamada verdiğimiz görüşüne göre bu sözcük Türkçe'deki gibi "*ki*" bağlacı görevi görmektedir (bkz. ö.a.).

[Yarden'i] ... o geçecek – Tanrı sadece "*Ülke'yi onlara o miras verecek*" demekle yetinseydi de bu yeterli olur, Yeoşua'nın lider olarak Erets-Yisrael'e gireceği buradan kolayca anlaşılırdı. Ancak Tora,

Yeoşua'nın Ülke'ye lider olarak gireceğini vurgulayarak, ona yönelik teşvik sözlerini kuvvetlendirmektedir (*Beer Yitshak*): "Ülke'nin fethi için, Yeoşua'nın liderliği vazgeçilmez şarttır. Eğer o liderlik ederse, o zaman halk da Ülke'yi miras alacaktır. O lider olmadığı sürece halk Ülke'yi miras alamayacak."

Dolayısıyla bu sözler, Yeoşua'ya verilecek talimatın bir parçası olarak da görülebilir: "Savaşlarda Yeoşua lider olarak gitmelidir; zaferin ön şartlarından biri budur." Nitekim daha ileride, Kenaan'daki Ay şehrine yönelik taarruzda, Yeoşua askerlere liderlik etmeyip kampta kalmış ve bozgun yaşanmıştır (Yeoşua 7:5). Yeoşua, savaş sonrasında neden böyle olduğunu sormak için Tanrı'ya dua ettiği zaman da, Tanrı ona "**Kum Leha** – **Kalk Sen!**" demiştir (Yeoşua 7:10). Oradaki bir nüans, ifadeyi "*durdun sen!*" şeklinde anlamayı olanaklı kılmaktadır. *Midraş* bu şekilde Tanrı'nın Yeoşua'yı azarladığını belirtir: "Neden askerlerini gönderip kendin kampta kaldın? Sana daha önce bildirmiştim: Sen lidersen başarı olacak; değilsen, olmayacak" (*Sifre* 29; Raşi; bkz. Yeoşua 7:10, Raşi o.a.).

29. Bet Peor – Bene-Yisrael'in kamp yerinin yakınındaki, daha sonra Reuven kabilesinin toprakları içinde yer alan bir şehir (bkz. Yeoşua 13:20). Tam anlamıyla "*Peor'un Evi*". Bkz. Bamidbar 23:28 ve 25:3.

Oturmaktaydık – Ya da "[o zamandan beri] Bet Peor'un karşısındaki ovada oturuyoruz" (Raşbam). Normal şartlarda Moşe'nin burada bu bilgiyi vermesi için bir neden yok gibidir. Ancak bu da bir mesaj içerir. Bet Peor, Midyani kızların baştan çıkarması karşısında birçok Yahudi'nin cinsel ahlaksızlık ve putperestlik batağına saplandığı yerdir. Her ne kadar günahkârların hepsi ölmüşse de, halkın geneli için bu olay bir leke sayılır. Moşe bu yeri özellikle burada zikretmekte, sıradaki pasukta da "*Şimdi Yisrael, ... kanunları dinle... Ülke'yi miras alabileceksiniz*" diyerek, Tanrı'nın halka yönelik tavrıyla Moşe'ye yönelik tavrı arasındaki farka dikkati çekmektedir (*Mizrahi*): "Bak Yisrael; ulusal sicilinde Bet Peor'daki kadar ağır bir günah (bkz. Bamidbar 25:1-3) işlenmiş olmasına rağmen, Tanrı sizi bir ulus olarak

בִּלְאֵ תִסְפוּ עַל־הַדָּבָר אֲשֶׁר

אֲנֹכִי מְצִיחַ אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ לְשֹׁמֵר אֶת־מִצְוֹת יְהוָה

אֲלֵהֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצִיחַ אֶתְכֶם:

sözünün orijinallliğini bozar, Tanrı'nın ebedi, engin, ulaşılmaz ve anlaşılmaz gerçeğine, sınırlı insani mantık karıştırır, Tanrı'nın belirlediği mitsvaları, insani yüzeyselliğe indirger" (Hirsch).

Buradaki "ondan eksiltmeyin" ifadesi "Tora'nın emirlerini yerine getirmekten geri kalmayın" anlamında değildir; zira Tora'nın emirlerini yerine getirmemek "eksiltme" değil, "açık ihlal" sınıfındadır ve bunu söylemeye bile gerek yoktur. Dolayısıyla eklemeyle ne kastediliyorsa, eksiltmeyle de onun zıddı kastedilmektedir. Yani *tefiline* beşinci bir *peraşa* eklemek nasıl yasaksa, ondan bir *peraşayı* eksik bırakmak da aynı şekilde yasaktır (Gur Arye). İleride 13:1'de de bu pasuk-taki emrin benzeri vardır.

Daat Zekenim, ekleme ve eksiltme arasındaki bu paralellığe farklı bir bakış sunar: "Mitsvalara ekleme yapmayın, zira ekleme yaparsanız otomatik olarak bu eksilmeye sebep olur. Örneğin dört *tsitsit* yerine beş *tsitsit* bağlarsanız, mitsvayı tümüyle kaybetmiş olursunuz [zira beş *tsitsit*le yerine getirilen hiçbir mitsva yoktur], böylece bir *tsitsit* eklemek, size mitsvanın tümünün eksilmesine mal olur" [Buna karşın bir kişi normalde yedi gün olan *Sukot* bayramı bittikten sonra sekizinci günde de *Suka* mitsvasını yerine getirme amacıyla *Suka*'da yiyip-içer ve uyursa, bu sekizinci gün yaptığı şey mitsva sayılmayacak {ve buradaki yasağın ihlali anlamına gelecek} olmasına rağmen, önceki yedi gün yapılan mitsvaları geçersiz kılmaz. Zira *Suka* mitsvasında "her bir gün" kendi başına bir mitsvadır. Ama *tsitsit* mitsvasında, dört *tsitsit* "tek bir mitsvayı" oluşturur ve giysiye bu sayıdan farklı sayıda *tsitsit* bağlamak, bunu mitsva olmaktan çıkarır].

Hahamlarımız "**Kol Amosif, Gorea – Her Ekleyen, Eksiltir**" derler. Tora tam, bütün ve mükemmeldir, hiçbir eklemeye gereksinimi yoktur. Tanım gereği, mükemmellik geliştirilemez. Dolayısıyla ona ekleme yapma gereği olduğunu düşünen kişi, Tora'nın kusursuzluğuna el sürmüş olur – onu eksiltir (Rabenu Behaye). Tora'ya eklemek bile yasak olduğuna göre, şüphesiz Tora'dan bazı şeylerin eksiltilebileceğini, bazı mitsvaların artık gerekli olmadığını ya da belirli bir döneme ait olduğunu ve modasının geçtiğini düşünenlerin de ne kadar büyük bir yanlış içinde oldukları anlaşılacaktır.

Pasuk, Hahamlarımız'ın Tora'nın emirlerinin ihlalinin önüne geçmek için koydukları "çit" niteliğindeki kısıtlamaların yasak olduğunu söylemekte değildir; zira bunlar Tora'ya "ekleme" değil, sadece Tora'nın ve emirlerinin zarar görmesini engelleyici önlemlerdir (*Beer Mayim Hayim*). Nitekim pasuğun devamında "*Tanrınız Aşem'in, size emretmekte olduğum emirlerini gözetmelisiniz*" denmektedir. Yani: "ekleme ya da eksiltme yapamazsınız; ama gözetmelisiniz". Hahamlarımız'ın ek kısıtlamalarının amacı, "Tora'ya" ekleme yapmak değil, *mevcut* mitsvaları "korumak ve gözetmek"tir (Hirsch). Kaldı ki Hahamlarımız'ın bunu yapmaları, "Tora'nın bir emridir" (*Mesiah İlemim*; bkz. Vayikra 18:30 açık., *Nöbetimi tutun* k.b.) ve bu ek kısıtlamaları ihmal/ihlal etmek, doğrudan Tora'nın bir yasağını çiğnemek anlamına gelir (bkz. 17:11 açık.). Üstelik Hahamlarımız bu tipte ek kısıtlamalar getirdiklerinde hiçbir zaman bu yeni kısıtlamaların "Tora'nın yeni bir emri" (*DeOrayta*) olduğunu söylememişler, aksine bunların *DeRabanan* (Hahamlar'ca öngörölmüş) emirler niteliği taşıdığını daima vurgulamışlardır. Bu önemlidir; zira bu emirler *DeOrayta* niteliğinde olmadığı için "Tora'ya ekleme" sınıfında değildir. Bunun aksine bir kişinin, doğrudan Tora'nın emri olan bir mitsvayı, "Bu olsa olsa Hahamlar'ın sonradan ekledikleri çit niteliğinde bir kısıtlamadır" diye değerlendirmesi de yasaktır, çünkü bu da Tora'nın emirlerinden eksiltmek anlamına gelir (*Meam Loez*).

Pasuk insanların kendi akıllarından Tora'yla yakından uzaktan alakası olmayan yeni emirler uydurmalarını da yasaklamakta değildir. Bu tip uydurmalar Tora'yla zaten alakalı olmadığından, bunların "Tora'ya ekleme" olarak kabul edilmesi zaten mümkün değildir; dolayısıyla bunun için özel bir emir vermeye gerek yoktur.

Ancak Rabi Samson Raphael Hirsch Tora'nın bu tipteki bir eklemeyi bile yasakladığı görüşündedir. Şöyle ki, biraz ileride buna benzer bir emir tekrar karşımıza çıkmaktadır: "*Size emrettiğim sözün tümünü – onu titizlikle uygulayın. Üzerine ekleme ve ondan eksiltme*" (13:1). Bizim pasuğumuzda fiiller çoğul çekilmişken – "*eklemeyin ... eksiltmeyin*" – orada bunlar tekil çekilmiştir. Buradaki çoğul kullanım, halkın geneline seslenmektedir.

² Size emretmekte olduğum sözün üzerine [hiçbir şey] eklemeyin ve ondan [hiçbir şey] eksiltmeyin. Tanrınız Aşem'in, size emretmekte olduğum emirlerini gözetmelisiniz.

uygulama ve idmanı kasteder. Dolayısıyla “**Melamed** – Öğretmen” konumundaki bir kişi sadece rehber değildir; bunun ötesinde öğrettiklerinin uygun tatbikatının nasıl olması gerektiğini de gösterir ve buna yakından nezaret eder. İşte Moşe, kırk yıllık çöl yolculuğu boyunca halka Tora'yı bu şekilde “öğretmiştir” (Raşi). Onlara bir metin verip “alın okuyun öğrenin” dememiştir.

Bu, her dönemde ve günümüzde Tora öğreniminin gerçekte nasıl olması gerektiğini açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. Birçok kişi, Tora'nın metnini okumanın Tora'yı öğrenmek için yeterli olduğunu düşünür. Bu çok ciddi bir hatadır. Aktif olarak bire bir iletişimin olduğu, soru-cevap ve uygulama ortamını mümkün kılan bir öğretmenin mevcut olduğu öğrenimdir gerçek Tora öğrenimi. Aksi takdirde Tora hakkında çok yanlış sonuçlara varmak mümkündür ve Tora'nın doğru yaşam için rehber olduğu düşünüldüğünde, bu çok büyük bir talihsizlik olacaktır.

Hükümleri ve kanunları – İbranice, sırasıyla **Hukim** ve **Mişpatim**. Moşe'nin konuşması boyunca bu ikilide **Hukim**, daima **Mişpatim**'den önce gelmektedir. **Hukim**, Tora'nın hiçbir mantıklı sebep üretilemeyen türdeki kurallarıdır. Bunlar, insanın fiziksel ve duylara ait zevklerini kısıtlayan türde kanunlardır ve Tanrı bunlar için belirli sınırlamalar getirmiştir. Söz konusu kanunlar, insanın fiziksel zevklerini kontrol altında tutma suretiyle, onun dünyadaki ister kişisel isterse de ulusal düzeydeki gerçek amacı ve hedefi hakkındaki perspektifinin bozulmadan kalmasını sağlar. Başta cinsel ahlaksızlık ve Kaşerut konusundakiler olmak üzere, **Hukim** türü kurallar, insanların kalplerine gerçek ahlaki terbiye ve maneviyatı işler. **Mişpatim** türü diğer kanunların sağladığı kusursuz adalet ortamı, ancak **Hukim** tarafından şekillendirilmiş bir toplum için mümkündür (Hirsch).

Dinle – “Kulağın hep onlarda olsun. Onları bir kere öğrenmek yeterli değildir. Aksine sürekli olarak tekrarlayan, kendine bunları açıklaman gerekir. Hayatta bu hükümlerin ve kanunların ne dediğini iyice değerlendirmeden hiçbir adım atma; yaşamın devamlılığı için gereken talimatlar onlardır. Zira tecrübelerimle söylüyorum ki, geleceği garanti etmek için gerekli ve yeterli tek şart, Tanrı'ya kulak vermektir” (Hirsch).

Burada kullanılan ifade tam çeviriyle “**hükümlere ve kanunlara dinle**” şeklindedir. Bu tip kullanımda “**Şema – Dinle**” sözcüğünün ifade ettiği anlam

daha çok “**itaat et**” şeklindedir. Böylece Moşe mitsvaları sadece dinlemelerini değil, bunları aktif bir şekilde uygulamayı üstlenip görev addetmelerini söylemektedir (*Daat Mikra*).

Bu sayede yaşayacaksınız – Bu sözler, Tora'nın mitsvalarının uygulanmasının yaşam kaynağı olduğunu vurgulamaktadır (Rabenu Behaye; ayrıca bkz. Vayikra 18:5). Nitekim sözlerin devamında söylendiği gibi mitsvaları göz ardı edip Peor'un peşine takılanların hepsi ortadan kalkmıştır ve bunun için şahide gerek yoktur, “*Tanrı'nın Baal Peor'da [olanlar nedeniyle] yaptığını gören, [sizin kendi] gözlerinizdir*” (p. 3; İbn Ezra).

Tanrı'nın emirlerini özgür seçimin bir sonucu olarak dinler, onlara itaat edersek, “yaşama” hak kazanırız. Sadece tüm benliğimizi, tüm eylemlerimizi ve isteklerimizi Tanrı'nın Torası'nın yönetimine teslim edersek, sadece tüm düşünce, duygu, konuşma ve eylemlerimizi şekillendirecek şekilde Tora'nın mitsvalarını ruhumuzla özümsersek – işte varlığımız sadece o zaman “yaşam” olarak adlandırılmaya tam olarak layık olur. Geçirdiğimiz yaşam süresini ancak bu takdirde “yaşadık” şeklinde değerlendirebilir ve ancak bu şekilde “Tanrı'nın bizim aracılığıyla gerçekleşmesine niyetlendiği amacı gerçekten gerçekleştirdik” diyebiliriz (Hirsch). Bkz. Bereşit 18:11 açık.

2. Eklemeyin ... eksiltmeyin – “Tora'nın size bütünlük içinde yerine getirmeniz için emrettiği mitsvalara sarsak bir öznellikte yaklaşıp eklemeye ya da eksiltme yapmayın. Aksine onları verildiği şekilde yerine getirin (Hirsch). Örneğin normalde dört *peraşa* içeren *tefiline* (bkz. 6:8 açık.) beş ya da üç *peraşa* koymayın. Dört bitkiyle yerine getirilen *Lulav* mitsvasına (Vayikra 23:40) beşinci bir bitki eklemeyin, ya da mevcut bitkilerden birini eksik bırakmayın. Giysilerinize dört *tsitsit* bağlamanız gerekiyor (Bamidbar 15:38 açık.); beş ya da üç *tsitsit* bağlamayın (*Talmud – Sanedrin* 88b). Bir *Koen*, Tora'nın belirlediği üç cümlelik mübarek kulma metnine (bkz. Bamidbar 6:24-26) dördüncü bir cümle ekleyemez [Bu son örnek, pasuktaki “*size emretmekte olduğum söze*” ifadesinden öğrenilmektedir. Buna göre eylemle değil, sadece sözle bile olsa, bir mitsvaya eklemeye yapılamaz] (*Sifre*, Ree 82; *Talmud – Roş Ašana* 28b; Raşi; Ramban). Aklınıza, bir mitsvaya eklemeye yaparak o mitsvayı daha da iyi bir şekilde yerine getirdiğiniz düşüncesi gelmesin (*Meam Loetz*). Bu mitsvaların hepsi Tanrı'nın size yönelik sözleridir. Onlara eklemeye yapmaya kalkan, gerçekte bozukluk yaratmış olur, Tanrı'nın

ג עֵינֵיכֶם הָרְאוֹת אֶת

אֲשֶׁר-עָשָׂה יְהוָה בְּבַעַל פְּעֹר כִּי כָל-הָאִישׁ אֲשֶׁר הָלַךְ אַחֲרָיָה
בְּעַל-פְּעֹר הִשְׁמִידוּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִקֶּרְבְּךָ:

onların ilk amacının putperestlik değil, fiziksel zevkler elde etmek olduğunu söylemektedir (25:1). Tora'nın, yabancı kızlarla birlikte olmayı yasaklamasının [açık bir] sebebinin, bu yolla putperestliğe bulaşmamak olduğuna (Şemot 34:16) bakıp, bunun, elbette gönül eğlendirmenin ötesine geçmeyecekleri için, kendilerini bağlamadığını düşünmüşlerdi [oysa Yahudi olmayan biriyle evlenmek ya da ilişkiye girmek, putperestlik sonucuna götürmese bile, başlı başına bir yasaktır (bkz. 7:3)]. Ama işte, yanıldılar ve [şahsen tanık olduk] ki, [kızların cazibesine kapılıp, ardından] Baal Peor'un peşinden giden **her bir kişiyi**, Tanrın Aşem senin içinden imha etti. En başta düşündüğü gibi putperestliğe bulaşmadan kurtulabilen tek kişi bile olmadı ve dolayısıyla Tanrı hepsini imha etti. Ama siz – akıllı davranarak en baştan itibaren kendisini koruyup, Tanrınız Aşem'e yapışık kalanlar – bugün hepimiz hayattasınız” (Sforno).

3. Baal Peor'da – Burası Bet Peor'la aynı yerdir. Ya da eğer bu oradaki putun ismi ise, anlam “Baal Peor'la ilgili [günah nedeniyle]” şeklindedir. Benzer şekilde “Tanrı'nın hükmünün, Peor putuna tapınanlara yaptıklarını gördün” (Targum Yonatan).

Moşe burada, Tora'ya ekleme ya da ondan eksiltme yapma yasağının hemen arkasından, Peor'da işlenen putperestlik olayını hatırlatmaktadır. Bu çok kuvvetli bir ima içerir. Tora'nın ebediliği ve değişmezliğini – sadece tek bir mitsva için bile olsa – sorgulamak ve buna şüphe ile yaklaşarak, Tanrı'nın sözlerinin “düzeltilebileceğini” düşünmek, böylece insanın sınırlı mantığıyla Tanrı'nın erişilmez bilgeliğini eşdeğer tutmak, [Peor'da işlenen günah gibi] toplumsal putperestliğe denktir (Hirsch).

Kendisine, Amalek ulusunu tüm ganimetle birlikte tamamen yok etmesi emredilen, ama Amalek kralı Agag'ı ve ele geçirilen ganimetten bir kısmı yok etmeyen Kral Şaul da bu konuda hataya düşerek krallığını kaybetmiştir (bkz. Vayikra Kitabı, s. 795-799). Tanrı'nın emrini titizlikle ve tam olarak yerine getirmek varken kalbinin eğiliminin etkisi altında hareket eden önel mantığa teslim olmuş, böylece emirde hem eksiltme, hem de ekleme yapmıştır. Eksiltme

yapmıştır, zira Agag'ı ve ganimet olarak ele geçirilen hayvanları hayatta bırakmıştır. Ekleme yapmıştır, zira [doğru ve iyi bir şey yaptığını farz ederek] hayvan ganimetinin makbul olanlarını kurban olarak ayırmıştır. Tanrı'nın tepkisi anında gelmiş ve Peygamber Şemuel ona şu çok net sözleri iletmıştır: ‘Tanrı'nın Ola-kurbanları ve Şelamim-kurbanları için arzusu, Tanrı'ya itaat edilmesi [konusundaki arzusu] kadar mıdır ki“?! [Bil ki; O'nun arzusu] Kaliteli korbandan [çok,] itaat; koçların içyağından [çok, söz] dinleme [konusundadır!]’ (Şemuel I 15:22).

Şaul'un bu hareketi ne yazık ki sık görülen bir yanıltır. İnsanlar kendilerini mantıklarını öne sürerek bazı yükümlülüklerden muaf tutma eğilimi gösterirler, buna karşılık belli başlı konularda gereğinden fazlasını yaparak iyi ve doğru bir şey yaptıklarını düşünürler [ve bu şekilde eksilttikleri yükümlülüğün verdiği manevi suçluluk duygusunu, “iyi bir şey yaptım” hissiyle bastırma yoluna giderler]. Oysa neyin doğru neyin yanlış, neyin gerekli neyin gereksiz olduğu Tanrı katında açık ve nettir. Yine de nedense insanlar sadece kendilerini aldattıkları gerçeğini göz ardı ederek aynı hataya tekrar tekrar düşebilmektedirler. Ama sonuç değişmez: Tanrı neleri istediğini söylemiştir. Bunlardan birini ihmal etmenin kusurunu başka bir fedakârlık örtmeyecektir. Dolayısıyla kişi, Tora'yı sadece kendi mantığının anladığı değil, “Tanrı'nın belirlediği” çerçevede uygulaması gerektiğini hiçbir zaman aklından çıkarmamalıdır. Aynı doğrultuda Abravanel'e göre, Moşe, Peor olayından bahsederek mitsvalarda “rötuş” yapılabileceğini düşünenleri putperestlerle bir tutmaktadır, zira her iki kesim de Tora'nın Tanrısal orijinini inkâr etmektedir.

Gözlerinizdir – Halkın başarısının Tora'nın emirlerini uygulamasına doğrudan bağlı olduğunu söyledikten sonra, Moşe bu noktayı, halkın en gencinin bile bizzat tanık olduğu, çok kısa bir süre önce gerçekleşen Peor olayını örnek vererek güçlendirmektedir (Hizkuni).

Baal Peor'un peşinden giden – Yani “Baal Peor'a tapınan” (krş. 28:14).

İmha etti – 24.000 kişi (Bamidbar 25:9).

³ Tanrı'nın Baal Peor'da [ne] yaptığını gören, [sizin kendi] gözlerinizdir. [Şahsen tanık oldunuz] Ki, Baal Peor'un peşinden giden her bir kişiyi, Tanrın Aşem senin içinden imha etti.

Dolayısıyla tüm halkın peşinden gideceği türde bir değişiklik yasaklanmakta, yani bir bütün olarak Tora'ya hiçbir eklemeye yapılmaması ve ondan hiçbir şeyin eksiltilmemesi söylenmektedir. Oradaki “*üzerine eklemeye ve ondan eksiltme*” sözleri ise hem bir bireye hitapla söylenmektedir, hem de mitsvaların tümünden değil, tek bir mitsvadan bahseder bir dildir. Yani Tora'nın tümünden çok, belirli bir mitsvanın uygulaması ile ilgilidir. Kısacası iki yasak söz konusudur: [1] Tora'ya bir bütün olarak eklemeye ya da eksiltme yapmak [yani yeni mitsvalar eklemek veya mevcut bir mitsvayı eksiltmek] (bu pasuk). [2] Tora'nın belirli bir mitsvasının uygulamasında eklemeye ya da eksiltme yapmak (13:1). [Bu durumda yukarıdaki açıklamalarda verilen, *tefi-line*, *tsitsite* vs. ek ya da eksiltme yapılması konusundaki yasak, özellikle oradaki pasuğun söz kullanımına uygun görünmektedir.] (Hirsch).

Son bir nokta: Aslında Tora'nın “*ondan eksiltmeyin*” demesi açıklama gerektirmektedir. Tanrı'nın emirlerinden hiçbirini eksiltmemek gerektiğini söylemeye ne gerek vardır? Bu açık değil midir? Ancak Tora'nın, *Hukim* olarak adlandırılan, ardındaki mantığı kavramak mümkün olmayan birçok emri vardır ve insanlar bunların, “mantıksız oldukları için Tanrısal bir emir olamayacakları” yanılgısına düşebilirler. Bu nedenle Moşe “*Yapmanız için öğretmekte olduğum hükümleri (Hukim) ve kanunları (Mişpatim) dinle*” demekte, ardından da “*Size emretmekte olduğum sözün üzerine eklemeye yapmayın ve ondan eksiltmeyin*” uyarısında bulunmaktadır. Yani “Size hem mantığı belli olan kanunlar hem de mantığı bilinmeyen hükümler verdim. Hepsini aynı değerdedir. Sakın, mantığını anladığınız için, *Mişpatim* sınıfındaki bir emirde, emredilmemiş bir eklemeye gitmeyin. Aynı şekilde sakın, mantığını anlamadığınız için, *Hukim* sınıfındaki bir emri ihmal etmeyin” (*Meam Loez*).

Gözetmelisiniz – Saadya Gaon; *The Living Torah*. İbranice **Lişmor**. Sözcük “gözetmek”, “gözetmek için” ya da “gözetmek üzere” anlamına gelebilir. Tam çeviri şöyledir: “*Tanrınız Aşem'in, size emretmekte olduğum emirlerini gözetmek üzere, size emretmekte olduğum sözün üzerine eklemeye yapmayın ve ondan eksiltmeyin.*” Alternatif olarak anlam şöyle olabilir: “*Size emretmekte olduğum sözün üzerine eklemeye yapmayın ve ondan eksiltmeyin. [Aksine,] Tanrınız Aşem'in, size emretmekte*

olduğum emirlerini [hiçbir değişiklik yapmadan koruyup] gözetmek [gerekir]” (krş. *Daat Mikra*).

İbranice söz dizilişiyle, pasuk içinde bu sözcük “*ondan eksiltmeyin*” ifadesinin hemen ardından gelmektedir. Böylece cümlelerin bu kısmı “*ondan, gözetmek için [bile] eksiltmeyin*” şeklinde de anlaşılabilir. Şöyle ki: Bazen insanlar yüksek bir amaç uğruna mitsva uygulamasında bazı şeylerin göz ardı edilebileceği düşüncesine kapılabilirler. Bu düşünce yanlıştır. Hiçbir mitsva yüksek addedilen amaçlar için feda edilemez. Örneğin bir kişi, *lulav* alacak parası yoksa bu mitsvayı bir *lulav* çalarak yerine getiremez. Bu, “**Mitsva Abaa Baavera – Günahla Gelen Mitsva**” sınıfındadır ve geçersizdir. Benzer şekilde, akla gelebilecek hiçbir yüksek amaç, örneğin *Şabat*'ın, ahlak kurallarının ya da diğer herhangi bir mitsvanın ihlalini haklı çıkarmaz.

Mitsvalar her durumda gözetilmelidir. Bazı kişiler belirli bazı yasakların belli sebeplerden kaynaklandığını, ama bu sebep ortada yokken yasağın da geçerli olmadığını ve “eksiltilebileceğini” düşünebilir. Bu yanlış bir düşüncedir. Tora'nın mitsvalarının hiçbirinin tek bir sebebi yoktur. Bizim bilmediğimiz birçok boyutta etkenler söz konusudur ve görüşümüz kısıtlıdır.

Bu konuda dünyanın görüp göreceği en zeki insan olarak kabul edilen Kral Şelomo bile istisna olmamıştır. Nitekim Tora, bir kralın, kendisini yoldan çıkarabilecekleri gerekçesiyle, çok fazla kadınla evlenmemesi, ayrıca at sevdası nedeniyle halkı Mısır'a geri götürmemek için çok fazla at sahibi olmaması gerektiğini belirtir (17:16-17). Şelomo kendisine güvenerek, “Ben yoldan çıkmam, ben halkı Mısır'a geri götürmem” demiş, aşırı sayıda kadınla evlenmiş, çok at sahibi olmuştur – ama her iki konuda da yanlış ve günah işlemiştir (*Talmud – Sanedrin* 21b; bkz. *Melahim I* 11:1-5).

Tora buna benzer bir örneği de sıradaki pasuklarda vermektedir: “Tanrı'nın Baal Peor'da yaptıklarını kendi gözlerinizle gördünüz. Elbette oradaki olayda putperestlik günahına sürüklenen herkesin ilk baştaki niyeti bu değildi. Onlar, çok da önemli olmadığını düşündükleri [ve son derece yanlış oldukları] şekilde, sadece güzel kızlarla hoş vakit geçirme peşindeydi. Nitekim pasuk da

ד ואתם הדבקים

4

ביהוה אלהיכם חיים כלכם היום: שני הראה | למדתי אתכם

5

חקים ומשפטים כאשר צוני יהוה אלהי לעשות כן בקרב הארץ

אשר אתם באים שמה לרשתה: ושמרתם ועשיתם כי הוא

6

חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל-החקים

האלה ואמרו רק עס-חכם ונבון הגוי הגדול הזה:

uygulanması için temel şart olan putperestlik yasasının ardından, şimdi diğer emirlerin ayrıntılarına geçmektedir. Özellikle bu iki kategorideki emirlerden bahsedilmesinin nedeni, her iki kategorinin de vurguyu gerektirmesidir. Hükümler (*Hukim*) sebepleri bilinmeyen mitsvalar olduğundan insanların onlar hakkında gevşek davranması tehlikesi vardır. Kanunlar (*Mispatim*) ise sivil yaşamı düzene sokacak kurallara olduğundan üst düzeyde öneme sahiptir (Ramban).

Öğrettim – Ya da [bu sözlerden sonra da hâlâ yeni kurallardan bahsedeceği düşünülürse] “öğretiyorum” (Ramban). Alternatif olarak “[*Erets-Yisrael’e girdikten sonra,*] size hükümler ve kanunlar öğretmiş olduğumu görün [*ve bunlara göre yaşayın*]” (a.k.).

6-8. Moşe burada hüküm ve kanunların, Bene-Yisrael’e özel bir konum sağlayacağını, o kadar ki, düşmanlarının bile onlara bilgelik ve anlayışları nedeniyle saygı göstereceklerini vurgulamaktadır. Ama bunun ötesinde mitsvaların çok önemli bir yararı, Tanrı’nın halka, çağrıldığı zaman hemen cevap verecek kadar yakın olmasında önemli rol oynamalarıdır. Diğer uluslar buna yoğunlaştıklarında tüm mitsvaların, Tanrı’ya yakınlaşmak için özel bir güce sahip olduğunu kavrayacaklar ve buna saygı göstereceklerdir (Ramban).

6. Gözetin ve uygulayın – “*Şamar* – Gözetmek / Korumak” kökü, genel olarak mitsvaların titizlikle uygulanmasını tanımlar (ör. p. 40). Ancak hemen sonrasında “*uygulayın*” [tam çeviriyle “*yapın*”] dendiğine göre buradaki anlamı uygulama olarak alamaz (*Maskil Ledavid*). Dolayısıyla buradaki “*gözetin*” emri, Tora’nın – yani Sözlü Tora’nın – öğrenimini kastetmektedir (Sifre 79; Raşi). Tora’nın emirlerini öğrenmek ve derinlemesine incelemek, onları gözetmekle eşdeğerdir, çünkü onların sürekli uygulanmasını ancak bu şekildeki titiz bir öğrenim garanti edebilir (*Beer Yitshak*). Ayrıca bkz. 12:28 ve Vayikra 22:31 açık. Alternatif olarak “*gözetin*” “*yapma*” şeklindeki,

“*yapın*” ise “*yap*” şeklindeki emirleri kastediyor olabilir (krş. Malbim).

Halkların gözündeki bilgeliliğiniz ve anlayışınızdır – “Diğer halkların gözünde bilgelik ve anlayış sahibi olarak değerlendirilmenizi sağlayacak olan Tora’dır (Raşi). İnançsız kişilere Tora’ya dayanarak mantıklı kanıtlar getireceksiniz (Sforno). Tora’yı bu derecede iyi bilmeniz gerekir. Başka bir deyişle sadece Tora’yı almış olmanız sizi diğer ulusların gözünde özel kılacak değildir. Asıl nokta sizin bu Tora’yı derinlemesine öğrenip özümsemeniz ve ona göre yaşammanızdır – onu diğer halkların gözünde sizin bilgeliliğiniz ve anlayışınız haline getirmelisiniz – ta ki diğer uluslar sizi takdir etsinler.”

İfade “[Tora’yı, diğer] Halkların gözü önünde gözetin ve uygulayın, çünkü bilgeliliğiniz ve anlayışınızdır o” şeklinde de anlaşılabilir (*Daat Mikra*). Bu da, hüküm sınıfındaki mitsvaların sebeplerinin bilinmemesi nedeniyle diğer ulusların alayına maruz kalma olasılığından çekinmemek, Tora’yı gururla uygulamak gerektiğine işaret eder. Zira aksine, Bene-Yisrael’i muteber kılacak olan, tam olarak bu mitsvalardır (*Meam Loez*).

Hahamlarımız, bu pasuğun aynı zamanda, büyük bilgelik ve anlayış gerektiren astronomi ve takvim bilimini iyice öğrenmeyi emrettiğini açıklarlar. Bu doğrultuda, eski dönemde Hahamlar her gök cisminin ay içinde ve güneşin gün içinde izlediği yol hakkında uzmanlaşmışlardı. Kurallara göre her ayın başı, iki geçerli tanığın ifadesi doğrultusunda *Bet-Din* tarafından belirlenirdi [günümüzde bu sabitlenmiş bir tarihe bağlanmıştır (bkz. Şemot 12:2 açık.)]. Hahamlar zaten uzman oldukları için ayın gökyüzünün hangi noktasında, hangi pozisyonda olduğu ve daha birçok konudaki hesaplamalarını yaparlardı, şahitlerin ifadesinin buna uygunluğunu denetlerlerdi. Bu nedenle Hahamlar “*vakitleri bilenler*” (Megilat Ester 1:13) olarak tanımlanmışlardır. Bu, özellikle de eski dönemlerde çok büyük titizlik gerektiren

⁴ Ama siz – Tanrınız Aşem’e yapışık kalanlar – bugün hepiniz hayattasınız.

⁵ Gör! Tanrım Aşem’in bana emrettiği üzere, size, onu miras edinmek üzere gelmekte olduğunuz Ülke’nin içinde uygulamanız için hükümler ve kanunlar öğrettim.

⁶ [Tora’yı] Gözetin ve uygulayın, çünkü [diğer] halkların gözündeki bilgeliğiniz ve anlayışınızdır o. [Dünya ulusları] Tüm bu hükümleri duyup “Bu büyük ulus şüphesiz bilge ve anlayış sahibi bir halktır” diyecekler.

4. Tanrınız Aşem’e yapışık kalanlar – “Yapışmak”, birine, en ufak bir pürüz bile olmadan, kalbin derinliklerinden bağlanmak anlamına gelir (Hirsch). Tora bu fiili bir karı-koca arasındaki ilişkide kullanmıştır (Bereşit 2:24: “Erkek ... karısına yapışmalıdır” [oradaki çevirimiz serbest olarak “birleşmelidir” şeklinde yapılmıştır]). Moşe burada halka “Siz, *Baal Peor’a bağlananlara* (Bamidbar 25:5) katılmayıp tüm benliğiyle Tanrı’ya yapışanlar, Peor’daki günahla en ufak bir şüphe ve eğilim bile göstermeyerek Tanrı’ya bağlı kalanlar! İşte, Yargı Niteliği size zarar vermedi ve bugün hepiniz yaşıyorsunuz” demektedir.

Tanrı’ya fiziksel olarak yapışmak mümkün değildir. Ancak bir kişi Tora bilgelerine, yani Hahamlar’a gereken saygıda kusur etmezse, onlara öncelik verir, yardım etmek için yollar ararsa, Tora bunu, o kişinin Tanrı’ya yapışması olarak addeder ve ona Gelecek Dünya’daki yaşamı vaat eder (*Talmud – Ketubot* 111b). Hahamlar, Tanrı’nın sözlerini öğreten kişilerdir; dolayısıyla onlara yapışmak, Tanrı’nın elçilerine yapışmaktır – ve kişinin elçisi kendisi gibidir.

5. Gör – Moşe burada Yahudilik’in çok önemli bir noktasını daha gözler önüne sermektedir. Diğer tüm uluslar, üzerinde bulundukları toprağın onları birleştirmesi yoluyla bir “ulus” haline gelirler ve daha sonra bu ülkenin gereksinimlerine cevap verecek kanunlar koyarlar. Başka bir deyişle kanunlar, ülkede doğru dürüst yaşamak için birer “araçtır”. Ve bu araçlar, ihtiyaçlar değiştikçe gelişir, değişir, yenilenir. Moşe, Yahudiler için durumun böyle olmadığını vurgulamaktadır: “Gör! Tanrı’nın emri üzerine, size, girip miras alacağınız Ülke’de uygulamanız için hüküm ve kanunlar öğrettim. Siz, dünyadaki, henüz bir toprağı olmadan önce kanunlara sahip olan tek halksınız. Bu da, söz konusu hüküm ve kanunların Ülke’de rahat ve özgür biçimde yaşammanız için birer araç olmadığını kanıtlıyor. Aksine Tora’nın tümü sizin için ‘amaçtır’. Size bu kanunları veren ben, gideceğiniz Ülke’yi hayatımda görmedim bile! Benim mezarım bile, size verdiğim kanunun kati ve değişmez olduğunun kanıtı olarak Erets-Yisrael’in dışında olacak. Tora’nın kuralları kesin ve değişmezdir; onlar size

tabi değildir, siz onlara tabisiniz. Tora’nın kuralları sizin ve ülkenizin kaderine göre değişmez; aksine sizin ve ülkenizin kaderi Tora’nın kanunlarına olan sadakatinize bağlıdır. Şu anda, Tora’yı en iyi şekilde uygulayabileceğiniz yer olan Erets-Yisrael’in kıyısında elinizde Tora olmak suretiyle bulunuyorsunuz; ve gelecekte sınırlı bir zaman için sürgüne çıkacağınız zaman da yine elinizde aynı Tora’yla buradan ayrılacaksınız – ama siz, ebediyen, Tora’yı bütünüyle yerine getirme amacıyla yaşayan bir halk olarak varlığını sürdürüceksiniz. Siz Tora halkısınız. Ülke de Tora Ülkesi’dir ve Tora olmazsa, burası Erets-Yisrael değildir” (Hirsch).

Tanrım Aşem’in bana emrettiği üzere – “Size öğrettiğim hiçbir şeyi kendi kafamdan uydurmadım; hepsini bana Bizzat Tanrı emretti” (Rabenu Behaye). Moşe bunun ayrıntısını p. 14’te vermektedir.

Hahamlarımız, Moşe’nin bu sözlerinden, Tora öğretme karşılığında parasal beklenti olmaması gerektiği sonucunu çıkarırlar: “Tanrı bana bedava öğretti, ben de size bedava öğrettim. Siz de başkalarına bedava öğretin” (*Talmud – Behorot* 29a). Tora öğreten kişi, bir “yükümlülüğü” yerine getirmektedir – dolayısıyla karşılığında bir şey alması yasaktır. Ancak buna karşılık, Tora öğrenimine eşlik eden başka konularda ücret almak yasak değildir. Örneğin dersten kaytarıp boş şeylerle ilgilenmeye eğilimli olduklarından gözetime ihtiyacı olan küçük yaştaki öğrencilere nezaret etmek için alınan “*Sehar Şimur – Gözetim Ücreti*” veya Tora öğrenimine ayrıldığı kesin olan zamanın tazmini anlamına gelen “*Sehar Batala Demuhah – Kanutilanmış İş Kaybı Ücreti*” gibi ücretleri almak yasak değildir. Benzer şekilde tüm mesleği Tora öğretmenliği olan ve bu amaçla diğer tüm gelir kaynaklarından feragat etmiş bir kişi, geçimi için maaş alabilir (Hirsch; krş. *Talmud – Nedarim* 37a; *Talmud – Behorot* 29a, *Tosafot* o.a.).

Uygulamanız için – Tam çeviriyle “böyle yapmanız için”. Yani “tam olarak size emredilen şekilde, ne eksik ne fazla” (Rabi Şemuel David Luzzato).

Hükümler ve kanunlar – Bundan önceki sözlerinde Moşe putperestlik günahına değinmiştir. “Yap” ve “yapma” şeklindeki tüm emirlerin

זֶכֶּרִי מִי־גֹי

7

גָּדוֹל אֲשֶׁר־לֹךְ אֱלֹהִים קָרְבָּיִם אֵלָיו כִּי־הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־קִרְאָנוּ

אֵלָיו: ה וּמִי גֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־לֹךְ חֲקִים וּמִשְׁפָּטִים צְדִיקִים כָּכֵל 8

הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי נָתַן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם:

sürmeleri şartıyla mümkündür. Bunu yaptıkları zaman, diğer uluslar Tanrı'nın Bene-Yisrael'e ne kadar yakın olduğunu görecekler ve bu büyük bir *Kiduş Ašem*'e yol açacaktır. Ancak aksi takdirde, Tanrı'dan uzak bir yaşam sürerlerse, başları dertten kurtulmayacak, diğer halklar onları küçük görüp, "bu muymuş Tanrı'nın Halkı olduğunu iddia edenler?" diyecekler ve bu büyük bir *Hihl Ašem*'e yol açacaktır (krş. Sforno).

Peygamber Yeşayau'nun, "*Tanrı'yı, bulunduğu zaman arayın*" (Yeşayau 55:6) şeklindeki sözleri, burada yazılanlarla çelişir gibi görünmektedir. *Talmud* bu çelişkiyi şöyle çözümler: Cemaat, toplum söz konusu olduğunda, Tanrı duaları daima dinler; ama bireyler söz konusu olduğunda [duanın dinlenmesi başka zamanlarda da mümkün olmasına rağmen] "Tanrı'nın bulunduğu zaman" [yani *Roş-Ašana* ile *Yom Kipur* arasındaki "*Teşuva* Günleri" olarak bilinen on gün] daha kuvvetlidir (*Talmud* – *Roş Ašana* 18a). Genel bir prensibe göre, bir cemaat hakkında Tanrı katında olumsuz bir karar çıkmış ve bu karar, sözün gelişi, "mühürlenmişse" bile, dualar sonucunda yine de yırtılıp atılabilir (a.y.).

[Bize yakınlık gösteren] – Yani "her dua edişimizde bize cevap veren" (*Daat Mikra*). *Talmud*'da vurgulandığı gibi: "Yeryüzünden göklere olan uzaklık ne kadar olursa olsun, bir kişi sinagoga girip sessizce dua ettiğinde bile Tanrı onun bu duasına kulak verir" (*Talmud Yerusalmi* – *Berachot* 9a). Meleklerin büyük bir gürültüyle övgüler sundukları (bkz. Yehezkel 3:12) göz önünde tutulduğu zaman, Tanrı'nın Bene-Yisrael'e meleklerden bile daha büyük bir yakınlık gösterdiği anlaşılmaktadır.

Kendisine yakın bir tanrısı olan – "Kimsenin böyle bir tanrısı yok. Tek Tanrı *Ašem*'dir." Putperestlerin ilahları kendilerine fiziksel olarak çok yakındır; hatta onları yanlarında bile taşıya-

bilirler! Ama onlardan medet umup bir şey istediklerinde, sonsuzluk kadar uzaktadırlar – zira bir isteği yerine getirmek bir yana, o isteği sadece "duymak" için bile güçleri yoktur. Ama Tanrı, hiç görünmediği için çok uzakta sanılsa bile, Kendisi'ne dua edildiğinde cevap verir ve her şeyi yerine getirme kudreti vardır (*Meam Loetz*).

8. Önünüze sunduğum – Yani "Tanrı'nın görevlendirdiği peygamber olarak size öğrettiğim".

Tüm bu Tora[dakiler] gibi – Önceki pasukta Yisrael'in özel konumu övülmüştü. Bu pasukta ise onlara bu konumu veren Tora övülmektedir (Rabenu Behaye). Bu ifadede "*tüm*" sözcüğü anahtar niteliğindedir; çünkü Tora'nın gerçek bilgeliği ancak bir bütün halinde incelenip anlaşıldığı takdirde gerçekten algılanabilir (Abravanel). Tora'nın tüm kolları birbiriyle organik bağa sahiptir. Bu nedenle kısmi ve sınırlı öğrenim tam resmi vermekten uzak kalacaktır. Ancak elbette bu öğrenim de aşamalar halinde ya-pılmalı, temeller kurulmadan binaya geçilmemelidir.

Adil – "Uygun, haklı ve kabul edilir" (Raşi).

⁷ Zira kim, Kendisi'ne her seslenişimizde [bize yakınlık gösteren] Tanrımız Aşem gibi kendisine yakın bir tanrısı olan büyük bir ulustur?

⁸ Ve kim, bugün önünüze sunduğum tüm bu Tora['dakiler] gibi adil hükümleri ve kanunları olan büyük bir ulustur?

bir uzmanlık olduğu için, diğer ulusların gözünde Bene-Yisrael'in gerçekten "bilge ve anlayış sahibi" olarak değerlendirilmesini sağlayan bir özellikti (Meam Loez).

Tüm bu hükümleri duyup – Hükümler (Hukim) insan mantığının açıklayamadığı türdeki kurallar olduğuna göre, diğer uluslar neden Bene-Yisrael'in bilge ve anlayış sahibi olduğunu düşünsün? Tora'nın "mitsvalar" demesi daha uygun olmaz mıydı? Ancak Tora "hükümleri" özellikle ön plana çıkarmaktadır. Tora'da sadece hükümler değil, aynı zamanda mantığın gerektirdiği, her sağlıklı toplumun belkemiğini oluşturan kanunlar (Mişpatim) da vardır. Tora'da bu tip emirler, diğer kanun sistemlerine göre çok daha titiz ve derinlemesine işlenir (bazı örnekler için bkz. Şemot Kitabı, Mişpatim peraşası açıklamaları). Dolayısıyla Bene-Yisrael'in gerçekten çok bilgelik ve anlayış gerektiren kanunlarla yaşadığını ve bunları sürekli öğrendiklerini görenler, hükümler hakkında da, mantıkla açıklayamasalar bile, ilk bakışta görülemeyen ve belki de ilk bakışta göremedikleri için alayla karşıladıkları (bkz. Bamidbar Perek 19 açık., Para Aduma... k.b.), ama biraz düşündüklerinde varlığını anladıkları gizli bir bilgelik olduğunu takdir edeceklerdir. Ne de olsa Mişpatim gibi üst düzeyde mantık gerektiren konularla uğraşanların "mantıksız" başka şeylerle uğraşması beklenemez. Bu da Hukim'in, Mişpatim'den bile üstün bir düzeye sahip olduğuna işaret eder (Rabenu Behaye).

Büyük ulus – Bu nicelik değil nitelik açısından büyüklüktür [Bene-Yisrael'in hiç de kalabalık bir halk olmadığı açıktır (bkz. 7:7)]. Pasukta bahsi geçen eşsiz bilgelik ve anlama yeteneği kastedilmektedir – ki bunların hepsinin kaynağı, Tanrı'nın Bene-Yisrael'e vermiş olduğu Tora'dır. Sadece Tanrısal bilgelige sahip olan ve Tanrı'dan çekinen bir halk "büyük"tür (krş. İbn Ezra).

Şüphesiz – Bu, serbest bir çeviridir: "Diğer halklar Yahudi yaşantısında anlamadıkları ve garip görünen birçok şey görseler bile, yine de Yisrael'in büyük bir ulus, bilge ve anlayış sahibi

bir halk olduğu gerçeğini inkâr etmek mümkün değildir" (Hirsch).

Kullanılan **Rak** sözcüğü, gerçekte "sadece; yalnız" anlamındadır: "Yalnız bu büyük ulus bilge ve anlayış sahibi bir halktır" (Rabenu Behaye; Daat Mikra). Ya da "Bu ulusun büyüklüğü, özellikle bilge ve anlayış sahibi olmasıyla kendini göstermektedir" (Hirsch).

Bilge ve anlayış sahibi – İbranice **Haham** ve **Navon** (bkz. 1:13 açık.).

7. Kim... büyük bir ulustur? – Alternatif olarak "hangi büyük ulusun...?" (Daat Mikra). "Hangi ulusun, Bene-Yisrael'in bu iki pasukta açıklanan avantajları var? Normal şartlarda, hayati bir mahkemeye çıkacak olan kişi, siyah giyinip siyahlara sarınır, dertten sakalını uzatır; zira mahkeme kararının nasıl çıkacağını bilemez. Ancak [Roş Aşana'da Tanrı katında yargılanan] Bene-Yisrael böyle değildirler. [Gerçek ve samimi bir teşuva yaptıkları takdirde] Tanrı'nın onlar için mucizeler gerçekleştireceğinin bilincinde, beyaz giyinip beyazlarını sarınırlar, sakallarını düzeltirler, yiyip içip neşelenirler" (Talmud Yerusalmi – Roş Aşana 1:3).

Rabi Samson Raphael Hirsch, bu iki pasuktaki ifadeleri farklı bir şekilde açıklar: "[Soru:] Kim büyük ulustur? [Cevap:] Kendisi'ne her seslenişimizde [bize yakınlık gösteren] Tanrımız Aşem gibi kendisine yakın bir tanrısı olan. [Soru:] Kim büyük ulustur? [Cevap:] Bugün önünüze sunduğum tüm bu Tora['dakiler] gibi adil hükümleri ve kanunları olan."

Her seslenişimizde... – Örneğin Mısır'da (Şemot 2:24), Kızıldeniz'de (Şemot 14:10) ve çölde (Şemot 15:25) olduğu gibi (Raşbam). Moşe Rabenu bu pasukta Bene-Yisrael'in, dua edince cevap alma şeklindeki özel avantajı hakkında bir ipucu vermektedir (Rabenu Behaye). Bene-Yisrael'in Tanrı'ya dua edince cevap almalrı, ancak O'na yakın, O'nun emrettiği bir yaşam

טָרַק הַשְּׁמֶר לָךְ

וּשְׁמֶר נַפְשְׁךָ מֵאֵד פֶּן-תִּשְׁכַּח אֶת-הַדְּבָרִים אֲשֶׁר-רָאוּ עֵינֶיךָ
וּפְנֵי-סִוְרוֹ מִלִּבְּךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָּם לְבְנֶיךָ וּלְבְנֵי בְנֵיךָ:

görünebilir, hatta sizi çekebilir, kafanızı kurcalayabilir. Ama sizin 'gözlerinizle görmüş' olduğunuz gerçeklerle çelişiyorlarsa, beyin cimnasitiği olmanın ötesinde hiçbir değerleri yoktur. *Sakın fiziksel gözlerinin gördüğü şeyleri unutma!* Tora öğrenimi sonucunda ulaştığın manevi görüşle öğrendiğin şeyleri de unutma! [Tüm bunlar] Hayatının tüm günlerinde sakın kalbinden ayrılmazlar. Onları çocuklarına ve torunlarına bildir.”

Tora burada bize çok önemli bir bilgi vermektedir. Yahudilik, bir kişi ya da küçük bir grubun, başkalarına gelip onları iyilikle ya da zor kullanarak ikna etmesiyle oluşmuş bir inanç değildir. Sinay dağında “halkın tümü” bulunmuş ve Tanrı’nın Sesi’ni “halkın tümü” duymuştur, orada olan muhteşem olaylara “halkın tümü, gözleriyle” tanık olmuştur. Tanrı, Tora’yı sadece Moşe Rabenu aracılığıyla göndermiş olsaydı, onun peygamberliği Bene-Yisrael için artık şüphe götürmez bir gerçek olmasına karşın, ileride başka bir kişi gelip çeşitli olağanüstü beceriler yoluyla kendisini peygamber olarak kabul ettirip, ardından Moşe’nin söylediklerinin aksine şeyler söyleyebilir, bu da eldeki bilgiler hakkında şüpheye yol açmaya yeterdi. Tanrı böyle bir şeye olanak vermemek için Tora’yı tüm halka, aracısız olarak, Bizzat vermiştir. Durum böyle olunca, bunlara aykırı herhangi bir şey söyleyen kişi, dünyanın en akıl almaz mucizelerini gösterse bile bir yalancıdan ibarettir. Zira Bene-Yisrael, asıl gerçeği bilmektedirler (Ramban).

Tüm neslin şahit olduğu bu muhteşem olay, Tora’nın yüzyıllar boyunca sürekli ve kesintisiz olarak öğrenilmesi sayesinde, hiçbir bozuma uğramayan kesin bir bilgi olarak, tarih boyunca canlı kalmıştır. Her nesil bunu kendisinden önceki nesilden almış, bir sonraki nesle aktarmıştır. Arada aktif ve toplu olarak yaşanan bir Yahudi yaşamı mevcut olduğu için, bu gelenek hiçbir zaman kesintiye uğramamıştır. Yüzyıllar boyunca Yahudiler, canlarını bu gerçek uğruna feda etmişlerdir. Dolayısıyla her nesil bu gerçeğin bilinciyle Yahudi kültürünü ve bilgisini en iyi şekilde öğrenmek ve bunu bir sonraki nesillere aynı şekilde aktarmakla yükümlüdür: “Onları çocuklarına ve torunlarına bildir”.

Canını fazlasıyla koru – Ya da “benliğini fazlasıyla koru”. “*Şamar – Korumak*” kökü, her türlü potansiyel zararı uzak tutmayı belirtir. Dolayısıyla Moşe pasuğun başında “kendini koru” demiştir, “kendine ait özel görevinden seni alıkoyabilecek dış etkilere kendini koru. Yahudilik-dışı dünyanın felsefeleri ve kesin kanıtlara dayanmayan teorileri, senin tecrübelerinin tanıklık ettiği iki sağlam gerçekle gelişmektedir: [1] Evrenin üstünde mevcut olan Bir ve Tek Tanrı’nın mevcudiyeti ve [2] O’nun ağızından çıkan Tora’nın verilmesi. Bu nedenle, senin doğayı bilimsel olarak araştırırken ya da tarihin olaylarını değerlendirirken çıkış noktan daima bunlar olmalıdır. Doğanın ve tarihin tüm gerçekleri bu iki şeye dayanmalıdır. İnsanlığın, bunlarla gelişen, dolayısıyla temelleri sallantılı olan kavramları ile karşılaştığında, kendini ve manevi bağımsızlığını muhafaza et. Sallantıdaki temeller üzerine kurulan felsefeler yanıltıcıdır, dolayısıyla onlarla ulaşılan sonuçlar da yanıltıcıdır. Bu nedenle kendini koru. Ama bunun ötesinde *canını [=benliğini] fazlasıyla korumalısın*. Doğaya ve tarihe yönelik Yahudilik-dışı bakış, kolaylıkla senin ruhunun içinde bir taraftar bulabilecektir. Doğayı Tanrı’dan bağımsız görürsek, insanın kendi hayvansal doğası, fiziksel arzuları insana hâkim olmaya başlar. Tarihi Tora’dan bağımsız görürsek, bu kez insanın diktatör doğası egemenlik hevesiyle dünyaya bencillik ve şiddet getirir. Bu iki olumsuzluk, benliğini, maddi ve manevi isteklerini ele geçirebilir. Fiziksel yanının üzerinden terbiye ve ahlakın kutsiyetini söküp atabilir, sonuçta hayatı Tanrı’nın sana Sinay’da yüklemiş olduğu adalet ve iyilik-severlik taleplerinden yoksun bırakabilir. Böylelikle, tıpkı kendini Yahudilik-dışı etkilere koruman gerektiği gibi, aynı şekilde canını da tensellik ve bencilliğin cazibesine karşı da fazlasıyla korumalısın. Koru ki sana Tanrı ve Torası’nı kanıtlayan gerçekleri unutmayasın. Manevi kuvvetlerini de özellikle koru ki, gözlerinle görmüş olduğun gerçekler gözünün önünden ayrılmaz” (Hirsch).

Gözlerinin gördüğü – Bkz. Şemot 20:15.

Unutma – Tora “canını fazlasıyla koru” dedikten hemen sonra “sakın gözlerinin gördüğü şeyleri

⁹ Ancak... Kendini koru ve canını fazlasıyla koru! Sakın gözlerinin gördüğü şeyleri unutma ve [bunlar] hayatının tüm günlerinde sakın kalbinden ayrılmasınlar. Onları çocuklarına ve torunlarına bildir.

9. Ancak – “Şu konuda seni çok kuvvetli bir şekilde uyarıyorum: Bu mitsvaların nereden geldiğini daima aklında tut. Sinay dağında şahit olduğun büyük olayları, sesleri ve ateşleri, Tanrı’nın tüm bunların arasında duymuş olduğun Sesi’ni hiçbir zaman unutma ve bu saygıdeğer ortamda gördüklerini nesiller boyunca çocuklarına ve torunlarına anlat” (Ramban).

İbranice **Rak**. Tam anlamıyla “yalnız; sadece”. Raşi’ye göre verilmek istenen anlam şöyledir: “Sadece kendini koru, canını koru ve gözlerinin gördüğü şeyleri unutmazsan ve mitsvaları gerektiği şekilde uygularsan... işte sadece o zaman, [yukarıda söylediğim şekilde] diğer ulusların gözünde bilge ve anlayış sahibi olarak takdir edileceksiniz; ama unutkanlık sonucu onları çarpıttırsanız, onların gözünde aptaldan öteye geçmeyeceksiniz.” Tora insanın canı çeken şeyleri alıp istemediklerini bırakabileceği bir seçenekler listesi değildir. Karmaşık ve gösterişli bir binanın ayrıntılı bir planı gibidir; her detaya dikkat edilmediği takdirde yapı çökebilir (*The Artscroll Chumash – Stone Edition*).

Alternatif olarak “Yalnız şu konuda kendini çok korumalısın. Sakın Sinay’da gördüklerini unutma. Hayatta her şeyi unutsan bile, yalnız bunu unutmamalısın” (İbn Ezra). Alternatif olarak “Sizi diğer uluslardan farklı ve özel kılan şey, ırksal özellikleriniz ya da başka bir şey değildir. Özelliğiniz yalnız ve yalnız Sinay’da almış olduğunuz Tora’dan kaynaklanır; ve durum böyle olduğuna göre Sinay’da gözleriyle görmüş olduğun şeyleri sakın unutma”.

Kendini koru – Tora burada ve p. 15’te insanın kendisini, sağlığını koruması gerektiğini söylemektedir. Bir kişi kendisini tehlikeye atabilecek durumlardan uzak tutmakla yükümlüdür. Örneğin gece vakti ıssız bir yerde tek başına yürümekten kaçınılmalıdır. Genel bir felaket söz konusuysa, ortalık yerde hiçbir şey yokmuş gibi dolaşmamalıdır. Yıkılabilecek bir binanın içine girmemeli, sağlam olmayan bir köprüden geçmemelidir. Her türlü hastalığa gebe olduğu için, ağzına, elden ele dolaşmış paralar koymamalıdır. Et ve balığı bir arada yemek tehlikeli olabilir. (*Talmud - Pesahim* 76b). Bu nedenle birini yedikten sonra, diğerini yemeden önce bir parça ekmek yenip ağız iyice çalkalanmalı, eller de [eğer yiyecek bulaşmışsa] yıkanmalıdır. Tabak ve çatal-bıçak değiştirilmeli ya da yıkanmalıdır. [Söz

konusu tehlike büyük olasılıkla günümüzde mevcut değildir (*Magen Avraam*); ancak yine de bunlar bağlayıcı birer *Kaşenut* kuralı haline gelmiştir (*Şulhan Aruh - Yore Dea* 173b)]. Bunlar gibi, tehlike doğurabilecek her türlü ortamdan ve harekettten kaçınılmalıdır.

Bir kişinin kendisini tehlikeye atıp bir mucizeyle kurtulabileceğine güvenmesi yanlış ve günahtır. Mucize pekâlâ gerçekleşmeyebilir; gerçekleşirse de, onun ebedi ödülünde eksilme olur.

Aynı doğrultuda kişi, kendi iyeliği altında, insanlara [ve dolayısıyla kendisine] zarar teşkil edebilecek bir şey bulundurmamaya, böyle bir şey varsa gerekli önlemleri almaya dikkat etmelidir. Buna aykırı davranan kişi hem buradaki pozitif emri hem de 22:8’deki negatif emri ihlal etmiş olur.

Kendi kendisine lanet okuyan bir kişi bile buradaki emri çiğnemiş olur (*Talmud – Şevuot* 36a). Kişi kendi kendine şarta bağlı bir beddua bile etmemelidir. Örneğin *Talmud* Rabi Tarfon’un “Söylediğim doğru değilse tüm oğullarımı kaybedeyim” dediğini anlatır. Rabi Yeuda Anasi, Rabi Tarfon’un söyledikleri gerçekten doğru olmasına rağmen, hiçbir oğlunun hayatta kalmadığını, onun soyunun sadece bir kızı yoluyla devam ettiğini belirtir. Bu nedenle bir kişi, doğruluğundan emin olduğu bir şey hakkında başkasını temin etmek için, kendisine ya da bir başkasına şarta bağlı bir lanet bile okumamalıdır (*Meam Loez*).

İnsanın kendini koruması emri, pasuğun belirli bir kısmıyla sınırlıdır. Ancak pasuğun genel bağlamı dâhilinde, tüm Yahudiler’den, Yahudilik’in temeli olan Sinay dağında yaşanan muazzam olayı bir an için bile unutmamaları konusunda dikkatli olmaları istenmektedir.

Yahudi İnancının Temeli. Sforno kendi çizgisini (bkz. p. 6 açk.) takiben buradaki ifadeyi şöyle açıklar: “Size Tora’yı diğer ulusların gözünde bilge ve anlayış sahibi olduğunuzu kanıtlamak için kullanmanızı söylediysem de, çok dikkatli olun. Onlarla tartışmaya girerseniz, onların Tanrı’nın varlığını inkâr eden, ya da O’nun özelliklerini farklı bir şekilde açıklama girişiminde bulunan bilgelerinin sözde kanıtlarından etkilenmeyin. Zira sizin kesin ve net olarak bildiğiniz gerçekler, onların mantık yoluyla ürettiği felsefelerin hepsinden daha kuvvetlidir. Onların felsefeleri belki çok akla yakın

10 יִּיּוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּחַרְבַּ בְּאֶמֶר יְהוָה אֵלַי
 הִקְהַל-לִי אֶת-הָעָם וְאֲשַׁמְעֵם אֶת-דְּבָרֵי אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לִירְאָה אֹתִי
 כָּל-הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל-הָאָדָמָה וְאֶת-בְּנֵיהֶם יִלְמְדוּן:
 11 יֵא וְתִקְרְבוּן וְתַעֲמְדוּן תַּחַת הָהָר וְהָהָר בְּעֵר בְּאֵשׁ עַד-לֵב הַשָּׁמַיִם
 12 חֲשֹׁךְ עָנָן וְעָרְפֹל: יב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֲלֵיכֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל דְּבָרִים
 13 אֲתֶם שֹׁמְעִים וְתִמוּנָה אֵינְכֶם רֹאִים זִוְלָתִי קוֹל: יג וַיֵּגַד לָכֶם
 אֶת-בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת עֲשֹׂרַת הַדְּבָרִים וַיְכַתְּבֵם
 עַל-שְׁנֵי לַחֹת אֲבָנִים:

öğrenmiş bir çocuğun, Tora'yı bizzat Sinay dağında Tanrı tarafından alması gibi kabul edileceğini ima eder (*Talmud – Berahot* 21b; *Talmud – Kiduşin* 30a). Tora, Sinay dağında verilışinden bu yana babadan oğla, dededen toruna kopmayan bir zincirle sürekli aktarılagelmıştır ve bunun devamlılığını sağlayan aktarım süreci devam ettikçe, Sinay'daki olağanüstü olay canlılığını sürdürür.

10. Horev'de ... [gördüklerinden bahsediyor] – Krş. Raşi. Horev = Sinay (krş. Şemot 19:11).

Toprak üzerinde yaşadıkları tüm günler boyunca – “İleride günahları yüzünden Erets-Yisrael'den sürülseler bile, başka ulusların egemenliği altında kendilerini Tanrı korkusundan muaf tutmayı akıllarından bile geçirmesinler. Bu dünyanın toprağı üzerinde yaşadıkları sürece, Tanrı korkusunu kendilerine ve çocuklarına öğretmekle yükümlüdürler” (İbn Ezra).

Ben'den çekinmeyi öğrensinler – “Onlara sözlerimi duyurduğumda, Beni tanıyacaklar ve Ben'den çekinecekler” (bkz. Şemot 20:17). Tora'nın burada Tanrı korkusunu “öğrenmekten” bahsetmesi önemlidir. Tanrı korkusu, sadece öğrenim ve talimle elde edilebilen bir kavramdır (*Mesilat Yeşarim*). Tanrı korkusu bir manevi bilgi ve bir manevi yetenektir. Bu manevi ve ahlaki zanaat hakkındaki ilk ders, Bene-Yisrael'e bizzat Tanrı tarafından verilmiştir ve bundan sonra söylenenlerin hepsi bu dersi tanımlamaktadır. Tanrı sözlerini halkın gözlerine görünmeden duyurmuştur; Bene-Yisrael O'nu duymuşlardır, ama görmemişlerdir. Tanrı'nın görülmesi mümkün olmadığı için Kendisi'ni ses yoluyla bilmelerini sağlamış, Torası'nın sözleri yoluyla da Bene-Yisrael ile ebedi bir antlaşma yapmıştır. Tanrı'yı hiç görmese bile, O'nun daima karşısında

olduğunu bilen ve O'nun Sözleri'ni, O'nun İsteğı'ni her zaman dinleyen kişi, “Tanrı korkusuna sahip” kişidir (Hirsch).

11. Dağın eteğinde durmuştunuz – Şemot 19:17.

Gökyüzünün kalbine kadar – Bir deyim. Yani “görenlerin gözünde gökyüzünün ortalarına kadar” (İbn Ezra).

Sis – Bkz. Şemot 19:18. Saadya Gaon buradaki ifadeyi “*seni bulut ve sisin karanlığı sarmıştı*” şeklinde açıklar. Rambam bu ifadelerin aynı zamanda insanın Tanrı'nın gerçek niteliğini bilmesini engelleyen bir perdeyi simgelediğini kaydeder (*More Anevochim* 3:9).

12. Ateşin içinden – Bkz. Şemot 24:17, Yehezkel 1:27.

Sözcüklerin sesini duyuyordunuz – “Sadece sözcükleri duymadınız; sözcüklerin sesini duyudunuz. Yani tüm bunlar sadece beyninize gönderilen telepatik dalgalar değildi. Siz bunu işitme organınız olan kulağınızla duyudunuz. Tanrı'nın Sesi, fiziksel ses dalgaları olarak kulaklarınıza ulaştı” (Hirsch).

Suret – İbranice *Temuna*. Ya da “resim”.

13. Yapmanızı emrettiği antlaşmasını – Ya da “antlaşmanızı, [yani] yapmanızı emrettiği [mitsvaları]” (Hirsch).

Açıklamıştı – İbranice *Vayaged*. Bu fiil, bir şeyi, bilmeyen birine anlatma anlamı taşır (*Daat Mikra*; bkz. Şofetim 14:15). Örneğin *Pesah Agadasi*, henüz bilmedikleri şeylerin çocuklara anlatılmasında kullanılan metindir.

On Söz – Yani “On Emir”. Sinay'daki antlaşma (ö.a.), On Emir'in yanı sıra Şemot *Perek* 20-23'te yazılanları da içerir. Bkz. Şemot 24:2-3.

¹⁰ Horev’de Tanrın Aşem’in huzurunda durduğun, Tanrı’nın bana “Bana halkı topla ve sözlerimi onlara duyurayım. Böylece toprak üzerinde yaşadıkları tüm günler boyunca Ben’den çekinmeyi öğreysinler ve çocuklarına öğretsinler” dediği gün [gördüklerinden bahsediyorum].

¹¹ Yaklaşıp dağın eteğinde durmuştunuz. Dağ, gökyüzünün kalbine kadar [ulaşan bir] ateşle yanmaktaydı; karanlık, bulut, sis.

¹² Tanrı ateşin içinden size konuşmuştu. Sözcüklerin sesini duyuyordunuz, ama hiçbir suret görmüyordunuz – sadece ses.

¹³ Size, yapmanızı emrettiği antlaşmasını açıklamıştı – On Söz – ve onları iki taş levhaya yazmıştı.

unutma” uyarısını yaparak “hayatı korumakla” “unutkanlık” arasında bir paralellik kurmakta, böylece çok ciddi bir imada bulunmaktadır. Pasuk, Tora konusunda öğrendiklerini unutan kişiyi hayatı bir suç işlemiş addeder. Ancak insan unutkan bir canlıdır. Öyleyse sık görülen unutkanlık, nasıl bu kadar ağır bir karşılığı hak edebilir? Tora bu endişeyi gidermek için pasuğun devamında “*hayatının tüm günlerinde sakın kalbinden ayrılmasınlar*” demektedir – yani “unutkanlık, sadece Tora sözlerinin kalbinden ayrılmasına yol açacak şekilde fütursuz bir yaşam sürersen hayatı bir suç olarak kabul edilir”. Başka bir deyişle bir kişi, elinden geleni yapıyor, öğrenimini aksatmayıp sürekli tekrar ediyorsa, bildiklerini unutsa bile bu büyük bir sorun değildir. Ama eğer tembellik, ihmal, kayıtsızlık, Tora’ya aykırı bir yaşam gibi, bu bilgilerin “kalpten ayrılmasına” yol açacağı belli olan bir tavır söz konusuysa, Tora bir kişiyi bu unutkanlığa kastetmiş ve böylece hayatı bir suç işlemiş addetmektedir (Mişna – Pirke Avot 3:10; Talmud – Menahot 99b). Bu mantıklıdır da. Ne de olsa Yahudiler’i özel yapan tek şey Tora’dır; Tora’nın verilmesi de sürekli canlı tutulması gereken bir olaydır – ve bunu unutmak, kaybetmek, her şeyi temelinden sarsmak anlamına gelir. Bu duruma düşmüş kişi, Tora’nın ve Yahudilik’in esaslarını inkâr eder – ki bu, hem beden hem de ruhun bir anlamsızlık içine düşerek yok olmasına eşdeğerdir (Rabenu Behaye).

Hayatının tüm günlerinde – “Bu gerçekler her şeyin temelidir; bu nedenle onları sadece belirli bir yaş döneminde, manevi yücelme duyguları hissettiğin sınırlı zaman dilimlerinde kalbine yerleştirmen yeterli değil. Bunları *hayatının tüm günlerinde*, her nefesinde aklında tutmalısın ki kalbinden bir an için bile ayrılmayıp sana doğru yönde rehberlik edebilsinler” (Hirsch).

Çocuklarına ... bildir – “Olaya tanık olmamış olan çocuklarına bunu Tora’ya dayanan mantıklı açıklamalarla bildir ve bunu özümsemelerini sağla (Sforno). Bunlar senin için nasıl görmüş ve

tanık olmuş olduğun gerçeklerse, aynı şeyin çocukların için de olmasını sağla. Sadece ‘inancın’ yetmez – çocukların da bu gerçekleri ‘bilmelidirler’. Bilgilerini, bir tanığın gözleriyle gördüğü şeyleri aktardığı gibi tam bir katiyet ve güvenle aktar. Bu şekilde gözlerinle gördüklerin, senden sonraki tüm nesillerin için gerçek bilginin dayanak noktası olsun (Hirsch).”

Tora’nın alınışı tüm bir halk tarafından şahit olunmuş ve tüm bir halk tarafından aynı şekilde sonraki nesle aktarılmış bir gerçektir. Tarihi bir gerçeği gelecek nesillere aktarmanın tek kesin yolu da, bu gerçeğin tüm bir nesil tarafından gerek öğrenim gerekse aktif uygulama yoluyla bir sonraki nesle aktarılmasıdır. Bu nedenle Hahamlarımız çocuklarına ve torunlarına (s.a.) Tora öğretmiş bir kişinin, kendisinden sonra ebediyete kadar olan tüm nesillere Tora öğretmiş gibi sayıldığını belirtirler (Talmud – Kiduşin 30a). Buna göre pasuk “eğer çocuklarına öğretirsen, torunlarına da öğretmiş olursun” şeklinde anlaşılabilir (Hirsch).

Torunlarına – Tam çeviriyle “*çocuklarının çocuklarına*” ya da “*oğullarının oğullarına*”. Genel olarak bir babanın oğluna karşı Tora’ca belirlenmiş bazı yükümlülükleri vardır: Onu sünnet etmek [ya da birini bununla görevlendirmek], [eğer oğlu behorsa] ona *Pidyon Aben* yapmak, ona Tora öğretmek, onu uygun bir kızla evlendirmek, ona bir zanaat [ya da meslek] öğretmek [ve bazı görüşlere göre yüzmeyi öğretmek] (Talmud – Kiduşin 29a). Tora öğretme gerekliliği biraz ileride söylenecektir (6:7). Bu pasukta ise Tora, bir kişi için bu yükümlülüğün sadece çocukları için değil, torunları için de devam ettiğini belirtmektedir (a.k. 30a).

Tora sıradaki pasukta Sinay dağında Tanrı’nın Tora’yı Bizzat vermesinden bahsetmektedir. Çocuklara Tora öğretme yükümlülüğü ile Tora’nın Tanrı tarafından verilmesi birbiriyle ilişkilendirilmiştir. Bu da, büyükbabasından Tora

- 14 יָד וְאֵתִי צִוָּה יְהוָה בְּעֵת הַהוּא לֵלֶמֶד
- 15 אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים לַעֲשׂוֹתְכֶם אֹתָם בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אִתְּם עֲבָרִים
- 16 שָׁמָּה לָרְשָׁתָהּ: מִן וְנִשְׁמַרְתֶּם מֵאֵד לְנַפְשֵׁיכֶם כִּי לֹא רְאִיתֶם
- 17 כָּל־תְּמוּנָה בְּיוֹם דְּבַר יְהוָה אֲלֵיכֶם בְּחֹרֵב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ:
- 18 מִן פֶּן־תִּשְׁחַתּוּן וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנָת כָּל־סֶמֶל תְּבִנִית זָכָר אֵן
- 19 נִקְבָּה: יִי תְבִנִית כָּל־בְּהֵמָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ תְּבִנִית כָּל־צִפּוֹר כָּנָף
- 20 אֲשֶׁר תָּעוֹף בַּשָּׁמַיִם: יִי תְבִנִית כָּל־רֶמֶשׂ בָּאֲדָמָה תְּבִנִית כָּל־דָּגָה
- 21 אֲשֶׁר־בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאֶרֶץ:

olarak uyarı da “canlarınızı fazlasıyla koruyun” şeklinde yapılmaktadır (Hirsch).

Alternatif olarak, “onları canlarınızı korur gibi fazlasıyla koruyun” (*Daat Mikra*).

Bağlamdan bağımsız değerlendirildiğinde bu sözler bir insanın kendisini tehlikelerden korumakla yükümlü olduğunu da vurgulamaktadır. Bilgi için bkz. p. 9 açık.

Çünkü – Bu pasukta başlayıp sıradaki pasuklarda devam eden cümle devrik yapıdadır ve anlamı şöyledir: “Canlarınızı fazlasıyla koruyun, sakın yozlaşıp kendinize heykeller yapmayın, çünkü Horev’de hiçbir suret görmemiştiniz” (Rabi David Tsvi Hoffman; *Daat Mikra*).

Hiçbir suret görmemiştiniz – “Dolayısıyla Tanrı’yı temsil etme bahanesiyle kendinize yapabileceğiniz herhangi bir suret veya heykel yok. Bu nedenle yozlaşıp kendinize Tanrı’yı simgeleyen hiçbir sembol, heykel ya da suret yapmayın (Rabenu Behaye). Zira böyle bir şey yapmanız, her türlü kavrayışın ötesinde olan Tanrı’yı inkârla eşdeğerdir (Hirsch)”.

16. Yozlaşıp – Tam çeviriyle “bozup, yozlaştırıp, çarpıtıp”. Yani “gerçeği ya da yolunuzu çarpıtıp” (İbn Ezra).

Simgenin – İbranice *Semel*. Bkz. Yehezkel 8:3, Divre Ayamim II 33:7. Ya da “şeklin” (Raşi). Alternatif olarak “görünür şekil” (*Hotem Tohnit*), “dört yana sahip şekil” (Malbim). Kastedilen, bir

şeyi herhangi bir yolla, hatta hayalde, fiziksel bir şekil olarak resmetmektir (Hirsch). Tanrı’yi örneğin “sakallı bir dede” gibi resmetmek ya da sadece hayal etmek bile bu sınıftadır.

Putperest uluslar, herhangi bir varlığın mevcudiyetinin, ezelde var olan bir kaynaktan geldiğine inanırlar ve bu kaynaktan kendilerine bazı yararlar elde edebilme ümidiyle, onu simgelemek için, onu var etmiş olduğuna inandıkları varlığın heykelini yapıp ona taparlardı (Sforno). Tora böyle bir şeyin yapılmasını kesin bir dille yasaklamaktadır; zira “her şeyi” yaratan Tanrı’dır. Diğer “ilahlar” (!) ise “görmeyen, duymayan, yemeyen ve koklamayan ağaç ve taş” parçalarıdır (p. 29).

Erkek ya da kadının – Yani bir insanın.

17. Kanatlı kuşun – Buradaki “kuş”, Kaşer kuşları, “kanatlı” ise [çekirgeler dâhil] diğer tüm kanatlıları tanımlar (*Talmud – Hulin* 139b).

18. Yer [seviyesinin] altında – Krş. Şemot 20:4.

¹⁴ O zaman Tanrı bana, onu miras edinmek üzere oraya geçmekte olduğunuz Ülke’de yapmanız için size hükümler ve kanunlar öğretmemi emretmişti.

¹⁵ Canlarınızı fazlasıyla koruyun – çünkü Tanrı’nın size Horev’de ateşin içinden konuştuğu günde, hiçbir suret görmemiştiniz – ¹⁶ sakın yozlaşıp kendinize herhangi bir simgenin suretinde heykel yapmayın – [ister] bir erkek ya da kadının sureti,

¹⁷ [ister] yeryüzündeki her türlü hayvanın sureti, [ister] gökyüzünde uçan her türlü kanatlı kuşun sureti,

¹⁸ [ister] toprakta sürünen herhangi bir [canlının] sureti, [isterse de] yer [seviyesinin] altındaki sulara [yaşayan] herhangi bir balık türünün sureti [olsun – hepsi yasaktır].

Malbim’e göre ise Tora’nın tümünden bahsedilmektedir. Zaten Saadya Gaon, sistematik bir şekilde, On Emir’in, Tora’nın tüm emirlerini ana hatlarıyla bünyesinde barındırdığını kanıtlar. Dolayısıyla buradaki ifade “antlaşmanın özü olan On Emir” anlamına gelir (Hirsch).

İki taş levhaya – Bkz. Şemot 31:18.

Yazmıştı – “Canlı Sözleri yoluyla Kendisi’ni size tanıttı; daha sonra bu sözleri taş levhalara yazıp, Kendisi’ni size tanıtmış olduğu gerçeğinin fiziksel ve ebedi bir kanıtı olarak elinize teslim etti” (Hirsch).

14. Geçmekte olduğunuz – “Geçmek üzere olduğunuz”.

Ülke’de yapmanız için – Tora burada mitsvaların sadece Erets-Yisrael için bağlayıcı olduğunu söylemekte değildir; zaten Tora’yı unutmamak emredildiğine ve unutmamanın etkili yolu uygulama olduğuna göre, sürgün dönemlerinde Tora’nın uygulanmaması düşünülemez. Tora burada sadece ideal durumdan bahsetmektedir. Yahudiler’in ideal durumu Erets-Yisrael’de Tora kuralları dâhilinde bir yaşam sürmektir (Rabenu Behaye). Sürgün bu ideale uygun yaşamamanın sonucunda gelen bir cezadır. Dolayısıyla sürgünde Tora’yı uygulamamak düşünülemediği gibi, aksine bu durumu tamir etmek için daha da şevkli bir öğrenim ve uygulama şarttır.

Alternatif olarak burada, önceki pasukta sözü geçen On Emir’e ek olarak, özellikle Erets-Yisrael’i ilgilendiren mitsvalardan bahsediliyor olabilir (Malbim).

Öğretmemi emretmişti – “On Emir’i [ya da en azından ilk ikisini (bkz. Şemot Perek 20 açk., On Emir k.b.)] ateşin içinde Bizzat Tanrı’dan duyduunuz – hepiniz. Ancak daha sonra ölmekten korkarak bana başvurdunuz ve artık peygamber-

liğime ebediyen güvendiğiniz için (krş. Şemot 19:9) diğer tüm mitsvaları benim aracılığımla almak istediniz (Şemot 20:16). Böylece On Emir haricindeki tüm emirleri Tanrı bana öğretti ve bunları size öğretmemi emretti” (Ramban; Raşbam; Rabenu Behaye).

Moşe burada özellikle “*Tora Şebeal Pe* – Sözlü Tora”dan bahsetmektedir (*Talmud – Nedarim* 37a; Raşi). Moşe Yazılı Tora’dan bahsediyor olsaydı, sadece bunu Tanrı’nın vermesinden bahsetmesi yeterli olurdu. Yazılı metin herkese açık olduğuna göre “öğretilmesine” gerek yoktur. Ama Moşe burada “öğretmekten” bahsettiğine göre, konu Sözlü Tora’dır (*Gur Arye; Maskil Ledavid*). Bu da önceki pasukta sözü geçen antlaşmanın bir parçasıdır; zira Sözlü Tora olmadığı takdirde Yazılı Tora’yı doğru biçimde anlamak mümkün değildir.

15. Canlarınızı fazlasıyla koruyun – Tam çeviriyle “*canlarınıza fazlasıyla korunun*”. Yani “canlarınız için kendinizi fazlasıyla koruyun”. Gözlere görünmeyen Tek Tanrı’nın duyuların kavrayabildiğinin ötesinde olmasına rağmen yine de gerçek bir mevcudiyete sahip olduğuna dair kesin güvenin saflığını korumak gerekir. Bu nedenle bu bilinci, Tanrı’yı ne şekilde olursa olsun fiziksel mevcudiyete sahip varlıklar çerçevesine sokma suretiyle bulanıklaştırmama yönünde bir uyarı söz konusudur (Hirsch). Bu uyarıya gerek vardır; zira halkın, duyduğu Ses’i fiziksel bir kaynağın ürettiği yanılgısına düşme tehlikesi mevcuttur (Ramban).

Tanrı’dan başka, gözlere görünmeyen ve duyularla algılanamayan, ama buna rağmen mevcudiyetinden emin olduğumuz tek bir varlık vardır: Canımız. Dolayısıyla can, Tanrı’nın gerçekliğini kesin olarak kavrayabilme yetisine sahiptir. Böylece kendi canımızın varlığını bildiğimiz gibi, Tanrı’nın varlığını da biliriz. Buna bağlı

- יט וּפְנֵי-תֵשָׁא עֵינֶיךָ הַשְׁמִימָה וְרָאִיתָ
 אֶת-הַשֶּׁמֶשׁ וְאֶת-הַיָּרֵחַ וְאֶת-הַכּוֹכָבִים כֹּל צָבָא הַשָּׁמַיִם וְנִדְחָתָה
 וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וְעִבַדְתָּם אֲשֶׁר חָלַק יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֹתָם לְכֹל
 הָעַמִּים תַּחַת כָּל-הַשָּׁמַיִם: כ וְאַתָּכֶם לָקַח יְהוָה וַיּוֹצֵא אֶתְכֶם מִכּוּר
 הַבְּרָזָל מִמִּצְרַיִם לְהִיּוֹת לוֹ לְעַם נִחְלָה כִּיּוֹם הַזֶּה: כא וַיַּהֲרֹה
 הַתְּאֵנִי-בִי עַל-דְּבָרֶיכֶם וַיִּשְׁבַּע לְבַלְתִּי עֲבָרִי אֶת-הַיָּרֵדָן
 וּלְבַלְתִּי-בֹא אֶל-הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נִחְלָה:

onlar için böyle bir açık kapı bırakmamıştır (Talmud – Avoda Zara 55a; Raši).

Burada söylenenler, önceki pasuklarda verilen, herhangi bir canlının heykelini yapıp ona tapma yasasıyla bağlantılıdır. Putperestler gök cisimlerini simgeleme amacıyla çeşitli hayvan heykelleri yapıp bunlara ibadet ederlerdi. Bazıları ise sabah rastladıkları ilk hayvana taparlar, akrep burcunun bu hayvana iyilik ya da kötülük yapmak üzere güç vereceğine inanırlardı (Rabenu Behaye; Meam Loetz).

Sforno gök cisimlerinin mevcut düzeninin tüm halklar için Tanrı'yı keşfetme yönünde bir fırsat teşkil ettiğini belirtir: “Onları, dünyanın çeşitli bölgelerine ve bu bölgelerde yaşayan halklarına denk gelecek şekilde, uygun bir düzene soktu. Bu gözle görülür düzen, putperestlik hatasına düşenlerin düşüncelerinin aksine, kesin olarak, Kendisi tarafından belirlenmiş bir amaca yönelik bu düzeni sağlayan Bir Düzenleyici'nin varlığına işaret eder – ki bu Düzenleyici tüm bunları, Kendince bilinen niyete bağlı olarak yaratıp bu şekilde düzenlemiştir; bu böyle olmalıdır, zira tüm bunların rastlantıyla bu hale gelmiş olması mümkün değildir.”

20. Sizi ise Tanrı [Bizzat] Aldı – “Siz Tanrı'nın payısınız (Ramban; bkz. 32:9). Tanrı sizi, O'nun yollarında yürümeniz ve O'na yapışmanız için Kendine aldı. Bu nedenle diğer halklardan farklı olarak gözlerinizi gökyüzü topluluğuna çevirmenize gerek yok (Sforno). Kendi üzerinize herhangi bir meleğ ya da Tanrı'nın bir “yardımcısı”nı efendi olarak atamayın; zira sizi Mısır'dan, demir potadan Bizzat O çıkardı ve bunu yaparken Mısır'ın temsilci meleğini (bkz. Şemot 14:30 açk.), onların ilah saydıkları putları da yok etti (bkz. Bamidbar 33:4). [Dahası, tüm burçların ve yıldızların güçsüzlüğünü kanıtlarcasına, bunu

tam olarak da Mısırlılar'ın tapındığı koç burcuna denk gelen Nisan ayında yaptı.] Hepsi O'nun payı olmanız ve tüm uluslar içinde O'nun Adına Özel Hazine (Şemot 19:5) olmanız için (Ramban).”

Demir potadan – Demir pota, altının arıtılmasında kullanılır. Mısır esareti, bir altın kütesinin demir potada arıtılmasına benzetilmektedir (Raši). Tanrı'nın Bene-Yisrael'i böylesi ağır ve acımasız bir esarete maruz bırakmasının amacı, onları alçak düzeyli dürtülerden, hatta içlerindeki değersiz kişilerden arındırmaktır. Tanrı, Yisrael'in, sürgünün zorlukları olmaksızın büyük ve kalabalık bir ulus olmasına izin verseydi, Bene-Yisrael, doğal ve alışkın oldukları arzularına birçok kısıtlama getiren Tora'yı istekle kabul etmeyeceklerdi (Aktav Veakabala). Bene-Yisrael Mısır'da büyük acılar çekmiştir, ama oradan özel bir halk olarak dışarı çıkmıştır.

21-24. Moşe Erets-Yisrael'e giremeyeceğini tekrar hatırlatmaktadır: “Tanrı bana öfkeleniği için sizinle gelmeyeceğim; bu nedenle şimdi benden Tora'yı iyice öğrenin ve oraya geldiğinizde de benim olmadığım bir ortamda size öğrettiklerimi ve Sinay'da gördüklerinizi unutmayın. Tora'yı şimdi iyice öğrenin ki, bensiz bir yaşama hazır olabilesiniz” (Ramban; krş. Sforno; krş. 31:29).

21. [Biliyorsunuz ki] – Moşe halkla birlikte Erets-Yisrael'e giremeyeceğini bir kez daha hatırlatarak, onun yokluğunda burada bahsettiği putperestlik günahına kapılmamaları konusunda uyarıda bulunmaktadır.

Sözleriniz dolayısıyla – Targum Onkelos. “Beni Erets-Yisrael'e girmekten men eden olay, su eksikliği yüzünden yaptığınız şikâyet sonucunda gelişti.” Alternatif olarak “sizin yüzünüzden” (Raši). **Bana öfkelenmişti** – Moşe'nin bunu burada tekrar hatırlatması, önceki pasuklarda putperestlik

¹⁹ Ve sakın, gözlerini gökyüzüne doğru kaldırıp, güneşi, ayı ve yıldızları – tüm gökyüzü topluluğunu – görünce etki altında kalıp onlara eğilme ve ibadet etme. [Tüm bu gök cisimlerini] Tanrın Aşem gökyüzünün tümü altındaki bütün halklara bölüştürdü.

²⁰ Sizi ise Tanrı [Bizzat] aldı; bugün olduğu şekilde Kendisi'ne miras halk olmanız için sizi demir potadan – Mısır'dan – çıkardı.

²¹ [Biliyorsunuz ki] Tanrı sözleriniz dolayısıyla bana öfkelenmiş, Yarden'i geçmeyeceğime ve Tanrın Aşem'in sana mülk olarak vermekte olduğu iyi Ülke'ye girmeyeceğime yemin etmişti.

19. Tüm gökyüzü topluluğunu – Tam çeviriyle “tüm gökyüzü ordusunu”. Tora p. 16-18'de Tanrı'yı herhangi bir canlının şekliyle temsil etmeyi yasaklamıştır. Burada ise [cansız olan] gök cisimlerini birer ilah sayıp onlara ibadet etmeyi – ki bu, putperestliğin çıkış noktasıdır (bkz. Bereşit 4:26 açık.) – yasaklamaktadır. Güneş, ay ve yıldızlar, tüm gezegenler, her ne kadar büyüklük ve ışık gücü, yörünge ve uzaklık olarak çeşitlilik gösterebilirler de, düşüncesini çalıştıran bir kişi için bunlar bir “ordu” oluşturur – Tanrı'nın yönetimi ve komutası altında olup, O'nun söylediğini harfiyen yerine getiren bir ordu. Ama düşünceyi çalıştırmayan – yani sadece duyularla yetinip, insanın manevi yönünü kullanmayan – bir kişi, tüm bu cisimlerin kendi başlarına buyruk birer güç kaynağı olduğunu ve kendisinin de onlara tabi olduğunu düşünme hatasına düşebilir. Onların önünde eğilebilir ve onların farazi şefkatini elde etmek için onlara tapabilir. Ama Tora, insanlardan “düşüncelerini” işletmelerini istemektedir (Hirsch).

Gerçekte Avraam Avinu da, çocukken, Tanrı'nın varlığını gök cisimleri hakkında derin düşüncelere dalma suretiyle keşfetmiştir. Başta güneşin tanrı olabileceğini düşünmüş, ancak gece olunca onun yerini alan ayın daha güçlü olma olasılığı doğmuştur. Fakat sabah olup güneş geri gelince, Avraam, hem ayı hem de güneşi yaratmış olan ve onların hareketlerini kontrol altında tutan bir Tanrı'nın mevcut olması gerektiği sonucuna varmıştır (Midraş).

Etki altında kalıp – Çeviri serbesttir. Tam çeviriyle “itilip”. Yani “mevcut konumundan, doğru yolundan itilip, inancını kaybetme”.

Bütün halklara bölüştürdü – Basit anlamda bundan kasıt “tüm halklara ışık vermeleri için bölüştürdü” şeklindedir (Talmud – Megila 9b; Raşi; Raşbam). Aslında bu gök cisimleri şüphesiz Bene-Yisrael için de ışık sağlamaktadır. Ancak bu geçici bir durumdur; zira tarihin nihayetinde Yisrael'e ışığı Bizzat Tanrı verecektir. Pasukta söylendiği gibi: “Bundan böyle senin için gündüzleri

güneş ışık olmayacak, ayın halesi de sana ışık vermeyecek; [bunlara ihtiyacın olmayacak; onların yerine] Aşem sana ebedi ışık olacak, Tanrın [ışık verecek sana] güzelliğin için” (Yeşayau 60:19 – bkz. Aftarat Ki Tavo). Ve bu olduğu zaman gök cisimleri, tümüyle sadece diğer halklara ışık vermek üzere ayrılmış olacaktır (Gur Arye).

İleri düzeyde ise Moşe burada Bene-Yisrael haricindeki diğer halkların burçların etkisi altında olduğunu söylemektedir. Tanrı sadece Bene-Yisrael'e doğrudan nezaret eder (s.p.); diğer uluslara ise onları yöneten temsilci melekler atamıştır (bkz. 20:5 açık., Savaştan ölüp de k.b.). Bu meleklerin her biri belirli bir yıldız ya da takımyıldızın kontrolünü elinde tutar – ki bu gök cisimleri de [başka bir deyişle, onları yöneten melekler] diğer ulusları etkileyen burçlar ve doğa kuvvetleridir (krş. Ramban). Tanrı bu gök cisimlerini diğer uluslara “bölüştürmüştür” – ama bu, bunları onlara birer “ilah” olarak atadığı anlamına gelmekte değildir. Nitekim tüm insanlık için geçerli olan Noah'ın Soyuna İçin Yedi Mitsva dâhilinde dünyadaki her bir ulus için putperestlik ciddi bir yasaktır [dahası eğer Tanrı gök cisimlerini “ilah” olarak atamış olsaydı, pasuğun “onları halklara bölüştürdü” değil, “halkları onlara bölüştürdü” demesi gerekirdi. “Onları halklara bölüştürdü” denmesi, bu gök cisimlerinin halkların “hizmetinde” olduğunu gösterir (Hirsch)]. Yine de Tanrı, Bene-Yisrael için yaptığından farklı olarak diğer ulusların, burçların etkisini yanlış yorumlayarak onları ve onları yöneten melekleri birer ilah olarak kabul etmelerini engelleyecek bir şey yapmamıştır. Moşe Tanrı'nın bu gök cisimlerini diğer halklara “bölüştürdüğünü” ya da “ayırıldığını” söyleyerek bunu kastetmektedir (Rabi Yeuda Leib Kagan; krş. Rabenu Behaye). Kullandığı “**Halak** – Bölüştürmek” sözcüğü aynı zamanda “**İhlak** – Kaymak” fiiliyle aynı köktür. Başka bir deyişle, Tanrı diğer uluslar için, burçların etkisini “bağımsız ilahlar” olarak yorumlama suretiyle “kayıp düşme”, yani hata etme olasılığını açık bırakmış, ama Bene-Yisrael'e Bizzat seslenip Kendisi'ni tüm halka göstererek,

- 22 כִּי אֲנֹכִי מֵת בְּאֶרֶץ הַזֹּאת אֵינֶנִּי עֹבֵר אֶת־הִירְדֵּן וְאַתֶּם
 23 עֹבְרִים וִירְשָׁתֶם אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת: כִּי הִשְׁמַרְנוּ לָכֶם
 פֶּן־תִּשְׁכַּחוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּכֶם וַעֲשִׂיתֶם
 24 לָכֶם פֶּסֶל תַּמוּנָת כָּל אֲשֶׁר צִוָּךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: כִּי יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכֵלָה הוּא אֵל קָנָא:

ancak Tanrı ateş değildir; sadece burada Tanrı'nın putperestlik karşısında kullanacağı yok etme gücü hakkında insanların anlayacağı türde bir benzetme yapılmaktadır (bkz. s.a.). Benzer şekilde “Tanrı’nın cezası, yakıcı bir ateştir” (Saadya Gaon). “Nasıl ateş, yoluna gelen her şeyi yakıp yok ederse, benzer şekilde Tanrı’nın yanında diğer her şey hükümsüzdür” (Hirsch).

[Yegâneliğinden] Ödün vermeyen – Tam çeviriyle “*kıskanç*”. Ancak Tanrı için böyle bir tabiri kullanmak yersizdir. Bu sözlerle Tanrı’nın, Kendisi’ne ve sadece Kendisi’ne ait olan “Tanrı” özelliğini başka nesne ya da kuvvetlere yakıştırmaya karşısındaki ödün vermezliği tanımlanmaktadır [tıpkı bir kadının, tüm adalet ölçütlerine göre sadece kocasına yöneltmesi gereken sadakatine aykırı davranarak zina işlemesi karşısında kocanın hissedeceği hiddet gibi] (Sforno; krş. Bamidbar 5:11 v.d.). Tanrı, Kendisi’ni başkalarıyla değiş tokuş edip putperestliğe kayan kişilere karşı Sert Yargı Niteliği’ni tam bir katiyetle ön plana çıkaracak, sözün gelişi, bunu ödetmek için ateşli (ö.a.) bir şevk ve kararlılıkla hareket ederek ne kök ne dal bırakacaktır (İbn Ezra; krş. Ramban). Kısacası buradaki “[*yakıp*] tüketen bir ateş” ifadesi sadece bir benzetmedir ve bu benzetme de özellikle putperestlik karşısındaki sert tavrı belirtir (Rabenu Behaye). Daha geniş açıklama için bkz. Şemot 20:5 açık.

Yabancı bir filozof Raban Gamliel’e sorar: “Toranız’da Tanrı’nın kıskanç bir Tanrı ve tüketici bir ateş olduğu yazılı. Öyleyse neden kıskançlığını putlardan değil de onlara tapanlardan çıkarıyor?” Raban Gamliel şöyle cevap verir: “Sana bunu bir örnekle açıklayayım. Bir kralın oğlu bir köpek yetiştirip o köpeğe kendi babasının ismini verirse, bu kral kime kızar? Köpeğe mi, yoksa oğluna mı? Elbette oğluna!” (Talmud – Avoda Zara 57b).

25-29. Suç ve Ceza. Moşe önceki pasuklarda Tanrı’nın, putperestliğe karşı kesinlikle tahammül göstermeyeceğini söyledikten sonra, şimdi ileride böyle bir durum olduğunda halkın başına gelecekleri açıklamaktadır (İbn Ezra).

²² Ben bu topraklarda ölüp Yarden'i geçmeyeceğim, ama siz geçip bu iyi Ülke'yi miras alacağınız için,

²³ kendinizi koruyun; sakın Tanrınız Aşem'in sizinle yapmış olduğu Antlaşması'nı unutup, kendinize, Tanrın Aşem'in sana [yapmamayı] emrettiği herhangi bir şeyin suretinde heykel yapmayın.

²⁴ Zira Tanrın Aşem, [yakıp] tüketen bir ateş [gibidir – yegâneliğinden] ödün vermeyen Tanrı'dır.

hakkında söyledikleriyle bağlantılı olabilir: "Bakın Tanrı beni nispeten küçük bir olay için nasıl sertçe cezalandırdı. Öyleyse putperestlik durumunda nasıl bir tepki vereceğini varın siz düşünün" (*Meam Loez*). Ya da "Putperestlerin bu hale gelişine sebep olan, Tanrı'ya doğrudan başvurmanın saygısızlık olduğu, bu nedenle araçlara ihtiyaç duyulduğu düşüncesi idi. Oysa bu yanlış bir düşünce. Kaldı ki ben basit bir şey için ağır bir ceza görmekte olsam da, siz bir ulus olarak birçok ciddi hataya düşmenize rağmen Tanrı sizi yine de affetti. Siz Tanrı'nın çocukları (14:1); bu nedenle O'na ulaşmak için aracı niteliğinde şekiller ya da heykellere ihtiyacınız yok" (a.k.).

22. Bu topraklarda ölüp – "Ben bile – ki Tanrı ile aranızdaki teması sağladım – ben bile kendisine ibadet edilecek bir sembol değil, bir faniyim. Bakın, Erets-Yisrael'e girmemi bile sağlayacak gücüm yok. Burada, Ülke'nin dışında öleceğim" (a.k.).

Yarden'i geçmeyeceğim – Yani "Yarden'i geçmeyeceğim için". Moşe pasuğun başında "Bu topraklarda öleceğim" dediğine göre Yarden'i geçmeyeceği açık değil midir? Ama Moşe "hiçbir şekilde geçmeyeceğim" demektedir: "Kemiklerim bile geçmeyecek" (*Sifre, Pinehas* 135; Raşi).

Yaakov Avinu Mısır'da ölmüş olmasına rağmen bedeni bir bütün halinde Erets-Yisrael'e girmiştir. Yosef de Mısır'da ölmüş, bedeni bir bütün olarak girmemesine rağmen, en azından kemikleri Ülke'de gömülmüştür. Ama Moşe'nin kemikleri bile Erets-Yisrael'e girememiştir. Tanrı bu kararı o neslin çölde ölüp kemikleri Erets-Yisrael'e giremeyen mensuplarının, ayrıca nesiller boyunca Erets-Yisrael'de gömülemediği olan tüm Yahudiler'in onuruna vermiştir. Tüm bu kişilerin ruhları son Kurtuluş zamanını beklemektedir. O zaman, ölümlerin dirilişi sırasında onların bedenleri de Moşe'nin sayesinde, onun Erets-Yisrael'in dışında kalmış

bedeniyle birlikte canlanacaktır (3:26, Rabenu Behaye o.a.).

23. Yapmış olduğu – Tam çeviriyle "kesmiş olduğu". İbranice'de antlaşma için "kesme" terimi kullanılır. Bu, yapılan antlaşmanın kesinliğini ve geri dönülmez oluşunu belirtir.

[Yapmamayı] Emrettiği – Tora sadece "emrettiği" demektedir. Ama Tanrı herhangi bir şeyin suretinde heykel yapmayı emretmediği gibi bunu kesin bir dille yasaklamıştır. Dolayısıyla basit anlamda burada Moşe "Tanrı'nın sana yapmamayı emrettiği..." demektedir (Raşi; Ramban; Rabenu Behaye). Alternatif olarak burada Tanrı'nın yapılmasını gerçekten de "emretmiş" olduğu *Keruvim* heykellerinden bahsediliyor olabilir. Hatırlanacağı üzere Aron *Aberit*'in kapağının üstünde iki tane *Keruvim* heykeli vardır (bkz. Şemot 25:18). Böyle heykellerin varlığı insanları hataya sürükleyebileceğinden Moşe burada önemli bir uyarıda bulunmaktadır: "Söz konusu heykelleri sadece Tanrı'nın emretmiş olduğu kurallar dâhilinde – yani sadece *Bet-Amikdaş*'la ilgili olarak ve sadece orada yapabilirsin. Bunun ötesinde, başka bir yerde *Keruvim* heykeli bile yaparsan, bu putperestlik olacaktır" (Rabenu Behaye).

Bir başka alternatif de, ifadeyi "sakın Tanrınız Aşem'in sizinle yapmış olduğu [ve] Tanrın Aşem'in sana emrettiği Antlaşması'nı unutup kendinize herhangi bir şeyin suretinde heykel yapmayın" şeklinde anlamaktır. Moşe'nin konuşmasında sık görüldüğü şekilde burada da tekil ve çoğul yapı iç içe kullanılmıştır (Hirsch).

Antlaşması'nı unutup – "Antlaşma'yı unutmak" unutkanlık değil, Antlaşma'yı göz ardı ve ihmal etmektir; zira antlaşma gerçekte hiçbir zaman unutulmayacaktır (Hirsch).

24. Ateş [gibidir] – İbn Ezra; *Hizkuni*. Bene-Yisrael Sinay dağında büyük bir ateş görmüşlerdir;

פ כִּי־תוֹלִיד בָּנִים וּבָנִי

בָּנִים וְנוֹשְׁנֶתָם בְּאֶרֶץ וְהִשְׁחָתָם וְעָשִׂיתָם פָּסֵל תִּמְנוֹנָת כָּל וְעָשִׂיתָם

הָרַע בְּעֵינֵי־הָהָה אֱלֹהֶיךָ לְהַכְעִיסוֹ:

içermekte gibidir. Tanrı yardımseverse kötülüğü getirmek için neden acele etsin? Ama yukarıda yazılanlar bunun cevabıdır. Tanrı büyük felaketin önüne geçmek için, daha küçük bir felaketi getirmekte aceleci davranmıştır (*Talmud – Gitin* 88a; *Talmud – Sanedrin* 38a; Raşi).

Bu yazılanlara göre, pasuktaki ifade şöyle açıklanabilir: “Eğer günahkâr tutumunuz Ülke’de **Venošantem** [=852] yıl dolana kadar sürerse, artık kati olarak imha edilmeyi hak etmiş olacaksınız. Ama Tanrı merhametli olduğu için, sizin günah limitinizi sonuna kadar doldurmanıza meydan vermeden, sizi, çok ağır olan, ama şüphesiz, imha edilmenin yanında hafif kalan sürgün ve yıkım cezasıyla cezalandırarak tam bir yok oluştan kurtaracak.”

Kötü olanı yapıp – Bu sözlerin öncesinde put imalatından bahsedildiğine göre, burada başta cinsel ahlaksızlık ve cinayet gibi diğer üst düzey günahlar olmak üzere diğer günahlardan söz edilmektedir (İbn Ezra). Alternatif olarak önce putların yapımından, şimdi de onlara tapınmaktan bahsediliyor olabilir.

Moşe’nin burada, koşullu değil de kesin bir ifade kullanması dikkat çekicidir. Moşe “eğer heykeller yaparsanız... eğer Tanrı’nın Gözü’nde kötü olanı yaparsınız” değil, “*yapacaksınız*” demektedir. Böylece Moşe bu sözleriyle hem gelecekte Bene-Yisrael’in bu ciddi günahları işleyecek olduğu konusunda kehanette bulunmakta, hem de bu olduğu zaman başlarına nelerin geleceğini bildirmektedir. Moşe’nin bu sözleri Bene-Yisrael’i böyle davranmaya mecbur kılmakta değildir; ama yine de bu bir kehanettir ve Bene-Yisrael tarihin akışı içinde bu büyük düşüşü yaşayacaktır (Ramban). Moşe bu sürecin kendi ölümünden sonra başlayacağını da söylemiştir (bkz. 31.29 ve o.a.). [Bir görüşe göre ise tam çeviriyle “*ve yozlaşacaksınız*” ifadesindeki “*ve*” sözcüğü “eğer” anlamında değerlendirilebilir – ki bu durumda şarta bağlı bir ifade söz konusudur (*Anıkma; Daat Mikra*)]. Söz konusu düşüş, Yeşua’nın ve bu nesildeki, Tanrı’nın mucizelerine bizzat şahit olmuş olan ileri gelenlerin ölümünden sonra başlamıştır (bkz. Şofetim 2:7. Ayrıca bkz. Şofetim 2:10-12).

Bu pasuktaki açık ve kapalı kehanetler, Tanrı’nın Bene-Yisrael’i “hiçbir zaman” Kendi Halkı olma statüsünden atmayacağını kanıtlamaktadır. Tanrı tüm geleceği bildiğine göre, Bene-Yisrael’in bu ağır günahları işleyecekleri bir dönemin geleceğini de pek tabii bilmektedir. Ama buna rağmen onları Kendi Halkı olarak seçmekten geri kalmamıştır. Bu da Yahudiler’in artık Tanrı tarafından reddedildiklerini ve Tanrı’nın onları başkalarıyla değiş-tokuş ettiğini ileri süren başka inançları çürüten bir noktadır. Tanrı, Bene-Yisrael ile olan antlaşmasını tüm nesillerde olacakları bile yapmış olduğuna göre, bu antlaşmanın ebedi ve değişmez olduğuna şüphe yoktur. Bene-Yisrael günah işledikleri zaman uygun biçimde, hatta olası en ağır şekilde cezalandırılacaklardır – ama Tanrı onları hiçbir zaman tamamen terk etmeyecek (bkz. p. 31), tamamen yok olmayı hak edecek düzeye düşmelerine izin veremeyecektir.

O’nu kızdıracaksınız – “O’nu kızdırmak için” ya da “O’nu kızdıracak şekilde”. Dolayısıyla ifade iki şekilde anlaşılabilir: “O’nu kızdırmayı kasten amaçlayacaksınız” veya “gösterdiğiniz kötü davranışlar, otomatik olarak O’nun kızmasına neden olacak”.

Sforno’ya göre burada kasıt söz konusudur: “*Şehina*’nın Yisrael’den uzaklaşmasına neden olacak şekilde... Dünyanın diğer ulusları gibi olup, Mübarek Tanrı’nın Torası’na ve emirlerine tabi olmama amacıyla...”.

“Tarihinizin başında Tanrı size duyularla algılabileceğin üzerinde bir deneyim yaşatarak, hem sizi hem de dünyayı aslında Tek Bir Güç’ün – Tanrı’nın – taşıdığını gösterdi. Ama aradan geçen zaman, Ülke’deki rahat yaşam, kalbinizdeki bu bilinci gittikçe zayıflatacak ve sonuçta her şeyi fiziksel dünyaya göre değerlendirmeye başlayarak, tüm başarılarınızı kendinize ve üzerinde yaşadığınız toprağa bağlayacaksınız. Artık yaşamı maddiyat ve fiziksel zevke göre değerlendirmeye başlayacaksınız ve devamında, duyuşal zevkleri kontrol altına alma yönündeki mitsvaları nedeniyle, Tanrı’yı, yaşam sevinci bahşeden değil, aksine bu neşeyi engelleyen bir etken olarak görerek, hayatınızı kurtarmak (!) için tek çarenin

[8. Tanrı'ya Sadakat]

²⁵ Ülke'de çocuk ve torun sahibi olup sağlam bir şekilde yerleştiğiniz zaman yozlaşıp her türlü şeyin suretinde heykeller yapacak, Tanrın Aşem'in Gözü'nde kötü olanı yapıp O'nu kızdıracaksınız.

25. Ülke'de – Bu sözcük çeviride “*çocuk ve torun sahibi olup*” sözlerinden sonraya da yerleştirilebilir.

Çocuk ve torun – Tam çeviriyle “*çocuklar ve torunlar*”. Aslında Moşe bu bölümde sözünü ettiği manevi düşüşün hemen olacağı düşüncesinde değildir. Zaten bu nesil birçok mucizeye bizzat tanık olduğu için bu tehlike olasılığı onlar için önemsiz düzeydedir. Ancak Ülke'de zaman geçip nesiller değiştikçe, bir alışkanlık, körelme ve gevşeme olması beklenir bir durumdur. Dolayısıyla Erets-Yisrael'de sadece iki ya da üç nesil geçmiş olduğunda bile, Yahudiler'in büyük bir çoğunluğu bu Ülke içinde doğmuş olacakları için, artık buranın yerel halkı olacaklar ve bir yurttan yoksun oldukları zamanlar onlar için geçmişe ait gittikçe zayıflayan tarihsel bir anı halini alacaktır. Benzer şekilde bu Ülke'yi onlara Kimin verdiği ve buradaki devamlılıklarını Kimin sağladığına daha az yoğunlaşacaklar, günlük hayatın gidişatı içinde nasırlaşmış bir rutinin etkisiyle asıl önemli olan noktaları gözden kaçırmaya başlayacaklardır. Tora bu nedenle, söz konusu “eskimenin” (s.a.) önüne geçip Mısır'dan Çıkış'ın daima hatırd tutulması amacını taşıyan birçok mitsva içermektedir (ör. bkz. 16:3). Bayramlar da bu hatıranın bir parçasıdır; Şemita ve Yovel mitsvaları da, toprağın gerçekte insanlara değil, Tanrı'ya ait olduğunu hatırlatır. İnsanlar için “eskime ve rutin” kadar yıkıcı pek az şey vardır. Bunun yol açtığı vurdumduymazlık büyük düşüşlerin sebebidir. Buna karşılık, nereden geldiğini bilmek, insana ne yönde gitmesi gerektiği hakkında gerçek perspektifi sunar (krş. Hirsch; krş. Hizkuni).

Sağlam bir şekilde yerleştiğiniz – İbranice **Venoşantem**. Tam çeviriyle “*yıllandığımız*”; “*eski olduğumuz*”. “Artık çocuklarımız, torunlarımız var ve bu Ülke'de iyi ve sağlam bir şekilde yerleştik. Bundan sonra herhalde Tanrı bize bir şey yapmaz” diye düşüneceğiniz bir zaman gelecek. Bu rehavete kapılmayın; zira size insanlar var oldukça varlıklarını sürdürecektir olan gökyüzü ve yeryüzünü tanık gösteriyorum ki, bu toprakların üzerinde tutunamayacaksınız ve onun üzerinde iyice yerleşmiş olmanız bir işe yaramayacak” (Daa Zekenim).

Bene-Yisrael, bu *peraşa* içinde gelecekte yaşanacak sürgünün ne zaman olacağına dair bir ipucu bulunduğuna dair geleneksel bir bilgiye sahiplerdi, ama bu ipucunun tam olarak ne olduğunu bilmiyorlardı. Sürgün gerçekleşikten sonra o dönemin ileri gelenleri *peraşa*yı incelemişler ve cevabı bulmuşlardır (Ramban). I. *Bet-Amikdaş*, Bene-Yisrael'in Mısır'dan çıkışlarının 480. yılında inşa edilmiş (bkz. Melahim I 6:1), 410 yıl boyunca ayakta kalmıştır (*Talmud* – Yoma 9a). Bu iki sayının toplamından, çölde geçen 40 yıl düşüldüğünde, Bene-Yisrael'in sürgüne çıkmadan önce Erets-Yisrael'de yaşadıkları sürenin 850 yıl olduğu görülecektir (Rabenu Behaye). Buradaki “**Venoşantem** – *Yıllandınız*” sözcüğünün sayısal değeri ise 852'dir. Pasukta çocuk ve torun sahibi olmaktan bahsedilmesi, Erets-Yisrael'de uzun süre yaşanacağını zaten ima ettiğine göre, **Venoşantem** sözcüğü farklı bir ima amacıyla kullanılmıştır. Tora bu şekilde, Bene-Yisrael'in, işleyecekleri ağır günahlar nedeniyle 852 yıl sonra “kesinlikle imha edileceklerini” (s.p.) söylemektedir. Başka bir deyişle, eğer aradan 852 yıl tamamen geçmiş olsaydı, Bene-Yisrael sürgüne bile çıkmayacaklar, tarih sahnesinden tamamen silineceklerdi. Ancak Tanrı, büyük merhametiyle, bu sürenin dolmasından iki yıl önce *Bet-Amikdaş*'ın yıkılıp Bene-Yisrael'in sürgüne çıkmasını sağlamış, böylelikle bu büyük felaketi bertaraf etmiştir. [Ramban bu doğrultuda, Moşe'nin bu bölümdeki sözlerinin I. *Bet-Amikdaş*'ın yıkılışı sonrasında çıkılacak Babil sürgününe istinaden söylendiği açıklamasında bulunur. Ayrıca bkz. Vayikra *Perek* 26.] İşte buradaki 852 sayısal değerine sahip **Venoşantem** sözcüğü, Tanrı'nın büyük merhamet özelliğine işaret etmektedir. Tanrı, tıpkı Mısır'da olduğu gibi, dönülmez noktaya varılmadan önce duruma el koymuştur ve bunu yapacağını henüz Tora'yı verdiği zaman bu sözcükle ima etmiştir.

Bu da Daniel kitabındaki “*Tanrı kötülük için acele etti ve üzerimize getirdi, çünkü Tanrımız Aşem Tsadik'tir*” (Daniel 9:14) pasuğu da anlaşılacaktır. [Pasuktaki **Tsadik** sözcüğü hem “*yardımcı*” hem de “*adaletli*” anlamına gelebilir. Eğer anlam “*adaletli*” ise, pasukta bir zorluk yoktur. Tanrı adaletle önem verdiği için hak edilen cezayı bir an önce getirmiştir. Ama eğer anlam “*yardımcı*” şeklindeyse, İlk bakışta pasuk garip bir çelişki

כּוֹ הָעֵידֹתַי בְּכֶם הַיּוֹם

26

אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי־אֲבַדְּ תֶאֱבֹדוּן מִיָּד מֵעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר
אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא־תֵאָרִיכֶן יָמִים עָלֶיהָ
כִּי הַשָּׁמַד תִּשְׁמְדוּן: כּוֹ וְהַפִּיץ יְהוָה אֶתְכֶם בְּעַמִּים וְנִשְׁאַרְתֶּם מִתִּי
מִסֵּפֶר בְּגוֹיִם אֲשֶׁר יִנְהֹג יְהוָה אֶתְכֶם שָׁמָּה:

27

tıları varlığını sürdürmeye devam edecektir. Böylece büyük görevini gerçekleştirmek üzere, halk sürgüne çıkacaktır (Hirsch). Buradaki ifade uyarının sertliğini en üst düzeyde tutma amaçlıdır.

Şüphesiz – Aslında burada böyle bir sözcük yoktur. Pasukta anlamı güçlendiren bir ikileme vardır “*Avod Tovedun – Yok Oluş Yok Olacaksınız*”. Benzer bir durum pasuğun sonundaki “*kesinlikle imha edileceksiniz*” ifadesi için de geçerlidir.

Zira kesinlikle imha edileceksiniz – Yukarıdaki açıklamaların ışığında anlam şöyledir: “Ülke’nin üzerinden şüphesiz hızla yok olacaksınız. Üzerinde uzun süre kalmayacaksınız, zira [biraz daha kalmanıza izin verildiği takdirde] kesinlikle [tam olarak] imha edilmeyi hak edeceksiniz [Bu duruma gelinmemesi için Tanrı sizi önceden sürgüne çıkaracak].”

27. Tanrı sizi halkların içine saçacak – Şimdi Moşe, önceki pasukta bahsettiği sürgünün nasıl olacağını açıklamaktadır. Toplu halde aynı yere gitmeyecekler, küçük topluluklar halinde farklı halkların içine saçılacaklardır. Babil sürgününde bunun olduğunu görmekteyiz. Nitekim Megilat Ester’de okuduğumuz üzere, Aman, Yahudiler’in imhası için Kral Ahaşveroş’a başvurduğunda, Yahudiler’i, “*halklar arasına saçılmış, bölünmüş bir halk*” olarak tanımlamıştır (Megilat Ester 3:8). Roma sürgününün sonuçlarını da gözlerimizle görmekteyiz. Günümüzde de Yahudiler dünyanın her köşesine yayılmış haldedirler.

Bu saçılmanın iki amacı vardır: Hiçbir yerde büyük bir kalabalık olmayacağı için, geçmişte kendi ülkelerinde işlemiş oldukları toplu başarıya ve berekete bağlı günahlardan kurtulacaklardır.

İkinci amaç ise diğer uluslara ışık olma görevini yerine getirmektir. Yahudiler tüm uluslara, dünyaya, hayata ve hayatın amacına yönelik farklı bir bakış sunacaklardır. Diğer halklar onları pek [hatta hiç] sevmeseler de, onlarda büyük bir bilgelik olduğunu kabul edecekler, nispeten küçük ve güçsüz bir halk olmalarına rağmen, onları takdir edeceklerdir. Yahudiler dünyanın en dağınık ve küçük ulusu olmalarına karşın, dünyanın geneli tarafından daima tanınacaklardır.

Zoar sürgünün bir başka amacının da diğer ulusların arasında yer alan kutsiyet kıvılcıklarını toplamak olduğunu belirtir. Saçıldıkları yerlerde Yahudiler’i gören bu kutsal ruhlar, Yahudiler’le iletişim içine girerek Tora hakkında bilgi sahibi olacaklar ve Yahudilik’i kabul ederek birer Ger Tsedek statüsü alacaklardır.

Aralarına güdeceği – Tam çeviriyle “*Tanrı’nın sizi oraya yönlendireceği*”.

Az sayıda insan – İbranice **Mete Mispar**. Tam olarak “*sayılı insanlar*”; “sayılabilecek kadar insan”. Krş. Bereşit 34:30. “Her halkın içinde az miktarda insanınız olacak, ama toplamda yine de kalabalık sayılacaksınız” (Ramban). Ancak bu “kalabalık” da görecelidir. Tora’daki bu kehanet nesiller boyunca canlılığını korumuş, sürgün dönemi içinde dünyadaki Yahudi nüfusu hiçbir zaman büyük rakamlara ulaşmamıştır (Hirsch).

²⁶ Size karşı bugün gökyüzünü ve yeryüzünü şahit gösteriyorum ki, [bu olduğu zaman,] onu miras edinmek üzere oraya [doğru] Yarden'i geçmekte olduğunuz Ülke'nin üzerinden, şüphesiz hızla yok olacaksınız; üzerinde uzun süre kalamayacaksınız, zira kesinlikle imha edileceksiniz.

²⁷ Tanrı sizi halkların içine saçacak ve Tanrı'nın sizi aralarına güdeceği ulusların içinde az sayıda insan kalacaksınız.

O'na kasten ve arsızca karşı gelip isyan etmek, O'nu kızdırmak olduğunu düşüneceksiniz" (Hirsch).

Tarih bu kehaneti doğrulamıştır. Özellikle Yisrael krallığı döneminde, öylesine günahkâr krallar hüküm sürmüş ve halklarını da kendileriyle birlikte günaha sürüklemişlerdir ki, bu düşüşün derecesini tahayyül etmek bile zordur. Bu kişiler Tora hakkında belki de bugün hiç kimsenin bilmediği kadar çok ve derin bilgiye sahiptiler – ama isyankârlıkları da bir o kadar büyüktü ve günahları artık zevk almak için değil, sırf Tanrı'yı kızdırmak, O'nu kıskırtmak için işleme raddesine gelmişlerdi. Şunu söylemek gerekir ki Tora'ya ve Tanrı'ya daima sadık kalmış belirli bir kitle hiçbir zaman eksik olmamıştır. Özellikle *Sanedrin* üyeleri, hatırı sayılacak bir grup olan peygamberler ve onların etrafında toplanan kitleler hep mevcuttu. Ama politik liderlik ve halk içindeki diğer kesimin günahkârlık düzeyi, zevksiz ve tatsız bir aşırılığa ulaşmış haldeydi. Tanrı buna rağmen uzun bir süre *teşuva* yapmaları için fırsat vermiş, sonunda geri dönülmez noktaya az bir süre kala yıkım ve sürgünü getirmiştir (*Meam Loetz*).

26. Gökyüzünü ve yeryüzünü – Ya da "[*manevi*] gökleri ve yeryüzünü". "Bilin ki günahkârlık yaygınlaştığı zaman, gökler yağmur vermeyecek, toprak da çoraklaşacak" (Raşbam; krş. 11:17). Yani gökyüzü ve yeryüzünün sözün gelişi "tepkisinden" bahsedilmektedir. Örneğin, Tora daha ileride, günahkârlık durumunda göklerin yağış vermeyeceğini, toprağın da verimsiz olacağını söylemektedir (28:23).

Bazı otoritelere göre "gökyüzü" melekleri, "yeryüzü" de insanları kasteder. Yine bir başka görüş, her nesilde mevcut olan gökyüzü ve yeryüzünün, onları her an görebilecek olan insanlar için şahit olduğu şeklindedir. Başka bir deyişle her nesilde insanlar gökyüzü ve yeryüzünü gördüklerinde, Moşe'nin yaptığı uyarıyı hatırlayacaklardır (İbn Ezra).

Şahit gösteriyorum – Moşe, gökyüzü ve yeryüzünü Bene-Yisrael'e yaptığı uyarının tanık-

ları olarak atamaktadır; zira genel bir kurala göre, bir ihlal hakkında uyarı yapılmadığı sürece ceza da verilemez (Raşi; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Moşe aslında bu uyarıyı henüz yapmış değildir. Gökyüzü ve yeryüzünü şahit olarak davet etmeyi de 32:1'de yapacaktır (ayrıca bkz. 31:28). Dolayısıyla Moşe burada yakın gelecekte bahsetmektedir: O zaman uyarı yapıldığında, gökyüzü ve yeryüzünü de tanıklık etmeye davet edecektir; ve Moşe bunu halka şimdiden – "*bugün*" – bildirmektedir (Maarik).

Alternatif bir bakış da şöyledir: Yahudi kanununda şahitlerin iki işlevi vardır: Günah öncesinde uyarıda bulunmak, günah sonrasında da suçluyu cezalandırmak. Moşe şöyle demektedir: "Eğer Tanrı'ya yönelik ibadeti, gökyüzü ve yeryüzündeki başka güçlere (!) ibadetle değiş-tokuş etmeye kalkarsanız, Tanrı, şüphesiz Kendi kontrolünde olan gökyüzü ve yeryüzünü, şahitlerin iki işlevini yerine getirmekle görevlendirecektir. Gökyüzü ve yeryüzü size daha önce bereket verdiğinde, siz bunu Tanrı'dan bağımsız görüp, hatta onları ya da onların içindeki bazı şeyleri kaynak saydınız ve onları temsilen heykeller yapıp bunlara ibadet ettiniz. Buna karşılık Tanrı her iki 'şahide', eski bereketin tam tersi yönünde işleme emri verecek, ne gökyüzünden yağmur ne de topraktan ürün alacaksınız" (Hirsch; bkz. 11:14-17 ve Vayikra 26.19 v.d.).

Ülke'nin üzerinden – Yani kesin bir yok olma değil, "Ülke'nin üzerinden" yok olmaktan – sürgünden – bahsedilmektedir. Ancak pasuğun sonundaki "*kesinlikle imha edileceksiniz*" ifadesi tam bir imhayı belirtir. Yine de, önce belirtildiği gibi, Tanrı böyle bir duruma izin vermeyecek, bu imhayı hak edecek duruma gelmeden önce "Ülke'nin üzerinden yok olmalarını", yani sürgüne gitmelerini sağlayacaktır. Hızla sürgüne çıkmaları, onların hem fiziksel, ama daha da önemlisi manevi ve ahlaki kurtuluşlarını sağlayacaktır. Ülke kaybedilecek, *Bet-Amikdas* yıkılacaktır, ama halkın kalbinde manevi mirasının kalın-

כח ועבדתם־שם

אלהים מעשה ידי אדם עץ ואבן אשר לא־יראון ולא ישמעון

ולא יאכלון ולא יריחון: כט ובקשתם משם את־יהוה אלהיך 29

ומצאת כי תדרשנו בכל־לבבך ובכל־נפשך: פ בצר לך ומצאוך 30

כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד־יהוה אלהיך

ושמעת בקל:

Çevirimizde bu farklılıkları mümkün olduğu kadar orijinal metinde olduğu gibi bırakmaya çalıştık.

Bu örnekte Moşe “bulacaksın” fiilini özellikle tekil dile getirmiştir. Zira eğer çoğul çekimle konuşsaydı, Tanrı’yı bulmanın sadece toplu olarak *teşuva* yapılması şartıyla mümkün olduğu [zira toplu halde yapılan dualar ve mitsvalar daima etkilidir], ama bir bireyin *teşuva* yapmasının yeterli olmayacağı sonucuna ulaşılabilir. Böyle bir anlam çıkmaması için tekil kullanım vardır. Tanrı tek kişinin duasını ve samimi, “*tüm kalbi ve tüm canıyla*” yaptığı Tanrı arayışını da hor görmez; ona cevap verir (Rabenu Behaye).

Çünkü – Ya da “*eğer O’nu tüm kalbinle ve tüm canınla ararsan*”. Moşe, putperestlik dünyasının içine iyice batmış olan kişilerin bile, [olasılıkla çekilen acıların da etkisiyle] bir gün gelip her şeyin ne kadar anlamsız olduğunu anlayacaklarını ve kesin bir samimiyetle aradıkları takdirde, Tanrı’yı mutlaka bulacaklarını söylemektedir. Yaşadıkları gelişkinin içinde, Tek ve Yaşayan Tanrı’nın insanı yücelten ve özgür kılan yakınlığı onların kalplerini aydınlatacak, onlara ahlaki bir asalet ve gerçek mutluluk sağlayacaktır. Yahudiler’in, fiziksel olarak varlıklarını her şarta rağmen sürdürmeleri, manevi açıdan da Tora’nın ışığına yönelik özlemleri eşliğinde yaşayacakları tüm sürgün günleri, ölü olan ve öldüren putperestlikten silkinerek, aksi yönde ilerleyip Yaşayan Tanrı’ya ulaşacakları bir keşif ve uyanış süreci olacaktır (Hirsch).

Tüm kalbinle ve tüm canınla – “Tüm isteğinle ve tüm benliğine” (Hirsch).

Arayacaksın – İbranice **Tidreşenu**. Tam çeviriyle “*talep edeceksin; isteyeceksin; peşinde olacaksın; araştıracaksın*”. Daha önceki “*arayacaksınız*” şeklinde çevrilen sözcük ise **Uvikaştem**’dir. Bu da

“**Bakaşa** – İstek, Rica, Arayış, Araştırma” sözcüğünden gelir.

30. Sıkıntıya düştüğünde – Moşe, önceki pasukta sözünü ettiği *teşuvayı* neyin tetikleyeceğini söylemektedir. Halk sürgünde büyük sıkıntı ve acılar çekecektir (*Daat Mikra*).

Tora Behukotay peraşasında sürgünden ve *teşuva* vanın sürgünü sona erdireceğinden bahsetmişti. Öyleyse burada Moşe neden bunu tekrarlamak-tadır? Açıklama şöyledir: Bene-Yisrael Erets-Yisrael’den sürülmüş olup birçok acıyla yüzleşmek durumunda kaldıysa da, kimse bunu Tanrı’nın Bene-Yisrael’e yönelik “nefretinin” bir sonucu olduğunu düşünmemelidir. Tüm bunlar, Bene-Yisrael’i, tutturdukları yolun yanlış olduğunu anlayıp *teşuva* yapmaları yönünde uyarma amacını taşır. Moşe bu nedenle, sıkıntı zamanında bile olsa, *teşuva* yapıldığı takdirde Tanrı’nın bunu kabul edeceğini söylemektedir. Günah işleyen biri, bu günah ne kadar ağır olursa olsun, artık geri dönüşün olmadığını düşünmemelidir – bu yanlıştır. Gerçek ve samimi bir *teşuva* yaptığı takdirde, Tanrı onu da kabul edecek ve ona merhamet gösterecektir (*Meam Loetz*).

Tüm bu [felaketler] – Tam çeviriyle “*tüm bu şeyler*” ya da “*tüm bu sözler*”. Buradaki sözlerin I. Bet-Amikdaş’ın yıkılışı sonrasındaki Babil sürgününe yönelik olduğu görüşündeki Ramban’ı takiben, Behukotay peraşasında listelenen felaketlerin kastedildiği düşünülebilir (bkz. Vayikra 26:40).

Günlerin sonunda – Yani “bahsedilen sürgün döneminin sonunda” (Netsiv). Ramban’a göre bu, Babil sürgününün sonudur. Pasukta sözü geçen *teşuva* da bu sürgünde gerçekleşen *teşuva* vadır. Yahudiler Tanrı’ya dönmüşler, O’nun Huzuru’nda günahlarını kabullenip itiraf etmişler, Tanrı’nın onlara gönderdiği peygamberlerin sözünü dinlemişlerdir. Moşe de bu nedenle

²⁸ Orada insan ellerinin ürünü [olup,] görmeyen, duymayan, yemeyen ve koklamayan ahşap ve taş ilahlara hizmet edeceksiniz.

²⁹ [Sonra] Oradan Tanrın Aşem'i arayacaksınız – ve bulacaksınız, çünkü O'nu tüm kalbinle ve tüm canınla arayacaksınız.

³⁰ Sıkıntıya düştüğünde ve tüm bu [felaketler] seni bulunca, günlerin sonunda Tanrın Aşem'e kadar döneceksin, O'na itaat edeceksin.

28. Görmeyen, duymayan, yemeyen ve koklamayan – Beş duyudan dördü listelenmektedir. Rabenu Behaye'ye göre, beşinci duyu olan dokunma ise “yeme”ye [yani tatma duyusuna] dâhil kabul edildiği için listelenmemiştir. Ramban ise listelenlerin her birinin bir noktayı hatırlattığını belirtir. Putlar, kendilerine güvenenlerin sıkıntılarını “görmez”, dualarını “duymaz”, kendilerine sunulan kurbanları yakıp tüketmez [=“yemez”; oysa Tanrı'nın Huzuru'ndan bir ateş çıkıp kurbanları yakıp tüketmiştir (Vayikra 9:24)], kurbanların hoş kokusunu “koklamaz” (krş. Vayikra 1:9 açık., *Memnuniyetle kabul edilen k.b.*).

Moşe putların hiçbir yeteneği olmadığını hatırlatarak, onları imal edenlerin bile putlardan daha çok yeteneğe sahip olduklarını vurgulamaktadır (Ramban). Sayılan duyuların ilk ikisi objektif, diğer ikisi de sübjektif algıyı tanımlar. Putlarda ne objektif ne de sübjektif algı yeteneği vardır. Dünyadaki öğeleri ne “oldukları gibi” algılayabilirler ne de “kendilerine göre” değerlendirebilirler. Ne bilgileri vardır ne de istekleri. Bu halleriyle sadece insanlardan değil, her türlü organik varlıktan daha düşük konumdadırlar. İnsanlar buna rağmen onlara güç atfettikleri, yapacaklarını ve kaderini kör bir şekilde onlara bağladıkları takdire, kendileri de insanlıktan çıkarlar ve tüm ahlaki değerleri bozunuma uğrar. Pasukta söylendiği gibi, “Onlar gibi olacaklardır üreticileri – onlara güvenen herkes” (Teilim 115:8) (Hirsch).

Ahşap – Tam çeviriyle “ağaç”.

İlahlara hizmet edeceksiniz – Moşe burada günahlar karşısında verilecek “cezadan” bahsettiğine göre, bu sözleri putlara tapmayı belirtiyor olamaz. Ne de olsa putlara tapmanın cezasının, yine putlara tapmak olması pek olası değildir. Dolayısıyla burada halkın sürgündeyken, putperest kişilerin hizmetkârları olacaklarından bahsedilmektedir. Kendi efendileri putlara tapacağı ve kendileri de bu efendilere hizmet edecekleri için, bu dolaylı olarak putlara hizmet etmek anlamına gelecektir [ya da putperestlik gibi kabul edilecektir]. *Targum Onkelos*'ta daha açık bir şekilde belirtildiği gibi: “Orada, putlara

tapan halklara hizmet edeceksiniz” (Raşi; Raşbam). Bu bir cezadır, zira söz konusu hizmet, aşağılık ve hor görülen türdedir (Abravanel; *İmre Şefer*).

Ramban burada sürgünle putperestlik arasında bir bağ görür. *Talmud*'da belirtildiği gibi: “Kim Erets-Yisrael'de yaşarsa, Ben O'nun Tanrısı'yım. Erets-Yisrael dışında yaşayan kişi ise, Tanrısı olmayan birine benzer” (*Talmud – Ketubot* 110b; bkz. Vayikra 25:38 açık.). Benzer şekilde “Erets-Yisrael dışında yaşayan Yisrael, temiz bir şekilde [=bilmeden ve buna niyetlenmeden] putperestlerdir” (*Talmud – Avoda Zara* 8a). Bu sert ifadeler, Erets-Yisrael'in dışında yaşamayı, kasıtsız putperestlikle bir tutmaktadır. Dolayısıyla pasuk-taki sözler “Sürgüne çıkmanız, bir tür putperestlik olarak kabul edilecektir” şeklinde anlaşılabilir.

Alternatif olarak, belki “putlara taptığınız için ceza olarak putlara tapacaksınız” anlamı da düşünülebilir; çünkü Hahamlarımız'ın öğrettikleri gibi, bir günahın karşılığı başka bir günahtır (*Mişna – Pirke Avot* 4:2). Ancak yine de burada bir “cezadan” bahsedildiği göz önünde tutulmalıdır. Dahası, neden özellikle “ahşap” ve “taş”? Bir putu görkemli ve çekici kılan, altın ya da gümüşten, değerli taş ve madenlerden yapılmış olmasıdır. Öyleyse neden taş ve tahta gibi değer-siz şeylere tapılacağından bahsedilmektedir? Bu iki nokta tek bir sonuca götürür. Anlaşılan bu sözlerle, yabancı ibadete “zorlanmak”, din değiştirmeye mecbur bırakılmak kastedilmektedir.

29. Arayacaksınız ve bulacaksınız – Moşe, önceki pasuklarda dile getirdiği ağır kehanetin ardından burada teselli sözleri söylemekte, Yisrael'in sonunda *teşuva* yapıp Tanrı'ya geri döneceğini müjdelemektedir (*Midraş Agadol*): “Orada *Bet-Amikdaş* ve kutsal eşyalar olmamasına rağmen Tanrı'yı bulacaksınız; çünkü o kadar büyük sıkıntılar ve eziyetler çekeceksin ki O'nu tüm kalbinle ve tüm canınla arayacaksın” (Sforno).

Önce de belirtildiği gibi fiil çekimleri bazen tekil bazen çoğuldur. Çoğul olduğunda halkın bireyle-rine, ama toplu olarak seslenme vardır. Tekil kullanım ise ya halka bir bütün olarak ya da bireylere bireysel olarak hitap söz konusudur (İbn Ezra).

- 31 **וְאֵל כִּי אֶל רַחוּם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא יִרְפֶּךָ וְלֹא**
- 32 **יִשְׁחִיתֶךָ וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת-בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם: ִאֵל כִּי**
- שְׂאֵל-נָא לִימִים רַאשֵׁינִים אֲשֶׁר-הָיוּ לְפָנֶיךָ לְמִן-הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא**
- אֱלֹהִים | אָדָם עַל-הָאָרֶץ וּלְמַקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד-קֶצֶה הַשָּׁמַיִם**
- 33 **הִנֵּהיָה כִּדְבַר הַגָּדוֹל הַזֶּה אוֹ הַנִּשְׁמָע כִּמְהֵרָה: ִאֵל הַשָּׁמַע עִם קוֹל**
- אֱלֹהִים מִדְּבַר מִתּוֹךְ-הָאֵשׁ כַּאֲשֶׁר-שָׁמַעַתָּ אֹתָהּ וַיַּחֲ:**

İnsanı yarattığı günden itibaren – Tora burada, insanın yaratılışından sonraki her şeyi araştırmayı söylerken, aynı zamanda, insan yaratılmadan önce olanları araştırmanın önünü kapatmaktadır (*Talmud – Hagiga* 11b). Bu konuda hiçbir şey bilmek mümkün değildir ve söylenecek her şey, hiçbir dayanağı olmayan spekülasyonlardan öteye gitmeyecektir – ne kadar “bilimsel” görünürse görünsün.

Eski zamanları – Tam çeviriyle “ilk günleri”.

Gökyüzünün ...ucuna kadar – Basit anlam, çevirimizde olduğu şekildedir. Moşe, gökyüzünün tümünün altındaki tüm yaratılmışları araştırmayı önermektedir. Öte yandan pasukta “Tanrı’nın yeryüzü üzerinde insanı [İbranice *Adam*’ı] yarattığı günden” sözleriyle “gökyüzünün [bir] ucundan gökyüzünün [diğer] ucuna kadar” ifadesi yan yanadır. *Midraş* bundan ve genel anlamıyla “insan” şeklinde çevrilen *Adam* sözcüğünün aynı zamanda ilk insan *Adam*’ı tanımladığını ve *Adam*’ın ilk yaratıldığında “gökyüzünün bir ucundan diğerine kadar olan bölgeyi kaplayan büyüklükte” olduğunu belirtir. Yani “yeryüzünün üstünde” durduğunda başı gökyüzünün uçlarına erişmekteydi (Raşi; *Talmud – Hagiga* 12a; bkz. Raşi o.a.). *Adam*’ın bu “büyüklüğü” onun zekâ ve yetenekleri için bir sembol olarak görülebilir. Böylece *Midraş*, Tanrı’nın *Adam*’a, gökyüzünün altında olan her şeyi anlayabilme kapasitesi bahsettiğini belirtmektedir (*Maarik*). Bu da pasukta neden “yeryüzünün bir ucundan diğerine” değil de “gökyüzünün bir ucundan diğerine” dendiğini açıklamaktadır (*Kitsur Mizrahi*).

Araştır – “Bu araştırmanın sonucu, sana, gizli Tanrı’nın Kendisi’ni, duyularla ve onların üzerinde bir tecrübeyle algılayacağın şekilde açığa çıkardığı ve aracısız, doğrudan liderliğiyle Kendisi’ni tanıttığı tek halkın sen olduğunu

gösterecek. Sen, Tanrı’nın Varlığı’nı ve aktif yöneticiliğini sadece inançla değil, ‘bilgiyle’ de tanıyan tek halksın” (Hirsch).

33. Sesi’ni duyup hayatta kalmış mı? – Krs. 5:21. Bu soru sanki Tanrı’nın Sesi’ni duymuş ama hayatta kalamamış başka halklar olmuş gibi bir izlenim doğurmaktadır. Oysa öyle bir halk yoktur. Bu izlenimin sebebi, burada aslında tek cümlede iç içe ifade edilen iki soru bulunmasıdır: “[Herhangi bir halk] senin duyduğun gibi, Tanrı’nın ateşin içinden konuşan Sesi’ni duymuş mu?” ve “Tanrı’nın Sesi’ni duyup hayatta kalmak mümkün mü?” (*Daat Mikra*; krs. Malbim).

“Tanrı’nın Sesi’ni duyup da ruhun bedende kalmayı sürdürmesi mümkün mü? Ama işte, Tanrı sana bu konuda ayrıcalık yaptı” (*Sforno*). Tanrı’yla temasın farklı çeşitleriyle tanışıklığı olanlar, bir insanoğlunun insanın manevi kapasitesinin çok üzerindeki bir manevi tecrübeden sonra hayatta kalamayacağını biliyorlardı. Bu, son derece parlak bir ışığa aniden maruz kalan birinin kör olabilmesi ile benzerdir. Yaakov Avinu bile, bir melek gördükten sonra hayatta kaldığı için kendisini şanslı saymıştır (*Bereşit* 32:31). Sinay’da ise Yisrael ulusunun tümü, Tanrı’nın Sesi’ni duymuş ve buna rağmen hayatta kalmıştır (*Ralbag*).

Alternatif olarak “[Herhangi bir halk] Tanrı’nın ateşin içinden konuşan Sesi’ni duyup [öldükten sonra tekrar] canlanmış mı?” Bu alternatif, Hahamlarımız’ın, Tanrı’nın ilk sözlerinden hemen sonra buna dayanamayan Bene-Yisrael’in canlarının bedenlerini terk ettiği yönündeki öğretilerine dayanmaktadır. Pasukta söylendiği gibi “Canım, O konuştuğunda [bedenimden] çıktı” (*Şir Aşirim* 5:6). Tanrı daha sonra onları tekrar canlandırmıştır (bkz. 5:22). Böylece Sinay’da bir ölüm ve diriliş olayı yaşanmıştır (*Rabenu Behaye*).

³¹ Çünkü Tanrın Aşem, Merhametli Tanrı'dır; seni bırakmayacak, seni yok etmeyecek ve kendilerine yemin etmiş olduğu atalarının antlaşmasını unutmayacaktır.

³² Çünkü haydi, senden önceki, Tanrı'nın yeryüzü üzerinde insanı yarattığı günden itibaren olmuş eski zamanları ve gökyüzünün [bir] ucundan gökyüzünün [diğer] ucuna kadar [olan her şeyi] araştır: Böylesi büyük bir şey olmuş ya da benzeri duyulmuş mu?

³³ [Herhangi bir] Halk, senin duyduğun gibi, Tanrı'nın ateşin içinden konuşan Sesi'ni duyup hayatta kalmış mı?

Tanrı'nın onları yok etmeyeceğini ve atalarıyla yapmış olduğu antlaşmayı unutmayacağını (s.p.) söylemektedir (Ramban; bkz. Vayikra 26:42).

Sforno ise bu sözlerle Maşiah Dönemi'nin hemen öncesinden bahsedildiği görüşündedir. Buna göre bahsedilen *teşuva*, Moşe'nin daha ileride (bkz. 30:1-2) dile getireceği *teşuvadır*. Peygamber Daniel de bu dönem hakkındaki kehanetlerde "günlerin sonu" tabirini kullanmaktadır (Daniel 12:4-13).

Meam Loez bu ifadenin önemli bir mesaj içerdiği açıklamasını yapar: Eğer çekilen sıkıntılar karşısında Yahudiler akıllı davranıp, tüm bunların başlarına rastgele gelmediğini görerek *teşuva* yaparlarsa, bu, "günlerin sonunu" yani Son Kurtuluş'u getirecektir. Ama bunları ciddiye almayıp *teşuva* yapmazlarsa sürgün, Tanrı Katı'nda belirlenmiş son ana kadar devam edecektir.

Tanrın Aşem'e kadar döneceksin – Buradaki "kadar" sözcüğünün anlamı için bkz. 30:2 açık. Bene-Yisrael gelecekte üç şey sayesinde kurtarılabileceklerdir: [1] *Teşuva* (burası), [2] Tanrı'nın merhameti (s.p.) ve [3] Atalar'ın liyakati (s.p.) (*Talmud Yerusalmi* – *Taanit* 1:1).

O'na itaat edeceksin – Tam çeviriyle "Sesi'ni dinleyeceksin".

31. Merhametli – "Merhamet", Yaratıcı'nın, Yarattığına, "onu yaratmış olduğu için" gösterdiği sevgidir (Hirsch).

Seni bırakmayacak – Tam çeviriyle "senden gevşemeyecek – seni tutuşunu gevşetmeyecek, seni tamamen yok oluşa terk etmeyecek" (Raşi; *Avanat Amikra*). Alternatif olarak "seni reddetmeyecek" (Saadya Gaon) veya "seni zayıflatmaya-cak" (İbn Ezra).

Seni yok etmeyecek – Yani "senden gevşemeyecek – ve elbette senin yok olmana izin vermeyecek" (*Arikma*; *Daat Mikra*).

Atalarının antlaşmasını unutmayacaktır – "Atalar'ın liyakati ebediyen etkilidir" (*Talmud Yerusalmi* – *Sanedrin* 10:1). Bkz. Vayikra 26:42. "Siz bu antlaşmaya uymasanız bile, Tanrı bu antlaşmayı unutmayacak, ama size de antlaşmayı hatırlatmak için dertler gönderecektir."

32. Çünkü – "Tanrı putperestlik günahı karşısında herhangi bir sabır ya da merhamet göstermeyecek, **çünkü** Tanrı tarihte size, başka hiçbir ulusa yapmadığı büyük iyilikler yaptı. O'na yönelik korkunun sürekli yüzünüzde olması ve yozlaşmamanız için size ateşin içinden konuştu. Sizi büyük mucizelerle başka bir ulusun içinden çıkarıp Kendisi'ne aldı. Ve sen, Tanrı'nın Tek olduğunu ve O'ndan başkasının olmadığını kanıtlayan tüm bunları gözlerinle gördün. Bu nedenle nankörlüğün en ağır şekilde cezalandırılacaktır" (Ramban). Alternatif olarak "Eğer 'Tanrı neden bize diğer uluslardan daha sert davranıyor?' diye sorarsan, söyleyeyim: **Çünkü** size yaptığı büyük iyilikleri ve mucizeleri başka hiçbir ulusa yapmadı" (*Daat Zekenim*). Bu açıklamalar, "çünkü" sözcüğünün bu pasuğu, yukarıdaki cezayı açıklayan ifadelerle bağladığı yönündedir.

Alternatif olarak hemen önceki pasukla bağlantı kuracak şekilde, "Tanrı, atalarıyla olan antlaşması nedeniyle seni hiçbir zaman terk etmeyecektir. Bundan kesin olarak emin olabilirsin, **çünkü** Tanrı'nın Atalar'a yönelik sevgisi o kadar güçlüdür ki, Mısır'dan çıkan nesil içinde birçok kişi bireysel olarak Sinay'daki muazzam olaya tanık olmaya layık bir düzeyde olmamasına rağmen, Tanrı sırf Atalar'ın uğruna Bene-Yisrael'e, toplu olarak, tüm bireylere hitaben konuşmuştur. Bu, Tanrı'nın Yahudi Ulusu'yla özel bir ilişki kurma yönündeki isteğini kanıtlamaktadır" (Sforno).

Haydi – İbranice **Na**. Sözcük tam olarak "lütfe" ya da "şimdi" anlamına gelir. Burada Onkelos'un çevirisi "şimdi" şeklindedir (ayrıca İbn Ezra); ama buradaki kullanımla tam olarak "şu an" anlamında değil, bir teşvik veya meydan okuma sözüdür (*Daat Mikra*).

דָּאן

הַנֶּסֶה אֱלֹהִים לְבֹא לְקַחַת לִי גֹי מִקֶּרֶב גֹּי בְּמִסְתָּ בְּאֶתֶר
וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבִיד חֲזָקָה וּבִזְרוּעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים
כָּל אֲשֶׁר-עָשָׂה לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ:

yumrukları [tam çeviriyle “elleri”] havada terk etmişlerdir (Şemot 14:8).

Uzanmış bir Kol’la – Bu da Tanrı’nın gücünün sınırsızlığını vurgulayan bir kullanımdır. Çevirmizin bazı yerlerinde [The Living Torah’ı takiben] buradaki tam çeviri yerine “güç gösterisiyle” ifadesini kullandık (ör. Şemot 6:6). Pesah Agadası bu ifadenin özellikle Tanrı’nın temsili bir kılıçla Mısır’daki tüm behorları öldürdüğü belayı ima ettiğini belirtir (bkz. Pesah Agadası s. 91-93; Sifre, Şelah 115) [nitekim uzanmış el, kılıcı temsil eder (bkz. Divre Ayamim I 21:16)]. İbn Ezra’ya göre bu, Bene-Yisrael’e eşlik eden bulut ve ateş sütunlarını kasteder (Şemot 13:21-22). Sforno’ya göre “Uzanmış Kol”, günahkârın hatasından dönmemesi durumunda tehditkâr biçimde yeni bir ceza vermeye hazır oluşu ima eder.

Dehşet salan büyük eylemlerle – İbranice *Mora'im Gedolim*. *Mora* sözcüğü “korku ve çekinme” anlamına gelen *Yira* ile aynı kökten gelir. Tanrı’nın yaptığı tüm heybetli mucizeler, Mısırlılar’ın büyük bir korku ve saygı duyup Tanrı’dan son derece çekinir hale gelmelerini sağlamıştır. İbn Ezra’ya göre bu ifade, Kızıldeniz’in yarılması ve Paro ile Mısır ordusunun yok oluşunu belirtir.

Öte yandan *Targum Onkelos* bu sözcüğü “*Mare – Görüntü*” ile akraba görür ve çeviriye “*büyük [= heybetli] görüntülerle*” şeklinde yapar. Pesah Agadası’nın açıklaması da bununla paraleldir. Nitekim bu ifade, İbranice söz dizilimine göre, pasuktaki “*Tanrımız Aşem’in Mısır’da [senin] gözlerinin önünde sizin için yaptığı her şeye benzer şekilde*” cümlecigiyle yan yanadır (bkz. Pesah Agadası s. 93).

Mucizeler göstermiş mi? – İbranice *A-Nisa*. Çevirimiz, sözcüğün “*Nes – Mucize*” ile bağlantılı olduğu görüşüne göredir (*Targum Onkelos*; Raşi). Aynı sözcük “*bayrak*” anlamına da gelebilir. Dolayısıyla “*bayrak açmış mı?*” olasılığı da mümkündür (Saadya Gaon). Alternatif olarak “*Nisayon – Deneme*” ile bağlantılı olarak “[*herhangi bir tanrı (!) tüm bu söylenenleri yapmayı) denemiş mi / [buna] kalkışmış mı?*]” (*Septuaginta*).

Moşe’nin Kehanetleri. Moşe konuşmasının bu bölümünde Bene-Yisrael’in gelecekte çok büyük günahlar işleyip bunun karşılığında sürgünü hak edeceklerini söylemiştir. Dahası Yahudiler’in sürgünde oldukları süre zarfında, içlerinden önemli bir kesim daha da büyük düşüş gösterecek, yabancı ilahlara kapılacaktır. Sürgünün sebep olduğu sonuçlardan biri, Yahudiler’in Tanrı ve Yahudilik’e karşı gittikçe yabancılaşmalarıdır. Bunun sonucunda Yahudiler, anlam ve maneviyat arayışlarını her türlü din, ideoloji, “izm”de yapacaklardır.

Moşe daha sonra kehanetine geri dönmekte ve sözlerini bu kez, o ileri dönemde yaşayacak olan Yahudiler’e yöneltir. Yahudiler, sürgündeki boşluk, arayış ve acıların neticesinde “gerçeği” tekrar aramaya başlayacaklardır. Moşe bu arayış içindeki Yahudiler’e seslenmektedir: “Dünya tarihini, ilk zamanlarına kadar iyi bir şekilde araştırın: bu denli heybetli bir başka olay herhangi bir zamanda gerçekleşmiş mi? Ya da böyle bir olay duyulmuş mu? Herhangi bir halk Tanrı’yı ateşin içinde konuşurken duymuş mu? Ya da Tanrı’nın size Mısır’da yapmış olduğu gibi, herhangi bir halk, bir başka halkın içinden alınıp çıkarılmış mı?” (p. 32-33).

Moşe böylece Yahudilik’i gerçekten özel, farklı ve benzersiz yapan şeyin ne olduğunu vurgulamaktadır. Önce de belirttiği gibi, Yahudilik’in – ve sadece Yahudilik’in – kökleri, tüm bir ulusun tecrübe ettiği tarihi bir ulusal olaydadır. Ulusal tarihi olaylar her ne kadar yeniden yorumlanmaya açık ise de, hiçbir zaman yoktan uydurulamaz ya da toptan silinemez. Dünya tarihine damgasını vuran ve yüzbinlerce, milyonlarca kişinin tanık olduğu olaylar tarihin devamı boyunca tekrar tekrar gözden geçirilecek ve farklı bakış açılarıyla baştan incelenecektir. Fakat kimse bunların hiçbir zaman var olmadığını iddia edemeyecektir. Bu denli çok insanı ilgilendiren olaylar söz konusu olduğunda kimse, yeterli düzeyde bir komplo teorisi üretmeyi başaramaz.

Moşe’nin sözleri bu gerçeği vurgulamakla kalmamakta, daha da ileri gitmektedir: “Dünya tarihini,

³⁴ Ya da Tanrı – Tanrınız Aşem'in Mısır'da gözlerinin önünde sizin için yaptığı her şeye benzer şekilde – gelip bir ulusu [başka bir] ulusun içinden meydan okumalarla, işaretlerle, harikalarla, savaşıla, Kuvvetli bir El'le, Uzanmış bir Kol'la ve dehşet salan büyük eylemlerle [çıkarak] Kendisi'ne almak üzere mucizeler göstermiş mi?

34. Ya da Tanrı – Burada “Tanrı” için kullanılan sözcük **E-lo-im**'dir. Raşi, pasuğun devamında “Tanrımız Aşem” dediği için buradaki sözcüğü Tanrı'nın İsmi olarak görmez; zira Tanrı'dan bahsediliyor olsaydı, ikinci kullanımda İsmi tekrarlamak yerine bir zamir kullanmak ve “Ya da Tanrı, Kendisi'nin Mısır'da yaptıklarına benzer şekilde...” demek daha mantıklı olurdu. Bu nedenle Raşi'ye göre buradaki sözcük kutsal değildir ve anlam “Ya da [varsayılan herhangi bir] tanrı (!), sizin [gerçek] Tanrımız'ın yaptığı gibi bir halkı büyük mucizelerle kurtarmış mı?” şeklindedir.

Yine de bu açıklama, sanki başka tanrılar varmış gibi bir izlenim dağıtabileceğinden olsa gerek, *Targum Onkelos* ve İbn Ezra bu sözcüğün gerçekten Bir ve Tek olan Tanrı'yı tanımladığı görüşündedirler. Yani buradaki **E-lo-im** Tanrı'nın bir İsmi'dir, çevirimiz de bu yöndedir.

Mısır'da – Ya da “[sizin için] Mısır'a [=Mısırlılar'a] karşı [yaptığı]” (İbn Ezra).

Gözlerinin önünde – “Senin gözlerinin önünde.” Mısır'daki muazzam olaylar sırasında halkın tümü, aynı anda ortak bir görüşle Tanrı'nın yaptıklarına tanık olmuştur – ki bu da halka benzersiz bir konum sağlar (Hirsch).

Sizin için – Önceki [tekil] “gözlerinin önünde” ifadesi her bir bireye [ya da bir bütün olarak halka], “sizin” ise aynı anda tüm bireylere hitaptır. Ancak bu basit düzeydeki bir açıklamadır ve işin gerçeği, Tora'nın söz kullanımı son derece ölçülü-biçilidir ve gerek sözcüklerin cümle içindeki yerlerinin gerekse de tekil-çoğul değişimlerinin birçok düzeyde belirli amaçları vardır (*Daat Mikra*).

Bir ulusu [başka bir] ulusun içinden [çıkarmış mı?] – “Başka bir ulusun içine neredeyse tamamen entegre olmuş, başka bir milliyetin içinde özümsemiş bir ulusu oradan çekip almış mı?” (Hirsch).

Meydan okumalarla – İbranice **Masot**. Sözcük “*Nisayon – Deneme*” ile bağlantılıdır. Bahsedilen denemeler, Moşe'nin Paro'ya, kendisini, söyleyeceklerinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği konusunda teste tabi tutmasını söyleyip “yerine getiremeyeceğimi düşündüğün bir istekte bulun” diyerek

meydan okuduğu örneklerdir (Raşi; ör. bkz. Şemot 8:5 açık., *Dur seni onurlandırayım* k.b.). Sözcük aynı zamanda Tanrı'nın gücünü ve yapabileceklerini gösteren eylemleri belirtir (Hirsch).

İşaretlerle – Ya da “*kanutlarla*”. İbranice **Otot**. Bunlar, Moşe'nin Tanrı'nın elçisi olduğunu kanıtlayan türdeki mucizelerdir (Raşi). Başka bir deyişle Moşe adına birer “işaretler”. Örneğin asanın yılanı dönüşmesi, Moşe'nin peygamber olduğunu Bene-Yisrael'e kanıtlamayı amaçlayan bir işaretti (Şemot 4:2). Bu “işaretler” ya da “*kanutlar*” özellikle Moşe'nin asasıyla gerçekleştirilen mucizeleri tanımlar (bkz. Şemot 4:17).

Bu işaretler aynı zamanda meydana gelen tüm olağandışı olayların, birer rastlantıdan ibaret olmayıp bir Yönetici tarafından planlanıp uygulandığını kanıtlamıştır (Sforino). “İşaretler”, Tanrı'nın mevcudiyetinin delilidir (Hirsch).

Harikalar – İbranice **Mofetim**. Bunlar akli aşan mucizevi şeylerdir. Örneğin Mısır'ın başına gelen belaların hepsi insanın aklına sığmayan mucizevi yönlerle doludur (Raşi). Başka yerlerde bu sözcüğü “*mucizeler*” şeklinde çevirdik (ör. Şemot 7:3). “İşaretler” elçinin, “harikalar” ise Gön-deren'in doğruluğunu kanıtlayan mucizelerdir.

Burada verilen açıklamalara rağmen, Tora'da **Ot** ve **Mofet** sözcükleri anlam bakımından değişmeli kullanılabilir.

Savaşıla – Bu, Kızıldeniz'de olanları belirtmektedir. Nitekim Mısırlılar, Kızıldeniz onları yutmadan hemen önce, panik içinde Tanrı'nın Yisrael adına Mısır'a karşı savaştığını dile getirmişlerdir (bkz. Şemot 14:25) (Raşi; *Daat Zekenim*). Alternatif olarak *behorların* öldürülmesi ve Mısır ilahlarının yok edilmesinden de bahsediliyor olabilir (İbn Ezra).

Kuvvetli bir El'le – Bu Tanrı'nın yaptırım ve zorlama gücünü belirtir. Bu nedenle çevirimizin bazı yerlerinde [*The Living Torah*'ı takiben] bu tam çeviri yerine “*zor kullanarak*” ifadesini tercih ettik (ör. Şemot 13:3). *Pesah Agadası* ise bunun özellikle Mısır'daki salgın belasını tanımladığını belirtir (bkz. *Pesah Agadası* s. 91-93; *Sifre, Şelah* 115; krş. Şemot 9:3). İbn Ezra'ya göre, Bene-Yisrael'in elinden bahsedilmektedir. Halk Mısır'ı

וְהָאֵתָהּ

35

הָרֵאָתָה לְדַעַת כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְּבָדּוֹ:

וּזוּ מִן־הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעָךְ אֶת־קוֹלִי לְיִסְרָךְ וְעַל־הָאָרֶץ הָרֵאָךְ 36

אֶת־אֲשֵׁן הַגְּדוֹלָה וּדְבָרָיו שָׁמַעְתָּ מִתֹּךְ הָאֵשׁ: וְזוּ וְתַחַת כִּי אָהֵב 37

אֶת־אֲבֹתֶיךָ וַיִּבְחַר בְּזֶרְעוֹ אַחֲרָיו וַיּוֹצֵאֲךָ בְּפָנָיו בְּכַחַן הַגְּדֹלָה

מִמִּצְרַיִם:

Bene-Yisrael'in, emirlerin devamını vermesi için Moşe'ye başvurmalarının sebebidir (bkz. 5:20-22 ve Şemot 20:16). Sonuç olarak Bene-Yisrael gördüklerinden ve duyduklarından büyük bir dehşete kapılmışlardır (İbn Ezra).

Gökler'den Sesi'ni duyurdu – “O, Sesi'ni Gökler'den duyurdu, ama sen bu Sözleri yeryüzü üstünde ateşin içinde duydun” (Rabenu Behaye). Bkz. Şemot 20:18.

37. [Bunların hepsi] – Yani “yukarıda sayılanların hepsi” (Raşi).

Atalarını sevmiş olmasının karşılığıdır – Bkz. 10:15.

[Atanın] – Pasuk çoğul olarak “*atalarını sevmiş olmasının karşılığıdır*” dedikten sonra, tekil halde “*onun ardından [gelen] soyunu seçti*” ifadesini kullanmaktadır. Yani atalardan özellikle biri kastedilmektedir – ve bu, Yaakov'a işaret eder, çünkü Tanrı sadece Yaakov'un soyunu seçmiştir. Eğer diğer atalar da buna katılmış olsaydı, Yişmael, Esav ve Avraam'ın Ketura'dan olan altı oğlu da “seçilenler” arasında sayılırdı – oysa öyle değildir (*Targum Yonatan*; İbn Ezra; Rabenu Behaye; Sforino). [Raşi ise buradaki tekil kullanımın yine de Atalar'ın hepsini – ya da her birini – kastettiği görüşündedir (aynı şekilde Saadya Gaon). Yine de bu bile diğer halkları “seçilenler” arasına katmaz, zira Tanrı, Avraam'a soyunun özellikle Yitshak ile devam edeceğini söylemiş (Bereşit 21:12. Ayrıca bkz. Bereşit 17:19-21), Yitshak da, Tanrı'nın, Avraam'ın berahasını Yaakov'a vereceğini bildirmiş (Bereşit 28:4) ve Tanrı, Yaakov'la doğrudan temas kurmuştur (Bereşit 28:13).]

Önüne katıp – Tam çeviriyle “*seni Önünde çıkardı*” ya da “*seni Yüzünde/Yüzüyle çıkardı*”. Basit anlamda bu, bir babanın, oğlunu koruma amacıy-

la onu önüne katması gibidir. Nitekim Kızıldeniz kıyısında Tanrı'nın meleği, Bene-Yisrael ile Mısır ordusu arasında engel oluşturmak üzere Yisrael kampının arkasına geçmiştir (bkz. Şemot 14:19).

Midraş'a göre burada “[atalarının gözleri] önünde çıkardı” anlamı da mümkündür. Buna göre Tanrı, kendilerine vermiş olduğu sözü tuttuğunu görmeleri için Atalar'ın da Kızıldeniz'in yarılışına tanık olmalarını sağlamıştır. Teilim'deki pasuklar da buna dair bir ima içermektedir: “[Tanrı, Bene-Yisrael'e] Atalarının karşısında [=gözlerinin önünde] harikalar gerçekleştirdi, Mısır'da, Tsoan arazisinde. Denizi yardı ve onları geçirdi, suyu bir duvar gibi dimdik tuttu” (Teilim 78:12-13) (Midraş – Bereşit Raba 92:2; Raşi).

Alternatif olarak “[*senin*] önünde [gidip], seni Mısır'dan çıkardı” (Raşbam; bkz. Şemot 13:21). Ya da “*seni [Mısır'ın gözleri] önünde çıkardı*” (*Hizkuni*). Alternatif olarak “*Önünden [=Yüksek Huzuru'ndan kaynaklanan, yani doğal olmayan eylemlerle] çıkardı*” (Sforino).

Eğer anlam “*seni Yüzü'yle çıkardı*” şeklindeyse bu Tanrı'nın Öfkesi'ni belirtir. Nitekim Yüz, Tanrı'nın Öfkesi için kullanılan bir simgedir (krş. Şemot 33:14-15). Böylece Moşe burada Tanrı'nın Mısırlılar'ın üstünde gösterdiği Öfkesi'nden bahsediyor olabilir. Bir başka olasılık bunun bir melek ifade ediyor olmasıdır; zira “*yüz*” sözcüğü bir meleği belirtebilir (bkz. Yeşayau 63:9).

İbn Ezra ve *Lekah Tov* ise buradaki anlamın “*Bizzat çıkardı*” şeklinde olduğu görüşündedir (krş. Şemuel II 17:11). Benzer şekilde “*aracısız, doğrudan liderliğiyle çıkardı*” (Hirsch). Ya da “*arzusuyla çıkardı*” (Saadya Gaon).

³⁵ Sana [kesin olarak] bilmen için gösterildi ki, Aşem – [sadece] O ‘Tanrı’dır, O’ndan başkası yoktur!

³⁶ [Tanrı,] Seni terbiye etmek için, sana Gökler’den Sesi’ni duyurdu, yeryüzü üstünde büyük Ateşi’ni gösterdi ve Sözleri’ni ateşin içinden duydu.

³⁷ Ve [bunların hepsi, Tanrı’nın, senin] atalarını sevmiş olmasının karşılığıdır. [Bu sayede, atanın] Ardından [gelen] soyunu seçti ve seni önüne katıp Mısır’dan büyük Kuvveti’yle çıkardı.

ilk zamanlarına kadar iyi bir şekilde araştırın: bu denli heybetli bir başka olay herhangi bir zamanda gerçekleşmiş mi? *Ya da böyle bir olay duyulmuş mu?*”

Moşe, bu kehanetiyle, önceden tahmin edilmesi mümkün olmayan bir şeyi bundan 3300 yıldan fazla bir süre önce “bildirmektedir”. Bir daha böyle bir şeyin “duyulmayacağını” söyleyerek Moşe’nin belirtmek istediği şudur: Yahudi Ulusu tarih boyunca manevi iddiasını bu tarihi gerçeğe dayandıracak olmasına rağmen, başka hiçbir ulus ya da inanç böyle bir iddiada bulunmayı denemeyecektir bile. Tarih, Moşe’nin bu öngörüsünü doğrular niteliktedir. Zira gerçekten de başka hiçbir inanç, temelini tüm bir ulusun tanık olduğu bir olaylar zincirine bağlamayı ve bu şekilde tarih sahnesinde yerini almayı deneyememiştir.

Yahudiler’in bir iddiası vardır. Ve onların böylesi bir iddiayı tarihin bir köşesine “uydurarak” sıkıştırabildiklerini öne sürecek kadar gerçekleri görmek istemeyen bir kişi, benzeri bir hikâyeyi başka bir ulusun neden uydurmadığını açıklamak zorunda olacaktır. Yahudiler bunu uydurmamışlardır; başkaları ise kendileri ile ilgili benzeri bir hikâyeyi *uyduramamışlardır* (Rabi Şimon Apisdorf).

35. [Kesin olarak] Bilmen için – “Sadece kör inançla yetinmemen, bunu tam bir bilgiyle ‘bilmen’ için. Senin bilgin sana anlatılan hikâye ya da anlatıların bir sonucu değildir. Bu bilgi mantık silsileleri sonucunda ulaşılmış bir sonuç da değildir. Tanrı hakkındaki bilgin, ‘sana gösterilen’ şeylerin gerçekliğine dayanır. Tüm bunları bireysel bir tecrübe olarak değil, aynı anda tüm halk birlikte gördünüz. Dolayısıyla bir rüya ya da hayal olduğu hakkında şüpheye yer yok; zira tek kişi hayaller görüp bunlara inanabilir; ama bütün bir halk aynı anda aynı hayali görmez – ki sen, bütün bir halk olarak, tüm bunları sadece görmüş değil, aynı anda tüm duyuların ve tüm algı yeteneklerinle de yaşamış durumdasın. Aşem’in Tek ve Gerçek Tanrı olduğunu bilmen için, görmüş

oldukların yeterlidir. Başka insanlar çok farklı yollarla Tanrı’yı ümitsizce ararlar, O’na inanırlar – ama O’nu bilmezler” (Hirsch).

Midraş’a göre Tanrı Sinay’da Tora’yı verdiği zaman, yedi kat gök kubbeyi yararak Tanrı’nın Tek olduğunu ve başka hiçbir kuvvetin olmadığını göstermiştir (Midraş – Pesikta Rabati 20). Raşi, aynı şekilde maddi ve manevi tüm varoluşun bütün çıplaklığıyla Bene-Yisrael’in gözleri önüne serildiğini ve bu şekilde Bene-Yisrael’in, Tanrı’nın Yegâne oluşu hakkında şüpheye yer kalmayacak bir bilgiyle donatıldıklarını ekler. Sinay’da tüm halk, var edilmiş olan her şeyin Tanrısal özüne tanık edilmiştir (Beer Yitshak).

Çevirimiz bu pasuğun öncekilerden bağımsız, başlık niteliğinde bir pasuk olduğu görüşündeki Raşi’yi takip etmektedir. Öte yandan Targum Yonatan ve İbn Ezra’ya göre bu pasuk, öncekilere bağlıdır ve orada anlatılan mucizelerin belirli bir amaç için – Tanrı’nın Tek ve Biricik olduğunu bilmeleri için – Bene-Yisrael’e gösterildiğini belirtmektedir. Bu durumda çeviri alternatif olarak şöyle de yapılabilir: “[Tüm bunlar] Sana [şunu] bilmen için gösterildi: Aşem – [sadece] O ‘Tanrı’dır, O’ndan başkası yoktur!”

O ‘Tanrı’dır – İbranice **A-E-lo-im**. İngilizce **“the God”**. Türkçe’de olmayan belirleme ve özelleştirme ön eki kullanıldığına göre, burada Aşem’in Tek ve Gerçek Tanrı olduğu vurgulanmaktadır.

Başkası yoktur – “Mevcudiyeti tamamen kendisinden kaynaklanan başka hiçbir varlık yoktur” (Hirsch).

36. Seni terbiye etmek için – Targum Onkelos. Tam çeviriyle *“sana eziyet/sıkıntı/rahatsızlık vermek için”* ya da *“sana kısıtlamalar / sınırlamalar getirmek için”*. Tanrı’nın tarif edilemez güçteki Sesi’ni halka duyurmasının bir amacı da budur. Bene-Yisrael bu Ses karşısında büyük bir korku ve sıkıntıya kapılmış, hatta Midraş’a göre, *deyim*in *sözlük anlamıyla* “ölüp ölüp dirilmişlerdir” (p. 33). Bu da ölüp bir daha dirilememekten korkan

- 38 **דָּה לְהוֹרִישׁ גּוֹיִם גְּדֻלִּים וְעֲצָמִים מִמֶּךָּ**
- 39 **מִפְּנֵיךְ לְהִבְיֹאךָ לְתַת־לֶךָ אֶת־אַרְצָם נַחֲלָה כִּינֹם הַזֶּה: עַם וִידְעַתְּ**
- הַיּוֹם וְהִשְׁבַּתְּ אֶל־לִבְבְּךָ כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם מִמֶּעַל**
- 40 **וְעַל־הָאָרֶץ מִתַּחַת אֵין עוֹד: מ וְשִׁמְרָתָּ אֶת־חֻקֵּיו וְאֶת־מִצְוֹתָיו**
- אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶיךָ הַיּוֹם אֲשֶׁר יִיטֵב לָךְ וּלְבִנְיֶיךָ אַחֲרֶיךָ וּלְמַעַן**
- תִּאָּרֶיךָ יָמִים עַל־הָאָדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ כָּל־הַיָּמִים:**
- פ שְׁלִישִׁי**

gösterebileceği en büyük sorumsuzluk örneğidir. Aynı şey manevi konularda da, hatta belki daha da güçlü bir şe-kilde geçerlidir. Birçok insan, Tora'ya ve Tanrı'ya inanmalarına, bu konularda hiçbir şüphe duymamalarına karşın, belli başlı mitsvaları, sanki Tora'nın ve Yahudilik'in bir parçası değillermiş gibi göz ardı etmekte sakınca görmemektedir. Tüm bunların temelinde insanın, aklıyla bildiği bir gerçeği duygusal düzeyde özümsemekte başarısız olması, daha doğrusu, hayattan zevk almayı engelleyici bir etken olabileceği kaygısıyla bunu istememesi vardır. Böyle düşünen biri, Tanrı korkusu ve bil-incini, Yahudilik konusundaki kavrayışını bir kez daha gözden geçirmelidir. Bu nedenlere bağlı olarak, Moşe halkı, sadece Bir ve Tek Tanrı'nın olduğunu *bilmelerine* rağmen, yine de bununla yetinmeyip, bu bilgiyi *kalplerinde* de özümsemeleri gerektiği uyarısında bulunmaktadır. Zira bu hafife alınamayacak kadar ciddi bir konudur.

Yukarıda, göklerde ve aşağıda, yerde – “Senden yukarıda bulunan göklerde ve senin altında bulunan dünyada” (İbn Ezra).

Onkelos'un çevirisi şöyledir: “*Bugün bil ve kalbine tekrarla ki Aşem – Mevcudiyeti [Şehinasi] yukarıda göklerde olup aşağıda yeryüzüne hükmeden Tanrı O'dur – başkası yoktur.*”

40. Hükümlerini ve emirlerini gözet – “Tanrı'nın tek ve benzersiz olduğunu bilip bunu kalbine sabitleyecek şekilde sürekli derinlemesine düşünmenin sonrasında, mantık tek bir şeyi dikte eder: O'nun emirlerini gözetmek. Kaldı ki bu aynı zamanda hem senin hem de çocuklarının iyiliğinedir” (İbn Ezra).

Bu sayede – “Ülke'deki ömrün tamamen buna bağlıdır. Tanrı Erets-Yisrael'i sana tüm zamanlar

için, ebedi bir mülk olarak vermiştir. Ama senin burada yaşamayı hak edip etmemen, bu dünyadaki Tora'ya sadık kalma görevini yerine getirip getirmemene bağlıdır” (Hirsch).

Tüm zamanlar için vermekte olduğu – Pasukta “*Kol Ayamim – Tüm Zamanlar [İçin]*” [tam çeviriyle “*tüm günler*”] sözlerinin tam olarak neyi nitelediği konusunda iki olasılık vardır: [1] Tanrı Erets-Yisrael'i tüm zamanlar için Bene-Yisrael'e vermiştir (Hirsch). Çevirimiz bu yöndedir. [2] İfade pasuğun başına ait de olabilir: “[*Tanrı'nın,*] *Sana bugün tüm zamanlar için emretmekte olduğum hükümlerini ve emirlerini gözet...*” Zira Tora hiçbir zaman yenilenmeyecek, onun yerine asla başka bir İlahî kanun verilmeyecektir (Sforno). İfadenin pasukta her iki şekilde de anlaşılabilir bir noktaya yerleştirilmiş olması, her iki anlamı da geçerli kılmaktadır.

Toprağın üzerinde uzun ömürlü olacaksın – Moşe, konuşmasının bu bölümünün başında mitsvaları uygulamama durumunda karşılaşılabilecek felaketleri ve sürgünü tanımlamıştı. Burada konuyu kapatırken, tam tersine, mitsvaları gerektiği şekilde uygulamanın, Ülke'de uzun yaşamın garantisini olacağını söylemektedir (Daat Mikra).

³⁸ – [ve bunu,] senden daha büyük ve güçlü ulusları [senin] önünden sürmek, seni getirip, onların topraklarını sana bugün [tanık olduğun] gibi mülk olarak vermek üzere [yaptı].

³⁹ [Şunu] Bugün bil ve kalbine [sürekli olarak] tekrarla ki, Aşem – yukarıda, göklerde ve aşağıda, yerde [sadece] O ‘Tanrı’dır; başkası yoktur!

⁴⁰ [Tanrı’nın,] Sana bugün emretmekte olduğum hükümlerini ve emirlerini gözet. [Bu] Senin ve ardından [gelecek] çocuklarının iyiliğine olacaktır. Bu sayede Tanrın Aşem’in sana tüm zamanlar için vermekte olduğu toprağın üzerinde uzun ömürlü olacaksın.”

38. Seni getirip – Yani “*seni [Ülke’ye] getirip*”.

Bugün [tanık olduğun] gibi – “Görmekte olduğun gibi (Raşi), bugün eline nasıl Sihon ve Og’un topraklarını vermiş durumdaysa, diğer ulusları da aynı şekilde senin önünden sürecek-tir” (İbn Ezra; Raşbam; *Beer Mayim Hayim*).

39. Bil – Moşe, ilk neslin Tanrı’yı kesin olarak bildiğini söyledikten sonra (p. 35), diğer tüm nesillere bu bilgiye ulaşmalarını emretmektedir. Tanrı’nın Mevcudiyeti, Yahudilik’te bir inanç değil, bilgi konusudur. Tora açık bir şekilde Tanrı’nın Varlığı’nın ve O’ndan başkası olmadığının “bilinmesini” emretmektedir – sadece inanmayı değil. Diğer başka hiçbir inanç böyle bir bilgi içermez. Tora’nın bu emri vermesi bir noktayı kesin bir şekilde ortaya koymaktadır: Yahudilik, Tanrı’nın Mevcudiyeti’nin “bilinmesi” için gereken tüm araçları içermektedir. Yahudi’nin görevi bu araçları kullanıp Tanrı “bil-gisine” ulaşmaktır.

Rambam da, anıtsal Yahudi Kanunnamesi *Yad Ahazaka’yı* [=Mişne Tora] bu emirden bahisle açmaktadır: “[Tora’nın] Temellerin[in] temeli ve bilgeliğin [merkezî destek] sütunu, orada [yani “her yerde”] Ezeli bir Varlığın mevcut olduğunu ve tüm var olanları O’nun var ettiğini, göklerdeki, yeryüzündeki ve ikisinin arasındaki her varlığın da sadece ve sadece O’nun Mevcudiyeti’nin Gerçekliği’nden [kaynaklanarak] var olduğunu bilmektir” (*Yad – Yesode Aтора* 1:1).

Sonuç olarak sadece duyumlardan, hikâyelerden ya da kulaktan dolma sözlerden kaynaklanan bir inançla yetinilmemeli, Tanrı ciddi bir şekilde aranmalı ve bulunmalıdır. Söz konusu bilgi, hem Yahudiler’in kolektif zihninde mevcut olan bilgi ve uygulamalara bakılarak hem de Tanrı’nın hayret uyandıran eylemlerini, maddi ve manevi âlemlerde yarattıklarını ve en önemlisi Torası’nı derinlemesine incelemekle ulaşılır.

Kalbine [sürekli olarak] tekrarla – “Ciddi biçimde kalbine sok; kalbine tamamen girene kadar üzerinde derin derin düşün (*Daat Mikra*; Rabenu Behaye); bunlara dikkat etmemeye başladığını gördüğünde, elindeki kanıtlara dayanarak onu tekrar kalbine geri sok (Hirsch).” Tam çeviriyle “*kalbine geri döndür*”.

Önceki “bil” emri doğrultusunda, Tanrı’nın şüphesiz “mevcut olduğunu” bilmek mümkündür; ama Tanrı’nın gerçek niteliğini, özünü, nasıl bir varlık olduğunu anlamak insanın kapasitesinin ulaşamayacağı bir şeydir. Bu insanın zekâ ve mantığıyla ulaşamayacağı bir bilgi olduğu için, Tora pasuğun devamında Tanrı hakkında öğre-nilebilecek şeylerin kalpte sürekli tekrarlan-masını emretmektedir. İnsan, tıpkı iyice incelemiş olduğu bir şeyi unutmamak için onu sürekli tekrarlama gerektği gibi, bu bilgiyi de kendisine sürekli hatırlatmalıdır (Rabenu Behaye).

Musar ustaları insanı bir gerçeğe dikkati çekerler. Birçok şey vardır ki, insanlar bunları mantık ve zekâlarıyla gayet iyi bilip kabul etmelerine rağmen, bunu bir türlü “kalplerine sokmazlar” (krş. *Mesilat Yeşarim*). Kalp, insanı iyi ya da kötü niyetlerle harekete geçiren, insanın davranışını yönlendiren merkezdır. İnsanların entelektüel bilgiyle yetinip, bu bilgiyi kalplerine sokmama suretiyle, onun kendi yaşamlarını doğru yönde yönlendirmesine izin vermemeleri, bir kayıtsızlık ve katı kalplilik işaretidir. Bu sadece manevi görevlerde değil, aynı zamanda insanın fiziksel gereksinimlerinde de görülen bir kusurdur. Örneğin birçok kişi, sağlığına ciddi zararlar verdiğini bilmesine rağmen kötü beslenme, uyku düzensizliği, sigara gibi konularda kılını kıpırdatmadan yaşamını aynı şekilde sürdürmekte bir sakınca görmemektedir. Sanki bir değişiklik yapmak için mutlaka bir felaket gerçekleşmelidir. İlk bakışta hoş, muzip, şirin görünen bu “ehlikeyif” tavrı, gerçekte insanın kendisine ve ailesine karşı

מֵאֵז יִבְדִּיל מֹשֶׁה שְׁלֹשׁ עָלִים בְּעֵבֶר הִירְדֵן

41

מִזְרְחָה שָׁמֶשׁ: מִבְּלִי-דָעַת וְהוּא לֹא-שָׁנָא לוֹ מִתְמַל שְׁלֹשׁ וְנָס אֶל-אַחַת

42

מִן-הָעָרִים הָאֵל וְחִי:

Bir açıklamaya göre burada güneşten bahsedilmesinin bir amacı da bir benzetme yapmaktır. Güneşin ışığı dünyayı aydınlatır ve her şeyin görülüp, yolların kolayca bulunmasını sağlar. Benzer şekilde sığınma şehirleri de herkesin kolayca ulaşabileceği bir şekilde hazırlanmalı, oraya giden yollar daima düzgün ve açık tutulmalı, kavşaklara da yol gösterici işaretler yerleştirilmelidir (*Meam Loez*; bkz. 19:3 açık.).

Üç şehir ayırdı – Daha ileride de, Moşe halka, Erets-Yisrael'e girdikten sonra burada üç şehir daha ayırmalarını söyleyecektir (19:2). Erets-Yisrael'deki bu şehirler Yeşua zamanında, Moşe'nin Yarden'in doğusunda ayırdığı şehirlerin yaklaşık olarak aynı hizasına denk geliyordu. Bunlar Yarden nehri ile Akdeniz arasındaki Erets-Yisrael'in kuzey-güney doğrultusundaki orta çizgisi boyunca, bu çizgiyi yaklaşık olarak dört eşit parçaya bölen üç nokta şeklindeydi (bkz. 19:3 açık.). Bu şekilde bulundukları yerler, kendi bölgelerinin en merkezi noktalarıydı. Bu noktalar aynı zamanda Moşe'nin ayırdığı üç şehir, Yarden nehrine göre yaklaşık olarak simetrik noktalarıdır. Erets-Yisrael içinde, güneyde Betser'in simetrisi olarak Yeuda topraklarındaki Hevron, orta bölgedeki Ramot'un simetrisi olarak Efrayim dağlarındaki Şehem ve kuzeydeki Golan'a denk olarak Naftali dağlarındaki Kedeş, sığınma şehirleri olarak ayrılmıştır (*Talmud – Makot 9b*; bkz. Yeşua 20:7).

42. Katilin kaçabilmesi içindi – İster kasıtlı ister kasıtsız cinayet işlemiş olsun, bir kişi mahkemeye çıkarılmadan önce kurbanın intikamcı bir akrabasının hışmına uğramamak için bu şehirlere kaçabilir ve burada koruma altına alınırdı. Eğer mahkeme sonrasında "*akranımı önceden ona karşı nefret beslemeksizin bilinçsizce katlettiği*" kesinlik kazanırsa, "*bu şehirlerden birine kaçıp hayatta kalabilecekti*" ve devrin *Koen Gadol*'u ölene kadar burada sürgün hayatı yaşarken, aynı zamanda koruma altında olacaktı (*Meam Loez*). Yani pasuk mahkemenin hem öncesindeki hem de sonrasındaki durumu tanımlamaktadır: "[Bu şehirler,] Bir katilin [mahkemeye çıkmadan önce güvende olmak için] oraya kaçabilmesi içindi. [Ayrıca

mahkeme sonrasında bu kişinin] Akranımı, önceden ona karşı nefret beslemeksizin, bilinçsizce katleden [biri olduğu ortaya çıkarsa, koruma altında bir sürgün hayatı sürebilmesi için, tekrar] bu şehirlerden birine kaçıp hayatta kalabilecekti."

Tora burada, Moşe'nin şehirleri ayırması vesilesiyle mitsvadan sadece genel terimlerle bahsetmektedir. Ayrıntılar için bkz. Bamidbar 35:9 v.d. ve aşağıda 19:1 v.d.

Önceden – Tam çeviriyle "*dünden [ve] önceki günden*". Bu ifade, bir kişinin bir başkasıyla, aralarındaki kavga nedeniyle üç ardışık gün boyunca konuşmamasının, onu o kişiden "nefret eden" sınıfına soktuğunu öğretir (*Mişna – Sanedrin 3:5*). Buna bağlı olarak örneğin Reuven, Şimon'la ciddi bir kavga etmiş ve [en az] üç gün boyunca bu nedenle konuşmamışsa [ve aralarında barış gerçekleşmeden önce] Reuven, Şimon'u kasıtsız bir şekilde öldürmüştü, buradaki kanun onun için geçerli olmayabilecektir – ne de olsa, her ne kadar ölüm kasıtsız gerçekleşmiş görünse de, Reuven'in, Şimon'u öldürmek için geçerli bir güdüsü olma olasılığı vardır. Bu konuda otoriteler arasında farklı görüşler vardır ve *Alaha*'ya göre böyle bir durumda, [yani cinayet "kasıtsız" kriterleri dâhilindeyse] Reuven *Bet-Din*'in huzurunda idam edilmese bile, sığınma şehrinde koruma altına alınmaz (*Mişna – Makot 2:3*, Rabi Pinhas Keati o.a.).

Kaçıp hayatta kalabilecekti – Bu sığınma şehirleri, ne [geçim olanakları kısıtlı olmaması için] küçük kasabalar, ne de [intikamcının içeri kolayca sızması için] büyük şehirler olarak değil, sadece orta boyul yerleşim yerleri olarak yapılacaktı. Şehirler su kaynaklarının yanına kurulacak, böyle bir imkânın bulunmadığı durumlarda su başka yerden getirilecekti. [Kolayca yiyecek satın alınabilmesi için] Pazaryerlerinin yakınında ve [çok sayıda intikamcının bir güç oluşturup saldırmaması için etraflarında başka köy kasabaların bulunduğu] yerleşik bölgelerde olmaları gerekiyordu. Etrafta nüfus azaldığı takdirde bu telafi edilirdi. Bunlar gibi daha birçok gereklilik söz konusuydu ve

[9. Sığınma Şehirleri]

⁴¹ O zaman Moşe Yarden'in, güneşin doğduğu [taraftaki] yakasında üç şehir ayırdı.

⁴² [Bu şehirler,] Bir katilin oraya kaçabilmesi içindi. Akranını, önceden ona karşı nefret beslemeksizin, bilinçsizce katleden [biri] bu şehirlerden birine kaçıp hayatta kalabilecekti.

41-43. Yarden'in Doğu Yakasındaki Sığınma Şehirleri. Tora burada Moşe'nin konuşmasına birkaç satır ara vererek Moşe'nin Yarden'in doğu yakasında üç şehir ayırmasından bahsetmektedir. Bu noktaya kadar Moşe, Tora'nın bazı mits-valarını açıklayacağı ve bazı ek talimatlar vereceği konuşmasına giriş yapmıştır. Birazdan konuşmasının ana kısmına geçecek ve bu kısım içinde, Bene-Yisrael'e Erets-Yisrael'de üç sığınma şehri ayırmalarını emredecektir (19:2). Ancak aynı yerde Moşe'nin, Yarden'in doğu yakasında da üç şehir ayırmayı emretmediğini görüyoruz; oysa Tanrı, Moşe'ye Yarden'in doğu yakasında da üç sığınma şehri ayırmasını söylemiştir (bkz. Bamidbar 35:14). İşte Tora bu noktada, Moşe'nin konuşmasının ana kısmı başlamadan önce, Moşe'nin orada neden bu üç şehir hakkında emir vermediğini açıklamaktadır. Vermemiştir, çünkü buna gerek yoktur, zira bunu Moşe bizzat yapmıştır (Raşbam).

41. O zaman ... ayırdı – İbn Ezra'ya göre buradaki “o zaman” sözcüğünün vermek istediği anlam “Moşe, burada bahsedilen şehirleri ayırdığı gün, Perek 5'ten itibaren sözünü edeceği mits-vaların anlatımına da başladı” şeklindedir. Bazılarına göre “o zaman”dan kasıt, “Erets-Yisrael'e girmeyeceği açıklık kazandıktan sonra” iken (Midraş – Devarim Raba 2:26; Malbim), başkalarına göre “Erets-Yisrael'i uzaktan gördükten sonra”dır (Tsafenat Paaneah).

Tam çeviriyle “ayırarak”. Tora burada Moşe'nin bu şehirleri ayırdığından bahsetmekte, ancak gelecek zaman kipi kullanmaktadır. Benzer bir kullanım Şemot 15:1'de de vardır. Bu yapı bazı durumlarda, gelecekte bir şeyi yapma konusundaki kararlılığı belirtir. Örneğin Şemot 15:1'de Moşe ile Bene-Yisrael'in, Kızıldeniz'deki mucize sırasında, denizden çıktıktan sonra bir övgü ve şükran şarkısı söyleme konusunda karar aldıkları ve bunu yaptıkları söylenmektedir. Benzer şekilde Moşe, ölmeden önce Yarden'in doğu yakasındaki bölgede üç tane sığınma şehri bizzat ayırma konusunda karar almış ve bu kararını uygulamıştır.

Gerçekte, üçü Yarden'in doğu yakasındaki topraklarda, üçü de batı yakasındaki Erets-Yisrael'in içinde olmak üzere toplamda altı sığınma şehri ayrılacaktı. Tora bir nüansla, bu şehirlerin, ancak hepsi ayrıldıktan sonra işlev

görmeye başlayacağını bildirmiştir (bkz. Bamidbar 35:13 açk.). Dolayısıyla Moşe'nin bu şehirleri ayırması, o şehirlerin bu noktada sığınma şehri olarak işlerlik kazanması için yeterli değildir. Ancak Moşe, nesiller boyunca önemli bir ders niteliği taşıyacak bir düşünceyle hareket etmiştir: “Yerine getirilmesi mümkün mitsvayı vakit kaybetmeden yapayım!” (Talmud – Makot 10a; Raşi). Bu şekilde Moşe, Tora'nın açıklamasına yaptığı girişini bitirip, konuşmasının ana kısmına geçmeden önce, halka mitsvaların korunmasının ne kadar önemli olduğunu örneklemek için buradaki sığınma şehirlerini, henüz bu şehirler işlerlik kazanmayacak olmasına rağmen bizzat ayırmıştır. [İfadenin tam çeviriyle “ayırdı” değil de “ayırarak” şeklinde olması buna işaret etmektedir. Moşe aslında ayırma işini şimdi yapmıştır, ama bu şehirlerin işlerlik görmesi, o öldükten sonra olacaktır. Bu yüzden pasuk gelecek zaman çekimi kullanmaktadır]. Moşe böylece önceki sözlerinde belirttiği “mitsvaları korumanız iyiliğinize olacaktır” (p. 40) prensibine örnek teşkil etmek üzere, mevcut mitsva fırsatını hemen yerine getirmiştir (Ramban; Sforno; bkz. s.a.).

Bu önemli bir derstir, zira birçok insan belirli bir yükümlülüğü sonuna kadar yerine getiremeyecek olması kesin ve aşikâr olduğu zaman, bu yükümlülüğün, yapabileceği kadarlık kısmını da yapmaya gerek görmez. Bu bir hatadır. İnsan samimi bir şekilde, yapabileceğinin en iyisini, sonuç alma olasılığı çok az olsa, hatta hiç olmasa bile yapmalıdır. Bu herhangi bir konuda doğru olduğu gibi, şüphesiz mitsva uygulamasında da en üst düzeyde doğrudur. Moşe Rabenu – Öğretmenimiz Moşe – bunun en güzel örneğidir.

Güneşin doğduğu – Yarden'in doğu yakasından bahsedilmektedir. Hahamlarımız burada sadece “doğu” demek yeterliyken “güneşin doğusundan” söz edilmesinden yola çıkarak, bu kullanımın ayrılan sığınma şehirleriyle bağlantılı olduğu açıklamasında bulunurlar. Bu iki şekilde anlaşılabilir: [1] Tanrı, Moşe'ye “[sığınma şehirlerini ayırarak] katiller için güneşi doğur” demiştir. Bu söz konusu şehirlerin, oradaki katillerin yaşam ve korunma ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmesi gerektiğine işaret eder. [2] Tanrı, Moşe'ye “[sığınma şehirlerini ayırmakla] katiller için güneşi doğurdun [iyi yaptın]” demiştir (Talmud – Makot 10a; Raşi o.a.).

מִן אֶת־בָּצָר בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ הַמִּיֶּשֶׁר לְרֹאשׁוֹנֵי 43
וְאֶת־רֵאשֵׁת בְּגָלְעָד לְגִדֵּי וְאֶת־גּוֹלָן בְּבֶשֶׁן לְמִנְשֵׁי: מִד וְזֹאת 44
הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל: מֵה אֱלֹהֵי הַעֲדֹת 45
וְהַחֲקִים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם
מִמִּצְרַיִם:

Bilindiği gibi, Tora'da farklı konuların birbiri ardına gelmesi de çeşitli mesajlar verir. Burada da “Moşe'nin Bene-Yisrael'in önüne sunduğu Tora budur” sözleri, sığınma şehirlerinden bahsin hemen ardından gelmektedir. Hahamlarımız bunu şöyle açıklarlar: “Tora'nın sözleri insan için sığınaktır – onu Ölüm Meleği'nden bile korur. Örneğin Rav Hisda, Rav'ın yeşivasında oturup sürekli Tora öğrendiği ve ağzından öğrenimi bir an için bile bırakmadığı için Ölüm Meleği bir türlü ona yaklaşamıyordu. Bunun üzerine melek gidip yeşivadaki sedir ağacına oturdu ve ağaç yarılınca Rav Hisda'nın konsantrasyonu bir an için bozuldu ve Ölüm Meleği bu kez başardı” (Talmud – Makot 10a; Meam Loez). Midraş Tora'nın sığınak şehirlere göre daha üst bir koruyucu olduğuna dikkati çeker. Zira sığınak şehirler [mahkeme sonrasında] sadece kasıtsız adam öldürmüş kişiler için koruma sağlar. Oysa Tora, kasıtlı ya da kasıtsız olsun, günah işlemiş herkesin sığınabileceği bir koruyucudur. Pasukta söylendiği gibi “Ets Hayim İ Lamahazikim Ba – Kendisine Tutunanlar İçin Yaşam Ağacıdır [Tora]” (Mişle 3:18) (Rabenu Behaye).

Bu ardışıklık önemli bir mesaj da içerir. Genel olarak insanlar dinin ve dini faaliyetlerin dualar ve ibadetlerle, yüce ve manevi şeylerle, görkemli törenlerle sınırlı olduğunu düşünürler. Çoğu kişiye göre din bundan ibarettir ve günlük hayatla ilgilenmez – ilgilenmemelidir. Oysa Yahudilik “Torat Hayim – Yaşam Yasası” rehberliğinde yaşamayı ve Tora hayatının en “dünyevi” konularıyla bile yakından ilgilenir. İnsanları ilgilendiren her durum, her olay, Tora'nın ilgi alanına girer – kazara da olsa birini öldürecek konuma düşmüş biri bile! İşte sığınma şehirlerinden bahsin hemen ardından “Ve Moşe'nin Bene-Yisrael'in önüne sunduğu Tora budur” denmesi bu mesajı içermektedir. Tora sadece yüksek felsefeler ve görkemli dini törenler değildir – hayatın ta kendisidir. Her şey onun ilgi ve rehberlik alanına girer. Katiller ve onların korunması bile.

Bene-Yisrael'in önüne – Tora sadece Tanrı ile Berit-Mila antlaşmasına dâhil olanlar, yani Yahudiler içindir. Yahudi olmayanlara Tora öğretmek yasaktır (Meam Loez). [Bu çalışmamızın hedef kitlesi de, henüz İbranice bilgisini yeterince geliştiremediği için Tora öğrenimi imkânı kısıtlı olan Türkçe konuşan Yahudiler'dir.]

Sunduğu – Ya da “düzenlediği” (Targum Onkelos). Ya da “açıkladığı” (Daat Mikra). Moşe Tora'yı hazır bir sofraya gibi sunmuş, onu halka öğretirken hiçbir ayrıntıyı, hiçbir nüansı atlamamıştır (Meam Loez).

İbranice **Sam**. Tam anlamıyla “koyduğu”, “yerleştirdiği”. **Sam** sözcüğü Şin-Mem harfleriyle yazılır, ama Sameh-Mem harfleriyle yazılan “**Sam** – İlaç” sözcüğüyle aynı şekilde okunur. İlaç doğru bir şekilde kullanıldığında nasıl yarar sağlarsa, yanlış kullanıldığı takdirde de çok büyük zararlara yol açabilir. Hahamlarımız pasukta Tora'dan bahsedilmesiyle bu gerçeği birleştirerek şöyle öğretirler: “Bir kişi, [Tora'yı öğrenip onu iyi uygulayarak Tora'ya] layık olduğu takdirde, Tora onun için yaşam iksiri olur; aksi takdirde [yani Tora'ya gereken saygıyı göstermeyip ona sıradan bir kitapmış gibi yaklaşırsa] Tora onun için ölümcül bir zehir halini alır” (Talmud – Yoma 72b).

45. Mısır'dan çıkışlarında konuşmuş olduğu – Moşe Tora'nın tüm kanunlarını çöl yolculuğu boyunca sözlü olarak halka öğretmiştir (Hirsch).

Tanıklıklar – İbranice **Edot**. Tanrı'nın varlığına ve geçmişteki birçok olayın gerçekleştiğine tanıklık eden türdeki mitsvalar. Örneğin Şabat mitsvası Tanrı'nın dünyayı yarattığına tanıklık eder. Bayramlar Mısır Çıkışı'na tanıklık eder.

⁴³ [Böylece Moşe,] Çöldeki düzlük bölgede Reuveni [kabilesine] ait Betser'i, Gilad'da Gadi [kabilesine] ait Ramot'u ve Başan'da Menafi [kabilesine] ait Golan'ı [ayırdı].

⁴⁴ Ve Moşe'nin Bene-Yisrael'in önüne sunduğu Tora budur.

⁴⁵ Moşe'nin Bene-Yisrael'e Mısır'dan çıkışlarında konuşmuş olduğu tanıklıklar, hükümler ve kanunlar bunlardır.

hepsi bir katilin "kaçıp hayatta kalabilmesi" yani temel yaşam ihtiyaçlarını kolayca karşılayabilmesi içindi. O kadar ki, bir öğrenci buraya kaçmak zorunda kaldığında, hocası da onunla birlikte getirilirdi (*Talmud* – *Makot* 10a; Raşi o.a.; *Meam Loez*); zira Tora öğrenmediği takdirde nasıl yaşayabilir? Ayrıca bu kural, bu talihsiz olayın sorumluluğunda hocasının da bir payı olduğunu ima etmektedir (*Meam Loez*).

43. Çöldeki – Reuven kabilesinin topraklarının güney kısmında bulunan çöllük bölgedeki (*Daat Mikra*).

Düzlük bölgede – Kolay ulaşılması için böyle bir yer seçilmiştir (*Daat Mikra*; bkz. 19:3).

Reuveni – İlk sığınma şehri Reuven kabilesinin topraklarında ayrılmıştır. Bu, kabilenin atası olan Reuven'in "kurtarıcı" olmasıyla paraleldir. Diğer kardeşleri Yosef'i öldürmeyi planlarken, Reuven onu ellerinden kurtarmış ve kan dökmenin söz konusu olmayacağını vurgulamıştır (Rabenu Behaye; bkz. Bereşit 37:21-22).

Betser – Bkz. Yeoşua 20:8, Divre Ayamim I 6:63. Betser'in tam yeri bilinmemekle birlikte *Talmud* (*Makot* 9b) onun Hevron'la yaklaşık olarak aynı paralelde olduğunu söylediğine göre, olasılıkla Divon'un yakınlarındadır (bkz. Bamidbar 21:30). *Targum Yonatan*'da kullanılan sözcük Kevatirim'dir – ama onun da neresi olduğu açık değildir (*The Living Torah*).

Gadi [kabilesi] - Yani "Gad'ın soyunun [kabilesi]". Reuveni ve Menafi de aynı şekilde.

Ramot – Bu isimde farklı yerler olduğu için, burasının "Gilad'daki Ramot" olduğu söylenmektedir. İsim zamanla Ramot Gilad'a dönüşmüştür (*Daat Mikra*; bkz. Yeoşua 21:36, Melahim I 22:3). Araştırmacılar burasının günümüzdeki Tel Remit ya da es-Salt adlı yer olduğunu düşünmektedirler. Burası Yarden'in 43km. kadar doğusunda Kineret gölünün 20km. kadar güneyindedir. Ancak *Talmud* (*Makot* 9b), Ramot'un Erets-Yisrael'deki Şehem ile aynı paralelde olduğunu belirtmektedir, oysa Tel Remit belirgin bir şekilde daha

kuzeydeki bir paralel üstündedir (*The Living Torah*).

Golan – Bkz. Yeoşua 20:8, 21:27 ve Divre Ayamim I 6:56. Daha ileri bir tarihte burası Golon (Eusebius, *Onomastik Sakra* 242) ve Golanitis (Josephus Flavius, *Eski Dönemler* 8:2:3, *Yahudi Savaşları* 1:4:4, 3:3:1, 4:1:1, 4:1:5) olarak adlandırılmıştır. Günümüzdeki, Kineret gölünün 31km. kadar doğusundaki Jaulan veya Şahem el Jolan adlı yerdir. *Targum Yonatan* burayı neresi olduğu bilinmeyen Darba şehri olarak tanımlar. *Talmud*'a (*Makot* 9b) göre, burası Naftali bölgesindeki Kedeş ile aynı paralel üzerindedir.

44. Ve ... Tora budur – Ya da "öğretidir", "anayasadır". Devarim kitabının en başında, Moşe'nin Tora'yı açıklamaya başladığı söylenmişti. Moşe bu konuşmasında hemen kurallara geçmeden önce, halkın bu kuralları uygulaması için gerekli gördüğü uyarı, ikaz ve tarihi anlatımla dolu bir giriş yapmıştır. Bu kısımda Moşe, halka Tora uygulaması için gereken temel ve motivasyonu sağlamıştır. [1] Geçmiş hatalar ve sonuçları, halk için caydırıcı bir etkidir. [2] Yakın tarihteki mucizevi zaferler, Tanrı'ya yakın oldukları takdirde O'nun desteğiyle önlerinde hiçbir engel olmayacağını göstermiştir. [3] Düşüş yaşasalar bile Tanrı onlara daima *teshuva* fırsatı tanıyacaktı. [4] Tanrı Tora'yı vermek için özellikle onları seçmiştir ve dünyada başka hiçbir ulusun tanık olmadığı, tanık olduğunu iddia etmediği ve edemeyeceği bir ortamda, Tora'yı Sesi'ni halka Bizzat duyurarak vermiştir.

Bu girişi yaptıktan sonra, Moşe şimdi kitabın asıl konusu olan Tora'nın mitsvalarının gözden geçirilmesi ve bazıları hakkında yeni ayrıntıların verilmesine geri dönmektedir. Bu amaçla, burada birkaç hatırlatma cümlesi sonrasında *Perek* 5'te her şeyin temeli olan Sinay'daki tecrübeyi hatırlatacak ve On Emir'i tekrarlayarak konuşmasına devam edecektir. Böylece buradaki pasuk "Moşe'nin, konuşmasının ana teması doğrultusunda halkın önüne sunduğu Tora şudur" anlamındadır (Raşi) ve özellikle birazdan listelenecek On Emir'e işaret etmektedir (Rabenu Behaye).

- 46 מו בַּעֲבֹר הִירְדֵן בִּגְיָא מוֹל בֵּית פְּעֹזר בְּאַרְץ סִיחֵן מִלָּךְ
הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחִשְׁבוֹן אֲשֶׁר הִכָּה מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
47 בְּצִאתָם מִמִּצְרַיִם: מו וַיִּירָשׁוּ אֶת-אַרְצוֹ וְאֶת-אַרְץ | עֲוֹג
מִלֶּךְ-הַבָּשָׁן שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בַּעֲבֹר הִירְדֵן מִזְרַח שְׁמֶשׁ:
48 מִחַ מַעְרָצָר אֲשֶׁר עַל-שְׂפַת-נַחַל אֲרֵנוֹ וְעַד-הַר שִׂיאֵן הוּא חֶרְמוֹן:
49 מִטּוֹ וְכָל-הָעֲרֵבָה עָבַר הִירְדֵן מִזְרַחָה וְעַד יָם הָעֲרֵבָה תַּחַת אֲשֶׁדֶת
הַפְּסָגָה: פ
1 רַבִּיעִי א וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל-כָּל-יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל
אֶת-הַחֻקִּים וְאֶת-הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר בְּאָזְנֵיכֶם הַיּוֹם
2 וְלִמְדַתְּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹתָם: כִּי הִנֵּה אֲלֵהֵינוּ כָּרַת עִמָּנוּ בְּרִית
בְּחֹרֵב:

etkili olacaktır. Ancak bunu yapmadan önce Moşe, Sinay'daki eşsiz tarihi olayı tekrar ele almaktadır. Zira bu olay Yahudilik'in temeli olduğu gibi, On Emir de tüm Tora'nın temel anahtarlarını içerir.

1. Tüm Yisrael'i çağırıp – Moşe'nin amacı, Sinay dağında hazır bulunmamış olan yeni nesle On Emir'i tekrarlamaktır (*Hizkuni*; krş. Rabenu Behaye).

Kulaklarınıza konuşmakta olduğum – Moşe'nin bu sözleri, konuşmasını dikkatli bir şekilde dinleyip kabullenmeleri için halka yönelik bir teşvik içerir (*Daat Mikra*).

Öğrenin – Tora bir babayı, oğluna Tora öğretmekle yükümlü kılmıştır (bkz. 6:7 ve 11:19). Ancak bir baba bunu ihmal ettiyse, bu, oğlun artık Tora öğreniminden muaf olduğu anlamına gelmez. Babasının Tora öğretmediği bir kişi, kendisi Tora öğrenmekle yükümlüdür. Bu pasukta söylendiği gibi: “Onları öğrenin” (*Talmud – Kiduşin* 29b).

Yapmak üzere gözetin – Tora sadece öğrenilecek ama uygulanmayacak herhangi bir bilgi kaynağı değildir. Tora öğreniminin tüm değeri, insanı uygulamaya yönlendirmesidir. Fakat bir kişi “Ben Tora'yı çok iyi öğreneceğim, ama mitsvaları bağlayıcı kabul etmeyeceğim” tavrındaysa, öğrendiği Tora'nın da bir değeri yoktur ve bunun için Tanrı katında ödüle layık olmaz (*Talmud* –

Yevamot 119b; Raşi o.a.). Zaten bu öğrenim de kalıcı olmaz.

Öğrenim, gözetim ve uygulama Tora'nın Yahudiler'den talep ettiklerinin tümünü kapsar: Duyulan bilgileri kalpten kabullenip özümsemek, tam olarak anlamak, sürekli olarak hatırdı tutmak ve titizlikle uygulamak. Ancak her şeyin amacı ve temeli uygulamadır. Uygulamasız bir öğrenim değerden yoksundur ve öğrenilen şeyin tam olarak anlaşılması için de yeterli değildir; zira uygulama kararından kaynaklanan ciddiyet olmaksızın yapılan öğrenim, bir felsefe oyunu ya da cimnastiğinden öteye geçemez (Hirsch).

Alternatif olarak “titizlikle uygulayın”. Yani “ayrıntıları da iyice öğrenin ve uygulayın ki, mitsva uygulamanız tam olsun” (Rabi David Tsvi Hoffman).

2. Bir antlaşma yaptı – Bkz. Şemot 19:5, 24:8 ve 34:27 (krş. *Lekah Tov*). Ayrıca bkz. yukarıda 4:23 ve aşağıda 28:69.

Tanrı'nın Horev'de [=Sinay'da] Kendi'ni Bene-Yisrael'in gözlerin önünde açığa çıkarması ve Sesi'ni duyurması, dinleyenlerin gözetim ve uygulama konusunda daha sonra kendi istekleri doğrultusunda karar verebilecekleri teorik bir bildiriden ibaret değildir. Sinay'da karşılıklı bir antlaşma yapılmış, karşılıklı taahhütlerde bulunulmuştur. Sinay'daki muazzam olay, Tanrı ile Bene-Yisrael arasında ebediyen kopmayacak bir bağ oluşturmuştur (Hirsch).

⁴⁶ [Moşe bunları,] Yarden'in [doğu] yakasında, Bet-Peor'un karşısındaki ovada, Heşbon'da oturan Emori kralı Sihon'un topraklarında [tekrarladı]. Moşe ile Bene-Yisrael Mısır'dan çıkışlarında [Sihon'u] mağlup etmiş, ⁴⁷ [onun] ülkesini ve Başan kralı Og'un ülkesini ele geçirmişlerdi. [Bunlar] Yarden'in güneşin doğduğu [tarafındaki] yakasında [toprakları olan] iki Emori kralıydı [ve onların güneyde] Arnon ırmağının kıyısındaki Aroer'den [başlayıp kuzeyde] Sion (Hermon) dağına kadar [olan toprakları ele geçirilmişti. Buraya]

⁴⁸ Yarden'in doğu yakası [boyunca], Arava denizine, uçurumun şelalelerinin altına kadar [olan] tüm Arava [da dâhildi].

5

[10. On Emir'in Tekrarı]

¹ Moşe tüm Yisrael'i çağırıp onlara [şöyle] dedi:
Ey Yisrael! Bugün kulaklarınıza konuşmakta olduğum hükümleri ve kanunları dinle!
Onları öğrenin ve yapmak üzere gözetin!

² Tanrımız Aşem Horev'de bizimle bir antlaşma yaptı.

46-48. Tora, Moşe'nin Tora'yı açıkladığı bu konuşmasını iki Emori kralı Sihon ve Og'u mağlup ettikten sonra yaptığını daha önce de söylemişti (1:4). Konuşmanın girişi sırasında konu konuyu açtığı, arada Moşe'nin sığınma şehirlerini ayırdığı söylendiği için, Tora burada konuşmanın Sihon ve Og zaferlerinin ardından yapıldığını tekrar hatırlatmaktadır. Ancak elbette Tora'daki her tekrarda olduğu gibi burada da ek bir bilgi verilmektedir. Moşe bu konuşmasını Sihon ve Og'un topraklarını ele geçirdikten "ve bu toprakları Reuven, Gad ve yarı-Menaşe kabilelerine dağıttıktan sonra" yapmıştır. Nitekim önceki pasuklarda sığınak şehirlerinin bu kabilelerin topraklarında ayrıldığı söylenmektedir (Ramban). Bu noktada Bene-Yisrael yerleşik bir bölgeyi ele geçirmiş ve düşman korkusundan arınmış bir ortamda olduğu için, Moşe'nin Tora'yı açıklaması için uygun şartlar söz konusudur (Sforno). Bunun yanında Moşe halkın Tora'nın önemini ve kuvvetini anlamasını da istemiştir. Doğal şartlarda Bene-Yisrael'in Sihon ve Og'u mağlup etmesi mümkün değildi. Ama onlar bu zaferi Tora ve mitsvalara bağlılıklarının bir sonucu olarak Tanrı'nın yardım sayesinde kazanmışlardır. Bu zaferin ardından bu gerçek herkes tarafından anlaşıldığı için, artık Tora'nın tekrar ayrıntılı bir şekilde gözden geçirilmesine herkes heveslidir (*Meam Loetz*).

46. Bet-Peor'un karşısındaki ovada – Bkz. 3:29.

[Tekrarladı] – Raşi.

47. Aroer'den – Bkz. 2:36, 3:12.

Sion – Pasuğun belirttiği gibi, bu, Hermon dağının başka bir ismidir. Bkz. 3:9 aşk. Krş.

Teilim 133:3. Sözcük "Si – Zirve" ile akrabadır ve dağın, kendi çevresine göre çok yüksek oluşunu belirtir. Bir olasılığa göre yüksekliği nedeniyle önceleri Bene-Yisrael ona bu ismi vermişler, sonraları da ismi Hermon'la değiştirmişlerdir. Diğer olasılığa göre ise buraya bu ismi veren eski yerlilerdir ve Bene-Yisrael daha sonra ismi Hermon'a çevirmişlerdir (*Daat Mikra*).

48. Uçurumun şelalelerinin altına kadar – Bkz. 3:17.

5.

Birçok otoriteye göre Moşe'nin konuşmasının ana kısmı burada başlamaktadır. Rabi Samson Raphael Hirsch ise, konuşmanın giriş kısmının *Perek* 11'in sonuna kadar devam ettiği görüşündedir. Ona göre giriş konuşması üç kısımdan oluşur: İlk kısımda (1:6-3:22) amaç halkı, geçmişteki tecrübelerin ışığında, Tanrı'ya sadakatin Ülke'yi ele geçirme konusundaki gerek ve yeter şart olduğuna ikna etmektir. İkinci kısım (3:23-4:49) Tora'nın, Yisrael'in ve her şeyin üstünde Tanrı'nın, doğru bir şekilde, onların gerçek ve özel özünün yüksek niteliğiyle değerlendirilmesine adanmıştır. Üçüncü ve son kısım da bu noktada başlamaktadır. Bu kısımda Tanrı korkusu, Tanrı sevgisi ve Tanrı'ya güven konularındaki genel ve temel felsefeyi ilgilendiren gereklilikler ele alınmakta, söz konusu felsefeleri insanın benliğine işleme etkisine sahip mitsvalar verilmektedir. Bu tip mitsvalar, özellikle halkın çölde olduğu gibi bir arada bulunmayacağı, aksine herkesin kendi topraklarında yaşayacağı Erets-Yisrael için büyük önem taşır. Bundan böyle bu mitsvalar tüm bireylere bulundukları her yerde eşlik edecek ve bu fikirlerin gelişiminde

ג לֹא אֶת־אֲבֹתֵינוּ כָּרַת יְהוָה אֶת־הַבְּרִית הַזֹּאת כִּי אֲתָנוּ 3
 אֲנַחְנוּ אֵלֶּה פֶּה הַיּוֹם כָּלְנוּ חַיִּים: ד פָּנִים | בְּפָנִים דָּבָר יְהוָה 4
 עִמָּכֶם בָּהָר מִתְנַךְ הָאֵשׁ: ה אָנֹכִי עֹמֵד בֵּין־יְהוָה וּבֵינֵיכֶם בְּעֵת 5
 הַהוּא לְהַגִּיד לָכֶם אֶת־דְּבַר יְהוָה כִּי יִרְאֶתֶם מִפְּנֵי הָאֵשׁ
 וְלֹא־עֲלִיתֶם בָּהָר לֵאמֹר: ס פ פ פ

bir şekilde, yüz yüze gerçekleşti. Daha sonra siz korktunuz ve sözlerin devamını size bildirmem için beni aracı olarak görevlendirdiniz. O günden itibaren tüm mitsvaları Tanrı'dan öğrenip size öğrettim" (İbn Ezra).

Alternatif olarak Moşe'nin Tora'nın alınmasından önce Tanrı'dan aldığı talimatları halka iletmek üzere dağa birkaç kez çıkışından da bahsediliyor olabilir (Ramban; bkz. Şemot 19:3-24).

Moşe'nin bu sözleri farklı bir ima da içerir: "Ben Tanrı ile sadece 'aranızdaydım'. Tora'yı size ben vermedim. Sadece Tanrı'nın verdiği Tora'yı size aktardım. Tora'nın verilmesi sırasındaki tüm rolüm bundan ibaretti. Buna karşılık, Tora'yı Veren, Tanrı, tam karşınızdıydı. O'nu görmüyordunuz, ama her şekilde hissediyordunuz ve en önemlisi muazzam Sesi'ni duyuyordunuz. Böylece Tanrı her birinize doğrudan, aracısız bir şekilde hitap etti, her biriniz de kendisine yönelik bu hitabı işitişip özümsemi" (Hirsch).

Korkmuştunuz – Bkz. Şemot 20:15-16.

Dağa da çıkmamıştınız – İfade "korktuğunuz için dağa çıkmamıştınız" şeklinde anlaşılabilir, ama bu doğru bir anlayış şekli olamaz, zira halkın dağa çıkmamasının nedeni korkmaları değil, Tanrı'nın bu konuda getirmiş olduğu yasaktır (Şemot 19:12). İbn Ezra da bunu bağımsız bir ifade olarak görür: "Ben dağa çıktığımda siz benimle çıkmadınız."

Ramban ise burada korkunun da bir etken olduğunu yazar. Halkın geçmesinin yasak olduğu bir sınır belirlenmiş olmasına rağmen, halk korktuğu için bu sınıra bile yaklaşmamıştır.

[Şöyle] Demişti [Tanrı] – İbranice *Lemor*. Bu sözcük önceki pasuğa bağlıdır: "Tanrı dağda ateşin

içinden sizinle yüz yüze konuşmuş, şöyle demişti:" Aradaki sözler ise Moşe'nin ortamı tanımladığı parantez niteliğinde bir ifadedir (Raşi; İbn Ezra; Ramban; Raşbam; Mizrahi).

Ramban'a göre ifade şöyle de anlaşılabilir: "Çünkü ateş nedeniyle korkmuştuk [ve ateşten korktuğumuzu] şöyleyerek (*Lemor*) dağa da çıkmamıştık."

6-18. On Emir'in Tekrarı. Bkz. Şemot 20:2-14. Bu pasuktan itibaren Moşe, Tora'yı baştan gözden geçirmeye başlayacaktır. Moşe bu noktada On Emir'i tekrarlamaktadır. Yitro peraşasındaki metinle buradaki metin genel olarak aynı olmasına rağmen çeşitli noktalarda bazı nüanslar vardır. *Şabat* ile ilgili emirde ise bazı farklılıklar söz konusudur. On Emir metnindeki bu farklılıkların temelinde, buradaki metnin Moşe'nin konuşmasının bir parçası olması yatmaktadır. Bu nedenle, Moşe, örneğin iki emirde "Tanrım Aşem'in sana emrettiği şekilde" eklemesini yapmaktadır. Kısacası basit anlamda Moşe, konuşmasının bir parçası olarak bu emirleri tekrarladığı için araya kendi sözlerini de katmıştır. Bu sınıfta olmayan diğer farklılıklar ise çok benzer anlamdaki farklı sözcüklerin kullanılmasından ibarettir. İbn Ezra'nın dediği gibi, "sözler bedendir, anlamları ise ruhtur [ve önemli olan anlamdır]" Ancak bu, basit düzeydeki açıklamadır.

Öte yandan, Moşe'nin sözleri de dâhil olmak üzere, Tora'nın metninin tümü Tanrısaldığına göre, buradaki farklılıkların her biri, yeni bir bakış açısı vermek, kanunla ilgili yeni bir noktayı öğretmek gibi farklı amaçlara da hizmet eder. Şunu unutmamak gerekir ki, Devarim kitabının çoğunluğu "Moşe'nin konuşması" ise de, yazılı olan her sözün kaynağı Tanrı'dır. Önceki dört kitapta sözleri Moşe bir "elçi" olarak kaydetmişken, burada, yaşamının sonunda yaptığı

³ Tanrı bu antlaşmayı babalarımızla değil bizimle yaptı – biz, bugün burada olanlar – hepimiz hayattayız.

⁴ Tanrı dağda ateşin içinden sizinle yüz yüze konuşmuştu.

⁵ Ben o zaman, Tanrı'nın sözlerini size açıklamak üzere Tanrı ile aranızda durmuştum, çünkü ateş nedeniyle korkmuştunuz. Dağa da çıkmamıştınız. [Şöyle] Demişti [Tanrı]:

3. Babalarımızla değil bizimle yaptı – Raşi'ye ve İbn Ezra'ya göre “[yahuz] babalarımızla değil, [aynu zamanda] bizimle [de] yaptı”. Bu durumda Moşe kendisini halkın geneline dâhil etmektedir; zira kişisel açıdan bakıldığında Tanrı Tora'yı verdiğinde Moşe'nin babası Amram artık hayatta değildi. Böylece Moşe, önemli bir kısmı Sinay'daki muhteşem tecrübeden sonra doğmuş olan yeni nesle seslenerek, Tora'nın tek nesli bağlayan bir kurallar dizisi olmadığının, aksine bundan sonraki tüm nesiller için de bağlayıcı olduğunun altını çizmektedir. Kısacası Tanrı'nın antlaşması sadece Sinay'da mevcut olan bireylerle değil, bir bütün olarak Yahudi Ulusu'yla yapılmıştır ve tarihin sonuna kadar tüm nesilleri bağlamaktadır.

İbn Ezra bir alternatif daha sunar: “Mısır'daki atalarımızla değil, bizlerle yaptı”. Çöldeki nesil ölmüştür, ama bu, sadece karar verildiğinde 20 yaşını doldurmuş olanlar için doğrudur. Dolayısıyla o sırada 20 yaşından küçük olanlar, Tanrı'nın tüm halka seslenip On Emir'i verdiğine şahsen tanık olmuşlardır. Moşe bu kişilere hitaben “bizlerle” demektedir.

Moşe “bizimle yaptı” derken kendisinin de halkın bir parçası olduğunu vurgulamaktadır. Tora'nın belirlediği yükümlülükler ve taahhütler söz konusu olduğunda Moşe'nin halkın geri kalanından en ufak bir farkı, en ufak bir ayrıcalığı yoktur. Tora'nın verilmesi sırasındaki payı, Yisrael'deki herhangi bir başkasınınkinden fazla olmadığı gibi, Tora'yı uygulama konusundaki yükümlülüğü de herhangi bir başkasınınkinden az değildir (Hirsch).

Hepimiz hayattayız – “Herhangi bir şeyin doğruluğu konusunda bizim hiçbir şüphemiz yok. Ancak siz – Tanrı ile antlaşmada hazır bulunmuş ve hâlâ hayatta olanlar – sizin üstlendiğiniz tüm bu mitsvaları, bu antlaşma sırasında mevcut olmayan gelecek nesillerin de aynı şekilde üstlenmesini sağlamak için gereken tüm önlemleri almalısınız” (Sforno).

4. Yüz yüze – Bu ifade, İbranice, Moşe'nin Tanrı ile olan temaslarındaki özel yüksek düzeyi tanımlayan **Panim El Panim** (34:10, Şemot 33:11) değil, **Panim BeFanim** şeklindedir ve sadece iletişimin doğrudan ve aracısız olduğunu belirtir (İbn Ezra; *Leket Bahir*, *Beer Mayim Hayim*), ancak elbette Tanrı'yı “görmüş” olmaları söz konusu değildir (İbn Ezra). Moşe halka şöyle demiştir: “Beni, alıcı ile satıcı arasında aracılık eden sahtekâr bir simsarın yaptığı gibi, sizi yalan yanlış şeylerle yanıltmakla suçlayamazsınız; zira işte, Satıcı, size doğrudan hitap etti” (*Pesikta Rabati* 21.6, Raşi). Sıradaki pasukta Moşe halk ile Tanrı arasında aracılık yaptığını hatırlatacaksa da, bunu, doğrudan halkın talebi üzerine, dürüst ve güvenilir bir elçi olarak yapmıştır (*Beer Yitshak*). Alternatif olarak “bir rüya ya da gece vizyonu” değil, tüm duyularınızı kullanabildiğiniz şekilde” anlamı verilmek isteniyor da olabilir (Sforno).

Rabi Samson Raphael Hirsch **Panim BeFanim** ifadesinin tam olarak “yüz yüzün içinde” anlamına geldiği üzerinde durur. Bu deyim, iki yüzün iç içe olmasını tanımlar – ki “yüz” anlamına gelen **Panim** sözcüğü “**Penim** – İç” ile yakındır [zira insanın yüzü, iç dünyasının dışı açılan kapısıdır]. Böylece deyim, iki yüzün karşılaşması sonucunda oluşan içsel bir bağa işaret eder. Buradaki kulanım da Tanrı ile Bene-Yisrael arasındaki özel bağı belirtir.

5. Açıklamak üzere – İbranice **Leagid**. Ya da “anlatmak üzere”. Bkz. 4:13 açık.

Tanrı ile aranızda durmuştum – Bu, Moşe'nin On Emir sırasında, Sinay dağına halka göre daha yakın olduğunu belirtir. Ayrıca Moşe, halka aracılık da yapmıştır: “İlk iki emri doğrudan Tanrı'dan duydunuz ve gayet iyi bir şekilde algıladınız. Sonraki emirlerde ise, Tanrı konuşurken Sesi'ni duyuyordunuz ama söylediklerini algılayamıyordunuz. Bu yüzden ben açıklamak üzere aracılık yapmıştım” (Ramban; Rabenu Behaye). Ya da “Tanrı'nın size ilk hitabı aracısız

וְאַנְכִי יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ

6

אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים: וְלֹא־יִהְיֶה לְךָ

7

אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנַי: ח לֹא־תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל כָּל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר

8

בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאֶרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בַּיָּם מִתַּחַת לְאֶרֶץ:

“seni Mısır’dan çıkarmış olan Tanrın’ım” dediği için, insanlar Tanrı’nın egemenliğinin sadece Mısır’dan çıkan nesil için geçerli olduğunu düşünebilirlerdi. Tanrı buna meydan vermemektedir: “Benim Önümde – Benim bulunduğum her yerde” – yani tüm evrende. Aynı zamanda “Ben varolduğum sürece” – yani her zaman (Mehilta; Raşi).

İfade aynı zamanda deyimisel olarak “Gözümün önünde” manası da taşıyabilir. Tanrı bu dünyada meydana gelen her şeyi takip etmektedir ve başka ilahlara itibar edenler de kuşkusuz O’nun gözünden kaçmayacaktır (Şemot 20:3-5, Ramban o.a.).

Diğer olasılıklar şöyledir: “Ben’den başka” (Targum Onkelos), “Benim yerime” (Şemot 20:3, Hizkuni o.a.; krş. 21:16), “Benimle [=Bana ortak olacak şekilde]” (Şemot 20:3, İbn Ezra o.a., Baal Aturim o.a.; Raşbam; Rabi David Tsvi Hoffman), “Beni kızdıracak şekilde” (Daat Mikra; krş. 4:37 açık.; krş. Yeşayau 65:3, Yirmeyau 14:6-7).

Başkalarının tanrıları – “Başkalarının tanrı saydığı şeyler”. İfade “başka tanrılar” şeklinde de anlaşılabilir, ama bu sanki başka tanrılar varmış gibi bir ima yaratabileceğinden doğru bir anlayış şekli gibi görünmemektedir. Yine de Raşbam, Lavan’ın, büyü yapmakta kullandığı tılsımlarını “tanrıların” şeklinde tanımladığını hatırlatır (Bereşit 31:30). Bu durumda, belki de insanların, elbette gerçekte tanrı olmayan ama büyü yapıp bazı doğaüstü sonuçlar elde ettikleri şeyleri de “tanrı” ismiyle andıkları düşünülebilir. İşte Raşbam’a göre, burada Tanrı şöyle demektedir: “Bana inanıyorsan bile, büyücülükte kullanmak üzere senin başka ‘tanrıların’ olmasın.”

Ya da “‘Kralın kulunu onurlandırmak bizzat kralı onurlandırmaktır’ mantığını kullanıp Benim emrimde olan, melekler ve benzeri güçlere, Beni onurlandırma gerekçesiyle bile tapamazsın. Zira söz konusu mantık kralın mevcut olduğu ortam-

da geçerli değildir. Bir kralın olduğu ortamda onun kulunu onurlandırmak krala hakarettir. Kral Ben olduğuma ve istisnasız her zaman her yerde mevcut olduğuma göre, Benim emrimdeki güçleri Benim Önümde onurlandıramazsın (Sforno). Çünkü Ben – Tek Başıma – Tanrım Aşem’im (s.p.) ve kimse Benim ortağım değildir (Ramban).” Dünyada putperestlik, bu paragrafta sözü edilen mantıkla başlamıştır (bkz. Şemot 20:4 açık.).

8. Yapma – Tapınma amacıyla. Ayrıca tapınma amacıyla olmasa bile, heykel yapmak sadece belirli koşullar altında mümkündür. Örneğin bir insan yüzünün heykelini tüm ayrıntılarıyla yapmak yasaktır; ancak yüzü kısmen gösteren bir kabartma ya da heykel yapılabilir. İnsan bedeninin geri kalanının heykeli ise, vücudun gizli kalması gereken yerlerini “giysi altında” tutma şartıyla yapılabilir. [Tapınma amacı olmasa bile, bir melek ya da benzeri şeyin heykelini evde ya da başka bir yerde bulundurmak da yasaktır (Meam Loez)]. Resim konusundaki tek yasaklama ise güneş ve ayın bütün görüldüğü bir resim yapmaktır. Ama onlar da kısmi bir şekilde, örneğin güneşi dağların arkasından batarken gösterecek bir resim olarak yapılabilir. Bunun dışında, [ahlaksız görüntüler haricinde] bir yasaklama yoktur ve heykel ya da resme yeteneği olan bir kişi bu şartlar dâhilinde bu yeteneğini geliştirebilir ve kuşkusuz, bu gelişim, değerli amaçlara hizmet edecek şekilde yapılmalıdır (Rabi Yaakov Ariel).

Önceki pasukta putperestlikle ilgili, yani bir putun kendine ait güce sahip olabileceği şeklindeki düşünce yasaklanmışken, burada aktif olarak putperestlikle ilgilenmek yasaklanmaktadır. Putları yapmak, onların önünde eğilmek, onlara ibadet etmek yasaktır (Şemot 20:4, Rabenu Behaye o.a.).

[11. İlk İki Emir]

⁶ “Ben seni Mısır Ülkesi’nden – köle evinden – çıkarmış olan Tanrın Aşem’im.

⁷ “Benim Önümde, senin için başkalarının tanrıları [muteber] olmasın.

⁸ Kendine, [bu tanrıları temsil edecek şekilde] yukarıda göklerdeki veya aşağıda yeryüzündeki veya yer [seviyesi] altında, sudaki hiçbir şeyin oyma heykelini ya da resmini yapma.

konuşmada, gırtlğından çıkıp Tora’ya kaydedilen her bir söz, aslında Tanrı’nın Sözü’dür ve Moşe sadece bu Söz’ün halka ulaşması için bir “araç” görevi görmüştür. Bir bakıma Tanrısallık, Moşe’nin bedenine yerleşip onun bedeniyle bir olmuştur ve bu konuşma boyunca, Tanrı, Moşe’nin gırtlğından halka hitap etmiştir (Midraş – Şemot Raba 3:15; Midraş – Vayikra Raba 2:3; Mehilta, Şemot 18:19). [Nitekim Rambam’ın kaydettiğı kanunda söylendiğı gibi: “Değil Tora’nın tüm bir kitabı için, Tora’nın tek bir sözcüğü hakkında bile olsa, ‘bunu Moşe kendisinden söyledi’ diyen kişi, Tora’ya küfretmiş olur” (Yad – Teşuva 3:8)] (Likute Sihot, Paraşat Devarim, 4).

Moşe ilk iki emri, ilk On Emir metninde olduğu gibi harfiyen aktarmıştır, çünkü bu iki emri halk da doğrudan Tanrı’dan duyup anlamıştı.

Bu bölümdeki açıklamalarımızda özellikle ilk On Emir metniyle aradaki farklara yoğunlaşacak, ayrıca ortak olan kısımlar için de ek açıklamalar getirmeye çalışacağız. Geri kalan kısımlar için Yitro peraşasındaki açıklamalara bakınız.

6. Ben ... Tanrın Aşem’im – “Ben – tek başıma – Tanrın Aşem’im – mevcudiyeti sağlayan, daima var olan ve senin hem geleneksel olarak hem de mucizeler vasıtasıyla tanıdığın Tanrı’yım. Ve senin Tanrı’nım – doğrudan, aracısız bir şekilde ulaşabileceğin Tanrı’yım. Bu nedenle, aracı olarak gördüğün hiçbir şeye değil, sadece Bana dua ve ibadet etmelisin. Seni Mısır’dan çıkarmış olmam bu doğrudan ilişkiyi kanıtlıyor. Nitekim bunu, hepsi birer aracı olan doğa kurallarını alt üst ederek yaptım [ve böylece, seninle olan ilişkimde hiçbir aracıyı tanımadığımı gösterdim]” (Sforno).

Bu cümlede bir emir kipi olmadığı için bazıları bunu bir başlık olarak kabul eder ve On Emir metninin sonlarındaki iki farklı “akranına ait şeyleri arzulama” ifadesini iki ayrı emir olarak görür. Ancak Yahudi geleneğı tarafından kabul edilen

görüüş bu değildir ve emir kipi olmamasına rağmen bu ilk cümle On Emir’in ilkidir. Bu sözlerle Bir Tanrı’nın mevcudiyetinin, bu Tanrı’nın “Aşem” ve Yisrael’in Tanrısı olduğunun bilinmesi ve bilince sağlam bir şekilde yerleştirilmesi emredilmektedir. Hahamlarımız bu mitsvayı “*Kabalat Ol Mahlut Şamayim* – [Tanrı’nın] Göksel Krallığı[m]” *Boyunduruğunun Kabulü*” olarak isimlendirirler (Şemot 20:2-3, Ramban o.a.) – ki bu teslimiyet, Yahudilik’in en temel duası olan Şema’nın metniyle her gün iki kez beyan edilir (bkz. 6:4-9 açık.).

Tanrı’nın burada ve On Emir’in tümü boyunca tekil şahsa hitap etmesi dikkati çekmektedir. Tanrı halkın tümüne hitap ettiğine göre “Ben Tanrınız Aşem’im” demesini beklerdik. Ancak burada Tanrı Bene-Yisrael’de her bir kişiyle bireysel olarak ilişki kurmuş, emirlerini de bireysel bazda vermiştir. Bir kral, karşısındaki topluluğa toplu bir emir verir ve o topluluktaki bir birey bu emri ihmal ederse, bu kişiye yönelik ceza belki o kadar da ağır olmayabilir. Fakat kral bir kişiye doğrudan emir verir, o kişi bu emri yerine getirmezse, kralın ona karşı tavrı nispeten daha sert olacaktır. Böylece Tanrı’nın halka tekil şahısla hitap etmesi, her bir bireyin Tanrı’ya karşı sorumluluğunu en üst düzeye çıkarmıştır (Meam Loez).

Mısır Ülkesi’nden ... çıkarmış olan – Mısır Çıkışı, Tanrı’nın varlığını, dünyadaki olaylara yakından nezaret ettiğini ve tüm doğa kurallarına egemen olduğunu kanıtlayan bir olaydır. Bu aynı zamanda dünyanın ezelden beri var olmayıp, belirli bir noktada Tanrı tarafından yaratılmış olduğunu da kanıtlar, zira Mısır Çıkışı öncesi ve sırasındaki doğaüstü olaylar, doğanın kurallarını koyan ve bunları dilediğı zaman dilediğı şekilde değiştiren bir Tanrı’nın varlığına işaret eder. Bene-Yisrael de Mısır Çıkışı’nı bizzat yaşadıkları için, tüm bunlar onlar için birer bilgidir (a.y.).

7. Benim Önümde – İbranice *Al Panay*. Tam çeviriyle “Yüzüm’ün üstünde” – bir deyim. Tanrı

- ט לֹא-תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל
 קָנָא פֶקֶד עֵלֶן אֲבוֹת עַל-בָּנִים וְעַל-שְׂלֵשִׁים וְעַל-רִבְעִים לְשִׁנְאִי:
 י וְעָשָׂה חֶסֶד לְאֲלָפִים לְאַהֲבִי וּלְשִׁמְרִי מִצְוֹתוֹ [מִצְוֹתַי] : ס
 יא לֹא תִשָּׂא אֶת-שֵׁם-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹא כִּי לֹא יִנָּקֶה יְהוָה אֶת
 אֲשֶׁר-יִשָּׂא אֶת-שְׁמוֹ לְשׁוֹא: ס יב שָׁמֹר אֶת-יְוֹם הַשַּׁבָּת לְקֹדֶשׁ
 כִּאֲשֶׁר צִוָּךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: יג שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ
 כָּל-מְלֹאכֶתְךָ:

melaha (bkz. Şemot 20:9-10 açık.) ve türevlerinden kaçınmaktır. Her iki emrin aynı anda tek kelime olarak söylenmesi ve duyulması, Şabat uygulamasının her iki yönünün de kaçınılmaz bir gereklilik olduğunu gösterir.

Şamor ve Zahor'un aynı anda söylenmiş olması aynı zamanda kadınların da Şabat günü geçerli olan emirlerden sorumlu olduklarını öğretir. Normal şartlarda kadınlar zamana bağlı "yap" şeklindeki emirlerden muaftırlar – örneğin her gün vaktinde Şema söyleme, tefilin takma, tsitsit, Lulav, Suka gibi mitsvalar kadınları bağlamaz (bkz. 11:20 açık.). Ancak bu konuda bazı istisnalar vardır ve Şabat da bunlardan biridir. Kadınlar Tora'nın istisnasız tüm yasaklarından sorumludurlar ve Şabat günüyle ilgili yasakları tanımlayan Şamor emri de bunlardan biridir. Şabat günü zamana bağlı olduğu için, genel prensip doğrultusunda Zahor'un tanımladığı "yap" şeklindeki emirlerden kadınların sorumlu olmamaları gerekirdi. Ama Tanrı bu iki emri aynı anda söylemiş, ikisinin birbirinden ayrılmayacağını vurgulamıştır. Bu nedenle kadınlar da, tıpkı Şamor'la bağlı oldukları gibi, Zahor'la da aynı şekilde bağlıdırlar (*Talmud – Berahot* 20b; Rabenu Behaye).

Ramban Şemot 20:8'deki açıklamalarında hem kırılan ilk hem de ikinci On Emir levhalarına yazılan sözcüğün Zahor olduğunu belirtir. Buradaki Şamor sözcüğü ise, Moşe'nin bu emri aktarırken yaptığı bir vurgudur: "Levhalarda Zahor yazıyor, ama bilin ki, Şabat'ın Şamor kısmı da emre dâhildir." Ramban şimdiki pasukta yaptığı açıklamalarda ise, Kabala yönlü bakışla, Tanrı'nın Şabat ile ilgili emri telaffuz edişi sırasında Moşe'nin Zahor, halkın ise Şamor sözcüğünü duyduğunu yazar. Moşe'nin sahip olduğu en üst maneviyat düzeyinde, Şabat'ın muazzam kutsiyeti

o kadar pozitif bir olgudur ki, onun önemini anlayan kişinin Şabat'ı ihlal etmesi söz konusu değildir. Bu nedenle Şabat'ın pozitif emirlerini belirten "hatırlama", otomatik olarak bünyesinde, Şabat'la ilgili yasakları da – yani "gözetmeyi" de içerir. Bu, tıpkı bir kişi bir başkasını sevdiği zaman, onu o kişiye zarar vermeme konusunda uyarmaya gerek olmamasına benzer. İşte bu yüzden Moşe, Zahor emrini duymuştur ve bu onun için Şamor'u da kapsar. Ancak düşük düzeyli kişiler, Şabat'ın yüce doğasını tam olarak kavrayamadıkları için, onları bu kutsal günü ihlal edecek davranışlarda bulunmamak gerektiği konusunda uyarmaya ihtiyaç vardı. Bu nedenle On Emir'i özümstedikleri sırada, onlar emrin özellikle Şamor kısmını duymuşlardır (Rabi Gedalya Schorr).

"Gözetmek" anlamındaki Şamor fiili aynı zamanda, "ne zaman gelecek diye yolunu gözlemek" anlamına gelebilir (krş. Bereşit 37:11). Dolayısıyla buradaki ifade, basit anlamda, "hafta boyunca Şabat'ın gelişini hevesle bekle" şeklinde de anlaşılabilir (*Daat Mikra*).

13. Altı gün çalış – "Bazı kişiler 'filanca gün bir işe başlamak için uğurludur, filanca gün değildir' gibi tahminci ya da falcı bir zihniyetle hareket ederler. Sen öyle yapma. Haftanın her günü çalışmak için uygundur. İşine herhangi bir gün başlayabilirsin. Tanrı'ya güven ve bereketini gör (*Meam Loez*).

Tüm işlerini yap – İnsanın işi bitmez. Dolayısıyla "tüm işlerini yap" emri, aktif icraat değil, işe yönelik tavır konusundadır: "Şabat geldiğinde tüm işlerin artık bitmiş gibi bir rahatlık içinde ol. Bitmemiş işleri Şabat günü aklına bile getirme" (*Meam Loez*).

⁹ [Bu putlara] Eğilme ve onlara ibadet etme. Çünkü Ben – Tanrın Aşem – ödün vermeyen Tanrı'yım. Düşmanlarım söz konusu olduğunda, babaların günahlarını çocukları, üçüncü ve dördüncü [nesil torunları] için hatırdadır tutarım.

¹⁰ Diğer yandan, Sevenlerim ve Emirlerim'i gözetenler söz konusu ise, Şefkatim'i binlerce [nesil] için gösteririm.

[12. Üçüncü Emir]

¹¹ “Tanrın Aşem'in İsmi'ni boşa kullanma; çünkü Aşem, İsmi'ni boşa kullananı affetmeyecektir.

[13. Dördüncü Emir]

¹² “Tanrın Aşem'in sana emrettiği şekilde, Şabat gününü, onu kutsal ilan etmek üzere gözet.

¹³ Altı gün boyunca çalış ve tüm işlerini yap;

9. Düşmanlarım – “Bana düşman olanlar”, “Ben'den nefret edenler”.

Babaların günahlarını çocukları ... için hatırdadır tutarım – Sadece eğer çocuklar da aynı günaha devam ediyorsa (*Talmud – Berahot 7a*).

10. Şefkatim'i ... gösteririm – İbranice *Ose Hesed*. Tam çeviriyle “*Hesed yaparım*”. *Hesed* “bağlılık, sadakat” anlamına gelir. İyilikseverlik ve şefkat için de bu sözcük kullanılır, zira bunlar içten ve derin bağlılığın birer dışavurumudur. Terimsel olarak ise, *Hesed*, gerekenin de ötesine geçmek anlamına gelir. Bunu yapan kişiye *Hasid* adı verilir. Örneğin, bir kişinin bir mitsvayı, kanuni gereklerini yerine getirmekle kalmayıp daha da öteye geçerek, elinden gelen en iyi ve güzel şekilde fedakârlıkla uygulaması “*Midat Hasidut – Hasidlik Ölçüsü*” olarak adlandırılır – ki bu da içten bağlılığın bir ifadesidir. Buradaki *Ose Hesed* sözleri “iyilik yaparım; bağlılığımı gösteririm” gibi ifadelerle de karşılanabilir.

Binlerce – Tam çeviriyle “binler”. Asgari çoğul “iki” olduğuna göre, [en az] iki bin nesilden bahsedilmektedir. Tora'yı, Tanrı'ya duyduğu sevgiden dolayı uygulayan kişinin liyakati iki bin nesil için canlı kalır.

11. Boşa kullanma – Yani “boşa telaffuz etme”.

12. Tanrın Aşem'in sana emrettiği şekilde – İlk On Emir metninde bu ifade yoktur. Basit bakışla Moşe burada “Tanrı'nın sana, On Emir'i ilk duyduğun zaman emrettiği şekilde” demektedir (İbn Ezra). Öte yandan geleneksel bilgilere göre Şabat emri, On Emir'den çok önce, Mara adlı yerde verilmiştir (*Talmud – Sanedrin 56b*; bkz. Şemot 15:25 açık., *Yordam ve düzen k.b.*). Dolayısıyla Moşe'nin sözleri “Tanrı'nın sana Tora'yı bile vermeden önce Mara'da emretmiş olduğu” şeklinde

de anlaşılabilir (Raşi). Mara'da Tanrı, O'nun “gözünde doğru olanı yapar, emirlerine kulak verir ve tüm hükümlerini korursan” şartı koşturmuştu (Şemot 15.26). Dolayısıyla buradaki mesaj şöyledir: “Tanrı sana Mara'da Şabat emrini vermiş, ardından da söz konusu şartı koşarak, Şabat'ı, o gün içinde melahadan uzak durma suretiyle kutsal kılmanın yeterli olmadığını, bunun yanında Şabat günü içinde de Tora ve mitsvalarla ilgilenmen gerektiğini söylemişti. Bu yüzden sen de Şabat'ı buna uygun bir şekilde gözet” (Sforno).

Alternatif olarak buradaki “Tanrın Aşem'in sana emrettiği şekilde” ifadesi, pasuktaki “gözet” emriyle bağlantılı olabilir. İlk On Emir metninde bu sözcük yerine “hatırla” denmektedir. Buna rağmen Moşe “Tanrın Aşem'in sana emrettiği şekilde” diyerek, “gözet” emrinin yeni olmadığını, “hatırla” ile bir arada verildiğini vurgulamaktadır (*Daat Mikra*; bkz. s.a.).

Gözet – Ya da “koru”. İbranice *Şamor*. İlk On Emir metninde ise “*Zahor – Hatırla*” denmiştir (Şemot 20:8). Hahamlarımız açıklarlar: “Gözet ve Hatırla [emirleri] tek telaffuzda söylenmiş, [On Emir levhalarında] aynı kelime olarak yazılmış ve tek işitişte işitilmiştir” (*Mehilta, Bahodeş 7*; Raşi). Bu, Şabat emri içindeki mucizeviliği vurgulamanın yanında, Şabat uygulamasının birbirinden ayrılmaz iki parçası olan hatırlama ve korumanın eşit önemini de göstermektedir. İlk On Emir'le ilgili açıklamalarda belirtildiği üzere, “hatırla” emri, Şabat'la ilgili “yap” şeklindeki emirleri belirtir. Buna *Kiduş* söylemek, Şabat öncesi gerekli hazırlıkları yapmak gibi bu günün özel oluşunu vurgulayan uygulamalar dâhildir. “Gözet” ise, Şabat'la ilgili “yapma” şeklindeki emirlere riayeti gerektirir. Bundan kasıt, Şabat günü yapılması yasak olan 39

יָד וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁבֶת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא-תַעֲשֶׂה
 כָּל-מְלָאכָה אַתָּה | וּבִנְךָ-וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ-וְאַמְתֶּךָ וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ
 וְכָל-בְּהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וְאַמְתֶּךָ
 כְּמוֹךָ:

kümedir. Tora bu şekilde, iyelik altındaki hayvanların istisnasız hiçbirinin *Şabat* günü çalıştırılmayacağını söylemektedir. Alt küme sadece örnektir ve anlam “boğanı ve eşeğini çalıştırmayacağın gibi, diğer başka hiçbir hayvanını da çalıştıramazsın” şeklindedir [örnek olarak da özellikle bu hayvanlar seçilmiştir, çünkü bunlar tarımda kullanılan hayvanlardır ve Tora “*Şabat* günü hayati öneme sahip olan tarım ürünlerini elde edebilmek için bile hayvanlarını çalıştıramazsın” mesajını vermektedir (Ramban; krş. Şemot 34:21)]. Bu şekilde, buradaki ifade, ilk On Emir metninde geçen ifadeyi tamamlamakta ve açıklamaktadır. İlk On Emir metninde sadece “*hayvanın*” denmişti (Şemot 20:10). Ancak kanuni açıdan bakıldığında daima bir istisna olduğu düşünülebilir. İşte Tora bu kanunla ilgili hiçbir istisna olmadığını belirtmek için burada “*boğan ve eşeğin ve tüm hayvanların*” demektedir. Böylelikle, aradaki farka rağmen, ilk On Emir metninde yazanla burada yazan kanuni açıdan temelde aynı anlamı taşır (İbn Ezra). *Perat Uhlal* yapısına bir başka örnek için bkz. Devarim 22:3 açık.

[Tora’da *Perat Uhlal*’ın tersi olan *Kelal Ufrat* yapısı {ve başka yapılar} da vardır. *Kelal Ufrat*’ta önce ana küme verilir, sonra bazı alt kümeler sıralanır. Böyle bir yapı, söz konusu kanunun sadece ve sadece alt kümede sayılanlar için geçerli olduğunu gösterir. Örneğin Tora şöyle demektedir: “*Korbanınızı çiftlik hayvanlarınızdan – sığırdan veya davardan getirebilirsiniz*” (Vayikra 1:2). Burada çiftlik hayvanları ana kümedir ve ilk bakışta, “çiftlik hayvanları” dendiğine göre “sığır veya davar”dan bahsetmeye gerek olmamalıdır. Ama işte tam aksine, onlardan bahsetmek “şarttır”, zira bu yapı tam olarak, “çiftlik hayvanlarından, ama sadece sığırdan ve davardan getirebilirsiniz” anlamı taşır. Başka bir deyişle “*Kelal Ufrat – Genel ve Özel*” yapısı olduğunda söz konusu kural sadece ve sadece “özel durum” {ya da alt küme} için geçerlidir ve çiftlik hayvanı da olsa, sığır veya davar olmayan bir hayvanla *korban* yapılamaz. Böylece *Perat Uhlal*’da altı küme

sadece birer örnektir, *Kelal Ufrat*’ta kural sadece alt küme için geçerlidir.]

Şehirlerindeki Ger – Tam çeviriyle “*kapılarında-ki*”. Bkz. Şemot 20:10 açık.

Bir *Ger*, tüm geçmişini silip, tüm ailesini bırakıp Yahudilik’i seçmiş kişidir. Erets-Yisrel’e Yahudi hakimiyetinin olduğu dönemde onların arasına katılmış bir *Ger* doğal olarak çoğunlukla ekonomik açıdan zorluk çekerti. Buradaki “*kapılarında-ki*” sözcüğü, bu kişilerin ekonomik durumu iyi olanlara bağımlılığını da belirtiyor olabilir. Buna bağlı olarak Tora’da *Gerler*’e karşı şefkat, iyi niyet ve yardımı emreden birçok emir vardır.

Kölen ve cariyen de ... dinlenebilecektir – *Şabat* emrinin tümü, Tanrı’nın Tek ve Gerçek Kral olduğunu hatırlatma amacını taşır. Yapılması yasak olan *melahaların* tümü, insanın bu dünya üzerindeki hâkimiyetini gösteren yaratıcı faaliyetlerdir. İnsan bunlardan haftada bir gün uzak durmakla, her ne kadar dünyayı kendi isteği doğrultusunda değiştirme kuvvetine sahipse de, asıl hâkimiyetin Tanrı’ya ait olduğunu vurgulamış olur. Köle ve cariyelerin dindendirilmesi de aynı temayı taşır. Efendi, köle ve cariyesinin üzerindeki egemenliğini geri çekmekle, asıl egemenliğin Tanrı’ya ait olduğunu gösterir (Hirsch).

Senin gibi – Bu pasukta sözü geçen köle ve cariyeye, Yahudi olmayan köle ve cariyelerdir. Ancak kanuna göre bu kişiler de Tora’nın çoğu emriyle bağlı oldukları için Tora burada onların da “*Senin gibi*” dinlenmeleri gerektiğini söylemektedir. Başka bir deyişle bu kişiler sadece efendileri için çalışmamakla kalmamalı, kendi ihtiyaçları için bile olsa *Şabat* günü yasak olan işleri yapmamalıdır (Şemot 20:10, Ramban o.a.). Bu, eski dönemde parayla “satın alınan” türdeki köle ve cariyeleri kastetmektedir. Buna karşılık ücret karşılığında çalışan hizmetkârlar için kurallar farklıdır ve bu pasuk onlardan bahsetmekte değildir.

¹⁴ fakat Cumartesi günü *Şabat*'tır; Tanrın *Aşem*'indir. Hiçbir *melaha* yapmamalısın – sen, oğlun ve kızın ve kölen ve cariyen ve boğan ve eşeğin ve tüm hayvanların, şehirlerindeki *Ger* [– hiçbiriniz]. Böylece kölen ve cariyen de senin gibi dinlenebilecektir.

14. Cumartesi – Tam çeviriyle “yedinci gün”.

Tanrın *Aşem*'indir – *Şabat* her yönüyle Tanrı'ya adanmalıdır. İnsan, kafasındaki tüm dünyevi endişeleri *Şabat* günü bir kenara bırakmalı, *Şabat*'ı “zevk” ilan etmelidir (krş. Yeşayau 58:13). *Şabat* günü üç ana öğün yemek yenir: Bir öğün Cuma akşamı yenir, diğer ikisi de ertesi gün. Bunların hepsi *Şabat*'ı onurlandırmanın bileşenleridir.

☞ *Şabat*'ı Onurlandırmak.

Şabat öğünlerinde en iyi yiyecek takımları kullanılmalı, *Şabat* başlamadan “önce” evin hanımı *Şabat* kandillerini yakmalıdır [ama *Şabat* başladıysa kesinlikle yakmamalıdır]. Ev, çok önemli bir misafir gelecekmış gibi düzgün ve temizlenmiş olmalıdır. Gücünün yettiği kadar, herkes böyle bir durumda yapabileceğinin en iyisini yapmalıdır. Bir kişi *Şabat*'ı güzelleştirmek için elinden geleni yaptığı zaman, Tanrı gereken maddi gücü de sağlayacaktır. Hahamlarımız *Şabat* için yapılan harcamaların, *Roş Ašana*'da belirlenen gelire dâhil olmadığını ve bu konudaki harcamaları Tanrı'nın bir şekilde telafi ettiğini söylerler [aynı şey bayram ve *tsedaka* harcamaları için de geçerlidir].

Şabat akşamı sinagogdan evine dönen bir kişiye biri iyi, diğeri kötü iki melek eşlik eder. Evi düzenli, herkesi neşeli ve memnun buldukları takdirde iyi melek adamı mübarek kılar ve “Gelecek *Şabat*'ın da böyle olması Tanrı'nın isteği olsun” der ve kötü melek de bunu istemeden olsa “Amen” diye onaylamak zorunda kalır. Ancak eğer evde düzen yoksa aile içinde çekişme varsa, koca evde birine öfkelenirse – böyle durumlarda ne yazık ki kötü melek benzer bir dilekte bulunur ve iyi melek mecburen “Amen” der (*Talmud* – *Şabat* 119b).

Midraş, Tanrı'nın Tora'yı vermeden önce Bene-Yisrael'e, Tora'ya uygun yaşamaları halinde onlara vereceği değerli bir armağan olduğunu söylediğini anlatır. Bene-Yisrael bu armağanın ne olduğunu sorduklarında “Gelecek Dünya” cevabını alırlar. Sonra Bene-Yisrael Tanrı'ya sorarlar: “Gelecek Dünya'nın niteliğini bilmiyoruz. Bu

dünyada, Gelecek Dünya'ya benzeyen bir şey var mı?” Tanrı da cevap verir: “*Şabat*, Gelecek Dünya'nın küçük bir modelidir.”

Bir kadın *Şabat* kandillerini yaktığı zaman ev halkı neşeli ve memnun olmalıdır. *Şabat* kandi-line özen gösterilen bir ev, başarılı ve bilgili, kutsal çocuklara hak kazanır. *Şabat* en güzel giysilerle, bir bayram havasında karşılanmalıdır. *Şabat*'ı gerçek şekliyle uygulayanlar bu günün ne denli özel, doyurucu, tatmin edici ve yenileyici bir vesile olduğunu bilirler. Sinagogdan gelinip, bahsi geçen melekleri selamlayan *Şalom Alehem* ve evin direği olan ev hanımını metheden *Eşet Hayil* şarkılarını takiben, masada *Kiduş* söylenir, evin reisi çocukları mübarek kılar ve tüm ailenin başka hiçbir endişe olmaksızın birlikte olduğu ilk *Şabat* yemeğine geçilir. Yemek öncesinde, eller *Netilat Yadayim* şeklinde yıkanır ve iki bütün ekmekle *Amotsi* berahası söylenerek öğüne başlanır. Bu öğün ve *Şabat* günü yenen tüm öğünler, ailenin güzel ve sağlam bağlar içermesi, farklı nesiller arasındaki diyalogun sağlanması, fikir teatileri ve Tora sözleriyle, Yahudi geleceğinin temelinde son derece önemli bileşenlerdir.

Hiçbir *melaha* yapmamalısın – Bkz. Şemot 20:9-10 açık. “Hiçbir *melaha* yapma, hiçbir *mela-hayı* kölene ya da cariyene de yaptıрма... Böylece kölen ve cariyen de senin gibi dinlenebilecektir” (Rabenu Behaye).

Oğlun ve kızın – “Sorumluluğun altında olan küçük çocuklarının da *Şabat* günü *melaha* yapmamaları konusunda dikkatli olmalısın” (Şemot 20:9, Ramban o.a.).

Boğan ve eşeğin ve tüm hayvanların – “Tüm hayvanların” dendiğine göre “*boğan ve eşeğin*” demeye ne gerek vardır? Bu, Tora'nın birçok yerinde görülen “*Perat Uhlal* – Özel ve Genel” yapısıdır. Bu yapıya göre bir sözcük dizisi içinde önce özel durum [ya da bir alt küme] verilip sonra da genel durumdan [ya da asıl kümeden] bahsedilirse, genel durumda hiçbir istisna olmadığı [yani kuralın ana kümenin tüm elemanları için istisnasız olarak geçerli olduğu] sonucu çıkar. Bu örnekte, “tüm hayvanlar” asıl kümeyken “boğa ve eşek” bir [ya da iki] alt

15 מִוִּזְכָּרָתָ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְאָךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרָע נְטוּיָה עַל-כֵּן צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת
 16 אֶת-יָנוֹם הַשָּׁבָת: ֵס מִזֶּכֶד אֶת-אֲבִיךָ וְאֶת-אִמְךָ כְּאֲשֶׁר צִוְּךָ
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַמַּעַן | יֵאָרִיכוּ יָמֶיךָ וּלְמַעַן יֵיטֵב לָךְ עַל הָאֲדָמָה
 אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ: ֵס

kişinin, Cuma gününün sonundaki 15-20 dakikadan itibaren Şabat'a dair kuralları üstlenmesiyle olur. Söz konusu 15-20 dakika aslında Şabat'a ait olmamasına rağmen Şabat gibi değerlendirildiğinde, kişi bir bakıma bu süreyi Şabat "haline getirmiş" - Şabat "yapmış" olur.

Zor kullanarak ve [büyük bir] güç gösterisiyle – Tam çeviriyle “*Kuvvetli El’le ve Uzanmış Kol’la*”. Bkz. 4:34 açık.

16. Tanrın Aşem’in sana emrettiği şekilde – Ebeveyni onurlandırma emri de Bene-Yisrael’e Mara’da verilen mitsvalardandır (*Talmud – Sanedrin* 56b; Raşi; bkz. Şemot 15:25 açık.).

Bu ifade aynı zamanda başka bir mesaj içerir. Çoğu insan için ebeveynini onurlandırmak kolayca anlaşılan, ahlaki bir gerekliliktir. Ancak Tora yine de, bu mitsvayı yerine getirirken, bu insanı kadirşinaslık duygusunun da üstüne çıkamamızı istemektedir. Anne ve baba bir kişiyi bebekliğinden itibaren her ihtiyacını karşılama suretiyle yetiştirir ve ayakları üstünde durmasını sağlarlar. Yine de bir kişi onları sırf bu manevi borçtan kaynaklanan manevi gerekliliğin bir sonucu olarak onurlandırıyor, Tanrı’nın emrini tam olarak yerine getirmiş olmaz. Ebeveyni onurlandırma konusunda insanı harekete geçiren motivasyon, her şeyin ötesinde bunun “Tanrı’nın emrettiği bir mitsva” olması olmalıdır.

Sonuç olarak Tora’nın her emri gibi, bu emir de büyük bir heves ve istekle yerine getirilmelidir. İnsanlar yaşlanır ve bazen ebeveynler, çocukları için zor bir sınav teşkil etmeye başlayabilirler. Böyle zamanlarda bile, kişi ebeveynine karşı çok sabırlı, saygılı ve en önemlisi sevgi dolu olmalıdır. *Talmud*, ebeveyni onurlandırma mitsvasının uygulaması en zor mitsva olduğunu belirtir, birçok Haham’ın bu mitsva çerçevesinde ebeveynini onurlandırmakta ne kadar ileriye gittiğini aktarır.

Kişi ebeveynini sadece bu dünyada değil, onlar öldükten sonra bile onurlandırmakla yükümlüdür. Bu doğrultuda bu dünyadaki yaşamını ahlaki,

Tora’ya bağlı bir şekilde sürdürmelidir, zira bu şekilde insanlar onu görüp, böyle bir evlat yetiştirdikleri için onun anne ve babasını öveceklerdir.

On Emir’in ilk beşi Tanrı’ya, diğer beşi de insanlara yönelik yükümlülükleri sıralar. Ebeveyni onurlandırma emri, ilk beş içindedir; çünkü ebeveynini onurlandıran, Tanrı’yı onurlandırmış olur. Nitekim Hahamlarımız’ın öğrettikleri gibi, anne ve baba, bir çocuğun yaratılışında Tanrı’nın ortaklarıdır. Bu açıdan bakıldığında, ebeveyni onurlandırma mitsvası, diğer mitsvalara göre çok farklı bir boyut kazanmaktadır.

Günlerin uzayacak, senin iyiliğine olacaktır – Hahamlarımız bunun Gelecek Dünya’daki ebedi yaşamı tanımladığını vurgularlar. Çünkü bu dünyanın tümü bile, en basit görünen mitsvanın ödülü olamaz.

Tora’nın “uzun ömür ve iyilik” vaat ettiği iki mitsva vardır. Ebeveyni onurlandırmak ve kuş yavrularını almadan önce annelerini uzaklaştırmak (bkz. 22:6-7). Bunların ilki son derece zor bir emirken, ikincisi de belki yapılması en kolay şeydir. Dolayısıyla “uzun ömür” bu dünya için söylenmiş olsaydı, iki mitsvanın zorluk derecesi açısından orantısız bir “ödül” verilmiş olurdu. *Talmud* bunu daha keskinleştirecek bir olayı aktarır: Bir adam oğluyla yolda giderken yüksek bir binanın çatısında kuş yuvasına rastlar. Mitsvayı yerine getirmek için oğluna ‘Çatıya çık yavruları al, ama mitsva için önce annelerini uzaklaştır’ der. Oğul bir merdiven alıp yukarı çıkar, anneyi uzaklaştırır, yavruları alıp inerken takılır, düşüp ölür. Bu oğul, hem ebeveyni onurlandırma mitsvasını hem de anneyi uzaklaştırma mitsvasını yerine getirmiştir – ve işte ölmüştür. Hani bu oğlun uzun ömrü, hani iyiliği?! Ve *Talmud* cevabı verir: “İyilikten kasıt, her şeyiyle iyi olan [Gelecek] Dünya’dır. Uzun ömürden kasıt, her yönüyle uzun [ve sonsuz] olan [Gelecek] Dünya’dır” (*Talmud – Kiduşin* 39b).

Buna rağmen ödülün “iyilik” kısmı bu dünyada bile etkilidir (Sforno). Ebeveyni onurlandırma

¹⁵ Mısır Ülkesi'nde köle olduğunu ve Tanrın Aşem'in seni oradan zor kullanarak ve [büyük bir] güç gösterisiyle çıkardığını hatırla. Tanrın Aşem sana Şabat gününü yapmanı bu nedenle emretmiştir.

[14. Beşinci Emir]

¹⁶ “Tanrın Aşem'in sana emrettiği şekilde, babanı ve anneni onurlandır. Bu sayede Tanrın Aşem'in sana vermekte olduğu toprak üzerinde günlerin uzayacak, senin iyiliğine olacaktır.

15. Köle olduğunu ... hatırla – “Mısır Ülkesi'nde köle olduğunu ve Tanrın Aşem'in seni oradan ... [O'na kulluk etmeniz ve emirlerini uygulamanız için] çıkardığını hatırla” (Raşi). Köleliğin hatırlanması Şabat'ın uygulanmasının amacı değildir; Şabat emrinin amacı, ilk On Emir metninde belirtildiği üzere, Tanrı'nın evreni altı günde yaratıp yedinci günde işi bırakmasının [yani evrenin ezelden beri var olan bir oluşum olmayıp, Tanrı tarafından zamanın belirli bir noktasında hiç yoktan yaratıldığının] sürekli olarak hatırlanmasıdır. Dolayısıyla burada köleliğin hatırlatılması, Şabat emrini aksatmadan yerine getirmek için kuvvetli bir tembih amacını taşır. Zira Tanrı, Bene-Yisrael'in bu köleliğine, O'nun emirlerine – ve onların içinde Şabat emrine – riayet etmeleri şartıyla son vermiştir (*Mesiah İlemim; Beer Mayim Hayim*). Bu Raşi'nin açıklamasıdır.

Şabat ile Mısır'dan Çıkış arasında bir bağ gören Ramban, Şabat'ın iki amacı olduğu görüşündedir: [a] Dünyanın Yaratıcı Tanrı tarafından yaratılmış olduğunu akılda tutmak ve [b] Tanrı'nın Bene-Yisrael'i Kendi kulları yapmak üzere Mısır'daki kölelikten çıkararak yapmış olduğu büyük iyilikleri hatırlamak. Bene-Yisrael Mısır'da iken, gün boyu dinlenmeden çalışmaya zorlanıyorlardı. Ama şimdi Tanrı onları kölelikten çıkarmış ve Şabat günü çalışmayı bırakıp dinlenmelerini emretmiştir.

Ancak Ramban, *Kiduş*'ta söylediğimiz gibi, Şabat'ın “*Zeher Litsiat Mitsrayim – Mısır'dan Çıkış'ın Anusma*” olduğunu hatırlatarak Şabat ile Çıkış arasında bir bağ olduğunu kabul etmesine rağmen, Ramban'ın bu açıklamasına katılmaz. Asıl ve tek sebebin dünyanın Tanrı tarafından yaratılmış olması olduğunda ısrar eder. Ancak ona göre Mısır Çıkış'ın hatırlanması, kendi başına bir amaç olmasa bile, asıl amaca hizmet için bir araçtır. Mısır Çıkışı, tüm doğa olaylarına hâkim olan ve bunları dilediği şekilde değiştirebilen Tanrı'ya tanıklık eder. Başka bir deyişle Mısır Çıkışı, Yaratılış'la kol kola gider. Yaratılış, Tanrı'nın evreni bir noktada bir hiçten yarattığını

gösterirken, Mısır Çıkışı da Tanrı'nın evreni yaratıp geri çekilmediğine, aksine her bir ayrıntıyla yakından ilgilenerek gerektiği zaman doğa kurallarına müdahale ettiğine tanıklık eder. Sonuç olarak Moşe halka şöyle demektedir: “Eğer aranızdan biri Şabat'ın, Tanrı'nın yaratma isteği ve gücüne tanıklık ettiği konusunda şüpheye düşerse, Mısır'dan çıkarken bizzat yaşadıklarını hatırlama getirsin. Onu yapan Tanrı, diğerini de yapmıştır.”

Yahudiler'e Mısır'da köle olduklarını hatırlatacak olan da, köle ve cariyeleri Şabat günü çalıştırmamaktır (Ramban). Bunun nedeni Mısır'da belaların başlamasıyla birlikte Bene-Yisrael'in artık kölelikten özgür kılınmış olmalarıdır (Sforno). Böylece Tanrı nasıl Bene-Yisrael'i kölelikten özgür kılmışsa, Şabat günü onların kölelerinin de dinlendirilmesini emretmiştir. Ayrıca *Midraş*'a göre, Bene-Yisrael de Mısır'dayken Şabat günleri izinliydi. Moşe Paro'nun sarayında geçen gençliği sırasında bu fikri Paro'ya verimi arttıracak bir öneri olarak sunmuş, o da bunu kabul etmiştir.

Şabat gününü yapmanı bu nedenle emretmiştir – Buradaki “*bu nedenle*” çevirisi, [önceki açıklamalarda verdiğimiz] Ramban'ın [ve belki de Ramban'ın] görüşü doğrultusundadır.

İbn Ezra ise, p. 15'te yazılanların hepsinin amacının, ondan önceki “*kölen ve cariyen de senin gibi dinlenebilecektir*” ifadesini tamamlamak olduğu görüşündedir: “Kölen ve cariyen de senin gibi dinlenebilmelidir. Buna izin vermelisin, çünkü köle olmanın nasıl bir şey olduğunu sen de biliyorsun. Nitekim Mısır'da köleydin ve Tanrı seni oradan çıkardı. İşte Şabat günü böyle yapmanı [yani köle ve cariyene dinlenme hakkı tanımanı] Tanrı *bu nedenle* emretti.”

Buradaki “*yapmanı*” fiili, basit düzeyde “uygulamanı” anlamındadır (bkz. Şemot 31:16). “Yapma” fiili aynı zamanda hazırlama anlamı verir ve Şabat öncesindeki hazırlıkları tanımlar (bkz. o.a.). Ayrıca Şabat'a tam başlangıç vaktinde değil, biraz daha erken girmek önemli bir mitsvadır. Bu,

יִזְלֵא תִרְצָח ׀ ׀ ׀

17

תִּנְאָף ׀ ׀ ׀ וְלֹא תִגְנֹב ׀ ׀ ׀ וְלֹא-תַעֲנֶה בְּרֵעֶךָ עַד שְׂוֹא: ׀ ׀

יִחַ וְלֹא תַחְמֹד אִשֶּׁת רֵעֶךָ ׀ ׀ ׀ וְלֹא תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ שְׂדֵהוּ

18

וְעַבְדּוֹ וְאִמָּתוֹ שׂוֹרֵךְ וְחִמְרוֹ וְכָל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ: ׀ ׀ ׀ חֲמִישִׁי

te sen bambaşka bir yerde bizimleydin!” şeklinde yalanlanan – yani *olaya dair* verdiği ifadesi değil “kendisinin *şahit olduğuna* dair iddiası” yalanlanmış olan – yalancı şahittir (bkz. 19:16-19). Rabi Hirsch buradaki “*Edut Şav – Boş Tanıklık*” ifadesinin özellikle *Ed Zomem* için kullanıldığını açıklar. Böyle bir tanığın söyledikleri “yalan” değil, “boştur” – dayanıksız bir tanıklıktır, çünkü bu kişi gerçekte olaya tanık bile olmuş değildir. Dolayısıyla söylediği her sözcük “gerçekse bile” – geçersiz ve boştur. Böylelikle, ilk On Emir metninde *Ed Şeker*’den, buradaki ikinci metinde ise *Ed Zomem*’den bahsedilmektedir. Ayrıca bkz. s.p. açk., *İmrenme* k.b.

18. Ve – İlk On Emir metninde olduğundan farklı biçimde, burada p. 17-18’de verilen emirler birbirlerine “ve” bağlacıyla bağlanmaktadır. Bu, bir başkasının hayatını, evliliğini, malını, mutluluğunu ve onurunu hedefleme konusundaki yasakları ve yasak bir şeyi arzulama yasağını birbirine bağlar. Bu bağlantı bir bütün halinde en sondaki tamah etme ve arzulama yasağını ön plana çıkararak Tanrı’nın sadece günahkâr eylemleri değil, aynı zamanda günah düşüncelerini de ciddiyetle değerlendirdiğini göstermektedir. Normal şartlarda, istisnalar haricinde, eyleme dönüş-türülmemiş günah düşünceleri cezalandırılmaz, ama burada bahsedilen arzu, insanı eyleme sürükleyen türdeki şiddetli bir istektir. Bu tipteki arzular, tüm günahların çıkış noktasıdır ve burada “ve” bağlacıyla birbirine bağlanan insanlar arası günahların hepsi bu arzu günahının bünyesine dâhildir, çünkü bir insanın başkasına herhangi bir şekilde zarar vermek istemesinin temelinde bu maddi-fiziksel arzular vardır (Hirsch).

Akranın karısını arzulama – İlk On Emir metnindeki sıralama ev, eş, köle, cariye vs. şeklindedir. O sıralama bir insanın temel ihtiyaçlarıyla başlayıp lükse doğru yükselmektedir. Buradaki sıralama ise, günahın ciddiyetine göre azalan bir gidişat gösterir. Arzu günahlarının en ağırı, bir başkasının karısını arzulamaktır. Bu nedenle Tora önce akranın karısından bahsetmektedir (*Meam Loez*). Ayrıca Tora, sıralamayı

burada değiştirerek, kadınlara karşı zaaf konusunda bir erkeğin kötü dürtüsünün daima aktif olabileceğine işaret eder. Cinsellik söz konusu olduğunda kimse kendisinden emin olamaz.

Arazisine – İlk On Emir metninde araziden söz yoktur. Orada sadece menkullere örnek verilmiş ve her türlü menkule göz dikmenin yasak olduğu açıklanmıştı. Burada arazi de işin içine sokularak, gayrimenkullerin de yasağın dâhilinde olduğu söylenmektedir (Ramban). Bu özellikle burada söylenmektedir, zira şu ana kadar kimsenin bir toprağı yoktu – evler [yani çadırlar] bile “menkul” sınıfındaydı! Ama çok yakında Erets-Yisrael’e girilecek ve herkes kendine ait topraklara yerleşecektir, dolayısıyla bundan böyle arazi konusu da gündemde olacaktır (Hirsch).

Tamah etme – İbranice *Lo Titave*. Anlam açısından temelde ilk On Emir metnindeki ve burada pasuğun başındaki “*Lo Tahmod – Arzulama*” ile yakındır (Raşi) ve her ikisi de göz dikmeyi belirtir. Ancak “*Hemda – Arzu*” göz dikişini ele geçirmek için aktif olarak yollar denemeyi kapsar. Buradaki “*Lo Titave – Tamah etme*” ise, kişinin gücü yetmediği ya da kanunun pençesinden korktuğu için harekete geçmemesine rağmen duyduğu gıptayı tanımlar [çeviride kullandığımız karşılıklar bu anlamları tam olarak karşılamıyor olabilir]. On Emir’in iki metninde her ikisinden de bahsedilmektedir – aktif hiçbir şey yapmıyorsa bile, başkasına ait şeylere şiddetli bir istek duyma lüksünü kendisine tanıyan kişi, bu yasağı ihlal etmiş olur (Ramban).

Rabi Samson Raphael Hirsch’e göre ilk On Emir metninde *Ed Şeker*, burada ise *Ed Zomem*’den bahsedilmektedir (bkz. ö.p. açk.) ve bu değişiklik de, buradaki imrenme yasağıyla bağlantılıdır. Bir *Ed Zomem* [tam anlamıyla “*Komplocu Tanık*”], mahkemede yargılanan kişiyi, kendisi olaya tanık olmamış olmasına rağmen haksız yere mahkûm etmeyi planlamış, ancak foyası ortaya çıktığı için bu amacına ulaşamamış bir yalancı tanıktır (bkz. 19:19). Yani düşünce vardır, ama eyleme geçmekte başarıya ulaşamamıştır. Bu da, buradaki imrenme ile bağlantılıdır. İstek ve arzu

[15. Altıncı Emir]

¹⁷ “Cinayet işleme.

[16. Yedinci Emir]

“Ve zina işleme.

[17. Sekizinci Emir]

“Ve çalma.

[18. Dokuzuncu Emir]

“Ve akranına karşı yalancı tanık olarak ifade verme.

[19. Onuncu Emir]

¹⁸ “Ve akranının karısını arzulama.

[20. Tamah etme Yasağı]

“Ve Akranının evine, arazisine, kölesine ve cariyesine, boğasına ve eşeğine ve ona ait hiçbir şeye tamah etme.”

emri, Mişna’nın, “insan, meyvelerini [yani bunun olumlu sonuçlarını] bu dünyada yer, ama anapara [yani hak edilen ödül, hiç eksilmeyerek] Gelecek Dünya’ya sağlam bir şekilde kalır” şeklinde tanımladığı mitsvalardandır (Mişna – Pea 1:1; Talmud – Kiduşin 40a). “Anapara” – Gelecek Dünya’daki ödüldür, “Meyveler” de bu ödülün henüz bu dünyada görülmeye başlayan etkileridir (Raşi o.a.).

İlk On Emir metninde “*senin iyiliğine olacaktır*” ifadesi yoktur. Talmud’da bunun nedeninin ilk On Emir levhalarının kırılması olduğu söylenir. Tanrı bu levhaların kırılacağını bildiği için, ilk levhalara “iyi” sözcüğünü koymamıştır (Talmud – Baba Kama 55a). Buradan, buradaki metnin ikinci levhalardaki metin olduğu sonucu da çıkarılabilir.

“*Senin iyiliğine olacaktır*” ifadesinin ebeveyni onurlandırma emri bağlamı içinde söylenmesi boşuna değildir. Yahudilik’in sağlam bir şekilde devam etmesi, ancak ve ancak nesiller arasındaki sağlam bağlarla mümkündür. Ebeveyni onurlandırma emri, yeni nesilleri eski nesillere, bu şekilde Sinay’daki nesle ve dolayısıyla da Tanrı’ya bağlı. Genç nesillerin gelişim ve başarı göstermesi, önceki nesillerin otoritesini ve onların kopmaz bir zincirle kendilerine kadar ulaştırdığı tarihsel geleneği saygıyla kabullenmeleri şartına bağlıdır (Hirsch).

17. Zina işleme – Raşi’ye göre buradaki “*Niuf – Zina*” sözcüğü özellikle evli bir kadının kocası

olmayan bir erkekle yasak ilişkisini tanımlar. İbn Ezra ve başka otoriteler ise, her türlü yasak ilişkinin buradaki emre dâhil olduğu görüşündedir.

Çalma – Raşi’ye göre özellikle adam kaçırmadan bahsedilmektedir (bkz. Şemot 20:13 açk.). İbn Ezra’ya göre ise adam kaçırmaya dâhil olmak üzere her türlü hırsızlık bu emirle yasaklanmaktadır.

Yalancı tanık – İbranice *Ed Şav*. İlk On Emir metninde “*Ed Şeker – Yalancı Tanık*” denmişti. Buradaki *Şav* sözcüğü temelde “boş, anlamsız” manasındadır, ancak *Onkelos* bunu da diğeri gibi “yalancı” şeklinde çevirmiştir – dolayısıyla buradaki kullanımla *Şeker* ve *Şav* temelde aynı anlamdadır.

Ramban’a göre *Şav* sözcüğü, yalancı tanıklığın, verilen ifadedeki sözler boş ve anlamsız olsa, hatta bu ifade sonucunda kimse herhangi bir kayba uğramayacaksa ya da davada hiçbir değişiklik yaratmayacaksa bile yasak olduğunu belirtir.

Rabi Samson Raphael Hirsch, Şemot 20:13’teki açıklamalarında “*Edut Şeker – Yalancı Tanıklık*” ile “*Edut Şav – Boş Tanıklık*” arasında temel bir fark olduğunu yazar. Tora iki tür yalancı tanık arasında ayrım yapar: “*Ed Şeker – Yalancı Tanık*” ve “*Ed Zomem – Komplocu Tanık*”. *Ed Şeker*, mahkemede verdiği ifadenin kendisi yalan olan ve başka şahitler tarafından yalanlanan tanıktır. *Ed Zomem* ise, olayın şahidiymiş gibi ifade veren, ama sonradan başka tanıklar tarafından “sen olaya nasıl tanık olmuş olabilirsin? O gün o saat-

19 יֵשׁ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דְּבַר יְהוָה אֶל־כָּל־קְהֻלָּכֶם בְּהָר מִתֹּךְ
הָאֵשׁ הָעֹנֵן וְהַעֲרָפֶל קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יָסָף וַיִּכְתְּבֶם עַל־שְׁנֵי לַחֹת
20 אֲבָנִים וַיִּתֵּן אֵלֶי: כַּוְיָהּ כְּשִׁמְעֶכֶם אֶת־הַקוֹל מִתֹּךְ הַחֹשֶׁךְ וְהָהָר
בַּעַר בָּאֵשׁ וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּל־רֹאשִׁי שְׁבִטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם:

kez oldu, böyle bir Ses tarih boyunca bir daha tekrarlanmadı” şeklinde değerlendiren görüşlere göredir (İbn Ezra; Raşbam). Benzer şekilde “Tanrı bir daha böylesine büyük bir topluluğa ‘görünmedi’ [yani Kendisi’ni belli etmedi]” (Raşi’nin ikinci açıklaması). Ya da “Normal şartlarda yüksek bir ses olduğunda yankı duyulur. Ancak Sinay’da Tanrı’nın Sesi ‘ikinci bir Tanrı var’ yanılgısına meydan vermemek için yankıyla bile tekrarlanmadı” (*Meam Loez*). Ya da “Tanrı’nın Sesi, son derece güçlü olmasına rağmen, Bene-Yisrael’in kampının ötesine *devam etmedi*. Tanrı’yı sadece hitabın hedefi olan Yisrael ulusu duydu” (Hirsch; krş. Vayikra 1:1 açık.). Bir başka olasılığa göre, “Tanrı Tora’nın geri kalanını size Bizzat vermeye *devam etmedi*, zira [sıradaki pasukta belirtildiği üzere] siz korkmuştunuz ve benden aracılık etmemi istediniz” (*Daat Mikra*).

Öte yandan **Yasaf** sözcüğü “*Sof – Son*” kelimesiyle de bağlantılı olabilir. Onkelos’un çevirisi bu doğrultuda “[*bu Ses*] *kesilmedi* [=sonu gelmedi]” şeklindedir.

Raşi sözcüğün basit anlamının gerçekten de “*eklemedi*”; “*ek yapmadı*” şeklinde olduğunu kabul eder, ancak bu pasuğun bağlamı içinde “*kesilmedi*” manasını verdiğini belirtir ve şöyle açıklar: Bir insan konuşsa, uzun bir cümleyi nefes almak için ara vermeden söyleyemez. Ama Tanrı On Emir’i hiç ara vermeden, sözün gelişi “tek nefeste” söylemiştir. Her yeni nefeste söylenenler “ek bir söylem” kabul edilirse, Tanrı [basit anlama göre] “*ek yapmamıştır*”, ama bunun sebebi, konuşmayı nefes alma ihtiyacı gibi nedenlerle hiç “*kesmemiş*” olmasıdır. Benzer şekilde “Tanrı’nın Büyüklüğü ve Kuvveti, On Emir’i tamamlayana kadar belirginliğini kesmedi” (Ramban).

Talmud (*Sanedrin* 17a) da ifadeyi “*kesilmedi; bitmedi; durmadı*” şeklinde açıklar. *Şehina*’nın Sesi hiçbir zaman durmamıştır. Bu devamlılıktan yola çıkan Hahamlarımız şöyle öğretirler: “*Tanah*’ın *Neviim* ve *Ketuvim* bölümleri gelecekte

gündemden düşecek, ama Tora’nın beş kitabı her zaman devamlılığını sürdürecektir. Pasukta yazılı olduğu gibi: Büyük bir Ses – ve durmadı” (*Talmud Yeruşalmi – Megila* 1:5).

[**Daha sonra**] – *The Living Torah*. Bu, Moşe’nin dağda geçirdiği kırk günün sonunda olmuştur; ancak önceki pasuklarda On Emir’den bahsedildiği için şimdi söylenmektedir ve burada küçük bir parantez niteliğindedir. Sıradaki pasukta ise o kırk günün öncesinde olan olaylara geri dönülmektedir (*Daat Mikra*).

20. Karanlığın içinden – Başka yerlerde de Ses’i “*ateşin içinden*” duydukları söylenmektedir (4:12). Dolayısıyla anlam şöyledir: “Karanlığın ve ateş içinde yanan dağın içinden”. Dağ ateş içindeydi ve karanlıkla sarılıydı ve Tanrı’nın Sesi bunların tümünün içinden çıkıyordu (Hirsch). Alternatif çeviri ise “*Ses’i karanlığın içinden duyduğunuzda*” – ki bu durumda, karanlıkla sarılı olan halktır (*a.k.*).

Bana yaklaştınız – “Hepiniz; ama öncelikle *tüm kabile başkanlarımız ve ileri gelenlerimiz*”. Halkın casuslarla ilgili başvurusundaki karmaşadan farklı olarak, burada halk Moşe’ye olması gerektiği şekilde, yaşlılar ve liderlerin düzenli gelişile başvurmuştur (krş. 1:22 açık.).

[21. Büyük Olayın Sonrası]

¹⁹ Bu sözleri Tanrı dağda, ateşin, bulut ve sisin içinden tüm cemaatinize konuştu – büyük bir Ses[’ti bu] ve [Tanrı bunu] bir daha tekrarlamadı. Onları iki taş levhaya yazdı ve [daha sonra bu levhaları] bana verdi.

²⁰ Karanlığın içinden Ses’i duyduğunuzda – ve dağ ateş içinde yanmaktaydı – bana yaklaşınız – tüm kabile başkanlarınız ve ileri gelenleriniz.

vardır, ama çeşitli sebeplerle bu istek eyleme dönüştürülemedi.

Bu yasak, Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 245. Burada özellikle başkasına ait şeyleri elde etme arzusunun bir saplantı halini alması yasaklanmaktadır. İnsan kendisine hâkim olmalı bu tip arzularını kontrol altına almalıdır. “Ne yapayım, elimde değil, isteklerime ve dürtülerime hâkim olamıyorum” tezi, kötü niyetli ya da aptal kişilere aittir. İnsan düşüncelerini ve isteklerini kontrol altına alma yeteneğine sahiptir ve bu yeteneğini kullanmakla yükümlüdür. Başkalarının mallarını ve aile yaşamını hedefleyen düşünce ve isteklerin insanı günaha iten en büyük etken olduğu bellidir ve bu mitsvanın sebebini çok derinlerde aramaya gerek yoktur. Toplumsal düzenin sağlanması için gerek hırsızlık yasağı gerekse de namus vazgeçilmez temel direklerdir. Ve bu direkleri sarsabilecek ön düşüncelerin kesin bir şekilde önüne geçilmelidir (*Sefer Ahimuh*).

Bu emrin özellikle Erets-Yisrael’in kıyısından verilen ikinci On Emir metninde geçmesi önemlidir. Çöldeyken herkes *Mişkan*’ın çevresinde, Moşe’nin liderliğindeki *Sanedrin*’in yakınındadır, yani hem Tanrısal hem de insani yargı mekanizması sürekli olarak gözlerinin önünde bulunmaktadır. Bu, onların yanlış hareketler yapmayı aklarına bile getirmemeleri için yeterlidir. Ancak Erets-Yisrael’e girildikten sonra herkes kendi toprağına gidecek, *Mişkan*’ın [ya da *Bet-Amikdaş*’ın] bulunduğu ruhani merkezden ve *Sanedrin*’in temsil ettiği merkezi yargı sisteminden uzaklaşacaktır. Bu ortamda “hatırlatıcılar” etrafta olmadığı için arzular ve imrenmelerin, kıskançlıklar ve “benim de hakkım var” iddialarının artarak sonunda insanları suça itmesi olasılığı yükselecektir. Bu nedenle tam bu noktada Moşe halka bir gerçeği hatırlatmaktadır: Tanrı daima gözlemekte, düşünceleri ve arzuları da derinlemesine okumaktadır ve herkesi kalbinin düşünceleri ve isteklerini göz önünde tutarak yargılayacak ve

ona göre karşılık verecektir (Hirsch). Tanrı için gizli hiçbir şey yoktur, insanın kalbinin derinliklerini okur ve insanın düşünceleri içinde O’ndan gizli kalabilecek büyük ya da küçük, iyi ya da kötü hiçbir şey olamaz. Yapılan *teşuvanın* samimiyetini kusursuz bir şekilde değerlendirdiği gibi, insanın sadece düşünce ve arzu duyarak işlediği günahları da tespit eder. Dolayısıyla, özellikle imrenme günahını işleyen bir kişiye, burada aktif bir hareket olmadığı için bir *Bet-Din*’in ceza vermesi söz konusu değilse de, tüm duygu ve düşüncelerin Tanrı tarafından bilindiğinin farkında olmak yeterli bir caydırıcı etken olmalıdır (*Sefer Ahimuh*).

19. Bu sözleri – On Emri (İbn Ezra).

Tanrı dağda ... tüm cemaatinize konuştu – “Demin söylediğim On Emir’in, ilk metne göre farklı oluşuna bakıp, levhalardaki On Emir’e benim kafamdan yeni eklemeler yaptığımı düşünmeyin. Bu metni Tanrı size Sinay’da nasıl verdiyse levhalarda yazılı olan da odur – nitekim bana bu On Emir’i Bizzat Tanrı yazıp verdi. Benim size demin söylediğim metindeki farklılıklar, sadece bazı küçük açıklamalardır” (*Meam Loetz*). Ayrıca “Her ne kadar bireysel olarak peygamberlik düzeyine her biriniz hazır değil idiyse de, Tanrı, sizin kalbinizdeki olası tüm şüpheleri gidermek için, buna rağmen sizinle doğrudan konuştu ve tüm bir halk olarak peygamberlik tecrübe ettiniz”.

Ateşin, bulut ve sisin içinden – Bulut ve sis, ateşin çevresini sarmış durumdaydı. (Ramban). Bkz. 4:11-12.

Büyük bir Ses[’ti bu] – Daha önce benzeri duyulmamıştı (İbn Ezra). Ya da “*Bu sözleri Tanrı dağda... cemaatinize büyük bir Ses’le konuştu*” (*Daat Mikra*).

Bir daha tekrarlamadı – İbranice *Lo Yasaf*. Ya da “*devam etmedi*” (krş. Bamidbar 11:25) ya da “*eklemedi*”. Çevirimiz, ifadeyi “bu olay sadece bir

כֹּא וְתֹאמְרוּ

21

הֵן הִרְאֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת-כְּבוֹדוֹ וְאֶת-גְּדֻלּוֹ וְאֶת-קִלְוֹ שָׁמַעְנוּ
מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הַיּוֹם הַזֶּה רָאִינוּ כִּי-יְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם וְחִי:

כֹּב וְעַתָּה לֵמָּה נָמוֹת כִּי תֹאכְלֵנוּ הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת אִם-יִסְפָּקִים | 22

אֲנַחְנוּ לְשִׁמְעַתְּ אֶת-קוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עוֹד וּמִתְּנוּ: כֹּג כִּי מִי 23

כָּל-בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ-הָאֵשׁ כָּמֵנוּ

וַיְחִי: כֹּד קָרַב אֶתָּה וְשָׁמַע אֶת כָּל-אֲשֶׁר יֹאמַר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֵת 24

| תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ אֵת כָּל-אֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֵלֶיךָ וְשָׁמַעְנוּ

וְעַשִּׂינוּ: כֹּה וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת-קוֹל דְּבָרֵיכֶם בְּדַבְּרְכֶם אֵלַי וַיֹּאמֶר 25

יְהוָה אֵלַי שְׁמַעְתִּי אֶת-קוֹל דְּבָרֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ

הִיטִיבוּ כָּל-אֲשֶׁר דִּבְּרוּ:

sözcüğü kullanmıştır]. Şöyle demiştir Moşe: “Sizin Tanrı’ya olan yaklaşımınızın temelinde sevgi değil, korku olduğunu görünce son derece üzülüm ve bu benim güçsüz düşmeme neden oldu. Tora’yı öğrenmek için beni aracı kılmak yerine onu doğrudan Tanrı’dan öğrenmeyi tercih etmeniz gerekmez miydi?” [At sözcüğünün kullanımı hakkında benzer bir örnek için bkz. Bamidbar 11:15 açık.]

Ancak Moşe’nin bu serzenişine rağmen, Bene-Yisrael’in bu tavırlarında haklı oldukları anlaşılmaktadır; çünkü sıradaki pasukta Tanrı’nın “Tüm konuştukları uygundur” dediği görülmektedir. Bene-Yisrael Tanrı’dan gerçekten korktukları için Moşe’nin aracı olmasını istemişlerdir, ama bu, Moşe’nin düşüncesinin aksine, onların Tanrı’ya yakın olmayı istemedikleri anlamına gelmez (Minhat Yenda; Sifte Hahamim).

Rabi Samson Raphael Hirsch buradaki dişil kullanımı farklı bir şekilde değerlendirir. Dişi, doğası gereği edilgendir. Dolayısıyla halkın sözleri şu anlama geliyor olabilir: “Senin kendinden hiçbir aktif katkıda bulunmadan, tamamen Tanrı’dan aldığın bilgileri bize ileteneğin konusunda şüphemiz yok.”

Dinler ve yaparız – Ya da “[bağlayıcılığı] kabul eder ve yaparız” (Targum Onkelos).

Halk bu noktada Tanrı’nın Sesi’ni, ne o gün ne de gelecekte bir daha dinlemek istemediklerini söylemiştir; zira mucizeler her gün olmaz ve bu olayda Tanrı’nın Sesi’ni duyup hayatta kalmış olmaları gelecek için bir garanti değildir. Bundan sonra Tanrı’nın talimatlarını peygamberliği ispatlanmış kişilerden öğrenecekler, dinleyip uygulayacaklardır. Moşe ileride de peygamberlerin bu görevi yapacaklarını söylemiştir (bkz. 18:15-16).

25. Sözlerinizin sesini – “Sözleri” duymaktan farklı olarak, “sözlerin sesini” duymak, söylenenlerin ötesinde sesin tonunu da duymayı belirtir. Bu kullanımın buradakinden başka tek örneği 1:34’tedir. Orada halkın günahından bahsedilirken, günahın söylenenlerde değil, daha çok bu sırada kullanılan tonda olduğu ima edilmişti. Burada ise aynı kullanım, bu kez olumlu bir noktaya işaret etmektedir. Halk, Moşe’nin korktuğundan farklı olarak, buradaki isteğinde samimidir. Seslerinin tonu, Tanrı’nın Büyüklüğü’nü kendi düzeylerinde kavradıklarını, O’nun kendileriyle Bizzat konuşmasından kesin olarak ikna olduklarını yansıtmıştır ve Tanrı, Moşe’nin dikkatini ses tonlarındaki saygı ve korkuya çekerek onu yatıştırılmaktadır (Hirsch).

Tüm söyledikleri uygundur – “Sözlerinin tümünde iyi niyet taşıyorlardı.” Tam çeviriyle “iyi yaptılar tüm konuştuklarında”.

²¹ “Evet” dediniz, “Tanrımız Aşem bize Onuru’nu ve Büyüklüğü’nü gösterdi ve Sesi’ni ateşin içinden duyurdu. Bu gün Tanrı’nın insanla konuştuğuna ve [insanın] hayatta kalabilmesine şahit olduk.

²² Ama şimdi, neden ölelim? Zira bu büyük ateş bizi [yakıp] tüketecek [diye korkuyoruz]. Tanrımız Aşem’in Sesi’ni daha da dinlemeye devam edersek [bu kez] öleceğiz!

²³ Çünkü tüm faniler [içinde] kim, bizim gibi, Yaşayan Tanrı’nın Sesi’ni ateşin içinden konuşurken duyup da hayatta kalmış?

²⁴ [Bu yüzden lütfen] Sen yaklaş ve Tanrımız Aşem’in tüm söyleyeceklerini dinle. [Sonra] Tanrımız Aşem’in sana konuşacaklarının hepsini bize sen konuşursun, [biz de] dinler ve yaparız.”

²⁵ Tanrı, bana konuştuğunuzda sözlerinizin sesini duymuştu. Tanrı bana “Bu halkın sana konuştukları sözlerinin sesini duydum. Tüm söyledikleri uygundur” dedi.

21. Evet – İbranice En (E-Nun). Ya da “işte”.

Onuru’nu – İbranice Kevodo. Ya da “Görkemi’ni”. Dağdaki, Şehina’yı simgeleyen büyük ateşin görüntüsünden bahsedilmektedir (İbn Ezra; *Daat Mikra*; bkz. Şemot 24:17).

Büyüklüğü’nü – Şimşek, gök gürültüleri ve Sofar sesleri (a.y.).

Sesi’ni – On Emir’i (a.k.).

Hayatta kalabilmesine şahit olduk – Tam çeviriyle “Bugün gördük ki, Tanrı insana konuşur ve insan hayatta kalabilir.” Bkz. 4:33.

23. Faniler – The Living Torah. Tam çeviriyle “etten”; yani “bedenden” – “beden sahibi canlılardan”.

Yaşayan Tanrı’nın – Ya da “Yaşam Tanrısı’nın”. Bu ifade Tanrı’nın daima mevcut ve aktif olduğunu vurguluyor olabilir. Buna karşılık, başkalarının tanrı saydığı şeylerin hiçbirisi gerçekten canlı değildir. Eğer heykel ve putlardan bahsediliyorsa zaten bu açıktır. Ama daha önce de belirtildiği gibi, putperestliğin başlangıcı yıldızlar ve gökcisimlerine, daha ötede onları yöneten meleklerle ibadet şeklinde olmuştur. Putperestlerin yanılgısı, ileri aşamalarda tüm bunların kendilerinden bir yaşama ve güce sahip olduklarına inanmaktı. Oysa hepsine yaşamı veren Tanrı’dır – Yaşayan, Yaşamın Kaynağı Olan Tanrı’dır.

Tanrı’nın yaşamın Kaynağı olması, aynı zamanda O’nunla aktif bir karşılaşma durumunda yaşamın, yani ruhun, tekrar Kaynağı’na dönme isteğine sebebiyet verebilir. Burada halkın “Yaşayan Tanrı’nın Sesi’ni duyup da hayatta kalmış” olması karşısındaki hayreti bunu ifade etmektedir. *Midraş*’taki bir açıklamaya göre Bene-Yisrael Tanrı’nın Sesi’ni duyduklarında

ruhları Yaşamın Kaynağı Tanrı’ya yapışma isteğiyle bedenlerini terk etmiş, sonra Tanrı onları tekrar canlandırmıştır [bu durumda önceki pasuktaki “hayatta kalma” ifadesi “{tekrar} canlanma” şeklinde de anlaşılabilir]. Diğer bir açıklamaya göre ise Tanrı konuşurken ruhlar tam olarak bedenleri terk etmemiş, ama ruhların bu yöndeki isteği nedeniyle halk son derece zayıf düşmüştür. Her iki durumda da olayın sonrasında hayatta olmaları onları hayrete düşürmüştü, ama aynı zamanda yaşadıkları korkutucu tecrübe nedeniyle Moşe’den aracılık yapmasını istemişlerdir.

24. Sen yaklaş ve ... dinle – Bkz. Şemot 20:15. Anlaşıldığı kadarıyla eğer halk bu istekte bulunmasaydı, Tanrı tüm mitsvaları halka Bizzat vermeye devam edecekti (Raşbam).

Sen konuşursun – Burada “sen” için kullanılan sözcük **At**’tır (*Alef-Tav*). Bu normalde bir kadına hitaben kullanılan “sen” sözcüğüdür. Oysa Moşe, burada halkın ona yönelik sözlerini aktarmaktadır – bu durumda, erkekler için kullanılan **Ata** (*Alef-Tav-E*) sözcüğünü tercih etmesi gerekirdi. [İbn Ezra, basit anlamda bir erkeğe yönelik olarak **At** sözcüğünün de kullanılabileceğini belirtir. Ancak yine de erkekler için genel kullanım **Ata** olduğuna göre burada Moşe’nin nedeni hakkında özellikle **At** sözcüğünü kullandığını anlamak gerekir.] Sforno’ya göre bu sözcüğün, sonundaki E harfi olmadan yazılması, bir eksiklik ifadesidir. Halkın Moşe’ye sözlerinde “Her ne kadar emirleri senden dinlememiz, Tanrı’dan dinlememize göre daha düşük bir düzey olacaksa da, biz bu şekli tercih ediyoruz” iması vardır.

Raşi, Moşe’nin burada bir anda gücünde belirli bir eksiklik hissettiği açıklamasını yapar [bu nedenle kendisi hakkında eksik yazılmış olan bu

וּמִי־יֵתֵן וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם לִירְאָה

26

אֹתִי וְלִשְׁמֹר אֶת־כָּל־מִצְוֹתֵי כָּל־הַיָּמִים לְמַעַן יִיטֵב לָהֶם וּלְבָנֵיהֶם

לְעַלְמָם: כִּי לֹךְ אָמַר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאַהֲלֵיכֶם:

27

öğrenilmektedir. İlk bakışta, Tanrı cinsel ilişki yasağını sadece üç gün için koyduğuna göre, halka “artık çadırlarınıza dönebilirsiniz” demesine gerek olmaması gerekirdi. Yasak üç günlük olduğuna göre bu süre tamamlandığında yasağın otomatik olarak kalkacağı aşikâr olmalıydı. Ama yine de Tanrı’nın yasağın kalktığını açıkça söyleme gereği duyması, belirli bir sebeple koyulmuş önlem niteliğindeki kanunların hükmünün, en az kanunu koyan organla eş düzeyli bir organ tarafından kaldırılmadığı sürece devam ettiğini göstermektedir – bu kanunun koyulmasına neden olan sebep ortadan kalkmışsa bile, bu kural geçerliliğini sürdürür (*Talmud – Betsa* 5b). Bu örnekte cinsel ilişkinin üç gün için yasaklanmasının amacı, Tora alınmadan önce halkın *tame* olmasının önüne geçmektir. Dolayısıyla mantiken Tora alındıktan sonra bu sorun ortadan kalktığına göre, artık ek yasak da yürürlükten otomatik olarak kalkmalıydı. Ama öyle olmamıştır – zira bu yürürlüğü durdurma yetkisi, ancak en az kanunu koyanla eş düzeyli bir başka organa ait olabilir – ki bu örnekte kanunu Tanrı koyduğuna göre, yürürlükten kalktığını “açıkça söylemesi gereken” de Tanrı’dır. Ve eğer Tanrı bunu açıkça söylemiş olmasaydı, aradan üç gün değil yüzlerce yıl da geçse, cinsel ilişki yasağı devam edecekti. Kısacası ek kanunun koyulmasına neden olan sebebin ortadan kalkması, kanunun bağlayıcılığının devamında bir değişiklik yapmaz.

Bu prensibin birçok örneği günümüzde de görülmektedir. Bunun bir örneği, bayramların Diaspora’da bir yerine iki gün olarak kutlanmasıdır. Eski dönemlerde *Roş Hodeş*, Yeni Ay’ı gören şahitlerin tanıklığı ile sabitlenir, Yahudi takvimi buna göre belirlenirdi. İlk zamanlarda bu büyük bir sorun oluşturmazdı; karar Yeruslayim’deki *Sanedrin*’den çıktıktan sonra, yüksek tepelerin birinden diğerine büyük ateşler yakılarak Babil’e kadar haber kısa sürede ulaştırılırdı. Ancak zamanla Şomronim adlı bir ulus, Yahudiler’in takvimi karıştırmalarını sağlamak amacıyla, *Roş Hodeş*’e yakın ama henüz *Roş Hodeş* olduğu ilan edilmemiş zamanlarda büyük ateşler yakıp, uygulamada hataya yol açmaya

başladıkları için, bundan böyle haberler ulaklar yoluyla gönderilmeye başlandı. Ancak bu, eskisine göre çok daha yavaş bir yoldu. Bu nedenle ulakların ayın 15’ine kadar ulaşamayacakları kadar uzak yerlerde – genel olarak Diaspora’da – *Roş Hodeş*’in olası tarihleri hesaplanmaya başladı. Şöyle: Ay’ın Dünya etrafındaki dönüş süresi 29,5 günden biraz daha fazladır. Ancak zaman birimi olarak bir “ay”ın 29,5 gün olarak belirlenmesi mümkün değildir – bir “ay” tam gün sayısı içermesi gerekir. Bu durumda Yahudi takviminde bir ay, bazen 29 bazen de 30 gün sürmelidir. Buna bağlı olarak, Diaspora’daki Yahudiler, bir önceki *Roş Hodeş* tarihine 29 ve 30 gün ekleyerek potansiyel *Roş Hodeş* tarihini belirliyorlardı – ki bu, iki olasılık anlamına gelmektedir. Buna bağlı olarak da, o ayın içine rastlayan bayramın tarihi için de iki olasılık vardı. Örneğin 15 Nisan’daki *Pesah* bayramı için, *Roş Hodeş Adar*’a 29+15 ve 30+15 ekleyerek *Pesah* bayramı için potansiyel tarihleri belirliyorlar, buna göre bayramı[n ilk gününü] iki gün olarak kutluyorlardı. Hahamlarımız, zorunluluk nedeniyle bu uygulamayı öngörmüşlerdi.

Günümüzde ise, II. İlel’in belirlediği ve *Maşiah* gelene kadar geçerli olacak olan sabit bir takvim kullanılmaktadır. Dolayısıyla ulaklarla ilgili sorun ortadan kalkmıştır ve Diaspora’da bayramları ikişer gün olarak kutlama gerekliliği yok gibi görünmektedir. Ama işte, bu pasukta öğrendiğimiz kural bu noktada devreye girmektedir. Önlem niteliğindeki bir kural hangi sebepten dolayı koyulmuş olursa olsun, o sebep ortadan kalksa bile geçerliliğini korur ve bu kanunu iptal etmek ancak, kanunu koyan organla sayısal ve düzeyysel olarak en azından denk bir başka organın yetkisindedir. *Maşiah* gelene kadar böyle bir *Bet-Din* olmayacağından, Diaspora’da bayramları bir yerine iki gün kutlama gerekliliği, bu pasukta öğrendiğimiz kural gereğince, aynı şekilde devam etmektedir. Bunun gibi başka birçok örnek vardır.

²⁶ “Keşke bu kalpleri onlar için tüm zamanlar boyunca Ben’den çekinmek ve tüm emirlerimi gözetmek [üzere böyle kalsa da] bu sayede hem onlar hem de çocukları için ebediyen [her şey] iyi olsa!

²⁷ “Git onlara ‘Çadırlarınıza dönün’ de.

26. Keşke – İbranice Mi Yiten. Tam çeviriyle “kim verecek [=bu dileği kim yerine getirecek?]”. Bu “keşke” anlamında bir deyimdir ve Tanrı, genelde yaptığı gibi insan dilinde konuşmuştur. Tanrı’nın yapamayacağı hiçbir şeyin olmadığı açıktır. Tanrı isterse [Paro örneğinde olduğu gibi] insanların özgür iradesini bile ellerinden alabilir – ancak genel olarak bunu yapmaz. Zira özgür irade, insanlara yaptıklarının karşılığını hak etme ayrıcalığını verir. Burada da Tanrı “keşke” derken, Bene-Yisrael’in O’na yönelik çekinme duygusunu sürekli devam ettirme başarısını göstermelerini ve bu şekilde “hem onlar hem de çocukları için ebediyen her şeyin iyi olmasını” dilemektedir. Yine, elbette Tanrı’nın böyle bir şeyi “dilemesi”, elinde olmayan bir şeyden bahsediliyor izlenimini veriyor olabilir; ama bunun böyle olmadığı açıktır. Tanrı, herkese olduğu gibi, Bene-Yisrael’e de özgür irade vermiş ve bunu kullanarak söz konusu iyiliği “hak etmelerini” istemiş, bu uğurda Kendi etkisini geriye çekmeyi tercih etmiştir. Hahamlarımız’ın, “Her şey Tanrı’nın elindedir – Tanrı korkusu hariç” (bkz. 10:12 açık.) derken kastettikleri de budur. Tanrı, isterse Tanrı korkusunu da verebilir. Ama her şeyin temeli bu olduğu için, bu konudaki kudretini kullanmama karar vermiştir. Pasuğumuzdaki ifadeler de bu prensibin bir türevidir. Sonuç olarak bu pasuk, Tanrı’nın insana tanıdığı kesin ve tartışmasız özgür iradeyi ortaya koymaktadır (Rabenu Behaye).

Bu kalpleri – “Bu düşünce ve niyetleri” (*Daat Mikra*).

Onlar için – Ya da “onlara”. Yani “keşke” olarak çevirdiğimiz ifadenin tam çevirisiyle bağlı olarak “bu kalplerini [gelecekte de aynı sadakatte olması için] onlara kim verecek?” (İbn Ezra). Bu çeviriye göre de, Tanrı, insana özgür seçim verdiğini, halkın bu noktadaki tavrı çok olumlu olmasına ve şüphesiz Tanrı bunun gelecekte aynı şekilde devam etmesini istemesine rağmen, onları buna Bizzat zorlamayacağını, bu kalbi, bir başkasının – yani insanların kendi iradelerinin – vermesi gerektiğini ima etmektedir.

Ben’den çekinmek – “Ben’den bugün çekindikleri şekilde çekinmek”. Çevirimiz boyunca,

normalde “korku” şeklinde çevrilen *Yira* sözcüğünü “çekinme” olarak çevirdik. Zira *Yira* temel olarak büyüklük ve yücelik karşısında hissedilen derin saygı ve çekinme duygusunu, insanın bu yücelik karşısında bir hata yapıp saygıda kusurda bulunmaktan korkmasını belirtir. Tanrı korkusuna sahip bir kişi, Tanrı’nın büyüklüğü üzerinde düşünür ve dünyayı O’nun yakından yönettiğinin farkındadır. Bu yüzden günah işlemekten utanç duyar; çünkü kendisine daima iyilik yapan Tanrı’nın sürekli olarak onu izlediğini bilmektedir. Açıklamalarımız boyunca “Tanrı korkusu” ifadesi böyle bir korkuyu tanımlamaktadır.

Tüm emirlerimi gözetmek – Yani “uygulama suretiyle gözetmek” (*Daat Mikra*).

Ebediyen [her şey] iyi olsa – Bkz. 4:40.

27. Git – “Dağdan in”.

Çadırlarınıza dönün – Tora’nın verilışinden üç gün önceden itibaren Bene-Yisrael için cinsel ilişkiler yasaklanmıştı (bkz. Şemot 19:11 açık. ve 19:14). Tanrı burada Tora’nın verilışinin ardından bu yasağın kaldırıldığını ilan etmektedir. “Çadırlara dönmek”, normal evlilik yaşamına geri dönmeyi kasteden bir örtmececi.

Tanrı, Moşe’yi bu mesajı halka vermesi için görevlendirmesine rağmen, Moşe’nin şahsına “Ama sen, burada Benimle kal” demiştir (s.p.). Bu da Moşe’nin yüksek manevi düzeyinin, bundan böyle karısı Tsipora ile normal bir evlilik yaşamı sürmesine elvermeyeceğini göstermektedir. Moşe, Tanrı ile temasa her an hazır olmak durumundadır. Bu nedenle bundan böyle kendisini cinsel ilişkiden kaynaklanan *tumadan* da sakınması gerekecektir (*Talmud – Şabat* 87a). Hatırlanacağı üzere bu durum, Moşe’nin, Tanrı’nın bu emrinden haberdar olmayan ablası Miryam ve ağabeyi Aaron tarafından haksız yere eleştirilmesine yol açmıştır (bkz. Bamidbar 12:2 ve 12:4 açık.).

Bu ifadeden, tarih boyunca Yahudi uygulamasında merkezi bir yere sahip olan önemli bir kural

כַּח וְאַתָּה פֶּה עֲמֵד

28

עֲמֵדִי וְאִדְבַּרְהָ אֵלַיךְ אֶת כָּל־הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר

תִּלְמַדְם וַעֲשׂוּ בָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנֹכִי נָתַן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ: כֹּמ וּשְׁמִרְתֶּם 29

לַעֲשׂוֹת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲתָכֶם לֹא תִסְרוּ יָמִין וּשְׂמָאל:

וּבְכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲתָכֶם תֵּלְכוּ לְמַעַן תַּחֲיוּ 30

וְטוֹב לָכֶם וְהָאֲרֻכָּתִם יָמִים בָּאָרֶץ אֲשֶׁר תִּירְשׁוּ:

א וְנָאת הַמִּצְוָה הַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם 1

לְלַמֵּד אֲתָכֶם לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:

lerini Tanrı halka doğrudan değil, Moşe aracılığıyla vermiştir (Ramban).

6.

Yapmaya özen gösterin – Tam çeviriyle “*yapmayı gözetin*” ya da “*uygulamayı koruyun*”, “*titizlikle uygulayın*”.

Sağa veya sola sapmayın – “Kendi düşüncenizden yeni şeyler ekleyip herhangi bir şeyi de ek-siltme suretiyle *sağa veya sola sapmayın*” (Sforno).

30. Yolun bütünü boyunca yürüyün – Yani “Düz yürüyün. Tora’nın yolundan ayrılmayın”. Bu, önceki pasukta geçen “*sağa veya sola sapmayın*” talimatının bir devamıdır (İbn Ezra).

Yaşayacaksınız, sizin iyiliğinize olacak... – “İyi ve mutlu bir şekilde ebedi yaşamı hak edeceksiniz ve Ülke’de sıkıntısız, sizi korkutan ya da engelleyen etkenler olmadan ebedi dünyada uzun ömür elde edeceksiniz” (Sforno).

Ramban’a göre: “*Yaşayacaksınız*” – sizin için belirlenen yaşam süresini tam olarak dolduracaksınız; “*sizin iyiliğinize olacak*” – Behukotay peraşasında listelenen, Tora’ya uygun yaşamanın ödülllerinin tümüne hak kazanacaksınız; “*Ülke’de ömrünüz uzayacak*” – Erets-Yisrael’i tüm nesilleriniz için ebediyen miras edineceksiniz.

Ömrünüz uzayacak – Tam çeviriyle “*günleri uzatacağız*”; yani “günlerinizin uzamasını sağlayacaksınız”.

1. Ülke’de yapmanız için size öğretmemi emrettiği – Ya da “size öğretmemi ve Ülke’de yapmanızı emrettiği”. Başka bir deyişle halkın mitsvaları öğrenmesi ve uygulaması iki farklı mitsvadır (*Daat Mikra*; krş. 5:1).

Şudur – Buradan p. 3’ün sonuna kadar olan kısım parantez niteliğindedir.

²⁸ Ama sen, [geri dön ve] burada Benimle kal. Onlara öğreteceğin emrin tümünü, hükümleri ve kanunları sana söyleyeceğim. [Böylece bunları] Onlara onu miras edinmeleri için vermekte olduğum Ülke’de uygulayacaklar.”

²⁹ Tanrınız Aşem’in size emrettiği şekilde yapmaya özen gösterin; sağa veya sola sapmayın,
³⁰ Tanrınız Aşem’in size emrettiği yolun bütünü boyunca yürüyün. Bu sayede yaşayacaksınız, sizin iyiliğinize olacak ve miras edineceğiniz Ülke’de ömrünüz uzayacak.

6

¹ Ve Tanrınız Aşem’in, onu miras edinmek üzere oraya geçtiğiniz Ülke’de yapmanız için size öğretmemi emrettiği emir, hükümler ve kanunlar şudur:

28. [Geri dön] – İbn Ezra. Tanrı önceki pasukta “git” demişti; şimdi “burada Benimle dur” dediğine göre, Moşe halka mesajı verdikten sonra geri dönecektir (*Piruş Al İbn Ezra*).

Benimle kal – Tam çeviriyle “Benimle ayakta dur”. Bu duruşun amacı, pasuğun devamında söylenmektedir. Tanrı, Moşe’ye Tora’yı öğretecektir. Bu da Tora öğreniminin ayakta yapılması gerektiğini öğretir. Dahası, Tanrı “Benimle” dediğine göre, sözün gelişi, Tanrı bile öğrenim sırasında “ayaktadır”. Bu da Tora’yı sadece öğrenen değil, öğreten kişilerin de ayakta durması gerektiğine işaret eder. Gerçekten de Moşe Rabenu’dan Raban Gamliel ölene kadar olan dönemde Tora sadece ayakta öğrenilirdi. Ancak aradan geçen zamanla nesiller yorgunluk nedeniyle dikkatlerini tam olarak toparlayamamaya başladığı için, Raban Gamliel öldükten sonra Tora öğrenimi sırasında oturmaya başlanmıştır (*Talmud – Megila 21a*).

Emrin tümünü ... sana söyleyeceğim – Tam çeviriyle “... sana konuşacağım”. Buradaki “emir”, Tora’nın tümü için kullanılmıştır. Tora’nın kuralları sadece teorik inceleme amaçlı bir kanun kodu değil, Yahudi iç ve dış yaşamı konusunda bağlayıcı olan Tanrısal birer emirdir. Tora, Yahudiler’e neyi yapmaları ve nelerden kaçınmaları gerektiği konusunda kesin talimatlar içerir (Hirsch). Alternatif olarak tekil kullanıma rağmen verilmek istenen anlam “emirlerin tümünü” şeklindedir (*Targum Yonatan; Daat Mikra*).

Sonuç olarak bu pasuk, Tanrı’nın Tora’nın tümünü Moşe’ye Sinay dağındayken öğrettiğini gösterir. Ancak Moşe bu öğretileri çöl yolculuğu boyunca halka aşamalar halinde aktarmıştır. İbn Ezra’ya göre, Moşe bunu Sinay’dan çıkıp Kadeş’e

gelene kadar olan on bir günde yapmıştır.

Hükümleri ve kanunları – Tora’nın kurallarının büyük çoğunluğu, bu iki tür kanundan birine dâhildir. Bu kanunlar bireylerin ahlaki yaşamlarını ve toplum içindeki adaleti düzenler. Dolayısıyla hem bireysel hem de toplumsal düzeydeki yaşamın başarıya ulaşması bu kanunların uygulanmasına bağlıdır. Bunların dışında kalan diğer emirler ise, insanı şekillendiren, eğiten ve bu mitsvaları geliştiren kurallardır (Hirsch).

Ülke’de uygulayacaklar – Önce de belirtildiği gibi, bu ifade Tora’nın sadece Erets-Yisrael’de bağlayıcı olduğu anlamına gelmez. Sadece yakında Erets-Yisrael’e gireceği ya da Tora’yı uygulamanın en ideal yerinin Erets-Yisrael olduğunu belirtmek için bu ifade kullanılmıştır (Rabenu Behaye; bkz. 4:14 açık.). Erets-Yisrael’in gerçek işlevi, Bene-Yisrael’in Tora’yı en iyi biçimde uygulaması için en uygun mekânı oluşturmastır (Hirsch).

Moşe daha önce “O zaman Tanrı bana, miras almak üzere oraya geçmekte olduğumuz Ülke’de yapmanız için size hükümler ve kanunlar öğretmemi emretmişti” (4:14) demişti. Moşe’nin o pasukta sözünü ettiği emir, Tanrı’nın bu pasukta verdiği emirdir (Raşbam).

29. Tanrınız Aşem’in size emrettiği şekilde – Bu ifade, Tanrı’nın Bizzat ve doğrudan Bene Yisrael’e emretmiş olduğu On Emir’e riayet edilmesi konusunda bir uyarıdır: “Aşem’in size emrettiği” denmektedir. Biraz aşağıda, 6:1’deki “Tanrınız Aşem’in, miras edinmek üzere oraya geçtiğiniz Ülke’de yapmanız için size öğretmemi emrettiği emir, hükümler ve kanunlar şudur:” sözleri ise Tora’nın diğer mitsvaları hakkındaki uyarıdır; zira diğer-

ב לַמֶּעַן תִּירָא אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁמֵר אֶת־כָּל־חֻקֹּתָיו וּמִצְוֹתָיו 2
 אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵצִוְךָ אֹתָהּ וּבִנְךָ וּבִן־בְּנֶךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ וּלְמַעַן יָאָרְכֶן 3
 יְמֶיךָ: ג וְשִׁמְעֵתָ יִשְׂרָאֵל וְשִׁמְרָתָ לַעֲשׂוֹת אֲשֶׁר יִטֵּב לָךְ וְאֲשֶׁר 3
 תִּרְבּוּן מֵאֵד כִּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֶי אֲבֹתֶיךָ לָךְ אַרְצָ זֶבֶת חֶלֶב
 וּדְבַשׁ: פ שְׁשִׁי

geçiminizi sağlayacak bunun yanında verimli olup çoğalacağınız, büyüyeceğiniz şekilde öğre-nim ve incelemeye de bolca vaktiniz olacak.”

Fazlasıyla çoğalman için – Bkz. Vayikra 26:9.

Dinle ... titizlikle uygula – “Tam çeviriyle “dinle... yapmayı gözet”. Moşe halka öğüt vermektedir: “Yukarıda söylenenler ışığında, sizin için en mantıklısı, sözlerimi dinleyip kabullen-meniz, mitsvaları öğrenip yerine getirmenizdir” (*Daat Mikra*).

☞ **Şema Yisrael - "Dinle Yisrael"!**

4-9. Şema'nın İlk Paragrafı. Moşe, Emori kral-larını mağlup edip Yarden'in doğu yakasını ele geçirdikten sonra, Bene-Yisrael'e hitap ederek onların bir ulus haline gelişine eşlik eden bazı olaylardan bahsetmiş, Tanrı'nın onları Mısır'dan çıkarmasını, çöldeki mucizelerini, onlara Sinay dağında Bizzat hitabını, vermiş olduğu On Emir ve O'nun halka daima nezaret ettiğini hatırlat-mıştır. Tüm bunlar, başka hiçbir zaman başka hiçbir ulusun nail olmadığı şeylerdir. Şimdi, halk-tan Tanrı'ya sadık kalmalarını talep etme vak-tidir. Tanrı, halktan Kendisi'ne tam bir bağlılıkla kenetlenmelerini, Kendisi'ne “yapışmalarını” emretmektedir. Bu yapışmayı sağlayacak zambk, hiçbir zaman gevşemeyecek ve geçerlili-ğini yitirmeyecek, aksine nesiller boyunca sürekli olarak gelişecek olan samimi bir sevgidir. Tanrı'ya olan bu yapışıklıklarını her zaman her durumda korumaları gerekmektedir. Hahamlarımız'ın dilinde bu, “*Kabalat Ol Malhut Şamayim* – *Gökler'in [= Tanrı'nın] Krallığının Boyunduruğunu Kabul-lenmek*”tir (*Mişna – Berahot 2:2*). İşte bu kabullenişin beyanı, belki de Yahudilik'in en ünlü mottosu olan Şema'nın ilk paragrafını teşkil eden bu kısımda yer almaktadır (*Daat Mikra*).

Bu bölümün Yahudilik'teki merkezi rolü, Rambam'ın, Tora'nın mitsvalarını mantık sırasına göre listeleyip, Yahudi inanç ve uygulamasında en merkezi olanları üst sıralara yazdığı *Sefer*

Amitsvot kitabında belki de en iyi şekilde örnek-lenmektedir. Rambam'ın listesindeki ilk emir, Tanrı'ya bilgi düzeyinde inanmak yönündedir – ki bu, On Emir'in ilkinde ifade bulmuştur (bkz. 5:6) – zira emri veren Tanrı olmadığı takdirde, emirler de hiçbir anlam ifade etmez. Rambam'ın listesi-ndeki ikinci ve üçüncü sırayı, Şema'nın ilk iki cümlesindeki emirler alır: Tanrı'nın 'Bir'liğini kabullenmek ve O'nu sevmek. Bu kavramların her ikisi de aşağıda ele alınacaktır. Ancak yine de bu emirlerin, 613 mitsvanın listesinin bu kadar üst sıralarında yer alması, Şema'nın neden her gün, sabah ve akşam olmak üzere iki kez okun-ması gerektiği hakkında bir fikir vermektedir (p. 7 açk.). İşin gerçeği şudur ki, Şema, Yahudilik'in özünün ta kendisidir. Ramban da bu paragrafın önemini, On Emir'in hemen arkasında yer almasından anlaşıldığını söylemektedir. Şema, imanin köküdür ve bu beyanatı kabullenmeyen bir kişi, bir putperest gibi, Tora'nın tüm temel-lerini inkâr etmiş olur.

Şema üç *peraşadan* oluşur: Bu *peraşalar* Tora ve Yahudi inancının temellerini içerir. İlk *peraşa* (buradaki p. 4-9) *Aşem'in Bir ve Tek Tanrı* – yani Yaratıcı – oluşunu, ikinci *peraşa* (11:13-21) mitsvaların yerine getirilmesine ya da geti-rilmemesine bağlı olan ödül ve ceza sistemini, üçüncü *peraşa* da (*Bamidbar 35:37-41*), ana konusu olan *tsitsit* mitsvasının yanında, Tanrı'nın, doğa üzerindeki kesin hâkimiyetini gözler önüne serdiği Mısır'dan Çıkış'ı işler – ki burada peygam-berlik kurumu da Moşe'nin şahsında açık bir şe-kilde görülmüştür. Böylece Yahudi inancındaki üç temel nokta Şema'nın konusudur: [1] Tanrı'nın her şeyi hiçten yaratmış olduğu, [2] dünyaya yakından nezaret ederek insanlara hareketlerine göre karşılık verdiği ve [3] seçkin insanlara peygamberlik gücü bahsettiği (*Rabenu Behaye*).

Bu sıralama doğrultusunda, *Aşem'in Bir ve Tek Tanrı* oluşunun beyan edildiği bu ilk *peraşa*, mits-va uygulamasından bahseden ikinci *peraşaya* göre önceliklidir – ki Rambam'ın yukarıda bahsedilen

² ([Onları öğren ve] Bu sayede, [Tanrı'nın,] sana emretmekte olduğum tüm hükümlerini ve emirlerini yaşamının tüm günlerinde gözetme suretiyle Tanrın Aşem'den çekineceksin – sen, oğlun ve torunun – ve [yine] bu sayede ömrün uzayacaktır.

³ Atalarının Tanrısı Aşem'in sana konuştuğu şekilde süt ve balın aktığı Ülke[de] senin iyiliğin ve fazlasıyla çoğalman için, [bu emirleri] dinle Yisrael ve titizlikle uygula.)

2. [Onları öğren] – Daat Mikra. Gözetmekten pasuğun içinde bahsedildiğine göre, gözetmenin, yani uygulamanın ön şartı olan öğrenmek kastedilmektedir. Öğrenimin amacı Tanrı korkusu edinmektir; öğrenim insanı Tanrı korkusuna ve uygulamaya yönlendirir (krş. 4:10).

Bu sayede ... Tanrın Aşem'den çekineceksin – “Ev Sahibi'nin Tanrı olduğunu, senin ise O'nun yanındaki bir yabancı ve mukimden ibaret olduğunu kavrayacaksın” (Sforno; krş. Vayikra 25:23).

İbn Ezra'ya göre her şeyde temel amaç, nesiller boyunca Tanrı korkusunu edinmektir. Tora'nın tüm emirlerinde nihai hedef budur. Zira Kral Şelomo'nun söylediği gibi: “Tanrı'dan çekin ve emirleri gözet – çünkü insan tümüyle bundan ibarettir” (Koelet 12:13). İnsan, Tanrı korkusuna ulaşması amacıyla yaratılmıştır.

Ramban ise bunların “amaç” olduğu konusunda hemfikir değildir. Ona göre bu, Tora'nın emirlerinin öğrenilmesi ile elde edilen önemli bir kazançtır. Bu sayede hem kişi hem de çocukları ve torunları, insanoğlu bu dünyanın üzerinde varoldukça Tora'nın mitsvalarına bağlı kalacaktır. Mitsvaları sadakatle yerine getiren kişinin, onu kendisine örnek alan Tanrı korkusuna sahip çocukları olur ve soyu da bu sayede ebediyen varlığını devam ettirir. Yine bu sayede Tanrı'nın mirası olan Ülke'deki ömrü de uzun olacaktır. Sonuç olarak Ramban'a göre mitsvalar tamamen insanın iyiliği içindir; zira Tanrı, yarattıklarını iyi şeylere layık kılmak ister.

Yaşamının tüm günlerinde – The Living Torah' takiben yaptığımız çeviriye göre bu ifade “gözetme” fiilini tamamlamaktadır. Ancak ifade pasukta başka yere de yerleştirilebilir: “Bu sayede, [Tanrı'nın,] sana emretmekte olduğum tüm hükümlerini ve emirlerini gözetme suretiyle yaşamının tüm günlerinde Tanrın Aşem'den çekineceksin.”

Sen, oğlun ve torunun – Tam çeviriyle “... ve oğlunun oğlu”. “Tanrı'ya sizin tanık olduğunuz şekilde tanık olamamış olan yeni nesiller de sizin bu kurallara sıkıca bağlı olduğunuzu, onları sürekli öğrendiğinizi görüp, Tanrı'ya ve Tora'ya bağlanacaklar” (Sforno).

Ömrün uzayacaktır – Tam çeviriyle “günlerin uzayacaktır”. Bu, çocuk ve torunlar için de söylenmiştir (Daat Mikra). Tora'nın mitsvaları, insana her yönüyle uzun ve sonsuz olan ebedi yaşamı sağlar (Sforno). Rabenu Behaye'ye göre pasuktaki “yaşamının tüm günlerinde” ifadesi bu dünyada, “ömrün uzayacaktır” ise Gelecek Dünya'da uzun yaşama hak kazanmayı ifade eder.

Uzun ömür Tanrı'nın, Kendisi'ne bağlı olanlara verdiği bir ödül değil, bu bağlılığın doğal bir sonucudur. Kral Şelomo'nun söylediği gibi: “Tanrı korkusu [insana] günler ekler” (Mişle 10:27).

3. Süt ve balın aktığı Ülke[de] – “Bol süt veren çiftlik hayvanları yetiştirmek için otlakların, bal gibi tatlı meyveler veren ağaçların yetişmesi için verimli toprakların olduğu Ülke'de”. Ya da “Ürünleri süt gibi yağlı ve bal gibi tatlı olan Ülke'de” (Targum Yonatan). Tora'daki “bal” sözcüğü daima hurmadan sızan bal benzeri özünü belirtir (bkz. 8:8).

Çeviri İbn Ezra'nın verdiği ikinci olasılığa göre yapılmıştır (ayrıca *The Living Torah*). İlk olasılığa ise İbn Ezra bu sözlerin p. 1'de geçen “*miras edinmek üzere oraya geçtiğiniz Ülke'de*” ifadesini niteliyor olabileceğini belirtir: “...oraya geçtiğiniz Ülke'de – ... – yani süt ve balın aktığı Ülke'de”. Bu durumda aradaki tüm sözler parantez niteliğindedir.

Sforno'ya göre anlam şöyledir: “*Dinlemelisin Yisrael – Tanrı'nın tüm bu mitsvalarını dinleyip, onları iyice incelemen ve böylece Tanrı'nın tüm bunlardaki niyetinin sadece sana iyilik yapmak olduğunu anlamaya gayret etmen gerekir. Ve senin için iyi olanı titizlikle yapmalısın – zira bu niyeti anladıktan sonra senin iyiliğin için olduğunu artık bildiğin bu mitsvaları, Tanrı'nın Huzuru'nda memnuniyet yaratmak ve kendine ebedi mutluluğu sağlamak üzere yerine getirmeye özen göstermelisin. Dahası bunları fazlasıyla çoğalman için de yapman gerekir; zira Tora'nın kanunlarının verdiği hak ve adalet, uyumlu bir ulus oluşturmaya sağlayacaktır. Tıpkı Tanrın Aşem'in söylediği gibi: 'Süt ve balın aktığı Ülke' bu yüksek amaç uğruna gayretli olanların yaşamaları için biçilmiş kaftandır. Orada sıkıntı çekmeden*

ד שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד 4

Ašem” şeklinde konuşmasına rağmen, Tanrı inancının dile getirildiği bu pasukta kendisini de halka dâhil etmek için “Tanrımız Ašem” demektedir (Ramban).

Bu pasukta Tanrı’nın [biri iki kez olmak üzere] üç İsmi geçmektedir: **A-do-nay** (Ašem), **E-lo-e-nu** (Elokenu) ve **A-do-nay**. İsimlerin üçü de gereklidir. Eğer sadece “Dinle Yisrael, Ašem Bir’dir” denseseydi, putperest uluslar da kendi inandıkları en büyük ilahın isminin Ašem olduğunu ve bizim de ondan bahsettiğimizi iddia edebilirlerdi. Bu nedenle “**Elokenu** – Tanrımız” denmesi şarttır. Böylece bahsettiğimizin, özellikle “Tanrımız olan Ašem” olduğunu dile getirmiş oluruz. Öte yandan “Dinle Yisrael, Tanrımız Ašem Bir’dir” demek de yeterli değildir. Zira bu kez de putperest dünya ulusları, “Evet, Yisrael’in Tanrısı Ašem Bir’dir; aynı şekilde bizim Ašem ismiyle andığımız kendi ilahımız da birdir” diyebilirlerdi – ki bu hâlâ Ašem’in Bir ve Tek Tanrı oluşunu kusursuz bir şekilde beyan etmiş olmak için yeterli değildir; zira herkes kendi ilahının kendi ulusu için bir olduğunu söylerse, ulus sayısı kadar ilah olur. Bu nedenle ifade “Dinle Yisrael, Ašem Tanrımız, Ašem Bir’dir” şeklindedir – yani Ašem Yisrael’in Tanrısı’dır ve sadece O ‘Bir’dir. “Bir olan Ašem” sadece Yisrael’in Tanrısı’dır ve Ašem gibi, ‘Bir’ oluşu eksiksiz bir bütün olan, hiçbir bileşeni olmayan başka bir varlık yoktur. Maddi ve manevi tüm dünyalarda, Ašem’in kusursuz ‘Bir’liğine benzer bir bütünlüğe sahip başka hiçbir varlık yoktur ve bu ‘Bir’lik, gelecekte tüm uluslar tarafından kabul edilip bilinecektir (Rabenu Beaye; Daat Zekenim).

“Dinle” sözcüğü kesin ve tam bir dikkati ima eder. Bu, daha ileride Moşe’nin bir konuşmasında açıkça dile getirilmektedir (bkz. 27:9; *Talmud* – *Berachot* 16a). Şema’nın ilk cümlesi Yahudi inancının temel beyanını içerdiğinden, bu cümle dua sırasında okunurken zihin diğer tüm düşüncelerden arındırılarak tam bir konsantrasyon sağlanmalıdır (a.k. 13b). Bu konsantrasyon, sözcüklerin temel anlamlarının yanında şu düşünceleri de içermelidir: “**Şema Yisrael** – Dinle Yisrael – şu temel prensibi dinle, anla ve kabul et Yisrael; **Ado-nay** – Her şeyin Efendisi – geçmişte, şimdi ve gelecekte daima var olan Ašem; **E-lo-enu** – Tanrımız’dır – mevcut tüm güçlerin ve tüm yeteneklerin Sahibi’dir. **Ado-nay** – Her şeyin Efendisi – geçmişte, şimdi ve gelecekte daima var olan Ašem; **Ehad** – ‘Bir’dir – hem Bir’dir, hem

Tek’tir; yeryüzünün, yedi kat göklerin ve evrenin dört bir yanının Tek Hâkimi O’dur”.

“Bir’dir” sözcüğünü anlamak gerekir. Tanrı’dan başka hiçbir bağımsız güç yoktur; buna karşılık birbirine zıt görünen farklı güçleri ve yansımaları içinde barındırса bile, Tanrı Bir’dir – bölünmez. Bazen savaşçı, bazen barışçı, bazen merhametli, bazen sert görünse bile, tüm bunlar aynı Tanrı’nın farklı yansımalarıdır. Putperestler tüm bunların aynı Tanrı’da birleşmiş olabileceğini düşünmedikleri için, her biri için kendilerine farklı ilahlar uydurmuşlardı. Ancak Tanrı ‘Bir’dir – farklı yansımalarına rağmen Bir Bütün’dür ve yaptığı, bize tezat içinde görünen şeylerin hepsi birbirine içsel bir bağla bağlıdır. Rabi Gedayla Schorr bunu bir prizmadan geçen ışık demetine benzetir. Prizmaya aynı tek beyaz ışık gelmesine rağmen, prizmadan çıktıktan sonra bu demet, farklı renkli ışıklara bölünür; ama bu farka rağmen hepsi aynı ışıktır. Benzer şekilde farklı yansımaları olsa da aslında, Tanrı aynı Tanrı’dır. Bu doğrultuda Şema’nın ilk cümlesi de farklı bir şekilde değerlendirilebilir: [Çeşitli vesilelerle vurgulanmış olduğu üzere, **A-do-nay** {Yod-E-Vav-E} İsmi, Tanrı’nın Merhameti Niteliği’ni simgelerken, **E-lo-im** O’nun Sert Yargı Niteliği’ni yansıtır. Böylece] *Dinle Yisrael*; [hem Merhametli] **A-do-nay** [hem de Sert Yargıcımız] **E-lo-enu**, [birbirine zıt görünse bile, aslında] ‘Bir’ [Olan ve tüm nitelikleri bünyesinde barındıran] **A-do-nay**’ın ta Kendisi’dir].

Ehad sözcüğü *Alef-Het-Dalet* harfleriyle yazılır. Bunların sayısal değerleri sırasıyla 1, 8 ve 4’tür. Bunlardan 1, Tanrı’nın Bir ve Tek oluşunu, 8, fiziksel evrenle yedi kat manevi gökler olmak üzere toplamda 8 âleme hükmettiğini, 4 ise evrenin dört bir yanında O’nun tek Hâkim Güç olduğunu ima eder. Kişi bu cümleyi yüksek sesle söylemeli ve **Ehad** sözcüğünü bunlara yoğunlaştırmak üzere [özellikle *Dalet* harfinde] uzatmalıdır [doğru okunuşta **Ehad** sözcüğündeki *Dalet* harfi, noktasız yazıldığı için, İngilizce’deki “the” sözcüğündeki “th” sesine benzer şekilde dille diş arasında hafifçe telaffuz edilir (bkz. *Bereşit Kitabı* başında: *İbrance Okuma Rehberi*)].

Bir Yahudi Şema’nın ilk cümlesini söylediğinde, tüm bu noktalara canlı tanıklık ettiğini beyan eder. Bu, Tora’nın metninde, ilk sözcük **Şema**’nın son harfi olan *Ayin* ile son sözcük **Ehad**’ın son harfi olan *Dalet*’in diğer harflere göre daha büyük yazılmasıyla ima edilmektedir – ki bu iki harf “**Ed**

[22. İnanç Bildirisi]

⁴ Dinle Yisrael! Aşem Tanrımız'dır; Aşem 'Bir'dir!

listesi de bu mantığı içermektedir: Emirlerin bir anlamı olması için önce bir Emreden'in varlığı kabullenilmelidir (*Talmud – Berahot* 13a). Şema'nın üç paragrafı, On Emir'e denk ifadeler içerdiği için her gün iki kez okunur. Örneğin ilk cümledeki "Aşem Tanrımız'dır" sözleri On Emir'in ilkinde, "Aşem Bir'dir" sözleri de On Emir'in ikincisine denk gelir. Bunun gibi On Emir'in hepsi, ya bu ikisi gibi açık bir şekilde, ya da belirgin bir bağlantıyla, Şema'nın üç paragrafındaki çeşitli ifadelerle ima edilmektedir [ama bu çalışmada bunlara değinmeyeceğiz] (*Talmud Yerusalmi – Berahot* 1:5).

Şema'nın ilk cümlesi bir Yahudi çocuğunun ezbere öğrendiği ilk şeydir ve bir Yahudi, dünyadan ayrılmadan önce de bu pasuğu söyleyerek inancını son nefesinde bile beyan eder. Böylece Şema, Yahudi bilinci içinde yaşayan bir Yahudi'ye, yaşamı boyunca eşlik eder.

Şüphesiz, Şema ile ilgili sayfalar dolusu kanuni ve felsefi bilgi ve açıklama yazılabilir. Ne yazık ki, bu çalışmada bunu sınırlı bir şekilde yapabildiğimiz için, burada metinsel, kanuni ve felsefi noktaların en temel nitelikli olanlarına değinmekle yetineceğiz.

4. Dinle Yisrael! Aşem Tanrımız'dır; Aşem 'Bir'dir – Aşem – yani dualarda okunduğu şekliyle *A-do-nay* – yani telaffuz edilmesi yasak olan Dört Harfli İsim (*Yod-E-Vav-E*) – Tanrı'nın Özel İsmi'dir (İbn Ezra).

Raşi'ye göre bu cümlelerin basit çevirisi şöyledir: "Dinle Yisrael, Tanrımız [olan] Aşem, 'Bir' Aşem [olacaktır]". Eğer pasuk sadece Aşem'in 'Bir' oluşunu vurgulamak istiyor olsaydı sadece "Dinle Yisrael, Aşem 'Bir'dir" denmesi yeterli olurdu. Moşe'nin sözlerindeki "Tanrımız Aşem" eklemesi, Aşem'in 'Bir' oluşunun henüz evrensel bir bilgi sınıfında olmadığına işaret eder. Aşem, şimdilik sadece Bene-Yisrael'in bilgisi dâhilinde 'Bir'dir (*Mizrahi; Sifte Hahamim*). Oysa Tanrı'nın gerçekten 'Bir' oluşu, sadece evrensel bir kabullenmeyle gerçekleşecektir. Böylece, Raşi'nin açıklamasına göre bu sözlerle kastedilen anlam şudur: "Dinle Yisrael; şimdilik sadece bizim Tanrımız olan [yani diğer ulusların henüz inanmadığı, inansalar bile bizim bildiğimiz şekilde bilmediği] Aşem; gelecekte [Maşiah geldikten sonra, herkesin bilip kesin olarak bağlanacağı] 'Bir' Aşem [=Tek Tanrı] olacaktır." Peygamber Tsefanya'nın ilettiği gibi:

"Çünkü o zaman, halkları, [açık ve] berrak bir dille hep birlikte Aşem'in İsmi'yle seslenerek O'na omuz omuza hizmet edecek hale getireceğim" (Tsefanya 3:9). Benzer şekilde Peygamber Zeharya'nın dediği gibi: "Tanrı tüm yeryüzü üzerinde Kral olacak; o gün, hem Aşem 'Bir' olacak hem de İsmi 'Bir' [olacak]" (Zeharya 14:9) (*Sifre* 31; Raşi). [Yani "O gün, bugünden farklı olarak, dünyadaki tüm insanların gözünde Aşem Bir olacak, İsmi de Bir olacak". Başka bir deyişle sorun Tanrı'da değil, insanlardadır. Tanrı bugün de Bir'dir – ama insanların tümünün düşüncesi bu konuda henüz yeterli olgunluğa ulaşmış değildir.] (İbn Ezra). Alternatif olarak pasuk "Tanrı yeryüzü üzerinde Bir ve Tek kral olacak" diyor da olabilir (a.k.).

Çevirimiz, pasuğun ortasındaki "**A-do-nay E-lo-enü**" sözlerinin, "Aşem, Tanrımız'dır" şeklinde başlı başına bir cümlecik oluşturduğu görüşündeki Raşbam ve Sforno'ya göredir: "Şu prensibe iyice odaklan ve onu özümse: Tüm varoluşu sağlayan Yaratıcı Aşem, tek başına bizim Tanrımız'dır ve ondan başkası yoktur. İsteğimizi elde etme ümidimiz, hiçbir aracı olmadan sadece O'na yöneliktir. Yaratıcı gücüyle her şeyin üstünde olması açısından, yalnız O'nun Önünde eğilmek uygundur. O'na yönelik ibadetimizde bile hiçbir aracı kabul etmeyiz ve elbette ona bir ortak koşmayız. Ve aracasız olarak tek ümidimiz olması açısından, sadece ona dua ve ibadet etmek uygundur. Ve varoluşu tam bir hiçlikten yaratmasından dolayı, O'nun varoluşuna benzer başka hiçbir varoluş olmadığı ve Tanrı'nın, tüm geçici ve fani varoluştan tamamen farklı olduğu, O'nun varlığının ne gök cisimlerinin ne de meleklerin varlığıyla benzeştiği açıktır. Tanrı Kendi dünyasında tek ve benzersizdir."

Bene-Yisrael için Aşem'in Tek Tanrı olduğunun kanıtı Sinay dağında gerçekleşmiştir. Eğer başka bir tanrı olsaydı, Tanrı, Sinay dağında Kendisi'ni Tek Tanrı olarak tanıttığı zaman, bu tanrının da çıkıp buna itiraz etmesi gerekirdi. Ama böyle bir şey olmamıştır (*Meam Loez*).

Pasuğun ortasındaki ifade için "Aşem Tanrımız'dır" ya da "Tanrımız, Aşem'dir" anlamlarının her ikisi de mümkündür – yani "Aşem [bu aşamada, halklar tarafından tanınma ve kabul edilme açısından] yalnızca bizim Tanrımız'dır" ya da "Bizim Tanrımız Aşem'dir ve başka bir tanrımız yoktur". Moşe Devarim kitabının tümü boyunca halka hitabında "Tanrımız Aşem" veya "Tanrı

5 ה ואהבת את יהוה אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך:

duymazdı – ki bu, insanlık için felaket anlamına gelir. *Talmud* bu doğrultuda, “Tanrı Yetser Ara’yı yarattı, Tora’yı da ona baharat olarak verdi” demektedir (*Talmud – Kiduşin* 30b). Baharat, yiyeceklere güzel tat vermek, onları yemeye en uygun hale getirmek için kullanılır. Dolayısıyla Yetser Ara’nın tüm yozlaştırma potansiyeline rağmen, eğer Tora ona baharat olarak kullanılırsa, yani Yetser Ara Tora’nın rehberliğinde doğru kanallara yönlendirilirse, o zaman asıl amacı olan Tanrı hizmetinde rol aldığı için tüm “kötü”lüğünden arınmış olur. Dolayısıyla Yetser Ara, Tora’nın mitsvalarını yerine getirmekte bir araç olarak kullanıldığında, örneğin insan yiyip içme ihtiyacını Tora’nın belirlediği çerçevede tuttuğunda, bu zevki Şabat’ı üç zengin öğünle doyurmaya yönlendirdiğinde, ya da cinsellik dürtüsünü yozlaştırmayıp, onu kurallar dâhilinde eşler arasındaki uyum ve sevgiyi pekiştirmeye ve yeni nesilleri oluşturma mitsvasını yerine getirmeye kanalize ettiğinde, Tanrı’yı “Kötü Dürtüsüyle” bile sevmiş olur (Rambam).

[2] Bir açıklamaya göre Tanrı’yı iki dürtüyle sevmek, İyi Dürtü’nün öğütlerini dinleyip, Kötü Dürtü’nün önerdiklerini reddetmekle olur (*Talmide Rabenu Yona*).

Raşi pasukta “*tüm kalbinle*” denmesine de bir açıklama getirir: “Kalbin, Tanrı hakkında bölünmüş olmasın [O’nu kalp bütünlüğüyle sev]” (*Sifre* 32). Başka bir deyişle “Amacı hiç belli olmasa bile, Tanrı’nın dünyaya getirdiği herhangi bir felaket ya da kedere şahit olduğunda O’nun adaletini sorgulama. Aynı şekilde, kötülerin bu dünyada mutlu bir şekilde yaşadığını, yaptıklarının yanına kâr kaldığını gördüğünde de, Tanrı’nın adaletini sorgulama; sevgin tam olsun – O’nu *tüm kalbinle sev*” (*Maskil Ledavid*). Hahamlarımız’ın söyledikleri gibi, kişi, başına gelen güzel şeyleri nasıl memnuniyetle karşılar, aynı şekilde yaşadığı kötü şeyleri de memnuniyetle karşılamakla yükümlüdür (*Talmud – Berahot* 54a). Zira Tanrı’nın yaptığı her şey – biz onu anlamasak da, hatta bazen anlamamızı hiç mümkün kılmayacak kadar zorlu ve keder verici olsa da – mutlaka iyidir.

Tüm canınla – “Tanrı senin canını alsa bile (*Sifre* 31; *Talmud – Berahot* 54a ve 61b; Raşi; Raşbam); O’na olan sevgin canını vermeni gerektirse bile [yani *Kiduş Aşem* mitsvasını yerine getirmek üzere {günah işlemektense ölümü tercih etmeni gerektiren bir durumda} canını vermen gereki-

yorsa bile (*Mizrahi*; bkz. Vayikra 22:32 açık.)) tüm arzu, özlem ve tutkularınla O’nu sev (*Daat Mikra*).”

Talmud, Rabi Akiva’nın zamanında (yaklaşık MS 135) Roma yönetiminin Yahudiler’e Tora öğrenimini yasakladığını aktarır. Buna rağmen Rabi Akiva aleni bir şekilde büyük kalabalıklar toplayıp Tora öğretmekteydi. Sonuç olarak Romalılar onu tutukladılar ve idama mahkûm ettiler. İdam vakti geldiğinde Şema söyleme zamanıydı. Cellâtlar onu bir direğe bağlamışlar, bedenini demir taraklarla lime lime ediyorlardı. Rabi Akiva ise Şema söylemek için konsantrasyonunu sağlamaya başladı. Orada bulunan öğrencileri “Rabi” dediler. “Böyle bir durumdayken meditasyonu bir kenara bırakamaz mısınız?”

Rabi Akiva cevap verdi: “Hayatım boyunca bu pasuk bana sıkıntı veriyordu: ‘Tanrı’yı tüm canınla sevmelisin’ – canını alsa bile! Hep, ‘bu mitsvayı yerine getirme fırsatı ne zaman elime geçecek?’ diyardım. İşte; şimdi bu fırsat varken onu kullanmayayım mı?!”

Ardından Rabi Akiva Şema’yı söylemeye başladı ve “*Ehad – [Aşem] Bir’dir*” sözcüğünü konsantrasyonla uzattı ve *Ehad* sözcüğünde canı bedenini terk etti. O sırada göksel bir Ses beyanda bulundu: “Ne mutlu sana Rabi Akiva, ki canın bedeninden ‘Bir’ sözcüğüyle ayrıldı!” Yüksek hizmet melekleri Tanrı’ya sordular: “Tora’ya bu kadar bağlı ve hâkim birine layık gördüğün ödül bu mu?!” [Tanrı asıl ödülün ebedi yaşam olduğunu söyledi ve] Göksel bir Ses beyanda bulundu. “Ne mutlu sana Rabi Akiva, ki Gelecek Dünya’ya davetlisin!” (*Talmud – Berahot* 61b).

Tüm varlığınla – “Tanrı’yı tüm maddi varlığınla, tüm servetinle sevmelisin. Tanrı sevgisi sana tüm servetini kaybettirecekse bile bu sevgiden vazgeçmemelisin.” İbranice *Meodeha*. Sözcüğün kökü “*Meod – Çok*”tur. İnsanın doğal eğilimi, sürekli daha çok servet edinme yönünde olduğundan, servet için *Meod* sözcüğü kullanılmıştır (*Sifre* 32; *Talmud – Berahot* 54a; *Beer Mayim Hayim*). İlk bakışta aklı, “*tüm canınla sevmelisin*” dendiğine göre, ‘tüm varlığınla sevmelisin’ denmesine ne gerek var? Can, maldan üstün değil midir?” sorusu gelebilir. Ancak acı bir gerçek vardır: Evet, bazı insanlar için malları, canlarından bile değerlidir. Tora işte her türlü kişiye seslenmektedir: “Tanrı’yı tüm canınla sevmelisin. Ve eğer malın canından değerliyse bile Tanrı’ya olan sevgini servetine olan

⁵ Tanrın Aşem'i tüm kalbinle, tüm canınla ve tüm varlığınla sev.

– *Şahit*” sözcüğünü oluşturur [ancak elbette Tora'da hiçbir şeyin tek sebebi ve tek amacı olmadığı gibi, burada da bu büyük yazılı harflerin başka mesajları da vardır] (*Rokeah*; *Kol Bo*).

Tüm bunların kalpte kabullenilmesi, Tora'nın “tüm kalple ibadet/hizmet etmek” (11:13) olarak tanımladığı “kalpte ibadetin” öğelerinden biridir. Buna bağlı olarak Moşe “*Dinle Yisrael*” demiştir. Zira “dinlemek” bir yandan kulağın bir şeyi işitmesi anlamına gelirken, aynı zamanda bir şeyin kalpten özümsemiş benimsenmesini belirtir. Böylece bu pasukta söylenenleri sadece ağızdan çıkarılan sözler olarak bırakmayıp, anlamları üzerine de yoğunlaşmak gerekir. Öte yandan bir kişinin bunu gerçekten yapmıyorsa, yani ağızdan çıkan sözleri aynı zamanda kalbinde de benimseyip benimsemediği kimse tarafından bilinemez. Bu nedenle pasukta büyük yazılan *Ayin* ve *Dalet* harflerinin oluşturduğu “*Ed* – *Şahit*” sözcüğü, Tanrı'nın bu dünyada olan biten her şeye – ve bunların içinde, bir kişinin bu sözleri içtenlikle söyleyip söylemediğine – Şahit olduğunu hatırlatır. Bu nedenle, ilk pasuğun gerçek bir konsantrasyonla söylenmesi önem taşır. Hahamlarımız, *Gan Eden*'in, düşünce, söz ve davranışlarıyla Tanrı'nın ‘Bir’liğine tanıklık edenler için yaratıldığını öğretirler. Buna istinaden, Yaratılış'ı anlatan Bereşit perçasında “*Gan* – *Bahçe*” sözcüğü toplam 13 kez geçmektedir – ki bu, “*Ehad* – *Bir*” sözcüğünün *Gematriya*'ya göre sayısal değeridir. Buna karşılık bu perçanın içinde “*Eş* – *Ateş*” sözcüğü de tam 13 kez geçmektedir – ki böylece, Tanrı'nın ‘Bir’liğine tanıklık edenlerin, *Geinom*'daki ateşten kurtulacakları ima edilmektedir (Rabenu Behaye).

“*Ehad* – *Bir*” sözcüğü ile “*Aher* – *Başka*” sözcüğü arasındaki tek fark, ilkinin son harfinin *Dalet*, ikincisinin son harfininse *Reş* olmasıdır. İbrani alfabesine (*Alef-Bet*) aşına olanlar bu iki harfin şekil itibarıyla çok benzeştiğini bilirler. İki sözcüğü sırf bu benzerlik nedeniyle karıştırmak, ciddi hataya sebep olacaktır. [Pasukta “*Bir*” yerine “*başka*” dendiğini düşünün!] Dolayısıyla, belki de *Dalet* harfinin diğer harflere göre büyük yazılmasının bir amacı da karışıklığın önüne geçmektir (*Baal Aturim*). Buna karşılık, “*Başka* (*Aher*) herhangi bir güce [ya da: tanrıya] eğilmeyeceksin” (Şemot 34:14) emrindeki *Aher* sözcüğünün sonundaki *Reş* harfi de diğer harflere göre büyük yazılmıştır – zira orada da yanlışlıkla *Aher* yerine *Ehad* denmesi de berbat bir sonuç verir. [O Pasukta “*başka*” yerine “*bir*” dendiğini düşünün!]. (*Meam Loez*).

Dua sırasında, *Şema* okunurken, bu pasukla ikinci pasuk arasında, sessiz bir şekilde “*Baruh Şem Kevod Malhuto Leolam Vaed* – [Tanrı'nın] Onurlu Krallığının İsmi Sonsuza Kadar Mübarektir” cümlesi söylenir. Yaakov Avinu bu cümleyi *Şema*'nın ardından söylemiştir (bkz. Bereşit 49:1 açk., *Başınıza gelecekleri* k.b.). *Midraş* da, Moşe'nin, Tanrı katına çıktığı zaman bu cümleyi meleklerden duyduğunu belirtir. Ancak yine de Moşe bunu Tora'ya yazmamıştır. Dua sırasında bu cümle Yaakov'un onuruna okunur, ama Tora'da yazılı olmadığı için bu sessizce yapılır (*Talmud* – *Pesahim* 56a). Bu konudaki tek istisna *Yom Kipur*'dur. Bu gün içinde Yahudiler yeme-içme gibi fiziksellığe dayalı şeylerden uzak durup gün boyunca Tanrı'ya dua ettikleri için meleklerle eş düzeye ulaşırlar ve böylece *Yom Kipur*'daki dualarda *Baruh Şem* cümlesi de yüksek sesle söylenir (Rabenu Behaye).

Aşem'in, tüm mevcudiyeti yaratmış, her şeyin Efendisi, hiçbir ortağı olmayan ‘Bir’ ve Tek Tanrı olduğuna inanmak Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 172 (*Sefer Ahinuh*).

❧ Aavat Aşem - “Tanrı Sevgisi”.

5. Tüm kalbinle – “Tüm düşüncelerinle” (*Daat Mikra*). İbn Ezra'ya göre “*kalp*” zekâ ve bilinci, “*can*” ise arzuların merkezini tanımlar. Ramban ise bunun tam aksi görüştedir. Ona göre “*kalp*” arzuların merkezi, “*can*” ise bilinçtir.

İbranice *Behol Levaveha*. “Kalbin” sözcüğü normal şartlarda *Libeha*'dır; burada ise fazladan bir *Bet* harfi içeren, yani iki *Bet* harfiyle yazılan *Levaveha* sözcüğü kullanılmıştır (*Sifte Hahamim*). Bu kullanımla, insanın kalbinden kaynaklanan iki dürtüye – “*Yetser Atov* – İyi Dürtü” ve “*Yetser Ara* – Kötü Dürtü” – gönderme yapılmaktadır. Raşi buna göre açıklar: Tanrı'ya her iki dürtüyle sevmelisin (*Sifre* 32; *Talmud* – *Berachot* 54a). Bu iki şekilde açıklanabilir:

[1] *Yetser Ara* her ne kadar “*kötü dürtü*” olarak çevrilse de temelde “*kötü*” değildir. Daha genel bağlamda *Yetser Ara*, insanın fiziksel dünyadan zevk alma yönündeki dürtüsüdür. Bu dürtü genel olarak insanı günaha sürüklemeye özelliği taşıdığı için “*kötü*” olarak adlandırılır. Yine de bu mutlak bir kötülük değildir. Ne de olsa insan fiziksel bileşeni kuvvetli olan bir varlıktır ve bu fiziksel dünyada varlığını sürdürebilmesi için fiziksel ihtiyaçlarını gidermek zorundadır. Eğer *Yetser Ara* olmasaydı, insan, yemek, içmek, çoğalmak gibi temel insani gereklilikler için bir istek

וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה הַיּוֹם עַל-לְבָבְךָ: 6

hizmete engel oluyorsa, onları bir kenara bırakır, [7] insanları Tanrı'nın yoluna getirmeye gayret eder, [9] başına gelen hiçbir felaket onu Tanrı'ya hizmetten alıkoymaya yetmez ve [10] Tanrı'ya ödül beklentisiyle değil, sadece O'na olan sevgisinden dolayı hizmet eder (*Meam Loez*).

Hahamlarımız, Tanrı'yı "kalp bütünlüğüyle sevmenin", Avraam Avinu'ya denk geldiğini belirtirler; çünkü Avraam Tanrı'yı tüm kalbiyle sevmiş, çok sayıda insanın kalbini de Tanrı'ya yaklaştırmıştır (bkz. Bereşit 12:5 açık.). Tanrı'yı "tüm canla sevmek", Tanrı'nın emri uğruna canını feda etmeye hazır olan Yitshak Avinu'ya denktir (bkz. Bereşit *Perek* 22). Tanrı'yı "tüm varlıkla sevmek" ifadesi ise tüm mal varlığından, hatta çocuklarından (bkz. Bereşit 28:22 açık.) onda birlik payı Tanrı'ya adanmış olan Yaakov Avinu'ya denk gelir (Rabenu Behaye).

Tanrı'yı sevmek mitsvası "*Aavat Ašem* – *Ašem Sevgisi*" şeklinde anılır ve Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 173 (*Sefer Ahinuh*).

6. Sana bugün emretmekte olduğum – Emirler Tanrı'ya aittir ve Moşe bunları O'nun Adına emretmektedir.

Tanrı'nın bu sözleri "bugün" emrettiği söylene-
mez; zira Tora'nın verilişinden Moşe'nin bu konuşmasına kadar kırk yıla yakın bir süre geçmiştir ve Moşe Tora'yı bu süre zarfında devamlı olarak öğretmiştir. Dolayısıyla "bugün" demesi başka bir mesaj içermektedir: Tora daima sanki "bugün" verilmiş gibi hep aynı ilgi, heyecan ve hevesle öğrenilmelidir (*Kitsur Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Tora'nın sözleri insanların artık pek önem vermedikleri eskide kalmış bir ferman, bayat ve modası geçmiş birer dogma değil, aksine herkesin öğrenmek için koştuğu yepyeni bir öğreti olarak görülmelidir (*Sifre* 33; Raşi).

Gereken çabayı gösteren bir kişi Tora ve mitsvalar konusunda daima yenilikler, yeni bakış açıları bulacaktır ve bu, bir insanın Tora'dan bıkmayıp mitsvaların uygulamasını sıkıcı bir alışkanlık olarak görmemesinin garantisidir. Anahtar sözcük "çaba"dır – samimi bir çaba.

Bu sözler – Tora'nın tüm sözleri (İbn Ezra). Alternatif olarak "Tanrı'ya yönelik sevgi ve

O'nun Bir'liği hakkındaki bilgi, kalbine sabit bir şekilde kazılı olsun" (Rabenu Behaye).

Kalbinin üzerinde [sabit] kalmalıdır – Tam çeviriyle "... kalbinin üzerinde olsunlar". Tora'nın sözlerinin "*kalbin üzerinde*" olması, bu sözleri duygusal olarak da özümsemek, sürekli olarak onların üzerinde düşünmek anlamına gelir. Bu, önceki pasukta belirtilen "*sevgi*"nin ifadesidir; çünkü kişi Tora'nın sözlerini sürekli gözden geçirip onlar üzerinde düşündüğü zaman Tanrı hakkında bilinç sahibi olur ve O'nun yollarına kenetlenir (*Sifre* 33; Raşi; *Sefer Zikaron*; *Gur Arye*). Bunun yanında kişi, tüm eylemlerini de bu pasuklarda gösterilen hedeflere yönlendirmelidir (*Sforno*).

Buradan bir prensip öğrenilir: Her şeyin temelinde, kalpteki niyet vardır. Buna bağlı olarak bir kural türer: "*Dinle Yisrael!*" sözleri, *Şema* söyleyen birinin, ağzından çıkan sözleri kulaklarına duyurması gerektiğini öğretir. Yani kişi bu sözleri "dinleme" mitsvasını yerine getirmek için, onu duyacağı şekilde okumalıdır. Ancak bu yapılmamışsa ve *Şema* sessizce okunmuşsa, yükümlülük [buradaki prensip doğrultusunda] yine de yerine getirilmiş sayılır (*Talmud* – *Berachot* 15a).

⁶ Sana bugün emretmekte olduğum bu sözler, kalbinin üzerinde [sabit] kalmalıdır.

bağlılığından üstün tutmalısın!” (Sifre 32; Talmud – Berahot 61b; Raşi; Devek Tov).

Başkaları **Meod** sözcüğünün gerçek anlamından yola çıkarak, ifadeyi “Tanrın’ı, çok çok sevmelisin” şeklinde anlarlar (İbn Ezra). Sonuç olarak pasuk Tanrı’ya yönelik çok kuvvetli ve kalp bütünlüğüyle duyulan bir sevgiyi geliştirmeyi emretmektedir (a.k.).

Meodeha sözcüğü, farklı bir bakışla, “Mida – Ölçü” sözcüğüyle bağlantılı görülebilir. Bu durumda ifade şu anlamda olacaktır: “Tanrı sana hangi ölçüyle karşılık verirse versin – ister iyilikle, ister cezayla – yine de O’nu sevmelisin” (Talmud – Berahot 54a; Raşi).

Sev – “O’nun hoşuna gideceğini bildiğin şeyleri yapmaktan mutluluk duy; zira bundan daha şerefli bir amaç yoktur” (Sforno). Sforno’nun bu tanımından, “sevgi” kavramının da ne olduğunu öğrenmekteyiz. Sevgi, sevileni memnun eden davranışlarda bulunmaktan samimi ve gerçek bir mutluluk duymakla ölçülür. Bu davranışlarda kişinin doğrudan bir çıkarı olmadığı zaman sevgi daha da büyük bir nitelik kazanır. Hahamlarımız’ın dedikleri gibi: “İnsan Tora’yı, başkalarının gözünde bilge olarak değer kazanmak, önemli mevkiiler elde etmek, uzun ömre hak kazanmak, Gelecek Dünya’ya layık olmak gibi çıkarlar için değil, sadece ve sadece Tanrı’ya olan sevgisinden dolayı öğrenmelidir” (Sifre, Ekev). Moşe halka çeşitli vesilelerle, mitsva uygulamasının güzel sonuçlara, uzun ömre vs. hak kazandıracağını söylemiş olsa da (ör. 4:1, 4:40) amacı bunları Tora’ya bağlılık konusunda birer motivasyon kaynağı ve hedef olarak tanımlamak değil, aksine Tora’ya bağlı kalınmadığı takdirde nelerin riske atıldığını vurgulamaktır (Ramban).

Alternatif olarak “O’nu sevmekle yükümlüsün, zira başka Tanrın yok” (İbn Ezra). “Tanrı ‘Bir’ olduğu için, sevgini başkalarına bölme” (Daat Mikra). “O’nun sözlerini O’na olan sevgin dolayısıyla yerine getir. Bir şeyi korkudan yapanla sevgiyle yapan arasında fark vardır. Efendisine korku nedeniyle hizmet eden kişi, efendisi biraz fazla yük verdi mi, isyan edip çeker gider. [Ama sevgiyle hizmet eden kişi, Efendisi’nin de kendisine sevgi duyduğunu bildiği için, kendisine zor gelse bile bağlılığını daima sürdürmenin

ötesinde, sevgisinin hedefi uğruna büyük fedakârlıklara hazırdır] (Raşi).” Buradaki “O’nun sözlerini O’na olan sevgin dolayısıyla yerine getir” sözleri, Tanrı’ya karşı sadece sevgi “hissetmenin” yeterli olmadığını, bu sevginin, O’nun emirlerini sevgiyle “uygulama” şeklinde ifade bulması gerektiğini ortaya koymaktadır (Beer Mayim Hayim).

Bu emir bir soruyu doğurmaktadır. Sevgi bir duygu olduğuna göre, nasıl emredilebilir? İnsan zorla sevgi duyabilir mi? Tora bu sorunun cevabını sıradaki pasuklarda Yahudiler’in Tora’yı düşünmeleri, onu öğrenip incelemeleri ve öğretmeleri gerektiğini söyleyerek açıklamaktadır. Bir insan Tanrı’nın büyük ve harikulade eylem ve yaratışları üzerinde derinlemesine düşündüğü ve bunlarda O’nun mukayese edilemez ve sonsuz Bilgeliği’ni gördüğü zaman, bu otomatik olarak onun içinde Tanrı’ya yönelik bir hayranlık ve sevgi, O’nu daha iyi tanımak için derin bir tutku uyandıracaktır (Ramban).

Talmud bu emrin aynı zamanda Tanrı’yı “sevdirmeyi” de içerdiğini öğretir. Kişi Tora’yı okuyup öğrendiğinde, Tora öğretmenleri olan Hahamlar’a saygı gösterip onları onurlandırıncı, Tora’ya verdiği önemi ve Tanrı’ya yönelik sevgisini ortaya koymuş olur. Aynı kişi gündelik işlerinde de insanlara örnek teşkil eder bir davranış içindeyse, iş ilişkilerinde titizlik düzeyinde dürüstse, konuşma tarzı hoş, nazik ve sakınse, onu gören insanlar güzel davranışlarını Tora’ya ve Tanrı’ya bağlı olmasıyla ilişkili görecekler “Filanca kişi Tora öğrenmiş; bakın tarzı ne kadar hoş, yaptıkları ne kadar tatlı” diyeceklerdir – ki bu, insanlar içinde Tanrı’ya yönelik sevginin artmasında rol oynadığı gibi, aynı zamanda büyük bir *Kiduş Aşem*’dir (Talmud – Yoma 86a).

Bir kişinin Tanrı’yı gerçekten sevdiğini gösteren on nokta vardır: Böyle bir insan [1] Tora’yı ve onu öğrenenleri sever, [2] her türlü dünyevi zevke sahip olsa bile bunların hiçbirini, ona Tanrı’ya hizmet kadar memnuniyet vermez, [3] Tanrı’dan nefret edenlere ısınmaz, Tanrı’yı sevenleri sever, [4] tüm dünyevi bereket Tanrı’ya hizmetin getirdiği neşenin yanında zayıf kalır, [5] bir mitsvayı yerine getirmek ne kadar çaba gerektirirse gerektirsin, bu onun için bir engel teşkil etmez, [6] şahsi meşgaleleri Tanrı’ya

7 וְשִׁנַּנְתֶּם לְבַבְכֶּם וּדְבַרְתֶּם בְּסֶבֶב בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְכְךָ וּבְקוֹמְךָ:

daha çok uygulamaya yönelik kısa ve öz, ama sürekli tekrarlanan öğrenimi belirtir. 11:19'daki **Velimadtem** ise Tora öğrenimi konusunda uzmanlaşmayı kasteder.

Kral Şelomo şöyle demiştir: “*Bilgelğe ‘kız kardeşimin sen’ de*” (Mişle 7:4). Tora öyle bir şekilde özümsemelidir ki, kişi kızkardeşine nasıl aşınaysa, aralarında hiçbir resmiyet yoksa, Tora da onun için aynı doğallıkta bir bilgi halini almalıdır (Metsudat Tsiyon o.a.).

Buradaki **Veşinantam** sözcüğü aslında fazladan bir *Nun* harfi içermektedir; zira sadece öğretme ve tekrarlama anlamı vermek için **Veşanitem** demek yeterli olurdu. Hahamlarımız fazla kullanılan *Nun* harfinin, sözcüğün anlamına ekleme amacıyla olduğunu belirtirler. Öyleyse sözcüğün temelinde “iki” sayısı varsa, fazla kullanım bu sayının ötesini, yani “üç” sayısını ima etmektedir. Bu nedenle, Hahamlarımız insanın Tora öğrenimini üçe ayırması gerektiği prensibini bu sözcüğe bağlarlar. Tora öğrenimi üç sahaya ayrılmalıdır: [1] “**Mikra** – Metin [= *Tanah*]”, [2] *Mişna* ve [3] *Talmud* (*Talmud* – *Kiduşin* 30a). İnsan Tora’yı ancak bu şekilde iyi ve doğru bir şekilde öğrenebilir. Bunların birinin eksik olması, bilgiyi eksik ve yanıltıcı almak anlamına gelecektir. Bu doğrultuda Hahamlarımız herkesin bu gerekliliği yerine getirmesi için günlük dualara hem *Tanah*’tan hem *Mişna*’dan hem de *Talmud*’dan parçaları yerleştirmişlerdir. Kişi bunları anlayarak okuduğu takdirde, bu gerekliliği asgari düzeyde de olsa yerine getirmiş olur. Ancak ideal, bunun ötesine geçmek ve bunun yanında, her gün yeni bölümleri iyice tekrarlayarak öğrenmek ve çocuklarına öğretmektir.

Önce de belirtildiği gibi, bir babanın oğluna Tora öğretme yükümlülüğü, torunlarına öğretmeyi de kapsar (bkz. 4:9 açık.). Bunun ötesinde, aynı mitsva bir kişinin şahsen de Tora öğrenmesini gerektirir – zira bir baba Tora öğrenmezse, oğluna ve torununa Tora’yı nasıl öğretebilir? (Ramban).

Tora’yı öğrenme ve öğretme emri, Tora’nın 613 mitsvasından biridir. *Mitsvat Ase* No. 174 (*Sefer Ahinuh*). Kişi ölümüne kadar Tora öğrenmekle yükümlüdür. Pasukta söylendiği gibi: “*Hayatının tüm günlerinde sakın kalbinden ayrılmamalar*” (4:9). Zengin ya da fakir, sağlıklı ya da sağlıklı bozuk olsun, her Yahudi erkek Tora öğreniminden

sorumludur. Kapı kapı dolaşan bir fakir bile, hatta çoluk çocuk sahibiyse bile, gece ve gündüz Tora öğrenimi için sabit vakitler belirlemelidir. Pasukta söylendiği gibi: “*Sabah ve akşam ona yoğunlaşmalısın*” (Yeoşua 1:8). *Talmud*, insan öldükten sonra kendisine sorulacak sorulardan birinin “Tora için vakitler sabitledin mi?” olduğunu öğretir. Bu emir doğrultusunda, dünyanın her yerindeki Yahudi cemaatlerinde *yeşiva* ya da sinagoglarda her gün sabit merkezi dersler düzenlenir ve bu sayede bu emir toplu ya da bireysel olarak yerine getirilir. Genel bir kural olarak, her Yahudi cemaatinde çocuklara Tora öğreten eğitim kurumları ya da eğitimciler olmalıdır. Bu konudaki sorumluluk cemaat yönetimine aittir. Yahudi devamlılığı Tora öğrenimine bağlıdır (*Sefer Ahinuh*).

Yattığında ve kalktığında – Bu her yatışta ve her kalkışta *Şema* söylemek gerektiği anlamına gelmez. Bahsedilen, insanların sabahları genelde yataklarından kalktıkları saatlerde ve akşamları genelde yattıkları saatlerde *Şema* söylenmesi gerektiğidir [*Sifre* 34’te anlamın böyle olması gerektiği analitik bir yaklaşımla kanıtlanmaktadır; ancak biraz ayrıntılı olduğu için bunu buraya aktarmıyoruz] (Raşi).

Her gün sabah ve akşam *Şema* söyleme emri Tora’nın 613 mitsvasından biridir. *Mitsvat Ase* No. 175. İnsan fiziksel yanı ağır basan bir varlık olduğu için, dünyanın boş ama çekici etkenlerinden etkilenebilir. Bu nedenle Tanrı, insanın günden korunması için sürekli olarak bu dünyanın bir Kralı olduğunu kendisine hatırlatmasını istemiş, bu doğrultuda Yahudi inancının temeli olan *Şema*’nın her sabah ve her akşam söylenmesini emretmiştir. Böylece sabah vakti Tanrı’nın Bir ve Tek Egemen olduğunu kendisine hatırlatan biri, gün boyu düşünce ve hareketlerine, nerelere gidip nerelere gitmeyeceğine, nelere bakıp nelere bakmayacağına daha büyük özenle yaklaşacaktır. Gece de bu düşünceyle yatağa gitmesi, ona gece içinde kutsal olmayan düşünceler dolayısıyla oluşabilecek kirlilikten koruyacaktır [– ki bu nedenle, bir kişi akşam duası çerçevesinde *Şema*’yı okumuş olmasına rağmen, uyumak üzere yatmadan önce tekrar *Şema* söylemelidir. Buna “**Keriat Şema Şeal Amita** – Yatakta {oturarak} Okunan *Şema*” adı verilir] (*Sefer Ahinuh*).

⁷ Onları oğullarına öğret; evinde oturduğunda, yolda yürüdüğün sırada, yattığında ve kalktığında onlardan bahset.

7. Oğullarına – Bir insanın Tora'ya yönelik bağlılığının en önemli göstergelerinden biri, çocuklarının Tora öğrenimine verdiği önceliktir. Tora burada “çocuklarına” değil, özellikle “oğullarına” demektir; bu da Tora öğrenimi yükümlülüğünün sadece erkekler için geçerli olduğunu gösterir. Buna bağlı olarak her Yahudi erkek, yaşamının her gününde Tora öğrenmekle yükümlüdür.

{Kadınlar için Tora öğrenimi, erkeklerde olduğu gibi her gün belirli bir vakti ayırmayı gerektirecek bir yükümlülük değildir. Ancak şüphesiz, kadınlar da en azından, yükümlü oldukları mitsvaların nasıl uygulanacağını bilebilmek için, bu konudaki kuralları öğrenmekle yükümlüdürler. Kadınların mitsva yükümlülüğü açısından erkeklerden en önemli farkı, zamana bağlı olan “yap” şeklindeki mitsvaların büyük çoğunluğundan muaf olmalarıdır. Buna karşılık kadınlar Tora'nın tüm yasaklarından [yani “yapma” şeklindeki emirlerinden] sorumludurlar [Bu konuda üç istisna vardır: Kadınlar favorileri kesmeyi (Vayikra 19:27), sakalın köşelerini kazımayı (a.y.) ve bir Koen'in ölü nedeniyle *tame* olmasını (Vayikra 21:1) yasaklayan yasaklardan muaftırlar]. Bunların yanında, zamana bağlı olmayan “yap” şeklindeki her emir de kadınları bağlar (*Talmud* – *Kiduşin* 29a). Sonuç olarak kadınlar yükümlü oldukları tüm mitsvaların nasıl yerine getirileceği, yasakları çiğnememek için nelere dikkat etmeleri gerektiği gibi konuları bilmek için bunlara dair kuralları öğrenmekle yükümlüdürler.}

Hahamlarımız bu pasukta çoğul ifadeyle “oğullarına” denmesi üzerinde dururlar. Tora genel olarak bir babanın kendi oğluna Tora öğretmesinden bahsettiğinde tekil ifade kullanır (ör. Şemot 13:8). Bunun olası bir sebebi, bir kerede sadece bir oğla öğretmenin daha mantıklı olmasıdır; ne de olsa yaş farkı nedeniyle düzey farkı da söz konusudur. Öyleyse buradaki “oğullarına” sözcüğü toplu bir öğrenimi ifade etmektedir. Bundan yola çıkarak Hahamlarımız, bu emirle aynı zamanda Tora öğretmenlerine – yani Hahamlar'a – seslenildiği sonucunu çıkarırlar. Böylece “oğullar”, öğrencileri belirtir. Buradan da, Tora öğrencilerinin, Tora otoritelerinin “oğulları” olarak addedildikleri öğrenilmektedir (*Sifre* 34; *Raşi*; *Gur Arye*).

Bunun en güzel örneği, Bene-Yisrael'e “Siz Tanrımız Aşem'in çocuklarımsız” (14:1) denme-

sidir; zira Başöğretmen Tanrı, Tora'yı Bene-Yisrael'e öğretmiştir. Benzer şekilde peygamberlerin öğrencileri de “peygamberlerin oğulları” olarak adlandırılır (bkz. Melahim II 2:3). Kral Hizkiyau da Bene-Yisrael'e Tora öğrettiği için onlara “oğullarım” diye hitap etmiştir (*Divre Ayamim* II 29:11).

Biraz daha derine inilebilir. Burada “oğullarına” denmesindeki tek amaç Tora uzmanlarına Tora'yı “öğrencilere” öğretmelerini emretmek olsaydı bu sözcüğü hiç kullanmaya gerek yoktu. Sadece “öğretin” denmesi yeterli olurdu – öğrenimin hedef kitlesinin “öğrenciler” olduğu zaten bellidir. Ama buna rağmen “oğullarına” dendiğine göre burada Hahamlar'a yönelik ek bir mesaj vardır. Öğrenciler, öğretmenlerinin “çocukları” olarak kabul edildiklerine göre, Hahamlar'ın da öğrencilerine onların biyolojik babasıymış gibi davranması gerekir. Bunun bir örneği, Peygamber Eliyau ile onun öğrencisi Peygamber Elişa'dır. Nitekim aralarındaki bu ilişki nedeniyle, Eliyau ateşten bir araba ile göklere yükseldiğinde Elişa ona “Baba! Baba!” diye seslenmiştir (Melahim II 2.12). Bir öğretmenin, öğrencisinin “babası” olarak addedildiği, daha önce Bamidbar 3:1'de öğrenilmişti (bkz. o.a.). Uygulamada bir Tora otoritesi hem kendi oğluna hem başkalarına ders veremediği takdirde, oğlu önceliklidir (*Yad* – *Talmud Tora* 1:2).

Öğret – Kullanılan sözcük, *Veşinantam*'dır. Normal şartlarda “öğretmek” *Lamad* köküyle çekilen bir fiildir (ör. aşağıda 11:19, *Velimadtem*). Burada kullanılan sözcüğün kökü “*Şanan* – *Keskinleştirmek*”tir [örneğin “*Hitse Gibor Şenunim* – *Kahramanın Okları Keskindir*” (Teilim 120:4)]. Dolayısıyla alelade bir bilgi aktarımından değil, sağlam ve köklü bir öğrenimden bahsedilmektedir (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Bu fiil aynı zamanda “*Şenayim* – *İki*” ve “*Şen* – *Diş*” ile bağlantılıdır. “İki” sayısı tekrarı belirtir; diş de hem keskindir hem de yiyeceği çiğneyip iyice öğütmeye yarar. Böylece öğrenim sürekli tekrarlanmalı, enine boyuna tartışılmalı, kural ve prensipler mantığın gerektirdiği noktalarla iyice berraklaştırılarak (*Sforno*) anlaşılmayan nokta bırakılmamalı, her türlü pürüzden arındırılarak “keskinleştirilmelidir” (*Raşbam*). Öyle ki kişinin dili, Tora hakkında bir soruyla karşılaştığında, ağızda gevelemekten hemen cevap verebilecek keskinliğe ulaşmalıdır (*Sifre* 34; *Talmud* – *Kiduşin* 30a; *Raşi*). Her durumda, *Veşinantam* sözcüğü

ח וקשרתם לאות על-ידך והי' לטטפת בין עיניך: 8

edilmiş bir iplikle, belirli kurallara göre kapatılıp dikilirler. Kutucuklarda *Retzuot* adı verilen deri şeritlerin geçirildiği bir boşluk vardır ve deri şerit geçirildikten sonra baş *tefilini* için *Dalet*, kol *tefilini* için *Yod* şeklinde düğümler atılır. Baş *tefilininin* kutucuğunun üstünde kabartma olarak yer alan *Şin* harfiyle birlikte bu üç harf, Tanrı'nın İsimleri'nden biri olan *Şa-da-y* sözcüğünü oluşturur. *Tefilin*in hem kutucukları hem de deri şeritleri siyah renkte olmalı, hiç beyazlık görülmemelidir. Bunun gibi, *tefilimle* ilgili, daha birçok uzmanlık gerektiren kural vardır. Bu nedenle *tefilin* satın alınırken ucuzluğa gidip risk almaktansa, güvenilir yerlere biraz daha fazla para ödemek göze alınmalıdır. *Tefilin*in takılmasıyla ilgili kurallar için bkz. Rabi Nisim Behar, *Dini Uygulama Rehberi*, s. 80-83.

Koluna bağla – Ya da “eline bağla” – ama kastedilen koldur. Kola bağlanan *tefilin*den bahsedilmektedir.

Kola *tefilin* takmak Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 176 (*Sefer Ahinuh*). Kol, insanın faaliyetlerini simgeler, çünkü insan işlerini elleriyle yapar. Kola *tefilin* bağlamak, insanın tüm hareketlerini Tora'nın belirlediği çerçeve içinde tutması gerektiğini sembolize eder. Basit düzeyde, *tefilin* de *Şema* paragrafındaki diğer bazı mitsvalar gibi özellikle bir hatırlatıcı görevi yapar. Hahamlarımız *talit* giyip *tefilin* takan, *Şema*'yı okuyup *Amida* duasını söyleyen bir kişinin, [bunların mesajlarını alıp ona göre yaşadığını ve bu sayede] Gelecek Dünya'daki payının garanti olduğunu öğretirler. Ancak elbette Tora'nın tüm mitsvalarında olduğu gibi, daha ileri düzeylerde de *tefilin* mitsvası için çok derin sebepler vardır.

Bu pasukta ve *tefilin*den bahseden tüm pasuklarda önce kol *tefilini*, sonra da baş *tefilini* ile ilgili emir verilmektedir. Dolayısıyla mitsva yerine getirildiği sırada önce koldaki *tefilin* takılır, sonra da baş *tefilinine* geçilir (*Talmud – Menahot* 36a).

Kol *tefilini* [çoğu insan tarafından] sol kola takılır. Bu kural farklı yollarla öğrenilir. Bunlardan biri de buradaki ardışık iki pasukta yazılan fiillerdir. Tora bu pasukta “bağla”, sıradaki pasukta “yaz” demektedir. Yazmak için hangi el kullanılıyorsa, bağlamak için de aynı el kullanılmalıdır. İnsanların çoğu sağ elleriyle yazdıklarına göre, bağlama işlemini de sağ elleriyle yapacaklardır ve sağ el bağlayacaksa, *tefilin* sol kola bağlanacaktır (*Talmud – Menahot* 37a). [Bu kanun hakkındaki başka bir açıklama için bkz. Şemot 13:16 açık. Ayrıca “*Kolum kundu yeryüzünü, sağım gerdi gök-*

leri” (Yeşayau 48:13) pasuğundan anlaşıldığı kadarıyla sadece “kol” dendiğinde özellikle sol kol kastedilir (Rabenu Behaye; krş. *Talmud – Menahot* 37a).]. Ancak bu kanun “hangi kolla yazarsan onunla bağlayacaksın” dediğine göre, eğer bir kişi, başta yazı yazmak olmak üzere tüm işlerini sol eliyle yapıyorsa, o zaman *tefilini* de sol elle, sağ koluna bağlar. Zira onun sol kolu, herkesin “sağ koluna” denktir.

Kol *tefilininin* kutucuğu, pazının tepesinden biraz ileriye, içeriye doğru çevrilerek kalbe bakacak şekilde yerleştirilir [pasukta söylendiği gibi “*kalbinin üzerinde olmalıdır*”]. Dirsek doksan derece büküldüğünde, pazının üstündeki *tefilin*in el yönündeki kenarından, kolun bükülmesiyle oluşan iç köşeye olan uzaklık iki parmak olmalıdır.

Alnının tepesinde – Başa yerleştirilen *tefilin*. Tam çeviriyle “gözlerinin arasında”. Ancak bu gerçek anlam değildir; “gözlerin arası”, başın ön tarafında saçların başlama çizgisinin hemen üstündeki merkezi noktayı tanımlayan bir deyimdir (bkz. 14:1 açık.). Dolayısıyla bir kişi baş *tefilinini* saç başlama çizgisinin altında alnına ya da daha aşağıda gözlerinin arasına koyduğu takdirde *tefilin* mitsvasını yerine getirmez ve söylediği beraha da boşunadır – Tanrı'nın İsmi'ni boş yere kullanmış olur.

Baş *tefilin* takmak Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 177. Baş, insanın düşünce ve kararlarının oluştuğu yerdir. Baş *tefilin* bağlamak, insanın tüm düşüncelerini Tora'nın belirlediği çerçeve içinde tutması gerektiğini sembolize eder.

Nişan – İbranice *Totafot*. Çeviri serbesttir. *Totafot* sözcüğü iki antik dil olan Afrika ve Katpi lisanlarında “iki” anlamına gelen *Tat* ve *Pat* sözcüklerinin birleşiminden oluşur. Bu ismi almasının sebebi, *tefilin* kutucuklarının içinde toplam dört *peraşa* olmasıdır (*Talmud – Sanedrin* 4b; Raşi; ayrıca bkz. Şemot 13:16 açık.) – ki bunlar, *tefilin* mitsvasını da içerir. Bu dört *peraşa* Raşi'nin temsil ettiği ekole göre sırasıyla şöyledir: Buradaki [1] Şemot 13:1-10, [2] Şemot 13:11-16, [3] buradaki p. 4-9 ve [4] aşağıda 11:13-21 [yani Raşi'ye göre sıralama bu paragrafların Tora'da karşımıza çıkış sırasıyla aynıdır]. Onkelos bu sözcüğü doğrudan “*tefilin*” olarak çevirmiştir.

[NOT: Bu *peraşaların* sıralaması hakkında Rabenu Tam'ın temsil ettiği farklı bir ekol daha vardır. Bu ekole göre yukarıdaki [3] ve [4] yer

⁸ Onları işaret olarak koluna bağla; alınının tepesinde bir nişan oluştursunlar.

Bu mitsva Tanrı'nın kesin ve tek Egemen olduğu-nun, O'nun 'Bir'liğinin sürekli kabulü ve bun-ların kalp bütünlüğüyle beyan edilmesi içindir. İnsan ruhunun bir kısmı, günün olayları hakkın-da hesap vermek üzere geceleyin ayrılır ve sabah geri gelir. Böylece uykuya dalıp ruhumuzu Tanrı'ya teslim etmeden önce O'nun egemenliği-ni tanıdığımızı beyan etmek ve uyandıktan sonra ruhun geri verilmesi nedeniyle duyulan şükranı belirtmek için, bu hesabın ve-rilmesinden önce ve sonra *Şema*'nın söylenmesi önem taşır. Hahamlarımız, Yeruslayim'in yıkılmasının se-beplerinden birinin, halkın *Şema*'yı sabah ve akşam söylemeyi ihmal etmeye başlaması olduğunu öğretirler (*Meam Loez*).

Rabi Naftali Tsvi Yeuda Berlin, bu pasukta söyle-nenlerin iki düzeyde anlaşıldığını söyler. Mükemmelliği arayan kişilerin, Tora'yı her fırsatta, hiç ara vermeden öğrenip incelemesi gerekir. Ancak bu hedefe kabiliyetleri olmayanlar en azından *Şema*'yı sabah ve akşam okumakla yükümlüdürler (*Aamek Davar*).

Buna göre gündüz vaktinin [güneşin doğuşundan batışına ya da başka bir görüşe göre tan yeri ağarışından yıldızların çıkışına kadar olan vaktin] ilk dörtte biri, insanların yataklarından kalktığı vakit olarak kabul edilir. Sabahları *Şema* bu zaman dilimi içinde söylendiği takdirde bu mitsva yerine getirilmiş sayılır. *Şema* bu vakit geçildikten sonra söylenirse mitsva o gün için kaybedilmiş olur; ancak yine de okunur – zira ne de olsa bu, Tora'dan bir parçadır ve böylece en azından Tora öğrenimi mitsvası yerine getirilir. Akşam *Şema* söyleme vakti ise yıldızların çıkışından sabah gün ağarana kadardır. Ancak Hahamlarımız, insanın “nasılsa vakit var” düşüncesiyle sürekli erteleyip sonra uykuya teslim olarak mitsvayı kaybetmelerinin önüne geçmek için, bu zamanı gece yarısına sınırlamışlardır. Normal şartlarda *Şema* bu vakte kadar söylenmelidir; ama seyrek olarak bir kişi elinde olmadan bu vakti geçerse, sabaha kadar söylediği takdirde mitsvayı yerine getirmiş olur.

Onlardan bahset – “Ağzında ve kalbinde” (İbn Ezra). İbranice *Vedibarta Bam*. Tam çeviriyle “onlar[hakkında] konuş”. “Temelde konuşmaların onlarla ilgili olmalıdır. Hayatın gidişatı içinde elbette Tora ile ilgili olmayan konularda konuş-man gerekecektir (*Beer Basade*). Ama çoğunluk ve esas konuşmaların bunlar değil, Tora'nın söz-leri olmalıdır (*Sifre* 34; Raşi).

Bu cümle farklı bir şekilde de çevrilebilir: “Onları

oğullarına öğretmeli, evinde oturmanla, yolda yürü-menle, yatmanla ve kalkmanla onlardan bahset-melisin.” Başka bir deyişle “günlük yaşamda yaptığın her hareket, bu sözleri yansıtacak şekilde olsun. Hareketlerin bu sözleri konuşsun.” Bir ebeveynin çocuklarına herhangi bir şeyi öğretmesinin en etkili yolu kişisel örnek olmaktır. Çocukların antenleri çok kuvvetlidir. Sadece kendilerine sözlü olarak aktarılan bilgileri dinle-mekle kalmazlar, bu bilgilerin uygulamasını da görmek isterler. Eğer ebeveyn yaptıklarıyla, gün-lük yaşamıyla Tora'nın gerektirmelerine uygun davranmıyorsa, ya da uygun davranıyor ama bunu içten bir istekle değil sadece bir alışkanlık sonucu ya da özel bir heyecan duymadan yapı-yorsa, çocuklar bunu hemen fark edecek, neyin “önemli” neyin “önemsiz” olduğu konusundaki kararlarını hızla vereceklerdir. Tora böyle bir riski göze alma lüksümüz olmadığını söylemektedir. Bir anne-baba, çocuklarında görmek istediklerini bizzat yapmadıkları takdirde, dünyanın en mükemmel konuşmacıları olsalar bile sözleri et-kili olmayacaktır.

8. Tefilin Mitsvası.

İşaret – İbranice **Ot**. Tora ve mitsvaları uygulama konusunda Tanrı'ya yönelik yükümlülüğü belirten işaretler bu şekilde adlandırılır. 613 emir içinde **Ot** olarak adlandırılan üç mitsva vardır: *Şabat* (*Şemot* 31:17), *Berit-Mila* (*Bereşit* 17:11) ve *Tefilin* (*Şemot* 13:9 ve 13:16, burası ve 11:18). Kurala göre, tanıklık için en az iki şahit gerekir. Böylece her gün Yahudi bir erkek bu işaretlerden ikisini – *Berit-Mila* ve *Tefilin* – üzerinde taşıyarak, Tanrı ile Bene-Yisrael arasındaki antlaşmanın canlı bir tanığı olarak görev yapmış olur. *Şabat* ve bayramlar ise kendileri birer “işaret” oldukları için bu günlerde *tefilin* takılmaz, zira zaten iki işaret vardır: Günün kendisi ve bedendeki *Berit-Mila* işareti bu işlevi görür.

*Tefilin*in hazırlanması ve özellikleri hakkındaki kuralların büyük bölümü *Alaha LeMoşe MiSinay* sınıfında kurallardır (bkz. *Talmud* – *Menahot* 32a). *Tefilin* kutucuklarının içindeki dört *perasha* (bkz. *Nişan* k.b.), kol *tefilin*inde tek bir uzun deri parşömene yazılarak, geniş bölmeli kutucuğa yerleştirilir. Baş *tefilin*inde ise kutucuk, tek bir köse-le parçasının kalıp yardımıyla akordeon misali katlanarak katlar arasında dört bölme içerecek tek bir küp kutucuk halinde üretilir. Dört *perasha*nın her biri ayrı bir parşömene yazılarak, sırayla bu dört bölmeye konur. Kutucuklara **Bayit** (çoğ. *Batim*) adı verilir, tam birer küp şek-lindedirler ve sadece hayvan bağirsagından elde

ט וּכְתַבְתֶּם עַל-מִזְוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ: ס י וְהָיָה
כִּי-יָבִיֵאדָּךְ | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם
לְאַבְרָהָם לֵאמֹר לִיצְחָק וְלִיעֶקֶב לָתֵת לָךְ עָרִים גְּדֹלֹת וְטֹבָתָא אֲשֶׁר
לְאַבְרָהָם: יא וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל-טוֹב אֲשֶׁר לְאַמְלָאָתְךָ וּבְרַת
חֲצוּבִים אֲשֶׁר לְאַחֲצֻבֶת כְּרָמִים וְזֵיתִים אֲשֶׁר לְאַנְטָעָתְךָ וְאֶכְלָתָ
וְשָׂבַעְתָּ:

9-10

11

Mezuza mitsvasının uygulamasına dair bazı kurallar için bkz. Rabi Nisim Behar, *Dini Uygulama Rehberi*, s. 83-85.

10-15. Refahın Tehlikeleri. Moşe, konuşmasının bu aşamasında Bene-Yisrael'in Ülke'ye girdiklerinde sıfırdan inşa etmek için büyük çaba göstermelerini gerektiren boş ve bakir bir araziyle karşılaşmayacaklarını, aksine bayındır ve hazır bir yerleşim yeri bulacaklarını söylemektedir. Tanrı ilk aşamada, halka, özel bir çaba göstermesine gerek kalmadan bereket sağlayacaktır (Sforno). Benzer bir konuşmayı daha ileride Yeoşua da yapacaktır (bkz. Yeoşua 24:13) (*Daat Mikra*).

Bu pasuklarda Moşe halka, Erets-Yisrael'de bolluk elde edecekleri zaman, Mısır'da perişan bir şekilde geçirdiği kölelik yıllarını hatırlında tutması, onu oradan çıkarıp bu bereketli Ülke'ye getiren Tanrı'yı unutmaması konusunda uyarıda bulunmaktadır. Kendisine yapılan iyilikleri daima zihninde tutmalı, Tanrı'dan çekinmeli ve O'na bir kölenin, efendisine hizmet ettiği gibi tam bir itaatle hizmet ve ibadet etmelidir (Ramban). Kral Şelomo'nun söylediği gibi: "İyi günde iyi ol ve kötü günde göz önünde tut" (Koelet 7:14). Yani "her şeyin iyi gittiği dönemlerde geçmişteki zor zamanlarını daima aklında tut ve bugün elinde olan avantajı o zorluklarla karşılaştırarak Tanrı'ya şükret" (Rabenu Behaye).

Bunun yanında önceki kısmın sonunda Tora mezuza mitsvasını vermiştir. Bu mitsva bir Yahudi'nin hayatını, evinde olduğu gibi ev dışında da Tanrı'ya adanmasını simgeler. Sıradaki pasuklar bu mitsvanın uygulanması sonucunda beklenen etkilerden bahsetmektedir. Tanrı'nın, kapıların pervazlarında yazılı olan Sözü, bir Yahudi'nin sürekli olarak Tanrı'yı aklında tutmasını, ona candan sadakat göstermesini ve yabancı ulusların Tora'ya aykırı âdet ve uygulamalarından kaçınmasını sağlayacaktır (Hirsch).

10. Atalarına ... yemin etmiş olduğu Ülke'ye – "Erets-Yisrael'i miras alacak olmanı kendi liyakatin olarak değerlendirme. Sen daha bir ulus haline gelmeden önce bile Ülke vardı ve sen onu, Tanrı'nın senin ilk atalarına ettiği yemin sayesinde alıyorsun. Dahası beşerî uygarlık Ülke'yi geliştirmiş durumda – ki bu gelişimi de kendine yoramazsın, zira Ülke'ye girdiğinde her şeyi hazır bulacaksın. Böylece tüm bunlar sana Tanrı'nın iyiliğini hatırlatacağından, belki de kapıdaki mezuza'nın benzer mesajına ihtiyacın olmayacak. Ancak şu var: Yiyecek ve doyacaksın (s.p.) – ve bu doygunluk seni Tanrı'yı unutmaya itebilir. Bu nedenle kendini koru! (p. 12)" (Hirsch).

11. Her türlü iyi şeyle dolu evler – "İyi şey"den kasıt, evde kullanılan eşyalar olabilir (*Daat Mikra*; krş. Bereşit 45:20).

Kazmış – İbranice *Hatsav* kökü. Daha önce kuyu ya da çukur kazmaktan bahsedildiğinde *Kara* (Şemot 21:33 – *Yihre*) ya da *Hafar* (Bereşit 26:15 – *Hafenu*) kökleri kullanılmıştı. Bu kökler toprak ya da kum zeminin kazılmasını belirtirken, buradaki fiil, kayalık yerler ya da maden ocağı gibi yerlerde yapılan, sert zemin kazısını belirtir. Erets-Yisrael daha çok dağlık ve kayalık bölgeler içerdiğinden burada bu fiil tercih edilmiştir (Raşi). Bu sözler de Bene-Yisrael'in, oldukça zor bir iş olan kayada kuyu kazma işini yapmaya ihtiyaçları olmayacağını belirtmektedir (*Daat Mikra*).

Yiyeceksin ve doyacaksın – Bene-Yisrael, Erets-Yisrael'e girdikten sonra her şeyi hazır bulacaklar, hiçbir şey yapmalarına gerek olmadan bol yiyecekleri olacaktır. Doyana kadar yiyebileceklerdir. Bu aynı zamanda bir berahadır. Zengin olup çeşitli nedenlerle bunun tadını çıkaramayan birçok insan vardır. Ama Bene-Yisrael için böyle olmayacaktır. Hem ellerinde bolluk olacak hem de bu bolluğun tadını çıkarabileceklerdir. Yiyeceklerdir ve doyacaklardır (*Meam Loez*).

⁹ Onları evinin [kapılarının] pervazlarına ve [diğer] girişlerine [sabitlemek üzere deri parşömenlere] yaz.

[23. Refahın Tehlikeleri]

¹⁰ Tanrın Aşem seni, sana vereceğine dair atalarına – Avraam’a, Yitshak’a ve Yaakov’a – yemin etmiş olduğu Ülke’ye getireceği zaman, [burada şahsen] inşa etmiş olmadığını büyük ve iyi şehirler, ¹¹ doldurmuş olmadığını her türlü iyi şeyle dolu evler, kazmış olmadığını kazılı [hazır] kuyular, dikmiş olmadığını bağlar ve zeytin[likler bulacaksınız]. Yiyeceksin ve doyacaksın.

değiştirir. Ancak Raşi’nin ekolü *Alaha*’da daha çok kabul görmüştür ve herkes Raşi’ye göre sıralanmış *tefilin* takar. Yüksek düzeylere ulaşmış kişiler, günlük duaların ortasında Raşi *tefilin*lerini çıkarıp, bu kez Rabenu Tam *tefilin*lerini takarlar; böylece her iki ekole göre hareket etmiş olurlar. Günümüzde her iki *tefilin* takma uygulaması git-tikçe yaygınlaşmaktadır.]

Başka bağlamlarda [bunun tekil hali olan] *Totefet* sözcüğü kadınların kulaktan kulağa bağlayarak alının üstüne yerleştirdikleri altın bir takıyı tanımlar (*Mişna – Şabat* 6:1). Ancak *tefilin* ile bu süs arasındaki benzerlik başa bağlanarak başın ön bölgesine yerleştirilen birer nesne olmalarından ibarettir. Önce de belirtildiği gibi *tefilin* uygulamada alına yerleştirilirse mitsva yerine getirilmemiş olur. *Tefilin*in yerinin alın değil, saç çizgisinin üstü olduğu *Koen Gadol*’un giysilerinden öğrenilmektedir. *Koen Gadol*’un sekiz özel giysisinden biri, tüm alnını kaplayan *Tsit*s adlı altın bir levhaydı (bkz. Şemot 28:36 açk.). Bu levhanın üzerinde Tanrı’nın İsmi yazılı olduğu için onun üzerine bir şey bağlanması söz konusu değildir. Dolayısıyla baş *tefilin* alın hattının yukarısına, saçların üzerine gelecek şekilde yerleştirilir.

9. Mezuza Mitsvası.

Evinin – “Senin yaşamana ayrılmış olan evinin.” Dolayısıyla iyelik altındaki hayvan barınakları, tahlıl ambarları gibi insan barınması amacına hizmet etmeyen yapılar *mezuzadan* muaftır (*Talmud – Menahot* 34a; *Talmud – Yoma* 11b). Benzer şekilde insanın evi, onun onuruna uygun yerleri belirtir. Dolayısıyla tuvalet, banyo, hamam, deri işleme atölyeleri gibi insanı onurlandırmayan yerlere *mezuza* takılmaz (a.y.) Dahası, insanın evi, normal kullanım ve barınma amaçlı bir yerdir. Bu nedenle kutsal nitelikli olan *Bet-Amikdaş* ve onun içindeki çeşitli bölümlerin girişleri de mezuzadan muaftır (a.y.). Buna bağlı olarak bir sinagog da, eğer görevlilerin barınması-na hizmet etmiyorsa *mezuzadan* muaftır (Rabenu Behaye).

Pervazlarına – İbranice *Mezuzot*. Bu vesileyle *Şema*’nın ilk iki paragrafının yazılı olduğu deri parşömen de *Mezuza* olarak adlandırılır. Onkelos da bu pasuğu şöyle çevirmiştir: “Onları *mezuzalara* [=mezuza parşömenlerine] yazıp evinin pervazlarına sabitle”.

Bu ifadede “pervazlar” çoğul olmasına rağmen, buradaki *Mezuzot* sözcüğü normale göre bir *Vav* harfi eksik yazılmıştır (krş. 11:20) ve bu haliyle tekil anlamla değerlendirilmeye imkân tanımaktadır. Tora bu yazım nüansıya, her kapıda iki pervaz olmasına rağmen, *mezuzanın* bunların ikisine değil, sadece birine takılması gerektiğini öğretmektedir (*Sifre* 36; *Talmud – Menahot* 34a; Raşi). Buna göre *mezuza*, sadece bir oda ya da binanın girişte sağda kalan pervazına takılır.

[Diğer] Girişlerine – Ramban. Örneğin avlu girişlerinin, şehir ve ülke kapılarının pervazlarına da *mezuza* takılmalıdır (*Talmud – Yoma* 11a; Raşi).

[Sabitlemek üzere] – Krş. *Targum Onkelos*.

[Deri parşömenlere] Yaz – Pasuğun tam çevirisi sanki *Şema*’nın sözlerini doğrudan pervazın üstüne yazmak gerekiyor gibi bir anlam vermektedir. Ancak gerçek anlam, bir *Sefer-Tora* ya da *tefilin*in yazıldığı şekilde, *Şema*’nın [bu mitsvayı içeren iki paragrafının; yani buradaki p. 4-9 ve 11:13-21 bölümlerinin] bir deri parşömene yazılması ve bir muhafazanın içine yerleştirilerek kapıların girişte sağda kalan pervazına sabitlenmesi şeklindedir.

Tanrı kola *tefilin* bağlanmasını kapı pervazına da *mezuza* takılmasını emretmiştir. Bir insan yemek yemeyi unutmaz, zira yemezse ölür. Buna benzer bir şekilde Tanrı da mitsvaların unutulmasını engelleyici bazı emirler vermiştir, zira ruhun ha-yati besini mitsvalardır. Bir insan, herhangi bir şeyi unutmak istemiyorsa, hatırlatıcı bir ipliği parmağına ya da kapisına bağlar. İşte *tefilin* ve *mezuza* mitsvaları bu hatırlatıcı görevini görürler (*Meam Loez*).

Kapılara *mezuza* takmak Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 178 (*Sefer Ahimuh*).

יב השמר לך פן־תשכח את־יהוה אשר הוציאך מארץ

12

מצרים מבית עבדים: יג את־יהוה אלהיך תירא ואתו תעבד

13

ובשמך תשבֹּעַ:

getirmeyi kendisine görev edinmişti. Vardığı sonuç şuydu: “[‘İle’ anlamına gelebilen] Bu sözcük ne zaman kullanılırsa, yanında kullanıldığı sözcikle ilgili kurala bir ek ima eder.” Örneğin Tora “*Kabed Et Aviha – Babanı Onurlandır*” demektir (Şemot 20:12) ve burada açık olarak sadece “babadan” bahsedilmesine rağmen, *Et* sözcüğü geldiği için babaya bağlı bir kişinin daha onurlandırılması gerektiği ima edilmektedir. Bu kişi bir kişinin üvey annesidir. Yani babaya olan saygının bir uzantısı da, onun eşine saygı gösterme şeklindedir – bu eş, kişinin annesi değilse bile [ki zaten, kişinin öz annesine yönelik saygı emri bu ifadenin devamında yer almaktadır].

Bu prensip doğrultusunda Rabi Şimon Aamsuni Tora’daki bütün *Et* sözcükleriyle, ilgili kurala neyin katıldığını tek tek açıklamıştır – ta ki bu pasuğa gelene kadar. Bu pasukta *Et* sözcüğü, Tanrı’ya yönelik bir çekinme ve korku duyulması gerektiği emrine eşlik etmektedir. Ama burada *Et* sözcüğü nasıl açıklanabilir? Tanrı’ya yönelik düzeydeki çekinme ve korku, Tanrı’dan başka daha kime yönlendirilebilir ki? Burada takılınca Rabi Şimon, o ana kadar çok çalışıp bu konuda açıkladığı her şeyin yanlış olduğu sonucuna varır ve tüm çalışmalarını gömer.

Ama Rabi Akiva, Rabi Şimon’un benimsediği prensibin doğru olduğu konusunda emindir. Öyleyse buradaki *Et* sözcüğü Tanrı’ya yönelik çekinme duygusuna benzer bir duygunun başka kime yönlendirilmesi gerektiğini ima etmektedir? Rabi Akiva cevaplar: Tora büyüklerine; Hahamlara.

Tora otoriteleri, hayatlarını Tanrı’nın öğretisini anlamaya, incelemeye ve öğretmeye adanmış kişilerdir. Tanrı bu nedenle onları onurlandırmış ve Kendisi’ne gösterilmesi gerekene benzer bir çekinme ve saygının, Hahamlar’a da gösterilmesini istemiştir. Bu doğrultuda, insana yaşam veren Tora’yı öğreten Tora büyüklerine saygı göstermek her Yahudi’nin boyun borcudur.

O’na ibadet et – “Kendini Tora’ya ve mitsvalara yönlendir ve temel uğraşın bu olsun (*Midraş – Tanhuma*). Çok sevdiği efendisine sadık bir köle gibi gör kendini. Böyle bir kölenin temel endişesi efendisine hizmettir ve kendi ihtiyaçlarına ancak

bundan sonra vakit ayırır. Sen de tüm hareketlerini “*Leşem Şamayim – Göklerin [=Tanrı’nın] İsmi Onuruna*” yapmaya bak. O kadar ki, kendi ihtiyaçlarını gidermen bile, Tanrı’ya ibadet çerçevesinde olsun. Yerken, içerken, uyurken temel amacın bunlardan fiziksel zevk almak değil, Tanrı’ya daha iyi hizmet edebilmek için fiziksel kuvvet elde etmek olmalıdır. Pasukta söylendiği gibi: “*Aşem’i yaşamımla övecek, Tanrım’a mevcudiyetimle şakıyacağım*” (Teilim 146:2) (Ramban).

Eyleme tercüme edildiğinde bu ifade genel olarak Tora’nın “*yap*” şeklindeki emirlerini yerine getirmek anlamına gelir (İbn Ezra). Bir kölenin, efendisinin tüm emirlerini sorgusuz sualsiz yerine getirmesi gibi, bir Yahudi de Tanrı’nın emirlerini aynı şekilde yerine getirmelidir (Ramban). Özelde ise, *korban*, dua gibi aktif ibadetten bahsedilmektedir (a.k.). Rambam da bunun özellikle dua şeklinde yapılan ibadete dair “*yap*” şeklindeki emir olduğunu belirtir (*Sefer Amitsvot*, Ase 5).

[Gerektiğinde] O’nun İsmi’yle – Birer yükümlülük olan Tanrı’dan çekinmek ve O’na ibadet etmekten farklı olarak, Tanrı’nın İsmi’yle yemin etmek bir emir değil, aksine haklı bir sebep olmadığı zaman Tanrı’nın İsmi’ni boş yere kullanma yasağının ağır bir ihlalidir. Dolayısıyla burada haklı sebeplerin olduğu durumlardan bahsedilmektedir ve böyle durumlarda yemin etmek bir şart değil, kişiye verilmiş bir haktır. Ama bu, aynı zamanda, yemin edildiği zaman, örneğin bir mahkemede yemin etmek şart olduğunda, Tanrı’nın İsmi’nden başka bir ismin kullanılması konusunda bir uyarıdır (Ramban). [Bu görüşe göre yemin etmek bir şart değil hak olduğu için, çeviriyi Ramban’ı takiben “*yemin edebilirsin*” şeklinde yaptık.]

Sonuç olarak bu sözlerin anlamı “tanrı olduğu farz edilen başka şeylerin isimleriyle yemin etme” şeklindedir ve özünde, “herhangi bir antlaşmayı mühürlemek ya da bir sözü tasdik etmek için ismiyle yemin edebileceğin başka bir tanrının olmasın. Tek Tanrın *Aşem*’dir” iması vardır. Nitekim bu pasuğun hemen ardından da “*Başkalarının tanrılarından, [örneğin] çevrenizdeki halkların tanrılarından [herhangi birinin] peşinden gitmeyin*” denmektedir (İbn Ezra; Ramban).

¹² [Bu bollukta] Kendini koru! Sakın seni Mısır Ülkesi'nden – köle evinden – çıkarmış olan Aşem'i unutma!

¹³ Tanrın Aşem'den çekin ve O'na ibadet et. [Gerektiğinde, sadece] O'nun İsmi'yle yemin edebilirsin.

Hahamlarımız burada istisnai bir iznin sözü konusunu öğretirler. Hiç kuşku yoktur ki, Bene-Yisrael'in diğer ulusların evlerinde bulacakları yiyecekler, Tora'nın *Kaşerut* konusundaki kurallarına uygun nitelikte olmayacaktır. Buna rağmen Tanrı, “[bulduklarını] yiyeceksin ve doyacaksın” dediğine göre, sadece bu ilk nesle mahsus olmak üzere, bu yiyecekleri *Kaşer* olmamalarına rağmen yeme izni vermiştir (*Talmud – Hulin* 17a).

Rambam'a göre bu serbesti, herhangi bir zamanda herhangi bir yerde savaşa gidip, ele geçirdiği yerde açlıktan hayatını tehlikeye atmakla yasak yiyecekleri yeme arasında seçim yapma durumunda kalan tüm askerler için geçerliydi. Ramban ise bunu kabul etmez ve bu iznin sadece Erets-Yisrael'in fethedildiği yedi yıl içinde ve sadece Erets-Yisrael için yapılan savaşlarda [can tehlikesi olmasa bile] geçerli olduğunu belirtir. Zira can tehlikesi karşısında Tora'nın mitsvalarının tamamına yakınının ihlal edilebileceği daha önceden öğrenilmişti (Vayikra 18:5).

12. [Bu bollukta] Kendini koru! – “Zira böyle hazır bulunan, hiç çaba göstermeden elde edilen bolluk, insanı arzu ve tutkularının peşinden gitmeye, Yarattıcısı'nı unutmaya meylettirir” (Sforno). Bolluğun tehlikeleri çok büyük olduğu için Moşe bu uyarıyı ileride bir kez daha tekrarlayacaktır (bkz. 8:7-14).

Köle evinden – Ya da “kölelik evinden” (*Targum Onkelos*). Bunun anlamı elbette “kölelere ait evden” değil [zira Mısırlılar köle değildi], “kölelik yaptığım evden” şeklindedir (Raşi). Moşe'nin bu sözleri burada eklemesi, önceki pasukta söylenenlerle bağlantılıdır. Tanrı Bene-Yisrael'i her türlü bereketin olduğu Ülke'ye getireceği zaman, Bene-Yisrael'in bu bollukla baştan çıkıp Tanrı'yı unutması büyük bir nankörlük olacaktır. Ne de olsa Tanrı onları, köle oldukları için kendilerine ait hiçbir haklarının olmadığını ve dolayısıyla ne kendilerine ait şehirlerin ne de dolu evlerin olduğu bir yerden çıkarmıştır (İbn Ezra).

13. Tanrı'n Aşem'den çekin – Ya da “*kork*”. “*Tanah*'ta Tanrı korkusuna sahip olduğu açık olarak söylenmiş olan Avraam, Yosef ve İyov gibi olmaya çalış” (*Midraş – Tanhuma*; Ramban).

Ugulama açısından, Tanrı korkusunun anlamı, Tora'nın “yapma” şeklinde emirlerine, yani

yasaklarına riayet etmektir (İbn Ezra). Otorite'ye olan saygı ve çekinme duyguları, O'nun yasakladığı şeylerden uzak durmayı gerektirir. Kaldı ki, itaatsizlik cezayı da gerektirebilir.

Tora daha önce Tanrı'yı sevmeyi emretmişken, burada O'ndan çekinmeyi emretmektedir. Sevmek insanları mitsva yapmaya motive ederken, korku onların günah işlemesini engeller. Sonuç olarak sadece sevgi yeterli değildir. Gerçekte, [en basitinden, “sevginin hedefiyle olan güzel ilişkinin bozulması konusunda” bir] korku ögesi olmayan sevgi, temelsiz bir yapıya benzer ve gerçek bir sevgi değildir. Böyle bir sevgi gittikçe bencilleşir ve sadece ne alacağının hesabı yapılmaya başlanır. Bu nedenle gerçek sevgi sadece korku ve çekinme temelinin üzerine oturmalıdır. Çünkü sevginin özü fedakârlıktır. Almak değil, “vermek”tir [“*Aav – Sevmek*” kökü, harflerine ayrıldığı takdirde “*verceğim*” anlamına gelir]. Bu her ilişki için doğru olduğu gibi, Tanrı ile olan ilişki için de doğrudur. Tanrı korkusuna sahip olmayan bir kişi Tanrı sevgisine de sahip olamaz. Bu nedenle Tora sevgiden sonra korku emrini de vermektedir ki kişi sevgisini bencilleştirip günaha saparak cezaya layık olmasın.

Tanrı korkusu iki düzeydedir. Nispeten daha düşük olanı, acı ya da cezadan korkmaktır. Üst düzeyli ve asıl ideal olan Tanrı korkusu ise Tanrı'nın Büyüklüğü karşısında duyulan son derece derin saygı ve bağlılık duygusudur – ki bu, insanı günahattan alıkoyar. Günahattan alacağı zevk, Tanrı'ya olan derin bağlılığının yanında hiçbir anlam taşımaz. Bir insan ne kendisine silah doğrultan bir hayduta ne de derin saygı duyduğu birine karşı gelir. Ama bu iki durumda karşı gelmemesinin sebepleri arasındaki fark dağlar kadardır. Ramban'a göre bu pasukta ikinci tip Tanrı korkusundan bahsedilmektedir (*Yad – Yesode Aтора* 2:1-2).

Tora Büyüklerine Saygı. Buradaki “*Tanrın Aşem'den çekin*” ifadesinin İbranice hali **Et Aşem Elokeha Tira** şeklindedir. İfadenin başındaki **Et** sözcüğü farklı yerlerde farklı anlamlar alabilir. Genel kullanımı ismin –i hali şeklinde olsa da, bazı yerlerde “ile” anlamı verir.

Rabi Şimon Aamsuni adlı büyük bir Haham, Tora'daki bütün **Et** sözcüklerine bir açıklama

- 14 יָד לֹא תִלְכוּן אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי
- 15 הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם: מו כִּי אֵל קִנָּא יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבְּךָ
- פֶּן־יִיחַרְהֶ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּךָ וְהִשְׁמִידְךָ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה: ס
- 16 מו לֹא תִנְסֹו אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כְּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמֶּסָּה:

16. Masa'da sınıdığınız gibi sinamayın – “Tarihimizdeki yolun başlangıcında Tanrı'nın [önceki pasukta belirtildiği gibi] ‘aramızda’ bulunduğuna dair kanıtlar olması açısından mucizelere ihtiyaç vardı. O zamanlar, aslında o ortamda bile gerçekte haklı bir sebebi olmamasına rağmen, Tanrı'yı sinamanız bir şekilde kabul edilir görülebilirdi. Ne de olsa bu, Tanrı'yı tanıma sürecinizin bir parçasıydı. Böylece Mısır'dan Kanaan'a kadar gerçekleşen tüm mucizelerin amacı Tanrı'nın aranızda barındığını kavramanızı sağlamaktı. Ama Erets-Yisrael'e girdikten sonra artık bu sık mucizeler sona erecek. Tanrı'yı tanımanız için şu ana kadar gördükleriniz yeterli ve bu bilgi sizin için tüm zamanlar boyunca kesin bir gerçek olmayı sürdürecektir. Tanrı'ya olan güveniniz için bundan böyle mucizeler istemenize yer yok. Bundan böyle Tanrı'yı, mevcut ve kontrolde olduğunun bilinci içinde, doğal olayların ardındaki güç olarak fark etmeye çalışmalısınız. Bu gerçeğe yaşamalı ve bu gerçeğe ölmelisiniz” (Hirsch).

İbn Ezra bu ve sıradaki pasukların bir bütün oluşturduğu görüşündedir: “Tanrı'yı sinamaya ihtiyacın yok. Sadece O'nun emirlerini gözet ve O'nun Gözü'nde dürtüst ve iyi olanı yap. O zaman sana zaten her türlü iyiliği bahsedecek, Ülke'yi miras olarak sana verip düşmanlarını defedecektir.”

Bene-Yisrael daha önce Tanrı'yı su konusunda “Tanrı aramızda mı yoksa değil mi?” diye sinayıp, Tanrı'nın halkın ihtiyaçlarını karşılama kudretine sahip olup olmadığını sorgulamışlar, buraya da “Sinama ve Tartışma” (**Masa Umriva**) adı verilmişti (bkz. Şemot 17:7) (Raşi; İbn Ezra). Pasuk buna istinaden “**Masa'da sınıdığınız gibi sinamayın**” demektedir. Bu sınavdan Teilim'de de iki kez bahsedilmektedir (bkz. Teilim 78:18-20 ve 95:8-9) Öte yandan bu sadece sınavlardan biridir; ama aslında Bene-Yisrael Tanrı'yı toplamda on kez sınımışlardır (bkz. Bamidbar 14:22 açık.).

Hahamlarımız, mitsvaları listelerlerken, buradaki emri “Tanrı'nın peygamberlerini sinamayın” şeklinde kaydetmişlerdir. Tanrı'yı sinama yasağı, aynı zamanda bir peygamberi sinama yasağını da kap-

sar, zira gerçek bir peygamberi sinamak, Tanrı'yı sinamakla eşdeğerdir. Bu doğrultuda pasuktaki ifade, daha geniş bir bakışla “Tanrı'nın, size peygamberleri yoluyla verdiği ‘davranışlarınızın karşılığında ödül veya ceza alacağınıza dair’ bildirileri, onları kuşkuyla karşılama suretiyle sinamayın” anlamını taşır. Eğer bir kişi, peygamberliğin gerektirdiği kusursuz sicile sahipse, geleceği kusursuz bir katiyetle bildirmişse ve peygamberliği kanıtlanmışsa (bkz. 13:3 açık.), onu daha da fazla sınava tabi tutmak yasaktır. Dahası böyle bir peygamber, ikinci bir kişinin de peygamber olduğunu söylediği takdirde, bu ikinci peygamberi test etmek yasaktır. Bunun bir örneği Moşe ve Yeşua'dır. Yeşua'nın peygamberliğinin kabenilenmesi için, Moşe'nin onun peygamber olduğunu halka söylemesi yeterli olmuştur.

Bir peygamberin gereğinden fazla sinanmaması, Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 246. Gerçekliği kanıtlanmış bir peygamberi daha da fazla sınava tabi tutmak, o peygambere güvenilmediğinin bir işaretidir ve bu yapıldığı takdirde halkın gözünde bu peygamberin inanılabilirlik derecesi de gittikçe zayıflayacak, sonuçta Tanrı'nın Sözü etkisiz kalacaktır (*Sefer Ahimuh*).

Ancak elbette mitsvanın özellikle “peygamberleri sinamamak” şeklinde formüle edilmesi, pasukta doğrudan yazılı emri geçersiz kılmaz: “Tanrı'yı sinamak yasaktır.” Fakat pasuğun da belirttiği gibi, “**Masa'da sınıdığınız gibi**” sinamaktır yasak olan. Bundan kasıt şudur: “Aramızda bizim için mucize yapacak Tanrı var mı? İhtiyaçlarımızı karşılayabilir mi? O'na ibadet etmek bize yarar sağlayacak mı? Bunun karşılığında karnımız doyup rahat yaşayacak mıyız? Eğer böyle olacaksa o zaman mitsvaları yerine getiririz. Yoksa her şeyden muafız’ demeyin.” Bene-Yisrael Masa'da böyle bir şart koşmuşlardı. Tanrı onlara çölde mucize eseri su verdiği takdirde O'nu takip edecekler, yoksa O'nu terk edeceklerdi. Oysa bu onlar için büyük bir günah olarak kabul edilmişti, çünkü Tanrı'nın kudreti ve Moşe'nin peygamberliği meydana gelen olağanüstü olaylarla tasdik edilmişken, yeni sınavlar ve denemeler yapmanın

¹⁴ Başkalarının tanrılarının, [örneğin] çevrenizdeki halkların tanrılarından [herhangi birinin] peşinden gitmeyin – ¹⁵ çünkü ödün vermeyen Tanrı [olan] Tanrın Aşem arandadır – [ki] Tanrın Aşem'in öfkesi alevlenmesin! [Çünkü o takdirde] Seni toprağın üzerinden imha edecektir!

[24. Emirler İtaati]

¹⁶ Tanrınız Aşem'i, Masa'da sınıadığınız gibi sınıamayın.

Öte yandan Rambam, gerektiği zamanlarda yemin etmenin bir hak değil, "mitsva" olduğu görüşündedir (*Sefer Amitsvot, Mitsvat Ase 7*); zira haklılığının kefilisi olarak Tanrı'yı şahit gösteren bir kişi, bu şekilde Tanrı'nın her şeye egemen oluşunu, her şeyden haberdar olduğunu tanıdığını ilan etmiş olur ve bu tanınmanın yeminle beyanı önemlidir. [Ancak bu da ancak mahkeme gibi ciddi durumlarla sınırlıdır; kişi basit şeyler için yemin etmeyi alışkanlık haline getirmemelidir, zira bu Tanrı'nın İsmi'ni {yemininde İsim telaffuz etmiyorsa bile} boşa kullanma yasasının ihlali olacaktır. *Tanah*'ta da kanuni gereklilikler dışında sadece ciddi, hatta hayati konularda yemin edildiğini görmekteyiz].

Yemin edebilirsin – Raşi'ye göre pasuğun başındaki ifadeler, bunun için ön şarttır: "Eğer bu özelliklere sahipsen, yani Tanrı'nın İsmi'nden çekiniyorsan ve tüm kalbinle O'na ibadet ediyorsan, o zaman O'nun İsmi'yle yemin etme hakkına sahip olabilirsin. Çünkü O'nun İsmi'ne olan saygın ve bunun ne kadar ciddi olduğunu bilmen nedeniyle, ettiğin yeminde de çok dikkatli olacağın aşikârdır. Ancak eğer bu özelliklere sahip değilsen, yemin edemezsin" (*Midraş – Tanhuma, Matot 1*).

Rabi Samson Raphael Hirsch'e göre pasuk şu imaları içerir: "*Tanrın Aşem'den çekin* – ruhunu O'na vakfet; *ve O'na ibadet et* – eylemlerini O'na vakfet. *O'nun İsmi'yle yemin et* – tüm yaşamını O'na vakfet." Tanrı'nın İsmi'yle edilen bir yeminin inandırıcılığı, bu yemini edenin kendisini Tanrı'ya ne kadar vakfettiğine bağlıdır. Kişi yaşantısı ve eylemleriyle Tanrı korkusuna sahip olduğunu ispat ettiği takdirde, yemini de inandırıcıdır; ama eğer eylemleri Tanrı korkusunu yansıtmıyorsa, ettiği yeminin de hiçbir değeri olmadığı gibi, bu yemin, Tanrı'nın İsmi'ne karşı bir saygısızlık ve aşığılamadan ibarettir.

14. Başkalarının tanrılarının – Bkz. 5:7 açık.

[Örneğin] – Aşem'den başka hiçbir tanrı yoktur ve dolayısıyla başkalarının tanrı saydığı hiçbir güç Yahudiler için muteber olamaz. Pasuk özellikle çevre halkların ilahlarından bahsetmektedir, zira

onlara kapılma olasılığı uzak halkların ilahlarına kapılmaya göre daha yüksektir (Raşi).

Peşinden gitmeyin – Başka bir deyişle, "Aşem'den başka hiçbir varsayılan tanrıdan çekinmeyin, onlara ibadet etmeyin onların ismini yeminlerde kullanmayın" (*Biur*; krş. ö.p.).

15. Ödün vermeyen – Bkz. 4:24 açık. Her ne kadar burada putperestlikten bahsediliyorsa da, aktif putperestlik yapılmassa bile, Tanrı'nın Egemenliği'ni tanımamak, O'ndan çekinip O'nun emirlerini uygulamamak da Tanrı'ya isyandır ve "ödün vermeyen Tanrı" bu konuda da ödün vermeyecektir (*Meam Loetz*).

Arandadır – Ya da "içindedir". "Senin yaptığın her şeyin farkındadır" (*a.k.*).

"Sana tüm saadeti sağlayan Tanrın senin aranda dolaşmaktadır ve bir ulus olarak tüm hayatına yakından nezaret etmekte, senden de O'nun yollarında yürüyerek sana vermiş olduğu her şeyle O'nun isteğini yerine getirmeni talep etmektedir. Bu nedenle sadece toplumsal yaşamda değil, aynı zamanda evdeki özel hayatında da sadece O'nun için kutsal olmalısınız – [ki] Tanrın Aşem'in öfkesi alevlenmesin! [Çünkü o takdirde] Seni toprağın üzerinden imha edecek ve tüm saadetin bir harabeye dönecektir" (Hirsch).

Çevrimize göre bu ve önceki pasuklar tek bir cümleyi oluşturmaktadır ve cümleciklerin orijinal sıralamasının bozulmaması için devrik bıraktığımız çeviri, düz cümleyle şöyledir: "*Başkalarının tanrılarının, [örneğin] çevrenizdeki halkların tanrılarından [herhangi birinin] peşinden gitmeyin [ki] Tanrın Aşem'in öfkesi alevlenmesin! Çünkü ödün vermeyen Tanrı [olan] Tanrın Aşem, arandadır [ve öfkelerini uyandırmadan durumunda] seni toprağın üzerinden imha edecektir!*" Bu pasuktaki ifadenin alternatif bir çevirisi şöyle olabilir: "*Çünkü aranda olan Tanrın Aşem, ödün vermeyen Tanrı'dır [ve Kendisi'ne sırt çevirenleri cezasız bırakmaz]*" (*Daat Mikra*).

Toprağın üzerinden imha etmesin! – Bu bir uyarı sözüdür ve putperestliğin, Ülke'den imhayı, yani katliam ve sürgünü tetikleyeceğini belirtmektedir. Krş. 4:25-26.

יו שְׁמוֹר

17

תִּשְׁמְרוּן אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְעֲדָתוֹ וְחֻקֵּיו אֲשֶׁר צִוָּה:

יָהּ וְעֲשִׂיתָ הַיֵּשֶׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְמַעַן יִיטֵב לָךְ וּבָאתָ וִירִשְׁתָּ

18

אֶת־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְתָּר:

Böylelikle kişi uzlaşmaya (*Pešara*) ve kanuni hoşgörüye (*Lifnim Mišurat Adin*) hazır olmalıdır. [*Lifnim Mišurat Adin* terimi tam olarak “yasa çizgisinin içinde” anlamına gelir ve yasanın belirlediği katı hattı biraz geriye çekmeyi, yani kanuni hoşgörü ve feragati belirtir. Uzlaşma ile hoşgörü arasında temel bir fark vardır. Uzlaşma dava görülmeden önce varılan ve sonucunda davanın görülmesine gerek kalmayan bir anlaşmadır. Hoşgörü ise, dava sonunda elde edilen haklı kazançtan feragat etme anlamına gelir. Yani *Pešara* davadan önceyken, *Lifnim Mišurat Adin* davadan sonradır.]

Bu sadece büyük kanuni davalar için değil, günlük yaşamdaki küçük anlaşmazlıklar ya da alınganlıklar için bile doğrudur. Bir kişi başkalarının kendisine yapabileceği yanlışlara sert tepki göstermemeli, yumuşak, esnek ve hoşgörülü olmalı, alınganlığı abartmamalıdır. İnsanlara karşı tatlı dille konuşmalı, kendisine yapılan yanlışlar karşısında boşvermeyi bilmelidir. Bunun gibi tüm hoş ve güzel davranış kuralları Tora’da açıkça emredilmemesine karşın, buradaki “*Tanrı’nın Gözü’nde dürüst ve iyi olanı yap*” emrine dâhildir (*Meam Loetz*).

Bu prensip kanuni sonuçlar da doğurmuştur. Örneğin herhangi bir toprak parçası satılıksa teoride herkes bu toprağı satın alabilmesine rağmen, bu prensip doğrultusunda Tora, bu toprak parçasına bitişik toprağı olan bir kişiye [eğer istiyorsa] burayı satın almakta öncelik hakkı vermektedir (*Talmud – Baba Metsia* 108a). Ya da örneğin Reuven Şimon’a borçluysa ve borcun vadesi gelmesine rağmen bunu geriye ödemediği için mahkeme Reuven’in toprağına değer biçerek borç miktarı değerindeki toprak parçasını Şimon’a vermişse, Reuven gereken parayı bulduğu zaman bu toprağı vade tarihinden sonra bir tarihte bile geri alma hakkına sahiptir [yani Şimon bunu reddetmemelidir] (*a.k.* 16b). Bu örnekler ve daha birçoğu “dürüst ve iyi olanı yapma” prensibinin birer yansımasıdır.

Pasuk “*dürüst ve iyi olanı yap*” [yani önce “*dürüst*” sonra “*iyi*”] dediğine göre, olasılıkla, bu prensipte “*dürüst*” yani kanuni olanı yapmanın birçok yolu

varken, bunun için, olabilecek en “iyi” yolun tercih edilmesi talep edilmektedir [Biraz ileride ise “*Tanrı’nın Aşem’in Gözü’nde iyi ve dürüst olanın*” yapılması istenmektedir (bkz. 12:28). Yani “*dürüst*” ve “*iyi*”nin sıralaması, buradakine göre terstir. Böylece buradakinin aksine o pasukta “iyiyi yaparken, dürüstlükten ve adaletten feragat edilemeyeceği” söylenmektedir. Yahudilik’te doğru amaçlar yanlış yöntemleri haklı kılmaz. İyi bir amaca ulaşmak için, yanlış ve gayri-kanuni yolları kullanmak yasaktır] (Hirsch).

Tora’nın buradaki prensibi dile getirmesi çok önemli bir noktadır, zira Tora ya da herhangi bir kanun metninin, insanoglunun başkalarına yönelik davranışının her durumda nasıl olması ya da olmaması gerektiğini belirlemesi mümkün değildir. İnsan sonsuz sayıda farklı durumla karşılaşabilir. Bu nedenle Tora insanın dikkat etmesi gereken temel noktalar hakkında uyarılarda bulunmuş, örneğin dedikoduyu, intikam ve kin duygusunu, birinin karşı karşıya olduğu tehlikeye seyirci kalmayı, küfredip lanet okumayı yasaklamış, yaşlı ve bilgelere saygı göstermeyi emretmiş ve bunlar gibi birçok yasak ve emir vermiştir. İnsanın diğer davranışları da verilmiş olan bu temel noktaların rehberliğini izlemek şeklinde olmalıdır. Her şeyi tüm detaylarıyla vermek olanaksız olduğundan, Tora burada çıkış noktasının hangi niyet ve amaç olması gerektiğini söylemektedir: “*Tanrı’nın Gözü’nde dürüst ve iyi olanı yap*” (Ramban).

Gelip – “Erets-Yisrael’e gelip” (*Daat Mikra*).

¹⁷ Tanrınız Aşem'in emirlerini ve sana emretmiş olduğu tanıklık ve hükümleri titizlikle koruyun.

¹⁸ Tanrı'nın Gözü'nde dürüst ve iyi olanı yap. Bu senin iyiliğine olacak ve gelip, Tanrı'nın, [hakkında] atalarına yemin etmiş olduğu iyi Ülke'yi miras alacak,

yeri yoktur ve böyle bir durumda peygamberi sınamaya kalkan kişi, aslında 'bakalım gücü yetecek mi?' düşüncesiyle doğrudan Tanrı'yı sınamaktadır. [Sonuç olarak Yahudiler'in Tora'nın ya da peygamberlerin vermiş oldukları sözler hakkında kuşku duymaları ve Tanrı'ya yalnızca ödül beklentisiyle hizmet etmeleri yasaktır.]

Tanrı'ya "acaba gücü var mı?" gibi düşüncelerle ya da sürekli olarak mucize ve harikalar talebiyle hizmet etmek yakışık almaz. Tanrı her insana her zaman mucizeler yapma isteğinde değildir. Kimin mucizeyi hak ettiğine O karar verir. Dahası, mucizeyi hak eden biri için bile mucize yapmamayı tercih edebilir, zira biri için mucize yapıldığında, o kişinin manevi liyakatinde eksilme olur (*Meam Loetz*). Bunun yanında, Tanrı'ya ibadet etmekteki motivasyon mutlaka karşılığında bir kazanç elde etmek olmamalıdır. Aksine, insan bazı durumlarda sırf Tora'yı uyguladığı ve Tanrı'ya sadık yaşadığı için zahmet ve hatta kederlere katlanmak durumunda kalabilir. Böyle bir durumda doğru olan, "ne yaptım ki başıma bu geldi?" diye isyan etmek yerine, Tanrı'nın Takdiri'ni sevgiyle kabullenmektir [ama aynı soru isyan değil, samimi bir *teshuva* amacıyla sorulabilir; sorulmalıdır]. Tora bu nedenle sıradaki pasukta "tanıklık ve hükümleri" titizlikle korumayı bir kez daha emretmektedir: "Bayramlara bağlı *Pesah-korbanı*, *matsa* ve *Suka* gibi 'tanıklık' sınıfındaki emirler bir yana, gerçek sebebini kavrayamadığınız 'hüküm' sınıfındaki emirleri bile yerine getirmekle yükümlüsünüz. Bunlar için Tanrı'yı sınamanız yersiz olacaktır; zira Tanrı size artık Kendisi'ni çoktan kanıtladı. O'nu denemeyin, kudretini sınamayın; Torası'na ve peygamberlerine inanın ve başarıya ulaşacaksınız" (Ramban).

Öte yandan Tanrı'yı bir konuda sınamak yasaklanmamıştır: *Maaser* ayırma, yani *tsedaka* konusunda. Peygamber Malahi şöyle demektedir: "Tüm *maaseri* [Bet-Amikdaş'taki] hazine dairesine getirin ki *Evim'de* [Koen ve Leviler için] yiyecek olsun. Haydi, Beni bununla sınamın – diyor Toplulukların Efendisi – size göklerin pencerelerini açtım üzerinize sınırsız bereket boşaltmazsam!" (Malahi 3:10). Bu sözlerle Tanrı, *tsedaka* mitsvasını en iyi şekilde yerine getirmenin karşılığının Tanrısal bereket olacağını ve inananın, O'nu bu konuda sınayabileceğini söylemektedir (Rabenu Behaye).

17. Tanıklık ve hükümleri titizlikle koruyun – "Tanrı'yı sınamayın; aksine kendinizi O'nun mitsvalarını uygulamaya yoğunlaştırın (*Daat Mikra*). Tanıklık sınıfındaki mitsvalar, Tanrı'nın varlığını ve kontrolüne tanıklık eden uygulamalardır. Dolayısıyla şu ana kadar Tanrı'nın varlığını anlamak için O'nu sınamış olmanıza ve karşılık olarak size mucizeler gösterilmesine rağmen, bu mucizelerin artık kesileceği bu noktadan sonra, sizin için bu tanıklığı yapacak olan, söz konusu mitsvalardır. Onları bir toplum olarak titizlikle koruyup gelecek nesillere aktarmanız, bu mitsvaların temelini oluşturan bilgi ve gerçeklerin de canlı tanıkları olmanızı sağlayacaktır" (Hirsch).

18. Dürüst ve iyi olanı yap – Ya da "uygun ve düzgün olanı yap" (*Targum Onkelos*). Basit anlamda Tora Tanrı'nın emirlerini yerine getirirken tek motivasyonun, O'nun Gözü'nde iyi ve doğru olanı yapmak olması gerektiğini söylemektedir. Bir Yahudi'nin tüm davranışlarındaki temel tema bu olmalıdır. "Mitsvaları yerine getirmekteki amacın ödül almak olmamalıdır. Bunları yapmalısın çünkü onlar Tanrı'nın Gözü'nde dürüst ve iyidir" (*Meam Loetz*). Ya da "Yerine getirmekle yükümlü olduğun mitsvaların yanında, sana açıkça bir emrin verilmediği durumlarda da dürüst ve iyi yolu seçmekle yükümlüsün" (*Daat Mikra*).

Hahamlarımız da bu prensibin, toplumsal davranışlarımıza dair Tora'nın belirlediği yükümlülüklerle ek teşkil ettiğini vurgularlar. Sadece Tora'da açık bir şekilde ifade edilmiş olan adalet talep ve yükümlülüklerle harfiyen riayet etmek yeterli değildir. Yahudiler, bunu yaparken, "dürüst ve iyi olanı yapma" şeklindeki yüksek ideali de yerine getirmelidirler. Bu prensip, bazı durumlarda, hakkımız olan şeylerden feragat etmeyi gerektirir – özellikle de feragat ettiğimiz kazanç, bir başkasının bu feragatimiz sayesinde elde edeceği kazançla göre çok düşükse. Bu doğrultuda davanın tarafları kendilerine getirilen uzlaşma tekliflerine sıcak bakmalı, barışı kaybetme pahasına hakları için sonuna kadar diretmemelidirler. Tanrı'ya kusursuz inanç duyan kişi, rakiplerine karşı bile cömertçe davranmakta tereddüt etmez, çünkü önünde sonunda hakkı olanı Tanrı'nın ona bir şekilde sağlayacağını bilir.

יט לְהַדִּיף

19

אֶת־כָּל־אֲבִיךָ מִפְּנֵיךָ כְּאִשְׁרֵךְ דִּבֶּר יְהוָה: ס כִּי־יִשְׁאַלְךָ

20

בְּנֶךָ מָתַר לֵאמֹר מָה הָעֵלֶת וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אַל־הִינוּ אֶתְכֶם:

genelinden dışlamıştır. Ama biraz dikkat edilirse, *Haham* da “size” demektedir! Öyleyse *Haham*’ı, *Raşa*’dan iyi yapan nedir? Neden *Raşa* “size” dediğinde onun kendisini dışladığını söylüyoruz da, *Haham* aynı sözcüğü kullanmasına rağmen onu aynı şekilde değerlendirmiyoruz?

Cevap aslında çok açıktır. *Haham* sadece “size” demektedir. *Tanrımız Aşem’in emrettiği*” sözlerini de kullanmaktadır. Başka bir deyişle, *Aşem* onun da Tanrısı’dır. Kendisini toplumdan ayrı, Tanrı’dan bağımsız saymakta değildir. *Raşa*’nın sözlerinde ise Tanrı’dan bahis bile yoktur. İşte aradaki fark budur (*Daat Zekenim*).

Ancak yine de *Haham*’ın neden “bize” değil de “size” dediğini anlamak gerekir. Bu konuda farklı yaklaşımlar vardır: [1] Burada Erets-Yisrael’e girdikten sonra doğan çocuklardan bahsedilmektedir. Bu çocuğun babası ya da büyükbabası, Tanrı’nın Sesi’ni doğrudan duymuştur. Dolayısıyla Tanrı emirleri ona doğrudan vermiş gibidir, ama çocuk orada olmadığı için önceki nesillere “Tanrı’nın sizle konuştuğu zaman size emrettiği bu emirler nedir?” diye sormaktadır (*Daat Zekenim*). [2] Benzer bir soru-cevabı Şemot kitabında da okumuştuk: “İleride çocuğun sana ‘Bu ne?’ diye sorduğunda, ona [şöyle] cevap vermelisin: ‘Tanrı bizi Mısır’dan – köle evinden – zor kullanarak çıkardı’” (13:14). Oradaki soru *Pesah Agadası*’ndaki “**Tam** – **Saf**” çocuğa aittir ve sorusundan, büyüklerinin yaptığını gördüğü ama sebebini anlamadığı bir uygulamanın nedenini sorgulamaktadır. Dolayısıyla orada olduğu gibi, buradaki *Haham*’ın da aslında soru soran bir “çocuk” olduğu söylenebilir. Henüz “çocuk” yaşta olduğu için mitsvaları uygulamakla yükümlü değildir. Bu açıdan Tanrı bu emirleri henüz “ona” emretmiş olmadığına göre, önceki nesillere, yani yaş itibarıyla bu emirlerle yükümlü olan nesle soruyu bu şekilde sormaktadır. Büyüklerine bakıp bu uygulamaları neden yaptıklarını merak etmektedir (*Daat Mikra*). [3] Çocuk genel olarak Yahudi ulusuna seslenmektedir: “Diğer uluslar sadece yedi mitsva ile yükümlü iken, Yahudi ulusu neden daha çok mitsvayla yükümlü kılındı?” (*Sforno*).

Tanıklıklar, hükümler ve kanunlar nedir? – “Tanrı neden bize, üç farklı sınıfta kanunlar emretti?” (Rabenu Behaye).

Önce de belirtildiği gibi, mitsva türü olarak “**Edot** – **Tanıklıklar**”, Tanrı’nın varlığına ve dünyayı yönettiğine tanıklık eden mitsvalardır. *Şabat* mitsvası ve bayramlarla ilgili, örneğin *matsa*, *suka* gibi Tanrı’nın mucizelerini hatırlatan tüm mitsvalar bu sınıfa girer. Çocuk sorusunda, *Edot* tipi mitsvaların tam olarak neye tanıklık ettiğini sormaktadır. “**Hukim** – **Hükümler**”, ardındaki mantık bilinmeyen mitsvalardır ve çocuğun sorusu “sebebi bilinmeyen bu mitsvaları neden yapıyoruz?” şeklindedir. “**Mişpatim** – **Kanunlar**” ise mantıkla açıklanabilen ve insanlar arası ilişkileri düzenleyen kurallardır [Ramban’a göre ise, bu özellikle ceza hukukunu tanımlar] ve çocuk bunları da sorgulamaktadır. Sıradaki pasuklar da bu soruların cevabını içermektedir.

Sforno *Edot*’un, Tora’nın inceleme ve derin araştırmaya dayalı kısımlarını tanımladığı görüşündedir. Bu tipteki bir öğrenim, Tora’nın ve Tanrı’nın gerçekliğini kesin kanıtlarla bilmeyi sağladığı, yani buna tanıklık ettiği için bu şekilde adlandırılır. *Hukim* ve *Mişpatim* ise eyleme yönelik kısmı tanımlar. Bir başka açıklamaya göre ise *Edot*, Tora’nın, mitsvaların uygulaması konusunda yaptığı uyarılardır (*Daat Mikra*; krş. Şemot 19.21: “**Aed** – **Uyar**”).

21-25. Cevap. Soru “Emirler nedir?” şeklindeydi. Bu iki şekilde anlaşılabilir: [1] “Tüm bu emirler nedir? Neleri içerir?”. Ancak buradaki cevap bu içeriği açıklamamaktadır. Cevabı veren kişi “İçeriğe geçmeden önce, bunların ardındaki arka plan bilgileri bilmen gerekiyor. Emirlerin içeriğini tam olarak anlamak ancak bundan sonra mümkün olacaktır” demektedir ve bu arka planı bildirmektedir. [2] “Tüm bu emirlerin sebepleri nedir?”. Bu olasılığa göre buradaki sözler tam cevabı vermektedir (*Hirsch*).

Bu ikinci olasılığa göre cevap genel olarak şöyledir: “Her şeyin temelinde Mısır Çıkışı var. Zira oradayken Tanrı’nın, yaratma isteği ve kudretine sahip olan Yaratıcı olduğunu, dünyayı

¹⁹ tüm düşmanlarını önünden defedeceksin – tıpkı Tanrı'nın konuştuğu gibi.

[25. Mısır'dan Çıkış'ı Hatırda Tutmak]

²⁰ İleride oğlun sana “Tanrımız Aşem’in size emretmiş olduğu tanıklıklar, hükümler ve kanunlar nedir?” diye sorduğunda,

19. Defedeceksin – Bu sözler, önceki pasukla iç içe de değerlendirilebilir: “*Bu senin iyiliğine olacak ve tıpkı Tanrı'nın konuştuğu gibi, tüm düşmanlarını önünden defetmek üzere [ya da: defederek], Tanrı'nın, [hakkında] atalarına yemin etmiş olduğu iyi Ülke'yi miras alacaksın.*” Pasuk her ne kadar “defedeceksin” diyorsa da, bu işlemi asıl yapacak olan Tanrı'dır (bkz. 9:4). Burada da “Tanrı'nın onları defetmesiyle bu Ülke'yi miras alacaksın” deniyor olabilir (*Daat Mikra*).

“Defetmek” şeklinde çevirdiğimiz **Adaf** kökü, belirli bir gücün, kişi ya da nesneleri bulundukları yeri terk etmeye zorlaması anlamına gelir. Örneğin sözcüğün “*itmek*” anlamında kullanıldığı yerler vardır (bkz. Bamidbar 35:22) [ki aslında aynı çeviri burada da yapılabilir]. Onkelos'un çevirisi ise “[düşmanın cesaretini, direncini ve kuvvetini] *kırmak*” şeklindedir. Alternatif olarak: “*püskürteceksin*” (Radak, Şeraşim) veya “*kovalayacaksın*” (*Septuaginta*).

Tıpkı Tanrı'nın konuştuğu gibi – Tanrı daha önce şöyle demiştir: “*Önünden Dehşetim'i gönderecek, [ülkelerine] gideceğin halkın tümünü paniğe sokacağım. Tüm düşmanlarının sana enselerini dönmelerini [ve kaçmalarını] sağlayacağım*” (Şemot 23:27) (*Sifre, Ekev; Raşi; krs. 11:25 açk.*).

20-25. Geleneğin Yeni Nesillere Aktarımı. Moşe'nin hitap ettiği kitle, Mısır Çıkış'ını ya küçük yaşta ya bizzat yaşamış ya da bunu birinci elden kendi ebeveynlerinden dinlemiş kişilerden oluşmaktadır – ve hepsi, Tanrı'nın çöl yolculuğu boyunca her gün yaptığı mucizelere bizzat tanık olmuştur. Dolayısıyla bu nesil artık Tanrı'ya sınamamak, aksine, Tanrı'ya yönelik sevgi, çekinme ve güven duygularının onların genel davranışlarında ifade bulması gerektiğini bilmektedir. Ancak sonraki nesiller bu tecrübeleri yaşayamayacaktır. Onlara tüm bunların toplu ve kolektif bir yaşam ve sürekli öğrenim yoluyla, kopmaz bir gelenek olarak aktarılması gerekmektedir, çünkü ebedi olması gereken bu ulusun, kökenlerini şekillendiren olay ve imana olan bağlantısının daima canlı kalması şarttır. Yahudi tarihindeki her göç olayında bu büyük görev Yahudiler için tekrar gündeme gelmiştir, çünkü yeni bir ülkeye yerleşen Yahudi toplumu, bu yer-

leşimi, köklü gelenek ve uygulamalarına, tüm bunlara sadık kalma uğruna büyük fedakârlıklarla mücadele vermiş – ve başarılı olmuş – olan babaların ve büyükbabaların tecrübelerine dayandırmak ve bunun devamlılığını erozyona uğramasına izin vermeden nesilden nesle korumakla yükümlüdür. O Yahudi cemaatinin devamlılığı buna bire bir bağlıdır.

20. İleride – Tam çeviriyle “*yarm*”. Ancak elbette bu, Moşe'nin bu sözleri söylemesinin hemen ertesi gününü değil, Türkçe'deki gibi deyimsele anlamıyla gelecek zamanları kastetmektedir (*Raşi*).

Tora daha önce Tanrı'yı sınamayı yasaklamıştır; zira bu neslin artık Tanrı ile ilgili kanıtı ihtiyacı yoktur; gözleriyle birçok şeye tanık olmuşlardır. Tora şimdi gelecek nesillerin de Tanrı'yı sınamasının yersiz olduğunu söylemektedir; zira bu nesiller de önceki nesillere soru sorarak, Tanrı'ya neden bağlı olmak gerektiğinin cevabını alacaklardır (p. 16, Ramban o.a.). Bu cevap sadece eski olayların anlatımı değil, bu olaylara tanıklık etmek üzere nesiller boyunca aralıksız olarak uygulanan mitsvaların titizlikle devam ettirilmesiyle de kusursuz bir kanıt teşkil edecektir. Zira belirli bir sebebe bağlı bir uygulama tüm bir toplum tarafından nesiller boyunca yapılıyorsa, bu uygulama, temelindeki sebebe tanıklık teşkil eder. Böylece artık yeni mucizelere ve Tanrı'ya mucize yapıp yapmayacağı konusunda sınamaya gerek yoktur.

Oğlun – Bu, *Pesah Agadası*'nda okuduğumuz Dört Oğul'un “*Haham – Bilge*” olanıdır (bkz. Şemot 12:26-27 açk.; bkz. Şemot 13:8 ve 13:14 açk.; bkz. *Pesah Agadası* s. 47-59). Bu çocuk “bilge”dir, çünkü sorusunun düşünülerek hazırlandığı bellidir. Farklı mitsva türlerinin olduğunu kavramıştır ve bunların ne anlama geldiğini, bunları uygulamanın neden gerekli olduğunu merak etmektedir.

Tanrımız Aşem'in size emretmiş olduğu – *Haham*'ın sorusunu anlamak gerekir. Dört Oğul içinde en çok eleştirileni, şüphesiz “*Raşa – Asi*” oğuldur. Bu oğlun bu şekilde adlandırılmasının sebebi, sorduğu sorunun şeklidir: “*Bu ibadetin size ne yararı var?*” (Şemot 12:26) demektedir *Raşa* ve “size” diyerek, kendisini toplumun

- 21 כֹּא וְאָמַרְתָּ לְבָנֶיךָ עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרַיִם
 22 וַיֹּצִיאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה: כֹּג וַיִּתֵּן יְהוָה אוֹתוֹת וּמֹפְתִים
 23 גְּדֹלִים וְרָעִים | בְּמִצְרַיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל-בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ: כֹּג וְאוֹתוֹנוּ
 הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הָבִיא אֹתָנוּ לְתֵת לָנוּ אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
 24 לְאַבְרָהָם: כֹּד וַיֹּצִינוּ יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶת-כָּל-הַחֲקִים הָאֵלֶּה לְיִרְאָה
 אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל-הַיָּמִים לְחֵיתָנוּ כְּהִיּוֹם הַזֶּה:

Buna bağlı olarak bireysel düzeyde de, tarih boyunca hiç kopmamış toplumsal bir kültürün parçası olan Yahudi, bahsedilen olayların gerçekten yaşandığının canlı tanığı sınıfındadır. Ve bir tanık, tanıklık ettiği olayın da ayrılmaz bir parçasıdır. Böylece Mısır Çıkışı, Yahudi için, tarihte yaşandığı varsayılan bir efsane değil, ona, sanki orada bizzat bulunmuş gibi tanıklık ettiği tarihi bir gerçektir.

24. [İşte] – Tam çeviriyle “ve”. Ancak sözcüğün buradaki anlamı “işte bu nedenle” şeklindedir (*Daat Mikra*). Cevabın ana noktası budur: “İşte, bu söylediklerimin ışığında, Tanrı bize, sormuş olduğun tüm bu hükümleri, O’ndan çekinmeyi, Tanrı korkusuna sahip olmayı öğrenmemiz için emretti – çünkü her şeyin temeli budur. Zira bu korku sayesinde O’na bağlı olacağız ve böylece O da bize her türlü iyiliği verecektir” (İbn Ezra).

Hükümleri – Basit anlamda bu sözcük bu pasuk içinde Tora’nın tüm mitsvaları için genel bir terim olarak kullanılmaktadır (Hirsch). Ancak özellikle mantıklı açıklamaları olmayan *Hukim* tarzı kanunlar da kastediliyor olabilir. Bu durumda Tora şöyle demektedir: Tanrı bize mantığımızla anlayamadığımız kuralları, Tanrı’ya olan korku ve saygımızın bir ifadesi olarak verdi. Bizler Tanrı’nın emirlerini, anlasak da anlamasak da, sırf O’nun kayıtsız şartsız egemenliğini tanımamızın bir işareti olarak yerine getiririz. Kaldı ki bu bize aynı zamanda büyük iyilik getirecektir (*Meam Loetz*).

Genel olarak Tora’nın metnindeki soru-cevap *Pesah Sederi*’ndeki bir baba-oğul diyalogunu yansıttığı için, bazı otoriteler çocuğun sorusunun özellikle *Pesah-korbanı* ile ilgili olduğu görüşündedir. Çocuk, bu *korbanda* üç farklı mitsva kategorisinde uygulamalar olduğuna dikkati çekmektedir. [1] *Pesah-korbanı matsa* ile birlikte yenmelidir ve *matsa* yemek, Mısır Çıkışı sırasında

hamurun mayalanmamasını hatırlatan, **Edot** türü bir mitsvadır. Bu sorunun cevabı “*Paro’nun köleleriydik; ama Aşem bizi Mısır’dan zor kullanarak çıkardı*” sözleriyle verilmiştir. [2] *Pesah-korbanı* Yahudi olmayan birinin yemesi yasaktır. Bu da **Mispatim** kategorisinde bir mitsvadır ve sorunun bu kısmının cevabı “*Aşem Mısır’dan bizi çıkardı*” sözlerindedir. Yani Yahudi olmayan biri bunu yiyemez, zira Tanrı Mısır’dan onu değil Yahudiler’i çıkarmıştır. [3] *Pesah-korbanı* ile ilgili bazı uygulamalar ise **Hukim** kategorisindedir, yani mantıklı bir açıklaması yoktur. Örneğin *korban* etini haşlamak ya da başka bir şekilde pişirmek yasaktır ve tek kabul edilir pişirme şekli, doğrudan ateşte çevirme yapmaktır. Başka bir kurala göre *korbanın* hiçbir kemiği kırılmamalıdır ve eti gece içinde tümüyle yenmeli, sabaha bırakılmamalıdır... Çocuğun sorusunun bu kısmının mantıklı bir cevabı yoktur. Bu nedenle cevap şöyle olmalıdır: “Gerçek sebebi bilmiyoruz. Ancak bu tip emirleri yerine getirmek Tanrı korkusunun bir ifadesi olduğu gibi, karşılığında Tanrı’nın vereceği iyilik de çok büyüktür. Bu emirleri anlamasak da içerdikleri manevi kuvvet bize Tanrı katında büyük avantajlar sağlayacaktır” (*Meam Loetz*).

[Ki böylece]... – Çeviri serbesttir ve tüm iyilik ve bereketin Tanrı korkusuna ve Tora’ya bağlılığın bir sonucu olduğu prensibine göredir. Pasuğun tam çevirisi şöyledir: “*Aşem tüm bu hükümleri yapmamızı, Tanrımız Aşem’den çekinmemiz için emretti, iyiliğimiz için, tüm günlerde, bizi yaşatmak için, bu gün gibi.*” Emirlerin “hedefi” Tanrı korkusunu elde etmektir ve bu korkuyla yerine getirilen mitsvaların doğal “sonucu” da iyilik ve yaşamdır (Hirsch).

Sforno’nun açıklamasıyla: “*Aşem tüm bu hükümleri yapmamızı, Tanrımız Aşem’den çekinmemiz için yani O’nun büyüklüğünü kavrayıp tanımamız*

²¹ oğluna [şunları] söyle: “Mısır’da Paro’nun köleleriydik; ama Aşem bizi Mısır’dan zor kullanarak çıkardı.

²² Aşem, gözlerimizin önünde, Mısır’a, Paro’ya ve tüm saray eşrafına karşı büyük ve feci işaretler ve harikalar gerçekleştirdi

²³ ve bizi, getirip atalarımıza yemin etmiş olduğu Ülke’yi bize vermek için oradan çıkardı.

²⁴ [İşte,] Aşem tüm bu hükümleri yapmamızı, Tanrımız Aşem’den çekinmemiz için emretti – [ki bu,] bugün [olduğu] gibi, tüm zamanlarda bizim iyiliğimize olacak, [Tanrı] bizi yaşatacaktır.

yakından yönettiğini ve doğa kurallarını istediği gibi değiştirebileceğini gözlerimizle gördük. Orada olan her şeyin tanıklarıyız ve Tanrımız Aşem’in yerde ve gökte hiçbir benzeri olmayan Tek ve Mutlak Egemen Tanrı olduğunu biliyoruz. Öyleyse O’na saygı göstermek durumundayız. Tanrı bizi köle evinden kurtardı. O bize bu büyük iyiliği yaptığına göre bize de O’ndan çekinmek ve bize verdiği emirleri titizlikle uygulamak yakışır. Ne de olsa O’nun tarzını biliyoruz. Bize daima iyilik yaptığına göre gelecekte de bize iyilik yapip yaşam verecektir. Bu doğrultuda, bize vermiş olduğu emirler de, onları uygulayanlar için gerçek yaşam kaynağıdır ve artlarındaki sebebi anlayamasak bile, tüm kanunların iyi ve yararlı sonuçları hedeflediği açıktır” (İbn Ezra; Ramban).

21. Mısır’da Paro’nun köleleriydik – “Ve köle halimizle Tanrı’nın bizim için niyetlendiği bütünlüğü elde etmemiz mümkün olmadığı için, O bizi büyük mucizeler gerçekleştirerek kurtardı ve söz konusu bütünlüğü elde edebilmemiz için en uygun yer olan Erets-Yisrael’e getirdi” (Sforno).

Bu sözler aynı zamanda Bene-Yisrael’in yaşadıkları köleliğin ağırlığını da ortaya koymaktadır. Özel şahsa ait bir köle daima o kişinin isteği doğrultusunda doğal olarak serbest kalabilir. Ama Mısır’da durum böyle değildi. Bene-Yisrael kişilerin değil, devletin ta kendisinin köleleriydi ve bu kölelik “devletin kanunlarının” bir sonucuydu. Böyle bir durumda koca bir halkın serbest kalmasının doğal yollarla gerçekleşmesi son derece zor ve imkânsızdır. Tanrı işte bu yüzden, doğa kurallarını askıya alacak olağanüstü mucizeler göstererek, Bene-Yisrael’i Bizzat, zor kullanarak, [tam çeviriyle “Kuvvetli Eli’yle”] çıkarmıştır (Hirsch).

22. Gözlerimizin önünde – Tanrı mucizelerin hepsini bütün bir halkın tanık olacağı şekilde gerçekleştirmiştir. Bu mucizelerin hiçbirisi bireysel iddiayla ortaya atılmamıştır. Halkın “tümü” bunlara tanık olmuştur.

Paro’ya ve tüm saray eşrafına – Tam çeviriyle “Paro’ya ve tüm evine”. Ya da “Paro’ya ve evinin tüm insanlarına” (*Targum Onkelos*). Mısır’daki belalar sadece normal halkı etkilemekle kalmamış, halkın yüksek tabakasına da acılar vermiştir. Paro ve tüm bakanları ve danışmanları da bu belalardan paylarını almışlardır. Bunun nedeni, devletin kanunuyla köleleştirilmiş olan Bene-Yisrael’in serbest kalmasına karar verecek olanların bu kişiler olmasıdır. Bir başka amaç da, bir kişinin toplumsal statüsünün Tanrısal yargı ve adalet karşısında ona hiçbir özel avantaj sağlamadığını göstermektir.

İşaretler ve harikalar – İbranice *Otot* ve *Mofetim*. Bkz. 4:34 açık.

Gerçekleştirdi – Tam çeviriyle “verdi” ya da “yerleştirdi”.

23. Bizi ... oradan çıkardı – *Pesah Agadası* bu sözlerden bir kural öğretir: Kişi kendisini Mısır’dan sanki bizzat çıkmış gibi göstermekle [ya da başka bir versiyona göre “görmekle”] yükümlüdür.

Hangi nesilde yaşıyor olursa olsun, bir Yahudi, kendisini Mısır’dan bizzat çıkmış addetmelidir. Ama ilk bakışta bu biraz sorunlu görünmektedir. Bu nesilde yaşayan hangi Yahudi Mısır’dan bizzat çıktığını iddia edebilir? Tora bizden yalan söylememizi mi istemektedir?

Bu bir yalan değildir. Çünkü Yahudi bağımsız bir birey değil, tüm Yahudi ulusunun bir parçasıdır. Yahudi ulusu bir bedense, Yahudi birey de bu bedenin bir hücresidir. Yahudi ulusu bir bütün olarak Mısır’dan çıktığı için, onun tarih boyunca tüm bireyleri de, bu bütünün parçaları olarak Mısır’dan çıkmışlardır. Bunun yanında “Mısır’dan çıkmak” kavramının felsefi ve derin bakışları da vardır (bkz. *Pesah Agadası* s. 121). Ama en basit düzeyde, burada Yahudi’nin izole bir oluşum değil, büyük bir bedenin ayrılmaz parçası olduğu bir kez daha vurgulanmaktadır.

25 כֹּה וְצִדְקָה תִּהְיֶה-לָּנוּ כִּי-נִשְׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֶת-כָּל-הַמִּצְוָה הַזֹּאת
לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר צֻוְּנוּ: ם

1 שְׂבִיעִי א כִּי יִבְיֵאֵל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-אַתָּה
בְּאֶשְׁמָה לְרִשְׁתָּהּ וְנִשְׁלַ גּוֹיִם-רַבִּים | מִפְּנֵיךָ הַחֲתִי וְהַגְּרָגְשִׁי
וְהָאֻמִּי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרָזִי וְהַחִי וְהַיְבוּסִי שְׁבַעַה גּוֹיִם רַבִּים
וְעֲצוּמִים מִמֶּךָ:

7.

☞ **Asimilasyon Tehlikesi.** Moşe bu noktada halka yaptığı konuşmanın ana temasına, yani onları uyarılar yoluyla Erets-Yisrael'deki yeni yaşam için hazırlamaya geri dönmektedir.

Önceki kısım çocukların eğitimini konu etmişti. Yahudiler, geçmişlerinden gelen tarihi tecrübeyi temel alarak, çocuklarına da Tora'nın korunması ve uygulanması mirasını iletmekle yükümlüdürler ve bu yükümlülük, şu anın ve geleceğin tümünde onlar için temel yaşam görevidir. Ancak Tora'yı miras bırakma ve yeni nesilleri bu yaşam görevi yönünde eğitime olasılığı, çocukların Yahudilik-dışı etkiler altında yaşayıp eğitim gördükleri bir ortamda temelden ortadan kalkacaktır. Eğer çocuklar Yahudi olmayan bir kadının rahminden çıkarılarsa ya da Yahudi olmayan bir babanın kucaklarına doğarlarsa, Yahudilik-dışı bir ruhla eğitilip, karakterleri de Yahudi olmayan ebeveynin yönlendirmesiyle şekillenirse, o zaman Yahudilik için bir gelecek olamaz ve bahsedilen tüm eğitim ile Tora'nın gelecek nesillere aktarımı bir hayal haline gelir – kaldı ki, annenin Yahudi olmadığı durumlarda, çocuk da Yahudi değildir bile. İşte tarihin geri kalanında Yahudiler'in yaşam amaç ve görevlerini dinamitleyecek bir tehlike varsa, o da asimilasyondur ve sıradaki pasuklar bu konuya dair uyarılar içermektedir (Hirsch).

1. **Girgaşi** – Hem burada Moşe'nin hem de ileride Yeoşua'nın verdiği listelerde Girgaşi ismi geçmektedir (bkz. Yeoşua 3:10). Ancak Tanrı, Moşe'ye Erets-Yisrael'deki uluslardan bahsettiğinde Girgaşi'ye yer vermemişti (bkz. Şemot 3:8). İbn Ezra'ya göre bunun sebebi, Girgaşi'nin bu ulusların en zayıfı olmasıdır. Olası başka bir sebep de bu ulusun, Bene-Yisrael'in gelişi sonu-

cunda Ülke'yi savaşmadan terk edip başka yere göç etmiş olmasıdır. Gittikleri yer bazılarına göre Gürcistan, bazılarına göre de kuzeybatı Afrika'dadır. Ayrıca bkz. Bereşit Perek 10 açık.

Dökülüp gidecek – Tam çeviriyle “dökülecek; düşecek”. İbranice *Naşal* kökü. Bu kök, bir şeyin, sıkıca bağlı ve sabit olduğu yerle olan bağlantısının kesilmesi sonucunda oradan düşmesi, atılması ya da uzaklaştırılması anlamı verir (Raşbam; bkz. 19:5 açık.). Meyveler de ağaçta bulunma sürelerini tamamladıktan sonra, oradan kopup düşerler (krş. 28:40). Benzer şekilde Kanaan toprakları bu aşamaya kadar üzerindeki yedi ulusu taşımıştır; ama bu uluslar artık orada yaşam haklarını yitirmişlerdir ve böylece Ülke, onları üzerinden atacak, onlar buradan döküleceklerdir. Bundan böyle onların Ülke'deki varlıkları dökülmüş ve süpürülmeyi bekleyen yapraklardan farksızdır. Bene-Yisrael de buraya geldiklerinde bu yaprakları temizleyecek bir fırtına görevi görecek, burayı onlardan arındırarak yeni ve daha kutsal bir fidan dikimine hazırlayacaktır. Nitekim Bene-Yisrael'in Erets-Yisrael'e yerleşmeleri de *Tanah*'ın çeşitli yerlerinde “fidan dikme” terimleriyle tanımlanmaktadır (krş. Şemot 15:17, Teilim 80:9-10 vs.) (Hirsch).

Alternatif olarak “[*Tanrı onları*] kovacak (*Targum Onkelos*) [veya] sürececek (*Targum Yonatan*)”.

²⁵ Ve tüm bu emri, bize emrettiği şekilde özenle uyguladığımızda, [bu] bizim için Tanrımız Aşem'in huzurunda liyakat teşkil edecektir."

7

[26. Asimilasyona Karşı Uyarı]

¹ Tanrın Aşem seni, onu miras edinmek üzere oraya gitmekte olduğun Ülke'ye getireceği zaman, çok sayıda ulus – senden kalabalık ve güçlü olan yedi ulus: Hiti, Girgaşi, Emori, Kenaani, Perizi, Hivi ve Yevusi – önünden dökülüp gidecek.

için emretti, ve bu emir "bizim" iyiliğimiz içindir; O'nun bundan hiçbir kazancı ya da beklentisi yoktur, çünkü böyle bir ihtiyacı yoktur. Zira Tanrı iyilik ve şefkat kaynağıdır; bunları yapmayı arzu eder. Bize bu iyiliği tüm günlerde verecektir. Yani *bizi bu gün gibi* – bu geçici dünyada – yaşatacaktır ve mitsvaları uygulamamız aynı zamanda *bizim için Tanrı'muz Aşem'in huzurunda* – yani Gelecek Dünya'da – *liyakat teşkil edecektir*."

Bu gün [olduğu] gibi – "Bu gün sahip olduğumuz iyilik ve yaşam, mitsva uygulamamızın bir sonucudur" (Hirsch).

İyiliğimize olacak... yaşatacak – "Tanrı korkusu bizim iyiliğimizdir (krş. 5:25) ve bize hayat verir. Tanrı'nın emirlerini yerine getirmekten hiçbir istenmeyen sonuç çıkmaz. *Hukim* sınıfındaki emirlerin ardındaki mantığını anlayamasak da onların bizim iyiliğimize olduğu açıktır. *Mişpatim* sınıfındaki mitsvalar da toplumsal düzeni sağladığı için rahat ve huzurlu bir yaşamı mümkün kılar" (Ramban).

Yaşatacaktır – "Yaşamamızı sağlayacaktır."

25. Tanrımız Aşem'in huzurunda – Çevirimiz Sforno'ya göredir. Ama pasuk şu şekilde de anlaşılabilir: "Ve Tanrımız Aşem'in huzurunda, tüm bu emri, bize emrettiği şekilde özenle uyguladığımızda, [bu] bizim için liyakat teşkil edecektir"

Liyakat – *Targum Onkelos*. İbranice **Tsedaka**. Sözcük burada, yaygın anlamından farklı bir imayla kullanılmıştır. Tanrı'nın emirlerini uygulamak bir liyakat kaynağıdır. Yani emirler sadece iyiliğimize ve huzurlu yaşamımıza (ö.p.) hizmet etmekle kalmayacak, aynı zamanda Gelecek Dünya'da da bizim için liyakat sağlayacaktır (*Targum Yonatan*; Sforno; Rabenu Behaye). Tanrı'nın ödül vermesine layık olmak burada bir *Tsedaka* olarak adlandırılmaktadır, çünkü normal şartlarda bir köle, efendisine hiçbir karşılık beklemeden hizmet etmelidir ve efendisinin ona herhangi bir ödül verme yükümlülüğü yoktur. Bu

nedenle Tanrı, yapılan hizmetler karşılığında yine de ödül verdiği zaman, bunu herhangi bir mecburiyeti olmadan yaptığı için, bu bir *Tsedaka* sınıfındadır. **Tsedaka** sözcüğünün kökeni "**Tsedek** – **Adalet** / **Dürüstlük**"tür. Dolayısıyla Tanrı hiçbir yükümlülüğü olmamasına rağmen, Kendisi'ne yapılan hizmeti tanıdığını ve kabul ettiğini göstermekle adil davranmış olacaktır.

Bu adalet kavramı, insanlarla ilgili kullanılıyor da olabilir: "Adil davranma prensibinin bir gereği olarak Tanrı'nın bize verdiği emirleri özenle uygulamamız gerekir; zira O Efendimiz'dir (İbn Ezra). Tanrı'nın bize yaptığı iyiliklerin ışığında, bizim de O'nun isteklerini yerine getirmemiz dürüstlüktür (Hirsch)." Ayrıca bkz. Bereşit 15:6 açık.

Bu bağlamda **Tsedaka** sözcüğü **Tsadik** ile bağlantılı olarak da değerlendirilebilir: "Tanrı'nın emirlerine titizlikle bağlılık gösterdiğimizde, diğer tüm uluslar da bizim iyi ve örnek alınacak insanlar, birer *tsadik* olduğumuzu görecektir" (İbn Ezra).

❧ Sonuç. *Haham*'ın sorusuna verilen cevap mitsvaları yerine getirme yükümlülüğünü ilgilendiren her öğeye temas etmektedir. Yahudiler mitsvaları yerine getirmelidirler. [1] Çünkü Tanrı'ya aittirler. Tanrı onları kölelikten kurtarıp Kendisi'ne kullar olarak almıştır (p. 21). [2] Çünkü Tanrı, Bene-Yisrael için bir inanç değil, birçok mucize ve doğrudan hitap sonucunda bildikleri bir gerçektir (p. 22). [3] Çünkü mevcut durumları Tanrı'nın Atalar'a etmiş olduğu yeminin bir sonucudur (p. 23). [4] Çünkü mitsvalar tüm varoluşun kaynağı olan Tanrı tarafından emredilmiştir ve Yahudiler için gerçek yaşam ile mutluluk tamamen bu mitsvaların uygulamasına bağlıdır (p. 24). [5] Çünkü mitsvaları uygulamak dürüstlük ve kadirşinaslığın bir gereğidir (p. 25) (Hirsch).

ב וַנִּתְּנָם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהִכִּיתָם הַחֲרָם

2

תַּחֲרִים אֹתָם לְאֶתְכָרֶת לָהֶם בְּרִית וְלֹא תַחֲנֶם: ג וְלֹא תִתְחַתֵּן

3

בָּם בְּתֶךְ לְאֶתְתֵן לְבָנוּ וּבְתוֹ לְאֶתְקַח לְבִנְךָ:

Tehanem – *Onlara Karşılıksız [Hediyeler] Verme*". Bunların hepsi, temelde Bene-Yisrael ile yerel halk arasındaki farklılığı vurgulamak ve birbirlerine karışmayı önlemek amacını taşıyan emre dâhildir.

Bu örnek, Tora'nın ne büyük kuvvete sahip olduğunu göstermektedir. Zira tek kelime birçok farklı şekilde okunabilir ve harflerin farklı noktalamaları, farklı mesaj ve talimatlar içerebilir. Ne de olsa harfler beden, noktalar da ruh gibidir ve tıpkı bedenin hareketlerinin ruha bağlı olması gibi, kelimenin anlamı da, nasıl noktalandığına bağlıdır. *Sefer-Toralar*'da noktalama işaretlerinin kullanılmamasının bir amacı da, Tora'nın farklı şekillerde anlaşılmasına olanak tanımaktır (Rabenu Behaye). [Ancak yine de tüm bunlar farklı bakış açıları elde etmek için bir araçtan ibarettir. İş dualarda Tora'nın metnini doğru olarak okumaya geldiğinde, sadece tek bir okuma şekli doğrudur – **Lo Tehonem**. Diğer okuma olasılıklarından biriyle okumak yanıltır ve okuma geçersizdir; sözcüğü farklı okuyan bir *Hazan* geri dönüp doğru okumalıdır.]

Yukarıdakilerin ışığında, bir putpereste acımak ya da merhamet etmek, ona hayranlık ya da sempati duymak Tora'nın yasaklarından biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 247. İnsanın eylemlerinin başı duygu ve düşüncelerdir. Eylem ancak bunların sonrasınca gelir. Bu açıdan, duygu ve düşünceleri putperestlerde iyi yan görüp onlara hayranlık hissetmekten alıkoymak, onlarla yakınlaşmanın ve yoz kültürlerinden etkilenmenin önünde sağlam bir emniyet sübabı görevi görecektir (*Sefer Ahinuh*). Belki güzel sanatları vardır; belki görkemli yapıları, çekici giyim tarzları, hatta akıllı konuşmaları vardır – ama kültürleri Tora'yla taban tabana çelişki içinde olduğu sürece tüm bunların hiçbir anlamı yoktur. Güzellik ve görkem, sadece Tora'nın belirlediği çerçeve içinde anlamlı ve değerlidir. Bkz. Bereşit 9:27 açık.

3. Onlarla evlenme – Konunun gidişatında "[böylece] onlarla evlenme [durumuna gelmeyeceksin]" (*Daat Mikra*). Ama elbette bu aynı zamanda bir yasaktır. Bu pasuk Erets-Yisrael'deki yedi ulusa yönelik tavırdan bahsedildiği bağlam içinde geçmektedir. Ancak karışık evlilik yasağı sadece bu yedi ulus değil, diğer tüm uluslar için

de doğrudur. Ne de olsa sıradaki pasuktaki "*zira [aksi takdirde] oğlunu ardımdan ayıracak*" denmektedir ve bu etki sadece yedi ulus mensuplarıyla sınırlı değildir; yedi ulusunki dışında başka herhangi bir kültür de bir Yahudi'yi Tanrı yolundan alıkoyma etkisine sahip olabilir. Buradaki, yedi ulusa dair söylendiği açık olan "*onlarla evlenme*" sözleri ise, evlilik yasağı konusunda, bu yedi ulus için getirilen "ek" bir kısıtlamadır ve bu yedi ulusun mensuplarıyla "hiçbir şekilde" evlenilemeyeceğini belirtmektedir. Aradaki fark şudur:

Eğer Yahudi doğmamış bir kişi, başka bir niyet ya da amaç olmaksızın, "sırf Yahudilik ve Tora'nın kesin doğru olduğuna inandığı için", "Tora'nın tüm mitsvalarını yerine getireceğini" taahhüt ettiği, bu niyetini kanıtladığı takdirde, yetkili bir *Bet-Din*'de gereken işlemlerden geçirilerek Yahudilik'i kabul edebilir ve bir *Ger* [ya da kadınsa *Giyoret*] olarak tam bir Yahudi statüsü elde eder – Yahudi "ulusunun" bir parçası halini alır. Böyle biri, *Koen* erkekler dışındaki her Yahudi'yle evlenebilir (*Talmud* – *Yevamot* 76a). Yine de bu, yedi ulus [ve diğer istisnalar (bkz. 23:4)] dışındaki uluslara mensup kişiler için doğrudur. Ancak yedi Kenaan ulusundan birine mensup bir kişi, Yahudiliği kabul etse bile, buradaki "*onlarla [hiçbir şekilde] evlenme*" emri doğrultusunda, doğuştan Yahudi olan biriyle evlenemez; zira bu uluslar, günahkârlığın en aşağılık düzeylerine kadar düşmüşlerdir ve Tora bu yüzden onları tamamen dışlamıştır (*a.y.*; Rabenu Behaye). Evlilik iki aşamadan oluşur ve sadece ilk aşama olan nişanın yapılması bile, bu yasağın ihlali için yeterlidir (*Meam Loez*). [Günümüzde kimin hangi ulusa mensup olduğunu bilmeye imkân olmadığı ve yedi ulus artık yeryüzünden silindiği için bu kanunun uygulanabilirliği yoktur ve Yahudilik'i kabul eden herhangi bir kişi, *Koen* olmayan bir Yahudi'yle evlenebilir.]

Bir Yahudi'nin, Yahudi olmayan bir kişiyle evlenmesi yasak ve imkânsızdır. Tora kanunu böyle bir evliliği tanımaz ve eğer kadın ve erkek başka bir kanunun huzurunda "evli" gözükyörseler bile, bu Yahudi kanunlarına göre halen geçersizdir ve bağlayıcı değildir (*Talmud* – *Kiduşin* 68b). Kısacası burada kullanılan "evlenme" terimi

² Tanrın Aşem onları senin önüne teslim edecek ve onları vuracaksın. [O zaman] Onları tamamen imha etmelisin. Onlarla antlaşma yapma ve onlara lütuf gösterme.

³ Onlarla evlenme – kızını onun oğluna verme, onun kızını da kendi oğluna alma –

2. Teslim edecek – *Targum Onkelos*. Tam çeviriyle “*verecek*”. Moşe, yaklaşan Kenaan fethinin mucizevî yanını vurgulamaktadır; böylece hitap ettiği kitlenin, Tanrı’ya ne kadar borçlu olduklarını görmelerini istemektedir. Yedi Kenaan ulusu Yisrael’den daha kalabalık ve daha güçlüdür, ama Tanrı, Yisrael’in zafere ulaşmasını sağlayacaktır.

Kenaan’daki yedi ulus, dünyada putperestliğin ve ahlaksızlığın temelini atmış uluslardır ve Tora, yozlaşmış, putperest ve ahlaksız yaşam tarzları nedeniyle onların tüm yaşama haklarını kaybettiklerini belirtmekte ve burada üç emir vermektedir: [1] Bu uluslar imha edilmelidir. [2] Onlarla barış yapmak ve [3] onlara lütuf göstermek yasaktır.

Tora’nın buradaki sert emirleri sadece o dönemdeki yedi Kenaan ulusu için geçerlidir. Yine de, Yahudiler’in, kendi ülkelerinde yaşadıkları dönemlerde, Erets-Yisrael’de putperestliğe ve ahlaksızlığa izin vermeleri konusundaki yasak aynı şekilde geçerliliğini korumaktadır. Yahudi olmayan birinin Erets-Yisrael’de yaşama hakkı, onun yedi evrensel mitsvayı uygulamayı üstlenmesine bağlıdır. Bu mitsvalar, putperestlik, cinayet, hırsızlık, cinsel ahlaksızlık, canlı bir hayvanın organını yemek konusundaki yasaklarla bu yasaklara uyulmasını temin edecek bir yaptırım sistemi oluşturmaktadır. Geniş bilgi için bkz. *Bereşit Kitabı*, Noah peraşasının sonundaki açıklamalar.

Onları tamamen imha etmelisin – Yedi Kenaan ulusunu yeryüzünden yok etmek Tora’nın bir emridir. *Mitsvat Ase* No. 179 (*Sefer Ahinuh*). Öte yandan bu uluslara mensup bireyler, putperestliği bırakırlar ve tüm insanlığı bağlayan yedi mitsvayı uygulamayı üstlenip, Yisrael hâkimiyeti altında yaşamayı, vergi ödemeyi ve krala hizmet etmeyi kabul ederlerse, bu emrin kapsamından çıkarlar (*Meam Loetz*). Bkz. s.a.

Onlarla antlaşma yapma – Bene-Yisrael’in, Kenaan uluslarıyla, onların burada kalmasına ve putperest yaşamlarını sürdürmelerine imkân tanıyacak bir barış antlaşması yapmaları yasaktır (*Yad – Avoda Zara* 10:1). Rambam, yine de, bu ulusların mensuplarının putperestliği bırakıp tüm insanlığı bağlayan yedi mitsvayı kabul etmeleri durumunda onlarla barış yapılabileceği görüşündedir (*Yad – Melahim* 6:4). Ancak bu

konuda tüm otoriteler hemfikir değildir (bkz. 20:10-18 açık.).

Önceki pasukta bu ulusların tamamen imha edilmesi istendiğine göre onlarla nasıl antlaşma yapılabilir, onlara nasıl lütuf gösterilebilir ve daha da zoru, onlarla nasıl evlenilebilir? Anlaşılan bu yasaklar, söz konusu ulusların erken davranıp merhamet dilemeleri durumunda bile bu konularda geri adım atılmaması gerektiğini belirtmektedir ve temel sorun onlarla evlenmektedir. Antlaşma ve lütuf gösterme konusundaki yasakların amacı da evlilik tehlikesini uzaklaştırmaktır: “*Onlarla antlaşma yapma ve onlara lütuf gösterme ki onlarla evlenme olasılığın doğmasın*” (*Daat Mikra*).

Onlara lütuf gösterme – Rambam’a göre, yedi ulus mensubu bir kişi Noah’ın Soyü İçin Yedi Mitsva’yı üstlendiği takdirde bu yasak onun için de geçerli değildir (bkz. ö. a.).

İbranice **Lo Tehonem**. Bu sözcük farklı şekillerde değerlendirilebilir. Sözcüğün gerçek çevirisi “*onlara acıma*” şeklindedir (*Targum Onkelos*; *Septuaginta*; Rabenu Behaye).

Hahamlarımız buradaki ifadeye, aynı kökten üç farklı açıklama yapmışlardır (*Talmud – Avoda Zara* 20a). Sözcük farklı şekillerde okunabilir: [1] “**Lo Tehinem** – *Onlara lütuf gösterme*” şeklinde anlaşılabilir. Lütuftan kasıt, ilgi ve hayranlıktan kaynaklanan iyiliklerdir. Ancak bu yedi ulus için bu yasaktır. Bu yasak başka putperestleri de kapsar. Bir Yahudi böyle biri için “*şu adam ne kadar hoş*” dememelidir; zira bu, onun yabancı kültürden etkilenip Tanrı’nın yolundan uzaklaşmasına sebep olabilir. Bir kişinin güzel görünüşünü takdir etmek isteyen, o kişiyi değil, onu yaratan Tanrı’yı övmelidir (*Meam Loetz*). Çevirimiz bu görüşü takip etmektedir. [2] “**Lo Tahanem** – *Onlara Kamç Kırma*”. Yani “onlara Erets-Yisrael’de barınma hakkı tanıma”. Bir putperestin Erets-Yisrael’de yaşamasına izin vermek yasaktır. Aynı emir, Erets-Yisrael’de bir putpereste ev ya da arazi satmayı da yasaklar. Yahudi olmayıp Erets-Yisrael’de yaşama hakkına sadece *Ger Toşav* sınıfındaki insanlar sahiptir. Raşi’ye göre *Ger Toşav* putperestliği tamamen bırakmış olan kişiyi tanımlar. Rambam’a göre ise Yahudi olmayan birinin *Ger Toşav* olarak adlandırılması için, tüm insanlığı bağlayan yedi mitsvanın hepsine uygun şekilde yaşamayı taahhüt etmesi gerekir. [3] “**Lo**

Karışık evliliğin Tora'ya göre neden kabul edilmez olduğunu çok basit bir düzeyde anlayabiliriz. Tanrı, Yahudiler'e, diğer uluslara vermediği bazı görevler vermiştir ve bu görevler sadece Tora'ya yönelik kesin sadakat sayesinde yerine getirilebilir. Bir Yahudi bu sadakati hissetmiyorsa bile, kendisinden beklenen görev ve yükümlülükte bir değişiklik yoktur ve Tanrı, görevini ne derecede yerine getirdiğini her bir Yahudi'ye soracaktır.

Evlilik kurumu ve aile birimi, Yahudiler'in bu dünyadaki görevlerini yerine getirebilmelerindeki anahtar noktadır. Çeşitli nesillerdeki Yahudi karıştırları bile bunu fark ettikleri için özellikle evlilik kurumunu, Yahudilik'teki kadın-erkek ilişkisinin kutsal niteliğini hedeflemişlerdir. Bunun bir örneği Bilam'dır ve Yahudiler'i ahlaksızlığa sürüklemek için genç kızları onların üzerine salmayı teklif etmiştir. Bir başka örnek de *Hanuka* olayları sırasındaki Helen işgalinde çıkarılan kanunlardır – ki bu kanunlara göre, her Yahudi genç kızın, evlenmeden önceki gece yerel yabancı valiyle ilişkiye girmesi şartı konmuştu. Genç kızlar bu rezalete katlanmaktansa ölmeyi tercih ediyorlardı. Tarih bunun gibi Yahudi aile biriminin kutsiyetini hedefleyen birçok kötü niyet ve buna teslim olmayı reddeden birçok fedakârlık örneğiyle doludur.

Şu bir gerçektir ki Yahudilik'teki aile kutsiyeti kavramı, Tora'nın ve Yahudi devamlılığının temelini oluşturur ve bu devamlılık, sadece ve sadece iki Yahudi'nin evliliği ile mümkündür. Bu basit bir şey değildir ve Yahudi olmayan biriyle birliktelik içine giren kişi, Yahudilik'in misyonuna ve dolayısıyla Bizzat Tanrı'ya sırt çevirmiş olur. Sonunda Yahudilik elbette devam edecektir; ama bu kişi onun bir parçası olma ayrıcalığını kaybedecektir ve bu sadece onun için değil, tüm Yahudilik için bir kayıptır. Yahudilik'te evlilik kişisel değil toplumsal bir konudur. Kimse kendisini bundan bağımsız göremez, zira bir kişi başkalarıyla birlikte bulunduğu bir tekne de delik açıp “sadece kendi oturduğum yeri deliyorum, bu sizi ilgilendirmez” diyemez.

Ne yazık ki son dönemlerde Yahudilik konusundaki bilinçte büyük bir erozyon yaşandığı için, birçok Yahudi bunun önemini bilmemekten kaynaklanan büyük hatalara düşmektedir. Bunun tek bir çözümü vardır: Yahudilik ve bir Yahudi'nin bu dünyadaki görev ve yükümlülükleri hakkındaki bilinci arttırmak. Bunun önemini bilmeyen bir toplum, Yahudilik'in yeni nesillerini yetiştirmekte başarısız olup gittikçe erimekten

kaçamaz. Karışık birliktelikler nedeniyle kaybolan Yahudiler, aktif saldırılar ve katliamlar, hatta tarihin belki de en büyük insanlık suçu olan, Yahudiler'e, Naziler'ce yapılan Soykırım'da kaybettiğimiz kardeşlerimizden kat kat fazladır.

Dahası, tüm bunlar Yahudilik'in bir bütün olarak kaybıdır. Bireysel açıdan bakıldığında, karışık bir birliktelikte çocukların durumu endişe vericidir. Bir çocuğun sağlıklı bir ortamda yetişmesi kadar önemli pek az şey vardır ve iki farklı kültüre, iki farklı geçmişe sahip iki insanın dünyaya getirdiği çocuğun kimlik bölünmesi yaşaması kadar doğal bir şey yoktur. Bir çocuk, anne ve babadan, ya da annenin ailesi ve babanın ailesinden, aynı tutarlı kültürü bekler. Bunun olmaması onu bilinmezliğe ve düşüşe sürükler. Bunun çok etkili bir örneğini Tora'nın ta kendisi vermiştir (bkz. Vayikra 24:10-23 ve Vayikra 24:23 açık., *Sonuç* k.b.).

Mesele sadece “hayatının aşkını bulmuş olmak” değildir. Bir kişi hayatının aşkını bulup onunla evlenme aşamasına geldikten sonra, farazi, onun aslında kendi kayıp öz kardeşi olduğunu öğrendiği takdirde, “olsun yine de evleneceğim, ne de olsa hayatımın aşkı” demez. Dolayısıyla aşk her şey değildir. Evlilik için fiziksel ve duygusal olduğu kadar, manevi uyum ve ortak hedefler de şarttır.

Şüphesiz, modern çağda Yahudilik'in en büyük sorunlarından biri, hatta belki de en büyük sorunu olan karışık birlikteliklere bakış ve çözüm yolları hakkında sorulacak çok soru, yapılacak çok açıklama vardır. Bu çalışmamız Tora metnini, Tora kanunu ve Yahudilik felsefesi açısından basit düzeyde inceleme amacıyla olduğu için, bu konuda yazdıklarımızı daha fazla genişletemiyoruz. Ama hiç kuşkusuz, modern zamanlardaki her Yahudi cemaati için bu konu en üst düzeyde öncelikli olmalıdır. Bu açıdan bir yandan bu konuya odaklanacak çalışmalar artırılmalı, bir yandan da cemaatlerin genel Yahudilik ve Tora bilincini geliştirmek için gereken her türlü gayret gösterilmelidir. Ümidimiz, bu çalışmamızın bu yüksek amaç için yardımcı araçlardan biri olabilmesidir.

sadece konuyu tanımlamak için kullanılan bir terimdir, ama kastedilen gerçekte bir “evlilik” değil, sadece evlilik-benzeri yasak bir birlikteliktir (Yad – *Isure Bia* 12:1). Ralbag da buradaki emri, “onlarla, bir karı-koca gibi birbirlerine bağlı oldukları belli bir çift oluşturma” şeklinde açıklar.

Yahudi olmayanlarla evlilik-benzeri bir birlikteliğe girme yasağı, Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 248 (Sefer Ahinuh).

Bu yasağın bir devamı olarak, Yahudi olmayan kimseyle, böyle resmi bir birliktelik olmasa bile, her türlü cinsel ilişki de yasaktır (*Talmud – Avoda Zara* 36b) – ki bu yasak, cinsel ilişkiyle [sonuçlanmasa bile] sonuçlanabilecek her türlü yakınlığı da içerir.

Yahudi bir erkeğin, Yahudi olmayan kadınla ilişkisi, Yahudi geleceğinin temellerini sarsma gücüne sahiptir (Hirsch). Tora bu konuda tüm gelecek nesilleri, Peor’daki olayın, sebeplerinin ve sonuçlarının anlatımında kullandığı etkili ifadelerle uyarmıştır (Bamidbar 25:1-15). Peygamber Malahi bu ilişkinin cezasını *Karet* olarak ilan etmiştir: “*Yeuda [halkı] ihanet etti ve Yisrael ile Yeruşalayim’de iğrençlik yapıldı. Çünkü Yeuda, Tanrı’nın sevdiği Kutsalını [=erkek-kadın arasındaki, kutsiyete dayanan ilişkiyi] ihlal ederek yabancı tanrılar[a tapan halklar]ın kızına sahip oldu. Tanrı, Yaakov’un çadırından [=öğrenim merkezlerinden; böyle bir ilişkiye giren] kişi[nin soyuna] mensup uyanık [öğrencileri] ve hazırcevap [öğretmenleri, ve eğer günahı işleyen kişi bir Koen’sé] Tophlulukların Efendisi’ne Minha-korbanı sunanları kesip atacaktır [İbr. *Yahret ~ Karet*].” (Malahi 2:11-12; Raşi o.a., *Metsudat David* o.a.). Peygamber Ezra da halkının geniş kitlelerinde karışık evliliklerden kaynaklanan manevi çöküşü görme kederini yaşamıştır. Bu günaha ilk bulaşanlar, toplumun üst tabakaları olmuştur (Ezra 9:2-3). Sonuçta ulusal geleceği garanti etmek için halktan, yabancı kadınları boşamaları ve onların doğurduğu çocukları da uzaklaştırmaları istenmiştir (Ezra 10:3). Yisrael’in geleceği ancak bu karışmalardan arındığı takdirde kurtarılabilir. Karışık birliktelikler, Haşmonai hanedanı döneminde Hahamlarımız’ın cinsel ilişkiye dair koydukları *Naşgaz* olarak bilinen dört yasaktan biridir (bkz. Vayikra 18:21 açk.). Hahamlarımız, koydukları bu kanunla, bu dört yasak içinde karışık birliktelik günahının mahkemece cezalandırılabilmesinin önünü açmışlardır (*Talmud – Avoda Zara* 36b).*

Tüm bunlar bu ilişkinin ne kadar ağır olduğunu ve ne kadar ciddi sonuçlara yol açabileceğini

gözler önüne sermektedir. Şüphesiz, bu çok ağır bir günah olmasına rağmen, *Teşuva*’nın önünde hiçbir şey duramaz. Tanrı, samimi ve gerçek bir *Teşuva* yapan kişilere karşı merhametli ve şefkatlidir.

Kızını onun oğluna verme – “Kızını başka bir ulusun çocuğuna verme; zira bu şekilde kızını ve torunlarını Yahudilik’ten uzaklaştırmış, Yahudilik-dışı bir geleceğe teslim etmiş olursun. Dahası: *Onun kızını kendi oğluna alma*. Sakın, bir an için bile olsa, etkileme gücünün ve aile yaşantısıyla teşkil edeceğin örneğin, Yahudi olmayan bir gelini Yisrael ruhuna ve Yisrael yaşam tarzına çekebileceğin düşüncesine kapılma. Böyle bir evlilikten sana Yahudi çocukların doğacağı ve Yahudi tarzına göre yetişecekleri yanılgısına düşme. Çünkü Yahudi olmayan annenin doğurduğu çocuk Yahudi değildir. Dahası, senin, Yahudi anneden doğmuş olan öz oğlun da, yabancı gelinin ardından, Tora’nın yolundan gittikçe ayrılmaktadır” (Hirsch).

Buradaki ifadeden görüldüğü gibi, Yahudi bir erkek ya da kızın Yahudi olmayan biriyle evlenmesi başlı başına bir yasakken, bir ebeveynin de çocuğunu Yahudi olmayan biriyle evlendirmesi ayrı bir yasaktır. Yahudi bir ebeveyn, çocuklarının yabancı eşlerle evlenerek Yahudilik’e sırt çevirmesine göz yummamalı, bunu engellemek için elinden geleni yapmalıdır. Bir Yahudi, üç bin yılı aşkın bir süredir kopmadan gelen bir zincirin halkası olduğunu aklından çıkarmamalıdır. Kendisi ya da çocukları Yahudi olmayan biriyle evlendiği takdirde, bunu yapmaktansa canlarını vermeyi göze alması olan tüm atalarına sırtını çevirmiş, tüm Yahudilik’in kendisi için gerçekte hiçbir şey ifade etmediğini fiili bir şekilde ortaya koymuş olur. Bir Yahudi ebeveyn çocuğunu en iyi şeyler için yetiştirir, yok olması ve soyunu Yahudilik’ten bizzat yok etmesi için değil. Bu nedenle duyarlılık ve sevgi, ama aynı zamanda ödün vermez bir kararlılıkla, çocuklarını sadece Yahudi eşlerle evlendirmek için çabalamak, bir ebeveynin ebeveynlik görevidir.

❖ Karışık Evlilik Yasağı.

Yukarıda açıklandığı üzere Yahudi olmayan biriyle evlilik ve birliktelik yasaktır. Evlilik sadece kanuni bir sözleşme değildir. Yahudilik, evliliği “*Kiduşin – Kutsiyet ve Adanmışlık*” olarak tanımlar. İki kişi evlendiği zaman, bu sadece kâğıt üstünde bir bağlılık antlaşması değildir; bunun çok ötesinde, ruhlar arasında kesin ve [boşanma ya da ölüm hali dışında] kopmaz bir bağ oluşur. Ancak biz işin mistik kısmına girmeden, Tora’nın bu bölümde açıkça söylediği sebeplere yoğunlaşacağız.

דְּכִי־סִיר אֶת־בְּנֵיךָ

4

מֵאַחֲרֵי וְעָבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְחָרָה אֶת־יְהוָה בְּכֶם וְהִשְׁמִידֶךָ

מֵהָרָה: הַכִּי אֶם־כֵּה תַעֲשׂוּ לָהֶם מִזִּבְחֵיהֶם תִּתְּצוּ וּמִצִּבְתָּם תִּשְׁבְּרוּ

5

וְאַשִּׁירֵהֶם תִּגְדְּעוּן וּפְסִילֵיהֶם תִּשְׂרֹפוּן בָּאֵשׁ:

takdirde, Tanrı'nın Öfkesi günahı işleyen şahıslara yöneleceği gibi, bunun sonuçlarından, Ülke'yi kaybetme suretiyle halkın tümü de etkilenecektir (Hirsch). Putperestlik günahı, Tanrı'nın Yargı Niteliği'nin hemen sert cevap vermesine neden olur ve bunun sonucu yok oluştur (*Daat Mikra*; krş. 11:16-17).

5. Aksine – “Çocuklarınızın Yahudiliğini yabancı kültürün etkisiyle tehlikeye atacak kişilerle dostluk peşinde koşmak yerine, onların bu yozlaşmış putperest kültürünün tüm ifadelerini Ülkeniz'den kaldırmalısınız” (Rabag).

Tahrip etmeli ... parçalamalı – Bkz. Şemot 34:11-14. Bunlar yaklaşık çevirilerdir. “Tahrip edin” şeklinde çevirdiğimiz sözcük **Titotsu** daha çok, bir şeyi parçalarına ayırma anlamı verir. Sunaklar, birçok taşla inşa edildiği için (bkz. Şemot 20:21), yıkılması da bu birleşimin dağıtılmasıyla olacaktır. Anıtlar ise tek bir büyük taştan oluşur (bkz. Bereşit 28:22). Bu nedenle yekpare bir şeyi kırıp paramparça etme anlamını taşıyan **Teşaberu** sözcüğü kullanılmıştır (Raşi; Maarik). Ancak bu, güzel lisan kullanımının bir sonucudur ve uygulamada her fiil hepsi için geçerlidir. Başka bir deyişle, putperestliğe ait her nesneyi kullanılmaz hale getirmek için ister kırma, ister parçalama, isterse de kesme yöntemi kullanılabilir (*Talmud Yeruşalmi* – *Avoda Zara* 4:4). Yine de sonuçta bir put tamamen yakılarak imha edilmelidir ve küllerinden bile yarar sağlanamaz (bkz. p. 25 açk.).

Aşeralarını – Bunlar, putperest amaçlarla sunakların yakınına dikilen ağaçlardır (*Talmud* – *Avoda Zara* 48a; Raşi; bkz. Şemot 34:13 açk.). Ayrıca bkz. 16:21.

Kesmeli – Kullanılan sözcüğün – **Tegadeum** – genel anlamı “bir kısmı kesmek” şeklindedir. Eğer bir ağaç en baştan itibaren putperest amaçlarla dikilmemişse ve daha sonra putperest ibadetin hedefi haline getirilmişse, o andan

itibaren uzayan kısımlar yasak olur ve “kesilmelidir”. Ancak en baştan itibaren putperest amaçla dikilmiş olan bir *aşera* tamamen kesilmelidir.

Putlarını ateşte yakmalısınız – “Tanrı'yla aranızdaki özel ilişki ve Torası'na karşı sorumluluğunuzu çocuklarınıza aktarabilmeniz için Yahudilik içinde evlenmeniz gerektiği gibi, aynı zamanda gelecek nesillere de, Ülke'de daha önce işlenen putperestliği anımsatacak her şeyden temizlenmiş bir Ülke bırakmalısınız” (Hirsch). Yeuda krallarından Hizkiyau'nun bu pasuğa uygun davrandığı görülmektedir (bkz. Divre Ayamim II 31:1).

⁴ zira [aksi takdirde] oğlunu ardımdan ayıracak ve [çocukların] başkalarının tanrılarına ibadet edecektir. [O zaman] Tanrı'nın öfkesi size karşı alevlenecek, [Tanrı] seni hızla yok edecektir.

⁵ Aksine; onlara şöyle yapmalısınız: Sunaklarını tahrip etmeli, anıtlarını parçalamalı, aşerelerini kesmeli ve putlarını ateşte yakmalısınız.

4. Oğlunu ardımdan ayıracak – Moşe bu sözleri Tanrı'nın ağzından aktarmaktadır.

Önceki pasukta karışık evliliğin iki şekli de söylenmiştir: [1] “Kızını onun oğluna verme” – Yahudi olmayan bir erkekle Yahudi bir kızın yasak evliliği. [2] “Onun kızını da kendi oğluna alma” – Yahudi bir erkekle Yahudi olmayan bir kızın yasak evliliği. Şimdi pasuk “oğlunu ardımdan ayıracak” derken hangi durumu kastetmektedir?

Şüphesiz, söylenen, her ikisi için doğrudur. Karışık bir birliktelikte, çocukların Tora yolunu izlemesi olasılığı yok denecek kadar düşüktür ve Yahudi olmayan tarafın etkisi hiçbir zaman küçümsenemez. Yine de kullanılan fiilden, hiç istenmese de, karışık bir birliktelikten çocuk doğduğu takdirde bu çocuğun hangi kimliğe sahip olduğu öğrenilmektedir:

İlk bakışta yukarıdaki sorunun cevabı basit görünmektedir. İki pasuk art arda değerlendirildiğinde “onun kızını kendi oğluna alma, çünkü bu kız senin oğlunu Tanrı'dan ayıracak” anlamı çıkar gibidir. Ancak bu şekilde değerlendirmek mümkün değildir, zira buradaki fiil, **Yasir** [=“ayıracak”], eril çekime sahiptir. Dişil çekimle kullanılıyor olsaydı **Tasir** denirdi. Yani “bu kız, oğlunu Tanrı'dan ayıracak” deniyor olamaz; ayırma fiilini yapan bir erkektir. [Kısacası pasuk “Yahudi olmayan gelin, senin Yahudi olan oğlunu yoldan çıkaracak” demektedir – bu gerçeği ayrıca söylemeye gerek bile yoktur, çünkü bunun son derece berbat bir örneğini Tora zaten kaydetmiştir (bkz. Bamidbar 25:1-8).] Öyleyse bu fiili yapan erkek kimdir? İki olasılık vardır.

[1] “Yahudi olmayanın kızını kendi oğluna alma; çünkü bunu yaparsan kızın babası, senin kendi oğlunu da Tanrı'nın yolundan çıkaracaktır” (İbn Ezra). Rabenu Tam da birçok kanıt getirerek ifadeyi benzer şekilde açıklar (bkz. *Talmud* – *Kiduşin* 68b, *Tosafot* o.a., *Binha* k.b.). Burada dikkati çeken bir nokta vardır. Pasuk sadece “oğlunu ardımdan ayıracak” demekle yetinmiş, ama “torunlarını” ya da “soyunu” demeye gerek duymamıştır. Bu da, böyle bir evlilikte, Tanrı'nın

yolundan alıkoyulabilecek torunlar ya da soyun mevcut olmadığına işaret eder. Yani “oğlunu yabancı bir kızla evlendirirsen, torunların zaten Yahudi olmayacak – yani senin gerçek “torunların” sayılmayacak. Böyle bir evlilikte Tanrı'nın yolundan alıkonabilecek tek kişi, senin Yahudi olan karının doğurmuş olduğu oğlundur ve binlerce yıllık Yahudilik zincirinde sana gelen kol, senin oğlunla son bulacak, artık soyun bu köklü zincirin bir halkası olmayacaktır”. Başka bir deyişle, pasuğun bu şekilde değerlendirilmesi karışık birliktelikten doğan çocukların kimliğini belirlemektedir: [a] Anne Yahudi değilse, çocuk da Yahudi değildir. [b] Ama anne Yahudi'ye, çocuk da Yahudi'dir.

[2] Raşi'ye göre burada önceki pasuğun ilk kısmıyla bağlantı vardır: “Kızını onun oğluna verme ... çünkü damadın, senin oğlunu ardımdan ayıracaktır”. Yani yabancı damat, Yahudi kadınla ilişkisinden doğan çocuğunu Tanrı'nın yolundan çıkaracaktır – ve bu pasuk, söz konusu çocuğu, yani doğan torunu “senin oğlun” olarak tanımlamaktadır; başka bir deyişle, ilişkiden doğan çocuk Yahudi'dir. Böylece pasuk karışık birliktelik çocuklarının kimliğini tanımlamaktadır: [a] Anne Yahudi ise, çocuk da Yahudi'dir. Ama [b] anne Yahudi değilse, çocuk da Yahudi değildir (*Talmud* – *Yevamot* 23a; *Talmud* – *Kiduşin* 68b; Raşi).

Yukarıdaki iki farklı bakış, metnin farklı yönlerden değerlendirilmesini yansıtmakta olmasına rağmen, görüldüğü gibi varılan kuralsal sonuç tamamen aynıdır: Karışık birliktelikte çocuğun Yahudi olup olmaması, annenin Yahudi olup olmamasına bağlıdır.

[Çocukların] Başkalarının tanrılarına ibadet edecektir – “Eğer çocukların Yahudi olmayan eşlerle evlenirlerse, onların kültürlerinden de gittikçe etkilenecekler, o kültürlerin bir parçası haline geleceklerdir.”

Seni hızla yok edecektir – Yani “seni kısa sürede Ülke'den sürecektir”. Bahsedilen günahlar halkın çok sayıda bireyi tarafından işlendiği

וְכִי עִם קְדוֹשׁ אֲתָהּ

6

לִיהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּךָ בִּתְרָה | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְהִיּוֹת לֹא לְעַם סִגְלָהּ

מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי הָאֲדָמָה: וְלֹא מִרַבְּכֶם מִכָּל-הָעַמִּים

7

חֶשֶׁק יְהוָה בָּכֶם וַיִּבְתַּר בָּכֶם כִּי-אַתֶּם הַמְעַט מִכָּל-הָעַמִּים:

Raşi de pasuktaki zorluk nedeniyle *Midraş*’tan buradaki “kalabalık” [ya da “büyük”] ve “az nüfuslu” [ya da “küçük”] sözcüklerini mecazi olarak değerlendiren bir açıklamayı aktarır. Moşe şöyle demektedir: “Tanrı size birçok olağanüstü iyilik bahşettiği zamanlarda bile kendinizi büyük görüp böbürlenmiyorsunuz. Kendinizi buna rağmen diğer halklardan üstün görmediğiniz için Tanrı size bağlandı ve sizi seçti. Böbürlenmediğiniz gibi, aksine, kendinizi küçültüp, tevazu da gösteriyorsunuz. Sizin büyükleriniz, başka ulusların büyükleri gibi değil. Örneğin Avraam, Moşe ve Aaron, David kendilerini toz toprağa (Bereşit 18:27), “hiç”e (Şemot 16:7) ve “böceğe” (Teilim 22:7) benzettiler. Oysa Babil İmparatoru Nevuhadnetsar (bkz. Yeşayau 14.14), Asur kralı Sanheriv (bkz. Yeşayau 36:20) ve Tsur kralı Hiram (bkz. Yehezkel 28:2) kendilerini tanrı ilan edecek ya da Tanrı’nın yerine koyacak kadar kibirlenmişlerdi” (*Talmud – Hulin* 89a; Raşi).

halkın yıldızlar kadar kalabalık olduğunu söylemiştir (1:10). Dolayısıyla Rabenu Behaye pasuktaki ifadeyi, “siz halkların en küçüğü müsiniz?!” Değilsiniz! Aksine en kalabalık halksınız! Ama sizi bu yüzden değil sevgisi ve yemine bağlılığı nedeniyle seçti” olarak değerlendirir.

En küçüğüsünüz – Tam çeviriyle “en azımsız”. Yani “en az nüfuslu halksınız”.

İbranice **A-M’at**. Bu sözcük *E-Mem-Ayin-Tet* harfleriyle yazılır. İlk harf E’nin sayısal değeri 5’tir. Kalan harfler ise “**Meat** – Az” sözcüğünü oluşturur. Hahamlarımız bu şekilde Bene-Yisrael’in, dünya ailelerine göre 5 aile daha az olduklarını söylerler. Nitekim dünya 70 temel aileden oluşur. Bene-Yisrael’de ise 65 aile vardır (bkz. Bamidbar 26:51 açık., *Sonuç* k.b. en son paragraf) (Rabenu Behaye).

Alternatif olarak “Normal şartlarda bir kralın onuru, kalabalık bir halk kitlesi tarafından tanınmasıdır. Pasukta söylendiği gibi “*Kalabalık halktadır kralın görkemi*” (Mişle 14:28). Bu nedenle Tanrı Kendisi’ne kalabalık bir halk seçebilirdi. Ancak Tanrı’nın kalabalıklarla övünme gibi bir endişesi yok. Siz az düşük nüfuslu olmanıza rağmen, Tanrı, O’nu seven Atalar’ın soyu olduğunuz ve Tanrı’yı diğer uluslara göre daha üst düzeyde tanıdığınız için size bağlandı ve sizi seçti” (Ramban; krş. Sforno).

Rabenu Behaye ise bu pasuktaki ifadelerden Bene-Yisrael’in bu noktada gerçekten de çok kalabalık oldukları sonucunu çıkarır: “Siz uluslar içinde en kalabalık olanımsınız, ama Tanrı’nın sizi seçmesinin sebebi bu değil. Tüm halkların en küçüğü olsaydınız bile yine sizi seçerdi. Asıl sebep size derin bir sevgiyle bağlanmış olması ve atalarınıza ettiği yemini korumasıdır.” Rabenu Behaye bu görüşünü, artık çöldeki kırkuncı yılın içinde olunmasına dayandırır; nitekim Moşe de

⁶ Çünkü sen Tanrın Aşem'e vakfedilmiş halksın; Tanrın Aşem, toprağın üzerindeki tüm halkların içinden, Kendisi'ne Özel halk olman için seni seçti.

⁷ Tanrı'nın size bağlanıp sizi seçmesi[nin sebebi], tüm halklardan kalabalık olmanız değil; zira siz, tüm halkların en küçüğüsünüz.

6. Tanrın Aşem'e vakfedilmiş – Ya da “Tanrın Aşem Adına kutsal”. Ya da “Tanrın Aşem için kutsal”.

Bene-Yisrael'in kutsiyeti, cinsel yaşamları ve aile hayatlarındaki kutsiyetleriyle bire bir bağlıdır. Yabancılarla karışık birliktelikler böyle bir kutsiyete elvermez. Hatta bazı örneklerde çocuklar Yahudi bile olmayacaktır. Bu nedenle Moşe bu kutsiyeti de vurgulamaktadır, zira “Şehina sadece Yisrael'deki soylu ailelerin üzerinde barınır” (*Talmud – Kiduşin* 70b) (Sforno).

Bene-Yisrael'in Tanrı'ya vakfedilmiş olması da onları diğer uluslardan farklı kılan bir yandır. Diğer ulusların ulusal hedef ve ideallerinin temelinde, milli varlıklarını devam ettirmek yatar. Yahudiler içinse yaşam görevi ve hedefi bu temel idealin ötesindedir. Yisrael kendi efendisi değildir; Tanrı'nın kuludur ve kendisini Tanrı'nın hizmetine adanmakla yükümlüdür. Her türlü ilişkisi, bireysel, ailesel, toplumsal ve vatansal yaşamının tümü, Yaratıcı ve Efendi olan Tanrı'nın Bizzat belirlediği amaç ve görevlere vakfedilmelidir. Dolayısıyla bu hedeflere ulaşmasını engelleyecek her türlü etkenden uzak durmalıdır (Hirsch).

Tüm halkların içinden – Tam çeviriyle “tüm halklardan”. Ya da “tüm halklardan daha çok”. Yani “Tanrı'nın sizin için yaptığı olduğu tüm iyilikler, O'na sizin üzerinizde, diğer uluslara göre daha büyük bir hak sağladı. Bu nedenle Tanrı'nın sizden taleplerde bulunma konusundaki hakkı, diğer uluslar üstündeki hakkına göre daha büyük ve benzersizdir” (Hirsch).

Özel halk – *The Living Torah*. İbranice *Am Segula*. Buradaki *Segula* sözcüğü “çok kıymetli ve benzersiz” anlamı taşır (İbn Ezra) ve “özel”, “değerli”, “hazine” gibi sözcüklerle karşılanmaya çalışılabilir (bkz. Şemot 19:5). Alternatif olarak “sevilen; arzu edilen” (*Targum Onkelos*).

Seni seçti – “Tüm halkların arasından seni seçti ve başkasını seçmedi (İbn Ezra). Diğer tüm ulusların Tanrı katında bir temsilci ve aracı meleği

olmasına rağmen, senin için böyle bir melek atamadı ve seninle doğrudan ilgileniyor. Bu nedenle seni Kendisi'ne almış olan Tanrı'yı bırakıp başkalarının tanrılarına inanman adi ve hain bir günah olacaktır (Ramban).”

Ya da “Seni, Tanrın Aşem'e vakfedilmiş bir halk olman için seçti” (Hirsch).

7. Bağlanıp – İbranice *Haşak*. Bu, içten, mutlaka bir sebebi olmasına gerek olmayan derin, güçlü ve hiç kopmayacak bir sevgi bağını belirtir (Ramban). [Şemot 27:10'da ismi geçen “*Haşuk* – *Kuşak*” sözcüğü de aynı kökten gelir – ki o da “bağ” teması taşır.] Alternatif olarak “seni kucakladı” (Radak, Şeraşim; *The Living Torah*). Ya da “seni tercih etti” (*Septuaginta*).

Sizi seçmesi[nin sebebi]... – Çeviri serbest yapılmıştır. Tam çeviri şöyledir: “Tüm halklardan çokluğunuzdan değil Tanrı'nın size bağlanması ve sizi seçmesi; çünkü siz tüm halklardan en az [nüfushu] olunuz.”

Kalabalık olmanız değil – Pasuk ilk bakışta “Tanrı sizi kalabalık olduğunuz için seçmedi, çünkü siz kalabalık değilsiniz, azsınız” der gibidir – ki bu garip bir kullanımdır. Kalabalık değillerse, zaten seçilme sebepleri kalabalık olmaları olmaz! Basit düzeyde anlam şöyledir: “Daha önce size, Tanrı'nın, Erets-Yisrael'deki yedi ulusu sizin önünüzden defedeceğini söyledim. Ama bu zaferi kendi kalabalık ve güçlü oluşunuza bağlamayın. Çünkü gerçekte siz o halklara göre kalabalık değil, aksine düşük nüfuslusunuz. Ve Tanrı sizi seçtiyse kalabalık olduğunuz için seçmedi. Sebep başka...” (Raşbam). Tanrı için önemli olan nice-lik değil, niteliktir. Tanrı bu tercihini, Altın Buzağı olayında, Moşe'ye, tüm halkı yok edip, Atalar'a verdiği yemini sadece Moşe ve onun soyu ile yerine getirmekte sakınca görmediğini söyleyerek açıkça ortaya koymuştur (bkz. Şemot 32:9). Bu nedenle Bene-Yisrael'den çok daha kalabalık olan diğer halkları değil, Kendisi'ne bağlılıktan vazgeçmeyeceklerini bildiği Bene-Yisrael'i seçmiştir.

ח כ

8

מֵאַהֲבַת יְהוָה אֶתְכֶם וּמִשְׁמֶרֶת אֶת-הַשְּׁבָעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתִּיכֶם
הוֹצֵא יְהוָה אֶתְכֶם בְּיַד חֲזָקָה וַיַּפְדֶּךָ מִבֵּית עַבְדִּים מִיַּד פֶּרַעַה
מִלֶּךְ-מִצְרַיִם: מִפֶּטִיר ט וַיַּדְעָתָ כִּי-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הָאֱלֹהִים
הָאֵל הַנֶּאֱמָן שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד לְאַהֲבֵיו וּלְשִׁמְרֵי מִצְוֹתוֹ
[מִצְוֹתָיו] לְאַלֶּף דָּוָר: י וּמִשָּׁלֶם לְשִׁנְאָיו אֶל-פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ לֹא
יֵאָחֵר לְשִׁנְאָו אֶל-פָּנָיו יִשְׁלֶם-לוֹ:

9

10

sadakatın gelmesi için bin nesil beklemeye gerek olmadığını söylemektedir. “Eğer bu sadakati siz gösterirseniz, Tanrı da atalara etmiş olduğu yemini sizinle yerine getirecektir” (bkz. p. 12) (Raşbam).

Tanrı, On Emir’de “Sevenlerim ve emirlerimi gözetenler söz konusu ise, Şefkatim’i binlerce [nesil] için gösteririm” (5:10) demişti ve oradaki çoğul “binlerce” sözcüğü “en az iki bin” anlamına gelir (bkz. Şemot 20:6 açk.). Burada ise sadece “bin nesil” denmektedir. Hangisi doğrudur?

Buradaki “sevenler” ve “emirleri gözetenler” iki farklı gruptur. “Emirleri gözetenler”, Tanrı’nın emirlerini, sırf O’na olan korkularından dolayı uygulayan kişileri tanımlar. “Sevenler” ise bunun da ötesine geçerek, Tanrı’ya olan korkularının yanında, O’na gerçek bir sevgi hissedenlerdir. Onlar, emirleri korkudan değil, sevgiden dolayı yerine getirmektedirler. Bizim pasuğumuzda “antlaşma ve sadakati, sevenleri ve emirlerini gözetenler için bin nesil [boyunca] korur” denmektedir. Yani “emirleri gözetenler” ile “bin nesil” yan yanadır [İbranice söz dizilişinde de böyledir]. Önceki pasukta ise, [Türkçe çeviri sırasında bozulmuş olmasına rağmen] İbranice dizilişe göre, “Şefkatim’i binlerce [=en az iki bin] [nesil] için gösteririm – sevenlerim ve emirlerimi gözetenler için” denmektedir. Yani “binlerce nesil” ifadesi, “sevenler”in yanındadır. Böylece neden iki farklı ifade kullanıldığı anlaşılmaktadır. “Emirleri gözetenler”, yani mitsvaları sırf Tanrı korkusu nedeniyle yerine getirenler için liyakat bin nesil için devam edecektir. “Sevenler”, yani mitsvaları aynı zamanda Tanrı sevgisi nedeniyle yerine getirenler için liyakat en az iki bin nesil sürecektir. Bu da Tanrı’ya sevgi nedeniyle ibadet etmenin, korku nedeniyle ibadet etmekten

daha üst bir seviye olduğunu gösterir (*Talmud – Sota 31a; Raşi*).

Bu yazılanlardan, Tanrı’ya korku nedeniyle ibadet etmenin hor görülecek bir düzey olduğu sonucuna varılmamalıdır. İdealin sevgiden kaynaklanan bir bağlılık olduğu doğrudur, ama korku bunun temelidir. Ne kadar kulağa hoş gelse de, iş “ben Tanrı’yı seviyorum” demekle bitmemektedir. Tanrı sevgisinin ön şartı Tanrı korkusudur. Bir kişi gerçek sevgiye, ancak korku aşamasını geçtikten sonra ulaşabilir; zira sevgi, yapılabilecek tüm mitsvaları titizlikle yerine getirmekle ifade bulmadığı sürece gerçekten sevgi değil, sadece bir yanılsamadır.

10. Düşmanları[ndan biri] – Tam çeviriyle “düşmanları” ya da “[O’ndan] nefret edenler”. Pasuğun devamında tekil olarak “onun şahsına ödeme yapar” dendiğine göre “düşmanlar” sınıfına girenlerin her birinden bahsedilmektedir. “Düşmanlar” ile kastedilen, Tanrı’yı inkâr eden kişilerdir (*Meam Loez*).

Şahsına ödeme yapar – Her insanın yaptığı iyi şeyler vardır ve Tanrı kimseden hak ettiği ödülü esirgemez. Ancak kötü insanlar söz konusu olduğunda, bu ödülleri Gelecek Dünya’da almamaları için, ödülleri tümüyle hemen, onlar hayattayken kendilerine verir ve diğer nesilleri beklemez. Onkelos’un çevirisiyle: “Düşmanlarını, O’nun Huzuru’nda yaptıkları [sayılı] iyilikleri, [bu kişileri Gelecek Dünya’da tamamen] yok etmek üzere, sağlıklarında öder. Düşmanlarının, O’nun Huzuru’nda yaptıkları iyiliklere karşılık onlara iyilik yapmayı geciktirmez; sağlıklarında ödeme yapar onlara.” Böylece Tanrı kötülerin ödülleri, düşük düzeyli ve geçici olan bu dünyada vererek onları ebedi ödülün mahrum bırakır. Başka bir deyişle

⁸ [Bu seçim,] Daha ziyade Tanrı'nın size olan sevgisinden ve atalarınıza etmiş olduğu yemini korumasından [kaynaklanıyor. İşte bu nedenle] Tanrı sizi [Mısır'dan] zor kullanarak çıkardı ve seni Mısır kralı Paro'nun elinden, köle evinden kurtardı.

⁹ [Şunu iyice] Bil ki, Tanrın Aşem – [yalnız] O'dur Tanrı! Güvenilir Tanrı'dır; antlaşma ve sadakati, sevenleri ve emirlerini gözetenler için bin nesil [boyunca] korur.

¹⁰ Düşmanları[ndan biri söz konusu olduğunda] ise, onun şahsına ödeme yapar – onu yok etmek için. Düşmanı için [karşılığı] ertelemes – ödemeyi onun şahsına yapar.

8. Size olan sevgisinden – “Tanrı, sizi Kendi sevgisine özellikle layık buldu.” Birini seven kişi, onun nedeniyle başına gelebilecek dertleri bile sevgiyle kabullenir. Bene-Yisrael de tarih boyunca Tanrı'ya olan bağlılıklarını, gerektiğinde canlarını feda ederek ortaya koymuşlardır. Tanrı'nın bahsettiği sevginin nedeni bu olabilir. Zamanın üstünde olan Tanrı'nın, Kendisi'ne daima sadık kalacağını bildiği bir ulusu seçmesi anlaşılır bir durumdur (Ramban).

Atalarınıza etmiş olduğu yemini korumasından – Atalar, Tanrı'ya, ileride Bene-Yisrael günah işlese bile onu terk etmemesi konusunda yalvarmışlar, Tanrı da bunu yeminle kabul etmiştir. Bene-Yisrael çok ağır günahlar işleseler bile, belki Tanrı onları büyük bir sertlikle cezalandıracaktır, ama onları hiçbir zaman terk etmeyecektir. Bu nedenledir ki Bene-Yisrael Mısır'da manevi açıdan da oldukça düşük bir konumda olmalarına rağmen, Tanrı onları yine de kurtarmıştır (Ramban; bkz. s.a.).

Kurtardı – İbranice *Vayifdeha*. Ya da “azat etti”.

Bu fiil “*Pidyon* – *Fidy*e” ile aynı köktendir, dolayısıyla bir şeye karşılık kurtarmayı ya da değiş-tokuş etmeyi belirtir. Tanrı Bene-Yisrael'i Mısır'dan Atalar'a etmiş olduğu yemin nedeniyle kurtarmıştır. Aslında Bene-Yisrael, oradaki düşük manevi konumu nedeniyle cezayı hak ediyor olmalarına karşın, Tanrı bu cezayı onlar yerine Mısırlılar'a vermiştir (Ramban).

Pasuğun ikinci yarısı şu şekilde de çevrilebilir: “[İşte bu nedenle,] Tanrı sizi Mısır kralı Paro'nun otoritesi altından zor kullanarak çıkardı ve seni köle evinden kurtardı.”

9. [Şunu iyice] Bil ki... – Alternatif olarak “[Şunu gayet iyi] Biliyorsun ki...” Yani “Mısır Çıkışı sırasında yaşadığı tecrübeyle şunu gayet iyi biliyorsun ki, Tanrın Aşem aynı zamanda yeryüzünü ve gökleri Yaratan'dır. Mısır Çıkışı tecrübesi sana aynı zamanda, Tanrı'nın, antlaşma

ve sadakati de sevenleri ve emirlerini gözetenler için bin nesil boyunca koruduğunu kanıtlamıştır; zira Tanrı sizi Mısır'dan, Atalar'a verdiği söz nedeniyle çıkardı. Ve yine Mısır Çıkışı'ndan, Tanrı'nın, düşmanlarının her birine de kötülüklerini ödettiğini öğrendin (bkz. s.p. açık.) – Tanrı'yı tanımayan Mısırlılar'ın ne büyük mucizelerle cezalandırıldığına tanık oldun. Böylece Tanrı'nın iki çok önemli özelliğini görüyorsun: İyiliği ödüllendirir ve kötülüğü cezalandırır” (Ramban).

[Yalnız] O'dur Tanrı; Güvenilir Tanrı'dır – “Bir konuda söz vermişse, hiçbir şekilde değişmez ve bundan dönmez (Sforno). O gerçek Tanrı'dır; hem her şeye kudreti vardır hem de güvenilir. Bu yüzden atalarına etmiş olduğu yemini (ö.p.) daima koruyacağından hiç şüphen olmasın. Zira bazısı vardır, güvenilir, ama gücü yoktur. Ya da bazısı vardır, belli bir şey için gücü yeter, ama güvenilir değildir. Oysa Tanrı hem Kudretli hem de Güvenilir'dir ve söz konusu yemini yerine getirebileceğinden ve getireceğinden kuşkun olmasın” (İbn Ezra).

Sadakati – İbranice *Hesed*. Ya da “şefkati”.

Bin nesil [boyunca] korur – Yani “bin nesil boyunca hatırında tutar” (*Aktav Veakabala; The Living Torah*; krş. Bereşit 37:11 açık.). “Tanrı'nın sizi seçme sebebinin atalarınıza etmiş olduğu yemin olmasına bakıp, ‘Madem atalarımıza böyle bir yemin etti, biz Tora'nın emirlerini uygulasak da uygulamasak da Tanrı yeminini yerine getirmek zorunda. Öyleyse neden Tora'ya bağlı yaşayalım?’ diye düşünüyorsanız, size cevabım şudur: Eğer mitsvaları yerine getirmezseniz, Erets-Yisrael'i miras olarak alamayacaksınız, ama bu, Tanrı'nın yeminine sadık kalmayacağı anlamına gelmez; zira Tanrı, atalarla yaptığı antlaşmayı ve sadakatini, Atalar'ın kültürel mirasına layık olacak şekilde O'nu seven ve emirlerini gözetan bir nesil gelene kadar gerekirse bin nesil boyunca koruyup bekleyecektir.” Sıradaki perâşa olan Ekev'in ilk pasuğu da, antlaşma ve

יא וְשִׁמְרָתָּ אֶת־הַמִּצְוָה

11

וְאֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אֲנֹכִי מֵצוּר הַיּוֹם לַעֲשֹׂתָם: פ פ פ

melidir; çünkü Hahamlarımız'ın öğrettikleri gibi “Şimdi değilse ne zaman?” (*Mişna – Pirke Avot* 1:14). İnsanın bir şeyleri değiştirebileceği tek yer bu dünyadır. Burası icraat dünyasıdır; Gelecek Dünya ise karşılık alma yeridir. Böylelikle Hahamlarımız'ın öğrettikleri gibi, “Hafif [farz edilen] bir mitsvaya da, en az ciddi [farz edilen] mitsvalar kadar önem ver. Zira [işin gerçeği,] mitsvaların [gerçek] karşılıklarını bilmiyorsun” (*Mişna – Pirke Avot* 2:1). İnsan mitsvaların hangisinin gerçekten “hafif” ya da “ağır” olduğunu bilmediği için, kendi düşüncesine göre “şu hafif mitsvayı bir kenara bırakıp ödülü yüksek olan ağır mitsvayı tercih edeyim” diyemez. Böylece kişi her mitsvayı mutlulukla yerine getirmeye gayret etmelidir, çünkü Gelecek Dünya'daki ödülü tamamen buna bağlıdır ve insanın bu fiziksel ve bol tuzaklı dünyaya yerleştirilmesindeki amaç da budur (Rabenu Behaye).

Hükümleri ve kanunları gözet – “Ve bu yaptıklarının karşılığını bu dünyada almıyorsan bunu dert etme. Ne de olsa asıl ödül Gelecek Dünya'dadır (Sforno). Nasıl ki güvenilir Tanrı, antlaşma ve sadakati sevenleri ve emirlerini gözetenler için nesiller boyunca koruyorsa, buna karşılık olarak sen de Tanrı'nın mitsvalarını gözetmekle yükümlüsün” (İbn Ezra). Ya da “Önceki pasukta sözü geçen, ‘Tanrı'nın Düşmanları’ndan olma, zira onların Gelecek Dünya'da hiçbir payı olmayacaktır; aksine Tanrı'yı sevenlerden ol ve bunu mitsvaları uygulayarak kanıtla; ki bu senin için iyilik ve ebedi yaşam anlamına gelecektir (Ramban). Ve [sıradaki peraşanın başında söylendiği gibi] Tanrı'nın mitsvalarını yerine getirmenin akabinde, Tanrı da atalarına ettiği yemini senin için korumuş olacak, bu yeminin şartlarını hemen sana yapacağı iyiliklerle yerine getirecektir (*Daat Zekenim*).”

¹¹ Sana, onları yapmak üzere, bugün emretmekte olduğum emri, hükümleri ve kanunları gözet.

kötülerin bu dünyadaki rahat ve sorunsuz yaşamları onların iyiliğine değil, aksine kötülüklerinedir (Rabenu Behaye).

İbn Ezra'yı takiben "şahsma" şeklinde çevirdiğimiz ifadenin tam karşılığı "yüziine" şeklindedir. "Yüz" sözcüğü aynı zamanda öfke belirtebilir (bkz. Şemot 33:14 açık.) – ki bu durumda çeviri "öfkeyle karşılık verir" şeklinde yapılabilir; bu öfkenin sebebi, günahkâr kişinin "gerçek"ten nefret eder bir tavır takınmış olmasıdır (İbn Ezra). Benzer şekilde "Düşmanlarına da gerektiği şekilde ödeme yapar ve onları sertçe cezalandırır; gerekirse bu ceza üçüncü ve dördüncü nesle kadar sarkabilir (krş. 5:9). Bu da Tanrı'nın verdiği iyi karşılığın, kötü karşılığa göre üstünlüklerinden biridir. Tanrı cezayı en çok üç ya da dört nesil için gündemde tutar. Ama ödülü binlerce nesil için korur ve o kadar nesil boyunca herkes günah işlese bile, bir *tsadik* çıkıp bu iyiliğe layık olana kadar bekler (Raşbam)."

Son iki pasuk, ezelden beri var olan "Neden kötüler için her şey yolunda?" sorusuna da bir cevap vermektedir. Bu iki nedenden olabilir: [1] Kötü insanın, Tanrı katında liyakate sahip değerli bir atası vardır ve Tanrı onun liyakatini bin nesil koruduğu için, bu kötü kişi de bundan yararlanmakta, Tanrı ona sabır göstermektedir. [2] Veya o kötü kişinin şahsi bir liyakatı vardır ve Tanrı, ona bunun ödülünü Gelecek Dünya'da vermemek için, tüm ödülünü bu dünyada vermektedir (Sforno). Hahamlarımız da Tanrı'nın kötülere üç sebepten dolayı sabır gösterebileceğini belirtirler: [1] *Teşuva* fırsatı vermek için, [2] Bu kişiler, Tanrı'nın ödülü bu dünyada vermeyi tercih ettiği bazı mitsvalar yaptıkları için, [3] kendileri kötü olsalar bile, belki onlardan ileride *tsadik* olacak çocuklar çıkabileceği için.

"Yüziine" sözcüğü farklı bir bakışla "kendi tarzına göre" şeklinde de anlaşılabilir. Buna göre Tanrı, günahkârlara ödülleri verirken, onların bencilik ve zevk düşkünlüklerini göz önünde tutar ve ödülleri de bu şekilde verir (Hirsch; krş. *Talmud* – *Eruvin* 22a).

Onu yok etmek için – "Ebedi ödülün olduğu Gelecek Dünya'da hiç payı olmaması için." Bu

sözler, ödülün bin yıl boyunca korunmasının tam zıttıdır (Hirsch).

Düşmanı için [ödemeyi] ertelemez – "Ama *Tsadikler* için erteler" (*Talmud* – *Eruvin* 22a; bkz s.a.). *Midraş* şu öğretiyi aktarır: Tanrı Bene-Yisrael'e şöyle der: Tora'yı, ödülünü hemen alma beklentisiyle uygulamayın. Zira bu tavır içinde olan kişi "kötü" olarak adlandırılır ve temizlenmez, çünkü kendi çocukları için geriye hiç liyakat bırakmış olmayacaktır. Bir düşünün. Eğer Avraam, [Yitshak ve Yaakov] yaptığı mitsvaların karşılığını hemen kendi yaşamında istemiş olsaydı, Altın Buzağı olayı sonrasında Moşe nasıl "Kulların Avraam, Yitshak ve Yisrael'in uğruna!" (Şemot 32.13) diyebilirdi? (*Midraş* – *Yalkut Şimoni*).

11. Onları yapmak üzere, bugün – Emirlerin yapılmak üzere verildiği açıktır. Ancak Tora yine de bu pasukta bunu söyleyerek bir mesaj vermektedir (*Maskil Ledavid*): Pasuktaki İbranice sıralamaya göre "*bugün*" sözcüğü, "*onları yapmak üzere*" ifadesinin hemen öncesinde gelmektedir. Dolayısıyla "*bugün*" – "*yapmak için*"dir. İnsan bu dünyada olduğu sürece mitsvaları yerine getirebilir; zira bu dünya icraat dünyasıdır. Ancak insan öldükten sonra bu fırsat tamamen ortadan kalkacaktır. Bugün ne yaparsa, "yarın" – Gelecek Dünya'da – onun ödülünü alacaktır. Başka bir deyişle – özellikle belirtilmiş olan, "Tanrı'nın düşmanları" haricinde – "***Sehar Mitsva Beay Alma Leka*** – Bu dünyada mitsva ödülü yoktur" (*Talmud* – *Kiduşin* 39b). Bu dünya icraat, Gelecek Dünya da bunların meyvelerini alma dünyasıdır (*Talmud* – *Eruvin* 22a; Raşi).

Hahamlarımız'ın öğrettikleri gibi: "*Şabat* öncesinde gayret gösterenin, *Şabat* günü yiyecek yemeği olacaktır." *Şabat* yemek hazırlamak yasaktır. Dolayısıyla önceden hazırlık yapmayan bir kişi, *Şabat* günü yemeksiz kalır. Benzer bir şekilde Gelecek Dünya'da her şeyden yoksun kalmamanın tek yolu, bu dünyada mümkün olduğu kadar hazırlık – yani mitsvalar – yapmaktır. Zira Gelecek Dünya'da mitsva yapmak ve buradaki hataları düzeltmek için artık fırsat olmayacaktır. İnsan bu nedenle, yaşantısı boyunca sürekli olarak mitsva yapmalı, Tora öğrenmeli ve hatalarını düzeltmek için en üst düzeyde çaba göster-

פרשת עקב יב וְהָיָה | עֲקֵב תִּשְׁמָעוֹן אֶת הַמִּשְׁפָּטִים
הָאֵלֶּה וּשְׁמִרָתָם וְעֲשִׂיתָם אֹתָם וְשָׁמַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְךָ
אֶת־הַבְּרִית וְאֶת־הַחֹסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם:

karşısında korkup boyun eğerek cezayı uygulamaktan kaçınabilir. Tora bu konuda da yargıçların kimseden çekinmemelerini emretmiştir (1:17) [bunun gibi başka uyarıcı emirler de vardır (ör. 13:9 ve 18:22)]. Bu gibi nedenlerle ceza hukukunun gerektiği gibi uygulanmaması tehlikesi bulunduğundan, Tora bu pasukta özellikle bu konuda özen gösterilmesini emretmektedir.

Buna bağlı olarak, sıradaki pasukta “seni sevecek” denmektedir: “Sen ceza hukukunu hiçbir dış etkene boyun eğmeden Tanrı sevgisi adına yerine getirirsen, Tanrı da seni sevecektir.” Ya da ifade “seni sevdirecek” şeklinde de anlaşılabilir: “Mahkûmların aileleri tarafından sevilmeni sağlayacak. Kendi çocuklarını cezalandırdığın için senden nefret etmeyecekler, çünkü cezayı kişisel bir nefretle değil, Tanrı’nın bir emri olarak uyguladığını bilecekler”. Daha sonra “seni mübarek kılacak – adaleti tecelli ettirdiğin için bir zarar ya da kötülüğe maruz kalmayacaksın. Ayrıca Tanrı seni çoğaltacak – tamamen putperest olmuş bir şehir (13:13-19) örneğinde olduğu gibi, çok sayıda insan günahı nedeniyle idamı hak etmişse bile, bunun nüfusta azalmaya yol açacağı gereğiyle infazı gerçekleştirmekte tereddüt etme. Azalmayacaksınız; aksine Tanrı sizi çoğaltacak” (Ramban).

Rabi Samson Raphael Hirsch, önceki peraşanın sonunda söylenenlerle buradakiler arasında bir ayırım yapar. Ona göre Vaethanan peraşasının sonunda tüm ödülün Gelecek Dünya’da olduğu söylenirken bireysel yaşam kastedilmektedir. Bu peraşada ise Bene-Yisrael’e bir bütün olarak seslenilmektedir ve sıradaki pasuklarda sözü geçen avantajlar, mitsvaları yapmanın hedefindeki ödüller değil, mitsvaları uygulamanın doğal “sonuçlarıdır” (bkz. Sonucunda k.b.). Pasukta özellikle *Mişpatim* denmesinin bir nedeni de budur. *Mişpatim*, “kanunlar”, insanın adaletin bir sonucu olarak yapmakla *yükümlü* olduğu, dolayısıyla karşılığında bir teşekkür ya da ödül beklemeden yapması gereken eylemleri belirtir. Yine de bunların yerine getirilmesi, otomatik olarak ulusal yaşamın üzerine genel bir bereketin yayılmasını sağlayacaktır. Sıradaki pasuklar, bu otomatik bereketin içeriğini sıralamaktadır.

Gözetip uygulamanızın – “Gözetmek” Tora

öğrenimini, “uygulamak” da mitsvaların yerine getirilişini belirtir. Tora öğrenimi, uygulamanın doğru ve uygun bir şekilde yapılabilmesini sağlar (Sforno). Başka bir görüşe göre “dinlemek” Tora öğrenimini, “gözetmek”, emirleri kalpte sadık bir şekilde korumayı, “uygulamak” da mitsvaların yerine getirilmesini belirtir. Bu da mitsvaların, sırasıyla, zihinde, kalpte ve uygulamada kabulü anlamına gelir (Hirsch). Alternatif olarak “uygulamak üzere hatıra tutmanızın” (Daat Mikra).

Sonucunda – İbn Ezra; Hizkuni; Hirsch. Ya da “karşılığında” (*Targum Onkelos*; Saadya Gaon; Ramban). İbranice **Ekev**. Sözcük temelde “dönüş”, “çevreleme” ya da “dolanma” teması taşır (Ramban; bkz. 32:15 açık.).

Sözcük, buradaki basit anlamla, yapılan şeyin ardından gelen otomatik bir sonucu belirtir. Türkçe’ye Arapça’dan girmiş olan “akabinde” sözcüğü de aynı kökten gelir. Kısacası, otomatik bir sonuçtan bahsedilmektedir. Yukarıda değinildiği üzere “**Akev – Topuk**” sözcüğü de aynı köktendir – hem yuvarlak şekli nedeniyle hem de vücudun bitimini, onun “en arkadan gelen” kısmını işaretlediği için.

“Hafif” Mitsvalar.

Burada elbette akla gelecek ilk soru, neden özellikle bu sözcüğün seçildiğidir. Tora genel olarak şarta bağlı ödül ya da cezadan bahsederken “**İm – Eğer**” sözcüğünü tercih eder (ör. bkz. Vayikra 26:3, aşağıda 11:13, 28:1 vs.). Dolayısıyla bu pasukta **Ekev** sözcüğünün tercih edilmesi, ek bir mesaj olduğuna işaret etmektedir. *Midraş*’ı (*Tanhuma* 1) takip eden Raşi bu mesajı, sözcüğün “**topuk**” ile aynı kökten gelmesiyle açıklar: “Eğer insanların, ‘hafif’ diye değerlendirip [deyimse olarak] ‘topuklarıyla ezdiği’ [yani yapılması karşılığında kaydadeğer bir ödülü getirmeyeceği düşüncesiyle önem vermeyerek ihmal ettiği (*Gur Arye*), ‘ayaklar altına aldığı’] mitsvaları bile dinleyip onlara uygun yaşarsanız, o zaman Tanrı, bahsettiği yemini [özellikle] senin için korumuş olacaktır.”

Mişna, bu pasukta söylenenleri daha geniş bir şekilde aktarır: “‘Hafif’ [sanılan] bir mitsvada, ‘ağır’ [kabul edilen] bir mitsvadaki kadar dikkatli

Ekev

[27. İtaatin Ödülleri]

¹² Bu kanunları dinlemenizin ve onları gözetip uygulamanızın sonucunda, Tanrın Aşem, [hakkında] atalarına yemin etmiş olduğu antlaşmayı ve sadakati senin için koruyacaktır.

❖ **İtaatin Ödülleri.** Ekev peraşası, mitsvaların uygulanması halinde Tanrı'nın "bu dünyada" vereceği bazı avantajları sıralamaktadır. Önceki peraşanın sonunda, gerçekte mitsvaların bu dünyada ödülü olmadığı belirtilmişti. Bu doğrudur, zira bu dünyadaki hiçbir şey, tek bir mitsvanın gerçek karşılığı vermeye yeterli değildir. Günahkârlara yaptıkları iyi şeylerin karşılığının bu dünyada verilmesinin (bkz. p. 10 açk.) sebebi de, onların bunu tercih etmeleridir. Günahkâr kişi, davranışıyla, bu dünyanın geçici zevklerini ebediyete tercih ettiğini ortaya koyduğundan, Tanrı da ona, yaptığı az sayıda iyi hareketin karşılığını bu dünyada ve bu dünyanın sınırlamaları içinde verir. Ancak Ekev peraşasının bahsettiği "bu dünyadaki" ödül farklıdır.

Mitsvaların gerçek karşılığı Gelecek Dünya'dadır; ancak Tanrı, Kendisi'ne bağlı kişilere, Gelecek Dünya'da daha da büyük ödülü hak etmelerini sağlamak üzere, onlara bu dünyada rahat ortam sağlar. Başka bir deyişle, bu dünyadaki "karşılık", gerçek bir ödül değil, sadece "uygun ortam yaratma" ve Gelecek Dünya'ya daha rahat bir hazırlık niteliğindedir. Gerçek ödül bu olmadığı için, Tora burada **Ekev** sözcüğünü kullanmaktadır. Bu sözcük, "**Akev – Topuk**" ile akrabadır ve tıpkı topuğun insan vücudunun en alt noktasını işaretlemesi gibi, bu dünyada alınan karşılıkların da, Gelecek Dünya'da alınacak gerçek ödülün yanında, çok düşük düzeyde bir avantajdan öte olmadığını ima etmektedir. Gelecek Dünya'daki asıl ödül hakkındaki ipucu ise, peraşanın ilk sözcüğü olan [çevirmeden bıraktığımız] "**Veaya – Olacak**" sözcüğündedir – ki bu sözcüğün harfleri farklı sıralandığı takdirde Tanrı'nın İsmi'ni oluşturur. Böylece Gelecek Dünya'daki büyük ödül "**Ziv Aşehina – Şehina'nın Parlıtısı**"nın hazzını duymak şeklindedir [Şu halimizle bunu anlamamız mümkün olmasa da, Hahamlarımız'ın "Gelecek Dünya'daki tek saatlik ruh huzuru, bu dünyanın tümünden daha iyidir" (*Mişna – Pirke Avot 4:22*) şeklindeki öğretileri, bu konuda bir fikir sahibi olmamıza yeterlidir]. Buna istinaden, önceki peräşa "onları yapmak üzere, bugün" sözleriyle bittikten [ve böylece, tüm icraatin sadece bu dünyada yapılabileceği ima edildikten (bkz. p. 11 açk.)] sonra, Tora bu peräşaya **Veaya** sözcüğüyle başlayarak, bu dünyadaki uygulama sayesinde

Gelecek Dünya'daki büyük ödüle hak kazanılacağını belirtmekte, ancak ardından **Ekev** sözcüğünü de kullanarak, mitsva uygulamasının, sınırlı da olsa, bu dünyada bile bazı avantajlar sağlayacağını vurgulamaktadır. Bu şekilde Tora, insanların anlayabileceği karşılıklardan bazı örnekler vererek, asıl ödüle giriş niteliğindeki bu avantajlar yoluyla, şu anki halde insanın kavrayamayacağı Gelecek Dünya'daki ödülün büyüklüğü hakkında bir ipucu vermektedir (Rabenu Behaye).

12. Bu kanunları – Kullanılan sözcük **Mişpatim**'dir. Basit anlamla, önceki peraşanın en sonunda sözü edilen "*emir, hükümler ve kanunlar*"ın hepsi burada bu sözcük altında toplanmıştır. İfade o pasuğa doğrudan bağlı olduğu için pasuk onlara istinaden "*bu*" sözcüğüyle başlamaktadır (*Daat Mikra*).

Ancak özellikle **Mişpatim** kategorisindeki emirlerden bahsedildiği de söylenebilir; zira birazdan açıklanacağı üzere, pasuğun temel konusu hafife alınan mitsvalardır ve insanlar arası kanunları düzenleyen **Mişpatim** türü mitsvalar, insanların hafife alma eğilimi gösterdiği birçok parasal kanunu da içerir (Ramban).

Bir açıklama da şöyledir: Güzel bir ideal olmasına karşın, çok sayıda bireyden oluşan kalabalık bir halkın tümünün, tüm mitsvaları sırf kendi iradesiyle büyük bir titizlikle uygulaması hayaldir. İnsanlar çeşit çeşittir ve herkes aynı düzeydeki titizliği göstermeyebilir. Bu nedenle Tora özellikle, tüm ceza hukukunu da içeren **Mişpatim** sınıfını ön plana çıkarmaktadır. Ceza hukuku konusunda dikkatli ve özenli olunduğu takdirde, diğer tüm mitsvaların uygulanması da, sadece insanların kendi iradelerine bırakılmamış olacak, hukukun yaptırım gücü sayesinde, mitsvaların, en kötü ihtimalle ceza korkusu nedeniyle uygulanması garanti altına alınacaktır. Tora özellikle ceza hukuku konusunda uyarıda bulunmaktadır, zira insanlar cezaların uygulanmaması için birçok "mantıklı ve vicdani" nedenler üretebilir. Örneğin idamı hak etmiş ve bu cezası her şeye rağmen kesinleşmiş birinin infaz edilmesine merhamet gerekçesiyle sıcak bakmayabilirler. Tora buna istinaden cezası kesinleşmiş birine acımayı emretmektedir (19:13). Dahası, yaptırımı uygulayacak kişiler, dış etkenlerin tehdidi

יְגַוְּאֶתְכֶם וּבִרְכֶּךָ

13

וְהִרְבֶּךָ וּבִרְכָּךְ פְּרִי-בִטְנְךָ וּפְרִי-אֲדָמָתְךָ דְּגִנְךָ וְתִירְשֶׁךָ וַיִּצְהָרְךָ
שְׂגֵר-אֲלֶפֶיךָ וְעִשְׂתֵּרֶת צֹאנְךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר-נִשְׁבַּע לְאֲבֹתֶיךָ
לֵאמֹר לְךָ יִדְּבָרְךָ תִּהְיֶה מִכָּל-הָעֲמִים לֹא-יִהְיֶה בְּךָ עָקֵר וְעִקְרָה
וּבְבִהֶמְתְּךָ:

14

getirecektir. Hatta bazı nesiller bu antlaşmaya sadık olmayan bir yaşam sürseler bile antlaşma iptal olmayacaktır. Sadece o nesiller bundan payını alamayacaktır, ama Tanrı yine de bu antlaşmayı sadık bir şekilde koruyacak ve ona layık bir nesil gelene kadar bekleyerek, antlaşmayı onların yoluyla yürürlüğe koyacaktır. İşte Tora burada bir noktayı açıklığa kavuşturmaktadır: “Tanrı ‘bin nesil boyunca korur’ dediyse de bunun böyle olması şart değil. Eğer antlaşmaya sen layık olursan – eğer layık olduğunu, en ‘hafif’ addedilen mitsvaları bile titizlikle yerine getirme suretiyle ispatlarsan; emirleri “bugün”, sevgiyle, hiçbir ödül beklentisi olmadan uygularsan – o zaman Tanrı, söz konusu antlaşmayı hemen şimdi, seninle yerine getirecektir” (krş. Sforno; İbn Ezra; Raşbam).

13. Seni sevecek – Bu, mitsvalara bağlılığın ilk sonucudur: “Tanrı, O’nun İsteği karşısında kendi isteğinden feragat ettiğini gördüğünde, seni sadık bir kulu addedecek ve bir efendinin, sadık bir hizmetkârını sevdiği şekilde sevecek” (Hirsch). Sonrakiler ise bunun bir gerektirmesidir: “Seni sevecek ve bunun bir sonucu olarak seni mübarek kılacak ve çoğaltacak” (*Daat Mikra*).

Mübarek kılacak – “Sana bu geçici dünyada verdiği Ülke içinde mutlu bir şekilde yaşayabilmen için maddi bereket sağlayacak; böylece atalarına vermiş olduğu şefkat yeminini yerine getirmiş olacak” (Sforno). Ya da “senin yaptıkların Tanrı’nın İsteği ile uyum içinde olduğu zaman, elde edeceğin başarılar otomatik olarak Tanrı’nın bu dünyadaki icraatının başarısı anlamına gelecektir. Ve bu nedenle, Tanrı seni mübarek kılıp, yaptıklarında başarıya ulaştıracaktır” (Hirsch).

Çoğaltacak – “Sürekli olarak büyüyen ve çoğalan nesillerle büyüyeceksin. Her bir nesil, senin ruhunu, kalbini ve uygulamaya olan sadakatini kat kat arttırarak ifade edecek. Senin çoğalman, Tanrı’nın bu dünyadaki hissedilirliğini de arttıracak” (Hirsch).

Rahminin meyvelerini – Yani “çocuklarını”.

Tahılını, sıranı ve yağını – “Ve diğer tüm ürünleri”. Bunlar temel olduğu için pasuk özellikle onları sıralamıştır (İbn Ezra). Erets-Yisrael’de bunlar bol olacaktır.

Seçkinlerini – Raşi. İbranice *Aşterot*. Bu sözcük “güç” belirtir. Böylece davarın en kuvvetli, dolayısıyla en seçkin (*Mizrahi*) üyelerinden bahsedilmektedir. Onkelos ise bu sözcüğü “sürü” olarak çevirir: “*Davar sürülerini*” (ayrıca İbn Ezra). Hahamlarımız davar sürülerinin *Aşterot* olarak adlandırılmasının sebebini, bu sürülerin, sahiplerini “zenginleştirmesi” (İbr. *Meaşerot*) şeklinde açıklarlar (*Talmud – Hulin* 84b; Raşi; *Gur Arye*). Yani bu bakışla Tora’nın burada normalde “sürü” için kullanılan *Eder* yerine *Aşterot* sözcüğünü tercih etmesinin nedeni budur.

14. Tüm halklardan [daha] – Rabenu Behaye. Ya da “tüm halklar tarafından mübarek kalacaksınız. Senin seçkin yaşantıyı onlar da takdir edecek” (a.k.).

Bereketli – İbranice *Baruh*. Bir görüşe göre söz konusu bereket, pasuğun sonundaki “sende kısır kimse olmayacak” vaadiyle ifade bulacaktır. Yani bu görüşe göre, nüfusa bağlı bir bereketten bahsedilmektedir. Tanrı’nın Avraam’a bu konuda verdiği söz (Bereşit 15:5), Bene-Yisrael her önden Tora’nın kesin egemenliği altında yaşadıkları takdirde geçerli olacaktı (Hirsch).

Alternatif olarak “mübarek”. Bu sözcük “bereketli” anlamına gelebileceği gibi, aynı zamanda [“mübarek insan” deyiminde olduğu şekilde] bir insanın yüksek düzeyine işaret eden bir övgü sözü de olabilir. Eğer öyleyse belki de burada bir bereket sözünden bahsedilmemekte, onun yerine Tanrı’nın emirleri konusunda titiz davrandıkları takdirde Bene-Yisrael’in övgüye layık mübarek kişiler olacakları vurgulanmaktadır (*Daat Mikra*).

Hayvanlarında da – Tora, insanlarla hayvanları aynı kefeye koymamak için “sende ve hayvanlarında kısır olmayacak” dememiş, hayvanları bu şekilde ayrı söylemiştir (Rabi Moşe Zeydel; *Daat Mikra*).

¹³ Seni sevecek, mübarek kılacak ve çoğaltacak; sana vereceğine dair atalarına yemin etmiş olduğu toprağın üzerinde, rahminin meyvelerini, toprağının meyvelerini, tahılını, sıranı ve yağın, sığırının yavrularını ve davarının seçkinlerini bereketli kılacak.

¹⁴ Tüm halklardan [daha] bereketli olacaksın. Sende kısır erkek veya kadın olmayacak – hayvanlarında da.

ol, zira mitsvaların gerçek karşılıklarını bilmiyor-sun” (*Pirke Avot* 2:1). Bir mitsvanın ağır ya da hafif olduğunu değerlendirmek insanın yapabileceği bir şey değildir. Tora normal şartlarda mitsvaların karşılıklarının ne olduğunu açıklamamıştır. Bazı istisnalar vardır ve bunlar arasında ikisi, bu *Mişna*’da söylenenleri en güzel şekilde örneklemektedir. Tora’nın ödül olarak “uzun ömür” vaat ettiği iki mitsva vardır: Ebeveyni onurlandırmak (5:16) ve yavru kuş ya da yumurtaları almadan önce anne kuşu uzaklaştırmak (22:6-7). İki mitsvanın kolaylık düzeyi arasındaki fark çok açık olmasına rağmen Tora her ikisi için aynı ödülü öngörmüştür. Bu da, gerçekten de hangi mitsvanın gerçekten “hafif” ya da “ağır” olduğunu bilemeyeceğimizi gösterir. Çünkü hafif görünse bile, büyük ödüle sahip birçok mitsva olabilir.

Tanrı mitsvaların karşılıklarını özellikle bildirmemiştir. *Midraş* bunu bir örnekle açıklar. Bir kral, bahçesinin çiçeklendirilmesini ve her türlü çiçeğin dikilmesini emrederek, dikilen her çiçek için ödül verileceğini vurgular, ama ödülü açıklamaz. Böylece herkes bahçeye her türlü çiçeği diker. Eğer hangi çiçeğin daha büyük ödülü hak ettiği önceden bilinseydi, herkes aynı çiçeği dikecek, bahçe de tek çiçekli yavan bir görünüm alacaktı. Benzer şekilde eğer Tanrı mitsvaların ödülleri açıklamış olsaydı, herkes sadece en büyük ödüllü mitsvayı yapıp, diğer mitsvaları, yani daha “hafif” olanları ihmal edecek, “topuklarıyla ezecekti”. Ama Tanrı bunu istememiştir. Herkesin, her mitsvanın ödülünü hak etmesidir O’nun İsteği.

Kral David “Kötü günden neden [mi] korkuyorum? [Çünkü] Topuklarımın günahı etrafımı sardı” (*Teilim* 49:6) derken de bu pasukta değinilen “hafif” günahlardan bahsetmektedir: “Tora’nın ağır mitsvaları hakkında korkum yok. Hepsini yerine getirdim. Ama insanın topuğuyla ezdiği hafif mitsvalardan korkuyorum, çünkü gözüm-den kaçmış, ya da yeterli önemi vermemiş olduğum için onları uygulama konusunda gereken özeni göstermiş olmayabilirim” (*Daat Zekenim*). Kral David’in bu sözleri, hafif görünen mitsvaların ihmalinin Tanrı katında büyük ciddiyetle değerlendirileceğini vurgulamaktadır (Rabenu Behaye).

Bu söylenenlerin yanında, pasuktaki ifadeler “özellikle ayaklarla (topuk) yapılan mitsvalardan” bahsediyor da olabilir. Örneğin sinagoga, Tora öğrenim yerlerine, hasta ziyaretlerine, yastakileri teselliye gitmek ve bir cenazeye eşlik etmek, bu tip mitsvalar arasında sayılabilir. Tüm bunlar, insanın yürüyerek, adım atarak yerine getirdiği mitsvalardır ve pasuk, Tanrı katında bu mitsvaların ödülünün büyük olduğunu vurgulamaktadır. Bunun tersi de doğrudur. Bir kişinin adımları onu günaha götürüyorsa, attığı her adım onun için eksi bir puandır (Rabenu Behaye).

Antlaşmayı ve sadakati – “*Sadakat*” olarak çevirdiğimiz *Hesed* sözcüğü iyilik ve şefkat anlamına da gelebilir [bazılarına göre burada Tanrı’nın, Bene-Yisrael’in Kendisi’ne karşı gösterdikleri sevgiyi onlar adına bir liyakat ögesi olarak korumasından bahsedilmektedir (krş. Yirmeyau 2:2, *Midraş Agada; The Living Torah*)]. Tanrı’nın tsadiklere bu dünyada verdiği iyilik, onların liyakatinin gerçek karşılığı değil, sadece Tanrı’nın onlara bahsettiği ek bir avantajdır – bu nedenle Tanrı adına bir “*Hesed – Şefkat*” işaretidir; ve Erets-Yisrael’in Bene-Yisrael’e verilmesi de böyle bir şefkat hareketidir. Böylece buradaki “antlaşma ve şefkat” sözcükleri, Tanrı’nın Avraam’a vermiş olduğu şu sözlerle doğrudan bağlıdır: [1] Antlaşma: “*Seninle ve ardından gelecek çocuklarınla aramdaki antlaşmayı, nesiller boyu, ebedi bir antlaşma olarak yerine getireceğim; hem senin Tanrın olacağım, hem de ardından gelecek çocuklarının*” (*Bereşit* 17:7). [2] Şefkat: “*Şu anda yabancı olarak yaşadığın toprakları – Kenaan Ülkesi’ni – sana ve ardından gelecek çocuklarına ebedi bir mülk olarak vereceğim*” (*Bereşit* 17:8) (Sforno).

Senin için koruyacaktır – “Ölçüye karşılık ölçüyle (= *Mida Keneged Mida*). Siz emirleri gözetirseniz Tanrı da antlaşma ve sadakati sizin için gözetecektir” (*Daat Mikra*).

Bu sözler, önceki peraşanın son sözleriyle bağlanmaktadır. Orada “[*Şunu iyice*] Bil ki, Tanrın Aşem – [*yalnız*] O’dur Tanrı! Güvenilir Tanrı’dır; antlaşma ve sadakati, sevenleri ve emirlerini gözetener için bin nesil [*boyunca*] korur” (p. 9) denmişti. Bunun anlamı şudur: Tanrı, Atalar’la yeminli bir antlaşma yapmıştır ve bu antlaşmayı mutlaka yerine

- 15 מוֹ וְהִסִּיר יְהוָה מִמֶּךָ כָּל-חַלִּי וְכָל-מְדוּי מִצְרִים הָרָעִים
- 16 אֲשֶׁר יִדְעַתָּ לֹא יִשְׁימֶם בָּךְ וְנִתְּנָם בְּכָל-שְׁנָאֶיךָ: מוֹ וְאִכְלָתָ
- אֶת-כָּל-הָעַמִּים אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְאֶתְחָס עֵינֶךָ
- 17 עֲלֵיהֶם וְלֹא תַעֲבֹד אֶת-אֱלֹהֵיהֶם כִּי-מוֹקֵשׁ הוּא לָךְ: ס יוֹ כִּי
- תֹאמַר בְּלִבִּי בָךְ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי אֵיכָּה אוּכַל לְהוֹרִישָׁם:
- 18 יֵה לֹא תִירָא מֵהֶם זָכָר תִּזְכֹּר אֶת אֲשֶׁר-עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
- 19 לְפָרְעָה וּלְכָל-מִצְרָיִם: יֵה הַמַּסֶּת הַגְּדֹלָת אֲשֶׁר-רָאוּ עֵינֶיךָ וְהָאֵתָת
- וְהַמִּפְתִּים וְהִידַּח הַחֲזָקָה וְהִזְרַע הַנְּטוּיָה אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
- כִּי-יַעֲשֶׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְכָל-הָעַמִּים אֲשֶׁר-אֵתָה יִרָא מִפְּנֵיהֶם:

onların doğası, her türlü canlıya, ve elbette insanlara, merhamet etme yönündedir. Tanrı'nın Kanaan uluslarının imhasına yönelik emirleri, Bene-Yisrael'den, sadece bu özel dönemin şartlarının gerektirmesi nedeniyle, kendi doğalarına istisnai bir şekilde karşı gelmelerini talep etmektedir (Hirsch).

Bu [ortamda, merhamet] – Pasuğun çevirisini Rabi Samson Raphael Hirsch'in açıklaması doğrultusunda biraz da serbestçe yaptık. Pasuğun ikinci yarısında üç cümlecik vardır: [1] *Gözün onlara acımasın*, [2] *Onların ilahlara ibadet etme*, [3] *Çünkü bu senin için ölümcül bir tuzaktır*. Düz okumayla, sanki “yabancı ilahlara ibadet etmek senin için ölümcül bir tuzaktır” anlamı çıkar gibidir. Oysa bu böyle olamaz. Tuzak, bir düşüşün “başlangıç” aşamasıdır. Oysa putperestlik, düşüş sonucunda varılabilecek en “son”, en berbat noktadır. Dolayısıyla “ölümcül tuzak” olan şey, Kanaan uluslarına acımadır. Böyle bir ortamda bu uluslara merhamet etmek, Bene-Yisrael'in düşüşünün başlangıcı olacak, bu düşüş de putperestliğe kadar gidebilecektir. Sonuç olarak yukarıdaki üç cümlecik içinde [2], [1]'in doğal sonucu olduğu için ortaya konmuş bir parantezdir; ama [1]'de verilen emrin sebebi [3]'tür: “Gözün onlara acımasın, çünkü bu, [yani merhamet,] senin için ölümcül bir tuzaktır; zira [böyle bir ortamda merhametli davranırsan] onların ilahlara ibadet edecek kadar düşübilirsin”. Şofetim kitabında gördüğümüz üzere, Tora'nın bu uyarısını tamamen dikkate almamış ve Kanaan uluslarını tümüyle Erets-Yisrael'den yok etmemiş olan Bene-Yisrael, yavaş yavaş onlardan

etkilenmişler ve putperestliğe kadar batmışlardır. **[Ölümcül bir] Tuzaktır** – *The Living Torah*. Bkz. Şemot 23:33 ve 34:12.

17. Belki ... dersin [diye söylüyorum] – Krş. Raşi. “Belki içinde kalabalık olmaları nedeniyle onları yenemeyeceğin düşüncesi vardır diye söylüyorum: Böyle düşünme. Evet, kalabalık oldukları doğru; ama *korkma onlardan!* Kalabalık olmaları onları yenemeyeceğin anlamına gelmiyor. Tanrı'nın Mısır'a yaptıklarını hatırla” (Raşi).

İçinden – Tam çeviriyle “*kalbinde*”.

18. Çekinme – Ya da “*korkma*”. Sforno p. 17-18'i şu şekilde açıklar: “‘Bu uluslar benden kalabalık’ gerekçesiyle ‘onları sürmeyi nasıl başaracağımı?’ dediğinde, bunu onlardan korkarak söyleme. Bunu söylerken, Tanrı'nın senden çok daha güçlü ve kalabalık olan Mısırlılar'a yaptıklarını hatırlayarak, ‘Tanrı yanımda olmasaydı böyle bir şeyi gerçekten başaramazdım; ama şimdi Tanrı yanımda olduğuna göre bu bir sorun değil’ diye düşün.”

İyice hatırla – İbranice *Zahor Tizkor*. Bu ikileme, Mısır'la ilgili hatırlanacak iki noktaya işaret eder: [1] Mısırlılar'ın sizi yok etmek için uyguladıkları acımasız zulme rağmen Tanrı'nın sizi kalabalık bir ulus olarak hayatta tuttuğunu hatırla. [2] O güçlü Mısırlılar'ın büyük mağlubiyeti ile Bene-Yisrael'in oradan muzaffer çıkışını hatırla (*Meam Loez*).

19. Meydan okumaları... – Bu pasuktaki ifadelerin açıklamaları için bkz. 4:34 açık.

¹⁵ Tanrı senden her türlü hastalığı çekip alacak ve bildiğin tüm berbat Mısır illetlerini sana yerleştirmeyip, [aksine,] onları tüm düşmanlarına verecek.

¹⁶ Tanrı'nın sana teslim ettiği tüm halkları tüketeceksin. Gözün onlara acımasın ki [sonunda] onların ilahlarına ibadet etme; çünkü bu [ortamda, merhamet] senin için [ölümcül bir] tuzaktır.

[28. Özgüven]

¹⁷ Belki içinden “Bu uluslar benden kalabalık. Onları sürmeyi nasıl başaracağım?” dersin [diye söylüyorum:]

¹⁸ Çekinme onlardan! Tanrın Aşem'in Paro'ya ve tüm Mısır'a yaptıklarını iyice hatırla.

¹⁹ Gözlerinle gördüğün büyük meydan okumaları, Tanrın Aşem'in seni çıkarırken [gösterdiği] işaretleri, harikaları, Kuvvetli El'i ve Uzanmış Kol'u [anımsa]! İşte Tanrın Aşem, kendilerinden korktuğun tüm halklara da aynısını yapacak.

15. Hastalığı ... Mısır illetlerini – Türkçe'de hastalık ve illet aynı anlamdadır. Ancak İbranice'de eş anlamlı sözcük yoktur ve her sözcük, başkasına ne kadar yakın anlamlı olsa bile, kendisine ait özel ve has bir anlama sahiptir. Burada İbn Ezra'ya göre “**Holi – Hastalık**”tan kasıt insanların bildiği doğal hastalıklarken “**Madve – İlet**” ile Mısır'da görülenler gibi doğaüstü ve alışılmadık rahatsızlık türleri [örneğin çıbanlar (*Daat Mikra*)] kastedilmektedir (İbn Ezra; Ramban).

Pasuğun devamında “*Mısır illetlerini* [tam çeviriyle] *senin içine yerleştirmeyecek*” dendiğine göre, “illetler” ile kastedilenin, insanın bedeninin içindeki kusur ya da bozukluklardan kaynaklanan hastalıklar olduğu da söylenebilir. Bu durumda “*hastalıklar*” sözcüğü insan bedeninin, dış etkenler nedeniyle yakalandığı hastalıkları belirtmek-
tedir (Rabenu Behaye).

Bildiğin – “Şahit olduğun”.

Berbat – Tam çeviriyle “*kötü*”. Sforno'ya göre: “*bulaşıcı*”.

Sana yerleştirmeyip – Krş. Şemot 15:26. Her türlü hastalığın Bene-Yisrael'den uzak tutulacağını söylenmesi hayati önem taşır, çünkü önceki pasuklarda sözü edilen maddi bereket, fiziksel sağlığın olmadığı bir ortamda hiçbir anlam ifade etmez (*Meam Loetz*). Öte yandan hastalığın uzak olacağı garantisi de halkın mitsvalara uygun yaşaması şartıyla geçerlidir. Ama halk emirlere itaatsizlik ederse, tam tersi olacaktır (bkz. 28:60).

Düşmanlarına verecek – “Düşmanlarına verecek olmasına karşın, bunlar sana bulaşmayacak” (Sforno). Ya da “Eğer kanunları titizlikle uygularsan, hastalık ve illetleri düşmanlarına verecek; aksi takdirde bunların hedefi sen olacaksın” (Ramban; krş. 28:6).

16. Tanrı'nın sana teslim ettiği – Yedi Kanaan ulusu.

Tüketeceksin – İbn Ezra'ya göre, sıradaki “*gözün onlara acımasın*” sözlerinden de anlaşıldığı üzere bu bir emirdir.

Tam çeviriyle “*yiyeceksin*”. Bu ifadenin bir anlamı da, “bu ulusların mallarını yiyeceksin” şeklindedir (*Targum Yonatan Ahadaş*; krş. 20:14). Ancak pasuktaki “*Tanrı'nın sana teslim ettiği*” sözleri, sadece savaş ganimetlerinden bahsedildiğini gösterir. Başka bir deyişle, bunun dışındaki bir durumda, Yahudi olmayan birinin malına el uzatmak yasaktır. Yedi ulusun haricindeki tüm uluslar söz konusu olduğunda yaşam ve iyelik haklarının dokunulmazlığına dair kurallar her bakımdan geçerlidir (*Talmud – Baba Kama* 113b). Hatta önce de belirtildiği gibi, Yahudi olmayan birinin malını çalmak, bir Yahudi'nin malını çalmaktan bile daha ağırdır; zira Yahudiler başkalarının mallarını istedikleri gibi aldıkları takdirde, Yahudi olmayanlar doğal olarak “bunların ne biçim bir Tanrı ki insanların iyelik haklarına tecavüzü hoş görüyor” diyecekleri için burada bir *Hilul Aşem* söz konusudur (Rabenu Behaye; bkz. Vayikra 25:50 açık.).

Alternatif olarak “*imha edeceksin*”. Ancak Tora burada özellikle “*yiyeceksin*” anlamında bir sözcük kullanarak bu imhanın amacının, tıpkı yemek ihtiyacı gibi, kendi varlığını devam ettirebilmek olduğunu vurgulamaktadır. Yani bu imha, keyfi değil zaruridir: “Ya o, ya sen” (Hirsch).

Gözün onlara acımasın – “*Ve bu sayede onların ilahlarına ibadet etmeyeceksin. Çünkü ona acırsan önünde sonunda aklını çececek ve seni putlarına çekecektir. Bu, senin için [ölümcül bir] tuzaktır*” (Sforno).

Tora, Kanaan uluslarına acınamayı birden çok kez emretmiştir. Bir emrin çok kez tekrar edilmesi, doğal olarak o emri uygulamaya yanaşmama eğilimine işaret eder. Başka bir deyişle, Bene-Yisrael'e bu emir birkaç kez tekrarlanmalıdır, zira

- 20 כּוּגֹם אֶת־הַצֶּרֶעָה יִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בִּם עַד־אֲבֹד הַנֶּשְׂאָרִים
 21 וְהַנִּסְתָּרִים מִפְּנֵיךָ: כֹּא לֹא תַעֲרֹץ מִפְּנֵיהֶם כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 22 בְּקִרְבְּךָ אֵל גָּדוֹל וְנוֹרָא: כִּי וְנִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵל
 מִפְּנֵיךָ מֵעַט מֵעַט לֹא תוּכַל כִּלְתָם מֵהָר פֶּן־תִּרְבֶּה עָלֶיךָ חַיַּת
 23 הַשָּׂדֶה: כִּי וְנִתְּנָם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִפְנֵיךָ וְהֵמָּה מְהוּמָה גְּדֹלָה עַד
 24 הַשְׂמָדָם: כִּי וְנִתְּן מַלְכֵיהֶם בְּיָדְךָ וְהִאֲבֹדְתָ אֶת־שָׂמָם מִתַּחַת
 25 הַשָּׁמַיִם לֹא־יִתְּצֹב אִישׁ בְּפָנֶיךָ עַד הַשְׂמָדָה אֹתָם: כִּי פָסִילִי
 אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרֹפֹן בְּאֵשׁ לֹא־תִחַמְדֹּ לְכֶסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם וְלִקְחַת
 לָךְ פֶּן תוֹקֵשׁ בּוֹ כִּי תוֹעֵבֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא:

yetmeyecektir (*Maskil Ledavid*). Liyakatleri yeterli olsa, Tanrı, zaten, söz verdiği üzere, vahşi hayvanları Ülke'den uzak tutacaktır (bkz. Vayikra 26:6). Ancak satır arasında, Moşe, "vahşi hayvanların çoğalmaması için düşmanın ancak aşamalar halinde yok edilebileceğini" söyleyerek, halkın liyakatinin vahşi hayvanlara karşı koruma için yeterli olmayacağını ima etmektedir (Ramban).

23. Paniğe sokacak – Bkz. Şemot 23:27. Tanrı bunu olasılıkla büyük ve korkunç sesler yoluyla yapacaktır (Raşbam). Bkz. Yeşua 10:10.

24. Krallarını – Toplam 31 kral. Bunlar Yeşua 12:7-24'te listelenmektedir ve belki de bu pasuktaki "isimlerini gökyüzünün altından yok edeceksin" sözleri doğrultusunda, orada hiçbirinin ismi yer almamaktadır (*Daat Mikra*).

Yok edeceksin – Düşmanın kraliyet soyunu hayatta tutmak her an yeni bir sorun çıkabileceği anlamına geldiğinden bu yapılmalıdır (Sforno).

Duramayacak – "Sağlam duramayacak".

25. İlahlarının heykellerini ateşte yakmalısın – Krş. p. 5. Pasuğun devamındaki "kendine alma" emri her ne kadar özellikle putların üzerindeki süsler için söyleniyorsa da, şüphesiz, putun kendisi için de geçerlidir. Bir Yahudi'nin bir putu, tapınma amacı olmasa bile kendisine alması yasaktır. Eline bir put geçtiği anda, onu imha etmekle yükümlüdür. Bu yükümlülük, insan eliyle yapılmış putlar için geçerlidir (*Talmud – Avoda Zara 45a*). Dolayısıyla bir hayvan putlaştırılmışsa bile yakılması gerekmez [ama bu hayvan *korban* olarak kullanılamaz (bkz. *Vayikra Kitabı*, s. 8 açk.)]. Benzer şekilde bir ağaç, en baştan itibaren putperest amaçlarla dikilmemişse,

toprakta kök salmaya başladıktan sonra artık "taşınabilir" değildir; bu yüzden böyle bir ağaç daha sonra putperest ibadetin hedefi haline getirilmişse, o andan itibaren uzayan kısımlar yasak olur ve sadece budanır (bkz. 7:5 açk.). Ama eğer en baştan itibaren putperest amaçla dikilmişse, bu normal bir ağaç sayılmaz, bir sabitliği yoktur ve "taşınabilirlik" özelliği devam eder; bu yüzden yakılmalıdır (bkz. 12:3; *Talmud – Avoda Zara 48a*).

Genel bir kurala göre "[Tora'nın emri gereği] yakılması gereken her şeyin külünden yarar sağlanabilir; ama [yakılması şart olmayıp] gömülmesi gereken bir [şey, yine de yakılmışsa, o] şeyin külünden yarar sağlanamaz" (*Talmud – Temura 35a*). Ancak bu kural, putlar için geçerli değildir; zira Tora putlarla ilgili olarak istisnai bir kural vererek bunlardan hiçbir şeyin "ele bile yapışmamasını" emretmiştir (bkz. 13:18; *Talmud – Temura 33b, Tosafot* o.a.). Dolayısıyla bir putun yakılması sonrasında kalan külden bile yarar sağlamaktır yasaktır (*Talmud – Temura 35a*) (Hirsch; bkz. 27:15 açk.).

Pasuğun devamında, basit anlama göre yaptığımız çeviri doğrultusunda "üzerlerindeki gümüş ve altını arzularıp kendine alma" denmektedir. Ama biraz dikkatli bakıldığında, ifade tam olarak "üzerlerindeki gümüş ve altını arzulanma ve kendine al" şeklinde de anlaşılabilir. Bu iki farklı anlayış olasılığı, iki farklı kuralı öğretir. Başka bir deyişle, Tora her iki kanunu aynı sözlerle öğretmek için, iki şekilde anlaşılacak bir dil kullanmıştır. Şöyle ki; "**Pesile eloeem** – ilahların heykelleri" ifadesinde yer alan "**Pesel** – Heykel" sözcüğünün kökü olan "**Pasal** – Yontmak" fiili, aynı zamanda "Geçersiz Kılmak" anlamı taşıyabilir [böylece geçerliliğini ya da uygunluğunu kaybetmiş bir şey *Pasul* olarak adlandırılır. Örneğin bir *mezuzanın*

²⁰ Tanrın Aşem, yabanarısını da onlara musallat edecek – ta ki geri kalanlar ve senden saklananlar [tamamen] yok olana kadar.

²¹ [Dolayısıyla bu ulusların] Önlerinde kırılma, çünkü Tanrın Aşem arandadır – Büyük ve Heybetli Tanrı'dır O].

²² Tanrın Aşem bu ulusları senin önünden azar azar dökecek. Onları hızla tüketemeyeceksin ki [sonrasında] kırın hayvanları sana karşı çoğalmasın.

²³ Tanrın Aşem [bu ulusları] senin önüne teslim edecek. Onları büyük bir paniğe sokacak – ta ki [düşmanların tamamen] imha olana kadar.

²⁴ Krallarını eline teslim edecek ve [sen, onların] isimlerini gökyüzünün altından yok edeceksin. Onları [tamamen] imha edene kadar önünde kimse duramayacak.

²⁵ [Onların] ilahlarının heykellerini ateşte yakmalısın. [Bu heykellerin] Üzerlerindeki gümüş ve altını arzulayıp kendine alma ki onun yüzünden [ölümcül bir] tuzağa düşme; çünkü Tanrın Aşem'in iğrendiği bir şeydir o.

20. Yabanarısını – İbranice *Tsira*. Raşi bunu, zehir püskürterek insanları körelten ve kısırlaştıran uçucu bir böcek olarak tanımlar (*Talmud* – *Sota* 36a). Böylece düşman etkisiz hale gelecek ve kolayca öldürülecekti. Bu hayvan özellikle gizlenen düşmana saldırırdı. Raşi, [*Talmud* – *Behorot* 7b açıklamasında] bunun bir çekirge cinsi olduğunu belirtir. Daha geniş bilgi ve farklı görüşler için bkz. Şemot 23:28 açık.

İki tür mucize vardır: açık ve örtülü. Önceki pasukta açık mucizelerden bahsedilmişti: “işaretler, harikalar vs.” Burada ise yabanarısından bahsedilmektedir – ki bu, örtülü bir mucizedir. Bu tip mucizelerin özelliği, dışarıdan bakan birinin bunu “doğal” olaylara bağlamasıdır. Ne de olsa yabanarısının birini sokması çok olağanüstü bir şey değildir. Ama gerçekte doğanın ta kendisi de Tanrı'nın bir mucizesidir. Nitekim “*Teva* – *Doğa*” sözcüğü, “*Tavua* – *Yüzeyin Altında Bulunan; Görünmeyen; Gömülü*” kelimesiyle akrabadır ve görünürde “doğa” olan sistemin, aslında Tanrı'nın görünmeden, gizli ve “örtülü” bir şekilde yönlendirdiği bir mekanizma olduğunu belirtir. Dahası, *A-Teva* [İngilizce: *the nature*] sözcüğünün sayısal değeri ile “*E-lo-im* – *Tanrı*” sözcüğününki eşittir (86). Sonuç olarak Tora, Tanrı'nın açık mucizelerin yanında, yabanarısı örneğinde olduğu gibi, doğal görünen örtülü mucizeleri de gerçekleştireceğini söylemektedir. Bu iki tür mucizeye paralel olarak sıradaki pasukta Tanrı hakkında da iki sıfat verilmektedir: “*Büyük ve Heybetli* [=korku salan]”. Örtülü mucizeler Tanrı'nın büyüklüğünü, açık mucizeler de [gösterdikleri etkiyle] Tanrı'nın heybetini yansıtır (Rabenu Behaye).

Musallat edecek – Ya da “salıverecek”; “sana karşı kıskartacak” (*Targum Onkelos*).

21. [Bu ulusların] Önlerinde kırılma – *Targum Onkelos*. Ya da “ezilme”. “Cesaretin kırılmasın”.

“Korkudan kırılman gerekiyorsa, Tanrın Aşem'den kork; çünkü O, Büyük ve Heybetli Tanrı, arandadır” (İbn Ezra).

Tanrın Aşem arandadır... – Ya da “aranda [bulunan] Tanrın Aşem, Büyük ve Heybetli Tanrı'dır”.

22. Hızla tüketemeyeceksin – “*Tüketemeyeceksin*; ama sebep bunun mümkün olmaması değil. Bu mümkün; ne de olsa savaşı, düşmanını büyük paniğe sokacak olan Tanrı gerçekleştirecek (s.p.). Ama yine de, senin çıkarın doğrultusunda, sonradan ayrıca vahşi hayvanlarla da mücadele etmene gerek kalmaması için, Tanrı zaferin bir kerede değil aşamalar halinde gelmesini sağlayacak” (*Daat Mikra*).

Kırın hayvanları sana karşı çoğalmasın – Bkz. Şemot 23:29-30. Tanrı'ya bağlı olunduğu takdirde, insanın hayvandan korkacak hiçbir şeyi yoktur (bkz. Bereşit 9:2 açık.). Dolayısıyla hayvanın çoğalması bir tehdit olmamalıdır. Ancak Moşe'nin bu sözleri, Bene-Yisrael'in gelecekte, hayvanlara karşı Tanrısal korumayı tam olarak hak etmeyecekleri bir düşüş yaşayacaklarını önceden görebildiğine işaret eder (*Sifre* 50; Raşi). Yine de bir noktayı anlamak gerekir. Ne de olsa hayvanların çoğalmasına sebep olacak şey düşmanların oradan yok edilmesidir. Yani Bene-Yisrael, düşmanlarına karşı yine de zafer kazanacaktır. Öyleyse manevi düşüşleri bu zaferi neden etkilememektedir?

Vahşi hayvanlara karşı koruma, insanlara karşı korumaya göre daha büyük liyakat gerektirir. Dahası, karşıdaki düşman, günahkârlığı nedeniyle yaşama hakkını kaybetmiş olan Kanaan uluslarıdır. Dolayısıyla, Ülke'nin fethi döneminde ortalama bir manevi seviyede olan, yani ne çok iyi ne de çok kötü durumda olan Bene-Yisrael'in liyakati, insanlara karşı zafere olanak tanıyacaksa da, hayvanların saldırısına karşı onları korumaya

נו ולא-תביא תועבה אל-ביתך והיית חרם כמחו שֶׁנֶּץ | תִּשְׁקֹצְנוּ וְתַעֲב | תִּתְעַבְנוּ כִּי-חֲרָם הוּא: פ

26

26. Evine iğrenç [şeyler] getirme – Putperestliğe dair herhangi bir şeyi ondan yararlanma amacıyla iyelik dâhiline almak Tora'nın yasaklarından biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 250 (*Sefer Ahinuh*). Hem Rambam hem de Ramban, bu pasukta “iğrenç [şey]” ifadesiyle kastedilenin, putlar ve aksesuarları ya da putlara sunulan şeyler olduğu konusunda hemfikirler. *Sefer Ahinuh* ise bunu genişletir ve Tora kanununun ihlali yoluyla elde edilmiş olan her türlü kâr ve yararın da “iğrenç [şey]” sınıfında kabul edildiğini belirtir. Bunun nedeni, insanı yasak eylemler yoluyla para elde etmeye yönlendiren dürtünün, putperest tapınmaya yönlendiren dürtüyle temelde aynı olmasıdır.

Hahamlarımız bir putpereste ev kiralamayı yasaklamışlar ve bu yasağa dayanak olarak bu pasuğu göstermişlerdir. Kiralanmış bir ev, hâlâ sahibinin malıdır. Dolayısıyla bir putpereste ev kiralamak, o kişinin yaşadığı yer olan bu eve put getirmesine imkân tanımak anlamına gelir; oysa burası bir Yahudi'nin evidir ve bir Yahudi'nin evine putperestliğe dair bir şey – “iğrençlik” – girmesi yasaktır. Öte yandan, otoriteler bu yasağın Erets-Yisrael içindeki evlerle sınırlı olduğuna işaret ederler. Başka bir deyişle, Diaspora'da evi olan bir Yahudi, bunu putperest birine bile kiraya verebilir (Rabenu Hananel; Rabenu Behaye). Ancak Ramban, Tanrı'nın İsteği'ni pürüzsüz bir şekilde yapmak isteyen birinin Diaspora'da bile bundan kaçınması gerektiğini kaydeder. Her durumda yasak, bir putperest için söz konusudur. Yahudi olmayan biri putperest değilse, ona ev kiralamakta hiçbir sakınca yoktur.

Onun gibi – Putlara bağlı olup yok edilmeyi gerektiren bir şey, başka bir nesne ya da parayla değiş-tokuş edilse bile, bu yok edilme gerekliliği, putun yerini alan nesne ya da paraya da yayılır. Rambam'a göre tekrar tekrar değiş-tokuş yapılsa bile bu kural geçerlidir (*Yad – Avodat Kohavim* 8:1; krş. *Talmud – Avoda Zara* 54b). Genel kurala göre putperestlikle en ufak bir ilgi içinde olan her şey, putların kendisi gibi yok edilmelidir. Rambam'ın belirttiği gibi: “Putlar, onların hizmetinde kullanılan eşyalar ve kullanılan sunuların en önemsiz miktarı bile yasaktır. Nasıl? Eğer bir put, normalde putperestlikle ilgisi olmayan birçok değerli süslemeyle [ayrıt edilemeyecek şekilde] karışmışsa; bu put tüm karışımın sadece binde biri bile olsa tüm karışım Ölü Deniz'e atılır. [Bu, 'yok edilir' anlamında bir deyimdir]” (*Yad Avoda Zara* 7:9).

Herem – Bu sözcük farklı yerlerde farklı manalar içerir. Temel anlamı, “balık ağı”dır (bkz. Habakkuk 1:15, krş. Yehezkel 26:5). Balık ağının temel özelliği, balıklar için tam bir kısıtlama ve sınırlama ortamı oluşturması ve elbette, onları doğal yaşam ortamlarından çekip yaşamlarını sonlandırmasıdır. Bu temel özellik, **Herem** sözcüğünün kullanıldığı her yerde, farklı yansımalarla da olsa açığa çıkar. Örneğin bu sözcük bazı yerlerde “imha etmek” anlamı taşır (ör. p. 2; bkz. Bamidbar 21:2-3). Genel olarak bu imhanın amacı, imhası emredilen şeyin başka şeylerle temas ya da ilişki olasılığını tamamen ortadan kaldırmaktır. Dolayısıyla bu bakışla bakıldığında, **Herem**, normal kullanımdan tamamen kaldırılan şeyleri tanımlar. Pasuğumuzdaki kullanımı da bu şekildedir. Putperestliğe dair hiçbir şeyin var olma hakkı yoktur ve bu pasuk dâhilinde anlam, “var olma hakkı olmayıp yok edilmeyi hak eden şey” şeklindedir (*Vayikra* 26:28, Hirsch o.a.). [Bunun yanında, **Herem**'in aynı zamanda *Bet-Amikdas*'a özel bir statüyle adanmış olan şeyleri tanımlamak için kullanıldığını da görüyoruz (bkz. *Vayikra* 26:28). Biraz derine inildiğinde orada da buradaki temel anlamın bir yansımasının söz konusu olduğu görülecektir; ancak buradaki konumuz bu değildir.]

Kesinlikle tiksinsmeli, katiyetle iğrenmelisin – “Kesinlikle itici addetmeli, tamamen reddetmelisin.” Bu sözler, bir Yahudi'nin, putperestliğe dair her şeyi hakir görmesi gerektiğini belirtir. Tanrı'nın tiksindiği bir şey onu da tiksindirmelidir. Eyleme döküldüğünde, bu emir, söz konusu tiksinsme ve hakir görmeyi teşvik eden davranışlarda bulunmayı gerektirir. Örneğin, bir puta aşağılayıcı bir isim takmak mitsvadır (*Talmud – Avoda Zara* 46a). Benzer şekilde Hahamlarımız şöyle öğretmişlerdir: “Her türlü alaycılık yasaktır – putlara yönelik alaycılık hariç” (*Talmud – Megila* 25b).

Buradan öğrenilen ikinci bir kural da şöyledir: Tora daha önce yenmesi yasak olan, ayrıca cesetleri birer *tuma* kaynağı olan hayvanlar hakkında “**Şekets** – *Tiksinti Kaynağı*” ifadesini kullanmıştı (bkz. *Vayikra* 11:10 v.d.). Burada da putlar için “**Teşaketsu** – *Tiksinin / 'Tiksinti Kaynağı' Addedin*” emrini vererek, putların da birer *tuma* kaynağı olduğunu belirtmektedir (*Mişna – Avoda Zara* 3:10; *Talmud – Avoda Zara* 47b; *Yad – Avot Atumaot* 6:2).

Putperestliğe dair yasaklar burada tümüyle ele alınamayacak kadar geniş bir yelpazeyi içerir. Ve bu kuralların günümüzdeki Yahudi'yi de ilgilendiren önemli açılımları olduğunu bilmekte fayda vardır.

²⁶ Evine iğrenç [şeyler] getirme; [aksi takdirde tıpkı] onun gibi *herem* olursun. [Bu şeylerden] Kesinlikle tiksinnmeli, katiyetle iğrenmelisin – çünkü *heremdir* o.

üzerindeki yazı gerektiği gibi değilse, bir harf eksik ya da fazlaysa ya da şekli bozuksa, bir siliklik varsa veya başka bir kurala aykırılık söz konusuysa, o *mezusa* “**Pasul – Geçersiz**”dir]. Buna bağlı olarak pasuktan iki farklı sonuç çıkarılabilir: [1] Çeviride olduğu gibi “*ilahların heykellerini ... kendine alma*”; veya [2] “*geçersiz kılınmış ilahların ... kendine alabilirsin*”. Bu ikinci ihtimalde, eskiden bir put iken sonraları onun “put” niteliği bozularak geçersiz kılınmış bir heykelin kullanılabilmesi söylenmektedir. Ama şu şartla: Bu eski “ilah”, “*geçersiz kılınmış*” – yani bir Yahudi’nin eline geçmeden önce, onun “put” olma özelliği Yahudi olmayanlar tarafından [heykelin bir tarafı bozularak] iptal edilmiş olmalıdır. Böyle bir durumda söz konusu heykel ya da onun bozulmasıyla elde edilmiş eşyadan yarar sağlanabilir. Ancak eğer bir heykel, Yahudiler tarafından ele geçirildiği sırada halen “put” olarak kabul ediliyorsa, Yahudiler’in ondan yarar sağlaması yasaktır ve bu pasukta belirtildiği gibi yakılmalıdır (*Talmud – Avoda Zara 52a*; Rabenu Behaye). Sonuç olarak bir putun “put” olma sıfatını Yahudi olmayanlar iptal ettiği zaman bu iptal geçerlidir, ama Yahudiler ettiği zaman geçersizdir ve o heykel, yok edilmeyi gerektiren bir “put” niteliği taşımayı sürdürür (*Talmud – Avoda Zara 52b*). [Not: Bu bağlam içinde “Yahudi olmayanlar” ifadesi “Yahudi olmayan putperestleri” tanımlamaktadır. Fakat Yahudi olmayan ama putperest de olmayan bir kişi, putların geçersiz kılınması konusundaki kanunlar açısından Yahudiler’le denktir (*Meam Loez*).]

İfadenin “*yontulmuş ilahları*” şeklinde anlaşılabilmesi bir kuralı daha öğretir: Bir heykel, Yahudi olmayanlar tarafından put olması amacıyla *yontulması tamamlandığı anda* “put” sıfatı alır. Yani bir Yahudi o putu ele geçirdiği zaman henüz ona hiç tapınılmamışsa bile bu heykel yine de yok edilmeyi gerektiren bir puttur (*a.k.* 52a). Buna karşılık bir Yahudi kendisine tapınma amacıyla bir heykel yapmışsa, ona tapmadığı sürece o heykel henüz “put” sıfatı almaz ve yok edilmesi gerekmez (Hirsch).

Üzerlerindeki gümüş ve altını ... alma – Ramban. “Bu gümüş ve altını alıp, sonra yaptığın işlerde bereket görürsen, söz konusu başarıyı bu gümüş ve altını aldığın puta bağlama yanlışlığına düşebilirsin – ki bu senin için ölümcül bir tuzak olacaktır” (Sforno).

Bu emir, putların kaplamalarını da putlarla aynı şekilde yasak sınıfına sokar. Bu, 613 emirden

birdir. *Mitsvat Lo Taase* No. 249 (*Sefer Ahimuh*). Bu kaplamalardan herhangi bir yarar sağlamak yasaktır (*Yad – Avodat Kohavim* 8:7).

Putlara bağlı olan üç ek yasak vardır: [1] Bir putu süslemek ya da güzelleştirmek için kullanılan süslemeler: “**Noy – Süs**”. [2] Bir puta yönelik ibadete yardımcı olan eşyalar: “**Meşameşim – Hizmet Edenler**”. [3] Bir puta ibadet amacıyla sunulmuş nesneler: “**Tikrovet – Sunu**”. Bunlardan *Tikrovet*, sadece *Bet-Amikdaş*’taki ibadette olanlara benzer bir durum olduğu takdirde yasak olur; böyle bir durum yoksa yasak değildir (*Talmud – Avoda Zara 50a-51b*). Ama *Noy* ve *Meşameş* tıpkı putun kendisi gibi her şekilde yasaktır. Ancak bunlar puttan bağımsız değildir; dolayısıyla Yahudi olmayan biri, bir putun geçerliliğini bozacak bir şey yapmışsa, ona bağlı olan *Noy* ve *Meşameş* sınıfındaki eşyaların üzerindeki yasak da otomatik olarak ortadan kalkar; onları ayrıca geçersiz kılmaya gerek yoktur (*Talmud – Avoda Zara 52b*; *Bet Yosef – Tur Yore Dea* 139; Hirsch).

Alternatif olarak “*onlara karşılık gümüş ve altın alma*. Yani onları yok etmeme karşılığında onlara inananlardan rüşvet alma” (İbn Ezra).

Onun yüzünden – “Gümüş ve/veya altın yüzünden” (*Daat Mikra*).

Ölümcül bir tuzağa düşme – Tora, sadece putları değil, putlara bağlı şeyleri de yasaklamıştır (bkz. yukarıda *Üzerlerindeki...* k.b.). Amaç, putperest tapınmayı hatırlatan her şeyin ortadan kaldırılmasıdır. Zira tüm bunlar “*Tanrım Aşem’in iğrendiği*” şeylerdir. İlah olduğu düşüncesiyle tapınılan bir heykel, onun süsleri, ona sunulan sunular ve ibadet gereçleri, putperestlik yanlışının sembolleridir ve bu, Tanrı’nın tüm insanlık için hedeflediği yüksek manevi düzeyle tam bir çelişki içindedir. Tanrı, bu yanlıştan önce Yahudiler’i çıkarmıştır ve tüm insanlığı da aynı şekilde bu yanlıştan kurtulmaya çağırmıştır. Zira Tanrı’yı tanıma şeklindeki manevi hedef, sadece Yahudiler değil, insan ırkının tümü için geçerlidir. Sonuç olarak Tora, putperestliği hatırlatan her şeyi kesin bir şekilde reddetmeyi emretmektedir (Hirsch). Putperestliğe pek rastlamadığımızı düşündüğümüz günümüz için bile bu kuralların mesajı açıktır. Yahudiler, Tanrı hakkındaki saf bilinçlerinin ve O’nunla olan özel ilişkilerinin gevşemesine neden olabilecek her şeyden kaçınılmalıdır.

Aşem’in iğrendiği bir şeydir o – Yani put [ve ona bağlı şeyler]. Krş. 27:15.

1 אֶכְל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תַּחְיִין וּרְבִיתֶם וּבָאתֶם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְרָהָם:

tümünü de halk yapmış gibi değerlendirilmiştir (Midraš – Tanhuma 6; Raşi; Daat Zekenim).

İfadenin “tüm emirleri” şeklindeki basit anlamı da bir mesaj içermektedir: “Size bu peraşanın başında, *bu kanunları (Mişpatim) dinlemenizin sonucunda* neler olacağını söylemiştim. Özellikle *Mişpatim* sınıfındaki emirleri vurgulamamın bir sebebi vardı (bkz. 7:12 ačk.); ancak bu, diğer mitsva sınıflarını ihmal edebileceğiniz anlamına gelmiyor. Sizler *tüm emirleri* uygulamakla yükümlüsünüz ve yukarıda sözü edilen uzun ömür, çocuklar ve toprağın size sağlayacağı serveti elde etmeniz bunu yapmanıza bağlıdır” (Ramban).

Titizlikle yerine getirmelisiniz – Önceki pasuklarda Tora, putların ve onlara dair her şeyin kesin bir tiksintiyle karşılanmasını emretmiştir. Bunun ardından Tora’nın “tüm emirlerinin” uygulanmasından bahsedilmesi, iki yönlü bir mesaj verir: Putperestliğe tam bir tiksintiyle yaklaşan kişi, sanki Tora’nın tüm emirlerini uygulamış gibidir. Zira Hahamlarımız’ın öğrettikleri gibi: “Putperestliği tamamen reddeden kişi, Tora’nın tümünü kabul etmiş sayılır ve putperestliği kabul eden kişi, Tora’nın tümünü reddetmiş sayılır” (Rabenu Behaye; bkz. 11:28 ačk.).

Ancak yine de bu, işin “prensip” kısmıdır. Pratikte ise, pasukta söylendiği gibi titiz uygulama şarttır. Önceki kısımda verilen putperestliğe dair her şeyi reddetme ve yok etme emirleri Yahudiler’in bu dünyadaki görevlerini yerine getirebilmeleri için önemli bir ön şarttır. Putperestliğe dair en önemsiz görünen şey bile bu görevin önünde engel teşkil edebilir; bu yüzden yok edilmelidir. Ancak Teilim’de söylendiği gibi “**Sur Mera Vaase Tov** – *Kötüden Uzaklaş, İyiye Yap*” (Teilim 34:15). Sadece kötüden uzaklaşmak yeterli değildir; iyiye de fiilen yapmak gerekir. Tanrı’nın, Tora’da açıklanan İsteği’nin yerine gelmesi için aktif olarak mitsvaları içtenlikle uygulamak şarttır. Putperestliğe dair her kırıntıdan uzak olan evin (7:26), aynı zamanda mitsvaların uygulanması için bir merkez olması da gerekir. Putperestler kendi evlerini putların koruduğuna inanırlar. Yahudiler’in evi ise mitsva uygulaması tarafından korunur. Bu uygulamanın sonuçları pasukta söylenmektedir: “*Yaşayacak, çoğalacak, ... Ülke’yi miras alacaksınız.*” Mitsva

uygulanması bireysel olarak yaşam verdiği gibi, yeni nesiller konusundaki bereketle ifade bulan gelişimi de beraberinde getirir. Bunun yanında Yahudiler’in bir ulus olarak bağımsız olmalarını ve ülkelerinde refah içinde yaşamalarını sağlar. Bireysel yaşam, aile bereketi ve ulusal refah, sadece mitsvaların uygulanması ile garanti altına alınabilir. Mitsvaları gözetmek, mutluluğumuzu gözetmekle eşdeğerdedir (Hirsch).

Yaşayacak, çoğalacak ... miras alacaksınız – İnsanlar putlardan üç temel konuda medet umarlar: Uzun ömür, çocuklar ve para. Tora önceki pasukta putperestlik konusundaki kesin yasağı bir kez daha tekrarladıktan sonra, Bene-Yisrael için bu üç temel konunun putperestliğe kayma yönünde bir bahane teşkil etmeyeceğini belirtmektedir; zira Tora’nın emirlerini uygulamak, bunların üçünü de onlara sağlayacaktır: “*Emrin tümünü titizlikle yerine getirmelisiniz. Bu sayede yaşayacaksınız* – zira Tanrı, emirlerin uygulanması için Gelecek Dünya’da uzun ömrü garanti etmesine rağmen, bunun bu dünyada bile uzun yaşamınız şeklinde yan etkileri vardır. Ayrıca *çoğalacaksınız* – bol çocuğunuz ve geleceğiniz olacak. Buna ek olarak *geliş ... Ülke’yi miras alacaksınız* – ve bu size zenginlik ve şeref kazandıracak” (Sforno).

[29. Aşırı Özgüvenin Tehlikeleri]

8

¹ Sana bugün emretmekte olduğum emrin tümünü titizlikle yerine getirmelisiniz. Bu sayede yaşayacak, çoğalacak, gelip Tanrı'nın, [hakkında] atalarınıza yemin ettiği Ülke'yi miras alacaksınız.

8.

Önceki kısmın sonları putların ve putperestliğin beyhudeliğini ele almış ve hem putların hem de onlara bağlı olan her şeyin kesin bir şekilde reddini ifade eden emirler içermiştir. Bu yeni kısımda ise ona tezat oluşturacak şekilde, Tanrı'nın yüce mevcudiyeti ön plana çıkarılmaktadır. Bu mevcudiyet Bene-Yisrael'in kendi gözleriyle tanık oldukları bir olgudur ve onlar bunu daima hatırlarında tutmakla yükümlüdürler. Bunun bir sonucu olarak Tanrı'nın emirlerini sadakatle yerine getirecekler ve ebedi hedeflerine de sadece bu yolla ulaşabileceklerdir (Hirsch).

Bu pasuklarda yine mitsvaların titiz uygulaması sonucunda elde edilecek bereketten söz edilmekte, Tanrı'nın çöl yolculuğu boyunca Bene-Yisrael'in ihtiyaçlarını giderdiği hatırlatılmaktadır. Bu, önceki bölümün sonunda yapılan uyarıya bağlı olabilir. Tora orada, putperestlere üstün gelindikten sonra onların putlarına bağlı altın ve gümüşleri arzulamamayı emretmiştir. Burada da böyle bir arzuya kapılmaya gerek olmadığı vurgulanmaktadır; zira Tanrı, çölde bile tüm gereksinimleri karşılamışsa, Erets-Yisrael'de de Bene-Yisrael'in her türlü ihtiyacını giderecektir. Tek şart halkın mitsvalara bağlı kalmasıdır (Hizkuni; Daat Mikra).

1. Emrin tümünü – İbranice *Kol Amitsva*. İfade “tüm emri” – yani Tora'yı (Gur Arye), ya da “tüm emirleri” (Mizrahi) şeklinde anlaşılabilir ve basit anlam bunlardan biridir (Raşi). Dolayısıyla basit anlama göre kimse Tora'nın mitsvalarından istediklerini seçip istediklerini bırakamaz. Tora tek bir bütün olarak ele alınmalıdır. [Elbette hiç kimse mükemmel değildir ve bir insan elinden gelenin en iyisini yapmalıdır. Burada söylenmek istenen, Tora'nın “bağlayıcılığının” kısmi değil bir bütün olduğudur. Başka bir deyişle, kimse Tora'nın belirli bir kısmının kendisini bağladığını, ama diğer kısımlardan muaf olduğunu iddia edemez. Tora'nın istisnasız tümü bağlayıcıdır ve kişi bu bütünlüğe ulaşamıyorsa bile bunu hedeflemeli, o yönde çabalamalıdır.]

Öte yandan, gerçek çeviriye göre ifadedeki kullanımı farklı bir nüans içermektedir: “*Emrin tümünü*”. Bu tekil kullanım, herhangi bir mitsva uygulandığı zaman, bunun sanki Tora'daki tek mitsva oymuş gibi tam bir adanmışlıkla gerçekleştirilmesi gerektiği mesajını verir. Bu nedenle Tanrı'ya sıkıca bağlı insanlar bir mitsvayı yapmadan önce, o mitsvayla ilgili birçok niyet tutup, onunla ilgili bazı pasuklar okurlar.

Kullanımın tekil olmasının verdiği başka bir mesaj da, Tora'nın tüm emirlerinin tek bir organik bütün olduğudur. Bu sayede, [örneğin sadece Koenler tarafından yerine getirilen mitsvaları uygulaması mümkün olmayan bir Yisrael'in durumunda olduğu gibi,] şartlar nedeniyle bir kişinin bazı mitsvaları uygulaması mümkün değilse, ama uygulayabileceği mitsvaları titizlikle uyguluyorsa ve uygulayamadığı mitsvalarla ilgili kuralları da Tora öğrenimi mitsvasının bir parçası olarak öğreniyorsa, uygulayamadığı mitsvaların ödülünü de sanki uygulamış gibi hak eder (Meam Loetz).

Hahamlarımız bu kullanımdan bir de prensip öğrenirler: “Bir mitsvaya başlayana ‘Tamamla!’ denir”. Kişi, herhangi bir emri yerine getirmeye başladığı zaman, onu tamamlamalıdır; çünkü bir mitsvayı sadece tamamlayan “yapmış” olarak kabul edilir. Başka bir deyişle bir kişi bir mitsvaya başlamış ama tamamlamamışsa, onu tamamlayan bir başkası, mitsvanın tümünü yapmış gibi kabul edilir. Bunun bir örneğini Tora'da görüyoruz. Yosef ölmenden önce kemiklerinin Erets-Yisrael'de gömülmesini vasiyet etmiş, Moşe Rabenu bu vasiyet doğrultusunda Yosef'in kemiklerini Mısır'dan çıkarken yanına almıştır (Şemot 13:19). Ancak Moşe Erets-Yisrael'e giremediği için gömme görevini halka bırakmak zorunda kalmıştır. Buna istinaden pasuk “*Ve Bene-Yisrael'in Mısır'dan çıkarmış oldukları Yosef'in kemiklerini Şehem'de gömdüler*” (Yeoşua 24:32) demektedir. Kemikleri Mısır'dan çıkaran Moşe olmasına rağmen, gömme mitsvasını tamamlayan Bene-Yisrael olduğu için, sanki çıkaran da Bene-Yisrael miş gibi bir kullanım söz konusudur. Başka bir deyişle, mitsvayı halk tamamladığı için,

ב וזָכַרְתָּ אֶת-כָּל-הַדָּרֶךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכָךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ זֶה אֲרָבָעִים
שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לִמְעַן עֲנִתְךָ לְנַסְתְּךָ לְדַעַת אֶת-אֲשֶׁר בְּלִבְךָ
הִתְשַׁמֵּר מִצְוֹתוֹ [מִצְוֹתָיו] אִם-לֹא ג וַיַּעֲנֶךָ וַיִּרְעַבְךָ וַיֹּאכַלְךָ
אֶת-הַמֶּן אֲשֶׁר לֹא-יָדַעְתָּ וְלֹא יָדָעוּן אֲבֹתֶיךָ לִמְעַן חוֹדִיעְךָ כִּי
לֹא עַל-הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יַחֲיֶה הָאָדָם כִּי עַל-כָּל-מוֹצָא פִי-יַחֲיֶה יַחֲיֶה
הָאָדָם:

zorluk sürecinden geçirilmiş, zorlu idmanla daha üst düzeyi yakalamaları sağlanmıştır (krş. Bereşit 22:1, İbn Ezra o.a.).

3. Sana eziyet etti – Zorlu yolculukla (krş. Teilim 102:24).

Seni aç bıraktı – “Sana *Man*’ı vermeden önce yiyecek eksikliğini hissetmeni istedi” (İbn Ezra). Rabenu Behaye bu açlığın bir amacı olduğunu belirtir. *Man*, tamamen manevi kaynaklı bir yiyecek olduğu için, Bene-Yisrael’in maneviyatını geliştirme, Tora’nın derin konularını tam olarak anlamalarını sağlama etkisine sahipti. Böylece Tanrı, *Man*’ı vermeden önce, Bene-Yisrael’in daha önce yedikleri fiziksel yiyeceklerin etkisinin tamamen geçmesi için, halkı aç bırakmış (bkz. Şemot 16:3), bu fiziksel yiyeceklerin tüm artıklarının da bedenden çıkmasını garantilemiştir. Bu sayede *Man*’ın manevi etkisi saf ve katışıksız bir şekilde gerçekleşecek, Tanrı’nın kutsiyetine, hiçbir engel olmaksızın bağlanabileceklerdi. Bir başka görüşe göre halkın *Man* öncesinde aç bırakılmasının amacı başkadır: Eğer *Man* diğer yiyecekleri rahatça yiyebildikleri bir ortamda verilseydi, halk bunu takdir etmeyecekti (Hizkuni).

Alternatif olarak “*Seni, sana Man vererek aç bıraktı*. Size *Man*’ı sadece günlük porsiyonlar halinde verdi ve ertesi günün yiyeceği için beklenti içinde olmanızı sağladı”. Bu beklenti açlıkla eşdeğerdir, zira Hahamlarımız’ın öğrettikleri gibi, “sepetinde ekmek olanla sepetinde ekmek olmayan aynı değildir” (*Daat Zekenim*). Başka bir deyişle burada psikolojik bir açlık söz konusudur. Bir insan ertesi günkü yemeğinin elinde olduğunu bilmekten rahatlık duyar. Ama elindeki yiyecek sadece bugün için yetecekse ve ertesi gün ne olacağı belli değilse, bu belirsizlik onu rahatsız eder – psikolojik olarak “acıktırır” (Rabenu Meyuhas). Tanrı *Man*’ı günlük porsiyonlar halinde vererek, insanlara, aslında her günün yiyeceğinin tek kaynağının Kendisi olduğu bilincini aşılamayı amaçlamıştır. Bu da “sınavlardan” biridir, yani Bene-Yisrael’i geliştirme politikasının bir parçasıdır. Bkz. Şemot 16:4.

Bir başka görüşe göre açlığın temelinde, halkın yediği tek yiyeceğin *Man* olması vardır. Yiyecek olarak *Man* vardır, ama bu, halkın diğer “normal” yiyecekler için açlık ve istek duymasını engellemiştir (bkz. Bamidbar 11:6 ve 21:5) (Rabi David Tsvi Hoffman). Buna bağlı olarak *Talmud*’da şöyle denmektedir: “Bir yiyeceği görerek yiyen, onu görmeyen yiyene benzemez” (*Talmud – Yoma* 74b). Bu da *Man*’ın başka bir yönüdür. *Man* [belki birkaç istisna haricinde] istenen her yiyeceğin tadını alma özelliğine sahipti; ama bu sadece tatla sınırlıydı ve *Man*’ın şeklinde bir değişiklik yoktu. Dolayısıyla istedikleri tadı alıyorlardı ama ağızlarında tadı olan yiyeceği “görmüyorlardı”. Tek gördükleri *Man*’dı.

Bilmediğin, atalarının da bilmediği – “*Man*’ın gerçek niteliği hakkında ne kendinizden bir bilginiz vardı, ne de atalarınız Avraam, Yitshak ve Yaakov’dan bu konuda size gelen geleneksel bir bilgi. *Man* sizin için tamamen yeni bir şeydi ve onunla uzun süre yaşayabileceğinizi en başta bilmiyordunuz” (Ramban). Alternatif olarak “Tanrı size, kutsal atalarınızın bile nail olamadığı iyilikler yaptı. Atalar, Tanrı’yı, kendilerine vermiş olduğu her emirde hiçbir soru sual olmaksızın tam bir bağlılıkla takip ettiler. Ancak buna rağmen, Tanrı’nın onları göksel bir yiyeceklerle doyurmasına nail olamadılar. Ama siz, Moşe’nin liyakati sayesinde, kutsal atalarınızın bile bilmediği *Man*’ı yeme ayrıcalığına sahip oldunuz” (a.k.). Tanrı, Avraam, Yitshak ve Yaakov’a “**E-I Şa-da-y – Her Şeye Yeten Tanrı**” İsmi ile tanınmıştır. Başka bir deyişle, asıl İsmi’ni onlara da bildirmiş olmasına karşın, Kendisi’ni onlara bu asıl İsm’in gerektirdiği olağanüstü dışavurumlarla değil, **E-I Şa-da-y** İsmi’nin belirttiği “doğal” mucizelerle göstermiştir (krş. Şemot 6:3). Örneğin *Man* gibi, hiçbir şekilde doğal olmayan bir yiyeceği onlar tanımamıştır. Ama Tanrı, Bene-Yisrael’e, atalarının bile sahip olmadığı bu avantajı vermiştir.

Sadece ekmek sayesinde yaşamaz insan – “Bu nedenle güvenini ekmeğe ve yiyeceklerle bağlama.

² Tanrın Aşem'in seni kırk yıldır çölde yürüttüğü tüm yolu hatırla. [Bunu,] Kalbinde olanın – [O'nun] emirlerini gözetip gözetmeyeceğinin – bilinmesi amacıyla seni sınava tabi tutmak üzere, sana eziyet etmek için [yapmıştı].

³ Sana eziyet etti, seni aç bıraktı ve [sonra] sana bilmediğin, atalarının da bilmediği Man'ı yedirdi. Şunu bilmeni sağlamak için ki, sadece ekme sayesinde yaşamaz insan; daha ziyade Tanrı'nın Ağzı'ndan çıkanların tümü sayesinde yaşar insan.

2. Tüm yolu hatırla – “Bu yol boyunca Tanrı'nın sana doğa kurallarına tabi olmayacak şekilde yiyecek, içecek ve giyecek sağladığını hatırla.” Bu doğrultuda, pasukta bahsedilen sınav, Bene-Yisrael'in, bu denli kolay bir şekilde, hiçbir zahmete girmeden yiyecek ve giysi sahibi olmalarına rağmen Tanrı'nın İsteği'ni yerine getirip getirmeyecekleri – emirlerini gözetip gözetmeyecekleri – konusundadır (Sforno).

Alternatif olarak “Bu yolculuk boyunca bazı istisnai olaylar haricinde Tanrı'ya bağlı kaldığın için, Tanrı sana birçok mucize gerçekleştirdi. Böylece tsadıkların ekmeğe muhtaç kalacak şekilde terk edilmeyeceğini gördün. Dolayısıyla gelecek için de şunu biliyorsun ki, mitsvaların uygulanması eksiksiz iyiliği beraberinde getirir”. Her şey bir yana, bu denli kalabalık bir halkın hiçbir yiyecek bulunamayacağı açık olan çöl gibi bir yere gitmeyi en baştan itibaren göze alması, Tanrı'ya duydukları güvenin açık bir işaretiydi. Daha sonra kendilerine verilen Man da sadece bir güne yeterliydi, fazla Man eriyip gidiyordu. Bu şekilde Bene-Yisrael, Tanrı'ya hep bağlı kalacaklarının ilk sinyalini vermişlerdir. Tanrı da onları yiyecek bulabilecekleri yerleşim birimlerinin yakınlarından değil de özellikle hiçbir şeyin olmadığı çölden yürüterek, Bene-Yisrael'in Kendisi'ne olan bağlılıklarını tüm dünyaya göstermiştir. Onların bu ilk bağlılıkları, tarih boyunca devam edecek sadakatın garantisi olacaktır (Ramban).

Emirlerini gözetip gözetmeyeceğinin – Pasuktaki “kalbinde olanın – emirlerini gözetip gözetmeyeceğinin – bilinmesi konusunda smava tabi tutmak için” sözleri kendi içinde tezat gibi görünmektedir. Ne de olsa, emirlerin gözetilip gözetilmemesi kalbe değil uygulamaya bağlı bir konudur. Bir kişi uyguluyorsa uyguladığı bilinir, uygulamıyorsa uygulamadığı bilinir – bunun kalpte olanla bir ilgisi olmamalıdır. Dolayısıyla çöl yolunda değerlendirilecek iki farklı konu vardır. [1] Uygulamanın olup olmadığı hareketlerden anlaşılacaktır. [2] Ama aynı zamanda Tanrı, Bene-Yisrael'in, sıradaki pasukta sözü geçen, eziyet, aç bırakılma ve sonrasında Man'ın yedirilmesi karşısında “kalplerinde olanı”, yani Tanrı'nın verdiği kararlar hakkındaki tepkilerini de değerlendirecektir. Halk, Tanrı'nın kararlarını ve adaletini sorgulamamalı, O'nu sinamamalıdır

(Raşi; Beer Basade; bkz. 6:16 ve 18:13). Bu da Tanrı'nın, onları ulaştırmayı amaçladığı yüksek bir düzeydi (bkz. Smava tabi tutmak için k.b.).

Bilinmesi amacıyla – Tam çeviriyle “bilmek için”. Tanrı bu sınavın sonucunu merakla bekliyor değildir – o zaten sonucu bilmektedir. Ama bu sayede halkın “kalbinde olan” tavır, fiiliyatta açığa çıkmış olacak, Bene-Yisrael'in Tanrı'ya olan bağlılığı “bilinecektir”. Bu açıdan sözcük “bildirmek için” şeklinde de anlaşılabilir (Rabenu Behaye). Rabenu Behaye'ye göre amaç diğer tüm ulusların bilmesi iken Sforno'ya göre burada kastedilen meleklerin bilmesidir. Bene-Yisrael'in, çöl yolculuğu sırasında, her ihtiyaçları karşılanırken bile şıarmayıp Tanrı'ya bağlılık göstermeleri, onların yüksek hizmet meleklerinden bile daha üst düzeyde olduklarının bir işareti olmuştur (Sforno).

Bir başka olasılık ise sözcüğü “bilmek için” şeklinde anlamaktır. “Kendini tanımayı öğrenmen için, mitsva uygulaması yönünde gereken ahlaki gücün ne kadarını elde ettiğini bilmeyi öğrenmen için.” Tanrı'nın Sözü'ne itaat iki şeye bağlıdır: İnsanın kendisini tümüyle Tanrı'nın yönetimine teslim etmesi ve Tanrı'ya güvenmesi. Dolayısıyla bu pasuk ahlaki gücünün düzeyini anlamak isteyen birinin kendisine şu soruyu sorması gerektiğini belirtmektedir: “Acaba gerektiği takdirde, Tanrı'ya sadık kalıp O'nun Sözü'ne itaat etme uğruna karım ve çocuklarımı alıp çöle çıkmaya ne kadar hazırım?” Bu sorunun cevabı, insanın Tanrı'ya bağlılığının düzeyini gösterecektir (Hirsch).

Sınava tabi tutmak üzere – Yukarıda da değinildiği üzere, sınavı yapan Tanrı olduğuna göre sınavın amacı bu sınavdan geçip geçmeyeceklerini öğrenmek değildir. Tanrı insanları bu amaçla sınamaz, çünkü buna gerek yoktur. Amacı insanlara, geçmek için kendilerini geliştirmek ve potansiyellerini eyleme dönüştürmek zorunda kalacakları bir durum yaratmaktır. Bu şekilde insan, gösterdiği çaba sonunda gelişim gösterecek, buna ek olarak Tanrı da onun çabasını ayrıca ödüllendirecektir. Nitekim “Nisayon – Deneme” sözcüğü, aynı zamanda “yükseltme” anlamı taşır. Tanrı'nın Avraam'a uyguladığı “sınavlar” da aynı amacı gütmüştür ve onun çocukları olan Bene-Yisrael de benzer bir

4 ד שְׁמִלְתָּךְ לֹא בִלְתֶּה מֵעֲלֶיךָ וְרָגְלֶךָ לֹא בִצְקָה זֶה אֲרֻבְעִים שָׁנָה:

dünyaya hükmeden insan zekâsının ortak ürünüdür. Dolayısıyla ekmek, insanın doğaya egemen olan zekâsını temsil eder. İnsan zekâsı başka etkenlerle birleşerek devamlılığını sağlamak için gereken araçları üretir.

Bunun bir sonucu olarak insanın yaratıcı gücünün, onun dünyevi varoluşunun tek şartı olduğu sanılabilir ve böylece yiyeceği sağlayan öncelikli etkenin Tanrı'nın yönetimi olduğu unutulabilir – ki bu, bizi doyuran her bir dilim ekmeğin Tanrı'nın nezaretine ve cömertliğine tanıklık ettiği gerçeğine rağmen gerçekleşebilir. Ancak insanın yiyeceğinin sadece kendi yaratıcı gücüne bağlı olduğu şeklindeki yanlış düşünce, Yahudi'nin, yükümlülüğüne olan sadakatini tehlikeye atabilir. “Eşin ve çocukların geçimini düşünmek” insanın eylemleri için geçerli bir motivasyon kaynağıdır, ama aynı zamanda insanı önemli olan diğer şeyleri göz ardı etme yanlısına sürükleyebilir. Eğer kendimizin ve ailemizin geçimi için tüm araçları sağlayanın sadece ve sadece kendimiz olduğunu, elde etme uğruna her türlü mücadeleyi verdiğimiz servetin tümünün, bizim ve ailemizin geçimini kesin olarak garanti edeceğini düşünürsek bu yanlışa sürüklenme tehlikesi en üst düzeye çıkar. Kendimize daima sormamız gereken bir soru vardır: Acaba “ekmeğimizi” Tanrı'nın emirlerini koruma suretiyle ve sadece bize Tanrı tarafından izin verilen yollarla mı elde ettik, yoksa payımıza düşen ekmeği, Tanrı'nın mutabakatı konusundaki gerekliliği hatırmıza getirmeksizin, kurnaz ve çabukçu hilelerle mi kaptık?

Bu, işin bir yönüdür. Ancak “ekmek endişesi”, adalet ve yükümlülük yolundan sapma yönünde aklımızı çelmediği zamanlarda bile bizim için tehlike teşkil eder; zira eğer tüm ümidimizi sadece kendi kol gücümüze bağlarsak, sadece mevcut ihtiyaçlarımıza odaklanmakla kalmaz, bunun ötesinde çok uzak geleceği bile endişemizin bir parçası haline getiririz. Bu şekilde, “artık tüm gereksinimleri elde ettim” diyebileceğimiz bir zaman hiç gelmez. Ne de olsa gelecek için gereksinimleri karşılama endişemiz sürekliliğini korur: Kendimiz için her şey tamamsa, bu kez çocuklarımızın ihtiyaçlarını düşünürüz; onlarınki tamamsa torunlarımız vardır. Bu hiç bitmez. Böylelikle “ekmek endişesi”, hiçbir sonu ve

gerçek amacı olmayan bir para açlığına dönüşür. Artık kalbimizde, manevi ve ahlaki anlam taşıyan başka hiçbir şey için yer kalmaz.

İşte tüm bunlar nedeniyle, Tanrı Bene-Yisrael'i kırk yıl boyunca çölde yürütmüştür. Orada Bene-Yisrael, insanın, ekmeğini doğal yollardan kendi gücüyle elde etmesi için ihtiyaç duyacağı her türlü malzeme ve araçtan yoksundular. Bu ortamda, halk, insanın geçiminin normal şartlarda kolayca unutulmuş asıl Kaynağı'nı açık bir şekilde görmüştür. Yaratıklarını doyuran ve ayakta tutan Tanrı'nın nezaretine kendi gözleriyle şahit olmuştur; zira orada “insan mücadelesi mührü” ile mühürlenmiş normal “ekmeği”, değil, Tanrı'nın ona sağladığı *Man*'ı yemiştir. Tanrı'nın her gün her çadira, oradaki mevcut oranında belirli bir miktarda verdiği bu besin, her yönüyle, Tanrı'nın, küçük-büyük her bir bireye karşı geçerli olan Özel Nezareti'ni (*Aşgaha Peratit*) ortaya koymuştur. İşte bu şekliyle, çöl, Bene-Yisrael için gelecekteki “normal” yaşantıları öncesinde bir okul görevi görmüştür. Halk orada bir konuyu açıkça öğrenmiştir: İnsanın yaşamı sadece “ekmek” ile simgelenen, “doğanın desteğiyle yapılan insani mücadeleye” bağlı değildir. Tanrı'nın “her” emri, “*Ağzı'ndan çıkanların tümü*”, insana hayat verme kuvvetine sahiptir ve insanın yapay bir şekilde elde ettiği ekmeğin besleyici niteliği de, Tanrı'nın emirlerinden biri olmaktan öte değildir. İnsan, Tanrı'ya olan sadakati uğruna, kendisine insani çaba ve doğa tarafından sağlanan her şeyden feragat etmek durumunda kalsa bile “kayıp” değildir. Ve doğanın insan gücü ile bir araya gelip ona her türlü bolluğu sağladığı zamanlarda bile, beslenmesini sağlayan gerçek Kaynak, Tanrı'nın Özel Nezareti'dir (Hirsch).

⁴ [Nitekim] Kırk yıldır üzerindeki giysin yıpranmadı; ayağın da şişmedi.

Zira gerçekte insanı yaşatan şey, Tanrı'nın Ağzı'ndan çıkan Söz'dür" (*Daat Zekenim*). İnsanın geçimini belirleyen Tanrı'dır. *Man*, bunu en iyi şekilde ortaya koyan türde bir mucizedir. İnsanın yaşamını belirleyen, Tanrı'nın karar ve hükümleri olduğuna göre, siz de hakkınızda iyi kararların çıkmasına hak kazanmak için O'nun emirlerine bağlı kalın ve "yaşayın" (*Ramban*).

Bu ifade farklı bir şekilde de değerlendirilebilir. Halk, insanın sadece bildik ekmek veya normal yiyecekler sayesinde yaşayabileceğini düşünmekteydi. Tanrı ise onlara normal bir yiyecek olmayan, tamamen manevi kaynaklı olan *Man*'ı vermiş, onları kırk yıl boyunca gerçek niteliğini bilmedikleri bu yiyeceklerle yaşattır. Bu şekilde halk, bir yiyeceğe insanı hayatta tutma kuvvetini veren gerçek etkenin Tanrı'nın Sözü olduğunu öğrenmiştir. *Man* bunun bariz örneğidir, ama böylece halk, sadece *Man*'da değil, "normal" yiyeceklerde bile, insanı hayatta tutma gücünün, kendilerinden kaynaklanan değil, "Tanrı'nın onlara verdiği" bir özellik olduğu gerçeğini özümsemiştir. Gerçekte "doğal" hiçbir şey yoktur; her şey Tanrı'nın Sözü'nün bir yansımasıdır ve ekmek insanı besliyorsa, bunun sebebi onun kendisinden kaynaklanan bir besleme gücüne sahip olması değil, ona böyle bir gücü Tanrı'nın vermiş olmasıdır (krş. *Rabenu Behaye*). Tanrı, isteseydi, alelade bir taş parçasına da insanı besleme özelliği verebilirdi.

Tanrı'nın Ağzı'ndan çıkanların tümü sayesinde – "İnsana hayat veren gerçek şey, Tanrı'nın Ağzı'ndan çıkan emir ve hükümlerdir. İnsan bunları yerine getirdiği zaman hem bu dünyada hem de Gelecek Dünya'da uzun ömre nail olur" (krş. *İbn Ezra*; *Daat Zekenim*).

4. Üzerindeki giysin yıpranmadı – Tam çeviriyle "giysin üzerinden yıpranmadı". Yani "hiç değıştirmedeğın halde bunca yıl hiç yıpranmadı". Bu, çöldeki açık mucizelerden biridir. Giysi giyildikçe çeşitli etkenlerden dolayı yıpranır. Ama Bene-Yisrael'in giysileri çöl yolculuğu boyunca yıpranmamış, kirlenmemiş ve buruşmamıştır. Kampı çevreleyen Onur Bulutları, bu konudaki ihtiyaçları karşılamış, giysileri temizlemiş ve düzeltmiştir. Bunun yanında giysiler insanların vücutlarına göre rahat bedeni korumaktaydı. Çocuklar büyüdükçe, üzerlerindeki giysiler de onlarla birlikte büyüyordu – tıpkı bir salyan-

gozun, büyüdükçe kendisiyle birlikte büyüyen kabuğu gibi (*Midraş – Şir Aşirim Raba* 4:11; *Raşi*). Pasuk buna [çoğul "giysilerin yıpranmadı" yerine] tekil olarak "giysin yıpranmadı" diyerek işaret etmektedir – yani herkesin tek giysisi vardı. Ayrıca "üzerinden" sözcüğü de, giysinin temizlik amacıyla çıkarılmasına gerek kalmadığını ima etmektedir (*Maskil Ledavid*). Bu ancak bahsedilen mucizelerle mümkündür.

Şişmedi – Tam çeviriyle "hamur olmadı". Yani "normal şartlarda çıplak ayakla yapılan yürüyüşler ayağın şişmesine neden olur. Ancak senin ayakların, mayalanan hamurun şiştiği gibi şişmedi (*Raşi*), çünkü çıplak ayaklı değildin; ayakkabın vardı (*Devek Tov*; *Maarik*; *Mişmeret Akodeş*) ve yolculuk boyunca bu ayakkabıların da hiçbir şekilde yıpranmadı (*Targum Onkelos*; *Rabenu Behaye*; bkz. 29:4)". Alternatif olarak burada özellikle *Aron*'un taşınmasından sorumlu görevlilerden bahsediliyor olabilir. Bu görevliler çıplak ayakla yürümek zorundaydı; ama Tanrı onların bile ayaklarının şişmemesini sağlamıştır (*Rabenu Behaye*). Ayrıca bkz. *Nehemya* 9:21.

Alternatif olarak "ayaklarının derisi, kurumuş hamur gibi sertleşmedi" (*Rabi Şemuel David Luzzato*).

Moşe'nin bunları söylemesinin amacı, konuşmasının, "mitsvaların titizlikle uygulanması konusunda halkı teşvik etmek ve onlara tembihte bulunmak" şeklindeki ana temasıyla paraleldir. Kırk yıllık çöl yolculuğu boyunca Tanrı halkın sadece yiyecek değil, giyecek ihtiyacını da karşılamıştır. Bu, Tanrı'ya bağlı kalmanın getireceği avantajların bir devamıdır. İnsanın geçimi ve tüm maddi kazancı Tanrı'nın Kararı'nın bir sonucudur. Sonuç olarak kişi, Tanrı'ya her durumda bağlı kalıp emirlerini titizlikle yerine getirmeli ve geçimini sağlama konusunda Tanrı'ya güvenebileceğini bilmelidir. Tanrı, insana, hangi işte çalışıyor olursa olsun bereket ve refah sağlama gücüne sahiptir (*Ramban*). İnsanın geçim derdi, Tora'nın emirlerini ihmal etmek için geçerli bir bahane değildir.

Geçim ve Tanrısal Nezaret. İbranice "*Lehem* – Ekmek" ve "*Milhama* – Savaş" sözcükleri aynı köke sahiptir. Ekmek, insanın elde etmek için doğaya ve diğer canlılara karşı mücadele verdiği, uğruna savaştığı yiyecektir. Ekmek, doğa ile

ה וַיִּדְעֶתָ עַם-לְבַבְךָ כִּי כַּאֲשֶׁר יִיָּסֶר אִישׁ אֶת-בְּנוֹ 5
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִיִּסְרָךְ: וּשְׁמֶרְתָּ אֶת-מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִלְכֹת 6
 בְּדַרְכָּיו וּלְיִרְאָה אֹתוֹ: זֶכְרִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִבֵּיָאֵר אֶל-אַרְצָן טוֹבָה 7
 אַרְצָן נָחֳלִי מֵיִם עֵינַת וְתַהֲמַת יִצְאִים בִּבְקָעָה וּבְהָר:

için şarka söyleyeceğim” (Teilim 101:1) demmiştir (Meam Loez).

6. [Bu nedenle] – “Tanrı’nın seni sevdiğini ve tüm emirlerin senin iyiliğin için olduğunu bildiğine göre...” (Daat Mikra). Ya da “Tanrı’nın sana bir baba gibi davrandığı söylendiği için, sen de şımarık bir çocuk gibi davranabileceğini, canının çektiği gibi yaşayabileceğini düşünme. Tanrının Aşem’in emirlerini, O’nun yollarında yürütmek ve O’ndan çekinmek üzere gözetmelisin!” (Meam Loez).

Aşem’in emirlerini ... gözetmelisin – “Tanrı’nın her olayı seni eğitmek için bir araç olarak kullandığını bilmen, başka bir bilgiyi de beraberinde getirmelidir: Kaderinin iyi yönde şekillendirilmesine etki edebilmenin tek yolu, Tanrı’ya yönelik yükümlülüklerine tam bir teslimiyettir. Tanrı seni ahlaki bütünlüğe ulaşman için eğitmektedir ve bu bütünlüğe ulaşma yeteneği tümüyle senin eline teslim edilmiş olan tek şeydir – ki bu yolla, dolaylı olarak, kendi kaderin de eline teslim edilmiştir. Söz konusu ahlaki bütünlüğe ulaşmanın tek yolu Tanrı’nın emirlerini yerine getirmektir. Bu doğrultuda, O’nun yollarında yürütmelisin, O’nun tarzını kendine örnek almalısın [örneğin O nasıl Merhametli’ye sen de merhametli olmalısın, O nasıl Şefkatli’ye sen de şefkatli olmalısın (Rambam, Sefer Amitsvot, Ase 8)]; ve O’ndan çekinmelisin, O’nun daima karşında seni gözetlemekte olduğunu bilmelisin” (Hirsch).

7. Zira – “Tanrı’nın emirlerini gözet ve böylece O’nun yollarında yürü ve O’ndan çekin. Bunu özellikle söylüyorum, zira Tanrı seni çok iyi bir Ülke’ye getiriyor ve burada elde edeceğin bolluk nedeniyle kalbin kibirlenebilir ve bu seni büyük yanlışlara sürükleyebilir. Bu nedenle çöl yolculuğunu hiçbir zaman unutma, çünkü bu yolculuk sayesinde öğrendin ki, insanı başarıya ve rahata ulaştıran kendi gücü değil, Tanrı’dır” (Raşbam).

Seni iyi Ülke’ye getiriyor – Moşe daha önce “Tanrının Aşem seni, sana sıkıntı verme suretiyle

terbiye ediyor” demişti. Bu sıkıntıların bir amacı da, Ülke’nin iyiliğini takdir etmelerini sağlamak-tır. Bu nedenle şimdi, Ülke’nin iyiliklerinden bahsetmektedir (Ramban).

Tanrı, Bene-Yisrael’e üç tane özel armağan bahşetmiştir ve bunların her birini de sıkıntı ve zorluklarla vermiştir. Bunlardan biri, bu pasuklarda belirtildiği gibi Erets-Yisrael’dir. Diğer ikisi ise Tora ve Gelecek Dünya’dır (Talmud – Berahot 5a).

Burada Erets-Yisrael’in beş niteliği vurgulanmaktadır: [1] “Suyolları [olan] bir Ülke” – Erets-Yisrael’in suyu eksik değildir [ama bu da şarta bağlıdır (bkz. 11:10-17)]; [2] “Buğday, arpa... ülkesi” – tahıl yetiştirmeye uygundur; [3] “Yağlık zeytin ve bal [veren hurma] ülkesi” – kral sofralarına yaraşır yiyecekler yetiştirir; [4] “İçinde ekmeği yoksullukla yemeyeceksin” – bol ekonomik imkâna sahiptir; [5] “Taşları demirdir ve dağlarından bakır çıkaracaksın” – sağlam ve güzel yapı hammadde-leri olan bir Ülke’dir (Sforno).

“İyi Ülke” ile, sıradaki pasuktan anlaşıldığı üzere, “kaliteli ürünlere sahip Ülke” kastedilmektedir. Bu pasuklarda (p.7-10) Ülke sözcüğü toplam yedi kez kullanılmaktadır. Bu da Ülke’nin öneminin ve takdire şayanlığının bir ifadesidir. Yine aynı doğrultuda, bu dört pasuktan oluşan kısım, “İyi Ülke” tanımıyla başladığı gibi, yine “İyi Ülke” tanımıyla sonlanmaktadır (p. 10) (Daat Mikra).

Vadiden ve dağdan çıkan... – “Pmarlar”, yağan yağmurlarla ıslanan toprağın emmesiyle oluşan birikimin dışarı çıktığı kaynaklardır. “Yeraltı suları” ise toprağın derinlerinde mevcut su havzalarıdır. Erets-Yisrael’de bunların her ikisi, hem dağlarda hem de vadilerde vardır [dolayısıyla su için dağdakilerin vadiye inmesine, vadide-kilerin dağa çıkmasına gerek yoktur (Hizkuni)] ve buradan çıkan suyolları Ülke’nin temel su ihtiyacını karşılamaktadır (Ramban). Ancak tüm bu suların kaynağı yağan yağmurlar olduğu için yerel halkın yağmura sürekli ihtiyacı vardır (bkz. 11:10).

⁵ Kalpten bilmelisin ki, bir adamın, oğlunu terbiye ettiği şekilde terbiye ediyor seni Tanrın Aşem.

⁶ [Bu nedenle] Tanrın Aşem'in emirlerini, O'nun yollarında yürümek ve O'ndan çekinmek üzere gözetmelisin.

⁷ Zira Tanrın Aşem seni iyi Ülke'ye getiriyor – vadiden ve dağdan çıkan, pınarlar ve yeraltı suları[nın beslediği] suyolları [olan] bir Ülke;

5. Kalpten bilmelisin – “Şunu kalpten bilmelisin ki, her şeyin esası Tanrı'dır ve seni çeşitli zorluklarla, 'eziyetlerle', açlık ve susuzlukla terbiye eden Tanrı'yı dinlemenin ödülü olarak, Tanrı sana İyi Ülke'yi verecek” (İbn Ezra). İfade tam olarak “*Veyadata İm Levaveha – Kalbinle Bileceksin*” şeklindedir. Bu, kalpte sağlam bir şekilde sabitlenmiş bir dünya görüşünü tanımlar: “Geçmişteki tecrübelerin sana, Tanrı'nın, başından geçen tüm olaylarda seni bir babanın oğlunu terbiye ettiği şekilde terbiye ettiğini bilmeyi öğretti. Bu senin için hayatında ve tüm geleceğinde sana yol gösterecek bir bilgi olmalıdır” (Hirsch).

Terbiye ediyor – Krş. *Targum Onkelos*. “Seni, mitsvaları yoluyla disipline sokup, senin için niyetlendiği bütünlüğe ulaştırıyor (Sforno), sana dersler veriyor, karakterini şekillendiriyor ve seni belli değerler yönünde eğitiyor (Hirsch). Önceden bahsettiğim eziyetlerin amacı da bir nefretin sonucu ya da sana kötülük yapma amaçlı değil. Tanrı'nın amacı senin gelecekte daha üst düzeyi elde edip iyiliğe ulaşmandır. Bir baba oğluna bazen zorluk verir; ama bu, çocuğun iyiliği için, sevgiden kaynaklanan bir zorluktur (*Daat Mikra*). Burada da çöldeki zorlukların amacı, Erets-Yisrael'in güzelliklerini takdir etmeni sağlamaktır (Ramban).”

İbranice *Meyasereka*. Sözcüğün kökü, “*Yisurin – Sıkıntı*” sözcüğününkü ile aynıdır. İnsan eğitiminin temeli, zorluklarla başa çıkma idmanlarıdır. Bir antrenör, eğittiği sporcuyu sürekli olarak mevcut becerilerinin üstünde zorlar. Bu sayede bir süre sonra sporcu, en başta potansiyel yeteneği dâhilinde olup henüz becerisi dâhilinde olmayan o noktaya ulaşır. Ona bunu sağlayan, öğretmenin onu sıkıntıya sokup zorlamasıdır. Tanrı da benzer şekilde Bene-Yisrael'e her yönden rahatlık sağlamamış, çeşitli mucizelerle onların temel ihtiyaçlarını karşılamış, ama yine de onları zor şartlar altında yürütmüş, yiyeceklerini sadece günlük porsiyonlar halinde vermiş, böylece onları sürekli olarak zorluklar ve sıkıntılarla baş etmek zorunda bırakmıştır. Bu kırk yıllık eğitim süreci Bene-Yisrael'i manevi potan-

siyelerini açığa çıkarma zorunda bırakmıştır. Bu zor şartlar, Bene-Yisrael'in Tanrı'ya olan güven duygusunu pekiştirmiş ve en üst düzeye çıkarmıştır (krş. Rabenu Behaye).

Açıklamamızda Tanrı'nın uyguladığı idman şeklini bir antrenörünkine benzettik. Ancak Tora'nın metni “*bir babanın, oğlunu terbiye ettiği şekilde*” demektedir. Modern dünyada, birçok konuda ebeveynler çocuklarını zorlamamayı, onlara istediklerini vererek memnun etmeyi tercih etmektedirler. Bunun ardında “eksiklik hissetmesinler” mantığı yatmaktadır. Ancak buradaki sözler, bir babanın “doğal tavrının”, çocuklarını her zaman memnun etmek değil, onları, bazen zorluk verme suretiyle terbiye etmek olması gerektiğini vurgulamaktadır. Kuşkusuz, bu, çocukları sefaletle terk etmek anlamına gelmemektedir. Ama kesin bir şey vardır ki, çocuklara bazı şeyleri kendi başlarına başarma fırsatı tanımak, hatta onları buna zorlamak, çocuklar için sadece kazanç olacaktır. Elbette bunu “bir baba gibi” yapmak gerekir. Bir yandan disipline sokarken diğer yandan gerçek sevgiyi göstererek.

İnsan hayatında ortaya çıkabilecek sıkıntılı durumların başka rolleri de vardır. Kral Şelomo bu konuda şöyle demiştir: “*Tanrı, sevdiğini paylar*” (Mişle 3:12). Bir insanın çektiği en ufak sıkıntı bile hatalarının tamirinde rol oynar (bkz. Vayikra 16:30 açık., *Günahların Affı ve Onarımı* k.b.). Hahamlarımız, bir kişinin yaşamında sıkıntılar çekmeye ve gidişatının kötüye gitmeye başladığını gördüğünde kendi davranışlarını gözden geçirmesini ve *teşuva* yapmasını tavsiye ederler (*Talmud – Berahot* 5a). Bunun anlamı, sıkıntı çeken kişinin, başına gelenlerdeki adaleti görmek için gayret göstermesi gerektiğidir. Peygamber Yirmeyau, Eha kitabında “*yollarımızı araştıralım ve [hatalarımızı] tespit ederek Tanrıya dönelim*” (Eha 3:40) tavsiyesinde bulunmaktadır. Böylece sıkıntılar hem bizi eğitme ve geliştirme, hem günahlarımızı tamir etme, hem de yanlış yolda yürüdüğümüz konusunda bizi uyarma işlevini görür. İnsan başına gelen iyi ya da kötü her şeyi mutlulukla karşılamalıdır. Kral David bu konuda “*Sana [hem] şefkat [hem de katı] yargı*

ח אֶרֶץ חֹטָה

9 וְשַׁעֲרָהּ וּגְפֶן וְתַאֲנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ-זֵית שָׁמֶן וְדִבְשׁ: ט אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא
בְּמִסְכָּנָהּ תֹאכַל-בָּהּ לֶחֶם לֹא-תַחֲסֹךְ כֹּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבִנֶיהָ
בְּרָזָל וּמִהַרְרֵיהָ תַחֲצֹב נְחֹשֶׁת:

belirtir: “Erets-Yisrael’in Torası gibi Tora yoktur; Erets-Yisrael’in bilgeliği gibi bilgelik yoktur.” Hahamlarımız ayrıca “Erets-Yisrael’in havası insanı bilge yapar” demişlerdir. Dolayısıyla Erets-Yisrael’de öğrenilen Tora’yla karşılaştırıldığında, bu avantajlara sahip olmayan diğer yerlerde öğrenilen Tora, “fakirlik içinde yenen ekmek” gibidir. Tanrı Ülke’nin manevi havasını özellikle mübarek kıldığı ve bu beraha her şeyin üstünde etkili olduğu için, pasuk “içinde hiçbir eksiklik duymayacaksın” diye devam etmektedir (Rabenu Behaye). *Talmud* da “Demir gibi sert [ve ödün vermeyen karakterde] olmayan Haham, Haham değildir” (*Talmud – Taanit* 4a) prensibine dayanak olarak bu pasuktaki “taşları demirdir” sözlerini gösterir. Buradaki “*Avanea – Taşları*” sözcüğü ile “*Bonea – İnşa edenleri*” sözcüğü benzerlik içerir. *Mişna*’nın “Dünya üç şey üstünde durur: Tora, ibadet ve iyilikseverlik” (*Mişna – Pirke Avot* 1:2) sözleriyle ifade ettiği üzere, Tora öğrenimi dünyanın ayakta durmasını sağlar. Bu nedenle Tora otoriteleri de “inşa edenler” [ya da “yapı taşları”] olarak tanımlanır.

Böylece Tora burada sıkıntı ya da idarelilikten bahsederken, sadece yiyeceklerdeki yetersiz kaloriden ya da yiyecek almak için yeteri kadar paraya sahip olamamaktan değil, aynı zamanda manevi fakirlikten de bahsetmektedir. Diğer ülkelerde, insanın, yaşamını sürdürebilmesi için yiyecek ve konforun yanında maneviyata da ihtiyacı olduğunu anlaması nispeten daha güçtür. Ancak Moşe, Erets-Yisrael’de Bene-Yisrael’in, Tanrı’nın Eli’ni her bir buğday başağında görebileceklerini ve aynı zamanda manevi alanda da yoksulluk hissetmeyeceklerini garanti etmektedir.

İçinde hiçbir eksiklik duymayacaksın – “Erets-Yisrael’de eksik olan hiçbir şey yoktur” (*Talmud – Berahot* 36b).

Taşları demirdir... – Ramban’a göre bu sözler, önceki “içinde hiçbir eksiklik duymayacaksın” söz-

lerinin devamıdır. Demir ve bakır birçok eşyanın hammaddesi olduğu için insanların birçok ihtiyacını karşılar. Öte yandan altın ve gümüş gündelik eşya üretiminde çok kullanılan maddeler olmadığından, Ülke’nin övülmesinde bunlardan bahsedilmemiştir (Rabenu Behaye). Ayrıca krş. 33:25.

Targum Yeruşalmi’deki çeviri “demir gibi sert taşlar” şeklindedir. Başka bir deyişle Erets-Yisrael, Mısır ya da ona benzer başka ülkeler gibi gevşek toprağa sahip bir yer değil, büyük ve sağlam kaya kütlelerinin bulunduğu bir yerdir. Buralardan düzgün taşlar kesilip sağlam binalar inşa etme imkânı vardır (Ramban). Başta “*Kotel Amaaravi – Batı Duvarı*” [=Ağlama Duvarı] olmak üzere, Erets-Yisrael’de eski dönemden kalma yapılarda kullanılan devasa ebatlara sahip düzgün kesimli taşlar, burada söylenenleri doğrulamaktadır (bkz. *Melahim* I 5:31).

Çıkaracağın – Yani “[bir madenin çıkarıldığı şekilde] kazıp çıkaracağın”. İbranice *Hatsav* kökü. Bkz. 6:11 aşk. *Tanah*’ta, gerçekten de Erets-Yisrael’deki madenlerde demir ve bakır çıkarıldığı zikredilmektedir (bkz. *Divre Ayamim* I 22:3). Sonuç olarak bu pasuklarda Erets-Yisrael’in hem tarıma hem de sanayiye olanak sağlayacak nitelikte olduğu belirtilmektedir (Hirsch).

Bazılarına göre pasuktaki ifadeler şöyle de anlaşılabilir: “[Çok fazla amaçla kullanılan] Demiri, taş gibi [bol ve kolay bulacaksın. Daha az kullanılan bakırı da dağlardan kazıp] çıkaracaksın” (*Daat Mikra*, dipnot).

⁸ buğday, arpa, üzüm, incir ve nar ülkesi, yağlık zeytin ve bal [veren hurma] ülkesi;
⁹ [bir] Ülke ki içinde [maddi] sıkıntı olmadan ekmek yiyeceksin, içinde hiçbir eksiklik duymayacaksın; [bir] Ülke ki taşları demirdir ve dağlarından bakır çıkaracaksın.

8. Buğday, arpa... – Bu pasukta Erets-Yisrael'in özellikle övülmesine vesile olan yedi ürün sayılmaktadır. Bir kişi aynı ortamda bu meyvelerden birini ve onlar arasında olmayan bir başka meyveyi yiyecekse, önceliği bu listedeki meyveye vermek ve berahayı onun için söylemelidir. Bu, Erets-Yisrael'e yönelik özel bir onurlandırma ifadesidir.

Bu ürünlerin kendi içlerinde de bir öncelik sırası söz konusudur. Bu, pasukta **"Erets – Ülke"** sözcüğünün ikinci kez geçmesinden anlaşılmaktadır. Sadece bir kez geçmesi yeterli olurdu. Bu sözcüğün, sayılan ürün listesinin ortasında bir kez daha kullanılması, belirli bir amaca hizmet ettiğine işaret eder. Hahamlarımız bunu şöyle açıklarlar: Pasuktaki söz dizilişinde **"Erets – Ülke"** sözcüğüne daha yakın olan ürün, nispeten uzak olan ürüne göre önceliklidir. *Erets* sözcüğü pasuğun İbranice dizilişinde, bir en başta bir de "nar"dan hemen sonra olmak üzere iki kez geçmektedir: **"Ülke – [1] buğday, [3] arpa, [5] üzüm, [6] incir, [7] nar; Ülke – [2] yağlık zeytin ve [4] hurma balı"**. Bu durumda bunların hepsini yemek isteyen biri şu sırayı izler: Buğday, zeytin, arpa, hurma, üzüm, incir ve nar (*Talmud – Berahot* 41b). Yani üzüm ve hurma yemek isteyen biri, önceliği hurmaya vermelidir, çünkü hurma **"Ülke"** sözcüğünden sonra ikincidir, üzüm ise üçüncüdür (*Yad – Berahot* 8:13). *Tu Bişvat* geceleri düzenlenen *Seder*'de de bu sıra izlenir (bkz. Rabi Nisim Behar, *Dini Uygulama Rehberi*, s. 321-323). [Bu sıralama sadece bir kişinin sayılan meyveleri yemek istemesi durumunda geçerlidir. Ama örneğin bir kişinin önünde üzüm ve hurma varsa, ama o hurma yemek istemiyorsa, sırf hurmaya öncelik vermek için hurmayı yemek zorunda değildir (*Meam Loetz*).]

Alaha'da miktarlar önem taşır. Örneğin bir kişi *Yom Kipur*'da "bir hurma kadar" yemek yemediği takdirde, bu önemli oruç gününde yemek yediği için cezayı hak etmez. Ceza ancak bu miktar yendikten sonra hak edilir. Ya da başka bir örnek: Bir ölüye ait kemik, ona değen insanı *tame* yapar, ama bunun için o kemiğin en az "bir arpa kadar" olması gerekir; bundan küçük bir kemik parçası insanı *tame* yapmaz. Ya da başka bir örnek: Biraz aşağıda görüleceği üzere (p. 10 açk.), "bir zeytin

kadar" (*Kazayit*) ekmek yemiş bir kişi, bundan sonra *Birkat Amazon* adı verilen, yemek sonrası berahayı söylemekle yükümlü hale gelir; ama bundan az yediyse beraha söylemez. Bunlar gibi *Alaha*'da önem taşıyan birçok "miktar" vardır. Hahamlarımız, bu "miktar" kıstaslarının hepsinin bu pasuktan öğrenildiğini belirtirler. Burada sözü geçen ürünlerin her biri, *Alaha*'da belli başlı miktarlar için ölçüt görevi görür (*Talmud – Berahot* 41a).

Yağlık zeytin – Erets-Yisrael'deki zeytinlerin yağının özellikle kaliteli olmasından dolayı bu tanım kullanılmıştır. Ama yağ çıkarılmaya uygun olmayan bir zeytin için de, önceki açıklamada belirtilen sıralama önceliği geçerlidir.

Bal [veren hurma] – Tora'da **"bal"** hurma özünü tanımlar ve burada Ülke'ye özgü ürünler sayıldığına göre **"bal"** ile kastedilen, hurmadır (*Talmud – Berahot* 41b; Raşi o.a. Ayrıca bkz. Vayikra 2:11 açk.). Onkelos'un çevirisi **"zeytinleri yağ üreten ve kendisi bal üreten Ülke"** şeklindedir.

9. [Maddi] Sıkıntı olmadan – Tam çeviriyle **"fakirlik içinde değil"**. Ülke'de, fakirlerin yediği gibi kuru ekmek yemek zorunda kalınmayacaktır. Zira burada sadece buğday ve arpa değil, aynı zamanda üzüm, incir, nar ve hurma gibi tatlı ürünler de vardır (Raşbam). Dahası, Ülke, sakinlerinin ihtiyaç duyacakları her türlü eşyayı elde edebilmelerini sağlayacak başarılı bir ekonomiye sahip olacaktır (Sforno). Alternatif olarak **"idareli değil"** (Hirsch).

Rabenu Behaye ise buradaki **"ekmek"** sözcüğünün Tora bilgisi için bir simge olduğu açıklamasında bulunur. İnsan Tora'yı ve bilgeliği elde etmek için ön hazırlık yapmak zorundadır. Ama bunun yanında çevresel etkenlerin de buna olanak tanınması gerekir. Örneğin temiz hava insanın zihnini açar. Bu nedenle Tora, Erets-Yisrael'deyken bu konuda bir fakirlik olmayacağını söylemektedir. Ülke'nin şartları o kadar uygundur ki, bunun sağladığı olanaklar sayesinde bilgelerin öğrenim kapasiteleri azami düzeyde olacaktır. *Midraş* bu nedenle **"O ülkenin altını [özellikle] iyidir"** (Bereşit 2:12) sözleriyle, Erets-Yisrael'in, bilgelik edinmek için özellikle uygun olduğunun ima edildiğini

יִאכְלֶתָּ וּשְׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת־יְהוָה

10

אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאָרֶץ הַטֶּבֶה אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ: שְׁנֵי יָא הַשְּׂמֶר לְךָ

11

פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְבִלְתִּי שְׂמֶר מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו
וַחֲקֵתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצִּוְךָ הַיּוֹם:

Yosef o.a.). Bu *Alaha* olarak kabul edilmemiştir, ama yine de, uygulamada, bu ürünlerden belirli bir miktar yendikten sonra, *Birkat Amazon*'un kısa bir prototipi olan "**Meen Şaloş** – [*Birkat Amazon'daki İlk*] Üç [*Berahanın*] Benzeri" adı verilen kısa bir beraha okunur.]

Birkat Amazon ile ilgili emrin geçtiği bağlamın geneline bakıldığında, bu emrin sadece nezaketten kaynaklanan bir teşekkür etme gerekliliğinin çok ötesinde olduğu anlaşılmaktadır. *Birkat Amazon*, tüm mevcudiyetimizin yalnız ve yalnız Tanrı'ya bağlı olduğunu hatırlatır.

Tora burada yiyip doyduktan sonra beraha söylemeyi emretmektedir ama bu, aynı zamanda yemekten önce de bir beraha söylemenin gerekli olduğunu ima eder. Zira bir kişinin doyduktan sonra Tanrı'yı mübarek kılması gerekiyorsa, elbette aç olduğu zaman da, yiyip açlığını giderebileceği yiyecekler bahşettiği için Tanrı'yı mübarek kılması gerekir. Hahamlarımız bu şekilde, ağza herhangi bir yiyecek kırıntısı bile koymadan önce de bir beraha söylemek gerektiğini öğretirler [ayrıca bir yiyecekten belirli bir zaman dilimi [=4 ila 7 dakika] içinde belirli bir miktar (*Kazayit*) yendiği ya da bir içecekten bir kerede belirli bir miktar (*Revit*) içildiği takdirde, yeme-içme işlemi tamamlandığında da aynı bir beraha söylenmelidir]. Bu berahanın niteliği, yenilen-içilen şeyin niteliğine göre değişkendir. Genel prensip, bu dünyadan fiziksel bir zevk almadan önce, bu olanağı sağlayan Tanrı'yı mübarek kılmaktır. Bu şekilde davranmak, dünyanın ve onun sunduğu her şeyin gerçekte Tanrı'nın bize bahşettiği armağanlar olduğunu kabullenip beyan etmektir.

Yukarıda söylenenlerle paralel olarak, "*Tanrım Aşem'i mübarek kıl*" emri, Hahamlarımız'ın, hayatın her alanıyla ilgili olarak organize ettikleri bir berahalar sistemi için de örnek teşkil etmiştir. Hahamlarımız bu şekilde Yisrael'in ulusal ruhunu şekillendirmişlerdir. Burada bizzat Tora, Erets-Yisrael'e ait ürünleri yediğimizde nasıl davranmamız gerektiğini açık bir şekilde belirlemiştir: Yediğimiz ürün, kalbimizi ve dikkatimizi, Ülke'yi ve o ürünü bize sağlayan Tanrı'ya yöneltmemiz için bir araç olarak kullanılmalıdır. Bunun bir sonucu olarak da hayatımızın her alanında bu

temel bilince uygun hareket etmemiz beklenmektedir. Hahamlarımız da bu temadan yola çıkarak hayatta karşımıza çıkan her türlü durum için beraha sistemini geniş bir organizasyon şeklinde düzenlemişlerdir. Bu durumların her biri Yahudi için Tanrı bilincini geliştirmek ve O'na karşı yükümlülüklerimizi sürekli olarak aklımızda tutmak için birer vesile olarak kullanılmaktadır. Hahamlarımız bizlere her fırsatta gözlerimizi tekrar Tanrı'ya çevirmemiz ve hayatımızın hedefine "**Baruh Ata Aşem** – Mübareksin Sen Aşem" sözlerinin rehberliğiyle yoğunlaşmamız talimatını vermişlerdir. Bu berahaların her birinde Tanrı'nın İsmi ve krallığı vurgulanmalıdır.

Üç farklı türde beraha vardır: [1] Dünyanın fiziksel zevklerinden yararlandığında, örneğin bir şey yendiğinde ya da içildiğinde, güzel bir koku koklandığında beraha söylenir. [2] Tora'nın mitsvaları yerine getirildiğinde beraha söylenir. [3] Şükranı belirtme amaçlı berahalar vardır. [Bunlar ana türlerdir. Ayrıca bu üç türden birine dâhil olmayan berahalar da vardır. Örneğin gökkuşağı veya şimşek görüldüğünde, gök gürültüsü duyulduğunda da belli berahalar söylenir.]

Bu şekilde Hahamlarımız, hayatın her alanında Tanrı'yı hatırmızda tutmamız, bu dünyada tamamen kendimize ait bir mevcudiyetin olmadığını, aksine her şeyimizle her yönden Tanrı'ya bağımlı olduğumuzu unutmamamız için köklü bir beraha sistemi oturtmuşlardır. Söz konusu bilinç, yani Tanrı'nın, her şeyin kaynağı olan Bir ve Tek Kral olduğunun kabulü, Yahudilik'in başlıca destek sütunlarından biridir (krş. Hirsch).

Diğer berahalardan farklı olarak, ekmek yendikten sonra söylenen *Birkat Amazon*, doğrudan Tora'nın bir emridir. Dolayısıyla şüphe zamanında bile söylenmelidir. Örneğin bir kişi *Birkat Amazon* söyleyip söylemediğinden emin değilse, Tora'nın emrini ihmal etmiş olmamak için, şüpheye rağmen *Birkat Amazon*'u okumalıdır [bazı otoritelere göre Tora öğrenmeden önce söylenen beraha da doğrudan Tora'nın bir emridir (*Talmud – Berahot* 21a)]. Diğer tüm berahalar ise, *Birkat Amazon*'u prototip kabul etmiş olan Hahamlarımız tarafından emredilmiştir. Bu nedenle şüphe söz konusu olduğunda, Tanrı'nın İsmi'ni boş yere kullanma

¹⁰ Yiyeceksin, doyacaksın ve Tanrın Aşem'i, sana vermiş olduğu iyi Ülke nedeniyle mübarek kılacaksın.

¹¹ Çok dikkatli ol! Sakın Tanrın Aşem'i unutup, O'nun sana bugün emretmekte olduğum emirlerini, kanunlarını ve hükümlerini gözetmezlik etme!

10. Mübarek kılacaksın – Tora'da "mübarek kılma" fiili, kullanıldığı şekle göre farklı anlamlardadır: [1] Tanrı'nın insanı "mübarek kılması", o insana bereket ve bolluk bahşetmesi anlamına gelir. [2] İnsanın insanı "mübarek kılması", onun için bereket "dileğinde" bulunması anlamına gelir [zira şahsen ona bir bereket sağlama gücü yoktur. Sadece Tanrı'ya bu konuda dua eder. İnsan-insan arasındaki "mübarek kılma", bir kişinin diğerini iyi dileklerle selamlaması anlamına da gelebilir]. [3] Ve bu pasukta olduğu gibi, insanın Tanrı'yı "mübarek kılması", Tanrı'nın her türlü bereketin tek Kaynağı olduğunu içtenlikle dile getirip, ilan ve beyan etmesi anlamına gelir. İnsanların bir beraha söyleyerek Tanrı'yı "mübarek kılmalarından" kasıt budur. Yoksa insanın Tanrı'ya katabileceği hiçbir şey yoktur.

Çevirimiz basit anlamı takip etmektedir: "Yiyip doyacağın ve doyduğun zaman, bu halini, Mısır'daki kölelik dönemiyle ve çöldeki zorlu yıllarla karşılaştırarak doğal olarak şükran duygularıyla dolup Tanrı'yı mübarek kılmadan edemeyeceksin" (Ramban).

Öte yandan burada Tora bir emir de vermektedir: "Yiyeceksin ve doyacaksın. [O zaman,] Tanrın Aşem'i, sana vermiş olduğu iyi Ülke nedeniyle mübarek kılmalısın." İnsan yiyeceği için Tanrı'yı mübarek kıldığı zaman, tüm bu refahın kaynağının Tanrı olduğunu hatırlama getirir, bunu kabul ve beyan etmiş olur (Sforno). Tora burada, yemek yedikten sonra Tanrı'yı mübarek kılmayı emretmektedir (*Talmud* – *Berahot* 48b). Ramban bu sözleri şöyle açar: "Yiyeceksin ve doyacaksın. [O zaman,] Bu doyunluk nedeniyle ve sana vermiş olduğu iyi Ülke nedeniyle Tanrın Aşem'i mübarek kılmalısın." Başka bir deyişle şükranın iki kaynağı vardır: Doygunluk ve Ülke. Böylece Erets-Yisrael içinde olunmadığı zamanlarda bile, bir Yahudi, yiyip doyduğu her yerde ve her durumda Tanrı'yı bu doyunluk nedeniyle mübarek kılmakla yükümlüdür.

Yemekten sonra bir beraha söylemek, Tora'nın 613 emrinden biridir (*Talmud* – *Berahot* 21a). *Mitsvat Ase* No. 180. Söz konusu berahaya "*Birkat Amazon* – *Besin Berahası*" adı verilir.

❧ **Yemek Berahaları ve Diğer Berahalar.** Yemekten sonra söylenen beraha temelde Tanrı'nın, *Man* mucizesiyle açık bir şekilde kendini gösteren Özel Nezaret'i'ni kendimize hatırlatmayı amaçlar. Bu beraha da *Man*'ın verdiği

mesajın normal yiyecekler için de geçerli olduğu gerçeğini, gündelik öğünlerimiz vesilesiyle sürekli beslemeye ve korumaya hizmet eder. Bu şekilde yenen her bir dilim ekmeğin, tıpkı *Man* gibi, doğrudan Tanrı'dan gelen bir hediye olduğu fikri zihninizde yerleşir.

Talmud'dan (*Berahot* 44a) öğrenildiği üzere "yiyip doyduğunda Tanrın'ı mübarek kıl" emri, özellikle bir önceki pasukta zikredilen "ekmek" için geçerlidir, ondan önceki pasukta sözü geçen yedi ürün için değil. Başka bir deyişle emir, "Önceki pasukta maddi sıkıntı olmaksızın yiyeceğini belirttiğim ekmeği yiyip doyduğunda Tanrın'ı mübarek kıl" şeklindedir. Buna bağlı olarak, Tora'ya göre *Birkat Amazon* söyleme yükümlülüğü, sadece [en az *Kazayit* kadar] ekmek yenen öğünlerin sonrası için geçerlidir.

Tora'nın özellikle ve sadece ekmek için beraha söylemeyi emretmesinin felsefi bir mesajı vardır: "Tanrı'nın sadece lüks niteliğindeki mal, mülk ve zevkleri karşıladığını, ama temel ihtiyaçları karşılama işini bize bıraktığını düşünmeyin. İnsanın en temel ihtiyacı olan ekmek bile bizim elimize bırakılmış değildir. İnsanın en basit düzeydeki varlığı bile doğrudan Tanrı'nın bir hediyesidir (krş. p. 14-18). Her şey Tanrı'nın Ağzı'ndan çıkan Söz'ün bir sonucudur; insanın her bir nefesi Tanrı'nın Sözü'ne bağlıdır."

Burada bahsedilen kuralın bakış açısından, "ekmek", sadece beş temel tahıl maddesinden mamul ekmeklerdir. Bu beş tahılın dördü buğday, arpa, yulaf ve çavdardır. Beşincisini Hahamlarımız *Kusmin* olarak tanımlarlar – ki bu, düşük kaliteli bir buğday cinsidir [*Triticum spelta* veya *Triticum dicoccum*]. Diğer maddelerden yapılan ekmekler bu kanun açısından "ekmek" sayılmaz. Söz konusu beş tahıl, Erets-Yisrael'in övüldüğü yedi ürün içinde buğday ve arpa ile temsil edilir [Bir buğday türü olan *Kusmin*, buğdaydan; yulaf ve çavdar da arpadan öğrenilir (*Sefer Ahimuh*)]. Tora'nın metninde de görüldüğü kadarıyla, teoride, berahayı söyleme yükümlülüğü sadece ekmek yenerek "doymanın" gerçekleştiği durumlar için geçerlidir. Ancak uygulamada bir kişi eğer sadece bir *Kazayit* (farklı görüşlere göre 18-27gr.) kadar ekmek yemişse, doymasa bile, bu berahayı söylemelidir (bkz. *Bamidbar* 6:26 açk.). [Tora'nın, p. 8'de listelenen yedi üründen geri kalanlar için bile *Birkat Amazon* söylemeyi emrettiğini savunan bir ekol vardır (*Tur* – *Orah Hayim* 209; *Bet*

- יב פֿן־תֵּאכֵל וְשִׁבְעַת וּבְתִים טָבִים 12
- תִּבְנֶה וַיִּשְׁבֶּת: יג וּבִקְרָךְ וְצֹאנֶךָ יִרְבִּין וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה־לְךָ וְכָל 13
- אֲשֶׁר־לְךָ יִרְבֶּה: יד וְרָם לְבָבְךָ וְשִׁכַּחַת אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֲךָ 14
- מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים:

den, “sürüler” (ticari mal) ve “altın-gümüş” (para) sahibi olmasından bahsedilmektedir. Dolayısıyla bu üçlüyle Bene-Yisrael kendisini güvende hissetmeye başlayacaktır. Ancak bu özgüven, onların Tanrı’yı unutmaları tehlikesini de beraberinde getirmektedir (Meam Loez).

14. Kalbin kibirlenip – Tam çeviriyle “*kalbin yükselecek*”. “Maddi bolluk karşısında böbürlenip, önceleri sinmiş bir köle olduğunu, çöldeyken de açlık, susuzluk ve yol eziyeti çektiğini, ama bunlara rağmen Tanrı’nın senin ihtiyaçlarını karşıladığını unutmama” (İbn Ezra).

☞ Kibir.

Kibir, insanın gerçekleri görmesini engeller, her şeyin temeli olan Tanrı’yı unutmasına neden olabilir. Refah ve huzurun bolluğu karşısında insanın kötü dürtüsü onun kibirlenmesine neden olur ve böylece insanın kendi arzuları esas halini alırken Tanrı’nın emirleri ikinci plana düşer (Rabenu Behaye). Bu kişi artık kendisini Tanrı’nın kanunlarının bile üstünde görmektedir. Maddi bolluğun insanı kibire sürüklemesinin kolaylığı nedeniyle, *Talmud*, o dönemde yaygın olan bir sözü aktarır: “İşkembeyi doldurmak en kötü günahlardan biridir” (*Talmud – Berahot* 32a). Ayrıca *Talmud* buradaki sözleri, kibire karşı uyarının yapıldığı yerlerden biri olarak gösterir (*Talmud – Sota* 5a).

Tora, 7:26’da putlar hakkında “*Toeva – İğrenç*” sözcüğünü kullanmıştı. Mişle kitabında “*Gururlu kalp sahibi herkes Tanrı’nın iğrendiği bir şeydir*” (Mişle 16:5) sözleriyle, kibirli insanlar da Tanrı’nın Gözü’nde “*Toeva – İğrenç*” olarak tanımlanmaktadır. Hahamlarımız hem putlar hem de kibirli insanlar için aynı olumsuz sözcüğün kullanılmasından bir sonuç çıkarırlar: “Kalbinde kibir olan kişi, putpereste denktir” (*Talmud – Sota* 4b). Biraz düşünüldüğünde, bu mukayesenin sadece ortak sözcükten türetilmiş bir slogan olmadığı anlaşılabacaktır. Kibirli kişi, kendisine tapan kişidir.

Tora çeşitli yerlerde suya benzetilmiştir. Suyun doğası yüksek yerden alçak yere doğru akmaktır.

Dolayısıyla Tora da kendisini daima mütevazı kişilere sunar.

Kibir insanı birçok günaha sürükler. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir: [1] Kibirli kişinin yapacağı her türlü iyi hareket, sadece kendi kibirini daha da kuvvetlendirme amaçlıdır ve Tanrı’nın Onuru’na değildir. [2] Böyle biri, bulunduğu ortamda fakir ya da düşkün bir kimsenin bulunmasına tahammül edemez. [3] Böyle kişiler hatalı olabileceklerini hiçbir zaman kabul etmezler. Hatalarını kabul etmektense gerçeği çarpıtıp inkâr etme yolunu tercih ederler. [4] Kendilerine bahsettiği güzel şeyler için Tanrı’ya hiçbir zaman şükran duymazlar; aksine ellerinde ki her şeyi bizzat hak ettiklerini iddia ederler. Bu listeyi uzatmak mümkündür. Şu bir gerçektir ki, Hahamlarımız’ın söyledikleri gibi “Kıskançlık, arzu ve kibir insanı dünyadan çıkarır” (*Mişna – Pirke Avot* 4:28).

Kibirli olmayan bir insan altı özellikle kendini belli eder: [1] Kendisine bir yanlış yapıldığında, karşılık verme gücü varsa bile bunu yapmaz. [2] Başına bir felaket geldiğinde bunu geçmiş hataları için bir uyarı olarak kabul edip kendisini geliştirir. [3] Yaptığı iyi bir şey için övüldüğü zaman, daha iyisini yapamadığı için üzüülür ve eğer kompliman yerinde değilse bundan samimi bir rahatsızlık duyar. [4] Eğer maddi durumu iyiyse yardıma ihtiyacı olanlara elini uzatır ve her insana güleryüzle yaklaşır. [5] Biri onu incittiği zaman bile ona nezaketle davranır. [6] Ailesine ve konuştuğu her insana karşı bağırıp çağırmadan, nazik ve tatlı bir sesle hitap eder (Meam Loez).

Alçakgönüllü kişi, *Bet-Amikdaş*’taki tüm *korbanlar*ı yapmış add edilir. Bu kişinin duaları geri çevrilmez. Teilim’de söylendiği gibi: “*Tanrı’ya yapılan kurbanlar mahçup bir ruhtur; mahçup ve ezik bir kalbi, ey Tanrı, hor görmezsin*” (Teilim 51:19). Moşe Rabenu da, tüm muhteşem nitelikleri içinde, özellikle tevazuu nedeniyle övülmüştür (bkz. Bamidbar 12:3).

¹² Sakın!... Yiyecek, iyi evler inşa edip oturacaksın.

¹³ Sığırın ve davarın artacak, gümüşün ve altının çoğalacak. Sana ait her şey çoğalacak.

¹⁴ [Bunlar olduğunda] Kalbin kibirlenip de seni Mısır'dan, köle evinden çıkaran Tanrının Aşem'i unutma!

olasılığı nedeniyle berahayı söylememek gerekir. Ancak bu, insana sürekli olarak şüphede olma [ve beraha söylememe] hakkı tanımaz. Zira Hahamlarımız'ın öğrettikleri üzere "Bu dünyadan beraha söylemeden yarar sağlayan kişi, Tanrı'ya ait bir şeyi yetkisiz olarak kullanmış [kısacası çalmış] olur". Dolayısıyla hiçbir şüpheye düşmeden, hangi durumda hangi berahayı söylemek gerektiğini bilmek için kişinin kendisini bu konuda eğitmesi büyük önem taşır (bu kuralların önemli bir bölümü için bkz. Rabi Nisim Behar, *Dini Uygulama Rehberi*). Bunun yanında ekmeğe yenen bir öğünde dikkat edilmesi gereken başka kurallar da vardır (bkz. a.k., s. 123-130).

11-19. Refahın Cazibesi Konusunda Uyarılar.

Sıradaki pasuklarda Moşe refah ve güven dönemlerinin yaklaşmakta olduğunu söylemekte ve Yisrael'i, refahın, tüm bu bereketin Kaynağı olan Tanrı'ya görmelerini engelleyecek şekilde köreltmesine izin vermemeleri uyarısında bulunmaktadır (Rabenu Matsliah). Moşe benzer bir uyarıyı daha önce de yapmıştır (6:10-12). Ancak oradaki uyarı Erets-Yisrael'in yeni yeni fethedildiği dönemler için iken, burada ise fetih sonrasında aradan uzun bir süre geçtikten sonrası için uyarı vardır. Aradan geçen zaman hem geçmiş olayların artık taze olmayacağı bir dönemi getirecek, hem de bu süre zarfında Ülke içinde halkın kendi çalışmasıyla elde ettiği başarılar da belirli bir düzeye ulaşmış olacaktır (*Daat Mikra*). Böyle bir ortam, Tanrı'ya unutmak ve tüm başarıları şahsi çalışmaya bağlamak için uygun olduğundan, Moşe o dönemler için de şimdiden, Yazılı Tora'ya kaydedilen bu uyarıda bulunmaktadır. Ancak yine de, daha ileride Peygamber Yirmeyau, halkı buna rağmen Tanrı'ya unutmış gibi bir tavır içinde oldukları için sertçe eleştirecektir (Yirmeyau 2:32).

12-17. Çok dikkatli ol... – Tam çeviriyle "kendini koru..."

p. 12'deki **Pen** sözcüğünü "sakın" anlamında çevirdik ve bu sözcük p. 12-17 pasuklarının tümüne etki eden bir olumsuzluk anlamı vermektedir. Buna bağlı olarak metinde olumlu görünen fiiller, aslında olumsuz yapıda emirlerdir: "Tanrının Aşem'i unutma!" (p. 14), "Bana bu serveti kuvvetim ve kol gücüm sağladı" deme!" (p. 15).

Başka çeviriler ise bu sözcüğü, olasılık anlamı verir halde değerlendirmektedir. [Ayrıca p. 15-16, Tanrı için yazılmış çok uzun sıfat cümleleridir.] Bu doğrultuda pasuklar, [uzun sıfat cümlelerinin de devrik olmayan bir yapıda düzenlenmesiyle, serbest olarak] şöyle de çevrilebilir: "Yiyecek, iyi evler inşa edip oturacaksın. Sığırın ve davarın artacak, gümüşün ve altının çoğalacak. Sana ait her şey çoğalacak. [Bunlar olduğunda hataya düşüp,] Kalbin kibirlenebilir, seni Mısır'dan, köle evinden çıkaran, seni yılan, engerek ve akrep[lerin bulunduğu] büyük ve korkunç çölde, suyun olmadığı bu kurak yerde seni [güvenle] yürüten, çakmaktaşı [gibi çok sert] kayadan sana su çıkaran ve bu sana çölde, nihayetinde sana iyilik etmek üzere, sana eziyet etmek ve seni sınamak için atalarımın tanımadığı Man'ı yediren Tanrının Aşem'i unutabilir, içinden 'Bana bu serveti kuvvetim ve kol gücüm sağladı' diyebilirsin [=deme hatasına düşebilirsiniz. Bu hataya düşme! Aksine,] Tanrının Aşem'i hatırla..."

12. İyi evler – Tarım ürünlerinin bolluğunun insanın çalışmasından çok Tanrı'nın bereketine bağlı olduğu kolayca anlaşılabilir. Ancak binalar ve insan işi olan diğer tüm yapılar, tamamen insanın elinin ürünüdür. Dolayısıyla kibire yol açma olasılığı bunlar için daha yüksektir (Hirsch).

Gözetmezlik etme – Tanrı'ya unutmak, mitsvaların gözetilmemesine yol açacaktır (*Daat Mikra*). Bu pasuğun gerçek anlamıdır. Ancak tersi de düşünülebilir. Mitsvalara önem vermemek, sonunda Tanrı'nın unutulmasına yol açacaktır.

13. Sana ait her şey çoğalacak – Pasuklarda temelden lükse doğru artan bir sıralama vardır. "Yiyecek, iyi evler inşa edip oturacaksın" – temel besin ihtiyacı. "İyi evler inşa edip oturacaksın" – barınak. "Sığırın ve davarın artacak" – geçim. "Gümüşün ve altının çoğalacak" – lüks ve servet. "Sana ait her şey çoğalacak" – genel olarak yaptığın her şeyde bereket göreceksin (*Daat Mikra*).

Talmud (Baba Metsia 42a) bir insanın maddi açıdan kendisini güvende hissetmesi için parasını üçe bölüp, bir payı gayrimenkule, bir payı ticari mala yatırmasını, kalan üçte biri de nakit halde tutmasını öğütler. Burada p. 12-13'te Bene-Yisrael'in "iyi evler" (gayrimenkul) inşa etmesin-

- 15 טו המוֹלִיכְךָ בַּמִּדְבָּר | הַגְדֵּל וְהַנּוֹרָא
 נָחֵשׁ | שָׂרָךְ וְעֶקְרֵב וְצִמְאֹן אֲשֶׁר אֵין-מַיִם הַמוֹצִיא לְךָ מַיִם מִצּוֹר
 16 הַחֲלָמִישׁ: טו הַמַּאֲכִלְךָ מִן בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר לֹא-יִדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן
 17 עֲנִתְךָ וּלְמַעַן נִסְתָּךְ לְהִיטִבְךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ: יי וְאִמְרַתְךָ בְּלִבְבְּךָ כַּחַי
 18 וְעֵצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת-הַחֵיל הַזֶּה: יח וְזָכַרְתָּ אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי
 הוּא הִנְתָּן לְךָ כַּח לַעֲשׂוֹת חֵיל לְמַעַן הָקִים אֶת-בְּרִיתוֹ
 19 אֲשֶׁר-נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם כִּי־נִסָּם הַזֶּה: פ יט וְהָיָה אִם-שָׂכַחַתְּ תִּשְׁכַּח
 אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִלַּכְתָּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְעַבַּדְתָּם
 וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם הֵעַדְתִּי בְכֶם הַיּוֹם כִּי אֶבֶד תֵּאבְדוּן:

bunun ön şartı, gereken kuvveti sana sağlayan Tanrı olduğunu bilmen ve kabullenmendir". Ayrıca "Tanrı sana bu kuvveti, başarıya ulaşmak üzere çalışman için verdi. Sana kuvvet veren O'dur; ama bu potansiyeli gerçeğe dönüştürmek senin görevindir. Oturduğun yerden bir bereket bekleme."

"Servet" şeklinde çevirdiğimiz *Hayil* sözcüğü diğer anlamıyla "güç" olarak da değerlendirilebilir: "Sizler güçlü ve kahraman askersiniz. Ama savaşta Kenaan krallarını mağlup ettikten sonra bunu kendi kuvvetinizle elde ettiğinizi düşünme yanlısına düşmeyin. Sizi, hiçbir gücünüzün olmadığı bir zamanda Mısır'dan çıkarmış olan Tanrı'yı hatırlayın (krş. p. 14). Ayrıca normalde yaşama konusunda hiçbir ümidinin olamayacağı çöl ortamında Tanrı'nın tüm ihtiyaçlarınızı giderdiğini de anımsayın (p. 15-16). Dolayısıyla kibirlenme aşamasına geldiyseniz, hemen anlayın ki, tıpkı geçmişte bariz bir şekilde gördüğünüz bu olaylar gibi, şimdi de size bu kuvveti veren Tanrı'dan başkası değildir. Ama eğer Tanrı'yı unutursanız, o kuvvetiniz de gittikçe azalacaktır ve bu sizi yok oluşa götürecektir (p. 19-20). Bu gerçeği anlamanız için size bir işaret daha vereceğim. Yakında kendinizden çok daha büyük ve güçlü uluslarla yüzleşmek durumunda kalacaksınız. Onları savaşta nasıl yenebilirsiniz? Üstelik onların çok büyük ve güçlü surlara sahip şehirleri de var. Oraları nasıl ele geçireceksiniz? Dahası orada devler soyundan çok iri cüsseli bir ırk yaşıyor. Ne yapacaksınız? Bunları iyice bir düşünün. Bu yüzden, şu andan itibaren bir şeyi bilip inanmanız gerekiyor: Tanrı, yakıp tüketen bir ateş misali gelip bu düşmanları sindirip imha etmediği

sürece, sizin geçip bir başarı etme şansınız yok (9:1-3). Sonuç olarak bilin ki, bunu gerçekleştirmek kudreti o güvendiğiniz kendi kuvvetiniz ve kol gücünüzde değil, Tanrı'nın Eli'nde mevcuttur" (Ramban).

Targum Onkelos'a göre çeviri "servet edinmen için sana *fikir* veren" şeklindedir.

19. Tamamen unuttur – "Eğer tüm başarılarını kendi gücüne bağlarsan ve bu başarıların sebebiyle Tanrı'yı mübarek kılmazsan, sonunda olacağı budur" (Sforno). *Birkat Amazon* ve onun benzeri uygulamalar insana her fırsatta Tanrı'yı hatırlatma özelliğine sahiptir. İnsan Tanrı'yı bir anda unutmaz. Bu, ihmalkârlıkla başlayıp gittikçe yabancılaşma şeklinde gelişen bir süreçtir. Ve bu tehlike için en uygun ortam, refah ve doygunluk ortamıdır (Hirsch).

İbranice *Şahoah Tişkah*. Görüldüğü gibi burada bir ikileme vardır. Tora sanki iki kez "unutursan" der gibidir. *Talmud* açıklar: "İnsan bir mitsvayı unutursa, Gökler'den ona başka mitsvaları da unuttururlar" (*Mehilta*, *Beşalah*). Başka bir deyişle "eğer unutmaya başladıysan [yani öğrendiklerini tekrarlama konusunda ihmalkâr davrandıysan, önlem almadığın takdirde] sonunda her şeyi unutursun".

Megilat Hasidim'de söylendiği gibi: "Sen Beni bir gün terk edersen, Ben seni iki gün terk ederim" (11:13, Raşi o.a.). [*Megilat Hasidim* artık elimizde olmayan, *Talmud* öncesi döneme ait, hatta belki de *Tanah* dönemine dayanan antik bir eserdir.] Hahamlarımız bunu sırt sırta vermiş iki kişinin ters yönde ilerleyişine benzetirler. İkisi de bir günlük yol ilerledikten sonra, aralarında iki günlük

¹⁵ [Aşem'dir] Seni yılan, engerek ve akrep[lerin bulunduğu] büyük ve korkunç çölde, suyun olmadığı bu kurak yerde seni [güvenle] yürüten, çakmaktaşı [gibi çok sert] kayadan sana su çıkaran

¹⁶ ve sana bu çölde, sana eziyet etmek ve seni sınamak için atalarının tanımadığı Man'ı yediren. [Bunların hepsi] Nihayetinde sana iyilik etmek içindi.

¹⁷ [Bu yüzden, bolluğa eriştiğinde de] İçinden "Bana bu serveti kuvvetim ve kol gücüm sağladı" deme!

¹⁸ Tanrın Aşem'i hatırla; çünkü, bugün [olduğu] gibi, [hakkında] atalarına yemin etmiş olduğu antlaşmasını yerine getirmek üzere sana servet edinecek kuvveti veren O'dur.

[30. Putperestliğe Karşı Uyarı]

¹⁹ Ve eğer Tanrın Aşem'i tamamen unuttur, başkalarının ilahlarının ardından giderek onlara ibadet edip eğilirsen, size bugün tanıklık ediyorum ki kesin olarak yok olacaksınız.

15. Engerek – İbranice **Saraf**. Bu, zehri özellikle yakıcı olan bir yılan türüdür (bkz. Bamidbar 21:8 ve 21:9 açık.). Çevirimiz *The Living Torah*'tan alıntı ve serbesttir.

Akrep[lerin bulunduğu] – Alternatif olarak pasuktaki "çölde" sözcüğü uzun bir zincirleme isim tamlamasının tamlananı olarak da görülebilir. "Yılan, engerek ve akrep" ise tamlayanın bir bölümüdür: "Yılan, engerek ve akrep ... çölü". Çölü "korkunç" yapan bunlardır (İbn Ezra).

Suyun olmadığı bu kurak yerde – Krş. *Targum Onkelos*.

Çakmaktaşı – *Septuaginta; The Artscroll Chumash – Stone Edition*. İbranice **Halamiş**. Ya da "çok sert taş" (*Targum Onkelos*; İbn Ezra; İbn Canah; Radak, *Şeraşim*). Alternatif olarak "elmas kadar sert taş" (*Targum Yonatan*; Aruh, *Şamir* k.b.)

Teilim'de Tanrı, "kayayı su havuzuna, çakmaktaşı pımarı dönüştüren" (Teilim 114:8) olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla burada kastedilen, "kayadan su çıkmasından" çok, "kayanın suya dönüşmesi" olabilir (Sforno). Bkz. Bamidbar 20:11.

16. Nihayetinde sana iyilik etmek içindi – Çöldeki tüm eziyet ve Yisrael'in orada yaşadığı zorlukların temel amacı halkın doğasını Tanrı'ya güven kavramına alıştırmak ve kalplerine Tanrı inancı sokmaktır (Rabenu Behaye).

17. İçinden – Tam çeviriyle "kalbinde".

Serveti – İbranice **Hayil**. Bu, "güç" anlamına gelir. Ancak konunun bağlamında maddi gücü tanımlamaktadır; zira maddi olanaklar da çaba ve çalışmanın bir sonucudur (İbn Ezra; krş. Teilim 49:11). Ya da "malı-mülkü" (*Targum Onkelos*).

Kral Şelomo "Zengin ve yoksul rastlaştılar, hepsini yapan Tanrı" (Mişle 22:3) demiştir. Rabenu Behaye bu ifadeyi "zenginin zengin olması, yok-

sulun da yoksul olması, Tanrı'nın ayarlamış olduğu bir *rastlanıdan* ibarettir" şeklinde açıklar. Ne zengini zengin yapan onun zekâsı veya çalışmasıdır, ne de fakiri fakir yapan akılsızlığı ya da tembelliğidir. *Hepsini yapan, Tanrı'dır*.

Kuvvetim – İnsana başarı sağlayan öğelerin tümü: Zekâ, yetenek, olayları tartmayı ve hesaplamayı sağlayan anlayış ve üretme gücü, fiziksel ve ruhsal sağlık; kısacası insanın mevcudiyetinin tüm varlığı, isteği ve kabiliyeti (Hirsch). Sıradaki pasuk bunların hepsini Tanrı'nın verdiğini hatırlatmaktadır.

18. Tanrın Aşem'i hatırla – "Tüm bunları sana kendi kuvvetinin sağladığını düşünürsen bile, sana bu kuvveti veren Tanrı olduğunu hatırla" (İbn Ezra).

Çünkü – Alternatif olarak pasuk şu şekilde de çevrilebilir: "Tanrın Aşem'i – bugün [olduğu] gibi, [hakkında] atalarına yemin etmiş olduğu antlaşmasını yerine getirmek üzere sana servet edinecek kuvveti veren O olduğunu – hatırla."

Bugün [olduğu] gibi – "Antlaşmasını bugün yerine getirmekte olduğu gibi" (*Aderet Eliyau*; *Aktav Veakabala*). Veya "[size başarıyı sağlayanın kendi kuvvetiniz olmadığını] bugün [açıkça bildiğiniz] gibi [o zaman da aklınızda tutun]" (*Abraham*).

Antlaşmasını yerine getirmek üzere – "Tüm bunları atalarının liyakatinin bir sonucu olarak elde ettin, dolayısıyla böbürlenecek bir şeyin yok" (Hirsch).

Sana servet edinecek kuvveti veren O'dur – "Serveti sen edinmiş olabilirsin; ama bunun için gereken kuvveti sana Tanrı verdi."

Bu sözler önemli bir mesaj vermektedir. Tanrı insana "sen bir hiçsin" demekte değildir. Aksine "Başarıya ulaşmak için çalıştığın takdirde, bu başarıdan kendine bir pay çıkarabilirsin. Ama

20 נ כגוֹיִם אֲשֶׁר יְהוָה מֵאַבְרָם מִפְּנִיכֶם כֵּן תֵּאבְדוּן עֲקֵב לֹא
 תִּשְׁמְעוּן בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: פ
 1 א שָׁמַע יִשְׂרָאֵל אֶתְּהָ עִבְרָ הַיּוֹם אֶת־הִרְדּוֹן לְבֹא לְרֶשֶׁת גּוֹיִם
 2 גְּדֻלִּים וְעֲצָמִים מִמֶּךָ עָרִים גְּדֻלָּת וּבְצֻרָת בַּשָּׁמַיִם: ג עַם־גְּדוֹל וְרַם
 3 בְּנֵי עֲנָקִים אֲשֶׁר אֶתְּהָ יָדַעְתָּ וְאֶתְּהָ שָׁמַעְתָּ מִי יִתְיָצֵב לִפְנֵי
 בְּנֵי־עֲנָק: ג וַיִּדְעַת הַיּוֹם כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא־הָעֹבֵר לִפְנֶיךָ אֲשֶׁ
 אֲכָלָה הוּא יִשְׁמִידֵם וְהוּא יִכְנִיעֵם לִפְנֶיךָ וְהוֹרֶשְׁתֶּם וְהֵאבַדְתֶּם
 מִהָרָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה לָךְ: שְׁדִישִׁי

çekmek istiyorum: Yarden'i siz geçeceksiniz; ama ben geçemeyeceğim! Bu konuda çok dua ettim, ama Tanrı dualarımı kabul etmemekle kalmadı, ayrıca artık bu konuda bir daha dua etmememi de istedi. Dolayısıyla Erets-Yisrael'e girebilmem konusunda benim yapabileceğim bir şey yok. Ama belki sizin yapabileceğiniz bir şey vardır. Ben artık bu konuda dua edemiyorum, ama belki bunu benim için siz yaparsınız ve belki bir halk olarak ettiğiniz dua, hakkımdaki kararı iptal ettirebilir!" Ancak halk Moşe'nin açıkça dile getirmeyip sadece ima ettiği bu ümidine onun beklediği cevabı vermemiştir.

Senden büyük ve güçlü uluslar – Pasuk sadece “büyük ve güçlü uluslar” demekle yetinmeyip, karşılaştırma amacıyla “senden” sözcüğünü de kullanmıştır. Bu, Bene-Yisrael'in de çok güçlü bir ulus olduğunu ima eder. Pasuk Kenaan uluslarının evrensel anlamda güçlü ve kuvvetli olduklarını vurgulama amacıyla olduğuna göre, Bene-Yisrael'in zayıf bir ulus olduğu söylenemez; zira öyle olsa “senden” sözcüğü, Kenaan uluslarının evrensel anlamda değil, sadece Bene-Yisrael'e göre güçlü olduğunu belirtiyor olabilir. Oysa pasuğun amacı Kenaan uluslarının mutlak kuvvetini vurgulamaktır. Ve eğer pasuk sadece Kenaan uluslarının kuvvetini vurgulamak istiyor olsaydı, “senden” sözcüğüne ihtiyaç yoktu. Dolayısıyla bu kullanımın amacı Bene-Yisrael'in de kuvvetli bir ulus olduğuna dikkati çekmektir. Sonuç olarak anlam şöyledir: “Sen diğer uluslardan güçlüsün; ama Kenaan ulusları senden bile güçlü” (Sifre 50; Raşi; 11:23, Raşi o.a.).

Geçmek üzere sin – Ya da “geçmeye hazırlanıyor sin” (Hizkuni). Tam çeviriyle “geçiyorsun”. Ancak Moşe pasukta “bugün” demektedir ve geçişin o gün gerçekleşmediği açıktır. Dolayısıyla Moşe'nin

sözleri “geçmek üzere sin” anlamındadır. Alternatif olarak “Bu sıralarda geçeceksin” veya “bugün geçtiğini farzet” (İbn Ezra).

2. Devler soyundan – Bkz. 1:28, 2:10-11 ve 2:20-21.

Bildiğin ... duyduğun – “Onları görmüş olan casusların verdikleri bilgiyle bildiğin ve eski dönemlerden kalma ‘devler soyunun önünde kim durabilir?’ şeklindeki yaygın halk deyişlerinden duyduğun” (Ramban).

3. Bil ki – Ya da “[şüphe kalmayacak şekilde] bileceksin ki” (Daat Mikra).

Önüne geçecek – “Savaşta senin önüne geçip senin adına savaşacak” (a.k.). Krş. 1:29-30 ve 31:3.

[Yakıp] Tüketen bir ateş [gibi] – Hizkuni. Ateş yaktığı şeyleri hızla tüketir. Bu nedenle pasuğun devamında “onları süreceksin ve hızla yok edeceksin” denmektedir (İbn Ezra; Rabenu Behaye). Alternatif olarak “Tanrının Aşem senin önünden yakıp tüketen bir ateş gönderecek” (Aktav Veakabala). Ya da “Tanrının Aşem, [yakıp] tüketen bir ateştir” (Daat Mikra; krş. 4:24).

O – “Ve senin kendi kuvvetin değil” (Daat Mikra).

İmha edecek ... sindirecek – Yani “sinmesini sağlayacak”. Mantıken sıranın ters olması gerekirdi; zira imhadan sonra sindirecek kimse yoktur. Dolayısıyla anlam “imha edecek [ama öncesinde] sindirecek” şeklinde olabilir. Gerçekten de henüz Bene-Yisrael Ülke'ye girmeden önce bile yerel halkın büyük bir korkuya kapılmış olduğunu görmekteyiz (bkz. Yeşua 5:1). Kenaan ulusları Bene-Yisrael'e karşı savaşlarına bu korkuyla ve moralsiz bir şekilde çıkacaklar, kolayca yok edileceklerdir (Ramban). Alternatif olarak iki farklı gruptan bahsediliyor olabilir. Moşe, Ülke'de

²⁰ Tanrınız Aşem'in Sözü'nü dinlememenizin sonucunda, tıpkı Tanrı'nın sizin önünüzden yok etmekte olduğu uluslar gibi, [siz de] aynı şekilde yok olacaksınız.

9

[31. Erdemli Geçinmeye Karşı Uyarı]

¹ Dinle Yisrael; bugün, gelip senden büyük ve güçlü ulusları[n topraklarını], büyük ve göklere kadar surlu şehirleri miras almak için Yarden'i geçmek üzeresin.

² [Oradakiler,] Devler soyundan büyük ve cüsseli bir halktır – [hani] o bildiğin ve “Devler soyunun önünde kim durabilir?” diye [ününü] duyduğun [halk].

³ [Ancak] Bugün bil ki, Tanrın Aşem'dir önüne geçecek olan [yakıp] tüketen bir ateş [gibi]. Onları senin önünde O imha edecek ve O sindirecek. Böylece, Tanrı'nın sana söylemiş olduğu üzere onları sürecek ve hızla yok edeceksin.

mesafe oluşur. Dolayısıyla *Megilat Hasidim*'de söylenen, bir kişinin Tanrı'dan uzaklaşması nispetinde, Tanrı'nın da o kişiden uzaklaştığıdır. Kuşkusuz bunun tersi de doğrudur. Krş. 11:13 açık.

Başkalarının ilahlarının ardından giderek – Pasuk Tanrı'yı unutmaktan putperestliğe doğru keskin bir sıçrama yapmaktadır. Bu da insanların “küçük” ihmaller ya da kanunun biraz daha “hafifletilmesi” olarak tanımladıkları davranışların [yani Tanrı'yı sürekli olarak düşünmemenin], sonunda çok ağır ihlallere kadar gideceğine işaret eder (*Meam Loetz*).

Tanıklık ediyorum – Burada geçmiş sözlerin üstü kapalı hatırlatılması da söz konusu olabilir: “*Size karşı bugün gökyüzünü ve yeryüzünü şahit gösteriyorum*” (krş. 4:26). Alternatif olarak “*sizi ikaz ediyorum*” (*Daat Mikra*).

20. Sonucunda – İbranice *Ekev*. Böylece “Tanrı'yı dinlemenizin sonucunda Ülke'yi alabileceksiniz (7:12 v.d.); Tanrı'yı dinlememenizin sonucunda onun üzerinden yok olacaksınız” (Raşbam). Tanrı'ya itaatin bereket ve başarı getirmesi gibi, isyan da yok oluşu davet eder. Bunların her ikisi de doğal sonuçlardır ve bazen gecikseler bile sonunda mutlaka geleceklerdir (Hirsch).

Uluslar gibi ... yok olacaksınız – “Bu yedi ulus hem bu dünyadaki hem de Gelecek Dünya'daki paylarını yitirmiş durumdadır. Eğer Tanrı'yı unuttur putperestliğe kapılırsan aynı senin için de geçerli olacak” (Sforno).

9.

Önceki bölüm, refah ortamında Tanrı'yı unutup yozlaşma tehlikesinden bahsetmiş, bu tuzağa düşmenin yıkıma davet çıkaracağını vurgulamıştı. Bu bölüm aynı temayla başlamaktadır ve Tora burada, söz konusu yıkımı örneklemektedir. Kanaan ulusları, büyük kuvvetlerine karşın, ahlak

ki ve manevi yozlaşma nedeniyle yok olmak üzeredir. Onların yerini alacak olan Bene-Yisrael'in bu uluslara üstün gelme sebebi onlardan daha büyük fiziksel güce sahip olmaları değildir – zaten bu uluslar Bene-Yisrael'den daha kuvvetlidir. Asıl sebep, Tanrı'nın ahlak ve maneviyatı insanlığın gerçek hedefi olarak belirlenmiş olmasıdır; oysa bu uluslar söz konusu ahlaktan tamamen yoksundur. Yeni gelenler, yani Bene-Yisrael, sadece Tanrı'nın planının birer uygulayıcısıdır. Tanrı “yakıp tüketen bir ateştir” ve Yisrael aslında Tanrı'nın çoktan yok oluşu teslim ettiği uluslara karşı ilerlemektedir. Dahası, Yisrael'in kendi ahlaki konumu da Erets-Yisrael'i ele geçirmesi için henüz yeterli düzeyde değildir. Başka ulusların topraklarını almasını sağlayan gerçek etken Yisrael'in kendi erdemi olmadığı için, Yisrael, var olmayan bir erdemin bu toprakları elinde tutmasını sağlayacağına da güvenemez. Kendisi her ne kadar bu uluslar kadar kötü değilse de, henüz Ülke'yi elinde tutmasına yetecek kutsiyet düzeyine tam olarak erişmiş değildir. Zira şu anda burayı ele geçirebiliyorsa, bu kendi liyakatinin değil, atalarının liyakatinin ve Tanrı'nın onlara etmiş olduğu yeminin bir meyvesidir. Ama bu liyakat de sadece burayı “ele geçirmesine” yetecektir. Eğer burayı “elinde tutmak” da istiyorsa, kendisini üst düzeylere çekmek zorundadır (Hirsch).

1. Dinle Yisrael – Eleştirel olmayan bir bakış, Bene-Yisrael'in buradaki güçlü ulusları yok etmesini hem halkın büyük kuvvetine hem de ulaştığı yüksek manevi konuma bağlayacaktır. Oysa Moşe burada tam aksini söyleyecektir. Bu nedenle sözlerine devam etmeden önce dikkati çekme amaçlı bu sözleri kullanmaktadır (Hirsch).

Or Ahayim, *Midraş*'a dayanan farklı bir açıklamada bulunur. Ona göre Moşe şöyle demektedir: “Dinle Yisrael; *sen* Yarden'i geçmek üzeresin”. Moşe bu şekilde üstü kapalı olarak halka bir mesaj vermek istemiştir: “Dikkatinizi şu noktaya

וְאֶל־תֹּאמַר בְּלִבְּךָ בְּהִדָּךְ

4

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אַתָּם | מִלְפָּנֶיךָ לֵאמֹר בְּצַדִּיקְתִּי הֵבִיאֵנִי יְהוָה
לְרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת וּבְרִשְׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יְהוָה מוֹרִישָׁם
מִפְּנֵיךְ: הֲלֹא בְּצַדִּיקְתְּךָ וּבִישָׁרְךָ לִבְבְּךָ אַתָּה בָּא לְרֶשֶׁת אֶת־אֲרָצָם
כִּי בְרִשְׁעַת | הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישָׁם מִפְּנֵיךָ וּלְמַעַן
הַקִּים אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק
וּלְיַעֲקֹב:

5

4. Defettiğinde – Yani “defettiğini gördüğünde” (Daat Mikra). Bkz. 6:19. Ya da “kırdığında” (Targum Onkelos).

İçinden ... diye düşünme – Tam çeviriyle “kalbinde ... deme”. Alternatif olarak “... diye övünme” (Daat Mikra).

Erdemim – Ya da “dürüstlüğüüm”; “liyakatim” (Targum Onkelos). İbranice **Tsidkati**. Bu, mitsvalara bağlılığı belirtir (Hirsch).

Sonuç olarak Bene-Yisrael, Erets-Yisrael’i fethetmesini en başta kendi kuvveti ve kol gücüne bağlayacaktır (8:17). Dahası, bu başarıda Tanrı’nın rolünü kabul etseler bile bunun arkasında da kendi erdemlerini ve mitsva uygulamalarını göreceklidir. Başka bir deyişle, mitsvaları uygulama sebepleri saf ve kutsal bir bağlılıktan çok, bunun sağladığı avantajları elde etmek olacaktır – ki son bölümlerde görüldüğü üzere, Yahudiler’in Tora’ya bağlılığı için bu yakışık alan bir tavır değildir (8:17, *Meam Loez* o.a.). Hahamlarımız da bunu açık bir şekilde dile getirmişlerdir: “Eğer çok Tora öğrendiyse, bunu kendi adına büyük bir şey olarak değerlendirme; zira zaten bunun için yaratıldın” (*Mişna – Pirke Avot* 2:9). Gerçi bu sözler Tora öğrenimini ele almaktadır, ama şüphesiz mitsva uygulaması için de aynı şekilde geçerlidir.

5. Erdeminden ya da kalbinin dürüstlüğünden değil – “Aktif davranışlarınla ortaya koyduğun erdemlerinden değil. Hatta hiçbir davranış olmaksızın sadece kalbindeki dürüstlükten bile değil” (Ramban). Alternatif olarak “erdem” davranışların uygun ve doğru olmasını, “kalp dürüstlüğü” de amaca ve hedefe sadakati belirtir. Bunlar birbirinden bağımsız olarak var olabilir.

Ama ahlaki bütünlük içindeki insan bunların her ikisini de uyumlu biçimde taşıyan kişidir. Ancak Moşe bu ikisinin Bene-Yisrael’de bu aşamada yeterli miktarda bulunmadığını vurgulamaktadır (Hirsch): “Yeterli miktarda liyakatin yok. Kalbin de doğru-düzgün değil. Sürekli olarak bir o yana bir bu yana gidip geliyor. Nitekim çok ağır günahlar işlediğin oldu...” (Daat Mikra).

Tora daha önce Tanrı’nın Bene-Yisrael’e özel bir sevgi duyduğunu vurgulamıştı (7:8). Tanrı’nın sevgisi yersiz olamayacağına göre, Bene-Yisrael’in gerçekten erdemi var demektir. Öyleyse neden Erets-Yisrael’i ele geçirmeleri onların erdemlerine bağlanmamaktadır? Bu soruyu soran Ramban, cevabı da verir: Tanrı’nın sevgisi, tarihin tümü içinde bir ulus olarak Bene-Yisrael’in bütününe yöneliktir. Bu açıdan Bene-Yisrael nesilden nesle aktarılan mitsvalar ve uygulamalarla şüphesiz büyük erdeme sahiptir. Moşe’nin buradaki sözleri ise, çölde Tanrı’ya itaatsizlik etmiş olan o nesille sınırlıdır.

Sözü – Bkz. Bereşit 15:13-16.

Yerine getirmek için – Rabenu Behaye bu sözlerin önemli bir vurgu içerdiğini belirtir. Ulusların Ülke’den sürülmesindeki asıl sebep Tanrı’nın yeminidir. Kenaan uluslarının kötü tutumları nedeniyle yok oluşu hak ettikleri doğrudur; ancak Tanrı’nın Atalar’a verdiği söz nedeniyle, eğer günahkâr olmasalardı bile artık bu Ülke’de yaşamaları mümkün olmayacaktı. Tora onların kötülüğünü de bir sebep olarak vererek mevcut durumu vurgulamaktadır. Ama eğer bu denli günahkâr olmasalardı, Her Şeyin Sahibi olan Tanrı onlara başka bir bölge verecek ve onları yok edilmeyi gerektirecek şekilde dışlamayacaktı.

⁴ Tanrın Aşem onları önünden defettiğinde, içinden “Tanrı bu Ülke’yi miras almam için beni [buraya] erdemim nedeniyle getirdi” diye düşünme. [Zira] Tanrı bu ulusları, kötülükleri nedeniyle senin önünden sürüyor.

⁵ [Ancak senin kendi] Erdeminden ya da kalbinin dürüstlüğünden değil gelip onların ülkesini miras alman. Daha ziyade Tanrı bu ulusları, kötülükleri nedeniyle senin önünden sürüyor ve Tanrı’nın, atalarına – Avraam’a, Yitshak’a ve Yaakov’a – yemin etmiş olduğu sözü yerine getirmek için [burayı sana veriyor].

büyük ve güçlü uluslar olduğunu, ayrıca devler soyunun bulunduğunu söylemişti. Dolayısıyla anlam “büyük ve güçlü ulusları imha edecek, devleri sindirecek” şeklinde olabilir. Böylece devler soyu, tüm cüsseleri ve olağanüstü güçlerine rağmen, diğer halklardan bile daha çok sinecek, savaşa bile çıkmadan dağlara ve mağaralara çekilecektir (a.k.). Başka bir alternatifine göre ilki, ikincisinin sebebidir: “Onları imha edeceğine dair kesin bir karar verdiği için, onları senin önünde sindirecek. Onlardan büyük güçlerini alacak ve sen onları kolayca mağlup edeceksin” (Hirsch).

Hızla yok edeceksin – “Onlarla yapacağımız her muharebede zaferi büyük bir hızla elde edeceksiniz. Surlara uzun süreli kuşatmalar kurup toprak rampalar yapmanıza bile gerek kalmayacak. Ama onları Ülke’nin tümünden bir kerede atamayacaksınız ki vahşi hayvanlar size dert olmasın (7:22)” (Raşbam).

4-5. Bu ulusları, kötülükleri nedeniyle... – Tam çeviriyle “*Bu ulusların kötülükleri nedeniyle Tanrı onları önünden sürüyor*”.

Moşe daha önce Bene-Yisrael’e, başarılarını kendi fiziksel güçlerine bağlamamaları gerektiğini söylemişti. Şimdi ise bir adım ilerlemektedir: Belirleyici faktör fiziksel güç değilse, o zaman belki de halkın büyük erdemi ya da Kenaan uluslarının kötülüğüdür? Moşe şimdi bu iki noktaya temas edecektir. Pasukların anlamı konusunda Raşi ve Ramban farklı görüştedirler.

Çevirimiz Ramban’ın açıklamasını takip etmektedir. Buna göre Moşe önce p. 4’te “Tanrı’nın sana tüm bu iyilikleri erdemin nedeniyle yaptığını düşünme; zira bunu yapmasının tek sebebi o ulusların kötülüğüdür” demektedir. Ancak bu verdiği sebep, sadece o ulusların Ülke’den neden sürüldüklerini açıklamaktayken, buranın neden özellikle Bene-Yisrael’e verildiğine ise bir açıklık getirmemektedir. Bu nedenle Moşe p. 5’te tekrar vurgu yapmaktadır: “Senin erdeminden ya da kalbinin dürüstlüğünden değil. O uluslar kendi kötülüklerinden dolayı yok olacaklar, ama senin

burayı almanın sebebi Tanrı’nın atalarına etmiş olduğu yemindir.”

Raşi ise pasuğu farklı açıklar: “*Tanrın Aşem onları önünden defettiğinde, içinden ‘Tanrı bu Ülke’yi miras almam için beni [buraya] erdemim nedeniyle getirdi ve bu ulusların kötülüğü nedeniyle Tanrı onları senin önünden sürüyor’ deme*” (p. 4). Buna göre halk, Tanrı’nın Ülke’yi onlara vermesi hakkında iki etken olduğu kanısı taşıyacaktır: Yisrael’in kendi erdemi burayı ele geçirmelerini, yerel halkın kötülüğü de onların buradan sürülmesini sağlamıştır. Sıradaki pasukta ise Moşe, Ülke’yi almalarında gerçekten de iki etken olduğunu, ama halkın bunların sadece birini doğru tahmin ettiğini söylemektedir: Gerçekten de yerel halkın kötülüğü onların sürülmesinin sebebidir. Ancak diğer etken Bene-Yisrael’in erdemi değil, Tanrı’nın Atalar’a verdiği sözdür (Gur Arye). Mizrahi ve Sifte Hahamim’e göre Raşi’nin söylemek istediği biraz farklıdır: “Erdemin bir etken değil. Tek etken onların kötülüğüdür ve bu, onların Ülke’den sürülmesine neden oluyor. Senin burayı almanın sebebi ise basit. Onların buradaki haklarını kaybetmesi sonucunda Ülke sahipsiz kalıyor ve sen buraya gelen ilk ulus olduğun için buranın sahibi oluyorsun.”

Alternatif olarak: “Bu ulusları doğal olmayan şekilde yenilgiye uğrattığını ve bunun Tanrı’nın işi olduğunu gördüğünde yanılıp da ‘Miras almam için erdemim nedeniyle getirdi beni ve bu liyakatim nedeniyle Ülke’yi bir an önce ele geçirebilmem için onları çabuklukla defetti’ deme. Zira Tanrı’nın bu uluslara karşı savaşmasının sebebi onların kötülüğüdür; senin burayı daha hızlı ele geçirmen gibi bir amaç yok. Çünkü gerçekte Ülke’yi ele geçirmenin sebebi sahip olduğun liyakat değil. Sadece Tanrı, seni, bu ulusların kötülüğü nedeniyle hak ettikleri cezayı vermekle, yani onları yok etmekle görevlendirdi. Yine de bu emri yerine getirmen sayesinde bir liyakatin olacak ve Ülke’yi miras almayı hak edeceksin. Ve Tanrı tüm bunları, atalarına etmiş olduğu yemini yerine getirmek için ayarlıyor” (Sforno).

וַיִּדְעַתָּ כִּי לֹא בְצַדִּיקְתָּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ 6
 אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ כִּי עַם־קָשֶׁה־עָרָךְ אָתָּה: זִכֹּר 7
 אֶל־תִּשְׁכַּח אֶת אֲשֶׁר־הִקְצַפְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמִּדְבָּר לְמַן־הַיּוֹם
 אֲשֶׁר־יֵצְאָתָּ | מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־בְּאֶכֶם עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה מִמֶּרֶם 8
 הָיִיתָ עִם־יְהוָה: ח וּבַחֲרֹב הִקְצַפְתָּ אֶת־יְהוָה וַיִּתְּאֶנְךָ יְהוָה בְּכֶם
 לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם:

ni ve ağır cezaları görmenize karşın bir dahaki sefere yine O'nu kızdıracak şekilde davrandınız" (Sforno).

Moşe hem "yap" şeklinde bir emir, hem de "yapma" dilli bir yasak vermiştir (*Daat Mikra*; krş. 25:17 ve 25:19). Buradaki "unutma" emri, insanın bir şeyi zihninde sürekli tutması gerektiğini zaten belirtmektedir. Dolayısıyla "hatırla" emriyle kastedilen, zihinde tutulan o bilginin ağızla da dile getirilmesi, zikredilmesidir (*Torat Koanim, Behukotay* 26:3): "[Dudaklarınla telaffuz ederek] Hatırla ki unutmayasın." Bu doğrultuda pasuk, halkın çölde Tanrı'yı hiddetlendirmesinin sürekli olarak ağızla dile getirilme suretiyle hatırlanmasını emretmektedir. Söz konusu emir, her Yahudi'nin her gün ağızyla telaffuz ederek hatırlaması gereken şeylerden birinin de bu olduğunu belirtir.

❧ Eser Zehirot.

Bir Yahudi her gün, toplam on konuyu hatırlamalı ve onları ağızyla dile getirmelidir. Bunlar "*Eser Zehirot – On Hatıra*" olarak adlandırılır ve birçok dua kitabında, sabah duasının sonrasında bir paragraf olarak yer alır. Söz konusu liste şöyledir:

[1] Mısır Çıkışı (Şemot 13:3) [Bu, Şema'nın son paragrafı söylendiğinde yapılır (bkz. Bamidbar 15:41).

[2] Şabat (Şemot 20:8).

[3] Man (Devarim 8:2-3).

[4] Amalek'in saldırısı (Devarim 25:17-19).

[5] Sinay'da Tora'nın verilmesi (Devarim 4:9-10).

[6] Atalarımızın çölde Tanrı'yı hiddetlendirmeleri (bu pasuk).

[7] Balak ve Bilam'ın atalarımıza yapmayı tasarladıkları kötülük – [bunu,] Tanrı'nın, [bu olaylar boyunca Sert Yargısını hiç işletmeyip Bilam'ın beddualarını etkisiz kılarak gösterdiği] dürüst-

lüğünü bilmek için [hatırlamak gerekir] (bkz. Miha 6:5).

[8] Miryam'ın başına gelen [tsaraat cezası] (Devarim 24:9).

[9] "Tanrım Aşem'i hatırla, çünkü ... sana servet edinecek kuvveti veren O'dur" mitsvası (Devarim 8:18).

[10] Yeruslayim'in hatırlanması [hızla ve günümüzde tekrar inşa edilip kurulsun] (bkz. Teilim 137:5-6).

Tanrı'ya karşı [hep] asice davrandınız – Tam çeviriyle "*Tanrı ile [olduğumuz süre boyunca hep] asi olduk*". Bu sözler iki yönlüdür. Olumsuz yön: "Hiçbir zaman her yönden bütünlük içinde 'Tanrı ile' olmadınız. Tanrı'nın İsteği'ne aykırı olan bir yönünüz hiç eksik olmadı." Olumlu yön: "Hep Tanrı ile oldunuz. Hatta asi tavır içinde olduğunuz zamanlarda bile Tanrı'ya tamamen sırtınızı dönmediniz." Kısacası "Tanrı ile iken bile asiydiniz ve asiyken bile Tanrı ile idiniz" (Hirsch). Tam bir ebeveyn-şımarık ve yaramaz evlat ilişkisi gibi.

8. [Henüz] – "Ulusal hedefinizin temel taşı daha henüz yerleştirilmişken" (Hirsch).

Horev'de – Yani "Sinay'da". "Dik başlı olmanın ne kadar kötü bir şey olduğunu Horev'de gördünüz. Zira Tanrı sizi sırf dik başlı olmanız nedeniyle yok etmeye hazırdı (bkz. p.13). Dik başlılık berbat bir şeydir, zira insanın *teşuva* yapma ümidini sıfırlar" (Sforno).

Öfkelenmişti – İbranice *Vayitanaf*. Buradaki *Anaf* kökü, kişinin kendisine, bir başkasına karşı bilinçli ve kontrollü bir şekilde öfkelenme izni vermesini belirtir. Bu nedenle bu fiil genel olarak bir ceza verilmeden önce kullanılır ve böylece söz konusu cezanın anlık bir öfke patlamasının değil, mantıklı bir yargının sonucu olduğunu vurgular (Hirsch; krş. 1.37, 4:21 ve p. 20).

⁶ [Sonuç olarak] Bilmelisin ki Tanrın Aşem bu iyi Ülke'yi sana onu miras edinmen için erdemini sebebiyle veriyor değil; zira [işin gerçeği,] dik başlı bir halksın sen.

⁷ [Örneğin] Tanrın Aşem'i çölde hiddetlendirdiğini hatırla [ve hiç] unutma. Mısır Ülkesi'nden çıktığın o günden bu yere gelişinize kadar Tanrı'ya karşı [hep] asice davrandınız.

⁸ [Henüz] Horev'de[yken bile] hiddetlendirmiştiniz Tanrı'yı! Tanrı size karşı, sizi imha etme [raddesinde] öfkelenmişti

6. Dik başlı bir halksın sen – “Ve bu, ‘erdemlilik’ şartı ile tezat teşkil eden bir özelliktir” (Hirsch).

Tam çeviriyle “*sert enseli*”. Yani “sert ensesi nedeniyle başı eğilmeyen”. Kısacası, “İnatçı bir halksın sen. Ve inatçı birinde erdem ve kalp dürüstlüğü bulmak mümkün değildir. Zira inatçı kişi sadece kendi düşüncesi doğrultusunda sabit fikirlerle hareket eden kişidir. Bir uzman ona düşüncesinin onu kayba sevkedeceğini bildirip çok açık kanıtlar getirse bile o bildiğini okur. Ensesi sert olduğu için uzmanın ne dediğini dinlemek için yüzünü ona çevirmez bile. Boynu demir gibi serttir ve sağa ya da sola dönmez, her zaman olduğu gibi kafasının dikine gider” (Sforno).

7. [Örneğin] – Moşe, veda konuşmasının merkezî kısmı olan mitsvaların tekrarı ve detaylarına, ayrıca gelecek hakkındaki kehanetlerine geçmeden önce, On Emir verildikten sonra halkın işlemiş olduğu bazı günahları sıralamakta (Ramban), önceki sözleri doğrultusunda, halkın gerçekten de yeterli erdem düzeyine erişmiş olmadığını kanıtlamak için geçmiş olaylara yönelik bir tarama yapıp örnekler getirmektedir (Sforno). Ayrıca geçmişteki bu olaylardan alacakları dersler, Moşe'nin konuşmasında değineceği ulusal sorumlulukları hafife almaları için, halka rehber olacaktır.

Merkezi örnek Altın Buzağı günahı olduğu için Moşe burada onun üzerinde genişçe durmakta, diğer olayların bazılarını ise sadece kısaca zikretmektedir. Moşe'nin getirdiği örnekler, Atalar'ın liyakati sayesinde ele geçirmek üzere oldukları bu topraklarda, sırtlarını bu liyakate yaslamayı sürdürüp kendilerini ahlaki bir rahatlık ve umursamazlığa bırakma lükslerinin olmadığını kanıtlar niteliktedir. Tanrı'nın Atalar'a soylarının büyük bir ulus haline geleceğine dair yemin ettiği doğrudur; ama bunun ne zaman ve hangi nesille gerçekleşeceğini söylememiştir Tanrı. Dolayısıyla, Tanrı'ya sadık kalan sadece bir kişi kalacak şekilde bir neslin tümü yok olmayı hak etse bile, Atalar'a edilen yemin yine de gerçekleşecektir.

Tanrı'nın planındaki rolleri son derece önemli olan bireyler ya da gruplar vardır. Ancak bunlar bile, Tanrı'nın planının tamamen kendilerine bağlı olduğunu, Tanrı'nın onlarsız yapamayacağını, dolayısıyla günah işleseler bile Tanrı'nın bunu görmezden geleceğini düşünmemelidir. Tanrı'nın “*Yakınlarımla kutsanacağım*” (Vayikra 10:3) şeklindeki sözleri, bireyler için doğru olduğu kadar, halkın geneli için de doğrudur. Tanrı'nın planı hedefine doğru sürekli olarak ilerlemektedir ve bu süreç içinde her dönemdeki önemli kişi ve nesilleri geride bırakmaktadır – bunlar ne kadar önemli olurlarsa olsunlar. Aaron da kendi döneminde dağa çıkıp atalarına katılmış, ama aşağıda kamp yapan halk hedefe doğru yolculuğuna devam etmiştir (bkz. 10:6-7). Moşe de halka bunu hatırlattığı zaman, aynı şeyin çok yakında kendisi için de doğru olacağını aklından geçirmiş olmalıdır. Moşe'nin ölümü de, gelecekteki tüm önemli kişilere yönelik bir ikaz içermektedir: “Unutmayın; Moşe bile, Tanrı'nın planının hedefine ulaşmasında vazgeçilmez değildi.” Moşe de uçurumun tepesinde ölüp gömülecek, halk ise yoluna devam edecektir (Hirsch).

Çölde – “Horev'den ayrıldıktan sonra” (İbn Ezra).

Hiddetlendirdiğini – İbranice *Katsaf* kökü. Bu, “*Ketsef* – *Köpiik*” sözcüğünün de köküdür ve hiddetten köpürme anlamı verir. İbranice'de öfkeyi belirten çok sayıda kök vardır ve hepsi, ya Türkçe'deki “kıзма” sözcüğünde olduğu gibi aşırı ısı ya da taşma, kabarma gibi anlamlar içerir. Her birinin tanımladığı öfke düzeyi farklıdır; ancak biz çevirimizde bunlar arasında belirgin bir ayırım yapmadık ve öfkelenmek, kızmak, hiddetlenmek fiillerini karışık bir şekilde kullandık. [Tanrı söz konusu olduğunda bu ve benzeri fiillerin hepsinin “durumu insani dille nitelemek” şeklinde olduğu, çalışmamızın çeşitli yerlerinde belirtilmişti.]

Hatırla [ve hiç] unutma – “Dik başlı bir halk olduğunuzun kanıtı da işte defalarca Tanrı'yı hiddetlendirecek davranışlarda bulunmuş olmanız. Tıpkı ‘kusmuğuna dönen köpek gibi’ (bkz. Mişle 26:11) siz de her seferinde Tanrı'nın sert tepkisi-

- ט בַּעֲלֹתֶי הִהְרָה לָקַחַת לִוְחַת הָאֲבָנִים לִוְחַת
 הַבְּרִית אֲשֶׁר-כָּרַת יְהוָה עִמָּכֶם וְאַשְׁבַּ בָּהֶר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים
 לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי: י וַיֵּתֶן יְהוָה אֵלַי
 אֶת-שְׁנֵי לִוְחַת הָאֲבָנִים כְּתָבִים בְּאֶצְבָּע אֱלֹהִים וַעֲלִיָּהֶם
 כָּכָל-הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עִמָּכֶם בָּהֶר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ בְּיוֹם
 הַקֶּקֶל: יא וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה נָתַן יְהוָה אֵלַי
 אֶת-שְׁנֵי לַחַת הָאֲבָנִים לַחַת הַבְּרִית: יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוּם רֶד־
 מֵהָר מִזֶּה כִּי שַׁחַת עָמַד אֲשֶׁר הוֹצֵאת מִמִּצְרַיִם סָרוּ מֵאֵחֶר
 מִן-הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתָם עָשׂוּ לָהֶם מִסְכָּה: יג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
 לֵאמֹר רְאִיתִי אֶת-הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם-קָשֶׁה-עֲרֹךְ הוּא: יד הֲרָף
 מִמֶּנִּי וְאַשְׁמִידֵם וְאַמְחֶה אֶת-שְׁמֵם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם וְאַעֲשֶׂה אוֹתָךְ
 לַגִּוִּי-עֲצוּם וְרַב מִמֶּנּוּ:

Tora), yazıya geçirilene (Yazılı Tora) göre çok daha fazlasını içermekteydi. Yazıya geçirilen kısımdaki son derece özlü formülasyon, sözlü olarak öğretilenlerin büyük zenginliği hakkında sadece ipucu niteliğindedir (Hirsch).

Tanrı, Moşe'ye sadece Yazılı ve Sözlü Tora'yı ayrıntıları ve uygulama detaylarıyla birlikte vermekle kalmamış, ona aynı zamanda, gelecekte Hahamlar'ın koyacakları ek kanunları bile göstermiştir. Bu, pasukta "sözlerinin tümünün benzeri" ifadesiyle ima edilmektedir. Başka bir deyişle, gelecekte Tora'nın geleneksel yöntemlerle kurala uygun şekilde türetilecek olan tüm ek kanunlar da Moşe'ye verilen kurallarla denk değerdedir. Bunun yanında pasuk "yazılı" kanunlardan bahsettiğine göre, gelecekte eklenecek yazılı bir metnin de olacağı ima edilmektedir. Bu yeni metin, *Purim* olayları sırasında Mordehay ve Ester tarafından *Ruah Akodesh* ile yazılan Megilat Ester'dir (*Talmud* – *Megila* 19b).

11. Bitiminde – İbranice *Mikets*. Krş. Bereşit 41:1.

12-14. Bu pasuklarda söylenenler, Şemot 32:7-

10'da söylenenlerin serbest bir tekrarı niteliğindedir.

12. Kendilerine dökme [bir put] yaptılar – Önceki pasuktan anlaşıldığı üzere, halk, Altın Buzağı'yı, Tanrı'nın Moşe'ye On Emir levhalarını verdiği gün yapmıştır (İbn Ezra; Rabenu Behaye).

13. Bu halkı gördüm – Ya da "Bu halk[ın gerçek niteliği] Huzurum'da açıktır" (*Targum Onkelos*).

14. Bırak Beni – Tam çeviriyle "gevşe Ben'den". "Önümde yalvarmayı bırak" (*Targum Onkelos*); "duanı kes" (Saadya Gaon). Ancak krş. Şemot 32:10 açık.

⁹ taş levhaları, Tanrı'nın sizinle yapmış olduğu antlaşmanın levhalarını almak üzere dağa çıktığımda. [O zaman] Dağda kırk gün ve kırk gece kaldım, ekmek yemedim, su içmedim.

¹⁰ Tanrı bana Tanrı'nın Parmağı ile yazılı olan iki taş levhayı verdi; üzerlerinde de Tanrı'nın sizinle [büyük] toplanma gününde ateşin içinden konuştuğu sözlerin tümünün aynısı [yazılıydı].

¹¹ Tanrı bu iki taş levhayı – antlaşma levhalarını – bana kırk gün ve kırk gecenin bitiminde vermişti.

¹² [O zaman] Tanrı bana “Kalk, çabuk buradan in” dedi, “çünkü Mısır'dan çıkarmış olduğun halkın yozlaştı. Onlara emretmiş olduğum yoldan çabuk saptılar; kendilerine dökme [bir put] yaptılar”.

¹³ Tanrı bana [ayrıca şöyle] demişti: “Bu halkı gördüm; dik başlı [bir halk] bu.

¹⁴ Bırak Beni, onları imha edeyim; isimlerin göklerin altından silip seni ondan [daha] güçlü ve kalabalık bir ulus haline getireyim.”

9. Taş levhaları – On Emir levhalarının taştan mamul olduğu Tora'da birkaç kez vurgulanmaktadır. Tora'nın sözleri taşla hakkedilmiştir. Bu onların kesin ve değişmez oluşunu simgeler (Hirsch).

Kırk gün ve kırk gece – Bkz. Şemot 24:18.

Kaldım – Tam çeviriyle “*oturdum*”. *Talmud* (*Megila* 21a) biraz ileride (10:10) Moşe'nin dağda “ayakta durduğunu” söylemesiyle buradaki “*oturdum*” sözcüğünü karşılaştırır. Tezat içinde görünen iki fiil için şu olası açıklamalar verilir: [1] Moşe ayakta dururken öğrenir, öğrendiklerini tekrarladığında da otururdu. [2] Ne otururdu ne de ayakta dururdu; ikisi arasında yarı-çömelmiş bir haldeydi. [3] Buradaki “oturma” fiiliyle, “bir yerde kalma; orada bir süre bulunma” anlamı kastedilmektedir (krş. 1:46). [4] Moşe kolay konuları ayakta, zor konuları ise oturarak öğrenirdi. Çevirimiz, bunlar içinde Raşi'nin seçip açıklamasında getirdiği [3] numaralı görüşü takip etmektedir.

Ekmek yemedim, su içmedim – “Oruç tuttum.” Moşe, normal bir insanın yapamayacağı bir şey yapmıştır. Söz konusu ortam o kadar yüce ve manevidir ki Moşe'nin fiziksel doğası etkisiz kalmıştır. Bu süre boyunca Tanrı, Moşe'yi manevi besinle beslemiştir. Bu da insanın ekmekle değil Tanrı'nın Sözü'yle yaşadığını gösteren bir başka örnektir.

10. Tanrı'nı Parmağı – Bkz. Şemot 31:18. *Teilim*'de gökler için “*Parmaklarının ürünü*” (*Teilim* 8:4) denmektedir. Başka bir yerde ise

“*Aşem'in Sözü'yle yapıldı gökler*” (*Teilim* 33:6) sözlerini okumaktayız. Dolayısıyla “*Tanrı'nın Parmağı*”, “*Tanrı'nın Sözü*” için, insani dilde yapılan bir benzetmedir. Tanrı'nın Sözü de “*Tanrı'nın İsteği*”ni belirtir (*More Anevochim* 1:66). Hahamlarımız, On Emir levhalarının ve üzerlerindeki mucizevi yazının Yaratılış'ı takip eden ilk *Şabat*'ın hemen öncesinde yaratıldığını öğretirler (*Mişna – Pirke Avot* 5:8).

Levhayı – Tam çeviriyle “*levhaları*”. Türkçe'den farklı olarak, İbranice'de sayı sıfatı içeren tamlamalarda isim çoğul olarak yazılır. [Açıklamalarda önem taşıdığı için bazı istisnalar haricinde] Çevirimizi Türkçe dilbilgisine uygun yapmaya gayret ettiğimizden sözcüğü tekil olarak çevirdik. Öte yandan İbranice **Luhot** olan sözcük, bu ve önceki pasuklarda bir *Vav* harfi eksik halde yazılıdır ve bu haliyle tekil olarak **Luhat** şeklinde okunabilir. Tora bu nüansla, iki On Emir levhasının, sadece tekmiş gibi tıpatıp aynı ölçülerde olduğunu belirtmektedir (*Midraş – Tanhuma* 10; Raşi; ayrıca bkz. Şemot 31:18 ačk.).

[Büyük] Toplanma gününde – Tora'nın verildiği ve Moşe tarafından bir araya toplanan halkın (bkz. 4:10), arada Moşe'nin aracılığı bile olmaksızın doğrudan Tanrı'nın Sesi'ni duyduğu o büyük toplanma gününde.

Konuştuğu sözlerin tümünün aynısı – Çevirimiz pasuğun basit anlamına göredir. Ancak tam çeviri “*konuştuğu sözlerin tümü gibi / tümünün benzeri*” şeklindedir. Henüz Tora'nın verilisinin en başından itibaren, Tanrı, Sözü'nü söyleyip yazıya geçirdiği zaman, söylenen bu Söz (Sözlü

- 15 **וּנְאֻפֶּן וְאֶרֶץ מִן־הָהָר וְהָהָר בְּעֵר בְּאֵשׁ**
- 16 **וּשְׁנֵי לֹחֶת הַבְּרִית עַל שְׁתֵּי יָדָי: מִן־אֶרֶץ וְהִנֵּה חֲטָאתְךָ לִיהוָה**
- 17 **אֶל־הֵיכָל עֲשִׂיתָם לָכֵם עֵגֶל מִסֶּכֶה סִרְתָּם מִן־הָדָר**
- 18 **אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶתְכֶם: יִי וְאֶת־פֶּשֶׁל בְּשָׁנִי הִלַּחַת וְאֲשַׁלְכֶם מֵעַל**
- שְׁתֵּי יָדָי וְאֲשַׁבְּרֶם לְעֵינֵיכֶם: יִי וְאֶת־נֶפֶל לִפְנֵי יְהוָה כְּרֹאשׁוֹ**
- אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי**
- עַל כָּל־חֲטָאתְכֶם אֲשֶׁר חֲטָאתֶם לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה**
- לְהַכְעִיסוֹ:**

Moşe'nin levhaları kırdığı tarih 17 Tamuz – yani *Şiva Asar BeTamuz* – 2448'dir.

❖ **Şiva Asar BeTamuz.** Mişna (Ta'anit 4:6) tarihin farklı zamanlarında 17 Tamuz tarihinde beş kederli olayın meydana geldiğini kaydeder: [1] Moşe, On Emir levhalarını kırdı. [2] I. *Bet-Amikdaş* döneminde, *Tamid-korbanı* düşman kuşatmasından kaynaklanan imkânsızlıklar nedeniyle bir daha yapılamadı. [3] II. *Bet-Amikdaş* döneminde Yerusalayim surları düştü. [4] Büyük isyanın öncesinde Romalı kumandan Apostemos bir *Sefer-Tora'yı* alenen yaktı. [5] [Bazı kaynaklara göre I. *Bet-Amikdaş* döneminde Yeuda kralı Menäşe, bazılarına göre de II. *Bet-Amikdaş* döneminde Apostemos tarafından] *Bet-Amikdaş'a* put yerleştirildi. Bu kederli olaylar nedeniyle 17 Tamuz tarihi bir oruç günüdür. *Şiva Asar BeTamuz*, aynı zamanda, *Tişa BeAv* ile sona eren üç kederli haftanın başlangıcını işaretler (bkz. Bamidbar 14:1 açık.). Bu oruçlar ve aralarındaki üç haftalık dönemle ilgili özel kurallar vardır. Bunlar için bkz. Rabi Nisim Behar, *Dini Uygulama Rehberi* s. 251-258.

18. İlk seferde olduğu gibi – Tora bu olayları yerinde anlattığı zaman (*Şemot Perek 32-33*), Moşe'nin halk adına af dilediği duası için dağda ne kadar kaldığı söylenmemişti. Moşe burada bu sürenin de ilk seferde olduğu gibi kırk gün ve kırk gece olduğunu belirtmektedir (Raşi; *Beer Mayim Hayim*). Başka bir deyişle bu sözler, ilk seferde ikinci sefer arasındaki benzerliğin kırk gün-kırk gecelik oruçtan ibaret olduğunu belirtmektedir. Yani anlam "ilk seferde olduğu gibi kendimi yere attım" şeklinde değildir; zira ilk seferde Moşe kendisini dua için yere atmamış, dağda "oturmuştur" (bkz. p. 9 açık.). İkinci seferde ise halkın günahı için af ve onarım dilediğinden, dua hareketi olarak

yere kapanması uygundur (Hirsch). Bu ikinci dönem içinde Moşe kırk gün ve kırk gece boyunca oruç tutmuş ve yüz üstü yere kapalı halde halk için dua etmiştir. Bazılarına göre Moşe bu ikinci dönem boyunca tekrar dağa çıkıp duasını orada yapmışken, başka otoriteler Moşe'nin bu süre içinde kamp dışına dikmiş olduğu çadırında kaldığı görüşündedir (*Pirke DeRabi Eliezer* 46:12, Radak o.a.).

Böylelikle üç tane kırk günlük dönem vardır: İlkinde Moşe dağa çıkıp Tora'yı öğrenmiştir. İkincisinde Altın Buzağı günahı için af dilemiştir. Üçüncüsünde ikinci On Emir levhalarını alıp tekrar Tora'yı öğrenmiştir. Kronoloji için bkz. *Şemot* 33:7-11 açık.

Tora biraz ileride, üçüncü kırk gün için "ilk günlerde [=ilk kırk günde] olduğu gibi" sözlerini kullanmakta, bu şekilde ilk ve üçüncü dönem arasında bir paralellik kurmaktadır. Buna göre tıpkı ilk dönemde olduğu gibi, üçüncü dönemde de Tanrı'nın Bene-Yisrael'e yönelik tavrı olumludur. Ancak Moşe'nin dua ettiği ikinci dönem boyunca Tanrı öfkeli bir tavır içindedir (*Seder Olam* 86; *Midraş – Tanhuma, Ki Tisa* 31; Raşi). Bu pasukta geçen "ilk seferde olduğu gibi" sözleri ise, belirtildiği gibi sadece "kırk gün kırk gecelik" süre açısından paralellik kurma amacındadır (*Beer Mayim Hayim*).

O'nu kızdıracak şekilde – Ya da "O'nu kızdırma amacıyla". Bu, Altın Buzağı günahında en baştan itibaren halkı putperestliğe sevkedip Tanrı'dan uzaklaştırmayı, böylece Tanrı'yı "kızdırmayı" amaçlayan *Erev Rav* adlı grubun yaptığını kastetmektedir. Ancak Moşe, aktif olarak günah işledikleri ya da pasif kalarak olayı seyrettikleri için suça ortak hale gelen halkın tümünü bu sözlerle suçlamaktadır.

¹⁵ Yüzümü dönüp iki elimin üstünde iki antlaşma levhası olmak üzere dağdan indim – ve dağ [hâlâ] ateş içinde yanmaktaydı!

¹⁶ Ve gördüm... İşte, Tanrınız Aşem'e karşı günah işlemiş, kendinize dökme bir buzağı yapmıştınız. Tanrı'nın size emretmiş olduğu yoldan çabuk sapmıştınız.

¹⁷ [Bunun üzerine] İki levhayı tutup iki elimin üzerinden fırlattım, onları gözlerinizin önünde paramparça ettim.

¹⁸ İlk seferde olduğu gibi kırk gün ve kırk gece ekmek yemeyip su içmeden, O'nu kızdıracak şekilde Tanrı'nın Gözü'nde kötü olanı yaparak işlemiş olduğunuz günahınızın tümü için Tanrı'nın önünde kendimi yere attım;

15. İki elimin üstünde – Bizzat Tanrı'nın yaptığı ilk levhalar Moşe'nin ellerinin "üstündeydi". Onları tutmakta değildi. Tek yaptığı onları el üstünde taşımaktı [Buna karşılık, Moşe'nin yaptığı, yani insan işi olan ikinci On Emir levhaları içine, "[Moşe] dağdan indiğinde iki Tanıklık Levhası Moşe'nin elindeydi" (Şemot 34:29) denmiştir. Yani onları ellerinde tutarak getirmiştir]. Öte yandan sıradaki pasukta görüldüğü üzere, Moşe halkın yaptığını gördüğü zaman ilk levhaları da "tutmuştur" (s.p.). On Emir levhalarını halk bu haldeyken onlara vermenin göreve ihanet olduğunu görünce levhaları halka getirme görevinin otomatik olarak sona erdiği gerçeğini anlamış, kendi inisiyatifi ve kendi kararıyla levhaları "tutarak", iki elinin üzerinden fırlatmıştır (Hirsch).

Dağdan indim – Moşe dağdan inmeden önce Tanrı'ya halkı affetmesi için dua etmiş, Tanrı da halka zarar vermemeyi kabul etmişti (Şemot 32:14). Moşe ancak bundan sonra "yüzünü dönüp dağdan inmişti" (Şemot 32:15). Ancak Moşe konuşmasının bu aşamasında söz konusu duadan çok, halk için yapmak zorunda kaldığı diğer şeylere, örneğin On Emir levhalarını kırmasına ve kırk gün kırk gece boyunca onlar için dua etmesine yoğunlaşmaktadır. Bu yüzden, olayların anlatımının gidişatında kesinti yapmamak için yapılanları anlatmaya devam etmiştir. Dağdan inmeden önce halkın yok edilmemesi yönünde ettiği duanın içeriğine ise p. 26-29'da geri dönecektir (Ramban).

Dağ [hâlâ] ateş içinde yanmaktaydı! – Halk, Altın Buzağı'yı Tanrı'nın mevcudiyetini simgeleyen (bkz. Şemot 19:18) ateş hâlâ dağın tepesinde belirginken yapmıştır. Bu, günahlarını daha da ağır hale getiren bir noktadır. "Kral henüz kutlanmasını yaparken" (krş. Şir Aşirim 1:12, Raşi o.a.) günah işlemişlerdir (Sforno).

16. Gördüm – *Midraş*, Moşe'nin ne gördüğünü açıklar: On Emir levhalarının üzerindeki mucizevî yazı oradan ayrılıp yukarı doğru uçmuştur. Moşe bunu görünce levhaları tutup kırmıştır (*Daat Zekenim*).

Başka bir açıklamaya göre, Moşe "buzağıyı" görmüş ve bu sahne karşısında levhaları kırmıştır. Hahamlarımız bunu bir misalle açıklarlar: Bir kral, bir kızı kendisine eş olarak alır ve ona "Yakında sana evlilik sözleşmesini bir yakınımla göndereceğim" der. Kralın yakını, evlilik sözleşmesini kızı getirdiğinde, kızın bir başka adamla günah işlediğini görür. Bunun üzerine [evliliği baştan itibaren geçersiz kılmak için] hemen evlilik sözleşmesini yırtar ve şöyle der: "Bari kız, evli halde zina ettiği için değil de bekâerken günah işlemiş gibi yargılsın." Benzer şekilde Tanrı Bene-Yisrael'i Kendisi'ne vakfolmuş bir halk olarak seçmiş, bunun belgesi olarak da On Emir levhalarını Moşe ile göndermiştir. Ancak levhalar onlara ulaşmadan Bene-Yisrael Altın Buzağı günahına bulaştıkları için, Moşe de, halkın nispeten daha hafif bir suçtan yargılanmasını sağlamak için levhaları kırmıştır (a.k.).

17. Gözlerinizin önünde – "Gökler'den aldığım levhaları hak etmediğinizi ve Tanrı'nın antlaşmasına ihanet ettiğinizi açıkça size göstermek amacıyla bu levhaları gözünüzün önünde kırmaktan çekinmedim" (*Daat Mikra*).

Paramparça ettim – Bu sözler de Moşe'nin azarlamasının bir parçasıdır: "İşlenen günah o kadar ağırdı ki, sizi buzağının önünde dans ederken gördüğümde kendimi tutamadım ve levhaları kırdım." Moşe birazdan ikinci On Emir levhalarından bahsedeceği için, ilk levhaların akıbetini hatırlatmaktadır (Ramban). Bir olasılık da Moşe'nin levhaları halkın iyiliği için kırmış olmasıdır (bkz. ö.a.).

Tanrı halkı yok etmeye hazır ise ve bunu Moşe'ye de bildirdiyse, Moşe neden buna rağmen levhaları aşağıya kadar getirmiş, ayrıca Tanrı buna neden izin vermiştir? Ne de olsa Bene-Yisrael levhaları almaya layık durumda değillerdir! Amaç Bene-Yisrael'e neyi kaybettiklerini göstermektir. Zira eğer levhalar Gökler'de kalmış olsaydı halkın keder ve pişmanlığı şimdi olduğu kadar yoğun, yaptığı *teşuva* da bu kadar etkili olmayacaktı (*Meam Loetz*).

- יֵשׁ כִּי יִגְרָתִי מִפְּנֵי הָאֵף וְהַחֲמָה אֲשֶׁר קָצַף יְהוָה
 עֲלֵיכֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵלַי גַּם בַּפֶּעַם הַהוּא:
 כ וּבְאַהֲרֹן הַתְּאֵנָף יְהוָה מָאֵד לְהַשְׁמִידוֹ וְאֶתְפַּלֵּל גַּם-בְּעַד אֶהֱרֹן
 בָּעֵת הַהוּא: כֹּא וְאֶת-חַטָּאתְכֶם אֲשֶׁר-עֲשִׂיתֶם אֶת-הָעֹגֶל לְקַחְתִּי
 וְאֲשָׁרָף אֹתוֹ | בְּאֵשׁ וְאָכַת אֹתוֹ טָחוֹן הֵיטֵב עַד אֲשֶׁר-דָּק לְעֹפֹר
 וְאֲשַׁלֵּךְ אֶת-עֲפָרוֹ אֶל-הַנַּחַל הַיָּרֵד מִן-הָהָר:

“Aaron için de dua etmiştim” demekle yetinmesi, bu duanın kabul edildiğine işaret eder. Edilmeseydi, açık bir şekilde “ama duam kabul olmadı” derdi. Öte yandan Aaron’un iki oğlu, Nadav ve Aviu ölmüştür. Öyleyse dua nasıl kabul olmuştur? Raşi açıklar: Moşe’nin duası yarı yarıya kabul edilmiştir. Aaron’un dört oğlundan ikisi ölmüş, ama ikisi hayatta kalmıştır (*Sefer Zikaron*; bkz. Vayikra 10:12 açık.).

Tora’nın en temel prensiplerinden birine göre, yetişkin evlatlar, ebeveynlerinin günahları nedeniyle ölmezler (bkz. 24:16). Bu nedenle, Nadav ve Aviu’nun, “Aaron’un günahı nedeniyle” ölmesini anlamak gerekir. İşin gerçeği, Nadav ve Aviu, “kendileri hak ettikleri” için ölmüşlerdir (bkz. Vayikra Perek 10 açık.). Ancak Tanrı bir kişiyi ölümle cezalandırmadan önce, sadece o kişinin şahsını değil, tüm yakınlarını ve arkadaşlarını da hesaba katar ve bu doğrultuda, o kişilerin üzülmemesi için ölüm cezası vermeyebilir. Tanrı, Nadav ve Aviu için de böyle bir hesap yapmıştır. Aaron Altın Buzağı olayına bulaşmış olmasaydı, gerçekten de Tanrı, Aaron’un kederlenmemesi için onları hemen öldürmeyecek, cezayı belki de Aaron’un ölümünün sonrasına erteleyecekti. Ancak Aaron’un bu günahdaki rolü sonucunda Nadav ve Aviu ölmüşlerdir. Ölümünün gerçek sebebi kendi günahlarıdır; ama Aaron’un durumu da bunu ertelememiştir. Dolayısıyla bu ölümlerde Aaron’un hatasının rolü mevcuttur (*Pene Amayim*).

Her durumda, bu pasuk, Aaron’un Altın Buzağı olayında çocuklarını kaybetmesine neden olacak kadar ağır bir günah işlediğine tanıklık etmektedir. Bu şaşırtıcıdır; zira Aaron’un, yaptığı her şeyde Tanrı’nın Onuruna hareket ettiği, Tanrı hizmetinde son derece temiz bir kişilik sahibi olduğu bilinmektedir. Nitekim Tora, Aaron’u sadece “yaptığı” şey nedeniyle sorumlu tutmuştur, niyeti nedeniyle değil (bkz. Vayikra 9:3 açık.). Dahası, her şeyin sonunda Tanrı, *Koen Gadol*

olarak bir başkasını değil, Aaron’u seçmiştir. Öyleyse Tanrı’nın Aaron’a yönelik bu “öfkesi” nasıl anlaşılabilir? Cevap, Tanrı’nın *tsadiklere* karşı hoşgörüsünün son derece az olmasında yatar. Tanrı, *tsadiklerin* davranışlarının en ince ayrıntılarını bile ödün vermeyen bir katıllıkla yargılar. Dolayısıyla her ne kadar Aaron tüm yaptıklarını sadece Tanrı’nın Onuru’nu düşünerek yapmışsa da, Altın Buzağı’yı kendi elleriyle imal etmesi bir *Hilul Aşem* niteliğindedir. Ve her ne kadar kendisi buzağıyla günah işlememişse de, kasıtsız olarak başkalarının günah işlemesine yol açmıştır. Bunu Moşe de “*Bu halk sana ne yaptı ki, onun üzerine böyle büyük bir günah getirdin?*” (*Şemot 32:21*) sözleriyle dile getirmiştir. Aaron’un, çocuklarını kaybetmeyi gerektirecek düzeydeki günahı budur (Rabenu Behaye).

21. [Dualardan önce] – Moşe dağdan inip manzarayı gördükten sonra, ilk iş buzağıyı ortadan kaldırmış, halkı hizaya getirmiş ve suçluları cezalandırmıştır. Duasını ancak bundan sonra yapmıştır. Ancak Moşe buna ancak temel mesajını verdikten sonra geri dönmektedir. Belki de Moşe bu kısa değinmeyle gelecek nesillere putperestlik günahının ne kadar aptalca olduğunu göstermek istemiştir. İşte, günahkârların özel güçler atfettikleri buzağı, bir insan tarafından yakılmış, külleri öğütülüp bir daha bir araya gelemeyecek şekilde her yere saçılmıştır (Hirsch).

Yapmış olduğunuz günahı – buzağıyı – Burada buzağının kendisi “günah” olarak adlandırılmaktadır (İbn Ezra). Peygamber Amos’un da bir putu “suç” olarak tanımladığını görmekteyiz (Amos 8:14).

Onu iyice dövüp – Yani “buzağının küllerini iyice dövüp”. Buradan bir putun nasıl yok edilmesi gerektiği öğrenilmektedir. Putlar yakılmalı (7:25), sonra da külleri iyice öğütülüp rüzgâra savrulmalı ya da denize atılmalıdır. Bkz. Şemot 32:20.

Savurmuştum – Moşe ayrıca bu suyu halka içirmiştir. Ama burada bunu söylemek istememiştir;

¹⁹ çünkü Tanrı'nın size karşı hiddetlenmesiyle [ortaya çıkan], sizi imha etme [rad-desindeki] öfke ve gazabı nedeniyle dehşete düşmüştüm. Ama Tanrı beni bu kez de dinledi.

²⁰ Aaron'a karşı da son derece öfkelenmişti Tanrı; onu yok edecekti. [Bu yüzden] O dönemde Aaron için de dua ettim.

²¹ [Söz konusu dualardan önce,] Yapmış olduğunuz günahı – buzağıyı – ise alıp, onu ateş içinde yakmış, toz gibi incelenen kadar onu iyice ezip sürekli öğütmüş, tozunu da dağ-dan inen ırmağa savurmuştum.

Günahınızın tümü için – Ya da “*günahlarımızın hepsi için*”. Altın Buzağı olayında halkın farklı kesimleri farklı düzeylerde günahlar işlemişlerdir. Bunların en ağırları halkı putperestliğe sevkedenlerken, yelpazenin geri kalanını bilinçli bir şekilde buzağıya tapanlar, bunu bilinçsiz ve kasıtsız bir şekilde yapanlar, hiçbir şey yapmamalarına rağmen akıllarından buzağıda bağımsız bir güç olabileceği düşüncesini geçirenler ve Tanrı'nın davasını savunmak yerine işlenen bu son derece ağır suça seyirci kalanlar oluşturmaktadır (Hirsch).

Kendimi yere attım – “Dua etmek için yüz üstü yere kapanmıştım”. Bkz. Şemot 32:30. Hahamlarımız, Moşe'nin Sinay dağındaki dualarından yola çıkarak, duaların da üç farklı duruşla edilmesi gerektiğini öğretirler: Oturarak (p. 9), ayakta durarak (10:10) ve yere kapanarak (bu pasuk) (Rabenu Behaye). Yere kapanma hareketi *Bet-Amikdaş*'ta yapıldı (bkz. Vayikra 26:1 açık., *Şekilli taşlar* k.b.).

19. Dehşete düşmüştüm – Ramban önceki ve bu pasuklarda geçen ifadeleri şöyle açıklar: “Tanrı bana sizin günah işlediğinizi söyleyip aşağıya inmemi emrettiğinde, hemen aşağıya inmemiş, sizi yok etmemesi için Tanrı'ya dua etmişim ve Tanrı da bu duayı kabul ederek, size yapmayı tasarladığı kötülükten vazgeçmişti (bkz. Şemot 32:14). Ancak yine de Tanrı'nın en başta dile getirdiği, sizi tamamen imha etme fikrinden dolayı dehşete kapılmışım ve Tanrı, bu kötülükten vazgeçtiğini söylemiş olmasına rağmen, bu hiddeti yine de hak ettiğinizi biliyordum. Ne de olsa henüz halk olarak olayın ciddiyetine tamamen varmış ve *teşuva* yapmış değildiniz. Dolayısıyla ilk duamın, Tanrı'nın halkı bir anda yok edebilecek olan gazabını sadece geçici olarak durdurduğunu düşünüyordum. Bu nedenle, buzağıyı yok edip (Şemot 32:20) suçluları cezalandırdıktan (Şemot 32:26-28) sonra ikinci bir kırk gün-kırk gecelik dönem boyunca Tanrı'ya sizi tamamen affetmesi için dua ettim (Şemot 32:31) ve Tanrı, dağdan inmeden hemen önceki ilk duamda olduğu gibi, *bu ikinci kez de duamı kabul etti*. Ayrıca bu ikinci kırk günlük sürede Aaron için de dua ettim.”

Moşe'nin geçmişteki bu olayları sıralamasının temel amacı, halka, tam ve kesin olarak imha

edilmeye mahkûm olmalarına ramak kaldığı bilgisini aşılaktır. Bu nedenle halk da, sadece Atalar'a verilmiş olan Tanrısal Söz'e dayanarak Tanrı'nın Torası'na olan yükümlülüklerini unutmamalıdır (Hirsch).

Bu kez de – Bu sözler, Moşe'nin halk için birkaç kez dua ettiğini gösterir (Raşbam). Moşe daha önce de Tanrı'ya Bene-Yisrael'i affetmesi için etmiş olduğu dualardan olumlu sonuç almıştır. Örneğin bkz. Şemot 14:15 ve 15:25 (İbn Ezra). Ramban'ın bu konudaki açıklaması için bkz. ö.a.

Dinledi – “*Duamı kabul etmişti*” (*Targum Onkelos*).

20. Aaron'a karşı da – Bu bölüm boyunca Moşe'nin azarlama hedefi halk olduğuna göre, Moşe'nin burada Aaron'dan bahsetmesi yersiz görünmektedir. Ne de olsa Tanrı'nın Aaron'a olan öfkesi sadece onun işlediği bireysel yanlışla yöneliktir; halkın günahına değil. Ancak Raşi Moşe'nin bu sözlerinin de aslında halka yönelik azarlamasının bir parçası olduğunu belirtir; zira Aaron'u baskı altına alıp onun bu günahı işlemesine neden olan halktır (*Beer Mayim Hayim; Mişmeret Akodeş*). Aaron'un hatası, halkın baskısına kesin bir dille karşı çıkmaktansa zaman kazanmayı tercih etmesidir – ki sonunda bu da işe yaramamıştır.

Tanrı, Bene-Yisrael'in “*bir Koenler krallığı ve kutsal bir ulus*” olacaklarını belirtmiştir (Şemot 19:6). Dolayısıyla Bene-Yisrael'in uluslar içindeki konumu, Koenler'in Bene-Yisrael'in içindeki konumuyla paraleldir. Ne özelde Koenler ne de genelde Bene-Yisrael bu konumlarının kendilerini koruyacağına güvenebilirler. Aksine, bu özel konumları onların yanlışlarındaki sorumluluğu arttıran bir faktördür (Hirsch).

Onu yok edecekti – Kullanılan asıl sözcük “*Leaşmid* – *İmha Etmek*”tir. Ancak bu fiil, bir bireye yönelik değil, topluluğa yönelik kullanılır. Ve eğer burada olduğu gibi bir birey için kullanılıyorsa, sadece onun değil, onun tüm soyunun da imha edilmesini kasteder (*Zoar, Ki Tisa* 193a; *Midraş – Vayikra Raba* 7:1; krş. Amos 2:9). Dolayısıyla Tanrı'nın Aaron'a olan öfkesi, onun tüm çocuklarının ölümüne yol açacaktı. Moşe bu yüzden Aaron için de dua etmiştir. Moşe'nin

- כב ובתבערה ובמטה 22
- ובקברת התאווה מקצפים הייתם את־יהוה: כג ובשלה יהיה 23
- אתכם מקדש ברנע לאמר עליו ורשו את־הארץ אשר נתתי לכם
ותמרו את־פי יהוה אלהיכם ולא האמנתם לו ולא שמעתם
בקלו: כד ממרים הייתם עם־יהוה מיום דעתי אתכם: כה ואתנפל 24-25
- לפני יהוה את־ארבעים היום ואת־ארבעים הלילה אשר
התנפלתי כִּי־אמר יהוה להשמיד אתכם: כו ואתפלל אל־יהוה 26
- ואמר אדני יהוה אל־תשחת עמך ונחלתך אשר פדית בגדלך
אשר־הוצאת ממצרים ביד חזקה: כז וזכר לעבדיך לאברהם 27
- ליצחק וליעקב אל־תפן אל־קשי העם הזה ואל־רשעו
ואל־חטאתו: כח פן־יאמרו הארץ אשר הוצאתנו משם מבלי 28
- יכלת יהוה להביאם אל־הארץ אשר־דבר להם ומשנאתו אותם
הוציאם להמתם במדבר:

pasuklarda söylenenler, Moşe'nin duasını aktaran kısımla (Şemot 32:11-13) çok açık paralellikler içermektedir.

26. [Olayın başında] – “Tanrı bana günahınızdan bahsedip dağdan inmemi emrettiğinde”. Bu ekleme Ramban'ın önceki açıklamada değindiğimiz açıklaması doğrultusunda yapılmıştır. Bkz. Şemot 32:11.

Raşi'ye göre ise burada içeriği verilen dua, Moşe'nin ikinci kırk gün-kırk gecelik dönemde söyledikleridir. Şüphesiz bu süre zarfında Moşe bunun kat kat fazlasını söylemiştir. Dolayısıyla burada yazılanlar duanın ya özüdür ya da son kısmıdır (*Daat Mikra*).

Efendi Aşem – Bkz. 3:24 açık.

Halkını ve mirasını mahvetme – “Tüm bu mucizeleri boşuna mı yaptın? Sanki Bene-Yisrael'i seçtiğin zaman da onların gerçek karakterini ve gelecekteki davranışlarını bilmiyor muydun? Dünyanın tüm ulusları içinden onları ve özellikle onları seçerken onların ahlaki ve manevi düzeylerinin farkında değil miydin? Tüm bunlarda şüphe yok. Elbette hedeflerin için onları seçmen sırasında onların kalplerinin derin-

liklerindeki düşünceleri de biliyordun. Buna rağmen onları seçtiğine göre bunun geçerli sebepleri var demektir. Öyleyse bu geçerli sebepler onların bundan sonraki mevcudiyeti için de geçerli değil mi?” (Hirsch).

27. Kulların için ... hatırla – Moşe, Tanrı'dan neyi hatırlamasını istediğini açıklamamaktadır. Ancak bu, duanın ilk metninden anlaşılabilir: “Kulların Avraam, Yitshak ve Yisrael'in uğruna! Onlara Kendi Adına yemin ettiğini hatırlama getir! Onlara ‘Soyunuzu gökyüzünün yıldızları kadar çoğaltacak, bahsettiğim bu ülkeyi tümüyle soyunuza vereceğim ve [burayı] ebediyen miras alacaklar’ demiştin!” (Şemot 32:13)

İnatçılığına – Tam çeviriyle “sertliğine”. Yani “ensesinin sertliğine” – inatçılığına. Ya da “zor karakterine”.

Aldırma – İbranice *Al Tefen*. Tam olarak “yüzünü dönme”. Yani “bakma; görmezden gel” (krş. *Targum Yonatan*).

28. Bizi çıkarmış olduğun ülke[nin sakinleri] – Mısırlılar.

Çölde öldürmek için çıkardı – Krş. Şemot 32:12.

- ²² Tavera'da, Masa'da ve Kivrot Ataava'da da Tanrı'yı hiddetlendiren [bir tavırda] idiniz.
- ²³ [Yine,] Tanrı sizi Kadeş Barnea'dan "Çıkın ve size verdiğim Ülke'yi miras alın" diyerek gönderdiğinde de Tanrınız Aşem'in Sözü'ne itaatsizlik etmiş, O'na inanmayıp Sözü'nü dinlememiştiniz.
- ²⁴ Sizi tanıdığım günden beri Tanrı'ya karşı isyankâr oldunuz!
- ²⁵ [Daha önce] Kendimi yere attığım[ı söylediğim] o kırk gün ve kırk gece boyunca kendimi Tanrı'nın Huzuru'nda yere atmıştım, çünkü Tanrı sizi imha edeceğini söylemişti.
- ²⁶ [Olayın başında] Tanrı'ya dua edip [şöyle] demiştim: Ey Efendi Aşem! Büyüklüğünle kurtardığın, Kuvvetli bir El'le Mısır'dan çıkardığın halkını ve mirasını mahvetme!
- ²⁷ Kulların için, Avraam, Yitshak ve Yaakov için hatırla! Bu halkın inatçılığına aldırma – kötülüğüne ve günahına da.
- ²⁸ Bizi çıkarmış olduğun ülke[nin sakinleri] "Tanrı'nın onları, [hakkında] onlara konuşmuş olduğu Ülke'ye getirme kabiliyeti yok. Onları da onlara olan nefretinden [dolayı], çölde öldürmek için çıkardı" diyemesinler.

zira bu yaptığı, kocasına ihanet ettiğinden şüphelenilen bir kadının geçirildiği işlemle paraleldir (bkz. Bamidbar 5:24; bkz. Şemot 32:20 açk.). Bu nedenle Moşe, her ne kadar halkı azarlıyorsa da, bu konuyu dile getirip halkı daha da utandırmak istememiştir (Ramban).

Moşe halka bu suyu içirdikten sonra, halk içinde günaha karışmış olanların hepsi ölmüştür. Ama Aaron bu testten zarar görmeden çıkmıştır. Dolayısıyla bu işlem, Aaron'un suçsuzluğunu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak Aaron'un çocuklarını kaybetmesi, bir *tsadik* olarak kendisinden beklenen çok üst düzey standardı tuturmakta başarılı olamamasının bir sonucudur (*Meam Loetz*).

22. Tavera'da, Masa'da ve Kivrot Ataava'da da – Bkz. sırasıyla Bamidbar 11:3, Şemot 17:7 ve Bamidbar 11:34. "Tanrı'yı öfkeliendirmenizin sonuçlarını görmüş olmanıza rağmen çöldeki bu yerlerde de Tanrı'yı hiddetlendirecek bir tavır almaktan geri kalmadınız" (Sforno).

Masa'daki olay, Tavera'dakinden önce gerçekleşmiş olmasına rağmen sıra ters verilmiştir. Bir olasılığa göre sebep, iki olay arasındaki benzerliktir. Masa'da halk Tanrı'yı su verip veremeyeceği konusunda sınımtı. Tavera'da da benzer bir sınavı et konusunda yapmışlardı. Ancak Tavera'ya öncelik verilmiştir; zira orada Tanrısal bir ateş suçları yakmışken, Masa'da halka bir ceza verilmemiştir. Bazı görüşlere göre ise Masa'daki olayın hemen ardından Amalek'in saldırısının gerçekleşmesi bir cezadır. Bu durumda Tavera'daki ceza daha ağır olduğu için önce o söylenmiş, Tavera'dakine benzer bir olaya sahne olduğu için Masa ile devam edilmiş, kronolojik olarak en son olayın gerçekleştiği Kivrot Ataava da en sona konmuştur (İbn Ezra).

23. Kadeş Barnea'dan – Casusların gönderildiği sırada kampın bulunduğu yer; bkz. Bamidbar 13:26. Ayrıca 1:19.

Çıkın ... miras alın – Bkz. 1:21.

İtaatsizlik etmiş – (bkz. 1:26), "O'na inanmayıp" (1:32), "Sözü'nü dinlememiştiniz" (1:28).

O'na inanmayıp Sözü'nü dinlememiştiniz – "O'na kalpten inanmamış, Sözü'nü de yerine getirmemiştiniz" (İbn Ezra).

24. Sizi tanıdığım günden beri – Moşe bu sözleriyle halkın Tora'nın verilışinden önceki şikâyetlerine gönderme yapmaktadır (Ramban). Alternatif olarak bu, Moşe'nin geçmişteki günahlara değindiği bu genel taramayı kapatan bir ifadedir (Hirsch).

25. [Daha önce] Kendimi yere attığım[ı söylediğim] – Başka bir deyişle bu, yeni bir kırk gün-kırk gece değil, p. 18'de bahsi geçen kırk gün-kırk gecedir. Moşe sıradaki pasuklarda o süre içinde ettiği duada söylediklerini aktaracağı için giriş olarak tekrar o dönemden bahsetmektedir (Raşi; krş. İbn Ezra). Başka bir sebep ise, bu duasından ilk bahsettiğinde neden dua ettiğini de açıklanmış olmasıdır: "*çünkü... dehşete düşmüştüm*" (p. 19). Bu açıklamayla konu saptığı için Moşe şimdi oraya geri dönmektedir (*Daat Mikra*).

Ramban'a göre ise kırk gün-kırk gece süren duaya sadece bu pasukta değinilmektedir. Bu son derece uzun bir dua olduğu için onunla ilgili hiçbir şey yazılmış değildir. Sıradaki pasuklarda (p. 26-29) söylenen sözler ise, Moşe'nin, Tanrı kendisine Altın Buzaklı'dan ilk bahsettiğinde, henüz dağdan inmeden önce, halkın imha edilmemesi yönünde yakarırken söyledikleridir. Nitekim sözcükler tamamen aynı olmasa da bu

29 כַּט וְהִם עִמָּךְ וְנִחַלְתָּךְ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ בְּכַחֲךָ הַגָּדֹל וּבְיָרֵעֶךָ
הַנְּטוּיָה: פ

1 רִבְעִי אַ בְּעֵת הַהוּא אָמַר יְהוָה אֵלֵי פֶסֶל־לָךְ שְׁנֵי־לִוְחֹת אֲבָנִים
כְּרָאשֵׁימִים וְעֵלָה אֵלֵי הָהָרָה וְעָשִׂיתָ לָּךְ אָרוֹן עֹץ:

çadırının altına böyle bir maden yerleştirmiş, Moşe de levhaları oradan yontmuştur (*Daat Zekenim*).

Baştakiler gibi – Tam çeviriyle “*ilkleri gibi*”. Ancak bu sadece şekil ve madde açısından aynıdır. Ama arada önemli bir fark vardır. İlk On Emir levhalarını Tanrı yapmışken (bkz. Şemot 32:16), ikincisini Moşe şahsen oymak durumunda kalmıştır. Moşe işte bu noktaya işaret etmektedir: “Tüm duama rağmen, tamir kusursuz olamadı. Zira Tanrı’nın işi olan ilk On Emir levhalarına karşın, ikinci levhaları ben şahsen yontmak durumunda kaldım” (Sforno). Yine de ikinci levhalarındaki yazı da ilkindekiler gibi Tanrı’nın Parmağı ile yazılmıştır (bkz. s.p.). Bir kaynağa göre ikinci levhaların hammaddesi, ilk levhalarinkine göre daha değerliydi. Tanrı bu şekilde, ilk levhaları kırmış olan Moşe’ye, onu bu konuda hiç sorumlu tutmadığı, aksine bunun tamamen haklı bir hareket olduğu mesajını vermiştir (*Meam Loez*).

İki taş levha ... ahşap bir sandık – Tanrı’nın emri önce levhaları yontmak, sonra da sandığı yapmak şeklindedir. Ama Moşe, “levhaları getirdikten sonra sandığı yapana kadar levhaları nerede tutacağım?” düşüncesiyle, önce sandığı yapmış, levhaları ise sonra yontmuştur (*Midraş – Tanhuma* 10; Raşi; bkz. p. 3). Bu Tanrı’nın emrinin ihlali anlamına gelmekte değildir; zira Tanrı’nın niyeti sıralamanın mutlaka bu şekilde olması değildir. Tanrı levhalarla ilgili emri önce vermiştir, zira levhalar esastır; sandık ise sadece levhaların koyulacağı bir koruma kabıdır (*Gur Arye*). Benzer şekilde *Mişkan*’ın inşasıyla ilgili emirde önce eşyalardan bahsedilmiş, yapının kendisi ise sonra söylenmiş olmasına rağmen, Betsalel önce yapıyı sonra eşyaları yapmıştır. Bu konuda kendisine Moşe’yi örnek almış olabilir (*Daat Mikra*; bkz. Şemot Perek 37 açık.).

Bu sandığın niteliği hakkında görüş ayrılığı söz konusudur. Bazılarına göre bu, Betsalel’in yapmış olduğu *Aron Aberit*’tir (Şemot 25:10 v.d.) [ve her ne kadar burada Moşe “yaptım” diyorsa da, bunun anlamı “yaptırdım” şeklindedir; zira Tora’da böyle kullanım örnekleri çoktur (ör. bkz. Bamidbar 8:12 açık.)]. Başkalarına göre ise farklı bir sandıktan bahsedilmektedir.

Raşi’ye göre bu, Betsalel’in yaptığından farklı başka bir sandıktır. Raşi bu görüşünü şöyle kanıtlar: Halk *Mişkan*’la ilgili emri *Yom Kipur*’un ertesi gününde almış (bkz. Şemot 35:1, 35:4 v.d.), çalışmalara da ondan sonra başlamıştır. İnşaat sırasında da Betsalel önce yapıyı hazırlamış (36:8-38), Aron’u ise daha sonra yapmıştır (37:1-9) (bkz. Şemot Perek 37 açık.). Oysa şimdi Moşe, yapması emredilen sandığı, *Yom Kipur*’dan kırk gün önce hazırlamış olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla bu yaptığı, *Aron Aberit* olamaz ve başka bir sandıktır. Moşe sandığa daha sonra aldığı ikinci On Emir levhalarını da koymuş ve bunlar, Betsalel *Aron Aberit*’i yapana kadar burada birlikte kalmıştır (Bamidbar 10:33, *Mizrahi* o.a.). Aron tamamlandıktan sonra da sağlam levhalar buraya yerleştirilmiş, kırık levhalar ise Moşe’nin yaptığı bu sandıkta kalmıştır. Raşi, bu sandığın orduyla beraber savaşlara götürüldüğünü ve içinde kırık ilk On Emir levhalarının bulunduğunu belirtir (bkz. Bamidbar 31:6 açık., *Kutsal eşyalar* k.b.). Betsalel’in yaptığı *Aron Aberit* ise, Tanrı’nın Yeşua zamanında açıkça emrettiği istisnalar haricinde savaşa götürülmezdi. *Koen Gadol Eli*’nin döneminde bu bir kez yetkisiz olarak yapılmış, buna karşılık halk cezalandırılmış ve savaşta *Aron Aberit* Pelitiler’in eline geçip yedi ay onların elinde kalmıştır [Ayrıca Eli’nin oğulları savaşta, kendisi de kötü haberi alınca ölmüştür] (*Talmud Yerusalmi – Şekalim* 6:1; Raşi; *Daat Zekenim*; Rabenu Behaye; bkz. Şemuel I Perek 4). Rabenu Behaye, *Bet-Amikdaş* inşa edildikten sonra kırık hem de sağlam levhaların *Aron Aberit*’te birlikte yer almaya devam ettiğini belirtir. Ramban ise, Betsalel *Aron Aberit*’i inşa ettikten hemen sonra tüm levhaların buraya aktarıldığı, Moşe’nin yaptığı geçici ahşap sandığın ise, kullanımdan kalkmış tüm kutsal eşyalar gibi gömüldüğü [yani halkla beraber savaşa gitmediği] görüşündedir. Hahamlarımız bu konuda “[Sağlam] Levhalarla, [ilk] levhaların kırıkları, sandıkta birlikte dururlardı; [levhalar Tora bilgisini, kırıkları da bu bilginin zarar görmesini simgelediği için] bu da elinde olmayan nedenlerle bildiklerini unutmuş olan bir Haham’a saygıda kusur etmemek gerektiğini öğretir” (*Talmud – Menahot* 99a) demişlerdir.

²⁹ Ne de olsa onlar, büyük kuvvetin ve Uzanmış Kolun'la çıkarmış olduğun halkın ve mirasıdır.

10

[32. İkinci Levhalar]

¹ O zaman Tanrı bana [şöyle] dedi: “Kendine baştakiler gibi iki taş levha yont ve Bana, dağa çık. Kendine ahşap bir sandık da yap.

29. Ne de olsa – The Living Torah. Tam çeviriyle “*çünkü*”.

Büyük kuvvetin ve Uzanmış Kolun'la – “Bene-Yisrael'i Mısır'dan bu iki özelliğle çıkarmıştın; ama eğer halkı çölde imha edersen, Mısırlılar sadece halkı Erets-Yisrael'e getirme kabiliyetin olmadığını düşünmekle kalmayacaklar, daha önce bu iki özelliğle gerçekleştirdiğin büyük mucizelere de şüpheyle bakmaya başlayacaklardır” (Rabenu Behaye).

Moşe'nin, Bene-Yisrael'i savunmak durumunda kaldığı örneklerin hepsinde Tanrı'ya “Mısırlılar ne der?” tarzı bir tezi sürekli tekrarladığı görülmektedir. Mısırlılar'ın ne düşüneceği neden bu kadar önemlidir? Rabi Samson Raphael Hirsch [Şemot 32:12 açıklamalarında] bunu Moşe'nin ağızından şöyle açıklar: “Mısır'dan mucizeler eşliğinde kurtuluşu gerçekleştirmenin tek sebebi, sadece Bene-Yisrael'i kurtarıırken aynı zamanda eğitmek değildi. Buradaki amacın diğer ulusların da eğitilmesini ve aydınlanmasını sağlamaktı. Nitekim bu mucizelerin Senin tüm kuvvetlere sahip tek ve egemen Tanrı olduğunun Paro ve halkı tarafından bilinmesini amaçladığını Bizzat Kendin söylemişin! (bkz. Şemot 8:18, 9:29 ve 10:2). Ayrıca onların, Senin en sinmiş ve düşkün köleyi bile Kendi çocuğun, hatta *behorun* olarak gördüğünü bilmelerini istedin (Şemot 4:22); bu köleye eziyet eden dünyevi efendilere de kesin bir ultimatoma vererek halkın olduğunu söylediğin bu köleleri serbest bırakmalarını söyledin (Şemot 4:23). Öyleyse kurtarmış olduğun bu halkı tamamen tüketip bu kurtuluşun verdiği mesajları tam tersine çevirmenin ne manası var? Bunu gördükleri zaman Mısırlılar, her şeye hâkim adil ve merhamet dolu tek Tanrı'nın varlığını inkâr şeklindeki asıl tavırlarına geri dönmeyecekler mi? Çıkış'tan almalarına niyetlendiğin derslerin hepsinin yerini, şiddetin ve zalimliğin diktatörlüğünü kutsal sayan saçma inançlar almayacak mı?”

Halkın ve mirasıdır – “Bana ‘Kalk, *çabuk buradan in, çünkü Mısır'dan çıkarmış olduğun halkın yozlaştı*’ (p. 12) diyerek Yisrael sanki sadece ‘benim halkımmış’ gibi konuştun ve böylece ‘Kendi halkın’ olmadığını ima ettin. Hayır! Onlar her şeye rağmen *Senin* halkındır ve *Senin*

mirasıdır! (*Daat Zekenim*). Hem diğer halkların gözünde hem de onlarla karşılaştırıldığında, Yisrael Senin halkındır ve ebediyen de böyle kalacaklardır. Yüksek düzeylerinden ne kadar düştülerse, yüce görevlerinden ne kadar uzaklaştırlarsa da onlar sana diğer tüm uluslardan daha yakındır ve Senin İsmi de onlarla anılmaktadır (Hirsch).”

“Onların Senin halkın olduğunu gayet iyi biliyorum; zira öyle olmasaydı, onları büyük kuvvetin ve Uzanmış Kolun'la çıkarmazdın. Ayrıca Avraam, Yitshak ve Yaakov, Senin kullarıdır (p. 27). Bir kölenin her şeyi efendisine aittir. Dolayısıyla Atalar'ın çocukları da, Sana ait bir mirastır” (İbn Ezra).

10.

1. O zaman – “Size yönelik özel liderliğini yenilemesi için (Hirsch; bkz. Şemot 33:12 v.d., 34:1 v.d.) Tanrı'ya dua etmekle geçirdiğim ve Tanrı'nın buna razı olduğu ikinci kırk gün-kırk gecelik sürenin sonunda” (Raşi; krş. İbn Ezra).

Kendine ... yont – Bkz. Şemot 34:1. Tanrı bu emri, Moşe kırk gün kırk gece dua ettikten sonra 1 Elul 2448 tarihinde vermiştir.

Ayrıca ifadedeki “*kendine*” sözcüğü, Moşe'nin buradan bir kazancı olduğunu ima eder. Buna göre Tanrı, Moşe'ye, son derece değerli bir madenden yapılmış olan On Emir levhalarını yonttukten sonra geriye kalan maden artıklarını kendisine almasını söylemiştir. Moşe'yi zengin bir kişi haline getiren bu artıklardır. Hahamlarımız öğretirler: “Tanrı, *Şehinasını* sadece kuvvetli, zengin, bilge ve alçakgönüllü kişilerin üzerinde barındırır. Moşe bu özelliklerin hepsine sahipti. Kuvvetliydi, çünkü son derece ağır olan On Emir levhalarını taşıyabiliyordu. Bu pasukta ima edildiği gibi zengindi. Açık bir şekilde bilgedi ve Tora'nın onu övdüğü şekliyle yeryüzünün görüp görebileceği en mütevazı kişiydi” (*Talmud – Nedarim* 38a).

Moşe'nin madeni nerede bulduğu hakkında iki görüş vardır. Birine göre Moşe bunu Tanrı'nın Onur Tahtı'ndan kesmiştir. Öyleyse levhalar safir benzeri bir maddeden mamuldür (bkz. Şemot 24:10 ve 24:12 aç.). Bir diğerine göre Tanrı Moşe'nin

ב וְאָכַתְבָּ

2

עַל־הַלֶּחֶת אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַלֶּחֶת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר
 שָׁבַרְתָּ וּשְׁמַתָּם בָּאָרוֹן: ג וְאַעֲשֶׂה אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים וְאֶפְסַל שְׁנֵי־לֶחֶת
 אֲבָנִים כְּרִאשֹׁנִים וְאֶעַל הָהָרָה וּשְׁנֵי הַלֶּחֶת בְּיָדַי: ד וְיִכְתֹּב
 עַל־הַלֶּחֶת כַּמִּכְתָּב הָרִאשׁוֹן אֶת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
 אֵלֶיכֶם בְּהַר מִתְּנָךְ הָאֵשׁ בַּיּוֹם הַקֹּהֵל וַיִּתְּנֶם יְהוָה אֵלַי:

yapılmış gibi “Akasya ağacından bir sandık yaptım” demesi de bir çelişki değildir. Moşe burada uygulamayı sırasına göre söylemiş olsaydı, sandığın yapılmasından ancak levhaların tüm alınışını anlattıktan sonra bahsedecek, emirle uygulama arasında büyük bir ara verilmiş olacaktı. Bu nedenle Moşe “emri aldığım şekilde yaptım” demek için hemen bu sözleri söyleyerek “Bu emre istinaden dağdan indikten sonra Betsalel’e akasya ağacından bir sandık yaptırıldım” anlamını kastetmekte, böylece emri uyguladığını kısaca belirttikten sonra, ardından levhaların hazırlanmasıyla ilgili önceki aşamaların uzun anlatımına geri dönmektedir.]

2. İlk levhalarda olan sözleri yazacağım – Tanrı, yeni levhalara, eski levhalardaki metnin tamamen aynısını yazmıştır (p. 4 ve Şemot 34:28). İnsanların günah işlemesi, Tanrı’nın Tora’da bir değişiklik yapmasını gerektirmemiştir. Tora aynı Tora olarak kalmaya devam edecektir. İnsanın önünde iki seçenek vardır: Ya Tora’ya bağlı kalır, ya da Tora’yı terk eder. Ama Tora’nın “düzeltilmesi” ya da “yenilenmesi ve çağa uygun hale getirilmesi” gibi bir şey söz konusu değildir. Tanrı zamanın üstündedir ve Torası da tüm çağlara uygundur. Tora’nın kanunlarının revize edilmesi gerektiğini düşünen kişi, Tanrı hakkında en ufak fikri bile olmayan, ya da Tanrı’ya veya Tora’nın Tanrısallığına inanmayan kişidir. Böyle bir kişinin düşüncesi sadece kendisini bağlar, ama gerçekleri değiştirmez. Tora Tanrısaldır ve revize edilmeye ihtiyacı yoktur. İnsanın Tora’yla bir uyumsuzluk hissettiği durumlarda, düzelmesi gereken bir şey varsa o da insanın ta kendisidir. Tora aynı şekilde yazılıdır ve bir neslin çoğunluğu Tora’yı terk etse bile, Tora, kendisine bağlı kalacak başka nesilleri bekleyecek sabra da sahiptir (krş. Hirsch).

Sandığa yerleştireceksin – “Böylece onları da kirabileceğin şekilde elinde olmayacaklar”

(Hizkuni). Ancak bu açıklama doğruysa, Moşe yaptığı sandığı yanında çıkarmış, ikinci levhaları aldığı anda da onları hemen bunun içine yerleştirmiştir. Yine bu doğrultuda Şemot 34:29’da geçen “[Moşe] dağdan indiğinde iki Tanıklık Levhası Moşe’nin elindeydi” sözlerinin anlamı “levhalar Moşe’nin elindeki sandıktaydı” şeklinde olmalıdır (Daat Mikra). Diğer yandan başka bir alternatifte göre Moşe sandığı aşağıda bırakmış, levhaları elinde indirip sandığa yerleştirmiş de olabilir.

3. Akasya ağacından – Tanrı sadece “ahşap” demiştir. Moşe ise, belki de Mişkan’da ahşap olan her şey akasyadan yapıldığı için, bu sandığı da akasyadan yapmıştır (Daat Mikra). Krş. Şemot 25:10, 36:20, 37:1, 37:10, 38.1 vs. Ama eğer bu sandık Aron Aberit ile aynıysa, Ramban’ın yukarıda aktardığımız açıklaması doğrultusunda, sandığın zaten akasya ağacından yapılması emredilmiştir (Şemot 25:10).

Bir sandık yaptım – Bu, “yaptırdım” anlamına da gelebilir (bkz. ö.p. açk.). Tanrı’nın sadece ikinci levhalar için böyle geçici bir sandık yaptırdığını görüyoruz. İlk levhaların kırılacağını bildiği için, Tanrı onları geçici olarak tutacak bir sandık yapılmasını emretmemiştir (Ramban). Dolayısıyla bu sandığın yapılması hakkındaki emir, ikinci levhaların kırılmayacağına dair bir tür garantidir. Bu aynı zamanda Bene-Yisrael’in, levhaların kırılmasını gerektirecek ağırlıkta bir hataya düşmeyecekleri garantisini de içerir. Henüz bütünlüğe ulaşmamış mevcut durumlarına karşın, Yahudiler’in, kendileri için belirlenmiş olan görevi tam bir idealizmle üstlenerek Tora’yı omuzlarında taşıyacakları bir zaman gelecektir (Hirsch).

4. Size konuştuğu On Söz’ü – “Tıpkı ilk levhalarda olduğu gibi (bkz. 9:10) bu levhalarda da sizin Sinay’da Bizzat Tanrı’dan duyduğunuz sözlerin aynısı yazılıydı. Hiçbir değişiklik olmadı” (Daat Mikra).

² Bu levhaların üzerine, kırmış olduğun ilk levhalarda olan sözleri yazacağım. [Sonra levhaları] Sandığa yerleştireceksin.”

³ Akasya ağacından bir sandık yaptım ve baştakiler gibi iki taş levha yontup bu iki levha elimde olmak üzere dağa çıktım.

⁴ [Tanrı] Levhaların üzerine ilk metnin aynısını – Tanrı’nın [büyük] toplanma gününde dağda ateşin içinden size konuştuğu On Söz’ü – yazdı ve onları bana verdi.

Öte yandan *Talmud*’da Hahamlarımız iki farklı yerde aynı soruyu sormaktadırlar: “Bir pasuk ‘*Kendine ahşap bir sandık yap*’ (burası) derken, başka bir pasuk ‘[*Bene-Yisrael*] *Akasya ağacından bir sandık yapınlar*’ (Şemot 25:10) diyor. Bu nasıl olur? [Yani sandığı kim yapacak; Moşe mi halk mı?]” Bu soruya iki farklı yerde şu cevaplar verilmektedir: [1] “Biri, Yisrael Tanrı’nın İsteği’ni yaptığı zaman, diğeri Yisrael Tanrı’nın İsteği’ni yapmadığı zaman” (*Talmud – Yoma* 3b). Başka bir deyişle, Bene-Yisrael Tanrı’nın İsteği’ni yerine getirdikleri zaman, sandığı kendileri yapmış kabul edilirken, aksi durumda sandığı yapma övgüsü sadece Moşe’ye aittir (Raşi o.a.). [2] “[Emir Moşe’ye verilmişken, uygulamanın Bene-Yisrael’e bırakılmasından şunu öğreniyoruz:] Bir Haham’ın hemşehrileri, onun işlerini yapmakla yükümlüdürler” (*Talmud – Yoma* 72b).

Talmud’daki açıklamasında Raşi bu iki pasuğun, verilen iki öğreti için sadece birer dayanak olarak kullanıldığını belirtmektedir. Ancak yine de bu öğretilerin iki pasuğun birbiriyle çelişmesine dayandırılması, her iki pasuğun da “aynı sandıktan” bahsediyor olmasını gerektirmektedir [zira farklı sandıklar söz konusu olsaydı, iki pasuk arasında çelişki olmazdı; iki farklı sandık için iki farklı emir diye değerlendirirdik]. Bu durumda aslında tek bir sandık olduğu da düşünülebilir. Yani bu görüş doğrultusunda Tanrı’nın burada Moşe’ye yapmasını emrettiği sandık, Betsalel’in yaptığı *Aron Aberit*’le aynıdır. Malbim, bu sandığı önce Moşe’nin yaptığını, daha sonra Betsalel’in bunu içten ve dıştan altınla kapladığını öne sürer. İbn Ezra da bu sandığın, Betsalel tarafından yapılan sandık olduğu görüşündedir.

Raşi’nin alıntılıdığı görüşün *Talmud*’da azınlıkta olduğunu, çoğunluğun aslında tek sandık olduğu görüşünü taşıdığını vurgulayan Ramban, pasukların basit anlamına uygun olacak şekilde [sadece tek bir sandık olduğu konusuna] farklı bir açıklama sunar. Şemot kitabındaki sıralamaya baktığımızda, önce *Mişkan*’ın ve [başta *Aron Aberit* olmak üzere] tüm eşyalarının, ayrıca özel *Koen* gıysilerinin yapılışına dair emir verilmekte, ardından Altın Buzağı günahı anlatılmakta, sonra da Moşe’nin *Mişkan* hakkındaki emri halka bildirmesi

ve inşaatın gerçekleştirilmesi aktarılmaktadır. Yani Altın Buzağı’nın anlatımı, *Mişkan* hakkındaki emir ile uygulamanın arasındadır. Raşi bu durumu, Tora’da kronolojik bir sıralama olmamasıyla açıklar ve ona göre *Mişkan* hakkındaki emir de Altın Buzağı olayının sonrasında, bu günahın tamiri için verilmiştir. Ramban ise, genel olarak, başka türlü açıklamanın mümkün olmadığı durumlar haricinde, Tora’nın kronolojik sırayı takip ettiği ve *Mişkan*’ın inşasının Altın Buzağı günahının tamiriyle doğrudan ilgisinin bulunmadığı görüşündedir. Ona göre Tanrı, önce *Mişkan*’ın ve tüm eşyalarının hazırlanmasıyla ilgili emri vermiş ve bunun dâhilinde, her şeyden önce akasya ağacından bir sandığın – *Aron Aberit*’in – yapılmasını emretmiştir (Şemot 25:10) [*Aron*’a öncelik verilmesinin sebebi, *Mişkan*’ın tümünün aslında *Aron* ve onun içindeki On Emir levhaları için yapılmasıdır. Yani en önemli parça *Aron*’dur ve diğer her şey *Aron* için yapılmıştır] Emrin ardından halk Altın Buzağı günahına bulaşmıştır. Moşe onlar için dua edip Tanrı’nın affını kazandıktan ve Bene-Yisrael’in mevcudiyetinin devam edeceği [dolayısıyla önceden verilmiş olan *Mişkan* emrinin uygulanacağı] açıklık kazandıktan sonra, Tanrı tekrar *Mişkan*’ın yapılması gerektiğini ima etmiştir. Bu ima için de, tüm inşaat emirlerini tekrarlamaktansa bu pasukta söylendiği üzere, sadece ‘*Kendine bir sandık yap*’ demekle yetinmiştir. Tüm inşaatın amacı *Aron Aberit*’in içinde tutulacağı bir yapı olması olduğundan, “sandığı yap” demek, “diğer her şeyi de yap” demenin kısa yoludur. Böylece Moşe dağdan indikten sonra halka *Mişkan*’ın inşasıyla ilgili emri vermiş, halk da inşaaatı geçmiştir. Sandığı ise Moşe yapmamış, Betsalel’e “yaptırmıştır”. Ama *Aron* hazırlanana kadar, ikinci On Emir levhaları, ilk levhalar gibi, Moşe’nin “Toplanma Çadırı” olarak adlandırdığı kendi çadırında saklanmış (Şemot 33:7). *Aron* hazırlandıktan sonra da tüm levhalar birlikte oraya yerleştirilmiştir ve ebdiyen de orada kalacaktır. Kısacası Ramban’ın getirdiği açıklamaya göre bu pasukta kastedilen sandık, en başta *Mişkan*’ın inşası dâhilinde emredilen *Aron Aberit*’in ta kendisidir. [Moşe’nin sıradaki pasukta, sanki *Aron* ikinci levhalar alınmadan önce

ה וְאֵפֶן

5

וְאֵרַל מִן־הָהָר וְאִשֵּׁם אֶת־הַלָּחַת בְּאֶרֶן אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וַיְהִי שֵׁם

בְּאֶשֶׁר צִוֵּנִי יְהוָה: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֶרֶת בְּנֵי־יִעֲקֹב מִוְסֶרָה

6

שֵׁם מֵת אֶהְרֹן וַיִּקְבֹּר שֵׁם וַיִּכְהֶן אֶלְעָזָר בֶּן־תַּחֲתִיו:

listeyle bire bir paraleldir: Yani Bene Yaakan ile Bene Yaakan kuyuları, Mosera ile Moserot, Gudgod ile Hor Agidgad ve Yotvata ile Yotvata ya aynı ya da birbirlerine çok yakın yerlerdir. Ramban özetle şu açıklamayı yapar: [Mase peraşasındaki listeye göre, yolculuğun bu aşamasındaki konaklama yerleri sırasıyla şöyledir: Haşmona, Moserot, Bene Yaakan, Hor Agidgad, Yotvata, Avrona, Etsyon Gever, Kadeş ve Or Aar (Bamidbar 33:31-37).] Tam olarak “dağın dağı”, yani “dağ üstünde dağ” anlamına gelen (Midraş – Tanhuma, Hukat 14) Or Aar, olasılıkla, Mosera’dan Kadeş’e kadar uzanan geniş bir dağ sırasında yer alan bir zirvedir. Listedeki diğer yerler ise bu zirvenin etekleri boyunca sıralanmış birbirlerine çok yakın noktalar. Halk Kadeş’e geldiğinde, Aaron Or Aar adlı zirvenin Mosera’nın hizasına denk gelen yanına çıkmış ve orada ölmüştür. Tora bu nedenle Aaron’un Mosera’da öldüğünü söylemektedir. Ayrıca Moserot sözcüğü, Mosera’nın çoğul hali olduğu için, belki de biri dağın üstünde, diğeri de dağın eteğinde olan iki farklı Mosera’yı birden ifade ediyor olabilir [“Yukarı Mosera” (yani Or Aar) ve “Aşağı Mosera” gibi]. Böylece pasukta çelişki kalmamaktadır. Buradaki olası senaryoya göre, Bene Yaakan ve Bene Yaakan kuyuları iki farklı yerdir ve Mosera, bu ikisinin arasındadır. Bene Yaakan [=“Yaakan-oğulları”] Haşmona’nın yakınlarında sürüleri için kuyular açmışlardır ve bu nedenle burası “Bene Yaakan kuyuları” olarak adlandırılmıştır. Böylece halk Haşmona’dan bu kuyuların yanında kamp kurmuş, sonra [bu pasukta söylendiği gibi] Bene Yaakan kuyularından yola çıkıp Mosera’ya gelmiş, [Bamidbar 33:31’de söylendiği gibi] oradan da Bene Yaakan’a ulaşmıştır. Sonuç olarak Bamidbar’daki listeyle burada söylenen arasındaki çelişki ortadan kalkmakta ve iki pasuk birbirini tamamlamaktadır.

Rabi Samson Raphael Hirsch ise Ramban’ın getirdiği başka bir açıklama olasılığını benimser. Aaron Mosera’ya paralel olan Or Aar’da öldüğü için halk da, otuz günlük yas süresi boyunca onun mezarına yakın bir noktada olma amacıyla Kadeş’ten Mosera’ya geri dönmüştür. Bu dönüşle

ilgili olarak pasuk “Bene-Yisrael, Bene Yaakan kuyularından Mosera’ya [doğru] yola çıktılar” demektedir – ki bu sözler, Kadeş’ten Mosera’ya olan geri dönüş yolculuğunun son etabını tanımlamaktadır. Yas dönemi sona erdikten sonra da tekrar ters yöne doğru yola çıkmışlar, Gudgod ve Yotvata’dan geçmişlerdir. Burada Bene Yaakan kuyularından Mosera’ya geri döndüğü söylenildiğine göre, “[Bol] Suyolları olan bir bölge” şeklinde tanımlanan Yotvata ile Bene Yaakan kuyuları aynı bölge olabilir.

Raşbam ilk pasuktaki sıralama tersliğini bir çelişki olarak görmez. Ona göre anlam “Bene-Yisrael, Bene Yaakan kuyularından [– ki oraya da] Mosera’dan gelmişlerdi –] yola çıktılar ve [Or Aar’a geldiğinde] Aaron öldü...” şeklindedir [Hizkuni de benzer bir açıklama yapar]. Yukarıda sorulan sorulara yol açan çelişkiyi tamamen ortadan kaldıran bir çeviriyi de, Ralbag’dan alıntı yapan *The Living Torah* şu şekilde vermektedir: “Bene-Yisrael Bene Yaakan kuyuları [ve] Mosera’dan ayrıldıktan sonra Aaron [Or Aar’da] öldü ve orada gömüldü...” Ya da “Mosera [bölgesindeki] Bene Yaakan kuyularından ayrıldıktan sonra...” Çevirimiz *Daat Zekenim*’in basit anlam doğrultusunda yaptığı açıklamayı takip etmektedir: “Bene-Yisrael, Bene Yaakan kuyularından Mosera [yönünde] yola çıktılar. [Or Aar’a geldiklerinde] Aaron orada öldü ve orada gömüldü.”

Yukarıdaki açıklamaların tümü, pasukların basit anlamına göre ileri sürülen olasılıklardır. Raşi ise en başta sorulan sorulara Midraş’ın verdiği cevapları aktarır. Aaron Or Aar’da öldükten sonra, onun uğruna halkı çevreleyen Onur Bulutları da kamptan ayrılır ve halk açığa çıkar. Arad kralı durumu fırsat bilir ve Bene-Yisrael’e saldırır (bkz. Bamidbar 21:1). Bu saldırıdan korkan Bene-Yisrael, geldikleri yoldan, yedi konaklama yeri boyunca geriye giderler – ki bu yolculukların en sonuncusu, pasukta söylendiği gibi Bene Yaakan kuyularından Mosera’yadır. Bu, ikinci sorunun cevabını vermektedir. Burada Levi kabilesi, diğer kabileleri tekrar Erets-Yisrael yönündeki yola geri çevirmek için onlarla mücadeleye girer ve çıkan iç savaşta her iki tarafta da ağır kayıplar olur (bkz. a.y. açk. ve

⁵ Dönüp dağdan indim ve levhaları, yapmış olduğum sandığa koydum. Tanrı'nın bana emretmiş olduğu şekilde orada kaldılar.

⁶ Bene-Yisrael, Bene Yaakan kuyularından Mosera [yönünde] yola çıktılar. Aaron orada öldü ve orada gömüldü. Oğlu Elazar onun yerine *Koen* [*Gadol*] oldu.

5. Tanrı'nın bana emretmiş olduğu şekilde – Bir görüşe göre çeviri "...Tanrı'nın bana emretmiş olduğu şekilde, levhaları, yapmış olduğum sandığa koydum. Orada kaldılar" şeklinde de olabilir (*Daat Mikra*).

Orada kaldılar – Bunun Aron *Aberit*'ten farklı bir sandık olduğu görüşüne göre, "Betsalel Aron *Aberit*'i yapana kadar orada kaldılar". Aynı sandık olduğu görüşüne göre "ebediyen orada kaldılar" (Ramban). Aron *Aberit*'teki levhalar Tanrı'nın Bene-Yisrael ile olan antlaşmasını yenilediğine tanıklık ve kefalet eder (Hirsch).

6-7. Geçmiş Yolculuklar ve Aaron'un ölümü. Bu iki pasukta söylenenler, genel bağlamla uyumsuz görünmektedir. Bu pasuklara üç soru sorulabilir: [1] Moşe bundan önceki sözlerinde ikinci On Emir levhalarını alışından bahsetmiştir. Bu iki pasuktan sonra da Levi kabilesinin özel olarak ayrılmasını hatırlatacaktır. Her iki olay da Mısır'dan Çıkış'ın ilk yılında gerçekleşmiştir [Aslında Leviler *Mişkan*'daki görevlerine aktif olarak ikinci yılda seçilmişlerdir (*Talmud – Gitin* 60a); ancak seçilmeleriyle ilgili karar ilk yılda gerçekleşen Altın Buzağı günahının hemen ardından verilmiştir (Ramban; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*; krş. Şemot 32:29)]. Oysa bu iki pasukta sözü geçen yolculuklar, Aaron'un ölümü civarında yapıldığına göre kırkıncı yıl içindedir. Öyleyse bu iki pasuğun burada ne işi vardır? [2] Tora p. 6'da "*Bene Yaakan kuyularından Mosera'ya*" yapılan bir yolculuktan bahsetmektedir. Tora, Bene-Yisrael'in yolculuklarından bahsederken "*Moserot'tan yola çıktılar ve Bene Yaakan'da kamp kurdular*" (Bamidbar 33:31) sözlerini kullanmıştır. İsimlerin çok bariz benzerliğinden, aynı yerlerden bahsedildiği sonucuna varırsak buradaki çıkış ve varış noktaları terstir. Neden? [3] Pasuk halkın Mosera'ya doğru yola çıktığını söyledikten sonra "*Aaron orada öldü*" demektedir. Oysa Aaron Mosera'da değil Or Aar'da ölmüştür! (bkz. Bamidbar 20:22-29 ve 33:38-39).

Bu sorulardan ilkinе verilen ortak cevaba göre, pasukların amacı Aaron'un ölümünden bahsetmektir. Önceki pasuklarda, Tanrı'nın Aaron'a, onu imha etme raddesinde öfkeleniği ve Moşe'nin onun adına dua ettiği söylenmişti. İşte Moşe burada, bu duanın kabul edildiğini, Aaron'un ilk yılda değil, halkın Bene Yaakan ve Mosera adlı yerlerde konakladığı kırkıncı yılın

içinde, hem de *Koen Gadol* olarak öldüğünü, hatta bu görevi de oğullarından birine devretmeye nail olduğunu belirtmektedir (İbn Ezra; Ramban; Raşbam). Ancak Moşe büyük tevazuu nedeniyle, Aaron'un kendi duaları sayesinde kurtulduğunu açıkça söylemek istememiş, bunun yerine ima amacıyla araya bu iki pasuktaki anlatımı yerleştirmiştir.

İbn Ezra diğer iki soruyla kolayca başa çıkar. Ona göre Bene Yaakan, Bene Yaakan kuyuları, Mosera ve Moserot dört farklı yerdir. Dolayısıyla ikinci soruya gerek yoktur. İbn Ezra, Bene Yaakan kuyularının Kadeş ile aynı yer, Mosera'nın ise Or Aar'ı da kapsayan geniş bir alan olduğunu öne sürer – ki bu da üçüncü soruyu bertaraf etmektedir. Ancak bu başka bir soruyu doğurmaktadır: Eğer Mosera, Moserot değil de Or Aar'ı kapsayan büyük bir bölgeyse, sonraki duraklar Tsalmona ve Punon olmalıdır (bkz. Bamidbar 33:41-42). Öyleyse sıradaki pasukta geçen "*Oradan Gudgod'a, Gudgod'dan da Yotvata'ya [doğru] yola çıktılar. [Burası bol] Suyolları olan bir bölgeydi*" sözleri nasıl açıklanabilir? Üstelik buradaki Gudgod ve Yotvata adlı yerler, yolculuk listesinde tam da Moserot'tan sonra gelen Hor Agidgad ve Yotvata ile son derece benzemektedir! İbn Ezra, bu soruya da Gudgod ile Yotvata'nın [ki buradaki isim Yotva da olabilir] Hor Agidgad ve Yotvata'dan farklı yerler olup, Tsalmona, Punon ve Ovot'u kapsayan iki geniş bölge olduğunu öne sürerek cevap verir. Böylece burada da çelişki yoktur. İbn Ezra aynı zamanda Yotvata'nın, "*kuyu*" olarak tanımlanan yer olduğunu belirtir (bkz. Bamidbar 21:16-18) – ki burada da Yotvata bol suyolları olan bir yer olarak tanımlanmaktadır. Gudgod ve Yotvata hakkındaki pasukların amacı, Elazar'ın *Koen Gadol* oluşuyla bağlantı kurmaktır. İbn Ezra, Sinay dağından beri ilk kez *korban* yapılan yerin buraları olabileceğini söyler. Böylece söz konusu yerler, Elazar'ın *Koen Gadol* olarak aktif göreve geçmesine sahne oldukları için zikredilmişlerdir. Ve tüm bunların ardından da Leviler'in özel olarak seçilmelerinden bahsedilmektedir, zira bu seçimin en bariz dışavurumu, *Koen* olarak Aaron'un ailesinin *Mişkan*'daki ibadete atanmalarıdır. *Daat Zekenim* de İbn Ezra'ninkine yakın bir açıklama yapmaktadır.

Ramban, İbn Ezra'nın buradaki yer isimleri hakkındaki açıklamasını kesin bir dille reddeder. Ona göre buradaki yer isimleri, Mase peraşındaki

וּמִשְׁמֵן נִסְעוּ

7

הַגִּדְגָּדָה וּמִן־הַגִּדְגָּדָה יִטְבַּתָּה אֶרֶץ נַחֲלֵי מַיִם: הָ בָעֵת הַהִוא

8

הַבְּדִיל יִהְיֶה אֶת־שִׁבְט הַלֵּוִי לְשֵׂאת אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה לַעֲמֹד
לִפְנֵי יְהוָה לְשֵׁרְתּוֹ וּלְבָרֶךְ בְּשֵׁמוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

bahsedilmesinin olası bir sebebi bu yerlerdeki su potansiyeli nedeniyle halkın burada bir süre kaldığına işaret etmek olabilir (*Daat Mikra*).

[Bol] Suyolları olan bir bölgeydi – Ama Kadeş’e ulaştıklarında su sıkıntısı baş göstermiştir (Ralbag; bkz. Bamidbar 20:1-2). Bene Yaakan kuyularının Kadeş ile aynı yer olduğunu öne süren İbn Ezra’nın görüşü doğrultusunda buradaki vurgunun başka bir anlamı daha olabilir. Halk Kadeş’e geldiğinde Miryam’ın ölmesiyle, halka yolculuk boyunca eşlik etmiş olan kuyu da kurumuştur. Bu nedenle bundan sonraki konaklama yerlerinde doğal su kaynaklarının olması önemlidir (*Meam Loetz*).

8. O zaman – “Yani 9:8-21’de anlatılan Altın Buzağı olayı ertesinde. Mısır Çıkışı’nın ilk yılında siz Altın Buzağı günahına bir şekilde bulaşmış olmanıza rağmen Leviler bu günahla hiçbir hataya düşmediler. Bu nedenle Tanrı, Leviler’i özel ibadet görevi için içinizden ayırarak görevlendirdi” (Raşi). Ya da “Bene-Yisrael Altın Buzağı günahına bulaştığı zaman, Tanrı, günahla hiçbir ilgileri olmayan Leviler’i ayırmaya karar vermişti” (Rabenu Behaye; bkz. 32:29).

Ya da “Tanrı’nın antlaşmayı yenilediği dönemde”, Levi kabilesi de özel olarak seçilmiştir. Bu kabilenin sadakati ve fedakârlığı günahın hem işlendiği hem de onarıldığı zamanda açığa çıkmıştır ve bunun ödülü olarak Tanrı’nın Torası’nın halk içinde geliştirilip ilerletilmesi ve temsil edilmesi görevi onlara verilmiştir (Hirsch). Alternatif olarak “Ben dağdan indikten sonra” (Ralbag).

Bir başka alternatifte göre buradaki “o zaman” ile Moşe’ye ikinci On Emir levhalarını yontması emredilmesinin anlatımını başlatan “o zaman” (p. 1), aynı zamanı belirtiyor olabilir. Buna göre: “O zaman Tanrı Bene-Yisrael’i affetmeye razı oldu ve bana yeni levhalar yontmamı söyledi – ki yine o zaman Aaron’u da affetti ve onun için özel giysiler yapılmasını emretti (Şemot 28:4). Bu da

Leviler’in seçimini beraberinde getirdi, zira Aaron *Koen Gadol* olarak göreve atandığı andan itibaren Leviler de onun yardımcıları olarak görevlendirilmişlerdi (bkz. Bamidbar 3:9 ve 8:19)” (Ramban).

Levi kabilesini ... ayırdı – Bkz. Bamidbar 8:6 ve 8:14. Levi kabilesinin kutsal görevler için ayrılması, aynı zamanda diğer kabilelerin bu görevden yoksun bırakılması anlamına gelir. Böylece bu kabilenin ayrılması, Bene-Yisrael’in geneline yönelik, “ulusal idealiniz henüz istenen bütün-lüğe ulaşmış değil” şeklinde sürekli bir mesaj teşkil edecektir (Hirsch).

Antlaşma Sandığı’nı taşımaları – Bkz. Bamidbar 4:15. Bu görevi Levi kabilesi içinde Keat ailesine mensup görevliler yapacaktı (bkz. Bamidbar 3:31 ve *Perek 4*).

Tanrı’nın Huzuru’nda hazır durmaları – Bkz. Bamidbar 8:19. Daha doğrusu “*ayakta durmaları*”. Zira *Mişkan*’daki tüm hizmetler ayakta gerçekleştirilir (*Daat Mikra*; krş. *Mişna* – *Zevahim* 2:1). Bazılarına göre bu, Leviler’in *Mişkan* ve *Bet-Amikdaş*’taki müzisyenlik görevlerini kastetmektedir (*Talmud* – *Arahin* 11a). Bkz. s.a.

Alternatif olarak bu, *Koenler*’in görevi olan kutsal ibadeti kastediyor da olabilir. Sonuçta *Koenler* de bir Levi ailesidir.

Mübarek kılmaları – Bu *Koenler*’in halkı mübarek kılarken söyledikleri *Birkat Koanim* berahasıdır (Raşi; İbn Ezra; bkz. Bamidbar 6:22-27; bkz. ö.a.). Başkaları ise Leviler’in söyledikleri ilahilerin kastedildiği görüşündedir (Ralbag).

Bugüne kadar [da durum böyle] – “Nitekim Elazar, babası Aaron ölünce onun yerini aldı” (Ramban; Rabenu Behaye; bkz. p. 6).

⁷ Oradan Gudgod'a, Gudgod'dan da Yotvata'ya [doğru] yola çıktılar. [Burası bol] Suyolları olan bir bölgeydi.

⁸ O zaman Tanrı, Levi kabilesini Tanrı'nın Antlaşma Sandığı'nı taşımaları, O'na hizmet etmek üzere Tanrı'nın Huzuru'nda hazır durmaları ve [halkı] O'nun İsmi'yle mübarek kıl-maları için ayırdı. Bugüne kadar [da durum böyle].

Bamidbar 26:50 açık., *Sonuç* k.b.). Sonunda Leviler halkı geri çevirmeyi başarırlar (*Talmud Yerusalmi – Yoma* 1:1). Mosera'dayken halk, tüm bunların Aaron'un ardından gerektiği gibi yas tutulmadığı için meydana geldiği sonucuna varır ve sanki Aaron yeni ölmüş gibi orada ağır bir yas tutar (*Pirke DeRabi Eliezer* 17). Bu, üçüncü soru-nun cevabıdır. Yani Aaron Mosera'da ölmemiştir, ama tutulan yas nedeniyle orada ölmüş ve yeni gömülmüş gibi bir hava vardır. Halk daha sonra geri gelirken uğradığı konaklama yerlerini tekrar geçmeye başlar ve geri dönüş yolunda, Bene Yaakan'dan sonra, [ismi Mase peraşasındaki lis-tede Hor Agidgad olarak geçen (Bamidbar 33.32)] Gudgod ve Yotvata'dan da geçer.

Son olarak, “bu iki pasuk neden buraya yerleştirilmiş?” şeklindeki ilk sorunun *Midraş*'a göre ce-vabı da, bu iki pasukta söylenenlerin hem önceki hem de sonraki pasuklarla bağlantı içeriyor olmasıdır. Moşe bu iki pasuktakileri, halka yöne-lık azarlamasının bir parçası olarak özellikle lev-haları kırmasını hatırlatmasının ardından şöyle-yerek bir mesaj vermektedir: “*Tsadiklerin ölümü*, Tanrı'nın Huzuru'nda, On Emir levhalarının kırıldığı gün kadar zor ve acıdır” (*Midraş – Vayikra Raba* 20:12). Aaron'un yerini kendisi de çok büyük bir şahsiyet olan Elazar almış olmasına karşın, bu, Aaron'un kaybı karşısındaki kederi azaltmaz – tıpkı ikinci On Emir levhalarının ve-rilmesinin ilk levhaların kırılmasının bir trajedi olduğu gerçeğini değiştirmemiş olması gibi (*Divre David*). Bu sıralamadaki ikinci bir mesaj da, halkın bu olay sırasında Tanrı'ya sırt çevirip Mısır yönünde geriye kaçmasının, Tanrı için, lafın gelişi, Altın Buzağı günahının işlendiği gün kadar “zor” olduğudur. Moşe bu iki pasuğun ardından da Leviler'in halkın içinden ayrılıp özel *Mişkan* görevlerine atanmalarından bahsedecektir. Leviler'e bu ayrıcalığın verilmesinin sebebi, Altın Buzağı olayında günahkârlara katılmayıp Tanrı'nın yanında yer almalarıdır – ki, burada *Midraş*'ın aktardığı olay sırasında da, halkı hizaya getirme görevini yine Leviler üstlenmişlerdir. Bu da bu iki pasukla, sıradaki konu arasındaki bağlantıyı sağlamaktadır (Raşi). Sonuç olarak, halkı azarlayıp tembihte bulunduğu konuş-masının bu aşamasında, Moşe bu iki yersiz görü-

nen pasuğu araya sokarak, halkın işlediği ama Tora'nın açıkça belirtmediği bir geri kaçış ve Tanrı'ya güvensizlik günahı hakkında imalı bir hatırlatma yapmıştır.

6. Bene-Yisrael – Moşe halka hitap ediyor olmasına rağmen “siz yola çıktınız” değil, “*Bene-Yisrael ... yola çıktılar*” demektedir. Bu, konuş-masının genel bağlamında kullandığı “sen”li dile göre farklıdır. Ramban bu farklılığı konuya bağlar. Moşe halkı azarladığı zaman “sen” ya da “siz” demektedir. Ancak bu iki pasukta sadece yolcu-lukların anlatımı bulunduğu için, o da hikâye dilini kullanarak “Bene-Yisrael...” demektedir.

Bene Yaakan kuyuları – Ya da “*Beerot Bene Yaakan*”. Yukarıda kaydedildiği üzere bazılarına göre burası Bamidbar 33:31'de ismi geçen Bene Yaakan ile aynı yerdir. Başka bir görüşe göre ise Bene Yaakan [=Yaakan'ın oğulları] Mosera'nın kuzeyinde yaşarlardı, ama Bene Yaakan “kuyu-ları”, Mosera'nın güneyindeydi. Bu da Bamidbar *Perek* 33'teki listeye göre ters görünen yolculuk hakkındaki olası açıklamalardan biridir. Yani bu açıklama doğrultusunda, kuzey-güney doğrul-tusunda ilerleyen Bene-Yisrael, Bamidbar 33:31'de söylendiği gibi Moserot'tan [=Mosera] Bene Yaakan'a gelmişlerdir, ama ondan önceki etapta Mosera'ya gelmeden önce daha güneydeki Bene Yaakan “kuyularından” da geçmişlerdir (Ramban).

Aaron orada öldü – Aaron Or Aar'da ölmüştür (bkz. Bamidbar 20:22 ve 33:38).

7. Gudgod – Alternatif olarak *Agudgoda* ya da *Gudgoda*. Büyük olasılıkla Bamidbar 33:32'de adı geçen Hor Agidgad ile aynı yerdir (bkz. p. 6-7 açık.).

Yotvata – *Septuaginta*. Büyük olasılıkla Bamidbar 33:33'te adı geçen Yotvata ile aynı yerdir. İsim *Yotva* ya da *Yotvat* (*Targum Onkelos*) şeklinde de olabilir.

[**Burası**] – Sadece Yotvata ya da hem Yotvata hem de Gudgoda. Bu pasuktaki yerlerden

ט על-כֵּן

9

לֹא-הָיָה לִלּוֹי חֶלֶק וְנִחְלָה עִם-אֲחֵיו יְהוָה הוּא נִחְלָתוֹ כַּאֲשֶׁר
 דִּבֶּר יְהוָה אֶל-הָיֵד לוֹ: י וְאֲנֹכִי עֲמַדְתִּי בְּהָר פִּימִים הָרָאשִׁים 10
 אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵלַי גַּם בַּפֶּעַם הַהוּא
 לֹא-אָבָה יְהוָה הַשְׁחִיתָד:

ettim]”. Bkz. 9:18 açık. “Bu süre zarfında da Tanrı’ya çok dua ederek, işlenen günahı tamamen affetmesi için yalvardım. Tanrı bu seferde de beni dinledi ve günahı tamamen affetti. O gün *Yom Kipur*’du. Ve bu nedenle o tarih, her yıl Yisrael için günah affı ve onarımı için sabit bir gün olarak belirlendi” (*Daat Zekenim*). *Daat Zekenim* bazı hesaplar sonucunda ilk On Emir levhalarının bir Perşembe, ikinci levhaların ise Pazartesi günü indirildiğini kanıtlar. Dolayısıyla bu iki gün ile Tora arasında yakın bir bağ vardır. Hafta içinde sabah dualarında Pazartesi ve Perşembe günlerinde haftanın peraşasının ilk kısmının okunmasının sebeplerinden biri de budur (ayrıca bkz. Şemot 15:22 açık., *Fakat su bula-madılar* k.b.).

Bu seferde de – Üçüncü kez (Ramban; krş. 9:19 açık.). Bkz. Şemot 34:6 ve 34:9. “Bunun sonucu olarak Tanrı bana yolculuğa liderlik etmeye devam etmemi emretti” (s.p.; Ramban). Rabi Samson Raphael Hirsch’e göre Tanrı’nın Moşe’nin duasını kabul ettiği üç nokta, sırasıyla Şemot 32:14, 32:34 ve 34:10’dadır.

[En baştan beri] **Yanaşmamıştı** – İbranice **Lo Ava**. Buradaki **Ava** kökü, baskılar karşısında boyun eğmeyi belirtir [**Lo Ava** ise “boyun eğmedi” anlamındadır]. Tanrı sadece kurallara ve ödünsüz yargıya bağlı bir karar vermiş olsaydı, Tanrı’nın Sert Yargı Niteliği doğrultusunda Altın Buzağı olayı [ya da diğer günahlar] nedeniyle Bene-Yisrael’in tamamen yok edilmesi kararının çıkması adil olurdu. Ancak Tanrı, her şeye rağmen Şefkat özelliğini ön plana çıkarmış ve yine de bu kararı vermeye yanaşmamıştır.

Buradaki ifadeyi Rabi Samson Raphael Hirsch’in açıklaması doğrultusunda, hemen önceki pasuktan bağımsız bir kapanış cümlesi olarak değerlendirdik. Başka bir deyişle, anlam “Tanrı seni [sadece] bu olay nedeniyle yok etmedi” değil, “Tanrı seni, yukarıda bahsettiğim, çöl yolculuğu

boyunca gösterdiğin dik başlılık örneklerinin hiçbirisi nedeniyle yok etmedi; zira en baştan beri seni yok etmeye yanaşmamıştı” şeklindedir [ama alternatif bir bakışla sadece Altın Buzağı olayından bahsediliyor da olabilir]. Moşe şöyle demektedir: “Duanın üçüncü kez kabul edilmesinin ardından, Tanrı’nın olayları ele alırkenki yaklaşımı benim için daha açık bir hal aldı ve bu şekilde anladım ki, Tanrı, Şefkati doğrultusunda, insanı ve insanlığı kendileri için niyetlenen hedefe ulaşma yönünde eğitmektedir. Bu nedenle, tüm bu olaylar sırasında halkı tamamen yok etme tehdidinde bulunduysa da, aslında en baştan beri, adil yargının gerektirdiği bu imha cezasını uygulama yönünde bir niyeti yoktu.” Tanrı’nın bu tehditlerdeki temel amacı halkı tam olarak hangi hedefe odaklanmaları gerektiği konusunda terbiye etmek, Moşe’nin ve halkın kalplerini işledikleri ağır suçu kavramaları için uyandırmaktır. Bu şekilde katı adalete göre uygulanması gereken cezayı iptal etmeyi mümkün kılacak istek ve kavrayış düzeyine ulaşmalarını amaçlamıştır. Halkın bu beklentiye cevap vermesi, kendi varlığının devamı ve antlaşmanın yenilenmesi için gereken başlangıcı sağlamıştır. Öte yandan, yapılan yanlış sonrasında gerçekten de yok edilmeyi hak ettiğini kalbinden hiçbir şekilde çıkarmamalı, geleceğindeki yaşamını da bu bilinçle devam ettirmelidir. Moşe’nin tüm bu olayları hatırlatmasının amacı budur ve bu konudaki sözlerini de bu nedenle Tanrı’nın halkı yok etmeyi en baştan beri tasarlamadığını söyleyerek tamamlamaktadır (Hirsch).

İfadenin anlamı hakkında başka bir alternatif: Daha önce Bene-Yisrael’in Erets-Yisrael’e girmemesinin “mahvolmaları” anlamına geldiğini ima eden bir pasuk okumuştuk (bkz. Bamidbar 32:15). Dolayısıyla burada “*Tanrı seni mahvetmeye yanaşmadı*” ifadesi, “gelip Ülke’yi miras alamamanızı istemedi” ile paralel kabul edilebilir (Ramban).

⁹ Bu nedenle Levi'nin, kardeşleriyle bir payı ve [toprak] mirası olmadı. Tanrın Aşem'in onun hakkında konuştuğu şekilde, Tanrı'dır onun mirası.

¹⁰ Ve ben, dağda ilk günler[de olduğu] gibi kırk gün ve kırk gece durdum. Tanrı o seferde de beni dinledi. Tanrı seni mahvetmeye [en baştan beri] yanaşmamıştı.

9. Bu nedenle – “Mişkan’daki görevlerde Koenler’e yardımcı oldukları için” (Ramban). Ya da “[Koenler ve diğer Leviler bir bütün olarak] Kutsal görevle görevlendirildikleri için” (*Daat Mikra*).

Levi'nin ... mirası olmadı – Pasuk ilk bakışta Leviler'in Tanrı'ya hizmet edecekleri için Erets-Yisrael'deki paylarını kaybettikleri gibi bir izlenim vermektedir. Böyle bir şey haksızlık olurdu. Leviler sırf Tanrı'ya yakın oldukları için cezalandırılmalı mıdır? Raşi pasuğun niyetinin elbette bu olmadığını belirtir. Söylenen şudur: Diğer kabileler toprak mirası alacaklardır ve bu payları, sürekli olarak toprağın işlenmesini ve diğer her türlü tarım faaliyetinin gerçekleştirilmesini gerektirmektedir. Oysa Leviler Tanrı'nın hizmetinde çalışacakları için böyle bir çalışmaya ayıracak zamanları olmayacaktır (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Bu nedenle toprak payı almamışlardır. Ancak Tanrı bunu tazmin etmiştir; zira “*Tanrı'dır onun mirası*” (bkz. s.a.).

Leviler'den Erets-Yisrael'deki toprak haklarından feragat etmelerinin istenmesi, aynı zamanda, asıl görevleri olan Tanrı'ya hizmet konusuna hiçbir dış engel olmaksızın yoğunlaşmaları için de şarttır. Bu kabilenin ayrı tutulması, Tanrı'nın yenilediği antlaşmanın başlıca hedefi olan geleceğin garanti altına alınması için önem taşır. Leviler başta Aron olmak üzere *Mişkan*'ın tümünü taşımak ve *Mişkan*'a dair tüm hizmetlerde görev almakla, yine birer Levi olan *Koenler* de kutsal ibadeti gerçekleştirmek ve halkı mübarek kılmakla görevlendirilmişlerdir. Ayrıca Tora'nın halkın içinde etkili bir şekilde öğrenilmesi, halkın Tora'ya bağlı kalmak, bu uğurda gerekirse en büyük fedakârlıklardan kaçınmamak yönünde eğitilmesi sorumluluğu da en başta Leviler'e ait olacaktır. Böylece bu kabile bir bütün halinde, tüm yaşamını Tora için yapılan hizmet ve çalışmaya vakfetmiştir. Onların sayesinde Bene-Yisrael, Tanrı'nın, İsmi'ni onlarla bağdaştırmasına hak kazanacağı bir yaşam süreci ve böylece kendileri için hazır tutulan berekete hak kazanacaklardır. Sonuç olarak, Tanrı'nın yenilenen antlaşmasına ait koşul ve hedeflerin sembolik ifadeleri Leviler'in eline teslim edilmiştir ve bunların pratik olarak gerçekleştirilmesi de Leviler'in yaşamsal yükümlülükleridir (Hirsch).

Onun hakkında konuştuğu şekilde – Bkz. Bamidbar 18:20-21.

Tanrı'dır onun mirası – Bu ifade “Leviler Tanrı'ya hiçbir karşılık olmadan hizmet etmekten memnuniyet duymalı ve bununla yetinmeli” iması içeren bir slogan değildir. Tora, Leviler'in, kendilerine ait maddi payın, doğrudan Tanrı'dan geldiğini söylemektedir. Onkelos'un çevirisi gibi: “*Tanrı'nın onlara verdiği hediyedir onun payı*”. Leviler, Kral'ın sarayından kendilerine özel olarak ayrılmış armağanları alırlar (Raşi). Tüm tarım ürünlerinden Leviler için bir pay (*Maaser Rişon*) ayrılacaktır ve bu pay kendilerine Tanrı'nın bir hediyesidir. *Koenler* de kendilerine özel yirmi dört farklı armağanı alırlar (bkz. Bamidbar 18:8-19 açık.). Bkz. 18:1-2.

10. Ve ben dağda ... kırk gün... – Moşe daha önceki sözlerinde ikinci levhaları almak üzere tekrar dağa çıktığından bahsetmiş (p. 3), ama orada ne kadar kaldığını söylememiştir. Bu nedenle bu konudaki anlatımına orada yine kırk gün ve kırk gece kaldığını söyleyerek devam etmektedir (Raşi). Kısacası bu pasuk üçüncü kırk günlük dönemden bahsetmektedir (krş. Şemot 34:28). Bu dönem halka ilk dönemdeki yanlışını düzeltme fırsatı da sunmaktadır. Halkı Altın Buzağı günahına yönelten, uzun süredir aralarında olmayıp onları kendi başlarının çaresine bakmaya terk etmiş olan liderleri Moşe'nin yerini doldurma telaşydı. Halk bu üçüncü kırk günlük sürede bir kez daha aynı ortama terk edilmiştir (Hirsch). Hahamlarımız'ın öğrettikleri üzere bir kişinin yaptığı *teşuvanın* gerçekliği, günahı işlemiş olduğu ortamın aynısında bulunup bu kez hataya düşmemesiyle anlaşılır.

İlk günler[de olduğu] gibi – Üçüncü çıkışla birinci çıkış birbiriyle bağdaştırılmaktadır: “Tıpkı ilk kırk günde olduğu gibi, üçüncü kırk günde de Tanrı'nın Bene-Yisrael'e karşı tavrı olumludur. [Ancak ikinci kırk günde tavrı öfkelidir]” (*Seder Olam* 6; Raşi). Krş. 9:18 açık. Tanrı, Moşe'nin isteğine cevap vererek halka yönelik özel sevgisini bu üçüncü kırk günlük sürede göstermiş ve On Üç Merhamet Niteliği'ni de bu sırada açıklamıştır (bkz. Şemot 33:12-34:11).

Durdum – Tam çeviriyle “*ayakta durdum [ve dua*

יֹאמַר יְהוָה אֵלַי קוּם לֵךְ לְמַסָּע

11

לִפְנֵי הָעָם וַיִּבְאוּ וַיִּירָשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְתָּם לְתַתֹּ

לָהֶם: פ חֲמִישִׁי יב וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שְׂאֵל

12

מֵעַמְךָ כִּי אִם־לִירְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו

וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לִבְבְּךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ:

(*Daat Zekenim*; Rabenu Behaye). Ayrıca *Gematriya*'da alfabe'deki simetrik harflerin birbiriyle yer değiştirebilmesi prensibine dayanan *At-Baş* [yani *Alef-Tav / Bet-Şin*] adlı bir metot vardır. Bu metoda göre baştan ve sondan x'inci harfler, sayısal ipuçları bulma amacıyla birbirleriyle yer değiştirebilir. Örneğin ilk harf olan *Alef* ile son harf olan *Tav*, ya da baştan ve sondan ikinci harfler olan *Bet* ile *Şin* vs. yer değiştirebilir. *Ma* (*Mem-E*) sözcüğünün *At-Baş*'a göre karşılığı, *Yod* (10) ve *Tadik* (90) harfleridir – ki bu ikisinin sayısal değerlerinin toplamı da 100'dür (*Daat Zekenim*).

Kuşkusuz tüm bunlar, günde yüz adet beraha söyleme kuralının “kaynağı” değil, sadece onu hatırlatıcı özelliğe sahip bazı noktalar. *Talmud*, Kral David'in koyduğu bu kuralın zamanla aşınmaya uğrayıp uygulamanın neredeyse unutulduğunu ve bu nedenle *Anşe Keneset Agedola* tarafından tekrar tesis edildiğini aktarır [*Anşe Keneset Agedola* aynı zamanda tüm berahaların ve duaların bugün kullandığımız sabit nüshalarını kompozit etmişlerdir]. Hahamlarımız bu nedenle bu kuralı özellikle bu pasuktaki hatırlatıcı nitelikler sebebiyle onunla bağdaştırmışlardır (krş. Rabenu Behaye).

Normal bir günde bir Yahudi güne 22 berahadan oluşan “*Birhot Aşahar – Sabah Berahaları*” adı verilen bir beraha serisiyle başlar. Günde üç *Amida* okur ve burada toplam (3 x 19 =) 57 beraha yer alır. Sabahları *Pesuke Dezimra*'nın önce ve sonrasında toplam 2, sabah ve akşam *Şema*'dan önce ve sonra toplam 7 beraha söylenir. Her yiyecekten önce ve sonra, ayrıca tuvalet ihtiyacının giderilmesinden sonra söylenen berahalarla, 100 beraha gerekliliği kolayca tamamlanır. *Şabat* ve bayram günlerinde ise *Amida* dualarının içinde 19 değil 7 beraha olduğundan, doğan eksiklik, o gün içinde normale göre daha çok meyve vs. yenip önce ve sonrasında berahalar söyleyerek tamamlanır.

Yalnızca- Ya da “tam olarak”.

Tanrın Aşem'den çekinmeni – Ya da “korkmanı”. Hahamlarımız buradan yola çıkarak şu açıklamayı yaparlar: “Her şey Tanrı'nın elindedir – Tanrı korkusu hariç” (*Talmud – Berahot 33b*). Başka bir deyişle “Tanrı'nın senden isteyebileceği

başka bir şey yok; çünkü insanın elinde olan başka hiçbir şey yoktur. Senin Tanrı'dan çekinip çekinmememe konusundaki kararını Tanrı etkilemeyecektir. Bu tamamen senin seçiminin bir sonucu olacaktır” (*Mizrahi; Sifte Hahamim*).

Tanrı korkusu, özgür irade prensibinin temelidir. Ancak irade ve seçim özgürlüğü de sadece insanın “ne yapmak istediğine karar verebilmesi ile” sınırlıdır. Ama bir insanın başına gelenlerin hepsi Tanrı tarafından belirlenir. İnsan yalnızca Tanrı'nın Mevcudiyeti'ni tanıyıp tanımamanın ve kendisini O'nun İsteği'ne teslim etmeyi arzulayıp arzulamamanın kararını verebilir ve bunu sadece insanın kendisi yapabilir. İnsan iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış arasındaki seçimi yapma konusunda tam bir özgürlüğe sahiptir (*Talmud – Berahot 33b*, Raşi o.a.). Ayrıca bkz. 30:15-20 açk., *Özgür İrade* k.b.

Talmud sorar: [Moşe burada Tanrı korkusu basit bir şeymiş gibi “Tanrı'nın senden tek istediği O'ndan çekinmen” demektedir.] “Tanrı korkusu küçük bir şey midir ki?” Ve cevabı verir: “Evet; Moşe için küçük bir şeydir. Bir kişiden kendisinde zaten bulunan büyük bir eşya istendiğinde, o bu eşyayı çok önemsemez. Ama eğer bir kişiden, kendisinde bulunmayan küçük bir eşya istenirse, bu eşya onun gözüne büyük görünür” (*Talmud – Berahot 33b*). Burada da Moşe, kendisi Tanrı korkusuna sahip biri olduğu için, halka bu çok basit bir şeymiş gibi konuşmaktadır.

❧ **Yirat Aşem / Yirat Şamayim – “Tanrı Korkusu”.**

Temel olarak Tanrı korkusu, Tanrı'nın sürekli olarak bizleri seyretmekte, doğru davranıp davranmadığımızı kesin olarak değerlendirmekte olduğuna dair bilinçtir. Bu bilincin iki farklı dışavurumu olabilir: [1] Cezalandırılma korkusu; [2] Büyük saygı ve hayranlık duyulan birinin karşısında onun tasvip etmeyeceği bir davranışta bulunma endişesi. Hahamlarımız bu iki dışavurumu, Tanrı korkusunun iki farklı türüyle açıklarlar: “*Yirat Aoneş – Ceza Korkusu*” ve “*Yirat Aromemut – Haşmet Korkusu*”. Bu ikisinin tamamen farklı düzeyler olduğu açıktır. Ceza korkusu hayatta kalma ve zarar görmeme içgüdüsinin doğurduğu bir korku iken, Haşmet korkusu insanın zekâsı ve bilgisi yoluyla ulaştığı bir yanlış

¹¹ Tanrı, bana “Kalk, halkın önünde yolculuğa [geri] git” dedi. “Gelip, atalarına, onlara vermek üzere yemin ettiğim Ülke’yi miras alsınlar.”

[33. Tanrı’yı Örnek Almak]

¹² Ve şimdi Yisrael; Tanrın Aşem senden ne istiyor? Yalnızca, Tanrın Aşem’den çekinmeni! O’nun tüm yollarında yürümeni, O’nu sevmeni, Tanrın Aşem’e tüm kalbinle ve tüm canınla ibadet etmeni,

11. Kalk ... [geri] git – Krş. Şemot 32:34 ve 33:1; Devarim 1:7-8. Bu sözler, Moşe’nin azarlarma sözlerini sona erdirmektedir. Bene-Yisrael Tanrı’yı izlemeyip Altın Buzağı olayı sırasında hata etmiş olmalarına rağmen, Tanrı yine de onları terk etmemiş, halkın *teşuvası* ve Moşe’nin duaları sonrasında her şeye kalınan yerden devam etme emrini vermiştir. Bazılarına göre bu emir Leviler’in özel olarak ayrılmalarından sonra verilmiştir (*The Living Torah*; bkz. Bamidbar 10:11).

Yemin ettiğim – “Zira yemin olmasaydı, bu isyankârlığınız nedeniyle, Ülke’yi alma şansınız hiç olmayacaktı” (Sforno). Tanrı’nın Atalar’a Ülke ile ilgili ettiği yemin ve verdiği sözler için bkz. Bereşit 15:18, 26:3-4, 28:13 ve 35:12.

Ülke’yi miras alsınlar – Ya da “*miras alacaklar*”. Bu sözler de, Tanrı’nın Moşe’ye söylediği şu cümleye işaret etmektedir: “*Dünyanın hiçbir yerinde, ulusların hiçbirisi için [hiçbir zaman] var edilmemiş ayrıcalıkları tüm halkın için yapacağım. Ve arasında bulunduğun bu halkın tümü, senin uğruna yapmakta olduğum, Tanrı’nın İcratı’nı – ki [son derece] heybetlidir – göreceki!*” (Şemot 34:10).

12. Ve şimdi Yisrael – Bu, önceki konudan sıradakine geçiş amaçlı bir sadede gelme sözüdür.

Ya da “Şimdi bile (*Beer Basade*); [yani] tüm bu hataları yapmış olmanıza rağmen, Tanrı’nın merhameti ve sevgisi hâlâ üzerinizde. Yaptıklarınız karşısında sizden çok daha fazlasını isteme hakkı olmasına rağmen (krş. *Mizrahi*), sizden istediği tek bir şey var: O’ndan çekinmeniz (Raşi). Bu da O’nun yollarında yürümeniz, O’nu sevmeniz, O’na tüm kalbiniz ve tüm canınızla ibadet etmeniz ve O’nun tüm emirlerini ve hükümlerini gözetmenizle ifade bulacak.”

Bu zincirleme bir tepkimedir. Tanrı korkusu, insanı O’nun yollarında yürümeye [yani O’nun bizim için belirlediği hedeflere odaklanmaya] sevk eder. Bunu yapan bir kişi, hayatının anlam kazandığını görür ve bu ona büyük bir tatmin sağlar. Bu da Tanrı sevgisini beraberinde getirir. Sevgi, insanı vermeye sevkeder. Böylece Tanrı’yı gerçekten seven kişi O’na tüm kalbi ve tüm canıyla ibadet etmeye başlar. Bu da, Tanrı’nın Moşe tarafından aktarılan emir ve hükümlerini gözetmekle ifade bulur (Hirsch).

Alternatif olarak; “Şimdi Yisrael; çarpıttığın şeyleri

şu andan itibaren düzeltmeye bak ve şuna yoğunlaş: Tanrı senden ne istiyor? Kendi ihtiyacı olan bir şeyi değil. Yalnızca, O’ndan çekinmeni istiyor. Bunu yapmanın yolu, O’nun Büyüklüğü’ne yoğunlaşmaktan geçer. Ayrıca O’nu sevmeni istiyor. Bunu yapmanın yolu da O’nun iyilik dolu tarzına odaklanmaktan geçer. Tüm bunları iste-mesinin amacı da sana iyilik yapmak için; zira bu şekilde Gelecek Dünya’ya hak kazanacaksın” (Sforno).

Alternatif olarak; “Şu ana kadar anlattıklarım, sana, geleceğinin tamamen Tanrı’nın senden istediklerine sadık kalmaya bağlı olduğunu ortaya koyuyor. Öyleyse şu soruyu sormalısın: Tanrı senden tam olarak ne istiyor?” (Hirsch).

Senden ne istiyor? – Basit anlama göre bu bir sorudur. Soru tarzından anlaşıldığına göre: “Senden istediği ne ki? Çok fazla bir şey değil!”. Ya da “Senden ne mi istiyor? O’ndan çekinmeni... Kolay bir şey olmasa bile bunu yapmakla yükümlüsün ve sonuç sadece senin iyiliğin olacaktır (s.p.)”.

Ramban’a göre bu soru p. 13’teki “*senin iyiliğin için*” ifadesine bağlanmaktadır: “Tanrı senden ne istiyor? Senin iyiliğini. O’nun emirlerini yerine getirmenin O’na kazandıracığı hiçbir şey yok. [*Zira*] İşte! Gökler ve göklerin gökleri, yeryüzü ve içindeki her şey [*zaten*] Tanrın Aşem’e ait! (p. 14). Dolayısıyla her şey sadece ve sadece senin iyiliğin içindir”.

Öte yandan, Hahamlarımız belirli bir kuralı öğretme amacıyla bu ifadeyi bir bildiri olarak da değerlendirirler: “*Senden ‘ne’ (Ma) istiyor*”. Pasuğu bu şekilde değerlendirmelerinin altında yatan sebep Kral David’in koymuş olduğu bir kuraldır. David’in zamanında, her gün yüz kişinin hayatını kaybettiği bir salgın baş göstermişti. David de buna çare olarak herkesin günde yüz adet beraha söylemesi kuralını tesis etmiştir. Buradaki “*Ma – Ne*” sözcüğü, farklı bir bakışla “*Mea – Yüz (100)*” şeklinde de okunabilir. Dolayısıyla Hahamlarımız, David’in koymuş olduğu bu kuralı, sadece hatırlatıcı bir dayanak olması için bu pasuğa bağlamışlardır (*Talmud – Menahot* 43b).

Bu pasukta gerçekten bu kurala dayanak oluşturabilecek başka özellikler de mevcuttur. Örneğin *Ma* ile *Mea* arasındaki tek fark bir *Alef* harfidir. Pasukta bulunan toplam 99 tane harfe bu *Alef* harfi eklendiğinde 100 sayısına ulaşılır

gördükleri şekilde eğip bükebilirler ve katı hukuku bile, sırf eşime sahip olmak için beni öldürmeyi meşru kılacak hale getirebilirler.”

İnsanlar, hayatları boyunca, hiç küçümsenemeyecek güce sahip olan bir Yetser Ara'nın tehdidi altında yaşarlar. Bu kötü dürtü, onlara hayattan zevk almak için en katı kanunların bile esnetilebileceğini öğütler. Elbette bu esneklik, kanunları gittikçe aşındırır ve artık insanlar hiçbir kural olmadan, bunları sadece bir tavsiyeymiş gibi kabul ederek keyfi bir yaşam sürmeye başlarlar. Gelişmişlik, yüksek kültür ve medeniyet, ahlakın garantisi değildir. İnsanlar yasak zevklerini meşru kılmak, hatalarının sonuçlarına katlanma zorunda kalmamak ya da arzularını elde etmek için en kabul görmüş normları bile bir anda ya da aşamalar halinde ortadan kaldırılabirler. Bu konuda birçok örnek verilebilir; ama sadece elli yıl önce büyük ayıp kabul edilen davranışların ve kesinlikle hoş görülemez addedilen yaklaşımların günümüzde nasıl normal karşılandığını, nasıl birer gelişmişlik belirtisi olarak kabul edildiğini düşündüğümüzde burada söylenmek istenen daha iyi anlaşılacaktır. İnsan zekâsı gerçekleri çarpıtmak ya da sahtelikleri gerçeğe dönüştürmek için çok mükemmel planlar yapma yeteneğine sahiptir. Bunun önünde durabilecek tek bir şey vardır: Tanrı korkusu.

Tanrı korkusu insanları subjektif değil, objektif olmaya mecbur eder. Bu dünyada gerçekler ve değerler insanların bakış açlarına göre farklı şekiller almasına rağmen, tüm bunların Tanrısal gerçekle uyumlu olup olmadığının sürekli olarak kontrol altında tutulduğunu bilmek, insanı, kendi arzularıyla çelişse bile, doğruyu görmeye ve yapmaya sevk eder. Teilim kitabındaki şu cümle bunu en iyi şekilde özetlemektedir: “**Reşit Hohma Yirat Aşem – Bilgeliğin Başlangıcı, Tanrı Korkusudur**” (Teilim 111:10). Objektif ve gerçek bilgelik için, Tanrı korkusu ön şarttır.

Tanrı'yı sevmek çok önemlidir ve o da Tora'nın bir emridir. Ancak sadece sevgi yeterli değildir. Sevgi, temelinde ilişkiyi kaybetme korkusu olmadığı sürece gerçek ve kalıcı olamaz. Bu açıdan “Ben Tanrı'yı seviyorum, bu yeterli. Tanrı da beni seviyor, o yüzden beni hoş görecektir” demek insanın kendisini aldatmasından ibarettir. Sağlam bir ilişki sevgi ve korku ikilisinin her ikisine birden dayanır. Tora alındığı zaman halk “*yapacağız ve dinleyeceğiz*” sözleriyle Tanrı'ya olan sevgisini ifade ettikten sonra bile, Tanrı'nın “Tora'yı kabul etmezseniz burası sizin mezarınız olur” şeklindeki tehdide gerek duymasındaki mesaj budur (bkz. Şemot 19:17 açk., *Dağın eteğinde hazır durdular* k.b.). Zira Tora her ikisine dayanır: Tanrı Sevgisi ve Tanrı Korkusu. Rambam'ın 613 mitsvayı sıraladığı listede bu ikisinin, Tanrı'yı bilme ve Tanrı'nın Bir'liğini ilan

etme mitsvalarının ardından üç ve dördüncü sıraya yerleştirilmiş olması da bu önemi açıkça ortaya koymaktadır. Bu önemin nedeni de bellidir. Ne de olsa insanı Tora'nın diğer tüm emirlerini uygulamaya sevkedecek temel şartlar bunlardır. Tora uygulaması ancak Tanrı'nın mevcut ve Bir olduğu bilinci ile O'na yönelik sevgi ve çekinme duygularının oluşturduğu temel üzerine kurulabilir. Tanrı korkusu olmayan bir kişi, tüm mitsvaları yerine getiriyorsa bile Tanrı'ya tam olarak hizmet ediyor sayılmaz. Avraam Avinu da, diğer tüm mükemmel özelliklerinden çok, sahip olduğu Tanrı korkusu nedeniyle övülmüştür (bkz. Bereşit 22:12).

Tanrı korkusunu elde etmenin yolu Tora öğreniminden geçer. Kişi Tora'yı ne kadar derinlemesine incelerse, onun içindeki Tanrısal El'i o kadar açık bir şekilde görmeye başlayacaktır. Bu onu önce *Yirat Aoneş* düzeyine çıkaracak, daha sonra da asıl hedef olan *Yirat Aromemut*'u elde edecektir.

Rabi Dr. Avraam Twersky, *Growing Each Day* adlı güncel eserinde şöyle yazar: Günümüz insanının korku konusunu olumsuz bir duygu olarak görüp onu bastırmaya gayret ettiği açıktır. Ancak bu durum, korkunun yapıcı yanını da gözden kaçırma olumsuzluğunu beraberinde getirir. Korku, çok acele içinde olduğumuz bir zamanda bile bizi arabayı dikkatle sürmeye zorlar, bir şeker hastasını uygulamak zorunda olduğu diyetle bağlı kılar ve her gün insülin almayı ihmal etmemesini garantiler. Tora Tanrı korkusunu savunduğu için eleştiri oklarının hedefi haline getirilmiştir. Bu eleştiri, Tanrı'yı elinde büyük bir balyozla insanı yaptığı herhangi bir yanlış nedeniyle anında yere yaptırmak üzere bekleyen Her Şeye Kadir bir Varlık olarak görürsek, belki yerindedir. Ancak çağımızın etik çalışmaları bu tip bir korkuyu motivasyon olarak kullanmayı teşvik etmemektedir. Dolayısıyla, her ne kadar *Yirat Aoneş* hakkında yazılanlar doğruysa da, insan Tanrı'ya yönelik korkusunu, Tanrı'nın emirlerini ihlal etmenin doğal bir parçası olan zararlı sonuçlardan korkmak olarak görmelidir. Teilim'de okuduğumuz “**Aşre İş Yare Et Aşem, Bemitsvotav Hafets Meod – Tanrı'dan Korkan, Emirleri'ne Büyük Arzu Duyan Kişiyi Ne Mutlu**” (Teilim 112:1) pasuğu bunu ortaya koymaktadır. Tanrı'dan korkan kişi, O'nun Emirleri'ne büyük arzu duyan kişidir. İnsanın her şeyin en iyisini arzulaması kadar doğal bir şey yoktur ve mitsvaları uygulamanın insanın çıkarına en uygun davranış olduğunu bilmek, bir kişiyi Tanrısal İsteğe karşı gelmekten alıkoyacak en büyük korku olmalıdır.

O'nun tüm yollarında yürümeni – Yani “O'nu kendine örnek alarak O'nu takip etmeni”. Ya da “*O'nun uygun gördüğü yollarda yürümeni*” (*Targum Onkelos*).

yapmama endişesidir. Bu farktan da anlaşıldığı gibi *Yirat Aoneş* düşük düzeyli bir korku iken *Yirat Aromemut* üst düzey bir korkudur.

Yirat Aoneş'in düşük düzeyli bir korku türü olması hafife alınmamalıdır. İşin gerçeği Tanrı korkusu söz konusu olduğunda *Yirat Aoneş*'i bile elde etmiş insan sayısı pek azdır. Bir kişinin *Yirat Aoneş*'i elde etmesinin en bariz ifadesi, o kişinin Tora'nın istisnasız tüm mitsvalarında olası en büyük titizliği göstermesidir. Herhangi bir mitsvayı hafife alan kişide bu düzeydeki bir korkunun bile var olduğunu söylemek imkânsızdır; zira herhangi bir mitsvayı uygulamakta gevşek davranan kişi, Tanrı'nın insanı cezalandırma kudreti olduğu ve samimi bir *teşuva* yapmadığı [ya da Tanrı, Kendi bildiği sebeplerden dolayı sıra dışı bir şefkat göstererek cezalandırmamayı seçmediği (krş. Şemot 33:19)] takdirde bu cezadan kimsenin kurtulamayacağı gerçeğini henüz içine sindirmediğini göstermiş olur. Bir kişinin bir yandan Tora'nın, en basit bile olsa, herhangi bir emrini tam olarak yerine getirmeyip bir yandan da Tanrı korkusuna sahip olduğu söylenemez. Şüphesiz, böyle bir kişi Tanrı'yı sevdiğini de iddia edemez. Tanrı'nın merhametli olduğu bir gerçektir; ancak bu, Tanrı'nın itaatsizliğe göz yumduğu anlamına gelmez. Kaldı ki Tora'daki birçok olay açıkça bunun aksini ortaya koymaktadır. Tanrı'nın merhameti, yalnızca samimi *teşuva* yapıldığında bu *teşuvayı* kesin olarak kabul etmesiyle ifade bulur. Bir insanın, dünyanın cazip zevkleri karşısında yenik düşerek günah işlemesini, "Tanrı nasılsa merhametlidir" diye kendi kafasında meşrulaştırması, gerçeklerde hiçbir değişiklik yaratmaz. Sonuç olarak bir Yahudi'nin, ilk aşamada *Yirat Aoneş* düzeyine erişmek için çabalaması gerekir.

Yirat Aromemut ise çok daha üst bir düzeydir. Ramhal, klasik eseri *Mesilat Yeşarim*'in (Dürüstlerin Yolu) giriş kısmında Tanrı korkusunu şöyle tanımlar: "Tanrı korkusu, Mübarek Tanrı'nın heybetli Görkemi karşısında huşu duymak anlamına gelir. Kişi O'ndan, büyük ve heybetli bir Kral'dan çekindiği şekilde çekinmeli, yapacağı her harekette O'nun heybetinden dolayı mahcubiyet duymalıdır; özellikle de O'nun Huzurunda dua ile konuşurken veya Torası'nı öğrenmekle meşgulken." İşte bu, *Yirat Aromemut*'tur. Kısacası, *Yirat Aoneş* düzeyine ulaşmış bir kişi, artık bunu da aşip Tanrı'ya karşı büyük bir saygı besleyerek, bu saygıdan doğan içten bir bağlılık duygusu ile hareket ettiği zaman *Yirat Aromemut*'u elde edebilir. Peki; Tora'nın bizden istediği hangi düzeydir? *Yirat Aoneş* yeterli midir, yoksa *Yirat Aromemut* mu hedeflenmelidir?

Maarşa [*Talmud* – *Berachot* 33b'deki açıklamalarında] Rabenu Hananel'den alıntı yaparak bunu *Talmud*'da verilen [ve yukarıda aktardığımız]

"büyük eşya – küçük eşya" örneğiyle açıklar. Moşe'nin sözleri "büyük eşya" istemekle karşılaştırıldığında göre, Moşe burada özellikle üst düzeyli korku olan *Yirat Aromemut*'tan bahsediyor olmalıdır. Moşe bunu sanki küçük bir şey isteniyormuş gibi sunmaktadır, zira halkın bu potansiyele sahip olduğunu kendi tecrübesiyle bilmektedir. Nitekim kendisi dağdan indiğinde onun yüzünün parlaması karşısında Bene-Yisrael "Ona yaklaşmaktan çekinmişlerdi" (Şemot 34:30). Görüldüğü üzere "çekinme" fiili burada da kullanılmıştır ve Moşe'nin halkı Tanrı'nın emri olmadan cezalandırması söz konusu olmadığına göre halkın buradaki duygusu *Yirat Aoneş* değil, *Yirat Aromemut* düzeyindedir [Moşe, *Yirat Aoneş*'i ise, biraz ileride Datán ve Aviram'ın sertçe cezalandırılmasını hatırlatarak ima etmektedir (*Deraşot A-Ran*)]. Bu nedenle Moşe de "Tanrı senden çok büyük bir şey istemiyor. Sadece O'ndan çekinmeni!" demektedir. "Bu sizin için bile büyük bir şey değil; zira böyle bir duyguya sahip olabileceğinizi şahsen görmüştüm." Sonuç olarak Tora'nın burada emrettiği Tanrı korkusu, *Yirat Aromemut* düzeyindeki bir korkudur. Yine de Rambam, *Yirat Aoneş*'in, asıl hedef olan *Yirat Aromemut* düzeyine henüz ulaşamamış insanlar için kabul edilebilir bir geçiş düzeyi olduğunu belirtir (bkz. Vayikra 26:46 ačk., *Tanrı İbadetinde İdeal Motivasyon* k.b.).

Şu bir gerçektir ki *Yirat Aoneş* düzeyine ulaşmamış birinin, *Yirat Aromemut* bir yana, gerçek Tanrı sevgisine bile ulaşması mümkün değildir. İnsanlar "Tanrı'dan neden korkayım? Tanrı neden benim için bir korku kaynağı olsun? Sadece sevmek yeterli değil mi?" sorusunu sorabilirler. Bu soru abestir. Kuralları koyan biz değiliz. Tanrı'dan korkmak gerektiğini söyleyen, Bizzat Tanrı'dır. Tanrı korkusu Tora'nın emirlerinden biridir ve bu açıdan, bir kişinin "neden hırsızlık yapmayayım?" demesiyle "neden Tanrı'dan korkayım?" demesi arasında büyük bir fark yoktur. Ama eğer soru "**Naase veNişma** – *Yapacağımız ve Dinleyeceğiz*" mantığıyla, yani mitsvanın uygulamasını onun ardındaki mantığı anlayıp anlamamaya bağlamaksızın soruluyorsa, o zaman bu tipteki tüm sorular gibi bu da geçerli bir soru niteliği alır.

Basit düzeyde, bu sorunun cevabını Avraam'ın, Avimeleh'e söylemiş olduğu sözlerden anlayabiliriz. Avimeleh, Sara'yı kızkardeşi olarak tanıtan Avraam'a neden böyle davrandığını sorduğunda Avraam "*Çünkü burada eksik olan tek şeyin Tanrı korkusu olduğunu fark ettim. Eşim sebebiyle öldürülebilirdim*" (Bereşit 20:11) diye cevap vermiştir. Avraam "Burada her şey var" demiştir, "her şey... medeniyet, hukuk, bilim, felsefe, ekonomi, kültür... Ama bir şey hariç: Tanrı korkusu... Ve bunun olmadığı bir yerde, insanlar, diğer her türlü gelişmişlik simgesini kendi uygun

- 13 יג לְשֹׁמֵר אֶת-מִצְוַת יְהוָה וְאֶת-חֻקָּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵצִוְךָ הַיּוֹם
14 לְטוֹב לָךְ: יֵדְהוּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם הָאָרֶץ
15 וְכָל-אֲשֶׁר-בָּהּ: מִן כָּךְ בְּאַבְתִּיךָ חֶשֶׁק יְהוָה לְאַהֲבָה אוֹתָם וַיִּבְחָר
16 בְּזֶרַעַם אַחֲרֵיהֶם בָּכֶם מִכָּל-הָעַמִּים כִּינֹם הָזֶה: מִן וּמִלְתָּם אֶת
17 עֲרֹלָת לְבַבְכֶּם וְעֲרַפְכֶּם לֹא תִקְשׁוּ עוֹד: יֵדְכִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא
אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וְאֲדֹנֵי הָאֲדָנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר
לֹא-יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד:

şuna kesin olarak inanın ki, Tanrınız Aşem, tüm güçlerin Tanrısı, tüm efendilerin Efendisi'dir..." (Ramban). Benzer şekilde "Sizi uygun olana yoğunlaşmaktan alıkoyan inatçılığınızdan kurtulun. Bu olduğunda Yaratıcınız'ı tanıyacak, O'nu terk etmenin kötü ve acı olduğunu anlayacaksınız" (Sforno).

17. Zira Tanrınız Aşem... – Bu pasuk, p. 12'deki Tanrı korkusu talebinin yerine gelmesi için yardımcı düşünceler içermektedir. Burada söylenenlere yoğunlaşıp onları özümseyen kişi Tanrı korkusu düzeyine ulaşabilir (krş. Hirsch).

[Tüm] güçlerin Tanrısı – İbranice *E-loe Aeloim*. Basit sözcük anlamı olarak *Eloim*, "güç" ya da "güç sahibi" anlamına gelir ve bu nedenle aynı zamanda "tüm güçlerin kaynağı ve sahibi" olan Tanrı'nın isimleri'nden biridir. Buradaki *E-loe Aeloim* ikilemesinde ilk sözcük Tanrı'yı, ikincisi de maddi ve [melekler gibi (*Midraş Agadol*; *More Anevohim* 3:6; Ramban)] manevi tüm güçleri belirtir. Aşem bunların hepsinin Tanrısı'dır ve hepsi O'na tabidir. Dolayısıyla sadece O'na ibadet edilmelidir. Ve eğer bir kişi, O'na itaat etmediği zaman sığınabileceği başka bir efendi olduğunu düşünüyorsa, yanılmaktadır; zira Tanrı aynı zamanda "[tüm] efendilerin Efendisi'dir. Dolayısıyla hiçbir "efendi", herhangi birini Tanrı'nın elinden kurtaramaz (Raşi; *Rashi – The Sapirstein Edition*). Ramban'a göre "efendiler" ile kastedilen, alt dünyaya etkileri olan burçlar da olabilir. Ama bunlar da kendilerine ait güce sahip değildirler, onları bu göreve, bu efendilerin Efendisi olan Tanrı atamıştır. Bu konudaki büyüklük ve kudret tamamen O'na aittir.

Eloim sözcüğü "ilah" anlamına da gelebilir. Ancak Tanrı'nın "tüm ilahların Tanrısı" olarak tanımlanmadığı açıktır; zira başka bir tanrı zaten yoktur (4:35). Sözcük aynı zamanda yargıçları tanımlar. "Efendiler" ise krallardır. Bu doğrultuda

anlam, "Yargıçların Tanrısı, kralların Efendisi" şeklinde de olabilir (*Targum Onkelos*). Alternatif olarak "Tanrı, maddi yönü olmayan ebedi varlıkların hepsinden daha ebedi olup, onların ebedilik özelliklerinin kaynağıdır. Tüm burçların ve onları hareket ettiren güçlerin Efendisi'dir ve Tanrı bunları, niyetlendiği hedef doğrultusunda hareket ettirir" (Sforno).

Özel ilgi göstermeyen – Tam çeviriyle "Yüzümü kaldırmayan". Birine karşı yüz kaldırmak, ona özel ilgi göstermeyi ya da iltiması belirtir. Ancak Tanrı kimseye özel ilgi göstermez; dolayısıyla O'nun egemenliğini tanımayan ve mitsvalarının bağlayıcılığını üzerinden atmaya çalışan kişiye hiçbir şekilde iltimas göstermeyecektir (Bamidbar 6:26, *Sifre* o.a.; Raşi). Alternatif olarak "Bahsi geçen güçlerden ya da efendilerden hiçbirine, onlara tapınan kişilere özel bir koruma sağlama suretiyle özel ilgi göstermeyecektir" (Ramban; bkz. ö.a.). Alternatif olarak "Tsadik bir babanın liyakati nedeniyle onun günahkâr oğluna sabır gösterse bile (bkz. 7:10 açık.), sırf babası tsadik diye [teşuva yapmamış olan] oğlun günahını görmezden gelmez" (Sforno).

Koenler'in berahası içinde Tanrı'nın Bene-Yisrael'e karşı "Yüzü'nü kaldırmaması" dileği de yer almaktadır (Bamidbar 6:26). Yine de o pasukta ve burada söylenenler çelişki oluşturmaz; zira orada Yisrael ulusuna bir bütün olarak hitap edilmektedir. Burada ise üzerinden Toranın bağlayıcılığını atan kişiler için Tanrı'nın bir ayrıcalık yapmayacağı vurgulanmaktadır (*Imre Şefer*; *Maskil Ledavid*; *Beer Basade*). [Tanrı'nın Yisrael'e neden özel ilgi gösterdiği konusu için bkz. Bamidbar 6:26 açık.]

Rüşvet almayan – "Kararını herhangi bir etken kullanarak esnetmek mümkün değildir". Örneğin teşuva yapmayan bir kişi *Bet-Amikdaş*'a *korban* ya da bağışlar getirerek, ya da olumlu amaçlar için

¹³ Tanrı'nın sana bugün emretmekte olduğum emirlerini ve hükümlerini gözetmeni – [hepsi] senin iyiliğin için.

¹⁴ [Zira] İşte! Gökler ve göklerin gökleri, yeryüzü ve içindeki her şey [zaten] Tanrın Aşem'e ait!

¹⁵ [Yine de] Yalnız atalarına bağlandı Tanrı, onları sevdi ve bugün [olduğu] gibi, tüm halkların içinden, onların soyunu, [yani] sizi seçti.

¹⁶ Kalbinizin engelini kesip atın. Artık dik başlılığınızdan vazgeçin!

¹⁷ Zira Tanrınız Aşem – [tüm] güçlerin Tanrısı ve [tüm] efendilerin Efendisi O'dur – [kimseye] özel ilgi göstermeyen ve rüşvet almayan, Büyük, Kudretli ve Heybetli Tanrı'dır.

13. [Hepsi] Senin iyiliğin için – “Tanrı sana emir ve hükümlerini gözetmeni emrediyorsa da, bunu bile karşılıksız yapmıyor. Her şey senin iyiliğin için. Bunları yerine getirmen karşılığında ödül alacaksın” (Raşi). “Dahası tüm bunlarda O'nun hiçbir kazancı yok. Her şey senin iyiliğin için. Zira her şey zaten O'na ait ve senin ona verebileceğin hiçbir şey yok” (Ramban; Sforo). Tanrı'nın mitsvaların uygulanmasından hiçbir kazancı olmadığı gibi, uygulanmamasından da hiçbir kaybı yoktur. Bir Yahudi, sebebi ister bilinsin ister bilinmesin, tüm mitsvaları uygulamalı ve Tanrı'ya hizmet etmelidir ve bu ona her iki dünyada da sadece iyilik getirecektir (*Meam Loetz*).

14. Her şey Tanrın Aşem'e ait – “Buna rağmen Tanrı her şeyden çok, sadece atalarına bağlandı” (Raşi). Başka bir deyişle bu sözler, sıradaki pasuğa bir giriştir (*Oel Moşe*).

Ancak bu ve sıradaki pasuklar da önceki pasuklarda dile getirilen Tanrı'dan çekinme talebinin nedenini açıklamaktadır: “Tanrı sana benzersiz bir konum verdi. Dolayısıyla kalbinde Tanrı'ya yönelik bir saygı ve çekinme duygusunu beslemelisin – ki bu seni gerçek Tanrı sevgisine de götürecektir” (Hirsch).

15. Bugün [olduğu] gibi – “Bugün gördüğünüz gibi. Ne de olsa Tanrı'nın size özel bir sevgi ve ilgiyle davrandığını açıkça görmektesiniz (Raşi). Ayrıca bugüne kadar bu nasıl böyle geldiyse, Atalar'ın soyu için ebediyen de aynı şekilde devam edecektir (Ramban).”

Halkların içinden – Tam çeviriyle “halklardan”.

Onların soyunu, [yani] sizi – “Ve Yişmael'i ya da Esav'ı değil” (Ramban).

Tora birkaç pasuk ileride Gerler'den bahsetmektedir. Yahudi olmayan biri, Tora'nın tüm kuralına bağlı kalmak üzere Yahudilik'i seçip Ger konumu aldığı anda, biyolojik olarak Atalar'ın soyundan gelmemesine rağmen onların manevi mirasçıları olarak Yahudi ulusuna katılırlar. Buna karşılık Esav ve Yişmael, Atalar'ın biyolojik soyu

olmalarına rağmen, onların manevi mirasını reddetmişlerdir.

16. Engeline – İbranice *Orla*. Bu sözcük kapalılık, tıkalılık ve ulaşılmazlık ifade eder. Örneğin sünnet derisi de *Orla* olarak adlandırılır (Bereşit 17:9-14 açık.). Yine, bir ağaç dikildiğinde ilk üç yıl içindeki meyveleri *Orla* adı altında yasaktır (bkz. Vayikra 19:23-25). Buradaki çeviri, sözcüğün öz anlamını yansıtmaktadır. Sembolik olarak kalp insanın duygu ve arzularının merkezi olduğu için, günah işlemeyi alışkanlık haline getirmeleri sonucunda kutsiyet hakkındaki dürtüleri zayıflamış olan insanların kalpleri, manevi algıyı körelten simgesel bir örtüyle kaplı olarak tanınlanmaktadır. Bkz. 30:6; krş. Yirmeyau 6:10.

Kastedilen anlam şunlardan biri olabilir: “Kalbinizden, Tanrı'ya yaklaşmanıza mani olan manevi, psikolojik ve fiziksel arzulara dayanan engelleri söküp atın”. “Sünnet derisi gibi kaba, incelikten uzak fiziksel arzuların uzak durun” (İbn Ezra). “Kalbinizi, gerçeği tamamen kavrayabilecek hale gelene kadar temizleyin” (a.k.). “*Kalbinizden aptallığı atın*” (*Targum Onkelos*). “Yanlış fikirler doğuran her türlü hatalı düşüncüyü atın” (Sforo). “Kalbiniz gerçeği bilmeye açık olsun” (Ramban). “Kalbinizin disiplinsizliğine ve boyunduruk kabul etmezliğine direnin; kalbinizin arzularına hâkimiyetinizi kabul ettirin. Kalbiniz sizi dinlesin, siz de Tanrı'yı dinleyin” (Hirsch). Diğer alternatiflere göre “Kalbinizden kötü dürtüyü” (*Talmud – Suka 52a*), günah düşüncelerini (Saadya Gaon) veya kötü karakter özelliklerini (Rabenu Behaye) atın.”

Artık dik başlılığınızdan vazgeçin – Tam çeviriyle “*ensenizi bir daha sertleştirmeyin*” (krş. 9:6 açık.). “Şu ana kadar, halk genelinde inatçı ve boyun eğmez bir tavır izlediniz (Hirsch). Önceki nesil gibi isyankâr olmayın. Onlar Mısırlılar'ın arasında yaşadıkları için onların âdetlerini öğrenmişler, bunları üzerlerinden tamamen atmakta zorluk çekmişlerdi. Bu nedenle Altın Buzak'ya tapmamış olan çoğunlukta bile, onda yine de özel bir güç ya da yarar olabileceğine dair şüpheler mevcut olmuştu. Ama siz, şunu bilin, kavrayın ve

יֵה עֲשֵׂה מִשְׁפֵּט יְתוֹם וְאַלְמָנָה

18

וְאַהֲב גֵר לְתַת לוֹ לֶחֶם וְשִׁמְלָה: יֵה וְאַהֲבָתָם אֶת־הַגֵּר כִּי־גֵרִים

19

הֵייתָם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם:

Kudret işaretidir – zira ‘Kim kudretlidir? Kendisine hâkim olabilen’ (*Mişna – Pirke Avot* 4:1). Ayrıca sürgün boyunca, tüm acılara ve olumsuzluklara rağmen halkın yine de varlığını sürdürebilmesi, Tanrı’nın Heybeti’nin işaretidir; zira diğer ulusların kolayca ezilebilecek haldeki Bene-Yisrael’i yok etmeye yanaşmamalarının temelinde, Tanrı’nın bunu sertçe cezalandıracağına dair gizli bir korkuları vardır (*Talmud – Yoma* 69b; Maarşa o.a.). Dolayısıyla Tanrı belli bir dönemde bu özelliklerini geri plana çektiyse bile, aynı ortamda bu özelliklerin farklı yansımalarını görmek mümkündür.

18. Yetim ve dul için adaleti uygular – Moşe önceki pasukta Tanrı’nın büyüklüğünü ve kudretini zikrettikten hemen sonra, bu pasukta zor konumda olanlara özel bir itinayla davrandığını vurgulamaktadır. Aslına bakılırsa, Moşe burada halkı Tanrı korkusu ve Tora’nın uygulanması konusunda uyardığı zaman, önceki pasuktaki Tanrı’nın Heybeti’ni vurgulayıcı sözleri sarfetmesi mantıklıdır. Ama bu bağlamda Tanrı’nın dul ve yetimlere yönelik şefkatinden bahsetmesine ne gerek vardır?

Talmud bu soruyu genel bir prensiple açıklar: Tanrı’nın büyüklüğü ve heybetinden bahsedilen her yerde, O’nun tevazuu da zikredilir. Aşem, Büyük, Kudretli ve Heybetli Tanrı’dır; ama güç sahibi birçok insandan farklı olarak, en ezilen kesimlerin de baş koruyucusudur (İbn Ezra). Tanrı hakkındaki bu heybet-tevazu ikilisi hem Tora’da (burası), hem *Neviim*’de (Yeşayau 57:15) hem de *Ketuvim*’de (Teilim 68:5-6) örneği olan bir durumdur (*Talmud – Megila* 31a; Raşi; *Beer Yitshak*).

Burada Tanrı’nın yetim ve dullara özel bir iltimas gösterdiği söyleniyor değildir. Sadece, sahipsiz olan yetim ve dullara karşı kuvvetli insanları haklı çıkarmaya meyledebilen insan mahkemelerinden farklı olarak, Tanrı’nın, yetim ve dulların davalarını tam bir adaletle koruduğu vurgulanmaktadır. Krş. Şemot 22:21-23.

Ger’i sever – Yetim ve dullar, yalnız ve korumasızdır. Ger ise tüm geçmişine set çekerek Tanrı’ya ve Yahudiler’e katılmış biridir. Tanrı’nın insana yönelik şefkati, özellikle yetim, dul ve Gerler’e yönelik müşfik tavrıyla ifade bulur. Bkz. Teilim 146:9.

Ekmek ve giysi verir – Her ne kadar kulağa basit gelse de, bu hiç de öyle değildir. Ekmek ve giysi insanın en temel ihtiyaçlarıdır. Yaakov Avinu da Tanrı’ya ettiği duada sadece bunları istemiştir (bkz. Bereşit 28:20; *Midraş – Bereşit Raba* 70:5; Raşi).

19. [Siz de] Ger’i sevmelisiniz – Başka toplumlarda insanın statüsü, ailesi ya da servetine bağlı olabilir. Ancak Tanrı’nın halkında ve Tanrı’nın Ülkesi’nde insanın statüsünü sadece Tanrı’ya karşı tam bir teslimiyet gösteren katışıksız ve samimi insani teslimiyet belirler. Bu açıdan tüm geçmişine set çekerek Tanrı’ya bağlanmış ve Yahudiler’e katılmaya karar vermiş olan Gerler’e yönelik sevgi ve onun kanunlar önünde eşit olması, halkı ve Ülke’yi, “Tanrı’nın Halkı” ve “Tanrı’nın Ülkesi” olarak karakterize edecektir (Hirsch).

Gerler’i sevmek, Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 181. Bu emir, Gerler’e karşı iğneleyici ve duygusuz bir tavırda olunmaması, aksine onlara her fırsatta yardımcı olunmasını gerektirir (*Sefer Ahinuh*). Tanrı’nın, mitsvaların boyunduruğunu tamamen ve gönüllü olarak kabullenmiş olan Gerler’e yönelik sevgisi özellikle büyüktür. Bu nedenle her ne kadar Gerler’e yönelik sevgi, “*Akranını kendin gibi sev*” (Vayikra 19:18) emrine dâhilse de, Tora Gerler’i sevme konusunda ek bir mitsva vermiştir (Rambam, *Sefer Amitsvot*, Ase 207). Böylece Gerler’e sevgi gösteren kişi, iki mitsvayı birden yerine getirmiş olur. Benzer şekilde başkalarını rencide etmek genel bir yasak olmasına rağmen (Vayikra 25:17), Tora Gerler’e karşı iğneleyici tavrı ikinci bir yasakla yasaklamıştır (Şemot 22:20). Böylece bir Ger’e olumsuz davranan kişi iki [aslında üç (bkz. Vayikra 19:33)] yasağı birden çiğnemiş olur.

Sefer Ahinuh bu emrin kapsamının sadece Gerler’le sınırlı olmadığını ve herhangi bir yabancıyı, örneğin bir mahalleye yeni taşınan birini, bir okula gelen yeni bir öğrenciyi ya da ekibe katılan yeni bir çalışanı da kapsadığını belirtir.

Mısır Ülkesi’nde birer yabancıydınız – Bu sözler, söz konusu mitsvanın tek sebebinin bu olduğu anlamına gelmekte değildir. Tora sadece burada Yahudiler’in kendilerini Gerler’in zor durumlarıyla kolaylıkla özdeşleştirip onlara özel itinayla davranmaları için bu hatırlatmayı yapmaktadır (*Mizrahi*).

¹⁸ Yetim ve dul için adaleti uygular, Ger'i sever, ona ekmek ve giysi verir.

¹⁹ [Siz de] Ger'i sevmelisiniz, zira [siz de] Mısır Ülkesi'nde birer yabancıydınız.

bağışlar yaparak Tanrı'yı yatıştırabileceğini düşünmemelidir (Raşi; *Gur Arye*). O kişi bu mitsvanın karşılığını alacaktır; ama bu, diğer günahlarını silecek değildir. Dahası, insanların hırsızlık ya da sahtekârlıkla elde ettikleri paraları "Tanrı Adına" kullanması da Tanrı'yı öfkeliendirir (krş. Teilim 10:3).

Diğer bir açıklamaya göre "Son derece yüksek düzeyde bir *Hasid* bile, bir günah işlediği takdirde, Tanrı bu kişinin mitsvalarından bir tanesini alıp [=rüşvet] o günaha göz yummaz [zira Hahamlarımız'ın vurguladıkları üzere, 'bir mitsva, bir günahı söndürmez' (*Talmud – Sota* 21a; Sforno)]. Herkes, işlediği [ve hakkında *teşuva* yapmadığı] her günahı için ceza görecektir, yaptığı her mitsva için ödüllendirilecektir (Ramban). Sonuç olarak, günah işlediğiniz takdirde, *teşuva* yapmadığınız sürece, sizi hiçbir liyakat cezadan kurtaramayacaktır (Sforno)."

Ramban buradaki ifadelerle bir alternatif daha sunar: "Alelade insanlarla anlaşmazlık içinde olan önemli şahsiyetleri bile kayırmaz. Fakirlerle anlaşmazlık içinde olan zenginlerden rüşvet almaz. Zira O, güçlü insanlar karşısında yetim ve dulların hakkını korur, Gerler'i sever ve ihtiyaçlarını karşılar (s.p.)."

Tanrı bir insanda sadece insanın kendisini görür. Ahlaki dürüstlüğü hiçbir şeye değişmez, ne toplumsal statüye ne de manevi yetenek ve üstünlüklere. Ahlaki kanunlar hakkındaki talepler söz konusu olduğunda insanların toplumdaki konumunu dikkate almaz ve manevi deha ya da başarılar yoluyla O'na rüşvet vermek de mümkün değildir (Hirsch; krş. *Mişna – Pirke Avot* 4:22, Rambam o.a.). Bir kişinin iyi davranışlarda bulunması, günahları karşısında hak ettiği cezalarda bir indirim yaratmaz (krş. *Talmud – Sota* 21a).

Büyük – İbranice *Gadol*. "O'nun mevcudiyetinin derecesinde başka hiçbir varlık yoktur (Sforno). Mevcut hiçbir büyüklük O'nun Büyüklüğü ile mukayese bile edilemez. O kesin ve mutlak Büyük'tür (Hirsch) ve her türlü büyüklük O'na aittir."

Kudretli – İbranice *Gibor*. Ya da "*kahraman; korkusuz; kuvvetli*". "Mevcut her şeyi kendi mevcudiyeti sayesinde mevcut kılar (Sforno). Tüm kuvvetler O'na aittir."

Heybetli – İbranice *Nora*. Ya da "*korku salan*". "Tanrı dünyada olup bitenler karşısında kayıtsız değildir. Hak edenlere ödül ve ceza vermek üzere

sürekli olarak gözlem halindedir; bu yüzden O'ndan çekinmek ve korkmak yerindedir" (Sforno; Hirsch).

Tanrı'dır – İbranice *E-l*. Ya da "*Güç'tür*". "Tüm güçler O'na aittir."

Normal şartlarda bir insanın Tanrı'yı övme yetkisi olamaz. Zira ne söylese, Tanrı'yı gerçek nitelikleriyle tanımlamayı başaramaz. Sözlüğündeki en muhteşem sözcükleri bile kullansa, bu, bir bakıma Tanrı'yı o niteliklere sınırlamak olacaktır. Ancak burada "Büyük, Kudretli ve Heybetli Tanrı" sözleri, Tanrı'yı tanımlamak için bizzat Tora tarafından verilmektedir. Her gün en az üç kez okunan *Amida* duasında da Tanrı'yı tanımlamak için bu sözler kullanılır. Bunu kullanabilmemize olanak sağlayan, bu pasukta söylenmesidir. Dolayısıyla sabit bir yükümlülük olan *Amida* duasında bu sıfatlara bir başkasını eklemek yasaktır. Ancak bir kişi *Amida* duası dışında Tanrı'ya dua etmek isterse, O'na duanın konusu dâhilinde farklı övgü sıfatlarıyla da hitap edebilir (*Meam Loez*).

Tanah'ta bu sıfatlarla ilgili iki ilginç örnek vardır. Bir tanesinde Peygamber Yirmeyau, Tanrı'yı sadece "*Büyük ve Kudretli Tanrı*" olarak tanımlamakta (Yirmeyau 32:18) – ama "Heybetli" dememektedir. Başka bir örnekte ise Daniel, Tanrı hakkında "*Büyük ve Heybetli Tanrı*" demekte (Daniel 9:4), ama "Kudretli" sıfatını kullanmamaktadır. Bunun sebebi, Yirmeyau'nun I. *Bet-Amikdaş*'ın yıkılışını ve düşmanların orada sevinçle dans ettiklerini gördüğü için, Tanrı'nın bu olay sırasında heybetlilik ve korku salma özelliğini kullanmadığı, böylece düşmanların korkusuzca bu şekilde davrandıkları sonucuna varmıştır, bu yüzden "Heybetli" dememiştir. Daniel ise halkın sürgünde büyük acılarla, yabancı uluslara köle olarak satıldığına tanık olmuştur. Burada da Tanrı'nın, kudretini Yahudiler'in düşmanlarına kullanmamayı tercih edip onların bu üstünlüğüne sessiz kaldığı izlenimi doğduğu için Daniel "Kudretli" dememiştir. Ancak ettiğimiz duaların kompozitörleri olan Anşe *Keneset Agedola*, sürgünün sonunu görmüşler, Tanrı'nın, sürgün sırasında, örneğin *Purim* olaylarında, halkı yine de koruduğuna tanık olmuşlardır. Bu yüzden *Amida* duasına buradaki sıfatları, Kudretli ve Heybetli de dâhil olmak üzere, eksiksiz biçimde koymuşlar, bu şekilde bir bakıma Yirmeyau ve Daniel'e cevap vermişlerdir: "Tanrı hem Kudretli hem de Heybetli'dir. Kötülere ve düşmanlara bir süre seyirci kaldıysa, bu bir zayıflık değil, aksine

נ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד וְבוֹ תִּדְבֹּק וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבַע: 20

davranışları, iyi kalpleri ve düzgün düşünceleri sayesinde yerleşir. Onları yaratmış olan her şeyin Efendisi liyakat kazanmalarını sağlamak için onlara kıymetli mitsvalar vermiştir; bu şekilde onlara yol gösterir ve onları başarıya ulaştırır. Tanrı ayrıca insanlara arzu, dilek ve isteklerini elde edebilmeleri için bir kapı açmıştır: İnsanlar bunları O'ndan arz edebilirler ve O, her şeyi yapabilme kudretine sahip olduğu için, Kendisi'ni gerçekten çağırarak Gökler'den yanıt verir. Tanrı onlara bu bilgiyi vermenin yanında, insanlara ayrıca kalplerinin isteklerini daima Tanrı'ya yönleltmelerini ve dua etmelerini emretmiştir. İnsanlar Tanrı'ya dua ettikleri zaman, O'nun Her Şeye Kadir olduğu gerçeğini de kendilerine hatırlatıp bunu kalplerine sabitlemiş olurlar. Tanrı'nın Gözleri sürekli olarak bizi izlemektedir ve O'na olan yakarışlarımızı her an dinler. Tanrı, “uyuklamaz ve uyumaz; Yisrael'in Koruyucusu'dur” (Te'ilim 121:4). Geçmişte yaptıklarıyla, yapmayı istediği herhangi bir şeyi engelleyecek hiçbir kuvvet olmayacağını kalplerimize işlemiştir.”

Dua etmek Tora'nın emri olmasına karşın, Tora bize bunun için sabit bir vakit söylemiş değildir. Bu nedenle Hahamlarımız arasında görüş ayrılığı vardır. Rambam, her gün dua etmek gerektiğini yazar. Ramban ise Tora'nın dua konusunda herhangi bir zaman belirlemediğini ama yine de her gün dua etmenin, sıkıntılarımız hakkında Tanrı'ya yakarıp, başımıza gelen iyi şeyler için de O'na şükretmenin yakışık alan bir davranış olduğunu belirtir. Uygulamada ise günde üç kez dua etmek gerekir: Sabah, öğleden sonra ve gece (*Talmud – Berahot* 31a). Artık *korban* uygulaması olmadığından Hahamlarımız en azından ona denk bir hatırlatıcı olması için duaları, günlük sabit *korban*ların gerçekleştirildiği saatlere denk getirmişlerdir. Buna göre sabah duası *Şahrit*, sabah yapılan *Tamid-korbanına*, öğleden sonra edilen *Minha* duası, akşam üstü gerçekleştirilen *Tamid-korbanına* denktir. Bu *korbanın* ilgili parçaları gece boyunca yanar ve gece edilen *Arvit* duası da buna denktir [Hahamlarımız, *Şahrit* ve *Minha* dualarından farklı olarak, *Arvit* duasının bir yükümlülük değil, isteğe bağlı bir dua olduğunu söylemişlerdir (*Talmud – Berahot* 27b). Yani teoride, dua eden kazançlıdır, etmeyen kayıptadır. Ancak uygulamada *Arvit* duası da Yahudiler tarafından sektirilmeden yapıldığı için, günümüzde bu da bir yükümlülük halini almıştır]. *Roş Hodeş* ve bayramlarda bu üç duaya *Musaf-korbanına* denk olan *Musaf* duası da eklenir. İstisnai olarak *Yom Kipur*'da “*Neila – Kapanış*” adı verilen beşinci bir dua vardır.

Burada “dua” ile kastedilen, *Amida* duasıdır.

Moşe'nin döneminden *Anşe Keneset Agedola*'ya kadar olan zaman boyunca sabit bir dua metni yoktu ve herkes kendi istediği şekilde dua ediyordu. *Anşe Keneset Agedola* zamanında bu, standart bir metin haline sokulmuş, İbranice bilen herkesin anlayabileceği kolay bir metin halinde sabitlenmiştir. Günümüzde kullandığımız tüm dua metinleri – ve *Amida* – *Anşe Keneset Agedola* tarafından kompoze edilmiştir. Bu kompozisyona göre, normal günlerde *Amida*, başta Tanrı'ya övgüler içeren üç, sonda Tanrı'ya şükran ifade eden üç ve ortada da ihtiyaçları dile getiren on iki beraha olmak üzere toplam on sekiz beraha içerir ve bu nedenle *Amida* duası aynı zamanda “*Şemone Esre – On Sekiz*” olarak adlandırılır. Raban Gamliel ve onun başkanlığındaki *Bet-Din* döneminde, düşmana karşı işbirlikçiler arttığı için, Şemuel Akatan tarafından, bu konuyu içeren on dokuzuncu bir beraha eklenmiştir (*Talmud – Megila* 17b). *Şabat* ve bayramlardaki *Amidalar* ise, günün mutluluğu içinde halka ağırlık vermemek için yedişer beraha ile sınırlanmıştır. Bunların ilk ve son üçü normal günlerdeki gibidir. Ortadaki ise günün özelliğini dile getiren bir berahadır. İstisnai olarak *Roş Ašana*'daki *Musaf* duasında ortada da üç beraha vardır: *Malhuyot*, *Zihronot* ve *Şofarot* (bkz. *Vayikra* 23:24 açk.).

Amida “kalple yapılan ibadet” olduğu için, kalpten bir konsantrasyonu gerektirir. Otoriteler, konsantrasyonla yapılmayan bir duanın, ruhsuz bir bedene benzediğini vurgularlar (Rabenu Behaye İbn Pakuda, *Hovot Alevavot* VIII:3). Uygun konsantrasyonu sağlamak için, kendimizi ettten kemikten bir krala hitap eder halde düşünmek yardımcı olacaktır. Böyle bir durumda ağzımızdan çıkan her bir sözcük konusunda son derece dikkatli olacağımız aşikârdır. Ve bu, kuvveti son derece sınırlı olan bir insan kralın karşısında doğruysa, tüm canlıların hayatlarını elinde tutan Krallar Kralı Tanrı'nın Huzuru'nda kuşkusuz kat kat doğru olacaktır. İnsan bu bilinç doğrultusunda, dualarını tam bir huşu ve konsantrasyonla yapmalıdır (*Sefer Yeş Nohalin*; *Meam Loez*). Böyle bir konsantrasyon *Amida*'nın tümü için gereklidir, ancak özellikle ilk beraha için çok önemlidir. O kadar ki, ilk berahayı söylediklerinin anlamına yoğunlaşmadan söyleyen bir kişi, duaya baştan başlamalıdır.

Aslında dua her dilde edilebilir. Ancak *Amida*'yı İbranice söylemenin ek bir avantajı vardır. Tora'nın sırlarına hâkim olan Hahamlarımız bu duanın İbranice metnini, duanın etkili olmasını sağlayacak şekilde kompoze etmişlerdir. Bu nedenle İbranice anlamayan biri bile duayı bu

²⁰ Tanrın Aşem'den çekin, O'na ibadet et ve O'na yapış. [Gerektiğinde sadece] O'nun İsmi'yle yemin edebilirsiniz.

İbranice **Gerim**. Bu sözcük hem “yabancı” anlamına gelir hem de Yahudilik’i sonradan kabul etmiş kişileri tanımlayan bir terimdir. Ancak Yahudi olmuş bir kişi, yani bir *Ger Tsedek*, artık “yabancı” değildir. Yine de bazı insanların, sırf geçmişî nedeniyle onlara ters davranma olasılığını gören Tora, Gerler’i özellikle sevmek gerektiğini, zira Tanrı’nın da, sırf Tanrı ve Tora aşkına tüm geçmişlerini silmeyi göze aldıkları için Gerler’i sevdiğini vurgulamaktadır. Bunu yapmayıp, Gerler’e geçmişlerini öne sürerek sözlü satışma bulunma dürtüsüne karşı da Tora bir hatırlatmada bulunmaktadır: “Geçmişte siz de birer yabancıydınız”. Başka bir deyişle, “yabancı olduğunuz bir ortamda aşağılanmanızın hesabını Tanrı Mısırlılar’dan nasıl ağır bir şekilde sormuşsa, Tanrı, sizin ezik konumda olan kişilere karşı duygusuz bir üstten bakışla davranmanıza da seyirci kalmayacaktır” (Şemot 22:20, Ramban o.a.). Bkz. Şemot 22:20 ve 23:9.

Sonuç olarak Hahamlarımız’ın da söyledikleri gibi “Sende de mevcut olan bir kusuru öne sürerek başkasına satışma” (*Talmud – Baba Metsia* 59b). Bene-Yisrael Mısır’da birer yabancı konumundaydılar. Tanrı kimseyi boşuna cezalandırmayacağı için, bu yabancı konumu, Bene-Yisrael’deki belli bir eksikliği vurgular. Böylece bir Ger’e geçmişteki yaşam tarzını hatırlatarak satışmak, Bene-Yisrael’in kendisinde de mevcut bir kusuru görmezden gelmek anlamına gelir.

Başka bir nokta da vardır: Ailesinin bir mensubu asılarak idam edilmiş olan bir kişi için “asma” fiili, başka bağlamlarda bile kullanılsa, tamamen iticidir. Böyle birinin dili, hizmetkârına “şu balığı kurutmaya asıver” demeye bile varmaz (Raşi o.a.). Burada da benzer bir durum söz konusudur. **Ger** sözcüğü hem “yabancı” hem de “Yahudilik’i kabul etmiş” anlamına geldiği için, geçmişinde yabancı – Ger – olmanın zorluğunu bilen bir kişi, aynı sözcüğü bir başkasını küçümsemek için kullanmayacaktır – sözcük diğer anlamıyla kullanılsa bile. Zira onu bu şekilde aşağılamaya kalkmak, kendini de aşağılamak anlamına gelecektir (*Mesiah İlemim; Sefer Zikaron*).

20. Tanrın Aşem'den çekin... – Bu pasuğun neredeyse aynıysa daha önce de geçmişti (bkz. 6:13). Buradaki tek ekleme “O’na yapış” ifadesidir (krş. 13:5). Bu eklemenin olası bir sebebi, önceki pasuklarda geçen “Yalnız atalarımıza bağlandı Tanrı, onları sevdi ve bugün [olduğu] gibi, tüm halkların içinden, onların soyunu, [yani] sizi seçti” (p. 15) sözleridir. Bir anlamda “Tanrı size nasıl bağlandıysa, siz de O’na yapışmalı, O’na kenetlenmelisiniz” mesajı verilmektedir. Zira eğer Yaratıcı, yaratılana karşı bağlılık arzusundaysa, kuşkusuz,

yaratılan da Yaratıcı’ya karşı daha büyük bir bağlılık, “yapışma” arzusu duymalıdır (6:13, Rabenu Behaye o.a.). Bir başka olasılığa göre ise bu ekleme, önceki pasukla bağlantılıdır: “Eski bir putperest bile, Ger sıfatı olarak Tanrı’ya yaklaşıp O’na yapışabilir. Eğer öyleyse, siz de, çok günah işlemiş olsanız bile, *teşuva* yaptığınız takdirde Tanrı’ya yapışabilirsiniz” (*Meam Loez*).

İbn Ezra’ya göre “Tanrın Aşem'den çekin” – yasakları delmekten kaçınmayı, “O’na ibadet et” – “yap” şeklindeki emirlere riayet etmeyi, “O’na yapış” – kalpte bağlılığı, “O’nun İsmi’yle yemin et” – ağızla dile getirilen sadakati belirtir. Rabenu Behaye, buradaki “O’na yapış” emrini “düşünceni hiçbir zaman O’ndan ayırma” şeklinde değerlendirir. Bu pasukla ilgili diğer açıklamalar için bkz. 6:13 açık.

Tora, Tanrı korkusuna dair emri birkaç yerde tekrarlamaktadır. *Sefer Ahinuh*, bu emrin Tora’daki kaynağı olarak bu pasuğu gösterir. *Mitsvat Ase* No. 182.

O’na ibadet et – Tanrı’ya her gün dua ederek ibadet etmek Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 183. Bu emir Tora’da birçok yerde geçmektedir (ör. Şemot 23:20, Devarim 11:13 ve 13:5). Her ne kadar Tanrı’ya ibadet emri, aslında Tora’nın tüm emirlerini kapsıyorsa da – zira ne de olsa Tora’nın herhangi bir mitsvasını yapmak da Tanrı’ya ibadet sınıfındadır – yine de başlı başına bir uygulamayı, yani duayı ifade eder. Bu, 11:13’te geçen “tüm kalple ibadet etme” kavramından anlaşılmaktadır. Hahamlarımız “Hangi ibadet kalple yapılır?” diye sorarlar ve cevap verirler: “*Tefila – Dua*”. Buradan, duanın doğrudan Tora’nın emirlerinden biri olduğu görülmektedir. Bazı insanlar “Eskiden *korban* vardı, ama insanlar geliştikçe sadece duanın yeterli olduğunu anladılar” gibi bir düşünce içindedir. İşte 11:13 ve bu pasukta, o düşüncenin kökten yanlış olduğu görülmektedir. *Korban*la yapılan ibadetle duayla yapılan ibadet iki farklı ve paralel ibadet şeklidir. *Bet-Amikdaş* olduğu zaman da sabit dualar edilirdi – kaldı ki henüz Atalar’ın bile birçok yerde dua ettiği açıkça söylenmektedir. Günümüzde *Bet-Amikdaş* olmadığı ve *korban* ibadeti yapılamadığı için elimizde sadece dua kalmıştır, ama dua, *korban*ın yerini alıyor değildir; başlı başına bir ibadet şeklidir. Yine de elimizde kalan tek şey olduğu için, Tanrı’dan, dualarımızın *korban* ibadetinin eksikliğini de kapatmasını dileriz: “*Unşalema Parim Sefatenu – Boğalarım [eksikliğini] Dudaklarımız Ödesin*”. Bkz. Bamidbar 28:4 açık.

❧ **Tefila – “Dua”.**

Sefer Ahinuh bu mitsva hakkında şunları yazar: “İnsanların üzerine iyilik ve bereket, güzel

- 21 כֹּחַ הוּא תְּהִלָּתְךָ וְהוּא אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר-עָשָׂה
אֹתְךָ אֶת-הַגְּדֹלָתְךָ וְאֶת-הַנּוֹרָאִתְךָ הָאֵלֶּה אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ:
22 כִּבְשָׁבַעִים נֶפֶשׁ יִרְדּוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרִימָה וְעַתָּה שָׂמְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרֹב:
1 א וְאַהֲבַתְךָ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשִׁמְרַתְךָ מִשְׁמֶרֶתוֹ וְחֻקָּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו
2 וּמִצְוֹתָיו כָּל-הַיָּמִים: ב וַיִּדְעֶתֶם הַיּוֹם כִּי | לֹא אֶת-בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר
לֹא-יֵדְעוּ וְאֲשֶׁר לֹא-רָאוּ אֶת-מוֹסֵר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶת-גְּדֻלּוֹ
אֶת-יָדוֹ הַחֲזָקָה וְזִרְעוֹ הַנְּטוּיָה:

ve heybetli eylemleri de senin için gerçekleştirdi ki bu şekilde O'nun özel payı ve mirası olduğunu ve Gözleri'nin sürekli olarak sana iyilik yapma amacıyla sana çevrildiğini tanıyıp anlayabilesin" (Ramban). Aşem, Yahudiler'in kişisel Tanrısı'dır; zira onlar bu özel ilgiyi hak etmedikleri zamanlarda bile Tanrı Yahudiler'in dualarını dinler, hatta acılarını paylaşır (bkz. Te'ilim 91:15).

Büyük ve korku veren [eylemleri] – Tam çeviriyle “büyükleri ve korku verenleri/korkunçları”. “Büyük eylemler”, Bene-Yisrael'in tüm imkânsızlıklara karşı Mısır'dan çıkarılmasını, “korku veren [eylem]ler” ise Mısırlılar'ın sert yargılarla cezalandırılmasını belirtir (Hirsch).

Senin için – Ya da “sana”.

22. Yetmiş kişiyle – Bkz. Bereşit 46:27, Şemot 1:5. Bu, önceki pasukta söylenen “büyük ve heybetli [mucizeler]” için verilen bir örnektir. Bene-Yisrael Mısır'a yetmiş kişilik bir aile olarak inmişler, kısa sürede olağanüstü bir şekilde çoğalarak, Mısır'ı yıldızlar kadar kalabalık bir nüfusla terk etmişlerdir. Bu nedenle sıradaki pasuk da “Tanrım Aşem'i sev” sözleriyle başlamaktadır (Rabenu Behaye).

Göklerin yıldızları kadar kalabalık – Bkz. 1:10.

11.

1. Tanrın Aşem'i sev – “Sana bu kadar çok iyilik yaptığına göre Tanrı'yı sevmeli ve bu sevginin bir ifadesi olarak O'nun tüm emirlerini daima gözetmelisin” (İbn Ezra). Tanrı'yı sevme konusundaki asıl emir 6:5'te verilmiştir. Ancak Tanrı sevgisi ve Tanrı korkusu Yahudilik'in ve bir Yahudi'nin Tanrı'yla ilişkisinin en önemli temellerinden olduğu, tüm uygulama bu iki sütunun üzerinde durduğu için Moşe bunları çeşitli vesilelerle tekrarlamaktadır.

Emanetini... gözet – “O'nun koruduklarını sen de koru. O nasıl Gerler'i koruyor, yoksul ve zavalılara kucak açıyor, yetim ve dullara kol kanat geriyecek, ayınsını sen de yap” (Ramban).

Tora genel olarak sevgi emrinin ardından korku ve çekinme yönünde de uyarıda bulunur. Dolayısıyla buradaki ifade “nöbetini ... tut” şeklinde de değerlendirilebilir. Yani “O'ndan çekin ve günah işlemekten sakın” (a.k.).

Tüm zamanlarda – Tam çeviriyle “tüm günlerde”. Belki de “yaşadıkları tüm günler boyunca” (krş. 4:10; Daat Mikra).

2. Bugün – Bu, önceki pasukta söylenen “tüm günlerde” sözleriyle bir karşılaştırma amacı içermektedir. Tora'nın korunması tüm nesillerin görevidir. Ancak “bugün” burada Moşe'nin karşısında olan neslin bu konudaki yükümlülüğü özellikle büyüktür, zira sonraki nesillerden farklı olarak, bu nesil Tanrı'nın [Moşe tarafından sıradaki pasuklarda hatırlatılacak] mucizelerine bizzat şahit olmuştur (Hirsch).

Bilin – “Kalbinizi şunu bilip anlamaya yoğunlaştırın ki tembihlerimi ciddiye alınız” (Raşi).

Çocuklarınızdan [bahsediyor] değilim – “İleride çocuklarınızın göreceği şeylerden bahsetmiyorum... Bunları siz şahsen yaşadınız” (Rabenu Behaye). Ya da “çocuklarınızla konuşuyor değilim”. “Onlar sıralayacağım tüm o olağanüstü tecrübelerinizi yaşamadıkları için, ‘biz tüm bunları görmedik duymadık’ diyebilirler (Raşi). Oysa siz bunların hepsini yaşadınız.”

Aamek Davar, Çıkış ve Çöl nesillerinin Moşe'nin burada bahsettiği tüm mucizeleri görmelerinin özel bir önem taşıdığını belirtir. Sonraki nesiller yoğun bir Tora ortamında büyüyeceklerdir. Ama bu nesildekilerin böyle bir fırsatı olmadığı için,

²¹ O'dur senin övgün ve O'dur gözlerinin gördüğü bu büyük ve korku veren [eylemleri] senin için gerçekleştiren Tanrın.

²² Yetmiş kişiyle inmişlerdi ataların Mısır'a. Ama şimdi, Tanrın Aşem seni göklerin yıldızları kadar kalabalık hale getirdi.

11

¹ Tanrın Aşem'i sev, [O'nun] emanetini, hükümlerini, kanunlarını ve emirlerini tüm zamanlarda gözet.

² Bugün [şunu] bilin ki, çocuklarınızdan [bahsediyor] değilim. [Onlar] Ne Tanrının Aşem'in terbiyesini gördüler, ne Büyüklüğü'nü, ne Kuvvetli Eli ve Uzanmış Kolu'nu,

şekilde etmeyi tercih etmeli, bir yandan da metnin anlamını bir an önce öğrenmeye gayret etmelidir.

Hahamlarımız *Amida* duasına, bir Yahudi'nin olası tüm ihtiyaçlarını [kendisinin hissetmediği ihtiyaçları bile] dâhil etmişlerdir. İnsan bazen neyi istemesi gerektiğini bilmeyebilir. Örneğin kendi ihtiyaçlarına yoğunlaşıp toplumun ihtiyaçlarını göz ardı edebilir. Ya da kendi ihtiyaçlarını yanlış değerlendirebilir. Bu nedenle *Amida* duanın temel metnidir. Yine de bir kişi, *Amida*'nın dışında da Tanrı'ya kendi sözleriyle dua edebilir, O'nunla dertleşebilir, sohbet edebilir, şükranını sunabilir ve kalbini dökebilir – bunu yapmalıdır. Dua etmek Tanrı ile insan arasında özel bir bağ kurar ve insanı Tanrı'ya yaklaştırır. İnsan dua sırasında kendisini yargılamalı, Tanrı'nın İsteği'ne uygun yaşayıp yaşamadığını da değerlendirmelidir. Ancak tüm bunlar *Amida*'nın yerine değil, ona ek olarak yapılmalıdır.

Tefila'nın kuvveti o kadar büyüktür ki, [1] doğayı değiştirebilir, [2] tehlikeleri bertaraf edebilir ve [3] Tanrı'nın vermiş olduğu olumsuz kararları bile iptal edebilir. Örneğin [1] Anneler Sara, Rivka ve Rahel, aslında kısır olmalarına karşın, dua sayesinde bu fiziksel doğaları olumlu yönde değiştirmiştir. [2] Teilim'de sıkıntı ya da tehlike içinde olan insanların dualarını Tanrı'nın duyduğu ve onları kurtardığı söylenmektedir (Teilim *Perek* 107). [3] Tanrı kral Hizkiyau'nun öleceğini bildirmiş olmasına karşın, onun duasının sonrasında yaşamına on beş yıl daha eklemiştir (Melahim II *Perek* 20; Yeşayau *Perek* 38).

Amida'nın nasıl, ne zaman, nerede, hangi yöne doğru, hangi kapsam içinde söylenmesi gerektiği, on kişilik bir topluluk konusundaki gereklilik, dua öncesinde *tsedaka* vermek ve daha birçok konudaki kurallar çok geniştir ve bunları bilmek büyük önem taşır. Bu konudaki geniş bilgiler için *Alaha* kitaplarına başvurmak doğru olacaktır (örneğin bkz. Rabi Nisim Behar, *Dini Uygulama Rehberi*, s. 92 v.d.). Ayrıca bkz. 11:13 açık.

O'na yapış – Bu emir başka yerde de geçmekte-

dir (11:22). Hahamlarımız sorarlar: “Tanrı'ya yapışmak mümkün müdür ki? Tora O'nun hakkında ‘[*yakıp*] tüketen bir ateş’ (4:24) tanımlamasını yapıyor.” Ve cevap olarak, bu emrin özellikle Tora otoritelerine, yani Hahamlar'a bağlanmayı belirttiğini söylerler; zira hayatlarını Tanrı'nın Torası'nı inceleyip öğrenmeye adanmış olan kişilere bağlanmak, onların öğretileri sayesinde insanı Tanrı'ya bağlayacaktır (*Talmud – Ketubot* 111b). Bu doğrultuda, Tora konusunda derin ve sağlam bilgiye sahip olan uzmanlara bağlanmak, Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 184 (*Sefer Ahinuh*).

Bunun yanında Ramban, “Tanrı'ya yapışma” kavramının, insanın Tanrı'yı bir an için bile akıldan çıkarmaması ve Tanrı'yı sevme yönünde kendi kendisine ilham vermesi anlamına da geldiğini kaydeder. Bu doğrultuda kişi, kalbine Tanrı inancından başka bir inancın zerresini bile sokmamalıdır. İnsan bu şekilde Tanrı'ya yapıştıkça putların ya da çekici ama yasak diğer arzuların davetkârlığına kapılmayacaktır (11:22, Ramban o.a.).

O'nun İsmi'yle yemin edebilirsin – Gerektiğinde Tanrı'nın İsmi'yle [ve sadece O'nun İsmi'yle] yemin etmek Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 185 (*Sefer Ahinuh*). Bu konudaki geniş açıklamalar için bkz. 6:13 açık.

21. O'dur senin övgün – “O'na övgü sunmalısın; çünkü O senin için çok büyük şeyler yaptı” (İbn Ezra). “Tüm övgülerini O'na vakfet, O'na ait onuru bir başkasına yöneltme, O'nun yerine putları ya da daha önce bahsedilen maddi veya manevi güçleri ya da efendileri övme” (Ramban). Alternatif olarak “İnsanların seni övme sebebidir O” (Ramban). Ya da, “tüm mevcudiyete egemen olan Kral'ın kulu olmaktan övünç duy” (Sforno).

O'dur ... Tanrın – “Tanrı, İsmi'ni seninle bağdaştırdı ve böylece hem sen O'nun halkı oldun, hem de O senin özel Tanrın oldu. Diğer uluslara yönelik yönetiminde ise burç ve melekleri birer aracı olarak görevlendirdi. Tanrı tüm bu büyük

3 וְאֶת-אֶתְחִי וְאֶת-מַעֲשֵׂיו אֲשֶׁר
 4 עָשָׂה בְּתוֹךְ מִצְרַיִם לְפָרְעָה מֶלֶךְ-מִצְרַיִם וְלִכְל־אֶרֶצוֹ: ז וְאֲשֶׁר
 עָשָׂה לְחֵיל מִצְרַיִם לְסוֹסָיו וּלְרֶכֶּבּוֹ אֲשֶׁר הִצִּיף אֶת-מִי יַם-סוּף
 5 עַל-פְּנֵיהֶם בְּרֹדֶפֶס אַחֲרֵיכֶם וַיֹּאבְדוּ יְהוָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה: ה וְאֲשֶׁר
 6 עָשָׂה לָכֶם בַּמִּדְבָּר עַד-בְּאֵכָם עַד-הַמָּקוֹם הַזֶּה: ו וְאֲשֶׁר עָשָׂה
 לְדָתְךָ וּלְאֲבִיֶּךָם בְּנִי אֱלִיאָב בֶּן-רְאוּבֵן אֲשֶׁר פָּצְתָה הָאָרֶץ
 אֶת-פִּיהָ וַתִּבְלַעַם וְאֶת-בְּתִיָּהֶם וְאֶת-אֶהֱלֵיהֶם וְאֶת כָּל-הַיְּקוּם
 אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם בְּקָרֵב כָּל-יִשְׂרָאֵל:

(Rabenu Behaye; bkz. Bamidbar 16:27 açık.). Alternatif bir bakış da şöyledir: Korah ve onun yanındaki 250 kişi, yetkisiz olarak tütsü ateşi getirmişlerdir. Bu, Tora'nın açık yasaklarından biridir (Bamidbar 17:5), dolayısıyla Tanrısal bir ateşle cezalandırılmışlardır. Tora'nın açık yasağının cezalandırılması anlaşılır ve normal bir şey olduğu için, Moşe, Tanrı'nın özel mucizelerini saydığı bu kısımda Korah'tan bahsetmeye gerek görmemiştir (Ramban). Datan ve Aviram ise Tora'nın açık bir emrini ihlal etmiş olmamalarına rağmen isyankârlık ve arsızlıkları nedeniyle Tanrı'nın gazabına maruz kaldıkları için burada zikredilmişlerdir.

Tüm Yisrael'in içinde – Ya da “*tüm Yisrael'in arasında*”. Basit anlama göre bunun anlamı “tüm Yisrael'in mevcut olduğu bir ortamda” şeklindedir. Ancak yine de burada sıra dışı bir kullanım söz konusudur, zira Tora bu anlamı vermek için genel olarak “tüm Yisrael'in gözleri önünde” gibi bir ifadeyi kullanır (krş. 31:7 ve 34:12). Dolayısıyla burada ek bir ima söz konusudur. “*Tüm Yisrael'in arasında*” ifadesi aynı zamanda yer ve mekânı da belirtmektedir: Korah'ın yandaşları, Yisrael'in arasında her nerede olurlarsa olsunlar, toprağın onları yutmasından kurtulamamışlardır (Beer Yitshak). Midraş'ta bu konuda şöyle bir diyalog geçer: Rabi Yeuda “Onlardan biri o sırada kampın neresinde olursa olsun, altındaki toprak açılıp onu yutmuştur” düşüncesini ileri sürer. Rabi Nehemya ise “Pasukta ‘Yeryüzü ağzını açtı’ (Bamidbar 16:32) demiyor mu? Yani ‘ağzılarını’ demiyor, sadece ‘ağzını’ diyor [dolayısıyla tek bir çukur açılmış ve tüm günahkârlar oraya düşmüştür]” sözleriyle buna karşı çıkar. Rabi Yeuda “Öyleyse [bu pasuktaki]

‘*Tüm Yisrael'in arasında*’ sözlerini nasıl açıklayacaksn?” diye üsteleince Rabi Nehemya cevabı verir: “Toprak, bu kişilerin bulunduğu her yerde eğimli bir hal aldı ve onları açılan ‘ağza’ kadar yuvarladı” (Midraş – *Tanhuma Yaşan*, Korah 4; Raşi).

Toprağın, ağzını açıp ... yutmasıyla – Bu pasuktan, toprak tarafından yutulanların sadece Datan ve Aviram olduğu [ama Korah'ın bu akibete uğramadığı] izlenimi edinilmektedir. Bu konuda bkz. Bamidbar 16:32 açık.

Ailelerini – Tam çeviriyle “evlerini” (*Targum Onkelos*; *Septuaginta*). Ama bundan hemen sonra çadırlardan bahsedildiğine göre, “evler” ile kastedilen “ev halkı”, yani günahkârların eşleriyle çocukları olmalıdır (*Targum Yonatan*; İbn Ezra; *Hizkuni*).

Yanlarındaki tüm mevcudiyeti – İbn Canah. İbranice *Kol Aykum Aşer Beragleem*. Buradaki *Beragleem* sözcüğü tam olarak “ayaklarında” anlamına gelir. “*Yekum* – Mevcudiyet” sözcüğü da “*Kum* – Ayağa Kalkmak / Ayakta Durmak” köküyle bağlıdır. *Talmud* bu nedenle ifadeyi “*insanı ayakta tutan her şeyi*” – yani “tüm mal varlıklarını” – şeklinde açıklar (*Targum Onkelos*; *Talmud* – *Sanedrin* 110a; Raşi; *Septuaginta*; bkz. Bamidbar 16:32, *Tüm malları* k.b.). Çevirimiz ise *Beragleem* sözcüğünün deyimsel anlamını takip etmektedir: “yanlarında; yanbaşlarında”. Alternatif olarak yine deyimsel anlamıyla “onların yüzünden” (İbn Ezra) veya “onların izinden giden” (krş. Şemot 11:8; *Daat Mikra*). Pasuktaki “mevcudiyet” sözcüğüyle mal varlığından başka, “diğer canlıları” (Radak, *Şeraşim*; bkz. Bereşit 7:4) ya da “yanlarındaki diğer adamları” (Hirsch; bkz. Bamidbar 16:32) anlamları da kastediliyor olabilir.

³ ne de Mısır'ın içinde Mısır kralı Paro'ya ve tüm ülkesine yapmış olduğu işaretlerini ve eylemlerini.

⁴ Peşinizden takip ettikleri sırada Kızıldeniz'in sularını yüzlerine karşı boca ettiği Mısır ordusuna, atlarına ve arabalarına yaptıklarını – ki Tanrı onları yok etti [ve] bugüne kadar [toparlanamadılar –

⁵ ayrıca] bu yere gelişinize kadar çölde sizin için yaptıklarını,

⁶ Reuven-oğlu Eliav'ın oğulları Datan'a ve Aviram'a, tüm Yisrael'in içinde [oldukları bir sırada] toprağın, ağzını açıp onları, ailelerini, çadırlarını ve yanlarındaki tüm mevcudiyeti yutmasıyla yaptıklarını [görenler çocuklarınız değil]!

onların dalaletle düşmeleri olasılığı doğuştan bu ortamda büyüyenlere oranla daha büyüktür. Bu nedenle bahsedilen mucizeleri yaşamaları gerekmiştir.

Terbiyesini – Krş. 8:5. İbranice *Musar*. Radak (Şeraşim) bu sözcüğün kökünün “*Yasar* – *Bağlamak*” olduğuna dikkati çeker. Zira terbiyenin kökünde, insanın, yaşamını uygun bir davranış standardına bağlı bir şekilde sürmesi vardır.

Sözcük aynı zamanda “*cezalandırma*” anlamını da taşıyor olabilir. Bu bakışla Tanrı'nın Mısırlılar'a gönderdiği belalar ve Altın Buzluğu olayı sonrasında verdiği cezalar kastedilmektedir (*The Artscroll Chumash – Stone Edition*). Onkelos'un çevirisi ise “*öğreti*” şeklindedir, zira Tanrı'nın ceza verme amacı intikam değil eğitmektir.

Büyükülüğü'nü – Yani “Büyükülüğü'nü kanıtlayan eylemlerini” (*Daat Mikra*).

Uzanmış Kolu'nu – Yani “sizi Mısır'dan çıkarmak üzere uzatmış olduğu Kolu'nu” (İbn Ezra). Buna benzer şekilde: “Günahını tekrarlayan kişiyi cezalandırmak üzere uzatmış olduğu Kolu'nu” (Sforno).

Ramban Moşe'nin konuşmasının temel konusunun Bene-Yisrael'i terbiye etmek olduğuna dikkati çekerek, burada “Tanrı günahkârları cezasız bırakmaz” imasında bulunulduğunu öne sürer. Burada söylenenler de Moşe'nin bu prensibe verdiği bazı örneklerdir: Tanrı'nın Büyükülüğü, Mısırlılar'a ve özellikle Paro'ya açıkça meydan okuduğu örneklerde görülmüştür (bkz. Şemot 8:5, 8:19, 9:29). Kuvvetli Eli, Mısırlılar'a verdiği ağır cezaları kastedir (bkz. Şemot 3:20 ve 14:31). Uzanmış Kolu ise, sembolik olarak Kolu'nu uzatıp onları cezalandırmaya bir kez başladıktan sonra, bu Kolu, onları tamamen etkisiz kılan kadar geri çekmediğini vurgular.

3. Ülkesine – Yani “halkına” (*Daat Mikra*).

4. Yüzlerine karşı boca ettiği – Bkz. Şemot

14:27. Ya da “*Kızıldeniz'in sularıyla üstlerini örttüğü*” (Hirsch; Şemot 14:28 ve 15:19).

Yaptıklarını – Tam çeviriyle “*yaptığını*”. Sıradaki pasuklarda da aynı şekilde.

Bugüne kadar [toparlanamadılar] – “Tanrı'nın Mısır ordusunu Kızıldeniz'de yok etmesi sonrasında, aradan kırk yıla yakın bir süre geçmesine rağmen hâlâ o kahraman askerlerin eksikliğini hissediyorlar (Sforno) ve bugüne kadar onların yerini doldurabilecek kadar güçlü bir nesil yetiştiremediler (İbn Ezra).” Alternatif olarak “Tanrı onların atlarını, süvarilerini ve arabalarını tamamen yok etti ve o nesilde Mısır'da hiç at ve araba kalmadığı için, bir zamanlar süper güç olan Mısır eski görkeminden uzak, kuvvetli bir ordu-dan yoksun bir ülke haline geldi” (Ramban).

5. Çölde sizin için yaptıklarını – *Man* (İbn Ezra). Ama Moşe açıkça *Man* dememiştir; zira çöldeki mucizelerden en barizi *Man* olmasına rağmen, Tanrı'nın sülünlerle sağladığı et ve Miryam'ın Kuyusu ile sağladığı su da buna dâhildir (Rabenu Behaye). Bu pasuklarda Tanrı'nın günaha müsamaha etmediğine dair örneklerin verildiği görüşünde olan Ramban'a göre ise, çöldeki günahlar karşısında Tanrı'nın verdiği cezalar kastedilmektedir: Altın Buzluğu sonrasında Tanrısal ceza, Tavera'daki Tanrısal ateş, halkın haksız şikâyeti karşısında gönderilen yılanlar, Şitim'deki ahlaksızlık sonrasında halka gönderilen salgın, casusların günahı sonrasında verilen ağır ceza vs.

6. Datan'a ve Aviram'a – Bkz. Bamidbar 16:1. İsyanın asıl elebaşısı olan Korah'tan ise söz edilmemektedir. Bunun bir sebebi, Korah'ın Moşe'nin yakın bir kuzeni olması ve bu nedenle olaydan utanç duyması olabilir. Belki de sebep, son anda *teşuva* yaptıkları için hayatta kalan oğullarından türeyecek ve *Bet-Amikdaş*'ta yüksek kademelere gelecek olan soyunu mahcup etmemektir (*Meam Loetz*). Ya da belki de özellikle Datan ve Aviram'dan bahsetmesinin nedeni, bu ikisinin yaptığı açık arsızlığı vurgulamaktır

ז כִּי עֵינֵיכֶם הָרֹאֹת אֶת
 כָּל-מַעֲשֵׂה יְהוָה הַגָּדֹל אֲשֶׁר עָשָׂה: ח וּשְׁמֵרְתֶּם אֶת-כָּל-הַמִּצְוָה
 אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם לַמָּעַן תִּחְזְקוּ וּבִאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת-הָאָרֶץ
 אֲשֶׁר אֲתֶם עֲבָרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: ט וּלְמַעַן תֵּאָרִיכוּ יָמִים
 עַל-הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְאֲבֹתֵיכֶם לֵאמֹר לָהֶם וּלְזֶרְעָם אָרֶץ
 זֹבֶת חֶלֶב וְדִבְשָׁ: ס שִׁי י כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲתָה בָא-שָׁמָּה
 לְרִשְׁתָּהּ לֹא כְּאָרֶץ מִצְרַיִם הוּא אֲשֶׁר יִצְאֲתֶם מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרַע
 אֶת-זֶרְעֶךָ וְהִשְׁקִיתָ בְּרִגְלֶךָ כֶּגֶן הַיָּרֵק:

gerektiğini ve bizim bu konuda geçmiş ve gelecek nesillere karşı ne kadar sorumlu olduğumuzu da açık bir şekilde göstermektedir.

8. [Dolayısıyla] – İbn Ezra; *Daat Mikra*. Benzer şekilde, “Tüm bu olaylarda Tanrı’nın günah ve isyana göz yummadığını gördüğünüze göre bugün emretmekte olduğum tüm emri gözetmelisiniz” (Ramban).

Bu sayede kuvvet kazanacak – “Zira Tanrı’nın Kuvvetli Eli, mitsvalarını gözetenlere kuvvet verir; ama günahkârları desteklemez” (Ramban). Mitsvalar, uygulayıcılarına iyilik getirir (bkz. 5:25). Bazı otoriteler ise bunun “mitsvaları karşılık elde etmek için yapın” olarak algılanmaması için ifadeyi “kuvvetlenin ki mitsvaları gerektiği gibi uygulayınız” şeklinde açıklarlar (*Hizkuni*).

İbrancie **Tehezku**. Bu sözcük “*Hazaka – Kanuni Hak*” ile aynı kökten gelir. Bene-Yisrael Tora’ya bağlı kaldıkları takdirde, Kenaan uluslarının yerine Erets-Yisrael’e sahip olma konusunda kanuni hakka sahip olacaklardır. Ancak bu bağlılık gevşediği takdirde yıkım ve sürgün kapıdadır (*Meam Loetz*).

Gelip ... miras alacaksınız – Krş. 8:1.

Geçmekte olduğunuz – Yani “Yarden’i geçmekte olduğunuz” (*Daat Mikra*).

10-12. Ülke’nin Ayrıcalıklı Yapısı. Moşe, önceki pasuklarda, halkını Tora’ya olan bağlılıklarında çok titiz olmaları konusunda uyarmıştır, çünkü birazdan değineceği üzere, kendilerine bahsedilen, benzeri olmayan bir ülkedir.

10. [Şunu bil] Ki – Saadya Gaon.

Gelmekte olduğun ... çıktığınız – Moşe’nin konuşması boyunca göze çarptığı şekilde, burada da tekil ve çoğul fiil çekimler iç içe kullanılmıştır.

Önce de belirtildiği gibi, bu yolla, bireylere ve bir bütün olarak topluma yönelik hitap bir arada verilmektedir. Moşe’nin şimdiki sözleri Erets-Yisrael ile ilgilidir. Mısır’dan hep birlikte çıkmış ve kırk yıl boyunca bir bütün olarak çölde dolaşmış olan Bene-Yisrael, şimdi kendi ülkelere gelecekler ve herkes kendi toprağına dağılacaktır. Moşe burada halka “*miras edinmek üzere gelmekte olduğun*” şeklinde tekil çekimli fiillerle hitap ederek, söz konusu dağılışa rağmen, Bene-Yisrael’in birbirine bağlı tek bir vücudu teşkil etmeye devam edeceklerini vurgulamaktadır (Hirsch).

Mısır Ülkesi gibi değildir – “Oradan daha iyidir (Raşi). Siz ‘Mısır’da durumumuz iyiydi!’ (Bamidbar 11:18) ve ‘[Yeni bir] Baş atayıp Mısır’a dönelim’ (Bamidbar 14:4) demiştiniz; ama işte, Tanrı sizi Mısır’dan daha iyi bir ülkeye getiriyor (*Daat Mikra*).”

Raşi’ye göre burada Erets-Yisrael’in özellikle Mısır’la karşılaştırılmasının sebebi, bu sözlerin halka henüz Mısır’dan yeni çıktıkları bir aşamada söylenmiş olmasıdır (*Devek Tov*). Mısır’ı terk ettikleri zaman halkın kafasında, “belki de gideceğimiz yer Mısır kadar güzel ve bereketli değil” gibi bir soru işareti oluşmaması için Moşe bu sözleri onlara o zamandan söylemiştir. Basit anlamda ise bu karşılaştırmanın sebebi, Bene-Yisrael’in adamakıllı gördüğü ve tanıdığı tek ülkenin Mısır olmasıdır [yine de şu anda Moşe’nin hitap ettiği kitlenin önemli bir kısmı çölde doğmuştur, Mısır’dan çıkmış olan kesim de o aşamada yirmi yaşın altında olanlardır]. Erets-Yisrael ile Mısır’ın kalite karşılaştırması ile ilgili olarak bkz. Bamidbar 13:22 açık.

Bostan – Tam çeviriyle “*yeşillik/sebze bahçesi*”. Bostanlar için yağmur yeterli değildir; sabit bir sulama için oraya sürekli olarak su getirmek gerekir (*Sifre* 38; Raşi).

⁷ Aksine, Tanrı'nın yapmış olduğu tüm bu büyük eylemi görenler, sizin [şahsi] gözlerinizdir.

⁸ [Dolayısıyla] Sana bugün emretmekte olduğum emrin tümünü gözetin. Bu sayede kuvvet kazanacak, gelip, onu miras edinmek üzere oraya geçmekte olduğunuz Ülke'yi miras alacaksınız.

⁹ Ve bu sayede Tanrı'nın atalarınıza, onlara ve soylarına vereceğine dair yemin etmiş olduğu toprağın – süt ve bal akan Ülke'nin – üzerinde günleriniz uzayacaktır.

[34. Dikkat Gerektiren Ülke]

¹⁰ [Şunu bil] Ki, onu miras edinmek üzere gelmekte olduğun Ülke, [içinden] çıktığınız Mısır Ülkesi gibi değildir. [Oradayken] Tohumunu ekip [tıpkı] bir bostan[da olduğu] gibi ayaklarınızla sulardın.

7. Tüm büyük eylemi – Buradaki “eylem” sözcüğü tekildir ve bir bütün olarak, Yisrael'in, “Tanrı'nın Torası'nın Halkı” olarak şekillendirilmesini kastetmektedir. Bahsi geçen diğer olaylar ise bu büyük eylemin birer ayrıntısından ibarettir. Bunun bir sonucu olarak sıradaki pasukta da, Tora'nın bütünü hakkında, yine tekil kullanımla “emrin tümünü gözetin” denmektedir (Hirsch).

Sizin [şahsi] gözlerinizdir – “Dolayısıyla tüm bunları şahsen yaşamış olan sizler, Ülke'ye girdikten sonra da, bu olayları nesiller boyunca canlı tutup onlar için delil teşkil edecek özel uygulamaları yerine getirmelisiniz” (Sforno).

☞ **Tora'nın Sağlam Aktarımı.** Moşe burada önemli bir noktaya değinmektedir. Bu nesil birçok konuda Tanrı'nın mucizelerini görmüştür. Ama bunların yeni nesillere bir anlam ifade edebilmesi için, olayların canlı bir şekilde nesilden nesle aktarılması gerekir. Tora'nın geçmiş olaylara, Tanrı ile Bene-Yisrael arasındaki antlaşmaya, Tora'nın verilmesine, Mısır Çıkışı'na ve çöldeki yaşama tanıklık eden uygulamaları bu açıdan son derece önemlidir. Tora'nın sürekli olarak öğrenilmesi, her hafta en az üç kez toplu bir şekilde okunması, halkın içine yayılmış olan metnin değişmezliği, Tora'nın yazılmasına dair kesin ve ödünsüz kurallar, her nesilde daha hayatlarının en başında tüm erkeklerin “bedenine” işlenen *Berit Mila* işareti, Yahudiler'in giydikleri, *tefilin*, *tsitsit* gibi özel ve ayırt edici giysiler, *Pesah*'ta anlatılan Mısır Çıkışı, yapılan *Seder*, gerçekleştirilen *Pesah-korbanı*, yenen *matsa* ve *maror*, *Pesah* içinde *hametsten* kaçınma, Tora'nın alınıp yıldıönümü olan *Şavuot*, Mısır Çıkışı sonrasında Bene-Yisrael'in çöldeki yolculuğunu hatırlatan *Sukot* bayramı, Yahudiler'in sadece Yahudiler'le evlenmeleri ve Yahudilik'e sadece Tora'ya ve Yahudi uygulamalarına kayıtsız şartsız bağlı kalacağını beyan ve ispat etmiş kişilerin kabulü, Tanrı'nın dünyayı yarattığına tanıklık eden *Şabat*'a dair tüm kurallar, sadece *Kaşer*

niteliğindeki yiyeceklerin yenmesi ve daha birçok uygulama, “tüm bir ulus tarafından” nesilden nesle değişmeden aktarılagelmiş uygulamalardır.

Elimizde sadece Tora'nın yazılı metni olsaydı ama dünyanın her tarafında yayılmış olan Yahudiler bu tip uygulamaları gerçekleştiriyor olsalardı, o zaman yazılı metnin doğruluğundan şüphe edebilirdik. Ya da aksine elimizde Tora'nın metni olmasaydı ama tüm bir toplum aynı uygulamaları yapıyor olsaydı, bu uygulamaların nesilden nesle giderek değişikliğe uğradığını düşünebilir, her ne kadar herkes aynı şeyi yapıyorsa da, Yahudi ulusu doğduğu zamandan bu yana bir tür geleneksel evrimin gerçekleşmiş olabileceğini öne sürebilirdik. Ama böyle değildir. Tora ve Yahudilik, tarih sahnesinde birbirini tamamlayan, birbirini tanımlayan, birbirini destekleyen ve kanıtlayan, sıkı sıkıya bağlı iki koldan ilerlemiştir: Yazılı metin ve toplumsal mitsva uygulamaları. Bu şekilde bir yandan 3300 yılı aşkın süredir elimizde olan Tora metninde yazılı olan uygulamaların günümüzde de aynı şekilde toplu olarak [hem de çok farklı yerlere dağılmış farklı Yahudi cemaatler tarafından aynı şekilde] uygulandığını görüyoruz, bir yandan da yaptığımız uygulamaların evrim geçirmiş birer gelenek değil, 3300 yılı aşkın bir süredir elimizde mevcut [ve dünyanın her yanındaki tüm cemaatlerde “aynı”] olan yazılı Tora metninde açıkça tarif edilen Tanrısal emirler olduğuna tanıklık ediyoruz. İşte bu ikili garanti sübabı, Yahudilik'in ve Tora'nın tüm bu nesiller boyunca nasıl değişmeden kalabildiğini bariz bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bu, bir yandan, Tora öğrenimi ve mitsva uygulamalarının, kişisel ve toplumsal gelişimi, toplumsal düzeni, Tanrı'ya yaklaşmayı ve O'nu mümkün olduğu kadar çok anlayabilmeyi sağlayan kural ve uygulamalardan ibaret olmayıp, aynı zamanda Yahudilik'in canlı bir şekilde değişmeden kalabilmesinin de garantileri olduğunu, diğer yandan da bizim bu tarihin bir parçası olabilmek için Tora ve mitsvalara ne kadar çok önem vermemiz

יֵא וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּם

11

עֲבָרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ אֶרֶץ הָרִים וּבִקְעָתָה לְמִטֵּר הַשָּׁמַיִם

תִּשְׁתֶּה-מָיִם: יב אֶרֶץ אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ דָּרַשׁ אֶתָּה תָּמִיד עֵינֶי

12

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מִרְשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה: ס

ilgisine bağlıdır. Bene-Yisrael'e nezaret etmekte ve onları, insanlık için belirlediği ahlaki hedeflere yönelik eğitmekte olan Tanrı'nın Gözleri aralıksız olarak bu Ülke'nin üzerindedir ve toprağın gelişimini, halkın eğitimi özümsemesine ve buna uygun davranma düzeyine bire bir bağlamıştır. Bu düzeye bağlı olarak Tanrı, Ülke'ye de bereket ya da lanet getirecektir (Hirsch).

Gözleri sürekli olarak onun üzerindedir – “Onun neye ihtiyacı olduğunu belirler, onunla ilgili kararları bazen iyi bazen de kötü sonuçlar doğuracak şekilde verir (Raşi; bkz. s.a.). Oranın sakinlerinin genel davranışlarını kontrol altında tutar ve yağmura layık olup olmadıklarını belirler. Bu nedenle; *eğer emirleri dikkatle dinlerseniz... ülkenizin yağmurlarını vaktinde vereceğim* (p. 13-14) ve geçiminizi sıkıntı içinde sağlamak zorunda kalmayacak, toprağınızı rahatça işleyeceksiniz. Ama *eğer kalbiniz baştan çıkarsa... yağmur olmayacak* (p. 16-17) ve yaşam için bile yiyecek bulamaz hale geleceksiniz (Sforno).”

Şüphesiz Tanrı'nın gözü sürekli olarak sadece Erets-Yisrael'in değil tüm dünyanın üzerindedir. Yine de bu pasuk, Erets-Yisrael'in önem ve önceliğini vurgulamaktadır. Tanrı'nın temel gözetimi Erets-Yisrael'e yöneliktir ve oradan diğer yerlere yayılır. Bu açıdan Erets-Yisrael dünyanın kalbi gibidir. Kalp bedeninin orta kısmındadır ve yaşamın temel noktasıdır; bedeninin geri kalanına yaşam, kalpten pompalanan kan sayesinde ulaşır. Erets-Yisrael de böyledir (Raşi; Rabenu Behaye). Rabi Samson Raphael Hirsch bu fikri biraz daha açar: Erets-Yisrael, Tanrı'nın Torası'nın en ideal şekliyle uygulanabileceği yer olduğu için, tüm insanlığın ahlaki kurtuluşunun anahtarını da elinde tutar. Ne de olsa Erets-Yisrael'den çıkan ahlak yasasının liyakatidir gelecekte insanlığın kurtuluşunu ve Tanrı'nın açık krallığını getirecek olan. Bu nedenle Erets-Yisrael'in gelişimi tüm insanlığın gelişiminin temelidir. Bu Ülke için göklerden inen her bir yağmur damlası insanlığın ahlaki geleceğini yeşertme etkisine sahiptir. Erets-Yisrael'in bu yağmur damlasına kavuşması da Bene-Yisrael'in sorumluluklarını yerine getirmesine bağlıdır. Aynı doğrultuda *Or Aha'yim* de, Yisrael'in kendi Ülkesi'nden uzakta olmasının [ya da Tanrı'nın bereketine layık olmamasının]

sadece Yahudiler değil tüm dünya için talihsizlik olduğunu yazar.

Yılın başından – İbranice **MeReşit Ašana**. “Yılın sonunda ne olacağının kararını, yılın başından verir” (Raşi).

İlk bakışta bu ifadeyle önceki “gözleri sürekli olarak onun üzerindedir” sözleri çelişkili görünmektedir. Önce Tanrı'nın sürekli olarak karar verdiği söylenmişken, şimdi kararın yılın başında verildiği belirtilmektedir. Bu nasıl olur?

Söz konusu ifadeler, [basit düzeyde,] Tanrı'nın Erets-Yisrael ile ilgili karar mekanizmasında iki farklı yön olduğunu gösterir. Yılın tümü için genel bir karar yılın başında, yani *Roş Ašana*'da verilir. Ancak bu kararın uygulamasının nasıl olacağı Yisrael ulusunun yılın gidişatı içindeki genel tavrına göre şekil alır. Örneğin *Roş Ašana*'da o yılki yağışların az olacağı kararı verilmiş olabilir; ama eğer yıl içinde Yisrael'in tavrı iyi yönde değişim gösterirse, Tanrı, hakkında karar çıkmış olan o az yağmur miktarını, bu miktarın sağlayacağı en yüksek verimin elde edileceği şekilde verir. Aksine, *Roş Ašana*'da yağmur miktarının çok olacağı kararı çıkmışsa, ama Yisrael iyi davranış içinde değilse, bu yağmur ihtiyaç olmayan zamanlarda veya ihtiyaç olmayan yerlere yağacaktır (*Talmud – Roş Ašana* 17b; Raşi; *Maskil Ledavid*). [Not. Bu ve benzeri felsefi konularda yazdıklarımız konunun en basit düzeydeki bir açıklamasıdır; ancak böyle örnekler hakkında derinlemesine bilgi almak ve Yahudi felsefesini öğrenebilmek için bir kişinin bu dalda yazılmış analitik çalışmalara, yani klasik ve modern Yahudilik felsefesi ustalarının eserlerine başvurması gerekir.]

Buradaki **Mereşit** sözcüğü, normale göre bir *Alef* harfi eksik yazılıdır. Bu haliyle sözcük “**Raş – Yoksul**” ile bağlantılı görünmektedir. Erets-Yisrael'deki her bir yıl tamamen sıfırdan başlar. Geçmiş yıldan yeni yıla aktarılan olumlu ya da olumsuz hiçbir etki yoktur ve yeni yılın karakteri, halkın ahlaki ve manevi tavrına bağlı olacaktır (Hirsch). Buna bağlı olarak, Hahamlarımız “Başında yoksul olan yıl, sonunda zenginleşecektir” diye öğretirler (*Talmud – Roş Ašana* 16b). “Yoksul yıl” ile “insanların yoksullar gibi mütevazı

¹¹ Oysa onu miras edinmek üzere oraya geçmekte olduğunuz Ülke, dağlar ve vadilerle kaplı bir ülkedir; göklerin yağmuru sayesinde sulanır.

¹² Tanrın Aşem'in ihtimam gösterdiği bir ülkedir; Tanrın Aşem'in Gözleri sürekli olarak onun üzerindedir – yılın başından, yılsonuna kadar.

Ayaklarıyla sulardın – Ya da “kendin sulardın” (*Targum Yonatan; The Living Torah*).

“Mısır'dayken, uykun olduğu zaman bile çabalamak, sulama yapabilmek için kendi ayağınla gidip Nil'den su taşımak zorundaydın. Belki açılan kanallarla bunu halledebiliyordun, ama bu şekilde su sadece alçak noktalara ulaşıyordu. Yüksek yerleri sulamak istediğinde ise suyu kendin taşıman gerekiyordu. Oysa Erets-Yisrael, *göklerin yağmuru sayesinde sulanır* (s.p.). Sen yatağında uyurken Tanrı yağmuru yağdırıp hem yüksek hem de alçak yerleri, hem suyun kolay ulaştığı hem de açıkta olmayan noktaları sular” (*Sifre* 38; Raşi).

Alternatif olarak Moşe'nin konuşmasının ana teması olan tembih ve ikazla paralel olarak burada da bir uyarı vardır: “Erets-Yisrael, Mısır gibi değildir. Sizin tutum ve davranışlarınıza bağlı olarak iyi veya kötü bir hal alabilir. İşte size, mitsvaları yerine getirmeniz için bir sebep daha. Mısır'da su hazırdır; orada yağmura ihtiyaç yoktur. Tek yapman gereken Nil'deki bol suyu kanallar yoluyla tarlalara yönlendirmektir. Erets-Yisrael'de ise durum farklıdır. Orada su sürekli olarak mevcut olan bir kaynak değildir. Orası, Tanrı'nın sürekli olarak kontrol altında tuttuğu ve durum değerlendirmesi yaptığı bir yerdir (p. 12). Eğer mitsvaları yerine getirirsen toprak *göklerin yağmuru sayesinde sulanır* ve senin herhangi bir çaba göstermene gerek kalmaz. Ama eğer Tora'ya sırt çevirirsen, orada yağmur olmadığını takdirde ekim yapmak ve ürün almak mümkün olmadığından, bu tavrınıza cevap olarak *gökleri kapatacak ve yağmur olmayacak, toprak da ürünü veremeyecektir. Ve [siz,] Tanrı'nın size vermekte olduğu bu iyi Ülke'nin üzerinden hızla yok olacaksınız* (p. 17)” (Ramban; Rabenu Behaye; krş. İbn Ezra; krş. Raşbam; krş. *Daat Zekenim*).

11. Dağlar ve vadilerle kaplı – Tam çeviriyle “*dağlar ve vadiler ülkesi*”. Bu da Erets-Yisrael'in tarımsal avantaj açısından övüldüğü bir noktadır. Ülke dağlıktır ve düz yerlere göre tarım alanı daha çoktur. Zira söz gelimi kuşbakışıyla 10 metrekare olan bir alan düz bir ovada tam olarak 10 metrekare iken, eğimli bir arazide daha fazla yüzey alanı anlamına gelir (*Sifre* 39; Raşi). Bu açıdan vadilerle kastedilen de işlenmesi mümkün olmayan dar vadiler değil, hafif eğime sahip düz alanlardır (a.k.).

Öte yandan burada Erets-Yisrael'in dezavantajından da bahsediliyor olabilir. Keskin engebelerin

olduğu bir bölgede sulama yapmaya olanak sağlayacak su birikimleri pek bulunmaz. Dolayısıyla böyle yerlerde yağmurların önemi çok daha yüksektir ve Erets-Yisrael'de yağmur da Bene-Yisrael'in tutumuna paralel yağacaktır (Ramban).

Aslına bakılırsa, eğer konu Bene-Yisrael'in Tanrı'ya bağlı olup olmaması ise, Erets-Yisrael'in dağlık ya da Mısır gibi olması arasında bir fark olmamalıdır. Ne de olsa burası Mısır gibi sulak bir yer olsaydı bile, Tanrı, Bene-Yisrael'in olumsuz yaşantısına cevaben burayı bir anda kurutabilirdi. Ancak yine de Tora doğanın normal gidişatı çerçevesinde olacakları söylemektedir. Dağlar ve vadilerle kaplı olan Erets-Yisrael'in yağmura olan ihtiyacı, diğer yerlere göre çok daha büyüktür; dolayısıyla Tanrı yağmurları oraya göndermediği takdirde, hızla çoraklaşıp üzerinde yaşanması çok zor bir hal alacaktır. Örnekleme gerekirse, yağmura ihtiyacı olan diğer yerler sağlıklı bir adama benziyorsa, Erets-Yisrael kendi doğası açısından sürekli yağmura ihtiyacı olduğu için bir hasta gibidir ve hasta insanın iyileşmek için yapması gerekenler, sağlıklı bir insanın sadece sağlığının bozulmaması için yapması gerekenlere göre elbette çok daha fazladır (Ramban; Rabenu Behaye).

Bu ilham verici bir durumdur, çünkü Erets-Yisrael'deki bir Yahudi sürekli olarak Tanrı'nın yakınlığının farkında olacaktır. Dualarının ve tavırlarının fark yarattığını bilecektir, çünkü davranışlarıyla refahı arasında kopmaz bir bağ mevcuttur.

Sulanır – *The Living Torah*. Tam çeviriyle “*su içen*”. Daha önce bahsi geçen pınarları ve yeraltı kaynaklarını (8:7) besleyen de yağmur sularıdır. Ancak bu sular da sadece alçak bölgeleri sulamak için yeterlidir; dağ yamaçlarında tarım yapabilmek içinse düzenli yağmur suyuna ihtiyaç olacaktır (Hirsch).

12. İhtimam gösterdiği – Tanrı Erets-Yisrael'in iyiliğini ister ve sürekli olarak oraya bereket göndermeyi düşünür (*Daat Mikra*).

İbranice **Doreş**. Alternatif olarak “*dikkatle incelediği*”. Bu sözcük “*dikkatle aramak*” (*The Artscroll Chumash – Stone Edition*) ya da “*dikkatle gözlemek*” (*The Living Torah*) anlamına gelebilir. Ortak nokta dikkattir. Tanrı, Erets-Yisrael'e özel bir ilgi ve itinayla yaklaşır. Bu Ülke'nin gelişimi, Yaratılış'ın başında tüm tarih için sabitlenmiş olan doğal özelliklere değil, Tanrı'nın sürekli yakın

יְהוָה

אִם-שָׁמַעַתְּ תִשְׁמָעוּ אֶל-מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנִי מֵצִוְהָ אֶתְכֶם הַיּוֹם
לֵאמֹר אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלַעֲבֹדוֹ בְּכָל-לִבְבְּכֶם וּבְכָל-נַפְשְׁכֶם:

fırsat olarak görmemeli, “Bugün kalsın; yarın ya da öbür gün nasılsa başka bir fırsat doğacaktır” dememelidir. Aksine, eline geçen fırsatı hayatı boyunca elde edeceği tek fırsat olarak görmeli ve emri şevkle yerine getirmelidir. Bu şekilde bir düşünceyle, Yahudi, hayatının her gününü en verimli şekilde değerlendirecek, Yetser Ara’nın “mitsvayı yapacak daha çok zaman var” şeklindeki yanıltıcı öğüdüne kanmayacaktır (a.k.).

Ve bir mesaj daha: Tora engin bir sahadır. İnsan buna bakıp Tora’nın tümünü öğrenmenin tüm mitsvaları uygulamanın imkânsız olduğu sonucuna vararak tümünden ümidini kesme hatasına düşebilir. Bu nedenle Tora “bugün” diyerek, her gün için “bugün yapabileceğinin en iyisini yap, gerisi konusunda endişe etme” mesajını vermektedir. Bir kişi samimi olarak elinden gelenin en iyisini yaptığı takdirde, Tora’nın tümünü öğrenemediği için sorumlu tutulmayacaktır. Bu bir misalle açıklanabilir: Bir kral devasa bir çukurun suyla doldurulmasını emreder. Aptal işçiler kendilerinden beklenenin imkânsız bir görev olduğu sonucuna varırlar ve “hayatımız boyunca çalışsak bile bunu başaramayız” diyerek parmaklarını oynatmazlar. Akıllı olanlar ise “çukurun ne kadar büyük olduğundan bize ne? Bize günlük ücret ödeniyor; bu nedenle elimizden gelenin en iyisini yapmamız yeterli. Hatta çukurun devasa boyutlarda olması yeterli için çok iyi! Bu şekilde hayat boyu geçimimizi bu şekilde sağlayabileceğimiz garanti!” diye düşünürler ve samimi bir şekilde çalışarak ücretlerini alırlar (a.k.).

Dikkatle dinler – İbranice *Şamoa Tişmeu*. Bu, Tora’da sık görülen, anlamı kuvvetlendirme amaçlı bir ikilemedir [metinde bulunmayan “dikkatle” eklemesinin amacı bunu yansıtmaktır; ifadenin tam çevirisi “dinleyiş dinlerseniz” şeklindedir]: “Eğer dinleyişiniz gerçek bir dinleme olursa...” (Daat Mikra). Her türlü bereketin temeli, Tanrı’nın sözlerini dinlemek ve tekrar tekrar dinlemektir. Sifre’de açıklandığı üzere her şeyden önce Tora öğreniminden bahsedilmektedir. Ayrıca orada kanıtlandığı gibi, her türlü kötülüğün kökünde Tora bilgisi konusundaki eksiklik ya da Tora hakkında yanlış bilgiler sahibi olmak yatar (Hirsch).

Hahamlarımız bu ikilemenin bir mesaj içerdiği açıklamasında bulunurlar: “*İm Şamoa* – Eğer dinlerseniz, [o zaman] – *Tişmeu* – dinleyeceksiniz”.

Yani: “Eğer Tora hakkındaki eski bilgileri dinleyip onları iyice öğrenip sürekli tekrarlıyorsanız, bu temel sayesinde öğreniminizde yeni bakış açılarını kendiniz bulabileceksiniz” (Talmud – Berahot 40a; Talmud – Suka 46b; Raşi). Alternatif olarak “Bir mitsvayı dinleyen kişiye, başka mitsvaları da dinleyip anlayabilmesi için yetenek bahşedilir” (Mehilta, Beşalah 15:26). Buradaki olumlu ikilemenin mesajının tam tersi, daha önce geçen olumsuz bir ikilemede yer almıştı (bkz. 8:19 a.k.).

Midraş bu ikilemeyi eğitsel bir bakışla “*İm Şamoa, Tişameu* – Eğer Dinlerseniz, Dinlenirsiniz” şeklinde açıklar. Yani “Eğer siz Tora’nın emirlerini dinler ve onlara itaat ederseniz, Tanrı da sizin dualarınızı dinleyecektir” (p. 22, Rabenu Behaye o.a.).

[Böylece] – Mitsvaların dinlenmesi ve istekle özümsemesi sevgiyi doğurur. Tanrı sevgisi, Tanrı’ya tam bir teslimiyeti belirtir, bu teslimiyeti ve Tanrı’ya onun aracılığıyla elde edilecek yakınlığı tek yüce ideal olarak görür. Mitsvaların dinlenmesi ibadet ve Tanrı hizmetini, yani Tanrı’nın hedeflerini yeryüzünde gerçekleştirmek için çalışmayı da beraberinde getirir (Hirsch; bkz. s.a.).

Alternatif olarak anlam “Eğer size bugün emretmekte olduğum emirlerimi, Tanrınız Aşem’i tüm kalbinizle ve tüm canınızla sevmenizin bir ifadesi olarak dikkatle dinlerseniz ve O’na [bu tavırla] ibadet ederseniz” şeklinde de değerlendirilebilir (Raşi; bkz. aşağıda Tanrınız Aşem’i ... sever k.b.).

Tüm kalbinizle ve tüm canınızla – Bu sözler hem sevgiyi hem de ibadeti nitelemektedir: “Tanrınız Aşem’i tüm kalbiniz ve tüm canınızla sever ve O’na tüm kalbiniz ve tüm canınızla ibadet ederseniz.” Mitsvaların dinlenmesinin sonucu olan sevgi ve ibadet “tüm kalbinizle ve tüm canınızla” olmalıdır. Gerektiği zaman her türlü arzu ve düşünce bu uğurda feda edilebilmelidir (Hirsch).

Sevgi açısından benzeri bir talepte daha önce de bulunulmuştur (bkz. 6:5). Sifre 41’den alıntı yapan Raşi’ye göre oradaki [tekil dil kullanan] emir bireylere yönelik bir talep iken, [çoğul dil kullanan] buradaki ise ulusun tümüne yöneliktir. Bir adım daha ileri gidersek, orada örneğin tefilin takmak gibi, bireyleri ilgilendiren mitsvalardan bahsedilmektedir. Burada ise cemaatin bir bütün olarak yerine getirmesi gereken Bet-Amikdaş’ın inşası ya da yargıçların atanması gibi emirler kastedilmektedir (Gur Arye). Alternatif olarak

[35. Emirlerin Boyunduruğu]

¹³ [Şöyle diyor Tanrı:] Eğer size bugün emretmekte olduğum emirlerimi dikkatle dinler, [böylece] tüm kalbinizle ve tüm canınızla Tanrınız Aşem'i sever ve O'na ibadet ederseniz,

ve mahcup başladıkları yıl" anlamı kastedilmektedir. Roş Aşana'da yeni bir sayfanın sıfırdan açıldığı bilinci ve mütevazı bir ruh haliyle dua eden kişilerin duası şüphesiz kabul edilecek ve o yıl başarılı ve bereketli geçerek sonuna ulaşacaktır. Pasukta söylendiği gibi "yılın başından, yıl sonuna kadar" – yani Tanrı böyle insanlara en az o yılın sonuna, yani bir sonraki Roş Aşana'ya kadar yaşam ve bereket sağlayacaktır (Daat Zekenim).

Yılsonuna kadar – Pasukta "yılın başı" için A-Şana, yılsonu içinse Şana denmektedir. İki arasındaki fark, Türkçe'de bulunmayan belirleyici ve özelleştirici bir ön ektir (İngilizce: "the"). Bu ön ek, yılın başı için kullanılmışken sonu için kullanılmamıştır. Neden?

Satmer Rabisi buna eğitsel bir açıklama getirir. İnsanlar her yılın başında yeni kararlar alırlar: "Bu yıl düzeleceğim; eski hatalarımı tekrarlamayacağım. Teşuva yapacağım. Bu yıl benim yılım olacak." Bunlar, çoğu Yahudi'nin aldığı ve alması da gereken kararlardır ve şüphesiz samimi bir şekilde dile getirilirler. Ancak çok kişi, manevi havası yüksek Yamim Noraim dönemi tamamlandı "normal" yaşantılarına devam ettikçe, bu kararlılık da zamanla aşınıp, kişi günlük rutine kapılarak karar öncesi haline geri döner. Böylece yılın sonu geldiğinde, bu da eski yıllardan farksız, özel olmaktan uzak bir yıl olarak tamamlanır.

Şüphesiz insanın mükemmel olması zordur. Ama bu, hiç gelişim gösterilmeyeceği anlamına gelmez. Eğer bir Roş Aşana'da aldığımız "yeni" kararların, bir önceki Roş Aşana'da alınanlardan farkı yoksa koca bir yılı boşa harcamışız demektir. İnsan ancak daima bir üst düzeyi hedefleyerek ve bu düzeye ulaşmak için samimi çaba göstererek gelişim sağlayabilir. Bu şekilde her yıl "Yehehu Mehayil El Hayil, Yerae El E-loim Betsiyon – Kuvvetten kuvvete ilerleyecek [ve sonunda] Tsiyon'da Tanrı'ya görüneceklerdir" (Teilim 84:8).

13-21. Şema'nın İkinci Paragrafı. Tıpkı ilk Şema paragrafı (6:4-9) gibi, bu kısım da hem gece hem de gündüz okunmayı gerektirir (bkz. p. 19). Bu nedenle Hahamlarımız, iki paragrafın birlikte okunması gerektiğini belirtmişlerdir. Böylece bu paragraf, "Şema'nın ikinci paragrafı"dır.

İki paragraf arasındaki tek ortak yan okunma vakitleri değildir. Bunun ötesinde içerikleri de mantıklı bir paralellik göstermektedir. Şema'nın

ilk paragrafı, 'Bir' olan Tanrı Aşem'in mutlak egemenliğinin kabulü iken, bu paragrafta emirlerin bağlayıcılığı ve dolayısıyla onlara tam bir sadakatle bağlı olmanın gerekliliği ön plandadır. Başka bir deyişle ilk paragraf "**Kabalat Ol Mahlut Şamayim** – [Tanrı'nın] Göksel Krallığı[m] Boyunduruğunun Kabulü" ise, bu paragraf "**Kabalat Ol Mitsvot** – Emirlerin Boyunduruğunun Kabulü"dür (Talmud – Berahot 13a).

Bu paragrafın merkezi bir konusu da, mitsvaların uygulanmasının ödülü, ihmalinin ise cezası beraberinde getireceği prensibidir. Ödül ve ceza kavramı Yahudilik'in en temel prensiplerinden biridir ve Rambam, Yahudi inancının on üç şartı içinde bunu da saymaktadır. Bu prensibin en temel önemi, Tanrı'nın, insanların faaliyetlerini genel ve özelde sürekli olarak yakından takip ettiği, dolayısıyla onların farkında olduğu ve tüm bu davranışlara kayıtsız olmadığıdır.

13. [Şöyle diyor Tanrı] – Moşe bu kısımda Tanrı'nın sözlerini aktarmaktadır.

Eğer – İbranice metinde bu sözcükten önce, çevirmediğimiz "**Veaya – Olacak**" sözcüğü yer almaktadır. Bu Tora'da birçok kez konuya girişte kullandığı ancak çevirmeden bıraktığımız bir sözcüktür ve "ve şöyle olacak ki, [eğer mitsvaları dinlerseniz...]" ya da "şu olacağı zaman, [yani mitsvaları dinleyeceğiniz ... zaman]" anlamını verir. Raşi'ye göre buradaki kullanımın amacı, önceki kısımla sıradaki pasuklar arasında bağlantı kurmaktır: "Yukarıda göklerden yağıp Ülke'yi sulayacak olan yağmurun bereketinden bahsetmiştim. İşte bu, ancak şu şartla olacak: Eğer Tanrı'yı dinlerseniz..." (Raşi; Mesiah İlemim).

Bugün – Bu paragrafta bahsi geçen ödüllerin sadece Tanrı'nın halka "o gün" verdiği emirlerle sınırlı olmayıp Tora'nın tüm emirleri için olduğu açıktır. Dolayısıyla "bugün" sözcüğü başka bir mesaj içerir: "Bu emirler sizin için sanki bugün duyduğunuz gibi yeni olmalıdır" (Sifre 58; Raşi; Gur Arye). Bir bakıma Tanrı bu kısımdaki, Yahudilik'in tüm geleceğinin bağlı olduğu cümleleri her gün tekrar tekrar söylüyor gibidir. Tanrı her yeni gün, emirlerini bize tekrar emretmektedir (Hirsch). Bu nedenle emirler de her gün, sanki o gün alınmış gibi aynı şevk ve heyecanla yerine getirilmelidir (Meam Loez).

"Bugün" sözcüğü başka bir mesaj da içerir. Kişi, eline geçen bir mitsva fırsatını kolay bulunur bir

יד ונתתי מטר-ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגגך ותירשך 14

ויצחקך:

Tanrı'nın İsteği karşısında geçersiz kılmasını simgeler. Kesilen hayvanın kanının, içine konan her şeyi kutsal hale getiren özel bir kabın içine alınması, ruhun Tora'nın kutsiyetinin etki bölgesine alınmasını temsil eder. Kanın Mizbeah'a götürülmesi ve gereken işlemlerin yapılması, ruhun Tora'nın belirlemiş olduğu hedefleri amaçlayıp bu hedefe bağlı kalması gerektiğini gösterir. Hayvanın belli parçalarının Mizbeah'ta yakılması, insanın tüm bedensel ve manevi kuvvetlerinin insanı arıtırıp ona hayat veren Tora ateşine teslim edilmesini sembolize eder. Bunun gibi, *korban* işlemlerindeki her bir detay derin semboller içermenin yanında, insana ideal tutumunun nasıl olması gerektiğini öğretir. Bu öğelerin hepsi kalbimizden ettiğimiz dualarda da mevcut olmalıdır (Hirsch). Dua konusundaki diğer bazı bilgiler için bkz. 10:20 açık.

14. [O zaman] – Tam olarak “ve”. Ancak bu sözcük burada bir şartın yerine getirilmesinin ardından olacakların açıklanmasına giriş anlamı vermektedir (*Daat Mikra*).

Ülkenizin yağmurunu – Tanrı “ülkeniz için yağmur vereceğim” değil, “ülkenizin yağmurunu vereceğim” demektedir. Bu kullanım, Erets-Yisrael için yağmurun zaten hazır tutulduğunu ima eder. Bu, Vayikra 26:3-4'deki “Eğer Hükümlerim'i takip ederseniz ... yağmurlarımızı [uygun] vakitlerinde vereceğim” sözlerine işaret etmektedir. Dolayısıyla şimdiki pasukta yeni bir vaatte bulunuluyor değildir; daha ziyade daha önce verilmiş bir sözün yerine getirilmesinden ve bunun için hangi ön şartın gerçekleşmesi gerektiğinden bahsedilmektedir (*Maskil Ledavid*). Böylece Tanrı şöyle demektedir: “Siz üzerinize düşeni yapın; Ben de üzerime düşeni yapacağım” (*Sifre* 41; Raşi).

Vaktinde – Pasuğun devamında mevsimin ilk ve son yağmurlarından zaten bahsedildiğine göre buradaki “vaktinde” sözcüğüyle kastedilen mevsim değil, gün ya da hafta içindeki yağış zamanıdır (*Maskil Ledavid*): “Yağmur gece vakti yağacak ki tarlada çalışma saatlerinizde size rahatsızlık vermesin” (*Torat Koanim, Behukotay* 1:1; Raşi). Alternatif olarak “Yağmur herkesin evinde bulunduğu Şabat akşamlarında yağacak [böylece herkes dinlenirken, Tanrı toprağın sulanması ihtiyacını giderecek] (*Torat Koanim, Behukotay* 1:1; *Sifre* 42; Raşi).” Alternatif olarak “Yağmurun tarlalara azami fayda sağlayacağı zamanda” (*Daat Mikra*).

Vereceğim – “Ben – Tanrı – vereceğim.” Yağmur sadece Yaratılış'ta tarihin tümü için sabitlenmiş olan doğa kanunlarına bağlı bir durum değil,

daima Tanrı'nın aracısız olarak Bizzat yönlendirdiği takdir ve nezaretinin bir tezahürüdür. Hahamlarımız, Tanrı'nın Eli'nde, herhangi bir meleğe teslim etmediği üç anahtar olduğunu öğretirler: “Yağmurun anahtarı, doğum yapan bir kadının anahtarı ve ölümlerin dirilişinin anahtarı” (*Talmud – Taanit* 2a). Sonuç olarak yağmurun yağmasındaki başlıca etken Tanrı'nın nezaretidir. Meteorolojiye bağlı sebepler ise ancak bunun ardından gelir. Bu arada söylemek gerekir ki, meteoroloji ve hava değişimlerine dair konular Hahamlarımız'ın uzman oldukları birçok bilimsel alandan biriydi ve *Talmud*'un *Taanit* kısmının ilk sayfaları bu konuda derin incelemeye tabi tutulmasında fayda olan birçok bilgi ve ipucu içerir (Hirsch).

İlk yağmuru – “Mevsimin, tohum ekiminin ardından Heşvan ayında yağan ilk yağmurunu” (krş. *Talmud – Taanit* 6a). İbranice **Yore**. Bu sözcük “**Rava** – Susuzluğu Gidermek” köküyle bağlantılı olarak görülebilir; nitekim mevsimin bu ilk yağmuru, yazın sıcakıyla kurumuş olan toprağı ve tohumları ıslatarak bir anlamda onların susuzluğunu giderir, yeraltı su kaynaklarına kadar ulaşır (*Sifre* 42; *Talmud – Taanit* 6a; Raşi; *Beer Mayim Hayim*). Başka bir olasılığa göre sözcüğün kökü “**Leorot** – İşaret Etmek; İpucu Vermek” köküyle bağlantılıdır ve yağan ilk yağmur, yeni yılın iyi ve bereketli olacağı müjdesini verdiği için bu şekilde adlandırılmaktadır. Bu doğrultuda **Yore** Erets-Yisrael için çok önemlidir ve Heşvan ayı içinde yağmurun yağmaması, Erets-Yisrael için büyük bir derttir. Eski zamanlarda böyle durumlarda ağırlığı kademeli olarak artan üç ardışık oruç tutma uygulaması yapılırdı. Kısaca, 17 Heşvan'a kadar yağmur yağmadığı takdirde tüm Hahamlar Pazartesi ve Perşembe günleri oruç tutarlardı. 1 Kislev geldiğinde hâlâ yağmur yağmamışsa bu kez tüm halk bu iki günde oruç tutardı. Kuraklığın biraz daha devam etmesi durumunda ise **Yom Kipur**'la eş ağırlıkta kurallara sahip on oruç daha eklenirdi (*Talmud – Taanit* 6a v.d.).

Bu yağmur insanlara damları sıvama, kurumaya bırakılmış meyveleri depolama ve kış için gereken diğer hazırlıkları yapma vaktinin geldiğini de işaret eder (*Talmud – Taanit* 6a). Bir başka olasılığa göre, bu yağmur çok sert yağdığı için, sözcük “**Yara** – [Ok] Atmak” kökünden türemiş olabilir.

Son yağmuru – “Mevsimin, ilk arpa hasadı öncesinde Nisan ayında yağan son yağmurunu” (krş. *Talmud – Taanit* 6a). İbranice **Malkoş**. Bu yağmur, tahıl tanelerini saplarının (**Kaş**) içinde

¹⁴ [o zaman] ülkenizin yağmurunu vaktinde vereceğim – ilk yağmuru ve son yağmuru – ve [bu sayede] tahılını, şıranı ve yağını devşireceksin.

burada topluma seslenilmesinin bir nedeni de, bu kısımda sözü edilen ödül ve cezaların toplumsal nitelikli olmasıdır. Yağmur, toprağın bereketi gibi konular doğa kuralları çerçevesinde genel olgulardır ve Tanrı bu dünyanın doğa kuralları içinde işlemlerini tercih ettiğinden burada toplumun genelinin iyi ya da kötü davranışlarına vereceği karşılıklardan bahsetmektedir ve bu nedenle kullanımı çoğuludur. Başka bir deyişle yağmur, toprağın bereketi gibi genel konularda Tanrı'nın olumlu ya da olumsuz müdahalesi, sadece toplumun genelinin hareketlerine birer cevap olarak gelir. Tanrı bireysel mucizeleri ise ya en üst düzeyde *tsadik* kişilere iyilik etmek ya da son derece kötü kişileri cezalandırmak için yapar. Orta durumdakiler için doğanın normal kurallarında bir değişiklik yapmaz. Sonuç olarak Tanrı, burada bahsi geçen genel yaşamı etkileyen türdeki ödül ya da cezaları toplumun genelinin toplam artı ve eksilerine göre verirken, bu genel ortamda bireylerin eksi ve artılarını ise yine bireysel temelde değerlendirir ve karşılıklarını da Kendi takdirine göre verir (Ramban).

Şema'nın ilk paragrafında Tanrı'yı "tüm kalp ve tüm can"a ek olarak bir de "tüm maddi varlıkla" sevmek emredilmisti. Burada ise maddi varlıktan bahis yoktur. Ancak bu bir sürpriz değildir. İlk paragrafta bireylere yönelik hitap vardı ve Tanrı'yı "tüm maddi varlığıyla sevmesi" emredilen birey, parasına canından bile çok önem veren türdeki kişiydi (bkz. 6:5 açık.). Bu paragrafta ise hitap toplumun tümüne yöneliktir ve maddiyatı hayattan bile üstün gören yoz bir hayat felsefesi, bazı ender kişilerde görülse bile, bir toplumun tümünde görülmez. Bu nedenle bu paragrafta maddi varlıktan bahsedilmemiştir (*Maskil Ledavid*).

Tanrının Aşem'i sever – Mişle 3:16'da, Tora'yı öğrenim idealiyle öğrenen kişilere uzun ömür, zenginlik ve şeref vaat edilmektedir. Ancak bu, başka bir beklenti olmadan yapılan öğrenim içindir. Kişi "Tora'yı zengin olmak için öğreniyorum, 'Rav' olarak anılmak için öğreniyorum, karşılık elde etmek için öğreniyorum" diye düşünmemeli, yaptığı her şeyi sadece Tanrı'ya olan sevgisinin bir ifadesi olarak yapmalıdır. Tanrı zaten bunun sonucunda kişiye şeref verecektir (*Sifre* 41; krş. *Talmud – Nedarim* 62a; Raşi). Ancak bu sadece otomatik bir sonuçtur; bir motivasyon sebebi olmamalıdır.

Tüm kalbinizle ... ibadet ederseniz – Kalple yapılan ibadet duadır (*Talmud – Taanit* 2a). Duanın da bir ibadet türü olduğu Daniel kitabındaki şu sözlerle ima edilmektedir: "Sürekli olarak

ibadet ettiğin Tanrı..." (Daniel 6:17). Bu sözler Daniel'e söylenmiştir ve o sırada Daniel Babil'dedir. Yani I. *Bet-Amikdaş* yıkılmıştır ve *korban* ibadeti söz konusu değildir. Dolayısıyla buradaki "*ibadet ettiğin*" sözleri, Daniel'in sürekli olarak ettiği duaları kastetmektedir. Nitekim Daniel'in üst odasında Yeruslayim'e doğru açılan pencereleri vardı ve Daniel günde üç kez diz kırıp Tanrı'ya dua eder ve şükranlarını sunardı (bkz. Daniel 6:11). Benzer şekilde Kral David de "*Duamı Senin Huzuru'nda tütsü gibi memnuniyetle kabul et*" (Teilim 141:2) demiştir. Tütsü *Bet-Amikdaş*'taki ibadetin bir parçasıydı; dolayısıyla David'in bu sözleri duanın da ibadet sınıfında olduğunu ortaya koyar (*Sifre* 41; Raşi).

"Dünya üç şey üzerinde durur: Tora, ibadet ve iyilikseverlik" (*Mişna – Pirke Avot* 1:2). Dua da buradaki "ibadet"e dâhildir. Tanrı'ya tüm kalple ibadet etmek duayı belirtir, zira dua eden kişi, kalbini Tanrı'nın İsteği'ne göre şekillendirir ve bu şekilde Tanrı'ya ibadet etmiş olur. "*Tefila – Dua*" sözcüğü doğrudan "*Pilel – Yargılamak*" kökünden gelir. "*Leitpalel – Dua Etmek*" fiili dönüşlü çatıdadır ve "*kendini yargılamak*" anlamına gelir. Bir duayı etkili kılan nokta da budur. Olması gereken şekilde dua eden insan, duanın sonrasında, başka biri haline gelir. Dua öncesinde hak etmediği şeyleri, duanın etkisiyle kişiliğini ve bakış açısını değiştirmekle edindiği yeni benliğiyle artık hak ediyor hale gelebilir. Başka bir deyişle bir duanın kabulünün anlamı, Tanrı'nın o kişi hakkındaki fikrini değiştirmiş olması değil, daha ziyade o kişinin yeni ve daha iyi bir insan haline gelmiş olmasıdır.

Duanın temelinde kişinin kendisini Tanrı'nın İsteği'ni gerektiği şekilde yapıp yapmadığı konusunda yargılaması vardır. Dua eden kişi "kendisini düzeltme ibadeti" yapar, kalbinin içine insanı bilge kılan ve hayatını düzenleyen Tanrısal gerçekliği sokar. Bu bakımdan dua metinleri sadece istekleri Tanrı'ya iletme araçları değil, aynı zamanda hangi isteklerin geçerli ve gerçekten önemli olduğunu da bize öğretme araçlarıdır. Dua metinleri, orijinal dilinde anlaşıldıkları takdirde insanın düşüncesini, duygularını ve isteklerini üst düzeylere taşıma kuvvetine sahiptir. Bu şekilde düzey atlayan insan, Tanrı'nın yakınlığına layık olacak, Tanrı da onun duasına razı olacaktır.

Duanın ve *korban*ların amacı paraleldir. *Korban* işlemlerinde yapılan sembolik hareketlerin her biri kendi kendisinin efendisi olduğunu düşünen insanın hangi yönde değişmesi gerektiğini ima eder. Hayvanın kesilmesi, kişinin görüş ve isteklerini

וּנְתַתִּי עֵשֶׂב בְּשֹׁדֶךְ לְבִהְמֹתֶךָ וְאָכְלָתָּ וּשְׂבַעְתָּ:

15

וּמִן הַשְּׂמֶרֶן לָכֶם פֶּן־יִפְתָּה לְבַבְכֶּם וְסִרְתֶּם וְעַבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים

16

וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם:

da lanet gönderecektir. Üstelik bu sadece tarladan alınan değil, toplanıp depolanmış (28:5, 28:8), hatta çiğnenip yutulmuş ürünler (bu pasuk) için bile geçerli olacaktır (Hirsch).

16. Dikkatli olun! – Tam olarak “kendinizi koruyun”. Yani “kendinize mukayyet olun”.

Bu sözler “yiyeceksin ve doyacaksın” ifadesinin hemen ardından gelmektedir. Burada bir mesaj vardır: “Yiyecek ve doyacak olduğunuz için özellikle dikkatli olun; zira insan karnı toksa Tanrı’ya sırt çevirme eğilimi çok daha büyük olur” (Sifre 43; Raşi; krş. 8:12-14). Tarihi tecrübeler, servetin getirdiği sınavların, gerçekten de direnilmesi en zor sınavlar olduğunu ortaya koymuştur. Maddi servet açısından zengin ama manevi açıdan fakir olan kişiler bu sınavda çoğunlukla başarısız olurlar.

Baştan çıkmasın – Radak, Şeraşim. İbranice *Pata* kökü. Alternatif olarak “hataya düşmesin” (*Targum Onkelos*), “aptallık etmesin” (*Hizkuni*) veya “[kibirle] şişmesin” (*Septuaginta*; krş. Bereşit 9:27 aşk.).

[Doğru yoldan] Sapararak – Rabenu Behaye. “Tora’nın yolundan ayrılarak”. Ve bunu yaptığınız zaman, tutturacağınız yeni yol sizi “başkalarının tanrılarına ibadet etmeye” sevk edecektir. Çünkü bir kişi Tora’nın yolundan bir kez ayrıldı mı, putlara kenetlenmesi ona meselesidir. İnsanı mitsvalardan uzaklaştıran her bir adım, onu putperestliğe yaklaştırır (p. 28, Hirsch o.a.). Kral David’in bu konuda şöyle dediğini görüyoruz: “Çünkü beni bugün Tanrı’nın payına bağlanmaktan [alıkoyarak] kovdular ve ‘git başka ilahlara tap’ dediler” (Şemuel I 26:19). Aslında David’e kimse böyle bir şey demiş değildir; ama o, “Tora ile ilgilenmekten alıkoyulmak, insanı putlara bağlanmaya yakın bir konuma sokar” imasında bulunmaktadır. Böylece onu Tora’dan uzaklaştıranlar, sanki ona “git putlara tap” demiş gibidir.

☞ Putperestliğin Günümüzdeki Anlamı.

Burada bir noktaya değinmekte fayda vardır. Devarim kitabı boyunca Moşe’nin konuşmasında putlara tapmama konusunda sürekli olarak tekrarlanan uyarılar vardır. Şüphesiz bunun sebebi, bu sözlerin putperestliğin yaygın olduğu bir dönemde, putperest bir Mısır’dan çıkıp putperest

bir Kenaan’a girecek olan Bene-Yisrael’e söylenmiş olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında, sanki buradaki sözler bizi peki ilgilendirmiyormuş gibi bir hava doğabilir. Gerçekten de günümüzde putperestlik, en azından eskiden olduğu şekliyle neredeyse hiç yok gibi görünmektedir.

İşin doğrusu Tora’nın doğrudan putperestlik saydığı bazı uygulamalar, modern dünyanın da bir parçasıdır. Başka güçleri Tanrı ile ortak ya da O’ndan bağımsız saymak, Tanrı’yı insanlaştırmak, insanı ilahlaştırmak, ibadet yerlerinde heykeller bulundurmak ve onların önünde diz çökmek gibi uygulamalar, uygulayanlar bunu putperestlik amacıyla yapmıyor, aksine dualarını ve ibadetlerini Tanrı’ya yöneltiyorlarsa bile, halen putperestlik sınıfındadır. Ancak konu sadece dini ibadetle sınırlı değildir.

Günümüzde belki insanlar aktif olarak putlara tapma amacını gütmemektedirler ve kulağa ilk geldiği şekliyle putperestlik dürtüsü artık modern ve akılcı dünyadan neredeyse tamamen kalkmıştır. Fakat yine de bu, putperestlik ruhunun başka şekillerde tezahür etmediği anlamına gelmez. İnsanların Tanrı’nın yolundan başka bir şeyi hayatlarının merkezine yerleştirmeleri, o şeyi bir tür put sınıfına sokar [elbette burada terimin sembolik anlamını kullanıyoruz]. Bazıları paraya, bazıları kibir nedeniyle kendilerine, bazıları fiziksel zevklere, bazıları bilime, bazıları doğaya ve başka şeylere, her şeyden, hatta Tanrı’dan bile daha büyük bir öncelik verirler. Bunun temelinde de, bu pasukta verilen mesaj vardır. Tora’nın rehberliğinden ayrılan bir kişi, dünyanın ve hayatın merkezinde Tanrı’nın olması gerektiği bilincini gittikçe kaybeder, böylece başka meraklar onun için daha büyük önem kazanır; onları putlaştırır ve hayatının asıl amaçları haline getirir. Oysa bu – teknik olarak, örneğin idamı gerektirme açısından “putperestlik” değilse bile – kesinlikle, hayatın yanlış hedeflere yönlendirilmesine neden olan büyük bir hatadır.

Başkalarının tanrılarına – Ya da “başka tanrılara”. Ancak bu alternatifle, başka tanrıların mevcut olduğu kastediliyor değildir (bkz. Şemot 20:3 aşk.).

Onlara eğilmeyin – “Onlara herhangi bir şekilde ibadet etmeyin ve önlerinde eğilmeyin; zira eğilme, egemenliğin kabulü anlamına gelir” (*Daat Mikra*).

¹⁵ Tarlana hayvanların için ot vereceğim; yiyeceksin ve doyacaksın.

¹⁶ Dikkatli olun! Sakın kalbiniz baştan çıkmasın ve [doğru yoldan] saparak başkalarının tanrılarına ibadet edip onlara eğilmeyin.

dolgun (**Male**) hale getirdiği için bu isimle anılır (**Male** + **Kaş** = **Malkoş**). Başka bir açıklamaya göre sözcük "**Melila** – **Olgun Başak**" ve "**Kaş** – **Sap**" sözlerinin birleşimidir; zira mevsim sonundaki yağmur yağdığında başakların bazıları olgunlaşmıştır, bazıları ise henüz sap halindedir [ama bu yağmurdan önce henüz başaklar olgunlaşmış değildir ve yağın yağmurlar sadece olgunlaşmamış saplar üzerine düşer] (*Talmud – Taanit* 6a; Raşi; *Minhat Yeuda*; *Sifte Hahamim*). Sözcük "**Mal** – **Kesmek**" ve "**Kaşe** – **Sert/İnatçı**" sözlerinin birleşimi olarak da görülebilir; zira bu geç gelen yağmur geciktikçe, Bene-Yisrael de inatçılıklarından vazgeçip, Tanrı'ya bu yağmur için dua edecekler, böylece inatçılıkları kesilecektir (Rabenu Behaye). Dilbilgisel açıdan ise **Malkoş** sözcüğü "**Likeş** – **Geç Olgunlaşmış Ürünü Toplamak**" fiilinden türemiştir ki bu da yukarıda verilen anlamlarla paraleldir (Radak, *Şeraşim*). Hem **Yore** hem de **Malkoş** ürüne zarar vermeyen bereket yağmurlarıdır (*Talmud – Taanit* 6a).

Devşireceksin – Ya da "toplayacaksın; hasat edeceksin". İbranice **Veasafu**. Bu sözcük toplayıp depolama belirtir. Bu bölüm boyunca hep Tanrı'nın, insana hiçbir zahmet vermeden bahşettiği yağmur, çimen gibi bereketlerden bahsedilmektedir. Dolayısıyla burada insani bir çabayı gerektiren bir fiilin kullanılması sanki bu hasat bereketin bir parçası değilmiş gibi anlaşılabilir. Ama gerçekte bu da bir berahadır: "Kendi ürünlerini sen devşireceksin ve düşmanların değil" (*Sifre* 42; Raşi; *Sifte Hahamim*).

Yine de burada insanların aktif olarak çaba göstermesi ve çalışması gerektiği görülmektedir. Bu, başka bir yerde söylenen "Bu Tora kitabı ağzından ayrılmasın ve gece gündüz onu incele" (Yeoşua 1:8) sözleriyle çelişki gibi görünse de öyle değildir. Her ikisine de vakit ayrılmalıdır – hem geçimi sağlayacak bir meşgaleye hem de Tora öğrenimine. Hahamlarımız'ın öğrettikleri gibi "Tora yoksa dünyevi meşgale de yoktur, dünyevi meşgale yoksa Tora da yoktur... Tora yoksa un da yoktur, un yoksa Tora da yoktur" (*Mişna – Pirke Avot* 3:21).

15. Tarlana hayvanların için ot vereceğim – Yani "hayvanların için otu tarlana vereceğim ve onları, otlatmak için uzak otlaklara çıkarmak zorunda kalmayacaksın". Normal şartlarda tarlalarda ot değil, insanların kendi yiyecek ihtiyaçları için ürünler yetişir. Ancak Tanrı, insanların hayvanlarını otlatma zahmetine

girmemeleri için otların da tarlada yetişmesini sağlayacaktır. Alternatif olarak buradaki "**Esev** – **Ot**" sözcüğü, daha genel anlamıyla "**ekin**" şeklinde de değerlendirilebilir. Bu durumda pasukta kastedilen bereket şu şekilde de anlaşılabilir: O kadar büyük bir bolluk olacaktır ki, insanlar yağmur mevsimi boyunca hasada otuz gün kalana kadar topladıkları ürünleri kendileri yemeye gerek duymayıp hayvanlarına verseler bile, geriye kalan otuz günde yetişecek ürünler onlar için yeterli olacaktır (*Sifre* 43; Raşi; *Beer Yitshak*). İfade "Sana, beslemekle yükümlü olduğun hayvanların için bile yiyecek vereceğim" şeklinde de anlaşılabilir (*Daat Mikra*).

Tora önce hayvanların yiyeceğinden bahsetmekte ve ancak sonra "yiyeceksin ve doyacaksın" demektedir. Bu da bir kuralı öğretir: Bir kişinin, hayvanını beslemeden önce kendi yemeğini yemesi yasaktır (*Talmud – Berahot* 40a). Öte yandan kişi, hayvanına su vermeden önce kendisi su içebilir. Bu kural da Rivka'nın Eliezer'e "İçin; develerinize de içireyim" (*Bereşit* 24:46) demesinden öğrenilmektedir [bu örnek, Bereşit kitabında anlatılan olayların sadece anlatısal değil, kanuni önemi de olduğunu göstermektedir] (*Magen Avraam* 167:18; *Meam Loez*).

Tanrı önce "ülkenizin yağmurunu vereceğim" dedikten sonra "tarlana hayvanların için ot vereceğim" sözlerine yer vermektedir: "Yağmuru nasıl Ben verdimsem, otu da ben veririm." Tanrı bu doğa olaylarını Bizzat yönettiğini vurgulamakta, böylece dünyanın başka güçlerin kontrolü altında olduğunu düşünen kişileri çürütmektedir (Rabenu Behaye).

Yiyeceksin ve doyacaksın – "Sana hiçbir eksiklik duymayacağın şekilde ihtiyaçlarını sağlayacağım" (*Daat Mikra*). İbn Ezra'ya göre, bu sözler, önceki pasukta söylenen tahıl, şıra ve yağın devamıdır. Bunlar sayesinde halkın bol ve güzel yiyeceği olacaktır. Ramban "yiyeceksin ve doyacaksın" sözlerinin, tahıl, şıra, yağ ve çiftlik hayvanlarının hepsini kastettiği görüşündedir.

Raşi'ye göre ise bu, önceki pasuktan bağımsız olan (*Gur Arye*) ek bir berahadır. Bene-Yisrael'in yedikleri yiyecekte özel bir doyurma kuvveti olacaktır ve az yeseler bile bu onlara doygunluk sağlayacaktır (*Torat Koanim, Behukotay* 1:6; krs. Vayikra 26:5 açık.). Böylece Tanrı önemli bir mesaj vermektedir. Tanrı, Bene-Yisrael'in tutum ve davranışları doğrultusunda onlara bereket ya

- 17 וְיַחְזִיק אֶת־יְהוָה בְּכֶם וְעָצַר אֶת־הַשָּׁמַיִם
וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר וְהִאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ וְאֲבֹדְתֶם מִהֲרָה
18 מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה נָתַן לָכֶם יֵה וְשִׁמְתֶם אֶת־דְּבָרֵי
אֵלֶּה עַל־לִבְבְּכֶם וְעַל־נַפְשְׁכֶם וְקִשְׁרְתֶם אֹתָם לְאוֹת עַל־יְדֵיכֶם
וְהָיוּ לְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם:

oğlunun yarasının üzerine bir bandaj koyar ve oğluna “Bak oğlum” der. “Bu bandaj yaranın üzerinde olduğu sürece hiçbir şeyden korkma. İstediyini ye, istediğini iç, ister sıcak ister soğuk suyla yıkan. Ama eğer bandajı çıkarırsan yaran iltihaplanacaktır.” Buna benzer şekilde Tanrı, insanı bedeninde doğal bir yarayla – Yetser Ara ile – yaratmıştır. Ama Tanrı Tora’yı da kusursuz bir yaşam iksiri olarak vermiştir. İnsan Tora’ya göre yaşadığı sürece Yetser Ara’dan korkacak bir şeyi yoktur. Tora Yetser Ara için bir baharattır ve onu doğru amaçlar için nasıl kullanabileceğimizi öğretir. Bu nedenle Tora’nın kalbin ve canın üstünden ayrılmaması büyük önem taşır (*Talmud – Kiduşin* 30b).

Tanrı’nın sözlerini kalbin ve canın üzerine yerleştirme talimatı, sürgünden bahseden önceki pasuğa bitişik verilmiştir. Bu da bariz bir mesaj içerir: “Daima onlara odaklanın ve onları istekle yerine getirin (Sforno). Sürgüne çıktıktan sonra bile mitsvaları uygulayın ve diğer ulusların içinde bu şekilde ayırt edilin. Örneğin [sıradaki sözlerde belirtildiği şekilde] *tefilin* takın, *mezuz*a takın, [ve bunlar gibi, Erets-Yisrael’e bağlı olmayıp insanın şahsını bağlayan] diğer tüm mitsvaları yerine getirin. [Her ne kadar mitsvaları yerine getirmek için en ideal yer Erets-Yisrael ise de, sürgüne çıktığınızda bile bu mitsvaları uygulamakla yükümlüsünüz. Bunu ihmal etmeyin, zira *bu sayede Tanrı’nın, atalarınıza, onlara vereceğine dair yemin etmiş olduğu* toprağa geri dönebileceksiniz. Sürgünde bu mitsvaları uygulamanızın sonucunda, Ülke’ye geri döndüğünüzde mitsvalar sizin için daha önce bilmediğiniz yeni şeyler olmayacak ve Ülke’de onları en ideal şekliyle uygulamanızla, *bu toprağın üzerindeki günleriniz ve çocuklarınızın günleri, göklerin yeryüzü üzerindeki günleri kadar çok olacaktır* (p. 21)]” (*Sifre* 43; Raşi; Mizrahi; Sifte Hahamim; Ramban).

Şema’nın ikinci paragrafındaki bu pasuklar, ilk paragrafındaki pasukların bir tür tekrarıdır (bkz. 6:6-9). Ancak Tora’da boş yere tekrar yoktur. Tora, daha önce vermiş olduğu *tefilin* ve *mezuz*a mitsvalarını, sürgüne çıkmaktan bahsedilen önceki pasuğun ardından bir kez daha vererek,

bunlar gibi “*Hovat Aguf – Bedensel Yükümlülük*” sınıfında olan tüm mitsvaların Erets-Yisrael dışındayken bile uygulanması gerektiğini vurgulamıştır (Ramban) [*Şemita, teruma, maaser* gibi “*Hovat Karka – Topraksal Yükümlülük*” sınıfındaki mitsvalar ise, bazı istisnalar haricinde, Erets-Yisrael dışında bağlayıcı değildir (*Talmud – Kiduşin* 36b)]. Buradaki tekrarlar insanın kendi şahsına bağlı yükümlülüklerini (*Hovat Aguf*), yani Tora’ya yönelik, her türlü koşulda geçerliliğini sürdüren şahsi sorumlulukları ön plana çıkarmayı amaçlamaktadır. *Şema*’nın ilk paragrafının ana teması, insan yaşamının Tanrı’nın ‘Bir’liğine paralel bir birlik içinde olmasıydı. Dolayısıyla orada bunun türevlerinden bahsedilmektedir: Kişi tüm benliğini Tanrı’ya teslim etmeli (6:5), tüm duygu ve düşüncelerini buna adanmalıdır (6:6) ve bu, çocuklara gerek evde gerekse de dışarıda, gerek dinlenme gerekse de işe koyulma zamanlarında verilecek eğitime rehberlik etmelidir (6:7). Bu görevi göz önünde tutmak için bunun hatırlatıcıları olarak başa *tefilin*, kapılara da *mezuz*a takılmalıdır (6:8-9). Aynı emirler burada ise farklı bir mesajla tekrarlanmaktadır: “Ülkenizden sürüleceğiniz bir zaman gelirse, yanınıza Tanrı’nın Torası’nı alın. Zira artık elinizde Tanrı’ya adayacağınız bir toprağınız olmayacak olsa da, kalbiniz ve canınız, tüm düşünün, arzu eden ve uygulayan benliğiniz, Tanrı’ya bağımlılığını sürdürecektir ve Tora’ya yönelik bu yükümlülüğü hem kendinize hem de başkalarına sürekli olarak hatırlatmakla sorumlusunuz. Bu amaçla *tefilin* işaretini kolunuza ve başınıza yerleştirmelisiniz; ne de olsa Tanrı’nın Sözü’nün taşıyıcısı olma görevini sürdürüyor olacaksınız ve Tanrı’nın Torası’nın halkısınız siz. Yine çocuklarınızı da bu amaca yönelik eğitmelisiniz, hayatınızın özü evin içinde ve dışında bu olmalıdır” (Hirsch).

İşaret olarak kolunuza bağlayın – Kola bağlanan *tefilin* (*Tefilin Şel Yad*). Bu sözlerden hemen önce “*kalbinizin ... üzerine yerleştirin*” denmiştir. Bu da kola bağlanan *tefilin*’in kalbin hizasına bağlanması gerektiğine dair bir imadır. Uygulamada kol *tefilin*’inin kutusu, pazının üstüne, kalbe bakacak şekilde yerleştirilir (*Talmud – Menahot* 37b).

¹⁷ [Aksi takdirde] Tanrı'nın öfkesi size karşı alevlenecek; gökleri kapatacak ve yağmur olmayacak, toprak da ürününü vermeyecektir. Ve [siz,] Tanrı'nın size vermekte olduğu bu iyi Ülke'nin üzerinden hızla yok olacaksınız.

¹⁸ Bu sözlerimi kalbinizin ve canınızın üzerine yerleştirin. Onları işaret olarak kolunuza bağlayın ve alnınızın tepesinde bir nişan oluştursunlar.

17. Tanrı'nın öfkesi – Putperestlik Tanrı'nın öfkesine neden olur (krş. 7:4, 29:17-19).

Gökleri kapatacak – Alternatif olarak “gökleri kilitleyecek”, “gökleri tutacak”, “gökleri dizginleyecek” vs. Olasılıkla “bulutları yağmur yağdırmaktan alıkoyacak” (*Daat Mikra*; krş. 28:23 ve Vayikra 26:19).

Bundan hemen sonra “yağmur olmayacak” sözleri geldiğine göre “gökleri kapatacak” ifadesiyle kastedilen, yağmurlar olamaz. Bu ifade özellikle rüzgârın durmasını ve bulutsuzluğu belirtir (*Talmud – Taanit* 3b).

Yağmur olmayacak – İfade, yukarıda söylenen “Ülke ... göklerin yağmuru sayesinde sulanır” (p. 11) sözleriyle kastedileni açıklar niteliktedir. Bu ülke doğası gereği yağmura ihtiyaç duyar ve yağmurun anahtarı Tanrı'nın elindedir. Dolayısıyla halkın gözleri de sürekli olarak Tanrı'ya yönelmelidir; aksi takdirde toprak kuruyacaktır (a.k.).

Buradaki cezalar, önceki pasukta söylenen putperestlik günahının karşılığıdır. Başka bir deyişle putperestlik günahı dünyada yağmurların durmasına yol açabilir (*Talmud Yerusalmi – Taanit* 3:3). Bu da yağmurun yağmasını ve topraktan ürün almayı sağlayacakları ümidiyle putlara tapanları çürüten bir durumdur (Rabenu Behaye).

Hahamlarımız, bunun dışında, yağmurun kesilmesine yol açabilecek altı günah daha sayarlar: *Laşon Ara* (bkz. Vayikra 14:2 açk.), arsızlık, Tora öğreniminin ihmali, hırsızlık, *tsedaka* vaatlerinin yerine getirilmemesi ve dua sırasında uygun düşüncelere yoğunlaşmamak. Bu günahlar yaygınlaştığı takdirde Tanrı yağmuru kesebilir (*Meam Loez*).

Ürününü – İbranice *Yevula* [son eksiz hali: *Yevul*]. Tora genel olarak toprağın ürünleri için bile “*Peri – Meyve*” sözcüğünü tercih eder. Burada bunun yerine *Yevul* sözcüğünü kullanması ek bir mesaj verir. Bu sözcük “*Leovil – Taşınmak*; [bir yerden bir yere] Götürmek; Nakletmek” fiiliyle bağlantılıdır. Böylece Tora “toprak, ürününü vermeyecek” dediği zaman, “Toprak, senin ona götürdüğün şeyi bile vermeyecek. Ektiğin tohum kadarını bile geri alamayacaksın” uyarısında bulunmaktadır (Raşi; *Mesiah İlemim*; *Emek Anetsiv*).

İyi Ülke'nin üzerinden hızla yok olacaksınız – “Çünkü Ülke, günahkârlara tahammül etmez” (Rabenu Behaye). İlk bakışta bu sözler, pasukta

bunun öncesinde söylenen kuraklık ve kıtlığın sonuçlarını tanımlıyor, yani “bu kuraklık ve kıtlık nedeniyle yok olacaksınız” deniyor gibidir. Raşi anlamın böyle olamayacağını söyler. Öncelikle burada “iyi Ülke”den bahsedilmektedir; oysa kıtlık ve kuraklık ile Ülke'nin “iyi” olması bağdaşmaz (*Sefer Zikaron*). Dahası, kıtlıktan dolayı ölüm uzun bir süreçtir; oysa pasuk “hızla yok olacaksınız” demektedir (*Rashi – Sapirstein Edition*). Dolayısıyla buradaki sözler, öncekilerin devamını değil, onlara ek başka bir derdi tanımlamaktadır: “Çekeceğiniz [kıtlık ve kuraklık gibi] diğer tüm dertlere ek olarak, sizi, [bolluk ve refahı nedeniyle] günah işlemenize neden olan iyi toprağın üzerinden hızla süreceğim”. Bu bir örnekle açıklanabilir: Bir kral oğlunu bir ziyafete gönderir. Ama önce ona ihtiyacından fazlasını yememesi ve eve temiz gelmesi yönünde tembihle bulunur. Ancak prens babasına kulak asmayıp, yeme içmenin dozunu iyice kaçırmış ve ziyafette bulunan başka kişileri de kirletir. Bunun üzerine görevliler onu el ve ayaklarından tutup yaka paça dışarı atarlar (*Sifre* 43; Raşi).

Tanrı, “hızla” diyerek günahkâr halkı cezalandırmayı ertelemeyeceğini vurgulamaktadır. Akla bir soru gelebilir. Tanrı daha önce Büyük Tufan'ı getirmeden önce bile *teşuva* fırsatı vermek için belirli bir mühlet tanımıştır (bkz. Bereşit 6:3). Öyleyse Tanrı neden Bene-Yisrael'e daha sert davranmaktadır? Çünkü Tufan Nesli'nde insanların kendilerine örnek alabilecekleri bol miktarda Tanrı'ya bağlı kişiler yoktu. Ama Bene-Yisrael için Tanrı'nın yolunu gösterecek büyük ve *tsadik* insanlar hiçbir zaman eksik olmayacaktır. *Bet-Amikdaş*'ın yıkıldığı ve genel durumun son derece kötü olduğu dönemlerde bile Tanrı'ya tamamen bağlı kalmış peygamberler ve/veya başka ileri gelenler mevcuttu (bkz. Yirmeyau 8:22, Raşi o.a.) (*Sifre* 43; Raşi). [Buradaki sert uyarıya rağmen, *Sifre*'de belirtildiği üzere, Tanrı, *Bet-Amikdaş* dönemlerinde yıkımı çok uzun yıllar boyunca erteleyip şefkat ve merhametini göstermiştir.]

18. ... kalbinizin ve canınızın üzerine yerleştirin – “Yerleştirin” anlamındaki İbranice sözcük *Vesamtem*'dir. Hahamlarımız bunu eğitsel amaçlarla “*Sam Tam – Kusursuz İlaç*” olarak açarlar. Bu bakışla pasuktaki ifadeler “*kalbinizin üzerinde ve canınızın üzerinde kusursuz bir ilaç*” şeklinde anlaşılabilir. Tora bir yaşam iksirine benzetilmiştir. Örnekleme gerekirse, bir adam

יְלִמְדֶתֶם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בִּם בְּשִׁבְתְּכֶם בְּבֵיתְךָ וּבִלְכֹתְךָ בְּדֶרֶךְ וּבִשְׂכֵבְךָ וּבְקוּמְךָ:

19

çocuklarında ne görmek istiyorsa o şekilde davranmalıdır ve eğer kendi davranışları çocuklarına verdiği öğütlerle uyuşmuyorsa, vereceği nasihatlerin hiçbir etkisi olmayacaktır.

Eski dönemlerde Tora hep babadan oğla öğretilirdi. Ancak zamanla düzeyde aşınma olup babalar ya tembellik ettikleri ya da öğretmeyi bilmedikleri için çocuklar bilgisiz hale gelmeye başlamıştı. Bu nedenle Hahamlarımız Yahudi çocuklarının sağlam bir Yahudi eğitimi alabilmeleri için bir okullar sistemini oturtmuşlardır. *Talmud*, tüm dünyanın sadece küçük okul çocuklarının Tora öğrenmesi sayesinde varlığını sürdürdüğünü kaydeder (*Talmud – Şabat* 119b). Mişle'deki bir pasuk şöyle demektedir: “Yumuşak dil, en sert maddeyi kırar” (Mişle 25:13). Buradaki “*Tişbar – Kırar*” sözcüğü “*Tinokot Şel Bet Raban – Tora Okullarındaki Küçükler*” kelimelerinin baş harflerinden oluşur. Kalpleri alışkanlıklarla git-tikçe katılaştan yetişkinlerin olumsuz davranışları dünyaya felaketleri – “sert madde” – davet eder; ama günahsız ve saf küçük Tora öğrencileri bu felaketleri engelleme gücüne sahiptir. Sonuç olarak nesiller boyunca bu tip Tora öğrenim kurumları her Yahudi cemaatinde en temel kurumlardan biri olarak görülmüştür (*Meam Loetz*).

Oğullarınıza – “Ve kızlarınıza değil” (*Talmud – Kiduşin* 29b). Bir babanın Tora öğretme yükümlülüğü oğluna yöneliktir; ama kızına Tora öğretme yükümlülüğü yoktur [ama isterse öğretebilir].

Talmud buradaki “öğret” ve 5:1'deki “öğren” emirlerinin birbiriyle ilişkili olduğunu belirtir. Buna göre Tora'nın başkalarını kendisine Tora öğretmekle yükümlü kılmadığı bir kişi, kendi başına Tora öğrenmekle de yükümlü değildir. Ve Tora öğrenmekle yükümlü olmayan kişi, başkasına öğretmekle de yükümlü değildir. Bu doğrultuda, bir baba kızına Tora öğretmekle yükümlü olmadığına göre, kız kendisi de Tora öğrenmekten ve dolayısıyla başkalarına öğretmekten muafır. Böylece bir annenin Tora öğretme yükümlülüğü yoktur (*Talmud – Kiduşin* 29b). Kısacası düzenli olarak her gün Tora öğrenme ve öğretme yükümlülüğü erkekler için bir emirdir. Bkz. s.a.

Öğretin – İbranice *Velimadtem*. Sözcük aynı zamanda “*Lamed Tam – Kusursuz Öğret*” şeklinde bölünebilir. Bu da söz konusu eğitimde, pasukların kusursuz bir şekilde söylenmesi gerektiğine işaret eder. İnsan uzmanlaştığı zaman

Tora'nın pasuklarını hızlı bir şekilde söylerken kelimeleri yutabilir ya da birbirine karıştırabilir. Tora bu konuda uyarıda bulunmaktadır. Bunun bir tezahürü olarak, *Şema* duası sırasında bir kelimenin son harfi ardından gelen kelimenin ilk harfiyle aynıysa, iki sözcük özenle ayrı bir şekilde telaffuz edilmelidir. Örneğin önceki pasuktaki “*Al Levavhem – Kalbinizin Üzerine*” sözcükleri bitişik olarak “alevavhem” diye okunmamalı, aradaki Lamed harfi özenle vurgulanarak “*Al; Levavhem*” denmelidir. *Şema*'da ve diğer dualarda bunun gibi diğer başka örneklerde de dikkatli olunmalıdır (*Talmud – Berahot* 15b).

Şema'nın ilk paragrafında benzer bir emir verilirken *Veşinantam* sözcüğü kullanılmıştır. O sözcük kısa ve öz, ama tekrara ve uygulamaya yönelik öğretimi belirtir. *Velimadtem* ise alışkanlık, ustalık ve uzmanlık anlamı verir. Dolayısıyla burada söylenen, oradaki ilk emrin daha ileri bir aşamasıdır. Tora ve emirler çocuklara, iyice öğrenip uzmanlaşma düzeyine gelene kadar sürekli olarak öğretilmelidir (krş. Ramban; Sforno). Bu farklılık önceki açıklamada zikredilen, kadınların muafiyeti konusuna açıklık kazandırmaktadır. Bu muafiyetin kaynağının pasukta “oğullarınıza” denmesi, ama “kızlarınıza” denmemesi olduğu belirtilmişti (bkz. ö.a.). Biraz düşünersek, *Şema*'nın ilk paragrafında da “onları oğullarına öğret (*Veşinantam*)” denmektedir, ama Hahamlarımız kızların muafiyetini o pasuktaki “oğullarına” sözcüğüne değil de bu pasuktaki dayandırmışlardır. Neden?

Cevap *Veşinantam* ile *Velimadtem* arasındaki temel farktır. Önce de belirtildiği gibi *Lamad* kökü öğrenimde uzmanlaşmayı kasteder. Tora'ya gecesini ve gündüzünü vererek onu dimağının ve benliğinin bir parçası haline getirme yükümlülüğü erkekler verilmiştir. Kadının aile içindeki başlıca rolü evin iç işlerini düzenlemek olduğu ve bu hiç de kolay bir şey olmadığı için, Tora, kadınları Tora öğreniminde uzmanlaşmadan muaf tutmuştur. Oysa *Veşinantam*'ın belirttiği uygulamaya yönelik kısa ve öz öğrenim konusunda erkeklerle kadınlar arasında bir fark yoktur ve bir baba kızlarına da bu eğitimi vermekle yükümlüdür (Hirsch). Ve bunun bir türevi olarak, kadınlar bu kuralları kendileri de öğrenmeli, çocuklarına da aktarmalıdır (bkz. ö.a.). Kadınların Tora öğrenme yükümlülüğü, sorumlu oldukları mitsvaların detaylarını bilmekle sınırlıdır. Ancak yine de, şüphesiz, daha fazla Tora

¹⁹ Onları, evinde otururken, yolda yürürken, yattığında ve kalktığında onlardan bahsederek oğullarınıza öğretin.

Alnınızın tepesinde – Saç çizgisinin yukarısında, tamamen saç bölgesinin üstünde.

Nışan – Başa takılan *tefilin* (*Tefilin Şel Roş*). Böylece *tefilin* mitsvası burada bir kez daha hatırlanmaktadır. Bu nedenle bu paragraf *tefilin* kutucuklarının içine yerleştirilen dört paragraftan biridir (bkz. 6:8 açık.).

19. Yattığında ve kalktığında – Dolayısıyla *Şema*'nın ilk paragrafı gibi, bu kısım da her gün sabah ve akşam okunmalıdır. Bazılarına göre bu, doğrudan Tora'nın bir emridir (*Peri Hadaş, Orah Hayim* 67).

... öğretin – Bu pasukta da tekil-çoğul çekimli fiiller iç içedir (bkz. p. 10 açık.). Buradaki iç içeliğin önemi diğer yerlere göre daha büyüktür. Sürgün döneminden bahsedilmektedir ve dünyanın her yanına saçılmış olan Yahudiler'i birbirlerine bağlayan tek bir şey olacaktır: "Tek" ve "aynı" Tora'ya tabi olmaları. Her birinin kalbinde ve canında, kolunda ve başında tek bir Tora hâkimdir. Böylece duygular ve kalbin fısıltıları, eylemler ve felsefeler, eğitim ve öğretim yoluyla nesilden nesle aktarılan tek tip bir mühürle mühürlenmelidir. Bu sayede her yöne dağılmış olan Yahudiler, onları birbirine bağlayan Tora adlı zamlarla yine "bir ulus" olmayı sürdürebilirler (Hirsch).

Onlardan bahsederek – Tam çeviriyle "onlardan konuşarak". Ya da "sürekli olarak onlardan bahsedebilmeniz için" (Sforno). Çevirimiz, daha önceki benzer pasukla paralel bir bakışı yansıtmaktadır (bkz. 6:7). Öte yandan çeviri şu şekilde de yapılabilir: "Çocuklarınıza onları [ve] onlar hakkında konuşmayı öğretin – evinde otururken, yolda yürürken, yattığında ve kalktığında."

"Çocuklarınıza Tora'yı, onların kalplerine hitap edeceği ve ruhlarına işleyeceği şekilde öğretin. O kadar ki düşüncelerinin ve sözlerinin temel konusu, yaşam felsefelerinin ve fikirlerinin kaynağı Tora olsun" (Hirsch).

Bir çocuk konuşmaya başladığı andan itibaren ona hemen "**Tora Tsiva Lanu Moşe, Moraşa Keilat Yaakov**" (33:4) pasuğu ezberletilir. "Tora" sözcüğüyle başlayan bu cümle ile ona küçük çapta da olsa "Tora hakkında konuşmak" öğretilmiş olacaktır. Çocuk bu pasuğu ezberledikten sonra ona **Şema Yisrael** pasuğu (6:4) öğretilir ve bu şekilde sürekli olarak yeni pasuklar öğretilerek zamanla Yazılı Tora hakkında uzman hale getirilir (*Yad – Talmud Tora* 1:6-7). Hahamlarımız şu talimatı verirler: Bir çocuk konuşmaya başladıktan itibaren, babası ona İbranice dilinde

konuşmayı ve Tora'yı öğretmeye başlamalıdır. Bunu yapması çocuğun uzun ömre sahip olmasını sağlayacaktır. Aşağıda söylendiği gibi: "bu sayede ... günlerimiz ve çocuklarımızın günleri, göklerin yeryüzü üzerindeki günleri kadar çok olacaktır" (p. 21). (krş. *Sifre* 46; krş. Raşi). Çocuk büyüdükçe baba, oğluna *Tanah*, *Mişna* ve *Talmud* öğretmeli ya da bunu öğretecek hocalar tutmalıdır.

Çocukların Eğitimi. Ebeveynlerin, çocuklarını küçük yaştan itibaren eğitime tabi tutmaları büyük önem taşır. Çocuklar fidanlara benzetilmiştir (Teilim 144:12) ve tıpkı bir bitkinin gelişiminin, henüz körpe ve yumuşak olduğu genç zamanlarında kontrol altına alınması gibi, çocuklar da küçük yaştan itibaren Yahudilik hakkında şekillendirildikleri takdirde bu ilk eğitim onlara yaşamları boyunca rehberlik edecek ve kendilerini de sürekli geliştirmeleri yönünde onlara temel sağlayacaktır.

Bu genel eğitim için geçerli olduğu gibi, Tora öğrenimi için de geçerlidir. Bir Yahudi'nin yaşamına Tora rehberlik eder. Dolayısıyla bir kişi, tıpkı gerek davranış gerekse de bilgi açısından önem verdiği diğer tüm disiplinlerde çocuklarına seçim hakkı tanımayıp onları, en iyi şekilde yetiştirmek için gerekirse zorladığı gibi, Tora konusunda da en az bu kadar, hatta belki de daha yoğun bir şekilde çocuğunu eğitmeli ve terbiye etmelidir. Tora ve Yahudilik öğrenimi çocukların kendi seçimlerine bırakılamaz. Kral Şelomo şöyle demiştir: "Bilge oğul babasının terbiyesi[nin bir sonucudur]; alaycı ise, hiç azarlama duymamış kişidir" (Mişle 13:1). Yine de çocukların eğilimleri ve hassasiyetleri de göz ardı edilmemelidir. Yine Kral Şelomo'nun dediği gibi: "Çocuğu ona uygun yola göre eğit; [böylece] yaşlandığı zaman bile [bu eğitimden] ayrılmayacaktır" (Mişle 22:6).

Çocuklarını gerektiği şekilde eğiten kişiler, Tora'nın rehberliğiyle şekillendikleri için saygının ve değerinin ne olduğunu bilen çocuklara sahip olacaklar, bu onlara hem çocuklarından hem de çevreden övgü ve onur getirecektir. Bunun yanında, ebeveynin ölümünden sonra bile, çocukların yaptığı her bir mitsva, bunlarda payı olan ebeveynin ebedi ödülünde artış anlamına gelecektir. Böylece çocuklarını eğiten kişi bunun karşılığını hem bu dünyada hem de Gelecek Dünya'da alacaktır.

Yine de eğitimin tam başarıya ulaşması için Tanrı'nın yardımı da şarttır. Bu açıdan her anne baba bu yönde Tanrı'ya sürekli dua etmelidir. Bunun yanında en iyi eğitimin de doğru örnekler teşkil etmek olduğu unutulmamalıdır. Bir kişi

כ וכתבתם

20

על־מִזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ: כֹּא לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וַיְמִי בְנֵיכֶם עַל

21

הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְתִּיכֶם לֵאמֹר לָהֶם כִּי־מִי הַשָּׁמַיִם

עַל־הָאָרֶץ: ם שביעי מפמיר

düşmeyecek, aksine ülkenizde ebediyen rahatça yaşayacaksınız.”

Başka bir alternatifte göre ise bu düzen şu şekilde de anlaşılabilir: “Eğer doğru yoldan saparsanız birçok dert ve sürgün yaşayacaksınız. Bunları bertaraf etmek istiyorsanız mitsvaları yerine getirin, Tora öğrenin ve öğretin, evde ve dışarıda Tora standardını koruyun. Bu sayede kendi ülkenizde ebediyen yaşayabileceksiniz” (krş. *Daat Mikra*).

21. Bu sayede – “Tora’ya bağlı kaldığımız takdirde sürgüne çıkmanıza gerek kalmayacak, aksine Erets-Yisrael’de ebediyen sorunsuz bir şekilde yaşayacaksınız” (krş. İbn Ezra).

Onlara vereceğine dair – Pasuğun “size vereceğine dair” demesini beklerdik. Ama Tanrı açık bir şekilde Erets-Yisrael’i “onlara”, yani Atalar’a vereceğini belirtmektedir. Bu da, “*Tehiyat Ametim* – *Ölülerin Dirilişi*” kavramı için Tora’daki dayanaklardan biridir. Başka bir deyişle gelecekte Atalar tekrar dirilecek ve şahsen Erets-Yisrael’de yaşayacaklardır (*Sifre* 47; *Raşi*; *Mizrahi*). Basit düzeyde bakıldığında ise anlam “onların soylarına vereceğine dair” şeklinde olabilir (*Daat Mikra*, krş. p. 9).

Göklerin veryüzü üzerindeki günleri kadar – Yani “ebediyen”. Bu sözler, Erets-Yisrael’in Bene-Yisrael’e ebediyen verildiğini göstermektedir. Bene-Yisrael günahları nedeniyle burada yaşama hakkını geçici olarak yitirseler ve buraya başkaları yerleşse bile, sonunda Bene-Yisrael buraya geri döneceklerdir (Rabenu Behaye).

Toprağın üzerindeki günleriniz ... çok olacaktır – “Zira iyi tutumunuz sebebiyle yağmurunuz ve toprağınızın ürünü eksik olmayacak” (*Rašbam*).

Talmud aktarır: Erets-Yisrael’de yaşayan Rabi Yohanan’a Babil’de çok yaşlı Yahudiler’in yaşadığı anlatılınca buna çok şaşırır. Ne de olsa [bu

pasuktan anlaşılabilceği gibi] uzun ömür, özellikle Erets-Yisrael’de yaşayanların hak ettiği bir şeydir. Ama daha sonra Babil’de insanların sabahın karanlığında kalkıp dua için sinagoga gittikleri de söylenince Rabi Yohanan’ın şaşkınlığı geçer ve “Demek ki sebep bu” der (*Talmud* – *Berachot* 8a). *Talmud*, *Mašiah* Dönemi’nde Erets-Yisrael’in dışındaki tüm sinagogların oradan sökülüp Erets-Yisrael’e geleceğini belirtir. Bu öğretisi, temel olarak tüm sinagogların aslında Erets-Yisrael’in birer parçası olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla yaşamlarını sinagoglara bağlı olarak geçiren, dualarını vaktinde *minyan*la sinagoglarda yapmayı ihmal etmeyen kişiler, Erets-Yisrael’in sağladığı uzun ömre hak kazanabilirler (*Meam Loetz*).

²⁰ Onları evinin [kapılarının] pervazlarına ve [diğer] girişlerine [sabitlemek üzere deri parşömenlere] yaz.

²¹ Bu sayede Tanrı'nın, atalarınıza, onlara vereceğine dair yemin etmiş olduğu toprağın üzerindeki günleriniz ve çocuklarınızın günleri, göklerin yeryüzü üzerindeki günleri kadar çok olacaktır.

öğrenmeleri bir yasak değildir ve Tora öğrenen bir kadın da Tanrı katında ödülü hak eder. [Öte yandan, genel bir kurala göre yükümlü olduğu bir mitsvayı yapan kişi, yükümlü olmadığı bir mitsvayı yapana göre daha büyük ödülü hak eder. Burada temel faktör *Yetser Ara*'dır. Bir kişi belirli bir konuda yükümlülük içindeyse, *Yetser Ara* onu bundan alıkoymak için daha şiddetli direnç gösterir ve bu kişi söz konusu mitsvayı yine de yerine getirdiği zaman *Yetser Ara*'ya karşı bir zafer kazanmış olur. Ama insan yükümlü olmadığı bir şeyi yaptığı zaman, bu onun seçiminin bir sonucudur ve bunun için *Yetser Ara*'yı yenmesine gerek yoktur, zira *Yetser Ara* böyle durumlarda insanları engellemeye çalışmaz. Burada da kadınlar Tora öğreniminden muaf oldukları için, eğer yine de Tora öğrenirlerse ödüle hak kazanacak olmalarına karşın, bu ödül, yükümlülük altında olan bir erkeğin alacağı ödüle göre daha düşük düzeydedir.]

20. [Deri parşömenlere] Yaz – Mezuza mitsvası. Dolayısıyla, bu paragraf, *mezuza* parşömenine yazılan iki paragraftan ikincisidir. Bkz. 6:9 açık.

Buradaki emirlerin sıralaması, *tefilin*, Tora öğrenimi ve *mezuza* şeklindedir. Bunun ardından da uzun ömür ödülünden bahsedilmektedir. Bu sıralama kadınların yükümlü ya da muaf olmaları konusunda Sözlü Tora'yla bilinen kurallara işaret eder. Yukarıda belirtildiği üzere kadınlar Tora öğreniminden muaftır, dolayısıyla ona bitişik olarak zikredilen *tefilin* emrinden de muafırlar [ve *tefilin* en baştan beri sadece erkekler tarafından takıldığı için, erkeklere özgü bir takı konumundadır ve kadınların alenen *tefilin* takması yasaktır (krş. 22:5). Canı bu mitsvayı yerine getirmeyi çok çeken bir kadın, bunu kimsenin görmeyeceği bir şekilde kendisi ile Tanrı arasında yapabilir. Ama bunu başkalarının da görmesini istiyorsa, o zaman asıl isteğinin mitsva yapmak mı yoksa gösteriş yapmak ve kabul edilmiş uygulamalara isyan etmek mi olduğu kuşkuyla hale gelir]. *Tefilin*, zamana bağlı "yap" şeklindeki emirler için bir örnektir ve kadınlar, tıpkı *tefilin* konusunda olduğu gibi, zamana bağlı "yap" şeklindeki bütün emirlerden de muafırlar [Bunların içinde *Şofar*, *Lulav*, *Suka*, *Şema*'yı vaktinde

söylemek gibi daha birçok mitsva sayılabilir. Ama istisnalar da vardır (bkz. 5:12 açık.)). Kadınların muafiyetinin Tora öğreniminin hemen ardından, yani yine ona bitişik olarak verilmiş olan *mezuza* mitsvası için de geçerli olacağını düşünebiliriz; ancak *mezuza* sadece Tora öğrenimine değil aynı zamanda uzun ömür ödülüne de bitişik verilmiştir. Uzun ömrün sadece erkekler için değil, kadınlar için de önemli olduğu açık olduğuna göre kadınlar *mezuza* mitsvasından muaf değildirler ve tek başına yaşayan bir kadın bile yaşadığı evin kapılarına *mezuza* takmakla yükümlüdür (*Talmud – Kiduşin* 34a).

Bu açıklamadan da anlaşıldığı üzere, *mezuza* mitsvasına kadar olan pasuklarla *mezuza* ve sonrasındaki pasuk birbirinden farklı iki pasuk grubudur. Rabi Samson Raphael Hirsch de *mezuzaya* kadar olan kısmın, mitsvaların, p. 16-17'deki günah-ceza sürecinin sonrasındaki sürgünde de yapılması gerektiğini konu ettiği, *mezuza* mitsvasının ise sürgüne yol açan tutumun olumlu alternatifini dile getirdiği görüşündedir. Bunu şu sözlere dayandırır: "Sürgündeki Yahudi'nin kendisine ait bir 'kapısı' yoktur, oradaki evlerin de kendisine 'ait' olduğunu söylemek güçtür. Ama bunlar doğru olsa bile, 'evlerin ve kapıların' ifadesinin Erets-Yisrael'i diğer yerlere göre çok daha fazla temsil ettiği açıktır." *Mezuza* evin içindeki tüm kapıların ve evi dış dünyaya bağlayan ana kapının pervazlarına takılır ve Yahudi'ye, hem evdeki hem de dışarıdaki hayatının Tanrı'nın Torası'na vakfedilmesi gerektiğini hatırlatır. Ona şöyle der: "Tanrı'nın öğretisine karşı olan felsefelerin evine ayak basmasına izin verme. Bu itina gösterirsen p. 17'de sözü edilen cezalar seni bulmayacak; aksine ülkende ebediyen yaşayacaksın."

Sonuç olarak Rabi Hirsch'e göre p. 16-21 pasuklarının genel yapısı şöyledir: "Eğer doğru yoldan saparsanız birçok derdin üstüne bir de sürgüne çıkmak durumunda kalacaksınız ve orada da mitsvaları yerine getirmek, Tora öğrenip öğretmek sorumluluğunuz devam edecek. Öte yandan ülkenizdeyken eğer *mezuzanın* mesajını alırsanız, tüm bu sürgüne yol açacak günahkarlığa bile

- כִּי אִם־שֹׁמֵר תִּשְׁמְרוּן אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר
 22 אֲנִי מִצְוֶה אֲתֶכֶם לַעֲשֹׂתָהּ לְאַהֲבָהּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לִלְכֹת
 23 בְּכָל־דִּרְכָיו וּלְדַבְּקָה־בּוֹ נֹגַ וְהוֹרִישׁ יְהוָה אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה
 24 מִלִּפְנֵיכֶם וִירְשָׁתֶם גּוֹיִם גְּדֹלִים וְעַצְמִים מִכֶּם נֹד כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר
 תֵּדְרֹךְ כְּיִרְגְּלֶכֶם בּוֹ לָכֵן יִהְיֶה מִן־הַמִּדְבָּר וְהַלְבָּנוֹן מִן־הַנֶּהָר
 25 נְהַר־פָּרָת וְעַד הַיָּם הָאֲחֵרוֹן יִהְיֶה גְבֻלְכֶם כֹּה לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ
 בִּפְנֵיכֶם פֶּחַדְכֶם וּמֹרָאֲכֶם יִתֵּן | יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם עַל־פְּנֵי
 כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּדְרֹכּוּ־בָּהּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֵם: ס ס ס

güney doğusunda kuzey-güney doğrultusundan batı-doğu doğrultusuna çark ettiği kısımdan bahsedilmektedir. Moşe'nin Bamidbar 34:1-12'de verdiği sınırlarda Fırat nehrinden bahis yoktur. Ancak o sınırlar Erets-Yisrael'e ilk girildiği zamanki temel sınırlardır. Fırat'ın Erets-Yisrael'in sınırını işaretlemesi, ancak *Maşiah*'in gelişinden sonra gerçekleşecektir. [Ancak geçmişte de Kral Şelomo döneminde sınırın Fırat'a ulaştığı olmuştur.] Bkz. Bereşit 15:18 açk.

Akdeniz'e – Tam çeviriyle “*son[daki] denize*” ya da “*arka[daki] denize*”. Tora’da ana yön doğudur. Böylece doğuya dönük duran birinin arkası batıyı gösterir. Başka bir deyişle Erets-Yisrael’in batı sınırını işaretleyen Akdeniz’den bahsedilmektedir.

25. Önünüzde kimse duramayacak – “Erets-Yisrael’in dışında savaşmanız gerektiğinde bile” (Sforno).

Tam çeviriyle “*önünüzde [bir] adam duramayacak*”. Buradaki “*[bir] adam*” sözcüğü açıklama gerektirmektedir. Savaş sadece bir erkeğe karşı yapılmaz. Bir gruba, bir orduya, tüm bir ulusa karşı yapılır. Dahası savaşa aktif olarak kadınlar da katılabilir. Üstelik eski dönemde, büyük konusunda uzman olmuş kadınlar bile savaşta aktif ve çok etkili roller alabilirlerdi. Öyleyse paşuğun, tüm bunları kapsayacak şekilde “*Önünüzde duramayacaklar*” demesi yeterli olurdu. Öyleyse “*adam*” sözcüğü neden vurgulanmaktadır? Bu sözcükle Tora, “olağandışı” insanları kastetmektedir. “Normal insanlar, erkekler, kadınlar, aileler, uluslar *önünüzde duramayacağı* gibi; Başan kralı Og gibi olağandışı bir *İş – Adam*” (bkz. 3:11 açk.) [olursa, o] bile size karşı gele-meyecek” (Sifre 52; Raşi).

Korku ve dehşeti – “*Pahad – Korku*” mevcut durum karşısındaki ani korkuyu, “*Mora – Dehşet*” ise gelecekte olabilecekler konusunda duyulan yılmayı belirtir. Dolayısıyla Bene-Yisrael’in aktif

olarak savaşmakta oldukları ulusların duygusu korku, onların ününü ve yaklaştıklarını duyan diğer ulusların duygusu ise dehşet olacaktır (Sifre 52; Raşi).

Toprağın tümünün üzerine – Tam çeviriyle “... *yüzeyine*”. Ya da yine tam çeviriyle “*Toprağın [sakinlerinin] tümünün yüzlerine*” (krş. 2:25).

Tıpkı size konuşmuş olduğu gibi – Bkz. Şemot 23:27 (Sifre 52; Raşi).

❧ Sonuç. Bu peraşanın temel mesajı, Bene-Yisrael’in Tora’yı gözetip uygulamaları sonucunda, Tanrı’nın, onları, kendilerine karşı gelebilecek tüm düşmanlar karşısında muzaffer kılacağıdır. Kenaan’daki yedi ulusun toprakları da, Bene-Yisrael’in ebedi mülkü haline gelecektir. Burası her yönden büyük avantajlara sahip bir Ülke’dir; ancak yine de bu avantajların gerçeğe dönüşmesi, Tanrı’nın İsteği’ni yerine getirmekle bire bir bağlantılıdır. Peraşa ayrıca çekinilmeyi ve korkmayı gerektirecek tek varlığını Tanrı olduğunu söylemekte, O’na bağlı kalındığı takdirde, Kenaan’daki yerel halklar ne kadar güçlü ve kalabalık olurlarsa olsunlar, onlardan korkacak bir şey olmadığını vurgulamaktadır. Bu doğrultuda peraşanın özellikle vurguladığı noktalardan biri de Tanrı korkusudur. Tanrı’dan korkan birinin, insanlardan korkmasına yer yoktur ve bir kişinin insanlardan korkması, O’nun Tanrı korkusunda ki bir eksikliğe işaret eder. Sonuç olarak insanlardan korkan kişiler, normalde başlarına gelmesi gerekmeyen bazı sıkıntıları da kendi üzerine davet etmiş olabilir. Buna karşılık, Tanrı korkusuna sahip olup, herhangi bir tehlikeye karşı Tanrı’ya güvenen bir kişi, belki de normalde üzerine gelmesi gereken sıkıntıları bertaraf etmiş olur. Kral Şelomo da insanları Tanrı’ya güven duygusu konusunda şöyle uyarmıştır: “*İnsanlardan [bir kötülük geleceğinden] korkmak tuzak teşkil eder; Tanrı’ya güvenene ise kuvvet kazandırılacaktır*” (Mişle 29:25) (Rabenu Behaye). Bu düzeye ulaşabilmemiz Tanrı’nın İsteği olsun.

[36. Zafer Sözü]

²² Zira eğer size, yapılmasını emretmekte olduğum tüm bu emri kesin bir şekilde gözetir, Tanrınız Aşem'i, O'nun tüm yollarında yürüme suretiyle sever ve O'na yapışsınız,

²³ [o zaman] Tanrı tüm bu ulusları önünüzden sürecek ve sizden büyük ve güçlü ulusları[n toprağını] miras alacaksınız.

²⁴ Ayağınızın bastığı her yer sizin olacak; çölden ve Levanon'dan, nehirden – Fırat nehrinden – Akdeniz'e kadar olacak sınırlarınız.

²⁵ Önünüzde kimse duramayacak. Tanrı, size yönelik korku ve dehşeti, basacağınız toprağın tümünün üzerine yerleştirecek – tıpkı size konuşmuş olduğu gibi.

22. Bu emri – Tora'nın tümünü.

Kesin bir şekilde gözetir – İbranice **Şamor Tişmerun**. Bu ikileme, söz konusu gözetimin son derece sıkı bir şekilde yapılması gerektiğine işaret eder. Bu amaçla çok sayıda farklı önlemler alınmalıdır ve kuşkusuz Tora'nın korunmasının etkili yolu, onu sürekli olarak öğrenmeyi ihmal etmemektir (Sifre 48; Raşi). Yine ikilemenin ima ettiği üzere, Tora öğrenimi sürekli tekrarı gerektirir. Zira zihnimizin sürekli olarak, elimize emanet edilmiş olan Tanrısal hazineye yoğunlaşması ve üzerimize yüklenmiş olan sorumlulukları daima aklımızda tutmamız sadece düzenli Tora öğrenimi sayesinde mümkündür. Hahamlarımız'ın söyledikleri gibi, “insan nasıl parasının kaybolmaması için aklını ondan ayırmazsa, Tora bilgisinin kaybolmaması için de aklını ondan ayırmalıdır.” Tora sözleri altına ve cama benzetilmiştir: “Elde edilmesi altın gibi zor, kırılıp gitmesi de cam gibi kolaydır” (krş. İyov 28:17).

Midraş'ta bu ikileme eğitsel bakışla “**Şamor Tişamerun** – Gözetin, Gözetilin” şeklinde değerlendirilir. Başka bir deyişle “Eğer Tora'nın emirlerini gözetirseniz, Tanrı da sizi gözetir”.

O'nun tüm yollarında yürüme suretiyle – “O'nun tarzını benimsemek, O'nu kendinize örnek almak suretiyle. O nasıl merhametliyse, siz de merhametli olun. O nasıl karşılık beklemeden iyilik yaparsa siz de aynı şekilde davranın” (Sifre 49; Raşi).

Sever – Ya da “eğer size, yapılmasını emretmekte olduğum tüm bu emri, Tanrınız Aşem'i sevmek, O'nun tüm yollarında yürümek ve O'na yapışmak üzere kesin bir şekilde gözetirseniz...” Bu alternatifte göre mesaj “Tora'yla ilgilenmenizin ve onu öğrenmenizin amacı, Yüce Tanrı'nın büyük iyiliklerini tanımak olmalıdır. Bu sayede O'nu seveceksiniz, Dünyası'nı yönetirken kullandığı yolları – yani dürüstlük ve adaleti – benimseyeceksiniz ve bu şekilde O'na yapışacak, tüm eylemlerinizde içtenlikle sadece O'nun İsteği'ni yerine getirme amacını taşıy hale geleceksiniz. Pasukta söylendiği gibi ‘Tüm yollarında O'nu tanı’ (Mişle 3:6)” (Sforno).

O'na yapışsınız – Bkz. 10:20 açık.

23. Tanrı bu ulusları önünüzden sürecek – “Siz

üzerinize düşeni yaptığınız için, Tanrı da üzerine düşeni yapacak (Sifre 49; Raşi; krş. p. 14 açık.). Böylece rahat içinde geçiminizi sağlayabilmenize olanak verecek bir toprağınız olacak ve Tanrı'nın İsteği'ni hiçbir sıkıntı olmadan yerine getirebileceksiniz (Sforno).”

Burada, önceki paragraftan daha önceki bir aşamadan bahsedilmektedir. Önceki paragrafta Tora'ya sırt çevirmenin sürgünle sonuçlanacağı söylenmişti. Fakat insanlar sürgüne ancak içinde yerleşik oldukları bir topraktan çıkarlar. Oysa Yisrael bu aşamada henüz Erets-Yisrael'i ele geçirmiş bile değildir. Dolayısıyla Moşe burada sürgüne çıkmamayı garantileyecek tutumun, Erets-Yisrael'i ele geçirmek için de gerekli olduğunu söylemektedir: “Tanrı'nın tüm bu ulusları önünüzden sürmesinin ön şartı da yapılmasını emretmekte olduğum bu emri kesin bir şekilde gözetmeniz, Tanrı'yı sevip O'nun yollarında yürümeniz ve O'na yapışmanızdır. Ama bunu yapmazsanız, sürgüne çıkmak bir yana, Erets-Yisrael'i ele bile geçiremeyeceksiniz” (krş. İbn Ezra).

24. Ayağınızın bastığı her yer – “Yedi Kanaan ulusuna karşı çıktığınız savaşlarda ayağınızı bastığınız her yer sizin olacak” (Raşbam). Başka bir açıklamaya göre “Erets-Yisrael'i tamamen ele geçirdikten sonra komşu yerlere fethe giderseniz, orası da sizin olacaktır. Bu olduktan sonra Erets-Yisrael'in kutsiyeti o yerlere de aynı şekilde yayılacak, Ülke'ye bağlı Hovat Karka sınıfındaki mitsvalar oralarda da bağlayıcı olacaktır.” Ancak bunun da ön şartı, Erets-Yisrael'in tamamen ele geçirilmesidir. Örneğin Kral David, henüz Erets-Yisrael'in tümü ele geçirilmemişken, hatta Yeruslayim bile Yevusiler'in elindeyken, Suriye'nin farklı bölgelerini ele geçirmiştir; ama buraları Erets-Yisrael'in kutsiyetinden nasibini almamıştır ve ulusal değil bireysel bir fetih sınıfında olduğu için buraları Erets-Yisrael'e dâhil olmuş sayılmaz (Sifre; Talmud – Gitin 8a; Hirsch).

Çölden – Güney sınırı. Bkz. Bamidbar 34:3.

Levanon'dan – Kuzey sınırı. Bkz. 3:25.

Nehirden – Fırat nehrinden – Ya da “Fırat nehrinin bir kolundan” (The Living Torah). Kuzeydoğu sınırı. Olasılıkla, Fırat nehrinin Halep'in

פרשת ראה נו ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה

26

değişiklik yaratmaz; bu doğa aynı kalır ve ona uyumlu yaşamayanlar, çoğunluk olsalar bile, söz konusu manevi norma göre istisna sayılırlar (*Tseror Amor*).

Hatam Sofer, pasuktaki hem tekil hem de çoğul kullanımı *Talmud*'daki şu öğretiyle bağlantılı görür: “Kişi kendisini daima yarı-masum yarı-suçlu görmelidir. Öyle ki bir mitsva yaptı mı, ne mutlu ona ki kendi terazisinin liyakat kefesinin ağır basmasını sağlamış olur; ama bir günah işledi mi, vah ona ki kendi terazisinin suç kefesinin ağır basmasına neden olmuştur. Rabi Şimon’un oğlu Rabi Elazar bunu genişletir. Dünya çoğunluğa göre, insan da çoğunluğa göre yargılandığı için, kişi [hem kendisini hem de dünyayı dengede görmelidir. Bu durumda] bir mitsva yaptı mı, ne mutlu ona ki hem kendi hem de tüm dünyanın terazisinin liyakat kefesinin ağır basmasını sağlamış olur; ama bir günah işledi mi, vah ona ki hem kendi hem de tüm dünyanın terazisinin suç kefesinin ağır basmasına neden olmuştur” (*Talmud – Kiduşin* 40a-b). Bu öğreti bir kişinin, davranışıyla tüm dünyanın kaderini değiştirebileceği vurgusunu yapmaktadır. Bu nedenle her bireye seslenilmektedir: “Gör! Önünüze *beraha* ve *beddua* yerleştiriyorum. Tek bir birey olabilirsin ama *beraha* veya *bedduanın* hepinize gelmesi sana bağlı.”

Beraha ve beddua – Ya da “*Beraha* yolunu ve *beddua* yolunu sunuyorum. İstedığınızı seçin” (*Ramban*).

Beraha, mevcut bir şeyin bolluğunu ve bereketi belirtir [Türkçe'deki “bereket” sözcüğü de aynı kökten gelir]. Daha geniş bir bakışla, *beraha* hiçbir engel olmaksızın gerçekleşen gelişim, büyüme ve ilerleme durumunu tanımlar. “*Kelala – Beddua*” ise, sadece *berahanın* aksi değildir ve yalnızca ilerleyememe ve gelişim eksikliğini tanımlamaz; bundan daha kötüdür. Bir hiçliği, tam bir eksikliği ve yokluğu belirtir. Bu sözcük “*Kal – Hafif*” ile bağlıdır ve bereketin aksine, eksiklik, yokluk, bozulma, “hafifleme” anlamına gelir (*İbn Ezra; Sforno; Hirsch*).

Bu pasuğun sunduğu açık bir zorluk söz konusudur. Pasuk *beraha* ve *bedduadan* bahsetmektedir, ama bu *peraşa* boyunca hiçbir *beraha* ya da *beddua* listeleniyor değildir. Bu zorluğun çözümlenmesi için üç yaklaşım vardır: [1] Bu

sözlerle, Ki Tavo peraşasında dile getirilecek *beraha* ve *beddua*ya bir giriş yapılmaktadır (bkz. 27:11 v.d.). [2] Mitsvalar başlı başına birer *beraha*, ihlaller de başlı başına birer *beddua*dır (*Abravanel; bkz. s.p. açk., Dinleyeceğimiz zaman k.b.*). [3] Bahsedilen, önceki kısımdır (bkz. p. 13-25). Nitekim orada mitsvaların yerine getirilmesi karşılığında yağmur ve hasadın bereketli olacağı, Tanrı'ya sırt çevirmenin ise kıtlığı getireceği söylenmişti. [Mitsvaların ihlali çok ciddi sonuçlara yol açabileceği için Yahudilik'i kabul etmek isteyen kişiler, bu olası sonuçlar hakkında çok kesin bir dille uyarılır. Çünkü her ne kadar mitsvaların uygulanması büyük ödül getirecekse de, ihlal durumunda çok ağır cezalar söz konusu olabilir] (*Meam Loez*).

Yerleştiriyorum – Ya da “*veriyorum*”, “*koyuyorum*”, “*sunuyorum*”. Raşbam'a göre: “*Bugün önünüze beraha ve beddua [hakkındaki emri] veriyorum*”. Aşağıdaki pasuklarda söylendiği üzere (p. 29-30), Bene-Yisrael, Erets-Yisrael'e girdikten sonra *beraha* ve *bedduaların* dile getirileceği bir seremoni yapacaklardır (bkz. 27:11-26) ve Raşbam'a göre bununla ilgili emir şimdi verilmektedir.

Bu pasukta Moşe Yaratılış'ın en temel ilkelerinden biri olan, insanın özgür seçim hakkını açıkça dile getirmektedir. Bu konudaki bazı bilgiler için bkz. 30:19 açk.

Moşe'nin buradaki sözleri, bir yol ayırımında oturan ve gelip geçenlere tavsiyede bulunan yaşlı bir adamın yaptığıyla açıklanabilir. Yol ikiye ayrılmaktadır ve bunlardan birinin başı dikenler ve engellerle doludur, ama bunu aştıktan sonrası düz ve rahattır. Diğer yol ise en başta gayet rahat ilerlese de bir noktadan sonra son derece zorlu hale gelmekte ve öyle kalmaktadır. Yaşlı adam yolculara “şu yola dikkat edin” der. “Başı rahat görünmesine rağmen sonu berbatır. İyisi mi siz diğer yolu seçin. Başta zor görünse de devamı rahattır.” Yaşlı adamın sözünü dikkate alanlar, başta biraz zorluk çekseler de, sonradan hedeflerine rahat bir şekilde ulaşırlar. Onu dinlemeyenler ise baştaki rahatlık nedeniyle seçtikleri yolun devamında takılıp kalırlar. Aynı şey insan yaşamı için de geçerlidir. Kendini yasak zevkler peşinde günaha teslim eden kişi, belki bu dünyada mutlu ve rahat bir yaşam sürecektir; ama Gelecek Dünya'da payı olmayacaktır. Bu dünyada doğruyu yapma, Tora ve mitsvaları yerine getirme uğruna biraz

Ree

[37. Seçim]

²⁶ Gör; bugün önünüze *beraha* ve beddua yerleştiriyorum.

Moşe Rabenu, Devarim kitabının başından itibaren okuduğumuz konuşmasına, geçmiş olaylar hakkında bir özet ve bu olayların halkın geleceği için sunduğu ibret niteliğindeki derslerle başlamıştı. Bazı otoritelere göre bu giriş 4:40'a kadar sürmüş, orada birkaç hatırlatma cümlesinden sonra Moşe 5:1'de konuşmanın ana konusuna dönmüştür. Rabi Samson Raphael Hirsch'e göre ise Moşe'nin konuşmasının ana kısmı burada, Ree paraşasının başında başlamaktadır. Paraşanın giriş sözleri, Erets-Yisrael'e girecek olan nesli ilgilendiren bir mitsva pakedine de geçiş yapmaktadır. Bu doğrultuda sıradaki üç paraşa (Ree, Şofetim ve Ki Tetse) Devarim kitabının merkezini oluşturan yoğun bir mitsvalar dizisi içerir. Moşe şu ana kadar sadece Tanrı sevgisi, Tanrı korkusu, putperestliğe karşı genel uyarılar gibi temel konulara değinmiş, halkın Tanrı'ya yönelik görevlerini ve Erets-Yisrael'in kutsiyetiyle bağdaşır bir yaşam sürme yükümlülüklerini vurgulayan ilhamı verici konuşmalar yapmıştır (*Hizkuni*). Şimdi, mitsva pakedine geçerken Moşe halka "Gör!" demektedir. "Sana bildirmekte olduğum şeyler, bir başkasının sözlerine inanmaya dayalı bir yasa değildir. Aksine, sana, senin şahsen kendi gözlerinle görmüş olduğun ve konuşmamda şu ana kadar verdiğim özetle sana tekrar hatırlattığım olaylara dayanarak hitap ediyorum. Tanrı'nın, sana benim aracılığımla vermiş olduğu Tora sayesinde, senin geleceğini senin ellerine teslim ettiğini – '*beraha* ya da beddua' sonuçlarından hangisinin gerçekleşeceğinin tamamen sana bağlı olduğunu – verdiğim bu özeti temel alarak kesin bir şekilde anlayabilirsin" (Hirsch).

26. Gör – Bu insanların dikkatini çekme amaçlı bir hitaptır (*Daat Mikra*). "Gör; sana şunu tavsiye ediyorum: Kendine, sana 'Ben ... Tanrım Aşem'im' (Şemot 20:2) demiş olan Tanrı'nın yolunu seç" (*Daat Zekenim*). "Bak ve gör; diğer uluslardan farklı olarak senin için orta yol diye bir şey yoktur. Senin önüne *berahayı* ve bedduayı koyuyorum. Bunlar iki uç noktadır. Her ikisi de senin önündedir; neyi seçersen onu alacaksın. Davranışların, ya beyazı ya da siyahı getirecek. Senin için gri bir bölge olduğunu düşünme" (krş. Sforno). Çoğu insan ortalama bir başarıyı yeterli bulur. Kendince ilerliyor olmaktan, bir yandan

mükemmel olmak için çaba göstermeyip diğer yandan da kötü bir insan olmamaya çalışmaktan tatmin olur. Ancak Moşe, Bene-Yisrael'e, bu şekilde düşünmemelerini söylemektedir. Bir Yahudi daima en üst düzeyi hedeflemeli, daha düşük bir başarıyı bir eksiklik ve lanet olarak değerlendirmelidir.

Bugün – Bu sözcük çok yerde "bu dünya" anlamına gelir: "Sana bugün, yani sadece bu dünya ile sınırlı olmak üzere *beraha* ve beddua veriyorum. Başka bir deyişle beddua konusu sadece bu dünya için geçerli. Ancak *Maşiah* Dönemi'nde her şey sırf *beraha* şeklinde tezahür edecek" (*Daat Zekenim*).

Pasuktaki "*Uklala – Ve Beddua*" (p. 28) sözcüğü *Vav-Kof-Lamed-Lamed-E* harfleriyle yazılır ve Hahamlarımız bunun "*Veakeren, Kayemet Lo Laolam Aba – Anamal [=Asıl Ödül] Onum Adına Gelecek Dünya İçin Varlığını Korur*". Başka bir deyişle lanetler sadece bu dünyada verilen cezalardır ve bunlarla birlikte cezalar burada kalır, Gelecek Dünya'ya sadece *berahalar* ve asıl ödül kalır (Rabi Yeuda Adoni'nin bir konuşmasından).

Önünüze – Moşe sözlerine tekil ifadeyle "gör" diye başladıktan sonra, çoğul ifadeyle "önünüze" demektedir. Bu durum birçok farklı açıklamaya temel teşkil eder. Bir görüşe göre tekil kullanım her bir bireye, çoğul kullanım da toplumun tümüne hitap edildiği anlamına gelir (krş. İbn Ezra). Aksi de söylenebilir: "Moşe tüm halka tek bir vücutmuş gibi "gör" demekte, sonra da toplulukta her bireye birlikte seslenmek için "önünüze" diye çoğul kullanıma geçmektedir (Rabi Yosef İbn Kaspi). Her iki bakışla da, Moşe emirleri aktarırken hem bireylere hem de bir bütün olarak topluma seslenmiştir. Bir başka açıklamaya göre ise Moşe burada halefi Yeoşua'ya seslenmektedir. Bu yüzden hem Yeoşua için tekil, hem de yakında başına geçeceği halk nedeniyle çoğul kullanım söz konusudur (*Baal Aturim; Anah*).

"Gör" sözcüğünün bu kısmın geri kalanının aksine tekil çekimli olması, Bene-Yisrael'in, nihai amacı Tanrı'ya hizmet etmek olan tek ve birleşik bir ulus teşkil ettiğine işaret eder. Halkın içinde büyük kalabalıklar bu temel hedefle uyum içinde bir yaşam sürmese bile, bu, Yisrael'in özünde bir

27 כֹּזֵאת־הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנִי
 28 מֵצִיָּה אֶתְכֶם הַיּוֹם כֹּה וְהִקְלָלָה אֶם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹת יְהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם וְסָרְתֶם מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אֲנִי מֵצִיָּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לָלֶכֶת
 אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יַדְעֶתֶם: ׀

gitmeyi bu yolun tümünden sapmak olarak nite-
 lendirmektedir. Hahamlarımız buradan yola
 çıkarak bir öğreti aktarırlar: “Putperestliğe
 inanan, Tora’nın tümünü reddetmiş sayılır” (Sifre
 54; Raşi), çünkü putperestlik Tanrı’yı redde
 eşdeğerdir. Diğer mitsvaların ihlali de cezayı hak
 etmesine rağmen Tanrı ile aradaki bağın bu şe-
 kilde kopması anlamına gelmez.

Başkalarının bilmediğiniz ilahlarının –
 “Başkalarının inandığı ama sizin hiç bilip duy-
 madığınız ilahların”. Bu sözler Bene-Yisrael için
 putperestliğin ne kadar mantıksız ve anlamsız
 olduğunu vurgulamayı amaçlamaktadır: “Aşem,
 Tek Tanrı, belki de binlerce farklı şekilde,
 Kendisi’ni size belli etti ve size, kaderinize ve
 eylemlerinize yönelik tavrını da açığa çıkardı. Siz
 Aşem’in var olduğunu, her şeyi kontrol ettiğini ve
 yapılan her şeyi değerlendirip gereken karşılığı
 verdiğini görmüş, buna tanık olmuş bir ulus-
 sunuz. Ama ya diğer ilah müsveddeleri? Onlar
 hakkında ne ‘biliyorsunuz?’ Bu dünyanın
 doğasında ne gibi bir hâkimiyetleri olduğuna
 tanık oldunuz? Hiç! Buna rağmen onların peşin-
 den gitmeniz kadar saçma bir şey olamaz!”
 (Hirsch).

Rabi Arye Kaplan bu ifadeyi daha geniş bir
 bakışla şöyle çevirmiş: “Yeni bir manevi tecrübe
 edinme amacıyla/hevesiyle başka ilahların ardından
 saparsanız” (The Living Torah). Bu serbest çeviri
 olasıdır, zira insanların başka ilahların niteliğini
 bilmemeleri, onları meraka ve bu ilahlarda bir
 güç olabileceği düşüncesine itebilir [nitekim
 ileride, insanları putperestliğe sevk etmek isteyen
 birinin bu sürpriz öğesini bir reklam malzemesi
 olarak kullanabileceği görülmektedir (bkz. 13:3
 açk.)]. Bu düşünce ile insan yeni bir manevi
 tecrübe yaşamak için, aslında hiçbir kuvveti
 olmayan putlara tapmaya yeltenebilir. Oysa bir
 Yahudi için Tanrı’nın Bir ve Tek olduğu gerçeği
 mutlak olduğuna göre, bu tipteki bir yanılığa

düşmek ya aptallığın ya da Yahudilik hakkındaki
 cehaletin bir sonucudur. Bu sadece putperestlik
 değil, her türlü yabancı felsefe için de aynı şekilde
 doğrudur. Bir kişinin Tora’ya aykırı bir felsefeyi
 arzu edilir bulup benimsemesi, onun Tora
 hakkındaki bilgisizliğinin, aptallığının ya da kötü
 niyetinin bir işaretidir. İnsan mantığı sayısız
 “mantıklı” ve “hoş” fikir üretebilir. Ancak bu
 fikirler Yahudiler’in mutlak bir şekilde “bildik-
 leri” gerçeklerle çelişirse, onların zerre kadar
 değeri yoktur – sırf beyin cimnastiği olarak bile.

Ardından gitmek üzere – Ya da “... yoldan sapıp
 başkalarının bilmediğiniz ilahların ardından gider-
 seniz...”. Yani “yoldan çıkmak sizi putperestliğe
 sürükleyecektir” (Daat Mikra).

Saparsanız – “Kelala – Beddua”, yani tüm öz
 değerlerin kesin kaybı, yaşamdaki tüm konum-
 ların kaybedilmesi, sadece ve sadece Tanrı’ya
 başkaldırmanın bir sonucudur (Hirsch). Yine de
 bu sadece aktif bir “sapma”nın sonucu olacaktır.
 Önceki pasukta berahanın şartı olarak sadece
 “emirleri dinlerseniz” denmişti. Burada ise beddu-
 anın şartı olarak “dinlemezseniz ve ... saparsanız”
 denmektedir. Bu, Tanrı’nın merhametini göster-
 mektedir: Olumlu niyetler, aktif davranışlara
 çevrilmeseler bile bir derece ödüle hak kazanır.
 Olumsuz niyetler ise, aktif davranışla ifade bul-
 madığı sürece cezalandırılmaz (Meam Loez).

²⁷ *Berahayı*, Tanrınız *Aşem*'in, size bugün emretmekte olduğum emirlerini dinleyeceğiniz zaman [elde edeceksiniz].

²⁸ *Beddua* ise, eğer Tanrınız *Aşem*'in emirlerini dinlemezseniz ve size bugün emretmekte olduğum yoldan, başkalarının bilmediğiniz ilahlarının ardından gitmek üzere saparsanız [bulacak sizi].

zahmete katlanan kişi ise ebedi huzura ve ödüle hak kazanacaktır (*Daat Zekenim*). Kaldı ki sadece Gelecek Dünya değil, kurlsız bir yaşamın kötü sonuçlarının bu dünyada bile hissedilmesi gibi, Tora'ya bağlı bir yaşamın insana ruh mutluluğu veren güzel sonuçları da yine bu dünyada bile görülecektir. Nitekim Malbim'e göre buradaki "Gör" sözcüğü de tam olarak buna işaret etmektedir. Tora'ya uygun yaşayanların başarı, tatmin ve manevi gelişim içinde oldukları, açıkça görülebilen bir olgudur.

27. Bugün emretmekte olduğum – "Tora'yı her ne zaman okursan, bu emirleri sana o gün de, tıpkı bugün emretmekte olduğum gibi emrediyor olacağım. Tora'ya olan yükümlülüğün her gün yenilenmektedir" (Hirsch; krş. 6:6 açık.).

Dinleyeceğiniz zaman – İbranice *Aşer Tişmeu*. Ya da "söz dinleme" ve itaat imasıyla: "kabuleneceğiniz zaman" (krş. *Daat Mikra*).

Basit anlama göre buradaki "*Aşer* – ...niz zaman" sözcüğü "eğer" anlamı taşımaktadır: "*Beraha*, Tanrı'nın emirlerini dinlemeniz şartıyla gelecek" (Raşi). Yine de, "eğer" sözcüğünün normal İbranice karşılığı *İm*'dir. Nitekim sıradaki pasukta da bu sözcük kullanılmaktadır: "eğer ... dinlemezseniz". Dolayısıyla Moşe'nin *İm* yerine *Aşer* sözcüğünü tercih etmesi dikkat çekicidir. Moşe bu kullanımla, *berahanın*, Yahudiler'in yaşantılarının normal bir sonucu olarak geleceği imasında bulunmaktadır. Tora'nın emirlerini dinlemek ve onlara itaat etmek, başlı başına bir *berahadır*. Başka bir deyişle *beraha* sadece mitsvaları dinlemenin "akabinde" gelen bir şey değil, onları "uygulama anından itibaren" otomatik olarak meydana gelen bir gelişim ve berektir (Hirsch). Moşe, *bedduadan* bahsettiği sıradaki pasukta ise, belirsizlik iması içeren "eğer" sözcüğünü kullanarak *bedduayı* açıkça şarta bağlamakta, bu olasılığın normalden bir sapma olduğuna işaret etmektedir. Moşe halkın Tanrı'nın Sözü'nü dinlememesi olasılığını mantıklı bir olasılık olarak göstermek bile istememiştir. Böylece Moşe "Size

yakışan normal yaşamınızı sürdürdüğünüz zaman *berahayı* alacaksınız. Ama ola ki, sizden beklediğim şekilde, Tanrı'yı dinlememe gafletine düşerseniz, o zaman *beddua* sizi bulacak" demektir (krş. Rabenu Behaye). [*Aşer* ve *İm* sözcüklerinin kullanımı ile ilgili başka bir örnek için bkz. Vayikra 4:22 açık.].

Pasuk eğitsel bir bakışla şöyle de değerlendirilebilir: "*Beraha*, Tanrınız *Aşem*'in, size bugün emretmekte olduğum emirlerini dinlemenizdir" (Abravanel). Bu bakışla "Tanrı'nın emirlerini dinlemek", *beraha* için bir metaforudur, zira bir kişinin Tanrı'nın *berahasını* elde edebilmesinin tek yolu, O'nun emirlerini dinleyip, onları özümsemesi ve onlara göre yaşamasıdır. Gelecekteki ideal dünyayı tanımlarken, peygamber Amos şöyle demektedir: "İşte günler yaklaşıyor, diyor Tanrı *Aşem*, yeryüzüne açlık göndereceğim. Ekmeğe açlık değil, su için susamışlık değil – sadece Tanrı'nın Sözü'nü **dinlemek için**" (Amos 8:11). Böylelikle, gelecekte herkes bu pasuğun mesajını anlayacaktır: "*Beraha*", gerçekten önemli olan sözleri dinlemenin (*Sefat Emet*) ve insanları boğan birbirine zıt mesajların birikimi içinden doğru olanı seçebilmenin ta kendisidir.

[Elde edeceksiniz] – Ya da "*Berahayı* ... [veriyorum]". Bu pasuk "*Berahayı*" demesine rağmen, sıradaki pasuk "*bedduayı*" değil, sadece "*beddua*" demektir. Moşe sözlerinin "*bedduayı* ... [veriyorum]" şeklinde anlaşılmasını istemediği için verme fiiliyle bağlantı sağlayan ismin –i halini kullanmamayı tercih etmiştir (*Daat Mikra*).

İsmin –i hali için kullanılan sözcük *Et*'tir (*Alef-Tav*). Bu sözcük sadece *berahayı* ilgili kullanılmıştır. Bu, Behukotay peraşasında *Alef* harfiyle başlayıp *Tav* harfiyle tamamlanan *beraha* listesine yönelik bir ima içerir (*Meam Loex*; bkz. Vayikra 26:13 açık., *Berahalar ve Lanetler* k.b.).

28. Size bugün emretmekte olduğum yoldan – Moşe'nin bahsettiği yol Tora'nın tümüdür (bkz. 5:30). Pasuk, başkalarının ilahlarının ardından

כַּט וְהָיָה כִּי

יְבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָּא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ
וְנָתַתָּה אֶת־הַבְּרָכָה עַל־הָרַגְזִים וְאֶת־הַקִּלְלָה עַל־הָרַע עֵיבָל:
וְהָלֹא־הָמָּה בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן אַחֲרֵי דֶרֶךְ מְבֹא הַשָּׁמֶשׁ בְּאָרֶץ
הַכְּנַעֲנִי הִישָׁב בְּעֶרְבָה מִלִּל הַגִּלְגָּל אֶצֶל אֵלוֹנֵי מֶרֶה:

dönüp bedduayı dile getirmişlerdir (bkz. Yeoşua 8:33). Başka bir deyişle, Leviler beraha sırasında iki dağın arasında, yani her ikisinin yanında yer almıştır. Bu açıdan çeviri “yanında” şeklinde de yapılabilir.

Dile getireceksin – Tam çeviriyle “vereceksin” ya da “yerleştireceksin”. Çevirimiz, bunun beraha ve bedduayı ağızla dile getirme anlamına geldiği açıklamasını yapan İbn Ezra’ya göredir. Benzer şekilde “ılan edeceksin” (The Living Torah). Targum Onkelos’u takip eden Raşi’ye göre ise beraha ve bedduayı verecek olan Leviler’in iki dağın arasına “yerleştirilmesinden” bahsedilmektedir. Bkz. 27:12 ve Yeoşua 8:33.

Hahamlarımız’ın öğretilerine göre, pasuğun başında bulunan ve çevirmeden bıraktığımız “Veaya – [Vaki] Olacak” sözcüğü, verilen emrin vakit geçirilmeden yerine getirilmesi gerektiğine işaret eder (Sifre 58). Dolayısıyla Bene-Yisrael’in Ülke’ye girdikten sonra yapmaları gereken ilk iş, Gerizim ve Eval dağları arasındaki bu seremoniyi gerçekleştirmektir (Daat Mikra).

30. İşte – İbranice **Alo**. Tam anlamıyla “değil mi ki”. Buradan anlaşıldığı üzere, söz konusu iki yer, en azından hakkında bilgi sahibi olma açısından Bene-Yisrael’e yabancı değildir. Bkz. More ovalarının k.b.

Bu pasukta iki dağın coğrafik yerini belirtmek için detaylı bilgiler verilmektedir. Böyle açık adresleme gerekliliği Aaron’un ölümüyle ortaya çıkmıştır. O ölene kadar Onur Bulutları Bene-Yisrael’e yol gösteriyordu, ama o öldükten sonra bulutlar gidince, böyle bir yol gösterici kalmamıştır. Pasuk burada bu konuya da gönderme yapmaktadır; zira pasuğun ilk dört sözcüğünün – **Alo Emma Bever Ayarden** – son harfleri (Alef-E-Reş-Nun), **Aaron** sözcüğünün oluşturur (Meam Loez).

[Ondan uzak bir mesafe] **Sonra** – İbranice **Ahare**. İbranice’de “sonra” anlamına gelen iki sözcükten **Ahar**, “hemen ya da kısa bir süre sonra” anlamına gelirken, burada kullanılan **Ahare** ise

“uzunca bir süre ya da mesafe sonra” manasını taşır (Midraş – Bereşit Raba 44:5). Bu pasuktaki kullanımla, sözcük, söz konusu yerlerin Yarden’i geçtikten sonra uzak bir mesafede bulunduğunu belirtmektedir (Sifre 56; Talmud – Sota 33b; Raşi). Çevirimiz bu açıklama doğrultusundadır.

Diğer bir olasılığa göre ise bu sözcük, “arkasmda/arkasından” anlamında ve ardından gelenlerle bir tamlama oluşturur şekilde değerlendirilebilir: “Güneşin batış yolunun arkasmda”. Başka bir deyişle “Yarden’in geçtikten sonra batıya doğru uzanan yolu (bkz. s.a.) takip ederseniz oraya ulaşsınız” anlamı da olasıdır (Raşbam; krş. İbn Ezra; Şadal; Daat Mikra).

Güneşin battığı yönde – Yani “batıda”. Alternatif olarak tam çeviriyle “güneşin batış yolu”.

Arava’da oturan Kenaaniler’in bölgesinde – Tora sadece “Kenaaniler’in topraklarında” demekle kalmayıp “Arava’da oturan” tanımını da yapmıştır, çünkü Kenaaniler’in bir bölümü dağlarda (İbn Ezra; bkz. Bamidbar 14:45), bir bölümü de Akdeniz kıyısında (Daat Mikra; bkz. Yeoşua 5:1) yaşamaktaydı.

Gilgal’in karşısında – Gilgal’e bu ismi, Moşe’nin ölümünden sonra, Yeoşua vermiştir. Dolayısıyla Moşe’nin konuşmasında bu ismi kullanması iki şekilde açıklanabilir: [1] Kehanet; [2] Bu pasukta Moşe’nin bahsettiği Gilgal’in, Yeoşua’nın isimlendirdiği yerle aynı isimde başka bir yer olması (İbn Ezra). Eğer ilk olasılık doğruysa, Gilgal Yarden’in yakınında bir yerdi (bkz. Yeoşua 4:19). Pasukta iki dağın “Yarden’den uzak bir mesafe sonra” olduğu söylendiğine göre, bu dağlar Gilgal’in karşısında, ama ondan uzak bir yerde yer almaktadır (Raşi; Beer Yitshak). Olasılıkla, bu iki dağ bir sıradağ zincirinin parçası olduğu için, onların bu zincir içinde Gilgal’i tam karşıdan gören bir noktada olduğu söylenmektedir (İbn Ezra). Eğer ikinci olasılık doğruysa, burada sözü edilen Gilgal, Şehem’in 20km. kadar uzağındaki, günümüzde Cilculya olarak bilinen yer olabilir (The Living Torah). Bu durumda “Gilgal’in

[38. Ruhani Merkez]

²⁹ Tanrın seni, onu miras edinmek üzere gelmekte olduğun Ülke'ye getireceği zaman, *berahayı* Gerizim dağına doğru, bedduayı da Eval dağına doğru dile getireceksin.

³⁰ İşte onlar Yarden'in [batı] yakasında, [ondan uzak bir mesafe] sonra, güneşin battığı yönde, Arava'da oturan Kenaaniler'in bölgesinde, Gilgal'in karşısında, More ovalarının bitişiğindedir.

29. Getireceği zaman – Sıradaki pasuklarda tekrar tekrar Ülke'nin "miras alınması" vurgulanmasına rağmen, burada sadece "*getireceği zaman*" denmektedir: "Ülke'yi tamamen miras almayı beklemene gerek yok. Az miktarda toprağı ele geçirdikten hemen sonra ilk iş bunu yapmalısın" (Ralbag; Meam Loez).

Berahayı ... bedduayı – Alternatif olarak "mübarek kılınları Gerizim dağının yanına, bedduayı dile getirenleri de Eval dağının yanına yerleştireceksin" (*Targum Onkelos*; Raşi). Hem berahaları hem de bedduaları Leviler dile getirecektir. Tora bunların iki dağın yanında olması gerektiğini söylediğine göre Leviler iki dağın arasındaki vadide duracaklardır.

Moşe'nin burada bahsini ettiği *beraha* ve bedduanın içeriği Ki Tavo peraşasında yer almaktadır (Raşi; bkz. p. 29; bkz. 27:15-26). Aslına bakılırsa, kelimeleri son derece cimri kullandığı bilinen Tora'nın burada "*berahayı Gerizim dağına doğru, bedduayı da Eval dağına doğru dile getireceksin*" demesi gereksiz bir kullanım gibi durmaktadır. Ne de olsa bu aşağıda da 27:12-13'te söylenecektir. Öyleyse burada yazılanlar farklı bir noktaya işaret etme amacını taşıyor olmalıdır. Hahamlarımız bunu şöyle açıklarlar: Tora'nın 27:15-26'daki metni sadece lanetleri listelemektedir; ancak herhangi bir *berahadan* bahis yoktur. İşte Tora burada hem *beraha* hem de bedduadan bahsederek, söz konusu seremonideki *berahaların* da lanetlerle bire bir bağlı olduğuna işaret etmektedir. Buna göre o listedeki "filanca şeyi yapan lanetlidir" şeklinde ifade edilen her bedduaya karşılık "filanca şeyi yapmayan mübarektir" ilanında da bulunulacaktır. Sonuç olarak bu pasukta belirtildiği üzere beddualardan önce *berahalar* dile getirilecektir. Buradaki "*beraha* ve beddua" sözcükleri tekil kullanıldığı için, bu işlem "bir *beraha* – bir beddua" şeklinde değişmeli olarak gerçekleştirilecektir. Ve yine bu pasukta *beraha* ve bedduanın yan yana verilmesi, bedduaların dile getirilmesinde geçerli kuralların, *berahalarda* da aynı şekilde geçerli olacağını öğretir. Başka bir deyişle, tıpkı beddualarda olduğu gibi berahaları da, Leviler, yüksek sesle ve Kutsal Dil [İbranice] ile, genel ve ayrıntılı bir şekilde

söyleyecek, halkın geri kalanı da bunlara *Amen* diye cevap verecektir. Böylece Leviler Gerizim dağına doğru bir *beraha* söyleyecekler, halk '*Amen*' diyecektir. Ardından yine Leviler, bu kez Eval dağına dönerek, o *berahanın* karşıtı bir dille, ilgili bedduayı dile getirecekler, halk yine '*Amen*' diyecektir. Bu şekilde bir *beraha* bir beddua olmak üzere liste okunacaktır (Raşi; bkz. 27:12 ačk.).

Gerizim... Eval – Rabi Samson Raphael Hirsch, kendi zamanında yaşamış Alman askeri jeoloji profesörü Karl von Raumer'in, *Palastina* adlı kitabından alıntı yaparak bu iki dağ [o zamanki halleriyle] şöyle tanımlar: Bu iki dağ, Efrayim dağ sırası içinde yer alır ve aralarındaki zıtlık gözle görülür niteliktedir. Gerizim dağı Şehem'in güneyinde yer alır, yeşillikle kaplıdır ve yamacındaki basamaklarında da bahçeler bulunmaktadır [günümüzde Jebel et-Tor olarak bilinmektedir]. Eval dağı ise Şehem'in kuzeyindedir, diktir, çorak ve ıssızdır [Şomron bölgesinin en yüksek noktası burasıdır]. Gerizim dağı 881, Eval dağı ise 940m. yüksekliğindedir. Dolayısıyla yükseklikleri birbirine çok yakındır. Her ikisi de aynı toprağın üstünde yükselmekte, onları aynı yağmur ve çiyin damlaları sulamakta, ikisinin üzerinden aynı hava geçmekte ve aynı çiçek tozunu taşımaktadır. Buna rağmen Eval kısır ve verimsizdir, Gerizim ise bitkiyle kaplıdır. İki dağ bu halleriyle *beraha* ve bedduanın niteliğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Benzer şekilde *beraha* ve beddua da dış etkenlere değil, onları hak edenin niteliğine bağlıdır. Aynı ortamda yaşayan iki kişiden biri *berahayı*, diğeri bedduayı hak edebilir. Her şey tamamen kişinin kendi niteliğinin ve hayata yaklaşım şeklinin bir türevidir. İşte Yarden'i geçip Tora'nın Ülkesi olan Erets-Yisrael'e ayak bastıklarında Bene-Yisrael'in karşılarında bu mesajı içeren bir manzara yer alacaktır.

Doğru – İbranice **Al**. Tam çeviriyle "*üstünde*". Ancak burada anlam "*o yönde*" şeklindedir. Nitekim Yeoşua zamanında bahsedilen *beraha* ve beddualar dile getirildiği sırada, Bene-Yisrael'in yarısı Gerizim dağında, yarısı da Eval dağında durmuş ve iki dağ arasındaki vadide yer alan Leviler, "*Moşe'nin emrettiği gibi*" önce Gerizim dağına dönüp *berahayı*, sonra da Eval dağına

דא כי אתם

31

עברים את-הירדן לבא לרשת את-הארץ אשר-יהוה אלהיכם

נתן לכם וירשתם אתה וישבתם-בה: עב ושמרתם לעשות את
כל-החקים ואת-המשפטים אשר אנכי נתן לפניכם היום:

א אלה החקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות בארץ אשר

נתן יהוה אלהי אבותיך לך לרשתה כל-הימים אשר-אתם חיים

על-האדמה: ב אבד תאבדון את-כל-המקומות אשר עבדו-שם

הגוים אשר אתם ירשים אתם את-אלהיהם על-ההרים הרמים

ועל-הגבעות ותחת כל-עץ רענן:

ve bağlayıcı olduğunu vurgulamaktadır (Sifre; *Talmud* – *Kiduşin* 37a; *Daat Mikra*). Bu konuda iki istisna vardır: *Orla* (bkz. *Vayikra* 19:23-25) ve *Kilayim* (*Vayikra* 19:19) mitsvaları doğrudan toprakla ilgili olmalarına rağmen, Diaspora’da da bağlayıcıdır (*Talmud* – *Kiduşin* 37a).

Tüm günlerde – Çevirimize göre bu sözler “titizlikle uygulamanız gereken” sözlerine bağlıdır. Mitsvalar tüm günlerde titizlikle uygulanmalıdır. Alternatif olarak ifade “toprağın üzerinde yaşamak” sözlerine de bağlı olabilir. Rabi Arye Kaplan’ın buna bağlı serbest çevirisi şöyledir: “Atalarımın Tanrısı Aşem’in sana vermekte olduğu Ülke’de dikkatle korumanız gereken hükümler ve kanunlar şunlardır, [bunları koruyun] ki [Ülke’ye] yeryüzünde yaşadığınız sürece sahip olabilesiniz” (*The Living Torah*).

Titizlikle uygulamanız... – Ya da tam çeviriyle “uygulamayı korumanız”.

2. [Topraklarını] Miras almak üzere olduğunuz – “Onlar günahkâr davrandıkları için siz gelip onların topraklarını miras alıyorsunuz. Bu size ders olsun. Siz de onlar gibi davranmayın ki bu kez başkaları gelip bu toprakları sizden almasınlar” (*Sifre*).

Her – Bu sözcük, Kanaan’da putperestliğin ne kadar yaygın olduğuna işaret eder. Rabi Akiva’nın söylediği gibi, hiçbir yüksek dağ ya da tepe, hiçbir gür yapraklı ağaç yoktur ki putperestler orada bir ibadet yapmış olmasın (*Talmud* – *Avoda Zara* 45a).

Gür – *The Living Torah*; *Septuaginta*. İbranice *Raaman*. “Taze ve diri”. Alternatif olarak “yükklü

dallara sahip” (*Targum Onkelos*), “güzel” (*Targum Yonatan*), “yeşil” (*Hirsch*), “ıslak ve nemli, sulak” (*Daat Mikra*).

Yıl boyunca yeşil kalan ağaçlardan bahsedilmektedir. Böyle olduğu için putperestler güzelliğinin sürekli olduğu düşünür, doğanın gücünün bu noktada daha etkili bir şekilde açığa çıktığına inanır, bu nedenle de ibadetleri için özellikle bu ağaçların altını seçerlerdi. Benzer şekilde her ilahın kendine has mekânlarda gücü olduğuna inanırlardı. Bunun bir örneğini *Melahim* I 20:23’ta görüyoruz. Aramiler Yahudiler karşısında uğradıkları bir yenilgiyi şöyle açıklamışlardır: “[Bet-Amikdaş yüksek bir yerde kurulu olduğuna göre, demek ki Yahudiler’in] Tanrısı bir dağ Tanrısı’dır ve bu yüzden bize üstün geldiler. Ama onlarla ovada savaşırsak mutlaka onlara üstün geliriz”.

[Bulunan] – “Dağların üstünde, tepelerin üstünde ve gür ağaçların altında” sözleri putların ve putperest simgelerin nerede yok edilmeleri gerektiğini değil, “hâlihazırda bulundukları” yerleri tanımlamaktadır (*Mesiah İlemim*). “[*Bulunan*]” eklemeinin amacı bu olası yanlış anlamamanın önüne geçmektir.

Tüm yerleri – Kastedilen, dağlarda, tepelerde ve gür ağaçların altında yer alan putperest yapılar ve sembollerdir. Ama söz konusu sembol ve yapılar kaldırıldıktan sonra, bu dağ ve tepelere ayrıca bir şey yapmaya gerek yoktur. Eğer bir dağ ya da tepe, putperest ibadetin hedefi haline gelmiş, yani putlaştırılmışsa bile, oradan yarar sağlamak yasak değildir (*Talmud* – *Avoda Zara* 45b), çünkü yok edilmeyi gerektirenler, sadece insan eliyle yapılmış nesnelerdir (bkz. 7:25 açık.). Dağ, tepe,

³¹ [Bu töreni yapın,] Çünkü gelip Tanrı'nın size vermekte olduğu Ülke'yi miras almak üzere Yarden'i geçmek üzeresiniz; orayı miras alacak, orada yerleşeceksiniz

³² ve [orada iken,] bugün önünüze koymakta olduğum hükümleri ve kanunları titizlikle uygulamalısınız.

12

¹ Atalarının Tanrısı Aşem'in sana onu miras edinmen için verdiği Ülke'de, toprağın üzerinde yaşadığınız tüm günlerde titizlikle uygulamanız gereken hükümler ve kanunlar şunlardır:

² [Topraklarını] Miras almak üzere olduğunuz ulusların kendi ilahlarına taptıkları, yüksek dağların üstünde, tepelerin üstünde ve her gür ağacın altında [bulunan] tüm yerleri tamamen yok etmelisiniz.

karşısında” sözleri, “Gilgal'in [=Cilculya'nın] yakınında anlamına geliyor olabilir olabilir. Ancak Gilgal ismiyle anılan başka yerlerin olduğu da olasılıklar dâhilindedir. Bkz. Yeoşua 12:23 (krş. *Septuaginta* o.ç.), Melahim II 2:1, Nehemya 12:29 vs.

Alternatif olarak “*Gilgal'in karşısındaki düzlükte*” (*Targum Onkelos*). Nitekim her ne kadar yukarıdaki açıklamalarımızda bu iki dağın Şehem'in yanında olduğunu belirttiysek de, bu, *Talmud*'daki görüşlerden biridir. Gerçekte Hahamlarımız arasında bu dağların yeri ve nitelikleri hakkında görüş ayrılığı söz konusudur (bkz. *Sifre*; *Talmud* – *Sota* 33b; *Talmud Yeruşalmi* – *Sota* 7:3).

More ovalarının – İbranice *Elone More*. Bu, Avraam zamanında ismi geçen, Şehem yakınındaki Elon More (More ovası) ile aynı yerdur (bkz. Bereşit 12:6 açık.) [buradaki, diğer ismin çoğul halidir] (*Sifre* 56; *Talmud* – *Sota* 33b; Raşi). Başka bir deyişle, Bene-Yisrael'in atası olan Avraam da Erets-Yisrael'e ilk geldiğinde, öncelikle burada konaklamıştır. Belki de bunun sebebi, iki dağın verdiği mesajı Ülke'ye girişte almanın hayati önem taşımasıdır. Nitekim **More** sözcüğü “**Oraa** – Öğretim/Rehberlik” köküyle bağlı görülebilir. More ovalarının bitişiğindeki bu iki dağda gerçekleştirilecek seremoni, Bene-Yisrael'e hangi yolu tutturmanın hangi sonucu doğuracağını öğretecektir (Hirsch).

31. [Bu töreni yapın] Çünkü – *The Living Torah*. İbranice **Ki**. “Ülke'ye gelir gelmez hemen bu seremoniyi gerçekleştirin ve geleceğinizin *beraha* ya da *beddua* şeklinde gerçekleşmesinin tamamen mitsvaları uygulayıp uygulamamanıza bağlı olduğunu ilan edin. *Çünkü* Ülke'yi sadece ve sadece bu mitsvaları yerine getirmeniz için miras alıyorsunuz ve bu miras edinimi ile yerleşimin tek amacı budur” (Hirsch).

Alternatif olarak buradaki **Ki** sözcüğü “*mademki*”

anlamında da değerlendirilebilir: “Mademki Ülke'ye gelip burayı miras alacak ve oraya yerleşeceksiniz, öyleyse mitsvaları titizlikle uygulamalısınız” (*Daat Mikra*).

Yarden'i geçmek üzeresiniz – Tam olarak “*Yarden'i geçmektesiniz*”. Aslında bu sözler çok gerekli görünmemektedir. Ne de olsa Ülke'yi miras alacaklarsa, Yarden'i elbette geçeceklerdir. Ama Moşe'nin bu ifadeyi yine de kullanması bir noktaya işaret eder: “Yarden'i geçişiniz sırasında birçok mucizeye tanık olacaksınız (bkz. Yeoşua 3:5 v.d.). Bu mucizeler sizin için, Ülke'yi miras almakta başarılı olacağınıza dair birer işaret olacaktır” (*Sifre* 57; Raşi; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*).

Alternatif olarak buradaki “**Ki** – *Çünkü*” sözcüğü, “*olacağı zaman*” anlamı da içerebilir. İbn Ezra bu doğrultuda ifadeyi şöyle açıklar: “Eğer Yarden'i geçtiğiniz zamandan itibaren Tora'nın mitsvalarını gerektiği gibi yerine getirmeye başlarsanız, o zaman Ülke'yi miras alacak, orada ebediyen sağlam ve güvenli bir şekilde yerleşebileceksiniz” (krş. *Piruş Al İbn Ezra*).

Orayı ... orada – Tam çeviriyle “*onu... onda*”.

12.

1-19. Ülke'nin Kutsiyeti. Sıradaki mitsvalar pakedi önce Erets-Yisrael'in üzerinden putpe-restliği çağrıştıran her şeyi kaldırma konusunu işlemekte, daha sonra da yalnızca veya öncelikli olarak Erets-Yisrael'de bağlayıcı olan mitsvaları içermektedir. Bu açıdan sıradaki kısmın özellikle Erets-Yisrael'in kutsiyetini ön planda tuttuğu söylenebilir.

1. Toprağın üzerinde yaşadığınız tüm günlerde – Bundan önceki “*Ülke'de*” sözcüğü Erets-Yisrael'e bağlı olan mitsvaları belirtirken, şimdiki ifade Erets-Yisrael'e bağlı olmayan mitsvaların hükmünün Diaspora'dayken bile devam ettiğini

וַיִּתְּצֵם אֶת־מִזְבְּחָתָם

3

וּשְׁבִרְתֶּם אֶת־מִצְבְּתָם וְאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרֹפּוּן בָּאֵשׁ וּפִסְלֵי אֱלֹהֵיהֶם

תִּגְדְּעוּן וְאִבַּדְתֶּם אֶת־שִׁמְם מִן־הַמָּקוֹם הַהוּא: ד לֹא־תַעֲשׂוּן כֵּן

4

לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

İlahlarının heykellerini kesin – Daha önce *aşera* ve putlara yapılacaklar ters yazılmıştı: “*aşeralarını kesmeli ve putlarını ateşte yakmalısınız*” (7:5). Ancak bu bir tezat değildir. Putlar da bazen ahşap yapıldı (bkz. Yeşayau 40:20). Dolayısıyla tıpkı *aşera*lar gibi, bu putlar da ister yakılarak ister kesilerek yok edilebilir (*Daat Mikra*).

İsimlerini o yerden yok edin – Putların isimlerinin hatırlanmayacak hale gelmesi için gereken yapılmalıdır (İbn Ezra). Önceki pasukta putların yok edilmesi gerektiği zaten söylendiğine göre buradaki “*isimlerini yok edin*” emri, putların ortadan kaldırılmasını kast ediyor olamaz. Kastedilen, putların isimlerinin artık ağza alınmayacak şekilde unutturulmasıdır. Bu da, bu isimlerin alay konusu haline gelecek şekilde bozulmasıyla yapılacaktır (*Mesiah İlemim; Devek Tov*). Böylece Tora’nın buradaki emri, putların isimlerinin çarpıtılarak küçük düşürülmesi yönündedir (Raşi). *Talmud* bazı örnekler verir: Eskiden ismi Bet Galya (“tepe evi”) olan bir put-perest tapınağı, ismi bu emir doğrultusunda Yahudiler’ce çarpıtılarak Bet Karya (“hendek evi”) olarak anılırdı. Benzer şekilde En Kol (“herkesin gözü”) ismindeki bir puta da En Kots (“diken göz” veya “iğrenç göz”) ismi verilmişti (*Talmud – Avoda Zara 46a; Sifre 61; Raşi*). Bu da putlara yönelik alay ve küçük gören tavrın bir parçasıdır (bkz. 7:26 açk.).

4. Tanrınız Aşem’e bu şekilde yapmayın – Bu sözler, p. 2’de söylenenlere bağlıdır: “Diğer uluslar kendi ilahlarına yüksek dağların ve tepelerin üstünde, gür ağaçların altında, kısacası sabit olmayan birçok yerde tütsü yakıp kurban kesiyorlar. Ama siz Tanrı’ya yönelik ibadetinizde böyle yapmayacaksınız. Aksine, Tanrımız Aşem’in, İsmi’ni yerleştirmek üzere bütün kabilelerinizden seçeceği [belirli tek bir] yere [gitmelisiniz. Tanrı’nın] Mevcudiyeti’ni arayacağız ve [ibadet için] oraya geleceksin” (Raşi; İbn Ezra; Ramban; Raşbam). Bu gerekliliğin sebebi bellidir. Tora, Tanrı ibadeti için tek bir sabit yer olmasında ısrar etmiştir, zira herkes, her aile, her şehir ve her kabile kendi yerini belirlese, kolaylıkla sapmalar oluşabilecek,

belirsizlikler baş gösterecek, yozlaşma da kapının eşiğinde belirecektir. Ayrıca çok farklı yerlere dağılan ibadet, sonunda Tanrı’nın tek olmasıyla da çelişir hale gelebilecek, her yerde yeni uygulamalar ve ibadet için yeni hedefler ortaya çıkabilecektir. Bu nedenle, Yeşua zamanında, Yarden’in doğu yakasında toprak almış olan Reuven kabilesi mensuplarının kendileri için inşa etmiş oldukları *mizbeah* çok sert tepki gösterilmiştir (bkz. Yeşua 22:9-20) (*Daat Mikra*).

Öte yandan Hahamlarımız bu sözleri, önceki pasukla bağlantılı olarak da açıklarlar: “Putların sunaklarını tahrip edin, anıtlarını parçalayın, *aşera*larını yakın, isimlerini yok edin. Ama Tanrı’ya böyle yapmayın. O’nun Adı’na kurulmuş *Mizbeah*’ı tahrip etmeyin, İsmi’ni ortadan kaldırmayın; aksine O’nun İsmi’ni ve *Mizbeah*’ı onurlandırın ve Kendi Adı’na *Mizbeah* kurmak üzere seçtiği yeri arayın ve *korban*larınızı O’nun Huzuru’nda gerçekleştirin” (Ramban).

Buradaki “*isimlerini o yerden yok edin. Tanrımız Aşem’e bu şekilde yapmayın*” bitişikliğinden bir kural çıkar: Tanrı’nın İsmi’yle bağdaşmış olan bir şeyi yok etmek yasaktır. *Mitsvat Lo Taase* No. 251. Bu emrin en bariz türevi olarak Tanrı’nın İsmi’ni silmek yasaktır (*Talmud – Makot 22a*). Bu yasak dâhilinde, silinmesi yasak olan toplam yedi isim vardır: Tanrı’nın Dört Harfli Özel İsmi (*Yod-E-Vav-E*), *A-do-nay* (*Alef-Dalet-Nun-Yod*), *E-l*, *E-lo-a*, [*Tanrı’nın İsmi olarak kullanıldığı şekliyle*] *E-lo-im*, *Şa-da-y* ve *Tse-va-ot*. Bu İsimler’in, arkalarına iyelik eki ulanmış hallerini silmek de yasak dâhilindedir. Ama İsimler’in önüne gelen edatlar, İsme bağlı olsa bile, silinebilir. Tanrı’nın [*“Büyük, Kudretli, Heybetli”* (10:17) vs.] sıfatları da bu yasağa dâhil değildir (Hirsch). Yine de Hahamlarımız’ın koyduğu bir kanun doğrultusunda, Tora’ya ve açıklamalarına dair kutsal nitelikli yazılar içeren kitap ya da sayfaları yok etmek ya da yakmak da yasaktır (*Sefer Ahinu*). Bu yasak gereğince, Tanrı’nın sayılan İsimleri’nden birini silmek, bu İsm’in yer aldığı bir kâğıdı, kitabı, kitabeyi ya da başka bir şeyi İsm’in bütünlüğü bozulacak şekilde yırtmak, bölmek, kırmak

³ Sunaklarını tahrip edin, anıtlarını parçalayın, aşeralarını ateşte yakın, ilahlarının heykellerini kesin ve isimlerini o yerden yok edin.

⁴ Tanrınız Aşem'e bu şekilde yapmayın.

hatta putperest amaçla dikilmemiş olan ağaçlar sırf insanlar onları yanlış amaçla kullandılar diye doğanın bir parçası olma şeklindeki özelliklerini yitirmezler [Eğer buraların da harap edilmesi gerekseydi, Erets-Yisrael'in doğal güzelliği, bir daha düzelmeyecek şekilde zarara uğrayabilirdi. Oysa Tora, çevreye ve doğaya önem verir (*Meam Loez*; krş. 20:19)]. Yine de eğer insanlar putperest amaçlarla bu doğal şeylerde bir değişiklik yapmışlarsa, onlar da yasak hale gelir. Yani bir kayaya kaya haliyle tapınmak o kayayı yasak hale getirmez, ama ona putperestlik amacıyla bir şekil verilir ve tapınılırsa o zaman [kayanın değil, ama söz konusu "şeklin"] yok edilmesi gerekir.

Tamamen yok etmelisiniz – İbranice *Abed Teabedun*. Bu ikileme, putperestliği yüzeysel açıdan sindirmenin yeterli olmadığını, bu uygulamaların üstüne tekrar tekrar gidilerek putperestliğin kökünün kazınması gerektiğini vurgulamaktadır (*Talmud – Avoda Zara* 45b; Raşi). Bu doğrultuda, örneğin tapınma amacıyla dikilmiş bir aşeranın sadece kesilmesi yeterli değildir; ağaç kökten koparılmalıdır.

Bene-Yisrael'in Ülke'ye girişlerindeki ilk görevleri, putperestliğin tüm izlerini buradan silmektir. Erets-Yisrael için belirlenen hedef, Tek Tanrı'nın ve O'nun Torası'nın Ülkesi olmasıdır ve buna ters düşen şeylerin bu topraklarda yeri yoktur (Hirsch). Ülke'ye girişlerinde Bene-Yisrael, putperestlerin mevcut görkemli ve etkileyici tapınaklarını Tanrı'ya ibadet için kullanma isteğine kapılabilirlerdi. Böyle bir istek olmaması için Tora buraların tamamen ortadan kaldırılmasını emretmektedir. Tanrı, Kendisi'ne ibadete uygun olacak tek bir merkezî yeri ileride Kendisi belirleyecektir ve *korbanlar* sadece orada gerçekleştirilecektir (*Abravanel; Meam Loez*).

Putperestlikle bağlantılı cansız nesnelerin bile tamamen ortadan kaldırılmasına dair gerekliliğin nedeni bunların günah için araç olarak kullanılmış olmasıdır. Ve bu cansız nesneler için bile doğru olduğuna göre, başkalarını günaha sevk eden kişilerin Tanrı'nın Gözü'nde ne kadar itici ve nefret uyandırıcı olduğu açıktır (*a.k.*).

Putların ve putperestliğe yardımcı olan her türlü araç ve nesnenin tamamen ortadan kaldırılması Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No.

186. Sıradaki pasukta ve daha önce 7:5'de yazılı olanlar, bu emir dâhilinde yapılması gerekenleri tanımlamaktadır. Yahudiler'in Erets-Yisrael'de hâkim olduğu bir dönemde bu put ve nesneler özellikle aranıp yok edilmelidir. Diaspora'da ise bunun için özel bir çaba gösterme zorunluluğu yoktur (*Sefer Ahinuh*).

3. Tahrip edin... parçalayın – Bkz. 7:5 açık.

Burada sanki sunak ve anıtları sadece parçalamak yeterliymiş gibi bir hava vardır. Oysa putperestlikten geriye hiçbir şey bırakmamak, her şeyi yakmak gerekir. Dolayısıyla burada söylenenler, geçici bir durumu belirtmektedir. "Erets-Yisrael'e ilk girdiğinizde bu sunak ve anıtları önce kullanılmaz hale getirin. Sonra Erets-Yisrael'in fethini tamamlayın. Ardından da bu kalıntıları tekrar arayıp bulun ve yakın." Buradan öğrenildiğine göre, putperestliğe dair nesneleri kesmek, kırmak ve başka bir şekilde kullanılmaz hale getirmek Erets-Yisrael'in fethine göre önceliklidir ve Erets-Yisrael'in fethi, putperestliğe dair nesnelerin yakılarak tamamen ortadan kaldırılmasına göre önceliklidir (*Talmud – Avoda Zara* 45b).

Anıtlarını – İbranice *Matseva*. Bunlar tek taştan yapılmış anıtlardır. Raşi bunun, *Mişna*'da adı geçen *bimos* olduğunu söyler (*Talmud – Avoda Zara* 47b). Bu sözcük, üzerine put yerleştirmek için kullanılan genişçe sütun şeklinde bir kaideyi tanımlar.

Aşeralarını ateşte yakın – Bu, en baştan beri ona tapma amacıyla dikilmiş olan putlaştırılmış bir ağaçtır (*Talmud – Avoda Zara* 45b; Raşi) ve bu da *aşera* olarak adlandırılır (krş. 7:5 ve Şemot 34:13). Bu ağaç ilahlaştırıldığı için, putlar gibi o da yakılır (bkz. 7:5) ya da kesilir (bkz. s.a.). Ancak eğer bir ağaç putperest amaç olmadan dikilmişse ve sonradan bu uygulamanın bir parçası haline getirilmişse, kısmen kesilmesi yeterlidir, ana gövdesini yok etmeye gerek yoktur (7:5 açık.).

Burada geçen üç tür nesne, putperestlikte yok edilmesi gereken üç öğeyi belirtir: "*Sunaklar*" – putperest ibadetin araçları, "*anıtlar*" – putperest geleneklerin hatırlatıcıları, "*aşeralar*" – putperestlerin batıl inançlarının simgeleri – hepsi tamamen yok edilmelidir (Hirsch).

הָכִי אִם-אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם 5
 מִכָּל-שְׁבִטֵיכֶם לְשׁוֹם אֶת-שְׁמוֹ שָׁם לְשַׁכֵּן תִּדְרָשׁוּ וּבֵאתָ שָׁמָּה:
 וַיְהִיבֵאתֶם שָׁמָּה עֲלֵיתִיכֶם וּזְבִיחֵיכֶם וְאֵת מַעֲשֵׂרְתֵיכֶם וְאֵת תְּרוּמַת 6
 יְדֵכֶם וְנִדְבָתֵיכֶם וְנִדְבַתֵיכֶם וּבִכְרֹת בְּקֶרְכֶם וּצְאֲנֵכֶם:

onaylatmalıdır. *Sifri*'de bu şöyle açıklanır: “Peygamber yoluyla [=ona sorarak] araştır. Öyleyse, acaba peygamber açıklayana kadar beklemek mi gerekir? [Hayır] Pasukta dediği gibi ‘Tanrı’nın] *Mevcudiyeti*’ni arayacaksınız ve [ibadet için] *oraya geleceksin*’ [Yani aramak ve bulmak senin görevin.] Ara, bul, sonra peygamber sana bunu tasdik edecek”. Fiiliyatta bu araştırmayı Kral David yapmış, bulduğu yeri de peygamber Gad’a onaylatmıştır (*Talmud – Zevahim* 54). Kral David’in bu arayışı, onun *Teilim* kitabındaki manzumelerine de yansımıştır (bkz. *Teilim* 132, 42 ve 84. *Perekler*). II. *Bet-Amikdaş*’ın inşası sırasında da *Mizbeah*’ın tam yerinin neresi olduğu, üç peygamber, Hagay, Zeharya ve Malahi tarafından belirlenmiştir (*Talmud – Zevahim* 62).

Pasuk “İsmi’ni yerleştirmek üzere seçeceği yer” sözleriyle *Bet-Amikdaş*’tan bahsetmiştir. Öyleyse “*Mevcudiyeti*’ni barındırdığı yer”, *Bet-Amikdaş* dışında ek bir yeri ima ediyor olmalıdır (*Nahalat Yaakov*; *Sifte Hahamim*). Bu yer, Erets-Yisrael’e girildikten sonra uzunca bir süre Şilo’da yer alan *Mişkan*’dır (Raşi; bkz. p. 8-11 açk.).

Bet-Amikdaş’ın yerinin aranması ve araştırılması konusundaki gereklilik sadece *Bet-Amikdaş*’ın inşa edileceği yeri bulana kadar değildir. Arayıp soruşturma gerekliliği, inşaattan sonrası için de geçerlidir. Bunun bir uzantısı olarak, uzaktan Yeruşalayim’e gelen kişiler “Tanrı’nın Evi nerede?” diye etraftan *Bet-Amikdaş*’ın yerini soruşturmalıdır. Eskiden yol kavşaklarında Yeruşalayim’e giden yolu gösteren işaretler konmazdı. Böylece oraya varmak isteyenler, hangi yoldan gideceklerini etraftan soruştururlar, *Bet-Amikdaş*’ı araştırırlardı. Bu aynı zamanda Yeruşalayim’in toplumu birleştirici etkisinin de yansımalarından biridir. Örneğin *Şaloş Regalim*’de Yeruşalayim’e giden biri yolu birine sorduğu zaman, diğer kişi de Yeruşalayim’e gideceği için, otomatik olarak bir yol arkadaşı ve yoldaş edinmiş olurdu.

Oraya geleceksin – Tekil kullanım bir mesaj içerir: “Ulusal birlik halinde orada toplanacaksınız” (Hirsch). Alternatif olarak “O sana gelmeyecek, sen oraya geleceksin. Putperestlerin ilahlarını ‘kendi istedikleri’ her yere dikip bir sürü ibadet merkezi kurmaları gibi değil. Aksine, sen *korban* ibadetini sadece *Mevcudiyeti*’ni barındırmak için ‘Tanrı’nın seçtiği’ yerde yapabilirsin ve bunun için oraya gelmelisin” (krş. Sforno).

İnsanlar her şeyde, hatta insanın Tanrı’ya nasıl ibadet etmesi gerektiği konusunda bile, kararın kendilerine ait olduğunu düşünürler. Yahudilik’in bakış açısı bu değildir. İbadet sadece insanın kendisini iyi hissetmesi ve ruhunu rahatlatması amacıyla yapılan seçime bağlı bir işlem değil, Tanrı’nın emrettiği bir yükümlülüktür ve bu yükümlülük kişinin kendi isteğine göre değil, Tanrı’nın belirlemiş olduğu çerçevede gerçekleşmelidir. Aksi takdirde bir yanılığdan öteye geçemez.

6. Ola-korbanlarınızı ve [Şelamim-]kesimlerinizi—*Ola* ve *Şelamim*-korbanları ile ilgili genel bilgiler için bkz. Vayikra 1:3, 3:1 v.d., 6:2, 7:11-36 açk.

Bu iki tipteki *korbanlar* gönüllü olarak da getirilebilir. Ancak gönüllü olanlar aşağıdaki “*genel vaat ve belirli bağış*” sözlerinin kapsamındadır (*Mesiah İlemim*; *Maskil Ledavid*; *Beer Basade*). Dolayısıyla burada özellikle zorunlu olarak getirilen *Ola* ve *Şelamim*-korbanlarından bahsedilmektedir (Raşi). Örneğin bir *nazirin*, *nazirlik* döneminin bitiminde getirmesi gereken *korbanlar* arasında bu iki *korban* da yer almaktadır (bkz. *Bamidbar* 6:14).

Maaserlerinizi – Sözcük çoğul olduğuna göre iki tip *maaser*den bahsedilmektedir: Hayvanlardan, yani sığır ve davardan ayrılan *maaser* (*Ma’sar Beema*; bkz. Vayikra 27:32) ve tarım ürünlerinden ayrılan ikinci *maaser* (*Maaser Şeni*; bkz. 14:22 ve Vayikra 27:30) (*Talmud – Behorot* 53a; Raşi). Her ikisi de [Tanrı’nın, “İsmi’ni yerleştirmek

⁵ Aksine, Tanrınız Aşem'in, İsmi'ni yerleştirmek üzere bütün kabilelerinizden seçeceği [belirli tek bir] yere [gitmelisiniz. Tanrı'nın] Mevcudiyeti'ni arayacaksınız ve [ibadet için] oraya geleceksin.

⁶ *Ola-korbanlarınızı ve [Şelamim-]kesimlerinizi, maaserlerinizi ve elinizin başışını, genel vaatlerinizi ve belirli başışlarınızı, sığırınızın ve davarınızın behorlarını oraya getireceksiniz.*

ya da üzerinde İsim'le birlikte çöpe vs. atmak yasaktır. Üzerinde Tanrı'nın İsmi'ni içeren herhangi bir yazı, artık kullanılmayacaksa, gömülmelidir. Bu amaçla mezarlıklarda özel bir yer ayrılır ve buraya *Geniza* adı verilir.

Bu yasak dâhilinde, *Mizbeah*'tan ya da *Bet-Amikdaş*'ın genel yapısından tek bir taşı bile sökmek (*Sifre* 61), *Mizbeah*'taki ateşte kullanılmaya ayrılmış ağaçları yemek pişirmekte kullanmak (*Talmud – Makot* 22a) da yasaktır. Rabi Yişmael bu konuda bir soru sorar: Hangi Yahudi *Bet-Amikdaş*'taki *Mizbeah*'ı parçalar? Bir Yahudi, doğası gereği böyle bir hareketi zaten yapmaz. Öyleyse Tora'nın bunu özellikle yasaklamasına ne gerek vardır? Rabi Yişmael bu nedenle emrin niyetini şöyle açıklar: “*Bet-Amikdaş*'ın ve *Mizbeah*'ın yıkılmasına 'yol açmayın'. Kanaan ulusları gibi yozlaşmış bir yaşam sürmeyin ki günahlarınız nedeniyle *Bet-Amikdaş*'ın yıkılmasına gerek kalmasin” (*Sifre* 61; Raşi).

5. İsmi'ni yerleştirmek üzere ... seçeceği – Yani “*Şehinası'nu barındırmak üzere seçeceği*” (*Targum Onkelos*).

Tanrı'nın Onuru tüm evreni doldurur. Yaratılışın tümü Tanrı'nın İsmi'ni taşır. Dolayısıyla buradan belirli bir yerin Tanrı'nın İsmi'yle bağdaşacağı, ama başka yerlerle Tanrı'nın ilgisinin olmadığı gibi son derece yanlış bir sonuç çıkarılmamalıdır. Pasukta Tanrı'nın daha önce söylemiş olduğu “*İsmim'i anacağım [=İsmim'in anılmasını uygun gördüğüm] her yerde sana gelip seni mübarek kılacağım*” (bkz. Şemot 20:21 açık.) şeklindeki sözlerine gönderme yapılmaktadır. Normal şartlarda Tanrı'nın İsmi'ni ağza almak yasaktır ve bu sadece belirli vesilelerle ve sadece *Mişkan* ya da *Bet-Amikdaş*'ta yapılabilir. Böylece “Tanrı'nın İsmi'ni yerleştirmek üzere seçeceği yer”, *Bet-Amikdaş*'tır.

Bet-Amikdaş'ın yeri, Yerusalayim'deki Moriya dağıdır. Burasının özel bir maneviyata sahip olduğu geleneksel olarak diğer uluslar tarafından da bilinmekteydi ve elbette Bene-Yisrael de Yitshak'ın *korban* edilmek üzere bağlandığı nok-

tanın burası olduğunu bilmekteydiler. Yine de herkes böyle bir yerin olduğunu bilmesine karşın, bu yerin tam olarak hangi nokta olduğu bilinmemekteydi. Tora da bunu açıklamamış, sadece “Tanrı'nın, İsmi'ni yerleştirmek üzere seçtiği yer” olarak üstü kapalı bir şekilde söylemiştir. Rambam, ünlü eseri *More Anevochim*'de bunun için üç neden ileri sürer. [1] Diğer uluslar da burasının maneviyat açısından üstün bir yer olduğunu orada yapılan duaların ve *korban*ların kabul gördüğünü bilmekteydi. Eğer Tora bu yeri tam olarak açıklamış olsaydı herkes orayı ele geçirmek için büyük çatışmalara girerdi. [2] Eğer Kanaan ulusları Bene-Yisrael'in yakında Ülke'yi ele geçireceklerini ve Tanrı'ya bu noktada gerçekleştirilecek *korban*larla ibadet edeceklerini bilselerdi, bu bölgeyi ellerinden geldikince harap ederlerdi. [3] Bene-Yisrael'in kabileleri bu noktanın kendi toprakları içinde olması talebiyle kendi aralarında çatışmaya girebilirlerdi. Daha önce *Koenlik* müessesesi hakkında olduğu gibi bu konuda da halk içinde ikilik ve anlaşmazlık baş gösterebilirdi. Bu nedenlerle Tora bu konuyu üstü kapalı vermiştir (Rabenu Behaye).

Bütün kabilelerinizden – “Herkes ait olandan ve herkes için.” Bu nedenle Tanrı'nın *Bet-Amikdaş*'ın sabitlenmesi için belirlemiş olduğu yerin satın alımında tüm kabileler ortak olmuştur (bkz. p. 14 açık.). Nitekim *Tanah*'ta Yerusalayim'in “*bütün kabilelerden*” seçilmiş olduğu açıkça belirtilmektedir (bkz. Melahim I 11:32).

Mevcudiyeti'ni arayacaksınız – Yani “*Mevcudiyeti'ni barındırdığı yeri arayacaksınız*” (*Targum Onkelos*). “O yönde eğilip dua etmek, *korban*ları gerçekleştirmek için bu seçilmiş yeri arayacaksınız” (Sforno). İbranice **Şihmo**: “*barınacağı*”.

“*Aramak*” şeklinde çevirdiğimiz **Lidroş** fiili, araştırmak, arzulamak, istemek, talep etmek, peşinden koşmak gibi anlamlara gelebilir. Bu, Tanrı'nın Mevcudiyeti'nin barınmasına en uygun yeri şevkle aramak ve buraya yönelmek gerektiğini belirtir. Söz konusu yeri seçen Tanrı'dır, ama halk da onu bulmak için gayret göstermelidir. Bulduktan sonra da burayı bir peygambere

gereken *teruma* bağışını kastettiği düşünülebilir. Ama “*elinizin başışı*” ile kişinin gönlünden gelen bir istekle yaptığı bağışlar kastedilmektedir (Ramban).

Genel vaatlerinizi ve belirli bağışlarınızı – Sırasıyla *Neder* ve *Nedava*. Bunlar, bir fark haricinde benzer kategorideki gönüllü *korban*lardır. Bkz. Vayikra 7:16 ve 22:18 açık., Bamidbar 15:3 açık.

Sığırınızın ve davarınızın behorlarını – Bene-Yisrael içinde insanların ve hayvanların *behor* olanları Tanrı Adına kutsaldır (Şemot 13:2 ve aşağıda 15:20). İnsanlarda bunun ifadesi, *behor* oğulların *Pidyon Aben* adlı bir prosedürle bu kutsiyetin gerektirdiği kısıtlamalardan kurtarılmasıdır. Yahudiler’e ait hayvanlar içinde sadece sığır ve davardaki (=hem koyun hem keçi cinsi) *behor*lar kutsaldır. Onların dışında özel bir kural olarak eşeğin *behoru* kutsaldır; ancak *korban* olmaya uygun olmadığı için, bir davar yavrusuyla değiş tokuş edilir. Böyle *behor-korbanı* konumundaki sığır ve davar kutsal niteliklidir. Bu hayvanlar *Koenler*’e verilir. *Koenler* bununla ilgili *Mizbeah*’taki işlemleri gerçekleştirirler, hayvanın geri kalanı kendilerine ait olur; ancak bunu Yeruslayim’de yemeleri gerekir (bkz. 15:19-23).

Böylece pasuk, sığır ve davar *behor*larının [ya da eşek *behoru*yla değiş-tokuş edilmiş davar yavrusunun] da “Tanrı’nın, İsmi’ni yerleştirmek üzere seçeceği yere” yani Yeruslayim’e getirilmesi gerektiğini söylemektedir. Ancak önceki maddelerden farklı olarak bu emir *Koen* olmayan Yahudiler’i bağlamaz. Onlar sadece hayvanı bir *Koen*’e vermekle yükümlüdürler ve bunun için Yeruslayim’e gelmelerine gerek yoktur. İsterlerse hayvanı Yeruslayim dışında bir *Koen*’e verebilirler ve onu *korban* işlemleri için Yeruslayim’e getirme sorumluluğu *Koen*’e ait olur (krş. Raşi; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*).

Pasuğun “*sığırınızın ve davarınızın*” demekle, üzerinde birden çok kişinin ortak olduğu bir *behor* sığır ya da davarın da bu mitsvaya dâhil olduğunu vurgulamaktadır (*Talmud – Hulin* 135b). *Sifte* “*sığırınız ve davarınız*” ifadesinin, pasukta açıkça belirtilmeyen *Hatat* ve *Aşam-korban*larını da kapsadığını belirtir – yani bunlar da sadece *Bet-Amikdaş*’a getirilerek gerçekleştirilebilir.

Oraya getireceksiniz – Önceki pasuk “*oraya geleceksin*” ile bittikten sonra bu pasukta “*oraya getireceksiniz*” denmektedir. Bu, gönüllü *korban* vaadinde bulunmuş bir kişinin, bunu ilk fırsatta gerçekleştirmesi gerektiği anlamına gelir. Biraz ileride böyle gönüllü *korban*ların geciktirilmesi yasaklanmaktadır (bkz. 23:22). Bunun anlamı, söz konusu *korban*ların, vaadin dile getirildiği andan itibaren sıradaki üç *Şaloş Regalim* bayramı geçmeden önce gerçekleştirilmesi gerektiğidir. Aksi takdirde söz konusu yasak delinmiş olur. Yine de, şimdiki pasuğumuzda, “*oraya geldiğinizde oraya getirin*” ifadesinden anlaşıldığı üzere, bu *korban*ların, sıradaki “ilk” *Şaloş Regalim* bayramında getirilmesi gerektiği belirtilmektedir [Zira her erkek her *Şaloş Regalim* bayramında Yeruslayim’e gelmekle yükümlüdür (16:16). Gelince de vaadini bir an önce gerçekleştirilirdir]. Bir kişi bu fırsatı kullanmadığı takdirde buradaki emri ihmalen sorumlu hale gelir. Eğer üç *Şaloş Regalim* bayramı geçip de vaadini yine de getirmezse, 23:22’deki yasağı da ihlal etmiş olur (Hirsch).

Korban [ve *Bet-Amikdaş*’a diğer her türlü bağış] vaatlerini ilk *Şaloş Regalim* bayramında yerine getirme gerekliliği Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 187. İnsanın mitsva yapma konusunda yaptığı bir vaadini yerine getirmekte tembellik yapması yakışık almaz. Yine de Tora bu konuda katı bir tutum izlememiş, vaatte bulunan bir kişinin bu vaadini anında yerine getirmesini şart koymayıp, Yeruslayim’e nasılsa geleceği ilk *Şaloş Regalim* bayramına kadar bekleme serbestisi tanımıştır (*Meam Loetz*) ve böylece insanların sıkışacaklarını düşünerek hiç vaatte bulunmayı tercih etmeleri ihtimalinin önüne geçmiştir (*Sefer Ahinuh*).

üzere seçeceği yere”, yani] Yeruşalayim’e getirilmelidir; ama ikisinin getiriliş amacı farklıdır. *Maaser* olarak ayrılan hayvanlar, *korban* olarak gereken işlemlerden geçirilir, belirli parçaları *Mizbeah*’ta yakılır. *Maaser Şeni* ise tarım ürünüdür, *korban* olarak kullanılmaz; ama kutsiyeti nedeniyle Yeruşalayim’e getirilip şehir surları içinde yenmelidir. *Mişkan*’ın Şilo’da olduğu dönemde ise *Maaser Şeni*, Şilo’nun [yani Şilo’daki *Mişkan*’ın (bkz. *Talmud Yeruşalmi – Megila* 1:12)] görülebildiği herhangi bir yerde yenebilirdi (*Talmud – Megila* 90b; Raşi o.a.; bkz. p. 13 açk.). [Not: Leviler’e verilen *Maaser Rişon* (bkz. Bamidbar 18:24) ise kutsal değildir ve onlar bunu istedikleri yerde istedikleri şekilde tüketebilirler. Ancak bazı görüşlere göre bir kişi kendi bulunduğu yerde *Maaser Rişon*’u verebilecek bir Levi bulamadıysa, bunu da Yeruşalayim’e getirmelidir (Ramban; *The Living Torah*).]

Bu iki *maaser* türünün tek kelimede verilmesi, ikisi arasındaki ortak bir noktaya işaret etme amacındadır: “Nereye ait tarım ürünlerinden *maaser* ayırman gerekiyorsa, hayvanlardan ayırman gereken *maaser* de sadece orası için bağlayıcıdır.” Sadece Erets-Yisrael’deki tarım ürünlerinden *maaser* ayırmak gerekir. Dolayısıyla sadece Erets-Yisrael’de doğan hayvanlardan *maaser* ayırma yükümlülüğü vardır. Böylece Diaspora’da doğan hayvanlardan ayrılan *maaser Bet-Amikdaş*’a getirilmez (*Talmud – Behorot* 53a). Yine de hayvanlardan ayrılan *maaser* doğrudan toprağa bağlı bir şey olmadığı için, “*Hovat Aguf – Bedensel Yükümlülük*” taşır ve Diaspora’da bile kutsaldır. Bu nedenle ondan çalıştırma, kırkma vs. şekillerde yarar sağlanamaz. Bu hayvan serbest bırakılır ve bedeninde *korban* olmasını engelleyecek bir kusur olursa sahibi tarafından kesilip yenebilir. Aynı kural, daha ileride *maaser* konusu içinde sözü geçen *Behor-korbanı* için de geçerlidir (Hirsch; bkz. 14:23 açk.) [ama *maaser*-den farklı olarak, *behor*, *Koenler*’e aittir].

Elinizin bağışını – İbranice *Terumat Yedhem*. Tam çeviriyle “elinizden kaldırılan” veya “elinizin kaldırdığı”. *Bet-Amikdaş* döneminde *bikurim*, yani Erets-Yisrael’in övülmesine vesile olan yedi tarım ürününün ilk ürünleri *Şavuot* bayramıyla birlikte *Bet-Amikdaş*’a bir sepet içinde getirilir ve *Koen* bunu getirenin “elinden alırdı” (bkz. 26:4). Dolayısıyla buradaki ifade ile *bikurim* kastedilmektedir (*Sifre* 63; *Talmud – Yevamot* 73b; Raşi).

“El” insanın mal-mülk edinme serbestisini ve bağımsızlığını temsil eder. *Bikurim Koen*’e teslim edildiği sırada teslim edenin yaptığı bildiride, bu “el”in tamamen Tanrı’nın bir hediyesi olduğu dile getirilir (bkz. 26:5-10). Bu nedenle Yisrael, “elin” sadece Tanrı’ya ve O’nun mitsvalarını uygulamaya vakfeder. Böylece *bikurim* kelimenin en basit anlamıyla “elinin kaldırdığı” bağıştır. Yahudi *bikurimi* teslim ettiği sırada ellerini Tanrı’ya doğru kaldırır. *Bikurim* sepetinin elde getirilmesi ellerin sadece Tanrı’ya ait olduğunu, meyvelerin *Koen* tarafından Tanrı’nın Huzuru’na yerleştirilmesi de elin ürünlerinin sadece O’na vakfedildiğini ifade eder (Hirsch).

Kullanılan *Teruma* sözcüğü aynı zamanda “kaldırma” anlamına gelir. Bu, *Tenufa* adı verilen, bir şeyin Tanrı’ya adanmasını simgeleyen sallama hareketlerinin bir parçasıdır. Bu hareketlerde Tanrı’ya adanan nesne, dört yönde ileri-geri sallanır, yukarı kaldırılıp (*Teruma*) aşağı indirilir (bkz. Şemot 29:24 açk. ve Vayikra 7:13 açk.). *Koenler*’e verilen tüm armağanlar içinde, *Tenufa* işlemini gerektiren tek armağan *Bikurim*’dir (bkz. 26:4 açk.). Böylelikle “elinizin kaldırdığı” ifadesi *Bikurim* için uygun bir tanımdır (26:4, Hirsch o.a.)

Başka bir olasılığa göre ise tarım ürünlerinden ayrılıp *Koenler*’e verilmesi gereken *teruma* bağışından bahsediliyor olabilir. Tora bunun için sabit bir miktar vermediği için “elinizin bağışı” ifadesi kullanılmaktadır – yani “eliniz ne kadarını verirseniz; içinizden ne kadar gelirse”. Aslında *terumanın* Yeruşalayim’e getirilmesi şart olmamasına ve bunlar herhangi bir yerdeki *Koen*’e verilebilmesine rağmen, *Koen*’e verme işleminin Yeruşalayim’de yapılması ek bir liyakat kazandırır. Hatta II. *Bet-Amikdaş* döneminde *Koenler*’in hakkı olan tüm *terumaların* [yani *Teruma Gedola* (Vayikra Perek 22) ve *Terumat Maaser*’in (Bamidbar 18:26)] *Bet-Amikdaş*’a getirilmesi kanunu konmuştur (*Meam Loez*; bkz. Nehemya 10:38).

Basit anlamda ise bir kişinin, kendi canının istediği miktardaki bir parayı, *Bet-Amikdaş*’ta gönüllü bir *korban* getirmek üzere kullanmasından bahsedilmektedir. Kişi böyle bir *korbanı* da *Bet-Amikdaş*’a getirip kendi adına *korban* yapmaları için *Koenler*’e teslim etmelidir. Tora bu nedenle “*Terumotehem – Bağışlarımız*” değil, “*Terumat Yedhem – Elinizin Bağışı*” demiştir. Zira *Terumotehem* dese, bunun *Koenler*’e verilmesi

וְאֶכְלֶתֶם-שֶׁם

7

לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּשְׂמִיחָתֶם בְּכֹל מַשְׁלַח יָדְכֶם אֹתָם וּבְתִיכֶם

אֲשֶׁר בִּרְכָךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ח לֹא תַעֲשֹׂן כָּל אֲשֶׁר אֶנְחֶנוּ עֹשִׂים

8

פֶּה הַיּוֹם אִישׁ כָּל-הַיֵּשֶׁר בְּעֵינָיו:

Ev halkınız – Tam çeviriyle “eviniz”.

8-11. Bugün ... gibi yapmayacaksınız – Buradaki birkaç pasuğun anlamı hakkında farklı görüşler söz konusudur.

İbn Ezra, pasuktaki “herkes kendi uygun gördüğü şekilde davranıyor” sözlerinin bir disiplinsizlik iması içerdiği görüşündedir. Öncelikle, kendi görüşü olmamasına rağmen, bunun olası bir anlamını şöyle açıklar: Her şeyden önce, çöl yolculuğu boyunca her ne kadar *korbanlar* sadece *Mişkan*’da yapılıyor idiye de, bizzat *Mişkan*’ın kendine ait sabit bir yeri yoktu; yolculuk dolayısıyla sürekli yer değiştiriyordu [yani sabit bir nokta olan Yeruslayim’deki *Bet-Amikdaş* gibi değildi] ve böylece herkes *korbanını*, *Mişkan*’ın kurulduğu istediği bir noktada yapabiliyordu (krş. Raşbam). Ayrıca örneğin *Behor-korbanı* sadece Erets-Yisrael içinde bağlayıcı olduğu için, çöldeyken isteyen hayvanını veriyordu, istemeyen de vermiyordu. İbn Ezra kendi görüşü olmayan bu olasılıkları sunduktan sonra kendi görüşünü açıklar: Herkesin kendi uygun gördüğü şekilde davranması, halk içindeki Tanrı korkusu düzeyinin kişiden kişiye uçurum düzeyinde farklılık gösterdiğine işaret eder. Moşe “yaptıklarımız” gibi derken, ideal durumun eksikliğine kendisini bile dâhil etmiştir; çünkü *korbanlar*la ilgili birçok uygulama Erets-Yisrael’e bağlıdır ve Bene-Yisrael bu aşamada çölde oldukları için, bu uygulamalar eksiktir.

Ramban ise, Moşe’nin “hiçbirimiz doğru dürüst bir davranış içinde değiliz, davranışlarımızda eksiklik ve günah var” diyor olmasına, hele buna kendisini de katmasına ihtimal vermez. Bu nedenle Ramban farklı bir açıklama yapar: Bene-Yisrael, çölde oldukları süreç, et yemek için sığır ve davarlarını *Mişkan*’a getirip *Şelamim-korbanı* olarak hazırlamaları gerekiyordu (bkz. Vayikra 17:1-9 açık.) ve *Mişkan* nerede olursa olsun bunu yapabiliyorlardı; yukarıda değinildiği üzere belirli sabit bir nokta yoktu. Ve bir kişi sığır ya da davar eti yemek istemediği takdirde, hiçbir *korban* getirme yükümlülüğü yoktu. Ayrıca Erets-Yisrael ile bağlantılı olan *behor* ve *maaser* mitsvaları

bağlayıcı değildi. Böylelikle *Mişkan*’a gelme gibi bir zorunluluk bayramlarda bile yoktu [oysa *Bet-Amikdaş* döneminde, *Şaloş Regalim* bayramlarında oraya gelme mitsvası vardır]. Bunun yanında bir kişi *Şelamim-korbanı* getirse, *Mizbeah*’taki işlemlerden sonra onun etini istediği herhangi bir yerde yiyebilirdi [*Bet-Amikdaş* döneminde ise bu ancak Yeruslayim sınırları içinde yapılabilirdi] (*Talmud – Zevahim* 112b). Sonuç olarak, çöl yolculuğu döneminde *korban* konularında Bene-Yisrael’e yönelik herhangi bir bireysel bağlayıcılık söz konusu değildi. Herkes kendi uygun gördüğü şekilde davranıyordu. Bu nedenle Moşe şimdi, Bene-Yisrael Ülke’ye girip dinlenme yerine ve toprak mirasına – yani *Mişkan*’ın sabitlendiği Şilo’ya ve nihayet *Bet-Amikdaş*’ın yer alacağı Yeruslayim’e – gelecekleri zaman durumun farklı olacağını söylemektedir. Herkes, yükümlülük sonucunda belirli ve sabit bir yere gelecek, *Şelamim*, *Behor* ve *Maaser* gibi *korbanları* burada gerçekleştirecek, etlerini de sadece belirli bir mekân sınırlaması içinde yiyebilecektir. Çevirmemiz Ramban’ın bu açıklamasını temel almaktadır.

Raşi ise konuya biraz farklı yaklaşır. Önce biraz tarih: *Mişkan* ya da *Bet-Amikdaş*’taki merkezi *Mizbeah*’tan farklı olan kişisel *mizbeahlar* genel olarak “*Bama*” [çoğ. *Bamot*] şeklinde adlandırılır. *Mişkan* kurulmadan önce herkes istediği zaman istediği yerde bir *bama* kurup dilediği *korbanı* gerçekleştirebilirdi. *Mişkan* kurulduktan sonra 39 yıllık çöl yolculuğu boyunca *bamalarda* *korban* yapmak yasaklanmıştı. *Korban* yapmak isteyen bunu ancak *Mişkan*’daki merkezi *Mizbeah*’ta yapabiliirdi. Bene-Yisrael Erets-Yisrael’e girdikten sonra, 14 yıl boyunca Ülke’nin fethi ve paylaşımıyla meşguldü; dolayısıyla herkes istediği zaman, o dönemde Gilgal’de yerleşik bulunan *Mişkan*’daki merkezi *Mizbeah*’a gelemedi. Bu nedenle söz konusu 14 yıl boyunca *bamalarda* *korban* yapmaya tekrar izin verildi. Daha sonra *Mişkan* Şilo’da yarı-bina, yarı-çadır şeklinde sabitlendi. Bu durum 369 yıl boyunca devam etti ve bu süre zarfında *bamalar* tekrar yasaklandı. Bu yılların sonunda, savaşa götürülen Aron Aberit Peliştiler’in eline düştü ve dönemin Koen Gadolu

⁷ Bunları orada, Tanrınız Aşem'in Huzuru'nda yiyecek, Tanrın Aşem'in seni mübarek kıldığı tüm girişimleriniz[in meyveleri] ile neşeleneceksiniz – siz ve ev halkınız.

⁸ [O zaman] Bugün burada tüm yaptıklarımız gibi yapmayacaksınız. [Burada] Herkes kendi uygun gördüğü şekilde [davranıyor],

7. Orada ... yiyecek[siniz] – “Korbanımı getirdim, kan işlemleri yapıldı gereken tarafları Mizbeah'ta yakıldı. Şimdi eti alıp kendi şehrimde yemek istiyorum” diyemezsiniz, zira korban etini de kutsiyet çerçevesi içinde, Tanrı'nın Huzuru'nda yemelisiniz” (Daat Mikra). Bu doğrultuda korban etleri sadece Yeruşalayim şehrinin [ve bazıları sadece Bet-Amikdaş'ın] sınırları dâhilinde yenebilir (Talmud – Zevahim 55a).

Tanrın Aşem'in seni mübarek kıldığı – İfadenin İbranice hali, “*Tanrın Aşem'in seni mübarek kalması oranında*” anlamını da mümkün kılmaktadır. Dolayısıyla bir kişinin getireceği korbanlar ve armağanlar, Tanrı'nın ona bahsettiği bereketle orantılı olmalıdır. Çok bereket görmüş bir kişi, az miktarda bağışla yetinmemelidir (Sifre 64; Raşi).

Bu, hayatın tüm alanları için geçerlidir. Bir kişinin verdiği tsedaka, Tora öğrenimi ve cemaat işleri için ayırdığı para ve vakit, çocukların eğitimine vakfettiği zamanlar, Tanrı'nın kendisine bahsettiği maddi-manevi armağanlarla orantılı olmalıdır. Zengin bir kişi, durumu daha zayıf olanlara özgü bir bağışla yükümlülüğünü yerine getirmiş olmaz. Benzer şekilde öğrenme ve öğretme yeteneği özellikle yüksek olan bir kişi, bu konularda alelade insanlara göre çok daha aktif ve atılgan olmakla yükümlüdür. Tanrı insanlara zenginlik ve yetenekleri, onları Tanrı ve Tora adına kullanmaları için vermiştir.

Cümlelerin genel yapısı çoğul ifade içermesine rağmen burada “*Tanrı'nın seni mübarek kıldığı*” denmektedir. Bunun sebebi burada mübarek kılmaktan bahsedilmesidir. Genel olarak Tora'nın lisanında beraha hep tekil kullanımla bağdaşmıştır (ör. 2:7) ve genel yapı çoğul olsa bile bu değişmez (Daat Mikra).

Tüm girişimleriniz[in meyveleri] ile – İbranice **Mışlah Yad**. Tam çeviriyle “*elin uzandığı*”. Bu, insanın meşgalesini, girişimlerini ya da çabasını ifade eden deyimsel bir terimdir. Tanrı'ya bağlı yaşayan halk, yaptıklarında başarıya ulaşacak ve girişimlerinin meyveleriyle Tanrı'nın Huzuru'nda neşelenecektir. “*Tanrı'ya neşeyle ibadet edin*” (Teilim 100:2) sözleriyle belirtildiği gibi, bu neşe de Tanrı'ya sevgiyle ibadet etmenin bir parçasıdır (Sforno).

Alternatif olarak ifade “elinizin uzanmasına açılmış olan her şey” anlamına da gelebilir. Başka

bir deyişle, halk, Tanrı'nın kendisine istediği gibi kullanması için sunduğu tüm imkânlarla neşelenebilecektir (Hirsch).

Eğitsel bakışla “*elin uzandığı*” ifadesi, insanların el uzatıp yardım ettiği yoksul kişileri de ima etmektedir. Bir Yahudi ailesinin burada tanımlanan neşesi, akla ilk geldiği şekilde ziyafetin fiziksel zevkini kutlama amaçlı değildir. Neşenin temelinde Tanrı'nın kendilerine, onlardan daha az talihli kişilere yardımcı olmalarını sağlayacak maddi olanakları vermiş olması vardır. Ellerini ihtiyacı olan kişilere yardım etmek için uzatabilmenin neşesidir bu. Pasuktaki “*Tanrın Aşem'in seni mübarek kıldığı*” ifadesi de bu neşenin ölçüsünde kalması gerektiğini ima etmektedir. Zira başkalarına yardım edebildiğini gören kişiler bundan kibirlenebilir. Bu yüzden Tora, “Söz konusu maddi olanaklar gerçekte sana ait değil, Tanrı'nın hediyesidir ve O'na aittir. Bu nedenle ihtiyaç sahiplerine bağışladığın her şeyde sen aslında Tanrı'nın bir aracısı olarak görev yapıyorsun. Dolayısıyla böbürlenme” mesajını da vermektedir (Meam Loetz).

Neşeleneceksiniz – Basit anlamda bu bir berahadır: “Eğer söylenenleri yaparsanız, her yaptığınız size neşe verecek” (Daat Mikra). Ancak bu bir emir olarak da görülebilir: “Tanrı'ya ibadetin bir parçası olan neşeyi de kutsal ortamda yaşamalısınız; zira kutsiyetten yoksun bir ortamda yapılan neşe çığırından çıkabilir ve günahla sonuçlanabilir” (a.k.).

Tanrı'ya ibadetin doruk noktası, Tanrı'nın İsteği'ni yerine getirmiş olmanın getirdiği mutlulukla, O'nun Huzuru'nda yiyip içmek ve neşelenmektir. Bu, Yahudilik'in ayırt edici özelliklerinden biridir. Böylece Yahudilik, Tanrı'yı “sadece manevi dünyaya” sınırlayıp, O'nun fiziksel gündelik yaşama karışmadığı iddiasındaki modern düşünceye de karşı çıkmış olmaktadır. Modern düşünce bu şekilde, maneviyat ile fizikselliğin hiçbir şekilde bağdaşmadığı iddiasıyla insanın fiziksel yaşamını kutsiyetten yoksun bir batağa saptanmış olmaktadır. Oysa Yahudilik, kutsiyet sınırları ve Tora'nın verdiği rehberlik yoluyla kullanıldığı takdirde, fizikselliğin maneviyatla gayet güzel bağdaşabildiğini, dahası, fizikselliğin maneviyata ulaşma yolu olarak kullanılabileceğini ve kullanılması gerektiğini vurgular (krş. Hirsch).

ט כִּי לֹא־בָאתֶם עַד־עֵתָהּ

9

אֶל־הַמְּנוּחָה וְאֶל־הַנַּחֲלָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיךָ נָתַן לָךְ: יוֹעֲבֵרְתָם

10

אֶת־הִירְדֵן וַיֵּשְׁבֶתֶם בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מִנְחִיל אֶתְכֶם

וְהָיִיתָ לָכֶם מִכָּל־אֲבִיכֶם מִסָּבִיב וַיֵּשְׁבֶתֶם־בְּטַח: שְׁנֵי

göre farklı niteliğini vurgulamakta ve bu vurgu ile, *Mişkan*’ın diğer üç yerde bulunduğu zamanlarda gönüllü *korban*ların *bamalar*da gerçekleştirilebilmesine dair bir iznin olacağını ima etmektedir. Böylece Erets-Yisrael’e girdikten sonra *Mişkan* taşınabilir bir çadır niteliğinde olduğu sürece *bamalar*a izin olmuştur, ama Şilo ve Yeruslayim’deki gibi sabit bir yapı olduğunda *bamalar* yasaklanmıştır.

Mülke – İbranice *Nahala*. Bu, miras alınan ebedi mülkü tanımlar [bu nedenle bazı yerlerde çevirimiz “*miras*” şeklindedir (ör. 12:12)]. Bir *Nahala* ait olduğu kişinin elinden yüzyıllar boyunca çıksa bile, yine de onun olmaya devam eder. Bu aşamaya, Kral David döneminde Yeruslayim’in fethedilmesiyle ulaşılabaktır. Şilo’daki istirahat, geçici bir durumdu; henüz Erets-Yisrael tümüyle ele geçirilmiş değildi. Yeruslayim ise *Nahala* sınıfındadır. Nitekim *Bet-Amikdaş* yıkıldıktan sonra bile Tanrı burayı “*Nahalati – Mülküm*” olarak tanımlamaktadır (bkz. Yirmeyau 12:7-9). Sonuç olarak buradaki sözle kastedilen, Yeruslayim’de inşa edilen *Bet-Amikdaş*’tır.

Ulaşmadınız – Tam çeviriyle “gelmediniz”. Raşi’ye göre “henüz gelmiş olmayacaksınız” (bkz. p. 8-11 açık.).

10. Yerleşeceksiniz – “Ülke’yi paylaşacaksınız ve herkes kendi payını ve oturma yerini bilecek” (Raşi).

Düşmanlarınızdan [kurtarıp] dinlendirecek – Rabi Yose öğretir: Bene-Yisrael, Erets-Yisrael’e girdiklerinde, tüm ulusu ilgilendiren üç mitsvayla yükümlü kılınmışlardır: Bir kral atamak (bkz. 17:15), Amalek’in soyunu kurutmak (bkz. 25:19), *Bet-Amikdaş*’ı inşa etmek (bkz. Şemot 25:8). Kral atamanın Amalek’in yok edilmesine göre öncelikli olduğu, Peygamber Şemuel’in Saul’a söylediği “Tanrı beni seni kral olarak meshetmem

için gönderdi; şimdi git ve Amalek’i vur” (Şemuel I 15:1) sözlerinden anlaşılmaktadır (17:15, Rabenu Behaye o.a.). Acaba Amalek mi önceliklidir, yoksa *Bet-Amikdaş*’ın inşası mı? Bunun cevabı bu ve sıradaki pasuklardadır. Bu pasukta düşmanların yükünden kurtulunacağı söylendikten hemen sonra sıradaki pasukta “Tanrımız Aşem’in, İsmi’ni yerleştirmek üzere seçeceği yer” olan *Bet-Amikdaş*’tan bahsedilmektedir. Dolayısıyla önce Amalek yok edilmeli, sonra *Bet-Amikdaş* inşa edilmelidir (*Talmud – Sanedrin* 20b).

Güven içinde oturacaksınız – “Tanrı sizi tüm düşmanlarınızdan kurtaracak ve o zaman *Bet-Amikdaş*’ı inşa edeceksiniz” (Raşi). Bu, David’in döneminde mümkün olmuştur, ancak pratikte *Bet-Amikdaş*’ı David değil, oğlu Şelomo yapmıştır. Ama bunun için hazırlıkların önemli bir bölümünü yapan David’dir (bkz. Şemuel II 7:1-2) (*Sifre* 67).

Rabi Arye Kaplan bu ve sıradaki pasukları birbirine bağlar: “[Tanrı] Sana çevrendeki düşmanlarından rahat verdiği ve güven içinde oturduğu zaman, Tanrı’nın, İsmi’ne adanacak bir yer olarak belirleyeceği bir mevkî olacak [zira Yeruslayim, sadece savaşlar durduktan ve Bene-Yisrael bu toprakları kesin bir şekilde ele geçirdikten sonra ayrıcalıklı kılınacaktır (krş. *Talmud – Sanedrin* 20b)]” (*The Living Torah*).

⁹ çünkü Tanrın Aşem'in sana vermekte olduğu istirahatata ve mülke henüz ulaşmadınız.
¹⁰ [Ancak yakında] Yarden'i geçecek, Tanrı'nın size [ebedi] mülk olarak vermekte olduğu Ülke'de yerleşeceksiniz; [Tanrı] size çevrenizdeki tüm düşmanlarınızdan rahat verecek ve güven içinde oturacaksınız.

Eli öldü. Böylece Şilo'daki Mişkan geçerliliğini yitirdi. Aron Aberit geri gelince çöldeki gibi bir Mişkan önce Koenler şehri Nov'da kuruldu. Burada 13 yıl durduktan sonra, bu kez Givon'a yerleştirildi ve burada da 44 yıl kaldı. Mişkan'ın Nov ve Givon'da olduğu süre zarfında *bamalar* tekrar izin çıktı. Ancak I. Bet-Amikdaş'ın inşa edilmesiyle, *bamalar* bu kez ebediyen yasaklandı ve Bet-Amikdaş yıkıldıktan sonra bile bir daha *bamada* *korban* yapma izni olmadı. Şunu söylemek gerekir ki, *bamalar* izin verilen dönemlerde bile, buralarda sadece gönüllü *korbanlar* gerçekleştirilebiliyordu. Ancak toplumsal ve bireysel *korban* yükümlülükleri bu *bamalarda* yerine getirilemezdi ve Mişkan'daki Mizbeah'ta yapılmalıydı.

Raşi, burada ayrıntılarına girmeyeceğimiz bazı mantıksal zorluklar nedeniyle, daha önce verdiğimiz açıklamalarda çöl dönemi ile Bet-Amikdaş dönemi arasında bir tezat ima ediliyor olamayacağı ve eğer bir tezat varsa, bunun çöl dönemi ile, Erets-Yisrael'e girildikten sonra Mişkan'ın Gilgal'de bulunduğu 14 yıllık süre arasında olduğu görüşündedir. Çöldeyken tüm *korbanlar* için tek adres, Mişkan'daki Mizbeah'tı – tıpkı Şilo'daki Mişkan ve Yeruşalayim'deki Bet-Amikdaş dönemlerinde olduğu gibi. Bu dönemlerle söz konusu 14 yıllık süre arasındaki fark, bu 14 yıl boyunca “Bugün burada **tüm** yaptıklarımız gibi yapmayacak” olmalarındadır. Yani Gilgal ile çöl dönemleri “tüm yönlerden” değil, sadece kısmen benzer niteliktedir. Mişkan Gilgal'deyken de zorunlu *korbanlar* sadece orada yapılabilirdi, ama çöl döneminden farklı olarak, gönüllü *korbanlar* istenirse başka yerlerde kurulan *bamalarda* da gerçekleştirilebilirdi.

Sonuç olarak, Raşi'ye göre bu iki pasuğun anlamı şöyledir: “[Mişkan'ın Gilgal'de bulunacağı 14 yıllık geçiş döneminde, *korban* işlemleri açısından] Bugün burada **tüm** yaptıklarımız gibi yapmayacağız. [Şimdiden farklı olarak; o zaman] Herkesin kendi uygun gördüğü şekilde [getirmeye ya da getirmemeye karar verebileceği türdeki, yani 'gönüllü' *korbanlar*ımızı isterseniz Mişkan'daki merkezi Mizbeah'ta, isterseniz de herhangi bir yerde kuracağımız bireysel bir *bamada* gerçekleştirilebileceksiniz.” Buna göre,

söz konusu istisnanın sebebi de sonraki pasuklarda söylenmektedir: “Çünkü [o aşamada] Tanrın Aşem'in sana vermekte olduğu istirahatata [yani Aron Aberit'in, henüz asıl hedefi olan Bet-Amikdaş'a ulaşmadan bir süre 'konakladığı' Şilo'ya] ve mülke [yani Aron Aberit'in son ve ebedi hedef noktası olan {ayrıca Yirmeyau 12:8-9'da da 'mülk' olarak adlandırılan} Yeruşalayim'deki Bet-Amikdaş'a] henüz gelmiş [olmayacaksınız. Bu nedenle, Aron'un Erets-Yisrael'e giriş ile Şilo arasındaki 14 yılda ve Şilo ile Yeruşalayim arasındaki, {Mişkan'ın Nov ve Givon'da yerleşik olduğu} 57 yılda (bkz. p. 11 ačk.), gönüllü *korbanlar* açısından herkes istediği şekilde davranabilecek, bunları ister *bamada* ister Mizbeah'ta yapabilecek].” Raşi bu açıklamada, Sifre 66 ve Talmud – Zevahim 119a'yı temel almıştır.

8. Kendi uygun gördüğü şekilde – Tam çeviriyle “[Her] Kişi, göziinde her doğru [olanı yapıyor]”.

9. İstirahata – İbranice **Menuha**. Basit anlamda bu, sıradaki pasukta sözü edilen düşmanlardan kurtulup rahata kavuşulmasını belirtmektedir. Bu, Yeoşua zamanında Erets-Yisrael'in yerel halkın çoğundan temizleneceği ve düşman tehdidinin ortadan kalkmasıyla istirahatata kavuşulacağı dönemi belirtir. Erets-Yisrael'e girişten sonra on dört yıl geçecek ve bu dönemde Mişkan, Şilo'da sabitlenecektir. Böylece Şilo'daki Mişkan, söz konusu istirahatın simgesidir. Bu nedenle “istirahat” sözcüğü onu da kastedir. Daha önce portatif bir çadır şeklinde olan Mişkan, Şilo'ya geldiğinde, çadır özelliğini sürdüren sabit bir binaya çevrilmiştir [Çöldeki kalas duvarları olan Mişkan'dan farklı olarak, Şilo'da çatısı olmayan taş bir bina yapılmış, Mişkan'ın üst örtüleri de bu binanın üstüne örtülmüştür (Mişna – Zevahim 14:6). Bu nedenle Şilo'daki Mişkan Tanah'ta hem “Mişkan [~çadır]” (Teilim 78:60) hem de “ev” (Şemuel I 1:24) olarak anılmaktadır]. Kutsal eşyalar da bu binaya aktarılmış ve bina sabit Mişkan olmuştur. Bu sabit binaya istinaden Onkelos'un çevirisi “sabit ev” şeklindedir. Tora özellikle bu sözcüğü kullanmakla Şilo'daki Mişkan'ın Gilgal, Nov ve Givon'da kurulanlara

יֹא וְהִיא

11

הַמָּקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בּוֹ לִשְׁכֹּן שְׁמוֹ שָׁם שָׁמָּה
תָּבִיאוּ אֶת כָּל-אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה אֹתְכֶם עוֹלֹתֵיכֶם וּבְחִיכֶם
מַעֲשֵׂרֵיכֶם וְתִרְמַת יִדְכֶם וְכֹל מִבְּחַר נְדָרֵיכֶם אֲשֶׁר תִּדְּרוּ לַיהוָה:
יב וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אַתֶּם וּבְנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְעַבְדֵיכֶם
וְאִמָּהֵתֵיכֶם וְהַלְוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֵיכֶם כִּי אֵין לוֹ חֶלֶק וְנַחֲלָה אִתְּכֶם:
יג הַשָּׂמֶר לָךְ פֶּן-תַּעֲלֶה עֲלֵיתֶךָ בְּכָל-מָקוֹם אֲשֶׁר תִּרְאֶה:

12

13

Buna bağlı olarak Leviler de diğer ailelerle birlikte Yeruşalayim'e gelirler ve onların ziyafetlerine iştirak ederlerdi (Hirsch).

Sizinle birlikte... – “Levi'nin, sizin sahip olduğunuz gibi bir payı ve toprak mirası yoktur. [Bu nedenle onları neşelendirmek ve sevin-dirmekle yükümlüsünüz]” (İbn Ezra).

Tora Leviler'i ve diğer yabancıları ailenin bir parçası haline getirmenin önemini vurgulamak-tadır. Maddi bağımlılıklarına rağmen onlara kendilerini rahat hissettirmek önem taşır. Hahamlarımız bu prensibi Mişna'da “Yoksul insanlar ev halkının üyeleri olsunlar” (Mişna – Pirke Avot 1:5) sözleriyle yinelemişlerdir (Meam Loez).

Payı – İbranice **Helek**. Daat Mikra'ya göre bura-da “**Helka** – Parsel / Arazi Parçası” anlamı kaste-dilmektedir (krş. Bereşit 33:19).

13. Dikkatli ol! Sakın – Tam çeviriyle “*kendini koru; olmasın ki...*”. İbranice **İşamer Leha; Pen**. Bu, “yapma” şeklindeki emirlerde kullanılan yapılardan biridir. Aslında p. 11'deki ifadelerden, Bet-Amikdaş inşa edildikten sonra *korbanların* başka hiçbir yerde gerçekleştirilemeyeceği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla şimdiki pasuk gerek-siz durmaktadır. Ancak Tora bunu özellikle kulla-narak, p. 11'deki imayla yetinmemiş, Bet-Amikdaş'ın inşasından sonra başka yerde *korban* yapmayı açık bir şekilde yasaklamıştır. Böylece Bet-Amikdaş inşa edildikten sonra oranın dışında *korban* gerçekleştiren bir kişi iki emri birden ihlal etmiş olur: Hem p. 11'deki “*korbanları sadece Bet-Amikdaş'ta yap*” şeklindeki emri, hem de buradaki “*korbanları Bet-Amikdaş'tan başka yerde yapma*” şeklindeki emri (Sifre 70; Raşi; Mizrahi; Sifte Hahamim). Tora bu ihlalin cezasını daha önce Karet olarak açıklamıştı (bkz. Vayikra 17.8-9 açık.).

Ola-korbanlarını – Yani “[*senin*] *Ola-korban-larını*”. Bu aslında tüm *korbanları* belirtmektedir (Daat Mikra). *Ola-korbanı* tümüyle yakıldığı ve tamamen Tanrı'ya adandığı için, *korban* olma özelliğini en çok yansıtan *korbandır*; bu nedenle tüm *korbanları* belirtmek için de kullanılır (krş. Şemot 30:28 açık.).

Alternatif olarak özellikle *Ola-korbanından* bahsediliyor olabilir. Şöyle ki, insanlar, *korbanları* Bet-Amikdaş'ta gerçekleştirme şartının sadece etleri Yeruşalayim sınırları içinde yenebilen *korban*larla sınırlı olduğunu, ama eti yenmeyip tama-men yakılan *Ola-korbanları* için “ne de olsa etini yemek için Yeruşalayim'de olmamıza gerek yok” düşüncesiyle, böyle bir gereklilik olmadığını farz edebilirler. Bu nedenle Tora özellikle *Ola-korbanından* bahsetmektedir ve bu, eti hiç yen-meyen *Ola-korbanı* için geçerliyse, etleri Yeruşalayim'de yenmesi gereken diğer *korbanlar* için de elbette geçerlidir (Meam Loez).

[Kendi uygun] Gördüğün – Sadece “*her yerde gerçekleştirme*” densesydi [ve “*kendi uygun gördüğün*” sözleri eklenmeseydi] de, Bet-Amikdaş'ın dışında istenen herhangi bir yerde *korban* yapılamayacağı anlaşıldı. Ancak Tora “*kendi uygun gördüğün*” sözlerini ekleyerek bu yasağa bir sınırlama getirmektedir: “*Korbanları Bet-Amikdaş dışında kendi uygun gördüğün her-hangi bir yerde gerçekleştiremezsin. Ama özel bir durum söz konusuysa, peygamberliği kanıtlanmış olan bir peygamberin talimatı doğrultusunda bunu geçici bir uygulama olarak yapabilirsin*” (Sifre 70; Raşi; Minhat Yeuda; Sifte Hahamim). Bunun bir örneğini peygamber Eliyau'nun Karmel dağında gerçekleştirdiği *korbanda* görmekteyiz (Raşi; Rabenu Behaye). Orada, putperest rahiplerin birer sahtekâr olduğunu kanıtlama amacıyla, peygamber Eliyau, Bet-Amikdaş dışında olmasına rağmen bir *korban* gerçekleştirmiştir (bkz. Melahim I 18:20-40; Şemot Kitabı, s. 571).

¹¹ [O zaman] Tanrınız Aşem'in, İsmi'ni barındırmak üzere seçeceği yer [belirlenmiş] olacak. Size emretmekte olduğum her şeyi – *Ola-korbanlarınızı* ve [*Şelamim*]-kesimlerinizi, *maaserlerinizi*, elinizin bağışını ve Tanrı'ya taahhüt edeceğiniz tüm seçme genel vaatlerinizi – oraya getireceksiniz

¹² ve Tanrınız Aşem'in Huzuru'nda neşleneceksiniz – siz, oğullarınız ve kızlarınız, köleleriniz ve cariyeleriniz. Şehirlerinizdeki Levi de [sizinle neşelenmelidir], çünkü onun sizinle birlikte payı ve [toprak] mirası yoktur.

¹³ Dikkatli ol! Sakın *Ola-korbanlarını* [kendi uygun] gördüğün her yerde gerçekleştirme.

11. Tanrınız Aşem'in ... seçeceği – “Korban gibi ibadet işlemlerini kendi canınızın çektiği değil, O'nun seçeceği yerde yapabilirsiniz” (*Daat Mikra*; bkz. p. 5 ačk., *Oraya geleceksiniz* k.b.).

Yer [belirlenmiş] olacak – Tora'nın merkezi ibadet yeri olan *Bet-Amikdaş* halkı birleştirecek ve onun yerinin seçilmesi aynı zamanda Ülke'nin fethinin de mührü olacaktır. Kralın atanması ve Şehina'nın *Bet-Amikdaş'a* yerleşmesi sadece dışa yönelik, yani Ülke'yi dış düşmanlardan koruma şeklinde bir amaç taşımaz. Asıl hedef içe yöneliktir. Her ikisi de Tora'nın tanımladığı ulusal görevin yerine getirilişinin araçlarıdır (Hirsch).

Size emretmekte olduğum her şeyi – “Hem gönüllü hem de yükümlülük gereği olarak getireceğiniz *korbanları*”.

Seçme genel vaatlerinizi – Bu ifade “genel vaatler içinde seçkin olanları oraya getirmelisiniz ama seçkin olmayanları istediğiniz yerde gerçekleştirebilirsiniz” diye yanlış anlaşılmalıdır (*Mesiah İlemim*). Söylenmek istenen, söz konusu genel vaatlerin, yani *neder* adı altında *korban* olarak adanmış olan hayvanların, *hepsinin* “seçme” olması ve Tanrı'nın seçtiği yere getirilmesi gerektiğidir (*Sifre* 68; *Tosefta – Menahot* 8; Raşi; İbn Ezra). Seçme olmayan hayvan *korban* olarak *Bet-Amikdaş'a* bağışlanmamalıdır. Alternatif olarak “*neder*inizin konusu olarak seçkin nitelik kazanmış olan şeyleri” (Hirsch).

Oraya getireceksiniz – Yukarıda p. 5'te “İsmi'ni yerleştirmek üzere seçeceği yer” sözleriyle *Bet-Amikdaş*, “*Mevcudiyeti[ni barındırdığı yer]*” sözleriyle de Şilo'daki *Mişkan* kastedilmiş, hemen ardından da p. 6'da, bu pasuktakine benzer bir liste verilerek, sayılanların orada – yani Şilo'daki *Mişkan'da* – gerçekleştirilebileceği söylenmiştir (Raşi; bkz. p. 5 ačk., *Mevcudiyetini arayacaksınız* k.b.). Şimdi oradaki listenin benzeri burada tekrarlanarak, bu sayılanların “*Tanrımız Aşem'in, İsmi'ni barındırmak üzere seçeceği yer*”de – yani Yeruşalayim'deki *Bet-Amikdaş'ta* da – yapılabileceği belirtilmektedir (Raşi).

p. 8-11 açıklamalarında belirtildiği üzere Raşi'nin

görüşüne göre p. 8-9'da, Erets-Yisrael'e girişten *Mişkan*'ın Şilo'da sabitlenmesine kadar geçen 14 yıldaki özel serbestiden – yani gönüllü *korbanların bamalarda* da yapılabilmesinden – bahsedilmişti. Aslında kronolojik bakımdan ters olması gerekirdi. Önce bu 14 yıldan, sonra Şilo'daki *Mişkan'dan* sonra da Yeruşalayim'deki *Bet-Amikdaş'tan* bahsedilmesi mantıklı olurdu. Ancak Tora pasukları bu şekilde yerleştirerek, bir taşla iki kuş vurmuştur; zira söz konusu 14 yıldaki serbesti, Şilo'daki *Mişkan*'ın görevini tamamlaması ile Yeruşalayim'de *Bet-Amikdaş*'ın kurulması arasında geçen ve *Mişkan*'ın önce Nov sonra da Givon'da bulunduğu 57 yıllık süre için de geçerliydi. Böylece Tora 14 yıldaki serbestiden, Şilo'daki *Mişkan* ile Yeruşalayim'deki *Bet-Amikdaş* arasında bahsetmekle, aynı serbestinin ikisinin arasında geçen 57 yılda da geçerli olduğuna işaret etmiştir (*Talmud – Zevahim* 119a; Raşi; *Mesiah İlemim*; *Sefer Zikaron*; *Maskil Ledavid*).

12. Tanrınız Aşem'in Huzuru'nda neşleneceksiniz – *Şelamim-korbanından korban* sahibine kalan etler bir kutlama eşliğinde yenir. Tora bu kutlamanın da istenen herhangi bir yerde yapılamayacağını, tüm ailenin bunun için Yeruşalayim'e gelmesi gerektiğini söylemektedir. Zaten *Şelamim-korbanının* eti de sadece Yeruşalayim şehrinin sınırları içinde yenebilir.

Oğullarınız, kızlarınız, köleleriniz ve cariyeleriniz – Bunların hepsi, p. 7'deki “*ev halkımız*” ifadesine dâhildir (*Daat Mikra*).

Şehirlerinizdeki – *Targum*; Radak, Şeraşim; *The Living Torah*. Tam çeviriyle “*kapılarınızdaki*”. “Kapi” sözcüğü, gündelik sivil yaşamı tanımlar; zira eski dönemlerde temel yaşam faaliyeti şehir kapılarının civarında gerçekleştirilirdi. Dolayısıyla sözcük aslında “şehir” anlamını kastetmektedir. Leviler'in kendilerine ayrılmış özel şehirlerinin olmasının yanında (Bamidbar 35:7), Leviler diğer Yisrael şehirlerinde de yayılmış halde yaşarlardı (krş. Bereşit 49:7). Leviler'in başlıca görevi halka Tora öğretmekti ve başlıca geçim kaynakları Bene-Yisrael'den aldıkları *maaser* paylarıydı.

יֵד כִּי

14

אִם-בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחַר יְהוָה בְּאַחַד שְׁבֹטֶיךָ שֵׁם תַּעֲלֶה עֲלֵיךָ

וְשֵׁם תַּעֲשֶׂה כֹל אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה: מִזֶּרֶק בְּכָל-אֹת נִפְשָׁךְ תִּזְבַּח | 15

וְאָכַלְתָּ בָשָׂר כְּבִרְכַּת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן-לָךְ בְּכָל-שְׁעָרֶיךָ

הַטָּמֵא וְהַטְּהוֹר יֹאכְלֻנוּ כַּצִּבִּי וְכֹאִיל:

halkına mensup Aravna'dan satın almıştır. Tanah'ın bir yerinde David'in bu alım karşılığında 50 *şekel* verdiği söylenirken (Şemuel II 24:24), başka bir yerde miktarın 600 *şekel* olduğu söylenmektedir (Divre Ayamim I 21:25). Bu ilk bakışta çelişki gibi görünse de, öyle değildir. David 50 *şekel*i kendisi ve mensup olduğu Yeuda kabilesi adına vermiş, diğer kabilelerden de 50'er *şekel* almıştır (Sifre; Talmud – Zevahim 116b; Raşi; Rabenu Behaye; Hirsch). Böylece on iki kabile-den alınan toplam 600 *şekel* ile bu toprak parçasında tüm kabileler ortak paya sahip olmuştur. Ama alınan bu toprak parçası Binyamin kabilesinin payına düşen bölgenin içindeydi (Sifre 352). Dolayısıyla her iki ifade de doğrudur. Kabilelerden birine – Binyamin'e – ait bölge içinde bir toprak parçası bütün kabilelerin ortak olmasıyla satın alınmıştır (Sifre 70; Raşi).

Orada gerçekleştirecek ... orada yapacaksın – Bu pasukta söylendiği gibi *korban*lar sadece *Bet-Amikdaş*'ta gerçekleştirilebilir. *Mitsvat Ase* No. 188. Aslında bu kuralın temelinde büyük bilgeliği gerektiren sırlar gizlidir; ancak basit düzeyde kuralın sebebi şöyle açıklanabilir: *Korban*ların gerçekleştirilebileceği tek ve özel bir yerin olması önem taşır. Tanrı sürekli olarak burada aranacak, böylece bu yer özel bir kutsiyete bürünecek, Tanrı'nın İsteği buraya yerleşecek, Bereketi daima buradan yayılacak, insanlar da bu yerin kutsiyeti nedeniyle oraya karşı saygı ve çekinme duyguları besleyecek, sonuçta onu gördüklerinde içlerinde *teşuva* yapma duyguları kabarcak, yanlış davranışlarından döneceklerdir. Ama eğer insanın canının çektiği her yer *korban* ibadeti için uygun olsaydı, bu yerlerin hiçbirinde bu kutsiyet ve haşmet özelliği olmazdı. Bu nedenle tek bir merkezin olması önemlidir (Sefer Ahinuh). Önce de belirtildiği üzere *Bet-Amikdaş* inşa edildikten itibaren başka bir yerde *korban* gerçekleştirmek ebediyen yasaklanmıştır ve bu yasak günümüzde de geçerlidir.

Sana emretmekte olduğum – Yani “*Bet-Amikdaş*'ta yapılması gereken ibadete dair emretmekte olduğum”. Başka bir deyişle sadece *kor-*

*ban*lar ve *Bet-Amikdaş*'a getirilmesi gereken diğer şeylerle ilgili emirlerden bahsedilmektedir.

15-16. Pesule Amukdaşin – “Geçersiz Kutsallar”.

15. Canın çektiği takdirde – Tam çeviriyle “canının her çekişinde” ya da “canın her nasıl çe-kerse”. Pasuk *korban* amaçlı olmayan kesimlerin sadece *Bet-Amikdaş*'ta değil, “tüm şehirlerinde” yapılabileceğini söylemektedir. Bu pasuğun alternatif bir çevirisi şöyle olabilir: “[Diğer] Şehirlerinde [ise] Tanrım Aşem'in sana verdiği bereket doğrultusunda sadece canının arzularını doyurma amacıyla hayvan kesip et yiyebilirsiniz” (krş. The Living Torah). Burada ve aşağıda “can çekme” olarak ifade edilen yerlerde tam çeviri “canının tüm arzusuna göre” şeklindedir.

Tora burada bir kişinin *korban* işleminin bir sonucu olarak değil de, canı çektiği için hayvan kesip et yemesinden bahsetmektedir. Çöl yolculuğu boyunca et yemenin tek yolu bir hayvanı *Şelamim-korbanı* olarak bağışlamaktır. Gereken *korban* işlemleri gerçekleştirildikten sonra da *korban* sahibi, payına düşen eti yiyebilirdi (bkz. Vayikra 17:1-9 açık.). Erets-Yisrael'e girildikten sonra bu gereklilik ortadan kalkacaktır. Kişi canının çektiği şekilde et yemek için de hayvan kesebilecektir.

Yine de bu serbestinin tam olarak verildiği yer biraz daha aşağıdadır (bkz. p. 20). Tora orada kişinin doğal et yeme isteğinin bir sonucu olarak et yemek isteyeceğini ve bu durumda *Şehita* yoluyla hayvan kesip etinin yenebileceğini açık bir şekilde söylemektedir. Öyleyse bu pasukta farklı bir durumdan bahsediliyor olmalıdır. Hahamlarımız burada, *korban* olarak bağışlanmış, ama daha sonra buna elvermeyecek [yine de *Kaşer* olma özelliğini bozmayacak] bir kusur edinmiş hayvanlardan bahsedildiğini öğretirler. Bu hayvanlar “*Pesule Amukdaşin* – [Korban Olarak] Adanmışların Geçersiz Olanları” terimiyle adlandırılırlar. Bu sınıftaki bir hayvan kusurlu – ve dolayısıyla *korban* olarak kullanılamayacak – olmasına rağmen halen “kutsal” konumdadır;

¹⁴ Sadece Tanrı'nın, kabilelerinden biri[nin bölgesi]nde seçeceği yerde – *Ola-korban*-larını [yalnız] orada gerçekleştirecek, sana emretmekte olduğum her şeyi de [yalnız] orada yapacaksın.

¹⁵ Ancak canın çektiği takdirde, Tanrın Aşem'in sana vermiş olduğu berekete bağlı olarak tüm şehirlerinde [hayvan] kesip et yiyebilirsin. [Bu eti, tıpkı] geyik ve ceylan [eti] gibi, hem *tame* hem saf [kişiler] yiyebilir.

Aslında pasukta sadece “gördüğün” denmektedir. “[Uygun]” eklemesi, sözlerin genel havası doğrultusunda eklenmiştir ve pasuğun basit anlamına uygundur (*The Living Torah*; bkz. Vayikra 17:4) [*Daat Mikra* da bu ifadeyi “seçtiğin herhangi bir yerde” şeklinde açıklar]. Öte yandan burada doğrudan “görme” fiilinin kullanıldığı da göz ardı edilemez. Bu anlam doğrultusunda *Talmud*'da şu öğreti yer alır: “Pasuk ‘gördüğün herhangi bir yerde *korban*ları gerçekleştiremezsin’ demektedir. ‘Gerçekleştiremezsin, ama etini yiyebilirsin.’ [Başka bir deyişle, bir *korban*, Kutsal Mekân'ın – *Mişkan* ya da *Bet-Amikdaş*'ın – dışında herhangi bir yerde gerçekleştirilemez; bu yerden Kutsal Mekân görülüyorsa bile. Ama yine de *korban*ın sahibi, payına düşen *korban* etlerini Kutsal Mekân'ı görebildiği bir yerde yiyebilir.] Buna bağlı olarak, *Mişkan* Şilo'ya sabitlendikten sonra düşük kutsiyete sahip *korban*ların etleri ve *Maaser Şeni* gibi paylar *Mişkan*'ı gören herhangi bir yerde yenebilirdi” (*Mişna* – *Zevahim* 14:6; *Talmud* – *Zevahim* 118a). Bu kural, surları olmayan Şilo şehri için geçerliydi. *Bet-Amikdaş*'a ev sahipliği yapan Yeruslayim'de ise bu paylar şehir surları içinde yenebilirdi.

Her yerde – Tanrı daha önce “İsim'in anılmasını uygun gördüğün her yerde sana gelip seni mübarek kılacağım” demişti (bkz. Şemot 20:21 açk.). Buradaki “her yerde” ifadesi sanki *korban* ibadeti aynı anda birden çok yerde yapılabilecekmiş gibi bir izlenim uyandırmaktadır. Bu nedenle Tanrı şimdi, “[kendi uygun] gördüğün her yerde gerçekleştirmek” diyerek bu izlenimin yanlış olduğunu belirtmektedir. Öyleyse Şemot'taki “her yerde” ifadesi nasıl anlaşılmalıdır? “Daima tek bir merkezi yer olacak; [sadece gönüllü bazı *korban*lar için geçici olarak *bamalar* izin verilen dönemler dışında] aynı anda iki ibadet merkezi olmayacak. Ama söz konusu merkez, dönemden döneme bazen bir yerde, bazen başka bir yerde olabilir” (*Daat Mikra*). Bu merkez çöldeki yolculuk boyunca sürekli yer değiştirdiği gibi, Erets-Yisrael'de de Gilgal, Şilo, Nov, Givon'da ve bir daha yer değiştirmek üzere, en sonda Yeruslayim'de olmuştur.

Bu vurguya özellikle ihtiyaç vardır, çünkü o zamana kadar belirli dönemlerde *bamalar* yasak

olmayacağından, insanlar *bamalarda korban* gerçekleştirme alışkanlıklarını sürdürme eğiliminde olabilecektir. “Geçen yıl *bamada* yaptık, bir sorun olmadı; şimdi neden yapmayalım?” düşüncesine engel olmak için Tora burada söz konusu yasağın altını önemle çizmektedir. Yine de halk içinde oluşan bu düşünceyi kötüye kullanan Yisrael kralı Yarovam ben Nevat, başka yerlerde kurban merkezleri kurmayı kolayca başarmıştır (bkz. Melahim I 12:31). Yeuda krallığında bile *bamalarda* kurban gerçekleştirme alışkanlığı kolayca bırakılmamıştır (bkz. Melahim I 14:23 vs.). *Bamaları* tamamen ortadan kaldırmak Tanrı'ya bağlı Yeuda kralları için bile oldukça zor olmuştur (bkz. Melahim I 25:14).

Gerçekleştirme – Tam olarak “yükseltme”. Burada [tümüyle yakıldığı ve bir anlamda dumanla birlikte göklere yükseldiğinden, “yükselen *korban*” anlamına gelebilen] *Ola-korban*ından bahsedildiği için, ona uygun bir fiil kullanılmıştır. Bu fiil “[*Mizbeah*'ın üzerinde tamamen yakarak] yükseltme” anlamındadır.

Bet-Amikdaş'ın avlusu (*Azara*) dışında bir yerde *korban* işlemleri yapma yasağı, Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 252. *Korban* işlemlerinden kasıt özellikle hayvanın belirli parçalarının yakılmasıdır. Tora daha önce bir *korban*ın bu bölgenin dışında kesilmesini de ayrı bir yasakla yasaklamıştı (bkz. Vayikra 17:3 açk.). Her iki emrin ihlali de ayrı ayrı *Karet* cezasını gerektirir (*Sefer Ahinuh*). *Talmud*'da *korban*ın belirli parçalarının *Azara* dışında yakılmasının hangi durumda cezayı hak edeceği konusunda görüş ayrılığı vardır. Rabi Yosi'ye göre bu ceza sadece işlemin *Bet-Amikdaş*'takine benzer bir *mizbeah*ta yapılması durumunda geçerlidir. Rabi Şimon ise sadece büyük bir taşın üzerinde yapılsa bile, *Azara*'nın dışında *korban* gerçekleştirmenin *Karet* cezasını gerektireceği görüşündedir (*Meam Loez*).

14. Kabilelerinden biri[nin bölgesi]nde – Daha önce ise bu yerin “bütün kabilelerden” seçilmesi gerektiği söylenmişti (p. 5). Bu nasıl olur?

Kral David zamanında peygamber Gad'ın onayıyla, *Bet-Amikdaş*'ın Yeruslayim'deki yeri belirlenmiş, David burayı, önceki sahibi olan Yevusi

yoktur (bkz. 18:3 açk.). Ayrıca bu hayvanlara ait *helev* türü içyağı yenebilir (bkz. Vayikra 3:9 açk.). Yani etleri yenebilir, ama *korban* olarak kullanılmazlar.

Burada *Pesule Amukdaşin* sınıfındaki hayvanlar yabancı *Kaşer* hayvanlarla mukayese edilerek aralarında bir paralellik kurulmaktadır. Bu paralellik iki yönlüdür. Bu iki sınıfın her biri, diğer sınıf ile ilgili bazı kuralların öğrenilmesini sağlar. Örneğin yabancı *Kaşer* hayvanlar yenebilir olmalarına rağmen Tora onların nasıl öldürülmesi gerektiği hakkında bir bilgi vermiş değildir. Burada kurulan paralellik sayesinde, tıpkı *Şehita* ile öldürülmeleri gerektiği belirtilen (krş. bu pasuk ve p. 21 açk.) *Pesule Amukdaşin*'de olduğu gibi, yabancı *Kaşer* hayvanların da *Şehita* ile öldürülmeleri gerektiği öğrenilmektedir (*Talmud – Hulın* 84a).

Paralelliğin diğer yönünde yabancı *Kaşer* hayvanlarla ilgili bazı kuralların *Pesule Amukdaşin* için de geçerli olduğu öğrenilmektedir. Örneğin pasuk açık bir şekilde *tuma* konusundaki kısıtlamaların *Pesule Amukdaşin* için geçerli olmadığını belirtmektedir (bkz. s.a.). Ancak eğer aradaki tek benzerlik bu olsaydı bunu bir benzerlik olarak değil de, kendi başına bir kural şeklinde vermek yeterli olur, geyik ve ceylandan bahsetmeye hiç gerek olmazdı. Ve mutlaka bir paralellik kurmak gerekiyorsa, bunun için sadece “geyik” [ya da sadece “ceylan”] denmesi yeterli olurdu. Tora paralelliği kurma amacıyla “iki” hayvanı örnek vererek, yabancı *Kaşer* hayvanlara özel “iki” kuralın, *Pesule Amukdaşin* için de aynı şekilde geçerli olduğunu ima etmektedir [başka bir deyişle bu kullanım, Sözlü Tora ile bilinen iki kurala dayanak teşkil etmektedir]. Söz konusu kurallar şunlardır: [1] Tıpkı yabancı *Kaşer* hayvanların *behorları* gibi ve *Pesule Amukdaşin* sınıfındaki hayvanların *behorları* da kutsal değildir. Bu önemli bir ayrıntıdır, zira normalde sığır ya da davar *behorları* kutsaldır (bkz. 15:19). Ama Tora bir sığır ya da davarın *korban* olarak adandıktan sonra beliren kalıcı kusur nedeniyle *korban* edilmeyip *Pidyon* karşılığında kutsiyetinden arındırıldıktan sonra doğurduğu *behor* yavrunun kutsal olmayacağını belirtmektedir. [2] Yukarıda söylendiği üzere, normalde *korban* olmaya uygun olan bir hayvan türü sırf eti için kesildiği takdirde, sağ kol, alt çene ve içkembe *Koenler*’e

verilmelidir; ama yabancı *Kaşer* hayvanlar için böyle bir gereklilik yoktur (bkz. 18:3 açk.). İşte pasuk, bu paralellik yoluyla bu gerekliliğin *Pesule Amukdaşin* için de olmadığını ima etmektedir (*Sifre* 71; *Talmud – Behorot* 15a; Raşi).

Öte yandan söz konusu paralellik nedeniyle iki sınıftaki hayvanları ilgilendiren kuralların her açıdan aynı olduğunu da düşünebilirdik. Bu hataya düşülmemesi için pasuklardaki bazı nüanslar paralelliği sınırlamaktadır. Böylece örneğin yabancı *Kaşer* hayvanlar için anne ile çocuğu aynı gün kesme yasağı (bkz. Vayikra 22:28) olmamasına rağmen *Pesule Amukdaşin* için bu yasak yine de geçerlidir (*Talmud – Behorot* 15a).

Hem tame hem saf [kişiler] yiyebilir – *Korban* etleri ve *tuma* durumu ile ilgili iki yasak söz konusudur: [1] *Tame* birinin *korban* eti yemesi yasaktır (Vayikra 7:20). [2] *Saf* birinin, *tame* olmuş bir *korban* etini yemesi yasaktır (Vayikra 7:19). Burada da *korban* olarak adandıktan sonra beliren bir kusur nedeniyle *korban* olarak kullanılmayan ve *Pidyon* ödemesi karşılığında kutsiyetinden arındırılarak kesilen bir hayvandan bahsedildiği için, akla bir soru gelebilirdi: “*Pidyon* bu hayvanın kesilmesine olanak veriyor, ama yine de hayvan üzerindeki [yün kırkmamak, sütünü kullanmamak gibi] bazı kısıtlamalar devam ediyor. Dolayısıyla belki de hayvanın etini *tame* haldeyken yeme ya da *tame* olmuş etin *saf* biri tarafından yenmesi konusundaki kısıtlama da devam ediyordur?” Tora işte bu soruya cevap vermektedir: “[*Bu eti, tıpkı korban olarak kullanılmayan Geyik ve ceylan [eti] gibi, hem tame hem saf [kişiler] yiyebilir.*” Buradaki “*tame ... [kişiler] yiyebilir*” ifadesi bahsedilen hayvanın etini *tame* kişilerin de yiyebileceğini, “*saf [kişiler]*” ifadesi de, bu et *tame* olduğu takdirde bunu *saf* kişilerin yemesinin sorun olmadığını belirtmektedir. Böylece *tame* ve *saf* kişiler bu eti aynı kaptan bile yiyebilirler. Yani saflığı bozulmamış et kabın içindeyken *tame* kişi onu yediğinde, temas sonucu eti de *tame* yaptığında bile, *saf* bir kişi aynı eti aynı kaptan yiyebilir ve bunda bir yasak yoktur (*Sifre* 71; Raşi). Bu serbestî hayvanın bir *korban* olarak kesilmiş olmadığını ortaya koyar (*The Living Torah*).

dolayısıyla öncelikle bu konumdan arındırılmak üzere, karşılığında *Bet-Amikdaş*'a para verilir; yani *Pidyon* yapılır (bkz. Vayikra 27:11-12 ve Vayikra 27:11 açık.). *Pidyon* parasıyla onun yerine *korban* edilmek üzere başka bir hayvan alınır. Kusurlu hayvan ise istenen herhangi bir yerde de *Şehita* kurallarına göre kesilerek yenebilir.

Diğer yandan pasuğun başındaki “**Rak – Ancak**” sözcüğü de kuralda bir sınırlama belirtir. Bu sınırlama da geçici kusurlarla ilgilidir. Yukarıda söylenen *Pidyon* ve kesim olanağı sadece hayvanın kusurunun kalıcı olduğu durumlar için geçerlidir (bkz. Vayikra 22:17 v.d.). Ama eğer geçici bir kusur söz konusuysa hayvana *Pidyon* yapılamaz ve elbette kesilip yenemez (*Sifre* 71; Raşi). Kusur geçtikten sonra *korban* işlemleri gerçekleştirilir.

Pesule Amukdaşin sınıfındaki hayvanların *Pidyon* karşılığında kutsiyetten arındırılması Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 189. Bu mitsva, Tanrı'nın şefkatine örnek teşkil eder. Tanrı, kusur edinmişse bile, kutsiyete adanmış bir hayvanın ebediyen yasak kalmasına hükmedebilirdi. Ancak Tanrı böyle bir şey yapmamış, bu hayvanların yenebilmesine olanak sağlamıştır. Bununla da kalmamış, bu hayvanların kutsiyetten arındırılmasını “emretmiştir”. Zira eğer emir olmayıp Tanrı bunu insanların isteğine bıraksa, insanlar yine de bu hayvana dokunmaktan kaçınabilirler, böylece ondan mahrum kalabilirlerdi. Ancak emir olunca, Tanrı'nın bu hayvanın yemesine olanak tanıdığına dair hiçbir şüpheye yer kalmamıştır (*Sefer Ahinuh*).

Yine de, *Pidyon*'a rağmen *Pesule Amukdaşin* sınıfındaki hayvanlar kendilerini hem kutsal nitelikli hayvanlardan hem de hiçbir zaman kutsiyete adanmamış olan hayvanlardan farklı kılan çeşitli kurallarla bağlıdır. Örneğin kutsal nitelikli hayvanlardan farklı olarak, istenen yerde kesilebilir ve eti *tame* haldeyken bile yenabilir. Kutsiyete hiç adanmamış hayvanlardan farklı olarak, bu hayvanlardan doğan *behor* yavrular kutsal değildir, normal bir hayvanda *Koenler*'e verilmesi gereken bazı kısımları (18:3) *Koenler*'e verme yükümlülüğü yoktur, böyle bir hayvanın yünü kırmak, sütünden yararlanmak ve hayvanı çalıştırmak yasaktır (bkz. 15:19 açık.). Bunlar gibi başka farklılıklar da söz konusudur. Tora bu kuralların bazılarını, onları “geyik ve ceylan” ile bir tutarak, bazılarını açıkça yazarak, bazılarını da pasuklar-

daki nüanslarla ima etmektedir. Aşağıda bunların bazılarını değineceğiz. Ayrıca tüm bunlar *Pidyon* sonrasına dair kurallardır. *Pesule Amukdaşin*'i *Pidyon* öncesinde de farklı kılan başka kurallar da mevcuttur. Ama onlara burada değinmeyeceğiz. Şunu belirtmek gerekir ki, burada yapacağımız, kurallar için metindeki dayanakları yüzeysel olarak vermekten ibarettir. *Talmud* bu bağlantıları burada yazacaklarımızdan çok daha ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır.

Kesip et yiyebilirsin – Bu üç sözcükten üç kural türemektedir: [1] “*Kesip*”: Hayvandan sadece kesildikten sonra yarar sağlanabilir. Dolayısıyla canlıyken yünü kırkılamaz [ama kesildikten sonra yününden yararlanılabilir; zira bu, “*Tanrım Aşem'in sana verdiği bereket*” sınıfındadır (*Sifre*)] sütünden yararlanılamaz ve hayvan çalıştırılmaz. [2] “*Et*”: Hayvanın sadece eti yenabilir; ama *helev* türü içyağı yenemez. Dolayısıyla Tora bu hayvanları yabani *Kaşer* türlerle bağdaştırmış olmasına ve o türlerde *helev* cinsi içyağı yasak olmasına rağmen (bkz. s.a.), *Pesule Amukdaşin*'e ait *helev* yine de yasaktır. [3] “*Yiyebilirsin*”. Yani “sen yiyebilirsin ama hayvanına yediremezsin”. Bu et yalnız insanların yemesi için kullanılabilir (*Talmud – Temura* 31a). Bu kuralın bir türevi olarak, *korban* olarak adandiktan sonra *terefa* [=yırtılmış; bir yıl hayatta kalmasına elvermeyecek bir şekilde yaralanmış] konumuna düşen bir hayvan *Pidyon* ödemesi karşılığında kurtarılmaz. Bunun sebebi *terefa* konumundaki bir hayvanın etinin köpeklerle verilmesi gerekmesidir (bkz. Şemot 22:30); ama [3] numaralı kurala göre bu *Pidyon* ödemesi, eti sadece insanların yiyebilmesi için yapılır; köpekler için değil (*Talmud – Temura* 30b; *Talmud – Behorot* 15a-b; Raşi).

Geyik ve ceylan [eti] gibi – Bu iki hayvan yabani *Kaşer* türlerdir (bkz. 14:5) ve etleri yenebilmesine rağmen *korban* olarak kullanılmazlar (bkz. Vayikra 1:2). Bu sınıftaki hayvanları ilgilendiren bazı kurallar, *korban* olmaya uygun çiftlik hayvanı türleri için geçerli olan kurallardan farklıdır. Örneğin sığır ve davarın *behorları* kutsal olmasına rağmen (15:19) yabani *Kaşer* hayvanların *behorları* öyle değildir. Çiftlik hayvanları kesildiğinde sağ kol, alt çene ve içkembenin *Koenler*'e verilmesi gerekmesine rağmen yabani *Kaşer* hayvanlar için böyle bir gereklilik

מִן רֶקֶת הַדָּם לֹא תֹאכְלוּ

16

עַל-הָאָרֶץ תִּשְׁפֹּכְנוּ כִּמִּים: יוֹ לֹא-תוֹכֵל לֶאֱכֹל בִּשְׂעָרֶיךָ מֵעֶשֶׂר

17

דָּגְנֶךָ וְתִירְשֶׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבִכּוֹרֶת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ וְכֹל-נִדְרֶיךָ אֲשֶׁר
תִּדְרֹךְ וְנִדְבַתֶּיךָ וְתְרוּמַת יָדֶיךָ:

(İbn Ezra). Yine hem *Maaser Şeni* hem de *Behor-korban*ının eti Yeruşalayim sınırları içinde yenirken, bu pasuktan türeyen *Hatat* ve *Aşam-korban*larının etleri ise sadece *Bet-Amikdaş* sınırları içinde yenebilir.

Genel vaatlerini – Yani “nederlerini”. Pasuğun bu bölümüne indirgendiğinde, ifade “*taahhüt edeceğin tüm genel vaatlerini ... yiyemezsin*” demektir. Başka bir deyişle “sadece bazılarını yiyebilirsin. Taahhüt ettiğin genel vaatlerin içinde hiçbir şekilde yiyemeyeceğin bir *korban* türü var”. *Neder* olarak bağışlanabilecek *korbanlar Ola* ve *Şelamim-korban*larıdır. Yenemeyecek olan *Ola-korbanıdır* (*Talmud – Makot 17a*). Bu *korbanın* eti ne kan işlemlerinden önce, ne de sonra, ne *Bet-Amikdaş* sınırları içinde ne de dışında yenebilir.

Bu, etinde kimsenin pay sahibi olmadığı türde bir *korban* olduğu için, genel olarak insanların erişimi dışındaki tüm kutsal nitelikli şeyleri de simgeler. Böylece kutsal nitelikli bir şeyi yetkisiz kullanma yasağı da bu ifadeye dâhildir (*Sefer Ahinuh*).

Belirli bağışlarını – Yani “*nedavalarını*”. *Talmud* burada *Şelamim* ve *Toda-korban*larının etini *Mizbeah*’taki kan işlemleri tamamlanmadan önce yemenin yasaklandığını öğretir (*Sifre; Talmud – Makot 17a*).

Elinin bağışını – *Bikurim* (bkz. p. 6 açk.).

Kendi şehirlerinde yiyemezsin – Rabi Yeşua ben Korha bunu şöyle açıklar: “*Yeme kabiliyetine* sahipsin; ama buna *yetkin* yok” (*Sifre 72; Raşi*). Onkelos’un çevirisinde olduğu gibi: “... *yeme yetkin* yok”. Pasuk basitçe “yeme” diye emir verileirdi; ama özellikle böyle bir ifadeyi tercih etmiştir, çünkü burada sayılanların hepsi, fiziksel olarak yenmesi elbette mümkün olan ama kanunun bunu yasakladığı kutsal nitelikli yiyeceklerdir ve Tora burada söz konusu yasakların ihlal edilmemesi uyarısında bulunmaktadır: “İstersen bunları yasağa uymadan yiyebilecek kabiliyete sahipsin; ama bil ki Tanrı buna izin vermiyor” (*Hirsch*).

Daha önce p. 7, *korban* etlerinin sadece Tanrı’nın

seçeceği yerde yenebileceği açıkça söylenmiş, p. 12’de de bu “*neşeleneneceksin*” sözcüğüyle ima da edilmiştir. Ancak her ikisi de “yap” şeklindeki emir sınıfındadır. Tora burada “*yiyemezsin*” diyerek, bu konuda bir de “yapma” şeklinde emir katmıştır (*Raşi; Maskil Ledavid*). Böylece *korban* etini Yeruşalayim dışında yiyen kişi hem “yap” hem de “yapma” şeklindeki emirleri ihlal etmiş olur. Benzer bir örnek için bkz. p. 13 açk.

Bu kural dâhilinde, [tam karşılığı “*kapılarında*” olan] “*şehirlerinde*” sözcüğü, bahsedilen yiyeceğin kutsiyet düzeyine göre ya *Bet-Amikdaş*’ın ya da Yeruşalayim’in dışındaki yerleri tanımlar. Pasukta sayılanlar içinde düşük kutsiyete sahip olanlar, yani [*Koenler* tarafından yenen] *Behor-korbanı*, [hem *Koenler*’in hem de *korban* sahibinin pay sahibi olduğu] *Toda* ve *Şelamim-korban*ları sadece Yeruşalayim surları içinde yenebilir. Yüksek kutsiyete sahip *Hatat* ve *Aşam-korban*larının etlerini ise *Koenler* sadece *Bet-Amikdaş*’ın avlusu içinde yiyebilirler.

Bu pasukta 613 emirden tam 8 tanesi yer almaktadır: [1] Tahıldan ayrılan *Maaser Şeni*’yi Yeruşalayim dışında yemek yasaktır. *Mitsvat Lo Taase* No. 253. [2] Şıradan ayrılan *Maaser Şeni*’yi Yeruşalayim dışında yemek yasaktır. *Mitsvat Lo Taase* No. 254. [3] Zeytinyağından ayrılan *Maaser Şeni*’yi Yeruşalayim dışında yemek yasaktır. *Mitsvat Lo Taase* No. 255. [4] *Koenler*’in, bedensel kusuru olmayan *behor* bir sığır ya da davar yavrusunu Yeruşalayim dışında yemeleri yasaktır. *Mitsvat Lo Taase* No. 256. Bu emir dâhilinde, böyle bir hayvanı *Koen* olmayanların Yeruşalayim’de bile yemeleri yasaktır. [5] Üst düzeyde kutsal *korban* etlerini *Bet-Amikdaş*’ın avlusu dışında yemek yasaktır. *Mitsvat Lo Taase* No. 257. Bahsedilenler *Hatat* ve *Aşam-korban*larında *Koenler*’in payı olan etlerdir. *Koenler*’in bu eti yemesi, bu *korban*ların sağladığı onarımın bir parçasıdır. Dolayısıyla yasak özellikle *Koenler*’i ilgilendirir. Ama elbette *Koen* olmayan bir kişinin bu eti yemesi de ayrı bir yasaktır. [6] *Ola-korbanı*nın etinin herhangi bir şekilde, herhangi bir yerde ve herhangi biri tarafından yenmesi yasaktır. *Mitsvat Lo Taase* No. 258. [7] Düşük kutsiyete

¹⁶ Ancak kanı yemeyin; onu su gibi toprağın üstüne dök.

¹⁷ Tahılının, şıranın ve yağının *maaserini*, sığırının ve davarının *behorlarını*, taahhüt edeceğin tüm genel vaatlerini, belirli bağışlarını ve elinin bağışını [ise] kendi şehirlerinde yiyemezsin.

16. Ancak kanı yemeyin – Bkz. Vayikra 7:26 ve aşağıda p. 23-24, 15:23.

Tora daha önce kan yeme yasağının sebebini şu sözlerle tanımlamıştı: “Zira bir bedenın canı, kana bağlıdır ve Ben, [kanı] size Mizbeah üzerinde canınız için onarım sağlayabilmeniz amacıyla verdim; çünkü can için onarım sağlayan, kandır” (Vayikra 17:11). Bu sözlerden, sanki yasağın sadece *korban* olmaya ve dolayısıyla kanının Mizbeah’taki işlemlerde kullanılmasına uygun hayvanların kanı için geçerli olduğu sonucu çıkarılabilir. Bu durumda, içinde bulunduğumuz pasukların konusu olan “kusuru nedeniyle *korban* olma uygunluğunu kaybetmiş” hayvanların kanının yenebileceği düşünülebilir. Tora buradaki vurgulu “**Rak** – *Ancak*” sözcüğü kullanarak bu düşüncenin doğru olmadığını altını çizmektedir: “Bu hayvanlar *korban* olmaya uygunluklarını yitirmiş olmalarına rağmen, onların da kanını yemek yasaktır” (Raşi; krş. Gur Arye; Levuş Aora).

Su gibi toprağın üstüne dök – Vayikra 17:13’ta, Kaşer kuşlar ve yabani Kaşer hayvanlar *Şehita* ile kesildikten sonra kanlarının toprakla örtülmesi gerektiğini okumuştuk. Bu pasuklarda *Pesule Amukdaşın*, yabani Kaşer hayvan türleri olan geyik ve ceylan ile mukayese edildiği için, onlar gibi *Pesule Amukdaşın*’ın kanlarının da *Şehita* sonrasında toprakla örtülmesi gerektiğini düşünebiliriz. Tora bunun öyle olmadığını belirtmek için kanının “toprak üstüne döküleceğini” söylemektedir. Yani sığır ya da davar cinsindeki bu hayvanlar biyolojik konumlarını korurlar ve kanları toprağın “üstünde” kalacak şekilde bırakılabilir ve örtülmesi gerekmez (Sifre 71; *Talmud – Hulin* 84a; Raşi; Mizrahi; Sifte Hahamim). Ralbag’a göre ise bu hareket, bu kesimin *korban* amaçlı yapılmadığını vurgular; zira bir *korbanda* Mizbeah’taki kan işlemlerinden sonra kalan kan Mizbeah’ın kaidesine dökülür ve toprağa atılmaz. Krş. p. 27.

İfadenin bir iması daha vardır. Bir yiyeceğin *tuma* kapabilecek konuma gelmesi için öncelikle suyla ya da diğer altı sıvı türünden biriyle ıslanmış olması gerekir (bkz. Vayikra 11:34 ve 11:38 ačk.). Tora bu kuralın bağlamında sadece “sudan” bahsetmiş, diğer sıvıları ise “*içilebilen herhangi bir içecek*” şeklinde genel bir ifadeyle tanımlamıştır (Vayikra 11:34). Oysa kan içilmez. İşte buradaki

pasuk kan hakkında “su gibi” diyerek kanı da o kurala katmaktadır (krş. *Talmud – Hulin* 35b). Yani tıpkı su gibi, kan da, bir yiyeceğin üzerine değdiği andan itibaren o yiyeceği *tuma* kapmaya elverişli hale getirir (Sifre 71; *Talmud – Hulin* 33a; Raşi). Ancak bu, pasukta belirtildiği şekilde *korban*a ait olmayan kan için geçerlidir. *Korban*a ait kan bir yiyeceğe değerse onu *tuma* kapmaya elverişli hale getirmez (*Talmud – Pesahim* 22b).

17-19. Sadece Yeruşalayim’de Yenebilen Kutsal Yiyecekler. Bu pasuklarda Tora, kutsal nitelikleri nedeniyle sadece Yeruşalayim’de [ya da *Mışkan* döneminde Şilo’da] yenebilen bazı yiyecekleri listelemektedir.

17. Yağının – Zeytinyağının.

Maaserlerini – Pasuk bu payların Yeruşalayim dışında yenmesini yasakladığına göre burada *Maaser Şeni*’den bahsedilmektedir (bkz. 14:22-27); zira ürün sahibinin ayırması gerekenler içinde kendisinin yiyebileceği tek pay *Maaser Şeni*’dir. Bu pay kutsaldır ve Yeruşalayim’e getirilip orada tüketilmelidir.

Sığırının ve davarının behorlarını – Bkz. p. 6 ačk. *Behor* hayvanlar *Koenler*’e verilir, onlar da bu hayvanların *korban* olarak gereken işlemlerini yaparlar ve ardından etler onlara ait olur. Dolayısıyla burada Tora, bu eti yeme hakkına sahip olan kişilere, yani *Koenler*’e uyarıda bulunmaktadır. Onlar da bu etleri sadece Tanrı’nın Huzuru’nda, yani Yeruşalayim şehrinin surları içinde yiyebilirler (Raşi; Gur Arye; krş. *Talmud – Makot* 17a). *Koen* olmayanlar ise bu hayvanları başka yerlerde bile yiyemezler.

Bu pasukta açıkça belirtilmemesine rağmen, *Sözlü Tora*’ya göre, *Hatat* ve *Aşam-korban*larının etleriyle ilgili kısıtlama da bu pasuktan türer. Bu *korbanların* etleri üst düzeyde kutsaldır ve *Koenler* tarafından sadece *Bet-Amikdaş* sınırları içinde yenebilir.

Pasuk açık olarak belirli bir gruba hitap etmekte değildir. Sayılan her maddede, o maddenin ilgilendirdiği kişilere ve o maddenin ilgilendirdiği kısıtlamayı kastederek seslenmektedir. Örneğin *Maaser Şeni*’de ürünün sahibine hitap ederken, *Hatat*, *Aşam* ve *Behor-korbanı*yla ilgili yasakta ise o yasağın muhatabı olan *Koenler*’i uyarmaktadır

יַחַד כִּי אֶס-לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

18

תֹּאכְלֶנּוּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ אֶתָּה וּבִנְךָ וּבִתְּךָ
וְעַבְדְּךָ וְאִמָּתְךָ וְהַלֵּל אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ וְשִׁמְחָתָ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּכֹל מַשְׁלַח יָדְךָ יַיִת הַשֶּׁמֶר לְךָ פֶּן-תֵּעָזֹב אֶת-הַלֵּל כָּל-יְמֶיךָ
עַל-אֲדָמָתְךָ: ם

19

Buradaki ifadenin tam karşılığı “*toprağının üzerindeki tüm günlerinde*” şeklindedir. Buradaki “*tüm günler*”, Erets-Yisrael’de yaşandığı sürece Leviler’e yönelik yükümlülüğün aralıksız olarak sürdüğüne işaret eder (Raşbam). Bu nedenle, tarım işlemlerinin durdurulduğu Şemita ve Yovel yıllarında bile Leviler kollarıdır (Sifre).

bağlıdır. Bene-Yisrael, Tora otoritelerinin kendi manevi ve ahlaki gelişimleri üzerinde etkili olmalarının yolunu tıkamamalı, aksine onları desteklemelidirler. Bu gelişim olmadığı takdirde Ülke’deki varlıkları da tehlikeye girecektir (Hirsch).

Öte yandan ifade eğitsel bir bakışla, “*Levi’yi terk etme[diğin sürece] tüm günlerinde toprağının üzerinde [olacaksın]*” şeklinde de anlaşılabilir. Bene-Yisrael Ülke’ye yerleşip, belirli bir noktada yoğun halde yaşamak yerine Erets-Yisrael’in farklı yerlerine dağıldıklarında Leviler de onların arasında tüm Ülke’ye dağılmış şekilde yaşayacaklardı. Leviler’in temel görevleri Bet-Amikdaş’ta olmasına rağmen, halk içinde yayılarak Tora öğrenimini de sağlama alacaklardır. Bu açıdan Leviler bir bakıma, Bene-Yisrael için, Bet-Amikdaş’ın oluşturduğu merkezden, kalpten, çıkarak halkın tümüne hayat veren bir dolaşım sisteminin parçaları gibidirler. Tora onlar sayesinde halkın her kesimine yayılacaktır. Böylece halkın kalbi ve beyni ile diğer organları arasındaki manevi bağ onların aracılığıyla korunacaktır. Leviler halk içinde Bet-Amikdaş’ın temsilcileridir. Öte yandan, temel geçim kaynağı ve meşgalesi tarım olan bir ulusta, Leviler gibi doğrudan dünyevi olmayan bir uğraşa sahip kişilerin hoş karşılanmaması, birer parazit olarak görülüp aşağılanması, böylece Leviler’in aldıkları hayati görevin gerektiği gibi takdir edilmemesi tehlikesi vardır. Bu nedenle Tora bir yandan “*toprağının üzerinde olduğun sürece Levi’yi terk etme*” derken, aynı zamanda “*Levi’yi terk etmediğin sürece tüm günlerinde toprağının üzerinde olacaksın*” anlamına gelebilecek bir ifade kullanmıştır. Yahudiler’in topraklarının üzerindeki ömürlerinin uzunluğu Levi’yi ve genel olarak Tora otoritelerini takdir düzeylerine de

Leviler’e söz konusu ayrıcalığı tanıyan nokta, onların halkın Tora öğretmenleri olmalarıdır. Dolayısıyla onları maddi olarak destekleme kuralı, Tora otoritelerini destekleme gerekliliğini de kapsar. Tora otoritelerinin tüm uğraşları Tora öğrenimi ve öğretimi olup başka bir gelir kaynakları olmadığı ve halk içinde Tora’nın yayılması, dolayısıyla da halkın geleceği onların Tora öğrenip öğretmelerine bağlı olduğu için, Tora uzmanlarını maddi olarak destekleme görevi halkın geri kalanına düşer. Tora öğrenimi ve öğretimi Tora uzmanlarının mesleğidir ve onların geçimlerini bu şekilde karşılamak halkın geri kalanı tarafından ters değil, aksine sevgiyle ve hevesle kabul edilmesi gereken bir görevdir. Bu açıdan bir Haham’ın, herhangi bir öğretmen ya da doktordan farklı değerlendirilmesi için hiçbir neden yoktur.

¹⁸ Bunları sadece Tanrın Aşem'in Huzuru'nda, [yani] Tanrın Aşem'in seçeceği yerde yiyeceksin – sen, oğlun ve kızın, kölen ve cariyen ile şehrindeki Levi – ve Tanrın Aşem'in Huzuru'nda tüm girişimlerin[in meyveleri] ile neşeleneceksin.

¹⁹ Dikkatli ol! Toprağının üzerinde olduğun sürece Levi'yi sakın terk etme.

sahip korbanların etini, Mizbeah'taki kan işlemleri tamamlanmadan önce yemek yasaktır. Mitsvat Lo Taase No. 259. Kastedilenler, Toda ve Şelamim-korbanlarıdır. [8] Bikurim olarak getirilen meyveler Azara'ya yerleştirilmeden önce Koenler'in onları yemesi yasaktır. Mitsvat Lo Taase No. 260 (Sefer Ahinuh; krş. 26:4 açık.).

18. Tanrın Aşem'in Huzuru'nda – “Kastedilen kutsal yiyeceğin niteliğine bağlı olarak Yeruşalayim şehrinin surlarının (Sifre 72; Raşi) ya da Bet-Amikdaş sınırlarının içinde (bkz. ö.p. açık.).”

Pasuk “Tanrın Aşem'in Huzuru'nda... yiyeceksin” sözleriyle, insanın bunları yediği sırada Tanrı'nın karşısında olduğunu göz önünde bulundurması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu, herhangi bir yemeği yeme konusunda da geçerlidir. İnsan yiyeceğini temel içgüdülerini tatmin etmek için değil, Tanrı'nın Onuru'na, yani Tanrı'nın emirlerini daha iyi bir şekilde yerine getirebilmek için gereken gücü toplama niyetiyle yemelidir. Bu doğrultuda gereğinden fazla oburluktan kaçınmak büyük önem taşır. Erdemli insanlar kendilerini yeme içmeye kaptırmaz, Esav'ın kurtlar gibi aç tavrından (bkz. Bereşit 25:30) uzak durur. Kral Şelomo'nun belirttiği gibi: “Tsadik, canını doyurmak için yer; ama kötülerin karnı [daima] eksiklik duyur” (Mişle 13:25) (Meam Loetz).

Şehrindeki Levi – Önceki pasukta, Yeruşalayim sınırları içinde yenmesi gereken kutsal yiyeceklerin listesi verilmişti. Ancak orada Leviler'e ait bir paydan bahis yoktur. Oysa burada, Leviler'in de Yeruşalayim'de bir şeyler yiyeceği söylenmektedir. Bu, halkın, Leviler'in refahıyla yakından ilgilenmekle, onların da yiyip neşelenecekleri bir yiyecekleri olmasını temin etmekle yükümlü olduğunu öğretir (Maskil Ledavid). Bu doğrultuda Tora bir talimat vermektedir: “Eğer Levi'ye normalde vermen gereken Maaser Rişon'un yoksa [yani başka Leviler'e dağıtmış olduğun için tükenmişse,] en azından ona [fakirlere verilen] Ma'sar Ani (bkz. 14:28-29 ve 26:12) payından bir şeyler vermelisin. O da yoksa kendi yapacağın Şelamim-korbanının etini yediğin ziyafete onu da davet etmelisin” (Sifre 74; Raşi).

19. Dikkatli ol! ... Sakın – Bu ifade “yapma” şeklinde bir emri belirtir. Önceki pasukta Leviler'in ihtiyaçlarını karşılama emri verilmiş olmasına rağmen bu “yap” şeklindeki bir emirdir. Şimdi Tora bunu “yapma” şeklindeki bir emirle güçlendirmektedir. Böylece Leviler'e gereken ihtimamı göstermeyen, hakları olan paylarını onlardan esirgeme suretiyle onları yüz üstü bırakan kişiler hem “yap” hem de “yapma” şeklindeki emirleri ihlalden sorumlu hale gelir (Sifre 74; Raşi; Mizrahi; Gur Arye; Sifte Hahamim). Krş. p. 13 açık. Bu ifade Tora'nın 613 emrine dâhildir. Mitsvat Lo Taase No. 261 (Sefer Ahinuh).

Pasuk ailenin fertlerinin yanında Levi'yi de saymıştır. Levi ailenin bir ferdi olmadığı için aile reisinin onu görmezden gelme eğiliminde olması ya da “onu da komşum davet ediversin” düşüncesine kapılması mümkündür. Tora bu nedenle konuyu önemle vurgulamaktadır (Daat Mikra). Ortada sahip çıkılması gereken bir konu ya da kişi varsa, bunu başkalarından beklemek konuyu sürüncemeye ve çözümsüzlüğe sürükler. Tora bu örneklerle bir ders de vermektedir. “Böyle durumlarda adımı başkasının atmasını bekleme; sen birinci derecede sorumlusun ve sorumluluğundan kaçmamalısın.”

Toprağının üzerinde olduğun sürece – Leviler'i kollama gerekliliği sadece Erets-Yisrael içinde geçerlidir. Sürgüne çıkıldıktan sonra ise Leviler'e ihtimam göstermek, diğer herhangi bir fakiri kollama emrine dâhildir [ve tıpkı herhangi bir Yahudi gibi, eğer maddi açıdan muhtaç değilse, Diaspora'da bir Levi'ye yardım etme yükümlülüğü yoktur] (Sifre 74; Raşi). Erets-Yisrael'de Leviler'e yardımcı olma gerekliliği, bu kabilenin Ülke'de payı olmamasının (Daat Zekenim) ya da Bet-Amikdaş'taki özel görevlerinin (Maskil Ledavid) bir sonucudur. Ama sürgünde bu açılardan herkes aynı konumda olduğu için, ihtiyaç sahibi bir Levi, onu diğer herhangi bir fakire göre öncelikli kılan bir konumda değildir (Rabenu Behaye; Minhag Yeuda; Sifte Hahamim).

כִּי־יִרְחִיב יְהוָה אֶת־גְּבֻלָּךְ כַּאֲשֶׁר

20

דִּבַּר־לְךָ וְאָמַרְתָּ אֲכַלְהָ בָשָׂר כִּי־תֹאנֶה נַפְשְׁךָ לֹאֲכַל בָּשָׂר

בְּכָל־אוֹת נַפְשְׁךָ תֹאכַל בָּשָׂר: כֹּא כִי־יִרְחַק מִמֶּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר

21

יִבָּחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹם שְׁמוֹ שֶׁם וְזִבְחָתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאֲנֶךָ אֲשֶׁר

נָתַן יְהוָה לְךָ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתָךְ וְאֲכַלְתָּ בִשְׂעָרֶיךָ בְּכָל אוֹת נַפְשְׁךָ:

olduğu bir şey değil, aksine olumlu bulduğu bir eylem olduğuna işaret etmektir. Tora, insanın fiziksel yiyecekten zevk almasına “niyetlenmiştir” – bu zevk, temel yiyecek ihtiyacının ötesinde bile olsa Tora buna kötü gözle bakmakta değildir. Tek şart yiyen kişinin Tora tarafından verilen sınırlamalara riayet etmesidir. Zira Tanrı’nın, insana sığır ve davar verirken amaçladığı hedeflerden biri de kişinin canı çektiği zaman et yiyebilmesidir (Hirsch).

Sana emretmiş olduğum şekilde kesip – *Talmud*’da, buradaki “kesip yiyebileceksin” ifadesinin tam olarak neyi kastettiği konusunda Rabi Akiva ile Rabi Yişmael arasında bir görüş ayrılığı vardır. Bu kısımdaki açıklamalarımız daha çok Rabi Yişmael’in görüşünü takip etmektedir. Her iki görüş hakkındaki bilgiler için bkz. Vayikra 17:1-9 açık.

☞ *Şehita*.

Moşe burada daha önce hayvan kesim kurallarını halka öğrettiğini söylemekte olmasına rağmen, Yazılı Tora’nın hiçbir yerinde bu konuda talimat yoktur. Bu, söz konusu kuralların sözlü olarak öğretildiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu sözler, Yazılı Tora’ya eşlik eden bir Sözlü Tora’nın da var olduğunu, “olması gerektiğini” bariz olarak göstermektedir. *Şehita* kuralı Moşe’ye Sinay’da sözlü olarak verilmiş, o da bunu halka sözlü olarak iletmiştir (*Sifre* 75; *Talmud – Hulin* 28a; Raşi).

İster evcil ister yabani olsun, *Kaşer* olan dört ayaklı hayvanları ve kuşları yemeden önce gereken usule göre kesmek, yani *Şehita*, Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 190. Yabani hayvanlardan burada bahsedilmemesine karşın, bu p. 15’ten öğrenilmektedir (bkz. p. 15 açık., *Geyik ve ceylan [eti] gibi k.b.*). Kuşlardan da burada bahsedilmemesine karşın kuşlarla diğer hayvanlar Vayikra 11:46’da birlikte anılmakta, birbirleriyle ilgili kuralın aynı olduğu söylenmektedir. Diğer hayvanlar, örneğin *Kaşer* balık ve

çekirge türleri için *Şehita* gerekli değildir (bkz. *Bamidbar* 11:22 açık.; bkz. *Yeşayau* 33:4; bkz. *Vayikra* 11:21 açık.) (*Sefer Ahimuh*).

Her ne kadar pasuk *Şehita*’nın nasıl yapılması gerektiğini açıkça söylemiyorsa da, bu pasukta bir ipucu yer almaktadır. “Keseceksin” (“kesip”) sözcüğünün İbranice karşılığı *Vezavahta*’dır. Bu sözcük “*Mimakom Şezav, Hateu* – [*Kanun, güçlü bir şekilde*] Aktığı Yerden Ayır [=Kes] Onu” ifadeyle açıklanır. Başka bir deyişle hayvan, kanının en güçlü şekilde aktığı yeri olan boynundan kesilerek öldürülmelidir. Başka türlü öldürülen [ya da ölen] hayvanı yemek yasaktır (*Talmud – Hulin* 27a; Raşi o.a.). *Şehita* kuralına göre [yemek ve soluk borularına *Simanim* adı verilir ve] dört ayaklı hayvanlarda *Simanim*’in ikisinin çoğunluğu, kuşlarda ise *Simanim*’den birinin çoğunluğu kesilmelidir (*Sifre* 75; *Talmud – Hulin* 28a; Raşi). İbranice’de *Şehita*’nın anlamı budur [ve dolayısıyla buradaki “sana emretmiş olduğum şekilde” ifadesi, {*Şehita* ile öldürülmeleri gerektiği daha önce söylenmiş olan (*Vayikra* 1:5)} “korbanlar hakkın-da emretmiş olduğum şekilde” anlamına da gelebilir] (Ramban; Rabenu Behaye).

Baal Aturim pasukta bu kural hakkında da ima olduğunu belirtir; zira “*Kaşer Tsivitiha – Sana Emretmiş Olduğum Şekilde*” sözlerinin *Gematriya* değeri, “*Rov Ehad Baof VeRov Şenayim Babeema – Kuşta [Simanim’den] Birinin Çoğunluğu ve [Dört Ayaklı] Hayvanda [Simanim’den] İkisinin Çoğunluğu*” ifadesinin *Gematriya* değeriyle eşittir. Ayrıca *Aşer* sözcüğü *Alef-Şin-Reş* harfleriyle yazılır – ki bu harfler “*Ehad – Bir*”, “*Şenayim – İki*” ve “*Rov – Çoğunluk*” kelimelerinin baş harfleridir – ve pasuktaki *Kaşer* sözcüğü “*Aşer’e Göre*” anlamına gelebildiği için *Kaşer Tsivitiha* ifadesi, “*Sana emrettiğim ve Aşer [sözcüğünün harfleriyle ima edilen kurala] göre*” şeklinde anlaşılabilir (*Daat Zekenim*).

Şehita’nın çeşitli şartları vardır: [1] Hayvan, eğer kuşsa bir, dört ayaklı hayvansa iki *Simanim*’in çoğunluğu kesilecek şekilde boğazının genişliğine

[39. Korbanlara Ait Olmayan Et]

²⁰ Tanrın Aşem, sana konuştuğu şekilde sınırlarını genişleteceği zaman, “Et yiyeyim” diyeceksindir; zira canın et yemeyi çekecektir. [Böyle zamanlarda] Canının çektiği şekilde et yiyebileceksin.

²¹ Tanrın Aşem’in, İsmi’ni yerleştirmek üzere seçeceği yer senden uzak olacağı için, Tanrı’nın sana verdiği sığırından ve davarından [hayvanları], canının çektiği gibi, sana emretmiş olduğum şekilde [diğer] şehirlerinde [de] kesip yiyebileceksin.

20-25. *Besar Taava – “Arzu Eti”*. Bu kısımda *korban*larla hiç ilgisi olmayıp sırf insanın et yeme arzusunu giderme amacıyla yapılan hayvan kesimi ele alınmaktadır.

20. *Sınırlarını genişleteceği zaman* – Bkz. Şemot 34:24. İlk bakışta bu ifadenin *Bet-Amikdaş* dışında hayvan kesimi yapma ihtiyacının sebebi ni verdiği düşünülebilir. Nitekim Raşbam bu görüştedir. Ancak sıradaki pasuk uzaklık etkenini zaten açık olarak belirtmektedir. Dolayısıyla buradaki “sınır genişliği” ifadesinin başka bir amaca da hizmet ediyor olması akla yakındır (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Hahamlarımız bunu şöyle açıklarlar: “Tora burada doğru davranış dersi vermiştir. Kişi [bir lüks olan] et yeme arzusuna, sadece ekonomik *genişlik* ve refah durumunda kapılmalıdır” (*Talmud – Hulin* 84a; Raşi). Bu da genel bir nasihattir. Kişi, maddi gücünün erişemeyeceği lükslerin peşinde olmamalıdır. Fakir bir kişi, et yeme lüksünü *Şabat* günüyle sınırlamalıdır (*Meam Loez*). Ama gücü buna da yetmiyorsa, başkasına muhtaç olmaksansa *Şabat* günü de normal bir günde yediklerini yemeyi tercih etmelidir (bkz. 15:11 açk., *Sonuç* k.b.).

“Et yiyeyim” – “Ta *Bet-Amikdaş*’a kadar gitmeme gerek olmadan et yiyebileyim” (Sforno).

Zira canın et yemeyi çekecektir – İbn Ezra’ya göre “zira” şeklinde çevirdiğimiz *Ki* sözcüğünün buradaki anlamı “eğer” şeklindedir: “Eğer canın et yemeyi çekerse, ‘et yesem’ diyeceksindir.”

Canının çektiği şekilde – Ya da “canın her nasıl çekerse”. Erets-Yisrael’e girildikten sonra durum böyle olacaktır. Ama çöldeyken et yemenin tek yolu hayvanı *Şelamim-korbanı* olarak getirmek ve işlemlerin ardından paya düşen eti almaktır (*Sifte* 75; *Talmud – Hulin* 16b; Raşi; Rabenu Behaye).

Et yiyebileceksin – Önceki ifadelerden burada etten bahsedildiği açıktır. Ama Tora buna rağmen “et” sözcüğünü bir kez daha vurgulamaktadır: “Et yiyebileceksin; ama herhangi bir kutsiyete sahip olmamasına rağmen bu hayvanlara ait *helev* ve kanı yemen yine de yasaktır” (Sforno).

21. *Seçeceği yer senden uzak olacağı için* – “Şimdi bir sorun yok; *Mişkan* zaten nereye gidersek bizimle geliyor. Ama Erets-Yisrael’e yerleştikten sonra canın her et çektiğinde *Şelamim-korbanı* yapmak üzere *Bet-Amikdaş*’a kadar gelmen büyük külfet olacak. Bu nedenle hayvanları bulunduğu yerde de kesebileceksin” (Raşi).

Yine de burada sözü edilen serbestinin tek sebebinin uzaklık faktörü olduğunu söylemek güçtür. Zira öyle olsaydı bu serbesti Yeruslayim sakinleri için geçerli olmazdı; oysa Yeruslayim sakinleri bile sırf et yemek ihtiyaçları için *Şelamim-korbanı* getirmek zorunda değildir. Dolayısıyla buradaki ifadeyi halkın geneline yönelik bir hitap olarak görmek gerekir. Şöyle demektedir Tora: “Tanrı sınırlarınızı genişleteceği ve herkesin *Mişkan*’ın yakınında yaşadığı çöl döneminden farklı olarak her isteyenin istediği zaman *Bet-Amikdaş*’a gelebileceği bir dönem geldiğinde, kutsal nitelikli olmayan et yeme amacıyla herhangi bir yerde kesim yapmak hepiniz için serbest olacak” (*Ramban*).

Alternatif bakışla, sınırların genişleyeceği zamanla ilgili olarak “uzak” sözcüğü “*Bet-Amikdaş* sınırlarının dışını” tanımlar şekilde değerlendirilebilir. Nitekim *Talmud* bu bakışı bir kuralı öğretmek için kullanmaktadır: Kurala göre kutsal amaçlı olmayan kesimler *Bet-Amikdaş* sınırları içinde yapılamaz; yapılırsa o eti yemek yasaktır. Pasuktaki ifade bu kuralı ima etmektedir: “Kutsal amaçlı olmayan kesimi *uzakta* [= *Bet-Amikdaş*’ın dışında] olduğun sürece yapabilirsin; ama yakında [= *Bet-Amikdaş*’ın avlusunda] yapamazsın [ve yaparsan o eti yemen yasaktır]” (*Talmud – Kiduşin* 57b).

Tanrı’nın sana verdiği – Bunun devamında “sığırından ve davarından” sözcükleri ikinci tekil şahıs iyelik eki içerdiğine göre, “Tanrı’nın sana verdiği” ifadesi gereksiz durmaktadır. Ama bu ifade iki farklı şekilde anlaşılabilir. Öncelikle kişi elindeki tüm mal varlığının Tanrı’nın ona vermiş olduğu bir hediye olduğunu bilmelidir. Diğer olasılığa göre bu ifadenin amacı, bir hayvan kesip etini yemenin Tanrı’nın istemeden izin vermiş

כב אֶךְ כְּאֶשֶׁר יֹאכַל אֶת־הַצִּבִּי וְאֶת־הָאֵיל כֵּן תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא 22
וְהַטְּהוֹר יִחְדּוּ יֹאכְלֶנּוּ: כַּגֵּר חֹזֵק לְבִלְתִּי אֹכֵל הָדֵם כִּי הָדֵם הוּא 23
הַנֶּפֶשׁ וְלֹא־תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם־הַבֶּשָׂר:

23. Kanı yememe konusunda kuvvetli olmalısın – Bu ifade iki farklı şekilde açıklanabilir: [1] Rabi Yeuda'ya göre, o dönemde insanlar arasında kan yemek çok yaygın olduğu için burada özellikle “kuvvetli olmalısın” denmektedir. [2] Rabi Şimon ben Azay ise şöyle der: Kan insan için en itici şeylerden biridir ve kimse onu yemeye can atmaz. Dolayısıyla insanlar kana karşı zaten bir istek duymadıkları için, ondan uzak durmak hiç zor değildir. Ama Tora buna rağmen “kuvvetli olmalısın” diyerek, insanların mitsvaları uygulama konusunda ne kadar güçlü ve kararlı olması gerektiğini öğretmeyi amaçlamaktadır. Uyulması kolay bir yasak olan kan yememe konusunda bile Tora bu uyarıda bulunuyorsa, kişinin kendisini, diğer tüm mitsvalar için de şüphesiz eğitmesi ve güçlendirmesi gerekir (*Sifre* 76; Raşi).

İkinci açıklama eğitsel bir bakışı yansıtmaktadır. İlk açıklama ise o dönemde yaygın olan kan yeme uygulamasını vurgulamaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla kan yemek gerçekten itici olmasına rağmen, o dönemde büyücülük ve cinlerle iletişim kurma gibi amaçlarla yine de yaygın bir şekilde yapılan bir uygulamaydı (bkz. Vayikra 17:10 açık.). Bene-Yisrael de büyü'nün baş merkezi olan Mısır'da yaşamış oldukları için bu uygulamaları görmüşlerdi, hatta belki de bunları aktif olarak yapanlar vardı. Dolayısıyla kan yemeyi çekici kılan bir nokta söz konusuydu (*Sforno*). Oysa büyü'nün ve cinlerden medet ummanın Tora'nın temellerine tamamen aykırı davranışlar olduğu açıkça belirtilmiştir.

Tora kan yeme yasağını Tora'da daha önce de vermişti (Vayikra 3:17, 7:26 ve 17:12-14; ayrıca yukarıda p. 15). Buradaki tekrarın bir nedeni, *Bet-Amikdash*'tan uzakta da hayvan kesiminin serbest bırakılmasıdır. Kesilen hayvanların kanının toprakla örtülmesi gerektiği de söylendiğinden (s.p.), insanlar bu durumlarda kan *Mizbeah*'ta kullanılmadığı için onu yemenin yasak olmadığını düşünebilirlerdi. Tora bu nedenle yasağı bir kez daha açıkça vurgulama gereği görmüştür (*Ramban*). Kısacası kan yeme yasağı sadece *Mizbeah*'taki kan işlemlerine bağlı bir şey değildir. Temel sebep, kanın, insanın yaşam gücünü içermesidir: “*Kan, candır ve canı etle birlikte yememelisin.*”

Her durumda Tora'nın burada “kuvvetli olmalısın” demesi, bu yasağın ne kadar önemli olduğuna işaret eder. İnsanın hayvana ait kanı yemesi Tora'nın ondan beklediği manevi ve ahlaki görevin yerine getirilmesini tehlikeye atar. İnsan maneviyatı hedeflemelidir, oysa hayvanın kanı, hayvanın canını ve dolayısıyla hayvansal yaşamı içerdiğinden, insan bunu kendi benliğinin bir parçası haline getirmemelidir. İfade bu konuda da uyarı içermektedir: “Kanı yememe konusunda son derece dikkatli ol (*Septuaginta*) / arzularını kontrol altında tut (*Targum Yonatan*); çünkü kan, manevi doğa ile bağlantılıdır ve et yediğinde, hayvanın manevi doğasını da onunla birlikte özümsememelisin” (*The Living Torah*). Ülke'de tam olarak yerleştikten sonra can çektiği takdirde et yemeye izin verilmiş ve buna dair kuralları yerine getirip getirmemek herkesin vicdanına bırakılmıştır. Bu nedenle, halkın tekrar putperestlerin boş inançlarına sapmamaları için Tora kan yeme yasağı konusunda bir kez daha uyarıda bulunmaktadır (*Hirsch*).

İfade alternatif olarak “kan yememek için çok titiz olmalısın” şeklinde de anlaşılabilir. Kan et ve organlarda emili halde bulunduğu için kişi kararlılıkta bu kanı çıkarmak için gayret göstermekle yükümlüdür (*Raşbam*). Bir başka alternatifte göre:

Kan, candır – Yani “kan, canın bedende varlığını sürdürebilmesi için gereken fiziksel kuvveti ve temeli sağladığı için, canın fiziksel temsilcisidir” (*Hirsch*).

Canı etle birlikte yememelisin – Yani “kanı etle birlikte yememelisin”. Aslında bu gereksiz bir ifade gibi durmaktadır. Öyle ya, eğer kanı tek başına yemek yasaksa, başka bir şeyle karışık halde yemek de yasak olmalıdır. Bu nedenle Hahamlarımız bunun ek bir yasağa işaret ettiğini belirtirler: İfade “eti, içinde hâlâ can mevcutken yememelisin” ya da “eti canla birlikte yememelisin” şeklinde de anlaşılabilir. Hangi durumda etin yanında can da vardır? Canlı bir hayvandan kopan etin yenmesi durumunda (*Talmud – Hulin* 102b). Rabenu Behaye'nin ifadeyi açıkladığı şekilde: “Canı halen kendisinde iken bir hayvandan kesilmiş olan eti yeme”. Dolayısıyla bu, “*Ever*

²² Yalnız [bazı noktalar haricinde], geyik ve ceylan nasıl yenirse [bu eti de] öyle yiyeceksiniz. Onu *tame* ve saf [kişiler] birlikte yiyebilir.

²³ Ancak kanı yememe konusunda kuvvetli olmalısın, çünkü kan, candır. Canı etle birlikte yememelisin.

boğazlanmalıdır. [2] Bu kesim, hayvanları ancak ve ancak *Şehita* ile öldürüldükleri takdirde yiye-bilen biri – yani bir Yahudi – tarafından yapılmalıdır. Tora Yahudi olmayanları et yemek için *Şehita* yapmakla yükümlü kılmadığı için, bir Yahudi'nin et yemesi için yapılacak *Şehita*'yı da bir Yahudi yapmalıdır. [3] Kesici olarak taşınabilir bir alet kullanılmalıdır. Kaya ya da bir kamış gibi toprağa bağlı bir şey kullanılamaz [ama toprağa bağlı değilse, diğer şartları da yerine getirmesi kaydıyla bunlar da kullanılabilir]. [4] Kesim sırasında hiçbir aralık ya da duraklama olma-malıdır. Kesim bıçağın gidip gelmesiyle aralıksız gerçekleştirilmelidir. [5] Bıçak hayvanın boy-nuna bastırılmamalıdır. [6] Üstü örtülü olmamalı, kesim sırasında kesilen yer görünür olmalıdır. [7] *Alaha*, hayvanın boynunda kesim işlemine uygun olan belirli bir bölge belirlemiştir. Kesim sırasında bıçak bu bölgenin dışına hiç taşmamalıdır. [8] Hayvanın boynunda en ufak bir yırtık yapma-lıdır. Bu nedenle *Şehita* bıçakları küt burun-ludur ve keskin ağzında da en basit bir pürüz bile olmamalıdır. *Şohet* bunun için her kesimden önce tırnağıyla ve kendi parmağının derisiyle, bıçağın keskin tarafını üç açıdan kontrol etmelidir: sağ-dan, soldan ve tam üstten. Bıçağın üst düzeyli keskinliği, hayvanın kesim sırasında acı çek-memesini sağlar. Burada sayılan kuralların her birinin çok sayıda alt detayı vardır. Bunlar ve diğer ayrıntıların hepsi, Moşe Rabenu'ya sözlü olarak öğretilen ve Tora'nın burada gönderme yaptığı kuralları oluşturur. Kuralın gerektirdiği şekilde *Şehita* ile ölmemiş bir hayvan *Nevela* (leş) sınıfındadır ve onu yiyen bir kişi hem buradaki “*keseceksin* [= *Şehita* yapacaksın]” emrini ihmal hem de *Nevela* yeme yasağını (14:21) ihlal etmiş olur (Hirsch).

Pasuktaki “*keseceksin*” sözcüğü kesim işleminin bir insan tarafından bilinçli bir şekilde yapılması gerektiğine işaret eder. Dolayısıyla söz gelimi *Şehita* bıçağı kazara hayvanın boynuna düşüp onu kesmişse, bu, [şans eseri *Şehita*'nın gerektirdiği tüm noktaların mükemmel bir şekilde kesilmesi-ni sağlamışsa bile] geçerli bir kesim değildir (*Talmud* – *Hulin* 31a). Öte yandan, kesimi yapan kişinin özel bir niyet tutmasına gerek yoktur. Nitekim Tora, *korban* amaçlı kesimler için niyeti şart koşmuş olmasına rağmen (bkz. Vayikra 19:5 açık.), kutsal nitelikli olmayan kesimler için böyle bir şey söylememiştir (a.k. 31b).

Bir *Alaha* otoritesi tarafından *Şohet* olarak bel-geyle yetkilendirilmemiş bir kimsenin kestiği hay-vanın eti kesin olarak yasaktır. Bu yetkiyi ala-bilmesi için bir kişinin her şeyden önce Tanrı korkusuna sahip olması gerekir. Bu kişi, *Şehita*'yı ilgilendiren karmaşık kurallar konusunda sınav-dan geçirilir. *Şohet* adayı, *Şehita* bıçağını, üzerine en ufak bir pürüz olmayacak şekilde bilemeyi bildiğini kanıtlamalıdır. Sınavın sonunda uzman Haham, *Şohet* adayının üç hayvanı gereken şart-lara uygun şekilde kesmesine tanık olur. *Şohet* bu sınavları geçtiği takdirde yetki belgesine hak kazanır. Ancak o zaman bile, mesleği icra ettiği sürece *Şehita* kurallarını hep tekrarlamalı, ayrıca Tanrı korkusu düzeyini sürekli yükseltmek ve sorumluluklarını daima aklında bulundurmak için Yahudi etiği çalışmalarını öğrenmelidir (*Meam Loez*).

22. Yalnız [bazı noktalar haricinde] – Buradaki “*yalnız*” sözcüğü kuralda sınırlamayı belirttiği için köşeli parantezdeki ekleme yapılmıştır (krş. Şemot 31:13 açık., *Yine de* k.b.). Tora burada, sırf et yeme amacıyla yapılan [ama *korban* olmaya uygun türdeki] hayvan kesimlerinde elde edilen etin, yabani *Kaşer* hayvanlar olan geyik ve cey-lanın etleri ile benzer özellikte olduğunu belirt-mektedir. Buna göre, *korban* etlerinden farklı olarak, tıpkı geyik ve ceylan eti gibi, et yeme amaçlı yapılan kesimlerden elde edilen et de *tuma*-saflik kurallarına dikkat edilmeksizin yenebilir. *Yalnız* bu paralellik her konuda geçerli değildir. Zira örneğin yabani *Kaşer* hayvanların *helev* adlı içyağlarını (bkz. Vayikra 3:9 açık.) yemek yasak olmamasına rağmen, et yeme amacıyla kesilen hayvanlara ait *helev* yine de yasaktır (*Sifre* 75; *Talmud* – *Behorot* 15a; Raşi; krş. Ramban).

Geyik ve ceylan nasıl yenirse – “Yani kutsal olmayan bölgede yemelisiniz” (*Sforno*).

Et yeme amaçlı sığır ve davar kesiminin, *korban* için uygun olmayan yabani *Kaşer* hayvanlarla mukayese edilmesi, bu kesimde kutsal bir nitelik olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu vurgu olmasaydı, *Bet-Amikdas*'tan uzak olan birinin et yemek için yine de bir *Şelamim*-korbanı yapması gerektiği ve bu uzaklık nedeniyle bunu, kendi kuracağı kişisel bir *bamada* gerçekleştirebileceği şeklinde yanlış bir sonuca varılabilirdi (Ramban).

כִּד לֹא תֹאכְלֵנוּ עַל־הָאָרֶץ

24

לְמַעַן יִיטֵב לָךְ וּלְבִנְיֶךָ אַחֲרֶיךָ

25

תִּשְׁפָּכֵנוּ כִּמְיָם: כֹּה לֹא תֹאכְלֵנוּ

כִּי־תַעֲשֶׂה הַיִּשָּׂר בְּעֵינֶי יְהוָה:

İbn Ezra ise söz konusu iyiliğin bu yasağa uymanın doğal bir sonucu olduğu görüşündedir: “Hayvanın kanı hayvansal özellikler içerdiğinden onu yemen senin ruhunda bozukluklara yol açabilir. Bundan uzak durman hem senin hem de senin özelliklerinden bazılarını taşıyacak olan çocukların için iyi olacaktır.”

Rabi Samson Raphael Hirsch de ifadeyi aynı doğrultuda açıklar: “Kan yemekten kaçınmak hem senin hem de çocuklarının mutluluğu ile ahlaki başarısının ön şartıdır. Bu kurala uymak, çocuklarının da seni takip etmelerini sağlayacaktır. Ahlaki açıdan senin izinden gidecekler, yozlaşmaya karşı korunacaklardır. Bu mitsva senin “doğru” ve “dürüst” olmanı sağlayacaktır. Senin için Tanrı tarafından belirlenmiş olan hedef yönünde “düz” ve “doğru” bir şekilde ilerleyeceksin. Kan yemenin getirdiği hayvansal eğilimlerin etkisinden bağımsız olacağın için, bencilik özelliğinden otomatik olarak uzaklaşacaksın. Böylece kalp bütünlüğü ve candan bir arzuyla, kendi ruhunun asaletine uygun bir yaşam süreceksin. Cömert olacaksın, sana yapılan yanlışların üzerinde fazla durmayacaksın ve haklarından da iyi bir kalple, sevinçle feragat etmeyi bileceksin. Sonunda Tanrı’nın senden istediği düzeye ulaşacaksın: Tanrı’nın açık bir emir vermediği durumlarda bile, ulaştığın asıl nokta Tanrı’nın Gözü’nde neyi yapmanın uygun olup olmadığını kolayca değerlendirmeni ve buna göre davranmanı sağlayacak” (krş. 6:18 ačk.).

Yahudi tarihinin belki de en berbat ironilerinden biri, Yahudiler kan yememe konusunda daima titizlik göstermiş olmalarına ve Tora bunu tekrar tekrar yasaklamış olmasına rağmen – o kadar ki, bir yumurtanın sarısındaki ufak bir kan lekesi bile, o yumurtanın tümüyle atılmasını gerektirir – çağlar boyunca Yahudiler’in, Yahudi düşmanları tarafından, hem de Pesah’ta *matsa* imalatı gibi dini bir vecibede kullanmak üzere Yahudi olmayanların kanını kullandıklarına dair uydurdukları iftiralardır. Yahudiler bu iğrenç iftira yüzünden büyük acılar çekmiş, binlercesi sırf bu nedenle katledilmiştir. Yahudi tarihinin bu trajik yönü ile, bu pasukta söylenen “*bu, [yani kan yememen] hem senin hem de ardından [gelecek]*

oğullarının iyiliğine olacaktır” sözleriyle nasıl bağdaştırılabilir?

Belki de bu problemin cevabı, pasuğun devamında saklıdır. Çevirimizden farklı bir alternatifte göre, pasuğun sonundaki ifade “*Tanrı’nın Gözü’nde doğru olanı yapmalısın*” şeklinde de değerlendirilebilir. Başka bir deyişle, iyi yaşam sadece pasuğun ilk yarısında söylenen kan yememeye değil, aynı zamanda Tanrı’nın Gözü’nde doğru olanın yapıp yapılmamasına da bağlıdır – ki bunun anlamı, sadece tek, hem de belki de uygulanması en kolay olan mitsvaya değil, Tora’nın *tüm* emirlerine titizlikle riayet etme konusundaki samimi çabadır. Dolayısıyla her ne kadar Yahudiler kan yememe konusunda titiz davranmışlarsa da, aynı titizliği belki de Tora’nın diğer mitsvalarında göstermemiş oldukları için, Tanrı’nın özel korumasından mahrum kalarak düşmanların kötülüklerine maruz kalmış olabilirler (*Meam Loez*). Nitekim, toplumsal sıkıntı ve felaketlerin Tora’nın emirlerinin ihmalinin birer sonucu olabileceği, Tora tarafından açıkça belirtilmiş çok temel bir prensiptir (bkz. 28:15-68 ve Vayikra 26:14-46).

Oğullarının – Ya da “*çocuklarının; sonraki nesillerinin*”. Bu sözcük, küçük çocuklara bile sadece yenmesine izin verilen yiyeceklerin yedirilmesinin önemini vurgulamaktadır. Her ne kadar küçük çocuklar Tora’nın emirlerinden muaf olsalar da, ebeveynler, onlara da kan ya da diğer yasak yiyecekleri yedirmeme konusunda son derece titiz davranmakla yükümlüdür (*Meam Loez*).

Zira – Yani “*Tanrı’nın Gözü’nde doğru olanı yapmış olacağın için*”. Alternatif olarak “*Tanrı’nın Gözü’nde doğru olanı yapmış olacağın zaman*” (*The Artscroll Chumash – Stone Edition*) ya da “*Tanrı’nın Gözü’nde doğru olanı yaparsan*” (*Meam Loez*).

Tanrı’nın Gözü’nde doğru olanı yapmış olacaksın – “Her ne kadar kan itici ve özel bir yeme arzusu uyandırmayan bir maddeyse de, senin onu yememenin sebebi ondan tiksinden değil, Tanrı’nın Gözü’nde doğru olanı yapmış olmak olmalıdır. Hahamlarımız’ın [başka bir yasak olan

²⁴ Onu yeme; su gibi toprağın üzerine dök.

²⁵ Onu yeme; bu hem senin hem de ardından [gelecek] oğullarının iyiliğine olacaktır, zira Tanrı'nın Gözü'nde doğru olanı yapmış olacaksın.

Min Ahay – Canlıdan [Alınmış] Organ” yeme yasağıdır (Sifre 76; Talmud – Pesahim 22b; Raşi). Buna göre canlı bir hayvandan kopmuş ya da kesilmiş bir parça [hayvan sonradan ölse hatta Şehita ile kesilse bile] yenemez. Mitsvat Lo Taase No. 262 (Sefer Ahimuh).

En basit bakışla, bu yasağın sebebi, aksi davranışın insanlarda gaddarlık duygularını kuvvetlendirmesidir (Rabenu Behaye). Ancak çok daha derin sebepler olduğu da açıktır. *Ever Min Ahay*, sadece Yahudiler değil, tüm insanlık için de geçerli olan yasaklardan biridir (bkz. Bereşit 9:4 açık.). Bir hayvan önce Şehita ile öldürülmelidir [Yahudi olmayanlar için bu yükümlülük yoktur]. Onun bedenine ait bir parça ancak hayvan öldükten sonra bedeninden ayrılıp yenebilir [elbette kanından da arındırılmalıdır].

24. Onu yeme – Kan yeme yasağı burada üç kez tekrarlanmaktadır: [1] Önceki pasukta “can ile eşdeğer olan kan” yasaklanmaktadır. Bu, bir hayvan kesildikten hemen sonra şiddetli bir şekilde akan ilk kandır. Hayvanın canı öncelikle bu kana bağlıdır. Bu nedenle bu kan “**Dam Anefes – Can Kanı**” olarak adlandırılır. Tora bu kanı yemenin cezasını *Karet* olarak açıklamıştır (bkz. Vayikra 17:14). [2] Bu pasukta bir kez daha “onu yeme” denmektedir. Tora burada “**Dam Atamtsit – Sıkma Kan**” adı verilen kanı yasaklamaktadır (Talmud – Keritot 4b; Raşi). Bu, asıl büyük kan akıntısından sonra geriye kalan ve artık damlayarak ya da ancak etin sıkılmasıyla çıkan kandır. Söz konusu kanı yemek de yasaktır, ama bu kan hayvanın canını temsil etmediğinden, onu yemek ilki gibi *Karet* cezasını gerektirmez (Talmud – Yoma 48a; Beer Mayim Hayim). [3] Sıradaki pasukta bir kez daha “onu yeme” denmektedir. Bu kez yasaklanan, “**Dam Aevarim – Organların Kanı**”dır (Talmud – Keritot 4b; Raşi). Bu, dalak, ciğer, böbrek gibi organların ve kasların, yani etin içine emili halde bulunan kandır. Günlük hayatta bir Yahudi'nin kan yeme yasağı konusunda en sık karşılaştığı durum budur. Burada da söz konusu kanı yemek yasaklanmaktadır, ancak bu kan da canı doğrudan temsil etmediği için bu yasağın ihlali *Karet* cezasını gerektirmez (Sefer Zikaron).

Bu üçüncü sınıftaki kan organın içinde hapis

kaldığı sürece yasak değildir ve dışarı çıktığı andan itibaren yasak hale gelir. Ancak et ve organlar normalde çiğ değil pişirilerek yendiği ve pişme sırasında emili kan dışarı çıkıp tekrar geri emildiği için, pişirmeden önce bu et ve organları kandan arındırmak gerekir. Bir Yahudi'nin kanından arındırılmamış et yemesi yasaktır [yani sadece *Kaşer* kesilmiş et almak yeterli değildir. Bu et kanından da arındırılmalıdır]. Eti kandan arındırmak için onu tuzlama ya da ateşi doğrudan göreceği şekilde pişirme yöntemlerinden biri kullanılmalıdır. Bu konudaki geniş açıklamalar için bkz. Rabi Nisim Behar, Dini Uygulama Rehberi, s. 172-178.

Toprağın üzerine dök – “Geyik ve ceylanın kanına yapman gerekenin aksine bu kesimlerde kanı toprakla örtmek zorunda değilsin” (krş. Ramban). Basit anlamda ise “Kanı ne ye ne de şarap, yağ için yaptığın gibi sıvılar gibi yeme amacıyla kavanozlarda, küplerde vs. sakla; aksine, onu yenemeyecek hale getirmek için toprağın üzerine dök” (Sforno). Benzer şekilde: “*Onu yememen gerektiği için su gibi toprağın üstüne dökmelisin*” (Saadya Gaon).

25. Onu yeme – Bkz. ö.p. açık. Kan yeme yasağı Tora'da yedi kez tekrarlanmaktadır. Bu da yasağın ciddiyetini ortaya koymaktadır [Tora çok ciddi konuları sürekli tekrarlar. Örneğin Şabat konusu on iki, Mısır Çıkışı ise elli kez tekrarlanmaktadır.] (Rabenu Behaye).

Bu, ... iyiliğine olacaktır – Tam çeviriyle “*onu yeme – hem sana hem de ardından [gelecek] oğullarına iyi olması için*”. Aşağıda p. 28'de de aynı şekilde.

Buradaki ifade Tora'nın emirlerinin ödülleri ne kadar büyük olduğuna işaret etmektedir. Kan itici bir şey olduğundan insanlar onu yemek için özel bir arzu duymazlar ve onu yeme yasağına uymak hiç de zor değildir. Ve Tora, uyulması çok kolay olan bu yasağın karşılığında bile hem kişiye hem de çocuklarına büyük iyilikler vaat ettiğine göre, insanın özel bir arzu duyduğu ve kendisini özellikle frenlemesini gerektiren, hırsızlık ya da cinsel ahlaksızlık gibi yasaklara itaatin de bundan kat kat fazla ve tüm nesiller boyunca iyiliği beraberinde getireceği açıktır (Talmud – Makot 23b; Raşi).

- 26 כּוּ רַק קִדָּשִׁיךָ אֲשֶׁר־יְהוָה לָךְ
- 27 וּנְדָרֶיךָ תִּשָּׂא וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה: כּוּ וַעֲשֵׂתָ עֲלֵיתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהָדָם עַל־מִזְבֵּחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְדָם־זִבְחֶיךָ יִשְׁפֹךְ עַל־מִזְבֵּחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהַבָּשָׂר תֹּאכַל: כַּח שֶׁמֶר וְשִׁמְעַתָּ אֶת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְךָ לַמַּעַן יִיטֵב לָךְ וּלְבִנְיֶיךָ אַחֲרֶיךָ עַד־עוֹלָם כִּי תַעֲשֶׂה הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:

korbanın eti Koenler'e aittir. Şelamim-korbanında but ve göğüs Koenler'e aitken (Vayikra 7:31-37), geri kalan etler ise korban sahibinindir. Böylece herkes kendi payını kan işlemlerinden sonra yer.

28. Tüm bu sözleri – “Hepsini! Aralarında seçim yapma. Hafif ve önemsiz görünen mitsvalar da senin için, ağır ve önemli görünen mitsvalar kadar değerli olmalıdır” (Sifre 79; Raşi; bkz. Mişna – Pirke Avot 2:1; krş. 13:1 açık.).

Gözet – Ya da “koru”; “nöbetini tut”. Bu sözcük çoğu bağlamda, mitsvaların titizlikle yerine getirilmesini belirtir. Ama buradaki anlam böyle olsaydı fiillerin sıralamasının farklı olması, “dinle ve gözet” denmesi gerekirdi, zira dinlemeden uygulama mümkün değildir. Dolayısıyla burada “gözet” sözcüğü Tora öğrenimini kastetmektedir [“Dinle” ile kastedilen ise, “söz dinle”, “itaat et” anlamıdır (Targum Onkelos)]. Pasukta söylendiği gibi “Onları karında koruduğun zaman güzeldir” (Mişle 22:18). Kişi Tora’yı ve öğretilerini “kendi karında korumalıdır”; yani benliğinin bir parçası haline getirmelidir.

Pasukta tam çeviriyle “gözet ve dinleyeceksin [=itaat edeceksin]” denmektedir. Oysa iki fiilde çatının aynı olmasını beklerdik. Bu kullanım bir noktaya işaret eder: Tora öğrenimi her şeyin temelidir, zira insanın mitsvaları yerine getirebilmesi, onlar hakkında bilgi sahibi olmasına bağlıdır. Sadece öğrenen kişinin uygulama fırsatı olabilir: “Gözet [=öğren] ki sonra dinleyebileşin [=itaat edip uygulayabileşin]”. Kısacası “gözet” bir emirken, “dinleyeceksin” bu emrin uygulamasının doğal sonucunu tanımlamaktadır. Sonuç olarak öğrenim kategorisinde olmayan birinin uygulama kategorisine girebilmesi mümkün değildir (Sifre 79; Raşi; Maskil Ledavid; Beer Basade).

Hahamlarımız çeşitli vesilelerle Tora öğreniminde sürekli tekrarın önemine işaret etmişlerdir. Talmud “Öğrenimini yüz kez tekrarlamış kişi, yüz

bir kez tekrarlamış kişiyle aynı değildir” der (Talmud – Hagiga 9b). İlginç bir nokta, “Zahor – Hatırla” (227) ve “Şahoah – Unut” (328) sözcüklerinin sayısal değerleri arasındaki farkın 101 olmasıdır. Tora öğreniminin 101 kez tekrarlanması, onun hatırlanması ya da unutulması arasındaki farkı belirler (Meam Loez).

Ebediyen – Tam çeviriyle “dünya[nın sonuna] kadar”.

İyi ve doğru olanı – Krş. 6:18 açık. Sifre 79’dan alıntı yapan Raşi’ye göre “iyi”, Tanrı’nın Gözü’nde, “doğru” da insanların gözünde kabul edilir olan davranışları tanımlamaktadır. Raşi’nin bu görüşü pasuğun açıkça söylediği “Tanrı’nın Aşem’in Gözü’nde iyi ve doğru olanı” sözleriyle çelişir gibidir. Pasuğa göre hem “iyi” hem de “doğru” sözcükleri Tanrı’nın Gözü’nde kabul edilir olanı tanımlamaktadır! Öyleyse Raşi [ve aslında Sifre’de bu öğretiyi aktaran Rabi Akiva] bu bariz çelişkiyle bir mesaj verme amacındadır: Bir kişinin diğer insanların gözünde iyi ve dürüst kabul edilmesi, o kişinin Tanrı’nın Gözü’nde de iyi ve dürüst kabul ediliyor olduğuna dair güçlü bir olasılığa işaret eder (Divre David). Hahamlarımızın şu öğretisi de bu tema üzerine kuruludur: “İnsanın kendisine seçmesi gereken doğru yol hangisidir? Yapan için övgüye değer olan ve insanlardan ona övgü getiren her şey” (Mişna – Pirke Avot 2:1). Öncelikle davranışlarımızın kendi başlarına övgüye değer olduğundan emin olmamız gerekir. Ancak bununla birlikte bu davranışları başka insanların da hoş karşılayıp karşılamadığını da hesaba katmak önem taşır (Hirsch).

Her durumda, Tanrı’ya yönelik yükümlülüklerin, insanların gözünde hoş karşılanma gerekliliğine göre öncelikli olduğu akılda tutulmalıdır. Bazı mitsvaların uygulanması, başka insanların alaylarına, küçümsemelerine ya da dışlamalarına yol açtığı takdirde – eğer o mitsvayı uygulamanın

²⁶ Ancak kutsal[*korban*]ların ve genel vaatlerin olduğunda, [bunları] yüklenip Tanrı'nın seçeceği yere gelmelisin.

²⁷ *Ola-korban*larını, [onların] et ve kan [ile ilgili işlemlerini] Tanrın Aşem'in *Mizbeahı*'nın üzerinde [gerçekleştirerek] yapacaksın. [Yine, *Şelamim*-]kesiminin kanı Tanrın Aşem'in *Mizbeahı*'na dökülecek ve eti [bundan sonra] yiyeceksin.

²⁸ Sana emretmekte olduğum tüm bu sözleri gözet ve dinle; bu ebediyen, hem senin hem de ardından [gelecek] oğullarının iyiliğine olacaktır, zira Tanrın Aşem'in Gözü'nde iyi ve doğru olanı yapmış olacaksın.

domuz etini yemek hakkında] söyledikleri gibi: "İnsan, 'Domuz eti yemeyi canım çekmiyor' dememelidir. Aksine, 'Çekiyor! Hem de nasıl çekiyor! Ama ne yapayım ki Göklerdeki Babam buna izin vermiyor' demelidir (*Torat Koanim, Kedoşim* 20:26)" (*Sforno*). Dolayısıyla bu prensip Tora'nın tüm emirleri için geçerlidir. Her ne kadar mitsvaların uygulanmasını daha kolay hale getirmek için onlara mantıksal ya da duygusal gerekçeler arayıp bulmak övgüye değerse de, bunlar sadece birer yardımcıdır ve Tora'nın emirlerini yerine getirmenin ana sebepleri bu gerekçeler olmamalıdır. Temel niyet, Tanrı'nın İsteği'ne, istek ve arzularımız onunla çelişse bile itaat etmek olmalıdır. Aksi takdirde merkeze Tanrı'ya değil, kendimizi yerleştirmiş oluruz.

26. Ancak... – "Ancak; her ne kadar kutsal nite-likli olmayıp sadece et yeme amacıyla kul-lanacağın hayvanları başka yerlerde kesmene izin vermişsem de, bu izin sadece o hayvanlarla sınırlıdır. *Korban* sınıfındaki hayvanlarını, istediğin herhangi bir yerde kesip, *korban* olarak gereken işlemleri yapılmadan etini yiyemezsin. Hayvanı *Bet-Amikdaş*'a getirip tüm işlemleri burada gerçekleştirmen, etini de Yeruslayim'de yemen gerekir."

Kutsal[*korban*]ların ve genel vaatlerin – "Kutsal *korbanlar*" – getirmenin bir yükümlülük olduğu *korbanlar*. "*Genel vaatler*" (*nederler*) – gönüllü *korbanlar* (*Sifre*). Her iki türdeki *korbanlar* da *Bet-Amikdaş*'a getirilmelidir. Bazı görüşlere göre "*kutsal korbanlar*" ile özellikle *Hatat* ve *Aşam-korbanları* (*Daat Mikra*) veya *Maaser-korbanları* (*Targum Onkelos*) kastedilmektedir.

Yukarıda p. 20-21, bir hayvanı *korban* işlemlerini yapma gerekliliği olmadan kesip yiyebilmek için iki kıstas verilmişti: Et yeme arzusu ve *Bet-Amikdaş*'tan uzak yerde bulunma. Bu iki kıstasa bakıp, ikisinin de mevcut olduğu durumlarda hayvanın *Bet-Amikdaş* dışında kesilmesi serbes-tisinin *korban* olarak ayrılmış hayvanlar için de geçerli olduğunu düşünebilirdik. Tora bu pasukla bu düşüncenin doğru olmadığını vurgulamak-tadır (*Beer Basade*).

Olduğunda – Bu sözcük açık bir şekilde fazladır. Tora sadece "Ancak kutsal *korban*larını ve genel vaatlerini yüklenip getirmelisin" deseydi de ve-rilen kural anlaşıldı. Fazladan kullanılan "*olduğunda*" sözcüğü, gelecekte meydana gelecek bir gelişmeyi ima eder: "olacağı zaman". Böylelikle bir kuralı öğretir: Eğer bir hayvan *korban* olarak adandıktan sonra doğum yaparsa, doğan yavru da anne ile aynı kutsiyete sahip olur ve bu pasukta söylenenler doğrultusunda o da *korban* olarak *Bet-Amikdaş*'a getirilmelidir (*Sifre* 78; *Talmud* – *Behorot* 14b; *Raşi*; *Gur Arye*).

Yüklenip ... gelmelisin – Ya da "*taşıyıp ... gelmelisin*". Alternatif olarak "*getirmelisin*" ya da "*götürmelisin*" (*Targum Yonatan*; *İbn Ezra*). Bu ifade, getirilecek *korbanın* *Bet-Amikdaş*'tan uzak bir mesafede olduğunu ima etmektedir. Dolayısıyla bir hayvan Erets-Yisrael'in dışın-dayken *korban* olarak adanmışsa bile, *korban* işlemleri için *Bet-Amikdaş*'a getirilmelidir (*Sifre* 77; *Raşi*; *Mizrahi*; *Gur Arye*). Bu da Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 191 (*Sefer Ahinuh*).

27. Tanrın Aşem'in Mizbeahı'na dökülecek – Yani "*Mizbeah*'ın duvarına dökülecek". Her *korbanda* yapılan temel eylemlerden biri, hayvanın kanyla *Mizbeah*'ta yapılan işlemlerdir. Bunların bazılarında kan *Mizbeah*'ın duvarının alt yanına çarpılır, bazılarında köşe çıkıntılarına sürülür. Kalan kan da *Mizbeah*'ın kaidesindeki gider deliğine dökülür. Tora burada bu işlemlerin "Tanrın Aşem Adına inşa edeceğin *Mizbeah*'ta" yapılması gerektiğini söylemektedir. "*Bamalara* izin verilen dönemlerde bile, Ülke'deyken karşına herhangi bir sunak çıkarsa orada *korban* yapmaya kalkma; ne de olsa putperestliğe ait sunakları yık-makla yükümlüsün (p. 3). Tanrı Adına *korbanı* ise sadece Tanrı Adına inşa edilen *Mizbeah*'ta gerçekleştirebilirsin" (*Daat Mikra*).

Eti [bundan sonra] yiyeceksin – *Raşi*. İfadeleri daha geniş değerlendiren *İbn Ezra*'ya göre burada sadece *Şelamim-korban*larından değil *Ola-korban-ları* dışındaki diğer tüm *korban*lardan da bahse-dilmektedir. *Behor*, *Hatat* ve *Aşam korban*larında

כַּט כִּי־יִכְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתָּה
בְּא־שָׁמָּה לָרֶשֶׁת אוֹתָם מִפְּנֵיךָ וִירֶשֶׁת אֹתָם וַיִּשְׁבֹּת בְּאַרְצָם:
וְהִשְׁמַר לְךָ פֶּן־תִּנְקֹשׁ אַחֲרֵיהֶם אַחֲרֵי הַשְׁמָדָם מִפְּנֵיךָ וּפֶן־תִּדְרֹשׁ
לְאַלְהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָּה יַעֲבֹדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת־אַלְהֵיהֶם
וְאֶעֱשֶׂה־כֵּן גַּם־אֲנִי: זֶה לֹא־תַעֲשֶׂה כֵּן לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי
כָל־תוֹעֲבֹת יְהוָה אֲשֶׁר שָׁנָא עָשׂוּ לְאַלְהֵיהֶם כִּי גַם אֶת־בְּנֵיהֶם
וְאֶת־בְּנֹתֵיהֶם יִשְׂרֹפּוּ בָאֵשׁ לְאַלְהֵיהֶם:

insanın kanını dökmek hiçbir şekilde kabul edilmez! Bu nedenle Tanrı'nın size emrettiği sözün tümünü koruyun. İbadetinizi *Bet-Amikdaş*'ta ve *korban*larla sadece O'nun belirlediği şekilde yapın, ona hiçbir ekleme yapmayın ve ondan hiçbir şey eksiltmeyin (13:1)" (İbn Ezra; Ramban).

Burada önemli bir ders vardır. İnsanlar iyi niyetin, "kalp temizliğinin" daima yeterli olduğunu düşünürler. Oysa iyi niyet kuşkusuz gereklidir; ancak her zaman yeterli değildir. İnsanlar Tanrı'ya kendi güzel, hoş ve mantıklı gördükleri yöntemlerle değil, sadece Tanrı'nın açıkladığı yöntemlerle ibadet edebilir. Aksi takdirde bu, Tanrı'nın yolundan ciddi bir sapmaya kadar gidecektir.

Raşi'ye göre buradaki "kendi ilahlarına nasıl ibadet ederlerdi?" merakı, söz konusu putlara has ibadet yöntemlerini kastetmektedir. Tora daha önce putlara ibadet etmeyi yasakladığında, *Bet-Amikdaş*'ta Tanrı'ya yönelik ibadette yapılan dört normal eylemi yasaklamıştır: kurban, tütsü, nesheh (bkz. Şemot 22:19 açık.) ve eğilme (bkz. Şemot 34:14 ve Devarim 17:3-5). Ama bunların dışında, bazı putların, bunları içermeyen kendilerine has tapılma şekilleri vardır. Örneğin Peor'a tapınma şekli, kişinin mahrem yerlerini putun önünde açıp ihtiyaç gidermesi şeklindeydi (bkz. Bamidbar 25:3). Ya da Markulis adlı puta, ona taş atılarak ibadet edilirdi. İşte Tora, bu pasukla, böyle durumlarda, bir puta has tapınma şeklinin de, bu örneklerde olduğu gibi ilk bakışta o putu aşağılar görünse bile, yasak olduğunu belirtmektedir. Ancak bu yasak, sadece ilgili putlar için geçerlidir. Yani örneğin Peor'a taş atmak, aynı şekilde Markulis'in önünde ihtiyaç gidermek onlara has

bir ibadet olmadığı için bu yasağa dâhil değildir. Öte yandan normalde bir puta bahsedilen dört standart tapınma yöntemiyle tapınılmıyorsa bile, onun için bu dört yöntemden birini kullanmak yine de putperestlik yasağının ihlalidir (*Talmud – Sanedrin* 60b-61a; Raşi). Zira bunlar sadece Tanrı'ya yapılması uygun olan ibadetin öğeleridir ve onları putlar için kullanmak kesin olarak yasaktır (krş. Hirsch).

31. Tanrın Aşem'e bu şekilde yapma – Tora daha önce diğer uluslar gibi yüksek yerlerde kurbanlar yaparak ibadet konusunda "*Tanrınız Aşem'e bu şekilde yapmayın*" (12:4) demişti. Burada ise onların kullandığı özel ibadet şekillerini Tanrı Adına inşa edilen *Bet-Amikdaş*'ta bile kullanmamaları gerektiğini vurgulamaktadır (Ramban). "Bu ibadet şekillerini o ilahlara tapınmak için kullanmaktan kaçınman yeterli değil. Bunları Tanrı Aşem'e yönelik ibadete yöneltmen de suçtur" (Hirsch).

Oğullarını ve kızlarını bile – "Bile" şeklinde çevirdiğimiz *Gam* sözcüğü, "dahi" anlamına gelen de/da bağlacıdır. Bu sözcük genel olarak, pasuktaki ifadeyle, cümlelerin açıkça söylenen nesnelerinden başka nesnelerin de ima edildiğine işaret eder (bkz. Bereşit 42:22 açık.). Örneğin burada cümlelerin nesneleri oğullar ve kızlardır. *Gam* sözcüğü putperestlerin, oğul ve kızlarından başkalarını da ibadet amacıyla kurban ettiklerini ima eder. Bu başkaları, ebeveynlerdir. Rabi Akiva "Bir putperestin kendi babasını bağlayıp bir köpeğin önüne attığını ve köpeğin onu yediğini bizzat gördüm" diye tanıklık eder (*Sifre* 81; Raşi).

[40. Tanrı'ya Putperest Yöntemlerle İbadet Etmemek]

²⁹ Tanrın Aşem, oraya gelip [topraklarını] miras alacağınız ulusları [senin] önünden kesip attığında, onları[n topraklarını] miras edinecek ve ülkelerinde yerleşeceksiniz.

³⁰ Dikkatli ol! Onlar önünden imha olduktan sonra, sakın arkalarına takılma ve ilahları hakkında “Acaba bu uluslar kendi ilahlarına nasıl ibadet ederlerdi? Ben de aynısını yapayım” diye arayışa girme.

³¹ Tanrın Aşem için bu şekilde yapma; çünkü [bu halklar] Tanrı'nın iğrenç bulup nefret ettiği her şeyi yaptılar ilahları için. Hatta ilahları için kendi oğullarını ve kızlarını bile ateşte yakarlardı!

buna yol açmayacak başka bir yolu yoksa – kişi hiçbir şekilde utanıp çekinmeden, Tanrı'nın emrini yerine getirmelidir. İnsan, başkalarının görüşü ya da tavırlarının, Tanrı'ya yönelik kendi hizmetine engel olmasına izin vermemelidir (Meam Loez).

29. Oraya gelip... – “Kenaan Ülkesi'ne gelip”. İfadenin tam çevirisi “onları[n topraklarını] miras almak üzere oraya gelmekte olduğunuz ulusları...” şeklindedir.

Onları[n topraklarını] miras edineceksiniz – Ya da “onları süreceksiniz” (Daat Mikra). Benzer bir çeviri pasuğun başında “[topraklarını] miras alacağınız” şeklinde çevrilen sözcük için de yapılabilir.

30. Önünden imha olduktan sonra – Pasuğun “bu uluslar önünden imha olduktan sonra arkalarına takılma” demesi, sanki “bu uluslar mevcutken onların arkasına takılabilirsin” şeklinde bir ima içeriyormuş gibi anlaşılabilir. Ancak elbette pasuğun anlamı bu değildir. Kastedilen anlam şöyledir: “Onları senin önünden imha ettiğimi gördükten sonra onların bunu neden hak ettiklerini iyice düşünmelisin. Onlar bunu yozlaşmış tutumları sebebiyle hak ettiler. Dolayısıyla sen de onların bozuk davranışlarını benimseme ki başkaları da gelip seni imha etmesin” (Raşi; Mizrahi; Sifte Hahamim).

Tanrı'nın bu ulusların imhasına karar vermiş olması, onların yaşantılarının kabul edilmez öğeler içerdiğinin kanıtıdır. Kenaan uluslarının ortadan kalkmasına şahit olan ilk neslin bunu kolayca kavrayacağı ve onların dini uygulamalarını benimsemeyi akıllarına bile getirmeyecekleri açıktır. Dolayısıyla Tora'nın buradaki uyarısı, daha sonraki nesiller içindir. Aradan belli bir süre geçtikten sonra geçmişi çok iyi bilmeyen güya modern düşünceli kişiler geçmiş araştırıp uygulamalarda nostaljik bir “anlam” ve

“maneviyat” bulup putperestlere özgü kültür ve uygulamaları birer gelişmişlik sembolü olarak benimseme yoluna gidebilirler (krş. Alşeh). “Revizyonist tarih” yeni bir olgu değildir. Yenilik arayanlar çok sık bir şekilde değersizliği eski zamanlarda bile açık bir şekilde anlaşılmış olan yaşam tarzlarına kapılabilir. Tora işte bu konuda uyarıda bulunmaktadır.

Takılma – İbranice *Pen Tinakeş*. Bu “Nakaş – Takılmak” kökünden gelir. Ancak bu fiilin hangi yansımasının kullanıldığı, otoriteler arasında farklı şekillerde değerlendirilmiştir. *Targum Onkelos*'a göre buradaki anlam “onlar yüzünden tuzağa takılma” şeklindedir. Raşi'ye göre ise “onların düşüncelerine ve uygulamalarına takılıp arkalarından gitme; bu uygulamaları benimseme” anlamı kastedilmektedir (krş. *Sifre* 81). Çevirimiz, benzer bir açıklama yapan Raşbam'ı takip etmektedir.

Ben de aynısını yapayım – Tora bu noktaya kadar çeşitli vesilelerle, Erets-Yisrael'e girişin ardından putperestliğin kökünün kazınmasını emretmiştir. Şimdi de bu emir yerine getirildikten sonra yine de devam edebilecek bir tehlikeye işaret etmektedir. Halk şöyle bir yanlış düşünceye kapılabilir: “Tanrı bu ulusları neden yok etti? Herhalde Kendisi'ne yapılması gereken ibadeti başka ilahlara yaptıkları için. Ne de olsa bir kral, kendisine gösterilmesi gereken saygının bir başkasına gösterilmesine göz yummaz. Öyleyse onların yanlış yaptığı şeyi ben düzeltiyim. Onlar kendi ilahlarına hangi yöntemlerle ibadet etmişse, bunları öğreneyim ve Tanrı'ya ibadet etmek için kullanayım (Sforno).” Tora bu yanlış olası düşünceyi önceden gördüğü için uyarıda bulunmaktadır: “Tanrın Aşem için bu şekilde yapma” (s.p.). Çünkü onlar Tanrı'nın iğrenç bulup nefret ettiği yöntemler kullanırlar. Örnek mi istiyorsun? İlahları için çocuklarını bile ateşte yakmaktan geri kalmazlardı! Tanrı için suçsuz

1 אֵת כָּל-הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצִיָּה אֶתְכֶם אֶתוֹ תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת
2 לְאֶתֶּסֶף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ: פ בְּכִי־יָקוֹם בְּקִרְבְּךָ נָבִיא
או חֵלֶם חֲלֹם וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת אֶן מוֹפֵת:

pişirilmesi yasağının doğrudan Tora'dan olduğu yönünde talimat verdiği takdirde "ekleme" yasağını çiğnemiş olur. Tersine, eğer *Kaşer* bir çiftlik hayvanının etinin *Kaşer* bir çiftlik hayvanına ait sütle pişirilmesi yasağının Tora'dan değil de Hahamlarımız'dan olduğu yönünde talimat verirse bu kez "eksiltme" yasağını ihlal etmiştir; zira bu kural doğrudan Tora kaynaklıdır. Bu yasaklarla ilgili diğer bazı bilgiler için bkz. 4:2 açık.

2-6. Sahte Peygamber. Putperestlik ve onun uygulamalarına karşı yapılan uyarılardan sonra, Moşe burada halkın bu tipteki bir çalgınlığa kaymasına yol açabilecek bir olguyu ele almaktadır (İbn Ezra). Halkın içinde bir kişinin peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkıp bazı mucizeler gerçekleştirmesi, halk için zorlu bir sınavdır. Yapılan mucizevî şeyler insanın aklını çelebilir. Tora burada böyle durumlarda doğru bakış açısının ne olması gerektiğini açıklayacaktır.

Sahte peygamber üç şekilde olabilir: [1] Kendisini bir put ya da yıldızın gönderdiğini ve halka, o put ya da yıldızla filanca şekilde tapmalarını emrettiğini iddia eden kişi. [2] Kendisini Tanrı'nın (*Aşem*'in) gönderdiğini ve halka, belirli bir put ya da yıldızla filanca şekilde tapmalarını emrettiğini iddia eden kişi. [3] *Aşem* Adına konuşup halkı O'na ibadet etmeye sevk eden şeyler söyleyen, ama Tanrı'nın Tora'da bir değişiklik yapmaya karar verdiğini iddia eden kişi.

Buradaki pasuklar özellikle ilk iki tipteki sahte peygamberin tanımına uygun görünmektedir; ancak üçüncü tip hakkında da ipuçları bulmak mümkündür (bkz. p. 5 açık., *O'nun emirlerini gözetin* k.b.). Tora sahte peygamber konusuna 18:21-22'de tekrar dönecektir.

2. Peygamber – İbranice *Navi*. Tora burada sahte bir peygamberden bahsetmektedir. Dolayısıyla kullanılan "peygamber" sözcüğü, bu kişinin kendi iddiasına göre kendine yakıştırdığı bir sıfattır. Söz konusu şahıs "Tanrı [ya da bir put] benimle güpegündüz, ben uyanık haldeyken konuştum. Ben O'nun peygamberiyim ve size filanca şeyi yapmanızı emretmek için görevlendirildim" iddiasıyla ortaya çıkmaktadır [pasuğun devamındaki "rüya görmüş" kişi ise böyle bir temasın o uyurken

gerçekleştiğini iddia etmektedir] (İbn Ezra). Bir başka olasılığa göre ise burada, aslında Tanrı'yla hiçbir temasta bulunmamış, ama kendi yaradılış özellikleri nedeniyle manevi algıları gelişmiş olan bir insandan bahsediliyor da olabilir. Filozofların [*Koen* sözcüğüyle hiçbir ilgisi olmayan] "kâhin" adını verdikleri böyle kişiler vardır ve nereden geldiğini bilmeseler de, bazen yakın gelecek hakkında doğru bilgiyi önceden sezebilirler, bu sayede insanları etkileyebilirler. Tora "peygamber" derken belki de böyle bir kişiden bahsetmektedir (Ramban). Rabi Akiva'ya göre ise vaktiyle gerçek bir peygamber iken, sonradan yoldan sapmış bir kişi söz konusudur (*Sifre* 84).

Rüya görmüş – Tanrı peygamberlerle rüyada da iletişim kurabilir (krş. Bamidbar 12:6).

İşaret veya harika – İbranice sırasıyla *Ot* ve *Mofet*. Bkz. 4:34 açık. Orada Raşi *Ot* sözcüğünü, peygamberin gerçekliğini kanıtlayan bir işaret ya da kanıt, *Mofet*'i ise mucizevi oluşum şeklinde açıklamıştı. Genel olarak *Ot* elçinin, *Mofet* ise Gönderen'in doğruluğunu kanıtlar ve her ikisi de mucizevidir. Raşi buradaki açıklamasında ise *Ot*'u gökyüzünde, *Mofet*'i ise yeryüzünde gerçekleşen mucizeler olarak tanımlamaktadır.

Ramban'a göre *Ot*, kısa süre içinde doğrulanmış bir işaret ya da sözü belirtir. Bu işaretler, belirli bir söz ya da bilginin doğrulanmasında kullanılır. Başka bir deyişle işaret olarak dile getirilen şey yerine geldiğinde o söz ya da bilgi de doğrulanmış kabul edilir (krş. Yeşayau 7:14). *Mofet* ise doğanın normal gidişatına aykırı bir şekilde gerçekleştirilen küçük çaplı bir mucizeyi belirtir. *Ot* da mucizevidir, ama *Mofet*'ten farkı *Ot*'un önceden bildirme içermesidir. *Mofet* ise hiçbir ön bildiri yapılmadan gerçekleştirilen bir harikadır. Mısır Çıkışı öncesinde Moşe hem *Ot* hem de *Mofet* sınıfında mucizeler gerçekleştirmiştir. Hatta aynı hareket bazen *Ot* bazen de *Mofet* olarak adlandırılmaktadır. Asanın yılanı dönüşmesi mucizesi, Moşe kendisini Bene-Yisrael'e peygamber olarak tanıtmak için kullandığında *Ot* (Şemot 4:17), onu Paro'nun karşısında bir mucize olarak kullanması söylendiğinde ise *Mofet* olarak adlandırılmıştır (Şemot 4:21).

13

¹ Size emretmekte olduğum sözün tümünü – [sadece] onu titizlikle uygulayın [yeter]. Üzerine [hiçbir şey] ekleme ve ondan [hiçbir şey] eksiltme.

[41. Putperest Peygamberler]

² Aranda bir peygamber ya da [vizyon içeren bir] rüya görmüş [olduğunu iddia eden] biri çıkıp, sana bir işaret veya harika sunduğunda,

13.

1. Yahudi olmayan yayıncılar Tora'nın paragraflarını kendi bakış açılarına göre numaralandırdıklarında bu pasuğu yeni *Perek*'in ilk pasuğu olarak belirtmişlerdir. Oysa Tora'nın orijinal *peraşa* ayırımına göre bu pasuk önceki kısma aittir.

Sözün tümünü – “Eksiksiz; hafif gördüklerini ağır saydıklarından farklı tutma” (*Sifre* 82; Raşi).

[Sadece] Onu – Pasuk “*sözün tümünü titizlikle uygulayın*” demekle yetinebilirdi. Ama bir kez daha vurgu yapmak için “*onu*” demektedir. Yani sadece “*onu*” ve olduğu gibi “*onu*”. “*Onu*” – ve fazlasını değil; “*onu*” – ve eksikliğini değil (*Daat Mikra*).

Titizlikle uygulayın – İbranice *Tişmeru Laasot*. Tam anlamıyla “*yapmayı koruyun*”. “*Korumak*” fiili belirli bir şeyin yapılmasına engel olmayı belirtir; dolayısıyla “*yapma*” şeklindeki bir emri kasteder [ancak açıkça belirtilmeyen, üstü örtülü bir yasak olduğu için bu tip yasaklamalarda ceza yoktur (*Talmud* – *Menahot* 36b; Raşi)]. “*Yapmak*” fiili ise aksine “*yap*” şeklindeki emirleri ima eder. Tora burada ikisini birleştirerek, önceki kısımda sözü edilen “*yap*” şeklindeki emirlere (bkz. 12:26-27) “*yapma*” şeklinde bir bileşen eklemektedir (*Sifre* 82; Rabenu İllel o.a.; Raşi).

[Yeter] – Krş. *The Living Torah*. “Başka kültürlerin ibadet şekillerini yenilik diye eklemenize gerek olmadığı gibi bunu yapmanız ciddi bir ihlal olacaktır. Zira yabancı uygulamalar yoluyla Tora'yı ‘geliştirmeye’ çalışmanız, onun Tanrısal, değişmez ve kusursuz niteliğini kavrayamadığınız anlamına gelir.”

Ekleme ... eksiltme – Basit anlamda: “Herhangi bir şeyi ekleme, zira senin uygun görüp eklediğin şey, tıpkı putperestlerin büyük marifet sayarak çocuklarını *korban* etmeleri gibi, Tanrı'nın Gözü'nde iğrenç ve itici olabilir. Ayrıca kendi gözünde bir mitsvanın nedeninin artık geçerli olmadığı ya da o nedenin seni bağlamadığı sonucuna varsan bile o mitsvayı yok sayıp eksiltme. Zira gelmiş geçmiş en bilge kişi olan Kral Şelomo bile bu konuda hataya düşmüştür (bkz. 17:17 açık).

Kanuni açıdan: “Belirli sayılarla ilgili olan mitsvalardaki bu sayılarda arttırma ya da eksiltme yapma. Örneğin dört *peraşa* içermesi gereken *tefiline* beş ya da üç *peraşa* koyma, dört tür bitkinin kullanıldığı *lulav* mitsvasını (*Vayikra* 23:40) üç ya da beş bitkiyle yapma, üç beraha içeren *Birkat Koanim*'e (*Bamidbar* 6:22-27) dördüncü bir beraha ekleme vs.” (*Sifre* 82; Raşi; bkz. 4:2 açık.).

Bu sayılara neden ekleme yapmamak gerektiği şu örnekle açıklanabilir: Bir adam hizmetkârına giysisindeki çamuru fırçalamasını söylediğinde hizmetkâr bununla yetinmez, giysiyi güzelce yıkar, kurular ve ütülse efendi elbette bundan çok memnun olur. Öte yandan bir doktor hastasına bir ilacı belirli dozda kullanmasını söylediğinde, hasta iki kat ilaç alırsa bunun doktoru memnun edeceğini söylemek zordur. İkisi arasındaki fark şudur: İlk örnekte hizmetkârın yaptığı efendisinin çıkarı içindir. Bu nedenle ne kadar yaparsa efendi o kadar memnun olur. Doktorun verdiği ilaç ise kendi değil, hastanın yararı içindir ve hasta talimata ne kadar uyarırsa, verilen ilaç da onun tedavisine o kadar yardımcı olacaktır. Tanrı ile insan arasındaki ilişki doktor ile hastası arasındaki ilişki gibidir. Mitsvalardan Tanrı'nın sağladığı hiçbir yarar yoktur. Mitsvalar insan ruhunun ilacıdır ve bu nedenle belirlenen talimatlardan en ufak bir sapma bile yapılmalıdır (*Kiflayim Letuşiya*; *Meam Loez*).

Tora'nın emirleri konusunda ekleme ya da eksiltme yapma yasağı, 613 mitsvanın ikisidir. *Mitsvat Lo Taase* No. 263 ve *Mitsvat Lo Taase* No. 264. Söz konusu yasaklar Sözlü Tora'yla bilinen emirler için de aynı şekilde geçerlidir. Bu konuda Rambam şöyle yazar: Örneğin sözlü gelenek doğrultusunda, Tora'ya göre et ve sütün birlikte pişirilmesi yasağı, *Kaşer* çiftlik hayvanlar içindir. Yani sadece *Kaşer* çiftlik hayvanlarının etinin *Kaşer* çiftlik hayvanlarının sütleriyle kesilmesi yasaktır. Buna karşılık, kanatlılara ve [geyik, ceylan gibi] yabani hayvanlara ait etin sütle pişirilmesi yasağı Tora'nın değil, Hahamlarımız'ın öngördüğü bir emirdir (geniş bilgi için bkz. Şemot 34:26 açık.). Bir otorite bir kanatlının etinin sütle

ג וּבֹא הָאוֹת וְהַמוֹפֵת

אֲשֶׁר-דִּבֶּר אֵלַיךְ לֵאמֹר נִלְכָּה אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר
לֹא-יִדְעֵתֶם וְנַעֲבֹדֵם:

iddiasında bulunan kişi, insanların Tora'ya bağlılıklarını ve Tanrı korkularını güçlendirecek şekilde konuşuyorsa, mitsvalar konusunda hiçbir ekleme ya da eksiltme yapılmaması gerektiğinin altını çiziyorsa, Tora'nın emirlerinin uygulanmasının ödülü, ihlalinin cezası gerektireceğini hatırlatıyorsa, kısacası tarihi gerçeklerle çelişmiyorsa, o zaman kendisine, yakın gelecekle ilgili olumlu bir vaatte bulunması söylenir [olumsuz vaat istenmez, çünkü Tanrı olumsuz bir vaatte bulunsu bile, insanların *teşuva* yapması durumunda bunu iptal edebilir. Böylece o vaadin insanları *teşuvaya* sevk etme amaçlı olduğu anlaşılır. Ayrıca *teşuva*nın yanında peygamberin bildirisi geçerliliğini yitirir, zira Tanrı *teşuva* kavramını dünyadan bile önce yaratmıştır. Ama olumlu vaat söz konusu olduğunda, Tanrı bunu hiçbir şart altında iptal etmez. (Rabenu Behaye)]. Bu vaadin ayrıntılarından en ufağı bile yerine gelmezse o kişi sahte bir peygamberdir; idamı hak eder. Ama tüm ayrıntılar eksiksiz yerine gelirse, o kişi iyi bir peygamber adayı haline gelir. Bunun gibi başka vaatleri de ayrıntılarıyla yerine gelmelidir. Bu tipteki örnekler çoğalana kadar o kişi izlenmeye devam edilir. Peygamberliği ancak bu vaatlerinin hepsi tüm ayrıntılarıyla yerine geldiği zaman kesinlik kazanır. Görüldüğü gibi, bir peygamberin sadece yakın geleceği kat'i bir şekilde bildirmesi yeterlidir; mucize yapmasına gerek yoktur (*Yad – Yesoda Aтора* 10:1).

İnsanın erişebileceği en yüksek düzey peygamberliktir. Gerçek bir peygamberin sözleri en saf gerçeği yansıtır ve hiçbir şüphe ya da soruya yer yoktur, çünkü bilgilerini tüm gerçeğin Kaynağı olan Tanrı'dan alır. Peygamber olduğu kesin olan birinin sözü kayıtsız şartsız dinlenmelidir. Buna dair üç ihlal Tanrı'nın Eli'yle Ölüm'ü gerektirebilir: Peygamberin sözüne itaatsizlik, bir peygamberin kendi sözlerine aykırı davranması veya bildirmekle görevlendirildiği bilgiyi halka açıklamaması (bkz. 18:19). Geçerli bir peygamber bir başkasını da peygamber olarak tanıtır, halk o kişiyi de test etmeksizin peygamber olarak kabul etmelidir [elbette bu kişinin vermek istediği talimatlar da mercek altında tutulur]. Bir peygamber Tora'da açıkça belirtilmemiş ayrıntıların uygulanması konusunda talimat verdiği takdirde söyledikleri güvenilirdir [Onun gerçekliğinin kanıtlanması konusunda yanılma payı elbette her

zaman mevcuttur; ancak tüm veriler olumlu olduğu sürece bu kişinin peygamberliğine güvenilebilir. Tıpkı Tora'nın, geçerlilikleri konusunda test edilmiş iki şahidin sözlerini güvenilir olarak değerlendirmeyi emretmesi gibi (Rabenu Behaye)]. Ayrıca böyle bir peygamber Tora'nın [putperestlik yaşağı dışındaki] herhangi bir emrinin uygulanmasında kalıcı değil de, sadece şartlar gereği bir kerelik ya da geçici kısa bir süre için değişiklik yapma yetkisine sahiptir. Peygamber Eliyau'nun, normalde *korbanlar* sadece *Bet-Amikdash*'ta yapılabilmesine karşın, putperest peygamberleri boşa çıkarmak için, bir kereye mahsus olmak üzere Karmel dağında yaptığı *korban* böyle bir örnektir (bkz. *Melahir* I 18:20-40). Buna mukabil, bir peygamber, çok uzun süre boyunca tüm kıstaslara uygun hareket etmişse bile, bir noktada Tora'nın ya da herhangi bir mitsvanın geçerliliğini artık yitirdiğini ya da bundan böyle başka bir şekilde uygulanacağını söylerse, kendisi tüm geçerliliğini yitirir; çünkü tüm mitsvalar ebedi niteliktedir ve tüm nesiller için verilmiştir (Buradaki bilgilerin büyük bölümü Rambam'ın *Mişna Açıklamalarına Giriş* olarak bilinen açıklama önsözünden alınmıştır ve konu orada daha geniş bir şekilde ele alınmaktadır. Bu detayların pasuklardaki dayanaklarına ise bu çalışma kapsamında giremeyeceğiz.).

Ona dayanarak – Hirsch. Tam çeviriyle “*Ve sana ‘Bilmediğiniz başka ilahlarm ardından gidip onlara ibadet edelim’ diye konuştuğu o işaret ya da harika [yerime] gelirse...*” Alternatif olarak “[*Vaktiyle*] Sana işaret veya harika vermiş ve bu işareti ya da harikası gerçekleşmiş olan [gerçek bir] peygamber, şimdi sana gelip ‘Bilmediğiniz başka ilahlarm ardından gidip onlara ibadet edelim derse’” (Hirsch). Böyle bir durumda da peygamberin eski temiz siciline bakılmaz.

Bilmediğiniz – Cümle yapısına göre bu sözcük sahte peygamberin teklifine dâhil görünmektedir. Öyleyse bu kişi bu sözcüğü özendirci bir nokta olarak kullanıyor olabilir. Bu durumda insanlara bilmedikleri, daha önce yaşamadıkları manevi tecrübeler vaat ederek onların aklını çelmeyi amaçlamaktadır. Böyle vaatler bazen çok çekici olabilir. Nitekim Tanrı da bu olayın “*Tanrımız Aşem'i tüm kalbinizle ve tüm canunuzla sevip sevmediğinizin bilinmesi için*” bir sınav olduğunu

³ bu işaret veya harika gerçekleşip de, ona dayanarak sana “Bilmediğiniz başka ilahların ardından gidip onlara ibadet edelim” derse,

3. İşaret veya harika gerçekleşip – “Eğer peygamberlik iddiasındaki bu kişi Tora’nın herhangi bir emrinde kalıcı değişiklik yapmaya kalkarsa, verdiği işaret ve harikalar gerçekleşse bile ‘o kişinin sözlerini dinleme’ (s.p.) [ve söylemeye gerek yok ki, hiç mucize yapmasa da böyle bir öneriyi kabul etmen söz konusu değildir (*İmre Şefer*)] (*Sifre* 83; Raşi).

Tanrı insanların özgür seçim gücünü yerinde tutmak için bazı durumlarda putperestlerin veya sahtekârların bile doğaüstü şeyler yapmasına ya da yapar görünmesine izin verir. Bu nedenle mucizeler tek başlarına birer kıtas değildir. Bir kişi güneşi gökyüzünün ortasında durdursa bile, eğer puta tapmayı emrederse, onu dinlemek yasaktır. Elbette Tanrı’nın alelade bir putperest için bu çapta bir mucize yapmayacağı açıktır; ama bu, gerçek bir peygamberin sonradan düşmesi gibi örneklerde mümkündür. Örneğin Hananya ben Azur tüm hayatı boyunca gerçek bir peygamberdi. Ama hayatının sonunda putperesliğe saplanmıştı (*Talmud – Sanedrin* 90a; bkz. Yirmeyau 28:1).

❧ Gerçek ve Sahte Peygamberler.

Burada çok temel bir konu yer almaktadır. İnsanlar mucizelerin yeterli birer kanıt olduğunu düşünürler. Oysa bu kesinlikle doğru değildir. Yahudilik hiçbir şekilde mucizelere dayanmaz. Tanrı’nın birçok örnekte büyük mucizeler gerçekleştirdiği ve bu mucizelerde halkı Tanrı’nın varlığına ve Moşe’nin peygamberliğine inandırma payı olduğu doğrudur; ancak söz konusu mucizelerin hepsi, durumun gerektirmesi nedeniyle gerçekleştirilmiştir. Bene-Yisrael Moşe’nin peygamberliğine mucizeler nedeniyle değil, Sinay’da bizzat tanık oldukları Tanrı-Moşe ilişkisi sebebiyle inanmışlardır (bkz. Şemot 19:9 ve 20:15-16, Devarim 5:20-24). Mucizeler ya da kehanetler tek başlarına kanıt değildir, zira insanlar her zaman bunun *Ov* ve *Yideoni* (bkz. Vayikra 19:31 açk.) gibi gizemli yöntemler, büyü ya da gözbağcılık yoluyla yapılmış olma olasılığı konusunda bir kuşku taşıyabilirler (krş. Raşbam). Ve eğer saf inançları nedeniyle mucize gibi olağanüstü [olan ya da görünen] şeyleri birer kanıt kabul ederlerse, o zaman bu inançla ömür boyu yaşayabilirler, bunu nesilden nesle aktarabilirler. Yahudiler için bu tip mucizeler etkileyici olmamalıdır; onlar için asıl ölçüt, mucize yapan kişinin bu mucizelere dayanarak ne gibi taleplerde bulunduğudır. Eğer bu talepler arasında

Tora’nın herhangi bir emrinin kalıcı olarak değişikliği ya da yeni bir mitsvanın eklenmesi varsa, o kişinin hiçbir değeri olmadığı gibi, idam cezasının verilebildiği ortamda bu cezaya çarptırılır [Bu konunun, Tora’ya bir şey ekleme ya da ondan bir şey eksiltme konusundaki yasağın hemen ardından verilmesi de olasılıkla bu noktaya işaret etmektedir]. O kadar ki, eğer böyle bir kişi, Sözlü Tora ile bilinen, ama Yazılı Tora’nın basit metninde farklı anlaşılabilen bir kuralın bundan böyle Sözlü Tora’ya göre değil de basit metinden doğrudan anlaşıldığı şekilde – örneğin “göze göz vs.” emrinin tazminat ödeme değil de gerçekten de göze karşılık göz çıkarma şeklinde – uygulanacağını söylerse, sabahıtan akşama sürekli mucize gerçekleştirse bile bunun hiçbir değeri yoktur ve idamı hak eder. Bu kişinin yaptıkları ya göz boyamadır, ya da kendisi karanlık güçler kullanılarak büyü yapmayı, yakın gelecek hakkında haber almayı bilen biridir. Ama yaptıklarının kutsiyetle uzaktan ya da yakından alakası yoktur.

Öyleyse bir peygamberlik iddiası nasıl doğrulanabilir? Her şeyden önce, herhangi birinin peygamber olamayacağı açıktır. “Peygamberlik gücü, sadece bilge, kuvvetli ve zengin bir kişinin üzerine yerleşir” (*Talmud – Şabat* 92a). Peygamberlik iddiasında bulunan kişi Tora’ya tamamen hâkim, bilge, inançlı, öz disiplin sahibi, sicili temiz, zeki ve düzgün karakterli biri olmalıdır (bkz. Bamidbar 12:6 açk.). Böyle tanınmayan biri mucizeler yapsa bile dinlenmez. Bu özelliklere sahip biri de mucizeler aşamasına geçilmeden önce, neler söylediğine bakılarak sınanır. Eğer Tora’nın emirlerinde değişiklik yapma havası varsa, o zaman sahte bir peygamberdir ve mucizelerine aldırış edilmez. Dahası böyle birinden mucize göstermesini istemek yasaktır. Bu isteğin o peygamberin sahteliğini gözler önüne sereceğinden emin olunsa bile, ona bu fırsatı vermek yasaktır, zira olaya rastgele de olsa tanık olan bir başkasının peygamberin sözlerine ya da putperestliğin ta kendisine inanması riski vardır (*Meam Loez*).

Her şeyin temelinde, Tanrı’nın Tora’yı “tüm bir halka” ve “Bizzat” vermiş olduğu gerçeği vardır. Ve eğer Tanrı Tora’da bir değişiklik yapmak ya da başka bir kitap vermek istiyorsa, aynısını yapmalı, tekrar tüm halkı bir araya toplamalı ve bunu yine Bizzat bildirmelidir. Tek bir kişinin ya da ufak bir grubun iddiaları, kesin olarak bilinen tarihi gerçeklerle çeliştiğinde elbette hiçbir değere sahip olamaz. Buna karşılık, eğer peygamberlik

ד לא תִשְׁמַע אֶל־דְּבָרֵי הַנְּבִיא הַהוּא אֹו
 אֶל־חֻלָּם הַחֲלוּם הַהוּא כִּי מִנִּסָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לְדַעַת
 הִישָׁכֶם אֲהָבִים אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּכָל־לִבְבְּכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם:
 ה אַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם תֵּלְכוּ וְאֵתוּ תִירָאוּ וְאֶת־מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ
 וּבְקִלּוֹ תִשְׁמְעוּ וְאֵתוּ תַעֲבְדוּ וְבִן תִּדְבָּקוּ:

Bu pasukta söylenenler aslında 6:13'tekilerin bir tekrarı niteliğindedir. Tora, gerçekleştirmiş olduğu mucize nedeniyle söz konusu sahte peygamberden ya da söylediklerinden korkmaya yer olmadığını, onun sözlerine itaatsizliğin Tanrı'ya itaatsizlik anlamına gelmeyeceğini, zira başka bir güçten değil, sadece Tanrı'dan korkmak gerektiğini söylemek ve "O'nun Sözü'nü dinleyin" ifadesini eklemek için bu tekrarı yapmaktadır (Ramban).

O'ndan çekinin – "Gerçek bir peygamber yaptıkları ya da doğru geçmişini nedeniyle gözünüzde önemli ve saygı, hatta korku gerektiren bir şahsiyet halini almış olabilir. Ama şimdi size olmayacak tekliflerde bulunmaya başlarsa, ona olan korkunuzu silin ve sadece Tanrı'dan çekinin" (Sforno). Ya da "[Tanrı'yı] 'Bu neden?' diye sorgulamayın" (İbn Ezra). Alternatif olarak "Tanrı'nın Kendi Özü'nden kaynaklanan özelliklerini araştırmaktan kaçının. Tanrı, insanoğlunun hiçbir şekilde kavrayamayacağı bir Varlık'tır. Dolayısıyla O'nun Özü'nü araştırmak mümkün olmadığı gibi, kişi bundan uzak durmalıdır. Ama Tanrı'nın hangi durumlarda nasıl hareket ettiğini anlamak için yaptıkları üzerinde araştırma yapıp O'nu, Özü yönüyle değil, ama yaptıkları yönüyle tanımaya çalışabilirsiniz" (krş. Rabenu Behaye).

O'nun emirlerini gözetin – "Sahte peygamberin uydurduğu yeni emirleri değil (Sforno), Moşe'nin Torası'nı gözetin (Sifre 85; Raşi); yani 613 mitsva içeren Yazılı Tora'yı (Rabenu Behaye). Çünkü Tora'nın emirleri her şeyin temelidir (İbn Ezra)."

Buradaki ifade, sahte peygamberin, Tora'nın herhangi bir emrinde de kalıcı değişiklik yapma girişiminde bulunmasının da idamı gerektireceği kuralına destek oluşturur. Şu ana kadar sanki sadece putperestliğe kışkırttığı takdirde bu ceza ya layık olacağı gibi bir hava vardı. Ancak Tora burada "O'nun emirlerini gözetin" demekle, bu emirlerde de hiçbir değişiklik yapılamayacağını bildirmekte, bu şekilde, böyle bir değişiklik yapma girişiminin de putperestliğe kışkırtma ile

eşdeğer tutulacağını ima etmektedir. Tora tüm emirleriyle bir bütündür ve bu emirlerden birinin geçerliliğini inkâr etmek, tümünü inkâr etmekten farksızdır (Hirsch). Böylece bir peygamber Tanrı Adına konuşup O'na ibadeti teklif ediyorsa bile, Tora'nın kurallarında herhangi bir değişiklik olduğu iddiasındaysa, sahte peygamber sınıfındadır [girişteki açıklamalarda 3] numaralı sahte peygamber].

O'nun Sözü'nü dinleyin – "O'nun Sözü'nü ileten gerçek peygamberleri dinleyin (Sifre 85; Raşi); sahte peygamberleri değil (Sforno)." Bu aynı zamanda Sözlü Tora'yı da içerir, zira Yazılı Tora'da söylenenlerin tam olarak nasıl anlaşılması gerektiğini başta Moşe Rabenu olmak üzere peygamberler öğretmiştir. Bu nedenle bir soru olduğunda peygamberlere danışılırdı. Bunun bir örneği, hamileliğinde karındaki garip durumu anlayamadığı için Şem'e başvuran Rivka'dır (bkz. Bereşit 25:22). Mişna'da öğrendiğimiz gibi: "Moşe Sinay'dan Tora aldı ve onu Yeşua'ya aktardı. Yeşua ileri gelenlere, ileri gelenler peygamberlere peygamberler de onu Anşe Keneset Agedola'ya aktardılar (Mişna – Pirke Avot 1:1) (Rabenu Behaye).

İbn Ezra'ya göre bu ifade hatırlama ögesi içeren emirleri kasteder. Örneğin Şabat Tanrı'nın evreni yaratmış olduğunu, matsa Mısır Çıkışı'nı hatırlatır (Piruş Al İbn Ezra).

O'na ibadet edin – "O'nun Kutsal Mekânı'nda ibadet edin (Sifre 85; Raşi); ve size putperest tapınaklarda ibadet etmeyi öğütleyen sahte peygambere kulak asmayın." Ya da "eylemlerinizi O'na ibadet edin" (İbn Ezra). Ya da "sadece O'na ibadet edin ve O'na ortak koşmayın" (Sforno).

O'na yapışın – "O'nu kendinize örnek alın" (Talmud – Sota 14a; Raşi). Ya da "kalbiniz ve beyninizle, hiçbir kesinti olmaksızın baştan sonra O'na yapışın" (İbn Ezra). "Gündelik işlerle meşgul olduğunuz sırada bile düşünceniz O'na yapışık olsun ve bir an için bile O'ndan ayrılmayın" (Rabenu Behaye). Ya da "Dünyanın normal

⁴ o peygamberin ya da o rüya gören kişinin sözlerini dinleme. Zira Tanrınız Aşem, sizi, Tanrınız Aşem'i tüm kalbinizle ve tüm canınızla sevip sevmediğinizin bilinmesi için sınamaktadır.

⁵ Tanrınız Aşem'in ardından yürüyün ve [yalnız] O'ndan çekinin, O'nun emirlerini gözetin ve O'nun Sözü'nü dinleyin, O'na ibadet edin ve O'na yapışın.

belirtmektedir (s.p.). Dolayısıyla Tanrı, kalbin “bütünlüğünü” talep etmektedir. Tanrı'ya “tüm” kalbiyle seven kişi, yeni manevi heyecanlar aramaya gereksinim duymaz.

Alternatif olarak bu, peygamberin sözlerinin dışında Tora'nın bir yorumu olarak da değerlendirilebilir: “Şu ana kadar varlığını bile duymadığınız ve mevcut olduğuna dair sizi ikna eden hiçbir kanıtın bulunmadığı”; ya da “mevcut olmadıklarını gayet iyi bildiğiniz” (Hirsch). Krş. 11:28.

Başka ilahların ardından – Pasukların basit anlamına göre burada tamamen putlar ya da putperestlik adına peygamberlik eden bir kişiden bahsedilmektedir [Girişteki açıklamalarda verilen listede [1] numaralı sahte peygamber]. Yani bu kişi, “beni filanca put gönderdi ve size ona filanca şekilde tapmanızı emretmemi söyledi” demektedir. Hahamlarımız'ın öğretilerinden çıkan sonuca göre ise burada Aşem adına peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkıp “Beni size Aşem gönderdi ve size filanca puta filanca şekilde tapmanızı emretmemi söyledi” diyen tipte bir peygamberdir [girişte [2] numara]. Böyle bir teklifi “sadece bugünlük tapacaksınız” gibi bir zamanla sınırlasa bile, bu kişi idamı hak eder (Ramban).

4. Dinleme – “Acaba sözlerinde somut bir kısım var mı?” diye ona söz hakkı bile verme. Çünkü söyleyeceklerinin hepsini kafasından uydurduğu açıktır. Yaptığı işaret ya da harika da büyü ya da hilenin bir sonucudur ve kesinlikle peygamberlikle ilgili yoktur” (Sforno).

Putperestlik adına peygamberlik iddiasında bulunan bir kişinin sözlerini dinleme yasağı, Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 265. Bu kişiden işaret ya da harika istenmez; aksine, önce de belirtildiği gibi bunu yapması engellenir. İnsanlar hataya düşmeye açıktır ve zihinleri sözlerdeki asıl gerçeği sonuna kadar kavramakta yetersiz olabilir. Bu nedenle Tora putperestlik adına konuşarak yalanlar uyduran bir kişinin süslü ifadelerinin insanları etkileyebileceği endişesiyle böyle birine söz hakkı vermeyi yasaklamıştır. İnsanlar onun sözleri sonunda baştan çıkıp puta tapmasalar bile, kalplerinde bir an için, belki de söylenenlerde gerçek payı olabileceği

düşüncesi belirebilir. Ama Tora sahte ve saçma sözlerin zihinleri o bir an için bile kurcalamasını istememiştir (*Sefer Ahinuh*).

Bilinmesi için sınamaktadır – “Eğer ‘Bu peygamberin sözleri doğru değilse, Tanrı neden onun mucizelerinin gerçekleşmesini sağlıyor?’ diye düşünürsen, cevabı şudur: ‘Tanrım Aşem sizi sınamaktadır’ (s.p.)” (Sifre 84; Raşi).

Tanrı'nın sınaması, sınanan kişinin Tanrı'ya bağlılığının herkesçe bilinir hale gelmesini (İbn Ezra) ya da onun potansiyel manevi kuvvetini bu sınav yoluyla açığa çıkararak bu kuvvetini şahsen kendisinin de tanınmasını sağlama amacını güder (krş. Ramban). Sınavlar ayrıca, başarı ile geçilmesi karşılığında ödülü beraberinde getirir. Tanrı her türlü büyü yöntemini yasaklamıştır, ama bir büyücü ya da sahte peygamberin olağanüstü şeyler yapmasına izin vererek insanı sınava tabi tutabilir. Böylece insanın aklını çelebilecek bir ortamda yine de Tanrı'nın emrine bağlı kalan kişiler ödülü hak ederler (Raşbam). Ve elbette hem burada hem de Tora'nın diğer yerlerinde, “*smav*” terimi, temel olarak, sınanan kişi açısından kullanılmaktadır, Sınayan'ın değil. Zira Tanrı'nın sınav yapmaya ihtiyacı yoktur, ama her ne şekilde olursa olsun, sınava tabi tutulan kişinin geçtiği prosedür, kendi açısından “*smav*” niteliğindedir (Ramban).

İbranice **Menase**. Bu sözcük “*yükseltmektedir*” anlamına da gelebilir: “Tanrınız'a karşı konuşan kişiyi düşman olarak görmeyiz karşılığında, siz de Tanrı'nın Huzuru'nda sevilenler düzeyine yükseltileceksiniz” (Sforno). Alternatif olarak sözcük “*size tecrübe kazandırmaktadır*” şeklinde de anlaşılabilir: “Tanrı, sahte peygamberlerin aklınızı putperestlik yönünde çelme denemelerine karşı tecrübe kazanmanızı sağlamaktadır” (*Daat Mikra*).

5. Tanrınız Aşem'in ardından yürüyün – “O'nu örnek alın, kendi yetenekleriniz çapında O'nun yaptıklarını yapmaya çalışın ve O'nun yollarını takip edin (İbn Ezra; krş. *Talmud* – *Sota* 14a). Sadece O'nun söylediklerini takip edin ve bilmek istediğiniz her şeyi, sadece O'nun kanıtlanmış peygamberlerine danışın (Ramban). Böylece O'nun yollarında yürüyün (28:9) ve sahte peygamber ya da rüyacıların önerdiği sözde yenilikçi yollarda değil (Sforno).”

וְהִנֵּבִיא הָהוּא אֶן חֵלֶם

6

הַחֵלֶם הָהוּא יוֹמֵת כִּי דְבַר-סֶרְהָ עַל-יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַמוֹצִיא
 אֶתְכֶם | מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהַפָּדֶךְ מִבֵּית עֲבָדִים לְהַדְיָחָךְ מִן-הַדֶּרֶךְ
 אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בָּהּ וּבַעֲרַתָּ הָרָע מִקֶּרְבְּךָ: ם
 זְכִי יִסִּיתֶךָ אֶתֶּיךָ בֶן-אִמֶּךָ אוֹ-בִנְךָ אוֹ-בִתְךָ אֶן | אִשָּׁת חֵיקְךָ אוֹ
 רֵעֶךָ אֲשֶׁר כִּנְפָשְׁךָ בַּסֵּתֶר לֵאמֹר נָלַכְהָ וְנַעֲבֹדָהּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים
 אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אֶתָּה וְאַבְתִּיךָ:

7

Ašem'in sana takip etmeni emrettiği yoldan saptır-maktı" (Sforno).

suçluları cezalandırmış olmalarıdır (bkz. 33:9 ve Şemot 32:27-29).

İbranice **Sara**. Bu sözcük "ayrılık" ya da "sapma" anlamı verir. Sahte peygamber, Tanrı Adına konuştuğunu iddia ederek, sırf insanları putlara tapmaya sevk etme amacıyla, Tanrı'nın hiçbir şekilde emretmediği, gerçeklerden tamamen ayrı olan yalan ve uydurma sözler sarf etmiştir (Raşi). Alternatif olarak sözcüğün kökü "**Sarar** – İsyankâr Davranmak" da olabilir: "İsyankârca ya da sizi O'na isyan etmenizi sağlar şekilde konuştu" (İbn Ezra; Radak, Şeraşim; Septuaginta). Dolayısıyla bu kişi Tanrı'nın Krallığı'na isyan etmiş sınıfındadır ve hem Moşe Rabenu'nun peygamberliğine hem de On Emir'in ikincisine açıkça zıt düşen bir talimat verdiği için idamı hak eder. Alternatif olarak "Tanrı'ya çirkin sözler atfetmiştir" (Daat Mikra).

Arandan kötülüğü yok etmelisin – Yani "kötü davranışları yok etmelisin". Günahkârı ortadan kaldırmakla günahı da ortadan kaldırmış olacaktır. Aksi takdirde bu günah halk içinde yayılacaktır (a.k.). Ya da "kötülük edenleri arandan ayıklamalısın" (Targum Onkelos).

7-19. Mesit ve Madiah.

Tora halkın, insanları putperestliğe sevk etme gayretinde olan kişilere hoşgörü göstermesine izin vermemektedir. Bu günah o kadar ciddidir ki, p. 7'de sayılanlar gibi, eğer bu provokatör, kişinin en yakın ve sevdiği akrabası olsa bile, kişi onu mahkemeye ihbar etmekle yükümlüdür. Kaydadeğer bir nokta, Altın Buzağı olayı sonrasında Leviler'in de Tanrı Adına hareket ederek en yakın akrabalarına bile ayrıcalık göstermeyip

Sıradaki iki kısım *mesit* ve *madiah* kanunlarını ele almaktadır. Her iki sözcük de başkalarını putperestliğe kışkırtan provokatörleri tanımlar; ancak ikisi arasında bazı farklar vardır. *Mesit*, bir bireyi, *madiah* ise bir şehrin halkının çoğunluğunu putperestliğe sevk etmeyi deneyen kişiyi tanımlar. Bir *mesit*, kötü amacına ulaşmasa, hatta kendisi putperestlik yapmasa bile cezalandırılır. Bir *madiah* ise sadece kendi şehrinin çoğunluğunu puta tapmaya ikna etmeyi başarırca cezayı hak eder.

7. Kardeşin, annenin oğlu – Çevirimiz, bunu iki farklı ifade olarak değerlendiren *Sifre* (87) ve Raşi'ye göredir. Buna göre "*kardeşin*" baba tarafından, "*annenin oğlu*" ise anne tarafından kardeşi belirtir. Basit düzeyde ise bu ifadenin bütünü, "anne tarafından kardeşin" anlamındadır. Burada özellikle anne tarafından kardeş belirtilmektedir, zira eğer iki kardeş arasında yakınlık farkı varsa sadece baba tarafından kardeşe kıyasla, sadece anne tarafından kardeş, bir kişiye daha yakındır; çünkü hem aynı karından çıkmışlardır hem de baba tarafından kardeşte olduğu gibi mirasta ortak değillerdir (*Talmud* – *Kiduşin* 80b; Rabenu Behaye; *Daat Zekenim*). Ancak bu basit bakışa göre bile, baba tarafından kardeş de dolaylı olarak kastedilmektedir, zira burada "aklını çelmeye çalışan anne tarafından kardeşin olsa bile onun gözünün yaşına bakmayacaksın" dendiğine göre, bunu nispeten daha az yakın olan baba tarafından kardeş yaparsa da elbette aynı kural geçerli olacaktır. Başka bir alternatifte göre "[*baba tarafından*] kardeşin [*ki aynı zamanda*] annenin [*de*] oğlu". Yani "hem anne hem de baba tarafından kardeşin" (*Daat Mikra*).

⁶ O peygamber ya da o rüya gören adam ise öldürülmelidir, zira seni Tanrın Aşem'in sana takip etmeni emrettiği yoldan saptırma amacıyla, sizi Mısır Ülkesi'nden çıkaran, seni köle evinden kurtaran Tanrınız Aşem hakkında uydurma şeyler konuşmuştur. Arandan kötülüğü yok etmelisin.

[42. Putperest Misyonerler]

⁷ Kardeşin, annenin oğlu veya oğlun veya kızın veya koynuna aldığı karın veya can dostun gizlice “Gidip başka ilahlara ibadet edelim” diyerek aklını çelmeye çalışırsa – [bahsettiği,] senin bilmediğin ve atalarının [da bilmediği],

halinde, bir efendi ne kadar iyi olursa olsun, köle yine de özgürlüğünü ister. Ama siz O'na yapışın. Hiçbir zaman O'nun ibadetinden ayrılmayı özgürlüğe kavuşmayı arzulamayın, zira O'na ibadet gerçek özgürlüktür” (a.k.).

Alternatif olarak “Tüm eylemlerinizin amacı O'nun İsteği'ni yerine getirmek olsun. Eğer bu sahte peygambere karşı önceden de bir düşmanlığınız varsa bu olayı intikam vesilesi olarak görmeyin. Onu cezalandırdığınızda, bunun tek nedeni Tanrı'ya olan bağlılığınız olmalıdır” (Sforno).

Bir alternatifte göre pasuğun sonundaki “O'na yapışın” ifadesi bir sonuç ve ödül bildiriyor olabilir: “O'na yapışacaksınız”. Başka bir deyişle, “Eğer Tanrı'yı kendinize örnek alırsanız, O'ndan çekinir, Yazılı ve Sözlü Tora'yı gözetir, O'na duayla ibadet ederseniz, o zaman Tanrı'ya yapışmış olacaksınız ve Kutsal Tanrı'ya yapışma, sizin için Gelecek Dünya'daki ebedi ödül olacaktır” (Rabenu Behaye).

6. Öldürülmelidir – Pasuk hangi yöntemin kullanılacağını açıklamamıştır. *Talmud*'da da idamın yöntemi konusunda Rabi Şimon ile diğer Hahamlar arasında görüş ayrılığı vardır (*Talmud* – *Sanedrin* 89b). Hahamlar'a göre, bu pasuktaki “saptırma” sözcüğü, aynı sözcüğün geçtiği (bkz. p. 11) sıradaki konuyla bağlantı kurmaktadır ve dolayısıyla orada açıkça belirtilen (p. 11) *Sekila* yöntemi burada da kullanılması gereken yöntemdir. Rabi Şimon ise bu sözcüğü bir bağlantı olarak görmez ve idamın *Henek* yöntemiyle yapılması gerektiğini ileri sürer; çünkü Tora'nın açıkça yöntem belirtmediği durumlarda idam yöntemi *Henek*'tir. Rambam, *Alaha'yı* Rabi Şimon'a göre belirlemiştir (*Yad* – *Avodat Kohavim* 5:6) (*Daat Mikra*).

Yoldan – İbranice *Min Adereh*. Sadece *Meadereh* dense de aynı anlamı verirdi. Tora

burada fazladan bir sözcük kullanarak bu ifadenin “yolun bir kısmından” şeklindeki diğer anlamına işaret etmektedir. Buna göre bir peygamber, putperestlik yasağının sadece kısmi bir şekilde geçerliliğini yitirdiğini [yani söz gelimi, bir gün için puta tapılabileceğini] iddia etse bile idamı hak eder (*Talmud* – *Sanedrin* 80a).

Sizi Mısır Ülkesi'nden çıkaran – Mısır Çıkışı, basit bir gözbağcılık ya da küçük bir mucize değil, çok büyük çaplı, doğanın birçok kuralını alt üst eden ve en önemlisi gerçek bir olaydır. Bu olay tüm evrenin Tanrı'ya ait olduğunu ve başka hiçbir gücün O'na ortak olmadığını ortaya koymuştur. Sinay dağında da Tanrı halkla “yüz yüze” konuşmuş ve başka ilahlara tapılmaması konusunda açık bir emir vermiştir. Ve bu peygamber belirtilen türde bir teklifte bulunmakla, Tanrı hakkında bilinen bu gerçeklerle bariz bir şekilde geliştiği için, “uydurma şeyler” konuşmuş olduğu açıktır (Ramban).

Seni köle evinden kurtaran – Pasuk “sizi Mısır Ülkesi'nden çıkaran” dedikten sonra “seni köle evinden kurtaran” sözleri gereksiz durmaktadır. Ancak bu bir mesaj içerir (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*): “Eğer Tanrı seni Mısır'dan çıkarmayıp sadece kölelikten kurtarsaydı, bu bile senin üzerinde hak iddia etmesi için yeterli olurdu” (*Sifre* 86; Raşi).

Tanrınız Aşem hakkında – Ya da “Tanrınız Aşem'e karşı”.

Uydurma şeyler – Saadya Gaon; Raşi; Hirsch. “Bu kişi bir put adına değil de Aşem Adına konuşmuş olmasına rağmen, bu adam yine de idamı hak eder, çünkü Aşem Adına konuşmuş olsa da, bunlar uydurma şeylerdir. Ve yine her ne kadar bu kişi, sana verdiği puta tapma emrini ‘Aşem'in bir emri’ olarak sunmuşsa da, yani güya seni Aşem'in emrini yerine getirmeye ikna etmeyi amaçlamış görünüyorsa da, amacı seni, Tanrın

önünde konuşamayacağını söylerse, ona tuzak olarak görmeyeceği bir yere şahitler yerleştirilir ve [ikna etmek istediği ilk kişi] ona ‘daha önce birlikteyken söylemiş olduğun şeyi bir daha söyle’ der. [Mesit] Ona söyleyince, [şahit] ‘Nasıl Göklerdeki Tanrımız’ı bırakıp ahşaba ve taş a taparız?’ der. Eğer [mesit] vazgeçerse iyi. Ama eğer ‘Bunu yapmak görevimiz ve böylesi bizim için güzel’ derse, gizlenmiş olan [şahitler] onu *Bet-Din*’e getirirler ve [yargılandıktan sonra] *Sevila* ile idam ederler” (*Mişna – Sanedrin* 7:10).

Senin bilmediğin ve atalarının [da bilmediği] – Çevirimiz bu ifadenin *mesitin* sözlerine dâhil olmayıp Tora’nın bir açıklaması olduğu bakışıyla yapılmıştır. Bu durumda Tora bir uyarıda bulunmaktadır: “Bu [kışkırtmaya kapılman] senin için bir yüz karası olacaktır; zira hiçbir ulus kendilerine atalarının aktardığı gelenek ve inançları öylesine terk etmez. Oysa bu kişi sana atalarından aldığın geleneğe sırt çevirmeni söylüyor!” (*Sifre* 87; Raşi).

Öte yandan bu sözler, p. 3’te olduğu gibi *mesitin* özendirme amacıyla vurguladığı bir nokta olarak da değerlendirilebilir. Bu durumda çeviri şöyle olacaktır: “*Gidip senin bilmediğin ve atalarının [da bilmediği] başka ilahlara ibadet edelim’ diyerek aklını çelmeye çalışırsa...*”.

☞ İnanç ve Bilgi.

Rabenu Behaye burada temel saptamalar içeren alternatif bir açıklama getirir: *Emuna*, yani iman, iki düzeylidir. İlki geleneğe bağlıdır, ikincisi ise geleneğin yanında bilgiye ve araştırmaya. Geleneğe bağlı inanç taşıyan kişinin inancı atalarından kendisine ulaşan bilgi doğrultusundadır. Bu iyi bir imandır, zira gelenek gerçeklerin aktarılmasında etkili bir yoldur. Ancak yine de bu türdeki imanın kusursuz olduğu söylenemez, zira burada araştırmaya dayanan bir bilgi yoktur. Böyle biri görme kabiliyetine sahip biri tarafından çekilen, el ele tutuşan kör insanların oluşturdukları bir zincirde halka gibidir. En baştaki gören kişi güvenilir olduktan ve eller bırakıldıktan sonra, kör kişiler de doğru yere gittiklerinden emin olabilirler. Elbette bu, doğruyu yapmak için geçerli ve etkili bir yoldur, ama yine de bu mükemmel değildir, zira o kişilerin kör oldukları gerçeğinde bir değişiklik yoktur. Genel olarak, Tora’yı derinlemesine öğrenmemiş ama geleneklere ve mitsvalara sıkı sıkıya bağlı bir Yahudi’nin imanı da bu şekildedir. Herkes en baştaki gören

kişiye, yani Moşe Rabenu’ya bağlı bir zincirin parçasıdır. Ancak belirtildiği üzere bu mükemmel değildir. Çünkü böyle iman taşıyan biri, kulağa mantıklı gelen başka fikirlerden etkilenmeye açıktır. Kendisi Tora’yı derinlemesine öğrenmediği için, başka bir kültürün ya da akıllı bir filozofun söyledikleri karşısında kendisinden emin olamaz, bilgiyi özümsemediği için yanılp o yöne kapılma olasılığı mevcuttur. Tek başına ilerlediğinde ayağının takılmasından korkan kör bir insan gibidir.

Öte yandan, gören kişi, bu yeteneğe sahip olduğu için tökezlemekten endişe etmez. Yürümek için başkasının elini tutmaya ihtiyacı yoktur. Ve eğer bunun yanında bir zincire de dâhilse, o zaman düşme olasılığı hiç yok gibidir. İşte inancını bilgiyle desteklemiş olan kişi de böyledir. Kendisiyle bütünlük içindedir, dış etkenlere karşı savunması çok daha güçlüdür ve kalbi kolayca yanılgıya düşmez. Başka felsefelerle karşısına gelenleri, kendi sağlam bilgisiyle kolayca çürütür, kalbi de kendi inancında güçlü kalır. Bu açıdan bir Yahudi, sadece geleneklere ve inanca bağlı bir imanla yetinmemeli, Tora hakkındaki bilgisini sürekli olarak arttırarak “gören insan” mertebesini hedeflemelidir. Böylece imanı hem geleneğe hem de araştırma ve bilgelige dayalı olacaktır. Hahamlarımız işte tam olarak bu konuda “Tora öğrenme konusunda gayretli ol ve kâfire (*Epikoros*) ne cevap vereceğini bil” (*Mişna – Pirke Avot* 2:19) demişlerdir.

İşte Tora burada [tam çeviriyle] “*bilmediğin – sen ve ataların*” diyerek *Emuna*’nın bu iki düzeyine işaret etmektedir: “*Bilmediğin*” – bilgi ve araştırmaya dayalı üst *Emuna* düzeyi. “*Sen ve ataların*” – geleneğe bağlı düşük *Emuna* düzeyi. Hangi düzeyde olursa olsun bir Yahudi’nin *Emuna*’sı, Bir ve Tek Tanrı olan *Aşem* hakkındadır. Bu nedenle, her iki düzeyde de tanımadığı başka bir ilaha tapınma konusundaki provokasyonu kolayca tespit etmeli ve gerekeni yapmalıdır.

Bu pasukta Tora insanın en yakınlarını, kendisiyle kan, evlilik ya da dostluk bağı olanları sıralamakta ve bu şekilde söz konusu yakınların insan kişiliğinin üzerindeki etkisine dikkati çekerek bu etkiye büyük önem verdiğini vurgulamaktadır. Ve işte tam olarak bu büyük yakınlık nedeniyle Tanrı'ya yönelik sadakatin bunlarla çelişebileceği bir durumu ele almakta, bu durum da da tam sadakat talep etmektedir (Hirsch).

Koynuna aldığın karın – İbranice **Ešet Hekeha**. “**Hek** – Koyun” sözcüğü “**Hakak** – Hakketmek [=kazıyarak işlemek]” fiiliyle bağlantılıdır. Yani burada “derinden bağlı olduğun, sevgisi kalbine kazınmış olan karın” anlamı ifade edilmektedir. “O bile senin aklını putperestlik yönünde çelirse, ölümü hak edecektir.”

İfade konu bağlamı dışında değerlendirildiğinde burada eşler arasındaki normal sevgi düzeyinin nasıl olması gerektiği hakkındaki yan bir ima da görülebilir: Sevgi, dışta kalan bir heyecan ya da duygu değil, eşlerin aralarında ebedi bir bağ oluşturacak şekilde içlerine işlemelidir. O kadar ki, ikisi artık farklı birer birey olmaktan çıkıp tek bir bütünü oluşturacak hale gelmelidir. Tora karı-koca ile ilgili olarak “tek vücut olmalıdırlar” (Bereşit 2:24) dediğinde sadece fiziksel bir birleşmeyi kastetmiyor değildir. Hahamlarımızın söylediği gibi “**İştö Kegufo** – [Kişinin] Karısı, Kendisi Gibidir”.

Can dostun – Tam çeviriyle “*canın gibi olan akrabanın*” ya da “*kendin gibi olan akrabanın*”. Basit anlamda bu yakın arkadaşları belirtmektedir. Öte yandan Sifre, ve onu takiben Raşi, bunu da ikiye ayırırlar: “*canın gibi olan*” ve “*akrabanın*”. Tora daha önce bir kişiyle babası arasındaki bağı “[*babanın*] canı, [*oğlunun*] canına bağlı” şeklinde tanımlamıştı (bkz. Bereşit 44:30). Dolayısıyla burada da “*akran*” yakın dostları belirtirken, “*canın gibi olan*” ifadesi ise babayı ima etmektedir (Sifre 87; Raşi; İmre Sefer). İnsanı putperestliğe sevk etmeye çalışan kişi, onun babası bile olsa, buradaki sert kanun yine de geçerlidir. Tora burada insanın en yakın olduğu ve dolayısıyla en sevdiği kişileri listelemektedir. Bu kurallar onlar için bile geçerli olduğuna göre, daha uzaktaki kişiler için de kat kat geçerlidir (Raşi).

Gizlice – Şüphesiz buradaki kurallar, akıl çelme teşebbüsü açıktan açığa yapılmışsa da geçerlidir. Ancak genelde böyle teşebbüsler gizli yapıldığı için Tora da bu sözcüğe yer vermiştir (Sifre 87;

Raşi; *Daat Zekenim*). Behor Şor bunu biraz farklı açıklar: Tora dedikoduculuğu ve insanların sözlerini başka yerlere taşımayı yasaklamıştır (Vayikra 19:16). Dolayısıyla bir kişi, kendisine putperestlik için yapılan gizli telkinleri açığa çıkarmaktan çekinebilir. Bu nedenle Tora böyle bir durumda söz konusu provokasyonun açıklanmasının ispiyon ve söz taşıma olarak değerlendirilmediğini vurgulamaktadır: “Bunu sana gizlice söylemişse bile, ona rıza gösterme ve onu dinleme. Gözün ona acımasın, ona şefkat gösterme ve onu korumaya çalışma.”

Aklını çelmeye çalışırsa – İbranice **Yesiteha**. Bu fiil “**Sata** – Sapmak” kökünden gelir ve anlamı “yoldan saptırmak” şeklindedir. Başka bir deyişle burada insanları putlara tapma yönünde kışkırtmak, onların akıllarını çelmeye çalışmaktan bahsedilmektedir. Bu nedenle buradaki provokatör **Mesit** olarak adlandırılır. Bu kişi bu sıfatı, amacında başarıya ulaşmasa bile alır.

Alternatif olarak “*sana karşı misyonerlik yapmaya çalışırsa*” (*The Living Torah*; Radak, Şeraşim; Sifre, krş. Şemuel I 26:19), “*seni ikna etmeye çalışırsa*” (*Targum Onkelos*; İbn Canah; *Septuaginta*); “*yanlış yönlendirmeye çalışırsa*” (*Targum Yonatan*; Sifre) veya “*kötü yönde akıl öğretirse*” (krş. Raşbam).

Mişna, bir mesite dair kanunların idamı hak eden diğer günahkârlara göre daha ağır bir nokta içerdiğini kaydeder. Böyle biri uyarılmamışsa bile idama çarptırılabilir. Yine de idam edilebilmesi için onun provokasyonunu duyan iki şahit gerekir. Ancak burada da ağır bir yan vardır, zira bu mesit tek bir kişiyi kışkırtmayı denerse, ikinci bir şahidin de onu duyması için gereken bir ortam onun bilmediği bir şekilde hazırlanabilir. Mişna, mesitle ilgili kanunu şöyle tanımlar: “*Mesit, alelade bir insanı [puta tapmaya ikna etmeye çalışan] alelade biridir. [Bu kişi, ikna etmek istediği kişiye] ‘Filanca yerde bir put var. Şöyle yer şöyle içer, şöyle iyilik yapar şöyle kötülük eder’ dediği [zaman bir mesit konumu alır]. Tora’nın idamı gerektiren diğer hiçbir günahında, suçluyu mahkûm ettirme amacıyla gizli bir şahit konmaz; ama bu istisnadır. [Şöyle ki;] Eğer [mesit] iki kişiye konuşmuşsa, onlar şahit konumu alır ve onu Bet-Din’e getirirler, [suçu tespit edildikten sonra bu kişi] Sekila ile idam edilir. [Ama mesit] tek kişiye konuşmuşsa [bu tek kişi, mesite] ‘bu söylediğini yapmak isteyen arkadaşlarım var’ der. Eğer [mesit] kurnaz biriye [ve birden çok şahidin onu mahkûm edeceğini anlayarak] onların*

ח מֵאַלְהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר

8

סְבִיבְתִיכֶם הַקְרָבִים אֵלָיִךְ או הַרְחָקִים מִמָּךְ מִקְצֵה הָאָרֶץ

וְעַד־קֵצֵה הָאָרֶץ: ט לֹא־תֹאכְלָה לוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו וְלֹא־תַחֲסֹם

10

עֵינֶיךָ עָלָיו וְלֹא־תַחְמֹל וְלֹא־תִכְסֶּה עָלָיו: י כִּי הָרֹג תִּהְרֹגְנוּ יָדְךָ
תִּהְיֶה־בְּנִי בְּרֹאשׁוֹנָה לְהַמִּיתוֹ וְיָד כָּל־הָעָם בְּאַחֲרָנָה:

çevirisi de buna paraleldir. Dolayısıyla burada iki yasak vardır. İlki isteğe bağlıdır ve bu arzu, tıpkı başkalarına ait bir şeyi arzulama yasağında olduğu gibi (bkz. 5:18), başlı başına bir ihlaldir. Ve kişi eğer bu arzusunu fiiliyata dökerse, bu kez idamı gerektiren ikinci bir ihlalde bulunmuş olur.

Mesiti dinlemenin kesinlikle reddedilmesi, ona yönelik bir nefret ifadesidir; zira bir kişiyi dinlememek, onun kendisini temize çıkarma olasılığını tamamen ortadan kaldırmak anlamına gelir. Dolayısıyla Hahamlarımız bu emrin, mesite yönelik nefretten vazgeçmeme yönünde bir uyarı olduğunu öğretirler. Bu, Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 267 (*Sefer Ahimuh*).

Gözün ona acımasın – “Söz konusu kişinin sana olan yakınlığına bakıp, onun senin için önemli biri olduğu gerekçesiyle ona acıma (Hirsch). Yumuşak kalpli davranarak suçluya merhamet gösterme” (7:12, Ramban o.a.). Tora daha önce hayatı tehlikede olan birinin durumuna seyirci kalmayı yasaklamıştı (bkz. Vayikra 19:16). Burada ise “ama mesite hiçbir şekilde acıma” demektedir (*Sifre* 89; Raşi). Bunun bir sonucu olarak bir mesiti kurtarmak yasaktır. *Mitsvat Lo Taase* No. 268 (*Sefer Ahimuh*).

Ona şefkat gösterme – “Ona olan yakınlığın nedeniyle şefkat gösterme” (Ramban). Normal şartlarda idam istemli davalarda *Bet-Din* davayı, sanığı kurtaracak bir ayrıntı bulma ümidiyle tekrar tekrar “tersyüz eder”; yani sanığın suçlu olduğu belliyse bile, onun cezasını hafifletecek noktalar ya da onu idamdan kurtaracak bazı teknik kanuni detaylar aramak için davayı çok farklı yönlerden ele alır. Ancak Tora burada “bu kişinin mesit olduğu belliyse onu idamdan kurtaracak ayrıntılar bulmak için davayı tekrar ele almayın” demektedir (*Sifre* 89; Raşi). Bu da Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 269 (*Sefer Ahimuh*).

Onu korumaya çalışma – Tam çeviriyle “onun üzerini örtme”. “Durumu örtbas etmeye çalışma. Eğer onu mahkûm edecek bir bilgiye sahipsens,

sessiz kalmaya hakkın yok (*Sifre* 89; Raşi). Suçlunun kuvvetli ya da saldırgan oluşu veya onun ailesine yönelik korkun nedeniyle onun suçunu görmezden gelme veya örtbas etme” (7:12, Ramban o.a.). Gidip *Bet-Din*'de tanıklık etmezlik yapma (Ramban). Onu temize çıkaracak ifadeler verme (*Sifre*).” Alternatif olarak “onun bu sözlerini iki geçerli şahidin duymasını sağla ve mesitin ceza görmesini sağla (İbn Ezra)”. Böylece mesitin kışkırtmaya çalıştığı kişinin mesiti mahkûm edecek bilgiyi söylemekten kaçınması yasaktır ve bu, Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 270 (*Sefer Ahimuh*).

10. Onu kesinlikle öldürmelisin – Bu sözler gereksiz görünmektedir; ne de olsa pasuğun devamındaki ve sıradaki pasuktaki ifadeler bu kişinin idam edilmesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu sözler farklı bir ima içerir. Sanığın hayatını kurtarmak için normalde gösterilen standart çabalar, böyle bir davada gösterilmemelidir (*Minhat Yeuda*; *Sifte Hahamim*).

İbranice **Arog Taargenu**. Bu bir ikilemedir. Tam anlamıyla “öldürüş öldürmelisin”. Bu da bir mesaj içerir. Normal şartlarda idam istemli davalarda eğer idam kararı çıkmışsa bile, eğer biri “sanığı temize çıkarabilecek bir şey biliyorum” derse, tüm davaya baştan başlanır. Ama eğer sanık beraat etmişse, “sanığı mahkûm edecek bir şey biliyorum” derse bile dava tekrarlanmaz (bkz. Şemot 23:7 açık.). Mesit söz konusu olduğunda ise kanun bunun tersidir. Dava sonucunda suçlu bulunmuş ve idam kararı çıkmışsa, onu idamdan kurtaracak yeni bir tanıklık dinlemek üzere dava tekrarlanmaz. Ama beraat etmişse, eğer idam edilmesine yol açabilecek yeni bir tanıklık ortaya çıkarsa davaya geri dönülür. Bu nedenle Tora buradaki ikilemeyi kullanmaktadır: “İdam kararı çıkma olasılığı bulunduğu sürece davayı gerekirse tekrar tekrar görün” (*Sifre* 89; *Talmud* – *Sanedin* 33b; Raşi).

Tora'nın sözleri, tümüyle Merhametin Efendisi'ne ait olan merhamet sözleridir ve bir suçlunun idam edilmesini emrettiği zaman bile, bu intikam

⁸ çevrenizdeki, yeryüzünün [bir] ucundan diğerine kadar, sana yakın ya da senden uzak olan halkların ilahlarından [hangisi olursa olsun] –

⁹ ona rıza gösterme ve onu dinleme. Gözün ona acımasın, ona şefkat gösterme ve onu korumaya çalışma.

¹⁰ Aksine onu kesinlikle öldürmelisin. Onu öldürmek için ilk önce senin elin onun üstünde olmalı; tüm halkın eli ise daha sonra.

8. Yeryüzünün [bir] ucundan diğerine kadar – Tam çeviriyle “yeryüzünün ucundan yeryüzünün ucuna kadar”. Basit anlamda bu, dünyanın neresinde olursa olsun başka ulusların ilah saydığı şeylere itibar edilmemesi gerektiği anlamına gelmektedir. Ancak pasukta “sana yakın ya da senden uzak olan halklar” dendiğine göre, “yeryüzünün bir ucundan diğerine” ifadesi gereksiz durmaktadır. Dolayısıyla ima farklıdır (*Beer Yitshak*). Sifre’ye göre burada, güneş, ay ve yıldızlar gibi gök cisimleri kastedilmektedir; zira dünyanın hareketi nedeniyle bunlar bazen dünyanın bir ucunda, bazen de diğer ucunda görünürler (*Sifre* 88; Raşi).

Sana yakın ya da senden uzak – Bu ayrıntıya girmeye ne gerek vardır? Daha genel bir ifadeyle “hangi halk olursa olsun” gibi bir ifade yeterli olurdu. Ancak Tora bu şekilde yakın ve uzak halkların putlarını bir tutmaktadır: “Sen sadece sana yakın olan halkların inançlarına aşinasın, ancak uzaktaki halkları tanımadığın için onların daha mantıklı inançlara sahip olduklarını düşünebilir, inançlarına kapılabilirsin. Ama işte sana söylüyorum. İkisi arasında bir fark yok. Sana yakın olan putperest halkların inançlarına bakıp, uzaktakilerin inançları hakkında fikir sahibi olabilirsin. Nasıl yakın halkların putperestliğinde hiçbir anlam yoksa aynı şekilde uzaktakilerin inancında da hiçbir dayanak yoktur (*Sifre* 88; *Talmud – Sanedrin* 61b; Raşi). Tanrı başka hiçbir ulusla seninle kurduğu gibi bir temas kurmadı; o yüzden çekici, görkemli, sevgi dolu, hatta mantıklı görünse bile, başka bir inanca kapılma”. İnsan doğası, genel yaşam koşullarının başka yerlerde kendi yaşadığı yere kıyasla çok daha iyi ve uygun olduğu konusunda fanteziler kurmaya elverişlidir. Bu nedenle Tora uzak bölgelerdeki yaşam tarzının, kendi çevresinde gördüğü yozlaşmış ortama göre çok daha iyi olduğu şeklindeki dayanaksız düşünceye karşı uyarıda bulunmaktadır.

Burada başka bir ima da görülebilir: “Sana yakın halkların inançlarının sahteliğini zaten biliyorsun ve yanılgıya düşme olasılığın düşük. Aynı şekilde sana uzak halklar uzakta oldukları için oraya kadar gidip putlarına ibadet etme olasılığın düşük. Ama buna rağmen, mesit sana, söz konusu putun filanca konuda iyilik filanca konuda zarar

verme gücüne sahip olduğuna dair söylediklerinin doğruluğunu araştırmanı salık verdiğinde ona rıza gösterme. Bu sayede onu dinlemeyeceksin ve onun söylediği gibi o puta ibadet etme durumuna gelmeyeceksin. Zira en baştan beri kafanda bir soru işareti olduğu takdirde, sonunda iş o puta tapmaya kadar ilerleyebilecektir. Bil ki böyle bir soru işareti, sadece ve sadece, Mübarek Tanrı’nın büyüklüğü ve bu dünyadaki hâkimiyeti hakkında bilgi ve düşünce eksikliğinin bir sonucudur” (*Sforno*).

9. Rıza gösterme – İbranice Lo Tove. Bu sözcük isteme veya rıza gösterme belirtir (*Ramban*; krş. Bereşit 24:5); çevirimiz de bu şekildedir. Ancak Raşi burada bu anlamı çeşitli nedenlerle kabul etmez. Ona göre anlam “sevme” şeklindedir: “Ona sevgi gösterme”. Ve Raşi’ye göre bunu söylemenin özel bir nedeni vardır. Ne de olsa Tora “akranını kendin gibi sev” (*Vayikra* 19:18) emrini vermiştir. Dolayısıyla Tora burada “normal şartlarda akranını sevmelisin; ama bunu sevme. Tanrı’ya karşı gelmen için seni kıskırtan kişi sevgiyi hak etmiyor” demektedir (*Sifre* 89; Raşi). Sözlü Tora’ya göre de anlam “onu sevmek” şeklindedir ve bu, Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 266 (*Sefer Ahinuh*).

Onu dinleme – “Seni yanılgıya düşürebileceği için onu dinleme bile” (7:12, *Ramban* o.a.). Bu, “Onun söylediklerini sözde ya da uygulamada kabul etme” anlamı içerir (*Hirsch*; krş. İbn Ezra. Ama İbn Ezra’ya göre mesite kalpte inanmak, önceki “ona rıza gösterme” ifadesiyle yasaklanmaktadır.). Alternatif olarak “ona itaat etme” (*Daat Mikra*).

Raşi’ye göre buradaki ifade “onun önerdiği şekilde putperestlik yapma” demekte değildir; zira bu çok bariz bir şey olduğu için bunu söylemeye gerek bile yoktur. Anlam başkadır: “Sana hayatının bağışlanması için yalvardığında bile onu dinleme.” Tora daha önce başkalarına, hatta düşmanlık duyulan kişilere bile yardım etmeyi emretmişti (bkz. Şemot 23:5). Burada ise “ama mesite yardım etme” demektedir (*Sifre* 89; Raşi).

Ramban’a göre “ona rıza gösterme” ifadesi kalpte gizli bir istek duymamayı, “onu dinleme” ise söylediklerini kabul edip “gidip söylediğin puta ibadet edeyim” dememeyi belirtir. Onkelos’un

יֵא וְסִקְלָתוֹ

11

בְּאַבְנִים וּמַת כִּי בִקֵּשׁ לְהַדִּיחָהּ מֵעַל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֲךָ

מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: יב וְכָל־יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וַיִּרְאוּ

12

וְלֹא־יִוָּסְפוּ לַעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הַרַע הַזֶּה בְּקִרְבְּךָ: ס יג כִּי־תִשְׁמַע

13

בְּאַחַת עֲרֵיךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לַשָּׁבַת שֵׁם לְאָמֹךְ:

En basitinden, Tora böyle bir şehirde ele geçirilen “tüm” eşyaların yakılmasını emretmektedir (p. 17). Dolayısıyla eğer bu şehirde örneğin tek bir *mezuza* varsa bile, bu *mezuza* ve buna bağlı olarak “tüm” eşyalar yakılamayacağı için, buradaki kanunların uygulanması mümkün değildir. Ve bu çok sayıda kısıtlamadan sadece biridir. Öyleyse Tora neden böyle, her yönüyle teorik olan bir kanuna yer vermiştir? Bunun cevabı, Tora öğretiminin en temel prensiplerinden biridir: “**Deroş VeKabel Shehar – Araştır ve Ödül Al**” (*Talmud – Sanedrin* 71a). Dolayısıyla aşağıda bu konuda verilen tüm kanunlar tamamen teoriktir ve pratikte uygulaması yoktur [Ancak buna rağmen Tora’nın bölümleri başka bölümlerle organik bağlar içerdiğinden bu bölümdeki ifadeler Tora’nın başka yerlerindeki farklı kanunların pratikte uygulaması için de gerekli noktalar].

Kısacası bu kanuna konu olabilecek bir Yahudi şehri tarihte hiç olmamıştır ve hiç olmayacaktır. Yine de teoride böyle bir olayın meydana geldiği farz edilirse, bu kanuna göre Yahudi devletinin bütünü, Tanrı’nın Mirası olarak adlandırılan Erets-Yisrael’in bütünlüğünü korumak üzere görev üstlenmiş olur. Bu görev doğrultusunda, sadece Tanrı’ya isyan etmekle kalmamış, aynı zamanda ulusun en temel prensibine ihanet etmiş olan bu şehir ortadan kaldırılmalıdır. Bu insanlar “*arandan çıkmış*” (p. 14) olarak tanımlanmaktadır – yani artık bu ulusun birer parçası değildirler. Aksine, bir düşman tehdidi gibi halkın karşısında yer almışlardır. Dolayısıyla Tora, bu kişilere karşı kullanılacak idam yöntemini kılıçtan geçirme (*Ereg*) olarak tanımlamaktadır – ki bu, bir savaşta düşmana karşı kullanılan silahı simgeler. Ayrıca bu şehrin tüm malları yakılacak, şehir de bir daha inşa edilmemek üzere yıkılacaktır. Böylece bu malların zerresi bile kalmayacak, böylece eski sahiplerinin ismi yaşamayacak, şehrin yer aldığı toprak da bir daha Yahudi insani gelişiminin bir örneği olmayacaktır. Buna bağlı olarak bireysel putperestlik ile provokasyon sonucu putperestliğe sevk edilmiş bir

şehir halkı arasında belirgin bir fark vardır. Putperest bir birey, en ağır idam şekli olarak kabul edilen *Sekila* ile öldürülür (bkz. 17:5), ama bu ceza sadece onun bedenine uygulanır; malları ise mirasçılara kalır. Buna karşılık toplu putperestlikte ceza, olasılıkla provokasyonun ve toplum psikolojisinin getirdiği etki göz önünde tutularak biraz daha hafif olan *Ereg* olmasına rağmen, tüm mallar da imha edilir (Hirsch).

Bir *İr Anidachat* davasına, sadece 71 yargıçtan oluşan Büyük *Sanedrin* bakabilir.

13. Tanrın Aşem’in sana ... verdiği – “Erets-Yisrael’de oturmanın Tanrı’nın sana bahsettiği bir hediye olduğunu hatırlında tut ve onun kutseyetine zarar getirecek, sonunda da yıkımına yol açacak davranışlarda bulunma” (*Daat Mikra*).

Oturman için – Bu bölümün konusu olan şehir özellikle ikamet için ayrılmış türdeki şehirlerden biridir. Dolayısıyla Yeruslayim bu kanunun dışındadır (*Sifre* 92; *Talmud – Baba Kama* 82b; *Raşi*); zira her ne kadar orada da insanlar ikamet ediyorsa da, Yeruslayim’in temel işlevi ikamet değil, *Bet-Amikdash’a*, dolayısıyla *Şehina’ya* ev sahipliği yapmaktır (*Mesiah İlemim; Beer Basade*).

Duyduğuna göre – Tora burada *Bet-Din’e* hitaben konuşmaktadır (*Daat Mikra*).

Tam çeviriyle: “*Tanrın Aşem’in sana oturman için verdiği şehirlerden birinde ‘arandan hain adamlar çıktılar ve ‘Gelin, bilmediğiniz başka ilahlara ibadet edelim’ diye hemşerilerini [Tanrı yolundan] saptırdılar’ diye duyarsan...*” Ancak bu iki pasuğa yayılan tek bir cümle olduğu ve yüklem ilk pasukta bulunduğu için, sözcüklerin pasuklardaki konumlarını bozma endişesiyle çeviriyi serbestçe yaptık.

¹¹ Onu taşılayacaksın ve ölecek; çünkü seni, seni Mısır Ülkesi'nden, kölelik evinden çıkaran Tanrın Aşem'in yanından saptırmaya çalışmıştır.

¹² Tüm Yisrael [Ulus mensupları] duyup korkacaklar ve aranda bir daha bunun gibi kötülükler yapmayacaklar.

[43. Putperest Şehir]

¹³ Tanrın Aşem'in sana oturman için verdiği şehirlerden biri hakkında duyduğuna göre,

duygularından değil yine merhametinden kaynaklanır. Eğer cezanın kaynağı intikam olsaydı, bu insanı acımasızlığa alıştıran bir tavır olurdu. Oysa Tora'da bu cezanın kaynağı da, diğer insanlara yönelik merhamet duygularıdır. Bu yüzden Tora p. 12'de amacın Yisrael'in dinlemesi ve korkması ile kötülüğün ortadan kaldırılması olduğunu önemle vurgulamaktadır (Rabenu Behaye). Kötülüğün mevcudiyeti, halkın geri kalanına yönelik acımasızlık olacaktır. Ama ortadan kalkması, halkın tümü için iyidir. Hahamlarımızın belirttiği üzere, "Acımasız karşı merhametli olan, sonunda merhametliye karşı acımasızlık etmiş olacaktır" (Midraş – Yalkut Şimoni 121).

İlk önce senin elin – Sekila cezasını gerektiren suçlarda, cezayı uygulama görevi, eğer yapabilirlerse, sanığın mahkûmiyetine yol açan şahitlere verilir (bkz. 17:7; Talmud – Sanedrin 45a); başkaları ise buna ancak gerekirse onlardan sonra katılır. Burada sözü edilen tipteki davalarda da idamı infaz etme görevi, mesitin puta tapmaya yönlendirmek istediği kişiye aittir [zira olayın şahidi odur]. Ve eğer infazı o tamamlayamazsa, başkaları tamamlar (Sifre 89; Raşi).

İbranice'de "elin bir şeyin üstünde olması", o şeye vurma ya da zarar verme anlamına gelen bir deyimdir (krş. 2:15).

11. Onu taşılayacaksın ve ölecek – Yani idam Sekila yöntemi ile yapılacaktır (İbn Ezra; bkz. Vayikra Kitabı, Ekler: Yahudilik'te İdam Cezası).

Mısır Ülkesi'nden ... çıkaran – "Aşem'i tanımak ve O'nu Kendi Tanrın olarak kabul etmek için ihtiyaç duyduğun her şeyi Mısır Çıkışı sırasında tanık oldun" (Hirsch).

Saptırmaya çalışmıştır – Tam çeviriyle "saptırmayı aramıştır / arzu etmiştir", ya da "saptırma peşinde olmuştur". Mesit, niyetlendiği zararı vermeyi başaramadıysa bile, "Aşem'in yanından saptırmaya çalıştığı" için idamı hak eder. İdam sayesinde, bir kişide başaramadığını başkalarında başarması olasılığı ortadan kalkacaktır (Sforno).

12. Duyup korkacaklar – Bir idam mahkûmiyeti olduğu zaman bu yazılıp ülkenin her yanına gönderilerek halk içinde duyurulur, böylece benzer bir günahın tekrarlanmaması için bir tür gözdağı verilirdi. Bu dört durumda yapıldı: Burada anlatılan provokatör, isyankâr oğul, (21:21), asi bir Haham (17:13) ve komplocu şahitler (19:20). Dahası, Rabi Akiva'ya göre, bunlardan asi Haham'ın idamı en yakın Şaloş Regalim bayramına kadar ertelenir, böylece halk Yeruslayim'e toplandığında bu konuda büyük gürültü kopartılırdı (Talmud – Sanedrin 89a; bkz. 17:13 a.ş.). Buradan görüldüğü üzere, caydırıcılık, Yahudi kanunundaki aktif idam durumlarında çok temel bir olgu sayılmaz. Cezanın caydırıcılık amacıyla duyurulması sadece sayılan dört günah için yapıldı (Hirsch).

Bunun gibi kötülükler yapmayacaklar – Tam çeviriyle "bu kötü şey gibisini yapmayacaklar". Bu aynı zamanda, başkalarını putperestliğe sevk etmeyi yasaklayan bir emirdir. Mitsvat Lo Taase No. 271 (Sefer Ahimuh).

13-19. İr Anidahat – "Tanrı Yolundan Saptırılmış Şehir". Bundan önceki iki örnekte, kendi konumlarından kaynaklanan kuvvetlerini kötüye kullanan peygamber, akraba ya da arkadaşların etkisine direnç telkin edilmişti. Bunun bir devamı olarak bu kez toplumsal konumlarını kötüye kullanarak, mensup oldukları şehri Tanrı'yı terk etmeye sevk eden kişilerin sebep olduğu üçüncü bir kanun verilmektedir. Özetle, içinden çıkan bazı provokatörlerin kışkırtmasıyla bütünü ya da çoğunluğu putperestliğe kaymış olup bir Yahudi şehri olduğu takdirde, bu şehrin tümüyle imha edilmesi emredilmektedir.

Burada bahsedilen durum, Tosefta'nın "İr Anidahat hiçbir zaman olmadı ve hiçbir zaman olmayacaktır" (ayrıca Talmud – Sanedrin 71a) şeklinde tanımladığı bir örnektir. Başka bir deyişle Tora'da bir kanun olarak verilmesine rağmen, gereken çok sayıda şart nedeniyle İr Anidahat kanununun pratikte uygulaması yoktur.

14 יִצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי-בְלִיעַל מִקֶּרֶבְךָ וַיִּדְּחוּ אֶת-יִשְׁבִּי עִירָם לֵאמֹר
15 גֵּלְכָה וְנַעֲבֹדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא-יַדְעָתָם: מו וְדַרְשָׁת
וְחִקְרָת וּשְׁאֵלָת הֵיטֵב וְהִנֵּה אָמַת נֶכֶן הַדָּבָר נַעֲשֶׂתָה הַתּוֹעֵבָה
הַזֹּאת בְּקֶרְבְּךָ:

çerçevesinde vermektedir, zira burada koca bir şehrin tümüyle yok edilmesi söz konusu olduğundan, derinlemesine araştırma ve tetkikin önemi daha açıktır (*Daat Mikra*). Buna benzer emirler 17:4 ve 19:18'de de yer almaktadır ve aşağıda açıklanacağı üzere bu üç yer birbirini tamamlar.

Buradaki “çok iyi bir şekilde” ifadesi “araştırmalı” sözcüğünün önüne de gelebilir; yani her üç fiili de niteliyor olabilir. “Araştırma” şahitlik konusunun ne olduğu, içeriği ve bu şahitliğin tespit ettiği olayın niteliğini aramaktır. Araştıran kişi şahitliğin içeriğine ve vakanın olaysal durumuna dair sorular sorar. Amacı duruma neden olan elle tutulur olayları tanımdır. “İnceleme” ise bilinmeyen aramaktır. İnceleyen kişinin amacı bir şeyin üzerinde oturduğu temeli açığa çıkarmaktır (Hirsch).

Bir davada tanıklar yedi temel soruyla sorguya çekilir. Pasuğumuz bu soruların üçüne gönderme yapmaktadır: “[1] Araştırmalı, [2] incelemeli, [3] çok iyi bir şekilde soruşturmalısın [tam çeviriyle: sormalısın].” [Bunlardan üçüncüsü tek bir ifade olarak değerlendirilir, zira “sormalısın” sözcüğü tek başına kullanıldığında derin bir araştırmayı ifade etmez, bu yüzden “çok iyi bir şekilde” sözleri, bu araştırma sorularına yönelik ima olarak kabul edilmez. Yine de Hahamlarımız bu ifadenin kullanılmasından, şahitlere bu yedi sorunun dışında olayın ayrıntılarını açıklığa kavuşturucu nitelikteki başka soruların da sorulması kuralını öğrenirler (bkz. bu konu başlığının en son satırları).] Bundan başka 17:4'te “[4] çok iyi bir şekilde [5] araştırmalısın” denmektedir ki bu da iki ek soruya gönderme yapar [Buradaki sözler iki farklı ifade olarak değerlendirilir, çünkü “sormalısın”dan farklı olarak, “araştırmalısın” sözcüğü, tek başına kullanıldığında da araştırma belirtir ve “çok iyi bir şekilde” sözleri ek bir araştırmayı ima eder]. Benzer şekilde 19:18'de “yargıçlar [6] çok iyi bir şekilde [7] araştırmalıdır” denmektedir – ki bu da aynı şekilde ek iki soruya gönderme yapar. Bu üç pasuk farklı konulardan bahsetmesine rağmen, ortak yanları bir mahkemenin şahitler konusunda yapması gereken incelemidir [ayrıca her üç pasukta da “çok iyi bir şekilde” ifadesi geçmekte ve konular arasında köprü kur-

maktadır (*Gezera Şava* adlı türetim yöntemi)]. Dolayısıyla Tora'nın bu araştırmayı kasteden toplam yedi farklı ifade kullanması, böyle araştırmalarda yedi temel sorunun sorulması gerektiğine işaret eder (*Sifre* 93; *Talmud – Sanedrin* 40a; Raşi).

Şahitler bu soruları cevaplamakla yükümlüdürler ve bir şahit grubu içinde tek kişi bile “bilmiyorum” derse, tüm grubun şahitliği düşer. Bu sorular, şahitlerin hakkında tanıklık ettikleri olayın yer ve zamanı hakkındadır: [1] Olay hangi yedi yıllık *Şemita* döneminde gerçekleşti? [2] O *Şemita* döneminin hangi senesinde? [3] O yılın hangi ayında? [4] O ayın kaçında? [5] Haftanın hangi gününde? [6] Günün hangi saatinde? [7] Nerede? (*Mişna – Sanedrin* 5:1).

Söz konusu yedi soru, başka tanıkların gelip [eğer öyle bir durum varsa] “Nasıl olur? Bahsettiğiniz tarih ve saatte siz bambaşka bir yerde bizimleydiniz!” diyerek onları yalanlamasına imkân vermeyi amaçlar. Zira kanuna göre, böyle bir yalanlama olasılığı bulunmayan tanıklık kabul edilmez (*Talmud – Sanedrin* 41a; bkz. 19:18 açık.). Bahsedilen türde bir yalanlama durumunda, ilk şahitlerin ifadesi düştüğü gibi, sanık için öngörülen ceza da o şahitlere verilir (bu konu için bkz. 19:16-21 açık.) (*Mişna – Sanedrin* 5:1, *Rabi Pinhas Keati* o.a.). Bu kanuni gereklilik nedeniyle, her ne kadar formalite gibi görünüyorsa da, söz konusu yedi soru, sorulması şart olan diğer sorular arasında vazgeçilmez bir yere sahiptir; çünkü yer ve zamanın belirlenmesi için bu sorular sorulmalıdır. Bu sorular, *Şemita* vs. ile ilgili olanlar da dâhil olmak üzere, örneğin bir cinayet hemen önceki gün işlenmişse bile sorulur.

Aslında Tora'dan çıkan sonuca göre bahsedilen derin sorgulama her türlü davada yapılmalıdır. Ancak uygulamada Hahamlarımız, parasal anlaşmazlıklarda bu sorgulamanın daha hafif tutulmasına karar vermişlerdir. Bu kararın temelinde, insanların başkalarına borç vermekten kaçınmaları olasılığını bertaraf etme isteği vardır. Zira borç vermiş bir kişi alacağını tahsil edemediği takdirde mahkemeye başvurduğunda getireceği şahitlerin bu denli derin bir sorguya dayanamayıp hata yapacaklarından ve şahitliklerinin düşeceğinden,

¹⁴ arandan hain adamlar çıkmışlar ve “Gelin, bilmediğiniz başka ilahlara ibadet edelim” diye hemşerilerini [Tanrı yolundan] saptırmışlarsa,

¹⁵ araştırmalı, incelemeli ve çok iyi bir şekilde soruşturmalısın. Ve eğer konunun gerçek [ve] doğru olduğu, aranda bu iğrençliğin yapıldığı tespit edilirse,

14. Arandan – Bu sözcük, buradaki kanunların sadece iç kesimlerdeki şehirler için geçerli olduğunu, ama sınır şehirleri için uygulanmadığını öğretir (*Talmud – Sanedrin* 111b). Ayrıca sözü edilen provokatörler, o şehrin ait olduğu kabilenin ve elbette Bene-Yisrael’in mensubu olmalıdırlar (a.y.).

Hain adamlar – İbranice *Anašim Bene Beliyaal*. Buradaki *Beliyaal* sözcüğü, “*Beli Ol – Boyunduruksuz [=Tanrı’nın Krallığı’nın Boyunduruğunu Kabul Etmeyen]*” (*Sifre* 93; *Talmud – Sanedrin* 111b; Raşi), “*Beli Al – Üstü/Efendisi Olmayan*”; “*Bal Yaal – Yükselişi Olmayan*” (Radak) veya “*Beli Yaal – İşe Yaramaz*” (Hirsch) gibi açılımlarla açıklanır. Benzer şekilde “*başbozruk*”, “*serseri*”, “*sorumsuz*”, “*disiplinsiz*”, “*kötü*” (*Targum Onkelos*; *Septuaginta*); “*inançsız*” (Saadya Gaon); “*kötü niyetli bilgiler*” (krş. *Targum Yonatan*).

Anašim Bene Beliyaal ifadesi sözlük anlamı olarak “*serseri oğulları adamlar*” şeklinde çevrilebilir. Ancak bu ifadede “*oğulları*” dendiğine göre, “*adamlar*” sözcüğü açık bir şekilde gereksiz durmaktadır. Tora bu sözcüğü kullanarak özellikle erkekleri vurgulamaktadır. Başka bir deyişle, buradaki kanunlar, sadece şehir halkını putperestliğe iten kişiler erkekse geçerlidir. Ama kadınsa bu kanunlar uygulanmaz (*Sifre* 93; Raşi; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Benzer şekilde “*adamlar*” sözcüğü en az iki yetişkin erkeği belirtir. Dolayısıyla bunu sadece bir kişi ya da birden çok çocuk yaparsa, buradaki kanunlar geçerli değildir (*Talmud – Sanedrin* 111b).

Sonuç olarak burada sözü edilen olayın toplumsal bir putperestlik günahı olarak addedilmesi için, provokatörlerin şehir içinde etkin bir konuma sahip olmaları gerekir. İki yetişkin erkek bu tanıma uymaktadır. Ancak bu olmazsa, yani örneğin olayı tek bir kişi kıskırtmışsa, tüm şehir putperestliğe kaysa bile, burası yine de *İr Anidahat* olarak değerlendirilmez ve bu günah şehir sakinlerinin her birinin bireysel günahı olarak değerlendirilir (Hirsch). Bu durumda o bireyler bu tip davaların gerektirdiği şartlar uyarınca yargılanırlar, eğer önceden geçerli şahitler tarafından uygun bir şekilde uyarılmalarına rağmen davranışlarına devam etmişlerse *Sekila* ile idamı hak ederler.

Çıkmışlar – Şahsen. Dolayısıyla buradaki kanunlar, putperestliğe sevk etme hareketini araçlar

kullanarak yapanlar için geçerli değildir (*Talmud – Sanedrin* 111b). “Çıkma” fiili bazen isyankârlık belirtir (ör. Vayikra 24:1).

Hemşerilerini – Tam çeviriyle “*şehirlerinin oturanlarını / sakinlerini*”. Bu da bir kuralı öğretir. Bu kısımdaki kurallar sadece, putperestliğe sevk edilmiş bir şehri buna sevk edenin o şehrin sakinini olduğu durumda geçerlilik kazanır. Bir kişi başka bir şehre gidip orada insanları putperestliğe sevk etmeye çalışır ve şehir de ona kapılırsa bile buradaki kanunlar geçerli değildir (*Talmud – Sanedrin* 111b; Raşi). Ayrıca çoğul “hemşeriler” sözcüğü bir topluluğu belirtir. Dolayısıyla buradan çıkan bir başka kurala göre, provokatörler kıskırtmalarını insanlara tek tek giderek değil, toplu kampanyalar halinde alenen yapmış olmalıdırlar. Aksi takdirde bu şehir *İr Anidahat* sınıfında değildir. Bir şehrin buradaki kanunlara uyması için, en az çoğunluğunun putperestliğe sevk edilmiş olması gerekir (a.y.). Böyle bir durumda da elbette, sadece yapılan araştırma sonucunda puta taptığı belirlenmiş olanlar cezalandırılır.

Saptırmışlarsa – “Tanıklar söz konusu provokatörlerin hemşerilerini putperestliğe ikna ettikleri yönünde ifade verirlerse”. Kullanılan sözcük *Vayadihu*, tam olarak “*itelediler*”, “*sevk ettiler*” ya da “*uzaklaştırdılar*” gibi anlamlara gelir. Temel anlamı “*yer değiştirtmek*” şeklindedir.

Aynı fiil, bundan önceki kısımda geçen provokatör için de kullanılmıştır (p. 11). Bu, orada açıkça belirtilen *Sekila* cezasının, burada açıklanan olayda da uygulanacağını belirtir. Başka bir deyişle bir şehri putperestliğe sevk etmeyi başarmış kişiler de, burada açıkça belirtilmiş olmasına rağmen *Sekila* yöntemiyle idam cezasına çarptırılır (*Talmud – Sanedrin* 89b). Bu sözcük aynı zamanda bir şehrin kendiliğinden putperestliğe kayması durumunda buradaki kanunların geçerli olmadığını gösterir. Bu kanunların uygulanması için şehir halkının “saptırılmış” olması gerekir (a.k. 112a).

15. Araştırmalı, incelemeli ve çok iyi bir şekilde soruşturmalısın – Tüm bunlar, olayın şahitlerine yönelik araştırma ve sorgulamayı belirtir. Herhangi bir mahkemede şahitler geçerliliklerinin anlaşılması için olay hakkında enine boyuna sorgulanmalıdır (*Talmud – Sanedrin* 40a). Tora bu emri özellikle *İr Anidahat* kanunu

מִזֵּהָ תִּכָּה אֶת־יִשְׁבֵּי הָעִיר הַהוּא לְפִי־חֶרֶב

16

הַחֶרֶם אֹתָהּ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּהּ וְאֶת־בְּהֶמְתָּהּ לְפִי־חֶרֶב:

וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל־תֵּנוֹךְ רַחֲבָהּ וְשָׂרַפְתָּ בָּאֵשׁ אֶת־הָעִיר

17

וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ כָּלִיל לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִיתָה תֵּל עוֹלָם לֹא תִבְנֶה

עוֹד:

halkının, bu pasukta yazılı olan şekilde kılıçla öldürülemediği durumunda, başka herhangi bir yöntemle de olsa mutlaka öldürülmesi gerektiğini belirtir (*Sifre* 94; *Talmud* – *Baba Metsia* 31b; Raşi).

Onu – Bahçeleri, ağaçları ve arsaları (*Daat Mikra*). Ya da şehrin erkeklerini (Ramban).

İçindeki her şeyi – Şehrin tüm evlerini (*Daat Mikra*). Alternatif olarak erkeklerin ardından putperestliğe kapılan kadınlarını (Ramban, bkz. ö.a.). Ancak ister erkek, ister kız olsun, çocuklar öldürülmez (*Tosefta* – *Sanedrin* 14:1; Ramban).

17. Tüm ganimetini – Yani “şehre ait tüm ganimet” yakılacaktır – şehir halkında putperestliğe kaymayanların o sırada şehrin içindeki malları da buna dâhildir; çünkü onların bu günahkâr şehirde oturmalarının müsebbibi buradaki mallardır [ama kendileri öldürülmez]. Yine de onların şehrin dışındaki malları yakılmaz [ama günahkârların şehir dışındaki malları bile yakılır] (*Talmud* – *Sanedrin* 111b-112a). Öte yandan şehirde bulunup “Tanrı’ya ait olan” şeyler yakılmayacaktır. Bu doğrultuda, *Bet-Amikdaş*’a adanmış şeyler yakılmaz. *Teruma* sınıfındaki ürünler çürümeye terk edilir. Benzer şekilde şehirdeki *Maaser Şeni* konumundaki tarım ürünleri de, her ne kadar sahipleri tarafından yenebilirse de, kutsal nitelikli olduğu için, yakılmaz. Aynı şekilde, şehirdeki kutsal nitelikli yazılar da yakılmaz. *Maaser Şeni* ve kutsal yazılar gömülür (*Talmud* – *Sanedrin* 111b; Rabenu Behaye). Benzer şekilde, başka şehrin sakinlerinin bu şehirde emanet olarak bırakılmış malları da “şehre ait ganimet” sınıfında değildir ve yakılmaz (*Talmud* – *Sanedrin* 112a).

Tanrın Aşem Adına – Tam çeviriyle “Tanrım Aşem’e”. Bu tam çeviri sanki Tanrı bir şey alıyor gibi bir izlenim yaratmaktadır. *Korban*lardan bahsediliyor olsa bunu bir nebze anlamak

mümkündür; ne de olsa *korban*ların bir bölümü *Bet-Amikdaş*’ın fonuna katkı niteliğindedir. Ancak burada bir şehrin tümüyle yakılan mallarından bahsedildiğine göre bu kullanım uygun değil gibi görünmektedir. Dolayısıyla Raşi bu ifadeyi açıklar: “*Tanrı’nın İsmi onuruna ve O’nun uğruna*” (ayrıca İbn Ezra). Yani “tüm bu malların kendilerine ait maddi değerleri olmasına rağmen, onlara elini sürme ve herhangi bir hayır amacı için bile olsa kullanma. Aksine hepsini tamamen yok et ve bu maddi serveti Tanrı’nın İsmi’nin onuruna tamamen gözden çıkar. Böylece bu şehri yok etmenin amacının ganimeti kendine almak değil, Tanrı’nın emrini uygulamak olduğunu ortaya koymuş olacaksın (krş. *Daat Zekenim*)”.

Tamamen yakacaksın – Kullanılan sözcük *Kalil* “tamamen”, “tükenene kadar” anlamına gelir. Bu, tamamen yakılan *Ola-korbanı*’nı andıran bir sözcüktür (krş. *Şemuel* I 7:9). Buna bağlı olarak *Talmud*’da şöyle denmektedir: “[Tanrı’nın sözleriyle:] Eğer siz *İr Anidachat* kanununu uygularsanız, Ben de sizi Huzurum’da tamamen [yakılan] bir *Ola-korbanı* gerçekleştirmiş addedeceğim” (*Talmud* – *Sanedrin* 111b).

Bir *İr Anidachat*’ı ve içindeki malları tamamen yakmak Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 193 (*Sefer Ahimuh*).

Höyük – İbranice *Tel*. Ya da “yıkıntı höyüğü” (*Targum Onkelos*).

Bir daha inşa edilmeyecek – *Mitsvat Lo Taase* No. 272 (*Sefer Ahimuh*). Bu şehri eskiden olduğu gibi tekrar inşa etmek yasaktır; ancak burası bostan ve bahçeler halinde düzenlenebilir (*Talmud* – *Sanedrin* 111b).

¹⁶ o şehrin sakinlerini kılıçtan geçirerek kesinlikle öldürmelisin. Onu ve içindeki her şeyi imha edecek, hayvanlarını da kılıçtan geçireceksin.

¹⁷ Tüm ganimetini de [şehrin] meydanının içine toplayıp, hem şehri hem de tüm ganimetini Tanrın Aşem Adına tamamen yakacaksın. [Burası] Ebediyen bir höyük olarak kalacak, bir daha inşa edilmeyecek.

dolayısıyla da alacağını hiç tahsil edemeyeceğinden endişe ederek hiç borç vermemeyi tercih edebilir. Sonuç olarak uygulamada bu sert sorgulama sadece idam istemli davalarda yapılır (*Talmud – Sanedrin 2b-3a*).

Bahsedilen yedi soru “*Şeva Hakirot – Yedi İnceleme [Sorusu]*” olarak adlandırılır ve şahitlere, hakkında tanıklık ettikleri olayın yer ve zamanına dair sorulardır. Bunun yanında “*Bedikot – Kontrol Soruları*” olarak bilinen başka sorular da vardır. Bu da yukarıda [3] numarayla işaretlenmiş olan “çok iyi bir şekilde sormalısın” ifadesinin “çok iyi bir şekilde” kısmından öğrenilir. Söz konusu sorular, hakkında tanıklık edilen olay ile ilgili diğer çevresel şartlar sorgulanır. Örneğin bir cinayet davası söz konusuysa, şahitlere, katilin ya da maktulün ne giydiği, bu giysinin renginin açık mı yoksa koyu mu olduğu, cinayetin gerçekleştiği toprak zeminin açık mı yoksa koyu mu olduğu ve başka sorular sorulur (Rabenu Behaye). Diğer yedi sorudan farklı olarak, kontrol sorularına somut cevaplar verme zorunluluğu yoktur. Bu sorulardan birine bir şahit grubundaki şahitlerin hepsi “bilmiyorum” diye cevap verse bile şahitlik düşmez. Söz konusu soruların sorulma amacı, şahitler grubu mensuplarının ifadeleri arasında çelişkiler olup olmadığını tespit etmektir. Bunların “kontrol soruları” olarak adlandırılmasının sebebi de budur. Bu amaçla, çok önemli olmayan ayrıntılar hakkında da sorular sorulur. Eğer çelişki görülürse, grubun şahitliği düşer. Mişna, Ben Azay’ın böyle bir sorguda, şahitlere, altında cinayet işlenmiş olan bir incir ağacında yer alan incirlerin saplarının kalın mı ince mi, uzun mu kısa mı olduğunu bile sorduğunu kaydeder (Mişna – Sanedrin 5:2). Eğer yargılanan kişi cinayetten sanıksa, kontrol soruları dâhilinde şahitlere maktulü tanıyıp tanımadıkları, katile gerektiği şekilde uyarıda bulunup bulunmadıkları, eğer bu putperestlik konulu bir davaysa, hangi puta ve ne yöntemle ibadet ettiği gibi sorular yöneltilir.

Şahitleri söz konusu sorgulama ve incelemeye tabi tutmak, Tora’nın 613 emrinden biridir. Mitsvat Ase No. 192 (*Sefer Ahimuh*).

Konu – İbranice *Davar*. Tam çeviriyle “söz”. Bu bağlamda “duyum”, “tanıklık” gibi anlamlara gelebilir.

Bu iğrençliğin yapıldığı – Putperestlik konusundaki kısırtma buradaki kanunların işlerlik kazanması için yeterli değildir. Bunun için putperestlik günahının şehir halkı tarafından aktif şekilde işlenmiş olması gerekir. Bu, önceki pasuktaki “saptırmışlarsa” sözcüğünden de anlaşılmalıdır. Bu, provokatörlerin toplu putperestliğe sevk etme niyetlerinin başarıya ulaştığına işaret eder (*Yad – Avodat Kohavim 4:5*).

... tespit edilirse – Tam çeviriyle “Ve işte, gerçek! Konu doğruymuş; aranda bu iğrençlik yapılmış!”

16. O şehrin – “Günahkâr şehir”. Rambam, mahkemenin, bu şehrin çoğunluğunun suçlu olduğunu tespit ettikten sonra buraya iki Tora büyüğü gönderip onları *teşuva* yapmak üzere etkilemeye çalışması gerektiğini kaydeder (*Yad – Avodat Kohavim 4:6*). Eğer başarılı olurlarsa bu şehir, tamamen yok edilmesi gereken bir *İr Anidahat* sınıfında kabul edilmez. Ralbag, buradaki ifadenin söz konusu kurala dayanak oluşturduğuna işaret eder. Tora “o şehrin” sakinlerinin yok edilmesini emretmektedir. Ama eğer *teşuva* yaparlarsa artık burası “o şehir”, yani o önceki “günahkâr şehir” değil, yeni bir şehirdir; dolayısıyla imha edilmeyi hak etmez.

Sakinlerini – Tam çeviriyle “oturanlarını”.

Kılıçtan geçirerek – Tam çeviriyle “kılıç ağzına”. Bu *Ereg* yöntemiyle gerçekleştirilen idam cezasıdır. Bu, cezası *Sekila* yöntemiyle infaz edilen bireysel putperestlikle farklılık göstermektedir (bkz. 17:5). Öte yandan şehir halkı kılıçla öldürülmesine karşın, bu olaya yol açan provokatörler, yani *Madiahlar*’ın idamı *Sekila* yöntemiyle infaz edilir (bkz. p. 14 açk.).

Kesinlikle öldürmelisin – “Bu tüm bir şehrin imhası anlamına gelmesine rağmen, bunu yaptıktan geri kalma” (*Daat Mikra*). İbranice *Ake Take*. Tam olarak “vuruş vur”. Bu ikileme, şehir

- יָהּ וְלֹא־יִדְבֹק בְּיָדָךְ מֵאֻמָּה מִן־הַחֲרָם לְמַעַן יָשׁוּב יְהוָה
מִחֲרָוֶן אָפוּ וְנִתְּן־לָךְ רַחֲמִים וְרַחֲמָךְ וְהִרְבָּךְ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לְאַבְתָּיִךְ: יֵט כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמַר אֶת־כָּל־מִצְוֹתָיו
אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם לַעֲשׂוֹת הִישָׁר בְּעֵינַי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ם
רַבִּיעִי א בָּנִים אַתֶּם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִתְגַּדְּדוּ וְלֹא־תִשְׁיֻמוּ
קִרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לְמֵת:

19. Çünkü ... dinlemiş olacaksın – Alternatif olarak “Eğer ... Tanrının Aşem’in Gözü’nde doğru olanı yapmak istiyorsan, Tanrı’nın Sözü’nü dinlemelisin” (İbn Ezra).

❧ **Sonuç.** Tora son bölümde sahte peygamberleri, putperestliğe yönelik provokatörleri ve putperestliğe kapılmış bir şehri ele almıştır. Bu üç konu, Bene-Yisrael’i bir insanı kolayca günaha sevk edebilecek üç dış etkiye karşı dikkatli olmaları konusunda uyarı amacı içerir.

İlk örnekte, bir kişi, bir peygamberin ya da başka türde önemli konuma sahip birinin Tora yolundan saptığını gördüğünde, bu kadar saygıdeğer bir kişi bile böyle davrandığına göre, onun yaptığını kendisinin de pekâlâ yapabileceği düşüncesine kapılabilir.

İnsan davranışına yönelik diğer bir dış etki de, yakın çevresidir. Eğer ailesini ya da yakın dostlarını günah işlerken görürse, onları kendisine örnek alması veya diğerlerinin onu da aynı harekete sevk etmeleri olasılığı yükselir.

Üçüncü dış etki türü ise toplumda çoğunluğun yaptığının peşine takılma durumudur. Toplum baskısı aktif olabildiği gibi, “moda” adı altında pasif de olabilir. İnsanın doğal eğilimi, çevresinden farklı olmamak, sivri görünmemektir – ve bu, normal şartlarda çok olumlu bir tavidir. Ancak eğer toplumun çoğu, Tora’nın herhangi bir emrini hiçe sayıyorsa, kişi o topluma kapılmamalıdır. İnsanlar çoğu zaman en kolay ya da en çekici veya zevk verici olanı seçerler. Bu seçim bazı durumlarda Tora’nın emirleriyle çelişebilir. Dolayısıyla bir şeyi insanların çoğunluğunun yapıyor olması onu doğru kılmaz. Doğru davranışın kistaslarını belirleyen Tora’dır.

14.

Önceki kısımda Tora, gerek konumları gerekse de ailevi yakınlık ya da yakın dostluk ilişkisi sayesinde

etki sahibi olan kişilerin, bir insanı Tanrı’nın yolundan alıkoyma teşebbüslerine aldırış edilmemesi, aksine buna olası en sert tepkinin verilmesi gerektiği belirtilmişti. Eğer Tanrı’ya ihaneti sağlama şeklinde kötü emellere alet ediliyorsa, söz konusu yakınlığın hiçbir hükmü yoktur. Sıradaki paragrafta verilecek kanunlar, aslında Vayikra kitabında (19:28 ve 21:5) temel olarak verilmiş olmasına karşın, hem halkın Erets-Yisrael’e girmek üzere olduğu bu noktada önem taşıması hem de önceki konunun ana temasına olan yakın bağı nedeniyle burada tekrarlanmaktadır. Kişinin, matemini bir ölünün ardından bedeninde yaralar açarak ya da saçlarını yolarak göstermesi, doğrudan Tanrı’ya vakfedilmiş olan Yahudi’ye uygun değildir. Bir Yahudi vakarını her insana karşı korumalıdır – kendisine en yakın olanlara karşı bile. Bir Yahudi, kendisine ne kadar yakın olursa olsun, hiçbir şahsiyetin yokluğunun, kendisini Tanrı’nın belirlediği mantıklı davranıştan tamamen uzaklaştıracağı derecede etkilemesine izin vermemelidir. Önceki bölüm, başkalarına yönelik sınırsız sevgi, hayranlık ve adanmışlığın Tanrı’yla olan ilişki hakkında oluşturabileceği tehlikeyi ele almıştı. Artık herkesin kendi bölgesinde oturup merkezi rehber yönetimden uzak olacağı Erets-Yisrael’e giriş öncesinde bu tehlike özellikle önem kazanmaktadır. Bu nedenle matem işareti olarak bedeni yaralama gibi uygulamalar hakkındaki yasak burada tekrarlanmakta, Bene-Yisrael’e, her şeyden önce “Tanrı’nın çocukları” oldukları hatırlatılmaktadır. Onları Tanrı’ya bağlayan bağ, başka herhangi bir insana bağlayan bağa göre önceliklidir (Hirsch). Aynı tema doğrultusunda Rabenu Behaye’ye göre bu konunun *Ir Anidahat*’tan sonra gelmesinin bir mesajı vardır: “*Ir Anidahat*’ta size çok yakın biri de idam edilen günahkârlar arasındaysa bile onlar için yas tutmanız yasaktır.”

1. **Tanrınız Aşem’in çocuklarıdır** – Bu giriş cümlecği, sıradaki kanun dizisinin, Bene-Yisrael’in bu özel konumunun doğal bir gereği olduğuna işaret eder: “Tanrınız Aşem’in çocukları olduğunuzu ve O’nun sizi bir babadan bile çok sevdiğini

¹⁸ *Heremden* eline hiçbir şey bulaşmamalıdır. Bu sayede Tanrı öfkесinden dönecek, sana merhamet bahşedecek, sana merhamet ederek atalarına yemin ettiği şekilde seni çoğaltacaktır.

¹⁹ Çünkü O'nun sana bugün emretmekte olduğum tüm emirlerini gözetmek ve Tanrın Aşem'in Gözü'nde doğru olanı yapmak üzere Tanrın Aşem'in Sözü'nü dinlemiş olacaksın.

14

[44. Kutsal Halkın Sorumlulukları]

¹ Siz Tanrınız Aşem'in çocuklarısınız. Matem işareti olarak kendinizi kesmeyin ve alınızın tepesinde kel bölge yaratmayın;

18. Heremden – “Tamamen tabu ilan edilmesi gereken bu ganimetten”.

Eline hiçbir şey bulaşmamalıdır – Tam çeviriyle “eline hiçbir şey yapışmamalıdır”. Tora burada tiksinti verici bir şeyden bahsedercesine konuşmaktadır (*Daat Mikra*). Bu yasak doğrultusunda, putperestliğe bulaşmış bir nesneden en ufak bir yarar bile sağlamak yasaktır. Bunun bir sebebi, söz konusu nesnelerin daha sonra önemli bir tuzak teşkil etme olasılığıdır (Sforno; bkz. 7:25 açk., *Üzerlerindeki...* k.b.). Böylece bir aşeranın dallarını tarla sürmek ya da ateş yakmakta kullanan kişi bir ihlalde bulunmuş olur (*Talmud – Makot* 22a). Ayrıca burada kullanılan “yapışmamalıdır” sözcüğü, putperestliğe dair en ufak şey bile, karıştığı başka şeylerin de yasak hale gelmesine neden olur (*Talmud Yerusalmi – Avoda Zara* 5:12).

İr Anidahat'a ait para ya da mallardan yarar sağlama yasağı Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 273 (*Sefer Ahimuh*).

Bu sayede – Bu sözler hemen öncesinde gelenlerle doğrudan bağlı olamaz; zira “heremden eline hiçbir şey yapışmamalıdır” sözlerinden sonra “bu sayede Tanrı öfkelenmeyecek” demek daha doğru olurdu. Ama bu noktada Tanrı'nın dönmesi gereken bir “öfke” yoktur. Dolayısıyla “bu sayede” ile başlayan ifade, şehrin tamamen imha edilmesinin sonucunu açıklamaktadır: Tamamen putperestliğe dönmüş bir şehrin mevcudiyeti Tanrı'nın Huzuru'nda, sözün gelişi, bir “öfke” sebebidir ve onun yok edilmesi bu öfkeyi geri çekecektir (*Sifre* 96; Raşi). Bu durumda “bir höyük olarak kalacak...” sözleri imha sonrasında dikkat edilmesi gereken bir noktayı, “heremden eline hiçbir şey yapışmamalıdır” sözleri ise bu imha süreci sırasında kaçınılması gereken bir davranış vurgulayan uzun bir parantez niteliğindedir.

Öfkесinden dönecek – “O şehrin günahkârlığına göz yummadığınız için, onların günahı nedeniyle siz de zarar görmeyeceksiniz” (İbn Ezra).

Merhamet bahşedecek – “O'nu öfkелendirenlere

merhamet etmediğin için sana merhametli davranacak” (*Raşbam*).

Tam çeviriyle “merhamet verecek”. Merhamet Yahudiler'in ayırt edici özelliklerinden biri olarak kabul edilir. *Talmud*'da belirtildiği gibi “Başkalarına merhamet gösteren kişinin Avraam Avinu'nun soyundan olduğu açıktır. Başkalarına merhamet göstermeyen kişinin Avraam Avinu'nun soyundan olmadığı açıktır” (*Talmud – Betsa* 32b). Yine *Talmud*'da belirtildiği gibi: “Bu halkın [=Yisrael Ulusu'nun] üç belirleyici işareti vardır: Merhametlidirler, ar duyguları vardır ve iyilik-severdirler” (*Talmud – Yevamot* 79a). Bunlardan merhametin kaynağı bu pasuktur. Zira Tora burada Tanrı'nın Bene-Yisrael'e özel bir merhamet özelliği bahşedeceğini belirtmektedir. Buna neden gerek vardır? Çünkü tüm bir şehri imha etmek insanın psikolojisinde acımasızlık öğesini güçlendiren, merhamet duygusunu ciddi bir şekilde aşındıran bir eylemdir. Tanrı da işte bu noktaya değinmektedir: “Doğal merhamet duygunuza zarar geleceğinden korkmayın. Eğer bu duyguda azalma olursa, Tanrı size merhamet bahşedecektir. Ama bu duygunuzu kaybetme korkusuyla Tanrı'nın Onuru'nu çiğneme pahasına bu şehri cezasız bırakmama hakkınız yok” (krş. Hirsch; *Or Ahaşim*).

Pasuk “Tanrı ... sana merhamet bahşedecek ... sana merhamet ederek seni çoğaltacaktır” demektir. Başka bir deyişle Tanrı, Bene-Yisrael'in merhamet duygularını tekrar doğal mükemmel haline getirdikten sonra, bu merhamet duygusuna göre davrandıkları için bu kez O da onlara merhamet edecektir. Hahamlarımız buradan bir sonuç çıkarırlar: “Başkalarına karşı merhamet gösteren kişiye Göklerden merhamet gösterilir. Başkalarına merhamet göstermeye Göklerden merhamet gösterilmez” (*Talmud – Şabat* 151b).

Atalarına yemin ettiği şekilde – Bkz. Bereşit 22:17, 26:4 ve 35:11.

Seni çoğaltacaktır – “Tüm bir şehri yok etmenin nüfus problemi yaratacağından korkma. Tanrı bu eksiği dolduracaktır” (*Daat Mikra*).

bir uygulamaydı (bkz. Melahim I 18:28). Dolayısıyla bir ölünün arkasından bu tipte bir harekette bulunmanın temelinde putperest kültür vardır. Böylece Tora bu şekilde putperest kültürün her türlü kalıntısını uzaklaştırmayı da amaçlamaktadır (Vayikra 19:28, Hirsch o.a.).

Tora daha önce “kesik / yara” için, farklı bir fiil olan **Seret**’i kullanmıştı (Vayikra 19:28). Burada kullanılan **Lo Titgodedu** sözleriyle aynı kökten gelen “kesik / yara” anlamındaki sözcük ise **Gedida**’dır. Hahamlarımız bunlardan birinin elle, diğerinin de bir aletle yapılan kesik olduğunu belirtirler (*Talmud – Makot* 21a). Bir açıklamaya göre de **Gedida** derin, **Seret** ise yüzeysel bir kesiği tanımlar (Rabi David Tsvi Hoffman; *Daat Mikra*). Her ikisi de yasaktır.

Bedende matem işareti olarak ya da putperestliğe özgü bir uygulama olarak kesikler yapma yasağı, Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 274. Öte yandan sebepsiz yere ya da büyük kayıplar karşısında üzüntü veya öfke nedeniyle kendisini yaralayan kişi, her ne kadar çirkin ve yasak bir davranışta bulunduyorsa da, *buradaki* yasağı çiğnemiş olmaz (*Sefer Ahinuh*).

☞ Hizipleşme Yasağı.

Tüm bunlar, pasuğun basit anlamına göredir. Diğer yandan, *Talmud*, kanuni açıdan, buradaki fiilin ikinci anlamının da geçerli olduğunu belirtir: “*Aranızda hizipçilik yapmayın*” (*Talmud – Yevamot* 13b). Buna göre bir şehirde, belirli bir kanunla ilgili uygulama hakkındaki talimatı yarısı Bet Şamay’a yarısı da Bet İlel’e göre veren bir *Bet-Din* olmamalıdır (a.k. 14a) [Bet İlel ve Bet Şamay, bazı konularda görüş ayrılığı içinde olan iki farklı ve köklü ekoldür]. Tora’nın birçok farklı görüşe serbesti tanıdığı doğrudur; ancak iş uygulamaya geldiğinde tüm görüş ayrılıkları bir kenara bırakılmalı, kanun, yine Tora’nın belirlediği karar kıstaslarına göre tek tip olacak şekilde belirlenmelidir. Bu şekilde Yahudi yaşantısı ve uygulamasındaki birlik korunacaktır. Yine bu kuralın bir gereği olarak, aynı sinagogda dua eden kişiler orada kabul görmüş olup *Alaha* ile uyumsuz olmayan her uygulamayı kayıtsız şartsız kabullenmeli, ikilik çıkaracak çıkışlarda bulunmamalıdır (Meam Loez). [İfade hizipleşme şeklinde değerlendirildiğinde, pasuktaki “*Korha – Kel Bölge*” sözcüğünün, Tora’da özellikle hizipçiliği ile ön planda olan Korah’ı andırması da dikkat çekicidir. Bir bakıma pasuk: “Korah gibi hizipçilik yapmayın” demektedir.]

☞ **Yahudilik’te Uygulama Farklılıkları.** Moşe zamanından itibaren, Tora’nın buradaki kanununa

bağlı kalınarak kurulan kurumlar, genel olarak mitsvaların uygulanması konusunda halk içinde bir konsensüsün sürekliliğini korumaya özen göstermişlerdir. İleride 16:18’den itibaren göreceğimiz üzere Tora’nın yetki vermiş olduğu yüksek kanuni organ olan *Sanedrin*, Tora’nın mitsvalarının uygulanması konusunda ortaya çıkan görüş ayrılıklarını daima kesin bir karara bağlamış, böylece halk içinde bölünmeler baş göstermemiştir. Gerçekten de, II. *Bet-Amikdash* döneminin ilk yüz yıllarına kadar yaklaşık 1200 yıl boyunca, mitsvaların uygulanması konusunda tam bir birlik mevcuttu. Karara bağlanamamış olan tek kural da Hahamlar’ca belirlenmiş “çit” niteliğindeki bir kanundu (bkz. *Talmud – Hagiga* 16a-b). Aralarındaki görüş ayrılıkları çok ünlü olan İlel ve Şamay arasında da, aslında sadece üç temel konuda görüş ayrılığı vardı ve bunların da sadece biri doğrudan Tora’nın bir mitsvasının uygulanması hakkındaydı. Diğer ikisi yine Hahamlar’ca belirlenmiş çit niteliğinde yasaklardı (bkz. *Talmud – Şabat* 15a). Ancak onların öğrencileri zamanında şekil alan Bet İlel ve Bet Şamay adlı ekoller, hem ülke genelinde hem de uluslar arası alanda siyasi karmaşa dönemine rast geldiğinden, Tora öğrenimi önceki dönemler kadar zihin açıklığı ve ruh huzuru ile gerçekleştirilememişti ve II. *Bet-Amikdash*’ın yıkılmasını da içeren ulusal yıkım ve katliam sürecinde, sürekli düşman takibi ve baskısı altında olan Tora öğrencileri ile büyük Hahamlar arasındaki bağlantı sekteye uğramıştı. Aynı şekilde dünyanın çeşitli yerlerine dağılan cemaatlerle merkezi otorite arasındaki bağda da kopukluk yaşanıyordu. Tora geleneği ve uygulamasına dair şüpheler ve görüş ayrılıkları işte bu dönemden sonra merkezi otoritenin son kararı ile tek tip hale getirilememeye başladı. Buna bağlı olarak mitsva uygulamaları hakkında cemaatten cemaate farklılıklar baş göstermeye başladı. Bu birlik, ancak Rabi Yeuda Anasi’nin *Mişna*’yı derlemesi ile tekrar sağlanabildi. Rabi Yeuda Anasi, başında olduğu *Bet-Din* ile birlikte, bu eserinde her türlü konudaki görüş ayrılıklarını belirli bir süzgeçten geçirerek bir araya topladı ve karara bağladı. Ondan yaklaşık 250 yıl sonra da benzer, ama daha geniş bir çalışma, Ravina ve Rav Aşe tarafından gerçekleştirildi ve böylece günümüzdeki Yahudi yaşantısının temel kaynağı olan *Talmud* oluşturuldu. Bu çalışma özellikle gerektiği, zira onların döneminde Yahudi cemaatleri dünyaya çok daha fazla saçılmış durumdaydı. Merkezi karar otoritesinin mevcut olmadığı dönemde, bu cemaatler arasında yerel yaşantıya da bağlı olan uygulama farklılıklarının doğması beklenemez. Ancak *Talmud*, Tora’nın

bildiğinize göre, O'nun yaptığı hiçbir şeyde kendinizi kesmeyin, çünkü O her ne yaparsa, iyidir ve eğer siz O'nu anlayamıyorsanız, tıpkı küçük bir çocuğun, babasının yaptığı şeyi anlamamasına rağmen ona güvenmesi gibi, siz de aynısını yapın; zira sen Tanrın Aşem'e vakfedilmiş, diğer halklardan farklı bir halksın; bu nedenle onların yaptığı gibi yapmamalısın" (İbn Ezra).

Alternatif olarak: "Siz Tanrınız Aşem'in çocukları olduğunuz için, eğer biyolojik babanız ölürse bile yetim sayılmazsınız, zira ebediyen yaşayan bir Babanız var. Oysa putperestler için bu böyle değil. Onların biyolojik babası öldüğü zaman, başka bir babaları yok – olsa olsa taptıkları o işe yaramaz ahşap ve taş putlar var! Pasukta söylendiği gibi: 'Ağaca "babamsın sen", taşa "bizi dünyaya sen getirdin" diyorlar!' (Yirmeyau 2:27)" (Daat Zekenim; krş. Sferno).

Bene-Yisrael'in, "Tanrı'nın çocukları" olarak adlandırılmalarının bariz nedeni, Tanrı'nın Tora'yı onlara vermiş olmasıdır. Genel bir prensibe göre bir kişinin Tora öğrettiği kişiler onun çocuğu olarak kabul edilir (bkz. 6:7 açık.). Tanrı da Tora'yı Bene-Yisrael'e öğrettiği için, onlar "Tanrı'nın çocukları" olarak adlandırılmaktadırlar.

Talmud'da Rabi Meir ile Rabi Yeuda arasında bir görüş ayrılığı vardır. Rabi Yeuda'ya göre Bene-Yisrael sadece "Tanrı'nın çocukları" gibi davranıyorlarsa, yani Tanrı'ya ve Torası'na sadık yaşıyorlarsa bu sifata layıktırlar, aksi takdirde bu özelliklerini kaybederler. Rabi Meir ise ne olursa olsun Bene-Yisrael'in "Tanrı'nın çocukları" olma özelliklerini kaybetmeyeceklerini söyler ve buna kanıt olarak Aazinu peraşasındaki "imanları olmayan çocuklar" (32:20) sözlerini gösterir. Başka bir deyişle, Bene-Yisrael "imansız" oldukları zaman bile Tanrı'nın "çocukları" olma niteliklerinde bir değişiklik olmaz (*Talmud – Kiduşin* 36a).

Matem işareti olarak – *The Living Torah*. Tam çeviriyle "ölü için". Bu ifade hem bedende kesik oluşturma hem de kafada kellik yaratma fiilleri için kullanılmıştır. Yani pasuktaki yasak, söz konusu fiilleri özellikle matem işareti olarak yapma konusundadır (*Talmud – Makot* 21a). Bunun yanında, böyle kesikleri putperest amaçlarla yapmak da yasağa dâhildir (bkz. s.a.).

Kendinizi kesmeyin – Ya da "sakatlamayın" (*The Living Torah*). İbranice **Lo Titgodedu**. Bu sözcük **Gadad** kökünden gelir. Bu kök iki anlama gelebilir: [1] Bedende kesikler yapmak ya da [2] Hizipleşmek. [Aslına bakılırsa her iki anlamda belirgin bir ortak yan söz konusudur: Bedeni

kesmek, bir bireyin kesilmesi, hizipleşmek ise toplumun genelinin kesilip bölünmesi anlamına gelir (Hirsch).] Raşi'ye göre bu pasuktaki basit anlam, ilk olasılık doğrultusundadır. Bene-Yisrael "Tanrı'nın çocukları" olarak adlandırıldıkları için, bedenleri kesik başlarının belli bölgeleri kelleştirilmiş garip bir görünüşe değil, güzel ve asil bir görüntüye sahip olmalıdırlar (Raşi).

Öte yandan Ramban, pasuğun bu uygulamayı özellikle "matem işareti olarak" yapılmamasını emrettiğine dikkati çeker. Başka bir deyişle, buradaki yasak güzel görünümünden çok, antik halklarda görülen matem gösterisi amaçlı uygulamalar konusundadır. Örneğin bir ölünün ardından bedende kesikler açmak, yaralar yapmak ve saçları yolmak eskiden Emori ulusunun uygulamalarından biriydi, çünkü onlar sadece bu dünyayı esas alıyorlardı ve bir kişi öldüğünde, onların gözünde bu ebedi bir kayıptı. İşte pasuk Bene-Yisrael'e bu tip uygulamaları yasaklamaktadır: "Siz Tanrımız Aşem'in çocuklarısınız ve bir baba, sahip olduğu en iyi şeyleri çocuklarına saklar. Buna bağlı olarak sizin için yaratmış olduğum Gelecek Dünya sizi beklemekte. Dolayısıyla bir ölünün ardından bu tip uygulamaları yapma serbestiniz yok, zira siz, bu dünyadan bir beden ayrılmasının her şeyin sonu olmadığını, asıl hayatın Gelecek Dünya'daki yaşam olduğunu biliyorsunuz (Rabenu Behaye). Sen Tanrım Aşem'e vakfedilmiş / kutsal bir halksın. Bu nedenle Tanrı'nın hiçbir ruhun yok olmamasını sağlayacağından emin olabilirsin. Bir kişi çok genç yaşta ölse bile onun ruhu bir kayıp değildir. İnsan doğasının bir sonucu olarak elbette, sevdiğin yakınının arkasından ağlayacak ve yas tutacaktır. Bu hem doğaldır hem de ölen kişiyi onurlandıran bir mitsvadır. Nitekim Avraam da Sara'nın arkasından ağlamış, Bene-Yisrael de Moşe ile Aaron'un ölümünden sonra yas tutmuşlardır. Tıpkı bedeninin bir kısmı yaralandığında bunu tüm bedeninin hissetmesi gibi, ölen bir kişinin acısı toplumun tümü tarafından hissedilir. Ancak matemî ölçülü tutmayı bilmeli, bunu kendine zarar verecek düzeye çıkarmamalısın (Ramban; *Meam Loetz*; krş. *Talmud – Moed Katan* 27b; krş. Bereşit 23:2). Tora'nın yolları "**Darhe Noam** – *Letafet Yolları*"dır ve tüm mitsvalar, insanın fiziksel ve manevi yararı içindir. Bunun tamamen aksi yönünde olan putperestler kendi ilahlarının insanın kendisine aktif zarar vermesini talep ettiğine inanırlar ve insan kurban etmeyi bir ibadet olarak kabul ederlerdi. Buna bağlı olarak bedende kesikler oluşturmak putperest rahiplerin puta yalvarma ve isteklerini yerine getirmesi için ısrarda bulunma amacıyla yaptıkları

בְּכִי עִם קְדוֹשׁ אֲתָה לִיהוּה אֱלֹהֶיךָ וּבָךְ

2

בְּחֵר יְהוּה לְהִיּוֹת לּוֹ לְעַם סִגְלָה מְכֹל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי

הָאָדָמָה: ׀ גֵּלָא תֹאכֵל כָּל-תְּוַעֲבָה: 3

bu kutsiyetin gereği olan yiyecek diyetine yer vermektedir. Bene-Yisrael hem kalbinde hem de ağzında kutsal, diğer uluslardan farklı bir ulus olmalıdır. Böylece onları gören herkes, hem onların matem işareti olarak bedenlerinde yaralar açmadıklarını hem de önlerine gelen her şeyi yemediklerini görecektir. Kutsal bir halkın *tame* olan ve insanın ruhunu *tame* yapan yiyecekleri yemesi uygun değildir (İbn Ezra).

Aşağıda isimleri geçen hayvanların çoğu Vayikra Perek 11'de belirtilmişti. Oradaki açıklamamızda bu hayvanların kimlikleri hakkında çeşitli olasılıklara yer vermiştik; bu nedenle burada sadece orada değinmediğimiz noktalara yoğunlaşacağız. Her durumda, okuyucu, söz konusu hayvanların kimlikleriyle ilgili yapılan çevirilerin kesin değil sadece tahmini olduğunu aklında bulundurmalıdır. Dolayısıyla buradan uygulamasal bir sonuç çıkarmak yanlış olacaktır, zira bir tahmin ne kadar güçlü olasılığa sahip olursa olsun yine de bir tahmindir ve sonuç olarak sadece *Kaşer* olduğu geleneksel olarak bilinen hayvanlar yenebilir.

3. İğrenç hiçbir şeyi yeme – Basit anlamda “Böcekler vs. gibi, saf bir ruhun tiksineceği şeyleri yeme” (a.k.).

Hahamlarımız bu ifadeyi “sizin için iğrenç kıldığım hiçbir şeyi yemeyin” şeklinde açıklarlar. Bu, başlı başına iğrenç olmasa, hatta başlı başına yasak olmasa bile, yenebilir hale gelmesi için bir yasağın çiğnendiği türdeki yiyecekleri yemeyi yasaklayan genel bir kuraldır. Örneğin *behor* bir hayvan *Koenler*'e verilir; sonra öncelikle *Bet-Amikdaş*'a getirilmelidir ve orada *korban* olarak işlemleri yapıldıktan sonra eti *Koenler*'e aittir. Ancak eğer bu hayvanda, *korban* olmasını engelleyen kalıcı bir kusur varsa bu gereklilik ortadan kalkar ve *Koen* bunu herhangi bir yerde kesip yiyebilir (bkz. 15:19-22). Yani kusurlu bir *behor* hayvanı yemek yasak değildir. Fakat eğer bir *Koen*, sırf *behor* hayvanı Yeruşalayim'e getmeye gerek olmadan yiyebilmek için hayvanda kasten bir kusur oluştursa, örneğin kulağında bir kesik yaparsa, o zaman hayvan, işte bu pasukta söylendiği şekilde “iğrenç addedilmiş” bir hal

alır ve yenmesi yasaktır; çünkü bu kişi sırf hayvanı kesip yiyebilmek için Tora'nın, “kutsal nitelikli bir hayvanda kusur oluşturma” yasağını (bkz. Vayikra 22:21 açık.) delmiştir (*Sifre* 99; Raşi). [Yine de, *Alaha*'ya göre bu kesin ve ebedi bir yasak değildir ve eğer daha sonra söz konusu hayvanda kendiliğinden başka bir kusur oluşursa, bu *Koen* hayvanı kesip yiyebilir (*Talmud – Behorot* 34a). Bu nedenle Rabi Samson Raphael Hirsch, bu pasuğun temel anlamının başka olduğu görüşündedir. *Talmud Yeruşalmi*'den alıntı yaparak bu ifadenin, yasak yiyecekleri yememe kanunu konusunda bir giriş cümlesi olduğunu öne sürer.]

Behor örneğinde olduğu gibi, kutsiyete adanmış olduktan sonra *korban* olmaya uygunluğunu kaybeden hayvanlar *Pesule Amukdaşin* olarak adlandırılır (bkz. 12:15-16) ve bu kayba neden olan kişinin o hayvanı yemesi yasaktır. *Mitsvat Lo Taase* No. 276. Bu yasak dâhilinde, eğer bir hayvan *korban* olarak kesildikten sonra işlemlerin devamı için gereken uygunluğu herhangi bir şekilde kaybederse, yani buna neden olunursa, onu yemek de yasaktır (*Sefer Ahinuh*).

Manevi açıdan temiz olan ve olmayan hayvanlar Tora verilmeden çok önce bilinmekteydi. Nitekim Tanrı, Noah'a gemiye “temiz olan ve olmayan” hayvan çiftlerini almasını emretmiştir (Bereşit 7:8). Buna rağmen Tufan sonrasında Tanrı Noah ve çocuklarına bundan böyle sadece bitki değil, hayvan eti de yiyebileceklerini söylediği zaman, bunlar arasında bir ayırım yapmamıştır (Bereşit 9:3). Tanrı bu ayrımı sadece Bene-Yisrael için yapmıştır, zira Bene-Yisrael Tanrı Adına Kutsal ve O'nun Özel Halkı olarak, insanın özüne olumsuz etkide bulunan her türlü “temiz olmayan” yiyecekten uzak tutulmuştur (Sforno).

4-5. Kaşer dört ayaklı hayvanlar. Tora p. 6'da dört ayaklı *Kaşer* hayvanlar için belirleyici işaretler vermektedir. Öyleyse Tora neden p. 4-5'teki listeyi vermeyi gerekli görmüştür? Hahamlarımız bunun önemli bir amaç için yapıldığını belirtirler: Moşe bir avcı mıydı? [Yani dünyadaki tüm hayvan türlerini yakından tanıyan bir uzman mıydı?] Söz konusu işaretleri

² çünkü sen Tanrın Aşem için kutsal bir halksın ve Tanrın Aşem, toprağın üzerindeki tüm halkların içinden, Kendisi'ne Özel halk olman için seni seçti.

[45. Yenmesi Yasak Hayvanlar]

³ İğrenç hiçbir şeyi yeme.

kanunları ve o zamana kadar yetki sahibi Hahamlar tarafından konulmuş çit niteliğindeki kısıtlamaları bir araya toplamış, farklı görüşlere de yer vererek Yahudi kanununun temel kaynağı olmuştur. *Talmud* kapandıktan sonra tüm Yahudiler'i bağlayacak düzeyde yeni Rabinik kurallar ekleme durumu da ortadan kalkmıştır. Bu açıdan *Talmud*, dünyadaki tüm Yahudi cemaatlerinin uygulama temelidir ve eğer farklı cemaatler arasında uygulama farklılıkları varsa bile, bunların hepsi, o zamana kadar kabul gördüğü için *Talmud*'da zikredilmiş olan kıtas ve prensiplerden birine mutlaka bağlıdır. Ancak buradaki kanun doğrultusunda, belirli bir şehirdeki *Bet-Din* de uygulamanın söz konusu prensiplerin hangisine göre yapılacağı hakkında uzlaşma içinde olmalıdır ve kendi içinde bölünüp halka farklı uygulama talimatları veremez. Eğer görüş ayrılığı söz konusuysa, bunlar da Tora'nın belirlediği kurallar çerçevesinde karara bağlanmalıdır. Ve elbette bu konudaki tek yetkili merci her şehirdeki *Bet-Din*'dir (krş. Hirsch).

Alnınızın tepesinde – Burada kullanılan ifade tam olarak “gözlerinizin arasında” anlamı taşır. Ancak bu bir deyimdir ve deyim olduğu bu pasuktan anlaşılmaktadır. Pasuk “kellik yaratmayı” yasaklamaktadır. İbranice'de “*Korha* – *Kellik*”, sadece saç bölgesi için kullanılan bir terimdir (*Talmud* – *Menahot* 37b; krş. Vayikra 13:42 açık. Otoriteler *Karahat*'ın saç bölgesinin ön veya arka kısmındaki veya tümündeki kelliği mi tanımladığı konusunda farklı görüşler taşıyorsa da, hepsi “saç bölgesinden” bahsedildiği konusunda hemfikirler. Ayrıca Vayikra 21:5'de de kelliğin “baş [=saç] bölgesinde” yapılan bir uygulama olduğu belirtilmektedir). Öyleyse Tora'nın dilinde “gözlerin arası” ifadesi, saçın en ön kısmında, iki göz arasındaki merkezi noktanın tam hizasına gelen yeri belirtmektedir. Burası yukarıya çıkıldığında alnın bitiminden sonra, saç çizgisinin hemen üstündeki merkezi noktayı, yani bir bebeğin bingıldağının olduğu yeri tanımlar [buna bağlı olarak, yerleştirilme yeri “gözlerin arası” olarak tanımlanan *tefilin* de, iki gözün tam arasına değil, burada tanımlanan noktaya, tümüyle saç bölgesinde kalacak şekilde başın en önüne yerleştirilir (Bkz. Şemot 13:9)]. Sonuç

olarak pasuk burada özellikle bu noktada kellik yaratmayı yasaklamaktadır.

Ancak uygulamada sadece bu noktada değil, yas belirtisi olarak saç bölgesinin herhangi bir yerinde kellik yaratmak da yasağa dâhildir. Bu, aynı yasağın *Koenler* için tekrarlandığı Vayikra 21:5'ten öğrenilmektedir. *Talmud*, iki pasuğun birbirini tamamladığını belirtir. Burada özellikle “gözlerin arasında” denmesinin sebebi ise, Tora'nın verildiği dönemde putperset ulusların uygulamayı özellikle bu noktada yapmalarıdır. Ama Yahudiler için bunu saç bölgesinin herhangi bir yerinde yapmak da yasaktır (*Sifre* 96; Raşi). Ayrıca bkz. Vayikra 21:5 açık.

Tora'nın bu yasağı *Koenler* için ayrıca vermiş olması (Vayikra 21:5), bedeninde kesik açmış, kafasındaki saçları yolarak kellik oluşturmuş bir *Koen*'in *Bet-Amikdas*'taki kutsal ibadette görev almasının yasak ve yaptığı ibadetin geçersiz olduğuna işaret etme amaçlıdır. Ancak yasak, sadece *Koenler* için değil, hepsi “Tanrı'nın çocukları” olarak adlandırılan tüm Yahudiler için geçerli olduğundan, burada tekrarlanmıştır (Ramban).

Kel bölge yaratmayın – *Mitsvat Lo Taase* No. 275. Bu davranış da özellikle matem işareti olarak yapıldığında yasaktır (*Sefer Ahinuh*).

2. Sen Tanrın Aşem için kutsal bir halksın – Bu pasuk 7:6'nın neredeyse tıpatıp tekrarıdır. Alternatif çeviriler

Pasuğun hem “sen Tanrın Aşem için kutsal bir halksın” hem de “Tanrın Aşem ... seni seçti” demesi gereksiz tekrar gibi görünmektedir. Raşi bu nedenle bu ifadelerden ilkinin ikincisinden bağımsız olduğunu öne sürer: “Sen kutsal bir halksın: Senin, Tora'nın Sinay dağında verilmesi sırasında elde edilmiş (bkz. Şemot 19:5), atalarından gelen bir kutsiyetin var” (*Sifre* 97; Raşi; *Beer Basade*).

Kendisi'ne Özel halk – Bkz. 7:6.

3-21. Yasak Yiyecekler. Tora, “sen Tanrın Aşem için kutsal bir halksın” sözlerinin bir devamı olarak

ד זאת הבהמה אשר

4

תאכלו שור שה כשבים ושה עזים: ה איל וצבי ויחמור ואקן

5

ודישן ותאן וזמר: ווכל-בהמה מפרסת פרסה ושסעת שסע שתי

6

פרסות מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו:

antilop türü (*Septuaginta*). Başkalarına göre **Yahmur**, büyük beyaz bir keçi (Radak, *Şeraşim*; krş. Saadya Gaon; İbn Canah) ya da manda, bufalo (Melahim I 5:3, Abravanel o.a.), alageyik (*Daat Mikra*) ya da sığın (*Aruh Aşalem*; **Hamar** k.b.; Rabi David Tsvi Hoffman) veya karaca (*The Living Torah*) olabilir. Bkz. *Talmud – Behorot* 7b.

Yaban keçisi – *Targum Onkelos*; Raşi. İbranice **Ako**. Olasılıkla Saadya Gaon, *Aruh* ve Radak da bunu yaban keçisi (*Caora segagrus*) olarak tanımlamaktadır. *Talmud* (*Hulin* 80a) da yabancı keçi tanımlamasını kullanmaktadır. Eski Fransızca'da *estainboc* (Raşi; *Hizkuni*), Arapça'da *wa'al* (Saadya Gaon; İbn Canah). Bkz. *Talmud – Şabat* 152a.

Dağ keçisi – Ya da “elik”. İbranice **Dişon**. Olasılıkla “çengel boynuzlu dağ keçisi” (*Rupicapra rupicapra*). Onkelos'un çevirisi *Rema* şeklindedir ve Rabi David Tsvi Hoffman'a göre bu bir antilop türüdür. Ancak Bamidbar 23:22'de ismi geçen *reem* de olabilir (bkz. o.a. ve 33:17; Radak, *Şeraşim*; İbn Canah). Arapça'da *rim*, beyaz antilobu tanımlar. Başka kaynaklar bunun keçiye benzeyen bir antilop türü bazıları da açık renkli kıvrık boynuzlu bir antilop türü olduğu görüşündedir (*The Living Torah*).

Yaban öküzü – *Sifre* 100; *Talmud – Hulin* 80a. Krş. Yeşayau 4:5. İbranice **Teo**. Alternatif olarak “orman öküzü” (*Targum Onkelos*; Raşi; İbn Canah; Radak, *Şeraşim*). *The Living Torah*'taki çeviri “bizon öküzü” şeklindedir. *Septuaginta* ise bunu *onaga* ya da *onux* olarak çevirir ki bu, ya arkaya doğru hafif yatık, dümdüz ve uzun boynuzlara sahip bir antilop türü olan oriks, ya yaban öküzü ya da Avrupa bizonu adı verilen günümüzde nesli tükenmiş bir öküzdür.

Zürafa – İbranice **Zemer**. Arapça *zurafa* (Saadya Gaon; İbn Canah; Radak, *Şeraşim*; *Şilte Giborim* 53). Yunanca *cameleopard* (*Septuaginta*). Bunlar zürafayı tanımlar. *Talmud* (*Hulin* 80a) ise anlaşıldığı kadarıyla bunu bir yabancı keçisi türü

olarak değerlendirmektedir. Onkelos'un çevirisi *ditsa* ise bir dağ keçisi türünü tanımlar (krş. Mişle 5:19, *Targum Yonatan* o.ç.). Bazılarına göre ise bu Berberi koyunu ya da Arabistan oriksi (*Oryx leucoryx*) olabilir (*Daat Mikra*).

6. [Genel olarak] – Tora burada dört ayaklı Kaşer hayvanlar için genel belirleyici işaretleri vermektedir. Bu konudaki açıklamalar için bkz. Vayikra 11:3 açık.

Hayvanlar içinde – Pasukta “... sahip olan her hayvan” dendiğine göre buradaki “hayvanlar içinde” ifadesine ne gerek vardır? Hahamlarımız buradan bir kural öğrenirler: Burada verilen işaretlere sahip hayvanların “içinde” olan her şey yenebilir (*Talmud – Hulin* 69a). Buna bağlı olarak, eğer böyle bir hayvan *Şehita* ile kesilirse, onun içindeki bir cenin ya da yavru da Kaşer'dir (a.k. 74a) (Raşi; *Minhat Yeuda*; *Sifte Hahamim*). Fakat Hahamlarımız, bu yavrunun canlı ve yürüyebilecek halde olduğu durumlarda onu yemek için de *Şehita*'yı şart koşmuşlardır, zira olayı tanımayan biri bu yavrunun normal bir hayvan olduğunu ve sahibinin onu kurallara aykırı bir şekilde öldürüp yediğini düşünebilir – ki bu da, onu *Şehita*'nın o kadar da gerekli bir uygulama olmadığı gibi son derece yanlış bir sonuca itebilir. Diğer bir kurala göre, eğer anne hayvan uygun şekilde kesilmemişse ve içinden canlı bir yavru çıkmışsa, bu yavru ancak *Şehita* ile öldürüldükten sonra yenebilir (*Meam Loez*).

... her hayvanı yiyebilirsiniz – Tam olarak “... her hayvan – onu yiyebilirsiniz”. Burada gereksiz görünen uzun bir kullanım vardır ve amaç, *Şehita* ile kesilmiş bir hayvanın içinden çıkan cenini saran plasentanın bile yasal olmadığına işaret etmektir: “Onu bütünüyle yiyebilirsiniz” (*Talmud – Hulin* 77; *Meam Loez*).

- ⁴ Yiyebileceğiniz hayvanlar şunlardır: Boğa, koyun, keçi,
⁵ ceylan, geyik, antilop, yaban keçisi, dağ keçisi, yaban öküzü ve zürafa.
⁶ [Genel olarak,] Hayvanlar içinde, [ayağın ön kısmını bütünüyle kaplayıp] çift toynak [halinde] tamamen ayrıık bir toynağa sahip olan [ve] geviş getiren her hayvanı yiye-bilirsiniz.

taşıyan tüm hayvanların bu sayılanlardan ibaret olduğunu nereden biliyordu? İşte bu, Tora'nın Tanrı tarafından verilmediğini iddia edenler için cevaptır!" (Talmud – Hulin 60b).

Tora'nın bir liste vermesi, yeryüzünde, verilen Kaşerut işaretlerine sahip tüm hayvanların bu listede yer alanlar ve onların yakın akrabalarından ibaret olduğunu, diğer hiçbir hayvanın ise Kaşer olmadığını belirtir (krş. *Yad – Maahalot Asurot* 1:8). Bu çok önemli bir iddiadır, zira şüphesiz Moşe yeryüzündeki tüm hayvanları tek tek görmüş değildir. Böyle bir iddiada ancak yeryüzündeki tüm canlılar hakkında bilgi sahibi olan Biri bulunabilir. Dolayısıyla bu liste, Tora'nın Tanrı tarafından verildiğini açıkça ortaya koymaktadır. Burada yine sadece Tanrı'nın bilebileceği başka bir bilgi daha vardır. Tora'nın bu hayvanları listelemesi, yeryüzünde bu işaretlerin hiçbirine sahip olmayan hayvanların, her ikisine de sahip olan hayvanlardan çok daha fazla olduğuna işaret eder. Her iki işarete sahip olanlar sadece burada sayılan on türdür. Yalnız tek işarete sahip olanlar da – ki onlar Kaşer değildir – p. 7-8'de verilmektedir. Böylece yeryüzündeki diğer tüm hayvanlar, söz konusu işaretlerin ikisine de sahip olmayanlardır (a.k. 63b).

Tora dört ayaklı hayvanlarda Kaşer “olanların” listesini, kuşlarda ise Kaşer “olmayanların” listesini vermektedir (p. 12-18). Zira dört ayaklı olan hayvanlar içinde Kaşer olanlar, olmayanlara göre çok daha azdır, ama kuşlarda Kaşer olanlar, olmayanlara göre çok daha fazladır. Ve Tora, her iki örnekte de Kaşer “olan” ve “olmayan” hayvanlar listelerinin hangisi daha kısaysa onu vermiştir. Bu da eğitim konusunda temel bir prensibi öğretir: “Kişi daima öğretimi olabildiğince kısa yoldan yapmalıdır” (*Sifre* 100; Talmud – Hulin 63b; Raşi).

Burada verilen listedeki ilk üç hayvan (p. 4) çiftlik hayvanıdır (*Beema*) ve onlara ait *helev* cinsi içyağı yasaktır. Diğer hayvanlar (p. 5) ise yabani cinslerdir (*Haya*) ve onlara ait *helev* cinsi içyağı yenebilir; ama kesildikten sonra kanları örtülme-lidir (bkz. Vayikra 7:25 ve 17:13). Bu hayvanlar

inde, aşağıda “yaban öküzü” olarak çevirdiğimiz *Teo* (p. 5) hakkında görüş ayrılığı vardır ve Hahamlarımız bunun *Beema* mı yoksa *Haya* mı sayılması gerektiği konusunda kesin kararı vermemişlerdir (Talmud – Hulin 80a).

4. Boğa – Ve diğer tüm evcil sığır türleri.

Koyun, keçi – İbranice *Se Kesavim VeSe İzim*. Aslında bu ifadenin tam karşılığı “koyun yavrusu ve keçi yavrusu” şeklindedir. Tora doğrudan “koyun ve keçi” demeyerek, bir hayvanın Kaşer olup olmadığının annesine bağlı olduğuna işaret etmektedir. Eğer anne Kaşer ise, yavru da – Tora'nın belirttiği Kaşerut işaretlerine sahip değilse bile – Kaşer'dir. Bu, Kaşerut'un temel kurallarından birini öğretir: “Kaşer olmayandan çıkan Kaşer değildir; Kaşer olandan çıkan Kaşer'dir” (Talmud – Behorot 5b ve 7a) (Hirsch).

5. Ceylan – İbranice *Ayal*. *Septuaginta* bunu *elaphon* – “geyik” olarak çevirir; ama bu olasılıkla sıradaki hayvanı kastetmektedir. *Septuaginta*'nın diğer hayvanla ilgili çevirisi ise *dorkada* – “parlak gözlü” şeklindedir ki bu, iri ve parlak gözleriyle dikkati çeken ceylana uymaktadır. Dolayısıyla *Septuaginta* olasılıkla bu iki hayvanı ters sıralamayla çevirmiştir. *Hizkuni*'nin Fransızca çevirisi *cerf* – “karaca” ya da “kızılgeyik” şeklindedir. Kaynaklara göre bu hayvanın erkeğinin boynuzları dallı budaklıdır (Talmud – Yoma 29a, Raşi o.a., *Lama* k.b.), dişisinde ise boynuz yoktur (*Daat Mikra*). Dolayısıyla belki de *Septuaginta*'nın çevirisi olduğu gibi dikkate alınmalıdır – ki buna göre *Ayal*: Geyik, *Tsvi*: Ceylan olabilir. Çevirimiz, günümüzdeki kullanıma göre yapılmıştır.

Geyik – İbranice *Tsevi*. *Hizkuni* bunu Provence Fransızcası'na göre *cevril* olarak çevirir – ki bu, Latince *cervus* – “geyik” ile denktir. Ancak *Daat Mikra* bunu *gazella* – “ceylan” olarak açıklar (bkz. ö.a.). Nitekim Talmud da bu hayvanın boynuzlarının dallanmadığını ve üst tarafta eğrilik kazandığını kaydeder (Talmud – Hulin 59b; bkz. ö.a.).

Antilop – İbranice *Yahmur*. Bkz. Melahim I 5:3. Yunanca'da *pygargon* – beyaz sağrıya sahip bir

וְאֵת־הָאֲרָנָה לֹא

7

תֹּאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֶּחָה וּמִמִּפְרִי־הַפֶּרֶסָה הַשְּׂסוּעָה אֶת־הַגִּמְלָה

וְאֶת־הָאֲרָנָה וְאֶת־הַשָּׁפָן כִּי־מַעֲלָה גֵּחָה הִמָּה וּפֶרֶסָה לֹא

הַפִּרְיוֹנוֹ טִמְאִים הֵם לָכֵם: ה וְאֶת־הַחֲזִיר כִּי־מִפְרִי־פֶרֶסָה הוּא

וְלֹא גֵּחָה טִמָּא הוּא לָכֵם מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכְלוּ וּבְנִבְלָתָם לֹא

תִּגְעוּ: ס ט אֶת־זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל אֲשֶׁר בָּמִים כָּל אֲשֶׁר־לֹ

סִנְפִּיר וְקִשְׁקֶשֶׁת תֹּאכְלוּ: י וְכֹל אֲשֶׁר אֵין־לֹ סִנְפִּיר וְקִשְׁקֶשֶׁת לֹא

תֹּאכְלוּ טִמָּא הוּא לָכֵם: ס יא כָּל־צִפּוֹר טְהוֹרָה תֹּאכְלוּ: יב וְזֶה

אֲשֶׁר לֹא־תֹאכְלוּ מֵהֶם הַנֶּשֶׁר וְהַפֶּרֶס וְהָעֹזְנִיה:

zira yüzgeç veya puldan sadece biri bile eksikse hayvan Kaşer değildir. Kaşer bir balığın pulları, elle ya da bir aletle çıkarıldığında deriyi de beraberinde getirmeyecek şekilde olmalıdır (Şulhan Aruh – Yore Dea 83). Bu özellik yoksa balık pullu ve yüzgeçli olsa bile kaşer değildir.

Bazı otoriteler bir balığın, tek bir pulu varsa bile, bu pulun kuyruk, solungaç ya da yüzgecin hemen altında olması kaydıyla kaşer olduğunu belirtirler (Rama). Yine, eğer bir balığın pulları sudan çıktığında dökülüyorsa veya sadece balık olgunlaştıktan sonra çıkıyorsa bu balık da kaşerdir (Şulhan Aruh – Yore Dea 83).

Sözlü Tora'nın kuvvetini gözler önüne seren bir örnek olarak, Talmud (Nida 51), pulu olan bir balığın mutlaka yüzgeci de olduğunu, ama bunun tersinin her zaman doğru olmadığını kaydeder. Bu nedenle üzerinde pulu olan bir balık parçası bulunursa, o parçada yüzgeç yoksa bile o balık yenilebilir (Meam Loez).

11. Her kaşer kuşu yiyebilirsiniz – Bu ifade, bir kuşu Şehita ile kesmeden önce ona ait Kaşerut belirtilerinin kontrol edilmesi yönünde bir emirdir. Mitzvat Ase No. 194 (Sefer Ahinuh). Söz konusu işaretler hakkında açıklamalar için bkz. Vayikra 11:13-19 açık.

Sıradaki pasuklarda Kaşer olmayan tüm kuş türleri sayılmaktadır. Teorik olarak bunların dışındaki tüm kuşlar yenilebilir türlerdir. Ancak uygulamada sadece önceki nesillerin Kaşer olarak tanıdıkları kuşlar yenilebilir. Başka bir deyişle bu konuda sadece geleneğe güvenilir.

Tam çeviriyle “her saf kuşu / tüm saf kuşları yiye-

bilirsiniz”. Pasuk sadece “saf kuşları yiyebilirsiniz” deseydi de yeterli olurdu. “Her / tüm” anlamına gelen Kol sözcüğüne gerek yoktu. Bu sözcük, Kaşer olmasına rağmen yine de yenemeyeceğini düşünme olasılığımız olan bir kuşun da yenebileceğini vurgulama amaçlıdır. Bu, bir metsoranın arınma süreci dâhilinde “salıverilen” kuştur (bkz. Vayikra 14:7). Bu Kaşer bir kuş olmasına rağmen, arınma işleminde kullanıldığı için artık yenemeyeceğini düşünebilirdik. İşte Tora “tüm” diyerek bu kuşun da bir istisna olmadığını, birinin onu yakalayıp Şehita ile öldürdükten sonra yemesinde bir sorun olmadığını belirtmektedir (Sifre 103; Talmud – Kiduşin 57a; Raşi).

12. Onlardan yiyemeyecekleriniz – İlk bakışta pasuğun sadece “yiyemeyecekleriniz şunlardır” demesi gerekirdi. Ne de olsa önceki pasukta “her kaşer kuşu yiyebilirsiniz” dendikten sonra “onlardan yiyemeyecekleriniz” demek bir tezatır. Hepsini yiyebiliyorsak neden aralarında yiyemeyeceklerimiz olsun? Tora bu ifadeyi, yine de bir istisna olduğunu vurgulamak için kullanmıştır. Yani Kaşer olmasına rağmen yenemeyecek bir kuş vardır (Talmud – Hulin 140a, Raşi o.a.): Bu da, bir metsoranın arınma süreci dâhilinde “kesilen” kuştur (Sifre 103; Talmud – Kiduşin 57a; Raşi). Bu kuş, Kaşer bir tür olmasına ve Şehita ile öldürülmesine rağmen yine de yenmesi yasaktır (bkz. Vayikra 15:4-5). Bu kuş gömülür. [Böylece metsoranın arınma süreci içinde kullanılan iki Kaşer kuştan, “salıverilen” kuş yakalandığı takdirde Şehita ile kesilip yenilebilir (bkz. ö.a.); “kesilen” diğer kuş ise Şehita ile kesilmiş olmasına rağmen yenemez.]

⁷ Ancak geviş getiren ya da ayırık toynak sahibi olanlar içinde şunları yiyemezsiniz: deveyi, tavşanı, yaban faresini – çünkü geviş getirmelerine karşın [tanımlanan türde] toynakları yoktur, sizin için *tamedirler* –

⁸ ve domuzu – çünkü [ayağın ön kısmını tamamen kaplayan çift] toynağı vardır, ama gevişi yoktur; sizin için *tamedir*. [Bu hayvanların] Etlerinden yemeyin ve [saf olmanızı gerektiren zamanlarda] leşlerine dokunmayın.

[46. Su Canlıları]

⁹ Sudaki her şeyden [sadece] bu [özelliklere sahip olanları] yiyebilirsiniz: Yüzgeç ve pula sahip olan her [canlıyı] yiyebilirsiniz.

¹⁰ Ancak yüzgeç veya pul sahibi olmayan herhangi [bir su canlısı] sizin için *tamedir*.

[47. Kuşlar]

¹¹ Her *kaşer* kuşu yiyebilirsiniz. ¹² Onlardan yiyemeyecekleriniz şunlardır: Kartal, kuzu kartalı, balık kartalı,

7. Ancak – İki işaretten sadece birine sahip olan hayvanlar *Kaşer* değildir. Bu hayvanlar da buradaki iki pasukta listelenenlerden ibarettir.

Ayrık – İbranice *Şesua*. Bu, sözcüğün temel anlamıdır ve basit anlamı takip eden çevirimize göre “*toynak*” sözcüğünü nitelemektedir.

Öte yandan, biraz dikkatli bakıldığında bunu söylemeye gerek yoktur, zira toynağın ayırık olması gerektiği zaten açıkça söylenmiştir ve tekrarlanması gereksizdir. Buradan yola çıkan Hahamlarımız, *Şesua* sözcüğünün burada verilen “tek işarete sahip hayvanlar” listesinin bir parçası olan beşinci bir hayvan türü olduğunu kaydederler. Bu hayvanın tam kimliği açık değildir, ancak *Talmud* bu ismi almasının nedenini, hayvanın çift sırt ve çift omurga sahibi olması olarak açıklar. Bu yapısı nedeniyle hayvan ayırık bir görünüme sahip olduğundan bu isimle anılmıştır (*Talmud* – *Hulin* 60b; Raşi). *Talmud*’da bu hayvanın niteliği hakkında görüş ayrılığı vardır. Bir görüşe göre bu gerçekte var olan bir hayvan cinsi değildir, ama bazen bir cenin bu şekle sahip olabilir ve *Kaşer* olmayan bir hayvanın karnından çıkarsa yenmesi yasaktır. Diğer görüşe göre böyle bir hayvan cinsi vardır ve onu yemek yasak olsa da, bu şekle sahip bir cenin *Kaşer* bir hayvanın karnından çıkarsa yenabilir.

Bunun ötesinde, Hahamlarımız, basit düzeyde, tek işarete sahip hayvanların aslında Vayikra 11:4-7’de zaten listelenmiş olmalarına karşın burada tekrarlanması amacının da, bu beşinci hayvanı eklemek olduğunu belirtirler. Yine Vayikra 11:13-19’da listelenmiş olan *Kaşer* olmayan kuşlar listesi de, *Raa* adlı kuşun eklenmesi [daha doğrusu bunun, orada sayılmış olan

kuşlardan birinin başka bir ismi olduğunun söylenmesi] amacıyla aşağıda tekrarlanmıştır (*Talmud* – *Hulin* 63b; Raşi).

Deveyi, tavşanı, yaban faresini – Bkz. Vayikra 11:4-6 açık. İlk bakışta devenin toynağı da ayırıktır. Ancak bu, iki ayrı toynakmış gibi görünen “tamamen ayırık” bir toynak değildir (bkz. Vayikra 11:26 açık.).

Tamedirler – Bu sözcük burada, arınmayı gerektiren manevi konumu tanımlıyor olamaz, zira hiçbir canlı hayvan *tame* olamaz. Canlıyken *tame* olmak sadece insanlara mahsustur. Buradaki anlam, sözcüğün yan anlamıyla, “tiksindirici, onları yemekten uzak durulması gereken” şeklindedir. Nitekim sözcük p. 10’da da balıklarla ilgili olarak aynı anlamda kullanılmaktadır; oysa balıklar öldükten sonra bile arınmayı gereken türde *tuma* bulaştıracak birer *tuma* kaynağı değildir. Sonuç olarak buradaki *tame* sözcüğü, bu canlıların etlerinin insanın bedenini değil “ruhunu” *tame* yapma özelliğine işaret etmektedir. Bu konu için bkz. Vayikra *Perek* 11’in girişindeki açıklamalar ile Vayikra 11:4 ve 11:43-44 açık.

8. [Saf olmanızı gerektiren zamanlarda] – Yani her zaman değil; sadece saflığınızı korumanız gereken *Şaloş Regalim* bayramlarında (Raşi). Bkz. Vayikra 11:8 açık. Orada açıklandığı üzere burada hayvan leşlerine herhangi bir zamanda dokunmak yasaklanmakta değildir.

Bunu deyimse bir ifade olarak görmek de mümkündür: “Etlerinden yemeyin; hatta elinizi bile sürmeyin” (*Daat Zekenim*).

9. Sudaki... – Bkz. Vayikra 11:10-12.

10. Yüzgeç veya pul – Tam çeviriyle “yüzgeç ve pul”. Ancak bunun anlamı çevirimizdeki gibidir,

יג וְהִרְאֶה

13

וְאֶת־הָאִיָּה וְהַדִּיָּה לְמִינָהּ: יד וְאֶת כָּל־עֹרֹב לְמִינוֹ: טו וְאֶת בֵּת

14-15

הַיַּעֲזָנָה וְאֶת־הַתַּחֲמָס וְאֶת־הַשֶּׁחַף וְאֶת־הַנֶּץ לְמִינֵהוּ: טז אֶת־הַכֹּס

16

וְאֶת־הַיִּנְשׁוּף וְהַתְּנַשְׁמַת: יז וְהַקָּאֵת וְאֶת־הַרְחֵמָה וְאֶת־הַשֶּׁלֶךְ:

17

יח וְהַחֲסִידָה וְהָאֲנָפָה לְמִינָהּ וְהַדּוֹכִיפֶת וְהָעֵטָלָה: יט וְכָל שָׂרֵץ

18-19

הָעוֹף טָמֵא הוּא לָכֶם לֹא יֵאָכְלוּ: כ כָּל־עוֹף טָהוֹר תֹּאכְלוּ:

20

כא לֹא־תֹאכְלוּ כָּל־נֶבֱלָה לִגְר אֲשֶׁר־בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וְאֵכְלָהּ אוֹ

21

מֶכֶר לְנִכְרִי כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תִבְשַׁל גְּדִי

בְּחֵלֶב אֱמֹ: פ חֲמִישִׁי

hayvanlar ya da kuşlar için kullanılır. Ancak balıklar için *nevela* kavramı yoktur ve *kaşer* bir balık türü nasıl ölmüş olursa olsun yenebilir (*Daat Mikra*; bkz. Bamidbar 11:22 açk.).

Yemeyin – *Mitsvat Lo Taase* No. 278 (*Sefer Ahinuh*). *Shehita* ile kesilmeyi gerektiren hayvanlardan bahsedildiğine göre *Kaşer* dört ayaklı hayvanlara ve kuşlara ait leşlerden bahsedilmektedir. Diğer hayvanlar zaten yemediği için onları *Shehita* ile öldürüp öldürmeme arasında bir fark yoktur. Dolayısıyla onların ölüsünü yiyen kişi, *Kaşer* olmayan et yeme yasağını çiğnemesine rağmen, ek bir “leş yeme” yasağı çiğnemiş olmaz. Ancak *Kaşer* olan ve olmayan hayvanların leşleri arasındaki fark yalnız “yeme yasağı” konusundadır. Öte yandan her ikisi de *nevela* sınıfındadır ve birer *tuma* kaynağıdır (bkz. Vayikra 11:8 ve 11:26 v.d.).

Pasuk “*yemeyin*” dediğine göre, halen bir insan tarafından yenebilir olma özelliğini kaybetmemiş bir leşten bahsedildiği anlaşılmaktadır. Buna göre, eğer leş artık bir insanın yemesine uygun değilse, yense bile buradaki yeme yasağı ihlal edilmiş olmaz (*Talmud – Avoda Zara* 67b-68a). Buradan genel bir prensip öğrenilir: Yenmesi Tora’ca yasaklanmış bir yiyecek için bu yasak, sadece o madde insanın yemesine uygun olduğu sürece geçerlidir. Ama uygunluğunu kaybetmişse yasak ortadan kalkar. Bu da karışımlarla ilgili bir kuralı öğretir: “Tadı bozan madde[nin karıştığı bir karışım] yasak değildir” (*a.y.*). Eğer bir yemeğe, *Kaşer* olmayan, ama tadı bozuk olup, karışımın tadını da bozacak bir madde karışmışsa,

o karışım yine de yenebilir. Ancak bu gibi durumların kararını ancak uzman bir Haham verebilir. Buna benzer şekilde hata sonucu meydana gelen et-süt karışımlarında, ya da etli bir yemeğin yanlışlıkla sütlü kapta pişirilmesi [veya tersinin olması] gibi durumların bazılarında da Hahamlar, bu prensibe dayanarak yiyeceğin yenebilir ya da yenemez olduğuna karar verirler [zira bu örneklerde de, kabın içine sinmiş yiyecek zerreciklerinin kapta pişirilen yiyeceğe olan tad katkısı ya da onun tadını bozması durumu söz konusudur ve bu da bir karışım türüdür]. Bu yüzden, hatayla oluşmuş bu gibi durumlarda ne yapılacağı konusunda bir Haham’a danışmak gerekir.

Ger [*Toşav’a*] – Onkelos’un çevirisiyle “*sünnetsiz mukime*”. Bu, Raşi’ye göre sadece putperestlik yasağına, Rambam’a göre ise Noah’ın Soyuna İçin Yedi Mitsva’ya riayet etmeyi üstlendiği için Erets-Yisrael’de yaşama hakkına sahip olan [= “*şehrindeki*”] Yahudi olmayan kişidir (bkz. Vayikra 25:35). Bu kişi *Kaşerut* kurallarına riayet etmek zorunda olmadığı için, *Shehita* ile kesilmeden ölmüş olan bir hayvanın eti ona verilebilir (*Talmud – Avoda Zara* 64b). Yine pasuğun devamında söylendiği gibi, bu etler, Erets-Yisrael dışında yaşayan yabancılara satılabilir. [Bunun bir *Ger Tsedek*’i tanımlıyor olmadığı aşıkârdır, zira böyle biri doğuştan Yahudi olanlarla tamamen aynı yükümlülüklerle sahiptir ve dolayısıyla *nevela* yiyemez.]

Verebilir... satabilirsin – Bu sözcüklerle, Tora, yenmesi yasak olmasına rağmen bir *neveladan* yarar sağlanabileceğini açıkça söylemektedir. Bu

- ¹³ beyaz akbaba ve siyah akbabayı, çaylak türleri ¹⁴ ve tüm kuzgun türlerini,
¹⁵ devekuşunu, baykuşu, martıyı ve atmaca türlerini,
¹⁶ şahini ve Mısır turnasını, kuğu,
¹⁷ pelikan ve saksagani, karabatağı,
¹⁸ leylek, balıkcıl türleri, çavuş kuşu ve yarasa.
¹⁹ Her uçucu böcek sizin için *tamedir*; yenmeyeceklerdir.
²⁰ Her *kaşer* uçucuyu yiyebilirsiniz.
²¹ Hiçbir leşi yemeyin. Onu, yemesi için şehrindeki *Ger* [Toşav'a] verebilir veya yabancıya satabilirsin. Sen Tanrın Aşem'e vakfedilmiş bir halk olduğun için eti, annesinin [sütü bile olsa] sütle pişirme.

Kartal, kuzu kartalı... – p. 12-18'deki kuşlar tahmini çevirilerdir. Bkz. bu kuşların tahmini kimliklerini ele aldığımız Vayikra 11:13-19 açık. Buradaki liste, “*karabatak*” olarak çevrilen **Şalah**'ın sıralamadaki yeri dışında, oradakiyle neredeyse tamamen aynıdır. Ayrıca “*saksagan*” olarak çevirdiğimiz sözcük orada **Raham** iken burada **Rahama** olarak geçmektedir.

Diğer belirgin farklılık ise, oradaki “*çaylağı (Daa) ve akbaba (Aya) türlerini*” (Vayikra 11:14) ifadesinin yerini burada “*beyaz akbaba (Raa) ve siyah akbabayı (Aya), çaylak (Daya) türleri*” (p. 13) ifadesinin almış olmasıdır. Yani buradaki **Raa** ilk kez kullanılmaktadır [Daa ise Daya'nın farklı bir lehçesidir – *Targum Onkelos* her ikisini de *dayta* olarak çevirir]. Hahamlarımız, **Raa**, **Aya**, **Daya** ve **Daa**, isimlerinin aslında aynı kuş için kullanılan dört farklı isim olduğu açıklamasını yaparlar [**Raa** ismi “*gören*” anlamına gelir ve kuşun keskin görüş kabiliyetine işaret eder (bkz. Vayikra 11:13 açık., *Akbaba* k.b.)]. *Talmud*'daki diğer bir görüşe göre **Daa** ve **Raa** aynı kuş türünün iki farklı adyken, **Aya** ve **Daya** da farklı bir kuş türünün iki farklı adıdır. Tora'nın alternatif isimleri de kaydetmesinin nedeni şudur: Eğer birini, söz gelimi **Raa**'yı kaydetmemiş olsa, bir kişi bu yasak kuşu yediği için mahkemeye getirildiği zaman “ben **Aya** değil, **Raa** yedim ve Tora **Raa** yemenin yasak olduğunu söylemiyor” diye savunma yapabildi. Buna imkân vermemek için Tora alternatif isimleri de listelemiştir. İbn Ezra'ya göre **Daa** bir kuş ailesini tanımlar, **Daya** ve **Aya** ise o aileye mensup türlerdir. Bu isimler hakkında diğer açıklamalar için bkz. s.p. açık.

13. Beyaz akbaba ve siyah akbabayı – *Targum Yonatan*; *The Living Torah*. İbranice sırasıyla **Raa** ve **Aya**.

19. Her uçucu böcek – Sinek, yaban arısı, [Kaşer olmayan] çekirge vb. (Raşi).

Yenmeyeceklerdir – *Mitsvat Lo Taase* No. 277 (*Sefer Ahinuh*).

20. Her kaşer uçucuyu yiyebilirsiniz – Tora daha önce “*her kaşer kuşu yiyebilirsiniz*” demişti (p. 11). Dolayısıyla buradaki “*kaşer uçucu*” ifadesi *kaşer* çekirge türlerini kastetmektedir (İbn Ezra; Hirsch; krş. *Talmud* – *Hulin* 139b; bkz. Vayikra 11:22).

Bu ifade “uçucular içinde sadece *kaşer* olanları yiyebilirsiniz” iması içermektedir – ki bu, “*yap*” şeklinde bir emirdir. Tora daha önce p. 12'de nelerin yenemeyeceğini söylediğine göre, diğerlerinin *kaşer* olduğu ve dolayısıyla yenebileceği açıktır. Ancak Tora bu sözlerle p. 12'deki “*yapma*” şeklindeki emri, “*yap*” şeklinde bir emirle güçlendirmektedir. Böylece buna karşı gelen kişi, biri “*yap*” diğeri “*yapma*” şeklindeki iki emri birden ihlal etmiş olur. [Benzer bir durum dört ayaklı hayvanlar için de görülmektedir. Tora p. 7'de dört ayaklılar içinde tek işarete sahip olanların bile yenemeyeceğini söylemiştir. Dolayısıyla iki işaretin ikisini de taşımayan hayvanların yenemeyeceği açıktır. Bunun yanında Tora p. 6'da sadece iki işareti de olan hayvanların yenebileceğini söylemiştir. Teorik olarak bunların sadece biri yeterli olurdu. Ancak burada da aynı konuda biri olumlu, diğeri olumsuz ifade içeren iki emir vardır. Böylece *kaşer* olmayan dört ayaklıları yiyen biri hem p. 6'daki açık “*yap*” hem de p. 7'de ima edilen “*yapma*” şeklindeki emri ihlal etmiş olur] (*Sifre* 101; Raşi).

21. Hiçbir – “İster dört ayaklı hayvanlara, isterse de kuşlara ait olsun (İbn Ezra), *kaşer* bir hayvanın leşi bile olsa (*Sforno*) *hiçbir* leşi yememelisin.”

Leşi – İbranice **Nevela**. Bu, genel olarak *Şehita* ile kesilmeyi gerektirmesine rağmen, başka bir nedenle ya da hatalı *Şehita* ile ölmüş hayvanı tanımlar (*Talmud* – *Hulin* 32a). Bu sıfat evcil ya da yabani, *Kaşer* olan ya da olmayan dört ayaklı

vs.), [2] *Kaşer* türdeki kuşlar veya uçucular (*Of*) ve [3] *Kaşer* olmayan hayvanlar (*Beema Temea*) (*Sifre* 104; *Talmud – Hulin* 113a; Raşi). Belirtildiği gibi, bu sınıftaki hayvanlardan birini sütle pişirmek vs. “Tora’nın” bir yasağı değildir; ancak Hahamlarımız tüm bunları da sütle pişirmeyi vs. yasaklamışlardır ve bu yasak tüm ulus tarafından kabul edildiğinden beri tüm Yahudiler’i bağlar niteliktedir.

Önce de belirtildiği üzere bu ifade sadece “*eti sütle pişirmeyin*” demektir; ama bunu yemenin ya da ondan yarar sağlamanın yasak olduğu açıkça belirtilmiş değildir. Öyleyse sütle pişmiş bir eti yemenin ya da ondan yarar sağlamanın yasak olduğu nereden öğrenilmektedir? Bu kanunun kaynağı yukarıdaki “*iğrenç hiçbir şeyi yeme*” (p. 3) emridir. Oradaki açıklamalarımızda da belirtildiği gibi bu emrin anlamı “sizin için iğrenç kıldığım hiçbir şeyi yemeyin” şeklindedir. Tora et ve sütün birlikte pişirilmesini yasakladığına göre, ortaya çıkan pişmiş yemeğin istenmeyen bir sonuç olduğu, yani Tanrı tarafından “iğrenç addedildiği” açıktır. Öyleyse böyle bir şeyi yemek de elbette yasaktır. Böylece “sütle pişmiş eti yeme” yasağına ulaşılmıştır. Bunun yanında yukarıda (bkz. *Verebilir ... satabilirsin* k.b.) değinilen genel bir prensibe göre, Tora açıkça aksini söylemediği sürece, yenmesi yasak bir şeyden herhangi bir yarar sağlamak da yasaktır. Böylece et-süt karışımı ile ilgili üçüncü yasağa da ulaşılmıştır: Sütle pişmiş bir et yemeğinden yarar sağlamak da yasaktır (*Talmud – Hulin* 114b). Tora bu üç yasağı açık olarak söylememiş ve üç kez “*eti sütle pişirme*” demekle yetinmiştir, zira yasakların üçü de etin sütle pişmesine dayalıdır ve ondan türemiştir. [Ama Hahamlarımız, birlikte pişmemişlerse bile her türlü et-süt karışımını yasaklamışlardır.]

Şemot 23:19 ve 34:26’daki açıklamalarımızda bu ifadeyi geniş biçimde ele almış, Tora’nın neden bu yasağı özellikle bu sözlerle dile getirmiş olduğuna dair hem tarihi hem kanuni hem de felsefi açıdan başka açıklamalar da getirmiştik. Okuyucu bu bilgiler için bahsedilen açıklamalara bakabilir.

22-27. Maaser Şeni – “İkinci Onda Bir”. Tora hayvansal yiyeceklerle ilgili kısıtlamaları bildirdikten sonra, tarım ürünlerini ilgilendiren bazı kısıtlamalara geçmektedir. Buna göre, aşağıda açıklanacağı üzere, tarım ürünlerinden belirli

bir kısım kutsal nitelik taşıdığı için sadece belirli kurallar dâhilinde yenebilir (İbn Ezra). Burada Tora, daha önce bahsini ettiği (bkz. Vayikra 27:30-31) *Maaser Şeni* kurallarına açıklık getirmektedir (Ramban).

Tarım ürünleri kullanıma hazır hale gelmeleri için gereken tarımsal işlemler tamamlandığı andan itibaren *tevel* olarak adlandırılır. Bu sözcük “karışık” anlamına gelir, zira içinden ayrılması gereken paylar, diğer kısım “karışık” haldedir. *Tevel* sınıfındaki ürünler tamamen yasaktır. Bu üründen öncelikle *Koenler* için *Teruma Gedola* adlı pay çıkarılır (bkz. Bamidbar 18:12 ve Vayikra 22:7 açık.). Yaklaşık %2’lik bir paydır bu. Ardından kalan üründen %10’luk kısım *Maaser Rişon* adı altında ayrılarak Leviler’e verilir (bkz. Bamidbar 18:21-24) [Leviler için bu pay *tevel* sınıfındadır ve kullanılır hale gelmesi için onlar da kendi paylarından %10 ayırıp *Koenler*’e vermelidirler. Bu pay da *Terumat Maaser* ya da *Maaser Min Amaaser* adını alır (bkz. Bamidbar 18:26)]. Leviler’e ayrılan kısımdan geriye kalan %10’u da ayrılır. *Maaser Şeni* adını alan bu kısım (bkz. p. 22) kutsaldır ve Yeruşalayim’de tüketilmelidir. *Şemita* döngüsünün 3 ve 6. yıllarında bu son pay *Ma’sar Ani* olarak adlandırılır ve kutsal olmayıp fakirlere dağıtılır (bkz. p. 28 v.d.). *Şemita* ve *Yovel* yıllarında tarımsal faaliyet yasaktır ve mevcut ürünler herkesin kullanımına açıktır; bu nedenle *teruma* ve *maaser* ayırma zorunluluğu yoktur.

önemlidir; zira eğer yenmesi yasak olan bir şeyin bu şekilde hediye olarak verilmesi ya da satılması [kısacası ondan yarar sağlamak] serbest olsaydı, Tora'nın bunu açıkça söylemesine gerek olmazdı. Bu da genel bir kuralı öğretir: Aksi söylenmediği sürece, yenmesi yasak olan bir şeyden yarar sağlamak da yasaktır (*Talmud – Pesahim* 21b). Bunun gibi, yasak bir yiyecekten fayda sağlanabileceğinin açıkça söylendiği başka örnekler de vardır:

Örneğin *terefa* (*Şemot* 22:30), *helev* (*Vayikra* 7:24). Buradaki ifadenin tam anlamı konusunda Rabi Yeuda ile Rabi Meir arasında bir görüş ayrılığı vardır. Rabi Meir'e göre *nevela* sınıfındaki bir et ister bir *Ger Toşav*'a, isterse de bir yabancıya, ister hediye olarak verilebilir, isterse de satılabilir; Tora'nın *Ger Toşav* için [hediye olarak] “verme”, yabancı için de “satma” fiilini kullanmasının tek sebebi, bunun en çok yapılan uygulama olmasıdır. Rabi Yeuda'ya göre ise pasukta kullanılan fiiller olduğu gibi anlaşılmalıdır: Yani *nevela* [yurdunu bırakıp Erets-Yisrael'de Yahudiler'in arasında yaşamayı tercih etmiş ve olasılıkla maddi durumu iyi olmayan] bir *Ger Toşav*'a hediye olarak verilmesi, Erets-Yisrael dışında yaşayan bir yabancıya ise satılmalıdır (*Talmud – Hulin* 114b). Rambam, *Alaha'yı* Rabi Yeuda'nın görüşü doğrultusunda belirlemiştir (*Yad – Avodat Kohavim* 10:4). Yine de uygulamada başka toplumlarla iyi ilişkiler gibi konular da göz önünde tutulur. Ayrıca burada “yabancı” ile kastedilen, genel olarak eski dönemdeki putperestlerdir. Buna karşılık, belli bir kanun ve düzeni oturtmuş medeni uluslar, elbette putperestlerle eş tutulmaz.

Tanrın Aşem'e vakfedilmiş bir halk olduğun için – Tam çeviriyle “*Tanrın Aşem için kutsal bir halk olduğun için*”.

Bu ifade pasukta orta bir yere yerleştirildiği için, önceki kanunun, yani leş yeme yasağının sebebi olarak görülebilir: “*Hiçbir leşi yemeyin, çünkü sen Tanrın Aşem için kutsal bir halksın*”. Zira her ne kadar teoride bir hayvanın leşi, insanların yemesine uygunsa da – nitekim bunu *Ger Toşav*'a verebilir ya da bir yabancıya satabilirsin – yine de kutsal bir halk olmandan dolayı senin leş yemen uygun değil” (*Sforno*). Diğer yandan, [*Mizrahi*'nin açıklaması doğrultusunda,] Raşi, bu ifadenin leş yeme yasağının sebebi olamayacağı görüşündedir, çünkü “kutsiyet”, normal şartlarda kanunen ya da mantiken gereken asgari uygulamayla yetinmeyerek bunun ötesinde de ölçülü bir yaşam sürdürme anlamına gelir; oysa leş yemek zaten çoğu insanın uzak durduğu bir şeydir ve leş yeme yasağının Yahudiler'in kutsiyetini ve özel

oluşunu açıkça ortaya koyacak ek bir sınırlama olduğunu söylemek güçtür. Bu nedenle Raşi bunun, “kutsiyet” tanımını haklı çıkaracak, öncekinden bağımsız bir ifade olduğu görüşündedir ve buna göre Tora temel bir mesaj vermektedir: “*Kadeş Atsmeha Bemutar Leha – Kendini, Sana Yasaklanmamış Şeylerle Kutsal Kıl / Sınırla*” [Ramban, bu prensibi Kedoşim peraşasının açıklamalarında dile getirmiştir (bkz. *Vayikra* 19:2 açk.)]. Bu prensibin türevleri de vardır. Örneğin belirli bir yerde Tora'nın yasaklamadığı bir davranış yasak olarak kabul edilmişse, bir Yahudi, o yerde söz konusu davranıştan kaçınmakla yükümlüdür (*Sifre* 104).

Ramban da bu ifadeyi bir sebep cümlecigi olarak görür, ancak ona göre bu cümlecik, pasuğun başındaki leş yeme yasağının değil, sonundaki et-süt karışımına dair yasağın sebebidir. Et-süt karışımı yasağı, yemekle ilgili önceki yasaklardan bir açıdan farklıdır: Böyle bir karışımın yasaklanmasının nedeni onun “iğrenç” olması değildir; Yahudi ulusunun kutsal bir halk olmasının bir sonucudur. Ayrıca bu mitsvada, yine kutsal bir halk olmanın gereği olarak, gaddarlığa karşı bir koruma teması vardır. Zira her ne kadar mitsvanın gerçek sebebi çok derin [ve uygulaması çok geniş] olsa da, basit düzeyde bakıldığında, bir yavruyu annesinin sütünde pişirmek acımasızlık ve duygusuzluk ifadesidir. Sonuç olarak Bene-Yisrael Tanrı Adına kutsal bir halk olduğu için bu uygulamadan kaçınmalıdır. Çevirimiz Ramban'ın görüşüne göre yapılmıştır.

Eti ... sütle pişirme – Onkelos'un çevirisi doğrultusunda, tam olarak “*eti sütte pişirme*”. İfadenin tam çevirisi “*Bir Gedi'yi, annesinin sütünde pişirme*” şeklindedir ve *Gedi* sözcüğü dar anlamıyla bir oğlağı, [Raşi'ye göre] temel anlamıyla ise çiftlik hayvanlarına ait bir yavruyu tanımlar. Tora'nın yasağı, herhangi bir dört ayaklı *Kaşer* çiftlik hayvanının etini, herhangi bir dört ayaklı *Kaşer* çiftlik hayvanının sütünde [1] pişirme, [2] bu şekilde pişmiş bir yiyeceği yeme, ya da [3] ondan herhangi bir şekilde yarar sağlamak konusundadır. Tora aynı ifadeyi burada, *Şemot* 23:19 ve 34:26'de toplam üç kez kullanarak bu üç yasağa gönderme yapmıştır. Ayrıca bu üç kullanım “*hayvan yavrusu*” sözcüğünü üç kez vurgulamıştır. Tora genel bir kullanımla “*et*” diyebilirken daha dar kapsamlı “*hayvan yavrusu*” ifadesini tercih ettiğine göre, [Tora'ca belirlenmiş] yasağın, tüm etleri kapsamadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla üç vurgu, üç tür hayvanı bu yasağın kapsamı dışına çıkarır: [1] *Kaşer* türdeki yabani hayvanlar (*Haya*; örneğin ceylan, geyik

כב עֲשֶׂה תַעֲשֹׂר אֶת כָּל־תְּבוּאָת וְרֵעֶךָ הֵיצֵא הַשְּׂדֵה שְׁנָה שְׁנָה: 22
 כג וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחָר לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ 23
 שֵׁם מַעֲשֶׂךָ דִּגְגְךָ תִירֶשֶׁךָ וַיִּצְהָרְךָ וּבְכֹרֶת בְּקֶרֶךָ וְצֹאנְךָ לְמַעַן
 תִּלְמַד לִירְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כָּל־הַיָּמִים:

sahiplerini, Tora öğrenenleri ve hayır kurumlarını desteklemesi gerektiğine işaret eder. İnsan bu payın kendisine ait olmadığını, ona Tanrı tarafından söz konusu hayır amaçlarında aracı olması için verildiğini bilmelidir. Bu bilinçle ayırdığı para sürekli bir fon oluşturacak, daima *tsedaka* için verecek parası olacaktır ve Tanrı da ona daha çok bereket gönderecektir. Normalde Tanrı'yı sınamak yasak olmasına karşın, *maaser* ayırmanın bereket getirmesi konusunda Tanrı "Beni sınavın!" demiştir (bkz. 6:16 açık.).

23. Tahılın, şıranın ve yağın *maaserini* – Tora, *teruma* ve *maaser*lerle ilgili başka bahislerde de bu üç ürünü saymıştır (bkz. 12:17, Bamidbar 18:12) "Tahıl", beş temel tahıl cinsini kasteder: Buğday, arpa, yulaf, çavdar ve *Kusmin* adı verilen düşük kaliteli bir buğday cinsi. "Şıra", şaraplık üzümün sıkılmasıyla elde edilen nektardır ve sıkıldığı andan itibaren *maaser* ayırmayı gerektirir. "Yağ" ise zeytinyağıdır.

Mişna, *teruma* ve *maaser*lerin tam olarak hangi ürünlerden ayrılması gerektiğini şöyle açıklar: "[Hahamlarımız] *Maaser*lerle ilgili genel kuralı [şöyle] açıkladılar: (1) Yiyecek niteliğine sahip, (2) [insanlar tarafından sahihsiz bırakılmayıp] korunan ve (3) toprakta yetişmiş olan her şey [*teruma* ve] *maaser*lerin ayrılmasını gerektirir" (*Mişna* – *Maaserot* 1:1). Bahsedilen üç nitelik, önceki pasukta geçen "*ekiminin ... mahsulünden*" sözlerinden öğrenilmektedir: (1) "*Tevua* – *Mahsul*" sözcüğü insanın yemesine uygun ürünü belirtir; dolayısıyla yiyecek niteliğine sahip ürünlerden bahsedilmektedir. (2) "*Ekiminin*" sözcüğü, kişinin ektiği ürüne sahip çıktığına ve koruma altında tuttuğuna işaret eder. (3) Yine aynı sözcük, toprağa yapılan ekimden, yani toprakta yetişen ve kök salan ürünlerden bahsedildiğini gösterir [dolayısıyla mantar cinsleri kurala dâhil değildir] (*Talmud Yerusalmi* – *Maaserot* 1:1; *Mişna* – *Maaserot* 1:1, Rabi Pinhas Keati o.a.).

Rambam'ın sözlerinden anlaşıldığı kadarıyla, verilen üç ölçüte uygun olan her türlü tarım ürününden *maaser* ayırma yükümlülüğü doğrudan Tora kaynaklıdır ve pasuktaki "tahıl, şıra ve

yağ", onlarla benzer niteliğe sahip diğer ürünlerin de kurala dâhil olduğunu belirten örneklerdir (*Yad* – *Terumot* 2:1). Diğer otoriteler ise, Tora'ya göre bu pasukta sayılan tahıl, şıra ve zeytinyağından başka diğer toprak ya da ağaç ürünlerinden ne *teruma* ne de *maaser* ayırma zorunluluğu olduğunu öne sürerler (Raşi; Raavad; Raş. Vayikra 27:30'daki açıklamalarımız bu görüşü taşıyan Raşi'yi takip etmektedir). Hatta Ramban, Tora'ya göre üzüm ve zeytinden bile bu payları ayırma zorunluluğu bulunmadığını, yükümlülüğün sadece üzümün suyunun, zeytinin de yağının sıkılmasıyla yürürlüğe girdiğini kaydeder. Bu görüşteki otoritelere göre, yukarıda söylenen "genel kural" ile kastedilen diğer ürünler, Hahamlarımız'ın kuralda yaptığı genişletmenin bir sonucudur ve "*ekiminin mahsulünden*" ifadesine dayanarak yapılan açıklamaları Hahamlarımız sadece bu genişletme için bir dayanak olarak kullanmışlardır.

☞ Günümüzde *Teruma* ve *Maaser*ler. Bu görüş ayrılığının teknik gerektirmeleri olsa da, uygulamada her türlü tarım ürününden *teruma* ve *maaser* ayırma yükümlülüğü vardır ve bu yükümlülük günümüzde de devam etmektedir. Dolayısıyla Erets-Yisrael'de yetişmiş bir tarım ürünü yemeden önce, ondan bu payların ayrılmış olduğundan emin olmak, ayrılmadıysa, dua kitaplarında yer alan sabit bir deklarasyon eşliğinde bunu bizzat yapmak gerekir. Günümüzde *Bet-Amikdaş* olmadığından (bkz. s.a.) *teruma* payı yenemez. Bu yüzden *terumaya* paralel olan %1'den biraz fazla kısım ayrılıp atılır. Geri kalan kısımdaki *Maaser Şeni*'nin kutsiyeti de, söz konusu deklarasyonla paraya ya da başka bir şeye aktarılır ve bu yapıldıktan sonra, *teruma* olarak ayrılmış kısım haricindeki tüm ürünler yenebilir. Kutsiyetin aktarıldığı para ya da diğer şey ise kullanılamaz hale getirilir. Erets-Yisrael'e ait ürünler açısından önem taşıyan bu uygulamayı öğrenmek için bir Haham'ın rehberliğini almak önerilir.

☞ *Maaser Kesafim* – "Kazançtan Ayrılan *Maaser*". Önce de belirtildiği üzere onda bir ayırma yükümlülüğü sadece tarım ürünleriyle sınırlı değildir. Bir kişi yıllık kazancının onda birini de

[48. Maaser Şeni]

²² Her yıl, ekiminin tarladan çıkan tüm mahsulünden [ikinci bir] *maaser* ayır.

²³ Tahılının, sıranın ve yağının *maaserini* – [tıpkı] sığırının ve davarının *behorları* [gibi] – Tanrın *Aşem*'in Huzuru'nda, İsmi'ni barındırmak üzere seçeceği yerde ye. Bu sayede tüm günler [boyunca] Tanrın *Aşem*'den çekinmeyi öğreneceksin.

22. Her yıl – İbranice *Şana Şana*. Tam olarak “sene sene”. Bu da her yıla ait *maaserin* o yıla ait üründen ayrılması gerektiğini öğretir. Başka bir deyişle geçmiş yılın *maaseri* yeni yılın ürünlerinden ayrılmaz [aynı kural *Koenler*'e verilen *teruma* payı için de geçerlidir] (*Sifre* 105; *Talmud* – *Behorot* 53b; *Talmud* – *Roş Aşana* 12b). Bu kuralın kapsamında bir “yıl”, toprak ürünleri için 1 Tışri tarihi ile bir sonraki yıl aynı tarih arasındaki süre iken, ağaç meyveleri için 15 Şevat ile ertesi yıl aynı tarih arasındaki süredir. Bir ürün olgunlaşma sürecinin üçte birini tamamladığı andan itibaren *teruma* ve *maaserlerle* ilgili kurallarla bağlı hale gelir (a.y., *Tosafot* o.a.). Dolayısıyla bu olgunluğa 1 Tışri'den [=Roş Aşana] önce ulaşmış toprak ürünleri ile 15 Şevat'tan [=Tu Bişvat] önce ulaşmış olan ağaç ürünleri, [olgunlaşmaları yeni “yıl” içinde tamamlanmasına rağmen] biten “yıla” ait ürünlere dâhildir. *Teruma* ve *maaser* miktarları da her “yıl” içindeki ürün miktarına göre hesaplanır [ve bu konuyla ilgili daha birçok ayrıntı vardır].

Bir görüşe göre burada bir vaatte de bulunulmaktadır: “Eğer bu yıl *maaser* ayırırsan, gelecek yıl da *maaser* ayırma olanağına sahip olursun” (*Daat Zekenim*). İfade başka türlü de anlaşılabilir: “Her yıl [yaptığın] ekiminin [ya da: her yılki tohumunun] tarladan çıkan tüm mahsulünden...” (Rabi Yeuda Alevi). Veya: “Ekiminin / tohumunun her yıl tarladan çıkan mahsulünün tümünden...” (İbn Ezra). Veya, burada ele alınan *Maaser Şeni*'nin iki yıl arka arkaya ayrılmasına bağlı olarak: “Yıl, yıl [yani ardışık iki yılda] ... [ikinci bir] *maaser* ayır” (Ramban). Çevirimiz ise “... her yıl [ikinci bir] *maaser* ayır” şeklindedir, ki bu *maaser*, iki yıl *Maaser Şeni*, üçüncü yıl ise *Ma'sar Ani* olarak değerlendirilir (bkz. p. 28 v.d.). Dolayısıyla çevirimize göre bu pasuk, arka arkaya gelen bu iki konuyu da kapsayan bir giriş cümlesi niteliğindedir (krş. *Targum Yonatan Hadaş* ve *Daat Mikra*).

Ekiminin – Ya da “tohumunun”. İbranice *Zareha*.

Tarladan çıkan – Ramban. Alternatif olarak “ekmek üzere tarlaya çık[ırdığı]n” (Hirsch).

[İkinci bir] Maaser ayır – Yani “ürünlerden (bkz. s.p. açk.) ilk *maaser* ayrıldıktan sonra geriye kalandan ikinci bir onda birlik pay ayır”. Bunun

ikinci bir *maaser* olduğu burada verilen kuralların içeriğinden anlaşılmaktadır. Tora [*Koenler*'e verilen *terumadan* (*Vayikra* 22:7) sonra geriye kalan] üründen %10'luk bir payın ayrılıp *Leviler*'e verilmesini emretmiş ve *Leviler*'in [%10'unu *Koenler*'e verdikten sonra] bunu istedikleri yerde, istedikleri şekilde yiyebileceklerini söylemiştir (bkz. *Bamidbar* 18:21 v.d.). Burada ise bir *maaser* ayrılması emredilmekte, bunun “ürünün sahibi ve ev halkı” (p. 26) tarafından ve sadece “Tanrın *Aşem*'in Huzuru'nda” (s.p.) yenebileceği söylenmektedir. Dolayısıyla burada bahsedilenin, *Leviler*'e verileden farklı bir *maaser* olduğu anlaşılmaktadır (Raşi). Buna “*Maaser Şeni* – *İkinci Maaser*” adı verilir (*Sifre* 106). Bu payı ayırmak Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No.195 (*Sefer Ahinuh*). *Leviler*'e verilen ve kutsal nitelikli olmayan *Maaser Rişon*'dan farklı olarak, *Maaser Şeni* kutsaldır ve belirli kurallarla sınırlıdır.

İbranice Aser Teaser. Bu bir ikilemedir ve basit bakışla “*Leviler* için ilk *maaseri* ayırdıktan sonra ikinci bir *maaser* ayır” mesajını vermektedir (Rabenu Behaye). Hahamlarımız bunun yanında ikilemenin iki farklı *maaser* türüne işaret ettiğini öğretirler: “*Ma'sar Beema* – *Hayvanlardan Ayrılan Maaser*” (*Vayikra* 27:32) ve “*Ma'sar Dagan* – *Tahıldan Ayrılan Maaser*” (s.p.). Tora bu ikilemeyi kullanarak iki *maaser* türü arasında yakın bir bağ olduğunu ve biri için geçerli kanunlardan bazılarının diğeri için de geçerli olduğunu ima etmektedir. Örneğin tıpkı tahıllardan ayrılan *maaserde*, bir yıla ait ürünlerden ayrılan *maaserin* diğer bir yılın ürünlerinin yükümlülüğünü yerine getirmemesi, ayrıca bir tahıl cinsinden ayrılan *maaserin* farklı tahıl cinslerinin *maaser* yükümlülüğünü yerine getirmemesi gibi, hayvanlardan ayrılan *maaserler* için de benzer kurallar geçerlidir (*Talmud* – *Roş Aşana* 20a). Bunun gibi başka paralellikler de vardır.

Hahamlarımız *Aser Teaser* ikilemesini farklı bir bakışla okuyarak eğitsel bir sonuç da çıkarırlar: “*Aser Bişvil ŞetitAşer* – *Onda Bir Ayır ki Zengin Ol*” (*Talmud* – *Şabat* 119a); “*Aşer Şelo Tithaser* – *Onda Bir Ayır ki Eksikliğin Olmasın*”. Bu, insanın sadece tarım ürünlerinden değil, her türlü kazancından da onda birlik bir pay ayırıp, ihtiyaç

24 כֹּד וְכִי־יִרְבֶּה מִמֶּךָ הִדְרֶךָ כִּי לֹא תוּכַל שְׂאֵתוֹ כִּי־יִרְחַק מִמֶּךָ
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹם שְׁמוֹ שָׁם כִּי יִבְרַכְךָ יְהוָה
25 אֱלֹהֶיךָ: נָה וְנִתְּתָה בְכֶסֶף וְצָרַת הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ וְהִלַּכְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ:

Leviler'i *Duhan*'daki müzis-yenlik görevlerinde (bkz. *Vayikra Kitabı* s. 836), halkın geri kalanını temsil eden Yisrael'den bir grubu da *korban*ların başında seyredirdi (Raşbam). Böylesine kutsal bir ortamdan etkilenmemek mümkün değildir.

Alternatif olarak "*Tanrım Aşem'den çekinmeye alışacaksın* (İbn Ezra). *Maaser Şeni*'yi Yeruslayim'e getireceğin için, tüm ev halkın yiyecekleri, davar ve sığırları hazırlamakta rol alacak ve hep birlikte Yeruslayim'e geleceksin (*Daat Mikra*). Böylece Tanrı'ya hizmet etmek hepimiz için bir yük değil, yaşamınızın alışık ve idmanlı olduğunuz bir parçası olacak. Tanrı'ya yönelik çekinme ve korku duygularınız sizin için normalde yaptığınız diğer şeyler gibi doğal bir hal alacak (8:16, Rabenu Behaye o.a.)."

24. Mübarek – Ya da "bereketli".

[Bu ürünler bol olacaktır] – Raşi. Basit düzeyde bir bakışla pasuk sanki ürünleri Yeruslayim'e taşıyamamayı "Tanrı'nın bereketi" olarak tanımlar gibidir. Raşi bunun ne açıdan bereket olduğunu açıklar: Taşıma zorluğu, ürünlerin bolluğundan kaynaklanmaktadır.

Senden uzak olduğundan – Bu da bahsedilen bereketin bir parçasıdır. Ne de olsa yolun uzak olması, ülke sınırlarının genişlemiş olduğunu gösterir (Hirsch).

Pasuk tam anlamıyla şu şekilde de çevrilebilir: "*Yol senden [=senin için] çok [uzun] olduğu takdirde – çünkü onu taşıyamayacaksın, çünkü Tanrım Aşem'in, İsmi'ni yerleştirmek üzere seçeceği yer uzak olacak, çünkü Tanrım Aşem seni mübarek kılacak – ...*" Çevirimizde buradaki "çünkü" sözcüklerini zincirleme sebep-sonuç cümlelerini birbirlerine bağlayan kelimeler olarak değerlendirdik. Ancak bunların her biri birbirinden bağımsız sebepler de olabilir. Her durumda, Hahamlarımız, *Maaser Şeni* ürünlerinin paraya çevrilmesini haklı kılan sebeplerin burada sayılanlardan ibaret olmadığını, bir kişinin istediği takdirde bunu herhangi bir sebep olmadan da yapabileceğini öğretirler. Dolayısıyla bir kişi Yeruslayim kapısından sadece bir metre uzaktaysa bile halen bu ürünleri paraya çevirme hakkına sahiptir (*Talmud – Makot* 19b).

Taşıyamayabilirsin – İbranice *Lo Tuhal Seet*. Tora daha önce "yiyecek porsiyonu" anlamına gelen *Maset* sözcüğünü kullanmıştır (bkz. Bereşit 43:34. Orada bu sözcük çoğul olarak *Masot* olarak geçmektedir). Dolayısıyla normalde "taşıma" ya da "kaldırma, yükseltme, yukarı çıkarma" anlamına gelen *Seet* sözcüğü, aynı zamanda, "insanın masasına çıkan" yiyeceği de belirtir. Hahamlarımız bu şekilde, pasukta açıkça söylenmeyen bir başka durumda da *Pidyon* yapıldığını öğretirler: Eğer *Maaser Şeni* olarak ayrılmış yiyecekler herhangi bir nedenle *tame* olduysa ve dolayısıyla "kutsiyet ortamında" yenmeye, "insanın masasına kutsiyet ortamında çıkarılmaya" uygunluğunu kaybettiye, Yeruslayim şehrinin sınırları içindeyken bile *Pidyon* karşılığında paraya çevrilir ve bu parayla başka yiyecekler alınıp Yeruslayim'de tüketilir (*Talmud – Pesahim* 36b; *Talmud – Makot* 17b; Hirsch).

Yol sana uzun gelecektir – Tam çeviriyle "yol senden çok olduğunda / olursa".

25. [Maaseri] Paraya çevirebilirsin – Tora Vayikra 27:31'de "*Kişi, maaserinden [bir kısmı, "kutsal" niteliğinden] kurtarmak isterse, üzerine beşinci payını eklemelidir*" demişti. Şimdi Tora bir kişinin neden böyle bir "kurtarmaya" ihtiyaç duyabileceğini açıklamaktadır: Ürün çok, yol da uzaksa ve bunu Yeruslayim'e getirmek zorsa, [ya da ürün herhangi bir nedenle *tame* olduysa] kişi *Maaser Şeni* olarak ayırdığı kısmı paraya çevirebilir. Benzer örneklerde olduğu gibi bu da bir *Pidyon*'dur ve ürünlerin üzerindeki kutsiyet bu paraya aktarılmış olur. Oradaki pasuk kişinin "*kendi maaserini*" [ya da bir kısmını] paraya çevirmesi durumunda buna "beşinci bir pay", yani ürün değerinin çeyreğini eklemesi gerektiğini belirtmektedir [bu çeyrek, toplamın beşte biridir]. Ancak *maaseri* başka biri kurtaracaksa, o kişinin beşinci pay eklemesine gerek yoktur (*Mişna – Maaser Şeni* 4:3). Tora beşinci paydan daha önce bahsettiği için bunu burada tekrarlamamıştır (Ramban).

Elinde – "Elinde ve senin kontrolünde olacak şekilde" (İbn Ezra). Bu da *Pidyon* parasıyla ilgili bir kuraldır. Kişi *Maaser Şeni*'yi ancak kendi elinin

²⁴ Tanrın Aşem'in seni mübarek kılması sonucunda [bu ürünler bol olacaktır.] Tanrın Aşem'in, İsmi'ni yerleştirmek üzere seçeceği yer senden uzak olduğundan [maaseri oraya kadar] taşıyamayabilirsin, zira yol sana uzun gelecektir.

²⁵ [Böyle bir durumda, maaseri] paraya çevirebilirsin. Bu parayı elinde [götürmek üzere] bir kesede topla ve Tanrın Aşem'in seçeceği yere git.

ayırmalıdır. Bazı otoriteler bunun doğrudan Tora kaynaklı olduğu görüşündedir (*Talmud – Taanit* 9a, *Tosafot* o.a.). Başkaları ise bunun Hahamlar'ca belirlenmiş bir kanun olduğunu öne sürer ve yine başkaları, bunun bir kanun değil sadece bir gelenek olduğu görüşündedir (*Yore Dea* 331'de Taz'ın Bah'tan yaptığı alıntı; ayrıca *Pithe Teşuva*). Ne olursa olsun, bu kabul görmüş bir uygulamadır ve "**Minag Yisrael, Tora İ – Yisrael'in Geleneği [Bile] Tora'dır**".

Bir kişi, gücü yetiyorsa, bulunduğu bölgedeki tüm fakirleri desteklemelidir. Bu onun ekonomik gücünün ötesindeyse, kazancının beşte birini buna ayırmalıdır, çünkü *tsedaka* mitsvasının en tercih edilen şekli budur [ama bundan fazlasını vermemelidir. Hahamlarımız'ın öğrettikleri gibi "savurgan kişi bile beşte birden fazlasını vermemelidir; zira sonra başkalarına muhtaç duruma düşebilir" (*Talmud – Ketubot* 50a)]. Gücü buna da yetmiyorsa, ortalama bir insanın *tsedaka* amacıyla kazancından ayırdığı oran onda birden aşağıya düşmemelidir. Sadece çok zor durumdaki bir kişi bu oranın altına inebilir; ama herkes eline geçenden bir miktarı *tsedakaya* ayırmalıdır.

Tsedaka amaçlı bir bağış vaadinde bulunan kişi, bu vaadini dile getirmeden önce "**Beli Neder – Neder Yüklümlülüğüyle Değil**" demeye özen göstermelidir. Kişi tüm kârını kaydettiği bir defter tutmalı, tüm harcama ve kayıplarını bundan düştükten sonra, geri kalanın onda birini *tsedakaya* ayırmalıdır. Yıl içinde verilen *tsedakaların* da hesabı tutulmalı, verilmesi gereken toplam miktara ulaşıp ulaşılmadığı kontrol edilmelidir ve ulaşılmadıysa bu miktar tamamlanmalıdır (*Meam Loetz*). *Tsedaka* verilirken dikkat edilmesi gereken öncelik sırası için bkz. 15:7 açık.

[**Tıpkı Sığırının ve davarının behorları [gibi] – Behor-korbanının** buradaki asıl konuyla doğrudan ilgili olmadığı açıktır. Ne de olsa sıradaki pasukta, bu pasukta sayılan yiyeceklerin Yeruslayim'e getirilememesi durumunda *Pidyon* olasılığının olduğunu vurgulamaktadır; oysa *Behor-korbanının* *Pidyon* karşılığında kutsiyetinden kurtarılamayacağı Tora tarafından Bamidbar 18:17'de açık bir dille ifade edilmiştir. *Behor* bir hayvan, kusuru yoksa *Bet-Amikdaş'ta* *korban* olarak gerekli işlemlerden geçirildikten sonra Yeruslayim şehri sınırları içinde "Koenler tarafından" yenir. Eğer kusuru varsa, yine Koenler'e ait

olmasına rağmen herhangi bir yerde herhangi bir kişi tarafından yenebilir. Sonuç olarak buradaki ana konu *maaser*den ve sıradaki pasukta bahsedilen *Pidyon* olasılığı sadece *Maaser Şeni* içindir. Öyleyse Tora neden burada *Behor-korbanından* bahsetme gereği duymuştur?

Basit anlama göre "tıpkı Koenler'in *behor* hayvanları Yeruslayim'de yemeleri gibi, sen de bahsedilen *maaser* ürünlerini Yeruslayim'de yiyeceksin" mesajı verilmektedir (İbn Ezra). Kanuni açıdan bakıldığında ise amaç, *Maaser Şeni* ile *Behor-korbanı* arasındaki ortak kurallara işaret etme amaçlıdır. Bu iki yönlüdür; yani biri için geçerli olan bazı kurallar diğeri için de geçerlidir. Örneğin bir *Behor-korbanı* sadece *Bet-Amikdaş* mevcut olduğu zamanlarda yenebilir. Dolayısıyla aynı kural *Maaser Şeni* için de geçerlidir. Sonuç olarak günümüzde *Maaser Şeni* payı yenmek üzere Yeruslayim'e getirilmez [onun yerine *Pidyon* yapılır (bkz. yukarıda *Günümüzde Teruma ve Maaserler* k.b.)] (*Talmud – Temura* 21a). Ters yönde: *Maaser Şeni* sadece Erets-Yisrael'deki ürünlerden ayrılır. Dolayısıyla sadece Erets-Yisrael'in içinde doğan *behor* hayvanlar *korban* olarak getirilir. Yani Diaspora'da doğan bir *behor*, *Bet-Amikdaş'a* getirilmez (a.k. 21b) (ayrıca bkz. 15:20). Yine de bu hayvanlar kutsal [=kutsiyete ait] niteliktedir; dolayısıyla günümüzde bile, hatta Diaspora'da bile, Yahudiler'e ait [büyükbaş veya küçükbaş] *behor* hayvanlar kırkılamaz, çalıştırılmaz (bkz. 15:19). Sadece kendiliğinden *korban* olmasına engel olacak bir kusur edindiği takdirde kutsiyet durumu ortadan kalkar ve kesilip yenebilir. Ama böyle bir kusur olmadığı sürece serbestçe dolaşmaya bırakılır (Rabenu Behaye).

İsmi'ni barındırmak üzere seçeceği yerde ye – Yeruslayim'de. Bkz. 12:7.

Tanrın Aşem'den çekinmeyi öğreneceksin – "Çünkü orada toplumun ileri gelenleriyle, bilge-ler ve Koenler'le bir arada olacaksın ve onlardan Tora ile mitsvaları öğreneceksin" (Ramban). Hahamlarımız'ın söyledikleri gibi: "*Maaser Şeni* büyüktür, çünkü insanın öğrenimine vesiledir" (*Sifre*); zira bir çiftçi *Maaser Şeni*'yi tüketmek için Yeruslayim'de geçirdiği süre boyunca Tanrı'ya bağlılığın en üst düzeyli örneklerine şahit olur, kendisi de Tora öğrenirdi (*Talmud – Baba Batra* 21a, *Tosafot* o.a.). *Bet-Amikdaş'taki* ibadeti görür, Koenler'i ibadette,

וּנְתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר-תֵּאֲוֶה

26

נִפְשֶׁךָ בְּבֶקֶר וּבִצְאָן וּבִיַּיִן וּבִשְׂכָר וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאֲלֶךָ נִפְשֶׁךָ

וְאָכַלְתָּ שֵׁם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּשְׂמַחַת אַתָּה וּבֵיתְךָ: כִּי וְהָלֹךְ 27

אֲשֶׁר-בִּשְׁעָרֶיךָ לֹא תַעֲזֹבֻנוּ כִּי אֵין לוֹ חֶלֶק וְנִחְלָה עִמָּךְ: ם

yiyecekler kutsal nitelik kazanırken, paranın üstündeki kutsiyet ortadan kalkar. Kutsal nitelik kazanmış bu yiyecekler, kutsiyetin gerektirdiği şartlar uyarınca tüketilmelidir. Örneğin bir kişi *tameyse* ya da bir yakınına o gün içinde kaybet-tiyse (*Onen*), bu ürünleri yemesi yasaktır (krş. 26:14).

Yiyecek – *Maaser* parasını *korban* almaya yatırmak isteyen bir kişi *Ola-korbanı* satın alamaz, çünkü pasuk “*yiyeceksin*” demektedir; oysa *Ola-korbanının* hiçbir kısmı yenmez, çünkü bu *korban* tümüyle yakılır (*Sifre*).

Neşeleneceksin – Bunun ardından da “*hem sen hem de ev halkın*” denmektedir. “Ev halkı” diğer herkesten önce kişinin eşini kasteder. Bu ifadelerin yan yana gelmesinden yola çıkan Hahamlarımız önemli bir prensibi vurgularlar: “Karısı olmayan bir erkek, bereketten, iyiden ve neşeden yoksundur” (*Talmud – Yevamot* 62b). Bir aileye bunları sağlayan kadındır. “Neşe” bu pasuktan, “iyi” Bereşit 2:18’den, “bereket” ise Yehezkel 44:30’dan öğrenilir.

Bu sözcük aynı zamanda, *Pidyon* parasıyla bir *korban* satın alıp gerçekleştirmek isteyen bir kişinin, özellikle neşeyi belirten bir *Şelamim-korbanı* getirmesi gerektiğini öğretir.

Hem sen hem de ev halkın – *Targum Onkelos*. Tam çeviriyle “*sen ve evin*”. Çiftçi hayatı süren halk genel olarak işini bırakıp Yeruslayim’e gitmez. Dolayısıyla *Maaser Şeni*’ye dair bu kurallar çoğunlukla, erkeklerin nasılsa Yeruslayim’e gelmek zorunda oldukları *Şaloş Regalim* bayramlarında uygulanırdı. İbn Ezra buradan yola çıkarak şu açıklamayı yapar: “*Maaser Şeni*’yi ya da onun parasıyla satın aldıklarını Yeruslayim’de yemek sen ve oğlun için yükümlülük, ev halkının geri kalanı için haktır. Zira erkeklerin *Şaloş Regalim* bayramlarında Yeruslayim’e gelmeleri bir yükümlülük iken kadınlar için bu bir yükümlülük değildir. Ancak elbette onlar da senin bu ziyafetine katıldıklarında, yükümlü olmadıkları

bir mitsvayı yerine getirmenin karşılığı olarak belli bir liyakat sahibi olacaklardır”.

27. Levi’yi terk etme – Daha önce Leviler’in de *korban* ziyafetlerine davet edilme suretiyle kollanması emredilmişti (bkz. 12:18 açık.). Aynı şey *Maaser Şeni* ziyafeti için de geçerlidir. Yeruslayim’e giden kişi, şehrindeki Leviler’i de kendisine katılmaya davet etmelidir (*Daat Mikra*). Ancak buradaki temel mesaj bu değildir, zira şimdiki pasuk “*Levi’yi terk etme*” derken bunun nedenini de açıklamaktadır: “*çünkü onun seninle birlikte payı ve [toprak] mirası yoktur.*” Dolayısıyla pasuk, Leviler’in mahrum kaldıkları bir payın tazminatı olarak aldıkları bir armağandan bahsetmektedir – ki bu, *Maaser Rişon*’dur (bkz. Bamidbar 18:21-24 açık.) (*Gur Arye*). Sonuç olarak pasuğun mesajı şöyledir: “Levi’ye, kendi payı olan *Maaser Rişon*’u vermezlik etme” (*Sifre* 108; Raşi). Başka bir deyişle “*Maaser Şeni*’yi ayırıyor olman, *Maaser Rişon*’u Levi’ye verme yükümlülüğünde bir değişiklik yapmıyor” (İbn Ezra).

Çünkü onun seninle birlikte payı ve [toprak] mirası yoktur – Bu ifade, *Maaser Rişon* hakkında bir kuralı öğretir. Söz konusu armağan, sadece Leviler’in bir üründe Bene-Yisrael’le benzer paya sahip olmadığı durumlar içindir. Öte yandan fakirlerin hakkı olan [1] hasat sırasında düşmüş olan bir ya da iki tahl başağı (= *Leket*; Vayikra 19:9), [2] tarlada unutulmuş demet (= *Şihha*; bkz. 24:19) ve [3] tarlanın bir köşesinde hasat edilmeden bırakılan kısımda (= *Pea*; Vayikra 19:9) Leviler, fakir Yahudiler’le eşit paya sahiptirler. Dolayısıyla fakir bir Yahudi’nin, kendi aldığı *Leket*, *Şihha* veya *Pea* sınıfındaki üründen Levi’ye vermek üzere *maaser* ayırma yükümlülüğü yoktur (*Sifre* 109; Raşi).

²⁶ Bu parayı, canının arzuladığı herhangi bir şeye – sığıra, davara, yeni veya yılanmış şaraba ve canın ne çekerse ona [karşılık olarak] ödeyebilirsin. [Satın aldıklarını] Orada, Tanrın Aşem'in Huzuru'nda yiyecek ve neşeleneceksin – hem sen hem de ev halkın.

²⁷ Ama şehirlerindeki Levi'yi terk etme; çünkü onun seninle birlikte payı ve [toprak] mirası yoktur.

altındaki bir para karşılığında kutsiyetten arındırabilir [yani bir yerde gömülü ya da saklı parası varsa, o para, olduğu yerden *Pidyon* için kullanılamaz; para “elinde” olmalıdır] (*Mişna – Maaser Şeni* 1:2; Rabi Pinhas Keati o.a.). Ayrıca bkz. s.a.

Bir kesede topla – *Sifre*; *Talmud – Baba Metsia* 42a. Tam çeviriyle “elinde [bir kumaşa] sar”. İbranice *Vetsarta*. Bu sözcük “*Tsarar – Sarmak / Bağlamak / Paketlemek*” kökünden gelir. Öte yandan Hahamlarımız bu sözcüğün “*Tsura – Şekil*” ile de bağlantılı olduğunu öğretirler. Buna göre *Maaser Şeni*'nin paraya çevrilmesinde kullanılan para sadece üstünde belirleyici şekiller olan metal paralar halinde olmalıdır. Başka bir deyişle paraya denk başka bir mal ya da üzerinde belirleyici şekiller olmayan metal paralar *Maaser Şeni*'ye karşılık *Pidyon* amacıyla kullanılamaz (krş. *Sifre*; *Talmud – Baba Metsia* 54a; *Talmud – Behorot* 50b; *Yad – Maaser Şeni* 4:9). Sıradaki pasukta da bu paranın yiyecek alımında kullanılacağı söylendiğine göre bunun tedavüldeki bir para olması gerekir (*Mişna – Maaser Şeni* 1:2, Bartanura'lı Rabi Ovadya o.a.).

Tanrın Aşem'in seçeceği yere git – Yani “Yeruşalayim'e [veya *Mişkan* zamanında onun olduğu yere] git”. Buradan, *Maaser Şeni* olarak ayrılmış ürünlerin ya da onların kutsiyetinin aktarıldığı *Pidyon* parasının Yeruşalayim'e getirilmesi gerektiği öğrenilmektedir. Eğer bu ürünlere *Pidyon* yapılmamışsa, onları Yeruşalayim sınırlarının dışında yemek yasaktır (*Talmud – Makot* 19b, *Tosafot* o.a.).

26. Herhangi bir şeye – Pasuk önce “canının arzuladığı herhangi bir şeye” demektedir. Bu çok kapsamlı bir ifadedir (İbr.: *Kelal*). Ama sonra “sığıra, davara, şaraba ya da sert içkiye” diyerek bu kez ayrıntıya (İbr.: *Perat*) girmektedir – ki bu, sanki ilk kapsamlı ifadenin sadece bu sayılanlar için geçerli olduğunu belirtir gibidir. Fakat pasuk sonra bir kez daha “canın ne çekerse” diyerek tekrar kapsamlı bir ifade (*Kelal*) kullanmaktadır.

Bu, Tora'da birçok yerde karşımıza çıkan temel bir yapıdır ve kanuni gerektirmeleri vardır. Söz

konusu yapı “*Kelal U-frat U-hlal – Genel, Detay, Genel*” olarak adlandırılır ve Tora'nın açıklanmasında kullanılan 13 türetim yönteminden biridir. Bu yapıya göre, pasuğun konu ettiği kural, ortadaki detay (*Perat*) kısmında belirtilenlerle ortak yanlara sahip olan diğer her şey için geçerlidir. Yapı mantiken de bunu gerektirmektedir: İlk önce kapsamlı ifade verilmekte, sanki “her şey” kurala dâhilmiş gibi bir hava doğmaktadır. Ancak sonra detaya inildiğinde bu kez kural sanki sadece sayılanlar için geçerliymiş gibi anlaşılmaktadır. Yapı son olarak tekrar genel bir ifade kullanarak “detay olarak sayılanlar gibi” olan her şeyin kurala dâhil olduğunu vurgulamaktadır.

Bu örneğin detay kısmında sayılanlar “sığır, davar, yeni veya yılanmış şarap”tır. Bunların ortak yanı, her birinin, “toprağın türevinin türevi olup insanın yemesine uygun” olmasıdır. İlk yaratıldıklarında hem sığır, hem davar (*Bereşit* 1:24-25), hem de üzüm (*Bereşit* 1:11-12) topraktan yaratılmıştır [dolayısıyla, örneğin, sudan yaratılmış olan balıklar (*Bereşit* 1:20-21) bu kurala dâhil değildir]. Dolayısıyla ilk yaratılan sığır ve davar türü tüm hayvanlar “toprağın türevi”, onlardan sonra gelen tüm nesiller de “toprağın türevinin türevi” sınıfındadır. Benzer şekilde üzümde elde edilen şarap da “toprağın türevinin türevi” sınıfındadır. Tüm bunların bir başka ortak özelliği de insanların yemesine uygun olmalarıdır. Sonuç olarak buradaki kurala göre, *Maaser Şeni*'nin yerini alan para, sayılan detayların “toprağın türevinin türevi ve insanın yemesine uygun” şeklindeki ortak niteliğine sahip herhangi bir şeyin alınmasında kullanılabilir (*Talmud – Eruvin* 27b; Raşi).

Yılanmış şaraba – İbranice *Şehar*. Bu sözcük “sarhoş edici”, “sert içki” anlamına da gelebilir (İbn Canah; *Septuaginta*). İbn Ezra'ya göre bu, baldan, hurmadan, buğdaydan ya da arpadan mamul sert içkileri tanımlar. Alternatif olarak “meyve şarabı” (*Radak, Şeraşim*).

Canın ne çekerse – Tam çeviriyle “canının sorduğu her şeye”.

Ödeyebilirsin – Paranın üstündeki kutsiyet, satın alınan yiyeceklerin üzerine aktarılır ve bu

28 כַּח מְקַצֶּה | שְׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא אֶת-כָּל-מַעֲשֹׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה
29 הֵהוּא וְהִנַּחְתָּ בְּשַׁעְרֶיךָ: כֹּט וּבָא הָלֹאִי כִי אֵין-לּוֹ חֶלֶק וְנִחַלָּה עִמָּךְ
וְהִגֵּר וְהִיתָם וְהֶאֱלַמְנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ וְאָכְלוּ וְשָׂבְעוּ לְמַעַן
יְבָרְכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-מַעֲשֶׂה יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה: ׀
1 שְׁשִׁי א מְקֵץ שֶׁבַע-שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה:

Hahamlarımız buradan yola çıkarak bir kural öğretirler: “Payını almak için harman yerine gelen bir fakire yarım *kav* buğday ya da bir *kav* arpadan daha az verilmez” (*Mişna – Pea* 8:5; *Sifre* 110; *Raşi*). [*Kav* farklı görüşlere göre 1,22-2,5lt. arasında bir kuru hacim ölçüsüdür].

Yapacağın her işte – Tam çeviriyle “*elinin tüm işlerinde*”.

15.

Tora önceki kısımda kişinin Levi, yetim ve dullar yararına bırakması ve iyeliğinden feragat etmesi gereken paylardan bahsetmişti. Şimdi de yedi yılda bir *Şemita* yılı sona erdiğinde maddi alacaklardan feragat edilmesini emredecektir (krş. İbn Ezra). Bunun yanında, her ne kadar bu paragraf içinde sözü edilmese de, *Şemita* yılı boyunca, tüm tarım ürünleri üzerindeki iyelikten feragat etme kuralı da vardır. Toprak dinlendirilir, tarımsal faaliyet yapılmaz ve yetiştirilmiş ürünler sahipsiz ilan edilerek isteyen herkesin kullanımına açılır (bkz. *Vayikra Perek* 25).

Önceki kısım *Ma’sar Ani* konusuyla sona ermişti. Bu pay, önceki iki yılda ayrılıp Tanrı’nın Huzuru’nda neşeyle yenen *Maaser Şeni*’nin yerine üçüncü yılda ayrılıp fakirlere dağıtılır. Başka bir deyişle fakirlere bu payı dağıtmak, Tanrı’nın Huzuru’ndaki neşeli ziyafete eşdeğerdir. Bu mitsva sayesinde Yahudi’nin kalbi, tüm Yisrael’i karakterize etmesi gereken bir prensip yönünde eğitilir: Bir Yahudi, yoksul kardeşinin kalbini sevindirmediği sürece, kendisi de neşelenemez. Dahası, *Ma’sar Ani* ayrılmadığı sürece, geri kalan ürünler halen *tevel* sınıfındadır ve yenmesi yasaktır. Bu da, Tanrı’nın insana bereketi sadece kendi geçimini sağlaması için değil, akranlarının geçimini de düşünmesi amacıyla verdiğini öğretir. İnsanın emeğinin ürünleri Tanrı’nın emriyle bağlıdır ve bu emir ona, söz konusu ürünlerin bir kısmını yoksul kardeşlerini geçindirmeye ayırması talimatını vermektedir. Bu şekilde *Ma’sar Ani*, sadece fakirlere yardım konulu emirlerden biri olarak kalmakta değildir, aynı zamanda

kişinin bu konuda Tanrı’ya yönelik yükümlülüğünün de bir hatırlatıcısıdır.

Sıradaki kısımda ele alınacak mitsvalar – borçların affı ve *tsedaka* – da, aynı temaya sahip emirlerdir ve bunlar, kardeşlere yönelik yükümlülükleri daha geniş bir çerçevede ele almaktadır. Tora bu mitsvaları vermek için Erets-Yisrael’in kıyısına gelinmesini beklemiştir, zira çölde Tanrı’nın her türlü ihtiyacı karşıladığı bir ortamda bu mitsvaların uygulanması için herhangi bir gereklilik olmamıştır (Hirsch).

1. Yedi yılın bitiminde – “Yedi yıllık *Şemita* döngüsünün son yılının, yani *Şemita* yılının ta kendisinin bitiminde” (*Sifre* 117; *Raşi*). *Şemita* yılında borçların affı, yılın başında değil sonunda gerçekleşir (*Talmud – Arahin* 28b). Bir görüşe göre anlam “yedinci yılın başlangıcında” şeklindedir. Bu durumda bahsedilen, *Şemita*’nın tarımsal yönüdür; zira tarım işlerinden imtina kuralı yedinci yılının başından itibaren başlar (İbn Ezra; krş. *Ramban*; *Daat Mikra*).

Şemita – Bu sözcük “feragat”, “el çekme”, “kendi haline / serbest bırakma” gibi anlamlara gelebilir. **Şamat** kökü, insanın elinde tuttuğu bir şeyi bırakıp o şeyin elinden kurtulmasına izin vermesini belirtir ve bunu tek sözcükle tam olarak çevirmek güçtür. *Şemita* yılında iki tür feragat vardır: Hem borçlardan feragat edilir hem de yılın başından itibaren toprak kendi haline bırakılır ve orada yetişen ürünler üzerinde iyelik hakları yoktur. *Ramban*’a göre basit anlamda, bu ilk pasukta tarımsal *Şemita*’dan, sıradaki pasuklarda ise *Şemita*’nın borçların affına dair yönünden bahsedilmektedir. Amaç her iki feragatin aynı yılda olduğuna işaret etmektir. Ancak Hahamlarımız’ın aktardığı geleneksel bilgilere göre bu bölüm tümüyle parasal feragatten bahsetmektedir ve bu, yedi yılın tamamlanmasıyla gerçekleşir (bkz. ö.a.).

Uygulamalısın – Tam çeviriyle “*yapmalısın*”. Yani “bu yıla dair kuralların gereğini yapmalısın”. Aynı fiil *Şabat* uygulaması için de kullanılmıştır (bkz.

[49. Maaser Ani]

²⁸ [Her] Üç yılın bitiminde o yıla ait mahsulünün tüm *maaser*lerini [iyeliğinden] çıkar ve [herkesin ulaşabileceği şekilde] şehirlerinde bırak.

²⁹ Şehirlerindeki Levi (çünkü onun seninle birlikte payı ve [toprak] mirası yoktur), [ayrıca] Ger, yetim ve dul gelecek, yiyip doyacaklar. Bu sayede Tanrın Aşem, yapacağın her işte seni mübarek kılacaktır.

[50. Şemita Yılı]

15

¹ Yedi yılın bitiminde Şemita uygulamalısın.

28. [Her] Üç yılın bitiminde – *Talmud* – Roş Aşana 12b; *Yad* – *Matanot Aniim* 6:4. Şemita döngüsü yedi yıldan oluşur. Bunun ilk üç yılı ve ikinci üç yılı kendi içlerinde birer grup oluşturur [yedinci yılda ise tarımsal faaliyet yoktur]. Her üç yıllık grubun ilk iki yılında, yani döngünün 1, 2, 4 ve 5. yıllarında ürünlerden önce *teruma* ayrılıp Koen'e verilir, sonra *Maaser Rişon* ayrılıp Levi'ye verilir, ardından da *Maaser Şeni* ayrılıp önceki kısımda açıklandığı şekilde Yeruslayim'de tüketilir. Her üç yıllık grubun üçüncü yılında ise, yani döngünün 3 ve 6. yıllarında, *teruma* ve *Maaser Rişon*'dan sonra ayrılan ikinci *maaser*, “*Maaser Şeni*” olarak değil, “*Ma'sar Ani* – *Fakirlere Verilen Maaser*” olarak adlandırılır. *Maaser Şeni*'den farklı olarak, *Ma'sar Ani*, adından da anlaşıldığı gibi, fakirlere dağıtılır ve kutsal nitelikli değildir. Bu pasuk temel olarak *Ma'sar Ani*'den bahsetmektedir ve çevirimiz bu nedenle “o yıla ait mahsulünün tüm *maaser*lerini” şeklinde yapılmıştır. Sıradaki pasukta da bunun açıklaması verilmektedir: Bu yıla ait *Maaser Rişon*'u Levi alır, *Ma'sar Ani* ise Gerler, yetim ve dullar, yani genel olarak fakirlerin hakkıdır. Bkz. 26:12.

3 ve 6. yıllarda *Ma'sar Ani* ayırmak, Tora'nın 613 mitsvasından biridir. *Mitsvat Ase* No. 196 (*Sefer Ahinuh*).

Öte yandan pasuğu “[Her] Üç yılın bitiminde, mahsulünün tüm *maaser*lerini o yıl [iyeliğinden] çıkar ve şehirlerinde bırak” şeklinde anlamak da mümkündür. Hahamlarımız buradan bir kuralı öğrenirler: Bir kişi, üç yıllık sürenin ilk iki yılında ayırmış olduğu *Maaser Şeni*'yi Yeruslayim'e getirip orada tüketmeyi ihmal ettiği takdirde, bu ihmalkârlığını daha da sürdürmez ve bunu üçüncü yılın bitiminden sonraki [yani Şemita döngüsünün dördüncü ve yedinci yıllarındaki] *Pesah* bayramının [ya da başka bir görüşe göre *Pesah*'ın yedinci gününün] arifesinde yapmalıdır (bkz. 26:12 açık.). Eğer çiftçinin bu zamana kadar ilk iki yıla ait *Maaser Şeni*'yi [ya da onu paraya çevirdiyse bu parayı] Yeruslayim'e getirip kullan-

ması mümkün değilse, söz konusu para veya ürünler tamamen kullanılmayacak hale getirilip yok edilmelidir. Buna “*Biur Maaserot* – *Maaserlerin Yok Edilmesi*” adı verilir. Çiftçi bunu yaptıktan sonra, kutsal nitelikli bu payları evinde bırakmadığına dair bir beyanda bulunur. Bu beyana “*Viduy Maaserot* – *Maaserlere Dair İtiraf*” adı verilir (bkz. 26:13) (Raşi).

Bu açıklamaya göre “o yıl” ifadesi, üçüncü yılın bitimini takip eden yılı kastetmektedir. Ama farklı bir bakışla, bu ifade üçüncü yılı kastederek şekilde de değerlendirilebilir. Bu da, *Ma'sar Ani*'nin, henüz üçüncü yılın içindeyken, yıl tamamlanmadan önce ayrılması gerektiğine işaret eder (*Daat Mikra*).

Şehirlerinde bırak – “Sahipsiz bırak ve fakirlere ver.” Eğer bir kişi *Ma'sar Ani* sınıfındaki ürünleri bizzat fakirlere dağıtmıyorsa, şehirde fakirler için oluşturulmuş olan fona verir.

29. Şehirlerindeki Levi – Pasukta Levi ile birlikte Ger [*Tsedek*], yetim ve dullar da sayılmaktadır. Buradan, sanki *Ma'sar Ani*'de Levi'nin de payı varmış gibi bir sonuç çıkabilir. Bu mantıklıdır, çünkü Leviler genelde ekonomik açıdan çok güçlü insanlar olmadıklarından, *Ma'sar Ani*'den de pay alabilecekleri söyleniyor olabilir (Hirsch). Raşi'ye göre ise, Tora'nın “*çünkü onun seninle birlikte payı ve [toprak] mirası yoktur*” açıklamasıyla işaret ettiği üzere, Levi, her zamanki gibi, sadece Ülke'de pay sahibi olmamasından dolayı aldığı tazminat olan *Maaser Rişon*'u alır (*Talmud* – Roş Aşana 12b). Diğerleri ise *Ma'sar Ani*'yi alırlar (Raşi; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*).

Ger, yetim ve dul – Tora burada fakir olma olasılığı başkalarına göre daha yüksek olanları listelemektedir. Ancak bu üç sınıftan birine dâhil olmasa bile, fakir olan herhangi bir kişi de *Ma'sar Ani*'yi alma hakkına sahiptir.

Yiyip doyacaklar – Fakirlere verilen pay, onların yiyip doyacakları miktardan az olmamalıdır.

ב וזה דבר השמטה

שְׁמוֹט כָּל-בַּעַל מִשָּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר יִשָּׂה בְרַעְהוּ לֹא-יִגְשׁ אֶת-רַעְהוּ
וְאֶת-אֲחִיו כִּי-קָרָא שְׁמָטָה לִיהוָה:

Buradaki *Şamot* sözcüğü, pasukta İbranice dizilişe göre *Şemita* sözcüğünden hemen sonra gelmektedir: *Şemita Şamot*. Başka bir deyişle *Şamat* kökü arka arkaya iki kez kullanılmaktadır. Bu da, önce de belirtildiği gibi iki tür feragatin – borçlardan feragat ve tarım ürünlerinden feragat – varlığına ve ikisi arasında kuralsal bir bağlantı olduğuna işaret eder: “Tarımsal feragat kuralı yürürlükte olduğu zaman, parasal feragat kuralı da yürürlükte değildir. Tarımsal feragat kuralı yürürlükte olmadığı zaman, parasal feragat kuralı da yürürlükte değildir” (*Talmud – Gitin* 36a). Sonuçta *Şemita*’nın iki yönü eş zamanlı olarak yürürlükte değildir [Ancak *Şemita*’nın iki yönü her açıdan aynı kurallara sahip değildir. Örneğin tarımsal yön sadece Erets-Yisrael için geçerliyken, parasal yön dünyanın her yerinde geçerlidir (*Talmud – Kiduşin* 38b)]. Tora’ya göre *Şemita*’nın her iki yönü, Yahudiler’in çoğunluğunun Erets-Yisrael’de yaşadığı dönemlerde yürürlükte değildir. Ancak Hahamlarımız, diğer birçok mitsvada olduğu gibi burada da, mitsvanın unutulmaması için uygulamanın günümüzde de devam etmesine hükmetmişlerdir.

Akranın ve kardeşini – “*Akranını*” sözcüğü Yahudiler’i kasteder; dolayısıyla Yahudi olmayanlar bu kuralın dışındadır. Öte yandan, Noah’ın Soyuna İçin Yedi Mitsva’ya riayet ettiği için Erets-Yisrael’de yaşamaya hakkı olan bir *Ger Toşav*’ın yine de farklı bir konumda olduğu düşünülebilir. Ancak Tora “*kardeşini*” eklemesini yaparak, her ne kadar bir *Ger Toşav*’ı kollama yükümlülüğü varsa da (bkz. 14:21), onun bu kuralın dışında olduğunu belirtmektedir. “Kardeş” sözcüğü kurala sadece Yahudi olanların dâhil olduğunu belirtir, zira Yahudiler’in hepsi [Yahudilik’i kabul etmiş bir *Ger Tsedek* de dâhil olmak üzere] Avraam, Yitshak ve Yaakov’un çocuklarıdır, dolayısıyla kardeşlerdir (*Sifre*).

Tora’nın *Şemita* yılında alacaklıdan alacağının affını istemesi ile borçluyu “akran ve kardeş” olarak tanımlaması arasında yakın bir bağ vardır. Herkes birbirinin akran ve kardeşi olduğuna göre, birbirinin gelişimine öncelik vermekle yükümlüdür ve bu nedenle, normal şartlarda insanlar arasındaki ilişkide gerilimlere yol açabilen borç halatını gevşetmek önem taşır. Önce de belirtildiği üzere, *Şemita* yılının bitimiyle, bir

borç, kanuni bir yükümlülük olmaktan çıkıp varlığını sadece ahlaki bir yükümlülük olarak sürdürmeye başlar. Yükümlülüğün bu yönünün de sona erip ermemesi borçlunun kararına bırakılmıştır ve Tora’nın bu kişiye bu konuda gösterdiği güven ona ahlaki bir yücelme duygusu katacaktır. Bundan sonra borcunu öderse, bu tamamen onun ahlaki ve vicdani kararının bir sonucudur ve bu onun için insanı boğan bir kanuni yükümlülüğün çok bir onur meselesi haline gelecektir. Burada kullanılan “akran ve kardeş” sıfatı, Tora’nın borçlu ile alacaklıdan ne beklediğini açıklamaktadır. Tanrı herkesin Babası’dır ve çocuklarından da kardeşlere layık ilişki içinde olmalarını istemektedir (Hirsch).

Sıkıştırmamalıdır – Ya da “ona baskı yapmamalıdır”. Bu sadece *Şemita* yılı bittikten sonrası için doğrudur. Yani eğer tahsilât tarihi geçmiş bir borç henüz ödenmemişse, alacaklı artık bunu talep edemez. Ama *Şemita* yılı devam ettiği sürece borçluyu sıkıştırmama ve ona dava açma hakkına sahiptir (Rabenu Behaye). *Mitsvat Lo Taase* No. 279.

Talmud’da, on yıl için verilen bir borcun *Şemita*’da iptal olmadığı vurgulanır (*Talmud – Makot* 3b; *Yad – Şemita Veyovel* 9:9). Bunun nedeni henüz borcun tahsilât zamanının gelmemiş olmasıdır (a.y., Ridvaz o.a.). Zira *Şemita* yılı, sadece tahsilât zamanı bir sonraki yılın başlangıcını işaret eden *Roş Aşana*’dan önceki bir tarih olup yine de ödenmemiş borçlardan feragati gerektirir. Başka bir deyişle tahsilât tarihi *Roş Aşana*’dan sonrasıyla buradaki kanun yürürlükte değildir. Benzer şekilde, ticari sözleşmelerden kaynaklanan her türlü parasal talep de, borçlunun ödemesi gereken bir borç olarak kayda geçtiği takdirde bu kanunun çerçevesindedir. Örneğin tahsilât tarihi belirtilmeksizin veresiye alınmış malların ödemesi [eğer satıcı tüm ödemeleri tek bir borç şeklinde birleştirip sözleşme halinde yazıya geçirdiyse] *Roş Aşana* geldiğinde affolur, zira bu malların asıl ödeme tarihi alım zamanıdır (Hirsch; krş. *Talmud – Şevuot* 10a; *Şulhan Aruh – Hoşen Mişpat* 64:17, Bah o.a.).

Prozbol. Her ne kadar *Şemita* yılının bitimi tüm borçların otomatik olarak ortadan kalkmasını sağlarsa ve artık alacaklının borçluyu

² *Şemita*'dan kasıt şudur: Her alacaklı, [normalde] akranından talep edeceği alacağın-
dan feragat etmeli, akranını ve kardeşini sıkıştırmamalıdır; zira Tanrı Adına *Şemita* ilan
edilmiştir.

Şemot 31:16). Hem *Şabat* hem de *Şemita*, belli işlerden el çekmeyi gerektirir. Bunlar *Şabat* için *melaha* sınıfındaki işlerken, *Şemita*'da ise tarım işleridir. Her ikisinde de, “yedincinin” kutsal olması fikri vardır. Biri kutsal gündür, diğeri ise kutsal yıldır. *Yovel* yılı da yedi tane *Şemita*'nın bitimindeki özel kutsiyete sahip yıldır (Rabenu Behaye).

2. *Şemita*'dan kasıt şudur – Ya da “*Şemita* konusu şudur”. Tam çeviriyle “*Şemita*'nın sözü şudur”. [Şemot 23:10'daki çevirimiz şöyleydi: “Fakat yedinci [yılıda, toprağı] kendi haline bırakacak (*Tişmetena*), onu terk edeceksin ...” Bu çeviri, otoritelerin çoğunun görüşünü takip etmektedir. Sforno ise o pasuktaki {*Şemita* ile aynı kökten gelen} *Tişmetena* sözcüğünün de borçlardan feragati kastettiği görüşündedir ve ona göre şimdi-ki pasukta da buna işaret edilmektedir: “Daha önce *Tişmetena* sözcüğüyle borçlardan feragat edilmesini söylemiş, ama bununla ilgili ayrıntı vermemiştim. İşte orada bahsettiğim *Şemita*'dan kasıt şudur:...”]

Bu kısımda *Şemita* yılı tamamlandığı anda, tahsilât zamanı gelmiş olan tüm borçların silinmesi gerektiği belirtilmektedir. Burada “söz” denmesi, bahsedilen borç silinenin “sözel” olarak yapılması gerektiğine işaret eder. Buna göre Reuven'in Şimon'a 100 lira borcu varsa, *Şemita* yılının bitiminde yeni yılın başlangıcını işaretleyen Roş Aşana başladığı anda bu borç silinmelidir. Eğer Reuven borcu yine de ödemek isteyip Şimon'a getirirse, Şimon'un ona sözel olarak “feragat ediyorum” demesi gerekir. İşte “*Şemita*'nın sözü budur”. Bu aşamada Şimon mitsvayı yerine getirmiş olur, böylece Reuven'in borcu teknik olarak ortadan kalkar ve kanuni açıdan bunu ödeme zorunluluğu artık yoktur. Ancak gerçekte, Reuven'in borcu ahlaki açıdan devam etmektedir. Dolayısıyla eğer Reuven “Olsun ben yine de ödemek istiyorum” derse, Şimon bu parayı alabilir (*Talmud* – *Gitin* 37b). Zira Tora *Şemita* yılı sonu için sadece alacaklının baskı yapmasını yasaklamıştır, ama borçlunun borcunu ödemesini yasaklamış değildir [ama ödememe hakkını vermiştir]. Hatta Hahamlarımız, borcu *Şemita* yılı nedeniyle iptal olmuş birinin, yine de gelip bu borcunu ödemek istemesinin özellikle önemli olduğunun altını çizerekler. Dahası, Tora'nın amacı borcunu ödeyebilecek güce sahip bir borçluyu bu ahlaki borçtan muaf kılmak değildir ve alacaklı, maddi gücü yerinde olan borçlunun borcunu

teknik olarak affetse de, ondan bu borcunu yine de ödemesini bekleme hakkına sahiptir; hatta ona açıkça “paramı yedin” diyerek onu utandırabilir bile (Rabenu Behaye). Sonuç olarak Tora iki taraftan sadece alacaklıya alacağından feragat etme emri vermiştir, ama bunda borçluyu yükümlülüğünden muaf kılacak bir şey yoktur. Bu açıdan buradaki kanun, faiz kanunlarından farklıdır, zira Tora faiz almayı yasakladığı gibi faiz vermeyi de yasaklayarak iki tarafı da bağlamıştır (Hirsch).

Bunun yanında, borç alındığı sırada borcu alan kişi “bu borcu *Şemita*'da affolmayacak şekilde alıyorum” dediği takdirde, *Şemita* yılı sona erdiğinde borç affolmaz. Zira parasal konularda baştan koşulan her şart yerine getirilmelidir [Yine de bu şartın formülasyonu önemlidir. Örneğin “*Şemita* benim borcumu silmeyecek” derse bunun bir etkisi yoktur, çünkü bu sözler sanki bu kişi *Şemita* yılından borcu silme özelliğini tamamen alma gücüne sahipmiş gibi bir ifade içerir] (*Talmud* – *Makot* 3b; Rabenu Behaye).

Alacaklı ... feragat etmeli – İbranice: *Şamot* (feragat etmeli) *Kol* (her) *Baal* (sahip) *Maşe* (alacak) *Yado* (eli) *Aşer Yaşe Bereeu* (akranından talep ettiği). *Maşe* sözcüğü, [tıpkı pasuğun devamındaki *Yaşe* gibi] “*Naşa* – Talep etmek” kökünden gelir. Bu bağlamda “alacak” anlamındadır, çünkü alacağını talep edecek aşamaya gelmiş birinden bahsedilmektedir. Raşi'ye göre *Baal Maşe Yado* ifadesi “*Baal Maşe* – Alacak Sahibi” ve “*Yado* – Eli [=Otoritesi; Hakka]” şeklinde ayrılmalıdır. Ayrıca [her ne kadar Raşi açıkça böyle bir şey söylemiyorsa da] Raşi'yi takiben yapılan çevirilerde, *Yaşe* sözcüğü “borç verme” fiili olarak değerlendirilmektedir (*Rashi* – *Sapirstein Edition*). Bu durumda Raşi'ye göre çeviri “Her alacak sahibi, akranına vermiş olacağı borç [üzerindeki] otoritesinden feragat etmelidir” şeklindedir.

Yine de *Daat Mikra*'nın işaret ettiği üzere bu çeviri, Tora'nın okunuşunu düzenleyen seslendirme işaretlerine (*Taamim*) tam olarak uygun değildir [uygun olmak zorunda da değildir (bkz. s.p. açk. *Feragat etmelisin* k.b.)]. Bu işaretlere göre *Baal Maşe Yado* ifadesi “*Baal* – Sahip [=Alacak Sahibi]” ve “*Maşe Yado* – Eli[nin Verdiği] Borcu” şeklinde ayrılabilir. Çeviri de şöyle olacaktır: “Her [alacak] sahibi, akranından talep edeceği, eli[nin vermiş olduğu] alacağından feragat etmelidir.” Çevirimiz bu görüşü takiben yapılmıştır.

ג. אֶת-הַנֶּכְרִי תִגַּשׁ וְאֶשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת-אֲחִיךָ תִשְׁמַט יִדְּךָ: 3

3. Bir yabancıyı sıkıştırabilirsin – *Sifre*'de bu ifade hakkında “Bu, yap şeklindeki bir mitsvadır” sözleri geçmektedir (Raşi). İlk bakışta bunun bir şart olduğu ve bir yabancıya verilmiş olan borcun mutlaka talep edilmesi gerektiği gibi bir sonuç çıkabilir. Eğer öyleyse, bu, Tora’nın, başka ulus ve kültürlerle asimilasyon olasılığının önüne geçmeyi amaçlayan kurallarından biri olarak değerlendirilmelidir. Ne de olsa alacak talebinden vazgeçmek borçlu ile alacaklıyı birbirlerine çok yaklaştıran samimi bir hava yaratır. Tora başka uluslarla dostluk ve barış ilişkilerinin desteklenmesinden yanadır; ancak bunun çok ilerleyip asimilasyon tehlikesi oluşturmasını istemez. Bu nedenle bu gerçekten bir emirse, amaç parasal konulardaki resmiyetten feragat etmeme suretiyle asimilasyon tehlikesi için ek bir önlem almaktır (krş. *Sefer Ahinuh*).

Ancak İbn Ezra’nın da kaydettiği üzere bu bir “emir” değil, “hak”tır. Başka bir deyişle Tora burada bir Yahudi’ye verilmiş borcun affedilmesini emrettiği için, aynı emrin Yahudi olmayanlardaki alacaklar için de geçerli olup olmadığı sorusuna cevap vermektedir: Hayır, böyle bir zorunluluk yoktur. Zira burada herhangi bir zamandaki borçlardan değil, özellikle “*Şemita* yılının bitiminde mevcut olan” borçlardan bahsedilmektedir. Bu nedenle Tora’nın Yahudiler’deki alacaklardan feragat edilmesini emretmesi doğaldır. Ne de olsa *Şemita* yılı boyunca Yahudi, toprağını işleyememiştir ve normal yıllardaki gelirini elde edememiştir; bu nedenle yıl sonunda borcunu ödeyecek gücü olmayabilir (*Daat Mikra*). Oysa Yahudi olmayanlar için böyle bir sorun yoktur; zira *Şemita* yılının kısıtlamaları onları bağlamaz. Nitekim *Şemita* olmadığı zamanlarda, başka Yahudiler’in borcunu da affetme zorunluluğu yoktur [ve diğer yandan, Yahudi olmayan birinin de, bir Yahudi’ye vermiş olduğu borcu affetme yükümlülüğü hiçbir zaman yoktur].

Rambam, *Sifre*’nin sözlerinden yola çıkarak bunu yine de “yap” şeklindeki emirlerden biri olarak sayar. *Mitsvat Ase* No. 197 (*Sefer Ahinuh*). Ancak Ramban bunun ne anlama geldiğini genel bir prensiple açıklar: “*La’v, Aba Mihal Ase, Ase – ‘Yap’ Şeklindeki Bir İfadeyle İma Edilen ‘Yapma’ Şeklindeki Bir Emir, ‘Yap’ Şeklindeki Bir Emir Smufındadır*”. Burada *Sifre* tarafından “yap” şeklinde bir emir olduğu söylenen “yabancıyı sıkıştırabilirsin” sözleri, aslında “yapma” şeklindeki bir emri ima etme amaçlıdır: “ama kardeşini sıkıştırmaman yasaktır”. Başka bir deyişle buradaki asıl

emir “kardeşini sıkıştıрма” şeklindedir. Fakat Tora bunu, “yap” şeklindeki bir ifadeyle ima ettiği için bu, “yap” şeklindeki bir emir sınıfındadır. *Sifre*’nin bunun “yap” şeklindeki bir emir olduğunu söylemesinin anlamı budur. Böylece önceki pasuktaki “*kardeşini sıkıştırmamalısın*” ifadesiyle verilen “yapma” şeklindeki emir, “yap” şeklindeki ek bir emirle kuvvetlendirilmiştir. Benzer bir örnek için bkz. Vayikra 21:13 ve 25:3 açık.

Burada bir kez daha, Yazılı Tora’nın, Sözlü Tora’nın rehberliği olmadan okunması halinde ne kadar yanlış sonuçlara ulaşılabilceği görülmektedir.

Kardeşindeki alacağından – Tam çeviriyle “*sana ait [olup] kardeşinin yanında olandan*”. Buna karşılık, “eğer kardeşine ait bir şey senin yanındaysa – yani verdiğin borca karşılık teminat olarak bir eşyayı rehin aldıysan – *Şemita* bitiminde borç iptal olmaz [zira elinde tuttuğun rehin eşya, borcu hâlihazırda tahsil edilmiş sınıfına sokar. Ne de olsa *Şemita* borcu ‘talep etmeyi’ yasaklamıştır, ama senin elinde o borca teminat olarak bir şey olduğuna göre talep etme durumun yok. Vakti gelip hâlâ ödeme yapılmamışsa, o teminatı satabilirsin ve konu kapanır (*Meam Loetz*)]” (*Sifre*). *Şemita*, kanuni bir borç yükümlülüğünü kaldırırken bu borcun yine de ödenmesini başka hiçbir şeye bağımlı olmayacak şekilde tamamen borçlunun vicdanına bırakır. Ama eğer bir borcun ödenmesi vicdanın dışında başka şeylere de – örneğin bir borç teminatına – bağlıysa *Şemita* bu tip borçları iptal etmez (Hirsch).

Feragat etmelisin – İbranice *Taşmet Yadeha*. Tam çeviriyle “*elini bırakmalısın*”. Burada “*Şamat – Feragat etmek / Bırakmak*” fiilinin “*Yad – El* [= *Otorite; Hak*]” sözcüğüyle sabit bir yapı oluşturduğu görülmektedir. Bu açıdan her ne kadar seslendirme işaretleriyle uyum içinde görünmüyorsa da, Raşi’nin önceki pasuk hakkındaki açıklaması sağlam dayanağa sahiptir.

Şemita yılının bitiminde alacaklardan feragat etmek, Tora’nın 613 mitsvasından biridir. *Mitsvat Ase* No. 198. *Şemita* mitsvasının temelinde insanların cömertlik gibi yüksek değerler konusunda eğitime teması vardır. Bu mitsva aynı zamanda kalplerde Tanrı’ya yönelik tam bir güven duygusunu köklü hale getirme özelliğine sahiptir. Ayrıca bir yan etki olarak, insanları hırsızlıktan uzaklaştırma etkisi söz konusudur. Kişi şöyle düşünecektir: “Kendi paramı borç verdim ve *Şemita* yılı geçtiği zaman Tora benden bundan bile feragat etmemi istedi. Hırsızlık ve sahtekârlıktan üst derecede uzak durmam gerektiği aşikâr değil mi?” (*Sefer Ahinuh*).

³ [Alacak konusunda] Bir yabancıyı sıkıştırabilirsin; ama kardeşindeki alacağından feragat etmelisin.

sıkıştırması yasak hale gelirse de, eğer bir alacaklı, borç senedini *Bet-Din*'e havale ederse, borç iptal olmaz. Bunun nedeni sıradaki pasukta “*kardeşindeki alacağından feragat etmelisin*” denmesidir. Pasuk “[her türlü] alacaktan” değil “*alacağından*” demektir. Başka bir deyişle, *Şemita* sadece “bireysel alacakları” iptal eder. Ama *Bet-Din*'e yönelik alacaklar iptal olmaz ve dolayısıyla bir *Bet-Din* kendisine borçlanılmış bir parayı, *Şemita* geçtikten sonra bile tahsil edebilir. [Bu nedenle yetimlere borçlanılmış bir para *Şemita*'dan sonra bile tahsil edilebilir, zira *Bet-Din* yetimlerin babasıdır ve yetimlere ait alacak senetleri otomatik olarak *Bet-Din*'in kontrolünde sayılır. Böylece borcu *Bet-Din*'e resmen havale etmelerine gerek yoktur.]

Tora her ne kadar biraz aşağıda “*Dikkatli ol; sakın kalbinde, ‘yedinci yıl yaklaşıyor; Şemita yılı’ şeklinde haince bir düşünce olup da yoksul kardeşine kötü gözle bakarak ona vermezlik etme*” (p. 9) diyorsa da, İllel Azaken'in döneminde birçok kişi, borçlunun *Şemita* yılı bitmeden önce borcunu ödemek için paraya [ya da isteğe] sahip olmayacağı korkusuyla *Şemita* yılı yaklaştığında borç vermekten kaçınmaya başlamıştı. Bu, fakirlerin durumunu zorlaştırıyordu. Bu nedenle İllel Azaken ve başkanlığındaki *Bet-Din* buna *Prozbol* adlı bir çözüm geliştirdi. Buna göre bir alacaklı, üç yargıçtan oluşan bir *Bet-Din*'in huzuruna gelip mevcut tüm alacaklarının tahsilâtının *Bet-Din*'e havale edildiğini beyan ederse borcunu *Şemita* bittikten sonra bile tahsil etme hakkı doğar.

Bu işlem, *Bet-Din* tarafından hazırlanmış *Prozbol* adlı standart bir belgeyle düzenlenir. Önce de belirtildiği gibi, *Bet-Din*'e yönelik borçlar *Şemita* yılının sonunda bile iptal olmaz. Dolayısıyla *Bet-Din* bu borcu *Şemita*'dan sonra bile tahsil etme hakkına sahiptir. Böylece bu belge, temel olarak, filanca kişinin, tüm borçlarının tahsilâtını *Bet-Din*'e havale ettiğini ve *Bet-Din*'in de bu tahsilât için o filanca kişiyi görevli tayin ettiğini belirten bir tür sözleşmedir. *Bet-Din* standart *Prozbol* metinlerini düzenlerken, *Bet-Din*'in, isteyen herhangi bir kişinin tahsilâtını onun adına yapmayı en baştan itibaren kabul ettiği ve bu konuda o kişiyi kendi temsilcisi olarak görevlendirdiği ibaresini içerdiğinden, belgenin iki şahit tarafından imzalanması yeterlidir ve *Bet-Din*'in ayrıca haberdar edilmesine de gerek yoktur. Ama elbette bunun için standart *Prozbol* belgesini kullanmak gerekir.

Bir noktayı açıklığa kavuşturmakta fayda vardır. İllel Azaken bu çözümü geliştirdiği sırada Ya-hudiler'in çoğunluğu Erets-Yisrael'de yaşamıyordu. Dolayısıyla o zamanda *Şemita* kuralları artık Tora'nın bir emri olarak değil, Hahamlar'ca öngörölmüş bir kanun niteliğindedir. Dolayısıyla *Derabanan* bir kısıtlamaya *Derabanan* bir çıkış yolu üretilmiştir. Ama *Şemita* Tora'nın bir emri olarak, yani *Deorayta* bir emir olarak yürürlükte olsaydı İllel bu çözümü geliştirmeyecekti (*Talmud – Giin* 36b).

Prozbol sözcüğü “**Proz Buli U-Buti – Hem Zengine Hem de Fakire Yararlı Düzenleme**” kelimelerinin sıkıştırılmış halidir. Bu zengin için yararlıdır, çünkü alacağını tahsil edebilmektedir. Fakir için yararlıdır, çünkü borç almakta zorluk çekmeyecektir (a.k. 37a).

Şemita yılının borçları affetmesi kuralı günümüzde de Hahamlar'ca öngörölmüş bir kural olarak geçerliliğini sürdürmektedir. Dolayısıyla borç para veren kişiler, *Şemita* yılının bitiminden sonra bile alacaklarını tahsil edebilmek için yerel *Bet-Din*'le birlikte bir *Prozbol* belgesini imzalamalıdır. Günümüzde başta bankalar ve diğer borç para veren kurumlar olmak üzere, borç para veren bireyler de, *Şemita* senesinin sonundan, yani *Roş Ašana*'dan) birkaç gün önce bu formu imzaladıkları takdirde tahsilâtı serbestçe yapabilirler. Aksi takdirde borcu talep edemezler ve onu alabilmeleri, borçlunun kendiliğinden verip vermeme kararına bağlıdır.

Prozbol çözümü, Tora kanununun ne kadar dinamik ve çok yönlü çözümlere açık olduğunun bir örneğidir. Şüphesiz, kanunun kesin kriterlerinin yerinden oynamasının mümkün olmadığı durumlar vardır. Ancak diğer bazı durumlarda, bunun gibi yaratıcı çözümler Tora kanunun dinamizmi içinde önemli bir yere sahiptir.

Tanrı Adına Şemita – Yani “Bu parayı kendisine vermiş olan Tanrı'nın Onuru'na *Şemita* ilan edilmiştir” (İbn Ezra).

İlan edilmiştir – İbranice **Kara**. Sözcük “*seslendi*”, “*ilan etti*” anlamlarına gelir. Bir görüşe göre anlam “*çünkü [Tanrı, bu yılı] Tanrı Adına Şemita [yılı olarak] ilan etmiştir*” şeklindedir. Ya da “[*Bet-Din*] ... ilan etmiştir” (*Targum Yonatan; Daat Mikra*). Alternatif olarak bu fiil, “özel zaman” ifade edebilir (krş. Vayikra 23:2, *Kutsal bayramlar* k.b.). Öyleyse anlam “*çünkü Tanrı Adına Şemita vakti gelmiştir*” (Raşbam; *Hizkuni*).

וְאָפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה-בָּךְ אֲבִיּוֹן 4
 כִּי-בִרְךָ יִבְרַכְךָ יְהוָה בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן-לָךְ נַחֲלָה
 לְרִשְׁתָּהּ: הֲרֹק אִם-שָׁמוֹעַ תִּשְׁמָע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁמֵר 5
 לַעֲשׂוֹת אֶת-כָּל-הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנֹכִי מֵצִוְךָ הַיּוֹם: וְכִי-יְהוָה 6
 אֱלֹהֶיךָ בִּרְכָךְ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר-לָךְ וְהֶעֱבַטְתָּ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא
 תִּעְבֹּט וּמִשְׁלַת בְּגוֹיִם רַבִּים וּבָךְ לֹא יִמְשִׁלוּ: 8

“söz dinleme” ve “itaat” anlamı vardır (krş. *Targum Onkelos*).

6. Sana söylemiş olduğu şekilde – Bkz. Şemot 23:22, Devarim 7:14 (*Daat Mikra*) ve 28:12 (Malbim’in açıklamasıyla *Sifre* 116 ve Raşi).

Borç vereceksin – İbranice *Veaavatta*. Sözcüğün kökü “*Avot* – [*Borç Karşılığında Alınan*] *Teminat / Rehin*”dir (bkz. 24:10). Burada ettirgen çatıdadır (Raşi) ve tam karşılığı “*teminat verdireceksin*” şeklindedir. Başka bir deyişle, ifade “borç vereceksin ve bu nedenle onlar da sana teminat verecekler” anlamındadır.

Borç almayacaksın – Yani “borç alma ihtiyacı duymayacaksın”. İnsan birine borç verdiği parayı başkasına borçlanmış olabilir. Ama Tora böyle bir durumun olmayacağını belirtmektedir: “Başkasına borç vereceksin, ama bu parayı da başkasından borç almak zorunda kalmayacaksın” (*Sifre* 116; Raşi).

Birçok ulusa hükmedeceksin – Kastedilen, kaba kuvvet yoluyla sağlanan bir hükümdarlık değil, refah ve ileri düzeyden kaynaklanan bir liderliktir. Bene-Yisrael Tanrı’nın emirlerini yerine getirip O’nun berahasına hak kazandıkları zaman, ışıkları diğer ulusları da aydınlatacaktır. Bu, ulusun kendi refahının bir sonucu olacaktır. Bene-Yisrael bireylerin ezilmesiyle elde edilmiş bir siyasi güç değil, her bir bireyin gelişim gösterdiği, şahsen zenginlik ve şeref sahibi olup hiçbir eksiklik duymadığı örnek bir ulus teşkil edeceklerdir. Bu ulusal bolluk başka ulusların eksikliklerini gidermeye yönlendirilecek, böylece o uluslar da Bene-Yisrael’e bağımlılık hissedeceklerken, Bene-Yisrael kendi bağımsızlıklarını koruyacaklardır ve onların liderliği, insanlığa yaptıkları katkıların bir sonucu olacaktır, onları ezmelerinin

değil (Hirsch). Tüm bunlar, Bene-Yisrael’in Tanrı’ya ve Tora’ya bağlı bir yaşam sürdürdükleri ideal durumu yansıtmaktadır.

Sana hükmetmeyecekler – Bazen bir ulus başka bir ulusa egemen olsa da, kendisi başka bir ulusa tabi olabilir. Tora böyle olmayacağını söylemektedir: “Siz başka uluslara hükmedeceksiniz ve bu sırada başkalarının egemenliği altında da olmayacaksınız” (*Sifre* 116; Raşi).

⁴ Nihayet, aranda yoksul kalmayacak; çünkü Aşem, Tanrın Aşem'in sana onu miras edinmen için mülk olarak vermekte olduğu Ülke'de seni mutlaka mübarek kılacaktır.

⁵ Yeter ki sana bugün emretmekte olduğum bu emrin tümünü titizlikle yerine getirmek üzere Tanrın Aşem'in Sözü'nü iyice dinle.

⁶ Zira Tanrın Aşem, sana söylemiş olduğu şekilde seni mübarek kılmıştır. Birçok ulusa borç vereceksin; ama sen borç almayacaksın. Birçok ulusa hükmedeceksin; ama [başkaları] sana hükmetmeyecekler.

4. Nihayet – İbranice **Efes**. Çeviri Rabenu Meyuhas'a göre yapılmıştır ve sıradaki pasukla birlikte anlam şöyledir: “Siz Tanrı'nın emrini titizlikle yerine getirdiğiniz takdirde, işin nihayetinde aranızda hiç yoksul kalmayacaktır” (bkz. s.a.). Sözcüğün temel anlamı önceki sözlere göre bir sınırlama ya da tezatı belirtir şeklindedir: “Kardeşindeki alacaktan feragat etmelisin; ne var ki, buna ihtiyaç bile olmayacak, çünkü aranda yoksul kimse kalmayacak. Sadece Tanrı'nın emirlerini titizlikle uygula, yeter. Ama eğer yapmazsan, bu ideal duruma ulaşmadığın sürece, yoksul kardeşlerine borç vermek durumunda olacaksın, çünkü bu durumda Ülke'nin içinden yoksul eksik olmayacaktır (p. 11).” Böylece Tora'nın burada “aranda yoksul kalmayacak” dedikten sonra, p. 11'de “Ülke'nin içinden yoksul eksik olmayacak” demesinde bir tezat olmadığı görülmektedir. Yoksulluğun olup olmayacağı, Tora'ya bağlılıkla bire bir ilişkilidir (Sifre 114; Raşi; Ramban). Benzer şekilde, “Sana kardeşini sıkıştırmamanı emrettiysem de, eğer tüm Yisrael ya da en azından çoğunluğu Tanrı'nın sözünü dinlerse buna gerek olmayacak, çünkü o zaman aranda, borç vermek zorunda kalacağın yoksul hiç kimse bulunmayacak. Ulus halinde, diğer uluslara borç verecek durumda olacaksınız (p. 6). Verdiğim emir, Tora'ya bağlı kalmamanız sonucunda kardeşlerinden yoksul kişiler olduğu zamanlar için geçerlidir (p. 7). Ve ben halkın çoğunun Tanrı'ya bağlı olmayacağı bir dönemin geleceğini biliyorum. İşte o zamanlarda Ülke'nin içinden yoksul eksik olmayacaktır (p. 11)” (İbn Ezra).

Aranda – Tam çeviriyle “sende”.

Yoksul kalmayacak – Tam çeviriyle “yoksul olmayacak”. “Eğer Şemita sonunda borcundan feragat etme kuralına riayet edersen, Tanrı da tüm ulusa bereket gönderecek ve yoksul kimse kalmayacak” (Raşbam).

Sforno'ya göre özellikle Erets-Yisrael'e girecek olan ilk nesilden bahsedilmektedir. Yeşua'nın önderliğinde Ülke'yi fetheden ilk nesil,

Yeşua'nın ve o neslin ondan sonra da bir süre hayatta kalan diğer ileri gelenlerinin yaşamı boyunca Tanrı'ya tamamen bağlı bir yaşam sürmüştür (bkz. Yeşua 24:31). Bunun bir sonucu olarak da hiç yoksulluk olmamıştır. Bu nedenle Tora, “Kardeşindeki alacağından feragat etmelisin. Ne var ki, sizin neslinizde bu emri uygulamaya gerek olmayacak, çünkü siz Tanrı'ya bağlısınız” demektedir. “Ancak daha ileride, halk bu standardı koruyamamaya başlayınca (bkz. 31:29), yoksulluk da hayatın bir parçası olacak ve Ülke'nin içinden yoksul eksik olmayacaktır” (p. 11).

İfade bir emir olarak da algılanabilir: “Aranda yoksul kalmasın!” Bu değerlendirme bir kurala işaret eder: “Senin yoksulun başkalarının yoksuluna göre önceliklidir (Talmud – Baba Metsia 33a). Sen öncelikle kendi ulusun içinde yoksul kimse kalmamasını sağlamakla yükümlüsün, zira kendi ulusuna yönelik yükümlülüğün başka uluslara yönelik iyilikseverliğine göre önceliklidir. Bu sadece senin için değil, tüm uluslar için geçerli. Her ulus öncelikle kendi mensuplarını kalkındırmakla yükümlüdür.”

“Yoksul” şeklinde çevrilen sözcük **Evyon**'dur. Bu sözcük “**Ava** – Arzulamak” kökünden gelir, zira yoksul biri hiçbir şeye sahip olmadığı için, en basit şeyler için bile arzu duyar (Raşi; İbn Ezra). “**Ani** – Fakir” de benzer bir sözcüktür [ve “**Ana** – Ezizet” ile bağlantılıdır], ama **Evyon**, **Ani**'den bile daha düşkün durumdaki bir fakiri tanımlar (Mehilta, Mişpatim 23:6; Midraş – Vayikra Raba 34:6; Raşi; bkz. Şemot 23:6 açık.).

5. Yeter ki – Çeviri serbesttir. Tam çeviriyle “yalnuz”. Yani “Aranda yoksul kalmayacak ... [ama bu,] yalnız sana bugün emretmekte olduğum bu emrin tümünü titizlikle yerine getirmek üzere Tanrın Aşem'in Sözü'nü iyice dinlersen [olacak]” (Raşi).

Bu emrin tümünü – Bkz. 5:28 açık.

İyice dinle – İbranice **Şamoa Tişma**. Tam çeviriyle “dinleyiş dinle”. Bkz. 11:13 açık. Burada

וְכִי־יִהְיֶה בָךְ

7

אֲבִיו מֵאֶחָד אֶחָד שְׁעָרֶיךָ בְּאַרְצֶךָ אֲשֶׁר־יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ
נָתַן לָךְ לֹא תֹאמַן אֶת־לִבְּךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת־יָדְךָ מֵאֶחָד
הָאֲבִיוֹן: ח כִּי־פֶתַח תִּפְתָּח אֶת־יָדְךָ לּוֹ וְהֶעַבְטָה תַעֲבִיטֵנוּ דִּי
מִחֲסָרוֹ אֲשֶׁר יִחְסַר לּוֹ:

8

vermek için uzatır ve son anda kapatır. Öyle yapma” (Sifre 116; Raşi). Tora bu ifadeyle, *tsedaka* verme kararı alındıktan sonra bundan vazgeçmemeyi emretmektedir. Zira bu da Yahudi’nin yardımsever doğasına aykırıdır. Elini yardım için uzatması onun için doğaldır, ama uzattığı eli kapatması kendi doğasını inkârden ibarettir (bkz. ö.a.).

Yoksul kardeşine – Sadece “*yoksula*” denmesi yeterli olurdu; zira pasuğun başında kardeşten bahsedildiğine göre buradaki “kardeş” gereksiz durmaktadır. Ancak “*kardeş*” sözcüğü aynı zamanda “aynı ailenin / aynı grubun / aynı sınıfın üyesi” anlamına da gelebilir (*Beer Mayim Hayim*). Dolayısıyla Tora bir mesaj vermektedir: “Eğer yoksula vermezsen, senin sonun da onunla ‘kardeş’, yani onun gibi yoksul olmaktır” (Sifre 116; Raşi).

İfade farklı bir mesaj da içerir. Tora bu bölüm boyunca “yoksul” ve “kardeş” sözcüklerini bir arada kullanmaktadır. Yoksul bir kişi, arada hiçbir bağlantı olmasa bile, Yahudi için “kardeş”tir – Göklerdeki Babası’nın bir çocuğudur (Hirsch).

8. Kesinlikle açmalı – İbranice *Patoah Tiftah*. Kişinin maddi olanakları doğrultusunda *tsedaka* vermesi, Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 199 (*Sefer Ahinuh*).

Önceki pasukta “*elini kapatma*” dendiğine göre, el zaten açılmış demektir [sadece açık bir el kapatılabilir]. Öyleyse burada tekrar açmaktan bahsetmeye ne gerek vardır? Tora bunu bir ikilemeyle yazarak bir noktaya işaret etmektedir: “Daha önce vermişsen bile, gerektiği takdirde elini tekrar tekrar açmalısın” (Sifre 116; Raşi; *Beer Basade*). Tora bir kişinin kendi imkânlarının ötesinde *tsedaka* vermesini istemekte değildir. Ama bir konuyu vurgulamaktadır: Verilen miktar çok olmasa bile, *tsedaka* düzenli ve sürekli bir şekilde uygulanan bir mitsva olmalıdır (Rav Hayim Vital). Hahamlarımız yüz kere birer lira bağışlayan kişinin, bir kerede yüz lira bağışlayan-

dan daha değerli olduğunu belirtirler. Bunun bir sebebi, *tsedaka* mitsvasını, az miktarla da olsa yüz kez yapan bir kişinin, onu engellemeye çalışan *Yetser Ara’ı* yüz kez mağlup etmiş olmasıdır.

Bu ikileme aynı zamanda, kişinin sadece yakın çevresindeki fakirlerin değil, uzaktakilerin de refahından sorumlu olduğuna işaret eder. Kendi şehrinde fakir yoksa bu onu *tsedaka* mitsvasından muaf kılmaz, böyle bir durumda başka şehirlerdeki fakirlere yardım etmelidir. Bu hem bu ifadeden hem de önceki pasuktaki “*ülkende*” sözcüğünden öğrenilmektedir, zira başka şehre mensup fakir iki şekilde olabilir: “Ona [1] o kendi şehrinde bulunduğu zaman da, [2] geçici olarak senin şehrine geldiği zaman da yardım etmelisin” (Hirsch; krş. *Tur – Yore Dea* 256, Bah o.a.).

Başka otoriteler bu ifadeyi “elin daima açık olsun” şeklinde açıklarlar. Kişi *tsedaka* vermeye her an hazır olmalı, fakir biri kendisine yaklaştığında, para aramaya uzun süre ayırıp fakiri bekleterek onu daha da fazla utandırmamalıdır (Şah; *Meam Loez*). Buna bağlı bir kural da vardır. Tora konusunda fazla bilgili olmayıp Erets-Yisrael’de çiftçilik yapan bir Yahudi’den alınan sebze ya da meyvelere *Demay* adı verilir. Bu terim, içinden gerektiği şekilde *teruma* ve *maaser*lerin çıkarılıp çıkarılmadığından emin olunamayan tarım ürünlerini tanımlar. Normal şartlarda *Demay* sınıfındaki ürünlerin yenmesi yasaktır; şüphe nedeniyle, sadece *teruma* ve *maaser*ler [belki de tekrar] ayrıldıktan sonra yenebilir. Ama fakirler konusunda bir istisna vardır. Bir fakiri sırf şüphe nedeniyle bekletmemek için *teruma* ve *maaser*leri ayırmak beklenmeden *Demay* ve *rilebilir* ve fakir kişi bunu hemen yiyebilir (*Mişna – Demay* 3:1). Bu kurala pasukta da bir dayanak vardır. Burada geçen sözcüklerin – “*De Mahsoro Aşer Yehsar – Gereksinim Duyduğu Eksiğine Yetecek Kadar*” – baş harfleri *Demay* sözcüğünü oluşturur (*Meam Loez*).

Mutlaka ... borç vermelisin – İbranice *Aavet*

[51. Borçlar]

⁷ Tanrın Aşem'in sana vermekte olduğu ülkende, şehirlerinden birinde, aranda kardeşlerinden bir yoksul olursa, kalbini katılaştırma ve elini yoksul kardeşine kapatma.

⁸ Aksine, elini ona kesinlikle açmalı, ona mutlaka gereksinim duyduğu eksigiğe yetecek kadar borç vermelisin.

7. Aranda – Ya da tam çeviriyle “sende”; “içinde”. İbranice **Beha**. Tora yoksul kişi için “aranda” sözcüğünü kullanarak, yoksulları birer yabancı, hatta Tanrı tarafından acı çekmeye mahkûm edilmiş kişiler olarak görme eğilimiyle savaşmaktadır. Bu, zavallılara yardım etmeyi, onların Tanrı tarafından lanetlendikleri gerekçesiyle yasaklayan bazı yabancı kültürlerle taban tabana ters bir yaklaşımdır. Tora bu nedenle yoksul kişinin “kardeşlerinden biri” olduğunu önemle vurgulamaktadır (*Meam Loez*).

Yoksul – İbranice **Evyon**. Önce de belirtildiği gibi bu fakirliğin bile en düşük seviyesindeki kişiyi tanımlar. Dolayısıyla *tsedakanın* verilmesi konusunda öncelik daima en çok ihtiyaç sahibi olanlarındır.

❧ **Tsedakada Öncelik.** Pasuk Türkçe cümle yapısına göre çevrildiği için sözcüklerin sıralaması tersine dönmüştür. İbranice'deki sıralamaya göre ifadeler şöyle dizilidir: “*Olacağı zaman sende yoksul, kardeşlerinden biri, şehirlerinden birinde, ülkende, ki Tanrın Aşem sana vermektedir...*”

Bu söz dizimi *tsedaka* konusunda öncelik sırasını öğretmektedir. Belirtildiği üzere hayatları yoksulluk nedeniyle tehlikeye girmek üzere ya da girmiş olanlar herkesten önceliklidir. Ondan sonra sıralama şöyledir: [1] “Sende” – *Tsedaka* verme konusunda öncelik kişinin kendi ailesi ve yakınlarıdır. Ailede paraya ihtiyacı olan kişileri desteklemek, herkesten önce aile bireylerinin sorumluluğundadır. [2] “Yoksul” – Önceki açıklamada belirtildiği üzere her sınıf içinde en çok ihtiyacı olan önceliklidir. [3] “Kardeşlerinden biri” – Tora sadece “kardeşin” diyebilirdi. “Biri” sözcüğü, “özel konumda olan” imasını da içerir (bkz. Bereşit 26:10). Dolayısıyla kardeşler arasında, kan bağı olarak en yakın olan önceliklidir. Bu durumda sadece baba tarafından olan bir kardeş, sadece anne tarafından kardeşe göre önceliğe sahiptir [zira miras kanunları açısından (bkz. Bamidbar 27:11 açık.) baba tarafından kardeşler daha yakın bağına sahip kabul edilir]. [4] Tora'nın dilinde “kardeş” geniş anlamıyla diğer Yahudiler'i de belirttiği için, aile dışında öncelik özellikle Yahudiler'e yardım etmektir. Yahudi olmayanlara yapılan yardımlar ise *tsedakadan* çok “**Gemilut**

Hasadim – *İyilikseverlik*” mitsvası kapsamındadır ve iyi ilişkilerle barışın tesisi açısından önemlidir. [5] “Şehirlerinden birinde” – Kendi şehrindeki bir yoksul, diğer şehirlerdekine göre önceliklidir ve diğerleri – “ülkende” – ancak daha sonra gelir. [6] “Ülkende” – Erets-Yisrael'deki yoksul [bulunulan ülke haricindeki] diğer ülkelerdekine göre önceliklidir (*Sifre* 116; Raşi). Dolayısıyla Diaspora'da yaşayan bir Yahudi için de kendisine en yakın olan yoksullar Erets-Yisrael'dekilere göre önceliklidir.

Bu sıralamanın yanında her grupta, Tora öğretimiyle meşgul olan fakirler, diğer fakirlere göre önceliklidir. Hayır kurumlarına yapılan bağışlar da 4 ve 5. maddenin kapsamındadır. Bazı otoritelere göre, *tsedaka* için ayrılmış paralar, evlenmek üzere olup maddi sıkıntı içinde olan bir gelinin ihtiyaçlarını karşılamak, bir çocuğun sünneti onuruna verilecek kutlama yemeği için gereken harcamalara yardımcı olmak ya da başkalarına okumaları için ödünç verme amacıyla Tora konulu kitaplar satın almak için de kullanılabilir (*Aavat Hesed* 19).

Kalbini katılaştırma – “Versem mi vermesem mi” diye içinde mücadele ettiğin bir zaman olursa, *kalbini katılaştırma*; bu iç mücadelede *Yetser Ara'yı* yen ve ver” (*Sifre* 116; Raşi). Tora bu ifadeyle, *tsedaka* verip vermeme kararı konusunda ikileme girmemeyi emretmektedir. İbn Ezra'ya göre ise “kalp”, tavrı temsil eder: “Kalbini, ona teselli edici hoş sözler söylemekten kendini alıkoyacak şekilde katılaştırma”. Rabenu Behaye buna ek olarak, Hahamlarımız'ın “Bir fakiri sözlerle teselli eden kişi, diğer herkesten daha büyüktür” şeklindeki öğretisini hatırlatır.

Tam çeviriyle “*kalbini zorlama*”. Kullanılan sözcüğün gerektirdiği gibi, Yahudi kalbi, doğası gereği yardımseverliğe meyillidir ve bu eğilimi sadece çıkarıcılık gibi soğuk hesaplar bozabilir. Tora bu hesapların Yahudi'nin yardımsever doğasını ters yönde zorlamasına izin verilmemesini emretmektedir (Hirsch).

Bir fakirin isteği karşısında kalbi katılaştırma yasağı Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 280 (*Sefer Ahinuh*).

Elini ... kapatma – “Bazısı vardır, elini *tsedaka*

ט השמר לך פן־יהיה דבר עס־לבבך
 בליעל לאמר קרבה שנת־השבֿע שנת השמטה ורעה עינך
 באחריך האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל־יהוה והיה בך
 חטא:

Talmud, her iki konu için özellikle bu aynı sözcüğün kullanılmasının bir amacı olduğunu vurgular: “*Tsedaka* vermenin gerekli olduğu durumda bunu görmezden gelen kişi, puta tapmış gibidir” (*Talmud – Ketubot* 68a). Şüphesiz bu sadece tek sözcüğe dayanan bir benzetmeden ibaret değildir. Bize yöneltilen her türlü yardım isteği, aslında Tanrı tarafından gönderilmiştir ve bunu görmezden gelmek bir yandan Tanrı’yı inkârıdır, diğer yandan parayı ilahlaştırmaktır (Hirsch). Ayrıca bu isteği reddeden kişi, tüm kazancının Tanrı’dan geldiği gerçeğini reddetmekte, maddi varlığının sadece kendisine ait olduğunu, kendisinin Tanrı’dan bağımsız bir güce sahip olduğunu düşünmektedir (*Tseror Amor; Meam Loetz*).

Düşünce – İbranice *Davar*. Tam olarak “şey” ya da “söz”.

Kötü gözle bakıp – Tam çeviriyle “gözün kötüleşip”.

Vermezlik etme – Yani “borç vermezlik etme” (Hirsch). Şemita yılı yaklaştığı zaman borç vermekten kaçınma yasağı Tora’nın 613 emrine dâhildir. *Mitsvat Lo Taase* No. 281 (*Sefer Ahinuh*).

Yakınabilir – Tam çeviriyle “Tanrı’ya seninle ilgili seslenecek”. Fiilin çekiminden, sanki böyle bir durumda yoksul kişinin Tanrı’ya seslenip şikâyetle bulunması bir emirmiş gibi bir hava doğabilir. Ancak daha ileride Tora benzer bir durum için, tehdit iması içeren “yakınmasın” (24:15) demektedir – ki tehdit imasını bir kenara bırakırsak, bu kez de şikâyetle yer yokmuş gibi bir hava doğmaktadır. Dolayısıyla bu pasukta bir emrin söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır. Sadece sıkıntıda olan bir kişinin doğal olarak Tanrı’ya şikâyet etme olasılığından bahsedilmektedir (*Sifre* 117; Raşi). Elbette bunu yapabilir; ama bu bir yükümlülük değildir. Bkz. s.a.

Günah işlemiş olursun – Tam çeviriyle “sende günah olacak”. Bir kişinin pasukta belirtilen türde

haince bir fikir nedeniyle yardımda bulunmaktan kaçınması başlı başına bir günahdır ve bunun, mazlumun Tanrı’ya şikâyetle bulunup bulunmamasıyla ilgisinin olmadığı açıktır (*Beer Yutshak*). Ama Tora yine de “Tanrı’ya seninle ilgili şikâyetle bulunabilir” demektedir; çünkü her ne kadar bu şikâyet olmadan bile günah işlenmişse de, şikâyetin olduğu durumda, Tanrı bu günahın cezasını vermekte daha hızlı davranır (*Sifre* 117 ve 279; Raşi). Buradaki ifade Yahudilik’in *tsedakaya* bakışı konusunda önemli bir noktanın altını çizmektedir. *Tsedaka*, “*Tsedek – Adalet*” ile aynı kökten gelir ve insanın, adaletin bir gereği olarak yerine getirmesi gereken bir “yükümlülüktür”. Yoksullara elinden gelen en iyi şekilde yardımcı olmayan kişi “günah işlemiş” olur ve Tanrı’nın Huzuru’nda ağır bir suç taşır. Başka bir deyişle, Yahudilik’in bakışıyla *tsedaka*, insanın ruh haline göre değişkenlik gösteren merhamet duygusunun bir ifadesi değil, sabit bir oranı olan Tanrısal bir buyruk sınıfındadır. Bunun bir yan etkisi, *tsedakayı* alan yoksul kişinin kendisini aşağı hissetme olasılığını azaltmasıdır, zira yardımı yapan bunu merhamet nedeniyle değil, Tanrı’nın emrini yerine getirmek için yapmaktadır. Kazancından sabit bir oranı ayıran her Yahudi, kendi başına bir *tsedaka* fonu oluşturmuş olur. Bu fon kendisine ait değildir ve Tanrı tarafından, yardıma ihtiyacı olanlara dağıtması için kendisine emanet edilmiştir. Yapacağı yardımın bu sınıfta olduğunu bilen bir kişinin tavrıyla, *tsedakayı* sırf merhamet duygusunu bastırmak için veren biri arasındaki fark son derece büyüktür (Hirsch).

⁹ Dikkatli ol; sakın kalbinde, “yedinci yıl yaklaştı; Şemita yılı” şeklinde haince bir düşünce olup da yoksul kardeşine kötü gözle bakarak ona vermezlik etme. Tanrı’ya senden yakınabilir, günah işlemiş olursun.

Taavitemu. Bkz. p. 6 açk. Önceki ifade **Patoah Tiftah**, karşılıksız bir yardımı, bir armağanı belirtmektedir. Buradaki ise borç vermeyi emretmektedir. Dolayısıyla burada aşamalı bir emir söz konusudur: “Ona yardımı bir armağan olarak vermelisin. Ama o bunu kabul etmezse, ona borç verme suretiyle yardımcı olmalısın” (Sifre 116; krş. *Talmud – Ketubot* 67b; Raşi; *Mesiah İlemim*). Bir görüşe göre, yardımın aşamalar halinde yapılması, kullanılan ikilemeden anlaşılmaktadır (*Emek Anetsiv*).

Burada, borç vermenin de yoksula destek olmanın yollarından biri olduğu görülmektedir. *Talmud* (Şabat 63a), “Borç veren kişi, [parayı armağan olarak vererek] *tsedaka* yapandan büyüktür” demektedir. Çünkü kredi, bir yandan destek olunan kişinin geçimini sağlamak için çalışmaya devam etmesini, bir yandan da onun kendisini aşağı hissetmemesini sağlar. Aynı yerde Hahamlarımız “ve cebe koyan hepsinden büyüktür” diye eklerler. Başka bir deyişle, maddi durumu iyi olan bir kişi sıkıntıdaki birine geçiminde yardımcı olmak istiyorsa, en iyi yol onun işine ortak olmak üzere para yatırmaktır. Zira bu şekilde, destek olduğu kişiye tam bir eşitlik hissi vermiş olur ve aynı zamanda kendi geçimini sağlamak üzere çalışmasına yardımcı olur (Hirsch).

İfadenin anlamı “borcuna karşılık ondan teminat alacaksın” şeklinde de olabilir. Tora, borç karşılığı teminat olarak alınan bir eşyanın, kullanıldığı süre için geri verilmesini şart koşturmaktadır (bkz. 24:10-13). Bu, alacaklı için bir külfet oluşturabilir ve bu nedenle alacaklı “teminat olarak aldığım şeyi sürekli geri vermektense, böyle bir teminatı gerektirmeyecek kadar düşük bir borç vereyim” diye düşünebilir. Tora böyle düşünmemeyi emretmektedir: “Gerekirse teminat olarak rehin eşya al, ama ihtiyacı olan borcu ondan esirgeme” (*Daat Mikra*).

Eksiğine yetecek kadar – “Eksiğini tamamlamakla yükümlüsün; ama onu zengin etme yükümlülüğün yok” (Sifre 116; *Talmud – Ketubot* 67b; Raşi). Pasuktaki “*gereksinim duyduğunu*” ifadesi gereksiz durmaktadır. Sadece “*eksiğine yetecek*

kadar borç vermelisin” demek yeterli olurdu. Ancak bu ek bir kuralı öğretir: Sözü edilen “*eksiklik*” her kişinin konumuna ve diğer özelliklerine göre “*gereksinim duyduğunu*” şeyler üzerinden hesaplanır (*Beer Yitshak*). Örneğin bir kişi, fakir duruma düşmeden önce zengin bir yaşam sürüyor idiyse, *tsedakaya* ayrılmış olan para, almış olduğu şekilde ona araba ve hizmetkârlar sağlama amacıyla bile kullanılmalıdır (Sifre 116; *Talmud – Ketubot* 67b; Raşi). Ancak fakir kişi daha önce de zengin biri değil idiyse onu zengin etme ya da lüksler sağlama yükümlülüğü yoktur.

“*Gereksinim duyduğunu*” şeklinde çevirdiğimiz ifadenin tam karşılığı “*ona eksik olan*” şeklindedir. Amaç sadece araba ve hizmetkârlarla ilgili kuralı öğretmek olsaydı, sadece “*eksik olan*” denmesi de yeterli olurdu. “*Ona*” sözcüğü fazladır ve ek bir kuralı öğretmektedir (*Beer Mayim Hayim*): Tanrı, ilk insan Adam hakkında şöyle demişti: “*Adamın yalnız olması iyi değil. Ona, kendisine uygun bir yardımcı yapayım*” (Bereşit 2:18). Hahamlarımız, pasuğumuzdaki “*ona*” sözcüğünün, o pasukta söylenenlere gönderme yaptığını öğretirler. Dolayısıyla Tora fakir bir kişinin ihtiyaçlarını karşılama emrine, bu kişi bekârsa ona bir eş bulma görevinin de dâhil olduğunu ima etmektedir (Sifre 116; *Talmud – Ketubot* 67b; Raşi).

Hahamlarımız, bir yetimi evlendirip evinin temel ihtiyaçlarının karşılanması konusundaki gerekliliği de buradan öğrenirler. “*Ona*” – bir kız bularak evlendir (önceki paragraftaki gibi), “*gereksinim duyduğunu*” – evini mobilyayla döşe, “*eksiğine yetecek kadar*” – ona barınacağı bir ev ayarla (*Talmud – Ketubot* 67b).

9. Dikkatli ol – Bu, borç vermekten kaçınanlara yönelik bir uyarıdır. Böyle kişiler, bu pasukta yazan emri ihlal etmiş olurlar (*Talmud – Giğin* 36a).

“**Yedinci yıl yaklaştı, Şemita yılı**” – Yani “feragat yılı ve ben alacağımдан feragat etmek zorunda kalacağım” (*Daat Mikra*).

Haince – Krş. Raşbam. Ya da “*sorumsuzca*” (*The Living Torah*). İbranice **Beliyaal**. Bu sözcük daha önce insanları putperestliğe kıskırtan kişileri tanımlamak için kullanılmıştı (bkz. 13:14 açk.).

יִתְּנוּ תִתֵּן לוֹ וְלֹא־יִרְעַ לְבַבְךָ בְּתַתֵּךְ לוֹ כִּי בְגִלָּל | הִדְבֵּר 10
 הַזֶּה יִבְרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־מַעֲשֶׂיךָ וּבְכָל מַשְׁלַח יָדְךָ: יֵא כִי 11
 לֹא־יִחַדֵּל אֲבִיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ עַל־כֵּן אֲנֹכִי מְצֹוֶךָ לֵאמֹר פֶּתַח
 תְּפִתָּח אֶת־יָדְךָ לְאַחֶיךָ לְעֶנְיֶךָ וּלְאֲבִינֶךָ בְּאַרְצְךָ: ֵס

turmuştur: Dünya bir tekerlek gibidir. [Bir gün yukarıda olan, ertesi gün aşağıya inebilir. Pasukta söylendiği gibi: “Zira Tanrı’dır Yargıç; şunu alçaltır, bunu yükseltir” (Teilim 75:8). Bu nedenle yoksula yardımı esirgememeye dikkat et.] Rabi Elazar Akapar da şöyle der: İnsan daima fakirliğe karşı Tanrı’dan merhamet dilemelidir. Zira bu, kendisine gelmezse, çocuğuna gelebilir, ona da gelmezse torununa gelebilir. [Dolayısıyla kişi merhamet dilerken gelecek nesillerini de duasına katmalıdır.] (Talmud – Şabat 151b; Maarşa o.a.).

11. Ülke’nin içinden – Alternatif olarak “dünyadan”. Yani “her ne kadar Erets-Yisrael’de Tora’ya bağlı bir şekilde yaşadığınız sürece aranızda hiç yoksul olmayacağı kesinse de, bu olmadığı zaman Erets-Yisrael’de ya da sürgüne gittiğiniz başka bir yerde yoksul birileri eksik olmayacaktır” (krs. Ramban).

Eksik olmayacaktır – Tam olarak “yoksul[ın mevcudiyeti] sona ermeyecektir”. Yani “hep yoksul birileri olacaktır” (bkz. p. 4 açık.).

Bu yüzden şöyle emrediyorum – Burada da fazladan kullanılmış bir sözcük vardır. Tora sadece “bu yüzden emrediyorum” demekle yetinebilirdi. “Şöyle” şeklinde çevirdiğimiz ve tam anlamı “söyleyerek” ya da “söylemek için” şeklinde olan **Lemor** sözcüğü ek bir ima içerir: “Bunun bir emir olduğu doğru; ama önceki pasukta belirttiğim üzere bu senin yararınadır, çünkü Tanrı seni bu yaptığın sayesinde mübarek kılacaktır. Sana emri işte bu yüzden, bunun senin iyiliğine olduğunu söyleyerek veriyorum. Dolayısıyla bunu hem bir emir hem de iyi bir tavsiye olarak gör” (Sifre 118; Raşi; Mizrahi; Beer Yitshak).

Kardeşine, fakirine ve yoksuluna – Bu kısım ihtiyaç sahiplerine yardımdan bahsettiğine göre buradaki “kardeşine” sözcüğü de, maddi sıkıntısı olmayan bir kardeşi değil, “fakir veya yoksul” durumdaki kardeşi kastetmektedir (Raşi). Bir görüşe göre ifade “fakir kardeşine ve Ülken’deki yoksuluna” şeklinde anlaşılabilir (Daat Mikra).

❧ Sonuç. Yisrael’in Torası ile yönetilen bir ülkede yardıma ihtiyacı olan her fakire yardım ve destek garanti altındadır ve *tsedaka* alan kişi bu nedenle aşağılanmaz. Daha da iyisi, Yisrael’in Torası, geçimi için çalışıp para kazanması mümkün olmayan, ama sırf sahte bir onur nedeniyle hem kendi hayatını hem de aile fertlerinin hayatlarını kısaltma pahasına hakkı olan bu *tsedakayı* almak istemeyen kişinin Tanrı katında hesap vereceğini kaydeder: “Alması gereken ve almayan kişi kan dökmüş gibidir” (Talmud Yeruşalmi – Pea sonu). Ancak bununla birlikte, Yisrael’in Torası insanın bağımsızlığının korunmasına büyük değer verir ve insana yakışan, insanların yardımlarına muhtaç olmaktansa sadece en hayati ihtiyaçlarına yoğunlaşıp, kalpsiz insanların “aşağılık” gördükleri işleri bile kabul etmektir. Yapanı dürüstlük ve bağımsızlıkla geçindirmeye yeten bir iş, Yisrael toplumunda daima kabul görmüştür. Işıkları günümüze kadar ulaşan ve aralarında İllel, Rabi Yeoşua, Rabi Hananya, Rav Oşaya, Rav Şeşet ve Rav Una’nın da sayıldığı Tora büyükleri, son derece sınırlı koşullar altında yaşamışlar, geçimlerini odunculuk, kunduracılık, hamallık, su taşıyıcılığı gibi işlerden sağlamışlar ve bu tavırlarıyla önemli bir kuralı öğretmişlerdir: “Gerekirse Şabat’ını, [lüks sınıftaki yiyecekler yemeksizin] normal gün gibi geçir; yeter ki başkalarına muhtaç olma” (Talmud – Pesahim 112a). “Gerekirse Pazar yerinde hayvan derisi yüz ve ‘Ben Koenim, Hahamım vs.yim ve bu bana yakışmaz’ deme” (a.k. 113a) (Hirsch).

¹⁰ [Bu yüzden] Ona mutlaka ver ve ona verirken kendini kötü hissetme; zira Tanrın Aşem seni bu konu sayesinde, tüm işlerinde ve tüm girişimlerinde mübarek kılacaktır.

¹¹ Zira Ülke'nin içinden yoksul eksik olmayacaktır. Sana bu yüzden şöyle emrediyorum: Ülken'de kardeşine, fakirine ve yoksuluna elini mutlaka açmalısın.

10. Ona – Pasuk sadece “mutlaka ver” deseydi de, kimden bahsedildiği açık olurdu. Ama Tora “ona” sözcüğünü vurgulamaktadır: “Ona özel olarak ver. Bunu başkası görmesin. Yardımda bulunduğun kişinin utanmasına yol açma” (*Sifre* 117; Raşi; *Mişmeret Akodes*). Yeruslayim'de bağış yapmak isteyenlerin gizlice para koyabildikleri ve fakirlerin de kimse görmeden buradan para alabileceği bir yer vardı (*Mişna* – *Şekalim* 5:6).

Rambam, *tsedakanın* sekiz düzeyini şöyle sıralar: [1] İhtiyaç sahibine, kendi ayakları üzerinde durabilmesine yardımcı olmak için [faizsiz] borç, kredi vermek. Bu en üst düzeydir. [2] Veren kime verdiğini, alan da kimden aldığını bilmiyorsa. Bunun örneği, hayır kurumları, *tsedaka* toplama görevlileri vs.ye verilen *tsedakalar*dır. [3] Veren kime verdiğini biliyor, ama alan kimden aldığını bilmiyorsa. [4] Alan kimden aldığını biliyor, ama veren kime verdiğini bilmiyorsa. [5] İhtiyaç sahibi herhangi bir istekte bulunmadan önce, onun ihtiyaçlarının tümünü ona kendiliğinden vermek. [6] Bunları ihtiyaç sahibi istedikten sonra kendisine vermek. [7] İhtiyaç sahibine ihtiyacından azını vermek, ama bunu güler yüzle yapmak. [8] En düşük düzey: İhtiyaç sahibine ihtiyacından azını vermek ve bunu asık suratla yapmak.

Mutlaka ver – İbranice **Naton Titen**. Bu bir ikilemedir: “Bir kere vermiş olmakla yetinme. İhtiyacı sürdüğü sürece onu desteklemekle yükümlüsün (Rabenu Behaye). Gerekirse yüz kere ver (*Sifre* 117; Raşi).” Ya da “Ona verirsen, Tanrı da sana verecek (İbn Ezra) ve sen daha da çok verebileceksin (Rabenu Behaye)”. Bu ikileme bir kuralı daha öğretir. Sadece bir kez “ver” densesydi, bu büyük miktardaki bir yardım ifade edebilirdi. Ama Tora bu ikilemeyi kullanarak *tsedaka* mitsvasının sadece maddi imkânları yüksek olan kişileri değil, herkesi bağladığına işaret etmektedir – *tsedaka* ile geçinen fakir biri bile bunun bir miktarını *tsedaka* olarak vermedir! Az miktarda bir yardım da *tsedaka* sınıfındadır. *Tsedaka* konusunda bazıları az bazıları çok verir; yeter ki maddi gücü ile orantılı olsun.

Kendini kötü hissetme – Tam çeviriyle “kalbinde kötü olma”. “Ona bu yardımı yapmak zoruna gitmesin. Çünkü bu verdiğin zaten sana ait değil.

Zaten Tanrı'ya ait olan bir şeyi veriyorsun. Bu nedenle Tanrı da seni mübarek kılacaktır.” Ayrıca “Verdiğin zaman bunu asık suratla ve kabalıkla yapma; göstereceğin güler yüz yapacağın maddi yardımdan bile daha değerli olabilir” (krş. Rabenu Behaye). Hahamlarımız'ın belirttikleri üzere, “Yoksula tek kuruş veren, altı berahayla ve onu sözlerle teselli eden on bir berahayla mübarek kılınır” (*Talmud* – *Baba Batra* 9b).

Bu konu sayesinde – Bağlam içinde çeviri yaklaşık olarak bu şekildedir. Ancak “*konu*” şeklinde yapılan sözcük, **Davar**, genel olarak “söz” anlamındadır. Tora sadece “*bu sayede*” diyebilirken, “söz” anlamındaki bu sözcüğü de ekleyerek bir noktaya işaret etmeyi amaçlamıştır (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*): İnsanlara yardımda bulunurken “sözler” de çok önemlidir. Bir kişi yardımda bulunacağını sözle vaat edip, sonra bu vaadini yerine getirdiği zaman hem yaptığı yardım için hem de ağzından çıkardığı vaat sözü için ödülü hak eder. Ayrıca vaadi sırasında, vereceğini samimi bir niyetle söylemişse ama geçerli bir sebepten dolayı bu yardımı yapamamışsa, sadece dile getirdiği o niyeti nedeniyle, sanki vermiş gibi ödülü hak eder [Yine de bu sadece vaadini bir *neder* olarak söylememişse geçerlidir. Ama eğer *neder* yapmışsa, yerine getirmekten sorumludur. Bu nedenle, daha önce de belirtildiği gibi, herhangi bir vaatte, özellikle de bir *tsedaka* vaadinde, bulunulacağı zaman, öncelikle “**Beli Neder** – *Neder Sayılmasın*” demek gerekir]. Veya kendisi veremiyorsa ama vermeleri için başkalarını sözle teşvik ediyorsa, bu da ödüle layıktır. Hatta bir fakir yardım istediği zaman, eğer ona o sırada bir şey veremiyorsa ama ona bunu tatlı dil ve güler yüzle açıklayıp cesaretlendirici sözler söylerse, bu da *tsedaka* mitsvasının bir düzeyidir (*Tosefta* – *Pea* 4:17, *Minhat Bikurim* o.a.; *Sifre* 117; Raşi). Şüphesiz sözle teselli, sadece verecek paranın gerçekten mevcut olmadığı durumlarda değerlidir. Yoksa sadece sözler söylemek, para vermektan kaçınmak için bir bahane değildir (*Talmud* – *Bava Batra* 9b; *Meam Loez*).

“*Sayesinde*” anlamındaki **Biglal** sözcüğü “**Galgat** – *Tekerlek*” ile akrabadır. Rabi Yişmael'in yeşivasında bu akrabalık, şu öğretiye dayanak oluş-

- 12 יב כִּי־יִמְכַר לְךָ אֶחָיִךְ הָעֶבְרִי או הָעֶבְרִיָּה וְעַבְדְּךָ שֵׁשׁ שָׁנִים
 13 וּבִשְ�נָה הַשְּׁבִיעִת תִּשְׁלַחְנוּ חֶפְשִׁי מֵעִמָּךְ: יג וְכִי־תִשְׁלַחְנוּ חֶפְשִׁי
 14 מֵעִמָּךְ לֹא תִשְׁלַחְנוּ רִיקָם: יד הָעֶנִּיק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֶּאֱנָךְ וּמִגִּרְנֶךָ
 וּמִיָּקָרְךָ אֲשֶׁר בָּרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תַּתֵּן־לוֹ:

birakıldığı zaman boş gönderilmemesi kuralının sadece yedinci yılda salıverilen köleler için geçerli olduğu sonucuna varırdık. Ancak Yahudi bir erkek köle ya da hizmetçi kız başka şekillerde de serbest kalabilir. Örneğin erkek köle altı çalışma yılı dolmadan önce *Yovel* senesi gelirse veya efendisi ölürse, kız hizmetçi de [bu ikisine ek olarak] ergenlik belirtileri gösterirse otomatik olarak serbest kalır. Tora işte bu durumlarda da kölenin eli boş gönderilmemesi gerektiğini söylemek için “[sadece altı yıl dolduğu için değil, hangi sebeple olursa olsun] *yanından özgürlüğe salıverdiğinde*” demektir (*Talmud – Kiduşin* 16b). Buna karşılık bir köle kaçarsa ya da geriye kalan hizmet süresinin parasal karşılığını ödeyerek serbest kalırsa ona armağan verme zorunluluğu yoktur, zira pasuk “*yanından salıverdiğinde*” demektir; oysa kaçan ya da parasını ödeyen köle özgürlüğünde aktif bir rol aldığı için “salıverilmiş” sınıfında değildir (*a.y.*).

Boş elle gönderme – Mitsvat Lo Taase No. 282 (*Sefer Ahinuh*).

14. Onu – Bu sözcük olmasa da Yahudi kölelerden bahsedildiği anlaşılırdı. Ancak “*onu*” denmesi, buradaki kuralın özellikle bu konuda sözü geçen türdeki Yahudi köle için geçerli olduğunu vurgulamaktadır. “*Onu*” – ve bir başkasını değil. Bu armağan özellikle *Bet-Din* tarafından satılmış türdeki Yahudi köleye verilmelidir; ama kendi kendisini satmış olan bir köleye verilmez. Bu sözcüğün ima ettiği sınırlama başka kanunlara da temel teşkil eder (bkz. *a.y.*). Örneğin normal şartlarda Reuven’in Şimon’a, Şimon’un da Levi’ye borcu varsa, Levi bu borcunu doğrudan Reuven’den tahsil edebilir. Ancak burada durum böyle değildir ve kölenin birilerine borcu varsa bile, söz konusu armağanlar onun alacaklısına değil, doğrudan kölenin şahsına verilir (*Talmud – Kiduşin* 15a). Buna karşılık, söz konusu sınırlamanın geçerli olmadığı bir durum da vardır. Bu armağan verilmeden önce köle ölürse, armağan onun varislerine verilir, zira Tora bu köleyi ücretli bir işçi ile eş tutmuştur (bkz. p. 18) ve ücretli bir işçi, ücretini almadan önce ölürse hak ettiği armağan varislerine verilir. Dolayısıyla aynı durum Yahudi köle için de geçerlidir (*a.y.*).

Harman yerinden ve pres teknesinden – Tahul, şarap ve zeytinyağı. Bkz. Bamidbar 18:27 aşk.

Pasuk “*davarmdan, harman yerinden ve pres teknesinden*” dese de, armağanların sadece bunlardan ibaret olduğu söylenemez, zira pasuk bunun yanında “*Tanrım Aşem’in seni mübarek kıldığı şekilde ver ona*” demektir – başka bir deyişle, bir kişi armağanı, Tanrı’nın kendisine bahşettiği her şeyden verebilir. Bu üç maddenin sayılmasının amacı, verilecek armağanın temel niteliğine gönderme yapmaktır. Bunlar, “doğal olarak çoğalma” özelliğine sahip olmaları açısından beraha [*“mübarek kalmıma”*] kategorisindedir [zira hem davar hem de bitkiler ürür]. Dolayısıyla armağan da bu özelliğe sahip olan şeylerden verilebilir. Bu, verimsiz şeyleri kuralın dışında bırakmaktadır. Örneğin doğal olarak çoğalma mümkün olmayan bir katır bu armağana dâhil olarak verilemez. Benzer şekilde armağan para şeklinde verilemez, çünkü her ne kadar para yatırımla çoğalabilirse de durduğu yerde çoğalma niteliği yoktur. *Talmud* bu armağana nelerin dâhil olacağını sabit miktarlar vererek türetmektedir. Armağan toplamda en az 30 *şekel* değerinde olmalıdır (*Talmud – Kiduşin* 17a) (Raşi).

[Hediyelerle] Cömertçe donat – İbranice *Aanek Taanik*. Buradaki *Anak* kökü “*kolye*” ya da “*kolye takar gibi boyna asmak*” anlamlarına gelebilir (bkz. Şir Aşirim 4:9; İbn Canah, *Sefer Aşoraşim*). Dolayısıyla burada, serbest kalan bir köleye, tıpkı ziynet eşyası gibi görünür halde olan hediyeler vermek gerektiği söylenmektedir. Diğer bir açıklamaya göre ise sözcük boyna asılan bir yük gibi değerlendirilebilir ve bu durumda, verilecek armağanın yüklü ve cömert olması gerektiğine işaret edilmektedir (Raşi). Bu sözcük, devler için kullanılan *Anak* ile de bağlantılıdır (bkz. Bamidbar 13:22 aşk.): “Küçük hediyelerle yetinme; büyük armağanlar ver ona” (Rabenu Behaye).

Böylece verilecek hediyeler, dışarıdan bakan birinin kolayca fark edeceği türde olmalıdır. Bu hem efendinin hem de kölenin gelecekteki itibarını koruma amacını taşır. Eğer köle serbest kaldıktan bir süre sonra zenginleşirse, insanlar

[52. Yahudi Köle]

¹² İbrani bir kardeşin ya da İbrani bir kız sana satıldığı takdirde, senin için altı yıl çalışacaktır ve yedinci yılda onu yanından özgürlüğe salıvermelisin.

¹³ Yanından özgürlüğe salıverdiğinde de onu boş elle gönderme.

¹⁴ Onu davarından, harman yerinden ve pres teknesinden [hediyelerle] cömertçe donat; Tanrın Aşem'in seni mübarek kıldığı ölçüde ver ona.

12-15. Görev Süresi Dolan Köleler. Önceki konuyla alakalı olarak, Tora burada bu kez başka türde bir feragatten bahsetmektedir. Yahudi bir köle altı yıllık çalışma süresini doldurduğu zaman otomatik olarak serbest kalır (Ramban). Efendi bundan sonra onun üzerinde hak iddia edemez; üstelik onu boş elle göndermesi yasaktır ve bu aynı zamanda önceki konu olan *tsedakanın* bir başka şeklidir (Hirsch).

12. İbrani bir kardeşin – Bir Yahudi iki şekilde köle olabilir: Ya hırsızlık yapmıştır ve bunun bedelini ödeyemiyordur ve bu durumda *Bet-Din* hırsızlık bedelinin ödenmesi için onu köle olarak satar, ya da bir kişi büyük maddi sıkıntı içindedir ve kendisini birine köle olarak satar. İki Yahudi köle kategorisini bağlayan kanunlar arasında bazı farklar vardır.

Burada işlenen, hırsızlığı nedeniyle *Bet-Din*'in sattığı türdeki bir köledir (Raşbam; bkz. *Satıldığı takdirde* k.b.). Böyle bir köle sadece altı yıl için satılır ve köleliğe devam etmek istediğini bildirirse kulağı delinir (bkz. p. 17 ve Şemot 21:6). Diğerisi ise kendisini daha uzun süreler için de satabilir ve kulağı delinmez. Yabancı bir cariye eş olarak sadece *Bet-Din*'in sattığı türdeki Yahudi köleye verilir (Şemot 21:4); diğerine verilmez. *Bet-Din*'in sattığı köleye ayrıldığında armağanlar verme yükümlülüğü vardır (bkz. p. 14 açık.), diğerine verme yükümlülüğü yoktur (*Yad – Avadim* 3:12). Diğer kanunlar açısından iki tür Yahudi köle eşittir. Ayrıca bkz. Vayikra 25:39 açık.

İbrani bir kız – Maddi durumu son derece kötü olup kızına bakacak durumu olmayan bir baba tarafından hizmetçi olarak satılmış, 12 yaşından küçük kız (Raşbam; bkz. Şemot 21:7-11). Yahudi bir kadın hırsızlık yapsa bile köle olarak satılmaz (bkz. *Satıldığı takdirde* k.b.). Ayrıca kendisini de köle olarak satamaz, kendisi de ne Yahudi ne de Yahudi olmayan bir köle satın alabilir (*Yad – Avadim* 1:2).

Sana – Buradaki “sana” sözcüğü *Bet-Din*'in, Yahudi bir köleyi sadece bir Yahudi'ye satmaya yetkili olduğunu öğretir (*Sifre*). Ama kendi kendisini satan kişi isterse bir putpereste bile satabilir.

Satıldığı takdirde – Vayikra 25:39'da maddi sıkıntı nedeniyle kendisini satan köleden bahsedilmişti. Pasuğumuzda maddi sıkıntıdan söz edilmediğine göre *Bet-Din*'in sattığı bir köleden bahsedilmektedir (*Talmud – Kiduşin* 14b) [Bu sadece Yahudi erkek köle için geçerlidir. Yahudi bir kız ise sadece babası tarafından ve sadece belirli şartlar altında satılabilir. Yani bir kadın hırsızlık yapmışsa bile *Bet-Din* tarafından satılamaz, zira Şemot 22:2'de bunun sadece erkekleri ilgilendiren bir kural olduğu ima edilmiştir (bkz. o.a.)].

Bet-Din tarafından satılan Yahudi köle ile ilgili kurallar Şemot 21:2-6'da zaten verildiğine göre (bkz. Şemot 21:2 açık.) buradaki tekrara ne gerek vardır? Amaç iki yeni kuralı öğretmektir: [1] Burada Yahudi erkek ve kız kölelerden bir arada bahsedilerek, Yahudi kız hizmetçiyle ilgili kuralların Yahudi erkek köleyle ortak yönleri olduğuna dikkat çekilmektedir. Örneğin, Yahudi erkek köle, altı çalışma yılını doldurduğu zaman otomatik olarak serbest kalır. Buradaki eşlemeden, aynı kuralın Yahudi kız hizmetçi için de geçerli olduğu öğrenilmektedir. Böyle bir kız, ergenlik belirtileri gösterdiği otomatik olarak serbest kalmasına rağmen (bkz. Şemot 21:11 açık.), eğer bu belirtiler çıkmadan önce altı çalışma yılı dolarsa bu belirtileri beklemesine gerek yoktur ve serbesttir (*Sifre* 118). [2] Burada, çalışma süresi dolan bir kölenin boş elle gönderilmemesi ve hediyelerle donatılması gerektiği emri eklenmektedir (p. 14; Raşi).

Yedinci yılda – Yılın başında (*Targum Yonatan; Daat Mikra*).

Özgürlüğe salıvermelisin – Bkz. Şemot 21:2. “Artık sana karşı hiçbir yükümlülüğü olmayacaktır, tamamen özgürdür” (a.k.).

13. Yanından özgürlüğe salıverdiğinde – Önceki pasukta “yanından özgürlüğe salıvermelisin” dendiğine göre burada sadece “o zaman” gibi daha kısa bir bağlantı ifadesi yeterli olurdu. Tora'nın buna rağmen “yanından özgürlüğe salıverdiğinde” ifadesini gereksiz görünen bir şekilde tekrarlaması ek bir kuralı öğretir. Eğer Tora bunun yerine sadece “o zaman” ya da benzeri bir ifade kullansaydı, burada verilen, kölenin serbest

וּזְכַרְתָּ כִּי עֶבֶד

15

הֵייתָ בָּאָרֶץ מִצְרַיִם וַיִּפְדֶּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל־כֵּן אֲנֹכִי מִצְוֶה

אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה הַיּוֹם: מִזֶּה וְהִנֵּה כִּי־יֵאמָר אֵלֶיךָ לֹא אֵצֶא מֵעֶמְקֶךָ

16

כִּי אֶהְבֶּךָ וְאֶת־בֵּיתְךָ כִּי־טוֹב לֹו עִמָּךְ: יוֹ וְלִקְחַתָּ אֶת־הַמֶּרְצֵעַ

17

וְנָתַתָּה בְּאָזְנוֹ וּבִדְלָת וְהָיָה לְךָ עֶבֶד עוֹלָם וְאִךָ לְאַמְתְּךָ

תַּעֲשֶׂה־כֵּן: יח לֹא־יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ בְּשִׁלְחֶךָ אֹתוֹ חֲפָשִׁי מֵעֶמְקֶךָ כִּי

18

מִשְׁנֵה שָׂכָר שְׂכִיר עֲבָדֶךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבִרְכֶּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל

אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה: פ

[Ayrılırken armağan verme konusunda] – Pasukta “*cariyene de aynısını yapmalısın*” sözlerinden önce, bir kölenin, özgürlüğünü istemesi durumunda kulağının delinmesi ve *Yovel* yılına kadar köleliğe devam etmesinden bahsedilmiştir. Dolayısıyla ilk bakışta sanki “*cariyene de aynısını yapmalısın*” sözleri bu kulak delme ve *Yovel*’e kadar köle kalma konusundaymış gibi görünmektedir – ancak bu doğru değildir. Zira bu işlem sadece erkek Yahudi kölelere yapılabilir. Bu, Mişpatim peraşasındaki şu kısımdan anlaşılacaktır: “Eğer köle ‘Efendimi, eşimi ve çocuklarımı seviyorum; serbest kalmak istemiyorum’ derse, efendisi onu mahkemeye getirmelidir. Onu kapının ya da pervazın yanına getirerek, efendisi onun kulağını bizle delecektir. [Köle bunun ardından efendisine] Zamanın sonuna dek hizmet edecektir” (Şemot 21:5-6). O kısımda bir köleden bahsedildiği belirdir. Dolayısıyla “*serbest kalmak istemiyorum*” diyenin “*köle*” olduğunu söylemeye gerek yoktur. Ancak Tora bu sözcüğü, işte bahsedilen kanunu öğretmek için vurgulamıştır: Tüm bu prosedür, sadece *köle* [*Eved* = “erkek köle”] için yapılır. Ama kız hizmetçi ebedi köle olarak kalmayı isteyemez ve kulağı da delinmez. Ayrıca kız bir hizmetçi “*eşimi ve çocuklarımı seviyorum*” diyecek durumda değildir, zira efendisi onu Yahudi olmayan bir köleyle evlendiremez [yani eşi ve çocuklarının olması söz konusu değildir]; efendi onunla ya kendisi evlenir ya da onu oğluyla evlendirir; aksi takdirde onu serbest bırakmalıdır (Şemot 21:11 açık.). Dolayısıyla Tora “*cariyene de aynısını yapmalısın*” derken, bir önceki kuraldan, yani serbest kaldığı zaman köleye armağan verme kuralından bahsetmektedir (*Sifre* 122; Raşi; İbn Ezra).

18. [Ona armağan vermek] – Efendinin gözünde zor olabilecek şey kölesini göndermek değildir, zira görev süresi dolduğunda onu göndermesi

zaten kanunun bir gereğidir. Ne de olsa köleyi satın aldığında sadece altı yıllık çalışma ücreti ödemiştir ve daha fazlasını beklemek gasp olacaktır. Dolayısıyla kastedilen anlam “ona armağan vermek gözünde zor olmasın” şeklindedir (Raşbam; Rabenu Behaye; Hirsch).

Gözünde zor olmasın – “Köleyi satın almak için altı yıllık çalışma ücretini ödedim; bir de sürülerimden ve ürünlerimden armağan mı vereyim?” diye cimrice bir düşünceye kapılma; zira *Tanrı Aşem, yaptığı her şeyde seni mübarek kılacaktır*” (Raşbam).

Altı yıl boyunca – Tora daha önce Yahudi bir kölenin altı yıl çalışıp yedinci yılda serbest kalacağını belirtmişti (Şemot 21:2). Burada kölenin “altı yıl boyunca” çalıştığı söylendiğine göre, serbest kalmasının yedinci yılın hemen başında gerçekleştiği öğrenilmektedir (İbn Ezra).

Ücretli bir işçinin çalışmasının iki katı – Yeşayau 16:14’te ücretli bir işçinin normal şartlarda üç yıllık bir süre için sözleşme yaptığını görüyoruz (ayrıca bkz. *Şulhan Aruh – Hoşen Mişpat* 333:3). Dolayısıyla altı yıl çalışan bir köle, bunun iki katı süre çalışmıştır (İbn Ezra; *Daat Zekenim*). “Çalışma” şeklinde çevirdiğimiz *Sahar* sözcüğü, temel olarak “*ücret*” anlamına gelir. Dolayısıyla bir başka alternatif de “*senin için ücretli bir işçinin ücretinin iki katı[nı] hak edecek kadar çalışmış olacaktır*”. Zira “*ücretli işçiye aynı süre için para verseydin bunun iki katını ödemen gerekecekti*” (*Daat Mikra*; krş. *Targum Onkelos*).

Ayrıca Hahamlarımız buradaki ifadeden, Yahudi bir kölenin hem gündüz hem de gece çalışmakla yükümlü olduğunu öğrenirler (*Sifre* 123). “İki kat” çalışmadan kastedilen budur. Ancak gece yaptığı, çok belirli bir iştir: Eğer efendisi ona Yahudi olmayan bir cariyeyi eş olarak verirse,

¹⁵ Mısır Ülkesi'nde köle olduğunu ve Tanrın Aşem'in seni oradan özgür kıldığını hatırla. Sana bugün bu sözü bu yüzden emrediyorum.

¹⁶ Ola ki, eğer [köle], seni ve ev halkını sevdiği, seninle mutlu olduğu için sana “yanından ayrılmak istemiyorum” derse,

¹⁷ bir biz alıp kapıya [ulaşacak şekilde] kulağına geçir. [Bundan sonra] Senin uzun süreli kölen olacaktır. [Ayrılırken armağan verme konusunda, İbrani] Cariyene de aynısını yapmalısın.

¹⁸ [Köleni] Yanından özgürlüğe yolladığında [ona armağan vermek] gözünde zor olmasın; çünkü [kölen] altı yıl [boyunca] senin için ücretli bir işçinin çalışmasının iki katı çalışmış olacaktır. Tanrın Aşem, yaptığın her şeyde seni mübarek kılacaktır.

onu efendisinden çalmış olmakla suçlamayacak, bu serveti efendisinden aldığı cömert hediyeyle bağlayacaklardır. Ve eğer köle tekrar fakirleşirse, efendinin onu sömürdüğü şüphesi olmayacaktır (Meam Loez).

Serbest bırakılan bir Yahudi köleye armağanlar vermek, Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 200 (Sefer Ahinuh).

Tanrın Aşem'in seni mübarek kıldığı ölçüde – Bu ifade “eğer köleden bereket gördüysen ver, görmediysen verme” şeklinde anlaşılabilir. Ancak pasukta kullanılan ikileme, *Aanik Taanik*, bu armağanın her durumda verilmesi gerektiğini öğretir. Dolayısıyla buradaki ifade farklı şekilde anlaşılmalıdır: “Kölene her durumda gereken hediye vermeli. Ve eğer Tanrı sana bu köle vesilesiyle ek bir bereket bahşetmişse, bu bereket ölçüsünde daha da fazlasını ver” (Talmud – Kiduşin 17b).

15. Mısır Ülkesi'nde köle olduğunu – Zayıf konumdaki insanlara yardımı ve onların kullannmasını emreden birçok yerde Mısır'daki kölelik hatırlatılır (ör. 24:18 ve 24:22) ve Yahudi'ye bu kişilerin zor durumunu en iyi kendisinin anlayabileceği, dolayısıyla emri şevkle yerine getirmesi gerektiği vurgulanır (Daat Mikra).

Seni oradan özgür kıldığını hatırla – “Tanrı seni oradan özgür kıldığı zaman, seni boş elle çıkarmadı; hatta basit armağanlarla yetinmedi, bol ve cömertçe seni iyice yükledi. Hem Mısır'dan çıktığında (bkz. Şemot 3:21-22 ve 12:35-36) hem de Deniz'de (Şemot 15:22 açık.) sana büyük servet kazandırdı (Raşbam). Bu nedenle sen de kölen serbest kaldığında onu boş elle gönderme ve ona bol armağan ver (Sifre 120; Raşi).”

16. Ev halkını – *Targum Onkelos*. Tam çeviriyle “evini” (Septuaginta).

Seninle mutlu olduğu için – Tam çeviriyle “çünkü seninle [olmak] ona / onun için iyi”. Bu pasukta köleliğe altı yılın ötesinde devam etme konusunda bazı ölçütler verilmektedir. Örneğin köle hastaysa köleliğe devam etmez, zira bu haliyle “iyi” değildir.

Yine, eğer efendinin karısı ve çocukları yoksa kölelik devam etmez, zira pasuk “seni ve ev halkını sevdiği ... için” demektedir. Bunun gibi başka ölçütler de vardır (Talmud – Kiduşin 22a).

“Seninle” anlamındaki sözcük *İmah*'tır. Bu, Yahudi kölelerle ilgili çok önemli bir kuralı öğretir. Köle her açıdan efendisi ile “birlikte” – yani onunla aynı şartlar altında – olmalıdır. Efendi beyaz ekmek yiyip kölesine kara ekmek yediremez. Kendisi yıllanmış şarap içerken kölesine yeni şarap içiremez. Kendisi rahat minderlerde uyurken kölesini samanda yatıramaz. İki tane minderi yoksa kendi minderini kölesine vermedir. Hahamlarımız bundan dolayı “Kendisine İbrani köle alan kişi, aslında başına efendi almış olur” demişlerdir (Talmud – Kiduşin 20a ve 22a).

17. Biz – Ya da herhangi bir delici metal alet (a.y. 21b). Bkz. Şemot 21:6.

Kapıya [ulaşacak şekilde] kulağına geçir – Tam çeviriyle “kulağına ve kapıya”. Bunun anlamı bizin geçirilmesi sırasında kulak ile kapının bitişik olmasına dair gerekliliktir. Biz kapıya ulaşana kadar kulağa geçirilir (bkz. Şemot 21:6).

Senin – Başka bir deyişle Yahudi köle, sadece kendisini satın alana aittir; onun mirasçılara değil. Dolayısıyla efendisi öldüğü zaman otomatik olarak serbest kalır (Talmud Yerusalmi – Kiduşin 1:2).

Uzun süreli kölen – İbranice *Eved Olam*. Bunun tam çevirisi “ebedi köle” şeklindedir. Ancak bu gerçek anlam olamaz, çünkü Tora daha önce, *Yovel* yılı geldiğinde tüm kölelerin serbest kalacağını belirtmiştir (bkz. Vayikra 25:10). Öyleyse buradaki anlam, “ebedi” sözcüğünün deyimisel anlamıyla, “çok uzun dönem” şeklindedir (krş. Şemuel I 1:22). Bu süre uzundur, zira *Yovel* elli yılda bir gelir; ama uygulamada bir Yahudi *Yovel*'den sadece bir yıl önce köle durumuna düşmüşse bile, *Yovel* yılı geldiğinde otomatik olarak serbest kalır (Mehilta, Mişpatim 36; Raşi). Bu açıdan, her elli yıllık *Yovel* döngüsü birbirinden bağımsız birer “uzun dönem” olduğu için, ifade de “dönem boyunca köle” anlamında olacaktır. Bkz. Şemot 21:6 açık.

יִם כָּל־הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יוֹלֵד בְּבִקְרָךְ

19

וּבְצִאֲנָךְ הַזָּכָר תִּקְדִּישׁ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲבֹל בְּבִכְרְ שׁוֹרְךָ

וְלֹא תִגַּז בְּכוֹר צֹאנֶךָ: כֹּל פִּנְיָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ שָׁנָה בְּשָׁנָה

20

בְּמָקוֹם אֲשֶׁר־יִבְתָּר יְהוָה אֶתָּה וּבֵיתְךָ:

[bunu oradaki çeviriye yansıtmıştık]; zira *behor* bir hayvan doğuştan kutsiyete sahiptir ve başka amaca yönlendirilemez. Burada ise *behor* bir hayvanın sahibinin, bu kutsiyeti sözel olarak, [hayvana hitaben] “sen bir *behor* olarak kutsalsın” sözleriyle beyan etmesinin mitsva olduğu söylenmektedir (*Talmud – Arahin* 29a; Raşi; Rabenu Behaye).

Alternatif olarak burada her ne kadar *behor* hayvan doğuştan kutsal olduğu için teknik olarak sahibinin malı değil ise de, sahibin yine de hayvanın üzerinde bir tür hakkının devam ettiğine işaret edilmektedir: *Behor* hayvan bir *Koen*’e verilmelidir ve hayvanın sahibi onu hangi *Koen*’e vereceğini kendisi seçebilir. Seçtiği *Koen* ile kendisi arasında özel bir yakınlık olacaktır ve bu yakınlık hayvanın sahibine gelecekte bazı avantajlar sağlayabilir. İşte bu avantajlara değer biçildiği takdirde, hayvanın sahibi, bu parasal karşılığı “*kutsiyete adayabilir*”; yani bu miktardaki parayı *Bet-Amikdaş*’ın hazinesine bağışlayabilir (*Talmud – Arahin* 29a; Raşi). Başka bir deyişle *behor* bir hayvan başka bir amaçla “*kutsiyete adanamaz*” (*Vayikra* 27:26), ama ondan kaynaklanan bu parasal karşılık “*kutsiyete adanabilir*”. Bu bakışa göre buradaki ifade “*kutsiyete adayabilir*” şeklinde de çevrilebilir.

Çalışma ... kırkma – Tora burada her iki hayvanın da normal kullanımına uygun bir dil kullanmıştır; zira sığır genelde işe koşulur, koyun da kırkılır. Ama uygulamada *behor* bir sığırı kırkmak ya da *behor* bir davarı çalıştırmak da aynı şekilde yasaktır (*Sifre* 124; *Talmud – Hulin* 137a; Raşi).

Çalıştırma ve kırkma yasağı *behor* hayvan kalıcı kusur nedeniyle *korban* olarak geçersiz hale gelmişse bile geçerlidir. Bu açıdan kutsiyeti devam etmektedir ve *Pidyon* gerektirmemesine rağmen, *Pidyon*’la kurtarılmış *Pesule Amikdaşin* (bkz. 12:15-16) sınıfındaki hayvanlarla aynı konumdadır.

Çalıştırma yasağından kasıt, hayvana insanların yararına iş yaptırmaktır. Bu doğrultuda örneğin üzerine binme amacıyla bir ip bile bağlanamaz. Ama hayvanın şahsi koruması için gerekiyorsa böyle bir ip bağlanabilir (*Meam Loex*).

Bu yasaklar her ne kadar *behor* konusu içinde geçiyorsa da, başka bir *korban* olarak kutsiyete adanmış herhangi bir hayvan için de aynı şekilde geçerlidir (*Talmud – Behorot* 25a). Kutsiyete adanmış hayvanları çalıştırma ve kırkma yasakları, Tora’nın iki farklı emridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 283 ve *Mitsvat Lo Taase* No. 284 (*Sefer Ahinuh*).

20. Her yıl – Bu, her yıl *Behor-korbanı* gerçekleştirme gibi bir şart olduğu anlamına gelmez. Ne de olsa bir sürüde hiç *behor* hayvanın doğmadığı yıllar olabilir. Yani bir hayvancı her yıl *behor* hayvanlar üretmeye gayret etmek zorunda değildir (*Mesiah İlemim*). Pasuğun kastettiği şudur: Her yıl doğan *behor* hayvanların işlemleri o yıl içinde gerçekleştirilmeli, ertesi yıla bırakılmamalıdır (*Talmud – Behorot* 26b) [yani bir hayvancı, sürüsünde doğan *behor* hayvanları ilk yılları dolmadan önce *Koenler*’e teslim etmelidir (*Daat Mikra*)]. Ancak bu, ihmal sonucu ertesi yıla kalmış bir *behor* hayvanının geçerliliğini yitirdiği anlamına gelmez. Nitekim *Behor-korbanı*, *maaser* ile aynı bağlamda verilmiş, böylece onunla benzer kanunlara sahip olduğu ima edilmişti (bkz. 14:23 açık.). Bu kanunlardan birine göre, tıpkı *Maaser Şeni*’nin bir yıldan diğerine bırakılması durumunda bu payın geçerliliğini yitirmemesi ve bir yıl yenmemiş olan *Maaser Şeni*’nin ertesi yılda yenebilmesi gibi (bkz. 14:28 açık., [Her] Üç yılın bitiminde k.b.), aynı şey *Behor-korbanı* için de geçerlidir. Yine de burada söylenen kurala göre mitsva, her *behor* hayvanın işlemlerini doğduğu yıl içinde gerçekleştirmektir (*Sifre* 106; Raşi; Rabenu Behaye).

İbranice *Şana Beşana*. Sözcük anlamına inildiğinde ifadenin anlamı tam olarak “sene içinde sene” şeklindedir. Bu, Sözlü Tora ile bilinen bir kurala dayanak oluşturur: Diğer birçok konuda, “yıl sayımı” belirli ve sabit bir tarihe bağlı olduğu için ilk yıl, tam bir yıl olmayabilir. Örneğin bir meyve ağacı Av ayının başında dikilmişse, [sadece 2 ay sonraya rastlayan] Roş Aşana geldiğinde kanunen bir yıl dolmuş sayılır (bkz. *Vayikra* 19:24 açık., Üç yıl boyunca k.b.). Başka bir deyişle, Roş Aşana geldiğinde bir tam yıl geçmiş olmasa da ilk yıl biter ve yeni yıla sarkma olmaz. *Behorun* ilk yılı ise farklıdır. Pasuktaki “sene içinde sene” ifadesi, bir

[53. Behor Hayvanlar]

¹⁹ Sığırında ve davarında doğan tüm *behor* erkekleri Tanrın Aşem Adına kutsiyete adamalısın. Sığırının *behoru*yla çalışma, davarının *behorunu* kırkma.

²⁰ [Bu *behor* hayvanları] Her yıl, Tanrı'nın segeceği yerde, Tanrın Aşem'in Huzuru'nda yiyeceksin – sen ve ev halkın.

onunla birlikte olup çocuk sahibi olmakla yükümlüdür (*Talmud* – *Kiduşin* 15a; Raşi). Bu, efendisi için yaptığı bir iş sınıfındadır, zira doğan çocuklar birer Yahudi değildir ve efendisinin Yahudi olmayan köleleri olur. Yahudi köle serbest kaldığında bile, bu çocukları onunla birlikte serbest kalmaz (bkz. Şemot 21:3-4 açık.).

Tora daha önce bir efendinin, başka kölelere sahip olmak için Yahudi kölesine Yahudi olmayan bir cariyeyi eş olarak verebileceğini söylemişti (Şemot 21:4). Yine de hem oradaki pasuk hem de burada yazılanlar gereklidir. Şemot'taki pasuk normal Yahudi erkeklerden farklı olarak, Yahudi olmayan bir cariyeye ilişkiye girmesine izin olduğunu belirtmişti. Buradaki pasuk ise söz konusu ilişkiyi gündüz yaptığı çalışmasıyla bir tutarak, kölenin tıpkı gündüz çalışmasının efendisine yönelik yükümlülüklerinden biri olması gibi, geceleyin bu ilişkiye girerek çocuk sahibi olmasının da efendisine karşı bir yükümlülük olduğunu öğretmektedir. Eğer sadece buradaki pasuk verilmiş olsaydı, Yahudi kölenin, efendisi için gece vakti de çalışması gerektiğini öğrenirdik, ama bu "iş" in niteliği hakkında bilgimiz olmazdı. Söz konusu "iş" in köle çocuklara baba olmak olduğu Şemot'taki pasuktan öğrenilmektedir (*Mizrahi*; *Maskil Ledavid*).

Seni mübarek kılacaktır – “Boş oturan birini bile mi?” – [Hayır! Pasukta söylendiği gibi:] “**yap-tığın her şeyde**” (*Sifre*).

Şükran İfadeleri. Tora bundan önce iyilikseverlik konusuna değinmiş, tarım ürünleriyle (*Ma'sar Ani*), parayla (alacaklardan feragat ve *tsedaka*) ve diğer mallarla (Yahudi kölenin armağanlarla salıverilmesi) ifade bulan örneklere yer vermişti. Peraşanın son kısmında da Tanrı'ya şükran ifadesi içeren dört konuya eğilecektir. [1] Sürü sahipleri, elde ettikleri bereketin karşılığında şükran ifadesi olarak *behor* hayvanlarını Tanrı Adına *korban* edilmek üzere *Koenler*'e vereceklerdir. [2] Mısır'dan Çıkış ve onunla birlikte gelen özgürlük *Pesah* bayramında gerçekleştirilecek *korban*larla ve *matsa* yeme suretiyle kutlanacaktır. [3] Tarım ürünlerindeki bereket için duyulan şükran, ilk hasat demedinin *Omer-korbanı* adı altında *Bet-Amikdaş*'a getirilmesi ile belirtilecektir. [4] Tarımsal çalışmanın karşılığının

alınmaya başlanması *Şavuot*, [5] yılın tüm emeğinin karşılığının toplanması da *Sukot* ile kutlanacaktır. Bunların her birinde Tanrı'ya yönelik şükranın bir *korbanla* ifadesi vardır. Sonuç olarak burada asıl tema şükran olduğundan, bayramların özellikle tarımsal yanına değinilmekte, tarihleri gibi diğer konulara ise yer verilmemektedir (*Sforno*).

19-23. Behor-korbanı. Tora *maaser* konusu içinde *behor* hayvanlardan da bahsettiği için (bkz. 14:23), burada *Behor-korbanı* ile ilgili temel bilgilere yer vermektedir (*Daat Mikra*).

19. Sığırında ve davarında – Buradaki iyelik ekleri, buradaki kuralın sadece tamamen Yahudi iyeliğinde olan hayvanlar için geçerli olduğuna işaret eder. Başka bir deyişle, *behor* bir hayvan doğmadan önce onun veya annesinin üzerinde Yahudi olmayan birinin ortaklığı varsa, buradaki kurallar geçerli değildir (*Talmud* – *Behorot* 3a; Hirsch).

Behor erkekleri – Genel olarak “*behor*” sözcüğü ilk doğanı belirtir. Ama tam çeviri “ilk doğan erkek” şeklinde değildir, zira bu, kendisinden önce dişi hayvanlar doğsa bile, doğan ilk erkeğin *behor* olduğu gibi bir sonuç doğurur; oysa Tora, erkek bir hayvanın *behor* olabilmesi için, aynı zamanda “*rahim açan*”, yani annesinin doğurduğu ilk yavru olması gerektiğini açıkça söylemiştir (Şemot 13:2). Sonuç olarak tanım şöyledir: Bir annenin doğurduğu ilk yavru erkekse, *behordur* (krş. *Talmud* – *Behorot* 19a) [aynı tanım insanların *behoru* için de doğrudur]. Ayrıca buradaki “*erkek*” sözcüğü, çift cinsiyetli olan ya da cinsiyeti belli olmayan ilk doğan hayvanların *behorluk* kutsiyetine sahip olmayacağını öğretir (*a.k.* 42a).

Kutsiyete adamalısın – Basit anlamda bu sözler, pasuğun devamındaki yasaklar için bir giriş niteliğindedir: “*Behor* hayvanına, kutsiyetine uygun bir şekilde davranmalı, onu çalıştırmamalı, kırkmamalısın” (Raşbam).

Tora daha önce “*hayvanlar içinde Tanrı Adına Behor-korbanı* şeklinde yapılması gereken **bir behoru, kimse kutsiyete adayamaz. İster büyükbaş, ister küçükbaş olsun, Tanrı'ya aittir o**” (*Vayikra* 27:26) demişti. Ama orada yazanla buradaki çelişki oluşturuyor değildir. Orada söylenmek istenen, *behor* bir hayvanın başka bir amaçla, yani başka türde bir *korban* şeklinde kutsiyete adanamayacağıydı

- כֹּא וְכִי־יִהְיֶה בּוֹ מוֹם פֶּסַח 21
- אֲנִי עוֹר כֹּל מוֹם רָע לֹא תִזְבַּחְנוּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ: כֹּב בְּשַׁעְרֶיךָ 22
- תֹּאכְלֶנּוּ הַטֶּמֶא וְהַטְּהוֹר יַחְדָּו כֶּצֶבִי וְכֹאִיל: כֹּג רַק אֶת־דָּמּוֹ לֹא 23
- תֹּאכֵל עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפֹּכֶנּוּ כִמְיִם: פ
- א שָׁמֹר אֶת־חֹדֶשׁ הָאֲבִיב וְעָשִׂיתָ פֶסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי בַחֹדֶשׁ 1
- הָאֲבִיב הוֹצִיאָךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לֵילָה:

16.

☞ **Şaloş Regalim.** Tora, *Pesah*, *Şavuot* ve *Sukot* bayramlarından bir kez daha bahsetmektedir. Ancak burada ne bu günlere ait ek *korban*ların ayrıntılarından ne de bayramların tarihinden söz edilmektedir, zira bunlar Vayikra ve Bamidbar kitaplarında etraflıca ele alınmıştır. Burada bu bayramlara özellikle “Tanrı’nın Huzuru’nda görünme” mitsvası çerçevesinde yer verilmektedir. Bu, önceki konuların bir devamı olarak görülebilir. Ne de olsa daha önce Yerusalayim’e getirilip orada tüketilmesi gereken *Maaser Şeni* ve yine, kusurlu olmadığı sürece *Koenler* tarafından sadece Yerusalayim’de yenebilen *behor*lardan bahsedilmiştir. Tora bu vesileyle, “Yerusalayim’e gelmeni gerektiren başka vesileler de var: *Pesah*, *Şavuot* ve *Sukot*, yani *Şaloş Regalim* bayramları” demektedir (Ramban).

Bayramları konu alan Vayikra *Perek 23*’ten farklı olarak bu kısımda *Roş Aşana* ve *Yom Kipur*’a yer verilmemektedir, zira bu kısım, tüm erkeklerin *Bet-Amikdaş*’a gelip Tanrı’nın Huzuru’nda görünmesini gerektiren özel vakitlere ayrılmıştır (bkz. p. 16-17). *Roş Aşana* ve *Yom Kipur*’da böyle bir yükümlülük yoktur (İbn Ezra).

Rabi Samson Raphael Hirsch ise iki önemli vakitten daha burada bahsedilmemesine dikkati çeker: *Şabat* ve *Şemini Hag Aatseret*. Burada sayılmayan toplam dört özel vaktin ortak özelliği *Erets-Yisrael*’e doğrudan bağlı olmadıkları için çöl yolculuğu sırasında bile “bütünöyle” uygulama-nabilir olmalarıdır. Buna karşılık *Şaloş Regalim* bayramları, tarımsal yönleri nedeniyle *Erets-Yisrael*’e bağlılıkları ön planda olan zamanlardır. Örneğin *Pesah*’ta *Omer* (Vayikra 23:11), *Şavuot*’ta *Şete Alehem* (Vayikra 23:17) getirilmelidir; ama bunlar sadece *Erets-Yisrael*’de yapılan uygulamalardır. Ayrıca *Sukot* bayramı da çöl yolculuğunun “anısına” kutlanır (Vayikra 23:42-43); dolayısıyla olasılıkla

çölde hiç kutlanmamıştır, zira ortada henüz “anı” diye bir şey yoktur – hâlihazırda çöldedirler ve ilk kutlama ancak Ülke’ye girildikten sonra yapılacaktır. İşte bu nedenle Moşe, halkın Ülke’ye girişi öncesindeki konuşmasında özellikle ve sadece bu üç bayrama yoğunlaşmıştır.

1-8. Pesah. Bkz. *Şemot Perek 12-13*, 23:15 ve 34:18, Vayikra 23:5 ve Bamidbar 28:16.

1. İlkbahar ayını gözet – “İlkbahar” olarak çevirdiğimiz sözcük *Aviv*, tam olarak tahıl başaklarının olgunlaşmış dik hallerini tanımlar (bkz. *Şemot 9:31*). Bu sözcük aynı zamanda ilkbahar için kullanılır zira arpa başakları ilkbaharda olgunlaşır. Bilindiği gibi *Omer-korbanı Pesah*’ta gerçekleştirilir (bkz. Vayikra 23:9-14 açık.) ve yılın ilk arpa hasadıyla yapılır. Dolayısıyla *Pesah* bayramının arpanın olgunlaştığı zamana rastlaması gerekir (bkz. p. 9 açık.). Bu nedenle Tora uyarıda bulunmaktadır: “İlkbahar ayı gelmeden önce onun rastlayacağı zamanı gözle. Eğer arpanın olgunlaşma zamanına yetişmiyorsa, o yılı, bir ay ekleyerek artık yıl haline getir” (*Sifre 128*; Raşi; Sforno).

Mevsimler 365 günden oluşan güneş yılına göre. Yahudi takvimi temel olarak 354 günden oluşan ay takvimine dayanır. Her yıl, güneş ve ay takvimleri arasında 11 günlük bir fark oluşur, ay takvimi 11 gün geriye gider ve bir müdahale olmadığı takdirde, “ilkbahar ayı” olması gereken Nisan, yılın her mevsimine gelebilecektir. Oysa Tora *Pesah-korbanının* getirileceği Nisan ayının, arpa başaklarının olgunlaştığı mevsime denk gelmesinde ısrar etmektedir (bkz. *Şemot 23:15*) ve mevsimler dünyanın güneş etrafındaki hareketine bağlıdır. Bu, ancak bazı yıllarda ek bir ayın eklenmesiyle mümkün olabilir. Böylece Yahudi takvimi, bazı yılların artık yıl haline getirilmesiyle gereken dengeyi sağlar. Bu pasuk söz konusu dengeyi sağlamak için tetikte olmayı emretmektedir (*Talmud – Roş Aşana 21a*; *Yad – Kiduş Ahodes 1:1*). Yahudi takvimine dair bazı bilgiler için bkz. *Şemot 12:2* açık.

²¹ Eğer [*behor* bir hayvanda] kusur olursa, [örneğin] total ya da kör [ise], herhangi bir ciddi kusur [durumunda] onu Tanrın Aşem Adına [*korban* olarak] kesme.

²² Onu şehirlerinde yiyebilirsiniz. [Bu eti] *Tame* ve saf [kişiler] bir arada [yiyebilir] – tıpkı geyik ve ceylan [eti] gibi. ²³ Ancak, kanını yeme; onu su gibi topağın üzerine dök.

16

[54. Pesah]

¹ İlkbahar ayını gözet ve Tanrın Aşem Adına *Pesah-korbanı* yap; çünkü Tanrın Aşem seni Mısır'dan ilkbahar ayında çıkarmıştı – gece vakti.

takvim yılı içinde herhangi bir tarihte başlayıp, ertesi yılın "içine giren" bir yıllık süreyi tanımlamaktadır. Dolayısıyla yeni yıl başlayınca kesilme yoktur, sarkma vardır: Yeni yıl başlamış olmasına rağmen, *behorun* "ilk yılı" halen devam etmektedir. Böylece *behor* için "ilk yıl", doğum tarihinden başlayıp ertesi yıl aynı tarihe kadar geçen tam bir yıllık süredir. Hayvanın *korban* olarak işlemleri bu süre zarfında yapılmalıdır (*Talmud* – *Behorot* 20b).

Yiyeceksin – sen ve ev halkın – *Behor* hayvanları sadece *Koenler* aileleriyle birlikte yerler [ama Leviler ve Yisraeller bu *korbanın* etini yiyemezler] (bkz. *Bamidbar* 18:18; *Talmud* – *Behorot* 28a). Sahibi hayvanı istediği bir *Koen*'e teslim eder ve hayvanın *korban* işlemleri tamamlandıktan sonra *Koen* bunu ailesiyle birlikte Yeruslayim şehrinin sınırları içinde yemelidir. Dolayısıyla pasuk tümüyle bir *Koen*'e seslenmektedir (Raşi; İbn Ezra). Tora *Behor-korbanının* *Koenler*'e ait olduğunu daha önce söylemiş olmasına rağmen, burada söz konusu hayvanın kalıcı bir kusur edinmesi halinde yürürlüğe girecek kurallardan bahsedeceği için, bir tekrar yapmaktadır (a.k.).

21. Total ya da kör – Tora önce kapsamlı bir ifadeyle "*kusur olursa*" demekte, sonra detaya inip "*total ya da kör*" demekte, sonra tekrar kapsamlı ifadeye geçmektedir: "*herhangi bir ciddi kusur*". Bu, "**Kelal U-frat U-hlal** – Genel, Detay, Genel" yapısıdır (bkz. 14:26 a.k.). Bu yapıya göre, pasuğun konu ettiği kural, ortadaki detay kısmında belirtilenlerle – yani "*total ya da kör*" ile – ortak yanlara sahip olan diğer her türlü kusur için geçerlidir. Topallık ve körlük [1] dışarıdan fark edilen ve [2] kalıcı olan kusurlardır. Dolayısıyla *behor* bir hayvanı *korban* olmaktan alıkoyup, *Koenler* tarafından Yeruslayim dışındaki herhangi bir şehirde de yenabilir konuma sokan kusurlar, bu iki özelliğe sahip türde olanlardır (*Talmud* – *Behorot* 37a; Raşi). Böylece dışarıdan görülmeyen bir kusur hayvanı geçersiz kılmaz, geçici bir kusur ise hayvanın *korban* olmasını sadece geçene kadar engeller [ve elbette bu süre zarfında hayvanın kutsiyeti devam eder].

Herhangi bir ciddi kusur – Tam olarak "*herhangi bir kötü kusur*". Bu kusurlar Vayikra 22:22-24'te listelenmiştir. Kalıcı bir kusur ister doğuştan, ister sonradan olsun, hayvanı *korban* olarak geçersiz kılar (*Sifre*).

22. Şehirlerinde yiyebilirsiniz – *Behor* hayvanlar *Koenler*'e aittir ve kalıcı bir kusur olduğu takdirde de *Koenler*'in malı olmaktan çıkmaz. Dolayısıyla burada da *Koenler*'e seslenilmektedir. Ancak bu hayvan artık "kutsal" olma niteliğini kaybetmiştir, bu nedenle *Koen* onu Yeruslayim dışında herhangi bir yerde yiyebileceği gibi, *Koen* olmayanlara, hatta Yahudi olmayanlara verebilir (*Talmud* – *Behorot* 33a) [Vayikra 27:26'daki açıklamalarımız da bu çerçevede değerlendirilmelidir].

Geyik ve ceylan [eti] gibi – Yani artık bu hayvanın etinin – tıpkı [*korban* olmaya uygun olmayan] yabani *Kaşer* hayvanlar gibi – hiçbir kutsal niteliği yoktur (krş. 12:15).

Tame ve saf [kişiler] – Kutsal bir hayvanı *tame* halde yemek *Karet* cezasını gerektirir. Ama burada böyle bir endişe yoktur. Hayvan artık kutsiyetini kaybetmiş olduğu için, onu sadece saf konumda yeme şeklindeki kısıtlama ortadan kalkmıştır. Ayrıca bkz. 12:15 a.k.

23. Ancak, kanını yeme – Kutsiyete adanmış herhangi bir hayvanda onun *korban* olmasını engelleyecek bir kusur olduğu takdirde, bu hayvan kesilip yenmeden önce *Pidyon* ile kutsiyetten arındırılmalıdır (bkz. 12:15 a.k.). Ancak burada görüldüğü üzere *Behor-korbanı* bu açıdan istisnadır. Kusur edindiği takdirde *Bet-Amikdaş* dışında kesilip istenen herhangi bir yerde yenebilmesi için *Pidyon*'la kurtarılması gerekmez. Bir kişi böyle bir durumda *Pidyon*'un bile gerekli olmadığına bakıp, kusurlu bir *behor* hayvanın yenmesi üzerinde artık hiçbir kısıtlama olmadığı sonucuna varabilir, kanının bile yenebileceğini düşünebilirdi. Bu nedenle açık bir şekilde "*ancak, kanını yeme*" deme gereği duymuştur (Raşi; Rabenu Behaye).

Dök – Bkz. 12:16 a.k.

ב וְזִבְחַת פֶּסַח

2

לִיהוָה אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבָקָר בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה לְשָׁכֵן שְׁמוֹ
 שָׁם: ג לֹא-תֹאכַל עָלָיו חֶמֶץ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל-עָלָיו מִצֹּת לֶחֶם
 עֲנִי כִּי בַחֲפוּזוֹן יֵצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת-יוֹם צֵאתְךָ
 מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ:

3

“kesilmeden önce” Yahudi iyeliğindeki tüm *hamets* yok edilmiş olmalıdır (İbn Ezra). Tora kanununa göre bu, günün ortasına kadar tamamlanmalıdır. Günün yarısı geçildikten sonra *hamets* yiyen kişi Tora’nın “yapma” şeklindeki bir emrini ihlal etmiş olur (*Talmud – Pesahim* 28b).

Mitsvat Lo Taase No. 285. Mısır Çıkışı, dünyanın ezeli değil, “yaratılmış” olduğunun ve Tanrı tarafından da sürekli kontrol altında tutulup yönetildiğinin kanıtlarından biri olduğundan Yahudilik’in en temel kavramlarındandır. Bu açıdan *Pesah*’ta *hamets* yasağı son derece ciddidir. Söz konusu ciddiyet nedeniyle Tora, *hamets* yasağının *Pesah* bayramı başlamadan bile önce yürürlüğe girmesini öngörmüştür (*Sefer Ahimuh*). Bu yasağın Tora’ya göre *Pesah* arifesinde gün ortasında başlar. Uygulamada ise Hahamlarımız, karışıklık ya da dikkatsizlik nedeniyle bu ciddi ihlale meydan vermemek için *hametsin* sabah saatlerinde yok edilmesini öngörmüşlerdir. Buna göre 14 Nisan gündüz süresi 12 eşit zaman dilimine bölündüğünde, bunun ilk dördü tamamlandıktan sonra *hamets* yemek, beşinci saat tamamlandıktan itibaren de *hamets* bulundurmamak yasaktır. Her yıl *hametsi* yok etmek için en son saat yetkililerce duyurulur.

Ona bağlı olarak – Burada, *matsa* yeme “yükümlülüğünün”, *Pesah-korbanı* ile doğrudan doğruya bağlı olduğu görülmektedir (bkz. Şemot 12:15 ve 12:18). Bu *korbanın* eti sadece bayramın ilk gecesi yenebildiğine göre, *matsa* yeme yükümlülüğü de sadece ilk gece içindir. Bayramın geri kalanında ise *matsa* yemek bir yükümlülük değil, sadece “*hametsin* alternatifi” olarak isteğe bağlı bir durumdur. Başka bir deyişle ilk gece belirli miktarda (*Kazayit*) *matsa* yemeyen kişi “yap” şeklindeki bir emrin ihmalinden sorumludur; ama diğer günlerde istemezse yemeyebilir – yeter ki *hamets* yemesin (krş. Hirsch).

Yedi gün boyunca – Sforno’ya göre bu sözler pasuğun başına bağlıdır: “[*Pesah-korbanının*] üstüne, yedi gün boyunca *hamets* yeme”. Böylece Tora gelecek nesillerdeki *Pesah* kutlamasının, Mısır’daki ilk kutlamaya göre bir başka farkına

işaret etmektedir. Mısır Çıkışı sırasında *hamets* yasağı sadece çıkış günü için geçerliydi. Ancak gelecek nesillerde bu yasağın yedi [Diaspora’da sekiz] tam gün geçerli olacaktır.

İstirap ekmegi – İbranice *Lehem Oni*. Ne hazırlanması ne de yenmesi ıstırap verdiğine göre *matsanın* nesi ıstıraplıdır? *Matsa*, Bene-Yisrael’in Mısır’daki ıstırapını hatırlattığı için bu şekilde anılmaktadır (*Sifre* 130; Raşi; krş. İbn Ezra); çünkü Bene-Yisrael Mısır’dayken sürekli olarak baskı altında tutuldukları, angaryacılar onlara ekmeklerinin mayalanmasına olanak tanıyacak zamanı bile vermedikleri için mayalanmamış ekmek yerlerdi (Ramban; Sforno; Malbim). *Oni* sözcüğü normale göre bir *Vav* harfi eksik yazılmıştır ve bu haliyle ifade “*Lehem Ani – Fakir Ekmek*” olarak da okunabilir. Bu sadece su ve unla yapılan *matsa*dır. Buna karşılık su dışında başka sıvılarla, örneğin şarap, yağ, bal vs. ile yoğrulmuş *matsa*, “*Matsa Aşira – Zengin Matsa*” olarak adlandırılır. Bu pasukta, mitsva olarak yenecek *matsanın* sadece su ve unla yapılmış olması gerektiği belirtilmektedir. Buna bağlı olarak *Pesah Sederi*’nde mitsvayı yerine getirmenin tek yolu sadece böyle bir *matsa* yemektir. *Matsa Aşira* ile bu emir yerine getirilemez (*Talmud – Pesahim* 36a; krş. Ramban).

Hahamlarımız *Oni* sözcüğünün aynı zamanda “söz almak; cevap vermek” anlamındaki *Ana* köküyle bağlantılı olduğuna dikkati çekerler. Böylece ifade, “üzerine konuşulan ekmek” şeklinde de anlaşılır. Bu da *Pesah* gecesi *Seder* sırasında Mısır Çıkışı’nın anlatılması mitsvasına dayanak oluşturur. Mitsva, *matsanın* yer aldığı sofrada *Pesah Agadası*’nın okunuşu ve ondan türeyen tartışma ve sohbetlerle yerine getirilir.

Ye – Kadınlar zamana bağlı olan “yap” şeklindeki mitsvalardan muaf, zamana bağlı olsa da olmasa da “yapma” şeklindeki tüm mitsvalarla yükümlüdürler. *Matsa* yemek zamana bağlı bir mitsva olduğu için, ilk bakışta kadınların muaf olduğu düşünülebilirdi. Ancak Tora burada *matsa* yeme mitsvasını “yapma” şeklindeki bir mitsvayla yan yana vermiştir: “*hamets* yeme; *matsa* ye”. Dolayısıyla

² Tanrı'nın, İsmi'ni barındırmak üzere seçeceği yerde, Tanrın Aşem Adına Pesah-korbanı [ve ayrıca] davar ve sığır kes.

³ [Pesah-korbanı] İle birlikte hamets yeme. Ona bağlı olarak, yedi gün boyunca matsa – ıstırap ekmeği – ye, çünkü Mısır Ülkesi'nden telaşla çıkmıştın; bu sayede Mısır Ülkesi'nden çıkış gününü hayatının tüm günlerinde hatırlayacaksın.

Ve – Daat Mikra'ya göre anlam şöyledir: “İlkbahar ayını gözet ki, Tanrın Aşem Adına Pesah-korbanı yapabilesin”. Nisan ayının ilkbahara denk getirilmesi, Pesah-korbanının doğru zamanda yapılmasını sağlayacaktır.

Tanrın Aşem Adına – Pesah-korbanının eti yenecektir. Ancak bu yapılırken öncelikli amaç midayı keyiflendirmek değil, Tanrı'nın emrini yerine getirerek O'nu onurlandırmak olmalıdır (Şah; Meam Loetz).

Pesah-korbanı yap – “Bu korbanı Matsalar Bayramı'nın arifesinde yapacaksın (Sforno). Ayrıca yaptığın tüm işlerde, bunun Pesah-korbanı olmasına niyetlenmelisin”. Buna bağlı olarak Pesah-korbanı olması gereken bir hayvan, bu niyetle kesilmediyse geçersizdir (Talmud – Zevahim 7b). Bu durum, tüm korbanlar içinde sadece Pesah-korbanı [ve Hatat-korbanı] için doğrudur (Mişna – Zevahim 1:1; Hirsch).

Gece vakti – İbranice Layla. Bene-Yisrael Mısır'dan gece değil gündüz vakti çıkmışlardır (bkz. Şemot 12:41 açık ve Bamidbar 33:3). Ancak çıkışın ilk aşaması gece vakti gerçekleşmiş, geceleyin kalkan Paro halka gitmelerini söylemiştir. Böylece Paro'nun otoritesinin altından gece vakti çıkmışlardır (İbn Ezra). Pasukta söylendiği gibi: “[Paro] Geceleyin (Layla) Moşe ve Aaron'a seslendi ve 'Kalkın; çıkın halkımın içinden!' dedi” (bkz. Şemot 12:31). Normal şartlarda “geceleyin” ya da “gece vakti” sözcüğünün İbra-nice karşılığı **Balayla**'dır. Ama hem burada hem de Şemot'taki pasukta sadece **Layla** sözcüğü kullanılmaktadır. Böylece Tora iki pasuk arasında belirgin bir bağlantı kurmuş, bu pasukta halkın Mısır'dan “gece vakti” çıktığını söylerken neyi kastettiği konusunda bir ipucu vermiştir. Kast edilen, Paro'nun halka çıkış iznini gece vakti vermiş olduğudur (Sifre 128; Raşi; Maskil Ledavid; Rabenu Behaye).

Onkelos ise bu ifadeyi “ve [Tanrı] onlar için geceleyin mucizeler gerçekleştirmişti” şeklinde çevirir.

2. Pesah-korbanı [ve ayrıca] davar ve sığır – Pasuk düz okunduğunda sanki Pesah-korbanı olarak davar ya da sığır getirilebileceği gibi bir sonuç çıkmaktadır. Oysa bu doğru bir çıkarım değildir, zira bu korban sadece davar yavrusuyla – yani bir kuzu ya da oğlakla – gerçekleştirilebilir (bkz. Şemot 12:2, 12:5, 12:21). Bu nedenle

Onkelos bu ifadeyi “Pesah-korbanı [olarak] davar [ve Şelamim-korbanı olarak] sığır kes” şeklinde çevirir. Raşi ve İbn Ezra'da onu takiben benzer bir açıklama yaparlar (Sifre 129; Talmud – Pesahim 70b). [Raşbam bunun neder ve nedava olarak başıslanan korbanları da ifade edebileceğini belirtir; ne de olsa genel olarak insanlar bu vaatlerini Şaloş Regalim bayramları vesilesiyle getirirler.] Sforno, Pesah-korbanı ile birlikte Şelamim-korbanından bahsedilmesini, Mısır'da yapılan ilk Pesah-korbanına bağlar: “Orada Şelamim-korbanı yapılmamıştı; ama gelecek nesillerde siz yapacaksınız”.

Ramban ise ek bir nüansa dikkati çeker. Pesah-korbanı olarak herhangi bir davar değil, özellikle davar “yavrusu” getirmek gerekir. Bu nedenle ona göre ifade “Pesah-korbanı [olarak bir davar yavrusu; ayrıca Şelamim-korbanı olarak] davar ve sığır kes” şeklinde anlaşılmalıdır. Çevirimiz bu görüşü takip etmektedir.

Bu görüşlerin hepsinin ortak yanı, Pesah-korbanının yanında Şelamim-korbanı olarak başka hayvanların da kesildiğidir. Bu Şelamim-korbanı, bayram kutlamasının bir parçası olan Hagiga-korbanıdır (Yad – Hagiga 1:1). Pesah-korbanı gibi bu da arifede kesilirdi. Genel olarak bu korbanın eti bayram yemeğinin ana menüsünü oluştururdu. Zira Pesah-korbanını “tok karnına” yemek gerekir [Pesah Sederi'nde Afikomin olarak Pesah-korbanı anısına yenen matsa parçasının yemeğin en sonunda yenmesinin nedeni budur]. Oysa aynı korbanın üzerinde çok sayıda kişi ortak olduğu takdirde herkese sadece küçük bir parça düşecek ve yedikleriyle doymayacaklardır. Bunun olmaması için Şelamim-korbanı olarak getirilen ek hayvanlar da yemeğe dâhil edilir (Talmud – Pesahim 69b) ve Pesah-korbanı ancak ziyafetin sonunda doyduktan sonra yenir (a.k. 70a). Pesah-korbanının yanında sığırların da kesilmesinin bir örneği Tanah'ta görülmektedir (İbn Ezra; bkz. Divre Ayamim II 35:7). Hahamlarımız bu pasuktan daha birçok kanunu öğrenmişlerdir (Sifre 129; Talmud – Pesahim 70b; Raşi).

3. İle birlikte hamets yeme – Tam çeviriyle “[Pesah-korbanının] üstüne” ya da “[Pesah-korbanının] yanında”. Ya da “[Pesah-korbanının kesimi] üstüne” (Rabenu Behaye). Dolayısıyla bu sadece korban etiyle hametsi bir arada yemeyi yasaklıyor değildir. Kurala göre, Pesah-korbanı

וְלֹא-יֵרָאֶה לָךְ, שְׂאֵר בְּכָל-גִּבְלֶךָ

שְׁבַעַת יָמִים וְלֹא-יִלִּין מִן-הַבֶּשֶׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בַּעֲרֵב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן
לְבִקָּר:

[nitekim Tora Şabat ile Mısır Çıkışı'nı da ilişkilendirmiştir (bkz. 5:15)]. Kiduş'taki "**Zeher Litsiyat Mitsrayim** – Mısır Çıkışı'nın Anısına" bu gerekliliği yerine getirir (Talmud – Pesahim 117b).

4. İyelğinde, tüm mekânlarında – Tam çeviriyle "sana, tüm sınırlarımda". Ya da "tüm sınırlarımda sana ait maya görülmemelidir".

Görülmemelidir – Tora daha önce Pesah boyunca mayalı yiyeceklerin iyelik altında "bulunması" yasaklamıştı (Şemot 12:19). Burada ise "görülmesini" yasaklamaktadır (Ramban). Bu ikisi, Pesah'ın en temel yasaklarından: "**Bal Yerae Uval Yimatse** – [Pesah boyunca iyeliğinde hamets] Görülmemeli ve Bulunmamalı"dır.

İlk gün [arifesinde] – Raşi; Bkz. Şemot 12:15 açık. Pesah-korbanı 14 Nisan öğleden sonra gerçekleştirilir, gece olduktan ve bayramın ilk günü olan 15 Nisan'a girildikten sonra gece yarısına kadar olan sürede tüketilmelidir. Ama bu yapılamadıysa sabaha kadar yenmeye devam edilebilir ve 15 Nisan sabahı hiçbir kısmı artı bırakılmamalıdır. Ve yine bitirilemediyse artık yenmesi yasaktır ve yakılır (bkz. Şemot 12:10).

Tora Pesah-korbanından bahsetmeye başladıktan sonra (p. 2) konu matsaya ve yedi gün boyunca hamets yeme yasağına kaydığı için, eğer bu pasukta sadece "keseceğin etten [herhangi bir kısım, ertesi] sabaha [kalacak şekilde] gecelememelidir" densesydi, bayramın yedi günü içinde getirilen Şelamim-korbanlarından bahsedildiği düşünülebilir, bu korbanın etinin de sadece kesimi takip eden gece boyunca yenebileceği sonucuna varılabilirdi. Oysa Şelamim-korbanının eti ertesi gün de yenebilir (bkz. Vayikra 7:17 açık.). Dolayısıyla karışıklığı engellemek ve burada Pesah-korbanından bahsedildiğine işaret etmek için, Tora "ilk gün" sözlerini eklemiştir (Raşi).

Ramban'a göre buradaki "ilk gün" ifadesi, arifeyi değil, bayramın ilk gününü kastetmektedir ve çeviri şöyle olmalıdır: "[Önceki] Akşam üstü kesmiş olacağın [Pesah-korbanına ait] etten [herhangi bir kısım, ilk günde [sabaha kalacak] şekilde gecelememelidir." Ama genel anlam aynıdır: Pesah-korbanının eti, bayramın ilk gününün sabahına atırılmamalıdır.

Raşi burada Pesah-korbanından değil de, yine arifede yapılan Hagiga-korbanından bahsediliyor olma olasılığını da değerlendirir. Bu Şelamim türü

bir korbandır ve eti, ertesi gün, yani bayramın ilk günü, gün batımına kadar yenebilir. Eğer bu alternatif doğruysa pasuk şöyle de anlaşılabilir: "[Önceki] Akşamüstü kesmiş olacağın [Hagiga-korbanına ait] etten [herhangi bir kısım,] ilk gün [bittikten sonra sabaha kalacak] şekilde gecelememelidir. [Bu et sadece 14-15 Nisan tarihlerinde yenebilir ve 15 Nisan gün batınca artık yenmesi yasaktır ve o zamana kadar yenmemiş kısımlar, ertesi sabah yakılacaktır, zira korban etlerinden kalan kısımlar (Notar) gündüz vakti yakılır (bkz. Vayikra 7:17 açık.).]" Bu olasılığa Talmud'da da yer verilmiştir (Pesahim 71a-b) ve bu 613 emirden biridir (bkz. Gecelememelidir k.b.).

Akşamüstü – Yani öğleden sonra (bkz. Şemot 12:6 açık.). Bkz. p. 6. açık.

Gecelememelidir – Tora bu emri daha önce Mısır Çıkışı'ndan önceki gece gerçekleştirilen ilk Pesah-korbanı için vermişti (Şemot 12:10). Burada bu kuralın gelecek nesiller için de geçerli olduğu söylenmektedir. Pesah-korbanının gecelememesi konusunda gelecek nesilleri de bağlayan bir emri Şemot 34:25'te de okumuştuk. Ancak oradaki emir, insanların yiyeceği kısımların değil, Mizbeah'ta yakılması gereken kısımların gecelememesi konusundaydı.

Her ne kadar Pesah-korbanının etinin gecelememesi konusunda bir başka emir, Pesah Şeni konusu dâhilinde verilmişse de (bkz. Bamidbar 9:12), normal zamanında gerçekleştirilen Pesah-korbanı için aynı kuralı oradan türetmek mümkün değildir, zira ikisi arasında temel bir fark vardır. Pesah Şeni'nin ertesi günü normal bir gündür, ama Pesah bayramının ilk gününün ertesi günü yine bayramın içindedir. Bu nedenle Pesah Şeni için bu emrin verilmesinin sebebinin, ertesi günün bayram olmaması olduğunu düşünür, aynı şeyin normal Pesah için geçerli olmadığı kanısına varabiliriz. Bu nedenle Tora normal Pesah-korbanının etinin ertesi sabaha bırakılmaması konusunda gelecek nesilleri de bağlayan emri burada açıkça verme gereği duymuştur (Maskil Ledavid).

Yukarıda {İlk gün [arifesinde] konu başlığı içinde} belirtildiği üzere, bu pasuk Hagiga-korbanının etinin 16 Nisan tarihine kadar kalması konusundaki yasağı da içermektedir. Rambam, bu yasağı 613 emrin içinde sayar. Mitsvat Lo Taase No. 286 (Sefer Ahinuh).

⁴ Yedi gün boyunca iyeliğinde, tüm mekânlarında maya görülmemelidir. İlk gün [arifesinde] akşamüstü kesmiş olacağın [*Pesah-korbanına* ait] etten [herhangi bir kısım, ertesi] sabaha [kalacak şekilde] gecelememelidir.

“yapma” şeklindeki “*hamets yeme*” emri nasıl kadınları bağlıyorsa, aynı şekilde “*matsa ye*” emri de bağlar. Böylece *Pesah*’ın ilk [Diaspora’da ilk iki] gecesi belirli bir miktarda *matsa* yeme emrinden kadınlar da sorumludur (*Talmud – Pesahim* 43b).

Telaşla – İbranice **Behipazon**. Bu telaş nedeniyle hamur mayalanmaya vakit bulamamıştır. *Matsa* aynı zamanda Mısır Çıkışı’ndaki bu telaşı hatırlatacaktır. Bunun kimin telaşı olduğu konusunda Hahamlarımız arasında görüş ayrılığı vardır. Bazılarına göre Bene-Yisrael’in çıkış telaşından, başkalarına göre ise *behorları* yeni ölen Mısırlılar’ın daha çok felaket korkusuyla telaşa kapılıp Bene-Yisrael’i gitmeye zorlamalarından bahsedilmektedir (bkz. Şemot 12:33) (*Talmud – Berahot* 9a).

Sifre 130’u takip eden Raşi bu ikinci görüşü desteklemektedir, çünkü konu Bene-Yisrael’in telaşı olsaydı bu hatırlanmayı gerektirecek bir şey olmazdı. Ne de olsa yeni özgürlüğe kavuşmuş kölelerin kölelik yaptıkları yerden bir an önce uzaklaşmak istemeleri doğaldır. Ama eğer efendiler köleleri bir an önce gönderme telaşı içinde iseler – işte bu, hatırlanmaya layık bir durumdur (*Sefer Zikaron*).

Sforno ise ilk görüşü takip eder ve kölelik dönemlerinde baskı nedeniyle mayalanmaya zaman kalmadan pişirmek zorunda kaldıkları ekmeklerin anısını canlı tutmak için, Tanrı’nın Mısır Çıkışı’nı da aynı şekilde telaşlı bir şekilde yaparak hamurlarının mayalanmasına fırsat vermediğini belirtir. Tanrı böylece eskiden halkın ıstırap çektiği bir noktayı, bayram kutlamasının bir parçası haline getirmiştir. Pasukta söylendiği gibi: “*Matemlerini neşeye dönüştüreceğim*” (Yirmeyau 31:12).

Rabi Samson Raphael Hirsch her iki görüşün de doğru olduğuna işaret eder. Bene-Yisrael’in özgürlüğe kavuşması bile sıra dışı olmuştur. Bir ulus başka bir ulusun egemenliğinin altından çıktığı zaman, bu normal şartlarda bir isyanın başarılı olmasıyla gerçekleşir. Kurtulanlar bileklerinin hakkıyla özgürlüklerini elde etmişlerdir. Oysa Bene-Yisrael için bunu söylemek mümkün değildir. Bene-Yisrael özgürlüklerini “elde etmiş” değillerdir. Aksine bunu “Tanrı’dan”, kendilerine baskı yapan “efendileri yoluyla” almışlardır. Tanrı Mısırlılar’ı telaşa vermiş, onlar da bu durumdan kurtulmak için Bene-Yisrael’e çıkmaları yönünde baskı yapmışlardır. Böylece bir çıkış süreci sırasında hem Mısırlılar hem de Bene-Yisrael telaş içindeydiler. İşte tam olarak bu nedenle, Mısır

Çıkışı’yla birlikte Bene-Yisrael “bağımsızlığını” elde etmiş” değil, sadece insanlara köle olmaktan çıkıp Tanrı hizmeti altına girmişlerdir.

Bu sayede – “*Pesah-korbanı* ve *matsa* sayesinde” (Raşi). Çıkış sırasındaki telaşı hatırlatan ise sadece *matsa* yeme emridir. *Pesah-korbanının* telaşla bir ilgisi yoktur (*Mesiah İlemim*).

Alternatif olarak bu sözler p. 1 ile başlayan kısmı kapatmakta da olabilir. Bu kısımdaki ilk emir, Nisan ayının bahara rastlaması için takvime gereken müdahaleleri yapmaktır. Dolayısıyla buradaki ifade, o müdahalelerin amacını belirtmektedir: “Sana takvimi bu şekilde düzenlemeni, gerektiği zamanlarda ayları 29 günden 30 güne, yılları da 12 aydan 13 aya çıkarmanı emrettim, çünkü bu sayede, söz konusu müdahaleleri her yaptığında Mısır Çıkışı’nı hatırlayacaksın; zira müdahalelerin amacı Nisan ayını, Çıkış zamanında olduğu şekilde ilkbahara denk getirmektir. Böylece bu, senin hayatının tüm günlerinin bir parçası olacak” (Sforno).

Hayatının tüm günlerinde – Basit anlamla “her yıl” (İbn Ezra). Öte yandan kanuni bakımdan bu, Mısır Çıkışı’nı her gün hatırlama emridir.

Temel olarak buradaki “*tüm*” sözcüğüne gerek yoktur, sadece “*hayatının günlerinde*” denmesi de Mısır Çıkışı’nı her gün anmak gerektiğini anlamamız için yeterli olurdu. Dolayısıyla *Pesah Agadası*’nda bu sözcüğün söz konusu emirle ilgili ne öğrettiği konusu ele alınır. Bir görüşe göre sadece “*hayatının günlerinde*” denseydi, gündüz vakti anlaşılırdı. “*Tüm*” sözcüğü, bu olayın gece vaktinde de anılması gerektiğini öğretir. Diğer görüşe göre bu sözcük kullanılmasa, Mısır Çıkışı’nın *Maşiah Dönemi*’nde önemini tamamen yitireceği sonucu doğabilirdi. Tora bunun doğru olmadığını vurgulamak için “*tüm*” sözcüğüne yer vermiştir (*Talmud – Berahot* 12b).

Uygulamada Mısır Çıkışı’nı anma emri, hem sabah hem de gece söylenen *Şema* duasıyla yerine getirilir. Buna göre, *Şema*’nın “*Ben, sizi Mısır Ülkesi’nden size Tanrı olmak için çıkarmış olan Tanrınız Aşem’im. Ben, Tanrınız Aşem’im*” (Bamidbar 15:41) şeklindeki son cümlesi söylenirken, Mısır Çıkışı’nı anma emrini yerine getirmeye niyetlenmek gerekir.

Hatırlayacaksın – Aynı fiil, *Şabat* için de kullanılmıştır (Şemot 20:8). Bu, iki konu arasında bağlantı sağlar ve *Şabat* günü söylenen *Kiduş*’ta da Mısır Çıkışı’nın anılması gerektiğini ima eder

ה לא תוכל לזבח את-הפסח בערבי שמיך אשר-יהוה 5
 אלהיך נתן לך: וְכִי אִם-אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ 6
 לִשְׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם תִּזְבַּח אֶת-הַפֶּסַח בְּעֶרֶב כְּבֹא הַשֶּׁמֶשׁ מוֹעֵד
 צִאתְךָ מִמִּצְרָיִם: וּבִשְׁלָתָ וְאָכַלְתָּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה 7
 אֱלֹהֶיךָ בּוֹ וּפְנִיתָ בִּבְקָר וְהִלַּכְתָּ לְאֵהְלֶיךָ: ה שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל 8
 מִצֹּת וּבֵינִים הַשְּׂבִיעִי עֲצָרְתָּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה:

mitsvasının ifadesi olarak *Olat Reiya* adı verilen birer *Ola-korbanı* getirmekle yükümlüdür (bkz. p. 16 açk.; *Talmud – Suka* 47a, Raşi o.a.; *Minhag Yehuda; Sifte Hahamim*). Ve bu *korban* gün içinde yapılması gerektiğine göre sabah vaktinde eve dönmek söz konusu değildir. Dahası, bu bir *Yom Tov* olduğundan uzak mesafelere yolculuk ve bayram için gerekli olmayan şeylerin taşınması da yasaktır. Dolayısıyla 15 Nisan sabahından bahsediliyor olamayacağına göre, 16 Nisan sabahından bahsedilmektedir. Böylece Tora bu ifadeyle, *Pesah* için Yeruslayim'e gelenlerin, 15 Nisan'ı 16 Nisan'a bağlayan geceyi de Yeruslayim'de geçirmeleri gerektiğini söylemektedir (*Sifre* 134; Raşi; Rabenu Behaye). Fakat *Pesah*'ın sonraki günlerini Yeruslayim'de geçirme zorunluluğu yoktur (Raşbam).

Ama eğer “çadır”dan kasıt, *Pesah* için Yeruslayim'e gelenlerin bu civarda konaklamak için kurdukları çadırlar ise, *Pesah*'ın ilk sabahından bahsediliyor da olabilir. O günü o çadırdan geçirmek gerekecek, ertesi sabah *Hol Amoed*'de evine dönebilir (Rabenu Behaye).

Hahamlarımız, Yeruslayim'de geceleme konusunun sadece *Pesah-korbanı* ile bağlantılı olmadığını açıklarlar. Bu kural, *Bet-Amikdaş*'a gelip herhangi bir işlem yapmış, örneğin başka bir *korban* getirmiş, bir *Minha-korbanı* gerçekleştirmiş, *Neseh* için şarap getirmiş, *Bikurim* olarak meyveler getirmiş olan herkesin, işlemi takip eden geceyi Yeruslayim'de geçirmesini şart koşar. Böylece *Bet-Amikdaş*'la bağlantıya girmiş bir kişi, evine ancak ertesi sabah dönebilir (*Sifre*). Bu önemli bir mesaj içerir. *Bet-Amikdaş*'ın kuruluş amacı sadece teknik anlamda ibadet ya da benzeri gerekliliklerin yerine getirilmesi değildir. Yapılan işlem her ne ise, ancak “*Bet-Amikdaş*’ın” insan üzerinde etkisi olduğu zaman kusursuzdur. *Bet-Amikdaş*'ın kutsal havası, oraya gelen kişinin düşüncelerine, fikirlerine, isteklerine ve eylemlerine yansımalıdır. Tora bu nedenle, yapılan işlemi bitirdikten sonra, yine de *Bet-Amikdaş*'ın civarından ayrılmamayı

emretmektedir. Kutsal ortamın yakınında geçirilecek bir gecenin Yahudi üzerindeki etkisi büyük olacaktır (Hirsch). Bunun bir türevi olarak bir kişi, sinagogda dua ettikten sonra da duanın bitiminde burayı aceleyle terk etmemelidir.

Çadırlarına gidebilirsin – Ya da “çadırlarına gideceksin”. Bu sözler, mitsvayı yerine getirdikten sonra sağ salım eve döneceğini garanti etmektedir. Hahamlarımız buradan genel bir prensip öğrenirler: “Bir mitsvayla görevli kişiler, o mitsva için giderken ve sonrasında geri dönerken zarar görmezler” (*Talmud – Pesahim* 8b).

8. Altı gün boyunca – Tora başka yerde “yedi gün boyunca” *matsa* yemeyi emretmişti (bkz. *Şemot* 12:15). Bu iki farklı ifadenin hangi türetim kuralına göre çözümlendiğine oradaki açıklamalarımızda yer vermiştik. Türetim kuralına göre iki pasuktan çıkan sonuç, *matsa* yemenin sadece ilk gece için bir yükümlülük, diğer günlerde ise bir hak ve seçime bağlı bir uygulama olduğu şeklindeydi (bkz. o.a.).

İki pasuk arasındaki çelişkinin bir başka çözümü de şöyledir: *Pesah*'ın ikinci gününde – 16 Nisan – yılın ilk arpa hasadıyla *Omer-korbanı* getirilir ve bu yapılan kadar yeni yıla ait ürün yenemez (bkz. *Vayikra* 23:14). Dolayısıyla *Pesah*'ın ilk günü yenecek *matsalar* kesin olarak biten yılın ürünlerinden mamulüdür. İkinci gün *Omer-korbanı* getirilmesiyle birlikte yeni yıla ait üründen *matsa* üretilmeye başlanabilir. Böylece eski ürünle yapılan *matsalar* *Pesah*'ın yedi gününün tümünde, yeni ürünle yapılanlar ise sadece kalan altı günde yenebilir. Bu durumda *Şemot*'taki pasuk eski ürünle, buradaki pasuk da yeni ürünle yapılan *matsaların* yenebileceği gün sayısını vurgulamaktadır (*Sifre* 134; *Talmud – Menahot* 66a; Raşi; İbn Ezra). Bu açıdan belki de çeviriye bir ekleme yapılmalıdır: “[İlk günü tamamladıktan sonra ertesi sabah, 16 Nisan'da çadırına dönebilirsin. Ama kalan] Altı gün boyunca [yine hamets değil, ancak] *matsa*

⁵ *Pesah-korbanını* Tanrın *Aşem*'in sana vermekte olduğu şehirlerinden birinde kesemezsin.

⁶ Tek yol şudur: Tanrın *Aşem*'in, İsmi'ni barındırmak üzere seçtiği yere [gidip], *Pesah-korbanını* orada, akşamüstü kesmelisin. [Bu *korbanın* etini] Mısır'dan çıktığın tarihte, güneşin batmasıyla birlikte,

⁷ Tanrın *Aşem*'in seçeceği yerde [doğrudan ateşte] pişirecek ve yiyeceksin. Sabah [olduğunda] dönüp çadırlarına gidebilirsin.

⁸ Altı gün boyunca *matsa* ye. Yedinci gün Tanrın *Aşem* Adına imtina[zamanı]dır; *mela-ha* yapma.

5. Kesemezsin – “Kesme kabiliyetin var, ama Tora'dan bu konuda iznin ve yetkin yok” (krş. *Targum Onkelos*; krş. 12:17 açık.). “Her ne kadar Mısır'daki ilk *Pesah-korbanını* *Mizbeah*'ta yapma yükümlülüğü olmadıysa da, gelecek nesillerde bunu sadece *Bet-Amikdaş*'taki *Mizbeah*'ta yapabilirsin. Mısır'da bunu istediğin yerde yapmıştın; ama Erets-Yisrael'de herhangi bir şehirde yapamazsın” (Sforno).

*Bamalar*a izin verildiği zamanlarda bile (bkz. 12:8-11 açık.) *Pesah-korbanını* *Bet-Amikdaş* [ya da *Mışkan*] dışında bir *bama* kurup orada gerçekleştirmek yasaktır. Bu, Tora'nın 613 emrine dâhildir. *Mitsvat Lo Taase* No. 287 (*Sefer Ahinuh*).

6. Tek yol şudur – Çeviri serbesttir. İbranice **Ki İm**. Bu deyimsele ifade “sadece”, “yalnızca”, “aksine” gibi sözcüklerle karşılanabilir.

Seçtiği yere – Tora *matsa* için “Yaşadığınız her yerde, *matsa* yiyin” (*Şemot* 12:20) dediği ve *matsa* ile *Pesah-korbanı* arasında yakın bir bağ olduğu için, *korbanın* da her yerde kesilebileceği gibi bir yanlışlığı önleme amacıyla buradaki uyarıyı yapmaktadır. *Pesah-korbanı* sadece *Bet-Amikdaş*'ta kesilebilecektir (*Daat Mikra*).

Akşamüstü – *Şemot* 12:6'da, kesimin öğleden sonra yapılması gerektiği söylenmişti. Burada ise “akşamüstü” denmektedir. Bu, 14 Nisan tarihinde, *Bet-Amikdaş*'ta akşam vaktine en yakın yapılacak işlemin *Pesah-korbanı* olması gerektiğini öğretir. Başka bir deyişle, öğleden sonra yapılan diğer işlemler – örneğin *Tamid-korbanı*, tutsu ve *Menora*'nın yakılışı, *Pesah-korbanından* önce tamamlanmalıdır (Hirsch).

Mısır'dan çıktığın tarihte – Tam çeviriyle “Mısır'dan çıkışının vaktinde”. Çevirimiz pasuğun basit anlamına göredir ve bu ifade, sıradaki pasuğa giriş niteliğindedir. *Pesah-korbanı* 14 Nisan günü sona erdikten sonra, Mısır'dan çıkış tarihi olan 15 Nisan'ın başladığı gece doğrudan ateşte pişirilip yenir (*Daat Mikra*). Yine basit anlam açısından, ifade “akşamüstü” sözcüğüne bağlı olabilir: “Mısır'dan çıktığın mevsimde,

akşamüstü, [yani] güneş batarken kesmelisin” (İbn Ezra; *Piruş Al İbn Ezra*).

Öte yandan pasuk [İbranice sözcük sıralamasıyla] tam olarak şöyle demektedir: “Orada kes *Pesah*'ı [= *Pesah-korbanını*] akşamüstü; güneşin batışıyla, Mısır'dan çıkışının vaktinde”. Böylece pasuk, *Pesah-korbanı* ile ilgili olarak birbirinden farklı üç zaman dilimini sıralamaktadır. Kesim 14 Nisan “öğleden sonra” yapılır, *korbanın* eti “güneş battıktan sonra” pişirilip yenir ve “Mısır'dan çıkış vakti” – yani sabah – geldiğinde geriye et kalırsa, yakılmayı gerektirecek hale gelir (*Sifre* 133; *Talmud* – *Berachot* 9a; Raşi). [Ama o gün *Yom Tov*'dur ve *korban* etini yakmak, *Yom Tov* kurallarının önüne geçen bir kural olmadığı için, arta kalan etler, yakma işleminin yapılacağı yere götürülüp bırakılır ve o gün değil, ertesi gün *Hol Amoad*'de yakılır (*Talmud* – *Berachot* 9a; Raşi o.a.).]

7. [Doğrudan ateşte] Pişirecek – Başka bir deyişle, *Pesah-korbanının* eti çiğ yenemez (İbn Ezra; krş. *Şemot* 12:9).

İbranice **Uvişalta**. Kullanılan **Başal** kökü, genel olarak tüm pişirme şekillerini kapsar. Böylece bu fiilin doğrudan ateşte kızartma anlamında kullanıldığı yerler de vardır. Mesela *Tanah*'ta “*Pesah-korbanını* kurala uygun olarak ateşte pişirdiler (*Vayvashelu*)” (*Divre Ayamim* II 35:13) denmektedir. Bu pasuk da böyle bir yerdir; zira *Pesah-korbanının* sadece doğrudan ateşte kızartılma suretiyle pişirilebileceği daha önce söylenmişti (bkz. *Şemot* 12:9) (*Mehilta*, Bo, 41; Raşi). Tora'nın burada daha genel anlama sahip bir fiil kullanmasının sebebi, burada *Pesah-korbanının* yanında *Hagiga-korbanından* da bahsediliyor olmasıdır. Bu ikincisi başka şekillerde de pişirilip yenebildiği için her ikisinin pişirilme yöntemini kapsayacak tek bir genel fiil olan **Başal** kökü kullanılmıştır (Hirsch).

Sabah [olduğunda] – Eğer pasuktaki “çadır”dan kasıt insanın normalde yaşadığı evler ise, buradaki “*sabah*” sözcüğü *Pesah* bayramının ilk gününün, yani 15 Nisan sabahı olamaz; zira her erkek o gün içinde *Bet-Amikdaş*'ta Tanrı'nın Huzuru'nda görünme

ט שבִּעָה שְׁבַעַת תִּסְפֹּר-לָךְ מִהֶחֱל חֲרָמֶשׁ בְּקֶמָה תַּחֲל לְסַפֵּר

9

שְׁבַעַה שְׁבַעֹת: י וְעָשִׂיתָ חֹג שְׁבַעֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ מִסֹּת נִדְבַת

10

יִדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן כַּאֲשֶׁר יְבָרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:

Dolayısıyla anlam “Omer-korbanını getirme amacıyla ilk arpa demedinin hasat edildiği Pesah’ın ikinci gününden, yani 16 Nisan’dan itibaren” şeklindedir (Sifre 136; Raşi). Tora Omer’den bu sözlerle bahsetmektedir, çünkü hasat mevsimi Omer ile açılır (Gur Arye). Bundan önce herhangi bir kişinin orağını arpa başaklarına geçirmesi yasaktır (Vayikra 23:10, Ramban o.a.). Ayrıca Tora önceki pasukta Pesah’ın yedinci gününden bahsettiği için, sayımın o günden değil, bir önceki pasukta sözü edilen Pesah’ın ikinci gününden itibaren yapıldığını tekrar vurgulamış olmaktadır.

❧ **Lag Laomer.** Omer sayımının otuz üçüncü günü, mutlu bir gün olarak kutlanır. Bu gün “**Lag Laomer / Lag Baomer – Omer’in 33. [Günü]**” olarak adlandırılır. *Talmud* dönemlerinden beri Omer sayımı dönemi, yarı-matem havası içinde geçer, bu dönem içinde evlilik yapılmaz, müzik enstrümanları kullanılmaz, enstrümanların kullanıldığı müzik dinlenmez ve tıraş olunmazdı. Bu yasın sebebi genel olarak Rabi Akiva’nın 24.000 öğrencisinin bu dönem içinde bir salgın nedeniyle ölmüş olmasına bağlanır. *Lag Laomer* söz konusu ölümlerin durmasının anısına mutlu bir gün ilan edilmiştir. Bunun yanında bu tarih, Rabi Şimon Bar Yohay’ın ölümünü de işaretler. Rabi Şimon Bar Yohay, *Kabala*’nın temel kitabı sayılan *Zoar*’ın yazarı olarak bilinir ve öleceği günün, hayatı boyunca öğrettiği Tora’nın onuruna mutlu bir vesile olarak kutlanmasını vasiyet etmiştir. Günümüzde de Omer sayımının başlangıcından *Lag Laomer*’e kadar olan dönemde yas havası devam eder, evlilikler yapılmaz, enstrümanlı müzik dinlenmez ve tıraş olunmaz. Bu yas dönemi, Aşkenaz geleneğine göre Omer’in 33. günü, Sefarad geleneğine göre ise 34. günün sabahı sona erer.

10. Şavuot bayramını yap – Bu bayram Şemot 23:16’da “ürün biçme / toplama bayramı” olarak adlandırılmıştır. Burada ise “Şavuot bayramı” denmektedir (ayrıca Şemot 34:22). Tora sadece tarımsal bir isim verseydi, bu bayramın da sadece Bene-Yisrael’in Erets-Yisrael’de tarımsal işleri yapabildikleri zamanda kutlanacağı, ama sürgüne çıkıldığı zaman yürürlükten kalkacağı gibi bir

düşünce doğabilirdi. Tora, bayramın kutlanmasının Erets-Yisrael’de bulunmaya bağlı olmadığına işaret etmek için, burada yeni bir isme yer vermiştir. “**Şavuot – Haftalar**” sözcüğü, bu bayramın, ne olursa olsun, Omer-korbanından itibaren yedi tam hafta geçtikten sonra kutlanması gerektiğini belirtir (Sifre 189; Hirsch). Şavuot Tora’nın açıkça bir tarih vermediği tek bayramdır.

Bu bayramın Tora’da üç farklı ismi vardır: “**Hag Akatsir – Ürün Biçme / Toplama Bayramı**” – çünkü ilk buğday hasadı bu zamana rastlar. “**Hag Şavuot – Haftalar Bayramı**” – Pesah’tan beri sayılan yedi hafta nedeniyle. “**Yom Abikurim – İlk Ürün Günü**” – zira ilk buğday hasadından iki ekmekle bir *Minha-korbanı* yapılır (Şete Alehem; bkz. Vayikra 23:17).

Elinle vereceğin bağışının miktarı – Tam çeviriyle “elinin bağışının yettiği kadar”. Bu çeviri Raşi’ye göredir. Bahsedilen, bayram neşesinin ifadesi olarak, *Hagiga-korbanı* adı altında getirilecek Şelamim-korbanlarıdır [İbn Ezra’ya göre *Ola-korban*larından da bahsedilmektedir]. Kişi, Tanrı’nın gönderdiği bereket oranında *korban* getirmeli (Sifre 64), miktarı fazlaysa, ziyafete, başta Leviler, Gerler, yetimler ve dullar (s.p.) olmak üzere konuklar davet etmelidir.

“Miktar” şeklinde çevirdiğimiz sözcük **Misa** veya **Misat**’tır. İfade “bağış olarak” (İbn Ezra) ya da “vergi olarak” şeklinde çevrilebilir. *Hagiga-korbanı* olarak, daha önceden kutsiyete adanmış değil, tamamen kişinin şahsi mal varlığının bir parçası olan bir hayvan getirilmelidir (*Talmud – Hagiga* 8a).

Rabenu Behaye buradaki gerekliliğin sadece Şavuot değil, tüm Şaloş Regalim bayramları için geçerli olduğunun altını çizer. Ancak Tora’nın bunu özellikle Şavuot bayramı bağlamında vermesinin bir nedeni vardır. Diğer iki bayram Pesah ve Sukot yedişer gün sürer. Şavuot ise [Erets-Yisrael’de] sadece bir gündür; dolayısıyla insanlar söz konusu *tsedaka* ve konukseverlik kuralının bu kısa bayram için geçerli olmadığı kanısına kapılabilirlerdi. Buna yer vermemek için Tora bu emri özellikle Şavuot konusu içinde vermiştir. Ayrıca buna bağlı olarak bkz. Vayikra 23:22 açık.

[55. Şavuot]

⁹ Kendine yedi hafta sayacaksın. Orağın olgun başaklarda [kesime] başlamasından [itibaren] yedi hafta saymaya başla.

¹⁰ [Sayımın bitiminde] Tanrın Aşem Adına Şavuot bayramını yap. Elinle vereceğin bağışının miktarı, Tanrın Aşem'in sana verdiği bereketle orantılı olmalıdır.

yiyebilirsin" (krş. Hirsch). Benzer şekilde "[İlk gine ek olarak] altı gün [daha] matsa ye..." (Hirşuni; Abravanel). [Tüm bunlar Erets-Yisrael'deki kutlamayı belirtir. Diaspora'da ise Pesah sekiz gündür.]

İbn Ezra başka bir alternatif sunar: "Altı gün boyunca matsa ye – ve yedinci gün [de matsa ye. Ama yedinci günün diğer günlere göre ek bir özelliği var. Bu gün] imtina[zamanı]dır, melaha yapma".

İmtina[zamanı]dır – İbranice **Atseret** (bkz. Vayikra 23:36 ve Bamidbar 29:35). Çevirimiz bunun, *melaha* addedilen işlerden uzak durmayı belirttiği görüşüne göredir (Sifre 135; Talmud – Hagiga 9a ve 18a; Raşi). Buna göre sözcüğün kökü "**Atsar** – Durmak"tır. Bu anlam doğrultusunda, yedinci gün bayramın son günüdür ve aynı zamanda bayram için getirilmesi gereken Olat Reiya ve Hagiga-korbanının getirilebileceği de son gündür (Talmud – Hagiga 9a). Bu korban ilk gün gerçekleştirilmelidir, ama yapılamadığı takdirde Pesah'ın diğer altı günü boyunca ödenebilir. Aynı şey Sukot için de geçerlidir. Biraz aşağıda Pesah, Şavuot ve Sukot bayramları bir arada listelenmiştir (p. 17). Bu, aynı kuralın, sadece tek gün kutlanan Şavuot bayramı için bile geçerli olduğunu öğretir. Böylece Şavuot'ta Olat Reiya ve Hagiga-korbanını getiremeyen biri, bunu, takip eden altı gün boyunca yapabilir (Talmud – Hagiga 17a). İşte bu nedenle, Şavuot'tan sonraki altı gün bayram olmamasına rağmen, yine de neşeli günlerdir ve günümüzde de bu günler boyunca, günahların itiraf edildiği Tahanunim duaları yapılmaz.

Sözcük Onkelos'un çevirdiği gibi "**toplanma**" anlamına da gelebilir. Zira Pesah'ın son günü Yom Tov'dur ve Tanrı'ya ibadet için tekrar bir araya gelinin (Talmud – Betsa 15b; Talmud Yerusalmi – Şabat 15:3; Raşi). Bu da **Atsar** kökünün "[kutlama amacıyla birinin gitmesine izin vermeyip onu] tutmak" şeklindeki diğer anlamını takip etmektedir (bkz. Vayikra 23:36 açık.).

Rabi Samson Raphael Hirsch, bayramın son gününün, insanın bitmekte olan bayramdan edildiği düşünce ve dersleri "bir araya toplama" zamanı olduğunu vurgular. Bu şekilde söz konusu

dersler bayramdan sonra da canlılığını sürdürecektir. Kişi maneviyat alanındaki edinimlerinin zamanla dağılıp gitmesine izin vermemelidir.

Melaha yapma – Tora "**hiçbir melaha yapma**" dememiştir, zira Yom Tov'da, yemek hazırlamak için gerekli olan ve Ohel Nefes olarak adlandırılan (bkz. Şemot 12:16) bazı *melahaları* yapmak yasak değildir (İbn Ezra). [Buna karşılık, Tora Şabat ve Yom Kipur hakkında "**hiçbir melaha yapma**" demiştir (bkz. Şemot 20:10 ve Vayikra 23:28)].

9-12. Şavuot. Bkz. Şemot 23:16 ve 34:22, Vayikra 23:15, Bamidbar 28:26.

9. Kendine yedi hafta sayacaksın – Bkz. Vayikra 23:16 açık. Tora Vayikra'daki pasukta "**sayım**" diyerek çoğul çekimli bir fiil kullanmıştır. Buradaki ise tekidir: "**kendine ... sayacaksın**". Bu, Omer sayma mitsvasının hem merkezî Bet-Din'in hem de halkın her bireyinin görevi olduğuna işaret eder (Rabenu Behaye).

Olgun başaklarda – Bu da Omer-korbanının, arpa başaklarının (Sforno) artık olgunlaştığı dönemde yapılması gerektiğine işaret eder (Sifre 186; Ramban). Son kısmın en başındaki "ilkbahar ayını gözetme" emri de tam olarak buna bağlıdır.

İbranice **Bakama**. Sözcük farklı noktalansa "**Bekoma** – Dik Halde" şeklinde de okunabilir [olgun başakların **Kama** olarak adlandırılmasının sebebi de dik durmalarıdır]. Bu da Omer mitsvasının ayakta yapılması gerektiğine işaret eder. Omer-korbanı olarak kesilen ilk arpa demeti, ayakta kesilmelidir. Ondan sonra yedi hafta boyunca yapılacak sayım da hep ayakta yapılmalıdır. Ayakta yapılmayı gerektiren dört mitsva vardır: Omer, Tsitsit, Berit-Mila ve Lulav (Rabenu Behaye).

Kesime başlamasından [itibaren] – Bunun anlamı, "kesime canınızın istediği ne zaman başlarsanız o zamandan itibaren" olamaz, zira sayımın ilk Omer'in kesiminden itibaren yapıldığı Vayikra 23:15'te açıkça söylenmişti (Gur Arye).

יָא וְשִׂמְחַתְּ לִפְנֵי |

11

יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ אֹתָהּ וּבִנְךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמָּתְךָ וְהָלֹאִי אֲשֶׁר
בְּשַׁעְרֶיךָ וְהָגֵר וְהִיתָם וְהָאֲלֻמָּנָה אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר
יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם: יב וְזָכַרְתָּ כִּי־עָבַד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם
וְשִׁמְרָתָּ וְעָשִׂיתָ אֶת־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה: פ מִפְּטִיר יג חַג הַסֻּכּוֹת
תַּעֲשֶׂה לָּךְ שִׁבְעַת יָמִים בְּאַסְפֹּךְ מִגִּרְנֶךָ וּמִקִּבְּךָ: יד וְשִׂמְחַתְּ בַּחֲגֹךָ
אֹתָהּ וּבִנְךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמָּתְךָ וְהָלֹאִי וְהָגֵר וְהִיתָם וְהָאֲלֻמָּנָה
אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ:

12

13

14

mın o mevsimde kutlanacağıdır (Raşi). Bu nedenle Sukot aynı zamanda “*Hag Aasif – Hasat / Ürün Toplama Bayramı*” olarak adlandırılır (İbn Ezra; bkz. Şemot 23:16).

İfade “*Harman yerinden ve pres teknenen topladıklarımı*” şeklinde de anlaşılabilir. Bu da *Suka*’nın yapımı ile ilgili bir kurala işaret eder: *Suka*’nın üstü – İbranice: *Sehah* – harman yerinde ve pres teknesinde kalan artıklarla, yani tahıl sapları ve dış kabuklarıyla, zeytin veya asma yaprakları, dalları ve sürgünleriyle kaplanabilir. Sayılanların ortak özelliği, toprağa bağlı olarak yetişen ve *tuma* kapmaya elverişli olmayan maddelerdir. *Sehah*, ancak bu özelliğe sahip malzemeyle kaplanabilir. Böylece bu kural, *Sehah* kaplama malzemesi olarak yiyecek ve eşyaları dışarıda bırakır, çünkü bunlar *tuma* kapmaya elverişlidir. Ayrıca taş ve metal de *Sehah* kaplama malzemesi olarak kullanılamaz, zira bunlar toprakta yetişen şeyler değildir (*Talmud – Suka* 12a; *Talmud – Roş Ašana* 13a; Raşi). Bu kısımdan, *Suka*’ya dair başka kurallar da türer.

Yap – Tam çeviriyle “*kendine yap*”. Buradaki fiil, *Suka* yapımı konusundaki gerekliliğe işaret eder (krş. Vayikra 23:42-43).

14. Bayramında neşelen – “Neşeni ifade et” (krş. Vayikra 23:40). Neşelenmekten kasıt, bayram arifesinde gerçekleştirilen *Şelamim-korban*lerinin etiyile bir bayram ziyafeti düzenlemektir (*Talmud – Suka* 48a; Raşi; *Mesiah İlenim*; *Sefer Zikaron*). Bu, p. 11’deki “*Tanrım Aşem’in Huzuru’nda ... neşeleneceksin*” sözleriyle dile getirilmiştir. Yani *Bet-Amikdaş*’ta gerçekleştirilen *Şelamim-korban*larından bahsedilmiştir. Şimdiki pasukta ise yer belir-

tilmeksizin, neşe sadece bayramın vaktine bağlanmaktadır: “*Bayramında neşelen*”. Dolayısıyla *Bet-Amikdaş* olmasa bile neşelenme mitsvası her zaman her yerde devam etmektedir (Hirsch). Günümüzde bu, et ve şarabın yer aldığı bir bayram ziyafetiyle yerine getirilir (ayrıca bkz. s.a.). *Targum Yonatan* bu neşeye, *Sukot* bayramı içinde yapılan *Simhat Bet Aşoeva* şenliklerini de katar (bkz. Vayikra 23:40 aç.).

Mitsvat Ase No. 201 (*Sefer Ahimuh*). Tora, yiyip içmeye dayalı bir mitsva vermiştir, çünkü insanın kutlama ve neşelenme konusundaki doğal ihtiyacına duyarlıdır. Tanrı bu nedenle söz konusu kutlamayı bir mitsva olarak vererek, insanın kolayca yozlaşabilecek fiziksel zevklere dayalı kutlamalarını doğru yöne yönlendirmiş, ona manevi bir yan katmıştır (*Meam Loetz*).

“*Bayram*” anlamındaki sözcük **Hag**, aslında tüm bayramları tanımlar. Ancak Hahamlarımız *Mişna* ve *Talmud*’da **Hag** sözcüğünü kullandıklarında özellikle *Sukot* bayramını kastederler. Bu da, *Sukot*’taki kutlamanın diğer bayramlara göre daha coşkulu oluşuna işaret eder. Ne de olsa bu, tarımsal çalışmanın son ürünlerinin toplandığı, dolayısıyla son derece neşeli bir bayramdır (Hirsch).

Benzer şekilde tüm bayramlar birer neşe vesilesi olmasına rağmen, *Sukot* bayramında bu özellikle vurgulanmaktadır. Bu bayramla ilgili, neşe teması tam üç kez tekrarlanmaktadır: önceki pasukta, burada ve Vayikra 23:40’ta. Buna karşılık, neşelenme konusu *Şavuot* ile ilgili olarak sadece bir kez kullanılmıştır (p. 11). *Pesah* konusunda ise neşe konusuna hiç yer verilmemiştir. Bunların

¹¹ Tanrın Aşem'in Huzuru'nda, Tanrın Aşem'in, İsmi'ni barındırmak üzere seçeceği yerde neşeleneceksin – sen, oğlun ve kızın, kölen ve cariyen, şehirlerindeki Levi ve arandaki Ger, yetim ve dul.

¹² Mısır'da köle olduğunu hatırlamalı, bu hükümleri titizlikle uygulamalısın.

[56. Sukot]

¹³ [Ürünlerini] Harman yerinden ve pres teknenden topladığın mevsimde, yedi gün boyunca Sukot bayramını yap.

¹⁴ Bayramında neşelen – sen, oğlun ve kızın, kölen ve cariyen, şehirlerindeki Levi, Ger, yetim ve dul.

11. Neşeleneceksin – Şavuot Tora'nın alınış yıldönümüdür ve açık bir şekilde, Tora öğrenen insanlar için özellikle bir mutluluk günüdür. Tora'ya daha az aşına olan ve Tora öğreniminin tadını fazla alamamış kişiler de, bu sevince söz konusu öğrenimi, kurumları ve öğrenenleri maddi olarak destekleyerek katılırlar. Önceki pasuktaki “elinle vereceğin bağışın” sözleri bu yardıma da işaret eder (Meam Loez).

Levi ... Ger, yetim ve dul – Bu dört gruptan önce dört kişiden daha bahsedilmektedir: “oğlun ve kızın, kölen ve cariyen”. Yalnız bu beklenmedik bir sıralamadır, zira köle ve cariyeler toplumsal konum açısından en düşük sırada oldukları için bir listenin sonunda yer almaları daha mantıklıdır. Dolayısıyla bulundukları yer de bir listenin sonu olarak değerlendirilebilir. Böylece iki liste vardır: [1] Oğul ve kız, köle ve cariyeye. [2] Levi ve Ger, yetim ve dul. Tanrı bu iki listeyi yan yana vererek bir mesaj iletmektedir: “Benim dörtlüme karşılık senin dörtlün. Sen Benim dörtlümü – Levi'yi, Ger'i, yetimi ve dulu sevindirirsen, Ben de senin dörtlünü – oğlunu, kızını, köleni ve cariyeni – sevindiririm” (Midraş – Tanhuma 18; Raşi)

12. Mısır'da köle olduğunu hatırlamalısın – Konu Şavuot olduğuna göre neden Mısır Çıkışı'ndan bahsedilmektedir? Cevap pasuğun sonundadır: “Şunu aklından çıkar. Mısır'da köleydin ve Ben seni oradan, bu hükümleri titizlikle uygulaman için çıkardım” (Sifre, Şelah 115; Raşi; Beer Basade). Mısır Çıkışı sadece bir ulusun fiziksel özgürlüğüne kavuşturulmasını amaçlamış değildir. Asıl amaç Tora'nın alınışı ve titizlikle uygulanmasıdır ve bu, Şavuot'ta gerçekleşmiştir.

Bu sözler başka bir mesaj da içerir: “Mısır'da köleydin ve kendine ait bir mal varlığın yoktu. Zira bir kölenin mal varlığı efendisine aittir (Talmud – Pesahim 88b). Şimdi ise Tanrı seni özgür kıldı ve tarlalar sahibi haline getirdi. Bu

yüzden, hasatla ön plana çıkan Şavuot bayramında, hasadı ilgilendiren Leket, Şihha ve Pea mitsvalarını göz ardı etme. Maddi durumları genelde kötü olan Levi'yi, Ger'i, yetimi ve dulu kolla” (krş. Sforno). Bir olasılığa göre bu ifade, önceki pasukta sözü edilen köle ve cariyelere bağlıdır: “Mısır'da köle olduğunu hatırla. Bunun ne kadar zor ve alçaltıcı bir durum olduğunu en iyi sen bilirsin. Bu nedenle köle ve cariyelerini kutlamanın dışında tutma” (krş. İbn Ezra). Ama basit anlamda, bu ifade, benzer başka yerlerde olduğu gibi değerlendirilebilir: “Sen köleydin ve Tanrı seni bundan kurtardı. O yüzden O'nun sana verdiği emirleri yerine getirmen boynunun borcudur” (Ramban).

Kölelik kavramı Şavuot'a doğru sayılan günler için de bir simgedir. Yahudi bir köle, altı yıllık çalışma süresinin geçmesi beklentisiyle günleri sayar. Bene-Yisrael de, Tora'nın alınış yıldönümü olan Şavuot'un gelişini ipe çekercesine her günü sayarlar; zira Tora, insanı Yetser Ara'nın köleleştiren bağlarından kurtarır (Coucy'li Rabi Moşe; Meam Loez).

Titizlikle uygulamalısın – “Tam da hasadın başlama zamanı; işimi gücümü bırakıp, sırf bir günlük bayram için nasıl Bet-Amikdaş'a giderim?” deme!” (Hizkuni).

13-15. Sukot. Bkz. Şemot 23:16 ve 34:22, Vayikra 23:34, Bamidbar 29:12.

13. Topladığın mevsimde – Tam çeviriyle “topladığında”. Ancak bu iki şekilde yanlış anlamaya neden olabilir: [1] İfade bayramın sadece toplanacak ürün olduğunda kutlanacağı, ama ürünün olmadığı zamanlarda kutlanmayacağı şeklinde yorumlanabilir (Nahalat Yaakov). [2] Ya da tam da toplama işlemi yapıldığı sırada kutlanacağı düşünülebilir (Maskil Ledavid). Her iki yorum da yanlıştır. Tora'nın kastettiği, normalde ürünlerin toplanma mevsimi ne zamansa bayra-

- 15 מו שְׁבַעַת יָמִים תַּחֲגֹ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם
 אֲשֶׁר־יִבְחָר יְהוָה כִּי יִבְרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־תְּבוּאָתְךָ וּבְכָל־
 16 מַעֲשֶׂה יָדֶיךָ וְהָיִיתָ אַךְ שִׂמְחָה מו שְׁלוֹשׁ פַּעַמִּים | בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה
 כָּל־זְכוּרְךָ אֶת־פָּנָי | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר בְּחַג
 הַמִּצּוֹת וּבְחַג הַשְּׁבָעוֹת וּבְחַג הַסִּכּוֹת וְלֹא יֵרָאֶה אֶת־פָּנָי יְהוָה
 17 רִיקָם: יוֹ אִישׁ כַּמִּתְנֵת יָדוֹ כְּבִרְכַּת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ:

kendisine sağladığı berekete ve hem kendisi hem de ataları için yapmış olduğu tüm iyiliklere karşılık şükran duygularını sunma fırsatı bulur. İkinci olarak Yeruslayim'de bulunulan sürede, herkes Tora öğrenimi fırsatı yakalayacak, *Bet-Amikdash*'ta sürekli olarak gerçekleşen bazı mucizelere de tanık olacaktır. Üçüncü yarar ise ulusaldir. Tüm halkın Yeruslayim'de toplanması, hem fiziksel hem de manevi yönden birlikteliği, sevgiyi ve kardeşliği güçlendiren bir noktadır (*Meam Loez*).

Boş elle görünmemeli – “Aksine, önceki açıklamada bahsi geçen *korbanları* getirmelidir” (*Sifre* 143; Raşi). *Şaloş Regalim*'de *Bet-Amikdash*'a boş elle gelme yasağı Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 288 (*Sefer Ahinuh*).

17. Elinin verebileceği kadarını – “Ama maddi gücünün ötesine geçip sonra başkalarına muhtaç duruma düşme” (*Sforno*). Alternatif olarak “Vereceği ziyafete katılanı çok ve serveti de büyük olan kişi, hem *Ola-korbanlarını* hem de *Şelamim-korbanlarını* bol tutmalıdır” (*Sifre* 143; *Talmud* – *Hagiga* 8b; Raşi). *Şelamim-korbanlarının* işlemleri tamamlandıktan sonra etinin büyük kısmı *korban* sahibine aittir ve o bunu yer ya da yemeleri için başkalarına dağıtır. *Ola-korbanının* eti ise tümüyle yakılır. Dolayısıyla buradaki “herkes ... elinin verebileceği kadarını [getirmelidir]” ifadesi bir kişinin getirmesi gereken *Ola* ve *Şelamim-korbanlarının* miktarının kendi ihtiyaç ve maddi gücüne göre belirlenmesi gerektiğine işaret eder. Kişi ailesini ve konuklarını doyuracak miktarda *Şelamim-korbanı* getirmelidir. *Ola-korbanlarının* sayısı ise, bunu yaptıktan sonra maddi gücünün yeteceği miktara göre belirlenir [ama

elbette *Olat Reiya* olarak en azından bir *Ola-korbanı* getirmekle yükümlüdür]. Bu pasukta söylenenler, p. 10'daki “elinle vereceğin bağışının miktarı, Tanrının Aşem'in sana verdiği bereketle orantılı olmalıdır” ifadesinin açıklamasıdır (İbn Ezra).

İnsanın değeri servetinin miktarına değil, Tanrı'nın değer verdiği amaçlara yaptığı bağış oranına bağlıdır. İnsan Tanrı'nın Huzuru'nda, O'nun Tapınağı'nda sadece “elinin verebileceği kadarı” göz önünde bulundurularak değerlendirilir. Yapılacak bağışın miktarı da “Tanrı'nın ... vermiş olduğu bereket doğrultusunda” belirlenmelidir (Hirsch).

☞ Sonuç. Peraşanın son kısmında bayram neşesine yer verilmiştir. Ancak burada “sadece neşeli olacaksın” denirken kullanılan “Ah – Sadece” sözcüğü, sınırlama ifade eder. Bu da, maddiyata bağlı herhangi bir neşenin sınırlı tutulması gerektiğini belirtir. Yılın çabasının meyvelerinin alındığı *Sukot* bayramı son derece mutlu bir zamandır. Tora bu mutluluğun ölçülü tutulmasına önem vermektedir. Bu neşede mitsvaların da payı olmasına rağmen kişinin fiziksel kutlamalarda kendi sınırını bilmesi çok önemlidir. Pasukta söylendiği gibi “Tanrı'ya huşuyla ibadet edin, titremeyle sevinin” (*Teilim* 2:11). Çünkü bu dünyada *Yetser Ara*, insanın neşesini kötüye ve yozlaşmaya yönlendirebilir. En üst düzeyli kişiler bile kendilerini buna karşı korumalı kabul edemez. Gerçek neşe, Gelecek Dünya'da, *Şehina*'nın Nuru ile gerçekleşecektir (Rabenu Behaye).

¹⁵ Tanrı'nın seçtiği yerde, Tanrın Aşem Adına yedi gün boyunca kutlama yap; zira Tanrın Aşem seni tüm ürününde ve elinin tüm işlerinde mübarek kılacak ve sen, sadece neşeli olacaksın.

¹⁶ Yılda üç kez tüm erkeklerin, [Tanrı'nın] seçeceği yerde Tanrın Aşem'in Huzuru'nda görünmelidir: *Matsa* bayramında, *Şavuot* bayramında ve *Sukot* bayramında. Ama [bu vakitlerde kişi,] Tanrı'nın Huzuru'nda boş elle görünmemeli,

¹⁷ Tanrın Aşem'in sana vermiş olduğu bereket doğrultusunda, herkes, elinin verebileceği kadarını [getirmelidir].

hepsi tarımsal faaliyete bağlıdır. *Pesah*'ta bu açıdan pek neşe yoktur, zira tahıllar henüz tarladadır, meyveler de ağaçtan toplanacak duruma tam gelmiş değildir. Tarım çabalarının somut ürünlerinin alındığı ilk zaman *Şavuot*'tur, dolayısıyla bir derece neşeye yer vardır. Ama *Sukot*'ta durum farklıdır. Artık tüm mahsul toplanmış, yılın tüm bereketi depolara doldurulmuştur. İşte bu, büyük bir neşe vesilesidir (*Daat Zekenim*). Aynı doğrultuda, *Şavuot* ve *Sukot* bayramlarında Tanrısal bereket konusuna da yer verilmişken (p. 10 ve 15), *Pesah*'ta bundan bahis yoktur. *Şavuot* ve *Sukot*'ta ürünler toplandığı için Levi, Ger, yetim ve dullar konuk edilmiş, onların hayır duaları alınmıştır. Ama *Pesah*'ta ürün olmadığından misafirler de olmamıştır – dolayısıyla bereket duası alınmamıştır (Rabenu Behaye).

Sen, oğlun ve kızın... – Hahamlarımız öğretirler: Kişi, bayramda tüm ailesini neşelendirmekle yükümlüdür. Buna bağlı olarak herkese, onlara özel bir mutluluk sağlayacak hediyeler almalıdır. Bayramın şerefine, bayram yaklaşırken eşine güzel giysiler satın almalı, çocuklarını da sevdikleri yiyeceklerle sevindirmelidir (*Talmud – Pesahim* 109a).

15. Kutlama yap – İbranice *Tahog*. Bu sözcük "*Hag – Bayram*" ile bağlantılıdır. Ancak *Hag* sözcüğü aynı zamanda bayram vesilesiyle gerçekleştirilen *Hagiga-korbanı* tanımlar. Dolayısıyla ifade "*bayram korbanını kes*" şeklinde de anlaşılabilir (İbn Ezra).

Elinin tüm işlerinde – Ticarete ya da ustalık gerektiren işlerde (İbn Ezra).

Sadece neşeli olacaksın – "Ve herhangi bir keder öğesinin bu neşeni bozmasına izin vermemelisin" (Sforno). Örneğin yastaki bir kişi, bayram boyunca yas belirten uygulamaları yap-

maz (a.k. 14b). Bayram neşesi her açıdan katışıksız olmalıdır. Bu nedenle *Hol Amoed*'de evlilik yapılmaz; zira Tora bayram sırasındaki neşenin sadece bayramdan kaynaklanması gerektiğini söylemektedir. Buradan temel bir prensip çıkar: "*En Mearevin Simha Besimha – Bir Neşe Diğer Bir Neşeye Karıştırılmamalıdır*" (*Talmud – Moed Katan* 20b) (Rabenu Behaye).

Sukot bayramında neşelenme emri önceki pasukta verildiğine göre, pasuğun basit anlamı doğrultusunda bu bir emir değil, teminattır. Tanrı, göndereceği bereket sayesinde bayramın neşeli geçeceğine söz vermektedir (Raşi; *Mesiah İlemim*; *Maskil Ledavid*). Kanuni bağlamda ise bu, *Sukot*'un bitiminde kutlanan *Şemini Hag Aatseret* bayramında da neşelenmek gerektiğine işaret eder.

16. Erkeklerin ... Tanrın Aşem'in Huzuru'nda görünmelidir – *Mitsvat Ase* No. 202. Bu mitsva gereğince, Yeruslayim'e kadar yürüyerek gidebilecek yaştaki tüm Yahudi erkekler, *Bet-Amikdaş*'a gelip Tanrı'nın Huzuru'nda görünmelidir. Bu "görünmenin" ifadesi olarak "*Olat Reiya – Görünme [Vesilesiyle Getirilen] Ola-korbanı*" getirmelidir. Bu *korban* için Tora bir ölçü belirlememiştir, kişi *korban* olarak boğa getirebildiği gibi, tek bir kumru ya da güvercin yavrusu getirmekle de bu yükümlülüğü yerine getirmiş olur. Bene-Yisrael'e *Şaloş Regalim* bayramlarıyla ilgili olarak üç emir verilmiştir: Görünme, Kutlama ve Neşe. Bunların her biri için *korban* getirilir. Görünme için *Olat Reiya*, Kutlama için *Hagiga-korbanı* [ki bu *Şelamim* türü bir *korbandır*], Neşe için de başka *Şelamim-korbanları* (*Sefer Ahinuh*).

Bene-Yisrael'in *Şaloş Regalim* bayramlarında Yeruslayim'de toplanmaları üç temel yararı beraberinde getirir. Öncelikle her birey, Tanrı'nın

פרשת שופטים יה שפטים ושפטים תתן-לך
בכל-שעריך אשר יהיה אלהיך נתן לך לשפטיך ושפטו
את-העם משפט-צדק:

belirtir (ör. 17:5). Yeruşalayim'de Tapınak Dağı'nın ve Bet-Amikdaş'ın iç avlusunun girişlerinde de birer Küçük Sanedrin yer alırdı. İdam istemli davalar için en az 23 yargıçtan oluşan bu tür bir Bet-Din gerekir. Bu sayı Tora'daki pasuklardan öğrenilmiştir (bkz. Bamidbar 35:25 açık.). Her ne kadar yalnız 23 yargıç aktifse de, görüşmeler sırasında salonda toplam 69 yargıç bulunurdu. Bunlar 23'erden kıdem sırasına göre arka arkaya üç sıra halinde otururlar, davaya ilk sıradaki 23 yargıç bakardı. İdam davalarında sanığı suçlu bulanların sayısı suçsuz bulanlara göre sadece bir kişi fazla olduğu takdirde, ikinci sıradan en kıdemliler aşamalar halinde aktif yargıçlar arasına katılır, onların boşalttığı yerler de üçüncü sıranın kıdemlileriyle doldurulur, onların boşalttığı yerler de dışarıdan başka yargıçlarla doldurulurdu. Bu konu için bkz. Şemot 23:2 açık.

71 yargıçtan oluşan Bet-Din, yani Büyük Sanedrin, Yeruşalayim'deki en büyük Bet-Din'dir ["Sanedrin" terimi II. Bet-Amikdaş döneminde kullanılmaya başlanmıştır, ama bu kurul Moşe Rabenu zamanından beri vardı (bkz. Bamidbar 11:16)]. Büyük Sanedrin Bet-Amikdaş'ta yer alırdı ve en yüksek kanunî organdı; diğer tüm mahkemeler onun otoritesi altında görev yapardı. Üye sayısı yine Tora'dan öğrenilmiştir. [Tanrı, Moşe'ye 70 ileri gelen seçmesini ve onların "Moşe ile birlikte" duracaklarını söylemiştir (bkz. Bamidbar 11:16; ayrıca bkz. Şemot 24:1). Böylece Moşe ile birlikte toplam 71 kişi söz konusudur.] Bu yargıçların en üst düzeylisi Sanedrin'in başkanı olur ve bu nedenle "Nasi – Başkan" olarak adlandırılırdı. Her Nasi, Moşe Rabenu'nun halefiydi. Yardımcısı onun sağ yanında otururdu ve "Av Bet-Din – Bet-Din Lideri" ünvanıyla anılırdı. Sanedrin'in diğer üyeleri ise ikisinin karşısında, yine rütbe sırasına göre dizilerek yarım daire şeklinde otururlardı (Rabenu Behaye).

18. Kabileleriniz için ... tüm şehirlerinde – Ya da "Tanrım Aşem'in sana kabileleriniz için vermekte olduğu tüm şehirlerinde..." (Saadya Gaon).

Her kabilenin ve her şehrin kendine ait bir mahkemesi olmalıdır (Sifre 144; Talmud –

Sanedrin 16b; Raşi). İlk bakışta şehirlerde mahkemeler olduğuna göre kabilelerde de olması gerektiğini söylemeye gerek olmamalıdır; ne de olsa şehirler kabilelerin toprakları içindedir. Ama bunu söylemek iki nedenle gereklidir: [1] Bir şehir, iki farklı kabile tarafından paylaşılabilir. Örneğin Yeruşalayim'in bir kısmı Yeuda, bir kısmı da Binyamin kabilesine aittir. Dolayısıyla aynı şehir olmasına rağmen, burada tek bir mahkeme değil, biri Yeuda diğeri de Binyamin kabilesine ait iki mahkeme yer almalıdır (ayrıca bkz. Talmud – Sanedrin 16b, Tosafot o.a.). [2] "Kabile mahkemesi", o kabilenin sınırları içindeki tüm şehir mahkemelerinin bir üst mahkemesidir ve kabilenin en üst düzeyli Hahamları'ndan oluşur. Nitekim pasuktaki İbranice söz dizilişine göre "yargılasınlar" sözcüğü "kabileleriniz için"den hemen sonra gelmektedir. Bu da her kabilenin, kendi içindeki yargı konularını düzene sokması gerektiğine işaret eder (Talmud – Sanedrin 16b). Her şehrin mensupları sadece kendi şehirlerindeki mahkemeye başvurabilir; başka şehrin mahkemesine gidemez. Ancak isterlerse davalarını üst mahkeme olan kabile mahkemesine götürebilirler. Kabile mahkemesi kabilenin tümünde yetki sahibidir. Tıpkı tüm mahkemelerin Büyük Sanedrin'in yetkisi altında olması gibi, şehir mahkemeleri de kabile mahkemesinin otoritesi altındadır ve kararları tüm kabileyi bağlar. Yine de bir kabile mahkemesinin kararı, başka bir kabileyi bağlamaz ve bir kabilenin mensubu başka bir kabilenin mahkemesine başvuramaz (Ramban).

Buradaki kullanım nedeniyle Tora kanununa göre işlev gören mahkemelerin sadece Erets-Yisrael'de kurulabileceği, yargıçların sadece Erets-Yisrael'de atanabileceği sonucu çıkarılabildi. Ancak Tora daha önce [cinayet davalarıyla ilgili olarak] "Bunlar sizin için nesilleriniz boyunca tüm yerleşim yerlerinizde kanuni hüküm olacaktır" (Bamidbar 35:29) demişti. Dolayısıyla Yahudiler'in yaşadıkları her yerde Tora kanununda uzman olan yargıçlar atanmalıdır. Ancak pasuk "şehirlerinde" dediğine ve bu, özellikle Erets-Yisrael'i kastettiğine göre, Erets-Yisrael ile Diaspora arasında yine de fark vardır. Erets-Yisrael'de Tora mahkemeleri her bölgede ve her "şehirde" kurulmalıdır. Diaspora'da ise belirli bir

Şofetim

[57. Yargıçlar ve Adalet]

¹⁸ Kabilelerin için, Tanrın Aşem'in sana vermekte olduğu tüm şehirlerinde kendine yargıçlar ve polisler ata; halkı adil bir yargıyla yargılasınlar.

☛ **Yönetim Kademeleri.** Şu ana kadar açıklanan mitsvaların ortak yanı “Tanrı’nın seçeceği yer”in merkezi konumunu ve *Bet-Amikdaş*’ın, Ülke’nin tümüne yayılmış olan halkın odak noktası oluşunu vurgulamasıdır. Buradan itibaren Tora, *Bet-Amikdaş*’ın halkın tümüne egemen olabilmesini sağlayacak kurumlardan bahsetmeye başlayacaktır. Bunlar, yargıçlar (16:18-17:1), krallar (17:14-20), Koenler (18:1-8) ve peygamberlerdir (18:14-22). Tüm bunlar Tora’nın temsilcileri olarak görev yapacak ve yetkilerini merkezden, yani *Bet-Amikdaş*’tan alacaktır. Ülke’nin geneline yayılacak olan bu kurumlar Tora’nın ve *Bet-Amikdaş*’ın etkisini halkın tümüne ulaştırma görevi taşıyacaktır. Bu yönetim kademeleri doğru bir şekilde işlediği takdirde halk da doğru ve düzenli, Tora’ya uygun bir yaşam sürecektir. Ama yönetim kademesi bozulursa, bu halka da yansiyacaktır (Sforno; Hirsch).

☛ **Yargıçlar.** Tora daha önce “... *iki tarafın iddiaları mahkemeye kadar gelir*” (Şemot 22:8) ve “... *[suçlu] mahkemece [belirlenen miktarı] öder*” (Şemot 21:22) ifadelerini kullanmış, ayrıca yargıda nelerden kaçınılması gerektiğine dair bazı kurallar vermişti (bkz. Şemot 23:1-3, 23:6-7, Vayikra 19:15, Devarim 1:17). Tüm bunlar, Yahudi Ulusu içinde bir kanuni düzenin olmasını gerektirir. Tora bu noktada söz konusu düzenle ilgili açıklamalarda bulunmaktadır (Ramban).

Tora’nın bu konuya, *Şaloş Regalim*’de tüm erkeklerin Yeruslayim’e gelmesi hakkındaki emrin hemen arkasından yer vermesi bir mesaj içerir: “Her ne kadar yılda üç kez *Bet-Amikdaş*’a geleceksen ve orada davalarını çözümleyebileceğin büyük otoritelerle görüşebileceksen de, kendi şehirlerinde de kanuni düzeni sağlayacak yargıçlar ve polisler atamalısın” (İbn Ezra; Rabenu Behaye). Kral Yeşafat zamanında Yisrael’in tüm şehirlerinde mahkeme vardı (bkz. Divre Ayamim II 19:5). İki konunun bitişikliğinin bir nedeni de takvimi ve dolayısıyla *Şaloş Regalim*’in tarihlerini belirleme yetkisinin merkezi *Bet-Din*’e, yani Büyük *Sanedrin*’e ait olmasıdır (Baal Aturim; Meam Loetz).

Yahudilik’te üç mahkeme düzeyi vardır. 71 kişilik Büyük *Sanedrin*, 23 kişilik Küçük *Sanedrin* ve üç

yargıçtan oluşan küçük mahkemeler. Bazı davalar sadece Büyük *Sanedrin* tarafından görülebilir. Bazıları ise Küçük *Sanedrin* tarafından görülebilir, ama üç kişilik *Bet-Din* tarafından görülemez. Kalan davalar ise üç yargıçlı *Bet-Din*ler tarafından da ele alınabilir. Bu şekilde belirli bir düzey sıralaması vardır.

Tora’ya göre tek uzman kişi bile yargıçlık yapabilir; pasukta [tekel hitapla] söylendiği gibi: “*Akranını adaletle yargılamalısın*” (Vayikra 19:15). Ancak Hahamlarımız “Tek başına yargılama; çünkü bunu sadece Bir [olan Tanrı] yapabilir” (Mişna – *Pirke Avot* 4:8) demişler ve bir mahkemenin en az üç kişiden oluşmasına karar vermişlerdir. Bu mahkemeler 120 Yahudi’nin bulunduğu şehirlerde kurulur. Ama bir şehirde biri Tora’yı tümüyle öğretebilecek, diğeri de mantıklı bir biçimde tartışıp bu öğretiye cevap verebilecek düzeyde iki otorite olmadığı sürece, orada binlerce Yahudi varsa bile *Bet-Din* kurulamaz.

Bir *Bet-Din*, üçten daha az yargıca sahip olamaz, çünkü iki farklı görüş olabilmesi için iki yargıç olmalıdır ve görüş ayrılığı durumunda karara varabilmek için üye adedi tek sayı olmalıdır [bu nedenle üçüncü yargıç da gerekir]. Hahamlarımız bu sayıya Tora’dan da dayanak bulmuşlardır. [Mişpatim peraşasında parasal bir dava konusu içinde “*mahkeme*” sözcüğü üç kez kullanılmaktadır (bkz. Şemot 22:7-8).] Böylece parasal davalara üç kişilik bir *Bet-Din* bakar. İki yargıcın görev aldığı bir *Bet-Din*’in kararı geçersizdir. [Tüm bunlara rağmen eğer iki davalı, tek kişinin kararını üç kişilik bir *Bet-Din*’in kararı gibi bağlayıcı kabul edeceklerini beyan ettikleri takdirde, bu tek yargıç davaya bakabilir.] Bunun yanında Tora’nın, ihlalinin kırbaç cezasını gerektirdiği bir yasağını ihlal ettiği iddiasıyla yargılanan bir kişinin davasına da üç yargıç bakar (bkz. 25:1 açık.).

23 yargıçtan oluşan Küçük *Sanedrin*’in varlığı doğrudan Tora’dan kaynaklanan bir emirdir. 120 Yahudi veya fazlasını içeren her şehirde böyle bir *Bet-Din* olmalıdır. Küçük *Sanedrin* şehir girişinde bir yerde bulunurdu. Bu bakımdan [çevirimiz boyunca “*şehirleriniz*” şeklinde çevirdiğimiz] “*kapılarımız*” sözcüğü bazı yerlerde mahkemeyi

יֵשׁ לֹא-תִתֶּנָּה מִשְׁפָּט לֹא תִכִּיר פָּנִים וְלֹא-תִקַּח שֹׁחַד כִּי הַשֹּׁחַד יַעֲוֶר עֵינַי חֻכָּמִים וַיִּסְלַף דְּבָרִי צְדִיקִים:

olmayan yargıçlar atanmasında pay sahibiyse, Tanrı, adaletin her türlü sapmasında toplumu sorumlu tutacaktır (*Or Ahayim*).

Adil yargı, kanunun katı bir şekilde uygulanmasını gerektirir. Rabi Akiva'nın vurguladığı üzere kanun önünde merhamete yer yoktur; her şey kuralına uygun bir şekilde ele alınmalıdır. *Talmud*'un Moşe Rabenu'dan aktardığı gibi "Yasa, dağı deler" (*Talmud – Sanedrin* 6b). Ama tüm bunlar insanlardan oluşan bir yargı organı içindir. Yargıç Tanrı olduğunda ise, adalet, merhameti de içerir (Rabenu Behaye).

"*Yargılasmlar*" sözcüğü, bu ve buna bağlı konulardaki tüm yetkiyi yargıçlara vermektedir: "Onların üzerinde otoritelerini kursunlar" (krş. *Sifre*). Mahkeme, dava edilen bir kişiyi duruşmaya çağırma – ve bazı zamanlarda onu buna mecbur etme – yetkisine sahiptir. Mahkeme celbi, suç işlenmesi durumunda şahitlerin sözleri doğrultusunda, iki tarafın anlaşmazlığı durumunda ise davacının iddiaları doğrultusunda gönderilir (Hirsch).

19. Yargıyı saptırma – "Suçluyu temize çıkarma" (bkz. Şemot 23:6, Vayikra 19:15). Alternatif olarak "*Yargıyı [tarafılardan birine] meylettirme*"; yani "kararını verirken taraflı davranma".

Bu pasukta, atanacak olan her bir yargıca hitap edilmektedir (İbn Ezra). Alternatif olarak bu uyarı, tüm Yisrael'e yönelik de olabilir. Buna göre yargıçlık makamına yaraşmayacak, uzman ve uygun olmayan bir yargıç atamak yasaktır, zira bu, yargının sapmasına yol açacaktır (Rabenu Behaye; Hirsch).

Ayrıcalık yapma – Bkz. 1:17. Tam çeviriyle "yüz tanıma". Aslında ilk bakışta bu sözler de önceki [alternatif çeviride yer verilen] "*meylettirme*" ile aynı anlamı veriyor gibidir. Ama ikisi arasında yine de fark vardır. Önceki ifade karar aşamasından bahsetmekteyken, buradaki sözler, daha önceki bir aşama olan ifadelerin dinlenmesi sırasında taraflardan birine yakınlık göstermeyi yasaklamaktadır (*İmre Şefer*). Buna göre bir

yargıç, ifadeleri dinlerken taraflardan birine yumuşak, diğerine katı konuşamaz, birini ayakta tutarken diğerinin oturmasına izin veremez (*Midraş – Tanhuma* 7). Zira ayrıcalık görmeyen taraf yargıcın bu tutumu karşısında iddialarını rahat bir şekilde dile getiremeyecektir (*Talmud – Şevuot* 30b; Raşi).

Rüşvet alma – Rüşvetin normal etkisi, yargıcı taraflardan birine meylettirmektir. Oysa bunu ayrıca söylemeye gerek olmamalıdır; zira pasuğun başında bu zaten dile getirilmiştir. Böylece buradaki "*rüşvet alma*" sözleri özellikle adil yargıda bulunma niyetinde olan yargıçlara yöneliktir: "Adil bir karar verme niyetiyle bile rüşvet alma!" (*Sifre* 144; Raşi; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Sıradaki ifadelerde de bunun nedeninden bahsedilmektedir: "*Çünkü rüşvet bilgelerin gözlerini köreltir ve doğru sözleri çarpıtır*" – ve bu, yargıyı adilce yapma niyetinde olanlar için bile geçerlidir (krş. Şemot 23:8).

Bilgelerin gözlerini köreltir – Rüşvet alan birinin, kalbini rüşveti veren tarafa meylettirmemesi ve kararı onun lehine çevirme eğiliminde olmaması artık olanaksızdır (*Talmud – Ketubot* 105; Raşi). "*Bilgenin gözü kafasıdadır*" (*Koelet* 2:14). Başka bir deyişle bilge kişi, olayları mantık silsileleriyle belirler, bir şeyi görmeden bile kafasıyla çözümleyebilme yeteneğine sahiptir. Ama rüşvet bu yeteneği köreltir (*Daat Mikra*).

Doğru sözleri – *Targum Onkelos*; Raşi. İbranice **Divre Tsadikim**. Aslında bu bir isim tamlamasıdır ve tam karşılığı "*dürüstlerin sözleri*" şeklindedir (*The Living Torah*). Yine de burada rüşvet alan yargıçtan bahsedildiğine göre onun "dürüst" biri olduğunu söylemek güçtür (*Mesiah İlemin*; *Gur Arye*). Dolayısıyla burada ifade "*doğru sözler*" şeklinde anlaşılmalıdır ve Tora'nın sözlerini kastetmektedir. Rüşvet, Tora'nın doğru ve gerçek sözlerinin bile çarpıtılmasına neden olabilir. Bkz. Şemot 23:8 açık.

Alternatif olarak "*dürüstler*" ile, davanın haklı tarafı kastediliyor da olabilir. O zaman "*dürüstlerin sözleri*" çevirisi de mümkündür. Rüşvet alan bir yargıç, haklı tarafın ifadelerini de çarpıtabilir (*Daat Mikra*).

¹⁹ Yargıyı saptırma, [kimseye] ayrıcalık yapma ve rüşvet alma, çünkü rüşvet bilgelerin gözlerini köreltir ve doğru sözleri çarpıtır.

bölgeden sorumlu mahkemeler kurulur, ama şehir mahkemesi kurulmaz (*Talmud – Makot 7a*). Yine de Moşe Rabenu'dan başlayıp *Sanedrin* var olduğu sürece devam eden *Semiha* zinciri (bkz. Bamidbar 27:18) günümüzde artık kopmuş olduğu için, yargıç atama mitsvası Tora'ya göre artık bağlayıcı değildir [zira Büyük *Sanedrin* sadece bu zincirin parçası olan otoritelerden teşkil edebilir] (Ramban). Diaspora'daki mahkemelerin bir farkı da bunların sadece parasal davalara bakma yetkisine sahip olmalarıdır. Başak bir deyişle bu mahkemeler idam ve kırbaç cezası gerektiren davalara bakmaya yetkili değildir ve bu yetki sadece Erets-Yisrael'in içindeki mahkemelere aittir.

Kendine – Musar ustaları bu sözcüğün üzerinde dururlar. Pasuktaki “şehirlerinde” şeklinde çevrilen sözcük, daha yaygın anlamıyla “kapılarında” anlamına gelir. Böylece pasuk her bireye seslenerek “kendi kapılarına yargıçlar ve polisler ata” demektedir. İnsanın “kapıları”, yani dünyaya açılan iletişim noktaları, gözleri, kulakları ve ağızıdır. Kişi bunlara “yargıçlar ve polisler atamalı”, başka bir deyişle tüm bu duyu organlarını kontrol altında tutmalıdır. Gözlerini uygun-suz manzaralardan sakınmalı, kulaklarını *Laşon Ara*, dedikodu ve kötü konuşmalara kapatmalı, aynı şekilde ağızını bunlar için kullanmayıp, ondan sadece güzel sözler çıkarmalı, kendisini insan olarak özel kılan bu organını Tora sözlerine vakfetmelidir. Kendisini, doğru şeylere bakıp bakmadığı, doğru sözlerle kulak verip vermediği, Tanrı'yı memnun edecek türde konuşmalar yapıp yapmadığı konusunda da sürekli “yargılamalıdır”.

Yargıçlar – İbranice **Şofetim**. Tora konusunda en üst düzey uzmanlığa erişmiş olup herhangi bir konuda yapılması gerekeni öğretme ya da bir davayı karara bağlama yetkisine sahip Hahamlar.

Polisler – İbranice **Şoterim**. Yargıçların verdikleri kararların uygulanmasını sağlayan, bunun için gerekirse kuvvet kullanma yetkisine sahip memurlar (*Midraş – Tanhuma 2*; Raşi; krş. İbn Ezra; bkz. 1:15). Ya da “denetçiler”. Ya da “yaptırmacılar”. Bu kişiler asayişin sağlamanın yanında pazaryerlerini dolaşıp ölçü ve ağırlıkların kesinliğini kontrol etmek gibi görevlere de sahiptir. Yaptıkları her şeyde yargıçların emri altındadırlar. [Aynı sözcük, Mısır'da angaryacıların emirlerinin yerine getirilmesini garanti alma görevindeki

ustabaşları için de kullanılmıştır (Hirsch; bkz. Şemot 5:6)].

Buradaki asıl konu yargıdır ve polisler birer yargıç olmamalarına rağmen, yargıçlara bağlı görev yaptıkları için burada onlara da yer verilmiştir. Yargıçlarla polisler birbirlerine bağımlıdır. Yargıçlar olmadığı takdirde polislerin hiçbir yetkisi yoktur. Polisler olmadığı takdirde yargıçların hiçbir etkisi yoktur (Rabenu Behaye).

Ata – *Mitsvat Ase* No. 203 (*Sefer Ahinuh*). Yargıçların ne gibi vasıflara sahip olması gerektiğine Tora'da daha önce değinilmişti (Şemot 18:21-26; bkz. 1:15). Yargıçları atama görevi, Moşe Rabenu tarafından yetkilendirilmiş ve her nesilde bir sonraki yargıçları yetkilendirerek nesilden nesle ilerlemiş Büyük *Sanedrin*'e aittir. Büyük *Sanedrin*, Ülke'nin tümüne görevliler gönderir, üstün Tora bilgisine ve Tanrı korkusuna sahip, alçakgönüllü, mantıklı, olgun ve insanlar tarafından saygı gören kişileri belirleyerek onları kendi şehirlerinde yargıç olarak atarlardı. Rütbeleri yükseldikçe bu yargıçlar, sırasıyla Tapınak Dağı'nın girişindeki, *Azara*'nın girişindeki Küçük *Sanedrin*ler'e ve nihayet *Lişkat Agazit*'teki Büyük *Sanedrin*'e kadar çıkabilirdi (*Yad – Sanedrin 2:8*). Küçük ve elbette Büyük *Sanedrin* üyesi olabilecek yargıçların Tora konusunda üst düzeyli uzmanlar, tıp, matematik ve astronomi konusunda bilgi sahibi olmaları gerekirdi. Bunun yanında, hilelerine aldanmalarını için büyücü ve putperestlerin her türlü metoduna aşına olmalıydılar. Ayrıca tercümanların hatalı olabilecek çevirilerinin olası yanıltıcılığına düşmemeleri için çok sayıda dil bilmeleri gerekirdi (*Meam Loetz*; bkz. 19:15 açık., *Tanukluğına göre k.b.*). Yargıçların nitelikleri konusunda başka sınırlama ve gereklilikler de vardır.

Halkı adil bir yargıyla yargılasınlar – Bundan sonraki pasuklar yargıçlara hitaben ikinci tekil şahsa seslenmektedir. Eğer buradaki sözler de yargıçlara hitaben söylenmiş olsaydı, sıradaki pasuklarda olduğu gibi ikinci tekil şahıs kullanılırdı: “Halkı adil bir yargıyla yargılayın”. Ama öyle olmadığına göre, hitap, yetkililerin şahsında toplumun tümüne yöneliktir ve verilen bir mesaj da şöyledir: “Halkı adilce yargılayabilecek uzman ve dürüst yargıçlar atamalısınız” (*Sifre 144*; Raşi; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Eğer cemaat kalifiye

נ צדק צדק תרדף למען תחיה וירשת את-הארץ אשר-יהיה אלהיך נתן לך: ם

20

Adaletten şaşmadıkları sürece, bu Ülke mirası gelecek nesillerin elinde kalmaya devam edecektir. Ama adalet eksikliği, bu mirası ellerinde tutmalarının önünde engel teşkil edecektir (Sforno; bkz. Yeşayau 57:17).

Talmud “bu sayede yaşayacaksın” ifadesinde, adaleti saptıran bir yargıcın kendi hayatını tehlikeye soktuğu iması görür (*Talmud – Sanedrin* 7a). Prag’lı Maaral, Tanrı’nın, adaletle bilinçli bir şekilde zarar veren yargıca karşı çok sert davranmasının sebebini, bazı durumlarda bir kişiyi parasından etmenin ölüm-kalım meselesi halini alabilmesi olarak açıklar.

21-22. Putperest Uygulamalar. Tora burada bazı putperest uygulamalar konusunda bir kez daha uyarıda bulunmaktadır. Bu, yargıç ve polisler atama emrinin hemen ardından verilmektedir, zira yargıçların ve polislerin her şeyden önce temin etmeleri gereken, putpereslikten tamamen uzak ve arınmış bir toplumdur (krş. İbn Ezra).

p. 21, *aşera* dikmekten ve *Mizbeah*’tan bahsetmektedir. *Aşera* putperest uygulamanın bir parçası olarak olumsuz bir şeydir. *Mizbeah* ise, aksine, insanların günahları için onarım elde etmekte kullanılan bir araçtır; olumludur. Hahamlarımız, yargıç atama emrinden sonra gelen bu pasuğun iki prensibe işaret ettiğini belirtirler: “Uygun olmayan kişileri yargıç olarak atayan, Yisrael’de *aşera* dikmiş gibidir. Ama gerçek *Talmide Hahamim* atayan, onu *Mizbeah*’ın yanına dikmiş gibidir [yani tıpkı *Mizbeah* gibi, gerçek, uygun karakterli ve konularında uzman Hahamlar da halkın günahları için onarım sağlarlar]” (*Talmud – Sanedrin* 7b; Raşi o.a.).

Sforno iki konu arasında üç benzerlik görür. Tora burada üç konuda yasaklamada bulunmaktadır: [1] *Aşera* (p. 21), [2] anıt (p. 22) ve [3] kusurlu hayvanlar (17:1). Bunların üçü de fiziksel açıdan hoş yanları olmasına rağmen, manevi açıdan olumsuzdur. [1] *Aşera* tapınaklara güzellik katma amacıyla dikilirdi. Dolayısıyla dışarıdan güzeldir;

ama yine de Tora’nın belirlediği kutsiyet ölçütlerine göre iticidir, zira putperestliğe ait bir uygulamadır. Bu, yargıçların seçimi konusunda bir ders verir: Yargıcın fiziksel özelliklerine değil, öncelikle uzmanlığına ve adalet duygusuna bakılmalıdır (ancak bkz. 21:7 açık.). [2] Anıt, Atalar zamanında Tanrı’nın olumlu baktığı bir şeydi (bkz. p. 22 açık.), zira diken kişinin Tanrı’ya sürekli bağlılığını simgeliyordu. Ancak insanın Tanrı’ya bağlılığını kendi yöntemiyle ifade etmesinde kullanılan anıtlar, Altın Buzağı olayının ardından gözden düşmüştür; zira [aslında Tanrı’ya ulaşma niyetiyle başlayan, ama sonra çıkırından çıkan] bu olay, insanın Tanrı’ya olan bağlılığını kendi kriterlerine göre göstermesinin ideal olmadığını ve bunun tamamen yozlaşabileceğini ortaya koymuştur. Böylece sözün gelişi, “anıt” uygulamasının sicili lekelidir. Buna paralel olarak, sicili tamamen temiz olan bir bilge, geçmişinde bazı olumsuzluklar bulunan bir bilgeye göre önceliklidir. [3] Bir hayvan çok güzel görünse bile, eğer onu *korban* olmaktan alıkoyan, ama güzelliğini bozmayan bir kusuru varsa *korban* olabilme özelliğini yitirir. Kendisi yüz lira etse bile, *korban* söz konusu olduğunda, bir lira değerinde ama kusursuz bir hayvan bile ondan iyidir. Benzer şekilde, bir bilge çok bilgili olsa bile, eğer karakterinde bazı sorunlar söz konusuysa, yüksek karakter özelliklerine sahip başka bir bilge ona göre önceliklidir.

²⁰ Adaleti – adaleti takip et; bu sayede yaşayacak ve Tanrın Aşem'in sana vermekte olduğu Ülke'yi miras alacaksın.

20. Adaleti; adaleti takip et – Ya da “*adaletin, adaletin peşinde ol*” (krş. *Targum Onkelos*). Eğer “adilce, adilce yargıla” denseydi, bu sözlerin yargıçlara yönelik olduğu anlaşılırdı. Ama burada “*takip et*” denmektedir; dolayısıyla bu, halkın bireylerine yönelik bir hitaptır. Böylece burada davalı taraflara (İbn Ezra), bulabildikleri en yetkili ve üst düzeyli mahkemeyi tercih etmeleri söylenmektedir (*Sefer Zikaron; Mesiah İlemim; Gur Arye*). Her ne kadar yetkili herhangi bir mahkemeye başvurabilirlerse de, taraflar en bilgili, tecrübeli ve Tanrı'ya bağlı yargıçların bulunduğu mahkemeye gitmek için çaba göstermelidirler (*Sifre 144; Sanedrin 32b; Raşi*).

İbranice **Tsedek Tsedek Tirdof**. İki kez kullanılan “**Tsedek – Adalet**” sözcüğü, basit bakışla, anlamda güçlendirme amacı taşıyor olmasının yanında (İbn Ezra) başka mesajlar da içerir: [1] “Davada kazandığında adaleti nasıl istekle takip edersen, kaybettiğinde de adaleti aynı şekilde takip etmelisin” (a.k.; Rabenu Behaye). [2] “Hayatın boyunca adaletten hiç şaşma; her seferinde, tekrar tekrar adaletin arkasında ol” (İbn Ezra). [3] “Adalet sadece yargıçların sorumlu olduğu bir şey değil; sen de adaleti elde etmek için elinden geleni yapmalı, olabildiğince üst düzeyli yargıçlara başvurmalısın (Ramban). [4] “Hem sözlerinde hem de hareketlerinde adil ve doğrucu ol” (Rabenu Behaye). [5] “Adaleti, adalet adına takip et. Başka her türlü düşünce adaletin üstünlüğü karşısında düşük düzeyde kalmalıdır” (Hirsch). [6] “Adaleti adil bir şekilde takip et.” Yahudilik, adaleti elde etme amacıyla bile olsa Makavelci bir yaklaşımı kabul etmez. Doğru amaçlar, yanlış yolları haklı çıkarmaz (Pşisha'lı Rabi Bunam). Haklı hedeflere haklı yollarla ulaşılmalıdır (*Meam Loez*).

Talmud, sözcüğün iki kez kullanımının kanuni bir açılımını aktarır: “Biri davanın görülmesi için, diğeri uzlaşma için.” Her türlü sivil davada yargıcin öncelikle uzlaşma olasılığını ortaya sunması bir mitsvadır (*Talmud – Sanedrin 6b; bkz. 6:18 açık*). Eğer bu olmazsa, o zaman dava, kanunun gerektirdiği şekilde görülür. Böylece pasuk “*adalet*” sözcüğünü iki kez kullanmakla adaletin tamamen tarafsız bir şekilde tecelli

ettirilmesinin, mahkemedeki her iki olasılık için de geçerli olduğunu vurgulamaktadır. Başka bir deyişle uzlaşma olasılığı kullanıldığında da yargıcın taraflardan birine ayrıcalık göstermesi yasaktır (Hirsch).

Tora'daki “**Tsedek – Adalet**” kavramı, bireyin ve toplumun her türlü ilişkisinin Tanrı'nın Torası'nın talepleri doğrultusunda şekillendirilmesi anlamına gelir. Yisrael'in tek görevi adaleti bu anlamda aralıksız olarak ve tam bir adanmışlıkla takip etmektir. Bunu yaptığında, hem bedensel varlığını (“*yaşayacaksın*”) hem de politik varlığını (“*miras alacaksın*”) garanti altına almak için gereken her şeyi yerine getirmiş olur. Tora'nın buradaki “*miras alacaksın*” sözlerini sadece Erets-Yisrael'e giren tek nesil için değil, sonraki nesiller için de söylediği dikkat çekicidir (bkz. s.a.). Buradan çok önemli bir kavram öğrenilmektedir: Ülke'nin miras olarak elde kalması, her an şarta bağlı olan bir durumdur ve Yahudi Devleti, Ülke'deki miras hakkını, sürekli olarak adaleti takip etme suretiyle yenilemekle yükümlüdür (a.k.).

Bu sayede yaşayacak ... Ülke'yi miras alacaksın – Bundan hemen önceki “*adaleti; adaleti takip et*” ifadesi dava taraflarına, yani bireylere hitap etmektedir (bkz. ö.a.). Dolayısıyla şimdiki sözler onun bir devamı olamaz; zira Ülke'nin miras alınmasından bahsedildiğine göre, burada bireylere değil bir bütün olarak halka seslenilmektedir. Öyleyse şimdiki sözler yine bir bütün olarak halka hitap eden bir emre bağlı olmalıdır (*Mesiah İlemim; Gur Arye*). Bu, peraşanın en başındaki dürüst yargıçlar atama emridir. Böylece Tora bir mesaj vermektedir: Dürüst yargıçlar atamak, Bene-Yisrael'in hayatta kalmaları ve ülkelerinde yerleşmelerinde doğrudan pay sahibidir (*Sifre 144; Raşi*). Yisrael, Ülke'deki devamlılığını garanti altına almak için atalarının dürüstlüğüne ve Tanrı'ya bağlılığına güvenemez; Tanrı'nın emirlerine ve adalet her nesilde bizzat bağlı kalmak durumundadır (*Meam Loez*).

İbn Ezra'ya göre “*yaşayacaksın*” Erets-Yisrael'e girecek olan ilk nesle, “*Ülke'yi miras alacaksın*” ise bir sonraki nesle hitaben söylenmektedir.

כא לא-תִּטֵּעַ לָךְ אֲשֶׁרָה

21

כָּל-עֵץ אֲצֵל מִזְבֵּחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה-לָּךְ: כב וְלֹא-תִקֵּים

22

לָךְ מִצְבֵּה אֲשֶׁר שָׂאָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ס

Putperest uygulamalardan bahis içinde Mizbeah'tan söz edilmesi, bir kanunu da öğretir. Kurala göre Mizbeah kullanılmaz hale geldiği takdirde gömülmelidir. Aynı şekilde, bir Yahudi'ye ait put ya da putperestlik gereçleri de gömülmelidir (*Talmud – Avoda Zara 52a*). Her ne kadar ikisi tamamen zıtsa da, ikisi hakkındaki uygulama, zıt nedenlere dayanmasına rağmen aynıdır. Mizbeah kutsiyeti nedeniyle gömülür, putperestlik gereçleri ise dünya üzerinde bırakmama amacıyla gömülür.

22. Kendine ... anıt dikme – *Mitsvat Lo Taase* No. 290 (*Sefer Ahimuh*). Anıt, **Matseva**, tek büyük bir taşla yapılmış bir sunak türüdür (bkz. 7:5 açık., 12:3 açık.; Raşi; Radak, *Şeraşim*; İbn Canah; *Sefer Mitsvot Gadol, Lo Taase 44*). Bazı kaynaklara göre bu taşlar, üzerinde *korban* yapmak üzere kullanılırdı. Ramban'a göre ise bu taşlar, yanındaki *aşeralar*la birlikte tapınağın girişinde yer alırdı ve putperest rahipler onun üzerine çıkarlardı. Başkaları ise bunun putperest ibadette toplanma merkezi haline getirilen bir yapı olduğu görüşündedir (*Yad – Avodat Kohavim 6:6*; Ralbag; *Sefer Ahimuh*).

Eğer putperest amaçla dikilen bir anıttan bahsediliyorsa, sıradaki ifade “*Tanrım Aşem [bundan] nefret eder*” gereksiz durmaktadır; zira Tanrı'nın günah olan her şeyden nefret ettiği açıktır. Dolayısıyla burada, hakkında “herhalde bundan nefret etmez” diye düşünülebilecek bir durumdan bahsedilmektedir: “Üzerinde Aşem'e *korban* yapmak için bile olsa böyle bir anıt dikme; çünkü Tanrı bundan her şekilde nefret eder – O'na ibadet amaçlı bile olsa” (krş. Raşi; *Devek Tov*). Alternatif olarak “Ülke'nin miras alınmasından sonra *bamaların* yasak olduğu dönemde (bkz. 12:8-11 açık.), sabit bir merkezi Mizbeah olacağı için, üzerinde Tanrı için *korban* yakmak üzere bir anıt-sunak dikme” (Raşbam).

Nefret ettiği – Ya da “*çünkü Tanrı [bundan] nefret eder*” (*The Living Torah*). Tanrı Kendisi'ne ibadet için sadece topraktan ya da taşlardan yapılmış bir Mizbeah'ın yapılmasını emretmiştir (*Şemot 20:21-22*). Bu kutsal ibadet için tek taştan oluşan bir anıt yapılmasını ise emretmiş değildir; çünkü bu tip anıtlar Kenaaniler tarafından çok yaygın

bir şekilde kullanılırdı. Aslında Kenaaniler *Bet-Amikdaş*'takine benzer şekle sahip *mizbeahlar* da kullanırlardı; ama Tanrı bundan “nefret etmez”; zira *mizbeah*, putperestlik kavramı ortaya çıkmadan bile önce, henüz Adam Arışon zamanından beri mevcut bir ibadet aracıydı. İbadette anıta yer verme fikri, ibadeti merkezi olmayıp farklı yerlere dağılmış olan putperestliğe ait bir icattı ve anıtlar, *mizbeahlardan* çok daha fazla ve yaygındı (Ramban; *Mizrahi*). Tanrı ibadet amaçlı anıtlardan bu nedenle nefret eder.

Öte yandan Yaakov Avinu'nun anıt diktiği bazı örnekler mevcuttur (bkz. Bereşit 28:18, 31:45 ve 35:14). Moşe Rabenu da kabileleri temsilen on iki anıt dikmiştir (*Şemot 24:4*). Dolayısıyla Tanrı'nın bir dönem anıtları olumlu karşıladığı, ama Kenaaniler'in bunu putperestliğe alet etmelerinden beri anıtların “nefret edilir” hale geldiği söylenebilir (*Sifre 146*; Raşi). Yine de Rabi Yitshak Abravanel'in işaret ettiği üzere, Yaakov, diktiği anıtların hiçbirinde ibadet etmemiştir. Bu anıtlar, belirli bir hatırlatıcı işaret olarak dikilmişti. Bu nedenle Tanrı için bu anıtlar olumsuz nitelikli değildi.

“*Kendine, Tanrım Aşem'in nefret ettiği bir anıt dikme*” ifadesi de buna uygundur. Başka bir deyişle dikilmesi yasak olan, “*Tanrı'nın nefret ettiği türde*”, yani ibadet amaçlı bir anıttır; ama başka bir amaçla anıt dikilebilir (İbn Ezra). Bu doğrultuda, Yahudilik, mezar yerlerinin işaretlenmesi amacıyla anıtlar dikilmesini, ölü nedeniyle *tame* olmamaları gereken *Koenler* için uyarıcı olmaları açısından “gerekli” bir uygulama olarak görülür (*Midraş Agadol*; bkz. Vayikra 15:31 açık.).

Rabi Samson Raphael Hirsch konuya farklı bir açıdan yaklaşır. Öncelikle anıt ile *mizbeah* arasında temel bir fark vardır. Anıt tek bir kaya parçasından yapılır. Kaya, Tanrı'nın yarattığı bir şeydir ve anıt, onun, olduğu gibi kullanılması açısından Tanrı'nın eserini singeler. Mizbeah ise birçok taş parçasının belirli bir şekle sokularak birleştirilmesi ile yapılır. Başka bir deyişle insanın doğayı değiştirerek “kendi eserini” oluşturmalarının bir sonucudur. Böylece *mizbeah* insanın eserini singeler. Tora verilmeden önce Tanrı'ya tam teslimiyetin bireysel ve toplumsal yaşamda

[58. Aşera ve Anıtlar]

²¹ Kendine aşera, [ya da] Tanrın Aşem'in, kendine yapacağın Mizbeahı'nın yanında herhangi bir ağaç dikme.

²² Kendine Tanrın Aşem'in nefret ettiği bir anıt dikme.

21. Aşera ... dikme – Aşera putperest amaçlarla dikilmiş, bazı durumlarda tapınmanın doğrudan hedefi olan bir ağaçtır (bkz. Şemot 34:13 açk.). Bir görüşe göre bunlar putperestlerin sunakların yanına çaktıkları bir ağaç kütüğü ya da direktir (Daat Mikra). Putperestler genelde tapınaklarının girişlerine güzel görünüm için ağaçlar dikerlerdi – ki bunlar da aşera olarak adlandırılır. Dolayısıyla belki de bu ağaçların aşera olarak adlandırılması, gelip geçenin bu ağaçları görmesi nedeniyle “**Şur** – Görmek / Gözlemek” köküyle bağlantılıdır (Ramban; krş. Bamidbar 24:17). Bir başka olasılık da ismin, ağacın gelişiminin ve bereketinin, yani sözün gelişi “mutluluğunun”, (İbranice **Oşer**) yanına dikildiği puta bağlı oluşunu temsil etmesidir. Putperestler, putun yanına dikilen aşeranın gelişim göstermesini, putun hayat ve mutluluk verici özelliğine bağlarlardı (Hirsch). Tora burada, Tanrı'nın Mizbeahı için onur ve güzellik sağlayacağı düşüncesiyle bile olsa Mizbeah'ın yanına aşera dikmeyi, bunun putperestlere özgü bir uygulama olması nedeniyle yasaklamaktadır (Ramban; krş. Şofetim 6:25). Bu, ibadet yerleriyle ilgili genel bir bakış açısı sağlar. Bir sinagogun değerini belirleyen, onun güzel ve görkemli bir yapı olup olmaması değil, içinde Tora'nın öğretim ve uygulanma düzeyidir. Tanrı'ya ve Tora'ya bağlılığı kuvvetlendiren bir içerik yoksa, [ve Tanrı korusun, Tora'ya aykırı davranışlar varsa,] güzellik ve görkemin Tanrı için ne değeri olabilir? Ama bu içerik varsa, görkeme de yer vardır; tıpkı Bet-Amikdaş'ta olduğu gibi.

Tora basitçe “ağaç dikme” demek varken “Aşera dikme” dediğine göre, dikim anından itibaren putperest amaca hizmet etmesine niyetlenilmiş bir ağacın dikilmesini yasaklamaktadır. Başka bir deyişle bir kişi bu niyetle ağaç diktiği anda, bu ağaca hiç ibadet etmese bile Tora'nın bir yasağını ihlal etmiş olur (Sifre 145; Raşi).

Kendine yapacağın – Ya da “kendin için yapacağın”. Mizbeah korban işlemlerinin gerçekleştirildiği yerdir. Çeşitli vesilelerle belirtildiği üzere korban insanla Tanrı'nın yakınlaşmasını simgeler ve bir bakıma insanın yerini alır. Kişi, hayvana yapılan şeylerin aslında kendisine yapılması gerektiğini düşünmelidir – yani bir bakıma Mizbeah'ta yapılan, kan işlemleri yapılan, bizzat

insanın kendisidir. Tüm korban kavramı insanın kendisini Tanrı'ya tamamen teslim etmesini, tüm benliğini O'nun için feda etmesini simgeler. Mizbeah insanın “kendisi içindir” (krş. Hirsch).

Mizbeahı'nın yanında – Bu, aşerayı da tamamlar şekilde çevrilebilirdi: “Tanrın Aşem'in kendine yapacağın Mizbeahı'nın yanında kendine aşera [ya da] herhangi bir ağaç dikme.” Ancak mantıken bu çeviri doğru değildir; zira putperestlik, koşulsuz bir şekilde yasaktır. Başka bir deyişle aşera dikme açısından Mizbeah'ın yanıyla, dünyanın başka bir yeri arasında bir fark olmamalıdır. Dolayısıyla pasukta iki farklı yasak vardır: [1] “Aşera dikme” ve [2] “Mizbeah'ın yanında [putperest amaçlı olmasa bile] herhangi bir ağaç dikme” (Talmud – Tamid 28b). Böylelikle pasukta Mizbeah'ın yakınlarına ağaç dikmek yasaklanmaktadır. Fakat sadece bu yasaklanıyor olsaydı “Mizbeah'ın yanında ağaç dikme” demek yeterli olurdu. Yani “herhangi bir” anlamındaki **Kol** sözcüğü fazladır ve ek bir yasağı da ima etmektedir (Kitsur Mizrahi). Hahamlarımız'ın öğrettiklerine göre bu sözcükle, Mizbeah'ın yakınlarına herhangi bir bina inşa etmek de [hatta çadır dikmek de] yasaklanmaktadır. Toparlarsak, Mizbeah'ın yakınlarında, yani tüm Bet-Amikdaş bölgesinde ağaç dikmek veya Bet-Amikdaş'a ait olmayan bir yapı inşa etmek yasaktır (Sifre 145; Raşi). Her ne kadar Tora putperestlerin aşeralarının yok edilmesini emretmişse de (7:5), “Ama Tanrı'yı onurlandırmak için aşera dikmekte sakınca olmamalı” düşüncesine yer vermemek için buradaki yasağı verme gereği duymuştur (Daat Mikra).

Bet-Amikdaş'ta ağaç dikme yasağı, Tora'nın 613 emrinden biridir. Mitsvat Lo Taase No. 289 (Sefer Ahinuh).

Basit anlamda ise Mizbeah'ın yanına aşera dikmek, başka bir yere dikmeye göre daha ağır bir günah olarak değerlendirilebilir; zira Mizbeah'ta korban yapıldığında bu, aşeraya yönelik bir ibadet gibi görülecektir (krş. Raşbam) [Bu bakışla, bu açıklama başlığının girişinde verilen çeviri de mümkündür]. Ayrıca sunağın yanına aşera dikmek bir Kenaani uygulamasıydı. Baal adlı put için kurdukları sunakların yanına aşeralar dikerlerdi (Daat Zekenim). Bir alternatifte göre “aşera olarak herhangi bir ağaç dikme” (Targum Onkelos).

אֶל־אֲתֹנֶבֶחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וְשֶׁה אֲשֶׁר יְהִיָּה בּוֹ מוֹם כֹּל דָּבָר 1
 רָע כִּי תֹעֲבֹבֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא: 2
 בְּכִי־מִצָּא בְּקִרְבְּךָ
 בְּאַתֶּר שְׁעֶיךָ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ אִישׁ אוֹ-אִשָּׁה אֲשֶׁר
 יַעֲשֶׂה אֶת־הָרָע בְּעֵינֵי יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ לַעֲבֹר בְּרִיתוֹ:

İğrençtir o – “Bu kesim iğrençtir” (Ramban). *Sifre*’de belirtildiğine göre bu pasuktaki “*herhangi bir kötü şey*” ve “*iğrenç*” sözcükleri, *Mizbeah*’a çıkarılması en baştan itibaren yasak ya da *korban* olabilme özelliğini kaybetmiş olan her türlü hayvanı kapsar.

2-5. Bireysel putperestlik. Putperestlik konusuna girmiş olan Tora, kusurlu hayvanların *korban* edilmesi yasağı hakkında bir parantez cümlesi verdikten sonra, baştaki konuya devam etmekte, bireysel putperestliğin cezasını açıklamaktadır (İbn Ezra). Bunun her şehirde yargıç atama konusundaki emri takip etmesi önem taşır zira bu kanun açısından bir istisna söz konusudur. Her şehrin sakinleri, sadece kendi şehirlerindeki mahkemelerin otoritesi altındadır. Putperestlik söz konusu olduğunda ise durum farklıdır. Bir kişi bu günahı başka bir şehirde işlediği takdirde, o şehrin mahkemesinde yargılanıp cezalandırılır (Yargı işlemi başka yerde yapılırsa bile, ceza o şehirde uygulanır; bkz. p. 5 açık.). Bundan sonraki konular da benzer bir istisnai özelliğe sahiptir. Mahkeme içinde görüş ayrılığı nedeniyle karar alınamadığında bu da Yeruşalayim’deki yüksek mahkemeye intikal ettirilecektir (p. 8-9). Yine, asi bir Haham’ın cezası da Yeruşalayim’de yerine getirilir (p. 13 açık.) (Sforno).

Genel olarak Tora’nın burada ceza hukukuna değindiğini söylemek de yanlış olmaz. Buna göre Tora önce yargı sisteminin oturtulmasını emrettikten sonra şimdi ceza hukukuna geçmektedir. Ulusun temsilciliğini yapan organlar, Tora’nın herhangi bir mitsvasının ihlali durumunda günahkârı yargılamak ve uygun cezayı vermekle yükümlüdür. Tora bunun için en ağır günahı örnek seçmiştir: Putperestlik. Tora’nın ceza hukukunu gerektiren her türlü ihlalinde olduğu gibi, bu en ağır ihlalde de aynı prosedür izlenmelidir. Süreç, her şeyden önce şahitlerin olay hakkında bildiride bulunmasıyla başlar ve mahkemenin yargıya dair faaliyetine ancak bundan sonra geçilir. Tamamen ihbara dayanan engizisyon mahkemeleriyle taban tabana zıt bir şekilde Yahudi mahkemelerinde şahitlerin bildirisi,

yanında kanıtları da birlikte getirmelidir. Burada da şahitler enine boyuna sorgulanır (krş. 13:15 açık.). Burada da suçlu sadece suçu işlediği anda ne yaptığının farkında olduğu kesin olarak belirlendikten sonra cezalandırılabilir. Tüm bunlar aşğıdaki pasuklarda ima edilmektedir (Hirsch).

2. Şehirlerinden – Tam çeviriyle “*kapılarından*” (bkz. 12:12 açık.).

Aşem’in Gözü’nde kötü olanı yapıp – Her ne kadar konu bireysel putperestlik ise de, buradaki ifade bunun ötesinde çok daha geniş bir yelpazeyi kastediyor görünmektedir. Tanrı’nın yasaklamış olduğu her şey “O’nun gözündeki kötü”dür ve “Antlaşması’nın ihlali” sınıfındadır. Buna bağlı olarak *Bet-Din* bir suçluyu ancak “Aşem’in Gözü’nde kötü olanı yaptığı” ve bunu yaparken de “Antlaşmasını ihlal ettiği”nin bilincinde olduğu takdirde cezalandırılabilir. Başka bir deyişle cezanın verilebilmesi için günahkâr, günahı işlediği sırada yasağın kaynağını ve cezasını biliyor olmalıdır. Bu da, ancak şahitlerin olay sırasındaki açık uyarısı, günahkârın da, “bu uyarıyı duyduğunu, ama günahı, ‘günah’ olduğunu ve bu yüzden cezayı hak edeceğini bilmesine rağmen yine de işleyeceğini” açık bir şekilde belirtmesi ile kesinlik kazanabilir. Bu yüzden mahkemede şahitlere uyarı aşaması ile ilgili çok sayıda soru sorulur: “Onu uyardınız mı? Uyarıyı duyup kabul etti mi? vs.” (*Talmud – Sanedrin* 40b; Hirsch).

Antlaşması’nı – “Sizinle Sinay’da yapmış olduğu ve başka ilahlara ibadet etmeme şartını da içeren antlaşmayı” (Raşi). Alternatif olarak: On Emir’i (*Daat Mikra*; bkz. 4:13). “Antlaşma” tüm Tora’yı kasteder ve puta tapan biri Tora’nın tüm emirlerini ihlal etmiş sayılır (Sforno).

Adam ya da kadın – Bu ayrıntıya girmeye gerek vardır, zira *İr Anidahat* konusunda kanunun işlemesi için provokatörlerin erkek olması gerektiği belirtilmişti. Ama provokatörlerin kadın olduğu bir durumda, şehrin tümü putperestliğe kaysa bile, o şehir *İr Anidahat* konumuna girmez (bkz. 13:14 açık.). Aynı kuralın bireysel putperestlik durumunda da geçerli olduğunu

17

[59. Kusurlu Korban]

¹ Tanrın Aşem Adına, kusuru – herhangi bir kötü şey – olan boğa ya da davar yavrusu kesme, zira Tanrın Aşem için iğrençtir o.

[60. Putperestlik Cezaları]

² Aranda, Tanrın Aşem'in sana vermekte olduğu şehirlerinden birinde, Tanrın Aşem'in Gözü'nde kötü olanı yapıp Antlaşması'nı ihlal eden bir adam ya da kadın bulunursa –

açığa çıkması için gereken yönergeler henüz yoktu. Bu açıdan Tanrı'ya yönelik hizmetin en bariz yöntemi, O'nun doğaya ve tarihe tam hâkimiyetinin vurgulanması şeklindeydi. Bu açıdan ibadette anıtların kullanılmasına yer vardı, zira anıt, Tanrı'nın eserini, O'nun tüm doğaya hâkimiyetini vurgular. Ancak Tora'nın verilmesiyle birlikte, Tanrı'nın sırf kuvvetinin ve kudretinin vurgulanması Tanrı'nın Gözü'ndeki değerini yitirmiş, hatta bu, O'nun "nefret ettiği" bir şey haline almıştır. Artık bu vurgu, yanında Tanrı'nın İsteği'ne tam bir teslimiyet ve Tora'nın hayatın her alanında harfiyen uygulanması olmadığı sürece "nefret edilen" bir şeydir. Yisrael'in görevi Tanrı'yı sadece tanımak ve gücünü takdir etmek değil, bunu aktif bir şekilde ifade etmek üzere O'nun egemenliğini de kabul etmek ve O'nun emrettiği şekilde yaşamaktır. Tanrı'yı tanımak, O'nun İsteği'ni yerine getirmeyi gerektirir. Dolayısıyla Yisrael'in görevini tanımlayan simge, Tanrı'nın yarattığı doğayı vurgulayan anıt değil, insanın aktivitesini vurgulayan *mizbeah*'tır.

17.

1. Kusuru ... olan – Tanrı'nın nefret ettiği uygulamaların bir devamı olarak, putperestlikle doğrudan alakalı olmasa da Tanrı'nın Onuru'na uygun olmayan türdeki bir başka uygulamadan bahsedilmektedir: Kusurlu hayvanları *korban* olarak kullanmak (İbn Ezra). Daha önce de belirtildiği üzere *korban* kavramı, insanın kendisini tüm benliğiyle Tanrı'nın verdiği yükümlülüğe teslim edişini simgeler. Bu teslimiyet Yahudi'nin tüm benliğini sarmalıdır ve Tanrı'nın İsteği'ne "her yönden" uymalıdır – en ufak bir kusur olduğu takdirde geçerliliğini yitirir (Hirsch).

Herhangi bir kötü şey – *Targum Yonatan*'ın belirttiği şekilde, bu ifadeyle, hırsızlık ya da başka bir kanunsuz yolla elde edilmiş hayvanları belirtiyor olabilir. Yine de basit anlamda bu, genel olarak hayvanı geçersiz kılacak bedensel kusurları kastetmektedir (İbn Ezra; bkz. Vayikra 22:22-24). Ancak Tora daha önce benzer bir

ifadede "herhangi bir kötü kusur" demişti. Burada ise bir değişiklik vardır: "**Davar** – Şey" sözcüğü kullanılmaktadır. Bu sözcük aynı zamanda "söz" anlamına gelir. Dolayısıyla burada aynı zamanda bir *korban* "herhangi bir kötü söz" yoluyla geçersiz hale getirmekten de bahsedilmektedir. Bu, *korbanı Pigul* haline getirme konusundaki yasaktır (*Sifre* 147; Raşi).

Pigul, sözcük anlamı olarak "iğrenç", "çürük" gibi olumsuz kelimelerle karşılanabilir. Bu sözcük, işlemleri sırasındaki kötü bir niyet nedeniyle geçerliliğini yitiren bir *korbanı* tanımlar. Bahsedilen, *korbanın* [*Mizbeah*'taki kan prosedürünün gerçekleştirilmesi, etinin yenmesi gibi] işlemlerini, yapıp tamamlanması gereken sürenin ötesinde yapma konusundaki bir art niyettir. Tora *Pigul* konusunu daha önce Vayikra 7:18 ve 19:5-8'de ele almış, bu geçersiz konuma girmiş *korbanın* etini yemenin *Karet* cezasını gerektirecek kadar ağır bir suç olduğunu belirtmişti. Burada ise Tora, bir hayvanı *Pigul* konumuna sokacak türdeki kötü niyeti yasaklamaktadır. İşte, böyle bir kötü niyet, hayvanı sadece "sözle dile getirildiği zaman" *Pigul* haline getirdiği için (*Talmud* – *Zevahim* 41b, Raşi o.a.), burada "herhangi bir kötü söz" denmektedir. Bu açıdan Vayikra 7:18 ve 19:5-8'deki *Pigul* konulu açıklamalarımız da niyetin sözle dile getirilmesi şartı göz önünde tutularak değerlendirilmelidir. Bu pasuk, *Talmud*'un *Zevahim* kısmında (36a-b) başka birçok kanun için de temel teşkil eder.

Davar yavrusu – İbranice **Se**. Bu, hem kuzu hem de oğlak anlamına gelebilir. Tora burada "boğa ve davar yavrusu" diyerek bu kuralın, büyükbaş ve küçükbaş hayvanların hem yetişkinleri hem de yavruları için geçerli olduğunu belirtmektedir (krş. Vayikra 22:23).

Kesme – Kusurlu hayvanların *korban* edilmesi daha önce yasaklanmıştı (bkz. Vayikra 22:22-24). Orada kalıcı kusurlardan bahsedilmişti. Burada ise geçici bedensel kusura sahip bir hayvanın bile, bu kusur geçmediği sürece *korban* edilemeyeceği söylenmektedir. *Mitsvat Lo Taase* No. 291 (*Sefer Ahinuh*).

ג וִילֶךְ וַיַּעֲבֹד

3

אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וּלְשִׁמְשׁ | אֵן לִירַח אֹ לְכָל-צִבְאָ
הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לֹא-צִוִּיתִי: ד וְהִגְדֹּלְךָ וְשִׁמְעָתָ וְדַרְשָׁתָּ הַיָּטֵב וְהִנֵּה
אֲמַת נֶכֶן הַדָּבָר נַעֲשֶׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בִּישְׂרָאֵל: ה וְהוֹצֵאתָ
אֶת-הָאִישׁ הַהוּא אֹ אֶת-הָאִשָּׁה הַהוּא אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת-הַדָּבָר הָרָע
הַזֶּה אֶל-שַׁעְרֶיךָ אֶת-הָאִישׁ אֹ אֶת-הָאִשָּׁה וּסְקַלְתֶּם בָּאֲבָנִים
וּמָתוּ:

4

5

olacaktır (p. 6)” (İbn Ezra). Anlatanlar olayın şahitleridir, dinleyen de bu şahitlerin ifadesini alan *Bet-Din*’dir. Bunu yaptıktan sonra şahitler araştırmalar ve sorgulardan geçirilecektir (bkz. 13:15 açk.). Bir suçlama ne kadar gerçeği yansıtır görünürse görünsün, mahkeme, enine boyuna araştırma yapmadığı sürece bir günahkârı cezalandırma yetkisine sahip değildir.

Çok iyi bir şekilde – Ya da “iyice; derinlemesine” (krş. İbn Ezra). İbranice *Etev*. Bu sözcüğün sayısal değeri 26’dır – ki bu aynı zamanda Tanrı’nın İsmi’nin de sayısal değeridir. Böylece pasuk aynı zamanda, “Tanrı’yı arayın” mesajı içermektedir. Yargıçlar, davayı gördükleri sırada *Şehina*’nın da onların yanında olduğunun bilin-
cinde, kararlarını doğru bir şekilde vermesine yardımcı olması için Tanrı’ya dua etmelidirler (Rabenu Behaye).

Gerçek [ve] doğru olduğu ... tespit edilirse – Krş. 13:15 ve o.a. Tam çeviriyle “*Ve işte! Gerçek! Söz doğru[ymuş]! Yisrael’de bu iğrençlik yapılmış!*”. Alternatif olarak “*ve işte; gerçek! Konu sağlam dayanaklara sahip...*” (Rashi – Sapirstein Edition). Ya da “[iki şahidin] tanıklığı [birbirine] uyumluysa” (Aktav Veakabala; The Living Torah).

5. [Şehrin] Kapılarına çıkaracaksın – Yani “o adam ya da kadının putperestlik günahını işlediği şehrin kapılarına çıkaracaksın”. Günahı işleyen kişi başka bir yerde yargılanmışa bile, idam cezası kendi şehrinin hemen çıkışında uygulanır (krş. Hirsch). Bu, p. 2’de de “*şehirler/kapılar*” sözcüğünün kullanılmasından öğrenilir. Dolayısıyla günah hangi “şehirde” işlenmişse, infaz da o “şehirde” yapılmalıdır (Sifre 148; *Talmud* – *Ketubot* 45b; Raşi). Ancak bu, Erets-Yisrael için geçerlidir. Eğer günah Erets-Yisrael dışında Yahudi olmayanların çoğunlukta olduğu bir yerde

işlenmişse ve orada idam cezasına hükmetme yetkisine sahip bir *Bet-Din* varsa, infaz o *Bet-Din*’in kapısında gerçekleştirilir (Ramban).

İnfazın tam da günahın işlendiği yerde yapılmasının bir mesajı vardır. Putperestler, yaptıkları putun kendilerini kurtaracağına inanırlar. Ama işte puta tapan bu kişi puta taptığı yerin ta kendisinde idam edilecektir ve put onu hiçbir şekilde kurtaramayacaktır (Sforno).

Adamı ya da kadını – Buradaki tekrar, bu kısımda tanımlanan prosedürün sadece bireysel putperestlik günahı için geçerli olduğunun altını çizme amaçlıdır. Günahkâr, sadece böyle bir durumda 23 yargıçtan oluşan Küçük *Sanedrin* tarafından yargılanır ve cezası *Sekila*’dır. Öte yandan eğer tüm bir şehir putperestliğe kışkırtılıp *Ir Anidachat* konumuna girmişse, yargı 71 yargıçtan oluşan Büyük *Sanedrin*’e düşer ve idam cezası da *Ereg*’dir (krş. *Talmud* – *Sanedrin* 16b; Hirsch; bkz. 13:13-19 ve 13:16 açk.).

Onları – Yani idam mahkûmunu. Tora “adam ya da kadın” dediği için, ikisini kapsayan tek bir kelime olması açısından “onları” demektir ve asıl anlam “adam ya da kadından hangisi günah işlemişse onu” şeklindedir (İbn Ezra). Benzer bir kullanım Vayikra 20:14’te de vardır.

Taşa tutacaksın – Tam çeviriyle “*onları taşlarla taşılayacaksın*”. Tora daha önce bireysel putperestliğin idamla cezalandırılacağını söylemişti (Şemot 22:19). Burada ise idamın *Sekila* yöntemiyle yapıldığını belirtmektedir (Ramban). Tora her ne kadar “*taşa tutacaksın*” diyorsa da uygulamada bu aşamaya pek gelinmezdi. Geniş bilgi için bkz. *Vayikra Kitabı, Ekler: Yahudilik’te İdam Cezası*.

³ [ki bu kişi] gidip başkalarının ilahlarına ibadet edip onlara eğilmiş, ya da [kendilerine tapınılmasını] emretmediğim güneşe, aya veya gökyüzü topluluğunun tümüne [tapınmıştır] –

⁴ [olay] sana anlatıldığı zaman, dinle ve çok iyi bir şekilde araştı. Ve eğer konunun gerçek [ve] doğru olduğu, Yisrael’de bu iğrençliğin yapıldığı tespit edilirse,

⁵ bu kötü şeyi yapmış olan o adamı ya da o kadını [şehrin] kapılarına çıkaracaksın – adamı ya da kadını. Onları taşa tutacaksın ve ölecekler.

düşünebilirdik. Böyle olmadığını vurgulamak için Tora “adam ya da kadın” demektedir. Bireysel olarak puta tapan kişinin cinsiyeti bir şeyi değiştirmez (Sifre 148; Ramban).

Bulunursa – İbranice **Ki Yimatse**. Ya da tam çeviriyle “*bulunduğunda*”. Buradaki anlam “arama sonucu bulmak” değil, “rastgele görmek” şeklindedir. Bu, şahitlerin hakkında tanıklık ettikleri olay sırasında tamamen objektif bir konumda oluşlarına işaret eder (Hirsch).

Bu bölümde, “bulan” kişilerin iki ya da daha fazla şahit olduğu söylenmektedir. Bu, Tora’nın geneli için örnek teşkil eder. Buna göre Tora’da herhangi bir suç olayına tanıklığı belirtme amacıyla “*bulunursa*” sözcüğü kullanıldığında daima en az iki şahit kastedilir (Sifre; bkz. 21:1, 22:22, 24:7).

3. Gidip – Bu sözcük, yazılmasa pasuğun genel anlamında bir değişiklik olmayacağına göre, bariz olarak fazladır. Ancak bu sözcük, yapılan eylemin cinsini ifade etmektedir. Günah işlemek Yisrael Ulusu’nun herhangi bir bireyin doğasının bir parçası değildir. Ve eğer biri yine de bunu yapmışsa, olması gereken manevi konumdan uzaklaşmış, uzaklara “gitmiştir” (Hirsch).

Başkalarının ilahlarına – Pasuk önce insanların yaptığı heykellerden bahsetmekte, sonra Tanrı’nın yaptığı güneş, ay ve gök cisimlerini sıralamaktadır: “İnsan-ışi şeylere tapmanın yasak olması gibi, Benim eserim olmalarına rağmen güneş, ay ve gök cisimlerine de tapınmanız yasaktır” (İbn Ezra).

[Kendilerine tapınılmasını] Emretmediğim – Raşi; İbn Ezra; Raşbam. Tam çeviriyle sadece “emretmediğim” ya da “emretmiş olmadığım”. İbranice **Aşer Lo Tsiviti**. İfade “**Aşer ‘Lo’ Tsiviti** – ‘Yapma’ Diye Emrettiğim” şeklinde de anlaşılabilir. Zira Tanrı, gök cisimlerine tapınmayı yasaklamıştır (Şemot 20:4) (Rabenu Behaye; krş. *Talmud* – *Megila* 9a).

Tanrı böyle bir emir vermediğini özellikle vurgulamaktadır, zira dünyada putperestliğin başlangıcı

“Güneş, ay ve yıldızlar Tanrı’nın dünyayı yönetmekle görevlendirdiği birer bakan niteliğinde ve bir kralın görevlilerini onurlandırmak, kralı onurlandırmanın bir gereğidir” şeklindeki hatalı düşünceyle olmuştur (*Yad – Avodat Kohavim*, *Perek* 1; bkz. Bereşit 4:26 açk.) [Bu düşüncenin yansımaları bugün bile birçok yabancı dilde gün isimlerine yansımıştır. Örneğin Sunday = Güneş günü; Monday = Ay günü vs. İngilizce gün isimlerinin istinasız hepsi birer pagan ilahının ismini taşır.] İşte Tanrı, Kendisi için böyle bir düşüncenin son derece yanlış olduğunu vurgulamaktadır. Sadece ve sadece O’na ibadet edilebilir (Rabenu Behaye).

Yine de Rabi Samson Raphael Hirsch, bir noktaya dikkati çeker. Putperestlik terimi, sadece tapınmanın hedefindeki ilahın, örneğin güneş ya da ayın, kendisine ait “bağımsız” bir ilahlık gücü olduğuna inanılarak yapılan tapınma durumu için kullanılabilir. Ama eğer gök cisimlerine saygı göstermenin amacı Tanrı’yı onurlandırmak ise, bunun katıksız bir putperestlik olduğunu söylemek güçtür. Bu yüzden ifadeyi şöyle açıklar: “[*Bu kişi, doğadaki etkin konumlarını*] Benim emretmediğim[i farzettigi, yani Bana bağımlı olmayıp kendilerine ait birer ilahlık güçleri olduğunu sandığı] güneşe, aya veya gökyüzü topluluğunun tümüne [tapmışsa]...”.

Alternatif olarak “[*herhangi bir şeyi kendi inisiyatifleriyle yapabilecek birer yönetici olarak*] atamış olmadığım. Aksine onları dışına çıkamayacakları kurallarla sınırladım. Putperestlerin ve yıldızlara tapanların düşüncelerinin aksine tüm bu gök cisimleri kendi istekleri doğrultusunda iyilik ya da kötülük yapabilecek, kendilerine tapanlara avantajlar sağlayacak konumda değiller” (Sforno).

Güneş, ay... – Bkz. 4:19.

4. Anlatıldığı zaman dinle – “Böyle bir olay sana aleni olmayan bir şekilde anlatıldığı zaman, sen bunu mahkeme düzeyine çıkar ve aleni bir şekilde dinle. Ama her durumda suçlunun idamı, en az iki şahidin tanıklığı olduğu takdirde mümkün

ו עַל-פִּי | שְׁנַיִם עֵדִים אֹו שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוֹמַת הַמָּת לֹא יוֹמַת עַל-פִּי עַד אַחַד:

“bahsettiğiniz olay sırasında siz başka yerde bizimleydiniz” sözleriyle onların foyasını ortaya çıkarırsa, diğer tarafta yüz kişi olduğuna bakılmaz, komp-locu yüz şahit, diğer iki kişinin ifadesi doğrultusunda cezalandırılır. Zira bu pasuğun öğrettiği gibi, nasıl ki iki kişiden oluşan bir şahitler grubu “tek bir şahitlik” anlamına geliyorsa, aynı şekilde üç [ya da daha çok] kişiden oluşan bir şahitler grubu da aynı şekilde “tek bir şahitlik” anlamına gelir [ve *Gezerat Akatuv* niteliğindeki özel bir kural olarak, *Edim Zomemin* davalarında, ilk grubu yalancı çıkaran ikinci grubun sözleri daha güvenilir kabul edilir (bkz. 19:18 açık.).]. Sonuç olarak üç şahidin iki şahidi yalanlayabilmesi gibi, iki şahit de üç şahidi yalanlayabilir (*Talmud – Makot* 5b).

Her şahit grubunun “tek bir şahitlik” anlamına gelmesi başka kuralların da temelidir. Örneğin “Yalancı şahitlerden oluşan bir şahit grubu, tüm üyelerinin ‘komplocu’ olduğu ispatlanmadığı sürece, ‘komplocu’ konumu almaz” (a.y.). Başka bir deyişle, bu açıdan da bir “grup” olmanın etkisi vardır. Söz gelimi, yüz tanıktan oluşan bir şahitler grubuna karşı başka şahitler gelip, bunların doksan dokuzu hakkında “bahsettiğiniz zaman siz bizimle başka yerdediniz!” derlerse, ama kalan tek şahit için aynısını söyleyemezlerse, “*Edim Zomemin*” yaftası, diğer doksan dokuz kişiye de yapışmaz (Raşi). Ancak elbette grup içinde yalancı olduğu tespit edilmiş olanlar, yine de “yalancı şahit”tir ve günahlarından *teshiva* yaptıkları kesin olarak açıklık kazanana kadar başka konularda da şahit olabilmeye özelliklerini kaybederler (*Rashi – Sapirstein Edition*).

Başka bir örnek de tek grubun geçerliliğiyle ilgilidir. Eğer grubun içindeki şahitlerden biri herhangi bir sebeple şahitliğe uygun değilse, grubun tümünün şahitliği düşer; zira “bir kısmı düşen şahitliğin tümü düşer” (*Talmud – Kiduşin* 73a) ve bu pasukta görüldüğü gibi, bu kural, en ağır günah olan putperestlik durumunda bile doğrudur (Sforno) [Ama bu kural sadece şahitler en baştan itibaren şahitliğe niyetlendikleri takdirde doğrudur. Öte yandan eğer iki şahit bir olaya tanık olmuş ve suçluyu uyarmalarına rağmen suç yine de işlenmişse, bu arada tesadüfen orada bulunan ve şahitliğe uygun olmayan bir kişi de olaya tanık olmuşsa, en baştan itibaren şahitliğe niyetlenmiş olmayan bu kişinin ifadesi,

baştan itibaren şahitliğe niyetlenen diğer ikisinin şahitliğini düşürmez] (*Daat Zekenim*).

Başka bir örnek ise cezaya bağlıdır. Üç kişilik bir şahit grubu yalancı şahitlik ettiyse, üçü birden cezalandırılır. “Sadece ikisi ifade verseydi bu da ‘şahitlik’ sınıfında olurdu; üçüncü adam bir şey eklemiş sayılmaz, o yüzden onu cezalandırmayalım” denmez. Bu genel bir prensibi öğretir: Günahkârlarla bir olan kişi, günahkârlarla aynı şekilde cezalandırılır. Rabi Akiva *tsadiklerin* ödülüne buradan kanıt getirirdi. Günahkârlarla bir olan kişi onlarla aynı şekilde cezalandırıldığına göre, mitsva yapanlarla bir olan kişi de şüphesiz onlarla aynı şekilde ödüllendirilecektir. Zira mitsvaların ödülü, günahların cezalandırılmasına göre 500 kat kuvvetlidir (Rabenu Behaye; bkz. Şemot 20:6 açık.). Başka birçok örnek de vardır.

Tüm bunlar için kanuni kısımdır. Ancak “iki şahit “dendikten sonra “üç şahit” ifadesine neden ihtiyaç olduğu konusu, pasuğun basit anlamı doğrultusunda da açıklık gerektirmektedir. Ramban şöyle bir öneride bulunur. İki şahit yeterlidir, ama ideal değildir. Eğer bir olaya çok sayıda kişi tanık olmuşsa, bu tanıkların hepsi, ya da mümkün olduğu kadar çoğu dinlenmelidir; zira bu şekilde olayın ayrıntıları daha iyi bir şekilde açıklığa kavuşacaktır. Başka bir deyişle, bu açıdan üç, ikiden büyüktür; zira bu şahitlerin her biri “bireysel tanıklık” yapacaktır – yani söylenenlerin her biri ek bir “delildir”. Ama başka tanık bulunamıyorsa, Tora iki şahidin tanıklığını yeterli kabul eder. [Öte yandan, önceki paragrafta belirtildiği üzere, eğer şahitler grup halinde geliyorsa, üç kişilik bir grup, iki kişilik bir gruptan daha kuvvetli değildir.]

Tek şahidin tanıklığına göre öldürülmeyecektir – En az iki şahidin gerektiği söylendiğine göre tek şahidin tanıklığının yeterli olmadığı zaten açıktır. Dolayısıyla ifade “tek tek şahitler” şeklinde anlaşılmalıdır. Şahitliğin geçerli olması için grubu oluşturan şahitlerin bir ekip olarak hareket etmiş olması gerekir. Eğer iki şahit aynı olaya aynı anda iki farklı yönden tanık olmuşlarsa ama birbirlerinin varlığından haberdar değillerse, bu, “şahitlik” için yeterli değildir. Her biri tek şahit olarak değerlendirilir ve bu, karar için yeterli değildir. Dahası iki şahit aynı pencereden aynı olayı, birbirinin ardından görmüşse bile, birlikte

⁶ Hükümlü, iki şahidin tanıklığına göre veya üç şahidin tanıklığına göre öldürülecektir; tek şahidin tanıklığına göre öldürülmeyecektir.

6. Hükümlü – Ya da “*idam mahkûmu*” (*Targum Onkelos*). Tam çeviriyle “*ölü*”. Tora, idama mahkûm kişiyi ölmeden önce bile “*ölü*” olarak tanımlamaktadır (benzer bir kullanım için bkz. 22:8). Bu, günahkârlar hakkında genel bir prensibe işaret eder: “Kötüler yaşarken bile öldürür” (*Talmud* – *Berachot* 18b). Suç içeren bir yaşam, “yaşam” kavramıyla uyum içinde değildir (Hirsch). Buna karşılık, “*Tsadikler öldükten sonra bile hayattadır*”. Örneğin Tora, Sara’nın ölümünden bahsettiği pasuğa “*Sara’nın yaşamı*” sözleriyle başlamıştır (bkz. Bereşit 23:1 açk.). Ayrıca bkz. Bereşit 11:32.

İdam cezasının verilebilmesi için [1] şahitlerin olay sırasında günahkârı uyarırken sadece söz konusu eylemin yasak olduğunu değil, cezasının da idam olduğunu söylemiş, [2] günahkârın da günahı bu bilinçle işlediğini açıkça belirtmiş olmasına dair gereklilik buradaki ifadedden öğrenilmektedir. Tora burada günahkârı “ölü” olarak tanımlamaktadır, zira günahkâr, yapılan uyarı ve bildiri sonrasında kasten yaptığını açıkça söylediği olay anında, ölüm cezasını üstlenmiş durumdadır (*Talmud* – *Sanedrin* 41a). Bundan sonra onu idamdan kurtaracak tek şey, mahkemenin yine de idamın uygulanmasına engel olacak bir ayrıntı arama yükümlülüğü doğrultusunda hafifletici bir sebep bulmasıdır. Ve eğer olay sırasında gerektiği şekilde uyarılmamış ya da şahitler tarafından görülmemişse ve bu yüzden cezalandırılması mümkün değilse bile, Tanrı katında bu kişi “ölü”dür (*Or Ahayim*).

Bu, Tora’nın kanunlarını anlama konusunda temel prensiplerden biridir. Birçok durumda, sırf teknik nedenler nedeniyle kötülük işlemiş olan bir kişinin cezadan kaçabilmesi ya da bir kişinin parasal zarara uğraması adaletin tecelli etmemesi gibi algılanabilir. Ancak suçlunun insanlardan oluşan bir mahkeme tarafından cezalandırılmaması, adaletin tamamen kaybı anlamına gelmez. Tanrı’nın, suçluyu cezalandırmak için sayısız yolu vardır. Mahkemede kanıt yetersizliği nedeniyle düzeltilemeyen parasal bir haksızlık durumunda bile, Tanrı olayları, davada kazançlı çıkanın bir şekilde kayba uğramasına, kaybedenin de kaybını telafi edebilmesine yol açacak şekilde düzenleyebilir. Ya da belki de davada kaybeden kişi, daha önceki başka bir olayda haksız kazanç sağlamıştır ve Tanrı ondan bu haksız kazancı geri almak için mahkemedeki teknik yetersizliği bir araç olarak kullanmıştır. Sonuç olarak asıl yargının Tanrı katında olduğunu unutulmamalıdır.

İki şahidin ... veya üç şahidin – *Talmud* (*Sanedrin* 37b) bu pasuktan, bir kişinin sadece ve sadece olayı “gözleriyle” görmüş olan şahitlerin ifadesi doğrultusunda yargılabileceğini öğrenir. Tahmin ya da çevresel kanıtlar, suçun neredeyse kesinlikle kanıtlanması durumunda bile, karar için hiçbir şekilde yeterli değildir.

Buradaki kullanım ilginçtir. İki şahidin sözleri yeterliyse, üç şahidin sözlerinin de haydi haydi yeterli olduğu açık değil midir? Öyleyse Tora bunu neden ayrıca belirtme gereği duymuştur?

Kanuni anlamda bu, şahitlik konusunda temel bir kuralı öğretir. Tora’da “*Edut* – *Şahitlik*” konusu özel bir konuma sahiptir. Şahitlerin tek tek verdikleri ifadeler birer delil sınıfındadır, ama *şahitlik* sınıfında da olması için, aynı olayı aynı şekilde anlatan şahit “grupları” gerekir. Bir grup en az iki kişiden oluşur. Tora “iki şahidin veya üç şahidin” demekle, asıl önemli olanın “*şahitliğin niteliği*” olduğuna işaret etmektedir – grupların kaç kişiden oluştuğunun ise önemi yoktur. Buna göre bir mahkemede iki şahitten oluşan bir grupla, üç ya da daha fazla şahitten oluşan bir grup birbirine denktir (Raşi). Yüz şahitten oluşan bir grubun tanıklığı bile iki şahitten oluşan bir grup tarafından düşürülebilir. Yine, eğer iki şahitten oluşan bir grubun şahitliğine karşı, daha fazla şahitten oluşan bir grup aksi yönde şahitlik verirse, ikinci grup yüz kişiden oluşuyorsa bile, ilk gruba göre daha kuvvetli kabul edilmez. Mahkemenin bakışı açısından burada iki “*şahitlik grubu*” vardır ve ikisinin ifadeleri birbiriyle çelişiyorsa, her iki ifade de aynı düzeyde henüz kanıtlanmamış kabul edilir.

Bu prensibin birçok gerektirmesi vardır. Bunlardan biri “*Edim Zomemin* – *Komplocu Tanıklar*” ile ilgilidir. Bahsedilenler, aslında olayın şahidi olmamalarına rağmen şahitmiş gibi ifade veren, ama sonradan başka şahitler tarafından “Siz nasıl böyle bir ifade verebilirsiniz? Olay zamanında siz bambaşka bir yerde bizimleydiniz!” şeklinde yalanlanan şahitlerdir (bkz. 19:16-21 ve 5:17 açk.). Tora, böyle komplocu şahitlerin, suçladıkları kişi hangi ceza istemiyle yargılanıyorsa o cezaya çarptırılmalarını emreder (bkz. 19:19). Ancak bunun da kuralları vardır ve bu kurallardan biri, yukarıda belirtilen prensiple bağlantılıdır. Eğer yüz komplocu şahitten oluşan bir grup varsa ve sadece iki geçerli şahitten oluşan başka bir grup, bu yüz kişi için de

וַיֵּד הַעֲדִים תְּהִיָּה־בּוּ בְּרֹאשְׁנָה לְהַמִּיתוֹ

7

וַיֵּד כָּל־הָעָם בְּאַחֲרָנָה וּבְעֶזְרָת הָרֹעַ מִקְרָבָהּ: פ ח כִּי יִפְלֹא

8

מִמֶּה דָּבָר לַמִּשְׁפָּט בֵּין־דָּם | לָדָם בֵּין־דִּין לְדִין וּבֵין נָגַע לְנָגַע
דְּבָרֵי רִיבָת בְּשַׁעְרֶיהָ וְקִמָּתָ וְעָלִיתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה
אֶלְהֶיךָ בּוֹ:

anlamda “hayret verici”dir (Hirsch). Tora böyle durumlarda, konuyu yüksek mahkemeye getirmeyi emretmektedir.

İbn Ezra’ya göre de bu hitap yerel yargıçlara yöneliktir, ama önceki pasuklarda idam konusu ele alındığı için, burada belirli bir idam sanığının durumundaki belirsizlikten bahsedilmektedir. Buna göre pasuktaki “kanla kan arasında” ifadesi de özellikle idam istemli davaları kastetmektedir (bkz. s.a.).

Bir kan lekesinin niteliği konusunda – Çeviri, Raşi’nin açıklaması doğrultusunda serbesttir. Tam çeviriyle “kanla kan arasında”.

Kadının rahminden kaynaklanan âdet ve benzeri kanamalar, onu *Nida* konumuna sokar. Ancak her akıntı kadını *temea* yapmayabilir. Bunun için, akıntının ne zaman olduğu, hangi zemin üzerinde hangi renk tonunda görüldüğü vb. çok farklı kriterler göz önünde tutulur (bkz. Vayikra 15:19 açık.). Ayrıca âdet kanaması, doğumdan kaynaklanan kanama (Vayikra 12:4 açık.) ve bir kadını *zava* konumuna sokan kanamanın (bkz. Vayikra 15:19-28 ve 15:25-28 açık.) her biri farklı niteliktedir ve [Tora’nın salt metnine göre] onlarla ilgili kanun da farklıdır [ancak bunların hepsi için günümüzdeki uygulama aynıdır (bkz. Vayikra Kitabı s. 290)]. Bu konularda ancak uzman kişiler karar verebilir. Böylece ifade “Eğer âdet kanına benzer bir akıntı lekesinin bir kadını *temea* yapacak [dolayısıyla arınana kadar kocasıyla ilişkisini yasaklayacak] türde olup olmadığı konusunda kararsızsan” demektir (*Talmud* – *Nida* 19a; Raşi; *Talmud* – *Sanedrin* 87a, Raşi o.a.).

“Kanla kan arasında” ifadesi farklı şekillerde de açıklanır: “Masum kanla suçlu kan arasında”. Buna göre, bir cinayet davası sonrasındaki idam istemli bir yargılamadan söz ediliyor olabilir. Olasılıkla, öldürülen kişi “masum kan”, katil de “suçlu kan”dır. Böylece, sözün gelişi, öldürülen ile öldüren arasındaki davada bir belirsizlik olunca da konu yüksek mahkemeye getirilmelidir (krş. İbn Ezra). Alternatif olarak “bir cinayetin kasıtlı

olup olmadığı konusunda” (Raşbam; *Daat Mikra*). **Dava kararları konusunda** – Çeviri, Raşi’nin açıklaması doğrultusunda serbesttir. Tam çeviriyle “yasayla yasa arasında” ya da “kararla karar arasında”. Yani “sanığın suçlu olup olmadığı konusunda” (Hirsch).

Bazılarına göre burada, parasal konulu davalar-daki belirsizliklerden bahsedilmektedir (İbn Ezra; Raşbam). Davalının ya da sanığın para ödeme cezasına çarptırılıp çarptırılmayacağı konusunda karara varılamamıştır ve konu yüksek mahkemeye getirilecektir.

Alternatif olarak “dava türü ile dava türü arasında”. Yani “bir olayın hangi tür dava kapsamına girdiği konusunda belirsizlik varsa – idam mı, para ödemesi mi yoksa bedensel ceza mı?” (*Talmud* – *Sanedrin* 87a).

Tsaraat lekeleri konusunda – Çeviri, Raşi’nin açıklaması doğrultusunda serbesttir (ayrıca Raşbam). Tam çeviriyle “yarayla yara arasında” ya da “lekeyle leke arasında”.

Tsaraat konusu Vayikra *Perek* 13-14’te etraflıca ele alınmıştı. Orada görüldüğü üzere, deri üzerinde beliren bazı lekeler *tsaraat* sınıfında olup insanı *tame* yaparken, bazıları ise *tsaraat* sınıfında değil, sadece *tuma* etkisi olmayan deri bozukluklarıdır. Bu konudaki belirsizlikler için de üst mahkemeye başvurulmalıdır (*Talmud* – *Nida* 19a; Raşi).

Alternatif olarak burada bahsedilen, farklı *tsaraat* türleri olabilir. Zira hem insanlardaki, hem giysilerdeki hem de evlerdeki *tsaraat* lekeleri kendi aralarında farklılıklar gösterir (*Talmud* – *Sanedrin* 87a).

İbn Ezra burada özellikle “yara” anlamına yoğunlaşır. Bu durumda bedensel zararları konu eden davalardan bahsedilmektedir. Böylece İbn Ezra’ya göre pasuk üç tür davadaki belirsizlikleri ele almaktadır: [1] İdam istemli davalar; [2] Parasal anlaşmazlıklar; [3] Zarar konulu davalar.

Rabi Samson Raphael Hirsch’e göre ise pasuk,

⁷ Onu öldürmek için onun üstünde ilk önce şahitlerin eli olmalıdır; tüm halkın eli ise daha sonra. Arandan kötülüğü yok etmelisin.

[61. Yüksek Mahkeme]

⁸ Bir yargı konusu senin için belirsizse – bir kan lekesinin niteliği konusunda, dava kararları konusunda, *tsaraat* lekeleri konusunda şehirlerinde anlaşmazlıklar [söz konusuysa] – kalkıp Tanrın Aşem'in seçeceği yere çıkmalısın.

olmadıkları için yine her biri tek şahit olarak değerlendirilir. Yine de bu kural, özellikle bu pasukta söylendiği gibi, sadece idam istemli davalar için geçerlidir. Parasal davalarda ise burada tanımlanan türdeki şahitlik geçerlidir. Bunun yanında idam istemli davalarda bile, eğer birbirinden habersiz iki şahit aynı anda aynı cinayete tanık oluyorsa ve her ikisinin de gördüğü üçüncü bir kişi katili uyardığında her ikisi de bunu duymuşsa, üçü tek bir şahit grubunu oluşturur (*Talmud – Makot* 6b).

7. Şahitlerin eli – “Şahitlerden her birinin eli” (İbn Ezra). Eğer idam kararı uygulanmadan önce şahitlerden biri elini herhangi bir sebeple kaybederse, idam uygulanmaz, zira pasukta “şahitlerin eli” denmektedir. Eğer el yoksa idam da yoktur. Ama bu sadece şahidin elinin daha önce var olduğu durum için geçerlidir. Eğer şahidin eli suçun işlendiği sırada da yok idiyse, o zaman idam yine de uygulanır (*Talmud – Sanedrin* 45b).

Halkın eli ise daha sonra – Bkz. p. 5 açık. Yahudilik'te “cellatlık” diye bir meslek yoktur. Mahkemenin kararını uygulama görevi, olaya ilk elden tanık olan şahitlere aittir. Halkın geri kalanı ise olayı ikinci elden bilmektedir, dolayısıyla sadece şahitler idamı gerçekleştiremediği zaman resme dâhil olur (Rambam).

Arandan kötülüğü yok etmelisin – “Yisrael içinden kötülük yapanları ayıkla” (*Sifre*). Ya da “bunu yapmakla, arandan kötülüğü yok edeceksin”.

Sanedrin'in bir insanın idamına karar vermesi ancak son derece titiz bir araştırma sonrasında ve çok seyrek meydana gelen bir olaydır. Bu, her Yahudi'nin, böyle bir durumda merhametli davranmanın sadece yersiz değil, aynı zamanda yanlış olduğunu anlaması için yeterli olmalıdır. Tora idam cezasını “kötülüğün halkın içinden kaldırılması” olarak tanımlayarak bu cezanın amacını açıklamaktadır: İdam, herhangi bir suçluya karşı intikam amacını gütmmez. Amaç, olurluna bırakıldığı takdirde yayılabilecek bir kötülüğün, toplumun kolektif bilincinden silinmesidir (Rabi Zalman Sorotzkin).

8-11. Kanunda Belirsizlikler. Bu bölümde, yargı düzenine dair kanunlara devam edilmektedir: “Her şehirde yargıçlar atayacaksınız ve oradaki davalarda bu yargıçlar sorumlu olacak. Yine de, eğer herhangi bir davada kanunun nasıl olduğu tam olarak hatırlanmıyorsa, bu yargıçlar kendi kafalarınca mantık yürütüp bir sonuca varma yoluna gitmemeli, konuyu iyi bilen merkezî yargı organına danışmalıdırlar. Zira yüksek mahkeme hem konuya daha hâkimdir hem de yargıç sayısı bakımından yerel mahkemelere göre daha kalabalıktır” (*Sforno*).

Tora burada Yahudilik'in merkezi olan *Bet-Amikdaş*'ta oturan en yüksek mahkemeyi, yani Büyük *Sanedrin*'i ele almakta, ayrıca pasuklarla *Sanedrin*'e en üst düzey yetkiyi vermektedir. Gelenekler ve Tora'nın yetkili yorumu onların eline emanet edilmiştir, Tora'nın ayakta tutulması için gereken her türlü düzenleme yetkisi de onlara verilmiştir. Bu nedenle halkın tümü ve diğer Hahamlar, herhangi bir kanunla ilgili olarak pratikte ne yapılacağı konusunda, Büyük *Sanedrin*'in kararını kabul etmek zorundadır (*Hirsch*).

8. Senin için belirsizse – Ya da “karara varamıyorsan” (*The Living Torah*; krş. Malbim), “senin için kapalıysa” (*Targum Onkelos*; Raşi), “uzak ve ayrıysa” (*Targum Yonatan*), “cevabı gizliyse” (Saadya Gaon) veya “senin için çok zorsa” (*Septuaginta*).

İbranice *Pala* kökü. Bu fiil, hayret belirtebilir. Ancak temel anlamı, bir şeyin, olayların normal gidişatının dışında, ayrı, örtülü, bilinmez vs. olması şeklindedir. Burada, görevi, Tora'ya göre bir karara vararak uygulama hakkında talimat vermek olan bir otoriteden bahsedilmektedir. Ancak önüne, Tora'nın, daha önceden hiçbir kuşku olmaksızın bildiği başka konuları, uygulamaları ve geleneğiyle bir türlü bağlantısını kurmadığı özel ve yeni bir durum gelmiştir. Kendi bilgisi dâhilinde bu yeni durumu bağlayabileceği, dayandırabileceği ve buna göre karar verebileceği bir olay ya da kanun bulamamıştır. Dolayısıyla bu durum onun gözünde belirsizdir – bir

ט ובאת אל-הכהנים הלויים ואל-השפט אשר יהיה

בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט:

yüksek bir yerde bulunduğudur (Hirsch). Ancak *Talmud* bunun yanında “Erets-Yisrael, diğer tüm ülkelerden yüksektedir” de demektedir. Öyleyse burada, olasılıkla “manevi” yükseklik tanımlanmaktadır. Yine de bunu fiziksel açıdan açıklamak da mümkündür. Dünya küre şeklinde olduğu için aslında, yakın çevresine göre daha yüksekte olan her nokta, rakım açısından dünyanın en yüksek yeri olmasa bile, “en üstte” sayılabilir. Mesele, yerküreye hangi açıdan baktığımızdır. Yahudilik’in bakış açısına göre *Bet-Amikdaş* yerkürenin en üst noktasıdır (Beer Agola 6; *Talmud* – *Kiduşin* 69a, Maarşa o.a.).

Bu ifadeden, Büyük *Sanedrin*’in bulunduğu “yer”in de önemli bir etken olduğu anlaşılmaktadır. *Sanedrin*, *Bet-Amikdaş*’ta *Lişkat Agazit* adı verilen özel bir dairede otururdu. Dolayısıyla *Bet-Amikdaş* sadece ibadetin değil, aynı zamanda Tora kanununun da merkezidir. Dahası, *Sanedrin*, yetkilerini *Bet-Amikdaş*’tan alır. Buna bağlı olarak *Bet-Amikdaş* yoksa, Büyük *Sanedrin* mevcutsa bile, idam istemli yargılara bakma yetkisi yoktur. Aynı şekilde Büyük *Sanedrin*’in başka yerlerdeki temsilciliğini yapan Küçük *Sanedrin*ler de idam istemli davalara bakma yetkisini kaybeder. Ayrıca bkz. s.p. açk., *Levi-Koenler*’e k.b.

9. O dönemde olacak – *Talmud* doğal olarak sorar: “Bir kişinin, başka dönemdeki bir mahkemeye gitmesi mümkün müdür ki? [Öyleyse “o dönemde olacak” sözlerine ne gerek vardır?] Ve cevabı şöyle verir: Senin dönemindeki kanuni otorite kimse, ona itaat etmekle yükümlüsün. Başvurabileceğin başka bir yer yok. Eğer önceki dönemlerdeki otoriteler daha yüksek düzeyli kişiler idiyse bile, sen kendi dönemindeki mahkemenin otoritesi altındasın. Peygamber Şemuel (bkz. Şemuel I) kendi döneminde neyse, Yiftah da (bkz. Şofetim *Perek* 11) kendi döneminde odur.” (*Sifre* 153; *Talmud* – *Roş Aşana* 25b; Raşi). Bkz. 19:17.

Başvurulan merci, önceki nesilde verilen bir kararla çelişir görünen bir karar veriyorsa bile onu dinlemek gerekir. Ancak diğer karar, Yahudi toplumunun geneli tarafından kabul edilmiş ise, ona kimse karşı gelemez. Bu nedenle *Mişna* tamamlandıktan sonra, oradaki kural ve kararlar kesin ve değişmez bir nitelik kazanmıştır. Aynı şey *Talmud*’un derlenmesinin tamamlanışının sonrası için de geçerlidir. Rambam’ın belirttiği

gibi *Talmud*’un tamamlandığı günden itibaren, oradaki kanunlara aykırı davranmak yasaktır (*Yad* – *Mamrim* 2:1).

Alternatif olarak “o dönemdeki yetkili yargı mercii hangisiyse. Bu, *Koenler*’den oluşan bir *Bet-Din* olabilir, başka bir *Bet-Din* olabilir, ya da tek bir uzman yargı olabilir. Hangisi varsa ona gitmelisin” (Rabi Şemuel David Luzzato; *Daat Mikra*).

Levi-Koenler’e – *Koenler* Leviler’den farklı kanuni statüde olmalarına rağmen Levi kabilesine mensupturlar (*Targum Yonatan*; Raşi; *Beer Mayim Hayim*). **Koen** sözcüğünün sözlük anlamı “yüksek görevli” şeklindedir; dolayısıyla her türlü yüksek görevliden bahsedildiği yanlışlığına düşülmemesi için burada kastedilenin Levi kabilesine mensup olan Aaron’un soyundan gelen bildiğimiz *Koenler* olduğu belirtilmektedir (krş. İbn Ezra).

Yüksek mahkemeden bahseden bu pasukta *Koenler*’den ve onların Levi kabilesine mensup oluşlarından özellikle bahsedilmesi, Büyük *Sanedrin*’de *Koen* ve Levi üyelerin de olmasının önem taşıdığına işaret eder (*Sifre*; *Yad* – *Sanedrin* 2:2). Zaten *Koenler* ve Leviler halk içindeki rolleri gereği üst düzeyli Tora otoriteleriydi; dolayısıyla *Sanedrin*’de *Koen* ve Levi üyelerin olması bir sürpriz olmaz (krş. *Divre Ayamim* II 19:8). *Koenler*’in “Levi” kabilesine aidiyetinin vurgulanması da boşuna değildir; zira bu kabile bireyleri, Tora için hayatlarını ortaya koymuştur (Hirsch). Öte yandan, bu vazgeçilmez bir gereklilik değildir ve *Sanedrin* üyesi olabilecek düzeyde bir *Koen* ya da Levi olmadığı zamanlarda böyle bir zorunluluk yoktur (*Sifre*).

Bu kullanıma farklı bir perspektif sunabilecek bir bilgi de *Mişna*’da yer almaktadır. Buna göre *Bet-Amikdaş*’ta sadece *Koenler*’den oluşan bir *Bet-Din* vardı (*Mişna* – *Ketubot* 1:5). Ancak olasılıkla bu *Bet-Din* sadece *Koenler*’le ilgili konulara bakardı (Rabi Pinhas Keati o.a.).

Tora’nın *Koenler*’le *Sanedrin*’i bağdaştırması kuvvetli bir mesaj içerir. Moşe Rabenu’nun yazdığı orijinal Tora, *Aron Aberit*’in yanında yer alırdı (bkz. 31:26; bkz. Şemot 25:11 açk.). Burası sadece *Koen Gadol*’un girebildiği bir yer olduğuna göre, Yazılı Tora’nın temel bekçileri *Koenler*’di.

⁹ O dönemde olacak Levi-Koenler'e ve yargıca gelip açıklama isteyeceksin ve sana yargı kararını açıklayacaklar.

verdiği üç örnekle – [1] bir kadını kocasına yasaklayabilecek bir kan lekesi, [2] bir davalının / sanığın suçlu olup olmadığı konusundaki karar ve [3] *tame* olup olmadığı anlaşılamayan bir *tsaraat* lekesi – üç temel kanun türündeki belirsizlikleri ele almaktadır: [1] “**İsur VeEter** – *Yasaklar / Yasak Olmayanlar*” kanunu, [2] “**Dine Mamonot / Dine Nefaşot** – *Parasal Davalar / İdam İstemli Davalar*” kanunu ve [3] “**Tuma VeTaara** – *Tuma Ve Saflık*” kanunu.

Şehirlerinde anlaşmazlıklar [söz konusuysa] – Yani “şehirindeki mahkemede [bu konularda] anlaşmazlık varsa” (krş. *Targum Onkelos*; Raşi). Bu, bahsedilen belirsizliğin sebebidir. Belirli bir konuda mahkemeye başvurulmuştur, ama yargıçlar karar birliğine varamadıkları için konu belirsizliğini korumaya devam etmektedir (Mizrahi; Gur Arye). Buna göre pasuğun başındaki “*senin için belirsizse*” sözleri normal bir vatandaş hitaben söylenmektedir. Ancak genel yapı itibarıyla, doğrudan yerel yargıçlara hitap edildiği de söylenebilir – ki nitekim buradaki açıklamalar boyunca bu görüşün hâkim olduğu görülmektedir.

İbranice **Divre Rivot Bişareha**. “**Divre Rivot** – *Anlaşmazlık / Kavga vs. Sözleri*” ifadesi sadece anlaşmazlığı belirtme amacıyla olsaydı tekil olarak yazılması yeterli olurdu. Çoğul yazılışı, her bir sözcüğün başka dava türlerini de ima ettiğini gösterir. “**Divre** – *Sözler*”, ağızdan çıkarılan söze bağlı kanunları kasteder. Bunlar, insanların vaat yoluyla *Bet-Amikdaş*'a ait ve dolayısıyla kutsal kıldıkları türde bağışlardır. Söz konusu bağışlar farklı şekillerde olabilir: [1] *Herem*, [2] *Ekdeş* ve [3] Değerleme (bunlar için bkz. Vayikra Perek 27). “**Rivot** – *Anlaşmazlıklar*” sözcüğü, kavgalar ve tartışmalara bağlı kanunlardır: [1] *Sota* kanunu – karı-koca arasındaki anlaşmazlık (bkz. Bamidbar 5:11 v.d.), [2] *Egla Arufa* – faili meçhul bir cinayetle ilgili kanun – ki bu cinayet de olasılıkla katille kurban arasındaki bir kavganın sonucudur (bkz. 21:1 v.d.) ve [3] bir *metsoranın* arındırılma süreci – ki *tsaraat* rahatsızlığı da, insanlar arasında kavganın sebebi olan *Laşon Ara*'nın bir sonucudur (bkz. Vayikra Perek 14). “**Bişareha** – *Kapılarında / Şehirlerinde*” ise fakirlere verilmesi gereken *Leket* (Vayikra 19:9), *Şihha* (24:19) ve *Pea* (Vayikra 19:9) paylarını kasteder, zira Tora fakirlerin bunu “*kapılarda / şehirlerde*” yiyeceklerini söylemiştir (26:12). Böylelikle pasuk *Alaha*'ya bağlı olarak haklarında belirsizlik

doğabilecek diğer konuları da ima etmektedir. Bunlar hakkındaki belirsizlikler de yüksek mahkemede çözümlenecektir (*Talmud* – *Sanedrin* 87a). Bu açıklama doğrultusunda ifade “*ya da şehirinde [başka konularda da] anlaşmazlıklar [söz konusuysa]*” şeklinde değerlendirilebilir (Ramban; *Septuaginta*).

Hasidizm ustaları bu ifadeden bir ders çıkarırlar: “Eğer neden kan döküldüğü, neden hakkında ağır kararların çıktığı, neden yara ve darbeler aldığını anlamıyorsan, bu senin için hayret vericiyse – bil ki, bunun nedeni, şehirlerinde/kapılarında anlaşmazlık olmasıdır.” Toplum-içi barışın eksikliği, birçok olumsuzluğu beraberinde getirir. Kendi içinde barışık olmayan bir toplum, Tanrı'nın özel korumasını kaybedebilir. Bu nedenle barış çok yüksek bir değerdir. Hahamlarımız, Tufan Nesli yok edilmişken, Babil Kulesi'ni inşa ederek açıkça Tanrı'ya meydan okuyan neslin neden sadece dağılmayla cezalandırıldığını sorarlar ve cevabı verirler: Tufan Nesli'ni karakterize eden, cezalarını mühürleyen günah, soygundu (bkz. Bereşit 6:11-12 açık.). Soygunun ve ahlaksızlığın ön planda olduğu bir toplumda barış olması mümkün değildir. Öte yandan Dağılış Nesli, her ne kadar Tanrı'ya karşı gelmişse de, kendi aralarında kötü amaçla bile olsa birlik içindeydiler (bkz. Bereşit 11:1). Bu nedenle Tanrı onların cezasını daha hafif tutmuştur.

Kalkıp – Deyimsel olarak her mahkeme görüşmek üzere “oturur”. Her şehirdeki mahkemeler her gün öğle saatlerine kadar otururdu ve bir davası olan ya da kanun hakkında bir sorusu olan herkes rahatça gelip Tora uzmanlarına başvurabilirdi. Ama bir *Bet-Din*, kendisinin de çözümleyemediği bir durumla karşılaştığı zaman “oturmayı” bırakmalı, “kalkıp” daha üst mahkemeye başvurmalıydı (Hirsch).

Tanrın Aşem'in seçeceği yere çıkmalsın – Kullanılan “*çıkmalsın*” fiili, *Bet-Amikdaş*'ın her yerden yukarıda olduğuna işaret eder (*Sifre* 152; *Talmud* – *Sanedrin* 87a; Raşi). Hahamlarımız bunu söylerken Yeruşalayim'den daha yüksek rakımlı yerlerin varlığından – örneğin Hermon dağı – elbette haberdardılar; ama yine de bu cümleyi söylemekten geri kalmamışlardır. Dolayısıyla ne demek istediklerini anlamak gerekir: Basit olarak kastedilen, Büyük *Sanedrin*'in görüşmeler için oturduğu merkezin, Erets-Yisrael'deki tüm yerleşim yerlerinden daha

וְעִשִּׂיתָ

10

עַל־פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ מִן־הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחָר יְהוָה
וּשְׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יֹרֹד: יֵאָדָּר עַל־פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יֹרֹד
וְעַל־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ לָךְ תַּעֲשֶׂה לֹא תִסּוֹר מִן־הַדָּבָר
אֲשֶׁר־יִגִּידוּ לָךְ יָמִין וּשְׂמָאל:

11

söyledikleri Sözlü ve Yazılı Tora'daki prensiplere dayandığı için "Haham" ünvanını almışlardır. [Aslında peygamberler de birer Tora otoritesi olmalıdır; dolayısıyla eğer söyledikleri, Sözlü ve Yazılı Tora'ya dayanan birer kanun ise, elbette birer Haham olarak onlar da dinlenmelidir. Ama "peygamberlik" özelliği ile daha önce bilinmeyen kanunlar verme amacındaysalar, o zaman peygamberliklerini kanıtlamaları gerekir.]

Sana söyleyecekleri yargıya – Bir olasılığa göre önceki "sana öğretecekleri öğretiyi" ifadesi, Yazılı Tora'yı, buradaki sözler ise Sözlü Tora'yı kastetmektedir. Yazılı Tora Koenler'e, Sözlü Tora da Sanedrin'e emanet edildiyse (bkz. p. 9 açk., *Levi-Koenler'e* k.b.), buradaki ifadeler "[Koenler'in] sana öğretecekleri öğretiyi ve [Sanedrin'in] sana söyleyecekleri yargıya göre davranmalısın" şeklinde anlaşılabilir (krş. *Daat Mikra*). Nitekim tüm bu konu içinde Koenler ve yargıçlar iki farklı başvuru odağı olarak sunulmaktadır.

Sağa veya sola sapmamalısın – Pasuğun sadece "sapmamalısın" demesi yeterli olurdu. Fazladan kullanılan "sağa veya sola" ifadesi bir prensibe işaret eder: "Sağa 'sol', sola da 'sağ' diyorsa bile – ve elbette sağa 'sağ', sola da 'sol' dediğinde – onu dinlemelisin" (*Sifre* 154; Raşi). Başka bir deyişle "yargıçların 'sağ' dediği sana sol, 'sol' dediği de sana sağ gibi görünüyorsa bile, onların kararını uygulamakla yükümlüsün. Örneğin [*helev* cinsi içyağı olduğunu düşündüğün bir yağ için sana bunun yenebilir olduğunu söylerlerse] 'Bu *helev*! Yenmesi yasak! Nasıl olur da yenebilir?!' deme. Aksine şöyle düşün: 'Emri veren Tanrı, tüm emirlerini, O'nun yetkili kıldığı kurulun verdiği talimatlar doğrultusunda uygulamamı emretti ve Tora'yı bana, özellikle bu kurulun talimatına göre uygulamam için verdi – yanılıyor görünseler bile!" (Ramban).

Sanedrin'in bir dava hakkında verdiği talimatlardan ya da koyduğu kanunlardan şaşmamak, Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 292 (*Sefer Ahimuh*). Tora'nın bu emri çok

önemlidir. Elimizde yazılı bir Tora vardır. Ama her şeyin sadece orada yazılan metinle sınırlı olduğunu düşünmek abestir. Her kanun metni, uygulamada belirli bir yoruma ihtiyaç duyar. Sadece yazılı bir metne dayansa, Tora da birçok farklı görüşe kaynak oluşturabilir – ki bu, farklı farklı birçok Tora'nın ortaya çıkması anlamına gelecektir! Oysa uygulamanın standart olmaması düşünülemez. Her şeyden önce Yazılı Tora'nın nasıl uygulanmasını açıklayan geleneksel Sözlü Tora vardır. Ama bazı durumlarda, gerek günlük hayatın sürekli yenilenen ihtiyaçları gerekse de başka nedenler nedeniyle Sözlü Tora'nın da açıklamadığı uygulama detaylarının olması doğaldır. Böyle durumlarda uygulamanın nasıl olacağını otoriteler, Yazılı ve Sözlü Tora'da belirlenen ölçütlere dayanacak şekilde belirleme "yetkisine" ve "yükümlülüğüne" sahiptirler. Tora işte böyle bir durumda, *Sanedrin*'in tam yetkiye sahip olduğunu vurgulamaktadır. Ramban, bir ekleme yaparak, Tanrı'nın, *Sanedrin*'e, verdiği kararlarda özel bir ilham bahsettiğini ve yanılmalarına pek meydan vermediğini belirtir. Başka bir deyişle genel olarak *Sanedrin*'in kararlarında hata payı çok düşüktür. Ancak *Sanedrin* üyeleri de birer insan, dolayısıyla hataya açık oldukları için, Tora hatanın oluşabildiği durumlar için bir onarım prosedürü öngörmüştür (bkz. *Vayikra* 4:13-21).

Buna karşılık *Talmud Yerusalmi* buradaki ifadeyi tam tersi yönde de açıklar: "Eğer sağa 'sol', sola da 'sağ' derlerse de onları dinlemek mi gerekir?! [Hayır!]... Sana sağa 'sağ', sola da 'sol' demelidirler" (*Talmud Yerusalmi* – *Orayot* 1:1). Bu da yukarıda verilen aksi yöndeki öğretinin sınırsız olmadığını gösterir. Başka bir deyişle ne olursa olsun gözü kapalı dinlemek diye bir şey yoktur. Eğer kişinin yüzde yüz uzman olmadığı bir konuya, o zaman elbette *Sanedrin*'in söylediği sorgusuz sualsiz uygulanmalıdır. Zira bu "senin sağ *zannettiğin* şeye 'sol', sol *zannettiğin* şeye 'sağ' dedikleri" bir durumdur ve onların uzmanlığı önceliklidir. Ancak eğer yasak olduğu çok bariz bir durum söz konusuysa, örneğin, olmaz ya,

¹⁰ Sana Aşem'in seçtiği o yerden açıklayacakları karara göre hareket etmeli, sana öğretecekleri her şeyi titizlikle uygulamalısın.

¹¹ Sana öğretecekleri öğretiyi ve sana söyleyecekleri yargıya göre davranmalı, sana açıklayacakları karardan sağa veya sola sapmamalısın.

Nitekim Moşe Yazılı Tora'yı Koenler'e emanet etmiştir (31:9). Dolayısıyla Yazılı Tora'ya dair soruların doğrudan muhatabı Koenler'dir (bkz. Hagay 2:11). *Sanedrin* ise Sözlü Tora'nın aktif temsilcileridir ve Sözlü Tora'ya dair sorular onların uzmanlığındadır. İki grubun bir arada olması Tora'nın bu iki yönünün iç içe oluşunu vurgular (Hirsch). Yine, Koenler ibadeti, *Sanedrin* de kanunu singeler. Bu da Yahudilik'te ikisinin birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğunu gözler önüne serer.

Koenler'le *Sanedrin* arasındaki bağlantı bir kanunun da kaynağıdır. *Sanedrin* sadece Koenler'in "Koen" olarak görev yapabildikleri zamanlarda – yani *Bet-Amikdaş*'ın mevcut olduğu dönemlerde – yetki sahibidir (*Talmud – Sanedrin* 52a; *Yad – Sanedrin* 14:11). Pratikte ise *Sanedrin* II. *Bet-Amikdaş* yıkılmadan kırk yıl önce iptal olmuştur.

Yargıca – Büyük *Sanedrin*'in başkanının (*Nasi*) şahsında tüm *Sanedrin*'den bahsedilmektedir (Hirsch). İbn Ezra'ya göre ise, kastedilen, kraldır. Her ne kadar *Mişna* (*Sanedrin* 2:2) kralların yargıçlık yapamayacağını söylüyorsa da, kastettiği Yisrael krallarıdır. Ama David Hanedanı'na mensup Yeuda kralları yargıçlık yetkisine sahipti (*Daat Mikra*). Örneğin Kral David'in iki taraf arasındaki anlaşmazlıkta yargıçlık yaptığı görülmektedir (Şemuel II 15:2). Ayrıca *Talmud*, David'in tuma/saflik konusunda gelen soruları da çözümlediğini kaydeder (*Talmud – Berahot* 4a). Yine, Kral Şelomo da yargıçlığıyla ünlüdür (*Melahim* II 3:16).

Açıklama isteyeceksin – İbranice *Vedaraştá*. Krş. Bereşit 25:22. Tam çeviriyle "araştıracaksın".

Yargı kararını – Tam çeviriyle "yargının sözünü". Bu, hakkında belirsizlik olan kanun hakkındaki uygulama talimatını belirtir (*Sifre*; Hirsch).

Açıklayacaklar – Tam çeviriyle "anlatacaklar".

10. Karara göre – Tam çeviriyle "söze göre". Sıradaki pasukta da aynı şekilde.

Hareket etmeli – Tam çeviriyle "yapacaksın". Eğer burada bir yargıca hitap ediliyorsa bu, "davadaki kararını, onların sana açıklayacakları karara göre vermelisin" anlamındadır (*Daat Mikra*).

Büyük *Sanedrin*'in kararlarına riayet etmek,

Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 204 (*Sefer Ahinuh*).

Sana öğretecekleri her şeyi – Ya da "hakkında sana talimat verecekleri her şeyi". *Sanedrin*, kendisine yapılan başvuruya üç şekilde cevap verebilir. Başkalarının tam olarak bilmediği ama gelenekte mevcut olan bir uygulamanın nasıl olması gerektiğini anlatabilir, uygulanacak kanunu Tora'nın belirlemiş olduğu kıstaslar doğrultusunda analiz ve mantık yoluyla türetebilir, ya da mitsvaların mevcudiyetini koruma amacıyla yeni bir düzenleme (*Gezera* ya da *Takana*) üretebilir (bkz. s.p. açk., *Mitsvot DeRabanan* k.b.). Bunların ilki geleneğe bağlıdır, "sana ... açıklayacakları karar" bunu kasteder. Yeni türetilen kanun ya da üretilen düzenleme ise "talimat"tır. Ve yeni bir talimatın hayata geçmesi, talimatı alanın bunu titizlikle uygulamasına bağlı olduğu için Tora "titizlikle uygulamalısın" sözlerini özellikle talimatlar için kullanmaktadır. Söz konusu üç karar türüne, sıradaki pasukta da değinilmektedir: "Sana öğretecekleri öğretiyi – mitsvaların korunması için yaptıkları düzenlemelere, sana söyleyecekleri yargıya – türettikleri kanunlara – göre davranmalı, sana açıklayacakları karardan – gelenekle aktarılagelmış uygulamadan – sağa veya sola sapmamalısın" (Hirsch).

11. Sana öğretecekleri öğretiyi – Ya da "sana öğretecekleri Tora'ya". Bazı kaynaklara göre burada sadece önceki pasukta söylenen belirli bir soruyla ilgili değil, başka her türlü konuda da *Sanedrin*'in talimatına uyulması emredilmektedir (Rambam, *Sefer Amitsvot* 174).

Talmud bir Haham'la bir peygamber arasındaki farkı şu örnekle açıklar: Bir kral iki kişiyi yetkili elçi olarak gönderir ve ellerine birer mektup verir. Birinde "Eğer benim mühürümü ve benim verdiğim yetki belgesini göstermezse ona inanmayın" yazılıdır. Diğerinde ise "Benim mühürümü göstermezse bile inanın" denmektedir. Buna benzer şekilde, Tora peygamberin "peygamberliğine" inanmadan önce kesin kanıtlar aranmasını şart koşmuştur (bkz. *Perek* 13 açk.). Ama Tora otoritelerinin kanuni kararlarını uygulamak için böyle bir şart yoktur (*Talmud Yerusalmi – Berahot* 1:4), zira onlar belirli bir zincirin, belirli bir sistemin parçasıdır. Belirli aşamalardan geçmiş, kendilerini, onları yetkilendiren önceki nesil otoritelerine ispatlamış oldukları ve elbette tüm

Tora'nın mitsvalarında ekleme ya da eksiltme yapma yasağına aykırı değildir; zira bu kuralların hiçbirisi *DeOrayta* birer mitsva olarak eklenmekte değildir; bunların her birinin *DeRabanan* olduğu özellikle vurgulanır.

Talmud kapandığından beri, tüm ulusu bağlayacak düzeyde *Gezeralar* koyma yetkisi ortadan kalkmıştır. Mevcut *Gezeralar*'ın üzerine ekleme yapılamaz. Ama yerel düzeyde yetkili *Bet-Dinler* gerekli gördükleri durumlarda bazı kısıtlamalar öngörebilirler ve cemaat buna uymakla yükümlüdür.

Gezera ve *Takanalar* belirli durumlarda geçerlilik kazanacak şekilde konmuştur; yani yürürlükte olmadıkları durumlar da mevcuttur. Bu durumların hangileri olduğu, sadece otorite konumunda olan Hahamlar'ın bilebildiği bir şeydir. Dolayısıyla bazen bir Haham herhangi bir kuralda hafif uygulamaya gidilebileceğini söylediğinde [ya da aksi durumda], konu hakkında bilgisi sınırlı olan kişiler, arka plandaki tüm resmi değil de sadece kuralın sade halini bildiklerinden, Haham'ın yanlış olduğunu ya da yanlış bir talimat verdiğini düşünme hatasına düşebilirler. Oysa herhangi bir konuda işin uzmanının söylediğine nasıl güvenirse, Yahudilik'teki bir uygulama konusunda da bir Haham'ın söylediğine güvenmek gerekir. O bu konuyu derinlemesine incelemeye yıllarını vermiştir ve bunu yapmamış olan insanların, herhangi bir kanunu Hahamlar'dan daha iyi bildiğini düşünmesini haklı çıkaracak hiçbir gerekçe yoktur. İşte Tora, tam olarak böyle durumlar için “sağa veya sola sapmamalısın” – “sana sağ görünen şeye ‘sol’, sana sol görünen şeye ‘sağ’ diyorsa bile onu dinlemelisin” demiştir.

12-13. Zaken Mamre – “Asi Haham”. Tora burada, *Sanedrin*'in öğrettiği kanuna karşı gelen birinin idamı hak edeceğini söylemektedir. Basit metne bakıldığında, bunun herhangi biri için geçerli olduğu, herhangi bir kişi *Sanedrin*'in emrine karşı geldiği zaman hemen idam edileceği gibi bir izlenim doğmaktadır. Oysa bu doğru değildir – ne kastedilen kişinin nitelikleri açısından ne de idamı haklı çıkaracak diğer ayrıntılar açısından.

Konunun akışı içinde bu kısım, *Sanedrin*'in kararlarına riayet etmeyi emreden kısmın bir devamıdır. [Ya da belki de p. 8'den itibaren söylenenlerin hepsi bu iki pasuktaki kanunun arka planını verme amaçlıdır.] Böylece oradaki detaylar, bu pasuklarda bahsedilen kanunun da çerçevesini belirler. Örneğin p. 8'deki “*Bir yargı konusu senin için belirsizse*” sözleri, normal şartlarda yargıya aşına, Tora'yı bilen ve uygulanışı

konusunda talimatlar verme yetkisine sahip olan birinden bahsedildiğini, ama istisnai olarak onun da çözümleyemediği bir durumun oluştuğunu belirtir. Başka bir deyişle bu kişi Yisrael'in Hahamları'ndan biridir, *Sanedrin* üyesi olabilecek düzeydedir, elinde köklü bir kanuni gelenek mevcuttur ve Yisrael'in diğer tüm Hahamları gibi Tora hakkında derin araştırmalar yapıp belirli bir konuda nasıl davranılacağına dair talimat verme yetkisine sahiptir. Kısacası burada konu edilen, normal bir vatandaş değil, yetkili bir Haham'dır [zira sıradan biri olmak bir yana, Tora öğrencisi olsa bile, henüz Tora'yı derinlemesine bilmeyen bir kişi için sadece bu özel durum değil, her şey “belirsizdir”] (p. 8, Hirsch o.a.; krş. *Talmud* – *Sanedrin* 87a). Bu Haham bir kanun hakkındaki Büyük *Sanedrin*'e başvurmuştur ve *Sanedrin* de ona nasıl davranması gerektiğini açıklamıştır. Ancak o bu talimatı dikkate almamış, *Sanedrin*'in kararına karşı çıkmış ve o kanunun uygulaması hakkında başka bir talimat vermiştir [ya da bu başka talimatı şahsen uygulamıştır] – ki bu talimat *Sanedrin*'in kararıyla uyumsuzdur (*Yad* – *Mamrim* 3:4). Söz konusu kişi, *Talmud* edebiyatında “*Zaken Mamre* – *Asi İleri Gelen*” olarak adlandırılır ve burada belirtilen idam cezasına çarptırılabilir.

Önceki pasukların bu konuya ışık tuttuğu başka noktalar da vardır. Örneğin p. 10'da “*Sana Aşem'in seçtiği o yerden söyleyecekleri söze göre hareket etmeli, sana verecekleri talimatı titizlikle uygulamalısın*” denmişti. “*Aşem'in seçtiği yer*” ifadesi, asi bir Haham'ı yargılama yetkisinin hangi mahkemede olduğuna açıklık getirir. Bu ifade *Bet-Amikdaş*'ı, dolayısıyla oradaki Büyük *Sanedrin*'i belirttiğine göre asi Haham da sadece 71 yargıçtan oluşan Büyük *Sanedrin* tarafından yargılanabilir (*Talmud* – *Sota* 7b, Raşi o.a.).

Benzer şekilde, asi bir Haham, sadece kasıtlı ihlali *Karet* cezasını, kasıtsız ihlali de *Hatat-korbanı* getirmeyi gerektiren türdeki yasaklar konusunda asilik yaptığı takdirde idam edilir [bu konudaki tek istisna *tefilin* mitsvasıdır ve bu Haham, *tefilin*le ilgili olarak da *Sanedrin*'in öğrettiğine aykırı bir uygulama talimatı verirse ya da bunu kendisi uygularsa idamı hak eder] (*Yad* – *Mamrim* 3:5). Başka mitsvalarda asilik yapsa bile idam edilemez. Bu kanun, konunun en başındaki “belirsizlik” sözcüğünden anlaşılmaktadır. Vayikra 4:13'te, *Sanedrin*'in yaptığı bir hata sonucu halk için “belirsiz” kalan bir yasağın toplu halde bilinçsiz ihlali ele alınmıştı. Orada sözü edilen yasak, kasıtlı işlenmesi *Karet* cezasını gerektiren “*yapma*” şeklindeki bir emirdir (bkz. o.a.) – ki bunun kasıtsız işlenmesi *Hatat-korbanı* getirmeyi gerektirir. “Belirsizlik” teması, iki konu

Sanedrin bundan sonra puta tapılabileceğini, *Şabat* günü ateş yakılabileceğini, ensest ilişkide bir sorun olmadığını söylerse, bu gerçekten de “sağ olduğu kesin ve tartışmasız bir şeye ‘sol’, sol olduğu kesin ve tartışmasız bir şeye de ‘sağ’ demektir” ve elbette böyle bir durumda *Sanedrin*’i dinlemek yasaktır.

❧ **Mitsvot DeRabanan – “Hahamlar’ın Öngördükleri Kurallar”.** Bu çalışmanın birçok yerinde, bazı kuralların Tora’dan kaynaklanmayıp Hahamlarımız’ca öngörülmüş, yani *DeRabanan* nitelikli kanunlar olduğu söylenmiştir. Tanrı, Tora öğrenimini uzmanlık konusu haline getirmiş ve bir önceki nesil tarafından yetkilendirilmiş olan Hahamlar’a, bazı durumlarda ek kanunlar ya da sınırlamalar koyma yetkisi vermiştir. Bu yetkinin bir kaynağı, içinde bulunduğumuz pasuktur: “Her türlü *DeRabanan* kanunun kaynağı, [bu pasuktaki, ‘sağa veya sola’] *sapmamalısın*’ emridir” (*Talmud – Berahot* 19b).

Buna bağlı olarak, her ne kadar *DeRabanan* emirler *DeOrayta* mitsvalarla eşdeğer düzeyde olmasalar da, uygulamada onlar kadar bağlayıcıdır ve bu bağlayıcılık, buradaki “*sapmamalısınız*” şeklindeki *DeOrayta* emirden kaynaklanmaktadır. “Düzyer farkı”, çeşitli prensiplerle ifade bulur. Örneğin *DeOrayta* bir mitsvada şüphe söz konusuysa, uygulama ağırlaşır [yani uygulama hakkındaki fikirlerin en ağırına göre hareket edilir]; *DeRabanan* bir mitsvada şüphe söz konusu ise uygulama hafif düzeyde tutulur [yani en hafif fikir takip edilir]. Bunun bir örneği *berahalar*dır (bkz. 8:10 açk., *Yemek Berahaları ve Diğer Berahalar* k.b. son paragraf). Düzey farkının bir başka dışavurumu da cezalardır. Örneğin *Şabat* günü 39 *melaha* kategorisine dâhil işlerden birini yapmak idam [ve idamın uygulanmadığı zamanlarda *Karet*] cezasını gerektirirken, Hahamlarımız’ın koydukları ek kısıtlamalardan birini ihlal etmek bu cezayı hak etmez. Bunun gibi başka farklılıklar da vardır.

DeRabanan kanunlar iki türdür:

[1] **Gezera:** Tora’nın herhangi bir yasağının ihlali alışkanlık ya da belirsizlik nedeniyle yol açabilecek bazı davranışların yasaklanması. Bunlara *Gezera* adı verilir [*Şabat* kanunlarıyla ilgili konan *Gezeralar*’a ise özel bir terimle “*Şevut – İmtina*” adı verilir]. Hahamlarımız bu türdeki kanunları koyma yetkisini “*Nöbetim’i tutum*” emrinden alırlar (bkz. *Vayikra* 18:30 açk.). Bunun anlamı, “Size verdiğim Emanetim’in korunması için önlemler alın” şeklindedir. Başka bir deyişle *Gezeralar* “çit” niteliğindeki koruma kanunlarıdır. Belirli bir *Gezera* bir cemaat için gerekli

iken başka biri için gerekli olmayabilir. Farklı cemaatler arasındaki uygulama farklılıklarının kaynaklarından biri de budur. Ancak bir *Gezera* tüm otoriteler tarafından kabul gördüğü anda artık kimse ona karşı gelme yetkisine sahip değildir. Ve aynı şekilde, bir *Gezera* Yahudi toplumunun geneli tarafından bir kez benimsendikten sonra, bu kanunlaşır ve bunu bir peygamber bile iptal edemez.

[2] **Takana:** Hahamlarımız, halk içinde uyumu korumak ve pekiştirmek için de, herhangi bir mitsvada eksiklik ya da ekleme anlamına gelmeyen ek uygulamaları öngörebilirler. Söz konusu uygulamalar Tora’nın yerine getirilmesini daha güçlendirme amacını da taşır. Böyle uygulamalar *Takanot* (düzenlemeler) ve *Minagim* (gelenekler) olarak adlandırılır. Kimse bu uygulamaları göz ardı etme yetkisine sahip değildir. Moşe, Yeşua ve Ezra gibi birçok peygamber de bazı *Takana* kanunları koymuşlardır. Örneğin, Moşe, her bayramda o bayramla ilgili kanunların öğrenilmesini öngören bir *Takana* koymuştur (*Talmud – Megila* 4a). Daha önce sözü geçen *Prozbol* da bir *Takana*’dır (bkz. 15:2 açk.).

Aslında Tora kanununa göre Hahamlar, koydukları kanunları topluma dayatma yetkisine bile sahipti. Ama genel olarak bunu yapmamışlar, yeni kanunların bağlayıcılığını, onların toplum tarafından kabul görmesine bağlamışlardır. Dolayısıyla *DeRabanan* mitsvaların tümü, toplumun geneli tarafından kabul gördüğü bilinen uygulamalardır ve onları öngören *Bet-Dinler*’den sayıca ve bilgice daha üstün bir *Bet-Din* tarafından iptal edilmedikçe bağlayıcıdır.

Talmud, *Hanuka* kandilleri yakılırken hangi berahayı söylemek gerektiğini sorar ve cevaplar: “*Baruh Ata A-do-nay, E-lo-enu Meleh Aolam, Aşer Kideşanu Bemitsvotav, Vetsivanu Leadlik Ner Hanuka – Bizi Emirleriyle Kutsal / Özel Kılmuş ve Bize Hanuka Kandilini Yakmayı Emretmiş Olan Sen, Tanrımız Aşem, Mübareksin*”. Ve *Talmud* hemen bir soru daha sorar: Tanrı *Hanuka* ile ilgili emri nerede emretti ki?! [*Hanuka* Tora’nın verilişinden yaklaşık 800 yıl sonra olmuş olayların kutlamasıyken, bunu “Tanrı’nın emrettiğini” nasıl söyleyebiliriz?!] Cevap bu pasuktur: Evet, söz konusu uygulamayı Hahamlar öngörmüştür – bu bir *Takana*’dır – ama Hahamlar’ın koyduğu kanunlardan şaşmamayı da Bizzat Tanrı emretmiştir! (*Talmud – Şabat* 23a).

Gezera ve *Takanalar*, Tora’nın her çağın gereksinimlerini de göz önünde bulundurarak Hahamlar’a verdiği kanun koyma yetkisinin bir sonucudur. Önce de belirtildiği üzere, bu kanunlar

יְהוָה אֲשֶׁר-יַעֲשֶׂה בְּדוֹן לְבָלְתִּי

12

שָׁמַע אֶל-הַכֹּהֵן הָעֹלֵם לְשָׂרָת שָׁם אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵן

אֶל-הַשֹּׁפֵט וּמַת הָאִישׁ הַהוּא וּבִעֲרָת הָרֶע מִיִּשְׂרָאֵל: יְג וְכָל-הָעַם

13

יִשְׁמְעוּ וַיֵּרְאוּ וְלֹא יִזְדוֹן עוֹד:

hükümdarla ilgili kanunları öğretecektir (Hirsch). İbn Ezra'ya göre önceki kısımda sözü geçen "yargıç", kralın ta kendisidir. Bu durumda Tora orada kraldan bahsettiği için, şimdi bu vesileyle onunla ilgili kanunlara geçmektedir.

Bir kralın atanmasının Tanrı'nın doğrudan bir emri olup olmadığı konusunda otoriteler arasında farklı görüşler görülmektedir. Öncelikle ilk Yahudi kral Şaul'un atanmasıyla ilgili olayların incelenmesi, bunun bir emir olmadığı görüşünü destekler görünmektedir. O sırada halkın lideri olan Peygamber Şemuel'in, kral isteyen halka tepki gösterdiğini görüyoruz. *Tanah* bu olayı şöyle anlatır:

"Yisrael'in tüm ileri gelenleri toplanıp Şemuel'e [konuşmak üzere] Rama'ya geldiler. Ona 'İşte; sen yaşlandın, oğulların da senin izinden gitmediler. Şimdi bize tüm uluslar gibi bizi yargılayacak bir kral ata' dediler. Şemuel [onların] 'Bizi yargılayacak bir kral ver bize' diye söyledikleri sözleri hoş karşılamadı. Şemuel, Tanrı'ya dua etti. Tanrı, Şemuel'e 'Sana söyleyecekleri her şeyde halkın sözünü dinle' dedi; 'çünkü seni reddetmiş değiller, üzerlerine kral olmam konusunda Beni reddettiler... Şimdi; sözlerini dinle. Ancak öncelikle onları kesin olarak uyarmalı ve üzerlerinde hüküm sürecek krala dair kanunları açıklamalısın' (Şemuel I 8:4-9). Şemuel bu kanunları, kralın halka nasıl istediği şekilde hükmedeceğini ve halkın söz sahibi olamayacağını örneklerle açıklar. Ama halk onu dinlemez: "Halk Şemuel'in sözünü dinlemeyi reddetti ve 'Hayır!' dediler. 'Üzerimizde kral olsun ve biz de tüm uluslar gibi olalım. Kralımız bizi yargılasın, önümüzde çıkıp savaşımızı savaşsın' (Şemuel I 8:19-20). Bunun ardından Tanrı, Şemuel'e bir kral atmasını emreder.

Tüm bu sözlerle bakılırsa Bene-Yisrael'in bir kral istemeleri ne Şemuel ne de Tanrı tarafından pek hoş karşılanmış görünmemektedir. Öyleyse Tora'da şimdi okuduğumuz kralın atanmasıyla ilgili emir nasıl anlaşılmalıdır?

Raşi bu konuya buradaki açıklamalarında değinmemektedir; ama Şemuel kitabındaki açıklamalarında, Şemuel'in bu başvuru hoş karşıla-

mamasının nedenini halkın "tüm uluslar gibi bizi yargılayacak bir kral" şeklindeki sözleri olduğunu kaydeder. Şemuel'in hoş karşılamadığı nokta da "Bizi yargılayacak bir kral ver bize" sözleridir. Şemuel bir peygamberdir, ama aynı zamanda o döneminde de halkın en yetkili yargıcidir. Ve bir yargıcın yargıdaki kıstasları Tora kanunu olmalıdır; oysa kralın yargısında onun kişisel değerlendirmelerinin ön plana çıkma tehlikesi vardır (*Metsudat David*). Bu açıklamaya göre kral atamak gerçekten bir emirdir, ama Şemuel'in hoş karşılamadığı nokta, halkın bunu isteyiş şeklidir. Halk hem krala fazladan bir yetki vermek istemektedir, hem de "diğer uluslar gibi olmak" istemektedir – ki Yisrael bunun tam tersi olmalıdır. Kendisi başkalarına benzemeyi değil, başkalarına örnek olmayı öncelik konusu haline getirmelidir.

Radak da, bu başvuruyu Tanrı'nın da hoş karşılamamasını yine halkın üslubuna bağlar. Halk savaşları yönetecek bir kral istemiştir; oysa o zamana kadar muzaffer oldukları savaşların hepsinde zaferi onlara Tanrı getirmiştir! İsteklerini bu şekilde dile getirmeleri, Tanrı'ya güvensizlik göstergesidir.

İbn Ezra'ya göre basitçe, Tora'nın buradaki sözleri kesin bir emri değil, sadece halka tanınan bir hakkı dile getirmektedir. Sforno da buradaki sözlerin bir izin niteliğinde olduğu görüşündedir. Monarşi düzeninde krallık babadan oğla geçer. Oysa Tanrı, diğer uluslardaki böyle bir düzenin Bene-Yisrael'de olmasını istemiş değildir. Bir kralın nesilleri boyunca krallığı elinde tutması Tanrı'nın hoş karşılamadığı bir durumdur; ancak halkın gelecekte böyle bir istekte bulunacağı aşikârdır. İşte Tanrı burada buna izin vermekte, ama bu göreve sadece Tanrı'nın seçeceği uygun bir kişinin atanabileceğini belirtmektedir. Başka bir deyişle kral atamak bir emir değil haktır, ama atandığı zaman belirli ölçütlere uymak bir emirdir. Nitekim Tora bu kısımda bu ölçütleri sıralayacaktır. Sforno daha da ileri giderek halkın kral istemesini bir günah olarak görür ve halkın başına kraldan kaynaklanarak gelen sorunların da bunun bir cezası olduğunu öne sürer. Sforno'ya göre bu açıdan kral atama konusunda ki hak Ki Tetse peraşasının başındaki esir yabancı

¹² Ve orada Tanrın Aşem'e hizmet etmek üzere duran Koen'i veya yargıcı dinlemeyerek küstahça davranan kişi [olursa], o kişi ölecektir. Yisrael'den kötülüğü yok etmelisin.

¹³ Tüm halk duyacak ve korkacak; bir daha küstahça davranmayacaklar.

arasında bağlantı kurar ve dolayısıyla burada da asi Haham, sadece bu tipteki bir yasağı kasten ihlal etmesi nedeniyle idama mahkûm edilebilir (*Talmud – Sanedrin* 87a). Bu kural, eldeki mitsva doğrudan Karet cezasını gerektirmiyorsa, ama yanlış uygulanması Karet cezasını gerektiren bir kuralın çiğnenmesine yol açacaksa da geçerlidir. Örneğin *Sanedrin* öyle karar vermemesine karşın, bir Haham bir yılı kendi cemaatine artık yıl olarak sunarsa, bu yaptığı tek başına Karet'i gerektirmez. Ama yine de, örneğin *Pesah* yanlış tarihte kutlanacak, buna bağlı olarak da doğru tarihte Karet cezasını gerektiren *hamets* yeme günahının işlenmesi söz konusu olacaktır. Böyle bir durumda da bu kişi "asi Haham" durumuna düşer (*Meam Loez*).

Yine, p. 11'de "sana söyleyecekleri sözden sağa veya sola sapmamalısn" denmektedir. Buradaki "*Min Adavar – Sözen*" ifadesi, tek kelimeyle *Meadavar* şeklinde de yazılabilirdi ve tamamen aynı basit anlam çıkardı. Ancak Tora ismin –den halini ayrı bir sözcük (*Min*) halinde yazarak ek bir anlamı ima etmektedir: "Sözen" – yani sözün bir kısmından. Bu da asi Haham'a dair başka bir kanunu öğretir. Böyle bir kişi, sadece belirli bir mitsvayı "kısmen" geçersiz kılacak şekilde talimat verdiği takdirde idamı hak eder (*Talmud – Orayot* 4a). Örneğin bir Haham "Tora'da Şabat'la ilgili hiçbir melaha yapma yasağı yok" derse, asi Haham sınıfına girmez [zira bu sözlerinin yalan olduğu açıktır ve normalde bir Yahudi bunu ciddiye almaz]. Ancak eğer "Tora'da Şabat günü melaha yapma yasağı var, ama ateş yakmak bu yasaklardan biri değil" derse, asi Haham sınıfına girer (krş. *Vayikra Kitabı*, s. 51, sol sütunda [8] nolu madde).

12. Hizmet etmek üzere duran – Yani "ayakta duran". *Bet-Amikdaş*'taki tüm kutsal hizmet ayakta yapılmalıdır (*Sifre*; 18:5, Raşi o.a.).

Yargıcı – *Sanedrin* başkanını (Hirsch).

Küstahça davranan – *The Living Torah*. Ya da "kasten davranan" (*Targum Yonatan*). Yani "Büyük *Sanedrin*'in kararına başkaldırma kastıyla davranan" (*Daat Mikra*). Ya da "kötülükle davranan" (*Targum Onkelos*) veya "kibirle davranan" (*Septuaginta*).

Asi bir Haham'ın idamı hak etmesi için gereken şartlardan biri, büyük *Sanedrin*'in kararıyla uyumsuz bir eylemin "yapılması" konusunda talimat vermiş [ya da bizzat yapmış] olmasıdır [yani

Sanedrin yasaklamasına rağmen bir hareketi aktif olarak yapmıştır ya da yapılması talimatını vermiştir] (*Talmud – Sanedrin* 86b). Ama eğer kendi görüşünü sadece "öğretmişse", bunun pratikte uygulanması gerektiğini söylemediği takdirde idamı hak etmez.

O kişi ölecektir – *Bet-Din* tarafından idam edilecektir. Tora'nın geneli boyunca bir idamın yöntemi açıklanmadığı takdirde *Henek*'tir. Burada da öyledir. Normalde ceza verebilmek için suçlunun önceden uyarılması gerekmesine karşın, bu bir istisnadır ve asi Haham'ın uyarılmış olması gerekmez, zira kendisi, üst düzey bir otorite olarak kuralın pekâlâ bilincindedir (*Meam Loez*). [Bu konuda başka istisnalar da vardır (bkz. 13:7 açık.).]

13. Tüm halk duyacak – Dolayısıyla asi bir Haham'ın cezası ilan edilmelidir. Ayrıca normal şartlarda bir idam cezasının, verildiği gün uygulanması gerekmesine rağmen, asi bir Haham'ın idamı, en yakın *Şaloş Regalim* bayramına kadar bekletilir ve tüm erkeklerin Yeruşalayim'e toplandığı bu zamanda infaz edilir (*Talmud – Sanedrin* 89a; Raşi). İnfazın ardından bu kişinin günahı ve cezası ülkenin tümüne duyurulur (*Meam Loez*).

Bir daha küstahça davranmayacaklar – Burada halkı ne konuda caydırma amacı olduğunu anlamak gerekir. Buradaki günah, asi Haham'ın, *Sanedrin*'in talimatını göz ardı ederek, kanunu kendi görüşüne göre uygulatmaktır. Ama halkın genelini böyle bir gınahtan caydırmak söz konusu olamaz, zira sıradan bir birey zaten böyle bir şeyi yapamaz. Bu sadece yetkili bir Haham tarafından yapılabilir. Öyleyse burada, tanımlanan günahın tıpatıp aynısının işlenmesini engelleme amacı olduğunu söylemek güçtür. Rabenu Nisim buradaki olayın, halkın "kendi derecesindeki olası asice davranış" için bir örnek olduğu açıklamasında bulunur. Başka bir deyişle bireyler, üst düzeyli bir Haham'ın, asiliğinin bedelini nasıl ödediğini aklının bir köşesine yazmalı, kendi düzeyinde Tora geleneğine baş kaldırmamalıdır (*Talmud – Sanedrin* 89a, Rabenu Nisim o.a.; Hirsch).

14-20. Yahudi Kral. Tora daha önce bir hükümdarın kasıtsız bir günah işlemesi durumunda getirmesi gereken *korbandan* bahsetmişti. Bu, Yisrael'de bir hükümdarın olacağına işaret etmektedir. İşte Tora burada, söz konusu

יָד כִּי־תִבְאֶה אֶל־הָאָרֶץ

14

אֲשֶׁר יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ וַיִּרְשָׁתָהּ וַיִּשְׁבָּתָהּ בָּהּ וְאָמַרְתָּ אֲשִׁימָה
עָלַי מֶלֶךְ כְּכֹל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתַי: מו שׁוֹם תִּשָּׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ
אֲשֶׁר יִבְחַר יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקֶּרֶב אַחֶיךָ תִּשָּׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא
תֹכֹל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נֹכְרִי אֲשֶׁר לֹא־אֶחָיֶךָ הוּא:

15

bir zafer olmalıdır. Bu zaferi kazandığı takdirde gerisini Tanrı'ya bırakabilir (Hirsch).

Tüm uluslar gibi – Rabi Samson Raphael Hirsch'e göre burada başka ulusların kral atamasındaki dürtünün Yahudiliğe uyarlanması söz konusudur: “Senin için önemli olan fiziksel kuvvet değil manevi başarılarıdır. Bu amaçla diğer ulusları bir kral atamaya iten dürtüyü, sen, senin için önemli olan amaçlar için kullan. Başka uluslar dışarıya karşı güçlerini gösterme amacıyla üzerlerine bir baş atayıp ulusal yeteneklerin tümünü onun emri altında toplarlar. Sen de aynısını yap; ama amacın dışı değil, içe yönelik olsun. Başına öyle bir kral ata ki, Tanrı'ya kayıtsız şartsız bağlı olsun; bu haliyle tüm halka örnek olsun, Tora'yı el üstünde tutsun ve Yisrael'i “Yisrael” – Tanrı'nın Torası'na sadık ulus – olma yönünde sürekli ilerletsin.” Nitekim, *Tanah*'ın Şofetim kitabında okuduğumuz üzere, kraldan önceki dönemde Bene-Yisrael içinde ciddi manevi ve ahlaki sapmalar meydana gelmiştir (bkz. Şofetim *Perek* 17-18 ve 19-21). Belki de Şofetim kitabında birkaç kez tekrarlanan ve kitabı kapatan “O günlerde Yisrael'de kral yoktu; herkes kendine göre doğru gördüğü şekilde yapardı” (Şofetim 17:6, 18:1; 21:25) sözleri, bu sapmaların temelinde Tora yaşamı konusunda disiplin sağlayacak bir kralın eksikliğinden yakınma niteliğindedir. Bu durumda Peygamber Şemuël'in halkın kral isteğine neden tepki gösterdiği de açıklık kazanmaktadır. [En başta kral isteyen *ileri gelenler*, doğru yaklaşımla, halkı “yargılayacak”, yani Tora yönünde geliştirecek bir kral için başvuruda bulunmuş olmalarına rağmen, basit] Halk, “savaşları idare edecek bir kral” istemiştir (krş. *Talmud* – *Sanedrin* 20b). Yani diğer ulusların önem verdiği noktayı ön planda tutmuş, Yahudi kralın asıl işlevinin halka Tora yönünde rehberlik etmek olduğunu, savaşlardaki başarıyı ise Tanrı'nın kazandırdığını göz ardı etmiştir.

Diyeceksin – Kral atamak Tora'nın bir mitsvası olmasına rağmen, bunun yürürlüğe girmesi için ön şart, halkın bunu istemesidir. Eğer Tanrı en

baştan itibaren halkın üstünde yüksek konumda olacak bir kral belirlemiş olsaydı halk bunu, özgürlükleri kısıtlayan bir dayatma olarak görebilirdi. Ama zamanla bunun bir ihtiyaç olduğunu halk kendisi takdir edince, kralın atanması doğal bir gelişme olarak gerçekleşecektir (Hirsch).

Buradaki ifadenin anlamı hakkında görüş ayrılığı vardır. Bu, bazılarına göre bir emirdir, bazılarına göre ise bir ön bildiridir. Her durumda buradaki fiil çekimi gelecek zamanlıdır; dolayısıyla gelecekte halkın kral isteyeceğine dair bir kehanet içermektedir ki gerçekten de öyle olmuştur (*Daat Mikra*).

15. Üzerine – Bu sözcük, kralın halkın tümünün üzerinde olması gerektiğini vurgular. Bu vazgeçilmez bir gerekliliktir ve sadece Tanrı kralın üstündedir. Bu doğrultuda, her ne kadar Tora'nın kendilerine saygı göstermeyi emrettiği başka kişiler, örneğin ebeveyn ve Hahamlar, onurlarından feragat etmek istedikleri takdirde buna hakları varsa da, kralın böyle bir hakkı yoktur ve onurundan feragat etmesi yasaktır; çünkü kral halkın üzerine tam egemen olmalı, halkın üzerindeki otoritesini tam bir şekilde oturmalıdır. Halk krala karşı saygıda kusur etmemeli, ondan açıkça korkmalıdır (*Talmud* – *Kiduşin* 32b). Bunun pratik gerektirmeleri arasında kralın atına binmek, tahtına oturmak, asasını kullanmak, onu tıraş olurken ya da yıkanırken ya da çıplakken görmek gibi konulardaki yasaklar sayılabilir (*a.k.* 22b). Bir peygamber bile kralın önünde eğilmekle yükümlüdür (Rabenu Behaye; bkz. *Melahim* I 1:23). Kral, *Bet-Amikdash*'ta oturma yetkisi olan tek kişidir. Buna rağmen *Koen Gadol'a Urim VeTumim*'den cevap almak üzere soru sorduğunda onun önünde ayakta durmalıdır (bkz. *Bamidbar* 27:21).

Buradaki “üzerinde” sözcüğü başka bir konuya da işaret eder. Sadece kral değil, halkın üzerinde yönetici olarak görev yapan herkes için buradaki kurallar bir derecede geçerlidir. Örneğin bu tip bir yönetim pozisyonuna sadece Yahudi olan biri seçilebilir (*Talmud* – *Kiduşin* 76b). Dahası bu kişi

[62. Hükümdar]

¹⁴ Tanrın Aşem'in sana vermekte olduğu Ülke'ye gelerek onu miras alıp içinde yerleştiğin zaman "Çevremdeki tüm uluslar gibi üzerine bir kral atayayım" diyeceksin.

¹⁵ Üzerine, Tanrın Aşem'in seçeceği bir kral ata. Üzerine kral olarak, [yalnız] kardeşlerinin arasından [birini] atayabilirsin; kardeşin olmayan yabancı bir adamı üzerine yerleştiremezsin.

kadına dair kuralla paraleldir (bkz. 21:11). Her ikisinde de Tanrı, kendi uygun görmediği, ama insanların doğalarının bir sonucu olarak isteyeceği bir konuya izin vermekte, ama sonrasında meydana gelecek olumsuz sonuçlara da hazır olmalarını söylemektedir [burada Şemuel'in uyarılarına, esir yabancı kadında da isyankâr bir oğul olasılığına (21:18-21) yer verilmektedir].

Ramban sadece Şemuel'den kral isteyen halkın sözlerinde değil, Tora'nın konuyu açan pasuğunda da "tüm uluslar gibi" ifadesinin geçmesi üzerinde durur. Tanrı'nın "tüm uluslar gibi bir kral atayın" demesi mantıklı değildir; zira Yahudiler'in yaşamın kurallarını öğrenmek için tek başvuru kaynağı Tora'dır, başka uluslara özenmeleri, en azından Tanrı'nın bakışı açısından söz konusu olmamalıdır. Bu nedenle Ramban, Tora'nın buradaki sözlerle, Şemuel zamanında halkın söyleyeceği sözlerle gönderme yaptığını belirtir. Tora bir nevi kehanetle, halkın kral isterken kullanacağı sözleri buraya yazmıştır. Öte yandan Ramban, çok açık bir şekilde, Tora'nın bir kral atama konusundaki sözlerinin bir emir olduğunu kaydeder. Bu emre göre halk kendi başına kral atamamalı, dönemin liderlerine başvurarak uygun bir kral belirlemelerini istemelidir.

Gerçekten de kral atamanın Tora'nın bir emri olmadığını söylemek güçtür. Nitekim *Talmud* bunu, halkın Erets-Yisrael'e girdikten sonra yapması gereken üç emrin ilki olarak tanımlamaktadır. Halk önce kral seçmeli, sonra Amalek'in soyunu yok etmeli, sonra da *Bet-Amikdas'*ı inşa etmelidir (*Talmud* – *Sanedrin* 20b). *Alaha'*ya göre kral atamak bir mitsvadır.

Bu açıdan *Or Ahayim* kral atamanın iki farklı şekilde olabileceğine işaret eder. İlkine göre kralın işlevi savaşlara kendi kahramanlığı ve zekâsıyla komuta etmek, destanlar yazmak ve hem kendisine hem de halkına şeref getirmek, kahramanlık türkülerine konu olmaktır. Çoğu ulus için bu böyledir. Ama Tanrı'nın gözünde bu hiç de marifet değildir. Bir ulus bunları ön planda tuttuğu takdirde, kral olarak başına geçireceği kişiyi kişisel bütünlüğüne ve Tanrı'ya bağlılığına değil, sadece savaş kazanma becerisine göre

belirleyerek manevi açıdan sefil birini bile kral seçmekte mahsur görmeyebilir. Yahudiler kol ve zekâ gücünü övünç kaynağı olarak başkôşeye koymamalıdır. Maddi ve manevi tüm kuvvet ve kahramanlık Tanrı'ya aittir. Tanrı ve Şemuel halkın isteğini işte böyle bir kral istedikleri için hoş karşılamamışlardır. Oysa Tanrı ikinci türde bir kralı öngörür. Bu kralın temel işlevi halkın kalbini Tanrı'ya yönlendirmek, ülkesini Tora'ya uygun bir şekilde yönetmek, dürüstlüğü, ahlakı, Tora öğrenim ve uygulamasını en ön planda tutmaktır. Yisrael'e gerçek şeref ve görkemi getirecek olan budur. Savaşta kahramanlık büyük bir gereklilik değildir; zira Tanrı, Tora'ya bağlı yaşayan bir Yisrael'in barış ve refah içinde yaşayacağını garanti etmiş, geçmiş savaşlarla da bunu kanıtlamıştır. İşte Tora sıradaki iki pasukta bu iki farklı krala gönderme yapmaktadır: "İleride 'Çevremdeki tüm uluslar gibi üzerine bir kral atayayım' diyeceksin. Ama bu ilk tipteki bir kraldır. Senin kralın diğer ulusların ön planda tuttuğu kahramanlık ve üstünlük değerlerine göre değil Tanrı'ya bağlılığı hem kendi hem de ulusun hayatının en önemli maddesi haline getirmesine göre belirlenmelidir. Bu nedenle üzerine **Tanrı'nın seçeceği bir kral atamalı**sın. Ve bu kral, sıradaki pasuklarda açıklanan özellikleri taşımalı, sayılan kanunlara sıkı sıkıya bağlı kalmalıdır. Tora, yaptığı her şeyde onun rehberi olmalıdır. İşte size kral atamanızı emrederken böyle bir kralı kastediyorum."

14. Ülke'ye gelerek onu miras alıp içinde yerleştiğin zaman – "Ülke'de bir süre yerleşik yaşıdıktan sonra devlet işlerini düzene sokacak, size yöneticilik edecek ve herkesin itaat edeceği bir kralın varlığına ihtiyaç duyacaksınız" (*Daat Mikra*).

Bu sözler, Yahudi kralın işlevinin savaş kazanmak olmadığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Kral sadece Yisrael Tanrı'nın yardımıyla Ülke'ye girip orayı tamamen ele geçirdikten ve huzurlu bir şekilde yerleştikten "sonra" atanacaktır. Yani bunlar için bir krala ihtiyaç yoktur. Yisrael'in bunu başarması için "Yisrael" ismine layık bir tutum içinde, Tanrı'nın Torası'na sadık olması yeterlidir. Yisrael'in asıl zaferi düşmanlarına karşı fiziksel değil, *Yetser Ara'*ya karşı ahlaki ve manevi

מִצְרַיִם

לֹא־יִרְבֶּה־לָּן סוֹסִים וְלֹא־יִשָּׁיב אֶת־הָעַם מִצְרַיִם לְמַעַן הָרְבוֹת
סוֹס וַיְהִיָּה אָמַר לָכֵם לֹא תִסְפֹּן לָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה עוֹד:

çok olmasından kasıt, güçlü bir ordu kurmaktır. Yahudi kral bu konuda aşırıya kaçmamalıdır. “Sadece ordunun temel ihtiyacı olarak, savaş arabaları ve süvariler için gereken miktarda at sahibi olabilir” (Sifre 158; krş. *Talmud – Sanedrin* 21b; krş. Raşi).

Tam çeviriyle “kendisine atlar arttırmamın” [Fazla kadınla evlenme ve fazla para edinme konusundaki yasaklarda da tam çeviriler buna paraleldir]. Sıradaki ifadeyle birlikte tam çeviri “kendisine atlar arttırmamın ve at çoğaltmak için halkı Mısır’a geri götürmemenin” şeklindedir. Yani pasuk önce çoğul olarak “atlar”, sonra da tekil olarak “at” sözcüklerini kullanmıştır. Bir kral fazladan, gereksiz tek ata sahip olduğu takdirde bile Tora’nın bu emrini ihlal etmiş olur. Tekil kullanım buna işaret eder. Çoğul kullanım ise, bunun gibi başka gereksiz atlar varsa, her biri için ayrı ayrı ihlalin söz konusu olduğunu belirtir (*Talmud – Sanedrin* 21b).

Ve ... halkı Mısır’a geri götürmemelidir – Ya da “çok at sahibi olmamalıdır ki halkı, seçkin atların yetiştirildiği Mısır’a geri götürmesin” (Raşi; Rabenu Behaye; krş. Melahim I 10:29). Başka bir deyişle, en azından basit anlamda, kralın çok at sahibi olmamasına dair kuralın amacı, halkın tekrar Mısır’a geri götürülme durumunun ortaya çıkmasını engellemektir (Mizrahi). Tanrı halkı Mısır’dan çıkarmışken, halkın sırf at edinmek için oraya dönmesi *Hilul Aşem* olacaktır. Peygamberler Uriya ile Yirmeyau’nun Mısır’a gittiklerini görüyoruz; ama Uriya canını kurtarmak (Yirmeyau 26:21), Yirmeyau da buna zorlandığı için (Yirmeyau 43:5-7) oraya gitmiştir. Burada yasaklanan ise gönüllü bir gidiştir (İbn Ezra).

Her ne kadar pasuk halkın Mısır’a geri götürülme tehlikesini ön plana çıkarıyorsa da, kanuna göre, bir kral atlarının tümünü Erets-Yisrael’de ya da söz gelimi Babil’de yetiştirse bile, yine de gereğinden fazla at sahibi olması başlı başına bir yasaktır. Bir kral çok sayıda savaş arabasına ve güçlü süvarilere sahip olmasına güvenmemelidir. Onun tek güvencesi Tanrı olmalıdır (Ramban). Pasukta söylendiği gibi “Şunlar arabayla, bunlar da atlarla [övünürler]; ama biz, Tanrımız Aşem’in İsmi’ni zikr[edip dua] ederiz” (Teilim 20:8).

Tanrı ... demişti – Tora’da böyle bir emrin yazılı olduğunu görmüyoruz. İbn Ezra bunun sözlü bir

mitsva olup, Tora’ya kaydedilmemiş olabileceğini belirtir. Ramban da bunun “Tanrı bana size söylememi emretti” anlamına gelebileceğini söyler. İkinci bir alternatif olarak buradaki “demişti” sözcüğü, “diyor” şeklinde değerlendirilebilir (Ramban). Ayrıca burada Şemot 14:13’teki “Tanrı’nın bugün size sağlayacağı kurtuluşa şahit olacaksınız. Çünkü Mısır’ı görüşünüz [son olarak] bugündür. Onları bir daha ebediyen görmeyeceksiniz” sözlerine gönderme yapılıyor da olabilir. Ancak Rabi Samson Raphael Hirsch Şemot’taki bu sözlerin içerik itibarıyla bir emirden çok, güvence şeklinde olduğuna dikkati çeker. Ona göre Tanrı Moşe’ye bu emri daha önceden vermiş, ama emrin Tora’ya kaydedilmesi, ancak burada, kral konusu vesilesiyle gerçekleşmiştir.

Burası, Tora’daki, Mısır’a geri dönmekten bahsedilen üç yerden biridir (*Talmud Yerusalmi – Suka* 5:1). Diğer ikisi 28:68 ve Şemot 14:13’tedir. Yasağın temel niteliği, Mısır’a “yerleşme amacıyla” geri dönmeme şeklindedir. Ancak ticaret ya da savaş gibi sebeplerle oraya gidilebilir (*Talmud Yerusalmi – Sanedrin* 10:9). Bu durumda kralın Mısır’a sadece at ve savaş arabaları satın almak ve geri dönmek üzere adamlar göndermesi yasak değildir. Dolayısıyla pasuğun içerdiği “atlarını çoğaltma amacıyla” ifadesini anlamak gerekir. Bu “at satın alma amacıyla” anlamına geliyor olmaz, zira belirtildiği gibi ticaret yasak değildir. Mısır hem at cinsleri hem de doğa şartları açısından at yetiştiriciliği için uygun bir yer olduğundan, bir kral “atlarını çoğaltma” yani at yetiştirme amacıyla oraya yerleşecek görevliler göndermeyi düşünebilir. Tora işte bunu yasaklamaktadır (Ramban). Mısır topraklarında kalıcı ikamet amacıyla yerleşme yasağı Tora’nın 613 emrine dâhildir. *Mitsvat Lo Taase* No. 295 (*Sefer Ahimuh*).

Rabenu Behaye, bu emrin sadece ilk nesilleri bağlayan geçici bir önlem olabileceği görüşünü öne atar. Özellikle o dönemin Mısır halkı ahlaksızlık ve putperestliğe son derece batmış olduğu için böyle bir önlem gerekmiştir. Tora aynı düşük seviyenin Kenaan ulusları için de geçerli olduğunu söylemişti (bkz. Vayikra 18:3 ve 18:24); ama başka bir emir gereği halk onları Erets-Yisrael’in üzerinde bırakmayacağı için onların oluşturduğu tehlike daha düşüktür (Ramban). Rabenu Behaye mitsvanın geçici

¹⁶ Ancak [bu kral] çok sayıda at sahibi olmamalı ve atlarını çoğaltma amacıyla halkı Mısır'a geri götürmemelidir; [zira] Tanrı size “Bir daha bu yoldan geri dönmeyin” demişti.

de alelade değil, göreve uygun, seçkin biri olmalıdır. Bu, yargıçlar, *tsedakalar*ın toplanması ve uygun yerlere ulaştırılmasıyla görevli kişiler, mahkeme yazmanları, polis memurları gibi görevleri de içerir (*Talmud Yerusalmi – Kiduşin* 4:5).

Tanrın Aşem'in seçeceği – “Ve sana peygamber ya da *Urim VeTumim* (bkz. Şemot 28:30) yoluyla bildireceği bir kral atamalısınız; kendi istediğiniz herhangi birini değil!” (*Sifre*; İbn Ezra; *Yad – Melahim* 1:3). Gerçekten de ilk kral olan Şaul'un atanması, peygamber Şemuel'in aracılığı ve *Urim VeTumim*'in bildirisi ile yapılmıştır (bkz. Şemuel I 10:20-21 ve 10:24). Buna karşılık, Kral Şelomo'dan sonra On Kabile'nin ayrılıp kurduğu Yisrael Krallığı'nın ilk hükümdarı Yarovam, Tanrı'dan haber alınmadan atanmış, peygamber Oşe'a da [Tanrı'nın sözlerini aktararak] “Onlar kral ilan ettiler, ama Ben'den değil...” (Oşe'a 8:4) sözleriyle bunu eleştirmiştir (*Daat Mikra*).

Ramban bir soru sorar: Eğer kralı Tanrı seçecekse, pasuğun “*üzerine kardeşin olmayan yabancı bir adamı yerleştiremezsin*” demesine ne gerek vardır? Seçimi Tanrı yapacağına göre inisiyatif zaten insanlarda değildir! Ama Tora burada iki farklı durumdan bahsetmektedir: “Eğer Tanrı'nın sana peygamber ya da *Urim VeTumim* yoluyla mesaj gönderdiği bir dönemde yaşama şansına sahipsen, bu mesaja uygun birini seçmelisin. Ama eğer o kadar şanslı değilsen ve Tanrı'dan mesaj alamıyorsan, *üzerine yabancı birini atayamazsın*”.

Bir kral – Bir kraldan bahsedildiği önceki ifade nedeniyle açık olmasına rağmen Tora “*kral*” sözcüğüne bir kez daha yer vermiştir. Böylece seçilecek kişinin “kral” olması gerektiği vurgulanmaktadır. Yani “*Kral – ama kraliçe değil*” (*Sifre*).

Ata – Yukarıda değinilen görüşler doğrultusunda bazılarına göre bu bir emir değildir ve Tanrı sadece Bene-Yisrael'e istedikleri takdirde bir kral atayabileceklerini söylemektedir (İbn Ezra; Sforno). Çevirimiz boyunca takip ettiğimiz ve Ramban'ın mitsva listesini temel alan *Sefer Ahinuh*'a göre ise bu, yukarıda değinilen birçok otoritenin ve *Talmud*'un görüşü doğrultusunda Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 205.

İbranice **Som Tasim**. Bu ikileme, ardından başka atamaları da gerektiren türde bir atamadan bahsedildiğine işaret eder. Bunun bir sonucu olarak, kral öldüğü takdirde yerine bir başkası,

tercihen oğullarından biri atanacaktır (*Sifre*; bkz. p. 20). Buradaki ifadenin emir değil de bir izin olduğu görüşüne göre ise çeviri “*elbette atayabilirsin*” şeklinde olmalıdır.

Kardeşlerinin arasından – Kralın annesi ya da babasından en az biri Yisrael Ailesi'ne mensup olmalıdır (Rabenu Behaye). Hem annesi hem de babası *Ger* olan [ya da *Ger* soyundan gelen] biri kral olamaz. Ayrıca bu kişi halkın içinden olduğu için halkın doğasını ve ihtiyaçlarını yakından bilen biri olacaktır (*Daat Mikra*).

Kardeşin olmayan yabancı bir adamı – “Kardeşin olmayan birini atayamazsın; kardeşin olsa bile yabancı birini atayamazsın.” Yisrael ailesinden, yani kardeşin olmayan birini kendi üstüne ataman söz konusu olamaz. Ayrıca Tora'nın, hakkında “*kardeşin*” sıfatını kullandığı Edom ulusundan birini de seçemezsin” (İbn Ezra; bkz. 23:8). Raşbam'a göre çeviri “[*Savaşlarımızı yönetmesi için kral olarak*] *Yabancı bir adamı atayamazsın, çünkü kardeşin değildir o; [ve seni putpe-restliğe sevkedebilir]*” şeklindedir.

Yerleştiremezsin – “Buna iznin yok” (*Targum Onkelos*). *Mitsvat Lo Taase* No. 293. Sadece kral değil, Yahudiler'in üzerindeki her türlü yönetici pozisyonuna Yahudi olmayan birini atamak yasaktır (*Sefer Ahinuh*).

16. Ancak – “Her ne kadar başka ulusların yaptığı gibi bir kral atayabilecekse de, bu kral diğer ulusların kralları gibi olmayacak, canının çektiğini yapamayacak ve çeşitli kısıtlamalarla bağlı olacak (Ramban). Bazı krallar atları [yani kuvvetli bir orduyu (s.a.)], büyük bir harem kurmayı, bol servet edinmeyi öncelik sıralamalarının en başına koyarlar. Ama Yisrael'in kralının öncelik vermesi gereken şey Tora ve Tanrı korkusudur. Bu nedenle Tora ona ek bir *Sefer-Tora* yazmasını ve yanından hiç ayırmamasını emretmektedir (p. 18-20). Eğer bunlara uyarsa, krallığı daim olacaktır (Rabenu Behaye)”.

Birçok kültürde “erkeklik”, fiziksel kuvvet, kadın ve para ekseninde döner. Tora, Yahudi kralın – ve onu örnek alması gereken halkın – böyle olmasını emretmektedir. Bu, Yahudilik'te bir değer ve marifet değil, aksine hor görülen bir özelliktir.

Çok sayıda at sahibi olmamalı – *Mitsvat Lo Taase* No. 294 (*Sefer Ahinuh*).

Eski dönemlerde bir ordunun gücünü belirleyen, atlı süvari ve araba miktarıydı. Dolayısıyla atların

יִזְלָא

17

יִרְבֶּה-לּוֹ נָשִׁים וְלֹא יִסּוֹר לְבָבוֹ וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יִרְבֶּה-לּוֹ מֵאֲדָה:

יִהְיֶה כְּשִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלָכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ אֶת-מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה

18

הַזֹּאת עַל-סֵפֶר מִלְפָּנֵי הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם:

bilinen Şelomo bile bu konuda yanılığa düşmüştür. Kaldı ki, sebepler verildiği zaman bile, bunlar sadece mitsvaları uygulamak için birer motivasyon amacı taşır; ama bu sebepler geçerliliğini yitirse bile mitsvanın hükmü aynı şekilde devam eder.

Çok fazla altın ve gümüş de edinmemelidir – “Sadece ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü olduğu kişilere, örneğin hükümet görevlilerine ve askerlere verecek kadar. [Bu, tüm ordu harcamalarını da içerir.] Daha fazlası değil” (Sifre 159; Talmud – Sanedrin 21a; Raşi o.a.; Raşi b.a.). Ancak bir Yahudi kral kendisine büyük hazineler biriktirme hakkına sahip değildir (Rabenu Behaye). Fazla para tutkusu, kralın halka gereksiz vergilerle yük vermesine yol açabilecektir. Kral Şelomo’nun halka aşırı vergiler yüklediği, halkın onun oğlu Rehavam’a yaptığı şikâyetten anlaşılmaktadır (İbn Ezra; bkz. Melahim I 12:10). Servet, ateşe benzer. Ne kadar odun olursa ateş de o kadar güçlü olur (Rabenu Behaye).

Çok at edinmek ve çok kadınla evlenmek konusundaki yasaklardan farklı olarak, servet edinme konusunda ek bir sözcük kullanmıştır: “**Meod – Fazla**”. Kralın hem konumunu korumak hem de görevlerini yerine getirmek için belirli bir servete ihtiyacı vardır. Tora bunu değil, bunun “fazlasını” yasaklamaktadır (Hirsch). Ayrıca diğer ikisinde yasağın sebebi açıklanmışken, burada sebep verilmemektedir. Zira para hırsı başlı başına bir problemdir. Bu hırs hem en ağır hırslardanır hem de hiçbir zaman doymaz: “**Parayı seveni para doyurmaz**” (Koelet 5:9). Bu nedenle kralın aşırı servet edinmesi, hiçbir sebep belirtilmeksizin kesin olarak yasaklanmıştır (a.k.).

Rabenu Behaye’ye göre ise bu yasağın sebebi, biraz aşağıda geçen “**kendisini kardeşlerinden üstün görmesin**” ifadesiyle açıklanmaktadır. Böylece Tora üç yasağa üç sebep vermiştir: Atları arttırmak halkı Mısır’a geri götürme tehlikesini beraberinde getirir. Çok kadınla evlenmek, kralın kalbini çelebilir. Çok servet edinmek, kibirlenmesine neden olabilir (Daat Zekenim). Öyleyse Kral Şelomo’nun burada kralı bağlayan üç kısıtlamanın üçünde de hataya düştüğü anlaşılmaktadır.

Büyük servet edinmek için halka büyük vergiler yüklemiş, bu şekilde kardeşlerinin üzerine ağırlık verme hakkını kendisinde görmüştür (a.k.).

18. Kraliyet tahtına çıkmasıyla birlikte – “Hükümdarlığının başlangıcında” (İbn Ezra). Kralın ilk icraat olarak kendisine bir *Sefer-Tora* yazması, her şeyden önce Tora’nın kendisine de verildiğini, bir kral olmasına rağmen kanunun üstünde olmadığını, aksine tüm yaşamını Tora’nın yönlendireceğini ve kral olarak görevinin, Tora’nın halk tarafından uygulanmasını temin etmek olduğunu ifade eder (Hirsch).

Çeviri Türkçe’ye uygun yapılmıştır. Tam çeviriyle “**Ve olacak; kraliyet tahtının üstüne oturduğu gibi**”. Buradaki “**ve olacak**” sözcükleri fazladır ve bir ima içerir: “Eğer önceki pasuklarda verilen kurallara riayet ederse, krallığının sürekliliğine hak kazanacaktır. Yaşamı boyunca, ‘tahtına oturduğu [günkü] gibi’ hüküm sürecektir” (Sifre 160; Raşi). Bu, “**Kise – Sandalye / Taht**” sözcüğünde de ima edilmektedir. Bu sözcük *Kaf-Sameh-Alef* harfleriyle yazılır – ki bu harfler, “**Kesef – Para / Gümüş**”, “**Sus – At**” ve “**İşa – Kadın**” sözcüklerinin baş harfleridir. Bu üç sözcük, önceki pasuklarda kralın aşırıya kaçmaması yönünde uyarıldığı üç konunun ta kendisidir. Eğer kral bu üç şeyin “**üstüne oturursa**”, yani bu yöndeki dürtülerini bastırabilirse, krallığı da daim olacaktır (*Meam Loez*).

Tora’nın ikinci bir kopyasını – *Targum Onkelos*. İbn Ezra. İbranice **Mişne Tora**. Ya da “**bu Tora’dan iki tane**” (Raşi). Tam çeviriyle “**Tora’nın Tekrarı**” anlamına gelebilen bu ifade birçok kaynakta Devarim kitabını tanımlar, çünkü bu kitapta Tora’nın başka yerlerinde değinilmiş olan kurallara ve olaylara, [yeni noktalara değinme amacıyla] tekrar yer verilmektedir. Ancak burada sadece Devarim kitabı değil, Tora’nın tümünden bahsedilmektedir (Sifre 160).

Tora’nın 613 emrinden biri Tora’nın bir kopyasını yazmaktır (bkz. 31:19). Burada kralın, buna ek olarak ikinci bir *Sefer-Tora* yazması emredilmektedir (*Meam Loez*). Böylece kral iki tane *Sefer Tora* yazmakla yükümlüdür. Bunların biri hazine odasında yer almalıdır, diğerini ise sürekli olarak yanında taşımalıdır. Babasından kalan ikinci bir

¹⁷ [Kralın] Çok sayıda karısı da olmamalıdır ki kalbi [doğru yoldan] sapmasın. Ve çok fazla altın ve gümüş de edinmemelidir.

¹⁸ Kraliyet tahtına çıkmasıyla birlikte bu Tora'nın ikinci bir kopyasını Levi-Koenler'in huzurunda bir tomar üstüne yazmalıdır.

olduğuna dair tezini, nesiller boyunca Mısır'da birçok Yahudi cemaatinin varlığıyla açıklar. Eğer bu yanlış olsaydı, elbette büyük Hahamlar bunu protesto ederlerdi. Ama öyle olmamıştır [Bizzat Rambam, Mısır'da yaşardı. Ancak *Kaftor Vaferah* adlı eserin yazarı Rabi Aştori Farhi şöyle yazar: "Mısır'dayken, Rambam'ın torunlarından olan Rabi Şemuel'in ağzından duyduğuma göre, Rambam mektuplarının sonunda ismini yazdıktan sonra 'Her gün üç adet "yapma" şeklinde mitsvayı ihlal eden" sıfatını eklemiş". Bu, Mısır'a dönmekten bahseden üç ifadeyi ima etmektedir (bkz. önceki paragrafın başı)]. Ancak Rabenu Behaye, bunun tüm nesilleri bağlayan bir mitsva olduğu şeklindeki görüşe de yer verir. Yine de bunun sadece doğrudan "Erets-Yisrael'den gelip" Mısır'a yerleşme konusunda bir yasak olabileceğini öne sürer. Bu sonuç pasuktan da çıkarılabilir: "*Bir daha bu yoldan geri dönmeyin.*" Ama Rabenu Behaye'ye göre, başka yerlerden Mısır'a [yerleşmek için bile] gelinebilir.

Bu yoldan geri dönmeyin – Bkz. ö.a. Rabi Samson Raphael Hirsch bu ifadeyi, "şu ana kadar yaptığınız şekilde" olarak açıklar ["yol" ~ tarz]. Tarih boyunca Mısır, Erets-Yisrael'deki zorluklardan kaçıp sığınılan bir yer olarak işlev görmüştür. Avraam kıtlıkta oraya gitmiş, Yitshak oraya gitmek istemiş [ama Tanrı buna izin vermemiş], Yaakov ve oğulları da yine kıtlık nedeniyle Mısır'a yerleşmiştir. Öyleyse Tora burada, Erets-Yisrael'de bir Yahudi devleti olduğu sürece Mısır'a gidip yerleşmeyi yasaklamaktadı. Özellikle de atlarla ilgili bağımlılık, savaş zamanında Mısır'ın alıcenaplığına muhtaç olmak anlamına gelecektir. Ve eğer oradan atlar gelecekte, Tanrı'nın "iğrenç" olarak nitelediği Mısır kültürü de içeri girmenin yolunu bulacaktır.

Böylece II. *Bet-Amikdaş* döneminde İskenderiye'de bulunan Yahudi cemaati, Tora'nın bu emrini açıkça ihlal etmekteydi (bkz. *Talmud – Suka* 51b). Öte yandan eğer Erets-Yisrael'de bağımsız bir Yahudi Devleti yoksa Mısır'a yerleşmek yasak olmayacaktır. Nitekim Mısır'da yüzyıllar boyunca birçok Yahudi cemaati yer almıştır.

17. Çok sayıda karısı da olmamalıdır – *Mitsvat Lo Taase* No. 296 (*Sefer Ahinuh*). Her ne kadar poligamiye izin veriliyor ve krallar için bu normal bir durum idiye de, bir kral en çok on sekiz kadınla evlenebilir. Bu sayı Kral David'den öğrenilmektedir. David'in altı karısı vardı (Şemuel II

3:2-5) ve Tanrı, Peygamber Natan aracılığıyla onu azarlarken şöyle demişti: "... [sana bahsettiğim tüm şeyler] azsa, sana bunlar gibi ve bunlar gibi eklerim" (Şemuel II 12:8). İki kez geçen "*bunlar gibi*" ifadesi, David'in, en çok, elindekilerin iki katı kadarına daha hakkı olabileceğini belirtmektedir. Altı karısı varsa, bunun iki katı kadarını daha alabilir; yani toplamda on sekiz (*Talmud – Sanedrin* 21a; Raşi; *Yad – Melahim* 3:2).

Kalbi [doğru yoldan] sapmasın – Zira çok sayıda kadınla evlenmek, kralın, arzularının peşine takılmasına neden olabilir (İbn Ezra). Ayrıca sayı bir yana, kadınların erkekler üzerinde etkili oldukları bilinmeyen bir şey değildir. Bunun ilk örneği, ilk kadın olan Hava'dır. Ve eğer kral üzerinde etkiye sahip kadınların sayısı yüksek olursa, bu etkinin gerçekleşme olasılığı da artacaktır (krş. Rabenu Behaye). Tora "kadınlar onun kalbini çecek" değil, "*kalbi sapmasın*" demektedir. Başka bir deyişle kralın eşlerinin bunu aktif olarak yapmasına bile gerek yoktur. Fazla eş edinmiş olmak, kendi başına bir kralı manevi rolünden alıkoymak için yeterlidir (Hirsch).

Rabi Yitshak şöyle der: Tora'nın [mitsvalarının] sebepleri neden açıklanmamıştır? [Şu sebeple:] İşte, iki [ya da üç (bkz. s.a.)] mitsvanın sebebi açıklandı ve dünyanın en büyüklerinden biri bile bunlarda yanlışla düştü. Pasuk "*Çok sayıda karısı da olmamalıdır ki kalbi [doğru yoldan] sapmasın*" diyor. Kral Şelomo "Ben çok sayıda kadınla evleneceğim ve yine de doğru yoldan sapmayaacağım" demiş, bin kadınla evlenmiştir (Melahim I 11:3). Ama işte, yanlışmıştır. Pasukta söylendiği gibi: "*Şelomo'nun yaşlılığında, eşleri onun kalbini, başkalarının ilahlarının ardına çeldiler ve kalbi, babası David'in kalbi gibi tümüyle Tanrı'ya Aşem'le birlikte değildi...*" (Melahim I 11:4-10). Yine pasuk, "[Kral] Çok sayıda at sahibi olmamalı ve atlarını çoğaltma amacıyla halkı Mısır'a geri götürmemelidir" demektedir. Kral Şelomo "Ben çok sayıda at sahibi olacağım ve halkı Mısır'a geri götürmeyeceğim" demiş, ama sonunda yine Mısır'da kendisine ait atların yetiştirilip arabaların hazırlandığı bir otonom bölgesi vardı (bkz. Melahim I 10:28-29; Ramban) (*Talmud – Sanedrin* 21b).

Bu örnekler, Tora'nın mitsvaların nedenini neden açıklamadığını ortaya koymaktadır. İnsanlar bu sebeplerin kendileri için geçerli olmadığını düşünerek mitsvaların onları bağlamadığını iddia edebilirler. Oysa gelmiş geçmiş en bilge kişi olarak

יְהוָה עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ

19

כָּל־יָמָיו חַיּוֹ לְמַעַן יִלְמַד לִירְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהָיו לְשֹׁמֵר
אֶת־כָּל־דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשׂתָם:
נ לְבַלְתִּי רוֹם־לִבּוֹ מֵאֲחִיו וּלְבַלְתִּי סוּר מִן־הַמִּצְוָה יְמִין וּשְׂמָאוֹל
לְמַעַן יֵאָרִיךְ יָמָיו עַל־מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל: 20

çekinmeyi öğrenecektir". Yani "Bu sayede Tanrı'dan çekinmeyi öğrenecektir; böylece bu Tora'nın tüm sözlerini ve hükümlerini gözetecektir. Ve hepsinde hedef, bunları yapması, uygulamasıdır". Bunların hepsinin temelinde kralın Tora'yı her gün okuyup öğrenmesi yer almaktadır.

Buradan eğitim konusunda bir prensip öğrenilir: Tora öğrenimi Tanrı korkusuna götürür; Tanrı korkusu, mitsvaların gözetilmesine [ve uygulama fırsatlarının kaçırılmamasına] götürür; mitsvaların gözetilmesi de uygulamaya götürür (*Sifre*; Vilna'lı Gaon). Tora'nın ciddi bir şekilde öğrenilmesi, Tanrı'nın görkemini ortaya koyar ve bunun doğal sonucu, insanın Tanrı'ya karşı derin bir saygıdan kaynaklanan çekinme ve korku duyguları hissetmesidir (*Sforno*).

İbn Ezra ise buradaki ifadeyi "Tora'nın tüm sözlerine ve hükümlerine bekçilik etmelidir" şeklinde açıklar. Bu, kralın en önemli görevlerinden birine işaret etmektedir. Kral, elindeki hükümdarlık gücünü, Tora'nın eğilip bükülmeden öğrenilip uygulanmasını sağlamaya yönlendirmekle yükümlüdür.

20. Kendisini kardeşlerinden üstün görmesin – Tam çeviriyle "kalbi kardeşlerinden yükselmesin". Kral, Tora'nın hükmünü üzerinden attığı takdirde olacağı budur (İbn Ezra). Rabenu Behaye ve *Daat Zekenim*'e göre bu, kralın çok altın ve gümüş peşinde olması konusundaki yasağın amacıdır [nitekim maddi bolluğun insanı kibire götürebileceği Tora tarafından daha önce de söylenmiştir (8:11-14)]. Kendisine ek bir Tora yazmasının ve onu hayatı boyunca yanında tutup okumasının amacı da "emirden sağa veya sola sapmaması" sözleriyle açıklanmaktadır.

Bir kralın, yüksek konumu nedeniyle biraz gururlu olması anlaşılabilir. Ama Tora ona bile gururlu olmayı yasakladığına göre, böyle bir gururu taşımak için hiçbir bahanesi olmayan normal insanlar için de bu haydi haydi yasaktır. Gurur ve şeref sadece Tanrı'ya mahsustur ve insanlar sadece O'na yönelik hizmetleriyle gurur duyabilirler (Ramban).

Emirden – Tora'nın emirleri önceki pasukta "Tora'nın tüm sözleri ve bu hükümleri" ifadesiyle belirtildiğine göre burada peygamberlerin talimatlarından bahsedilmektedir (*Mizrachi*). Kral, [tıpkı herhangi bir Yahudi gibi,] bir peygamberin nispeten hafif emirlerini bile gözardı edemez (*Raşi*).

Sapmanın – Eğer Tora'yı öğrenmezse mitsvanın ne olduğunu bilemeyecek, yoldan sapacaktır (İbn Ezra).

Bu sayede – "Bunları yaparsa, krallığı üzerindeki günleri uzun olacaktır." Ama bu ifade, aksini de ima eder: "Ve bunları yapmazsa, krallığı uzun ömürlü olmayacaktır."

Krallığı – Yani devleti.

Hem o hem oğulları – Buradan öğrenildiği üzere, bir kralın krallığa uygun bir oğlu olduğu takdirde o öldükten sonra tahta çıkma önceliği o oğla aittir (*Sifre* 162; *Tosefta* – *Şekalim* 2:15; *Talmud* – *Orayot* 11b; *Raşi*). Bu kural, her türlü yönetim görevi için geçerlidir. Böyle bir görevlinin, yerini almaya uygun bir oğlu olduğu takdirde, bu oğul başka herkese göre önceliklidir (*Sifre*).

David'in hanedanına mensup krallar, özel mesh yağıyla meshedilir (bkz. *Şemot* 30:22-33 açık.). Ama krallık bir tür miras olduğu için, babasının ardından kral olan bir kişinin meshedilmesine gerek yoktur; krallığın ona ait olduğu açıktır. Yine de bu sadece halk içinde kralın kim olması gerektiği hakkında görüş birliği varsa doğrudur. Krallığı hakkında bu pasukta söylendiği gibi, "Yisrael'in içinde" – yani Yisrael'in bütünüünün içinde (*Talmud* – *Orayot* 11b) olmalıdır. Öte yandan eğer krallığın kime ait olması gerektiği halkın gözünde belirgin değilse, babasının ardından kral olan biri de meshedilir. Bu nedenle Kral Şelomo, Kral David'in açıkça belirlediği veliahtı olmasına rağmen, kardeşlerinden Adoniya'nın da krallığını ilan etme peşinde olması nedeniyle (*Melahim* I 1:5), asıl kralın kendisi olduğunun işareti olarak meshedilmiştir (*Melahim* I 1:39).

¹⁹ [Tora daima kralın] Yanında olmalı ve [kral,] hayatının tüm günlerinde [bu tomarı] okumalıdır. Bu sayede Tanrısı Aşem'den çekinmeyi öğrenecek, bu Tora'nın tüm sözlerini ve bu hükümleri gözetip uygulayacaktır

²⁰ ki kendisini kardeşlerinden üstün görmesin ve emirden sağa veya sola sapmasın. Bu sayede Yisrael'in içinde, krallığı üzerindeki günlerini uzun kılacaktır – hem o hem oğulları.

kopya varsa bile o kendi kopyasını ayrıca yazmakla yükümlüdür.

Kralın yanında taşıdığı kopya küçük bir tomardı ve onu koluna bağlayarak, gittiği her yere onu da götürürdü. Savaşa çıktığında, geri geldiğinde, yargıç sandalyesine oturduğunda sürekli yanında tutmalıydı ve hayatı boyunca onu sürekli okumalıydı. Bu *Sefer-Tora*'yı tuvalete ya da banyoya girdiğinde çıkarması gerekirdi. Sıradaki pasukta söylendiği gibi “[Tora daima] yanında olmalı ... [bu tomarı] okumalıdır”. Tora'yı okumak nerede uygunsa orada yanında olmalıdır, nerede uygun değilse, orada yanında olmamalıdır (*Talmud – Sanedrin* 21a). *Daat Zekenim* kralın koluna bağladığı Tora'nın aslında sadece On Emir metnini içeriyor olma ihtimalinden bahseder; zira On Emir, Tora'nın tümünün özüdür.

Levi-Koenler'in huzurunda – *Bet-Amikdaş*'ın avlusunda (*Azara*) Koenler'e ve *Sanedrin*'e emanet edilmiş bir ana *Sefer-Tora* kopyası yer almaktaydı (bkz. 31:11 açık.). Kral kendi *Sefer-Torası*'nı bu *Sefer-Tora*'ya uygun bir şekilde 71 kişilik *Sanedrin*'in denetimi altında yazmalıydı (*Tosefta – Sanedrin* 4:4; *Talmud Yerusalmi – Sanedrin* 2:6; *Yad – Melahim* 3:1; Hirsch). Koenler'le *Sanedrin* arasındaki bağ için bkz. p. 9 açık.

Tomar – İbranice *Sefer*. Tam olarak “kitap”. Ancak eskiden tüm kitaplar bildiğimiz deri parşömen tomarlar şeklinde yazılırdı (*The Living Torah*).

Yazmalıdır – *Mitsvat Ase* No. 206. Normal bir kral muazzam otorite sahibidir. Kimse ona karşı gelemmez, saygısızlık edemez ve onu azarlayamaz. O istediği takdirde herhangi bir kişinin canının alınmasını bile emredebilir. Tora, Yahudi kralın bu şekilde keyfi ve mutlak otorite sahibi olmasını istememiştir. Yahudi kral kendi *Sefer-Torası*'nı yazıp sürekli yanında taşımakla kendisinden yukarıda Tanrı'nın var olduğunu sürekli olarak kendisine hatırlatacaktır (*Sefer Ahinuh*).

19. [Tora] ... [bu tomarı] – İbn Ezra. Bu eklemeler temelde dilbilgisi kurallarına dayanmaktadır. Pasuktaki fiillerin çekiminde kullanılan şahıs eklerine göre, “yanında olmalı” ifadesi dişil bir sözcük için söylenmişken, “onu okumalıdır” sözleri eril bir nesneyi kastetmektedir. Dolayısıyla ilk ifade dişil bir sözcük olan Tora'ya, ikincisi ise eril bir sözcük olan kitaba [~“tomar”] yöneliktir.

Ancak bu dilbilgisel açıklamanın içindeki mesaj da önemlidir. Tora sadece kralın sürekli yanında taşıdığı bir aksesuar olmamalıdır. O bunu kendi benliğinin bir parçası haline getirmelidir – Tora'nın sadece fiziksel kitabı değil, tüm içeriği hep onun yanında olmalıdır (*Ramban*).

Hayatının tüm günlerinde – Eksiksiz olarak, gece ve gündüz (*Sifre*; krş. 16:3 açık.). Bu, Tora öğrenimi konusunda önemli bir noktaya işaret eder. Bir kral ülkenin yönetimi ve daha birçok konuyla sürekli ilgilenmek zorundadır. Ama Tanrı buna rağmen onu gece-gündüz Tora'yı okuyup öğrenmekle yükümlü tutmuştur. Ve bu, olası en meşgul kişi olan kral için bile doğruysa, meşgaleleri onunkilerin yanında önemsiz kalan diğer tüm Yahudiler için de haydi haydi doğrudur (*Talmud Yerusalmi – Sanedrin* 2:6).

Hatam Sofer bu ifadeyi eğitsel bir bakışla yorumlar. Kral, başına her ne gelirse gelsin bununla nasıl başa çıkacağını çözümlemek için Tora'ya başvurmalıdır. Böylece ifade şöyle de anlaşılabilir: “Hayatının tüm günlerinde [meydana gelen olayların önemini ve onlara nasıl tepki göstereceğini öğrenmek için, bu tomarı] okumalıdır”.

Tanrısı Aşem'den çekinmeyi öğrenecek – Krş. 4:10 ve 14:23.

Tora'nın tüm sözlerini – Sıradaki “bu hükümleri” ifadesi Tora'nın tüm emirlerini kastetmektedir. Burada emirlerin hepsi “*hüküm*” olarak tanımlanmaktadır, zira başka bir kral normalde kanunu kendi canının çektiği şekilde belirlerken, Yahudi kral tamamen Tora'nın egemenliği altındadır ve diğer krallarla karşılaştırıldığında onun için en basit emir bile “Tanrı'nın hükmü” sınıfındadır. Öte yandan, eğer tüm emirler sıradaki ifadeye toplanmışsa, buradaki “Tora'nın tüm sözlerini” ifadesi emirleri değil, başka bir noktayı kastediyor olmalıdır. Anlaşıldığı kadarıyla Tora'nın tarihi olayları anlatan kısımlarından bahsedilmektedir. Kral, geçmişteki bazı olayları anlatan Tora'yı derinlemesine inceleyip anlatılan her şeyden dersler çıkarmalı, halkının tarihini görüp bu dünyadaki varoluş amacını anlamalıdır. Krallığını doğru bir şekilde idare etmesi buna bağlı olacaktır (*Hirsch*).

Gözetip uygulayacaktır – Tam çeviriyle “Bu sayede, onları yapmak için bu Tora'nın tüm sözlerini ve bu hükümleri gözetmek üzere Tanrısı Aşem'den

- א לא־יִהְיֶה לְכֹהֲנִים הַלְוִיִּם כָּל־שֶׁבֶט לְוִי חֶלֶק וְנַחֲלָה 1
- עַם־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁיּוֹהֶה וְנַחֲלָתוֹ יֵאָכְלוּ: ב וְנַחֲלָה לֹא־יִהְיֶה־לּוֹ 2
- בְּקֶרֶב אַחֵיו יִהְיֶה הֵוא נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לּוֹ:

Raşi'ye göre "kalanın mirası" ile bu üç ulusun toprakları kastedilmektedir. Leviler'in "Beş'in mirasında" ve "kalanın mirasında" payı yoktur. Sihon ve Og'un topraklarında da payı yoktur, çünkü Moşe buraları zaten Reuven, Gad ve yarı-Menaşe kabilelerine vermiştir (Bamidbar Perek 32). [2] Ramban bu soruya cevaben şu pasuğu hatırlatır: "Tanrı seni, atalarına, sana vereceğine dair yemin ettiği, Kenaani, Hiti, Emori, Hivi ve Yevusi'nin ülkesine – süt ve balın aktığı ülkeye getireceği zaman..." (Şemot 13:5). Bu pasukta beş ulus sayılmaktadır; zira sadece bu ulusların toprakları "süt ve balın aktığı" tanımına uymaktadır. Ramban'a göre "Beş'in mirası" budur. Ama yedi Kenaan ulusundan geriye kalan ikisi, Perizi ve Girgaşi'nin toprakları diğerleri gibi verimli değildir ve Ramban, bu kısımdaki ürünlerin bu nedenle *Bikurim* mitsvasından muaf olduğunu öne sürer. "Kalanın mirası" budur. Böylece Tora, Leviler'in sadece verimli olan "Beş'in mirası"nda değil, verimsiz olmasına rağmen "Kalanın mirası"nda bile payları olmadığını söylemektedir. [3] Başka bir görüşe göre pasuktaki "kardeşlerinin arasında" sözleri önem taşımaktadır. Burada Levi kabilesinin atası Levi'den ve kardeşlerinden bahsedilmektedir. Levi, Yaakov ile Lea'nın üçüncü oğludur ve hem anne hem de baba tarafından toplam beş kardeşi vardır: Reuven, Şimon, Yeuda, Yisahar ve Zevulun. "Beş'in mirası" bu beş kabilenin topraklarıdır. Diğer kabilelerin toprakları ise "Kalanın mirası"dır. Leviler'in bu toprakların hiçbirinde payı olmayacaktır (*Behor Şor; Daat Zekenim; Rabenu Behaye*).

2. [Bir Levi kabilesi mensubunun] – "Levi kabilesinin ve ona dâhil olan Koenler'in" (*Daat Mikra*).

Ona söz vermiş olduğu gibi – Tam çeviriyle "ona söylemiş olduğu gibi". Yani "Aaron'a söylemiş olduğu gibi". Bkz. 18:20.

Tanrı'dır onun mirası – Yani "Tanrı'nın ona bağışladığı armağanlardır onun mirası" (*Targum Onkelos*).

3-5. Koenler'e Ait Paylar. Tora burada daha önce hiç değinmediği yeni bir kanunu öğretmektedir. Buna göre, kutsal amaçlı olmayan hayvan kesimlerinden üç kısım – sağ kol, alt çene ve işkembe – Koenler'in hakkıdır. Tora buna daha önce değinmemiştir, zira çöl yolculuğu boyunca bu kanuna ihtiyaç olmamıştır. Zira hatırlanacağı üzere çölde et yemenin tek yolu, bir hayvanı *Şelamim-korbanı* olarak *Mişkan*'a getirmek ve orada *korban* olarak işlemlerini tamamladıktan sonra *korban* sahibine kalan etleri yemekti. Yani yenen tüm etler kutsal nitelikliydi. Buradaki emir ise kutsal amaçlı olmayan hayvan kesimini ilgilendirmektedir ve buna ancak Erets-Yisrael'e girildikten sonra başlanacaktır. [Aslında Tora, yine ancak Erets-Yisrael'e girildikten sonra anlam kazanacak olan *Teruma* ve *Maaserler* konusundaki emirleri daha önce vermişti (Bamidbar 18:8). Ancak bu iki payın ve orada sayılan diğer payların hepsinin ortak yanı kutsal nitelikli olmalarıdır; burada sözü edilen üç pay ise kutsal nitelikli olmadığı için orada sayılmamıştır] (Ramban).

Erets-Yisrael'e girişle birlikte halkın tek bir merkeze odaklanmış olduğu çöl yaşamı sona erip herkes kendi toprağına dağılacaktır. Bu durum, çölde hayvan kesimleri sadece *korban* amaçlı yapılırken, Erets-Yisrael'e girildikten sonra yiyecek amaçlı kesimlerin yapılması için de izin çıkmasını beraberinde getirmişti (bkz. 12:20 v.d.). Bu değişimin etkisi Koenler'in konumunda da belirgin bir değişikliğe yol açmıştır. Onlar da yapılacak bu kutsal nitelikli olmayan paylar alacaklardır. Koenler bu kez paylarını arada *Bet-Amikdaş* olmaksızın alacaklardır. Bunlar doğrudan "halktan Koen'e" verilen armağanlardır. Bu nedenle de söz konusu paylar "**Matanot** – Armağanlar" olarak adlandırılır (Hirsch).

[63. Koenler]

18

¹ Levi-Koenler'in [ve] tüm Levi kabilesinin, Yisrael'in geri kalanı ile birlikte payı ve [toprak] mirası olmayacak. Tanrı'nın yakılan-kurbanlarını ve Mirası'nı yiyeceklerdir;

² ama [bir Levi kabilesi mensubunun,] kardeşlerinin arasında [toprak] mirası olmayacaktır. [Tanrı'nın] Ona söz vermiş olduğu gibi Tanrı'dır onun mirası.

18.

☞ **Koenler.** Yüksek Mahkeme ile hükümdarla ilgili kanunları açıkladıktan sonra, Tora, Koenler'e geçmektedir. Bu ailenin öncelikli görevi *Bet-Amikdaş*'taki ibadetin yanında, mensubu olduğu Levi kabilesinin tümünün yaptığı gibi halka Tora eğitimi vermektir. Koenler Tora'nın başlıca koruyucularıdır (İbn Ezra). Bu nedenle kendileri Tora öğrenimi konusunda büyük gayret göstermelidirler. Eğer ekim-dikimle uğraşmaları gerekecekse, Tora'yı derinlemesine öğrenip onda uzmanlaşmak için ihtiyaç duyulan geniş zamanı nereden bulacaklardır? Bu yüzden Tora onları dünyevi işlerden muaf kılmıştır ve yine aynı nedenle onlara çalıştırmaları gereken bir toprak vermemiştir (*Daat Mikra*).

1. [Ve] – Saadya Gaon; krş. *Sefer Amitsvot*, "Yapma" şeklindeki mitsvalar 169-170; *The Living Torah*.

Tüm Levi kabilesinin – "Bedensel kusuru olan Leviler'in bile" (*Sifre* 163; Raşi). Leviler [ve onlara dâhil olan Koenler], *Maaser* [ve *Teruma*] paylarını *Bet-Amikdaş*'taki hizmetlerinin karşılığı olarak alırlar ve Ülke'de payları yoktur (bkz. *Bamidbar* 18:21 ve 18:31). Ancak *Bet-Amikdaş*'taki görevleri sadece bedensel kusuru olmayanlar yapabildiği için, bedensel kusuru olan Leviler'in halkın geri kalanı gibi Ülke'de pay almalarını düşünebilirdik. Tora böyle olmadığını söylemektedir (*Beer Basade*). Bedensel kusuru olan Leviler'in [ve Koenler'in] de sayılan armağanlardan başka bir payları yoktur ve kusurları nedeniyle göreve uygun olmasalar bile buna hakları vardır.

Payı – Leviler'in savaş ganimetlerinde de payı yoktur (*Sifre* 163; Raşi). Ancak bu sadece Erets-Yisrael'de yapılan savaşlarla sınırlıdır (bkz. *Bamidbar* 18:20 aq.). *Mitsvat Lo Taase* No. 298 (*Sefer Ahinuh*).

[Toprak] Mirası – Leviler'in Ülke'de toprak payları yoktur (*Sifre* 163; Raşi). *Mitsvat Lo Taase* No.

299 (*Sefer Ahinuh*). Her ne kadar Leviler'e ayrılmış şehirler varsa da (*Bamidbar* 35:1-8), bunlar "miras" sınıfında sayılmaz, zira buraları sadece Leviler'e yaşayacakları bir yer sağlama amaçlıydı ve cüz'i miktarda tarım alanı içermektedir.

Olmayacak – "Ülke tüm kabileler arasında paylaştırılacağı zaman Koenler'e ve Leviler'e toprak vermeyeceksiniz" (*Daat Mikra*).

Tanrı'nın yakılan-kurbanlarını – Koenler *Bet-Amikdaş*'ta kurban olarak getirilen ve *Mizbeah*'ta işlem gören kutsallardan paylarını alırlar (*Sifre* 163; Raşi).

Mirası'nı – "Tanrı'nın onlara verdiği armağanları." Bunlar Koenler'in aldıkları *Teruma* ile Leviler'in aldıkları *Maaser Rişon*'dur. Bu armağanlar "miras" olarak tanımlanan, ama Leviler'in pay almadıkları Ülke'ye karşılık verildiği için "miras" şeklinde adlandırılmaktadır. "Ama bunların dışında, Levi kabilesinin, kardeşlerinin arasında [toprak] mirası olmayacaktır" (s.p.).

Bu, sıradaki pasuğun basit bir açıklamasıdır. Ancak yine de orada kullanılan ifadeler açıkça gereksiz tekrar gibi görünmektedir. *Sifre* bu nedenle sıradaki pasuğun başka noktalara işaret ettiğini kaydeder: "*Kardeşlerinin arasında*" – Beş'in mirasında; "*[toprak] mirası*" – Kalanın mirasında – "*olmayacaktır*".

Sifre'nin (163) burada "Beş'in mirası" ve "Kalanın mirası" ile neyi kastettiği konusunda görüş ayrılığı vardır: [1] Raşi tahminde bulunur: "Beş" ile kastedilen, Yarden Nehri ile Akdeniz arasında uzanan Kenaan Ülkesi'dir; zira burası temelde beş Kenaan ulusuna aitti: Hiti, Hivi, Yevusi, Perizi, Girgaşi. Yarden'in doğusunda kalan Sihon ve Og'a ait topraklar, diğer iki ulusa aitti: Kenaani ve Emori. Tanrı, Avraam'a vermiş olduğu sözde toplamda on ulustan bahsetmişti (*Bereşi* 15:19). Bu sayılan yedi ulusun yanında, geriye kalan üç ulus Keni, Kenizi ve Kadmoni'dir.

ג'וֹה יְהִיָּה

3

מִשְׁפֵּט הַכֹּהֲנִים מֵאֵת הָעָם מֵאֵת זִבְחֵי הַזֶּבַח אֶם-שׁוֹר אֶם-שֶׁה

וְנָתַן לִכְהֹן הַזֶּרֶעַ וְהַלְחִיִּים וְהַקֶּבֶה: וְרֹאשִׁית דְּגָנָךְ תִּירֶשֶׁךְ

4

וְיִצְחָךְ וְרֹאשִׁית גֶּזֶן צִאֲנֶךָ תִּתֶּן-לּוֹ:

Çeneyi – İbranice *Lehayayim*. Özellikle alt çeneden bahsedilmektedir (*Sifre; Yad – Bikurim* 9:18).

Çene kemiğinin kendi başına pek fazla değeri yoktur. Ama Tora'nın Koenler'e değersiz bir armağan vermesi mantıklı değildir. Dolayısıyla sadece kemik değil, ona bağlı olan tüm et de ayrılıp Koen'e verilmelidir (*Minhat Yeuda; Sifte Hahamim*). Buna, değerli bir parça olan hayvanın dili de dâhildir (*Talmud – Hulin* 134b; Raşi). *Talmud*, çene dâhilinde kuzuların başındaki yünle, tekelerin sakallarının da Koenler'e verildiğini kaydeder (*Talmud – Hulin* 134b).

İşkembeyi – İbranice *Keva*. Bunun titiz bir çeviri olduğu söylenemez. Zira “ışkembe” sözcüğü, kasaplık hayvanlarda midneyi oluşturan bölümlerin bütününe tanımlar. *Keva* ise, dört midesi olan ineklerin dördüncü midesidir (*Talmud – Hulin* 42a, Raşi o.a.; *Şulhan Aruh – Yore Dea* 48:1).

Koenler'e verilen bu üç kısım – sağ kol, alt çene ve işkembe – hakkında farklı açıklamalar yapılmıştır. [1] Bu kısımlar, Pinehas'ın Zimri ile Kozbi'yi öldürdüğü sıradaki davranışına paraleldir. Pinehas koluyla mızrağı almış, ağzıyla dua etmiş (krş. *Teilim* 106:30) ve suçluları karınlarından şişlemiştir (bkz. *Bamidbar* 25:8) (*Sifre* 165; *Talmud – Hulin* 134b; Raşi). Bu aynı zamanda parçaların sıralamasını da açıklamaktadır. Normal şartlarda önden arkaya doğru bir sıra izlenmesi, yani çene, kol ve işkembe denmesi mantıklı olurdu. Ama önce kol sonra çene denmiştir. Bu sıralama Pinehas'ın hareketleriyle paraleldir (*Rashi – Sapirstein Edition*). [2] Bu üç kısım bedenin üç farklı yerine aittir. Kol gövdeye, çene başa, işkembe de iç organlara dâhildir. Basit anlamda, bu organlar, ait oldukları yerler içindeki diğer kısımlara göre daha makbuldür (İbn Ezra). [3] Koenler bu kısımları *Bet-Amikdaş*'taki görevlerinin karşılığı olarak alırlar. Böylece bu kısımlar da söz konusu hizmete denktir. *Korbanları* keserken kullanılan kol gücüne karşılık hayvanın kolu, söylenen *berahaya* karşılık çene [ve dil], iç organlarda yapılan kontrole karşılık da işkembe verilir (a.k.). [4] Halk Ülke'nin her yanına yayıldıktan sonra Koenler de

Kutsal Mekân'daki işlevlerinin yanında ve hatta ondan daha baskın bir şekilde, Tora öğretmenleri göreviyle Ülke'nin her yanına yayılmışlardır. Bu ortamda halkı Tora'ya yönlendirme görevi öncelikle onlara aittir. Halk söz konusu üç kısmı Koen'e verdiği zaman, kendisine, arasındaki Koenler'in temel işlevini hatırlatmış olur. Hayvanın sağ kolu “el emeğini”, çenesi “ağızdan çıkan sözleri” ve işkembesi, “zevke dönük yaşamı” simgeler. Halkın bu kısımları Koenler'e vermesi, simgelenen bu üç şeyi de Koenler'e teslim etmesini temsil eder. Başka bir deyişle hem el emeği, hem günlük konuşmalar hem de zevke dönük yaşam, Koenler'in rehberliği altında gerçekleşmelidir. Elbette bu paylar, Koenler'in yiyecek ihtiyacının giderilmesine de katkıda bulunur (*Hirsch*). [5] “Kol” eylemi, “çene” konuşmayı, “ışkembe” ise [dışarıdan görünmeyen iç organlardan biri oluğu için, yine dışarıdan görünmeyen] düşünceyi simgeler. Böylece bu kısımların Koenler'e verilisi düşünceyle, sözle ve hareketle işlenmiş günahların onarımını sağlar (*Abravanel; Meam Loetz*).

4. Tahılının, sıranın ve yağının – Kullanılan iyelek ekleri, *teruma* ayırma (bkz. s.a.) yükümlülüğünün sadece sahibi olan ürünler için geçerli olduğuna işaret eder. Sahipsiz ürünler için böyle bir yükümlülük yoktur (*Talmud Yerusalmi – Maaserot* 1:1).

İlk [ayrılan] kısmını – Bu, Koenler'e verilen *teruma* [yani *Teruma Gedola*] payıdır (*Midraş Tanaim*; Raşi; bkz. *Bamidbar* 18:11). Bu payın ayrılması Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 208 (*Sefer Ahimuh*).

İbranice **Reşit**. Bu sözcük “ilk” anlamına gelmektedir ama “ilk kısım” çevirisi yanlış izlenim yaratabilir, zira *teruma* olarak ilk biçilen buğdayı, ilk preslenen şıra ve zeytinyağını verme gerekliliği yoktur. Kastedilen, tüm bu ürünlerin kullanılabilir hale gelmesi için gerçekleştirilen süreç içinde yapılması gereken “ilk eylemin”, bu payın ayrılmasıdır. Yani toplanan ürünler bir araya getirildikten sonra kullanılabilmeleri için, öncelikle bu kısımların ayrılması gerekir. Bu nedenle

[64. Koenler'e Ait Kutsal Olmayan Paylar]

³ Koenler'in halktan, ister boğa ister davar yavrusu [olsun] hayvan kesimi yapanlardan [almayı] hak ettiği [armağan] şu olacaktır: [Hayvanı kesilen kişi,] Koen'e, [hayvana ait sağ] kolu, çeneyi ve işkembeyi vermelidir.

⁴ [Ayrıca] Tahılının, şıranın ve yağının ilk [ayrılan] kısmını ve davarının yününün ilk [ayrılan] kısmını ona ver.

3. Halktan – “Ama Koenler'den değil” (Sifre 165; Raşi). Başka bir deyişle bir Koen, yeme amacıyla hayvan kestiği zaman bu kısımda sözü edilen kısımları Koenler'e bağışlamak zorunda değildir. Buna bağlı olarak eğer bir Koen kasaplık mesleğiyle iştigal ediyorsa, yani satış amaçlı hayvan kesimi yapıyorsa burada sayılan payları o da ayırmalıdır. Ama eğer kendisi için kesiyorsa muafıdır (Talmud – Hulin 132b, Raşi o.a.). Bu kanun, *teruma* payına göre farklıdır, zira bir Koen toprak satın almış ve tarım yapıyorsa, ürünlerinden *teruma* ayırma yükümlülüğü vardır.

Kesim sonrasında hayvanlardan söz konusu kısımları ayırıp Koenler'e verme yükümlülüğü konusunda Leviler'in durumu belirsizdir [zira “halk” sözcüğünün Leviler'i de kapsayıp kapsamadığı açık değildir]. Bu nedenle burada Tora'nın ödeme konusundaki temel bir kuralı işlerlik kazanır. Buna göre “Akranından ödeme talep eden kişi, kanıt getirmekle yükümlüdür”. Bu kural doğrultusunda, Leviler'in Koenler'e bu payları verme yükümlülüğü olduğunu kesin bir şekilde kanıtlayan bir kanun olmadığı için, Koenler bu payları talep edemezler, dolayısıyla uygulamada Leviler kesimlerinden bu payları ayırıp Koenler'e vermekle yükümlü değillerdir (Mizrahi; Sifte Hahamim).

İster boğa ister davar yavrusu – Bkz. 17:1 açık. Koenler'e verilecek payları ayırma yükümlülüğü sadece her yaştaki ve her cinsten büyük ve küçükbaş çiftlik hayvanları için geçerlidir. Buna karşılık geyik, ceylan gibi Kaşer yabani hayvanlardan (bkz. 14:5) bu kısımları ayırıp Koenler'e verme yükümlülüğü yoktur (Midraş Tanaim; Raşi).

Hayvan kesimi yapanlardan – Bu, *korban* değil, yiyecek elde etme amaçlı *Şehita*'yı kastetmektedir. Bu payları sadece böyle kesimlerden ayrılıp Koenler'e verilir. *Korban* amaçlı kesimler içinde bu kanun geçerli değildir (Daat Zekenim). Tam çeviriyle “kesim kesenlerden”. Başka bir deyişle bu payların ayrılmasını gerektiren hayvan “kesimlik” – Kaşer kesime uygun – olmalıdır. Ama eğer hayvan *terefa* ise, yani bedeninde ölümcül bir yara ya da lezyon varsa, bu hayvan *Şehita* ile kesildikten sonra bile Kaşer olmayacaktır ve dolayısıyla

ondan bu payları ayırıp Koen'e verme yükümlülüğü yoktur (Sifre). Ayrıca “kesenlerden” sözcüğü, *Şehita*'yı yapan kişiyi ön plana çıkarmaktadır. Böylece bu payların verilmesinde Şohet'in ahlaki bir sorumluluğu vardır. Eğer kestiği hayvan bir başkasına aitse, o kişinin de bu payları Koenler'e bağışlamasını temin etmek, öncelikle Şohet'in görevidir (Talmud – Hulin 132b; Hirsch). Başka bir deyişle Şohet, hayvanın sahibi değilse bile bu kısımları Koen'e vermelidir (Meam Loetz).

Pasuğun “hayvan kesimi yapandan” demesi yeterli olurdu. Ama çoğul ifadeyle “yapanlardan” demesi bir kurala işaret eder. Eğer kesilen hayvanın üzerinde birden çok kişi ortaksa bile sayılan kısımların Koenler'e verilmesi yükümlülüğü vardır (Talmud – Hulin 136a).

[Almayı] Hak ettiği [armağan] – İbranice *Mişpat*. Alternatif olarak “Koenler'in halktan alacaklarına dair kanun şu olacaktır” (The Living Torah). Bkz. 18:8-19.

Koen'e ... vermelidir – Mitsvat Ase No. 207 (Sefer Ahimuh). Tora bu payları Koenler'e toplu olarak vermiştir, dolayısıyla hiçbir Koen şahsi olarak bunu talep edemez, bu konuda *Bet-Din*'e gidip dava açma hakkı da yoktur. Dolayısıyla kesimi yapan kişinin söz konusu payları verme konusundaki inisiyatifini kendisine aittir; istediği herhangi bir Koen'e verebilir (Talmud – Hulin 133a). Ve elbette bunu yaparken, kişi, doğal olarak, söz konusu Koen'in bunu gerçekten hak edecek, “Koen” ismine yaraşır, örnek bir yaşam sürüp sürmediğine bakacaktır. Bundan sonra, kesimi yapan, bu payları “Koen'e” yani, bir Koen'in şahsına vermelidir (Sifre). Bir Koenet, yani Koen ailesinden gelen bir kadın da, Koen olmayan biriyle evlenmişse bile bu payları yeme hakkına sahiptir.

[Sağ] Kolu – İbranice *A-Zeroa*. Başa gelen A sesi, belirli bir kolu – yani güçlü olan kolu belirtir. Çoğu insanın güçlü kolu sağ kol olduğuna göre, hayvanın da sağ kolu verilmelidir (Talmud – Hulin 134b; Yad – Bikurim 9:18; Şulhan Aruh – Yore Dea 61:2). Bir boğanın kolu, kürek kemiğinden itibaren üç uzun kemikten oluşur. Koenler'e verilecek pay bunların en üsttekenden başlar ve ayağın tümünü kapsar (a.y.; Raşi).

ה כִּי בּוֹ בָּתָר יְהוֹה אֱלֹהֶיךָ

מִכָּל-שְׂבִיטֶיךָ לְעֹמֵד לְשֶׁרֶת בְּשֵׁם-יְהוֹה הוּא וּבְנֵיו כָּל-הַיָּמִים: ס

türlerinden ortalama 2,5kg. yün çıkar; dolayısıyla 12 sela yünden azını veren koyun pek yoktur.

Reşit Agez, Tora'nın 613 emrinden biridir. Mitsvat Ase No. 209. Tora, kutsal görevleri karşılığında Koenler'e birçok yiyecek payı vermiştir. Tora Reşit Agez mitsvasıyla onların giyecek ihtiyacına da katkıda bulunmaktadır. Koenler'e başka ihtiyaçlarını giderebilmeleri için başka katkılarda da bulunulmuştur (bkz. Vayikra 27:21 açık., Bamidbar 18:8-19 açık.; *Sefer Ahimuh*). Bu yünü ayırma yükümlülüğü Koen olmayan kişilere [yani Levi ve Yisrael'e] aittir. Ancak Koen ailesine mensup bir kıza evlenmiş kişi, kendisi Koen olmasa bile bu mitsvadan muaftır. Dahası, ayrılan yün, Koen ailesine mensup olup, Koen olmayan biriyle evli bir kadına bile verilebilir (*Şulhan Aruh – Yore Dea* 333:14).

Ona ver – Her ne kadar Tora'ya göre belirli bir oran açıklanmamışsa da, insani terimlerle çok küçük bir miktar vermek, “vermek” sınıfında değildir. Bunun asgari miktarı Hahamlarımız tarafından, “Koen'in küçük bir giysiyi örebilmesine yetecek kadar olarak” tanımlanmıştır. Sıradaki pasukta Koenler'in Bet-Amikdaş'taki özel görevlerinden bahsedildiğine göre, Koenler'in bu görevde giydikleri türdeki bir “küçük giysi” kastedilmektedir. Bu, Koenler'in bellerine bağladıkları kuşaktır, yani Avnet (bkz. Şemot 28:40). Buna göre Koenler'e verilecek yün miktarı, bir Avnet örmeye yetecek kadardan az olamaz (*Talmud – Hulin* 138a; *Daat Zekenim*). Bu doğrultuda her ne kadar 1/60'lık bir oran verilmişse de, *Tur*, verilecek asgari miktarın da 5 sela, yani yaklaşık 100gr. olması gerektiğini kaydeder (*Şulhan Aruh – Yore Dea* 333:13). Rambam ise asgari miktar vermez ve oranın 1/60 olmasını yeterli bulur. Beş koyunda 12 sela varsa, toplamda 60 sela vardır. Dolayısıyla Rambam'a göre 1 sela, yani yaklaşık 20gr. ayırmak yeterlidir (*Yad – Bikurim* 10:1).

5. [Koen'e bu payları vermelisin,] Çünkü – Pasukta verilen neden sadece en son sözü geçen yün bağışının değil, Koenler'e verilen tüm bağışların nedenidir. Tanrı Koenler'i kutsal görevlerle görevlendirmiştir ve onların başka işlerle iştigal etmeye zamanları yoktur. Bu nedenle halk onların geçimini sağlamakla yükümlü kılınmıştır (*Daat Mikra*).

Tora'nın Koenler'e özel armağanlar verilmesini emretmesi, halkın Koenler'e göstermesi gereken takdirin bir ifadesidir. İdeal Tora yaşamında Koenler dünyevi işlerde çalışmayıp ibadet ve Tora öğrenimi/öğretimi ile meşgul oldukları için dünyaya ve toplumsal yaşama “fiziksel” bir ürün katkıları yoktur. İnsanların doğal eğilimi Koenler'in manevi rollerini takdir etmeyip her şeyi fiziksel ve elle tutulur üretici iş ya da hizmetle ölçmek, “çalışmayana neden para vereyim?” demektir. Ama Tora, Koenler'in söz konusu armağanlar üzerinde “tam bir hakka” sahip olduklarını vurgulamaktadır. Üretimin ve dünyaya katkının tek ölçütü aktif fiziksel üretim ve çalışma değildir. Tora öğrenimi ve uygulaması olmadığı takdirde bunlar ruhsuz birer beden olmaktan öteye geçemez (krş. Hirsch).

[Ayakta] Durup hizmet etmek – Burası, Bet-Amikdaş'taki tüm hizmetlerin ayakta yapılması gerektiğini ve oturarak yapılan hizmetin geçersiz olduğunu öğretir (*Sifre* 167; *Talmud – Sota* 38a; Raşi). Ayrıca Koenler, diğer görevleri olan halkı mübarek kılmayı da ayakta yapmalıdırlar (*Talmud – Sota* 38a; Hirsch).

Tüm kabilelerinin içinden – Tam çeviriyle “tüm kabilelerinden”.

Onu seçmiştir – “Dolayısıyla sana, ona bu hizmeti nedeniyle yiyecek (p. 3-4) ve giysi (p. 4) [haddeleri] vermek yakışır – ki görevini geçim derdi olmadan yerine getirebilsin” (Sforno).

Tüm zamanlar boyunca – Koenler tüm zamanlar için seçilmişlerdir ve Koenlik özellikleri Bet-Amikdaş'ın ayakta olduğu dönemlerle de geçerlidir (Hirsch).

⁵ [Koen'e bu payları vermelisin,] Çünkü Tanrın Aşem, Tanrı Adına [ayakta] durup hizmet etmek üzere tüm kabilelerinin içinden onu seçmiştir. [Bu görevden] Tüm zamanlar boyunca o ve oğulları [sorumlu olacaktır].

“[ayrılan]” eklemesini gerekli gördük. Ancak **Reşit** sözcüğünün “en iyi” şeklindeki diğer anlamı da göz ardı edilmemelidir; zira *teruma*, ürünlerin en iyi kısmından ayrılmalıdır (*Sifre*).

Tora bunun için sabit bir oran vermemiştir. Öncelikle bu sözcük, ayrılandan geriye de belirlen bir miktarın kalmış olmasını gerektirir. Baş varsa, sonrası da vardır. Bu da, pasukta bahsedilen payların, ürünlerin tümü değil bir kısmı olması gerektiğine işaret eder. Başka bir deyişle, bir kişi “topladığım ürünlerin tümünü *teruma* olarak veriyorum” derse, hiçbir şey dememiş gibidir (*Talmud – Hulin* 136b). Ama geriye bir miktar bırakması şartıyla, isterse ürünün büyük çoğunluğunu *teruma* olarak verebilir.

Tora *teruma* için belirli bir oran vermiş olmadığından, sadece “baş kısım” olarak cüzi miktarda ürünün ayrılması bile *teruma* yükümlülüğünü yerine getirmek için yeterlidir (*Talmud Yerusalmi – Terumot* 4:2). Hahamlarımız ise cömertlerin kırkta bir, ortalamaların ellide bir, cimrililerin de altmışta bir verdiklerini söylerler (*Mişna – Teruma* 4:3). Bu oranları verirken cimrililerin bile altmışta birden aşağıya inmemeleri gerektiğini bir pasuğa dayandırmışlardır. *Tanah*'taki bir pasuk ayrılacak *terumanın* “bir *homer* buğdaydan, altıda bir *efa*” olması gerektiğini söylemektedir (Yehezkel 45:13). 1 *efa* = 18 *kav* olduğuna göre $1/6 \text{ efa} = 3 \text{ kav}$. Öte yandan 1 *homer* [= 1 *kor*] = 10 *efa* = 180 *kav*. Böylece bahsedilen oran 3/180, yani 1/60'tır (Raşi; krş. *Talmud Yerusalmi – Terumot* 4:3). Ellide bir ve kırkta bir oranları da pasuklarda dayanağa sahiptir. *Alaha* ortalama oran olan 1/50 olarak belirlenmiştir. *Teruma* sözcüğü de “*Tere Mimea – Yüzde İki*” sözcüklerinin sıkışmış hali olarak görülebilir (*Daat Zekenim*).

Davarının yününün baş kısmını – İbranice **Reşit Gez Tsoneha**. Burada da **Reşit** sözcüğü kullanılmaktadır ve burada da “*davarının ilk yünü*” şeklindeki çeviri [yanlış değildir ama] yanıltıcı olabilir, zira bu, bir davardan sadece hayatının ilk kırkılışındaki yününün *Koenler*'e verilmesi gerektiği, ama bundan sonra bu konuda başka yükümlülük olmadığı şeklinde yorumlanabilir – ki bu yanlış bir yorumdur. Aynı pasukta hem *teru-*

madan hem de **Reşit Agez** adı verilen bu yün bağışından bahsedilmesi bu konudaki kurala ışık tutar. *Teruma* payı, ürünlerden her yıl ayrılmalıdır. Aynı şekilde davardan kırılan yün payı da her yıl ayrılıp *Koenler*'e verilmelidir (Raşi; *Beer Yitshak*). Benzer şekilde *teruma* sadece Erets-Yisrael'deki ürünlerden ayrılır; bu nedenle **Reşit Agez** de sadece Erets-Yisrael'de bağlacıydır (*Talmud – Hulin* 136a).

Her ne kadar “*davar*” deniyorsa da **Reşit Agez** sadece koyun cinsi [erkek ve dişi] hayvanlardan ayrılır; keçilerin kılı bu mitsvanın kapsamında değildir. Bir koyunun yünü de dokumaya elvermeyecek kadar sertse, bu mitsvadan muaftır.

Tora bu konuda da belirli bir oran vermemiştir ve en ufak miktarı vermek bile yükümlülüğün yerine getirilmesi için yeterlidir. Ancak Hahamlarımız bunun için de 1/60'lık bir oran sabitlemişlerdir (*Talmud – Hulin* 137b; ayrıca bkz. s.a.). Bir yılda elde edilen yünün tümünden, bu oranda yün ayrılıp *Koenler*'e verilmelidir.

Yine de bu bağışı vermeye yükümlü olması için bir kişinin en az beş baş *davar* sahibi olması gerekir. Bundan azı için yükümlülük yoktur. Sözlü Tora ile bilinen bu kuralın bir dayanağı *Tanah*'taki “*hazırlanmış beş davar*” ifadesidir (Şemuel I 25:18). *Talmud* bunu “hazır hale getirilmeyi gerektiren [yani sahibini bir mitsvayla yükümlü kılan] beş davar” şeklinde açıklar (*Talmud – Hulin* 137b). Rabi Akiva “beş” sayısına bu pasuktan dayanak bulur: “*Davarının*” sözcüğü “iki” sayısını ifade eder, zira bu bir topluluk ismidir ve bir topluluk en az “iki” adedi içerir (*Tosefta – Hulin* 10:1, *Yeriot Şelomo* o.a.). Benzer şekilde “*ilk yününü*” ifadesi, “iki” sayısını ifade eder, zira bir şeyde “ilk” varsa, sonrası da vardır ve bu, en az “iki” anlamına gelir (a.k.). Son olarak “*ona ver*” ifadesi, verilecek en az “bir” şeyin olduğunu ima eder. Böylece $2 + 2 + 1 = 5$ (*Sifre* 166; Raşi).

Bahsedilen beş *davarın* her birinden **Reşit Agez** ayrılmalıdır. Ama bu mitsvanın kapsamına girmesi için her hayvanın yününün de en az 12 *sela* ağırlıkta olması gerekir. Bundan az ise bu mitsvadan muaftır. Bu yaklaşık 240gr.a denk gelir. Günümüzde Erets-Yisrael'de bulunan koyun

וּכְיִיבָא הֲלֹאִי מֵאַחַד שְׁעָרֶיךָ מְכַל־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר-הוּא 6
 גֵּר שָׁם וּבֹא בְּכָל-אַוֶּת נַפְשׁוֹ אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחַר יְהוָה: זִוְשִׁתָּ 7
 בְּשֵׁם יְהוָה אֱלֹהָיו כְּכָל-אַחֲיוֹ הַלְוִיִּם הָעֹמְדִים שָׁם לִפְנֵי יְהוָה: 8
 הַחֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכְלוּ לֶבֶד מִמֶּכְרֵי עַל-הָאֲבוֹת: 8

bahsedilen, Leviler'in *Bet-Amikdaş*'taki müzisyenlik görevleri olabilir (*Talmud – Arahin* 11a).

8. Ataların satışına dâhil olanlar – Tora bahsedilen nöbet-içi paylaşımı “*ataların satışına dâhil olanlar dışında*” ifadesiyle vurgulamaktadır. Şöyle ki; söz konusu nöbet düzeni, Moşe Rabenu zamanında 8 grup iken, Peygamber Şemuel zamanında 16'ya çıkarılmış ve Kral David tarafından 24 grup olarak sabitlenmişti. Her ne kadar bir hafta içinde tek bir grup çalışıyorsa da, o haftanın *Koenler*'e verilmesi gereken “hâsılatı”, aslında ulustaki tüm *Koenler* tarafından paylaşılmalıydı – ki bu, teknik olarak bir sorun oluştuyordu. Bunun önüne geçmek için nöbet grupları arasında bir sözleşme yapılmıştı. Buna göre 24 grubun her biri, diğer her grupla “benim çalıştığım haftada senin hakkın olan payları bana vermen karşılığında ben de senin çalıştığın haftada benim hakkım olan payları sana veriyorum” şeklinde bir “satış anlaşması” yapmıştı. Bu anlaşma doğrultusunda, her nöbet grubunun hakkı olan pay, kendi çalıştığı haftaya yoğunlaşmıştır. İşte, pasuğuna bahsettiği “*ataların satışına dâhil olanlar*” bu paylardır [zira bu anlaşma, bu nöbet gruplarının ataları arasında yapılmıştır]. Öte yandan bir eşitsizlik olmaması için, normale göre daha çok *korbanın* getirildiği *Şaloş Regalim*'e bağlı *korbanlar* bu anlaşmanın dışında bırakılmıştır ve o *korbanların* gerçekleştirilmesi sırasında *Bet-Amikdaş*'ta görev yapan tüm *Koenler*, kendi nöbet haftaları değilse bile, buna bağlı kısımlardan eşit pay alırlar. İşte pasuk “*eşit paylar yiyeceklerdir*” derken bunu söylemektedir. Nöbet zamanı olmasına rağmen, önceki pasukta sözü geçen hakkını kullanarak görev yapan *Koen*, ataların anlaşmasına dâhil olmayan bayramla ilgili kısımlarda ortaktır, ama anlaşmaya dâhil kısımlardan pay almaz (*Sifre* 169; *Targum Onkelos*; *Talmud – Suka* 55b-56a; Raşi; Sforno).

Böylece paylaşım, sadece bayram vesilesiyle yapılan *korbanlar*la sınırlıdır (bkz. *Eşit paylar yiyeceklerdir* k.b.). Diğer *korbanlar*da ise bahsedilen *Koen*'in payı yoktur [ama isterse işlemlerde rol alabilir]. Başka bir deyişle, her gün düzenli olarak sabah ve akşam yapılan *Tamid-korbanı*nda [ki bu

bir *Ola-korbanıdır*], eğer bayram *Şabat*'a rastlamışsa *Şabat*'a özel *Musaf-korbanları*nda ve *neder* ya da *nedava* olarak getirilen *Şelamim-korbanları*nda *Koenler*'e ait kısımlar, sadece o haftaki nöbet grubuna mensup *Koenler* tarafından paylaşılır. [Her hafta *Şabat* günü yenileriyle değiştirilen *Lehem Apanim* (bkz. *Şemot* 25:30 ve 25:23 ačk.) bu kuralın dışındadır ve bayram *Şabat*'a rastladığı zaman, o hafta nöbette olmayıp gönüllü görev yapanlar da dâhil olmak üzere, o gün *Bet-Amikdaş*'ta görev alan herkes arasında ortak paylaşılır (*Talmud – Suka* 55b; Hirsch).]

Koenler gibi *Leviler* de *Bet-Amikdaş*'ta bahsedilen nöbet sistemine paralel bir sistemle yine 24 ana grup halinde görev alırlardı. *Koen* ve *Leviler*'in *Bet-Amikdaş*'ta bu nöbet sistemine görev yapmaları, Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 210 (*Sefer Ahinuh*).

İbn Ezra “*Ataların satışı*” ifadesine farklı bir bakış getirir. Her ne kadar *Koenler*'in kendilerine ait toprakları yok idiyse de, [kendileri de, Levi kabilesine mensup oldukları için] *Levi şehirlerinde* atalarına ait, nesilden nesle aktarılan evleri vardı (bkz. *Vayikra* 25:32-34). Pasuk buna değinmektedir: Eğer bir *Koen* atasından kalan bir evi ya da başka herhangi bir malı satarak para elde etmişse bile, diğerleri ona “Bizimle ortak olmaya ihtiyacın yok; işte elinde para var zaten; zenginsin” diyemezler. Herkes eşit olarak bölüşür ve bu tip satışlardan elde edilen para bunun dışındadır ve hesaba katılmaz.

❧ **Mişmarot ve Maamadot.** Önceki açıklamada belirtildiği üzere *Bet-Amikdaş*'ta her hafta farklı bir *Koenler* grubu görev yapardı. Bu 24 gruba “*Mişmarot – Nöbetler*” adı verilir. *Koenler* gibi *Leviler*'in de *Mişmarot*'u vardı. Öte yandan bu sadece *Koen* ve *Leviler*'le sınırlı değildi. Kurala göre bir kişi, getirdiği *korban* kesilirken onun başında durmalıdır. Toplumsal *korbanlar*da bu, halkın tümünün o *korbanın* başında durması anlamına gelir ki bu olanaksız bir şeydir. Bu nedenle, tıpkı *Koen* ve *Leviler*'de olduğu gibi, halkın geri kalanı için de 24 temsilci nöbet grubu oluşturulmuştur. Bu gruplar, halkın temsil ettikleri

[65. Özel İbadet]

⁶ Bir Levi[-Koen, senin] Yisrael'in tümüne ait şehirlerinden birinden – ki orada ikamet etmektedir – geldiğinde, canının çektiği şekilde, Tanrı'nın seçmiş olduğu yere gelebilir

⁷ ve orada, Tanrı'nın Huzuru'nda [o sıralarda] durmakta olan tüm kardeşleri Levi[-Koen]ler gibi, Tanrısı Aşem'in Adına hizmet edebilir.

⁸ Ataların satışına dâhil olanlar dışında, [tüm hizmet edenler] eşit paylar yiyeceklerdir.

6. Bir Levi[-Koen] – Tora sadece “bir Levi” demektir. Ancak burada normal bir Levi'den bahsediliyor olamaz, zira sıradaki pasukta söylendiği üzere, burada bahsi geçen kişi *Bet-Amikdaş*'ta “hizmet etmeye” yetkili biridir; dolayısıyla aslında bir Koen'den bahsedilmektedir. Koenler Levi kabilesine mensup oldukları için burada “bir Levi” denmesi anormal değildir (*Sifre* 168; Raşi; Raşbam; Ralbag; krş. *Talmud* – *Yevamot* 86b).

Yine de burada açıkça “Koen” demek varken neden “Levi” dendiğini anlamak gerekir. Çöldeyken Koenler, sadece *Mişkan*'ın çevresindeki görevlerine odaklanmışlardı. Ülke'ye girdikten sonra ise Koenler olarak özel görevlerinin ikinci ögesi de işlerlik kazanacaktı. Onlar da Ülke'nin her yanına dağılacaklar, Tora'nın ve Kutsal Mekân'ın temsilcileri olarak halka Tora öğreteceklerdi. O kadar ki, Koenler'in merkezi görevi bu olacak; Kutsal Mekân'daki görevleri nöbetleşe yapılacağı için burada yılda sadece iki ya da üç hafta hizmet vereceklerdi. Koenler'in Tora öğretmenleri olarak rolleri, Levi kabilesi mensubu olmalarının bir yansımasıdır. Zira Leviler de halkın Tora öğretmenleriydi. İşte bu nedenle, Tora, Koenler'in halkın arasına dağılmış durumuna değindiği zaman onlardan “Levi-Koenler” olarak bahsetmektedir (bkz. p. 1). Ve bu pasukta olduğu gibi, bu durumu özellikle ön plana çıkarmak istediğinde ise, Tora Koen için sadece “Levi” tanımını kullanmaktadır. Çünkü bir Koen *Bet-Amikdaş*'ta değil de halkın arasındaysa, oradaki temel işlevi, [belki halkı mübarek kılma görevi haricinde] Leviler'in Tora öğretmenleri ve örnek kişiler olma şeklindeki işlevinden farksızdır (Hirsch).

Öte yandan ifadeyi basit anlama göre [Koen olmayan] “Levi” şeklinde açıklayan görüşler de vardır (*Talmud* – *Arahin* 11a; Saadya Gaon; *Hizkuni*; *Aderet Eliyau*). Leviler'in *Bet-Amikdaş*'taki görevleri müzisyenlik ve koristiktir ve *Talmud* bunun Tora'daki kaynaklarından biri olarak bu pasuğu gösterir.

Yisrael'in tümüne ait şehirlerinden birinden – Tam çeviriyle “[*Senin*] Şehirlerinden birinden, tüm Yisrael'den”. Başka bir deyişle “tüm Yisrael'den”

ifadesi Erets-Yisrael'i değil, Yisrael halkını kastetmektedir. Burada sözü geçen Levi-Koen Yisrael'e ait şehirlerden birinde yaşamaktadır.

Geldiğinde – Tam çeviriyle “geleceği zaman”. Bir görüşe göre “[*ibadette rol almak için*] gelmek isterse” (*Daat Mikra*).

Canının çektiği şekilde – Bu ifade, [sıradaki pasukta açıklanan kuralla birlikte,] bir Koen'in kendi gönüllü ya da zorunlu *korbanını* “istediği zaman” şahsen gerçekleştirme hakkı olduğunu öğretir. Burada vurgu “istediği zaman” sözlerindedir; zira *Bet-Amikdaş*'taki ibadet düzeni belirli bir nöbet sistemine göre düzenlenmişti. Bu konudaki geniş bilgiler Vayikra 7:9 ve 27:21'deki açıklamalarımızda verilmişti. Özetle, Koenler, *Mişmarot* adı verilen 24 nöbet grubuna ayrılmıştı ve her hafta bir nöbet grubu görev yapardı. Burada bir Koen'in, “kendisine ait” bir *korbanı*, “istediği zaman”, yani kendi nöbet haftası değilse bile şahsen gerçekleştirme yetkisine sahip olduğu belirtilmektedir (*Talmud* – *Baba Kama* 109b; *Sifre* 168; Raşi).

Buradan öğrenilen benzer bir kural daha vardır. Pasuktaki “şehirlerinden birinden” şeklinde çevrilen ifade “bir şehirden” olarak da anlaşılabilir. *Talmud* (*Suka* 55b) bu ifadenin özel bir zamana işaret ettiğini öğretir: “Tüm Yisrael'in tek bir şehirde toplandığı zaman” – ki bu, Yisrael'in tüm erkeklerinin Yeruslayim şehrinde toplandığı *Şaloş Regalim* bayramlarını kasteder (*Yad* – *Kele Amikdaş* 4:4). Böylece bu ve sıradaki pasuklar *Şaloş Regalim* vesilesiyle Yeruslayim'e gelmiş bir Koen'in, bayramla ilgili *korbanların* işlemlerine katılmak istediği takdirde, bunu yapma yetkisine sahip olduğunu öğretmektedir. Koen bunu [1] o hafta kendi nöbet haftası değilse bile ve [2] [önceki paragraftaki kuraldan farklı olarak] kendi şahsi *korbanı* değilse bile yapmaya yetkilidir (*Sifre* 168; *Talmud* – *Suka* 55b; Raşi).

7. [O sıralarda] Durmakta olan – Yani “nöbetleri o haftaya rastlayan, *Bet-Amikdaş*'ta o hafta görev yapan”. Krş. *The Living Torah*.

Hizmet edebilir – Koenler'in yaptığı ibadet görevlerinden bahsedilmektedir. Bu kısmın normal bir Levi'yi ele aldığı görüşüne göre ise

ט כִּי אֵתָהּ

9

בָּא אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לֵאמֹר לַעֲשׂוֹת

כְּתוּעַבַת הַגּוֹיִם הָהֵם: י לֹא-יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ-וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ

10

קֶסֶם קֶסָמִים מְעוֹנֵן וּמִנְחָשׁ וּמִכֶּשֶׁף:

türdeki büyücüler ve falcıların Yahudiler'in arasında barınmamasını temin etmek, yöneticilerin öncelikli sorumluluklarındandır.

Halk içinde olmaması gerekenlerin listesi iki pasuğa yayıldığı ve yüklem ilk pasukta olduğu için bu cümleyi devrik çevirmek durumunda kaldık.

Oğlunu veya kızını ateşten geçiren – Bkz. 12:31. Bu, *Moleh*'e yapılan ibadettir (*Sifre* 171; *Talmud – Sanedrin* 64b; Raşi). Bkz. Vayikra 18:21 açık. ve 20:1-6. İbn Ezra bunun putperest bir uygulama olduğunu belirtir ve kendi zamanında bile ateşe tapan birçok toplumun varlığına işaret eder. Günümüzde bile iki ateşin arasından geçmek ya da ateşin üzerinden atlamak gibi bazı uygulamaların, açıkça putperest amaçlarla yapılmasa bile bazı toplumların kültürünün bir parçası olarak kaldığı bilinmektedir.

Falcılık yapan – İbranice *Kosem Kesamim*. Çevirimizin takip ettiği İbn Ezra'ya göre bu "yakın gelecekte bir şeyin olacağını kesin bir dille söyleyen" anlamına gelir ve genel olarak falcılığı ya da kâhinliği tanımlar (ayrıca Ralbag; *Sefer Ahinuh* 510). Sıradaki "uğurlu vakitlere veya alametlere göre kehanette bulunan, büyücülük yapan" sözleri ise bunun bazı türleridir. *Kosem* sözcüğü, Bilam için de kullanılmıştır (bkz. Yeşua 13:22).

Raşi bunun çubuklar yoluyla yapılan bir falcılık türü olduğu görüşünü benimser. Falcı elinde çubuklar tutup parmaklarıyla ölçüm yaparak "gitsem mi gitmesem mi [ya da herhangi bir şeyi yap-sam mı yapmasam]?" diye sorar ve sonuca göre hareket eder ya da talimat verir (*Sifre* 171; krs. Oşea 4:12). Bir görüşe göre bu kişi bir çubuk alıp bir yanını soyar ve yere düştüğünde hangi yanın yukarıda kaldığına göre karar verir (*Sefer Mitsvot Gadol*, "Yapma" 42; *Paaneah Raza*). Yine bir başka görüşe göre falcı, elindeki çubuk ya da asayı yere tıklata tıklata bir meditasyon haline

girer ve kehanette bulunur (*Yad – Avodat Kohavim* 11:6).

Bahsedilen fal yöntemi bir tür toprak falı ya da remil atma (a.y.) veya genel olarak fal amaçlı kurallar çekme (Yehezkel 21:27, Raşi o.a.; krs. *Septuaginta*) şeklinde de olabilir. *Sefer Ahinuh* bunun gibi kullanılan başka meditasyon türlerinden de bahseder. Hepsinin ortak yanı belirli bir nesnenin hareketine, sesine ya da başka bir yanına yoğunlaşarak, yakın gelecekte meydana gelecek bazı şeyleri görme üzerine kurulu olmasıdır. Tora bu tip şeyleri yasaklamaktadır. *Mitsvat Lo Taase* No. 300 (*Sefer Ahinuh*).

Uğurlu vakitlere ... göre kehanette bulunan – İbranice *Meonen*. Bkz. Vayikra 19:26 açık. Alternatif olarak "astrolog" (*The Artscroll Chumash – Stone Edition*).

Alametlere göre kehanette bulunan – İbranice *Menaheş*. Bkz. Vayikra 19:26 açık.

Büyücülük yapan – İbranice *Mehaşef*. Bkz. Şemot 22:17 açık. Büyücülük yasağı Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 301 (*Sefer Ahinuh*).

[66. Falcılık ve Peygamberlik]

⁹ Tanrın Aşem'in sana vermekte olduğu Ülke'ye geldiğin zaman o ulusların iğrençliklerini yapmayı öğrenme.

¹⁰ Sende bulunmamalıdır oğlunu veya kızını ateşten geçiren, falcılık yapan, uğurlu vakitlere veya alametlere göre kehanette bulunan, büyücülük yapan,

kesimi içinden en üst düzeydeki kişiler arasından seçilenlerle oluşturulurdu ve kendi görev haftalarında ibadet için hazır dururlardı. Peygamberler döneminde belirlenen bu gruplara “**Maamadot – Hazır Duruşlar**” adı verilir.

Her *Maamad*'ın görev haftasında, o gruba mensup olup Yeruslayim'e yakın yerlerde yaşayanlar o haftayı *Bet-Amikdaş*'ta geçirirlerdi. Uzaktakiler ise yerel sinagogda toplanırdı. *Maamad*'ın tüm mensupları hafta içinde Pazartesi'den Perşembe'ye kadar her gün oruç tutarlar, günde normalde üç dua olmasına rağmen, onlar beş kez dua ederlerdi. Yapılan iki ek dua, *Yom Kipur*'dakilere benzer şekilde *Musaf* ve *Neila* dualarıydı. *Maamad* üyeleri her gün Tora'yı iki kez okurlardı. Okudukları kısım Bereşit kitabındaki Yaratılış'ı anlatan ilk *Perek*'ti. Bu okuma, tüm dünyanın *Bet-Amikdaş*'taki kutsal ibadet sayesinde ayakta durduğunu singelerdi. *Maamadot* sistemi ile halkın tümü *Bet-Amikdaş*'taki ibadete bağlılığını korurdu (*Meam Loez*).

Eşit paylar yiyeceklerdir – Tam çeviriyle “*pay gibi pay yiyeceklerdir*”. Başka br deyişle birinin payı, diğerinin payı “gibi”, yani ona eşit olacaktır. Tora bir *Koen*'e istediği zaman *Bet-Amikdaş*'ta görev hakkı tanıdığı anda, onu otomatik olarak, *Koenler*'in bu görev karşılığında hak ettikleri paylar üzerinde de ortak etmektedir.

Yukarıda (*Ataların satışma...* k.b.) belirtildiği üzere, bu pasukta *Şaloş Regalim*'de Yeruslayim'e gelmiş ve kendi nöbet haftası olmamasına rağmen *Bet-Amikdaş*'ta görev yapmış olan bir *Koen*'in bayramla ilgili *korban*lardan *Koenler*'in payına düşen kısımlarda diğer *Koenler*'le eşit paya sahip olacağı söylenmektedir. Bayram vesilesiyle yapılan toplumsal *korban*lar, *Ola*, *Minha* ve *Hatat-korban*larıdır. *Minha-korbanı* tümüyle yakılır; yani paylaşılacak bir kısım yoktur. *Ola-korbanı* tümüyle yakılır ve sadece derisi *Koenler* tarafından paylaşılır. *Hatat-korbanı*nda ise hayvanın eti *Koenler*'e aittir ve bunu *Bet-Amikdaş* sınırları içinde yemelidirler. İşte, bahsedilen *Koen* de bu *korban*ların gerçekleştirilmesine katıldığı için, bu kısımlarda diğerleriyle eşit pay alır.

9-14. Falcılık ve Büyücülük. Tora yönetim kadrosuyla ilgili kurallar serisinde birazdan peygamber konusuna değinecektir. Ancak buna giriş olarak önce doğaüstücü uygulamalar hakkında uyarıda bulunmaktadır. Diğer uluslar bu tip yöntemlere başvursalar bile Yahudiler, bunların Tanrı'nın gözünde son derece itici olduğunu bilmelidirler. Bilmeyip de bilmeleri gereken bir şey varsa, bunu onlara Tanrı, gönderdiği peygamberler yoluyla bildirecektir (krş. İbn Ezra).

Fal ve büyü konusuna Tora daha önce de değinmiş (Vayikra 19:26 ve 19:31), ayrıca Kenaan uluslarının iğrenç addedilen uygulamalarını yasaklamıştır (Vayikra 18:3). Burada ikisini birleştirerek, bahsedilen iğrenç uygulamaların [orada belirtilen cinsel ahlaksızlığın yanında] bu fal ve büyü işlemlerini de kapsadığını vurgulamaktadır (Ramban). Burada sayılan doğaüstücü uygulamaların çoğuna başka yerlerdeki açıklamamızda genişçe değindiğimiz için, burada sadece ilk kez bahsi geçenlere yoğunlaşacağız. Diğerleri için ilgili yerlere referans yer alacaktır.

9. Geldiğin zaman – Ya da “İşte; gelmek üzere” (Rabenu Meyuhas). Tora fal ve büyü yasağını neden Ülke'ye girişle bağdaştırmayı gerekli görmüştür? Çünkü Erets-Yisrael'e girdikten sonra halkın yağmura ihtiyacı olacaktır ve bunun olup olmayacağını bilmek isteyeceklerdir. Tora bu amaçla bile olsa fal yöntemlerine başvurulmaması konusunda uyarıda bulunmaktadır (*Aamek Davar*; *Daat Mikra*).

Yapmayı öğrenme – Sadece “öğrenme” densesydi, öğrenmenin her çeşidinin yasak olduğu anlaşılırdı. Ama Tora “**yapmayı öğrenme**” demektedir. Yani “yapmak için öğrenme; ama bu hilelerin nasıl çalıştığını ve ne kadar yoz olduğunu anlamak ve çocuklarına neyi yapmalarını konusunda talimat vermek amacıyla öğrenebilirsin” (*Sifre* 170; Raşi). Nitekim *Sanedrin* üyelerinin, büyü türleri konusunda da bilgili olmaları gerekirdi.

10. Sende bulunmamalıdır – Burada sayılan

יֵא וְחֵבֶר חֵבֶר וְשֹׂאֵל אוֹב

11

וְיִדְעֹנִי וְדֹרֵשׁ אֶל־הַמֶּתִים: יב כִּי־תוֹעֵבֶת יְהוָה כָּל־עֲשֵׂה אֵלֶּה

12

וּבְגִלָּלִי הַתּוֹעֵבֶת הָאֵלֶּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישׁ אוֹתָם מִפְּנֵיךָ:

יג תָּמִים תִּהְיֶה עִם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: חֲמִישִׁי יָד כִּי | הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה

13-14

אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם אֶל־מַעֲנָנִים וְאֶל־קִסְמִים יִשְׁמְעוּ וְאַתָּה

לֹא כֹן נָתַן לָךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:

daima samimi duygular içinde olmasıdır. Bir insan doğruyu ve gerçeği merak ediyorsa, zekâsını kullanmalı ve mantığıyla hareket ederek Tanrı'nın kendisine sağladığı imkânlar doğrultusunda, geleneksel olarak bilinen bilgilerle çelişmeyen doğru çıkarımlar üretmelidir. Dünyanın normal gidişatı içinde varlığını sürdürmesi, sadece Tanrı'nın yaratmış olduğu doğanın çerçevesi içinde mümkündür (Rabenu Behaye). Ama ümidini doğaüstü güçlere bağlayan kişinin kalbinde Tanrı'ya karşı samimiyet olduğunu söylemek mümkün değildir. Onkelos'un çevirisinde belirttiği gibi, "Tanrı korkunda bütün ol". Tanrı'dan bağımsız güçlerin olabileceğini düşünen kişinin imanı "bütün" değildir (Ramban). Geleceğe ya da mantıkla ulaşamayacak konulara dair bilgiye çok ihtiyaç varsa, Tanrı bunu [sıradaki pasuklarda belirtileceği üzere] gerçek peygamberleri veya *Urim VeTumim* yoluyla bildirecektir (İbn Ezra; Sforno) ve eğer bildirmiyorsa, buna ihtiyaç da yok demektir. Bu nedenle söz konusu falcı, astrolog, medyum, büyücü vs.lere danışılmamalı, onlardan bir şey duyulduğu takdirde ciddiye alınmamalı, her şeyi Tanrı'nın yönettiği ve bir şey olacaksa sadece O istediği için olacağı, Tanrı'nın istediği takdirde tüm yaratılış sistemini de alaşağı edebileceği hiçbir zaman akıldan çıkarılmamalıdır (Ramban).

Bunun en bariz örneği Avraam'dır. Tanrı ona da burada kullanılan aynı sözcüğü kullanarak "*Tamim* olmasını" emretmiştir (Bereşit 17:1). Avraam yıldızlara bakarak Sara ile kendisinin çocukları olmayacağı sonucuna varmıştı. Ama Tanrı ona astrolojinin, Tanrı'nın isteği karşısında hiçbir hükmü olmadığını bildirmiş, kendisinden sadece Tanrı'nın Sözü'ne güvenmesini istemiştir. Sonuçta da Avraam ve Sara'nın oğulları Yitshak doğmuştur.

14. Sürmek – Ya da "[topraklarını] miras almak" (Daat Mikra).

Dinlerler – Ya da "itaat ederler" (a.k.).

Ama sen – "Tanrı'nın payısın" (Rabenu Behaye; bkz. 32:9).

Sana böylelerini vermedi – "Falcıların veya astrologların sözleri seni bağlamaz; zira '*En Mazal BeYisrael* – *Burçların Yisrael Üzerinde Etkisi Yoktur*' (Talmud – Şabat 156a)" (Sforno).

Ya da "*Sana böylelerini vermedi*. Aksine, Kutsal Varlığı'nı peygamberlerin üzerine ve *Urim VeTumim*'e yerleştirdi" (*Targum Yonatan*; Raşi). Tora'nın "*sana böylelerini vermedi*" demesi, "ama bunlara ihtiyaç duymaman için başka araçlar verdi" anlamını ima eder. Kader niteliğinde kararlar vermek gerektiğinde Yisrael, peygamberlere ve *Urim VeTumim*'in rehberliğine başvurabilecektir (*Beer Basade*).

Yine de tüm bunları belirli bir perspektifte değerlendirmek gerekir. Zira bu söylenenler, sanki Tanrı peygamberleri, doğaüstü konularda bir sorumuz varsa büyücü ve falcıların yerine sorabileceğimiz birileri olsun diye göndermiş gibi bir hava yaratabilir. Ama bu anlayış şekli yanında bazı soruları getirir. Her şeyden önce, şu açıktır ki, falcılara, büyücülere ve benzerlerine başvurma yasağı peygamberlerin olmadığı dönemlerde de aynı şekilde geçerlidir. Dolayısıyla peygamberlerin ve *Urim VeTumim*'in, sırf doğaüstücü uygulamaların bir alternatifi olduğunu söylemek mümkün değildir. Bunun yanında, evet, peygamberler ve özellikle *Urim VeTumim*, mevcut oldukları dönemlerde halkın yöneticilerinin nasıl hareket etmek gerektiği konusunda danıştıkları mercilerdir. Ancak bu sadece o yöneticiler için geçerlidir. Alelade bir kişi *Urim VeTumim*'e gidip soru soramaz (bkz. Bamidbar 27:20 açık.). Dahası, Rabi Samson Raphael Hirsch'in vurguladığı üzere Tora bu pasuklarda peygamberden bahsederken "gidip ona soru sorabilirsiniz" değil, "onu dinlemelisiniz" demektedir. Başka bir deyişle peygamberin görevi insanların sorularını Tanrı'ya

¹¹ sihirli sözler kullanan, *Ov* ve *Yideoni* yöntemleriyle medyumluk yapan veya ölülere danışan [kimseler].

¹² Çünkü bunları yapan herkes Tanrı için iğrençtir ve Tanrın Aşem onları bu iğrençlikler yüzünden sürmektedir [senin] önünden.

¹³ [Bu yüzden,] Tanrın Aşem'e karşı samimi olmalısın.

¹⁴ Çünkü sürmek üzere olduğun bu uluslar uğurlu vakitlere göre kehanette bulunanları ve falcıları dinlerler, ama sen – Tanrın sana böylelerini vermedi.

11. Sihirli sözler kullanan – İbranice *Hover Haver*. Tam çeviriyle “birleşim birleştiren”. Yani sihirli sözcükleri belirli bir biçimde bir araya getiren. Başka bir deyişle genel olarak sihir sözleri yasaktır (*Yad – Avodat Kohavim* 11:10; *Septuaginta*) Ama bu terim özelde, sihirli sözcükler fısıldayarak cinleri (İbn Ezra), yılanları, akrep-leri ya da başka hayvanları birbirlerine karşı kıskırtmak ya da zarar vermelerini engellemek amacıyla bir araya toplamayı da belirtir (*Sifre* 172; *Targum Yonatan*; Raşi; Rabenu Behaye; Radak, Şeraşim; *Sefer Mitsvat Gadol*, “Yapma” 64; krş. *Talmud – Sanedrin* 65b). Dolayısıyla “birleştirmek” ile bu da kastediliyor olabilir. Bu ayrıca yılan sokması gibi durumları tedavi etmekte ve simyacılıkta kullanılan türdeki sihirli sözleri de kapsar (Saadya Gaon; *Yad – Avodat Kohavim* 11:10). Sihir amaçlı sözler kullanma yasağı Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 302 (*Sefer Ahinuh*).

Ov* ve *Yideoni – Bkz. Vayikra 19:31 açık. Tora daha önce bu iki yönteme başvurarak medyumluk yapmayı yasaklamıştı (a.y.). Burada ise söz konusu yöntemleri kullanan medyumlara danışmak yasaklanmaktadır. Her ikisi için ayrı bir yasak söz konusudur. *Mitsvat Lo Taase* No. 303 ve *Mitsvat Lo Taase* No. 304 (*Sefer Ahinuh*). Yöntemleri kullananların cezası *Sekila* ile idamdır. Onlara danışanlar ise aktif bir eylemde bulunmadıkları için, buradaki yasağı çiğnemelelerine rağmen Tora’ya göre bir cezası yoktur. Öte yandan Hahamlarımız bunu caydırmak için, danışanların da “*Makat Mardut – İsyen Kırbacı*” ile cezalandırılmasına hükmetmişlerdir. Bu, *Bet-Din*’in, Hahamlar’ın sözlerini hiçe sayanlara verme yetkisine sahip olduğu bir kırbaç cezasıdır.

Ölülere danışan – İbranice *Doreş El Ametim*. Bu medyumlara, kendilerini aç bırakıp gece vakti mezarlığa giderler ve üzerlerine *tuma* ruhunun yerleşmesini ve rüyalarında ölünün ruhunu görmeyi umarlardı. Bazılarına göre bunlar, ölünün ruhunu kaldırıp kendi erkeklik organlarının üzerine yerleştirerek onunla konuşurlar ya da bir kafatasına sorular sorarlardı (*Sifre* 172; *Talmud – Sanedrin* 65b; Raşi). İbn Ezra bunların mezarlıktan bir ölünün kemiğini aldıklarını ve

kendi “delilikleri” ve düşünceleri sonucunda rüyalarında ya da uyanırken bazı görüntüler gördüklerini “sandıklarını” kaydeder. Rabi Samson Raphael Hirsch, temasın doğrudan ruhla yapılmadığını, aracı olarak kullanılan bir insan ya da nesneye sorular sorulduğunu ve cevabın da yine o aracından alındığını belirtir. Ölülerle temas yasağı Tora’nın 613 mitsvasından biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 305 (*Sefer Ahinuh*).

12. Bunları yapan herkes – Yani “bunlardan herhangi birini yapan herhangi bir kişi” (*Sifre* 173; *Talmud – Makot* 24a; Raşi).

Tanrı için iğrençtir – Yani “Tanrı’nın Gözü’nde iğrençtir”. Bahsedilen doğaüstücü uygulamaların hepsi putperestlik kaynaklıdır. Bunlar ahlaki sapma içeren uygulamalardır ve ahlaki yozlaşmaya da yol açarlar. Onlarla uğraşan insan, kaderinin, eylemlerinin, kararlarının, ümitlerinin ve endişelerinin, gizli güçlerin özgürlükten yoksun karanlığının egemenliği altında olduğunu düşünür ve kendisini, insanın isteklerine ve eylemlerine hiçbir ahlaki değer vermeyen bu güçlere teslim eder. Bunu yaptığı anda kendisi de elinden ahlaki adalet terazisinin kefelelerini bırakmış olur. Artık isteklerini ve eylemlerini, endişelerini ve ümitlerini ahlaki gerektirmelere göre değerlendirmez ve böylece her türlü ahlak duygusunun tabut kapağını örtmüş olur. Kanaan uluslarının her türlü ahlaki yozluğunun temelinde, bu falcılık ve büyücülük uygulamaları vardır; Tanrı’nın onlarla hesabını ebediyen kapatmasının temel sebebi de budur (Hirsch).

13. Tanrın Aşem’e karşı samimi olmalısın – İbranice *Tamim*. Ya da “tam, eksiksiz, saf, arı, katıksız, hesapsız, kusursuz vs.”. “Tanrı’nın yanında samimi bir şekilde yürü. İçin dışın bir olsun (Rabenu Behaye). Tüm ümidini sadece Tanrı’ya bağla, mantık ve doğa sınırlarının ötesindeki konuları ya da geleceği araştırma peşinde olma, başına gelen her şeyi içtenlik ve sadakatle kabullen. Bu şekilde davranırsan Tanrı’nın Halkı ve Payı olursun (*Sifre* 173; Raşi). Bir sorun varsa O’na dök kalbini ve ölümlere başvurma (Raşbam).”

Her şeyin temeli insanın kalbinin Tanrı’ya karşı

וּנְבִיא מִקֶּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ כָּמֹנִי יָקִים

15

לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן: וְכָל אֲשֶׁר-שָׁאֵלְתָּ מֵעַם יְהוָה

16

אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בְּיָנוֹם הִקְהֵל לְאָמֹר לֹא אֶסֶף לְשִׁמְלֵעַ אֶת-קוֹל יְהוָה
אֱלֹהֵי וְאֶת-הָאֵשׁ הַגְדִּלָה הַזֹּאת לֹא-אֶרְאֶה עוֹד וְלֹא אָמוֹת:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הִיטִיבוּ אֲשֶׁר דִּבַּרְוּ: יֵה נְבִיא אֶקִים לָהֶם

17-18

מִקֶּרֶב אַחֵיהֶם כָּמוֹךָ וְנִתַּתִּי דְבָרִי בְּפִיו וְדִבַּר אֲלֵיהֶם אֶת
כָּל-אֲשֶׁר אֶצְוֶנָּה:

beni dinlediğiniz gibi – dinlemeniz gereken” (Ramban; *Meam Loetz*).

Her durumda, Tanrı’nın Bene-Yisrael’e peygamber olarak göndereceği kişiler halkın içinden, kardeşlerden kişiler olacaklardır. Halk onların yaşam tarzlarını ve orijinlerini gayet iyi bilecektir. Peygamberler gökten inmiş ya da dağ başında yaşayan kişiler değildir. Onlar da halkın içinde doğmuş, onlarla büyümüş, onlarla aynı şartlarda yaşayarak aynı havayı solumuştur. Dolayısıyla halka yaptıkları konuşmalarda insanüstü güçlere sahip olan birinin kabalılığıyla değil, “kardeşlerine” konuşan bir kişinin şefkatiyle konuşacaktır (Hirsch). Ayrıca bir kişi peygamberlik iddiasında bulunduğu, halk da onun en baştan itibaren bu iddiada bulunabilececek temiz bir sicile sahip olduğunu bilecektir.

Belirleyecek – Tam çeviriyle “kaldıracak” veya “yükselecek”. Moşe tekil olarak “bir peygamber belirleyecek” demektedir. Bu, sanki Moşe’den sonra sadece bir peygamber olacakmış gibi bir hava yaratmaktadır. Ancak geniş bir bakış, anlamın farklı olduğunu gösterir. Tora bu kısımda, peygamberleri dinleme emrini, falcı ve büyücülerini dinlememe ile karşılaştırmaktadır. Dolayısıyla mantıken, falcı ve büyücülerini dinleme yasağı devam ettiği sürece, peygamberleri dinleme emri de devam edecektir – yani gelecekteki tüm nesiller için. Kimse ebediyen yaşamayacağına göre, Moşe “bir peygamber” demiş olsa bile, “benim gibi, her nesildeki tüm peygamberleri” anlamını kastettiği açıktır (Raşi; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*; krş. İbn Ezra).

Alternatif olarak Moşe kendisinden sonraki nesli kast ediyor olabilir ve böylece “bir peygamber” ifadesi, Moşe’nin yerini alacak olan Yeoşua’ya işaret etmektedir. Pasuk “onu dinlemelisiniz” demektedir ve gerçekten Tora’da, Yeoşua hakkın da “Bene-Yisrael onu dinlediler” ifadesi geçmektedir (bkz. 34:9) (İbn Ezra; Rabenu Behaye).

Onu dinleyin – “Eğer size bir kerelik özel bir emir verirse, bu emir bildiğiniz kanunlara aykırı olsa bile onu uygulayın” (*Talmud – Yevamot* 90b; *Sforno*). Gerçek bir peygamberin talimatlarına itaat etmek Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 211 (*Sefer Ahinuh*).

16. [Büyük] Toplanma gününde – Bkz. 9:10 ve 10:4.

Aşem’in Sesi’ni bir daha duymayayım – Halk şöyle demişti: “Bu büyük ateş bizi [yakıp] tüketecek [diye korkuyoruz]. Tanrımız Aşem’in Sesi’ni daha da dinlemeye devam edersek [bu kez] öleceğiz! Çünkü tüm faniler [içinde] kim, bizim gibi, Yaşayan Tanrı’nın Sesi’ni ateşin içinden konuşurken duyup da hayatta kalmış?” (5:22-23). Ancak elbette halkın peygamberlere hak kazanmasını sağlayan, Tanrı’nın Sesi’ni duymak istememesi değildir. Tora şimdiki pasukta sadece halkın asıl teklifinden önce yaptığı girişi vermekle yetinmiştir. Peygamberlere hak kazanması ise, ondan sonra söylediği şu sözlerle olmuştur: “[Bu yüzden lütfen] Sen yaklaş ve Tanrımız Aşem’in tüm söyleyeceklerini dinle. [Sonra] Tanrımız Aşem’in sana konuşacaklarının hepsini bize sen konuşursun, [biz de] dinler ve yaparız” (5:24). Tanrı da “Söyledikleri uygundur” diyerek bunu onaylamıştır. Moşe bu sözlerle dayanarak, Tanrı’nın, kendisinden sonra da halkın içinden peygamberler göndereceğini söylemekte, halka da “benim gibi – beni nasıl dinlediyseniz – o peygamberlere de öyle itaat etmelisiniz” demektedir (Ramban).

17. Söyledikleri uygundur – Bkz. 5:25.

18. Sözlerim’i onun ağzına yerleştireceğim – Moşe öldükten sonra Tanrı, onun peygamberlik görevini miras alacak “onun gibi” başkalarını seçecektir. Onlar da Moşe gibi “kardeşleri arasından” olacaktır ve onlar da halka emredecekleri sözleri Tanrı’dan öğreneceklerdir (Hirsch).

¹⁵ Tanrın Aşem, benim gibi, arandan, kardeşlerinden bir peygamber belirleyecek senin için. Onu dinleysin.

¹⁶ [Bu peygamber, Büyük] Toplanma gününde, Horev'de Tanrın Aşem'den arz ettiğine tamamen uygun şekilde [belirlenecektir. Zira o gün] "Tanrım Aşem'in Sesi'ni bir daha duyamayayım ve bu büyük ateşi artık görmeyeyim ki ölmeyeyim" demiştin.

¹⁷ Tanrı da bana "Söyledikleri uygundur" demişti,

¹⁸ "Onlar için kardeşleri arasından senin gibi bir peygamber belirleyeceğim, Sözlerim'i onun ağzına yerleştireceğim ve [bu peygamber,] kendisine emrettiğim her şeyi onlara konuşacak.

götürmek değil, Tanrı'nın isteklerini halka bildirmektir. Öyleyse pasuktaki "Tanrı sana böylelerini vermedi – başka araçlar verdi" ifadesi farklı bir şekilde değerlendirilmelidir:

"Tanrı sana Bizzat yakınlık gösterdi, senin kaderini yönetmek ve eylemlerine rehber olmak üzere seninle arasında özel bir bağ kurdu. Bireysel ve toplumsal yaşantını düzene sokman için sana Yazılı ve Sözlü Torası'nı verdi ve bu şekilde yaşam görevini başarıyla yerine getirmen için gereken her şeyi sana bahşetmiş oldu. Tanrı'nın Torası senin elinde ve onu, canlı ulusal geleneğinin ışığında anlamalısın. Bu Tora'yı öğrenmek, öğretmek ve uygulamak senin yaşamının tüm amacıdır. Ve bu görevi tanıyıp yerine getirmek için doğaüstü, insanüstü bir anlayışa gerek yok. Zira Tora, açık algıya sahip, sonuçlar türetebilen ve bilgece değerlendirme yapabilen sağlıklı ve berrak mantığa verilmiştir. Sebepleri mantığın üstünde olan emirleri bile, uygulamada sadece ve sadece geleneksel bilgilerden kaynaklanan mantıksal türetimlere dayalıdır. Tüm bunların ışığında artık doğaüstünden ya da Gökler'den sana geleceğin neler getireceğine dair yapılacak olağandışı açıklama ve müdahalelere ihtiyacın yok. Sadece falcı ve kâhinlere değil, onlara karşılık Tanrı'nın sana gönderdiği temiz ve saf peygamberlere bile bu konuda ihtiyacın yok. Ne zaman nasıl davranman gerektiğini merak ediyorsan bunun cevabını Tora'da ve Tora uzmanlarında aramalısın; doğaüstünden gelecek haberlerde değil. Peygamberler insanın isteklerini yerine getirmek için değil, Tanrı'nın emirlerini insanlara bildirmek için gönderilmişlerdir" (Hirsch).

Yine de Rambam bu konuda farklı fikirdedir. Bunu desteklemek için, peygamberler zamanında halktan kişilerin de peygamberlere bilmedikleri konular hakkında soru sormalarının yaygın bir uygulama olduğunu kaydeder. Örneğin Şaul, [henüz kral değilken] kaybolan eşeklerini bulmak için Peygamber Şemuel'e başvurmuştur (Şemuel I 9:3-10). Dolayısıyla Rambam'a göre bu pasuğun anlamı, gerçekten de peygamberlerin, diğer

önemli görevleri arasında, falcılara duyulabilecek ihtiyacı da karşılayacakları şeklindedir (Rambam, *Mişna Açıklamalarına Giriş*). Ama elbette bu, peygamberlerin olmadığı dönemde falcılara danışılabileceği anlamına gelmemektedir; zira Tora'nın bu konudaki yasağı kesin ve nettir.

15. Benim gibi, arandan, kardeşlerinden – "Arandan – ve Diaspora'da değil; kardeşlerinden – ve başka uluslardan değil" (*Sifre*). Tanrı, Bene-Yisrael'e bir mesaj vermek istiyorsa, bunu sadece Erets-Yisrael'deki Yahudi bir peygamber yoluyla yapacaktır. Erets-Yisrael dışında peygamberlik yoktur. [Genel olarak peygamberlik ya Erets-Yisrael'in içinde ya da Erets-Yisrael'e ait bir konudur.]

Aslında cümle yapısına göre çeviri "Arandan, kardeşlerinden benim gibi bir peygamber çıkaracak" şeklinde olmalıdır. Ancak "benim gibi bir peygamber" ifadesi, sonraki peygamberlerin de Moşe'yle eşit düzeyde olacaklarını ima eder – ki bu doğru değildir; ne de olsa Tora, Moşe gibi bir peygamberin bir daha gelmeyeceğini söylemektedir (34:10). Dolayısıyla Moşe "benim gibi" derken peygamberlik düzeyini değil, halkın "arastandan, kardeşlerinden biri" olduğunu vurgulamıştır. Diğer peygamberler Moşe'yle bu yönden aynı olacaklardır. Çevirimiz bu yöndedir (Raşi; Mizrahi; *Sifte Hahamim*).

Alternatif olarak pasuk asıl çeviri doğrultusunda da değerlendirilebilir ve bu durumda Moşe "benim gibi" derken, ya önceki kısma atıfta bulunmaktadır – "Tanrı size, falcı ya da kâhin değil, tıpkı benim gibi gerçek peygamberler verecek" (İbn Ezra) – ya da "kardeş" sözcüğünün, Avraam'ın soyundan gelen Yişmael ve Esav'ı da içerdiği yanlışına düşülmemesi için "benim gibi, özellikle Yaakov'un soyuna mensup" anlamını kastetmektedir (Rabenu Behaye). "Benim gibi" sözleri başka anlama da gelebilir: "Benim izinden giden; mitsvalarda [olağanüstü durum dışında geçici bir uygulama haricinde] ekleme veya eksiltme yapmayan" (a.k.). Veya "benim gibi –

- יְהוָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא-יִשְׁמַע אֶל-דְּבָרֵי אֲשֶׁר
 יִדְבֹּר בְּשֵׁמִי אֶנְכִּי אֲדַרְשׁ מֵעַמּוֹ: כֹּאֲךָ הִנָּבִיא אֲשֶׁר יִזְדֹּר לְדַבֵּר
 דְּבָר בְּשֵׁמִי אֵת אֲשֶׁר לֹא-צִוִּיתִיו לְדַבֵּר וְאֲשֶׁר יִדְבֹּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים
 אֲחֵרִים וּמֵת הִנָּבִיא הַהוּא: כֹּא וְכִי תֹאמַר בְּלִבְכֶּךָ אֵיכָה נִדְעַ
 אֶת-הַדְּבָר אֲשֶׁר לֹא-דִבְּרוּ יְהוָה:

Haham Büyük *Sanedrin* tarafından yargılandığına göre (bkz. 17:12-13 açık.), sahte peygamber de Büyük *Sanedrin* tarafından yargılanır (*Talmud – Sanedrin* 16a).

Pasuk, sözünü ettiği idamı hak edecek üç kişiyi ele almıştır: [1] Tanrı’dan duymuş olmadığı uydurma sözleri peygamberlik bildirisiymiş gibi yayan kişi. Pasukta söylendiği gibi “*emretmediğim bir şeyde*” [2] Kendisine değil de başka bir peygambere söylenmiş bir bildiriye açıklayan kişi. Pasukta söylendiği gibi “*kendisine emretmediğim bir şeyde*”. [3] Bir put adına konuşan sahte peygamber. Pasukta söylendiği gibi “*başkalarının ilahları adına konuşan*” (*Talmud – Sanedrin* 89a; Raşi; Mizrahi; Sifte Hahamim).

21. İçinden – Tam çeviriyle “kalbinde”.

Nasıl ayırt edeceğiz? – Tam çeviriyle “*nasıl bileceğiz?*”. “Önceki pasukta sahte bir peygamberin öleceği söylendi. Ama idam cezasını hak ettiğini bilmek için, onun, Tanrı’nın konuşmuş olmadığı bir söz söylediğinden emin olmamız lazım. Bunun ayırımını nasıl yapacağız?” (Ramban).

Bir peygamberin doğruluğunun nasıl ve hangi kıstaslara göre belirlendiği konusunu daha önce geniş bir şekilde ele almıştık. Tora 13:3’te bir peygamberin Tora’nın herhangi bir emrinin uygulamasında en ufak bir kalıcı değişiklik yapılmasını ve, söylemeye gerek yok ki, Tora’nın tümünü ve Tanrı’yı terk etmeyi teklif ettiği takdirde açıkça sahte ve yalancı bir peygamber olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmişti. Burada ise peygamber olmaya her yönden uygun olup Tora’da hiçbir değişiklik teklif etmeyen bir kişinin, peygamberlik iddiasını kanıtlamak için, yakın gelecekle ilgili bir olayı önceden bildirmesi gerektiği söylenmektedir. Toplu bilgiler için bkz. 13:3 açık.

Diyeceksindir – Raşi ve Ramban, bunun gelecekle ilgili bir kehanet olduğunu kaydederler. Tora çeşitli yerlerde yaptığı gibi burada da bir kehanet notu düşmüştür. Bir peygamberin doğru söyleyip söylemediğini ayırt etme ihtiyacı mutlaka doğacaktır. *Tanah*’ta bunun olduğu kaydedilmektedir. Yeuda kralı Yehonya [ki Yeoyahin olarak da anılır], I. *Bet-Amikdaş*’ın yıkılışından on bir yıl önce Babil İmparatoru Nevuhadnetsar tarafından Babil’e sürülmüştü (bkz. Melahim II 24:8-17). Bu sürgün sırasında Nevuhadnetsar *Bet-Amikdaş*’a ait bazı özel eşyaları da yanında götürmüştü. *Bet-Amikdaş*’ın yıkılışına yakın zamanda, o zamana kadar gerçek bir peygamber olan Hananya ben Azur doğru yoldan saparak Tanrı’nın söylemediği yalan sözler söylemeye başladı. Tanrı’nın Babil’in kuvvetini kırmak üzere olduğu ve Yehonya zamanında götürülen kutsal eşyaların yakında geri döneceği kehanetinde bulundu (Yirmeyau 28:1-4, 27:16). Aynı dönemdeki Peygamber Yirmeyau ise, tam aksine, *Bet-Amikdaş*’ta kalan diğer eşyaların da yakında Babil’e gideceğini söyledi (Yirmeyau 27:21). İşte burada gerçekliği kanıtlanmış iki peygamberin birbiriyle çelişen sözleri söz konusuydu ve halk için hangisinin doğru olduğunu belirleyecek bir kıstasa ihtiyaç vardı. [Sonuçta Yirmeyau’nun dediği olmuş, Hananya ise o yıl içinde ölmüştür (Yirmeyau 28:17).] (*Sifre* 178; Raşi).

¹⁹ Ve [peygamberin] Benim Adıma konuştuğu Sözlerim'i dinlemeyen kişi [olursa, bunun hesabını o kişiden] Bizzat soracağım.

²⁰ Ama kendisine emretmediğim bir şeyde Benim Adıma söz söyleme küstahlığında bulunan veya başkalarının ilahları adına konuşan bir peygamber [olursa], o peygamber ölecektir."

²¹ İçinden "Aşem'in konuşmuş olmadığı sözü nasıl ayırt edeceğiz?" diyeceksindir. [Cevap şöyledir:]

19. [O kişiden] – Tam çeviriyle "ondan".

Bizzat soracağım – Tam çeviriyle "Ben sora-
cağım". Bu, pasukta sözü geçen günahın Tanrı tarafından cezalandırılacağını belirtir. Bu ceza "**Mita Bide Şamayim – Tanrı'nın Eli'yle Ölüm**" şeklindedir. Burada bu cezayı hak eden üç farklı türde kişi ima edilmektedir: [1] Pasuktan doğru-
dan anlaşıldığı şekilde, peygamberin sözlerini dikkate almayarak ona karşı gelen. [2] Sözlü Tora'ya göre, eğer bir peygamber Tanrı'dan bir bilgi almış ve bunu halka aktarması emredilmişse, o bunu yapmadığı takdirde yine Tanrı katında yükümlü hale gelir. Buna dayanak, pasuktaki "**Aşer Lo Yişma – Dinlemeyen**" ifadesidir. Bu ifade, farklı bir bakışla "**Aşer Lo Yaşmia – [Aldığı mesajı halka] Duyurmayan**" şeklinde de okunabilir. [3] Eğer pasuk sadece "Sözlerim'i dinle-meyen" deseydi de bu yeterli olurdu ve "Benim Adıma konuştuğu" ifadesine gerek yoktu. Ancak bu fazla görünen sözler peygamberin kendisine yöneliktir: "Benim Adıma konuştuğu sözü [kendisi] dinlemezse". Buna göre eğer bir peygamber Tanrı'dan aldığı mesajın emrini şahsen hiçe sayarsa da bu pasuğun ima ettiği Tanrısal ölüm cezasını hak eder (*Sifre* 177; *Talmud – Sanedrin* 89a; Raşi; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*).

20. Kendisine emretmediğim – Tora eğer sadece bir peygamberin kafasından uydurarak Tanrı'nın Sözü'ymüş gibi konuştuğu sözleri kastediyor olsaydı, sadece "emretmediğim" sözcüğü yeterli olurdu. Fazladan kullanılan "kendisine" sözcüğü bu pasuğun başka bir duruma da işaret ettiğini gösterir. "Kendisine emretmediğim" – ama başka bir peygambere emrettiğim. Başka bir deyişle Tanrı'nın bir peygambere söylediği sözü, bunu bir şekilde duyan başka bir kişi, kendisi peygamber olsa bile başkasına aktaramaz ve yaparsa, idamı gerektiren bir günah işlemiş olur (*Sifre* 177; *Talmud – Sanedrin* 89a; Raşi; *Sefer Zikaron*; *Gur Arye*).

Yalancı ve sahte peygamberlik, Tora'nın yasak-larından biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 306 (*Sefer Ahinuh*).

Söz söyleme – Tam çeviriyle "söz konuşma".

Başkalarının ilahları adına konuşan – Böyle biri, temsilcisi olarak konuştuğunu iddia ettiği sahte ilahlar adına herhangi bir uygulamayı Tora'ya uygun bir şekilde söylerse, örneğin yasak olan bir davranışın yasak olduğunu söyler, yapıl-ması gereken bir şeyin de yapılmasını teşvik eder-se – örneğin sahte ilah adına konuşarak "**Şabat** günü ateş yakmanız yasak" veya "oğlunuzu sekiz günlükken sünnet etmelisiniz" derse – bile idamı hak eder (*Sifre* 177; *Talmud – Sanedrin* 89a; Raşi).

Öte yandan, idamı hak etmesi için bunu yaparken sahte ilahın gerçek tanrı olduğunu iddia etmiş olması gerekir. Örneğin "Peor, ki o [haşa] gerçek tanrıdır, size **Şabat** kurallarına harfiyen riayet etmenizi emrediyor" derse, idamı hak eder. Ama bu örneğe göre eğer Peor'un gerçek tanrı olduğunu söylemeksizin sadece "Peor size **Şabat** kurallarına harfiyen riayet etme-nizi emrediyor" derse bu sözler idamı gerektirmez (*Ramban*).

Putlar ve başka sözde ilahlar adına peygamberlik etme yasağı, Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 307 (*Sefer Ahinuh*).

O peygamber ölecektir – Önceki pasukta belir-tilen Tanrı'nın Eli'yle verilen ölüm cezasından farklı olarak, burada insanlardan oluşan bir mahkeme tarafından verilen idamdan bahsedil-mektedir. Tora'nın yöntem açıklamadığı idamlar, *Henek* yöntemiyle gerçekleştirilir. Burada da böyle bir durum vardır ve yalancı peygamber *Henek* yöntemiyle idam edilir (*Sifre* 178; *Talmud – Sanedrin* 89a; Raşi). Ayrıca normalde idam davalarına 23 kişilik Küçük *Sanedrin*ler bakması-na karşın, bir yalancı peygamber ancak 71 kişilik Büyük *Sanedrin* tarafından yargılanabilir. Bu kural asi Haham konusundan öğrenilmektedir. "**Davar – Söz / Konu**" sözcüğü hem orada (17:8-9) hem de burada (bu pasuk) geçmekte, bu şe-kilde iki konu arasında köprü kurmaktadır [*Gezera Şava* yöntemi; bkz. *Sözlük*]. Ve asi

כב אֲשֶׁר יִדְבֹּר הַנְּבִיא בְּשֵׁם

יְהוָה וְלֹא־יִהְיֶה הַדְּבָר וְלֹא יָבֹא הוּא הַדְּבָר אֲשֶׁר לֹא־דִבֶּר

יְהוָה בְּזִדּוֹן דִּבְרוֹ הַנְּבִיא לֹא תִגּוֹר מִמֶּנּוּ: ס

Gözle görülür miktardaki mucize yoğunluğu sadece peygamberler Eliyau ve Elişa'nın yaşamlarında gözlenmektedir. Ama bunların da büyük çoğunluğu toplumun geneli için değil bireyler için yapılmıştı. Dolayısıyla şunu söylemek yanlış olmayacaktır: Bu iki peygamber sadece Yisrael Krallığı çerçevesinde faaliyet göstermişlerdi ve ne yazık ki bu krallık, başlarındaki kötü kralların yönlendirmesi altında putperestliğe, büyücülere, falcılara ve benzerlerine, boğazına kadar batmıştı. Bu yüzden Eliyau ve Elişa'nın, halkın ruhunu tekrar canlandırma, Tanrı'nın Mevcudiyeti'ni ona hatırlatma ve Tanrı'nın nezaretinin bireysel yaşamın en basit ayrıntısını bile değerlendirdiğini vurgulama ihtiyacı vardı. Böylece onların yaptıkları mucizeler istisnai ve yine o dönemdeki görevlerinin gereksinimlerinden biri olduğu için yapılmıştır. Buna mukabil, putperestlik günahından en azından uzun bir süre için nispeten daha az etkilenmiş olan Yeuda krallığı sınırları içinde peygamberlerin bu tipte mucizeler yaptıklarını görmüyoruz.

Peygamberlerin temel görevi halka öncelikle kendi kendisini, ayrıca Tanrı'nın hem kendisine hem de diğer halklara yönelik tutumunu anlamasında yardımcı olmaktır. Halkı doğruyu yapmaya teşvik etmek ve kötülükten uzak durması konusunda uyarıda bulunmak için, peygamberler, meydana gelen olayların açıklamalarını ve gelecekte onları bekleyenlerin anlamını açıklarlar. Bu şekilde her zaman ve her durumda halkın kalbine Tanrı'ya sadakat ve inanç zerkederler. İşte Yisrael'in peygamberlerinin asıl görevi budur. Yisrael'in tarih boyunca Tanrı'yı gözleyen açık bir gözle ilerleyebilmeleri, peygamberler sayesinde. Yeşayau'dan Malahi'ye kadar, kalpleri Tanrı'nın ruhuyla çarpan ve söyledikleriyle arkalarından gelen tüm nesillere ışık tutan peygamberlerin gerçekleştirmiş oldukları pek fazla mucize olduğu söylenemez. Ve olan mucizeler de, sırf mucize olarak yapılmış olmak için değil, sadece peygamberin yüksek ulusal görevine hizmet ettiği için yapılmıştır. Aynı şey, Kral David döneminde yaşamış ve tüm peygamberlik görevleri sadece o nesil için olduğundan peygamberlikleri kitaplara yansıtılmamış olan Natan ve Gad gibi peygamberler için de geçerlidir (Hirsch).

19.

☞ Sığınma Şehirleri. Peraşadaki konuların sıralamasını Sforno şöyle açıklar: Tora yargıçlar, kral, Koenler ve peygamberler konularını tamamladıktan sonra, yargıçların yükümlülüklerine eğilmektedir. Bunlar sıradaki konu olan sığınma şehirlerinin ayrılması (p. 1-13), sınır ihlallerine meydan verilmemesi (p. 14), şahitlerin sorguya tabi tutulmaları ve kabul edilmeleridir (p. 15-21). Tora bundan sonra öncelikle kralları ilgilendiren savaş kanunlarına geçecektir (Perek 20). Ardından da Koenler ve yargıçları eşit olarak yükümlü kılan bir kanunla peraşa sona erecektir (21:1-9).

Bir görüşe göre Tora putperestlikle doğrudan bağlantılı olan falcılık ve büyücülüğü yasakladıktan sonra, şimdi Ülke'de masum kan dökülmesi konusuna eğilmektedir. Böylece Ülke'nin putperestlik ve cinayet gibi konularla kirletilmemesi konusunda arka arkaya uyarılar söz konusudur (İbn Ezra). Bir başka görüşe göre, Tora, Yahudiler'in burçların etkisi altında olmadıklarını belirttikten sonra adam öldürme konusuna geçerek, bir katilin, yaptığı haklı çıkarmak için kendisini bunu yapmaya, kendilerine direnmenin mümkün olmadığı manevi kuvvetlerin ittiğini iddia edemeyeceğini vurgulamaktadır (Alşeh).

Meam Loez sahte peygamberin ardından kasıtsız adam öldürme konusunun verilmesinde eğitsel bir mesaj görür. Sahte peygamber en ufak bir sempati olmadan idamı hak eder. Kazara katil durumuna düşmüş biri ise sürgüne gider, ama canı kurtulur. Bu, Tora'nın, başkalarını günaha sevk eden kişileri, kazara adam öldürmüş birinden bile daha ağır bir davranışta bulunmuş olarak değerlendirdiğine işaret eder. İnsan öldüren kişi, onun fiziksel dünyadaki yaşamını almıştır. Başkalarını günaha sevk eden kişi ise, onların ruhlarına zarar vermiş olur.

Tora sığınma şehirleri konusuna daha önce de değinmiştir. Burada bu konudaki yeni detaylara yer vermektedir. Örneğin ilk pasukta "yerleşeceğin zaman" denmesi, sığınma şehirlerini ayırma

²² Peygamber, Aşem'in Adına konuştuğunda bu söz gerçekleşmezse veya [yerine] gelmezse, [işte] o, Aşem'in konuşmuş olmadığı sözdür. O peygamber küstahça konuşmuştur; korkma ondan.

22. Söz gerçekleşmez veya [yerine] gelmezse – Burada iki farklı ifade vardır. “Sözün gerçekleşmesi”, önceden bildirilen ve doğanın normal gidişatında bir değişiklik, yani mucize içeren bir olayın oluşumunu, “[yerine] gelmesi” ise yine önceden bildirilen ve tarihin doğal gidişatı içindeki bir olayın, söylendiği şekilde meydana gelişini tanımlar (Hirsch).

Peygamberin yakın gelecekle ilgili bildirdiği “olumlu” bir şey tüm ayrıntılarıyla ve belirttiği zamanda gerçekleştiği takdirde, söyledikleri doğru kabul edilir. Ama en ufak ayrıntı yerine gelmezse veya yerine gelir ama bu onun söylediği zamanda olmazsa, o kişi Tanrı Adına yalan sözler konuşmuştur ve idamı hak eder. Ama söylediği olumsuz bir şeyse, yerine gelmemesi bir kanıt değildir, zira teşüva ve iyi eylemler Tanrı katında çıkan olumsuz kararları iptal edebilir.

Ancak bu, sadece gelecekte bir şeyin olup olmayacağı konusundaki kehanetler için doğrudur. Öte yandan bir peygamber halka belirli bir şeyi yapmalarını ya da yapmamalarını söylerse, bunun öncelikli ölçütü, verdiği talimatın Tora'nın emirleriyle uyum içinde olup olmadığıdır. Tora, mitsvalara aykırı olan kalıcı bir talimat veren bir kişiyi dinlememeyi daha önce emretmiştir (bkz. 13:4). Buna karşılık, eğer söz konusu peygamber tertemiz bir sicile sahipse ve Tora'nın bir emrinde sadece mevcut olağanüstü bir durum nedeniyle bir kerelik bir sapmayı öngörüyorsa, o zaman onu dinlemek gerekir. Bunun bir örneği *Bet-Amikdaş* dışında başka yerde [yani *bamalarda*] *korban* yapmanın yasak olduğu bir dönemde, put adına peygamberlik eden kişilerin sahtekârlığını ortaya çıkarmak için Karmel dağında bir sunak kurup *korban* yapan peygamber Eliyau'dur (Melahim I 18:20-40). Yine, Yeşua, Yeriho şehrini ele geçirmek üzere, Şabat günü olmasına rağmen halka Yarden nehrini geçirmiş, bu amaçla Koenler'e taşıdıkları Aron *Aberit*'le birlikte nehrin içinde durmayı emretmiş, halkı şehir surlarının da çevresinde dolaştırmıştır. Bunlar normalde Şabat günü yapılması yasak olan şeylerdir. Ama olağanüstü bir durum nedeniyle geçici bir sapma olduğundan, kanıtlanmış bir peygamber olan Yeşua'yı halk dinlemiştir.

Tora böyle istisnai durumlarda peygamberin sözünü dinlemek gerektiğini “onu dinlemelisiniz”

(p. 15) ifadesiyle vurgulamaktadır. Bu ifade aslında gerekli değildir; zira gerçek bir peygambere itaat etme yükümlülüğü p. 19'da güçlü ifadelerle zaten vurgulanmaktadır. Dolayısıyla “onu dinlemelisiniz” sözleri özel bir vurgu amacıyla yazılmıştır: “Size [olağanüstü bir durum nedeniyle sadece bir kereye mahsus olmak üzere] Tora'ya aykırı bir şeyi emrediyorsa bile onu dinlemelisiniz” (*Talmud – Yevamot* 90b; Raşi; Ramban).

Korkma ondan – “Onu suçlayacak ifadeleri kendine saklama ve onun yüzünden cezalandırılmaktan korkma” (*Sifre* 178; Raşi). İbranice **Lo Tagur** (bkz. 1:17 açk.). Tam çeviriyle “yılma ondan”. Ya da “şu ana kadar saygıdeğer ve takdir edilir bir yaşam sürmüşse bile, onu yalancılıkla suçlamaktan ve hak ettiği şekilde cezalandırmaktan korkma” (Hirsch). Ya da “Onun bilgelik ve zekâsından korkma; sana olağanüstü bir işaret verse bile ondan çekinme” (Ramban). Benzer şekilde “Onun peygamberliğinden kaynaklanan özel kuvveti seni yıldırmasın”. İnsanlar bu peygamberin sahte sözler söylediğini artık biliyor olmalarına karşın, onun yine de doğaüstü güçlere sahip olmasına bakıp onu cezalandırmaktan çekinebilirler. Tora buna yer olmadığını söylemektedir: “O peygamber küstahça konuşmuştur; yılma ondan” (*Beer Yitshak*).

Sahte bir peygamberi idam etmekten çekinmemek, Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 308 (*Sefer Ahinuh*).

Bu ifadeler, peygamberlik iddiası ciddiye alınacak kişinin yüksek bir şahsiyet olması gerektiğini ima etmektedir. Tora “ondan çekinme” diyerek, bu kişide gerçekten çekinilecek bir şeyler olduğunun altını çizmektedir. Peygamberlik iddiası, ancak yaşantısı ve kişiliğiyle saygıyı ve takdiri hak etmiş, bu konularda halk içinde tanınmış bir kişiden geldiği zaman kaydadeğerdir.

❧ Sonuç. Peygamberlik konusunun sonunda, bu yüksek sınıfın işlevini toplu bir şekilde ortaya koymakta fayda vardır. Her ne kadar bir peygamber en başta geçerliliğini geleceği doğru bir şekilde bildirerek ortaya koymak durumundaysa da, peygamberlerin asıl görevleri mucizeler yapmak ve kehanetlerde bulunmak değildir.

א כִּי־יִכָּרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ 1
 אֶת־אַרְצָם וִירֻשָּׁתָם וַיֵּשְׁבֶתָ בְּעָרֵיהֶם וּבְבִתְיֵיהֶם: ב שְׁלוֹשׁ עָרִים 2
 תִּבְדִּיל לָךְ בְּתוֹךְ אֶרֶצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְרִשְׁתָּהּ: 3
 ג תִּכְיֶן לָךְ הַדֶּרֶךְ וְשִׁלַּשְׁתָּ אֶת־גְּבוּל אֶרֶצְךָ אֲשֶׁר יִנְחִילָךְ יְהוָה 4
 אֱלֹהֶיךָ וְהָיָה לְנוֹם שְׂמָה כָּל־רֹצֵחַ: ד וְזֶה דְּבַר הָרֹצֵחַ אֲשֶׁר־יִנְגֹּם 5
 שְׂמָה וְחִי אֲשֶׁר יִכָּה אֶת־רֵעֵהוּ בְּבִלְיַדְעַת וְהוּא לֹא־שָׂנֵא לוֹ 6
 מִתַּמְלָל שְׁלֹשָׁם:

dörde bölüm söz konusudur. Ama pasuk “üç kısma böl” derken, her şehrin çevresini o şehirle eşlemeyi kastetmiştir. Dolayısıyla üç şehir olduğuna göre, o şehirlerle eşleşen üç bölge vardır (şekilde: *i*, *ii* ve *iii*) ve her kabile, böyle durumlarda bu şehirlerin hangisine gidileceğini bilecektir.

Her [tür] katilin – Birini kasıtlı öldürmüş olsun ya da olmasın. Çünkü mahkemeye çıkarılmadan önce kasıtlı bir katil de sığınma şehrine gidebilir. Alternatif olarak, “tüm katillerin”. Bir *Koen Gadol* bile bu kurala tâbidir (*Talmud – Sanedrin* 18b).

Amacına hizmet edecektir – Tam çeviriyle “... kaçması için olacaktır”.

4. Oraya kaçıp hayatta kalacak – Buradan itibaren kasıtsız adam öldürenlere odaklanılmaktadır. Zira kasıtlı adam öldüren kişi mahkeme öncesinde sığınma şehrine gelme hakkına sahip olmasına rağmen, mahkeme sonrasında idam edileceği için “hayatta kalacak” olan katil türünden değildir.

Katilden kasıt şudur – Ya da “katil konusu şudur”. Bu, sıradaki kanunlara bir giriş sözüdür (*Daat Mikra*). Tam çeviriyle “katilin sözü şudur”. Krş. 15:2 açık. Burada kullanılan “söz” kelimesi bir kurala işaret eder. Bir katil sığınma şehrine geldiğinde eğer oradakiler onu [örneğin yüksek statüde bir kişi olduğu için] onurlandırmak istiyorsa, katil açık bir şekilde adam öldürdüğünü söylemelidir [Ama onlar “olsun yine de onurlandırmak istiyoruz” derlerse, katil bunu kabul edebilir] (*Talmud – Makot* 12b).

Önceden – Tam çeviriyle “dünden, geçen günden”. Bu, belirtilen nefretin de belirli bir süre devam etmiş olması gerektiğini öğretir. Bugün, dün ve geçen gün, toplamda üç günün belirtir. Böylece bir kişi, kavga ettiği veya anlaşmazlığa düştüğü bir kişiyle üç gün boyunca konuşmadığı takdirde, eğer üçüncü günde o belirli kişinin ölümüne sebep olmuşsa, kasıtsız görünse bile bu öldürme hareketinin kasıtlı olma ihtimali daha ciddi bir şekilde değerlendirilir (krş. *Talmud – Sanedrin* 27b).

Niyet olmaksızın – Ya da “niyetlenmeden”. Bir kişi, bir hayvanı öldürmeye niyetlenmişken yanlışlıkla bir insanı öldürürse buradaki kanunun kapsamı dışındadır. Zira burada bir öldürme niyeti vardır; dolayısıyla bu “kasıtlıya yakın kasıtsız” sınıfındadır ve sürgün bu ağırlıkta bir günahı telafi etmez (*Talmud – Makot* 7b).

Öldüren – Tam çeviriyle “vuran”. Ama bu, ölüme yol açan bir darbedir. Krş. Şemot 12:12.

19

[67. Sığınma Şehirleri]

¹ Tanrın Aşem, Tanrın Aşem'in, ülkelerini sana vermekte olduğu ulusları kesip atacağı ve [sen] onları sürüp şehirlerinde ve evlerinde yerleşeceğin zaman,

² Tanrın Aşem'in sana onu miras edinmen için vermekte olduğu Ülken'in içinde kendine üç şehir ayır.

³ Kendine [bu şehirlere giden] yolu hazırla ve Tanrın Aşem'in sana mülk olarak vereceği Ülken'in arazisini üç kısma böl. [Bu kısımların her birine denk gelen şehir] Her [tür] katilin oraya kaçması amacına hizmet edecektir.

⁴ Oraya kaçıp hayatta kalacak olan katilden kasıt şudur: Önceden ona karşı bir nefret duymamasına rağmen akrasını niyet olmaksızın öldüren [kişidir bu.

yükümlülüğünün, Erets-Yisrael ele geçirilip kabileler arasında paylaştırılması tamamlandıktan sonra yürürlüğe gireceğini öğretir. Yeşua da böyle yapmıştır (bkz. Yeşua 20:7). Bunun yanında bu şehirlere giden yolların hazır ve düzgün tutulması konusu vurgulanmakta, "kasıtsız" adam öldürmenin tanımı yapılmaktadır.

1. Kesip atacağı – Kanaan ulusları, ahlaki yozlaşmaları nedeniyle yok oluştaki mahkûm edilmişlerdir (Hirsch).

Şehirlerinde ve evlerinde – Tora putperestlere özgü tapınmayı yasaklarken, konuya "Tanrın Aşem, oraya gelip [topraklarını] miras alacağınız ulusları [senin] önünden kesip attığında, onları[n topraklarını] miras edinecek ve **ülkelerinde** yerleşecekleriniz" (12:29) sözleriyle girmiştir. Burada ise "şehirlerinde ve evlerinde" yerleşmekten bahsedilmektedir. Tora bu değişikliği neden yapmıştır?

Önceki konu putperest uygulamalara kapılmama konusunda uyarı içerdiği ve bu tehlike Ülke'ye girer girmez kuvvetleneceği için "ülkelerinde" sözcüğü kullanılmıştır. Ancak şimdiki konu, sığınma amaçlı şehirlerin ayrılmasıdır ve bu, ancak herkes Ülke'de normal yaşantıyı sürecektir şekilde "şehirlerde ve evlerde" yerleştikten sonra mümkün olacaktır (*Daat Mikra*).

Yerleşeceğin – Tam çeviriyle "oturacağın".

2. Ülken'in içinde – Ama sınırdaki değil (*Sifre*).

Üç şehir ayır – *Mitsvat Ase* No. 212 (*Sefer Ahinuh*). Bkz. Bamidbar 35:14, Şemot 21:13 ve Yeşua 20:2.

3. [Bu şehirlere giden] Yolu hazırla – Bu yollar her zaman açık, düzenli tutulurdu. Engebese

olmaması için düzeltilirdi. Eğer nehirde geçmesi gerekiyorsa köprü inşa edilirdi. 32 ama (yaklaşık 16m.) genişliğindeki bu yollara (*Talmud – Baba Batra* 100b) giden tüm kavşaklarda "sığınma şehri" ibaresi bulunan tabelalar yer alırdı (*Talmud – Makot* 10b; Raşi). Pasukta söylendiği gibi: "İyi ve dürüsttür Aşem, bu yüzden hata edenlere yollarında rehberlik eder" (*Teilim* 25:8). Her yıl Adar ayının ortasında yolların durumu kontrol edilir, gereken tamirat yapılır. Tüm bunlar, kaçığın en ufak bir vakit kaybına uğramadan sığınma şehrine kaçabilmesine olanak sağlamak içindi; zira bir vakit kaybı nedeniyle intikamcı onu öldürmeyi başardığı takdirde, bu ölümden *Sanedrin* de sorumlu olurdu. Pasukta söylendiği gibi: "[Bu kanuna itaat et ki] ... Üzerinde kan [sorumluluğu] olmasın" (p. 10) (*Talmud – Moed Katan* 5a; *Meam Loez*).

Arazisini – Tam çeviriyle "sınırlarını". Ancak bu sözcük bazen sınır hattını, bazen de burada olduğu gibi bu hattın çevirdiği tüm muntıkayı belirtir.

Üç kısma böl – "Ülke'yi, ayıracağın şehirlerin doğrudan bağlı olacağı üç ana bölgeye böl. Böylece her bölge bir sığınma şehrine bağlı olsun" (*İbn Ezra; Piruş Al İbn Ezra*). Erets-Yisrael'de ayrılan üç şehir Hevron (şekilde: C), Şehem (şekilde: B) ve Kedeş'ti (şekilde: A) (Yeşua 20:7). Bu şehirler güney-kuzey doğrultusunda aşağı yukarı aynı hat üzerindedir; ayrıca birbirlerine ve sınırlara uzaklıkları yaklaşık olarak eşittir. Başka bir deyişle güney sınırından Hevron'a olan mesafe, Hevron'dan Şehem'e olan mesafe, Şehem'den Kedeş'e olan mesafe ve Kedeş'ten kuzey sınırına olan mesafe – hepsi birbirine neredeyse eşittir (*Talmud – Makot* 9b; Raşi). Böylece bu üç merkezi nokta, Ülke'yi, yaklaşık olarak eşit büyüklüğe sahip dört parçaya böler (şekilde: 1, 2, 3 ve 4). Dolayısıyla coğrafik olarak

5 הַוָּאֲשֶׁר יָבֹא אֶת־רֵעֵהוּ בִיעֹר לַחֲטָב עֲצִים וְנִדְחָה
 יָדוֹ בַּגִּזְזוֹן לְכֶרֶת הָעֵץ וְנִשְׁלַח הַבְּרִזִּי מִן־הָעֵץ וּמִצָּא אֶת־רֵעֵהוּ
 6 וּמֵת הוּא יָנוּס אֶל־אַחַת הָעֵרִים־הָאֵלֶּה וְחִי: וּפְנִי־יִרְדֹּף גָּאֵל הַדָּם
 אַחֲרָי הָרֹצֵחַ כִּי יַחֵם לָבָּבוֹ וְהִשְׁיגוֹ כִּי־יִרְבֶּה הַדֶּרֶךְ וְהִכְהוֹ נֶפֶשׁ
 וְלֹא אֵין מִשְׁפַּט־מֹות כִּי לֹא־שָׁנָא הוּא לוֹ מִתְמַנֵּל שְׁלֹשׁ:
 7-8 זַעֲלֶכֶן אֲנֹכִי מִצִּוְהָ לֵאמֹר שְׁלֹשׁ עָרִים תִּבְדִּיל לָךְ: הַוָּאֲסִי־רֹחִיב
 יִהְיֶה אֶל־הֵיךְ אֶת־גִּבְלֶךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתִּיךָ וְנָתַן לָךְ
 אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּבַר לָתֵת לְאַבְתִּיךָ:

tehlikeli bölgede mevcut olduğuna işaret eder. Ama buradaki örneğe göre gidersek, eğer baltayı sallayan kişi bu hareketi yaptığı sırada adam orada değilse ve adam kaza noktasına demir sap-tan kurtulduktan sonra gelmişse ve demir ona tam o sırada çarparak onun ölümüne yol açmışsa, baltayı tutan adam sürgünden muaftır (*Talmud – Makot* 8a).

Bu şehirlerden birine – Kazara adam öldürmüş bir kişi bir sığınma şehrinde diğerine gönderilmez (*Sifre*).

6. [Yolları iyi hazırla ki] – Bu pasuk bir sebep vermektedir ve ilk bakışta bu, hemen önceki pasukta söylenen “*bu şehirlerden birine kaçacak ve hayatta kalacaktır*” ifadesinin sebebi gibi görünmektedir. Ancak öyle olsaydı bu pasuktaki “*yol uzun diye*” sözleri uyumsuz olurdu, zira yolun uzun olması şart değildir; ne de olsa bir katil yol kısa olduğu zaman da sığınma şehrine kaçacaktır. Dolayısıyla bu pasukta verilen sebep, p. 3'teki emre yöneliktir. Tora yolların iyi hazırlanmasını ve doğru bir şekilde işaretlenmesini emretmiştir, çünkü bu yapılmazsa katil yolunu bulamayacak, böylece yol bir anlamda uzayacak ve bu, intikamcının onu yakalama olasılığını arttıracaktır. Aynı sebeple Tora, çok sayıda sığınma şehri bulunmasını da öngörmüştür ve bu doğrultuda, altı sığınma şehrinin yanı sıra (bkz. Bamidbar 35:13-14) Ülke'deki kırk iki Levi şehri de, biraz farklı kanunlara sahip olmakla birlikte, birer sığınma şehri olarak görev yapacaktı (bkz. Bamidbar 35:6, 35:11 açık.; *Talmud – Makot* 10a; Raşi; *Gur Arye*).

Kalbi öfkeyle dolan – Tam çeviriyle “*çünkü kalbi kızgın [=çok sıcak] olacaktır*”.

İntikamcı – Bkz. Bamidbar 35:12 açık.

Onun hakkı ölüm değildir – Çevirimiz anlamın “*kazara katil olan adamın hakkı ölüm değildir*” şeklinde olduğu görüşündedir. Diğer yandan, bir kanuna göre, eğer intikamcı, kazara katil olan adamı yolda yakalayıp öldürürse, idamı hak etmez. *Talmud*'daki bir görüş bu kanun doğrultusunda buradaki ifadenin intikamcıyı kastettiğini belirtir (*Talmud – Makot* 10b).

8. Sınırlarını genişleteceği ... zaman – Tora, normalde “*ve eğer*” anlamına gelen **Veim** sözcüğünü kullanmasına rağmen burada anlam bu şekilde olamaz; zira pasuk, Tanrı'nın etmiş olduğu bir “*yeminden*” bahsetmektedir. Tanrı'nın yeminini bozması söz konusu olmadığına göre burada şarta bağlı değil, gelecekte olacağı kesin bir durumdan bahsedilmektedir (Rabenu Behaye). Bahsedilen gelecek, pasuğun devamında belirtildiği gibi “*Ülke'nin tümünü vereceği zaman*”dır. Tanrı, Avraam'a etmiş olduğu yeminde toplamda on ulusa ait toprakları onun soyuna vereceğini söylemiştir. Bu aşamada halk sadece yedi ulusun topraklarını almaktadır. Kalan üç ulus, Keni, Kenizi ve Kadmoni'nin toprakları ise ancak *Maşiah* Dönemi'nde Yahudiler'e ait olacaktır (Raşi; Ramban).

⁵ Böylece, örneğin bir kişi] akranıyla birlikte odun kesmek üzere ormana gelir, elini ağacı kesmek için baltayla savurur, ama demir, saptan [bir anda] kurtulup akranını bulur ve [akranı] ölürse, o [kişi] bu şehirlerden birine kaçacak ve hayatta kalacaktır.

⁶ [Yolları iyi hazırla ki, böyle bir durumda] Kalbi öfkeyle dolan intikamcı, [bu kazara] katilin ardından takip ettiğinde yol uzun diye onu yakalayıp canını almasın. [Ne de olsa] Onun hakkı ölüm değildir, zira önceden, [ölene] karşı bir nefret duymuş değildi.

⁷ Sana, [işte] bu yüzden, “Kendine üç şehir ayır” diye emrediyorum.

⁸ Tanrın Aşem, Ataların’a yemin etmiş olduğu şekilde sınırlarını genişleteceği ve Ataların’a konuşmuş olduğu şekilde Ülke’nin tümünü sana vereceği zaman

5. Akranıyla birlikte – Burada “akranlık” vurgulanmaktadır. Başka bir deyişle olay öncesinde öldüren ve öldürülen arasında hiçbir gerginlik yoktur (*Daat Mikra; Meam Loetz*).

Odun kesmek üzere – Bu bir ayrıntıyı öğretir. Odun kesmek, bir insanın isterse yapacağı, istemezse yapmama serbestisine sahip olduğu bir eylemdir. Dolayısıyla burada tanımlanan türdeki ölümcül bir kaza, ölüme sebebiyet veren kişinin sürgüne gitmesini, ancak bunun gibi “insanın seçimine bağlı” bir iş yapılırken gerçekleştiği takdirde gerektirir. Ama eğer yapılan iş bir mitsva ise, yani yapının Tora’ya göre yükümlü olduğu bir eylemse, o yapılırken meydana gelen ölümcül bir kaza sürgünü gerektirmez. Bu doğrultuda, örneğin *Bet-Din* tarafından kırbaç cezasına çarptırılmış bir kişi, normal kırbaçlanması sırasında, önceden bilirkişi tarafından belirlenmiş kırbaç miktarı dâhilinde dayanamayıp ölmüşse, kırbaacı atan görevli sürgünden muafır, zira bunu *Bet-Din*’in görevlisi olarak yapmıştır (*Talmud – Makot* 8a).

Ormana – Bu sözcük de buradaki kanun hakkında bir şartı vurgulamaktadır. Orman herkesin girişine açık bir yerdir. Pasukta bahsedilen türdeki bir kaza, ölüme sebebiyet veren kişinin sürgüne gitmesini, ancak böyle bir yerde meydana geldiği takdirde gerektirir. Ama eğer kazayla ölen kişi, girmeye izni olmadığı bir yere girerse ve bu mülkün sahibi onu kazayla öldürürse, sürgünü hak etmez (a.y.). Zira mülk sahibinin, ölen adamın orada olduğunu farz etmesi için bir neden yoktur ve bu “önlenemez bir duruma yakın” sınıfında olduğu için sürgünün sağladığı düzeyde günah telafisi gerekli değildir (Hirsch).

Saptan – Tam çeviriyle “ağaçtan”. Hahamlarımız arasında buradaki ifadelerin tam anlamı konusunda görüş ayrılığı vardır. Birine göre balta savrulurken keskin demir kısım savrulma hızı nedeniyle “ahşap” saptan kurtulup bir başkasının

ölümüne yol açmıştır. Çevirimiz bu görüş doğrudusundadır. Diğer görüşe göre balta, kesilmek istenen ağaca saplandığı anda bir parçanın fırlamasına yol açmış ve bu parça bir insanın ölümüne yol açmıştır (*Sifre* 183; *Talmud – Makot* 7b; Raşi). Rambam ikinci görüşü şöyle açıklar: Baltanın “demiri”, hızla savrulup ağaca vurduktan sonra, ağaçtan gelen tepki kuvvetinin bir sonucu olarak yerinden çıkıp uçarak ölüme sebebiyet vermiştir (*Yad – Rotseah* 6:15). Başka bir deyişle Rambam’a göre, ağaca vurulan darbe sonrasında fırlayan şey ağacın bir parçası değil, baltanın demiridir.

Alaha ilk görüşe göre kabul edilmiştir, zira ikinci açıklamaya göre, hangi şekilde açıklanırsa açıklansın, ölüm doğrudan hareketi yapan kişinin kuvvetinden değil, onun kuvvetinden zincirleme bir şekilde kaynaklanan ikinci bir kuvvetten dolayı gerçekleşmiştir (a.y.). Başka bir deyişle ölüme sebebiyet veren nesneye bunu yapacak kuvveti veren, bir insanın direkt kuvveti değildir; dolayısıyla o insan, hareketinden kaynaklanan zincirleme tepkimelerin hepsinden sorumlu tutulamaz ve böyle bir durumda baltayı tutan adam sürgünü hak etmez (krş. Hirsch).

Kurtulup – İbranice **Venaşal**. Yukarıdaki görüş ayrılığı bu sözcüğün anlamı hakkındaki görüş ayrılığına bağlıdır. **Naşal** kökü bir şeyin, sıkıca bağlı ve sabit olduğu yerle olan bağlantısının kesilmesi anlamını taşır (bkz. 7:2 açk.). Ama görüş ayrılığı bu fiilin geçişli mi yoksa geçişsiz mi olduğu konusundadır. Tora’da her ikisini destekleyen kullanımlar vardır. Eğer fiil geçişliyse, baltanın demiri bir şeyi [yani ağaçtan bir parçayı] sabit yerinden ayırmıştır (yukarıdaki ikinci görüş). Eğer geçişsizse, baltanın kendisi sabit yerinden ayrılmıştır (yukarıdaki ilk görüş).

Akranını bulur – Ölüme yol açan nesnenin talih-siz adamı “bulması”, o kişinin hareket sırasında

ט כִּי־תִשְׁמַר

9

אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת לַעֲשׂוֹתָהּ אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה הַיּוֹם לֵאמֹר
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּלְלַכֵּת בְּדַרְכָּיו כָּל־הַיָּמִים וַיִּסְפָּתָ לָךְ עוֹל שְׁלֹשׁ
עָרִים עַל הַשָּׂלֶשׁ הָאֵלֶּה: יוֹלָא יִשְׁפֹּךְ דָּם נָקִי בְּקֶרֶב אֲרָצְךָ אֲשֶׁר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה וְהָיָה עָלֶיךָ דָּמִים: פ יֹאכִי־יִהְיֶה
אִישׁ שֹׁנֵא לְרַעְהוּ וְאַרְבַּ לּוֹ וְקָם עָלָיו וְהִכְהוּ נַפֶּשׁ וּמָת וְנָם
אֶל־אַחַת הָעָרִים הָאֵלֶּה: יב וְשִׁלְחוּ זִקְנֵי עִירָו וְלָקְחוּ אֹתוֹ מִשָּׁם
וְנָתַנוּ אֹתוֹ בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם וּמָת:

10

11

12

öldürmek için tuzak kuracak kadar ileri gitmeye sevketmiştir. Hahamlarımız buradan bir prensibi öğrenirler: Nispeten hafif bir mitsvayı ihlal eden kişi, sonunda ağır mitsvaları da ihlal edecektir. Bu örnekte katil nispeten hafif olan “*Kalbinde kardeşinden nefret etme*” (Vayikra 19:17) mitsvasını ihlal ettiği için, sonunda cinayet işlemiştir (Sifre 187; Raşi; *Midraş Tanaim*; *Mesiah İlemim*).

Ona tuzak kurup ona karşı kalkarak – Bkz. Bereşit 4:8. Tora, p. 4’te ihmalkârlık sonucu ölüme sebebiyet vermenin sadece öldürenle ölen arasında bir düşmanlık olmadığı durumlarda “kasıtsız adam öldürme” sınıfına girdiğini belirtmişti. Ama eğer olay öncesinde belirgin bir nefret varsa yapılan hareketin basit bir ihmalkârlık olmadığı savı güçlenir ve sürgün katilin günahını telafiye yetmez; dolayısıyla oraya gitmez de.

Öte yandan adam öldürmüş birinin ölene karşı düşmanlık beslediği çok açıksa bile, bu tek başına onu idama mahkûm ettirmek için yeterli değildir. Bu nefret herkes tarafından biliniyor ve ölüme yol açan darbe tamamen direkt olmuş ise bile, çevresel deliller idam cezası için dayanak oluşturma konusunda yeterli değildir. Bunun yanında bu harekette öldürmeye yönelik açık bir niyet [“*tuzak kurup*”] ve uygulama [“*ona karşı kalkarak*”] olduğu kanıtlanmalıdır – ki bu, ancak geçerli şahitlerin olay sırasında katili günah ve cezası hakkında uyardığı, katilin de, şahitlerin duyabileceği şekilde “olsun yine de yapacağım” dedikten sonra cinayeti işlediği takdirde kesinlik kazanabilir. Bunun yanında ölüme yol açan darbenin de öldürebilecek nitelikte ve ölümcül bir

noktaya vurulmuş olduğu da kanıtlanmış olmalıdır (bkz. Bamidbar 35:16-18).

Ölümcül bir darbe indirirse – İbn Ezra. Tam çeviriyle “*can vurursa*”. Başka bir deyişle “canının çıkmasına neden olacak bir yerine vurursa” (a.k.). Yukarıda “*canını almasın*” (p. 6) şeklinde çevirdiğimiz ifade de aynı şekilde.

Kaçacaktır – Mantıken bunu yapacaktır, çünkü canını kurtarabilmek için tek olasılık budur. Ne de olsa mahkeme öncesinde, kasıtlı ya da kasıtsız her katil sığınma şehrine kabul edilir. Ya da bu doğrultuda “*kaçabilir*”. Veya “... *kaçarsa [bile]*, *şehrinin ileri gelenleri [görevliler]* göndererek onu oradan alıp...” (*Daat Mikra*).

12. Aldıracaklar – Tam çeviriyle “*alacaklar*”.

[**Mahkeme onu suçlu bulduktan sonra**] – *Yad – Rotseah* 5:7. Kimse mahkemede yargılanıp suçu sabit görülmeden idam edilmez (bkz. Bamidbar 35:12). Dolayısıyla ister kasıtlı, ister kasıtsız, adam öldürmüş her kişinin sığınma şehrine sığınmaya hakkı vardır. Mahkeme sonrasında kasıt tespit edilir ve katil idam cezasına çarptırılırsa, infaz edilir (*Talmud – Makot* 10b) ve sığınma şehri bu kişilere koruma sağlamaz.

Teslim edeceklerdir – Olasılıkla kelepçeli halde (Rabi Şemuel David Luzzato).

[**İntikamcının eliyle**] **Ölecektir** – İnfazı gerçekleştirme görevi öncelikle intikamcıya aittir (*Sifre, Bamidbar, Mase* 35:19; bkz. Bamidbar 35:19). Bir katil *Ereg* yöntemiyle idam edilir (bkz. 21:9 a.ç.).

⁹ – [ki bunu,] sana bugün emretmekte olduğum bu emrin tümünü, tüm günler boyunca Tanrın Aşem'i sevmek ve [O'nun] Yolları'nda yürümek üzere yerine getirmek için gözettiğin zaman [yapacaktır – işte o zaman,] kendine, bu üçünün üzerine üç şehir daha ekleyeceksin.

¹⁰ [Bu kanuna itaat et] Ki, Tanrın Aşem'in sana mülk olarak vermekte olduğu Ülken'in içinde masum kan dökülmesin. [Aksi takdirde] Üzerinde kan [sorumluluğu] olacaktır.

[68. Cinayet]

¹¹ Ama eğer akranından nefret eden bir kişi, ona tuzak kurup ona karşı kalkarak ölüm-cül bir darbe indirirse ve [akranı] ölürse, [katil, başta yine] bu şehirlerden birine kaçacaktır.

¹² [Ama sonra] Şehrinin ileri gelenleri [görevliler] göndererek onu oradan aldıracaklar ve [mahkeme onu suçlu bulduktan sonra,] onu intikamcının eline teslim edeceklerdir. [Katil, intikamcının eliyle] Ölecektir.

9. Tüm günler boyunca – “Aralıksız olarak” (İbn Ezra).

Gözettiğin zaman [yapacaktır] – Tora gelecekte Keni, Kenizi ve Kadmoni uluslarının topraklarını alacakları zaman Bene-Yisrael'in ek üç sığınma şehri ayırmalarını emretmektedir. Pasuk, bunu Tora'nın tüm emirlerinin tüm halk tarafından eksiksiz bir şekilde uygulanması şartına bağlamaktadır. Tora'nın başka hiçbir emri böyle kuvvetli bir şarta bağlı değildir. Ama Tora bununla kalmamakta bu şartın gelecekte gerçekleşeceğini bildirmektedir. Tüm Yahudiler'in Tora'nın tüm emirlerini yerine getirecekleri bir dönemin geleceği Tanrı'nın Huzuru'nda açık bir şekilde bilinmektedir. Tora buna 30:6'da da değinmektedir. İşte o zaman Tanrı sınırları Keni, Kenizi ve Kadmoni'yi de kapsayacak şekilde genişletecektir. Ve o zaman, ek üç sığınma şehri ayrılacaktır (bkz. s.a.).

Üç şehir daha ekleyeceksin – Moşe, Yarden'in doğusundaki topraklarda üç sığınma şehri ayırmıştır (Bamidbar 35:14). Kanaan Ülkesi'nin içinde de üç şehir ayrılacaktır. Şimdi Maşiah Dönemi'nde eklenmesi emredilen üç şehirle birlikte toplam dokuz şehir olacaktır (Sifre 185; Raşi).

Uzun ve acılı sürgün dönemi boyunca birçok Yahudi, kasıtsız adam öldürme talihsizliğini yaşamış olabilir. Ama bunların hiçbirisi bir sığınma şehrinde sürgün yaşama ve günahları için bu şekilde kefaret elde etme şansını elde edememiştir. Maşiah geldiği zaman, bu kefaret ihtiyacında olacak çok sayıda nesle mensup Yahudi olacaktır. Bu da yeni sığınma şehirlerinin ayrılması ihtiyacını

doğuracaktır. Belirtildiği üzere pasuğun basit anlamı doğrultusunda bu yeni şehirlerle birlikte sığınma şehirlerinin sayısı dokuza ulaşacaktır. Hatta bazı otoriteler bu sayının on ikiye, ve yine bazıları da on beşe çıkacağı görüşündedir (Sifre 185; Tosefta – Makot 3) (Meam Loez). Bu açıklama Maşiah geldikten ve Tehiyat Ametim'den (Ölülerin Dirilişinden) sonra ölümün tamamen sona ereceği görüşünü takip etmektedir (krş. Yeşayau 25:8). Aruh Laner adlı çalışma ise bunun sadece doğal ölümlerin sona ereceği anlamına geldiği, ama bir kişinin başkasını öldürmesi gibi olayların yine de olabileceği görüşündedir. Bu nedenle, kazara adam öldürenler için yeni sığınma şehirleri ihtiyacı devam edecektir.

10. Masum kan dökülmesin – “İntikamcı, ölüme yanlışlıkla yol açan ve dolayısıyla idamı hak etmeyen birini öldürmesin” (Targum Yonatan; Daat Mikra).

Üzerinde kan [sorumluluğu] olacaktır – “Dökülen kanda senin de sorumluluğun olacaktır.”

11. Akranından nefret eden bir kişi – Bu pasuğun bağlamı açık bir şekilde, kasıtlı adam öldüren birinin sığınma şehrine kaçsa bile, mahkemece suçlu bulunması sonucunda buradan alınıp intikamcının eliyle idam edilmesidir. Bu kişi cinayeti kasıtlı işlemişse, kurbanından nefret edip etmemesinin bir şeyi değiştirmedeği açıktır. Yani pasuk sadece “eğer bir kişi akrasına tuzak kurup...” deseydi de kanun aynı olurdu. Ama Tora burada nefret konusunu eğitsel bir amaçla vermiştir. Pasuk bir örnek vermektedir: Bu kişinin akrasına duyduğu nefret, onu akrasını

- 13 יג לֹא-תַחֲנוּס עֵינֶיךָ עָלָיו וּבַעֲרַת
 14 דַּם-הַנֶּקִי מִיִּשְׂרָאֵל וְטוֹב לָךְ: ׀ שְׂשִׁי יָד לֹא תִסְיֵג גְּבוּל
 רֵעֶךָ אֲשֶׁר גְּבוּלוֹ רֵאשֻׁנִים בְּנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל בְּאַרְץ אֲשֶׁר יְהוָה
 15 אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְרִשְׁתָּהּ: ׀ מִן לֹא-יָקוּם עַד אֶחָד בְּאִישׁ
 לְכָל-עֹון וּלְכָל-חֲטָאת בְּכָל-חֲטָא אֲשֶׁר יַחֲטֵא עַל-פִּי | שְׁנֵי עֲדִים
 אוּ עַל-פִּי שְׁלֹשָׁה-עֲדִים יָקוּם דָּבָר:

belirlediği” değil, her türlü sınır ihlali hırsızlık sınıfındadır ve bunun yüzlerce yıl önce ya da sadece dün yapılmış olması arasında bir fark olmamalıdır. Dolayısıyla Tora’nın yaptığı bu vurgu pasuğumuzdaki yasağın asıl konusunun hırsızlık değil, Erets-Yisrael’deki atasal paylar üzerindeki “orijinal paylaşımın” bozulması olduğunu gösterir. Diaspora’da atasal pay olmadığı için sınır ihlalleri diğer hırsızlık türlerinden farksızdır. Erets-Yisrael’deki atasal payların ihlali ise, hırsızlığın ötesinde, Ülke’nin Bene-Yisrael’in atasal mülkü olma şeklindeki özel niteliğini tanımama anlamına gelir. Erets-Yisrael’deki paylaşım sadece kabileler değil, aynı zamanda şahıslar düzeyindeydi. Bu paylaşım o kadar temel niteliklidir ki, yıllar içinde el değiştirmiş olan topraklar, Yovel yılı geldiğinde asıl sahiplerine otomatik olarak geri dönerdi (bkz. Vayikra 25:13). Dolayısıyla Erets-Yisrael’de bu paylaşımı bozacak şekilde hareket etmek sadece bir hırsızlık değil, Tanrı’nın *Urim VeTumim* yoluyla işaret ettiği o paylaşımın temel ve değişmez niteliğine yönelik başlı başına bir ihlaldir. Kullanılan “*Nahala* – *Toprak Mirası*” sözcüğü de boşuna değildir. Bu sözcük “*Nahal* – *Irmağ*” ile doğrudan bağlantılıdır ve söz konusu payların, tıpkı bir ırmağın yüksek rakımdan aşağıya doğru akışı gibi, atalardan, diğer nesillere aktarılan birer miras olduğunu vurgular. Buna bağlı olarak söz konusu miras üzerinde hem haklar hem de ödevler vardır (Hirsch).

Mitsvat Lo Taase No. 310 (*Sefer Ahinuh*). Hahamlarımız bu pasuktaki yasağın, arazi sınırlarının ihlalinin ötesinde de türevleri olduğunu öğretirler. Bir kişi, başkasına ait herhangi bir şeyle arasındaki sınırı belirsiz hale getirecek şekilde davranmamalıdır. Örneğin, fikir ya da bilgi hırsızlığı bu pasuktaki yasağın bir türevidir. Kişi, başkasına ait bir fikri kendisininmiş gibi sunduğu takdirde o kişinin hakkına tecavüz etmiş olur (*Meam Loetz*).

Ki Tavo peraşasında, bu pasukta verilen, sınır çizgisini bozma yasağını çiğneyen bir kişi için özel bir lanetin dile getirildiğini görmekteyiz (bkz. 27:17). Bunu yapan kişi, yaptığı hırsızlığın ve Erets-Yisrael’de sınır ihlal etme yasaklarının yanında, On Emir’in sonuncusu olan başkalarına ait mala göz dikme yasağını da çiğnemiş olur. Sonuç olarak kimse başkasının geçim kaynağının üzerine çökmemelidir. Hayatta başarı için Tanrı’ya güvenmelidir. Pasukta söylendiği gibi: “*Tanrı’nın bereketidir zengin eden*” (Mişle 10:22). Ve *Mişna*’da Hahamlarımız’ın söyledikleri gibi: “Kim zengindir? Payına düşünle mutlu olan” (*Mişna – Pirke Avot* 4:1).

15. Bazı Şahitlik Kuralları. Burada ve sıradaki pasuklarda şahitlikle ilgili bazı kurallar verilmektedir. İbn Ezra’ya göre bu konunun burada verilmesi, önceki pasuktaki sınır ihlalleriyle bağlantılıdır. Bir kişi komşusunun sınır ihlalinde bulunduğunu iddia ediyorsa, şahit getirmelidir. Ayrıca sınır ihlalleri önemli anlaşmazlıklara yol açabilir ve bunun sonucunda tartışmalar, kavgalar, sakatlanmalar hatta ölüm gerçekleşebilir. Bu da, şimdiki konunun sonunda dile getirilen “*Cana karşılık can, göze karşılık göz, dişe karşılık diş, ele karşılık el, ayağa karşılık ayak*” (p. 21) ifadesiyle ima edilmektedir. Bu nedenle şimdiki pasuk, ister cinayet, ister sakatlama, isterse de sınır ihlali gibi maddi konularda olsun, tek şahidin yeterli olmadığını, bir konunun mahkeme düzeyinde sabit görülmesi için en az iki şahidin gerekli olduğunu vurgulamaktadır (İbn Ezra).

Yapabileceği herhangi bir yanlışta – Tam çeviriyle “*hata işleyeceği herhangi bir hatada*”. Bu, iki kişi arasındaki parasal ya da tazminat istemli davalarda, tek bir şahidin ifadesinin taraflardan birini yükümlülük altına sokmak için yeterli olmadığını belirtir (Rabenu Behaye).

Her türlü günah için veya her türlü hata için – Yani Tora’nın [Tanrı’ya yönelik yükümlülükler dâhilindeki] herhangi bir yasağını kasıtlı [*“ginah”*]

¹³ Gözün ona acımasın. Masum kan [döken kasıtlı katili] Yisrael'den yok etmelisin ve [bunu yapman] senin iyiliğinedir.

[69. Sınırları Korumak]

¹⁴ Tanrın Aşem'in sana onu miras edinmen için vermekte olduğu Ülke'de, mülk edineceğin toprak mirasında, ilk nesillerin belirlediği akranına ait sınırı öteye itme.

[70. Şahitler]

¹⁵ Bir kişiye karşı, yapabileceği herhangi bir yanlışta, her türlü günah için veya her türlü hata için [tek] bir şahit tanıklık edemez. [Böyle bir] Konu, [ancak] iki şahidin tanıklığına göre veya üç şahidin tanıklığına göre kesinlik kazanacaktır.

13. Gözün ona acımasın – “Ölen ölmüş, bunu da öldürürsek elimize ne geçecek? İki Yahudi ölmüş olacak” deme” (Sifre 187; Raşi). Ya da “Katilin karısı ve çocukları var; o olmazsa geçim sorunları yaşayacaklar” veya ‘Katil toplumda kilit göreve sahip biri ve herkesin ona ihtiyacı var’ gerekçesiyle, kasıtlı bir katile, kazara adam öldürmüş birine vereceğin sürgün cezasını bile veremezsin. Yisrael'den masum kan [döken kasıtlı katili] yok etmelisin ve [bunu yapman] senin iyiliğinedir” (Daat Mikra).

Bir katile hak ettiği cezayı verme konusunda acı-mamaya dair bu emir Tora'nın 613 mitsvasına dâhildir. Mitsvat Lo Taase No. 309. Bu mitsva başkalarına kasten bedensel zararlar veren, örneğin sakatlayan, bir organından yoksun kalmasına yol açan kişilerin hiçbir acıma olmaksızın cezalandırılmasını da kapsar. Bu doğrultuda, “filancanın gözünü çıkaran, kolunu kesen vs. şu fakiri tazminat ödemekten muaf tutalım” demek yasaktır (Sefer Ahinuh).

Masum kan [döken kasıtlı katili] – Targum Onkelos; Ramban. Ya da “masum kan[dan kay-naklanan ağır yükümlülüğü]” (Sforno; krş. Bamidbar 35:33). Ya da “[ileride dökülmesi olası] masum kanı” (Hirsch). Ya da “masum kan dökme günahını” (Daat Mikra).

Senin iyiliğinedir – Zira katil hayatta olduğu sürece bir tehlike arz etmeye devam eder (Sforno). Ağır hapis bile bir çözüm değildir, zira kaçma olasılığı her zaman vardır. Ayrıca onun merhamet gördüğünü gören başka kişiler, katil olmaktan daha az çekineceklerdir (Ramban). Katillere merhamet etmek, toplumun geri kalanı-na acımasızlık etmektir (Rabenu Behaye).

14. Sınır ihlalleri. Tora, Erets-Yisrael'deki pay-ların kura yoluyla belirlenmesini emretmiş (Bamidbar 26:56), bununla yetkili olacak görevlileri de sıralamıştı (Bamidbar 34:17). Şimdi de, yapılacak bu bölüşüme aykırı davranışı yasak-

lamaktadır. Kimse, “Bana düşen pay filan-canınkiyle eşit değil; bölüştürenler hata ettiler” diyerek ya da çekilen kuraya kara çalıp bu yap-tığını hırsızlık addetmeyerek sınır çizgilerini gizli ya da açık bir şekilde bozmamalıdır (Ramban).

Toprak mirasında – Yani “senin toprak mirasın-da”. İbranice *Nahala*. Ya da tam çeviriyle “mülkünde”. Erets-Yisrael'den bahsedilmektedir.

İlk nesillerin – Tam çeviriyle “ilklerin”. Erets-Yisrael'in ele geçirildiği Yeoşua zamanındaki nes-lin [liderlerinin, yani Yeoşua, Koen Gadol Elazar ve kabile liderlerinin (Ramban)], *Urim veTumim*'den alınan mesajlar ve kura yoluyla [kabileler ve şahıslar arasında (Ramban)] yaptığı (bkz. Bamidbar 26:55 açık.) bölüşümden bahsedilmektedir (İbn Ezra). Bkz. Bamidbar 34:17-18 ve Yeoşua 19:51.

Öteye itme – “Komşunun araziysiyle senin arazin [ya da iki kabilenin toprakları (Ramban)] arasın-daki ayrımı belirleyen işareti, kendi arazini daha da genişletmek için komşunun toprağının içine doğru taşıma (Raşi) ve sınır hep bu şekildeydi diye yalan iddiada bulunma (Ramban)”. Böyle bir hareket toprak hırsızlığı anlamına geldiğine göre burada özel bir emir vermeye ne gerek vardır? Tora hırsızlığı zaten daha önce yasaklamış değil midir? (bkz. Vayikra 19:13). Ama Tora bu ek emri vererek, sınır çizgisini kendi lehine öteye iten kişinin Tora'nın iki yasağını ihlal etmiş ola-cağını belirtmektedir. Bu kişi hem genel hırsızlık yasağını hem de buradaki sınır bozma yasağını çiğnemiş olur. Yine de pasuktaki “*toprak mirasın-da*” ifadesi, bunun sadece Erets-Yisrael'deki sınır ihlalleri için geçerli olduğu anlamına gelir. Bu hareketi Diaspora'da yapan kişi ise sadece hırsız-lık yasağını ihlalden sorumlu olur (Sifre 188; Raşi).

Buna bağlı olarak, pasuktaki yasak bir hırsızlık türüyle ilgili olmasına rağmen ana konusunun hırsızlık olduğunu söylemek güçtür. Zira eğer konu sadece sınır ihlalleriyse, sadece “*ilk nesillerin*

göre, onun bir başkası aleyhine yaptığı tanıklık kastedilmektedir.

Bir kişi, başka birinin günah işlediğini biliyorsa bile ona karşı tek başına şahitlik etmesi yasaktır; zira bunu yaparsa bile bu, günah ya da suçun sabit sayılması için yeterli bir kanıt olmayacak, bu şahidin başardığı tek şey, hakkında şahitlik yaptığı kişinin ismini kötüyü çıkarmak olacaktır – ki bu, Tora'nın başlı başına bir yasağıdır (*Sefer Mitsvot Gadol, Lo Taase* 213). Bkz. Vayikra 5:1 açk., *Tanuksa* k.b.

Bu ifade, Tora'nın 613 emrinden birini de içerir. Buna göre bir mahkemenin tek şahidin ifadesi doğrultusunda karar vermesi yasaktır. Söz konusu şahit çok ünlü ve dürüstlüğü hakkında hiç şüphe olmayan biriye bile, bu kuralda istisna yoktur. *Mitsvat Lo Taase* No. 311 (*Sefer Ahinuh*).

İki şahidin ... veya üç şahidin – Aynı ifade 17:6'da da kullanılmıştır ve bu konudaki kanunların bazıları bu pasuktan, bazıları da o pasuktan öğrenilir. Ama biz açıklamalarımızda kanunların hepsini aynı başlık altında toplama adına 17:6'daki açıklamalarımızda vermeyi uygun gördük. Bkz. o.a.

Yine de genel olarak bakıldığında iki kullanım arasında belirgin bir farklılık vardır. 17:6'daki ifadeler idam istemli davalar bağlamında geçerken, buradaki bağlam daha çok parasal davalar hakkındadır. Dolayısıyla şahitleri ilgilendiren 17:6 açk.da verilen kanunlar her iki dava türü için de geçerlidir.

Tanıklığına göre – Ya da “sözüne göre” (*Targum Onkelos*). Ya da tam çeviriyle “ağız üstüne”. Tora bir konunun kesinlik kazanması için en az iki şahidin tanıklığının gerektiğini daha önce 17:6'da söylemiştir. Dolayısıyla buradaki tekrar ek bir kanun öğretme amacıyla olmalıdır (*Beer Mayim Hayim*). Bu kanun, ifadenin tam çevirisine bağlıdır. Bir konu ancak şahitlerin “ağızlarıyla verdikleri ifadesi doğrultusunda” kesinlik kazanabilir. Başka bir deyişle *Bet-Din*, şahitleri doğrudan kendi ağızlarından dinlemekle yükümlüdür. Bundan iki kural öğrenilir:

[1] Şahitlerin yazılı gönderdikleri ifadeleri geçerli değildir. Raşi ve Rambam'a göre bu konuda istisna yoktur. Rabenu Tam ise yalnızca ölü ya da dilsiz kişilerin yazılı ifadelerinin geçerli olmadığı, ama hayatta ve konuşabilen bir kişinin gerektiğinde ifadesini yazılı olarak gönderebileceği görüşündedir; zira ihtiyaç duyulduğunda mahkeme onun ifadesini doğrudan onun ağızından da alabilecektir. Ama ölü ya da dilsiz için böyle bir olanak yoktur.

Tora kanunu yazılı ifadelerin kabul edilmemesini söylemesine rağmen, Hahamlarımız, borç senetlerinin üzerindeki şahitlerin imzasının, bir itiraz olmadığı takdirde yeterli kabul edilmesine hükmetmişlerdir. Bunun amacı ticari faaliyetin ve borç verip alma işlemlerinin sekteye uğramadan devam edebilmesini sağlamaktır. Bir kişinin tüm şahitlerini sözlü ifade vermek üzere toplayıp davanın görüldüğü belirli bir mahkemeye kadar götürmesi, açıkça, hem şahitler hem de borç verme potansiyeli olan kişiler için zorluk yaratmaktaydı. İnsanlar bu duruma düşmekten korktukları için borç vermemeyi tercih edebilirlerdi. Bu külfet Hahamlarımız öngördükleri hafifletmeyle ortadan kaldırılmış, bu sayede borca ihtiyacı olan fakirler de bu borçları sorunsuz bir şekilde alabilir duruma gelmiştir (*Meam Loez*).

[2] *Bet-Din* şahitlerin konuştukları lisani anmalıdır ve onların ifadesini bir tercüman yoluyla alamaz (*Sifre* 188; Raşi). [Öte yandan *Bet-Din*'in bu dili “konuşması” şartı yoktur ve sorularını bir tercüman yoluyla sorabilir.]

Bu ifadeden, şahitlerin sadece “ağızlarından çıkan” sözlerinin geçerli kabul edildiği öğrenilmektedir. Dolayısıyla genel bir prensibe göre “*Şetika Keodaa – Sükut lkrardan Gelir*” ise de, bir şahidin sessiz kalması, onun söylenen herhangi bir şeyi onaylaması olarak kabul edilmez. Bir şahit sadece ağızından çıkan sözlerle bağlıdır (*Talmud – Ketubot* 22b, *Hiduşe Ritba* o.a.).

16-21. Edim Zomemin – “Komplocu Şahitler”. Tora burada yalancı şahitlik konusunu ele almaktadır. Ancak konuya girmeden önce bir noktayı vurgulamak önem taşır. Bu kısımda Tora bir şahit grubunun yalancı olduğunun tespit edilmesi durumunda ne yapılacağını açıklamaktadır, ama bu grubun “yalancı olduğunun” nasıl tespit edilebileceğini açıklamamaktadır. Her şeyden önce bunun hiç de basit bir konu olmadığının altının çizilmesi gerekir; zira iki şahit grubunun aynı olay hakkında taban tabana zıt ifade vermesi halinde hangisinin daha güvenilir olduğunu tespit etmek imkânsızdır. Ne de olsa her iki grup da enine boyuna sorgu yöntemlerinden geçirildikten ve şahitliğe uygun oldukları kesinleştikten sonra dinlenir. Başka bir deyişle ifadeleri alındığı sırada her iki grup da “geçerli” niteliktedir. Dahası, bir şahit grubunun kaç kişiden oluştuğunun da bu konuda hiçbir etkisi yoktur. İki şahitten oluşan bir grupta, söz gelimi yüz şahit içeren başka bir grup Tora kanunu önünde tamamen eşdeğerdir. Bu nedenle kimin yalan söylediği bilinemez ve aynı olay hakkında zıt ifadeler veren iki grubun herhangi birinin ifadesinin geçersiz olduğunu kesin olarak söylemek mümkün

ya da kasıtsız [*“hata”*] olarak çığnemiş bir kişinin bedensel ya da parasal bir cezaya çarptırılabilmesi için sadece tek bir şahidin ifadesi yeterli değildir (Raşi; Rabenu Behaye). *“Avon – Günah”* sözcüğü idamı gerektiren suçları da kapsar. Dolayısıyla tek şahidin ifadesi bir kişiyi idam etmek için yeterli değildir (Midraş – Yalkut Şimoni). *“Hatat – Hata”* sözcüğü aynı zamanda *Hatat-korbanı*ı belirtir. Dolayısıyla tek şahidin ifadesi bir kişiyi, kasıtsız işlediği günahını telafi için *Hatat-korbanı* getirme yükümlülüğü altına da sokamaz (Sifre).

Buna karşılık, eğer Tora tek bir şahidin hiçbir inanırılığı olmadığını söylemek isteseydi basitçe “[tek] bir şahit tanıklık edemez” demesi yeterli olur, pasuktaki diğer ifadelerle gerek olmazdı. Ama pasuk o ifadelerle yer vererek tek şahidin ifadesinin hangi durumlarda yetersiz olduğunu belirtmiştir: *“Bir kişiye karşı”* olanlar. Başka bir deyişle tek şahit, “bir insanı ceza yükümlülüğü altına sokma” durumlarında yeterli değildir. Bu, bahsedilenden farklı başka durumlarda tek şahidin yeterli olabileceğine işaret eder:

[1] Tek şahidin, bir kişiyi maddi ya da bedensel bir ceza yükümlülüğü altına sokma gücü olmasına rağmen, iki taraf arasındaki parasal bir anlaşmazlıkta tek şahidin ifadesi taraflardan birini “yemin etme” yükümlülüğü altına sokabilir (Sifre 188; *Talmud – Şevuot* 40a). Örneğin Reuven Şimon’a, “sana vermiş olduğum borcu artık öde” dediğinde Şimon “Sen neden bahsediyorsun? Bende senin paran yok ki!” derse, ama bir şahit gelip Şimon’da böyle bir para olduğu yönünde ifade verirse, Şimon, sözlerini savunmak için mahkemede yemin etme yükümlülüğü altına girer (Raşi). Ama bu, parasal anlaşmazlıklar için doğrudur, Tora’nın belirlediği sabit ceza ödemeleri söz konusu olduğunda geçerli değildir ve tek şahit o durumlarda yeterli olmaz.

[2] Bunun yanında genel bir prensibe göre *“Ed Ehad Neeman Beİsurin – Yasaklar Konusunda Tek Şahit Güvenilirdir”*. Bu prensip doğrultusunda, başkalarını sorumluluk altına sokar nitelikte olmayan, sadece belirli bir nesnenin niteliğini ve konumunu ilgilendiren durumlarda tek kişinin ifadesi yeterli kabul edilir. Söz konusu prensibin de alt açılımları, uygulanabilir ve uygulanamaz olduğu durumlar mevcuttur. Ancak genel olarak ortaya koyarsak, bu prensip, erkek ya da kadın, tek bir kişinin ifadesinin belirli bir şeyin yasak olup olmadığını belirlemekte yeterli kabul edildiği anlamına gelir. Örneğin, bir mutfak ya da yiyecek fabrikasındaki *Kaşerut* nezaretinin tek bir kişi tarafından yapılabilmesinin nedeni budur.

Elbette bu kural da *Kaşerut* kurallarını çok iyi bildiği kanıtlanmış kişiler için geçerlidir; ama söylenmek istenen, bu nitelikte iki kişiye ihtiyaç olmadığı, tek kişinin yeterli olduğudur. Bu nezareti yapan görevli *“Maşgiah – Denetçi”* olarak adlandırılır.

[3] Evli bir kadını zina halinde gören tek bir şahit, o kadının idam edilmesi için yeterli olmasına rağmen, onu kocasından hiçbir tazminat almaksızın boşanma zorunda bırakmak için yeterlidir ve bu kadın [*Sota* konusunun gerektirdiği tüm ön şartların olduğu bir ortam söz konusuysa bile] bir *Sota*’nın geçirildiği prosedürden de geçirilmez (bkz. Bamidbar 5:13 açık., [*Karışma*] *Karşı şahit yoktur* k.b.).

[4] Peraşanın sonunda okuyacağımız üzere, faili meçhul bir cinayet durumunda bir düvenin kullanıldığı bir prosedür yapılmalıdır (bkz. 21:1 v.d.). Ancak katilin kimliğini bildiğini söyleyen tek bir kişi varsa bile bu prosedür uygulanmaz.

[5] Bir kadın, kocasının öldüğünü söylüyorsa ve bu konuda tek şahit oysa, *Bet-Din* onun başkasıyla evlenmesine izin verebilir. Böyle bir durumda kadına inanılmasının sebebi, eğer yalan söylüyorsa, kocasının ortaya çıkması durumunda hem asıl kocasını hem de sonradan evlendiği kişiyi kaybetme riskini almış olmasıdır; zira evli bir kadın bir şekilde başkasıyla “evlenirse”, artık ömür boyu, ne asıl kocasıyla ne de diğer adamla birlikte yaşayabilir (*Meam Loez*).

[**Tek**] **Bir şahit** – İbranice *Ed Ehad*. İbranice’nin dil özellikleri doğrultusunda, “bir şahit” demek için sadece *Ed* sözcüğü yeterlidir ve ayrıca *Ehad – Bir*” sözcüğünü kullanmaya gerek yoktur. Tora buna rağmen *Ed Ehad* diyerek, Tora’nın lisanında “*Ed – Şahit*” sözcüğünün bu dilbilgisi kuralının dışında olduğuna işaret etmektedir. *Ehad* sözcüğünü kullanma ihtiyacının duyulması, bu sözcük olmadığı takdirde *Ed*’in tek bir şahidi değil, bir şahit grubunu belirttiğini ortaya koymaktadır. Bu da şahitlik konusunda Tora boyunca geçerli olan bir kuralı öğretir: Tora’da *Ed* sözcüğü tek başına kullanıldığı takdirde bile birden çok sayıda şahitten oluşan bir şahitler grubunu belirtir. Ve eğer Tora “[tek] bir şahit” demek istiyorsa, burada olduğu gibi özellikle *Ehad* sözcüğünü kullanır (*Tosefta – Şevuot* 3:5; *Talmud – Sanedrin* 30a; *Talmud – Sota* 2b; Raşi). Bu genel prensibin bir örneği sıradaki pasukta yer almaktadır (ayrıca bkz. Bamidbar 5:13 açık.).

Tanıklık edemez – Tam çeviriyle “kalkamaz”. “Birine karşı kalkmak”, genel olarak bir kişinin aleyhine hareket etmek anlamına gelen bir deyimdir (bkz. s.p.). Burada bir şahitten bahsedildiğine

זו כִּי־יִקְנוּ עַד־חֲמֵס בְּאִישׁ

16

לְעֵנֹת בּוֹ סָרָה: יִזְעַמְדוּ שְׁנֵי־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי

17

יְהוָה לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים וְהַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר יִהְיוּ בַיָּמִים הָהֵם:

mümkün değildir ve en baştan itibaren “tanıklık etmeye” hakları yoktur (Hirsch).

Dava konusu haline gelen – İkinci şahit grubunun gelip onların yalan söylediğini ortaya koyması sonrasında, bu kez ilk şahit grubu sanık durumuna düşmüş, dava konusu haline gelmiştir. Çeviri, bu konunun Sözlü Tora’ya göre basit anlamı doğrultusunda yapılmıştır ve “dava konusu haline gelen [bu] iki adam” ifadesi, tümüyle ilk şahit grubunu tanımlamaktadır (Daat Mikra).

[Pasuğun tam çevirisi “Anlaşmazlığın/tartışmanın onlara ait olduğu iki adam, Tanrı’nın Huzuru’nda, o dönemde olacak Koenler’in ve yargıçların huzurunda ayakta duracaklardır” şeklindedir (bkz. s.a.). Ancak ifade, “Tanrı’nın Huzuru’nda anlaşmazlığın onlara ait olduğu iki adam, o dönemde olacak Koenler’in ve yargıçların huzurunda ayakta duracaklardır” şeklinde de anlaşılabilir (Hirsch). Bu anlayış şekline göre “Tanrı’nın Huzuru’nda” olan şey, “anlaşmazlık”tır.]

Rabi Samson Raphael Hirsch’e göre “iki adam”dan kasıt, komplocu olan ilk grup değil, onların yalanını açığa çıkararak onları dava eden ikinci gruptur. Verdikleri ifadeyle ilk grubun şahit olma açısından geçerliliğini yadsıdıkları için “anlaşmazlık onlara ait”tir; yani ilk grubun geçerliliği konusundaki anlaşmazlık onların ifadesiyle ortaya çıkmıştır. Ve bu şekilde ikinci grup, birinci gruba karşı yeni bir dava açmış durumdadır. İkinci grup davacı, ilk grup da davalı konumundadır. Sonuç olarak bu görüş doğrultusunda “anlaşmazlığın onlara ait olduğu iki adam” ifadesi tümüyle ikinci şahit grubunu tanımlamaktadır.

Talmud’un bu pasukla ilgili açıklaması ise bir bakıma, yukarıdaki iki görüşün kesişimi şeklindedir. İkinci grup ilk grubu sahtelikle suçladığı anda, yeni bir dava ortaya çıkmış ve bu davada ikinci grup davacı konumu almıştır. Bu doğrultuda “iki adam” ifadesi ilk şahit grubunu, yani asıl davadaki şahitleri, “anlaşmazlığın onlara ait olduğu” ifadesi ise onlara yeni davayı açan ikinci grubu tanımlamaktadır. Sonuç olarak *Talmud*’daki açıklamalara göre pasuğun çevirisi “Bu iki adam [=ilk şahitler; ve onların tanımladıkları olay sırasında başka yerde olduğunu söyleme suretiyle ortaya çıkan yeni] anlaşmazlığın onlara ait olduğu [kişiler –

yani davacılar haline gelen ikinci şahit grubu –] Tanrı’nın Huzuru’nda, o dönemde olacak Koenler’in ve yargıçların huzurunda ayakta duracaklardır” şeklinde olacaktır. Bu açıklama doğrultusunda pasukta hem ilk hem de ikinci şahit grubundan, ama ilkinden “şahitler”, ikincisinden de “davacılar” olarak bahsedilmektedir (*Talmud* – *Ševuot* 30a; Raşi).

Tora, kullandığı çok yönlü açılıma olanak sağlayan diliyle, tek pasukta çok sayıda mesaj ve kanun vermiş olmaktadır. Bu, *Edim Zomemin* konuyla sınırlı olmayıp her türlü mahkemede geçerli olan bazı kuralları da öğretir:

[1] “Bu iki adam” ifadesi, önceki pasukta sözleri geçen ilk şahit grubundan bahsettiğine göre, sadece “bu ikisi” denmesi yeterli olurdu. Ama Tora bununla yetinmeyip [erkekleri ifade eden] “adam” sözcüğünü de eklemiştir (*Divre David*). Bu, şahitliğe sadece erkeklerin uygun olduklarını öğretir (*Talmud* – *Ševuot* 30b; Raşi). [Bu, konunun kanuni yanısırdır. Eğitsel bakışla, bu pasukta şahitlerden artık “şahit” değil de {alelade} “adamlar” olarak bahsedilmesi, haklarındaki şikâyetle birlikte şahitlik özelliklerini yitirmiş olmalarına işaret eder (*The Artscroll Chumash*).] [2] “Adam” sözcüğü yetişkin erkekleri belirtir. Dolayısıyla çocuklar şahitlik yapamaz (*Talmud* – *Baba Batra* 155b).

[3] Pasuk, doğrudan anlamıyla şahitlerden bahsetmekte ve “ayakta duracaklardır” demektedir. Dolayısıyla şahitler ifadelerini verirken ayakta durmalıdır (*Talmud* – *Ševuot* 30b; Raşi).

[4] Önceki paragraftaki açıklamada belirtildiği üzere, “anlaşmazlığın onlara ait olduğu” sözleri aynı zamanda davacıları da kastetmektedir. Dolayısıyla bir mahkemede sadece şahitler değil, davanın tarafları da, ifade verdikleri sırada ayakta durmalıdırlar (*Sifre* 190; *Talmud* – *Sanedrin* 19a) (Raşi).

Tanrı’nın Huzuru’nda – Bu sözler çoğunlukla *Bet-Amikdaş* ya da *Mişkan*’ın bulunduğu bölgeyi tanımlar (ör. 12:7). Ancak buradaki anlam böyle olamaz, zira mahkemeler sadece Kutsal Mekân’da değil, tüm şehirlerde kurulur (bkz. 16:18). Dolayısıyla burada farklı bir mesaj vardır: Mahkemede ifade veren bir kişi Kimin Huzuru’nda olduğunu ve yalan söylediği takdirde

¹⁶ Yalancı bir şahit [ikilisi], bir kişiye karşı kalkıp uydurma ifade verirse,

¹⁷ [haklarında şikâyetle bulunulmasıyla] dava konusu haline gelen bu iki adam Tanrı'nın Huzuru'nda, o dönemde olacak Koenler'in ve yargıçların huzurunda hazır duracaklardır.

değildir. Zaten kanunen böyle bir durumda her iki grubun ifadesi de, yeterli kabul edilmez ve onlara göre karar verilmez. Durum böyle ise, Tora'nın bu kısımda sözünü ettiği sahte şahitlerin sahteliğini açıkça ortaya koyan şey nedir?

Yazılı Tora bu konuda bir şey söylememektedir. Ama bu soruyu Sözlü Gelenek cevaplamaktadır. Burada, mahkemeye gelen ikinci şahit grubunun, ilk şahit grubu tarafından betimlenen "olay hakkında" değil, "ilk şahit grubunun ta kendisi hakkında" ve o grubun ifadesini temelden çürüten bir ifade verdiği durumdan bahsedilmektedir.

Kısaca konu şöyledir: Bir şahit grubu gelip herhangi birini bir suçla itham ederse ama başka şahitler gelip ilk grubun sözlerini "Siz nasıl böyle bir ifade verebilirsiniz? Olayın gerçekleştiğini iddia ettiğiniz zamanda siz bambaşka bir yerde bizimleydiniz!" diye yalanlarlarsa, ilk grup "**Edim Zomemin** – *Komplocu Şahitler*" durumuna düşer ve suçladıkları kişi hangi cezayla yargılandıysa, bu ceza bu şahit grubuna verilir. Görüldüğü gibi burada "sahte şahitler" söz konusudur. Yani yalan ifade vermek bir yana, kendileri gerçekte şahit bile değillerdir; zira anlattıkları olayın gerçekleştiğini söyledikleri sırada, başka bir yerdedirler; yani böyle bir olaya şahit olmuş değillerdir.

İşte böyle bir durumda, ikinci şahit grubunun söyledikleri güvenilir kabul edilir. Bu ilk bakışta mantıksız görünebilir. Ne de olsa, önce de söylendiği gibi teorik olarak ikinci gruba, ilk gruptan daha çok inanmak için bir neden olmalıdır. Ama şöyle düşünebiliriz: Bir an için mevcut davayı bir kenara bırakalım. Bambaşka bir ortamda, ikinci grup gelip ilk gruptaki şahitlerin söz gelimi *Şabat*'ı ihlal ettiğini ya da zina işlediğini söyleseydi, bu, [suçlulara gerekli uyarı yapılmış, şahitler de zorlu sorgu sonrasında geçerli şahitler olarak tespit edilmiş ise] ilk grubun idam edilmesi için yeterli olurdu; zira herhangi bir olayın kesinlik kazanması için iki şahit yeterlidir. Burada da böyle bir durum söz konusudur. İkinci grup ilk gruptakilerin "şahıslarıyla ilgili" bir ifade vermektedir: "Bahsettiğiniz zamanda, siz filanca yerde bizimleydiniz!" Eğer ilk grup, bunu çürütebilecek bir başka şahit grubu getiremezse, ikinci grubun bu ifadesi, ilk grubun, iddia ettiği olay sırasında aslında başka bir yerde olduğunu mahkemenin gözünde sabit kılmaktadır. Ve bu, "dolaylı olarak", ilk grubun asıl davadaki ifadesi-

ni temelden çürütmekte, verdiği ifadenin yalan olduğunu, üyelerinin de sahte şahitler olduklarını ortaya koymaktadır (krş. Ramban ve Rabenu Behaye). [Yine de *Edim Zomemin*, daha önceden uyarılmadıysa bile cezalandırılırlar.]

Bu açıklamaya rağmen, *Edim Zomemin* kanununun mantık sınırlarını zorlayan tek yanı bu değildir (bkz. p. 19 açk.). Bu nedenlerle *Talmud*, *Edim Zomemin* kanununu, "**Hiduş** – Yenilik" [yani "hayret verici, insana sürpriz görünen, mantıkla düşünülmediği zaman farklı sonuçlara ulaşılabilen türde"] olarak tanımlamaktadır (*Talmud* – *Sanedrin* 27a).

16. Yalancı – *Targum Onkelos*. Ya da "sahte". İbranice **Ĥamas**. Alternatif olarak "yoz", "ahlaksız" (*The Living Torah*). Ya da "kötü niyetli"; "art niyetli".

Bir şahit [ikilisi] – *Targum Yonatan*. İbranice **Ed**. Tora'nın sayı vermeden sadece "**Ed** – Şahit" dediği her yerde en az iki şahit kastedilir (bkz. ö.p. açk., [Tek] *Bir şahit* k.b.).

Uydurma ifade verirse – Ya da "uydurma ifade vermek üzere kalkarsa". "Uydurma ifade" şeklinde çevirdiğimiz sözcük, **Sara**, "**Sur** – Ayrılmak; Sapmak; Uzaklaşmak" kökünden gelir. Burada sözü edilen şahit grubu, aslında şahit olmadığı bir olay hakkında konuşmaktadır. Dolayısıyla gerçekte, ettiği şahitlikle hiçbir bağlantısı yoktur; ondan ayrı ve uzaktır. Nitekim gelip onları geçersiz kılan diğer şahitlerin söyledikleri gibi, şahit olduklarını iddia ettikleri olay sırasında onlar aslında bambaşka bir yerdedirler (*Talmud* – *Makot* 5a; Raşi).

17. [Haklarında şikâyetle bulunulmasıyla] – Önceki pasukta "sahte şahitlerden" bahsedilmişti. Fakat bunların sahte ve yalancı oldukları, ancak başka şahitlerin gelip onların yalanını ortaya çıkarmasıyla belirlenebilir (*Daat Mikra*; krş. Hirsch). Bu da, konuya girişteki açıklamalarımızda belirttiğimiz üzere ikinci grubun, "bahsettiğiniz zamanda siz başka yerde bizimleydiniz" ifadesi vermesiyle olur. Önemli olan nokta şudur: İkinci grubun karşı iddiası, doğrudan ilk grubun suçlamasının içeriğinin doğru ya da yalan olduğunu söylemekte değil, o grubun iddia ettiği olaya tanık olma olasılığı bulunmadığı için, bu suçlamayı dile getirmesinin de imkânsız olduğunu vurgulamaktadır. Zira olay sırasında başka yerde iseler, bu konuda tanıklık etmeleri

יְהוָה

הַשְּׁפִיטִים הַיָּטֵב וְהַנָּה עַד-שִׁקָּר הַעֵד שִׁקָּר עֲנֵה בְּאֲחֵיו:

(Hesed) simgelerler. Yargıçlar ise ödünsüz adaletin timsalidir. Koenler ve yargıçlar Tora'nın birçok yerinde bağdaştırılmıştır. Bu, Yahudi Kanunu'nda şefkat ve adaletin iki farklı yol olmadığını, hem Koenler'in hem de yargıçların sadece tek bir gerçeğe, Tanrısal Adalet'e hizmet ettiklerini ortaya koyar. Günah onarımı için getirilen bir *korban* nasıl Tanrısal Adalet'in kabulünü belirtiyorsa, bir mahkemede yargıçların bir suçluya verdikleri ceza da bu adaletin bir tecellisidir (Hirsch).

Hazır duracaklardır – Tam çeviriyle “*ayakta duracaklardır*”. Yukarıdaki açıklamada (*Dava konusu...* k.b.) belirtildiği üzere bu, bir mahkemedeki şahit ve dava taraflarının, ifade verirken ayakta durmaları gerektiğini öğretir.

18. Yargıçlar – Önceki pasuk Koenler'den de bahsetmiş olmasına rağmen, burada sadece yargıçlardan söz edilmektedir. Bunun sebebi, pasuğun araştırma konusunda söyledikleridir. Bir araştırma her türlü delilin, her türlü ifadenin inceden inceye değerlendirilmesiyle yapılır. Ama Koenler; özellikle de Koen Gadol söz konusu olduğunda akla ikinci bir yöntem de gelebilirdi. Onda, doğrudan Tanrı'dan haber alabilmesini sağlayan *Urim ve Tumim* vardır. İşte Tora, yeryüzünde bir davanın, sadece insani yöntemlerle, doğanın ve normal yaşam düzeninin kuralları çerçevesinde çözüme kavuşturulabileceğini, bunun tek geçerli yolunun insani çaba ve araştırmadan geçtiğini vurgulamak için bu pasukta “Koenler” sözcüğüne yer vermemektedir. Zira onlar da bu araştırmayı, Koen olmayan diğer yargıçlardan farksız bir şekilde yapmakla yükümlüdürler. Bu açıdan, bu pasuğun bağlamında ön planda olan ünvanları Koen değil, “yargıç”tır ve pasuktaki “yargıçlar” sözcüğü Koenler'i de kapsamaktadır (*Meşeh Hohma*).

Çok iyi bir şekilde araştırmalıdırlar – Şahitlerin tabi tutuldukları enine boyuna araştırma, soruşturma ve çapraz sorgulama (bkz. 13:15 açık.), mahkemeye gelen her şahit grubu gibi, ilk şahitlerin iddia ettikleri olay sırasında bambaşka bir yerde kendileriyle olduğunu söyleyen ikinci şahit grubuna da uygulanır (*Sifre* 190; Raşi). “Çok iyi” araştırma gereği, bu kanunun ne kadar zor olduğuna işaret eder (*Daat Mikra*). Eğer araştırmanın sonrasında ikinci grup üyelerinin geçersiz şahitler olmalarını gerektiren bir durum yoksa onların sözleri kabul edilir ve ilk grup *Edim Zomemin* durumuna düşer. Aslında aynı sorgu

prosedüründen ilk şahitler de geçmiş olmalarına karşın, Tora, gelen ikinci grubun sözlerinin kabul edilmesini emretmektedir. Bu, mantıkla açıklanamayan, *Gezerat Akatuv* sınıfında bir kuraldır, zira teorik olarak ikinci gruba ilk gruptan daha fazla inanmak için belirgin bir sebep yok gibidir. Ancak Tora buna rağmen ikinci grubun tanıklığını üstün tutmuştur (bkz. konuya girişteki açıklamalar).

Şahit [ikilisinin] – Tekil kullanıma rağmen en az iki şahitten bahsedilmektedir (bkz. p. 15 açık.). Önceki pasuk “iki adam” dediği için biz de çeviriye yaptığımız eklemede “ikili” sözcüğünü kullandık. Ancak bir şahit grubu daha çok kişiden oluşuyorsa da aynı kurallar geçerlidir.

Kullanılan tekil “şahit” sözcüğü bir grubu belirttiği için, bir gruptaki şahitlerin *Edim Zomemin* durumuna düşmeleri için, istisnasız hepsinin, başka bir şahit grubu tarafından aynı şekilde, yani “bahsettiğiniz zaman, başka yerde bizimleydiniz” sözleriyle yalanlanmış olmaları gerekir. Bu konuya daha önce değinmiştik (bkz. 17:6 açık., *İki şahidin...* k.b.).

Sahte şahit[lerden müteşekkil] olduğu ... tespit edilirse – Buradan şahitlik kanunları konusunda temel bir prensip öğrenilir. Mahkemeye gelen bir şahidin sahte şahit olup olmadığının tespit edilebilir olması gerekir. Bir kişi ancak bu şartla geçerli bir şahit adaydır; ama bunu tespit etmek mümkün değilse bu geçerli bir şahitlik değildir (*Talmud – Pesahim* 12a, Raşi o.a.). Bir kişinin sahte şahit olması, başka kişilerin gelip “bahsettiğiniz olay sırasında başka yerde bizimleydiniz” demesiyle tespit edileceğine göre, buna imkân sağlayacak şey, söz konusu şahidin, tarif ettiği olayın yer ve zamanı konusunda elle tutulur bilgi verebilmesidir. İşte bu nedenle, gelen her şahit, hakkında tanıklık ettiği olayın yeri ve zamanı hakkında yedi adet soruyla sorguya çekilir. Bunlar “*Seva Hakirot – Yedi İnceleme [Sorusu]*” olarak bilinir (Geniş bilgi için bkz. 13:15 açık.). Ve bu sorulara verecek cevabı yoksa, ifadesi dinlenmez. *Talmud*'da bu kural şöyle dile getirilir: “Şahitler, gerektiğinde *Edim Zomemin* kanununun uygulanabileceği bir konumda olmadıkları sürece, verdikleri ifade geçerli değildir” (*Talmud – Sanedrin* 78a; *Talmud – Baba Kama* 75b).

Kardeşine karşı yalan ifade verdiği – “Kardeşine karşı yalan ifade verme niyetiyle yalan ifade

¹⁸ Yargıçlar çok iyi bir şekilde araştırmalıdır. Ve eğer bu şahit [ikilisinin] sahte şahit[lerden müteşekkil] olduğu, kardeşine karşı yalan ifade verdiği tespit edilirse,

bunun hesabını Kimin soracağını bilmelidir (*Talmud – Sanedrin* 6b). Karşısında sadece yargıçları görüyor olsa da, aslında Bizzat Tanrı'nın Huzuru'nda ifade vermektedir (*Sifre* 190; *Talmud – Sanedrin* 19a). Pasukta söylendiği gibi “[Tanrı,] yargıçların arasında yargılar” (*Teilim* 82:1) (Raşi). Bu aynı zamanda, Tanrı'ya sıkı sıkıya bağlı bilgelerin önüne gelmiş bir kişinin, Tanrı'nın Huzuru'na çıkması gibi derin bir huşu duygusu içinde olması gerektiğini öğretir. Yargı, Tanrı'ya aittir (1:17) ve bunu yerine getirenler, sözün gelişi, Tanrı'nın ortakları niteliğindedir.

❧ **Şahitlik.** Yahudi Kanunu, bir mahkemede belirleyici kanıt olarak sadece tek bir şeyi kabul eder: Şahitlerin ifadesi. Tora bir konunun en az iki şahit tarafından kesinlik kazanacağını söylediği zaman, şahısların ve grupların mutluluklarını, onurlarını, canlarını ve mallarını, sicilinde herhangi bir lekesi olmayan ve hakkında şahitlik ettikleri konuya da kişisel bağı bulunmayan iki şahidin doğrudan konuyu ilgilendiren tanıklık ifadelerine teslim etmiştir. Şu açıktır ki, bu kanun, her insanın, aksı kanıtlanmadığı sürece, vicdan sahibi olduğu savından kaynaklanan güvenilirliğini temel almaktadır. Bunun kefil, her insanın kalbinde bildiği ya da hissettiği bir gerçektir: İnsan, daima “Tanrı'nın Huzuru'nda"dır. İnsanlar arasında gerçekleşen her türlü alışveriş ve Tanrı tarafından toplumu düzene sokmak ve şekillendirmek üzere belirlenmiş olan tüm kuralların yerine getirilmesi – bunların hepsi, Nihai Yargıç olan Tanrı'nın Gözleri önünde gerçekleşmektedir. Bu gerçek ve ona dayanma prensibi, özellikle şahitlerin ifadesi hususunda ön plana çıkmaktadır. Bir şahidin kuvveti, “Tanrı'nın Huzuru'nda” bulunduğu konusundaki bilincinden kaynaklanır. İşin temeline inildiğinde, aslında hiçbir şahitlik, insanlardan oluşan bir mahkeme tarafından tamamen doğrulanamaz. Ne de olsa, içeriği tamamen objektif olsa bile, her şahitlik, mutlaka subjektif bir yan içerir. Şahit olayı sadece “kendi açısından” gördüğü şekliyle tanımlayabilir. Bunun yanında, bir şahit, “şahit” olarak mahkemeye geldiği anda sadece olay hakkında değil, “kendisi hakkında” da şahitlik etmiş olur – yani kendisinin gerçekten “şahit” olduğunu, olay sırasında orada olduğunu ve onu gördüğünü, otomatik olarak beyan etmiştir. Normal şartlarda bir insanın kendisi hakkında verdiği ifadeler geçerli olmamasına, başka bir deyişle bir kişi “kendisi hakkında” şahitlik yapamamasına rağmen, Tora yine de her şahide, “kendisi hakkında”, bahsettiği

olay sırasında orada olduğuna ve olayı gördüğüne dair şahitlik etme hakkı ve güvenilirliği tanımıştır. Bu şekilde Tora, her şahidi, “Tanrı'nın Huzuru'na” getirmiş, onu, her şeyi gerçekten bilen, insanların duygu, düşünce ve sözlerini en derin noktalarına kadar süzen ve tartan Tanrı ile karşı karşıya getirmiş olur. Belki de bu yüzdendir ki, günümüzdeki mahkemelerde ifadesi alınan kişilerin “doğruyu ve sadece doğruyu söyleme” konusunda yemin etmesi, Yahudilik'te hiç olmamış bir şeydir. Zira bir yeminin amacı, kişiyi, söyledikleri konusunda Tanrı'ya karşı yükümlü kılmaktır. Oysa Tora'nın bakış açısıyla, bir şahit, kendisini şahit olarak ortaya koyduğu anda, zaten otomatik olarak “Tanrı'nın Huzuru'nda” olduğunu bilmelidir ve ayrıca yemin etmesine gerek yoktur (Hirsch).

O dönemde olacak – Her dönemde, sadece o dönemin otoriteleri yetkilidir. Yargıçların yetkisi manevi düzeylerinin mükemmel olmasına değil, “kendi dönemlerindeki” en iyi ve dürüst kişiler olmalarına bağlıdır (a.k.). Hahamlarımız'ın söyledikleri gibi: [Yiftah (bkz. Şofetim *Perek* 11) yargıçların en düşük düzeylisi, Peygamber Şemuel (bkz. Şemuel I) ise en üst düzeylisi olmasına rağmen] Peygamber Şemuel kendi döneminde neyse, Yiftah da kendi döneminde odur (*Talmud – Roş Ašana* 25b) ve sen, dönemindeki otoritelere de aynı şekilde saygı göstermekle yükümlüsün (Raşi).

Bu konuya daha önce 17:9'da da değinilmişti. Ancak oradaki mesaj “Önceki dönemdeki otoriteler daha üst düzeyli idiyse bile, yine de sen kendi dönemindeki otoritelere itaat etmekle yükümlüsün” şeklindeyken, burada “Önceki dönemdeki otoriteler daha üst düzeyli idiyse bile, yine de sen kendi dönemindeki otoritelere aynı şekilde saygı göstermekle [örneğin, salona girdiği zaman ayağa kalkmakla (*İmre Şefer*)] yükümlüsün” mesajı verilmektedir. Yargıçlara saygı gösterme gerekliliği özellikle içinde bulunduğumuz pasuğun konusudur; zira burada yargıçların huzurunda bulunmanın, Tanrı'nın Huzuru'nda bulunmakla eşdeğer olduğu söylenmektedir (bkz. ö.a.) (*Oel Yaakov*).

Koenler'in ve yargıçların – Bkz. 17:9 açık. Koenler barışsever ve iyiliksever Aaron'un soyundandır; *Bet-Amikdaş*'taki ibadetten sorumlu olduklarına ve bu kapsamda *korbanları* gerçekleştirerek toplumun ve bireylerin Tanrı'nın Huzuru'ndaki ibadet yükümlülüklerini yerine getirmelerine paralel olarak, şefkat ve iyilikseverliği

יְעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו וּבַעֲרַת הָרֶעַ מִקִּרְבּוֹ: 19

Tora'nın verdiği cezanın toplumsal düzenin tekrar sağlanması veya bozulmaması için yeterli olmaya-
cağına kanaat getirdiği takdirde, kendi uygun
göreceği bir cezayı suçlulara verecektir ve bu,
burada bahsedilen durum için de geçerlidir.]

Yine de açık bir soru ortaya çıkmaktadır. Bir kişi
elleriyle kasten bir adamı öldürdüğü takdirde
idamı hak eder ve gereken tüm şartlar yerine
gelmişse infaz edilir. Ama [idam istemli bir dava-
da] *Edim Zomemin* oldukları ortaya çıkan şahitler,
“suçları çok ağır olduğu ve idamın bile bunu
onarmak için yeterli olmayacağı” için idam
edilmez. Bu biraz garip değil midir? İdam, kendi
elleriyle adam öldürmüş bir kişi için onarım
sağlamaya yeterliyken, sadece sözel olarak
verdikleri yalan ifadeyle buna basitçe “neden
olmuş” kişilere onarım sağlayamamaktaysa, idam
istemli bir davadaki yalancı şahitlik, taammüden
cinayetten bile daha ağır demektir! Bu nasıl olur?

Rambam, *More Anevochim* (Şaşırınların Kılavuzu
3:8) adlı eserinde, bir insanın zihniyle işlediği
günahın, bedeniyle işlediği günahattan bile daha
ciddi olduğunu öğretir. Bunun sebebi, zihnin,
insanın özü olan ruhun mekânı olmasıdır.
Dolayısıyla bedene göre daha üstün konumda
bulunan ruhla işlenen günah özellikle ağırdır. Bu
doğrultuda, suçsuz bir insanın ölümünü plan-
lamış olan *Edim Zomemin*, fiziksel olarak bir
başkasını öldüren kişiden bile daha ağır günah
işlemiştir. İşin doğrusu, gerçek bir katil, istese bile
yaptığını geri alma fırsatına sahip değildir. Ama
Edim Zomemin, hedefledikleri zavallı masum
adamın mahkemesi boyunca, hatta idam kararı
çıkmışsa bile infaz gerçekleşene kadar olan
sürede ifadelerinden vazgeçerek itirafta bulunma
ve onu ölümden kurtarma fırsatına sahiptirler. Ve
bunu yapmadıkları sürece bir katilden bile daha
ağır suç halindedirler (*Meam Loez*).

• **İnsani Adalet ve Tanrısal Adalet.** Yukarıda
belirtildiği üzere, sadece mantıksal yöntemler,
Sözlü ya da yazılı Tora tarafından belirtilmemiş
bir cezayı türetmek için yeterli değildir. Bu kural,
bir noktayı açıkça ilan etmektedir: Tora
Kanunu'nun uygulanması insanlardan oluşan
mahkemelere “teslim edilmiştir”, ama bu kanunun
içeriğinin, insanın mantıksal çıkarımları doğrul-
tusunda genişletilmesi konusunda hiçbir serbesti
yoktur. Kanunun asıl bekçisi Tanrı'dır ve insana
muhakeme yetkisi vermişse bile, bu yetki
adaletin tecellisinin sadece “bir kısmını” sağlar.
Yargıçlar adaleti, sadece Tanrı'nın temsilcileri
olarak ve sadece bu temsilciliğin elverdiği sınıra

kadar yerine getirebilirler. Ve insanoğlunun yet-
kisinin son bulduğu noktada Tanrısal Adalet
çarkları işlemeye başlar (Hirsch).

Aynısını yapacaksınız – Eğer sanığın suçlandığı
suçun cezası, [idam ya da kırbaç gibi] bedensel
bir cezaysa gruptaki şahitlerin her biri o cezayı
hiçbir indirim olmadan alır. Eğer parasal bir ce-
zaysa, ceza meblağı sahte şahitler tarafından,
suçladıkları kişiye tazminat olarak ödenir; ama
bu miktar şahit adedine bölünür ve herkes kendi
payını öder (*Talmud – Makot* 3a).

Edim Zomemin'e, suçladıkları kişiye verilmesini
amaçladıkları cezanın aynısının verilmesi,
Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No.
213 (*Sefer Ahinuh*).

Edim Zomemin'e, dava konusu olan cezanın
aynısının verilemediği bazı durumlar vardır.
Böyle durumlarda *Edim Zomemin*, kırbaç cezasına
çarptırılır (bkz. 25:2 açık., C şikkı).

Pasuktaki “*kardeşine yapmayı tasarladığı*” sözleri
kısmi bir istisnaya da gönderme yapmaktadır.
Normal şartlarda zina suçunun cezası *Henek* yön-
temiyle idamdır ve bu ceza, günahı işleyen erkek
ve kadının her ikisine de verilir. Ancak Tora, bir
Koen'in kızının zina yapması durumunda istisnai
olarak, bu kızın cezasının daha ağır bir yöntem
olan *Serefa* ile gerçekleştirilmesi gerektiğini
belirtmiştir (Vayikra 21:9). Buna karşılık günahı
birlikte işlediği erkek diğer zina suçlarında olduğu
gibi yine *Henek* yöntemiyle idam edilir. Öyleyse
burada tek bir zina suçu, ama iki farklı ceza
vardır. Böyle bir davanın şahitleri *Edim Zomemin*
durumuna düşerse, yani, bir grup şahit gelip
filanca *Koen*'in kızı olan *Lea*'nın, *Reuven* adlı
biriyle zina işlediğini iddia eder, ama başka bir
grup gelerek “sizin zina işlendiğini söylediğiniz
vakitte siz bizimle başka bir yerdeydiniz” diyerek
ilk grubu *Edim Zomemin* durumuna düşürürse, bu
sahte şahitlere söz konusu cezaların hangisi veril-
melidir? Yalan ortaya çıkmadığı takdirde
Reuven'in çarptırılacağı *Henek* cezası mı, yoksa
Lea'nın çarptırılacağı *Serefa* cezası mı? İşte Tora
burada kullandığı “*Leahiv – [Erkek] Kardeşine*”
sözcüğüyle bu soruya cevap vermektedir. *Edim*
Zomemin, uydurdıkları bu günahın “erkek tarafı”
için öngörülen *Henek* cezasına çarptırılırlar (*Sifre*
190; *Talmud – Sanedrin* 90a). Bu da *Gezerat*
Akatuv tarzı, istisnai bir durumdur; başka hiçbir
idam istemli davada, kadın erkek arasında ayırım
yoktur ve bir kadını haksız yere suçlayan *Edim*
Zomemin, onun almasını hedefledikleri cezanın
aynısını alırlar (a.k.; Raşi).

¹⁹ [bu ikiliye], kardeşine yapmayı tasarladığı şeyin aynısını yapacaksınız. Arandan kötülüğü yok etmelisin.

verdiği.” Başka bir deyişle bu kişi hata etmiş ya da bir şeyleri yanlış anlamış değil, en baştan beri yalan olduğunu bile bile, kardeşine karşı ifade vererek ona komplo kurmayı amaçlamıştır (Sforno). Rabi Samson Raphael Hirsch, burada ifadenin sadece “içerisinin” değil, “kendisinin” başlı başına bir yalan olduğuna dikkati çeker. Bu şahitler gerçekte şahit olmadıklarına göre ifadeleri bir yalandır, sahtedir.

Bunun yanında, eğer büyük bir tesadüf sonucunda bu sahte şahitlerin anlattıkları harfiyen doğru ise bile, bu bir şeyi değiştirmez. Sahte şahit açısından, görmediği bir olayı, görmüş gibi anlatması başlı başına bir yalandır.

19. [Bu ikiliye] – Tam çeviriyle “ona”.

Tasarladığı – İbranice **Zamam**. Bu, kötü niyetli bir tasarımı tanımlar ve “*Edim Zomemin*” teriminin köküdür.

Pasuğun dil kullanımı önemlidir: “*Tasarladığı*” – ama “başardığı” değil! Dolayısıyla *Edim Zomemin* kanununa göre, sanık için öngörülen ceza, sadece sahte şahitlerin yalanı “amacına ulaşmadan önce” yakalandığı takdirde bu şahitlere verilir. Ama eğer durum ceza verildikten sonra ortaya çıkarsa bu uygulanmaz (*Talmud – Makot* 5b; Raşi).

Burada bahsedilen kural doğrultusunda, örneğin, eğer bir şahit grubu gelip Reuven’in filanca vakitte filanca yerde Şimon’u öldürdüğüne dair tanıklık eder ve bu şekilde Reuven idam istemli bir davayla karşı karşıya kalırsa, ancak karar çıkmasına rağmen o idam edilmeden önce geçerli başka bir şahit grubu gelip ilk şahitlerin o filanca vakitte bambaşka bir yerde olduğunu belirtirlerse, ilk grup *Edim Zomemin* durumuna düşer ve Reuven için öngörülen idam cezasının aynısı o grubun tüm üyelerine verilir. Ancak eğer ikinci grup geldiğinde iş isten geçmiş, Reuven idam edilmişse, ilk grup üyeleri idam edilmez. Zira pasuk, yalanları, Reuven’i idama göndermeyi “başardıkları” değil, “*tasarladıkları*” aşamada ortaya çıkan şahitlerden bahsetmektedir [Belirtilen kural özellikle idam konulu davalar için geçerlidir; ama parasal davalar için geçerli değildir. Ne de olsa karar uygulandıktan sonra şahitlerin sahte oldukları anlaşılırsa, ödenmiş tüm paralar ya da tazminatlar doğru yerlerine ulaştırılabilecektir (*Talmud – Baba Kama* 4b, *Tosafot* o.a.). Rambam buna kırbaç cezası istemli davaları da ekler (*Yad – Eduv* 20:2). Yani o davalarda da, şahitlerin yalanı karar uygulandıktan

sonra ortaya çıkarsa, şahitler yine de kırbaç cezasına çarptırılır. Ancak Rabi Samson Raphael Hirsch, Rambam’ın bu görüşünü kanıtlayacak bir delil bulunmadığının altını çizer. Buna rağmen *Kesef Mişne*, Raavad ve başkaları bu görüşün doğruluğunu kabul ederler.]

Bu da *Gezerat Akatuv* tarzı, mantıkla açıklanamayan bir kural gibi görünmektedir. Zira mantıken, sadece tasarımı aşamasında yakalanan yalancı şahitler idam ediliyorsa, bu tasarımı gerçekleştirmeyi başardıkları takdirde de haydi haydi idamı hak etmelidirler! Ama işte, genel bir prensibe göre, Sözlü ya da Yazılı Tora’nın belirtmediği bir ceza, sırf bu gibi mantıksal bir türetim yoluyla yaratılamaz (krş. Vayikra 18:10, *Oğlunun kızı...* k.b.). Bir kişinin cezalandırılması gerekiyorsa, Tora bunu bir şekilde açıklar ve mantıkla türetmeye ihtiyaç bırakmaz. Ve söz konusu açıklamayı yapmadıysa, bu, böyle bir durumda bahsedilen cezanın verilemeyeceğine işaret eder. Burada da Tora “yaptığı” değil “*yapmayı tasarladığı*” dediğine göre, sadece tasarımı aşamasında yakalanan sahte şahitler idamla cezalandırılır, ama hedeflerine ulaşmışlarsa onlara idam cezası verilemez.

Her ne kadar bu *Gezerat Akatuv* niteliğinde bir kurala da, otoriteler bu kanunu anlayabilmek için çok sayıda farklı açıklama sunmuşlardır. Biz bunlardan yalnız biriyle yetineceğiz: Tora’da cezaların amacı intikam almak değil, bazı örneklerde eğitim ve terbiye vermek, tüm örneklerde de işlenen günah için bir onarım sağlamaktır. Ve eğer bir grup şahit, bir insanı haksız yere idama götürebilmişse, idam bile onların bu son derece ağır günahını onarabilecek düzeyde bir ceza olmayacaktır. Bu nedenle bu kişiler idam edilmez ve cezası Tanrı’ya bırakılır. Buna benzer bir örnek için bkz. Bamidbar 35:19 açık.

[NOT: Burada söylenen kurala göre, *Edim Zomemin*, hedefledikleri kişiyi idam ettirmeyi başardıkları takdirde, foyaları sonradan ortaya çıkarsa bile, aynı idam cezasına çarptırılmaz. Yani böyle bir durumda “sanık için öngörülen cezanın aynısının yalancı şahitlere verilmesi” kuralı yürürlükten kalkar. Ancak bu, şahitlerin tamamen cezasız kalacakları anlamına gelmez. Tora’da belirtilen her “ceza”, suçlunun günahının onarımı için gerekli olan “asgari” uygulamayı belirtir. Bu, kişisel olarak suçlunun “günahını” onarmak içindir. Öte yandan bir günah, aynı zamanda toplumsal etkilere de sahip olabilir. Bu nedenle, toplumsal düzeni sağlama görevine de sahip olan mahkeme,

20 נִהְנָשְׂאֲרִים יִשְׁמְעוּ וַיֵּרְאוּ וְלֹא־יִסְפוּ לַעֲשׂוֹת עוֹד כְּדָבָר הָרֶעַ
 21 הַזֶּה בְּקִרְבָּהּ: כֹּא וְלֹא תַחֵס עֵינֶךָ נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ עֵין בְּעֵין שֵׁן בְּשֵׁן
 יָד בְּיָד רֶגֶל בְּרֶגֶל: ׀

Savaşa dair kurallar [borazanlarla ilgili olanlar haricinde (bkz. Bamidbar 10:9)] Tora'da ilk kez burada yer almaktadır. Olasılıkla bunun nedeni, savaşlarla geçecek bir dönemin yaklaşıyor olmasıdır (Ramban). Bu kısımda önce halk, düşmanların karşısında korkuya kapılmamaları yönünde teşvik edilmekte, Tanrı'nın onların yanında olup savaşı onlar için Bizzat gerçekleştireceği belirtilmektedir. Sonra ordu görevinden bazı kişiler muaf tutulmaktadır. Düşmanlara karşı savaşa gidildiğinde öncelikle barış teklifinde bulunmak gerektiği vurgulanmakta ve son olarak bir kuşatma sırasında meyve veren ağaçlara zarar verilmemesi emredilmektedir.

Bundan önceki konu, "göze karşılık göz vs." sözleriyle organ kaybı durumlarına değinerek sona ermişti. Tora o sözlerin hemen ardından savaş konusuna yer vererek bir kurala işaret eder. Buna göre herhangi bir organını kaybetmiş kişiler savaşa gitmez (Sifre 190; Raşi). Savaş kurallarının Edim Zomemin konusunun hemen ardından verilmesi, aynı zamanda adaletin gereklerinin yerine getirilmesi ile askeri başarıların bire bir bağlantılı olduğu mesajını verir: "Kendi içinde adaleti sağlam bir şekilde yerine getirirsen, savaşa çıktığında başarıya ulaşacağından emin olabilirsin" (Midraş – Tanhuma 15; Raşi).

İbn Ezra'ya göre başka bir bağlantı da söz konusudur. Bu kısımda, yeni bir ev inşa etmiş, yeni bir bağ dikmiş, yeni evlenmiş kişiler, ayrıca savaştan korkanlar ordu görevinden muaf tutulmaktadır. Önceki kısım, yalancı şahitlere acıma emriyle bitmişti. Dolayısıyla burada "Yalancı şahitlere acıma ve hak ettikleri cezayı ver. Ama ordu görevi konusunda, yeni ev, yeni bağ, yeni eş sahibi ya da savaştan korkan kişilere acı" iması vardır.

Talmud (Sota 44b) "Milhemet Mitsva – Emir Niteliğindeki Savaş" ile "Milhemet Reşut – İsteğe Bağlı Savaş" arasında ayrım yapar. Milhemet Mitsva, Erets-Yisrael'in fethi için Tanrı'nın açık emri doğrultusunda yapılan savaştır. Bunun yanında, Erets-Yisrael'e yönelik bir saldırının savuşturulması da Milhemet Mitsva sınıfındadır

(Yad – Melahim 5:1; bkz. Talmud Yerusalmi – Sota, Perek 8 sonu). Ayrıca Amalek'e karşı yapılan savaş da bu sınıftadır (Meam Loez). Bunun dışındaki tüm savaşlar Milhemet Reşut sınıfına girer. Buna, bir düşmana karşı, gelecekte saldırmaması için onu zayıflatma amacıyla yapılan saldırı da dâhildir. Bir kral, Milhemet Reşut'a sadece 71 kişiden oluşan Büyük Sanedrin'in onayı ile çıkabilir (Talmud – Sanedrin 2a ve 20b).

Aşağıda p. 5-8 arasında zikredilen muafiyetler sadece Milhemet Reşut sınıfındaki savaşlar için geçerlidir. Bu, konunun girişindeki "Düşmanına karşı savaşa çıkacağın zaman" sözleriyle de ima edilmektedir. Dahası p. 5-7'de ev ve bağ sahibi kişilerden bahsedilmektedir – dolayısıyla Erets-Yisrael'in fethi amacıyla gerçekleştirilen bir savaş değildir bu. [Ne de olsa bağ ve ev aşamasına gelindiye Erets-Yisrael'e yerleşilmiş demektir.] Buna karşılık Milhemet Mitsva söz konusu olduğunda, bu kısımda bahsi geçen muafiyetler geçerli değildir. Gerekirse bir damat ve gelin bile Hupa'nın [=düğün tentesinin] altından çıkıp orduya katılmalıdır (Sforno; bkz. Yoel 2:16). [Kadınlar aktif savaşa gitmezler, ama geri cephede ordunun ihtiyaçları için görev alırlar (Talmud – Sota 44a; Raşas).]

Orduya sadece yirmi yaşını tamamlamış erkekler seçilir (bkz. Bamidbar 1:3).

²⁰ Geriye kalanlar duyacaklar ve korkacaklar; artık aranda bu gibi kötü şeyleri yapmaya devam etmeyeceklerdir.

²¹ Gözün [bu tip suçlulara] acımasın: [İdam istemli davalarda] Cana karşılık can [alınmalı, tazminat istemli davalarda da] göze karşılık göz, dişe karşılık diş, ele karşılık el, ayağa karşılık ayak [tazminatı ödetilmelidir].

20. Geriye kalanlar – Yalancı şahitlik yapma niyetinde olan başka kişiler (*Daat Mikra*). Bu ifade, özellikle idam istemli bir davayı ima etmektedir. Böyle bir davada *Edim Zomemin* oldukları tespit edilen sahte şahitler, itham ettikleri adamın yerine idam edilecekleri için, başkaları “geriye kalanlar” sınıfındadır.

Duyacaklar ve korkacaklar – Bu sözler, idam istemli bir davada *Edim Zomemin* oldukları tespit edilen kişilerin idam edileceğinin Ülke’de ilan edilmesi gerektiğini öğretir (*Talmud – Sanedrin* 89a; Raşi). *Edim Zomemin* suçu, cezası ilan edilmesi gereken dört suçtan biridir (bkz. 13:12 ačk.). Diğer suçlardan biri olan asi Haham hakkında da böyle bir ilanın yapılması, ayrıca idamın en yakın *Şaloş Regalim* bayramında Yeruslayim’de gerçekleştirilmesi gerektiği söylenmişti (bkz. 17:13 ačk.). İki kural arasında fark vardır. Orada pasuk “*tüm halkın*” duyması gerektiğini söylemiştir. Burada ise sadece “geriye kalanlar duyacaklar” denmektedir; yani asi Haham’da olduğu gibi idama tüm halkın şahit olmasına gerek yoktur (*Biure Maaray*).

Bu gibi kötü şeyleri – Tam çeviriyle “*bu kötü şey gibisini*”.

21. [Bu tip suçlulara] – Sahte şahitlere (İbn Ezra).

[İdam istemli davalarda] – Yalancı şahitlerin suçladıkları kişi idam istemiyle yargılanıyorsa, *Edim Zomemin* de idam cezasına çarptırılır.

Cana karşılık can – Sözlü Geleneği reddeden Tsadokiler buradaki ifadeyi, “*Edim Zomemin*, idam cezasını gerektiren bir suçla itham ettikleri kişi idam edildiği takdirde idam edilir” şeklinde yorumlamışlardı. Ama önce de belirtildiği gibi, bu ceza sadece sahte şahitlerin yalanı “tasarı” aşamasında yakalandığı takdirde verilir, bu tasarı başarıya ulaştığı takdirde ise yalancı şahitler idam edilmez (bkz. p. 19 ačk.). Öyleyse buradaki “*cana karşılık can*” sözleri ne anlama gelmektedir? Bu sözler, *Edim Zomemin*’in, tasarı aşamasının hangi kısmında yakalandıkları takdirde idam cezasına çarptırılmayı hak edeceklerine açıklık getirmek-

tedir. Eğer suçladıkları kişi, onların ifadesi sonucunda idam cezasına çarptırıldıysa, yani “canının alınmasına karar verildiyse”, ama şahitlerin yalanları bu ceza infaz edilmeden önce başka bir şahit grubu tarafından “söylediğiniz o vakitte bizimle başka yerdeydiniz” sözleriyle açığa çıkarıldıysa – işte o zaman idamı hak ederler. Böylece üç aşama söz konusudur: [1] Eğer sahte şahitlerin yalanı dava sürerken ortaya çıkarsa yalancı şahitler de idam edilmez; zira sanık henüz onlar nedeniyle idam cezasını almış değildir. Bu şahitler bundan sonra şahitlik yapamaz. [2] Eğer yalan, idam kararı çıktıktan sonra ama uygulamadan önce ortaya çıkarılmışsa şahitler idam edilir. [3] Eğer idam kararı uygulandıysa yalancı şahitler idam edilemez (*Talmud – Makot* 5b).

[Tazminat istemli davalarda] – Pasuğun belirttiği gibi bir grup şahit bir kişiyi bir başkasına bedensel zarar vermiş olmakla itham edip sonra *Edim Zomemin* durumuna düşerse, yalanları ortaya çıkmasa o kişi ne tip bir tazminat ödemesi yapacaksa, o meblağı *Edim Zomemin*, suçladıkları kişiye öderler. Eğer onu birinin gözünü çıkarmakla suçlamışlarsa, yakalanmadıkları takdirde o kişi söz konusu gözün parasal tazminatını ödemek zorunda kalacağına göre (bkz. Şemot 21:24 ačk., Vayikra 24:19-20 ačk.), yakalandıkları takdirde bu tazminatı *Edim Zomemin*, suçladıkları kişiye ödemelidirler. Pasuktaki diş, el, ayak ve sayılmayan diğer her türlü organ kaybı için de aynı kanun geçerlidir (*Sifre* 190; *Talmud – Baba Kama* 84a; Raşi).

20.

“Savaşa Çıkacağı Zaman”. Önceki kısımda Tora, tüm hak ve adaletin temeli olan şahitlik konusunu kapatmıştır. Bununla, Tora kanunlarına göre yönetilen Yahudi Devleti’nin iç düzenini sağlayan kurallar dizisi sona ermiştir. Bu noktadan itibaren, bu devletin dışa yönelik faaliyetlerine yoğunlaşılacaktır. Buradaki p. 1-9 savaş için ordu oluşturulmasına dair kuralları açıklayacaktır. Sonrasında p. 10-20’de ise savaş sırasında dikkat edilmesi gereken noktalar vurgulanacaktır.

א כִּי־תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל־אֵיבֶךָ וְרָאִיתָ סוֹס וְרֶכֶב עִם רֶב מִמֶּךָ 1
 לֹא תִירָא מֵהֶם כִּי־יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ הַמַּעֲלֶךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:
 ב וְהָיָה כְּקָרַבְכֶם אֶל־הַמִּלְחָמָה וּנְגַשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל־הָעָם: 2
 ג וְאָמַר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קָרַבְתֶּם הַיּוֹם לַמִּלְחָמָה 3
 עַל־אֵיבֵיכֶם אֶל־יָרֵךְ לְבַבְכֶם אֶל־תִּירְאוּ וְאֶל־תַּחֲפֹזוּ וְאֶל־תַּעֲרִצוּ
 מִפְּנֵיהֶם:

konusmasına öncelik vermiş, muafiyet konusun-
 daki aslında daha önce yapılan konuşmayı ise
 sonraya bırakmıştır (Hirsch). Sonuç olarak
 buradaki “savaşa yaklaştığınız zaman” sözleri,
 gerçekten de savaştan hemen önceyi belirtiyor
 olabilir; zira p. 5-8’de tanımlanan hazırlıklar daha
 önceki bir aşamayı tanımlamaktadır.

[Savaş için meshedilmiş olan] *Koen* – Raşi; İbn
 Ezra. Bu, “*Koen Maşuah Milhama – Savaş İçin*
Meshedilmiş Koen” olarak bilinen ve özellikle bu
 görev için meshedilmiş olan bir *Koen*’dir (*Talmud*
 – *Sota* 42a). Hem *Milhemet Reşut* hem de
Milhemet Mitsva için bir *Koen Maşuah Milhama*
 meshedilir. *Koen Maşuah Milhama*, bazı açılardan
Koen Gadol ile benzer kurallarla bağlıdır. Tıpkı
Koen Gadol gibi, *Koen Maşuah Milhama* da yas
 amacıyla saçını uzatamaz veya giysisini yırtamaz,
 en yakınlarının cenazeleri için bile *tame* olamaz,
 sadece bakire bir kızla evlenebilir ve diğer
Koenler’den farklı olarak dul bir kadınla evlene-
 mez (*Talmud* – *Yoma* 73a; bkz. Vayikra 21:10-14).
 Savaşta manevi liderlik ona aittir. *Koen Maşuah*
Milhama savaş sırasında *Koen Gadol*’a özel sekiz
 giysiyi giyerdi ve bir soru çıktığı takdirde, *Urim*
 ve *Tumim* yoluyla Tanrı’ya soru sorabilirdi (*Talmud*
 – *Yoma* 73a, Raşi o.a.). Bkz. Bamidbar 31:6 açk.

Bir *Koen*’in burada açıklanan görevi yapmak
 üzere meshedilmesi, Tora’nın 613 emrinden
 biridir. *Mitsvat Ase* No. 214 (*Sefer Ahinuh*).

Halka hitap edecektir – Tam çeviriyle “halka
 konuşacaktır”. Sıradaki pasuk da “onlara [şöyle]
 diyecektir” sözleriyle başladığına göre buradaki
 “konuşacaktır” sözcüğü başka bir noktaya işaret
 etme amaçlıdır: Bu *Koen*, halka, onların ana
 dilinde hitap etmelidir. Yani “*Leşon Akodeş –*
Kutsiyet Lisanı” olan İbranice diliyle (*Talmud* –
Sota 42a; Raşi; *Beer Mayim Hayim*). *Koen*, bu
 konuşmasında, Tora’nın bu iki pasuktaki sözleri-
 ni aynen tekrarlar (*Talmud* – *Sota* 32a). Böylece
 kendi vaatlerini değil, Tora’nın metninde yer alıp

ebedi niteliğe sahip olan Tanrısal garantiyi dile
 getirir (Hirsch).

3. Dinle Yisrael! – İbranice Şema Yisrael.
Koen’in Yisrael’e hitap ettiği açık olmasına rağ-
 men Tora’nın bu sözlerle yine de yer vermesi bir
 mesaj içerir. Bu çok ünlü iki sözcük, Yahudilik’in
 temel inanç beyanı olan *Şema* duasının da ilk söz-
 leridir. Böylece *Koen*’in sözlerinde “elinizdeki tek
 liyakat *Şema* duasını söyleme mitsvasını yerine
 getirmek ise bile, Tanrı’nın sizi kurtarmasına
 değersiniz” mesajı yer almaktadır (*Talmud* – *Sota*
 42a; Raşi). Her Yahudi sabah ve akşam *Şema*’yı
 söyler ve bu sözlerle Tanrı’nın egemenliğini üye-
 rine kabul eder. Bu egemenlik kabulü, savaş
 sırasında Tanrı’nın söz konusu egemenliğini gös-
 terircesine savaş zafere sonuçlandırmasını
 sağlayacaktır. Tanrı’nın kendisinin yanında
 olduğunu bilen bir askerin kalbi kuvvet, cesaret,
 huzur ve kahramanlıkla dolacaktır (Hirsch).

Düşmanlarınıza karşı – Savaşın düşmana karşı
 yapıldığı açık olmasına rağmen Tora bunu bir kez
 daha vurgulamaktadır: “Onlar sizin kardeşleriniz
 değil; ellerine düşerseniz size merhamet edecek-
 lerini sanmayın.” Öte yandan ileride Binyamin ve
 Yeuda kabilelerinin oluşturduğu Yeuda Krallığı ile
 diğer kabilelerden oluşan Yisrael Krallığı arasın-
 daki iç mücadele ise farklıdır. *Tanah*, Efrayim
 kabilesi mensuplarının, esir düşen Yeuda asker-
 lerine nasıl davrandıklarını şöyle tanımlamak-
 tadır: “İsmen belirlenen adamlar kalkıp esirleri tut-
 tular, onların tüm çıplaklıklarını ganimetten [yarar-
 lanarak] örttüler, [böylece] onlara elbise ve ayakkabı
 giydirdiler, yedirdiler, içirdiler, yağla ovaladılar, tökez-
 leyenleri eşeklerle ilerlettiler, onları Hurmalar Şehri
 Yeriho’ya, kardeşlerinin yanına getirdiler ve Şomron’a
 döndüler” (Divre Ayamim II 28:15). Dolayısıyla
Koen’in sözleri, düşmanlara yapılan savaşta
 başarısız olunursa böyle kardeşçe bir muamele
 beklenmesinin hayal olacağı yönündedir:
 “Kardeşlerinize değil, düşmanlarınıza karşı savaşa

20

[71. Savaş Hazırlıkları]

¹ Düşmanına karşı savaşa çıkacağın zaman, at ve araba, senden kalabalık bir ordu görürsen [bile] korkma onlardan; çünkü Tanrın Aşem seninledir – seni Mısır Ülkesi’nden Çıkaran[’dır O].

² Savaşa yaklaştığınız zaman, [savaş için meshedilmiş olan] Koen öne çıkıp halka hitap edecektir.

³ Onlara [şöyle] diyecektir: “Dinle Yisrael! Bugün, düşmanlarınıza karşı savaşa yakın-sınız. Kalbiniz yılmasın, korkmayın, paniğe kapılmayın ve onların önünde kırılmayın;

1. Düşmanına karşı savaşa çıkacağın zaman – Savaşın düşman olmayanlara karşı yapılmayacağı açıktır. Ama Tora yine de “düşmanına karşı” diyerek, savaşın “düşmana” karşı yapıldığını önemle vurgulamaktadır: “Savaş sırasında karşıdaki kişinin senin gözünde tek bir tanımı olmalıdır: O senin düşmanıdır. Bunun dışında seni yumuşatacak başka hiçbir şey düşünme; çünkü o üstün geldiği takdirde sana merhamet etmeyecektir” (Midraş – Tanhuma 15; Raşi; Mizrahi; Sifte Hahamim).

Pasuk tekil hitap içermektedir: “Çıkacağın zaman”. Yahudiler kendi içlerinde birlik oldukları, tek vücut haline geldikleri takdirde, korkmalarına gerek yoktur (Alşeh).

At ve araba – Basit anlamda kastedilen, “atlar ve arabalar”dır. Ancak Tanrı, tekil kullanımla mesaj vermektedir: “Ne kadar kalabalık olurlarsa olsunlar. Benim gözümde o tek bir at, tek bir araba gibidir” (Midraş – Tanhuma 16; Raşi; krş. Şemot 15:19; Şofetim 6:16).

Senden kalabalık – Buradaki “senden” sözcüğü yersiz görünmektedir; zira bir ordu kendisinden kalabalık olmayan ordulara karşı da savaşa çıkabilir. Düşmanların daha kalabalık olması kaçınılmaz bir durum değildir. Dolayısıyla amaç sadece düşmanın kalabalık olduğu zamanlarda bile korkuya yer olmadığını söylemek olsaydı, basitçe “kalabalık” demek yeterli olurdu. Ancak Tora “senden” sözcüğünü kullanarak bir mesaj vermektedir: “Eğer karşıdaki ordunun kalabalıklığını yıldırıcı bir etken olarak görüyorsan, bu tamamen senden kaynaklanan, öznel bir izlenim ve değerlendirmeden ibarettir. Ama Tanrı’nın Gözü’nde hiçbir ordu, mağlup edilemeyecek kadar kalabalık değildir” (Midraş – Tanhuma 16; Raşi; Beer Yitshak).

Tora’nın mesajı açıktır: “Zaferin ordunun kalabalık olmasına bağlı olduğunu düşünme. Nitekim Tora, biraz aşağıda (p. 5-7) elleri silah tutabilecek birçok kişiyi savaşa çıkmaktan muaf tutmaktadır. Eğer kalabalık önemli olsaydı, kimse muaf tutulmazdı” (Hirsch).

Ordu – Tam çeviriyle “halk”.

Korkma onlardan; çünkü Tanrın Aşem seninledir – “Bu yüzden Tanrı’ya yönelik korkunu, insanlara yönelik korkunun önünde tutmalısın; zira insanlardan korkan kişi, bir bakıma Tanrı’yı unutmuş gibidir” (Rabenu Behaye).

Savaşa gidildiği zaman korkmak ve yılmak, Tora’nın yasaklarından biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 312 (*Sefer Ahimuh*). Şüphesiz, korku bazen önüne geçilemez bir duygu olabilir. Ortalama bir insan savaştan elbette “korkacaktır”. Burada kastedilen, kişinin, düşüncelerini savaşın getirebileceği tehlikelere odaklamamasıdır. Bunun yerine, sıradaki pasuklarda yer alan ilham veren sözlerle yoğunlaşmalıdır.

2. Savaşa yaklaştığınız zaman – “Düşmana karşı sınırı geçtikten hemen sonra” (*Sifre* 191; *Talmud* – *Sota* 42a; Raşi). İfadenin anlamı “füli savaştan hemen önce” şeklinde olamaz; zira sıradaki pasuklarda, yapılması gereken daha çok hazırlık olduğu görülmektedir ve bunlar için daha süreye ihtiyaç vardır (*Gur Arye*; *Beer Mayim Hayim*).

Ancak *Talmud*’da şöyle denmektedir: “[Koen] Onlara iki kez hitap eder. Bir kez sınırda bir kez de savaştan hemen önce. Sınırdaki onlara ne der? ‘Savaştan neler olabileceğini dinleyin ve [korkuyorsanız şimdi] geri dönün.’ Savaştan onlara ne der? ‘Kalbiniz yılmasın.’” (*Talmud* – *Sota* 42a-b). Buradan anlaşıldığı kadarıyla Koen’in halkı cesaretlendirdiği p. 3-4’teki konuşması gerçekten de savaştan hemen önce yapılan konuşmadır. Ancak Koen, sınır geçildiği sırada yaptığı konuşmasında, p. 5-7’de verilen çeşitli sebeplerle muafiyet kapsamında olanların evine dönmelerini tembihler. Bunun yanında, savaş öncesindeki konuşmasını (p. 3-4) normal tonda yapar ve başka Koenler bunu halka yüksek sesle tekrarlarlar. Sınırdaki konuşmasını halka yüksek sesle duyuranlar ise Koenler değil subaylardır (p. 5-7). Tora konuya “... kalabalık bir ordu görürsen [bile] korkma onlardan” diyerek girdiği için, Koen’in, bununla doğrudan bağlantılı olan cesaret verme

דְּכִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הִחֲלֶךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם 4
 עַם-אֲבִיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם: ה וְדִבְרוּ הַשְּׂטָרִים אֶל-הָעָם לֵאמֹר 5
 מִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בֵּית-חֶדֶשׁ וְלֹא חָנָכוּ יָלָךְ וַיֵּשֶׁב לְבֵיתוֹ
 פְּנִימוֹת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יַחֲנִכֵּנוּ:

sonra evlerine dönebilirler. Yine de bu, onların her şeyden muaf oldukları anlamına gelmekte değildir. Ordunun tedarik ve ikmal ihtiyaçları ile yolların düzenlenmesi görevlerini bu kişiler yapar. Buna karşılık, yeni eşiyile evlilik bağına tamamlamış, diktiği bağı kutsiyetten arındırmış ve yeni evinde oturmaya başlamış kişiler, bir yıl boyunca orduya dair her görevden muaftır (*Talmud – Sota* 43a; bkz. 24:5 açık.). Savaşa gitmedikleri gibi, geri destek görevlerini de yapma yükümlülükleri yoktur (Hirsch).

Tora, buradaki sıralamayla evlenme çağına yaklaşan bir erkeğin normal şartlar altında hayatında hangi sırayı izlemesi gerektiği hakkında ders vermektedir: Bir erkek evlenmeden önce geçimini sağlayabilecek bir kaynak ve başını sokacak bir ev bulmalıdır ve ancak bundan sonra evlenebilir (*Talmud – Sota* 44a). Aslında pasuklar yeni bağdan önce yeni eve yer vermiştir; ancak aşağıda belirtildiği üzere burada yeni bağ dikmiş ama bunun dördüncü senesinde meyveleri kutsiyetten arındıramamış kişiden bahsedilmektedir. Başka bir deyişle bağ yeni değildir, üç sene önce dikilmiştir. Dolayısıyla geçimi singeleyen bağ, barınak olan evden öncedir (*Meam Loez*).

5. Subaylar – İbranice Şoterim. Ya da “polis memurları” (bkz. 16:18). Bu bağlamda olasılıkla inzibat subaylarından bahsedilmektedir.

Aslında buradaki sözleri söyleyen yine *Koen Maşuah Milhama*’dır. Subayların yaptığı ise onun sözlerini halka daha yüksek sesle tekrarlamaktır (bkz. p. 8 açık.). *Koen*’in halka diğer bir *Koen* tarafından aktarılan konuşması (p. 3-4) Tanrı’ya bağlı kaldıkları takdirde korkacak bir şeyleri olmadığı yönündedir. Subayların aktardığı bu konuşma ise dünyanın normal gidişatı doğrultusundadır ve bu normal gidişata göre savaşta kazanan taraftan bile ölen birileri olur (Ramban).

Yeni bir ev inşa etmiş – Bu pasuktaki muafiyet, bir evi hediye, satın ya da miras almış biri için de geçerlidir (*Talmud – Sota* 43a). Ama evi yıkılmış biri onu tekrar inşa etmişse bu muafiyet geçerli değildir (*Talmud Yerusalmi – Sota* 8:4). Söz konusu muafiyet yalnızca bir ev değil, ambar,

ahır, depo gibi, gerektiği zaman içinde yaşanabilecek türdeki başka binalar için de geçerlidir (*Talmud – Sota* 43a).

[İkamete] Başlamamış – Yani “*orada ikamet etmeye başlamamış*” (Raşi). İbranice *Velo Hanaho*. Buradaki *Hanah* kökü, bir şeyi ilk şeklini vermek, hizmete açmak, belirli bir amaca adanmak anlamlarına gelebilir. Örneğin “*Hinuh – Eğitim*” bu kökten gelir, zira eğitim insanı şekillendirir. Yine, *Hanuka* bayramı, ismini, Suriye-Yunan krallığının işgali altındaki *Bet-Amikdash*’ın geri alınıp, *Mizbeah*’ın tekrar hizmete açılması nedeniyle almıştır. İfadenin buradaki anlamı ise “bir evi ikamete açmak”; yani “orada oturmaya başlamak” şeklindedir. Bir evin ikamete açılması *Hanukat Bayit* olarak adlandırılır. Bu, özellikle Erets-Yisrael’deki bir ev için gereklidir. Dolayısıyla buradaki muafiyet, Erets-Yisrael dışında ev inşa etmiş kişiler için geçerli değildir (*Talmud Yerusalmi – Sota* 8:4).

Kim varsa – Tam çeviriyle “*kim o adam ki yeni bir ev inşa etti ama [henüz] onu [ikamete] açmadı, gidip evine dönsün...*”. Sıradaki pasuklarda da aynı şekilde.

Savaşta ölüp de – Bu ifade, savaşın, zamansız ölüme sebep olabilecek bir etken olduğunu ortaya koymaktadır, zira ifade, bu kişinin ölüm olasılığının savaşta olduğu zaman daha güçlü olduğunu, ama evde olsa ölmeyeceğini ima etmektedir. İnsanların, kendi doğaları, bedensel yapıları, fiziksel avantaj ve eksiklikleri ile yaşam şartları doğrultusunda yaşayabilecekleri belli bir yaşam süresi vardır (krş. Şemot 23:26). Ancak Tanrı’ya bağlılık düzeyine ve Tanrı’nın uygun gördüğü şekilde bu süre uzayabilir veya kısalabilir. Pasukta söylendiği gibi: “*Tanrı korkusu ömür katar, gınahkârların yılları ise kısalacaktır*” (Mişle 27:10). Yine de Tanrı’nın gerekli göreceği özel bir müdahale olmadığı sürece insan yaşamı doğal ve dünyevi şartlara bağlıdır ve insanlar savaş gibi bazı durumlarda vakitsiz ölümle yüzleşebilirler (İbn Ezra). *Tanah*’taki “*Ya günüt gelir de ölür, ya da savaşa iner ve telef olur*” (Şemuel I 26:10) sözleri de bunu yansıtmaktadır.

⁴ çünkü sizin için düşmanlarınızla savaşmak [ve] sizi kurtarmak üzere sizinle yürüyen, Tanrınız Aşem'dir."

⁵ [Bunun öncesinde] Subaylar halka şöyle konuşacaklardır: "Yeni bir ev inşa etmiş, ama [henüz] onda [ikamete] başlamamış olan kim varsa, gidip evine dönsün ki savaşta ölüp de [evde ikamete] başka bir adam başlamasın.

gidiyorsunuz. O yüzden kendinizi savaş için güçlü ve cesur tutun" (*Talmud – Sota 42a; Raşi*).

Kalbiniz yılmasın – Tam çeviriyle "kalbiniz yumuşamasın". Ama bu, Türkçe'dekinden farklı bir deyimdir: "Yabancı ordular karşısındakinin cesaretini kırmak için çeşitli yöntemlere başvururlar. Bunlardan biri atlarını dürterek azdırmak ve kişnemelerini sağlamaktır. Bu sesler cesaret kırıcı olabilir; ama kalbiniz yılmasın" (*Sifre 192; Talmud – Sota 42a; Raşi*).

Korkmayın – Ya da "çekinmeyin". "Yabancı ordular büyük gürültü çıkarıp karşısındakini korkutmak için kalkanlarını sertçe birbirine vururlar. Bundan korkmayın" (*Sifre 192; Talmud – Sota 42a; Raşi*). İbn Ezra'ya göre: "Savaş öncesinde kalbinizde korku hissetmeyin".

Paniğe kapılmayın – "Kullandıkları bir başka yöntem de borular çalmaktır. Ama siz bunlar nedeniyle paniğe kapılmayın" (*Sifre 192; Talmud – Sota 42a; Raşi*). Ya da "telaşa kapılmayın". İbn Ezra'ya göre: "Savaş sırasında telaşa kapılıp kaçmayın".

Kırılmayın – Ya da "ezilmeyin". "Karşınızdakiler çok vahşi savaş naraları atıyorlarsa bile cesaretiniz kırılmayın" (*Sifre 192; Talmud – Sota 42a; Raşi*). İbn Ezra'ya göre: "Fiili muharebe anında kırılmayın". Ya da "saflarımızda kırılma olmasın" (*The Living Torah*). Bkz. 7:21.

Bahsedilen dört korkunun farklı sebepleri de olabilir. Genel olarak Yahudi askerler, putperest ulusların ordularına karşı dört açıdan düşük konumdaydı. [1] Savaş için gereken askeri eğitimleri zayıftı. [2] Yahudi ulusu düşük nüfusluydu ve ordusu bundan da az nüfusa sahipti. [3] Yahudiler'le putperest güçler arasında savaş arabası miktarı açısından büyük bir fark vardı. [4] Yahudiler zamanlarını fiziksel egzersizlerden çok, Tora öğrenimi ve dua ile geçirdikleri için fiziksel açıdan yapılı özelliğe sahip değillerdi. Tora bu dört dezavantaja rağmen, dört farklı ifade kullanılarak onlara korkmamalarını emretmiştir (*Meam Loez*).

4. Sizi kurtarmak üzere – "İçinizden 'Bizler kahramanız ve savaşta ustayız' gibi düşünceler geçirmeyin. Sadece tüm güveninizi Tanrı'ya yaslayın ve zaferden emin olun. Zira Tanrı, 'Ne

atların kahramanlığını arzular ne de erin [kalm ve güçlü] bacıklarını ister. Kendisi'nden çekinenleri ister Tanrı, ümitlerini Şefkati'ne bağlayanları' (*Teilim 147:10-11*)" (*Ramban*).

Tanrı'nın Bene-Yisrael'i "kurtarması", düşman kesin bir yenilgiye uğratılırken Bene-Yisrael'den tek kişiye bile zarar gelmeyeceği anlamına gelir (krş. *Bamidbar 31:49*). Yeoşua'nın fetih savaşları bu şekilde gerçekleşmiştir. Bu nedenle, Ay şehrine karşı yapılan savaş sırasında otuz altı kişinin hayatını kaybetmesi karşısında Yeoşua büyük bir yas tutmuştur (*Yeoşua 7:7-9*). Zira Tanrı'nın emriyle gerçekleşen bir savaşta, Yahudi askerlerin tek saç teline zarar gelmemelidir. Yeoşua bu olay sonrasında halk içinde Tanrısal korumayı uzaklaştıran bir günahın mevcut olduğunu anlamış ve tüm bunların, aksi yöndeki emre rağmen önceki savaşta elde edilen ganimetten bir kısmı kendisine alan Ahan adlı kişi yüzünden olduğunu *Urim VeTumim*'e soru sordurarak tespit etmiştir.

Sizinle yürüyen, Tanrınız Aşem'dir – Bu ifade, "sizinle yürüyen Tanrınız Aşem'dir; ama başkalarının savaşa giderken yanlarında taşıdıkları ümitleri farklıdır" iması içerir (*Beer Basade*). "Yabancı ordular zafer ümitlerini etten kemikten insanların kol gücüne bağlarlar. Ama sizin ümidiniz Tanrı'dır. Onlar kahramanlıklarına güvenirler; siz ise Tanrı'ya güvenin." *Tanah*'ta Pelisti ulusunun zafer ümitlerini dev cüsseli Golyat'a bağladığı görülmektedir. Ancak Golyat, David'e yenilince, onların ümidi de suya düşmüş, böylece kolay bir zafer elde edilmiştir. Kahramanları düşünce, Pelistiler de düşmüştür (bkz. *Şemuel I 17.1-10 ve 17.45-54*) (*Talmud – Sota 42a; Raşi*).

Tanrı'nın halkla birlikte savaşa gelmesi, savaşta Yisrael ordusuna eşlik eden kutsal sandıkla ifade bulur (*Talmud – Sota 42a; Raşi*; bkz. *10:1 ve Bamidbar 31:6*).

5-7. Savaştan Muaf Olanlar. Burada ordudan muaf olan üç gruptan bahsedilmektedir: Yeni bir ev inşa etmiş ama içinde henüz oturmamış, yeni bir bağ dikmiş ama onu henüz kutsiyetinden arındırmamış, yeni bir eşle evlilik bağı kurmuş ama tam evlilik aşamasına daha geçmemiş kişiler. Bunlar, aşağıdaki duyuruların yapıldığı sınıra kadar orduyla beraber gelirler, ancak bundan

וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע

6

כָּרֶם וְלֹא חָלְלוּ יָלָךְ וַיֵּשֶׁב לְבֵיתוֹ פְּנֵי־מוֹת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אֲחֵר

יַחֲלִלְנוּ: וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר אָרַשׁ אִשָּׁה וְלֹא לָקַחָהּ יָלָךְ וַיֵּשֶׁב

7

לְבֵיתוֹ פְּנֵי־מוֹת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אֲחֵר יִקְחָנָה:

Kutsiyetinden kurtarmamış – Bir meyve ağacı, dikilmesinden itibaren ilk üç yıl içinde *Orla* sınıfındadır ve meyvelerini yemek yasaktır. Dördüncü yılın meyveleri ise kutsal niteliklidir ve Yeruşalayim’e getirilip orada tüketilmelidir. Bu yapılamıyorsa, bu meyveler para karşılığında, yani *Pidyon* yapılarak kutsiyetinden arındırılır, para Yeruşalayim’e getirilerek burada yiyecek satın alınır ve o yiyecekler orada yenir. Meyveler ise artık kutsal olmadıkları için istenen herhangi bir şekilde tüketilebilir (bkz. 19:23-25 ve o.a.). Bu şekilde o ağacın meyveleri üzerindeki tüm kısıtlamalar ortadan kalkmış olur. Buradaki pasuk, yeni bir bağ dikmiş ama dördüncü sene gelip üzümler üzerindeki kısıtlamaların kalkmasını sağlayamadan önce savaşa gitmesi gündeme gelmiş bir kişiyi ele almaktadır. Tora diktiği bağın zevkine henüz varamamış bu kişiyi askerlikten muaf tutmaktadır (krş. Raşi). Bu muafiyet, sadece bağ (üzüm) değil, Erets-Yisrael’in övülmesine vesile olan beş ağaç meyvesinin (üzüm, incir, nar, zeytin, hurma) hepsi için geçerlidir.

Buradaki kutsiyetten arındırma gerekliliği sadece Erets-Yisrael içindeki bağlar için geçerlidir. Bu nedenle Diaspora’da dikilmiş yeni bir bağ, sahibini ordudan muaf tutmaz (*Talmud Yeruşalmi* – *Sota* 8:5).

7. Evlilik bağı kurmuş ... [tam bir eş olarak] almamış – Yahudilik’te evlilik iki aşamadan oluşur. “*Kiduşin* – *Kutsal Kılma / Özelleştirme*” veya “*İrusin* – *Nişan*” [ama bu, günlük lisandaki “nişan” kavramından farklı olarak tamamen bağlayıcıdır] adı verilen ve çoğunlukla damadın, maddi değeri olan bir şeyi – örneğin bir yüzüğü – geline vermesi ve onu eş olarak aldığını belirten sözler söylemesiyle gerçekleştirilen ilk aşamadan sonra gelin ve damat kanunen karı-kocadır ve koca ölmediği ya da boşanma gerçekleşmediği sürece gelinin bir başkasıyla ilişkisi zina sınıfında bir yasaktır. Yine de ilk aşama, “evlilik bağı kurmasına rağmen” evliliği tamamlamaz ve bu halde gelin ile damadın birlikte karı-koca hayatı sürme-

si yasaktır. Bu ancak “*Nisuin* – *Evlilik*” ya da [aynı çatı altında birleşmeyi simgeleyen bir tente altında yapıldığı için] “*Hupa* – *Tente*” olarak tanımlanan ikinci aşamadan sonra mümkündür. Günümüzde bu iki aşama aynı gün içinde ardı ardına gerçekleştirilir. Ancak eskiden iki aşama arasında, ev, iş, çeyiz gibi hazırlıkların tamamlanmasına ayrılan yaklaşık bir yılı bulan bir süre olurdu (*Mişna* – *Ketubot* 5:2). İşte bu kuralın kaynağı, bu pasuktaki “*evlilik bağı kurmuş, ama onu henüz almamış*” sözleridir. Bu sözler evliliğin, “evlilik bağı kurmak” ve “almak” olarak adlandırılan iki aşamadan oluştuğunu açıkça belirtmektedir (Hirsch). Pasuk evliliğin iki aşamadan oluştuğunu laf arasında ima ederken, asıl konu olarak, aradaki bu süre içinde bir savaş çıkması durumunda, ilk aşamayı geçmiş ama ikinci aşamayı geçmemiş bir damadın orduya gitmekten muaf olduğunu belirtmektedir.

Buradaki “*yeni eş*”in bir bakire, dul ya da boşanmış olması, muafiyette bir değişiklik yapmaz (*Talmud* – *Sota* 44a).

Savaşta ölüp de [kadını] başka bir adam alması – Bu ifade, bir kocanın ölümünün evlilik bağına da sona erdirdiğini ve kadının artık bir başkasıyla evlenebileceğini öğretir (*Talmud* – *Kiduşin* 13b). Tora daha ileride boşanma konusuna da değinecektir (24:1 v.d.). Böylece bir kadının kocasına olan evlilik bağı iki şekilde sona erer: Boşanma ya da kocanın ölümü.

⁶ Ve bir bağ dikmiş, ama [henüz] onu kutsiyetinden kurtarmamış kim varsa, gidip evine dönsün ki savaşta ölüp de [bağı] kutsiyetinden başka bir adam kurtarmasın.

⁷ Ve bir kadınla evlilik bağı kurmuş, ama [henüz] onu [tam bir eş olarak] almamış kim varsa, gidip evine dönsün ki savaşta ölüp de [kadını] başka bir adam almasın.”

Bu, biraz derin bir felsefe konusudur. Yahudilik, Tanrı'nın dünyaya ve insanlara iki farklı kanaldan nezaret ettiğini belirtir: “*Aşgaha Peratit* – Özel / Şahsi / Doğrudan Nezaret” ve “*Aşgaha Kelalit* – Genel Nezaret”. *Aşgaha Peratit*, Tanrı'nın her bir insana yönelik yakın takibi ve korumasını belirtirken, *Aşgaha Kelalit* ise bir gruba veya topluma bir bütün halinde nezaret anlamına gelir. Normal şartlarda Tanrı her Yahudi'ye *Aşgaha Peratit* ile nezaret eder. Diğer uluslara nezareti ise *Aşgaha Kelalit* düzeyindedir ve bunu, atadığı melekler aracılığıyla yapar – yani doğrudan değil, dolaylı olarak (bkz. 4:19 açık.). Bu melekler burçları yönettikleri için etkilerini burçlar yoluyla gösterirler ve bu nedenle diğer uluslar burçların etkisi altındadır. Yahudiler ise doğrudan Tanrı'nın nezareti altında olduklarından burçların onların üzerinde bir etkisi yoktur.

Öte yandan, Yahudiler'in üzerindeki *Aşgaha Peratit* de bazı durumlarda yerini *Aşgaha Kelalit*'e bırakabilir. Örneğin Tanrı, bazen nezaretini şahıslar değil, toplum düzeyinde işletir. Ve böyle bir durumda, Hahamlarımız'ın öğrettiklerine göre, bir toplumun zor durumda olduğu zamanlarda, bir kişi kusursuz bir *tsadik* olmadığı sürece, bu zor durumdan sorunsuz kurtulamayacaktır.

İşte savaş böyle bir durumdur. Örneğin kusursuz bir *tsadik* bir savaş meydanından öylesine geçse bile ona hiçbir şey olmayacaktır, zira onun üzerindeki *Aşgaha Peratit* o kadar kusursuz ayarlanmıştır ki, Tanrı bunu başka bir nedenle istemediği sürece bu *tsadik* hiçbir şey zarar vermez. Ama bir kişi, kusursuz bir *tsadik*ten sadece biraz daha düşük düzeydeyse, bir savaş meydanında gezintiye çıkması aptalca olacaktır, zira kurşunlar ya da bombalara karşı hiçbir özel koruması yoktur. Eğer bir ordunun parçasıysa, o ordu Tanrı tarafından “tam bir *tsadik*” olarak değerlendirilmediği takdirde savaştan hiç zarar görmeden çıkacağına dair hiçbir garantisi yoktur.

Bir megaterör saldırısı da aynı teolojik boyutu içerir. Bir kişi böyle bir saldırıya uğrayan bir bina da her gün çalışıyorsa, kusursuz bir *tsadik* olmadığı sürece o saldırıdan doğaüstü bir şekilde kurtulamayacaktır. Elbette bu, kesinlikle, böyle bir saldırıdan kurtulan herkesin kusursuz birer *tsadik*, ölenlerin hepsinin de birer *raşa* olduğu

anlamına gelmekte değildir. Sadece böyle bir ortamda, doğanın normal işleyişi nasıl bir sonuç verecekse, ondan farklı bir sonuç beklenemez. Tanrı bir kişinin o gün işe biraz gecikmesini ayarlayabilir ve böylece kurtulmasını sağlayabilir. Ama bu, yine de doğal şartlar dâhilindedir ve tartışmasız bir mucize sınıfında değildir. Öte yandan tamamen *tsadik* bir kişi, tehlikenin en büyük ve en korkunç olduğu noktada bulunsa bile, *Aşgaha Peratit* sayesinde hiç zarar görmeyebilir (Rabi Reuven Lauffer –).

Tüm bunların aslında son derece derin bir konunun anahatları olduğunu söylemeye gerek yoktur. Burada yazılanlar sadece bir fikir verme amaçlıdır ve kati sonuçlar üretmek için hiçbir şekilde yeterli değildir. Sonuç olarak Tanrı'nın bizim hiç bilmediğimiz ve anlamadığımız planları ve hesapları vardır ve bazı durumlarda bir kişiyi, vakitsiz bir şekilde bu dünyadan alması, pekâlâ o kişinin iyiliği için bile olabilir.

Başka bir adam açması – Bir insanın çabasının meyvelerini bir başkasının yemesi olasılığı, ona huzursuzluk veren bir düşüncedir (Raşi).

Bir askerin savaşta ölme olasılığı, ordudan muafiyetini haklı çıkaracak bir sebep değildir; zira savaş ve ölüm iç içe kavramlardır. Bu pasuklardaki ek nedenler, “o kişinin yapmak için hevesli olduğu şeyi, o ölürse bir başkası yapmasın” şeklinde verilmektedir, zira bir askerin “Yeni bir ev yaptım ama içinde oturmaya bile fırsat bulamadım. Şimdi ben ölürsem bunu benim yerime bir başkası yapacak” tasasını taşıması, onun moralini bozacak, bir asker olarak etkili savaşmasını olumsuz yönde etkileyecektir (*Gur Arye*). Alternatif olarak, bu kişinin kalbinde öncelikli olarak, yeni inşa etmiş olduğu evinde oturma özlemi olduğu için, kendisini savaşa vermeyecek, bir an önce evine dönmek isteyecek, böylece diğer askerleri de olumsuz yönde etkileyecektir (İbn Ezra).

6. Bağ dikmiş – Ev konusunda olduğu gibi burada da, bir bağı satın, miras ya da hediye almış bir kişi de muafiyet dâhilindedir (*Talmud* – *Sota* 43b).

ח וַיִּסְפֹּן הַשְּׂטָרִים

8

לְדָבָר אֶל־הָעָם וְאָמְרוּ מִי־הָאִישׁ הִירָא וְרַךְ הַלֵּבב יֵלֶךְ וַיֵּשֶׁב

לְבֵיתוֹ וְלֹא יָמַס אֶת־לֵבָב אַחֲיוּ כָל־בָּנוֹ: ט וְהָיָה כָכֶלֶת הַשְּׂטָרִים 9

לְדָבָר אֶל־הָעָם וּפָקְדוֹ שָׂרִי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם: ס שְׁבִיעִי

dinlemezlerse, ölümü hak ederler” (Sifre 195). Eğer bu kişiler muaf tutulmalarına ve Koen tarafından evlerine gönderilmelerine rağmen bunu yapmaz, savaşa katılmakta inat ederlerse, ölüm riskini göze almış olurlar; zira Tora onları her ne sebeple olursa olsun savaştan muaf tuttuysa, sırf kendilerine eve dönmelerini söyleyen Koen’in sözünü dinlememeleri bile, savaşa ölme risklerini yükselten bir faktördür (Mizrahi; Maarik; Sifte Hahamim).

Talmud Yerusalmi (Sota 8:9), yeni ev, bağ ve eş sahibi olan kişilerin, muafiyet kapsamına girebilmeleri için bu iddialarını doğrulayacak şahitler getirmeleri gerektiğini kaydeder. Ordu komutanları onları ancak bundan sonra terhis eder. Rabi Yose Agalili’nin görüşüne göre bile, günahından korkan kişi kendisini korkutan günahı hakkında da kanıt getirmelidir [ve bu kanıtı, başkalarının bilmeyeceği şekilde, komutana getirmelidir]; zira aksi takdirde çok kişi yalan söyleyerek askerlik görevinden kaçabilirdi. Buna karşılık Rabi Akiva’nın görüşüne göre bir kişi korktuğunu söylüyorsa elbette şahide gerek yoktur, zira bunun tek şahidi kendisidir (Ramban). Alaha Rabi Akiva’nın görüşü doğrultusundadır.

Kendi yüreksizliğiyle... – Tam çeviriyle “*kardeşlerinin kalplerini de kendi kalbi gibi eritmesin*”. Sefer Mitsvot Gadol, bunun “yapma” şeklindeki mitsvalardan biri olduğunu öne sürer. Başkalarının da moralini bozabileceği için, yüreksiz bir askerin geri dönmekten kaçınması yasaktır.

Raşbam, önceki pasuklardaki tüm muafiyet örneklerinin de temelde bu pasukta söylenen korkuya bağlı olduğu görüşündedir. Bir asker “Erimi yeni inşa ettim ama içinde oturmaya başlayamadan askere gitmem gerekti. Bu tam bir şanssızlık! Ve ben böyle şanssız biriysem, savaştan da sağ dönmemin olanağı yok” diye düşünebilir – ki bu, onun savaştan büyük korku duymasına neden olacaktır. Yeni bağ ve yeni eş konuları da buna paraleldir. Savaşa korkuyla gelen bir asker etkili olamayacağı gibi, yanındakilerin de moralini düşürür. Bu nedenle Tora söz konusu üç muafiyeti sıraladıktan sonra, genel olarak savaş-

tan, başka sebeplerle korkan kişileri de muaf tutmaktadır.

9. İnzibat komutanları – Tam çeviriyle “*ordu komutanları*”. Buradaki sözler artık sınır geçilip düşman topraklarına girildiği bir aşamada söylendiğine göre, orduyu savaşa yönetecek olan komutanlar şimdiye kadar zaten atanmış olmalıdır (Beer Yitshak). Dolayısıyla burada savaş sırasındaki disiplini sağlayacak başka görevlilerden bahsedilmektedir. Bunlar ellerinde demir baltalarla savaşçıların önünde ve arkasında konum alan ve firarı, gerekirse en sert yöntemlerle engelleme yetkisine sahip olan görevlilerdi. Ayrıca düşenleri “Kalkın; savaşa dönün, kaçmayın!” gibi sözlerle ayağa kaldırma görevi de onlara aitti; zira bir savaşta yenilginin başı, kaçmaktır (Sifre 198; Talmud – Sota 44a; Raşi). Çevirimiz bu görüş doğrultusundadır.

Sforno ise gerçekten ordu komutanlarından bahsediliyor olabileceği görüşündedir. Bu atamalar korkanların ordudan ayrılmalarının sonrasında yapılmaktadır. Böylece korkan birinin komuta görevine getirilmesi olasılığı bertaraf edilmiş olmaktadır. Ramban ve Rabenu Behaye de orduyu yönetecek üst düzeyli komutanlardan bahsedildiği görüşündedirler (ayrıca Yad – Melahim 7:4). Dolayısıyla “*ordu komutanları*” şeklindeki tam çeviri de mümkündür.

Her ne kadar zaferi Tanrı’nın kazandıracağı açıkça söylenmişse de, Tanrı, Kızıldeniz’deki gibi mucizenin kaçınılmaz olduğu ya da Kuvveti’ni açıkça sergilemek istediği durumlar haricinde, her şeyin dünyanın normal gidişatı içinde gerçekleşmesini ister. Bu nedenle ordu komutanlarının seçilmesi yine de gereklidir ve Tanrı normal gidişat içinde Kendisi’ne bağlı olanlar için açık olmayan mucizeleri gerçekleştirecektir (Ramban).

Yisrael’in tarihi boyunca, bir savaşın başlamasına kısa süre kala hem liderler hem de sıradan askerler yoğun bir dua dönemine girerlerdi. Bunun bir örneği, Amalek savaşında dua eden Moşe’dır (Şemot 17:11). Diğer örnekler Kral Şelomo (bkz. Melahim 8:44) ve Kral Yeosafat’tır (bkz. Divre Ayamim 20:6).

⁸ Subaylar halka konuşmaya devam ederek [şöyle] diyeceklerdir: “Korkan ve yılgın kalpli kim varsa gidip evine dönsün ki kendi yüreksizliğiyle kardeşlerinin cesaretini de kırmamın.”

⁹ Subaylar halka konuşmayı tamamlayınca halkın başına inzibat komutanları atayacaklardır.

8. Subaylar halka konuşmaya devam ederek – Bundan önceki sözleri de subaylar konuştuğuna göre bu ifadeye ne gerek vardır?

Bu kullanım, savaş öncesi orduya yapılan hitabın üç kısımda olduğuna işaret eder. *Koen Maşuah Milhama*’nın sözleri “*Dinle Yisrael*”den, “*sizi kurtarmak üzere sizinle yürüten, Tanrınız Aşem’dir*”e kadardır. O bu sözleri söyler ve başka bir *Koen* onun sözlerini halka yüksek sesle [ve gerekirse başka dillerde (*Meam Loez*)] duyurur. Yeni ev, yeni bağ ve yeni eş nedeniyle muafiyet kapsamında olanları evlerine gönderme konuşmasını da yine *Koen Maşuah Milhama* yapar, ama bu kez bu sözleri halka duyurma görevini subaylar yerine getirir. Yukarıdaki “*Subaylar halka şöyle konuşacaklardır*” sözleri, bu tekrarı kastetmektedir. Bu pasukta söylenen “korkan kişilerin evine dönmesi” duyurusu tümüyle subaylar tarafından yapılır. Subayların başı bunu söyler, diğer subaylar da bu sözleri halka duyurmak için yüksek sesle tekrarlarlar. Pasuğun başında halka konuşmaya “subayların” devam ettiğinin söylenmesi, bu pasukta söylenenlerde subayların daha belirgin bir role sahip olduklarına işaret eder. Nitekim diğer konuşmalar *Koen*’in söylediklerinin tekrarıken, burada tüm sözler subaylar tarafından söylenmektedir (*Talmud – Sota 43a*; Raşi; *Sefer Zikaron*). Bu açıdan çeviri belki “*Halka konuşmaya [bu kez tümüyle] subaylar devam ederek...*” şeklinde de yapılabilir.

Ancak önce de belirtildiği gibi, pasukların sıralamasına rağmen, uygulamada, subayların tekrarladığı bu kısımlar daha erken bir aşamada, düşman topraklarına girildiği zaman söylenir. *Koen Maşuah Milhama* ise, p. 3-4’teki cesaret verici konuşmasını fiili savaştan hemen önce yapar.

“*Devam ederek*” şeklinde çevirdiğimiz *Veyasefu* sözcüğü, “*ekleyecekler*” anlamına da gelebilir. Bu doğrultuda, subaylar, *Koen*’in sözlerine kendilerinden de halkı cesaretlendirecek sözler ekleyebilirler. Benzer şekilde, *Koen Maşuah Milhama* da, her ne kadar Tora’nın metninde yazanı aynen söylemek durumundaysa da, sonrasında kendisine ait cesaret verici sözler eklemesi bir mitsvadır (*Sefer Ahinuh*; *Meam Loez*).

Korkan – Başkasına darbe indirmekten korkan (İbn Ezra).

Yılgın kalpli – Başkasından darbe yemekten korkan (a.k.). Tam çeviriyle “*yumuşak kalpli*”. Ama bunun anlamı Türkçe’deki gibi “merhametli” değil, “*yüreksiz*” şeklindedir. Bkz. p. 3 açık.

Rabi Akiva’ya göre bu ek duyurunun amacı, pasuğun basit anlamı doğrultusunda, gerçekten de yüreği savaşa dayanamayan, karşısında falanks kuvvetleri gibi birbirine sıkıca kenetlenmiş askerler ya da yalın kılıç görünce dizlerinin bağı çözülen kişilerin, diğer askerlerin cesaretini de kırmaması için ordudan ayrılmasıdır. Dahası, *Koen*’in verdiği güvenceye rağmen korkan bir kişi Tanrı’ya güvenmediğini ortaya koymuş olur ve kendisi için mucize yapılmasını hak etmez; bu nedenle savaşa gelmemesi daha doğrudur (Ramban).

Rabi Yose Agalili ise, burada sözü edilenin farklı bir korku olduğu görüşündedir. Buna göre geçmişte işlemiş olduğu günahlar nedeniyle bu savaşta Tanrı’nın özel korumasını hak etmeyeceğinden korkan kişilerin evlerine dönmeleri telkin edilmektedir. Dahası, Rabi Yose Agalili’ye göre, ordudan yeni ev, yeni bağ, yeni eş gibi nedenlerle muaf tutulan diğer kişilerin muafiyetinin asıl amacı da günahları sebebiyle korkan kişilere kamuflaj sağlamaktır. Böylece bir kişi günahları sebebiyle korkuyorsa bile, “başkaları ne der” düşüncesiyle orduyu terk etmekten çekinmeyecektir, zira o ayrıldığında insanlar bunu, diğer üç muafiyet sebebinden birine bağlayacaktır. Böylece Tora sırf bu kişiyi toplum önünde utanmakla savaşta risk almak arasında seçim yapma zorunluluğundan kurtarmak için, üç farklı sınıftaki kişileri de askerlikten muaf tutmuştur (*Talmud – Sota 44a*; Raşi).

Rabi Yose Agalili’nin bu görüşü etkili olmakla birlikte, bir soruyu beraberinde getirmektedir. Eğer diğer üç muafiyet sınıfındaki kişiler, sırf günahkâr kişiye kamuflaj sağlamak için muaf tutulmuşlarsa, pasuk neden onların savaşta ölme riskinden bahsetmiştir? Savaşta ölme riski günahkâr birinde vardır; ama yeni bir ev inşa etmiş, yeni bir bağ dikmiş veya yeni bir eş almış kişi savaşta ölmesini gerektirecek bir günah işlemiş değildir! Raşi bu soruyu *Sifre*’den alıntıyla şöyle cevaplar: “Bu kişiler *Koen*’in sözünü

יְכִי-תִקְרַב אֶל-עֵיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקִרְאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם: יֵא וְהָיָה
אִם-שָׁלוֹם תַּעֲנֶנָּה וּפִתַּחְתָּ לָּהּ וְהָיָה כָּל-הָעָם הַנִּמְצָא-בָּהּ יְהִי לָךְ
לְמַס וְעֶבְדוּךָ:

10-11

doğu yakasında olduğu sırada göndermiştir. Ama Yarden'i geçip fethe başladıktan sonra Kenaan uluslarına bir daha böyle mesajlar göndermemiştir. Raşbam, Raşi ile aynı görüştedir; ama Kenaan ulusları kendilerinden gelip teslim oldukları takdirde hayatta bırakılacaklarını ekler.

Rabenu Behaye, temel olarak Ramban'la hemfikir olmasına rağmen, [Kenaan uluslarından olmayan] Amon ve Moav'a karşı savaş yapılacağı takdirde barışçı çağrı yapılmayacağına, zira Tora'nın bunu yasakladığına dikkati çeker (bkz. 23:7). Ama bu uluslar kendilerinden teslim olurlarsa, bu kabul edilir. Zira barış ve sükûnet çok önemlidir.

10. Barış [içinde teslim olma] çağrısında bulunmalısın – Ya da “ona barış sözleriyle seslen” (*Targum Onkelos*). Ancak bu, her iki tarafın da bağımsızlık ve egemenliğini koruyacağı türde bir barış değil, teslim olma çağrısıdır. [Bu açıdan “*Şalom* – Barış” ile “*Teslim*” sözcüklerinin aynı kökten gelmesi dikkat çekicidir.] Bir şehrin sakinleri yapılan barışçı teslim çağrısını tüm şartlarıyla kabul ettikleri andan itibaren Bene-Yisrael'in onlara dokunması yasaktır; onların barış ve sükûn içinde yaşamaları temin edilmiştir.

Burada sözü edilen barış çağrısı, Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 215. Bu çağrı, bahsi geçen teslim şartlarının yanında, teslim oldukları takdirde şehir halkına hiçbir kötülük edilmeyeceği konusunda bir garanti de içermelidir (*Sefer Ahinuh*).

11. İçinde bulunan tüm halk – Buradaki “tüm” sözcüğü, Erets-Yisrael dışında çıkılan *Milhemet Reşut* niteliğindeki bir seferde, teslim olan şehrin halkının içinde yedi Kenaan ulusu mensupları varsa bile, onların şehrin diğer sakinlerinden farklı bir muameleye tabi tutulmayacaklarını belirtir (*Sifre* 200; Raşi).

Vergi yükümlüsü olacak ve sana hizmet edecektir – Bunlardan sadece birini kabul etmeleri yeterli değildir. Her ikisini de kabul etmelidirler (*Sifre* 200; Raşi).

İbranice “*Mas* – Vergi” sözcüğü parasal ve bedensel olarak iki yönlüdür. Nitekim Mısırlılar da Bene-Yisrael'e “eziyet etmek için” üzerlerine *Sare Misim* atamışlardır (bkz. Şemot 1:11). Bu unvan, basit anlamda “vergi memurları” anlamına gelir; zira Mısırlılar Yahudiler'den adaletsiz vergiler alarak servetlerini de ellerinden almayı amaçlamışlardı. Ancak o pasuk bu kişilerin “onlara ağır işleriyle eziyet etmek için” atandığını söylediğine göre, aynı zamanda bedensel bir ağırlık, bir çalışma yükümlülüğünden bahsedilmektedir. Orada bu unvanı “*angarya memurları*” şeklinde çevirmemizin nedeni budur. Sonuç olarak burada bahsedilen vergi de iki yönlüdür. Teslim olan halklar, Bene-Yisrael'in başındaki kralın ya da *Sanedrin*'in belirleyeceği sabit vergiler vermekle yükümlü olacaklar, ayrıca kralın emri doğrultusunda devleti ilgilendiren inşaat işlerinde, örneğin saray inşaatında, surların ve hisarların güçlendirilmesinde çalışacaklardır (bkz. Melahim I 9:15-22). Bu, savaş öncesinde Bene-Yisrael'e verdikleri zararın ve savaş masraflarının bir tür tazmini olacaktır. Tüm bunlar için “vergi” yanındır (*Yad* – *Melahim* 6:1).

Bunun yanında söz konusu halklar, Bene-Yisrael'e “*hizmet etmelidir*”. Rambam'a göre bunun anlamı gerçek hizmet değil, “onlara tabi olmak, egemenliklerini tanımak” şeklindedir. Başka bir deyişle, isyan etmeyecekler, Bene-Yisrael'in hükümrانlığını kabul edeceklerdir. Bu durumda çeviri “*senin kulun / tebaan olacaklar*” şeklinde de yapılabilir. Ancak Ramban'a göre burada gerçek hizmetten bahsedilmektedir. Bahsedilen, odun kesmek ve su çekmek gibi belirli işlerdir (bkz. 29:10 ve Yeşua 9:23) ve Yahudiler bu işler için bu kişileri görevlendirebilecekler, ama karşılığında hak ettikleri ücreti de ödeyeceklerdir.

[72. Teslim Olma Çağrısı]

¹⁰ Ona karşı savaşmak üzere bir şehre yaklaştığında, ona barış [içinde teslim olma] çağrısında bulunmalısın.

¹¹ Eğer [şehir] sana barışla cevap verirse ve [kapılarını] sana açarsa, içinde bulunan tüm halk sana karşı vergi yükümlüsü olacak ve sana hizmet edecektir.

10-18. Barış Mesajları. Bundan önceki kısımda bir meydan savaşına çıkmadan önce yapılacak hazırlıklardan bahsedilmişti. Burada ise bir şehri kuşatma konusundaki kurallara geçilmektedir. Yisrael, kuşatma öncesinde, düşmanlarına barış içinde teslim olma fırsatı tanımlamakla yükümlüdür. Şehir halkı teslim olduğu ve aşağıda açıklanacak şartları kabul ettiği takdirde onların canına ya da malına el sürmek ya da başka herhangi bir kötülük yapmak yasaktır (Hirsch).

Otoriteler arasında barışçı çağrı yükümlülüğün hangi düşmanlar için geçerli olduğuna dair bir görüş ayrılığı söz konusudur. Raşi ve Raavad'a göre barışçı mesaj gönderme yükümlülüğü sadece *Milhemet Reşut* sınıfındaki savaşlar için geçerlidir; ama yedi Kenaan ulusuna karşı yapılacak ve *Milhemet Mitsva* sınıfında olan fetih savaşlarında böyle bir yükümlülük yoktur. Bu görüşe göre söz konusu yedi antik ulusa barış teklifinde bulunulmayacağı gibi, onların Erets-Yisrael'de barınmasına hiçbir surette izin verilmeyecektir. Raşi, bu görüşünü desteklemek için p. 15'teki "[Kenaani] ulusların şehirlerinden olmayıp senden çok uzakta [bulunan] tüm şehirler için bu şekilde yapacaksın" ifadesine işaret eder.

Rambam ve Ramban ise, barışçı teslim olma çağrısının yedi Kenaan ulusu için de yapılması gerektiği görüşündedirler. Ve eğer bu uluslar bu çağrıyı kabul ettikleri, putperestliği bırakıp tüm insanlık için geçerli olan Yedi Mitsva'ya uygun yaşamayı da üstlendikleri takdirde, onlara dokunulmayacak, Erets-Yisrael'de Bene-Yisrael'in egemenliği altında yaşamalarına izin verilecektir. Bu uluslarla başka yerlerdeki uluslar arasındaki fark, teslim olma teklifini kabul etmeyip savaşmaları halinde kadın ve çocuklarının bile öldürülmesi şeklindedir. Teklifi reddeden diğer uluslarda ise kadın ve çocuklar hayatta bırakılmalıdır. Ramban'a göre p. 15'te yapılan ayırım da, barış teklifi konusunda değil, bu konudur.

İkinci bir fark da, Erets-Yisrael'de bulunan bu ulusların Noah'ın Soyü İçin Yedi Mitsva'yı üstlenmek zorunda olmalarıdır; çünkü Tora'ya

göre, Yahudi olmayan biri ancak bu şartla Erets-Yisrael'de yaşayabilir. Diğer uluslar ise kendi yerlerinde kalacakları için bu şart onlar için geçerli değildir. Ancak Tora burada teslim olan halkların yükümlülükleri (p. 11) arasında bunu saymaya gerek duymamıştır, çünkü daha önce bunu gerektiren bir emir vermiştir: "Onlarla ve tanrılarıyla anlaşma yapma [=onlarla, putperest inançlarını sındırebilecekleri şekilde anlaşma yapma]. Ülkende oturmalarına izin verme ki seni Bana karşı günaha sevk etmesinler; zira [bunun sonunda] onların tanrılarına ibadet edecek [hale bile gelebilirsin. Dolayısıyla, onların varlığına göz yumman] senin için ölümcül bir tuzak olacaktır" (Şemot 23:32-33). Bu sözler, putperestliği bıraktıkları takdirde Ülke'de oturmalarına izin verilebileceğini belirtmektedir.

Ramban, barışçı mesaj gönderme gerekliliğinin Kenaan ulusları için de gerekli olduğu şeklindeki görüşünü, Moşe ve Yeoşua'nın davranışlarını örnek göstererek destekler. Moşe, bir Kenaan Ulusu olan Emoriler'in kralı Sihon'a barış mesajı göndermiştir. (bkz. 2:26 ve Bamidbar 21:21). Ayrıca kaynaklarımıza göre Yeoşua da, savaşa çıkmadan önce Kenaan uluslarına mesaj göndererek üç seçenek sunmuştur: "Barış içinde teslim olmak isteyen, gelsin olsun; yerini gönüllü olarak terk etmek isteyen, gitsin; savaşmak isteyen, savaşsın." Bu çağrı üzerine Girgaşi ulusu Erets-Yisrael'den göç etmiş, Givon bölgesinde oturan Hiviler de [arada gelişen bazı olayların sonucunda] teslim olma şartlarını kabul etmişlerdir (bkz. Yeoşua 11:19-20) (*Talmud Yerusalmi* – Şevüit 6:1; *Midraş* – *Devarim Raba* 5:13).

Raşi'nin görüşünü savunan *Gur Arye* ise bu iki önerinin kanıt olmadığını öne sürer. Moşe'nin Sihon'a gönderdiği mesaj, burada sözü edilenden farklıdır. Orada Moşe sadece geçiş için izin istemiştir; ama Sihon'un topraklarını ele geçirme niyeti yoktu. Savaş Sihon'un saldırısı nedeniyle gerçekleşmişti ve dolayısıyla bu bir fetih savaşı değildi. Ayrıca her ne kadar Emori ulusuna mensupsa da, Sihon'un toprakları Kenaan Ülkesi'nin içinde değildi. Yeoşua da mesajlarını henüz fetih hareketine başlamadan önce, daha Yarden'in

- יב וְאִם-לֹא תִשְׁלִים עִמָּךְ וְעָשִׂתָּה עִמָּךְ מִלְחָמָה 12
- וְצָרְתָּ עָלֶיהָ: יג וְנִתְּנָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּיָדְךָ וְהָכִיתָ אֶת-כָּל-זְכוּרָהּ 13
- לְפִי-חֲרָב: יד רַק הַנְּשִׁים וְהַטָּף וְהַבְּהֵמָה וְכָל אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּעִיר 14
- כָּל-שָׁלָלָהּ תִּבְזוּ לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת-שָׁלָל אֲיִבֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה 15
- אֱלֹהֶיךָ לָךְ: טו כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכָל-הָעָרִים הָרְחֹקֹת מִמֶּךָ מֵאֵד אֲשֶׁר 16
- לֹא-מִעָרֵי הַגּוֹיִם-הָאֵלֶּה הֵנָּה: טז רַק מִעָרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר 17
- יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נִחְלָה לֹא תִחִיָּה כָל-נִשְׁמָה: יז כִּי-יִהְיֶה חֶרֶם 17
- תַּחֲרִימָם הַחַתִּי וְהָאֲמֹרִי הַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרָזִי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי כֹּאֲשֶׁר 17
- צִוָּךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:

değildir (bkz. 13:16) ve bunları kendine alabilirsin” (*Daat Mikra*). Bkz. 6:10-11.

Yiyebilirsin – Bu tam çeviridir (krş. 6:11 açık.). Sözcük “tüketebilirsin” (*Targum Onkelos*), “kendi tüketiminde kullanabilirsin” şeklinde de anlaşılabilir.

15. Senden çok uzakta – “Yedi Kenaan ulusundan olmayan” (İbn Ezra).

16. Hiçbir ruhu hayatta bırakmamalı – *Mitsvat Lo Taase* No. 313 (*Sefer Ahinuh*). Eğer yapılan teslim olma çağrısına uymazlar, Erets-Yisrael’de putperest ve yoz hayatlarına devam etmekte diretilerse, Kenaan ulusları tamamen yok edilecektir. Öte yandan önce de belirtildiği üzere, yapılan teslim olma çağrısına uyup Noah’ın Soyut İçin Yedi Mitsva’ya uygun yaşam sürmeyi kabul ettikleri takdirde bu emrin kapsamından çıkmış olurlar (Rambam). Kenaaniler’e teslim çağrısı yapılmayacağı görüşünde olan Raşi’ye göre ise bu uluslar tamamen imha edilmelidir. Ama kendilerinden gelip Yedi Mitsva’yı üstleneceklerini beyan eden ve diğer şartları da kabullenen kişiler hayatta bırakılacaktır.

17. Tanrın Aşem’in emretmiş olduğu gibi – Bkz. Bamidbar 21:2 ve 35:52. Kenaan’da yedi ulus vardır, ama bu pasukta altı tanesi sayılmaktadır. Yedinci ulus ise bu pasukta sözü edilmeyen Girgaşi’dir. Tora bu ulusu da yok etmeyi emretmiştir (bkz. 7:1-2). Bu nedenle, pasuk onlardan açıkça bahsetmemesine rağmen, “*Tanrın Aşem’in*

emretmiş olduğu gibi” ifadesi bu ulusu da kapsamaktadır (*Sifre* 201; Raşi). Ancak konuya girişte de belirtildiği gibi, Girgaşi ulusu Yeoşua’nın gönderdiği mesaj üzerine Erets-Yisrael’i terk edip [bir görüşe göre Gürcistan bölgesine (*La İstorya Cudiya Universal*) bir görüşe göre de Afrika’ya (*Meam Loez*)] gittiği için, yok edilmemiştir. Tora, Yeoşua zamanında olacak bu duruma şimdiden gönderme yaparcasına bu ulustan açıkça bahsetmemiş, sadece buradaki ifadeyle ima etmiştir (*İmre Şefer; Sifte Hahamim*). Bkz. Şemot 33:2 açık. İbn Ezra’ya göre ise Girgaşi’den bahsetmeme sebebi, bu ulusun, diğer altı ulusa göre daha önemsiz bir nüfusa sahip olmasıdır.

Tamamen imha etmelisin – Bkz. Yeoşua 10:40 ve 11:14-15.

¹² Ama eğer seninle barış yapmaz ve seninle savaş yaparsa, [şehri] kuşatma altına alacaksın.

¹³ Tanrın Aşem onu senin eline teslim ettiğinde [şehrin] tüm [yetişkin] erkeklerini kılıçtan geçireceksin.

¹⁴ Ancak kadınları, çocukları, hayvanları ve şehirde olan [diğer] her şeyi – tüm ganimetini – kendin için yağmalayabilirsin. [Böylece] Tanrın Aşem'in sana verdiği düşmanın ganimetini yiyebilirsin.

¹⁵ Buradaki şu [Kenaani] ulusların şehirlerinden olmayıp senden çok uzakta [bulunan] tüm şehirler için bu şekilde yapacaksın.

¹⁶ Ancak bu [Kenaani] halkların – Tanrın Aşem'in sana mülk olarak vermekte olduğu – şehirlerinden hiçbir ruhu hayatta bırakmamalı,

¹⁷ aksine, onları – Hiti, Emori, Kenaani, Perizi, Hivi ve Yevusi [uluslarını] – Tanrın Aşem'in sana emretmiş olduğu gibi tamamen imha etmelisin.

12. Barış yapmaz ... savaş yaparsa – Tora bu ikisini bağdaştırmaktadır. Oysa bu şart değildir. Ne de olsa bir şehir, teslim olma teklifini kabul etmezse, bu, mutlaka karşı saldırıya geçeceği anlamına gelmez. Hiçbir hareket yapmadan ilk hareketi Bene-Yisrael'in yapmasını da pekâlâ bekleyebilir. Ancak Tora bu kullanımla bir mesaj vermektedir: “Eğer teslim olmazlarsa ve sen onlara saldırmadan orayı terk edersen, ileride bir gün sana saldıracaklardır da” (Sifre 200; Raşi). Dolayısıyla Tora burada bir savaşa çıkıldığında kesin sonuç alınmadan savaşı yarıda kesmemeyi öğütlemektedir; aksi takdirde düşman sonradan güçlenip büyük zararlar verebilecektir.

Kuşatma altına alacaksın – Aşağıda görüldüğü üzere (p. 19), teslim olmak için zaman tanıma adına, saldırı öncesindeki kuşatma en az üç gün sürmelidir. Bunun yanında, eğer şehrin geneli savaşıma niyetindeyse, ama içinde azınlıkta olan bazı bireyler savaşmak istemiyorlarsa, onlara kaçma şansı tanımak için şehir yalnızca üç yandan kuşatılmalı ve serbest bir kaçış yolu bırakılmalıdır (Meam Loez).

Bir şehre saldırmamanın yollarından biri, öncelikle onu abluka altına almaktır. Ama tek yolun bu olmadığı açıktır ve Tora “[şehri] kuşatma altına alacaksın” derken askeri taktik vermekte değildir. Bu ifadeyle söylenmek istenen, ablukanın, şehir halkının çekmesine yol açacağı tüm sıkıntılara rağmen yapılabileceğidir. Bir kuşatma, kuşatılan şehirde yiyecek ve içecek sıkıntısının, hatta salgın ve ölümcül hastalıkların baş göstermesine, şehir sakinlerinin çok büyük acılar çekmelerine yol açabilir. Tora, teslim olmayı reddeden bir şehir söz konusu olduğunda bu gibi endişeler

nedeniyle kuşatmanın kaldırılmasına gerek olmadığını ve ablukanın, bu şartların ortaya çıkma olasılığına rağmen kurulabileceğini söylemektedir (Sifre 200; Raşi; Sefer Zikaron).

13. Tanrın Aşem onu senin eline teslim ettiğinde – Rabenu Meyuhas. Tam çeviriyle “... verecek”. İfade şarta bağlı değil, kesin bir dil kullanımı içermektedir. Böylece bu kısımda verilen emirlerin yerine getirilmesi halinde Tanrı'nın zaferi garanti edeceği vurgulanmaktadır (Sifre 200; Raşi; Mesiah İlemim; İmre Şefer).

[Yetişkin] Erkeklerini – Savaşabilecek yaştaki erkeklerden bahsedilmektedir (Meam Loez); zira onlar sana karşı savaşmışlardır ve tekrar savaşa çıkmaya güçleri vardır (Daat Mikra). Ama erkek çocuklar hayatta bırakılacaktır (bkz. s.p. açk.).

14. Kadınları – Bunlar ev işlerinde çalıştırılmak üzere cariye olarak alınabilir. Ancak başka türlü istismara izin yoktur. Ayrıca bkz. Ki Tetse peraşasının başı.

Çocukları – Pasuktaki “kadınlar” sözcüğü, yetişkin kadınları kastetmektedir. Ve yetişkin kadınlar hayatta bırakılacaksa, küçük kızlar da elbette hayatta bırakılmalıdır. Öyleyse buradaki “çocuklar”, özellikle erkek çocukları kastetmektedir. Yetişkin erkekler öldürülmesine rağmen erkek çocuklar hayatta bırakılacaktır (Sifre 200; Raşi; Maskil Ledavid).

Tüm ganimetini – Taşınabilir mallarını (Daat Mikra).

Yağmalayabilirsin – “Ve bir İr Anidahat'ta olduğu şekilde tüm bunlar herem sınıfında

יִהְיֶה לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא-יִלְמְדוּ אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת כִּכְלִי

18

תּוֹעֲבֹתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ לְאֱלֹהֵיהֶם וַחֲטֹאתֶם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם: ׀

יִט כִּי-תִצְוֹר אֶל-עִיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ לְתַפְשָׁהּ 19

לֹא-תִשְׁחִית אֶת-עֵצָהּ לְנִדְחַ עָלֶיהָ גֵּרֹן כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכַל וְאִתּוֹ לֹא תִכְרֹת כִּי הָאָדָם עֵץ הַשִּׁדָּה לְבָא מִפְּנֵיךְ בַּמָּצוֹר:

Ayrıca içeriye ok atılmasını kolaylaştırır, surlara bitiştilerle içeriyeye askerlerin girmesi sağlanırdı. Bu iki pasuk, uzun süren bir kuşatma sırasında bu gibi kuşatma araçlarının ve rampaların yapılması için hangi ağaçların kullanılabileceğini, hangilerinin kullanılmaması gerektiğini açıklamaktadır.

Üzerine baltayı savurup yok etme – Yani “Amacın sırf balta savurmak, hiçbir olumlu hedef olmaksızın yok etmekse, bunu yapman yasaktır. Ama kuşatmaya hizmet edecekse bunu yapabilirsin” (Sforno). Ya da “... zarar verme” (*Targum Onkelos*).

Ondan [meyve] yiyeceksin – “Şehri ele geçirdikten sonra bu ağaçların meyvelerine ihtiyacın olacak (Raşbam). Normal bir savaşta saldıran taraf zaferden hiçbir zaman emin olmayacağı için, şehrin çevresindeki tüm verimli kaynakları yok etme yoluna gider. Ama sen böyle bir şey yapmay; zira Tanrı senin yanında olduğu için sen zaferden eminsin ve şehri ele geçirdikten sonra bu kaynaklara ihtiyacın olacak (Ramban; Sforno). Hahamlarımız’ın söyledikleri gibi ‘Suyundan içtiğin kuyuya taş atma’ (*Talmud* – *Baba Kama* 92b)”.

Kuşatma sırasında, meyve veren ağaçlardan meyve yenebilir. Bunun yanında söz konusu ağaçlar, kuşatma boyunca, eğer onlara özel bir ihtiyaç yoksa, savaş sonrasına sağlam kalacak şekilde korunmalıdır. Hahamlarımız buradaki “Ondan [meyve] yiyeceksin” ifadesini “yap”, “onu kesme” ifadesini ise “yapma” şeklinde birer emir olarak tanımlarlar (*Sifre*). Böylece, meyve veren bir ağacı öylesine yok eden bir kişi, “yap” ve “yapma” şeklinde iki emri ihlal etmiş olur (Hirsch).

Onu kesme – “Şehrin savunmasında rol almayan, içeridekilere saklanma veya savunma avantajları sağlamayan ağaçları kesme” (Raşbam). Ama bu, konunun bağlamı doğrultusundaki açıklamalardan biridir. Uygulamada, aşağıda değinildiği üzere, aslında gereksiz olarak her türlü ağacın kesilmesi yasaklanmaktadır.

Tanah’ta, Peygamber Elişa’nın, birlikte Moav’a saldıran Yisrael ve Yeuda krallarına “Tüm hisarlı şehirleri ve tüm seçkin şehirleri vurun, tüm iyi ağaçları indirin, tüm su kaynaklarını tıkayın ve tüm verimli tarlalara taşlarla acı [=zarar] verin” (*Melahim* II 3:19) dediğini görmekteyiz. Dolayısıyla buradaki ağaçları kesme yasağı, Moav’a karşı uygulanmamıştır; çünkü bu halk, Tanrı’nın Gözü’nde son derece günahkardı (Raşi o.a.). Ayrıca bu olay, geçerliliği kanıtlanmış bir peygamberin, şartların gerektirmesi halinde Tora’nın bir emrini geçici olarak askıya alma yetkisine de bir örnek teşkil eder (Radak o.a.; bkz. 18:22 ačk.).

Meyve veren ağaçlara zarar verme yasağı, Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 314 (*Sefer Ahimuh*).

İnsan[ın yaşamı] kırım ağacı[na bağımlı]dır – Krş. *Sifre*. Tam çeviriyle “insan, kırım / çayırın ağacıdır”. Ya da “insan mıdır kırım ağacı?” (Raşi). Pasuk insanlarla meyve ağaçlarını birbiriyle bağdaştırmaktadır. İbn Ezra’ya göre bunun sebebi, insanların yaşamları için bu meyvelere gereksinim duymalarıdır ve dolayısıyla insanların varlıklarını devam ettirebilmeleri, bu meyvelerin varlıklarının devam etmesiyle bir bakıma eşanlamıdır. Tora bu yüzden “insan, kırım ağacıdır [=ta kendisidir]” demektedir. [Bu bağlamda “meyveler”, tüm bitki dünyası için bir örnektir; zira bitki dünyası olmadığı takdirde insanın yaşaması mümkün değildir (*Meam Loetz*).]

Çevirimiz, pasuğun sonundaki “senin önündeki kuşatmaya dâhildir” sözleri haricinde İbn Ezra’ya göredir (bkz. s.a.). Ancak bu biraz kapalı bir ifade olduğundan, farklı görüşler de mevcuttur. Örneğin Raşi’ye göre burada hayret içeren retorik bir soru vardır: “... zira, kırım ağacı insan mıdır ki, önündeki [ya da: senin yüzünden] kuşatmaya girsin [=dâhil olsun]?” Yani “Evet; senin kuşatman nedeniyle düşman şehrin halkı yiyecek ve içecek sıkıntısı çekiyor. Ne de olsa savaşta düşmanı teslim olmaya zorlamak için gerekeni yapmak kadar normal bir şey yoktur. Ama ağacın

¹⁸ Bu sayede size, [kendi] ilahları için yaptıkları tüm iğrençlikleri gibi [uygulamalar] yapmayı öğretemeyeceklerdir. [Zira öğretirlerse,] Tanrınız Aşem'e karşı günah işlemiş olacaksınız.

[73. Kuşatma]

¹⁹ Bir şehre, onu ele geçirmek için savaşmak üzere uzun bir süre kuşatma uyguladığında, [şehrin] ağacını, üzerine baltayı savurup yok etme. Ondan [meyve] yiyeceksin; [bu yüzden] onu kesme; zira insan[ın yaşamı] kırım ağacı[na bağımlı]dır [ve bu ağaç] senin önündeki kuşatmaya dâhildir.

18. Bu sayede ... öğretemeyeceklerdir – Tam çeviriyle "... öğretememeleri için". Dolayısıyla bu imhanın sebebi bu halkların putperestliği ve "iğrenç" olarak tabir edilen uygulamaları iken, amacı da tüm bunları Bene-Yisrael'e öğretmelerinin önüne geçmektir. Ancak eğer bu halklara mensup kişiler teşuva yaparlar ve Tora'ya göre kabul edilmez nitelikteki yaşamlarından vazgeçip Noah'ın Soyu İçin Yedi Mitsva'ya uygun yaşamayı kabul ederlerse (Rambam), o zaman onları öldürme yükümlülüğü ortadan kalkar. Bu kişiler Ger Tsedek olmak isterlerse Yahudilik'e kabul edilmelerinde de bir engel yoktur (Sifre 202; Raşi).

Herkesin hemfikir olduğu nokta, putperestliği bırakmadığı sürece herhangi bir Kenaani bireyi Erets-Yisrael'de barındırmanın yasak olduğudur. Buna izin vermek, putperest kültürü canlı tutmaktır ve Yisrael en başta putperestliği benimsemese bile, putperestlerin kendi ibadet yöntemlerini Tanrı'ya yönelik ibadette kullanma yanlısına düşebilecektir (bkz. 12:29-30). Bu, zamanla putperestliğin kendisinin de Yisrael içinde kendine yer bulmasına yol açacaktır. Pasuk bunu açıkça söylemektedir: "[Zira öğretirlerse,] Tanrımız Aşem'e karşı günah işlemiş olacaksınız."

Tora'nın bu kesin uyarıları ne yazık ki gerçeğe dönüşmüştür. Yisrael ulusu, birçok Kenaani'ye Erets-Yisrael'de barınma hakkı vermiş ve sonuçta putperestlik Yahudiler'in içinde de yayılmış, Tanah'ta kaydedilen birçok felaketin temel sebebi olmuştur.

[Öğretirlerse] – Ya da "[Kenaani ulusları imha etmezsen]" (Daat Mikra).

19-20. Meyve Ağaçlarını Korumak. Tanım gereği yıkımla el ele giden savaş konusu içinde, Tora, Yahudiler'den genel refaha verdikleri önemi koruma ihtiyacı konusunda bilinçli davranmayı sürdürmelerini ve iyiliğe yönelik sevgilerine bağlı kalmalarını talep etmektedir. Eğer insanlar, en temel ve alçak içgüdülerini harekete geçiren bir ortamda bile "iyi" olarak

kalmayı başarabilirlerse, en ufak bir hardal tanesini bile boşa harcamayacaklar, karakterlerini düzenli bir grafikte geliştirmeyi sürdüreceklerdir (Sefer Ahimuh).

19. Ele geçirmek için savaşmak – Hahamlarımız'ın söyledikleri gibi: "Ele geçirmek için; ama esir almak için değil" (Sifre). Yabancı bir şehre karşı savaşın amacı oradaki halkı tutsak edip köleleştirmek değil, politik egemenliği kabul ettirmek olmalıdır (Hirsch). Bu şehir, vergi ve devlet hizmeti yükümlülükleri dışında kendi normal yaşantısına devam edecektir. Ancak eğer Erets-Yisrael içindeyse Noah İçin Yedi Mitsva'yı da üstlenmelidir. Öte yandan eğer yabancı şehir halkı teslim çağrısını kabul etmez ve savaşır, erkekler öldürülecek, kadın ve çocuklar da köle olarak alınacaktır.

Uzun bir süre – Tam çeviriyle "çok günler". Çoğul olan "günler" sözcüğü en az iki günü belirtir. "Çok" sözcüğü de buna bir gün daha ekler. Dolayısıyla savaş öncesindeki, barış içinde teslim olma çağrısı, duruma göre iki ya da üç günlük bir süreyi kapsmalıdır. Saldırı ancak bundan sonra yapılabilir.

Hahamlarımız, buradan yola çıkarak, Yahudiler'ce başlatılan bir kuşatmaya, Şabat'tan en az üç gün önce başlanması gerektiğini öğretirler (Sifre 203; Raşi). Bu şekilde, savaş nedeniyle Şabat'ın ihlal edilme olasılığı azaltılmış olacaktır. Ancak eğer savaş uzarsa, bu bir can tehlikesi meselesi olduğu için Şabat günü içinde bile devam edilebilir. Nitekim pasuk da kuşatmaya başladıktan sonra, bunun, şehir sindirilene kadar kesilmemesini söylemektedir (s.p.) (Talmud – Şabat 19a).

Bu kural Milhemet Reşut için geçerlidir. Milhemet Mitsva söz konusu olduğunda ise bir kuşatmaya Şabat günü içinde bile başlanabilir (Talmud Yeruşalmi – Şabat 1:8; Tseda Ladareh).

Kuşatma uyguladığında – Eski dönemlerde bir kaleyi ele geçirmek için kuşatma kuleleri inşa edilirdi. Bunlar saldıranları ve merdivenleri surlara yaklaşırken koruma amacını taşırdı.

דִּקְ עֵץ

אֲשֶׁר-תִּדְעַ כִּי לֹא-עֵץ מֵאֲכָל הוּא אֶתְּ תִשְׁחִית וְכִרְתָּ וּבִנְיַת
מְצֹר עַל-הָעֵיר אֲשֶׁר-הוּא עֹשֶׂה עִמָּךְ מִלְחָמָה עַד רִדְתָּה: פ

20. **Ancak...** – “Meyve veren ağaçları, sadece surların yakınındaysa ve sana şehri ele geçirmek- te zorluk veriyorsa kesebilirsin. Ama eğer ağaçlar meyve veren türde değilse, şehre yakın da olsa uzak da olsa, kuşatma araçları inşa etmek için onları kesebilirsin (Raşbam). Ağaç meyve veren türde bir ağaçsa, ama sen onun meyve vermediğini biliyorsan, örneğin çürümüşse ya da yaşlanmışsa ve verimliliğini kaybetmişse, o zaman onu kesebilirsin (Sforno).”

Sindirene kadar – Ya da “direncini tamamen kırana kadar”. Verilen örnekte direncin kuvvetli olduğu, kuşatmanın “uzun bir süre” devam etmesinden bellidir (İbn Ezra; bkz. ö.a.).

Kullanılan sözcük, **Ridta**, tam olarak “onu indirmek”, “seviyesini tamamen düşürmek” ya da “ona tamamen hükmetmek” anlamına gelebilir. Raşbam’a göre şehrin surlarının tamamen “indirilmesinden”, yani şehrin düşmesinden bahsedilmektedir. Ramban’a göre ise buradaki anlam ağaçları “tamamen indirmek” yani dipten kesmek anlamındadır. Zira bazı durumlarda bir ağaçlık, savunma yapan şehirdekiler için avantaj sağlayabilir. Örneğin içeridekiler çıkıp odun ihtiyacını buradan karşılayabilirler, gerilla tak- tiğiyle saldıracı olabilirler veya bu ağaçlık, saldırıyı başka bir şekilde de zorlaştırabilir. Böyle zaman- larda ağaçlar, kuşatmayı kolaylaştırmak için dipten kesilebilir.

❧ **Bal Taşhit** – “Yok Etme!”. Önce de belir- tildiği gibi buradaki yasak ağaçlara öylesine zarar vermek konusundadır. Bu, doğanın önemli öğeleri olan tüm ağaçlar için söylenebilir; ancak özellikle meyve veren ağaçlar bu yasakta ön plan- dadır. Buna karşılık, insanların kullanımına hizmet edecekse ağaç kesmek yasak değildir; meyve vermeyenler bu konuda tercih edilmelidir.

Bir meyve ağacını önemli kılan üzerindeki meyvelerdir. Dolayısıyla eğer ağacın kesilmiş halde belli bir amaç için kullanılma değeri, meyvelerinin değerinden fazlaysa, bu ağaç kesilebilir. Örneğin inşaat amacı söz konusuysa ağaç kesilebilir. Rambam bu kanunu şöyle

özetlemiştir: “Tora sadece gereksiz bir şekilde yok etmeyi yasaklamıştır” (*Yad – Melahim* 6:8). Yine de eğer aynı değerli amaca meyve vermeyen ağaçlarla ulaşmak mümkünse, az da olsa meyve veren bir ağaçtan bile önce bunlar kesilmelidir.

Ev inşa etmek için ağaçları kesmek yasak değildir. Bu, inşa edilecek ev kişinin kendi yaşaması için değil de, parasal çıkarları içinse bile doğrudur. Yine de, buna imkân olduğu zamanlarda ağaçları kesme işini Yahudi olmayan bir ücretliye vermek tercih edilmelidir [zira bu yasak, Noah’ın Soy- u İçin Yedi Mitsva’ya dâhil olmadığından, Yahudi olmayan kişinin bunu yapması Tora’ya göre yasak değildir] (*Meam Loetz*).

Tora’nın savaş konusu bağlamında verdiği bu emirler, aslında genel niteliklidir. Ağaçlar sadece örnektir. Ama sadece ağaçları değil, genel olarak, kullanılabilir herhangi bir şeyi, hiçbir olumlu amaç yokken kullanılmaz hale getirmek de aynı şekilde yasaktır. Bu yasak “**Bal Taşhit** – *Yok Etme!*” olarak bilinir. Tora’nın bu emri savaş bağlamında vermesinin amacı, savaş gibi insan- ların zor şartlar altında oldukları bir zamanda bile doğru perspektifi korumanın ve verilecek zararı asgari düzeyde tutmanın önemini vurgulamaktır (*Meam Loetz*). [Ancak insan hayatı daima daha önemli olduğu için, eğer bu ağaçlar düşmanın orduya zarar vermesine hizmet ediyorsa kesilme- lidir (a.k.).]

Bu emrin insanoğluna verdiği mesaj açıktır: “Senin bu dünyada özel bir konumun olduğu doğru. Ama bu, sana söz konusu konumu kötüye kullanma hakkını tanıyor değil. Sen, ruh halinin veya arzularının durumuna göre canının çektiği şekilde ya da sırf düşüncesizlik nedeniyle, bu dünyaya ait şeyi geliştigüzel bir şekilde kullan- mazsın, onları yok edemezsin. Tanrı bu dünyayı senin ayaklarının altına, onu güzel bir şekilde kullanman için serdi. Bu dünyaya hâkim olmana, ancak bu önemli kurala uyma şartıyla izin var” (Hirsch). Rambam’a göre, buradaki emrin ağaçların ötesinde diğer her şeyi kapsayacak şe- kilde genişletilmesi Hahamlar’ca öngörülmüştür ve doğrudan Tora’dan kaynaklanan tek yasak, ağaçlara zarar vermektir (*Yad – Melahim* 6:10).

²⁰ Ancak yiyecek [üreten bir] ağaç olmadığını bildiğin bir ağaç [söz konusuysa], onu yok edebilir [veya] kesebilir ve [bunu kullanarak,] seninle savaş yapan şehre karşı kuşatma [araçları] inşa edebilirsin – onu sindirene kadar.

suçu ne? O da düşmanlara mensup bir insan mı ki onu da kuşatmanın sıkıntılarından pay alacak şekilde eziyet görenlerin bir parçası haline getiresin? Onu neden yok edesin? Senin savaşın ağaçlarla değil, insanlarla!" (Raşi). Benzer şekilde "...zira, kırm ağacı insan mıdır ki, [saldırdığın şehir, ağacı kesmenle] önündeki kuşatma[ya dayanamayıp dize] gelsin? Ağacı hiçbir mantıklı amaç olmaksızın kesmenin şehri teslim almana hiçbir katkısı olmayacağı açık olduğuna göre onu neden yok edesin?" (krş. Sforno). Yine benzer şekilde "...zira kırm ağacı insan değildir..." (Targum Onkelos).

Diğer bir görüşe göre: "... onu kesme. Ama [eğer şehrin önünde, meyve veren ağaçlardan oluşuyor olsa bile, düşman bir] adamın, senin önündeki kuşatmaya gelmesine [yani orada saklanarak sana zarar vermesine olanak tanıyan bir grup] kır ağacı [varsa, onları kesebilirsin]" (Raşbam; Daat Zekenim; krş. Hizkuni; krş. Abravanel).

Prag'lı Maaral, insanlarla meyve ağaçları arasında kurulan paralelliğin oldukça geniş bir önemi olduğunu kaydeder. Tıpkı ağaçların, varoluş amaçlarını yerine getirmeleri için dal, sürgün, çiçek ve meyve vermeleri gerektiği gibi, insanoğlu da bu dünyaya üretken olup, ahlaki, entellektüel ve manevi gerçekler üretmek üzere çabalaması için yerleştirilmiştir. Hahamlarımız bu nedenle iyi davranışların ödülleri "meyve" olarak tanımlarlar, çünkü insanın gerçek gelişimi bu iyi davranışlarla ifade bulur.

Talmud, meyve veren ağacı, öğretileriyle verimli olan bir Haham'la eş tutar ve bu iki pasukta söylenenleri bu bağlamda şöyle açıklar: "Eğer bir Haham, olması gerektiği gibiyse, meyve veriyorsa, ondan Tora öğreniyorsan, onu kesme; [onunla bağlantını kesme; aksine onu her yönden destekle,] çünkü ondan meyve yiyorsun. Ama eğer öyle değilse, onunla bağlantını kes [ve kendisinden 'meyve' yiyebileceğin başka birini bul]" (*Talmud* – *Taanit* 7a; Raşi o.a.).

Önündeki kuşatmaya dâhildir – Pasuğun önceki kısmı İbn Ezra'ya göre çevrilmesine karşın, bu kısım Rabi Samson Raphael Hirsch'in açıklaması doğrultusunda çevrilmiştir. İfadenin tam çevirisi "senin önünde kuşatmaya gelmek / girmek / dâhil olmak üzere" şeklinde olabilir [ama bu biraz kapalı bir ifade olduğu için, tek olasılık bu değildir]. İbn

Ezra bu sözleri, pasuktaki "onu kesme" ifadesine bağlayarak pasuğu şöyle değerlendirir: "... Ondan [meyve] yiyeceksin, zira insan[ın yaşamı] kırm ağacı[na bağımlı]dır. [Bu yüzden kuşattığın şehrin,] kuşatmayla önünde teslim olması için onu kesme." Bu görüşe göre meyve veren ağaçları, şehri dize getirmek için abluka araçlarına dönüştürülmek üzere kullanmak, ve elbette tamamen kesmek, yasaktır. Ancak meyve vermeyen ağaç türleri abluka araçları yapımında istenen şekilde kullanılabilir. Nitekim sıradaki pasuk da bunu söylemektedir. Bu görüşe *Daat Zekenim* de yer vermektedir.

Ramban, pasuğun basit anlamda değerlendirilmesi halinde İbn Ezra'nın görüşünü kabul eder. Fakat bu konudaki, Sözlü Tora ile bilinen kanunun farklı olduğunu hatırlatır. Buna göre, kuşatma sırasında kullanılmak üzere meyve ağaçları bile kesilebilir. Sıradaki pasuk meyve vermeyen ağaçların bu amaçla kullanılabileceğini söylerken, kastettiği şey, meyve veren ve vermeyen ağaçların olduğu bir ortamda, vermeyenlerin tercih edilmesi gerektiğidir. Şimdiki pasuk ise meyve veren ağaçların, "hiçbir amaç olmadan" kesilip yok edilmelerini yasaklamaktadır. Ama kuşatma bu yasağa dâhil değildir ve meyve vermeyen ağaç yoksa, veren ağaçlar bile bu amaçla kullanılabilir.

Böylece, Sözlü Tora'nın ışığında, pasuk "meyve veren ağaçları kuşatmaya hizmet etmesi amacıyla kesme" demekte olmadığından, pasuğun bu şekilde anlaşılacak kısmını Rabi Samson Raphael Hirsch'e göre çevirdik. Rabi Hirsch de İbn Ezra'nın pasuğun önceki kısımları hakkındaki görüşünü temelde kabul etmesine rağmen, bu kısımda küçük bir rötuş yapar ve meyve veren ağaçların, ele geçirilmek istenen şehrin verimli, işe yarar bir parçası olduğuna dikkati çeker. Bir şehri kuşatmanın amacı nasıl onu tamamen yıkmak değilse, aynı şekilde ona dâhil olan verimli şeyleri yok etmek de değildir. Sonuç olarak bu ağaçlar da, Bene-Yisrael'in "önündeki [=uyguladığı] kuşatma [sonunda ele geçireceği şeylere] dâhildir". Ve insanın yaşamı bu ağaçların meyvelerine de ihtiyaç duyduğuna göre onları boş yere kesip yok etmemek gerekir. [Ancak kuşatmanın başarıya ulaşması için bu ağaçların kullanılması da gerekiyorsa, kullanılabilir.]

1 א כִּי־יִמָּצֵא חָלָל בְּאֶדְמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְרִשְׁתָּהּ
2 נָפֵל בְּשָׂדֶה לֹא נֹדֵעַ מִן הַכְּהֵן: ב וַיֵּצֵאוּ זְקֵנֶיךָ וּשְׁפָטֶיךָ וּמָדְדוּ
אֶל־הָעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבַת הַחָלָל:

Alaha'ya göre maktul bulunduğu yere gömülür. Burası özel mülkse, oranın sahibi mezar ve çevresindeki dört *amalik* alanı kaybeder (*Meam Loetz*).

Bulunursa – “İki şahit tarafından bulunursa” (bkz. 17:2 açık.). Ama bulmak için sürekli olarak teftişlerde bulunma zorunluluğu yoktur (*Talmud Yeruşalmi* – *Sota* 9:1).

“*Bulunursa*” sözcüğü, bu olayın beklenmedik bir gelişme olduğunu ima etmektedir. Yani sıradaki pasuklarda açıklanan prosedür, sadece böyle durumlarda, beklenmedik bir şekilde bir ceset “*bulunursa*” yapılır; ama bu olağan ya da olasılığı yüksek bir şeyse, *Egla Arufa* işlemi yapılmaz. Buna bağlı olarak eğer ceset, sınırın veya putpe-restlerin yoğun yaşadığı bir bölgenin yakınında bulunduyse bu prosedür uygulanmaz (*Talmud* – *Sota* 45b). Zira böyle yerler, Bene-Yisrael'e ait bir *Bet-Din*'in etkisi altında değildir ve dolayısıyla bu, böyle bir olayın olağan olabileceği bir bölgede gerçekleşmiştir. Ayrıca cinayeti işleyen o bölge-lerin sakini olduğu, yani Yahudi olmadığı, dolayısıyla Bene-Yisrael'in aşağıda (p. 8) sözü edilen günah onarımına ihtiyacı bulunmadığı farzedilir (*Meam Loetz*). Aynı kural nedeniyle *Egla Arufa* prosedürü sadece kanunun egemenliğinin kuvvetli, cinayet ve adam öldürmenin ender görüldüğü ortamlar içindir. Buna bağlı olarak II. *Bet-Amikdaş* döneminin sonlarına doğru toplum içinde cinayetler ve özellikle suikastler arttıktan sonra *Egla Arufa* prosedürü artık uygulanmamaya başlanmıştır (*Sifte*; *Talmud* – *Sota* 47a; Hirsch). Çünkü bu işlem, cinayet günahını sadece seyrek durumlar için onarır, bir salgın halini aldığı zamanlarda ise onarmaz.

Sifte (Bamidbar 35:33) cinayet sorununun ve insan hayatına değer vermemenin II. *Bet-Amikdaş* döneminin sonlarına doğru ne kadar yaygın bir hal aldığını çarpıcı bir olayı aktararak anlatır. *Bet-Amikdaş*'ta her sabah *Mizbeah*'taki küllerin bir miktarının kaldırılması işlemi (bkz. Vayikra 6:3) çok arzu edilen bir işti. Bunu hangi *Koen*'in yapacağı, *Mizbeah*'ın rampasında yukarıya kadar yapılan bir koşu yarışıyla belirlenirdi. Yarışı kazanan bu işlemi hak ederdi. *Bet-Amikdaş*'ın son yıllarında bir gün, yarışı kaybetmek üzere olduğunu gören bir *Koen* bir bıçak

çıkartıp kazanmak üzere olan *Koen*'in kalbine sapladı. Oradaki herkes ağlayıp ağıt yakmaya başladı, ama bıçaklanan *Koen*'in babası kalkıp oğlunun henüz ölmediğini ve Kutsal Mekân'ın içinde ölmemesi için onu dışarıya taşıyacağını söyleyince, etraftakiler teselli buldu; zira onların ağlamasına yol açan keder sadece *Bet-Amikdaş*'ta bir ceset bulunmasından kaynaklanabilecek tımadan kaynaklanıyordu. Başka bir deyişle, tek düşündükleri mitsvaları şekilsel olarak uygulamaktı; ama bir insan hayatının kaybı o kadar da keder sebebi değildi! İşte II. *Bet-Amikdaş*'ın Tanrı tarafından yıkılmasının sebebi de tam olarak buydu – Tora'ya karşı kayıtsızlık değil, Yahudiler arasında birbirlerine karşı duyulan sebepsiz nefret (*Talmud* – *Yoma* 9b) (*Meam Loetz*).

2. İleri gelenlerin – Pasuk sadece “ileri gelenler” ya da “şehrin ileri gelenleri” değil, “*ileri gelenlerin*” demektedir. Başka bir deyişle, “Yisrael'in ileri gelenleri”nden bahsedilmektedir – ki bu, tüm toplumun başında olan Büyük *Sanedrin*'dir (*Talmud* – *Sota* 44b; Raşi; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*; *Beer Basade*). *Alaha*'ya göre Büyük *Sanedrin*'den beş yargıç olay yerine gelmelidir (*Yad* – *Rotseah* 9:1). Bu sayı, pasuktaki “*ileri gelenler*” ve “*yargıçlar*” sözlerinden öğrenilir. Her ikisi de çoğuldur ve en az ikişer kişiyi belirtir – yani dört. Bir *Bet-Din* çift sayıda üyeden oluşamayacağından bir kişi daha eklenir – yani beş (*Mişna* – *Sota* 8:1).

Ve yargıçların – *Daat Mikra*'ya göre bu ayrı bir sözcük değildir ve “*ileri gelenler*” ile aynı kişileri tanımlar: “*İleri gelen yargıçların*”. Dolayısıyla kastedilenin Büyük *Sanedrin* olduğuna bir başka dayanak da burasıdır.

Çıkacaklar – Şahsen çıkacaklar. Temsilci göndermeyecekler (*Talmud* – *Sota* 45a). Şehirlerdeki *Bet-Din*ler, merkezdeki Büyük *Sanedrin*'in temsilcileri olarak görev yapar. Ancak kendi bölgesinde faili belli olmayan bir cinayet işlenmiş olan *Bet-Din*, bölgelerinde düzeni gerektiği gibi oturtmamış olmak ve ihmalkârlık suçlamalarıyla karşı karşıyadır ve kendini toplumun gözünde temize çıkarmak durumundadır. Yine de bu suçlama dolaylı olarak, temsilciliğini yaptıkları Büyük *Sanedrin*'e dokunmakta olduğundan, halkın gözünde temize çıkma işlemlerini Büyük *Sanedrin* üyeleri bizzat başlatmalıdır (Hirsch).

21

[74. Faili Meçhul Cinayet]

¹ Tanrın Aşem'in sana onu miras edinmen için vermekte olduğu toprakta, açık alanda düşmüş, kimin öldürdüğü bilinmeyen bir ceset bulunursa,

² ileri gelenlerin ve yargıçların çıkacaklar ve cesedin çevresindeki şehirlere [olan uzaklığı] ölçecekler.

21.

❧ **Faili Meçhul Cinayet.** Tora iki ulus arasında meydana gelebilecek savaş konusundan bahsettikten sonra, iki insan arasında meydana gelebilecek ölümcül bir mücadelenin ya da saldırının faili meçhul sonucuna odaklanmaktadır, Erets-Yisrael'de bir yerde, kimin tarafından öldürüldüğü belli olmayan bir ceset bulunması halinde yapılması gerekenleri açıklamaktadır (İbn Ezra). Bu işlem sırasında bir düvenin boynu ense tarafından vurulduğu için, "**Egla Arufa** – *Boynu Enseden Vurulan Diüve*" olarak bilinir.

Tora *Egla Arufa* kanunlarını özellikle önceki kısımda işlenen savaş konusunun sonrasına yerleştirmiştir. Bu yerleşim düzeni, kuvvetli bir mesaj verir: İnsanlar ölüme hiçbir zaman ilgisiz veya kayıtsız kalmamalıdır – ölümün normal olduğu savaş zamanlarında bile. Gerçekleşen her ölüm, özellikle de yaşamın doğal gidişatının dışında gerçekleştiyse, bizi rahatsız etmeli ve derinden etkilemelidir. Buradaki kanunlar da halkın liderlerinin, halk içinde böyle bir cinayetin işlenmesine kadar giden ne tip bir ahlaki çöküntünün mevcut olduğunu keşfetmeye sevk etmelidir (*Meam Loez*).

Bu kısımda görüleceği üzere, *Egla Arufa* kanunlarında yargıçlar ön plandadır. Toplumun geneline ve onları temsilen yöneticilerine teslim edilen sorumluluklar arasında en önde geleni insan yaşamının kutsiyetidir ve Ülke'nin gelişimi için öncelikle bunun korunması gerekmektedir. Burada, faili meçhul bir cinayete kurban gitmiş bir ceset, toplumun liderliğinden sorumlu olan yargıçların birer yönetici olarak güvenilirliklerini sarsabilecek şekilde açık alanda bulunduktan sonra yapılacaklar açıklanmaktadır. Bir kişinin cinayete kurban gitmesi, cemaat için büyük bir trajedidir ve bu herhangi bir şekilde ihmal ya da kayıtsızlık nedeniyle meydana gelmişse, herkes bu suçta bir pay sahibi olduğunu hissetmelidir. Dolayısıyla yargıçlar, görevlerinde ihmalkârca davranmış olduklarına dair şüphelerden kendilerini temizlemek için tüm toplumun bulunduğu bir ortamda Tanrı'nın Huzuru'nda bir beyanda bulunacaklardır. Böylece Şofetim [=yargıçlar] perasası, açık ve gözle görülür biçimde yine yargıçlara yönelik bir mitsvayla sona ermektedir (Hirsch).

1. Onu miras edinmen için vermekte olduğu – *Egla Arufa* prosedürü, sadece Erets-Yisrael için geçerlidir (*Talmud Yerusalmi* – *Sota* 9:1). Ancak Yarden'in doğu yakasında Reuven, Gad ve yarı-Menaşe kabilesine verilen topraklar da Tanrı tarafından miras olarak verildiği için, bu işlem oralarda da uygulanır (*Sifre*).

Egla Arufa Yerusalayim'de yapılmaz. Zira bu şehir Bene-Yisrael'in tümüne aittir ve kabilelerden herhangi birine "miras edinmesi için verilmiş" değildir (*Talmud* – *Sota* 45b).

Toprakta – Toprağın üstünde. Ama bir taş yığınının altında gömülü bulunursa *Egla Arufa* işlemi yapılmaz (*Mişna* – *Sota* 8:1).

Açık alanda – Karada. Ama su üstünde yüzer halde bulunursa *Egla Arufa* işlemi yapılmaz (a.y.). Zira su cesedi başka bir yerden getirmiş olabilir (*Daat Mikra*).

Düşmüş – Yerde. Ama ağaca asılı halde bulunursa *Egla Arufa* işlemi yapılmaz (a.y.).

Kimin öldürdüğü bilinmeyen – Yani bilen tek kişi bile yoksa. Ama olayın sadece tek bir şahidi varsa, hatta bu şahit dünyanın öbür ucundaysa bile, *Egla Arufa* işlemi yapılmaz (*Talmud* – *Sota* 47b) – bu şahit, bir köle ya da cariye olsa bile (*Talmud Yerusalmi* – *Sota* 9:1).

Ceset – İbranice **Halal**. Bu sözcük "**Halul** – *İçi Boş*" ile aynı kökten gelir. Zira canlı bir insanın içini dolduran ruh, bir cesette yoktur (Rabenu Behaye). Ancak yine de **Halal**, özellikle bedende ki bir yara – genellikle kılıç yarası (bkz. Bamidbar 19:16) – nedeniyle "ölmüş" kişiyi tanımlar (*Daat Mikra*). *Talmud*'da söylendiği gibi: "**Halal** – ve boğulmuş değil. **Halal** – ve can çekişir halde değil" (*Talmud* – *Sota* 45b). Buna bağlı olarak cinayet boğma, zehirleme, asma vb. şekilde gerçekleşmişse *Egla Arufa* işlemi yapılmaz. Bunun nedeni, işlemin, [aşağıdaki pasuklarda belirtildiği üzere] özellikle "dökülen kan" nedeniyle yapılmasıdır.

Sonuç olarak Tora çok belirgin bir tanım yapmaktadır. Maktul yaralanma nedeniyle hayatını kaybetmiştir, bulunduğu çoktan ölmüştür ve nasıl öldüyse öyle bulunmuştur; gömülmüş, asılmış ya da suya atılmış değildir.

וְהָיָה הָעֵיר הַקְּרֵבָה אֶל-הַחֹלֶל

3

וּלְקַחְוּ זִקְנֵי הָעֵיר הַהוּא עֲגֹלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא-עֵבֶד בָּהּ אֲשֶׁר

לֹא-מִשְׁכָּה בָּעַל: דְּוְהוֹרְדוּ זִקְנֵי הָעֵיר הַהוּא אֶת-הָעֲגֹלָה אֶל-נַחַל

4

אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא-יַעֲבֹד בּוֹ וְלֹא יִזְרַע וְעֲרֹפו־שֵׁם אֶת-הָעֲגֹלָה בְּנַחַל:

Yom Kipur'da Azazel'e gönderilen teke (Vayikra 16:21-22) ve Para Aduma (Bamidbar Perek 19) gibi olduğunu belirtir. Hahamlarımız da Eglā Arufa'yı bir "**Hok** – Hüküm", yani sebebi mantıkla açıklanamayan türde bir kanun olarak tanımlamışlardır.

O şehrin ileri gelenleri – En yakın şehir belirlendiğinde, Büyük Sanedrin'den gelenler Yeruşalayim'e geri dönerler (Talmud – Sota 45b) ve belirlenen şehrin kanuni yönetimi olan 23 kişilik Küçük Sanedrin'in görevi başlar.

Hiç çalıştırılmamış – Tam çeviriyle "kendisiyle iş yapılmamış". Örneğin tarla sürmekte kullanılmamış (İbn Ezra).

Boyundurukla [yük] çekmemiş – Pasuk "hiç çalıştırılmamış" dediğine göre "boyundurukla [yük] çekmemiş" demeye gerek olmamalıdır; zira hiç çalıştırılmadığına göre boyundurukla yük çekmediği de açıktır. Ancak Tora bunu özellikle belirterek boyunduruğun özel bir konumda olduğuna dikkati çekmektedir. Düveye bir kez boyunduruk takılmışsa, bu boyundurukla hiç çalıştırılmasa bile, artık bu prosedürde kullanılmaz (Talmud – Sota 46a). Bkz. Bamidbar 19:2, Üzerine boyunduruk geçirilmemiş k.b.

Bir düve – Tam çeviriyle "bir sığır düvesi". İbranice Eglat Bakar. Normalde "Eglā – Düve" ilk yılını süren genç bir inektir. "**Bakar** – Sığır" ise yetişkin bir sığırı tanımlar. İkisinin bir arada kullanılması, kullanılacak düvenin iki yaşını doldurmuş olması gerektiğine işaret eder (Yad – Rotseah 10:2; Mişna – Para 1:1, Rav o.a.).

4. [Bundan böyle] – Bu toprak parçasını ve yakın çevresini bundan böyle işlemek ve burada ekim yapmak yasak olacaktır (Talmud – Sota 46b). Basit anlama göre ifade neden özellikle sert bir vadinin seçildiğini de açıklıyor olabilir. "... düveyi sert bir vadiye indirecekler – zira [burası, doğası gereği] işlenmeyecek ve ekim yapılmayacak [bir yerdir] – ve vadinin içinde düvenin boynunu ensesinden vuracaklar" (Ramban).

İşlenmeyecek ve ekim yapılmayacak – Tam çeviriyle "onda çalışılmayacak ve tohum ekilmeyecek". Mitsvat Lo Taase No. 315 (Sefer Ahimuh).

Buradaki "tohum ekilmeyecek" ifadesi, "onda çalışılmayacak" ile ne tipte işlerin kastedildiğini tanımlamaktadır. Tohum ekimi, toprağın kendisiyle yapılan bir iştir. Dolayısıyla bundan böyle bu toprak parçasında, doğrudan toprağın işlenmesi şeklindeki tarımsal işler yasaklanacaktır. Ama toprağa bağlı olmayan, örneğin keten liflerini tarama gibi, başka işler yapılabilecektir (Talmud – Sota 45b). Tarımsal yasağın düvenin öldürüldüğü noktanın ne kadarlık çevresi için geçerli olduğu bir görüş ayrılığının konusudur. Bazılarına göre sadece dört ama, bazılarına göre ise elli ama uzaklığa kadar olan bölge bu yasağın kapsamına girer (Talmud Yeruşalmi – Sota 9:5).

Sert – İbranice Etan. "Sert ve işlenmemiş" (Sifre 207; Talmud – Sota 45b; Raşi). "Sert ve dayanıklı" (Piruş Al İbn Ezra; Hizkuni; krş. Şemot 14:27; Teilim 74:15). Rabi Şemuel David Luzzato bunun sebebini şöyle açıklar: Normalde, Erets-Yisrael'de işlenen bir cinayetin kefareti, ancak işleyenin idamıyla gerçekleşir (bkz. Bamidbar 35:33). Ama burada katilin kim olduğu bilinmediği için, onun kanının yerini bu düvenin kanı alacaktır (Malbim). Yine de bu olayın en azından bir süre canlı kalması için, bu kanın da toprağa emilmeden üstte kalması önem taşımaktadır. Bu nedenle işlem sert ve kanı emmeyecek bir zeminde gerçekleştirilecektir (Daa Mikra).

Öte yandan Rambam'a göre ifadenin anlamı "güçlü akan bir ırmak" şeklindedir (Yad – Rotseah 9:2. Ayrıca Ralbag ve Aktav Veakabala; krş. Amos 5:24). Alternatif olarak "verimli ve bereketli" (Radak, Şeraşim). Bu görüş doğrultusunda, pasuğun belirttiği üzere bu toprak, söz konusu seremoniden sonra bir daha işlenmeyecek ve ekilmeyeceğine göre, çevre halkı için bir kayıptır. İleride de daha çok verimli toprak kaybetmemek için bundan böyle etrafta bu tipteki olayların olmasını engelleyecek önlemler alacaklardır (Rabenu Behaye).

Vadiye – Raşi; Septuaginta. Ya da "açık alan" (Targum Yonatan). Alternatif olarak "ırmak" (Rambam; bkz. ö.a.). İbranice Nahal. İbn Canah'a göre bu, kışın akan, yazın kuruyan bir ırmakın oluşturduğu vadidir.

³ Cesede en yakın şehir [belirlenince], o şehrin ileri gelenleri hiç çalıştırılmamış ve boyundurukla [yük] çekmemiş bir düve alacaklar.

⁴ O şehrin ileri gelenleri bu düveyi, [bundan böyle] işlenmeyecek ve ekim yapılmayacak [olan] sert bir vadiye indirecekler ve orada, vadinin içinde, düvenin boynunu, ensesinden vuracaklar.

Yeruşalayim'de oturan Büyük Sanedrin'in böyle bir olay karşısında, kendi üyelerinden oluşan beş kişilik bir heyeti gerekirse Ülke'nin en uzak köşesine kadar göndermesi, söz konusu suçun ciddiyetini ve insan yaşamının kutsiyetini gözler önüne sermektedir.

[Uzaklığı] Ölçecekler – “Cesetten her yöne doğru ölçüm yapıp en yakın şehri tespit edecekler” (Raşi). Sıradaki pasuk şehrin ileri gelenlerinden bahsettiğine göre, ölçüm sadece içinde bir *Bet-Din* olan şehirlere doğru yapılır. Ama cesedin hemen yanında olsa bile, *Bet-Din*'i olmayan bir şehir bu prosedürün dışında bırakılır (*Talmud – Sota* 45b). Bunun olası bir nedeni, buradaki seremoninin başlıca amacının o bölgeden sorumlu *Bet-Din*'in kendisini temize çıkarmak olmasıdır. Başka bir deyişle, önemli olan, cesede hangi şehrin değil, hangi *Bet-Din*'in yakın olduğudur. Nitekim p. 6'daki “*Cesede yakın olan, o şehrin ileri gelenleri*” ifadesinde de vurgu şehirde değil ileri gelenlerdedir. Dahası, çevredeki tüm şehirler bulunan ceset hakkındaki sorumlulukta pay sahibidir. Bu nedenle, ceset bir şehre bariz bir şekilde yakınsa bile, ölçüm yine de her yöne doğru yapılır. Bu da söz konusu şehirlerin her birindeki *Bet-Din*'in sorumluluğuna işaret eder. Zira her ne kadar olasılık hesabı açısından sorumluluk en yakın şehrin *Bet-Din*'ine ait görünse ve düvenin boynunun vurulmasıyla ilgili prosedürü bu *Bet-Din* gerçekleştirirse de, tüm bunlar, çevredeki diğer *Bet-Din*'lerin sorumluluk olasılığını ortadan kaldırmaz (Hirsch).

Pasuk sadece ölçümün “nereye kadar” yapılacağını söylemekte, ama “nereden” yapıldığını belirtmemektedir. Yine de ölçümün cesedin bulunduğu yerden yapılacağı bellidir (*Sifre* 205; Raşi). *Alaha*'ya göre ölçüm cesedin burnundan itibaren yapılır (*Talmud – Sota* 45b).

3. Cesede en yakın şehir – Eğer iki şehir, milimetresine kadar eşit uzaklıkta çıkarsa, iki şehir de düve getirir (a.y.). İbn Ezra bu faili meçhul cinayet olayının, ona en yakın şehrin civarında meydana gelmesinin bir rastlantı olmayacağını, o şehirde buna benzer suçların işlenmemesi halinde Tanrı'nın bu olayı oraya rast getirmeyeceğini, zira Tanrı'nın düşüncelerinin, insanın kavrayışının çok ötesinde derinlik ve yüksekliğe sahip olduğunu yazar. Ne de olsa

Hahamlarımız'ın söyledikleri gibi. “*Günahm karşılığı, günahtır*” (*Mişna – Pirke Avot* 4:2). Buna bağlı olarak, *Egla Arufa* prosedürünün uygulanması, olaya en yakın şehrin yargıçlarının yükümlülüğüdür, zira bu olay, kendi şehirlerindeki bir problemi ortaya koymuştur ve bu durum şehrin yöneticisi olan yargıçların olayda bir derece sorumlu olduklarına işaret eder.

Rambam (*More Anevochim* 3:40), konunun basit düzeyde değerlendirilmesi durumunda, bu prosedürün, olayın failinin bulunmasını sağlayacak bir aldatmaca olabileceğini kaydeder. Burada bahsedilen türdeki faili meçhul bir cinayette, katil çoğu zaman olay yerine yakın şehrin sakini. İleri gelenler çıkıp ölçüm yaptıktan, en yakın şehrin ileri gelenleri de çevre yolları düzenli ve güvenli kılma konusunda ihmalde bulunmadıklarını ve bu cinayeti kimin işlediğini bilmediklerini Tanrı'nın Huzuru'nda beyan ettikten sonra düvenin boynunun vurulmasıyla ilgili bu prosedür gerçekleştirilecek, tüm bunların yapılacağı yere birçok insan toplanacaktır. Bu insanlar ileri gelenlerin Tanrı'nın Huzuru'ndaki beyanını duyduklarında, bu beyanın orada bulunan herkes adına yapıldığını fark edecekler ve Tanrı katında suçlu duruma düşme korkusuyla, akıllarına gelen her türlü ayrıntıyı anlatacaklardır. Ne de olsa ileri gelenlerin beyanından sonra, bilip de söylememek, Tanrı'ya karşı kasıtlı bir yalan niteliği kazanacaktır. Bu şekilde, gerçek katili bulabilmek için yeterli ipucu elde edilebilecektir. Eğer o ana kadar sessiz kalan geçerli iki şahit varsa ve bu şahitler olay sırasında katili açıkça uyarılmışlarsa, katil cinayet suçuyla idam edilecektir. Eğer şartlar idam edilmesine yetecek kadar yerine gelmemişse, katil idam edilemeyecek, ama hayatı boyunca da maktulün intikam arayan yakınlarından kaçmak durumunda kalacaktır. Bunun yanında, prosedürün gerçekleştirileceği yer de bundan böyle tarım amacıyla kullanılamayacak olduğundan, olayın hatırasını sürekli canlı tutacak, bundan böyle benzeri olayların olmaması için bir hatırlatıcı görevi görecekler.

Elbette bu basit düzeyli bir açıklamadır ve bu prosedüre dair birçok entrike kanunu açıklamakta değildir. Buna işaret eden Ramban, *Egla Arufa* prosedürünün de, tıpkı *Bet-Amikdaş*'ın içinde işlem görmeyen diğer bazı hayvanlar, örneğin,

5 ה ונגשו הכהנים בני לוי כי כם בחר יהוה אלהיך לשרתו
6 ולבכר בשם יהוה ועל־פיהם יהיה כל־ריב וכל־נגע: וכל זקני
העיר הוא הקרבים אל־החלל ירחצו את־ידיהם על־העגלה
7 הערופה בנחל: מפטיר ז וענו ואמרו יִדְּנוּ לֹא שִׁפְכָה [שִׁפְכָה]
את־הדם הזה ועינינו לא ראו:

olan sözlerle ve “*Leşon Akodeş – Kutsiyet Lisani*” olan İbranice dilinde dile getireceklerdir (*Talmud – Sota* 44b; krş. 20:2 açık.).

Bu kanı ellerimiz dökmedi – “Ülke’de katil olarak bilinip de cezasız bıraktığımız kimse yok” (Sforno).

Tam olarak “[ellerimiz] dökmediler” anlamına gelen *Lo Şafehu* ifadesinin son harfi normal şartlarda Vav olması gerekirdi. Ancak, sözcük sanki sonda Vav harfi varmış gibi okunmasına karşın, en sonda E harfi vardır. [Bu, dişil tekil çekimdir ve “*Yad – El*” sözcüğü dişil nitelikli olduğu için, kastedilen anlam “bu kanı ellerimizden biri bile dökmedi” şeklinde olabilir (İbn Ezra; *Piruş Al İbn Ezra*).] E harfinin sayısal değeri 5’tir. Bir ev sahibinin de, misafirine karşı beş yükümlülüğü vardır: Ona yemek, içecek ve yatak sağlamalı, yola çıkarken ona bir süre refakat etmeli ve yoluk vermelidir (*Daat Zekenim*). Dolayısıyla buradaki E harfli yazılış, ileri gelenlerin, bu beş yükümlülüğü ihmal etmedikleri ve söz konusu cinayete dolaylı olarak sebep olmadıkları ilanında bulunduklarını ima eder.

Aslında *Bet-Din* üyelerinin bu sözleri söylemesi biraz gariptir. Kimse onları cinayetle suçlamış değildir ki? Ama bu sözlerle şu kastedilmektedir: “Bu kişi yanımıza geldi de yiyeceksiz yollamadık. Onu görüp de refakatsiz bırakmadık. [Yani ne yanımıza geldi ne de onu gördük. Yanımıza gelseydi yiyeceksiz yollamaz, görseydik refakatsiz bırakmazdık]” (*Talmud – Sota* 45b). Raşi’nin *Talmud*’un o noktasındaki açıklaması şöyledir: “Bizim yüzümüzden ölmedi. Onu yiyeceksiz bırakıp, başkalarına saldırmasına ve bu şekilde [saldırıda başarısız olarak] ölmesine sebep olmadık.”

Rabi Samson Raphael Hirsch, Raşi’nin bu notunun, bu cinayetteki sorumluluğun neden özellikle *Bet-Din*’in omuzlarında olabileceğini açıkladığını vurgular. Farazi olarak, maktul gereken yardımı görmemesi sonucunda yiyeceksiz kaldığı için haydutluk yapmış ama saldırı ters tepip

ölümüne yol açmışsa, onu öldüren kişide herhangi bir suç yoktur; ne de olsa nefsi müdafaa söz konusudur. Ölen adamı da tamamen suçlamak mümkün değildir. Öyleyse böyle bir durumda söz konusu ölümün ağırlığı, o kişiyi başkalarına saldırmak zorunda bırakacak şekilde yiyeceksiz bırakmış olan yerel yönetimin omuzlarındadır – ki bu yönetim *Bet-Din*’dir. İşte bu bakışla, *Bet-Din* üyeleri, buradaki beyanlarında çok önemli bir söylemde bulunmaktadırlar: “Bir insanı, zor durumu nedeniyle suç işlemek durumunda bırakacak şekilde kendi sıkıntısıyla baş başa bırakmak bizim kitabımızda yazmaz!”

Tanık olmadı – “Olay kimsenin göremediği bir noktada oldu. Aksi halde görenler gelip tanıklık ederlerdi” (Sforno).

Eğer bir cinayete *Sanedrin* [yani o şehirdeki Küçük *Sanedrin*] üyeleri tanık olmuşlarsa, katili bulamıyorlarsa bile *Egla Arufa* işlemi yapılmaz; zira burada “gözlerimiz tanık olmadı” demekteler, ama işte görmüşlerdir (*Talmud – Sota* 47b).

Tam çeviriyle “görmедiler”. “Ama eğer görseydik, onu refakatçi olmadan uğurlamazdık ve zarar görmezdi (*Daat Zekenim*).” Hahamlarımız, bir yere gelen yabancı bir konuğu uğurlarken ona refakat etmenin önemi üzerinde fazlasıyla dururlar ve bunun hayati bir mesele olduğunu önemle vurgularlar. Yine de refakat sadece yolculuğun ilk kısmı için bir yükümlülüktür. Ama bir konuğa ta bir sonraki şehre kadar eşlik etme şeklinde bir mitsva yoktur. Öyleyse yolun geri kalanında meydana gelen bir cinayette, başta yapılan ya da yapılmayan refakatin ne gibi bir etkisi olabilir ki? Prag’lı Maaral bunu şöyle açıklar: Bir ev sahibinin, yabancı bir konuğa yolun bir kısmında bile olsa eşlik etme zahmetine girmesi halk içindeki dayanışmanın bir ifadesidir ve Bene-Yisrael içinde bu şekilde kardeşçe bir dayanışma olduğu takdirde Tanrı da buna, fazladan bir koruma sağlayarak cevap verir. Ama bu dayanışma olmadığı takdirde, Tanrı da bu ek korumayı vermez.

⁵ Levi-oğullarından [olan] Koenler gelecekler; zira Tanrın Aşem, Kendisi'ne hizmet etmeleri ve [halkı] Tanrı'nın Adı'yla mübarek kılmaları için onları seçmiştir ve her türlü anlaşmazlık ve her türlü leke onların kararına bağlıdır.

⁶ Cesede yakın olan, o şehrin tüm ileri gelenleri, boynu vadinin içinde ensesinden vurulmuş olan düvenin üzerinde ellerini yıkayacaklar

⁷ ve bir beyanda bulunup [şöyle] diyecekler: "Bu kanı ellerimiz dökmedi ve gözlerimiz [olaya] tanık olmadı."

Boynunu, ensesinden vuracaklar – İbranice *Vearefu. Mitsvat Ase* No. 216 (*Sefer Ahimuh*). Düve Şehita ile öldürülmez. Bu işlem, uzun bir satırın keskin kenarıyla hayvanın ensesine indirilen sert bir darbe yoluyla yapılır. Öldürülen düve, aynı yerde gömülür (*Talmud – Keritot* 6a; Raşi o.a.). Bkz. Şemot 13:13 açık.

Sforno enseden öldürmenin simgesel bir davranış olduğunu yazar. Ensesine darbe yiyen biri, bunu kimin yaptığını göremez. Bu da, gündemdeki cinayetin, kimsenin görmediği bir yerde ve *Bet-Din* tarafından katil olarak tanınmayan biri tarafından işlendiğini vurgular.

Talmud, düvenin öldürülmesinin neyi simgelediğini şöyle açıklar: "Tanrı şöyle dedi: İlk yaşında olup henüz meyve vermemiş olan düve gelsin ve boynu, [bir daha] meyve vermektan [=mitsvalar yapmaktan (*Nahalat Yaakov*)] mahrum bırakılmış olan bu kişinin öldürülmesinin onarımı amacıyla, [sert ve verimsiz olduğu için] meyve üretmeyen [bu vadide] kırılın" (*Talmud – Sota* 46a; Raşi).

5. Levi-oğullarından [olan] Koenler – Pasuk Koenler'in, Tanrı'ya "hizmet etme" görevlerinden bahsettiği için burada bahsedilenlerin sadece bedensel kusuru olmayan Koenler olabileceği sonucu çıkabilirdi. Ancak kurala göre bu şart değildir. Tora buna işaret etmek üzere "*Levi-oğullarından*" sözlerini eklemiştir; zira onların *Bet-Amikdaş*'ta [müzisyenlik dışında] ibadet görevleri yoktur. Dolayısıyla bu prosedürde, bedensel kusurları nedeniyle ibadete katılamayan Koenler de görev alabilir (*Sifre*).

Koenler'in halkı mübarak kılma görevi de bu pasukta dile getirilmektedir. Bu da, *Birkat Koanim* (bkz. Bamidbar 6:22-27) ile halkı mübarek kılacak Koenler'in bedensel açıdan kusursuz olması şartı olmadığını öğretir (a.k.).

Gelecekler – Tam çeviriyle "yaklaşacaklar".

Hizmet etmeleri ... mübarek kılmaları – Koenler'e ait, ibadet ve halkı mübarek kılma görevlerinin aynı pasukta bağdaştırılması bir kuralı öğretir: *Bet-Amikdaş*'taki ibadet sadece ayakta yapılabilir. Aynı şekilde Koenler de halkı

ayakta mübarek kılmalıdırlar (*Talmud Yerusalmi – Taanit* 4:1).

Koenler *Bet-Amikdaş*'ta gerçekleştirdikleri korbanlarla günahlar için onarım sağlarlar. *Egla Arufa* prosedüründe onların görev almaları, bu cinayetten kaynaklanan toplumsal ihmal günahının da onarım gerektirdiğine işaret eder. Böylece Koenler hem günah onarımı sağlayacaklar hem de akan masum kandan kaynaklanan günahın ortadan kaldırılmasıyla Ülke'ye "bereket" getireceklerdir. Başka bir deyişle Koenler'in günah onarımı ve mübarek kılma görevleri bu işlemde de ön plandadır (Sforno).

Her türlü anlaşmazlık – Koenler birçok anlaşmazlıkta çözümleyici görevi aldıklarından hayatlarında farklı karakterde birçok insan tanımışlardır. Dolayısıyla tecrübeleri bu cinayette başkalarının göremeyeceği bazı ipuçlarını ortaya çıkarmaya ya da şüphe uyandırabilecek davranışlar gösteren kişileri tespit etmeye ve böylece cinayetin sırrını çözmeye yardımcı olabilecektir (Sforno).

Her türlü leke – Her türlü *tsaraat* lekesi. Bir lekenin *tame* olup olmadığı, buna karar verme yetkisine münhasıran sahip olan Koen'in ağzından çıkacak tek bir sözcüğe bağlıdır (bkz. Vayikra 13:2-3).

6. O şehrin tüm ileri gelenleri – Büyük *Sanedrin*'den gelen yargıç sayısı beş olmasına rağmen, bu şehrin ileri gelenleri için bir sayı sınırı yoktur. Seremoniye "tümü" katılmalıdır – yüz kişi olsalar bile (*Sifre*).

Düvenin üzerinde ellerini yıkayacaklar – Düvenin boynunun ensesinden vurulduğu önce de söylendiğine göre, bu pasuktaki "*ensesinden vurulmuş olan*" açıklaması başka bir amaca hizmet etmektedir. İleri gelenler, ellerini tam olarak, "enseden vurulan boynun" üzerinde yıkayacaklardır (*Talmud – Sota* 46b). El yıkama, yargıçların, "ellerinde günah lekesi olmadığını" temsilen yaptıkları sembolik bir harekettir (Hirsch).

7. Bir beyanda bulunup – Şehrin tüm ileri gelenleri, bu beyanı, önceki pasukta söylendiği gibi "*vadinin içinde*" iken (*Sifre*), bu pasukta yazılı

ח כִּפֹּר לְעַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר-פָּלִיתָ

8

יְהוָה וְאֶל-תַּתְּנָהּ דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל וְנִכְפַּר לָהֶם הַדָּם:

ט וְאַתָּה תִּבְעֶר הַדָּם הַנָּקִי מִקֶּרְבְּךָ כִּי-תַעֲשֶׂה הַיֵּשֶׁר בְּעֵינֶי יְהוָה: 9

Bırakma – Tam çeviriyle “Yisrael’in içine yerleşirme”. Yani, “Yisrael’in içinde yerleşmiş halde bırakma”.

Temsilcilerinin Tanrı’nın Huzuru’nda bulundukları beyan, halkın tümünü bu cinayette dolaylı da olsa pay sahibi olmaktan temizlemiştir. Bu nedenle Tanrı’ya dua edilmektedir: “Tek bir kişinin işlediği bu ağır günahın sonuçlarının toplumun geneline yayılacak yansımaları olmasın” (Hirsch).

Kanın kefareti sağlanmış olacak – Tora, burada açıklanan prosedürün gerçekleştirilmesi sonrasında kefaretin sağlanacağını garanti etmektedir (*Talmud* – *Sota* 46a; Raşi).

9. Masum kan [döken suçluları] içinden yok etmelisin – *Targum Onkelos*. Alternatif olarak “masum kan [dökülmesinden kaynaklanan günahın cezasını]” (İbn Ezra). Ya da “kanı, masumun [kanını]” (a.k.).

“Masum kanı yok etmek [= {bir bakıma} kanı yerde bırakmamak]” deyimini bir katili idam etmek anlamına gelir (bkz. 19:13). Ancak bu kısımda bir suçlunun idamı konusunda açık bir emir görülmemektedir. Dolayısıyla bu deyim, bu emri de içermektedir. Bu doğrultuda, düveyle yapılan prosedürden sonra katilin kim olduğu [sonradan ortaya çıkan ve olay sırasında katili uyarmış olan geçerli şahitler tarafından] tespit edilirse, bu katil yine de idam edilmelidir (*Talmud* – *Sota* 47b; Raşi; Raşbam). Başka bir deyişle düvenin boynunun kırılması, katilin işlediği günahın onarımının tamamlandığı ve artık cezadan muaf olduğu anlamına gelmez (*Mesiah İlemim*; *Sefer Zikaron*). Zira düveyle yapılan bu prosedür, sadece halkın genelinin bu olaya yol açan olası ihmalinin günahını affettirir; ama katil için kefaret sağlamaz.

Buradan, masum kan döken suçluların ne şekilde idam edildiği de öğrenilmektedir. Her türlü katil bu bölümdeki *Egla Arufa* ile bağdaştırılmıştır. Dolayısıyla bu düve nasıl boynu vurularak

öldürülürse, idam cezası kesinleşmiş bir katil de boynu bir kılıçla vurularak idam edilir (*Talmud* – *Ketubot* 37b). Bu, *Ereg* adlı idam yöntemidir (bkz. *Vayikra Kitabı, Ekler: Yahudilik’te İdam Cezası*).

Tanrın Aşem’in Gözü’nde doğru olanı yapmalısın – “Suçluyu cezalandırman, Tanrı’nın Gözü’nde doğru olanı yapmaktır” (Raşi; Raşbam). Ya da “*Tanrın Aşem’in Gözü’nde doğru olanı yaparsan, masum kan [dökmekten kaynaklanan günahı, otomatik olarak] içinden kaldırmış olursun; [zira ‘Mitsvanın karşılığı mitsvadır’ (Mişna – Pirke Avot 4:2)]*” (İbn Ezra).

İfade şu şekilde de anlaşılabilir: “Eğer sen, Tanrın Aşem’in Gözü’nde doğru olanı yaparsan, masum kan [dökme suçunu] içinden yok edersin; çünkü Tanrı’nın İsteği’ni yerine getirmek, *Maşiah Dönemi*’ni yaklaştıran bir etkidir ve bu dönem geldiğinde dünyada tam bir barış hüküm sürecektir. Uluslar ve bireyler birbirlerine silah doğrultmayacak, kan dökme günahı ortadan kalkacaktır. Barış halkı olan Yisrael, barış şehri Yeruslayim’de, Tanrı ile insan arasındaki barışı sağlama etkisine sahip *korbanları* gerçekleştirecek ve tümüyle barış olan Tora’yı gerektiği gibi yerine getirerek maddi ve manevi bütünlüğe kavuşacaktır” (Rabenu Behaye). Hızla ve Günümüzde Olsun; *Amen*.

⁸ [Sonra Koenler şöyle diyecekler: “Mısır esaretinden] Özgür kılmış olduğun Halkın’ı affet, ey Aşem! Masum kan [dökmenin suçunu,] Halkın Yisrael’in içinde bırakma.”
[Böylece, halk] İçin, [dökülen] kanın kefareti sağlanmış olacak.

⁹ Ama sen, masum kan [döken suçluları,] içinden yok etmelisin; zira Tanrının Aşem’in Gözü’nde doğru olanı yapmalısın.

Bu pasuk, ileri gelenlerle ilgili üç şey söylemektedir: [1] Sözel bir beyanda bulunmalıdırlar. Yani dilsiz olamazlar. [2] “*Bu kanı ellerimiz dökmedi*” demektedirler. Yani çolak olamazlar. [3] “*Gözlerimiz görmedi*” demektedirler. Yani kör olamazlar. Böylece pasuk, yargıçlarla ilgili genel bir kurala işaret etmektedir. Bir *Bet-Din*’in üyeleri, adalet konusunda kusursuz olmaları gerektiği gibi, bedensel açıdan da bütün olmalıdırlar (*Talmud Yerusalmi – Sanedrin* 8:5).

8. [Koenler şöyle diyecekler] – Targum Onkelos; Raşi; Raşbam. Tora p. 5’te Koenler’in de bu seremoniye katılacaklarını söylemiş, ama rollerini belirtmemiştir. Sözlü Geleneğe göre Koenler’in bu seremonideki rolleri, bu pasukta yazılı olanları söylemektir.

Düvenin boynunun vurulmasında Koenler’in herhangi bir rolü yoktur. Onların rolleri, *Bet-Din*’in beyanına eşlik eden bir af duası etmektir. Dolayısıyla bu duada söyledikleri “*affet*” sözcüğü de düveye yapılan işlemi değil, *Bet-Din*’in sözlerini temel almaktadır. Başka bir deyişle affı sağlayacak olan düvenin boynunun vurulması değil, *Bet-Din*’in verdiği beyandır (Hirsch).

[Mısır esaretinden] Özgür kılmış olduğun – “Halkını, Mısır’dan nasıl kurtardıysan, akan bu masum kanın suçundan ve cezasından da aynı şekilde kurtar” (İbn Ezra).

Affet – The Living Torah. İbranice **Kaper**. Tam olarak “*günahı için kefarete sağla; günahını temizle vb.*”

Alternatif olarak “İhmalkârca davranıp tehlike arz eden yolları kontrol altında tutmayarak işledikleri kasıtsız günahı onar” (İbn Ezra). Ya da “[*bu cinayetin failini*] açığa çıkar” (Rabenu Behaye).

Daha önce, sadece Tanrı tarafından bilinen günahları *Yom Kipur*’un onardığını görmüştük (bkz. Vayikra 16:30 açık., *Tanrı’nın Huzuru’nda...* k.b.). Dolayısıyla eğer faili meçhul cinayetle, burada tarif edilen prosedürün yapılması arasında

bir *Yom Kipur* geçtiği açıksa, artık bu prosedürü yapma gerekliliği kalmaz (*Talmud – Keritot* 26a).

Tora daha önce kan dökme günahının, ancak kanı dökenin kanının dökülmesiyle onarılabilceğini söylemişti (bkz. Bamidbar 35:33). Dolayısıyla Tanrı’ya bu cinayetin failini Kendi bildiği yöntemlerle cezalandırması için dua edilmektedir. Tanrı’nın bu cezayı vermek için sonsuz sayıda yöntemi vardır. Hahamlarımız’ın söyledikleri gibi: “*Ereg* ile idamı hak eden [ama bu idamı herhangi bir nedenle gerçekleştirilemeyen kişi,] ya bir şekilde devletin eline geçer [ve bu şekilde cezasını bulur], ya da eşkiyaların saldırısına uğrar”. Bu sadece *Ereg* için değil, her idam türü için geçerlidir. Zira şartlar gereği idam cezasının uygulanamıyor olması, bu cezayı hak eden kişilerin cezasız kurtulacağı anlamına gelmez. Tanrı bunu benzer bir şekilde o kişiye verebilir. *Sekila* ile idamı hak etmiş bir kişi yüksek bir yerden düşebilir veya iri bir hayvan tarafından ezilebilir. *Serefa*’yı hak etmiş bir kişi bir yangında ya da zehirli bir yılanın sokmasıyla ölebilir. *Henek*’i hak etmiş bir kişi suda boğulabilir veya solunum yollarının tıkanmasıyla ölebilir (*En Yaakov* 53).

Şüphesiz bu söyleneni yanlış değerlendirmemek gerekir. Tanrı böyle bir kişinin cezasını başka şekilde de verebilir. Genel prensip böyledir. Ama bu, bir kişi sayılan sebeplerden herhangi biriyle ölmüşse, mutlaka ona paralel bir idam cezasını hak etmiş demek değildir. Tanrı bazen bir insanın, zamansız ve bizim anlayamayacağımız kadar zor görünen bir şekilde ölmesine, o insana iyilik olması için bile karar verebilir. İnanılmaz işkencelerle ölenler arasında, birer *tsadik* olduklarından şüphe duyulmayacak en büyük Hahamlar [örneğin Rabi Akiva] bile vardır. İnsanın gerçek ölüm sebebini sadece Tanrı bilir ve insanların bu konuda en ufak bir yorum bile yapmasına yer yoktur. Ama bir otorite, halkı doğru yola sevk etmek için, geçmiş bir trajediyi örnek verebilir.

Masum kan [dökmenin suçunu] – Targum Onkelos.

פרשת כי תצא י-כ"תצא למלחמה על-אִיבֵיךָ וּנְתָנוּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּיָדְךָ וּשְׁבִית שְׁבִיו

10

[normalde Yahudi olmayan bir kadınla ilişki kabul edilmemesine rağmen,] Tora, arzularına yenilip esir bir kadınla birlikte olmuş bir askerden bahsetmektedir. Bu görüş doğrultusunda, Tora'nın Yetser Ara'nın kuvvetini kabul ettiği nokta budur. Eski dönemlerde putperest kadınlar, düşman askerlerini etkisiz kılmak için savaş zamanında en çekici şekilde giyinip süslenirler ve onlarla birlikte olmaya çalışırlardı. Tora'nın da burada askerin arzusuna yenilmesini maruz kılan başlıca etken olarak bunu gördüğü anlaşılmaktadır (bkz. p. 13 açk.). Asker bu kadınla bir daha ancak evlendikten sonra birlikte olabilecektir. Askerin, büyük bir çekim duyduğu bu kadınla evlenebilmesi için, kadının en az üç ay sürecek bir prosedürden geçmesi gerekecektir (*Talmud – Kiduşin 22a, Tosafot o.a.*).

Raşi ve Ramban'a göre ise askerin böyle bir ortamda bile olsa arzularına bir kez boyun eğmesi dahi kabul edilemez (*Talmud Yerusalmi – Makot 2:6*). Tora'nın bu örnekte askere tanıdığı özel hak, kadın bu süreçten geçtikten sonra onunla evlenebilmekten ibarettir. Süreç nispeten uzun olmasına rağmen, asker sonunda kadınla evlenebileceğini bildiği için, günah işlemektense arzularını kontrol altında tutabilecektir. Bu görüşe göre Tora'nın istisnai olarak izin verdiği nokta, böyle bir durumda – ve sadece böyle bir durumda – bu kadının geçirildiği *Giyyur* [=Yahudilik'e giriş] sürecinin, kadın bu süreçten büyük bir istekle geçiyor olmasa bile kabul edilmesidir. Ama bunun dışında, Yahudi olmayan bir kişinin *Giyyur* süreci, ancak ve ancak, o kişinin Yahudilik'i gönülden kabul edip, Tora'nın tüm mitsvalarına kayıtsız şartsız bağlı kalma konusundaki samimiyeti koşuluyla geçerlidir. Bunun dışında başka bir sebep varsa, örneğin Yahudi olmak herhangi bir maddi ya da manevi kazanım sağlayacağı için, ya da [Tora'ya bağlı kalma niyeti olmaksızın,] sırf bir Yahudi'yle evlenmek için *Ger* olmak isteyen kişinin *Giyyur* süreci geçerli değildir.

Tora'nın "bu kanunla ilgili olarak" *Yetser Ara*'nın kuvvetini kabul etmesi ve bir istisna yapması önemli bir noktayı açıklığa kavuşturur: İnsanlar sıklıkla kendilerine zor gelen bazı manevi sınavlarla yüzleşirler. Böyle durumlarda genel eğilim, "Bu benim yapabileceğimim ötesinde" diye düşünmek ve yüzleşilen sınavda başarılı olamayayı [daha doğrusu bunun için gayret bile göstermemeyi] bu düşünceye dayanarak haklı görmektir. Ama bu doğru bir yaklaşım değildir ve

Tora belirli bir konuda açık bir serbesti vermediği takdirde bu düşünceyi kabul etmez. Açık serbestinin verildiği *Yefat Toar* kanunları da, Tora'daki bu tipteki sayılı birkaç kanundan biridir. Başka bir deyişle, herhangi bir mitsvada eğer Tora açık bir serbesti vermiş değilse, insanın "*Yetser Ara*'yla bu konuda başa çıkamamı" şeklinde düşünmesi, kendisini aldatmasından ibarettir. Bu örnek, Tora'nın insandan sadece yapabileceği şeyleri talep ettiğini ve özel bir istisna yapmadığı durumların hepsinin "insanın kabiliyeti dâhilinde" olduğunu [dolayısıyla kendisini bu tip bir düşünceyle muaf kılamayacağını] ortaya koymaktadır (Rabi Yehezkel Avramski). *Yefat Toar* konusuna geri dönersek, Tora'nın bunu bir ideal değil, sadece duruma bağlı ve "istenmeyen" bir istisna olarak gördüğünü tekrar hatırlamakta fayda vardır. Tora bunu, peraşanın başındaki ilk üç konunun sıralamasıyla ima etmektedir. *Yefat Toar* konusundan sonra, bir adamın karısından nefret etmesi ele alınmakta, ardından ise ıslah olmayacak düzeydeki asi bir oğulla ilgili kısma geçilmektedir. Hahamlarımız bunun açık bir mesaj olduğunu vurgularlar: Evet; Tora bir *Yefat Toar* ile evlenmeye istisnai olarak izin vermektedir, ama bunu tavsiye etmekte değildir. Nitekim böyle bir evlilik yapan kişi, giderek aile içinde huzursuzluk yaşamaya başlayacak ve sonunda oğulları da asi kişiler olacaktır (*Midraş – Tanhuma 1; Sifre 214; Raşi*).

10. Savaşa çıkacağın zaman – Savaşa [yani savaşmak üzere Erets-Yisrael'in dışına (Sforno)] "çıkılmaktan" bahsedildiğine göre buradaki kanunlar sadece *Milhemet Reşut* sınıfındaki savaşlar için geçerlidir. Nitekim sadece bu tip savaşlarda esir alınabilir (*Sifre 211; Raşi; bkz. 20:14-17*).

Tora'nın özellikle savaşa "çıkılmaktan" bahsetmesini *Musar* ustaları bir ders fırsatı olarak görürler. Yahudiler, bir savaş yapmaları gerekiyorsa bunu kendi içlerinde değil, dışarıda yapmalıdırlar. Tarih boyunca Yahudiler'in en çok çektiği şey, iç çekişmelerdir. Hahamlarımız'ın öğrettikleri üzere II. *Bet-Amikdaş*, Yahudiler arasındaki sebepsiz nefret nedeniyle yıkılmıştır (*Keli Yakar; Meam Loez*).

Alternatif bir çeviride, buradaki "zaman" sözcüğü, pasuğun sonuna da gelebilir: "*Düşmanlarıma karşı savaşa çıkacağım, Tanrım Aşem'in onu senin eline vermesiyle ondan [insanları] esir alacağım zaman...*"

Ki Tetse

[75. Kadın Esirler]

¹⁰ Düşmanlarına karşı savaşa çıkacağın zaman, Tanrın Aşem onu senin eline verecek ve ondan esir alacaksın.

Şofetim peraşası toplumun tümünü ilgilendiren ve Ülke'deki ulusal yaşamın başlamasından önce belirli hale getirilmesi hayati önem taşıyan çeşitli konuları düzenlemişti. Ki Tetse peraşası ise, toplumsal düzeyden daha ailesel ve bireysel düzeye inerek, aile yaşamını ve insanların birbirleriyle olan alışverişini düzene sokan kanunları vermektedir. Halkın bir arada yaşadığı çöldeki yaşam yerini herkesin kendi yerine dağılacığı normal bir ülke yaşantısına dönüşeceğinden, insanların artık merkezi yönetimden uzaklaşmaları, yaşam disiplini konusunda kendilerini daha serbest hissetmelerine yol açabilecek ve bu, yasanın delinmesiyle sonuçlanabilecektir. Tora bu nedenle bu kısımda özellikle, iyilikseverliği, ahlakın kutsiyetini, adalet ve kanun ruhunu ön plana çıkarmaktadır. Bundan böyle bireylerin yaşamları genel olarak kendi inisiyatiflerine kалаcağı için, kişinin, yapacağı her şeyde bu ruhu taşıması önemlidir.

Peraşanın önemle vurguladığı kanunların, aile hayatını, iki cins arasındaki ilişkileri, evlilik yaşamını, ebeveynlerin evlatlara ve evlatların ebeveynlere olan tutumlarını belirli bir çerçeve içine sokan türde olduğu görülmektedir. Bunun nedeni açıktır. Ülke'ye yerleştikten sonra komşu uluslarla olan alışverişin özellikle aile yaşamı üzerinde olumsuz etkilere neden olması endişesi vardır. Buna karşılık, aile yaşamı, ve özellikle de bu yaşamın sivil kanunlara bağlı kısmı, tam potansiyeline ancak bu ortamda, yani herkesin Ülke'de yayılmış halde yerleştiği bir dönemde ulaşabilir; zira çöl yolculuğu boyunca mucizevi bir şekilde beslenen ailenin maddi gereksinimleri açısından varlığı ve devamlılığı bu noktadan itibaren Tanrı'nın aracısız yönlendirmesi altından çıkacak, karısını ve çocuklarını geçindirme yükümlülüğü altına giren aile babasının çalışıp kazanma sorumluluğu haline gelecektir. Tanrı bundan böyle halkın geçimini şu ana kadar olduğu gibi açık mucizelerle değil, aile babasının emeği yoluyla sağlayacaktır. Böylece Tora öncelikle bireysel yaşamı düzene sokacak bir mitsva pakedine giriş yapmaktadır (Hirsch).

Ki Tetse peraşasının Tora'nın en çok mitsva içeren peraşası olması kayda değer bir noktadır. Bu peräşa, 27'si "yap", 47'si de "yapma" şeklinde olmak üzere, Tora'nın 613 emrinin tam 74 tanesini içermektedir. Tora bu peräşaya savaşa esir alı-

nan bir kadını ilgilendiren kanunlarla başlamaktadır. Bu, yine savaşı ve kadınlarla çocukların esir alınışını (bkz. 20:14) konu etmiş olan Şofetim peraşasının bir devamıdır (Abravanel). Söz konusu esir kadın, *Talmud* literatüründe, p. 11'de kullanılan sıfatıyla *Yefat Toar* olarak adlandırılır.

10-14. Yefat Toar – “Güzel Görünümlü Kadın”. Bu konu içinde Tora bir askerin, üstelik muzaffer olan bir askerin, savaş sırasında ve hemen ertesinde en üst düzeye çıkabilecek tutkularını en az zarar verecek düzeye indirmeyi amaçlamaktadır (bkz. 23:10 açık.). Böyle bir asker düşman esirler arasında gözüne hoş gelen bir kadın gördüğünde, ona karşı kontrol edilemez bir arzu duyarsa, bu çok ağır sonuçlara kadar gidebilir. Tora bu tutkunun büyük zararları yol açmadan önce sakinleşmesi için askere sonunda söz konusu arzusunun tatmin edileceği bir yol izlemesini emretmektedir.

En baştan iyice vurgulamak gerekir ki, *Yefat Toar* kanunu, bir ideal olmaktan çok uzaktır. Hahamlarımız Tora'nın bu kanuna yer vermesinin sebebini “*Lo Dibera Tora, Ella Keneged Yetser Ara* – [Burada] Tora Sadece ve Sadece Kötü Eğilime Karşı Konuşmuştur” ve “Bir Yahudi'nin ölümcül hastalığa sahip bir hayvanı *Şehita* ile kesip yemesi, onu kendiliğinden öldükten sonra yemesinden iyidir” sözleriyle açıklarlar (*Sifre; Talmud – Kiduşin* 21b-22a). [*Şehitasız* ölen bir hayvanı {=nevela} yemek kesin bir yasaktır (bkz. 14:21). Buna karşılık, hastalıklı bir hayvanı yemek, hiç tavsiye edilmezse de, *Şehita* ile öldürüldüğü {ve elbette hastalığı onu Kaşer olmaktan çıkarmadığı} takdirde yasak değildir. Böylece Tora, bu hastalıklı eti ne olursa olsun yeme arzusu duyan kişiye “kendi sağlığını düşünmüyorsan, bari bunu *şehita*yla kesip ye de yasakları ihlal etme” demektedir.] Başka bir deyişle Tora burada, ve bunun gibi birkaç sayılı istisnada, bir insanın *Yetser Ara* karşısında kendisine hâkim olamayabileceği bir durum olduğunu kabul etmekte, yanında getirebileceği olumsuzluklar nedeniyle hiç tavsiye etmediği bir şeye, aksi takdirde büyük yasakları çiğneme olasılığı nedeniyle izin vermektedir. *Yefat Toar* konusunda *Talmud*'daki Hahamlarımız arasında temel bir görüş ayrılığı vardır. Bu görüş ayrılığı sonraki dönem otoritelerinin görüşlerinde de görülmektedir. Aralarında Rambam ve Rabenu Tam'ın da bulunduğu çoğu otoriteye göre,

יֵא וְרֵאִיתָ בַּשָּׂבִיחַ אִשָּׁה

11

יִפְתָּתָאֵר וְחִשְׁקָתָּ בָּהּ וְלִקְחָתָּ לָךְ לְאִשָּׁה: יב וְהִבָּאתָה אֶל-תֹּנֶךְ

12

בֵּיתְךָ וּגְלַחָהּ אֶת-רֹאשָׁהּ וְעִשְׂתָהּ אֶת-צִפְרָנֶיהָ:

Arzularsan – İbranice *Vehaşakta*. Kullanılan sözcük “arzulamak; istemek; canı çekmek; duygusal olarak bağlanmak” (bkz. 7:7; Bereşit 34:8) gibi anlamlara da gelebilir. İbn Ezra’ya göre bu sözcük, sonrasındaki sözlere bağlıdır: “... bir kadın görüp onu kendine eş olarak almayı arzularsan...”. Tora’nın bu kanunla verdiği istisnai izin tamamen burada bahsedilen arzuya bağlıdır. Ancak eğer kadına karşı hiçbir çekim hissetmiyorsa, kadını sırf evde bir kadın olsun diye veya köle/cariye olarak alamaz (Ramban).

[Şu şartlarla] – Eğer kadın Yahudilik’e geçmeye yanaşmamışsa, sıradaki pasuklarda açıklanan prosedürden geçmelidir (*Yad – Melahim* 8:5). Ama eğer Yahudilik’e geçmeyi en baştan itibaren kabul ederse, adam onunla hemen evlenebilir (*Talmud – Yevamot* 47b; *Yad – Melahim* 8:5). Ancak bazı otoriteler, yine de üç ay beklemek gerektiğini vurgularlar (*Kesef Mişne* o.a.; bkz. p. 13 açk., *Tam bir ay boyunca* k.b.).

Burada tanımlanan *Yefat Toar* prosedürü Tora’nın 613 mitsvasına dâhildir. *Mitsvat Ase* No. 217 (*Sefer Ahinuh*).

Kendine eş olarak alabilirsin – Yahudi olmayan bir kişi ancak can-ı gönülden Yahudi olmak istediği takdirde *Ger* olabilir. Bu açıdan, kadın *Giyur* işlemlerinden isteksiz bir şekilde geçtiği takdirde normal şartlarda Yahudi sayılmamalıdır. Ama Tora sadece bu örnek için bir istisna yaparak onun yine de Yahudi sayılacağını, askerinin de onunla bu sayede evlenebileceğini ve bu evliliğin geçerli olacağını söylemektedir (krş. *Talmud – Kiduşin* 22a, Raşi o.a.). Ancak bu ne bir emirdir, ne de Tora’ca istenen bir durumdur.

Pasuk buradaki “kendine” sözcüğünü vurgulamaktadır. Başka bir deyişle tüm bu kanun sadece askerinin kendi şahsi arzularının bir sonucudur. Ama “bu kadını babama alayım; bu kadını kardeşime alayım” deme hakkı yoktur (*Sifre*). Benzer şekilde, birini babasına ya da oğluna vermek üzere iki kadını birden alamaz (*Talmud – Kiduşin* 22a).

12. Onu evinin içine getireceksin – “Başka bir eve değil” (*Sifre*). Hahamlarımız bu ifadenin, söz konusu kadını savaş sırasında cinsel baskı altında tutmayı [yani savaş zamanında ona tecavüz etmeyi] yasakladığını vurgularlar (*Talmud –*

Kiduşin 22a; Raşi o.a.). Nitekim Tora, savaş sırasında her türlü utanç verici davranışı yasaklamıştır (Rabenu Behaye; bkz. 23:15).

Saçlarını [tümüyle] tıraş edecek – Askerin kadına duyduğu arzunun sebebi dış güzelliğidir ve saçlar da bu dış güzelliğin bir parçasıdır. Tora bu nedenle saçların tümüyle tıraş edilmesini emretmektedir (İbn Ezra). Açıkça amaç, askerinin dış güzelliğe kapılarak hayati kararlar vermesinin önüne geçmektir.

Bu genel olarak kadın-erkek ilişkileri hakkında da kesin bir mesaj içermektedir. Bir insan evleneceği kişiyi, ister erkek isterse de kadın olsun, sırf dış güzelliğine ya da çekiciliğine bakarak seçmemelidir. Tora, sırf güçlü arzulara dayanan bir birlikteliği doğru karşılamaz (Hirsch). Bir evlilik her şeyden önce ortak amaçlar ve ortak değerler, ve bunlarla pekişen saygı ve sevgi temeli üzerine oturmalıdır; sırf fiziksel çekicilikten kaynaklanan heveslere değil. Elbette bu, fizikselliliğin tamamen hiçe sayılması gerektiği anlamına gelmekte değildir; ama kesin olan, dış güzelliğin bu kardaki temel öge değil, sadece kararın bir parçası olması gerektiğidir. Buradaki örnekte, askerinin bu kadının mükemmel karakterine âşık olmuş olmadığı açıktır. Kararı tamamen dış güzelliğe göre verilmiştir ve Tora bu nedenle dış güzelliği zayıflatmayı emretmekte, gerçek karar için, kadının diğer noktalarıyla da değerlendirileceği belirli bir zaman geçmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Bir görüşe göre saçların tıraş edilmesi, bir arınma ve yeni statü etme işaretidir (*Hizkuni*; bkz. *Vayikra* 14:8 ve *Bamidbar* 8:7).

Tırnaklarını uzatacak – İbranice *Veaset*. Tam çeviriyle “tırnaklarını yapacak”. Çevirimiz, *Targum Onkelos*’u takip eden Raşi ve İbn Ezra’ya göre (ayrıca *Yad – Melahim* 8:5). Burada kadının çekiciliğini azaltacak uygulamalardan bahsedilmektedir. Dolayısıyla bu, tırnakların kontrollü bir şekilde değil de kendi haline bırakılıp uzatılması şeklindedir. Bu şekilde uzayan tırnaklar kadını itici hale getirecektir (*Sifre* 212; *Talmud – Yevamot* 48a). Ramban’a göre ise tırnaklar uzatılmayacak, aksine kesilecektir (ayrıca *Hizkuni*; *Septuaginta*); zira kadınlar tırnaklarını güzel görünmek için uzatıp boyarlar. Burada ise amaç söz konusu

¹¹ Esir grubunun içinde güzel görünümlü bir kadın görüp onu arzularsan, onu [şu şartlarla] kendine eş olarak alabilirsin:

¹² Onu evinin içine getireceksin. [Bu kadın] Saçlarını [tümüyle] tıraş edecek ve tırnaklarını uzatacak.

"Tanrın Aşem onu senin eline verecek – Pasuk "düşmanlarına" sözcüğüyle başladığına göre "onları eline verecek" diye devam etmeliydi. Ancak Tora tekil kullanımla devam ederek bir mesaj vermektedir: Bene-Yisrael Tora'ya bağlı kaldıkları takdirde, düşmanlar ne kadar çok olursa olsun, Tanrı onları sanki tek bir kişiymiş gibi Bene-Yisrael'in eline teslim edecektir (Rabenu Behaye). Benzer bir mesaj, peraşanın savaşta zafer vaat eden açılış cümlesinin, Şofetim peraşasının en sonundaki "Tanrın Aşem'in Gözü'nde doğru olanı yapmalısın" sözlerinden hemen sonra gelmesinde de görülebilir (*Baal Aturim*; *Meam Loetz*).

Alternatif olarak "Düşmanlarımıza karşı savaşa çıkacağım zaman, Tanrın Aşem [öncelikle, düşmanlarının Tanrı katındaki temsilci meleğini] senin eline verecek ve [böylece sen, bu dünyadaki savaşında] ondan esir alacaksın" (a.k.; bkz. Şemot 14:30 açık.).

Yetser Ara'ya Karşı Savaş. Hahamlarımız, tüm Yefat Toar peraşasının, Yetser Ara'ya karşı savaş hakkında ipuçları içerdiğini belirtirler. Girişte aktarılan "Tora, Kötü Eğilim'e karşı konuşmuştur" sözleri buna işaret eder. Böylece Tora burada insan ile onun ezeli ve ebedi düşmanı olan Yetser Ara arasındaki savaştan söz etmektedir. Hahamlarımız *Talmud*'da (*Kiduşin* 30b) "Kişinin [kötü] dürtüsü, her gün ona üstün gelmeye çalışır ve eğer Tanrı ona [=kişiyi] yardım etmese, [kişinin, Yetser Ara'ya] karşı üstün gelmesi mümkün olamaz" derler. Bu prensipten anlaşılan, doğal yollarla Yetser Ara'yı mağlup etmenin mümkün olmadığıdır. Ancak bunu bilmek, kişiyi psikolojik olarak zayıf düşürecek, ellerini kaldırıp savaştan vaz geçmesine sebep olacaktır. Tora bu sebepten dolayı şöyle demektedir: "Düşmanlarına karşı savaşa çıkacağım zaman – ilk adımı atıp mücadele etmeye karar verdiğin takdirde, o zaman Göklerden mutlaka yardım gelecek – Tanrın Aşem onu senin eline verecektir – ve böylece – "onu esir alacaksın" (*Torat Moşe*). Başka bir deyişle, Yetser Ara'ya karşı çıkılacak savaşta amaç onu yok etmek değil, kontrol altına almaktır (*Meam Loetz*). Bu konu için bkz. 6:5 açık.

Ondan esir alacaksın – İbranice *Veşavita Şivyo*. Tam çeviriyle "[düşmanın] esir grubunu esir alacaksın". Bu özel bir kullanımdır. Tora'nın "ondan esir alacaksın" (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*) veya "onları esir alacaksın" (*Mesiah İlemim*) demesi, hatta [sıradaki pasukta esir grubundan zaten

bahsedildiğine göre] buradaki ifadeyi hiç yazmaması (*Beer Mayim Hayim*) yeterli olurdu. Ama Tora bu fazladan kullanımla bir mesaj vermektedir: Eğer *Milhemet Reşut* sınıfında olan [yani yedi Kenaan ulusuna karşı olmayan] bu savaştaki düşmanlarından eline geçen esirler arasında orada yaşayan Kenaani esirler varsa bile onlar hayatta bırakılabilir ve buradaki kanun böyle bir kadın için de geçerlidir (*Sifre* 211; *Raşi*).

Kenaan uluslarından olmayan bir düşmanın içinde Kenaaniler varsa onların da hayatta bırakılacağı Tora'da daha önce de ima edilmişti (bkz. 20:11 açık.). Ancak arada bir fark vardır. Orada teslim çağrısına uyan bir düşmandan bahsedilmişken, burada teslim şartlarını kabul etmeyip savaştan ve mağlup olan bir düşman kastedilmektedir. Tora her iki durumda da, esirler arasında Kenaaniler olması halinde, onların diğerlerinden farklı bir muameleye tabi tutulmayacaklarını söylemektedir (*Mizrahi*; *Beer Mayim Hayim*).

11. Esir grubunun içinde – Yani "kadın esir alındığı zaman". Ama eğer adam kadını en başta arzulamamış, onu eve bir hizmetçi olarak ya da sonradan satma amacıyla getirdikten sonra içinde bir arzu uyanmışsa, buradaki kanunlar geçerli değildir (*Talmud* – *Kiduşin* 21b; *Raşi* o.a.); zira önce de belirtildiği gibi, Tora bu kadınla evlenme iznini sadece askerlerin tutkularının üst düzeye çıktığı sıcak savaş ortamında oluşan arzular nedeniyle vermiştir.

Güzel görünümlü – İbranice *Yefat Toar*. Bu kanunların geçerli olması için kadının herkesçe kabul edilen bir güzelliğe sahip olması şart değildir. Kendisi çirkin olsa bile, onu arzu eden askerin gözünde güzel olması yeterlidir. Nitekim pasuk bunu askerin ona "duygusal olarak bağlanması" şartına bağlamıştır (*Sifre*; *Talmud* – *Kiduşin* 22; İbn Ezra). **Bir kadın** – İbranice *Eşet*. Normal şartlarda bir kadın için *İşa* sözcüğü kullanılır. *Eşet* ise bu sözcüğün bir isim tamlamasındaki "tamlanan" halidir. Başka bir deyişle tam olarak "kadını" ya da "karısı" anlamındadır (*Hizkuni*; *Mesiah İlemim*; *Beer Mayim Hayim*). Buna bağlı olarak, bu kanun kapsamında kadının evli olup olmaması durumunda bir değişiklik yapmaz (*Sifre* 211; *Talmud* – *Kiduşin* 21b; *Raşi*). **Onu** – Sadece onu. Ama onu ve bir başkasını değil (*Talmud* – *Kiduşin* 22a).

יג וְהִסְרָהּ

אֶת-שְׂמִילַת שְׂבִיָּה מֵעֲלֶיהָ וַיֵּשְׁבָה בְּבֵיתָהּ וּבִכְתָּהּ אֶת-אָבִיהָ
וְאֶת-אִמָּהּ יָרַח יָמִים וְאַחֵר כֵּן תָּבֹא אֵלֶיהָ וּבְעֲלָתָהּ וְהִיתָה לָּהּ
לְאִשָּׁה:

zorlaması yerinde değildir. Böylece kadına halkını ve vatanını tamamen terk edip bundan böyle Yahudi olacağı bildirildikten sonra ona bunu sindirebilmesi ve gereken şekilde yas tutması için izin verilmelidir. Bu izin süresi boyunca hem bu fikre hem de yanında yaşadığı adama yavaş yavaş alışacaktır.

Gözyaşları, insanlara geçmişi unutup içinde bulunduğu yeni ortamla barışık hale gelmesine yardım eder. Sforno da buradaki ağlamanın sebebi konusunda bu fikirdedir. Ağlama kadının anne ve babasının ölümü nedeniyle olamaz, zira bu savaş sonrasında tüm erkekler dâhilinde babası ölmüşse bile, diğer tüm kadınlar gibi annesi de öldürülmemiş, esir alınmıştır.

Tüm bunların, kadının bu yeni yaşama zorlanmasının bir türevi olduğu görüşündeki Ramban, buna karşılık kadının gönülden Yahudi olmayı en baştan beri kabul etmesi halinde tüm bu prosedüre gerek olmadığını, hemen Yahudilik'i kabul edip mikveye dalarak adamlarla evlenebileceğini öne sürer. Bu görüşe *Talmud*'da da açıkça yer verilmiştir (*Talmud – Yevamot* 47b). Ancak Ramban, bu prosedürün yine de uygulanması olasılığını açık bırakır, zira ne de olsa kadın bu duruma bir esir olarak gelmiştir ve en baştan beri Yahudi olmak istediğini söylese bile, bunu gönülden değil, korkudan söylemiş olma olasılığı vardır.

[Ancak] Bundan sonra – “Tüm bu süreçten geçip *Giyur* amacıyla mikveye dalarak Yahudi olduktan sonra.” Tora'nın bu sözleri söylemesi, askerin kadınlara ancak bu aşamada evlenebileceğini ortaya koymaktadır. Başka bir deyişle kadını Yahudi olmadan önce, askerin onunla evlenmesi imkânsızdır [yani bir evlilik töreni yapılsa bile, hiçbir şey yapılmış sayılmaz] (*Talmud – Kiduşin* 68b).

Eğer kadın bu süreçten geçtikten sonra da Yahudi olmak istemezse, bunu düşünmesi için kendisine 12 ay verilir. Bu süreden sonra da istemezse, serbest bırakılmalıdır ve asker onunla evlenemez, zira kadın Yahudi olmamıştır (*Yad – Melahim* 8:7). Ancak bazı otoritelere göre, kadın istemeden de *Giyur* işleminden geçirilebilir ve

Tora, sadece bu kanunun kapsamında olmak üzere istisnai olarak bunu geçerli bir *Giyur* olarak kabul eder (Ramban).

Sahip olabilirsin – Girişteki iki görüşten ilkinde göre bu, askerin bu kadınlara girdiği ikinci ilişkidir. Diğer görüşe göre ise kadınlara asker arasındaki ilk ilişki budur. Pasukların basit anlamı, bu ikinci görüşe daha uygun görünmektedir (Ramban).

İbn Ezra p. 12-13'te açıklanan uygulamaların kadının çekiciliğini azaltma amaçlı olmayıp, onun Yahudilik'e geçirilmesi için yapılan hazırlıklar olabileceğine dair bir görüşü aktarır. Buna göre asker kadını eve getirecek; ama onunla bir karı-koca gibi birlikte olmadan önce bekleyecektir. *Giyoret* olabilmesi için kadın öncelikle mikveye dalmalıdır [Tora burada bunu söylemeye gerek duymamıştır, zira bunu daha önce ima etmiştir (bkz. *Bamidbar* 31:19 açık.) (İbn Ezra; Rabenu Behaye)]. Ama bunun öncesinde, bir *metzoran*ın arınma sürecinin bir parçası olarak ya da Leviler'in yeni görevlerine başlamadan önce tamamen tıraş olmalarına benzer şekilde saçlarını tümüyle tıraş edecek, tırnaklarını kesip düzeltecek, kirli esirlik elbisesini çıkaracaktır. Annesi ve babası [ve bir görüşe göre erkek kardeşi] için, belki savaşta ölmüş olmaları, belki onun gibi Yahudilik'i kabul etmemeleri nedeniyle bir ay boyunca yas tutup ağlayacaktır.

Karın haline gelecektir – Bazı otoritelere göre normal bir evlilik töreni yapılır (*Yad – Melahim* 8:6), bazıları ise, bahsedilen ilişkinin bu evliliği tamamladığı görüşündedir (Ramban). Çevirmizdeki “[*bunu yaptığında*]” eklemesi bu görüşü takip etmektedir.

Bunun sonrasında adamlarla kadın artık kanunen evli bir çift haline gelir ve kadın, diğer herhangi bir evli Yahudi kadından farkıdır. Asker ona karşı, diğer her Yahudi erkeğin kendi karısına karşı yükümlü olduğu şekilde [yani onun yeme-içme, giyinme ve cinsellik ihtiyaçlarını karşılamakla (*Sifre*; bkz. *Şemot* 21:10)] yükümlüdür ve eğer onu istemezse, resmen boşanmalı, hakkı olan tazminatı da ödemelidir. Aynı şekilde kadın da evli bir kadın olduğu için başka biriyle kocasını aldattığı takdirde bu zina suçu teşkil edecektir.

¹³ Esirlik giysisini üzerinden çıkaracak ve [senin] evinde oturup, tam bir ay boyunca babası ve annesi için ağlayacak. [Sen, ancak] Bundan sonra ona gelip sahip olabilirsin ve [bunu yaptığında, kadın] senin karın haline gelecektir.

kadının güzelliğini en aza indirmektir. *Talmud*'da bu görüşe de yer verilmektedir (*Talmud – Yevamot* 48a; *Sifre*; krş. *Aktav Veakabala*).

Ramban tüm bu uygulamaların amacı hakkında başka bir olasılık sunar. Buna göre, bunların hepsi “babası ve annesi için ağlayacak” sözlerine bağlıdır. Başka bir deyişle hem saçını tıraş etmesi hem de tırnaklarını kesmesi birer yas işaretidir. Yine, sıradaki pasuktaki “esirlik giysisini üzerinden çıkaracak” ifadesinin anlamı, “bunu çıkarıp yas ifade eden giysiler giyecek” şeklindedir. Kadın böylece evde oturup dışarı çıkmayacak ve annesi ile babası için yas tutacaktır.

13. Esirlik giysisini üzerinden çıkaracak – Normal şartlarda esirler iyi giyinmez. Ama bu pasuklar, açık bir şekilde, esir kadının çekiciliğini tamamen ortadan kaldırmayı amaçlayan uygulamaları tanımlamaktadır. Dolayısıyla esirlik giysisini çıkarması da bunun bir parçası olmalıdır – ki bu da, söz konusu giysinin çekici olduğuna işaret eder. Eski zamanlarda putperest uluslar, düşman askerlerini cinsellik tuzağına düşürmek için kıskırtıcı bir şekilde süslenip giyinirlerdi (*Sifre* 213; *Raşi*). Kadın esir alındığında işte bu çekici giysiyi giymektedir ve askerın arzularını karşı konması güç hale getiren de budur. Tora bu nedenle kadını bu giysilerin çekiciliğinden yoksun bir hale sokmaktadır (krş. *Raşbam*; *İbn Ezra*).

Bir görüşe göre giysilerini çıkarmasının amacı, üzerinden putperestliği tamamen atmasını simgeler (*Midraş Agada*; bkz. *Bereşit* 35:2).

[Senin] Evinde oturup – “Eviden çıkmayacak. Düzensiz görünümü ve kılık kıyafetiyle hep senin göreceğin bir yerde oturup ağlayacak. Girdiğinde ve çıktığında onu hep bu halde göreceksin” (*Sifre* 213; *Raşi*).

Tora tüm bunlarla kadını arzulayan askeri, onunla evlenmekten caydırmayı amaçlamaktadır. Bunu bir yasakla yapmak onun artık had safhaya çıkmış olan arzuları nedeniyle mümkün olmadığından, Tora bu karara kendi kendine varmasına yol açacak daha doğal bir yolu emretmektedir. Bu doğrultuda, eski dönemlerde kadınlar erkeklerden ayrı oda ya da binalarda yaşamalarına rağmen, bu esir kadının orada değil, aksine askerın en çok girip çıktığı yerde bulunmasını emretmektedir. Kadını hem çekicilikten uzak hem de sürekli olarak ağlar halde gören adamın, diğer yanda mütevazı ama güzel giyinen

mutlu Yahudi kızlarını gördüğü zaman aklını başına toplama olasılığı artacaktır (*Sifre* 213; *Raşi*).

Tam bir ay boyunca – İbranice **Yerah Yamim**. Tam çeviriyle “ay günleri”. Yani “bir ayın tüm günleri boyunca”. Kısacası otuz gün (*Talmud – Yevamot* 48b). Konunun genel bağlamı içinde bu, askerın aklını başını toplayacağını umulduğu bir süredir (*İbn Ezra*). Ancak bu sürenin kadının anne ve babası için ağlamasıyla geçeceği söylendiğine göre, burada yas ifadesinden bahsedilmektedir. Hahamlarımız, bir ölünün ardından otuz gün yas tutulması gerektiği kuralına bu pasukta dayanak bulurlar (*Yeruşalmi*; bkz. *Bamidbar* 20:29).

Pasukların genel gidişatına göre sadece bir ay beklemek yeterli gibi görünmektedir. Ancak uygulamada, asker kadını evlenmeden önce üç ay beklemek durumundadır (*Yad – Melahim* 8:6). Bunun sebebi, bir kadının hamile olup olmadığının üçüncü aydan itibaren belli olmaya başlamasıdır. Böylece kadın, esir düşmeden kısa bir süre önce hamile kalmışsa bu bebeğin kadını esir alan askerden değil bir başkasından olduğu açıklık kazanacaktır. Ya da [konuya girişte sözü edilen ilk görüşe göre] kadın, askerle olan ilk ilişkisinden hamile kalmışsa, bu da belli olacaktır – ki böyle bir durumda da bu çocuk Yahudi değildir; zira ilişki sırasında kadın Yahudi değildi (a.y.; *Mişne Lameleh* o.a.).

Babası ve annesi için – Rabi Akiva'ya göre burada “baba ve anne” ile kastedilen, daha önce inandığı putlardır. Pasukta söylendiği gibi: “Ağaca ‘babam-sın sen’, taşa ‘bizi dünyaya sen getirdin’ diyorlar!” (*Yirmeyau* 2:27). Dolayısıyla kadın eski inancını bırakmaya zorlandığı için ağlıyorsa bu engellenmez (*Talmud – Yevamot* 48b; *Yad – Melahim* 8:5; *Ramban*).

Ağlayacak – Yani “gönlünce ağlayıp yas tutmasına izin verilecek”. *Ramban*, bu ağlayışın kadının geçmişine zorla set çekilmesinden kaynaklanan kederini gidermeye yardımcı olacağını belirtir. Bu süre boyunca putperest inancını bırakması için baskı yapılmayacak, onu eve getiren adam da ona zorla sahip olamayacaktır (*More Anevochim* 3:41).

Ramban ise bu görüşe katılmaz. Amacın, aksine, kadının yüreğinden eski putperest inancına ait tüm kırıntıları silmek ve ebeveyninden ayrılmanın getirdiği duygusal ateşi yavaş yavaş söndürmek olduğunu öne sürer. Kadın yasta olduğu sürece adamın onu herhangi bir şeye

יְהוָה אֵל-חַפְצָת בָּהּ וְשִׁלַּחְתָּהּ לְנַפְשָׁהּ וּמָכַר לֹא-תִמְכְּרֶנָּה בְּכֶסֶף לֹא-תִתְעַמֵּר בָּהּ תַּחַת אֲשֶׁר עָנִיתָה: ֵס

Satamazsın – Mitsvat Lo Taase No. 316 (Sefer Ahinuh).

Çalışmaya zorlayamazsın – Mitsvat Lo Taase No. 317 (Sefer Ahinuh). Adam, bu kadınla bir kez ilişkiye girdikten sonra onun üzerinde hiçbir hak iddia edemez, onu satamadığı gibi kendi işlerinde çalışmak üzere köleleştiremez de (Sifre 214; Raşi; Radak, Şeraşim; Yad – Melahim 8:6). İbranice **Lo Titamer Ba.** Buradaki **Amar** (Ayin-Mem-Reş) kökü “efendilik / sahiplik taslamak” (Ramban; Saadya Gaon), “eziyet etmek”, “kabaca davranmak”, “zorla çalıştırmak”, “ticaretini yapmak” (Targum Onkelos; Raşbam; İbn Canah), “aşağılamak” (Septuaginta) veya “üzerinden yarar sağlamak” (Hirsch) anlamlarına gelebilir. Bkz. 24:7. [“**Omer – Demet**” sözcüğü de bu kökten gelir, zira demet haline getirilen başaklar, bir araya getirilip bağlanır ve böylece, sözün gelişi, özgürlükleri kısıtlanır.]

❧ **Sonuç.** Önce de belirtildiği üzere, Tora, bir bakıma “istemedi” verdiği bu izni kullanmayı hiç tavsiye de etmediğini belirtircesine, bundan sonraki konuları, aile içi huzursuzluk ve isyankâr oğul olarak düzenlemiştir. *Yefat Toar*’da ısrar eden kişi huzurlu bir aile yaşamı süremeyecek, bu kadından doğan oğlu da isyankâr olacaktır.

Bunun çarpıcı bir örneği Kral David’dir. David, Geşur kralı Talmay’ın kızı Maaha’yı savaş sonrasında kendine eş olarak almış, bu evliliğinden isyankâr oğlu Avşalom doğmuştur. Avşalom, David’e baş kaldırmış, onun eşleriyle alenen zina etmiş ve David’in canına da kastetmiştir (bkz. Şemuel II, Perek 15-18).

Bu olay bir soru işaretini doğurmaktadır. David gibi bir *tsadik*, nasıl olup da Tora’nın istisnai olarak verdiği bu izni kullanmak zorunda kalacak düzeyde bir arzuya kapılmış ve *Yefat Toar* niteliğindeki Maaha ile evlenmiştir?Bunu anlamak için, şu ana kadar yapılan tamamen yüzeysel düzeydeki açıklamaların ötesine geçip, *Or Ahayim*’in *Yefat Toar* konusunda yaptığı daha derin açıklamaya bakmakta fayda vardır. Her şeyden önce *Or Ahayim* bir soru sorar. Şofetim pe-raşasında, geçmiş bir günahı nedeniyle savaşa gitmekten korkanların eve döndüklerini görüyoruz (bkz. 20:8 açık.). Buna bağlı olarak, burada bahsedildiği gibi *Milhemet Reşut* sınıfındaki savaşlara giden ordu, sadece Tanrı’ya son derece

bağlı büyük *tsadik*lerden oluşturulurdu. Öyleyse, *Yefat Toar* konusu boyunca “arzusuna yenik düşen” şekilde tanımlanan asker, aslında bu büyük *tsadik*lerden biridir! İşte bu noktada David’le ilgili sorduğumuz soru, bu asker için de geçerlidir. Nasıl olur da, böylesine yüksek düzeyli bir kişi, arzularına yenik düşebilir? Ne de olsa basit insanlardan değil, en üst düzeydeki *tsadik*lerden bahsediyoruz! Bu nasıl olabilir?

Hahamlarımız, ilk insan Adam’ın tüm insan ırkının maneviyat bütünüünü içeren bileşik bir ruha sahip olduğunu öğretirler. Adam günah işlediği zaman bu manevi potansiyel ikiye bölünmüştür. Bir kısım Tanrı tarafından “ruhların deposuna” geri alınmış, diğer kısım ise Adam’la birlikte dünyada kalmıştır. İnsan ırkının manevi potansiyelinin geri alınmış olan kısmı dünyaya Avraam’ın soyu yoluyla gelmeye devam eder. Adam’da kalan kısım ise, onun soyu yoluyla dünyanın tüm uluslarına yayılmıştır. Dünyanın uluslarına saçılmış olan bu potansiyel, Hahamlarımız tarafından “kutsiyet kıvılcımları” olarak adlandırılır.

Or Ahayim dünyada gerçek güzelliğin fiziksel bedende değil, sadece bu manevi potansiyelde mevcut olduğu açıklamasında bulunur. Tamamen *tsadik*ler tarafından gerçekleştirilen, yani Tanrı’nın aktif olarak mevcut olduğu bir savaşta, Yahudi askeri çeken gerçek güzellik de işte bu manevi potansiyeldir.

Bahsi geçen kutsiyet kıvılcımları bazı zamanlarda, onlara sahip olan kişileri kendiliklerinden Tanrı’ya yaklaştırır; hatta bu kişiler bazen Tora yolunu öğrenip Yahudilik’i kabul ederler ve birer *Ger* olarak Yahudi Ulusu’na katılırlar. Ancak diğer durumlarda manevi potansiyel yeterli güce sahip olmayınca, bulunduğu yerde bir “esir kız” konumunda sayılır ve gerçek amacına ulaşıp Tanrı ile tam bir ilişki kurabilmek için bu esaretten kaçıp kurtulmanın yollarını arar.

İşte *Or Ahayim*’in açıkladığı derin düzeyli *Yefat Toar* kavramı budur. Tanrı’nın, savaş sırasında aralarında bulunan Kutsal Mevcudiyeti’nin yönlendirmesiyle, *tsadik* asker, kaçış yolunu aramakta olan bu manevi potansiyelle – “esir güzele” – karşı dayanılmaz bir çekim hisseder. Bazı durumlarda, bu manevi potansiyel bulunduğu yeri terk edip tamamen Yahudi Ulusu’na geçer ve esir

¹⁴ Ama olur ki, eğer onu arzu etmediysen, onu kendi özgürlüğüne salıvermelisin. Ona eziyet etmiş olman nedeniyle, onu kesinlikle para karşılığında satamaz, çalışmaya zorlayamazsın.

14. Olur ki – Bu sözler fazladır. Tora pasuğa basitçe “Eğer onu arzu etmediysen” diye de başlayabilirdi. Fazladan kullanılan bu ifade, tüm bu sürecin sonunda askerin ilk tutkusunun giderek söneceğini, onu bu noktaya getirenin kendi arzularını kontrol edememek olduğunu göreceğini ima etmektedir (krş. *Sifre* 214 ve *Raşi*). Belki de bu nedenle, Tora “eğer onu arzu etmezsen” değil, geçmiş zaman çekimli bir kullanımla “eğer onu arzu etmediysen” demektedir. Başka bir deyişle adamın kadını en başta arzu etmesi aslında *Yetser Ara*’nın ona oynadığı bir oyundur. Gerçekte adam onu bir eş olarak arzu etmiş değildir; sadece savaş ortamının kabarttığı duygularla en alçak düzeyli dürtüleri ona bu sahte hissi vermiştir. Tora’nın verdiği yönergeler de bu gerçeği ortaya çıkarmıştır.

Kendi özgürlüğüne salıvermelisin – Tam çeviriyle “onu kendi canına gönder”. Bu, “onu serbest bırak” anlamına gelen bir deyimdir. Adam kadına karşı ilgisini kaybettiye, artık bu kadını herhangi bir şeye zorlayamaz. Onu eşi olarak istemiyorsa, herhangi bir şekilde istismar da edemez ve serbest bırakmak zorundadır (*Hirsch*). Ancak kadın, putperest yaşamına devam edeceği ülkesine geri gönderilmez; Yahudilik’i kabul etmek ya da tüm insanlığı bağlayan Yedi Mitsva’ya bağlı kalmak arasında seçim yapması gerekir.

Tüm prosedürün kadına Yahudilik’i kabul etmesi konusunda yapılan dayatmanın bir parçası olduğu görüşündeki Ramban’a göre bile (bkz. ö.p. açk., *Ağlayacak* k.b.), adam kadını evlenmeyecekse, kadın Yahudilik’i kabul etmeye zorlanmaz ve serbest bırakılır. Eğer adam, *Giyur* süreci tamamlandıktan sonra kadını evlenmek istemediğini söylerse, kadının zorlanarak geçirildiği *Giyur* süreci de geçerliliğini yitirir. Ama kadın yine de Yahudi olmak istediğini beyan ettiyse, kendi haline bırakılmaz, *Giyur* işlemlerinin ardından tam bir Yahudi kadın haline geldiği için *Koen* olmayan herhangi biriyle evlenebilir. Ayrıca elbette Yahudi olduktan sonra, diğer herhangi bir Yahudi gibi Tora’nın kadınları ilgilendiren tüm emirlerine riayet etmekle yükümlüdür.

Eğer evlendikten sonra adam kadını istemezse, diğer herhangi bir evli kadında olduğu gibi, onu boşadığında haklarını vermelidir (*Yad – Melahim* 8:6, *Lehem Mişne* o.a.). Evli sayılmaları için sadece ilişkiye girmelerinin yeterli olduğu görüşündeki Ramban’a göre bu çiftin geleceği,

kadının *Giyur* sürecini tamamlamasından sonraki ilişkilerine bağlıdır. Eğer bu ilişki sonrasında adam kadını istemediğine karar verirse, kadını serbest bırakmalıdır; ama bir *Get* [=boşanma belgesi] vermek zorunda değildir. Öte yandan eğer bu ilişki sonrasında onunla bir süre yaşamaya devam ederse ve bir daha birlikte olduktan sonra artık onu istemezse, onu resmen boşamalıdır ve *Get* vermelidir.

Giyur. Moşe Rabenu, Tora ve mitsvaları sadece Yisrael Ulusu’na vermiştir (bkz. 33:4). Ama başka uluslara mensup olup Yahudilik’i benimsemek isteyenler, *Giyur* sürecinden geçip Yahudi Ulusu’nun bir parçası haline gelebilirler. *Giyur*’dan kasıt, buna yetkili olan bir *Bet-Din*’in kontrolü altında, sağlam bir eğitimle Yahudilik’in temel uygulamalarını iyice öğrenip uygulamaya başlamak, bunlara sıkıca bağlı bir yaşamı benimsemeyi taahhüt etmek ve *mikveye* dalmaktır. Erkekler ayrıca *Berit Mila* işleminden geçerek Avraam Avinu ile Tanrı arasındaki antlaşmanın bir parçası haline gelirler. Bunun sonrasında doğuştan Yahudi olan biri ile aralarında [miras konusu haricinde (bkz. *Bamidbar* 5:6-8)] hiçbir fark yoktur.

Buna karşılık, Yahudilik, Yahudi olmayanların Yahudi yapılmasını bir ideal ve hedef olarak görmez. Bu nedenle Yahudi olmayan kişiler sevdirmek ya da zorlama yoluyla Yahudilik’e davet edilmez. Dahası, Yahudi olmak isteyen kişiler olduğunda, Yahudilik’in ne kadar önemli ve ciddi sorumlulukları gerektirdiği bu kişilere anlatılır ve caydırılmaya çalışılır.

Yine de Yahudilik, tüm insanlığın Noah’ın Soyuna İçin Yedi Mitsva’ya riayet etmesini üst düzeyde önemli sayar (bkz. *Bereşit* Kitabı, s. 79). Bunlara uygun yaşayan kişi, Gelecek Dünya’da pay sahibidir ve “*Hasid Umot Aolam – Dünya Ulusları İçinde Tanrı’ya Bağlı Kişi*” olarak addedilir. Böyle biri *Ger Toşav* ünvanı alır ve Erets-Yisrael’de yaşama hakkı vardır (*Yad – Melahim* 8:10-11).

Para karşılığında – Satış genelde parayla yapıldığı için “para” denmektedir. Ama uygulamada bu kadın, sadece para değil, maddi değeri olan herhangi bir şey karşılığında da satılamaz (*İbn Ezra*). Benzer şekilde birine hediye olarak da verilmaz (*Sifre*). Kadın tamamen özgür bırakılmalıdır.

- 15 מו כִּי־תֵהֵי־ן לְאִישׁ שְׁתֵּי נָשִׁים הָאֶחָת אֲהוּבָה וְהָאֶחָת שְׁנוּאָה וַיִּלְדוּ־לָן בָּנִים הָאֲהוּבָה וְהַשְּׁנוּאָה וְהָיָה הַבֶּן הַבֶּכֶר לְשֵׁנִיאָה:
- 16 מו וְהָיָה בְיוֹם הַנְּחִילָן אֶת־בְּנָיו אֶת אֲשֶׁר־יִהְיֶה לוֹ לֹא יוֹכֵל לְבֶכֶר אֶת־בֶּן־הָאֲהוּבָה עַל־פְּנֵי בֶן־הַשְּׁנוּאָה הַבֶּכֶר:

ya da idam cezasını gerektirmiyorsa doğrudur. Ama yasak bir ilişki bu cezalardan birini gerektiriyorsa, evliliğin tüm prosedürleri yerine getirildiyse bile, hiçbir şey yapılmamış gibidir (*Meam Loez*).

İki karısı – Tora kanunu polijiniyi yasaklamamıştır. Ancak uygulamada polijini Yahudiler arasında seyrek görülürdü. Ortaçağda yaşamış olan ve “*Meor Agola – Sürgünün Işık Kaynağı*” olarak anılan Rabenu Gerşom’un koyduğu *herem* kararıyla, polijini artık Yahudiler için yasaktır.

İfade, bu erkeğin iki kadınla aynı anda evli olmadığı şekilde de anlaşılabilir. Bir adam bir kadınla evlenip *behor* oğlu doğduktan sonra, bu kadından boşanıp başka bir kadınla evlenirse ve ondan da bir oğlu olursa – ki böyle bir durumda ilk karısının onun için “sevilmeyen” sınıfında olma olasılığı güçlüdür – burada tanımlanan türde bir durum ortaya çıkabilir.

Oğullar – Oğulların olduğu bir ortamda miras onlar arasında paylaşılır. Hiç oğul yoksa miras kızlara kalır. Bkz. Bamidbar 27:11 açık. Ama Tora *behorluk* payından bahsettiği bu kısımda özellikle “oğul” sözcüğünü kullanarak bu payın sadece erkek evlatlar için geçerli olduğuna işaret etmektedir. Başka bir deyişle bir babanın sadece kızları varsa, bunların en büyüğü ek bir pay almaz, miras tüm kızlar arasında eşit bölünür (*Sifre*).

Doğurmuşlarsa – Bu sözcük normal doğumu belirtir. Ama bir *behor*, sezaryenle doğmuşsa, mirastan diğer kardeşlerine göre ek bir pay almaz (*Talmud – Behorot* 47b). Benzer şekilde eğer bir kadın düşük yaparsa, cenin *behorluk* payının hesaplanmasında göz önünde tutulmaz (*Talmud – Baba Batra* 142b).

Olur ki – Aslında tam olarak “*olacak*”. Bu kulanım, böyle bir ailede *behor* oğlun sevilmeyen kadın tarafından “doğurulacağını” ima etmektedir. Or *Ahayim* buna dikkati çekerek, bu durumun Tanrı’nın şefkatinin bir ifadesi olduğunu vurgular. İhmal edilen kadının sıkıntısını gören Tanrı, babanın *behor* oğlunu özellikle onun doğurmasını sağlayacaktır – tıpkı Lea’nın, Yaakov tarafından daha çok sevgi gören Rahel’den önce

doğurması gibi. Tanrı, kırık kalplilere destek olur.

16. Miras bırakacağı günde – Sağlığında veya ölüm döşeginde kendisi tarafından ya da o öldükten sonra *Bet-Din* tarafından yapılacak olan miras paylaşımından bahsedilmektedir (İbn Ezra).

Daha önce Bamidbar 27:11 açıklamalarımızda, bir babanın, Tora’nın belirlediği veraset kanununa aykırı bir vasiyet bırakamayacağını belirtmiştik. Bununla kastedilen, bir babanın, mirasını, öncelikli varislerinin dışındaki bir kişiye bırakmayı vasiyet edemeyeceğidir. Yani oğulları varsa, ama o, mirasını onların dışında başka birine bırakmayı vasiyet ettiyse, bu vasiyetin hiçbir hükmü yoktur. Ancak buna karşılık, bir baba, mirasını, öncelikli varisleri arasında kendi dilediği şekilde paylaşabilir. Örneğin üç oğlu varsa bu mirasın yarısını bu oğulların birine, diğer yarısını da kalan iki oğluna bırakma hakkı vardır. Hatta mirasının tümünü, bu oğullarından sadece birine bırakmayı vasiyet ederse bu vasiyet geçerlidir. İşte buradaki “*miras bırakacağı günde*” ifadesi, mirasını doğal varisleri arasında istediği gibi bölüştürebileceği konusundaki bu prensibe işaret etmektedir (*Talmud – Baba Batra* 130a; *Yad – Nahalot, Perek* 6) [Bu prensibin de geçerli olduğu ve olmadığı birçok durum vardır]. Yine de bkz. *Behor addedemez* k.b.

Tüm bunlar, eğer “*miras bırakıyorsa*” doğrudur. Ama eğer baba, ölüm döşegindeyken, kendisine ait herhangi bir şeyi, istediği herhangi bir kişiye “hediye olarak” verirse bu geçerlidir (*Talmud Yerusalmi – Baba Batra* 8:4; *Yad – Nahalot* 6:4). Yine de *Talmud*, Hahamlarımız’ın böyle bir davranışı doğru bulmadıklarını vurgular (*Talmud – Baba Batra* 133b). Bunun yanında *Alaha* kitapları da, her ne kadar baba paylaşımı kendi istediği şekilde yapabilirse de, bundan kaçınılması gerektiğini vurgular: “Kişi, oğulları arasında birini az da olsa diğerlerinden farklı tutmamalıdır ki aralarında kıskançlık baş göstermesin” (*Tur – Hoşen Mişpat* 282).

Sevilmeyenin oğluna rağmen – Ya da “*sevilmeyenin oğlunun önünde*”. Ya da “*sevilmeyenin oğlunun yerine*” (*Hizkuni; Daat Mikra*). İbranice *Al Pene*. Krş.5:7.

[76. Behorluk Hakkı]

¹⁵ Bir adamın, biri sevdiği, biri de nefret ettiği iki karısı varsa, [bu kadınlar] – sevilen ve sevilmeyen – ona oğullar doğurmuşlarsa ve olur ki, *behor* oğul sevilmeyenin [çocuğuysa; kanun şöyledir:

¹⁶ Bu adam,] Kendisinde olacak [mal varlığını] oğullarına miras bırakacağı günde, sevilen [kadının] oğlunu, [asıl] *behor* [olan] sevilmeyenin oğluna rağmen *behor* addedemez.

kadında manevi bir boşluk bırakır. Böyle bir durumda *tsadik* de ona karşı olan arzusunu kaybeder ve onu serbest bırakmalıdır. Ancak otuz gün geçip *tsadik* hâlâ kadına yönelik çekimi hissediyorsa, bu manevi potansiyelin kadının ayrılmaz bir parçası olduğu anlaşılır ve bu nedenle adam kadını evlenir.

Tora'da, çağdaş insanın özdeşleşmekte zorluk çektiği bazı kısımların olduğu açıktır. Bazı kişiler için bu kısımlar, Tora'nın emirlerine bağlı kalmayı herhangi bir vicdan rahatsızlığı olmaksızın reddetmek için uygun birer gerekçe teşkil eder. Ancak şu bir gerçektir ki, Tora'yı gerçekten öğrenmek isteyenler için bile, bu tipteki kısımları anlamak, standart çağdaş bakış açılarına ters görünen yeni fikirlerle ve dünyaya bakış konusunda yeni yollara adaptasyona hazırlıklı olmayı gerektirmektedir. *Yefat Toar* konusu işte böyle kısımlardan biridir ve normalde bu çalışmamızda manevi dünya gibi konulara girmememize rağmen, *Or Ahayim*'in, bahsedilen türdeki farklı bir anlayış düzeyini yansıtan bu açıklamasına yer vermeyi gerekli gördük. *Or Ahayim*'in bu konuyu aslında üç farklı düzeyde ve kapsamlı bir şekilde açıkladığı, bizimse bunu sadece kısmen ve özet halinde verdiğimiz okur tarafından dikkate alınmalıdır.

❧ **Behorluk Hakkı.** *Yefat Toar* konusu, istisnai durumlarda geçerli olup bir erkeğe sırf dış görünüşe göre kendine bir eş seçebilmesi hakkını tanıyan istisnai bir kanundur. Tora bunun ardından, bir erkek ile eşleri, ebeveynlerle çocukları arasındaki bozuk ilişkileri ele alan bir konuya girmektedir. Bu ilişkiler, anneler ile baba arasındaki bir yandan sevgi bir yandan da iticilik duygularından doğmuştur ve mirasın adil olmayan bir şekilde dağıtılması, ailenin aynı isimle anılan farklı kollarını nesiller boyu sürecek bir nefretle ayırabilecektir (Hirsch). Tora burada bir yandan bu sosyolojik konuya değinip, aile içindeki sürtüşmelerin çocukların haklarında bir değişikliğe neden olamayacağını açıkça vurgularken, bir yandan da *behorluk* hakkı konusundaki bilgileri vermektedir.

15. Sevdiği... nefret ettiği – Tam çeviriyle “sevilen ... nefret edilen”. Bu sözler, kadınların “koca açısından” konumunu belirtmektedir. Başka bir deyişle kadınlara karşı “herkesçe [ya da Tanrı tarafından (İbn Ezra)] sevilen... nefret edilen” şeklinde genel bir tavrıdan bahsedilmekte değildir. Çevirimizi bu nedenle “adamın ... sevdiği... nefret ettiği” şeklinde yaptık. [Buradaki “nefret ettiği” fiili de diğer kadına olan sevgiyle karşılaştırıldığındaki durumu yansıtmaktadır. Yani adam eşlerinden birini çok sevdiği için, diğerine olan duyguları nefret gibi görünmektedir. Ama buradaki kanunun geçerli olması için mutlaka kesin nefret duygusu olması şart değildir. Bir karısını nispeten daha çok seviyorsa bile, onun doğurduğu çocuklarına özel bir yakınlık gösteremez.]

Hahamlarımız, burada Tora'nın “nefret edilen” ya da “sevilmeyen” ifadesini kullanması üzerinde dururlar. Bir Yahudi'nin başka bir Yahudi'den – özellikle de bu Yahudi, eşiyse – nefret etmesi yasaktır. Öyleyse [her ne kadar pasuğun basit anlamı öyleyse de, kanuni bakımdan] “sevilmeyen” sıfatı kadını niteler şekilde değerlendirilmemelidir. Bu nedenle *Talmud* buradaki “sevilmeyen” sözcüğünün “evliliği” nitelediğini belirtir. Tora verdiği bu örnek vesilesiyle, Tanrı tarafından “sevilmeyen” – yani Tora'ya göre yasak olan – bazı evliliklerde, kadının yine de “adamın karısı” olarak tanımlanabileceğini ima etmektedir. Yani Tora'nın yasaklamış olduğu bazı evlilikler vardır ki, yasak olmasına rağmen bağlayıcıdır. Sözlü Tora'ya göre, pasukta ima edilen yasak evlilikler, *Karet* ya da idam cezasını gerektirmeyen türdeki yasak evliliklerdir. Kanuna göre, bu evlilikler, yasak olmasına rağmen, gerçekleştiği takdirde bağlayıcıdır ilişkinin bozulması için resmi boşanma gerekir (*Talmud* – *Kiduşin* 68a). [Örneğin bir *Koen*, Vayikra 21:7'de listelenen, bir *Koen*'in evlenmesi yasak olan kadınlardan biriyle yine de evlenirse, Tora'nın yasasını çiğnemiş olmasına rağmen yine de evliliği bağlayıcıdır ve boşanmalıdır.] Belirtildiği üzere bu kanun, sadece, söz konusu yasak evlilik *Karet*

י כִּי

אֶת־הַבֶּכֶר בֶּן־הַשְּׁנוּאָה יִכִּיר לָתֶת לוֹ פִּי שְׁנִים בְּכָל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא
לוֹ כִּי־הוּא רֵאשִׁית אָזוֹ לוֹ מִשְׁפֹּט הַבְּכֹרָה:

Miras hakkı söz konusu olduğunda, çocukların meşru ya da gayrimeşru (=mamzer; bkz. 23:3 açk.) olmaları bir şeyi değiştirmez. Bir kişi, *Karet* cezasını gerektiren bir ilişkiye girmiş ve bundan oğul sahibi olmuşsa, babanın tüm oğulları gibi bu oğul da mirasta tam hakka sahiptir. Bu konudaki tek istisna, Yahudi olmayan bir kadından sahip olunan çocuklardır; zira bu çocuklar Yahudi değildir (*Talmud* – *Yevamot* 22b).

Tanımlıdır – Ya da “tanımlıdır” (İbn Ezra). Dolayısıyla bir baba, bir oğluyla ilgili olarak “şu benim *behor* oğlumdur” derse, sözleri güvenilir kabul edilir (*Talmud* – *Kiduşin* 74a). Onun *behor* olarak hakkının tanınmasını sağlamalıdır veya pek tanınmadığı bir yerdeyse, *behor* oğlunun kim olduğunu çevredekilere bildirmelidir veya eğer ilk çocukları ikiz doğmuş ise, hangisinin *behor* olduğunu en baştan itibaren kendisi bilmelidir (İbn Ezra). Yine buradaki “tanımlıdır” sözcüğü nedeniyle, bir kişinin *behor* oğlu o öldükten sonra doğarsa, *behorluk* hakkı yoktur; zira babası onu tanımamıştır (*Talmud* – *Baba Batra* 142). [Yani örneğin adam öldüğünde karısı ikiz oğullara hamileyse, ya da iki karısı varsa ve her ikisi birer oğla hamileyse, doğan oğulların ilki ek *behorluk* hakkına sahip değildir.]

[Erkeklik] Kuvvetinin başlangıcıdır – Bkz. Bereşit 49:3. Babayı “baba” yapan oğlu *behor* olandır.

Bu sözler, bu kısımda bahsedilen *behorluk* hakkının, *behor* oğlun “babanın” ilk çocuğu olmasına bağlı olduğunu belirtir (*Talmud* – *Baba Batra* 111b). Ama bir kadının *behor* oğlu, aynı zamanda babanın da *behor* oğlu olmadığı takdirde, diğer kardeşlerinden farklı değildir. Örnek olarak Yaakov diye bir adamın Rahel ve Lea adlı iki karısı olduğunu farz edelim [ikisiyle aynı anda evli olması şart değildir. Rahel’den boşandıktan ya da Rahel öldükten sonra ikinci evliliğini Lea ile yapmış da olabilir]. Rahel Yaakov’un ilk çocuğunu (kız ya da erkek) doğurduktan sonra, Lea da yaptığı ilk doğumda Reuven adını verdikleri bir oğul doğurmuşsa, Reuven annesi için *behordur*; ama babası için *behor* olmadığından onun mirasında ek bir payı yoktur ve bu mirastan, babanın diğer oğullarıyla eşit pay alır. Eğer Rahel’in Yaakov’a doğurduğu

ilk çocuk erkekse, ek *behorluk* payını o erkek alır. Eğer o ilk çocuk bir kızsı Yaakov’un mirasında tüm oğulları eşit pay alır ve ek *behorluk* hakkı yoktur. [Not: Bu senaryoda, Yaakov yine de Reuven’i *Pidyon*’la kurtarmakla yükümlüdür. Çünkü *Pidyon* kanunu dâhilinde kurtarılması gereken *behor*, annenin *behordur*; zira pasuk (Şemot 13:2) bu *behoru* “rahim açan” olarak tanımlamıştır. Kısacası mirastaki *behorluk* payı ile bir *behorun* *Pidyon*’la kurtarılması yükümlülüğü bire bir bağlı kavramlar değildir.]

İbranice **Reşit Ono**. Buradaki “On – *Kuvvet*” sözcüğü, aynı zamanda “*servet*” [yani “*maddi kuvvet*”] anlamına gelebilir (bkz. Oşea 12:9, Radak o.a.). Başbam buradan yola çıkarak anlamı “babanın mirasında [=servetinde] öncelikli pay onundur” şeklinde değerlendirir.

☞ Sonuç. Miras kanunları daha önce verilmişti (bkz. Bamidbar 2:6 v.d.) ve burada söylenenlerle birlikte o kanunlar tamamlanmış olmaktadır. Tora bu tamamlamayı yapmak için Ülke’deki paylaşımı konu eden Devarim kitabını beklemiştir, zira mülkler ve aralarındaki farklılıklar sadece Ülke’nin miras edinilmesi ile anlam kazanacaktır. Çölde geçen sürede ise tüm ihtiyaçları Bizzat Tanrı karşıladığı için, bu farklar büyük bir önem taşımıyordu (Hirsch).

18-21. Ben Sorer Umöre – “Yoldan Çıkış ve Asi Oğul”. Tora, *Yefat Toar* konusunun bir tür devamı olarak asi bir oğuldan bahsetmektedir; zira çoğunlukla bir oğlun isyankâr olması, onun evindeki yanlış eğitimin ya da huzursuz ortamın bir sonucudur ve eğer anne ya da baba münasip kişiler değillerse, çocukların münasip kişiler olmaması bir sürpriz olmayacaktır. Bu konuda, çocukların ilk eğitimlerini veren annenin rolü özellikle önemlidir. Nitekim Tora, normal şartlarda kadınların isimlerine çok yer vermese de, bunu yaptığı yerlerde, ya söz konusu kadınların ne kadar değerli anneler ve ne kadar değerli kişilerin anneleri olduklarını (bkz. Şemot 6:23 açk.) ya da aksine, bir annenin uygun olmamasının, oğlu için de iyiye işaret olmadığını (bkz. Vayikra 24:11) vurgulamayı amaçlar. Böylece, her şeye rağmen bir *Yefat Toar* ile evlenmiş adamın, sonunda ciddi davranış bozuklukları gösterecek çocuklarının olacağı uyarısı yapılmaktadır (krş. İbn Ezra).

¹⁷ Aksine; kendisinde bulunan her şeyde, [diğer oğullarına göre] iki kat [miras payı] vermek üzere, sevilmeyenin oğlu [olan] *behoru* tanınmalıdır; zira [bu oğlu] onun [erkeklik] kuvvetinin başlangıcıdır [ve bu nedenle] *behorluk* hakkı ona aittir.

Behor addedemez – “*Behorluk* hakkını ona veremez. Buna yetkisi yoktur (krş. *Targum Onkelos*). *Behor* olmayan bir oğlunu kendi sözüyle *behor* konumuna çıkaramaz; başkalarına da sanki o *behormuş* gibi onu onurlandırmalarını emreder. (İbn Ezra).” Biraz yukarıda, babanın, mirasını doğal ve öncelikli varisleri arasında istediği gibi bölüştürebileceği belirtilmişti. Buradaki “[*behor olmayan bir oğlunu*] *behor addedemez*” ifadesi, *behorluk* hakkının bunun dışında olduğuna işaret eder. Yani baba, mirasının sadece “*behorluk* hakkı dışındaki kısmını” istediği gibi paylaşabilir (*Yad – Nahalat* 6:3).

Tora’da ilk bakışta bu kanuna aykırı görünen bir örnek vardır. Yaakov’un iki karısı vardı. Rahel’i Lea’ya göre daha çok seviyordu ve *behor* oğlu Reuven’i Lea doğurmuştu. Ama buna rağmen Yaakov’un, *behorluk* hakkını Rahel’in oğlu Yosef’e verdiğini görüyoruz. Sforino bu nedenle buradaki kanunu şöyle açıklar: Bir babanın *behorluk* hakkını gerçek *behor* oğlundan alıp başka bir oğluna aktarma isteği sırf babanın bu iki oğlun annelerine yönelik sevgi düzeyinden kaynaklanıyorsa, böyle bir hakkı yoktur. Başka bir deyişle *behorluk* hakkını aktarma nedeni *behorun* annesine yönelik sevgisizliği ve diğer oğlun annesine duyduğu özel sevgi ise, bunu yapamaz. Ama eğer *behor* oğul babasına karşı şahsen bir kabahat işlemişse, baba *behorluk* hakkını başka bir oğluna aktarma hakkına sahiptir. Yaakov’un örneğinde de durum budur. Reuven babasına karşı kabahat işlediği için, Yaakov *behorluk* hakkını, Mısır’da tüm aileyi geçindiren (*Daat Zekenim*) oğlu Yosef’e aktarmıştır (bkz. Bereşit 49:4 açık. ve Divre Ayamim I 5:1). Buna rağmen Yaakov’un kararının kişisel bir kinden değil, *Ruah Akodeş*’ten kaynaklandığını bilmek önemlidir. Nitekim *Talmud* (*Baba Batra* 130a), oğullarını yanlış davranışları nedeniyle mirastan mahrum eden babaları sertçe eleştirir (*Meam Loez*).

17. Kendisinde bulunan her şeyde – Bu ifade miras kanunları ve *behorluk* hakkı konusunda temel bir kuralı öğretir. *Behorun* babasının mirasından diğer kardeşlerine göre iki pay alması (bkz. s.a.), sadece babası öldüğü zaman babasının elinde ya da kontrolünde aktif olarak mevcut olan para ve mallar üzerinden yapılan paylaşım için doğrudur.

Kanuni jargona dökersek; herhangi bir kişinin

iyeliğinde olan, aktif olarak elinde tuttuğu mallar “**Muhzak** – *Elde*”, henüz elinde olmayan ama kanunen eline geçmesine layık olduğu [örneğin miras, borç gibi] mallar ise “**Rauy** – *Müstahak Olunan*” olarak adlandırılır. Buradaki ifadeye göre bir *behor*, babasının sadece *Muhzak* sınıfındaki mallarından ikinci bir pay alır. Babasının *Rauy* sınıfındaki mallarını ise diğer kardeşleriyle eşit paylaşır. Böylece baba öldüğünde *Rauy* sınıfında olup, o öldükten sonra kendisine ulaşan mallar, babanın tüm oğulları arasında eşit paylaşılır (*Sifre* 217; *Talmud* – *Behorot* 51b-52a; bkz. *Devarim* 21:17. Ayrıca bkz. *Bamidbar* 27:7 açık.).Yine, eğer *Muhzak* sınıfındaki mallar adam öldükten bir süre sonra piyasada değer kazanmışsa *behor* bu ek değer üzerinden *behorluk* payı almaz. Aldığı pay, sadece, malların, babası öldüğü sıradaki değeri üzerinden hesaplanır (*Talmud* – *Baba Batra* 124a).

Rauy ve *Muhzak* arasındaki fark p. 16’daki “*kendisinde olacak [mal varlığını]*” ile buradaki “*kendisinde bulunan her şeyde*” ifadeleriyle belirtilmektedir. Bu ifadelerin ilki, gelecek zaman çekimli “*olacak*” fiilinin kullanımıyla, *Rauy*’u kasteder – ki bunda tüm oğullar eşit pay alır. “*Bulunan*”, yani “*mevcut olan*” fiilini içeren ikinci ifade ise *Muhzak* sınıfındaki mirası tanımlar – ve bunun paylaşımında *behor* çift pay alır (*Hirsch*).

[Diğer oğullarına göre] İki kat [miras payı] – *Behorun* olduğu bir ortamda, babanın mevcut mirası oğul adedinin bir fazlasına bölünür, herkes bir pay alırken, *behor* iki pay alır (*Sifre* 217; *Raşi*).

Tora, p. 15’te kadınlar hakkında “*oğullar doğurmuşlarsa*” demektir. Kullanılan “*doğurmuşlarsa*” sözcüğü, *behorluk* payı hesaplanırken, sadece baba öldüğü sırada hâlihazırda doğmuş olan oğulların göz önünde tutulduğunu öğretir. Ama o öldüğünde karısı bir oğla hamileyse bu oğul hesabı etkilemez (*Talmud* – *Baba Batra* 142b). Başka bir deyişle, eğer bir adam öldüğünde biri *behor* olan üç oğlu varsa, karısı bir oğla hamileyse bile, *Muhzak* sınıfındaki miras, “*mevcut*” oğul adedinin bir fazlasına, yani dörde bölünür ve *behor* iki pay alır. Kadın doğurduktan sonra aileye yeni bir oğlun katılması bu hesapta bir değişiklik yapmaz. Ama eğer bu son oğul baba ölmeden önce doğmuş olsaydı, sadece bir günlük bile olsa, miras bu kez dört yerine beşe bölünecekti ve *behor* da ek pay olarak mirasın çeyreği yerine beşte biriyle yetinecekti (*Hirsch*).

יח כִּי־הִיא

לְאִישׁ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹלָה אֵינָנו שֹׁמֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ וְיִסְרוּ
אֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם:

mitsvalardan sorumlu bir yetişkin haline geldiğinin de bilincindedirler. Bu durumda onu mitsvalar bilincinin insanı eğiten kuvvetinin ellerine teslim edebilirler. Tenselliğinin uyandığı doğrudur; ama Tora bunu dengeleyip doğru yöne yönlendirecektir. *Talmud*'da [Tanrı'nın ağzından söylenen] şu sözlerde olduğu gibi: "Yetser Ara'yı yarattım ve ona baharat olarak Tora'yı yarattım" (*Talmud* – *Kiduşin* 30b). Tora, çocukluktan yeni çıkmış olan genç adamdan, yetişkinlerin dünyasına adım attığı bu ilk dönemde ebeveyninin sözlerini dikkate almasını ve bu dönemde, tensellik ve kaba fiziksel duygulardan uzaklaşarak ahlak ve maneviyat değerlerini kucaklamasını beklemektedir. "Mitsva" ruhunun gencin üzerindeki etki gücü, onun bu beklentilere verdiği cevabın derecesine göre ölçülür. Genç, tam bu dönemde, bir yandan yetişkin ağırbaşlılığıyla, bir yandan da neşeli gençlik dinamizmiyle Tora'nın saflarına katılmaya davet edilmektedir (Hirsch).

Ne babasının sözünü ne de annesinin sözünü dinleyen – Yani "ne babasının sözüne ne de annesinin sözüne itaat eden" (krş. *Targum Onkelos*). *Ben Sorer Umore* kanunu kapsamında buradaki itaatsizlik herhangi bir konuda değil, özellikle oburluk ve ayyaşlık konusundadır (bkz. p. 20 açk.) (*Sifre*).

Pasuk "sözünü" sözcüğünü gereksiz görünen bir şekilde kullanmaktadır. Basitçe "babasının ve annesinin sözünü" demek yeterli olurdu. Ama bu gereksiz olmak bir yana, söz konusu isyankâr oğlun neden bu duruma geldiğine dair temel sebeplerden birine işaret etmektedir. Anne ve baba söz birliği içinde değillerdir! İkisnin sözü farklıdır; bu nedenle Tora ayrı ayrı "*babasının sözü*" ve "*annesinin sözü*" deme gereği duymuştur. Ama oğul, her biri farklı şeyler söyleyen anne ve babasının sözlerine kulak asmamaktadır.

Buradaki ifadeden açık olan bir nokta daha vardır: Bir oğlun *Ben Sorer Umore* sıfatını alabilmesi için her şeyden önce hem annesi hem de babası hayatta olmalıdır (*Sifre*). Hem anne hem de baba, çocuğun üzerinde eğitimsel açıdan görevlerini yerine getirmiş olmalıdır. Anne ile baba "tek sesle" konuşmalıdır. Hem anne hem de baba oğullarının karşısında eşit düzeyde ağırbaşlı durmalı, onun kişiliğine saygı göstermelidir. Ve

her şeyin üstünde, anne ile baba arasında fikir birliği ve amaç ortaklığı bulunmalıdır. Anne ile baba, oğullarının davranış bozukluğundan kendilerinin sorumlu olmadığını ancak tüm bu şartları yerine getirdikten sonra iddia edebilirler. Bunlardan sadece biri bile eksikse, ve özellikle anne ile baba arasında görüş birliği olmayıp her biri kendi uygun gördüğü şekilde eğitim verme peşindeyse, oğlun davranış bozukluğunun tamamen kendi sorunlu doğasından kaynaklandığını söylemek mümkün değildir. Söz konusu eksikler olmasa belki de bu oğlun davranışları daha olumlu bir yönde gelişebilecektir. Bu nedenle oğul böyle bir durumda idamı kesinlikle hak etmez; ebeveyninin yanlış tavrı nedeniyle bozulan noktalar yaşamın gidişatı ve hayat tecrübesi ile zamanla belli bir dengeye oturabilecektir (Hirsch).

Bu, çocuk eğitiminde son derece temel bir noktayı gözler önüne sermektedir. Anne ve baba fikir ve söz birliği içinde olmakla yükümlüdürler. Belirli bir konuda, özellikle de çocukları ve eğitimlerini ilgilendiren konularda fikir ayrılıkları söz konusuysa bunu kesinlikle çocuklarının yanında tartışmamalıdır. Anne çocuğa babanın aynı fikirde olmadığı bir şey söylüyorsa bile, baba sonuna kadar annenin sözünü desteklemeli, kendi görüşünü ise daha sonra anneye baş başa tartışıp orta yolu bulmalıdır. Şüphesiz bunun tersi de doğrudur. Ama eğer anne ile baba farklı tellerden çalışırlarsa, çocuk da kendisinden beklenenin mutlak olmadığını görecektir, kendi istediği ve uygun gördüğü şekilde davranışını sürdürecektir.

Yoldan çıkmış – Raşi. İbranice *Sorer*. Bu, kendisine emredilen yolda yürümeyi reddedip bundan sürekli olarak sapan kişiyi tanımlar (Hirsch).

Asi – Raşi. İbranice *More*. Bk. 9:7. Bu sözcük, sırf isyan etme amacıyla isyan eden kişiyi tanımlar. *Sifre*'de söylendiği gibi: "*More* [=rehberlik etmek; yol göstermek], kendisine daima başka bir yol belirleyen kişidir". Bu kişi isyan etme adına, başkasının isteğine karşı davranmak için bazen olumlu hareketler de yapabilir, ama bunları da sırf isyanının bir parçası olarak yapar (a.k.).

Bu ve önceki sözcükler, bu kısmın konu ettiği asi oğlu tanımlamak için kullanılan *Ben Sorer Umore* teriminin kaynağıdır. Alternatif olarak "*kasten*, sırf kızdırmak için küstahça davranan" (Raşbam).

[77. Asi Oğul]

¹⁸ Bir adamın, ne babasının sözünü ne de annesinin sözünü dinleyen, yoldan çıkmış ve asi bir oğlu varsa [bu oğlu] kırbaçlarlar. Ama [o yine de] onlara itaat etmiyor ise,

Bu konu, Tora'nın daha önce vermiş olduğu, ebeveyni onurlandırma (Şemot 20:12) ve onlardan çekinme (19:3) mitsvalarının bir türevidir (Ramban).

Aşağıdaki açıklamalarda da görüleceği üzere, *Ben Sorer Umore* kanunu, birçok yan ayrıntıya sahiptir ve bu ayrıntılar nedeniyle bu kanun tamamen teoriktir ve uygulaması yoktur.

18. Bir adamın ... oğlu – Bu kanunun kapsamına sadece erkek evlatlar girebilir. Bir kız burada tanımlanan her şeyi yapsa bile bu kanunun kapsamına girmez (*Sifre*; *Yad – Mamrim* 7:11). Rabenu Behaye'ye göre bunun sebebi, kızların aşağıda açıklanacak derecede oburluk ve ayaşlılığı alışkanlık haline getirebilecek kadar zayıf karakterli olmamalarıdır.

İbranice söz dizilişine göre “adam” ve “oğul” sözcükleri yan yana gelmektedir. Bu, söz konusu oğlun buradaki kanunun kapsamına girebilmesi için hangi yaşta olması gerektiği konusunda ipucu verir. Bu oğul, bir “adam” gibi, yani yetişkinliğe adımını atmış olmalıdır (*Talmud – Sanedrin* 68b). Buna karşılık, tamamen yetişkin bir kişi annesi ile babasının kanuni yetkisi altından çıkar. Burada ise anne ile babanın halen yetkili olduklarını görüyoruz. Dolayısıyla bu kanunun kapsamına girebilecek bir oğul, yetişkinlik döneminin sadece başlangıcında olan biridir.

Alaha'ya göre 13 yaşından küçük bir erkek henüz mahkemece cezalandırılabilir yaşta değildir. Bu, erkekte ergenlik belirtilerinin başladığı yaş olarak kabul edilir. Bu belirtiler başladığında genç erkek baba olabilecek duruma gelmiş sayılır ve bir hamilelik üç ayda kendini belli ettiğine göre, bir genç erkek baba olmak üzereyse, 13 yaşını üç ay geçtikten sonra bu artık belli olur. Dolayısıyla pasuğun hakkında “oğul” sözcüğünü kullandığı *Ben Sorer Umore* tanımı, 13 yıl 3 ayını tamamlamış genç bir erkek için uygun değildir. Böylece bu üç aydan sonra bu erkek artık ailesine bağımlı olmayan bir yetişkin olarak addedilir ve dolayısıyla annesi ile babasının yetkisi altından çıkar. Buna bağlı olarak, annesi ile babasına burada belirtilen şekilde baş kaldırdığı için cezalandırılabilirliği süre de bahsedilen üç ayla sınırlıdır.

lıdır. Ve ergenlik belirtileri üç aydan önce tamamlanmışsa, bu süre daha da kısadır. Özetle, bir oğlun *Ben Sorer Umore* kapsamına girebilmesi için, 13 yaşını tamamladıktan sonraki ilk üç ay içinde [yani 13 ile 13,25 yaşları arasında] olması ve aşağıda (p. 20 açk.) açıklanacak sorunlu davranışları bu süre içinde göstermesi gerekir. Bu üç ayın dışında aynı davranışı gösterse bile *Ben Sorer Umore* olmaz (*Talmud – Sanedrin* 68b; *Yad – Mamrim* 7:5).

❧ **Bar Mitsva.** Tora, *Ben Sorer Umore*'nin kanununu 13 yaşını doldurmayı takip eden ilk üç aya sınırlayarak, eğittikleri gençlerin ahlaki geleceklerini düşünen tüm eğitimcilerle büyük bir ipucu vermektedir.

Bilindiği gibi, 13 yaşını dolduran her genç Yahudi erkek, Tora kanunu önünde artık tam yetkili ve sorumlu bir yetişkin konumundadır. **Bar Mitsva** terimi de, “mitsvalardan sorumlu erkek” anlamına gelir. Başka bir deyişle *Bar Mitsva*, bir on üçüncü yaş töreninin ismi değildir. *Bar Mitsva* “yapılmaz”; *Bar Mitsva* “olunur”. Bu yaşa ulaşmış bir genç erkek, hayatının bundan sonraki tüm günlerinde Tora'nın kendisini bağlayan tüm emirlerinden sorumludur. *Bar Mitsva* olduğu gün ilk kez taktığı *tefilini*, bundan sonra hayatının [bayram ya da *Şabat* olmayan] tüm günlerinde takmalı, benzer şekilde diğer tüm mitsvaları da yerine getirmelidir.

Tora, *Bar Mitsva* olma yaşını takip eden ilk ayları, insanın ahlaki geleceği için belirleyici nitelikteki bir dönem olarak görür. Yaygın görüşe göre, gencin tensel anlamda uyanmaya başladığı bu dönemde, insandaki kötü yan da uyanmaya başlar; oysa Tora, tam da bu dönem içinde insanın iyi yanının kesin zaferinin beklentisi içindedir. Tora, iyi yanın insanın tenselliğine üstün gelmesiyle erkeğin ahlaki “kahramanlığının” açığa çıkmasını ister. Yaradan, gence bu mücadele dönemini bu amaçla vermiştir; genç de her türlü yüksek ahlaki değerden heyecan duyan bir ruh geliştirip, her türlü kabalık ve alçaklığa da nefret ve tiksintiyle sırt çevirme görevini taşır. Eğer anne ve babası üzerlerine düşen görevi yerine getirmişler, oğullarını Tora ve mitsvaların kucığında büyütmüşlerse, onun bundan böyle bir *Bar Mitsva*, yani Tanrı tarafından verilmiş olan

יִתְפַּשׁוּ בּוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ

19

אֶל-זִקְנֵי עִירוֹ וְאֶל-שַׁעַר מִקְדָּמוֹ: כִּי וְאִמָּרוּ אֶל-זִקְנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה

20

סוֹרֵר וּמְרָה אֵינָנוּ שְׂמֵעַ בְּקִלְנוּ זוֹלֵל וְסָבָא:

eğer anne ya da babadan biri sağırsa, oğul *Ben Sorer Umore* olmaz (a.y.).Buradaki ifadeyi temel alan *Talmud*'daki ekollerden birine göre bir oğlun *Ben Sorer Umore* olması için anne ile babanın tamamen aynı sese sahip olması gerekir [nitekim pasuk “sesimizi dinlemiyor” değil, tekil olarak “sesimizi dinlemiyor” demektedir]. *Ben Sorer Umore* kanununun pratikte uygulamasının olmasının sebeplerinden biri de budur; zira anne ile babanın sesinin tamamen aynı olması mümkün değildir [Sesi tamamen erkek sesi gibi olan bir kadın, normal bir kadın değildir – çocuk sahibi de olamaz. Sesi tamamen kadın sesi gibi olan bir erkek normal bir erkek değildir – o da çocuk sahibi olamaz. Dolayısıyla böyle bir durum mümkün değilse, *Ben Sorer Umore* kanunu da pratikte mümkün değildir]. Bu ekole göre, bir oğlun *Ben Sorer Umore* olabilmesi için annesi ile babasının bunun da ötesinde, fiziksel bakımdan da eş olmaları gerekir: aynı sese, aynı boya, aynı görünümüne sahip olmalıdırlar. Bunun sebebi, olayların merkezindeki gencin ergenliğinin ilk zamanlarında olmasıdır. Bu genç için fiziksellik önemlidir ve böylece dış görünümünün onun için belli bir önemi vardır. Ve eğer anne ya da babadan biri diğerine göre daha etkileyici bir ses ya da dış görünüşe sahipse, oğlun her ikisinden de aynı eğitimsel mesajı alması mümkün değildir. Böylece, fiziksel kusurlar da bu yaştaki birinin önem verdiği dış görünüşte bir eksiklik ve dolayısıyla bu eksikliğe sahip anne ya da babanın ona vereceği eğitimin etkisinde bir zayıflık anlamına gelir. Tora, bu ve önceki pasukta fiziksel kusurların bu kanunda belirleyici nitelikte olduğunu bu nedenle vurgulamıştır (Hirsch).

[Sıra dışı] – Saadya Gaon.

Obur ve ayyaş – İbranice **Zolel veSove**. Bu özellikle et yeme konusundaki oburlukla şarap içme konusundaki ayyaşlığı tanımlar. Pasukta söylendiği gibi: “Ayyaşca şarap içenlerin (**Sove**) ve oburca et yiyenlerin (**Zolel**) arasında olma” (Mişle 23:20). Bu oğul, söz konusu hareketleriyle, onun için en önemli şeyin hayattan sırf ve aşırı fiziksel zevk almak olduğunu, ama maneviyatın kendisi için hiçbir değeri olmadığını ortaya koymuş olur (İbn Ezra).

Asi bir oğlun *Ben Sorer Umore* etiketini alabilme-

si için gereken kesin ve spesifik şartlardan biri, “babasından çaldığı parayla ucuza satın aldığı bir *tartemar* et ve yarım *log* şarap içmiş olması”dır [Bu nedenle bu yaştaki bir gencin böyle bir yemeği herhangi bir zamanda yemesi yasaktır (Sefer Amitsvot, Lo Taase 195)]. Yiyip içtiği, pahalı et ve şarapsa *Ben Sorer Umore* olmaz, zira her zaman bu kadar para bulamayacağı için bunun kötü “alışkanlık” düzeyine ulaşması düşük olasılıktır. Et ve şarap dışında başka bir şeyi oburca ve ayyaşca yiyip içerse bile *Ben Sorer Umore* olmaz (*Talmud* – *Sanedrin* 70). Yukarıda söylenenler hakkında bazı noktalar:

[1] Babasından para çalmasının tek amacı bu şarap ve eti satın almak olmalıdır. Ama babasından para değil de [babasından ya da başka birinden] doğrudan şarap ve et çalarsa, diğer herhangi bir hırsız gibi değerlendirilir (a.k. 71a; Raşi o.a.). [2] Bir *tartemar*, [*Talmud* döneminde kullanılan] elli altın *dınarın* ağırlığına [yaklaşık 227gr.a] eşittir. Kanuna göre bu oğlun *Ben Sorer Umore* sayılması için bu miktardaki eti ağzına bir kerede doldurup yemiş olması gerekir (*Tosefta* – *Sanedrin*, *Perek* 11). Bu miktarın ağza bir kere girebileceğin üstünde olduğu dikkat çekicidir. Radbaz’a göre bunun anlamı bu miktardaki eti, ağza aralıksız olarak, bir lokmayı yutmadan diğerini sokarak yemek şeklindedir (*Yad* – *Mamrim* 7:2, o.a.). [3] Yarım *log*, 210-275ml. arasında bir miktardır. Kanuna göre bu oğlun *Ben Sorer Umore* sayılması için bu miktardaki şarabı bir dikişte içmiş olması gerekir (*Tosefta* – *Sanedrin*, *Perek* 11). [4] Bu oğlun *Ben Sorer Umore* sıfatıyla idamı hak etmesi için, bahsedilen üç noktaya ek olarak, tüm bunları babasının mülkünün dışında ve tümü serserilerden oluşan bir grupla birlikte yiyip içmiş olduğunun geçerli şahitlerce görülmüş [ve şahitlerin uyarıda bulunmuş] olması gerekir (*Talmud* – *Sanedrin* 70a; *Yad* – *Mamrim* 7:2). Eğer tüm bunları babasının mülkü içinde yerse, ya da başkasının mülkünde ama başkasından çalarak yerse cezadan muaftır. Eğer bu bir mitsva yemeği ise, Hahamlar’ca öngörülmüş türde bir mitsva yemeği bile olsa [örneğin yasta olan kişileri teselli yemeği gibi], oğul *Ben Sorer Umore* olmaz; zira böyle bir yemekte bahsedilen şekilde obur ve ayyaşca yiyorsa bile, bunu mitsva çerçevesinde yaptığı

¹⁹ babası ve annesi onu yakalayıp şehrinin ileri gelenlerine ve bulunduğu yerin mahkemesine çıkaracaklar

²⁰ ve şehrinin ileri gelenlerine [şöyle] diyecekler: “Şu oğlumuz yoldan çıkmış ve asidir. Sözümüzü dinlemiyor, [sıra dışı bir] obur ve ayyaş.”

Sforno bu iki sözcüğün birbirini tanımladığını belirtir. *Sorer* sözcüğü “**Leasir** – Ayırmak / Bulunduğu Yerden Çıkarmak” fiiliyle bağlantılıdır. Bu oğul böyle tanımlanmaktadır, zira isyankârlığı, onun tutturduğu bu yanlış yoldan döneceğine dair tüm ümitleri ortadan kaldırmaktadır.

İbn Ezra’ya göre bu oğulun yoldan çıkmışlığı ve asiliği, Tanrı’nın emirlerini uygulamamasında da ifade bulunmaktadır. Böylece “yoldan çıkmış” tanımı “yap”, “ası” ise “yapma” şeklindeki emirlere aykırı davranışı belirtir.

Ramban, *Ben Sorer Umore*’nin iki suçtan sorumlu olduğunu vurgular. Öncelikle annesi ve babasını aşağılamaktadır – ki bu, Tora’nın açıkça lanetlediği bir harekettir (bkz. 27:16). Ayrıca yiye içmesinde aşırıya kaçmaktadır (p. 20) – ki bu da, Tora’nın, “kutsal olma”, yani Tora’nın yasaklamadığı şeylerde de aşırıya kaçmama konusundaki emrine aykırıdır (bkz. Vayikra 19:2 açık.). Bunun yanında, insan yaptığı her şeyde Tanrı’yı aklında tutmalıdır ve oburca, ayyaşça davranan birinin böyle yaptığı söylenemez.

Kırbaçlarlar – İbranice **Veyiseru**. Sözcüğün sözlük anlamı “sıkıntı vermek”, “disipline sokmak”, “terbiye etmek” fiillerine daha yakındır. Bahsedilen oğul anne ve babası tarafından öncelikle iki şahidin önünde uyarılır. İşe yaramazsa üç yargıçtan oluşan bir mahkemeye getirilip açık bir bir dille uyarılır ve [p. 20 açık., *Obur ve ayyaş* k.b.’de açıklanan] suçlu davranışta bulunursa, mahkemece, 39 kırbaça cezalandırılır (*Yad – Mamrim* 7:7). *Talmud* bu cezayı, Tora’nın başka pasuklarıyla kurduğu paralellelikle türetir (*Talmud – Sanedrin* 71a-b; Raşi). Ancak genç bu cezaya rağmen problemlili davranışını sürdürürse p. 21’de sözü edilen idam cezasına çarptırılır.

19. Babası ve annesi – Oğullarının bu ağır şekilde cezalandırılmasını her ikisi de istemelidir. Eğer anne ya da babadan biri istemezse, oğul *Ben Sorer Umore* olmaz. Eğer her ikisi de oğullarını mahkemeye getirir, ama ceza verilmeden önce annesi ya da babasından biri onu affederse, idam edilmez (Rabenu Behaye).

Yakalayıp – Bu sözcük, anne ya da babadan birinin çolak olması durumunda oğul *Ben Sorer Umore* olmayacağını öğretir (*Talmud – Sanedrin* 71a).

Şehrinin ileri gelenlerine – Bu ifade sadece

mitsva amacıyla söylenmiştir [yani mitsvanın en iyi yerine getiriliş şekli böyledir]. Ama eğer şehirde bir *Bet-Din* yoksa bile bir oğul, diğer tüm şartlar yerine geldiği takdirde *Ben Sorer Umore* sıfatını alabilir (*Talmud – Makot* 10b).

Not: Bu ve sıradaki pasukta geçen bazı sözcüklerin konu hakkında sınırlamalar getirdiğini görmekteyiz. Örneğin anne ile babanın, oğullarını “yakalamaları”, bu kanunun geçerli olabilmesi için ikisinin de çolak olmaması gerektiğini öğretir. Ama buradaki “*şehrin ileri gelenleri*” ifadesi bu konuda bir sınırlama teşkil etmemektedir. Görüldüğü gibi, bunların hangisinin bağlayıcı olduğunun, hangisinin de olmadığını bilenebilmesi için belirli bir arka plan bilgi gerekir. Bu bilginin kaynağı Sözlü Tora’dır.

Bulunduğu yerin mahkemesine – 23 yargıçtan oluşan Küçük *Sanedrin*’e.

Çıkaracaklar – Bu, hem annenin hem de babanın rahatça yürüyebildiğini ima eder. Sadece biri topalsa, oğul *Ben Sorer Umore* olmaz (*Talmud – Sanedrin* 71a).

Anne ile babanın, yanlış davranış içindeki oğullarını mahkemeye getirmeleri önemli bir mesaj içerir: Anne ve babaların Tanrı’ya olan sevgileri, çocuklarına duydukları sevgiden üstün olmalıdır. Tora’nın emretmesi durumunda çocuklarını mahkemeye teslim etmeye bile hazır olmalıdırlar (Rabenu Behaye). Avraam, oğlu Yitshak’ı kurban etmeye götürürken böyle bir bağlılık örneği göstermiştir. Buradaki mesaj açıktır: Bir toplum, normal insan duygularının ötesine geçen bir değer sistemine sahip olmalıdır. Aksi takdirde parçalanır ve çocuklar anne-babalarının saygı duydukları değerleri kolayca yok sayar hale gelebilirler (*The Artscroll Chumash – Stone Edition*).

20. Diyecekler – Anne veya babadan biri dilsizse oğul *Ben Sorer Umore* olmaz (a.y.).

Şu oğlumuz – Buradaki işaret sıfatından, anne ile babanın her ikisinin de oğullarını gösterdikleri, dolayısıyla onu gördükleri anlaşılmaktadır. Anne veya babadan biri âmâysa oğul *Ben Sorer Umore* olmaz (a.y.).

Sözümüzü dinlemiyor – Tam çeviriyle “sesimizi dinlemiyor”. Burada sestem bahsedildiğine göre

כָּא וְרָגְמָהוּ כָּל־אֲנָשִׁי

עִירוּ בְּאֲבָנִים וְמָת וּבְעֶרְתָּ הָרֹעַ מִקֶּרְבְּךָ וְכָל־יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ
וְיָרְאוּ: שְׁנִי

sahip olduğu için idam edilir ve bu idam, toplumun tümü için örnek teşkil eder. Benzer bir başka örnek de *Edim Zomemin*'dir (bkz. 19:20). Yerinde açıklandığı üzere, idam istemli bir dava-da yalancı tanıklık etmiş kişilerin *Edim Zomemin* oldukları, suçladıkları kişi idam cezasına çarptırıldıktan sonra ama bu ceza infaz edilmeden önce ortaya çıktığı takdirde idam cezası bu şahitlere verilir. Burada da yalancı şahitler kim-senin ölümüne yol açmış olmamalarına rağmen idam edilirler ve bu idam halka duyurulur. Ve son örnek de insanları putperestliğe teşvik eden biridir (= *Mesit*; bkz. 13:12). Böyle biri de, kendisi puta tapmasa bile, sırf kötü amaçlı sözleri nedeniyle idamı hak eder ve bu idam da halka duyurulur.

Söz konusu dört suçun ortak özelliği toplumsal düzenin en temel noktalarını hedeflemeleridir. *Zaken Mamre*'nin yaptığı, tüm kanuni otoriteyi sarsmaktır. *Edim Zomemin* masum insanları yalancı ifade yoluyla mahkûm etmeyi amaçlamışlardır. *Mesit* de provokasyonla Tanrı merkezli düzenin dengesini tehlikeye atmış olur. *Ben Sorer Umore* ise her şeyin temeli olan aile yapısını, Tora'nın devamlılığının bağlı olduğu nesiller arasındaki saygı bütünlüğünü tehdit eder. Bu dört kişi Tora'ca, neden oldukları ya da ola-bilecekleri olumsuzluklar nedeniyle idamla ceza-landırılmıştır ve bu ceza, ibret amacıyla tüm topluma duyurulmalıdır. Tora'nın ibret olarak duyurulmasını emrettiği cezalar bunlardan ibarettir.

❖ Sonuç. Konuyu kapatmadan önce, Hahamlarımız'ın şu sözlerini vurgulamakta fayda vardır: "Bir *Ben Sorer Umore* vakası hiçbir zaman olmamıştır ve hiçbir zaman olmayacaktır" (*Talmud – Sanedrin* 71a). En basitinden, hangi anne-baba, sırf oburluk ve ayyaşlık ettiği için oğullarını idama gönderir? Ve bunu yapacak anne-baba varsa bile, yukarıda değindiğimiz ve değinmediğimiz çok sayıda ayrıntı niteliğinde şartın hepsinin birden yerine gelme olasılığı yok-tur. Öyleyse Tora bunu neden yazmıştır? "***Deroş Vekabel Sahar – Araştır/Açıkla Ve Ödül Kazan***". Başka bir deyişle, *Ben Sorer Umore*, [İr Anidahat gibi (bkz. 13:13-19)] "sırf" Tora öğrenimi amacıyla verilmiş olan tamamen teorik bir konudur. Bu da Tora öğreniminin ne kadar önemli olduğunu

ortaya koyar. O kadar ki Tanrı, Tora'da, pratik hiçbir uygulaması olmayan konulara da yer ver-miştir. Bir Yahudi Tora öğrendiği zaman, zihnini Tanrı'nın sonsuz isteği ve bilgeliğiyle birleştirir. Tanrı ile oluşan manevi bağ, öğrenilen konunun pratikte uygulanıp uygulanmayacağına bağlı değildir (*Meam Loetz*).

Ben Sorer Umore'yi konu eden bu mitsva, belirli kıstaslara uyan genç bir suçluyu, "islahı mümkün olmayan" olarak addetmekte ve gelecekte içine düşeceği mutlak yozlaşmadan onu kurtarmanın tek yolu olarak onu idama mahkûm etmektedir. Hahamlarımız bu konuda şöyle derler: "*Ben Sorer Umore*, edindiği kötü alışkanlıklarla ileride yol açabileceği çok daha büyük kötülükler nedeniyle idam edilir. Tora bu konuda ileriye görmüştür. Bu çocuk böyle yaşamasına devam ettiği takdirde, babasının parasını tüketecek, ama kötü alışkan-lıklarını sürdürürebilmek için bu kez eşkıyalığa başlayacak, bu uğurda insanları soyacak ve öldürecektir. Tora bu nedenle 'Suçlu bir insan olarak öleceğine, suçsuz biri olarak ölsün' demiştir" (*Sifre* 220; *Talmud – Sanedrin* 72b; Raşi). Tora'nın, görünüşte nispeten hafif bir suç için bu denli ağır bir cezayı öngörmesinin nedeni budur (*Minhat Yeuda; Sifte Hahamim*).

Akla bir soru gelmektedir. Şahsen adam öldür-müş bir kişi, *Ereg* yöntemiyle idamı hak eder. Bu, *Ben Sorer Umore*'nin hak ettiği *Sekila* ile idam cezasına göre nispeten hafif bir ceza olarak kabul edilir. Eğer Tora, bu oğlun gelecekte eşkıyalık yapıp insanları öldüreceğini önceden görmüşse bile, neden ona, aktif olarak adam öldürmüş birinden daha ağır bir ceza vermektedir? Anlaşılan cevap bu çocuğun annesi ile babasına yönelik saygısızca davranışına bağlıdır. Tora daha önce annesi veya babasına beddua eden bir kişinin *Sekila* ile idamı hak ettiğini belirtmişti (bkz. Vayikra 20:9 ve Şemot 21:17). Dolayısıyla anlaşıldığı kadarıyla buradaki isyankâr davranış da bu sınıfta kabul edilmektedir (*Daat Zekenim*). [Not: Henüz ölümü gerektirecek bir suç işle-memesine rağmen ölümü hak eden tek örnek *Ben Sorer Umore* değildir. Buna benzer iki örnek daha vardır: Bkz. [1] Şemot 22:1-3 ve [2] Devarim 25:12 açık. (*Meam Loetz*).]

Şüphesiz Tora'nın bu kanununda en önemli mesaj, çocukların eğitimidir. Tora burada çocuk

²¹ [Mahkeme bu oğlu suçlu bulursa] Onu şehrinin tüm insanları[nın huzurunda] taşa tutacaklar ve ölecek. [Böylece] Arandan kötülüğü yok edeceksin. Tüm Yisrael duyacak ve korkacak.

için “kötü alışkanlık” derecesine kadar ilerlemeyecektir. Buna karşılık, eğer yedikleri yemek Tora’ca yenmesi yasak şeyleri içeriyorsa, oğul yine *Ben Sorer Umore* olmaz. Bunun sebebi pasuğun, anne ile babanın ağzından oğul hakkında “sözümüzü dinlemiyor” vurgusunu yapmasıdır. Dolayısıyla oğul *Ben Sorer Umore* yapan, özellikle annesi ile babasının sözünü dinlememesidir. Ama aynı anda başkasının sözünü de dinlememesi onu *Ben Sorer Umore* yapmaz – bu, Tanrı’nın Sözü bile olsa (*Talmud – Sanedrin* 70a-b). Tüm bunların alt ayrıntıları da vardır. Örneğin söz konusu eti, tamamen çiğ ya da tamamen pişmiş halde yerse bu kanunun kapsamı dışındadır. Cezaya layık olması için eti serserilerin yediği şekilde yarı-pişmiş halde yemiş olmalıdır. Bu et, özellikle sığır eti olmalıdır. Sadece tavuk eti yemişe kanunun kapsamı dışındadır. Ve bunlar gibi daha birçok sınırlama söz konusudur. *Ben Sorer Umore* kanunuyla ilgili tüm bu ayrıntılar, Sözlü Tora ile bilinmektedir ve pasuklarda da bunlara dayanaklar vardır. Ancak söz konusu ayrıntılara girmeyeceğiz. Bu noktalar, bu oğla iki şahidin önünde yapılan açık uyarıda dile getirilir. Başka bir deyişle, kendisine babasından para çalıp bu miktarda şarap ve et alması ve bunları bahsedilen şekilde tüketmesi halinde idam cezasını hak edeceği vurgulanır (*Sifre* 219; *Talmud – Sanedrin* 71a; Raşi; *Minhat Yeuda*; *Sifte Hahamim*). Ama bu uyarı yapıldıktan sonra bu davranışı bir kez gösterirse, anne ve babası onu [mahkemeye getirirler ve oğul mahkemede, Tora’nın [başka bir ceza belirtmediği] yasaklarını ihlal eden herhangi bir suçlu gibi, kırbaç cezasına çarptırılır. Eğer bu davranışı bir kez daha tekrarlırsa, o zaman annesi ile babası onu şahitlerle birlikte 23 kişilik Küçük *Sanedrin*’e getirirler. Bu yargıda, oğulun kırbaçlandığı mahkemenin üç yargıcı da bulunmalıdır (*Talmud – Sanedrin* 71a-b; *Yad – Mamrim*, *Perek* 7).

Önce de belirtildiği üzere bir oğulun *Ben Sorer Umore* kapsamına girebilmesi için, yukarıda sayılanların tümünün, gencin 13 ile 13,25 yaşları arasında olduğu 3 aylık süre içinde gerçekleşmiş olması gerekir.

Bir gencin “ıslah edilmez” olarak tanımlanmasına yol açabilecek sayısız günah olmasına rağmen, Tora, gelecekte tüm ümidin kesilmesine yol açan yozlaşmışlığın işareti olarak özellikle oburluk ve ayyaşlığı ön plana çıkarmıştır. Tora bu

şekilde, büyüyüp yetişkinlerin dünyasına adımını atmış, ama heyecan içinde her türlü manevi ve ahlaki ideale yönelmek yerine, kendisini oburluk ve ayyaşlığa teslim etmiş bir genç portresi çizmektedir. Burada, gençlerin manevi ve ahlaki geleceklerine hazırlandıkları bir evde olması gereken hava hakkında anne-babalara son derece önemli bir ipucu ve talimat verilmektedir. Anne ile baba, kendi çocuklarının iyiliği adına, yiyip içmeyi [ve diğer her türlü fiziksel düşkünlüğü], evin ve ev halkının çok önem verdiği bir “görevmiş” gibi ön plana çıkarmaktan kendilerini alıkoymalıdır. Gençleri fiziksel zevke düşkünlük açısından hayvanların seviyesine düşmeye karşı koruyacak hava ancak ve ancak maneviyat ve ahlak değerlerine yüksek önemin verildiği bir evde oluşabilir (Hirsch).

21. Şehrinin tüm insanları[nın huzurunda] – Sifre.

Taşa tutacaklar ve ölecek – *Ben Sorer Umore*’nin cezası *Sekila* yöntemiyle idamdır. Bkz. s.a.

Genel bir prensibe göre, Tora, uyarıda bulunmadığı [yani yasak olduğunu açıkça söylemediği] bir konuda ceza vermez. Burada *Ben Sorer Umore*’nin cezasından bahsedilmektedir. Yasak ise başka bir yerde ima yoluyla verilmiştir. Tora daha önce “*Kan karşısında yemek yemeyin*” (Vayikra 19:26) demişti. Bu ifadenin İbranice orijinali, birçok farklı anlama olanak tanıyacak özelliktedir. “*Kan*” ölümü ve idamı kastedebilir. Dolayısıyla o pasuğun anlamlardan biri de “idam edilmenize yol açacak şekilde yemek yemeyin” şeklindedir. Bu, *Ben Sorer Umore* konusundaki yasaktır, zira böyle birini idama götüren temel davranış bozukluğu oburca et yemesi ve ayyaşça şarap içmesidir (Rabenu Behaye). Bkz. Vayikra 19:26 açık.

Tüm Yisrael duyacak ve korkacak – Dolayısıyla *Bet-Din*, “Filanca kişi *Ben Sorer Umore* olduğu için idam edildi” duyurusunda bulunmalıdır (*Talmud – Sanedrin* 89a; Raşi). Bu isyankâr oğul, günahının büyüklüğü nedeniyle değil, toplumun tümünün terbiye edilmesi amacıyla idam edilmektedir. Nitekim Tora’nın, toplumun içindeki düzenin korunması için bu idamları birer ibret olarak kullandığı görülmektedir. Asi bir Haham’ın (=Zaken *Mamre*) idamında da (bkz 17:13), aslında o Haham’ın işlediği kabahat, idamı gerektirecek düzeyde değildir. Ama yine de toplumun düzenini temelden sarsma özelliğine

כַּבִּי־יִהְיֶה בְּאִישׁ חָטָא מִשְׁפָּט־מוֹת וְהוֹמָת

22

וְתִלִּית אֹתוֹ עַל־עֵץ: כַּג לֹא־תֵלִין נִבְלָתוֹ עַל־הָעֵץ כִּי־קִבֹּר

23

תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא כִּי־קִלְלַת אֱלֹהִים תִּלּוּי וְלֹא תִטְמֵא

אֶת־אֲדָמָתְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נִחְלָה: ם

etmektedir. Ölümler özellikle “gömülmelidir” (*Talmud – Sanedrin* 46b). Bu “yap” şeklindeki bir mitsvadır (*Talmud Yerusalmi – Nazir* 7:1). Bkz. Bereşit 3:19.

Bir ölüyü bir an önce mezarına ulaştırmak son derece önemli bir mitsvadır [*Mitsvat Ase* No. 219 (*Sefer Ahinuh*)]. O kadar ki, sahipsiz bir ölü varsa, ibadet için *Bet-Amikdaş*’a gitmekte olan bir *Koen Gadol* bile her şeyi bir kenara bırakıp ölüyü gömmeye mitsvasını yerine getirmekle yükümlüdür. Bkz. Vayikra 21:1-9 açık., *Koenler, Tumat Met ve Met Mitsva* k.b.

Asılmış [kişi], Tanrı’ya hakarettir – İbranice *Kilelat E-loim Taluy*. Bu ifade çok farklı şekillerde anlaşılabilir. Çevirimiz, Raşi’nin açıklamasını takip etmektedir. İnsan, Tanrı’nın suretinde yaratılmıştır ve dolayısıyla insanın emrin gerektirdiğinden fazla bir süre asılı tutulması, Tanrı’ya yönelik bir hakarettir. *Midraş* bunu bir örnekle açıklar. İkiz kardeşlerden biri kral olur, diğeri ise eşkiya. İkincisi yakalanıp asılır. Onu gören herkes “Kral asılmış!” der (*Talmud – Sanedrin* 46b). Böylece basit anlamda, bir insanı aşağılayıcı davranış, dolaylı olarak Tanrı’ya yönelik hakaret içerir. [Ramban, verilen bu örneğin İbranice orijinalinin derin sırlar içerdiğini belirtir.]

İfade “asılmış [kişi] Tanrı’ya hakaret edendir” şeklinde de anlaşılabilir (İbn Ezra). Önce de görüldüğü üzere Tanrı’ya beddua eden kişinin cezası *Sekila* ile idamdır (bkz. Vayikra 24:13). Dolayısıyla burada idamdan sonra asılması emredilen idam mahkûmu, özellikle Tanrı’ya bu şekilde hakaret eden kişidir. *Talmud*’daki bir görüşe göre, bu bir örnektir ve *Sekila* cezasını gerektiren tüm suçların cezasının infazından sonra, bu pasuklardaki ağaca asma işlemi yapılmalıdır [Raşi açıklamalarında bu görüşü aktarır].

Diğer bir görüşe göre ise, idamdan sonra suçlunun ağaca asılmasını gerektiren suçlar, Tanrı’ya hakaret teması içerenlerden ibarettir. Buna bağlı olarak, sözü edilen Tanrı’ya beddua etme günahından başka, Tanrı’ya en büyük hakaret anlamına gelen [ve cezası yine *Sekila* ile idam olan] putperestlik suçu da buradaki kanunun

kapsamındadır (*Piruş Al İbn Ezra*) [Ramban bu görüşü benimsemiştir] (*Talmud – Sanedrin* 45b). *Alaha* da bu yöndedir (*Yad – Sanedrin* 15:6). Her durumda, *Sekila* haricindeki yöntemlerle uygulanan idam cezaları buradaki kanunun kapsamı dışındadır.

İfade “Asılı kişi, Tanrı’ya hakaret kaynağıdır” şeklinde de anlaşılabilir. Zira asılı kişiyi görenler “şu adam Tanrı’ya beddua ettiği için asıldı” ya da “şu adam filanca ibadetle filanca puta tapındığı için asıldı” diyeceklerdir ve sadece bu konuşmaların devam etmesi bile Tanrı’ya edilen hakaretin gündemdeki yerini koruması anlamına gelir (Ramban). Dahası, konuşmalar sırasında insanların mahkûmun Tanrı’ya ettiği hakareti de laf arasında tekrarlamaları ihtimali vardır (*Meam Loez*). Bu nedenle günahkârın bir an önce gömülmesi gerekir (*Daat Zekenim*).

Bir görüşe göre ifadenin anlamı “asılı kişi hakaret sebebidir” şeklinde olabilir. “Tanrı” olarak çevirdiğimiz sözcük *E-lo-im*, aynı zamanda “yargıç” anlamına gelebilir (bkz. Şemot 21:6). Bazı durumlarda bir mahkûm insanların gözünde hafif görünen bir suç yüzünden bile idam edilebilir. Örneğin çölde bir kişi *Şabat* günü odun topladığı için idam edilmiştir (*Bamidbar* 15:32-33). Bu yüzden idam edilenin yakınları ya da onu ağaçta asılı gören başkaları, yargıçlara beddua etmeye başlayabilirler (*Raşbam; Hizkuni*).

Sforno ise *E-lo-im* sözcüğünün, temelde her türlü fiziksellikten ayrı olan manevi varlıkları tanımladığını belirtir. Bu nedenle, örneğin melekler de bu isimle adlandırılırlar (bkz. Bereşit 32:29). Aynı doğrultuda insanın ruhu da bu isimle adlandırılır. Bunun bir sonucu olarak, burada ruha yönelik bir hakarettir söz edilmektedir. İnsanın ruhu, normal şartlarda bedeni öldükten sonra da varlığını sürdürür. Böylece gereken saygının gösterilmediği bir beden, kısa süre önce o bedende olup, ondan ayrılmasına rağmen varlığını sürdüren ruha yönelik bir aşağılamadır.

Toprağını tame yapmamalısın – Bazı görüşlere göre, cesedi ağaca asılan mahkûmun gün batmadan

[78. İdam Mahkûmunu Asma ve Gömme]

²² Bir adam idam cezasını gerektiren bir günah işlemiş, idam edilmişse ve onu darağacına asmışsan,

²³ cesedini ağacın üstünde geceletme; aksine, onu o gün içinde kesinlikle gömmelisin; zira asılmış [kişi], Tanrı'ya hakarettir. Tanrın Aşem'in sana mülk olarak verdiği toprağını *tame* yapmamalısın.

eğitimi konusunda da önemli imalarda bulunmaktadır. Bir genç, "ıslah edilemez" sıfatını, sadece, anne ile babanın ortak hareket eden ebeveynler olarak eğitim sorumluluk ve yükümlülüklerini eksiksiz yerine getirmiş olmaları, ama bunun işe yaramamış olması şartıyla alabilir. Tora, bu nedenle, bu kısım içinde, eğitim konusundaki her türlü başarı için öncelikli şart niteliğindeki noktaları ima etmiştir. Dolayısıyla bu konuyu derinlemesine inceleyenler, ebeveyne düşen eğitim görevine dair önemli dersler bulabilirler (Hirsch).

22-23. İnfaz Sonrası Asılma. Tora burada idamı gerektiren bazı suçlarda (bkz. p. 23 açık.), idam sonrasında cesedin ağaca asılmasını, ama güneş batmadan önce indirilip gömülmesini emretmektedir.

22. Bir adam – Buradaki kanun sadece erkekler için geçerlidir. Aynı suçtan idam edilmiş bir kadın ise ağaca asılmaz (*Talmud – Sanedrin 45b-46a*).

İdam cezasını gerektiren bir günah işlemiş – Ya da "*kanunen idama mahkûm edilmiş ve [bu cezası] infaz edilmişse...*" (*The Living Torah*).

İdam edilmişse – Tam çeviriyle "*öldürülmüşse*"; ama idam kastedilmektedir. Yahudilik'te asma diye bir idam şekli yoktur (*Devek Tov*). Tora'nın belirlediği dört idam şekli, ölümün hızla gerçekleşeceği şeklindedir. Asma ise, mahkûmun nispeten uzun süre acı çekmesine neden olur (*Meam Loez*). Sonuç olarak burada [belirli] bir idam mahkûmunun öldürüldükten "sonra" ağaca asılması emredilmektedir (*Talmud – Sanedrin 46b*).

Darağacına – *Targum Onkelos*; Saadya Gaon. Tam çeviriyle "*ağaca*". Ya da "*aşşap direğe*". Bu, toprağa saplanmış ve ucundan bir kalasın çıktığı bir direk (Talmud – Sanedrin 47a-b). Yani bir darağacı ya da benzer bir şeydir. Krş. Megilat Ester 5:14 (*Hizkumi*).

Asmışsan – Yani "Bu idam, sonradan cesedi ağaca asmayı gerektiren bir suçtan dolayı gerçekleştirilmişse". Anlam bu şekilde olmalıdır, zira bu uygulama her idam infazından sonra yapılmaz, sadece belirli suçlarda gerekir (Hirsch; bkz. s.p. açık.). Ceset, ellerinden asılırdı.

İdamdan sonra asılması gereken bir mahkûmu asmak, Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 218 (*Sefer Ahinuh*).

23. Cesedini – Tam çeviriyle "*leşini*".

Geceletme – Hiçbir ölünün naaşı cenaze için bekletilmemelidir (bkz. *Toprağını tame yapmamalısın* k.b.). Tora, bir idam mahkûmunun bile bu konuda istisna olmadığını vurgulamak için bu kuralı özellikle bu konu bağlamında ima etmektedir [idam mahkûmunun cenazesinin bekletilmesi bile yasaksa, başka herhangi birinin cenazesi de elbette bekletilmemelidir]. Bir cenazeyi onun onuruna olmayan bir sebeple bekletmek, Tora'nın "yapma" şeklindeki bir emrinin ihlali anlamına gelir (*Talmud – Sanedrin 46b*).

Bu mahkûmun cesedini ağaçta gecelemeye bırakma yasağı Tora'nın 613 emrine dâhildir. *Mitsvat Lo Taase* No. 318 (*Sefer Ahinuh*).

O gün içinde – "*Gün*" sözcüğü gündüz vaktini tanımlar. Uygulamada ağaca asılması gereken ceset gün batımından az önce asılır ve hemen indirilip, diğer tüm ölüler gibi gömülürdü (*Talmud – Sanedrin 45b, 46b*).

Bundan önceki konuda bir *Ben Sorer Umore*'nin idam edildiğinin caydırıcılık amacıyla tüm halk içinde duyurulması gerektiği belirtilmişti. Tora, idama mahkûm edildikten sonra cesedi asılması gereken kişi için aynısının "yapılmaması" gerektiğini vurgulamak için bu konuya geçmektedir. Cesedin ağaca sadece bir an için asılıp hemen indirilmesinin amacı, diğerinden farklı olarak, caydırıcı bir manzara teşkil etmesi değildir ve bu uygulama başka bir amaca hizmet etmektedir (Hirsch; bkz. *Sonuç* k.b.).

Kesinlikle gömmelisin – Verilmek istenen anlam "Suçu nedeniyle idam edilmiş ve asılmış bir kişiyi bile, [diğer her ölü gibi] mutlaka gömmelisin" şeklindedir (Hirsch). Asma işleminde kullanılan ağaç da mahkûmla birlikte gömülme-lidir (*Talmud Yeruşalmi – Nazir 7:1*).

İbranice **Kavor Tikberenu**. Böylece Tora, ölülerin gömülmesi gerektiğini açıkça belirtmeye gerek duymadan, buradaki ikileme ile onu da ima

א לֹא-תִרְאֶה אֶת-שׁוֹר אֶחָיִךְ או אֶת-שׁוֹר נִדְחִים וְהִתְעַלְמָתָ מֵהֶם הַשֶּׁבַע תִּשְׁיָבָם לְאֶחָיִךְ:

an için asılmasını, günahının onarımı için yeterli kılmasıydı. Ama ölüm ve gömülme, günahı onarır (*Talmud – Sanedrin* 47b). Sonuç olarak Tanrı'yı hafife alan ya da O'na beddua edenin bu hareketi ona aynı şekilde geri dönmüş olmaktadır; asılma da bunun ifadesidir (Vayikra 20:2, Hirsch o.a.).

22.

Tora'nın bu kısmı, Erets-Yisrael'e girişten sonra başlayacak olan ve insanlar arasındaki ilişkilere, alış verişlere ve çeşitli uğraşlara dayanan sivil yaşamın üç temel prensibini ifade eden bir mitsva pakediyle başlamaktadır (p. 1-5). Halkın sosyal yaşamı ancak bu prensiplerin etkisi sayesinde amacına uygun bir şekilde gelişebilecektir. Bu prensipler, tüm Yisrael'in, her bir bireyin malına yönelik korumaya kefil olması (p. 1-3), tüm Yisrael'in, her bir bireyin geçimi için başvurduğu uğraşını ilerletmesine kefil olması (p. 4) ve cinsler arasındaki farklılıkların, her bir cinsin yaşam tarzı ve amacına uygun bir şekilde korunmasıdır (p. 5). Tora, alışlageldik tarzı ile söz konusu prensipleri somut örnekler yoluyla öğretmektedir (Hirsch).

1-3. Aşavat Aveda – “Kayıp Malların Geri Ulaştırılması”. Tora burada, Şemot 23:4'te yer verdiği, bulunan kayıp malları, ister canlı ister cansız olsun, gerçek sahiplerine geri verme mitsvasını tekrarlamakta ve ona bazı ayrıntılar eklemektedir. Eklenen ayrıntılar şunlardır: Kayıp malı sanki bir emanetmiş gibi koruma ve bu bir hayvansa ihtiyaçlarını karşılama gereklilikleri ile kayıp malı görmezden gelme yasağı (*Meam Loetz*).

Aşavat Aveda mitsvası, ölümlerin gömülmesine dair emrin ardından gelmektedir. İkisi yakından bağlantılıdır. İnsan öldükten sonra, bedeni onun için bir kayıp niteliğindedir. Bir bakıma, insan öldüğünde, bedenini arkada bırakmış ve bu aşamada onun bu kayıpla ilgilenme görevini kardeşleri olarak [başta yakınları olmak üzere] tüm Yisrael'e teslim etmiş olur. İşte aynı tema, kaybedilmiş herhangi bir mal için de geçerlidir ve Tora, kayıp bir malın asıl sahibine ulaştırılana kadar korunması görevini malın sahibinin kardeşleri ve akranları olarak tüm Yisrael'den beklemektedir (Hirsch). Bu, insanlar arasındaki ilişkileri geliştiren, başkalarının mallarına ve emeline saygıyı arttıran türdeki mitsvalardan

biridir. Herkesin birbirinin iyiliğini istediği bir toplum şüphesiz sağlıklı ve ideal bir toplumdur.

1. Kardeşinin – Şemot 23:4'teki benzer emirde “*Düşmanın [bile] boğasına ya da eşeğine yolunu şaşırmış halde rastlarsan, onu [sahibine] mutlaka geri götürmelisin*” denmişti. Dolayısıyla bu emir sadece “*kardeş*” [yani sevilen] niteliğindeki birinin değil, herhangi birinin – arada düşmanlık bile olsa – kayıp malını geri ulaştırmayı gerektirir. Ama Tora yine de önce bu iki benzer emirden ilkinde “*düşmanın*” ikincisinde ise “*kardeşin*” diyerek bir kuralı ima etmiştir. Eğer aynı anda hem “*düşmanın*” hem de “*kardeşin*” yardımı ihtiyacı varsa, öncelik düşmana verilmelidir. Bu da Tora'nın insanı eğiten, *Yetser Ara*'yla mücadele etmeye sevk eden tarzının bir sonucudur (*Sifre*)

Boğasını – Tora boğa ve davarı sadece birer örnek olarak vermektedir. Bunlar kendi başlarına uzaklaşabildikleri ve sürüden ayrılmalrı çokça rastlanan bir durum olduğu için kaybolmaya en müsait mallardır. Ama uygulamada sadece onlar değil, cansız da olsa her türlü kayıp mal da bu mitsvanın kapsamı içindedir (*Talmud – Baba Kama* 54b). Ayrıca bkz. p. 3 açk.

Davarını – Tam olarak “*davar yavrusunu*”.

Uzaklaşmış – İbranice *Nidah*. Bu sözcük “ait olduğu yerden uzaklaşmış” anlamına gelir. Tora Şemot 23:4'deki emirde, başkasına ait bir hayvanı “*yolunu şaşırmış halde*” bulan birinin onu geri götürmesini emretmişti. Ama şaşıрма, normalde yaşadığı yere yakın bir noktada da meydana gelebilir ve onu geri götürmek kolaydır. Burada ise uzaklaşmış bir hayvanın bile geri götürülmesi ve icap ederse eve alınıp beslenmesi gerektiği belirtilmektedir (krş. Ramban).

Buradaki kanun, sadece eğer hayvan kayıp olduğu açık bir durumdaysa, örneğin bir eşeğin semeri tersine dönmüşse, ya da bir boğa bağ bahçe içinde başıboş halde koşturuyorsa veya bir eşya kesinlikle olmaması gereken bir yerdeyse devreye girer. Ama eğer bir eşek ya da boğa yolda sakince otlarken bulunursa veya herhangi bir eşyayı oraya sahibinin bilinçli bir şekilde bırakmış olma olasılığı varsa, sadece şüphe durumunda bile bunlar bulundukları yerden oynatılmamalıdır ve “*kayıp*” sınıfında değildir (*Sifre*). Bir kişi bunu yine de almışsa ve bulduğu yerden, malın sahibinin o noktaya geri gelmesine yetecek

22

[79. Kayıp Malları Sahibine Ulaştırma]

¹ Kardeşinin boğasını veya davarını uzaklaşmış halde görüp de onları görmezden gelme. Onları mutlaka kardeşine geri ulaştırmalısın.

önce indirilmesinin sebebi mahkûmun naaşına saygıdan çok, Erets-Yisrael'in kutsiyetidir [ve "*Toprağını tame yapmamalısın*" ifadesiyle kastedilen budur]. Bu konuda, Yahudi olanlarla olmayanlar arasında da fark yok gibi görünmektedir. Nitekim Yeşua, Ay şehrinin kralının ve başka beş kralın cesetlerini ağaca astıktan sonra gün batmadan önce indirtmiştir (bkz. Yeşua 8:29 ve 10:27).

Yine de Ramban buradaki "*Toprağını tame yapmamalısın*" ifadesinin cesedi asılı bırakma yasağının sebebi değil, ikinci bir yasak olduğunu vurgular. Nitekim kurala göre sadece Erets-Yisrael'de değil, dünyanın herhangi bir yerinde de, herhangi bir ölünün cenazesi bekletilmemelidir. *Talmud* şöyle der: "Tanrı, [hem de Kendisi'ne en ağır şekilde hakaret etmiş olan] bu günahkâra bile şefkat gösteriyorsa, *tsadiklere* de haydi haydi şefkat gösterir. Sadece bu da değil; ölmüş bir yakınının cenazesi-ni onun onuruna olmayan bir sebeple bekleten, Tora'nın bir 'yap' ["o gün içinde gömmelisin"], bir de 'yapma' ["cesedini ... geceletme"] şeklindeki iki emrini ihlal etmiş olur. Ama eğer bekletme amacı ölüyü onurlandırmaksa, örneğin tabut veya kefen gibi şeyler hazırlanacaksa veya akrabaların cenazeye katılabilmesi için "kısa" bir süre beklemek gerekiyorsa bir ihlal yoktur (*Yad – Avel* 4:7-8; *Meam Loez*); zira Tora'nın yasakladığı, ölüyü tıpkı ağaçta asılı bir cesette olduğu gibi, düşkün ve utanılacak bir halde bekletmektir. Onurlandırmak için ise biraz bekletilebilir (*Talmud – Sanedrîn* 46a-47a). Bu doğrultuda eğer ölüyü onun onuruna olmayan bir nedenle bekletmek Erets-Yisrael'de yapıldığı takdirde, buradaki "*Toprağını tame yapmamalısın*" ifadesi doğrultusunda, ikinci bir "yapma" şeklindeki emir de ihlal edilmiş olur.

Alternatif olarak "[Bu ölünün] toprağını tame yapmasına izin vermemelisin" (*The Living Torah*). Raşbam'a göre ifade toprağı değil, daha geniş olarak toprağın üzerinde yaşayan insanları kastetmektedir. En kuvvetli *tuma* kaynağı olan ölü gömülmedikçe, insanlar ona temas ederek ya da başka şekillerde ondan *tuma* kapacaklardır. Sfora da benzer bir görüştedir. Dahası, ölü ağaçta asılı olduğu sürece, o ağacın gölgesi altına gelecek her kişi de [bir tentenin altında olduğu gibi] üst düzeyde *tame* olacaktır (bkz. Bamidbar 19:14 açk.). Bunun yanında yırtıcı kuşlara terk edilse, bu ölünün bedeni de çevreye dağılarak *tuma* olasılığını yükseltecektir (*Şadal; Daat Mikra*).

Bu yasak bir ölüyü gömmek için insani amaçlar yönünde en az kullanılan yerlerin tercih edilmesi gerektiğini belirtir. Buna göre bir kişi yolda giderken sahipsiz bir ölü bulursa ve önünde onu sürülmüş ve sürülmemiş iki toprak parçasından birine gömme seçeneği varsa, sürülmemiş olanı tercih etmelidir. Ya da ekilmiş ve sürülmüş arasında tercih yapması gerekiyorsa sürülmüş olanı tercih etmelidir. Eğer tersini yaparsa buradaki yasağı ihlal etmiş olur (*Talmud Yerusalmi – Nazir* 7:1).

❧ **Sonuç.** Rabi Samson Raphael Hirsch, sadece *Sekila* – ve *Alaha* olarak kabul edilen görüşe göre sadece Tanrı'ya beddua etme ve putperestlik günahları sonrasında uygulanan *Sekila* – yöntemli idamlarda yapılan bu asma uygulamasının, *Sekila* yöntemiyle doğrudan bağlantı içerdiğini ve onu tamamladığını belirtir. Tora çeşitli yerlerde *Sekila* yöntemini kasteden özel bir deyim kullanır: "**Damav Bo** – *Kanı Kendisindedir*". Bu deyim nasıl *Sekila* yöntemini tanımladığını Vayikra 20:9'daki açıklamalarımızda ele almıştık (bkz. o.a. *Vebali boynunadır* k.b.). Bunun yanında "*kanı kendisindedir*" ifadesi bir dışlanmışlık ve kabul edilmeme iması da taşır. Sanki mahkûmun akan kanını, tüm canlılara dayanak ve mevcudiyet noktası tanıyan toprak bile istememekte, bir bakıma ona "kanın sende kalsın" demektedir. İşte, mahkûmun asılması, bu fikri tamamlayan bir uygulamadır. Ceset, ağaca asılı olduğu o bir an boyunca yer ile gök arasında, ikisine de ait olmayan, ikisinden de dışlanmış bir haldedir. Böylece uygulamanın temelinde, Tanrı'yı hafife alan, O'na hakaret ve ihanet eden kişinin tüm varoluştan dışlanması teması vardır.

Bu bakışla, pasuktaki **Kilelat E-loim Taluy** ifadesi de farklı bir anlam kazanmaktadır. "**Kelala** – *Beddua / Hakaret*" sözcüğü "**Kal** – *Hafif*" ile doğrudan bağlantılıdır. Tanrı'yı hafife aldığı için idam edilen kişi, ağırlığı yokmuş gibi havada bir an asılı kalacak ve o an boyunca olası en büyük lanete – hiçbir yere ait olmama ve her yerden dışlanma lanetine – maruz kalacaktır [Cesedin gökle yer arasında asılı durduğu o bir an, bunu simgelemek için yeterli olduğu için, ölü bu halde daha çok tutulmaz ve hemen indirilip gömülür]. İşte Tanrı'ya beddua okuyan ya da putperestlik yapan bir kişinin hak ettiği ceza bu olmalıydı – eğer Tanrı, onun *Sekila* ile idamı ve ardından bir

בְּוֹאֵם-לֹא קָרֹב אַחִיד אֵלֶיךָ וְלֹא יִדְעָתָּ וְאַסְפֹּתוֹ אֶל-תַּנְךָ בֵּיתְךָ וְהִיָּה עִמָּךְ עַד דְּרַשׁ אַחִידְךָ אֹתוֹ וְהִשְׁבַּתוֹ לוֹ:

mitsvayı yerine getirmek için yeterlidir ve malın sahibini özellikle haberdar etmek şart değildir (a.y.). Ama bundan aşağısı yeterli değildir. Eğer sahibine ait bir bölgenin içine getirmediyse, çok yakınına bıraksa bile, hayvanın çalınması halinde sorumlu hale gelir (*Sifre*).

Bir malın geriye ulaştırıldığına sahibine haber verilmesinin şart olmaması, sadece kayıp mallar için geçerlidir. Ancak eğer bir kişi çaldığı bir malı pişman olup geri verecekse malın sahibini haberdar etmekle yükümlüdür. Benzer şekilde bir kişi, kendisine emanet olarak teslim edilmiş bir malı iade ediyorsa, sahibini haberdar etmelidir. Kayıp mallar için bu şartın olmaması, Tora'nın buradaki ikilemeyle ima ettiği istisnai bir durumdur (*Talmud – Baba Metsia* 30b; Hirsch).

Rabenu Behaye, bu emrin tarihin sonunda gerçekleşecek “*Tehiyat Ametim – Ölülerin Dirilmesi*”ne gönderme yaptığını belirtir. İnsan öldüğünde ruh ile beden ayrılır ve ruh için, beden bir kayıptır. *Tehiyat Ametim* zamanında Tanrı bu kaybı geri verecektir.

2. Sana yakın değilse – “Kaybını geri vermek için dağları aşmak zorunda değilsin. Ama onu evine alıp saklamak ve gerekirse bakmakla yükümlüsün.”

Benzer şekilde “Eğer kardeşin, onu kolayca soruşturup bulabileceğin bir yer olan şehirde değilse, mal kardeşin onu isteyene kadar senin yanında durmalıdır” (*Ramban*).

Onu tanımıyorsan – “Kapı kapı dolaşmak zorunda değilsin.” Ama bir malın asıl sahibinin onu bulmasını kolaylaştırmak için, kaybın bulunduğu ilan edilmelidir.

Evinin içine al – “Malın sahibinin uzakta olduğu ya da onu tanımadığım bir durumda, kayıp malla ilgilenme veya onu geri götürme gibi bir yükümlülüğüm yok” deme. Onu evine almalısın (*Daat Mikra*). Ayrıca onu kendi evinin [ya da sana ait kapalı ve korumalı bir mekânın] içine almalısın; başkasınınkinin değil (*Sifre*). Bu konudaki birincil sorumluluk sana aittir.”

Ya da “Eğer o sırada evine dönmekte isen evinin içine al. Ve eğer başka bir yere gidiyorsan, asıl sahibine ulaştırması için onu güvenilir bir kişiye teslim et” (*İbn Ezra*).

Kardeşin onu soruşturana kadar – Ya da “*talep edene kadar*”. Ancak tek anlam bu olamaz, zira elbette bulan, kayıp malı, sahibi onu soruşturmadan ya da talep etmeden verecek değildir. Dolayısıyla buradaki **Ad Deroş Ahiha Oto** ifadesinin, “*kardeşini [malın belirleyici] işareti (Oto) konusunda sorgulayana kadar*” şeklindeki alternatif anlamı da geçerlidir. Buna göre, bir kişi malını kaybettiğini söyleyip bulan kişiye başvurmuşsa, bulan bu malı ona hemen vermemeli, öncelikle kayıp iddiasında bulunan kişiyi, düzenbaz biri olması olasılığına karşı, kaybettiği mal hakkında sorgulamalı ve tanımlayıcı işaretler vermesini talep etmelidir (*Sifre* 223b; *Talmud – Baba Metsia* 27b ve 28b; Raşi; İmre Şefer; Malbim). Herhangi bir kayıp malın sahibi bu malı talep ettiği zaman, tanımlayıcı işaretler vermekle yükümlüdür. Eğer bir malı kaybettiğini söylerse, ama tanımlayıcı işaretler veremezse, mal ona verilemez. Dahası, eğer malı kaybettiğini söyleyen kişi düzenbaz biri olarak tanınıyorsa, işaretleri söylerse bile verilemez. Başka bir deyişle malı talep eden kişinin de düzenbaz olup olmadığı bilinmelidir. Tora buna “*Kardeşini [n düzenbaz olup olmadığını] araştıranı kadar*” anlamına da gelebilecek bu ifadeyle işaret etmektedir (*Talmud – Baba Metsia* 28a).

Yanında – Tam çeviriyle “*seninle*”. Kayıp bir malı sahibine iade etmek üzere yanına tutan bir kişinin “*Şomer Sahar – Ücretli Emanetçi*” sınıfında mı yoksa “*Şomer Hinam – Ücretsiz Emanetçi*” sınıfında mı olduğu bir görüş ayrılığının konusudur (*Talmud – Baba Kama* 56b. Bu terimler için bkz. Şemot 22:6-14 açık.). Bu konu karara bağlanmamıştır (*Şulhan Aruh – Hoşen Mişpat* 268:16, Şah o.a.); dolayısıyla uygulamada, malı bulan kişi, Tora'nın mitsvası gereği onu korumakla yükümlü olduğu için, bunu Ücretsiz Emanetçi gibi ücretsiz, ama diğer yandan da, emaneti sanki Ücretli Emanetçi imiş gibi daha üst düzeyli bir sorumlulukla [ve ona özel yükümlülükler çerçevesinde] yapmakla yükümlüdür.

Buna karşılık, bir kişi, kayıp bir mal bulduğu sırada, karşılığında ücret aldığı bir işle meşgulse, bu işini mitsvayı yerine getirmek için bırakması karşılığında uğrayacağı kaybın bir şekilde tazminine hak kazanır. Bu tazminatın nasıl ve hangi kıstaslara göre hesaplandığı konusunda farklı yaklaşımlar vardır. Ancak bu ayrıntılara bu çalışmada kapsamında girmeyeceğiz.

² Eğer [hayvanların sahibi olan] kardeşin sana yakın değilse veya onu tanıımıyorsan, [hayvanı] evinin içine al. Kardeşin onu soruşturana kadar yanında olmalı, [sonra da] onu ona geri vermelisin.

kadar süre boyunca oradan uzaklaşmışsa, onu o noktaya geri götürmemeli, sahibine geri vermek üzere onu emanet altında tutmalıdır (*Talmud – Baba Metsia* 25b; Hirsch). Bu konuda başka ayrıntılar da vardır (*Şulhan Aruh – Hoşen Mişpat* 260:10, Rama o.a.).

Görüp – Şemot 23:4'teki emirde “*Düşmanın [bile] boğasına ya da eşeğine yolunu şaşırmış halde rastlarsan, onu [sahibine] mutlaka geri götürmelisin*” denmişti. Buradaki “görmek” ve oradaki “rastlamak” fiilleri birbirini tamamlar. [“Rastlama” fiili, rastlanan kişi ya da nesneyle belirli bir yakın mesafe içinde olmayı gerektirir.] Buna göre her iki mitsva ile yükümlü hale gelebilmek için, görme ve rastlamanın bir arada gerçekleşmiş olması gerekir. Hahamlarımız bir “görme”nin aynı zamanda “rastlama” olarak değerlendirilmesi için, aradaki mesafenin bir *Talmud milinin* en çok 2/15'i olması gerektiğini belirtirler [yaklaşık 128-160m.]. Bundan büyük mesafe “rastlama” sınıfında değildir ve kişi yardım için yolunu değiştirmek zorunda değildir. Ama mesafe bu kadardan azsa yolunu değiştirip yardım etmekle yükümlüdür (*Talmud – Baba Metsia* 33a).

Görmezden gelme – Tam çeviriyle “*onlardan saklanma*” ya da “*kendini onlardan saklama*”. Ama bu, “sanki orada değilmiş ve görmüyormuş gibi davranma” anlamına gelir (krş. Raşi). Bir insan, kayıp malı görmemiş gibi davranamaz. Belki bunu yapıp konunun gizli kalmasını başarabilir, ama Tanrı'dan saklanamayacağı açıktır (Rabenu Behaye; *Meam Loetz*).

Pasuk tam olarak “*Kardeşinin boğasını veya yavru davarını uzaklaşmış halde görme ve onları görmezden gel[me]*” demektedir. Cümleye olumsuz anlam katan **Lo** sözcüğü pasuğun en başında bulunduğu için “görmezden gelmek” fiilini [çevirimizde olduğu gibi] bu olumsuz anlama dâhil ya da onun dışında – yani “*onları görmezden gel*” olarak – değerlendirmek mümkündür. Tora özellikle, bu iki olasılığı açık bırakan bir kullanımda bulunmaktadır. Zira basit anlama göre bu fiil olumsuz anlama dâhildir; ama diğer olasılık, kişinin, başkasına ait kayıp bir hayvanı ya da eşyayı görmezden gelebileceği – hatta görmezden gelmesi gereken – durumların da olabileceğini belirtir (Raşi). *Talmud* böyle durumlara üç tane örnek verir: [1] Eğer kayıp eşya ya da hayvan bir

mezarlığın içindeyse ve onu bulan kişi bir *Koense*, *Koen* onu görmezden gelmek zorundadır, zira Tora *Koenler*'in ölümlerle temasını yasaklamıştır (Vayikra 21:1) ve mezarlığa girmeleri de bu yasak kapsamındadır. [2] Kayıp eşyayı bulan kişi bir Tora büyüğüyse ya da saygıdeğer ve ileri gelen / yaşlı biriye, ayrıca kayıp eşya da bu kişinin, kendisine ait olsa bile eğilip kaldırmaya tenezzül etmeyeceği kadar değersiz bir şeyse, bu kişi bu emirden muaftır. [3] Eğer bulan kişinin bu eşyayı alıp sahibine ulaştırması, bulanın, maddi açıdan, eşya sahibinin elde edeceği yarıardan çok kayba uğramasına yol açacaksa bu emir bağlayıcı değildir (*Sifre* 222; *Talmud – Baba Metsia* 30a).

Alternatif olarak Tora, biraz iğneli bir imada bulunuyor da olabilir. Şöyle ki; normal şartlarda bu emri vermeye gerek bile olmamalıdır. Zira normal bir insandan, “Bana ait olmayan bir şeyi elimde tutmayı nasıl düşünebilirim? Bir kardeşim kaybettiği malı yüzünden üzüntü içindeyse bunu nasıl görmezden gelebilirim?” şeklinde düşünmesi beklenir. Ancak fiiliyatta insanın açgözlülüğü veya tembelliği bazen öyle güçlü olabilir ki, kişi bulduğu bir şeyi sahiplenmek ya da asıl sahibine ulaştırmamak için bahaneler aramaya başlayabilir. İşte bu yüzden Tora şöyle demektedir: “*Kardeşinin boğasını veya davarını uzaklaşmış halde görürsen, onları mutlaka kardeşine geri ulaştırmalısın. [Normalde bunu yapmak senin doğal tepkin olması gerekmesine rağmen Ben yine de bu emri verme gereği gördüm; zira biliyorum ki, insanın kötü eğilimleri doğrultusunda bazı durumlarda] onları görmezden geleceksindir*” (Rabi Moşe Feinstein).

Onları mutlaka ... geri ulaştırmalısın – *Mitsvat Ase* No. 220 (*Sefer Ahimuh*). İbranice **Aşev Teşivem**. Tam olarak “*geri verip geri vermelisin onları*”. Bu ikileme, geri verme kanunlarında bir sınır olmadığını belirtir. Başka bir deyişle eğer kayıp bir hayvan sahibine iade edildikten sonra bir daha kaçarsa, onu geri götürme gerekliliği aynı şekilde devam eder ve bu çok kez tekrar-lansa bile bir değişiklik olmaz. Her seferinde geri götürülmelidir (*Talmud – Baba Metsia* 30b) – gerekirse yüz kez (a.k. 31a).

Bu ikileme, malı geri ulaştırmanın tek yolunun sahibin doğrudan eline teslim etmek olmadığını, başka olasılıkların da var olduğunu belirtir. Buna göre kayıp malı sahibinin evine, bahçesine ya da ona ait başka bir yere götürüp bırakmak da bu

ג וכן תַּעֲשֶׂה לַחֲמֹרוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְשִׁמְלָתוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל-אֲבֹתָ אַחֶיךָ אֲשֶׁר-תֵּאבֹד מִמֶּנּוּ וּמִצֵּאתָהּ לֹא תִּוְכַל לְהַתְעַלֵּם: ם

kişi için gerçekten “kayıp” niteliğinde olması gerekir. Bu doğrultuda, değeri bir *peruta* bile etmeyen bir kayıp eşyanın bulunduğunu ilan etmeye gerek yoktur, zira bu gerçek bir “kayıp” değildir (*Talmud – Baba Metsia* 27a).

“Kaybolmuş” sözcüğü bir kuralı daha öğretir. Bu kanun sadece “kayıp olmuş” mallar için geçerlidir. Ama bir malın sahibi, ona önem vermediğini gösteren bir tavır sergilemişse, onu bilerek iyeliğinden çıkarmış gibidir ve dolayısıyla bu malı geri verme yükümlülüğü yoktur. Örneğin bir adam ineğini kapısı açık bir ahırda bağlamadan bırakıp gitmişse o ineği geri götürme yükümlülüğü yoktur. Ama yine de onu kendi iyeliğine almak yasaktır (*Yad – Gezela Veaveda* 11:11).

Her türlü kaybı için – “Toprak kaybı da dâhil olmak üzere”. Buna bağlı olarak, yaklaşan sel sularının bir kişinin tarlasını tehdit etmekte olduğunu gören kişi, tarlayı korumak için suların önüne set çekmeye çalışmalıdır (*Talmud – Baba Metsia* 31a).

Buradaki genel ifade [*“her türlü kaybı”*] varken, bu kısımdaki pasukların ayrıca boğa, davar, eşek ve giysiyi vurgulaması açıklama gerektirmektedir. “*Her türlü kaybı*” onları da kapsamakta değil midir? Öyleyse pasuklar bu dördünü ayrıca yazma gereğini neden duymuştur?

Basit anlamda buradaki ifade, “sayılanların dışında da her türlü kaybı” anlamını kasteder şekilde değerlendirilebilir. Buna göre Tora önce en önemli malları temsilen boğa ve davardan bahsetmiştir. Bunlar hem iş görür, hem de ürettikleriyle besin ve malzeme ihtiyaçlarında önemli katkıları vardır. Onların ardından eşekten bahsedilmiştir; zira o bir iş hayvanı olmasına rağmen, yiyecek için uygun değildir ve böyle şeyleri de üretmez. Dolayısıyla daha düşük değerdedir – ama buna rağmen geri verilmelidir. Tora bununla da yetinmez ve cansız olan mallar – örneğin bir giysi – bulunduğu zaman da geri verilmesi gerektiğini vurgular [Ya da: “Giysiyi kaybetmek çok rastlanır bir durum değildir. Ama sen buna rağmen, bir giysi bulursan birinin bunu bilerek attığını düşünme, sahibine geri ver” (Sforno)]. Giysi de mallar arasında en önemli olanlar arasındadır. Tora bu nedenle bir alt düzeye inerek [*diğer*] *her türlü kaybı*” demektedir – giysiden

daha önemsiz olan kayıp mallar bile sahiplerine geri ulaştırılmalıdır (Rabenu Behaye).

Yine de bu sıralama olmadan, çok kısa olarak “ne olursa olsun kayıp bir malı geri vermelisin” demek yeterli olurdu. Öyleyse soru geri gelmektedir: Bu dördü neden özellikle belirtilmiştir? Tora burada, başka yerlerde de kullandığı “*Perat Uhlal – Özel ve Genel*” yapısına yer vermiştir (bu yapı hakkındaki bilgiler için bkz. 5:14 ačk.). Kısaca, sayılanlar – boğa, davar, eşek, giysi – sadece birer örnek olarak verilmiştir ve kural onlar dışındaki her türlü kayıp mal için de geçerlidir. Bu dördünün örnek olarak verilmesi de genel kuraldan belki de türetemeyeceğimiz bazı alt ayrıntılara işaret etmeyi amaçlar. Böylece bunların her biri, bu kanunla ilgili bazı ayrıntıları öğretir: [1] Eşek özel bir konuma sahiptir. Bir binek ve yük hayvanıdır ve semerle kullanılır. Kurala göre bir eşek kayıpsa, sahibi eşeğin değil de semerin tanımlayıcı işaretlerini verirse, bu yeterli kabul edilir ve eşek ona teslim edilir. Semer eşeğin ayrılmaz bir parçası olmamasına ve onun bedenine göre daha az tanımlayıcı bir aksesuar olmasına rağmen bu konuda yeterli kabul edilir. Normal şartlarda bunun aksini düşünebilirdik. Tora bu nedenle eşeği özellikle vurgulamıştır. [2] Boğa ve davarın vurgulanma sebebi farklıdır. Davarın yünü uzayınca kırılır. Aynı şey, boğanın kuyruğunun ucundaki tüyler için de geçerlidir. Eğer bir kişi bulduğu kayıp bir davar ya da boğayı sahibi gelene kadar uzun bir süre evinde tuttuysa ve arada bunların kırılması gerekiyorsa, sahibi hayvanı talep ettiğinde, kırılmış olduğu yün vs.yi de – bunlar çok az miktarda ise bile – geri vermelidir. [3] Her giysi tanımlayıcı özel işaretlere sahiptir ve bu nedenle onu mutlaka talep edecek birisi olduğu düşünülür. Bu nedenle kayıp bir giysi bulunduğu anda bir gün bunun sahibinin gelip isteyeceği kabul edilir. Giysi bu konuda bir örnektir ve aynı kural, onun gibi, tanımlayıcı işaretlere sahip her kayıp mal için geçerlidir. Yani böyle bir malın sahibinin de bir gün gelip onu talep edeceği kabul edilir (*Talmud – Baba Metsia* 27a; *Yad – Gezela Veaveda* 14:1). Böylece, kayıp bir malın emanet altında tutulup sahibine geri ulaştırılması yükümlülüğü, sadece [giyside olduğu gibi] tanımlayıcı işaretleri ve onu isteyecek bir sahibi varsa geçerlidir. Böyle özellikleri olmayan mallar için bu yükümlülük yoktur.

³ Aynısını [kardeşinin] eşeği için de yapmalısın. Aynısını giysisi için de yapmalısın. Aynısını kardeşinin, ondan kaybolmuş olan ve bulduğun her türlü kaybı için de yapmalısın. Görmezden gelemezsin.

Ona geri vermelisin – Pasuk “*Kardeşin onu soruşturana kadar yanında olmalı*” dediğine göre, “kardeşin onu soruşturduğunda ve gereken tanımlayıcı işaretleri söylediğinde, kayıp malı ona geri vermelisin” anlamı da ima ediliyor demektir. Öyleyse pasuktaki “*ona geri vermelisin*” ifadesi, yüzeysel anlamının ötesinde bir ima içeriyor olmalıdır (*Minhat Yeuda; Sifte Hahamim*). Bu sözler, “geri verecek bir şeyin mevcut olması” gerektiğini vurgular. Bundan kasıt şudur: Eğer kayıp mal, varlığının sürmesi için harcama yapılmasını gerektiriyorsa, örneğin bu, yiyecek ve sağlık bakımları gerektiren bir hayvansa, sahibi onu istediği zaman, malı bulan kişi, bu süre boyunca yaptığı harcamaları doğal olarak ondan talep edecektir. Ancak eğer bu harcamalar kayıp malın tüm değerine ulaşmışsa, malı bulan kişi bu değeri malın sahibinden talep edeceğine göre, geriye bir şey vermiş sayılmayacaktır. Ne de olsa malı verecektir, ama onun karşılığında harcamaları alacaktır – böylece hiçbir şeyi geri vermemiş gibidir. Oysa “geri vermek”, anlam açısından, malın sahibinin bu geri verme işleminden kazançlı çıkmasını gerektirir.

Bu doğrultuda Hahamlarımız şöyle öğretirler: “Üreten ve yiyen, üretir ve yer. Üretmeden yiyen ise satılır” (*Talmud – Baba Metsia* 28b; Raşi). Başka bir deyişle eğer kayıp hayvan, kendisi için yapılan harcamaları kendi çalışması, ya da verdiği yün, süt gibi ürünlerle karşılıyorsa, onu bulan kişi hayvanı bu şekilde tutmaya devam eder. Böylece, bir boğa ya da eşek, on iki ay, buzağı ya da tay vs. üç ay tutulmalıdır. Sonrasında, bulan kişi onu bilirkişinin yapacağı değerlendirme tutarına göre satar ve parayı sahibine vermek üzere elinde tutar. Ama eğer kayıp mal bu gibi ürünler üretmiyorsa ya da bunlar kendisi için yapılan harcamalara yetmiyorsa, onu bulan kişi onu üç gün tuttuktan sonra bilirkişi değerlemesi miktarı karşılığında satar ve sahibi geldiğinde bu parayı ona verir. Eğer bu mal cansız bir nesneyse, çok fazla harcama gerektirmediği için elde tutulmaya devam edilir. Ancak bulan kişi onları da korumakla yükümlüdür. Örneğin bu bir giysiye, ara sıra havalandırmalı ve böceklerden korumalı, metal bir eşyaysa paslanma vs.ye karşı önlem almalıdır (*Talmud – Baba Metsia* 29b; *Meam Loez*).

Talmud şu olayı aktarır: Bir keresinde, bir yolcu Rabi Hanina ben Dosa’nın evi yakınında birkaç tavuk bırakır. Adam onları orada unuttur ve Rabi

Hanina’nın eşi tavukları görünce alıp kocasına ne yapacağını sorar. Rabi Hanina onları eve almasını, ama yumurtalarına dokunmamasını söyler. Böylece tavuklar çoğalmaya başlar. Maddi açıdan pek refahta olmayan Rabi Hanina’nın bakamayacağı kadar kalabalık olduklarında Rabi Hanina onları satarak, parasıyla bir miktar keçi satın alır. Keçileri beslemek de sorundur. Ama o, onlardan herhangi bir yarar sağlamak da istemez. Böylece onları beslemek için her gün kıra götürür. Bir gün, tavukları bırakan adamın yolu tekrar oraya düşer ve orada unuttuğu tavuklarını hatırlar. Rabi Hanina’ya gelerek, tavuklardan haberdar olup olmadığını sorar. Rabi Hanina ondan tavuklar hakkında tanımlayıcı işaretler vermesini ister ve adam bunu teferruatıyla anlatınca, ona keçileri işaret ederek “Bunlar senindir” der. Şaşıran adam “Ama ben sadece birkaç tavuk bırakmıştım; bir keçi sürüsü değil” diye cevap verir. Mitsvayı yapmanın verdiği coşkuyla yüzü ışıldayan Rabi Hanina olup biteni adama anlatır ve adam hem Rabi Hanina’yı hem de Tora’nın mitsvalarını överek keçi sürüsünü önüne katar (*Talmud – Taanit* 25a).

3. Ondan kaybolmuş olan – Yani “kardeşinden kaybolmuş olan”. Kayıp malın sahibinden [“*ondan*”] kaybolduğu açıktır. Ama Tora bu fazla kullanıma bir kuralı öğretmek için yer vermiştir: Geri götürülmeyi gerektiren mallar, özellikle “malın sahibi için” kayıp olan – ama başkaları için kayıp olmayan – [yani kaybın mutlak ya da mutlağa yakın olmadığı ve başkaları tarafından bulunması konusunda mantıklı bir olasılığın mevcut olduğu] türdekilerdir. Dolayısıyla, malın kayboluşu, sahibinin ondan ümidini keseceği şekilde gerçekleşmişse, örneğin söz konusu malı nehir suları götürmüştü, bulan kişi bunu geri vermek zorunda değildir. Bu doğrultuda, bir kişi denizin ya da nehrin taşıdığı bir mal bulmuşsa, bu malın üzerinde tanımlayıcı işaretler varsa bile onu kendisine alabilir; zira sahibi ondan ümidini zaten kesmiş, böylece mal onun iyeliğinden çıkmıştır (*Talmud – Baba Metsia* 22b; *Talmud Yerusalmi – Baba Metsia* 1:1; *Yad – Gezela Veaveda* 11:10). Bu “ümit kesme” prensibi için ayrıca bkz. s.a.

Bunun yanında pasuk açıkça “*her türlü kaybı*” dediğine göre, bunun “*kaybolmuş*” olduğu zaten açık değil midir? Ama Tora bunu özellikle vurgulayarak bir kuralı öğretmektedir: Buradaki kanunun geçerli olması için, kayıp malın, kaybeden

ד לֹא-תִרְאֶה אֶת-חֲמֹר אַחֶיךָ או שׁוֹרֵי נֶפְלִים

בְּדֶרֶךְ וְהִתְעַלְמָתָּ מֵהֶם הָקֵם תָּקִים עִמּוֹ:

çökmüş halde görürsen, kendini ona yardım etmekten alıkoyma [düşünçesine kapılsan bile, sahibi] ile birlikte [eşğin] yükünü mutlaka indirmelisin” (Şemot 23:5). Bu pasuktaki emir, onu tamamlamaktadır. Şemot’taki kanun hayvanın yükünü indirmek hakkındayken, buradaki ise, aşağıda belirtileceği üzere, hayvanın düşmüş yükünü tekrar yüklemek üzerinedir.

Kardeşinin – Şemot 23:5’te “nefret ettiğin” birinden bahsedilmişken, burada “kardeşin” denmektedir. Dolayısıyla bu kanunlar açısından ikisi arasında fark yoktur. Hayvanı rahatlatacak ya da ayağa kaldıracak hareketi birlikte yapmaları gerektiği için (bkz. [Sahibiyle] Birlikte k.b.), başta birbirlerini sevmeseler de, bu mitsvanın da etkisiyle nefret unutulacak, aralarında kardeşçe sevgi doğacaktır (krş. Ramban; Rabenu Behaye).

Şemot’taki pasukta özellikle hayvanın sırtından yükü indirmekten bahsedildiği için, yapılacak yardım, her şeyden önce hayvanın rahatlamasını sağlayacaktır. Dolayısıyla orada özellikle “nefret ettiğin birinin” denmektedir; zira hayvanın bu nefret yüzünden acı çekmesine yer yoktur. Sahibi sevilmiyorsa bile, hayvanı rahatlatmak gerekir – ki bu, dolayısıyla, hayvanın sahibi ile aradaki buzların erimesine de yol açacaktır.

Burada ise genel olarak “kardeşinin” hayvanından bahsedilmektedir. Tora, hayvanın yükünü yüklemeyi, insanlar arasındaki sosyal alışverişi düzene sokan genel bir yükümlülük olarak sunmaktadır. “Kardeşinin” sözcüğü genel bir kullanımdır ve bu genel yükümlülüğü ifade eder (Hirsch).

Eşğini veya boğasını – Şemot 23:5’te yükü altında ezilen bir hayvandan bahsedildiği için, boğaya yer verilmemiş, sadece eşekten bahsedilmiştir; zira bu kadar ağır yükler için özellikle eşekler kullanılır. Burada ise yolda düşen bir hayvandan bahsedildiği için, hem eşek hem de boğaya yer verilmiştir (Ramban). [Tora’da “eşek” yük hayvanlarını, “boğa” da tarım işlerinde kullanılan türdeki hayvanları temsil eder.]

Yolda – “Ama ağılda değil.”

Düşmüş – Tam çeviriyle “düşer haldeyken”. Hayvan düştüyse, büyük olasılıkla yükü de üstünden düşmüştür. Bu ifade üç olasılığı birden kapsar: (a) [Yükü olmayan] Bir hayvan düşmüştür, (b) yük düşmüştür veya (c) hayvan,

üzerinde yükle birlikte düşmüştür. Bunların her birinde buradaki kalkmaya/yüklemeye yardım mitsvası devreye girer. Buna bağlı olarak bazılarına göre çeviri “Kardeşinin eşğini veya boğasını yolda [yükünün altında] düşmüş halde görüp de...” şeklinde de olabilir (Ralbag; The Living Torah).

Böylece pasuktaki “ayağa kaldırmalısn” emri, hayvana ayağa kalkmasında yardımcı olmanın yanında, düşen yükü tekrar yüklemeyi de kapsar. Bu açıdan bu emir, bir hayvanın yükü altında ezilmesinden bahseden Şemot 23:5’le karşılık içerir. Orada Tora hayvanın yükünün indirilmesini emrederken, burada ise, aksine, düşen yükün tekrar yüklenmesi emredilmektedir (Talmud – Baba Metsia 32a; Raşi; Mizrahi). Ama diğer ayrıntılar açısından iki pasuk birbirini tamamlamaktadır (bkz. s.a.).

Talmud, “Yükü indirmek karşılıksız [olmalıdır, ama] yüklemek ücret karşılığı [olabilir]” diye öğretir (Talmud – Baba Metsia 32a). Yük indirmek, yükün sahibini para kaybindan kurtarma amaçlıdır ve bundan önceki kayıpları sahiplerine ulaştırma emri ile bağlantılıdır. Orada olduğu gibi, burada da, kişi, başkasının kayba uğramaması için çaba göstermelidir ve bunun için ücret alamaz [Ancak tıpkı kayıpların iadesinde olduğu gibi, karşılığında para kazandığı bir işle meşgul olan kişi, hayvanın yükünü indirmek için işini bırakmakla yükümlü değildir ve bunu yaparsa, işini bırakmasından kaynaklanan kaybını tazmin edecek bir ödemeyi hak edecektir]. Öte yandan hayvana yük yüklemek, yeni bir girişime yardımcı olmak sınıfındadır. Bu nedenle karşılığında ücret alınabilir.

Bu Alaha, Tora’nın, mitsvaları uygularken sosyal yaşamı da göz ardı etmeme şeklindeki bakış açısıyla tam bir paralellik içindedir. Tora, insanların kendilerini tamamen göz ardı edecek düzeydeki bir fedakârlığı öngören aşırı duygusal yaklaşımlardan oldukça uzaktır. Bu tipteki bir fedakârlığı ortak toplumsal yaşamın genel ve normal bir prensibi olarak talep etmediği gibi, iyi bir davranışın sadece insanın kendisini feda etmesiyle ölçüleceği görüşünü de kabul etmez. Böyle bir felsefe genel bir prensip addedilemez; dahası, bunun yapılması her türlü sosyal alışverişi tamamen durduracaktır, zira uygulamaya dökülmesi mümkün olmayan bir ideale dönüşen aşırılık, “gerçekçi” insanların kaba bir bencillik geliştirmesini meşru kılmaktan başka bir işe

[80. Düşen Hayvan]

⁴ Kardeşinin eşeğini veya boğasını yolda düşmüş halde görüp de onları görmezden gelme. [Sahibiyle] Birlikte [hareket ederek, hayvanı] mutlaka [ayağa] kaldırmalısın.

Buna bağlı olarak eğer bir malın tanımlayıcı işaretleri yoksa – ki bu, kimsenin onu gelip talep edemeyeceği anlamına gelir – o artık “kayıp mal” konumundan çıkar ve bulanın olur. Bunun sebebi, tanımlayıcı işaretlerin olmadığı bir ortamda, malın sahibinin onu tekrar bulma ümidinin olmamasıdır. Bu, kayıp mallar hakkındaki temel bir prensibin de kaynağıdır. Herhangi bir kayıp malın sahibi o maldan ümidini keserse, o malın üzerindeki hakkı da sona erer ve malın tanımlayıcı işaretleri varsa bile, artık o mal bulanın iyeliği altına girer (a.k.).

“Yüş – Ümit Kesme” konusu bu kanun kapsamında önemli bir yere sahiptir. Bir örnek vermek gerekirse, eğer Reuven, Şimon’dan düşmüş bir *şekel* görüp, Şimon’un ondan henüz ümit kesmediği bir aşamada çalma amacıyla cebine atarsa üç mitsvayı ihlal etmiş olur: Hırsızlık yasağı, kayıp malı geri verme emri ve kaybı görmezden gelme yasağı. Eğer Reuven parayı Şimon ondan ümidi kesmeden önce, ona geri verme amacıyla aldıysa, ama Şimon ümidi kestikten sonra onu çalmaya karar verirse, tek mitsvayı ihlal etmiş olur: Kayıp malı geri verme emri [zira bu aşamada hırsızlık yapmayı istese bile, mal artık Şimon’un olmaktan çıktığı için hırsızlık söz konusu değildir. Ayrıca parayı aldığı için geri vermeyi amaçladığı için, onu görmezden gelme yasağını da çiğnemiş değildir. Ama bu amacına uygun davranmadığı için kayıp malı geri verme emrini ihlal etmiştir.]. Eğer Reuven parayı hiç almadan, Şimon ondan ümidini kesene kadar bekler ve sonra alırsa, yalnızca kayıp malı görmezden gelme yasağını delmiş olur (*Talmud – Baba Metsia* 26b).

Yüş prensibi, sadece malın sahibinin, kaybın bulunduğu aşamada malı kaybettiğinin artık farkında olup bundan ümidi kestiği mantiken açıksa geçerlidir. Buna karşılık, eğer bu mal, doğası gereği, sahibinin ondan ümit kestiği varsayımına elvermiyorsa ve bulan kişi o malı, sahibinin kaybın farkına varmasından önce almışsa, mal sahibi daha sonra bunu fark edip ümidini kesse bile bu mal “bulanın eline yasak bir yolla geçmiştir”. Başka bir deyişle, mal bulanın eline geçtiğinde, henüz mal üzerinde sahibinin iyelik hakkı mevcuttur ve sonradan oluşan ümitsizlik, bulanın mal üzerinde iyelik hakkı elde etmesini sağlamaz. Bunun gibi, belli bir zaman

sonra oluşan ve malı bulanın erken davranması-na bağlı olan Yüş, “niyet olmadan [=sahibinin ümitsizlik hakkındaki kararının bir sonucu olmaksızın] gerçekleşen Yüş” olarak adlandırılır ve *Alaha*’ya göre “niyet olmadan gerçekleşen Yüş, Yüş sayılmaz” (*Talmud – Baba Metsia* 21a v.d.).

Bu ve başka prensipler “Kişinin bulduğu şeylerin hangileri ona aittir ve hangileri hakkında ilanda bulunması gerekir?” (*Talmud – Baba Metsia* 21a v.d.) hakkındaki kanunların temelini oluşturur.

Görmezden gelemesin – “Buna hakkın ve yetkin yok” (krş. *Targum Onkelos*). *Mitsvat Lo Taase* No. 319 (*Sefer Ahinuh*).

Bu sözlerin benzeri p. 1’de söylenmişti. Ama Tora bu tekrarlar, kayıp malı sahibine ulaştırma mitsvasına “yapma” şeklindeki bir emir katmaktadır (*Sifre*). Böylece kayıp malı sahibine geri vermeyen kişi, biri “yap” biri de “yapma” şeklinde olmak üzere iki emri birden ihlal etmiş olur. [Önce de belirtildiği gibi bu yasak mutlak değildir ve bulan kişinin konumu gibi bazı ayrıntılara bağlıdır (p. 1 açık.). Tora bu nedenle kesin bir dille “görmezden gelme!” demek yerine, “yetkin yok” anlamındaki daha hafif bir dil kullanmıştır. Yani konu yetkiye bağlıdır ve Tora bazı durumlarda bazı kişilere kayıp malı görmezden gelme yetkisi vermiştir (*Daat Mikra*)].

Basit anlamda bu özellikle “kayıp bir mal bulursan onu görmemiş gibi davranıp sahibine vermekten kaçınmazsın” demektir. Ancak bunun tüm türevleri de kanunun kapsamındadır. Böylece, birini maddi zarardan korumak, sadece tavsiye edilen bir şey değildir. Bir kişi, fiziksel ya da sözel müdahalesiyle, başkasına yarar sağlayabilecek ya da onu herhangi bir kayıp ya da zarardan koruyabilecek konumdaysa, bunu yapmakla “yükümlüdür”. Bu açıdan, buradaki emirler “*Akranı kendin gibi sev*” (Vayikra 19:18) ile yakından bağlantılıdır (Rabenu Behaye).

Emrin kapsamı sadece kayıp fiziksel mallarla da sınırlı değildir. Bir Yahudi, diğer bir Yahudi’nin manevi mirasından yoksun bir şekilde yaşadığını, Yahudilik’i bilmediğini görüyorsa, bunu görmezden gelemesin. Kardeşine Yahudi mirasının zenginliğini tanıtmak, ona bu “kaybını geri vermekle” yükümlüdür (*Meam Loez*).

4. Düşen hayvan. Tora daha önce şöyle bir emir vermişti: “*Nefret ettiğin birinin eşeğini, yükü altında*

ה לֹא־יִהְיֶה ׀

כְּלִי־גִבּוֹר עַל־אִשָּׁה וְלֹא־יִלְבַּשׁ גִּבּוֹר שִׁמְלַת אִשָּׁה כִּי תִזְעַבֶּת יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ כָּל־עֲשֵׂה אֵלֶּה: ׀

özgüdür (*Targum Yonatan*; krş. *Talmud – Eruvin* 96a; *Şulhan Aruh – Orach Hayim* 38:3, Rama o.a.).

Kadınların erkek giysi ve aksesuarlarını giyininin takınmaları yasası, Tora'nın 613 emrine dâhildir. *Mitsvat Lo Taase* No. 321 (*Sefer Ahinuh*).

Kadın giysisi – Bu yasak, kadın takıları takmayı ve kadınların bedenlerinde yaptıkları kozmetik düzenlemeleri de kapsar (*Talmud – Nazir* 59a). Dolayısıyla bir erkeğin, cinsel bölgesindeki ve koltuk altındaki kıllarını tıraş etmesi yasaktır (a.k. 58b-59a; Raşi). Benzer şekilde saçlarındaki beyaz telleri ayıklaması (*Talmud – Şabat* 94b) ya da saçlarını boyaması da bu yasağın kapsamındadır. Bir erkek, aynanın karşısında da fazla zaman geçirmemelidir.

Erkeklerin kadın giysisi giymeleri konusundaki yasak Tora'nın 613 mitsvasından biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 322 (*Sefer Ahinuh*).

Tanrın Aşem için iğrençtir – Bu ifade, Tora'nın bu pasuktaki yasaklarının sebebini açıklamaktadır. Tora, karşı cinse özgü giysileri giymeyi Tanrı'nın Gözü'nde iğrenç olan davranışlara yol açmasını engellemek için yasaklamıştır. Bu doğrultuda bir kadının erkekler arasında dolaşma amacıyla erkek giysi ve takıları giymesi, aynı şekilde bir erkeğin, gidip kadınların arasında oturma amacıyla kadın giysileri giymesi yasaktır. Zira her iki davranış da ahlaksız hareketlere yol açabilir (*Sifre* 226; *Talmud – Nazir* 59a; Raşi).

Böylelikle Tora'nın yasası bu uygulamaları özellikle ahlaksız davranış amacıyla yapmayı yasaklamaktadır (Raşi; Raşbam; *İmre Şefer*). Karşı cinse özgü şeyleri bu amaç olmadan giymenin de yasak olup olmadığı ise bir görüş ayrılığının konusudur. Raşi'ye göre bu yasak değildir (*Binat Adam, Şaar İsır Veeter* 74).

Başkalarına göre ise bu mitsvanın temel amacı, erkeklerin kadın gibi, kadınların da erkek gibi davranmasının önüne geçmektir. İnsan Tanrı'nın eseridir ve karşı cinse benzemeye çalışmak buna karşı gelmek anlamına gelir – ki bu, “*Tanrın Aşem için iğrençtir*” (İbn Ezra). Böylece bir erkeğin bedeninde kadınlara özgü kozmetik düzeltmeler yapması konusu, vücudun bahsedilen bölgeleri

kapalı olmasına ve dolayısıyla bu hareket başlı başına insanı ahlaksızca hareket etmeye sevk etmemesine rağmen yasaktır (*Divre David*).

❧ **Sonuç.** Önceki pasuklar (p. 1-5) Ülke'de kurulacak ve gelişecek olan sosyal yaşama yönelik kuralları içerir ve burada, başkalarının mallarının korunması ve uğraşlarının ilerletilmesi konusundaki karşılıklı kefalet prensibi vurgulanmıştır. Benzer şekilde, erkek ile kadının yaşam tarzları ile meşgaleleri arasındaki farklılıkları koruma prensibine yer verilmiştir. İlk prensip sosyal yaşamdaki etkileşimin temelini oluştururken, ikinci prensip Yahudi Evi'nin temelini sağlam kılar – ki ev ve aile her türlü ulusal başarının temel taşlarıdır. Son pasuk, bu amaçla, kadının özel konumunu ön plana çıkarmış ve evin temeli olarak kadını baş köşeye yerleştirmiştir. Tora'nın, “kadının üzerinde erkek eşyası olmaması” şeklindeki isteği, kadının “evin annesi” olma şeklindeki yüksek konumuna ve şerefine verdiği önemi vurgular. Kadın da bu konumunu takdir ettiği sürece halk içinde onuru el üstünde tutulacak ve kimse ona zarar vermeye cüret etmeyecektir. Halkın yaşamının ebedi ilerleyişi ve başarısı, her şeyin üstünde buna bağlıdır. Kadının toplumun temel taşı olan ailenin “annesi” olma şeklindeki görevine herkesçe gösterilen saygı, halkın ahlaki derecesinin ciddi bir ölçütüdür (Hirsch).

6-7. Şiluah Aken – “[Anne Kuşu] Yuvalardan Göndermek”. Tora bu noktadan itibaren, ezici çoğunluğu aile yaşamını düzene sokan türdeki kanunlara yoğunlaşacaktır ve bunların en başında, kadının yüksek konumunu Yisrael'deki her bireyin bilincinin bir parçası haline getirecek bir kanuna yer vermektedir. Bu kanun, Tora'nın, kadının evinde olup bitenler üzerindeki işlevine verdiği büyük önemi dile getirir ve bu işlevin, hayvanlar âleminde bile mevcut olduğuna dikkati çeker. Bu nedenle Tora, sıradaki mitsvayla, dişi kuşun bir anne olarak görevini yaptığı andaki dokunulmazlığını öngörerek, buna fırsat bulan herkesin, anne kuşun bir “anne” olarak görevini yerine getirmesine yönelik takdirini, davranışlarıyla göstermesini talep etmektedir (a.k.).

[81. Karşı Cinse Özgü Giyim]

⁵ Kadının üzerinde erkek eşyası olmamalı, erkek de kadın giysisi giymemelidir; zira bunları yapan herhangi biri, Tanrın Aşem için iğrençtir.

yaramaz. Yahudilik'in her bireyi bağlayan sosyal prensibi, insanın mevcudiyeti ve özgürlüğü hakkında duyduğu endişelerine ahlaki bir temel sağlar; ancak bu temeli sağlarken, aynı zamanda bireyden, kendisini düşündüğü gibi başkalarını da düşünmesini talep eder. Kişi, kendi ihtiyaçlarıyla ilgilenirken, aynı zamanda – ve aynı ciddiyet düzeyiyle – akranının mallarını korumasında ve uğraşlarını ilerletmesinde ona ortak olmakla yükümlüdür.

Sonuç olarak, bireyin başkasına yardım uğruna kendisinden fedakârlıkta bulunmak zorunda olmaması prensibi, Tora'nın, normal insan eğilimlerini değerlendirerek ortalama insanlara göre verdiği bir temel noktadır. Buna karşılık, her ne kadar Tora bunu talep ediyor olmasa da, insan kanunun ona verdiği serbestinin ötesine geçmeli, hep kendisini ön plana koymaktan kaçınmalıdır. Başkaları için bazı fedakârlıklarda bulunmak, iyilikseverlik ve *tsedaka* mitsvalarının bir gereğidir ve bunu yapmaktan kaçınmak, söz konusu mitsvaların tamamen silinmesine yol açacaktır. *Talmud*, bu mitsvalar konusunda gayretli olmayan kişilerin, kendi refahlarını da tehlikeye sokmuş olacaklarını kaydeder. İnsan kayba uğrama endişesiyle başkalarına yardımdan hep kaçınırsa, onun bu şekilde davranmasına yol açan endişe gerçeğe dönüşebilecektir (*Talmud – Baba Metsia* 33a; Raşi o.a.) (Hirsch).

Görüp de – Tam çeviriyle “görme”. Yani “hayvanı bu halde bırakma”. Bu, Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 320 (*Sefer Ahinuh*).

Görmezden gelme – Bu pasuğun ilk açıklamasında alıntılanan Şemot 23:5'te sadece “yap” şeklinde bir emir vardır. Burada ise “yapma” şeklinde bir emir de verilmektedir. İki mitsva birbirini tamamladığı için, buradaki emri ya da oradaki ihmal eden bir kişi, hem “yap” hem de “yapma” şeklindeki mitsvaları ihlal etmiş olur.

[Sahibiyle] Birlikte – “Bunu yalnız yapmak zorunda değilsin” (krş. İbn Ezra). Tora [tam çeviriyle] “*onunla birlikte*” sözlerini önemle vurgulamaktadır. Başka bir deyişle hayvanın yükünü tekrar yükleme emri, sadece hayvanın sahibi de buna gayret ediyorsa bağlayıcıdır. Öte yandan hayvanın sahibi eğer kenarda oturup “Tora sana böyle bir durumda yükümü hayvanıma yüklemen emretti; istersen buyur yükle” tavrındaysa,

bu yükümlülük geçerli değildir (*Talmud – Baba Metsia* 32a; Raşi). Aynı kanun hayvanın yükünü indirme konusunda da geçerlidir (krş. Şemot 23:5 açık.); fakat orada hayvanın çektiği acı da göz önünde tutulmalıdır. Bu nedenle onun yükünü hafifletmek üzere yükü indirmek gerekir; ama bu durumda yükü tek başına indirme karşılığında ücret talep etme hakkı vardır.

Hayvanın sahibi işe el atmaya yanaşmıyorsa mitsvanın da bağlayıcı olmadığı kuralı, sadece sahibi de hayvanla birlikteyse doğrudur. Ama eğer sahibi orada değilse, hayvan tek başına da olsa kaldırılmalıdır. Zira pasuk “*mutlaka ayağa kaldırmalısın*” demektedir (*Sifre*). Benzer şekilde, eğer sahibi oradaysa, ama yaşlı ya da güçten düşmüş biriye, bu emir, aynı ifade nedeniyle geçerliliğini sürdürür (*a.k.*).

[Hayvanı] Mutlaka [ayağa] kaldırmalısın – Şemot 23:5'teki “[eşegin] yükünü mutlaka indirmelisin” ifadesi “yardım etmelisin” şeklinde de anlaşılabilir (bkz. o.a.). Buna göre hem oradaki, eşegin yükünü hafifletme, hem de, buradaki hayvanın yükünü geri yükleme emirlerinde, hayvanın sahibine yardım edilmelidir. Ancak bundan, söz konusu yardımın sadece yükle ilgili olduğu, yani amacın hayvana rahatlık sağlamak olan çok, diğer adamın mali olan yükün selameti olduğu gibi bir sonuç çıkabilirdi. Tora bu nedenle burada, doğrudan hayvanla ilgili olarak “[hayvanı] mutlaka [ayağa] kaldırmalısın” diyerek, konunun sadece yük olmadığını, hayvanı rahatlatmanın da emrin ayrılmaz bir parçası olduğunu vurgulamaktadır (*Mehilta, Mişpatim*).

Alternatif olarak “[Düşen yükü] ... mutlaka kaldır-malısın” (*The Living Torah*). Alaha da bu yöndedir. Başkasına ait düşmüş bir yükü tekrar yüklemeye yardım etmek Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 221 (*Sefer Ahinuh*).

5. Erkek eşyası – Yani “erkek giysileri” (*Septuaginta*). Ama bu kanuna, erkeklere özgü bir eşya olan silah da dâhil olduğu için Tora “eşya” sözcüğünü tercih etmiştir. Bu emir doğrultusunda kadınların silah kuşanıp savaşa gitmesi yasaktır (*Talmud – Nazir* 59a). Zira bu da askerlik ortamında ahlaksızlıklara yol açabilir (Rabenu Behaye).

Bazı otoritelere göre bir kadının *tefilin* ve *tsitsit* takması da bu yasağa dâhildir; zira bunlar erkeklere

וְכִי יִקְרָא קוֹן-צִפּוֹר | לְפָנֶיךָ בְּדֶרֶךְ

בְּכָל-עֵץ | אֵן עַל-הָאָרֶץ אֶפְרָחִים אֵן בִּיצִים וְהָאֵם רִבְצָת

עַל-הָאֶפְרָחִים אֵו עַל-הַבִּיצִים לֹא-תִקַּח הָאֵם עַל-הַבְּנִים: זִשְׁלַח

תְּשַׁלַּח אֶת-הָאֵם וְאֶת-הַבְּנִים תִּקַּח-לָךְ לְמַעַן יִיטֵב לָךְ וְהִיא־רַכָּת

יָמֶיךָ: ם

Yine de ifade anneyi yavrularla birlikte almayı da dolaylı olarak yasaklamaktadır. Bu şüphesiz bir acımasızlık ve duygusuzluk ifadesidir (Ibn Ezra; bkz. Vayikra 22:28 açık.). Dolayısıyla Tora'nın bu emri, aynı zamanda insanın acımasız bir kalbe sahip olmaması gerektiğini de öğretir. Böyle bir durumda anneyi almak Tora'nın 613 emri dâhilinde bir yasaktır. *Mitsvat Lo Taase* No. 323 (*Sefer Ahinuh*).

Bir kişi buradaki yasağa uymayıp anneyi alıp bu yasağı ihlal ederse, ama sonra anneyi bırakıp gönderirse cezaya layık olmaz; zira genel bir kurala göre Tora'nın, ihlali durumunda “yap” şeklinde bir emir ile telafi ettiği “yapma” şeklindeki emirlerin ihlali, [bu “yap” şeklindeki emir yerine getirildiği takdirde] cezayı gerektirmez (*Talmud – Hulin* 141a). Buna karşılık eğer adam anneyi almışsa ama onu göndermeden önce başka bir kişi anneyi onun elinden kapıp gönderirse ilki cezayı hak eder; zira göndermeyi o yapmamıştır ve anneyi alma yasağını çiğnemekten sorumludur (*Yad – Şehita* 13:3).

7. Mutlaka göndermelisin – *Mitsvat Ase* No. 222 (*Sefer Ahinuh*). Anne kuş kanatlarından tutulup havaya atılarak uçurulur (*Yad – Şehita* 13:5). Tora'nın yasağı özellikle, yavruları için olan endişesi nedeniyle yuvasından uzaklaşmak istemeyen annenin bu zaafından yararlanarak anneyi de avlamaktır (a.k. 13:6).

İbranice **Şaleah Teşalah**. Tam çeviriyle “gönderiş gönder”. Bu ikileme, annenin, yavruları ya da yumurtaları almaya vakit kalmadan önce dönmesi durumunda onu tekrar tekrar göndermek gerektiğini öğretir – gerekirse yüz kez (*Talmud – Hulin* 141a). İkileme aynı zamanda annenin her durumda gönderilmesi gerektiğini belirtir. Sadece yavruların insanın kendi isteği doğrultusunda alınması durumunda değil, bu yavruları [örneğin bir *metseranın* arınma sürecinde kullanmak gibi (bkz. Vayikra 14:4),] bir mitsvayı yerine getirme amacıyla alıyorsa bile (a.y.).

Böylece mitsva belirli bir senaryoyu öngörmektedir. Bir kişi yolda giderken, kimseye ait olmayan

Kaşer bir dişi kuşa, annelik görevini yaparken rastlar. O sırada hem anneyi hem de yavruları ya da yumurtaları birlikte alma kuvvetine sahiptir. Ama Tora böyle bir anda, anneyi yuvadan eline almasını – ve bu şekilde, istese onu da almasının mümkün olduğunu vurgulamasını – ama havaya atarak serbest bırakmasını emretmektedir. Bu şekilde anne kuşun, bir “anne olarak görev yaptığı sıradaki” konumu, onun bağımsızlık ve özgürlüğünün Tora'nın emirlerince koruma altında olduğu bir konumdur (Hirsch).

Doğaları gereği kuşlar insanlardan korkarlar. Burada annenin, insanların varlığına rağmen yuvadan ayrılmak istememesinin tek sebebi, yavrularına yönelik şefkatidir. Yavruları söz konusu olduğunda, normalde korktuğu insanların karşısında bile direnç gösterir. Dolayısıyla bu mitsva, çocuklarımıza yönelik tavrımız hakkında da temel bir ders içerir. Bizler de çocuklarımızın geleceği için benzer bir adanmışlık göstermekle, onların geleceğini tehlikeye atacak her türlü dış etkiye karşı tüm kuvvetimizle direnç göstermekle yükümlüyük (*Meam Loetz*).

Kendine ... alabilirsin – “Eğer yavruları ya da yumurtaları istiyorsan, ancak bu şekilde alabilirsin” (Rabenu Behaye). Hahamlarımız arasında mitsvanın hangi durum için geçerli olduğu konusunda görüş ayrılığı vardır. Bir ekole göre, yavrular ya da yumurtalar istenmiyorsa bu mitsva yürürlükte değildir ve böyle bir durumda istememesine rağmen anneyi uzaklaştırıp yavru ya da yumurtaları alan biri mitsva yapmış olmaz. Başka otoritelere göre ise böyle bir yuvaya rastlandığı takdirde yavrular ya da yumurtalar istenmiyorsa bile anneyi uzaklaştırmak ve yavru ya da yumurtaları almak mitsvadır [kişi isterse onları sonra geriye koyabilir] (*Teşuvot Havot Yair* 67; krş. *Aktav Veakabala*). *Kabala* ustaları ikinci görüşü taşırlar ve bu şekilde davranmanın Tanrı katında Bene-Yisrael'e yönelik merhamet uyandırma gücüne sahip olduğunu belirtirler, zira Bene-Yisrael sürgünde oldukları sürece, yuvalarından alınmış yavrular gibidirler (bkz. *Sonuç* k.b.).

[82. Kuş Yuvaları]

⁶ Yolda, herhangi bir ağaçta veya yerde önüne bir kuş yuvası rast gelirse [ve bu yuvada] yavru kuşlar veya yumurtalar [var], anne de bu yavru kuşların veya yumurtaların üzerinde çökmüş halde ise, yavruların üstündeki anneyi alma.

⁷ Anneyi mutlaka göndermelisin ve yavruları kendine [ancak bundan sonra] alabilirsin. Bu senin iyiliğine olacaktır ve [bu sayede] ömrünü uzun kılacaksın.

6. Yolda... önüne – “Yolda” – kamusal alanda; “önüne” – kişiye özel bölgede. Her iki durumda da bu mitsva geçerli olabilir (*Talmud – Hulin* 139b).

Buradaki “yolda” sözcüğü, “kişiye özel bölge”yi sınırlamaktadır. Yol, yani kamusal alan kimseye ait değildir. Dolayısıyla rastlanan kuş yuvasının da kimseye ait olmaması gerekir. Böylece “kişiye özel bölge” ile kastedilen, tarla, bağ, bahçe gibi yerlerdir ve burada bir kuş kendiliğinden yuva yapmışsa, o yuvaya rastlandığında mitsva geçerlilik kazanır. Öte yandan eğer o kuşları oraya bu bölgenin sahibi olan kişi yetiştirmek için ya da başka bir amaçla özellikle koymuşsa, mitsva geçerli değildir (bkz. s.a.). Benzer şekilde eğer kuşlar bir evde yuva yaparsa mitsva geçerli değildir (*Talmud – Hulin* 139b).

Kuş – İbranice *Tsipor*. Kuşlar için kullanılan bir başka sözcük de “*Of – Uçucu*”dur. Ancak bu daha geniş bir sınıftır ve *Talmud*, *Tsipor*’un özellikle Kaşer kuşları tanımladığını belirtir (*Talmud – Hulin* 139b; bkz. Vayikra 14:4 a.çk.). Dolayısıyla *Şiluh Aken* mitsvası sadece Kaşer bir kuş cinsinin yuvasına rastlandığı zaman geçerlidir [zira bir Yahudi’nin, sadece böyle kuşların yavrularını ya da yumurtalarını almak için geçerli bir sebebi vardır (Hirsch)].

Rast gelirse – Mitsva, kuş yuvası sadece “rast gelirse” geçerlidir (Raşbam); dolayısıyla eğer bu, insanın kendi kullanımı için hazırda tuttuğu bir kuş yuvasıysa, örneğin bir kümes gibi, bu mitsvanın kapsamında değildir (*Sifre* 227; *Talmud – Hulin* 139a; Raşi; *Beer Mayim Hayim*). Ayrıca bu ifade, sıradaki pasuktaki “anneyi mutlaka göndermelisin” emrinin, sırf bu mitsva için dağ taş dolaşp kuş yuvası aramayı gerektirmediğini, sadece “rast gelindiği” takdirde bağlayıcı olduğunu belirtir (*Talmud – Hulin* 139b).

Hahamlarımız mitsvaların neredeyse tümü için ona uygun bir beraha söylenmesini öngörmüşlerdir. Bu mitsva istisnadır, zira yuvanın rast gelmesine bağlıdır (Rabenu Behaye).

Yavru kuşlar veya yumurtalar – Çoğul kullanıma rağmen bir yuvada tek bir yavru ya da tek bir yumurta varsa bile bu mitsva geçerlidir; zira

pasuk “kuş yuvası rast gelirse” demiştir, yani içindükilerin miktarı önemli değildir (a.k. 140b; Rabenu Behaye).

Anne – Ama yavruların üstündeki kuş erkeğe bu mitsvanın kapsamına girmez (*Sifre*).

Yavru kuşların veya yumurtaların – Pasuk daha önce yavrular ve yumurtalardan bahsettiğine göre burada basitçe “onların” demekle yetinebilirdi. Öyle yapmayıp, bu sözcükleri tekrarlama, yumurtalarla yavruları birbiriyle bağdaştırmayı amaçlar. Bunlardan her biri, diğeri hakkında belirli bir kuralı öğretir. Yavrular yaşamaktadır ve normal şartlarda yaşamaya devam edecektir. Aynı şekilde bu mitsvanın kapsamına giren yumurtalar da canlı yavrular doğuracak türde olanlardır. Dolayısıyla yavru üretemeyecek yumurtalar [örneğin kırık olanlar (Rabenu Behaye)] emrin kapsamı dışındadır. Aksi yönde, yumurtalar, annenin varlığına muhtaçtır. Aynı şekilde bu mitsvanın kapsamına giren yavrular da annenin varlığına muhtaç olanlardır. Ama kendilerinden uçup gidebiliyorlarsa emrin kapsamı dışındadırlar (*Talmud – Hulin* 140b).

Çökmüş haldeyse – “Yavruları soğuk gibi dış etkenlerden koruma, yumurtaların üzerinde kuluçkaya yatma amacıyla çökmüşse” (Hirsch).

Yavruların üstündeki anneyi alma – Raşi. İfade “anneyi yavrularla birlikte alma” şeklinde de anlaşılabilir [Nitekim bazı otoritelere göre anlam böyledir (*Sefer Amitsvot, Lo Taase* 306; *Sefer Ahinuh* 544; *Haham Tsvi* 83; *Septuaginta*; Rabenu Behaye; *Hizkuni*; *The Living Torah*; krş. *Talmud – Hulin* 141a)]. Ancak Raşi’ye göre bu doğru bir anlayış şekli değildir, zira sıradaki pasuk anneyi uzaklaştırmayı emretmektedir; dolayısıyla anneyi yavrularla birlikte almak zaten söz konusu değildir. Tora, bir kuş yuvasına anne kuş yavrularının üstündeyken rastlandığı takdirde, anne kuşun “hiçbir şekilde” alınamayacağını vurgulamaktadır – yavrularla birlikte olsun ya da olmasın (*Minhat Hinuh* 545). Bu nedenle bu görüş doğrultusunda anlam “anneyi yavruların üstünden alma” şeklindedir (*Targum Yonatan*; *Sifre*; *Tur – Yore Dea* 292; krş. *Aktav Veakabala*).

ח כִּי תִבְנֶה בֵּית חֹדֶשׁ וְעֲשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגִגֶּךָ וְלֹא-תִשִּׂים דְּמִים בְּבֵיתְךָ כִּי-יִפֹּל הַנֶּפֶל מִמֶּנּוּ:

mitsvaları belli sebeplerle [ve bu mitsvayı da merhametini göstermek amacıyla] vermediğini söylemekle çelişki içinde değildir. Nitekim burada da amaç, kuşa merhamet etmek değildir. Öyle olsaydı Tanrı, kuşların hiç kesilmemesini emrederdi. Ama amaç, her zaman olduğu gibi insanı eğitmek, onun içinden acımasızlık ve gaddarlığı atıp merhamet duygularını geliştirmektir (Ramban).

Elbette bu açıklamalar basit düzeydedir. Öte yandan Ramban, *Midraş*'ta bu mitsva ile ilgili söylenenler doğrultusunda bu mitsvanın son derece derin noktalara işaret ettiğini, uygulaması çok kolay olmasına rağmen çok büyük ödülü hak etmesinin de bunun bir sonucu olduğunu ekler. Her şeyden önce, yukarıda yazılanlara rağmen, şüpheli herhangi biri mutlaka bir soru soracaktır: Anne kuşu göndermek bir merhamet belirtisi ise, yavruları almak tümüyle yasaklanmalı değil midir? Anne kuş geri geldiğinde yuvasında yavrularını görmeyince keder hissetmeyecek midir?! İşte *Kabala*'nın temel kitabı *Zoar* tam olarak bu soruyu sorar ve cevabı şöyle verir: "Mitsvanın temelinde de tam olarak bu acı duyguları vardır. Tanrı anne kuşun yavruları için ağıt yaktığını duyduğu zaman, Merhamet Niteliği ön plana çıkar ve bu merhamet, tüm dünyaya yansıyan iyiliklerle ifade bulur.

Elbette *Zoar*'ın kullandığı her ifade, aslında çok daha derin konular için birer sembol niteliğindedir. Ancak bu yüzeysel bakış bile, bu mitsvanın özel konumuna işaret etmektedir. Bunun yanında Hahamlarımız, bu mitsvanın *Maşiah* Dönemi'ni yaklaştırma etkisine sahip olduğunu da öğretirler: "Siz anne kuşu gönderin; ben de size [*Maşiah*'ın gelişini müjdeleyecek olan] Peygamber Eliyau'yu göndereceğim" (*Midraş – Devarim Raba* 6:7; *Meam Loez*; bkz. *Malahi* 3:23). Hemen ve günümüzde olsun; *Amen*.

❧ **Mitsvaların Sıralaması.** Bundan sonraki mitsva demeti, sırasıyla, bir ev inşa edildiğinde çatısının kenarına korkuluklar yapılmasını emretmekte, karışık tarımı, birbiriyle uyumsuz hayvanları birlikte çalıştırmayı ve giyside yün ile keten karışımını yasaklamakta, ardından da dört köşeli giysilere *tsitsit* bağlanmasını öngörmektedir. Hahamlarımız bu diziyi "***Mitsva Goreret Mitsva – Bir Mitsva, Başka Mitsvayı Çeker***" (*Mişna – Pirke Avot* 4:2) prensibiyle açıklarlar. *Şiluah* Aken mitsvasını yerine getiren kişi uzun

ömre hak kazanır, ev inşa etmeye nail olur ve bu şekilde çatıya korkuluk çekme mitsvasını yerine getirir. Sonrasında bağ sahibi olur ve karışık tarım yasağını uygulama fırsatı elde eder. Boğa ve eşek gibi hayvanlara sahip olur. Tarımını yaparken ikisini birlikte çalışma yasağını ihlal etmeyince, güzel giysiler sahibi olur. *Tsitsit* mitsvası da bu dizinin doruk noktasıdır. Hahamlarımız'ın belirtilikleri üzere *tsitsit* mitsvası çok büyük liyakati beraberinde getirir (*Talmud – Şabat* 32b; *Midraş – Tanhuma* 1; Raşi; *Daat Zekenim*).

8. Yeni bir ev inşa ettiğinde – Tora peraşaya savaş konusuyla girmiştir. Şimdi Ülke'nin fethedilmesinin ardından burada ev inşa edildiğinde neye dikkat edilmesi gerektiğini belirtmektedir (İbn Ezra).

Pasuk "*Evinde tehlikeli bir duruma yer vermemelisin*" demektedir. Bunun sadece yeni inşa edilmiş bir eve mahsus olmadığı açıktır. Dolayısıyla aynı şekilde her ne kadar burada "*yeni bir ev inşa ettiğinde*" deniyorsa da dama korkuluk yapma yükümlülüğü, satın, hediye ya da miras alınmış herhangi bir ev için de geçerlidir (*Sifre*). Dahası, bu sadece kişinin şahsen yaşadığı evle sınırlı değildir; barınak amaçlı kullanılabilecek her türlü binada aynı yükümlülük geçerlidir. Buna ahırlar, depolar vs. de dâhildir (*a.k.*). Pasuk "*yeni*" dediği için, bir kişi eve sahip olduğu [yani bina onun için "*yeni*" sınıfında olduğu] andan itibaren öncelikle bu önlemi almakla yükümlüdür (*a.k.*). Bu kural kiralınmış bir bina için bile doğrudur (*Yad – Şehirut* 6:3). Ancak bazılarına göre bu durumda bu, Tora kaynaklı değil Hahamlar'ca öngörölmüş bir kuraldır (*Yad – Rotseah* 11:1, *Agaot Maymoniyot* o.a.; *Tsafenat Paaneah*).

Damına korkuluk yapmalı – Yani "damının çevresini, düşmeyi engelleyecek bir çitle çevirmelisin". Korkuluğun yüksekliği en az 10 tefah [80-100 cm.] olmalıdır (*Talmud – Baba Batra* 61a; *Yad – Rotseah* 11:1,3). Ayrıca korkuluk, bir insanın ağırlığını çekecek kadar dayanıklı olmalıdır (*a.y.*; *Meam Loez*).

Dama korkuluk yapmak, Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 223. Bu emir, kişinin iyeliği altında bulunup tehlike arz eden her türlü duvar ya da çitin tamirini de kapsar. Korkuluk bir örnektir ve tehlikenin önüne geçmek için diğer her türlü önlem de bu mitsvanın kapsamındadır (*Sefer Ahinuh*).

[83. Korkuluklar; Karışık Tarım]

⁸ Yeni bir ev inşa ettiğinde damına korkuluk yapmalı, [böylece] evinde tehlikeli bir duruma yer vermemelisin, zira bir kişi oradan düşebilir.

İyiliğine olacaktır – “Sen anneye merhamet ettiğin için Tanrı da sana merhamet edip sana iyiliklerde bulunacaktır” (İbn Ezra; *Piruş Al İbn Ezra*).

Ömrünü uzun kılacaksın – Tam çeviriyle “*günler uzatacaksın*”. Gerçek “uzun ömür” Gelecek Dünya’dır (bkz. 5:16 açık.).

“Kuş ailesinin temeli anne kuştur. Çocukları alırsan anne kuş yeni yavrular dünyaya getirebilecektir. Böylece bu aileden ihtiyacın için yavruları alırken ailenin geleceğini tamamen yok etmemenin karşılığında Tanrı da senin ömrünü uzun kılacaktır” (krş. İbn Ezra). Bu açıdan, her ne kadar Tora Kaşer kuşları yiyecek amacıyla [ve Şehita yöntemi kullanarak] kesmeye izin vermişse de, hem bir kuşu hem de yavrularını birlikte almak, o cinsin kökünü kurutmayı temsil eden bir davranış olduğundan, yasaktır (Ramban). Ama yavrular alınsa bile, yeni yavrular doğurabilecek anneyi hayatta bırakmak, doğanın tümüne yönelik bir şefkat ifadesidir (Sforno).

Tora genelde mitsvaların ödülleri açıklamaz. Burada ise bir istisna yapmaktadır ve önemli bir mesaj içerir: “Eğer Tora bu kadar kolay ve hiçbir maddi fedakârlığı gerektirmeyen bir mitsva için bile iyilik ve uzun ömür vaat ediyorsa, uygulanması daha zor olan mitsvaların ödülü bunun kat kat fazlası olacaktır” (*Sifre* 228; *Talmud* – *Hulin* 142a; Raşi).

Bu mitsvanın temelinde anneliğe yönelik takdir teması vardır. Mevcut zamandaki tüm başarı ve gelecekteki tüm kurtuluş bu takdire bağlıdır. Tora’nın uzun ömür vaat ettiği bir diğer mitsvanın da ebeveyni onurlandırma mitsvası olduğu bu açıdan dikkat çekicidir (Hirsch; bkz. 5:16 ve Şemot 20:12).

☞ Sonuç. Anne kuşun gönderilmesini emreden bu özel mitsva (*Şiluah Aken*) ile ilgili olarak Rambam, *More Anevochim* adlı eserinde şöyle yazar: “*Şiluah Aken* mitsvasının ve [dört ayaklılarda] anne ile yavrusunu aynı gün içinde kesme yasağının (Vayikra 22:28) [bir] sebebi şudur: Yavruların annelerinin gözleri önünde kesilmesi durumunda, anne, tıpkı bir insanın duyacağı gibi büyük bir keder duyar; zira bir annenin çocuklarına duyduğu sevgi ve acıma, akla bağlı bir şey değil, annelik içgüdüsünün bir sonucudur ve bu, tıpkı insanlarda olduğu gibi hayvanlarda da var olan bir şeydir... Dolayısıyla

bu mitsvanın amacı insanı acımasızlıktan uzaklaştırmaktır.” Buna karşılık *Talmud*’da şöyle denmektedir: “[Tanrı’ya dua ederken, O’na] ‘Merhametin kuş yuvasına gelsin [=Kuş yuvasıyla ilgili bu emirde kuşlara nasıl merhamet ettiysen bize de öyle merhamet et]’ diyen kişi susturulur” (*Talmud* – *Berachot* 33b). Bunun sebebi hakkında *Talmud* iki görüş öne sürer. Birine göre bunu söylemek, Tanrı’nın emirlerini merhamet amacına sınırlandırmak anlamına gelir; oysa Tanrı’nın mitsvaları sadece merhamet amaçlı değil; birer Kral Hükmü niteliğindedir [ve merhamet gibi mantıklı sebepler bulunamıyorsa bile kayıtsız şartsız yerine getirilmelidir].

Rambam’ın yukarıda alıntılanan görüşü bu açıklamayla çelişir görünmektedir. Dolayısıyla Rambam, [her ne kadar Tora’nın mitsvalarının sadece mantık çerçevesinde değil, birer Kral Hükmü olarak uygulanması gerektiği konusunda hemfikirse de, mitsvaların mutlaka belli sebepleri olduğunu belirterek, bu mitsva çerçevesinde] *Talmud*’daki diğer açıklamayı benimsediğini söyler. Bu ikinci açıklamaya göre *Şiluah Aken* mitsvasının sebebi şöyledir: “Çünkü Tanrı’nın kuşlara merhamet ettiğini söylemek, [haklarında benzer bir emir vermiş olmadığı] diğer canlılarla kuşlar arasında ayırım yaptığını ima eder [ki bu, doğru değildir].” Ramban, Rambam’ın “her mitsvanın belli sebepleri olması gerektiği” konusundaki görüşünü destekler; ama bu görüşün, *Talmud*’daki ilk açıklamayla çelişiyor olmadığını vurgular. Tüm mitsvalarda, Tanrı’nın bu mitsvalar için belirlemiş olduğu ödüllerin yanında, insanın yararına ve gelişimine katkıda bulunacak noktaların da olduğu açıktır. Hahamlarımız’ın “Mitsvaların sebepleri neden açıklanmamıştır?” (*Talmud* – *Sanedrin* 21a) şeklindeki soruları da bunu desteklemektedir: “Açıklanmamıştır”; ama mitsvaların sebepleri “vardır”. *Talmud*’da buna benzer başka ifadeler de mevcuttur. Bunlardan çıkan sonuca göre, mitsvaların mutlaka sebepleri vardır; ama insanın sınırlı mantığının bunu her zaman anlaması mümkün değildir. Bunun yanında, bilinse de bilinmese de, mitsvaların sebebi ve amacı, hiçbir şekilde Tanrı’ya yönelik değildir; insana yöneliktir. Tanrı’nın bunlardan zerre kadar çıkarı ya da yararı yoktur. Her şey insanın yararınadır.

Bu doğrultuda, *Şiluah Aken* mitsvasının merhamet ögesi içerdiğini söylemek, Tanrı’nın

ט לא-תזרע כרמך

כלאים פן-תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם: ס

tohumları olmadığı zaman da yasaktır. Bu pasuk, buna üzüm tohumunun eklenmesi durumunda ek bir yasağın çıgneneceğini söylemektedir (Mizrahi; Sifte Hahamim). Ayrıca iki farklı tohum cinsini birlikte ekmek sadece Erets-Yisrael'de yasaktır; buradaki yasak, yani diğer tohumlarla birlikte üzüm tohumlarını da ekme yasağı ise, Hahamlar'ın öngördüğü [=DeRabanan] bir yasak olarak Diaspora'da ve günümüzde bile bağlayıcıdır (Rabenu Behaye; Hirsch).

Bu yasak, karışık ekim yapmanın yanında, karışık yapılmış bir ekimin ürünlerini kendi haline büyümeye bırakmayı da içerir. Böyle ürünler bağda bırakılmayıp, kökünden sökülmelidir (*Talmud Yeruſalmi* – *Kilayim* 8:4). [Ama üzüm dışında sadece iki farklı cins birlikte ekilse, Vayikra 19:19'daki yasak çıgnenmiş olmasına rağmen yetişen ürünün yenmesi yasak değildir ve sökülmesi de gerekmez.]

Vayikra 19:19'da verilen hayvanlar ve ağaçlarla ilgili melezleme yasağı, Tanrı'nın farklı türler arasındaki ayrımın kesin olması yönündeki emrinin ihlalini engelleme amaçlıdır [Tanrı her şeyi “kendi türüne göre” yaratmıştır (Bereſit 1:11 ve 1:24)]. Tohumlardaki karışım yasağı ise özellikle, teslimiyet tavrı içinde, farklı türler kanununda belirginlik kazanan doğa kanunlarını sabitlemiş olan Tanrı'yı hatırmızda tutmamızı amaçlar. Nitekim *Alaha*, sadece türler arasında gözle görülebilir bir ayrımı şart koşmuştur ve iki farklı türü yan yana ekmek, bu türlerde belirgin bir değişime yol açmayacaktır. Bu nedenle tohum karışımı yasağı dâhilinde, iki türün birbirinin ihtiyaç duyduğu kaynakları engellemeyeceği bir mesafe ya da farklı türlerin ilk bakışta ayırt edilebileceği bir dış ayrım yeterlidir (Hirsch).

Tohumdan olgunlaşan ürün – *Targum Onkelos*; Raſi; *Daat Mikra*. İbranice **A-Melea A-Zera**. Tam çeviriyle “*dolu, tohum*”. Bkz. Şemot 22:28 açık. “*Dolu*” ile kastedilen, ürünün olgunlaşmış dolgun halidir. Böylece yapılan karışık ekimin iki sonucu – tahıl [“*tohumdan olgunlaşan ürün*”] ve üzüm [“*bağın meyvesi*”] – yasak hale gelir (bkz. s.a.).

İfade çevirimizde olduğu gibi çevrilse de, ikisi birbirinden ayrı da değerlendirilebilir: “*Olgunlaşan ürün; ekeceğin tohum*”. Ama bu haliyle ikisi tezat içinde gibidir: Tohumken mi yasaktır, yoksa

olgunlaşmış ürün haline geldikten sonra mı? Tohum yasaksa, olgunlaşan ürünün yasak olduğunu söylemeye gerek yoktur. Yok, ürün olgunlaştıktan sonra yasaksa, o zaman tohumdan bahsetmek gereksizdir. *Talmud* bunun üzerinde durur ve açıklar: Bazı durumlarda ürünün sadece belirli bir noktadan sonra büyüyen kısmı yasak olur, bazı durumlarda ise henüz tohum [ya da dikilen fidan] halindeyken yasaktır. Eğer henüz ekim aşamasında yasak bir hareket yapılmışsa, örneğin üzüm ve diğer tohum toprağa birlikte konmuşsa, kök salmaya başladığı anda yasak olur. Ama eğer en başta yasak olmayan bir ekim yapılmış, bir süre sonra onunla aynı yere farklı bir cins ekilmiş ve böylece yasak ihlal edilmişse, bu noktadan itibaren büyüyen kısımlar [eğer yasak olmayan eski kısmın 200'de birinden fazlaysa] yasaktır (*Talmud* – *Hulin* 116a; Hirsch). Böylece yasak bazı durumlarda ekilen tohumu bazen de belirli bir olgunluktan sonraki kısmı bağlar.

Bağın meyvesi – Aktav *Veakabala*; *The Living Torah*. Tam çeviriyle “*bağın ürünü*”.

Yasak hale gelmesin – İbranice **Pen Tikdaſ**. Kullanılan fiil “**Kadoſ** – **Kutsal**” ile bağlantılıdır. Aslında bu kök (*Kof-Dalet-Ŗin*) temel olarak “ayrı”, “farklı”, “ulaşılmaz” gibi anlamlara gelir. Bu, “kutsal” sözcüğünde olduğu şekilde olumlu bir ayrılık ve ulaşılmazlık olabileceği gibi, olumsuz bir ayrılık anlamını da taşıyabilir (Raſi; ör. bkz. 23:18; Yeſayau 65:5). Burada da olumsuz bir anlam içermektedir. Onkelos'un çevirisi “*gayrisaf olmasın*” şeklindedir. Melez ekilen bu tohumlardan olgunlaşacak olan ürün ve üzümlerden herhangi bir şekilde yarar sağlamak yasaktır. Alternatif olarak anlam “tıpkı kutsiyete adanmış bir mal [=Ekdeſ] gibi yararlanılması yasak hale gelmesin” şeklinde de olabilir (Ramban; Raſbam). Bahsedilen karışık ekimde çıkan tahıllar kök salmaya başladıktan ve üzümler de beyaz bakla boyuna geldiklerinden itibaren yasak hale gelir (Ramban). Bunlar sökülüp yakılmalıdır. *Talmud*'da Hahamlarımız buna işaret etmek için buradaki **Tikdaſ** sözcüğünü “**Tukad Eſ** – Ateſ [Yasak Karışımın Büyüyen Ürünlerde] Yanacak” şeklinde ayırırlar (*Talmud* – *Kiduşin* 56b).

Yakılmayı gerektiren bu karışım ürününün yenmesi de yasaktır ve bu yasak Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 326 (*Sefer Ahinuh*).

⁹ Bağını bir karışımla ekme ki ekeceğin tohumdan olgunlaşan ürün ile bağın meyvesi yasak hale gelmesin.

Evinde tehlikeli bir duruma yer vermemelisin – Hirsch. Tam çeviriyle “*evine kan sürme / koyma / yerleştirme*”. Mitsvat Lo Taase No. 324 (Sefer Ahinuh). Bu emir, evde tehlike teşkil edecek herhangi bir durumu ortadan kaldırmayı öngörmektedir. Evde saldırgan bir köpek büyütmek, sağlam olmayan bir merdiven bulundurmak vb. uygulamalar bu emir doğrultusunda yasaktır (Talmud – Ketubot 41b). Aynı doğrultuda çukurlar, kuyular gibi zarar verebilecek yerler için de önlemler almak bu mitsvanın kapsamındadır (Daat Mikra).

Zira – Rabenu Behaye. İbranice **Ki**. Bu sözcük “*olacağı zaman*” anlamına da gelebilir. Sforno bu yönde, pasuğu şöyle açıklar: “... damına korkuluk yapmalısın. Böylece olur da oradan biri düşeceği zaman, dökülen kanının sorumluluğu evinde olacak şekilde buna sebebiyet vermiş kişi sen olmayacaksın.”

Bir kişi – Tam çeviriyle “*düşen [kişi]*”. Başka bir deyişle pasuk tam olarak “*düşen kişi oradan düşecektir*” demektedir. Ama bir kişi düşmeden önce nasıl “*düşen*” olarak adlandırılabilir? Basit anlamda bu sıfat, olayın sonucuna göre kullanılmıştır. Yani o kişi olay sonrasında “*düşen*” sıfatı alacağı için, şimdiden onu tanımlamak için bu sıfat kullanılmaktadır (İbn Ezra; bkz. Bamidbar 6:9).

Öte yandan Hahamlarımız bu kullanımın boşuna olmadığını belirtirler. Bu kişinin düşeceği, Tanrı tarafından önceden kararlaştırılmış bir durumdur. Başka bir deyişle o kişi ne olursa olsun düşecektir. Belki bunu bir şekilde hak etmiştir ya da Tanrı buna başka bir nedenle karar vermiştir – sebebi ne olursa olsun, düşecektir; bu yüzden, henüz düşmeden önce bile “*düşen*” olarak adlandırılmaktadır. Böylece pasuk açık bir mesaj vermektedir: “O kişinin düşeceği kaçınılmaz olmasına rağmen, bunun müsebbibi olup olmamak senin elinde. Sen gereken tüm önlemleri al ki, bu olayda senin payın olmasın – zira Tanrı olayları öyle düzenler ki, insanlara ödül, liyakatli kişilerin aracılığıyla, ceza da suçluların aracılığıyla gönderilir [ve eğer sen gereken önlemi almazsan, Tanrı da bu adamın önceden belirlenmiş düşüşünü senin mülküne rast getirecektir]” (Sifre 229; Talmud – Şabat 32a; Raşi; Meam Loetz). Bkz. Şemot 21:13. Bir insana başka bir insan yoluyla gelen her iyilik ve her kötülükte ortak çalışan iki etken vardır: [1] Tanrı’nın, hedefteki

kişinin hak ettiği iyi ya da kötü karşılığa dair kararı ve [2] olayda aktif olan kişinin özgür iradesiyle yaptığı iyi ya da kötü hareket. Eğer liyakatimiz varsa Tanrı da bizi *tsadiklerin* iyi hareketlerinin hedefi haline getirir. Ve eğer hak etmezsek kötülerin kötü hareketlerine teslim eder (Hirsch).

Bu ifade, aynı zamanda insanın özgür iradesi ile Tanrı’nın olaylar üzerindeki tam yönetimi arasındaki çelişkiye açıklık getirir niteliktedir. Sonuçta Tanrı ne derse o olacaktır. Bu açıdan insanlar, “kendilerine ne olacağı” konusunda bir seçim şansına sahip değildir. Ama “şahsen ne yapacakları”, yani Tanrı’nın belirlediği planda ne şekilde bir rol alacakları, tamamen onların elindedir. Kendi özgür seçimleri sonucunda, doğru yönde davranarak Tanrı’nın planının olumlu sonuçlarının aracısı olabilecekleri gibi, yanlış yönde davrandıklarında Tanrı’nın olumsuz yöndeki bir kararının uygulamasında da aracı haline gelebilirler.

Oradan düşebilir – Tam çeviriyle “*ondan düşecektir*”.

9. Bağını – Ülke ele geçirilmiş, ev inşa edilmiştir; şimdi tarım işleri yapılacaktır ve bu yapılırken de uyulması gereken kuralları vardır (İbn Ezra).

Karışımla ekme – Mitsvat Lo Taase No. 325 (Sefer Ahinuh). “Karışım” – İbranice **Kilayim** (bkz. Vayikra 19:19) – en az iki farklı cinsi belirten. “*Karışımla*” ifadesiyle, üzüm tohumlarının [“*bağ*”], başka iki cinsle bir arada ekilmesinden bahsedilmektedir. Bu doğrultuda, avuç içine üzüm tohumlarıyla birlikte, örneğin buğday “ve” arpa tohumları alınıp hepsi birlikte toprağa doğru saçıldığı takdirde buradaki yasak ihlal edilmiş olur (Talmud – Berahot 22a; Raşi). Bunun gibi iki farklı sebze tohumu ile üzüm tohumunu birlikte ekmek veya bir sebze, bir tahıl bir de üzüm tohumunu birlikte ekmek de bu yasağın ihlali anlamına gelir ve sadece bu sayılanlar cezayı gerektirir. Buna karşılık, cezayı hak etmese bile, asmaların yanında tahıl ya da sebze ekmek veya tahıl ya da sebzelerin yanına asma dikmek de yasaktır (Mişna – Kilayim 8:1, Rabi Pinhas Keati o.a.).

Tora daha önce “*Tarlanı melez ekme*” (Vayikra 19:19) şeklinde bir yasak vermişti. Dolayısıyla herhangi iki tohum cinsini birlikte ekmek, üzüm

- י לא-תחרש בשור-ובחמר יחדו: יא לא תלבש שעטנז צמר 10-11
 ופשתים יחדו: ס יב גדלים תעשה-לך על-ארבע כנפות 12
 כסותך אשר תכסה-בה: ס

olmasa bile konulan her türlü *šaatnez* karışımının yasak olduğu sonucu doğurabilirdi. Örneğin bu durumda bir kişinin satmak üzere omzu üstünde *šaatnez* karışımı içeren bir kumaş taşımaya yasak olurdu. Tora bu nedenle burada “*giyme*” demektedir. Yani yasak olan, *šaatnez*in, özellikle [giyinmenin amacı olan] örtünme ya da ısınma amacıyla taşınmasıdır; ama bu amaçlar olmadığı takdirde yasak değildir. Öte yandan Tora sadece “*giyme*” deseydi, yasağın sadece [ısınma amacının daha belirgin olduğu] “*giyme*” fiili üzerine olduğu, ama ısınma amacıyla *šaatnez* bir kumaşın omuzların üstüne atılmasında bir sakınca olmadığı sonucuna varılabilirdi; Tora böyle olmadığını vurgulamak için “*üzerine ... çıkmasını*” (Vayikra 19:19) demiştir (*Talmud – Yevamot* 4b). Yani ısınma amacı varsa böyle bir kumaşı giymeden taşımak da yasaktır.

Koenler’in *Mişkan* ve *Bet-Amikdaş*’taki görevleri sırasında bellerine bağladıkları kuşak *šaatnez* karışımı içerirdi (bkz. Şemot 28:39). Ancak bu yasak onlar için geçerli değildir. Bu iki şekilde açıklanabilir: [1] *Šaatnez* giymek yasaktır; ama Koenler bu konuda bir istisnadır. [2] Koenler’e özgü giysilerin *šaatnez* içermesi, *šaatnez* giymenin yasak olmasının “sebebidir”. Tora, *Mişkan* ve *Bet-Amikdaş*’taki özel eşyaların benzerlerinin üretilmesini yasakladığı gibi, *šaatnez* giymeyi de aynı sebeple yasaklamış olabilir (*Daat Zekenim; Hizkuni*; Josephus Flavius, *Eski Dönemler* 4:8:11).

Šaatnez giyme yasağı konusundaki başka olası sebepler için bkz. Vayikra 19:19 açık. Her durumda bunun *Hok* sınıfındaki bir yasak olduğu açıktır ve gerçek sebep insan mantığının alabileceğinin ötesindedir.

12. Bükülmüş saçaklar – İbranice *Gedilim* (krş. Melahim I 7:17). Ya da “*düğümlü saçaklar*”. Ya da “*ikiye katlanmış saçaklar*” (*Sifre; Talmud – Menahot* 39b). Ya da “*ip örgüleri*” (bkz. Şemot 28:22, *Targum Onkelos* o.ç.). Bu sözcük, *tsitsit*i tanımlamaktadır. Bu konudaki bilgiler için bkz. Bamidbar 15:37-41 açık.

Tsitsit dört iplikten yapılır. Bu dört iplik, giysinin köşesinde açılan delikten geçirilir ve bu şekilde katlandığı için delikten sarkan toplam sekiz iplik

olur. Bunların biri diğerlerinden daha uzundur; onların etrafına sarılarak ve belirli şekilde düğümlenerek *tsitsit* oluşturulur. Bu düğümlü kısım tüm *tsitsit*in üçte biri boyundadır ve *Gedil* bu kısma verilen isimdir (*Talmud – Menahot* 39a; a.k. 39b, Raşi o.a.; Devarim 32:5, Raşi o.a.).

Yap – Bu sözcük, mitsvayla ilgili bir noktayı öğretir: *Tsitsit* “yapılmalıdır” – yani üretim normalde izlenmesi gereken sıraya göre yapılmalıdır ve hazırdan bozularak yapılmamalıdır: “*Taase; Velo Min Easuy – ‘Yapılmalı’; Ama Hazırdan Değil*” (*Sifre; Talmud – Menahot* 40b; *Meam Loez*). Örneğin, *tsitsit* gerektiren giysiler dört köşeli olanlardır. Yani *tsitsit* takmadan önce bir giyside dört köşe bulunmalıdır. Ancak söz gelimi, üç köşeli bulunan ama dördüncü “köşesi” yuvarlak olan bir giysi varsa, üç köşeye ve dördüncü yuvarlak “köşeye” de *tsitsit* bağlanıp sonra yuvarlak “köşe” dik açılı normal bir köşe haline gelecek şekilde kesilirse bu *tsitsit*ler geçerli değildir; çünkü *tsitsit* bağlandığında giysi dört köşeli değildir. Böyle bir durumda *tsitsit*ler çözülüp tekrar bağlanmalıdır.

Bu emir, *šaatnez* giyme yasağının hemen ardından gelmektedir. Böylece Tora bir imada bulunmaktadır: “*Šaatnez* giymen yasak; ama mavi yünden (=tehelet) bir iplik de içeren *tsitsiti*” (bkz. Bamidbar 15:38), ketenden yapılmış bir giysiye bile bağlayabilirsin. Giysi *šaatnez* sınıfında olacaktır, ama buna rağmen *šaatnez* yasağı bu durumda geçerli değildir” (*Talmud – Yevamot* 4a; Raşi; İbn Ezra). Bu, mitsvalar konusunda önemli bir prensibin de kaynağıdır. Söz konusu prensibe göre “*Ase Doha Lo Taase – ‘Yap’ [Şeklindeki Bir Emir, Bir Çakışma Olduğu Takdirde] ‘Yapma’ [Şeklindeki Bir Emrin] Ölüme Geçer*”. Ancak bu mutlak bir prensip değildir ve geçerli olduğu ve olmadığı durumlar vardır.

Örtünmekte kullandığın – Tam çeviriyle “*onunla örtündüğün*”. Böylece köşelerine *tsitsit* bağlanmasını gerektiren dört köşeli giysiler, insanın onunla örtünebileceği ebatta olanlardır. Bunun ölçütü, giysi ya da kumaşın, kişinin başını ve sırtının büyük kısmını örtecek büyüklükte olmasıdır (*Sifre*).

[84. Yasak Karışımlar]

¹⁰ [Tarlanı] Boğayı ve eşiği birlikte [kullanarak] sürme.

¹¹ Şaatnez – yün ve keten[in] birlikte [örüldüğü bir giysi] – giyme.

[85. Tsitsit]

¹² Kendine bükülmüş saçaklar yap – örtünmekte kullandığın giysinin dört köşesine.

10. [Tarlanı] – Ülke ele geçirilmiş, ev inşa edilmiş, tarıma başlanmıştır ve bunun için hayvanlar kullanılacaktır; ama bu yapılırken de uyulması gereken kuralları vardır (İbn Ezra).

Boğayı ve eşiği – Bu iki iş hayvanı örnek olarak verilmiştir; zira en çok kullanılan iş hayvanları bunlardır. Ama başka iki farklı hayvan cinsi de aynı şekilde birlikte çalıştırılmamalıdır (Sifre 231; Mişna – Kilayim 8:2; Talmud – Baba Kama 54b; Raşi; bkz. 5:14 açık.). Aynı şekilde tarla sürmek de bir örnek olarak verilmiştir ve yasak bunun dışındaki başka işler için de geçerlidir. Örneğin bu doğrultuda, herhangi bir yükün taşınması için iki farklı cins hayvanı yan yana koşturmak yasaktır (Sifre 231; Mişna – Kilayim 8:2; Raşi).

Basit anlamda yasağın temelinde hayvanların güç kapasitelerinin farklılığı vardır. Biri diğerine göre daha güçlü olduğu için, güçsüz olan ayak uyduramayacak, acı çekecektir. Böylece bu mitsva, Tanrı'nın, yarattığı her canlıya yönelik merhametini yansıtan bir örnektir (İbn Ezra). Başka bir açıklama, sebebi yine hayvanların eziyet görmemesine bağlar. Boğa geviş getiren bir hayvandır; eşek ise geviş getirmez. Böylece birlikte çalışmaları sırasında boğa geviş getirip, sonra ağzına geleni çiğnediği zaman, eşek bundan eziyet çekecektir, zira onun o sırada yemeği yoktur (Daat Zekenim).

Öte yandan, pasukların dizilişine göre bu da farklı cinslerin karışımı konusundaki yasaklar arasındadır. Nitekim önceki pasuk karışık ekimi, sıradaki pasuk da karışık örgüyü yasaklamıştır. Dolayısıyla burada da iki hayvanın karışımının önüne geçme amaçlı bir yasak olduğunu söylemek mantıklı olacaktır [nitekim Vayikra 19:19'da bu üç yasak bir arada verilmiştir ve hayvanları ilgilendiren yasak onları melezleme üzerinedir]. Hayvanlar birlikte çalıştıktan sonra çoğunlukla aynı yere kapatılacaklardır. Bu, farklı cinslerin çiftleşmesine yol açabilecek bir uygulama olduğu için, Tora bunların en baştan itibaren aynı ortamda çalıştırılmasını yasaklamıştır; zira Tanrı her hayvanı da “kendi türüne göre” yaratmıştır (bkz. Bereşit 1:24; Ramban; Rabenu Behaye).

Taşbets (Şut 3:135) adlı eser, Tora'nın tüm emirlerinin kendi başına bir amacı olduğunu ve hiçbir yasağın sırf başka bir yasağın ihlalini önleme amacıyla konmadığını kaydeder. Dolayısıyla burada da amacın, farklı türdeki hayvanların çiftleşmesi yasağının önüne geçilmesi olmadığını öne sürer. *Taşbets*'in bu açıklaması herkes tarafından kabul edilmiş değildir; hatta bazı kaynaklar bunu çürütme amacıyla uzun analizlere girmiştir. Her durumda, bu mitsva biz insanlar için de bir ders içerir. Hayvanların zekâları yoktur, ama buna rağmen farklı tür hayvanları bir arada çalıştırmamız yasaklanmıştır. Bu nedenle birbiriyle uyumlu olmayı başaramayan insanlar da aynı işte birlikte çalışmaya zorlanmamalıdır (Meam Loez).

Birlikte [kullanarak] sürme – Önce de belirtildiği gibi sadece tarla işi değil, iki farklı türdeki hayvanı herhangi bir işte birlikte çalıştırmak yasaktır. *Mitsvat Lo Taase* No. 327 (Sefer Ahinuh). 11. **Şaatnez** – Pasuğun açıkladığı üzere bu, yün ile ketenin iç içe kullanıldığı bir örgüyü tanımlar [bunların dışında farklı iki cinsten dokunmuş kumaşlar yasak değildir]. Hahamlarımız bu sözcüğü “*Şua* – Taranmış”, “*Tavuy* – Eğrilmiş” ve “*Nuz* – Dokunmuş, Dikilmiş veya Bükülerek İplik Haline Getirilmiş” şeklinde açarlar (Sifre 232; Mişna – Kilayim 9:8; Talmud – Nida 61b; Raşi). [Vav ve Yod harfleri çoğunlukla yardımcı harflerdir. Bu üç sözcükten bu iki harf çıkarıldığında geriye **Şaatnez** sözcüğü kalır.] Daha fazla bilgi için bkz. Vayikra 19:19 açık.

Birlikte [örüldüğü] – Yün ve keten aynı giysinin ayrılmaz parçalarıysa, örneğin birlikte örülmüşlerse ya da biri yün, diğeri ketenden iki kumaş dikilerek birbirine eklenmişse o giysiyi giymek yasaktır. Ama birbiriyle bağlantılı olmayan biri yün diğeri keten iki kumaşı üst üste giymekte sakınca yoktur; zira bunlar “birlikte” değildir (Rabenu Behaye).

Giyme – *Mitsvat Lo Taase* No. 328 (Sefer Ahinuh). Tora daha önce “Üzerinde, şaatnez karışımı [içeren] bir giysi olmamalıdır” [tam çeviriyle “üzerine ... çıkmamalıdır”] emri vermişti (Vayikra 19:19). Bu ifade üste giysi amaçlı

etmeleri iken başka bir görüşe göre gelin ile damadın baş başa kalacakları bir odaya girmeleridir (*Şulhan Aruh – Even Aezer* 55:1). Günümüzde bu görüşlerin ikisi de yerine getirilir. Böylece önce damat geline yüzüğü verir, sonra *Hupa* [=tente] altında yedi tane beraha (*Şeva Berahot*) okunur, ardından da gelin ve damat bir süre için baş başa yemek yiyecekleri bir yere girerler. Buna “*Yihud – Birleşmek / Baş Başa Kalmak*” denir ve bu, düğüne kadar olan ilişkilerini Tora’nın kurallarına bağlı yaşamış olan bir çiftin hayatlarında ilk kez baş başa kaldığı zamandır; zira birbiriyle evli olmayan bir kadın ve erkeğin bir yerde baş başa kalmaları yasaktır.

Hupa aynı zamanda karı-koca arasındaki maddi yükümlülüklerin yürürlüğe girdiği zamandır. Bu yükümlülükler *Ketuba* adı verilen evlilik sözleşmesinde yer alır. Hahamlarımız, damadı on yükümlülük altına sokan, buna karşılık ona karısı karşısında dört konuda hak veren standart bir sözleşme formatı belirlemişlerdir. Yine de bu mutlak değildir ve Hahamlar’ca belirlenen ölçütlerin dışına çıkmamak kaydıyla her çift kendi gereksinimleri doğrultusundaki bir sözleşmeyi kullanabilir.

Evlilik sözleşmesiyle kocanın üstlendiği on yükümlülük şunlardır: [1] Öldüğü ya da boşandığı takdirde karısına verilecek belli bir para miktarı. Bu, bakire bir kız için asgari 50 gümüş *şekle* denk olmalıdır [bakire olmadığı bilinen, örneğin ikinci evliliğini yapan bir kadın için miktar genellikle bunun yarısı kadardır. Bir kadının bakire olmadığı bilinmiyorsa, bakire olduğu varsayılır ve sıradaki konuda yer alacak kanunlardan bazıları da bu varsayıma bağlıdır]. *Mişna* (Pea 8:8) 50 gümüş *şekelin* o zamanlarda kadının bir yıllık geçimine yeterli olduğunu kaydeder. Sözleşme imzalandığı andan itibaren, belirtilen miktar kadına ipoteklidir ve adam tüm mal varlığını satsa bile, boşanma veya ölüm halinde, kadın mahkemeden bu parayı mal varlığını satın alan kişiden haczedilmesini talep edebilir. [2] Yiyecek. [3] Giysi ve barınma. [4] Cinsellik. [5] Sağlık harcamaları. [6] Kadın kaçırıldığı takdirde, onun fidyeyle kurtarılması. [7] Karısı kendisinden önce ölürse cenaze masrafları. [8] Adam önce ölürse kadın, başkasıyla evlenmediği sürece, *Ketuba*’daki miktarı talep edene kadar, onun evinde yaşama ve yaşamı için gereken masrafları onun mirasından alma hakkına sahiptir. [9] Adamın ondan ve başka bir kadından çocukları varsa ve önce kadın sonra adam ölürse, kadının evlenmeden önce çeyiz olarak getirdiği miktarla sözleşmedeki miktar, kadının oğluna aittir. [10] Adam önce ölürse, kadının kızları, evlenene kadar adamın mirasıyla geçinirler.

Bunlara karşılık koca şu dört hakkı elde eder: [1] Karısına ait tüm malları yönetebilir. Evli oldukları sürece kadının mallarından gelen tüm gelirler ona aittir. [2] Kadın önce ölürse tüm miras ona kalır. [3] Karısının kazandığı tüm gelir ona aittir. [Ama kadın, “Senden yemeyeceğim, gelirim de vermeyeceğim” deme hakkına sahiptir. Yine de bu tavsiye edilmez.] [4] Kadının bulduğu [ve sahibine geri verilmeyi gerektirmeyen] her türlü şey kocaya aittir (*Meam Loez*).

Tora’ya göre “zina” kavramı, evliliğin “ilk aşamasını” geçmiş bir kadının, kocası dışındaki bir erkekle ilişkiye girmesini tanımlar. Başka bir deyişle bir kadın henüz sadece *Arusa* konumundaysa [yani henüz evliliği, kocasıyla ilişkiye girecek düzeyde tamamlanmış değilse] bile, evli sayılır ve kocası dışındaki biriyle ilişkiye girmesi zinadır – ki böyle bir durumda ikisi de idam [ve bunun uygulanmadığı dönemlerde, kesin bir *teşuva* yapılmadığı takdirde *Karet*] cezasını hak eder [Bu aşamada kocasıyla bile ilişkiye girmesi yasaktır, ama bu elbette zina değildir]. Tora aşağıda bir *Arusa*’nın isteği dâhilinde bir başkasıyla ilişkiye girmesi (p. 20-21, p. 23-24), ya da bir başkasının tecavüzüne uğraması (p. 25-27) durumunda uygulanacak kanunları ele alacaktır. Benzer şekilde genel olarak zina kanununa değinecektir (p. 22). Bu kanunlar boyunca kadının “*Arusa – Nişanlı*” olarak adlandırılmasının, onun aslında “evli” oluşunu tanımladığı akıldan tutulmalıdır.

Tora, cinsel ilişkiyi sadece ve sadece evlilik bağı dâhilinde meşru kabul ettiği için evlenmemiş bir kadının bir erkekle ilişkiye girmesi yasaktır – ama yine de bu “zina” sınıfında değildir ve elbette zinanın gerektirdiği idam cezasını gerektirmez. Tora bu konuya aşağıda değinecektir (p. 28-29). Bu açıdan, bir kızın bakire olmaması durumunda, eğer bu bekâret kız evlenmeden önce bozulmuşsa, burada ne zina vardır, ne de herhangi bir ceza (ayrıca bkz. p. 20 ačk., *Bekâret kanunları bulunmamışsa* k.b.).

Tora bu kanunlar dizisine *Motsi Şem Ra* kanunuyla başlamaktadır.

13-19. Motsi Şem Ra – “Kötü İsim Çıkaran”. Tora bu kısımda, evlendiği kızla gerdeğe girdikten sonra boşanmak üzere mahkemeye başvuran bir adamı ele almaktadır. Ramban konuyu şöyle özetler: Bir adam, bir kızla Tora’nın öngördüğü şekilde evlenir, fakat onunla ilişkiye girdikten sonra ondan hoşlanmadığına karar verir. Ondandır boşanmak ister. Ancak bir sorun vardır. Boşandığı takdirde kıza boşanma tazminatı olarak *Ketuba*’da yazdığı üzere, “*Moar Abetulot – Bekâret Parası*” [asgari 50 *şekel* (bkz. p. 29)] ödemesi gerekecektir [zira kızın evlendikleri

Tora daha önce *tsitsit* mitsvasıyla ilgili olarak “Onu **göreceksiniz**, [böylece] Tanrı’nın tüm emirlerini hatırlayarak onları uygulayacak, sizi yoldan çıkaran kalbinizin ve gözlerinizin peşinden arayışta bulunmayacaksınız” (Bamidbar 15:39) demişti. O pasuktaki “göreceksiniz” sözcüğü, mitsvanın sadece görme kabiliyeti kişileri bağladığı sonucuna varmamıza neden olabiliirdi. Bu nedenle Tora burada “*örtünmekte kullandığın*” demek, mitsvanın, *tsitsiti* görmeye değil, bir giysiyi “giymeye” bağlı olduğunu öğretmektedir. Sonuç olarak gözleri görmeyen bir kişi de dört köşeli giysilerini, köşelere *tsitsit* bağlı olarak giymekle yükümlüdür (Talmud – Menahot 43a). **Giysin** – Yani “[*senin*] giysin”. Başka bir deyişle iyelik altındaki bir giysiden bahsedilmektedir. Ancak bir kişi, başkasından, köşelerine *tsitsit* bağlı olmayan dört köşeli bir giysi ödünç aldyysa, bunu giymesi mitsvanın ihlali anlamına gelmeyecektir (Talmud – Hulin 136a). Ayrıca burada özellikle giysiden bahsedilmektedir. Ama üzerinde yatmakta kullanılan dört köşeli bir çarşafın köşelerinde *tsitsit* olması zorunluluğu yoktur (Sifre).

Dört köşesine – Tora *tsitsit* mitsvasını daha önce vermiştir (bkz. Bamidbar 15:37-41). Ama orada sadece *tsitsit*in giysilerin “köşelerine” bağlanması gerektiği belirtilmişti. Sadece orada yazılana bakılsa, iki ya da üç köşeli giysilerin de *tsitsit* gerektirdiği sonucuna varılabiliirdi. Bu nedenle Tora burada, giysilerin “dört köşesine” *tsitsit* bağlanması gerektiğini belirtmektedir. Yani mitsva için en az dört köşe gerekir. Daha az köşesi olan giysilere *tsitsit* bağlama yükümlülüğü yoktur; daha fazla köşesi olan giysilerin de sadece dört köşesine *tsitsit* bağlanmalıdır (Talmud – Menahot 43b; Rabenu Behaye).

Yahudilik’te Evlilik. Tora evin inşasından bahsettikten sonra, şimdi evin sahibesini ilgilendiren kurallara geçmektedir (İbn Ezra). Sıradaki kurallar, Şehina’nın Yisrael’in arasında barınmasını garanti altına almak için gereken uygulamaları içermektedir. Her şeyden önce cinsel kutsiyet korunmalı, yasak ilişkilerden kesin olarak kaçınılmalı ve böylece gayrimeşru çocukların doğmasına fırsat verilmemelidir. Bu konu 22:13-23:3 arasında farklı yönlerden işlenmektedir. Bunun yanında, Yahudilik’i kabul etseler bile, belli bazı ulusların mensupları ile evlenilmemelidir (23:4-9). Ayrıca savaşa gidildiğinde de kampın kutsiyeti korunmalıdır 23:10-15. Bunlar, Şehina’nın Yisrael’in arasında barınmasının ön koşullarıdır (Sforno).

Sıradaki birkaç kısım, kadın-erkek arasındaki ilişkiler ekseninde dönmektedir. Elbette bu konuda evlilik en merkezi yeri almaktadır. Şüphesiz,

evlilik ve onunla kurulan aile kurumu, sağlam bir toplumun vazgeçilmez yapı taşıdır. Bu açıdan bu kurumun sağlam temellere oturması, eşler arasında uyum, dayanışma, saygı, sevgi ve sadakat gibi kavramlara bağlıdır. Tora sıradaki kısımlarda bu konulara doğrudan ya da dolaylı olarak değinecek, bu vazgeçilmez kavramların göz ardı ya da ihlal edildiği noktalara yoğunlaşacaktır.

Yahudilik’te evlilik töreni ile ilgili bilgileri daha önce birkaç vesileyle vermiş olmamıza rağmen, aşağıdaki kısımlarda ele alınan kanunların önemli bir bölümü buna bağlı olduğundan, burada bu bilgilere tekrar yer vermek uygun olacaktır.

Yahudilik’te evlilik iki aşamadan oluşur (bkz. 20:7 açık.). “**Kiduşin** – Kutsal Kılma / Özelleştirme” veya “**İrusin** – Nişan” (ama bu, günümüzdeki “nişan” kavramından farklı olarak tamamen bağlayıcıdır) adı verilen ilk aşamadır [bu konu için ayrıca bkz. aşağıda 24:1 açık.]. Bu aşamadan sonra gelin ve damat kanunen karı-kocadır ve koca ölmediği ya da karısını boşamadığı sürece gelinin bir başkasıyla gönüllü ilişkisi zina sınıfında bir yasaktır. İlk aşamayı geçmiş bir kız, “**Arusa** – Nişanlı” olarak adlandırılır. Yine de ilk aşama, “evlilik bağı”nı kurmasına rağmen bu bağı tamamlamaz” ve bu halde gelin ile damadın birlikte karı-koca hayatı sürmesi [yani ilişkiye girmeleri, henüz tamamen evli olmadıkları için] yasaktır (bkz. 24:1 açık.). Gelin bu aşamada babasının evinde yaşamaya devam eder. Evliliğin tamamlanması için “**Nisuin** – Evlilik” ya da [aynı çatı altında birleşmeyi simgeleyen bir tente ya da gelinle damadın üzerine gerilen bir *talit* altında yapıldığı için] “**Hupa** – Tente” olarak tanımlanan ikinci aşama gerekir. Günümüzde bu iki aşama aynı gün içinde ardı ardına gerçekleştirilir. Ancak eskiden iki aşama arasında, ev, iş, çeyiz gibi hazırlıkların tamamlanmasına ayrılan yaklaşık bir yılı bulan bir süre olurdu (Mişna – Ketubot 5:2). Evliliğin ikinci aşamasını geçmiş bir kız “**Nesua** – Evli” olarak adlandırılır. [Hahamlarımız, *Kiduşin* aşamasından önce de, günümüzdeki “nişanlılık” dönemiyle benzer bir dönemi gerekli görmüşlerdir. Buna da “**Şiduhin** – Eşleşme” adı verilir ve bu dönemde gelin ve damat adayları ile aileler birbirlerini tanırlar.]

Kiduşin/İrusin, üç yoldan biriyle olur. [1] Damadın geline para ya da dengi bir şey [örneğin yüzük] vermesi, [2] evliliği belirten bir *Kiduşin* belgesi vermesi veya [3] tarafların ilişkiye girmeleri. Bu üçü 24:1’deki açıklamalarda etraflıca ele alınacaktır.

Nisuin/Hupa ise otoriteler arasındaki bir görüş ayrılığının konusudur. Bir görüşe göre bu, çiftin evlilik tentesi altında sadakatlerini beyan

יג כִּי־יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָא אֵלֶיהָ

13

14 וּשְׂנֵאָהּ: יָד וְשֵׁם לָהּ עָלִילָת דְּבָרִים וְהוֹצָא עָלֶיהָ שֵׁם רָע וְאָמַר

14

אֶת־הָאִשָּׁה הַזֹּאת לְקַחְתִּי וְאֶקְרַב אֵלֶיהָ וְלֹא־מִצְאָתִי לָהּ בְּתוֹלָיִם:

yansıtmaktadır. Bu yaş, genç kızın cinsel olgunluğa ilk adımlarını attığı dönemi işaretler. *Arusa* konumu ise kocasıyla artık kişisel bağın kurulduğu, ama bunun cinsellikle henüz ifade edilemediği bir konumdur. Bu nedenlerle Tora temelde kadın-erkek ilişkisini ele alan bu konular boyunca özellikle bu “yeni” çağındaki kızın hayatı hatalar yapmaması gerektiğinin altını çizmektedir (Hirsch).

Burada ve önceki konu başlığında verilen bilgiler ışığında, sıradaki pasukların açıklamalarına geçebiliriz. Tora öncelikle kızın suçsuz olduğu durumu ve dolayısıyla kocasının ona karşı işlediği berbat iftira suçunu ele alacak, sonra da diğer olasılığa değinecektir.

13. Bir kadınla evlenip – Tam çeviriyle “*bir kadını [eş olarak] alıp*”. Her Yahudi erkeğin kendisine uygun bir kadınla aile kurmak üzere *Kiduşin* töreni ve *Ketuba* belgesi ile evlenmesi, Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 224 (*Sefer Ahinuh*). Tora erkekle kadının cinselliği resmi bir çerçeve içinde yaşamasını öngörür. Bu doğrultuda bir erkek, bir kadınla onu ucuz duruma düşürecek şekilde değil, kendisiyle gelecek nesli kurmak ve Yahudi toplumuna sağlam bir temel teşkil etmek üzere, saygı ve sevgi temelleri üzerine kurulu ciddi bir ikili ilişki dâhilinde birlikte olmalıdır. Başka bir deyişle evliliğin cinsellik için tek uygun ortam olduğu doğru olmasına rağmen, temel amaç sağlam bir çekirdek aile oluşturmaktır ve karı-koca arasındaki sevginin en kutsal ifadesi olarak, sağlıklı ve kuralına uygun bir cinsellik elbette eşsiz bir birleştiricidir. Evliliğin tarafları birbirlerine karşı saygıyı da el üstünde tutmakla yükümlüdür.

Birlikte olduktan – Tam çeviriyle “*ona geldi*”. Bu, cinsel ilişkiyi belirten bir deyimdir. Bkz. Bereşit 29:21.

Rambam olayın başlangıcını şöyle tarif eder: Koca mahkemeye gelir ve “Evlendiğim şu kızla ilişkiye girdim, ama onda bekâret bulmadım. Sebebini öğrenmek için araştırdım ve onunla evliliğimizin ilk aşamasını (*Kiduşin*) tamamladıktan sonra başka bir adamla zina ettiğini öğrendim. Ve işte şahitlerim” diye davasını sunar (*Yad – Naara Betula* 3:6).

Rambam bu açıklamada Tora’nın metnini temel alan Rabi Eliezer ben Yaakov’un görüşünü takip etmektedir; zira pasuk “*birlikte olduktan sonra*” demektir – ne de olsa olayın bu şekilde gelişmesi daha olasıdır. Ancak Rabi Eliezer ben Yaakov’dan farklı görüş taşıyan diğer Hahamlar’ın görüşüne göre, teknik olarak, koca bu başvuruyu kıza hiç birlikte olmadan önce “Bu kıza evlendim; ancak onunla konuşmalarım sonrasında onun biz evliliğin ilk aşamasını geçtikten sonra [yani o *Arusa* konumundayken] başka bir erkekle zina ettiğine dair içimde bir şüphe uyandı ve araştırdım şahitler de buldum” iddiasıyla yapıtıysa bile, eğer iftira attığı ortaya çıkarsa, p. 18-19’da verilen *Motsi Şem Ra* cezası geçerlidir (*Talmud – Ketubot* 46a).

Ondan nefret eder – Ya da “*hoşlanmaz*”. Sıradaki pasukta, adamın, karısına kara çalıp onun adını kötüye çıkardığı söylenmektedir. Bu, “Günah, günahı çeker” (*Mişna – Pirke Avot* 4:2) prensibinin bir yansımasıdır. Adam, başkasından – hem de karısından – nefret etme yasağını (*Vayikra* 19:17) çiğnemiş olduğu için, olay karısı hakkında bu denli ağır bir *Laşon Ara* konuşmasına kadar ilerlemiştir (*Sifre* 235; Raşi).

14. Ona bazı suçlamalar yükleyip – İbranice *Sam La Alilot Devarim*. Tam çeviriyle “*ona sebepler-[doğru ya da yanlış] sözler yerleştirip*” (İbn Ezra). Bu, “*bazı suçlamalar uydurup*” (*The Living Torah*), “*ona karşı zalimce suçlamalarda bulunup*” (*The Artscroll Chumash – Stone Edition*) gibi şekillerde çevrilebilir. Rabi Samson Raphael Hirsch, bu sözlerin kocanın dava açmak için yaptıklarının [örneğin şahitler getirmek vs.] bütünü tanımladığı görüşündedir.

Sadece bu pasuğa bakarsak, adamın herhangi bir iddiayla, örneğin kadın sırf yemeği yaktığı için, mahkemeye gelişinden bahsediliyor olabileceğini düşünebilirdik. Ama aynı ifade biraz aşağıda kızın babasının savunmasında da geçmekte ve özellikle zina konusunu belirtmektedir. Dolayısıyla buradaki iddia da özellikle zina konusundadır (*Talmud Yeruşalmi – Ketubot* 4:4). Bu doğrultuda “*ona karşı zina iddiasında bulunup*” (*Daat Mikra*) serbest çevirisi de olasıdır.

Adını kötüye çıkararak – Tam çeviriyle “*hakkında kötü isim çıkararak*”. Bu, konuya ismini veren

[86. İftiraya Uğrayan Eş]

- ¹³ Bir adam bir kadınla evlenip onunla birlikte olduktan sonra ondan nefret eder,
¹⁴ [ardından] ona bazı suçlamalar yükleyip adını kötüye çıkararak “Bu kadınla evlendim, yanına yaklaştım ama onda bekâret bulmadım” derse,

sırada bakire olmadığını düşündürecek hiçbir şey yoktur], ama o, işin içinden bunu ödemedi çık-mak istemektedir. Evlendiklerinde kızın bakire olmadığını düşündürecek bir durum olmadığı için, tek yol, kızın, evliliğin ilk aşamasını geçmelerinden, yani *Arusa* konumunu aldıktan sonra başkasıyla ilişkiye girerek zina ettiğini iddia etmektir. [Pasukların basit anlamı bu açıklamaya daha yakın görünmektedir. Ancak aşağıda da vurgulanacağı üzere, buradaki kanun, adam karısıyla hiç ilişkiye girmemişse bile geçerli olabilir.]

Aslında Tora burada iki olasılığı da ele almak-tadır: Koca haklı [yani iftira atmıyor] olabilir ya da olmayabilir. Eğer haklıysa, bunu iki geçerli şahitle kanıtlamalıdır. Tora'nın söylediği gibi: “Eğer bu suçlama gerçekse...” (p. 20), o zaman kız cezayı hak eder – ve kanunun önünde bir iddi-anın “gerçek” kabul edilebilmesi için, iki geçerli şahit gerekir (Ramban; bkz. 19:15). Ama Tora önce, kocanın haklı olmadığı ve karısına berbat bir iftira attığı durumu ele almaktadır. Şüphesiz, bu durumda da koca mahkemeye iki şahit getirerek başvuracaktır. Ve eğer iftira atıyorsa, o zaman getirdikleri, yalancı şahitlerdir. Bu durum-la başa çıkma görevi kızın babasına düşecektir.

Baba bu amaçla, kızının “bekâretinin kanutlarını” getirmekle yükümlüdür (p. 15) – ki yalancılıkları ortaya çıkmamış olan iki şahidi tamamen çürüte-bilecek tek kanıt, o şahitlerin yalancılıklarını “olayın olduğunu iddia ettiğiniz zaman siz bizim-le başka bir yerdeydiniz” ifadesiyle ortaya çıkara-cak – ve böylece onları *Edim Zomemin* (bkz. 19:16-21) konumuna sokacak – başka şahitlerdir [Eğer baba zina iddiasında bulunan şahitlerin sadece “sözlerini” yalanlayan şahitler getirirse, bu, kızın zina suçundan yargılanmasını engelle-mek için yeterli olmasına rağmen, kocanın boşanma talebini dayanaksız kılmak için yeterli değildir; zira iki şahit grubu aynı konuda bir-biriyle çelişen ifadeler verirse her ikisinin de şahitliği düşer ve zina suçu için dayanak ortadan kalkar, ama hangi şahitliğin doğru olduğu bilin-medigi için kızın zina yapmış olduğu şüphesi devam ettiğinden, kocanın boşanma talebi için halen dayanağı vardır. Dolayısıyla babanın şüpheli tamamen ortadan kaldırabilmek için yapması gereken, ilk şahitleri *Edim Zomemin*

konumuna sokacak başka şahitler getirmektir]. Baba böyle şahitler getirebildiği takdirde, ilk şahitler, kız için öngörülen ceza olan idam cezası-na çarptırılırlar; zina şüphelerinin ortadan kalk-masıyla kız tamamen temize çıkar ve iftira attığı ortaya çıkan kocası hem kırbaçlanır, hem tazmi-nat öder, hem de kızı [ileride gerçek bir zina durumu ortaya çıkmadığı ve kız da boşanmak istemediği sürece] ömrü boyunca bir daha boşayamaz.

Öte yandan, eğer koca, kendi şahitlerini yalancı çıkaran şahitlere karşı, onları yalancı çıkaracak üçüncü bir şahit grubu getirebilirse, bu kez babanın şahitleri *Edim Zomemin* durumuna düş-ecektir – ki bu durumda hem kız hem de babasının getirdiği yalancı şahitler idam cezasını hak ede-cektir. Tora buna “genç kız adına bekâret kanutları bulunamamışsa” (p. 20) sözleriyle değinmektedir [ki bu da ya babanın şahit getirememesi, ya da getirdiği şahitlerin yalancı çıkmasıyla mümkündür] (*Yad – Naara Betula* 3:6). Böylece Tora verdiği bu örnekle, pasuklarda şahitlerden açıkça bahsetmemesine rağmen, *Edim Zomemin* kanunu hakkında ek bilgileri de vermektedir. Buna göre bir şahit grubunu yalancı çıkaran bir şahit grubu, üçüncü bir grup tarafından yalancı çıkarıldığı takdirde, sanık ile birlikte aynı cezayı alır (a.y.).

Konuya girmeden önce, Tora'nın kızı temsil etmekte özellikle kızın babasını yetkili kılmasına da değinmekte fayda vardır. Tora bu konu boyun-ca kızıdan “*Naara – Genç Kız / Kız Çocuk*” sözcüğüyle bahsetmektedir. Bu sözcük, sadece, yaşamının 12 ile 12,5 yaşları arasındaki altı aylık kısmını sürmekte olan bir genç kızı tanımlar (*Yad – Naara Betula* 3:7). Bu, kızın ergenlik çağına girip yetişkinlerin arasına katıldığı yaşıdır. Yine de bu yaşı olduğu sürece kız halen babasının yet-kisi altındadır. Bunun yanında, kız *Arusa* konu-mundayken – yani henüz kocasıyla birlikte değil, kendi babasının evinde yaşadığı bir dönemde – zina işlemiş olmakla itham edildiğinden, babanın rolü böyle bir olayda önem kazanmakta, kızının namusuna atılan iftirayı temizlemek öncelikle ona düşmektedir.

Bu kanunlar boyunca *Arusa* konumundaki bir kadına dair kurallar için örnek olarak özellikle *Naara* yaşındaki bir kızın seçilmesi Tora'nın, ergenliğe adım atılan bu yaşa verdiği önemi de

- 15 וּלְקַח אֲבִי הַנַּעֲרָ וְאִמָּהּ וְהוֹצִיאוּ אֶת-בְּתוּלִי הַנַּעֲרָ אֶל-זִקְנֵי
 16 הָעִיר הַשְּׁעָרָה: מִן וְאָמַר אֲבִי הַנַּעֲרָ אֶל-הַזִּקְנִים אֶת-בְּתִי נָתַתִּי
 17 לְאִישׁ הַזֶּה לְאִשָּׁה וַיִּשְׁנָאָה: יִזְוֶה-הוּא שֵׁם עֲלִילַת דְּבָרִים
 לֵאמֹר לֹא-מִצָּאתִי לְבִתִּי בְּתוּלִים וְאֵלָּה בְּתוּלִי בְּתִי וּפְרָשׁוּ
 הַשְּׂמָלָה לְפָנַי זִקְנֵי הָעִיר:

Gerdege girildikten sonra, şahitler kızın bekâretinin kanıtı olarak kanlı çarşafı alırlardı. Böylece kızın annesiyle babası, mahkemeye kanıt olarak bu çarşafı getireceklerdir.

Bu açıklama şüphesiz eski dönemlerdeki bir geleneği yansıtmaktadır ve bize ne kadar ilkel görünüyor ve elbette artık çok gerilerde kalmışsa da, bu uygulama tüm kaba görünümüne rağmen Yahudiler'in bekâret konusuna verdikleri tarihi değeri göstermektedir. Yine de bu açıklama konuyu tam anlamak için de yeterli değildir. Öyle ya; eğer koca kızın zina ettiğine dair şahitler getirebilmişse, üzerinde kan lekesi olan bir çarşafın ne gibi bir kanıtsal değeri olabilir? Bundan önce de çeşitli vesilelerle belirtildiği gibi, Tora bir durumun sabit görülmesi için çevresel delilleri yeterli görmez; geçerli iki şahit şarttır. Dolayısıyla iki şahit karşısında, kanlı bir çarşafın hiçbir kanıt değeri yoktur. Dahası, Tora'nın savunmayı sadece çarşafa bağlaması da mantıklı değildir – zira çarşaf kaybolabilir veya yıkanabilir. Genç kız için hayatı nitelikteki bu davada sadece buna bağlı kalınması mantıkla uyumsuz. Kaldı ki, işin diğer yanında, çarşaftaki lekenin gerçekten bekâret kanıyla oluştuğunu kanıtlayabilecek hiçbir şey yoktur.

Tüm bunlardan dolayı, metnin kanuni anlamda değerlendirmesi durumunda, buradaki “çarşaf” sözcüğünün sadece bir mecaz olduğunu kabul etmemiz gerekir. Bu konudaki görüş ayrılığının diğer yanı olan Hahamlar'ı takip eden Raşi de böyle demektedir: “Bu [*Simla* – Çarşaf sözcüğü sadece] bir mecazdır ve manası şöyledir: Baba, damadının kızının adına *‘ne koyduğunu’* [İbrance: *Sam La* (bkz. p. 14 açk.)] – yani kızının ismine ne tip bir leke sürdüğünü, [kocanın şahitlerini yalanlayan başka şahitler getirerek] açıkça ortaya koyacaktır. Babanın da kendi şahitlerini getirmesi, mahkemede her iki tarafın şahitlerinin

dinlenmesi sonucunda konu yeni ve tertemiz bir çarşaf gibi açık, şüpheden arınmış bir hale getirilecektir (*Sifre* 238; *Talmud* – *Ketubot* 46a; Raşi; Rambam).

Otoriteler, Rabi Eliezer ben Yaakov'un da sadece çarşafı yeterli bir delil olarak kabul etmediğini ve onun görüşüne göre de şahitlerin şart olduğunu belirtirler. Diğer Hahamlar'la arasındaki görüş ayrılığı ise, pasuğun ilk bakıştaki basit anlamıyla değerlendirilmediği durumlarda bile uygulamanın bu anlama yakın bir şekilde gerçekleştirilip gerçekleştirilmeyeceği konusundadır. Yukarıda görüldüğü üzere “gerçek” söz konusu olduğunda, şahitler yoksa hiçbir kanıt yeterli değildir. Dolayısıyla pasuk her ne kadar çarşaftan bahsediyorsa da, konuyu gerçekten açıklığa kavuşturabilecek tek şey vardır: Şahitler. Diğer Hahamlar'a göre, pasuktaki “çarşaf”ın aslında bir mecaz olduğu belirlendikten sonra, artık bu sözcüğün normal anlamına yoğunlaşmaya gerek yoktur. Rabi Eliezer ben Yaakov ise, her ne kadar “çarşaf” şahitleri kasteden bir mecaz ise de, uygulamanın pasuğun düz anlamına mümkün olduğu kadar yakın olması gerektiği görüşündedir. Bu nedenle, eğer varsa, şahitlerin yanında bu çarşaf da getirilmelidir. Ama şahit yoksa Rabi Eliezer ben Yaakov'a göre de, çarşafın hiçbir hükmü olmayacaktır.

Rambam *Alaha*'yı belirlerken görüş ayrılığının iki yanına da pay vermiştir. Kaydettiği *Alaha*'da çarşaftan bahsetmeyerek diğer Hahamlar'ın görüşünü ön plana çıkarmış, ama buradaki kocanın “*Motsi Şem Ra*” sıfatı olarak sıradaki pasuklarda belirtilen cezaya çarptırılması için kızla ilişkiye girmiş olması gerektiğini kaydetmiştir ki, yukarıda belirtildiği üzere bu, Rabi Eliezer ben Yaakov'un görüşü doğrultusundadır (*Yad* – *Naara Betula* 3:6; bkz. p. 13 açk.).

¹⁵ genç kızın babası ve annesi genç kızın bekâret kanıtlarını alıp mahkemeye, şehrin ileri gelenlerine getirmelidirler.

¹⁶ Genç kızın babası ileri gelenlere [şöyle] diyecek: “Kızımı şu adama eş olarak verdim, ama [o, kızımdan] nefret etti.

¹⁷ Ve işte o, ‘Kızında bekâret bulmadım’ diye ona suçlamalar yüklüyor. Ama işte kızımın bekâret kanıtları!” [Bununla, kızın annesi ile babası, kanıtlarını temiz bir] Çarşaf [gibi] şehrin ileri gelenlerinin önüne serecekler.

ifadedir: “*Motsi Şem Ra – Kötü İsim Çıkaran*”. Bkz. Vayikra Perek 13 başındaki açıklamalar.

Bu kadınla evlendim – “Bu”, bir işaret sıfatıdır. Dolayısıyla adam konuşurken karısı da oradadır (*Beer Mayim Hayim*). Buradan, bir davalının, mahkemede iddiasını ancak davalı da oradayken sunabileceği öğretilmektedir (*Sifre* 235; Raşi).

Buradaki “evlendim” [tam çeviriyle “aldım”] sözcüğü, evlenme sürecinin tamamlandığını belirtir. Yani bu aşamada artık evliliğin ikinci aşaması olan *Nisuin* de yapılmıştır [zaten *Nisuin* yapılmadan önce kocanın kızla birlikte olması yasaktır].

Bekâret bulmadım – *Talmud*’da, Rabi Eliezer ben Yaakov ile diğer Hahamlar arasındaki, aşağıda (p. 17 açık.) değineceğimiz görüş ayrılığı doğrultusunda bu iki şekilde anlaşılabilir. Koca ya Rabi Eliezer ben Yaakov’un görüşüne göre gerçekten ilişki sonrasında bekaret bulmadığını iddia etmektedir, ya da diğer Hahamlar’ın görüşüne göre “karımın *Arusa* konumunda olduğu dönemde zina ettiğine dair şahitler var ama ben o şahitleri yalanlayıp, karımın namusunu temize çıkaracak başka şahitler bulmadım” demektedir (*Talmud – Ketubot* 46a).

Derse – Bu pasuk, bir mahkemede önce davacının söz aldığını öğretir (*Sifre*). **15. Genç kızın** – İbranice *Naara*. Bu sözcük 12 ile 12,5 yaşları arasındaki bir genç kıza tanımlar. Bkz. p. 19 açık.

Babası ve annesi – Kızın babası ve annesi yoksa bile buradaki kanun geçerlidir. Ancak Tora anne ile babayı özellikle vurgulamaktadır, zira onu yetiştirenler onlardır. Eğer kızın gerçekten zina işlediği ortaya çıkarsa, annesiyle babası da küçük düşecektir (*Sifre* 235; Raşi). Ama kocanın iddiaları bir iftiraysa kızı veya onları küçük düşürecek bir durum yoktur (*Piruş Sifre Deve Rav*).

Eğer kızın anne ya da babası hayatta değilse onu *Bet-Din*’in görevlendirdiği kişiler savunur (İbn Ezra).

Bekâret kanıtlarını – Bkz. p. 14 açık.

Mahkemeye – Tam çeviriyle “*kayıya*”. Ancak bu, mahkemeyi belirtir. Onkelos’un çevirisinde olduğu gibi: “*Yerel Bet-Din’in girişine*”. Bu dava zina konulu olduğu için (bkz. p. 21) idam istemlidir ve dolayısıyla 23 yargıçtan oluşan Küçük *Sanedrin* tarafından görülür. Ayrıca bu tip davalar sadece *Bet-Amikdaş* döneminde görülebilir.

Getirmelidirler – Tam çeviriyle “*çıkarmacaklar*”.

16. Babası – Tora’ya göre ailenin reisi babadır; bu nedenle o konuşmaktadır (krş. Raşi).

Kızımı şu adama eş olarak verdim – Bu ifade bir babanın, 12,5 yaşına kadar olan kızını evlendirme yetkisine sahip olduğunu öğretir. Evlilik, prosedür olarak damadın geline maddi değeri olan herhangi bir şey vermesiyle gerçekleşir ve burada yetki babada olduğu için, babanın bu maddi değeri olan şeyde de hakkı vardır (*Talmud – Ketubot* 46b).

[Kızımdan] Nefret etti – Baba, damadının bu anlaşılabilir davranışını, onun, kızına karşı uyanan nefretine bağlamaktadır (*Daat Mikra*).

17. [Kanıtlarını temiz bir] Çarşaf [gibi] ... serecekler – Tam çeviriyle “*çarşafı/giyisiyi/kumaşı ... yayacaklar/serecekler*”.

Talmud’da bu ifadenin tam anlamı hakkında Rabi Eliezer ben Yaakov ile diğer Hahamlar arasında bir görüş ayrılığı mevcuttur (*Talmud – Ketubot* 46a). Ramban, Rabi Eliezer ben Yaakov’un görüşünü benimser. Buna göre, Tora eski zamanlardaki bir uygulamaya gönderme yapmaktadır.

יִחְזַק וְלִקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר־הַהוּא אֶת־הָאִישׁ

18

וְיִסְרוּ אֹתוֹ: יֵט וְעָנְשׁוּ אֹתוֹ מֵאָה כֶּסֶף וְנִתְּנוּ לְאָבִי הַנְּעֹרָה כִּי

19

הוֹצִיאָ שָׁם רֶעַעַל בְּתוֹלֶת יִשְׂרָאֵל וְלוֹתְתֶיהָ לְאִשָּׁה לְאִיּוֹכַל
לְשִׁלְתָּה כָּל־יָמָיו:

Bu iki nokta başka kanunlar için de öğretici niteliktedir. Şöyle ki, görüldüğü gibi, koca, yani *Motsi Şem Ra*, burada bahsi geçen cezalara, sadece kız 12-12,5 yaşları arasındaysa – yani tam bir *Naara* ise – çarptırılır. Ve Tora, yaş sınırları konusunda ki bu kesinliğe gönderme yaparcasına *Naara* sözcüğünü özellikle ve sadece bu kanun içinde eksiksiz bir şekilde yazmıştır. Buna bağlı olarak, yine bir *Naara*'yı konu alan ve sözcüğün *E* harfi eksik halde yazıldığı diğer kanunlar, [kıza yönelik bir cezayı gerektirmediği sürece] genç kız tam bir *Naara* değilse – yani 12 yaşından küçükse – bile geçerlidir. Örneğin bir *Naara*'ya tecavüz eden adamı yükümlülük altına sokan kanunlar vardır (p. 28-29). Orada *Naara* sözcüğü *E* harfi olmaksızın yazılmıştır; dolayısıyla o kanun, tecavüze uğrayan kız 12 yaşından küçükse bile yürürlükte [Buna karşılık, zina eden bir *Naara*'nın idam edilmesini öngören p. 23-24'teki kanun, orada da *E* harfi olmamasına rağmen, yine de sadece 12-12,5 yaş arasındaki kız için geçerlidir; zira önce de belirtildiği gibi, 12 yaşın altındaki bir kız cezalandırılmaz] (*Talmud – Ketubot* 40b ve 44b; Raşi o.a.).

Sonuç olarak *Motsi Şem Ra* kanunu çerçevesinde eğer kız 12 yaşından küçükse, koca, bu pasuklarda bahsedilen cezayı almaz. Aynı şekilde eğer iftiraya uğrayan kız/kadın 12,5 yaşından büyükse, buradaki kanunların hiçbirisi geçerli değildir ve bu, kocanın açtığı normal bir zina davası olarak ele alınır ve kadın da kendini savunacak şahitleri getirmelidir. Suçsuzsa, koca Tora'nın burada belirlediği cezaları almaz. Suçluysa, eğer suç işlediğinde *Naara* idiye p. 21'deki *Sekila* cezasını alır; eğer suç işlediğinde daha büyük idiye her zina suçunda olduğu gibi *Henek* cezasını alır (bkz. p. 22).

Yisrael'in bakiresinin adını kötüye çıkarmıştır – Sonuçta kızın suçlandığı nokta zina etmiş olduğudur ve bu, bekâret eksikliğiyle değil zinaya

şahit olan kişilerin ifadesiyle belirlenecektir. Ve eğer bu yoksa, kız bakire değilse bile hiçbir ceza-yı hak edecek değildir. Ancak yine de yukarıda babanın “‘Kızında bekâret bulmadım’ diye ona suçlamalar yüklüyor” şeklindeki sözlerinden, bekâretin bir aile onuru meselesi olduğu görülmektedir. Bir ulusun en değerli hazinesi, kızlarının bekâret saflığıdır ve bir ailenin en büyük gururu, kızlarının cinsel kutsiyetini korumuş olmasıdır. Genç bir kızın saf kutsallığına dil uzatan kişi, o kızı eğiten aileye ve kızın ait olup ismini taşıdığı ulusa dil uzatmış olur (Hirsch).

Karısı olarak kalacaktır – *Mitsvat Ase* No. 225 (*Sefer Ahinuh*). Eğer adam onu arada boşadıysa, tekrar evlenmeye zorlanır (*Talmud Yerusalmi – Ketubot* 3:6).

Hayatı boyunca – Tam çeviriyle “tüm günlerinde”.

Boşayamayacaktır – *Mitsvat Lo Taase* No. 329 (*Sefer Ahinuh*). Tam çeviriyle “onu gönderemez”. Buna yetkisi yoktur (*Targum Onkelos*). Normal şartlarda Tora, bir kocaya, karısını onun rızası olmadan bile boşama yetkisi tanımıştır. Gerçi günümüzde bu yetki geçerli değildir ve bir erkek, karısını ancak onun rızası dâhilinde boşayabilir (bilgi için bkz. 24:1 açık.). Ama Tora'nın verildiği dönemde koca tek taraflı yetkiye sahipti. Yine de Tora bu örnekte, istisnai olarak, karısına berbat bir iftira atan kocadan bu yetkiyi almaktadır. *Motsi Şem Ra*, karısını, onun isteği olmadığı takdirde boşayamaz (Hirsch).

20-21. Suçlama Doğruysa. Tora önceki kısımda kocanın iftira attığı olasılığı vermişti. Şimdi ise kızın gerçekten de zina ettiği durumdaki kanunu verecektir.

¹⁸ [Bu durumda] O şehrin ileri gelenleri adamı alıp kırbaçlayacaklar,

¹⁹ [ayrıca] onu yüz gümüş [*şekel* karşılığı] cezaya çarptırıp [bu parayı] genç kızın babasına verecekler, zira [koca,] Yisrael'in bakiresinin adını kötüye çıkarmıştır. [Ayrıca] Kız, [adamın] karısı olarak kalacaktır. [Adam] Onu hayatı boyunca boşayamayacaktır.

18. Kırbaçlayacaklar – *Targum Onkelos*. Sifre 238; *Talmud* – *Ketubot* 46a; Raşi. İbranice **Veyiseru**. Bkz. 21:18. Koca 39 kırbaç cezası alır (bkz. 25:1-3). Bu, kısasa kısas bir cezadır. Koca, genç kızı toplum önünde mahcup etmiştir; bu nedenle kendisi de toplum önünde küçük düşürücü bir ceza almaktadır (Rambam, *More Anevohim* 3:49; *Meam Loez*).

19. Yüz gümüş [*şekel*] – Krş. *Targum Onkelos*; *Talmud* – *Behorot* 49b; Ralbag. Tora, bakire bir kız için başlık parasını 50 *şekel* olarak belirlemiştir (bkz. 22:29). Bu para, bakire bir kızın evliliğinde *Ketuba*'nın [=evlilik sözleşmesinin] bir parçasıdır ve boşanma durumunda koca bunu ödemekle yükümlüdür (Ramban). Bu örnekte koca, kızıdan bu parayı ödemedi kurtulmak istemiştir. Bu bir nevi hırsızlık olduğundan, Tora kocayı bu paranın iki katını ödemeye mahkûm etmektedir; zira hırsızlık durumunda Tora iki kat ödemeyi ön görür (bkz. Şemot 22:3, 22:6 ve 22:8) (Rambam, *More Anevohim* 3:49).

Bu aynı zamanda iftiranın ne kadar ağır olduğuna işaret eder. İrza tecavüzün tazminatı 50 *şekel* iken (22:29), koca burada 100 *şekel* ödemeye mahkûm edilmektedir (*Talmud* – *Arahin* 15a; *Meam Loez*).

Motsi Şem Ra konusu, ceza kanunu açısından özel bir konuma sahiptir. Diğer her konuda “bir kişi aynı suç nedeniyle hem kırbaç cezasına hem de parasal cezaya çarptırılmaz” prensibi geçerlidir (bkz. 25:2 açık., *Suçuna göre* k.b.). Eğer herhangi bir suç hem kırbaç hem de para cezasını gerektiriyorsa, suçlu sadece para cezası alır ve parasal cezadan muaf tutulur. Bu prensip 25:2'deki bir nüanstan öğrenilmektedir (bkz. o.a.) ve bir kişinin aynı suç için iki cezaya birden çarptırılmayacağını öngörür. Bunun tek istisnası, genç karısına böylesi aşağılık bir iftira atan *Motsi Şem Ra*'dır ve her iki cezaya birden çarptırılır.

Cezaya çarptırıp – Tora “Onu, genç kızın babası-

na yüz gümüş *şekel* vermeye mahkûm edecekler” demektedir. Kullanım daha uzundur. Koca bu parayı *Bet-Din*'e verecek, *Bet-Din* de bunu kızın babasına aktaracaktır. Buna ne gerek vardır?

Cevap, bu paranın sadece kıza yönelik bir tazminat olmamasında yatar. Kocanın iftirası kızın şahsını hedeflemiş görünse de, pasuğun da “*Yisrael'in bakiresinin adını kötüye çıkarmıştır*” sözleriyle açıkça belirttiği gibi aslında ulusun tümüne yönelik bir hakarettir. Bu nedenle tazminat doğrudan halka, yani onu temsil eden *Bet-Din*'e verilmektedir. *Bet-Din* bunu “daha sonra” kızın babasına takdim edecektir (Hirsch).

Genç kızın babasına – Bu tazminat babaya verilmektedir, zira koca, kızın babasının evindeyken zina ettiğini iddia ederek ailenin tümüne hakaret etmiştir. Kızın iftiraya uğradığının ve aslında kutsiyetinin bozulmadığının açığa çıkması, her şeyden önce ailesinin ve onun reisinin onurudur. Aile, kızlarını Yahudi ulusunun gerçek serveti olan kadının kutsiyetine uygun bir şekilde yetiştirmiştir (a.k.). Baba ölmüşse, para kıza verilir (*Talmud* – *Ketubot* 44b; *Talmud Yerusalmi* – *Ketubot* 4:1). Ayrıca bkz. ö.a.

İki nokta: [1] Tora'nın her yerinde [normalde *Nun-Ayin-Reş-E* şeklinde yazılması gereken] “**Naara** – Genç Kız” sözcüğü, sonundaki *E* harfi eksik halde yazılıdır. Tek istisna bu pasuktur ve sözcük, olması gerektiği gibi yazılmıştır. [2] Biraz aşağıda genç kızın suçlu olması durumunda *Sekila* ile idam edileceği söylenmektedir. 12 yaşından küçük bir kız cezaya çarptırılmaz. 12,5 yaşından büyük bir kız ise [artık *Naara* değildir] zina suçu işlediği takdirde *Henek* yöntemiyle idam edilir. Dolayısıyla burada sözü edilen genç kız, özellikle 12-12,5 yaşları arasında demektir. Buna bağlı olarak, eğer kızın masum olduğu ve kocanın ona iftira ettiği ortaya çıktığı takdirde kocayı para ve kırbaç cezası ile yükümlü kılan *Motsi Şem Ra* kanunu da sadece kız tam olarak bu yaşlardaysa geçerlidir; yoksa geçerli değildir.

- כּוֹאֵם-אַמַּת הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה לֹא-נִמְצָא 20
- בְּתוֹלָם לִנְעָר: כֹּא וְהוֹצִיאוּ אֶת-הַנֶּעֶר אֶל-פֶּתַח בֵּית-אָבִיהָ 21
- וּסְקְלוּהָ אֲנָשִׁי עִירָהּ בְּאֲבָנִים וּמָתָה כִּי-עָשְׂתָה נְבִלָה בְּיִשְׂרָאֵל 22
- לְזָנוֹת בֵּית אָבִיהָ וּבְעֶרְתָּ הָרָע מִקִּרְבָּךְ: ס כֹּכּ כִּי-יִמָּצֵא אִישׁ
- שֹׁכֵב | עַם-אִשָּׁה בְּעֶלְת-בָּעַל וּמָתוּ גַם-שְׁנֵיהֶם הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב
- עַם-הָאִשָּׁה וְהָאִשָּׁה וּבְעֶרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל:

Babasının evinde [iken] – Normalde zina suçunun cezası *Henek* yöntemiyle idamdır (bkz. s.p. açk.). Burada ise daha ağır olan *Sekila* yöntemi öngörülmektedir. Bu *Gezerat Akatuv* tarzı bir kuraldır ve *Sekila* cezası, kızın “*babasının evinde [iken]*” – yani *Arusa* konumundayken – zina etmesi durumunda verilir (krş. Vayikra 21:9). Ama bunun için kızın bakire olması da gerekir (bkz. p. 23). Eğer kızın önceki bir ilişki nedeniyle bakire olmadığı biliniyorsa, zina durumunda cezası, normal zinada olduğu şekilde *Henek*’tir. Yine, *Sekila* cezası özellikle bu *Arusa* konumundaki bakire zina ettiği zaman 12-12,5 yaş arasında idiye geçerlidir. Eğer kız daha küçükse ceza görmez. Daha büyükse *Henek* ile idam edilir (*Yad – Isure Bia* 3:4; *Meam Loetz*).

Böylece evli bir kız/kadın açısından zinanın cezası duruma göre farklılık gösterir: [1] Eğer 12 yaşından küçükse, ister *Arusa* ister *Nesua* olsun, henüz ceza alacak yaşta değildir ve cezadan muaftır. [2] Eğer 12-12,5 yaş arasında, yani bir *Naara* ise, [a] *Arusa* ve bakire olduğu takdirde buradaki gibi *Sekila* ile, [b] *Arusa* olduğu ama [önceki bir evliliği veya ilişkisi nedeniyle] bakire olmadığı takdirde veya *Nesua* olduğu takdirde (bkz. s.p.) *Henek* ile idamı hak eder. [3] 12,5 yaşın üstündeyse, ister *Arusa* ister *Nesua* olsun, *Henek* ile idamı hak eder.

Zina ederek – Bu ifade, kızın idam edilmesinin sebebinin açıklamaktadır. Sebep kızın bakire çıkarmaması değil, *Arusa* konumundayken, kocası dışında bir adamla zina ettiğinin şahitlerin ifadesiyle belirlenmiş olmasıdır. Ama eğer bir kız, *Arusa* değilken bir erkekle birlikte olmuş ve bekâretini bu şekilde kaybetmişse, bu [yasak olmasına rağmen] zina sınıfında değildir ve böyle bir durumda kız, birlikte olduğu erkeğin karısı olmaya adaydır (bkz. Şemot 22:16).

Yisrael’in içinde – Sadece kendisini rezil etmekle kalmamış, Yisrael’in saf genç kızlarının da yüz karası olmuştur (*Sifre*).

Rezillik – Evli bir kadın olarak kendisini bir başka erkeğe kendi isteği doğrultusunda teslim etmesi bu şekilde tanımlanmaktadır (Ramban).

Arandan kötülüğü yok etmelisin – Ya da “[*bu şekilde*] arandan kötülüğü yok edeceksin”. Ya da “arandan kötülük edenleri yok edeceksin” (*Targum Onkelos*). Aşağıdaki aynı ya da benzer kullanımlar da aynı şekillerde anlaşılabilir.

22. Zina. Tora zina yasağından ve cezasından daha önce de bahsetmişti (bkz. Vayikra 18:20 ve 20:10). Ancak burada bunu belirli bir sebeple tekrarlamaktadır. Önceki kısımda, *Motsi Şem Ra* kanunu çerçevesinde *Arusa* konumundayken zina eden bir *Naara*’nın *Sekila* ile idamı hak ettiği, verilen örnek dâhilinde söylenmişti. Bundan hemen sonraki pasuklarda da (p. 23-24) *Arusa* konumundaki bakire bir *Naara*’nın zina işlemesi durumunda *Sekila* ile idam edileceği açıkça bir kural olarak verilmektedir. Buradan yola çıkarak, okuyucu, aynı cezanın her durumdaki zina için de geçerli olduğu sonucuna varabilirdi. Bu nedenle Tora “evli bir kadının kocası dışındaki bir erkekle ilişkiye girmesi” anlamına gelen zina suçuna, bu iki konu arasında bir kez daha yer vererek, bu çıkarımın doğru olmadığını vurgulamaktadır. *Sekila* cezası sadece *Arusa* konumunda ve bakire iken zina etmiş bir *Naara* içindir. Bunun dışındaki durumlarda zina suçunun cezası *Henek* ile idamdır. Tora bunu, pasukta idam cezasından yöntem belirtmeksizin bahsederek öğretmektedir; zira yöntem belirtmeyen idam cezalarındaki varsayılan yöntem *Henek*’tir (İbn Ezra; *Piruş Al İbn Ezra*).

Başkasıyla evli – İbranice *Beulat Baal*. Yaklaşık çeviriyle “bir kocanın evlenmiş olduğu”.

Yatarken – İşveli tavırlar, kucaklamalar ve diğer benzeri davranışlar zina günahının sabit görülmesi için yeterli değildir. Burada bahsi geçen idam cezası için, şahitler cinsel ilişkiye tanık olmalı, ilişkinin taraflarını da açık bir şekilde uyarmış olmalıdırlar (*Meam Loetz*).

[87. Suçlama Doğruysa]

²⁰ Ama eğer bu iddia gerçek idiyse, genç kız adına bekâret kanıtları bulunmamışsa,
²¹ genç kızı babasının evinin girişine çıkarıp şehrinin insanları[nın huzurunda] onu taşılayacaklar ve ölecek; çünkü babasının evinde [iken] zina ederek Yisrael'in içinde rezillik etmiştir. Arandan kötülüğü yok etmelisin.

[88. Zina]

²² Bir adam başkasıyla evli bir kadınla yataarken bulunursa, her ikisi de ölecektir – hem kadınla yatan adam hem de kadın. Yisrael'den kötülüğü yok etmelisin.

20. İddia gerçek idiyse – Tam çeviriyle “söz doğruysa”. Eğer kocanın iddiası doğruysa – yani getirdiği şahitler geçerli bulunduysa ve onlar zinayı görüp, o sırada kızı ve yanındaki adamı bunu yapmamaları konusunda gerektiği şekilde uyardılarsa ve onların ifadelerini yalanlayacak başka şahitler yoksa – o zaman kız idamı hak eder (*Talmud – Ketubot* 44b; Raşi). Bu şartlar gereklidir; zira herhangi bir suçun sabit görülmesi ve herhangi bir cezanın verilmesi, sadece ve sadece geçerli iki şahidin suça tanık olması, suçu işleyenleri uyarması, onların da bu uyarıyı duymalarına rağmen günaha devam etmeleri sonrasında şahitlerin tanıklık ifadeleriyle mümkündür. Bu açıdan bu kanun da bir istisna değildir.

Tora burada iki şey söylemektedir: “Eğer bu iddia gerçek idiyse” ve “genç kız adına bekâret kanıtları bulunmamışsa”. Sanki ikisini birden söylemeye gerek yok gibidir. Bu kullanım iki farklı duruma gönderme yapıyor olabilir: “Genç kız adına bekâret kanıtları bulunmamışsa” – yani kızın babası, kocanın getirdiği şahitleri yalanlayacak başka şahitler getirememişse (krş. *Talmud – Ketubot* 46a); veya “bu iddia gerçek idiyse” – yani kızın babası kocanın şahitlerini yalanlayacak şahitler getirmesine karşın, koca da babanın getirdiği şahitleri yalanlayacak başka şahitler getirebilmiş ve böylece ilk iddiasının doğruluğunu tekrar sağlamlaştırmışsa – o zaman kız cezayı hak eder (krş. *Yad – Naara Betula* 3:6). Bu ikinci durumda babanın getirdiği, ama koca tarafından getirilen ikinci grup tarafından *Edm Zomemin* durumuna sokulan şahitler de aynı cezayı alır.

Genç kız adına bekâret kanıtları bulunmamışsa – Tam çeviriyle “... bekâret bulunmamışsa”. Ancak bu ifade, önce de belirtildiği gibi, “kızın zina etmediğini ortaya koyacak şahitler bulunmadıysa” anlamındadır. Başka bir deyişle anlam “kızın bakire olduğunun kanıtları bulunmadıysa” şeklinde olamaz; zira bir kızın bakire olmaması, [bunun sebebi, zina sınıfında olan ve şahitlerle uyarının mevcut olduğu bir ilişki olmadığı sürece] onun cezalandırılmasını

gerektirmez. Kız pekâlâ ilişki dışında bir sebeple, örneğin bir darbe nedeniyle bekâretini kaybetmiş olabilir veya kendi doğası nedeniyle bekâreti kendini belli etmeyebilir [ve elbette tüm bunlar, kız suçlu konumuna sokmayacaktır. Dahası, kız bekâretini evlenmeden önce girdiği bir ilişki nedeniyle kaybetmişse bile, bu her ne kadar hem kendisi hem ailesi hem de ulusu için utanç verici bir yasak ihlali ise de, evlilik dışında gerçekleştiği için zina değildir ve cezalandırılmasını gerektirmez (bkz. s.p. açk., *Zina ederek k.b.*)]. Tüm bu sebeplerden dolayı, sırf bekâret eksikliğinin bir kadının herhangi bir şekilde cezalandırılmasında rol sahibi olmadığını bilmek önemlidir.

21. Babasının evinin girişine – Bu, hem de babasının evinde yaşadığı bir dönemde zinadan suçlu olan kızın ebeveynine “Nasıl bir kız yetiştirdiğinizi görün!” demekle eşdeğerdir (*Talmud – Ketubot* 45a). Ancak bu, sadece zina yaptığı dönemde babasının evinde yaşayan bir kız için geçerlidir. Öyle değilse şehir dışında cezalandırılır (*Yad – Isure Bia* 3:9).

Bazı kaynaklar, idamın normalde şehrin içinde gerçekleştirilmediği prensibinden yola çıkarak, bu ifadenin “babasının evinin [bulunduğu şehrin] girişine” anlamına geldiğini öne sürerler. Bu durumda “Nasıl bir kız yetiştirdiğinizi görün!” iması da, sadece kızın babasına değil, tüm şehir halkına yönelik değerlendirilebilir (*Behor Şor; Daat Mikra*).

Şehrinin insanları[nın huzurunda] – *Sifre* 240; Raşi. 17:7’de *Sekila* cezasında idamı gerçekleştirme görevinin öncelikle suçluyu mahkûm ettiren şahitlere ait olduğu söylenmişti. Dolayısıyla pasuk her ne kadar tam çeviriyle “şehrinin insanları onu taşılayacaklar” diyorsa da, kastedilen, işlemin onların bulunduğu bir ortamda yapılacak olmasıdır. Şahitler başka bir şehrin sakinleriye bile, idamı öncelikle onlar gerçekleştirirler.

Taşılayacaklar ve ölecek – *Sekila* yöntemi ile idam.

כַּג כִּי יִהְיֶה

נֶעֱרַ בְּתוֹלָה מֵאַרְשָׁה לְאִישׁ וּמִצָּאָה אִשׁ בְּעִיר וְשָׁכַב עִמָּה:

idam edileceği durumların olabileceğine işaret etmektedir. Örneğin eğer evli genç kız 12 yaşından küçükse cezalandırılmaz. Buna rağmen, onunla zina ilişkisine giren [yetişkin] adamı tek başına idam edilir. Benzer şekilde eğer evli kadın yetişkinse ve birlikte zina ettiği erkek 13 yaşından küçükse, kadın ceza alır, ama erkek küçük yaşta olduğu için cezalandırılmaz (*Sifre; Talmud – Sanedrin* 66b). Bu durumda anlam “kadınla yatan adam veya kadın [– yani hangisi cezaya layıkta o]” şeklinde de olabilir (Ramban).

23. [Şöyle bir olay] Olursa – İbn Ezra.

Nişanlı – İbranice *Arusa*. Yani evliliğin ilk aşamasını geçmiştir. Önce de belirtildiği gibi bu sözcük, kızın resmen “evli” olduğunu belirtir. Nitekim sıradaki pasukta geçen “akranının karısı” ifadesi bunu açıkça ortaya koymaktadır (İbn Ezra). Böyle bir durumda başkasıyla ilişkisi zina sınıfındadır.

Pasuk birçok sıfat kullanmaktadır: “*Nişanlı*” – ve henüz evliliğin ikinci aşamasını geçmemiş; “*bakire*” – ve henüz bir erkekle ilişkiye girmemiş; “*genç kız (Naara)*” – ve henüz yetişkin [=12,5 yaşından büyük] değil. Buradaki kanun sadece bu şartlar altında ve ilişki “*şehir içinde*” (bkz. s.a.) gerçekleşmişse geçerlidir.

Bâkire – Buradaki kanun açısından bu da belirleyici noktalardan biridir. *Sekila* cezası, sadece zina eden [*Arusa* ve *Naara*] kız bakire olarak tanınıyorsa geçerlidir. Ama eğer kızın önceki bir ilişki nedeniyle bakire olmadığı biliniyorsa, o zaman *Arusa* ve *Naara* iken zina etmesi durumunda ceza *Sekila* değil, *Henek*’tir.

Şehir içinde – Bu ifade, insanların mevcut olduğu ve saldırıya uğrayan bir kadının kendisini kurtarabilecek kişilerden yardım umup çılgılık atacağı her yeri kapsar. Genel olarak şehir böyle bir yer olduğu için Tora bu ifadeyi kullanmıştır; ama şehir dışında bile olsa, etrafta yardım edebilecek durumda insanların olduğu herhangi bir yerde de, eğer bu evli/nişanlı kadın yardım için seslenmemişse ve buna, kadın ile onunla yatan adamı görüp kendilerini uyaran şahitler tarafından tanıklık edilmişse, o zaman zina şüphesi kuvvet kazanır. Tecavüze uğrama tehlikesindeki her kadın, normal olarak yardım için çılgılık atar ve kadın bunu yapmamışsa, zina olasılığı yüksektir.

Buna karşılık biraz aşağıda (p. 25-27) kırdı

saldırıya uğrayan bir kadından bahsedilmektedir. Kır, yani şehir dışı, yardım edebilecek insanların bulunma olasılığının düşük olduğu bir yerdir. Dolayısıyla eğer şahitler evli/nişanlı kadının çılgılık atmadığını gördülerse bile, burada zina değil, tecavüz olasılığı yüksek kabul edilir; zira kadın, nasılsa bir işe yaramayacağını düşünerek çılgılık atmamış olabilir. Böylece adam ceza alır, ama kadın muaftır.

Sonuç olarak bu pasuklarda “şehir” ve “kır”, etrafta yardım edebilecek insanların mevcut olduğu ve olmadığı durumlar için kullanılan birer terimdir. Ama uygulamada şehir ve kır arasında fark yoktur. İster şehir içinde ister şehir dışında olsun, kurtarabilecek kimseler varsa ve kadın çılgılık atmamışsa zina olasılığı yüksektir; ama böyle kişiler yoksa kadın çılgılık atmamışsa bile tecavüz olasılığı kuvvetli kabul edilir (*Sifre; Ramban*). Tora’nın sahne olarak şehir içi ve dışını vermesinin nedeni, tecavüze daha çok şehir dışında, zinaya da daha çok şehir içinde rastlanmasıdır. Yine de olayın şehir içi ya da dışında gerçekleşmesine bakılmaksızın, her şey şahitlerin ifadelerine bağlıdır ve kadının tecavüze mi uğradığı yoksa zina mı işlediği bu ifadeler doğrultusunda belirlenir (Rabenu Behaye).

Aynı şekilde, çılgılığa da bir direnç işareti olduğu için yer verilmiştir. Ama başka şekillerde direnç söz konusuysa, örneğin kadın debeleniyorsa, ağlıyorsa, adamın giysilerini ya da saçını sertçe çektiyorsa vs. bu da dikkate alınır. Tora’nın bu pasuklarda zina ve tecavüz kanunu konusundaki kuralların en temel noktalarını vermekle yetinmiştir. Meydana gelen her olay, kendi başına çevresel tüm şartlar değerlendirilerek ele alınır; buna pasuklarda verilen ortam ve direnç şekillerinin dışındaki durumlar da dâhildir (krş. Ramban).

Tora’da bir olayın kanunen “gerçek” kabul edilmesi için, geçerli şahitlerin olayı görmesi, günahı işleyenleri uyarması, uyarılanların bu uyarıyı duyduklarının açık olması, ama buna rağmen günaha devam etmiş olmaları gerekir. Dolayısıyla mevcut bölümler boyunca olayın tam olarak nasıl ve hangi ortamda gerçekleştiği, uyarı konusu da dâhil olarak değerlendirilmelidir. Bunun çok ince ayrıntıları vardır ve bunlar çalışmamızın kapsamını aşmaktadır.

[Başka bir] – *Targum Yonatan*.

Onunla yatarsa – Kadının isteği dâhilinde. Bkz. ö.p. açk.

[89. Arusa Konumundaki Genç Kızla Zina]

²³ [Şöyle bir olay] Olursa, bir adamla nişanlı bakire bir genç kıızı şehir içinde [başka bir] bir adam bulur ve onunla yatarsa,

Kadının ilişkiye zorlandığı örneklerde Tora “[zorla] tutmak” (p. 25) ve “yakalamak” (p. 28) gibi fiillere yer vermiştir. Burada böyle bir kullanımı olmadığına göre, kadının ilişkiyi istediği bir durumdan bahsedilmektedir.

Bulunursa – Yani “iki geçerli şahit tarafından bulunursa” (*Sifre* 102; bkz. 17:2 açık.). Ayrıca bu sözcük, evli bir kadının kocası dışındaki bir erkekyle yatmasının, Yahudi toplumu içinde son derece az bulunan bir davranış olduğunu da ima eder. Namuslarına düşkün olan Yahudi kadınları için bu pek rastlanır bir durum değildir (*Daat Mikra*).

Her ikisi de ölecektir – *Henek* yöntemiyle idam (bkz. Vayikra 20:10).

Tam çeviriyle “*ikisi de öleceklerdir*”. İbranice halindeki “*öleceklerdir*” sözcüğü çoğul olduğuna göre, “*ikisi de*” sözlerine gerek yoktur. Dolayısıyla fazladan kullanılan bu iki sözcük, iki ek konuyu ima etme amaçlıdır (*Sefer Zikaron*). Söz konusu ceza yalnızca bu ilişkiden “her ikisinin” zevk alacağı durumlarda “her ikisine” verilir. Ama örneğin erkeğin bir kadının bedeninin dış kısımlarıyla kendi kendisine cinsel zevk sağladığı ama kadının cinsel bölgede zevk almadığı durumlar zina kanununun dışındadır (*Sifre* 241; Raşi; *Talmud* – *Sanedrîn* 66b, Raşi o.a.). Bu, fazladan kullanılan “*ikisi*” sözcüğünün ima ettiği kuraldır. Fazladan kullanılan ikinci sözcük “**Gam** – *De/Da*” bağlacı ise, “[dahi]” şeklindeki anlamı nedeniyle] önceki bilgiler doğrultusunda bu kanuna dâhil olmadığını düşünebileceğimiz bir durumun da kanun kapsamında olduğunu belirtir. Bu durum ters ilişkidir ve normalde kadın bundan tam bir zevk almamasına rağmen, evli bir kadınla kocası olmayan bir erkek arasındaki bu tür ilişki de zina sınıfındadır ve yine idam cezasını gerektirir (*Sifre* 241; Ramban, *Talmud* – *Sanedrîn* 66b, Raşi o.a.). Tora bunu zina günahı kapsamında belirtmesine rağmen, Tora’nın yasakladığı diğer her türlü cinsel ilişkide de, ters ilişki kanuna dâhildir (Ramban). Yine bu ifade, tecavüz durumu hariç, Tora’nın yasakladığı her türlü cinsel ilişkide, her iki tarafın cezalandırılacağını öğretir.

Farklı bir açıklamaya göre **Gam** sözcüğü, kanunun kapsamının dışında olduğunu düşünebileceğimiz başka bir durumu dâhil etme amaçlıdır. Vayikra 27:29’da görüldüğü gibi (bkz. o.a.), idama

mahkûm olmuş bir kişi, artık ölü sayılır. Dolayısıyla zina nedeniyle idama mahkûm edilmiş bir kişi, bu ceza infaz edilmeden önce bir şekilde [örneğin kaçmayı başararak] bir başka zina günahı işlediye, bu aşamada “ölü” sayıldığı düşüncesiyle, bu ikinci ilişkinin zina sayılmadığını ve ilişkideki partnerinin de idamı hak etmediğini farz edebiliriz. Fazladan kullanılan **Gam** sözcüğü, böyle olmadığını, o partnerin de aynı şekilde zina nedeniyle idamı hak edeceğini ima eder (*Sifre* 241; Raşi; *Beer Mayim Hayim*). Benzer şekilde eğer zina işleyen kadın idam cezasına çarptırıldıktan sonra, cezanın infazından önce bir erkek onunla [kadının isteği dışında bile olsa] ilişkiye girerse, [eğer kadın hâlâ kocasıyla evli olduğu takdirde,] o erkek de zina etmiş olur (*Daat Zekenim*).

Bir başka açıklamaya göre **Gam** sözcüğü başka bir durumu da kanunun kapsamına sokar. Eğer zina işlediği için idama mahkûm edilen bir kadın hamileyse, infaz için doğum yapması beklenmez, hamile olmasına rağmen idam edilir [böylece bu ifade cenini de kanunun kapsamı içine almaktadır] (*Talmud* – *Arahin* 7a; Raşi). Bu kanun özellikle zina günahı içinde veriliyor olmasına karşın, *Mişna*, idam gerektiren diğer herhangi bir günahta da kanunun aynı olduğunu belirtir. [Öte yandan eğer kadın doğum sancıları çekmeye başladıysa doğurması beklenir (Rabenu Behaye).]

İbn Ezra’ya göre **Gam** sözcüğü, zina ilişkisindeki suç ve cezada her iki tarafın da eşit olduğunu vurgulama amaçlıdır. Bazıları bu ilişkide erkeğin suçunun kadınınkine göre daha hafif olduğunu öne sürebilir; ne de olsa kadın başkasıyla evlidir ve bu ilişkisine sadık kalmakla yükümlüdür, oysa erkek bu evliliğin dışında olduğu için ona saygıda kadın kadar yükümlü olmayabilir. Bazıları ise, genelde ilişkiyi daha çok isteyen ve ilişkide aktif taraf olan erkeği daha suçlu bulabilir [nitekim pasuk da “*kadınla yatan adam*” sözleriyle erkeğin sorumluluğunu ön plana çıkarmaktadır] (Ramban). Ama Tora her iki düşüncenin doğru olmadığını, her ikisinin de aynı cezayı hak ettiğini vurgulamaktadır.

Hem kadınla yatan adam hem de kadın – Tam çeviriyle “*kadınla yatan adam ve kadın*”. Pasuk “*her ikisi de*” dedikten sonra bu açıklamaya gerek olmamalıdır. Ama Tora burada ikisini ayrı ayrı söyleyerek, ilişkinin taraflarından sadece birinin

24 כִּד וְהוֹצֵאתָם אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶל־שַׁעַר | הָעִיר הַהוּא וּסְקַלְתָּם אֹתָם
 בְּאֲבָנִים וּמָתוּ אֶת־הַנֶּעֱרָ עַל־דְּבַר אֲשֶׁר לֹא־צָעָקָה בְּעִיר
 וְאֶת־הָאִישׁ עַל־דְּבַר אֲשֶׁר־עָנָה אֶת־אִשְׁתּוֹ רָעָהּ וּבְעֶרְתָּ הָרָע
 25 מִקֶּרְבָּךְ: ס כֹּה וְאִם־בִּשְׁדָּה יִמָּצָא הָאִישׁ אֶת־הַנֶּעֱרָ הַמֵּאֲרָשָׁה
 וְהִחֲזִיק־בָּהּ הָאִישׁ וְשָׁכַב עִמָּהּ וּמָת הָאִישׁ אֲשֶׁר־שָׁכַב עִמָּהּ לְבִדּוֹ:
 26 כּו וְלִנְעָרָ לֹא־תַעֲשֶׂה דְבַר אֵין לִנְעָרָ חֲטָא מוֹת כִּי כֹאֲשֶׁר יָקוּם
 אִישׁ עַל־רַעְלוֹ וּרְצָחוֹ נָפֵשׁ כֵּן הַדְּבַר הַזֶּה:

verilebilmesi için öncelikle geçerli şahitlerin uyarıda bulunmuş olması gerekliliğinin kaynaklarından biri olarak gösterir.

25. Kırdā – Bkz. p. 23 açk., Şehir içinde k.b.

26. Genç kıza hiçbir şey yapmayacaksın – Bir kişi, hiçbir çıkar yol bırakılmaksızın yasak bir davranışa zorlandığı takdirde, bu yasağı çiğnemesi nedeniyle sorumlu tutulmaz. Hahamlarımız bunu temel bir deyişle belirtirler: “**Anus, Rahamana Patre** – Çaresiz Kişiyi Merhametli [Tavri] Muaf Tutar” (Talmud – Nedarim 27a). Dolayısıyla bu sözler aynı zamanda, Bet-Din’e yönelik, bu şekilde çaresiz birini cezalandırmamaları yönünde bir uyarıdır (Yad – Sanedrin 2:2). Bu sadece cinsel tecavüz değil, herhangi bir kanunun kesin çaresizlik nedeniyle ihlal edilmesi durumunda da geçerlidir.

Çaresiz kalarak yasak bir davranışta bulunmuş birinin cezalandırılması yasağı, Tora’nın 613 emrine dâhildir. Mitsvat Lo Taase No. 330 (Sefer Ahimuh).

Kızın, idamı gerektirecek bir günahı yoktur – Tora “kız için idam cezası yoktur” dememiş, “günahı yoktur” ifadesini ekleme gereği duymuştur. Başka bir deyişle tecavüz, tecavüze uğrayan için bir günah değildir ve onun açısından kanuni hiçbir gerektirmesi yoktur. Aynı doğrultuda, kasıtsız işlenen günahlarda getirilen *Hatat-korban*ının da getirilmesi gerekmez, zira belirtildiği gibi bu “kasıtsız bir günah” olmak bir yana, “günah” bile değildir (Hirsch).

Olay tecavüzle başlamış ve kız sonradan ilişkiye rıza göstermişse bile olay tecavüz olarak kabul edilir ve kız zinayla suçlanmaz; zira ilişkinin gidişatından etkilenmesi normaldir (Talmud – Ketubot 51b; Sforino).

Akranına karşı kalkıp onu katletmesi nasılsa – Basit anlama göre anlam, tıpkı başkasının ölüm-cül saldırısına uğrayan bir adam gibi, kadının bu duruma çaresiz bir halde zorlandığı şeklindedir (Raşi; İbn Ezra). Başka bir deyişle, bir kişi, bir başkasının şiddetli saldırısı sonucunda öldüğü takdirde nasıl sorumlu tutulmazsa, bir kadın da, bir kişinin şiddet kullanarak kendisine tecavüz etmesinden sorumlu değildir (Hirsch). Şüphesiz Tora, genel olarak kadınların – ve elbette evli kadınların – kendi kutsiyet ve şahsiyetlerine yaraşır, gösteriştan uzak, yalın ve ağırbaşlı bir giyim ve tavır içinde olmasını öngörür. Ancak bir kadının bu gerekliliğe riayet etmemesi [kendi başına önemli bir sorun olmasına rağmen] şiddet kullanan ırz düşmanlarının iğrenç davranışlarını hafifletmez ve kadın bu olaydan sorumlu tutulamaz.

Öte yandan normal şartlarda iki konunun bir-biriyle bağdaştırılmasının kanuni açıdan da gerektirmeleri olmalıdır. Tora ırza tecavüz konusu içinde cinayetten bahsederek, iki kanunu bir-biriyle bağdaştırmaktadır. Böylece bunlardan biri hakkında bilinen ve diğeri için açıkça söylenmemiş bir kanun, diğeri için de geçerlidir. Şöyle ki;

[1] Sıradaki pasuk “*nişanlı genç kız, çılgık attı[ysa bile] onu kurtaracak [kimse] yoktur*” demektedir. Bu kullanımın gerektirmesi açıktır: Kızı tecavüzden kurtaracak biri varsa, bunu yapmakla yükümlüdür ve bunun için gereken her yöntemi kullanabilir. Eğer şartlar gerektiriyorsa, kız saldırmanın canı pahasına kurtarılmalıdır (Talmud – Sanedrin 73a). Tecavüz konusunda cinayetten bahsedilmesi, aynı kuralın cinayet durumu için de geçerli olduğunu öğretir. Böylece bir kişi, bir başkasını öldürme amacıyla kovalıyorsa, onu durdurmak için gereken her şey yapılmalı, gerekirse sakatlanmalı ve gerekiyorsa en son çare olarak

²⁴ ikisini o şehrin kapısına çıkaracak, onları taşa tutacaksınız ve ölecekler. Genç kızı, şehir içinde [olmasına rağmen] çığlık atmaması nedeniyle, adamı da akranının karısına eziyet ettiği için [bu cezaya çarptıracaksın]. Arandan kötülüğü yok etmelisin.

[90. Irza Tecaviüz]

²⁵ Ancak eğer adam, bu nişanlı genç kızı kırdı bulur ve adam onu [zorla] tutup onunla yatarsa, yalnızca, [kızla] yatan bu adam ölecektir.

²⁶ Genç kıza ise hiçbir şey yapmayacaksın, zira genç kızın idamı gerektirecek bir günahı yoktur. Çünkü bir adamın akranına karşı kalkıp onu katletmesi nasılsa bu olay da öyledir.

24. O şehrin – Zina halinde yakalandıkları şehrin. Dava başka bir şehirde ele alınmışsa bile, ceza, suçun işlendiği şehirde infaz edilir (*Sifre; Pesikta Zutrata*; krş. 17:5 açık.; krş. *Yad – İsüre Bia* 3:11).

Kapısına – Genel olarak bu, şehir ileri gelenlerinin (İbn Ezra), yani mahkemenin bulunduğu yerdir. Bu sözcüğü, *Targum Onkelos*'u takiben, p. 15'te "mahkeme", burada ise "şehir kapısı" olarak çevirdik.

Taşa tutacaksınız ve ölecekler – *Sekila* yöntemiyle idam cezası. Bu ceza 12-12,5 yaş arası içindir. Eğer kız daha küçükse ceza görmez. Daha büyükse *Henek* ile idam edilir (*Yad – İsüre Bia* 3:4). Krş. p. 21 açık.

Yetkili *Bet-Din* tarafından *Sekila* yöntemi ile idam cezasına çarptırılan bir mahkûmun cezasının infazı, Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 226 (*Sefer Ahinuh*).

Çığlık atmaması nedeniyle – Yani "herhangi bir direnç ve kurtulma çabası göstermemesi nedeniyle" (bkz. ö.p. açık., *Şehir içinde* k.b.). Ama eğer şahitler, adamın örneğin kıza karşı bir kılıç tutup "bağırırsan ölürsün" gibi bir tehditte bulunduğu tanıklık ederlerse, bu da tecavüze uğrama olarak değerlendirilir (*Yad – Naara Betula* 1:2). Her ne kadar cinsel ahlaksızlık, ve ona dâhil olarak zina, insanın günah işlemektense ölümü tercih etmesini ve bu şekilde *Kiduş Ašem* mitsvasını yerine getirmesini gerektiren durumlar arasındaysa da, bir kişi ölüm korkusu nedeniyle bu mitsvayı yerine getirme cesaretini kendisinde bulamamışsa, bundan sorumlu tutulmaz (bkz. *Vayikra* 29:32 açık.).

Akranının karısına eziyet ettiği – "Eziyet" sözcüğü bu gibi bağlamlarda bir kadınla onun rızası olmadan yatmayı, yani ona tecavüzü belirtir. Oysa burada genç kızın zina nedeniyle idamı hak ettiği söylenmektedir. Dolayısıyla ifadeyi

anlamak için, söylenenleri erkeğin ve kadının açısından ayrı ayrı ele almak gerekir. Şahitlerin gördüğü olayda, bir adam, evli/nişanlı bir kıza, kızın yardım isteyebileceği bir yerde tutup onunla ilişkiye girmekte, ama kız buna hiçbir direnç göstermemekte ve yardım için çığlık atmamak-tadır. Adam kıza bu ilişkiye ikna etme amacıyla güzel sözler söylememiş ve yumuşak bir tavır sergilememiştir. Basitçe kıza tutmuş ve ilişkiye girmiştir. Bu bakımdan, olay adamın açısından tecavüzdür. Pasuk bu nedenle tecavüz belirten "eziyet" sözcüğünü kullanmıştır. Ama diğer yandan kız, evli/nişanlı olmasına ve yardım isteyebileceği bir ortamda bulunmasına rağmen, ne çığlık atmış, ne de herhangi bir direnç göstermiştir. Bu nedenle kızın açısından bu bir tecavüz olarak kabul edilmez; her ne kadar ilk bakışta onu adam zorlamışsa da, kızın davranışı, bu ilişkiyi onun da istediğini göstermektedir (Ramban).

Başka bir açıklamaya göre buradaki "eziyet" tecavüzü değil, evli/nişanlı genç kadının bu günah sonundaki düşüşünü tanımlar. Kocasının dışında biriyle kendi isteği dâhilinde birlikte olmak, onun saflığını ve kocasına uygunluğunu bozmuştur. Bunu yapan, kendisiyle ilişkiye giren adamdır ve bu adam, "akranının karısı" ile yatarak, genç kadını "akranının" helali olmaktan çıkarmıştır. Başka bir deyişle, yaptığıyla, genç kadının, kocasına karşı "konumuna" eziyet etmiş, onu alçaltmıştır (Sforno).

İçin – İbranice *Al Devar*. Ancak bu anlamın verilmesi için sadece *Al* sözcüğü de yeterli olurdu. Tora gereksiz duran *Devar* sözcüğüyle bir noktayı vurgulamaktadır. Bu sözcük aynı zamanda "söz" anlamına gelir. *Talmud* bunun, şahitlerin sözlü uyarısını kastettiğini öğretir. Böylece pasukta bahsedilen cezanın uygulanması için ön şartlardan biri, şahitlerin sözlü uyarıda bulunmuş olmalarıdır (*Talmud – Sanedrin* 41a). *Talmud* bunu, herhangi bir yasağın ihlali durumunda ceza

כּוּ כִּי בַשָּׂדֶה מִצָּאָה

27

צִעֲקָה הַנֶּעֱרָ הַמֵּאֲרָשָׁה וְאִין מוֹשִׁיעַ לָּהּ: ׀ כַּח כִּי־יִמָּצָא אִישׁ

28

נֶעֱרָ בְּתוֹלָה אֲשֶׁר לֹא־אֲרָשָׁה וּתְפַשָּׂה וְשָׁכַב עִמָּה וְנִמְצָאוּ:

כֹּחַ וְנָתַן הָאִישׁ הַשָּׁכַב עִמָּה לְאִבִּי הַנֶּעֱרָ חֲמִשִּׁים כֶּסֶף וְלֹו־תִהְיֶה

29

לְאִשָּׁה תַּחַת אֲשֶׁר עָנָה לְאִי־יֻכַּל שְׁלָחָה כָּל־יָמָיו: ׀

daha önce burada söylenen gibi bakire bir genç kızın “iğfali” konusundaki, yani kızın adamla ilişkiye kendi isteğiyle girdiği durumdaki kanunu vermişti (Şemot 22:15-16). Burada ise kızın rızası olmadan gelişen bir olaydan, yani tecavüzden bahsedilmektedir (İbn Ezra).

Bulunurlarsa – Şahitler tarafından (bkz. 17:2 açk.).

29. [Kızla] Yatan – Tam çeviriyle “*onunla yatan*”.

Adam – Yani yetişkin. Ama bu olayda erkek henüz çocuk yaştaysa, ödemeden muaftır (*Sifre*).

Eziyet etmesine karşılık – Yani “tecavüz etmesine karşılık”. Tora burada 50 *gümüş şekel* miktarındaki cezanın neden verildiğini açıklamaktadır: Bu yaştaki bir kızın ırzına geçmek. Dolayısıyla eğer konunun kapsamına giren yaştaki kız babadan yetimse bile, ödemeler yapılmalıdır ve para kıza verilir. Başka bir deyişle, para cezası, kızın babasının hayatta olup olmamasına bağlı değildir (*Talmud Yerusalmi – Ketubot* 3a).

Genç kızın – İbranice **A-Naara**. Buradaki **Naara** sözcüğü son harfi olan “E” olmaksızın yazılmıştır. Dolayısıyla buradaki kanun sadece kız tam olarak **Naara** yaşındaysa [12-12,5] değil, daha küçükse bile geçerlidir (*Talmud – Ketubot* 40b; bkz. p. 19 açk., *Genç kızın babasına* k.b.). Ama 12,5 yaşını tamamlamışsa artık **Naara** değil bir yetişkindir ve 50 *şekellik* ceza ödemesi yoktur [ancak diğer tazminatlar (bkz. s.a.) vardır (*Yad – Naara Betula* 2:10)].

Elli gümüş [şekel] vermelidir – Tora, iğfal konusunu ele aldığıda da, buradaki gibi (ö.p.) “*nişanlanmamış bir bakire*”den bahsetmiştir (Şemot 22:15) ve bu ifade iki konuyu birbirine bağlar. Böylece, birinde eksik olan detay, diğeri tarafından tamamlanır. İğfal durumu için Tora “[Adam,] *Bakirelerin evlilik anlaşılmalarına uygun miktarda gümüş tartar (Yişkol)*” (bkz. Şemot 22:16 açk.) demişti. Orada miktar açıklanmamış, ama **Şekel** ile aynı kökten gelen “*Yişkol – Tartacaktır*” sözcüğü kullanılmıştır; yani temel ödeme birimi *şekeldir*. Burada ise miktar “elli” gümüş olarak

verilmiş, ama bunun temel biriminin *şekel* olduğu söylenmemiştir. İki kanun birbirini tamamladığına göre, hem iğfal hem de tecavüz olayında, ödeme “*elli gümüş şekel*” ile yapılacaktır (*Talmud – Ketubot* 38a; Raşi o.a.). Çevirimize yapılan eklemenin sebebi budur.

Bahsedilen miktar, normalde bakire bir kızla evlenmek için *Ketuba*’ya yazılan standart miktardı. Şemot 22:16’da iğfal durumunda da bu paranın verileceği belirtilmişti. Ancak orada tazminat, sadece taraflardan biri [kız, babası ya da adam] evliliği istemediği takdirde ödenir. Fakat evlilik gerçekleşirse adam ceza ödemez, normal bir evlilikte olduğu gibi *Ketuba*’da belirtilen sorumlulukları üstlenir. Öte yandan tecavüz durumunda, saldırgan bu parayı her durumda ödemekle yükümlüdür (*Yad – Naara Betula* 1:3).

Bahsedilen *elli şekel*, adamın cinsel ilişki nedeniyle vermesi gereken cezadır. Bunun yanında, adam kızın bedeninde açtığı zararı (*Pegam*: Kız artık bakire olmadığı için, babası, onu evlendirebilmek için daha çok çeyiz parası vermek durumunda kalacaktır), kıza verdiği acıyı (*Tsaar*; Şemot 21:25) ve kız ile ailesine verdiği utancı (*Boşet*; Devarim 25:11) tazmin etmekle yükümlüdür (krş. Şemot 22:16 açk.. İğfal durumunda *Tsaar* tazminatı yoktur; zira kız ilişkiye isteği dâhilinde girmiştir.) (*Talmud – Ketubot* 40b; *Yad – Naara Betula* 2:1). Bu ödemelerin hepsi kızın babasına, o hayatta değilse kıza yapılır (bkz. ö.a.).

Karısı olacak – Pasuk “adam kızla evlenecektir” değil, “[kız, adamın] *karısı olacak*” demektedir. Başka bir deyişle Tora bu evliliğin olup olmaması konusundaki inisiyatifini kıza vermiştir (*Talmud – Ketubot* 39b). Adamın bu evliliği istememe hakkı yoktur ve eğer kız isterse, adam onunla evlenmeye mecbur edilir ve [kız hasta, çirkin, *tsaraatlı* vs. ise bile] hayatı boyunca kıza boşayamaz (bkz. s.a.) ve ona karşı kocalık yükümlülüklerini yerine getirmek zorundadır. Öte yandan kız ya da babası bu evliliği istemezse, evlenme zorunluluğu yoktur ve adam 50 *şekel* gümüşlük tazminatı [ve diğer

²⁷ Ne de olsa [adam, kıza] kırdı rastlamıştır ve nişanlı genç kız çığlık attı[ysa bile] onu kurtaracak [kimse] yoktur.

[91. Evlenmemiş Genç Kıza Tecavüz]

²⁸ Bir adam nişanlanmamış bakire bir genç kıza rastlayıp onu yakalayarak onunla [zorla] yatarsa ve [bu halde] bulunurlarsa,

²⁹ [kıza] yatan adam, ona eziyet etmesine karşılık genç kızın babasına elli gümüş [şekel] vermelidir. [Ayrıca kız, adamın] Karısı olacak; [adam] onu hayatı boyunca boşayamayacaktır.

öldürülmelidir. Bu, “**Din Rodef** – [Birini, Öldürme Amacıyla] Takip Eden [=Cana Kasteden] Yasası” adı verilen kanundur (bkz. 25:12 açık.). Bu kural dâhilinde, eğer bir hamilelik ya da doğum, annenin hayatını kesin bir şekilde tehdit ediyorsa, annenin hayatını kurtarmak için cenin ya da bebek düşürülebilir; zira böyle bir durumda cenin *Rodef* [=cana kasteden] sınıfında kabul edilir. Ancak bu da, henüz bebeğin başı ve bedeninin çoğunluğu çıkmadığı sürece doğrudur. Ama bu aşama geçilmişse, bu herhangi bir insandan farksızdır ve onu öldürmek cinayettir (*Mişna* – *Olat* 7:6; Rabenu Behaye). [Not: Bu, çok özel bir durumdur ve kürtaj konusunda genel bir çıkarım için örnek kabul edilemez. Genel olarak Yahudilik kürtajı, sayılı bazı geçerli sebepler dışında yasaklar. Her durum, işin uzmanı Hahamlar tarafından kendi başına ele alınarak değerlendirilir.]

[2] Kurala göre bir kişiye “ya filancıyı öldür ya da biz seni öldüreceğiz” denirse [ve o “filanca”, aktif olarak onun canına kastetmiyorsa], bu kişi kendi ölümünü tercih etmekle yükümlüdür. Bu, mantığın bir gereğidir; zira *Talmud*’un deyimiyle, “Senin kanının onunkinden daha kırmızı olduğunu nereden çıkardın? Belki onun kanı seninkinden kırmızıdır!” (*Talmud* – *Pesahim* 25b). *Arusa* konumundaki genç kıza ilgili bu konuda cinayetten bahsedilmesi, aynı kanunun burada da geçerli olduğunu belirtir. Buna göre bir kadına “ya filancıyla zina edersin ya da biz seni öldüreceğiz” denirse, kadın ölümü tercih etmelidir. Ya da bir adama “ya filanca evli/nişanlı kadınla zina edersin, ya da seni öldürürüz” denirse, adam ölümü tercih etmelidir (*Talmud* – *Sanedrin* 74a). Bir kişi bunu yaptığı zaman en üst düzeydeki mitsva olan *Kiduş Aşem* mitsvasını da yerine getirmiş olur. Ayrıca *Arusa* konumundaki kız bu konuda örnektir ve aslında her türlü cinsel ahlaksızlık yasağında da, ölümle günah arasında seçim yapmaya zorlanan kişi, ölümü tercih etmeli ve *Kiduş Aşem* mitsvasını yerine getirmelidir. Cinayet ve cinsel ahlaksızlık dışında, işlemek-

tense ölümü gerektiren diğer günah da putpe-restliktir. Tora buna 6:5’te işaret etmiştir: Kişi Tanrı’yı “*tüm canıyla*” sevmelidir – bu sevgi onun canına mal olsa bile. *Kiduş Aşem* mitsvası ile ilgili geniş bilgi için bkz. Vayikra 22:32 açık.

Hahamlarımız, cinsel ahlaksızlığın ne kadar ağır olduğuna işaret edercesine, bu kuralın sadece evli bir kadın değil, bekâr bir kız için bile geçerli olduğunu belirtirler. *Talmud* şöyle bir olay aktarır: Bir adam, bir kıza olan sevdasından dolayı yatağa düşer. Doktorlar, adamın tek kurtuluşunun kıza ilişkiye girmek ya da en azından onu çıplak görmek olduğunu belirtirler. Konu Hahamlar’a getirilir ve Hahamlar cevabı kesin verirler: “Adam ölecekse ölsün, ama kız onunla ilişkiye girmesin. Adam ölecekse ölsün, ama kız onun önünde çıplak durmasın. Adam ölecekse ölsün, ama kız adamla bir perdenin arkasından kısa bir sohbet bile yapmasın!” (*Talmud* – *Sanedrin* 75a; Rabenu Behaye).

27. Çığlık attı[ysa bile] – Tam çeviriyle “çığlık atmıştır”. Ancak tecavüzün başında olayın nasıl geliştiği bilinmemektedir. Dolayısıyla burada Tora, “[kız olasılıkla] çığlık atmıştır” deme amacındadır (İbn Ezra). Başka bir deyişle, insanların seyrek olduğu bir yerde evli genç kızın ilk tepkisinin bilinmediği durumda, onun direndiği varsayılır. Bu nedenle adam cezalandırılırken, kız suçsuz kabul edilmektedir. Böylece eğer kız, çığlık atmanın yararsız olacağını düşünmesinin mantıklı olduğu bir yerde ise, çığlık atmamışsa bile suçsuz kabul edilir. Zaten kızın, kırdı rastladığı bir adamla isteği dâhilinde ilişkiye girme olasılığı çok düşüktür (Abravanel; *Daat Mikra*).

28. Nişanlanmamış bakire bir genç kıza – 12,5 yaşından küçük bakire bir kızdan bahsedilmektedir. Aşağıdaki elli gümüş *şekel* karşılığı ceza bu durum için geçerlidir ve kız 12,5 yaşından büyükse ya da bakire değilse bu ceza uygulanmaz (*Talmud* – *Ketubot* 38a). Ancak diğer tazminatları vermekle yükümlüdür (bkz. s.p. açık.).

Onu yakalarak onunla [zorla] yatarsa – Tora

- א לֹא-יִקַּח אִישׁ אֶת-אִשְׁתּוֹ וְלֹא יִגְלֶה כְּנָף אָבִיו: 1
ב לֹא-יִבֵּא פְצוּעֵ-דָּכָה וּכְרוֹת שִׁפְכָה בְּקֶהֱלִי יְהוָה: 2

Buradaki kanun, babayla evlenmiş olan bir kadınla, baba öldükten sonra bile evlenmeyi de yasaklamaktadır (*Midraş Agada*). Başka bir deyişle babanın evlendiği kadın, o andan itibaren oğla ebediyen yasaktır.

2. Testisleri zarar görmüş – İbranice *Petsua Daka*. Çevirimiz serbesttir. Raşi [*Sifre* 247 ve *Talmud – Yevamot* 75'a'yı takip ederek] bu iki sözcüğü farklı iki sıfat olarak görür: “*Patsua – Yaralanmış*” ve “*Nidke – Ezilmiş*”. Sıradaki ifade erkek cinsel organından bahsettiğine göre burada da özellikle testislerin gördüğü zararlardan bahsetmektedir. Bazılarına göre ise *Daka* testisleri belirtir. Her durumda, cinsel yeteneği zarar görmüş birinden bahsedildiği bellidir. Krş. Vayikra 21:20.

Organı kesilmiş – İbranice *Kerut Şofha*. Bu sözcükler sırasıyla “*Karat – Kesmek*” ve “*Şafah – Dökmek*” ile bağlantılıdır. Dolayısıyla *Şofha*, erkekte idrar ve spermanın çıkış yolu olan cinsel organı belirtmektedir (İbn Ezra). Böylece pasukta, cinsel organı kesildiği için sperması normalde olduğu gibi güçlü akmayıp, zayıf ve düzensiz bir şekilde dökülen, dolayısıyla çocuk sahibi olması mümkün olmayan birinden bahsedilmektedir (*Talmud – Yevamot* 75b; Raşi).

Tanrı'nın Cemaati'ne katılamaz – Tam çeviriyle “*Aşem'in Cemaati'ne gelemmez*”. “*Aşem'in Cemaati*” tanımı, Tanrı'nın insanlığa dair hedeflerini yerine getirmek üzere bir araya gelmiş olan Yisrael Ulusu'nu tanımlar. Bu ve sıradaki pasuklarda, söz konusu hedeflere uygun olmayan kişilerin bu cemaatin bir parçası olmasını engelleyen yasaklar vardır (Hirsch). Teknik olarak ise “*Aşem'in Cemaati*”, birbirleriyle kısıtlama olmaksızın evlenebilen doğuştan Yahudiler'i tanımlar (*The Living Torah*). İbn Ezra'ya göre bu, Yisrael kızlarından biriyle evlenme yetkisi olan Yahudi erkekleri belirtir. Sonuç olarak pasuk, belirtilen sakatlıklara sahip bir erkeğin, doğuştan Yisrael Ulusu'na mensup bir kızla evlenemeyeceğini belirtmektedir. Ama böyle biri, Yahudilik'i sonradan kabul etmiş bir kızla ya da özgürlüğüne kavuşmuş Kenaanit bir cariyeyle evlenebilir (*Talmud – Yevamot* 76a).

Sıradaki pasuk bir *mamzer*den bahsetmektedir. Bir insanı *mamzer* durumuna düşüren, annesi ile babasının Tora'ca yasak bir ilişkiye girmiş olmalarıdır. Dolayısıyla ona bunu yapanlar

insandır [yani annesi ile babası]. İki pasuğun yan yana gelmesi, aynı şeyin bu pasuk için de geçerli olduğunu öğretir. Başka bir deyişle bahsedilen evlilik yasağı, sadece söz konusu sakatlıklara “insanların” sebep olduğu durumlar için geçerlidir. Doğuştan Yisrael Ulusu'na mensup bir kızla, sadece sonradan insanların müdahalesi ya da saldırısı nedeniyle bu sakatlıkları yaşamış biri evlenemez (*Talmud – Yevamot* 75b). Ama doğuştan kısır olan biri için evlilik yasağı yoktur. Bu pasuğun, p. 3'ten hemen önceye yerleştirilmesinin amacı da işte bu kuralı öğretmektir.

İlk bakışta, bu pasuktaki yasağın nedeni, evlilik kurumunun başlıca amacının yeni nesilleri üretmek olmasıdır. Tanrı bu dünyayı boş kalmaması için yaratmış değildir; insanların üzerinde çoğalıp yerleşmeleri için yaratmıştır (krş. Yeşayau 45:18). Dolayısıyla cinsel yetenekleri zarar görmüş kişilerin doğuştan Yahudi bir kızla evlenmesi yasağı buna bağlanabilir. Rambam ise bu yasakların cinsel ahlaksızlık olasılığını azaltma amacını taşıdığı görüşündedir. Cinsel yetenekten yoksun erkeklerle evli olan kadınlar kendileri için başka seçenekler arama yoluna gidebilir. Tora bu nedenle böyle durumların önüne geçmeyi amaçlamıştır (*More Anevochim* 3:8). Buna rağmen sebeplerin bunlardan ibaret olduğunu söylemek zordur, zira belirtildiği gibi, doğuştan kısır birinin evlenmesi yasak değildir. Benzer şekilde, Tora, cinsel yetenekleri sonradan zarar görmüş birinin hiç evlenemeyeceğini söylemekte değildir; sadece bir Yisrael kızıyla evlenemez. Buna karşılık böyle biri, bir *Giyoret* ya da özgürlüğüne kavuşmuş [ve otomatik olarak Yahudi olmuş] bir Kenaanit cariyeye ile evlenebilir. Temeldeki asıl sebep her ne ise, eğer Tora bu iki durumu da yasaklamış olsaydı, o zaman cinsel ilişkinin tek amacının yeni nesillerin üretilmesi olduğu sonucuna varılabilirdi. Ama Tora bunları yasaklamadığına göre, üremeye hizmet etmeyen bir cinsel ilişki de yasak değil demektir. Bu nedenle, örneğin, bir erkeğin, hamile olan eşiyile birlikte olmasında, bu ilişki açıkça üremeye hizmet etmeyecek olmasına rağmen, herhangi bir sakınca yoktur. Kurallar ve kutsiyet dâhilinde olduğu sürece, karı-koca arasındaki özel ilişki, her şeyden önce sevginin en yüksek düzeyli ifadesi olduğu için, yeni bir çocuğun doğmasıyla sonuçlanmayacağı açıksa bile yasak değildir (krş. Rabenu Behaye). Hahamlarımız, Daniel'in (bkz. Daniel kitabı),

23

[92. Babanın Karısı]

¹ Bir erkek, babasının karısıyla evlenemez. Babasının örtüsünü açmamalıdır.

[93. Cinsel Organ Sakatlıkları]

² Testisleri zarar görmüş veya organı kesilmiş [bir erkek], Tanrı'nın Cemaati'ne katılamaz.

tazminatları (bkz. ö.a.)] ödemelidir (*Yad – Naara Betula* 1:3; bkz. *Kızın babasına...* k.b.). Böylece evliliği veto hakkı sadece kızda ve babasında vardır; tecavüzcü ise evliliği veto edemez. İğfal durumunda ise adamın da veto hakkı vardır; zira kız o ilişkiye kendi rızası dâhilinde girmiştir (bkz. *Şemot* 22:15 açık.).

Tecavüz eden adamın, kıza evlenmesi Tora'nın 613 mitsvasından biridir. *Mitsvat Ase* No. 227 (*Sefer Ahinuh*).

Hayatı boyunca boşayamayacaktır – *Mitsvat Lo Taase* No. 331 (*Sefer Ahinuh*). Bkz. p. 19 açık. Kızın daha sonra ciddi bir günah işlemesi durumunda bu geçerli değildir. Yine, eğer kanunen ikisinin evlenmesi mümkün değilse, evlilik gerçekleşmez.

23.

1-9. Yasak ve kısıtlanmış evlilikler. Ensest ve diğer yasak ilişkilerin çoğu *Vayikra Perek* 18 ve 20'de açıklanmıştır. Burada Tora onlara bazı eklemeler yapmaktadır.

1. Babasının karısıyla evlenemez – Tam çeviriyle “*babasının karısını [eş olarak] alamaz*”. Bu ifade bu konudaki yasağı değil, kanuni durumu belirtmektedir. Başka bir deyişle, babasının karısıyla evlenmesi mümkün değildir ve tüm evlilik prosedürünü yerine getirse bile hiçbir şey yapmamış gibidir (*Talmud – Kiduşin* 67b; Raşi). Babanın karısıyla ilişkiye girme yasağı ve cezası ise daha önce söylenmiştir (*Vayikra* 18:8 ve 20:11).

Babasının örtüsünü açmamalıdır – Tam çeviriyle “*babasının kanadını [=giysisinin köşesini] açmamalıdır*”. Bir erkeğin “kanadı”, onun himayesini veya ona bağlı olmayı kasteder (krş. *Şemot* 21:8 açık.; bkz. *Rut* 3:9).

Bir görüşe göre pasukta bundan hemen önceki ifade özel bir duruma işaret etmektedir. Önceki kısmın en sonunda tecavüzden bahsedilmiştir. Ondan hemen sonra gelen buradaki kanun, bir kişinin, babasının tecavüz etmiş olduğu kadınla evlenmesini yasaklamaktadır (İbn Ezra; Rabenu Behaye; bkz. *Talmud – Yevamot* 4a ve 49a).

Ancak bu azınlık görüşüdür ve diğer Hahamlar'a göre bir kişi bir kadına tecavüz etmiş, ama onunla evlenmemişse, adamın oğlunun bu kadınla evlenmesi yasak değildir [ve *Alaha* bu yöndedir (*Yad – İsure Bia* 2:11)]. Çoğunluk görüşüne göre burada babanın evlenmesini bekleyen bir **Şomeret Yavam**'la evlenme yasağından bahsedilmektedir (*Talmud – Yevamot* 49a; Raşi; Rabenu Behaye).

Kanuna göre, evli bir erkek çocuksuz öldüğü takdirde, kardeşlerinden biri onun dul karısıyla evlenmelidir. Buna *Yibum* adı verilir ve eğer bir kardeş bu evliliği istemezse, kadının, kocasının ailesi ile bağının tamamen çözülmesini simgeleyen *Halitsa* adlı bir prosedür gerçekleştirilir. Bu konu aşağıda 25:5-10'da ele alınacaktır. *Halitsa* yapılmadığı sürece bu dul kadın, halen kendisiyle evlenmesini beklediği kayınbiraderine bir şekilde bağlıdır. Bu durumdaki kadına “**Şomeret Yavam – Yibum Beklemekte Olan Kadın**” adı verilir.

Buradaki ifadede, evlilik bağı kapsamında babayla bağı olan bir kadınla birlikte olmak yasaklanmaktadır. Babanın resmen karısı “olmuş” bir kadınla ilişki başka yerde yasaklandığına göre, buradaki ifade özellikle “beklenen” evlilik bağı kapsamındaki bağı kastetmektedir. Böylece “örtü / giysi köşesi / kanat” sözcüğü beklenen evliliği sembolize eder, çünkü evlilikteki *Hupa* gibi, örtü veya kanat da, erkeğin kadını himayesi altına alması ve ikisinin aynı çatı altında birleşmesini simgeler (*Aktav Veakabala*).

Bu durumda bir kişinin amcası çocuksuz olarak öldüğü ve böylece yengesi, o kişinin babası açısından **Şomeret Yavam** konumuna girdiği takdirde, yengeyle ilişki yasaktır, zira kadın, bu haliyle, beklenen evlilik bağı kapsamında babaya bağlıdır. Bu açıdan, eğer baba, *Yibum* ya da *Halitsa*'dan birini yapmadan önce ölürse bile, yengeyle ilişki yine de yasaktır. [Yengeyle ilişki – amca öldükten sonra bile – daha önce açıkça yasaklanmıştı (*Vayikra* 18:14). Böylece **Şomeret Yavam** konumundaki bir yengeyle ilişki, buradakiyle birlikte iki yasağın birden ihlali anlamına gelir] (*Talmud – Yevamot* 4a ve 49a; Raşi).

ג לֹא־יֵבֵא מִמֶּזֶר בִּקְהָל יְהוָה גַּם דֹּר עֲשִׂירִי לֹא־יֵבֵא לוֹ בִּקְהָל
 4 יְהוָה: ם ד לֹא־יֵבֵא עֲמוֹנִי וּמֹאבִי בִּקְהָל יְהוָה גַּם דֹּר
 עֲשִׂירִי לֹא־יֵבֵא לָהֶם בִּקְהָל יְהוָה עַד־עוֹלָם:

bir kızsı, bu kız Yahudi olmasına rağmen, bir Koen'le evlenmesi yasaktır (*Talmud – Yevamot* 45a).

Tanrı'nın Cemaati'ne katılamaz – “Doğuştan Yahudi bir kıza evlenemez.” *Mitsvat Lo Taase* No. 333 (*Sefer Ahinuh*). Ama bir *Giyoret* veya bir *mamzeret* ile [ve eğer kendisi bir *mamzeret* ise, bir *Ger* ya da bir *mamzer* ile] evlenebilir.

Bu yasak, *mamzer/et* olduğu kesin olarak bilinen kişiler için geçerlidir. Ancak kesin bir bilgi yoksa bir kişi, *mamzer/et* olduğuna dair şüphe söz konusu olsa bile buradaki yasakla sınırlı değildir (*Talmud – Kiduşin* 73a).

“Tanrı'nın Cemaati”nin evliliği, belirli kanun ve prensiplerle kutsiyet içerir ve belki de bu nedenle “*Kiduşin – Kutsiyetler*” olarak adlandırılır. Tanrı bu kanun ve prensipler yoluyla, Cemaati'nin evliliklerini sırf bedensel ve fiziksel olmaktan çıkarmış ve *Kiduşin* ile ifade bulan manevi-ahlaki bir düzleme yüceltmıştır. Bir *mamzer*, söz konusu kanunlara karşı başkaldırma suçunu temsil ettiği için bu cemaatin bir parçası olmaktan men edilmiştir (Hirsch).

Bir *mamzerin* *mamzer* ya da *Ger* olmayan bir Yahudi'yle evlenmesi yasağı, onun annesi ile babasının yasak ilişkisinin bir sonucudur. Yani bunda *mamzerin* kendisinin bir suçu yoktur; tüm suç yasak ilişkiye girenlerdedir. Buna rağmen bunun ceremesini, “*mamzer*” etiketi alan çocuk çeker – tıpkı hamileliği sırasında, sonuçlarını düşünmeden sürekli sigara içen bir kadının çocuğunun problemlili doğmasında ve hayatı boyunca bu sorunu çekerek yaşayacak olmasında çocuğun hiçbir suçu olmaması gibi. Dolayısıyla buradaki kısıtlama bir suç işlememiş olan *mamzere* yönelik bir ceza değil, onun dışında gelişmiş olup katlanmak zorunda olduğu, onun açımdan talihsiz bir durumdur.

Hahamlarımız bir çiftin ilişki anındaki niyetlerinin, doğacak çocuğun doğası üzerinde önemli çapta etki sahibi olduğunu belirtirler (Ramban, *Igeret Akodeş*). Buna bağlı olarak *mamzerin* anne-babasının ilişki anındaki günahkâr niyetleri, çocukları üzerinde silinmesi mümkün olmayan olumsuz bir manevi etki bırakır (*Sefer Ahinuh*). Yasak da buna bağlı olabilir. Yine de şunu belirtmek gerekir ki, bir *mamzer* için tek kısıtlama

evlilik konusundadır ve *mamzerin*, bunun dışında diğer hiçbir kanuni hakkında kısıtlama yoktur. Bu evlat, hiçbir konuda babasının diğer çocuklarından farklı konumda değildir. Babasının mirasında da, *mamzer* olmayan kardeşleriyle eşit haklara sahiptir (*Talmud – Yevamot* 22a-b; Hirsch). *Talmud* (*Orayot* 13a) ayrıca, *mamzer* bir Tora otoritesinin, bilgisi kısıtlı bir *Koen Gadol*'a göre daha çok onuru hak ettiğini kaydeder. Hahamlarımız, *Maşiah* Dönemi geldiğinde *mamzerlik* konusunun sona ereceğini öğretirler (*Meam Loez*).

Onuncu nesli bile – Bu, “hiçbir zaman” anlamında bir deyimdir. Bir *mamzerin* ebediyen tüm soyu da *mamzer*dir. Bu, haklarında “*onuncu nesli bile*” dendikten sonra “*ebediyen*” eklemesinin yapıldığı Amoni ve Moaviler'den öğrenilmektedir (bkz. s.p.). Onlar için “*onuncu nesli bile*” ifadesi “*ebediyen*” anlamına geldiğine göre, aynı anlam *mamzer* için de geçerlidir (*Sifre*).

4. Bir Amoni veya Moavi – Bunlar, Lot'un kendi kızlarıyla enest ilişkiye girmesinden doğan iki kardeşten türeyen iki halktır (bkz. Bereşit 19:37-38). Yahudi olmayan biriyle evlenmek yasak olduğuna göre bu iki ulusa mensup olarak doğmuş bir erkeğin Yahudi bir kıza evlenmesinin yasak olduğunu söylemeye gerek yoktur. Dolayısıyla burada böyle birinin “Yahudilik'i kabul etse bile” yine de doğuştan Yahudi bir kıza evlenemeyeceği söylenmektedir.

Sıradaki pasukta bu yasağın sebebi “*sizi yiyecek ve suyla karşılamamaları*” olarak açıklanmaktadır. Yabancı bir ulusu karşılamak, kadınların değil özellikle erkeklerin yapması gereken bir şeydir. Dolayısıyla bu iki ulusun “sorunlu” bireyleri, özellikle erkekleridir. Ama buradaki yasak, bir Amonit ya da Moavit, yani bu iki ulustan birine mensup bir kadın için geçerli değildir ve böyle bir kadın Yahudilik'i can-ı gönülden kabul ettiği takdirde, doğuştan Yahudi bir erkekle evlenebilir (*Talmud – Yevamot* 69a). Bunun en önemli örneği, Kral David'in büyük büyük annesi Moavlı Rut'tur (bkz. Rut 1:4 ve 4:13).

Rut'un Bene-Yisrael'in o zamanki lideri Boaz ile olan evliliğinin geçerli olup olmadığı hem kendisinin hem de büyük torunu David'in kafasını kurcalamıştır. Konu kesin olarak açıklığa

[94. Mamzer]

³ Bir *mamzer*, Tanrı'nın Cemaati'ne katılamaz. [Böyle birinin] Onuncu nesli bile Tanrı'nın Cemaati'ne katılamayacaktır.

[95. Amoniler ve Moaviler]

⁴ Bir Amoni veya Moavi, Tanrı'nın Cemaati'ne katılamaz. Onların onuncu nesli bile Tanrı'nın Cemaati'ne katılamayacaktır – ebediyen.

Babil Kralı tarafından kısırlaştırıldığını ve bu nedenle bir *Giyoret*'le evlendiğini kaydederler (*Meam Loez*).

Pasuk sadece testisler ve cinsel organdan bahsediyor olmasına rağmen, yasak, sperm kanalları kesilmiş birini de kısıtlar. Bu durum, genital bölgede yapılan tıbbi müdahaleler durumunda önem kazanır. Bu konudaki diğer ayrıntılar *Şulhan Aruh – Even Aezer, Perek 5*'te yer almaktadır (*Meam Loez*). Kısırlaştırılmış bir erkeğin doğuştan Yahudi bir kızla evlenmesi yasağı Tora'nın 613 mitsvasından biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 332 (*Sefer Ahinuh*).

3. Mamzer – *Talmud* bunu “**Mum Zar – Kusur, Yabancı**” olarak açar. Yani doğuştan sahip olduğu kusur, onu “yabancı” konumuna sokar. Tora'nın kullandığı **Mamzer** sözcüğü eril olmasına rağmen, pasuğun yasağı bir **Mamzeret** (dişil) için de geçerlidir, zira söz konusu kusur olduktan sonra, erkek ile kadın arasında fark yoktur (*Talmud – Yevamot 76b*).

Mamzer terimi “*gayrimeşru*” olarak çevrilebilir; ancak bu çeviri pek doğru olmayacağından yapmamayı uygun gördük, zira Türkçe’de “*gayrimeşru*” sözcüğü evlilik dışı ilişkilerin ürünlerini tanımlasa da, salt evlilik dışında doğmuş bir kişi *mamzer* değildir. Tanım olarak “Başka Yahudiler’le evlenmesi mümkün olan, ama birbirleriyle evlenmesi mümkün olmayan iki kişinin ortak çocukları *mamzer*dir” (*Talmud – Kiduşin 66b*). Bu ciddi yasak ilişkiler, genel terimle *Arayot* olarak adlandırılan (bkz. Vayikra 18:6 açk.), enstest ve zina ilişkileridir.

Bu tanımın gerektirmesi doğrultusunda, [söz konusu ilişkilerin cezası en az *Karet* olduğu için,] bir *mamzer*, [ya da kızsı, *mamzeret*] özellikle *Karet* cezasını gerektiren bir yasak ilişkiden doğmuş kişidir. Bu, araya belirli bir amaçla girmiş olan (bkz. ö.a.) önceki pasuktan önce gelen, “*Babasının örtüsünü açmamalıdır*” (p. 1) sözleriyle de ima edilmektedir. Orada da belirtildiği üzere bu, babayla evlilik ya da benzeri bir bağı olan kadınla ilişkiyi yasaklamaktadır – böyle bir ilişki *Karet* cezasını gerektirir (bkz. Vayikra 20:20).

Bunun yanında, idam cezasını gerektiren tüm yasak ilişkiler de idam cezasının uygulanamadığı durumlarda *Karet* cezasını hak eder (bkz. Vayikra 18:28). Sonuç olarak “*mamzer*” sözcüğü, “*Karet* ya da idam cezasını gerektiren bir yasak ilişkinin ürünü” şeklinde de tanımlanabilir (krş. *Talmud Yerusalmi – Yevamot 11:1*; Raşi). [Öte yandan, âdet dönemine bağlı olarak *nida* konumundaki bir kadınla (bkz. Vayikra 15:19-28) girilen ilişki de *Karet* cezasını gerektirmesine rağmen (Vayikra 20:18), bundan doğan çocuk *mamzer* değildir (*Talmud – Yevamot 49b*); zira bu örnek, yukarıdaki temel *mamzer* tanımına uymamaktadır.]

Tora'nın yasakladığı, ama *Karet* cezasını gerektirmeyen ilişkiler de vardır ve bunların ürünleri *mamzer* değildir. Örneğin bir *Koen*'in boşanmış bir kadınla evlenmesi yasak olmasına karşın, eğer evlilik prosedürü uygulanırsa bu bağlayıcıdır. Yani *Arayot* sınıfındaki ilişkilerden farklı olarak, bu evlilik teknik olarak mümkündür ve yasağa rağmen yapıldığı takdirde boşanmak gerekir. Bahsedilen evlilik *Karet* cezasını gerektirmez. Dolayısıyla böyle bir ilişkiden doğan çocuk da *mamzer* değildir; ama böyle biri, “*Halal*” olarak adlandırılır ve *Koen* olmaya uygun değildir (bkz. Vayikra 21:15).

Yukarıdaki temel *mamzer* tanımına paralel olarak “Evlenmesi ne başka Yahudiler’le ne de birbirleriyle mümkün olan iki kişinin ortak çocukları *mamzer* değildir” (*Talmud – Kiduşin 66b*). Bahsedilen ilişkilerde çocuğun durumu, annenin durumuna göre belirlenir. Eğer Yahudi bir erkek, Yahudi olmayan bir kadınla ilişkiye girerse – ki burada kadının o erkekle veya Yahudi olan başka bir erkekle evlilik bağı içine girmesi mümkün değildir – çocuk da, tıpkı anne gibi Yahudi değildir. Eğer Yahudi bir kadın, Yahudi olmayan bir erkekle ilişkiye girerse – ki burada da erkeğin, o kadınla veya Yahudi olan başka bir kadınla evlenmesi mümkün değildir – çocuk da, tıpkı anne gibi Yahudi’dir. Başka bir deyişle bu durumlarda çocuk [anneye bağlı olarak] ya Yahudi’dir ya da değildir – ama her iki durumda da *mamzer* değildir (Hirsch). Yine de, annenin Yahudi olduğu bir karışık birliktelikte, eğer doğan çocuk

ה עַל־דָּבָר אֲשֶׁר

5

לֹא־קִדְמָנוּ אַתְּכֶם בַּלְחֶם וּבַמֵּים בְּדֶרֶךְ בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְאֲשֶׁר
שָׂכַר עָלֶיךָ אֶת־בַּלְעָם בֶּן־בְּעֹזַר מִפְּתוֹר אֲרָם נִהְרִים לְקַלְלָךְ:

וְלֹא־אָבָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשִׁמְעַן אֶל־בַּלְעָם וַיִּהְפֹּךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ 6

לְךָ אֶת־הַקָּלָלָה לְבִרְכָּה כִּי אֶהְבֶּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ז לֹא־תִדְרֹשׁ 7

שְׂלֹמֶם וְטִבְתָּם כָּל־יְמֶיךָ לְעוֹלָם:

Bene-Yisrael'i günaha sürüklemek için yaptığı [ve aralarında konuşukları "sözlerle" oluşturdukları] planı vurgulamaktadır. Moaviler büyücü Bilam'ı, Bene-Yisrael'e beddua etmesi için çağırmışlar, Bilam, Tanrı'nın müdahaleleri nedeniyle bu konuda başarılı olamayınca onlara bu kez cinsel ahlaksızlık silahını kullanmalarını önermişti. Pasukta söylendiği gibi: "*Bilam'ın sözü doğrultusunda, Peor uğruna, Tanrı'ya sadakatsizlik ettirmek için Bene-Yisrael'e [tuzak] olanlar bunlardı!*" (Bamidbar 31:16). Böylece Moaviler, Bene-Yisrael'i ekmek ve suyla karşılamamanın yanında, onları günaha sürüklemeyi planlamaları [ve bunu bir ölçüde başarmaları] nedeniyle de dışlanmışlardır (*Sifre* 250; Raşi; *Minhat Yeuda*; *Sifte Hahamim*; *Mizrahi*).

6. Seni sevmiştin Tanrın Aşem – Bilam, Bene-Yisrael'de beddualarını etkili kılacak günahlar ve yetersizlikler bulmuş olsa da, Tanrı'nın onu dinlemeyi reddetmesinin tek sebebi vardır: Bene-Yisrael'e olan sevgisi (*Or Ahayim*). Böylece Moşe, konuşmasının burasında Tanrı'nın sevgisini vurgulayarak, Bene-Yisrael'e gelecekte de bu sevgiye güvenebilecekleri konusunda güvence vermektedir.

7. Huzurunu ve refahını arama – Tam çeviriyle "*selametlerini/barışlarını ve iyiliklerini arama*". Basit anlamda "Bu iki ulus sizin yakın akrabanız sayılmalarına ve atanız Avraam, onların atası Lot'u kardeşi gibi sevmiş olmasına rağmen, sizler onları kardeş olarak görmeyin, çünkü onlar, davranışlarıyla kardeşlik kanununu bozdular". Lot, Tanrı'nın Avraam'ı gönderdiği yolda ona eşlik ettiği için Tanrı onun soyu olan bu iki ulusa miras olarak bu toprakları vermiş, buna karşılık iki ulus, kötü tutumları nedeniyle Bene-Yisrael'den dışlanmıştı.

Önceki pasuklarda Amon ve Moav ulusları Yahudilik'i kabul etseler bile Bene-Yisrael'in aktif bir parçası olmaktan alıkonmuşlar, böylece dışlanmışlardır. Dolayısıyla onların iyilik ve refahlarının dert edilmesine gerek olmadığı zaten açık görünmektedir. Ama Tora bunu, bu iki ulusun, diğer uluslar için dikkat edilmesi gereken bir hususta bile dikkate alınmasına gerek olmadığını vurgulamak için söylemektedir (*Oil Moşe*). Şöyle ki; Tora biraz aşağıda, Yahudi olmayan sahibinden kaçıp Yahudiler'e sığınan yabancı bir kölenin sahibine iade edilmesini yasaklamaktadır (p. 17). Ama eğer bu köle Amon ya da Moav uluslarına mensupsa, onu geri verme yasağı yoktur (*Sifre* 251; Raşi).

Bunun yanında diğer uluslara karşı savaşa çıkıldığında öncelikle barışçı bir mesaj yollama şartı vardır (20:10). Pasuktaki "*barışlarını arama*" ifadesi Amon ve Moav uluslarına böyle bir mesaj gönderilmeyeceğini belirtir (*Sifre*; Ramban). *Mitsvat Lo Taase* No. 335 (*Sefer Ahimuh*). Ancak bunu anlamak gerekir, zira Tanrı bu iki ulusa sataşılmasını yasaklamış, onların topraklarını "Lot'un oğullarına miras olarak verdiğini" vurgulamıştı (bkz. 2:9 ve 2:19). Dolayısıyla burada kastedilen, eğer bu iki ulus, kendi topraklarının dışında, Bene-Yisrael'in savaş öncesinde barışçı mesaj göndermekle yükümlü oldukları yerleri ele geçirmişlerse, bu yerlere yapılacak saldırılar öncesinde barışçı mesaj gönderilmeyeceğidir (a.k.). Bunun yanında, eğer bu iki ulus kendi topraklarından çıkıp Erets-Yisrael'e saldırırsa, onları püskürttükten sonra topraklarına kadar takip etmek yasak değildir. Ve elbette böyle bir durumda da barış çağrısı yapılmayacaktır. Tarihte Yiftah (bkz. Şofetim 11:33) ve Kral David'in (Şemuel II 12:31) komutasında böyle örnekler mevcuttur.

⁵ [Bu kısıtlama,] Mısır'dan çıkışınızda, yolda sizi yiyecek ve suyla karşılamaları ve [Moav'ın,] sana beddua etme amacıyla Aram Naarayim['deki] Petor'dan Bilam ben Beor'u sana karşı kiralaması sebebiyledir.

⁶ Tanrın Aşem, Bilam'ı dinlemeye yanaşmamış, Tanrın Aşem senin için bedduayı *berahaya* dönüştürmüştü, zira seni sevmiştii Tanrın Aşem.

⁷ [Sonuç olarak] Hayatın boyunca, ebediyen, [bu iki ulusun] huzurunu ve refahını arama.

kavuşuncaya kadar, birçokları Boaz'ın Rut ile evlenmesinin yasak olduğunu ve David'in *Alaha*'ya göre kabul edilemez biri olduğunu ileri sürmüştür (bkz. Rut 4:6 ve Şemuel I 17:55, Raşi o.a.).

Asur kralı Sanheriv zamanında tüm uluslar birbirine karıştıklarından, kimin bu iki ulusa mensup olduğu artık bilinmemektedir. Genel kural olarak, bu gibi durumlarda çoğunluğa göre davranılır. Dolayısıyla Yahudi olmayan herhangi biri Yahudilik'i kabul ettiği zaman, bu iki ulusa değil, çoğunluk olan diğer uluslardan birine mensup olduğu kabul edilir. Böylece bu pasuktaki yasak günümüzde yürürlükte değildir (*Talmud* – *Berachot* 28a).

Tanrı'nın Cemaati'ne katılamaz – Amon ya da Moav ulusuna mensup bir erkeğin doğuştan Yahudi bir kızla evlenmesi yasağı Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 334 (*Sefer Ahimuh*).

Ebediyen – Bu sözcük kullanıldığına göre, “*onuncu nesli bile*” sözlerine gerek yoktur. Ancak Tora, her iki ifadeyi kullanarak, ebedi yasağın bir *mamzer/et* için de geçerli olduğunu öğretmektedir (*Sifre*; bkz. ö.p. açk.).

5. Yolda – Bu sözcük çok da gerekli değildir. Ekmek ve suyla karşılanacak kişilerin “*yolda*” oldukları açıktır. Ama Tora bu sözcüğü, Bene-Yisrael'in o anki durumlarını özellikle vurgulamak için kullanmaktadır. Yolculuk halindeki bir halk zaten zihinsel karmaşa içindedir; bir an önce bir yere yerleşip huzur bulmayı arzular. Ama işte, Bene-Yisrael bu halde olmalarına rağmen, Amon ve Moav ulusları onlara karşı bir sempati göstermemişlerdir (*Sifre* 250; Raşi; *Mizrahi*).

Sizi yiyecek ve suyla karşılamamaları – Tam çeviriyle “*sizi ekmekle ve suyla karşılamamaları*”. Çöldeyken Bene-Yisrael'in yiyecek ve suya ihtiyacı olmuştur, zira Tanrı bu ihtiyaçları

karşılamıştır. Ancak Amon ve Moav, kendi açılarından, uzak yoldan gelen akrabaları için yapmaları gereken şekilde davranmadıkları için dışlanmışlardır (Rabenu Behaye). Avraam, onların atası olan Lot'u kurtarmak için kendini tehlikeye atmadan çekinmemiş (Bereşit 14:16), ama onlar nankörce davranmışlardır (Ramban).

Tora'nın Amon ve Moav erkeklerini, Yahudilik'i kabul etseler bile, doğuştan Yahudi bir kızla evlenmekten men etmesi ve bunu onların tüm nesilleri için ebediyen öngörmesi, onlardaki nankörlüğün, ulusun erkeklerinin benliğine kazınmış bir bencillığe ve kötü karaktere işaret ettiğini vurgular. Bu tip bir karakterin Bene-Yisrael'de yeri olmamalıdır.

Ramban'a göre yiyecek ve suyla karşılamadıkları için eleştirilenler sadece Amoniler'dir. Moaviler ise Bene-Yisrael'e beddua etmesi için Bilam'ı tutmuşlardır. Yani pasuktaki iki eleştiri bu uluslara birer birer yöneltilmektedir. Ancak yiyecek ve suyla karşılamama eleştirisinin her ikisine de yapıldığı görüşünde olanlar da vardır (*Sforno*).

Bu pasukla 2:29 arasındaki görünüşteki çelişkilerin farklı çözümlemeleri için bkz. 2:29 açk.

[Moav'ın] – Bilam'ı Bene-Yisrael'e karşı kiralayanlar Moaviler'dir (bkz. Bamidbar 22:10 ve 22:21). Alternatif olarak “[*Moav kralı Balak'm*]” (krş. Hirsch).

Petor'dan Bilam ben Beor'u – Bkz. Bamidbar 22:5 açk.

Sebebiyledir – İbranice *Al Devar Aşer*. Tam çeviriyle “[*şu sebepledir ki*]”. Ama bu, sadece *Al Aşer* sözleriyle de ifade edilebilirdi. Başka bir deyişle, kullanılan *Devar* sözcüğü, pasuğun anlamı için şart olmamasına rağmen kullanılmıştır ve dolayısıyla belirli bir noktaya işaret etmektedir. Bu sözcüğün genel anlamı “*söz*” ya da “*konuşma*”dır. Böylece Tora özellikle, Moav ulusunun

רביעי ה לא־תִתֶּעֱב

8

אֲדָמִי כִּי אַחֲרָיָהּ הוּא לֹא־תִתֶּעֱב מִצְרִי כִּי־גֵר הָיִיתָ בְּאֶרְצוֹ:

ט בָּנִים אֲשֶׁר־יִוָּלְדוּ לָהֶם דֹּר שְׁלִישִׁי יָבֹא לָהֶם בְּקֶהֱלִי יְהוָה: ס

י כִּי־תֵצֵא מִחֲנֶה עַל־אֵיבֶיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דְּבַר רָע:

Örneğin ilk nesilden biriyle ikinci nesilden biri evlenirse, ebeveynden biri ikinci nesil olmasına rağmen, çocuk, diğer ebeveyne bakılarak ikinci nesil sayılır (*Meam Loez*).

Edom ve Mısır uluslarına mensup bir kişinin Yahudilik'i kabul ettikten sonraki üçüncü neslini Tanrı'nın Cemaati'ne katılmaktan uzak tutmak, Tora'nın iki farklı yasağıdır. *Mitsvat Lo Taase* No. 336 ve *Mitsvat Lo Taase* No. 337 (*Sefer Ahimuh*).

Bu kısımda sayılanların dışındaki uluslar için ise böyle bir kısıtlama yoktur ve bir Ger ya da Giyoret, "Tanrı'nın Cemaati'ne" hemen katılabilir. Bunun yanında özellikle Moav ve Mısır arasında bariz bir fark vardır. Moaviler Bene-Yisrael'e fiziksel bir zarar vermemişler, ama onları cinsel ahlaksızlık günahına sevk etmişlerdir (Bamidbar Perek 25). Mısırlılar ise Bene-Yisrael'in çocuklarını resmen katletmişlerdir. Buna rağmen Moavi erkekleri tümüyle dışlanırken, Mısırlılar sadece üçüncü nesilde Tanrı'nın Cemaati'ne katılabilmektedir. Bu fark önemli bir noktayı öğretir: Bir insana günah işletmek, onu öldürmekten bile ağırdır. Zira birini öldüren, onu bu dünyadan yoksun bırakmış olur. Günah işleten ise, onu hem bu dünyadan hem de Gelecek Dünya'dan mahrum etmiş olur (*Sifre* 252; Raşi).

10-15. Kampın Kutsiyeti. Yahudi ordu kampı, diğer uluslarınkinden çok farklı olmalıdır. Diğer ordular sayısal üstünlük ve etkili silahları bir güven kaynağı olarak görürken, Yisrael, başarı ümidini Tanrı'ya bağlayacaktır. Dolayısıyla ordunun en güçlü silahı, erdemli ve ahlaki tutumdur. Sıradaki bölüm bunun için gereken noktalara dikkati çekmektedir.

Bu konu, bazı evlilik yasaklarının ardından verilmektedir. Bu da orduya özellikle en üst düzeyde ahlaklı kişilerin seçilmesi gerektiğine işaret eder. Kaynaklarımız, David'in elit kuvvetlerinin, en ufak bir lekesi bile olmayan soylara mensup kişilerden seçildiğini belirtirler (*Talmud Yerusalmi – Kiduşin* 4:5).10.

Düşmanlarına karşı – Tora savaşın özellikle düşmanlara karşı yapıldığının altını çizmektedir: "Sadece sana karşı düşmanlık göstermiş olan, bu düşmanlıktan zarar gördüğün ve gelecekte de

aynı şekilde düşmanca davranışlarını beklediğin halklara karşı savaşa çıkacaksın. Dolayısıyla, onlara saldırdığın zaman bile, bu savunma amaçlı olacaktır." Böylece Tora bu sözleri kullanarak, işgal ve fetih amaçlı seferleri konunun dışında tutmaktadır (Hirsch). Tanrı Erets-Yisrael'i Bene-Yisrael'e vermiştir ve diğer halklara da kendi topraklarını vermiştir. Bene-Yisrael kendi topraklarının bütünlüğünü sonuna kadar savunmakla birlikte başkalarının toprak bütünlüğüne de saygı göstermelidirler.

Kamp [halinde savaşa] çıktığında – *The Living Torah*. Ya da "Bir kamp, düşmanlarına karşı [savaşa] çıktığında" (*The Artscroll Chumash – Stone Edition*). Burada, çöldeki büyük kamp değil, savaşa giden askerlerin oluşturduğu askeri bir kamptan bahsedilmektedir (İbn Ezra).

Her türlü kötü şeyden korunmalısın – "Kötü şey" ile kastedilen, yasak davranışlardır (ayrıca bkz. s.p. açk.) [Bir kaynağa göre bu, aşırı acımasızlığı da yasaklar (Josephus Flavius, *Eski Dönemler* 4:8:42)]. Yine de bir soru cevap beklemektedir: Bir insan, yasakları ihlal etmekten sadece savaş zamanında değil, her zaman korunmakla yükümlüdür. Öyleyse Tora neden bunu savaşa bağdaştırmaktadır? Bir noktayı öğretmek için: Bir insan tehlikede olduğu sırada Tanrı Katında ona karşı suçlamalar güçlenir. Ya da kaynaklarımızda söylendiği şekilde: "*Satan*, [bir insanı Tanrı katında özellikle] tehlike zamanında suçlar [ve zayıf yanlarını ön plana çıkarır]" (*Midraş – Tanhuma*, Vayigaş 1; *Talmud Yerusalmi – Şabat* 2:6; Raşi). Tehlike zamanında bir insanın özel Tanrısal korumaya ihtiyacı daha belirgindir. İşte tam olarak bu zamanda onun söz konusu Tanrısal yardıma hakkı olup olmadığı daha sıkı bir inceleme altına alınır. Bu nedenle yasakların ihlalinden her zaman kaçınmak gerekmesine rağmen, tehlikenin belirgin olduğu zamanlarda bu konuda çok daha özenli davranmak önem taşır. Savaş böyle bir zaman olduğu için, Tora, "*her türlü kötü şeyden korunmalısın*" emrini özellikle bu bağlamda vermiştir. Ama belirttiği gibi bu emir sadece savaş değil, her durumda geçerlidir ve insan, kendisini günaha yaklaştıracı, günahı aktif olarak işlemese bile kendisine bu konuda düşünceler getirebilecek durumlardan

[96. Adomiler ve Mısırlılar]

⁸ Bir Adomi'yi hor görme, zira kardeşindir o. Bir Mısırlı'yı hor görme, zira ülkesinde konuk olmuştun.

⁹ [Yahudi olmalarından itibaren] Onlara doğacak olan çocuklar, üçüncü nesilde Tanrı'nın Cemaati'ne katılabileceklerdir.

[97. Ordu Kampı]

¹⁰ Düşmanlarına karşı kamp [halinde savaşa] çıktığında her türlü kötü şeyden korunmalısın.

8-9. Adomiler ve Mısırlılar. Dışlanan Amon ve Moav uluslarına karşılık, Mısır ve Edom uluslarına yönelik tepki daha hafiftir. Mısırlılar, Bene-Yisrael'e uyguladıkları baskı ve zulüm nedeniyle uzak tutulmuşlardır ve bir Mısırlı Yahudilik'i kabul ettikten sonra, onun ancak üçüncü nesli, doğuştan Yahudiler'le evlenebilecektir. Ama önceki iki ulustan farklı olarak buradaki yasak ebedi değildir, zira ne olursa olsun, Mısırlılar, kıtlık zamanında Yaakov'un ailesine kapılarını açarak Bene-Yisrael'e iyilikte bulunmuşlardır – ve Yahudiler için kadirşinaslık en üst düzeyde önemli bir özelliktir. Edom ulusu da, atası Esav yoluyla Avraam ve Yitshak'ın soyundan geldiği için ebediyen uzaklaştırılmamıştır ve bu ulus mensubu birinin Yahudilik'i kabul etmesinden sonra, üçüncü nesli, doğuştan Yahudiler'le evlenebilir. Ama yine de üç nesil şartı konmuştur, zira Edom da kardeşlikten uzak bir davranış sergilemiş, Bene-Yisrael'in karşısına kılıçla çıkmıştır (Bamidbar 20:20) (Ramban). Önce de belirttiği üzere, Asur kralı Sanheriv zamanından itibaren tüm ulusların birbirlerine karıştığı kabul edilir (*Talmud* – *Berachot* 28a; bkz. *Yeşayau* 10:13). Bu nedenle bu yasakların günümüzde uygulaması yoktur ve herhangi bir kişi Yahudi olduktan hemen sonra, *Koen* bir erkek dışındaki herhangi bir Yahudi ile evlenebilir.

8. Bir Adomi'yi hor görme – *Adomi*, “Edom ulusu mensubu” anlamına gelir.

Bu ifade elbette “başka ulusları hor görebilirsin” anlamına geliyor değildir. Tora başka bir şey söylemektedir: “Edom ulusunu hor görmek veya dışlamak için geçerli bir sebebin var. Ne de olsa kardeşin olmasına rağmen sana geçiş hakkı vermemiş, üstelik seni savaşa tehdit etmişti (Bamidbar 20:18-20) ve bu nedenle onları bir nebze dışlayacaksın ve bu, Yahudilik'i kabul etmiş bir Adomi'nin ancak üçüncü neslinin doğuştan Yahudiler'le evlenebilmesiyle ifade bulacak. Buna rağmen, o yine de kardeşin sayılır. Dolayısıyla onu tamamen hor görme” (Raşi). Hahamlarımız, *Maşiah* Dönemi'nde Edom soyunun saf hale geleceğini belirtirler (*Meam Loez*).

Kardeşindir – Edom ulusu, Yaakov'un ikiz kardeşi Esav'ın soyundan gelir.

Bir Mısırlı'yı hor görme – “Onları da hor görmeyi için geçerli bir neden var. Ne de olsa Mısırlılar, Bene-Yisrael'in doğan erkek bebeklerini nehirde boğuyorlardı ve bu nedenle Adomiler'le aynı derecede onları dışlayacaksınız. Ama yine de zor zamanında sana yardımcı oldukları için onları tamamen hor görmemelisin” (Raşi). Kısacası, “İçinden su içtiğin kuyuya taş atma” (*Talmud* – *Baba Kama* 92b).

Talmud buradan bir sonuç da çıkarır: Mısırlılar kıtlık zamanında Yaakov'un ailesine kucak açmıştır; ancak bunu sırf insani sebeplerle yaptıkları söylenemez. Nitekim Paro, Mısır'a büyük yarar getirmiş olan Yosef'in kardeşlerinin de benzer yararlar sağlayabileceklerini ümit etmiştir (bkz. Bereşit 47:5). Başka bir deyişle, burada çıkar konusu da vardır ve bunun pürüzsüz bir iyilikseverlik olduğu söylenemez. Buna rağmen, Tora Mısırlılar'ın, niyetleri ne olursa olsun, sonuçta önemli bir iyilikte bulunduklarını ve bu nedenle tamamen dışlanmayı hak etmediklerini vurgulamaktadır. Ve durum böyleyse, misafirperverliği herhangi bir çıkar beklentisi olmadan yapan, özellikle de bir *Talmid Haham*'i evinde ağırlayan, ona yiyecek, içecek verip kendini evinde hissetmesini sağlayan biri de kat kat fazla ödüllü hak edecektir (*Talmud* – *Berachot* 63b).

Konuk – İbranice “Ger”. Ya da “yabancı”; “göçebe” (*The Living Torah*).

9. [Yahudi olmalarından itibaren] – *Talmud* – *Yevamot* 78a.

Üçüncü nesilde – Yani Yahudilik'i kabul eden bir Adomi ya da Mısırlı'nın torunu, “Tanrı'nın Cemaati'ne” katılabilecektir. Ancak bu üçüncü nesle kadar sadece kendi aralarında ya da başka Gerler'le evlenebilirler (Hirsch). Eğer bu sınıfa giren [yani Adomi ya da Mısır soyuna mensup] farklı nesillerden iki Ger evlenirse, çocukların hangi nesle ait olduğu erken nesle göre belirlenir.

יא כִּי־הִיא

בְּ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא־יָהִיהָ טָהוֹר מְקַרְהָ לֵילָהּ וַיֵּצֵא אֶל־מִתּוֹן
לְמַחֲנֶה לֹא יָבֵא אֶל־תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה:

içinde bu tip düşüncelere neden olabilecek görüntülerden, düşüncelerden ve konuşmalarından kaçınılmalıdır. Bunu yaptığı takdirde gece vakası da olmayacaktır (*Talmud – Avoda Zara 20b*; Rabenu Behaye).

[Not: Bir karı-kocanın fiziksel temaslarının yasak olmadığı bir zamandaki normal ilişkisi sırasında salgılanan sperma “boşuna” değildir. Bu, ilişkinin hamilelikle sonuçlanmayacağını kesin olduğu bir durumda – örneğin kadın hamileyse – bile doğrudur. Bu gibi konuların özel kalması uygun için daha fazla ayrıntıya girilmeyecektir. Ancak konu ne kadar özelse, bir o kadar da hayatidir. Dolayısıyla her evli çiftin cinsellik gibi son derece önemli bir konuda bilmeleri gereken her şeyi, konuya hâkim bir dini otoriteden öğrenmesi şarttır.]

Saf olmayan – İbranice Aşer Lo Yiye Taor. Tora basitçe *Tame* de diyebilirdi. Ama buna rağmen – hem de normalde sözcük ve harfler konusunda çok cimri olmasına rağmen – sırf olumsuz anlam taşıyan bir sözcük kullanmama uğruna burada fazladan 9-10 harf kullanarak bu uzun ifadeyi tercih etmiştir. Tora’da bunun başka örnekleri de vardır (ör. Bereşit 7:2 ve 7:8 açık.). Bu önemli bir derstir: Kişi ağzını kötü konuşmadan, olumsuz sözlerden, küfürlerden, yakışsız ve sığ ifadelerden korumalıdır (bkz. *Talmud – Pesahim 3a*). Belki de Tora, önceki pasukta “her türlü kötü sözden korun” dedikten hemen sonra, bizzat örnek olmak için böyle bir ifade kullanmıştır.

Kampın dışına çıkmalı – Önce de belirtildiği gibi, basit anlamda, konunun gidişatı doğrultusunda, savaşa giden bir kamptan bahsedilmektedir. Bene-Yisrael savaşa gittikleri zaman yollarında On Emir levhalarını içeren sandığı da götürürlerdi (bkz. 10:1. İbn Ezra’ya göre, bu kuralın Bilam’dan bahsedilmesinin ardından verilmesi de, onun öldüğü Midyan savaşı sırasında da bu sandığın savaşa götürülmesidir – bkz. Bamidbar 31:6 açık.). Dolayısıyla bu sandığın varlığı, Tanrı’nın da kamp içindeki Kutsal Mevcudiyeti’ni simgelemekteydi. Biraz aşağıda söylendiği üzere: “Tanrının Aşem, seni kurtarmak ve düşmanlarını önüne teslim etmek üzere kampının içinde dolaşmaktadır” (p. 15). Bu nedenle *tame* bir kişinin kampın içinde bulunması yasaktı. Böylece bir *baal keri* de, arınana kadar kampın dışında beklemelidir (İbn Ezra). Tora bu durumdaki

birinin arınana kadar ordunun geri kalanı ile birlikte bulunmamasını söyleyerek, bir bakıma, savaşta kol gücünün değil, Tanrı’nın yakınlığının önemli olduğunu vurgulamaktadır. Orduda asker fazlalığı bir avantajdır. Ama eğer *Şehina*’yı uzaklaştıracaksa, bu durumdaki askerlerin eksik olması daha tercih edilir bir durumdur (Ramban).

Hahamlarımız bu ifadenin bağlamının dışında da bir kural öğrettiğini belirtirler. Çölde iken, Bene-Yisrael’in iç içe üç kampı vardı: Merkezde *Şehina* kampı [yani *Mişkan*], onun etrafında Leviler kampı, en dışta da Yisrael kampı. Bu düzen *Mişkan*’ın sabitlendiği diğer yerlerde de mevcuttu. Yine Yeruşalayim’de, *Şehina* kampı *Bet-Amikdaş* bölgesiydi. Levi kampının yerini, Tapınak Dağı almıştı. Yeruşalayim’in geri kalanı da Yisrael kampına paraleldi. Bamidbar 5:2’de farklı *tuma* türleri nedeniyle *tame* olan kişilerin bu kampların dışına çıkması gerektiği belirtilmişti. Orada üç farklı *tuma* türünden bahsedilmişti: *Tsaraat* rahatsızlığı olanlar, bedensel akıntısı olanlar [ki bu pasuktaki *baal keri* buna dâhildir] ve ölü nedeniyle *tame* olanlar. Bu pasuk, bir *baal kerinin*, *tumadan* arınmadığı sürece *Şehina* ve Levi kamplarının dışında olması gerektiğine işaret eder (Raşi). Ancak Yisrael kampını terk etmek zorunda değildir. Bu, pasuktaki söz kullanımıyla ima edilmektedir: Şöyle ki; pasuk önce “kampın dışına çıkmalı” demekte, sonra da “kampın içine girmemelidir” sözlerini eklemektedir. Hahamlarımız bunun gereksiz bir tekrar olmadığını, Tora’nın bu önemli kuralı biri “yap”, diğeri de “yapma” şeklinde olmak üzere iki emirle güçlü kıldığını belirtirler. Buna karşılık, amaç sadece emri hem “yap” hem de “yapma” şeklindeki mitsvayla güçlendirmek olsaydı, kullanılan ikinci “kampın” sözcüğüne gerek yoktu; sadece “kampın dışına çıkmalı, içine girmemelidir” denmesi yeterli olurdu. Ama işte pasuk, “kamp” sözcüğünü ikinci kez kullanarak, bir *baal kerinin*, iç içe bulunan üç kamptan ikisinin – yani *Şehina* ve Levi kamplarının – dışına çıkması gerektiğini ima eder (*Sifre 255*; Raşi; *Beer Basade*; *Talmud – Pesahim 68a*, Raşi o.a.). Ayrıca bkz. Bamidbar 5:2 açık., *Kamptan göndersinler* k.b. Böylece bir *baal kerinin*, [veya diğer herhangi bir *tuma* türü nedeniyle *tame* olan birinin,] *tumasından* arınmadan önce Tapınak Dağı sınırları içine girmesi yasaktır. *Mitsvat Lo Taase* No. 338 (*Sefer Ahimuh*).

¹¹ Sende gece vakası nedeniyle saf olmayan bir adam olduğu takdirde, [bu kişi] kampın dışına çıkmalı, [arınana kadar] kampın içine girmemelidir.

kaçınmakla yükümlüdür. Düşünce normal şartlarda tek başına bir günah olmasa da putperestlik ve cinsel ahlaksızlık günahları bu konuda bir istisnadır ve onlara dair düşüncelerden kaçınmak gerekir. *Talmud* örnek olarak, bir erkeğin, bekâr da olsa bir kadının güzelliğine, çirkin de olsa evli bir kadına, kadınların dikkat çekebilen renkli giysilerine bakmaktan kaçınması gerektiğini kaydeder. Bir erkek, zevk alma amacıyla bir kadının serçe parmağına bile bakmamalıdır. Bunun yanında, hayvanları çiftleşirken seyretmek de yasaktır (*Talmud – Avoda Zara 20b*).

Ramban emrin özellikle burada verilmesinin sebebini, savaş ortamına bağlar. Savaşın getirdiği baskı, üstünlük durumunda insanların insanlıktan çıkmasına kadar ilerleyebilir. Bazıları ellerine geçeni yerler, çalıp talan ederler, hatta fuhuş, tecavüz ve başka türlü iğrençlikleri hiçbir utanç hissetmeden yapabilirler. O kadar ki, normal yaşamında en dürüst ve ağırbaşlı görünen insan, savaşın acımasız baskı ortamında duygusuz bir zalim haline gelebilir. Bu psikolojik durumun ne kadar güçlü olabileceğini kabul ettiğini, peşasının en başındaki *Yefat Toar* konusuyla belirtmiş olan Tora, buna rağmen, *Yefat Toar* konusunun son derece uç bir istisna olduğunu vurgulamakta, her türlü yasak ihlalden savaş ortamında bile kaçınmayı emretmektedir.

Rabi Samson Raphael Hirsch ise ifadeyi şöyle değerlendirir: “Normal aile ve toplumsal yaşamının dışına çıkıp, ahlakın dizginlerinin kolayca gevşediği bir yer olan ordu kampından bile, savaşın insanı kolayca kabalığa sürükleyebilecek bir ortam olmasına rağmen, yine de her türlü kötü şeyden korunmakla yükümlüsün.”

Hahamlarımız p. 15'teki “[Buradaki konulara dikkat etmezseniz Tanrı] arınızdan dönecektir” ifadesinden yola çıkarak, burada özellikle *Şehina*'nın Bene-Yisrael'den uzaklaşmasına neden olan günahlardan bahsedildiği sonucuna varırlar. Böylece ifade, diğer yasaklar içinde, özellikle cinsel ahlaksızlık ve *Laşon Ara* günahlarını vurgulamaktadır. Ahlaksızlık *Şehina*'nın Bene-Yisrael'den uzaklaşmasına neden olur. Biraz aşağıda belirtildiği üzere “Tanrın Aşem, seni kurtarmak ve düşmanlarını önüne teslim etmek üzere kampının içinde dolaşmaktadır” (p. 15). Bu yüzden ahlaksızlıktan her zaman, ama özellikle de savaş zamanında uzak durmak önemlidir. Bunun yanında, burada “şey” olarak çevirdiğimiz *Davar* sözcüğü, aynı zamanda “söz” anlamına gelir – ki

bu durumda ifadenin anlamı “her türlü kötü sözden korunmalısın” şeklinde olacaktır; yani *Laşon Ara* yasağı da bu pasuğun belirgin bir parçasıdır. Bu da *Şehina*'yı uzaklaştıracak düzeyde bir günahıdır, zira *Laşon Ara* insanlar arasında bölünme ve çekişmelerin kaynağıdır. *Şehina* böyle bir ortamda bulunmaz. Bunun yanında birbirine kenetlenmesi gereken bir orduda çekişmelerin olması, savaşta bozgun ve felaketi beraberinde getirecektir (Ramban; Rabenu Behaye). *Şehina*'nın uzaklaşmasına yol açan günahlar arasında putperestlik, cinayet ve Tanrı'ya küfür günahları da vardır. Ama p. 15'teki ifadeden anlaşıldığı üzere, cinselliğin kutsiyetine ve “özel”liğine aykırı her türlü davranış buna sebep olabilir – [yukarıda belirtildiği üzere, sadece düşünceyle bile olsa (Hirsch)].

11. Gece vakası – İbranice *Kere Layla*. “*Keri – Vaka*” sözcüğü, sperma boşalmasını belirten bir örtmecedir ve sperma salgılamış bir erkek “*baal keri*” olarak adlandırılır. Vayikra 15:16-18'de ele alındığı şekilde, sperma bir “*Av Atuma – Temel Tuma Kaynağı*”dır ve temas ettiği kişiyi “*Rişon Letuma – Tuma Kaynağından Birinci Derecede Etkilenmiş*” hale getirir (*tuma* dereceleri için bkz. Vayikra 11:32-36 açık.). Bu kişi arınmak için mikveye dalmalı ve gün batımını beklemelidir.

“Gece vakası” ile kastedilen, uyku sırasında gerçekleşen boşalmadır. Ancak pasuğun devamında “saf olmayan bir adam” dendiğine göre, bunun için gece ya da gündüz olması bir şeyi değiştirmez. Tora'nın “gece vakası” demesinin tek sebebi, böyle durumların çoğunlukla gece vakti ortaya çıkmasıdır (*Sifre*). Sonuç olarak ister gece, ister gündüz vakti, istem dâhilinde ya da dışında gerçekleşmiş olsun, her türlü sperma salgısında, kişi *baal keri* konumu alır ve burada bahsedilen kanunlar onun için de geçerlidir.

Spermanın boşa gitmesi ciddi bir durumdur. Bunun bilinçli bir şekilde yapılmasını Tora “Tanrı'nın Gözü'nde kötü” olarak tanımlamıştır (bkz. Bereşit 38:6-10) [İbn Ezra'ya göre de önceki pasukta geçen “her türlü kötü şey” ifadesiyle kastedilen, insanın hem ruhu hem de bedeni için kötü olan şeylerdir ve burada bahsedilen salgi da böyledir: “Tanrı'nın Gözü'nde kötü”dür]. Ama bunun uyku sırasında, yani istem dışında olması durumunda da, kişinin tamamen masum olduğu söylenemez, zira böyle durumlar cinsellik konusundaki düşüncelerin bir sonucudur. Dolayısıyla bir erkek, [önceki pasukta belirtildiği gibi: “her türlü kötü şeyden korunmalı” ve] gün

- יב וְהָיָה לְפָנוֹת-עָרֶיךָ יִרְחָץ 12
- בְּמִים וּכְבֹּא הַשֶּׁמֶשׁ יָבֹא אֶל-תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה: יג וַיֵּל תִּהְיֶה לְךָ מְחֹץ 13
- לַמַּחֲנֶה וַיֵּצֵאת שָׁמָּה חוּץ: יד וַיֵּתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל-אֲזָנֶיךָ וְהָיָה 14
- בְּשִׁבְתְּךָ חוּץ וְחִפְרָתָה בָּהּ וּשְׁבִתָּ וְכִסִּיתָ אֶת-צַדֶּיךָ: טו כִּי יִהְיֶה 15
- אֵלֶיךָ מִתְהַלֵּךְ | בְּקֶרֶב מַחֲנֶיךָ לְהִצִּילְךָ וּלְתֵת אֵיבֶיךָ לְפָנֶיךָ
- וְהָיָה מִחֲנֶיךָ קְדוֹשׁ וְלֹא-יִרְאֶה בְּךָ עֲרוֹת דָּבָר וְשָׁב מֵאַחֲרֶיךָ: ס

Kişi, duymaya değer olmayan kötü konuşmalarla veya dedikodularla vs. karşılaştığında hemen parmaklarını [=“kazık”] kulağına bastırmalı ve kendisini bunları duymaktan korumalıdır (*Talmud – Ketubot* 5a).

İhtiyacı gidereceğin zaman – Tam çeviriyle “dışarıda oturacağın zaman”. Bu da büyük tuvalet ihtiyacı için bir örtmecedir (*Daat Mikra*).

Tüm bu kanunların çölde de geçerli olduğu düşünülürse akla bir soru gelebilir. Bene-Yisrael bu yolculuk boyunca *Man* ile besleniyorlardı ve önce de belirtildiği üzere bu yiyecek bedene tamamen özümseiyor ve hiç artık bırakmıyordu. Öyleyse hangi ihtiyaçtan bahsedilmektedir? Ancak *Talmud*, Bene-Yisrael’in bu konuda şikâyet etmelerinin ardından (bkz. Bamidbar 11:6) *Man*’ın bu özelliğinin sona erdiğini açıklar. Bundan sonra halk normal tuvalet ihtiyacını gidermek ve bu amaçla ta kampın dışına kadar çıkmak durumunda kalmıştır. Tanrı şöyle demiştir: “Ben onların [tuvalet ihtiyacı olmayan] melekler gibi olmasına niyetlenmiştim. Ama onlar şikâyet ettiler. Öyleyse bundan böyle ihtiyaçlarını gidermek için koca kampın dışına kadar yürümek zorunda kalacaklar” (*Talmud – Yoma* 75b; *Meam Loez*).

Dönüp – İhtiyaç giderildikten sonra üzerini örtmek için geri dönmek gerektiğine göre, ihtiyaç giderilirken kampa sırtın verilmemesi gerektiği anlaşılmaktadır (*Sifre*).

Örteceksin – Bu pasuktaki emir Tora’nın 613 mitsvasından biridir. *Mitsvat Ase* No. 229 (*Sefer Ahinuh*).

15. Çünkü Tanrın Aşem... – Bu kapanış cümlesiyle Tora yukarıdaki tüm emirlerin Tanrı’ya karşı sorumluluğun bir parçası olduğunu vurgulamaktadır. Eğer amaç sadece insani asaleti korumaktan ibaret olsaydı, insanların değer yargıları değişken olabildiği için bazı durumlarda söz

konusu kurallar göz ardı edilir hale gelebilirdi. Ama Tora bunların Tanrı’ya olan saygının birer yansıması olduğunu belirtmektedir; dolayısıyla bu konuda hafif davranılabilecek hiçbir ortam yoktur, zira Tanrı her zaman her yerde mevcuttur (krş. *Meam Loez*).

Seni kurtarmak ... üzere – “Eğer bu konuda sana emredilenlerin hepsini layıkıyla yerine getirirsen, Tanrın seni kurtaracak ve düşmanının senin önüne teslim edecektir” (*Sifre*).

Teslim etmek – *Targum Onkelos*. Tam çeviriyle “vermek”.

Kampının içinde dolaşmaktadır – Bkz. Vayikra 26:12. Ve bunun ifadesi, orduyla birlikte savaşa giden, On Emir levhalarını içeren sandıktır (*Rašbam*).

Alternatif olarak “[Tanrı’nın] Şehinası, kampının içinde dolaşmaktadır” (*Targum Onkelos*). “Şehina”nın senin aranda olması dışa yönelik cesaret gösterine değil, kendi kendine yönelteceğin cesaretine bağlıdır. Kendine mukayyet olmalı, kendini her türlü ahlaki kötülükten ve hayvani çıplaklıktan korumalısın. Bunları hatırlatabilecek her şey çevrenden, görünümünden, yaptıklarından ve konuştuklarından, düşüncelerinden ve duygularından tamamen uzak olmalıdır” (Hirsch).

Kampların kutsal olmalıdır – “Hem tumadan hem de fiziksel kirlilikten tamamen arınmış olmalıdır (*Sforno*); zira bir Yahudi’nin zihni, sürekli olarak Tora’ya yoğunlaşmalıdır” (*Talmud – Şabat* 150a, Raşi o.a.).

Önce de belirtildiği üzere fiziksel kirlilik kutsiyetle bağdaşmaz. Bu, dua konusundaki kanunları da doğrudan ilgilendirmektedir. Bu doğrultuda, pis olan ya da pis kokan bir yerde dua etmek yasaktır. Tuvalet ya da banyo gibi yerlerde Tora sözlerini akıldan geçirmek bile yasaktır (*Talmud – Şabat* 150a). Söylemeye gerek yok ki, bir dışkının

¹² Akşama doğru *mikveye* dalacak ve güneşin batışıyla birlikte kampın içine girebilecektir.

¹³ Kampın dışında senin için [belirli bir] yer olmalı ve tuvalet ihtiyacını orada gidermelisin.

¹⁴ Silahına ek olarak küçük bir kazman olmalıdır. [Böylece] İhtiyacını gidereceğin zaman onunla [toprakta bir çukur] kazacak, [işin bittikten sonra] dönüp dışını örteceksin.

¹⁵ [Bunlara dikkat etmelisin,] Çünkü Tanrın Aşem, seni kurtarmak ve düşmanlarını önüne teslim etmek üzere kampının içinde dolaşmaktadır ve [bu nedenle] kampların kutsal olmalıdır. [Tanrı] Sende ahlaksız [herhangi] bir şey görmesin; [zira aksi takdirde,] sizi terk edecektir.

12. Akşama doğru – *Mikveye* akşama doğru dalması şart değildir. Ama arınması için sadece *mikveye* dalması yeterli olmayacak, pasuğun belirttiği üzere, güneşin batmasını da beklemek durumunda kalacaktır. Dolayısıyla eğer güneş battıktan sonra *mikveye* dalarsa, arınmanın tamamlanması için ertesi akşamı beklemesi gerekecektir. Bu nedenle Tora “akşama doğru” diyerek, arınmanın en kısa sürede tamamlanması için *mikveye* dalışın akşam olmadan önce gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamaktadır (*Sifre* 256; Raşi).

Mikveye dalacak – Tam çeviriyle “suda yıkanacak”. Ancak bu, *mikveye* dalmayı belirtir. Bkz. Şemot 19:10 açık.

13. Kampın dışında – Çölde bu, tüm kampları saran Onur Bulutları’nın da dışını belirtir (Raşi). Onur Bulutları Aaron’un onuruna Bene-Yisrael’e eşlik ediyordu ve o öldükten sonra bulutlar da oradan ayrılmıştı (bkz. Bamidbar 21:1 açık.). Ancak *Talmud* (*Taanit* 9a), bulutların daha sonra Moşe’nin onuruna tekrar geldiklerini belirtir, dolayısıyla Moşe’nin bu konuşması sırasında Onur Bulutları da mevcuttur (*Maskil Ledavid*). Alternatif olarak bu emrin verilmesi için büyük olasılıkla kırkıncı yıl beklenmiş değildir ve her ne kadar Moşe onu kırkıncı yıldaki konuşmasında zikrediyorsa da, uygulama çöl yolculuğu boyunca, yani Aaron hayattayken de burada emredildiği şekildeydi (*Sifte Hahamim*). İbn Ezra’ya göre ise her tuvalet ihtiyacı için kampın tümünün dışına çıkma gerekliliği yoktu ve her çadırdaki bu amaca ayrılan bir bölme vardı (Bamidbar 5:2, İbn Ezra o.a.).

Basit anlamda ise, yukarıdaki pasukların bir devamı olarak çöldeki ana kamptan değil, bir ordu kampından bahsediliyor da olabilir. On Emir levhalarını içeren sandık kampta olduğu sürece, bu kamp da *Bet-Amikdaş* gibidir ve bu

kutsiyeti bozacak her türlü şeyden uzak durulmalıdır. Önceki pasuk *tuma* durumundan bahsetmişken, burada ise fiziksel kirliliğin de kutsiyete aykırı olduğu belirtilmektedir. Bkz. p. 15 açık., *Kampın kutsal olmalıdır* k.b.

[Belirli bir] Yer – *Targum Onkelos*. İbranice *Yad*. Normal şartlarda bu sözcüğün anlamı “el”dir. Ancak bu, sözcüğün daha seyrek kullanılan diğer anlamı olan “yer”, “mekan” manasının geçerli olduğu yerlerden biridir. Başka bir örnek için bkz. Bamidbar 2:17 (*Sifre* 257; Raşi).

Olmalı – Ordu kampının dışında tuvalet ihtiyacının giderilmesine ayrılan belirli bir yer ayırmak Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 228 (*Sefer Ahinuh*).

Tuvalet ihtiyacını orada gidermelisin – Çeviri serbesttir. Tam çeviriyle “*oraya dışarı çıkacaksın*”. Ya da “*oraya çıkacaksın; dışarıda*”. Bu, tuvalet ihtiyacını gidermeyi belirten bir örtmecedir ve anlaşılan küçük ihtiyaçtan bahsedilmektedir (*Talmud* – *Berachot* 25a). Büyük ihtiyaç ise sırada ki pasuktur (*Daat Mikra*).

14. Silahına ek olarak – Raşi; İbn Ezra. İbranice *Al Azaneha*. Ya da “*teçhizatına ek olarak*” (Raşbam).

Küçük bir kazman – İbranice *Yated*. Tam çeviriyle “*kazık*” (bkz. Şemot 27:19). Olasılıkla sivri uçlu bir kazma aletinden bahsedilmektedir. “*Kazma*” çevirisi serbesttir. Alternatif olarak “*mala*” (*Septuaginta*).

Önceki açıklamada değinilen *Al* sözcüğü bu bağlamda “*ek olarak*” anlamında olmasına rağmen, daha sık kullanılan anlamı “*üstünde*” şeklindedir. Ayrıca *Azaneha* sözcüğü farklı noktalandığında “*Ozneha* – *Kulağın*” şeklinde de okunabilir. Böylece pasuk, eğitsel bir bakışla, “*kulağının üzerinde kazık olmalıdır*” diye anlaşılabilir. Hahamlarımız buna istinaden şöyle derler:

מִזְלֹא־תִּסְגִּיר עֶבֶד אֶל־אֲדֹנָיו אֲשֶׁר־יִנְצֵל אֶלָּיךְ מֵעַם אֲדֹנָיו:

16

Ruhumuzun kişisel ve eşsiz özü ile onun özgür-ahlaki yüceliği hakkındaki farkındalık, hayattaki görevimizin yerine getirilmesi için gereken temeli teşkil eder. Hayattaki yükümlülüğü yerine getirme konusundaki her türlü düşünce ve her türlü ahlakiyet buna bağlı olarak yükselecek veya düşecektir. Bu farkındalık, simgesel olarak, *Bet-Amikdash*'a girişi sınırlandıran *tuma* ve saflık kanunlarıyla ifade bulduğu gibi, fiziki açıdan da kampın temizliği ve kutsiyeti ile kendini belli eder (Hirsch).

Yukarıda bir kısmına değindiğimiz kutsiyet ve temizlik kanunları, kendi nesli tarafından en üst düzeyde ahlaki asaletle taçlandırılmış olan Rabi Pinhas Yair'in şu ünlü öğretisine temel teşkil etmiştir: 'Hahamlarımız öğrettiler: *'Her türlü kötü şeyden korunmalısın'* – Kişi gündüz ahlaksız düşüncelerden kaçınmalıdır ki, geceleynin *tuma* durumu yaşamassın. Buna dayanarak, Rabi Pinhas ben Yair şöyle dedi: Tora, insanı Sakınganlığa ulaştırır; Sakınganlık, Şevke ulaştırır; Şevk, Temizliğe ulaştırır; Temizlik, Ayrılığa ulaştırır; Ayrılık, Saflığa ulaştırır; Saflık, Adanmışlığa ulaştırır; Adanmışlık [=Yükümlülüğü yerine getirmekle kalmayıp onun da ötesine geçmek], Tevazua ulaştırır; Tevazu, Noksanlık Korkusuna ulaştırır; Noksanlık Korkusu [= Genel olarak "Günah Korkusu" ve aynı zamanda mitsvaları yeterli kadar iyi bir şekilde yerine getirememeye endişesi], Kutsiyete ulaştırır; Kutsiyet, Tanrısal İlhamı ulaştırır; Tanrısal İlham, Ölülerin Dirilişine ulaştırır.." (*Talmud – Avoda Zara 20b*).

Rabi Pinhas Yair'in bu öğretisi, ahlaki bütünlük merdiveninin basamaklarını tanımlamaktadır. Bu basamakların ilki, Tanrı'nın Torası ile meşgul olmaktır. Tüm basamakları tek tek açıklamak bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır. Ancak bir not olarak söylemek gerekir ki, bu öğreti, Rabi Moşe Hayim Luzzato'nun (Ramhal), insanın bu dünyadaki görevini açıklayan anıtsal eseri *Mesilat Yeşarim*'in temelidir ve bu kitap, bir Yahudi'nin mutlaka okuyup özümsemesi gereken bir hayat rehberidir.

16-17. Kaçak Köle.

16. Sana sığınan – Tam çeviriyle "sana [kaçarak] kurtulan [=kurtulmaya çalışan]".

Bir köleyi – Yabancı bir kişinin yabancı bir

kölesinden bahsedilmektedir (İbn Ezra; *Nahalat Yaakov*). Onkelos'un çevirisi "[başka] ulusların kölesi" şeklindedir. Bu, hem "başka uluslara mensup bir köle" hem de "başka uluslardan kişilere ait köle" şeklinde anlaşılabilir. *Mizrahi* ve *Sifte Hahamim*'e göre ise, yabancı efendisinden kaçan Yahudi bir köleden de bahsediliyor olabilir.

Tora başka uluslarla savaştan bahsettiği için, böyle bir temas sırasında savaş karmaşasını fırsat gören ezilmiş bir kölenin Bene-Yisrael'e sığınma olasılığına da değinmektedir (İbn Ezra; *Hizkuni*; *Abravanel*). Dolayısıyla Erets-Yisrael dışından kaçıp Erets-Yisrael'e sığınan bir köleden bahsedilmektedir (*Talmud – Gitin 45a*).

Talmud bu ifadenin Erets-Yisrael dışında yaşayan Yahudi bir efendinin, Erets-Yisrael'e kaçan Yahudi olmayan kölesi için de geçerli olduğunu kaydeder (*Sifre 259*; *Talmud – Gitin 45a*; *Raşi*; *Yad – Avadim 8:10*). Bu köle Erets-Yisrael'e sığındığı zaman, yöneticiler ona sığınma hakkı vermeli, dahası, Yahudi efendisini de onu serbest bırakmaya zorlamalıdır. Bu efendi iki seçenekten birini tercih etmelidir: Ya köleye bir azat belgesi verecek ve karşılığında köle de ona kendi fiyatına denk bir borç senedi sunacak, ya da *Bet-Din* kendi yetkisini kullanarak köleyi efendinin iyeliği altından çıkaracaktır (*Yad – Avadim 8:10*). Bunun ardından, köle *Ger Tsedek* statüsünde, tüm vatandaşlık haklarıyla birlikte tam bir Yahudi konumu alır, zira Yahudiler'in Yahudi olmayan kölelerinin öncelikle sünnet olmaları ve *mikveye* dalmaları gerekir. Bu halleriyle yarı-Yahudi konumundadırlar ve özgürlüklerine kavuştukları zaman tam bir Yahudi haline gelirler. Bu mitsva doğrultusunda, Erets-Yisrael'in dışına göç etmek isteyen bir Yahudi'nin, Yahudi olmayan kölelerini onların isteğine aykırı olarak yanında götürmesi yasaklanmıştır. Ayrıca bir Yahudi, kölesini Erets-Yisrael'in dışına satarsa, köle otomatik olarak özgürlüğüne kavuşmuş olur (*Talmud – Gitin 43b*) (Hirsch).

Efendisine teslim etme – "Efendisi sana para teklif etse bile bunu yapma" (krş. Ramban). *Mitsvat Lo Taase* No. 339 (*Sefer Ahimuh*). Bu köle, efendisinden kaçıp bir başka ulusa değil de özellikle sana sığındığına göre, Tanrı'nın egemenliğini kabul etmeye hazır demektir. Dolayısıyla eğer efendisine geri teslim edersen, onu tekrar putpe-restliğin kollarına atmış olursun" (*Daat Mikra*).

[98. Kölelere Kucak Açmak]

¹⁶ Efendisinin yanından [kaçıp] sana sığınan bir köleyi efendisine teslim etme.

yanında dua etmek düşünülemez. Kötü görünümüne sahip herhangi bir şey, onu görenin zihninde de olumsuz izler bırakır (p. 14, İbn Ezra o.a.). Bu nedenle insanın kalbi ve zihniyle Tanrı'ya yapışması gereken bir an olan dua sırasında bu gibi pis maddelerin görüldüğü bir yerde bulunmak yasaktır (Ramban). Kural olarak eğer başka bir imkân yoksa, dışkıdan, onu görmeyecek şekilde en az dört *ama* [yaklaşık iki metre] uzaklaşmak gerekir. Başka bir deyişle göz önünde olmadığı sürece en az dört *ama* uzaklaşılmalıdır, ama baktığı yöndeyseniz bu mesafe bile yeterli değildir ve dua pozisyonu onu görmeyecek şekilde ayarlanmalıdır.

Tüm bunlar “*kampların kutsal olmalıdır*” emrinin türevleridir. Dua, Tora öğrenimi, *Şema* okumak vb. kutsiyete dayalı uygulamalar, kutsiyeti gerektirir. Dolayısıyla kirli yerlerde yapılamaz (*Talmud – Berahot* 25a). Bir kişinin, örneğin kolunda *tefilin*le tuvalete, tabakhane, hamama vs. girmesi yasaktır. Bu yasak, *Bet-Amikdaş*’ın kurulu olduğu “*Ar Abayit – Tapmak Dağı*”na elde asayla, ayakkabıyla ve ayağın tozuyla girmeyi de yasaklamaktadır, zira burası da *Şehina* ve Levi kamplarının bulunduğu bölgedir ve buranın gerektirdiği saygı ön planda olmalıdır.

[Tanrı] ... görmesin – Raşi. Ya da “*Sende ... görülmesin*” (*Targum Onkelos*).

Ahlaksız [herhangi] bir şey – Bu, davranışta ya da konuşmada her türlü ahlaksızlıktan ve bozuk ağızdan uzak durulması gerektiğini belirtir (İbn Ezra). Benzer şekilde “*gimakhârca bir şey*” (*Targum Onkelos*).

İbranice *Ervat Davar*. Tam çeviriyle “[herhangi] bir şeyin çıplaklığı”. Veya “herhangi bir çıplaklık”. Dolayısıyla bu ifade, insanın “çıplaklık” olarak tanımlanacak açıklığa sahip bir giysiyle – ve elbette giysisiz – durmasını yasaklamaktadır. Elbette bu konuda “çıplaklık” tanımını yapacak olan da, insanların sürekli değişen ve gevşeyen değer yargıları değil, Tora’nın değişmez prensipleridir.

Bunun yanında, dua etmek, *Şema* okumak gibi konuları düzenleyen önceki “*kampların kutsal olmalıdır*” ifadesinin bir devamı olarak, Tora, kutsiyetin çıplaklıkla da bağdaşmayacağını vurgula-

maktadır. Buna göre çıplaklığın mevcut olduğu yerde dua etmek, *Şema* söylemek gibi uygulamalar yasaktır [kaldı ki sadece böyle bir ortamda bulunmak bile başlı başına bir yasaktır]. Bu çıplaklık şeffaf bir engelin arkasındaysa bile bu yasak geçerlidir, zira pasuk “*Sende herhangi bir çıplaklık görülmemelidir*” (bkz. ö.a.) demektedir (*Talmud – Berahot* 25b).

Sizi terk edecektir – *Daat Mikra*. Hahamlarımız’ın öğrettikleri gibi, “Ahlaksızlık, *Şehina*’yı uzaklaştırır” (*Sifre*).

Tam çeviriyle “*arkanızdan dönecektir*”. Ancak savaş sırasında Tanrı’nın düşmanlara karşı, sözün gelişi, ordunun “*önünden ilerlediği*” söylendiğine göre (bkz. 1:30), anlam, “yakışsız davranırsanız, önünüzde ilerlemekten vazgeçecektir” şeklinde de olabilir (İbn Ezra). Sforno ise şöyle açıklar: “Eğer siz burada bahsi geçen kutsiyet ve temizlik kurallarına riayet etmeyip Tanrı’ya sırtınızı dönerseniz – ki bu durumda deyimse olarak Tanrı sizin “*arkanızda*” olacaktır – Tanrı’nın bu duruma rıza göstereceğini düşünmeyin; arkanızda durmayacak, oradan dönüp gidecektir.”

Yahudi Yaşamında Kutsiyet. Pasuğun çoğul olarak “*kampların kutsal olmalıdır*” demesi dikkat çekicidir. Tora böyle demektedir, zira burada söylenenler sadece askeri kamp için değil, bir Yahudi’nin içinde yer alabileceği sabit ya da geçici her türlü grupta da aynı şekilde geçerlidir. Bunların hepsi saf insani ahlakın mührü ile mühürlenmelidir. Sürekli olarak her yerde ve her zaman Tanrı’nın Torası’ndan öğrenilen yaşam görevleri üzerinde düşünülmesi, bu düşünceler de sadece sinagog ve Tora öğrenim yerlerinde değil, hayatın sürdüğü her ortamda gerçeğe dönüşmelidir. Fiziksel ve manevi temizlik bir Yahudi’nin başlıca değerleri olmalıdır. Genel olarak insanın “gelişmiş bir hayvandan ibaret” olmadığını vurgulayacak şekilde yaşamak gerekir. Buna bağlı olarak insanda hayvana benzeyen her yön uzaklaştırılmalıdır: Pislik, dışkı vs. uzak tutulmalı, belirli bir yerde sınırlandırılmalı ve örtülü olmalıdır. İnsan bedenindeki “çıplaklık” örtülme-lidir. Bu şekilde “tüm kamplar kutsal olacaktır”.

Tanrı yaşam nefesini burnumuza üflemiş ve bu şekilde ruhumuzu geçici bir süre için, içinde bir tür hapis hayatı yaşayacağı bedenimizle birleştirmiştir.

17 יִזְעַמְךָ יִשָּׁב בְּקֶרֶבְךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחַר בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בְּטוֹב לוֹ
 18 לֹא תוֹנְנֵנוּ: ׀ יֵה לֹא-תִהְיֶה קִדְשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל וְלֹא-יִהְיֶה
 קִדְשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

38:21). Belki de hemen sıradaki pasukta, bir fahişenin ücreti olarak verilen bir hayvanın *Bet-Amikdaş*'a getirilemeyeceğinin vurgulanmasının bir sebebi de bu olabilir. Ancak yine de bu pasuk, sadece bu tipteki değil, her türdeki fahişeliği kesin bir dille yasaklamaktadır.

Erkek fahişe – İbranice **Kadeş**. Homoseksüel ilişkiye hazır, kendini bu ahlaksızlığa terk etmiş bir erkek (*Talmud* – *Sanedrin* 54b; Raşi). Bkz. ö.a. Tora burada özellikle böyle bir erkekten bahsedildiğini pasuktaki “*Yisrael kızlarından*” ve “*Yisrael oğullarının arasında*” kullanımlarıyla ima etmektedir. Bir erkekten bahsedildiği açık olduğuna göre sadece “*Yisrael içinde*” denmesi yeterli olurdu. Yani “*oğullar*” sözcüğü gereksizdir. Ama Tora bunu özellikle kullanarak “*kızlar*” ve “*oğullar*” arasında bağ kurmuştur. Yani bir fahişe ilişkide nasıl pasifse, aynı şekilde burada bahsedilen erkek fahişe de ilişkide pasif durumda olan bir erkektir (*Piruş Al İbn Ezra*). Yine de bazılarına göre buradaki ifade, jigololuğu da kapsar (Abravanel).

Olmasın – Tora hem erkek hem de kadın için buradaki “mesleklerle” ima edilen ilişkileri zaten başka yerlerde yasaklamıştı. Dolayısıyla buradaki emir, özellikle *Bet-Din*'e yöneliktir. Halkın yöneticileri, böyle ahlaksızlıklara göz yummamalı, halk içinde kendini fuhuşa teslim etmiş kız ve erkeklerin olmamasını temin etmelidir (Ramban).

Onkelos'un bu pasuktaki çevirisi şöyledir: “*Yisrael kızlarından kimse bir kölenin kadını olmamalıdır. [Yine,] Yisrael oğullarından kimse bir cariyeyi [kendine eş olarak] almamalıdır.*” Onkelos bu çevirisinde bir örnek yoluyla “fuhuş” konusuna açıklık getirmektedir. Bu ahlaksız tutum sadece para ya da başka şeyler karşılığında başkalarıyla ilişkiye girmeyi tanımlıyor değildir. Bunun ötesinde, kutsal evlilik bağının dışındaki her türlü cinsel ilişki – ve dolayısıyla evlilik öncesi ilişki de – bu pasukla yasaklanmaktadır (Ramban, *Yad* – *İşut* 1:4, *Yad* – *Naara Betula* 2:17, *Yad* – *İsure Bia* 18:2). Raşbam da **Kadeş** sözcüğünü “*bekâr bir kadınla evlilik dışı ilişkiye giren erkek*” olarak tanımlar.

Tora bir erkeğin bir kadınla “evlenmesinden” bahsettiğine göre (22:13), kadınla erkeğin belirli bir kanuni-kutsal bağ kurmasını şart koşmaktadır. Cinsellik de ancak bu kurum içinde yaşanabilir. Onkelos'un çevirisi bu konuda bir örnek içermektedir. Yahudi bir kadının bir köleyle, Yahudi bir erkeğin de bir cariyeye evlenmesi mümkün değildir [yani evlilik işlemlerini yaparlarsa bile Tora kanunu açısından hiçbir şey yapmış değildir]. Başka bir deyişle bu çiftler arasındaki ilişkiler evlilik dışıdır – ve dolayısıyla kanun dışıdır (*Talmud* – *Kiduşin* 68a; Raşi). İbn Ezra, buradaki yasağın, önceki pasukta yabancı bir köleden bahsedilmesi vesilesiyle verildiği görüşündedir.

Bu durumda pasuk **Kadeş** derken aynı zamanda bekâr bir kadınla evlilik dışında birlikte olan erkekleri de kastetmektedir. Böylece Tora, cinsel ahlakın korunması yükümlülüğü açısından erkeklerle kadınlar arasında hiçbir fark olmadığını vurgulamaktadır. Cinselliğin kutsiyeti, *Yisrael*'in ayırt edici özelliklerinden biridir ve bu konuyu gerek giyim, gerek konuşma, gerekse de tavır ve davranışlar açısından hafife almak hem erkekler hem de kadınlar için yasaktır (krş. Hirsch).

Bir erkekle bir kadının, *Ketuba* [=evlilik sözleşmesi] ile desteklenmiş bir *Kiduşin* [=evlilik] prosedürü olmaksızın cinsel ilişkiye girmesi konusundaki yasak, Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 341 (*Sefer Ahinuh*).

Öte yandan Raavad'ın görüşü burada sadece normalde bilinen tanımıyla “fuhuşun” yasaklandığı şeklindedir ve ona göre Tora evlilik öncesi ilişkiyi doğrudan yasaklamış değildir. Buna rağmen Raavad'ın görüşü de bu konuda hafif davranmayı haklı görmekte değildir. Ne de olsa “**Taarat Amişpaha** – **Aile Saflığı**” kurallarının dışında cinsel ilişkiye girmek ciddi bir yasaktır (bkz. Vayikra 15:19-28 açık.). Dolayısıyla Raavad, evlilik öncesi cinsel ilişkiye girmenin serbest olduğunu değil, sadece buradaki yasağın, böyle bir ilişkide ihlal edilen diğer yasaklar arasında olmadığını belirtmektedir (*Meam Loez*).

¹⁷ Aranda, senin şehirlerinden birinde seçeceği kendisine uygun bir yerde seninle yaşayacaktır. Onu rencide etmemelisin.

[99. Fuhuş Yasağı]

¹⁸ Yisrael kızlarının arasında fahişe olmasın. [Yine,] Yisrael oğullarının arasında erkek fahişe olmasın.

17. Kendisine uygun bir yerde – Tam çeviriyle “kendisi için iyi olanda”. Tora kaçan kölenin kendi seçeceği bir yerde yaşayacağını söylediğine göre, bu köle anlaşılan hür bir insan olarak yaşayacaktır (Ramban). Elbette bu köle putperest bir yaşam sürecektir değil, zira Tora böyle birinin Erets-Yisrael’de yaşamasını yasaklamıştır. Dolayısıyla burada en azından Noah’ın Soyuna İçin Yedi Mitsva’yı benimseyecek bir kişiden bahsedilmektedir – yani bir *Ger Toşav*’dan. Bu kişi putperest sahibine geri verilmeyecek, onun yerine Tanrı’ya bağlı bir yaşam sürecektir. [Öte yandan eğer bu, Erets-Yisrael dışında yaşayan Yahudi efendisinin kaçmış bir köleyse, bir *Ger Tsedek* olur.]

Ramban bu kanunun askeri avantaj getirme olasılığı üzerinde de durur. Kaçan bir köle, eskiden yaşadığı ve Bene-Yisrael’in saldırmak üzere olduğu yerin zayıf yanlarını da açıklayabilecektir.

Sifre’de pasuğun tüm sözcükleri şöyle açıklanır: “Aranda [=içinde] – ve sınırda değil. Senin şehirlerinden birinde – kabilelerin mülkiyetine verilmemiş olan Yeruşalayim şehri dışında bir şehirde. Ve özellikle bir şehirde; yani sürekli dolaşmak zorunda bırakılmasın. Seçeceği, kendisine uygun bir yerde – geçimini rahatlıkla sağlayabileceği, iyi bir bölgede. Seninle yaşayacaktır – onu kira mahkûm etme; senin gibi şehirde yaşayacak.

Yaşayacaktır – Tam çeviriyle “oturacaktır”.

Onu rencide etmemelisin – Ya da “onu incitmemelisin / taciz etmemelisin” (*The Living Torah*). Mitsvat Lo Taase No. 340 (*Sefer Ahinuh*).

İbranice **Lo Tonenu** (bkz. Vayikra 25:14 ve 25:17). Bu, iğneleme, rencide etme gibi sözlü sataşmaları (*Onaat Devarim*) yasaklamaktadır (*Sifre*; krş. Vayikra 19:33). Tek Tanrı’ya bağlılığıyla tanınan Bene-Yisrael’e sığınan ve doğal olarak zaten ezik bir ruh halinde olan köleye, bu sığınmadaki beklentilerine aykırı davranılmamalı, ona baskı yapılmamalı ve eski sahibine teslim edilmemelidir; zira bunun aksi, kölenin Yahudiler’in de başkalarından farkı olmadığını düşünmesine yol açıp hayal kırıklığına uğratacak ve çok ciddi bir durum olan *Hihul Aşem*’e (bkz. Vayikra 22:32) yol açacaktır (İbn Ezra).

18-19. Cinsellikte Sıfık ve Kutsiyet. Savaşın getirebileceği olumsuz ortamın olası bir yansıması da cinselliğin ucuzlaştırılmasıdır. Tora bu nedenle, normalde de ciddi yasaklar teşkil eden bu konuları, özellikle savaş konusundan bahsettikten sonra ele almaktadır.

18. Yisrael ... arasında – Tora ulusun ismini kullanarak, cinselliğin kutsiyetine aykırı davranmayı, bu ulusun mensupları için tüm nesillerde yasaklamaktadır (Hirsch).

Fahişe – Kanuna aykırı cinsel ilişkilere terk edilmiş, kendisini bu gibi ilişkiler için hazır tutan kadın (Raşi). Tora askeri harekât konusuna girdiği için, böyle zamanlarda yaygın hal alabilen gayri kanuni ilişkiler konusunda uyarıda bulunmaktadır (Sforno).

İbranice **Kedeşa**. Bu sözcüğün kökü **Kadaş** “belirli bir şeye adanmış” anlamı taşır (bkz. Şemot 19:10 ve 19:22 açık.). Dolayısıyla bu kök, sözü edilen temel anlama sahip taban tabana farklı sözcüklerin kaynağıdır. Örneğin “**Kadoş – Kutsal**” sözcüğü, maneviyata adanmışlığı belirtir. Bir erkek bir kadınla evlendiğinde bunun adı *Kiduşin*’dir; zira kadın ile erkek arasında, başka insanlar arasında olmayan bir “özel”lik, başkalarından ayrı bir aidiyet vardır. Buradaki **Kedeşa** sözcüğü ise, tam tersine, kendisini tüm kutsiyetten ayırıp, bedenini günahkâr ilişkilere adanmış bir kadını, bir fahişeyi tanımlamaktadır.

Ramban ise bunun, aynı kökten iki zıt anlamlı sözcüğün türediği örneklerden biri olabileceğini belirtir. Tıpkı “**Şoreş – Kök**” sözcüğünden türeyen “**Leşareş – Kökünden Sökmek**” ve “**Deşen – Kül**” sözcüğünden türeyen “**Ledaşen – Külleri Temizlemek**” fiilleri gibi, burada da “**Kadoş – Kutsal**” sözcüğü de, kutsiyetin tam aksini belirten **Kadeş** (s.a.) ve **Kedeşa** sözcüklerinin köküdür. Ahlaksızlık ve fuhuştan uzak duran kişi “kutsal” iken, kutsiyetten ayrılıp kendini bunların kucağına atan kişi ise **Kadeş/Kedeşa**’dır.

Eski zamanlarda putperestler arasında fahişeliği dini inanç adına yapan kadınlar vardı. Bu açıdan **Kedeşa** sözcüğü “kutsal-fahişe”, “kutsiyet fahişesi” gibi sözcüklerle de karşılanabilir (bkz. Bereşit

יִשׁ לֹא-תִבְיֹא אֶתְנֶן זֹנָה וּמִחִיר כָּלֵב בֵּית

19

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְכָל-נֶדֶר כִּי תִעָבֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ גַּם-שְׂנִיָּהֶם: ׀

נ לֹא-תִשְׂיךְ לְאַחֶיךָ נֶשֶׁךְ כֶּסֶף נֶשֶׁךְ אֶכֶל נֶשֶׁךְ כָּל-דָּבָר אֲשֶׁר יִשָּׂךְ:

20

demisti. Şimdi orada söylediğine ekleme yapmaktır: “Onlara ek olarak, *bu ikisi de* – yani fahişe ve köpek ücretleri de – aynı şekilde *Tanrım Aşem için iğrençtir*” (Ramban).

Alternatif olarak “*ikisi de iğrençtir*”. Fahişe ücretini *korban* olarak getirmek büyük bir rezalettir. Hatta bunun, köpek ücretine göre daha ağır olduğunu düşünebiliriz. Tora bu nedenle, birinin diğerinden hafif olmadığını vurgulamak için “*ikisi de iğrençtir*” demektedir (a.k.).

Ücret olarak verilen herhangi bir şeyi *Bet-Amikdas*’ta *korban* amacıyla kullanmak yasak olmasına rağmen, eğer bu şeyin şekli değişmişse bu yasak da ortadan kalkar. Örneğin ücret olarak zeytin verilmişse, sıkılan zeytinyağı ve eğer buğdaysa, öğütülmesiyle elde edilen un *Minha-korbanında* kullanılabilir. Bu, *Talmud*’da Bet İlle’in görüşüdür ve *Ahala* bu yöndedir. Öte yandan Bet Şamay bu ücretin, şekli değişse de kullanılamayacağını öne sürer ve bunu, pasuktaki, yasağa başka şeylerin de dâhil olduğunu belirten “*Gam – De/Da [Bağlacı]*” sözcüğüyle açıklar [“*ikisi de*”]. *Ahala* Bet İlle’e göre olmasına rağmen, genel tarzı pasukları basit anlama göre açıklamak olan Raşi, buradaki açıklamasında Bet Şamay’ın görüşüne yer vermiştir, zira bu görüş basit anlama daha yakındır (*Meam Loetz*).

20. Kardeşine ... faiz verme – Yani “kardeşinden faiz karşılığında borç alma”. *Mitsvat Lo Taase* No. 343 (*Sefer Ahinuh*). Böylece Tora daha önce faiz karşılığı borç vermeyi yasaklamışken (Şemot 22:24; Vayikra 25:36-37), burada faiz karşılığı borç almayı da yasaklamaktadır. Başka bir deyişle Yahudiler arasında faizin hem verilmesi hem de alınması yasaktır (*Sifre* 262; *Talmud – Baba Metsia* 75b; Raşi).

Başka parasal konularda, mağdur durumdaki kişiye yönelik bir yasak yoktur ve bir kişi, maddi kayba razıysa, bunu çekme hakkına sahiptir. Ama faiz konusunda Tora, faizi vermeyi bile yasaklamıştır. Olasılıkla bunun nedeni, faiz günahının kolayca işlenebilecek bir günah olmasıdır ve Tora bunu her iki yönden engellemek istemiştir (Ramban).

“*Neşeh – Faiz*” sözcüğü aynı zamanda “*ısırmak*” anlamına gelir. Bir yılanın zehri, ısırandan ısırılanın bedenine, organlarına ve sinirlerine geçer. Aynı şekilde faizle borç veren kişi için, bu yasağın olumsuzluğu, onun tüm maddi varlığına yayılacaktır (Rabenu Behaye). Sforno’ya göre Tora’nın faiz konusuna geçmesinin sebebi, önceki kısımlara bağlıdır. Önceki pasuklarda Tora, *Şehina*’nın uzaklaşmaması için nelerden uzak durulması gerektiğinden bahsetmiştir. Şimdi ise, *Şehina*’nın mevcudiyetini kuvvetli kılacak uygulamalara geçmekte ve ilk aşamada faiz konusunun kardeşler arasında uygun olmadığını vurgulamaktadır.

Yiyecek faizi – Bir ölçek buğday borç verip, karşılığında bir buçuk ölçek talep eden kişi, faiz yasağını kesin bir şekilde ihlal etmiş olur. Hatta fiyatlar değişmişse ve borcun geri ödendiği zaman bir buçuk ölçeklik un, borcun alındığı zaman bir ölçeklik unun fiyatına erişmiyorsa bile, faiz yasağı delinmiştir (Ramban). Bu konuda faiz, piyasa değerine değil borcun mevcut halindeki miktarına bağlıdır.

Herhangi bir şeyin faizi – Akla faizin sadece para ve [yaşamın doğrudan bağlı olduğu] yiyecek konularında geçerli olduğu, ama diğer konularda faiz yasağı olmadığı gibi bir düşünce gelebilirdi. Tora bunun önüne geçmek için para ve yiyecek faizinden sonra, “*diğer herhangi bir şeyin faizi*”nin de aynı şekilde yasak olduğunu vurgulamaktadır (a.k.).

Buradaki “şey” anlamındaki *Davar* sözcüğü aynı zamanda “söz” manasına gelir. Başka bir deyişle “sözle faiz” bile yasaktır. Bu doğrultuda, Rabi Şimon Bar Yohay’a göre, bir kişi, normalde samimiyet içinde olmadığı ve selamlaşmadığı bir kişiden borç aldıktan sonra ona selam vermeye başlarsa, bu bile faiz sayılır (*Talmud – Baba Metsia* 75b). Bu, diğer her türlü maddi olmayan yarar için de geçerlidir. Bir kişi borç almadan önce borcu verenin yararına yapmadığı herhangi bir şeyi borcu aldıktan sonra yapmaya başlarsa, bu da maddi olmayan faiz sınıfındadır ve yasaktır (Rabenu Behaye).

¹⁹ Herhangi bir vaat [ödemesi] için, Tanrın Aşem'in Evi'ne, bir fahişenin ücretini veya bir köpeğin takas karşılığını getirme; zira [bu] ikisi de Tanrın Aşem için iğrençtir.

[100. Faiz]

²⁰ Kardeşine – [ister] para faizi, [ister] yiyecek faizi, [isterse de normalde karşılığında] faiz alınan [başka] herhangi bir şeyin faizi [olsun] – faiz verme.

19. Herhangi bir vaat [ödemesi] için – “Vaat” insanın kendisini, normalde yükümlü olmadığı bir şey hakkında yükümlü haline getirmesini ifade eder. Dolayısıyla bu pasuktaki yasak, insanın kendi vaatleri için bile geçerliyse, Tora'nın onu yükümlü kıldığı *korban*lar için de elbette geçerlidir (*Daat Mikra*).

Tanrın Aşem'in Evi'ne – Yani “Tanrın Aşem'in Bet-Amikdaş'ına” (*Targum Onkelos*).

Bir fahişenin ücretini – İbranice *Etnan Zona*. Eğer fahişeye ücret olarak örneğin bir kuzu verilirse, bu kuzunun *korban* olarak getirilmesi yasaktır (*Sifre* 261; *Talmud – Temura* 29a; Raşi. Bkz. Bereşit 38:17.). Benzer şekilde, bir kişi “al şu kuzuyu, cariyeni benim kölemin koynuna sok” derse, bu kuzu da *korban* olarak getirilemez (*Talmud – Temura* 29a). Ama eğer fahişeye ücret olarak verilen parayla bir hayvan alınırsa onun *korban* olarak getirilmesi bu yasağın dâhilinde değildir (*Mesiah İlemim*).

Ramban Tora'nın bu yasağını şöyle açıklar: “Fahişeler, günahlarının onarılacağı düşüncesiyle, kendi ücretleriyle mitsva yapmak isterler.” Bu açıklama, şüphesiz konunun bağlamıyla sınırlı değildir. Bir insan, işlediği günahları mitsvalarla yıkayıp temizleyebileceğini düşünmemelidir. Gerçek ve samimi bir *teşuva* yapmadığı sürece, dünyanın tüm mitsvalarını yapsa bile, en ufak günahını tamir edemez. Hele günahına devam ediyorsa, güya onun için onarım sağlama amacıyla yaptığı “mitsvalar” bile, bu pasukta ima edildiği gibi, özrünü kabahatinden büyük çıkaracaktır.

Burada özellikle “fahişe” deniyor olmasına rağmen, eğer Tora'nın yasakladığı herhangi bir ilişki de normalde *korban* olmaya uygun bir hayvan karşılığında gerçekleşmişse, ücret olarak kullanılan bu hayvan *korban* olma uygunluğunu kaybeder [nitekim bahsedilen yasak ilişkilere giren bir kadın da “*Zona – Fahişe*” olarak adlandırılır (bkz. Vayikra 21:7 ačk.)]. Bunun tek istisnası, bir erkeğin, *nida* konumundaki karısı ile ilişkisidir. Eğer koca, bu yasak ilişki için karısına

böyle bir hayvan verirse, hayvan yine de *korban* olmaya uygundur, zira her ne kadar bu, *Karet* cezasını gerektiren ciddi bir yasak ilişkiyse de, kadın elbette “fahişe” konumunda değildir (*Talmud – Temura* 29b).

Bir köpeğin takas karşılığını – *Targum Onkelos*. İbranice *Mehir Kelev*. Tam çeviriyle “köpek ücretini”. Ama bu, köpek satın alındığında verilen parayla satın alınan hayvanın *korban* olarak geçerlilik kazanmayacağı anlamına gelmez (*Mesiah İlemim*). Yasak olan, köpek bir kuzuyla vs. takas edildiği takdirde, o kuzunun *korban* olarak getirilmesidir (*Sifre* 261; *Talmud – Temura* 30a; Raşi) [Aynı yasak Bet-Amikdaş'ta kullanılacak herhangi bir eşya için de geçerlidir. Eğer bu eşya bir köpek ile takas sonucu elde edilmişse bunun Bet-Amikdaş'a bağışlanması yasaktır (*Hirsch*).].

Yasağın sebebi, köpek karşılığında alınan bir hayvanın *korban* olarak getirilmesinin kutsiyete bir tür hakaret anlamına gelmesi olabilir (İbn Ezra); nitekim *Tanah* boyunca köpek, toplumsal düşkünlük ve adiliğin simgesi olarak kullanılır (ör. Şemuel II 3:8; *Hirsch*; *Daat Mikra*). [Bazı yabancı kaynaklar buradaki “köpek” sözcüğünü, önceki pasukta yazılı olanın etkisiyle olacak, “fuhuş yapan erkek” olarak çevirmektedir, ama bunu neye dayanarak yaptıkları belli değildir. Uygulamada bir *kadeşin* ücreti olarak verilen bir hayvanın *korban* olarak getirilmesinin de yasak olduğu doğrudur, ama bu, önceki “fahişe ücreti” konusundan açıktır.]

Getirme – Fahişe ücreti ya da köpek karşılığı verilen bir hayvan ya da malzemenin *korban* amacıyla kullanılma yasağı Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 342 (*Sefer Ahimuh*).

[Bu] İkisi de Tanrın Aşem için iğrençtir – Buradaki “*Gam Şeneem – İkisi De*” ifadesi farklı şekillerde anlaşılabilir. Bir olasılık şöyledir: Tora daha önce “*Tanrın Aşem Adına, kusuru – herhangi bir kötü şey – olan boğa ya da davar yavrusu kesme, zira Tanrın Aşem için iğrençtir o*” (17:1)

כֹּא לְנִכְרִי תִשָּׂיךְ וּלְאַחִיךְ לֹא תִשָּׂיךְ לְמַעַן יִבְרַכְךָ יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מַשְׁלַח יָדְךָ עַל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-אַתָּה בֹּא-שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:
 כֹּס כִּי-תִדְרַךְ נָדָר לִיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תֵאָחֵר לְשִׁלְמוֹ
 כִּי-יִדְרָשׁ יִדְרָשׁנוּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִעֲמָךְ וְהָיָה בְךָ חֶטָּא:

21

22

Tanrisal bereketle sonuçlanacağını belirtmektedir. Eğer faiz almak genel anlamda yanlış bir şey olsaydı, ayrıca bereket ödülüne gerek olmazdı – tıpkı Tora’nın öldürmeme veya çalmama karşılığında bereket vaadinde bulunmaması gibi. Sonuç olarak faizin temelden kötü bir kavram olduğu söylenemez ve Tora bu nedenle faizi insanlık çapında yasaklamış değildir. Yine de Tora Yahudiler’in birbirlerinin “kardeşi” olduğunu özellikle vurgulamak için, tıpkı *tsedaka* emrinde olduğu gibi, birbirlerine faiz şeklinde bir yarar beklentisi gütmeksizin yardım etmelerini emretmiştir. Kardeşlerin birbirlerine yardım etmek için ek motivasyon kaynaklarına ihtiyacı olmamalıdır (Ramban).

Ama kardeşine faiz veremezsin – Sforno, önceki ifadedeki açıklamasının (bkz. ö.a.) bir devamı olarak bunu şöyle açıklar: “Yahudi biriyle ondan aldığın borç karşılığında ona faiz verme konusunda anlaşmışsan ve bu faizi ona can-ı gönülden ödemeye hazırsan bile, bunu yapmak yasaktır.”

22-24. Tanrı’ya Yönelik Vaatler. Tora burada özellikle Tanrı’nın onuruna yapılan, örneğin *korban* getirme, *tsedaka* verme ya da başka iyi işlerin yapılması konusundaki *neder*lerden bahsetmektedir. Tora “*Neder – Vaat*” konusunu daha önce kapsamlı bir şekilde Bamidbar *Perek* 30’da ele almıştır. [Bu konudaki kapsamlı bilgiler için oradaki açıklamalara bakınız.] Burada ise birkaç yeni kural eklemek için bu konuya geri dönmektedir ki bunlardan biri *neder*lerin geciktirilmeden yerine getirilmesi konusundaki gerekliliktir (s.a.). Burada *korban*larla ilgili *neder*lerden bahsedilmektedir ve çöldeyken *neder*de bulunan biri, *Mişkan*’ın yakınında olduğu için bunu hemen yerine getirebilirdi. Ancak Ülke’ye girdikten sonra herkes kendi toprağına dağılacak ve Kutsal Mekân’a çölde olduğu kadar yakın bulunmayacaktır – ve bu da, *neder*lerin vaktinde yerine getirilmemesi konusunda önemli bir erken teşkil edebilecektir. Tora bu nedenle bu kuralı özellikle bu noktada, yani Bene-Yisrael Erets-Yisrael’in kıyısında iken vermiştir (Hirsch).

Bu konudan, özellikle savaş kurallarını takiben

söz edilmesinin olası bir sebebi, savaşa katılan insanların genellikle Tanrı’nın merhametine nail olmak için bu tipte *neder*lerde bulunmalarındır (bkz. Bamidbar 21:2). Ayrıca Tora p. 19’da vaatlerden bahsettiği için, söz açılmışken burada ki emri vermektedir (İbn Ezra).

22. Onu ödemeyi geciktirme – *Mitsvat Lo Taase* No. 344 (*Sefer Ahinuh*). Bu ifade, *neder*lerin yerine getirilmesi için belirli bir zaman limiti olduğunu ima etmektedir. Nedir bu zaman limiti?

Tora 16:16-17’de şöyle demişti: “Yılda üç kez tüm erkeklerin, [Tanrı’nın] seçeceği yerde Tanrım Aşem’in Huzuru’nda görünmelidir: Matsa bayramında, Şavuot bayramında ve Sukot bayramında. Ama [bu vakitlerde kişi,] Tanrı’nın Huzuru’nda boş elle görünmemeli, Tanrım Aşem’in sana vermiş olduğu bereket doğrultusunda, herkes, elinin verebileceği kadarını [getirmelidir].” Oysa Tora *Perek* 16 boyunca Şaloş *Regalim* bayramlarından ve *Bet-Amikdaş*’ta yapılması gerekenlerden zaten bahsetmiştir. Dolayısıyla bu üç bayramı tekrar listelemesi o konu için gerekli değildir ve başka bir amaca hizmet etmektedir. Hahamlarımız bu amacın, bizim pasuğumuzda verilen vaatleri geciktirme yasağı için belirli bir limit vermek olduğunu öğretirler: “Bu üç bayramda *Bet-Amikdaş*’a gel ve elin boş olmasın; vaat etmiş olduğun *korban*ları getir” (*Talmud – Roş Aşana* 4b, Raşi o.a.). Böylece, vaadini ilk üç Şaloş *Regalim* bayramında gerçekleştirmeyen biri buradaki yasağı ihlal etmiş olur. Sonuç olarak, vaatlerin ödenmesi konusunda iki emir vardır: 12:6’da emredildiği şekilde, bir kişi bir *korban* getirme vaadinde bulunmuşsa bunu sıradaki ilk Şaloş *Regalim* bayramında getirmelidir. Yine de, getirmezse, henüz buradaki geciktirme yasağını çiğnemiş olmaz. Ama eğer Şaloş *Regalim* bayramlarının üçü de vaat yerine getirilmeden geçmişse, yasak çiğnenmiş olur. [Buna karşılık, geciktirme yasağını ihlal eden bir kişi, daha sonra bu *korban*ı getirirse, bu *korban* geçersiz değildir ve ne için getirildiğine bağlı olarak, işlevini yerine getirir (*Talmud – Roş Aşana* 6a).]

Bu zaman limiti, sadece *korban* vaatleri değil, aynı zamanda parasal bağış vaatleri için de

²¹ Yabancıya faiz verebilirsin, ama kardeşine faiz veremezsin. Bu sayede Tanrın Aşem seni, onu miras edinmek üzere gelmekte olduğun toprağın üstündeki her türlü girişiminde mübarek kılacaktır.

[101. Vaatleri Tutmanın Önemi]

²² Tanrın Aşem'in Adına bir vaatte bulunduğun zaman, onu ödemeyi geciktirme; zira [aksı takdirde] Tanrın Aşem onu senden mutlaka talep edecek ve günah işlemiş olacaksın.

21. Yabancıya faiz verebilirsin – “Yahudi olmayan birinden faiz karşılığı borç alabilirsin.”

Tora bunu emir kipinde dile getirmiştir: “Yabancıya faiz ver”. Ancak Tora’nın Yahudiler’e başkalarından faiz karşılığı borç almalarını “emretmesi” mantıklı değildir. Dolayısıyla basit anlama göre bu bir izindir: “Yahudi olmayan birinden borç alman gerekiyorsa, bu kişinin senden faiz talep etmesi nedeniyle kendini bu borcu almaktan alıkoymak zorunda değilsin. Faiz karşılığı borç alabilirsin.”

Alternatif olarak bu bir emir olarak da görülebilir: “Eğer Yahudi olmayan birinden borç almışsan ve bunun karşılığında onunla belirli bir faiz ödemen konusunda anlaşmışsan, ona ihanet etme ve vakti geldiği zaman faizini, anlaştığın şekilde öde” (Sforno).

Tora’nın emir kipi kullanmasının bir başka amacı, bir Yahudi’den faiz karşılığı borç alma konusunda verilen “yapma” şeklindeki emrin (ö.p.), “yap” şeklindeki bir emirle desteklenmesidir. “**Lav, Aba Mihal Ase; Ase** – ‘Yap’ Şeklindeki Bir İfadeyle İma Edilen ‘Yapma’ Şeklindeki Bir Emir, ‘Yap’ Şeklindeki Bir Emir Sınıfındadır” (bkz. 15:3 açk. ile Vayikra 21:13 ve 25:3 açk.). Burada da bir ima vardır: “Vereceksen, yabancıya faiz ver; ama kardeşine verme.” Böylece bir Yahudi’den faiz karşılığı borç alan bir Yahudi, biri “yap” (bu ifade), ikisi de “yapma” (önceki pasuk ve bu pasuk) şeklinde olmak üzere toplam üç mitsvayı birden ihlal etmiş olur (Talmud – Baba Metsia 70b; Raşi; Gur Arye). Bunun yanında “[Doğruyu] Görmeyen birinin önüne engel koyma” (Vayikra 19:14; bkz. o.a.) yaşağını da çiğnemiştir (Talmud – Baba Metsia 75b).

Pasuğun temel çevirisi burada verdiğimiz şekildedir. Buna karşılık, bazı görüşlere göre buradaki “faiz verebilirsin” anlamındaki **Taših** sözcüğü, iki yönlü anlaşılabilir ve ifadenin anlamı “Yabancıdan faiz alabilirsin, ama kardeşinden faiz alamazsın” şeklinde de olabilir (krş. Raşbam). Tora başka parasal konularda Yahudi olanlarla olmayanlar arasında fark gözetmemiştir. Örneğin, Yahudi

olmayan birinden çalmak da, Yahudi birinden çalmak kadar [hatta belki de daha ciddi bir şekilde] yasaktır. Ama faiz her iki tarafın anlaştığı bir konu olduğu için, Tora burada bir kısıtlama yapmamıştır (Ramban). Mitsvat Ase No. 230 (Sefer Ahimuh).

Böylece burada da Yahudiler’le Yahudi olmayanlar arasındaki karşılıklı duruma işaret edilmektedir: Tora, Yahudi olmayanları [Noah’ın Soyu İçin Yedi Mitsva dışında] bağlamaz ve buna bağlı olarak, Yahudi olmayan birini faiz karşılığı borç almaktan men etmemiştir. Böylece Yahudi olmayan biri, verdiği borç karşılığında bir Yahudi’den faiz alabilir; dolayısıyla Tora, aynısını ters yönde de söylemektedir: “Sen Yahudi kardeşinden faiz alamazsın, zira o da senden alamaz. Ama bu seni Yahudi olmayan birine faiz karşılığı borç vermekten men etmez, zira aynı şekilde o da sana verdiği borcun karşılığında senden faiz alabilir.” [Buna bağlı olarak burada faiz konusuna girilmesinin bir nedeni, önceki kısımda sözü edilen yabancı köle olabilir. Tanrı bir bakıma “Sana sığınan yabancı bir köleyi rencide edemezsin; ama bir yabancıya her yönden yakınlık göstermek zorunda değilsin. Örneğin ondan faiz alabilirsin” demektedir (İbn Ezra).]

Bunun yanında faiz, kendi içinde bazı sorunları olmasına rağmen, tamamen kötü bir şey değildir. Birçok insan, ihtiyacı olan kişilere borç vermek için bir neden görmez ve faiz bu konuda onları motive edebilir. Başka bir deyişle, faiz, her ne kadar ihtiyacı olan kişiye bir yük anlamına geliyorsa da, birçok durumda o kişi bu yükü memnuniyetle kabul edecektir; zira paraya ihtiyacı vardır ve mantıklı bir zaman içinde onu faizi ile birlikte geriye ödeyebilecektir. Günümüzde çok geniş bir şekilde görüldüğü gibi, tarih boyunca da, faiz konusu canlı ekonominin en önemli etkeni olmuştur. Tora da faiz almayı bir hırsızlık olarak görmemektedir; eğer görseydi, Yahudi olmayanlardan herhangi bir şey çalmayı yasakladığı gibi, faizi de aynı şekilde yasaklardı. Bunun yanında Tora bu pasukta, faiz almamanın

כג וְכִי

23

תַּחֲדָל לְנֹדֶר לֹא־יִהְיֶה בְךָ חֶטָּא: כד מוֹצֵא שְׁפָתַיךָ תִּשְׁמֹר וְעֲשִׂיתָ

24

כַּאֲשֶׁר נִדְרָת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ נִדְבָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ בְּפִיךָ: ס

Hahamlarımız bu nedenle “en iyisi hiç *neder* yapmadan, *Bet-Amikdash*’a bir *korban* getirip orada gereken işlemleri yaptırmaktır” demişlerdir (*Talmud – Hulin* 2b).

24. Dudaklarından çıkana muhafaza etmeli ve ... yapmalısın – Bu da vaatlerin yerine getirilmesi gerektiğini belirtmektedir, dolayısıyla bir anlamda önceki pasuktaki yasağın olumlu bir dille tekrarı gibidir. Böylece Tora vaatlerin geciktirilmemesi konusunu biri “yapma” (önceki pasuk), diğeri de “yap” (bu pasuk) şeklinde olmak üzere iki emirle vurgulamaktadır (*Talmud – Roş Ašana* 6a; Raşi; İmre Şefer; Tseda Ladareh).

Tora burada “*dudaklardan çıkana*” demektedir. Ama bir kişi sadece kalbinde bir karar vermişse bile bu kararı yerine getirmelidir. Bu, *Mişkan*’ın inşasına katkıda bulunanlar hakkında kullanılan “*Nediv Lev – Cömert Kalpli*” (*Şemot* 35:22) tanımından öğrenilmektedir. Bu tanım tam olarak “*kalpten cömert*” ya da “*kalpten bağış yapan*” anlamına gelir. Başka bir deyişle bu kişiler bağış yapma kararlarını ağızlarından çıkan sözlerle değil, kalplerinde verdikleri kararlarla mühürlemişler ve bu kararlarını eksik bırakmadan yerine getirmişlerdir (*Talmud – Şevuot* 26b).

Bu ifade aynı zamanda ağızdan çıkan her sözün insanı bağlayıcı nitelikte olduğunu vurgulamaktadır. Bir insan ağzına geleni söyleyip sonra da hiç söylememiş gibi bu sözlerle aykırı davranma hakkına sahip değildir.

Or *Ahayim* ifadeyi benzer doğrultuda açıklar: “*Ağzından çıkana koru* – ne söylediğine dikkat et ve vaktinde yerine getirebileceğinden emin olmadığın bir *nederde* bulunma.”

Ağzınla dile getirdiğin – Tam çeviriyle “*ağzınla konuştuğun*”. Tora bir bakıma “*Ağzından çıkana iyi koru; zira çıktıktan sonra geri alamazsın*” demektedir (İbn Ezra).

Bağışını ... vaat ettiğin şekilde – “*Bağış*” olarak çevirdiğimiz sözcük *Nedava*, “*vaat*” olarak çevirdiğimiz ise *Neder*’dir. *Neder* kişiyi, *Nedava* ise objeyi bağlar. Örneğin bir kişi “*bir Ola-korbanı getirmeyi üstleniyorum*” derse bu bir *Neder*’dir ve ne olursa olsun o *korbanı* getirmekle yükümlüdür.

O kadar ki, eğer sonradan belirlendiği hayvan ölür ya da kaybolursa, yerine başka bir hayvan getirmelidir. Ama kişi belirli bir hayvan için “İşte şu, *Ola-korbanı*” derse, bu bir *Nedava*’dır ve sadece seçilen hayvanı bağlar. Dolayısıyla eğer bu hayvan ölür ya da kaybolursa, sahibi onun yerine başka bir hayvan getirmekten muafır.

Görüldüğü üzere, *nedava* belirli bir hayvanı o anda “*gönüllü*” olarak bağışlamak anlamına gelirken, *neder* kişiyi gelecekte bir *korban* getirme konusunda bağlayan bir “*yükümlülüktür*”. “*Yükümlülük*” ve “*gönüllü olmak*” pek uyuaan kavramlar olmadığına göre pasuk “*bağış vaat etmekten*” bahsederken kendi içinde tezata düşer gibidir. Ancak basit düzeyde bu şöyle açıklanabilir: Bir kişi bir *korban* getirme konusunda *nederde* bulunduğu zaman, “*herhangi bir hayvanı*” *korban* olarak getirmeyi üstlenmiş bir “*yükümlü*” haline gelir; ama yine de o aşamada hangi hayvanı getireceğini belirtmiş değildir. Dolayısıyla *nederini* yerine getirmek üzere istediği herhangi bir hayvanı belirleyip bunu *korban* olarak vakfettiği anda bir tür *nedava* da yapmış olur [yani “*yükümlüdür*”, ama istediği hayvanı seçebileceği için, seçtiği anda “*gönüllü*” bir davranışta bulunmuştur]. Böylece her *neder*, aynı zamanda bir *nedava* aşaması içerir [ama tersi doğru değildir]. Tora bu nedenle iki terimi birlikte kullanmıştır (krş. İbn Ezra; Hirsch).

Yapmalısın – *Mitsvat Ase* No. 231 (*Sefer Ahinuh*).

“*Muhafaza etmelisin*”, “*göz ardı etmemelisin*” anlamına gelir; dolayısıyla “*yapma*” şeklinde bir mitsvaya denktir. “*Yapmalısın*” ise “*yap*” şeklinde ki bir mitsvadır. Böylece Tora bu pasukta “*yap*” ve “*yapma*” şeklinde iki mitsvayı birden ima etmektedir (*Talmud – Roş Ašana* 6a; *Sifre*).

Bet-Din nederlerin yerine getirilmesini temin etme görevini taşır ve bir *nederden* haberdarsa, onun sahibini buna zorlamak için gerekirse ona ait bazı malları rehin alma yetkisine sahiptir (*Talmud Yerusalmi – Roş Ašana* 1:1; *Sifre*; *Meam Loez*).

Bazı durumlarda *nederin* bağlayıcılığı çözdürülebilir. Bu konu için bkz. *Bamidbar* 30:2-17 açık.

²³ Ama eğer vaatte bulunmaktan kaçınırsan günah işlemiş olmazsın.

²⁴ Dudaklarından çıkanı muhafaza etmeli ve ağzınla dile getirdiğin bağışını Tanrın Aşem Adına vaat ettiğin şekilde yapmalısın.

geçerlidir. Buna göre bir kişi herhangi bir eşyayı *Bet-Amikdaş*'ın hazinesine bağışlama vaadinde bulunmuşsa da bunu sıradaki üç *Şaloş Regalim* bayramı geçmeden yapmalıdır. Yine, bir kişi herhangi bir kişinin değerlemesini (bkz. Vayikra 27:1-8 açık.) bağışlamayı üstlenirse, bu bağışı aynı zaman limiti içinde gerçekleştirmelidir (*Talmud – Roş Ašana* 4b). *Tsedaka* vaadinde bulunmuş birinin de bunu bir an önce yerine getirmesi gerektiğini söylemeye gerek yoktur. Dahası, bir kişi açık olarak “filanca miktarı *tsedaka* olarak vermeyi üstleniyorum” derse bu bağlayıcı bir *neder*dir ve etrafta fakirler varsa vaat miktarını hemen onlara vermelidir; vermezse buradaki mitsvayı ihlal etmiş olur. Ama o sırada hiç fakir yoksa bu parayı fakir birini bulana kadar kenarda hazır tutmalıdır (*Şulhan Aruh – Yore Dea* 257:3). Bunun yanında örneğin sinagogda belirli bir bağışta bulunmayı vaat eden kişiler de bir tür *neder* yapmış sayılırlar. Bu nedenle bağış miktarını söylemeden önce “**Beli Neder – Neder Sayılmasın**” demeye özen göstermelidirler.

Onu senden mutlaka talep edecek – Tora burada insani bir dil kullanmıştır. Bir insan, bir başkasına herhangi bir vaatte bulunduğu zaman, öbürü bu vaadin gerçekleşmesini bekler. Tora şimdi, benzer bir durumun Tanrı Adına bulunulan vaatler için de geçerli olduğunu vurgulamaktadır (krş. İbn Ezra; *Daat Mikra*). Kişi bu vaat borcunu vaktinde ödemezse, Tanrı'nın ona bu borcunu ödetmek için sonsuz yöntemi vardır ve bunu zorla yapacaktır (*Sforno*).

Günah işlemiş olacaksın – Tam çeviriyle “*sende günah olacak*”. Yani “cezaya layık olacaksın” (İbn Ezra). Alternatif olarak, *Sforno*'nun önceki konu başlığındaki açıklamasını takiben, “Sen ödemezsen, Tanrı senden bunu bir şekilde alacaktır; ama böyle bir durumda sen ödemiş sayılmayacak-sın ve geciktirme günahı yine de üstünde kalacaktır” (*Sforno*).

23. Günah işlemiş olmazsın – Tam çeviriyle “*sende günah olmayacaktır*”. *Nederde* bulunma konusunda hiçbir yükümlülük yoktur. Dahası, bunun ciddiyetini bilmeyip, marifetmiş gibi sürekli *nederde* bulunan kişilere Tora bir mesaj vermektedir: “Vaatte bulunmaktan kaçınırsan günah işlemiş olmazsın – ama eğer vaatte bulunursan, günah işlemiş olursun.” *Talmud* buna

bağlı olarak, konunun ciddiyetini “*Nederde* bulunan kişi, bu *nederini* yerine getirirse bile günahkâr addedilir” (*Talmud – Nedarim* 77b) gibi kuvvetli sözlerle vurgulamıştır.

Gerçekte bir kişi, eğer Tora'ya bağlılığını güçlendireceğini, belirli bir yükümlülüğü yerine getirmekte kendini motive edeceğini düşünüyor-sa *nederde* bulunabilir. Nitekim Tanrı, *nederlerini* yerine getirenlere büyük ödül verir. *Korban*larda da *neder* ve *nedava* konusunun belli bir yeri vardır. Dolayısıyla *neder* ve *nedava*, bir kişinin bu önemli davranışı göstermek için kendini motive etme gücüne sahiptir. Bunun yanında tarihte de Yaakov'un (Bereşit 28:20) ve daha sonraları Bene-Yisrael'in (Bamidbar 21:2) sıkıntı zamanında *nederde* bulundukları görülmektedir. Ancak Tora yine de uyarıda bulunmaktadır: “Her ne kadar *nederin* yerinde olabileceği bazı durumlar varsa da, bu konuda çok dikkatli olmalısın; zira eğer onu yerine getirmez ya da geciktirirsen, günah işlemiş olursun. Bu ayrıca belli bir risk taşır, zira *neder* geleceğe yönelik bir üstlenimdir; oysa kimse bir saniye sonra ne olacağını ve dolayısıyla *nederini* yerine getirip getiremeyeceğini bilemez. Oysa hiç *neder* yapmazsan, kendini bu riske hiç atmış olmazsın. Zira bir kişi, hayatı boyunca hiç [gönüllü] *korban* getirmezse bile, bunda herhangi bir günah ya da kusur yoktur. Bu nedenle hiç *nederde* bulunmamak daha iyidir ve iyi bir şey yapmak istiyorsan, bunu, kendini *neder* aracılığıyla yükümlülük altına sokmadan yapman tercih edilir. Hahamlarımız'ın, yasak olmayan bir şeyi kendine *neder* yoluyla yasaklayanlara hitaben söyledikleri gibi: ‘Tora'nın sana yasaklamış olduğu şeyler yetmiyor mu? [Daha ne yasak ekliyorsun?!]’ (*Talmud Yeruşalmi – Nedarim* 9:1). Yine de, eğer *nederde* bulunduysan, bunu mutlaka geciktirmeden yerine getirmekle yükümlüsün. Ve eğer getirmezsen, ‘Olsun; *nederde* bulunduğum zamanki samimiyetimin yeterli. Tanrı bunu anlayışla karşılayacaktır’ diye de düşünme; zira bu durumda doğru bir şey yapmış olmak bir yana, günah işlemiş olursun” (Ramban; krş. Hirsch; *Daat Mikra*).

Rabenu Behaye'ye göre pasukların vermek istediği anlam şöyledir: “Bir vaatte bulunduğun zaman onu ödemeyi geciktirme; zira geciktirirsen günah işlemiş olacaksın. Ama eğer hiç vaatte bulunmazsan, günah [işleme riski] olmayacaktır.”

כֹּה כִּי תֵבֵא בְכֶרֶם רְעֶדָה וְאִכְלֹתָ עֲנָבִים כְּנִפְשָׁךְ שִׁבְעָדָה

25

וְאֶל-כָּלֶיךָ לֹא תִתֵּן: ֹם כֹּה תֵבֵא בְקִמַּת רְעֶדָה וְקִטְפָהּ

26

מְלִילַת בִּידָדָךְ וְחֶרְמֶשׁ לֹא תִנִּיף עַל קִמַּת רְעֶדָה: ֹם

Behaye). Bunun yanında bu mitsva işverendeki cömertlik duygularını zenginleştirmeyi de amaçlar. Bir kişi hasat dönemine ulaştıysa, Tanrı'nın ona bahsettiği bu bereketin keyfini kendisine yardımcı olan işçileriyle de paylaşmalıdır (*Sefer Ahinuh; Meam Loex*). Diğer yandan eğer bu işçi bağbozumu ya da başka türlü bir hasat için değil de, kazmak, açığa çıkmış kökleri örtmek ya da hasat öncesinde yapılan türdeki diğer herhangi bir işi yapmak için tutulmuşsa buradaki serbesti geçerli değildir (*Talmud – Baba Metsia 89a-b*). Bu kanuna dâhil olmayan diğer iş türleri için bkz. 25:4 açık.

Bunun yanında, işçinin kendisine verilen serbestiyi suistimal edip yiyebileceğinden fazlasını alması da Tora'nın 613 emrine dâhil bir yasaktır. *Mitsvat Lo Taase* No. 345. Akla bu yasağın ayrıca verilmesine ne gerek olduğu sorusu gelebilir. Ne de olsa haktan fazlasını alması hırsızlık yasağı kapsamındadır. Cevap, verilen serbestinin yol açabileceği yanlış izlenime meydan vermemektedir. İşçi, yemesine ses çıkarılmadığına bakıp istediği miktarı alabileceği fikrine kapılarak hırsızlık yasağını çiğneyebilirdi. Tora bu nedenle, yanlışın kolayca yaşanabileceği bu durum için ek bir yasak vererek caydırıcılığı arttırmayı amaçlamıştır. Hahamlarımız'ın belirttikleri gibi: “*Ratsa Akadoş Baruh U, Lezakot Et Yisrael; Lefihah İrba Laem Tora Umitsvot – Kutsal Ve Mübarek [Tanrı], Yisrael'e Liyakat Kazandırmak İstedi. Bu Nedenle Onların Tora ve Mitsva Yükümlülüklerini Çoğalttı*” (*Mişna – Makot 3:16; Sefer Ahinuh*).

Kabına koyamazsın – Dolayısıyla bir işçi sadece çalıştığı sırada topladığı meyveleri yiyebilir, ama onları evine götüremez. Benzer şekilde “ben yemeyeyim; hakkımı karıma ve çocuklarıma götüreyim” teklifinde bulunamaz (*Talmud – Baba Metsia 92a; Meam Loex*). Eğer işçi izin verilenin dışında üzüm toplayıp götürürse bu hırsızlıktır [ve “işveren benim yememe ses çıkarmıyorsa, evime götürme de ses çıkarmaz” mantığı geçerli değildir (*Daat Mikra*)]. Zira Tora, canının çekme olasılığını göz önünde bulundurarak sadece işçinin kendisine ve orada bulunduğu zaman içinde izin vermiştir (Rabenu Behaye). Ama bu da sınırlıdır (bkz. s.p. açık.).

26. Başakları olgunlaşmış tarlasına – *Daat Mikra*. İbranice *Kama*. Bkz. 16:9 açık. Buradaki serbesti de her türlü tahıl hasadında çalışan işçi için geçerlidir (*Talmud – Baba Metsia 87b*).

[İşçi olarak] – Bu pasukta da öncekinde olduğu gibi hasat döneminde tarlaya işçi olarak giren birinden bahsedilmektedir (*Sifre 267; Talmud – Baba Metsia 87b; Raşi*). Bu, pasuktaki “başakları olgunlaşmış tarla” ifadesinden bellidir. Alternatif olarak pasukta oraktan bahsedilmesi de bu konuda bir ima sayılabilir, zira orak normalde hasat döneminde kullanılır (*Mizrahi; Sifte Hahamim*).

Böylece Tora önceki pasukta ağaç meyvelerinden bahsetmişken burada tarla ürünlerine yer vermektedir. Tekrar gibi görünen bu pasuk, önceki pasuktan türetilmeyecek bazı kanunların kaynağıdır. Bkz. *Talmud – Baba Metsia 87a-b; Yad – Sehirut, Perek 12*.

Genel olarak, bir işçi yiyeceklerle ilgili bir iş yapıyorsa, o yiyecekten yemesine izin verilmelidir. Ancak bunun da belli bir tanımı vardır: Söz konusu iş, [1] toprakta yetişen ve [2] tüketime henüz hazır olmayan yiyeceklerle ilgili olmalıdır. Bu iki özelliğe sahip olmayan işlerde bu serbesti geçerli değildir (bu konu için bkz. 25:4 açık.).

Tahıl taneleri – Hirsch. İbranice *Melilot*. Alternatif olarak “başaklar” ya da “başakların tepesi” (*Daat Mikra*).

Elinle – Elle toplanabilecek miktar sınırlıdır (a.k.).

[Kendi ihtiyacın için] – “Onun işçisi olarak, onun ürünlerini toplamak için elbette orak kullanabilirsin. Ama kendin yemek için, büyük miktarı bir arada biçmekte kullanılan bu aleti kullanamazsın.” Rambam’a göre buradaki emir, işçinin yeme amacıyla işine ara vermesini de yasaklamaktadır. Bu doğrultuda, örneğin, topladığı ürünleri, başka bir yere boşaltmak üzere bir küfeye dolduran işçi, bu işi yaptığı sürece ürünlerden yiyemez; zira bu, iş için kullanması gereken zamanı iş dışında bir amaç için harcamak anlamına gelecektir. Ama küfe dolduktan sonra, onu boşaltacağı yere götürürken canının çektiği kadar ürünü o normal taşıma sırasında yiyebilir [elbette bunu yaparken de oyalanmamalıdır] (*Yad – Sehirut 12:2-3*). *Mitsvat Lo Taase* No. 346 (*Sefer Ahinuh*).

[102. Bağ İşçisi]

²⁵ Akranının bağına [işçi olarak] geldiğinde, karnını doyurmak üzere canının çektiği şekilde üzüm yiyebilirsin; ama [meyveleri kendi] kabına koyamazsın.

[103. Tarla İşçisi]

²⁶ Akranının, başakları olgunlaşmış tarlasına [işçi olarak] geldiğinde, elinle tahıl taneleri toplayabilirsin. Ancak akranının olgun başaklarına [kendi ihtiyacın için] orak savurma.

25-26. Tarım İşçilerinin Hakları.

25. Akranının – Bu pasuktaki serbesti, sadece “akranına”, yani diğer bir Yahudi’ye ait bir bağda çalışan işçiler içindir. Ama burası *Bet-Amikdaş*’ın hazinesine (*Ekdeş*) ait bir bağsa veya Yahudi olmayan birinin bağtıysa, Yahudi işçinin buradaki meyveleri yemesi yasaktır (*Talmud – Baba Metsia* 87b).

Bağına – Pasuk “bağ” demesine rağmen, bu sadece bir örnektir. Bağ, tarımsal bir mekândır ve toprağa bağlıdır. Tora bu özelliğe sahip olan diğer her tarımsal yer için de aynı kuralı vermektedir. Böylece hasat zamanında orada çalışan işçiye bu pasukla verilen serbesti meyve bahçeleri vs. için de aynı şekilde geçerlidir (a.y.).

[İşçi olarak] – Pasuk sanki her isteyen herhangi bir bağa girip istediği kadar üzüm toplayıp yiyebilirmiş gibi anlaşılabilir. Ama elbette bu doğru bir anlayış şekli değildir. Bırakın istenilen miktarda üzüm yemeyi, özel mülkiyet olan o bağa izinsiz girmek bile yasaktır. Tora pasukta “ama [meyveleri kendi] kabına koyamazsın” demektedir. Eğer Tora sadece elle toplanabileceği ama bir kaba koyulamayacağını söylemek isteseydi, sadece “kaba koyamazsın” demesi yeterli olurdu. Ama Tora bunun ötesinde bir iyelik eki kullanmaktadır: “[kendi] kabına koyamazsın”. Yani “kendi kabına koyamazsın – yalnızca başkasının kabına koyabilirsin”. Bir kişi kendi kabına değil de başkasının kabına koyuyorsa, bu başkası elbette herhangi biri değildir. Ne de olsa birinin üzümleri dışarı çıkarmak için onları kendi kabına ya da bir başkasının kaba koyması arasında büyük bir fark yoktur. Dolayısıyla o “başkası”, belirli bir kişidir: Yani söz konusu bağın sahibi. Böylece Tora burada bağbozumu sırasında ücreti karşılığı tutulan bir işçiye seslenmektedir (*Sifre* 266; *Talmud Yerusalmi – Maaserot* 2:4; *Talmud – Baba Metsia* 87b; Saadya Gaon; Raşi). Onkelos’un çevirisi de “akranının bağında [çalışmak üzere] kiralanırsan” şeklindedir. İbn Ezra’ya göre bu kanunun, öncekiyle art arda verilmesinin bir mesajı vardır:

“Bir *nederde* bulunduğun zaman, bağışını sadece kendine ait olandan verebilirsin. Ama başkasına ait olanı kendine alamazsın.”

Karnını doyurmak üzere – Tora’nın izni mantıklı bir miktarla sınırlıdır: Doygunluk ihtiyacı kadar. Ama bunun ötesinde tıka basa yiyecek kadarına izin verilmiş değildir (*Talmud – Baba Metsia* 87b; Raşi). Yine de eğer bu işçinin doygunluk ihtiyacı söz gelimi 1 *dinara* denk gelecek miktarda üzümse, işçinin gündeliği 1 *maa* olsa bile ihtiyacını giderecek kadar yiyebilir (1 *dinar* = 6 *maa*). Başka bir deyişle ihtiyaç miktarının bir sınırı olmasına rağmen bu sınır işçinin gündeliği ile bağlantılı değildir ve işçi doymadıysa, ücretinden fazla değerde meyve yiyebilir (*Yad – Sheirut* 12:11; *Meam Loetz*).

Canının çektiği şekilde – “Ne kadar istersen” (*Talmud – Baba Metsia* 87b; Raşi). Ancak bkz. ö.a.

Üzüm – Bağda çalışan birinin yiyeceği şey elbette üzümdür. Bunu vurgulamaya ne gerek vardır? Amaç, bağ-üzüm ikilisinin dışına çıkılmaması gerektiğini belirtmektir. Başka bir deyişle bir işçi hangi ürünü toplamışsa, sadece onu yiyebilir. Ama aynı yerde örneğin incir ağaçları da varsa ve kendisi üzümleri toplamışsa, incirlere elini süremez; sadece üzüm yiyebilir (*Talmud Yerusalmi – Maaserot* 2:4). Bunun yanında, özümü, tadını dengeleyecek [ve böylece daha büyük miktarda üzüm yemesini sağlayacak] başka bir yiyeceklerle birlikte yemesi de yasaktır. Yalnız üzüm yiyebilir (*Talmud – Baba Metsia* 87a; Hirsch).

Yiyebilirsin – Sadece yiyebilir. Ama nektarını emip kalanını atması yasaktır (*Talmud – Baba Metsia* 87a; Hirsch).

Hasat işçisine, topladığı meyvelerden yeme izni verme gerekliliği, Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 232 (*Sefer Ahimuh*). Böyle bir işçi sürekli meyvelerle uğraştığı için canının çekmesi doğaldır. Tora bu nedenle ona topladığı üzümlerden biraz yeme izni vermektedir (Rabenu

א כִּי־יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָעֻלָּה וְהָיָה אֶם־לֹא תִמְצָא־תָן בְּעֵינָיו כִּי־מִצָּא בָּהּ עֲרוּת דָּבָר וְכָתַב לָּהּ סֵפֶר כְּרִיתָת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשָׁלַחָה מִבֵּיתוֹ: 1

kadına para ya da parasal değeri olan bir şey – örneğin bir yüzük – vermesiyle, [2] erkeğin kadına evliliği belirten bir belge vermesiyle veya [3] erkekle kadının evlilik niyetiyle ilişkiye girmesiyle [Üçüncü sık teknik olarak evliliğin gerçekleşmesini sağlamasına rağmen Hahamlarımız evliliği bu şekilde resmileştirmeyi, bu yolun uygunsuzluğu nedeniyle *Talmud* döneminde yasaklamışlardır. Ayrıca bu tip *Kinyan*’da şahitlerin sadece erkek ile kadını baş başa kalacakları bir yere girdiklerini görmeleri yeterlidir] (*Talmud* – *Kiduşin* 2a). Bu üç *Kinyan* şeklinden ikisi buradaki ifadeden öğrenilmektedir.

“Almak”, para ya da dengi bir şeyin verilmesini kasteder. *Talmud* (*Kiduşin* 2a) bunu, Avraam’ın, Mahpela mağarasını alırken Efron’a para vermesinden öğrenir (Bereşit 23:13). Böylece pasuk, “bir kadın **aldığında**” diyerek, evlilik sırasında da erkeğin kadına para vermesinin, evliliğin gerçekleşmesini sağlayan bir hareket olduğunu belirtmektedir [Şunu eklemek gerekir ki, burada bahsedilen para semboliktir ve bir kuruş bile yeterlidir. Başka bir deyişle burada kadın satın alınmakta veya erkeğin “malı” haline gelmekte değildir. Bu sadece kadının, adamın karısı olmayı kabul ettiğini belirten sembolik, ama bağlayıcı bir harekettir]. İfadeden öğrenilen diğer *Kinyan* yöntemi de [yani üçüncü yöntem] “ona sahip olduğunda” sözlerine dayanır. Bu açıdan ifade “bir kadın alırsa **veya** ona sahip olursa” şeklinde de çevrilebilir (Rabenu Behaye). İkinci yöntem için bkz. s.p. açık.

Daha önce de belirtildiği üzere *Kinyan*, evliliğin ilk aşaması olan *Kiduşin*’i gerçekleştirir; ancak buna rağmen evliliği tamamlamaz ve kadınla erkeğin tamamen evli sayılmaları için ikinci aşama olan *Nisuin* tamamlanmalıdır (bkz 20:7 açık. ve 22:12 açık., Yahudilik’te evlilik k.b.). Ayrıca hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın, bir evlilik işleminde aktif olan taraf erkektir (*Talmud* – *Kiduşin* 2b).

[Veya ...] Ahlaksızlık belirtisi bulursa – İbranice *Ervat Davar*. Tam çeviriyle “çünkü [kadında] ahlaksız bir şey bulunmuştur”. Ahlaksızlık olarak tanımlanan sözcük *Erva*, tam olarak “çıplaklık” anlamına gelir; normalde gizli olması gereken ve

açığa çıktığında utanca yol açan şeyleri tanımlar. Burada ise cinsel konulardaki bir ahlaksızlığı tanımlamaktadır. Başka bir deyişle zinadan bahsedilmektedir.

Böylece Tora, bir kadının, evlilik yoluyla bir erkeğin evine ve benliğine katılmasında amaç birliği ve kalpler arasındaki yakınlığın temel şart olduğunu belirtmekte, bu nedenle, söz konusu temel şartın düzelmesi mümkün olmayacak şekilde sarsılması halinde, boşanmaya izin vermektedir ve bazı durumlarda da bunu emretmektedir (Hirsch).

Pasuğun kullandığı “*Davar* – Şey” sözcüğü aynı zamanda “söz” ya da “iddia” anlamına gelir ve kadının zina işlediğinin, iki geçerli tanığın ifadesi ile belirlenmiş olması gerektiğini vurgular; zira her türlü kanuni iddia, ancak bu şekilde sabit kabul edilir (bkz. 19:15). Benzer şekilde, “*bulur-sa*” fiili de iki şahidi ima eder (bkz. 17:2 açık.). Böylece kadının zina işlediği geçerli şahitlerce belirlenmişse, kocası onu boşamakla yükümlüdür. Buna karşılık, koca zinayı biliyorsa ama şahidi yoksa bile karısını boşamalıdır (İbn Ezra).

Ahlaksızlık boşanma için belki de en geçerli sebep olmasına rağmen tek sebebin bu olmadığı açıktır [gerçi Bet Şamay’a göre boşanma sadece böyle bir durumda yapılabilir (*Talmud* – *Gitin* 90a); ancak *Alaha* böyle değildir]. Bu nedenle çevirimizi [İbn Ezra’nın açıklaması doğrultusunda] farklı yaptık: Adam kadını onda bulunduğu ahlaksızlık nedeniyle boşamış olabilir “veya” aralarında başka bir uyumsuzluk baş göstermiş olabilir. Bet İlel bunu örneklemek için, kadının, kocasının yemeğini “kasten” yakmış olmasının bile geçerli bir sebep sayılabileceğini belirtir (*Talmud* – *Gitin* 90a).

Raşi ise [*Talmud*’u takiben] pasuğun basit anlamına odaklanır ve Tora’nın birçok olası boşanma gerekçesi içinde özellikle ahlaksızlığı ön plana çıkarmasının bir mesaj içerdiğini vurgular: Öncelikle, ahlaksızlık boşanmayı zorunlu kılan bir sebep olduğuna göre pasuğun “kadının beğeni bulmamasını” da vurgulamasına ne gerek vardır? Amaç, söz konusu mesajı tamamlamaktır: Bir koca, karısında ahlaksızlık gördüyse onu bir an

[104. Boşanma ve Tekrar Evlilik]

24

¹ Bir adam bir kadınla evlenip onunla birlikte olduğunda, olur ki [kadın adamın] gözünde beğeni bulmazsa [veya adam kadında] ahlaksızlık belirtisi bulursa ve [bunun üzerine adam, kadın için] bir boşanma belgesi yazıp [kadının] eline vererek onu evinden gönderirse,

24.

1-4. Boşanma ve Tekrar Evlilik. Buradaki dört pasuk verdiği tek örnekle evlilik ve boşanma konularındaki birçok kanunu kapsamaktadır. Dört pasuk tek bir cümleyi oluşturmaktadır ve çevirimizi bu şekilde yaptık. Ancak pasuklardaki aşamalar bölünerek birkaç cümle şeklinde de çevrilebilir.

Asıl konu, ikinci evlilik yapmış bir kadının, ilk kocasıyla tekrar evlenmesi konusundaki yasaktır. Basit düzeyde değerlendirildiğinde, bu yasak, kanuni maske altında yapılan zina ve ahlaksızlıkları önleme amacını taşımaktadır. Tora bu kanunu vermek için Devarim kitabını beklemiştir, zira Erets-Yisrael'e girildikten sonra herkes kendi yerinde, *Mişkan*'ın merkezi konumundan uzak bir şekilde yaşamaya başlayınca, insanların kanunları kötü amaçları için kullanma eğilimlerinin baş gösterme olasılığı daha yüksektir. Burada ele alınan kuralın geçerlilik kazanacağı bir durumun oluşabilmesi için evlilik ve boşanma aşamalarının geçilmesi gerektiğinden, Tora evlilik ve boşanma kanunlarını da bu kanunun bağlamı içinde vermiştir (Hirsch).

Abravanel'e göre bu emrin burada verilmesinin olası bir sebebi, ilk bölümünde savaş kurallarına yer veren peraşayla olan bir bağlantıdır [bundan sonraki kanun da ordu hizmetiyle ilgilidir]. Eski dönemde askerler savaşa çıkmadan önce eşlerine şarta bağlı boşanma belgesi verirler, belirli bir tarihe kadar dönmedikleri takdirde eşlerinin başkalarıyla evlenmesine olanak tanırlardı. Bunun amacı, savaşta esir düşmeleri ya da ölmeleri ve bunun bilinmemesi durumunda kadının "*Aguna* – *Zincirli*" tabir edilen bir duruma düşmesinin önüne geçmektir. Çünkü kocanın öldüğü kesin olmadığı sürece kadın halen evlidir ve başka bir erkekle birlikteliği zina sınıfına girebilecektir.

Tora her ne kadar evliliğe en üst düzeyde önem veriyor ve onu toplumun tümünün temeli olarak görüyorsa da, evliliğin sonuçlanmasını daha hayırlı, hatta mecburi kılan bazı durumların varlığını tanımlar. Evlilik ve boşanma kanunları

oldukça ayrıntılıdır ve her biri için *Talmud*'da büyük birer bölüm ayrılmıştır [ayrıca *Talmud*'un başka bölümlerinde de bu konuları ilgilendiren kısımlar mevcuttur]. Diğer konularda olduğu gibi, bu kanunları da bu çalışmamızda her yönüyle ele almamız mümkün olmayacaktır. Bu nedenle sadece ana noktalara değinmekle yetineceğiz.

1. Bir adam – Bir yetişkin. Ama bir çocuk, evliliğin tüm prosedürünü yerine getirse bile, evlilik geçerli değildir (*Talmud* – *Ketubot* 73b, Raşi o.a.).

Kadınla evlenip onunla birlikte olduğunda – Tam çeviriyle "*bir kadın alıp ona sahip olduğunda*". "*Sahip olmak*" ilişkiyi tanımlayan bir deyimdir.

Evlilik erkekle kadın arasında bir sözleşmedir ve yapılan işlemle, kadın, erkeğe bağlı hale gelir. Her türlü iyelik sözleşmesinde üç gereklilik vardır: Alanın rızası, verenin rızası ve alışverişin yürürlüğe girişini temsil eden sembolik bir hareket [bu harekete *Kinyan* adı verilir]. Evlilik iyeliğe dair bir sözleşme olmamasına rağmen, aynı üç şart bu sözleşmede de vardır ve bu bağlamda "alan" erkek, "veren" – yani evleneceği erkeğe bundan böyle bağlı olmayı tamamen kendi rızasıyla kabul ederek sözün gelişi kendisini veren – ise kadındır. Her türlü kanuni geçerlilik için gerekli olduğu gibi (bkz. 19:15), sözleşmenin tamamlanmasını simgeleyen *Kinyan* hareketi de iki geçerli şahidin huzurunda yapılmalı, erkek açık bir şekilde kadına bu hareketle onu kendine eş olarak aldığını sözel olarak bildirmelidir. Kadının *Kinyan* hareketinde işbirliği yapması [örneğin kendisine verilen yüzüğü kabul etmesi] onun rızasını gösterecektir.

Tüm bunlar, iki aşamadan oluşan evliliğin ilk aşaması olan *Kiduşin* içindir. Bahsedilen *Kinyan* işlemi ile birlikte, kadın, erkek için *Mekudešet* hale gelir. Bu sözcük "*Keduşa* – *Kutsiyet* / *Özel ve Ayrı Olma*" ile bağlantılıdır ve kadının bundan böyle sadece kocasına özel oluşunu belirtir. Böylece kadın, diğer erkekler için sanki bir "*Ekdeş* – *Kutsiyete Ait*" gibi, erişilmesi yasak hale gelir (*Talmud* – *Kiduşin* 2b; Hirsch).

Evlilikte *Kinyan* üç şekilde olabilir: [1] Erkeğin

bu noktadan itibaren kocasına bağlı değildir ve Koen olmayan herhangi biriyle evlenebilir. Onkelos'un çevirisi de "onu evinden [=kendine evlilik bağıyla bağlı olmaktan] serbest bırakırsa" şeklindedir.

Önce de belirtildiği gibi, eğer boşanma sebebi adamın, karısının zina yaptığı konusundaki bilgiyse, onu boşamak bir yükümlülüktür – şahit yoksa bile.

❧ **Boşanma.** Bu konudaki bazı kurallar yukarıda ve aşağıdaki açıklamalara serpiştirilmiştir. Söz konusu kurallar açısından Hahamlar genel olarak *Şulhan Aruh, Even Aezer Perek* 119'da yazılı olanları takip ederler.

Tora'nın orijinal bakış açısı, bir erkeğin karısına en üst düzeyde değer vereceği, onu gelecek nesilleri birlikte yetiştirmekte bir ortak olarak göreceği temeline bağlıydı. Nitekim Tora bir kocanın başlıca görevinin karısını mutlu etmek olduğunu vurgulamak için bundan hemen sonraki konuda, evliliğinin ilk yılı boyunca onu sırf bu amaçla askeri hizmetten muaf tutmuştur (p. 5). Tora kocanın, karısının değerini bileceğinden yola çıkarak, kadında belli niteliklerin olmadığı durumlarda kocaya tek taraflı olarak boşama yetkisi vermiştir [Tora kocayı, sadece belirli durumlarda bu yetkiden men etmiştir (bkz. 22:19 ve 22:29).]. Gerçekten de uzun dönemler boyunca Yahudi erkekler bu yetkilerini kötüye kullanmamışlar, aksi davranış gösterenler de *Bet-Din* tarafından gereken şekilde disipline sokulmuşlardır. Zaman geçtikçe nesillerin zayıflamasıyla birlikte kocadan bu yetkinin alınması için geçerli nedenler artınca Rabenu Gershom döneminde (MS 10-11. yy.) bu tek taraflı yetki sınırlandırılmıştır ve günümüzde bir koca, karısını sadece onun rızası dâhilinde boşayabilir.

Şunu belirtmek gerekir ki, Tora, çok ciddi sebepler olmadığı sürece boşanmayı tasvip etmez. *Talmud*'da şöyle yazılıdır: "Bir erkek karısını boşadığı zaman *Mizbeah* bile onun için gözyaşı döker. Pasukta söylendiği gibi: '... Tanrı'nın *Mizbeah*'nu gözyaşıyla örtüyorsunuz; ağlama ve sızlamalarla... çünkü Tanrı, gençliğinde evlendiğin ama onu haksız yere boşayarak] ihanet etmiş olduğum karınla aranda [geçenlere] şahit oldu' (Malahi 2:13-14)" (*Talmud – Gitin* 90b). Basit anlamda, haksız yere boşanan kadınların *Mizbeah*'ın önüne gelip yakınmalarından bahsedilmektedir (Raşi o.a.). Ancak *Talmud* bu sözleri "bizzat *Mizbeah* ağlıyor" şeklinde açıkla-

arak bir mesaj vermiştir. *Mizbeah*, kişinin, Tanrı'yla yakınlaşmak amacıyla *korban* getirdiği yerdir. *Korban* "**Karov** – Yakın" sözcüğüyle bağlantılıdır ve en basit anlamda Tanrı ile yakınlaşmanın bir simgesidir. Yine de yakınlaşma için salt *korban*'ın yeterli olmadığı, kişinin gerçekten de kendindeki hataları görüp düzeltmesi, Tanrı'ya yakın olma uğruna bazı durumlarda kendi zevk ve keyfinden fedakârlık etmesi gerektiği açıktır. İşte *Mizbeah* bu, "yakınlık uğruna fedakârlığın" yapıldığı yerdir. Ve bir evlilik sudan sebeplerle bozuluyorsa, bu, çoğunlukla, "yakınlık uğruna fedakârlıkta" bulunmaya hazır olmamanın bir sonucu olduğundan, sözün gelişi, bizzat *Mizbeah* gözyaşı döker. Evlilik, insanın tek başına değil, başkasıyla bir bütün olduğuna, dolayısıyla her an fedakârlığa hazır olunması gerektiğine dair bilinci gerektirir.

Eğer erkek ve kadının her ikisi de boşanmak istediklerini belirtirlerse, *Bet-Din* çoğunlukla zorluk çıkarmaz ve bu istekleri doğrultusunda *Get* adlı boşanma belgesini düzenler. Yine de bunu yapmadan önce çifti konuyu tekrar düşünmeye teşvik eder. Çiftler, özellikle de genç çiftler birçok örnekte, biraz sabır ve uzman rehberliği sayesinde kolayca başa çıkılabilecek önemsiz anlaşmazlıklar nedeniyle hemen boşanmayı düşünebilmektedir. Özellikle de modern çağda boşanma çok basit bir hal almış görünmektedir. Ancak her ne kadar, neredeyse her şeyin tek kullanımlık olduğu, bozulan bir elektrikli eşyayı bile tamir etmeye uğraşmaktansa atıp yenisini almanın tercih edildiği bir çağda yaşıyor olsalar da, insanlar, "insanların" tek kullanımlık olmadığını iyice idrak etmelidirler (Rabi Dr. Avraam Twersky). Evlilik paha biçilmez bir kurum olmanın yanında, her toplumun, özellikle de nesilden nesle aktarılan en üst düzeyde önem veren Yahudi toplumunun dayandığı temel taşıdır. Öyleyse, bir erkekle bir kadın neden basit bir tartışma veya anlaşmazlık nedeniyle boşanmanın getirdiği yıkımı yaşasınlar?

Eğer taraflardan sadece biri boşanmak istiyorsa, sabır konusundaki gereklilik de artar. Buna karşılık eğer evlilikten geriye sadece formalite durumundaki bir bağ kalmışsa ve eşler arasında hiçbir ilişki yoksa, Hahamlar da, yeni bir yaşama başlayabilmeleri için iki tarafa boşanmayı tavsiye edebilirler. Ancak bu noktaya kadar olan yol çok uzundur ve çift, evliliklerini korumak için her türlü yolu denemelidir. Bu amaçla, evliliklerini sallantıda gören samimi bir çift, evlilik danışmanlarının yanında mutlaka bu konularda uzmanlaşmış ve duyarlılığın önemini gayet iyi bilen bir Haham'a danışmalıdır (*Meam Loetz*).

önce boşamakla yükümlüdür; zira eğer bunu geciktirirse, karısına karşı duyduğu hoşnutsuzluk yavaş yavaş azalacak ve onu boşamaktan vazgeçecektir. Oysa karısının zina yaptığını bilen bir erkeğin, evliliğini sürdürmesi yasaktır ve Tora bu nedenle kocayı böyle bir durumda “boşanma belgesi yazıp kadını evinden göndermekle” yükümlü kılmaktadır (*Talmud – Gitin* 90b; Raşi; *Minhat Yeuda*; *Sifte Hahamim*). Bu bakış açısıyla çeviri “... [adam kadında] ahlaksızlık belirtisi bulunduğu için [kadın adamın] gözünde beğeni bulmazsa, [adam] bir boşanma belgesi yazıp [kadının] eline vererek onu evinden göndermelidir” şeklinde olmaktadır.

Bunun yanında Tora’nın ahlaksızlık konusunu öne çıkarmasının önemli bir vurgusu daha vardır. Bir adam, karısını zina işlemiş olduğunu bildiği için boşadıysa bile, bu kadın sadece kendisi için yasaktır; ama sıradaki pasukta belirtildiği gibi kadının başka bir adamla evlenmesinde bir engel yoktur. [Elbette bu, söz konusu zinanın idamla cezalandırılmadığı durumlar için geçerlidir.]

[Kadın için] ... Yazıp – Tam çeviriyle “ona ... yazıp”. Koca, boşanma belgesini bizzat kendi adıyla ve bizzat kadının ismine yazmalıdır (*Talmud – Gitin* 20a). Böylece evlilik işleminde olduğu gibi, boşanmada da aktif olan taraf yine erkektir. Yahudilik’te evlilik ve boşanma, geçerli şahitlerin huzurunda evliliğin iki tarafı arasında yapılan işlemlerdir ve din adamlarının bu işlemlerde herhangi bir aktif rolü yoktur. Evlilik töreni sırasında dini otoritelerin de hazır bulunmasının tek amacı, her şeyin kuralına uygun bir şekilde yapılmasını temin etmektir. Bunun dışında Hahamlar’ın evliliği “kutsaması” veya başka bir şekilde evlilik işleminde rol alması söz konusu değildir. Benzer şekilde boşanma sırasında da Hahamlar’ın rolü, boşanma belgesinin kurallara uygun bir şekilde düzenlenmiş olmasını temin etmekten ibarettir (Hirsch).

Koca, belgeyi başka birine de yazdırabilir. Bunların dışında boşanma belgelerini ilgilendiren birçok ince ayrıntı vardır.

Boşanma belgesi – İbranice *Sefer Keritut*. Tam olarak “bağı koparma metni” [Buradaki *Sefer* sözcüğü “*Sipur* – Anlatım” ile bağlantılıdır ve erkek ile kadın arasındaki bağın kopuşunun anlatımını kastetmektedir (Hirsch)]. Bu, *Talmud*’un dili olan Aramca’da *Get* adı verilen boşanma belgesidir. Adam bu belgeyi vermekle, kadınla arasındaki bağı tamamen kopardığını

beyan eder. *Get* hakkındaki kanunlar oldukça karmaşıktır ve buradaki birkaç satırdan türemiştir. Örnek olarak, ifadenin tamamen bağ koparmaktan bahsetmesi, belli kanunların temelidir. Buna göre koca boşanmanın sınırlı değil, kesin şartlar altında gerçekleştiğini açıkça belirtmelidir. Örneğin, eğer koca karısına boşanma belgesi verip “Bu, hayatın boyunca şarap içmeme şartıyla boşanma belgendir” derse ya da kadını hayatı boyunca bağlayan benzeri bir şart koşarsa, boşanma geçerli değildir (*Talmud – Gitin* 21b).

Boşanmanın *Get* belgesinin verilmesiyle yapılması, Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 233 (*Sefer Ahinuh*).

Eline vererek – Belgeyi kendisi ya da bir temsilcisi, doğrudan kadının ya da onun bir temsilcisinin eline vermelidir. Onu kadının mülkiyetindeki herhangi bir yere de bırakabilir (*Talmud – Gitin* 77a).

Adam boşanma belgesini “boşanma amacıyla” teslim etmeli ve bunu sözel olarak dile getirmeli, “İşte boşanma belgen [Ze Giteh]” demelidir (*Sifre*; *Talmud – Gitin* 78a; Hirsch). Bu sırada iki geçerli şahit hazır bulunmalıdır; zira tıpkı evliliğin başlangıcında iki şahidin gerekli olması gibi, bitiş de iki kişinin tanıklığını gerektirir.

Adamın boşanma belgesini kadına vermesi boşanma işlemini tamamlar ve aralarındaki evlilik bağı sona erer. Bu belge aynı zamanda kadının elinde, artık o adama bağlı olmadığı ve dolayısıyla başka bir erkekle evlenebileceğine dair bir kanıt teşkil edecektir (*Daat Mikra*).

Erkek hayatta olduğu sürece, boşanma işlemini bu prosedüre göre yapmadıysa, kadın halen evlidir. Buna bağlı olarak, erkekle kadın başka kanunlar önünde boşansalar bile, Tora kanunu açısından boşanmaları için *Get* gerekir ve bu yoksa, kadının başkasıyla gireceği ilişki zina, doğacak çocukları da *mamzer* sınıfında olacaktır (*Meam Loez*; bkz. 23:3).

Evinden gönderirse – Yani “boşarsa”. Veya “evin-den göndermeli / boşamalıdır”. Bu, “yazmak” ve “vermek” fiillerine ek olan üçüncü bir fiil değil, o iki fiilin sonucudur. Adamın bu boşanma belgesini yazıp kadına teslim etmesi, boşanmayı teşkil eder ve “evden göndermek” ifadesi de kadının artık eski kocasıyla birlikte yaşamayacağını, yani artık boşandıklarını belirten bir deyimdir. Kadın

- 2 ב ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש-אחר:
- 3 ג ושנאה האיש האחרון וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה
ושלחה מביתו או כי ימות האיש האחרון אשר-לקחה לו
4 לאשה: ד לא-יוכל בעלה הראשון אשר-שלחה לשוב לקחתה
להיות לו לאשה אחרי אשר הטמאה כִּי-תועבה הוא לפני יהוה
ולא תחטיא את-הארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך נחלה: 5

bile, kadın başkasıyla evlenmekte tamamen serbesttir. Ama eğer adam hiç çocuğu olmadan ölmüşse, dul karısı halen adamın ailesine bağlı kalmaya devam eder ve duruma göre *Yibum* (bkz. 25:5-6) veya *Halitsa* (bkz. 25:7-10) yapılmalıdır.

Evli bir kadının, kocası dışında biriyle ilişkiye girmesi [yani zina] yasağı, Tora'ca yasaklanmış olan, babanın karısıyla ilişki, amcanın karısıyla ilişki, oğlun karısıyla ilişki ve bunlar gibi başka ilişkilerin arasında olmasına rağmen, burada görüldüğü üzere, diğerlerinden farklı bir yanı vardır. Diğer yasak ilişkilerde yasak, baba, amca ya da oğul ile karısı arasındaki evlilik bağı boşanma ya da kocanın ölümü ile sonuçlandığı takdirde bile geçerliliğini korur (bkz. Vayikra Perek 18). Buna karşılık bir kadın kocasından boşanırsa veya kocası ölürsa, onun başka erkeklerle ilişkisi önündeki yasak da ortadan kalkar ve kadın başka bir erkekle evlenebilir.

Evliliğin boşanma ile bitmesi durumunda bunun doğru olduğu, kadının ikinci evlilik yapmış olmasından açıktır. Şimdi Tora kocanın ölümü ile biten bir ilişki sonrasında da kadının başkasıyla evlenebileceğini belirtmektedir. Bu, sıradaki pasuktan anlaşılmaktadır. Tora ikinci evliliği kocasının ölümü sonucunda sona ermiş olan kadının da sadece “ilk kocasıyla” tekrar evliliğini yasaklamaktadır. Yani başka biriyle evlenebilir. [Yine de bunun için kadının üç ay beklemesi gerekir; zira eğer önceki evliliğindeki kocasından hamileyse, bu, üç ay içinde kendini belli edecektir. Yine; Hahamlarımız, hamile ya da süt veren bir kadınla evlenmeyi de, yeni kocanın hamilelik ya da emzirme döneminin hassasiyetine çocuğun kendine ait olması durumunda edeceği şekilde dikkat etmeyebileceği endişesiyle yasaklamışlardır (Yad – Giruşin 11:25).]

4. [İlk kocası için] – Önce de belirtildiği gibi, kadının ikinci evlilik sonrasında başkasıyla evlenmesine engel yoktur.

Bir kadının ilk evliliği, ahlaksızlık dışındaki bir sebeple sona ermişse, başkasıyla evlenmediği sürece ilk kocası ile tekrar evlenmesi teşvik edilir. Özellikle de bu evliliklerinden çocukları olmuşsa, çocukların sağlıklı yetişebilmeleri için bu daha da önem kazanır. Ancak eğer kadın başkasıyla evlenmişse, bir daha ilk kocasına geri dönemez.

Yasak hale gelmiş olmasından ötürü – İbranice *Utamaa*. Tam çeviriyle “*temea hale getirildikten sonra*” veya “*kirletildikten / murdar edildikten sonra*”. Kullanılan ağır ifade dikkat çekicidir ve açıklama gerektirmektedir; zira “*kirlenme*”, ihaneti çağrıştırmaktadır, oysa kadının ikinci bir evlilik yapmasında yanlış bir şey yoktur.

Talmud'da, ikinci evlilik yapmış bir kadının ilk kocasıyla tekrar evlenmesi konusundaki yasağın sebebine dair bir görüş ayrılığı vardır. Bir görüşe göre sebep, kadının ikinci kocasıyla ilişkiye girmiş olmasıdır. *Alaha* olarak kabul edilen diğer görüşe göre ise, kadın ikinci kocasıyla hiç ilişkiye girmemişse bile bir daha ilk kocasıyla evlenemez. Bu görüş doğrultusunda, kadın ikinci adamla evliliğin ilk aşamasını geçtiği anda, ilk kocası için ebediyen yasak hale gelir (bkz. p. 2 açk., *Karasi olursa* k.b.). Kısacası bu görüşe göre yasağın sebebi kadının ikinci kocasıyla ilişkiye girmiş olması değil, ikinci kez “evlenmiş” olmasıdır (*Minhat Yeuda*; *Sifte Hahamim*). Kaldı ki, ilk görüşe göre bile, kadının ikinci kocasıyla olan ilişkisi evlilik dâhilinde olduğu için bunu “*kirlenme*” olarak tanımlamak mümkün değildir (*Devek Tov*). Sonuç olarak bu pasuğun basit anlamı doğrultusunda “*temea olma*” ya da “*kirlenme*” çevirisi doğru olmayacaktır ve pasuk sadece kadının ilk kocasına yasak oluşunu belirtmektedir. Çevirimiz de bu basit anlama göredir (*Aktiv Veakabala*; *The Living Torah*).

Rabi Samson Raphael Hirsch, buradaki *Utamaa* sözcüğünün birleşik kipte olduğunu belirtir. Bu, edilgen ve dönüşlü fiillerin birleşimi bir yapıdır.

² [kadın da] onun evinden çıkıp başka bir adamın [karısı] olursa,
³ ama [bu] ikinci adam da [kadından] nefret eder ona bir boşanma belgesi yazıp eline vererek onu evinden gönderirse ya da kadını kendine eş olarak almış olan ikinci adam ölürse –

⁴ [işte böyle bir durumda, kadın, ilk kocası için] yasak hale gelmiş olmasından ötürü, onu boşamış olan ilk kocası dönüp onu kendi karısı olacak şekilde [tekrar] alamaz; zira bu, Tanrı'nın Huzuru'nda iğrençtir ve Tanrın Aşem'in sana mülk olarak vermekte olduğu Ülke'nin üzerine günah getirmemelisin.

2. Başka bir adamın – İkinci kocanın “başka bir adam” olduğu açıktır. Dolayısıyla Tora burada “başka bir” ifadesiyle farklı bir imada bulunma amacındadır: Bu ikinci koca, ilk kocanın “ahlak kalibresinde değildir”. İlk koca, karısını ahlaksızlığı nedeniyle boşamışken, bu adam ise söz konusu ahlaksızlığı bilmesine “rağmen” onunla evlenmiştir (*Talmud* – *Gitin* 90b; Raşi; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Tora, onun bu hareketinin sonucunu da sıradaki pasukta belirtmektedir (bkz. s.p. açk., *Nefret eder* k.b.).

[Karısı] Olursa – Çeşitli vesilelerle belirtildiği üzere Yahudilik'te evlilik iki aşamadan oluşur (bkz. 22:12 açk., *Yahudilik'te Evlilik* k.b.). Burada kullanılan “[karısı] olmak” fiili evliliğin ilk aşamasını belirtir. Başka bir deyişle bu satırlarda verilen temel kanun, yani “boşanmış bir kadın başka bir adamla evlenip boşandıktan sonra önceki kocasıyla tekrar evlenemez” kanunu, kadın ikinci evliliğin ilk aşamasını geçtiği andan itibaren yürürlüğe girer. Yani ikinci evliliğin ilk aşamasını geçmişse, ikinci aşamayı geçmeden önce boşansa bile artık ilk kocasıyla bir daha evlenemez. Bilindiği üzere, evliliğin ilk aşamasının geçilmesi, gelin ile damadın karı-koca gibi birlikte yaşamaları için yeterli değildir ve bunun için ikinci aşamanın da geçilmiş olması gerekir. Bu durumda, *Alaha*'ya göre, ikinci bir evlilik yapmış olan kadının ilk kocasıyla tekrar evlenmesi konusundaki yasak, kadın ikinci kocasıyla hiç ilişkiye girmemişse bile geçerlidir (*Talmud* – *Yevamot* 11b; Raşi o.a.). Dahası eğer kadın, ilk evliliğinden boşandıktan sonra yasakları çiğneyip bir erkekle evlilik dışında ilişkiye girmişse bile, bu henüz ilk kocasına dönmesinin önünde bir engel değildir (Hirsch). Söz konusu yasak, yalnızca kadının “evlenmesi” durumunda devreye girer.

Yukarıda (ö.p. açk.) evlilikte üç tip *Kinyan* olabileceği belirtilmişti. Bunlardan “evlilik belgesi yoluyla” yapılanı, bu pasuktan öğrenilmektedir. Tora önceki pasuğun sonunda kadının, kocasından bir boşanma belgesi alarak boşanmasından bahsettikten hemen sonra, şimdi tekrar evlen-

mesini ele almaktadır. *Talmud* bu yan yana gelişin, boşanma ile evlilik arasında ortak bir noktanın olduğuna işaret ettiğini öğretir. Nasıl ki boşanma için bir belge gerekiyorsa, benzer şekilde evlilik de bir belgenin verilmesiyle gerçekleşebilir (*Talmud* – *Kiduşin* 4a; Rabenu Behaye).

Evli bir kadının başka bir evlilik yapabilmesi için öncelikle mevcut evliliğini bitirmesi gerekir (*Talmud Yeruşalmi* – *Yevamot* 10:5). Tora polijiniyi yasaklamış olmamasına rağmen poliandri mümkün değildir (*Talmud* – *Kiduşin* 7a). [Günümüzde polijini de yasaktır (bkz. 21:15 açk.).]

İkinci adam – Tam çeviriyle “sonuncu adam”. Ancak iki adam içinde sonuncu olandan bahsedilmektedir – yani ikinci adam.

3. Nefret eder – Tora nefret konusunu ön plana çıkararak, örnek boyunca basit anlam doğrultusunda verdiği mesaja devam etmektedir: İkinci adam, kadınla onun ahlaksız geçmişine rağmen evlendiyse, sonunda ondan nefret edecektir (*Sifre* 270; *Talmud* – *Gitin* 90b; Raşi; *Beer Basade*) [Not: Basit anlam, p. 1 açk., *Ahlaksızlık belirtisi bulursa* k.b. altında “Raşi” sözcüğü ile başlayan paragrafta verilmiştir].

Ancak bu, basit anlamın verdiği mesajdır. Öte yandan buradaki kanunlar, ikinci kocanın kadını boşamasının sebebi nefret olsa da olmasa da geçerlidir. Kadın başkasıyla evlendiği takdirde, ne olursa olsun, bir daha ilk kocasıyla evlenemez.

Gönderirse ... ölürse – Bir kadın ile kocası arasındaki bağ iki şekilde sona erebilir: Adam kadını boşayıp ona bir boşanma belgesi verirse veya adam ölürse. Bu iki durumda da kadın başka bir Yahudi erkekle evlenme konusunda serbest hale gelir (*Talmud* – *Kiduşin* 12b). Ancak ikisi arasında fark vardır. Eğer kadın boşanmışsa, bir *Koen*'le evlenemez (bkz. *Vayikra* 21:7); ama kocasının ölümüyle dul kalmışsa *Koen Gadol* haricinde bir *Koen*'le de evlenebilir (bkz. *Vayikra* 21:13-14). Diğer bir nokta da ölen adamın ardında çocuk bırakmış olup olmadığı ile ilgilidir. Eğer bırakmışsa, bu çocuğu dul karısı doğurmadiysa

ה כִּי־יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה לֹא יֵצֵא בִּצְבָא וְלֹא־יֵעֲבֹר
עָלָיו לְכָל־דָּבָר נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אַחַת וְשִׁמְחָה אֶת־אִשְׁתּוֹ
אֲשֶׁר־לָקַח:

değildir ve ona karşı hiçbir kısıtlama yoktur (Talmud – Yevamot 11b).

Tanrın Aşem'in sana mülk olarak vermekte olduğu – “Tanrı burayı sana ahlaksızlıktan uzak durman şartıyla verdi” (Daat Mikra).

Ülke'nin üzerine günah getirmemelisin – Ya da “Ülke'yi günahkâr hale sokmamalısın”. Bu, Yisrael toplumunun tümüne (İbn Ezra) veya onları temsilen, ahlaksızlığa meydan vermeme görevi taşıyan Bet-Din'e (Sifre; Daat Mikra) yönelik bir uyarıdır.

5. Askerlikten Muafiyet. Tora burada askerlikten tamamen muaf olan kişilerden bahsetmektedir. Tora'nın açıkça belirttiği, yeni evli birinin dışında, askerlikten tamamen muaf olan başka sınıftaki insanlar da vardır ve bunlara aşağıda değinilecektir.

Tora yeni evlenmiş bir erkeğin, karısını mutlu etme yükümlülüğü nedeniyle evliliğinin ilk yılı boyunca her türlü askerlik hizmetinden muaf tutulması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu kural, boşanma kurallarının hemen ardından gelmiştir ve bu bir tesadüf değildir. Tora her ne kadar erkeğe karısını boşama yetkisi vermişse de, erkeğin karısına ne denli değer vermesi gerektiğini tam olarak bu noktada vurgulamayı gerekli görmüştür; çünkü bu mitsva, Tora'nın kadına verdiği değeri ve kocanın, onun mutluluk ve neşesini sağlama konusundaki yükümlülüğünü belki de diğer tüm mitsvalardan daha güçlü bir şekilde belirtmektedir. Olasılıkla, bir erkeği, sırf karısına yönelik görevleri nedeniyle her türlü askeri görevden tamamen muaf tutan başka hiçbir kültür yoktur (Hirsch).

Yeni bir kadınla – Eğer bir bakireden bahsedilmek istenseydi bu açıkça söylenirdi (Gur Arye; Sifte Hahamim). Dolayısıyla Tora “yeni bir kadın” derken, “adam için yeni” olan bir kadını kastetmektedir. Buradaki muafiyet, kadın dulsa bile geçerlidir. Bu ifade, daha önce boşanmış olduğu [ve arada başka bir adamla evlenmiş olmayan] karısıyla tekrar evlenen bir adamı muafiyet kapsamının dışında bırakmaktadır (Sifre 271; Talmud – Sota 44a; Raşi).

Evlendiğinde – Evliliğin ikinci aşamasını

geçtiğinde. Sadece ilk aşamayı geçenler ise yalnızca aktif askerlik görevinden muafırlar; ama geri hizmette görev almalıdırlar (bkz. s.a.).

[Orduya] Dair herhangi bir konuda görevlendirilmeyecektir – Çeviri serbesttir. Tam çeviriyle “her türlü şeyde onun üzerinden [hiçbir şey] geçmeyecektir”. “Üzerinden geçmek”, Türkçe'deki “başından geçmek” deyiminin olumsuz anlamda kullanımına benzer şekilde, bir kişinin zorluk ya da sıkıntı içeren bir olayı tecrübe etmesini belirtir (Hirsch). Burada muafiyet kapsamında olan yeni damat, bir yıl boyunca aktif askeri görev almayacağı gibi, su ve yiyecek temini, yolların düzeltilmesi gibi geri hizmetlerde bile görevlendirilmeyecektir. Tora daha önce, evliliğin ilk aşamasını geçmiş, ama ikinciye geçmemiş bir kişiyi de orduda aktif görevden affetmesine rağmen, onu geri hizmetlerden muaf tutmamıştır (bkz. 20:5-7 açık.). Bu durum, o pasuklarda muaf tutulan herkes için geçerlidir. Orada, evlilik dışında yeni bir ev açıp içinde oturmaya başlamış ve yeni bir bağ dikip meyvesini kutsiyet sınırlamalarından arındırmamış kişilerden de bahsedilmektedir. Onlar da askerlikten muafırlar ama ordu için geri hizmet görevi yaparlar. Ancak yine buna paralel olarak tıpkı evliliğin ikinci aşamasını tamamlamış bir damat gibi, yeni evinde oturmaya başlamış ve yeni bağının meyvesini kutsiyet sınırlamalarından arındırmış bir kişi de aynı şekilde bir yıl boyunca, geri hizmetler de dâhil olmak üzere tüm askeri görevlerden muafırlar (bkz. s.a.). Bu, Tora'nın 613 emrinden biridir. Mitsvat Lo Taase No. 348 (Sefer Ahinuh).

İfadenin alternatif bir çevirisi “orduya [katılmak üzere] çıkmayacak ki başına kötü bir şey gelmesin” şeklindedir (Targum Yonatan; Daat Mikra; krş. 20:7).

Bir yıl boyunca – Her Yahudi evliliği, Sinay dağında Tanrı ile Bene-Yisrael arasında oluşan bağ ile paraleldir. Bene-Yisrael de Tora'yı aldıktan sonra Sinay dağının çevresinden bir yıla yakın bir süre ayrılmamışlardır (Rabenu Behaye; Meam Loez; bkz. Bamidbar 10:11 açık.).

Evi için serbest olacak – “Ve üzerinde devletten kaynaklanan bir çalışma yükümlülüğü olmayacak” (İbn Ezra). Başka bir deyişle, sadece askeri değil,

[105. Yeni Damat; Borç Teminatları]

⁵ Bir adam yeni bir kadınla evlendiğinde orduya [katılmak üzere] çıkmayacak ve [orduya] dair herhangi bir konuda görevlendirilmeyecektir. Bir yıl [boyunca] evi için serbest olacak ve evlenmiş olduğu karısını neşelendirecektir.

Buna göre fiilin anlamı “onu kocası için yasak hale sokacak duruma getirilmesi sonrasında” şeklindedir. Kocanın kadını boşanmış olması, kadını başka bir erkekke evlenebilecek duruma getirmiştir ve kadın bunu yaptığı anda, kendisini eski kocası için ebediyen yasak hale sokmuş olur. Tora bu şekilde, karısını her ne sebeple olsun kendisinden uzaklaştırmış bir erkeğin, kadının bundan böyle nasıl yaşayacağını belirleme yetkisine sahip olmadığı ve buna bağlı olarak kadınla bir daha evlenmesi olasılığının kadının bu yeni yaşamında başka bir erkekke evlenme kararı verip vermeme-sine bağlı olacağını vurgulamaktadır. Erkek karısını [ahlaksızlık dışındaki bir sebeple] boşadığı anda, karısıyla bir daha hiç evlenememe riskini de almış olur.

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda buradaki kullanım kadının ilk kocası için “yasak olması” durumunu tanımlamaktadır. Yine de soru açıktır. Tora neden bunu açıkça söylememiş, onun yerine “*temea olmak*” ya da “*kirlenmek*” anlamına gelebilecek bir sözcüğü tercih etmiştir? Hahamlarımız bu kullanımın boşuna olmadığını ve başka bir konuyu da yasağa dâhil etme amacıyla olduğunu öğretirler. Bu ifade bariz bir şekilde *Sota* konusuna işaret etmektedir; çünkü bu fiil – “*kirlenme, murdar olma*” – *Sota* konusunda çok kez kullanılmıştır (bkz. Bamidbar 5:13, 14, 19, 27, 28, 29). Hatırlanacağı üzere, *Sota*, kocası dışında biriyle bariz bir yakınlık içine girerek kocasında şüphe uyandıran ve onun tarafından bu kişiyle görüşmemesi konusunda iki şahidin huzurunda uyarılmasına rağmen, söz konusu kişiyle baş başa kalacağı bir yere kapandığı yine şahitlerce görülen bir kadındır. Pasuk bu fiili kullanarak, aynı fiilin kullanıldığı *Sota* konusuna gönderme yapmakta ve bu aşamaya gelmiş bir kadının, üzerindeki şüpheyi, acı sularla yapılan mucizevi bir teste girme suretiyle silene kadar, kocasıyla birlikte olmasının yasak olduğunu öğretmektedir. Başka bir deyişle, kadın, üzerindeki şüpheyi silene kadar, kocasına yasaktır ve silemezse kocası onu boşamalıdır (*Sifre* 270; *Talmud* – *Yevamot* 11b; Raşi). Bu yasağa *Sota* ile ilgili kısım da gönderme yapmış olmasına rağmen (bkz. Bamidbar 5:31 açık.), Tora burada bir imada bulunarak, söz konusu göndermeyi “yapma” şeklindeki bir emirle güçlendirmektedir (Gur

Arye). Ramban burada iki farklı yasak olduğunu belirtir: [1] Bir erkek, arada başkasıyla evlenmiş olan eski karısıyla tekrar evlenemez. [2] Bir erkek, zina eden karısıyla evliliğini sürdürmez. Tora bu iki kanunu iç içe verdiği için “*temea / kirli / murdar*” sözcüğünü de kullanmıştır (bkz. Vayikra 18:20 açık., *Kendini murdar etme* k.b.).

İlk kocası ... onu ... [tekrar] alamaz – “Buna izni ve hakkı yoktur” (*Targum Onkelos*). *Mitsvat Lo Taase* No. 347 (*Sefer Ahinuh*).

Basit düzeyde bu yasağın temelinde ahlaksızlığın yayılmasını önlemek vardır. Bir erkeğin, boşanmış olduğu ve başkasıyla evlenen karısıyla tekrar evlenmesi, kutsal olması gereken cinsel hayatta laçkalığa ve sonuçta zinanın yaygınlaşmasına sebep olabilecektir. Bu yasak nedeniyle kimse karısını kısa bir süre boşayıp onun başkasıyla birlikte yaşamasına izin vererek sonra da onu geri alamayacaktır. Ahlaksızlığın yaygın olduğu bazı eski toplumlarda erkeklerin eşlerini birbirleriyle değiştirmeleri sık rastlanan bir uygulamaydı. Olasılıkla bunu formalite icabı kanuni çerçevede tutmak için evlilik ve boşanma prosedürleri dâhilinde yapıyorlardı. Tora, ahlaksızlığı, kanuni maske altında olduğu zaman bile kabul etmez ve bu nedenle, evliliğin kutsiyetiyle oynanan bu alçakça oyunu engellemek istemiştir (Hirsch). Kaldı ki bu, birçok günahı beraberinde getirebilecek bir tutumdur. Bu nedenle pasuk [alternatif çeviriyle] “ve [böylece] Ülke’nin üzerine günah getirmeyeceksin” demektedir (Ramban; Sforno).

Bu, Tanrı’nın Huzuru’nda iğrençtir – İnsanlar sürekli evlenip boşanarak birbirleriyle eş değiştirmeyi “kanunlar dâhilinde” kabul edilir görseler bile bu, “*Tanrı’nın Huzuru’nda iğrençtir*”.

Tora, “*bu ... iğrençtir*” diyerek, bahsedilen iğrençliğin, pasukta belirtilen yasakla sınırlı olduğunu ama onun ötesine geçmediğini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda, ikinci evlilik yapmış kadın yasağa rağmen ilk kocasıyla tekrar evlenirse, bu, doğan çocukların üzerinde olumsuz bir etki bırakmaz. Diğer bazı yasak ilişkilerde ilişkinin ürünü *mamzer* olarak belli kısıtlamalarla sınırlı olmasına rağmen (bkz. 23:3), burada yasaklanan ilişkinin ürünü [ihlali en az *Karet* cezasını gerektirmeyen diğer yasak ilişkilerin ürünlerinde olduğu gibi] *mamzer*

וְלֹא־יִחַבֵּל רִחִים וְרֹכֵב כִּי־נִפֵּשׁ הוּא חֵבֵל: 6

וְכִי־יִמָּצֵא אִישׁ גֵּנֵב נֶפֶשׁ מֵאֲחִיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְעַמְרָבוּ 7

וּמָכְרוּ וּמָת הַגֵּנֵב הַזֶּה וּבִעֲרָת הָרֹעַ מִקִּרְבּוֹ:

Ayrıca sonrasındaki pasukta, teminat olarak alınan bir eşyanın, kullanım zamanı geldiğinde geri verilmesi emredilmişti. Burada o kurallara ek olarak, yiyecek hazırlama amaçlı araçların teminat olarak alınmasının, ihtiyaç zamanında bir başkasıyla değiş-tokuş edilme niyetiyle bile olsa tamamen yasak olduğu vurgulanmaktadır (Hirsch).

Değirmen taşının alt veya üst parçasını – Raşi. İbranice, sırasıyla *Rehayim* ve *Rehev*. Genel olarak *Rehayim* [ya da *Rehayayim*] bir bütün olarak değirmeni belirtir; ancak burada özellikle alttaki temel parçayı tanımlamaktadır. Normalde “*binek*” anlamında olan *Rehev* de üst parçayı belirtmektedir.

[Borcuna] Teminat olarak – Raşi’ye göre burada, vadesi dolmasına rağmen ödenmemiş bir borç durumunda alacaklının *Bet-Din*’e başvurması sonucunda, borçludan mahkemenin aracılığıyla aldığı teminat türünden bahsedilmektedir. Pasuktaki *Haval* kökü özellikle bu tipteki bir teminatı belirtir (bkz. Şemot 22:25 açık. ve aşağıda p. 17). Rambam’a göre ise eğer borca karşılık en baştan itibaren bir teminat alınmışsa bile bu kural geçerlidir (*Yad – Malve Velove* 3:2).

Candır teminat olarak aldığı – Zira yaşamı buna bağlıdır (İbn Ezra). *Targum Onkelos* çevirisinde bunun nedenini vurgulamaktadır: “*Çünkü herkese yiyecek bunlarla yapılır.*”

Bu ifade doğrultusunda, Mişna, pasuktaki değirmen taşlarının, yiyecek hazırlama amacıyla kullanılan tüm araç-gereci simgelediğini belirtir. Dolayısıyla sadece değirmen taşı değil, bu tipteki araç-gerecin hiçbirisi borç teminatı olarak alınmaz (*Talmud – Baba Metsia* 113a ve 115a; Raşi; Rabenu Behaye). Ve bu, Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 349 (*Sefer Ahinuh*).

7. Bir kişiyi kaçırdığı – Tam çeviriyle “*bir canı çaldığı*”. Kurbanın cinsiyeti ya da yaşı bu kanunda herhangi bir fark yaratmaz (*Meam Loetz*).

İnsan kaçırmak burada “*hırsızlık*” olarak tanımlanmaktadır. On Emir’deki “*Çalma!*” emrinin asıl

konusu da burada olduğu şekilde “insan çalmak”, yani adam kaçırmaktır (bkz. Şemot 20:13 açık.).

[Zorla] Çalıştırıp – İbranice *Veitamer*. Alternatif olarak “*ticaretini yaptı*” (*Targum Onkelos*). Bkz. 21:14 açık.

Tora buradaki emri Şemot 21:16’da vermişti. Ancak burada konuya bazı ayrıntılar katmaktadır. Pasuğun bahsettiği idam cezasının verilebilmesi için, adam kaçıran kişinin, onu, satmadan önce kendisi için çalışmaya zorlamış da olması gerekir (*Sifre* 273; *Talmud – Sanedrin* 85b; Raşi). Ama hiç çalıştırmadan satmışsa idam cezası yoktur. Aynı şekilde eğer onu zorla çalıştırmış, ama satmamışsa, yine idamı hak etmez (*Mesiah İlemim*). Dahası eğer hem çalıştırmış hem de satmışsa, ama onu kendi mülkünden dışarı çıkarmamışsa yine idam yoktur (*Yad – Geneva* 9:2-3).

Keşfedilirse – Tam çeviriyle “*bulunursa*”. Yani “iki geçerli tanık tarafından bulunur ve gerektiği şekilde uyarılırsa” (*Mehilta, Nezikin* 5; Raşi; bkz. 17:2). “*Bulunursa*” ifadesi, seyrek rastlanan durumlar için kullanılır (bkz. 21:1 açık.). Burada da Yahudi toplumu içinde pek rastlanmayan bir günahtan bahsedilmektedir.

Hırsız – Yani “*adam kaçıran*”.

Ölecektir – Tora’nın yöntem belirtmediği durumlarda idam yöntemi *Henek*’tir (*Sifre* 139). Bu da *Henek* yöntemiyle idamı gerektiren bir suçtur (bkz. Şemot 21:16).

Arandan kötülüğü yok etmelisin – Bkz. 22:21 açık.

⁶ [Kişi,] Bir değirmen taşının alt veya üst parçasını [borcuna] teminat olarak almamalıdır; zira [böyle bir durumda] candır teminat olarak aldığı.

[106. Adam Kaçırma]

⁷ Bir adamın, kardeşlerinden, Bene-Yisrael'den bir kişiyi kaçırdığı, onu [zorla] çalıştırıp sattığı keşfedilirse, o hırsız ölecektir. Arandan kötülüğü yok etmelisin.

başka hiçbir toplumsal çalışmada da kendisinden katkı talep edilmeyecektir (Rambam; Hirsch).

Önceki açıklamada verilen kanunun kaynağı da bu ifadedir. Yeni evinde oturmaya başlayan kişi bir yıl askeri hizmetten muafır. Pasuk buna istinaden [konunun bağlamı gereği “karısı için” demesi gerekirken] “*evi için*” demektedir. Bunun yanında pasuk bunu “*evi için serbesttir*” şeklinde kısa yoldan öğretebilirdi. Ama öyle yapmayarak “*evi için serbest olacak*” demektedir. Buradaki “*olacak*” sözcüğü fazladır ve aynı kanunun bir başka durum için de geçerli olduğunu ima eder – ki Sözlü Tora’ya göre bu, bağının meyvelerini kutsiyet sınırlamalarından arındıran bir kişinin de bir yıl için her türlü askeri hizmetten muaf olmasıdır (*Sifre* 271; *Mişna – Sota* 8:4; *Raşi*).

Evlenmiş olduğu – Tam çeviriyle “[eş olarak] almış olduğu”. Bahsedilen kadın adamın karısı olduğuna göre, onu eş olarak aldığı zaten açıktır. Ancak Tora bu vurguyu yaparak, bir yıllık askeri muafiyetinin, biraz farklı olduğu için bu kuralın geçerli olmadığını düşünebileceğimiz bir durumda da aynı şekilde geçerli olduğuna işaret etmektedir. Şöyle ki; eğer bir kişi, [*Yibum* kuralı dâhilinde (bkz. 25:5-6 açk.),] çocuksuz ölen kardeşinin dul karısını eş olarak aldıysa, bir yıllık muafiyet bu durumda da geçerlidir (*Talmud – Sota* 43a).

Basit anlamda ise bu sözlerde bir mesaj görülebilir. Erkek, kadını “Sen benim için kutsal-sın” sözleriyle kendine eş olarak almıştır ve karısının o anda beslediği beklentileri boşa çıkarma hakkı yoktur. Aksine, evliliğinin birincil hedefi, “[eş olarak] almış olduğu” karısına mutluluk getirmek olmalıdır. Tora, erkeğin evliliğine mutluluk getirme konusundaki “yükümlülüğünü” son derece ciddiye aldığını gösterircesine, bu pasuktaki özel muafiyeti tanımaktadır. Böylece erkek, evliliğinin ilk yılını, karısıyla birlikte mutlu bir yaşamın sağlam temellerini atmaya vakfedebilecektir (Hirsch).

Karısını neşelendirecektir – *Targum Onkelos*; *Raşi*; *Septuaginta*. Alternatif olarak “*karısıyla*

neşelenecektir” (*Targum Yonatan*; *The Living Torah*). Ancak *Raşi* bu çeviriyi kabul etmez; zira pasuktaki **Vesimah** sözcüğü “neşelenecek” değil “neşelendirecek” anlamındadır. Yeni evli bir erkeğin, bir yıl boyunca her şeyini karısını mutlu etmeye adanması Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 234. Erkek ve kadın birbirinden çok farklı doğalara sahiptirler. Bu nedenle evliliklerinin ilk zamanlarını birbirlerini tanımaya adanmaları büyük önem taşır. Tora’nın bu mitsvada “*yeni bir kadın*” derken, damadın ilk kez evlendiği bir kadını kastetmesi de buna paraleldir. Bu kadının bakire, dul ya da boşanmış olması bu konuda bir değişiklik yaratmaz ve kadın, damat için “yeni”dir; henüz birbirlerini tanımaya ihtiyaçları vardır. Ama emir bir kişinin boşanmış olduğu karısıyla tekrar evlenmesi durumunu içermez; zira birbirlerini zaten tanımaktadırlar (*Sefer Ahimuh*).

❧ Sonuç. Tora burada yeni evlilik yapmış, yeni bir evde oturmaya başlamış ve yeni bağından yarar sağlamaya başlamış bir Yahudi’yi her türlü toplumsal görevden affetmektedir. Bu üç konudaki muafiyet, önemli bir konuyu ortaya koymaktadır. Toplumsal düzen ve görevler, ancak toplumu oluşturan bireylerin temel haklarına değer verildiği takdirde gerçekten somut bir anlam kazanabilir. Bireylerin evlilik, barınma ve geçim konusundaki temel endişe ve ihtiyaçlarına saygı gösterilmediği takdirde, onlardan topluma katkıda bulunmaları da talep edilemez (krş. Hirsch).

6. Teminatlar. Tora toplumun bireyin haklarına saygı duyması odaklı kuralın ardından, bireylerin de, başka bireylerin yaşam şartlarını zorlamak-tansa, kanunen haklı olan bazı taleplerini dayat-mamalarını emretmektedir. Bu doğrultuda, kişiye, kendisine borcu olan bir başkasından teminat olarak bir eşya alırken, onun temel yaşam gereksinimleri için ihtiyaç duyduğu araç-gerecini hesaba katmaması emredilmektedir.

Tora daha önce Şemot 22:24’ta, borcun vadesi gelmesine rağmen onu ödeme gücüne hâlâ sahip olmayan birine baskı yapmayı yasaklamıştı.

ח השמר

8

בְּנִגְעֵ-הַצָּרַעַת לְשֹׁמֵר מֵאֵד וּלְעֹשֹׂת כָּל אֲשֶׁר-יִזְרוּ אֶתְכֶם

9 הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כַּאֲשֶׁר צִוִּיתָם תִּשְׁמְרוּ לְעֹשֹׂת: ט זָכוֹר אֶת

אֲשֶׁר-עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְמֹרִים בְּדֶרֶךְ בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרַיִם: ס

gelen *tsaraat* rahatsızlığının hatırdı tutulması emri, *tsaraat* lekelerini yok etmeme emri ile aynı *peraşa* içinde verilmiştir – ki bu, ikisi arasında yakın bağlantı olduğunu belirtir. Böylece burası, *Laşon Ara* günahının cezasının *tsaraat* olduğuna dair prensibin kaynaklarından biridir (İbn Ezra).

Raşi'ye göre iki emrin birlikte verilmesi, bir tavsiye ima etmektedir: “Eğer önceki pasukta sözü edilen *tsaraat* lekelerinden sakınmak istiyorsan, *Laşon Ara* konuşma” (*Sifre* 275). Ama Ramban, bunun tavsiye olduğu görüşüne katılmaz. Ona göre Tora'nın, kan dökmekle eşdeğer sayılan *Laşon Ara* gibi ağır bir günahın işlenmesini yasaklamayıp sadece aksi yönde bir tavsiyede bulunduğu düşünülemez. Dolayısıyla Ramban'a göre Tora burada, açık ya da gizli olsun, birini kötüleme ya da ona zarar verme amaçlı konuşmayı, yani *Laşon Ara* günahını doğrudan yasaklamaktadır ve bu, 613 emirden biridir [Ancak yine de bu, “yap” şeklindeki bir emirle ima edilmiş olan “yapma” şeklindeki bir emir” sınıfındadır (Rabenu Behaye). Bu tip yasaklarda olduğu üzere, mahkeme bunu cezalandıramaz (bkz. 25:1 açık.), çünkü bu yasaklar “yap” şeklindeki emirler arasında kabul edilir (bkz. 15:3 açık.) ve yap şeklindeki emirlerin ihlali genel olarak cezayı gerektirmez.]. Rabenu Behaye de buna eklemeye bulunarak, Tora'nın bu yasağı doğrultusunda boş lafazanlık edilen gruplarla birlikte oturmanın da yasak olduğunu vurgular. Böyle grupların sohbetlerinde elle tutulur bir şey olmadığı için, laf dönüp dolaşıp insanlar hakkında konuşmaya ulaşacak ve *Laşon Ara* günahı işlenecektir. [Bir görüşe göre burada dini liderler hakkında şüpheci olmak da yasaklanmaktadır (*Midraş AGadol*). Nitekim Miryam, Moşe hakkında şüpheli konuştuğu için bu duruma düşmüştür.]

amaçlamıştır. Miryam, canı gibi sevdiği, daha küçüklüğünde onun için endişe ettiği (Şemot 2:4-7) ve dolayısıyla iyiliğini istediğinden şüphe edemeyeceğimiz küçük kardeşi Moşe hakkında konuşmuş, bunu alenen değil sadece diğer kardeşi Aaron'la aralarında ve Moşe'yi utandır-mamak için onun olmadığı bir ortamda yapmıştı. Dahası, kendisi de bir peygamber olup şüphesiz çok büyük liyakate sahipti. Ama tüm bunlar Miryam'ı yine de *Laşon Ara* nedeniyle *tsaraat* cezasına çarptırılmaktan koruyamamıştır. Böylece Tora bunu örnek vererek yasağı etkili bir dille ima etmektedir: “Bu nedenle sen de başkalarına karşı konuştuğun takdirde, cezadan kurtulabileceğini düşünme.”

Ramban [25:17'deki açıklamasında,] Miryam'ın başına gelenlerin nesiller boyunca çocuklara ve torunlara anlatılması gerektiğini belirtir. Her ne kadar Miryam bir *tsadeket* olduğu ve *tsadiklerin* aleyhinde konuşmak doğru olmadığı için, bu olayı gizli bırakmak daha uygun idiye de, Tora, sırf, büyük zararlara yol açan ve insanların sürekli hataya düşüp işlediği *Laşon Ara* günahının ne kadar ağır olduğunun her nesilde iyice bilinmesi için bunun aksini emretmiştir.

Tora bu emri verirken Miryam'ın başına geleni hatırlatarak mesajını kuvvetlendirmeyi

[107. Tsaraat]

⁸ *Tsaraat* lekesi konusunda dikkatli ol; son derece dikkatli davran ve [kuralları] uygula. Levi-Koenler'in size, onlara emrettiğim üzere talimat verecekleri her şeyi yapmaya özen gösterin.

⁹ Tanrın Aşem'in Mısır'dan çıktığınızda yolda Miryam'a yapmış olduğu şeyi hatırında tut.

8. Tsaraat lekesi konusunda dikkatli ol – Basit anlamda bu, halkın geneline ya da onu temsilen *Bet-Din*'e yönelik bir uyarı gibidir: “*Tsaraat*ı olan kişi, [bu rahatsızlığı yaşamış olan ve *Melahim* kitabında Azaryau olarak anılan] Kral Uziyau gibi bir kral ise bile (bkz. Divre Ayamim II 26:21; *Melahim* II 15:5), ona ayrıcalık yapma; her *tsaraat* hastası gibi o da rahatsızlığı boyunca şehir surlarının dışına çıkıp orada tecrit halinde yaşamakla yükümlüdür. Nitekim [sıradaki pasukta belirtildiği gibi] Tanrın Aşem'in ... Miryam'a yapmış olduğu şeyi [yani onun *tsaraata* yakalanmasını] hatırında tut. Miryam bir peygamber ve ayrıca Moşe ile Aaron'un ablası olmasına rağmen kendisine ayrıcalık gösterilmemiş ve bir hafta kampın dışına çıkmak durumunda kalmıştı” (Raşbam; krş. *Daat Zekenim*).

Ancak bu ifadenin kanuni bir mesajı da vardır: “*Tsaraat* nedeniyle *tame* olduğunu gösteren belirtileri, örneğin bir lekenin içindeki ağarmış kılları ortadan kaldırma (bkz. Vayikra 13:3). Ayrıca lekenin kendisini kesip atma” (*Talmud* – *Sanedrin* 132b; *Talmud* – *Makot* 22a; Raşi). İfadenin bu mesajı verdiği, pasuğun devamındaki “Levi-Koenler'in size, onlara emrettiğim üzere talimat verecekleri her şeyi yapmaya özen gösterin” sözlerinden anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle Koenler'in belirli bir *tsaraat* lekesi hakkında karar verebilmeleri için görmeleri gereken işaretleri bozmak yasaktır, zira bunlar olmazsa Koen bir karar veremeyecektir (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Mitsvat Lo Taase No. 350 (*Sefer Ahinuh*).

Ramban, böyle lekeler olmasına rağmen onları bir Koen'e göstermemenin de bu yasağın bir parçası olduğu görüşündedir. *Tsaraat*, hastanın doktora görünüp görünmeme kararını kendi başına verebileceği diğer herhangi bir rahatsızlık gibi değildir. Bu, Tanrısal bir mesaj içeren, manevi sebeplere sahip bir rahatsızlıktır ve kişi bu

konunun tek yetkilisi olan Koen'e başvurmakla yükümlüdür (*Daat Mikra*). *Tsaraat* konusu için bkz. Vayikra Perek 13 ve 14.

Bir istisna olarak, eğer sünnet olacak birinin tam da sünnet derisi üzerinde bir *tsaraat* lekesi varsa, buna rağmen sünnet yapılır ve bu deri kesilip atılır (*Talmud* – *Şabat* 132b; Rabenu Behaye).

Levi-Koenler'in – Yani “Levi kabilesine mensup olan Koenler'in” (İbn Ezra). *Tsaraat* konusunda tek karar mercii Koenler'dir (bkz. Vayikra Perek 13). Lekenin *tsaraat* olup olmadığını Koen olmayan bir uzman da kontrol edebilir. Ancak kararı sözlü olarak verip, lekeyi “*tame*” ya da “*taor* (saf)” ilan etme yetkisi sadece Koen'e aittir.

Talimat verecekleri her şeyi – Bir lekenin *tsaraat* olup olmadığının belirlenmesi için hastanın karantina altına alınması, lekenin *tsaraat* olduğu kesinleşince hastanın “*tame*” ilan edilip tecrit edilmesi ve geçince [ya da leke *tsaraat* değilse] “saf” ilan edilmesi gibi tüm kararlar Koen'e aittir (bkz. Vayikra Perek 13). Dolayısıyla bu pasuktaki emir, Koen'in vereceği karara uyup karantinanın gereklerini yerine getirmeyi de içermektedir (Abravanel). Bazılarına göre, burada Koen'e yönelik bir uyarı da vardır. Bu doğrultuda, *tsaraat* konusunda Koen, kimseye ayrıcalık tanımayacaktır – tıpkı Miryam'a tanınmış olmadığı gibi (*Daat Zekenim*; *Hizkumi*).

9. Miryam'a yapmış olduğu şeyi hatırında tut – Miryam, Moşe hakkında *Laşon Ara* konuşmuş, ardından *tsaraata* yakalanmıştı (bkz. Bamidbar 12:10).

İçinde bulunduğumuz Perek 23-25'te birçok kanun yer almakta ve bunlar küçük peraşalar [Tora'nın bölünmüş olduğu küçük paragraflar] içinde ayrı ayrı verilmektedir. Miryam'ın başına

- 10 יִכִּי־תִשָּׂה בְרַעַךְ מִשְׁנֵאת מְאוּמָה לֹא־תִבֹּא אֶל־בֵּיתוֹ לְעֵבֶט עֲבֹטוֹ:
 11 יֵא בַחֲוִץ תַּעֲמֹד וְהָאִישׁ אֲשֶׁר אֵתָה נִשָּׂה בּוֹ יוֹצִיא אֶלָּיָה
 12 אֶת־הָעֲבוֹט הַחוּצָה: יב וְאִם־אִישׁ עָנִי הוּא לֹא תִשָּׁכֵב בְּעֵבֶטוֹ:
 13 יג הִשָּׁב תָּשִׁיב לוֹ אֶת־הָעֲבוֹט כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ וְשָׁכֵב בְּשִׁלְמָתוֹ
 וּבִרְכָךְ וּלְךָ תִּהְיֶה צְדָקָה לְפָנַי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ם שְׁבִיעִי

borçlu başka açılardan çok fakir olsa bile, alacaklı söz konusu eşyalardan birini alır ve geceleyn geri vermek zorunda değildir; zira aynı eşyadan bir taneye daha sahip olan borçlunun ona ihtiyacı yoktur (krş. Ramban).

Onun teminatı ile yatma – Başka bir deyişle, “akşam yatma vakti geldiğinde onun teminatı halen senin elinde olmamalıdır (Sifre 277; Raşi; Raşbam). Gün batışıyla birlikte teminatı ona geri vermiş olmalısın (s.p.)”.

İfade “eğer teminat olarak bir giysisini vermişse, onu giyip yatamazsın” anlamında değildir, zira bir alacaklı, herhangi bir teminatı sadece elinde tutabilir – ama onu kendi ihtiyacı için kullanamaz, çünkü kullanması, faiz sınıfına girecektir ve faiz, borçlu fakir biri değilse bile yasaktır (Talmud – Baba Metsia 114b, Raşi o.a.).

Fakir birinden borca karşılık alınmış olan teminatı ondan esirgeme yasağı Tora’nın 613 emrinden biridir. Mitsvat Lo Taase No. 352 (Sefer Ahinuh).

13. Gün batışıyla birlikte – Burada normal kullanımı gece vaktine mahsus olan bir eşyadan [örneğin bir pijamadan] bahsedilmektedir. Böyle bir eşya, gün batımında borçluya geri verilmelidir (Sifre 277). Tora daha önce, normal kullanımı gündüz vaktine mahsus teminatlardan bahsetmiş, bunun gün batımına kadar borçlunun elinde kalması gerektiğini, akşam olunca da alacaklının onu teminat olarak alabileceğini belirtmişti (bkz. Şemot 22:25 açık.) (Sifre 277; Talmud – Baba Metsia 114b; Raşi). Sonuç olarak genel kurala göre, alacaklı, borçludan aldığı teminatı, borçlunun bu eşyaya ihtiyacı olduğu zaman geri vermemelidir.

Bir teminatı, sahibinin ihtiyacı olduğu zamanlarda kendisine geri vermek Tora’nın 613 emrinden biridir. Mitsvat Ase No. 235 (Sefer Ahinuh).

Mutlaka ona geri ver – İbranice **Aşev Taşiv**. Bu ikileme, teminatın alınmasının ardından çok

zaman geçse bile buradaki kuralın devam ettiğini, akşam olduğunda teminatın geri verilip, ertesi sabah tekrar alınacağını ve bunun, yıllar boyunca sürse bile bu şekilde sürekli tekrarlanacağını belirtir (Talmud – Temura 6a; Meam Loetz).

Burada sadece “mutlaka geri ver” denseydi de kime geri verileceği açıkça anlaşıldı. Ancak Tora “ona” sözcüğünü vurgulayarak, bu kuralın şahsi olarak borçluya bağlı olduğunu öğretmektedir. Buna karşılık eğer borçlu ölmüşse, onun mirasçıları için buradaki kanun geçerli değildir (Talmud – Baba Metsia 113a, Raşi o.a.).

Seni mübarek kılacaktır – Ya da “kılmalıdır”. [Böyle yaptığın takdirde] – “Sen üzerine düşeni yaptığında.” Başka bir deyişle, “O, senin bu yaptığını takdir edip seni mübarek kılmazsa bile sen yine de Tanrın Aşem’in Huzuru’nda liyakat sahibi olacaksın” (Sifre 277; Raşi). Tanrı’nın bu doğru davranışı takdiri, borçlunun takdirine bağlı değildir (Mesiah İlemim).

Liyakat sahibi olacaksın – Targum Onkelos. Tam çeviriyle “senin adına düristçe bir davranış olacak”. İbranice **Tsedaka** (bkz. 6:25 açık.). Alternatif olarak “Tanrın Aşem’in Huzuru’nda adilce davranmış olacaksın” (krş. İbn Ezra).

Borca karşılık teminat alındığında bu teminat, borç ödenene kadar artık bir bakıma borçlunun değil, alacaklının malı haline gelmiştir. Dolayısıyla alacaklının, buna rağmen kullanması için bu teminat eşyasını borçluya vermesi bir **tsedaka** hareketidir (Hirsch). Kullanılan sözcüğün **Tsedaka** olması, bu hareketin de **Tsedaka** mitsvası olarak kabul edileceğini belirtir.

Pasuk “Tanrın Aşem’in Huzuru’nda” demektir. Hahamlarımız buna dayanarak bir öğreti sunarlar: “**Tsedaka** [mitsvasının liyakati], Tanrı’nın Onur Tahtı’na kadar yükselir” (Sifre).

[108. Borç Teminatları]

¹⁰ Akranından herhangi bir miktardaki bir alacağı talep ettiğinde, borç teminatını almak için onun evine girme.

¹¹ Dışarıda dur ve borç vermiş olduğun kişi teminatı dışarıya, sana çıkaracaktır.

¹² Eğer o fakir bir kişiye, onun teminatı ile yatma.

¹³ Teminatı gün batışıyla birlikte mutlaka ona geri ver. Giysisiyle yatacak ve seni mübarek kılacaktır. [Böyle yaptığın takdirde] Tanrın Aşem'in Huzuru'nda liyakat sahibi olacaksın.

10. Akranından – Tam çeviriyle “akranıma karşı”.

Herhangi bir miktardaki – Cüzi bir miktar bile olsa (krş. Raşi; *Sefer Zikaron*). Alternatif olarak “herhangi bir şeyle ilgili”. Başka bir deyişle bu sadece doğrudan verilmiş bir borcun karşılığında ki teminat değil, aynı zamanda veresiye alışveriş yapmış bir kişinin borcunun ödenmesini veya bir işçinin, işverenden alamadığı ücretini alabilmesini güvence altına alma amaçlı bir teminat da olabilir (*Sifre*; *Mizrahi*).

Bir alacağı talep ettiğinde – Ödeme vakti gelmesine rağmen ödenmemiş bir alaktan bahsedilmektedir. Böyle bir durumda alacaklı *Bet-Din*'e başvurup, borçluya ait bir eşyayı alacağına karşılık teminat olarak almak isteyebilir. Bu girişim, söz konusu borcun *Şemita* yılının sonunda bile iptal olmamasını garanti altına almaktır (bkz. 15:3 açık.). Ayrıca teminat, borçlu ölürse bile, bu borcu mirasçılarından tahsil etme hakkını sağlar (*Talmud* – *Baba Metsia* 114b-115a).

Teminatını almak için – İbn Ezra.

Onun evine girme – Pasuk, alacaklının veya onu temsil eden *Bet-Din* görevlisinin (bkz. ö.a.), teminatı almak için borçlunun evine kadar girmesini yasaklamaktadır (Rabenu Behaye). Tora bu şekilde, borçluya merhamet ederek, onu, evine girilip eşyalarının araştırılması ve hesabının tutulması utancından korumaktadır (a.k.). *Bet-Din* görevlisi bile bir haciz memuru gibi davranamaz. Dahası, borçlunun evine girilmesi, onun özel hayatına tecavüz anlamına gelecektir. Buradaki yasak ayrıca alacaklı ile borçlu arasında çıkabilecek kavgaların da önüne geçecektir. Tora böylece insanların kanunu ellerine almalarını yasaklamakta, böylece anarşinin önüne geçmektedir (*Meam Loetz*).

Borç teminatını zor kullanarak alma yasağı Tora'nın 613 emrine dâhildir. *Mitsvat Lo Taase* No. 351 (*Sefer Ahinuh*).

11. Teminatı dışarıya, sana çıkaracaktır – Hahamlarımız bu ifadededen bir kuralı öğrenirler. Ancak ona geçmeden önce iki arka plan bilgi vermekte fayda vardır: [1] Bir kişi bir başkasından borç aldığı anda, gayrimenkulünden, borç miktarına denk bir kısım, otomatik olarak alacaklıya ipotekli hale gelir. Bu o kadar kesin bir durumdur ki, eğer borçlu tüm gayrimenkulünü üçüncü bir kişiye satarsa, alacaklı da o gayrimenkulden kendisine ipotekli olan kısmı o üçüncü kişinin elinden kopartıp alma yetkisine sahiptir. Böyle bir durumda, üçüncü kişi, gayrimenkulü aldığı sırada yeteri kadar araştırma yapmış olmamasının ceremesini çekerek bu kısmı kaybedecektir; zira satın almış olduğu toprak, aslında başkasına ipoteklidir. [2] Tora kanunu, toprak ya da arazi cinslerini üç kategoride toplar: “*İdit* – En Kaliteli Toprak”, “*Benonit* – Ortalama Kalitede Toprak” ve “*Ziburit* – Düşük Kalitede Toprak”.

Tora bu ifadede, teminatı dışarıya borçlunun şahsen çıkaracağını belirtmektedir – ki bu durumda, teminat olarak neyi vermek istediğinin kararını da borçlunun verdiği açıktır. Borçlu, doğal olarak, teminat adı altında evindeki en gözden çıkarılabilir eşyaları vermeyi seçecektir. Hahamlarımız bu gerçekten yola çıkarak bir kuralı öğretirler: Bir kişi borç aldığı anda, gayrimenkulünden alacaklıya ipotekli olacak olan kısım, sahip olduğu *Ziburit* türü topraktır. Yani borcunu ödeyemezse, alacaklı ondan borç miktarına karşılık toprağı ancak *Ziburit* türü topraktan talep edebilir. Tora kanunu böyle olmasına karşın, Hahamlarımız, uygulamanın bu şekilde olması durumunda insanların başkalarına borç vermek istemeyecekleri endişesiyle, ipotekli kısmın *Benonit* türü topraktan olmasını kararlaştırmışlardır (Rabenu Behaye).

12. Fakir bir kişiye – Bundan kasıt, borçlunun, teminat olarak verdiği eşyanın aynısından ikinci bir taneye sahip olmamasıdır. Ama aynı eşyadan iki tane varsa [ve bu eşya tek başına iş görüyorsa],

יָד לֹא־תַעֲשֶׂק שְׂכִיר עֲנִי וְאֶבְיוֹן מֵאֲחִיךָ אוּ מִגֵּרְךָ אֲשֶׁר בְּאַרְצְךָ 14
 בְּשַׁעֲרֶיךָ: מִן בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ וְלֹא־תִבּוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ כִּי עֲנִי 15
 הוּא וְאֲלֹיו הוּא נִשָּׂא אֶת־נַפְשׁוֹ וְלֹא־יִקְרָא עָלֶיךָ אֶל־יְהוָה וְהָיָה
 בְּךָ חֲטָא:

olduğunda ücretlerini alıp evleri için gereken malzemeleri satın almayı umarlar. Böylece Tora iki pasuğun birleşimiyle, “İşçinin ücretini gün içinde ver ve gece boyunca sende kalmasın. Zira çoğu işçi gibi maddi durumu zaten yerinde değil ve akşam evine ekmek götürmek için senden alacağı ücreti bekliyor. Eğer sen ona ücretini vermek için ertesi sabahı beklersen, onları aç bırakıp hayatlarını tehlikeye sokmuş olacaksın” demektedir (Ramban).

Kanuni açıdan ise iki pasuk iki farklı duruma işaret etmektedir. Tora bir ücretliye ücretinin verilmesi için yarım günlük bir süre tanıır. Böylece bir işçi gündüz çalışmışsa, ücreti ertesi sabah gelmeden önce ödenmelidir. Bu emir Vayikra 19:13'te verilmişti. Şimdi ise gece çalışmış bir işçinin ücretinin, o gün içinde, yani güneş batmadan önce ödenmesi gerektiğini belirtmektedir (*Talmud – Baba Metsia* 110b). Daha fazla bilgi için bkz. Vayikra 19:13 açk., *Sabaha kadar* k.b.

Bir ücretlinin ücret gündeliğinin gününde verilmesine dair bu emir, Tora'nın 613 mitsvasına dahildir. *Mitsvat Ase* No. 236 (*Sefer Ahinuh*).

Güneş onun üzerinde batmasın – Bu bir deyimdir ve “Güneş battığı sırada ücreti henüz vermemiş olma” anlamındadır. İbn Ezra'ya göre bu, önceki “Ücretini gününde ver” emrini güçlendirme amaçlı “yapma” şeklinde bir emirdir. Farklı bir bakışla ifade “ücretini bekleyen kişiyi, bu ücretten mahrum bırakıp üzerine [mecazi olarak] karanlığı çöktürme; hayatını karartma” şeklinde de anlaşılabilir.

Zira fakirdir o – Zengin olsa bile bu emir aynı şekilde geçerlidir. Ama fakir biri, zengine göre önceliklidir (*Talmud – Baba Metsia* 111b) ve eğer biri fakir biri zengin iki işçi tutulmuşsa ve elde sadece birine yetecek kadar nakit varsa, bu para fakire verilmelidir (Raşi o.a.).

Canını [ücreti] için ortaya koymaktadır – Krş. *Targum Onkelos*. Tam çeviriyle “canını ona taşımaktadır”. Bu da bir deyimdir ve bazı otoritelere göre “hevesle/özlemle onu [=ücretini] beklemektedir” anlamındadır (Raşbam; Hirsch; ayrıca bkz.

Oşea 4:8, Raşi o.a.). Bu bakış bir kuralı da öğretir. Eğer ücretin ne zaman ödeneceği kararlaştırılmamışsa bu pasukta söylendiği gibi işin tamamlanmasından sonra yarım gün içinde ödeme yapılmalıdır. Ama eğer ödemenin ileri bir tarihte yapılacağı konusunda mutabık kalınmışsa, işçi işini tamamlar tamamlamaz “hevesle ücretini beklemekte” olmayacaktır ve böylece bu durumda ücreti o gün ödeme yükümlülüğü yoktur ve bu emir, kararlaştırılan tarihe ötelenir (krş. *Sifre*).

Raşi ise [*Sifre* 279 ve *Talmud – Baba Metsia* 112a'yı takiben] burada bir işçinin bazı durumlarda para kazanmak için hayatını tehlikeye atması üzerinde durur. İşçiler bazen işleri gereği ağaç ya da direklere tırmanır, çatılara çıkar ve başka şekillerde tehlike arz edebilecek ortamlarda çalışır. Kimse böyle bir şeyi, ucunda belirli bir beklentisi yoksa yapmaz. İşçi bunu ekmeğini kazanmak için yapmaktadır ve bir kişi, işçinin para için bu tehlikeleri bile göze almasını göz ardı edip hakkı olan ücreti ondan esirgememelidir. *Talmud* bu ifadeden yola çıkarak “Bir işçiden ücretini esirgeyen, onun canını almış gibidir” saptamasında bulunur (a.y.). Çevirimiz bu görüş doğrultusundadır [Ama elbette, buradaki kural, iş tehlike arz etmiyorsa bile geçerlidir (a.k. 111b); zira Tora, bir işçinin ücretinin bekletilmemesini, işin niteliğinden bağımsız olarak emretmiştir (Vayikra 19:13; *Sifre*). Dolayısıyla pasuktaki bu ifade, emrin sebebini belirtmekten çok, işverenin insani duygularına hitap etme amaçlıdır.]

İbn Ezra'ya göre buradaki deyim kişinin hayatı ihtiyaçlarını gidermesi anlamına gelir: “Geçimini onunla [=ücretiyle] sağlamak için kendisini işçi olarak kiraya vermiştir.”

[Bunu yapmazsan] Günah işlemiş olursun – “Ücretini gününde vermezsen, Tanrı'ya senden yakınsa da yakınmasa da günah işlemiş olursun. Ama eğer yakınırsa, o zaman Tanrı seni cezalandırma konusunda elini daha çabuk tutacaktır” (*Sifre* 279; Raşi). Krş. 15:9. Konuyu kapayan bu cümlelerin, önceki konunun sonundaki “[Sen bunları yaptığında] Tanrım Aşem'in Huzuru'nda liyakat sahibi olacaksın” (p. 13) sözleriyle olan tezadı da dikkat çekicidir (Abravanel; Daat Mikra).

[109. İşçi Ücretlerini Vaktinde Ödemek]

¹⁴ Kardeşlerinden, ülkedeki Gerlerin'den veya şehirlerinde [oturanlardan biri olsun], fakir veya yoksul bir ücretlinin ücretini esirgeme.

¹⁵ Ücretini gününde ver. Güneş onun üzerinde batmasın, zira fakirdir o ve canını [ücreti] için ortaya koymaktadır. Tanrı'ya senden yakınmasın! [Bunu yapmazsan] Günah işlemiş olursun.

14. Kardeşlerinden – Doğuştan Yahudi.

Ülkedeki – Tam çeviri böyle olmasına karşın, Tora'nın bu sözcükle başka bir şeyi ima ettiği açıktır, zira aksi takdirde, parasal konulardaki hilekârlık sanki sadece Erets-Yisrael'de yasak, ama diğer yerlerde yasak değilmiş gibi bir sonuç çıkacaktır – ki bu sonuç elbette doğru değildir (*Beer Yitshak*; bkz. Vayikra 22:24 açık.). Dolayısıyla sözcük bu kanun bağlamında belirli bir konuya işaret etme amaçlıdır: “Herhangi bir ülkede, dolayısıyla senin ülkende de, iş amacıyla kullanılan her şeyin ücreti de buradaki kurala dâhildir.” Başka bir deyişle pasukta açık olarak verilen yasak bir işçinin ücretinin esirgenmemesi olmasına karşın, buradaki ima doğrultusunda, iş yapma amacıyla kiralanan bir hayvan ya da aracın bedelinin sahibinden esirgenmesi de yasaktır (*Sifre* 278; *Talmud* – *Baba Metsia* 278; Raşi).

Gerlerin'den – Tam çeviriyle “*Gerin'den*”. Yahudilik'i kabul etmiş kişiler. Yani *Ger Tsedek* olanlar (*Sifre* 278; *Talmud* – *Baba Metsia* 278; Raşi).

Şehirlerinde [oturanlardan] – Yahudi olmayan, ama tüm insanlık için geçerli olan yedi mitsvayı benimseyerek Erets-Yisrael'de yaşama hakkını elde eden kişiler. Yani *Ger Toşav* olanlar (*Sifre* 278; *Talmud* – *Baba Metsia* 278; Raşi).

İfadenin tam çevirisi “*Kardeşlerinden, ülkedeki, şehirlerindeki Gerlerin'den...*” şeklindedir. Amaç sadece *Ger Tsedek*'ten bahsetmek olsaydı, “*şehirlerindeki*” sözcüğüne gerek olmazdı. Tora bu sözcüğü de kullanarak, “*Gerlerin*” derken her iki *Ger* sınıfını da kastettiğini vurgulamaktadır: Hem *Ger Tsedek*, hem de *Ger Toşav*. Çevirimizi bu doğrultuda yaptık.

Fakir veya yoksul – “*Evyon* – *Yoksul*”, her şeyden yoksun, her konuda ihtiyacı olan bir kişidir (*Midraş* – *Vayikra Raba* 34:6; Raşi) ve “*Ani* – *Fakir*”den daha düşkün durumdadır (bkz. 15:4 açık.). Buna rağmen pasuk fakire yoksula göre öncelik vermiştir; çünkü yoksul bir işçi dilenmeye alışık olduğundan ücretini istemekten çekinmez; ama fakir kişi paraya ihtiyacı olmasına

rağmen onu istemeye utanır. Bu nedenle Tora, fakir işçinin ücretini verme konusunda daha titiz davranılmasını talep etmektedir (*Talmud* – *Baba Metsia* 111b, Raşi o.a.).

Ücretini esirgeme – İbranice *Lo Taaşok*. Bu ifade genel olarak parasal konulardaki hilekârlık ve düzenbazlığı yasaklar. Ama konunun bağlamında özellikle bir kişiden hakkı olan parayı esirgemek kastedilmektedir. Bkz. Vayikra 19:13 açık. [*Talmud* (*Baba Metsia* 111b) bu kanunun, kira sözleşmeleri için de geçerli olduğunu kaydeder (*Meam Loez*).]

Zor işleri yapmaya genel olarak maddi zorluk içindeki kişiler gönüllü olduğundan, Tora da [genelde maddi durumları iyi olmayan] Gerler'den, fakir ve yoksullardan bahsetmektedir (*Ramban*). Ama ücreti zamanında vermekten geri kalma yasağı fakir olmayan ücretliler için bile geçerlidir. Nitekim Tora daha önce hiçbir sınıf belirtmeksizin, genel bir dille “*Akranın alacağını esirgeme*” (Vayikra 19:13) emrini vermişti. O emir, alacaklı zengin bir kişiye bile doğrudur. Tora'nın şimdi söz konusu emri fakir ücretliler için tekrarlaması, fakir bir işçinin ücretini esirgeyen kişinin, Tora'nın iki yasağını birden ihlal etmiş olacağını vurgulamaktadır (*Raşi*). Ayrıca Hahamlarımız, ücretlinin fakir veya yoksul olması durumunda, Tanrı'nın, ücreti vaktinde ödemeyen işvereni cezalandırmak için elini daha çabuk tutacağını öğretirler (*Sifre* 145; *Ramban*).

Bir kişiden ücretini esirgeyen, Tora'nın beş tane “yapma” ve bir tane de “yap” şeklindeki emrini ihlalden sorumludur. Bunlar: [1] “*Akranın alacağını esirgeme* ve [2] *[onu] soyma*. [3] *Bir işçinin çalışması [için anlaştığımız ücret], sabaha kadar yanında gecelememelidir.*” (Vayikra 19:13); [4] “*Bir ücretlinin ücretini esirgeme*” (burası). [5] *Güneş onun üzerinde batmasın*” (s.p.) ve “yap” şeklinde ki: “*Ücretini gününde ver*” (burası) emirleridir (*Talmud* – *Baba Metsia* 111a).

15. Ücretini gününde ver – Basit anlama göre bu, Vayikra 19:13'teki, işçinin ücretinin gece boyunca bekletilmesi yasağını tamamlamaktadır. Normalde işçiler günlük olarak tutulur ve akşam

ס זל-יומִתוֹ אָבוֹת עַל-בְּנֵים וּבְנֵים לֹא-יוֹמִתוּ עַל-אָבוֹת

אִישׁ בְּחֵטְאוֹ יוֹמִתוֹ:

16

böyle bir durumda bile – yakının tanıklığını kabul etmemektedir. Ve elbette tanığın sanığın lehinde ifade vermesi de, bunun nesnellikten uzak olması konusundaki büyük olasılık nedeniyle yasaktır (Rabenu Behaye).

Buna karşılık, *Talmud* bir noktayı önemle vurgular. Tora'nın yakın akrabaların tanıklığını yasaklaması sadece bu yakının sanık hakkında objektif olamamasıyla açıklanamaz. Nitekim tüm benliğiyle kendisini Tora kanununa adanmış olup, nesnelliği konusunda en ufak bir şüphe duymayacağımız Moşe Rabenu'nun bile bir yakınının davasında tanıklık etmesi yasaktır [buna karşılık, yakın akraba olmayıp içtikleri su ayrı gitmeyen iki can dostun birbirleri hakkında tanıklık etmeleri de yasak değildir]. Dolayısıyla bu yasağın sebebi söz konusu yakının yalan söylemesi veya gerçekleri biraz esnetme eğiliminde olması olasılığı değildir. Sonuç olarak bu da Tora'nın *Gezerat Akatuv* sınıfındaki, yani insan mantığını aşan sebeplere sahip bir emridir (*Talmud* – *Baba Batra* 159a). [Tüm bunlar, sadece tanıklık konusu için değil, yukarıdaki beş maddenin hepsi için geçerlidir.]

Bu *Gezerat Akatuv* türü bir kanun olsa da, Rabi Samson Raphael Hirsch, şöyle bir açıklama getirebileceği görüşündedir: Yargıçlar ve tanıklar halkın temsilcileri ve elçileridir; Tanrı'nın halka vermiş olduğu Tora adına, halkın adli konulardaki görevlerini onlar yerine getirir. Birer yargıç veya tanık olarak kuvvetlerinin ve önemlerinin tek kaynağı da bu temsilcilik konumudur. Bu sadece yargıçlar için değil tanıklar için de doğrudur, zira suç teşkil eden durumlarda, tanıklar günahı işlemekte olan kişiye Tora kanunun temsilcisi olarak gelip, suçun işlendiği sırada kanunun ne olduğunu ve yasağın çiğnenmesinin hangi ceza gerektireceğini Tora'da belirtildiği şekilde hatırlatırlar; günahın buna rağmen işlenmesinin sonrasında da mahkemede o kişiyi devlet adına suçlarlar ve ona karşı tanıklık ederler. İşte bu şekilde hem yargıçlar hem de tanıklar, bu görevlerini Tora'nın kanunlarının gerektirdiği şekilde halkın birer temsilcisi olarak yerine getirirler. Onlar bu görevi yaparken "Tora'ya yönelik ortak yükümlülüğe sahip olan ulusun tümünün bir parçası" olarak hareket ederler. Tanıklar, davalıların ve yargıçların önüne, yalnızca "Yisrael'e mensup bireyler olarak" çıkıp görev yapabilirler. Aynı şekilde yargıçlar da davalıların

ve tanıkların önüne yalnızca "Yisrael'e mensup bireyler olarak" çıkıp görev yapabilirler. Öte yandan, eğer bu üçgenin köşeleri – yani yargıçlar, davalılar ve tanıklar – arasında bir yakınlık varsa, bu yakınlık, onların geniş Yisrael ulusunun birer temsilcisi olma şeklindeki görevlerinin üzerinde gölge teşkil edecektir. Böyle bir durumda söz konusu yakınlık, ulusun tümünün temsilcisi olmaları gereken bu kişilerin konumunu arka plana iteleyecektir – ki bu, onların bu görevi yapma konusundaki hak ve yükümlülüklerinin temelini tümüyle ortadan kaldıran bir durumdur. Tora böyle bir duruma meydan vermemek için kan bağına dair bu kısıtlamayı öngörmüştür.

Herkes – İbranice **İş**. Yani "bir kişi"; "bir insan". Bu yetişkin birini belirtir. Dolayısıyla burada özellikle yetişkin bir kişiden söz edilmektedir. Böylece yetişkin biri, babasının ya da oğlunun günahları yüzünden öldürülemez. [Bunun yanında yetişkin olmayan biri, *Bet-Din* tarafından kendi günahı için bile cezalandırılmaz.]. Kısacası, *Bet-Din* insanları sadece kendi günahları doğrultusunda cezalandırma yetkisine sahiptir. Bu kural *Bet-Din* için geçerli olduğu gibi, aynı şekilde Tanrı da, yetişkin birini, babası ya da oğlunun günahı nedeniyle cezalandırmaz. Buna karşılık, *Bet-Din*'den farklı olarak, Tanrı, bir babanın günahı nedeniyle, onun küçük çocuklarının ölümüne karar verebilir (*Talmud* – *Şabat* 32b). [Ama bu, Tanrı korusun, her ölen çocuğun, babasının günahı nedeniyle öldüğü anlamına gelmez.] Ayrıca yetişkinler söz konusu olduğunda bile, sonraki nesiller babalarının günahlarını benimseyip devam ettirdikleri takdirde, Tanrı onları kendi günahlarına ek olarak babalarının günahları için de cezalandırabilir (*Talmud* – *Berachot* 47a; Raşbam; bkz. Şemot 20:5).

Sonuç olarak Tora burada, Tanrı'nın yetkisinde olan bir şeyin, *Bet-Din*'in yetkisinin dışında olduğunu vurgulamaktadır. Rabenu Nisim [*Talmud* – *Sanedrin* üzerine yaptığı açıklamalarda] bunu önemle vurgular: [Özetle] "Etten kemikten yöneticiler Tanrı'nın her şey üzerindeki yüce ve kusursuz nezareti ile bildiği en ufak ayrıntıyı bilemezler ve elbette kendilerini Tanrı'nın yerine koyamazlar. Tanrı, sonraki nesilleri 'babalarının günahını devam ettirdikleri' için cezalandırabilir; ama bu nesillerin babalarının günahlarını ne şekilde ve hangi yönden devam ettirdiklerinin tahlilini insanoğlu yapamaz. Bu

[110. Yakın Akrabaların Tanıklığı]

¹⁶ Babalar oğullar nedeniyle öldürülmeyecek ve oğullar babalar nedeniyle öldürülmeyecek. Herkes kendi günahı sonucu öldürülecektir.

16. Babalar oğullar nedeniyle öldürülmeyecek – Bu ifadeyi basit anlamda “babalar, oğullarının günahı nedeniyle öldürülmeyecek ve oğullar babalarının günahı nedeniyle öldürülmeyecek” şeklinde, *Bet-Din*’e yönelik bir emir olarak anlamak mümkündür (krş. Raşbam). Söz konusu kural, her türlü ceza için de geçerlidir. Kimse babasının ya da çocuğunun yanlış davranışı yüzünden cezalandırılmaz (Ralbag).

Sforno da ifadeyi bu açıdan değerlendirir ve her alanda geçerli olduğunun altını çizer. Örneğin bir kral, kendisine isyan eden bir kişinin soyunun ileride isyan ve intikam peşinde koşmaması için, sadece isyankârı değil, onun oğullarını da öldürme ihtiyacı duyabilir. Ama Tora’nın bu mitsvası, Tanrı’nın Bene-Yisrael’e yönelik merhametinin bir ifadesi olarak, Yahudi bir kralı bundan men etmektedir. Yeuda kralı Amatsyau’nun bu emre riayet ettiğini görüyoruz. Pasukta söylendiği gibi: “Krallık onun üzerinde güçlendiği zaman, kral babasını öldüren kullarını öldürttü; ama [onların] oğullarını öldürmedi; zira Tanrı’nın emretmiş olduğu Tora’da – Moşe’nin kitabında – şöyle [denmektedir]: ‘Babalar oğullar nedeniyle öldürülmeyecek ve oğullar babalar nedeniyle öldürülmeyecek; herkes kendi günahı sonucu öldürülecektir’” (Divre Ayamim II 25:3-4).

Yine de, belirtildiği gibi bu, ifadenin basit düzeyde verdiği kuraldır. Ama iş analitik yaklaşıma gelince anlam bu şekilde olamaz; zira pasuğun devamında zaten “Herkes kendi günahı sonucu öldürülecektir” denmektedir. Başka bir deyişle, pasuk bir kişinin *Bet-Din* tarafından, sadece kendisi hak ediyorsa idam edilebileceğini açıkça söylemektedir ve bu durumda, babalarla oğulların birbirlerinin “günahları” nedeniyle öldürülemediğini söylemek gereksizdir. Öyleyse pasuğun başındaki bu ifadeler ek bir noktaya işaret etme amacındadır: “Babalar, oğullar yüzünden öldürülmeyecek ve oğullar, babalar yüzünden öldürülmeyecek.” Fark nedir?

Yahudi kanununda bir kişinin bir başkasının ölümüne kanun dâhilinde yol açabilmesinin tek yolu, idam istemli bir davada ona karşı tanıklık etmektir. Dolayısıyla kanuni açıdan, burada gınahtan değil, baba ya da oğlun “tanıklık ifadesinden” bahsedilmektedir. Buna göre bir baba, oğlunun tanıklığı nedeniyle idam edilemez ve bir oğul da babasının tanıklığı nedeniyle idam

edilemez (*Sifre* 280; *Talmud – Sanedrin* 27b; Raşi; Hirsch). Tora metni sadece baba-oğul yakınlığını vermesine rağmen, bir kişinin, belirli bir dereceye kadar başka yakın akrabaları da, onu konu alan bir davada onun “lehinde veya aleyhinde” tanıklık etme konusunda geçersizdir (Rabenu Behaye). *Mitsvat Lo Taase* No. 353 (*Sefer Ahinuh*).

❧ Akrabalık Bağları ve Adalet. Bir davada yakın akrabalara dair yasaklar beş türdür ve sadece tanıklar değil, yargıçlar için de geçerlidir: [1] Yakın akrabalar birbirlerinin konu edildiği davalarda tanıklık edemezler. [2] Yakın akrabalar, akrabaları olmayan biri hakkındaki davada birlikte tanıklık edemezler. [3] Bir yargıç, önüne gelen davada sanığın, ya da taraflardan birinin yakın akrabasıysa o davaya bakamaz. [4] Birbirlerinin yakın akrabası olan yargıçlar aynı davada birlikte görev alamaz. [5] Bir davada tanıklarla yargıçlar arasında da yakın akrabalık olması yasaktır (*Talmud Yerusalmi – Sanedrin* 3:9).

Akraba yakınlığının derecesi ortak bir baba üzerinden yakınlığa göre belirlenir. Buna bağlı olarak baba-oğul ve aynı babaya sahip iki kardeş birinci derecede yakındır (“**Rişon Berişon – Birincide Birinci**”). Amcaoğulları ikinci derecede yakındır (“**Şeni Beşeni – İkincide İkinci**”). Amca-yeğen ve büyük baba-torun ikilileri “**Şeni Berişon – Birincide İkinci**”, babanın büyükbabası – torunun oğlu ikilisi de “**Şelişi Berişon – Birincide Üçüncü**” olarak adlandırılan yakınlığa sahiptir. Bunlar gibi farklı yakınlık dereceleri vardır. Söz konusu derecelerin içinde *Rişon Berişon*, *Şeni Berişon*, *Şeni Beşeni*, tüm görüşlere göre her açıdan bu yasağın kapsamındadır. *Şelişi Berişon* derecesi hakkında görüş ayrılığı vardır, ama bundan sonraki yakınlık derecelerinde tüm görüşlere göre yukarıdaki yasaklar artık geçerli değildir. Evlilik yoluyla oluşan yakınlıkta kadın ve kocası birbiriyle eşdeğer kabul edilir. Buna bağlı olarak bir adamın yakınları, onun karısıyla ilgili bir davada tanıklık edemezler ve tersi de doğrudur. Elbette karı-koca birbirleri hakkında da tanıklık edemezler. Bu kurallar ve daha birçokları hakkında, burada değinmeyeceğimiz daha birçok ayrıntı mevcuttur.

Tora bir sanığın yakınının, sanığın aleyhinde ifade verdiği bir durumda bile – ki böyle bir durumda tanık sanığı korumaya çalışmadığı için yakınlığın bir etkisi olmadığını düşünebilirdik;

- יֹאמַר אֲלֵהֶם מִשְׁפַּט גֵּר יִתּוֹם 17
- וְלֹא תִחַבֵּל בְּגֵד אֶלְמָנָה: יֵחַ וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם וַיִּפְדְּךָ 18
- יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשֵּׁם עַל-כֵּן אֲנֹכִי מִצְוֶה לַעֲשׂוֹת אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה:
- ס יִשׂ כִּי תִקְצֹר קִצִּירְךָ בְּשָׂדֶךָ וְשָׂכַחְתָּ עֲמֹר בְּשָׂדֶה לֹא תָשׁוּב 19
- לְקַחְתּוֹ לִגֵּר לִיתָנוֹם וְלֹא-לְמָנָה יִהְיֶה לְמַעַן יִבְרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
- בְּכָל מַעֲשֶׂה יָדֶיךָ:

Borç teminatı olarak alma – Mitsvat Lo Taase No. 355 (*Sefer Ahinuh*). Ödeme vakti gelmiş bir borç için alınan teminattan bahsedilmektedir (Raşi). Ramban'a göre ise bir duldan, kendisine borç verildiği zaman bile teminat alınamaz (*Yad – Malve Velove* 3:1).

18. Bunu – Tam çeviriyle “*bu şeyi*” veya “*bu sözü*”.

Bu dayanakla – Ya da “*bu nedenle*”. Burada Mısır'daki esaretin ve Tanrı'nın Bene-Yisrael'i oradan kurtarışının hatırlatılması farklı şekillerde anlaşılabilir: [1] “Seni Mısır'dan Emirlerim'i uygulaman için *'kurtardım'*. ‘Çıkardım’ demiyorum; *'kurtardım'* diyorum. Bu, senin Bana karşı daima yükümlü olacağını belirtir. Bu nedenle sen, köle halinde her şeyden yoksun olduğun Mısır'dan seni çıkaran Tanrı'nın Emirleri'ni, seni maddi kayba uğratacaksa bile uygulamakla yükümlüsün” (Raşi). Yaptığımız “*bu dayanakla*” çevirisi bu görüşü takip etmektedir. [2] “Mısır Çıkışı, Tanrı'nın ezilenlerin yanında olduğunun açık bir göstergesidir (Sforno). Orada nasıl ezilenleri koruyup ezenleri cezalandırırsa, aynı şekilde, eğer sen Ger, yetim ve dulları ezersen, seni de cezalandıracaktır” (Ramban; bkz. Şemot 22:20 açık.). [3] “Mısır'da düşkün durumdaydın ve başkalarının iyiliğini özlemle bekliyordun. Aynısının şimdi diğer düşkün insanlar için de geçerli olduğunu gör” (*Daat Mikra*). [4] “En başta köleydin ve Mısırlılar'ın emrinin altında olduğun için elinde başkalarına verecek bir şeyin yoktu. Ama Tanrı seni Mısır'dan çıkarıp özgürlüğüne kavuşturduktan sonra, sana fakirlere bazı armağanları verme emri verildi ve bu emir, kendi malından başkalarına verebilecek düzeyde, özgür bir insan haline geldiğinin en belirgin yansımasıdır” (Abravanel; *Daat Mikra*).

İbn Ezra ve Ramban buradaki ifadenin özellikle Gerler'e karşı yargının saptırılması yasağıyla ilgili olduğu görüşündedirler. Mısır esareti, bir toplumu, içindeki yabancılara karşı nasıl haksız

davranabileceğinin bir örneğidir. Yahudiler bu şekilde davranmaya karşı uyarılmaktadırlar (*Meam Loez*).

19. Şihha – “Unutkanlık” – **Kanunu**. Tora burada, hasat sırasında toplanması unutulmuş olan ürünlerin geri dönülüp toplanmamasını ve fakirlere terk edilmesini emretmektedir.

Tarlada hasadını toplayacağın zaman – Ya da “*tarlada hasadını biçeceğin zaman*”. Tora'nın bunu vurgulamasının amacı, buradaki kuralın yalnızca tarla sahibinin kendi hasadını toplaması sırasında unutulmuş demetler için geçerli olduğunu öğretmektir. Ama eğer haydutlar tarlaya girip ürünleri kesmişlerse, böcekler kemirdiği için başaklar kopmuşsa ya da onları rüzgâr veya hayvanlar koparmışsa ve tarla sahibi gelip geriye kalanları toplarken bazı demetleri unutursa, dönüp onları geri alması yasak değildir (*Sifre*).

Tora burada “*tarlanda*” ve “*hasadın*” sözcüklerindeki iyelik eklerini vurgulamaktadır. Çiftçinin tüm işlerinin karşılığını aldığı dönem olan hasat, onun, sahip olduklarıyla en çok gurur duyduğu zamandır. Ve Tora işte tam olarak bu zamanda, onun bu zenginliğini fakirlerle paylaşması gerektiğini söylemektedir. Dolayısıyla bu mitsva, normal *tsedaka* mitsvasının ötesinde, insanın yeryüzünde elde etmiş olduğu her şeyin aslında Tanrı'nın birer hediyesi olduğu fikrini beslemeyi amaçlamaktadır. Tanrı bunları insana ihtiyaç sahipleriyle paylaşması için vermektedir (*Hirsch*).

Bu emir sadece tarlanın sahibine yöneliktir. Ücretli bir işçi ise, işverenin tarlasında çalışırken unuttuğu demetleri toplamak üzere geri dönmelidir (*Talmud Yerusalmi – Pea* 5:6; *Meam Loez*).

Tarlada – Pasuk zaten “*Tarlarda hasadını toplayacağın zaman*” diye başladığına göre buradaki ek “*tarlada*” sözcüğü gereksiz durmaktadır ve açıkça söylenmeyen bir noktanın da mitsvaya dâhil olduğunu vurgulama amacındadır. Pasuğun

[111. Dullar ve Yetimler]

¹⁷ Ger [veya] yetimin yargısını saptırma ve dulun giysisini borç teminatı olarak alma.

¹⁸ Mısır'da köle olduğunu ve Tanrın Aşem'in seni oradan kurtardığını hatırla. Sana bunu yapmanı [işte] bu dayanakla emrediyorum.

[112. Unutulan Demetler]

¹⁹ Tarlanda hasadını toplayacağın zaman tarlada bir demet unutursan, onu almak için geri dönme. [Bunlar] Ger'in, yetimin ve dulun olacaktır. Bu sayede Tanrın Aşem seni elinin tüm işlerinde mübarek kılacaktır.

nedenle insanlar, sonraki nesillerin, babalarının günahkâr tutumunu devam ettirmedikleri savından yola çıkmakla yükümlüdür." İbn Ezra da benzer bir açıklama yapar.

Bu açıklama doğrultusunda, pasuğumuz, Tora'nın bu kısmı boyunca verilen mitsvaların ortak noktası olan "toplumsal konum açısından zaten sıkıntıda olanların daha da ezilmemesi" temasına uymaktadır. Olasılıkla, suçlu bir kişinin yakınları kadar zavallı durumda olan fazla insan yoktur. Bu yakınlar, toplumsal baskı ve sıkıntıyı diğer tüm insanlardan daha çok hissederler; zira toplum, sırf suçlu birinin yakını oldukları için onlara mesafeli davranma veya onları dışlama eğilimindedir. İşte bu pasuk, böyle kişilerin toplumsal ve siyasi bakımdan dışlanmaları için hiçbir geçerli sebep olmadığını, Yahudi Devleti'nde bu kişilerin de diğer herhangi bir kişi ile tamamen eşit konumda olduklarını vurgulamaktadır (Hirsch).

17. Ger – Ger Tsedek.

Yargısını saptırma – *Mitsvat Lo Taase* No. 354 (*Sefer Ahinuh*). Tora daha önce genel bir dille "Yargıyı saptırma!" (16:19) emrini vermişti. Bu emir, davalı kişi zenginse bile geçerlidir. Öte yandan genel olarak yalnız oldukları için Ger ve yetimler, bir davada ezilmesi kolay taraf olarak görülebilir (Raşi). Ya da bu gruptaki kişiler, kendilerine olan güvenleri zaten düşük düzeyde olduğu için, dava ortamında her şeyi söyleme kuvvetini kendilerinde bulamayabilirler. Bu açıdan onlara karşı daha duyarlı olmak gerekir (Sforno). Ya da aksine, yargıçlar bu kişilerin düşkün durumlarından etkilenip, yargıyı onların lehine saptırma eğilimi gösterebilirler – ki bu da yasaktır (*Meam Loetz*). Tora bu nedenle şimdi, daha önce genel olarak vermiş olduğu emri Gerler ve yetimler için tekrarlamaktadır. Böylece onların yargısını saptırmak, Tora'nın iki yasağını birden ihlal etmek anlamına gelecektir (*Sifre*; Raşi). Ayrıca bkz. Şemot 23:6.

"Yargı" şeklinde çevirdiğimiz **Mişpat** sözcüğü, aynı zamanda "hak" anlamına gelebilir (krş. 21:17 açık.). Bu açıdan pasuk, belirtilen kanunun yanında, Ger, yetim ve dulların Tora tarafından koruma altına alınmış olan özel haklarına el sürülmemesi de emretmektedir (bkz. 27:19). Bu gruplardaki insanlara Tora tarafından belli başlı haklar verilmiştir – ve bu konuyu takip eden pasuklarda söz konusu hakların bazıları sıralanmakta (p. 19-21), sıradaki pasukta verilen "Mısır'da köleydiniz" teması da, o pasukların ardından bir kez daha tekrarlanmaktadır (p. 22). Dolayısıyla içinde bulunduğumuz pasuk, aynı zamanda sıradaki pasuklar için bir giriş başlığı görevi de görmektedir (Hirsch).

Dulun – Bu dul kadının zengin ya da fakir olması kanunda bir fark yaratmaz (*Talmud – Baba Metsia* 115a). Zira dul bir kadının kalbi zaten kırık, ruhu eziktir; gözyaşı gözünden eksik olmaz ve zengin ya da fakir olması bunu değiştirmez. Bu nedenle Tora birçok yerde dullar karşısında duyarlı olmayı emretmiş, Hahamlarımız bunun, bir kralın dul karısı için bile geçerli olduğunu vurgulamışlardır (Rabenu Behaye). Bazı kaynaklara göre bu kanun boşanmış kadınları da kapsar (*Sefer Meirat Enayim – Hoşen Mişpat* 97:22). Ancak başka bir otorite, Şah, *Hoşen Mişpat* 97:1 açıklamasında buna karşı gelir.

Giysisini – Bazılarına göre yasak sadece giysi için geçerlidir (*Şilte Giborim*, Rif, *Talmud – Baba Metsia* 70a #2). Bu görüşe göre, Tora'nın, alacaklının dul kadına ait giysiyi her gün alıp ihtiyacı olduğu zaman geri getirmesini engellemesinin sebebi, kadının komşularının onun hakkında dedikodular çıkarmasını engellemektir (krş. *Targum Yonatan*). Ayrıca bir kadının giysiye olan ihtiyacı bir erkeğinkine göre daha fazladır (*Daat Mikra*). Başkaları ise giysinin tüm eşyaları kasteden bir örnek olduğu görüşündedir (*Sefer Ahinuh* 591; krş. *Pithe Teşuva*, *Hoşen Mişpat* 97:2).

כִּי תִחַבֵּט וַיִּתֶּךָ לֹא תִפְאֵר אַחֲרֶיךָ

20

לִגְר לִיתָנוּ וְלֹא־לִמְנָה יִהְיֶה: כֹּא כִי תִבְצֹר כְּרִמְךָ לֹא תַעֲזֹל

21

אַחֲרֶיךָ לִגְר לִיתָנוּ וְלֹא־לִמְנָה יִהְיֶה:

[Meyveleri düşürmek için] Döveceğin zaman – Sifre, eski zamanlarda insanların cimrice davranmadıklarını ve zeytinlerini tek tek elle toplamadıklarını anlatır. Onun yerine zeytinleri toplamak için ağacı bir sopayla döverler, düşenleri alırlar ve geri kalanlara tamah etmezlerdi. Bu aynı zamanda *Erets-Yisrael*'in ne kadar büyük bereketi olduğunu da ima etmektedir. Sadece ağaca vurarak elde ettikleri zeytinler o kadar çoktu ki, yukarıya çıkıp kalanları almaya ihtiyaç duymuyorlardı.

Ardından görkemi toplama – “Kendi ardından; yani dövme işlemini tamamlamanın ardından (*Daat Mikra*), görkemi toplama” (Raşi). İbranice **Lo Tefaer Ahareha**. Buradaki **Tefaer** sözcüğü “*Peer – Görkem / Güzellik*” sözcüğünden gelir. Bir zeytin ağacının tepesindeki zeytinler, en çok güneşi aldığı için ağacın en iyi meyveleri olduğundan ağacın “görkemi” olarak adlandırılır (*Aktav Veakabala*). [**Tefaer** sözcüğünün master hali olan] **Lefaer** fiili “görkem” adı verilen bu meyvelerin toplanması, yani ağacın görkeminden mahrum bırakılması anlamına gelir. İşte Tora burada üstte kalan bu zeytinlerin toplanmayıp fakirlere bırakılması konusunda uyarıda bulunmaktadır.

Bu açıdan tıpkı tarlada hasat yapılırken bir köşenin toplanmayıp fakirlere bırakılması – yani *Pea* mitsvası (bkz. Vayikra 19:9) – gibi, benzer bir mitsvanın ağaç meyveleri için de geçerli olduğunu görüyoruz. Başka bir deyişle ağaçlar için de *Pea* mitsvası vardır (*Talmud – Hulin 131a-b*; Raşi).

Bunun yanında, pasukta kullanılan “*ardından*” sözcüğü, işlem bittikten sonra geri kalanları toplamak üzere geri dönülemeyeceğini vurgulamaktadır. Bu da önceki pasukta tarla ürünleri için söylenen *Şihha* mitsvasının, meyve ağaçları için de geçerli olduğunu öğretir (*Talmud – Hulin 131b*; Raşi; *Meşeh Hohma*). *Alaha*'ya göre bir dalda yalnız iki zeytin grubu kaldığı takdirde geri dönüp onları toplamak yasaktır (*Yad – Matenot Aniim 5:15*).

Rabenu Behaye buradaki **Lo Tefaer Ahareha** sözcüklerinden eğitsel bir mesaj da çıkarır. Bu sözler “*arkanda [fakirlere bıraktıkların nedeniyle] kendinle övünme*” şeklinde de anlaşılabilir. Kişi, zaten yapmakla yükümlü olduğu bir işi yaptığı için övünmemelidir. Özellikle de bu bir iyilikseverlik hareketiyse, bunu etrafa yayıp böbürlenmesi doğru olmayacaktır.

İfadenin alternatif çevirileri şöyledir: “*En üst dalı ayırma*” ya da “*tacını alma*” (Radak, *Şeraşim*; Hirsch); “*tekrar kontrol etme*” (*Targum Onkelos*; *Septuaginta*); “*meyvelerini pür dikkat toplama*” (*Targum Yonatan*; Saadya Gaon; İbn Canah); “*küçük dalları hasat etme*” (İbn Ezra; Radak, *Şeraşim*; İbn Canah); “*üzerinden tekrar geçme*” (*Yad – Matenot Aniim 1:6*).

21. Ardından – Dolayısıyla bağ meyveleri için de *Şihha* mitsvası vardır (bkz. p. 19 ve 20 ačk.). Aynı sözcük önceki pasukta zeytinlik için de geçmişti. Bu nedenle sözcük iki pasuk arasında kanunsal bir köprü kurmaktadır. Böylece tıpkı zeytin ağaçları için olduğu gibi, bağ meyveleri için de *Pea* mitsvası vardır (bkz. ö.p. ačk.).

Sonuç olarak bağda fakirlere bırakılması gerekenler hakkında toplam dört mitsva vardır: *Şihha*, *Pea* (bu pasuk), az gelişmiş salkımlar ve dökülen taneler (bkz. Vayikra 19:10) (*Talmud – Hulin 131a*).

Az gelişmiş üzüm salkımlarını koparma – *Sifre*; Raşi; Josephus, *Eski Dönemler* 4.8:21. Bu ifadeyle kastedilenler için bkz. Vayikra 19:10 ačk. Tora orada *Gerler*'in yanında fakirlerden bahsetmişken burada dul ve yetimlere yer vermektedir. Bu da dul ve yetimlerin maddi durumlarının çoğunlukla onları “fakir” sınıfına sokacak düzeyde zayıf oluşuna işaret eder.

Alternatif çevirilere göre: “*Üzümleri sonuna kadar toplama*” (*Talmud – Hulin 131a*; krş. *Yad – Matenot Aniim 5:16*; *The Living Torah*) veya “*bağbozumundan sonra kalan üzümleri toplama*” (Saadya Gaon; *Septuaginta*).

[113. Arta Kalan Meyveler]

²⁰ Zeytin ağaçlarını [meyveleri düşürmek için] döveceğin zaman, ardından görkemi toplama. [Kalan meyveler] Ger'in, yetimin ve dulun olacaktır.

²¹ Bağını bozacağın zaman, ardından az gelişmiş üzüm salkımlarını koparma. [Bunlar] Ger'in, yetimin ve dulun olacaktır.

kullandığı dile göre, *Şihha* mitsvası, özellikle ürün toplandıktan sonra unutulmuş demetlerin fakirlere bırakılması şeklindedir. İşte buradaki “*tarlada*” sözcüğü bu mitsvanın daha önceki bir aşamada, yani ürünler henüz biçilmemiş ve “*tarlada*” iken bile geçerli olabileceğini belirtmektedir. Buna göre hasat sırasında biçilmesi unutulmuş bazı ürünler kaldıysa, onlar da *Şihha* mitsvası çerçevesinde fakirlere bırakılacaktır (*Sifre* 283; *Raşi; Mizrahi*).

Demet – “Ve bir demetler yığını değil” (*Sifre* 283). Tora bu emri “*unutursan*” sözcüğüne bağlamıştır. İnsan yalnızca herhangi bir ayırt edici özelliği olmayan ve sadece gördüğü zaman hatırlayacağı ürünleri unuttur. Ama insanın, bulunduğu özel yer, özel niteliği ya da normalin üstünde miktarı vs. nedeniyle kendiliğinden hatırlayacağı ürünler için bu mitsva geçerli değildir (*Hirsch*).

Hatırı sayılır bir tahlul yığını en az “iki *sea*” [=farklı görüşlere göre yaklaşık 14,6 – 26,6 lt.] olarak kabul edilir. Tora bu mitsvayla ilgili olarak, nispeten az olan belirli bir miktar verip özellikle “*demet*” dediğine göre, hatırı sayılır miktardaki ürünün unutulmasının bu mitsvaya dâhil olmadığı açıktır. Hahamlarımız, bu nedenle, tarlada unutulmuş istisnai bir demedin iki *sea* miktarına ulaşması durumunda [“*demet*” olarak adlandırılmasına rağmen] buradaki *Şihha* mitsvasının kapsamı içinde değerlendirilmediğini öğretirler (*Mişna – Pea* 6:6; *Raşi; Sefer Zikaron*).

Almak için geri dönme – Bu da *Şihha* mitsvasının tanımında rol oynayan bir noktadır. Bu mitsva sadece, unutulmuş demedin arkada kaldığı ve dolayısıyla “almak istendiği takdirde geri dönmeyi gerektiren” durumlar içindir [ve Tora’nın emri, böyle bir durumda, almak için geri dönmemek şeklindedir]. Başka bir deyişle, geri dönüp alınması yasak olan demetler, bulundukları yerden hasat sırasında geçilmiş, ama toplanması unutulmuş olanlardır. Böylece sıra halinde ilerlerken arkasında kalan demetler bu mitsvaya dâhilken, henüz önünde olanlar bu mitsvanın kapsamına girmiş değildir (*Mişna – Pea* 6:4; *Raşi*). Ya da başka bir örnek: Hasadı yapan kişi, ürün-

lerin birbirine paralel sıralar halinde ekildiği bir tarlanın en kuzeydeki sırasını batıdan doğuya doğru giderek toplarken, o sıranın en doğu noktasına ulaşmadan önce güneye doğru bir sonraki sıraya geçip toplamaya oradan devam ederse, ilk sıranın sonunda kalanlarla ikinci sıranın başına kalanlar *Şihha* mitsvası kapsamına girmiş olmaz, zira hasadı yapan kişi oradan hiç geçmiş değildir (*Mişna – Pea* 6:4, *Sens’li Rabi Şimşon o.a.*).

Şihha – yani unutulmuş ürünlerin fakirlere bırakılması – mitsvası, Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 237 (*Sefer Ahimuh*). Bu mitsva, unutulmuş ürünleri geri dönüp alma yasağıyla desteklenmiştir ve bu da 613 mitsvaya dâhildir. *Mitsvat Lo Taase* No. 356 (*a.k.*).

Seni ... mübarek kılacaktır – “Ürünlerini fakirlere dağıtmanın sende eksiklik yaratacağını düşünme. Tanrı bunu sana göndereceği bereketle telafi edecektir” (*Daat Mikra*).

Bu pasuk, fakirlere bırakılması gereken bazı ürünleri ele alan üç ardışık pasuğun ilkidir. Buna rağmen, buradaki “*Tanrı seni mübarek kılacaktır*” ifadesi diğer iki pasukta yer almamakta, sadece burada geçmektedir. Bunun sebebi, üç pasuk içinde mitsvanın “unutmaya” bağlı olduğu tek örneğin bu olmasıdır. Tora böylece bir mesaj vermektedir: *Şihha* mitsvası toplanması unutulmuş demedi geri dönüp almamakla gerçekleştirilir. Dolayısıyla bu mitsva için ön şart, unutkanlıktır. Ve Tora, insanın önüne kasıtsız bir şekilde, yani unutkanlık sonucu gelmiş bir mitsva için bile “*Tanrım Aşem seni elinin tüm işlerinde mübarek kılacaktır*” demektedir. Durum böyle ise, Tanrısal bereket, insanın fakirlere en baştan itibaren bilinçli bir şekilde yardım ettiği durumlarda da şüphesiz gelecektir. Bu pasuktan öğrenilen bir konu da şudur: Bir kişinin elinden cebinden vs. bir miktar para düşmüş ve bunu bir fakir bulup ihtiyaçlarını karşılamışsa, bu, parayı farkında olmadan düşüren kişi için bir bereket kaynağı olacaktır (*Sifre* 283; *Raşi; Maskil Ledavid*).

20. Zeytin ağaçlarını – Yani “sana ait zeytin ağaçlarını”. Tam çeviriyle “*zeytinini*”. Ama ağaçlar kastedilmektedir (*Daat Mikra*).

כב וְנִכְרַתְּ כִּי־עֶבֶד הֵייתָ

בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־כֵּן אֲנֹכִי מִצְוֶה לַעֲשׂוֹת אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה: ׀
 א כִּי־יִהְיֶה רֵיב בֵּין אָנָשִׁים וְנִגְשׁוּ אֶל־הַמִּשְׁפָּט וּשְׁפָטוּם וְהִצְדִּיקוּ 1
 אֶת־הַצִּדִּיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת־הָרָשָׁע: ב וְהָיָה אִם־בֶּן הָכֹות הָרָשָׁע 2
 וְהִפִּילוּ הַשֹּׁפֵט וְהַכָּהוּ לְפָנָיו כְּדִי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר:

günde vermiş olduğu Torası'nı ihlal etmiş ve bu şekilde, annesinin rahminde kırk günde şekil kazanmış olan bedenine ölüm gelmesini hak etmiştir; ancak Merhametli Tanrı onun hayatını bağışlamış ve günahının kırk kırbaç yoluyla onarılmasını sağlamıştır.

1. Tartışma olduğunda – Pasuk konuyu doğru-
dan “İnsanlar mahkemeye geldiğinde vs.” diye
açıklayabilirdi. Ama Tora burada “*tartışma*
olduğunda” sözlerini araya ekleyerek bir mesaj
vermektedir: Barış ve uzlaşma, kaba tartışmalarla
elde edilemez. [Nitekim Avraam'ın yeğeni Lot'un
Avraam'dan ayrılmak durumunda kalmasının
temelinde de ikisinin çobanları arasındaki tartışma
vardı (Bereşit 13:7 v.d.).] Tartışan kişiler, sonun-
da bu tartışma konusunu çözmek için yetkili mer-
cilere gelmek durumunda kalacaklardır (*Sifre*
286; Raşi; *Gur Arye*). Dolayısıyla her ne kadar
insanların birbirileri hakkındaki memnuniyetsiz-
liklerini karşı tarafa bildirmeleri doğru bir davra-
nışsa da, bunu kaba bir tartışma tonuyla değil, sakin
bir yaklaşımla yapmaları gerekir (*Beer Basade*).

Mahkemeye gelecekler – Tam çeviriyle “*yargıya*
yaklaşacaklar”.

Yargılayacaklar – Önerine getirilen davanın adil
bir şekilde sonuçlanmasını sağlamak yargıçların
görevidir (*Daat Mikra*).

Çoğul çekimli fiil en az iki yargıcın olması gerek-
tiğine işaret eder. Ama bir mahkemede yargıç
sayısı tek olmalıdır. Dolayısıyla üçüncü bir yargıç
gerekir. Bu da, bu kısmın konusu olan kırbaç
cezasını konu eden davalara üç yargıcın baktığını
öğretir (*Talmud – Sanedrin* 10a).

Haksız – İbranice **Raşa**. Bu sözcük genel olarak
“*kötü*”; “*ışyankâr*” vb. anlamında kullanılır. Ama
bir mahkemede bu, suçlu ya da haksız tarafı, yani
mahkûmu tanımlar.

2. Suçlu – İbranice **Raşa**. Bkz. ö.a. Bu sözcük,
başka konularla bu kanun arasında köprü kurar.
Örneğin idama mahkûm edilmiş biri hakkında da

aynı sözcük kullanılmıştır (bkz. Bamidbar 35:31).
Bu, idam istemli davalarla kırbaç istemli davalar
arasında bazı açılardan ortak noktalar olduğuna
işaret eder. Örneğin, idam istemli bir davada
sanık idama mahkûm edildikten sonra biri çıkıp
“onu temize çıkaracak bir şey biliyorum” derse,
infaz gerçekleştirilmez ve davaya geri dönülür.
Buna karşılık eğer böyle bir davada sanık beraat
ettiye, sonra biri çıkıp “onu mahkûm ettirecek
bir şey biliyorum” derse bile, davaya geri
dönülmez. Bu kanunlar Şemot 23:7’de açıklan-
mıştı. İşte **Raşa** sözcüğünün idam istemli davalar-
la kırbaç istemliler arasında kurduğu köprü, aynı
iki kuralın kırbaç istemli davalarda da geçerli
olduğunu öğretir (*Talmud – Sanedrin* 33b). Bu
köprüden öğrenilen ikinci bir kural da şöyledir:
Parasal bir davada birini suçlayan şahitlerin *Edim*
Zomemin (bkz. s.a. ve 19:16-21) oldukları tespit
edilirse, bu şahitler, suçladıkları kişi için
öngörülen cezayı, yani dava konusu miktarı biz-
zat ödemeye mahkûm olurlar. Bu miktar, yalancı
şahitlerin sayısına bölünür ve herkes kendi payı-
na düşen kısmı öder. Ama eğer dava parasal değil
de idam istemli bir davaysa, yalancı şahitler de bu
idam cezasına çarptırılırlar – ve elbette, para
cezasından farklı olarak, idam cezası “paylaştırıla-
maz”. İşte buradaki **Raşa** sözcüğünün idam istemli
davalarla kırbaç istemli davalar arasında kurduğu
köprü nedeniyle, aynı kırbaç istemli davalarda
da geçerlidir ve belirlenen kırbaç sayısı yalancı
şahitler arasında paylaştırılmaz ve aynı sayıda kır-
bacı her biri ayrı ayrı yer (*Talmud – Makot* 5a).

Kırbacı hak ediyorsa – Önceki pasukta, anla-
şmazlığa düşmüş iki tarafın mahkemeye gelmesin-
den ve mahkemenin davayı görmesinden bahse-
dilmişti. Burada ise kırbaç cezasından bahse-
dilmektedir. Bu bir soruyu akla getirir: Mahke-
meye gelen iki taraftan haksız çıkanı her zaman
kırbacı mı hak eder ki? Genel olarak iki kişinin
mahkemeye gelme sebebi parasal anlaşmazlıklar
olduğuna göre mahkeme sonucunda haksız çıkan
taraf, haklı tarafa gereken parayı ödeyecek ve
konu kapanacaktır. Kırbaca ne gerek vardır?

²² Mısır Ülkesi'nde köle olduğunu hatırla. Sana bunu yapmanı [işte] bu dayanakla emrediyorum.

25

[114. Kırbaç Cezası]

¹ İnsanlar arasında tartışma olduğunda, mahkemeye gelecekler; [yargıçlar] onları yargılayacaklar, haklıyı haklı, haksızı da haksız çıkaracaklardır.

² Eğer suçlu kırbacı hak ediyorsa, yargıç onu egecek ve [görevli, onu] önünde, suçuna göre sayıyla kırbaçlayacak.

22. Mısır Ülkesi'nde köle olduğunu hatırla – “O zamanlarda sen de, bağlarda kalan az gelişmiş salkımlara ihtiyaç duyacak durumdaydın” (Sforno). Ayrıca bkz. p. 18 açık.

☞ **Matenot Aniim – “Fakirlere Armağanlar”.** Yukarıdaki pasuklarda Tora fakirlere bırakılması gereken bazı payları ele almıştır. Bunlardan tarla da bir köşeyi hasat etmeden bırakmayı gerektiren *Pea*, düşen başakları fakirlere terk etmeyi emreden *Leket*, bağdaki az gelişmiş salkımlarla düşen taneleri fakirlere bırakmayı talep eden *Peret* ve *Olelot* mitsvaları Vayikra kitabında verilmişti (Vayikra 19:9-10 ve 23:22). Şimdi ise Tora bunlara *Şihha* emrini eklemiş, ayrıca *Pea* mitsvasının sadece tarla değil, ağaçlarda da geçerli olduğunu öğretmiştir.

Biraz nesnel bir bakış, düşen ya da unutulmuş birkaç başak tanesinin, tarlada bırakılan bir köşenin, az gelişmiş salkımların ve ağacın tepesindeki bazı olgun zeytinlerin fakirler için çok da büyük bir kazanç olmadığını kabul edecektir. Fakirlerin sadece bunlarla geçinebilmesini beklemek güçtür. Dolayısıyla şunu söylemek gerekir ki, “**Matenot Aniim – Fakirlere Armağanlar**” olarak adlandırılan tüm bu payların amacı gerçekte fakirlerin geçimini sağlamak değildir. Bu mitsvaların temel amacı, maddi durumu yerinde olan kişilere, “düşünmesini ve yardım elini bu emirlerin çok ötesinde uzatmasını gerektiren fakirlerin olduğunu ve onları geçindirme yükümlülüğünü taşıdığını” hatırlatmaktır. Tanrı'nın tarlalarımızda – veya hangi işle meşgulsek onda – bize sağlamış olduğu bereket, elbette öncelikle bizim geçimimiz içindir. Ancak “öncelikle” demek, “yalnızca” demek değildir! Herkes Tanrı'nın kendisine sağlamış olduğu bereket doğrultusunda, fakirlerin geçimine, birkaç başak tanesinin çok ötesinde ciddi katkıda bulunmakla yükümlüdür (Hirsch).

25.

☞ **Kırbaç Cezası.** Tora'nın idam haricinde bedensel olarak verdiği tek ceza kırbaçtır. Bu ceza genel olarak Tora'nın belli kıstaslara uyan “yapma” şeklindeki mitsvalarının ihlali durumunda verilir. Aşağıda bu konuda bazı ayrıntılar verilecektir.

Giriş için şu noktayı uygulamakta fayda vardır: Tora p. 2'de “Eğer suçlu kırbacı hak ediyorsa” demektedir. Bu ifade kırbaç cezasını tanıtmakta [yani açıkça “filanca durumlarda kırbaç cezası verilir” demekte] değil, uygulanacağı zaman nelere dikkat edilmesi gerektiğine bir giriş yapmaktadır. Dolayısıyla bu ifade, Tora'nın diğer tüm emirlerinde olduğu gibi kırbaç cezasının da Sözlü Tora ile daha önceden bilindiğini ima etmektedir. Böylece Tora bu kısımda kırbaç cezasının çerçevesini belirlemekte, *Bet-Din*'e bu cezanın uygulanması konusunda belli sınırlamalar getirerek uygulama sırasında mahkûma karşı duyarlı olmayı emretmektedir. Bu şekliyle kırbaç cezasına dair mitsvanın Tora'da yerleştirildiği bu yerin bağlamıyla olan uyumu daha belirgin bir hal almaktadır. Tora bundan önceki mitsvalarda toplumsal statüsü nedeniyle sıkıntılı durumda olan insanlara karşı duyarlılık ve iyilikseverlik emri vermişti. Bunu takip eden mitsvada ise, söz konusu duyarlılığın bizim için çalışan hayvanlar için bile gösterilmesi gerektiğini vurgulayacaktır (p. 4). İkisinin arasında verilen kırbaç cezası da, Tora'ya isyan ederek insani asaletini geçici olarak kaybetmiş olan ve bunun için cezalandırılması gereken bir mahkûma karşı da duyarlılık ve merhamet gösterilmesi gerektiğini belirtmektedir. Zira bu ceza her ne kadar en başta fiziksel acı anlamına geliyorsa da, amacı intikam veya yok etme değil, suçlunun manevi geleceği için terbiye edilmesi ve günahının onarımıdır. Onun tüm manevi geleceği için bu ceza bir ön koşul niteliğindedir (Hirsch; bkz. p. 3 açık., *Kardeşin* k.b.).

Midraş (Tanhuma Yaşan) verilen azami kırbaç miktarı olan 40 – aslında 39 – sayısı hakkında şu eğitsel bakışı sunar: Günahkâr kişi, Tanrı'nın kırk

Edim Zomemin oldukları tespit edildiği takdirde, bu şahitler, suçladıkları kişinin yerine sürgüne gönderilemez, zira bu şahitlerin kendileri kasıtsız adam öldürmüş değildir ve sürgün cezası onların günahını onarmayacaktır. [*Talmud*, buna benzer başka örnekler de verir.]

İşte bunun gibi, suçlanan kişi için talep edilen cezanın aynısının *Edim Zomemin*'e verilemediği durumlarda, *Edim Zomemin* kırbaç cezasına çarptırılır ve bunun kaynağı buradaki ifadelerdir. Bu bakışla, önceki pasuktaki "*haklıyı haklı, haksızı da haksız çıkaracak*" olanlar, yalancı şahitlerin yalancılığını göz önüne seren ikinci şahitlerdir. Buna göre olay şöyle gelişmiştir: İlk şahitler, örneğin Reuven adlı birini filanca suçla itham etmişler ve bu suçun işlendiği yer ve zamanı belirtmişlerdir. Yalan söyledikleri için, itham ettikleri kişi "*haklı/suçsuz*" olmasına rağmen, onlar onu "*haksız/suçlu*" olarak tanımlamışlardır. Ve işte, daha sonra ikinci şahit grubu gelmiş ve ilk şahitleri "Siz Reuven'i nasıl böyle bir suçla itham edebilirsiniz? Suçun işlendiğini iddia ettiğiniz zaman siz bambaşka yerde bizimleydiniz!" sözleriyle yalancı çıkarmış, böylece gerçekte "*haklı/suçsuz*" olan Reuven'in "*haklı/suçsuz*", "*haksız/suçlu*" olan yalancı şahitlerin de "*haksız/suçlu*" olduklarını ortaya koymuşlardır. Bu şekilde yalancı olan ilk şahit grubu "*dava konusu / tartışmanın tarafı haline gelmiştir*" (bkz. 19:17 a.çk.). Ve şimdiki pasuk da "suçlu" için kırbaç cezasından bahsetmektedir. Böylece bu iki pasuk, *Edim Zomemin*'in, Reuven'i itham ettikleri suçun cezasıyla cezalandırlamadıkları durumlarda kırbaçla cezalandırılacaklarına dair kanunun Yazılı Tora'daki kaynağıdır.

Onu eğecek – İbranice *Veipilo*. Ya da "*birine onu eğmesini emredek*" (İbn Ezra). Tam çeviriyle "*düşürecek*". Ancak burada kullanılan **Nafal** kökü, tamamen yere düşmenin belirtildiği yerlerde "*yere doğru*" (İbr. *Laarets* ya da *Artsa*) ifadesiyle birlikte kullanılır (ör. Şemuel I 14:45). Burada ise "*yere doğru*" ifadesi yoktur; dolayısıyla tamamen yere düşürmek ya da yatırmak değil, "eğmek" kastedilmektedir (Malbim). Kurala göre de kırbaçlanacak kişi ne oturur ne de tamamen ayakta durur; elleri bir direğin iki yanına bağlanarak, eğik haldeyken kırbaçlanır (*Talmud* – *Makot* 22b; Raşi). Kırbaç cezası verilirken, cezaya nezaret eden yargıç, Tora'ya uyulmaması halinde Tanrı'nın vereceği cezaların şiddetinden bahseden, aşağıdaki 28:58-61 pasuklarını okur (bkz. Vayikra 19:20, *Sahipsiz sayılır* k.b.).

Önünde – Basit anlamda buradaki "*önünde*" sözcüğü "yargıcin önünde" anlamındadır (İbn

Ezra). Kırbaçı vuran kişi de, işlem sırasında suçluya bakmakla yükümlüdür; gözü başka yerdeyken ona vuramaz – yani mahkûm onun da "*önünde*" olmalıdır (*Sifre*).

Suçuna göre – "Suçunun onarımı için gerekli olan miktarda" (*Daat Mikra*). Kullanılan tekil ifadenin bir gerektirmesi önceki açıklamada verilmmişti. Bundan türeyen ikinci bir kanun da şöyledir: Tora tekil olarak "*suçuna*" demektir. Dolayısıyla kırbaç, yalnızca, bir yasağın ihlaliinde "tek cezanın kırbaç olduğu" durumlarda uygulanır. Ama bir yasağın ihlali hem para cezasını hem de kırbaçı gerektiriyorsa, sadece para cezası uygulanır ve kırbaç cezası otomatik olarak ortadan kalkar (*Talmud* – *Makot* 4b; *Talmud Yerusalmi* – *Terumot* 7:1). Örneğin birine vurmak Tora'nın bir yasağının ihlali ve teorik olarak kırbaç cezasını gerektirmesi gerekirdi. Ama aynı zamanda zarar, tedavi, utanç vs. gibi konularda tazminatı gerektirdiği için (bkz. p. 12 a.çk.), tazminat ödendikten sonra kırbaç cezası ortadan kalkar. Bu da, yukarıda {*Kırbaçı hak ediyorsa* k.b., [A] şıkkı, [6] numaralı kıstasta} belirtilen kuralın bir başka kaynağıdır.

Bu konudaki tek istisna *Motsi Şem Ra*'dır. Böyle biri, tazminat ödemesine rağmen kırbaç cezası da görür (bkz. 22:19 a.çk.).

Sayıyla – Azami kırbaç sayısı 39'dur (bkz. s.p. a.çk.) ve uygulamada kaç kırbaç vurulacağı, mahkûmun dayanma gücünü ölçecek bir bilirkişi tarafından belirlenir. Bir kerede dayanabileceği miktar her neyse o miktar mahkûm için yeterli bir ceza teşkil edecektir. Onkelos'un çevirisi de "*Günahu için belirlenen sayıya göre*" şeklindedir.

İşlem başladıktan sonra, gerek görüldüğü takdirde sayı daha da azaltılabilir. Ancak mahkeme, bilirkişinin belirlediği sayıyı hiçbir koşul altında geçemez (*Meam Loex*).

Kırbaçlayacaktır – Tam çeviriyle "*vuracaktır*" veya "*darbe indirecektir*". Bu işlem için buzağı derisinden yapılmış bir kırbaç kullanılır (bkz. p. 4 a.çk.).

Bu konu içinde söz konusu fiil üç kez geçmektedir: [1] Buradaki "*kırbaçlayacaktır*" ve sıradaki pasukta yer alan [2] "*vuracaktır*" ile [3] "*şiddetli bir darbeye vurmayla*" sözcükleri [çevirimizde farklı görünse de, kullanılan İbranice fiillerin üçü de aynıdır]. Bu üç kullanıma denk olarak, mahkûm için belirlenecek kırbaç sayısı da, 3 sayısının bir katı olmalıdır. [Ayrıca Tora'da üç tür günah ya da "*suç*" vardır: (a) "*Het* – *Hata*" – kasıtsız işlenen suçlar. (b) "*Avon* – *Günah*" – kasıtlı,

[A] Bir yaklaşım, buradaki ifadeyi önceki pasuktan bağımsız olarak değerlendirmektir. Orada iki taraf arasındaki anlaşmazlıktan bahsedildikten sonra, bu pasukta ise Tora'nın bir yasağının ihlali nedeniyle mahkemeye çıkarılmış ve suçlu bulunmuş biri ele alınmaktadır. Böyle biri bazı durumlarda kırbaç cezasını hak edebilir. Tora, bu cezanın hangi yasakların ihlali için verildiğine açıklık getirmek için bu mitsvanın hemen sonrasında [ve bu emirle aynı *peraşa* – kısa paragraf – içinde] “*Harman dövdüğü sırada bir boğaya bünunsalık takma*” (p. 4) emrini vermiştir. Söz konusu emir belli özelliklere sahiptir: [1] “Yapma” şeklindedir; yani bir yasaktır. [2] İhlali durumunda “yap” şeklindeki bir emirle telafi edilmez (aksi bir örnek için bkz. Vayikra 1:4 açk., *Ona af sağlamak üzere* k.b.). [3] Bir boğanın ağzını kapatmak fiili bir hareket gerektirir. Yani bu, sözle ya da düşünceyle değil, hareketle ihlal edilen bir yasaktır (bazı istisnalar için bkz. Vayikra 27:10 açk.). [4] Bu yasağın türediği pasuk, idam cezasını gerektiren bir günahı tanımlamakta değildir. [5] Yasak doğrudan ifadelerle verilmektedir; yani “yap” şeklindeki bir emirden türemiş değildir (krş. 23:21 açk.). [6] Yasağın ihlali, günahkârın herhangi bir parasal ceza ödemesini gerektirmez (krş. *Suçuna göre* k.b.). [7] Bu, kendi başına bir yasaktır ve başka alt yasaklar için ana başlık teşkil eden genel bir yasak değildir (bkz. *Talmud – Makot* 13b; *Talmud – Sanedrin* 63a; *Talmud – Pesahim* 61b).

Tora p. 4'teki bu yasağı, kırbaç cezasına bitişik vererek, söz konusu cezanın, bu yedi özelliğin “hepsine birden” sahip olan emirlerin ihlali durumunda verildiğini öğretmektedir. Tora'da bu özelliklerin hepsine sahip olan 168 tane yasak vardır (*Meam Loetz* bunların listesini *Mişpatim* *peraşasının* başındaki açıklamalarında vermektedir).

[B] Eğer bu pasuğu öncekinin bir devamı olarak görüyorsak, o zaman belki de burada anlaşmazlık sırasında fiziksel zararın meydana geldiği bir örnek kastedilmektedir. İbn Ezra, *Şemot* kitabındaki “[Moşe, kavga eden iki İbrani'den] Haksız (*Raşa*) olana 'Akranıma neden vuracaksın?' dedi” (*Şemot* 2:13) pasuğu doğrultusunda, bu pasukta “haksız” ya da “suçlu” (*Raşa*) olarak tanımlanan tarafın, diğerine vurmuş olduğu için kırbaç hak ettiği görüşündedir (*Piruş Al İbn Ezra*). Normal şartlarda, eğer haksız taraf diğerine vurmuşsa, bunun sonuçlarının tazminatını ödemelidir. Ama eğer bu zarar, tazminata dökülemeyecek kadar azsa, yani [en küçük para birimi olan] bir *Peruta* kadar bile etmiyorsa, o zaman bu kişi, bir başkasına vurma yasağını (bkz. s.p. açk.) ihlal ettiği için kırbaç cezasını hak eder (Ramban).

Benzer şekilde burada Tora'nın, bir başkasına yönelik davranışı kısıtlayan bir yasağının ihlalin-den bahsediliyor olabilir. Örneğin bir alacaklı, yasak olmasına rağmen (bkz. 24:6), borçludan teminat olarak yiyecek hazırlama amaçlı bir eşyayı alırsa Tora'nın bir yasağını ihlal etmiş olur. Bu durumda borçlu onu mahkemeye şikâyet ederse bu, “iki kişi arasındaki tartışmanın” bir sonucudur; ama alacaklı bu durumda Tora'nın yasağını ihlal etmiş bir sanık konumundadır ve suçlu olduğu tespit edilirse, kırbaç cezasına çarptırılacaktır (a.k.).

[C] Önceki pasuk “*haklıyı haklı, haksızı da haksız çıkaracaklardır*” diye bittikten sonra bu pasukta suçlunun kırbaçlanmasından bahsedilmektedir. *Talmud* bu ifadelerin “*Edim Zomemin – Komplocu Şahitler*” konusuyla (bkz. 19:16-21) ilgili bir noktayı öğrettiğini kaydeder.

Hatırlanacağı üzere bir şahit grubu bir kişiyi belirli bir suçla suçladıktan sonra, başka geçerli şahitler gelip, ilk şahitlerin, suçun işlendiğini iddia ettikleri zaman bambaşka bir yerde olduklarına dair tanıklık ettikleri takdirde, ilk grup *Edim Zomemin* adı verilen özel bir yalancı şahit statüsü alır ve suçladıkları kişi için hangi ceza öngörülüyorsa, bu ceza o şahitlere verilir.

Öte yandan, bazı durumlar vardır ki, *Edim Zomemin*'in suçladıkları kişi için öngörülen cezaya çarptırılması mümkün değildir. Bu örneklerin ortak özelliği, yalancı şahitlerin suçladığı kişi için öngörülen cezanın bedensel ya da parasal değil de, belli bazı haklardan mahrum kalması şeklinde olduğu durumlar olmasıdır (Hirsch). Örneklerden biri, yalancı şahitlerin gelip filanca kişinin [kasıtsız adam öldürdüğü için, bir sığınma şehrinde (bkz. 4:42 açk.)] sürgünü hak ettiğine dair suçlamada bulunmalarıdır. *Talmud* (*Makot* 2a-b) bunu pasuklardaki nüanslardan öğrenmektedir. Tora şöyle demiştir: “[Bir kişi] Akranıyla birlikte odun kesmek üzere ormana gelir, elini ağacı kesmek için baltayla savurur, ama demir, saptan [bir anda] kurtulup akranını bulur ve [akranı] ölürse, o [kişi] bu şehirlerden birine kaçacak ve hayatta kalacaktır” (19:5). Bu pasuktaki “o [kişi]” sözcüğü, pasuğun gidişatına göre gereksiz yere kullanılmıştır. Ne de olsa o olmadan da kimden bahsedildiği açıktır. Ancak Tora bu ifadeyi özellikle vurgulayarak bir mesaj vermektedir: “Sürgüne sadece ‘o [kişi]’ – yani bir insanın ölümüne kasıtsız olarak yol açan türdeki bir kişi – gidecektir. Ama bu durumda olmayan bir kişi sürgüne gitmez.” Dolayısıyla bir kişiyi kasıtsız adam öldürmüş olmakla itham eden şahitlerin

ג אַרבעַים יָכֵנוּ

לֹא יִסֵּף פְּרִי־יָסִף לְהַכֹּתוֹ עַל־אַלֶּה מַכָּה רַבָּה וְנִקְלָה אַחֲרָיָהּ
לְעֵינֵינוּ:

kötü duruma düşmesi Tanrı'nın isteği değildir ve bu nedenle sayı ya da darbe şiddeti açısından ekleme yapmak yasaktır (Rabenu Behaye).

Belirli bir sayı olduğuna göre ekleme yapılmaması gerektiği açıktır. Ancak Tora burada, konudan yola çıkarak genel bir yasak vermektedir. Kırbaç cezasını hak eden birine bile, hak ettiğinin ötesinde tek fiske vurmak yasaktır. Böylece Tora'nın kırbaçlanmasını emrettiği bir kişiye bile ayrıca vurmak yasak olduğuna göre, Tora'nın hakkında böyle bir emir vermediği bir kişiye vurmak da elbette yasaktır. Dolayısıyla bu ifade, [kırbaç cezasından bağımsız olarak] herhangi bir insana herhangi bir şekilde vurmaya da yasaklamaktadır (Sifre 286; Talmud – Ketubot 33a; Raşi). Esasında Tora, bir başkasına sadece elini kaldıran bir kişiyi, [hiç vurmasa bile] Raşa olarak tanımlamıştır (Talmud – Sanedrin 58b; bkz. Şemot 2:13 ačk.).

Buna doğal olarak anne ya da babaya vurmak da dâhildir. Böylece böyle bir davranışta bulunmanın cezasını Şemot 21:15'te açıklamış olan Tora, bu konudaki uyarıyı burada vermektedir (Talmud Yerusalmi – Sanedrin 11:1); zira Tora, bir davranış hakkında uyarıda bulunmadan [yani onun yasak olduğunu belirtmeden], o davranış için ceza vermez.

Kırbaç cezasına çarptırılan bir kişiye belirlenen sayının ötesinde vurma – ve buna dâhil olmak üzere herhangi bir kişiye bir kez bile olsa vurma – yasağı, Tora'nın 613 emrine dâhildir. Mitsvat Lo Taase No. 357 (Sefer Ahimuh).

Şiddetli bir darbeyeyle vurmaya devam etmesin – Dayanabileceğinden daha ağır darbe vurmak yasaktır (Sforno).

Önceki ifade “*ekleme yapmamalıdır*” dediğine göre ek darbe şiddetli olsa da olmasa da yasaktır. Öyleyse buradaki “*şiddetli bir darbeyeyle vurmaya devam etmek*” ifadesi, belirlenen sayıdaki kırbaç vurulurken bunun güçlü darbelerle yapıldığına işaret etme amaçlıdır (Talmud – Makot 23a).

Buna karşılık, kırbaç cezasını uygulayan görevli, fiziksel açıdan çok güçlü olmayan, Tora bilgisine sahip bir kişi olmalıydı (a.y.). Dolayısıyla

bahsedilen “*şiddetli darbeler*” de güçsüz ve düşünceli birinin vurabilecekleriyle sınırlıdır.

Rabi Yona'ya göre bu pasuktaki “*ekleme yapmamalıdır*” ve “*devam etmesin*” ifadeleri iki ayrı yasağı tanımlamaktadır ve bu doğrultuda, bir kişi herhangi birine, akranına, eşine vs. vurduğu anda, Tora'nın iki yasağını birden ihlal etmiş olur (Rabenu Behaye).

Rabenu Behaye buradaki ifadenin bir sır içerdiğini belirtir. Ona göre “*şiddetli darbe*” ile kastedilen, ölüm sonrasındaki ağır cezadır. Suçlunun bu dünyada cezalandırılması, onu ölüm sonrasındaki ağır cezadan kurtarır. Böylece burada ceza gören daha sonra “*şiddetli darbe*” almayacaktır (bkz. s.a.).

Kardeşin – Kırbaç cezasını alan kişi, bu noktaya kadar hep “*suçlu/haksız*” şeklinde anılmıştır (p. 1-2). Burada, yani cezası tamamlandıktan sonra ise “*kardeşin*” olarak tanımlanmaktadır (Sifre 286; Raşi). Ceza onun suçunun onarımını sağlamış olduğundan, artık “*suçlu*” değil, “*kardeş*” sınıfındadır.

İbranice **Ahiha**. Bu sözcüğün sayısal değeri 39'dur. Bu da, “*suçlu*”, 39 kırbağı yedikten sonra tekrar ‘kardeşin’ haline gelir” mesajını verir (Rabenu Behaye). Bu da bir Yahudi'nin, her ne kadar yanlış davranışı görmezden gelmemesi gerekiyorsa da, samimi bir pişmanlık ve kötü davranışın ortadan kalkması sonrasında affedici olması gerektiğini vurgular. Tanah'ta “**Yitamuh Hataim Min Aarets, Urşaim Od Enam** – Yeryüzünde Günahlar Sona Erecektir ve Kötüler Artık Olmayacak” (Teilim 104:35) denmektedir. Bu pasuk “**Hoteim – Günahkârlar**”ın değil, özellikle “**Hataim – Günahlar**”ın sona ermesi üzerinedir. [Yom Kipur'da Neila saatindeki Amida duasında okuduğumuz üzere] Tanrı'nın isteği günahkârların ölmeleri değil, *teşuva* yapmalarıdır (bkz. Yehezkel 18:23, 18:32, 33:11). Bu olduktan sonra zaten otomatik olarak “*kötüler artık olmayacaktır*” (Talmud – Berahot 10a).

Hahamlarımız buradaki ifadeyi dayanak göstererek, kırbaç cezasının çok önemli bir avantaj içerdiğini kaydederler. Eğer bir kişi *Karet* cezasını gerektiren bir ihlalde bulunmak üzereyken şahitler tarafından, o ihlal nedeniyle kırbaç cezasını hak edeceğine dair uyarılmış, ama yine de ihlalde

³ Ona kırk [kereden az] vuracaktır. Ekleme yapmamalıdır. Sakın bunlara ek olarak ona şiddetli bir darbeye vurmaya devam etmesin ki kardeşin gözlerinin önünde utanılacak duruma düşmesin.

ama temel olarak insanın maddi ya da fiziksel bir yarar sağlama dürtüsüne hâkim olamadığı için işlediği suçlar. (c) “*Peşa – İsyân*” – bilerek ve isteyerek, sırf Tanrı’ya isyan amacıyla işlenen suçlar. Kırbaç sayısının 3’ün katı olması bu üç suç türüne de denk gelir (krş. *Beer Mayim Hayim*).] Böylece eğer azami sayı olan 39 tane kırbaç vurulmayacaksa, vurulacak miktar, 3 sayısının, bilirkişinin belirleyeceği miktardan az olup ona en yakın olan katıdır (bkz. s.p. açk., *Utanılacak duruma düşmesin* k.b.).

Ayrıca İbranice söz dizilişine göre buradaki “*kırbaçlayacak*” sözcüğü, pasuktaki “*önünde*” sözcüğü ile yan yanadır ve ifade “*önüne vuracak*” şeklinde de anlaşılabilir. Tora, konu içinde üç kez kullanılan fiilin bir tanesi için “*önüne*” dediğine göre, belirlenen sayının ilk üçte biri mahkûmun bedeninin ön tarafına vurulacaktır. Bu sayının diğer iki kullanıma denk olan üçte ikisi ise mahkûmun sırtına vurulur (Rabenu Behaye). Böylece eğer azami sayı olan 39 kırbaç vurulacaksa, suçlu ön taraftan 13 kez kırbaçlanır. Kalan 26 kırbaç da sırtına vurulur (*Sifre* 286; *Talmud – Makot* 22b; Raşi).

Tora’nın bazı yasaklarından birini çiğneyen kişiye kırbaç cezasının verilmesi, Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 238 (*Sefer Ahimuh*).

3. Kırk [kereden az] vuracaktır – Pasuğun verdiği sayı 40’tır, ama Sözlü Tora ile bilinen sayı 39’dur. Buna bağlı olarak *Talmud*, bu ifadeyi “40’a ulaştıran sayı kadar vuracaktır” olarak açıklar – yani 39 (*Talmud – Makot* 22b; Raşi).

Başkaları bunu, önceki pasukta yer alan “*sayıyla*” şeklinde çevirdiğimiz sözcükle açıklar. Bu sözcüğün İbranice hali **Bemispar**, tamlayan şeklinde noktalanmıştır [tamlama hali olmasa **Bamispar** olması gerekirdi]. Bu sözcük önceki pasuğun sonunda yer almakta ve bu pasuğun başındaki “*Arbaim – Kırk*” sözcüğünden hemen önce gelmektedir. Böylece iki sözcük “**Bemispar Arbaim – Kırk Sayısında**” şeklinde bir tamlama oluşturmaktadır. Yani “*kırk sayısı içinde*” – kırk sayısına bitişik, ama kırk değil. Dolayısıyla 39 (*Talmud – Makot* 22b; Raşi; Rabenu Behaye). Rabi Samson Raphael Hirsch ise bunu sıradaki “*ekleme yapmamalıdır*” ifadesiyle açıklar: “*Kırkncry eklememelidir*” – yani 39’da kalmalıdır. *Targum Yonatan*’ın çevirisi de “*Kırk kırbaç vurmalıdır; ama*

bir eksik bırakmalı, kırka tamamlamamalıdır” şeklindedir. Uygulamanın 39 kırbaç şeklinde olmasına bağlı olarak, *Talmud*’da kırbaç sayısı “**Arbaim Haser Ahat – Kırktan Bir Eksik**” şeklinde terimlendirilmiştir. [*Şabat* günü yapılması yasak olan 39 iş kategorisi de bu terimle anılır.]

Talmud’da Rabi Yeuda’nın görüşü ise 40 tam kırbaç atılması gerektiği yönündedir. Rambam da aynı görüştedir (*Yad – Sanedrin* 17:1), ancak uygulamada yalnız 39 kırbaçın atıldığını belirtir. Ona göre Tora 40 sayısını öngörmüştür; ancak aynı zamanda *Bet-Din*’e, her mahkûmun dayatabileceği miktarı belirleme yetkisi de vermiştir. Hahamlarımız da bu yetkiye dayanarak, bu sayıyı her mahkûm için azami 39 kırbaç olacak şekilde indirmişlerdir. Rambam’ın yazdıklarını açıklayan bazı eserler, Hahamlar’ın bunu kendi görüşleri doğrultusunda yapmadıklarını, bu uygulamanın Moşe Rabenu zamanından beri bu şekilde sürdüğünü eklerler (bkz. *Kesef Mişne* ve *Lehem Mişne*).

40 ve 39 sayıları, birçok sayı içeren Tora’da belli sembolizmlere sahiptir. [1] Bir *mikve*, insanın yenilenmesini ve yeniden doğuşunu simgeler ve 40 *sea* su içermelidir. [2] Bene-Yisrael, günahlarının onarımı için çölde 40 yıl boyunca dolaşmışlardır. [3] Dünya için “sil baştan” anlamına gelen Büyük Tufan sırasında yağmur 40 gün ve 40 gece boyunca yağmıştır. [4] Yahudi geleneğine göre, bir çocuğun doğası, annenin hamileliğinin ilk 40 günü içinde belli olur (*Midraş – Tanhuma*, Bamidbar 23). [4] “**Tal – Çiy**” sözcüğünün sayısal değeri 39’dur. *Talmud* (*Hagiga* 12a), Tanrı’nın ölüleri çiy ile canlandıracağını kaydeder. [5] Tanrı’nın 13 Merhamet Niteliği vardır. 39, bunun üç katını işaretler.

Sonuç olarak her iki sayı da, istenmeyen bir kolumdan arınmak, kurtulmak, yenilenmek ve affedilmek ile bağlantılıdır. Kırbaç cezası da günahın onarımını sağladığından, günahı işleyen kişinin ruhunda yenilenme ve arınma sağlayan bir işlemdir (*Meam Loez*; bkz. *Kardeşin* k.b.).

Ekleme yapmamalıdır – “Ama eksiltme yapabilir” (*Daat Mikra*).

Bilirkişinin belirlediği ve azami 39 olan sayının ötesine geçmek yasaktır (*Sifre*). Kırbaç cezası kendine özgü bir yasadır ve Tanrı’nın verdiği bir emir olarak, yargıç bu cezayı vermekle, suçlu da bunu kabullenmekle yükümlüdür. Yine de suçlunun

ד ל־אַתְחֶסֶם שׁוֹר בְּדִשׁוֹ: 4

un haline getirildikten sonra da, suyla karıştırıldığı andan itibaren *Hallâ* payının (Bamidbar 15:17-21) ayrılması gerekir. Tüm bunlar yapılan kadar bu ürün henüz kullanıma hazır değildir; dolayısıyla harmanın dövülmesi, ürünün kullanıma henüz hazır olmadığı bir aşamada gerçekleştirilir. Bunun yanında [2] harmanın dövülmesi sadece toprak kaynaklı ürünleri ilgilendiren bir işlemdir.

Harman dövme işleminin bu iki özelliği, bu pasuktaki kanunun kapsamını belirler. Buna göre pasuğun kastettiği “yiyecek konulu işler”, bu iki özelliğe sahip olanlarla sınırlıdır. Böylece örneğin, süt toprakta yetişen bir ürün olmadığı için, süt sağlamak, peynir yapmak, tereyağı üretmek gibi işler bu kanuna dâhil değildir. Benzer şekilde, gereken tüm payların artık ayrılmış olduğu bir aşamada yapılan, hamur açıp yoğurmak gibi işler de kanuna dâhil değildir. Yine, *Tenuma* ve *Maaser* paylarının ayrılmasını gerektiren [ama *Hallâ* yükümlülüğü olmayan] meyvelerde bu paylar ayrıldıktan sonra yapılan – örneğin birbirine yapışmış hurma ve incir tanelerini ayırmak vb. – işlemler bu kanuna dâhil değildir (*Talmud – Baba Metsia* 89a; Raşi).

Kanuna dâhil olmayan bu işlemlerin hepsi insanların yaptığı türde işlerdir. Yukarıda, bu pasuktaki yasağın iş sırasında insanların yiyecekleri yemekten men edilmesini kapsamadığı belirtilmişti. Yine de bu pasukla, bir işçinin çalışma sırasında üzerinde çalıştığı meyvelerden yemesine izin verilmesini emreden 23:26 arasında belirgin bir bağ vardır. Dolayısıyla her ne kadar şimdiki pasuk insanları konu etmiyorsa da, bu pasuktan öğrenilen ve önceki iki paragrafta açıklanan ayrıntı, 23:26’daki kanunun kapsamına açıklık getirmektedir. Buna göre 23:26’da sözü geçen işçiye verilen izin de, yukarıda verilen iki özelliğe sahip olan işlerle sınırlıdır ve bir yiyecek işçisinin, önceki paragrafta sayılan süt sağma, peynir yapma, yapışık meyveleri ayırma vs. işleri yaptığı sırada söz konusu yiyecekleri yemesi yasaktır (*Mizrahi; Sifte Hahamim*).

5-6. *Yibum*. Önceki mitsvalar dullara, yetimlere, fakirlere, Gerler’e, hatta suçlulara ve hayvanlara yönelik duyarlılığı ele almıştı. Duyarlılık hareketlerini öngören bu mitsvalar pakedi, şimdi bir ölüye ve onun ardında bıraktığı isme bile duyarlı olmanın gerekliliğini ortaya koyan *Yibum* mitsvasıyla sona ermektedir.

Kısaca, *Yibum* mitsvası, çocuksuz ölen bir adamın kardeşlerinden birinin, kayınbiraderlik görevini

yaparak, dul yengesiyle evlenmesini öngörür. Yüzeysel bir bakış bu kanunun, dul kadını koruma amaçlı olduğunu düşündürebilir. Oysa kural-ların ayrıntıları ve pasuklarda yazılanlar dikkatle incelendiği takdirde, bu mitsvanın tamamen ölmüş olan kişinin yararına olduğu görülecektir. Her şeyden önce, bu evlilikten doğacak olan çocuk, ölenin mirasını alacak ve onun ismini devam ettirecektir. Ayrıca bu mitsvayı doğuran koşullar sadece ölen kişiye bağlı kıstaslara göre ortaya çıkar; dul kadını ilgili hiçbir kıstas yoktur. Eğer adam çocuksuz öldüğünde dul karısının daha önceki bir evliliğinden çocukları varsa bile, *Yibum* mitsvası ölenin bir kardeşinin bu dul kadını yine de evlenmesini öngörür. Buna karşılık, ölenin başka bir kadından çocukları varsa, dul kadın tamamen yalnız kalacaksa bile *Yibum* mitsvası devreye girmez. Pasuklarda söylenilenler de tamamen “ölenin Yisrael’deki isminin devam ettirilmesi” şeklindedir ve bunun dul kalan kadını bir ilgisi yoktur. Sonuç olarak *Yibum* mitsvası, dul kadını korumayı değil, ölen adamın isminin devamlılığını amaçlamaktadır. [Tora’nın dul kadınları koruyan birçok mitsvası vardır, ama *Yibum*, onlardan biri değildir.]

İnsanoğluna verilen ilk mitsvada Tanrı şöyle demiştir: “*Verimli olun ve çoğalın. Yeryüzünü doldurun ve onu ele geçirin*” (Bereşit 1:28). Dolayısıyla insanoğlunun en öncelikli olarak önem vermesi gereken mitsvalardan biri çoğalmaktır. Ama Tanrı bunun yanında bir şey daha söylemiştir: “*Yeryüzünü ... ele geçirin*”. Bunun anlamı, insanın ekmeğini kazanması ve belirli bir mal-mülk elde etmek için çabalamasıdır. Ancak Tanrı bunu başlı başına bir emir olarak değil, çoğalma mitsvasının bir alt ögesi olarak emretmiştir. Başka bir deyişle, insanın servet elde etmesinin amacı, sırf para hırslı olmamalı, ailesinin ve çocuklarının geleceği için rahat bir başlangıç sağlamak olmalıdır. “*Banım – Çocuklar*” bir insanın hayatında kurduğu *binanın* (*Binyan*) yapı taşları (*Avanim*) ve tuğlalarıdır (*Levenim*).

Yibum mitsvasının verildiği bu kısım, dünyevi yaşamında bu amaca ulaşmayı ummuş, bunun için çabalamış bir kişiyi ele almaktadır. Bu kişi bu amaçla evlenmiş, bir yuva kurmuştur. Fakat inşa ettiği evinde bu amaca ulaşmayı ummasına rağmen, kendi ismini, kültürünü ve değerlerini aktaracağı, yaşamındaki ortağı olan eşiyile birlikte eğitip şekillendireceği bir çocuk babası olmak ona nasip olamamıştır. Ardında yeni bir nesil bırakmadan ölürken, olasılıkla keder içinde, tüm

⁴ Harman dövdüğü sırada bir boğaya burunsalık takma.

bulunmuşsa, *teşuva* yaptığı takdirde, aldığı kırbaç cezası sonrasında *Karet* cezası ortadan kalkar. Bu, pasuktaki “*kardeşin*” sözcüğünden öğrenilmektedir. *Karet* cezası, bir Yahudi’nin ruhunun ulusun manevi kaynağıyla olan ilişkisinin kesilmesi anlamına gelir. Ancak burada, kırbaç cezası görmüş bir kişinin “*kardeşin*” olarak tanımlanması, bu bağın kesilme tehlikesinin ceza sayesinde ortadan kalktığına işaret eder (*Talmud – Megila* 7b; Rabenu Behaye).

Utanılacak duruma düşmesin – “Duyduğu acıyla küçük ya da büyük tuvaletini kaçırarak rezil olmasın” (*Talmud – Makot* 22b; Sforno). Tora’nın amacı, mahkûmu küçük düşürmek değildir. Bu nedenle eğer bilirkişi, bir mahkûmun acıya hiç dayanamayacağı ve kırbacı yediği anda bahsedilen utanılacak duruma düşeceği yönünde görüş belirtirse, mahkûm kırbaçlanmaz. Ancak eğer kırbaça dayanacağını, ama ceza bittikten sonra böyle bir duruma düşebileceğini söylerse, ceza uygulanır (*Talmud – Makot* 23a). Dolayısıyla burada belirleyici nokta, ceza “sırasında” böyle bir durumun oluşup oluşmayacağıdır. Vurulacak kırbaç sayısı belirlenirken dikkat edilen kıstaslardan biri de budur.

Önce de belirtildiği gibi, vurulacak kırbaç sayısı 3’ün katı olmalıdır. Böylece, örneğin eğer bilirkişi suçlunun 20 kırbaça dayanabileceğine hükmetmişse, 18 kırbaç vurulur. 21, 20’ye daha yakın olmasına rağmen, buradaki ifade nedeniyle, belirlenen miktardan fazla darbe vurmak yasaktır. Bu nedenle ceza, belirlenen miktarın altında olup, aynı zamanda 3’ün katı olan sayıya göre verilir (*Talmud – Sanedrin* 10a-b).

4. Harman dövdüğü sırada – Sırf bu ifadenin sığ anlamı nedeniyle akla, “pasuk özellikle ‘harman dövdüğü sırada’ dediğine göre, harman dövmeye başlamadan önce burunsalık takmak yasak değildir” gibi bir düşünce gelmemelidir; zira emrin hayvanı iş sırasında canının çektiği yiyeceği yemekten alıkoymama amacını güttüğü açık olduğuna göre burunsalığın önceden ya da iş sırasında takılması arasında bir fark yoktur. Yiyecek üzerinde çalışan bir hayvanın o yiyeceği yemesini engelleme amacıyla hayvana burunsalık takmak her durumda yasaktır (Raşi).

Burunsalık takma – Tam çeviriyle “engelleme”. Yani “yemek yemesini önleyecek bir engel takma”. Hayvanın yemesini engellemek için caydırıcı bir bağırma bile yasaktır (*Talmud – Baba Metsia* 90b; *Yad – Sehivut* 13:2; *Meam Loetz*; Hirsch). *Mitsvat Lo Taase* No. 358 (*Sefer Ahinuh*).

Sadece harman döven bir boğanın değil, insanlar için yiyeceğe bağlı olarak herhangi bir işe koşulan evcil olan ya da olmayan herhangi bir hayvanın ve herhangi bir kuşun da, üzerinde çalıştığı yiyeceği yemekten alıkonulması yasaktır.

Tora herhangi bir hayvandan bahsetmeksizin kısaca “harmanı burunsalıkla dövmeye” diyebilirdi. Ama bir hayvan ismi vererek, buradaki yasağın sadece hayvanlar için geçerli olduğunu vurgulamaktadır. Yani [her ne kadar yiyeceklerle ilgili bir işte çalıştırılan işçinin o yemekten yemesine izin verilmişse de (23:26)] buradaki yasak bir insan için geçerli değildir ve eğer bir işveren, bahçesinde çalışan bir işçinin üzerinde çalıştığı meyveden yemesini engellerse her ne kadar 23:26’daki “yap” şeklindeki emri göz ardı etmekten sorumluysa da, buradaki “yapma” şeklindeki emri ihlal etmiş olmaz ve kırbaç cezasını hak etmez.

Bu, bir soruyu daha beraberinde getirmektedir. Amaç insanı kuralın dışında bırakmak olduğuna göre, pasuk genel olarak “bir hayvan” da diyebilirdi. Neden özellikle “boğa” demiştir? Çünkü boğa en yaygın kullanılan iş hayvanıdır ve Tora, kuralları verirken normal yaşamdan örnekleri kullanır (*Sifre* 287; *Talmud – Baba Metsia* 88b; Raşi; *Mizrahi*; *Gur Arye*). Bunun yanında boğa, bundan önce verilen kırbaç cezası kanunu hakkındaki bir kuralın da kaynağıdır. Bu kurala göre ceza sırasında kullanılan kırbaç, buzağı derisinden imal edilir (*Talmud – Makot* 23a). Ayrıca “boğa”, *Şabat* günü çalıştırılması yasak olan hayvanlara da örnek olarak verilmiştir. Orada her türlü hayvan kastedildiğine göre buradaki kural da her türlü hayvanı kapsar (*Talmud – Baba Kama* 54b; bkz. 5:14 açık., *Boğan ve eşeğin ve tüm hayvanların k.b.*).

Başka bir soru: Konu hayvanın sadece harmanda değil, yiyeceklerle ilgili her türlü işte yiyeceği yemesinin engellenmemesi olduğuna göre Tora neden “harman dövdüğü sırada” demeyi gerekli görmüştür? Tora bunu da, yiyeceklerle ilgili olan işlerin hangilerinin bu kanunun kapsamına girdiğini belirtmek için bir örnek olarak vermiştir. Harman dövmeye fiili ayırt edici bazı özelliklere sahiptir: [1] Harman, kullanıma henüz tamamen hazır olmayan ürünler üzerinde yapılan bir işlemdir. Tahıl tanelerinin yenmeye hazır hale gelebilmeleri için öncelikle *Koenler* ve *Leviler* için ayrılması gereken payların (*Teruma* ve *Maaser*; *Bamidbar* 18:12 ve 18:21-29, *Devarim* 14:22-29) ayrılması gerekir. Dahası, tahıl öğütülüp

ס ה כִּי־יִשְׁבּוּ אַחִים יַחְדָּו

וְלֵאמֹר אַחֲדָם וְבֶן אֵין־לּוֹ לֹא־תִהְיֶה אֶשְׁת־הֵמָּה הַחוּצָה לְאִישׁ
זָר יִבְמָה יִבָּא עָלֶיהָ וּלְקַחְתָּהּ לוֹ לְאִשָּׁה וַיִּבְמָה:

kızının kızı vs. olmak üzere onun soyundan gelen kız ya da erkek tek bir kişi bile varsa – hatta bu kişi bir *mamzerse* bile (23:3) – *Yibum* mitsvası geçerlilik kazanmaz (*Talmud – Yevamot* 22b; *Talmud – Baba Batra* 115a; Raşi). Buna karşılık Yahudi olmayan bir kadından doğan çocuklar Yahudi olmadıkları için (bkz. 7:4 açık.), sadece böyle bir çocuğu olan kişi yine de çocuksuzdur ve *Yibum* mitsvası devrededir.

Eğer adam öldüğünde karısı hamileyse *Yibum* konusunu hamileliğin gidişatı belirler. Eğer kadın düşük yaparsa *Yibum* mitsvası devreye girer. Eğer kadın çocuk doğurursa Tora kanununa göre *Yibum* durumu ortadan kalkar. Ancak Hahamlarımız, çocuğun ilk otuz gün içinde ölmesi durumunda *Halitsa* (p. 7-10) yapılmasını öngörmüşlerdir (*Yad – Yibum* 1:5; *Meam Loez*). Adam öldüğünde kadının hamile olup olmadığının kesinlik kazanması amacıyla, *Yibum* ya da *Halitsa* yapılmadan önce ölümden itibaren 90 gün beklenir (*Talmud – Yevamot* 44a).

Ölenin arkasında kendi soyundan gelen bir kişiyi bırakmış olması bu mitsvanın en kritik noktasıdır; çünkü normal şartlarda bir kişinin kendi yengesiyile ilişkisi Tora'nın cinsel ahlaksızlık başlığı altında yasakladığı ilişkilerden biridir (bkz. Vayikra 18:16). Bu yasağın ciddiyeti, ihlali durumunda cezanın *Karet* ve çocuksuzluk olmasıyla kendini belli etmektedir (bkz. Vayikra 20:20). Bir kişi arkasında çocuk bırakarak ölürse bile karısı ile kardeşi arasındaki evlilik [ve elbette ilişki] yasağı devam eder. Ama çocuk yoksa bu yasak ortadan kalktığı gibi, söz konusu evlilik bir mitsva haline gelir.

Dışarıya [gidip]... – Tam çeviriyle “dışarıya; [yani] başka bir erkeğe varmayacaktır” (İbn Ezra). “Dışarı”dan kasıt, kocasının ailesinin dışındaki başkalarıdır (*Daat Mikra*).

Kocası çocuksuz ölmüş bir kadının, [*Halitsa* işlemi olmadan] aile dışında başka biriyle evlenmesi yasağı Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 359 (*Sefer Ahinuh*).

Konunun bağlamında bu bir emirdir. Ama bunun yanında *Talmud*'da bu sözlerin aynı zamanda “*Yibum* evliliği yapması beklenen bir kadın dışarı-

dan başka biriyle evlenirse bu evlilik geçerli değildir” şeklinde de anlaşılıp anlaşılamayacağı konusunda da bir görüş ayrılığı vardır (*Talmud – Yevamot* 92b).

Kayınbiraderi – İbranice *Yabam*. Kocası ardında soy bırakmadan ölen kadının kayınbiraderi bu isimle anılmaktadır. *Yibum* mitsvasına ismini veren de bu kişinin bahsedilen görevi – “*kayınbiraderlik görevini*” – yerine getirme fiilidir.

Onunla birlikte olacak – *Yibum*, kayınbiraderin, dul yengesiyile ilişkiye girmesiyle gerçekleşir. Bu, ölen kardeşin evliliğinin bir devamı sayıldığı için, normal evlilik işlemlerine (bkz. 24:1 açık.) gerek yoktur. Tora kanunu böyledir; ancak Hahamlarımız *Yibum* durumunda da, normal evlilik işlemlerinin yapılması yönünde bir kanun koymuşlardır. Yine de bu, normal evlilikten farklıdır. Normal evlilikte, damadın geline yüzük ya da maddi değere sahip başka bir şey vermesi ile gerçekleşen *Kiduşin* sonrasında, ikisi arasındaki bağ kesin bir hal almıştır ve her ne kadar evliliğin tamamlanması için *Nisuin* aşaması gerekiyorsa da, gelin ve damat kanunen evlidir. *Yibum* gerektiren bir durumda ise yüzük vb. verilmesi ikisini karı-koca haline getirmez ve tek işlevi, dul kadınla *Yibum* evliliğini resmileştirerek, bir yandan da *Yibum*'u ölen adamın diğer erkek kardeşlerinin yapmasını bundan böyle imkânsız hale getirmesidir. Yüzüğün tanıklar huzurunda *Kiduşin* amacıyla verildiği andan itibaren dul kadınla *Yibum* evliliği yapma olanağı sadece yüzüğü veren kardeşe aittir (*Talmud – Kiduşin* 11a; *Talmud Yerusalmi – Yevamot* 5:1).

Yibum mitsvası, Tora'nın 613 emrine dâhildir. *Mitsvat Ase* No. 239. Tora, ilk kadın Hava'nın, Adam'ın bedeninin bir parçasından yaratıldığını belirtir (Bereşit 2:21). Adam'ın Hava hakkında söylediği gibi: “*Kanım ve canumdur*” (Bereşit 2:23). Dolayısıyla bir erkeğin karısı, onun bedeninin bir parçası gibidir. Ardında çocuk bırakmadan ölen birinden geriye kalan tek parça, karısıdır. Bir kişinin kardeşi de onun bedeninin yarısı gibidir (bkz. Bamidbar 12:12 açık.). Böylece Tanrı, ölen kişinin devamının sağlanması için kardeşiyile karısının evlenmesini öngörmüştür. Bu sayede bir çocuk doğduğunda bu çocuk onun, Tanrı'ya olan

[115. *Yibum*]

⁵ Kardeşler birlikte yaşarlarken, onlardan biri ölürse ve çocuğu yoksa ölenin karısı dışarıya [gidip] yabancı bir erkeğin [karısı] olmayacaktır. Kayınbiraderi onunla birlikte olacak ve [böylece] onunla evlenerek ona karşı kayınbiraderlik görevini yerine getirecektir.

bu yaptıklarının, tüm bu hazırlıklarının boşa gittiğini, yeryüzünde ismini devam ettirecek kimse olmadığını, evlenmiş olduğu eşinin bambaşka bir ailenin parçası haline geleceğini, geleceğini kurmak üzere çalışıp çabalayarak biriktirdiği servetinin de kardeşleri ve onların çocukları arasında paylaşılacağını düşünmüştür. Ya da *Yibum* mitsvası olmasaydı, böyle düşünürdü. Ama işte Tora, çocuk sahibi olma talihini yakalayamamış bu kişinin isminin yine de devam edebilmesi için ahlaki-manevi bir çıkar yol olarak *Yibum* mitsvasını öngörmüştür. Bu mitsvayla, ölenin bir erkek kardeşi, onun arkada bırakmış olduğu dul eşiyle “onun evliliğini” devam ettirir. Bu evliliğin amacı, ölen adamın amaçladığı, ama tamamlanması ona nasip olmayan geleceği kurmaktır ve bu kardeş söz konusu amacı yerine getirebilmek için, ölenin bu amaçla biriktirdiği maddi mirasının da tümünü alır. Çocukları olduğu zaman bu miras da, ölenin ismini devam ettirecek olan çocuklara aktarılır (Hirsch).

Ramban *Yibum* konusunun Tora’nın, insanın yaratılışına dair büyük sırlarından biri olduğunu kaydeder. Bunu ancak konuyu derinlemesine değerlendirebilecek düzeye erişmiş kişiler anlayabilir. Tora verilmeden önce, eski bilgiler *Yibum* uygulaması doğrultusunda, ölenin kardeşinin dul kalan kadınla evlenmesinde büyük yararların olduğunu bilmekteydiler. Tora *Yibum* uygulamasında yalnızca ölenin erkek kardeşlerini görevlendirmiştir. *Yibum* konusu diğer yakınları ise ilgilendirmez. Ama Tora verilmeden önce, her ne kadar öncelik yine erkek kardeşte idiyse de, erkek kardeşlerin olmadığı ya da bunu yapmak istemedikleri durumda başka yakınlar da devreye girebilirdi. Tora verildikten itibaren bazı yakınların eşleri ile ilişki [onlar öldükten sonra bile] yasaklanmış olmasına – ve buna kardeşin karısı ile ilişki de dâhil olmasına – rağmen, Tora bir kardeşin çocuksuz ölmesi durumunda onun karısıyla evlenmeyi, sözü edilen özel manevi yarar nedeniyle yasaklamamış, aksine bir mitsva olarak vermiştir. *Midraş*, *Yibum* uygulamasını ilk yapanın [yani yaptıranın,] oğlu Er’in çocuksuz ölümü sonrasında dul kalan gelinini diğer oğlu Onan’la evlendirmiş olan Yeuda olduğunu belirtir (*Midraş – Bereşit Raba* 5:5; bkz. Bereşit 38:8).

5. Kardeşler birlikte yaşarlarken – Tam çeviriyle “*kardeşler birlikte otururlarken*”. Tora konuya doğrudan “Kardeşlerden biri ölürse” sözleriyle de başlayabilir, *Yibum* mitsvasını aynı şekilde verebilirdi. Ama öyle yapmamış ve “*birlikte yaşarlarken*” sözlerine yer verme gereği duymuştur. Gereksiz görünen bu iki sözcük, *Yibum* mitsvası ile ilgili iki kuralı öğretir (*Gur Arye*): [1] “*Birlikte*” sözcüğü, kardeşlerin birbirlerine olan yakınlığını vurgular. Söz konusu yakınlığın kanuni ifadesi, mirastır. Başka bir deyişle birbirlerine “miras hakkı açısından” bağlı olan kardeşlerden bahsedilmektedir – ki bu, ortak babaya sahip kardeşleri tanımlar [zira miras kurallarına göre, çocuksuz ölen birinin mirası, kendi babasına, babası da hayatta değilse erkek kardeşlerine kalır]. Böylece *Yibum* mitsvası çerçevesinde, ölen bir kardeşinin dul eşiyle evlenmesi gereken kişi, ölenin “baba tarafından” kardeşlerinden biridir. Sadece anneleri ortak olan kardeşler için *Yibum* mitsvası geçerli değildir; çünkü böyle kardeşler birbirlerinin mirasçısı değildir (*Sifre* 288; *Talmud – Yevamot* 17b; Raşi). Miras kanunları için bkz. *Bamidbar* 27:11 açık. [2] “*Yaşarlarken*” sözcüğü, söz konusu kardeşlerin ikisinin de aynı anda hayatta oldukları bir dönemin olduğunu ima eder. Yani *Yibum* mitsvası, yalnızca yaşadıkları zaman dilimlerinin kesiştiği kardeşleri ilgilendirir. Buna bağlı olarak, bir kişi çocuksuz öldüğü sırada henüz doğmamış olan bir kardeşin *Yibum* mitsvasında rolü yoktur (*Sifre* 288; *Talmud – Yevamot* 17a; Raşi).

Çocuğu yoksa – Tam çeviriyle “*oğlu yoksa*”. İbranice *Uven En Lo*. Tora basitçe “*Beli Ben – Oğulsuz*” öldüğünü söyleyebilirken, burada da fazla sözcük kullanmıştır ve bu da bir kuralı öğretme amacındadır (*Pene Yeşua*; *Sifte Hahamim*; Malbin). *Talmud* söz konusu kurala işaret etmek için, buradaki fazla kullanılan “*En – Yok*” sözcüğünü “*Ayen – Göz At*” şeklinde açıklar (*Talmud – Kiduşin* 4a). Başka bir deyişle *Yibum* mitsvasından önce, bu kişinin gerçekten bir soyu olup olmadığı araştırılır. Buna göre *Yibum* mitsvası, sadece adamın soyundan gelmiş hiç kimse yoksa devreye girer. Dolayısıyla her ne kadar yüzeysel anlamda “*oğlu*” deniyorsa da, oğlu, kızı, oğlunun oğlu, oğlunun kızı, kızının oğlu,

וְהָיָה הַבְּכוֹר

אֲשֶׁר תֵּלַד יָקוֹם עַל-שֵׁם אָחִיו הַמֵּת וְלֹא-יִמָּחַה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל:

havada kalmaktadır. Ölenin en büyük kardeşini onun dul karısının doğurmadığı açıktır! Öyleyse buradaki “**Aşer Teled – Doğuracağı**” ifadesi de farklı anlaşılmalıdır: Kadın, en büyük kardeşle [veya diğer bir kardeşle] evlendikten sonra bir çocuk doğuracağı zaman, ölenin ismi Yisrael’den silinmeyecek bir hal alacaktır. Ama bunun için bir ön şart vardır: Kadın doğurgan olmalıdır. Eğer doğuramıyorsa, tüm *Yibum* prosedürünün hiçbir anlamı yoktur. Dolayısıyla, eğer kadının doğuştan kısır olduğu biliniyorsa, *Yibum* mitsvası geçerlilik kazanmaz.

Yukarıdaki analiz, *Sifre* 289 ve *Talmud – Yevamot* 24a’yı kaynak alan Raşi’nin açıklamasını takip etmektedir. Böylece pasuk, analiz içinde belirtilen *Alahalar*’ı kapsayacak şekilde çevrilmiştir: “Eğer [kadın] doğurabiliyorsa [– ki *Yibum* mitsvası sadece o zaman geçerlilik kazanır –] ölmüş kardeşinin adına [hayatta olan] en büyük [kardeş, onun] yerini alacak,, böylece [ölenin] ismi *Yisrael*’den silinmeyecektir.”

Ölmüş kardeşinin adına – Bu ifade önceki açıklamada değinildiği üzere, pasuktaki “*behor*” sözcüğünün bu *Yibum* evliliğinden doğup doğmayacağı belli olmayan *behor* oğlu değil, ölen adamın hayattaki en büyük kardeşini kastettiği açıklamasını desteklemektedir. Zira eğer *behor* oğuldan bahsediyor olsaydı burada “ölmüş kardeşinin adına” değil, “babasının ölmüş kardeşinin adına” denmesi gerekirdi.

En büyük [kardeş] – İbranice ***Behor***. Yukarıda [bu pasuğun ilk açıklamasında] belirtildiği üzere, bununla kastedilen, ölen adamın hayattaki en büyük kardeşidir – bu kardeş *behor* olmasa bile. Bu sonuca pasuğun analizi sonucunda varılmıştır. Ama elbette akla bir soru gelecektir. Tora bunu neden açıkça söylememiş de ***Behor*** sözcüğünü kullanmıştır?

Talmud bunun cevabını verir: Burada *Yibum* görevini yapacak olan kişinin ölen kardeşinin mirasındaki hakkı ile bir *behor*un babasının mirasındaki özel hakkı aynı niteliğe sahiptir. Bu kuralların verildiği yerde belirtildiği üzere, *behor* oğul, babanın mirasının “***Muhzak – Elde Mevcut***” sınıfındaki kısmından, diğer kardeşlerine göre iki kat pay alır, ama “***Rauy – Müstehak Olunan***” sınıfındaki, yani babası öldüğü sırada henüz onun elinde olmayan ama kanunen layık olduğu kısım-

dan diğer kardeşleriyle eşit pay alır (bkz. 21:17 açık.). İşte benzer bir durum *Yibum*’u gerçekleştiren kişi için de geçerlidir. O da, dul yengeşiyle evlendikten sonra, ölen kardeşinin mirasındaki *Muhzak* olan kısmın sahibi olur, ama *Rauy* niteliğindeki kısım üzerinde hakkı yoktur [ve Tora işte bu bağlantıya işaret etme amacıyla, özellikle ***Behor*** sözcüğünü kullanmıştır] (*Talmud – Yevamot* 24b). *Behor*la ilgili olup *Yibum*’da da benzeri olan bir kural daha vardır: Bir *behor* oğlun, *behor*lara ait ek payı alabilmesi için, babası hayat-tayken doğmuş olması gerekir, ama babası öldükten sonra doğmuşsa bu ek paya hakkı yoktur (Bkz. 21:17 açık., *Tanumalidir* k.b.). Benzer şekilde burada da *Yibum* sadece, ölen kardeş hayattayken hayatta olan kardeşler tarafından yapılabilir; ama o öldükten sonra doğan bir kardeşi *Yibum* yapamaz (bkz. ö.p. açık., *Kardeşler birlikte yaşarlarken* k.b.).

Rabi Samson Raphael Hirsch, en büyük kardeşin ***Behor*** olarak adlandırılmasından yola çıkarak buradaki ifadeyi şöyle açıklar: “[*Bu en büyük kardeş, sanki dul kadının ölen kocasına doğurduğu behor [gibi olup, ölen adamın] yerini alacak, böylece [ölenin] ismi Yisrael’den silinmeyecektir.*]” Başka bir deyişle, *Yibum*’u yapan kişi, “bizzat”, çocuksuz ölen adamın soyunun devamı kabul edilecek ve bu, [*Yibum* evliliğinden hiç çocuk doğmazsa bile] ölenin isminin *Yisrael*’den silinmemesi anlamına gelecektir. Başka bir deyişle *Yibum*’un amacına ulaşması için bu evliliğin çocuk üretmesine gerek yoktur. *Yibum* evliliği “yapıldığı anda” bu başarı otomatik olarak elde edilmiş olur – zira ölenin tüm yasal hakları, *Yibum*’u yapan kişi tarafından ele alınmış olacaktır.

Tora *Yibum* için her ne kadar hayattaki en büyük kardeşi görevlendiriyorsa da, eğer o istemezse, ya da bu mitsvayı onun yapması çeşitli sebeplerden dolayı mümkün değilse, kardeşlerden başka biri de yapabilir (*Talmud – Yevamot* 24a). Dahası, o bir şey yapmadan önce küçük kardeşlerinden biri davranıp dul yengeyle *Yibum* evliliği yaparsa, bu evlilik geçerlidir.

Yerini alacak – Tam çeviriyle “*kalkacak*”. Dul yengeşiyle evlenen kardeş, ölen adamın ortak babalarının mirasındaki payını alacaktır (*Sifre* 289; *Talmud – Yevamot* 24a; Raşi). Kullanılan “***Yakum – Kalkmak***” sözcüğünün buradaki anlamı “Kardeşinin isminin temeli üzerinde durup, onun

⁶ Eğer [kadın] doğurabiliyorsa, ölmüş kardeşinin adına en büyük [kardeş, onun] yerini alacak, böylece [ölenin] ismi Yisrael'den silinmeyecektir.

bağlılığını bir sonraki nesilde de gösterecek devamı olacaktır. Genel bir prensibe göre, “Bir oğlun gösterdiği iyi davranışlar, babası için liyakat ifade eder” (*Talmud – Sanedrin* 104a). Başka bir deyişle, insan öldükten sonra bile kendi çocuklarının yaptığı iyi şeylerin sağladığı manevi avantajlardan yararlanır. Burada da söz konusu çocuk, ölenin devamı olarak, Tanrı'ya bağlılığını gösterdiğinde, bu da ölen için bir avantaj anlamına gelecektir. Böylece *Yibum* hakkında yapılabilecek basit düzeydeki açıklamalardan biri de budur (*Sefer Ahinuh*).

Onunla evlenerek – Tam çeviriyle “onu kendisine kadın [=eş] olarak alacak”. *Yibum* ile yürürlüğe giren bir evliliğin, diğer herhangi bir evlilikten farkı yoktur. Eşlerin birbirlerine karşı görevleri normal bir evlilikten farksızdır. Aralarındaki bağ da diğer her evlilikte olduğu gibi, ancak boşanma ya da kocanın ölümü ile sona erer. Bunun gibi evliliği, boşanmayı ve tekrar evliliği ilgilendiren diğer her türlü kural da aynı şekilde geçerlidir (*Talmud – Yevamot* 39a).

Kayınbiraderlik görevini yerine getirecektir – İbranice *Veyibema*. Alternatif olarak “onu ‘dul yengesi’ (*Yevama*; bkz. p. 7 açk.) olma şeklindeki konumundan çıkarıp, evlilik kanunlarının tümü açısından kendi eşi haline getirecektir” (*Sforno*).

6. Eğer [kadın] doğurabiliyorsa... – Bu pasuktaki çevirimiz Raşi'nin açıklamasını takip etmektedir. İlk kısmını bölmeden bir bütün olarak açıklayacağımız pasuğun tam çevirisi şöyledir: “Ve olacak [ki, kadının] doğuracağı *behor*, [bu kayınbiraderin] ölmüş kardeşinin ismi üzerine kalkacak, böylece [ölenin] ismi Yisrael'den silinmeyecektir.”

Tam çeviriye göre, ölenin erkek kardeşinin dul yengesiyle evlenmesinden doğacak *behor* oğul, ölenin ismini taşıyacaktır. Ancak bu, söz konusu *behor* oğla ölenin isminin verileceği anlamına gelmemektedir. [Nitekim *Rut* kitabında okuduğumuz bir örnekte de benzer ifadeler geçmektedir ve Yisrael Hâkimi Boaz'ın, kocası Mahlon'un ölümüyle dul kalmış olan Rut'la yaptığı [gerçekte *Yibum* olmayan ama aynı hedef güdülerek yapılan] *Yibum* benzeri evlilikten doğan oğla Mahlon değil, Oved adı verilmiştir [bu kişi Kral David'in büyükbabasıdır] (*Rut* 4:10 ve 4:17).] Kast edilen, bu çocuğun, ölenin soyu olarak kabul edileceği ve bu şekilde onun ismini devam ettireceği, bir bakıma onun yerini alacağıdır (Raşbam).

Belirtildiği gibi bu, pasuğun tam çevirisine bağlı basit anlama göre çıkan sonuçtur. Öte yandan pasuğun bu şekilde anlaşılması bazı soruları beraberinde getirmektedir. Her şeyden önce bu anlayış şekli, *Yibum* evliliğinde mutlaka bir *behor* oğlun doğacağını söylemektedir. Oysa bu böyle değildir; zira ilk çocuk kız da olabilir – hatta bu evlilik hiç çocuk da üretmeyebilir. Gerçi Ramban bu ifadenin, tam olarak da bu amaçla geldiğini, yani *Yibum* evliliğinden mutlaka bir *behorun* doğacağını garanti etme amacında olduğunu belirtir; ancak doğanın normal işleyişi doğrultusunda her ihtimalin açık olduğu prensibini kabul edersek, pasuğun “eğer bir *behor* oğlu olursa” demesini beklerdik. Ama Tora öyle dememektedir. Sonuç olarak burada bu *Yibum* evliliğinden doğup doğmayacağı bile belli olmayan *behor*dan bahsedildiğini söylemek güçtür. Öyleyse pasuk “*behor*” derken kimi kastetmektedir?

İbranice söz dizilimine göre “olacak” ve “*behor*” sözcükleri yan yanadır ve ifade “[dul kadınla evlenme görevini yapacak olan,] *behor* [kardeş] olacak” şeklinde açıklanmaya elverişlidir. Fakat anlam bu şekilde de olamaz, zira önceki pasukta, yaşamı, ölen kardeşin yaşamıyla kesişmiş olmayan bir kardeşin bu mitsvanın kapsamı dışında olduğu belirtilmişti – ve *Yibum* mitsvası sadece *behor* kardeş tarafından yerine getirilebilseydi önceki pasuktaki sözü edilen kurala gerek olmazdı [zira *behor* kardeş ölendenden büyük olduğuna göre yaşamları mutlaka kesişmiştir. Dolayısıyla o kural verildiğine göre, *Yibum* mitsvasını *behor* olmayan bir kardeşin de yerine getirebildiği açıktır]. Bu nedenle buradaki “*behor*” sözcüğünün normal anlamının dışında kullanıldığını ve bu pasuğun bağlamında “o sırada hayatta olan en büyük kardeşi” kastettiğini kabul etmemiz gerekir – bu kardeş ailenin gerçek *behor* oğlu olmasa bile. Kanun da bu şekildedir ve *Yibum* mitsvasında öncelik, ölenin hayattaki en büyük kardeşine aittir. Ve o bu görevi kabul etmek istemezse, görev bir küçük kardeşe geçer. Bu konu için ayrıca bkz. aşağıda *En büyük [kardeş]* k.b.

“*Behor*” sözcüğünün, ölenin hayattaki en büyük kardeşini kastettiği kuralını sabit kıldığınıza göre, şimdi ortaya yeni bir soru çıkmaktadır. Eğer pasuktaki söz dizilimine göre “[görevi yapması gereken,] en büyük kardeştir” anlamını kabul edersek, devamındaki “[kadının] doğuracağı” ifadesi

7 וְאִם-לֹא יִחַפֵּץ הָאִישׁ לְקַחַת אֶת-יְבִמָּתוֹ וְעִלָּתָהּ יְבִמָּתוֹ הַשְׁעָרָה
 אֶל-הַזִּקְנִים וְאָמְרָה מֵאֵן יְבָמִי לְהָקִים לְאֶחָיו שֵׁם בִּישְׂרָאֵל לֹא
 8 אָבָה יְבָמִי: ה וְקָרְאוּ-לָן זִקְנֵי-עִירוֹ וְדִבְּרוּ אֵלָיו וְעָמַד וְאָמַר לֹא
 חֲפִצָּתִי לְקַחְתָּהּ:

dul yenge bir Koen'in evlenemeyeceği kadın sınıflarından birine dâhilse *Yibum*'un yapılması "kanunen" yasaktır ve *Halitsa* yapmak gerekir.

İleri gelenlere – Yani "yargıçlara". Burada *Halitsa* prosedürünün üç yargıcın huzurunda yapılması gerektiği öğrenilmektedir. Tora çoğul olarak "ileri gelenler" dediği için, en az iki yargıç olmalıdır. Ama bir *Bet-Din* tek sayıda üyeden oluşmalıdır – dolayısıyla üç (*Talmud – Yevamot* 101b).

Çıkacak – İbranice *Vealeta*. Bu "dışarı çıkmak" değil, "yukarı çıkmak" anlamındaki "çıkarmak"tır. Bu da ideal şartlarda bir *Bet-Din*'in, bulunduğu bölgenin en yüksek rakımlı kısmında yer alması gerektiğini öğretir (*Sifre*; krş. Rut 4:1).

8. Kendisine konuşmalıdırlar – *Bet-Din*, kayınbiraderi *Yibum* mitsvasını yerine getirmeye zorlamaz. Ama yargıçlar onunla konuşup, duruma göre en uygun öğüdü verirler. Bazı durumlarda evlenmesini salık verirler. Bazı durumlarda da bu evlilikten kaçınması için onu teşvik ederler. Örneğin o küçükse ve dul yengesi kendisinden çok büyükse [ya da tam tersi], evlenmemesini salık verirler (*Talmud – Yevamot* 101b). Benzer şekilde eğer kayınbirader birlikte yaşamayı çok zor kılacak bir hastalıktan mustaripse, dul kadının onunla evlenmek istememesi anlayışla karşılanır ve kayınbiradere öğüt de bu yönde verilir. Kısacası, Tora'nın metninde *Halitsa* için verilen sebep, kayınbiraderin bu evliliği arzu etmemesi gibi görünse de, dul kadının da bunu istememesini geçerli kılacak sebepler varsa, *Halitsa* yapılır.

Ayakta durup – *Yibum* evliliği yapmayı reddeden kardeş bunu mahkemede ayakta beyan etmelidir (*Sifre* 290; Raşi). İbranice *Veamad*. Bu sözcük "durup bekleyecek" anlamına da gelebilir (krş. Bamidbar 9:8). Bu durumda alternatif olarak "ileri gelenler kendisini dinleyene kadar

durup bekleyecek" anlamı da mümkündür (İbn Ezra).

Demelidir – Pasuk önce ileri gelenlerin kayınbiradere konuşmalarından bahsettiğine göre burada Tora'nın " diye cevap verecektir" demesini beklerdik. Ancak Tora "*demelidir*" sözcüğünü tercih etmiştir. Bu, pasuktaki cümleyi resmi bir şekilde ayakta söylemesi konusundaki gereklilik (ö.a.) ile birleşince, burada kayınbiraderin söylediği sözlerin kendisine ait bir cevap değil, resmi bir beyan niteliğinde olduğunu gösterir. Başka bir deyişle "*Onunla evlenmeyi arzu etmiyorum*" şeklindeki sözler, böyle durumlar için kullanılacak sabit bir metindir. Ve böyle sabit metinlerde olduğu gibi, bu sözler "*Leşon Akodeş – Kutsiyet Dili*" olarak adlandırılan İbranice lisanında, yani tam olarak pasukta yazılı olan şekilde söylenmelidir (*Talmud – Yevamot* 106b; Raşi).

⁷ Ancak eğer bu adam dul yengesi ile evlenmek istemezse, dul yengesi mahkemenin kapısına, ileri gelenlere çıkacak ve “Kayınbiraderim, kardeşinin Yisrael’deki ismini devam ettirmeyi reddediyor. Bana karşı kayınbiraderlik görevini yerine getirmeye yanaşmıyor” diyecektir.

⁸ Şehrinin ileri gelenleri [bu kayınbiraderi] çağırıp kendisine konuşmalılar. [Eğer adam kararında ısrarlıysa] Ayakta durup “Onunla evlenmeyi arzu etmiyorum” demelidir.

adına hareket edecek, kardeşinin hakkı olan hakları işletecek ve yasal olarak onun yerini alarak ‘ismini taşıyacaktır’ şeklindedir (Hirsch).

İsmi Yisrael’den silinmeyecektir – *Yibum* evliliği ölen adamın evliliğinin devamı niteliğinde olduğundan, bu evlilikten bir çocuğun doğması, ölen adamın yerine getiremediği ‘verimli olup çoğalma’ mitsvasının (Bereşit 1:28) yerine getirilmesini sağlayacaktır (Sforno).

Buradaki sözler ayrıca *Yibum* mitsvasıyla ilgili bir ayrıntıyı öğretir: İfade, ölen adamın “isminin devamının” geçmişte belirli bir dönemde mümkün olduğunu gerektirmektedir. Yani ölen kişi hayattayken çocuk sahibi olma ihtimali olmuştur, ama talihsizlik sonucunda bu ihtimal gerçeğe dönüşmemiştir. *Yibum* mitsvasının geçerlilik kazanabilmesi için gereken koşullardan biri de budur. Ama eğer hiç böyle bir olanak olmamışsa, yani ölen adam doğuştan kısır olduğu bilinen biri idiyse, isminin devamlılığı ihtimali zaten hiçbir zaman olmadığından, kardeşlerinden birinin onun dul eşiyle *Yibum* evliliği yapmasına yer yoktur (*Talmud* – *Yevamot* 24a; Raşi).

7-10. Halitsa. Sıradaki pasuklar, *Yibum* mitsvasının devreye girdiği bir durumda ölenin hayattaki erkek kardeşleri dul yengeleriyle evlenmek istemezlerse, kadınla aile arasındaki ilişkinin kesilmesini simgeleyen *Halitsa* adlı işlemi tanımlamaktadır. Bu sözcük, “bir şeyi, bir yerle olan bağının çözülmesi suretiyle serbest bırakmak” anlamına gelir. Burada tanımlanan *Halitsa* da, dul kadının, çocuksuz ölen kocasının ailesiyle olan bağının sona ermesini temsilen, özel bir ayakkabının çözülerek çıkarılması şeklinde sembolik bir işlemdir. Bkz. p. 9 açık.

7. Dul yengesi – İbranice *Yevimto*. Sözcüğün iyelik eksiz hali *Yevama* veya *Yevemet*’tir ve bir kişinin ardında soy bırakmadan ölmüş kardeşinin

dul karısını tanımlar (*Milon Even Şoşan*). Kadın *Yibum* evliliği [ya da *Halitsa*] yapana kadar “**Şomeret Yavam** – *Yibum Beklemekte Olan Kadın*” sıfatıyla tanımlanır.

Evlenmek istemezse – Tora’nın ele aldığı örnek, kayınbiraderin evlenmeyi istemediği durumdur. Kanuna göre ise dul kalan kadın da bu evliliği istememe hakkına sahiptir. Ancak bunun gerekçelerini mahkemeye sunmalıdır ve bu gerekçeler yerinde bulunmazsa, kadın evlenmeye zorlanmamasına rağmen, evlilik sözleşmesinden kalan haklarının bazılarını kısıtlama getirilebilir (*Yad* – *Yibum* 1:2 ve 2:10; *Meam Loetz*).

Mahkemenin kapısına – *Targum Onkelos*; Raşi. Tam çeviriyle “*kaprya*”. Ama devamındaki “*ileri gelenler*” sözcüğünden de anlaşıldığı üzere mahkemeden bahsedilmektedir (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*).

Dul yengesi – Bu ifade pasukta ikinci kez geçmektedir. Pasuk bunu kullanmayıp sadece “mahkemenin kapısına ... çıkacak” deseydi de, kullanılan fiilin dişil yapısından, çıkacak olanın dul kadın olduğunu kolayca anlayabilirdik. Kısacası bu ikinci kullanım gerekli değildir ve bu ifadeye ikinci kez yer verilmesi, pasuğun bu noktadan itibaren söylenenlerin, pasuğun başında söylenenlerin kesin devamı olmak zorunda olmadığına işaret eder. Başka bir deyişle pasuk her ne kadar “Ancak eğer adam dul yengesi ile evlenmek istemezse” diye başlıyorsa da, dul yengenin ve kayınbiraderin *Halitsa* için mahkemeye gelmesini gerektiren başka durumlar da vardır ve ikinci “*dul yengesi*” sözlerinden itibaren yazılı olanlar, bu durumların hepsinde aynı şekilde yapılan işlemi tanımlamaktadır. Bahsedilen durumlar, *Yibum*’un, yapılması halinde bağlayıcı, ama kurala göre yasak olduğu örneklerdir. Mesela kayınbirader bir *Koen* ise ve

ט ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וחלצה
נעלו מעל רגליו וירקה בפניו וענתה ואמרה ככה יעשה לאיש
אשר לא יבנה את בית אחר:

mitsvadır ve Hahamlarımız *Talmud*'da hangisinin öncelikli olduğu konusunu ele almışlardır (*Talmud – Yevamot* 39b) ve *Yibum*'un değil de *Halitsa*'nın yapılmasını gerekli kılan durumlar mevcuttur. Böyle durumlarda da *Halitsa*'nın yapılması, en az normal şartlardaki *Yibum* mitsvasının yapılması kadar Tanrı'nın İsteği'nin yerine getirilmesi anlamına gelir. Böyle bir durumda Tora'nın, üstüne düşen yükümlülüğü yerine getiren birini küçük düşürmeyi amaçlamadığı açıktır. Ayrıca yukarıda belirtildiği gibi, kadının bu işleme yaklaşması, saldırganca değil ağırbaşlı bir şekildedir (bkz. *Yaklaşacak k.b.*). Öyleyse, [*Halitsa*'nın yapılış şekli yine burada anlatıldığı şekilde, yani tükürme ve pasukta belirtilen beyanat eşliğinde yapılacağına göre,] kadının hareketini ve söylediklerini farklı bir şekilde değerlendirmek gerekir: "Normal şartlarda kayınbiraderim *Yibum* mitsvasını yerine getirmeliydi ve şüphesiz o, ölen kardeşinin isminin devamını sağlayacak böylesine önemli bir mitsvadan geri kalmaz, onu yerine getirdi. Ne var ki mevcut şartlar onun bu mitsvayı yerine getirmesine elvermediği için *Halitsa* yapıyoruz. Fakat durum farklı olsaydı ve kayınbiraderim *Yibum*'u sırf arzu etmediği için, kalpsizce ve umursamazca reddetseydi, o zaman [ayakkabının çözülüp çıkarılmasıyla simgelendiği şekilde] koruma altındaki her türlü konum ve ilerleme hakkını kaybeder, önünde saygısızca yere tükürülmesine ve halkın da onu aşağılayıcı bir şekilde sıfatlandırılmasına layık olurdu. Şu anda yaptığımız prosedür de bu farazi durumu yansıtır" (Hirsch).

Beyanda bulunarak – Tam çeviriyle "söz alarak [veya: yüksek sesle konuşarak; şöyle] diyecektir". Kayınbiraderin ret bildiren beyanında olduğu gibi (bkz. ö.p. açk.), kadının bu sözleri sabit bir metindir ve pasukta yazıldığı şekliyle İbranice söylenmelidir (*Sifre* 291; *Talmud – Yevamot* 106b; Raşi).

Kardeşinin evini inşa etmeyecek adama – Pasuğun "kardeşinin evini inşa etmeyen adama" demeyip, gelecek zaman çekimli "etmeyecek" sözcüğüne yer vermesi bir kuralı öğretir:

Buradaki ayakkabı çözme [yani *Halitsa*] işleminde geçen kayınbirader, daha sonra fikrinden vazgeçip dul yengesıyla *Yibum* evliliği yapamaz (*Sifre* 291; *Talmud – Yevamot* 10b; Raşi). *Halitsa* yaptığı andan itibaren kadınla aralarındaki her türlü bağ sona ermiştir. Bunun bir türevi olarak ölenin kardeşlerinden biri *Halitsa* yaptığı anda, dul kadın diğer tüm kardeşler için de [tıpkı kocası hayattayken olduğu gibi] tekrar yasak hale gelir (*Talmud – Yevamot* 10b) ve başka biriyle evlenme açısından tamamen serbest olur.

Burada Tora "kardeşinin evini" demektedir. Bu, tekil bir kullanımdır. Başka bir deyişle ölen için *Yibum* ile "inşa edilebilecek" ev sayısı "bir" ile sınırlıdır. Böylece, eğer çocuksuz ölen kişi ardında birden çok dul kadın bırakmışsa, bu kadınlardan sadece biri ile *Yibum* evliliği yapılabilir. Bu evlilik yapıldığı anda diğer dul kadınlar için *Yibum* ve *Halitsa* durumu ortadan kalkar ve ölenin ailesi dışındaki başka erkeklerle evlenebilirler. Benzer şekilde, eğer dul kadınlardan sadece birine *Halitsa* yapılırsa, diğer tüm kadınlar için de tüm kısıtlama ortadan kalkar ve başka bir işleme gerek olmadan o ailenin dışındaki başka erkeklerle evlenebilirler. Ama o ailenin erkekleriyle evlenmeleri, [kocaları hayatta olduğu zaman olduğu şekilde] yasaktır (a.y.; Raşi o.a.).

Yine buradaki "kardeşinin evi" ifadesi başka bir kuralı da öğretir. *Yibum*, sadece kayınbiraderin, ölen kardeşin evinin "tümünü" "inşa edebilmesi" durumu için geçerlidir. Ama eğer o bunu sadece kısmen yapıbiliyorsa, hiç yapamaz. Örnekle açıklayalım: Eğer Şimon'un tek kardeşi Reuven, ardında iki dul bırakarak çocuksuz bir şekilde ölmüşse ve bu dullardan birinin Şimon'la evliliği *Araıot* yasakları dâhilinde yasaksa, Şimon diğer eşle de evlenmez ve kadınlar *Halitsa*'ya da gerek olmaksızın serbest kalırlar; zira Şimon iki kadından istediği herhangi biriyle evlenemediği – kardeşinin evinin "tümünde" söz sahibi olmadığı – ve bunun üzerinde bir kısıtlama olduğu için, söz konusu kısıtlama kadınların her ikisi için de *Yibum* evliliğini geçersiz kılar (*Yad – Yibum* 6:14).

Böyle yapılır – "Herkesin önünde işte böyle küçük düşürülür" (*Daat Mikra*).

⁹ [Bunun üzerine] Dul yengesi, ileri gelenlerin huzurunda ona yaklaşacak, ayakkabısını ayağının üstünden çözüp çıkaracak ve onun önünde [yere] tükürecektir. Sonra da beyanda bulunarak “Kardeşinin evini inşa etmeyecek adama işte böyle yapılır!” diyecek,

9. Huzurunda – Tam çeviriyle “gözlerinin önünde”.

Yaklaşacak – İbranice *Venigeša*. Ya da “yaklaştırılacak”. Bu sözcüğün kullanıldığı her yerde, ağırbaşlı ve çekingen bir şekilde yapılan bir “yaklaşma” kastedilir (krş. Şemot 20:18, 24:2, 34:32 ve 19:22). Dolayısıyla burada da, kadının isyankâr bir şekilde gelip yaptığı bir hareketten değil, yine ağırbaşlı bir yaklaşımdan bahsedilmektedir (Hirsch).

Ayakkabısını – İbranice *Naal*. Alternatif olarak “çanğını”, *Naal* sözcüğü bir fiil olarak özelde “kilitlemek”, genel olarak da bir şeyi iyice sarıp etrafını kapatarak dış etkilerden korumak anlamına gelir. Dolayısıyla burada zayıf ve açık bez bir ayakkabıdan değil, sert ve sağlam deriden üretilmiş olup, ayağın büyük bölümünü kapatan türdeki bir ayakkabıdan bahsedilmektedir. Bu ayakkabı “çözülüp çıkarılacağına” göre, bağ deliklerine ve deri şeritlere sahip olmalıdır. Pasuk ayakkabının “ayağın üstünden” çıkarılacağını söylediği için, işlem sırasında adam bu ayakkabıyı ayağına doğrudan temas edecek şekilde giymelidir; ayağıyla ayakkabı arasında engel teşkil edecek çorap vb. bir şey olmamalıdır. *Halitsa* işleminde kullanılan ayakkabı bunun gibi daha birçok özelliğe sahip olmalıdır. Bu konuda çok sayıda kanun mevcuttur (*Şulhan Aruh* – *Even Aezer* 169:14-23).

Çözüp çıkaracak – İbranice *Vehaletsa*. İşlemin *Halitsa* olarak adlandırılmasının sebebi bu fiildir. İşlem sırasında sağ ayakkabı çıkarılır (*Talmud* – *Yevamot* 104a). *Halitsa* mitsvası Tora’nın 613 mitsvasından biridir. *Mitsvat Ase* No. 240 (*Sefer Ahinuh*).

Halitsa işleminin neyi simgelediği hakkında farklı görüşler vardır: [1] Ayakkabı, insanın toprak üzerinde sağlam bir şekilde durmasını ve kolaylıkla ilerlemesini sağlar – dolayısıyla bu sağlam duruş ile ilerleyiş simgeler. Onun çözülüp çıkarılması da, ölen kardeşinin isminin devamını sağlama fırsatını kullanmayan kayınbiraderin, şahsen de sağlam duruş ve ilerlemeye hakkı olmamasını temsil eder (Hirsch). [2] *Yibum* günde olduğu sürece, ölenin kardeşi, onun

soyunu devam ettirmeye hazır olduğunu gösterdiğinden bir bakıma kardeşi halen hayatta gibi bir durum söz konusudur. Ama *Yibum* yapmak istemediğini beyan ettiği anda, kardeşinin soyunun devamı için olasılık da ortadan kalkar ve sanki kardeşi o anda ölmüş gibi bir durum ortaya çıkar. Bu nedenle ayakkabının çıkarılması işlemi yapılır – zira yas işaretlerinden biri de ayakkabı giymemektir. [3] “*Ayakkabı*” anlamındaki sözcük *Naal*, aynı zamanda “kilitlemek” fiilidir. Ölenin kardeşi *Yibum* mitsvasını yapmayı reddettiği anda ölen kardeşinin soyunun devamı için tüm kapıları kilitlemiştir. Bu nedenle ayakkabının çıkarılması bunu da simgeler. [4] Bir görüşe göre amaç, *Yibum* yapmayı reddeden adamı utandırmaktır (*More Anevochim* 3:49). [5] Bazılarına göre bu işlem, *Yibum* yapmayan kardeşin, ölen kardeşinin mirası üzerinde bulunabileceği olası bir hak iddiasının önüne geçer (*Raşbam*; *Hizkuni*; krş. Rut 4:7).

Başka açıklamalar da vardır. Şüphesiz tüm bunlar basit düzeydeki açıklamalardır ve gerçekte *Yibum* ve *Halitsa*, Tora’nın *Hok*, yani ardındaki mantığın bilinemediği türdeki kanunlarından. Ayrıca tüm bunlar, kanunun *Yibum*’a elverdiği, ama kayınbiraderin buna yanaşmadığı durumlar içindir. *Yibum*’un “kanunen” yapılamadığı ve *Halitsa* yapılmasını gerektiren durumlar içinse bu hareketin anlamı biraz farklı anlaşılmalıdır (bkz. s.a.).

Onun önünde [yere] tükürecektir – İfade “yüzüne tükürecektir” şeklinde de anlaşılabilir; ancak mantıken, Tora’nın tarafları böyle aşağılayıcı bir yüzleşmeye sokmayı amaçlamış olması pek olası değildir. Uygulama da adamın önünde “yere” tükürme şeklindedir (*Sifre* 291; *Talmud* – *Yevamot* 106b; Raşi). Bazılarına göre “onun önüne” ifadesiyle, “çıkardığı ayakkabının önüne” anlamı kastedilmektedir (İbn Ezra).

Pasuklardaki ifadelere bakan biri *Halitsa* işleminin temelde dul yengesiyle evlenmek istemeyen kayınbiradere karşı bir hiddet ve ayıplama hareketi olduğu sonucuna varabilir. Ancak mitsvanın ruhu iyice incelendiğinde, bu sonucun her zaman doğru olmadığı görülecektir. Her şeyden önce, *Halitsa* da, en az *Yibum* kadar bir

י ונקרא שמו בישראל בית חלון

10

הנצל: ס יא כִּי־יִנָּצוּ אֲנָשִׁים יַחַדוּ אִישׁ וְאָחִיו וְקָרְבָּה אִשְׁתּוֹ

11

הָאָחִיד לְהַצִּיל אֶת־אִשְׁתּוֹ מִיַּד מִכּוֹ וְשָׁלַח יָדָהּ וְהַחֲזִיקָהּ בְּמַבְשִׁיו:

yapılmalıdır. Diğer Hahamlar ise Tora'nın bu mitsva için ne tür bir niyet olması gerektiğini belirtmediğini dayanak göstererek niyetin bir etken olarak kabul edilmesine karşı çıkarlar. Onlara göre şartlar elverdiği takdirde *Yibum* yapılmalıdır (*Talmud – Yevamot* 39b). Bu görüş ayrılığı, daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Rabi Yitshak Alfasi (Rif), Rambam ve çoğu Sefaradi otorite *Yibum*'un tercih edilmesi gerektiğini öne sürerken, Raşi, *Tosafot* ve çoğu Aşkenazi otorite *Halitsa*'yı öncelikli görürler. Günümüzdeki uygulama *Halitsa*'nın tercih edilmesi şeklindedir.

11-12. Utandırma Tazminatı. Tora burada, bir kişiyi yapılan bir hareket yoluyla utandırmanın da maddi tazminatı gerektirdiğini öğretmektedir. Verdiği örnekte bir kadının, kocasıyla kavga eden birine karşı onu en çok utandıracak hareketi yapmasından bahsedilmektedir. Sforno'ya göre, bu konunun *Halitsa* konusundan sonra verilmesi de buna bağlıdır. Her ne kadar, *Halitsa* işlemi dâhilinde dul kadının, kendisiyle evlenmek istemeyen kayımbiraderine, önünde yere tükürmesi – ki bu, hakaret olarak kabul edilebilir – işlemin bir parçasıysa da, bu sadece o işlemle sınırlıdır ve bir kadının, kocasıyla kavga eden birini bile utandırması yasaktır. [Elbette bu, Tora'nın verdiği örneği temel alan bir açıklamadır ve başkasını utandırma yasağı hem erkekler hem de kadınlar için aynı şekilde geçerlidir.]

11. İnsanlar kavga ederken – Pasuk konuya doğrudan “bir kadın, kocasını ona vuranın elinden kurtarmak için...” şeklinde de girebilirdi. İki adamın kavga edip etmediklerinin bu kısımda verilen kanunun üzerinde bir etkisi yoktur. Ama Tora konuya bu şekilde girerek bir mesaj vermektedir (*Minhat Yeuda; Sifte Hahamim*): Kavga hiçbir şeyin çözümü değildir. Kavga etmeye başlayanlar sonunda birbirlerine vuracak hale geleceklerdir. Kavgadan barış çıkmaz (*Sifre* 292; Raşi; krş. p. 1 açık.).

İbn Ezra'ya göre bu konunun burada verilmesi, “*kardeşler birlikte yaşarlarken*” (p. 5) sözleriyle başlayan önceki konuyla aradaki tezadı vurgulamayı amaçlamaktadır.

Bir adam ve kardeşi – Bu ifade, bunun şiddet düzeyi düşük bir kavga olduğuna işaret eder (*The Living Torah*). Ama “*kardeşi*” sözcüğü kavga edenlerin mutlaka ortak anne veya babaya sahip kişiler olduğunu belirtme amacıyla değildir. Verilen örnekteki kişiler yabancı da olabilir (İbn Ezra).

Elini uzatıp ... yakalarsa – Tora sadece “*yakalarsa*” deseydi de, elini uzattığını anlardık. Ama Tora “*elini uzattığını*” özellikle belirterek, kadının elini, özellikle “yakalamak ve böylece adamı utandırmak için” uzattığını vurgulamaktadır. Bu da utanç tazminatı ile ilgili bir kuralı öğretir: Bu tazminat sadece utandırma veya hakaret etme “amacı” varsa verilir. Ama böyle bir niyet yoksa utanç gerçekleşse bile utanç tazminatı yoktur. Böylece bir kişi damdan düşüp birine zarar vermiş, aynı zamanda onu gülüş duruma düşürmüştü bile, sadece zarar tazminatını öder, utanç tazminatından muaftır (*Mişna – Baba Kama* 6:2). Utanç tazminatı ile neyin kastedildiği için bkz. s.p. açık.

Edep yerini – Testislerini (İbn Ezra). Tora'nın örnek olarak özellikle bu organı vermesinin iki sebebi vardır. [1] Burası hayati bir bölgedir ve oraya yönelik bir darbe adamın hayatını doğrudan tehlikeye sokabilir. [2] Burası, pasukta belirtilen hareketle bir erkeğin utanmasına yol açacağı, onu küçük düşüreceği en belirgin yerdir ve Tora burada özellikle birinin utandırılması durumunda ödenmesi gereken tazminatı öğretmeyi amaçlamaktadır (bkz. s.a.). Sözcüğün İbranicesi **Bimvusa** da, “*Buşa – Utanç*” sözcüğüyle ilgilidir (İbn Ezra).

¹⁰ Yisrael'in içinde ismi "Ayakkabısı çözülüp çıkarılmış olanın evi" [diye] çağrılacaktır.

[116. Saldırgan]

¹¹ İnsanlar kavga ederken – bir adam ve kardeşi – birinin karısı, kocasını ona vuranın elinden kurtarmak üzere yaklaşır, elini uzatıp [adamın] edep yerini yakalarsa,

10. Yisrael'in içinde ismi ... [diye] çağrılacaktır – Amaç sadece bu kayınbiraderin bundan böyle söz konusu ünvanla anılacağını söylemek olsaydı, "bundan böyle ismi ... diye anılacaktır" denmesi yeterli olurdu. Ama Tora "Yisrael'in içinde" sözlerini vurgulayarak, bu seremoni sırasında orada olan herkesin bunu yüksek sesle dile getirmesi gerektiğini, bunun da prosedürün bir parçası olduğunu öğretmektedir (*Sifre* 291; *Talmud* – *Yevamot* 10b; Raşi).

Ayakkabısı çözülüp çıkarılmış olanın evi – İbranice *Bet Haluts Anaal*. Diğer bazı alternatifler şöyledir: "[O yerin] İsmi Yisrael'in içinde 'ayakkabının çıkarıldığı ev' olarak anılacaktır" (*The Living Torah*; krş. *Gur Arye*; krş. *Yad* – *Yibum* 4:2). "O aile, Yisrael'in içinde 'ayakkabısı çıkarılan adamın ailesi' olarak bilinecektir" (Abravanel). "O adamın ismi Yisrael'in içinde 'ailenin, ayakkabısı çıkarılan mensubu' olarak bilinecektir" (*Paaneah Raza*). Bazılarına göre bu pasuğun tümü de kadının önceki pasuktaki sözlerine dâhil olabilir (Abravanel; *Yad* – *Yibum* 4:7; krş. *Talmud* – *Yevamot* 106b).

❧ Sonuç. Bu kısım boyunca açıklamalarımızı basit düzeyli incelemeye göre yaptık. Ancak Rabenu Behaye'nin işaret ettiği üzere, *Yibum* mitsvasının arkasında mistik birçok etken vardır.

Yibum ve *Halitsa* konusu son derece karmaşık alt detaylara sahiptir. Bunlar ciddi bir *Talmud* öğrenimini gerektirir. Bazı durumlarda *Yibum*'a yer yoktur; bazı durumlarda *Yibum* yapmak imkânsızdır ve daha birçok farklı durum vardır. Genel kurala göre, *Yibum*'a gerek olmayan ya da *Yibum* evliliği yapılırsa bunun bağlayıcı olmadığı durumlarda *Halitsa*'ya da gerek yoktur. Böylece eğer ardında soy bırakmadan ölen adamın dul karısı ile bir kardeşinin evlenmesi, Tora'nın yasakladığı *Arayot* sınıfındaki (bkz. *Vayikra* *Perek* 18) ensest bir ilişki anlamına geliyorsa, burada ne *Yibum*

yapılır, ne de *Halitsa*'ya gerek vardır ve böyle bir durumda kadın aile dışında istediği başka biriyle evlenebilir. Örneğin Reuven, kardeşi Şimon'un kızı Dina ile evlenmiş, sonra da çocuksuz ölmüşse, Şimon elbette kendi kıızıyla evlenemeyeceğinden, burada *Yibum*'a yer yoktur; dolayısıyla *Halitsa*'ya da gerek yoktur ve Dina herhangi biriyle evlenmekte serbesttir.

Buna karşılık eğer *Yibum* evliliği yapacak duruma düşmüş iki kişinin evliliği [1] Hahamlarımız'ın koyduğu bir kanun gereği yasak olan ya da [2] kutsiyete aykırı olması sebebiyle doğrudan Tora'nın yasakladığı türdeki bir evlilikse – ki bunlar yasak olmasına rağmen, evlilik işlemleri yapıldığı takdirde evlilik geçerlidir ve boşanma gerekir – burada *Yibum* evliliği yapmak da aynı şekilde, yasak olmasına rağmen, yapıldığı takdirde bağlayıcıdır. Hahamlarımız'ın yasakladıkları evlilikler, *Şeniyot LaArayot* olarak adlandırılan ikincil akraba evlilikleridir (bkz. *Vayikra* 18:30 açık.). Tora'nın kutsiyete aykırı olmaları nedeniyle yasakladığı evlilikler ise, bir *Koen* ve *Koen Gadol*'un yapmasının yasak olduğu evlilikler (bkz. *Vayikra* 21:7 ve 21:14) ile bir *mamzer* ya da *mamzeretle* yapılan evliliklerdir (bkz. 23:3 açık.) (*Mişna* – *Yevamot* 2:4). İşte, *Yibum* evliliği bunlardan biri ile sonuçlanacaksa, böyle durumlarda *Yibum* yapılmaz, doğrudan *Halitsa* yapılır [ve eğer taraflar, yasağa rağmen ilişkiye girmişler ve bu şekilde *Yibum* evliliğini yapmışlarsa, boşanmaları gerekir] (a.k. 2:3).

Talmud'da *Yibum*'un mu yoksa *Halitsa*'nın mı tercih edilmesi gerektiği konusunda bir görüş ayrılığı söz konusudur. Aba Şaul'a göre *Yibum* mitsvasını yapan kişinin bunu maddi veya tensel amaçlar gütmeksizin, sırf mitsvayı yerine getirme uğruna yapması gerekir. Bu çok üstün bir düzeyde olmayı gerektirdiği için, bu düzeyde insanların çok seyrek olduğu günümüzde, *Yibum* evliliğini gerektiren şartlar olduğu takdirde, doğrudan *Halitsa*

יב וקצתה את-כפפה לא תחוס עינך: ם יג לא-יהיה

לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה:

Önce de belirtildiği gibi, utanç tazminatı, *Bošet*, sadece utandırma niyeti varsa verilir; yoksa verilmez. Bir insana verilen zarara bağlı olan diğer dört tazminat ise, niyet olsa da olmasa ödenmelidir.

Gözün [ona] acımasın – Bir insanın hayatına kasteden kişiye acımamak Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 360 (*Sefer Ahinuh*).

Bu ifade, önceki açıklamada belirtilen anlamın yanında, burada özellikle maddi tazminattan bahsedildiği konusunu güçlendirme amacını da taşır. Akla “Ya Tora gerçekten kadının elini [adamın hayatını tehlikeye sokmadıysa bile] koparmayı emrediyorsa?” sorusu gelebilir. Tora bu soruyu bertaraf etmek için “*gözün [ona] acımasın*” ifadesini kullanmaktadır. Tora benzer bir ifadeyi daha önce *Edim Zomemin* konusunda da kullanmıştır: “*Gözün [bu tip suçlulara] acımasın: [İdam istemli davalarda] Cana karşılık can [alınmal, tazminat istemli davalarda da] göze karşılık göz, dişe karşılık diş, ele karşılık el, ayağa karşılık ayak [tazminatı ödenmelidir]*” (19:21. Bkz. o.a.). O pasuk iki farklı durumdan bahsetmektedir. *Edim Zomemin* oldukları ortaya çıkan şahitler, suçladıkları kişinin idamla yargılandığı davada kendileri idam edilirler, dava konusunun parasal olduğu durumlarda ise bu parayı suçladıkları kişiye ödemekle yükümlü hale gelirler. Bu pasuktaki “*gözün acımasın*” ifadesi o pasukla bağlantı kurmaktadır. Bu bağlantı o pasuğun idama dair kısmıyla ilgili olamayacağına göre, tazminata dair kısmıyla ilgilidir. Dolayısıyla orada nasıl tazminattan bahsediliyorsa, bu pasukta da tazminattan bahsedilmektedir (*Sifre* 293; Raşi).

13. Kesende – *Targum Yonatan*; *Septuaginta*. Ya da “*cebinde*”. Alternatif olarak “*tartıları koyduğun yerde*” (İbn Ezra, *Tur*).

Farklı ağırlık taşların – İbranice *Even VaAven*. Tam çeviriyle “*taş ve taş*”. Yani iki farklı taş. Ölçümde kullanılan ağırlıklardan bahsedilmektedir (Raşi).

Biri büyük biri küçük – Tam çeviriyle “*büyük ve küçük*”. Tora “büyük ve küçük ağırlık taşların olmasın” derken farklı büyüklüklere sahip ağırlık taşları kullanmanın her durumda yasak olduğunu söyleme amacında değildir. Eğer bu taşların farklı ağırlıkları ölçme amacıyla kullanıldıkları görenin gözünde açıksa, elbette bunda bir sakınca yoktur. Tora'nın yasakladığı, eşit görünen ve eşit oldukları iddia edilen ama gerçekte eşit olmayan ağırlıkları bulundurmaktır (*Gur Arye*). Buna göre bir şey alırken bu eş görünen taşların ağır olanını, bir şey satarken de hafif olanını kullanmak yasaktır (*Sifre* 294; Raşi). Dahası bir kişi, kendince bir sebepten dolayı bunun tersini bile yapamaz – kendi kaybına olacak şekilde alımda hafif taşı, satış sırasında da ağır taşı kullanmamalıdır; zira açıkçası Tora burada böyle taşları kullanmayı değil, “*farklı ağırlık taşların olmamalıdır*” ifadesiyle de açıkça belirtildiği gibi, böyle taşlara sahip olmayı bile yasaklamıştır – tıpkı sahte para bulundurmanın yasak olması gibi (*Daat Mikra*). Çünkü kendisi onları kendi zararına kullanıyorsa bile, bir başkası alım için ağır, satış için hafif taşı kullanma hatasına düşebilir veya bunu bilerek yapabilir (*Piruş Sifre DeVe Rav; Beer Basade*).

Olmamalıdır – Eksik ağırlık ve ölçüler bulundurma yasağı, Tora'nın 613 emrine dâhildir. *Mitsvat Lo Taase* No. 361 (*Sefer Ahinuh*).

Tam çeviriyle “*senin olmayacak cebinde farklı ağırlık taşları*”. Burada bariz bir fazla kullanım vardır. Tora basitçe “*cebinde farklı ağırlık taşları olmayacak*” demesi yeterli olurdu. Kullandığı uzun ifade “*senin olmayacak*” sözlerini içermektedir ve bu bir mesaj verir: “Eğer eş görünen ama gerçekte farklı olan ağırlık taşları bulundurursan, senin hiçbir şeyin olmayacak – sonunda her şeyden yoksun kalacaksın” (*Sifre* 294; Raşi).

Buradakilere benzer ifadeler için bkz. Vayikra 19:35-36, Yehezkel 45:10-12, Miha 6:11, Mişle 11:1.

¹² [eğer adamın hayatını kurtarmak için tek yol buysa, kadının] elini kopar; gözün [ona] acımasın.

[117. Ölçü ve Ağırlıklar]

¹³ Kesende farklı ağırlık taşların – biri büyük biri küçük – olmamalıdır.

12. [Kadının] Elini kopar – Tam çeviriyle “... *kesip kopar*”. Çevirimiz pasuğun ilk bakışta anlaşıldığı şekle göredir (*The Living Torah*). Kadının hareketi adamın hayatını tehlikeye sokabilecek niteliktedir ve durum gerçekten bu raddeye geldiyse ve kadını durdurmak için diğer yolların hiçbirisi işe yaramadıysa, onu sakatlamak bile denenebilir. Tora’nın verdiği örnekte kadının adamın hayatını tehlikeye sokan organı eli olduğu için, Tora da sakatlamamanın hedefi olarak kadının elinden bahsetmektedir; ancak kadın her şekilde durdurulabilir (*Sifre*).

Tora’nın buradaki kanunu yalnızca bu belirli örnek için verdiğini düşünmek elbette hatadır. Aynı şeyi bir erkek yaparsa da aynı kural geçerlidir. Bir insanın hayatının tehlikeye sokulması başka bir yolla olursa da aynı kural geçerlidir. Birinin yaşamına kasteden, elden gelen her yol denenerek durdurulmalıdır. Tora daha önce böyle birinin son çare olarak öldürülebileceğini bile söylemiştir (bkz. 22:26 açık.). Hatta aynı durum burada verilen örneğin ölümcül bir kavgayı ele alması durumunda da geçerlidir. [Yukarıda belirtildiği gibi burada şiddet düzeyi düşük olan, yani ölümcül olmayan bir kavgadan bahsedilmektedir; yani kadının bu şekilde davranması için geçerli bir sebep yoktur. Buna karşılık,] Eğer ölümcül bir kavga söz konusuysa ve kadının, öldürülmek üzere olan kocasını kurtarmak için geriye kalan tek çaresi pasukta belirtilen hareketse, o zaman buradaki kanun geçerli değildir ve kadının eli burada ölüm tehlikesi altındaki birini kurtarmak için faaliyet gösteren bir *Bet-Din* temsilcisi sınıfında kabul edilir (*Talmud – Baba Kama* 28a).

Ölümcül bir saldırıya uğrayan kişiyi kurtarmak, Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 241 (*Sefer Ahinuh*).

Yine de, bu emir sadece verilen örnekle sınırlı olmadığına göre, Tora’nın neden özellikle bu örneği verdiğini anlamak gerekir – ve bu, bizi

pasuğun öğrettiği temel bir kanuna yoğunlaştıracaktır. Şöyle ki; Tora bir insana verilen zararın beş türlü tazminatı olabileceğini öğretir: [1] “*Nezek – Zarar*” (Şemot 21:24), [2] “*Tsaar – Acı*” (Şemot 21:25), [3] “*Şevet – Gelir Kaybı*” (Şemot 21:19), [4] “*Ripuy – Tedavi*” (Şemot 21:19) ve [5] “*Boşet – Utanç*”. İşte bu pasuk, bunların sonuncusu ile ilgili kanunu öğretmeyi amaçlamaktadır.

Bir insana vurulduğunda, yüzüne tükürüldüğünde veya o kişi başka bir “hareketle” utandırıldığında, o kişiye bilirkişinin belirleyeceği bir tazminat ödemekle yükümlü hale gelinir. Tora utanç konusunu vurgulamak için özellikle bu pasuktaki örneği vermiştir, zira bu örnekte utanç konusu çok barizdir.

Bu doğrultuda pasuktaki “*elini kopar*” ifadesi, utanç tazminatını tanımlayan sembolik bir ifadedir (Raşi). “*El*” maddi gücü de ifade eder ve bunun “koparılması”, bu gücün kısıtlanması anlamına gelir. Pasuğun devamındaki “*gözün [ona] acımasın*” talimatı da, “maddi durumu iyi değilse bile onu bu tazminatı ödemekten affetme” anlamındadır (İbn Ezra). [Belirtildiği gibi, buradaki, sadece bu örnekle sınırlı olmayıp, utancın olduğu her türlü durumda geçerli olan genel bir kanundur.]

İfade, “Kadın yaptığı arsızca davranışı nedeniyle elinin koparılmasını hak etmiştir; ancak Tora bunu tazminatla telafi etmeyi emretmiştir” şeklinde de anlaşılabilir (a.k.).

Utanç tazminatı, aşağılanan ve aşağılayan kişilerin toplumsal konumuna göre değişkenlik gösterir. Aşağılanan kişi toplumda ne kadar saygı görüyorsa, tazminatın miktarı da o denli yükselir. Öte yandan bu miktar, aşağılayan kişinin sosyal konumuyla da ters orantılıdır. O kişi ne kadar saygınsa, ödeyeceği tazminatın miktarı da ona göre azalır (*Talmud – Baba Batra* 83b; Raşi o.a.). Elbette her durum kendi içinde tüm koşullar göz önünde tutularak değerlendirilir.

- יד לא־יִהְיֶה לָךְ בְּבֵיתְךָ 14
- אִיפֹה וְאִיפֹה גְדוּלָּה וְקִטְנָה: מוֹ אֲבֹן שְׁלֵמָה וְצִדֵּק יִהְיֶה־לָּךְ אִיפֹה 15
- שְׁלֵמָה וְצִדֵּק יִהְיֶה־לָּךְ לְמַעַן יֵאָרִיכוּ יְמֶיךָ עַל הָאָדָמָה
- אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ: מוֹ כִּי תוֹעֲבֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כָּל־עֲשֵׂה 16
- אֵלֶּה כָּל עֲשֵׂה עוֹל: פּ מִפְטִיר יוֹ זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר־עֲשֵׂה לָךְ 17
- עֲמֹלֶךָ בְּדֶרֶךְ בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרַיִם:

malzemesi olarak kullanmayı reddeden bir halktır. Bu halkın mensupları, insanların birbirlerine olan güvenlerini kötüye kullanmazlar, zira söz konusu güven, insanların bir toplumun parçaları olarak bir arada yaşamasının ön şartıdır. Tora'nın idealindeki Bene-Yisrael, Tanrı'nın Halkı olma ayrıcalığını, ancak ve ancak, O'nun yarattıklarına karşı her türlü sahtekârlıktan uzak durmaları şartıyla hak ettiklerini bilirler. Bu halkın karakterinin resmine, başkalarının duygularına ortak olma, duyarlılık, tüm canlılara karşı cömertlik ve yardımseverlik gibi çizgiler hâkimdir. Peygamber Tsefanya, tüm çağların sınavlarından başarıyla çıkabilmiş ve Yahudilik'in kusursuzluğunu elde etmiş olacak olan gelecekteki Bene-Yisrael'i bu şekilde tarif etmektedir: "Yisrael'in kalanları, haksızlık yapmayacaklar, yalan konuşmayacaklar, ağızlarında hilekârlık dili bulunmayacak..." (Tsefanya 3:13).

Bu ulusun bulunduğu kutbun zıddı, Amalek adlı ulusla temsil edilir. Amalek'in övünüp sevindiği şey sadece kılıcıyla, tüm zayıf ve korumasızları ezerek elde ettiği sözde şerefidir. Bu zıtlığın bir sonucu olarak, varlığını Tanrı'ya ve insanlara yönelik yükümlülüklerini yerine getirmeye bağlı gören halkın Mısır'dan çıkıp tarih sahnesine ilk adımını atışının hemen ertesinde, bu değerlerin tam aksini temsil eden Amalek hemen ona saldırmıştır. İşte Tora, Yahudi'nin insani yükümlülüklerini sıraladığı bu yüklü peraşanın sonunda, bu değerler uğruna tarih boyunca kiminle ve hangi zihniyetle mücadele etmek durumunda olacağını hatırlatmaktadır (Hirsch).

17. Amalek – Bkz. Bereşit 36:12.

Mısır'dan çıkışınız sırasında, yolda – "Kurtuluşunuzun hemen ertesinde, siz yolun zor-

luklarıyla pençeleşirken" (krş. *Sifre*). Yisrael Ulusu kendi yolculuğunda ilerlemekteydi. Zihinlerindeki düşünce ve endişeler, savaş düşüncelerinden son derece uzaktı. Bu, yurttan yoksun kalabalık bir halkın, kadınlar ve çocuklarla birlikte çöl gibi bir ortamdaki yolculuğuydu ve onların bu durumunun insan kalbinde sadece insancıl hisler yaratmasını beklemek mantıklı olurdu – düşmanca ve kallesçe bir saldırı değil. Bu nedenle yolda ilerledikleri sırada kendilerine bir düşmanın saldırabileceğini düşünmeleri için hiçbir sebep yoktu. Amalek'in saldırısı, Yisrael tarafından hiçbir kışkırtma olmadan, sırf Amalek'in insan katliamından duyduğu mutluluktan kaynaklanmış bir saldırıydı. Ya da belki de Amalek, Bene-Yisrael'in tarih sahnesine girmesinin kendisi için ne tür bir tehlike teşkil ettiğini ruhunun bir yerlerinde hissetmiştir. Ne de olsa Yisrael, saf insancılığı ve yükümlülüğe sadakati temsil ederken, Amalek'in bayrağına işlediği tek şey kılıcın temsil ettiği kaba kuvvettir (Hirsch).

Sana yaptığını – "Saldırdığını" (bkz. Şemot 17:8).

Hatırla – Yani "hatırında tut" (*Targum Onkelos*). *Mitsvat Ase* No. 242 (*Sefer Ahinuh*).

Tora bu kısmın sonunda "Unutma!" emrini de vermektedir. Bu, Amalek konusunun unutulmamasının önemini vurgular niteliktedir. Unutmak, bir şeyin insanın zihninden kalıcı olarak ya da geçici bir süre için silinmesidir. Hatırlamak da bunun önüne geçilmesi için zihnin canlı tutulması anlamına geldiğinden bu gereksiz bir tekrar gibi görünebilirdi. Ancak Hahamlarımız öyle olmadığını, "Hatırla!" emrinin, "zikret" – "ağzımla an" – anlamında olduğunu vurgularlar (*Talmud* – *Megila* 18a). Böylece Tora, Amalek'in yaptığının

¹⁴ [Benzer şekilde,] Evinde farklı ölçeklerin – biri büyük biri küçük – olmamalıdır.

¹⁵ Tam ve hilesiz ağırlık taşın olmalıdır; tam ve hilesiz ölçüğün olmalıdır. Bu sayede Tanrın Aşem'in sana vermekte olduğu toprak üzerinde günlerin uzayacaktır.

¹⁶ Zira Tanrı için iğrençtir bunları yapan herhangi biri – hile yapan herkes.

[118. Amalek'in Yaptığını Hatırd Tutmak]

¹⁷ Amalek'in Mısır'dan çıkışınız sırasında yolda sana yaptığını hatırla.

14. Farklı ölçeklerin – İbranice **Efa VeEfa**. Tam çeviriyle “*efa ve efa*”. *Efa*, bir kuru hacim ölçüsüdür ve burada, alım satımda kullanılan ölçekleri tanımlamaktadır.

Pasuklar ağırlık taşları ve kuru hacim ölçülerinden bahsetmiş olmasına rağmen, şu açıktır ki, buradaki kurallar her türlü ölçüm birimi için de geçerlidir.

15. Tam – Ya da “*bütüm*”; “*eksiksiz*”; “*kusursuz*”.

Hilesiz – Ya da “*adil*”; “*dürüst*”. İbranice **Tsedek**. “Piyasada kabul görenle tamamen aynı” (İbn Ezra). Başka bir görüşe göre bu sözcük, ağırlık taşının ve ölçüğün niteliğini değil, onun kullanım şeklini tanımlamaktadır: “Tam ağırlık taşların olmalıdır ki bunu adilce ve adaleti koruyarak kullanabilesin...” (Hirsch).

Olmalıdır – Tam çeviriyle “*tam ve hilesiz ağırlık taşı sende olacak*”. Burada da fazla kullanım vardır ve “*sende olacak*” şeklindeki gereğinden uzun ifade, önceki pasuklardaki olumsuz mesajın aksini verir: “Eğer tam ve hilesiz ağırlık taşın olursa, çok şeyin olacaktır – Tanrı sana bereket bahşedecektir” (Sifre 294; Raşi).

Bet-Din, görevliler göndererek satıcıların kullandıkları ağırlık ve ölçülerin katiyetini mutad olarak kontrol ettirirdi (*Talmud – Baba Batra* 89b). Dükkândan satış yapanlar, bu ağırlık ve ölçülerini her ay temizleyip kontrol etmekle yükümlüdür. Evinden satış yapan biri ise bunu yılda bir kez yapmalıdır (Sifre) (*Meam Loetz*).

Günlerin uzayacaktır – Çünkü adalet üzerine kurulmuş bir devlet daim olacaktır. Adaletin varlığı sağlam bir binaya, yokluğu harabeye benzer. Ve harabedeki bir duvar bir anda yıkılabilir (İbn Ezra). Ayrıca hilekârlık, insanlar arasında çekişmeye yol açar. Halk içinde çekişmeler de ulusal birliği bozar, düşmanlara karşı sağlam durmak

mümkün olmaz ve sürgün gelir. Ama dürüstlük ve adalet olduğu zaman, ülkede barış hüküm sürer; halk içindeki birlik de dayanışmayı sağlar ve böylece düşmanlara karşı sağlam bir duruş olduğu için ülkede huzur tesis olur (*Daat Mikra*).

16. Bunları yapan herhangi biri – Ya da “*bunlardan herhangi birini yapan*”. Başka bir deyişle Tanrı için iğrenç olan, yukarıda sayılanların “hepsini birden” yapanlarla sınırlı değildir. Bunların sadece birini yapmak bile “Tanrı için iğrenç” sıfatını almak için yeterlidir (Sifre).

Tora p. 13-14'te “yapılmaması” gerekenleri söyledikten sonra p. 15'te “yapılması” gerekeni bildirmiştir. Öyleyse mantıken, buradaki “*Tanrı için iğrençtir tüm bunları yapanlar*” sözlerinin, aslında p. 14'ten hemen sonra gelmesini beklerdik. Ancak Tora bu ifadeyi özellikle konunun sonuna ve dolayısıyla sıradaki konu olan Amalek'in yaptığını hatırd tutma emrinin hemen öncesine yerleştirmiştir: “Eğer ölçü ve ağırlıklarda hile yaparsan, düşman saldırısından kork!” (*Midraş – Tanhuma* 8; Raşi; *Beer Basade*). Tora bir mesaj vermektedir: “İkisi arasında gözle görünür bir bağlantı olmamasına rağmen şunu bil ki, ölçü ve ağırlıklarda hilekârlık yapmanın cezası, düşmanların size saldırması [durumunda Tanrısal korumadan yoksun kalmanız] olacaktır”.

Hile yapan herkes – Ya da “*hilenin her türlüünü yapan*” – ister sözde isterse de fiiliyatta, ister gizli isterse de açık olsun (İbn Ezra). Böylece Tora “*tüm bunları yapanlar*” derken yukarıda verdiği hileli ölçü ve tartıları kastetmiş, sonra da “*hile yapan herkes*” diyerek, aynı durumun, bunların dışındaki her türlü hilekârlık için de geçerli olduğunu belirtmiştir (Rabenu Behaye).

17-19. Paraşat Zahor – “Zahor Peraşası”. Önceki mitsvalar, Yisrael'in ideal resmini tamamlamıştır: Bu idealde, Yisrael, her türlü hilekârlıktan uzak, yüksek konumda olmayı bir sömürü

יֵה אֲשֶׁר קָרָךְ בְּדֶרֶךְ וַיִּזְנֵב בְּךָ

כָּל-הַנְּחָשִׁים אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה עֵינִי וַיִּגַּע וְלֹא יָרָא אֱלֹהִים:

katmaya çalışır. Tek başına ulaşamayacağını bildiği amacına, potansiyel düşmanlıklarını harekete geçirmeye çekinen başkalarını da Yahudiler'e karşı kıskırtarak ve onlara Yahudiler'in de yenilmez olmadığını göstererek ulaşmayı umar. Ama aynı yöntem, içinde Yahudi düşmanlığı olmayanları bu yola sokma amacını da güder.

Amalek, özellikle Yahudiler gelişim ve yükseliş gösterdiği zaman – “Mısır’dan çıkış sırasında; yolda [ilerlerken]” – kalles ve sürpriz bir saldırı düzenler – “o bitkin ve yorgunken arkada kalan güçsüzlere” saldırır. En zayıf anını kollar ve “öldürebildiği için” zevk duyar. Kendi kinini daha da besler. Yakaladıklarını “kirletir” – en insanlık dışı yollarla aşağılar, ezer, katleder. Bunu yaparken “Tanrı’dan korkmaz”. Arsızca Tanrı’ya meydan okur (bkz. Öldürmüş k.b.). Ama bazı durumlarda da, aksine, tüm bunları “Tanrı Adına” yaptığını bile iddia eder. Kaynar suya girince haşlanacağını bilmektedir. Ama o, bunu da propaganda malzemesi haline getirmeyi bilir. İçine kendi girdiği suyu, kendisini haşladığı için suçlar. Zulme uğramıştır! O zamana kadar kimsenin ya çekindiği ya da sempati duyduğu için dokunmak istemediği kaynar su, artık başkaları için de dokunulmaz değildir. Bir sonraki saldırının temelini atmış, desteğini almıştır – ve su artık eskisi kadar sıcak değildir. İşte Amalek’in, Yahudilik’in fiziksel varlığını, yani Yahudiler’in bedenlerini yok etmeyi amaçlayan yönü bu şekilde çalışır. Ancak Amalek kavramı çok farklı şekillerde de tezahür edebilir. Bkz. s.p. açk., Sonuç k.b.

Bitkin ve yorgunken – “Susuzluk nedeniyle bitkin (bkz. Şemot 17:3 ve 17:9), yolculuk nedeniyle yorgun” (*Midraş – Tanhuma* 10; Raşi; İbn Ezra). Tüm bunlar normal insanlarda acıma ve merhamet duygularını uyandırmasına rağmen, Amalek için, aksine, onun zor durumdakileri ezme ve katletme dürtüsünü uyandırmıştır (Hirsch).

Arkanda kalan güçsüzleri – “Güçten düşüp, ilerleyen kampı çevreleyen Onur Bulutları’nın korumasından yoksun kalarak arkada kalanları”.

Ya da “ardında gecikenleri” (*Targum Onkelos*). *Midraş*’a göre Amalek’in saldırısı sırasında Onur Bulutları’nın dışında kalan “güçsüzler”, Tanrı inancı zayıf olup, O’nun yolundan ilerlemeyen kişilerdir (*Sifre*). Nitekim Onur Bulutları’nın korumasından yoksun kalmaları, bu mucizevi koruma için haklarını kaybettiklerini gösterir. Raşi, Yehezkel 16:15’teki açıklamasında *Pesikta*’dan alıntı yaparak, burada Bene-Yisrael’in çöldeki yolculukları sırasında putperestlik günahını işlemiş olan bazı Dan kabilesi mensuplarının kastedildiğini belirtir.

Tarihin geneli içinde Yahudi karşıtı saldırıların hedefi haline gelmiş olan çok büyük *tsadikler* de vardır. Amalek ve onun manevi mirasçıları saldırırken kimin *tsadik* kimin günahkâr olduğu konusunda bir ayrım yapmazlar. Mısır Çıkışı sonrasındaki saldırıda erişebildikleri, günah işlemiş olanlardır – bu nedenle sadece onlara zarar verebilmişlerdir. Ama tarih boyunca sırf Yahudi oldukları için katledilenler, bilerek veya bilme-yerek, Tora’nın en üst düzeyli mitsvası olan *Kiduş Aşem*’i yerine getirmişler, ölümleriyle Tanrı’nın İsmi kutsal kılınmıştır.

Öldürmüş – İbranice *Vayzanev*. Bu fiil “*Zanav – Kuyruk*” sözcüğünden türemiştir ve arkadan yapılan bir saldırıyı, bir grubun en arkada kalanlarının öldürülmesini belirtir (İbn Ezra; Rabenu Behaye).

Normalde “öldürdü” demek için *Vayaarog* fiili kullanılmasına rağmen burada “*kuyruğu kesmek*” şeklinde de anlaşılabilir bir fiil kullanılmıştır. Bu da Amalek’in, eline geçirdiklerini öldürmeden önce sakatladığına işaret eder. *Midraş* (*Tanhuma* 10), Amalekiler’in, yakaladıkları Yahudiler’in sünnetli organlarını kesip, Tanrı’ya meydan okurcasına havaya fırlattıklarını ve “Sen bunu seçtin; al payını!” diye bağdıklarını kaydeder (Raşi; *Daat Zekenim*).

Bu davranış da Amalek’in başka bir yönünü ortaya koymaktadır. *Berit-Mila*, sünnet, Tanrı ile Avraam Avinu ve onu takiben Bene-Yisrael

¹⁸ Yolda aniden karşına çıkmış, sen bitkin ve yorgunken, sendeki arkanda kalan güçsüzleri öldürmüş, Tanrı'dan korkmamıştı.

sözel olarak dile getirilmesini emretmektedir. Bu da “**Zahor** – *Hatrla*” sözcüğünden yola çıkılarak isimlendirilmiş olan ve bu üç pasuktan oluşan *Zahor* peraşasının okunması anlamına gelir. Bu mitsva, her yıl, Purim bayramından önceki *Şabat* günü, haftanın normal peraşasına ek olarak ayrı bir *Sefer-Tora*'nın çıkarılması ve *Zahor* peraşasının okunmasıyla gerçekleştirilir. Hahamlarımız bu mitsvanın yerine getirilmesi için özellikle Purim bayramından önceki *Şabat* gününü belirlemişlerdir, zira *Purim* olaylarındaki kötü adam Aman, Amalek soyuna mensuptu (krş. Megilat Ester 3:1 ve Şemuel I 15:8). Söz konusu *Şabat* günü de, bu peräşa nedeniyle *Şabat Zahor* olarak adlandırılır.

Her hafta okunan peräşalar, Moşe Rabenu zamanından itibaren, Tora'nın sürekli olarak halk içinde okunması için öngörölmüş bir uygulamadır ve bu bakımdan, “**DeRabanan** – *Hahamlar'ca Öngörölmüş*” niteliktedir [bu bağlamdaki ‘Hahamlar’ da Moşe Rabenu'nun başkanlığındaki *Bet-Din*'dir]. *Zahor* peräşası ise bundan farklıdır ve “**DeOrayta** – *Tora'ca Emredilmiş*” niteliktedir [ve Hahamlarımız'ın katkısı, bu mitsvanın yerine getirilmesi için *Purim*'den önceki *Şabat*'ı sabitlemekten ibarettir]. Bu nedenle *Şabat Zahor*'da bu peräşayı okumakla görevli *Hazan*, son derece dikkatli olmalı, noktasına virgülüne ve seslendirme kurallarına her zamankinden bile daha çok özen göstermelidir. Bunun yanında, Tora'dan kaynaklanan bir mitsvayı yerine getirmekte halkın temsilcisi olduğu için onların bu yükümlölüğünü yerine getirmeye konsantre olmalı, halk da *Hazan*'ın okumasıyla bu yükümlölüğünün yerine getirileceğine konsantre olarak bu kısmı pür dikkat dinlemelidir.

18. Aniden karşına çıkmış – Ya da “*başma gelmiş*” (İbn Ezra; krş. Bereşit 42:29). Amalek Bene-Yisrael'e sürpriz ve kışkırtılmamış bir saldırıda bulunmuştur. Bu saldırının hiçbir geçerli sebebi yoktur. Bene-Yisrael Amalek'e saldırmamış, onun ülkesine de göz dikmemişlerdir. Dolayısıyla bu saldırıyı açıklayacak tek sebep, saf kötölüktür. Amalek, Bene-Yisrael'in simgelediği kutsiyetin tam karşıtını simgeler. Tarih boyunca Bene-Yisrael'in yükselmeye başladığı her zaman,

sahneye Amalek veya onun çizgisini takip eden başkaları çıkmış ve bunu engellemeye çalışmıştır. Böylece Amalek yalnızca bir ulus değil, aynı zamanda Tanrı, Yisrael ve Yisrael'in simgelediği kutsiyetin karşıtı olan bir zihniyettir de. Bu nedenle günümüzde Amalek diye bir ulus artık olmasa da, söz konusu zihniyet hiç eksik değildir.

İbranice **Kareha**. Bu sözcük farklı köklerle açıklanabilir ve bunların hepsi Amalek'le ilgili farklı bir noktayı ortaya koyar. [1] Sözcük “**Mikre** – *Rastlantı; Sürpriz ve Beklenmedik Olay*” ile bağlantılıdır ve bu, önce de belirtildiği gibi Amalek'in sürpriz saldırısını tanımlar. [2] Fiilin bağlı olduğu diğer bir sözcük ise “**Keri** – *Kirlilik*”tir (bkz. 23:11 açk.). *Midraş* bu bağlantıyı, Amalek'in saldırısındaki iğrenç yönü ortaya çıkararak açıklar. Saldırganlar, Bene-Yisrael'den ellerine düşenlerin kutsiyetine, onlara tecavüz etme suretiyle halel getirmişlerdir: “*Seni kirletti*”. [3] Sözcüğün bir başka açıklaması da, “**Kar** – *Soğuk*” ile ilgisine bağlıdır. Böylece sözcük “*seni soğuttu*” şeklinde anlaşılabilir. *Midraş* bunu da bir örnek vererek açıklar: “Mısır'dan çıktığımızda üzerinizde bir yenilmezlik havası vardı. Diğer uluslar Mısır'daki olağanüstü mucizeleri duydukları için sizinle savaşmaktan çekiniyorlardı. Ama Amalek gelip size saldırdı ve diğer uluslara sizin saldırılması mümkün olmayan bir halk olmadığınızı gösterdi. Tıpkı içine girmeye kimsenin cesaret edemeyeceği, fokurdayan kaynar suyla dolu bir küvet gibi. Ta ki hergelenin biri onun içine atlayana kadar. Kendisi de kaynar suyla haşlanmasına rağmen, yaptığı bu hareketle suyun sıcaklığını da başkalarının girebileceği şekilde düşürmüş olur” (*Midraş – Tanhuma* 9; Raşi).

Tüm bunlar Amalek'in saldırısının farklı yönlerini vurgular. Özellikle üçüncüsü Amalek'in “sırf kötölük adına kötölüğü” simgelediğini ortaya koymaktadır. Amalek Yahudiler'in ve onların temsil ettiği değerlerin varlığına dayanamaz ve bunu kendi yok oluşu pahasına engellemeye çalışır. Bunu yaparken başarılı olamayacağını da en baştan itibaren bilir. Banyodaki kaynar suyu sadece kendi başına tamamen soğutamayacağını bilincindedir. Ama bu uğurda kendi yaşamını bile feda ederek, başkalarını da resme

יְהוָה

בְּהֵנִיחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ | לְךָ מְכַל־אֵיבֶיךָ מִסְכִּיב בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר
יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחֶה אֶת־זִכְרָ עֲמָלֶק
מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם לֹא תִשְׁכַּח: פ פ פ

ve devletin sağlam bir şekilde oturmasının ardından devreye girecektir (İbn Ezra). Bene-Yisrael Ülke'ye yerleştikten sonra halkın tümünü ilgilendiren üç mitsvayla yükümlü kılınmıştır: Bir kral atamak, Amalek'in zikrini silmek ve *Bet-Amikdash*'ı inşa etmek. Bu doğrultuda ilk kral Şaul göreve geldikten sonra Amalek'e saldırmakla görevlendirilmiştir (Şemuel I, *Perek* 15).

Burada kullanılan "*Tanrın Aşem sana ... huzur verdiğinde*" ifadesi, Bene-Yisrael'in politik güvenliğinin kaba kuvvet ve kılıcın gücünden değil, Tanrı'nın özel korumasından kaynaklanacağını vurgulamaktadır. Bu da, her ne kadar savaşlar kılıç ve okla yapılacaksa da, gerçekte başarıyı bunların değil Tanrı'nın getirdiğini gösterir. Bunun sonucunda da Bene-Yisrael kendi ülkesinde Tanrı'nın korumasının kuvveti ile kendi yükümlülüğüne bağlı kalmasının bir sonucu olarak güven içinde yaşayacak, düşmanlar da ona zarar vermeye cüret edemeyecektir (Hirsch).

Amalek'in zikrini göklerin altından sil! – Bkz. Şemot 17:16. *Mitsvat Ase* No. 243 (*Sefer Ahinuh*).

Tora, imha etme emrini verdiği yerlerde genelde "*ismini sil*" ifadesini kullanır (ör. 9:14). Burada ise "*zikrini sil*" demektedir. Bunun ne anlama geldiği, Peygamber Şemuel'in, ilk Yahudi kralı Şaul'a bu emrin yerine getirilmesini emrederken söylediği sözlerden öğrenilmektedir: "*Şimdi git ve Amalek'i vur. Ona ait olan her şeyi tamamen yok et ve ona acıma. Erkekten kadma, çocuktan bebeğe, sığırdan davara, deveden eşeğe kadar [hepsini] öldür [ki, kimse, hakkında "bu, Amalek'in hayvanıydı" diyecek bir hayvan bile bulamamış!]*" (Şemuel I 15:3) (*Mehilta*, *Beşalah*; *Pesikta Zutrata*; Raşi; İbn Ezra; *Mişmeret Akodeş*).

Unutma! – *Mitsvat Lo Taase* No. 362 (*Sefer Ahinuh*). Tora önce "*hatırında tut*" (p. 17) dedikten sonra, şimdi bunu güçlendirme amacıyla

ayrıca "*unutma!*" emrini vermektedir (İbn Ezra). Ramban'a göre mesaj şöyledir: "Amalek'in ismini göklerin altından silene kadar, onun yaptıklarını zihninden hiçbir zaman çıkarma. Bunu nesillerin boyunca çocuklarına ve torunlarına anlatıp, 'İşte, Amalek bize böyle yaptı; bu nedenle ismini silmemiz emredildi' de."

Midraş'ta Amalek'in saldırısının zihinde canlı tutulmasının pratik bir nedeni, bir misalle anlatılır. Bir kral, kendisine ait bağı çitle çevirir ve içeriye de saldırgan bir köpek koyar. Sonra bir bildiride bulunarak, "Kim bu çiti geçmeye çalışırsa köpek onu ısıracaktır" der. Bir süre sonra kralın oğlu çitte bir gedik açıp bağa girer ve köpek gelip onu ısıtır. O günden sonra kral, oğlunu ileride benzer isyankâr davranışlardan uzak tutmak için ona sürekli olarak "O gün yaptığın davranış, sonra da köpeğin gelip seni ısırtışını unutma" der. Amalek'in saldırısı da bunun gibidir. Bene-Yisrael bu saldırının öncesinde su eksikliği nedeniyle Tanrı'yı, "*Tanrı aramızda mı, yoksa değil mi?*" (Şemot 17:7) sözleriyle sorgulamışlardı. Dolayısıyla Amalek'in saldırısını hatırlamak, halka bu saldırının öncesindeki asi davranışlarını da hatırlatacak ve onu benzer davranışlarda bulunmaktan uzak tutacaktır (Rabenu Behaye).

Tora'nın "Unutma!" şeklindeki mesajı da, Bene-Yisrael ile Tanrı arasındaki ilişkinin, Yisrael'in kendi yükümlülüğüne sadık kalması ile bire bir bağlantılı olmasını vurgulamaktadır: "Bu toprakları kendi kuvvetinle değil, Tanrı'nın Ataların Avraam, Yitshak ve Yaakov'a vermiş olduğu söz doğrultusunda bir miras olarak alacaksın. Bunu kendi çocuklarına da aktarabilmek istiyorsan, yükümlülüğüne göstermen gereken bağlılığın önemini kendi çocuklarına da aktarmalısın. Eğer Amalek'e benzemek istediğin ve onun gibi, yükümlülüğünden silkinerek Tanrı'yı tanımayı, aksine, herhangi bir üstünlüğünü

¹⁹ [Bu yüzden] Tanrın Aşem'in onu miras edinmen için sana mülk olarak vermekte olduğu Ülke'de [yerleştikten sonra,] Tanrın Aşem sana çevredeki tüm düşmanlarından huzur verdiğinde, Amalek'in zikrini göklerin altından sil! Unutma!

arasındaki ebedi antlaşmanın simgesidir. Amalek'in özellikle bunu hedeflemesi ve bahsedilen aşağılayıcı davranışı göstermesi, Tanrı'ya yönelik bir arsızlık ve meydan okumanın yanında, Bene-Yisrael'e yönelik de son derece ciddi bir manevi darbedir. Amalek bu şekilde "Hani nerede Tanrınız? Bedeninizde onunla aranızdaki antlaşmanın işareti olduğunu söylüyorsunuz. İşte görüyorsunuz bu işaretin ne işe yaradığını!" demekte – Yahudiler'in inancının en can alıcı noktasını hedeflemektedir. Amalek ve onların manevi mirasçıları, Yahudiler'in hiçbir özel yanları olmadığını, Tanrı ile aralarında hiçbir özel bağın bulunmadığını önemle vurgulamaya heveslidirler. Yahudiler'i fiziksel olarak hedeflemelerinin temelinde de bu vardır. Yahudiler'e karşı kazanılan her türlü başarının Tanrı'nın Bene-Yisrael'i terk ettiği savını kuvvetlendireceğini bilirler. İşte yukarıdaki açıklamalarda söylenilen "soğutmanın" bir anlamı da budur.

Amalek bunu da iki yönlü kullanır: [1] Yahudi olmayanlara "Bu Yahudiler kendilerini sürekli üstün görüyorlar. Kendilerini seçilmiş millet addedip bize üstünlük taşıyorlar. Oysa işte görün seçilmişliklerini. Seçilmiş olsalar Tanrı onların bu kadar berbat bir duruma düşmelerine izin vermi? Belli ki Tanrı onları seçmedi; bir ara seçmişse bile artık onları terk etti. Bundan böyle Yahudiler lanetlidir ve dünyada onlara yer yok!" mesajını aşılama çabısı. Onlardaki kutsiyeti ucuzlatır, aşağılar, böyle bir şeyin olmadığını söyler ve daha da ileri giderek Yahudiler'i aslında insan-altı bir düzeydeymiş gibi göstermeyi amaçlar. Böylece Yahudiler'in dışarıdan bile fark edilen kutsiyetinden kaynaklanan sembolik "sıcaklığı", "soğutur". [2] Amalek benzer bir mesajı Yahudiler'e de verir: "Düştüğünüz duruma bakın! 2000 yıldır sürgündesiniz. Üzerinizden kaç pogrom, kaç katliam, kaç soykırım geçti? Hani nerede Tanrınız? Neden kurtarmıyor sizi? Hani sizi seçmişti?" Bu, sağlam köklerden yoksun kalmış Yahudiler için çok etkili bir mesajdır ve tarih içinde birçok Yahudi, yaşanan felaketlerde gördüğü bu mesajdan etkilenmiş, Amalek ve manevi mirasçıları, ne yazık ki birçok Yahudi'yi

Yahudilik'ten "soğutmayı", içlerindeki ateşi zayıflatmayı başarmışlardır. Bunların bazıları Yahudi yaşamını tamamen terk etmiş, Tanrı'ya isyan etmiş ya da bir Yahudi olarak hiçbir özelliği ve hiçbir görevi olmadığına kani olup asimile olmakta bir sakınca görmemeye, aksine asimile olmayı antisemitizme karşı bir çözüm olarak görmeye başlamıştır – ama bunun da bir çözüm olmadığı 20. yüzyılda en korkunç şekilde görülmüştür.

Amalek'in bu meydan okuyan mesajının etkisini küçümsemek mümkün değildir. Bu etkinin temelinde ne vardır? "*Sen bitkin ve yorgundun* – manevi açıdan isteğini kaybetmişsin. Tora sana ağır geliyordu. Yaşamı kısıtladığını düşünüyordun. Tanrı'nın Tora'yı vermekle seçtiği, kutsal bir yaşamla görevlendirdiği biri olmak sana zor geliyordu." Ama aslında bu kısır bir döngüdür ve Amalek'in meydan okumasından çıkan felsefi soruların bir cevabı aslında Tora'da mevcuttur. Hem de sıradaki peraşada. Bkz. 28:15 v.d. Ayrıca bkz. Vayikra 26:14 v.d.

Amalek'in soğutma politikasına ve onun Yahudi'yi etkileyen sonuçlarına verilecek en etkili cevap, Yahudi'nin içindeki kıvılcımın körüklenmesidir. Bu da ancak ciddi ve sistemli bir Tora öğrenimi ve uygulamasıyla mümkündür. Sağlam bir Tora yaşantısına sahip olan bir Yahudi'nin içindeki ateş dış etkilere karşı gücünü daima koruyacaktır.

Tanrı'dan korkmamıştı – Amalek cepheden saldırmak yerine, geride kalan zayıfları hedefleyerek kallesçe bir saldırıda bulunmakla, "insanlardan korktuğunu" ortaya koymuştur. Ama bu kallesçe hareket aynı zamanda Tanrı'dan korkmadığını vurgulamaktadır. İşte bu tezat, Amalek'in, Yisrael'e karşı savaşmış olan birçok ulus içinde neden bu şekilde nefret hedefi haline getirildiğini açıklamaktadır (Rabi Yitshak Zeev Soloveitchik).

19. Huzur verdiğinde – Amalek'i imha etme emri halkın Erets-Yisrael'i tamamen fethetmesi

soğumaya yol açan şüpheciliktir. İnsanın diğer tüm özellikleri yüceltilip Tanrı hizmetinde kullanılabilir. Fiziksellığe, maddiyata ve zevke olan eğilim bile, doğru çerçeve altına alındığı takdirde Tanrı sevgisi yoluna yönlendirilebilir. Ama Amalek'in temsil ettiği şüphe, şüphecilik ve onlardan türeyen alaycılık ve küstahlığın olumlu hiçbir kullanımı yoktur. Bunların etkisi tamamen olumsuzdur – ve bu nedenle hiçbir artık bırakılmadan silinmeli, imha edilmelidir (*Meam Loez*).

Böylece son derece yüklü olan Ki Tetse peraşasının savaşa çıkmaktan bahseden başı ile sonu arasında mevcut bir bağlantı ortaya çıkmaktadır. *Talmud*, insanın hayatı boyunca *Yetser Ara*'ya karşı savaşıması gerektiğini kaydeder (*Talmud – Kiduşin* b). Bu, insanın yaşamının en önemli savaşıdır. O hissetmese bile, *Yetser Ara* – Amalek ruhu – sürekli olarak ona karşı savaş halindedir, onun zayıf anlarını kollamakta ve darbelerini vermektir. İnsan böyle bir savaşta sadece savunmada kalamaz. Savaşa “çıkmalıdır”. Ve peraşanın açılış pasuğunda belirtildiği gibi: “*Düşmanlarım karşı savaşa çıkacağım zaman, Tanrım Aşem onu senin eline verecek...*” (21:10).

başkalarını küçük ya da büyük şeylerle ezmekte kullanmayı tercih ettiğin bir gün gelirse, senin başarımın asıl sırrının ‘yükümlülüğe sadakat’ olduğunu unutma! Eğer Yisrael olarak görevini kalbinden çıkarmak isteyeceğin bir gün gelirse, bunu unutma! Aptal insanların, başkalarını ezdikleri için taçlandırdıkları kişileri kendine örnek görme. Ve Amalek’in kabalığı ile şiddetinin seni hedeflediği gün geldiğinde de bu gerçeği unutma! Başını dik tutmayı bil. Tanrı’nın Ağzı’ndan öğrenmiş olduğun şekilde, insanlığını ve adalet değerlerini korumayı bil. Gelecek bu değerlerindir ve her şeyin nihayetinde, insanlık ve adalet, kabalık ve şiddet karşısında zafere ulaşacaktır. İşte sen bu dünyada, varlığınla ve teşkil edeceğin örneklerle bu zaferi müjdelemek ve yakınlaştırmak için görevlendirildin. Bu görevini unutma!” (Hirsch).

❧ **Sonuç.** Yukarıdaki açıklamalarımızda Amalek’in fiziksel saldırısının amaçlarını ve etkilerini ele almıştık. Ancak Amalek yalnızca tarih sahnesinde yer almış [ve bugün artık mevcut olmayan ya da kim olduğu bilinmeyen] bir halk değil, aynı zamanda manevi bir kavramdır. Hahamlarımız, Amalek’in “soğutma” politikasının, insanın kötü eğilimi olan *Yetser Ara*’nın etkili yöntemlerinden biri olduğuna dikkati çekerler. Başka bir deyişle, Amalek, aynı zamanda *Yetser Ara*’yı simgeler ve bu, *Maşiah* Dönemi’ne kadar sürecektir olan bitmek bilmeyen savaşın bizi ilgilendiren yanını ortaya koymaktadır. Amalek’le olan sürekli savaş, aslında Yahudi’nin *Yetser Ara*’ya karşı kendi hayatı boyunca vermesi gereken savaşın ta kendisidir.

Çağdaş Tora otoritelerinden Rabi Mordehay Elon, *Amalek* sözcüğünü “*Am Molek* – *Baş Kesen Halk*” olarak açar (krş. Vayikra 1:15: *Melika*) ve bunun, *Yetser Ara*’nın insanı hayatın gerçekleri hakkında derinlemesine düşünmek yerine zevk peşinde koşmayı öğütlemesiyle paralel olduğuna dikkati çeker. Bir kafanın mevcut olmaması ile kullanılmaması arasında büyük bir fark yoktur. Tanrı insana, kafasını ve zekâsını, doğayı ve kurallarını anlamakta, dünyayı geliştirmekte ve her türlü insani ilerlemede kullanması için, ama bunun çok daha ötesinde, ahlaki ve felsefi çözümlemelerle bu dünyadaki yaşamın tam olarak ne olduğu, insanın buraya ne için geldiği, dünyadaki görevinin ne olduğu, tüm bu felsefeleri ve maneviyatı hangi sağlam

dayanağa dayandığı gibi konuları ele alması için de vermiştir. *Yetser Ara*’nın öğüdü başın bu manevi yönünü “kesmek” – yani sadece fiziksellığe yoğunlaşıp, bu dünyayı bir araç değil de amaç olarak görerek, yaşamın tüm hedefini zevk almak olarak tanımlamak şeklindedir. Bu tipteki hayat görüşüne sahip biri için maneviyat – fiziksel zevke katkıda bulunacak, örneğin bu yaşam tarzının getirebileceği yozlaşmanın onun üstüne yüklediği manevi ağırlığı hafifletme amacına hizmet edecek bir alet olarak kullanılmadığı sürece – hiçbir anlama sahip değildir. Oysa insanın hayvandan farkı, ahlak ve maneviyat gibi yüksek değerler uğruna kendisini sınırlayabilmesidir. Yakın dönem otoriteleri insanın fiziksel ve manevi yanlarını bir at ile binicisine benzetirler. Bütün mesele, kontrolün kimde olduğudur. *Yetser Ara*’nın görevi, fiziksellığı vurgulayarak maneviyatı ikinci plana atmak, insanın görevi ise aksine, maneviyatını ön plana çıkararak, fiziksel yönünü de maneviyat için bir araç olarak kullanmak ve böylece onu yüceltmektir.

Yetser Ara’nın, insanı Tora’dan ve Tanrı’ya bağlılıktan “soğutma” amacı dâhilinde kullandığı en etkili yöntemlerden biri de insanın kafasına şüphe sokmaktır. *Yetser Ara* ile Amalek arasındaki bir paralellik de buradadır; zira Amalek’in Tanrı’ya meydan okuyan saldırısının amacı da işte bu şüphecilikle insanları soğutmaktır. Saldırıya uğrayanlar içinde yeterli manevi temele sahip olmayanların “Tanrı bizi seçtiyse neden başımıza bunlar geldi?” sorusunu hemen sormaları sürpriz olmayacaktır. İşte; bir Yahudi Mısır’dan çıkar ve Tora’yı almak üzere Sinay dağına doğru yola koyulur. Heves içindedir; içi Tanrı ve Tora sevgisiyle yanmaktadır. Yolda birden karşısına Amalek çıkar. Amalek’in vurduğu darbe, içindeki ısıyı şüphe sularıyla soğutur. Aklında hemen düşünceler belirir: “Acaba doğru yolda mıyım? Gerçekten kendimi Tora’ya adamalı mıyım? Belki de onu boşverip daha maddi ve dünyevi şeylere yönelmeliyim?” Şüphe insanı soğutur. Amalek’in saldırısının amacı da buydu. Bene-Yisrael’i soğutmuştu. Bu açıdan *Amalek* sözcüğünün sayısal değerinin de “*Safek* – *Şüphe*” sözcüğünkiyle aynı olduğu da gözden kaçmamaktadır (240).

İşte Yahudi’nin tamamen silmesi gereken, silene kadar aklından çıkarmayarak, en ufak kırıntısına kadar yok etmesi gereken yanı, Tanrı hizmetindeki

פרשת כי תבוא א וְהָיָה כִּי־תִבְנוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 נתן לָךְ נָחֳלָה וִירֶשְׁתָּהּ וַיִּשְׁבֶּתָּ בָּהּ: ב וּלְקַחְתָּ מִרְאשִׁית | כָּל־פְּרִי
 הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְיָא מֵאֲרָצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נתן לָךְ וְשַׂמְתָּ
 בְּטֶנְא וְהִלַּכְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשָׁכֵן שְׁמוֹ
 שָׁם:

kullanmıştır. Böylece buradaki *Bikurim* kanunu ancak Ülke'nin fethinin ve paylaşılmasının her ikisi de tamamlandıktan sonra yürürlüğe girecektir (*Talmud – Kiduşin* 37b; Raşi; *Maskil Ledavid*). Bu da Bene-Yisrael içinde birliğin önemine işaret eder. Bir Yahudi, diğer tüm Yahudi kardeşleri kendisinin sahip olduğu rahat ve huzura kavuşmadığı sürece kendini rahat hissedemez (*Meam Loetz*).

Böylece Tora'nın *Bikurim* mitsvasını, Amalek'in yaptığıın hatırlanması emrinin hemen ardından vermesi de farklı bir anlam kazanmaktadır. Tora önceki emrin "*Tavrın Aşem sana çevredeki tüm düşmanlarından huzur verdiğinde*" geçerlilik kazanacağını söyledikten sonra, bunun öncesinde, Ülke'de yerleşmenin tamamlanmasıyla yürürlüğe girecek olan [ama savaşların bitmesi şartına bağlı olmayan] bir *Bikurim* mitsvası olduğunu belirtmektedir. Sadece *Bikurim* değil, ondan sonra verilen başka emirler için de aynı geçerlidir. Bunlar arasında *Maaser* (p. 12 v.d.), Tora'nın büyük kayalara yazılması (27:3), bir *Mizbeah* kurulması (27:5) ve *beraha* ve lanetlerin iki dağ arasında dile getirilmesi (27:12 v.d.) vardır. Tüm bunların yerine getirilmesi için çevredeki düşmanlardan huzur bulma aşaması beklenmeyecektir (İbn Ezra).

2. Toprağın tüm meyvelerinin ilklerinden – Tora "ilklerini" değil, "*ilklerinden*" demektedir. Bu kullanım, "ilklerinin hepsini değil, bir kısmını" anlamını ima eder (bkz. ö.a.). Yani *Bikurim* getirme yükümlülüğü tüm ürün cinsleri için geçerli değildir. Bu yükümlülüğün hangi ürünler için geçerli olduğu, bir *Gezera Şava* [= geleneksel bilgi doğrultusunda iki pasuk arasında aynı sözcük veya kökün kullanılması ile kurulan kanuni köprü] ile öğrenilir. Söz konusu köprüyü hem buradaki pasukta hem de 8:8'de geçen "Ülke" sözcüğü kurar. Böylece *Bikurim* kanunu, yalnızca 8:8'de listesi verilen ve Erets-Yisrael'in övülmesine vesile olan yedi ürün için geçerlidir. [Bu sonuca başka türlü de varılabilir: "İlk" şeklinde çevirdiğimiz *Reşit* sözcüğü, "en iyi" anlamı-

na da gelebilir. Başka bir deyişle Ülke'nin "en iyi" meyvelerinden bahsedilmektedir – ki bunlar, bahsedilen yedi üründür ve böylece bu kısımda, daha önce verilmiş olan "*Toprağın ilk [=en iyi] tırfandalarını, Tavrın Aşem'in Evi'ne getir*" (*Şemot* 23:19) emrinin açıklaması yapılmaktadır (*Sforno*).] Diğer meyveler getirilse bile bir kutsiyet kazanmaz (*Talmud – Menahot* 84a-b; Raşi).

Bikurim olarak henüz olgunlaşmamış meyvelerin getirilmeyeceği açıktır. Ama meyveler olgunlaştıktan sonra da hangisinin önce olgunlaştığını belirlemek mümkün olmayacaktır (*Mesiah İlemim; Beer Basade*). Bu nedenle meyvelerin olgunlaşmaya başladığı dönemde, bahçe ve tarla sahipleri sahaya inip kontrolde bulunurlar. Olgunlaşmaya başlayan ilk meyveleri tespit edip etraflarına sazdan bir şerit bağlayarak meyveyi işaretler ve "*Are Ze Bikurim – İşte Bu Bikurim*" sözleriyle bunları kutsiyete adarlar. O andan itibaren bu meyveler, henüz olgunlaşmış olmamasına rağmen kutsal niteliğe sahiptir. Bu nedenle meyveler olgunlaştıktan sonra koparılınca, ayrıca bir adama yapılmasına gerek yoktur. İşaretlenmiş olan bu meyveler, vakti geldiğinde *Bikurim* olarak *Bet-Amikdaş'a* getirilir (*Mişna – Bikurim* 3:1; Raşi; Rabenu Behaye). Tora *Bikurim* için sabit bir miktar belirlememiştir. Tek salkım, hatta tek üzüm tanesi getirmek bile tüm bağın yükümlülüğünün yerine getirilmesi için yeterlidir (*Sifre*).

Ülken'den – İbranice'de ismin -den hali, bir kısımlık belirtir ve bu halin kullanıldığı isimlerde "tümü değil, bir kısmı" anlamı verir (krş. Vayikra 1:2 açık.). Burada da "*Ülken'den*" denmesi, "Ülken'in tümünden değil, bir kısmından" iması taşır. Bu imanın amacı bir kurala işaret etmektir. *Bikurim* olarak getirilecek meyveler, aktif tarım işlemi sonucunda yetişenlerdir. Ama dağlarda ve vadilerde kendiliğinden yetişen meyveler bu mitsvanın kapsamı dışındadır (*Talmud – Menahot* 84a-b). Ayrıca Tora "*Ülken'den*" dediğine göre, *Bikurim* mitsvası sadece Erets-Yisrael için geçerlidir ve Diaspora'da yetişen meyveleri kapsamaz (*Talmud – Hulın* 136a).

Ki Tavo

[119. *Bikurim*]

26

¹ Tanrın Aşem'in sana mülk olarak vermekte olduğu Ülke'ye gelerek onu miras alıp içinde yerleştiğin zaman,

² [her yıl] toprağın tüm meyvelerinin ilklerinden alacak ve Tanrın Aşem'in sana vermekte olduğu Ülken'den getireceğin [bu meyveleri] sepete koyarak Tanrın Aşem'in, İsmi'ni barındırmak üzere seçeceği yere gideceksin.

26.

☞ **Bikurim – “Turfandalar”.** Tora burada, daha önce birkaç kez sözünü etmiş olduğu (Şemot 22:28, 23:19, 34:26 vs.) *Bikurim*, yani yılın ilk ürünleri konusunu açıklamaktadır. *Bikurim* konusu daha çok Şavuot bayramı ile ilgili konularda karşımıza çıkmıştır. Tora bu bayramı “Tarlaya ektiğin mahsulünün ilk meyvelerini (*Bikurim*) Toplama Bayramı” (Şemot 23:16) ve “Yom Abikurim – Turfandalar Günü” (Bamidbar 28:26) olarak isimlendirmektedir. Bunun nedeni, aşağıda değinileceği üzere, yılın yeni buğday mahsulüyle getirilen özel bir *Minha-korbanının*, yani İki Ekmek'le gerçekleştirilen Şete Alehem'in (Vayikra 23:16-17) bu günde getirilmesi, aynı şekilde Erets-Yisrael'in övgü vesilesi olan yedi tarım ürününün turfandalarının da bu günden itibaren getirilmeye başlanmasıdır (bkz. Vayikra 2:11-12; Bamidbar 28:26). Bunun yanında, yukarıda, *Bikurim* meyvelerinin Tanrı tarafından seçilecek yere, yani Bet-Amikdaş'a getirilmesi gerektiğini ve bu meyvelerin bu yerin dışında yenmesinin yasak olduğunu okumuştuk (bkz. 12:6 ve 12:17). İşte Tora bu noktada, *Bikurim*'in getirilişine dair mitsvanın ayrıntılarını vermektedir ve burada verilen talimatlar her ne kadar oldukça basitse de, *Bikurim*'in getirilişini, her yıl Şavuot ile Sukot bayramları arasındaki yaz ayları içinde, neşeden kaynaklanan manevi bir yüceme hissi eşliğinde gerçekleşen büyük bir ulusal hareket haline sokmaktadır (Hirsch).

Burada verilen talimatlar, Erets-Yisrael'in ele geçirilip kabileler arasında paylaştırılmasının sonrasında, çiftçilerin yılın ilk olgunlaşan meyvelerini Bet-Amikdaş'a getirip görevli Koen'e takdim etmelerini ele almaktadır. Meyveleri getiren kişi, Yahudi tarihinin ebedi Rehberi olan Tanrı'ya yönelik minnettarlığı yansıtan bir beyanda bulunur. Koen'e verilen ve yıllık tarımsal çabaların ilk ürünleri olan *Bikurim*, bir Yahudi'nin, her şeyini Tanrı hizmetine adanmasını simgeler. Ne kadar alın teri dökmüş olursa olsun, bir Yahudi'nin bütün başarılarının Tanrı'nın armağanı

olduğunu söylemesi, Yaratılış'ın temel amaçlarından biridir. Böylece *Bikurim* mitsvası her şeyin üstünde kadirşinaslık temasını ön plana çıkarır.

Bu kısmın Amalek'in saldırısının hatırdan tutulmasına dair emrin hemen ardından verilmesi de buna bağlıdır. Amalek'in saldırısından önce halk, susuzluktan şikâyet edip Tanrı'nın gerçekten Bene-Yisrael'in yanında olup olmadığını sorgulamıştı. Bu, yapılan iyiliğin değerinin takdir edilmemesi anlamına gelen bir hareketti. Buna karşılık Amalek de kadirşinaslığın ne olduğundan haberi olmayan bir ulustu. Teorik olarak, Tanrı, Avraam'a soyunun yabancı bir ülkede kölelik edeceğini söylediğinde, bu, kendisi de Avraam'ın soyundan gelen Amalek'i de kapsamaktaydı. Ancak Amalek'in büyükbabası olan Esav, Avraam'ın soyunu bağlayacak olan sorumluluğu istemeyip Yaakov'dan ayrıldıktan sonra, söz konusu kölelik de yalnızca Bene-Yisrael tarafından çekilmiştir. Bu doğrultuda, Amalek'in, bir bakıma kendilerinin yerine köleliğin tümünü çeken Bene-Yisrael'e karşı biraz takdir duygusu taşıması beklenirdi. Oysa o tam tersini yapmış, Bene-Yisrael'e, en zayıf olduğu bir anda saldırmıştır. Böylece kadirşinaslık eksikliği gösteren Bene-Yisrael'e Tanrı'nın cevabı, kadirşinaslığı hiç bilmeyen Amalek'in saldırısı şeklinde olmuştur. Buna bağlı olarak Tora da, söz konusu saldırıyı sürekli akılda tutmayı emrettikten hemen sonra, esas teması kadirşinaslık olan *Bikurim* mitsvasını vermektedir (*Meam Loetz*).

1. Ülke'ye – Kanaan Ülkesi'ne (Raşbam).

Miras alıp içine yerleştiğin zaman – “Miras almak”, Erets-Yisrael'in ele geçirilmesini, “yerleşmek” de Ülke'nin kabileler arasında paylaştırılmasını belirtir. Eğer Tora miras almaktan bahsetmeden, yalnızca “yerleştiğiniz zaman” deseydi, Ülke'nin bir kısmı ele geçirilip kabilelerin bazıları kendi yerlerine yerleştikten sonra, Ülke tamamen ele geçirilmiş olmamasına rağmen mitsvanın geçerlilik kazanacağı anlamı çıkabilirdi. Bu nedenle Tora her iki ifadeyi de

ג וּבֹאֵת אֶל-הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְאָמְרָתָ אֵלָיו
הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי-בָאתִי אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
יְהוָה לְאַבְתִּינוּ לָתֵת לָנוּ:

Bet-Amikdaş kurulduktan sonra, *Bikurim*'i oradan başka bir yere getirmek yasaktır (Ramban).

Sifre'deki bu bilgi, *Bikurim* mitsvası sanki sadece *Mişkan* Şilo'dayken bağlayıcı imiş gibi bir izlenim vermektedir. Oysa *Mişkan*, Şilo'nun dışında Nov ve Givon şehirlerinde de bir süre kalmıştır. Ramban iki olasılık önerir: [1] *Sifre*'nin "Şilo'daki *Mişkan* ve Yeruşalayim'deki *Bet-Amikdaş*" demesinin sebebi, her iki dönemde de *bama* adı verilen kişisel sunakların yasaklanmış olmasıdır (bkz. 12:8-11 açık.). Bu nedenle ikisi ön plandadır. Ama uygulamada *Bikurim* mitsvası *Mişkan* Nov ve Givon'dayken de bağlayıcıydı. [2] Diğer olasılığa göre belki de *Mişkan*'ın Nov ve Givon'da olduğu dönemlerde gerçekten de *Bikurim* mitsvası bağlayıcı değildi. Bunu destekler görünen bir pasuk vardır: "Toprağın ilk turfandalarını (*Bikurim*), Tanrım Aşem'in Evi'ne getir" (Şemot 23:19). Bu pasukta "Aşem'in Evi" denmektedir ve "ev" genel olarak taştan sağlam bir yapıyı belirtir. *Bet-Amikdaş* böyle bir yapıydı. Şilo'daki *Mişkan* da, üstü açık taştan bir yapıydı ve üst, portatif *Mişkan*'ın çatısını oluşturan tente ile kapanmıştı – yani bu da "ev" tanımına uygundur (bkz. 12:9 açık.). Ancak Nov ve Givon'dayken, *Mişkan* tamamen portatif halindeydi ve belki de bu yüzden o dönemlerde *Bikurim* mitsvası bağlayıcı değildi.

3. O günlerde [görevli] olacak olan Koen'e – Tam çeviriyle "o günlerde olacak olan Koen'e". Ama bunu söylemeye ne gerek vardır? *Bikurim*'in o günlerde olmayan bir Koen'e götürülmesi zaten mümkün değildir. Buna farklı açıklamalar getirilebilir.

Bet-Amikdaş'ta Koenler 24 nöbet grubu şeklinde görev yaparlardı (bkz. 18:8 açık.). Basit anlamda, bu pasukta da "o günlerde hangi nöbet grubu çalışıyorsa ona mensup Koen'e" denmektedir (Ramban; Abravanel). Çevirimiz de bu yöndedir. Ancak işin gerçeği, bu açıklama, yukarıda sorulan soruyu bertaraf etmekte değildir. Ne de olsa, *Bikurim*'in o sırada çalışmayan bir grubun mensubuna getirilmeyeceği de açıktır. Bu nedenle daha ince bir bakış gerekmektedir.

Bikurim'i getiren Yahudi "Tanrım Aşem'in onuruna teyit ediyorum ki..." sözleriyle başlayan bir deklarasyonda bulunacaktır. Bu deklarasyonda,

Tanrı'nın İsmi, *Bikurim*'i alan Koen ile bağdaştırılmaktadır: "Tanrım Aşem". Bu, normalde krallar ve peygamberler gibi yüksek düzeyli kişilere yönelik hitapta kullanılan bir ifadedir (Sforno; krş. Şemuel I 15:15). Buna bakarak, böylesi bir deklarasyonu, belli bir yüksek düzeye erişmiş olmayan bir Koen'in karşısında yapmanın uygun olmadığını düşünebiliriz (Beer *Mayim Hayim*; *Divre David*). Bu nedenle Tora "o günlerde olacak Koen" demektedir: "Koen'in düzeyi konusunda bir seçim yapma lüksüne sahip değilsin. Önceki nesillerdeki Koenler'in daha üst düzeyli olduğunu bilsen bile, bu işlem sırasında hangi Koen görevliyse, *Bikurim*'i ona vermekle yükümlüsün" (*Sifre* 298; Raşi). Buradakine benzer bir kullanım için bkz. 17:9 açık.

İbn Ezra'ya göre bu sözlerin amacı, *Bikurim* mitsvasının *Bet-Amikdaş*'ın mevcut olup Koen *Gadol*'un görevde bulunduğu sürece bağlayıcı olduğunu vurgulamaktır.

Ona ... diyeceksin – Dolayısıyla bu genel bir deklarasyon olmasına rağmen, *Bikurim*'in verildiği Koen'e hitaben söylenir. Bunun amacı, Tanrı'nın vermiş olduğu sözü tutmuş olmasının takdir edildiğini vurgulamaktır (*Sifre* 299; Raşi); zira bir takdir duygusu başka birine hitaben dile getirildiği zaman değerlidir. Meyveleri getiren kişi bu deklarasyonu yaptığı sırada sepeti omzunda tutar (*Mişna* – *Bikurim* 3:6; *Yad* – *Bikurim* 3:12).

Bugün – Konuşmanın "bugün" yapıldığı belli olduğuna göre bunu söylemeye ne gerek vardır? Bu fazla kullanımdaki amaç, söz konusu deklarasyonun yıl içinde sadece bir gün yapıldığına işaret etmektir: "bugün" – ve başka bir gün değil. Böylece eğer bir kişi bazı ürün cinslerine ait *Bikurim*'i getirip bu deklarasyonu yaptıktan sonra, başka bir gün de diğer cinslere ait olanı getirirse, deklarasyonu tekrarlamaz (*Sifre* 299; Raşi; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*; *Beer Basade*). Benzer şekilde, eğer bir ağaç yılda iki kez ürün veriyorsa, deklarasyonu bunların sadece ilki için yapılır (*Oel Yaakov*).

Tanrım Aşem'in [onuruna] – Tam çeviriyle "Tanrım Aşem'e". Ancak bunun anlamı "Tanrım Aşem'in onuruna sana, Koen, ve burada mevcut herkese ilan ediyorum" şeklindedir (Ramban).

³ O günlerde [görevli] olacak olan Koen'e geleceksin ve ona "Bugün Tanrın Aşem'in [onuruna] teyit ediyorum ki Tanrı'nın, bize vereceğine dair atalarımıza yemin etmiş olduğu Ülke'ye gelmiş bulunuyorum."

Buradaki "Ülken'den getireceğin" ifadesi, *Bikurim*'in getirilebileceği son tarihi de öğretir. *Bikurim*'in getirilebilmesi için, meyvelerin "Ülke'de" – yani tarla üstünde mevcut olması gerekir. Dolayısıyla tarladaki ürünlerin yabancı hayvanlar için bile kalmadığı zaman geldiğinde, *Bikurim*'in getirilebileceği dönem de sona erer. Bu tarih *Hanuka*'dır (ayrıca bkz. p. 11 açk.). *Hanuka*'dan sonra olgunlaşan meyveler, bir sonraki seneye ait sayılır ve bunların ilk olgunlaşanları da sonraki *Şavuot* bayramında getirilecek olan *Bikurim*'e dâhildir (Rabenu Behaye; *Daat Zekenim*).

Getireceğin – Yani "*Bikurim* olarak getireceğin". Gelecek zamanlı çekim, "getirmek zorunda olacağın" imasını taşır. Bu da bir kuralın temelidir. *Bikurim* olarak ayrılan meyveler, çiftçiye şahsen bağlar. Dolayısıyla eğer bu meyveler kaybolur veya çalınırsa, sahibi bunu telafi edip aynı cinsten başka meyveleri *Bikurim* adı altında getirmekle yükümlüdür (Mişna – *Bikurim* 1:8; Rambam; Rabenu Behaye).

Ayrıca "getireceğin" sözcüğü, "şahsen getireceğin" anlamına gelir. Bu nedenle *Bikurim*'i *Bet-Amikdaş*'a getirme işlemi, bir elçi yoluyla değil, bizzat çiftçi tarafından yapılmalıdır [Yine de eğer meyvenin toplanışı sırasında *Bikurim*'i bir elçinin getireceği şartı koşulmuşsa, o zaman bu mümkündür]. Böylece, *Bet-Amikdaş*'a *Bikurim* getiren bir kişi yol boyunca bunu bir başkasına, örneğin hizmetkârına taşıtabilirse de, Tapınak Tepesi'ne geldiği andan itibaren, kendisi bir kral-sa bile, bu sepeti bizzat eline almalı ve *Azara*'ya böyle girmelidir.

Alternatif olarak "[evine] getireceğin". Buna göre anlam "Ülken'deki, tarımını yapıp, toplayarak evine getirdiğin türdeki meyvelerden *Bikurim* getirmelisin" şeklindedir (Ramban).

Farklı bir görüşe göre buradaki "**Tavi** – *Getireceksin*" sözcüğü "**Tevua** – *Mahsul*" ile bağlantılıdır. Böylece çeviri "*Tanrın Aşem'in sana vermekte olduğu Ülken'de yetiştireceğin, toprağın tüm meyvelerinin en iyilerinden...*" şeklinde olabilir (*Daat Mikra*).

Sepete – İbranice **Tene**. Bu bir yiyecek sepetini belirtir (*The Living Torah*; bkz. 28:5). *Bikurim* mitsvasında meyvelerin bir sepete konması, mitsvanın ayrılmaz bir parçasıdır. Bir görüşe göre bu, bir krala hediye götürülürken bunun güzel bir

kaba yerleştirilmesine benzer (*Daat Mikra*). *Mişna* (*Bikurim* 3:8), zenginlerin altın veya gümüşten yapılmış sepetler kullandıklarını, fakirlerin sepetlerinin ise söğüt dallarının soyulan kabuklarının örülmesiyle yapıldığını aktarır. Buna karşılık zenginlerin altın ve gümüş kapları kendilerine iade edilirken, *Koenler*, fakirlerin getirdiği *Bikurim*'i sepetleriyle birlikte alırlardı. Bu da fakirlerin gösterdikleri fedakârlığın takdiri anlamına gelmekteydi. Sadece meyveleri değil, elleriyle ördükleri sepet de mitsvanın bir parçası haline gelirdi.

Sepet konusundaki gereklilik, *Bikurim* mitsvasının gerektirdiği yedi noktadan biridir. Söz konusu yedi gereklilik şunlardır: [1] *Bikurim*'in *Bet-Amikdaş*'a getirilmesi gerekir. Pasuktaki "*Tanrın Aşem'in, İsmi'ni barındırmak üzere seçeceği yere gideceksin*" ifadesi bunu belirtir. [2] *Bikurim*'in bir kaba konması gerekir – yani burada sözü edilen sepete. Mitsvanın en ideal yerine getiriliş şekli, farklı cins ürünlerin her birini kendi ayrı sepetinde getirmektir. Ancak hepsini aynı kap içinde getiren biri de yükümlülüğünü yerine getirmiş olur. Yine de bu durumda bile ürünler birbirleriyle karışmamalıdır. En alta arpa konur, üstüne buğday, daha üste hurmalar, daha üste narlar konur, en üste de incirler yerleştirilir. Cinsler arasında da birbirlerine karışmalarını önlemek için bir ayıraç olmalıdır. En üstteki incirlerin etrafı da üzüm salkımları ile çevrilir. *Bikurim*'i getiren kişi bu sepeti [sıradaki maddede belirtilen] beyanı tamamlayana kadar omzunda taşır, beyan sona erdikten sonra da indirirdi. [3] *Bikurim* sunulduğu sırada p. 5-10'da yer alan beyanda bulunulmalıdır. [4] Tora "neşelenme" gereğinden bahsetmiştir (p. 11). Benzer bir emir bayramlar için de verilmiştir (16:14). Bayramlar için bu emrin uygulaması bir *Şelamim-korban*ının getirilmesi ve etile yapılan ziyafettir (bkz. o.a.). Aynı şekilde *Bikurim*'in yanında da bir *Şelamim-korbanı* getirilmelidir. [5] Ayrıca neşenin en bariz ifadesi şarkıdır. *Bikurim* getirildiği sırada *Azara*'da [=iç avlu] bulunan Leviler ilahiler okurdu. [6] Getirilen meyveler *Tenufa* hareketleriyle sallanır (bkz. p. 4 açk.). [7] *Bikurim*'in getirildiği gece Yeruslayim'de kalmak gerekir (bkz. 16:7 açk., *Sabah [olduğunda]* k.b.).

İsmi'ni barındırmak üzere seçeceği yere – Bu ifade Şilo'daki *Mişkan* ile Yeruslayim'deki *Bet-Amikdaş*'ı kasteder (*Sifre*; bkz. 12:5 açk.). Böylece

4 ד וְלִקַּח הַכֹּהֵן הַטָּמֵא מִיָּדָךְ וְהִנִּיחוֹ לְפָנֶי מִזְבֵּחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:

Huzuru'na” yerleştirileceği söylenmektedir. “*Mizbeah'ın öni*”, rampanın bulunduğu güney taraftır. “*Aşem'in Huzuru*” ise *Ehal*'in bulunduğu batı tarafıdır. Her ikisi de gerekli olduğuna göre sepet *Mizbeah*'ın güneybatı köşesindeki köşe çıkıntısına değdirilir ve onun güney yanına yerleştirilir (*Talmud Yerusalmi – Bikurim* 3:4; *Yad – Bikurim* 3:12; krş. Vayikra 6:7 açık.). *Bet-Amikdaş*'ın planı için Bkz. *Vayikra Kitabı*, s. 828.

Bir görüşe göre burada bahsedilen, ilk yerleştirmedir ve sıradaki beyandan sonra p. 10'da sepetin ikinci kez yerleştirilmesinden bahsedilmektedir (*Sifre; Midraş Agadol; Raşi; Mişna – Bikurim* 3:6, Raş o.a.; Abravanel).

Bazı otoritelere göre ise meyvelerin sunulması ve *Mizbeah*'a yerleştirilmesi şimdi değil, p. 10'da belirtildiği gibi sıradaki pasuklarda yer alan beyanın sonrasında yapılır. Bu görüşe göre şimdiki ifade, işlemin geneli için bir ön özet niteliğindedir ve sıradaki pasuklarda bu özeti detayları açıklanmaktadır. Bu durumda çeviri, “*Koen'in sepeti elinden alıp onu Tanrım Aşem'in Mizbeahı'nın önüne yerleştirmesinden önce [p. 5] bir beyanda bulunacak ve ... diyeceksin*” şeklinde olabilir (*Mişna – Bikurim* 3:6, *Şenot Eliyau* o.a.). Bu görüşe göre bu pasukta “*Koen ... yerleştirecek*” denmişken p. 10'da “[*sen*] yerleştireceksin” denmesi de bir çelişki değildir ve *Tenufa* işleminde *Koen* ile meyveleri getiren kişinin birlikte hareket ettiğine işaret etme amaçlıdır (Hirsch).

Diğer bir alternatifte göre “*Koen sepeti elinden alacak ve [sepet] Tanrım Aşem'in Mizbeahı'nın önüne yerleştirilmeden önce [p. 5] bir beyanda bulunacak ve ... diyeceksin*” (*Mişna – Bikurim* 3:6, *Tosafot Yom Tov* o.a.; krş. *Yad – Bikurim* 3:12). Bazılarına göre ise burada “yerleştirmek” ile kastedilen, doğrudan *Tenufa* işlemidir (krş. ö.a.). Böylece: “*Koen sepeti elinden alıp onu Tanrım Aşem'in Mizbeahı'nın önünde [Tenufa hareketleriyle] sallayacak...*” (krş. *Talmud – Makot* 18b, *Tosafot* o.a.).

5-8. Pesah Agadası. Meyveleri getiren kişi, *Tenufa* işlemiyle birlikte kutsiyete adanmış olduğu meyvelerin sepeti elindeyken, Yisrael Ulusu'nun nasıl ortaya çıktığına yoğunlaşır. Elindeki meyveleri, Ülke'yi yalnız ve yalnız Tanrı'nın, Atalar'a etmiş olduğu yemini yerine getirmesi sayesinde aldığının bir ifadesi olarak getirdiğini

önceki ifadesinde söylemiştir. Şimdi de, gelecek tüm nesillere hitap edercesine Yisrael'in ilk dönemleri ile ilgili gerçekleri vurgulayacaktır. Yahudi ulusal mevcudiyetinin kuruluşu sırasında tek bir Kuvvet aktif olmuştur: Tanrı'nın İsteği ve Her Şeye Kadir Kuvveti. Bunun dışında, Yahudi ulusunun oluşumunda başka hiçbir etkenin payı yoktur (Hirsch).

Bikurim getiren bir Yahudi'nin Tanrı'ya olan şükranını ifade eden sıradaki dört pasuk, bu şükranın sebebini, Yahudi tarihinin ilk dönemlerinin kısa ve öz bir özeti ile açıklamaktadır. *Pesah* gecesinde çocuklara Mısır Çıkışı'nın anlatılması yönündeki mitsvanın yerine getirilmesi için düzenlenen *Pesah Agadası*'nın temeli, bu tarihin anlatıldığı söz konusu dört pasuktur. *Pesah Agadası*'nın merkezi kısmı bu dört pasuğun parçalara bölünerek açıklanması ve bu şekilde Mısır esareti ile Mısır Çıkışı'nın anahatlarının anlatılması şeklindedir. Dolayısıyla bu pasuklarda yapılabilecek açıklamaların büyük bir kısmı, aslında *Pesah Agadası*'nın bir parçasıdır ve her ne kadar açıklamalar her zaman daha da genişletilebilirse de, bu çalışma kapsamında yetindiğimiz düzeydeki açıklamalar, “*Pesah Agadası*” adlı çalışma içinde verildiği için, burada söz konusu açıklamalara girmeyeceğiz veya çok kısa değineceğiz. Bu açıklamalar için bkz. *Pesah Agadası* (Gözlem Yayınları – 2003, 2008).

⁴ *Koen*, sepeti elinden alacak ve onu Tanrın *Aşem*'in *Mizbeahı*'nın önüne yerleştirecek.

Burada kullanılan "*Tanrın Aşem*" ifadesi açıklama gerektirmektedir. Neden "*Tanrın*" değil de "*Tanrın*" demektir? Rabenu Behaye bunu şöyle açıklar. Eğer bu kişi "*Tanrın Aşem*" demiş olsaydı, bu kişinin "*Tanrı*" olarak kimi tanımladığı açık olmazdı. Belki de Yisrael'in Tanrısı'nın dışında bir kuvvet olduğuna inanmakta ve "*Aşem*" ismini o kuvvet hakkında kullanmaktadır? Böyle bir durum olmaması için, garanti olan bir ifade tercih edilmiştir. Karşısındaki *Koen*, Yisrael'in Tanrısı'nın hizmetinde çalışmakta olduğuna göre, *Koen*'in "*Tanrısı Aşem*"'in gerçekten de Yisrael'in Tanrısı *Aşem* olduğu açıktır. Bu nedenle *Bikurim*'i getiren kişi de "*Tanrın Aşem*" diyerek kendi inancının da aynı Tek Tanrı'ya yönelik olduğunu vurgulamış olur.

Rabi Samson Raphael Hirsch'e göre ise, burada *Koen*'e "*Tanrın Aşem*" diye hitap edilmesi, *Koen*'in Tanrı'nın Kutsal Mekânını ve Torası'nı doğrudan temsil edip, O'nun emirlerini uyguladığını vurgulama amaçlıdır.

Teyit ediyorum – "Yaptığım bu hareketle herkese ilan ediyorum ki..." (Sforno). İbranice **İgadi**. Tam çeviriyle "*anlatıyorum*" (Ramban). Eğer anlam böyleyse, sıradaki sözlerin çocuklara anlatılmasından bahsediliyor olabilir (İbn Ezra). Diğer bir alternatifte göre ise burada bir kabullenme sözü vardır. Buna göre *Bikurim*'i getiren kişi, Tanrı'nın, vermiş olduğu sözü yerine getirdiğini kabullenmekte ve bunu teyit etmekte, kanıt olarak da *Bikurim* meyvelerini getirmektedir (a.k.). Rabi Samson Raphael Hirsch de, bu kökün kullanıldığı başka örnekler vererek, bu bağlamda **İgadi** sözcüğünün, belirli bir şeyi sözlerle değil, davranışlarla ifade etmeyi belirttiğini kaydeder. Böylece burada, meyveleri getirme fiilinin Tanrı'nın Sözü'nü tuttuğunu teyit etme anlamına geldiği belirtilmektedir. Yapılan bu hareket aynı zamanda Tanrı'ya yönelik bir övgü işaretidir (Ramban).

Ülke'ye gelmiş bulunuyorum – "Tanrı'nın, söz vermiş olduğu üzere (bkz. Şemot 6:8) beni, Kendisi'ne hizmet etmem için bu ülkeye getirdiğini teyit ediyorum" (Ramban). "Bu toprakların gerçek Sahibi olan Tanrı'nın burayı bana hediye olarak ya da bir ortakçı konumunda çalışacağım şekilde verdiğini teyit etmek üzere,

buradaki çalışmamın ilk ürünlerini, toprak Sahibi'ne getirdim" (Sforno).

4. Koen sepeti elinden alacak – Böylece sepetteki meyveler herhangi bir nedenle *tame* olurlarsa bile, sepet *Koen*'in olur (*Talmud Yeruşalmi* – *Bikurim* 1:7).

Gereksiz görünen "*elinden*" sözcüğü, *Koen* sepeti alırken, *Bikurim*'i getiren kişinin ellerinin de aktif olduğu bir hareketin yapılması gerektiğini ima eder (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Söz konusu hareketin ne olduğu, aynı sözcüğün kullanıldığı başka bir pasuktan öğrenilmektedir. Tora daha önce *Şelamim-korbanından Koen*'e verilen kısımlar için "[*Korbanım sahibi bu parçaları*] Kendi elleriyle getirmelidir" (Vayikra 7:30) demişti. İki pasuktaki "*eller*", pasuklar arasında bağlantı kurar ve birinde açık olmayan konu, diğerinden öğrenilir. Şöyle ki; bu pasukta *Koen*'in, sepeti, getirenin ellerinden alacağı söylenmekte, ama özel bir hareketten bahsedilmemektedir. Vayikra'daki pasukta ise açıkça *Tenufa*'dan bahsedilmekte, ama *Koen*'in bunda rolü olduğu belirtilmemektedir. Böylece iki pasuk birbirini tamamlar ve her iki pasuktaki işlemde, *Bikurim*'i / *korbanı* getiren kişi bunu *Koen*'e teslim etmeden önce *Tenufa* hareketi yapılır ve bu harekette hem getiren hem de *Koen* rol alır. Buna göre *Koen* kendi ellerini, *Bikurim* sepetini tutan kişinin ellerinin altına koyar ve *Tenufa* hareketlerini bu şekilde birlikte gerçekleştirirler. Yani sepet [ve diğer pasukta *korban* parçaları] dört ana yöne doğru ileri-geri sallanır, yukarı kaldırılır ve aşağı indirilir (*Sifre* 300; ayrıca bkz. *Mişna* – *Bikurim* 2:4; *Talmud* – *Menahot* 61a, *Talmud* – *Suka* 47b; *Raşi*). *Tenufa* işlemi için bkz. Şemot 29:24 açık. ve Vayikra 7:13 açık. Ayrıca buradaki "*el*" sözcüğüne dair başka açıklamalar için bkz. 12:6.

Aşem'in Mizbeahı'nın önüne yerleştirecek – Bu ifade *Bikurim* mitsvasının ne zaman bağlayıcı olduğunu öğretir. Bu mitsva için *Mizbeah*'ın mevcut olması gerekir. Böylece mitsva da sadece *Bet-Amikdaş*'taki *Mizbeah* varken bağlayıcıdır; ama *Bet-Amikdaş* tekrar inşa edilene kadar, günümüzde bağlayıcı değildir (*Sifre*).

Burada "*Mizbeah*'ın önünden" bahsedilmesine karşın, biraz aşağıda, sepetin "*Tanrın Aşem*'in

ה וְעֲנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲרָמִי

אֲבִד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרָיִם וַיֵּגֶר שָׁם בְּמַתִּי מֵעֵט וַיְהִי־שָׁם לִגְוִי
גְדוֹל עֲצוֹם וְרַב:

bu niyetler amacına ulaşmadığı zamanlarda bile amacına ulaşmış gibi kabul eder ve karşılığını da buna paralel olarak verir (bkz. Bereşit 31:23-24 ačk.). Bu, söz konusu kötü niyetin amacına ulaşmamasının sebebinin, o kişinin, bunu yapmasının önünde bir engel çıkması, veya koşul değişikliği nedeniyle artık onu yapmaktan bir kazanç elde edemeyeceğini görmesi nedeniyle vazgeçmesi durumları için geçerlidir. Ama eğer bu kişi, niyetinin kötü ve yanlış olduğunun farkına varıp bundan kendi vicdanı nedeniyle vazgeçerse, bu *teşuva* gibidir ve yukarıdaki prensip geçerli değildir. [Buna karşılık, bir Yahudi kötü niyetini kendi dışındaki bir sebepten dolayı bile olsa yerine getirmese, bu niyet sonuca ulaşmış gibi karşılık görmez. Sadece aktif olarak yaptıklarının karşılığını alır.] (*Talmud Yerusalmi – Pea* 1:1; Raşi).

Öte yandan birçok otorite, basit düzeydeki açıklamanın farklı olduğu görüşündedir. Bu otoriteler *Oved* sözcüğün buradaki anlamının “*kayıp*”, “*yok*” ya da “*yoksul*” şeklinde olduğunu belirtirler. Buna göre, “*Aramlı*” sözcüğü de, doğrudan, hayatının önemli bir bölümünü Aram bölgesinde geçirmiş olan Yaakov’u tanımlamaktadır. Çevirimiz de bu yöndedir.

Böylece bu anlam doğrultusunda ifade, *Bikurim*’i getirdiğinde bu sözleri söyleyen Yahudi’nin beyanındaki şükran temasını yansıtmaya amaçlıdır. “Bu meyveleri getirmem, Ülke’de bereketli bir bağımsızlığa sahip olduğumun belirtisi (Hirsch). Ancak bu duruma gelene kadarki olaylar hiç de normal şekilde gelişmedi. Ben bu toprağı doğrudan atamın elinden miras almadım, çünkü atam Aram’dayken yoksul biriydi. Üstüne üstlük daha sonra da Mısır’a gitti ve orada bir yabancı olarak yaşadı. Dahası, Mısır’a çok az kişilik bir toplulukla gitmişti. Başka bir deyişle, normal şartlarda atam, bu ülkeyi miras almaya uygun bir ulusu türetecek durumda değildi. Ama işte, Tanrı’nın büyük iyiliği sonucunda atamın soyu büyük bir ulus haline geldi, Tanrı bizi Mısır’daki kölelikten kurtardı ve bize bu iyi ve bereketli Ülke’yi bahşetti” (İbn Ezra; Rabenu Behaye; Sforno). Bu sözler aynı zamanda bir kişiye “Rahat olduğun dönemlerde geçmişteki zor zamanlarını aklından çıkarma hatasına düşme” mesajını vermektedir.

Pasukta söylendiği gibi: “*İyilik gününde iyi ol ve kötülük gününü gör*” (*Koelet* 7). Yani “Huzurlu olduğun zamanlarda bunun tadını çıkar; ama bunun yanında zor zamanlarını gözünün önünden ayırma. Böylece Tanrı’nın sana ne büyük iyiliklerde bulunduğunu takdir et” (Rabenu Behaye).

Başka bir görüşe göre “*Aramlı*” ile kastedilen Ata, Avraam’dır [ve nitekim kendisi de Aram’dan “*anayurdum, doğduğum yer*” olarak bahsetmektedir (Bereşit 24:4)] ve *Oved* sözcüğü de “*yurdundan uzaklaşmış / kayıp*” anlamındadır (krş. Bereşit 20:13 ve Teilim 119:176). Buna göre buradaki beyanın anlamı da “Atalarımız yabancı bir memleketten geldiler ve bu toprağı bize Tanrı verdi” şeklindedir (Raşbam).

Avraam, yani şu anda Kenaan Ülkesi’ni vatan edinmiş olan ulusun atası, şahsen vatandan yoksun biriydi. Buraya Aram bölgesinden gelmişti ve elinde çocuklarına miras bırakacak bir vatani yoktu. Kendi karısını, Sara’yı, gömmek için bile yerel halktan izin istemek durumundaydı. Onun bu durumu oğlu ve torunuyla da devam etmişti. Yisrael Ulusu’na adını veren torunu Yaakov da, büyükbabasının anayurdu Aram’a bir sığınmacı olarak geldiği zaman, orada geçimini sağlamak için çok zorlu bir işte çalışmak durumunda kalmıştı. Yaakov orada bir yabancıydı ve büyükbabasının anayurdu bile artık onun için anayurt durumunda değildi. Orada yok olma tehlikesiyle karşılaştığı zaman, sürekli sinsî planlar içinde olan dayısı-kayınpederinden kaçarak, eşleri ve çocuklarıyla birlikte Kenaan Ülkesi’ne tekrar bir sığınmacı olarak geri gelmişti. Ama işte, orada da huzurlu biçimde yaşamak mümkün olmamış, kıtlık nedeniyle orayı yine vatansız bir halde terk etmek zorunda kalmıştı. Aramlı’ydı – ama Aram’da yeri yoktu. Hayatı zorluk içinde sürekli dolaşarak geçmişti ve bu haliyle normal insani bakışla “yok olmaya yüz tutmuş” durumdaydı. Zira aile oldukça garip bir haldeydi. Atalar’a, gelecekleri ile ilgili vaat, Kenaan Ülkesi’ne yönelikti. Oysa sadece Aram’da hakkı var gibiydi – ama orada kabul edilmiyordu – ve bu haliyle küçük bir aile olarak tamamen farklı bir kültür ve dile sahip Mısır’a inmek durumunda kalmıştı! Bu noktada her türlü insani hesaplama, Yaakov’un ailesinin Mısır’a inmesinin, onunla ilgili vaat

⁵ [O zaman] Bir beyanda bulunacak ve Tanrın Aşem'in Huzuru'nda [şöyle] diyeceksin: "Atam yoksul bir Aramlı'ydı. Az sayıda kişiyle Mısır'a indi ve orada bir süre kaldı; orada büyük, güçlü ve kalabalık bir ulus haline geldi.

5. [O zaman] – Bu prosedür sırasında *Temufa* işleminin iki kez yapıldığı görüşüne göre "Sepeti Koen'den geri aldıktan sonra" (p. 10, Raşi o.a.). Diğer alternatiflere göre "sepeti sallarken" (krş. *Yad – Bikurim* 3:12; *Mişna – Bikurim* 3:6, *Tosafot Yom Tov* o.a.) veya "Koen sepeti almadan önce" (*Mişna – Bikurim* 3:6, *Şenot Eliyau* o.a.).

Bir beyanda bulunacaksın – İbranice *Veanita*. Bu sözcük genelde "*cevap vereceksin*" anlamı taşır. İbn Ezra bu anlamı olası görür ve belki de prosedür gereği Koenler'in *Bikurim* getiren kişiye "Nedir bu getirdiklerin?" diye sorduğu görüşünü önerir. Ancak metinde böyle bir şey olmadığına göre, fiilin başka anlamları da önem kazanmaktadır. Böylece fiilin diğer olası anlamları olan "*sesini yükselteceksin*" (*Talmud – Sota* 32b; Raşi) veya "*söz alacaksın*" (İbn Ezra; krş. *İyov* 3:1) çevirileri mümkündür. Bu ikisinin bir tür birleşimi olarak "*beyanda bulunacaksın*" çevirisini tercih ettik. Krş. 21:7 ve 25:9. Bu beyan p. 5-10'da yer alan pasukların, oldukları gibi İbranice halleriyle okunmasıyla yerine getirilir.

Başlarda bu metni, okumayı bilen herkes okurdu. Bilmeyenler için ise bir başkası okur, onlar da arkasından tekrarlardı. Daha sonraları, bilmeyenler utandıkları için *Bikurim*'i getirmekten kaçınmaya başlamışlardı. Bu nedenle bilen kişilerin de görevlinin ardından tekrarlaması kararlaştırılmıştır. Bu kural için Tora'daki dayanak da buradaki "*Veanita – Cevap Vereceksin*" sözcüğüdür; zira bu sözcük, "biri söyleyecek sen de ardından tekrar edeceksin" anlamına da gelebilir (krş. *Şemot* 15:21) (*Talmud Yerusalmi – Bikurim* 3:4). Bu, sinagogda *Sefer-Tora*'nın okunuşu için de aynı şekilde geçerlidir. Eskiden bilenler okur, bilmeyenler dinlerdi. Ama sonradan, bilmeyenlerin utanmaması için Tora'ya çağrılan herkes için peraşayı bir *Hazan*'ın okuması kuralaştırılmıştır (Rabenu Behaye).

Bu konudan hemen sonra *Maaser* beyanı ele alınacaktır (p. 12-15). Buradaki "*Veanita – Sesini Yükselteceksin*" sözcüğünden farklı olarak, orada yalnızca "*Veamarta – Diyeceksin*" denmektedir (p. 13). Böylece *Bikurim* beyanı yüksek sesle söylenirken, *Maaser* beyanı normal sesle yapılır (*Daat Zekenim*).

Buradaki *Bikurim* beyanını pasukta yazılı olduğu şekilde yapmak, Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 244 (*Sefer Ahimuh*).

Atam yoksul bir Aramlı'ydı – İbn Ezra; *Hizkuni*; Rabenu Behaye. İbranice *Arami Oved Avi*.

Buradaki *Oved* sözcüğü, "*yok etmek*" anlamındadır – ama geniş zamanla çekilmiştir. *Pesah Agadası* bu sözcük nedeniyle buradaki ifadeyi "*Bir Aramlı, babamı yok etmek istemişti*" şeklinde açıklar. Burada bahsi geçen "*Aramlı*" Lavan, "*baba*" ise Yaakov Avinu'dur. Onkelos bunu çevirisinde açıkça belirtir: "*Aramlı Lavan, babamı yok etmek istemişti*".

Lavan'ın Yaakov'u yok etme teşebbüsü farklı şekillerde açıklanır: [1] Lavan, torunlarını, Yani Yaakov'un çocuklarını kendi putperest inancına çekmek istemiş, böylece her şeyi kökten dinamitlemeye çalışmıştır. [2] Yaakov onun yanından kaçtığına, Lavan onu silahlı olarak takip etmiştir ve Tanrı onu aksi yönde uyarırsa, olasılıkla onu tamamen yok etmeyi amaçlamıştır (*Bereşit* 31:29). Belki de sadece Yaakov'u yok edip, torunlarını da kendi kültürüne asimile etmeyi istemiştir. [3] Biraz dikkatli bakıldığında, Lavan, Yaakov'un ailesinin içindeki çekişmelerin sorumlusudur. Yaakov'a onu küçük kızı Rahel ile evlendireceğine söz vermesine rağmen, ona Lea'yı vermiştir. Bunu yapmış olmasa, Yaakov sadece Rahel ile evlenecek, tüm çocukları da ondan doğacaktı. Ama mevcut durum nedeniyle Yaakov daha sonra Rahel ile de evlenmiş, onun doğurduğu Yosef'e özel bir ilgi göstermiş, kardeşler arasında bir kıskançlık baş göstermesiyle iş, önce öldürülmesi bile düşünülen Yosef'in köle olarak satılmasına kadar gitmiş, bu olaylar zincirinin sonunda da tüm aile Mısır'a inmiş ve zamanla kölelik başlamıştır. Tüm bunlar, Lavan'ın yaptığıyla pasuğun devamındaki "*Az sayıda kişiyle Mısır'a indi*" ifadesi arasındaki ilk bakışta belli olmayan bağlantıyı da açıklamaktadır.

Agada'nın açıklaması bu şekildedir. Ancak burada da açıklanmayı bekleyen bir nokta söz konusudur. *Pesah Agadası* *Oved* sözcüğünü "*yok etmek istedi*" şeklinde açıklasa da, gerçek anlam "*yok etti*" şeklindedir. Oysa böyle bir şey olmamıştır; Lavan Yaakov'u yok etmemiştir. Ama Tora "*yok etti*" diyerek, Lavan'ın bu amacını yerine getirmiş gibi suçlu görüldüğünü vurgulamayı amaçlamıştır (*Sifre* 301). Bu da Tanrı'nın niyetleri nasıl değerlendirdiği konusunda bir ipucu vermektedir. Tanrı putperestlerin kötü niyetlerini,

וַיִּרְעוּ אֶת־נֹוּ הַמִּצְרִים וַיַּעֲנֻנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה 6
 קָשָׁה: ז וַנַּצְלֵק אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קִלְנוּ 7
 וַיֵּרָא אֶת־עַנְיָנוּ וְאֶת־עֲמָלְנוּ וְאֶת־לַחֲצָנוּ: ח וַיּוֹצֵאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם 8
 בְּיָד חֲזָקָה וּבְזֹרֶעַ נְטוּיָה וּבַמָּרָא גָדֹל וּבִאֲתוֹת וּבִמִּפְתִּים: ט וַיִּבְאֵנוּ 9
 אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן־לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וּדְבַשׁ:

7. *Ašem'e haykirdık* – Ya da “*Ašem'in önünde dua ettik / yakardık*” (*Targum Onkelos*). Bkz. Şemot 2:23.

Tanrı sesimizi duydu – Ya da “*duamızı kabul etti*” (*Targum Onkelos*; bkz. ö.a.). Bkz. Şemot 2:23.

[**Harcadığımız**] **Emeği** – İbranice *Amalenu*. Bu sözcük boşa giden çabayı tanımlar. İbn Ezra'ya göre burada özellikle inşaat işlerinden bahsedilmektedir. *Midraş* da, Bene-Yisrael'in inşa etmekle görevlendirildikleri Pitom ve Raamses şehirlerinin (Şemot 1:11) bulunduğu bölgedeki toprağın inşaaata elvermediğini ve yapılan binaların sürekli yıkıldığını kaydeder. Mısırlılar'ın amacı da, yaptıkları işten hiçbir olumlu sonuç çıkmayan Bene-Yisrael'in tüm yaşam isteğini kırmaktı.

Baskıyı – Ya da “*zılmü*”. Bene-Yisrael'den her gün belli bir miktarda tuğla yapmaları bekleniyordu. Daha sonra bunun için malzeme de verilmemeye başlandı. Böylece Bene-Yisrael artık malzemeyi de kendileri bulmak zorundaydılar – hem de belirlenen tuğla kotasında hiçbir eksiklik yaratmadan (bkz. Şemot 5:13).

8. **Tanrı bizi Mısır'dan ... çıkardı** – Bkz. 7:19 ve Şemot 6:6.

Kuvvetli bir El'le – Bkz. 4:34 açık. “*Kuvvetli El*” – Tanrı'nın simgesel Eli, Mısırlılar'ın köleleştirici kuvvetinden üstün gelmiş ve Bene-Yisrael'i kölelikten kurtarmıştır.

Uzanmış bir Kol'la – “*Uzanmış Kol*” tanımı Tanrı'nın egemenliğinin tüm diyarların ve tüm insanlarla canlıların üstüne uzandığını belirtir. Tüm insanlık, Tanrı'nın egemenliğindeki dünyasında eşit haklara sahip birer “yabancı” ve “geçici mukim” sınıfındadır.

Büyük bir dehşet salarak – Abravanel. Tanrı'nın “*büyük dehşet salması*”, dünyevi üstünlüklerini zayıf ve yoksulları ezmekte kullananlar için caydırıcı bir etkidir (Hirsch). İbranice *Mora Gadol*. Buradaki *Mora* sözcüğü “*Yira – Korku*” ile bağlantılıdır. *Pesah Agadası* ise bu ifadeyi “*Mare – Görüntü*” köküne göre açıklar: “*Muazzam görüntüler eşliğinde*” (ayrıca *Targum Onkelos*; *Hizkuni*; *Septuaginta*). Bu da *Şehina*'nın Mısır'da açığa çıktığını ve kuvvetli bir şekilde hissedildiğini belirtir (*Pesah Agadası*; bkz. 4:34 açık.).

İşaretlerle ve harikalarla – İbranice *Otot* ve *Mofetim*. Bu bağlamda “*işaretler*”, Tanrı'nın kuvvetinin kanıtları iken, “*harikalar*”, mucizevi cezaları kasteder (Hirsch). Bu terimlerle ilgili ek bilgi için bkz. 4:34 ve 13:3 açık.

9. **Bu yere** – Pasuğun devamında “*bize bu Ülke'yi verdi*” dendiğine göre, şimdiki “*bu yer*” ile kastedilen, [p. 3'te sözü edilen (*Daat Mikra*)] *Bet-Amikdaş*'tır (*Sifre* 301; *Raşi*; *Mizrachi*; *Sifte Hahamim*).

Getirdi – Bkz. Şemot 3:8.

⁶ Mısırlılar bize kötülük ettiler; bize eziyet ettiler ve üzerimize ağır işler yüklediler.

⁷ Atalarımızın Tanrısı Aşem'e haykırdık, Tanrı sesimizi duydu, [çektiğimiz] eziyeti, [harcadığımız] emeği ve [yaşadığımız] baskıyı gördü.

⁸ Tanrı bizi Mısır'dan kuvvetli bir El'le ve uzanmış bir Kol'la, büyük bir dehşet salarak, işaretlerle ve harikalarla çıkardı

⁹ ve bizi bu yere getirdi; bize bu Ülke'yi verdi – süt ve balın aktığı Ülke.

edilen gelecekte bariz bir uzaklaşma anlamına geldiği yönündeydi. Her ne kadar Mısır'a geldiklerinde, Yosef'in oradaki konumu nedeniyle kısa bir süre için şerefle karşılanmışlarsa da, bu geçiciydi ve Mısır'a geliş, bir "iniş" niteliğindedir. Hatta Tanrı, bu nedenle Yaakov'u "Mısır'a inmekten korkma" (Bereşit 46:3) sözleriyle cesaretlendirme gereği bile duymuştur. Yosef de ölmeden önce, gelecekteki kurtuluşun emin olmasına rağmen, Bene-Yisrael'in durumunun, halkın, Mısır'dan çıkışın Tanrı'nın özel ilgisini (Bereşit 50:24) gerektirecek kadar düşkün olduğunun farkındaydı. Sonuç olarak, Yaakov'un ailesi, nereden bakılırsa bakılsın, düşkün ve yok olmaya yüz tutmuş haldeydi (Hirsch).

Diğer alternatiflere göre: "Babam evsiz bir Aramlı'ydı" (Raşbam; Sforno; 11:17, Hizkuni o.a.); "Babam ayrımcılığa uğramış bir Aramlı'ydı" (Radak, Şeraşim); "Atam Aram'da sürgün hayatı yaşamıştı" (Targum Yonatan; Ralbag); "Atam, Aram'ı terk etmişti" (Septuaginta); "Atam, yok olmak üzere olan bir Aramlı'ydı" (Hirsch).

Az sayıda kişiyle – 70 kişiyle (Sifre 301; Raşi). Bkz. Bereşit 46:8-27.

Mısır'a indi – Yukarıdaki açıklamada, Lavan'ın Yaakov'u hedeflemesi ile Yaakov'un Mısır'a inişi arasındaki bir bağlantıdan bahsedilmişti. Raşi'ye göre ise iki olay arasında bir bağlantı yoktur ve *Bikurim*'i getiren kişi, Tanrı'nın tarihteki iyiliklerini şükranla dile getirirken önce Yaakov'un başına Lavan yüzünden gelenlerden bahsettikten sonra, şimdi de "Daha sonra bizi yok etmek için başkaları da denemeler yaptı. İlk olarak Mısır'da çok şiddetli ve kanlı bir esaret gördük" diye devam etmektedir.

Bir süre kaldı – İbranice *Vayagor*. Bu sözcük *Ger* [= "yabancı"; "geçici mukim"] ile aynı kökten gelir. Yaakov ve ailesi Mısır'a geldiklerinde burada kalıcı olarak yerleşme niyetinde değillerdi. Göçmen ve sığınmacı olarak oturma izni

istemişler ve bu izin onlara verilmişti – "yabancı"lığın tüm gerektirmeleriyle birlikte. Göçmenler de yurtsuz insanlardır ve Mısır gibi bir ülkede bu, onlar için her türlü haktan yoksun kalma anlamına gelmiştir – ki bunun sonucunda ezilmişler, köleleştirilmişlerdir (Hirsch).

Büyük, güçlü ve kalabalık bir ulus – Bkz. Şemot 1:7. Yaakov'un ailesi, mantıklı tüm beklentilerin aksine, Mısır'da iken, sayılan özelliklere sahip bir ulus haline gelmiştir. Kendilerini Mısır toplumundan ayıran manevi ve ahlaki farklılıklarını korumuşlar, orada farklı "bir ulus" oluşturdukları açık bir topluluk teşkil etmişlerdir (*Pesah Agadası*).

6. Mısırlılar bize kötülük ettiler – *Targum Onkelos*. Basit anlam böyledir. Ancak buradaki ifadenin tam karşılığı "Mısırlılar bizi kötü ettiler / kötülediler" şeklindedir. Bu da tarih boyunca antisemitizmin, Yahudiler'e zarar verme amaçlarını meşru kılmak için kullandıkları hazırlık aşamasına işaret etmektedir. Bu aşama, Yahudiler'e karşı, onları "kötü" gösteren bir propaganda kampanyasıdır. Bunun ilk örneği Mısır'dır. Tora bunu köleliğin başlangıcını tanımlayan pasuklarda ortaya koymuştur: "Mısır'da, Yosef'i tanımayan yeni bir kral tahta çıktı. Halkına [şunları] söyledi: 'Bakın; Bene-Yisrael halkı bizden kalabalık ve güçlü hale geldi. Gelin ondan daha akıllı davranalım ki [daha da] çoğalmasın ve olur da bir savaş çıkarsa o da düşmanımıza katılıp bize karşı savaşarak, [bizi] ülkeden sürmesin'" (Şemot 1:8-10). Paro bu sözlerle Bene-Yisrael'i, Mısır'ı ele geçirmeye çalışan nankör bir iç düşman olarak tanımlamıştır. Tarih boyunca bunun benzeri örnekler hiç eksik olmamıştır ve antisemitizmin en klasik yöntemlerinden olan Yahudiler'i kötü, sinsî, hilekâr gibi gösterip gayrimeşrulaştırmak ve böylece hedef göstermek günümüzde de aynı hızıyla sürmektedir.

Ağır işler – Tam çeviriyle "zor/sert iş". Bkz. Şemot 1:14.

- 10 י וְעַתָּה הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת־רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נָתַתָּה לִּי
יְהוָה וְהִנַּחְתָּו לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:
- 11 יֵא וְשִׂמַּחְתָּ בְּכָל־הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתְךָ אֶתֶּה
וְהִלְוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ: ֵ

edilmez ve Şavuot'a kadar bekletilir]. Sukot'a kadar süren bu dönemde getirilen Bikurim için yukarıdaki pasuklarda yer alan beyanda da bulunulur. Ama Sukot'tan sonra, her ne kadar Bikurim meyveleri Hanuka'ya kadar getirilebilirse de (bkz. p. 2 açk.), söz konusu beyan metni okunmaz; zira neşe dönemi kapanmıştır (Mişna – Bikurim 1:6; Talmud – Pesahim 36b; Raşi).

Toprağı olmayan ve sadece meyvelerini elde edebilmek için bir ağaç satın almış [ya da daha doğrusu kiralamış] olan bir kişi “*bana vermiş olduğun toprağın meyvelerinin ilklerini getirdim*” diyemeyeceği için buradaki beyan metnini okumaz (Rabenu Behaye). Buna benzer şekilde, başkasına ait Bikurim'i onun temsilcisi olarak getiren biri de bu deklarasyonu yapmaz; zira bu meyveler ona ait değildir. Yine, küçük yetimlere ait Bikurim'i onlar adına getiren biri de bu deklarasyonu aynı nedenle yapmaz. Erets-Yisrael erkekler arasında paylaştırıldığı için, toprak sahibi olmuş bir kadın da Bikurim getirdiği zaman bu deklarasyonu yapmaz (Sifre; Meam Loetz).

Levi – Bir Levi kendi şehrinde tarım yapıp ürün almışsa, Bikurim mitsvasından o da sorumludur (Raşi).

Ger – Bir Ger Erets-Yisrael'de toprak sahibi olmuşsa, Bikurim mitsvasından o da sorumludur. Bikurim getirildiği sırada söylenen beyan metnini okuyup okumayacağı konusunda ise otoriteler arasında görüş ayrılığı vardır. Bir görüşe göre bu metni okuyamaz, zira metinde “*Tanrı'nım, bize vereceğine dair atalarımıza yemin etmiş olduğu Ülke'ye gelmiş bulunmuyorum*” sözleri geçmektedir ve bir Ger, Atalar Avraam, Yitshak ve Yaakov'un soyundan gelmediği için “*atalarımıza*” sözünü söylemesi doğruyu yansıtmayacaktır (Mişna – Bikurim 1:4; Raşi). Ancak diğer fikre göre bir Ger de bu beyanı aynı şekilde yapar, zira tüm Gerler Avraam Avinu'nun soyuna mensup sayılırlar. Nitekim Avraam'ın ismi de “*Birçok Milletin Babası*” anlamına gelir (Bereşit 17:5) (Talmud Yerusalmi – Bikurim 1). Daat Zekenim'e göre Alaha bu yöndedir.

Alternatif olarak Tora burada “*sen, Levi ve ve arandaki Ger*” derken, genel olarak her neşede

yalnız bırakılmaması gereken kişilerden bahsetmektedir. Nitekim Levi ve Ger, kişinin bayram neşesine katması gereken kişiler arasında sayılmaktadır (bkz. 16:11). Bu genel olarak, bir kişinin kendi iyi talihi vesilesiyle neşelendiği zaman, ihtiyaç sahiplerini de unutmaması gerektiği prensibinin bir uzantısıdır. Gerler ve Leviler genel olarak maddi durumları çok iyi olmayan kişilerdi (krş. İbn Ezra). Bir tür neşelenme teminatı veren bu kısımdan hemen sonra, Maaserler'in uygun bir şekilde kullanılmaları konusu gelmektedir. Bu da Leviler, yoksullar ve düşkünlerin ihtiyaçlarını sağlayan bir Yahudi'nin mutluluğunun teminat altında olacağına işaret eder (Baal Aturim).

❧ Bikurim Mitsvası. Mişna, Bikurim mitsvasının nasıl yerine getirildiğini şu şekilde anlatır: “*Bikurim Yerusalayim'e nasıl getirilirdi? Bireysel olarak gelmemeleri için, Maamad* (bkz. 18:8 açk.) mensupları, Maamad başkanının şehrinde bir araya gelirdi. Pasukta söylendiği gibi “*Kralın görkemi, kalabalık halk içindedir*” (Mişle 14:28). Geceyi sokaklarda geçirirler ve kapalı binalara girmezlerdi. Bunun sebebi, [gece biri ölürse,] bir ölü ile aynı çatı altında bulunma nedeniyle *tame* olma (bkz. Bamidbar 19:14) riskini bertaraf etmektir. Tan yeri ağardığı zaman, görevli bir kişi “*Kalkın ve Tsiyon'a, Tanrımız Aşem'in Evi'ne çıkalım!*” ilanında bulunurdu. Önlere *Şelamim-korbanı* olarak getirecekleri bir boğa katarlardı. Bu boğanın boynuzları altınla kaplanırdı ve başına da zeytin dallarından bir taç yerleştirilirdi. Taç, Bikurim'in Erets-Yisrael'in övgü vesilesi olan yedi üründen getirildiğini simgelerdi. Yerusalayim'e yaklaşıp kadar önlerinde bir müzik aleti çalınırdı. Gelenler, yol boyunca Teilm'deki “*Bana Tanrı'nım Evi'ne gidelim*” dediklerinde neşelendim” (Teilm 122:1) parçasını okurlardı. Yerusalayim yakınlarına ulaştıklarında, Yerusalayim sakinlerine haber vermek için önlerinden ulaklar gönderirlerdi. Bu arada getirdikleri Bikurim meyvelerini “*süslerler*”, yani meyvelerde kuru ve yaş karışık idiyse, yaşları ve taze olanları üste yerleştirirlerdi. Koen vekilleri, Levi vekilleri ve Bet-Amikdaş'ın hazine sorumluları çıkıp onları karşılardı. Çıkan kişilerin miktarı, gelenlerin

¹⁰ Ve şimdi; işte Aşem, bana vermiş olduğun toprağın meyvelerinin ilklerini getirdim.” [Bununla, sepeti] Tanrın Aşem’in Huzuru’na yerleştireceksin ve Tanrın Aşem’in Huzuru’nda eğileceksin.

¹¹ [Böylece,] Tanrın Aşem’in sana ve ailene vermiş olduğu tüm iyilikle neşeleneceksin – sen, Levi ve arandaki Ger.

10. Bana vermiş olduğun – “Tüm bunları kendi başıma başarmış değilim. Sonsuz iyiliğinle bu topraktaki hakkımı bana veren Sensin” (Raşbam).

Tanrın Aşem’in Huzuru’na – Mizbeah’ın güney-batı köşesine (bkz. p. 4 açk.).

Bikurim olarak getirilen meyveler görevli Koenler arasında paylaşılr, ama bu, doğrudan çiftçiden Koenler’e bir armağan şeklinde değil, Tanrı’nın, sözün gelişi, çiftçiden almış olduğu meyveleri Koenler’e hediye etmesi şeklindedir. Başka bir deyişle çiftçi bunu Koen’e değil, Tanrı’ya getirmiştir ve sepet de bunun ifadesi olarak Tanrı’nın Huzuru’na yerleştirilir (Sforno).

Yerleştireceksin – Tora yukarıda p. 4’te *Bikurim* sepetinin *Tenufa* işleminden sonra Mizbeah’ın önüne yerleştirileceğini söylemişti. Burada ikinci kez yerleştirmekten bahsedilmektedir. Anlaşıldığı üzere, sepet ilk kez yerleştirildikten sonra *Bikurim*’i getiren kişi tarafından tekrar ele alınmıştır ve bundan önceki birkaç pasuktan oluşan beyan sırasında da onun elinde durmuştur. Şimdi ise tekrar Mizbeah’ın önüne yerleştirilecektir – ve ilk seferde olduğu gibi, yerleştirilmeden önce, Koen ile birlikte tekrar *Tenufa* işlemi yapılacaktır (Sifre 301; Raşi; Gur Arye). Başka otoritelere göre ise tek bir *Tenufa* işlemi yapıldı. Bu konu ile ilgili başka görüşler için bkz. p. 4 açk.

Bikurim ile ilgili bazı kurallar: [1] *Bikurim*, Tanrı’nın Koenler’e vermiş olduğu 24 armağandan (bkz. Bamidbar 18.8-19 açk.) biridir ve böylelikle bu meyveler Koenler’in hakkıdır. Koen olmayanların bu meyvelerden yemesi yasaktır. Tora bu yasağa dikkati çekmek için, bir yerde *Bikurim*’den *Teruma* olarak bahsetmiştir (12:6) ve *Teruma* sadece Koenler’e ait olup, Koen olmayanların yemesinin yasak olduğu bir paydır. [2] *Bikurim* meyveleri istenen herhangi bir Koen’e değil, o sırada *Bet-Amikdaş*’ta görevli olan Koen grubuna verilir ve onlar bunu aralarında paylaşırlar. [3] Tora bu konu içinde “neşe” kavramına önem verdiği için (s.p.), Koenler’in de *Bikurim*’i yerken neşeli olmaları gerekir. Bu doğrultuda, yastaki bir Koen *Bikurim*’i yiyemez (Rabenu Behaye). [4] Koenler bu meyveleri Yeruslayim sınırları içinde yemelidirler. [5] Zamanında getirilmeyen *Bikurim* meyveleri yok edilmelidir (Mişna – Maaser Şeni 5:6). Buradaki

son üç madde *Maaser Şeni* için geçerli olan kurallarla benzerlik içindedir (bkz. p. 14, 14:23 ve 14:28 açk.). Böylece *Bikurim*, bazı açılardan *Teruma*’ya bazı açılardan da *Maaser Şeni*’ye benzer.

Eğileceksin – İbranice *Veıştahavita*. Burada ve Tora’nın birçok yerinde bahsi geçen bu ibadet hareketi *İştahavaya* olarak adlandırılır ve her ne kadar çevirimizde bu genelde “eğilme” olarak çevrildiyse de, bu hareket eller ileriye ayaklar geriye doğru olmak üzere tamamen yüzüstü yere uzanma şeklinde yapılır.

11. Ailene – Tam çeviriyle “evine”. Yani “ev halkına” (*Targum Onkelos*). Ya da “evinin geçimi için” (*Daat Mikra*).

Neşeleneceksin – “Tarihinin kısa bir özetini yaptığın zaman, mevcut bağımsızlık ve bereket için sadece ve sadece Tanrı’ya teşekkür etmen gerektiğini kavrayacaksın. Bu kavrayış, kalbinde Tanrı’ya olan teslimiyetini canlandıracaktır ve tüm bunların ışığında, Tanrın Aşem’in sana ve ailene vermiş olduğu tüm iyilikle neşeleneceksin” (Hirsch).

Tora daha önce 12:6, 12:12 ve 12:18’de de neşelenmekten bahsetmişti. O pasuklar *Maaser Şeni*’yi ve bazı *korbanlar*ı konu etmekteydi ve bunlar, yenmesinde getirenlerin de pay sahibi olduğu kutsal yiyecekler olduklarından “neşelenme” fiilinin kullanılması sıra dışı bir durum değildi. Ancak burada *Bikurim*’den bahsedilirken “neşeleneceksin” denmesi sıra dışıdır, zira *Bikurim* olarak getirilen meyveleri sadece Koenler yiyebilir ve getiren kişinin bunlarda payı yoktur. Öyleyse buradaki “neşelenme” konusu, özel bir imayı amaçlıyor olmalıdır (*Devek Tov*). Hahamlarımız bunun bir kanunu öğretme amacıyla olduğunu belirtirler: [“*Bikurim*’in *Bet-Amikdaş*’a teslim edilmesi sırasında okunan ve yukarıdaki pasuklardan oluşan] *Bikurim* metni, yalnızca neşenin hâkim olduğu dönem içinde okunur.” “Neşenin hâkim olduğu dönem” ile kastedilen, buğday hasadının başlangıç ve bitişini işaretleyen *Şavuot* ile *Sukot* bayramları arasındaki dönemdir. Hasat dönemi olduğu için bu aynı zamanda, insanların elinin emeğinin karşılığını almaktan duyduğu neşenin kuvvetli olduğu bir dönemdir. Böylece *Bikurim* getirmenin ilk tarihi *Şavuot*’tur (ayrıca bkz. Şemot 23:16) [daha önce getirilirse kabul

יב כי תכלה לעשר

את-כל-מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר ונתתה
ללוי לגר ליתום ולאלמנה ואכלו בשעריך ושבעו:

kısıtlamalar da vardır. Önceki kısımda sözü edilen **Bikurim**, tahmin edilebileceği üzere, *Teruma Gedola*'dan bile önce, olgunlaşma döneminde işaretlenmiş olan turfandalar. Bunlara ek olarak fakirlere bırakılması gereken **Leket**, **Şihha** ve **Pea** (bkz. 24:19-21 ve Vayikra 19:9-10) adlı kısımlarla, açılan hamurlardan ayrılıp **Koenler**'e verilmesi gereken **Hallâ** payı vardır (bkz. Bamidbar 15:17-21).

Tüm bunlar ürünlerden ayrılması gereken başlıklar ve kutsal paylardır. Bunun dışında, meyve ağaçlarını ilgilendiren **Orla** ve **Neta Revai** kanunları vardır (bkz. Vayikra 19:23-25). Bu kanunlara göre, bir meyve ağacının dikilmesini takip eden ilk üç yıl boyunca meyveleri yemek yasaktır. Buna **Orla** adı verilir. Dördüncü yıla ait meyveler ise **Neta Revai** olarak adlandırılır ve kutsaldır. Bu meyvelerle ilgili kurallar, **Maaser Şeni** payını ilgilendiren kurallarla her yönden ve tamamen aynıdır. Beşinci yıla ait meyveler üzerinde hiçbir kısıtlama yoktur.

Yedinci yıl **Şemita** olduğu için tarımsal faaliyet yoktur. Aynı durum yedi **Şemita** yılını takip eden **Yovel** yılı için de geçerlidir. Dolayısıyla **Şemita** ve **Yovel** için, yukarıda listelenen **Terumot Umaaserot** paylarının ayrılması gibi bir durum yoktur.

Tarımsal faaliyete sahne olan altı yıllık süre, bir-biriyle aynı kurallarla bağlı olan, üçer yıllık iki alt döneme bölünmüştür. Yukarıda bahsedilen yükümlülükler her üç yıllık dönemin sonuna kadar tamamlanmalıdır. **Terumot Umaaserot** adlı kısımlar **Koenler**, **Leviler** ve fakirlere uygun şekilde dağıtılmalı, **Maaser Şeni** ve **Neta Revai** [veya paraya çevrilmişlerse bu para] da Yeruşalayim'e getirilip orada tüketilmelidir. Aslında her yıl yapılması gereken bu faaliyetler ihmal edilmişse bile, en geç üçüncü yılın sonunda tamamlanmalıdır. Bunun için en son tarih, üçüncü ve altıncı yılı takip eden, yani dördüncü ve yedinci yıllardaki **Pesah** bayramının arifesidir (**Mişna** – **Maaser Şeni** 5:6) [Başka bir görüşe göre ise bu tarih, o yıllardaki **Pesah**'ın yedinci gününün arifesidir (**Yad** – **Maaser Şeni** 11:7)] (bkz. p. 12 açık.). Bu tarihe kadar yükümlülük yerine getirilmediği takdirde, kutsal olan paylar yok edilmelidir. Tora, "**Biur Maaserot** – **Maaserlerin Yok Edilmesi**" adı verilen bu kuralı 14:28'de vermişti. Şimdi de, bahsedilen yükümlülükler konusunda yapılması

gereken her şeyin harfiyen yerine getirildiğini belirten bir beyanda bulunulması gerektiğini söyleyecektir. Bu beyana "**Viduy Maaserot** – **Maaserlere Dair İtiraf**" adı verilir (bkz. p. 13 açık.). Bu beyan da – günümüzde bile [Erets-Yisrael'de] – **Pesah**'ın son gününde öğleden sonra yapılmalıdır (**Mişna** – **Maaser Şeni** 5:6, 5:10) (**Meam Loetz**).

12. Maaser yılı [olan] üçüncü yılda – Girişte belirtildiği üzere, aslında **Maaserler**'in [**Şemita** haricinde] her yıl ayrılması gerekir. Ancak Tora özellikle **Şemita** döngüsündeki üçer yıllık iki alt dönemin üçüncü yıllarını [yani 3. ve 6. yılları] "**Maaser yılı**" olarak adlandırmaktadır; çünkü hem **Maaser Rişon** hem de **Maaser Şeni**'nin ayrıldığı 1, 2, 4 ve 5. yıllardan farklı olarak, 3 ve 6. yıllarda sadece **Maaser Rişon** ayrılır. Başka bir deyişle, bu yıllarda, önceki iki yılda ayrılan iki **Maaser**'den sadece biri ayrılır. İşte pasuk bu nedenle, 3. ve 6. yıllara tekil kullanımla "**Maaser yılı**" adını vermektedir. Yine, pasuğun devamında da "**Levi'ye, Ger'e, yetime ve dula vereceksin**" denmektedir; zira bu iki yılda **Leviler** için **Maaser Rişon**, [**Ger**, **yetim** ve **dullarla ifade edilen**] fakirler için de **Ma'sar Ani** ayrılır (**Sifre** 302; **Talmud** – **Roş Aşana** 12b; **Raşi**).

Bir görüşe göre ise anlam "**Maaser [Ani] yılı**" şeklindedir; zira **Ma'sar Ani**, sadece 3. ve 6. yıllarda ayrılır (**İbn Ezra**; **Raşbam**; **Daat Mikra**).

Tüm maaserlerini – Bu, **Terumot Umaaserot**'un tümünü kapsar.

Levi'ye Ger'e, yetime ve dula – Ya da "**Levi'ye, Ger'e, yetime veya dula** – hangisine istersen" (**İbn Ezra**).

Tamamladığın – Her yıla ait **Terumot Umaaserot** o yılın ürününden ayrılmalıdır (bkz. 14:22 açık.). Ama bunların Tora'nın emrettiği şekilde kullanılması o yıl içinde tamamlanamamışsa bile, bu, üç yıllık alt dönemi takip eden dördüncü yıldaki **Pesah** bayramına kadar tamamlanmalıdır.

Bu tarih her ne kadar **Sözlü Tora** ile biliniyorsa da, son tarihin bu olduğu pasuklardan da türetilir. Tora bu konuda şöyle demiştir: "[**Her**] Üç yılın **bitiminde** o yıla ait mahsulünün tüm **maaserlerini** [iyeliğinden] çıkar..." (14:28). Başka bir konuda ise Tora "**yedi yılın bitiminde** **Şemita** yılı

[120. Maaser Beyanı]

¹² Maaser yılı [olan] üçüncü yılda ürünlerinin tüm maaserlerini ayırmayı tamam-
ladığın ve Levi'ye, Ger'e, yetime ve dula [paylarını] verdiğin, [onlar da]
şehirlerinde yiyip doydukları zaman,

miktarına bağlıydı. Gelen grup kalabalıkla, karşılayanlar da kalabalık olurdu. Az geldirse, karşılama komitesi de az kişiden oluşurdu. Yeruslayim'in kapılarından içeri girdikleri sırada "Ayaklarımız kapılarında durmaktaydı ey Yeruslayim" (Teilim 122:2 pasuğunu söylerlerdi. Yeruslayim'in tüm zanaatkarları önlerinde ayağa kalkarlar, hatırlarını sorarlar "Filanca yerin sakinleri kardeşlerimiz; hoş geldiniz" derlerdi. Gelenler Yeruslayim sokaklarında ilerlerlerken, Tapınak Tepesi'ne ulaşana kadar önlerinde müzik aleti çalınırdı. Tapınak Tepesi'ne ulaştıklarında herkes sepetini omzuna kaldırır ve Azara'ya gelene kadar Teilim'in en son parçasını (Teilim 150) tümüyle okurlardı [bu parça Tanrı'ya övgü konuludur]. Azara'ya geldiklerinde de orada görevli olan Leviler, Teilim 30'u şarkılarla söylerlerdi [bu, Hanuka'da okuduğumuz ve Bet-Amikdaş'ın aktif hale gelmesini konu eden parçadır {Aromimha...}]. Bikurim sepetlerini getirenler, sepetlerin yanına kumrular ve güvercin yavruları bağlarlar, ayrıca ellerinde de bu kuşlardan getirirlerdi. Sepetlere bağlı olanları Ola-korbanı yaparlar, ellerinde getirdiklerini ise Koenler'e verirlerdi. Kişi, sepet henüz omzunun üstündeyken p. 3'teki teyit cümlesini okurdu. Ardından sepeti omzundan indirirdi ve o sepeti kenarlarından tutarken, Koen de ellerini sepetin altına yerleştirirdi; birlikte Tenufa hareketlerini yaparlardı. Koen sepeti alıp Mizbeah'ın önüne yerleştirirdi. Sonra getiren sepeti tekrar alıp "Atam yoksul bir Aramlı'ydı"dan (p. 5), "toprağın meyvelerinin ilklerini getirdim"e (p. 10) kadar okurdu. Koen'le birlikte tekrar Tenufa hareketi yapılırdı ve Koen sepeti alıp Mizbeah'ın güneybatı köşesindeki köşe çıkıntısına değdirip onun güney yanına koyardı [Bazı kaynaklara göre ise Tenufa işlemi bir kez ve bu noktada yapılırdı] (bkz. p. 10. açık). Daha sonra, Bikurim'i getiren, Tanrı'nın Huzuru'nda, yani Ehal'e doğru yere kapanır ve çıkardı; geceyi de Yeruslayim'de geçirirdi (Mişna – Bikurim Perek 3; Rabi Pinhas Keati o.a.; Rambam o.a.; Tosafot Yom Tov o.a.; Sifre; Raşi)

Bikurim mitsvası, Koen için bir düzey simgesi, Tanrı'yı onurlandırma ifadesi, Yisrael için de büyük bir yarar anlamına gelir. Bikurim meyvelerinin, yani ilk ve en iyi meyvelerin gerekirse uzak yerlerden ta Bet-Amikdaş'a getirilip, yemesi için Koen'e takdim edilmesi, Koen adına düzey belirtisidir. Getiren kişi Bet-Amikdaş'ta Tanrı'ya

şükranlarını sunarak, bereketini göndermesi için dua eder, böylece tüm bereketin Kaynağı'nın Tanrı olduğunu kabullendiğini ilan etmiş olur – ki bu, Tanrı'yı onurlandırma ifadesidir. Bu mitsva, ürünlerin bereketli olmasını ve yiyecek bolluğunu sağlama özelliğine sahiptir ve bu da Yisrael için büyük bir yarardır (Rabenu Behaye).

12-15. Viduy Maaserot – "Maaser Beyanı".

Yedi yıllık Şemita döngüsünde tarım ürünlerinden ayrılması gereken paylar şöyledir: 1, 2, 4 ve 5. yıllarda, toplanan ürünlerden,

[1] Önce Koenler için **Teruma Gedola** ("büyük bağış") [=yaklaşık %2] ayrılır (bkz. Bamidbar 18:12). **Teruma Gedola** kutsaldır ve Koenler bunu yerken belli kurallara riayet etmekle yükümlüdür. [2] Kalan kısımdan Leviler için %10 ayrılır ve bu kısım **Maaser Rişon** ("ilk onda bir") olarak adlandırılır (bkz. Bamidbar 18:21-24). **Maaser Rişon** kutsal değildir ve Leviler bunu istedikleri şekilde kullanabilirler.

[3] Leviler, kendilerine verilen bu miktardan ayrıca %10 ayırıp Koenler'e verirler ve bu kısım **Terumat Maaser** ("onda birin bağışı / onda birden kaldırılan") veya **Maaser Min Amaaser** ("onda birden onda bir") olarak adlandırılır (bkz. Bamidbar 18:26-29). Bu kısım da **Teruma Gedola** gibi kutsaldır.

[4] Çiftçiler Leviler'e **Maaser Rişon** verdikten sonra kalan üründen bir %10 daha ayırmalıdır. Buna **Maaser Şeni** ("ikinci onda bir") adı verilir. Bu pay kutsal niteliklidir ve sahibinin bu ürünleri Yeruslayim'e getirip orada yemesi gerekir. Eğer bu mümkün değilse söz konusu ürünlerin paraya çevrilmesi ve bu parayla Yeruslayim'de yiyecek-gececek alınıp yiyecekleri yeme olanağı da vardır. (bkz. 14:22-26). **Maaser Şeni** sınıfındaki ürünler paraya çevrildiğinde üzerlerindeki kutsiyet de bu paraya geçer, dolayısıyla üzerlerindeki kutsiyet kısıtlaması bu şekilde kalkan bu ürünler istenen herhangi bir yerde tüketilebilir.

[5] **Şemita** döngüsünün 3 ve 6. yıllarında, [normalde **Maaser Şeni** adı altında] ayrılan ikinci **Maaser** payı, bu kez **Ma'sar Ani** ("fakirler için onda bir") adını alır. Bu pay fakirlere aittir ve kutsal değildir (bkz. 14:28-29).

Yukarıda sayılanlar genel olarak "**Terumat Umaaserot** – **Bağışlar Ve Onda Birler**" olarak adlandırılır. Tüm bunlar Erets-Yisrael için bağlayıcıdır. Bunların dışında tarımsal başka

יג וְאָמַרְתָּ

לפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּעֶרְתִּי הַקֶּדֶשׁ מִן־הַבַּיִת וְגַם נָתַתִּיו לְלֹי וְלִגֵּר
לִיתָם וְלֹא־לִמְנָה כָּכֹל־מִצֹּתֶךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי לֹא־עֲבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ
וְלֹא שָׁכַחְתִּי:

çıkan her sözcüğe, hatta aklından geçen her düşünce ve niyete doğrudan tanık olduğunun bilincinde olmalıdır. Eğer bunu başarsa, kendi düşünce, tavır ve davranışlarına da çeki düzen verecektir.

Tanrı'nın Huzuru'nda bir beyanda bulunmak, O'na bilmediği bir şeyi iletmek anlamında değildir. Bu beyanın amacı, beyanda bulunan kişinin, yapacağı beyanın içeriğinin şahsen farkında olduğunu Tanrı'nın Huzuru'nda dile getirmesidir. Tanrı'nın Huzuru'nda, O'nun zaten bildiği bir şeyi söylemek, bir tür itiraf; zira bir günah itiraf edildiği zaman da, kişi Tanrı'nın zaten bildiği bir şeyi şahsen inkâr etmediğini, hatasını ve sorumluluğu kabullendiğini dile getirir. Böylece, aslında buradaki beyanda günahla herhangi bir bağlantı olmamasına rağmen, aradaki benzerlik nedeniyle söz konusu beyan da "**Viduy Maaserot** – Maaserlere Dair İtiraf" olarak adlandırılır (krş. *Sifre* 303, Raşi ve *Mizrahi*). Bu bağlamda "itiraf"tan kasıt, Tanrı'nın Huzuru'nda şükran duygularını gizlememek ve bunları açıkça ifade etmektir. Ayrıca burada, çiftçi, Tanrı'nın, Ülke'nin toprağına bağlı emirlerini yerine getirdiğine dair verdiği "raporla", Ülke'nin asıl sahibinin kendisi değil Tanrı olduğunu kabul ve takdir ettiğini vurgulamış olur (*Daat Mikra*).

Sforno konuya farklı bir açıdan yaklaşır ve buradaki beyanı gerçekten de bir itiraf olarak değerlendirir (bkz. p. 15 açk.).

Diyeceksin – "Demek" veya "söylemek" fiili, başka bir bağlamda görüldüğü gibi, söylenenlerin anlaşılmasını gerektirir (bkz. *Bamidbar* 5:19 açk.). Dolayısıyla buradaki beyanı – önceki *Bikurim* beyanından farklı olarak – İbranice söyleme yükümlülüğü yoktur ve beyanda bulunanın anladığı herhangi bir dilde söylenebilir (*Talmud* – *Sota* 32b).

Maaser beyanında bulunmak Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 245 (*Sefer Ahimuh*).

Kutsal [payları] – "Bana ait olan kutsal payları". Yani *Maaser Şeni* ve *Neta Revai* (*Sifre* 303; Raşi;

krş. İbn Ezra). Bunların ikisi de Tora tarafından "kutsal" olarak adlandırılmıştır (bkz. *Vayikra* 27:30 ve 19:24) (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Onkelos'un çevirisi de "kutsal Maaser'i" şeklindedir.

Mişna (*Maaser Şeni* 5:10) bu pasuğu bölerek açıklar: "Kutsal [payları]" – *Maaser Şeni* ve *Neta Revai*; "evden" – [evde açılan hamurdan ayrılan] *Halâ*; "ayrıca ... verdim" – *Teruma* ve *Terumat Maaser*; "Levi'ye" – *Maaser Rişon*; "Ger'e, yetime ve dula" – *Ma'sar Ani*, *Leket*, *Şihha* ve *Pea*.

Görüldüğü üzere bu beyanda en merkezi pay, en başta söylenen *Maaser Şeni*'dir. Bunun sebebi de bellidir; *Maaser Şeni*, sahibinin belli şartlarda yiyebildiği tek paydır. Tora bu beyanda, kutsal olan ve olmayan diğer payları ise, yukarıda belirtildiği üzere ima etmekle yetinmiştir. Beyanda bulunan kişi, söz konusu payların hepsini kapsayacak şekilde "Kutsalı evden tamamen kaldırdım" demek, asıl amacına ulaşmayan hiçbir payın iyeliğinde kalmadığını vurgulamaktadır (Hirsch).

Bazı kaynaklara göre *Teruma Gedola* ve *Terumat Maaser* "Levi'ye" sözcüğüyle ima edilenlere dâhildir; zira bu paylar *Koenler*'e verilir ve onlar da Levi kabilesine mensuptur (a.k.). Başka bir görüşe göre ise "kutsal" ile kastedilen *Teruma Gedola*'dır (Rabenu Behaye) ve bu görüşe göre pasuktaki "ayrıca" sözcüğü daha kolay anlaşılır: "Koen'e *Teruma Gedola*'yı verdim; ardından ayrıca Levi'ye kendi payını, fakirlere de kendi paylarını verdim" (*Daat Mikra*). Bu görüş, söz konusu payların ayrılma sıralamasına da uygundur. Yine, "kutsal" ile kastedilenin *Bikurim* olduğuna dair bir görüş de vardır (*Hizkuni*). [Not: Tüm bu görüşlerde, ayrılık sadece hangi payın hangi sözcük ya da ifadeyle ima edildiği konusundadır. Ama pasuğun genel olarak sayılan payların tümünü ima ettiği konusunda görüş ayrılığı yoktur.]

Evden tamamen kaldırdım – Ya da "... yok ettim". Kişi *Maaser Şeni* adı altındaki payları [veya onların parasal karşılığını] ideal olarak her yıl Yeruslayim'e getirip orada ziyafetlerle tüketmelidir. Ancak ihmalde bulunmuşsa, bu kısımda

¹³ Tanrın Aşem'in Huzuru'nda [şöyle] diyeceksin:
 “Kutsal [payları] evden tamamen kaldırdım, ayrıca bana vermiş olduğun emrin bütününe uygun olarak Levi'ye ve Ger'e, yetime ve dula verdim. Emirlerini ihlal etmedim ve unutmadım.

vaktinde, Sukot bayramında” (31:10), tüm halkın Yeruşalayim'de kralın ağzından Devarim kitabının okunuşunu dinlemesini emretmektedir (bu *Akel* mitsvasıdır; bkz. 31:10-13). Geleneksel bilgilere göre, her iki pasukta da geçen “*bitiminde*” sözcüğü, bu pasuklar arasında bir köprü kurmaktadır. Böylece “*bitim*” ile kastedilenin [*Sukot* gibi] bir bayram vakti olduğu öğrenilmektedir. Ancak *Akel* mitsvasından farklı olarak, bizim konumuz için söz konusu bayram *Sukot* olamaz; zira pasuğumuz “*tüm maaserlerini ayırmayı tamamladığın ... zaman*” demektedir – oysa birçok ağacın meyvelerinin toplanmasına *Sukot*'tan sonra da devam edilir ve dolayısıyla, gereken tüm payların ayrılmasının *Sukot*'tan önce tamamlanmış olması mümkün değildir. Böylece *maaserlerin* amacına uygun olarak kullanılması kanunu açısından söz konusu bayram, *Sukot* olamayacağına göre, [önceki yıla ait meyveleri toplanmış ya da düşmüş olan ağaçların ancak çiçek açtığı ve meyve vermeye henüz başlamadığı] *Pesah* bayramı olmalıdır. Bu son tarihe kadar amacına uygun şekilde kullanılmayan paylar iyelikten çıkarılmalıdır. Kutsal olmayan paylar 14:22'de belirtildiği gibi ilgili kişilere ulaştırılmalı veya sahipsiz ilan edilerek dışarı bırakılmalı, kutsal kısımlar ise kullanılması mümkün olmayacak şekilde tahrip edilmelidir (*Sifre* 302; Raşi).

Mişna burada sözü edilen payların ayrılıp sahiplerine ulaştırılmasının ne kadar önemli olduğunu çarpıcı bir şekilde ortaya koyar: “Dört dönemde ölümcül salgın hastalıklar çoğalır: [*Şemita* döngüsündeki] Dördüncü [ve] yedinci [yıllarda], yedincinin çıkışında ve her yıl [*Sukot*] bayramının [in] çıkışında. [Şöyle ki:] Dördüncü [yılıda] – üçüncü yılda [ayırılmaları gereken ama ayırmadıkları] *Ma'sar Ani* sebebiyle. Yedinci yılda – altıncı yıldaki *Ma'sar Ani* sebebiyle. Yedinci yılın çıkışında – *Şemita* meyveleri[nin gerektirdiği kısıtlamaları ihlal etmeleri] sebebiyle. Her yıl [*Sukot*] bayram[ı] çıkışında – fakirlere ait [olması gereken] armağanları [onlardan esirgeyerek yapılan] hırsızlık sebebiyle” (*Mişna – Pirke Avot* 5:12).

Şehirlerinde – *Targum Onkelos*. “Senin şehirlerinde.” Yani “şehirlerinizde”. Tam çeviriyle “*kapılarında*”. Bkz. 5:14 açık. Bu sözcük aynı zamanda *Maaser* paylarını Erets-Yisrael'in dışına çıkarma yasağına da dayanak teşkil eder (*Sifre*).

Yiyip doydukları – Dolayısıyla verilen kısımlar, alanların doymasına yetecek miktarda olmalıdır (*Sifre* 303; *Mişna – Pea* 8:5; Raşi). Bkz. 14:29 açık.

... **zaman** – Pasuğun anlamı, “*maaserleri ayırmayı tamamladığın zaman, Levi'ye, Ger'e, yetime ve dula [paylarını] vermelisin [ki onlar da] şehirlerinde yiyip doysunlar.* [p. 13: *Bunu yaptıktan sonra*] Tanrın Aşem'in Huzuru'nda şöyle diyeceksin: ...” şeklinde de olabilir. Ancak sayılan sınıfların paylarının onlara verilmesi konusundaki emirler zaten daha önce verilmişti (14:29 ve Bamidbar 18:24). Dolayısıyla burada “*maaserleri ayırmayı tamamlamış – ve söz konusu payları da gereken kişilere artık ulaştırmış – olacağın zaman, sıradaki beyanda bulunmalısın*” çevirisi daha uygun görünmektedir (krş. Abravanel; *Daat Mikra*).

Bu şekliyle anlam “*maaserlerin ayrılmasının 've' sayılan sınıflardaki kişilere de paylarının dağıtılmasının tamamlandığı zaman*” şeklindedir.

13. Tanrın Aşem'in Huzuru'nda – Beyan gündüz vakti ve ideal olarak “*Tanrı'nın Huzuru'nda*”, yani *Bet-Amikdaş*'ta yapılmalıdır. Ancak *Bet-Amikdaş*'ın var olduğu dönemlerde bile beyanın başka bir yerde yapılması mümkündü. Günümüzde de, Erets-Yisrael'de Tora'nın belirlemiş olduğu tarımsal “yükümlülükler” her üç yıllık alt dönem için [bugünün şartlarının elverdiği şekil ve ölçüde] tamamlanmalıdır. Ancak Babil sürgünü dönüşünde Leviler'in Erets-Yisrael'e gelmemeleri nedeniyle Peygamber Ezra, Leviler'i cezalandırmış ve onlara ait olan payların *Koenler*'e verilmesine hükmetmiştir [ne de olsa *Koenler* de Levi kabilesine mensuptur]. Ondan birkaç nesil sonra da *Koen Gadol* Yohanan, artık bu paylar Leviler'e verilmediği için “*Levi'ye ... verdim*” sözlerini içeren bu beyanda bulunulmasını iptal etmiştir. Dolayısıyla günümüzde de bu “beyanda” bulunulmaz (krş. *Mişna – Maaser Şeni* 5:15; Rabi Pinhas Keati o.a.).

Raşbam, bu beyanın “*Tanrı'nın Huzuru'nda*” yapılmasının önemi üzerinde durur. Bir kişi, söylediği sözleri Tanrı'nın Huzuru'nda söylediğinin bilincinde olduğu zaman, yalan söylememeye ve yalan söylememek için de hakkında beyanda bulunduğu her şeyi yerine getirmeye özen gösterecektir. Bu açıklama yaşam hakkında genel bir perspektif sağlar. Kişi, Tanrı'nın, ağızdan

וְלֹא-אֲכָלְתִּי בְּאֲנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא-בְעֶרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמָא וְלֹא-נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת שְׂמָעֲתִי בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵי עֲשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתַנִּי:

35:18). Bu sözcük, *Onen* ile aynı kökü paylaşır. Tora'nın dilinde *Onen*, yedi yakınından (baba, anne, oğul, kız, erkek kardeş, kız kardeş, eş) birini kaybettiği gün boyunca bir kişinin konumunu belirten terimdir [Hahamlarımız'ın dilinde ise bu terim, yakınıni kaybeden kişinin, cenaze gömülene kadarki konumunu tanımlar. Buna göre Hahamlarımız'ın dilinde *Onen*'lik konumu, cenaze hangi gün kaldırılırsa kaldırılışın, cenaze tamamlandıktan sonra sona erer. Tora'nın dilindeki *Onen*'lik ise, cenazenin o gün içinde kaldırılıp kaldırılmamasından bağımsız olarak, o gün, gün batımında sonlanır. Bkz. Vayikra 10:12-20 açık. Anlaşıldığı üzere *Onen* teriminin iki bağlamda kastettiği durumlar ve onlara bağlı kurallar farklıdır. Bu açıklamada kullanılan terim, Tora'nın dilindeki *Onen*'i tanımlamaktadır. Ancak uygulama, her iki bakışı da kapsayacak şekildedir. Böylece bir kişi öldüğü gün içinde gömülmezse, Hahamlar'ın tabiri doğrultusunda *Onen*'lik ve bu halde *Maaser Şeni* yeme yasağı, cenaze gerçekleşene kadar devam eder (*Sefer Ahinuh*).]. Böylece, bu ifadede, *Onen* konumundaki bir kişinin, bu konumu sona erene kadar *Maaser Şeni* yemesinin yasak olduğu anlaşılmaktadır (*Sifre* 303; *Mişna* – *Maaser Şeni* 5:12; *Raşi*). Nitekim Tora *Maaser Şeni* ile ilgili olarak “Tanrım Aşem’in Huzurunda yiyecek ve neşeleneceksin” (14:26) demiştir. Başka bir deyişle *Maaser Şeni*, neşeli bir ortamı gerektirir ve *Onen* konumu buna uygun değildir (*Daat Mikra*). *Maaser Şeni*'yi *Onen* konumunda iken yemiş biri buradaki beyanda bulunamaz (*Mişna* – *Maaser Şeni* 5:12). [*Onen*'lik sona erdiği zaman *Avelut* adlı yas dönemi başlar. Ama buradaki yasak sadece *Onen*'lik konumu için geçerlidir; *Avel* konumundaki biri *Maaser Şeni* yiyebilir.]

Pasuk “*ondan* yaslı halimde yemedim” demektedir. Önceki açıklamada belirtildiği üzere “*ondan*” ile kast edilen *Maaser Şeni*'dir. Başka bir deyişle bu yasak sadece kutsal nitelikli olan *Maaser Şeni* [ve onunla tamamen aynı kanunlara sahip olan *Neta Revai*] için geçerlidir. Ama yasak, *Koenler*'e verilen *tenumayı* ve *Leviler*'e verilen *Maaser Rişon*'u bağlamaz ve onlar bu paylarını *Onen* konumundayken bile yiyebilirler (*Kitsur Mizrahi*; krş. Ramban). [*Onen* konumundayken yenmesi yasak olan bir başka ürün sınıfı da *Bikurim*'dir. Buna

göre *Koenler* bu meyveleri, tıpkı *Maaser Şeni* gibi Yeruslayim sınırları içinde ve *tumadan* uzak durarak (bkz. s.a.) yemelidirler.]

Tora bu emri, doğrudan “*Onen* konumundaki biri *Maaser Şeni* yiyemez” şeklinde, yani “yapma” ifadeli bir emir olarak vermemiş, *Maaser* beyanının içinde ima ederek öğretmiştir. Bu nedenle, her ne kadar bu bir yasak olsa da, ihlali durumunda kırbaç cezasını gerektirmez (*Beer Mayim Hayim*) [ancak Rambam bu konuda farklı görüştedir (*Yad* – *Maaser Şeni* 3:1)]. Bkz. 25:2 açık., *Kırbacı hak ediyorsa* k.b., [A]-[1] ve [A]-[5] maddeleri. Yine de bu yasak Tora'nın 613 emrine dâhildir. *Mitsvat Lo Taase* No. 363. Söz konusu yasak sadece *Maaser Şeni* değil, “kutsal” nitelikli *korban* etleri için de geçerlidir ve bunları da *Onen* konumundayken yemek yasaktır (*Sefer Ahinuh*).

Raşbam, *On* sözcüğünün “zorla çalınmış mal/para” anlamına gelebileceğine işaret eder (bkz. İyov 20:10). Bu durumda “çalıntı ürün yemedim” şeklinde bir alternatif çeviri mümkündür (ayrıca *Hizkuni*; bkz. *Paaneah Raza*; krş. Abravanel)..

Onu tame iken tüketmedim – Çevirimiz Raşi'ye göredir ve buradaki “*tame iken*” ifadesi her iki şekilde de anlaşılabilir: “Ben *tame iken* saf haldeki *Maaser Şeni*'yi yemedim; *Maaser Şeni tame iken*, saf halde olan ben onu yemedim.” (*Sifre* 303; *Mişna* – *Maaser Şeni* 5:12). *Tame* haldeki birinin saf haldeki *Maaser Şeni*'yi mikveye daldırmadan önce yemesi konusundaki yasak Vayikra 22:6'da verilmiştir. *Tame* olmuş *Maaser Şeni*'nin saf biri tarafından yenmesi ise, ortak ifadelere sahip iki pasuk arasında yapılan karşılaştırmadan öğrenilir:

Daha önce şu iki pasuğu okumuştuk: [1] “*Tahılının, sıranın ve yağının maaserini ... kendi şehirlerinde yiyemezsin*” (12:17). [2] “*Onu [=bir kusur nedeniyle korban olmaya elverişliliğini kaybetmiş bir hayvanı, Pidyon karşılığında kutsiyetinden arındırdıktan sonra] şehirlerinde yiyebilirsiniz*. [Bu eti] *Tame* ve saf [kişiler] bir arada [yiyebilir] – tıpkı geyik ve ceylan [eti] gibi” (15:22). İkinci pasukta söz konusu etlerin hem *tame* hem de saf kişiler tarafından yenebileceği söylenmektedir. Etin *tame* biri tarafından yenebileceği söylendiğine göre, saf biri tarafından da yenebileceği açıktır.

¹⁴ “Ondan yaşlı halimde yemedim, onu *tame* iken tüketmedim ve onu ölü için kullanmadım. Tanrım Aşem’in Sözü’nü dinledim, bana emretmiş olduğunun tümüne uygun şekilde yaptım.

belirtildiği üzere üçüncü yılın bitiminde bu beyanı yapabilmesi için, onları Yeruslayim’e en geç şimdi getirmiş ve orada tüketmiş olmalıdır (Raşi). Ve eğer bunu yapamayacaksa, bu kutsal payları kullanılamayacak hale gelecek şekilde tahrip etmelidir.

Ayrıca – İbranice VeGam. Tam olarak “*ve dahi*” anlamına gelen bu sözcük, cümlelerin bağlamına, [yukarıda alıntılanan Mişna’da (bkz. *Kutsal [payları]* k.b.)] açıkça söylenmeyen başka şeyleri de ekler ve böylece pasukta sayılanların dışında bunların da sayılanlar gibi gereken yerlere ulaştırıldığını ima eder. İma edilenler, Koenler’e verilmesi gereken *Teruma* ve *Bikurim* armağanlarıdır (*Sifre* 303; *Mişna – Maaser Şeni* 5:10-11; *Talmud Yerusalmi – Maaser Şeni* 5:5; Raşi).

Bana vermiş olduğun emrin – “Emrinden çıkmadım ve ayırdığım payları, onlara hakkı olmayan kişilere vermedim” (*Sifre*).

Emrin bütününe uygun olarak – “Emrin bütünü” ifadesi bahsedilen emrin, birden çok alt ögeye sahip olduğunu ima eder. Başka bir deyişle burada, birkaç mitsvayı birden kapsayan tek bir mitsvadan bahsedilmektedir. Bu mitsva, söz konusu payların doğru sırayla ayrılması konusundaki yükümlülüktür (bkz. Şemot 22:28 açk.). Böylece kişi beyanında “Tüm bu payları, olması gereken sıraya göre ayırıp verdim. *Terumayı*, en başta ayrılması gereken *Bikurim*’den önce ayırmadım; *maaserleri terumadan önce ayırmadım; Maaser Şeni’yi Maaser Rişon’dan önce ayırmadım*” demektedir (*Sifre* 303; *Mişna – Maaser Şeni* 5:11; Raşi). [Not: *Teruma*, ürün toplanıldıktan sonra ayrılması gereken ilk paydır. Ancak *Bikurim*, önceki kısımda görüldüğü gibi, henüz ürün olgunlaşmaya başladığı sırada işaretlenerek ayrılır (bkz. p. 2 açk.). Dolayısıyla *Bikurim terumadan öncedir*.]

Bahsedilen sırayı bozup, örneğin *Maaser Şeni’yi Maaser Rişon’dan önce ayıran* bir kişi buradaki beyanda bulunamaz (*Mişna – Maaser Şeni* 5:11).

Levi’ye... verdim – Bu, Leviler’in hakkı olan *Maaser Rişon*’dur.

Ger’e, yetime ve dula verdim – Bu da fakirlere verilen *Ma’sar Ani*’dir (*Sifre* 303; *Mişna – Maaser Şeni* 5:10-11; *Talmud Yerusalmi – Maaser Şeni* 5:5; Raşi).

Emirlerini ihlal etmedim – Tam çeviriyle “emir-

lerinden geçmedim”. Buradaki “geçmek” sözcüğü, “es geçmek” anlamındadır ve [İbn Ezra’ya göre “kasti”] ihlali belirtir. *Targum Yonatan*’a göre, kullanılan –den hali “emirlerinden [birini bile] ihlal etmedim” anlamını verme amaçlıdır.

Beyanın bu kısmında kastedilen şudur: “Bir cinsten ayrılması gereken payı başka bir cinsten ayırmadım. Yani örneğin, buğdaydan ayrılması gereken payı arpadan ayırarak kapatmayı denemedim. Benzer şekilde, geçen yıla ait üründen ayrılması gereken payları, bu yıla ait üründen ayırmadım. Her cinsin ve her yılın ürününe ait payları kendi içinde ayırdım” (*Sifre* 303; *Mişna – Maaser Şeni* 5:11; Raşi). Payları doğru olmayan üründen ayırmak, emri yerine getirmemek anlamına gelir ve bir ihlal sınıfındadır (krş. Malbim).

Unutmadım – “Maaserleri evimden çıkarmayı [ve Yeruslayim’e getirmeyi] unutmadım” (İbn Ezra; *Piruş Al İbn Ezra*). Ya da “[Emirlerinden birini bile] unutmadım” (*Targum Yonatan Ehadş*; bkz. ö.a.).

Alternatif olarak “Payları ayırırken tüm bunları cömertliğiyle bana bağışlamış olan Tanrı’yı mübarek kılmayı unutmadım” (*Sifre* 303; *Mişna – Maaser Şeni* 5:11; Raşi). İnsanlar kendilerine yapılan iyiliği unutma eğilimi gösterebilirler. Bu nedenle burada, söz konusu mitsvaları yapma imkânı verdiği için Tanrı’yı bir *beraha* ile mübarek kılmanın unutulmaması gerektiği belirtilmektedir. Her ne kadar genel olarak *berahalar*, Hahamlarımız tarafından tesis edilmiş uygulamalarsa da, Hahamlarımız, koydukları her uygulamayı Tora’daki ifadelerle dayandırmaya özen göstermişlerdir. Başka bir deyişle Tora, Hahamlar’ın gelecekte koyacağı ek kanunlar için gereken dayanakları en baştan beri içermiştir. Burada da, gereken tarımsal payların ayrılması sırasında bir *beraha* söyleme şeklindeki *DeRabanan* emir için de doğrudan Tora’nın bir dayanak sağladığını görmekteyiz.

14. Ondan – “Maaser Şeni’den.” Önceki pasukta birçok farklı paydan bahsedilmesine rağmen burada tekil olarak “*ondan*” denmektedir. Bu, ürünlerin sahibinin belirli şartlar altında şahsen “yiyebildiği” tek pay olan *Maaser Şeni’yi* belirtir (*Kitsur Mizrahi*).

Yaşlı halimde yemedim – “Yaşlı halimde” olarak çevirdiğimiz sözcük *BeOni*’dir (bkz. Bereşit

טו השְׁלִיפָה מִמְּלֹחַן קִדְשָׁךְ מִן־הַשָּׁמַיִם וּבְרַךְ
אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאָדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כְּאֲשֶׁר
נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתִּינוּ אֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וְדָבַשׁ: ם

yukarıda belirtildiği gibi] “Ondan ölü için tabut ve kefen [yapmak için] almadım ve onu başka Onenler’e vermedim” ifadelerini kullanır (Mişna – Maaser Şeni 5:12). Başka bir deyişle, “ölüye vermek” ifadesi “o ölünün ardından yas tutan Onen kişilere vermek” anlamına da gelebilir. Dolayısıyla beyanda önceki pasukta “ben Onen halde yemedim” dendikten sonra burada “yemeleri için başka Onenler’e de vermedim” denmektedir.

“Ölü” sözcüğü bazı bağlamlarda putları kasteder. Örneğin putlara yapılan kurbanlar “ölü kurbanları” olarak adlandırılır (bkz. Teilim 106:28). Dolayısıyla burada da anlam “putperestlik için kullanılmadım” şeklinde olabilir (krş. İbn Ezra).

Tanrım Aşem’in Sözü’nü dinledim – Söylenen diğer şeylerin yanında bu ifade gereksiz görünmektedir. Dolayısıyla bu, kutsal paylar konusunda şu ana kadar ima edilmemiş bir noktayı belirtme amaçlıdır: “Kutsal payları Bet-Amikdaş’a getirdim” (Sifre 303; Mişna – Maaser Şeni 5:12; Raşi). Maaser Şeni, Bet-Amikdaş’ın mevcut olduğu Yeruşalayim’e getirilerek orada Şehina’nın Huzuru’nda tüketilir (Gur Arye). Getirilmesi gereken bir başka kutsal pay da Bikurim’dır ve bu, önceki kısımda görüldüğü gibi doğrudan Bet-Amikdaş’a getirilmelidir (Beer Basade; Mişna – Maaser Şeni 5:13, Mişna Rişona o.a.).

Bana emretmiş olduğunun tümüne uygun şekilde yaptım – Yani “[Senin] bana emretmiş olduğunun...”.

Önceki gibi, bu ifade de gereksiz durmaktadır. Ancak içindeki “emretmiş olduğunun tümüne” ifadesi bir ipucu vermektedir. Bu, kastedilen emrin, birden çok alt ögeye sahip oluşuna işaret eder. Böylece, ayrılması gereken paylar konusunda geriye kalan tek mitsva olan neşe konusu kastedilmektedir. Neşelenme konusu iki alt öge içerir: Payların sahibinin neşelenmesi ve başkalarını – yani 14:26-27’de belirtildiği gibi ihtiyaç sahiplerini – neşelendirmesi. Böylece ifadenin anlamı “Onunla neşelendim ve başkalarını da neşelendirdim” şeklindedir (Sifre 303; Mişna – Maaser Şeni 5:12; Raşi; Beer Yitshak).

15. Kutsal ikametgâhından, göklerden – Tanrı’nın belli bir ikametgâhı yoktur. Burada

Tora, her yerde olduğu gibi yine insani bir dil kullanılarak, Tanrı’nın ulaşılmazlığını vurgulamaktadır. “Şamayim – Gökler” sözcüğü fiziksel gökyüzünü değil, üst dünyaları kasteder. Sözcük “Şam – Orası” ile bağlantılıdır; yani “burası olmayan” bir âlemi tanımlar. Bir başka bakış açısına göre de sözcük “Şamam – Tahayyül Edilemez” ile aynı kökten geliyor olabilir (bkz. Bereşit 1:1 ve Devarim 1:28, Aktav Veakabala o.a.).

Görüldüğü gibi, Tanrı’dan, bereketini iki yerden göndermesi istenmektedir. Or Ahayim’e göre “kutsal ikametgâh”tan gelen bereket Tanrı’nın insanlara zerkettiği saflık ruhuna, “gökler”den gelen bereket ise dünyevi refaha işaret eder. Bu, ayrıca pasuğun devamında bereketin hedefi olarak “Yisrael” ve “toprağın” gösterilmesine de paraleldir. Kutsal ikametgâhtan gelen bereket Yisrael’e, göklerden gelen ise toprağa ulaşacaktır.

Aşağıya bak – “Ve Halkın Yisrael’in, emirlerini nasıl titizlikle uyguladığını görüp onları mübarek kıl” (Daat Mikra). Beyanda bulunan kişi bundan önceki cümleleri alçak sesle söyledikten sonra, bu pasukta sesini yükseltir (Talmud Yeruşalmi – Sota 9:11).

İbranice **Aşkifa**. Kullanılan **Leaşkif** fiili “yukarıdan bakmak” anlamına gelir, ama kullanıldığı her yerde, herhangi bir cezanın gerekli olup olmadığını belirleme amacındaki dikkatli ve inceleyen bir bakışı tanımlar (bkz. Bereşit 18:16, 19:28 ve Şemot 14:24 açık.; Yirmeyau 6:1). Başka bir deyişle bu, olumsuz ve yargılayıcı bir bakıştır. Pasuğumuzda ise bu bakışın, halk ve toprak için bereket getirmesi konusundaki bir beklenti dile getirilmektedir ve fiilin bu şekilde olumlu anlam içerdiği tek yer burasıdır. Hahamlarımız buradan bir ders öğretirler: “Gel ve mitsvaları yerine getirenlerin kuvvetini gör. Çünkü **Leaşkif** fiili her yerde lanet anlamı içermesine rağmen, burada *beraha* belirtiyor” (Talmud Yeruşalmi – Maaser Şeni 5:5). Rabenu Behaye de bunun, mitsvaları neşeyle yerine getirmenin insanı ne kadar büyük ödüle layık hale getirdiğini öğrettiğine dikkati çeker. Bu, Tanrı’nın Yargı Niteliği’ni Merhamet Niteliği’ne çevirme kuvvetine sahiptir. Bunun aksi ise felakettir (bkz. 28:47).

Halkın’ı, Yisrael’i – Bu noktaya kadar kişisel beyanda bulunmuş olan Yahudi, Tanrı’dan

¹⁵ “Kutsal ikametgâhından, göklerden aşağıya bak; Halkın’ı, Yisrael’i ve atalarımıza yemin etmiş olduğun şekilde bize vermiş olduğun toprağı – süt ve balın aktığı Ülke’yi – mübarek kıl.”

Öyleyse “saf biri yiyebilir” sözleriyle kastedilen, “eğer bu etler *tame* olduysa bile, saf biri onları yiyebilir” anlamındadır. Böylece pasuktaki “*şehirlerinde yiyebilirsin*” ifadesi, saf birinin *tame* olmuş yiyeceğı yiyebileceğı anlamına gelir. Öyleyse, yukarıdaki ilk pasuktaki “*şehirlerinde yiyemezsin*” ifadesi bunun tam tersini söylüyor demektir. Yani saf bir kişinin, *tame* olmuş *Maaser*’i yemesi yasaktır (*Talmud – Yevamot* 73b; Raşi). Böylece, beyanın bu noktasında Yahudi, kutsal yiyecekler konusunda, *tumaya* bağlı olan kısıtlamaların hiçbirini ihlal etmediğini belirtmektedir.

Maaser Şeni’yi *tame* halde iken yeme yasağı Tora’nın 613 emrine dâhildir. *Mitsvat Lo Taase* No. 364.

Buradaki ifadenin tam çevirisi “*ondan tame halde yok etmedim*” şeklindedir. İbn Ezra’ya göre bunun anlamı “kutsiyete ait olan bu paylardan herhangi bir kısmı *tame* olan bir şeyle kullanılmaz hale getirmedi” şeklindedir. Kullanılan **Lo Biarti** [“yok etmedim”] fiilinin “*yok etme*” anlamına gelen **Baar** kökü, yakma anlamına da gelebilir. Böylece kanuna göre, eğer *Maaser Şeni* herhangi bir sebeple *tame* olursa, onu ateş yakma amacıyla kullanmak yasaktır (*Talmud Yerusalmi – Bikurim* 2:1). Bu yasak sadece bununla sınırlı değildir. *Tame* olmuş *Maaser Şeni*’den başka herhangi bir yarar sağlamak da aynı şekilde yasaktır. Bu açıdan *Maaser Şeni*, *Teruma*’dan farklı bir konumdadır. *Teruma tame* olduğu zaman, *tame* hale gelmiş diğer kutsallar gibi yakılmayı gerektirir; buna rağmen, yakıldığı sırada bu ateşten aydınlanma, ısınma, üzerinde yemek pişirme gibi konularda yarar sağlamak yasak değildir (bkz. *Bamidbar* 18:8 ačk.). *Tame* olmuş *Maaser Şeni* için ise böyle bir serbesti bile yoktur. Öte yandan 14:24 ačk.da gördüğümüz üzere, *tame* olmuş *Maaser Şeni* için Yerusalayim sınırları içindeyken bile *Pidyon* yapılabilir, yani bu pay paraya çevrilebilir ve bu şekilde üzerindeki kutsiyet de bu paraya aktarılmış olur. Kutsiyetini kaybeden ürünler kullanılabilir; kutsiyet kazanan para da saf yiyecekler satın almakta kullanılır (14:26) (Hirsch).

Targum Yonatan’a göre ise çeviri “*onu tame iken ayırmadım*” şeklindedir. Bu çeviri *Mişna*’ya dayanmaktadır; zira *Mişna* şöyle bir kural öğretir: “[Bu sözlerden anlaşıldığı üzere: Söz konusu payı kendisi] *Tame* halde iken ayırmış olan bir kişi buradaki beyanda bulunamaz” (*Mişna – Maaser Şeni* 5:12).

Onu ölü için kullanmadım – “Ürünle *tame* olduktan sonra bile onları bir ölünün ihtiyacı için kullanmadım – örneğin yağlarını vs. onun bedene sürmedim” (*Talmud – Yevamot* 74a).

Tam çeviriyle, “*Ondan ölüye vermedim*”. Şu ana kadar *Maaser* payının yenmesinden bahsedilmişti. Ancak “*ölüye vermedim*” sözleriyle “ölüye yedirmedim” anlamının kastedilmediği açıktır (*Malbim*). Bu nedenle anlam “bir ölünün ihtiyaçları – örneğin bir tabut veya kefen yapımı – için kullanmadım” şeklindedir (*Sifre* 303; *Mişna – Maaser Şeni* 5:12; Raşi; İbn Ezra). Normal şartlarda bunu söylemeye gerek olmamalıdır; zira *Maaser Şeni* sadece yiyecek amaçlı kullanılabilir. Ancak Tora burada, bir ölünün gereksinimlerini karşılama şeklindeki çok yüksek düzeyli *mitsva* için bile bu kuralın değişmeyeceğini vurgulamaktadır (*Gur Arye; Sifte Hahamim*; krş. Rabenu Behaye). Alternatif olarak, *Maaser Şeni*’nin sadece yiyecek amacıyla kullanılması konusundaki gereklilik, bu pay saflığını korumuşsa geçerlidir. Ama eğer herhangi bir nedenle *tame* olmuşsa, parayla ya da başka şeylerle değiş tokuş edilebilir ve bu şekilde kutsiyetin getirdiği sınırlamalardan arındırılarak başka amaçlarla da kullanılabilir. Bu durumda Tora burada, bu “başka amaçların” sadece yaşayan kişilerin ihtiyaçları olabileceğini, *Maaser Şeni*’nin, *tame* olmuş ve kutsiyetinden arındırılmışsa bile hâlâ ölüler için kullanılamayacağını söylemektedir (*Mizrahi*; Raş’ın *Talmud – Yevamot* 74a’ya dayanarak *Mişna – Maaser Şeni* 5:12’ye yaptığı açıklama).

Bazı otoritelere göre, *Maaser Şeni*’nin yiyecek amacı dışında kullanılması yasak olmasına rağmen, bir kişinin, bir ölünün ihtiyacı haricinde böyle bir kullanımda bulunması buradaki beyanı dile getirmesinin önünde engel teşkil etmez (Ramban; *Mişna – Maaser Şeni* 5:12, *Şenot Eliyau* o.a.). Ramban ise *Maaser Şeni*’nin sadece yiyecek amaçlı kullanılabilmesi kuralını buradaki “ölü” sözcüğüyle bağdaştırır. Buna göre bu bağlamda “ölü”, insan yaşamını desteklemeyen – yani yiyecek niteliğinde olmayan – şeyleri simgeler. Bu durumda anlam doğrudan “*yiyecek amaçlı olmayan şekilde kullanmadım*” şeklinde olabilir (krş. *Yad – Maaser Şeni* 3:10). Ramban bunu 613 emrin içinde sayar. Böylece, *Maaser Şeni*’yi yiyecek-içecek amacı dışında kullanmak yasaktır. *Mitsvat Lo Taase* No. 365 (*Sefer Ahimuh*).

Mişna buradaki ifadeyi açıklarken [bir kısmı

טו היום

הנה יהיה אלהיך מצוך לעשות את החקים האלה
ואת המשפטים ושמרת ועשית אותם בכל לבבך ובכל נפשך:

Ülke'nin miras alınışını ve ondan elde edilen maddi zenginliği nasıl değerlendirilmesi ve takdir edilmesi gerektiğini vurgulayan beyanlar eşliğinde dile getirilecektir. Ülke ve ona ait ürünler Yahudi ulusunun ulusal mevcudiyetinin esaslarıdır ve bu nedenle her Yahudi onları kaynaklarına ve amaçlarına uygun bir şekilde tanımalıdır. Böylece burada okuduğumuz iki beyan, Bene-Yisrael'in kısa süre sonra miras alacağı Ülke ile sıkı bağlantı içindedir; dolayısıyla Ülke'nin yerine getirilmeleri için en ideal yer olarak tanımlandığı mitsvaların sona erdiği bu nokta, bu iki mitsvanın verilmesi için en uygun konumdur. Tora bundan sonra, verilmiş olan mitsvaların titizlikle yerine getirilmesinin önemi üzerinde duracaktır.

Bu noktadan sonra geriye sadece iki mitsva kalmış bulunmaktadır: [1] “*Akel – Toplanma*” mitsvası (31:10-13) ve [2] Tora'yı yazma mitsvası (31:19). Bu ikisi, diğer mitsvaları şu ana kadar verilmiş olan Tora'nın genelini ilgilendiren emirlerdir ve temel hedefleri, genel haliyle Tora'nın halkın kalbinde ve bilincinde yer etmesini sağlamaktır (Hirsch).

Mitsvalarla ilgili ek açıklama ve uygulamaları, ayrıca Tanrı'nın kendisine, halka öğretmesini emrettiği bazı yeni mitsvaları öğretmeyi tamamlayan Moşe bu noktada Tora'nın her yönüyle öğrenilmesi ve uygulanmasının önemini vurgulamaya başlayacaktır.

16. Bugün – Tam olarak “*bu gün*”. Moşe Rabenu halka buradaki sözleri çöldeki kırkinci yıl içinde söylemektedir. Tanrı, Tora'nın emirlerini bu kırk yıl boyunca vermiştir. Öyleyse pasuğun “*bugün ... emrediyor*” demesi farklı anlaşılmalıdır. Moşe bu sözcüğü kullanarak bir mesaj vermektedir: “Tanrı'nın vermiş olduğu emirler, senin gözünde daima, onları sanki bugün almışsın gibi yepyeni olmalıdır. Tora'nın emirlerini hiçbir zaman günlük rutinin bir parçası olarak görme. Senin için sanki bugün verilmiş gibi taze olsunlar” (*Midraş – Tanhuma* 1; Raşi; *Mesiah İlemin*; krş. 6:6 açk.).

Alternatif olarak; “Daha önce verilen emirlere

açıklamalar getirmeyi ve bazı yeni emirleri öğretmeyi tamamladığım *bu günde*, Tanrı sana tüm bu mitsvaları uygulamayı emrediyor” (Ramban; Abravanel).

Yerine getirmeni – Tam çeviriyle “*yapmanı*” veya “*yapmayı*”.

Gözetip uygulamalısın – Tam çeviriyle “*gözetip [ya da koruyup] yapacaksın*”. Alternatif olarak “*Onları tüm kalbinle ve tüm canınla titizlikle uygulamalısın / uygulayacaksın*”. Bir görüşe göre “*Kalbinde korumalı, Ülken'de uygulamalısın*” (İbn Ezra).

Pasuk “Bugün Tanrın Aşem sana bu emirleri ve kanunları tüm kalbinle ve tüm canınla yerine getirmeni emrediyor” şeklinde olsaydı bir eksiklik olmazdı. Başka bir deyişle buradaki “*gözetip ... yapacaksın*” sözleri, pasuğun verdiği doğrudan mesaj için gerekli değildir. Dolayısıyla bu sözlerin kullanımı, ek bir mesaj verme amacını taşır. Sözler, çevirimizdeki gibi aynı zamanda gelecek zaman çekimli olarak da görülebilir. *Midraş* bunu şöyle açıklar: “Bir mitsvayı gerçekleştirdiğin zaman, Gökler'den bir Ses çıkar ve seni ‘Bugün filanca mitsvayı, örneğin *Bikurim* mitsvasını yerine getirdin. Bunu gelecek yıl da yapacaksın’ diyerek mübarek kılar” (*Midraş – Tanhuma* 1; Raşi; *Maskil Ledavid*). Başka bir deyişle, yapılan her mitsva için Tanrı, gelecekte o mitsvayı tekrar yapma fırsatını vereceğini garantilemektedir.

[121. Mitsvalar Tamamlanıyor]

¹⁶ Bugün, Tanrın Aşem sana bu hükümleri ve kanunları yerine getirmeni emrediyor. Onları tüm kalbinle ve tüm canınla gözetip uygulamalısın.

bereket dilediği bu noktada, halkın tümünü duasına katmaktadır. Bu, bir Yahudi'nin tek başına bir birey değil, kader birliği içindeki büyük Yisrael toplumunun bir parçası olduğunu vurgular. Aynı doğrultuda tüm dualarda da benzer bir yapı kullanılır. Örneğin tüm duaların merkezindeki *Amida* duası bir kişinin Tanrı'yla bir anlamda baş başa konuştuğu bir ortam olmasına rağmen, kişi sadece kendisi için değil, Yisrael'in tümü için dua eder (*Daat Mikra*). *Talmud*, kurak bir yılda, Hahamlar'ın, burada belirtilen payları ayırma konusunda son derece titiz bir kişiye gidip, "Maaser beyanını oku; böylece Tanrı seni mutlaka dinleyip kutsal ikametgâhından aşağıya bakacak ve Halkı'nı mübarek kılacaktır" dediklerini kaydeder (*Talmud Yeruşalmi – Taanit* 1:4).

Toprağı – "Ben, kutsal payları gerektiği şekilde ayırmak için topladığım tahılı koruma altında tuttum. Aynı şekilde Sen de, Tanrım, bizim toprağımızı koru" (İbn Ezra).

Süt ve balın aktığı Ülke'yi – "Sadece Atalar'a vermiş olduğun sözü tutmakla kalmadın, bunun ötesinde, onlara böyle bir vaatte bulunmuş olmana rağmen, bu Ülke'yi 'süt ve balın aktığı muhteşem bir Ülke' kıldın" (*Mizrahi; Sifte Hahamim*). Alternatif olarak "Bize vermiş olduğun toprağı, daima süt ve balın aktığı Ülke olarak kalacağı şekilde mübarek kıl" (İbn Ezra).

Mişna'da bu pasuk şöyle açıklanır: "Halkın'ı oğullar ve kızlarla, toprağı bereketli çiy, yağmur ve hayvan yavrularıyla; süt ve balın aktığı – meyvelerin lezzetli olduğu – bir Ülke olacak şekilde mübarek kıl" (*Mişna – Maaser Şeni* 5:13; Rabenu Behaye).

Mübarek kıl – "Bize emretmiş olduğun şeyleri yerine getirdik. Şimdi de Sen, 'Eğer Hükümlerim'i takip ederseniz, Emirlerim'i gözetir, onları yerine getirirseniz, yağmurlarımızı [uygun] vakitlerinde vereceğim...' (Vayikra 26:3-4) şeklinde vaat ettiğin gibi, üzerine düşeni yap" (*Sifre* 303; *Mişna – Maaser Şeni* 5:13; Raşi).

❧ Sonuç. Konumuz boyunca, Hahamlarımız'ın "*Viduy Maaserot – Maaserlere Dair İtiraf*" olarak

tanımladığı bu sözleri bir beyan olarak açıkladık. Yukarıdaki açıklamalarımızda bu beyanın neden "itiraf" olarak tanımlandığına dair bir bakış açısı sunduk (bkz. p. 13 açk., *Tanrın Aşem'in Huzuru'nda* k.b.). Öte yandan, önce de belirtildiği gibi Sforno buradaki beyanı gerçekten de bir itiraf olarak değerlendirir (bkz. p. 15 açk.). Ona göre pasuklardaki anlam şöyledir: "Eskiden Kutsal Mekân'daki ibadet şimdiki gibi Levi kabilesi mensuplarının değil, *behor*ların sorumluluğu altındaydı. Böylece toplumun her kesiminin kutsal ibadette doğrudan payı vardı. Buna karşılık, *Teruma* ve *Maaser* payları da *behor*ların hakkı olacaktı. Ancak günahlarımız ve atalarımızın günahı [yani Altın Buzağı günahı] nedeniyle bu ibadet sorumluluğu ve ayrıcalığı onların elinden alındı; böylece söz konusu paylardan da mahrum kaldılar. Şunu kalpten kabul ve itiraf ediyorum ki, aslında evimizde *behor*larımızda kalması gereken bu kutsal payları, günahlarımız sebebiyle evden tamamen kaldırmak, ailemizin dışındaki, Levi kabilesi mensuplarına vermek zorunda kaldık. Yine de Senin emrine uyup bu payları Leviler'e ve diğerlerine verdik ve işte, ayrıca Huzurun'da dua ediyorum: Göklerdeki kutsal ikametgâhından aşağıya, günahım nedeniyle olumsuz tavırla baktığın şekilde değil (bkz. *Aşağıya bak* k.b.), olumlu bir bakışla bak ve bize iyilik bahşet. Tıpkı atalarımıza '*Sizi ... süt ve balın aktığı ülkeye [götürmek üzere] Mısır'm sefaletinden çıkaracağım*' (Şemot 3:17) diye yemin etmiş olduğu gibi, halkını, Yisrael'i ve bize vermiş olduğun toprağı – süt ve balın aktığı Ülke'yi – mübarek kıl."

Devarim kitabının mitsvalar açısından yoğun olan kısmı böylece iki konuyla son bulmaktadır: *Bikurim*'in getirilişi sırasında yapılan beyan ve *Maaser* beyanı. Bu iki beyandan ilki Yahudi ulusal tarihinin temel niteliğindeki olaylarını bir araya getirmekte, ikincisi de Yahudi ulusal görevinin temel niteliğindeki prensiplerini sıralamaktadır. Beyanların – biri her yıl, diğeri de üç yılda bir kez – dile getirilmesi her Yahudi'ye tarihteki kaynağını ve bundan kaynaklanan ulusal görevini hatırlatma özelliğine sahiptir. İki beyan, Tora'da daha önce verilmiş olan iki mitsvaya, *Bikurim* ve *Maaser* mitsvalarına bağlıdır. Söz konusu iki mitsva

17 יִי אֱת־יְהוָה הָאֱמָרָת הַיּוֹם לְהִיּוֹת לְךָ לְאֱלֹהִים וּלְלַכֵּת בְּדֶרֶךְוִי
18 וּלְשָׁמֵר חֻקֵּיוֹ וּמִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וּלְשָׁמֵר בְּקִלּוֹ: יִי וִי־יְהוָה הָאֱמָרָתָךְ.
הַיּוֹם לְהִיּוֹת לֹו לְעַם סִגְלָה כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לְךָ וּלְשָׁמֵר כָּל־מִצְוֹתָיו:

Ehadaş; krş. Rabi Şemuel David Luzzato; Daat Mikra).

Rabi Yeuda A-Levi ise sözcüğü “**Amar** – Söylemek” köküyle açıklar: “**Eemarta** – Söylettin / Dedirttin”. “Tanrı’nın Gözü’nde iyi ve doğru olanı yaptın; o kadar ki, Tanrı’ya ‘Ben senin Özel Tanrın’ım’ dedirttin (krş. 5:6). Aynı şekilde O da sana muhteşem iyilikler yaptı; ta ki bu yaptıklarıyla sana ‘O’nun Özel Hazinesi niteliğinde bir halk olacağım’ dedirtti ve bunu söylemenin karşılığı olarak da seni, yaratmış olduğu tüm ulusların üzerinde yüce kılacağı sözünü verdi” (İbn Ezra).

Rabi Samson Raphael Hirsch ise bunu biraz farklı açıklar. Buna göre “söyletti” sözcüğü Tanrı’ya ve Bene-Yisrael’e değil, başkalarına yapıları tanımlamaktadır: “[Tanrı’ya bağlı tavır ve davranışlarıyla, diğer uluslara] Aşem’in senin Tanrın olduğunu söylettin; [Tanrı da sana göstermiş olduğu yakınlıkla, diğer uluslara] senin, Tanrı’nın Özel Hazinesi [niteliğindeki] Halkı olduğunu söylettin”. Yisrael’in Tanrı’ya bağlılık andı ile Tanrı’nın Yisrael’e olan ebedi Sözü, ikisinin arasında kalan özel bir antlaşma olarak kalmamış, Tanrı ile Yisrael arasındaki ilişki tüm insanlığın kollektif bilincine kazanmıştır. Bundan böyle Aşem, “Yisrael’in Tanrısı”, Yisrael de “Aşem’in Halkı” olarak bilinecektir (Hirsch).

Diğer alternatifler şöyledir: “Nişanlandım” (Malbim; krş. Talmud – Gitin 57b). “Seçkin addettin”; “En tepeye çıkarttın” (Lekah Tov; Ralbag); “şöhretli kaldın” (Talmud – Şabat 105a, Rav Şrira Gaon’dan alıntı yapan İbn Canah); “benzersizliğini kabul ettin” (Talmud – Hagiga 3a ve Talmud – Gitin 57b, Raşi o.a.; Aruh, **Amar** k.b.); “her şeye karşılık O’nu tercih ettin” (Hizkumi; Paaneah Raza); “tanıdım” (Saadya Gaon) veya “seçtin” (Septuaginta).

Yukarıdaki açıklamaların ortak yanı, Tanrı ile Yisrael arasında mevcut sıkı bir bağa, karşılıklı olarak edilen sadakat yeminlerine işaret etmeleridir.

18. Sana söylemiş olduğu gibi – Tam çeviriyle “sana konuşmuş olduğu gibi”. Tanrı bunu, Tora’nın verilisinin hemen öncesinde “Bana kayıtsız şartsız itaat eder, Antlaşmam’ı korursunuz; dünyanın tümü Bana ait olmasına karşın, tüm halklar arasında Benim Özel Hazineyim olursunuz” (Şemot 19:5) sözleriyle belirtmiştir (Mehilta, Pasha 12; Raşi).

Özel Hazinesi [niteliğindeki] Halkı – İbranice **Am Segula**. Buradaki **Segula** sözcüğü kıymet ve önem ifade eder (krş. Targum Onkelos). Böylelikle **Am Segula** terimi, Tanrı’nın Bene-Yisrael’e yönelik özel sevgisini ve onlara verdiği kıymeti yansıtır. **Segula** sözcüğü aynı zamanda benzersizlik de ifade eder. Bu da Bene-Yisrael’in, Tora’nın verilmesi amacıyla seçilmiş halk olarak diğer uluslar arasındaki benzersiz konumuna işaret eder (bkz. Şemot 6:7). Tanrı, Tora’yı ve mitsvaları sadece Bene-Yisrael’e vermiştir. Pasukta söylendiği gibi: “Sözlerini Yaakov’a, hükümlerini ve kanunlarını Yisrael’e söyler. Bunu her ulusa yapmadı ve kanunları onlara bildirmedir” (Teilim 147:19-20) (krş. Ramban). Aynı ifadeyi 7:6 ve 14:2’de “Kendisi’ne Özel halk” şeklinde çevirdik. Sonuç olarak burada bahsedilen gün, bir anlamda Sinay’da Tora’nın verildiği gün gibi öneme sahiptir (Ramban).

Tüm emirlerini gözeteceksin – “Tanrı’nın Özel Hazinesi olman, O’nun emirlerini gözetmene bağlıdır. Yisrael söz konusu sığata ancak bu koşul-layiktir” (Rabenu Behaye). Ya da [sıradaki pasuğun bir kısmıyla birlikte] “Tanrı seni, tüm emirlerini gözetmen ve seni tüm ulusların üzerinde yüce kılması amacıyla Kıymetli Halkı olarak benzersiz addetti” (Daat Mikra; krş. 28:13).

¹⁷ Bugün Aşem'i, senin Tanrın olacağı, O'nun yollarında yürüyüp hükümlerini, emirlerini ve kanunlarını gözeterek Sözü'nü dinleyeceğin şekilde benzersiz addettin.

¹⁸ [Aynı şekilde] Bugün Tanrı da seni benzersiz addetti. [Buna göre,] Sana söylemiş olduğu gibi, O'nun Özel Hazinesi [niteliğindeki] Halkı olacak, tüm emirlerini gözeteceksin;

17. Senin Tanrın olacağı – Tam olarak “sana Tanrı olacağı”. Yani “senin, kaderini ve işlerini Tanrı'nın idare ve yönlendirmesine tabi kılacağı” (Hirsch).

O'nun yollarında yürüyüp – “O'nun Gözü'nde doğru olan yollarda yürüyüp” (Targum Onkelos). Alternatif olarak bu, “O'nu kendine örnek alıp” anlamında bir deyim de olabilir: “O'nun tarzını benimseyip”. Ramban'ın açıklaması her iki alternatif de kapsıyor görünmektedir: “İyi ve doğru olanı yapın; başkalarına iyilikseverce davranışlarda bulunun”.

Bir Yahudi'nin Tanrı'yı kendisine örnek alması Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 246 (Sefer Ahinuh). *Talmud* (Şabat 133b) bu mitsvanın kapsamını şöyle tanımlar: “Tanrı nasıl Merhametli ise, sen de aynı şekilde merhametli ol. Tanrı nasıl Şefkatli ise, sen de şefkatli ol. Tanrı nasıl Dürüst ise, sen de dürüst ol. Tanrı nasıl Kutsal ise, sen de kutsal ol”.

“Tanrı'nın yollarında yürümek”, ilerleyişi belirtir. Böylece bir Yahudi, Tora öğrenimi ve Tanrı hizmeti konusunda yerinde saymamalı, daima ilerlemelidir (*Meam Loez*).

Hükümlerini, emirlerini ve kanunlarını – Sırasıyla **Hok**, **Mitsva** ve **Mişpat**. Bunlardan **Mitsva**, Tora'nın tüm emirlerini kapsar. **Hok** ve **Mişpat** ise mitsvalar içinde iki farklı sınıftır ve ikisinin ayrı ayrı zikredilmesi gereklidir. Bu konu için bkz. 4:5 açık.

Sözü'nü dinleyeceğin – “Tora'nın mitsvalarının dışında, size benim veya başka kanıtlanmış peygamberlerin aracılığıyla ilettiği sözlerle riayet edin” (Ramban; bkz. 13:5 açık.). Önceki açıklamadan farklı bir alternatifte göre *Mitsvalar* “yap” şeklindeki emirleri, buradaki “Sözü'nü dinleyeceğin” ifadesi ise, Tanrı'nın Sözü'ne itaati gerektiren “yapma” şeklindeki emirleri kast ediyor olabilir (Ramban).

Benzersiz addettin – İbranice **Eemarta**. Sıradaki pasukta yer alan “**Eemireha** – Seni Benzersiz Addetti” ifadesi de aynı fiildir. Söz konusu fiilin anlamı hakkında farklı görüşler vardır. Raşi'ye göre bu, “özel olarak ayırmak”, “farklı kılmak” veya “aynıcalıklı ilan etmek” anlamına geliyor olabilir – ve çevirimiz bu görüş doğrultusundadır (ayrıca bkz. *Talmud* – *Gitin* 57b, Raşi o.a.) [Ancak Raşi, *Tanah*'ta bu görüşünü destekleyecek bir örnek olmadığını kaydeder.]. Buna göre Bene-Yisrael özgür iradeleriyle Tanrı'nın emirlerini üstlenme suretiyle, Tanrı'yı – A-Şem'i – Kendi Özel Tanrısı olarak seçmiş ve başkalarının “tanrı” bildiği diğer herhangi bir şeyle bir tutmamıştır. Buna karşılık [sıradaki pasukta belirtildiği üzere] Tanrı da Bene-Yisrael'i dünyanın diğer uluslarından farklı kılarak Tora'yı özellikle onlara ve Bizzat vermiş, böylece onları Kendi Özel Hazinesi niteliğindeki halk konumuna getirmiştir.

Talmud bunu şöyle dile getirir: “Tanrı şöyle dedi: Siz ‘*Dinle Yisrael, Aşem Tanrımız'dır, Aşem Bir'dir*’ (6:4) sözleriyle Beni dünyada tek ve benzersiz ilan ediyorsunuz. Buna karşılık olarak Ben de sizi dünyada tek ve benzersiz ilan ediyorum. Pasukta söylendiği gibi: ‘*Kim Halkın Yisrael gibidir? Dünya'da 'Bir' Ulus!*’ (Divre Ayamim I 17:21)” (*Talmud* – *Berachot* 6a; *Daat Zekenim*).

Raşi sözcüğü “**Yitameru Kol Poale Aven** – Tüm Kabahat İşleyenler Kendileriyle Övünürler” (Teilim 94:4) ifadesiyle karşılaştırarak, anlamın yükseklik, yücelik ve ihtişam ile bağlantılı olabileceğini de belirtir. Böylece Moşe, “Sen Tanrı'yı görkemli ve yüce addettin; Tanrı da seni görkemli ve yüce kıldı” diyor olabilir (İbn Canah; Radak, Şeraşim; Sforno). İbn Ezra da bu sözcüğün büyüklük ve rütbe ifade ettiği görüşündedir. Böylece buradaki **Eemir** fiili, Türkçe'ye [İbranice ile akraba olan] Arapça'dan girmiş “amir [=üst; emir veren]” veya “Emir [~Sultan]” sözcüğü ile benzer kabul edilebilir (*Daat Zekenim*). İbranice'de de **Amir** sözcüğü, bir ağacın en üst dallarını tanımlar. Nitekim bazı kaynaklar da ifadeyi “*Tanrı'yı Kral ilan ettin...*” şeklinde açıklar (*Targum Yonatan*).

19 יִט וְלִתְתֶךָ עָלֶיךָ עַל כָּל-הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה לְתִהְיֶה וְלִשְׁמֹ
 1 וְלִתְפָּאֶרֶת וְלִהְיֶתָּה עַם-קֹדֶשׁ לִיהוָה אֱלֹהֶיךָ כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר: פ
 רביעי א וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת-הָעָם לְאֹמֶר שָׁמֹר
 אֶת-כָּל-הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אֲנִי מֵצִוְהָ אֶתְכֶם הַיּוֹם:

27'den kitabın sonuna kadar, Moşe, Tanrı ile Bene-Yisrael arasındaki antlaşmayı tanımlar ve halka son mesajlarını verir. Şimdi bu son kısma geçilecektir.

27.

Mitsvaların verilişinin tamamlanmasının ardından, bu mitsvaların gözetilip yerine getirilmesi konusundaki görev tam olarak yürürlüğe girmiştir. Bundan böyle Bene-Yisrael'in görevi, mitsvaların ebediyen bilinmesini ve uygulanmasını temin etmektir (Hirsch). Moşe şimdi halka, bundan sadece birkaç hafta sonra, Ülke'ye girişlerinin hemen ardından, Tanrı'ya ve Tora'ya olan sadakatini bir seremoniyle tekrar ilan etmesini emretmektedir. Bu, Tora'nın bütünüyle dev taşlara yazılması, *korban*ların gerçekleştirilmesi ve yan yana bulunan iki dağda toplanılıp sadakatin beyan edilmesiyle yapılacaktır.

1. Moşe ... emretti – Tanrı'nın emriyle (İbn Ezra).

Yisrael'in ileri gelenleri – Yani 70 kişiden oluşan *Sanedrin* (*Lekah Tov*; bkz. Şemot 24:1; Bamidbar 11:16). Pratik sebebe göre Moşe halka sesini duyurmaya kolaylaştırmak için diğer liderlerin yardımını almıştır (İbn Ezra; *Piruş Al İbn Ezra*; krş Ramban). Öte yandan halkın ileri gelenlerinin, Moşe'nin burada Yarden'in geçilmesinden sonrası için verdiği emrin uygulanmasındaki rolleri de göz ardı edilemez. Bu liderler, Moşe'nin artık olmayacağı bir ortamda onun emrinin harfiyen yerine getirilmesine nezaret edeceklerdir (Sforno). Mitsvaların iyi bir şekilde öğrenilmesi, nesilden nesle aktarılması ve her nesilde titizlikle korunması görevi yalnızca liderleri ve ileri gelenleri değil, halkın tümünü bağlayacaktır. Bireylerin her biri ve bir bütün olarak halk bu görevin yerine getirilmesinin kefilisi olmakla yükümlüdür. Bu nedenle Moşe, buradaki emri halka iletirken halkın liderlerini de yanına almıştır (Hirsch).

Emrin tümünü – Yani “*emri, tümüyle*”. İbn Ezra'ya göre, eğer Moşe buradaki sözlerinde Tora'nın tümünden bahsediyor olsaydı çoğul olarak “tüm emirleri” demesi gerekirdi. Ama Moşe tekil kullanımı tercih etmiştir. Bu nedenle İbn Ezra, hakkında tıpkı bu pasukta söylendiği gibi “*size bugün emretmekte olduğun*” sözlerinin kullanıldığı (p. 4), sıradaki, büyük taşlar dikip üzerine Tora'nın sözlerinin yazılmasına dair emirden bahsedildiği görüşündedir. Bu emir, Tora'nın tüm sözlerinin yazılmasını da gerektirdiğinden, bir anlamda Tora'nın tümünü de içerecektir (*Piruş Al İbn Ezra*).

Basit anlamda ise tekil “*emrin tümü*” ifadesi, “Tora'nın tüm emirleri” anlamını kastetmektedir ve bu kullanımla Tora'nın tüm emirleri birbiriyle eşdeğer tutulmuştur (Ramban).

Gözetmelisiniz – İbranice **Şamor**. Bu, süreklilik belirten bir yapıdır: “Daima gözetir halde olun” (Raşi). Krş. 5:12.

¹⁹ [O da] seni, övgü, şöhrat ve görkem için, meydana getirmiş olduğu tüm ulusların üstünde yüce kılacak ve [böylece,] konuşmuş olduğu gibi, Tanrının Aşem Adına Kutsal bir Halk olacaksın.

[122. Yazılı Kayalar]

27

¹ Moşe ve Yisrael'in ileri gelenleri halka şöyle emretti: Size bugün emretmekte olduğum emrin tümünü gözetmelisiniz.

19. Meydana getirmiş olduğu – Tam çeviriyle “yaptığı”.

Övgü – Pasukta söylendiği gibi “O’dur senin övgün” (10:21) (Rabenu Behaye). Bene-Yisrael Tanrı’nın İsteği’ni yerine getirdikleri zaman, Tanrı’ya her seslenişlerinde cevap bulurlar. Bu, onların tüm uluslar tarafından övgüyle anılmalarını sağlar (Ramban).

Şöhrat – Tam çeviriyle “isim”. Bu da Yisrael’in tarihinin Tanrı’nın İsmi’nin insanlık içinde duyulmasını sağlayacağını belirtir. Nitekim Yisrael Ulsu, elinde Tora adlı kitap olmak üzere tüm ulusların arasına dağılmıştır. Bu kitap, bu ulusun akıl almaz şekilde varlığını sürdürmesinin temelidir. Böylece söz konusu olgu, diğer uluslara da Tek Tanrı’nın mevcudiyeti ile isteği konusunda berrak bir anlayış kazandıracaktır. Ve Yisrael, Tanrı’nın Torası’nı sadık bir şekilde el üstünde tuttuğu için Tanrı tarafından destek gördüğünde, Tanrı’nın Tora’da ona vaat etmiş olduğu bireysel ve toplumsal mutluluğu elde edecektir.

... için – Veya “... sahibi olacağın şekilde” (Ramban; Midraş Agadol).

Konuşmuş olduğu gibi – Bkz. Şemot 19:6 açık.

Tanrın Aşem Adına Kutsal bir Halk olacaksın – p. 18-19 farklı şekilde de, tek bir cümle halinde çevrilebilir: “[Aynı şekilde] Tanrı da seni, sana söylemiş olduğu gibi O’nun Özel Hazinesi [niteliğindeki] Halkı olup [O’nun] tüm Emirleri’ni gözetceğin; seni, yaratmış olduğu tüm ulusların üstünde övgü, şöhrat ve görkem için yücelteceği ve konuştuğu üzere, Tanrın Aşem Adına Kutsal bir Halk olacağın şekilde benzersiz addetti.” Ayrıca bkz. Vayikra 20:26.

Yisrael, yalnızca ahlaki açıdan iyi ve Tanrı’nın Gözü’nde uygun olan şeylere yönelen “kutsal” bir halk olmakla yükümlüdür ve bu yükümlülük

Yisrael Ulsu’na mensup tüm bireyleri bağlar. Bu nedenle, eğer Yisrael herhangi bir zamanda bu kutsal hedefine ihanet ederse – diğer uluslar içindeki en önemsiz kişi bile ona gerçek hedefini ve yükümlülüğünü hatırlatır bir pozisyon alacaktır (Hirsch).

☞ Sonuç. Moşe Rabenu’nun bu kısımdaki sözleri, Devarim kitabının başlarında, *Perek 4*’te, kitabın mitsvalar açısından yoğun olan kısmına girmeden önce kullandığı ifadelerin tekrarını içermekte böylece bu bölümü mühürlemektedir. *Perek 4*’teki ifadelerinde, Sinay dağındaki olağanüstü olayın anlatımına giriş yaparken, Moşe, hükümler, kanunlar, uygulama (4:1 ve 4:5), gözetme ve titizlik (4:2 ve 4:6) sözlerini vurgulamıştır. Burada da aynı sözleri p. 16’da önemle vurgulamaktadır. Genel temanın, merkezi kısmın başında ve sonunda vurgulanması, edebi metinlerde sıkça görülen bir stildir. Ancak [özellikle de Tora’nın edebi bir eserden ibaret olmadığı gerçeğinin ışığında], bu stilin güzelliği bir yana, Sinay dağındaki olayın anlatımının öncesinde yer alan ifadelerin konuşmanın sonunda da vurgulanması, o muhteşem olaydaki manevi yücelmenin devamlı olması gerektiğine işaret eder. Manevi yücelme anında tüm emirlerin harfiyen uygulanması konusunda emreamadelik oldukça normaldir. Ama zaman geçtikçe ateş gittikçe güç kaybetmeye başlar. İşte Moşe, böyle olmaması gerektiğinin altını çizmekte, heyecan, sadakat ve bağlılığın, şimdi de – “bugün” de (p. 16 açık.) – tıpkı Sinay dağında olduğu gibi güçlü kalması gerektiğini öğretmektedir (krş. *Daat Mikra*).

Malbim ve başka otoriteler Devarim kitabını üç kısma ayırırlar: [1] *Perek 1-11*’de Moşe halkı çöl yolculuğu boyunca meydana gelen olaylar hakkında azarlar ve gelecek hakkında uyarır. [2] *Perek 12*’den başlayıp *Perek 26*’nın büyük kısmını kapsayan bölümde Moşe mitsvaları tekrar gözden geçirir, bazı yeni mitsvalar öğretir ve halka verilen son mitsvaları açıklığa kavuşturur. [3] *Perek*

ב וְהָיָה בַּיּוֹם אֲשֶׁר

2

תַּעֲבֹרְנוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיךָ נָתַן לָךְ וְהִקְמַתָּ

לָךְ אֲבָנִים גְּדֵלוֹת וְשָׂדֶת אַתָּם בְּשִׁיר: ג וְכָתַבְתָּ עָלֵיהֶן

3

אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּעֵבֶרְךָ לְמַעַן אֲשֶׁר תִּבְאֵ אֶל־הָאָרֶץ

אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיךָ | נָתַן לָךְ אֶרֶץ זָבֹת חָלָב וּדְבַשׁ כֹּאֲשֶׁר דִּבֶּר

יְהוָה אֱלֹהֵי־אַבְרָהָם לָךְ: ד וְהָיָה בְּעֵבֶרְכֶם אֶת־הַיַּרְדֵּן תִּקְיֶמוּ

4

אֶת־הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנִכִּי מִצִּיּוֹן אֶתְכֶם הַיּוֹם בְּתֵר עֵיבָל

וְשָׂדֶת אוֹתָם בְּשִׁיר:

Böylece “Ülke’ye girer girmez Tanrı’ya bağlılık ifade eden yeni bir *mizbeah* inşa etmeniz, bu bağlılığın devam edeceğinin işareti kabul edilecek ve bu da sizin için Ülke’nin tümünü ele geçirmek için bir liyakat sağlayacaktır” (İbn Ezra). Ramban ise ifadeyi farklı açıklar: “Ülke’ye gelişiniz vesilesiyle, Yarden’i geçtikten hemen sonra bu taşların üzerine Tora’nın sözlerini yazın; zira oraya Tora sayesinde gelmiş olacaksınız.” Ramban’ın verdiği bir başka alternatifte göre: “Tora’nın tüm sözlerini birer hatırlatıcı olarak yazın. Tora’yı hatırlınızda tutup emirlerini yerine getirmeniz sayesinde Ülke’yi ele geçirecek ve miras alacaksınız.” Ya da: “Ülke’ye gelmeyi, sadece ve sadece, burada yerine getireceğiniz mitsvaların uğruna hak ettiniz” (*Daat Mikra*).

Farklı bir açıklama da şöyledir: Gilgal’de dikilecek olan taşlar Yarden’den geçiş sırasında nehrin içinden alınmış olacaktır. Bu açıdan, taşları dikme konusundaki emrin uygulanmasına Yarden geçildiği sırada başlanmıştır. Böylece, bir bakıma, Bene-Yisrael’in, vaat edilmiş olan Ülke’ye girebilmesini sağlayan, üzerlerine Tora’nın sözleri yazılacak olan bu taşlarla ilgili mitsvadır. Buradaki simge açıktır. Erets-Yisrael Bene-Yisrael’e sadece ve sadece Tora sayesinde verilmektedir. Halk, Ülke’yi ancak Tora’nın öğrenilmesi, korunması ve uygulanması sayesinde miras alabilecektir (Hirsch).

4. Yarden’i geçmenizle birlikte – “Aynı gün içinde Şehem yakınlarındaki Eval ve Gerizim dağlarına gelecek ve aşağıda söylenenleri gerçekleştireceksiniz” (*Daat Mikra*).

Eval dağında – Bkz. 11:29-30.

Dikin – Bu kısım boyunca, Devarim kitabında sıklıkla görüldüğü şekilde tekil ve çoğul çekimler arasında sürekli bir değişiklik vardır. Bazı durumlarda okumayı zorlaştırsa da bunları oldukları şekilde çevirmeyi uygun gördük.

Kireçle sıva – Bkz. p. 2 açık. Bir kaynağa göre bu sıva, yazının üzerine çekilecektir (*Talmud – Sota* 35b). Malbim’e göre ise hem yazı yazılmadan önce hem de yazıldıktan sonra olmak üzere iki kez sıva yapılmıştır.

İfadenin alternatif iki çevirisi de şöyledir: “Yarden’i geçmenizle birlikte, haklarınızda size bugün emir vermekte olduğum ve kireçle sıvamış olduğum bu taşları Eval dağında dikin”. “Yarden’i geçmenizle birlikte, haklarınızda size bugün emir vermekte olduğum ve kireçle sıvamayı söylediğim bu taşları Eval dağında dikin” (*Daat Mikra*).

² Yarden'i, Tanrının Aşem'in sana vermekte olduğu Ülke'ye [doğru] geçeceğin içinde kendine büyük taşlar dikip onları kireçle sıva.

³ [Karşı kıyıya] Geçmenle birlikte, [bu taşların] üstüne bu Tora'nın tüm sözlerini yazacaksın. Bu sayede, atalarının Tanrısı Aşem'in sana söylemiş olduğu üzere, Tanrının Aşem'in sana vermekte olduğu Ülke'ye – süt ve balın aktığı Ülke'ye – geleceksin.

⁴ Yarden'i geçmenizle birlikte, haklarında size bugün emir vermekte olduğum bu taşları Eval dağında dikin. Onları kireçle sıva.

2. Kendine büyük taşlar dikip – Yeoşua kitabında, Yeoşua'nın her kabileyi temsilen birer tane olmak üzere toplam on iki büyük taşı Yarden nehrinden geçiş sırasında Aron Aberit'i taşıyan Koenler'in ayaklarının durduğu yere diktiği anlatılmaktadır. Bu taşlar Yarden nehrinden geçiş mucizesinin anısına Bene-Yisrael adına hep orada durmak üzere yerleştirilmiştir (Yeoşua 4:9). Bu nedenle pasuk “kendine” demektedir – yani “kendi adına bir hatırlatıcı olarak” (*Beer Basade*). Ancak bunun yanında, Tanrı'nın emri üzerine Bene-Yisrael ayrıca Yarden nehrinin içinden de on iki taşı alıp yanlarında götürmüşlerdir (Yeoşua 4:8). Bene-Yisrael Yarden'den çıktıkları gün hemen yakında olan Gerizim ve Eval dağlarına gelmişler ve orada, aşağıda emredilen seremoniyi gerçekleştirmişlerdir. Yarden'den aldıkları taşları Eval dağına getirip orada bir *mizbeah* hazırlamışlardır (bkz. p. 4-5). Ancak bu *mizbeah* orada sabit kalmamış, taşlar sökülümüş ve Gilgal adlı yere taşınarak kalıcı olacak şekilde orada dikilmiştir (p. 8).

Raşi'ye göre şimdiki pasukta bahsi geçen büyük taşlar Yarden nehrinin içine dikilecek olanlar iken sonraki pasuklarda sözü edilenler, Yarden'in içinden alınanlardır. Bu durumda bu kısım içinde, taşlarla ilgili üç emir vardır. [1] Yarden'in içine taşlar dikmek, [2] Yarden'in içinden alınan taşları Eval dağında dikip onlarla *mizbeah* yapmak ve üzerlerine Tora'nın sözlerini yazmak, [3] daha sonra da bu taşları alıp Gilgal'de sabit anıtlar olarak dikmek (Raşi; *Mizrahi*; *Gur Arye*; krs. *Talmud* – *Sota* 35b). Dolayısıyla, her ne kadar bu pasukların düz okunuşundan sanki hep aynı taşlardan bahsediliyor izlenimi edinilebilirse de, aslında on ikişer taştan oluşan iki takım söz konusudur ve bu, Yeoşua kitabında anlatılanlar sayesinde anlaşılabilir.

Ancak bir başka alternatifte göre burada Yarden'in içine dikilen taşlardan hiç bahsedilmiyor da olabilir. Bu alternatif doğrultusunda,

Yarden'den alınıp Eval dağındaki *mizbeah*ta kullanılan ve sonra Gilgal'e dikilip üzerine Tora'nın sözlerinin yazıldığı on iki taş kastedilmektedir (İbn Ezra; Rabenu Behaye).

Bu taşlar, Tora'nın alındığı zaman Moşe'nin her kabileyi temsilen diktiği on iki anıta paralel görünmektedir (bkz. Şemot 24:4). Abravanel'e göre, Erets-Yisrael'e girişte dikilecek bu taşlar, üzerlerinde yazılı olan Tora'yla birlikte Ülke için bir tür *mezura* görevi görecektir.

Kireçle sıva – Amaç taşların dayanıklı olmasını sağlamaktır (İbn Ezra; Rabenu Behaye). *Talmud*'a göre bu sıva, taşın üzerine hakkedilecek olan Tora sözlerinin bozulmadan kalması için yazının üzerine çekilecektir (*Talmud* – *Sota* 35b). Başka bir görüşe göre ise, amaç yazı için düz ve pürüzsüz bir satıh hazırlamaktır (*The Living Torah*). Yine bir başka görüşe göre, sıvanın amacı, bir *mizbeah*ın inşasında kullanılacak olan taşların birbirlerine yapışık kalabilmesini sağlamaktır (*Hizkuni*).

3. Geçmenle birlikte – Bu pasukta Yarden'den alınan taşlarla ne yapılacağı hakkında genel bir başlık verilmekte, sıradaki pasuklarda da bu konuda ayrıntıya girilmektedir (Rabenu Behaye).

[Bu taşların] – “Yarden'den alınacak olan taşların.” Bu ekleme, İbn Ezra'nın, önceki pasuk-taki açıklamalarda yer verdiğimiz görüşüne göre yapılmıştır.

Tora'nın tüm sözlerini yazacaksın – Bu bir emir değil, alınacak taşlarla ne yapılacağına dair bir ön bilgidir. Bu konudaki emir p. 8'de verilecektir.

Bu sayede – Tam çeviriyle “Tanrının Aşem'in sana vermekte olduğu Ülke'ye ... gelmen için ... [taşların] üstüne bu Tora'nın tüm sözlerini yazacaksın”. Burada verilen emir, Bene-Yisrael'in Erets-Yisrael'in içinde uygulayacakları ilk emirdir.

ה ובִּנְיָתָ שֶׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ מִזְבֵּחַ 5
 אֲבָנִים לֹא־תִנְיֶךָ עָלֵיהֶם בְּרֹזָל: וְאֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת־מִזְבֵּחַ 6
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָעֲלִיתָ עָלָיו עֹלֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ: וְזִבַּחְתָּ שְׁלָמִים 7
 וְאָכַלְתָּ שֶׁם וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ה וְכִתַּבְתָּ עַל־הָאֲבָנִים 8
 אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּאֶרֶץ הַיַּיִט: ס

yazıldığı şekilde harflerin süsleri de dâhil olmak üzere en baştan en sona kadar eksiksiz bir şekilde yazıldığını belirtir ve bunun nasıl mümkün olduğu sorusuna da ya kayaların çok büyük olduğu ya da burada mucizevî bir durumun söz konusu olduğu şeklinde cevap verir. Burada “Tora’nın **tüm** sözleri” denmesi de bu görüşü desteklemektedir (Rabenu Behaye). Bkz. Yeşua 8:32.

Açık ve seçik [bir şekilde] – İbranice **Baer Etev**. Tam çeviriyle “*iyice açık bir şekilde*”. Bunun anlamı “herkesin rahatça anlayacağı biçimde” şeklindedir. Bazı görüşlere göre burada, yazının açık ve seçik, yani okunaklı olması emredilmektedir (İbn Ezra; Hirsch; krş. Habakuk 2:2). Öte yandan *Talmud*’a göre burada bahsedilen, Tora’nın bu kayaların üzerine yetmiş temel dünya dilinde yazılmasıdır. Böylece herkes gelip Tora’nın metnini öğrenebilecektir. *Talmud* bu öğretiyi, hem burada hem de yukarıda 1:5’te geçen ve iki pasuk arasında köprü kuran **Baer** sözcüğüne bağlar. 1:5’te belirtildiği gibi Moşe Rabenu Tora’yı yetmiş dile çevirmiştir. Buna bağlı olarak burada da Tora’nın kayalara yetmiş dilde yazılacağı belirtilmektedir (*Talmud – Sota* 32a; Raşi). Bkz. 1:5 açık.

Tora’nın yetmiş dilde yazılıp tüm insanlığın erişebileceği bir hale sokulması, tarih boyunca, [insanları Yahudi olmaya davet etmedikleri ve zorlamadıkları için] Yahudiler’e başka uluslar tarafından yakıştırılan “Yahudiler sadece kendilerinin özel olduklarını öne sürerek Tora’nın yalnızca kendileri için olduğunu öne sürerler” savını kökten çürütür niteliktedir. Bene-Yisrael, yollarının en başından beri, Tora’nın prensiplerinin tüm insanlığa yayılması yönünde kendilerini birer görevli olarak addetmişler, Tanrı’nın kendilerine vermiş olduğu görevi sadece kendilerine saklamak bir yana, manevi ve ahlaki kurtuluşu insanlığın tümüne yaymayı amaçlamışlardır. Tora’nın

Erets-Yisrael’e girmesiyle birlikte insanlığın tümünün manevi ve ahlaki kurtuluş yolculuğunun ilk adımları atılmıştır. *Talmud* bunun yanında, bahsedilen taşların üzerine, Kenaan uluslarının neden Erets-Yisrael’den sürülmeleri gerektiğinin açıklamasının da özellikle yazıldığını kaydeder: “[Size, kendi] ilahları adına yaptıkları tüm iğrençlikleri gibi [uygulamalar] yapmayı öğretmemeleri için” (20:18). Bu uluslar, yalnızca put-perest düşünce ve yaşam tarzlarını sürdürdükleri takdirde sürülmeyi hak edeceklerdir; ama tüm insanlığı bağlayan mitsvaları uygulamayı kabul ederlerse, Bene-Yisrael’in Ülke’deki egemenliğini de kabul etmeleri kaydıyla burada kalmalarının önünde bir engel yoktur (Hirsch).

Talmud, **Baer** sözcüğünün kurduğu köprüyü dayanak göstererek, bu kısımda bahsedilenlerin dışında, Moşe Rabenu’nun da Yarden’in doğu kıyısındaki Moav topraklarında iken bunlara benzer on iki taş dikip üzerlerine Tora’yı yazdığını kaydeder (*Talmud – Sota* 35a).

Moşe, Bene-Yisrael’in, Ülke’ye girdikleri andan itibaren, geçmiş başarılarının ve geleceğe dair umutlarının Tora’ya olan sadakatlerine bağlı olduğunu bilmelerini istemiştir. Yarden nehrinin geçilmesi de mucizevi bir şekilde olacaktır (bkz. Yeşua Perek 3). Bu bağlamda, bir mucize olmasa olanaksız olan, Tora’nın yetmiş dilde yazılması konusu da söz konusu mesajın bir parçasıdır. Böylelikle, Yarden’i geçip Ülke’yi almalarının yalnız ve yalnız Tanrı sayesinde olduğunu görecekle ve sadece yeni yurtlarında, yalnızca Tora’ya itaat ederek yaşayabileceklerini idrak edeceklerdir (Aşeh). Tora ve Erets-Yisrael arasındaki bu bağ nedeniyle, Hahamlarımız, ekmek yenen öğünlerin sonrasında söylenen *Birkat Amazon berahasının* (bkz. 8:10), özellikle Erets-Yisrael’i konu eden ikinci kısmında, Tora’dan da bahse yer vermişlerdir (Rabenu Behaye).

⁵ Orada Tanrın Aşem Adına bir *mizbeah* inşa et – taşlardan [oluşan] bir *mizbeah* – [ancak bu taşların] üzerlerinde demir [herhangi bir aleti] sallamamalısın.

⁶ Tanrın Aşem'in *mizbeah*ını bütün taşlarla inşa edecek ve üzerinde, Tanrın Aşem Adına *Ola-korbanları* gerçekleştireceksin.

⁷ Orada *Şelamim-korbanları* kesip yiyeceksin ve Tanrın Aşem'in Huzuru'nda neşeleneceksin.

⁸ Bu taşların üstüne bu Tora'nın tüm sözlerini açık ve seçik [bir şekilde] yazmalısın.

5. Orada – “Eval dağında.” Bu, biraz aşağıda belirtildiği üzere, Leviler'in lanetleri dile getirirken yüzlerini dönecekleri dağdır. Kabilelerin altısı bu dağın üstünde durup lanetleri dinleyecektir – ki bu, onların kendilerini kötü hissetmelerine yol açabilir. Bunun önüne geçmek için burada sözü edilen *mizbeah* özellikle bu dağda kurulacak ve *korban* burada gerçekleştirilecektir. Böylece o altı kabile, Tanrı'ya *korban* ibadetinin bulundukları dağda yapıldığını ve *korban*ın kabul edildiğini görünce, lanetin bu dağa doğru dile getirilmesinde kendilerinin hedeflenmediğini anlayacaklardır (*Daat Mikra*).

11:29 açıklamalarında kaydedildiği üzere, Eval ve Gerizim, yan yana duran iki dağdır ve Gerizim dağı bitki örtüsüyle kaplı iken, bununla tezat oluşturacak şekilde, Eval dağı çorak bir yerdi. Ama işte, bu pasukta sözü edilen *mizbeah*, Eval dağında kurulacaktır. Bu önemli bir simgedir. *Mizbeah*, ibadeti ve Tora'nın uygulanmasında fedakârlığı semboller. Tanrı'nın Torası'nın uygulanması, her türlü dünyevi maddeyi Tanrı katına yüceltir ve bu, söz konusu maddenin önceki konumundan tamamen bağımsızdır. Dünyevi toprağın en verimsizi bile bu yüce amaca uygundur. Tora için sıcak bir yuvanın kurulamayacağı hiçbir yer yoktur ve Tora'nın ideal zirvesi her yerde ve her ortamda hedeflenebilir. Kişiye Tanrı'nın Huzuru'nda barışı ve mutluluğu verecek olan, Tanrı'ya ulaşma konusundaki çabasının ta kendisidir (Hirsch).

Bir *mizbeah* inşa et – Bir görüşe göre bu *mizbeah* başka taşlardan yapılacaktır (*Malbim*). Ancak diğer görüşe göre *mizbeah*ta kullanılacak taşlar, üzerinde yazı olanlardır (*Lekah Tov*; Ralbag; Rabenu Behaye; Abravanel). Her iki görüş de *Talmud*sal kaynaklarda yer almaktadır (*Tosefta* – *Sota* 8:5; *Talmud Yerusalmi* – *Sota* 7:5; *Talmud* – *Sota* 35b, *Tosafot* o.a.). Bkz. Yeşua 8:32.

Sallamamalısın – Yani “taşları demir aletlerle kesmemelisin”. Bkz. Şemot 20:21-22; Yeşua 8:32.

6. Bütün taşlarla – Yani demir aletlerle kesilmiş olmayan taşlarla (Şemot 20:22).

Ola-korbanları – Bu ve sıradaki pasukta söylenen *Şelamim-korbanları*, Tanrı'nın Bene-Yisrael'i Erets-Yisrael'e getirmesi vesilesiyle şükran belirtisi olarak gerçekleştirilecektir (*Daat Mikra*). Bkz. Yeşua 8:30-32.

7. Neşeleneceksin – “Gerizim ve Eval dağlarının arasında Tanrı ile yapacağın ebedi antlaşma nedeniyle neşeleneceksin” (Sforno).

Talmud (*Hagiga* 4b) Rav Una'nın bu pasuğu okuduğunda gözyaşlarına boğulduğunu anlatır. Rav Una bunu şöyle açıklar: “Önceleri efendisi tarafından ziyafete davet edilmiş olup sonradan reddedilen bir hizmetkâr ağlamasın da ne yapsın? Tanrı, Bene-Yisrael'e önce ‘*Şelamim-korbanları kesip orada yiyeceksin ve Tanrın Aşem'in Huzuru'nda neşeleneceksin*’ (bu pasuk) demişken, şimdi bize çıkışmaktadır: ‘*Sizin çok sayıdaki korbanlarınızdan Bana ne?!*’” (Yeşayau 1:10) (*Meam Loetz*).

8. Tora'nın tüm sözlerini – Saadya Gaon'a göre bununla kastedilen Tora'nın tüm metninin aynen yazılması değil, içerdiği mitsvaların bir listesinin yazılmasıdır. İbn Ezra bu görüşü destekler. Bir başka görüşe göre ise taşlara Devarim kitabının bir özeti ya da bazı kısımları yazılacaktır (Abravanel). Bir görüşe göre buradaki **Tora** sözcüğü Tora kitabının tümünü tanımlamakta değildir ve sözcük anlamı olarak “talimat” veya “öğreti” anlamındadır. Bu doğrultuda sadece sıradaki *beraha* ve lanet kısmından bahsediliyor da olabilir (Yeşua 8:31, Ralbag o.a.). Yine bir başka görüşe göre taşların üzerine yalnızca *Şema* (6:4-9), *Veaya İm Şamoa* (11:13-21) gibi başlıca paragraflar yazılacaktır (Rabi Moşe Yitshak Aşkenazi, *Oil Moşe*) (*Daat Mikra*).

Öte yandan Ramban, eski bir kaynağa dayanarak bu koyalara Tora'nın metninin, *Sefer-Tora*'da

ט וידבר משה

9

והכהנים הלויים אל-כל-ישראל לאמר הסכת | ושמע ישראל

היום הזה נהיית לעם ליהוה אלהיך: | ושמעת בקול יהוה

10

אלהיך ועשית את-מצותו ואת-חקיו אשר אנכי מצוך היום: |

חמישי | ואניצו משה את-העם ביום ההוא לאמר:

11

Rabenu'nun ölmeden önce, yazmış olduğu Tora'yı Levi kabilesine emanet ettiğini belirtmektedir (bkz. 31:9). *Midraş (Yalkut Şimoni)*, bunu gören halkın Moşe'ye gelip şikâyetle bulunduğunu anlatır. "Moşe Rabenu! Öğretmenimiz Moşe!" der halk. "Biz de Sinay'da hazır durduk, Tora'yı biz de kabul ettik ve Tora bize de verildi. Öyleyse neden Tora'nın emanet edilmesi sorumluluğunu kendi kabilene [=Levi kabilesine] veriyorsun? Yarın öbür gün [Leviler] bize gelip 'Tora size verilmedi; bize verildi' diyebilsinler diye mi?" Moşe halkın bu içten tepkisini ve Tora'ya olan sevgisini görünce son derece mutlu olur ve bununla ilgili olarak onlara "Dinle Yisrael!" der, "[İşte] Bugün [gerçekten] Tanrının Aşem'in Halkı haline geldin!" Bu *Midraş*'a göre buradaki "bugün" sözcüğü gerçekten de o günü kasteder şekilde değerlendirilebilir. Zira Bene-Yisrael gerçekten de Tanrı'nın Halkı olmayı hak ettiğini, o günkü bu samimi talebiyle kanıtlamıştır. Bahsedilen gün, Moşe'nin yaşamındaki son gündür ve şu anda okuduğumuz kısımdan Tora'nın sonuna kadar olan metin de çoğunlukla o gün olan olayları ve Moşe'nin o gündeki konuşmasını içermektedir.

Aşem'in Halkı haline gelmiş bulunuyorsun – "Dolayısıyla Tanrı ile aranda ebedi bir antlaşmanın gerçekleştirilmesine hazırsın." Kastedilen antlaşma, *Perek 28* boyunca verilen, Tora'nın uygulanıp uygulanmamasına bağlı olarak halkın karşılaşacağı olumlu veya olumsuz sonuçların listesidir. Bkz. 28:69.

"Seni bir halk yapan şey, sana, içerdiğin tüm bireylerle birlikte şu anda yüklenmiş olan ve hepinizi ortak bir şekilde bağlayan Tora'ya yönelik yükümlülüğündür. Sen söz konusu yükümlülüğün sana yüklendiği bugün, bir halk haline geldin. Seni halk yapan şey yakında gireceğin Ülke üzerindeki iyelik değildir. Yakında Ülke'yi miras edineceğin gibi, ileri bir tarihte onu elinden kaybedebilirsin de. Ancak Tora ve onu korumaya

yönelik ebedi taahhüdün, seni bir halk olarak birleştiren bağ olmayı sürdürecektir ve bu bağ ebediyen kopmayacaktır." Bu durum Yisrael ile diğer uluslar arasındaki derin farklılığı ortaya koymakta ve Yisrael'in ebedi niteliğinin sırrını teşkil etmektedir. Diğer uluslardan farklı olarak, Bene-Yisrael'i halk yapan şey, üzerinde hep birlikte yaşadıkları bir yurt değil, Tora'dır ve her ne kadar Erets-Yisrael Bene-Yisrael'in ebedi yurdu ise de, halkın onun üzerindeki hakkı Tora'ya olan bağlılığı ile bire bir ilişkilidir. Ve diğer uluslar için kendi vatanlarına ihanet nasıl bir tehlike teşkil ederse, Bene-Yisrael için de Tora'ya ihanet aynı tür bir tehlike anlamına gelir. Sıradaki pasukta da Tanrı'nın Emirleri'nin ve Hükümleri'nin yerine getirilmesi konusunda uyarı yapılırken, normalde "**Hukim** – Hükümler"le beraber anılan [ve medeni kanunu düzenleyen türdeki mitsvaları tanımlayan] "**Mişpatim** – Kanunlar"dan bahsedilmemiştir. Bunun amacı, bir ülkenin düzgün işleyişinin ve huzurunun yalnızca *Mişpatim* sınıfındaki kanunlara bağlı olduğu, ama insan mantığı ile açıklanamayan *Hukim* sınıfındaki kanunların buna bir etki etmediği şeklindeki genel düşüncüyü kökten yalanlamaktır (Hirsch).

10. Dinlemeli ... yerine getirmelisin – Tam çeviriyle "... yapmalısın". Alternatif olarak "dinleyecek ... yapacaksın". Yani "Eğer bu konuyu hayalinde canlandırıp üstünde iyice düşünürsen, doğal olarak Tanrı'nın Sözü'nü dinleyecek, Emirleri'ni ve Hükümleri'ni yapacaksın" (Sforno; bkz. ö.p. açk.).

[123. Tanrı'nın Halkı]

⁹ Moşe ve Levi-Koenler tüm Yisrael'e şöyle konuştu: Dikkat kesil ve dinle Yisrael! Bugün, Tanrın Aşem'in Halkı haline gelmiş bulunuyorsun.

¹⁰ [Bu nedenle] Tanrın Aşem'in Sözü'nü dinlemeli ve [O'nun] sana bugün emretmekte olduğum Emirleri'ni ve Hükümleri'ni yerine getirmelisin.

[124. Berahalar ve Beddualar]

¹¹ Moşe o gün halka şöyle emretti:

9. Levi-Koenler – Aşağıdaki lanetleri dile getirecek olanlar onlardır (İbn Ezra). Ayrıca p. 1'de halkın ileri gelenlerine benzer şekilde Moşe'nin buradaki sözlerini halka yüksek sesle iletme görevi Koenler'e aittir (Ramban).

Sforno'ya göre Koenler'in konuya katılmasının sebebi, sıradaki pasukta geçen "Tanrın Aşem'in Sözü'nü dinlemeli ve [O'nun] sana bugün emretmekte olduğum Emirleri'ni ve Hükümleri'ni yerine getirmelisin" sözleridir. Koenler'in başlıca görevi Tora'yı halka öğretmek olacaktır (bkz. 33:10). Bu nedenle Tora'nın kuvvetli bir şekilde öğrenilmesine nezaret edecek olan Koenler de konuya katılmaktadır.

Dikkat kesil – Saadya Gaon; Radak, Şeraşim; krş. *Talmud* – *Berahot* 16a. İbranice **Asket**. Ya da "kulak ver" (*Targum Onkelos*; Raşi; bkz. 32:1, *Targum Onkelos* o.ç.). Sforno bu sözcüğü "**Saha** – Bakmak; Görmek; Gözlemek" fiiliyle ilişkili görür (krş. Bereşit 11:29 açık.): "[Söyleyeceklerimi] hayalinde canlandır."

Talmud eğitsel bir talimat verme amacıyla, aradaki ses benzerliğini vurgulayarak **Asket** sözcüğünü, "**Asu Katot Katot** – Grup Grup Olun" ifadesi ile açıklar. Böylece pasuk "[Tora sözlerini] Gruplar halinde dinle Yisrael" demektedir. Başka bir deyişle Tora öğrenimi gruplar halinde yapılmalıdır (*Talmud* – *Berahot* 63b). Tora sessiz bir kütüphanede değil, ancak keskin bir tartışma ortamında öğrenilebilir. Bu nedenle herhangi bir Yeşiva'daki *Bet-Midrash*'ta sessizlik diye bir şey söz konusu değildir. Tora öğreniminde daima sorular sorulmalı, zorluklar göz ardı edilmeyip, aksine ön plana çıkarılıp cevaplar aranmalıdır. Bu da öğrenimi daha sağlam ve köklü hale getirecektir. *Talmud* bu öğretisine şöyle devam eder: "Tora'yı tek başına çalışanların başlarının üstünde bir kılıç asılı durur ... Bu kişiler aptallaşır ... ve günah tuzağına düşer."

Diğer alternatiflere göre: "Şunu kabul et" (İbn Canah); "sessiz ol" (*Septuaginta*; krş. *Talmud* – *Berahot* 63b; *Daat Mikra*); "sınırlarını zorla" (a.y.). *Talmud*'daki Hahamlar'dan Reş Lakış şöyle der: "Tora yalnızca, onu öğrenme uğruna hayatlarını ortaya koyanlar tarafından elde edilebilir" (*Talmud* – *Berahot* 63b; krş. Bamidbar 19:14 açık.).

Asket sözcüğü aynı zamanda "**As** – Sessiz Ol" ve "**Katat** – Öğüt" fiillerinin birleşimi olarak değerlendirilir. Bu da Tora öğreniminde nasıl bir sıralama izleme gerektiğini öğretir. Kişi öncelikle ağızını hiç açmadan sessizce her şeyi dinlemeli ve özümsemelidir. Bu bittikten sonra ise elindeki bilgileri iyice ezip öğütmeli, çözümleyip analiz etmelidir (a.y.; *Meam Loez*).

Dinle – "Ve üstünde düşün" (Sforno). Ramban'a göre "**Dikkat kesil ve dinle Yisrael!**" sözlerini Moşe'nin yanındaki Koenler söylemiş, halk dinlemeye hazır olunca da Moşe "**Bugün Tanrın Aşem'in Halkı haline gelmiş bulunuyorsun**" sözleriyle konuşmasına başlamıştır.

Bugün – Ya da "**Bugün Tanrın Aşem'in Halkı oldun**". Tanrı Bene-Yisrael'in Kendi Halkı olduğunu daha önce Şemot 3:7'de söylemişti. Dolayısıyla bu yeni ve "bugün olmuş" bir durum değildir. Buradaki ifade farklı bir ima içermektedir: "Hayatın boyunca, içinde bulunduğun her günü, Tanrı'nın Halkı haline geldiğin günmüş gibi görmelisin" (*Talmud* – *Berahot* 63b; Raşi). Tanrı ile Bene-Yisrael arasında yapılmış olan Antlaşma'nın parlaklığı günlük rutinle solmamalıdır. Her Yahudi, her gün, bu Antlaşma sanki o gün yapılmış gibi hissetmeli ve Tanrı'ya olan hizmetini o şevkle yapmalıdır (*Divre David*). Krş. 26:16 açık.

Raşi, 29:3'teki açıklamalarında, buradaki ifadeyi konu alan bir *Midraş* aktarır. Biraz aşağıda Moşe

יב אֵלֶּה

12

יַעֲמִדוּ לְבָרֶךְ אֶת־הָעָם עַל־הַר גְּרִזִּים בְּעֶבְרָכֶם אֶת־הִירְדֵּן שְׁמֵעוֹן

וְלִנְי וִיהוּדָה וִישָׁשְׁכָר וִיוֹסֵף וּבִנְיָמִן יג וְאֵלֶּה יַעֲמִדוּ עַל־הַקָּלְלָה 13

בְּהַר עֵיבֵל רְאוּבֵן גָּד וְאָשֶׁר וְזַבּוּלֹן דָּן וְנַפְתָּלִי יד וְעֲנִי הַלּוֹיִם 14

וְאָמְרוּ אֶל־כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל רָם:

Tanrı'nın mübarek kılma konusundaki istekliliği karşısında lanetleme konusundaki isteksizliğini de ima eder (*Meam Loez*).

Hazır duracak – Veya “*ayakta duracak*”. Önceki pasukta da aynı şekilde.

Reuven – Bu kabilenin, Leviler'in lanetleri okudukları sırada dönecekleri Eval dağına çıktığını görmekteyiz. Hahamlarımız bunun, kabilenin atası Reuven'i temize çıkarma amaçlı olduğunu öğretirler. Tora daha önce Reuven'in, babası Yaakov'un özel hayatına müdahale edişini, sanki babasının karısıyla ilişkiye girmiş gibi bir ifadeyle sunmuştu (bkz. Bereşit 35:22). Reuven bu olay nedeniyle *behorluk* hakkını yitirmiş, ama yine de Yaakov tarafından evlatlıktan reddedilmemişti. Gerçekten babasının karısıyla ilişkiye girmiş olsa durumun böyle olmayacağı açıktır. Ancak Tanrı, yüksek düzeyli kişilerin hatalarına müsamahakâr değildir ve bunları son derece ciddi değerlendirir. Bu nedenle Reuven'in yaptığını da babasının karısıyla ilişkiye girmekle eşdeğer tutmuştur. Reuven *Teşuva* yapmış, ama Yaakov onu affetmesine rağmen, kendisine, bu olay hakkındaki tam onarımın ancak Tora verildikten sonra gerçekleşeceğini ima etmiştir [Bu ima Yaakov'un Reuven'e vermiş olduğu *berahada* kullandığı “*Ala* – [Döşegime] Çıktı” sözcüğündedir (Bereşit 49:4). Bu sözcüğün aynısı, Moşe'nin Tanrı'yla konuşmak üzere Sinay dağına çıkışını anlatmak için de kullanılmıştır (Şemot 19:3). Böylece Yaakov, Reuven'in hatasının onarımının, Moşe zamanında olacağını belirtmiştir]. İşte bahsedilen onarımın gerçekleştiğinin müjdelendiği yer burasıdır. Aşağıda sayılan lanetler arasında “babasının karısıyla yatan” kişiler de lanetlenmektedir. Böylece Moşe, söz konusu lanetin hedeflendiği gruba Reuven kabilesini de yerleştirmekle, Reuven'in bu günah karşısındaki lanetten korkacak bir şeyi olmadığını vurgulamıştır (Rabenu Behaye).

14. Leviler – Daha önce Levi kabilesi Gerizim dağına çıkanlar arasında sayılmıştı. Burada ise

beraha ve lanetleri Leviler'in dile getireceği söylenmektedir. Bu nedenle Yeşua zamanında gerçekleştirilen seremoni sırasında Leviler iki kısma ayrılmıştır. Bu kabilenin ileri gelenleri veya yaşları gereği kutsal görev almaya yetkili olanlar (bkz. Bamidbar 4:47; *Talmud* – *Sota* 37a) ile temelde bu kabileye mensup oldukları için Koenler, iki dağ arasındaki vadide durmuşlar, geri kalan Leviler ise Gerizim dağına çıkmışlardır (*Talmud* – *Sota* 37a). Vadide en ortada Aron *Aberit* yer almış, onun çevresine Koenler geçmiş, onların çevresine de Levi kabilesi ileri gelenleri yerleşmiştir.

Leviler buradaki *beraha* ve lanetleri halk adına dile getirecek ve halk da bunu “*Amen*” sözcüğüyle tasdik edecektir. Başka bir deyişle, Leviler'in sözleri, halkın kendi sözleridir. Böylece *beraha* ile lanet gerektiren durumların ve bunların sonuçlarının kabulü halkın tümü tarafından ilan edilecektir. Sonuçta halk, ulusal selametinin temel şartının Tora'ya bağlılık olduğunu tüm nesilleri için kabul ve beyan edecektir (Hirsch).

Konuşmaya başlayıp – İbranice *Veanu*. Ya da “*ilanda bulunup*” (*Daat Mikra*). Kullanılan bu fiil, burada bahsi geçen konuşmaların aynen Tora'daki metinde olduğu şekilde ve İbranice olarak yapılması gerektiğine işaret eder (*Talmud* – *Sota* 33a; *Meam Loez*; krş. 26:5 açk.).

Yüksek sesle – İbranice *Kol Ram*. İfadenin basit anlamı bellidir. Ama bunu söylemek çok da gerekli değildir. Halkın cevap vermesi için Leviler'i duyması, bunun için de Leviler'in *beraha* ve lanetleri yüksek sesle söylemeleri gerektiği açıktır. Bu nedenle *Talmud* bu ifadeye farklı bir açıklama getirir: “*Kolo Şel Ram* – *Yüce Olan'ın Sesi*”. Bu da söz konusu seremonide Leviler'in söylediği her cümleye Tanrı'nın da eşlik ettiğine işaret eder (*Talmud Yerusalmi* – *Sota* 7:2). [Bu mutlaka Tanrı'nın Sesi'nin Sinay'da olduğu gibi herkesçe duyulduğu anlamına gelmek zorunda değildir. Ama Tanrı'nın eşlik etmesi, *beraha* ve lanetlere Bizzat onay verdiğini gösterir.] Alternatif

¹² Yarden'i geçtiğiniz zaman halkı mübarek kılmak üzere Gerizim dağının üstünde şu [kabileler] hazır duracak: Şimon, Levi, Yeuda, Yisahar, Yosef ve Binyamin.

¹³ Şu [kabileler] de beddua için Eval dağında hazır duracak: Reuven, Gad, Aşer, Zevulun, Dan ve Naftali.

¹⁴ [Sonra] Leviler konuşmaya başlayıp Yisrael'in her bireyine [hitaben] yüksek sesle [şöyle] diyecekler:

12. Mübarek kılmak üzere – Mübarek kılma işlemini dağa çıkanlar değil Leviler yapacaktır (bkz. p. 14). Dolayısıyla burada kastedilen, “Leviler’in halkı mübarek kıldıkları zaman yüzlerini dönecekleri dağa çıkacak kabileler şunlardır” anlamıdır (*Gur Arye*).

Tora burada mübarek kılmaktan bahsetmesine rağmen, aşağıdaki listede (p. 15-26) sadece lanet sözleri yer almaktadır. İbn Ezra, basit anlama göre bunun 28:3-13'te verilen *berahalarla*, onun sonrasında 28:15-68'de verilen uzun lanetler listesini kastediyor olabileceğini yazar. Öte yandan yukarıda (11:29 açık) belirtildiği üzere, her lanet cümlesinden önce, ona paralel bir mübarek kılma cümlesi söylenecektir. Buna göre buradaki “mübarek kılmak” sözleri, bahsedilen mübarek kılma cümlesini ima etmektedir. Bkz. Yeşua 8:34. Böylece burada tanımlanan seremoni şöyle yapılacaktır:

Bu pasukta sayılan altı kabilenin mensupları Gerizim dağına, sıradaki pasukta sayılanlar ise Eval dağına çıkacaklardır (*Talmud – Sota 32a*) [Bazı kaynaklara göre kabileler bu dağlara çıkmamışlar, yalnızca onların eteklerinde konum almışlardır (a.k. 37a)]. Levi kabilesinin ileri gelenleri ve *Koenler* ise *Aron Aberit* ile birlikte iki dağ arasındaki vadide duracaklardır. Sonra vadidekiler yüzlerini Gerizim dağına dönerek [burada yazılı olmayan] “Tanrı'nın nefret ettiği [şeyler olan,] usta elinden çıkmış oyma ya da dökme [put] yapmayan ... kişi mübarektir” sözlerini söyleyeceklerdir. Ardından yüzlerini Eval dağına dönerek [burada yazılı olduğu şekilde] “Tanrı'nın nefret ettiği [şeyler olan,] usta elinden çıkmış oyma ya da dökme [put] yapıp gizli [bir yere] yerleştiren kişi lanetlidir” (p. 15) diyeceklerdir. Bu şekilde aşağıdaki *Koen* ve Leviler, her lanetten önce, o lanete paralel gelen bir mübarek kılma cümlesi kuracaklar, bu cümleyi Gerizim dağına, laneti ise Eval dağına dönerek söyleyecekler; her iki dağın tepesindekiler de hem *berahalarla* hem de lanetlere “Amen” cevabı vereceklerdir (*Talmud – Sota 32a* ve 37b; Rasi).

Buna rağmen Tora sadece lanetleri listelemiştir, zira burada ön plandaki amaç, bahsedilen günahları işleyenleri kişisel olarak lanetlemektir.

Halkın tümü, bu laneti dile getirmekle, söz konusu günahlardan herhangi birini işleyen bir bireyin tek başına lanetli olacağını ve halkın geri kalanının o kişiye kefil olmayacağını vurgulamaktadır. Bunun bir sebebi, söz konusu günahların halk içinde yaygın olmayıp, genellikle sadece yönetici tabakasında görülmesi ve halkın bunu engelleyecek gücünün olmamasıdır. Böylece halk şimdiden kendisini bu sorumluluktan muaf tutmaktadır. Peygamber Yehezkel de bu konuyu Yehezkel 22:6-7'den itibaren vurgulamakta, burada lanetlenen günahların çoğunluğunu veya tümünü orada saymaktadır (*Sforno*).

Berahaların açıkça yazılmamasının bir başka amacı, mitsvaları uygulamanın ödülleri bu dünyadaki bereketle yeterli olamayacağı mesajını vermektir. Mitsvaların gerçek ödülleri ancak Gelecek Dünya'nın manevi ortamında verilecektir (*Keli Yakar*). Bir başka alternatifte göre bunun sebebi “Kötüden ayrıl ve iyiyi yap” (Teilim 34:14) prensibidir. Böylece Tora sadece lanetleri listelererek, günahı terk etmenin, doğru bir yaşam ve onun getireceği *berahaların* ön şartı olduğu mesajını vermiştir (a.k.) (*Meam Loez*).

Gerizim dağının – Bkz. 11:29.

Şimon... – Gerizim dağında bulunacak olanlar Lea ile Rahel'in çocukları iken, Eval dağındakiler, cariyeler Bila ve Zilpa'nın çocuklarıdır. Ancak bu ikisinin toplam 4 oğlu varken Lea'nın 6 oğlu olduğu için, bunların ikisi – Reuven ve Zevulun – cariyelerin çocuklarının grubunda yer almıştır (İbn Ezra). Bu seçimin nedeni olasılıkla seçilenin belirli bir olumsuz nedenle seçildiğini düşündürmemektir. Dolayısıyla, Lea'nın çocuklarının içinde en büyük olan Reuven ve en küçük olan Zevulun seçilmiştir (*Daat Mikra*).

Yosef – Yani Efrayim ve Menashe kabileleri.

13. Beddua için – Önceki pasukta *berahadan* bahsedilirken “mübarek kılmak için” denmesine rağmen burada aktif bir fiil belirten “lanetlemek için” sözleri kullanılmamış, onun yerine daha dolaylı olan “beddua için” ifadesine yer verilmiştir. Başka bir deyişle Moşe'nin dili, Yisrael'i lanetleme gibi bir ifadeyi dile getirmeye varmamıştır (*Daat Mikra*). Bu kullanım aynı zamanda,

ס מו אָרוֹר הָאִישׁ אֲשֶׁר

15

יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמִסֵּכָה תֹעֵבֶת יְהוָה מַעֲשֵׂה יָדָי חָרָשׁ וְשֵׁם בִּסְתֵר

וְעָנִי כָּל־הָעַם וְאָמְרוּ אִמֵּן: ס מו אָרוֹר מִקְלָה אָבִיו וְאִמּוֹ

16

וְאָמַר כָּל־הָעַם אִמֵּן:

yaşamında Tanrı'ya bağılıymış gibi bir yaşam sürerken, gizliden gizliye oyma ve dökme putlara tapınarak Tanrı'ya küfretmektedir (p. 15). Dışarıya karşı ebeveynini onurlandırır görünmekte, ama onlarla kaldığı zaman kendilerine karşı aşağılayıcı bir davranış içine girmektedir (p. 16). Başkalarının gözünde dürüst bir insan olarak iyi isim sahibi bir kişidir; ama kimse görmediği zaman, kendisine avantaj sağlamak üzere, komşusunun arazisini işaretleyen sınırı öteye itmekte sorun görmemektedir (p. 17). Bilge ve akıllı kişilerin karşısında yardımseverlikten dem vururken, görmeyenleri ve rehberliğe ihtiyaç duyanları felakete sürüklemekten sinsi bir zevk duymaktadır (p. 18). Büyük ve kuvvetlilerin önünde boynunu eğmektedir, ama yardıma muhtaç ve korunmasız kişilerin karşısındaki insanı yükümlülüklerini yerine getirmek söz konusu olduğunda aslan kesilmektedir (p. 19). Sosyal yaşamda ahlak bayrağını göndere çekmektedir, ama kimse görmediği zaman kendisini en iğrenç cinsel sınırsızlıklara teslim etmektedir (p. 20-23). Kılıcını akranına karşı çekmemektedir, ama dostça sohbetler maskesi altında dedikodular, iftiralar ve kötü konuşmalarla başkasının mutluluğunu, huzurunu ve onurunu katletmektedir (p. 24). Toplumda ona sınırsız bir güven duyulmaktadır; ama kendisi bu güveni kötüye kullanarak yozlaşma basamaklarında koşar adım çıkmaktadır (p. 25). Ama işte – “lanetlidir” – tüm bunlar ona hiçbir kazanç getirmeyecektir. Kanunun elinden kaçabildiğini düşünse de, Tanrı'dan kaçamayacaktır (Hirsch).

15. Usta elinden çıkmış – Ya da “Tanrı'nın, usta elinden çıkmış [nadide bir sanat parçası bile olsa, yine de] nefret ettiği [bir put]...” (The Living Torah).

Oyma ya da dökme [bir put] – İbranice *Pesel* ve *Maseha*. *Pesel* taştan [ya da başka bir maddeden] oyularak, *Maseha* da metalden dökülerek yapılan putu tanımlar. Bunların ikisi de açık olarak yasaklanmıştır (bkz. 5:7, Şemot 34:17, Vayikra 19:4 ve 26:1).

Yapıp – Dolayısıyla bir Yahudi, bir put yaptığı andan itibaren lanetlidir. O puta henüz tapmamışsa bile. Benzer şekilde Moşe de Altın

Buzağı olayından “Tanrımız Aşem’e karşı günah işlemiş, kendinize dökme bir buzağı yapmıştınız” (9:16) sözleriyle bahsetmiştir. Yani sadece putu yapmış olmaları bile günahdır (Rabenu Behaye).

Buna karşılık, bir Yahudi tapma amacıyla bir put yapmışsa bile, o put, kendisine fiilen tapınılmadığı sürece, henüz yok edilmeyi gerektirmez. Hahamlarımız bunu, pasuğun devamındaki “gizli [bir yere] yerleştiren” sözlerinden öğrenirler. Bu sözler puta tapmayı belirtir; zira onu gizli yere yerleştirmenin amacı budur. Yine de bu kural sadece bir Yahudi tarafından yapılan put için geçerlidir. Ama Yahudi olmayan biri put yaparsa, o put yapıldığı andan itibaren imha edilmeyi gerektirir bir konumdadır (bkz. 7:25 açık.).

Putperestlik bu listenin en başında yer almaktadır, çünkü bu günah, Tora'nın tümünün ihlaline eşdeğerdir (Rabenu Behaye). Belirli bir perspektiften değerlendirildiğinde, gizli putperestlik açıkça işlenene göre daha da ağır bir yan içerir, zira bunu yapan kişi, başkalarının gözünden ırak kalmanın yeterli olduğunu düşünmekte, Tanrı'nın onu izlediğini göz ardı etmektedir. Başka bir deyişle, insanlara olan korkusu Tanrı'ya yönelik korkusundan büyük demektir (Meam Loez).

Tüm halk – Hem Gerizim dağıdakiler hem de Eval dağıdakiler (*Talmud Yerusalmi* – Sota 7:4).

“Amen” – Bu bir kabul sözüdür. Bkz. Bamidbar 5:22 açık. Halk hem *berahalar* hem de lanetlere bu sözle onay verecektir (a.y.; Meam Loez).

16. Hakaret eden – Ya da “küçük düşüren”, “hafife alan”, “horlayan”, “utandıran”, “alçaltan”. İbranice *Makle* (krş. 25:3) Genel olarak anneye veya babaya onların onuruna yakışmayacak saygısızca davranıştan bahsedilmektedir. Bu, ebeveyni onurlandırmanın tam tersidir (bkz. Şemot 20:12, 21:17 ve Vayikra 19:3). “*Kavod* – Onur” sözcüğü “*Kaved* – Ağır” ile aynı köktendir; bir kişiyi onurlandırmak, onun ağırlığını teslim etmek anlamına gelir. Bunun karşıtı ise “*Kal* – Hafif” ile aynı köke sahip olan “*Makle* – Hafifseyen” [=hafif görüp arsızca davranan] sıfatıdır (krş. Hirsch).

[125. İlk Beddua]

¹⁵ “Tanrı’nın nefret ettiği [bir şey olan,] usta elinden çıkmış oyma ya da dökme [bir put] yapıp gizli [bir yere] yerleştiren kişi lanetlidir.” Tüm halk cevap verecek ve “Amen” diyecekler.

[126. İkinci Beddua]

¹⁶ “Babasına veya annesine hakaret eden lanetlidir.” Ve tüm halk “Amen” diyecek.

olarak **Kol Ram** ifadesi “*uygun tonda*” anlamına da gelebilir. Leviler buradaki sözleri herkesin duyabileceği yükseklikte, ama aynı zamanda yumuşaklığı bozulmayan bir ses tonuyla dile getireceklerdir (a.y.).

15-26. [Berahalar ve] Lanetler. Bu noktada Moşe, daha önce 11:26-30’da sözünü ettiği *berahalar* ve lanetler seremonisi hakkındaki emri vermektedir.

Tora burada toplam 12 tane lanet cümlesi vermektedir. Bunun en sonuncusu, Tora’nın emirlerine yönelik olumsuz tavrı lanetlediği için genel bir kapanış cümlesidir. Ayrıca diğer lanetler aktif günahlardan bahsederken, en son cümle pasif bir günah karşısındaki laneti dile getirmektedir. Sonuç olarak aslında listede 11 tane lanet vardır (*İmre Şefer*). Raşi, Rabi Moşe Adarşan’dan yaptığı alıntıyla bunun, Şimon dışındaki kabilelere denk geldiğini aktarır. Moşe Rabenu, ölümünden önce Şimon kabilesi dışında tüm kabilelere *beraha* vermiş (bkz. *Perek 33*), ancak Şitim’deki ahlaksızlık olayında ön planda olan Şimon kabilesine *beraha* vermek istememiştir (bkz. *Bamidbar 25:1-15*). Buna bağlı olarak, her kabileyi mübarek kılacağı için her birine denk olarak birer lanet dile getirmiş olmasına rağmen, Şimon kabilesine *beraha* vermeyeceği için, ona denk gelecek bir lanet vermeyi ve böylece bu kabileyi tamamen bir çıkmaza sokmayı istememiştir. [Aslında Hahamlarımız, Moşe’nin Şimon kabilesine açıkça *beraha* vermemesine karşın, Yeuda’ya verdiği *berahada* onunla ilgili imada bulunduğunu öğretirler. Buna bağlı olarak Şimon kabilesi de Erets-Yisrael’de, Yeuda kabilesine ait topraklar içinde bir bölgede yaşamıştır (bkz. 33:7 açık.; Rabenu Behaye).]

Rabenu Behaye burada sayılan 11 günahın hepsinin ihlalinin sürgün cezasını gerektirdiği ve Erets-Yisrael’e girer girmez bu şekilde vurgulanmalarının sebebinin de bu olduğu görüşündedir. İbn Ezra’ya [ve Raşbam, Hirsch gibi başka otoritelere] göre, buradaki lanet listesinde sözü edilen günahların ortak yanı, gizlilik içinde işlenmeleridir. [Bu gizlilik nedeniyle kanun bu günahlara nezaret edemeyip gereken cezayı vere-

meyeceğinden, konu Tanrı’ya havale edilmektedir (Hirsch).] Sayılanların ikisinde bu gizlilik açıkça belirtilmektedir (p. 15 ve p. 24) [Raşbam’a göre bunun sebebi, bu ikisinde günahın normal şartlarda hem gizli hem de açık olarak işlenebileceğidir. Ancak diğer günahların normal işleniş şekli gizlidir]. Diğerleri de normalde başkalarının kolayca fark etmeyeceği durumları tanımlamaktadır. Ebeveyn hakaret etmek ve listelenen enstet ilişkiler genelde aile içinde meydana gelen olaylardır. Hayvanla ilişki de alenen yapılan bir şey değildir. Kaldı ki bu sayılanlarda şahit olsa, idam cezası devreye girecektir. Sınır işaretlerini komşusunun aleyhine yerinden oynatan kişi bunu gizlice yapar. Görmeyen biri, kendisini yanıltan tanımadığı için bu durum ortaya çıkmayacaktır [kaldı ki yanıltan kişi daima kendisini “ben doğrusunun bu olduğunu düşünüyordum” diye savunabilir ve kimse onun gerçek niyetini bilemez (*Daat Mikra*)]. Yine, *Ger*, yetim ve dul genelde sähipsiz kişilerdir ve yargıları sapıtılırsa bu konuda onların hakkını savunmak için itiraz edecek kimse yoktur. [Ayrıca kimse bu sapırtmanın ardındaki niyeti kesin olarak bilemez, kişi daima “Ben bunun doğru olduğunu düşünüyordum” diye kendini savunabilir ve böylece niyet gizli kalır (*Daat Mikra*)]. Rüşvet de normal olarak gizlice verilir. Bunların yanında, İbn Ezra’ya göre ilk 11 lanet, sayılan yasakların çiğnenmesinin karşılığıyken, 12. lanet Tora’nın “yap” şeklindeki emirlerinin gizlice göz ardı edilmesinin karşılığıdır. Nitekim orada “*Tora’nın sözlerini ... yapmayan lanetlidir*” denmektedir.

Tüm bunların verdiği mesaj açıktır. Sayılan günahların laneti gerektirmesinin sebebi, gizli nitelikleridir. Tora burada, dışarıya kanunlara uygun sürüldüğü izlenimi verirken aslında ahlaki ve sosyal çürümüşlük içinde sürülen yaşamı lanetlemektedir. “*Arur – Lanetli*” sözcüğü, bir kişinin, kanunun cezasından kaçabilse bile, Tanrı’nın nihai yargısından kaçamayacağını vurgular. Başka bir deyişle, bu listedeki günahlardan herhangi birini işleyen kişi, bunlardaki gizlilik niteliğine güvenip kendisi için her şeyin yolunda gideceği yanılgısına düşmemelidir. Günlük

- 17 יִזְאוּר מִסִּיג גְּבוּל רֵעֵהוּ וְאָמַר
 18 כָּל־הָעַם אָמֵן: ׀ יִהְיֶה אֲזוּר מִשְׁנֵה עוֹר בְּדֶרֶךְ וְאָמַר כָּל־הָעַם
 19 אָמֵן: ׀ יִהְיֶה אֲזוּר מִטָּה מִשְׁפָּט גְּרִיתוֹם וְאֶלְמֵנָה וְאָמַר
 20 כָּל־הָעַם אָמֵן: ׀ אֲזוּר שֶׁכַּב עַם־אֲשֶׁת אָבִיו כִּי גִלָּה כִנְיָ אָבִיו
 21 וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן: ׀ כֹּא אֲזוּר שֶׁכַּב עַם־כָּל־בְּהֵמָה וְאָמַר
 22 כָּל־הָעַם אָמֵן: ׀ כֹּג אֲזוּר שֶׁכַּב עַם־אֲחֵתוֹ בֶּת־אָבִיו אֹן
 23 בֶּת־אָמוֹ וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן: ׀ כֹּג אֲזוּר שֶׁכַּב עַם־חֲתָנָתוֹ
 24 וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן: ׀ כֹּד אֲזוּר מִכָּה רֵעֵהוּ בַסֶּתֶר וְאָמַר
 כָּל־הָעַם אָמֵן: ׀

arasında Şimon ilk sırada listelenmiştir (bkz. p. 12). Şimon için lanet olmadığına göre buradaki 11 laneti bire bir denklersek, buna, listedeki Levi ile başlayacağız demektir. İlk lanet Levi'ye denkse, "babanın karısıyla yatan" konulu altıncı lanet Reuven'e denk gelmektedir. Bu da, ilginç bir paralelliktir, zira Reuven, Tora tarafından babasının karısı olan Bila ile yatmakla suçlanmıştır (Bereşit 35:22). Hahamlarımız'ın açıkladığı üzere aslında Reuven böyle bir şey yapmamış, ama Yaakov'un en sevdiği karısı Rahel öldükten sonra, Yaakov'un özel ilgisine kendi annesi Lea'nın layık olduğu düşüncesiyle, Bila'nın yatağını Yaakov'un çadırından dışarı taşıyarak babasının özel hayatına müdahale etmiştir. Gerçekte Bila ile yatmış değildir, ama Tora, babasının özel hayatına yönelik bu müdahalesini babasının karısıyla yatmakla eşdeğer bir ciddiyette addetmiştir. Ancak bu olayda sadece Reuven ve Yaakov yoktur. Olay Bila'nın ta kendisiyle de ilgilidir. Bila bir cariyeye olduğu için zaten normalde ezik bir ruh halindeydi ve Yaakov'un onun yatağını kendi çadırına yerleştirmiş olması onun için önemli bir onurdu. Reuven ise bu yaptığıyla Bila'yı daha da küçük düşürmüş, bir anlamda onun cariyeye olduğunu yüzüne vurmuş, Bila'nın kederine keder eklemiştir. İşte bu açıdan bakıldığında, toplumsal olarak korunmasız ve düşük konumda olanlara haksızlık etmeyi lanetleyen p. 19'la, babanın karısıyla yatmayı lanetleyen ve Reuven'e denk gelen p. 20'nin, bu listedeki bariz bir istisna olarak aynı *peraşa* içinde birlikte verilmesi Reuven'le ilgili bu olaya da gönderme yapar niteliktedir (*Daat Mikra*). [İki konunun aynı *peraşa* içinde verilmesine dair bir diğer açıklama için bkz. p. 26 açk., *Sonuç* k.b.]

21. **Herhangi bir hayvanla** – İster dişi isterse erkek olsun (İbn Ezra). Bkz. Vayikra 18:23 ve 20:15-16.

22. **Kız kardeşiyle yatan** – Bkz. Vayikra 18:9 ve 20:17.

23. **Kayınvalidesiyle yatan** – Bkz. Vayikra 18:17 ve 20:14. İbranice *Hotenet*. Bir kaynak, çeviriyi "geliniyle yatan" şeklinde yapar (*Septuaginta*).

24. **Akranını gizlice öldüren** – Tam çeviriyle "akranıma gizlice darbe indiren". Ama bu ölümcül bir darbeyi kastetmektedir. Şahitlerin gördüğü ve katili uyardığı bir cinayette katil idamla cezalandırılır. Ama bir cinayet gizlice işlense bunun cezasını Tanrı verecektir. *Talmud*'da belirtildiği gibi, idamın uygulanması artık yoktur; ama idamı gerektiren günahların ciddiyeti geçerliliğini sürdürmektedir [ve Tanrı bunun karşılığını mutlaka verecektir].

Hahamlarımız, bir başkasına gizlice darbe indirmenin *Laşon Ara* günahını tanımladığını vurgularlar. Bu günahı ilk işleyen yılanıdır ve Tanrı onu bu yüzden lanetlemiştir (bkz. Bereşit 3:5 ve 3:14; *Pirke DeRabi Eliezer*; *Targum Yonatan*; Raşi; *Meam Loez*). Ne de olsa kurbanın bile farkında olmadığı türdeki ["gizli"] tek darbe *Laşon Ara*'dır (*İmre Şefer*); zira *Laşon Ara* hem konuşana, hem dinleyene hem de hakkında *Laşon Ara* yapılan kişiye zarar verir (bkz. Vayikra 14:2 açk.).

Ancak burada lanetlenen, *Laşon Ara* günahının özellikle bir alışkanlık haline getirilmesidir (Hirsch). Bu günah insanın her gün her an düşebileceği bir günah olduğundan son derece

[127. Üçüncü Beddua]

¹⁷ “Akranına ait sınırı öteye iten lanetlidir.” Ve tüm halk “Amen” diyecek.

[128. Dördüncü Beddua]

¹⁸ “Görmeyeni yolda yanıltan lanetlidir.” Ve tüm halk “Amen” diyecek.

[129. Beşinci ve Altıncı Beddualar]

¹⁹ “Ger, yetim ve dulun yargısını saptıran lanetlidir.” Ve tüm halk “Amen” diyecek.

²⁰ “Babasının karısıyla yatan lanetlidir; zira babasının örtüsünü açmıştır.” Ve tüm halk “Amen” diyecek.

[130. Yedinci Beddua]

²¹ “Herhangi bir hayvanla yatan lanetlidir.” Ve tüm halk “Amen” diyecek.

[131. Sekizinci Beddua]

²² “[Sadece] Babasının kızı veya [sadece] annesinin kızı [ise bile,] kız kardeşiyle yatan lanetlidir.” Ve tüm halk “Amen” diyecek.

[132. Dokuzuncu Beddua]

²³ “Kayınvalidesiyle yatan lanetlidir.” Ve tüm halk “Amen” diyecek.

[133. Onuncu Beddua]

²⁴ “Akranını gizlice öldüren lanetlidir.” Ve tüm halk “Amen” diyecek.

Tora burada da anne-babaya saygıyı üst düzeyde önemli saymıştır. On Emir’de de anne ile babayı onurlandırma emri, Tanrı’ya yönelik yükümlülüklerin yer aldığı ilk beş emir arasındadır; zira anne ile baba, bir insanın oluşumunda Tanrı ile ortaklık içine girmişlerdir. Buna paralel olarak Tora burada da putperestlik günahıyla Tanrı’yı saymazlık eden kişiyi lanetledikten sonra, ebeveyni saymayan için de benzer bir laneti dile getirmektedir (*Rabenu Behaye; Meam Loez*). Rambam bu günahla ilgili olarak şöyle yazar: “Annesini veya babasını utandıran ya da onlara hakaret eden kişi, bunu yalnızca sözlerle yaparsa bile Tanrı tarafından lanetlenir... *Bet-Din*, bu günahı işleyenlere uygun gördüğü şekilde bedensel ceza verme yetkisine sahiptir” (*Yad – Mamrim*).

17. Akranına ait sınırı öteye iten – Bkz. 19:14. *Baal Aturim*, simgesel olarak bu emrin, zina günahını da içerdiğini belirtir; zira başkasının eşi olan bir kadınla ilişkiye girmek, o kişiye ait sınırları ihlalle eşdeğerdir.

18. Görmeyeni yolda yanıltan – Sadece gerçekten görmeyen bir kişiyi değil, belirli bir konuda bilgisi olmadığı için olayları her yönüyle görüp değerlendiremeyen kişiyi yanıltmaktan da bahsedilmektedir (Raşi). Bkz. Vayikra 19:14 açık.

19. Yargısını saptıran – Bkz. 10:18, 24:17 ve Şemot 22:21-22. Burada genel olarak toplumsal açıdan korumasız ve düşkün durumdakilerin haklarını ellerinden alma günahından bahsedilmektedir.

20. Babasının karısıyla yatan – Bkz. Vayikra 18:8 ve 20:11.

Babasının örtüsünü açmıştır – Bkz. 23:1.

Bu listede her günah ve lanet ayrı bir *peraşa* [=kısık paragraf] içinde verilmiştir. Tek istisna p. 19-20’dir ki bu iki pasuk tek bir *peraşa* içinde birlikte yer almaktadır. *Aktav Veakabala* [Rabi Y. Yodel’den alıntı yaparak] buna şöyle bir açıklama getirir. Girişte belirtildiği üzere burada 11 tane lanet vardır ve her biri, Şimon kabilesi haricinde bir kabileye denk gelmektedir. İki dağa çıkanlar

כֹּה אָרוּר לִקְחַ שְׁחַד לְהַכּוֹת נַפֶּשׁ דָּם נָקִי

25

וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן: ס כּוֹ אָרוּר אֲשֶׁר לֹא־יָקִים אֶת־דְּבָרֶי

26

הַתּוֹרָה־הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן: פ

ideal son derece önemli ve hayatın tüm amacı niteliğindeyse de, Tora'nın tüm emirlerini eksiksiz ve hatasız olarak uygulama hedefine erişmek elbette kolay değildir. Tanrı, *Roş Ašana* ve *Yom Kipur* gibi günleri ve *Teşuva* emrini, tam olarak bu gibi başarısızlıklar nedeniyle vermiştir. *Hasidizm* akımına mensup bir üstadın belirttiği gibi: "Tanrı, bir kişiyi günah işlediği için değil, *teşuva* yapmadığı için cezalandıracaktır". Sonuç olarak, herkes samimi bir şekilde yapabildiğinin en iyisini yaptığından emin olmak ve tüm emirleri titizlikle yerine getirme gayretini göstermekle yükümlüdür, ama bunu çok istemesine ve yapılması gerektiğini kayıtsız şartsız kabul etmesine rağmen, isyan amacıyla değil ama *Yetser Ara*'nın etkisine karşı direnç gösterememesi nedeniyle bazı durumlarda başarısızlığa düşen kişi, *teşuva* yaptığı ve hep ilerlemeyi, eski hatalarını tekrarlamamayı gayretle hedeflediği ve gerçekten ilerlediği sürece laneti hak etmez.

Burada lanetlenen kişi, Tora'nın sözlerinden herhangi birinin Tanrı kaynaklı, gerçek, geçerli, yerinde, daima yürürlükte ve uygulanması gereken nitelikte olduğunu kendi kalbinde ve zihninde kabul etmeyen kişidir. Sonuç olarak uygulama söz konusu olduğunda "ya hepsi, ya hiç" prensibi geçerli değildir. Yapılan her mitsva değerlidir ve işlenen her günah, samimi *teşuva* yapıldığı takdirde, kolay ama zor, bir şekilde affolur ve onarılır. Yeter ki insan, Tora'nın eksiksiz olarak doğru ve gerçek olduğunu, mitsvaları yerine getirenleri ödülün, ihlal edenleri ise cezanın beklediğini bilsin. Nitekim pasuk "Tora'nın sözlerini uygulamayan" değil, "Tora'nın sözlerini uygulamak üzere el üstünde tutmayan" demektedir.

Böylece Tora'nın emirlerini ve sözlerini özümseme ve gerçekliğini, Tanrısallığını, uygulanmasının gerekli olduğunu, modasının hiçbir zaman geçmediğini kalpten kabullenme söz konusu olduğunda, "ya hep, ya hiç" prensibi geçerlidir. Kimse Tora'nın bir kısmının iyi, başka bir kısmının ise kendisini ilgilendirmeyen, yararsız, uydurma, eskimiş vs. nitelikte olduğunu söyleme ya da düşünme cüretini gösteremez. Bunu yapan kişi, bu pasukla lanetlenmektedir (krş. Ramban; Rabenu Behaye; Sforno; Hirsch).

❧ **Sonuç.** Burada listelenen günahların sıralanması biraz şaşırtıcı niteliktedir. Listedeki p. 17-19'da sosyal günahlardan bahsedilmişken, p. 20-23'te Tora cinsel ahlaksızlık konusuna geçmekte, sosyal günahlara ancak p. 24'te devam etmektedir. Oysa p. 24-25'teki akranı öldürme ve rüşvet alma günahlarının, yargıyı saptırma günahından bahseden p. 19'dan sonra gelmesini beklerdik! Anlaşılan, buradaki sıralama önemli bir ders verme amacıdadır.

Bu iki sınıftaki – yani sosyal ve cinsel alandaki – günahlar, ciddiyet açısından birbirlerine denktir ve Tora'nın sosyal günahlara ara verip, onlara ancak cinsel günahlardan bahsettikten sonra devam etmesinin amacı buna işaret etmektedir. Tora bu şekilde, iki yönde oluşabilecek yanlış ve yersiz düşünceleri kökten yalanlamaktadır. Bir yandan insanlar, sınır işaretlerinin yerlerinden oynatılması, rehberliğe ihtiyaç duyan insanların yanıtlanması, yargının saptırılması gibi günahların topluma zararlı hareketler oldukları için tamamen ortadan kaldırılması gerektiğini, ama cinsel ahlaksızlık konusundaki günahların olsa olsa kişisel seçeneğin birer sonucu olup toplumsal huzuru etkilemediğini, bu yüzden onların o kadar da ciddiye alınmasının yersiz olduğunu iddia edebilirler. Ya da aksine, cinsel ahlaksızlığın Yahudi vicdanı ile uyuşmasının mümkün olmadığını, ama sınır çizgisini oynatmak ya da *Laşon Ara* gibi günahların o kadar da üst düzeyde ciddiye alınmasına gerek olmadığını düşünebilirler. İşte Tora'nın bu konuları iç içe vermesi, her iki görüşün de kökten yanlış olduğunu ortaya koymaktadır. Bu günahların hepsi aynı düzeyde ciddidir ve laneti gerektirmektedir.

Bu bakışla, yukarıdaki listede dikkati çeken bir nokta da açıklığa kavuşacaktır. Verilen listede her günah kendisine ait tek cümlelik bir *peraşa* [=küçük paragraf] içinde yer almaktadır. Bunun tek istisnası, p. 19-20'dedir ve orada iki günah – korumasızların yargısının saptırılması ve babanın eşiyle ilişki günahları – aynı *peraşa* içinde birlikte verilmiştir. Bu özellikle önemlidir; zira Tora'nın sosyal günahlardan cinsel ahlaksızlık günahlarına geçiş noktası tam olarak buradadır ve bu yapı, ciddiyet açısından sosyal günahlarla cinsel ahlaksızlık günahları arasında herhangi bir fark olmadığı prensibini görsel bir şekilde de vurgulamaktadır.

[134. On Birinci Beddua]

²⁵ “Masum birinin öldürülmesini sağlamak için rüşvet alan lanetlidir.” Ve tüm halk “Amen” diyecek.

[135. On İkinci Beddua]

²⁶ “Bu Tora’nın sözlerini, uygulamak üzere el üstünde tutmayan lanetlidir.” Ve tüm halk “Amen” diyecek.

dikkatli davranmak, bu konudaki kanunları öğrenip, neyin *Laşon Ara* sınıfında olduğunu neyin de olmadığını iyi bir şekilde öğrenmek gerekir. Kişi konuşmalar sırasında ara sıra bu ciddi hataya düşebilir. Bunu gördüğü anda hemen gereken önlemleri almalı ve bunun tekrarlanmaması için elinden gelen çabayı ve dikkati göstermelidir. Aksi takdirde durum kökleşmiş bir sorun haline alır ve ortaya çıkan alışkanlık, buradaki laneti üzerine çeker.

25. Masum birinin öldürülmesini sağlamak için – Tam çeviriyle “temiz [=masum] kanın canını vırmak için”. Krş. Yehezkel 22:12.

Rüşvet alan – Bkz. 10:17, 16:19 ve Şemot 23:7-8. Bazılarına göre burada rüşvet alan bir yargıçtan, bazılarına göre ise rüşvet alan bir yalancı şahitten bahsedilmektedir (İbn Ezra).

26. Tora’nın sözlerini – Buradaki lanette Moşe, Tora’nın tüm emirlerini bir tutmuş, onları el üstünde tutup yerine getirmeyenin lanetli olduğunu dile getirmiş, halk da “Amen” cevabını vermekle söz konusu laneti onaylamıştır. Böylece halk Tora’yı hem Sinay’da ettiği yeminle hem de buradaki bedduayla kabul etmiş ve üstlenmiştir (*Talmud* – *Sota* 37b; *Talmud* – *Şevuot* 36a; Raşi).

El üstünde tutmayan – İbranice *Aşer Lo Yakim*. Tam çeviriyle “kaldırmayan; yükseltmeyen”. Kanuni bakımdan, sinagodaki özel dolabında duran *Sefer-Toralar*’ın düşmeyecek şekilde sağlamca ayakta tutulması konusunda bir uyarı söz konusudur (*Talmud Yerusalmi* – *Sota* 7:4). Tora okunduğu zaman *Sefer-Tora*’nın kaldırılıp herkese gösterilmesi, yani *Agbaa* veya [buradaki sözcikle aynı kökten gelen] *Akama* adı verilen mitsvanın kaynağı da bu pasuktur (Ramban; krş. *Masehet Soferim* 14:14). *Sefarad* cemaatleri bu işlemi Tora’nın okunuşundan önce yaparlarken, *Aşkenaz* cemaatleri bunu Tora’nın okunuşunu takiben yaparlar.

Ancak bu teknik konuların yanında, bu, Tora’nın tümünün gözetilmesi yönünde bir yemin içerir (*Talmud* – *Şevuot* 27a). Bunun yanında *Talmud*

(a.y.) bu sözlerin özellikle *Bet-Din*’e yönelik olduğunu vurgular. Tora’nın el üstünde tutulması her şeyden önce yöneticilerin sorumluluğu altındadır ve *Bet-Din* bunu temin etmekle yükümlüdür. Benzer bir yükümlülük diğer yöneticileri ve özellikle kralları da bağlar. Halk içinde Tora uygulamasının zayıfladığını gören yöneticiler, kendi otoritelerini tekrar Tora uygulamasını güçlendirme yönünde kullanmalıdırlar. Ve eğer bir kral, bunu yapmazsa, kendisi kusursuz bir *tsadik* olsa bile, buradaki lanet onu da bağlar (Ramban). Tora’nın belirlediği yükümlülüklerini kendi başına titizlikle uyguluyor olsa bile, kendi söz sahibi olduğu çevrede Tora’ya yönelik sadakatin düşüş göstermesi karşısında kayıtsız kalıyorsa – “lanetlidir” (Hirsch). *Talmud*’da belirtildiği gibi: “[Bir kişi Tora] Öğrenmiş, öğretmiş, gözetmiş ve uygulamışsa ve Tora’nın [başkaları tarafından] el üstünde tutulması için yeteri kadar otoritesi varsa, ama bunu yapmazsa – bu kişi ‘lanetli’ kategorisindedir. Buna karşılık, öğrenmemiş, öğretmemiş, gözetmemiş ve uygulamamış bir kişi Tora’nın el üstünde tutulması için kura-bileceği bir otoritesi de olmamasına rağmen bu konuda gayret gösterip Tora’yı kuvvetli kılmışsa – bu kişi ‘mübarek’ kategorisindedir” (*Talmud Yerusalmi* – *Sota* 7:4). Başka bir deyişle, Tora’nın, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde, gerektiği şekilde uygulanması için herkes elinden gelen tüm çabayı göstermekle yükümlüdür.

Talmud (a.y.) bu konuda Yeuda kralı Yoşiyau’yu örnek gösterir. Yoşiyau bu pasuktan kuvvetli bir şekilde etkilenecek “Tora’yı el üstünde tutacağım” demiş, ülkenin dört bir yanına görevliler göndererek putperestliğe dair her şeyi yok etmelerini emretmiştir. *Tanah*’ta belirtildiği gibi, Tanrı’ya onun gibi tüm kalbiyle, tüm canıyla ve tüm varlığıyla dönen bir başka kral olmamıştır (Melahim II 23:24-25).

❧ Tora Uygulamasında “Ya Hep, Ya Hiç”

Bir noktayı vurgulamakta fayda vardır. Burada söylenen, Tora’nın eksiksiz olarak tüm sözlerini uygulamayan kişinin lanetli olacağı değildir. İnsanlar mükemmel değildir ve her ne kadar bu

א וְהָיָה אִם-שָׁמַעַתְּ תִשְׁמָעַתְּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמַר לַעֲשׂוֹת אֶת-כָּל-מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵצוּךְ הַיּוֹם וּנְתַנֶּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עָלֶיךָ עַל כָּל-גּוֹי הָאָרֶץ:

sağlamanın bireylerin de yükümlülüğü dâhilinde olduğunu vurgulayan 27:26 pasuğu için de uygun bir devam niteliğindedir. Böylece Tora bu noktada, “*Kol Yisrael Arevim Ze Baze – Tüm Yisrael Birbirine Kefildir*” prensibini vurgulamaktadır. Bu prensip doğrultusunda her birey, ulusunun diğer bireylerine yönelik sorumluluğunun önemini, bilincinde ve hissiyatında özümsemelidir. Eğer başkalarını da Tora’ya sadık olmaları yönünde teşvik ederse, kendi selametini de teminat altına almış olacaktır. Ve eğer kardeşlerinin Tora’ya ihanet etmeleri karşısında kayıtsız kalırsa, kendi varlığını da tehlikeye atmış olacaktır (Hirsch). Tora, Tora’ya ihanet durumunda halkı bulacak olan felaketleri anlatan *Toheha* kısmına geçmeden önce, Tanrı’ya ve Tora’ya bağlı kalmaları halinde Bene-Yisrael’i bekleyecek olan *berahaları* listeleyecektir.

1-14. Beraha. Tora, günahın ciddi sonuçlarından bahsetmeden önce, mitsvalara sadık kalmanın Bene-Yisrael’e getireceği bereketi sıralamaktadır. Bu *berahalar* geniş bir yelpazeyi kapsamakta, bu maddi yaşamın her alanına yayılmakta, bu şekilde halka, manevi başarılarının kendilerine hayatın tüm alanlarında avantajlar sağlayacağını vurgulamaktadır. Mitsvalara bağlılık insanın iş ve aile hayatında zenginlik sağlama gücüne sahipse, şüphesiz, manevi düzeyde de sınırsız avantaj getirebilecektir.

1. Mutlak bir şekilde dinler – Krş. Vayikra 26:3-13. İbranice *Şamoa Tişma*. Bu ikileme kesin itaati belirtir. Ayrıca krş. 11:13.

İkilemenin verdiği bir başka mesaj da şudur: Tanrı’ya bir kez dinlemek, daha fazla dinlemeyi de beraberinde getirecektir. Tora uygulaması kendi kendini besleyen, insanın ilerledikçe daha kuvvetli bir şekilde gerçekleştirdiği bir süreçtir. Başlarda Tora’yı bilmeyen ve uygulamayan biri için Tora’nın mantığını anlamak ve emirlerini yerine getirmek zor olabilir, çelişkileri beraberinde getirebilir. Ama o ilk adımı cesurca ve önyargısız bir şekilde attıktan sonra her şey gittikçe daha kolay bir hal alacaktır. Samimi bir çaba gösteren kişiye Tanrı Bizzat yardımcı olur ve

karşılaşacağı zorlukları azaltır (*Meam Loez*). Hahamlarımız’ın, *teşuva* konusunda söyledikleri bir söz vardır. Şöyle demiştir Tanrı: “Siz Benim için bir iğnenin ucu kadar bir açıklık yapın; Ben de size büyük salonun girişi kadar bir açıklık hazırlayacağım” (krş. *Midraş – Şir Aşirim Raba* 5:3).

Tora öğreniminin aşamalarında ilerlemek, her şeyden önce dinlemekle başlar. Kişi en başta duyduklarını anlamayabilir. Hahamlarımız şöyle demişlerdir: “Sinagoga düzenli olarak gelen ve Tora sözleri dinleyen kişi, *Maşiah* Dönemi’nde büyük bilgelerin arasında oturmaya hak kazanacaktır”. *Midraş (Tanhuma 4)*, *Maşiah* Dönemi’nde herkesin Tora’yı Bizzat Tanrı’dan öğreneceğini belirtir. Öyleyse, Tora neden şimdi ki ortamda verilmiştir? İleride Tanrı öğrettiği zaman bize yabancı olmaması için. “Eğer bu dünyada Tora sözlerini dinlerseniz, Gelecek Dünya’da Tora’yı Tanrı’dan öğrenmeye hak kazanırsınız”. Buradaki ikilemenin verdiği bir başka mesaj da budur (*Meam Loez*).

Yüce bir konuma getirecek – “Eğer Tanrı’nın İsteği uğruna kendi arzularından vazgeçersen ve halkının içinde yalnızca O’nun İsteği gerçekleşirse, Tanrı da seni salt fiziksel ve doğal düzenin tüm sonuçlarından bağımsız kılıp bunların üzerine çıkaracak ve seni, bu açıdan, yeryüzünün diğer tüm uluslarından farklı bir konuma yerleştirecektir. Zira diğer uluslar doğanın normal işleyişi sonucunda, işleyiş kuralları sürekli karşılarında olan dünya ile mücadele etmek durumunda olacakken, Tanrı’nın doğaüstü bereketini hak eden sen, bunlardan tamamen bağımsız olacaksın” (Hirsch).

Bene-Yisrael’in temel görevi Tanrısallığı dünyaya indirmektir. Kendilerine verilen bu özel görev, onları diğer uluslardan farklı bir konuma sokmaktadır. Ancak Tora bunun ancak, Tanrı’ya itaat etmeleri halinde doğru olacağını vurgulamaktadır. Bu olmazsa, kendi aralarındaki yabancılar bile onların üstüne çıkacaktır (bkz. p. 43) (*Meam Loez*).

[136. İtaatin Ödülleri]

¹ Tanrın Aşem'in Sözü'nü mutlak bir şekilde dinler, [O'nun] sana bugün emretmekte olduğum tüm Emirleri'ni titizlikle yerine getirirsen, Tanrın Aşem seni yeryüzünün tüm uluslarının üzerinde yüce bir konuma getirecek;

Konuyu kapatmadan önce önemle vurgulanması gereken bir başka nokta da, yukarıda sayılan her günah için, Leviler'in "X günahını işleyen kişi lanetlidir" demeden önce "X günahını işlemeyen kişi mübarektir" ilanında bulunacak olmasıdır (bkz. p. 12 açık.). Başka bir deyişle, bir kişinin sadece günah işlemekten imtina etmesi bile *berahayı* hak eder niteliktedir! Tanrı, alenen değil de sadece gizli olarak bile putperestlik safsatasına teslim olmayan, kalbinin derinliklerinde bile ebeveynlerine karşı hafifseme duygusuna yer vermeyen, kimsenin görmediği bir ortamda bile akranına haksızlık yapıp başkalarına karşı kaba-hat işlemeyen, cinsel ahlaksızlıklardan gizli ortamlarda bile kaçınan vs. kişiler için de *beraha* ve başarıyı garanti etmektedir. Hiç şüphe yoktur ki, bu, insanlık için büyük bir tesellidir, zira bu, *berahaya*, [Tanrı korusun] lanetten daha yakın olduğumuz anlamına gelmektedir. Lanet, yalnızca günahı aktif bir şekilde işlersek gelecektir, ama laneti gerektiren hareketlerin hepsinden sadece kaçınmamız bile *beraha* için yeterlidir.

Ancak bu tesellinin ardından, bu listeyi kapatan 12. cümle gelmektedir. Orada Tora, "Bu Tora'nın sözlerini uygulamak üzere el üstünde tutmayan lanetlidir" (p. 26) diyerek, önceki cümlelerden farklı yapıda bir ifade kullanmıştır – ki bundan önce Leviler'in söyleyeceği cümle "Bu Tora'nın sözlerini uygulamak üzere el üstünde tutan mübarektir" şeklinde olacaktır. Bu pasuğun söz konusu ettiği durumda, sadece aktif bir davranışta bulunmamak bile laneti getirmeye yetecekken, *berahayı* elde edebilmek için, aktif davranış, Tora'nın sözlerini el üstünde tutmak şartı vardır. Zira burada çözümlenmeyi bekleyen soru, Tora'nın egemenliğinin tanınıp tanınmayacağı, Tora'nın sıkıca tutulup tutulmayacağıdır. Tora'nın el üstünde tutulması söz konusu olduğunda, hiçbir olumsuz davranışta bulunmaksızın sadece kayıtsız kalmak bile laneti davet etmeye yeterlidir ve *beraha*, yalnızca, ebedi olan Tora'nın ebediyen öğrenilip uygulanması için de elini taşın altına sokup üzerine düşeni en iyi şekilde yapan kişilerin hakkı olacaktır (Hirsch).

28.

Berahalar ve İhtarlar. Önceki kısımda halk, Tora'nın bekçileri olarak atanmış ve bunun bir gereği olarak kendisine bir görev verilmiştir: Ülke'ye girer girmez, burayı ele bile geçirmeden önce, Tora'yı, önce *mizbeah* sonra da anıt olarak dikilecek taşların üzerine yazacaklar ve bu şekilde Ülke'yi amacına adayarak, Erets-Yisrael'in "Tora Ülkesi" olduğunu ilan edeceklerdir. Halkın farklı kesimleri bundan böyle kendilerine ait bölgelere ve topraklara dağılıp bireyler halinde yaşayacağı zaman, her "birey" Tora'yı yerine getirme konusundaki kişisel yükümlülüğünü bilecek ve bununla birlikte duruma göre *beraha* veya lanet verecek olan Tanrı'nın yakın nezareti altında olacağını kavrayacaktır.

Şimdi ise, Moşe, "halkın bütünü'nün" geleceğine yoğunlaşacaktır. *Halkın bütünü'nün* Tora'yı yerine getirmesi veya getirmemesi durumunda *halkın bütünü'nün* başına nelerin geleceğini, *halkın bütünü'nün* Tora'ya sadık kalması ya da ihanet etmesi durumunda *halkın bütünü'nün* ne tipteki "ulusal" *berahaları* veya lanetleri bekleyeceğini tanımlayacaktır.

Aslında Vayikra kitabının sonunda da buna benzer bir bölüm okumuştuk (bkz. Vayikra Perek 26). İki kısmı dikkatli bir şekilde karşılaştırdığımızda aralarında belirgin bir fark olduğunu görürüz: Tora, Vayikra kitabında, ulusal *berahayı* ve laneti, temel olarak halkın bütünü'nün durumunu resmeden genel hatlar şeklinde vermiştir. Burada ise, Moşe'nin gelecek hakkındaki bilgilendirmesi ve uyarısı, halkın bireyler halinde Ülke'ye dağılması arifesinde verilmektedir ve buna bağlı olarak, ulusal *beraha* ve lanet, halkın kaderinde "bireylerin" aldıkları rol temel alınarak tanımlanmaktadır. Bu şekilde her birey, ulusun bütünü'nün gelişiminde ve bereketinde pay sahibi olduğu gibi, ulusun bütünü'nün çekeceği sıkıntılarda da bu bütünü'nün ayrılmaz bir parçası olacağını bilecektir. Bu durum, halkın birbirinden sorumlu ve birbirine kefil olduğu konusunu işleyen Devarim kitabının genel temasına uygun olduğu gibi, Tora'nın herkesçe uygulanmasını

ב וּבָאוּ עֲלֶיךָ כָּל־הַבְּרָכּוֹת הָאֵלֶּה וְהַשִּׁיגְךָ כִּי
 תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ג בְּרוּךְ אַתָּה בָּעֵיר וּבְרוּךְ אַתָּה
 בַּשָּׂדֶה: ד בְּרוּךְ פְּרִי־בִטְנֶךָ וּפְרִי אֲדָמָתְךָ וּפְרִי בְהֶמְתְּךָ שָׂגָר
 אֲלֶפֶיךָ וְעֶשְׂתִּירֹת צִאֲנֶךָ: ה בְּרוּךְ טַנְאֶךָ וּמִשְׁאֲרֶתְךָ: ו בְּרוּךְ אַתָּה
 בְּבֹאֶךָ וּבְרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתְךָ: שִׁי ז יִתֵּן יְהוָה אֶת־אֵיבֶיךָ הַקָּמִים
 עֲלֶיךָ נִגְפִים לְפָנֶיךָ בְּדֶרֶךְ אֶחָד יֵצְאוּ אֵלֶיךָ וּבִשְׂבָעָה דִּרְכִים
 יִנּוּסוּ לְפָנֶיךָ:

diğer uluslar arasında güvenle yaşamasının anahtarıdır. Lanetlerde ise öncelikle diğer konulardaki felaketlerden bahsedilmiş, düşmana karşı yenilgi ve sürgün ise en sonda verilmiştir (Ramban).

Bereketli – Ya da “mübarek”.

5. Sepetin – İbranice **Tene**. Krş. 26:2. Bu ifade [normalde sepetlerle toplanan] meyvelerin bereketli olacağını belirtir: “Sepetin meyvelerle dolu olacak” (Raşbam). “Sepetle getirilen *Bikurim* mitsvası sayesinde, meyvelerin bereketli olacak” (*Daat Zekenim*).

Alternatif olarak sepet, bazı meyvelerin özlerinin süzülmesinde de kullanılır. Dolayısıyla şarap ve zeytinyağının bereketli olacağı kastediliyor da olabilir (Raşi; *Mizrahi*).

Hamur teknen – Raşbam. İbranice **Mişarteha**. Bkz. Şemot 7:28. Alternatif olarak “Hamurla yapılan *Hallâ* mitsvası konusunda dikkatli olman, sana hamur teknende de bereket getirecek” (*Daat Zekenim*). Önceki pasukta verilen alternatif açıklamaya göre bunun anlamı [**“Nişar** – *Arta Kalmak*” fiiliyle bağlantılı olarak, özlerin süzülmesinin ardından sepetin içinde kalan] **“posa”** şeklinde de olabilir (Raşi; krş. *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*).

6. Geldiğinde ... çıktığında – Eğer bu eve gelmek ve evden çıkmak anlamına geliyorsa, sıralama ters olmalıdır; zira mantiken ev başlangıç noktasıdır ve bu nedenle önce “çık-tığında”, sonra “geldiğinde” denmesi daha doğru olurdu. Sıralamanın ters olması, başka bir konunun kastedildiğine işaret eder: “Bu dünyaya geldiğinde nasıl mübarek idiyse, ölüp bu dünyadan çıktığında da aynı şekilde mübarek ol” (*Mizrahi*). Başka bir deyişle, “dünyaya geldiğinde nasıl günahsız idiyse, çıktığında da aynı şekilde

günahsız ol” (*Midraş – Devarim Raba* 7:5; *Talmud – Baba Metsia* 107a; Raşi). Bu bakış açısıyla biraz aşağıdaki “*Geldiğinde lanetli olacaksın ve çıktığında lanetli olacaksın*” (p. 19) sözleri de “Dünyaya geldiğinde nasıl mitsvaları yerine getirmenin sağladığı liyakatten yoksun idiyse, ölüp bu dünyayı terk ettiğinde de aynı şekilde liyakatten yoksun olacaksın” şeklinde anlaşılabilir (*Zihron Moşe*).

Basit anlamda değerlendirildiğinde ise “gelmek” ve “çıkma” fiilleri farklı şekillerde açıklanır. *Midraş*’a göre (*Tanhuma* 4) burada sinagog ve *Bet-Midraş*’a (= Tora öğrenim yeri) girip çıkmaktan bahsedilmektedir. İbn Ezra, iş amaçlı seyahatlerin kastedildiği görüşündedir. Başka kaynaklara göre ise askeri seferlerden söz edilmektedir.

7. Bozguna uğramasını sağlayacak – Yaklaşık çeviriyle “*darbe yemiş hale getirecek*”. Krş. Vayikra 26:8.

Tek koldan ilerleyecekler – Tam çeviriyle “*bir yoldan çıkacaklar*”.

Yedi yönde kaçacaklar – Tam çeviriyle “*yedi yolda kaçacaklar*”. Buradaki “yedi” sayısı, tam olarak bu sayıyı belirtme amaçlı değildir ve “çok sayıda” anlamında bir deyim niteliğindedir (İbn Ezra). Kısacası düşmanın panik ve bozgunla dört bir yana dağılıştıktan bahsedilmektedir (Raşi). Böylece Moşe, “*Tanrım Aşem seni yeryüzünün tüm uluslarının üzerinde yüce bir konuma getirecek*” (p. 1) dedikten sonra, düşman ulusların bir olup saldırması durumunda bile korkacak bir şey olmayacağını vurgulamaktadır (İbn Ezra). Bu pasuğun hemen ardından ambarlarda bereketten bahsedilmesi, kaçan düşmanın arkasında birçok ganimet bırakacağını da ima eder (*Baal Aturim*).

Tora burada Yisrael’in yabancı uluslarla olan ilişkilerinde de özel bir ulusal dış politika üretmesine gerek olmadığını, yalnızca Tora’ya bağlı

² şu *berahaların* tümü sana gelecek ve seni yakalayacak; [yeter] ki Tanrın *Aşem'in Sözü'nü* dinle.

³ Şehirde mübarek olacaksın ve kırdaki mübarek olacaksın.

⁴ Rahminin meyveleri, toprağının meyveleri, hayvanlarının meyveleri, sığırının yavruları ve davarının seçkinleri bereketli olacak.

⁵ Sepetin ve hamur teknen bereketli olacak.

⁶ Geldiğinde mübarek olacaksın ve çıktığında mübarek olacaksın.

⁷ Tanrı, sana karşı kalkan düşmanlarının [senin] önünde bozguna uğramasını sağlayacak. [Düşmanların] Sana karşı tek koldan ilerleyecekler, ama önünden yedi yönde kaçacaklar.

2. Şu *berahaların* – Buradan p. 15'e kadar yazılı olan *berahalar* (*Daat Mikra*).

Sana gelecek – “Kendiliklerinden” (İbn Ezra).

Seni yakalayacak – “Sen istemesen bile” (a.k.). Ya da “*Berahanın* peşinde koşmana gerek olmayacak. O kendiliğinden gelip seni yakalayacak (Rabenu Behaye). Ama bunun şartı, Tora'yı esas, diğer uğraşlarını tali yapmandır (Sforno)”.

Biraz aşağıda benzer ifadeler, Tora'ya sırt çevirmenin karşılığında gelecek lanet için de kullanılmaktadır. Ama orada “*yakalayacak*” denmesi kolayca anlaşılmaktadır; zira normalde insan laneti istemez, ondan kaçır. *Beraha* için neden böyle bir sözcük kullanılmıştır? İnsan berekettten kaçır mı?

Evet! Çoğu zaman insanlar hayatın yoğun akışı içinde neyin gerçekten iyi neyinse kötü olduğu konusundaki perspektiflerini kaybedebilirler. Birçok olumsuz şeyi şevkle kucaklarken, doğru ve yararlı olanlara sırtlarını döner, onlardan sanki birer lanetmiş gibi kaçır. İşte Tora, Bene-Yisrael *berahayı* hak ettikleri zaman, Tanrı'nın böyle bir duruma meydan bırakmayacağını vurgulamaktadır. Onlar değerini bilmeseler bile Tanrı, o *berahanın* onların peşinden koşup kendilerini yakalamasını temin edecektir.

[Yeter] Ki – Tam çeviriyle “*çünkü Tanrın Aşem'in Sözü'nü dinleyeceksin*”.

3. Şehirde – Ticaret ve diğer şehir içi işlerin bereketli olacak (a.k.). Alternatif olarak “şehir içinde yaptığın, *Suka*, *Mezuza*, çatı korkuluğu gibi mitsvalar sayesinde, şehir içindeki günlük faaliyetlerinde de mübarek olacaksın” (*Midraş – Devarim Raba* 7:5; *Daat Zekenim*).

Mübarek – İbranice **Baruh**.

Kırdaki – Ya da “*tarlada*”. Bu da tarım işlerindeki bereketi kastetmektedir (a.k.). Alternatif olarak “tarla işlerini ilgilendiren, *Leket*, *Şihha*, *Pea* gibi

mitsvaları titizlikle yerine getirmenin karşılığında kırdaki mübarek olacaksın” (*Daat Zekenim*).

Normal şartlarda şehir hayatındaki refahı sağlayan, kırdaki, yani tarımsal alandaki bereket-tir. Ancak pasukta durum ters ifade edilmiştir: “[Önce] Şehirde mübarek [olacaksın ve sonra] kırdaki mübarek [olacaksın]. Normal ekonomik işleyişin üzerine çıkacaksın. Şehirdeki bereket kırdaki bereketin bir sonucu olmayacak, aksine, kırdaki bereket, şehirdeki bereketin bir sonucu olacak. Halkın şehirdeki toplumsal ve bireysel ahlaki temizlik ile bunun ardından gelen mitsva uygulaması, adalet ve iyilikseverlik, kırdaki bereketin de kaynağı olacaktır” (Hirsch).

Midraş (*Tanhuma* 4), şehir ve kırdaki mübarek olma konusunun aynı pasuk içinde verilmesinden, kanuni bir çıkarımda da bulunur: Kişi tarım ürünlerinden belirli payları ayırmak ve gereken yerlere ulaştırmakla yükümlüdür. Aynı şekilde şehirdeki tarımsal olmayan her türlü kazancıdan da *maaser* ayırıp fakirlere, Tora öğrenimi ve uygulamasına, hayır işlerine vermelidir (*Meam Loez*).

4. Rahminin meyveleri... – Bkz. 7:13. Tora burada *berahaları* verirken insanın bedenine bağlı *berahaları*, yiyeceklerle yönelik *berahalara* (s.p.) göre öncelikli kılınmıştır. Ancak aşağıda bunlara paralel lanetler verilirken, önce yiyeceklerle yönelik lanetten bahsetmiş (p. 17), sonra bedene yönelik laneti dile getirmiştir (p. 18). Bu da Tanrı'nın merhametine işaret eder. Tanrı ceza vermeye doğrudan insanın kendisinden başlamaz. Ona *teşuva* fırsatı vermek için öncelikle mallarına zarar verir. Kişi *teşuva* yaparsa bu devam etmez; ama yapmazsa, lanet bu kez doğrudan onu hedefleyecektir (Sforno). Ayrıca krş. Vayikra 13:2 açk., *Getirilmelidir* k.b.

Benzer şekilde, *beraha* kısmında düşmanlara karşı üstünlüğe, diğer konulardaki berekettten önce yer verilmiştir, zira savaşlarda muzaffer olmak halkın

ח יצו יהנה אתך את-הברכה באסמך ובכל משלך 8
 ירך וברכך בארץ אשר-יהנה אליהך נתן לך: ט יקימך יהנה לו 9
 לעם קדוש כאשר נשבע-לך כי תשמר את-מצות יהנה אליהך
 והלכת בדרךיו: י וראו כל-עמי הארץ כי שם יהנה נקרא עליך 10
 וראו ממך:

uygulamasının değil, Tora öğreniminin ödülleri olduğunu, uygulamanın ödüllерinin ise bundan sonraki pasuklarda açıklanacağını ileri sürer.

O'nun yollarında yürü – “O'nun gözünde doğru olan yolları takip et” veya “O'nu kendine örnek al”. Ibn Ezra'ya göre “gözet” sözcüğü Tora'nın emirlerini kalpte kabullenme, özümseme ve korumayı, “yollarında yürü” ifadesi ise fiili uygulamayı belirtir.

10. Tanrı'nın İsmi'nin senin üzerinde anıldığını görecekler – Basit anlamda bu, “Tanrı ile aranda özel bir bağ olduğuna kani olacaklar” anlamına gelmektedir. Tanrı'nın Bene-Yisrael'in O'na bağlılığı karşılığında onların tüm isteklerini yerine getirmesi, diğer ulusların hayranlığını uyandırmak için yeterlidir (krş. Raşbam). Ayrıca her şeyin temel amacı diğer tüm ulusların, “Tanrı'nın Halkı” olmanın ne demek olduğunu görmesidir. Yisrael kendisine verilen görevi yerine getirdiği zaman tüm uluslar, bir halkın küçükten büyüğe kadar tümüyle kendi isteklerini Tanrı'nın İsteği'ne tabi kılmasına tanık olacaktır – “Tanrı'nın Kutsal Halkı” işte budur (Hirsch). Dahası, Bene-Yisrael'in kutsal yaşamı, onların dış görünümüne de yansiyacaktır. *Talmud* bunun bir örneği olarak, Büyük İskender'in, Anşe Keneset Agedola'nın en son hayatta kalan üyesi olan Koen Gadol Şimon Atsadi'ki görünce onun önünde eğilme gereği hissettiğini anlatır (*Talmud* – Yoma 69a) (Sforno).

Talmud ise bunun özellikle başa takılan *tefiline* gönderme yaptığı açıklamasında bulunur (*Talmud* – Menahot 35b). *Tefilin*, Tanrı'nın İsmi'ni içerir ve başa yerleştirildiğinde “Tanrı'nın İsmi senin üzerinde” olur. Başka ulusların Tanrı'ya bağlılığının bu simgesini görmeleri, Bene-Yisrael'e saygı duymaları için yeterli olacaktır.

Baş ve kol *tefilin*leri, içerdikleri *peraşalar*daki Tanrı'nın İsimleri'nin yanında, fiziksel yapılarında da Tanrı'nın İsmi'ni içerirler. Baş *tefilin*indeki kutucuğun üstünde [biri üç kollu diğeri de dört

kollu olan iki tane] *Şin* harfi bulunur. Baş *tefilin*i-nin ense köküne gelen düğümü *Dalet* harfi şeklindedir. Kol *tefilin*inin kutucuğunun yanındaki düğüm ise *Yod* harfi şeklindedir. Bu üç harf, birlikte Tanrı'nın *Şa-Da-Y* İsmi'ni oluşturur. Raşi, (*Talmud* – Menahot 35b o.a.), baş *tefilin*inin bu haliyle Tanrı'nın İsmi'nin çoğunluğunu içerdiğine işaret eder ve bu pasukta bahsedilen de budur. Aynı yerde *Tosafot*'un açıklaması ise, şekillerine rağmen, düğümlerde kullanılan harflerin sadece sembol olduğunu, her ne kadar *Alaha LeMoşe Misinay* sınıfında uygulamalar olsalar da (bkz. *Talmud* – Şabat 62a), gerçek birer harf olarak kabul edilmediğini belirtir. Dolayısıyla burada kastedilen, baş *tefilin*indeki deri kutuya işlenmiş kabartma *Şin* harfleridir. Nitekim buradaki “*Şem Aşem Nikra* – Tanrı'nın İsmi [Senin Üzerinde] Anılıyor” ifadesinde sözcüklerin baş harfleri (*Şin-Yod-Nun*) birlikte *Şin* sözcüğünü oluşturur (*Baal Aturim*; *Meam Loez*).

Rabenu Behaye, *Şin* harfinin tek başına Tanrı'nın İsmi'ni nasıl temsil ettiğini *Gematriya* ile açıklar. [*Gematriya*'da, *At-Baş* adlı bir hesaplama yöntemi vardır. Buna göre harfler, alfabadeki simetrikleriyle yer değiştirebilirler. Başka bir deyişle ilk ve son harfler olan *Alef* ve *Tav* (yani “At”), baştan ve sondan ikinci harfler olan *Bet* ve *Şin* (yani “Baş”), baştan ve sondan üçüncü harfler olan *Gimal* ve *Reş* vs. birbirleriyle yer değiştirebilir.] Tanrı'nın Dört Harfli İsmi (*Yod-E-Vav-E*) *At-Baş*'a göre, *Mem* (40), *Tsadik* (90), *Pe* (80) ve *Tsadik* (90) ile denktir. Bu harflerin sayısal değerlerinin toplamı 300'dür – ki bu, *Şin* harfinin sayısal değeridir. Bunun *tefilin*le olan bir bağlantısı daha vardır. Yıl içinde [*Diaspora*'da, *Hol Amoed* haricinde] *tefilin* takılmayan [yani *Şabat* ve bayram olan] günlerin sayısı toplam 65'tir [*Pesah*'ın ilk iki ve son iki günleri (4), *Şavuot* (2), *Roş Aşana* (2), *Yom Kipur* (1), *Sukot*'un ilk iki günü (2), *Şemini Hag Aatseret*'in iki günü (2) ve *Şabat* günleri (52); toplam 65]. Bir güneş yılı 365 günden oluştuğuna göre, *tefilin* takılan gün sayısı 300'dür – yani *Şin* harfinin sayısal değeri kadar.

⁸ Tanrı, bereketi [senin] yanına atayacak – ambarlarında ve tüm girişimlerinde [bereket göreceksin] – ve Tanrın Aşem'in sana vermekte olduğu ülkede seni mübarek kılacak.

⁹ Tanrı, sana yemin etmiş olduğu şekilde, seni Kendi Kutsal Halkı olarak atayacak – [yeter] ki Tanrın Aşem'in emirlerini gözet ve O'nun yollarında yürü.

¹⁰ Yeryüzünün tüm halkları Tanrı'nın İsmi'nin senin üzerinde anıldığını göcekler ve sana saygı duyacaklar.

kalmasının, Tanrı'nın Sözü'ne itaat etmesinin yeterli olduğunu vurgulamaktadır: “Evlerinde ve şehirlerindeki mutluluğunu, tarlalarındaki bolluğu ve sürülerindeki bereketi sana veren nasil Tanrı ise, dışarıdan gelebilecek her türlü saldırıda sana güvence veren de O'dur” (Hirsch).

8. Bereketi [senin] yanına atayacak – Tam çeviriyle “*bereketi/ berahayı seninle emredecek*”. Ya da “*Tanrı bereketi senin için emredecek*” (The Artscroll Chumash – Stone Edition); ya da “*Tanrı sana, ambarlarında vs. bereket bahşedecek*” (The Living Torah). Krş. Vayikra 26:10.

Çevirimiz Rabi Samson Raphael Hirsch'in açıklamasını takip etmektedir. Bu doğrultuda Tora, tarımsal bereket için ek bir *beraha* veriyor değildir, zira bu konudaki *berahayı* p. 4-5'te zaten vermiştir. Burada, şu noktaya kadar sözü geçen tüm *berahalar*a fazladan bir yüksek nitelik eklenmektedir: “Tanrı, *berahayı* sürekli olarak sana eşlik etmekle görevlendirecektir. Ne yaparsan yap, sırf bunu sen yaptın diye başarıya ulaşacaktır.” Bu, bir insanın istek ve eylem dünyasında ulaşabileceği en üst noktadır ve kişi buna, sırf Tanrı'nın O'na özel bir yakınlık göstermesi sayesinde ulaşacaktır. O bu noktaya geldiği zaman, başkalarının gözünde de, Tanrı'nın yakınlığına layık ahlaki bir şahsiyet olarak takdir görecektir. Bunun bir örneği Yosef'tir (bkz. Bereşit 39:3-5). Hatta Lavan bile Yaakov'da böyle bir nitelik olduğunu görebilmiştir (bkz. Bereşit 30:27). İşte Yisrael, tüm bireyleriyle birlikte *berahanın* bu düzeyine erişecektir – yeter ki Ülkesi'nde Tanrı'ya sadık kalsın (Hirsch).

Ambarlarında – Ya da “*depolarında*”. İbranice **Asam**. Bu tahıl ambarlarını olduğu kadar şarap ve yağ depolarını da belirtir (Raşbam).

Ambar ve depolar kapalı ve gözden irak yerlerdir; içlerinde depolanan şeyler dışarıdan görülmez [**Asam** sözcüğü de “**Samuy** – Gizli” ile aynı kökten gelir]. Tora bereketi ambarlarda vereceğini söylemektedir. Hahamlarımız buradan bir ders çıkarırlar: “Bereket yalnızca gözden irak şeylerin üzerine yerleşir” (Talmud – Taanit 8b). Bu neden-

le insan malını mülkünü gösteriş yaparcasına sergilememeli, aksine, mümkün olduğu kadar gözden irak tutmaya gayret etmelidir.

Keli Yakar, “gizli depo”nun, bu dünyadaki yaşamımızda bizim algımızın erişemediği Gelecek Dünya'yı kastettiğini açıklar. Tanrı'nın gerçek ve nihai *berahasının* asıl ifade bulacağı yer ve zaman orasıdır (Meam Loez).

Ülkede seni mübarek kılacak – Tanrı Erets-Yisrael'e bolluk *berahası* getirecek, böylece tüccarlar ve girişimciler para kazanmak için yurt dışına gitmek zorunda kalmayacaklardır (Aamek Davar).

9. Sana yemin etmiş olduğu şekilde – Bkz. Şemot 19:6. Ayrıca krş. Vayikra 26:11-12.

Önceki pasuk maddi bereketten bahsetmişti. Bu pasukta ise manevi *berahadan* söz edilmektedir (Meam Loez).

Kendi Kutsal Halkı – Ya da “*Kendisi'ne Özel Kılınmış Halkı*”. Kullanılan **Kadoş** sözcüğü hem “*kutsal*” hem “*özel ve farklı*” anlamı taşır. Söz konusu kutsiyet veya “özel”lik, mitsvaların gözetilmesiyle gerçekleşecektir (İbn Ezra).

Yisrael bireysel ve ulusal amaçlarına ulaşmak için yalnızca Tanrı'nın kendisi için çizdiği yolları takip etmelidir. İşte o zaman Tanrı, insanlık için niyetlendiği hedefin doğal yollarla gerçekleşmesi için Yisrael'i Kendisi'ne ait Kutsal Halkı olarak sabit kılacaktır (Hirsch).

Atayacak – Tam çeviriyle “*kaldırarak*” ya da “*ıkame edecek*”. Alternatif olarak “*onaylayacak*”, “*sabitleyecek*”, “*resmileştirecek*” vb.

[Yeter] Ki – Krş. p. 2. Veya “*eğer... yürürsen*” (Hizkuni). Tam çeviriyle “*çünkü ... yürüyeceksin*”; yani bu gelecek hakkında kesin bir bilgi olabilir (Daat Mikra).

Emirlerini gözet – Bu kısımda, emirlerin gözetilmesi konusundan ilk kez burada bahsedilmektedir. Bu durum nedeniyle *Or Ahayim* bu noktaya kadar sözü edilen *berahaların*, Tora

- 11 יֵא וְהוֹתִירָךְ יְהוָה לְטוֹבָה בְּפָרִי בְטִנָּךְ וּבְפָרִי בְהִמָּתֶךָ
 12 וּבְפָרִי אֲדָמָתְךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְרָהָם לֵאמֹר
 13 יֵב יִפְתָּח יְהוָה | לְךָ אֶת־אוֹצְרוֹ הַטֹּב אֶת־הַשָּׁמַיִם לְתֶת
 14 מִטֶּר־אֲרָצְךָ בְּעֵתוֹ וּלְבָרְךָ אֶת כָּל־מַעֲשֵׂה יָדְךָ וְהִלִּיתָ גּוֹיִם רַבִּים
 וְאַתָּה לֹא תִלְוָה: יֵג וְנִתְּנָךְ יְהוָה לְרֹאשׁ וְלֹא לְזָנָב וְהִיִּיתָ רֶגֶל
 לְמַעַלָּה וְלֹא תִהְיֶה לְמַטָּה כִּי־תִשְׁמָע אֶל־מִצְוֹת | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶךָ הַיּוֹם לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת: יֵד וְלֹא תִסּוֹר
 מִכָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה אֶתְכֶם הַיּוֹם יִמֵּן וּשְׂמֹאל לְלַכֵּת
 אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעַבְדָּם: פ

Birçok kredi kuruluşu, başkalarına kredi verebilmek için kendisi de kredi alır. Tora burada Yahudiler için böyle bir ihtiyacın olmayacağını vurgulamaktadır (Meam Loez).

13. Baş ... ve kuyruk değil – Bu sözcüklerle kastedilen “yöneten ve yönetilen” veya “güçlü ve zayıf” (*Targum Onkelos*) olabilir.

Burada gereksiz bir kullanım yoktur. Baş olan biri, aynı zamanda başkalarının emri altında, yani “kuyruk” da olabilir. Moşe, Tanrı’ya bağlı kaldığı takdirde böyle bir durumun bile olmayacağını belirtmektedir. Bene-Yisrael, başka hiçbir ulusun emri altında olmaksızın lider konumunda olacaktır (Ramban).

“Sadakatin karşılığında hak edeceğin bereket diğer ulusların senden etkilenecek gözlerini senin rehberliğine dikmesini sağlayacak. Senin yaşantının onlar için örnek alınmaya değer olarak görülecek ve ahlaki yaşam konusunda bir öncü olacaksın; ama sen hiçbir zaman başkalarını taklit etme gereği duymayacaksın” (Hirsch).

Yalnızca üstte olacaksın ve altta olmayacaksın – “Her türlü insani konuda, gerek fiziksel gerekse manevi ve ahlaki alanlarda, bireysel, ailesel ve ulusal yaşamda, tüm insani hedeflerde en üst düzeye erişeceksin ve düşük, aşağılık, kötü, geçici ve anlamdan yoksun hiçbir şeyle ilgili olmayacaksın” (a.k.).

14. Ve ... – Çevirimiz bu pasuğun önceki pasukta verilen şartın devamı olduğu görüşünü takip etmektedir (Ramban). Ancak başka bir görüşe göre bu pasuk kendi başına bir emir teşkil ediyor

da olabilir: “Sana bugün emretmekte olduğum sözlerin herhangi birinden sağa veya sola sapıp başkalarının ilahlarının ardından giderek onlara ibadet etme!”

Sağa sola sapma – “Tanrı’nın emirlerini değiştirme. Yargıya dair emirlerde en ufak sapmada bulunma. Diğer emirleri de birer gelenek veya alışkanlık düzeyine indirme” (Sforno).

Başkalarının ilahlarının ardından – “Tanrı’yı ve Tora’yı terk edip başka inanç ve felsefelere kapılma. Zira her şeyin temeli Tanrı’ya bağlılık ve bu bağlılığın temeli de Tora’nın emirlerini gözetip uygulamaktır” (İbn Ezra).

“Bu mitsvalardan en hafif şekilde bile olsa saparak atacağınız her adımla sizi başkalarının boş ve anlamsız ilahlarına yönelmiş olacaksınız; zira insanın Tanrı’nın yollarından saparak attığı her adım, onun yabancıların sanal tanrılarının sanal şefkatlerine sığınması anlamına gelir. Bizleri Tanrı’nın İsteği’ne karşı gelme yönünde baştan çıkaran her türlü mal-mülk, her türlü zevk ve yarar, her türlü hedef, kelimenin basit anlamıyla ‘yabancı ibadet’ kapsamındadır ve bunların her birinde, ruhumuzu ve isteklerimizi şekillendiren bir ilaha dönüştürdüğümüz farklı bir kuvvete boyun eğme teması vardır. Bir geometrik doğruyun üzerinden sapan herhangi birinin yolu, bu sapma gözle görülmeyen sadece küçük bir açıyla bile olsa, söz konusu doğruyla bir daha ebediyen kesişmeyecektir. En başta küçük görülen sapma, ilerledikçe asıl doğrudan sürekli uzaklaşmak anlamına gelecektir ve böylece Tanrı’nın Yolu’ndan en hafif bilinçli sapış, ileride büyük ve sürekli

¹¹ Tanrı'nın sana vereceğine dair atalarına yemin etmiş olduğu toprağın üzerinde, Tanrı seni, iyiliğin için, hem rahminin meyvelerinde hem hayvanlarının meyvelerinde hem de toprağının meyvelerinde avantajlı kılacak.

¹² Tanrı, sana ülkenin yağışını vaktinde vermek ve seni elinin tüm işlerinde mübarek kılmak üzere, senin için iyi hazinesini, gökleri açacak. Çok sayıda ulusa borç vereceksin, ama sen borç al[mak zorunda kal]mayacaksın.

¹³ Tanrı seni baş konumuna getirecek – ve kuyruk değil. Yalnızca üstte olacaksın ve altta olmayacaksın – [yeter] ki Tanrın Aşem'in bugün sana gözetmeni ve uygulamanı emretmekte olduğum emirlerine itaat et

¹⁴ ve sana bugün emretmekte olduğum sözlerin herhangi birinden sağa veya sola sapıp başkalarının ilahlarının ardından giderek onlara ibadet etme.

Sana saygı duyacaklar – “Ahlaki büyüklüğün ve tarihi yüceliğin diğer uluslara o kadar ulu bir parıltı saçacaktır ki, büyük kuvvetlerine ve görkemli şöhretlerine rağmen kendilerini fakir ve yoksulmuş gibi görecektir. Tarihte alacağın sahnenin insanlığın idraki üzerindeki etkisi büyük olacak – ki zaten senin tarihi görevinin hedefi de budur” (Hirsch). Ya da “senden çekinecekler / korkacaklar”. “Sana kötülük etmekten uzak duracaklar” (Daat Mikra).

11. Toprağın üzerinde – Berahaların tümü halkın Erets-Yisrael'de yaşadığı dönemi konu etmektedir; zira Yahudiler için ideal durum kendi ülkelerinde yaşamalarıdır. Sürgünde yaşam ise *beraha* olmaktan çok uzaktır. Orada iyi kalpli ulusların konukseverliği altında yaşadıkları zamanlarda bile bu Yahudiler için *beraha* değildir ve söz konusu iyi hal kusursuz değildir (Daat Mikra).

İyiliğin için – Tam çeviriyle “iyi için”.

Rahminin meyvelerinde... – Krş. 7:13.

Avantajlı kılacak – “Seni her şeyde başkalarına karşı avantajlı kılacak” (Hirsch). İbranice *Veotireha*. Bu sözcük, “**Leotir** – Artırmak / Artı Bırakmak” anlamındadır ve farklı şekillerde anlaşılabilir. “Sana bolca iyilik bahşedecek” (Rashi – The Sapirstein Edition). “Normalin üstünde ürün verecek” (The Living Torah). “Senin maddi konulardaki başarın, başkasının başarısından üstün olacak” (Sforno). Veya “Dünyada bir felaket gerçekleşirse bile, sen, iyiliğine olacak şekilde arta kalacaksın” (İbn Ezra).

12. Ülkenin yağışını vaktinde vermek – Bol yağmur, ihtiyaç duyulan zamanın dışında yağarsa cezadan farksızdır. Aksine, ekinlerin ihtiyaç duyduğu zaman yağın birkaç damla bile bereket anlamına gelebilir (The Artscroll Chumash – Stone Edition). Krş. 11:14 ve Vayikra 26:4.

İyi hazinesini – Ya da “iyi deposunu”. Moşe'nin

yalnızca “deposunu” değil de “iyi deposunu” demesi, Tanrı'nın göklerde iyi olmayan depolarının da bulunduğu ve bunları da gerektiğinde ceza vermek için kullandığına işaret eder (Talmud – Hagiga 12b; krş. Bereşit 19:23). Talmud, Kral David'in, “Çünkü kötülüğü arzu eden Tanrı değilsin Sen; kötülük Seninle barınmayacaktır” (Teilim 5:5) sözleri sonrasında Tanrı'nın bu kötü depoları yeraltına indirdiğini belirtir. Bu nedenle David Tanrı'yı överken şöyle demektedir: “Tanrı'yı **yeryüzünden** övün, deniz canavarları ve tüm derinlikler, ateş, dolu, kar ve pus, O'nun Sözü'nü yerine getiren şiddetli rüzgâr...” (Teilim 148:8). Bunun yanında Talmud'da Bet-Amikdaş'ın yıkılışından beri yağmurların artık Tanrı'nın iyi deposundan yağmadığını belirtir. Bu pasukta belirtildiği gibi: “Tanrı, sana **ülkenin yağışını vaktinde vermek ... üzere, senin için iyi hazinesini, gökleri açacak**”. Dolayısıyla Yahudiler kendi ülkelerinde oldukları sürece yağmurlar iyi depodan yağacaktır; ama sürgüne gittikten sonra buradan yağmayacaktır (Talmud – Baba Batra 25b).

Alternatif olarak yağmur hazinesinin “iyi hazine” olarak adlandırılmasının sebebi, hem iyilere hem de kötülere, hem insanlara hem de hayvanlara bereket getirmesi olabilir (Daat Mikra).

Açacak – “Yağmurun anahtarı Bizzat Tanrı'nın elindedir ve bunu herhangi bir elçiye [devamlı olarak] teslim etmez” (Talmud – Taanit 2a; Tosafot o.a.). Tanrı, Yisrael'e yönelik bereketi normal yollarla verecektir. Bunun için iklim şartlarını söz konusu bereketi en azami noktaya çıkaracak şekilde düzenleyecektir (Hirsch).

Vereceksin ... almayacaksın – Krş. 15:6. “Tanrı sana bu büyük bereketi verdiği zaman, başka bir yerde sıkıntı olduğu takdirde elindeki bereketin fazlasıyla oradakilere yardım elini uzatmakla yükümlü olacaksın, ama sen hiçbir zaman böyle bir yardıma ihtiyaç duymayacaksın” (Hirsch).

וְהָיָה אִם-לֹא תִשְׁמַעַ

בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמַר לַעֲשׂוֹת אֶת-כָּל-מִצְוֹתַי וְהִקַּתִּי אֶשֶׁר
אֲנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל-הַקְּלָלֹת הָאֵלֶּה וְהִשְׁיִגוּךָ:

çıkacaktır. Vayikra kitabındaki Toheha'ya bakıldığında halkın tümüne yönelik çoğul bir hitap söz konusu iken, Moşe'nin buradaki sözlerinin tekil şahsa hitaben söylemesi de buna bir dayanak olarak görülebilir. Böylece Perek 28'e girişteki Berahalar ve Lanetler başlıklı açıklamalarda değinildiği üzere Tora'nın bu kısmı, bireylerin toplumun çektiği genel ıstıraptaki payını tanımlamaktadır. [2] Bir konu göz önünden kaçırılmamalıdır: Tüm bu felaketler hakkındaki genel bildiri belirli bir varsayıma dayanmaktadır – bunların hepsinin gerçekleşmesi, yalnızca, Tanrı'nın Torası'na yönelik kati ve tüm ulusu kapsayan bir ihanet durumu içindir. Ama çok şükür ki, Yisrael hiçbir zaman bu denli büyük bir yozlaşma düzeyine erişmemiştir. Peygamberlerin sözlerinden şunu çok iyi bilmekteyiz ki, Tanrı'ya ve Tora'ya sıkı sıkıya bağlı kalmış olan bir çekirdek kitle daima varolmuştur. Bunun ötesinde, söz konusu sadık çekirdek, azınlıkta olduğu bazı dönemlerde bile, gözle görülür, elle tutulur bir azınlıktı. Tora'ya sırt çevirme ve yozlaşma temel olarak toplumun yüksek tabakalarında görülmüş, ama halk, saf ve sağlam bir çekirdeği korumayı bilmiştir. Nitekim, yozlaşmanın çok belirgin ve yaygın olduğu dönemlerde bile – örneğin hâkimler ve krallar çağında – yüksek ruh ve ahlaki asalet sahibi erkek ve kadınlar ön plana çıkmış, Tanrı'nın elçileri olarak halkı kendine getirmeyi bilmişlerdir. İhanet tüm halkı kapsamadığından ve hiçbir zaman doruk noktasına ulaşmadığından, aynı şekilde buradaki lanetler de en yüksek şiddetinde gerçekleşmemiştir (Hirsch).

Yine de, ne yazık ki bu lanetlerin belli bir kısmı, aynen burada yazılı olduğu şekilde gerçekleşmiştir. Aşağıdaki açıklamalarımızda, o dönemden elimize ulaşan neredeyse tek tarihi kaynak olan, tarihçi ve komutan Josephus Flavius'un yazılarından, burada söylenen lanetlere paralel bazı kısımlara da yer vereceğiz. Bu alıntılarla birlikte, [çalışmamızın sadece bu kısmında alıntılanan diğer eserlerden yapılan] diğer başka alıntılar, Yahudiler'in Yahudilik hakkındaki bilincini arttırmayı amaçlayan bir seminerde kullanılan *Pathways to the Torah* adlı kitapçıktan alınmıştır (www.arachim.org).

15. Emirleri'ni ve Hükümleri'ni – Tora beraha kısmına girerken şu sözleri kullanmıştır: “Tanrı

Aşem'in Sözü'nü mutlak bir şekilde dinler, [O'nun] sana bugün emretmekte olduğum tüm Emirleri'ni titizlikle yerine getirirsen...” (p. 1). Başka bir deyişle orada Tora'nın tüm kanunları yalnızca “Emirler” sözcüğüyle özetlenmişti; zira Tanrı'nın İsteği'ni yerine getiren kişi için, emirlerin türleri arasında herhangi bir fark yoktur. Tanrı bir emir vermişse bunun – o anlasa da anlamasa da – kendisine verilmiş olan görevin bir parçası olmanın yanında, ona büyük beraha getireceğinin de bilincindedir. Anlamadığı, hatta kendi istediği şekilde hareket etmesini kısıtlayan emirler bile onun kalbini bir yücelme ve neşeye doldurmaya ve ona, Tanrı'ya yönelik sadık bir hizmet bilinci vermeye yeterlidir. Ancak Tora, Tanrı'nın Sözü'ne itaat edilmemesi olasılığından bahsettiği bu noktada, tüm emirler içinde “**Hukim** – Hükümler” olarak adlandırılan, insan mantığının genelde açıklayamadığı mitsvalar sınıfını özellikle belirtme gereği görmüştür; çünkü Tanrı'nın Yolu'ndan sapmış ve Tanrı'nın egemenlik boyunduruğunu üzerinden kırıp atmayı amaçlamış kişiyi bunu yapmaya sevk eden mitsvalar, aynı zamanda insanın arzularını ve tenselliğini kontrol altına almayı telkin eden bu sınıftaki emirlerdir (Hirsch).

Titizlikle yerine getirmezsen – “Ve buna mukabil bu emirlerin ruhunu bir kenara bırakıp yerine başka uygulamaları benimsersen ve kanunlar da bu nedenle çözümler üretmek zorunda kalırsa...” II. Bet-Amikdaş döneminde halk içinde belirgin bir düzey düşüşü yaşamıştır. Artık insanların maaserleri gerektiği gibi ayırıp ayırmadıkları bile bilinmiyordu. Bu nedenle Koen Gadol Yohanan zamanında, çiftçilerden alınan ürünlerden, her ihtimale karşı maaser çıkarılmadan bu ürünleri yeme yasağı getirildi [İçinden maaser ayrılıp ayrılmadığı bilinmeyen ürünlere *Demay* adı verilir]. Ayrıca insanlar Şemita mitsvasının gerektirdiği şekilde, yıl sonunda borçlarından feragat etmek zorunda kalmamak için fakirlere borç vermekten kaçınıyorlar, böylece onları zor durumda bırakıyorlardı. Bu nedenle İllel Azaken *prozbol* adlı çözümü üretmek zorunda kaldı (bkz 15:2 açık.). Ahlaksızlık ve cinayet suçları arttığı için Sota testi (Vayikra 5:12 v.d.) ve Egla Arufa seremonisi (bkz. 21:1 v.d.) artık bir anlam taşımamaya başladığından iptal edildi. Maddi ve fiziki güçleri

[137. İtaatsizliğin Getireceği Lanetler]

¹⁵ Olur da, Tanrın Aşem'in Sözü'nü dinlemeyip O'nun, sana bugün emretmekte olduğum tüm Emirleri'ni ve Hükümleri'ni titizlikle yerine getirmezsen, şu beduaların hepsi üzerine gelip seni yakalayacaktır:

artan bir uzaklaşmayı beraberinde getirecek, bu kati bir ihanete kadar ulaşabilecektir. Bu nedenle, 'sana bugün emretmekte olduğum sözlerin herhangi birinden sağa veya sola sapma, [zira bu] başkalarının ilahlarının ardından giderek onlara ibadet etme[n anlamına gelebilecektir]' (Hirsch).

Moşe burada putperestlik günahını özellikle ayrı bir şekilde vurgulamaktadır, zira bu günah Tanrı'ya doğrudan inkâr anlamına gelir ve böylece bir kişi tüm mitsvaları yerine getirse bile, bu günaha kapıldığı takdirde, olası en büyük tezat içine düşmüş olur. Buna bağlı olarak Tanrı, bir putperestin yaptığı tüm mitsvaları, o teşuva yapana kadar görmezden gelir (Meam Loez).

15-68. Toheha. Şimdi Moşe Rabenu, Tanrı'ya ve Tora'ya sırt çevirmeleri durumunda Bene-Yisrael'i bekleyen ve aşağıda p. 15'ten itibaren okuyacağımız, insanın tüylerini ürpiten dehşet kehanetlerini sıralayacaktır. Söz konusu kısım "**Toheha – İhtar**" olarak bilinir.

Vayikra kitabının sonunda da buna benzer bir *Toheha* kısmı yer almıştı. Tora'daki iki *Toheha* kısmı arasındaki ilk bakışta görülen fark şudur: Vayikra kitabındaki *Toheha*, Tanrı tarafından dile getirilmiş ve Tanrı halka doğrudan birinci tekil şahısla hitap etmiştir; zira orada Tanrı halka, *Kendisinin* ne yapacağını söylemektedir. Buradaki ikinci *Toheha* ise Moşe Rabenu'nun sözleridir ve üçüncü tekil şahıs kullanılmaktadır, zira Moşe halka, Tanrı'nın onlara ne yapacağını söylemektedir (p. 23, Raşi o.a.). Moşe'nin Devarim kitabını Bene-Yisrael'e verirken açığa çıkan peygamberlik gücünün yoğunluğu, Tora'nın diğer kitaplarına göre farklıdır. Diğer kitaplarda Tanrı Bene-Yisrael'e, Moşe'nin ağzından çıkan sözlerle doğrudan hitap etmiştir. Devarim kitabında ise iletişim, Tora'yı takip eden "**Neviim – Peygamberler**" kitaplarındakine benzer şekildedir. Yani Moşe buradaki sözleri öncelikle Tanrı'dan almış, daha sonra bunları halka iletmıştır. Vayikra kitabında Tanrı'nın *Toheha*'yı birinci ağızdan dile getirmesine karşılık, buradaki *Toheha*'nın Moşe tarafından üçüncü şahıs kullanılarak açıklanmasının bir nedeni budur (*Tiferet Yisrael*, 43. bölüm).

Burada toplam 98 adet lanet vardır. Vayikra'daki *Toheha*'da ise bunun yarısı kadar, yani 49 tane lanet bulunmaktadır.

Ramban'a göre Vayikra kitabında yer alan ilk *Toheha* kısmı I. *Bet-Amikdaş* döneminin sonlarına doğru gerçekleşecek olan felaketler ve Babil Sürgünü ile ilgili kehanetleri içerirken, buradaki *Toheha*'nın II. *Bet-Amikdaş*'ın yıkılışı öncesindeki olayları ve sonrasında günümüze kadar devam eden sürgünü tanımlamaktadır (bkz. Vayikra 26:46 açk., *Sonuç* k.b.).

Sforno ise burada II. *Bet-Amikdaş* döneminin çeşitli aşamalarına gönderme yapıldığı görüşündedir. Buna göre, *Toheha* üç kısımdan oluşmaktadır: [1] p. 36'ya kadar olan kısım II. *Bet-Amikdaş* döneminde *Hanuka* olaylarının ardından kurulan Haşmonai krallığı zamanını kastetmektedir. Bu dönem boyunca Eski Yunan etkisi bu krallığa etki etmiş, Haşmonai hanedanı mensupları arasında iç çekişmeler baş gösterdikten sonra da halkın bir kısmı, bu çekişmeye hakem olarak davet edilen Romalı lider Pompei'nin emriyle Roma'ya sürülmüştür. [2] *Toheha*'nın p. 36-63 arasındaki kısmı II. *Bet-Amikdaş*'ın Romalılar tarafından yıkılış dönemini tanımlarken [3] geri kalan pasuklar da sürgünde çekilecek acıları açıklamaktadır.

Ramban, sürgüne çıkıldıktan sonra bazı dönemlerde Yahudiler'in rahat yaşayıp, cömert ve iyiliksever devletlerin evsahipliğinde huzur bulabileceğini, ama sürgün yine de sürgün olduğu için böyle zamanların da geçici olacağını, genel olarak Yahudiler'in farklı ülkelere saçılmış halde evsahiplerinin merhametine muhtaç durumda yaşamak zorunda kalacaklarını ekler.

Bu kısma geçmeden önce iki temel noktanın altını çizmek önemlidir. [1] Tora'nın, bu kısımda listelediği lanetlerin hepsinin ulusun tümünü hedefleyeceğini söyleme amacında olduğunu ileri sürmek mümkün değildir. Bu durum, *Toheha* boyunca birkaç kez tekrarlanan "*ta ki seni imha edene kadar*" ve benzeri ifadelerden bellidir. Halkın tümü, söz gelimi bir salgın hastalık nedeniyle imha olmuşsa, daha sonra bir de düşman saldırısıyla imha olması, sonra bir de başka ulusların arasına saçılması mümkün değildir. Dolayısıyla şunu kabul etmek gerekir ki burada sayılan lanetler ulusun tümünü birden değil, ya bireyleri ya da bazı kesimleri etkileyecektir. Bazıları hastalıktan, bazıları düşman saldırısından vs. hayatını kaybedecek, kalanlar da sürgüne

- 16-17 **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲנִי מְשַׁלֵּחַ אֶת־מִלְאָכִי אֶת־הַמַּחְבֵּרִים בְּכֶל־מִשְׁלַח יְדֵיךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַד הַשְּׂמֵדָה וְעַד־אֲבֹדְךָ מֵהָרַע מֵעַל־לְיָדְךָ אֲשֶׁר עֲזַבְתָּנִי כֹּא יִדְבֵּק יְהוָה בְּךָ אֶת־הַדָּבָר עַד כָּל־תָּנוּ אֶתְךָ מֵעַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר־אֶתָּה בָּא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ כֹּכָה יְהוָה בְּשַׁחֲפֹת וּבִקְדָּחַת וּבִדְלָקַת וּבַחֲרָחַל וּבַחֲרָב וּבַשְּׂדֵפּוֹן וּבִירְקוֹן וּרְדָפוֹךָ עַד אֲבֹדְךָ:**
- 18 **וּמִשְׁאֲרֵיתָּהּ יֵהְיֶה אֶרֶץ פְּרִי־בִטְנָה וּפְרִי אֲדָמָתָה שָׁגֵר אֶלְפִידֶיךָ**
- 19 **וְעִשְׂתֶּרֶת צֹאנֶיךָ יֵהְיֶה אֶרֶץ אֲתָה בְּבֹאֶךָ וְאֶרֶץ אֲתָה בְּצִאתָהּ:**
- 20 **כֹּכָה יְהוָה | בְּךָ אֶת־הַמַּאֲרָה אֶת־הַמְּחֹמָה וְאֶת־הַמַּגְעֵלֶת בְּכֹל־מִשְׁלַח יְדֵיךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַד הַשְּׂמֵדָה וְעַד־אֲבֹדְךָ מֵהָרַע מֵעַל־לְיָדְךָ אֲשֶׁר עֲזַבְתָּנִי כֹּא יִדְבֵּק יְהוָה בְּךָ אֶת־הַדָּבָר עַד כָּל־תָּנוּ אֶתְךָ מֵעַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר־אֶתָּה בָּא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ כֹּכָה יְהוָה בְּשַׁחֲפֹת וּבִקְדָּחַת וּבִדְלָקַת וּבַחֲרָחַל וּבַחֲרָב וּבַשְּׂדֵפּוֹן וּבִירְקוֹן וּרְדָפוֹךָ עַד אֲבֹדְךָ:**

Alternatif olarak sözcük “*Gaar – Paylamak*” köküyle olan bağlantısı nedeniyle “*suçluluk duyguları*” anlamına da gelebilir (krş. Bereşit 37:10). Tanrı’ya başkaldırmış kişinin içinde vicdanı onu sürekli olarak rahatsız edecek, kendi kendini paylayıp suçlayacaktır (Hirsch).

21. Tüketene kadar – Ya “Tanrı tüketene kadar” (*Septuaginta*) ya da “salgın hastalık tüketene kadar” (*Saadya Gaon*).

22. Veremle – İbranice *Şahefet*. Genel anlamı “*yıpranma*” şeklindedir. İnsanın eriyip gitmesine neden olan bir hastalığı tanımlamaktadır (*Midraş Agadol*). Birçok otoriteye göre bu tüberkülozdur; yani verem (Saadya Gaon; İbn Canah; Radak, *Şeraşim*; *The Living Torah*). Başka alternatiflere göre “*akut ateş*” (Rallbag); “*depresyon*” (Vayikra 26:16, Hirsch o.a.). Diğer açıklamalar için bkz. Vayikra 26:16 açık. Ayrıca bkz. Vayikra 11:15 açık.

Hummayla – Ya da “yüksek ateş” (Raşi; İbn Canah; *Septuaginta*). İbranice *Kadahat*. Krş. 32:22, Yeşayau 3:11, 64:1, Yirmeyau 17:4. Ayrıca bkz. Vayikra 26:16. Özel olarak kronik ateşi belirtmektedir (Saadya Gaon; İbn Ezra; Rallbag). Diğer alternatiflere göre “*enflamasyon*” (Radak, *Şeraşim*) veya “*telaş*” (Vayikra 26:16, Hirsch o.a.). Ortaçağ metinlerinde bu sözcük genel olarak sıtmayı tanımlar ve günümüzde de İbranice’de kullanılan anlamı budur.

Ateşli hummayla – Radak, *Şeraşim*; krş. Rallbag. Pasuktaki diğer sözcükler gibi bu da tahmini bir çeviridir. İbranice *Daleket*. Günümüz İbranicesi’ndeki anlamı “*iltihap*” olan bu sözcüğün buradaki anlamı yine bedensel ateşe neden olan

bir hastalıktır. Raşi’ye göre bundaki ateş, *Kadahat* (humma; ö.a.) ateşinden daha yüksektir. Diğer alternatiflere göre “*sürekli tekrarlayan ateş*” (Saadya Gaon), “*titreme*” (*Septuaginta*) [olasılıkla sıtma], “*göğüste enflamasyon*” (*Midraş Agadol*). Bazı kaynaklara göre bu sayıklamalara ve hezeyanlara da yol açacak düzeydeki ateşi tanımlar (*Targum Yonatan*). Bu doğrultuda “*deliryum*” da olasılıklar dâhilindedir (*The Living Torah*). Bir başka alternatifte göre “*telaş; heyecan; hurs*” (İbn Canah, krş. Bereşit 31:36).

[Bedensel] Kavruklu – İbranice *Harhur*. Raşi bunu insan bedeninin içinin sürekli olarak ısınmasına ve devamlı susuzluğa neden olan bir hastalık olarak tanımlar. Bu, karahumma, ya da tifo ateşi olabilir. Çevirimiz yaklaşıktır. Diğer olasılıklara göre “*ateşli humma*” (Radak, *Şeraşim*), “*enflamasyon*” (*Septuaginta*), “*anjin*” (*Targum Yonatan*) veya “*felç*” (Saadya Gaon; *The Living Torah*).

Kurulukla – İbranice *Horev*. Bu sözcük çoğunlukla “*kılık*” anlamındadır. Raşi buradaki anlamın da bu yönde olduğu ve Tanrı’nın işgalci orduları halkın üstüne göndermesini belirttiği kanısındadır (ayrıca *Targum Yonatan*). Öte yandan, düşman saldırısı aşağıda p. 25’te söylenmektedir. Ayrıca pasukta sayılanların hepsi bedensel ısı ve yüksek ateş ifade ettiği için burada da anlamın “*Horev – Kuruluk*” ile bağlantılı olarak “*kuruluk*” şeklinde olma olasılığı yüksektir (Saadya Gaon; İbn Ezra; *Hizkuni*; Hirsch; *Daat Mikra*). Bir olasılığa göre kuraklık kastediliyor da olabilir (*The Living Torah*). Sıradaki iki lanetin bitkilerin kuruyup solmasını konu etmesi de buna bağlı olabilir.

¹⁶ Şehirde lanetli olacaksın ve kırdan lanetli olacaksın.

¹⁷ Sepetin ve hamur teknen lanetli olacak.

¹⁸ Rahminin meyveleri, toprağının meyveleri, sığırının yavruları ve davarının seçkinleri lanetli olacak.

¹⁹ Geldiğinde lanetli olacaksın ve çıktığında lanetli olacaksın.

²⁰ Eylemlerinin kötülüğü – beni[m öğretilemini] terk etmiş olman – yüzünden, Tanrı, sen hızla imha olup yitene kadar, yerine getireceğin tüm girişimlerinde, talih-sizliği, paniği, hüsrânı, sana karşı salıverecek.

²¹ Tanrı salgın hastalığı sana yapıştıracak – ta ki seni, miras edinmek üzere gelmekte olduğun toprağın üzerinden tüketene kadar.

²² Tanrı seni, veremle, hummayla, ateşli hummayla, [bedensel] kavrukluk ve kurulukla, [bitki örtüsünün] kavrulması ve solmasıyla vuracak ve [bu felaketler] seni, [sen] yok olana kadar kovalayacak.

olanlar kendilerini kanunun üstünde görmeye başladılar. Sonuç olarak Tora'nın kanunlarının ideal bir şekilde uygulanma ortamı II. Bet-Amikdaş döneminde bozulmuştu ve yıkımı getiren ortam buydu (Sforno).

İfade “gözetip uygulamazsan” şeklinde de çevrilebilir. Böylece bir Yahudi'nin üç görevi bu pasukta zikredilmektedir: [1] “Tanrı Aşem'in Sözü'nü dinlemek”: Tora öğrenimi; [2] Emirleri “gözetmek”: Yasak davranışlardan kaçınmak; [3] Emirleri “uygulamak”: Yapılması emredilen eylemleri yapmak (Or Ahayim).

Yakalayacaktır – İbranice **Veisiguha**. Aynı sözcük *berahalar* için de kullanılmıştır. Ancak ikisi arasında bir fark vardır: Burada sözcük diğerine göre fazladan bir *Vav* harfi kullanılarak yazılmıştır. Bu harf Tanrı'nın İsmi'ndeki harflerden biridir: Rabenu Behaye bunun, “Sıkıntı zamanında onunlayım” (Teilim 91:15) prensibinin bir yansıması olduğunu belirtir. Bene-Yisrael sürgünde olduğu ve acı çektiği zaman, Tanrı onları yalnız bırakmaz ve sözün gelişi, onların acısını paylaşır (bkz. Bereşit 46:4).

16. Şehirde ... kırdan – Krş. p. 3.

Lanetli – İbranice **Arur**. “**Beraha** – Bereket” bolluk belirtir. Lanet bunun aksi olduğuna göre, eksiklik, yetersizlik ve azalma ifade eder (*Daat Mikra*).

19. Geldiğinde... çıktığında – Bkz. p. 6 açık.

20. Beni[m öğretilemini] – Bunlar Moşe'nin sözleridir ve Moşe'nin “beni terk etmiş olman yüzünden” demesi mantıklı değildir. Büyük olasılıkla Moşe bu noktada Tanrı'nın sözlerini olduğu gibi aktarmaktadır: “Beni [=Tanrı'yı] terk etmiş olman yüzünden”. Çevirimiz Moşe'nin bura-

da kendi sözleriyle devam ettiği görüşündeki *The Living Torah* çevirisini takip etmektedir ve ekleme de buna göre yapılmıştır.

Yerine getireceğin tüm girişimlerinde – Tam çeviriyle “yapacağın, elinin uzandığı her şeyde”.

Talihsizliği – *The Living Torah*. İbranice **Meera**. Bu sözcük “lanet” anlamındadır ve yıpranmayı (Raşi; İbn Ezra), eksikliği, bozulmayı, aşınmayı (*Daat Mikra*), kaybı, yoksunluğu (*Septuaginta*), başarısızlığı (Saadya Gaon), yıkımı (İbn Canah) veya acıyı (Radak, Şeraşim; bkz. Vayikra 13:51 açık.) belirtebilir. *Targum Yonatan* maddi durumun bozulmasından bahsedildiği görüşündedir. Burada kullanım tüm bu olasılıklar hakkındaki bir genelleme ifade ettiği için yaklaşık bir çeviriyi tercih ettik: “Hiçbir işiniz yolunda gitmeyecek” (*Daat Mikra*).

Paniği – İbranice **Meuma**. Bkz. 7:23. Raşbam bu paniğin başlıca sebebinin olağandışı gökgürültüleri ve dolu olayları olduğu görüşündedir (krş. Şemuel I 7:10). Diğer olasılıklara göre, “zihnin karışıklığı” (Raşi; Raşbam), “telaş”, “huzursuzluk” (Saadya Gaon; Hirsch), “hiçbir işi bitirememe” (İbn Ezra), “sarsaklık”, “ne yaptığını bilememe”, “niyetlenmediği şeyleri yapma” (*Daat Mikra*). Farklı bir görüşe göre “katlık” (*Septuaginta*).

Hüsrânı – Saadya Gaon; *The Living Torah*. İbranice **Migeret**. Diğer bir olasılığa göre bu endişe belirtebilir (*The Artscroll Chumash – Stone Edition*). İnsanın yaptığı hiçbir işin tadına varamaması ve bol çaba göstermesine rağmen sonuçlarından hep endişe duyması (İbn Ezra). Ya da “yıkım” (Radak, Şeraşim; *Daat Mikra*; Malahi 2:3, Radak o.a.), “yıpranma” (*Septuaginta*; İbn Canah), “katlık” (Raşbam).

- כג וְהָיוּ שְׂמִיךְ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁוֹ נְחֹשֶׁת וְהָאָרֶץ 23
- אֲשֶׁר־תַּחְתִּיהָ בְּרֹזֶל: כד יִתֵּן יְהוָה אֶת־מֶטֶר אֶרְצָהּ אֲבָק וְעֹפֶר 24
- מִן־הַשָּׁמַיִם יֵרֵד עָלֶיהָ עַד הַשָּׁמַיִם: כה יִתֵּן יְהוָה | נֶגֶף לִפְנֵי 25
- אֵיכָיֶה בְּדֶרֶךְ אַחַד תֵּצֵא אֵלָיו וּבִשְׁבָעָה דְּרָכִים תָּנוּס לִפְנָיו
- וְהָיִיתָ לְזֹעָזְעָה לְכָל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ: כו וְהָיִיתָ נִבְלָתָךְ לְמֹאכָל 26
- לְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבִהֶמַּת הָאָרֶץ וְאִין מִחֶרֶד:

olarak “buna ilgi gösteren kimse olmayacak” (Hizkuni). Krş. Yirmeyau 7:33.

Tarihten bir kesit: 3828 (MS 68) [bazı kaynaklara göre 3830 (MS 70)] yılında, Roma İmparatoru Espasyanos (Vespasian), oğlu Titus’u Yeruslayim’e karşı yürütülen kuşatmanın komutasıyla görevlendirir. Titus, askerlerine, şehrin çevresini taştan bir çitle kapatmalarını ve tüm çıkışları mühürlemelerini emreder. Gizlice dışarı çıkmaya çalışan Yahudiler yakalanıp, içeridekilerin görecekları şekilde çarmıha gerilirler. Josephus Flavius şöyle yazmaktadır: “Ölümünden önce kırbaçlanan ve her türlü işkenceye maruz bırakılan [bu kişiler] sonunda surlardan görülebilecek şekilde çarmıha gerildiler. ... her gün beş yüz – bazen de daha fazla – kişi ellerine düşüyordu.... Askerler öfke ve nefretle, kurbanlarını gaddarca bir şaka gibi farklı şekillerde mıhlıyorlardı – bu, büyük sayılar nedeniyle çarmıhlara ve çarmıhlarda bedenlere yer kalmayana kadar devam etti” (Josephus Flavius, *Yahudi Savaşları* 5:11:1). “Ana caddeler büyük sayıda ceset yığınlarıyla doluydu ve orayı bir an önce terk etmek isteyenler Yeruslayim’de ölmeye karar vermişlerdi, zira gömülebilmek ümidi, kendi şehirlerinde ölmekten daha az kötü bir fikir olarak görülüyordu” (a.k. 4:6:3).

80.000 askerden oluşan Roma kuvvetinin kuşatması altındayken bile, Yeruslayim’in içindeki çekişmeler devam ediyordu. Yahudiler içindeki farklı fanatik şiddet grupları, halkı Romalılar’la silahlı bir yüzleşmeye zorlamak için şehrin içinde kalan son un, yağ ve odun depolarını da yakmışlardı: “*Kanaim* [adlı fanatik grubun üyeleri] o kadar büyük bir barbarlık düzeyine erişmişlerdi ki, ister Şehrin içinde isterse de yollarda ölmüş olsun, kimsenin toprakta bir çukur sahibi olmasına bile izin vermiyorlardı. Sanki ülkelerinin ve doğanın kanunlarını yok etmeye yemin etmiş gibi ve insanlığa karşı işledikleri suçlara ek olarak

Tanrısallığı da kirleticresine, cesetleri güneş altında çürümeye bırakıldılar. Bir akrasını gömmeye kalkanın cezası ölümdü ve bir başkasını mezara ulaştıran kişi, kısa süre sonra kendisi de buna ihtiyaç duyuyordu” (a.y.). “Namus ve şereften o kadar yoksundular ki, Yahudiler normalde cenaze törenlerine, mahkûm edilip darağacına asılmış birini bile gün batmadan indirip gömecek kadar önem vermelerine rağmen (bkz. 21:22-23), onlar cesetleri cenazesiz olarak öylesine etrafa atıyorlardı. ... Sadece kısa bir süre önce kutsal giysiler giyerek dünya çapında ünlenmiş ibadetlerini gerçekleştiren, yeryüzünün tüm diyarlarından gelen konuklarca saygı gören kişiler bile, herkesin gözü önünde köpekler ve vahşi hayvanlar tarafından yenmek üzere çıplak bir şekilde etrafa atılıyordu...” (a.k. 4:2:5).

“Çatılar, açlıktan tükenen kadınlar ve çocuklarla doluydu, yaşlı adamların cesetleri ise sokaklarda üst üste yığılmıştı. Kıtıktan şişmiş gençler, yere yıkılana kadar, Pazar yerinde birer gölge gibi amaçsızca dolaşıyordu. Kimse ölümler için yas tutmuyordu, çünkü açlık her türlü duyguyu köreltmışti” (a.k.).

II. *Bet-Amikdaş*’ın yıkılışından altmış yıl kadar sonra da, İmparator Adrianos’un (MS 117-132) acımasız baskısı altında Yahudiler için yaşam dayanılmaz bir hal almıştı. Bunun tepkisi Bar Kohba ayaklanmasıydı. Ancak 9 Av tarihinde Bar Kohba’nın son kalesi olan Betar şehri düşünce buradaki kehanet tekrar gerçekleşmiştir: “Kötü yürekli Adrianos’un Teverya’dan Tsiptori’ye kadar olan mesafeye eşit olarak 18x18 millik bir bahçesi vardı. Bunun etrafını tümüyle, Betar’da öldürülen Yahudiler’in cesetlerinden oluşan 2,5 metre yüksekliğinde bir duvarla çevirdi ve gömülmelemleri yasakladı. Yalnızca Antonius Pius (138-161) imparator olduktan sonra Betar ölümlerinin gömülmesine izin verildi” (*Talmud – Taanit* 31a). Bu izin, 15 Av’ın özel bir gün (*Tu Beav*) olarak kutlanma sebeplerinden biridir (bkz. Bamidbar 36:12 aşk.).

²³ Başının üstündeki gökyüzün bakır, altındaki toprak da demir [gibi] olacak.

²⁴ Tanrı, ülkenin yağışını toz ve toprak haline sokacak; [bu yağış, sen] imha olana kadar gökyüzünden [senin] üstüne yağacak.

²⁵ Tanrı senin düşmanlarının önünde bozguna uğramanı sağlayacak. Ona karşı tek koldan ilerleyeceksin, ama onun önünden yedi koldan kaçacaksın. Yeryüzünün tüm devletleri için, dehşet verici bir örnek haline geleceksin.

²⁶ Leşin gökyüzünün tüm kuşlarına ve yeryüzünün hayvanlarına yem olacak ve [onları, kovalamak üzere] korkutan olmayacak.

[**Bitki örtüsünün**] – Sıradaki iki bela bitkilere yöneliktir (Raşi). Ancak farklı görüşte olanlar da vardır.

Kavrulması – İbranice *Şidafon*. Bkz. Melahim I 8:37, Amos 4:9. Bu, sıcak doğu rüzgârının neden olduğu bir kavrulma olarak tanımlanır (Saadya Gaon; Raşi; Radak, *Şeraşim*; krs. Bereşit 41:6). Bir görüşe göre tahıl başaklarının boş kalması kastedilmektedir (İbn Canah). Başkaları ise bunun insanları etkileyen belalar serisinin bir devamı olduğu görüşündedir: “şişkinlik” veya “pörsüme” (İbn Ezra); “eriyip gitme” (Rabag; Hirsch; *Daat Mikra*). *Septuaginta*’nın kullandığı *erithismo* sözcüğü “mahvolma” veya “ajitasyon” anlamına gelebilir.

Solmasıyla – İbranice *Yerakon*. Bitkilerin kuruyup sararmasını tanımlar (Saadya Gaon; Raşi; İbn Canah). Bunun da insanları etkileyen rahatsızlıklar arasında olduğu görüşündekilere göre “sarılık” (Rabag; krs. *Talmud – Berahot* 25a; *Talmud – Şabat* 33a) veya “dehşet” (Radak, *Şeraşim*; krs. Yirmeyau 30:6).

Seni ... kovalayacak – Yani “yakarı bırakmayacak, bir türlü kurtulamayacaksın” (*Daat Mikra*).

[**Sen**] **Yok olana kadar** – “Kendiliğinden tükenip ölene kadar” (Raşi).

23. Gökyüzün bakır ... toprak da demir – “... göklerin bakır gibi dayanıklı olacak ve yağmur yağdırmayacak, altındaki toprağın da demir gibi sert olacak ve meyve üretmeyecek” (*Targum Onkelos*).

Vayikra’daki *Toheha* kısmında da benzer bir ifade vardır ama sıralama terstir: “Göklerimizi demir gibi, toprağımızı bakır gibi yapacağım” (Vayikra 26:19). Oradaki açıklamalarımızda yer verdiğimiz üzere buradaki lanet nispeten daha hafiftir (bkz. o.a.). Yine de, hafif olmasına rağmen, burada yazılanlar da şüphesiz lanet sınıfındadır. Yağışlar kesilecek, toprak da ürün vermeyecektir.

[**Gibi**] – İbn Ezra. Tahmin edileceği gibi, burada gerçekten gökyüzünün bakıra, toprağın da

demire dönüşeceği söylenmekte değildir ve bu bir benzetmedir.

24. Ülkenin – Yani “senin ülkenin”.

Yağışını toz ve toprak haline sokacak – Bu, göklerden toz ve toprak yağacağı anlamına gelmekte değildir. Kastedilen şudur: Yağış istenen düzeyde gerçekleşmeyecek ve yeryüzündeki toz toprağı iyice ıslatıp çökmesini sağlamaya yetmeyecektir. Sadece ürünlerin nemlenmesine neden olacaktır. Sonra rüzgâr gelip tozu kaldırıp nemli bitkilerin üzerine yapıştıracak ve böylece onları toz toprakla kaplayacaktır. Bitkiler bu halde kuruyacak, sonra da çürüyecektir (Raşi; *Mesiah İlemim*; *Mişmeret Akodeş*).

Başka bir olasılığa göre rüzgârın, yağmursuzluk nedeniyle kuru ve çorak olan tepelerden toz ve toprak sökü� yağdırmasından bahsediliyor da olabilir (Raşbam).

25. Tek koldan ... yedi yönde – Bkz. p. 7.

Devletleri – Ya da tam çeviriyle “krallıkları”.

Dehşet verici bir örnek – Tam çeviriyle “titreme sebebi”. Ama bu titremenin sebebi halkın çok kuvvetli ve tehditkâr olması olamaz (krs. Şemot 15:14), zira bu bir lanet değil, olsa olsa bir *beraha* olurdu (*Mişmeret Akodeş*). Anlam farklıdır: “Başına gelen felaketleri duyanlar dehşete düşüp titreyecekler ve ‘Aman onların başına gelen bizim başımıza da gelsin!’ diyecekler” (Raşi). Benzer şekilde “Düşmanlarının saldırısından doğacak savaş ıstırapın o kadar büyük olacak ki, böyle bir şeyin kendi başlarına gelme olasılığının sadece düşüncesi bile onları şok etmeye yetecek” (Hirsch).

26. Leşin... – Bu pasuk, savaştan bahseden önceki pasuğun devamı olabilir (*Daat Mikra*).

[**Onları**] – Yani leşine üşüşen kuşları ve hayvanları (İbn Ezra).

Korkutan olmayacak – Dolayısıyla ölüleri gömecek kimse olmayacaktır (Raşbam). Alternatif

כִּי יִכְכֶּה יְהוָה

27

בְּשָׂתִין מִצָּרִים וּבְעַפְלִים [וּבִטְחָלִים] וּבִגְרָב וּבְחָרָס אֲשֶׁר לֹא-תוּכַל
לְהִרְפֹּא: כִּי יִכְכֶּה יְהוָה בְּשָׂעוֹן וּבְעִוְרוֹן וּבִתְמָהוֹן לִבָּב: כֹּט וְהָיִיתַ

28-29

מִמֶּשֶׁשׁ בְּצָהָרִים כְּאֲשֶׁר יִמְשֵׁשׁ הָעוֹר בְּאַפְלָה וְלֹא תִצְלִיחַ
אֶת-דֶּרֶכֶיךָ וְהָיִיתָ אֶדְ עָשׂוּק וְגִזּוּל כָּל-הַיָּמִים וְאִין מוֹשִׁיעַ:

וְאִשָּׁה תֹאדָשׁ וְאִישׁ אַחֵר יִשְׁגָּלְנָה [יִשְׁכַּכְנָה] בֵּית תְּבִנָּה
וְלֹא-תִשָּׁב בּוֹ כֶּרֶם תִּטֵּעַ וְלֹא תַחֲלִלְנוּ:

30

nitelikli olduğunu vurgular. Yani körlükle kastedilen de, fiziksel körlükten çok, doğruyu görmekten yoksunluğu tanımlamaktadır (krş. 27:18 ačk.). Sıradaki pasukta yapılan benzetme de bunu destekler niteliktedir. Ancak burada fiziksel körlükten de bahsediliyor olabilir (*Daat Mikra*).

29. Kör birinin karanlıkta el yordamıyla yolunu araması gibi – Rabi Yosi şöyle dedi: “Hayatım boyunca şu ifadeyi anlamaya çalıştım: ‘Kör birinin karanlıkta el yordamıyla yolunu araması gibi...’ Kör biri için karanlıkla aydınlık arasında ne fark vardır ki?! Ta ki başımdan bir olay geçene kadar. Bir keresinde gece karanlığında ilerliyordum. Yolda elinde bir meşale taşıyan kör birini gördüm. Ona ‘Oğlum’ dedim, ‘Bu meşalenin sana ne yararı var?’ Bana şöyle cevap verdi: ‘Elimde meşale olduğu sürece [belki bunun benim görmeme bir yararı yok, ama] başka insanlar beni görebiliyorlar ve önümde engeller varsa beni uyarıyorlar.’” (*Talmud – Megila* 24b). Böylece burada, sadece kişinin kendi başına mantıklı ve doğru ilerleyememesinden değil, ona yol gösterecek başkalarının bulunamamasından da bahsedilmektedir.

Yalnızca – Veya “*mütemadiyen*”. Kullanılan “**Ah – Yalnız**” sözcüğü anlamda bir sınırlama belirtir. Bu sözcük hem burada hem de biraz aşağıda (p. 33) kullanılmaktadır ve Bene-Yisrael’den başka hiçbir ulusun onların [Tanrı’ya sırt çevirmeleri durumunda] düşecekleri kadar berbat durumlara düşmeyeceğini ima etmektedir. Buna karşılık *beraha* kısmında da bunun ters ifadesi kullanılmıştır: “*Yalnızca üstte olacaksın ve altta olmayacaksın*” (p. 13). Bu da, Tanrı’ya bağlı kaldıkları takdirde hiçbir ulusun Bene-Yisrael’in ulaşacağı yüksek düzeye ulaşamayacağına işaret eder (Rabenu Behaye).

Sömürülüp soyulacaksınız – “Düşmanların seni hep istismar edecek” (İbn Ezra). “Düşmanların

ve özellikle yakındaki komşu uluslar senin ne yapacağını bilemez halini, haklarını ve mallarını çalmak için bir fırsat olarak değerlendirecekler.” Sıradaki pasuklar (p. 30-32) bu istismarın ayrıntılarına inmektedir (Hirsch).

Tam çeviriyle “*sömürülmüş ve soyulmuş olacaksın*”. İbranice **Aşuk** ve **Gazul**. İlk sözcük “**Oşek – Birinin Hakını Esirgeme**” kökünden gelir (bkz. 24:14 ve Vayikra 19:13). Raşi’ye göre ilk sözcüğün anlamı [**“Esek – Çekişme**” (krş. Bereşit 26:20) ile bağlantılı olarak] “yapacağın her şeyde çekişme ve tartışma içinde olacaksın” şeklindedir.

30. Burada, önceki pasukta sözü edilen sömürü açıklanmaktadır (İbn Ezra). Bu pasukta sayılan üç şeyin – yeni evlilik, yeni ev ve yeni bağ – bir kişiyi aktif askerlik görevinden muaf tuttuğu hatırdta tutulmalıdır (bkz. 20:5-7). Başka bir deyişle bunlar, askerlik görevini bile ikinci plana itecek kadar önemli nedenlerdir. Ama işte, Tora’ya sırt çevrildikten sonra bu en önemli şeyler bile istismar edilecek, namus, mal ve iş güvenliği yitirilecektir.

20:5-7’de sıralama, ev, bağ [=geçim kaynağı], evlilik şeklindeydi ve bunun normal bir yaşamda izlenmesi gereken yol olduğu belirtilmişti. Burada ise bu sıralama *bozulmuştur*: evlilik, ev, bağ. Bu da bulunulan kötü ortam nedeniyle yaşamın normal gidişatının da sekteye uğraması ve hiçbir şeyin olması gereken zamanda yapılamamasını belirtir; böylece bu da lanetin bir parçasıdır (*Yad – Deot* 5:11; *Daat Mikra*).

Evlilik bağı kuracaksın – İbranice **Teares**. Evliliğin ilk aşamasından bahsedilmektedir. Bkz. 20:7.

Başka bir erkek – Ortaçağ’da Avrupa’da *jus primae noctis* (ilk gece hakkı) adı verilen bir kanun olduğu anlatılır. Buna göre, derebeyi ya da yöneticinin, evlenen her genç kızla, evlendiği gece birlikte olma hakkı vardı. Bu kanunun “en

²⁷ Tanrı seni Mısır çıbanıyla, basurla, irinli ve kuru çıbanlarla vuracak, şifa bulamayacaksın.

²⁸ Tanrı seni delilikle, körlükle ve sersemlikle vuracak.

²⁹ Kör birinin karanlıkta el yordamıyla yolunu araması gibi sen öğle vaktinde el yordamıyla yolunu arayacaksın, ama [tuttuğun] yolları başarıya ulaştıramayacaksın. [Aksine,] Tüm günler boyunca yalnızca sömürülüp soyulacaksın ve [seni bu durumdan] kurtaran olmayacak.

³⁰ Bir kadınla evlilik bağı kuracaksın, ama onunla başka bir erkek yatacak; ev inşa edeceksin, ama onda oturamayacaksın; bağ diyeceksin, ama onu kutsiyetinden kurtaramayacaksın.

27. Mısır çıbanıyla – Bkz. Şemot 9:8-12. Mısırlılar'ın başına gelen on beladan biri olan çıbanlar son derece acı verici nitelikteydi. İçten yakıcı irinle dolu, dışarıdan ise kuruydu (*Talmud* – *Behorot* 41a, *Talmud* – *Baba Kama* 80b; Raşi).

Önceki pasukta “leşini hayvanlar yiyecek” dendiikten sonra burada başka hastalıklardan bahsedilmesi, yukarıda belirtildiği üzere, bu lanetlerin hepsinin herkesi hedeflemeyeceği konusunu desteklemektedir. Bu açıdan anlam, “önceki aşamada hayatta kalanlar arasında bazıları da çıbanlara ve diğer hastalıklara maruz kalacaklar” şeklindedir (İbn Ezra).

Basurla – İbranice *Efolim*. Bu sözcük “*Afel* – *Karanlık*” ile bağlantılıdır ve basurun çıktığı kapalı yeri doğrudan ifade eden bir sözcük olduğundan pek hoş değildir. *Talmud* böyle durumlar için genel bir kural öğretir: “Tora’da kaba dille yazılı olan sözcükler [– ki bunlar yalnızca buradaki lanet kısmındadır (burası ve p. 30) –] nispeten daha nazik bir sözcük kullanılarak okunur” (*Talmud* – *Megila* 25b). Bu kurala bağlı olarak geleneksel olarak bu sözcüğün yerine, aynı rahatsızlığı tanımlayan ve nispeten daha örtmeceli bir sözcük olan *Tehorim* kullanılır (*Talmud* – *Megila* 25b; krş. Şemuel I 5:9). Şunu belirtmek gerekir ki, bu geleneksel okuma şekli Tora’nın verilışinden beri süregelen okuma şeklidir ve sonradan verilmiş bir karar değildir. Krş. p. 30 açık.

Çeviri birçok otoritenin görüşünü takip etmektedir (İbn Ezra; Radak, Şeraşim; Hizkuni; Ralbag, krş. *Septuaginta*) ve günümüzde de hemoroid için kullanılan sözcük *Tehorim*’dir. Metindeki *Efolim* sözcüğü de yükselme ifade eden *Leaapil* fiiliyle yakındır (krş. Bamidbar 14:44); dolayısıyla bir şişlik belirtir. Bu rahatsızlığın farelerle bağlantılı olduğu görüldüğünden (bkz. Şemuel I 6:4) bazıları bunun veba olduğu görüşündedir (krş. Abravanel).

İrinli ve kuru çıbanlarla – İbranice, sırasıyla, *Garav* ve *Heres*. Bunlardan ikincisi tam olarak

“kil” anlamına gelir. Bu da söz konusu çıbanın son derece kuru oluşunu belirtir, zira kil bir kabın kullanılabilmesi için, fırına verilerek tamamen kurutulmuş olması gerekir. [Rabenu Behaye’ye göre bu ismin verilmesinin sebebi, onu kaşımak için kilden yapılmış bir kabın kırılma ihtiyacı duyulmasıdır (krş. İyov 2:8).] *Garav* ise genel olarak çıbanı belirtir. Burada kupkuru nitelikteki *Heres* ile birlikte verildiğine göre, nispeten daha nemli ve irinli bir çıbanı kastetmektedir (*Talmud* – *Behorot* 41a; Raşi; bkz. Vayikra 21:20 açık.). Bu bir tür egzama olabilir.

“Kil” anlamındaki *Heres* sözcüğünün son harfi aslında *Sin*’dir; ancak burada ses benzerliğine dair bir değişiklik *Sin* yerine *Sameh* harfiyle yazılmıştır. *Tanah*’ın başka yerlerinde bu sözcük *Sameh* ile yazıldığı zaman “güneş” anlamındadır (ör. Şofetim 14:18, İyov 9:7). Bu nedenle İbn Ezra buradaki anlamın “güneş çarpması” şeklinde olduğu görüşündedir. Böylece burada “*Tanrı seni ... güneş çarpmasıyla vuracak*” denmesi, Teilm’deki, Tanrı’nın sürekli korumasını belirten kısımda “*Gündüz vakti seni güneş vurmuyacak*” (Teilm 121:6) sözlerinin tam aksini yansıtmaktadır. Tora’ya sırt çevirme, Tanrı’nın bu özel korumasını kaldırmasına ve Bene-Yisrael için de her şeyin doğa kurallarının gerektirdiği şekilde işler hale gelmesine yol açacaktır (Rabenu Behaye; krş. p. 2 açık.).

Şifa bulamayacaksın – “Hastalığı veren Tanrı olduğuna göre, şifayı kim verebilir?” (*Hizkuni*).

Tam çeviriyle “*şifa bulamayacağım [=bir türlü iyileşmeyecek olan] ... çıbanlarla vuracak*”.

28. Sersemlikle – İbranice *Timon Levav*. Tam çeviriyle “*kalp tıkanıklığı*”. Bu fiziksel bir tıkanıklık değil, afallama, sersem olma, ne yapacağını bilememe, açıklık eksikliği, duygusal hissizlik, halisünasyon gibi anlama sahip bir deyimdir (Raşi; Hirsch). İbn Ezra sadece bunun değil, önceki delilik ve körlüğün de zihinsel ve ruhsal

דא שורך טבוח לעיניך

31

ולא תאכל מִמֶּנּוּ חֶמֶךְךָ גָזוּל מִלְפָּנֶיךָ וְלֹא יָשׁוּב לָךְ צֶאֱנֶךָ

נִתְּנֹת לְאִיבֶיךָ וְאֵין לָךְ מוֹשִׁיעַ: דג בְּנִיךָ וּבִנְתֶיךָ נִתְּנִים לַעֲמֹ

32

אֲחֵר וְעֵינֶיךָ רְאוֹת וְכָלֹת אֲלֵיהֶם כָּל־הַיּוֹם וְאֵין לָאֵל יָדְךָ: דג פְּרִי

33

אֲדַמְתֶּךָ וְכָל־יִגְעֶךָ יֹאכֵל עִם אֲשֶׁר לֹא־יָדַעַת וְהָיִיתָ רֶק עֶשׂוֹק

וְרָצוֹן כָּל־הַיָּמִים:

“Gözlerin tükenmesi”, sonuçsuz hasreti belirten bir deyimdir (bkz. Vayikra 26:16 açk.): “Hasretle çocuklarının dönmesini bekleyeceksin, ama dönmeyecekler” (Raşi).

[Bunu engellemeye] – Veya “[onları geri getirmeye]” (Daat Mikra).

33. Sömürülüp ezileceksin – Tarihten bir kesit: MÖ 63 yılında [Haşmonai hanedanına mensup, birbiriyle çekişen iki kardeş olan] II. Aristobulus ve II. Hyrkanus, Yeuda topraklarına dair konulara el koyması için Romalı etkili lider Pompei’ye çağrıda bulundular ve bu egemenlik, II. Bet-Amikdaş’ın MS 68 [bazılarına göre 70] yılındaki yıkılışına kadar devam etti. Yahudiler bitmek bilmeyen bir Romalı imparatorlar, genel valiler, temsilciler ve yüksek komiserler zincirinin baskıcı yönetimi altında ezildi. Buna ek olarak Yahudiler’in başındaki ya da onlara etki edebilen konumdaki Roma yanlısı yöneticiler, örneğin Antipater ve Herod, Archelaus, II. Agripas ve son olarak yedi yüksek komiser, halkı acımasızca istismar edip mallarını gaspettiler. İstisnasız olarak hepsi tek bir amaca odaklanmışlardı: Bu amaca ulaşmak için halka ne kadar adaletsizce davranmak gerekiyorsa gereksin, zenginleşmek. MS 66’daki son Yahudi isyanı öncesinde son yüksek komiser Florus’tu. “Florus, tahammül edilemez suçlarını örtbas edebilmek için halkı açık savaşa kışkırtmayı planlıyordu. Sakin bir zaman geldiğinde Yahudiler’in Roma’ya bir heyet göndererek onun suçlarının bir listesini imparatora sunacaklarının farkındaydı. Ama eğer onları açık bir isyana kışkırtabildiği takdirde bu ‘büyük kötülük’, kendi ‘küçük kötülüklerini’ gölgeleyebilecekti. Ve bu şekilde halkın çektiği eziyeti her gün sürekli olarak arttırdı” (Josephus Flavius, *Yahudi Savaşları* 2:14:2). “... [Florus’un selefi] Albinus işte böyle [acımasız] biriydi; ama halefi Gessius Florus’un yaptıkları onun bir melek

olarak görünmesini sağladı. Albinus’un suçları, çoğunlukla, gizli ve üstü örtülü bir şekilde işlenirdi; Gessius ise, aksine, ulusa karşı işlediği kaba-hatleri açık bir şekilde sergiliyordu ve sanki mahkûm edilen suçluları cezalandırmak için gönderilmiş bir cellâtımsı gibi, her türlü soygun ve şiddetin müptelası olmuştu... İnsanların sırtından kâr elde etmek onun için çok ehemmiyetsiz nitelikteydi: O şehirleri bir bütün olarak yağmalıyor, cemaatleri bir bütün olarak harap ediyor ve ülkenin tümüne, çapulu kendisiyle paylaşmak kaydıyla isteyen herkesin haydutluk edebileceğini açıkça ilan ediyordu. Onun servet hırsının sonucu, tüm şehirlerde ıssızlık: Birçok insan kendi atasal evlerini terk etti ve yabancı eyaletlerde kendine sığınak aramaya başladı” (a.y.).

“Savaşın farklı aşamalarında büyük sayıda ölümler oldu. Birçok şehir, gerek çatışmaların sonucu olarak gerekse de Roma lejyonlarının halkın kalplerine korku salma amacıyla uyguladıkları intikam hareketleri nedeniyle yakıldı ve harap edildi. Tarım özellikle mahvolmuş durumdaydı. Meyve ağaçlarıyla kaplı olan büyük dağlık ve vadilik alanlar yok edilmişti. Birçok yerde Roma lejyon kuvvetleri dikili bölgelerdeki ağaçların bütünüyle sökülmesi görevine gönderilmişlerdi. Josephus’un tanıklığına göre, Yeruşalayim kuşatması sırasında ‘İşgalcilerin kendi bahçe ve limonluklarının etraflarına çevirdikleri tüm çitler ve çalılıklar yıkılmış, çevredeki tüm ağaçlar devrilmiş, kuyular ve sarnıçlar tıkanmış, kayalık çıkıntılar demir araçlarla yıkılmış, Ar Atsofim’den (Yeruşalayim’in kuzeyinde şehre bakan tepe) Herod’un Yılan Havuzu boyunca dizili olan anıtlarına kadar bölgenin tümü çıplak hale getirilmişti’ (Josephus Flavius, *Yahudi Savaşları* 5:3:2).

³¹ Boğan gözünün önünde boğazlanacak, ama ondan yiyemeyeceksin; eşeğin, önünden gasp edilecek ve sana dönmeyecek; davarın düşmanlarına teslim edilecek ve seni [bu durumdan] kurtaran olmayacak.

³² Oğulların ve kızların başka halka verilecek ve gözlerin görececek, gün boyunca onlar için hasret çekecek ama elinin gücü [bunu engellemeye] yetmeyecek.

³³ Toprağının meyvelerini ve tüm çabalarını[n ürünlerini], tanımadığın bir halk yiyecek ve [sen] tüm günler boyunca yalnızca sömürülüp ezileceksin.

iyi şekilde uygulanmasına” titizlik gösteren birçok kişi bulunuyordu. Avrupa’da bakire bir gelini ilk ilişkisi için yerel yöneticiden esirgeyenler ağır bir şekilde cezalandırılırdı. Katalonya’da bulunan bir belge, bunun fiilen uygulandığına tanıklık etmektedir. Bu kanun sadece Avrupa ile sınırlı değildi. Kuzey Irak’ta da benzeri bir uygulama vardı ve 200 yıl kadar önce bu kanun, yerel yöneticinin “ilk haklarından” feragat etmesinin tazminatı olarak parasal bir fide verilmesi şeklinde değiştirilmişti. Bakire bir gelin, kendisiyle ilk ilişkiye girmek isteyen bir yerel yöneticiyi öldürmüştü. Bunun üzerine, bu olayın örnek alınabileceği endişesiyle, “kanunda” bunun bir fideyle kapatılması yönünde bir ödün verilmişti (Yisrael ben Yosef Binyamin, *The Travels of Israel*; Dr. A. Bruer, *Kurdish Jews*). *Talmud*’da da, Romalılar zamanında bu yönde kararların olduğu ve bunun önüne geçmek için çeşitli yöntemler denendiği kayıtlıdır (*Talmud – Ketubot* 3b).

Yatacak – İbranice **Yişgalena**. Metinde yazılı olan sözcük, kadınla erkek arasında saygın bir evlilik bağı olmadan gerçekleşen salt cinsel ilişkiyi belirtir (ör. Nehemya 2:6); dolayısıyla hoş bir sözcük değildir. Yukarıda p. 27 açıklamalarında sözünü ettiğimiz kurala bağlı olarak geleneksel olarak bu sözcük yerine **Yişkavena** sözcüğü kullanılır. Bu ikinci sözcüğün anlamı “yatmak” şeklindedir. Birçok yerde cinsel ilişkiyi belirtmesine rağmen cinsel ilişkiden daha geniş bir anlama sahip olduğu için nispeten daha naziktir.

Ev inşa edeceksin... oturamayacaksın – Krş. 20:5.

Bağ diyeceksin, ama onu kutsiyetinden kurtarmayacaksın – Bkz. 20:6 açık.

32. Oğulların ve kızların başka halka verilecek – Tam çeviriyle “verilecekler”. Ramban, Vayikra kitabının sonundaki ilk *Toheha*’ya yaptığı açıklamalarda o *Toheha*’nın I. *Bet-Amikdaş*’ın yıkılışı ve Babil Sürgünü’nü anlattığını, Devarim kitabında şimdi okuduğumuz *Toheha*’nın ise II. *Bet-Amikdaş*’ın sonlarını ve yıkımın sonrasını tanımladığını belirtir. Bunun için gösterdiği kanıtlardan biri de buradaki ifadedir. Babil Sürgünü’nde babalar ve çocuklar birlikte sürülmüşlerdi. Romalılar tarafından II. *Bet-Amikdaş*’ın yıkımını takiben çıkılan sürgünde ise [tıpkı bu pasukta söylendiği gibi] özellikle çocuklar alınıp Ülke’den uzaklaştırılmış ve geri gelmemişlerdir (Vayikra 26:16, Ramban o.a.). “Bu da Romalılar’ın II. *Bet-Amikdaş*’ın yıkılış dönemindeki acımasızlıklarından bir başkasıdır. Gençleri alıp sürmüşler, babaları [yani yaşlıları] ise geride bırakmışlardır” (Prof. Charles B. Chavel’in Ramban’ın Tora açıklamalarına yaptığı alt açıklamalardan).

Tarihten bir kesit: “Sezar, yalnızca silahlı direnç gösterebilecek erkeklerin öldürülmesi, geri kalan herkesin ise hayatta bırakılması emrini vermişti ... Gençlerden en uzun boylu ve yakışıklıları zafer onuruna yapılacak resmigeçide sakladı. Kalanlardan, on yedi yaşının üstündekiler zincirlenip Mısır’daki madenlerde çalışmaya gönderilirken (krş. p. 68), büyük sayıda genç, Titus tarafından tiyatrolarda kılıçla veya hayvanlar tarafından öldürülmek üzere farklı eyaletlere hediye edildi. On yedi yaşının altındakiler ise satıldılar” (Josephus Flavius, *Yahudi Savaşları* 6:9:2).

Buradaki kehanet yaklaşık 2000 yıldır süren sürgün boyunca da sürekli olarak gerçekleşmiş, Yahudi çocuklar sayısız kez yerel güçler tarafından, çaresizce seyreden veya karşı geldikleri için öldürülen ebeveynlerinin önünden alınıp götürülmüştür. Özellikle ortaçağ Avrupası bu gibi olayların çok sık görüldüğü bir dönemdi.

Gözlerin görececek – “Onların esarete gidişini görecek.”

Gün boyunca – Veya “tüm günlerde” (*Targum Yonatan Ahadaş*); yani “sürekli olarak” (*Daat Mikra*).

Onlar için hasret çekecek – İbranice **Vehalot Aleem**. Tam çeviriyle “onlar için tükenen”.

Onlar için hasret çekecek – İbranice **Vehalot Aleem**. Tam çeviriyle “onlar için tükenen”.

- 34 **דַּו וְהִיִּית מִשְׁגָּע מִמֶּרְאֶה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה:**
- 35 **דָּה יִכְכֶּה יְהוָה בְּשָׁתִין רָע עַל-הַבְּרָכִים וְעַל-הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר**
- 36 **לְאַתְּוֹכֵל לְהַרְפֹּא מִכָּךְ רַגְלֶךָ וְעַד קִדְקֹדֶךָ: זֶו יוֹלֵךְ יְהוָה אֶתְךָ**
- וְאֶת-מִלְכְּךָ אֲשֶׁר תִּקֵּים עָלֶיךָ אֶל-גֹּוִי אֲשֶׁר לֹא-יִדְעָתָ אֶתָּה**
- 37 **וְאֶבְתִּיךָ וְעִבְדָּתָ שֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַץ וְאֶבֶן: זֶו וְהִיִּית לְשִׁמָּה**
- לְמִשָּׁל וּלְשִׁנְיָנָה בְּכֹל הָעַמִּים אֲשֶׁר-יִנְהַגְךָ יְהוָה שְׁמָה:**

Başkalarının ilahlarına hizmet edeceksin – Bunun anlamı “başkalarının ilahlarına tapacaksın” olamaz; zira Tora’nın, putperestliğin cezasını yine putperestlik olarak vermesi mantıklı değildir. Sürgüne giden halk, putperestlerin köleleri haline geldikleri zaman, onların kendi putları için gerekli gördükleri işleri de yapmak zorunda kalacaklardır. Onkelos’un çevirisinde olduğu gibi: “*Putlara tapan uluslara hizmet edeceksiniz*”. Ayrıca putperest rahiplere de kafa vergisi ödeyeceklerdir (Raşi) ve bu, diğer normal işlere göre daha da aşağılayıcıdır (*Leket Bahir*). Ayrıca bkz. 4:28 aşk.

Ahşap – Ya da “ağaç”.

37. Hayret, misal ve ibret [konusu] – “Seni görenler durumuna bakıp, nasıl bu kadar düşülebileceğini düşünerek hayret edecekler, bir kişinin başına herhangi bir felaket geldiği zaman seni misal gösterip ‘bu, filancanın başına gelen felakete benziyor’ diyecekler, insanlar senin durumunu sohbet (Raşi) ve ibret (Hirsch) konusu haline getirecekler. [Buradaki üçüncü kelime için kullanılan İbranice *Şenina* sözcüğünü, Raşi, *Şema*’daki *Veşinantam* sözcüğüyle (bkz. 6:7) bağlantılı olarak “sohbet” olarak açıklarken, Rabi Samson Raphael Hirsch bunun “ibret” anlamında olduğu görüşündedir.]

Yahudiler dünyadaki insan nüfusunun %0,2’sini oluşturmaktadır. Buna rağmen, isimlerinin duyulmadığı, kendilerinden bahsedilmeyen yer yok gibidir. Bu sadece iletişim olanaklarının çok yüksek olduğu günümüzde değil, tarih boyunca böyle olmuştur. Örneğin: “Eğer istatistikler doğruysa, Yahudiler insan ırkının olsa olsa yüzde birini oluşturmaktadır. Sanki Samanyolu’nun parlaklığı içinde kaybolmuş bir yıldız tozunun bulutsu loş bir esintisi gibidir. Esasında Yahudi, hakkında zar zor bir şeyler duyulmuş biri olmalıydı; ama işte hep duyulmaktadır, hep duyulmuş

olduğu gibi...” (Mark Twain, *Yahudiler Hakkında*, 1899).

Antisemitizm. Burada kullanılan [“hayret” şeklinde çevirdiğimiz] *Şama* sözcüğü, aynı zamanda korku, dehşet ve şok belirtir. Bu da Yahudiler’in her zaman başkaları için yapay bir korku kaynağı oluşturduklarını ve bu korkuyu uydurup kendisine bahane eden antisemitizmle yüzleşeceğini ima eder. Antisemitizm Yahudi’yi korku duyulacak bir şey olarak görür, gösterir ve bunu Yahudi’ye dehşet salmak için kullanır (krş. 26:6 aşk.). Antisemitizm için hiçbir sağlam dayanak olmasına da gerek yoktur. Varolan sadece bahanedir. Şu sözlerde güzelce ifade edildiği gibi: “İnsan doğasında yıkıma yol açan aşırı fanatizm türleri içinde antisemitizm kadar mantık dışı olanı yoktur. Yahudiler ne yapıp etse, kendilerini bu fanatiklerin gözünde temize çıkaramazlar. Eğer zengin iseler, hırsızlık ve sömürünün hedefidirler. Eğer fakir iseler aşağılanma ve horlanmanın hedefidirler. Savaşta taraf tutuyorlarsa, mutlaka Yahudi olmayanların kanlarının dökülmesinden avantaj sağlamayı arzuladıkları içindir. Barış telkin ediyorlarsa mutlaka korkak ve endişeli bir doğaya sahip olmalarından veya ülkelerine ihanet içinde olduklarından. Yahudi yabancı bir ülkedeyseniz ayrımcılığa ve eziyete maruz kalır veya sürülür. Kendi ülkesine dönmeye kalksa bunu yapması engellenir” (Lloyd George, 1923). “... Ama Yahudi tarihi konusundaki araştırmam ilerledikçe, Yahudiler’i her ülkede ve yerkürenin neredeyse her köşesinde kovalayan aralıksız ve mantıksız şiddet karşısında şaşırdım, moralim bozuldu ve bir derecede bunaldım. Bu nedenle eğer [yazdığım] bu kitabın sayfalarına ayırım, sürgün, işkence, aşağılanma ve toplu katliamlar musallat olmuşsa, bunun sebebi tüm bunların Yahudi tarihine de musallat olmuş olmasıdır” (Martin Gilbert, *Jewish History Atlas*, Oxford 1985).

³⁴ Gözlerinle göreceğin manzaradan deliye döneceksin.

³⁵ Tanrı seni, dizlerinde ve bacaklarında [çıkacak] kötücül bir çıbanla vuracak ve şifa bulamayıp ayağından başına kadar [çıbanla kaplanacaksın].

³⁶ Tanrı [bu halinle] seni ve başına atayacağın kralını, ne senin tanıdığın ne de atalarının [tanıdığı] bir ulusa götürecek ve orada başkalarının ilahlarına hizmet edeceksin – ahşap ve taş.

³⁷ Tanrı'nın seni güdeceği tüm halkların içinde bir hayret, misal ve ibret [konusu] haline geleceksin.

34. Manzaradan – Ya da “görüntüden”. İbn Ezra'ya göre bu, sıradaki pasukta bahsedilen çıbanları kastetmektedir (*Piruş Al İbn Ezra*).

Deliye döneceksin – Tam çeviriyle “*deli olacaksın*”. Bu, p. 28'de bahsedilen delilikten farklıdır. Orada Tanrı deliliği aktif olarak bir felaket şeklinde gönderecektir. Buradaki ise içinde bulunulan felaket ortamı nedeniyle doğal olarak ortaya çıkan delilikten bahsedilmektedir (*Daat Mikra*).

35. Dizlerinde ve bacaklarında – Anlaşıldığı kadarıyla bu gibi çıbanların öncelikle çıktığı yerler bacaklardır. Nitekim Mısır'daki çıban belası sırasında Paro'nun medyumlarının çıbanların etkisi yüzünden ayakta duramadıkları söylenmektedir (bkz. Şemot 9:11) (*Behor Şor; Daat Mikra*)

Targum Yonatan bu pasuğu şöyle açıklar: “Tanrı, günahkârca eğildiğin [=diz kırdığın] için dizlerine, günaha koştuğun için bacaklarına kötücül bir çıban gönderecek ve Tora yoluna geri dönmezsen bundan şifa bulamayacak, ayağından başına kadar çıbanla kaplanacaksın.”

Kötücül bir çıbanla vuracak – Anlaşıldığı üzere, bu p. 27'de sözü edilen dehşet verici Mısır çıbanından bile daha ağırdır.

Şifa bulamayıp – Çıban ve egzamalar tam da eklem yerlerinde olduğundan iyileşmesi çok zor olacak, sonunda yayılıp tüm bedeni kaplayacaktır (krş. İbn Ezra).

[Çıbanla kaplanacaksın] – Krş. *Targum Yonatan* ve Ralbag.

36. [Bu halinle] – Pasukta sözü edilen sürgünler yabancı diyarlara önceki pasukta belirtilen hastalıklardan mustarip bir halde götürülecekler, orada kendilerinden zaten nefret eden düşmanlarının karşısına bu şekilde çıkacaklar ve durumları son derece çekilmez bir hal alacaktır (Hirsch). Yine de, önceki pasukla bu pasuk arasında doğrudan bir bağ olmayabilir ve eğer

öyleyse bu eklemeye gerek yoktur.

Başına atayacağın kralını – “[Devarim kitabındaki, yani burada okuduğumuz *Toheha*'nın II. *Bet-Amikdaş*'in yıkılış dönemini ele aldığına dair] Bir başka kanıt da buradaki ifadedir. Nitekim o dönemde Yahudiler'in başında olan [Yahudiler'in son kralı olan, Roma'da yetişmiş, öğretmenleri ve arkadaşları Romalı olan] Kral Agripas II. *Bet-Amikdaş* [döneminin] sonunda Roma'ya gitmişti ve *Bet-Amikdaş* bu gidişin bir sonucu olarak yıkılmıştı. Bu arada Tora'nın 'sizin üstünüzde hükmedecek olan kral' değil, '*başına atayacağın kral*' demekle olduğu gözden kaçmamalıdır. Böylece Kutsal ve Mübarek Tanrı, söz konusu kralın bu mevkiye uygun biri olmayacağı imasında bulunmuştur. Gerçekten de [Edomlu Antipater'in oğlu Herod'un soyundan geldiği ve Tora açıkça '*kardeşin olmayan yabancı bir adamı üzerine yerleştiremezsin*' (17:15) dediği için,] Agripas'ın Tora kanununa göre Yisrael üzerinde kral olması yasaktı; ancak halk, *Talmud*'da belirtildiği gibi (*Sota* 41b), kanuna karşı gelerek onu ve babalarını 'kendi başına atamıştı'” (*Vayikra* 26:16, Ramban o.a.).

Ramban'ın burada sözünü ettiği, Roma'nın sadık bir hizmetkârı olan II. Agripas'tır. Yeuda krallığının en son hükümdarı oydu. *Yeruşalayim'in kuşatılması sırasında Titus'un yanında idi ve şehrin düşmesinin ardından Romalılar'ın Keysarya'daki (Ceasarea) zafer kutlamalarının düzenlenmesinde de rol almıştı*. Ramban, burada anlattıklarında Yosifon (Josippon, 65. Bölüm) kitabından alıntı yapmaktadır. Orada şöyle yazılıdır: “Kral Agripas, Roma İmparatoru Nero'ya gitti ve tüm bunları [=Yahudiler'in Roma'ya karşı isyan hareketinin bilgilerini] anlattı ve bunun üzerine Nero Yahudiler'e karşı Roma generalini görevlendirdi...” Başka bir deyişle, *Yeruşalayim'in düşüşü ile sonuçlanan savaşta tetikleyen olay buydu* (Prof. Charles B. Chavel'in Ramban'ın Tora açıklamalarına yaptığı alt açıklamalardan).

כֹּחַ זֶרַע רַב

38

תוֹצִיאַ הַשָּׂדֶה וּמַעַט תִּאֲסֹף כִּי יַחֲסִלְנוּ הָאֲרָבָה: שֹׁט כְּרָמִים תִּטַּע

39

וְעִבְדָּתָ וַיֵּין לֹא-תִשָּׂתֶה וְלֹא תִאָּגֵר כִּי תֹאכְלְנוּ הַתְּלַעֲתָ: מִזֵּיתִים

40

יִהְיוּ לָךְ בְּכָל-גְּבוּלְךָ וְשִׁמְן לֹא תִסּוֹד כִּי יִשָּׁל זֵיתְךָ: מֵא בָנִים

41

וּבָנוֹת תוֹלִיד וְלֹא-יִהְיוּ לָךְ כִּי יִלְכוּ בְּשָׂבִי: מִבְּכָל-עֲצָךְ וּפְרֵי

42

אֲדָמָתְךָ יִירָשׁ הַצִּלְצֹל: מִגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ יַעֲלֶה עָלֶיךָ מַעֲלָה

43

מַעֲלָה וְאַתָּה תִּרְדַּ מִּטָּה מִטָּה:

Fakirleştirecek – “Meyvelerinden yoksun bırakacak” (Raşi). İbranice **Yeyareş**. Çeviri Raşi’nin açıklaması doğrultusunda, fiilin “**Raş** – **Yoksul**” ile bağlantılı olduğu görüşünü takip etmektedir. Diğer bir alternatifte göre fiil “**Leoriş** – **Sürmek**; **Kovmak**” ile bağlantılı olabilir: “Meyvelerini yerinden edecek ve seni onsuz bırakacak” (krş. İbn Ezra). Bir başka alternatifte göre “**Larešet** – **Miras Almak / Mülk Edinmek**” ile bağlantılı olarak “meyvelerinin sahibi olacak” (krş. *Targum Onkelos*). Bu üç fiilin her biri **Yaraş** kökünden gelir ve hepsinin teması ortaktır.

43. Arandaki yabancı – İbranice **Ger**. Yani **Ger Toşav** – Noah’ın Soyuy İçin Yedi Mitsva’yı üstlenmiş ve Erets-Yisrael’de yaşayan Yahudi olmayan kişi (krş. *Targum Onkelos*). “Aynı yerde yaşamınıza rağmen, sen felaketle yüzleşirken o başarı ve yükseliş gösterecektir. Böylece tüm bu lanetler özellikle senin üzerine gelecek (p. 45) – ve seninle aynı toprakta yaşayan yabancıya gelmeyecek. Bu da hem sende hem de ebediyen soyunda, tüm bunların, başına, Tanrı’ya sırt çevirmen nedeniyle geldiğine dair bir işaret ve kanıt teşkil edecek (p. 48)” (Hirsch).

Gittikçe yükselecek – Tam çeviriyle “senin üzerine çıkacak – yukarı, yukarı”. Benzer şekilde pasuğun devamında “ve sen ineceksin – aşağı, aşağı”. Bu tekrarlar iki anlama gelebilir: “O daima yükselecek ve sen daima alçalacaksın” veya “O, olası en yüksek konumu elde edecek ve sen en aşağıya ineceksin” (İbn Ezra).

“MÖ 63 yılında, hırslı ve entrikacı bir Edomlu olan Antipater, Romalı lider Pompei ile ilk işbirliğine başlar. Pompei’nin fethine rağmen Yahudiler’deki birlik ve bağımsızlık ruhu zayıflamamıştır. Antipater Yisrael’in en büyük manevi merkezinin *Sanedrin* olduğunu farkeder. *Sanedrin*’in gücünü ortadan kaldırdığı takdirde halkın, Roma

hâkimiyeti altındaki diğer halklar gibi uysal ve itaatkâr hale geleceğinden emindir. Antipater bu fırsatı kendi konumunu güçlendirmek için kullanmaya karar verir. Pompei’ye, tüm otoriteyi Hahamlar’dan alıp onların gücünü [Haşmonai lider] Hyrkanus’a aktarmasını salık verir. Fiiliyatta bunun anlamı, Hyrkanus’u kontrol eden Antipater’in Romalılar’ın Yahudi ellerinde bırak-tıkları yetkileri eline geçirmesidir. Daha sonra MÖ 48’de Antipater, Pompei’ye karşı Sezar’ın yanını tutar ve imparatorluktan belli çıkarlar ve sınırsız güç talep eder. Bir Edomlu’nun gerçek yönetici olamayacağı şeklindeki acı gerçeği gizlemek için, Sezar Hyrkanus’a Nasi [= *Sanedrin* başkanı] ünvanını ve bu ünvanı çocuklarına aktarabilme yetkisini verir. Ayrıca onun *Koen Gadol* olarak statüsünü de onaylar. Böylece, her ne kadar görünüşte Yeuda’nın lideri Hyrkanus idiyse de, gerçekte ipler, Yahudi olmayan Antipater’in elindedir” (Ebner ve Goldwurm, *History of the Jewish People – 2nd Temple Era*; Artscroll Yayınları 1982, s. 123-125 ve 130).

Antipater’in oğlu Herod (Hordus), II. *Bet-Amikdaş*’ın yıkılışından yaklaşık 105 yıl öncesinde Yeuda üzerinde tam güç sahibi olmuştur. *Bet-Amikdaş*’ı dillere destan bir ihtisama sahip olacak şekilde restore etmiş olmasına ve bu konuda övülmesine rağmen, 32 yıl süren uzun yönetimi boyunca (MÖ 36-4), Yahudiler bu tirandan çok büyük baskı görmüştür. Hızlı bir karşılık görme korkusuyla durumdan yakınıp protesto etmekten bile korkuyorlardı. Herod’un yönetimi, II. *Bet-Amikdaş*’ın yıkılışına ve uzun acı sürgüne giden yolun tohumlarını atmıştır. Yahudiler, Roma Senatosu’na bir heyet gönderip onun verdiği eziyeti anlatma cesaretini ancak Herod öldükten sonra gösterebilmişlerdir. “[Bu heyete mensup] Suçlayıcılar, kendilerine söz verildiğinde öncelikle Herod’un suçlarını sıraladılar

³⁸ Tarlaya bol [miktarda] tohum ekeceksin, ama az [ürün] toplayacaksın, zira onu çekirgeler tüketecek.

³⁹ Bağlar dikip emek vereceksin; ama şarap içemeyecek, [hatta üzümü bile] toplayamayacaksın, zira onu kurtçuklar yiyecek.

⁴⁰ Tüm bölgelerinde zeytinler olacak, ama yağı süremeyeceksin [bile], zira zeytinlerin [ağaçtan] dökülüp gidecek.

⁴¹ Oğullar ve kızlar getireceksin dünyaya; ama senin olmayacaklar, çünkü tutsaklığa gidecekler.

⁴² Tüm ağaçlarını ve toprağının meyvelerini cırcır böceği fakirleştirecek.

⁴³ Arandaki yabancı senin üzerinde gittikçe yükselecek ve sen gittikçe alçalacaksın.

38. Tarlaya – Önceki pasukta halkın sürgüne çıkacağından bahsedilmişti. Burada ise tekrar Yisrael'in kendi toprağındaki sorunlar ele alınmaktadır. Bunun bir açıklaması, yine, sürgüne tüm halkın değil, yalnız bir kesimin çıkması, kalanların ise topraktaki verimsizlikle mücadele etme durumunda kalmasıdır. İbn Ezra'nın getirdiği diğer açıklamaya göre ise burada, önceki pasukta bahsi geçen sürgünün öncesinde meydana gelecek ve dayanma gücünü yok edeceği için söz konusu sürgünün kapısını açacak sorunlardan bahsediliyor da olabilir.

Ramban bahsi geçen sürgünün kısmi olduğu ve yukarıda belirtildiği üzere Agripas'ın Roma'ya gelmesinin kastedildiği görüşündedir. Ancak bir olasılığa göre Agripas'tan önceki başka bir aşama da kastediliyor olabilir. Nitekim Roma kumandanı, Aristobulus'u (p. 33 açık.) yakalayıp onu zincirlerle Roma'ya götürmüştür. Sonraki bir aşamada Agripas, Roma temsilcisiyle işbirliği yaparak Yeuda topraklarında geniş alanları ele geçirmiştir ve p. 48'de sözü edilen düşmanlar bunlardır ve p. 49'da bahsi geçen asıl yabancı düşmanın – Vespasian ve Titus komutasındaki Roma ordusunun – öncüleridir (bkz. p. 49 açık.). Romalılar'ın neden olduğu sürgünle birlikte p. 64'teki dünyaya saçılma kehaneti gerçekleşmiştir. p. 66'dan itibaren de sürgündeki sıkıntılar ele alınmaktadır.

Ekeceksin – Tam çeviriyle “[ekmek üzere] çıkarcaksın”.

Tüketecek – Raşi. “kesip atacak” (İbn Ezra). İbranice *Yahselenu*. Bu özelliği nedeniyle çekirge cinlerinden biri *Hasil* olarak adlandırılır (bkz. Yoel 1:4) (*Talmud Yerusalmi* – *Taanit* 3:6; Raşi). Bu pasukla ilgili bir açıklama için bkz. Bamidbar 35:33 açık.

39. Emek vereceksin – Tam çeviriyle “çalışacaksın”.

[Hatta üzümü bile] Toplayamayacaksın – Ya da “depolayamayacaksın”. İbranice *Agar* kökü; saklama amacıyla toplamayı belirtir. Başka bir alternatifte göre: “... şarap içemeyecek ve [elbette] depolayamayacaksın” (Hirsch).

40. Zeytinlerin olacak – Önceki pasuktan farklı olarak burada emekten bahsedilmemektedir, zira zeytin yetiştirmek, bağ veya tarladakine benzer özel bir çalışma gerektirmez (*Daat Mikra*).

Yağı süremeyeceksin [bile] – “Yemeye yetecek kadar elde etmek bir yana, vücudunun bir noktasına sürmek için ufak bir miktar yağ bile elde edemeyeceksin” (*Daat Mikra*; krş. *Mişna* – *Şabat* 8:1). Krş. *Şemuel* II 12:20.

Dökülüp gidecek – İbn Ezra. İbranice *Yişal*. Alternatif olarak “zeytin ağaçları [meyvelerini] dökecek” (Raşi). Krş. 19:5 açık.

Son iki pasukta söylenenlerin benzerleri Peygamber Miha'nın kehanetlerinde de yer almaktadır (Miha 6:15). Peygamber Hagay'ın sözlerinde de burada tanımlanan türdeki bir lanetin gerçekleştiği görülmektedir (Hagay 1:6).

41. Senin olmayacaklar – “Sana bir yararları olmayacak (*Targum Yonatan*), Yaşlılığında senin ihtiyaçlarını karşılayamayacaklar (Ramban), Yaptığın işlerde onların yardımını alamayacaksın (*Daat Mikra*); zira tutsaklığa gidecekler.” Krş. p. 32. Ayrıca bkz. Eha 1:18.

42. Cırcır böceği – Bu tahmini bir çeviridir. İbranice *Tselatsal*. Bu, ses çıkaran bir çekirge türüdür ve ismi de “*Tsiltsul* – Çınlama” ile bağlantılıdır (Raşi; Radak, *Şeraşim*; Rabenu Behaye; krş. *Talmud* – *Taanit* 8b). Krş. Yeşayau 18:1, İyov 40:31. Başkalarına göre “güve” (Saadya Gaon), “urtul” (Ralbag). Ramban ise, gürültülü bir şekilde gelen düşman ordularından bahsedildiği görüşündedir (krş. *Talmud* – *Baba Kama* 116b).

44 מד הוא ילוד ואתה לא תלוננו הוא
 45 יהיה לראש ואתה תהיה לזנב: מה ובאו עליך כל-הקללות
 האלה ורדפוך והשיגוך עד השמדך כִּי-לא שְׁמַעַת בְּקוֹל יְהוָה
 46 אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁמֵר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר צִוָּךְ: מו וְהָיוּ בְּךָ לְאוֹת
 47 וּלְמוֹפֶת וּבִזְרָעְךָ עַד-עוֹלָם: מו תַּחַת אֲשֶׁר לֹא-עֲבַדְתָּ אֶת-יְהוָה
 48 אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבב מְרֹב כָּל: מו וְעֲבַדְתָּ אֶת-אֱלֹהֶיךָ
 אֲשֶׁר יִשְׁלַחְנִי יְהוָה בְּךָ בְּרָעַב וּבְצָמָא וּבְעִירָם וּבְחָסֶר כָּל וְנָתַן
 עַל בְּרִזְלִי עַל-צִוְּאֶיךָ עַד הַשְׁמִידוֹ אֹתְךָ:

düzene bağlı kuralları vardır. Bu kuralların yerine getirilmesi de ibadetin bir parçasıdır. Ancak sadece şekille kalmamak, ibadete içten bir ruh katmak, Tanrı ile kurulan ve güçlendirilen bağın varlığından, Tanrı'ya olan yakınlıktan haz alıp samimi bir neşe ile dolmak da büyük önem taşır. Rabenu Behaye'nin belirttiği üzere, insanın, mitsvalarla meşgul olduğu zaman neşeli olması da bir yükümlülüktür ve mitsva yaparken hissedilen bu neşe, başlı başına bir mitsvadır. Mitsvayı yerine getirmenin ödülünün yanında bu neşe için de ek bir ödül vardır ve aksine, mitsvayı neşesiz yerine getirmek ters bir karşılığa davet çıkarabilir (ayrıca bkz. *Yad – Lulav* 8:15).

Hatam Sofer buradaki ifadeyi biraz farklı değerlendirir: “*Her şeyin bol olduğu bir ortamda Tanrım Aşem'e hizmet etmemekten* mutluluk ve kalpten bir neşe duyduğun için!”

48. Her şeyden yoksunluk – Tanrı'ya, “*her şeyin bol olduğu bir ortamda*” neşeyle hizmet edilmemesinin karşılığında, “*her şeyden yoksun bir halde*” düşmanlara hizmet edilecektir. Bu bir “*Mida Keneged Mida – Kısasa Kısas*” örneğidir (Rabenu Behaye). Bu pasuk, Mişna'daki iki öğretiye de dayanak gibi görünmektedir: [1] “Her kim Tora'yı fakirlik içinde yerine getirirse, sonunda onu zenginlik içinde yerine getirecektir ve her kim Tora'yı zenginlik içinde boşlarsa, sonunda onu fakirlik içinde boşlayacaktır [=boşlamak zorunda kalacaktır]” (Mişna – *Pirke Avot* 4:9). [2] “Her kim üzerine Tora'nın boyunduruğunu kabul ederse, [Gökler'den gelen yardımla,] onun üzerinden devlet boyunduruğu ve dünyevi meşgaleler boyunduruğu kaldırılır. Her kim üzerinden Tora'nın boyunduruğunu sök-erse, [Gökler'den verilen kararlar,] onun üzerine

devlet boyunduruğu ve dünyevi meşgaleler boyunduruğu yüklenir” (a.k. 3:6) (Rabenu Meyuhas) (*Daat Mikra*).

Pasuk açlık, susuzluk ve çıplaklıktan bahsettikten sonra “*her şeyden yoksunluk*” ile neyi kastetmektedir? *Talmud*'da bu konuda farklı görüşler vardır: Rav'a göre “kandil ve masadan [bile] yoksun”, Rav Hisda'ya göre “bir eşten yoksun”, Rav Şešet'e göre “güneşten yoksun”, Rav Nahman'a göre “bilgiden yoksun”. Başka bir Mişna dönemi kaynağına göre “tuz ve yağdan yoksun” (*Talmud – Nedarim* 41a). Başka bir kaynağa göre burada özellikle Tora bilgisi ve öğreniminden yoksun kalmaktan bahsedilmektedir (*Mehilta, Yitro* 19:1). Sürgün boyunca halkın genelinin kaybettiği en önemli zenginlik budur.

Sana karşı salıvereceği – Kullanılan fiil önemlidir: Tanrı düşmanları “salıverecektir”; onların gelmesine izin verecek, Yisrael'i egemenlik altına almalarına engel olmayacaktır. Böylece Bene-Yisrael'in Asur, Babil, Roma gibi kendi dönemlerinin süper güçleri karşısında aldığı yenilgi kadar doğal bir şey yoktur. Ne de olsa Yisrael ne kadar cesurca savaşa da bu süper güçler karşısında fazla bir şansı yoktur. Tanrı'ya bağlı kaldığı dönemlerde de onu yenilmez kılan, Tanrı'nın düşman uluslara engel olmasıdır. Ama Tanrı'ya isyan ettikleri zaman Tanrı da ipleri bırakmış ve doğanın en basit kanunu gereği güçlü, zayıfı ezmiştir (Hirsch).

Öte yandan bu fiili “*kışkırtacağı*” şeklinde çeviren kaynaklar da vardır (*Targum Onkelos*). Bu durumda Tanrı, düşmanların içine Bene-Yisrael'e saldırma istek ve motivasyonu verecektir (*Daat Mikra*).

[Bu düşmanların her biri] – İbn Ezra.

⁴⁴ O sana borç verecek, ama sen ona borç vermeyeceksin. O baş olacak ve sen kuyruk olacaksın.

⁴⁵ Tüm bu lanetler senin üzerine gelecek ve [sen] imha olana kadar seni takip edip yakalayacak – [hepsi,] Tanrı'nın Sözü'nü dinlemediğin, sana emretmiş olduğu Emirleri'ni ve Hükümleri'ni gözetmediğin için!

⁴⁶ [Bu lanetler] Hem sende hem de ebediyen soyunda birer işaret ve kanıt teşkil edecek.

⁴⁷ Her şeyin bol [olduğu bir ortamda] Tanrın Aşem'e mutlulukla ve kalpten bir neşeyle hizmet etmediğin için,

⁴⁸ Tanrı'nın, açlık, susuzluk, çıplaklık ve her şeyden yoksunluk [ortamında] sana karşı salıvereceği düşmanlarına hizmet edeceksin. [Bu düşmanların her biri,] Boynuna demir bir boyunduruk geçirecek – ta ki seni imha edişine kadar.

ve tebaası oldukları kişinin bir kral değil, yaşamış en büyük tiran olduğunu beyan ettiler. Büyük sayıda insan onun tarafından idam edilmiş, öldürülenler de o kadar dehşet verici acılara maruz bırakılmışlardı ki ölenlere gıpta ediyorlardı. Herod yalnız bireyleri değil, şehirleri bir bütün olarak işkenceye tabi tutuyordu: Başka ırklara mensup olanlara güzellik vermek için kendine ait olanı talan ediyor, yabancıları memnun etmek için Yahudi kanı döküyordu. Onları eski zenginliklerinden ve atasal kanunlarından yoksun bırakmış, halkını yoksulluğa ve kanunsuzluğa terk etmişti. Esasen, Yahudiler'in Herod'un elinde iken birkaç yılda çektikleri, atalarının Babil'i terk ettikten o zamana kadar olan dönemin tümü boyunca çektiklerinden çok daha fazlaydı" (Josephus Flavius, *Yahudi Savaşları* 2:6:2).

44. Baş ... kuyruk – Krş. p. 13.

45. Seni takip edip yakalayacak – Tanrı'nın berahasının gerçekleşmesine nasıl hiçbir şey engel olamazsa, aynı şekilde, olası olmaktan ne kadar uzak görünürse görünsün, lanetlerin de gerçekleşmesine hiçbir şey engel olamayacaktır.

46. İşaret ve kanıt – İbranice *Ot* ve *Mofet*. Bu sözcüklerle ilgili açıklamalar için bkz. 5:34 ve 13:2 açık. Bu ikisi genelde birlikte anılır ve anlam açısından yakındırlar. Burada da tüm bu felaketlerin, Tanrı'ya sırt çevirmenin karşılıksız kalmadığına dair işaret ve kanıt teşkil edeceği ya da felaketlerin insanların hayrete düşeceği şekilde olağandışı olacağı söylenmektedir. Her şey Tanrı'ya hizmet etmemenin bir sonucudur. Ve "sadece senin için değil, ardından gelen soyun için de" (İbn Ezra).

Bir başka görüşe göre buradaki *Ot* sözcüğü "ömek" anlamına da gelebilir. Bu doğrultuda, bir kişi bir başkasına beddua etmek istediğinde

"onlar gibi olasin" diyerek Bene-Yisrael'in başına gelenleri, okuduğu belaya örnek gösterecektir (Raşbam).

Hem sende hem de ebediyen soyunda – Burada satır arasında bir teselli bulmak da mümkündür. Bu kısım boyunca "imha olacaksın", "yok olacaksın" gibi ifadeler geçmesine rağmen, Tora burada "ebediyen soyun"dan bahsetmektedir. Bu da, tüm bu felaketlere ve nesiller boyu sürecektir lanete rağmen, Bene-Yisrael'in soyunun tükenmeyeceğini garanti etmektedir.

47. Her şeyin bol [olduğu bir ortamda] – "Hiçbir eksiğin yokken, Tanrı'ya şükran duyguları içinde olman ve bu durumu O'na mutluluk ve kalpten bir neşe ile hizmete yönlendirmen gerekirken bunu yapmadın. Tanrı sana her ihtiyacını vermiş olmasına ve dolayısıyla hiçbir bahanen olmamasına rağmen günah işledin" (krş. Raşi; *Sefer Zikaron*).

Mutlulukla ... hizmet etmediğin için – Burada Tanrı'ya neşeyle hizmet etmek gerektiği ima edilmektedir. Teilim'de de bu yönde bir pasuk vardır: Teilim'deki "*Tanrı'ya neşeyle ibadet edin*" (Teilim 100:2). Bu da, her ne kadar Tora'da açık bir emir olmasa da *Bet-Amikdaş*'taki ibadet sırasında Leviler'in enstrümanlar ve ilahilerle müzik yapmaları şeklindeki uygulamaya Tora'dan bir dayanak teşkil eder (*Talmud* – *Arahin* 11a).

Ama bunun ötesinde pasuğun en basit düzeydeki mesajı açıktır. Tora tüm bu felaketlerin geliş sebebinin "Tanrı'ya ibadet etmemek" olduğunu söylemekte değildir. Verdiği sebep bu ibadetin "*mutlulukla ve kalpten bir neşeyle*" yapılmamış olmasıdır! Yani sadece şekilsel, hissiz ve külfetmiş gibi yapılan ibadeti Tanrı'nın ne şekilde karşıladığı burada açıkça görülmektedir. Elbette ibadet kişinin kendi isteğine bağlı değildir ve şekle,

מִטְּיִשָּׁא יְהוָה עֲלֶיךָ גּוֹי

49

מִרְחֹק מִקְצֵה הָאָרֶץ כְּאִשֶּׁר יִדְאָה הַנָּשֶׁר גּוֹי אֲשֶׁר לֹא-תִשְׁמַע

לְשׁוֹנוֹ: נִגְוִי עַז פָּנִים אֲשֶׁר לֹא-יִשְׁאַ פָּנִים לְזָקֵן וְנָעַר לֹא יִחוּ:

50

נֹא וְאָכַל פָּרִי בְּהֶמְתֶּךָ וּפְרִי-אֲדָמְתֶּךָ עַד הַשְּׂמֶדֶךְ אֲשֶׁר

51

לֹא-יִשְׁאִיר לָךְ דָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר שֶׁגֶר אֶלְפִיךָ וְעִשְׂתֶּרֶת צֹאנֶךָ

עַד הָאֲבִידוֹ אֹתָךְ: נֵב וְהִצֵּר לָךְ בְּכָל-שְׁעָרֶיךָ עַד רֶדֶת חֲמֹתֶיךָ

52

הַגְּבִהָת וְהַבְּצֻרוֹת אֲשֶׁר אַתָּה בִּטָּח בָּהֶן בְּכָל-אַרְצְךָ וְהִצֵּר לָךְ

בְּכָל-שְׁעָרֶיךָ בְּכָל-אַרְצְךָ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָךְ:

alıp *Sefer-Tora* tomarlarına sardılar ve ateşe verdiler” (*Talmud – Gitten* 58a).

Küstah – İbranice **Az Panim**. Tam çeviriyle “*kü-stah yüzlü*”. Küstahlığı yüzünden okunan. Veya “*sert ve acımasız*”; “*sadist*”; “*agresif*”.

51. Hayvanının – Yani “senin hayvanının”.

52. O çok güvendiğin surların – Erets-Yisrael’in kuzeyindeki Galil sakinleri ile güneydeki Yeuda sakinleri yüksek ve güçlendirilmiş surlarla çevrili şehirlerinde kendilerini güvende hissediyorlardı. Ancak Vespasian ve Titus komutasındaki Roma lejyonları bunları ardı ardına ele geçirmişlerdir.

[a] “Yodfat kalesi sarp zirvelerin tepesine oturmuş, aşağıya bakan insanların dibi göremeyeceği kadar büyük derinliğe sahip dar vadilerle çevrili bir yer. Tek erişim yeri kuzey yanında. Orada dağların eteklerine doğru kurulmuş bir şehir var ve [buranın komutanlığını yapmış olan] Josephus şehri surlarla çevirdiği zaman bu yamacı da surların içine dâhil etmişti. Amacı, düşmanın, şehre hâkim olan bu sırtı ele geçirmesini önlemektir. Etrafını çeviren dağlarla da etkili bir şekilde perdelenmiş olan bu şehir, bir kişi onun yanına gelene kadar görülememekteydi. Yodfat’taki müstahkem mevkiin durumu böyleydi. [b] Gamla kalesi, Yodfat’tan bile yüksek olan erişilemezliğine güvenerek teslim olmayı reddetti. Burada, yüksek bir dağdan engebeli bir rampa aşağı doğru iner ve yolun ortasında, zirvesinden aşağıya kadar olan eğimi önde ve arkada eşit olan bir kambur yükselir. Bu şekil, ona bir deve (*Gamal*) görünümü verir ve kaleye ismini veren de budur. Kayalık ve erişilmez zirve, muazzam bir yüksekliğe ulaşır ve aşağıdaki büyük derinliklere yukarıdan bakan sarp uçurumlarla çevrilidir.

Gamla’nın sakinleri, burasının konumunun doğal kuvveti nedeniyle, daha az savaşçuları olmasına rağmen, kendilerini Yodfat’takilere göre çok daha güvende hissediyorlardı. [c] Vespasian, yalnızca kraliyet şehri ve tüm ulusun başkenti olmayıp, aynı zamanda savaştan kaçan herkesin akın etmiş olduğu merkez olan Yerusalayim surlarının altında kendisini bekleyen görevin hiç de kolay olmadığını farkındaydı. Şehrin hem doğal hem de insanlar tarafından yapılmış savunma koşullarının onda yarattığı endişe küçümsemez değildi, zira içerideki savunmacıların cüretli ruhlarını kontrol altına almanın, surlar olmasa bile zor olacağını tahmin ediyordu. Bu nedenle askerlerini, yarışmaya hazırlanan atletler gibi hazırladı” (Josephus Flavius, *Yahudi Savaşları* 3:7:7, 4:1:1-2, 4:1:10, 4:2:1).

Düşene kadar – “*Düşme*” fiili, deyimisel anlamıyla kullanılmıştır: “*Ele geçirilene kadar*” (*Targum Onkelos*; Raşi). Veya “*sindirilene kadar*” (krş. 20:20).

Kuşatma uygulayacak ... kuşatma uygulayacak – Radak. Ya da “*sıkıntı verecek... sıkıntı verecek*” (*Targum Onkelos*). Bu ifadeler gereksiz görünen bir tekrar niteliğindedir. Rabi Samson Raphael Hirsch bunun iki farklı savunmanın çöküşünü kastettiği görüşündedir: “Düşmanın ilerlemesini iki şekilde durdurabilirsin: Senin gözünde yüksek ve güçlü olan şehir surlarınla ve bundan daha etkili olarak, sana oturma için ülkeyi ve şehirleri vermiş olan Tanrı’nın özel korumasıyla. Ama ikisi de işe yaramayacak. Kuvvetli hisarların, tam da tüm güvenini, emirlerini yerine getirmekle görevlendirilmiş olduğun Tanrı yerine bu taş duvarlara yaslandığın için seni koruyamayacak. Ve Tanrı’nın özel koruması da senin yanında olmayacak, zira O’na itaat etmeyip emirlerini çiğnediğin için buna layık olmayacaksın.”

⁴⁹ Tanrı uzaktan, yeryüzünün ucundan, bir ulusu bir kartalın [hızla] süzülmesi gibi senin üzerine taşıyacak. Dilini anlamadığın bir ulus [olacak bu] –

⁵⁰ ihtiyara saygı göstermeyen, gence acımayan küstah bir ulus.

⁵¹ [Bu ulus] Sen imha olana kadar, hayvanının meyvesini ve toprağının meyvesini yiyecek; seni yok edene kadar sana ne tahıl, sıra ve yağ bırakacak ne de sığırının yavrularını ve davarının seçkinlerini.

⁵² Ülkenin tümünde [o çok] güvendiğin yüksek ve güçlendirilmiş surların düşene kadar sana tüm şehirlerinde kuşatma uygulayacak. Tanrın Aşem'in sana vermiş olduğu ülkenin tümünde sana tüm şehirlerinde kuşatma uygulayacak.

49. Uzaktan, yeryüzünün ucundan – Ramban bu pasuğun da, buradaki *Toheha*'nın II. *Bet-Amikdaş*'ın yıkılış dönemini tanımladığına dair bir dayanak olduğunu belirtir. Burada, daha önce kendisiyle hiçbir alışverişte bulunulmamış, uzakta ve yeryüzünün ucunda yer alan, lisanının da tanınmadığı bir ulustan bahsedilmektedir. I. *Bet-Amikdaş* döneminde Bene-Yisrael'i hedefleyen uluslar bu tarife uymamaktadır. Hem Asurlular hem de Babilliler ya Bene-Yisrael'in yakın komşusuydu ya da onların bölgesine nispeten yakın bir yerdeydi. Ayrıca bu ulusların konuştuğu dil olan Aramca, Yahudiler'e pek yabancı değildi. Pasukta söylendiği gibi: "*Lütfe bizimle Aramca konuşun, zira biz [bu dili] anlarız*" (Melahim II 18:26) (Ramban). Öte yandan, II. *Bet-Amikdaş* zamanında durum farklıydı. Romalılar, Erets-Yisrael'e oldukça uzak olan İtalya'dan gelmişlerdi ve o dönemde bilinen dünyanın batı ucuna kadar her yeri kontrol ediyorlardı. Dilleri olan Latince de o dönemde yalnızca birkaç yüzyıllık geçmişi sahip genç bir lisandı ve Romalılar'ın fetih hareketlerine kadar Yakın Doğu'da bilinmiyordu (*İbrani Ansiklopedisi* {İbranice}, *Latin* k.b., s. 627).

Bir kartalın [hızla] süzülmesi gibi – "Aniden, kuvvetli ve hızlı bir şekilde" (Raşi).

Roma İmparatorluğu'nun en çok kullanılan simgelerinden biri büyük kartaldı. Her Roma lejyonunun toteminde bu simge yer alırdı. Bu "kartallar" basit birer sembolün çok ötesindeydi. Bir anlamda her lejyonun "ilahını" simgeliyordu ve sonuçta büyük kartal, Roma'nın ve ordusunun baş simgesi haline gelmiştir. "Vespasian'dan sonra, seçkin birlikler eşliğinde, süvariler, piyadeler, diğer kumandanlar ve topluluklar geldi. Roma ordusunda her lejyonun önünde bir kartal sembolü giderdi, zira kartal, kuşların kralı ve en korkusuzudur. Onlar bunu imparatorluğun sembolü ve rakipleri kim olursa olsun zaferin teminatı olarak değerlendirirler. Bu kutsal sayılan amblemlerin ardından borazancılar, sonra da omuz omza altı askerden oluşan birlikler... gelirdi" (Josephus Flavius, *Yahudi Savaşları* 3:6:2).

Roma İmparatorluğu'nun en önemli devamı olan, Ortaçağ'da Orta Avrupa'yı hâkimiyeti altında tutan ve Almanya'nın temeli olan Kutsal Roma İmparatorluğu'nun simgesi de çift başlı kartaldı. Kartal simgesi daha sonra Naziler tarafından da kullanılmıştır.

Midraş şu olayı anlatır: Roma İmparatoru Trahinus'un (olasılıkla Trajan, MS 53-117) karısının doğum yaptığı gün bir Tişa Beav'dı ve Yahudiler yastaydı. Bu bebek Hanuka'da – tüm Yahudiler'in kandiller yaktığı mutlu bir zamanda – ölmüştü. Bunu fırsat bilen yerel düşmanlar durumu Trahinus'un karısına bildirdiler. Karısı da ona bir mektupla "Barbarlar'la çatışacağına git Yahudiler'i sindir" mesajı gönderir. Trahinus bir gemi filosuyla Erets-Yisrael'e doğru yola koyulur. Hesaplarına göre yolculuk on gün sürecektir. Ama beklenmedik şekilde yolculuk sadece beş günde tamamlanır. Karaya ayak bastığında Tora öğrenen Yahudiler görür. Öğrendikleri pasukta [yani pasuğumuzda] "*Tanrı uzaktan ... bir ulusu bir kartalın [hızla] süzülmesi gibi senin üzerine taşıyacak*" denmektedir. Trahinus on günlük yolun beş gün sürdüğüne bakarak "İşte pasukta söylenen kişi benim!" der, bunu zafer işareti olarak görür ve kadın-erkek binlerce kişiyi kılıçtan geçirir (*Midraş – Eha Raba* 4:22).

Taşıyacak – İbranice *Yisa*. Ya da "getirecek" (*Targum Onkelos; Daat Mikra*).

Dilini anlamadığın bir ulus – Tam çeviriyle "*lisanını dinlemediğin bir ulus*". Bkz. *Uzaktan, yeryüzünün ucundan* k.b.

50. Gence acımayan – "Betar şehrinde dört yüz okul, her okulda dört yüz öğretmen ve her öğretmenin önünde dört yüz okul çocuğu vardı (Sayılar yüksek nüfusu vurgulama amacıyla [ve olasılıkla Hahamlar'ın başka derin konulara işaret etme niyeti nedeniyle] özellikle abartılıdır). Romalılar şehre ilk girdiklerinde çocukları, onların kendi kalemleriyle şişleyerek öldürüyorlardı. İyice üstünlük sağladıktan sonra, çocukları

נג ואכלת

53

פרי־בטנך בשר בניה ובנתיה אשר נתן־לך יהוה אלהיך במצור

ובמצוק אשר־יציק לך איבה: נד האיש הרך בך והענג מאד 54

תרע עינו באחיו ובאשת חיקו וביתר בנו אשר יותיר: נה מתת | 55

לאחד מהם מבשר בנו אשר יאכל מבלי השאיר־לו כל במצור

ובמצוק אשר יציק לך איבה בכל־שעריך: נו הרפה בך והענגה 56

אשר לא־נסתה כה־רגלה הצג על־הארץ מהתענג ומרך תרע

עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה: נו ובשל־תה היוצת | מבין 57

רגליה ובבניה אשר תלד כ־תאכלם בחסר־כל בסתר במצור

ובמצוק אשר יציק לך איבה בשעריך:

haklı çıkarır nitelikteydi, zira güçlü olanın gereğinden fazlasına sahip olduğu bir ortamda zavıflar sadece inleyebiliyordu. Tüm insani duygular açlığa teslim oluyordu, ama hiçbir şey utanç duygusu kadar yıkıma uğramış değildi. Başka zamanlarda saygıyı gerektiren şeyler, kıtlık zamanında hor görmeyle karşılanıyordu. Böylece, kadınlar kocalarından, çocuklar babalarından ve – hepsinden daha acısı – anneler, bebeklerinin ağızlarından yiyecek kapıyorlardı. En sevdikleri onların kollarında can verirken, onları hayat verici lokmalardan mahrum bırakmakta tereddüt etmiyorlardı. Ancak açlığı bu şekilde tatmin etme yöntemi fark edilmeden kalmadı. Asiler bu aşırma parçaları bile kapabilmek için her yerde dolaşıyorlardı. Nerede kapısı kilitli bir ev görsele, içeridekilerin yiyecek aldıklarını varsayıyorlar, aniden kapıları kırıp içeri dalarak insanları çenelerindeki yiyecek kırıntılarını geri çıkarmaya zorluyorlardı” (Josephus Flavius, *Yahudi Savaşları* 5:10:3).

56. En nazlı ve titiz [kadın] – Bkz. p. 54 açk.

Oğluna ve kızına – Büyük çocuklarına.

57. Döleşine – İbranice *Şilya*. Yani “*plasentasma*”. Ceninin yaşamını destekleyen organ (*Targum Yonatan*; *Septuaginta*; krş. *Talmud – Hulin* 77a; *Talmud – Nida* 26a). Ancak burada döleşine karşı bencilleşmekten söz edilmektedir. Bencillik canlı birine karşı gösterilen bir davranıştır, oysa döleşisi cansızdır. Dolayısıyla Raşi, *Targum Onkelos*’u takiben burada “*döleşisi*” ile küçük çocukların kastedildiğini belirtir. Kadın, çocuklarından birini

yerken, diğer çocuklarına karşı kötü gözle bakacak ve eti onlarla paylaşmayacaktır. Alternatif olarak “*ölü doğan çocuğuna*” (İbn Canah; Radak, *Şeraşim*).

Doğuracağı çocuklarına karşı – Önceki pasukta büyük çocuklardan bahsedilmiştir. Bu pasukta da küçük çocuklardan bahsedilmiştir (ö.a.). Öyleyse buradaki “*doğuracağı çocukları*” geriye kalan son kategoriyi tanımlamaktadır: Kesip yiyeceği çocuklar. Dolayısıyla bunlar, kendilerine karşı sadece bencilce davranmakla kalmayacağı, her şeyden yoksun olduğu bir ortamda onları gizlice kesip yiyeceği ve diğer çocuklarıyla paylaşmayacağı çocuklarıdır.

Gizlice onları yiyecek – Yani “*döleşini ve doğuracağı çocukları*”. Buradaki kullanımda insana ürperti getiren bir durum söz konusudur. “*Döleşisi ve doğuracağı çocukları*” önceleri kadının bencilliğinin kurbanı iken, daha sonra ona yem olacaklardır (krş. Hirsch).

Raşbam’a göre anlam biraz farklıdır: “En nazlı ve titiz kadın bile, koynuna girdiği kocasına, oğluna ve kızına karşı bencilleşecek ve onların bilmemesi için gizlice doğuracağı çocukları ile bacaklarının arasında çıkacak döleşini onlarla paylaşmayıp yiyecek.”

Tarihten bir kesit: “Şimdi, bir benzeri ne Yunan ne de başka bir ulusun tarihinde olan, dehşet verici, hakkında konuşmanın mümkün olmadığı ve duymanın inanılmaz olduğu bir olayı tarif edeceğim. Ümit ederim ki gelecek nesiller tarafından tuhaf

⁵³ Kuşatma ve düşmanının sana uygulayacağı baskı nedeniyle, rahminin meyvesini, Tanrın Aşem'in sana vermiş olduğu oğullarının ve kızlarının etini yiyeceksin.

⁵⁴ Sendeki nazik ve çok titiz adam [bile,] kardeşine, koynuna aldığı karısına ve geriye bıraktığı diğer çocuklarına karşı bencilleşecek,

⁵⁵ tüm şehirlerindeki kuşatma ve düşmanının sana uygulayacağı baskı nedeniyle, yiyeceği çocuklarının etinden onlardan birine [bile] vermeyip, ona hiçbir şey bırakmayacak.

⁵⁶ Sendeki, hassasiyet ve titizlikten [dolayı] ayağının tabanını doğrudan toprağın üzerine koymayı denemiş dahi olmayan o en nazlı ve titiz [kadın bile,] koynuna girdiği kocasına, oğluna ve kızına karşı bencilleşecek –

⁵⁷ ve bacaklarının arasından çıkan döleşine ve doğuracağı çocuklarına karşı! – çünkü şehirlerindeki kuşatma ve düşmanının sana uygulayacağı baskı nedeniyle, her şeyden yoksun bir halde gizlice onları yiyecek.

53. Kuşatma – II. Bet-Amikdaş'ın yıkılışının üç yıl öncesinde, Yahudiler Roma'ya başkaldırdılar, onları Yeruslayim'den attılar ve bir devrim yönetimini başa getirdiler. Daha sonra Roma İmparatoru olacak olan kumandan Vespasian isyanı bastırmak üzere gönderildiğinde önce ülke çapındaki Yahudi direncini kırdı ve başkenti izole etti. Yeruslayim'in dünyayla ilişkisi kesildi ve ülkenin tüm ürünleri [önceki pasuklarda (p. 51-52) belirtildiği izere] Roma ordusunu beslemekte kullanıldı. Aslında kuşatmanın uzun süreli olacağını gören Yeruslayim'in üç büyük zengini, şehri çok uzun yıllar ayakta tutacak kadar erzak depolamıştı. Ancak Romalılar'a başkaldırmamayı öğütleyen Hahamlar'ın aksine, halkı savaşıma zorlamak isteyen asiler, bu amaçla söz konusu depoları yaktılar ve şehir, sıradaki pasuklarda tarif edilen dayanılmaz kıtlığın pençesine düştü (*Talmud – Gitin, Perek 5; Meam Loez*).

Sana uygulayacağı baskı nedeniyle – Bahsedilen, kuşatma yöntemiyle uygulanan açlık baskısıdır (Raşi).

Oğullarının ve kızlarının etini yiyeceksin – Açlıktan insanların kendi öz çocuklarını yedikleri örnekler bile yaşanacaktır (bkz. p. 57 açk.). Krş. Vayikra 26:29.

54. Nazik ve çok titiz – Bu çeviriler yaklaşıktır. Kullanılan iki İbranice sözcüğün anlamları birbirine yakındır ve ikisi de şımarıklık ve zora alışık olmamayı tanımlar. Bunlardan ikinci sözcük, **Rah**, tam olarak “yumuşak” anlamına gelir ve iki farklı şekilde anlaşılabilir: [1] “Şımarık ve titiz”. Bu kişi bu denli titiz ve insan eti yemek gibi bir şeyi aklına bile getirmeyecek olmasına karşın, öyle bir duruma gelecektir ki açlığı nedeniyle kendi çocuklarının eti bile ona lezzetli gelecektir. [2] “Merhametli ve müşfik”. Normalde çok mer-

hametli biri olmasına rağmen, aşırı açlık nedeniyle kendi kesilmiş çocuklarının etini yiyecek ve bunu diğer çocuklarından bile esirgeyecek hale gelecektir (Raşi).

Geriye bıraktığı – “Kesip yemediği”. Veya “düşmanın geriye bıraktığı” (İbn Ezra). Alternatif olarak “gizlice sakladığı” (a.k.).

Bencilleşecek – Tam çeviriyle “gözü kötü olacak”. Bir deyim. Olasılıkla “kötü gözle bakacak” anlamı da mümkündür. Krş. 15:9.

55. Kuşatma ve düşmanının sana uygulayacağı baskı nedeniyle – Tarihten bir kesit: “Kıtlık daha da kötüleştikçe asilerin çılgınlıkları da onunla aynı ritmi tutturmuştu ve bu iki korku kaynağı her gün şiddetle iş başındaydı. Zira hiçbir yerde tahıl bulunamadığı için adamlar [=fanatikler] evlere zorla giriyor, içeride bir şeyler bulabildikleri takdirde, ev sakinlerini buna sahip olduklarını inkâr etmeleri nedeniyle tartaklıyorlardı. Hiçbir şey bulamadıkları takdirde, sanki bunları çok iyi saklamışlar gibi onlara işkence ediyorlardı. Yiyeceğe sahip olup olmadıklarının ölçütü, biçarelerin fiziksel durumlarıydı. Hâlâ iyi durumda görünüyorsa bu onların iyi beslendiklerinin bir işaretiydi. Eriyip gidenler ise es geçiliyordu, zira yakında açlıktan ölecek olan insanları öldürmek mantıksız görünüyordu. Birçok kişi mallarını tek bir ölçek tahıl karşılığında gizlice takas ediyordu – zenginler buğdayla, fakirler arpayla. Sonra da kendilerini evlerinin en karanlık köşesine kapatıyorlardı; aşırı açlık nedeniyle bazıları tahıllarını öğütmeksizin yiyorken, başkaları ise fırına veriyordu. Bunu belirleyen ihtiyaç ve korkuydu. Hiçbir yerde kurulmuş bir sofa yoktu. Yiyecekler ateşin üstünden yarı pişmiş halde kapılıp paramparça ediliyordu. İnsanların payına düşen miktar hazin, manzara gözyaşını

נח אִם-לֹא תִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת

58

אֶת-כָּל-דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת הַכְּתָבִים בַּסֵּפֶר הַזֶּה לְיִרְאָה

אֶת-הַשָּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: נֹט וְהִפְלֵא יְהוָה

59

אֶת-מִכְתָּךְ וְאֶת מִכְּוֹת זֶרַעְךָ מִכְּוֹת גְּדִלְתָּ וְנִאֲמָנוֹת וְחָלִים רָעִים

וְנִאֲמָנִים: ס וְהִשִּׁיב בְּךָ אֶת כָּל-מִדְּוָה מִצְרַיִם אֲשֶׁר יָגֵדְתָּ מִפְּנֵיהֶם

60

וְדִבְקוֹ בְּךָ: סא גַּם כָּל-חֲלִי וְכָל-מִכָּה אֲשֶׁר לֹא כָתוּב בַּסֵּפֶר

61

הַתּוֹרָה הַזֹּאת יַעֲלֶם יְהוָה עָלֶיךָ עַד הַשְׁמָדְךָ:

(Şemot 20:17). Kral Şelomo da bunu örnek alarak kitabı Koelet'i bu konuyu vurgulayarak kapatmıştır: “Son söz: Her şey duyuldu. Tanrı’dan kork ve Emirleri’ni gözet. Çünkü insan tümüyle budur” (Koelet 12:13). Bu, Tanrı korkusu (Yirat Aşem) kavramının son derece önemli bir esas olduğunu, diğer tüm duygu ve özelliklerden üstün olduğunu ve tüm mitsvaların bile üstüne çıktığını belirtir. Nitekim diğer tüm emirler için yapılmalarını gerektiren belirli fırsatlar vardır. Tefilin, tsitsit ve diğer zamana bağlı mitsvalarda mitsvaların yerine getirilebileceği zaman sınırlıdır. Başka mitsvalar da duruma bağlı olarak yerine getirilmeyi gerektirir, ama durum ortadan kalkınca yükümlülük de ortadan kalkar. Tanrı korkusu ise böyle değildir. İnsan, yaşamının her anında bu duyguyu yaşama yönünde kendini eğitmelidir. Pasukta “Tanrı korkusu safır; ebediyen varlığını sürdürür” (Teilim 19:10) denmesinin [doğrudan anlaşılan, “Tanrı korkusunun liyakati ebediyen varlığını sürdürür” şeklindeki anlamın yanında] bir anlamı da budur: Tanrı korkusu yükümlülüğü de ebediyen varlığını sürdürür ve bir an bile kesilmez. Ama korku da sadece bir iç duygu değildir ve eylemle veya eylemden kaçınmakla ifade bulmalıdır. Pasuğun “gözetip uygulamazsan” derken kastettiği de budur. Tanrı korkusu, “yapma” şeklindeki emirlerde eylemden kaçınmak [“gözetmek”; “korumak”] “yap” şeklindeki emirlerde de eylemi gerçekleştirmek [“uygulamak”] ile ifade bulmalıdır (Rabenu Behaye).

59. Tahayyül sınırının ötesine taşıyacak – Çeviri serbesttir. İbranice **Veifla**. Bu sözcük “**Pele** – Hayret Verici” ile bağlantılıdır ve “**Pala** – Ayırmak” kökünden gelir. Bu bağlamda, belirli bir sınırın ötesi kastedilmektedir. Raşi’ye göre anlam, “diğer felaketlerden bile öteye taşıyacak” şek-

lindedir. Ya da “o ana kadar hiç görülmemiş ve duyulmamış felaketler verecek” (İbn Ezra). Halkı hedef alacak darbeler doğal birer olgu olarak değil, Tanrı’nın İsmi’nin Saygınlığını ve Heybetini açığa çıkaracak türde gerçekleşecektir. Böylece felaketler açık bir şekilde Tanrı’nın Parmağı’nı gösterecektir – ki bu Parmak, Yisrael’i sertçe azarlayıp ona, kurtulabilmesinin tek yolu olan Tora’nın gerçekliğini işaret edecektir (Hirsch).

Esaslı – İbranice **Neeman**. Tam çeviriyle “güvenilir”, “sadık” (krş. Bamidbar 12:7). Ya da “süreklili”, “sağlam”, “sabit”. Bahsedilen darbeler ve hastalıklar, halka eziyet ektirme konusunda güvenilir ve kendilerine verilecek görevi sonuna kadar sadık bir şekilde yerine getirecektir (Talmud – Avoda Zara 55a; Raşi; İbn Ezra).

60. Karşılarında dehşete düşmüş olduğun – Ya da “Mısırlılar’ın çektiklerini görünce, senin başına da gelir diye çok korktuğun, görülmemiş belalar”. Bu pasuk, daha önce okuduğumuz bir başka pasuğu tamamlar niteliktedir: “Eğer Tanrı’nı Aşem’in sözüne itaat eder, O’nun gözünde doğru olanı yapar, emirlerine kulak verir ve tüm hükümlerini korursan, Mısır’ın başına getirdiğim hastalıkların hiçbirini senin başına getirmeyeceğim; çünkü Ben, Aşem, sana Şifa Veren’im” (Şemot 15:26). Her iki pasukta da Tanrı, Mısırlılar’ın başına gelenleri bir sopa gibi göstermektedir. Bir kişiye yönelik tehdit, yalnızca onu korkutan bir şey kullanılıyorsa etkilidir. Tanrı iki pasukta da bunu kullandığına göre, Bene-Yisrael gerçekten de Mısır’daki belalar karşısında dehşete düşmüşlerdir (Raşi).

61. Musallat edecek – Bu serbest çeviridir. Tam çeviriyle “üzerine çıkaracak”.

⁵⁸ Eğer bu Tora'nın bu kitapta yazılı olan tüm sözlerini, bu Saygın ve Heybetli İsim'e – Tanrın Aşem'e – korku duymak üzere gözetip uygulamazsan,

⁵⁹ Tanrı sana yönelik darbeleri ve soyuna yönelik darbeleri tahayyül sınırının ötesine taşıyacak. [Bunlar,] Muazzam ve esaslı darbeler, habis ve esaslı hastalıklar [şeklinde tezahür edecek].

⁶⁰ Mısır'daki o karşılarında dehşete düşmüş olduğun tüm hastalıkları sende [belirecek şekilde] geri getirecek ve [bu hastalıklar] sana yapışacak.

⁶¹ Bu Tora kitabında yazılı olmayan her türlü hastalığı ve her türlü darbeyi de, sen imha olana kadar Tanrı senin üzerine musallat edecek.

hikâyeler icat ettiğim konusunda suçlanmam. Aslında memnuniyetle bu felaketi hiç sözünü etmeden geçebilirdim – eğer beni yalancı çıkarcak sayısız çağdaş tanık olmasaydı. Ayrıca, başından geçen dehşet verici sefaletin anlatımını esirgesem, ülkemin bana teşekkür etmek için çok az sebebi kalacaktır. Yarden nehrinin doğu tarafında Bet Ezov kasabasında yaşayan bir kadın vardı: Elazar'ın kızı Miryam. Hem aile hem de servet açısından ileri gelenlerdendi ve kuşatma altında kaldığında halkın geri kalanıyla birlikte Yerusalayim'e kaşmıştı. Toparlayıp Perea'dan yanında getirmiş olduğu mallarının çoğu zorba yöneticiler tarafından yağmalanmıştı ve hazinelerinin geri kalanıyla tedarik etmeyi başardığı her yiyecek parçası, her gün bu yöneticilerin hizmetkârları tarafından çalınıyordu. Öfkeyle dolmuş bir halde, perişan kadın sürekli olarak haraççıları aşağılayıp onlara küfrediyordu ve bu onların öfkesini kabartıyordu. Ancak, belki garezden, belki de acımadan, hiçbirini onu, arzu ettiği şekilde öldürmemişti. Başkalarına – hiçbir yerde bulunması mümkün olmayan – yiyecek tedarik etmekten yorulmuş bir halde, açlık onun iç organlarını ve iliklerini harap eder ve dahası, hiddet onu için için kemirirken, sonunda büyük hiddetinin ve ihtiyacının telkinlerine teslim olarak doğanın ta kendisine baş kaldırdı. Çocuğunu kaptı – bu, emzikteki bir bebektir – ve ağladı: 'Zavallı bebek, neden seni savaşın, kıtlığın ve sivil çekişmelerin arasında hayatta bırakayım? Romalılar gelene kadar hayatta kalabilirsek bile, yalnızca onların köleleştirmesine maruz kalacağız. Ama kıtlık kölelikten erken davanacak. Üstelik asiler her iki seçenekten daha gaddar. Gel, hem benim yiyeceğim, hem de partizanlar ve dünya için Yahudi sefaletinin henüz anlatılmamış tek hikâyesinin intikam nitelikli alameti ol. Böyle diyerek oğlunu öldürdü, ateşte pişirdi, yarısını yiyip kalanını sakladı. Burunlarına gelen kutsiyetten uzak bir kokuyla cezbedilen partizanlar hemen ortaya çıktılar ve her ne hazırladıysa bir an önce ortaya çıkarmadığı takdirde anında

öldürüleceğini söyleyerek onu tehdit ettiler. Kadın sertçe cevap vererek, onlar için de çok iyi bir parça sakladığını söyledi ve çocuğundan geri kalanları ortaya çıkardı. Ani dehşete ve sersemlemeye yenilen adamlar, bu manzara karşısında donakaldılar. 'Çocuk da benim, bu eylem de' dedi kadın. 'Gelin yiyin; ben de öyle yaptım. Bir kadından daha yumuşak ve bir anneden daha hassas kalpli olmayın. Ama eğer çok dindarsanız ve kurbanımı onaylamıyorsanız, bir yarıyı yediğim gibi, kalanı da saklamama izin verin.' Bununla, adamlar, biraz tereddütle de olsa bu yiyeceği anneye bırakıp, bir kerelik ödeklelikle titreyerek dışarı çıktılar. Tüm şehir hemen bu iğrençliği konuşmaya başladı; herkes bu trajediyi kendi gözleriyle gördü ve suç sanki kendisininmiş gibi ürperdi. Açlık çeken halk ölümü arzuluyordu; kendilerinden önce ölmüş ve bu gibi dehşetleri görüp duymamış olanlara gıpta ediyorlardı" (Josephus Flavius, *Yahudi Savaşları* 6:3:4).

58. Eğer – Bu pasuktaki şart cümlecisi hem önceki pasuklara hem de sonrakilere uygundur: "Yukarıda sayılan felaketler, eğer ... gözetip uygulamazsan gelecektir" ve "eğer ... gözetip uygulamazsan, sıradaki pasuklarda söylenenler olacak" (*Daat Mikra*). Çeviride yalnız ikinci yönü tercih ettik.

Bu kitapta yazılı olan – Moşe'nin buradaki sözleri hem sözel olarak söylenmiş hem de Devarim kitabına [yani buraya] kaydedilmiştir.

Tanrın Aşem'e korku duymak üzere – Bu ifadeler Tora'nın tüm mitsvalarının belirli bir amacı hedeflediğini belirtmektedir. Bu amaç Tanrı korkusudur (bkz. 10:12 açık.). Benzer şekilde Moşe de Tora'nın verilisinde başlıca amacın Tanrı korkusu olduğunu vurgulamıştır. Pasukta söylendiği gibi: "Tanrı sizi yüceltmek için geldi. Böylece O'na yönelik çekinme duygusu [sürekli] yüzünüzde olacak ve hataya düşmeyeceksiniz"

סב ונשארתם במתי

62

מעט תחת אשר הייתם ככוכבי השמים לרב כילא שמעת

בקול יהוה אלהיך: סג והיה כאשר-שש יהוה עליכם להיטיב

63

אתכם ולהרבנות אתכם כן ישיש יהוה עליכם להאביד אתכם

ולהשמיד אתכם ונסחתם מעל האדמה אשר-אתה בא-שמה

לרשתה: סד והפיצך יהוה בכל-העמים מקצה הארץ ועד-קצה

64

הארץ ועבדת שם אלהים אחרים אשר לא-ידעת אתה ואבותיך

עץ ואבן:

Böylece bu kehanet ve benzeri kehanetler (Yehezkel 22:15, Zeharya 2:10) II. Bet-Amikdaş'ın yıkılışından sonra gerçekleşmiştir (Ramban).

Buna karşılık, Tanrı'nın Yahudiler'i dünyanın her yerine saçmasının tek amacı ceza vermek değildir. Yisrael'in dünyanın her yerine yayılması öncelikle onların tamamen kaybolmamasını sağlayacaktı. Dışlanmış bir azınlık da olsalar, Yahudiler aynı anda her yerde katliamlara maruz tutulmayacaktı. Tarih içinde antisemitizmin yoğunluğu farklı bölgelerde yoğunlaşmış, nispeten daha az sıkıntı yaşanan diğer yerler ise sıklıkla çekenlerin sığınabileceği merkezler olmuştur [Bu, bir açıdan Yaakov'un taktiğini andırmaktadır. Esav'a yaklaşırken Yaakov yanındaki topluluğu iki kampa ayırmış ve "Eğer Esav kamplardan birine gelip saldırırsa, en azından diğer kamp kurtulur" (Bereşit 32:9) demişti].

Yahudi Ulusu'nun yeryüzünün her yanına saçılmış hali, tarihte benzersiz bir olgudur ve bugün de hepimiz bunun canlı birer şahidiyiz. Bu ulus, uzun ve acılarla dolu yolculukları sırasında ve bir yandan da ulusal kimliğini isteyerek ya da buna mecbur bırakılarak korurken, yeryüzündeki insanların yerleştiği neredeyse tüm bölgelere yayılmıştır. "Bitmek bilmeyen ayrımcılık, eziyet ve zoraki sürgünlerin bir sonucu olarak Yahudiler'in büyük çoğunluğu, kendi bulundukları yer her neresiye, oraya nispeten yeni gelmiş kişilerdir. Yahudi Ulusu'nun %90'ı, bulundukları yerde en çok 100 yıldır ikamet etmektedir. Büyük Yahudi yerleşimlerinin çoğunluğu 50 veya 60 yıldan daha yaşlı değildir. Dünya Yahudileri beş kıtada 100'ün üstünde ülkeye dağılmış haldedir (Leschzinsky, *Yahudi Diasporası* {İbranice}, s. 9).

Tüm bunların yanında, Yisrael'in tüm dünyada

bulunması, dünya ulusları için de bir avantajdır. Yahudiler'in, tüm zor şartlara rağmen, Tora'ya ve Yahudi yaşamına sıkı sıkıya tutunması, diğer ulusları da Tanrı inancı yönünde etkileyecektir. Nitekim uzun sürgün yılları boyunca birçok başka ulus mensubu Yahudilik'i kabul edip birer *Ger Tsedek* olmuşlar, Tora'nın ve Tanrı'nın egemenliğini kabul ederek Yahudi Ulusu'nun ve onun kaderinin değerli birer parçası haline gelmişlerdir. Ve bunun yanında, Yahudiler'in, gittikleri yerlerde de, prensip olarak kendi ev sahiplerine karşı kadirşinalık duygularını ifade etmeleri, konuk oldukları ülkelerin iyiliğine çalışmaları ve önemli katkılarda bulunmaları da bilinen bir gerçektir.

"... [Yahudi, çok düşük nüfusuna rağmen] Gezegen üstünde diğer herhangi bir halk kadar tanınmaktadır ve ticari önemi, onun oluşturduğu kitlenin küçüklüğü ile aşırının ötesinde bir orantısızlık sergilemektedir. Dünyanın edebiyat, bilim, sanat, müzik, finans, tıp ve anlaşılması güç öğrenim alanlarındaki büyük isimleri listesine olan katkısı da aynı şekilde onun teşkil ettiği sayıların zayıflığı ile büyük ölçüde orantısızdır. Bu dünyada, tüm çağlarda, hayranlık uyandırıcı bir mücadele vermiş ve bunu, elleri arkasında bağlı halde başarmıştır..." (Mark Twain, *Yahudiler Hakkında*, 1899).

Bu sözler sadece dünyevi alanda bile Yahudiler'in dünyaya olan katkılarını en iyi şekilde ifade etmektedir. Ancak Yahudiler, asıl görevleri olan manevi amaçlarını da bu sürgün sayesinde yerine getireceklerdir. *Maşiah* geleceği zaman "dünya, sıvıyı denizi doldurması gibi Tanrı bilgisiyle dolacaktır" (Yeşayau 11:9). Yahudiler'in yeryüzüne yayılmış olmaları ve sürekli olarak hareket etmeleri bu Tanrısal hedef için gereken temel

⁶² Gökyüzünün yıldızları kadar olacak iken az sayıda insan kalacaksınız – [hepsi,] Tanrın Aşem'in Sözü'nü dinlemediğin için!

⁶³ Tanrı size iyilik yaparken ve sizi çoğaltırken sizin için nasıl sevinç duyduysa, Tanrı aynı şekilde, [düşmanlarınızı da] sizi yok ederken ve sizi imha ederken sizinle ilgili sevinecek ve miras edinmek üzere gelmekte olduğun toprağın üzerinden sökülüp atılacaksınız.

⁶⁴ Tanrı seni, yeryüzünün bir ucundan yeryüzünün diğer ucuna kadar tüm halkların içine saçacak ve orada başkalarının, ne senin tanıdığın ne de atalarının [tanıdığı] ilahlarına hizmet edeceksin – ahşap ve taş.

62. Gökyüzünün yıldızları kadar olacakken – Bkz. Bereşit 15:5.

Az sayıda insan kalacaksınız – Bkz. 4:27. Yahudi Uлуу antik çağdan beri devamlılığını sürdürmektedir. Ancak tarihinin uzunluğuyla karşılaştırıldığında sayıları oldukça azdır. Ayrımcılık ve kölelik, pogrom ve katliamlar, cebrî din değiştirmeler, gönüllü asimilasyon ve karışık evlilikler – bunların her biri Yahudiler'in sayısal gelişimini engelleyen faktörlerdir. Dünyadaki Yahudi nüfusu tarihin hiçbir döneminde 20 milyona ulaşmamıştır. Başka bir antik ulus olan Çinliler'le karşılaştırıldığında Yahudiler'in nüfusunun bu denli düşük kalmasının – ama yine de devamlılığını sürdürebilmesinin – doğaya ne kadar aykırı olduğu açıktır. Nitekim Tora burada Yahudiler'in "az sayıda kalacaklarını" söylerken, aynı zamanda "kalacaklarını" da garanti etmektedir.

63. [Düşmanlarınızı da] ... Sevinecek – İbranice *Yasis*. Bazı çeviriler bu sözcüğü "Tanrı sizi cezalandırırken de aynı şekilde sevinç duyacak" şeklinde değerlendirir. Ancak *Talmud* bu konuda bir saptamada bulunur: "Tanrı günahkârların çöküşüne sevinir mi ki?!" diye sorar ve bunun böyle olmadığına dair *Tanah*'tan [burada detayına girmeyeceğimiz] bir kanıt getirir. Sonra da burada söyleneni açıklar: "Kendisi sevinmez, ama başkalarını sevindirir. Nitekim burada *Yasis* denmektedir. *Yasis* fiili, geçişli yapıdadır ve "sevindirecek" anlamına gelir [ve eğer "sevinecek" demek istenseydi *Yasus* sözcüğü kullanılmalıydı] (*Talmud – Megila* 10b; *Targum Yonatan*; Raşi; *Mesiah İlemim*; *Avanat Amikra*; *Daat Zekenim*). Böylece pasuğun başındaki ifade ("nasıl sevinç duyduysa") Tanrı'nın, Bene-Yisrael'e iyilik ederken Bizzat nasıl sevinç duyduğunu belirtmekten ziyade, buradaki sözcük, Kendisi'ne sırt çevirdikleri zaman düşmanlarına da benzer bir sevinç vereceğini söylemektedir.

Buna karşılık ifadeyi "sevinecek" şeklinde değerlendiren kaynaklar da vardır (*Targum Onkelos*).

Ancak bu görüşü benimseyen otoriteler de pasuğun "Size iyilik etmekten nasıl sevinç duyduysa sizi yok etmekten de sevinç duyacaktır" demediğine dikkati çekerler. Sözcük bu şekilde değerlendirildiğinde pasuk tam olarak "Tanrı size iyilik yaparken ve sizi çoğaltırken *sizin için* nasıl sevinç duyduysa, Tanrı aynı şekilde, sizi yok ederken ve sizi imha ederken de *sizin için* sevinç duyacaktır" demektedir ve hemen pasuğun devamında bu yok olma ve imhanın niteliğini açıklamaktadır: "toprağın üzerinden sökülüp atılacaksınız". Başka bir deyişle burada yok ve imha olma fiilleri, gerçek yok oluşu değil, Erets-Yisrael'in üstünden yok oluşu, yani zorlu sürgünü belirtmektedir. Böylece pasuk daha iyi anlaşılacaktır: "Size iyilikte bulunurken *sizin bekanız için* nasıl sevinirdiye, aynı şekilde sizi [kısmen] yok ederken de aynı şekilde *sizin bekanız için* sevinecek". Başka bir deyişle insan gözü felaketi tüm yönleriyle değerlendiremeye bile, Tanrı'nın gönderdiği bu felaket ve yıkım da temelde Bene-Yisrael'in gelecekteki bekası için gerekli ve iyidir (Hirsch).

İbn Ezra bu ifadeyi farklı bir şekilde değerlendirir. Bizim tavır ve davranışlarımızın Tanrı'nın sevinmesine veya kederlenmesine yol açması diye bir şey söz konusu olamaz. Tanrı'nın, sözün gelişi, "duyguları", mitsvaları ödüllendirirken de, günahları cezalandırırken de bir değişikliğe uğramaz. İnsanın Tanrı için yapabileceği hiçbir şey yoktur (krş. *Meam Loetz*).

Sökülüp atılacaksınız – İbranice *Venisahtem*. Krş. Mişle 15:25.

64. ... tüm halkların içine saçacak – Krş. 4:26-27. I. Bet-Amikdaş'ın yıkılışının ardından çıkılan sürgünde halk ağırlıklı olarak Babil'e sürülmüştü. Ama Romalılar, Akdeniz'in tüm çevresini, Avrupa ve Kuzey Afrika'yı tümüyle ellerinde tutuyorlardı ve Yahudiler'i bu eyaletlerin hepsine götürmüşlerdir. Dahası, Roma ordusunda başka uluslara mensup paralı lejyonierler de vardı ve onlar da esirleri kendi ülkelerine götürmüşlerdir.

65 סה ובגוים ההם לא תרגיע ולא ייהיה מנוח לכה־רגלך
 66 ונתן יהוה לך שם לב רגז וכליון עינים ודאבון נפש: מו והיו
 חייך תלאים לך מנגד ופחדת לילה ויומם ולא תאמין בחייה:
 67 מו בבקר תאמר מִי־יתן ערב ובערב תאמר מִי־יתן בקר מפחד
 68 לבבך אשר תפחד וממראה עיניך אשר תראה: סה והשיבך יהוה
 | מצרים באניות בדרךך אשר אמרתי לך לא־תסיר עוד לראתה
 והתמכרתם שם לאיביך לעבדים ולשפחות ואין קנה: ס

67. **Keşke akşam olsa** – Basit anlama göre, günün sıkıntılarının bir an önce sona erip, daha iyi olacağı ümidiyle akşamın gelmesi dilenmektedir. Ne de olsa hasta biri de iyileşmek için sabırsızlık içindedir (Raşbam). Benzer şekilde “akşama kadar hayatta kalabilsem” ümidinden bahsediliyor da olabilir (Saadya Gaon) – ki bu, yaşam ümidinin son derece yakın bir geleceğe kadar indirgeneceğini gösterir (*Meam Loez*). Öte yandan hastalık dışında başka felaketler de söz konusudur ve henüz gelmemiş olan akşam bir bilinmezdir. Dolayısıyla anlam “keşke şimdi dün akşam olsaydı” şeklindedir. Aynı şekilde sıradaki ifade de “keşke şimdi bu sabah olsaydı” anlamına gelmektedir. Böylece gelen her sabah bir önceki akşamı, her akşam da önceki sabahı aratacaktır. Sıkıntılar sürekli artan bir grafik çizecektir. *Talmud* buna istinaden şöyle der: “*Bet-Amikdas*’ın yıkıldığı günden beri her günün laneti, öncekinden fazladır” (*Talmud – Sota* 49a; Raşi).

68. **Gemilerle** – Tora’nın bu ayrıntıyı verme ihtiyacı duyması ilginçtir. Mısır’a döndükten sonra nasıl dönüldüğü çok mu önemlidir? Raşi, bu nedenle, sözcüğün esaret konusunu vurgulama amaçlı olduğunu belirtir, zira eski dönemde köleleri toplu halde taşımak için genellikle gemiler kullanılırdı (*Beer Mayim Hayim*; krş. Yeşayau 43:14). *Daat Zekenim*’e göre bu ifade kölelerin bir alt yaş sınırı olmadığını gösterir. Yaya kara yoluyla yolculuğa ancak yetişkinler dayanabilir. Ama burada küçük yaştaki çocuklar da köleleştirileceği için gemilerle götürülmeleri gerekmektedir.

İbranice **Baoniyot**. Bir görüşe göre bu sözcük “*On – Yas; Istırap*” ile bağlantılı olabilir: “*Istırap ve sefalet içinde*” (*Aktav Veakabala*; krş. Bereşit 35:18 ačk.).

Mısır’a – Bu da sert ihtar ve azarlamanın bir parçasıdır, zira bir kölenin, kurtulmuş olduğu eski

efendisinin hâkimiyeti altına girmesi son derece ağırdır (*Midraş – Ester Raba*; Ramban).

“**Onu bir daha görmeyeceksin**” – Burası, Bene-Yisrael’in Mısır’a geri dönmeleri konusunda uyarıldığı üç yerden biridir (*Talmud Yerusalmi – Suka* 5:1; bkz. 17:16 ačk.).

Dediğim o yolla – Rabi Samson Raphael Hirsch, Bene-Yisrael’in Mısır’dan gemilerle çıkmış olmadığını hatırlatır. Dolayısıyla buradaki “yol” ile kastedilen fiziksel yol olamaz. Ona göre bu sözcük bu bağlamda “şekil”; “tarz” anlamına gelmektedir: “Mısır’a bir daha aynı şekilde, eskiden gittiğin sebebin aynısıyla – yani [hem Avraam hem de Yaakov zamanında olduğu gibi] yardım almak üzere – gitmeyeceğinizi söylemiştim.”

Targum Yonatan pasuğu açıklarken buradaki “yol” sözcüğünü gerçekten yol olarak değerlendirir: “Tanrı’nın Sözü sizi Kızıldeniz’de [yürüyerek] geçtiğiniz yoldan [bu kez] gemilerle Mısır’a sürecektir – [o yol ki] size onu bir daha görmeyeceksiniz demiştim – ve orada önce düşmanlarınıza iş erbabı olarak yüksek fiyatla hizmetinizi satmaya çalışacaksınız, [ama alan olmayınca] daha sonra kendinizi köleler ve cariyeler olarak ucuz fiyata satışa sunacaksınız ve sonunda bedavaya emir altına girmek isteyecek kadar düşeceksiniz; ama [bu durumda bile] sizi evine alacak kimse olmayacak” (*Daat Mikra*’nın çevirisinden). Krş. Şemot 14:13.

Kendinizi ... satışa çıkaracaksınız – “Zira hayatta kalmak için tek ümidiniz bu olacak.” “Geçinebilmek için çeşitli işlerde çalışmak isteyeceksiniz, ama kimse sizin yaptığınız işi istemeyecek ve geçinemeyeceksin” (Sforno).

Yahudiler neden kendilerini tekrar Mısır’a satmak istesinler? Hahamlarımız açıklarlar: “Bir

⁶⁵ O ulusların içinde de sükûn bulmayacaksın ve ayağının tabanı rahat görmeyecek. Tanrı sana orada ürkek bir kalp, hasret ve ıstırap verecek.

⁶⁶ Hayatın hep şüphede olacak. Gece-gündüz korku duyacaksın ve yaşamına güven duyamayacaksın.

⁶⁷ Kalbinde duyacağın korku ve gözlerinle göreceğin [berbat] manzara yüzünden, sabah vaktinde “Keşke akşam olsa” diyeceksin ve akşam vaktinde “Keşke sabah olsa” diyeceksin.

⁶⁸ Tanrı seni gemilerle Mısır’a geri götürecek – [hakkında] sana “onu bir daha görmeyeceksin” dediğim o yolla! Orada kendinizi düşmanlarınıza köleler ve cariyeler olarak satışa çıkaracaksınız – ama alan olmayacak.

yapıyı oluşturmaktadır. Yahudiler’in Tora’ya bağlı bir yaşam sürmeleri, tüm dünyaya “Tanrı Bir’dir ve Torası Bir’dır” mesajını verir. Tora’ya bağlı bir yaşantı, dünyadaki yaşamın her yönünün bu ‘Bir’liği yansıtabileceğini gösterir (*Meam Loetz*). Tarih bunun önemli bir ölçüde başarıya ulaştığını göstermektedir. Farklı şekillerde algılansa, farklı düşüncelerle ve yaklaşımlarla değerlendirilse de, günümüzde Tanrı tüm dünyada duyulmuştur ve en azından bir kavram olarak bilinçlere yerleşmiştir. Bu hazırlık sonuna geldiğinde *Maşiah*’ın gelişyle tüm bu farklı kavramlar birleşecek ve Tanrı tüm uluslar için ‘Bir’ olacaktır: “*Tanrı tüm dünyanın Hükümdarı olacak. O gün, Aşem ‘Bir’ olacak ve İsmi ‘Bir’ olacak*” (Zeharya 11:9).

Başkalarının ... ilahlarına hizmet edeceksin – Bkz. p. 36 açk.

65. O ulusların içinde de sükûn bulmayacaksın – Yüzyıllar boyunca süregelen sürgün boyunca Yahudiler, bulundukları yerlerde gaddarlığa ve aşağılanmaya maruz kalmışlardır. Antisemitik galeyanlar, sürgünler, kan iftiraları, toplu katliamlar, pogromlar, Engizisyon, tarihin en büyük insanlık suçu olan II. Dünya Savaşı’ndaki soykırım ve daha birçok vesile ile meydana gelen olaylar burada listelenemeyecek kadar çoktur.

Ürkek bir kalp – Raşbam. Tam çeviriyle “*titrek bir kalp*”. Yani “korkudan titreyen bir kalp” (krş. Şemot 15:14). “Sürekli olarak yeni bir felaketin olmasından korkacaksın” (Hirsch).

Hasret – Tam çeviriyle “*göz tükenmesi*” (krş. p. 32). “Ümitle kurtuluşu bekleyeceksiniz, ama gelmeyecek” (Raşi). “Kalbinin isteklerinin gerçekleştiğini hiçbir zaman görmeyeceksin” (Hirsch).

İstırap – Tam çeviriyle “*nıh ıstırapı*”. “Hep acı veren bir kayıp için yas tutacaksın. Tanrı’nın seni içlerine sürüklediği yerel halk sana karşı daimi bir direnç tavrı içinde olacak ve böylece sürekli

olarak gelecekten korkacaksın, şu andan neşe duyamayacaksın ve kalbinde hep geçmişin acıları yer alacak. Diğer ulusların içinde gördüğün karışıklık ve nefret, seni sürekli olarak kendine, asıl kimliğine geri çevirecek” (Hirsch).

66. Hayatın hep şüphede olacak – Tam çeviriyle “*Hayatın karşında muallâkta olacak*”. “*Muallâkta / askıda olma*” ifadesi, şüpheyi ve emin olamamayı belirtir. “*Karşında*” sözcüğü de bir dış tehdide işaret eder. Yahudiler “ya bugün kılıç / düşmanlar gelip canımı alırsa” diye hep korkulu bir şüphe içinde olacaklardır (Raşi; *Beer Basade*). Ya da başka ulusların içinde olmak, o ulusların Yahudiler hakkında her an yeni bir karar verebilecekleri anlamına geldiği için, hiçbir zaman mevcut durumdan emin olunamayacaktır (*Daat Mikra*).

Hahamlarımız “*hayatın karşında asılı olacak*” ifadesinde farklı bir ima da görürler. “*Hayat*” aynı zamanda insanın yiyeceğini belirtir. Halk kendi ülkesinde olduğu zaman herkes kendi yetiştirdiği ürünü yedi. Şimdi ise yiyecek bir şeyler alabilmek için pazara gidip “karşısında” duranlardan satın alması gerekecektir ve bunun için parası olup olmayacağından bile emin olamayacaktır (*Talmud – Menahot* 103b; Maarşa o.a.; Raşi o.a.; Raşi b.a.).

Yaşamına güven duyamayacaksın – “*Hayatın hep şüphede olacak*” dendikten sonra “*yaşamına güven duyamayacaksın*” sözleri fazla durmaktadır. Ancak bu sözler ek bir sorunu tanımlamaktadır. Halk kendi toprağında kendi tahılından ekmeğini pişirebilirdi. Ama sürgüne çıktığında ekmek için bile fırıncıların eline bakmak zorunda kalacaktır (*Talmud – Menahot* 103b; Raşi).

Bu, öncekinden daha ağır bir lanettir; zira kişi pazardan yüksek miktarda işlenmemiş ürün alıp depolayabilir. Ama ekmek gibi fırın işi şeylerin ömrü daha kısadır ve depolanması bir yarar sağlamaz (*Minhat Yeuda; Sifte Hahamim*).

69 סַט אֱלֹהִי דְבַרִּי הַבְּרִית אֲשֶׁר-צִוָּה יְהוָה אֶת-מֹשֶׁה לְכַרֵּת אֶת-בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִוָּאָב מִלִּבְדִּי הַבְּרִית אֲשֶׁר-כָּרַת אִתָּם בְּחֵרֶב: פ
 1 שְׂבִיעִי א וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל-כָּל-יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אִתָּם רְאִיתֶם
 אֶת כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְעֵינֵיכֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפָרְעָה
 2 וּלְכָל-עַבְדָּיו וּלְכָל-אֲרָצוֹ: ג הַמָּסוֹת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֵיכֶם
 הָאֵתָת וְהַמִּפְתִּים הַגְּדֹלִים הָהֵם:

antlaşmanın kurallarına uyarlırsa Tanrı'nın Özel Halkı olacaklardır. Uymazlarsa Tanrı onlara bu görevlerini hatırlatmak için gerekeni yapacaktır ve yukarıda belirtilen felaketler bunları tanımlamaktadır.

Talmud, kullanılan **Berit** sözcüğünün, Tora'da kullanıldığı başka bir yerle bağlantı kurduğunu öğretir. Tora daha önce Tanrı'nın tuz ile bir antlaşma (**Berit**) yaptığını belirtmişti (bkz. Vayikra 2:13). İki pasuk arasındaki bağlantı bir prensibe işaret eder. Tuz, ete tat verir. Aynı şekilde insanın çektiği sıkıntılar da işlemiş olduğu günahların acılığını giderir, yani günahın olumsuz sonuçlarını silme ve günahı onarma kuvveti vardır (*Talmud – Berahot* 5a; bkz. Vayikra 16:30 açık.).

Bunlardır – “Yukarıda söylenenlerdir” (Raşi; *Midraş Agadol*). Bazılarına göre ise sıradaki kısımdan, özellikle de 29:11’de söylenecek olanlardan bahsediliyor olabilir (krş. *Midraş – Tanhuma*, Nitsavim 3).

☞ **Sonuç.** Bu kısımda verilen lanetler listesi son derece ağır ve inanılmaz olduğu kadar düşündürücüdür de. Ve en azından genel bir bakışla, Yahudi Ulusu’nun iki bin yıla ulaşan ıstıraplar dönemi, burada yazılı olanların canlı bir tefsiri niteliğindedir. Özellikle Yahudiler’in tüm uluslar içine azar azar saçılmış halini oluşturan Diaspora, p. 64-67’de yazılı olan kehanetlerin bire bir gerçekleşmesidir ve bu güne kadar, her Yahudi, Tora’nın gerçekliğinin ve Tanrı kaynaklı oluşunun canlı bir delilidir. Görüşü zayıflamış bir kişi bile, emirlerine, gelecekteki binlerce yıllık süre için kefalet teşkil edecek bu gibi bildirimleri eklemiş olan Tora’nın kuvvetini görecektir. Tora, tarihte ne olacağını, tarih henüz oluşmadan önce yukarıdaki satırlarda insanı hayrete düşürecek ayrıntılarla kaydetmiştir. *Toheha* kısmı, okuması ne kadar zor olsa ve acı verse de, Tora’nın bir insan tarafından yazılmış olamayacağının en kuvvetli kanıtlarından biridir (krş. Hirsch).

Moşe bu aşamada geleceğe dair konuşmasını kesmiştir ve tamamlamak üzere ileride bu konuya tekrar dönecek (29:21-30:10), ardından da halkın kalbine hitap ederek bu sözlerinden gereken sonuçları çıkarmalarını isteyecektir (30:11-20). Ancak bundan önce, halkın, *beraha* ve lanet konusundaki bildirisini olması gerektiği şekilde anladığından emin olmak için bazı bilgiler ve açıklamalar vermek üzere konuşmasına ara vermektedir (a.k.).

29.

1. Seslendi – İbranice **Vayikra**. Ya da “çağır”; ama buradaki anlam bu şekilde olamaz, zira Moşe, önceki sözlerine devam etmektedir; yani halk zaten karşısındadır. Şimdiki seslenmesinin amacı, halkla yukarıdaki antlaşmayı yapmaktır ve sıradaki peraşanın başında bu konuda konuşacaktır (Ramban).

Gördünüz – Türkçe çeviride bu sözcük yüklem olarak cümlelerin sonunda olmasına rağmen, İbranice cümle yapısına cümle başındadır ve bu haliyle, aşağıdaki cümlelere de bir giriş niteliğindedir. Böylece Moşe bu kısımda halka neleri kendi gözleriyle gördüklerini hatırlatmakta, Tanrı’nın farklı aşamalarda nasıl halkın yanında olduğunun altını çizmektedir. Mısır’dan çıkan neslin 20-60 yaş arasındaki erkekleri çölde ölmüştür, ama o neslin kadınları ve Levi kabilesi, ayrıca çıkış yılında 20 yaşını doldurmamış olanlar Mısır’daki olaylara bizzat tanık olmuşlardır. Bu, Moşe’nin seslendiği ilk gruptur. Ama bu grupta olmayanlar da, Tanrı’nın birçok mucizesine gün be gün tanık olmuşlardır. Çöl yolculuğu boyunca giysiler ve ayakkabılar hiç yıpranmamış, yiyecek ve içecek mucizevi kaynaklardan gelmiştir. Ayrıca bölgenin yenilmez sanılan iki büyük kralı kesin bir yenilgiye uğratılmıştır. Bunların hepsi Tanrı’nın tartışmasız mucizeleridir (İbn Ezra).

2. Meydan okumaları... – Bkz. 4:34 açık.

[138. Antlaşma]

⁶⁹ Tanrı'nın, Moşe'ye, Bene-Yisrael ile – onlarla Horev'de yapmış olduğu antlaşmanın haricinde – Moav Ülkesi'nde yapmasını emrettiği antlaşmanın sözleri bunlardır.

29

[139. Moşe'nin Son Nutku]

¹ Moşe tüm Yisrael'e seslendi ve onlara [şöyle] dedi: Tanrı'nın Mısır'da gözlerinizin önünde Paro'ya, tüm kullarına ve tüm ülkesine yapmış olduğu her şeyi gördünüz –

² gözlerinin gördüğü büyük meydan okumaları, o büyük işaretleri ve harikaları.

köle yeni efendisinin altında çok acı çekerse, eski efendisini [o da acımasız olmasına rağmen] arar hale gelir" (*Midraş – Ester Raba*, Giriş 3). Bu da çekecek acıların Mısır esaretindekilerin ötesine geçeceğine işaret eder.

Ama alan olmayacak – "Çünkü sizin için ölüm ve imha kararı verecekler" (Raşi). Ancak başka bir görüşe göre bu, lanet içinde *berahadır* (Rabenu Behaye). *Daat Zekenim* Rabi Yosef Kara'dan alıntı yapar: Mısırlılar Bene-Yisrael'e "Bizim için bedava da çalışsanız sizi almayacağız, çünkü atalarımız sizin atalarınızı köleleştirdiler ve sonunda çok büyük felaketler yaşadılar" diyecekler, köle tacirleri de halkın köle olarak bile bir işe yaramadığını görünce onları acımasızca dövcekler ve aç bırakacaklardır.

Tarihten bir kesit: "Betar şehri [MS 135 yılında] düştükten sonra her şey Roma kontrolü altına girdi, Filistin (Yeruşalayim) ise ıssız bir toprak yığınına döndü. Esirler sayılamayacak kadar büyük sayılarla köleliğe satılıyordu. Önce Hevron'daki Sakız Ağacı'nın yanındaki yıllık büyük pazara, ya da Hyranomous'un sözleriyle, Avraam'ın Hevron yakınlarındaki Çadırı'na getiriliyorlardı. Her köle bir at fiyatına satılıyordu. Satılmayan esirler, orada satılan büyük miktardaki köleler nedeniyle Adrianos'un Pazar Yeri olarak adlandırılan, Gazze'deki pazar yerine getiriliyorlardı. Ve orada da satılmayanlar da gemilere doldurulup Mısır'a götürülüyordu. Birçoğu bu aktarım sırasında, kâh açlıktan, kâh gemi kazarları nedeniyle ölümler, birçokları da zalim efendileri tarafından öldürülüyordu" (Yitshak A-Levi'nin *Dorot Rişonim* {İlk Nesiller} adlı kitabında [cilt II] alıntılanan Alman Tarihçi Münter; *Yisrael Uhusu'nun Eski Dönemdeki Tarihi*, Devir Yayınları, 1971, s. 321; E. Schwrer, *A History of the Jewish People*, Edinburgh 1890).

Talmud'dan: Rabi Yeuda, Şemuel'den, veya belki de Rabi Ami'den, aktararak, veya bazılarına göre bir *Barayta*'da [Mişna dönemine ait olup, Mişna'ya dâhil edilmemiş öğreti] öğretilen [şu

sözleri] söyledi: Bir keresinde dört yüz genç erkek ve kız, ahlaksız amaçlar için alınıp götürülmüşlerdi. Ne için götürüldüklerini tahmin ettiler ve kendi kendilerine "Eğer denizde boğulsak Gelecek Dünya'da yaşam hakkına kavuşuruz" dediler. Aralarındaki en büyüğü "Efendi [Tanrı, şöyle] dedi: Başan'dan geri getireceğim. Denizin derinliklerinden geri getireceğim" (Teilim 68:23) pasuğunu şöyle açıkladı: ... "Denizin derinliklerinden geri getireceğim – [yani] denizin derinliklerinde boğulanları [bile] geri getireceğim". Kızlar bunu duyunca hepsi denize atladı. Sonra genç erkekler kendilerine bundan bir ders çıkardılar: "[Pasif cinsel ilişkinin] Kendileri için doğal olduğu bu [kızlar bile] atladılarsa, [bu ilişkinin] kendileri için doğal olmadığı biz [erkekler] de aynısını yapmamız gerekmez mi?!" dediler ve onlar da hep birlikte denize atladılar (*Talmud – Gitin* 57b).

Bunlara rağmen, *Kabala* ustaları teselli içeren bir açıklamada bulunurlar ve kullanılan "**Ve-En Kone** – *Satın Alan Yok*" ifadesindeki "**En** – *Yok*" sözcüğünün "**En Sof** – *Sonsuz; Ebedi*" olan Tanrı'ya işaret ettiği açıklamasını yaparlar. Böylece ifade "**Ebedi [olan Tanrı] Satın Alacak**" şeklinde değerlendirilebilir. Bene-Yisrael tüm bu ciddi felaketleri göğüsledikten sonra, Tanrı onları tekrar özgürlüklerine kavuşturacaktır (*Meam Loetz*).

69. Horev'de yapmış olduğu – Bu, Vayikra kitabının sonlarındaki ilk *Toheha*'yı kastetmektedir (bkz. Vayikra 26:14 v.d.). O antlaşma Horev, yani Sinay dağında yapılmıştı (Raşi; Raşbam; bkz. Şemot 24:7 açık.). Başka bir görüşe göre ise bu antlaşma 24:7-8'de bahsi geçendir (Abravanel). Bunun yanında 5:2'de yazılanlara göre Horev'deki antlaşma On Emir de olabilir (*The Living Torah*).

Yapmasını emrettiği – "Bu antlaşmayı yeminle ve bedduayla üstlenmelerini emretti" (Raşi).

Antlaşmanın – İbranice **Berit**. Bu sözcük geri alınamaz bir antlaşmayı tanımlar. Bene-Yisrael Tanrı ile ebedi bir antlaşma içine girmişlerdir. Bu

ג וְלֹא־נָתַן יְהוָה לָכֶם לֵב לְדַעַת 3
 וְעֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנִים לִשְׁמָעַ עַד הַיּוֹם הַזֶּה: ד וְאוֹלָךְ אֶתְכֶם 4
 אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לֹא־בָלוּ שְׁלֹמֹתֵיכֶם מֵעַלְיֶיכֶם וְנִעַלְךָ 5
 לֹא־בָלָתָה מֵעַל רַגְלֶךָ: ה לֶחֶם לֹא אָכַלְתֶּם וַיֵּין וְשִׁכָּר לֹא שָׁתִיתֶם 6
 לְמַעַן תִּדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: ו וַתִּבְּאוּ אֶל־הַמִּקְנוֹם 7
 הַזֶּה וַיֵּצֵא סִיחֹן מִלֶּךְ־חֲשִׁבּוֹן וְעוֹג מִלֶּךְ־הַבָּשָׁן לִקְרַאתְנוּ לַמִּלְחָמָה
 וַנִּכֶּם: ז וַנִּקַּח אֶת־אַרְצָם וַנִּתְּנָה לְנַחֲלָה לְרֵאוּבֵנִי וּלְגָדִי וּלְחֻצֵי
 שִׁבְט הַמְּנַשֵּׁי:

olabilir. Hahamlarımız'ın öğrettikleri gibi: "Şehina, Moşe'nin ağzından konuşurdu" (Meam Loetz).

Sihon – Bamidbar 21:21-24.

Og – Bamidbar 21:33-35.

Giyisileriniz yıpranmadı, ayakkabın ... yıpranmadı – Bkz. 8:4 açık. "Dolayısıyla gelecek nesillerde, sizin Mısır Çıkışı'nda izlediğiniz yolu takip edip araştırmalarında hiçbir kanıt bulamayan ve sırf bu nedenle böyle bir şeyin olmadığını iddia eden arkeologlar boşuna uğraşmış olacaklar; zira yolculuk boyunca – eşyalarınız dâhil – tüm ihtiyaçlarınız, yıpranmayacak ve atılmayacak şekilde mucizevî bir şekilde sağlandı."

Mağlup ettik – Tam çeviriyle "vurduk".

7. Reuven, Gad ... yarı-Menaşe – Tam olarak "Reuveni, Gadi ... yarı-Menaşi".

6. Bu yere geldiniz – "Şu anda – 'bu gün' – Tanrı'ya bağlılığınızın doruk noktasındasınız. Büyüklük ve onur elde etmiş durumdasınız. Bunun kalbinize kibir vermesine izin vermeyin, Tanrı'ya sırtınızı dönmeyin. 'Bu antlaşmanın sözlerini gözetin ve uygulayın. Bu sayede, yapacağımız her şeyde başarılı olacağız' (p. 8)" (Raşi).

Moşe p. 6 ve 7'deki sözleri konuşmasının bu noktasına halkı cesaretlendirmek için katmıştır. Yakında Erets-Yisrael'e gireceklerdir ve bunun için yakın geçmişteki başarılarını hatırlatmaktadır. Sihon ile Og'un topraklarını ele geçirmişler ve buraları iki buçuk kabilenin mülkiyetine vermişlerdir. Buna benzer şekilde kalan kabileler de Erets-Yisrael'i ele geçirecek ve buradaki mülklerini alacaklardır (Rabenu Behaye).

³ Ancak Tanrı bu güne kadar size kavrayacak bir kalp, görececek gözler ve dinleyecek kulaklar vermiş değildi.

⁴ [Tanrı size şöyle diyor:] “Sizi kırk yıl boyunca çölde yürüttüm. Üzerinizdeki giysileriniz yıpranmadı, ayakkabın da ayağının üstünden yıpranmadı.

⁵ Benim Tanrınız Aşem olduğumu kavramanız amacıyla, ekmek yemediniz, şarap ve [başka bir] sert içki içmediniz.”

⁶ Bu yere geldiniz, Heşbon kralı Sihon ve Başan kralı Og savaş için karşımıza çıktı[lar] ve onları mağlup ettik.

⁷ Ülkelerini ele geçirdik ve onu Reuven, Gad [kabilelerine] ve yarı-Menaşe kabilesine mülk olarak verdik.

3. Bu güne kadar – “Ama bugün hariç” (*Daat Mikra*). Moşe, hayatının son gününde, Bene-Yisrael’in artık Tanrı’ya yapıştıklarını ve O’nu arzuladıklarını, ancak şimdi tam olarak anladığını belirtmektedir (Raşi). Bkz. 27:9 açık.

Başka bir açıklamaya göre, Bene-Yisrael, Moşe’nin kendilerine öğretmiş olduğu öğretilerin anlamını ancak bu günde tam olarak kavrayabilmiştir. *Talmud* (*Avoda Zara* 5b) bundan bir sonuç çıkarır: Bir insanın, hocasının düşünce yollarını tam olarak kavraması kırk yılını alır. Bu nedenle Tanrı da bu güne kadar halka karşı ödünsüz davranmamıştır. Ama bundan böyle öyle davranacaktır. Bu nedenle “*bu antlaşmanın sözlerini gözetin ve onları uygulayın. Bu sayede, yapacağımız her şeyde başarılı olacaksınız*” (p. 8) (Raşi).

Kavrayacak bir kalp – “Tanrı’nın iyiliklerini görüp kavramanız ve O’na yapışmanız için gereken anlayış” (Raşi). Pasuk, Tanrı’nın Bene-Yisrael’e zekâ ya da görme ve işitme yetileri vermediğini söylüyor değildir. Bahsedilen, Tanrı’nın kendileri için yapmış olduğu şeyleri takdir etme yeteneğidir (*Gur Arye*). Nitekim halk, Tanrı’nın kendisi için yapmış olduğu tüm iyiliklere rağmen O’nu çöl yolculuğu boyunca on kez denemeye tabi tutmuştur (İbn Ezra; bkz. Bamidbar 14:22).

Ya da “Kalp [=anlayış] verdi; ama kavramadınız. Göz verdi; ama görmediniz. Kulak verdi; ama dinlemediniz – ve Tanrı tüm bunları vermemiş gibi davrandınız” (krş. *Daat Mikra*). Başka kaynaklara göre ise: “*Tanrı size bu güne kadar, kavrayacak bir kalp, görececek gözler ve dinleyecek kulaklar vermiş değil miydi?!*” (bkz. a.k.).

Vermiş değildi – Yani “verebilmiş değildi”. “Tanrı yaptığı muhteşem ve muazzam şeylerle size, Aşem’in sizin Tanrınız olduğunu kavrayan bir kalp vermek istemişti (bkz. Şemot 10:2). Ama siz asi tutumunuzla Tanrı’nın bu niyetini gerçekleştirmesine izin vermediniz. Ancak şimdi, [sıradaki pasuklarda belirtildiği üzere] Tanrı’nın sizin bunu kavramanız için çöl yolculuğu boyunca gösterdiği şefkati ve iyilikleri, sizi Sihon ve Og’un topraklarına getirip burada üzerinde tutunabileceğiniz bir toprağınız olmasını sağladığını gördüğünüze göre, bundan böyle ‘kalbinizi tüm bunları kavramaya’ yönlendirmeniz gerekiyor” (Sforno).

Ekmek yemediniz, şarap ve ... içki içmediniz – Bu “hiç ekmek yemediniz ve hiç başka içki içmediniz” anlamına gelmekte değildir. Anlam, “hayatınızı sürdürmenizi sağlayacak merkezi yiyecek ve içecek olarak bunlarla beslenmediniz” şeklindedir. Bene-Yisrael’in merkezi yiyeceği *Man*, temel içeceği de mucizevi kuyudan gelen suydü; ama bu, normal yiyecekleri hiç yemedikleri anlamına gelmemektedir. Örneğin Tora, Bene-Yisrael’in, Seir sakinlerinin verdiği yiyecekleri yediklerinden bahsetmiştir (bkz. 2:28-29; ayrıca bkz. 2:6). *Talmud*’da da halkın gelip geçen kervanlardan yiyecek satın aldıklarından bahsedilmektedir (*Talmud – Yoma* 75b). Yine de temel yiyecek kaynakları *Man* olmuştur.

4. [Tanrı size şöyle diyor:] – Bu ekleme, sıradaki pasukta geçen “*Benim, Tanrımız Aşem olduğumu*” sözleri nedeniyle yapılmıştır (*Hizkuni; Abravanel; Malbim; The Living Torah*). Bkz. 11:13. Ancak bazılarının göre bu sözler, Tanrı’nın sözlerini doğrudan aktarmakta olan Moşe’ye ait

ח וּשְׁמַרְתֶּם אֶת-דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם

8

לְמַעַן תִּשְׁכְּלוּ אֶת כָּל-אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן: פ פ פ

Nedir bu büyük teselli? *Zoar Akadoş* açıklar: Behukotay peraşasında şu korkunç sözcükleri okuruz: "... ve Bana karşı kayıtsızca davranırsanız, Ben de size karşı kayıtsızlık gazabıyla davranacağım..." (Vayikra 26:27-28). Tanrı, Bene-Yisrael'e "Size yönelik ilişkim karşılıklı olacak" demektedir. "Siz Benim taleplerime ilgi göstermezseniz, Ben de sizin ihtiyaçlarınıza ilgi göstermeyeceğim." Öte yandan Ki Tavo peraşasında insanın içine su serpen şu sözler var: "Tanrı seni ... vuracak" (Devarim 28:27) – Sizi Bizzat Tanrı vuracak. Ve bu, en büyük tesellidir.

Zoar Akadoş ne demektedir? Burada ne tür bir teselli vardır? Rav Meir Bergman açıklar: Bene-Yisrael'in başına gelebilecek en berbat şey, kendi hallerine bırakılmalarıdır. Eğer Bene-Yisrael sanki Tanrı onların yaşamının ayrılmaz bir parçası değilmiş gibi davranırlarsa, Tanrı'nın cevabı da "Öyleyse Ben geri çekilip işleri doğanın ve istatistiklerin gidişatına terk ederim" şeklinde olacaktır. Bu korkunçtur. Böyle bir şey olursa Tanrı ile Bene-Yisrael arasındaki bağda kopma söz konusudur. Eski yakınlık kaybedilmiş demektir.

Ancak Tanrı, Bene-Yisrael'e Bizzat vurursa, bu her ne kadar acı verirse de, kendi içinde bir tesellidir, çünkü bu en azından ilişkinin devam etmekte olduğunun işaretidir. Evet, bu ne yazık ki ceza şeklindeki bir ilişkidir, ama yine de ilişkidir. Kim kendini daha yalnız hisseder? Yaramazlık yaptığında babasından fiske yiyen bir çocuk mu, yoksa, Tanrı korusun, kendisine fiske atacak bir babası olmayan çocuk mu?

Behukotay peraşasındaki *Toheha*, babası olmayan bir halkın hikâyesidir. Ya da daha kötüsü, oğlunu kendi haline bırakmış ve başına normal şartlarda ne gelecekse onun gerçekleşmesine izin veren bir babadır bu. Ki Tavo'daki *Toheha* ise "Tanrı seni ... vuracak" demektedir. "Size sert bir tokat atacacağım, ama en azından birinin sizin davranışlarınızdan endişe duyduğunu bileceksiniz. Vuracağım, ama yakınınızda olacağım." Hahamlarımız'ın, Ki Tavo peraşasında teselliye

ihtiyaç olmadığını söylerken kastettikleri de budur. Cezayı veren Tanrı ise, teselliye gerek yoktur.

Kotzk Rabisi, Rabi Menahem Mendel, çok ilginç bir noktaya işaret etmiştir: Tarih boyunca Yahudi Ulusu'nu bulan trajedilerin özellikle yoğunlaştığı ayın ismi, Av'dır – yani "Baba". Kotzk Rabisi, insanın, yediği tokattan babasını tanıyabileceğini söyler. Bene-Yisrael olağandışı ulusal trajedilerinin içine yerleştirilmiş bir teselliye sahiptir. Göklerde, onların davranışlarından endişe duyan bir Babaları daima mevcuttur.

⁸ Bu antlaşmanın sözlerini gözetin ve onları uygulayın. Bu sayede, yapacağınız her şeyde akıllıca davranmış olacaksınız.

8. Bu antlaşmanın – “Gerizim ve Eval dağlarında kabullendiğiniz antlaşmanın” (Sforno). Ancak bkz. 28:69 açık.

Akıllıca davranmış olacaksınız – “Şu ana kadar gördüklerinizin ışığında, yukarıda verilen antlaşmanın sözlerinin tek birinin bile boşuna söylenmiş olmadığını gayet iyi biliyorsunuz. Bu bilginin ışığında, akıllıca davranmanızın tek yolu bu antlaşmanın sözlerini gözetmek ve onları uygulamaktır” (Hirsch).

İbranice **Taskilu**. Alternatif olarak “başarılı olacaksınız” (İbn Ezra): “Yaptığınız her şeyde Tanrı’nın İsteği’ni yerine getireceksiniz ve bu sana hem geçici yaşamda hem de ebedi yaşamda başarı getirecektir” (Sforno).

❧ **Sonuç.** Moşe’nin bu peraşada dile getirdiği *Toheha* her ne kadar Moşe’nin sözleriyle sunulmuşsa da bunlar gerçekte kendi sözleri değildir; zira Moşe’nin, Bereşit’in ilk sözcüğünden Devarim’in son sözcüğüne kadar Tora’nın tümünü Tanrı’nın dikte ettirmesiyle yazmış olduğu, sağlam bir gelenekle bilinmektedir. Buna rağmen Vayikra kitabındaki *Toheha*’nın doğrudan Tanrı’nın sözleriyle verilmesi karşısında buradaki *Toheha*’nın Moşe’nin aktarmasıyla dile getirilmesi dikkat çekicidir. Önce de belirtildiği gibi Vayikra’daki *Toheha* I. *Bet-Amikdaş* dönemine, buradaki ise genel olarak II. *Bet-Amikdaş* dönemine yöneliktir. Bu iki dönem arasındaki en önemli farklılık II. *Bet-Amikdaş*’ta *Şehina*’nın mevcudiyetinin I. *Bet-Amikdaş* döneminde olduğu yoğunlukta olmamasıdır. Böylece II. *Bet-Amikdaş* dönemine yönelik *Toheha*’nın doğrudan Tanrı’nın değil, dolaylı olarak Moşe’nin ağzından verilmesi de buna paraleldir. Ancak gelecekte durum, I. *Bet-Amikdaş*’ta olduğu gibi eski haline geri dönecek hatta *Şehina* daha da belirgin bir şekilde hissedilecektir. Böylece görkem ve saygınlık tekrar Yeruslayim’e geri dönecektir (Rabenu Behaye). Peygamber Yeşayau buna işaret ederek III. *Bet-Amikdaş* için şöyle demiştir: “Kalk [ey Yeruslayaim], ışık ver; zira ışığın geldi ve Tanrı’nın Onuru senin üzerinde doğdu; çünkü işte, karanlık

yeryüzünü örtecek ve sis ulusları [kaplayacak], ama senin üstüne doğacak Tanrı, ve Onuru senin üstünde görülecek. Uluslar senin ışığınla gidecekler ve krallar doğuşunun parlaklığıyla. Gözlerini çevrene kaldır ve gör: Hepsi toplandı, sana geldi. Oğulların uzaktan gelecekler ve kızların [krallığın] yanında yetiştirilecekler” (Yeşayau 60:1-4).

Hahamlarımız birçok yerde, bu peraşada okuduğumuz *Toheha* ile Behukotay peraşasında yer alan *Toheha* arasında karşılaştırmalar yaparlar. İkisi arasında dikkati çeken önemli bir fark söz konusudur. Behukotay peraşasındaki *Toheha*’nın bitiminde Tora lanetler kısmını bir teselli cümlesiyle sonlandırmıştır: “Yaakov[’la olan] Antlaşmam’ı hatırıma getireceğim. Hatta Yitshak[’la olan] Antlaşmam’ı ve hatta Avraam[’la olan] Antlaşmam’ı hatırıma getireceğim. Ülke’yi de hatırıma getireceğim” (Vayikra 26:42).

Ki Tavo peraşasındaki *Toheha* is berbat bir noktada son bulmaktadır: “Tanrı seni gemilerle Mısır’a geri götürecek – [hakkında] sana “onu bir daha görmeyeceksin” dediğim o yolla! Orada kendinizi düşmanlarımıza köleler ve cariyeler olarak satışı çıkaracaksınız – ama alan olmayacak” (Devarim 28:68).

Bu gariptir. Behukotay’daki lanetler en azından olumlu bir ifadeyle tamamlanmış, Tanrı Bene-Yisrael’i hatırlayacağına söz vermiştir. Ki Tavo’daki kısım ise hiç de iyiye alamet görünmeyen ifadelerle son bulmaktadır: “Satılacaksınız ve insanlar sizi satın almak bile istemeyecekler.”

Zoar Akadoş şöyle yazar: “Bu soru öğrenim yerinde sorulmuştu – Vayikra kitabının sonundaki *Toheha*’da teselli varken nasıl olur da bu haftadaki *Toheha*’nın sonunda herhangi bir teselli yok?”

Rabi Şimon bar Yohay bir cevap verir: Vayikra kitabındaki *Toheha* için bir teselliye ihtiyaç var, ama Ki Tavo’dakinde böyle bir ihtiyaç yok; çünkü bu peraşadaki lanet kısmının içinde olası en büyük teselli zaten mevcut.

פרשת נצבים

9 ט אתם נצבים היום כלכם לפני יהוה אלהיכם ראשיכם שבטיכם וקניכם ושטריכם כל איש ישראל:

yanılsamaların önüne geçmek için ara vermiştir. Bu kehanetlerine p. 21'de devam edecektir. Ayrıca bkz. p. 21 açık.

9. Bugün – Moşe halkı Tanrı'nın Huzuru'na öleceği günde toplanmıştır (Raşi).

Raşbam'a göre bu, Moşe'nin p. 1'de yaptığı çağırının devamıdır.

Hepiniz – “Eksiksiz olarak herkes burada. Böylece kimse gelip de antlaşma yapıldığı sırada orada olmadığını ve antlaşmayı kabul etmediğini söyleyemeyecek.” Bu açıdan, Moşe'nin halkı Erets-Yisrael'e girmeden hemen önce bu şekilde toplayıp antlaşma yapması önemlidir, zira Erets-Yisrael'e girildikten sonra herkes kendi yerine dağılacığından halkı bu şekilde eksiksiz olarak bir araya getirme imkânı olmayacaktır. Moşe halkın bu tek vücut haline uygun olarak, p. 11'de tek bir kişiye hitap edercesine “[Bu eksiksiz mevcudiyetin amacı,] ... Tanrın Aşem'in antlaşmasına ve beddualı yemini dâhil **olmandır**” demektir (Daat Zekenim). Halkın orada eksiksiz bulunması, söz konusu antlaşmaya dâhil olmaya herkesin kalp bütünlüğüyle istekli olduğunun da işaretidir (Sforno).

Pasuk İbranice sözcük sıralamasıyla tam olarak “Siz *dimdik duruyorsunuz bugün hepiniz...*” diye başlamaktadır. Hahamlarımız buradaki ifadede eğitsel bir sonuç çıkarırlar: “Dimdik durmanızı neye borçlusunuz? Hep birlikte bir arada olmanıza!” Böylece Yisrael kendi içinde birlik olduğu sürece, kimse onlara zarar veremez (Daat Zekenim).

Moşe Rabenu'nun burada verdiği listede halkı farklı kesimlere bölmesi, halkın tümüne yönelik sorumluluk açısından herkesin yükümlülüğünün, kendi düzeyinin elverdiği ölçüyle sınırlı olduğuna işaret etme amaçlıdır. Liderler, yönetimini üstlendikleri kitlelerin tümünden sorumludur. Kadınlar kendi yakın aileleri ve komşularından sorumludur. Çocuklar belki birkaç arkadaşlarından sorumludur. Odun kesenlerle su çekenler ise pek az kişiden sorumludur. Tanrı kimseden olanağın ötesinde taleplerde bulunmaz; ama bir kişinin, gerçekten yapabileceğinin daha azıyla yetinmesinden de tatmin olmaz (Or Ahayim).

Tanrınız Aşem'in Huzuru'nda – Moşe Bene-Yisrael'e Tora'yı öğretmiştir ve onlara, buna bağlı kalacaklarına dair bir yemin ettirecektir. Bu nedenle halka daima Kimin karşısında olduklarını, edecekleri yemini Kimin Huzuru'nda edceklerini hatırlatmaktadır (Ramban). Onlara bir anlamda “Beni aldatırsanız bile O'nu aldatamazsınız” demektir (Sforno). Fiziksel olarak ise burada halka, Aron Aberit'in çevresinde toplanmış olduklarını hatırlatıyor da olabilir (İbn Ezra).

Hazır duruyorsunuz – İbranice **Nitsavim**. Ya da “*dimdik duruyorsunuz*”. Sözcük güçlü, enerjik ve motivasyon dolu bir ayakta duruş ifade eder (Hirsch).

Pasuk basitçe “Bugün hepiniz Tanrı'nın Huzuru'ndasınız” diyebilirdi. Ama “*hazır duruyorsunuz*” ifadesini kullanarak Moşe'nin halkı toplanmasının özel bir sebebi olduğunu ima etmektedir. Bu toplantının amacı Tanrı ile Bene-Yisrael arasındaki ebedi antlaşmayı kesinleştirmektir (Raşi; Tseda Ladareh). Daha önce Sinay dağında yapılan antlaşmayı Bene-Yisrael, Altın Buzagı günahı ile ihlal etmiştir. Moşe bu nedenle halkın hepsini tıpkı Sinay dağında olduğu gibi eksiksiz olarak bir araya toplamış ve ikinci bir antlaşma yapmıştır. İlkinden farklı olarak Bene-Yisrael bu antlaşmayı bir beddualı yemin eşliğinde üstlenecektir (Rabenu Behaye).

Midraş'a göre Moşe'nin bu sözcüğü kullanmasının bir sebebi daha vardır. Önceki peraşada Moşe toplam 98 tane, son derece ağır lanetten bahsetmişti. Bene-Yisrael tüm bunları duyunca yüzleri sararmış, “Böylesine ağır lanetlere kim dayanabilir?” diye karamsarlığa düşmüşlerdir. Moşe bu nedenle onları yatıştırır: “Siz de Tanrı'yı çok kez öfkeliendirdiniz, ama O, sizi ağır şekilde cezalandırmasına rağmen, sizi tamamen tüketmedi ve işte – *bugün Tanrınız Aşem'in Huzuru'nda hazır duruyorsunuz*. Bu nedenle, gelecekte bu lanetler meydana gelirse bile soyunuz hiçbir zaman tamamen tükenmeyecek. İşte *bugün* size bir örnektir. Nasıl ki gün başta alacakaranlıkla başlamasına rağmen sonra ışırsa, Tanrı da size ışık verdi ve gelecekte de, karanlık günler olsa bile ardından soyunuza ışık verecektir. Bu lanetler sizi yok etmek bir yana, aksine sizin devamlılığınızı sağlayacak şeylerdir; zira günah işlerseniz,

Nitsavim

29

[140. Antlaşma Yenileniyor]

⁹ Bugün siz – hepiniz – Tanrınız Aşem’in Huzuru’nda hazır duruyorsunuz: Kabile başkanlarınız, ileri gelenleriniz ve polisleriniz – her Yisrael erkeği;

29.

☞ **Antlaşmanın Yenilenmesi.** Hayatının son gününde Moşe Rabenu Yahudi Ulusu’nun tüm bireylerini bir araya toplar. Kimse eksik değildir. Bu toplanmanın amacı halkı bir kez daha Tanrı ile olan antlaşmaya yükümlü kılmaktır. Buradaki antlaşmada yeni olan nokta “*Arevut – Kefalet*”, yani halkın tüm bireylerinin birbirinden sorumlu ve birbirinin kefili olması kavramıdır. Bu kavrama göre her Yahudi başkalarının Tora’yı uygulamasını teşvik ve temin etmek, onlara bu konuda yardımcı olmak ve Tora’yı ihlal etmelerini mümkün olduğu kadar ve makul yollarla engellemekle yükümlüdür. Moşe’nin sözlerine halk içindeki farklı grupların hepsini listeleyerek başlamasının nedeni budur. Ayrıca Tanrı’nın, bireylerin gizlice işledikleri günahlardan halkın tümünü sorumlu tutmayacağı, ama açıkça yapılan ve gereken tepkiyi görmeyen ihlalleri göz ardı etmeyeceği konusundaki bildirisi de (p. 28) aynı temanın bir devamıdır (*Or Ahayim*). Bu, bir Yahudi’nin dünya görüşünün esasını teşkil eder, zira bir kişinin neden başkalarının yanlışlarına karşı duyarsız kalamayacağını ve Tora’nın alenen ihlalinin neden iyi vicdana sahip her Yahudi’yi ilgilendiren bir problem olduğunu açıklamaktadır (*The Artscroll Chumash – Stone Edition*).

Rabi Samson Raphael Hirsch, buradaki konunun dizilişini şöyle açıklar: Daha önce 28:69 açıklamalarının en sonunda belirtildiği üzere, Moşe, Tora’nın ihlali halinde halkı bulacak felaketler hakkındaki konuşmasına kısa bir ara vermiştir. Amacı, halkın kendilerine söylenmiş olan *beraha* ve lanetleri gerektiği şekilde değerlendirmeleri için, gözleriyle görmekte oldukları bazı verileri Yisrael’e hatırlatmaktır. Moşe bunun yanında, her türlü anlama hatasını bertaraf etmek için bazı açıklamalar getirmektedir. Moşe, dikkatleri çekmek istediği verileri yukarıda p.1-8’de sıralamıştı. Tora’nın uygulanması konusundaki antlaşmaya dair yükümlülük ve taahhüdün sadece belirli nesilleri veya belirli dönemleri kapsadığı şeklindeki yanlış fikri bertaraf etme amacıyla da, sıradaki pasuklardakileri (p. 9-14) söyleyecektir. Antlaşma ile beddua içeren yemin Yisrael’e o nesle dâhil olan ve ilerideki tüm nesillere dâhil olacak her bireyi bağlayıcı niteliktedir.

Sonra gelen pasuklar (p. 15-20) ise, “*berahalar* ve lanetler konusundaki bildirimlerin sadece ulusal düzeydeki bağlılık veya ihanetin karşılığı olduğu, buna karşılık, toplumun geneli Tanrı’ya ve Torası’na yönelik bağlılığını sürdürdüğü sürece, herhangi bir bireyin, Tora’ya aykırı bir yaşam sürmek üzere kendi kendine bir ‘azat belgesi’ verebileceği” şeklindeki kökten yanlış düşünceyi hedefleyecektir. *Perek 27*’de açıklanan ve halkın, ülkede yayılmış halde oturan bireylere dönüşeceği dönemin hemen arifesinde yapılacak ve söylenecek olanların ışığında, bu ciddi ve tehlikeli hataya dikkati çekmek özel bir önem taşımaktadır. Moşe işte tam da başlamak üzere olan bu dönemin gerektirmesi nedeniyle, halkın tümünün, Tora’nın el üstünde tutulması ve emirlerinin uygulanması konusunda birbirlerine kefil olacaklarını vurgulamaktadır. Bu prensibe uygun olarak bir birey, yalnızca kendi bireysel yaşamındaki yükümlülüklerini yerine getirdiği ama Tora’nın, ait olduğu toplum tarafından da uygulanması yönünde herhangi bir çaba göstermediği takdirde, henüz tüm yükümlülüklerini yerine getirmiş sayılmayacaktır. *Perek 28*’deki *berahalar* ve lanetler – özellikle de lanetler – bireyin bilincine bir noktayı aşılama amaçlıdır: Kendisi Tanrı’ya bağlı bir yaşam sürse bile, toplumun Tanrı’ya ihaneti karşısında duyarsız kalan kişi, toplumun bunun bir sonucu olarak yaşayacağı yıkımın acılarına ortak olmak durumunda kalacaktır. Öte yandan, halkın bireylerinin birbirlerine yönelik kefaletini bu kez diğer aşırı uçta yorumlama olasılığı da vardır. Yani bir bireyin “Tora’nın toplumun bir yükümlülüğü olarak uygulanması için gereken faaliyete nasılsa aktif olarak katılıyorum. Bu benim için yeterli. Ve kendi özel yaşamımda Tora’nın egemenliğine bağlı yaşamasam bile yükümlülüğümü yerine getirmiş olacağım” diye düşünme olasılığı doğmaktadır – ki bu da endişe vericidir. Bu nedenle Moşe iki şey söylemektedir: Ne bireysel olarak yükümlülüğünü yerine getiren biri toplumun Tora’ya sırt çevirmesine seyirci kalma hakkına, ne de toplumun Tora’ya bağlılığı için canını dişine takan biri kendi özel hayatında Tora’ya bağlı bir yaşam sürmeme lüksüne sahiptir. İkisi de yanlış tavrılardır; ikisi de yetersizdir ve Moşe, gelecek hakkındaki ağır kehanetlerine bu konudaki

י טפכם נשיכם

וגרד אשר בקרב מתניד מחטב עזר עזר שאב מימיה

karşı” öfkelenildiği söylenmektedir. Daha sonra da kolay olması gereken Ay şehri fethi sırasında ordu bozguna uğramış ve “otuz altı kişi kadarı” ölmüştür (Yeoşua 7:5) [“Otuz altı kişi” dendikten sonra yaklaşıklık belirten “kadar” sözcüğünün kullanılması ilginçtir. Hahamlarımız bunun öylesine bir sayı olmadığını, savaşta, 71 kişiden oluşan *Sanedrin*’in salt çoğunluğunun öldüğünü belirtirler]. Sonraki kısımda da bu bozgunun sebebinin Ahan’ın günahı olduğu açıkça söylenmektedir. Bu olay, bir bireyin günahının tüm Yisrael’i etkilemesi prensibinin en etkili örneklerindendir (bkz. Vayikra 26:37 açık.). Buna karşılık, çeşitli vesilelerle belirtildiği üzere, Tanrı’nın iyilik yapma özelliği, ceza verme özelliğinden daha kuvvetlidir. Dolayısıyla bir kişinin günahı tüm halkı etkiliyorsa, bir kişinin yaptığı mitsva da halkın tümüne olumlu katkılarda bulunacaktır (Rabenu Behaye).

10. Çocuklarınız – Çocuklar kanunen bu antlaşmayı kabul etme yetkisine sahip değildir. Ancak Moşe çocukları da katarak, buradaki antlaşmanın gelecek tüm nesilleri de bağlayacağını belirtmekte (p. 14), halka çocuklarını da bu antlaşmaya bağlı kalacakları şekilde yetiştirmeleri gerektiği mesajını vermektedir. Çocukların mevcudiyeti bu açıdan önemlidir. Bunun yanında, çocuklar o sırada bu antlaşmadan sorumlu olma yaşında olmamalarına rağmen orada olmaları, onları bu eğitsel ortama getiren büyüklerine manevi liyakat verecektir (krş. 31:12 açık.) (Ramban).

Yahudi Ulusu’nun devamı, çocuklarının eğitimlerine bağlıdır ve *Alaha*’ya göre bir cemaat, kendisine bir sinagog bile yapmadan önce, çocuklarının Tora öğrenimi için gereken altyapıyı kurmakla yükümlüdür.

Eşleriniz – Kadınlar.

Ger – Tam çeviriyle “[*senin*] Gerin”.

Odun kesenlerinden su çekenlerine – Bunların, Ger’den sonra gelen farklı iki sınıf olduğu anlaşılmaktadır. Kaynaklara göre bunlar, Kenaan uluslarına mensup olup, Bene-Yisrael’e gelerek onlara katılmak isteyen kişilerdir (*Midraş – Tanhuma* 2; *Talmud – Yevamot* 79a; Raşi; *Gur Arye*). Ramban ise bunların Mısır’dan Bene-Yisrael ile birlikte çıkan *Erev Rav* mensupları olduğu görüşündedir (bkz. Şemot 12:38). Başka kaynaklara göre ise

Yahudi kölelerden bahsediliyor olabilir (*Daat Zekenim; Hizkuni*).

Yeoşua kitabında (9:21-27), Kenaan’daki Givon adlı yerin halkının, Bene-Yisrael’in ülkeyi fethetmesinden zarar görmemek için bir hileye başvurdukları anlatılmaktadır. Buna göre Givon sakinleri Yeoşua’ya, çok uzaktan gelmiş izlenimi veren temsilciler göndererek, Bene-Yisrael’in kendilerine saldırmamaları için aralarında bir antlaşma yapılmasını isterler. Yeoşua bunu kabul eder, ama bu kişilerin Kenaan uluslarına mensup olduğu ortaya çıkınca Yeoşua, hile yaptıkları için onları *Mişkan* için odun kesme ve su çekme işlerinde çalışmaya atar. Tora bu noktada, henüz Moşe hayattayken bile halk içinde bu işlerde çalışan bir sınıf olduğunu belirtmektedir (Raşi). Bir görüşe göre, benzer bir olay Moşe zamanında da olmuş, ama Moşe hileye aldanmamış, yine de onları birer *Ger* olarak kabul ederek, doğrudan bu işlerde çalışmaya atamıştır (*Mizrahi; Beer Basade*). Başkalarına göre ise Moşe zamanında gelen Kenaaniler’in böyle bir hileye başvurmamasına gerek olmamıştır, zira Kenaan uluslarını Ülke’den sürme emri ancak halk Erets-Yisrael’e girdikten sonra yürürlüğe girmiştir. Moşe bunları Yahudilik’e kabul etmiş, ama onların Yahudi olma isteğinin Tanrı ve Tora’ya olan sevgiden değil de ölüm korkusundan kaynaklandığını gördüğü için onları, sınırlı haklara sahip birer *Ger* olacak şekilde kabul etmiş ve bu işlere atamıştır (*Nahalat Yaakov; Maskil Ledavid*). Bir başka görüşe göre Moşe onları *Ger* olarak kabul etmesizin bu işlere atamıştır (Ramban).

Nitsavim peraşası daima *Roş Ašana*’dan önceki *Şabat* gününde okunur. Bu açıdan, bu ciddi yargı günü öncesinde “*Hepiniz Tanrımız Aşem’in Huzuru’nda hazır duruyorsunuz*” sözleri farklı bir anlam da kazanmaktadır. Ancak yine de “**Yamim Noraim** – *Heybetli Günler*” adı verilen ciddi döneme hazırlık *Roş Ašana* ile değil, ondan çok önce başlar. Buradaki ifade söz konusu dönemin ne zaman başladığına ve ne zaman bittiğine dair bir ima içermektedir. “Odun kesme” terimi, *Tu Beav* [= 15 Av] gününe işaret eder, zira bu günün mutlu bir zaman olarak kutlanmasının sebeplerinden biri, *Bet-Amikdaş*’ta kullanılacak olan odunların kesiminin tamamlanmasıdır (bkz. Bamidbar 36:12 açık.). Böylece *Yamim Noraim* havası ve buna bağlı olarak bir Yahudi’nin, Yargı Günü’ne hazırlık olarak ciddi özeleştiri yapması

¹⁰ çocuklarınız, eşleriniz ve kampının içindeki Ger, odun kesenlerinden su çekenlerine kadar [herkes].

bunun tamirâtı zorluk ve sıkıntılar sayesinde gerçekleşebilecektir. Ama daha önemlisi, bu felaketlerin başınıza neden geldiğini anlayacağınız için, davranışlarınıza da çeki düzen vereceksiniz – ki bu, söz konusu tamirâtın en kuvvetli bileşeni olacaktır.” Bu açıklama, Moşe’nin bu sözlerinin, neden önceki perâşadaki lanetlerin ardından geldiğine de ışık tutmaktadır (*Midraş – Tanhuma* 1; Raşi).

Moşe’nin “*hazır duruyorsunuz*” ifadesini kullanmasının bir başka sebebi de, yaşamının bu son gününde halkın yönetimini Yeoşua’ya devredecek olmasıdır. Bu vesileyle Moşe halkın tümünü hazır etmiş ve Yeoşua’nın yönetimine teslim etmiştir. Benzer bir şeyi Yeoşua’nın da yaptığını görüyoruz (bkz. Yeoşua 24:1). Yine Peygamber Şemuel de, halkın yönetimini ilk kral Şaul’a devretmeden önce halkı bir araya toplamıştır (bkz. Şemuel I 12:7).

Son olarak, Moşe’nin sözleri farklı bir ima içeriyor da olabilir: “Siz – Yisrael Ulusu – burada dimdik ayaktasınız. Siz ebediyen ayakta kalacaksınız. Bir birey olarak ben ise çok yakında atalarınıza katılacağım. Sadece ben değil, benden sonra lideriniz olacak Yeoşua da ve sonrasında sizi yönetecek olan tüm liderler de gün gelecek atalarının arasına katılacak. Sadece siz – bir halk olarak Yisrael – ölümsüz ve ebedi olacaksınız. Tanrı’nın bu ulusa vermiş olduğu ilham, yaratıcılık ve yetenek de nesilden nesile geçecektir. Bu güç halkındır ve liderler ise bu gücü doğru yönde kullanmanız için size birer yardımcı ve yol göstericidir” (Hirsch).

Kabile başkanlarınız – Raşi. Tam çeviriyle “*başlarmuz, kabileleriniz*”. Olasılıkla “*liderleriniz, [kabile] başkanlarmuz*” (*Targum Yonatan; Lekah Tov; krş. İbn Ezra*). Bazıları “*kabile başkanları*” ile kastedilenlerin, Ülke’nin paylaşılmasına nezaret edecek kişiler olduğu görüşündedir (*Lekah Tov; bkz. Bamidbar 34:18-28*).

Yine de bazı otoritelere göre anlam bu şekilde olamaz, zira pasuğun devamında “*her Yisrael erkeği*” dendiğine göre “*kabileleriniz*” sözcüğünü ayrıca söylemeye gerek yoktur. Dahası, pasukta belli bir hiyerarşi izlenmektedir ve eğer buradaki “*kabileleriniz*” sözcüğü olduğu gibi kabul edilse, normal halkın, bu sözcüğün ardından gelen ileri gelenler ve polis memurlarından daha yüksek rütbeye sahip oldukları gibi bir sonuç çıkardı, ki bu doğru değildir. Bu nedenle burada bir tamlama

söz konusudur: “*Kabilelerimizin başkanları*” (Raşi; İbn Ezra; *Septuaginta*) – zira bu liderler, ileri gelenler ve polislerden daha üst rütbelidir (*Divre David; Beer Yitshak*).

Rambam ise “*başlarmuz, kabileleriniz*” ifadesinin bir başlık olduğu görüşündedir. Moşe bu başlığı söyledikten sonra “*başlarmuz*” olan ileri gelenler ve polis memurlarını, “*kabileleriniz*” olan her Yisrael erkeğini sıralamıştır.

İleri gelenleriniz – İbranice *Zekenehem*. Ya da “*ihtiyarlarımız*”. Bunlar halkın yargıçlarıdır (Sforno).

Polis memurlarınız – İbranice *Şoterehem*. Bunlar, kanunun uygulanmasını temin eden görevlilerdir (a.k.). Bkz. 16:18.

Her Yisrael erkeği – Bu ifade kapsamlı niteliğe sahiptir ve kendisinden önce gelen “*ileri gelenler*” ve “*polisler*”i gereksiz kılmaktadır. Ama Tora o ikisini buna rağmen özellikle listelerken halk içindeki düzeni vurgulamaktadır. Halk, bilgi ve tecrübe açısından saygın konumdaki kişilere gereken onuru vermişlerdir. Bu durum, Bene-Yisrael’in, Kenaan Ülkesi’ni araştırmak üzere casuslar gönderilmesi için Moşe’ye gelişlerindeki karmaşa ortamıyla tezat içindedir (bkz. 1:22 açk.); dolayısıyla bu noktada halk içinde küçükün büyüğü saydığı güzel bir düzen oturmuş durumdadır (Raşi; *Beer Basade*).

İfade “*tüm Yisrael adamları*” veya tam çeviriyle “*tüm Yisrael adamı*” anlamındadır. Yani tek bir kişiden bahsedilmesine rağmen, bir topluluktan söz ediliyormuşçasına “*tüm*” sözcüğüne yer verilmiştir. Bu kullanım, tüm Bene-Yisrael’in birbirlerinden sorumlu ve hepsinin tek bir bütünün parçaları olduklarını ima eder. Hahamlarımız, bunu dayanak göstererek, Yisrael içinde bir bireyin günahının, halkın tümünü etkilediğini öğretirler. Bunun bir örneği Yeoşua zamanında açıkça görülmüştür. Yeriho şehri ele geçirildiği zaman ganimete el sürülmemesi açıkça belirtilmiş, ancak Ahan ben Karmi adlı biri bu emri ihlal etmiştir. *Tanah*’ta bununla ilgili olarak şöyle denmektedir: “*Bene-Yisrael ganimete [yetkisizce] el uzattılar, Yeuda kabilesinden Zerah oğlu Zavdi oğlu Karmi oğlu Ahan ganimetten aldı ve Tanrı’nın öfkesi Bene-Yisrael’e karşı alevlendi*” (Yeoşua 7:1). Bu pasukta görüldüğü üzere günahı işleyen sadece Ahan olmasına rağmen, pasuk ganimete tüm Yisrael el uzatmış gibi konuşmakta, ayrıca Tanrı’nın da sadece Ahan’a değil, “*Bene-Yisrael*’

- 11 יֵאָדָעְכֶם בְּבְרִית יְהוָה אֲלֵכֶם וּבְאַלְתָּנוֹ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כָּרַת
 12 עִמָּךְ הַיּוֹם: שְׁנֵי יָדַי לְמַעַן הָקִים־אֶתְךָ הַיּוֹם | לֹא לְעֵם וְהוּא
 יְהִי־הֵלֶךְ לְאֱלֹהִים כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לְךָ וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם
 13 לְאַבְרָהָם לִיצְחָק וְלִי־עֵקֶב: יֵי וְלֹא אֶתְכֶם לְבַדְכֶם אֲנֹכִי כָרַת
 14 אֶת־הַבְּרִית הַזֹּאת וְאֶת־הָאָלָה הַזֹּאת: יֵי כִי אֶת־אֲשֶׁר יִשְׁנֹו פֹה
 עִמָּנוּ עִמָּךְ הַיּוֹם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֵת אֲשֶׁר אֵינוּ פֹה עִמָּנוּ
 הַיּוֹם: שְׁשִׁישִׁי

Sana söylediği – Tam çeviriyle “sana konuştuğu”.

13. Bu antlaşmayı ... yalnız sizinle kesinleştiriyor değilim – Moşe sıradaki pasukta, söz konusu antlaşmanın hem orada bulunanları hem de sonraki nesilleri bağlayacağını söylemektedir. Bu durumda şimdiki pasukta “yalnız sizinle kesinleştiriyor değilim” demesine gerek yok gibi görünmektedir. Ancak Moşe’nin buradaki sözleri farklı bir ima içerir: “Bu antlaşmayı kesinleştirmek üzere yemin edeceksiniz. Yalnız şunu bilin ki, bu yemini yalnızca sizin aklınızdan geçenlere göre kesinleştiriyor değilim. Söz konusu yemin Tanrı’nın ve benim bu konudaki fikirlerimiz doğrultusunda geçerlilik kazanacaktır. Başka bir deyişle siz bu yemini ederken samimi olmayıp, aklınızdan başka bir şeye yemin ettiğinizi geçirirseniz bile bunun bir yararı olmayacak. Yemin, yalnızca Tanrı’nın söylediği ve benim açıklayacağım konu ve şekilde geçerli ve bağlayıcı olacaktır” (*Talmud – Şevuot* 39a). *Talmud* buradan normal bir mahkemede ettirilen yemin hakkında da pratik bir sonuç çıkarır. Bir kişi mahkemede yemin ettiği zaman bunu belirten bir ifadeyi dile getirdiği anda, aklından “ben aslında bambaşka bir şeye yemin ediyorum” gibi bir düşünce geçirirse bile bunun bir yararı yoktur ve ettiği yemin, mahkemenin ona bildirdiği konu ve şekilde yürürlüğe girer, Tanrı da bu yemini o yönde bağlayıcı görür (a.y.).

14. Bugün burada bizimle olmayanlarla – Moşe sözlerinin başında Yisrael kampında bulunan herkesin eksiksiz olarak Tanrı’nın Huzuru’nda hazır durduğunu söylediğine göre, o sırada hayatta olup başka bir yerde bulunan birilerinden bahsediyor olamaz (*Mizrahi; Sifte Hahamim*). Dolayısıyla “burada bizimle olmayanlar” sözleriyle, gelecek tüm nesilleri kastetmektedir (*Midraş – Tanhuma* 3; Raşi; İbn Ezra). Başka bir deyişle, Moşe burada, söz konusu antlaşmanın sadece belirli bir dönemle sınırlı olmayıp, gelecekteki

tüm nesilleri bağlar nitelikte olduğunu vurgulamaktadır (Hirsch). Bu nedenle, antlaşmanın bir koşuluna göre, yakında fethedilecek Ülke’nin Bene-Yisrael’e verilmesi halkın Tanrı’ya itaat etmesine bağlı olacağı için, söz konusu koşulun gelecek nesillere aktarılması ve o nesillerin Ülke’yi bu koşulla miras almaları da önem taşımaktadır (Sforno).

Ebeveynlerle çocuklar, ağaç ve dalları gibidir. Tıpkı tüm dalların potansiyelinin ağacın kendisinde yer alması gibi, bir bakıma, gelecek nesillerin potansiyeli de, ebeveynlerdedir. Bu nedenle doğacak olan nesiller de otomatik olarak bu antlaşmayla yükümlü olacaklardır. *Gur Arye*’ye göre, antlaşmadan gelecek nesillerin de yükümlü olmalarının sebebi başkadır. Kurala göre bir mahkeme, kendisinden sayıca ve rütbece daha büyük olan bir mahkemenin kararını iptal edemez (*Talmud – Megila* 2b). Buna bağlı olarak Moşe ve onun neslindeki halkın tümünden oluşan topluluğun almış olduğu karar, gelecekteki tüm nesiller için de bağlayıcı niteliktedir.

Buradaki ifade gelecek nesillerde Yahudilik’i kabul edip *Ger Tsedek* konumu alacak olan herkesi de bu yemine dâhil etmektedir (*Talmud – Şevuot* 39a).

Hahamlarımız, Yaratılış’tan beri yaratılmış olup henüz bir bedene inmiş olmayan tüm Yahudi ruhlarının burada bahsi geçen seremonide hazır bulunduğunu öğretirler. Pasuktaki “burada bizimle olmayanlarla” ifadesi de “burada bizimle fiziki olarak olmayanlarla” anlamındadır. Nitekim Moşe sadece “burada bizimle olanlar” demekle yetinmemiş, “Tanrı’nın Huzuru’nda [ayakta] duranlarla” sözlerini de eklemiştir – ki bu, fiziksel mevcudiyeti ima eder. Ama manevi mevcudiyet açısından, tüm Yahudi ruhları orada hazır bulunmuştur (Rabenu Behaye).

¹¹ [Bu eksiksiz mevcudiyetin amacı,] Tanrın Aşem'in seninle bugün kesinleştirmekte olduğu, Tanrın Aşem'in antlaşmasına ve beddualı yeminine dâhil olmandır.

¹² Böylece [Aşem] seni bugün Kendi Halkı olarak atayacak ve O senin Tanrın olacak – tıpkı sana söylediği ve tıpkı atalarına, Avraam'a, Yitshak'a ve Yaakov'a yemin etmiş olduğu gibi.

¹³ Bu antlaşmayı ve bu beddualı yemini yalnızca sizinle kesinleştiriyor değilim.

¹⁴ Hem bugün burada bizimle olup Tanrı'nın Huzuru'nda duranlarla hem de bugün burada bizimle olmayanlarla [yapılmaktadır bu antlaşma ve beddua].

gereken dönem *Tu Beav*'la başlar. Diğer yandan, "su çekme" terimi ise *Sukot* bayramının son günü olan *Oşana Raba*'ya işaret eder, zira *Sukot* bayramındaki *Hol Amoed* günleri boyunca *Mizbeah*'taki özel *Nisuh Amayim* (suyla yapılan neseh) işlemi için su çekilirdi ve *Oşana Raba* bunun yapıldığı en son gündür. Böylece "Tanrımız Aşem'in Huzuru'nda hazır durduğumuz" dönemin başlangıç ve sonuç tarihleri bu pasukta ima edilmektedir: *Tu Beav* ve *Oşana Raba* (*Sefer Atodaa*).

11. Kesinleştirmekte olduğu – Tam çeviriyle "kesmekte olduğu". İbranice'de antlaşma yapmayı tanımlayan fiil "kesmek"tir ve bu, söz konusu antlaşmanın kesin oluşuna işaret eder.

Antlaşmasına – "Sinay'da yapılmış antlaşmaya ek olan bu antlaşmaya." Bazı kaynaklara göre, ilk antlaşma Altın Buzagı olayıyla ihlal edildiğinden, bu noktada yeni bir antlaşmaya gerek duyulmuştur (*Midraş – Tanhuma* 3; Rabenu Behaye). Başkalari ise bu yeni antlaşmanın temel amacının Bene-Yisrael'i bir ulus haline sokmak olduğu görüşündedir (Rabag; Sforno; bkz. 27:9). Farklı bir görüşe göre bu antlaşma Erets-Yisrael hakkındadır (Abravanel). Yine başka bir görüşe göre amaç Bene-Yisrael'in, Kenaan uluslarının putperest uygulamalarını benimsemelerinin önüne geçmektir (Raşi; Ramban, 29:17 o.a.).

Beddualı yeminine – Krş. *Talmud Yerusalmi* – *Sota* 2:5; *Lekah Tov*. İbranice *Ala*. Bu sözcük, ihlal edildiği takdirde laneti gerektiren bir yemini tanımlar (krş. Bereşit 24:41). Burada kastedilen, Sinay'da dile getirilmiş olan lanet (*Midraş Agadol*; bkz. Vayikra 26:18) veya Eval dağında dile getirilecek olan lanet olabilir (*Hizkuni*).

Dâhil olmandır – Krş. *Targum Onkelos*. İbranice *Leovreha*. Tam çeviriyle "geçmendir". İbranice'de bir antlaşmaya taraf olan kişinin "o antlaşmanın içine geçtiği" söylenir. Bunun nedeni eski dönemlerde antlaşmanın kesinleştirilmesini belirten sembolik hareketin, iki yana konan ayraç, çit ya da benzeri şeylerin arasından

geçmek olmasıdır. Örneğin Tanrı, Avraam'la antlaşma yaptığı zaman, bazı hayvanları ikiye bölmeyi söylemiş, sonra da antlaşmanın kesinleşmesini simgeleyen bir ateş bu parçaların arasından geçmişti (bkz. Bereşit 15:10). Ayrıca bkz. Yirmeyau 34:18 (Raşi).

Bu fiilin kullanılmasının bir başka nedeni daha olabilir. Belirli bir antlaşmaya dâhil olan kişi, o ana kadarki [antlaşmayla bağlı olmadığı] konumundan farklı [antlaşmayla bağlı olduğu] bir konuma "geçiş yapmış" olur (Hirsch).

Bir olasılığa göre Moşe, tıpkı Sinay dağında yapılan antlaşmada olduğu gibi burada da bir *Ola-korbanı* gerçekleştirip kanının bir kısmını *Mizbeah*'a atmış, kalanını da halkın üzerine serpmiş (bkz. Şemot 24:5-8), ama Tora bunu ayrıca söylemeye gerek duymamış olabilir (Ramban).

12. Kendi Halkı olarak atayacak – Ya da "onaylayacak", "teyit edecek", "tesis edecek", "resmileştirecek". Bene-Yisrael Sinay dağında bir halk haline gelmiştir. Bu noktada ise Tanrı'nın Halkı olma şeklindeki kalıcı görevini üstlenecektir. Tanrı, Atalar, Avraam, Yitshak ve Yaakov'a, onların soyu olan Bene-Yisrael'i başka bir ulusa değişmeyeceği konusunda yemin etmiştir. Burada Moşe'nin halkı yükümlü kılmak üzere bir araya toplamasının amacı, benzer bir yemini halkın da etmesidir. Tanrı bu konuda yemin ettiği için sözünden geri dönmesi söz konusu değildir. O ebedi olarak Yisrael'in Tanrısı olacağını beyan etmişken, Bene-Yisrael'in de kendisine verilecek göreve bağlı kalacağına dair yemin etmesi gerekmektedir (krş. Raşi; *Mizrahi*; *Beer Yitshak*).

Buradaki antlaşmanın amacı Yisrael'in Tanrı'nın Halkı olarak onaylanmasıdır. Yisrael buna, Aşem'in, kendi Tanrısı olduğunu açık bir yeminle beyan ederek hak kazanacaktır ve bu, Yisrael'e ebediyet kazandıracaktır. Antlaşmanın amacı bu denli yüce ve saygın olduğu için, onun kabulü de kusursuz bir şekilde gerçekleşmelidir. Moşe bunu temin etmek için buradaki vurguları yapmaktadır (Sforno).

- 15 מו כִּי-אַתֶּם יִדְעַתֶּם אֶת אֲשֶׁר-יִשְׁכְּנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
- 16 וְאַתָּה אֲשֶׁר-עָבְרָנוּ בְּקֶרֶב הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָבַרְתָּ: מו וְתִרְאוּ
- 17 אֶת-שְׁקִנְיָהֶם וְאַתָּה גִלְלֵיהֶם עֵץ וְאֶבֶן כֶּסֶף וְזָהָב אֲשֶׁר עִמָּהֶם:
- י פְּרִי־שָׁרֵץ בְּכֶם אִישׁ אֶת-אִשָּׁה או מִשְׁפָּחָה או-שֹׁבֵט אֲשֶׁר לְבָבוֹ
- פְּנֵה הַיּוֹם מֵעַם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת לַעֲבֹד אֶת-אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם
- הָהֵם פְּרִי־שָׁרֵץ בְּכֶם שְׂרֵשׁ פֶּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה:

birileri vardır” anlamını kastetmektedir (Raşi; Beer Basade).

Mazi – İbranice **Roş**. Raşi bunun son derece acı tada sahip bir bitki olduğunu yazar. Başkalarına göre ise bu “*zehir*” anlamındadır (krş. 32:33); zira sözcüğün tam anlamı “baş”tır ve zehir, acı şeylerin başında gelir (Ramban; Rabenu Behaye). *Septuaginta*’nın kullandığı Yunanca sözcük *xole*, mazı veya ağaç uru anlamına gelir. Ayrıca bkz. 32:32, Yirmeyau 9:14, Oşea 10:4, Teilim 69:22, Eha 3:19. Bazıları **Roş** sözcüğünü baldıran ya da ağıotu ile tanımlar (*Conium maculatum*) – ki bu, koyu renkli zehirli bir bitkidir. Başkalarına göre ise bu Erets-Yisrael’de görülen bir haşhaş cinsidir (*Papaver somniferum*). Böylece burada tanımlanan kişinin, haşhaşın getirdiği uyuşukluk ve zihin karışıklığına yol açabileceğinden bahsedilmektedir (*The Living Torah*).

Pelin – İbranice **Laana**. Önceki gibi bu da tahmini bir çeviridir. Sözcük *Ayin-Nun-E* (“**Ana** – *Eziyet Vermek*”) kökünden gelir ve yine acı bir bitkiyi tanımlamaktadır (Ramban; Rabenu Behaye). Arapça karşılığı *aklam* (Saadya Gaon; İbn Canah), Eski İspanyolca karşılığı ise *exenjos*’tur (Radak, Şeraşim). Pelin otu (*Artemisia absinthium*) acı ve koyu renkli bir yağ salıveren bir bitkidir. Acılığın başlıca örneği olduğu için *Septuaginta* bunu doğrudan *pikra* – “acılık” şeklinde çevirir.

Üreten bir kök – Bahsi geçen iki acı bitkiyi üreten bir kökten bahsetmekle, Moşe, halkın içinde, içinde beslediği kötü ve günahkâr düşüncelerin ileride büyük kötülöklere yol açabileceği kişilerin olabileceği şeklindeki endişesini dile getirmektedir (krş. Raşi); zira şu anda putperestlik yönünde sadece eğilimi olan biri, bu eğilimi, bitki üreten bir kök misali, sürekli olarak

besleyecek ve sonunda aktif olarak günahı işleyecektir (*Daat Zekenim*). Bu deyimisel ifade aynı zamanda, kendi putperest düşünce ve niyetlerini başkalarını Tanrı yolundan çıkarma yönünde faaliyete geçirme amacıyla olan kişileri de tanımlar (Sforno).

Bu ifade sadece putperestlik düşünceleri değil, her türlü günah arzusu için de geçerlidir. Yasak olan şeylere duyulan ilgi sürekli uzayan bir kök gibidir. Kenaan uluslarının farklı, ilginç – ama yasak – olan uygulamalarına yönelik bir ilgiyle başlar; ama sonra gelişip, mazı ve pelin gibi acı ve zararlı olan sapkınlıklar üretir.

Ramban’a göre buradaki iki “*belki*” cümlecigi, Moşe’nin bu antlaşmayı kimlerle yaptığını vurguladığı p. 14’teki iki gruba paraleldir: [1] “Belki bugün burada bizimle olup, Tanrı’nın Huzuru’nda duran, ama kalbinde putperestliği kabul etmiş birileri vardır. [2] Belki de aramızda kötü bir kök vardır ve bu kötü kök, bugün burada bizimle olmayan gelecek nesillerde kötü ve acı soylar yetiştirecektir. Şunu bilin ki, tatlı bir kök acı meyveler üretmez. Aranızda olup da putperestliğin belki de anlamlı olduğu olasılığını bile düşünmeyen kişilerin soyundan, putperestliğe kayacak kimse çıkmayacaktır.”

Moşe, bu neslin ettiği beddualı bir yeminin gelecek nesilleri de bağlayacak nitelikte oluşunu buradaki “*kök*” sözcüğüyle açıklamaktadır. Zira gelecek nesiller, o sırada karşısında duran nesilden türeyecektir ve eğer “*kök*” bu yeminle bağlıysa, ondan türeyecek olan tüm dal, meyve ve yapraklar da otomatik olarak aynı yeminle bağlı olacaktır (Ramban).

¹⁵ [Bunlar gerekli;] Çünkü Mısır Ülkesi'nde oturmuş olduğumuzu ve karşılaştığınız [diğer] ulusların aralarından geçtiğimizi biliyorsunuz.

¹⁶ [Tüm bu ulusların] İğrenç ve tiksinti uyandırıcı [putlarını] gördünüz – ahşap ve taş; yanlarındaki gümüş ve altın.

¹⁷ [Bu nedenle,] Belki aranızda bugün kalbi, gidip o ulusların ilahlarına tapınmak üzere Tanrımız Aşem'in yanından [başka yöne] yönelen bir erkek veya kadın, aile veya kabile vardır, belki aranızda mazı ve pelin üreten bir kök vardır da,

15-18. Putperestliğe Karşı Uyarılar. Bu kısım insan davranışının akıl almaz ve ciddi bir yanına karşı uyarıda bulunmaktadır. Geçmişte Mısır'da yaşamış ve yakında Kenaan'da yaşayacak olan halk, putperestliğin bir yandan tiksinti veren bir yandan da boş ve anlamsız doğasının ilk elden şahididir veya olacaktır. Buna rağmen insanların yine de farklı "felsefelerden" ve onları takip edenlerin çekici yaşam tarzlarından etkilenmeleri olasılığı mevcuttur. Durum o zaman öyle olduğu gibi günümüzde de aynı şekildedir. İnsanlar neyin doğru neyin yanlış olduğunu bilseler bile, sırf yanlış ve ahlaksız olanın zevkini meşru kılabilmek için bunları makulleştirme çabalarına girebilmektedir. Moşe'nin bu konudaki uyarısı, yorumu açık kapı bırakmayacak niteliktedir.

15. [Bunlar gerekli;] – "Söz konusu antlaşma ve beddualı yemin gerekli; zira siz putlara tapınan birçok kişi gördünüz ve belki aranızda bundan etkilenmiş biri vardır" (Raşi).

Mısır Ülkesi'nde oturmuş olduğumuzu – Casusların günahı sırasında 20 yaşını doldurmamış olanlar Mısır'daki köleliği bizzat yaşamış ve Mısır'daki putperestliğe tanık olmuştur (Rabenu Behaye).

Karşılaştığınız – *The Living Torah*. Tam çeviriyle "geçtiğiniz". Edom, Amon, Moav ve Midyan uluslarından bahsedilmektedir (İbn Ezra). Moşe'nin konuşması sırasında orada bulunan herkes bunları görmüştür (Rabenu Behaye).

16. İğrenç ve tiksinti uyandırıcı [putlarını] – İbranice sırasıyla *Şikutseem* ve *Gilulueem*. Bunlardan ilki "*Şekets* – İğrenç, Tiksinti Uyandıran" (krş. Vayikra 11:20) sözcüğüyle, ikincisi ise "*Galal* – Gübre" ile bağlantılıdır (krş. Yehezkel 4:12 ve 4:15). Bunların her ikisi de putları kasteden aşağılayıcı takma isimlerdir (Raşi). Çevirimiz serbesttir.

Gördünüz – "Bu nedenle, Mısır'ın etkisiyle Altın

Buzağı günahını, yolda gördüğünüz ulusların etkisiyle Peor'daki günahı işlemenize benzer şekilde, gelecekte de putperestlik yanlısına düşmeniz olasılığından endişe ediyorum" (Ramban).

Ahşap ve taş – Bene-Yisrael'in açıkça gördükleri ahşap ve taş putlardır; zira bunlar çalınma korkusu olmadığı için açıkta rahatça sergileniyordu. Ama pasuk, "*yanlarındaki gümüş ve altın*" sözleriyle devam etmektedir. Bu ulusların, ayrıca, çalınabilir korkusuyla "*yanlarında*" tuttıkları ve açıkça göstermedikleri gümüş ve altın putları da vardı (Raşi). İşin ironik tarafı, putperestlerin, çalınabilir korkusuyla gözden irak tuttıkları, yani kendilerini alelade hırsızlardan korumaktan bile aciz olan putlardan medet ummalarıdır!

Başka bir olasılığa göre "*yanlarında*" sözcüğü, ahşap ve taştan yapılmış olan putların "*yanını*" kastetmektedir. Böylece Moşe, putlar için yapılan gümüş ve altın süslemelere işaret etmektedir. Halk, diğer ulusların kendi putlarına ne kadar önem atfettiklerini görmüştür – ahşap ve taş putları bile gümüş ve altın gibi değerli madenlerle süslemişlerdir! Moşe bu nedenle halkı, buna bakıp aldanmamaları konusunda uyarmaktadır (Hirsch; krş. *Talmud – Avoda Zara* 21b).

17. Belki... vardır – "Belki kalbi putperestlik saçmalığına yönelenleriniz vardır ve onlarla komşu olarak yaşayacağınız zaman bu eğilimini gerçeğe dönüştürmeyi planlıyor, buradaki yemin ve antlaşmayı kalbinde kabul etmiyordu. Ama işte tam olarak bu nedenle sözlerimin başında size Tanrı'nın Huzuru'nda bulunduğunuzu hatırlattım. Tanrı insanın kalbini ve tüm niyetlerini süzer ve O'nu yanıltmanız mümkün değildir" (Sforno).

Bugün – Moşe halk içinde hemen o anda gidip putlara tapacak kişilerin olabileceğini söylemekte değildir. "*Bugün*" diyerek, "belki bugün aranızda bu antlaşmayı kalpten kabul etmeyip, daha sonra gidip başkalarının ilahlarına tapınmayı planlayan

יְהִי בְּשִׁמְעוֹ

אֶת־דְּבָרֵי הָאֱלֹהִים הַזֹּאת וְהַתְּבַרַּךְ בְּלִבְבוֹ לְאֹמַר שְׁלֹם יְהִי־לִי כִּי
בְּשִׁרְרוֹת לְבִי אֵלַךְ לְמַעַן סְפֹת הַרְוָה אֶת־הַצִּמְאָה:

Fiziksel zevki aldıkça, o zevk için gittikçe daha da aç – ya da pasuğun ifadesiyle “susamış” – ve iştahlı hale gelerek, eskiden arzulamadığı şeyler hakkında ve eskiden arzulamadığı miktarlarda arzu duymaya başlar. Hahamlarımız’ın özellikle cinsel dürtü konusunda söyledikleri gibi: “Kişi onu doyurduğu zaman daha da acıkır, aç bıraktığı zaman doygün hale gelir” (*Talmud – Suka* 52b). Bu nedenle Tora, kalbinde gittikçe güçlenen arzularını takip etme niyetindeki kişinin, bu arzularını doyumakla, kanmış halini, susamış bir duruma getireceğini vurgulamaktadır.

İçinden avunarak – Krş. Raşi. Kendi kendine Tam çeviriyle “*kalbinde kendisini mübarek kılarak*”. Rabi Yeuda Alevi’ye göre buradaki çeviri de “*mübarek kılma*” şeklinde olmalıdır. Yani gizlice putperestlik işleyen kişilere yönelik lanet (27:15) okunduğu sırada bu kişi kendi kendisini içinden mübarek kılacak, böylece söz konusu laneti bertaraf edebileceğini farzedecekti.

Benzer şekilde “buradaki bedduayı dudaklarıyla kabul ettiğini belirtse de içinden bunu iptal edip kendini mübarek kılan”. Bu kişinin bedduayı sözel olarak kabul etmesinin amacı ise “*kanmış susamışa katmak*”tır. Bu görüş doğrultusunda, “*kanmış*” sözcüğü, içi arzularla dolup taşan bu kişiyi, “*susamış*” ise, dünyevi arzulara kapılmayıp kendisini Tanrı hizmetine adanmış olan halkın genelini kasteder. Böylece bu kişi, bu yemin hakkında sadece dudaklarıyla dile getirdiği ama kalbinde kabul etmediği onayını, sırf halkın Tanrı’ya bağlılığı sayesinde hak edeceği bereketten kendisi de pay almak için vermiştir (Sforno).

❧ Düşünce Günahı. Burada insanın içinden geçirdiği bir düşünceden bahsedilmekte ve sıradaki pasukta Tanrı’nın bu kişiyi affetmeyeceği söylenmektedir. Hahamlarımız “Günah düşünceleri, günahın kendisinden daha ağırdır” diye öğretirler. Bunun bir nedeni, günahın dünyevi ve geçici nitelikli bedenle işlenmesine karşılık, düşüncenin, insanın ebedi yanı olan ruhu etkilemesidir. Bunun yanında düşünme yeteneği, insanı diğer tüm yaratılanlardan üstün kılan özelliğidir ve günah düşünceleri onun bu benzersiz özelliğinin ta kendisine zarar verir.

Aslında putperestlik hariç, sadece düşünce, ceza

için yeterli değildir. Bir kişi fiili bir harekette bulunmadığı sürece cezaya layık olmaz. Putperestlik bu konuda bir istisnadır ve bir kişinin putperestlikte somut bir şey olduğunu düşünmesi bile Tanrı katında ceza görmesi için yeterlidir.

Yine de, sadece putperestlik günahıyla sınırlı olsa bile, düşüncenin cezalandırılması kavramı açıklama gerektirmektedir. İnsan aklına gelen bir düşünceye engel olabilir mi? Öyleyse elinde olmayan bir şey için cezayı hak etmesi nasıl açıklanabilir?

Bu soruyu soran Rabenu Behaye, cevabı da şöyle verir: İyi ya da kötüyü yapma konusundaki özgür seçim insanın elindedir. Tora bunu açıkça söylemektedir (bkz. 30:15-20) [Özgür seçim konusuna oradaki açıklamalarda yoğunlaşılacaktır]. Rabenu Behaye, gereken hazırlık ve öz eğitim sonucunda benzer bir özgür seçimin düşünceler konusunda da elde edilebileceğini belirtir. İnsana zihninde iyi düşüncelere yer vermesi ve kötü düşüncelerden kaçınması emredilmiştir. İyi düşünceler için ödül alacak, bazı konulardaki kötü düşünceler için cezalandırılacaktır. Bazen buna niyetlenmeksizin, aklına iyi olmayan düşünceler gelebilir ve bunlar birden kalbini ve arzularını kaplayabilir. Bunun sebebi, kişinin kendini yeteri kadar eğitmemiş ve hazırlanmamış olmasıdır – ki bu eğitim ve hazırlığı ihmal etmesi, onun adına eksik bir puandır. Böyle birinin ıslahının anahtarı, düşüncelerini ve arzularını Yüce Tanrı’ya yöneltmesi, O’na tabi kılması, olumsuz düşünceler geldiği zaman bunu derhal aklından söküp atmasıdır. Ama eğer bu gelen düşünceyi aklından çıkarmak için çaba göstermezse, bu düşünce onun zihnine ve arzularına iyice yerleşecektir – cezayı gerektiren durum budur. İnsan bu düşüncelerin kendi kendini beslemesine izin vermemelidir. Kişi olumlu düşünceleri aklında sabit kılmak ve olumsuz düşüncelerin yerleşmesine izin vermemek için gereken çabayı gösterdiği takdirde, Tanrı da olumsuz düşüncelerin gelmesini daha çok engelleyecek, onun zihnini yalnızca iyi düşünceler meşgul edecektir. Hahamlarımız’ın öğrettikleri “Arınmaya gelene [Gökler’den] yardım edilir” prensibi bu konuda da geçerlidir.

¹⁸ bu bedduanın sözlerini duyduğunda, kanmışı susamışa katmak üzere, içinden avunarak “Canımın çektiği şekilde hareket etsem bile selamette olacağım” diyor-
dur [diye şunu açıkça söylüyorum:]

18. Kanmışı susamışa katmak üzere – Raşi; İbn Ezra. Burada “kanmak” fiilinin doyguluk belirten anlamı kullanılmıştır. “Kammuş” ve “susamış” için kullanılan İbranice sözcükler, sırasıyla **Rava** ve **Tsemea**’dır [bunlar dişil yapıdadır].

Onkelos’un çevirisi burada neyin kastedildiğini açıklamaktadır: “Kasıtsız günahları kasten işlenen günahlara katmak üzere / katacak şekilde”. Buna göre “kammuş” sözcüğü kasıtsız, “susamış” sözcüğü ise kasıtlı günahları ima etmektedir. Raşi aradaki bağlantıyı şöyle açıklar. “Kammuş” sözcüğü çok şarap içmiş ve sarhoş olmuş birine işaret eder. Böyle biri, ne yaptığının tam olarak farkında olmadığı için, bu sözcük kasıtsız günahlar için kullanılmıştır. “Susamış” biri ise bilinçli, arzulu ve tutkulu bir şekilde içer. Böylece bu sözcük de kasten ve arzuları doyurma amacıyla işlenen günahları belirtir. [Raşbam ise, aksine, “kammuş” sözcüğünün isyan amaçlı günahı belirttiği görüşündedir, zira böyle bir günah, herhangi bir arzu amacı güdülmeden, o günahın sonucunda gelecek arzu tatminine ihtiyaç duyulmaksızın, sırf Tanrı’ya isyan amacıyla işlenen türdedir. “Susamış” sözcüğü ise kişinin arzularına yenik düşerek işlediği türdeki günahları kasteder.]

Biraz farklı bir açıklamayla *Daat Zekenim*, “kammuş” sözcüğünün, insanın arzularını doyurmasıyla ilgisi olmayan – örneğin yün-keten karışımı giymek gibi – günahları, “susamış” sözcüğünün ise arzuların doyurulması şeklindeki – örneğin hırsızlık, cinsel ahlaksızlık gibi – günahları kastettiği görüşündedir.

“Kasıtsız günahları kasıtlı günahlara katmak” ile kastedilen şudur. İnsan kasıtsız ve bilinçsiz olarak günah işlediği ve bu yaptığının günah olduğunu bilmediği takdirde, Tanrı söz konusu hareketlerin üzerinde durmamayı tercih edebilir. Ama pasukta söylendiği gibi, kendi arzularının dikte ettiği şekilde hareket etme niyetinde olup, buna rağmen kendisi için her şeyin yolunda gideceğini düşünen kişi, söz konusu tavrı nedeniyle Tanrı’nın öfkelerini üzerine çekecek ve kasıtsız günahlarının da kasıtlı günahlarıyla bir tutularak cezalandırılmasına yol açacaktır (Raşi). [Şüphesiz buradan, “Tanrı bilmeden işlenen günahları görmezden geldiğine göre ben cahil kalayım, hiçbir şey öğrenmeyeyim” düşüncesinin doğru olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. İnsan neyi nasıl yapması neden kaçınması gerektiğini öğrenmekle

yükümlüdür. Gözünden kaçan veya sürekli yaptığı öğrenimde henüz ulaşmadığı bir nokta varsa, o zaman bilmeden yaptığı bir hareket, elbette kasıtlı günah kadar ciddi kabul edilmeyecektir. Buna karşılık, *Bet-Amikdaş* zamanında *Hatat-korban*ının tam da bu tipteki kasıtsız günahlar için getirildiği hatırla tutulmalıdır. Başka bir deyişle “bilmiyordum” bahanesi geçerli değildir ve bir kişi kasıtsız işlediği bir günah için de onarımına muhtaçtır.]

İbn Ezra ise “kammuş” sözcüğünün *tsadik*leri, “susuz” sözcüğünün ise günahkârları kastettiği görüşündedir. Nitekim Rabi Yeuda Alevi’nin de belirttiği üzere, *Tanah*’ta *tsadik*ler su kenarına dikilmiş birer ağaca (Yirmeyau 17:8), günahkârlar ise kuru topraktaki yapraksız bir ağaca (Yirmeyau 17:6) benzetilmiştir. Böylece buradaki günahkâr, kendi arzularını izleme niyetine rağmen neden selamette olacağını açıklamaktadır: “Canımın çektiği şekilde hareket etsem de selamette olacağım, zira Tanrı *tsadik*lerle günahkârları birlikte hesaba katacak ve *tsadik*ler çoğunlukta olduklarına göre Tanrı onlara ne yapacaksa aynısını bana da yapacaktır.” Rabi Samson Raphael Hirsch aynı görüştedir ve “kammuş” ve “susamış” sözcüklerinin ise bu fikri vermek üzere misal olarak kullanılan bitki türlerini kastettiğini belirtir. “Kammuş”, yüksek kalitesi nedeniyle sulanıp büyütülen bitkileri, “susamış” ise, kendiliğinden gelişen ve ayrıca sulanmayan yabani otları belirtir. Ama yağmur yağdığında ikisi arasında bir ayrım yapmaz ve her ikisini de sular. İşte günahkâr kişi de kendi kafasında böyle bir benzetme yapmakta, toplumun bereketinden kendisinin de yarar sağlayacağını düşünmektedir. Ancak sıradaki pasukta belirtildiği üzere bu yanlış bir beklentidir ve Tanrı bu beklentiye cevap vermek bir yana, onun günahlarını affetmeye yanaşmayacak, ayrıca yine onun beklentisinin aksine, onu Yisrael’in tüm kabilelerinden ayırıp cezalandırarak, Bene-Yisrael’e sadece toplumsal bazda değil, bireysel bazda da yakından nezaret ettiğini ortaya koyacaktır.

Ramban bu ifadeleri açıklarken, insanın fiziksel arzularının genel yapısına da ışık tutar. İnsanın ruhunun normal hali “kammuş”tır – doygundur ve kendisine zarar verebilecek arzulara yönelmez. Ancak insanın içine, fiziksel yanı nedeniyle küçük de olsa bir fiziksel arzu girdiği ve o da bu arzusunu doyurduğu zaman bir kısır döngü başlar.

יֵשׁ לֹא־יֵאָבֵה

19

יְהוָה סִלַּח לוֹ כִּי אָז יַעֲשֶׂן אֶף־יְהוָה וְקִנְאָתוֹ בְּאִישׁ הַהוּא וּרְבִצָּה
בּוֹ כָּל־הָאֱלֹהִים הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַזֶּה וּמַחֲהָ יְהוָה אֶת־שְׁמוֹ מִתַּחַת
הַשָּׁמַיִם: כ וְהִבְדִּילוּ יְהוָה לְרַעְיָה מִכָּל שְׂבִטֵי יִשְׂרָאֵל כָּכָל אֲלֻת
הַבְּרִית הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה: כא וְאַמֵּר הַדָּרֵךְ הָאֲחֵרוֹן
בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר יָקוּמוּ מֵאַחֲרֵיכֶם וְהִנְכִּלִי אֲשֶׁר יִבֹּא מֵאַרְצָךְ רְחוֹקָה
וְרָאוּ אֶת־מִכּוֹת הָאָרֶץ הַהוּא וְאֶת־תַּחֲלָאֶיהָ אֲשֶׁר־חָלָה יְהוָה בָּהּ:

20

21

“Tanrı, intikam giysisine bürünmüş olma (krş. Yeşayau 59:17) şeklindeki tavrını sıkıca tutacak ve ödün vermeyecektir”. Çevirimiz bu yöndedir. Ayrıca bkz. 4:24 açk.

İsmi göklerin altından silinecektir – Bir insanın ismi Tanrısal niteliktedir, zira Hahamlarımız’ın öğrettikleri üzere, bir ebeveyn çocuğuna isim verdiği zaman, onlara bu isim hakkındaki ilhamı Tanrı verir. İnsanın ismi, doğru şekilde davrandığı takdirde kişinin açığa çıkarabileceği manevi kuvvetleri simgeler. Ama kişi günaha battığı takdirde, bu isim, *göklerin altındaki yüce kaynağından silinecektir* (*Or Ahayim*).

20. Onun kötülüğüne olacak şekilde – *Daat Zekenim*. Tam çeviriyle “*kötü için*” veya “*kötüye*”.

Tüm Yisrael kabilelerinden ayıracaktır – Moşe, putperest niyetleri olan [1] bir erkek veya kadın, [2] bir aile veya [3] kabile olabileceğinden bahsetmişti (p. 17). Bazı otoritelere göre p. 19-20 de söylenenler de bu üçü arasında bölünmüştür: [1] “*Tanrı’nın öfkesi ve ödünsüzlüğü o kişiye* – erkeğe ya da kadına – *karşı tütecek*, [2] *bu kitapta yazılı olan bedduanın tümü onun* – o ailenin – *üstüne çökecek ve Tanrı onun ismini göklerin altından silecektir* [zira “isim” özellikle soyu ve aileyi belirtir]. [3] [Ve eğer bu bir kabileyse,] *Tanrı onu, bu Tora kitabında yazılı olan antlaşmanın tüm beddualarına uygun olarak, onun kötülüğüne olacak şekilde, tüm Yisrael kabilelerinden ayıracaktır*” (İbn Ezra; Ramban).

21. Sonraki bir nesil – Tam çeviriyle “*son nesil*”. Yani tarihin sonundaki nesil. Böylece Tora burada, Bene-Yisrael’in ebedi bir ulus olacağı konusunda garanti vermektedir (Rabenu Behaye).

Rabi Samson Raphael Hirsch’e göre, Moşe 28:69’dan bu pasuğa kadar ara verdiği kehanet-

lerine bu noktada devam etmektedir (bkz. peraşanın başındaki açıklamalar). Diğer otoritelere göre ise sıradaki pasuklar önceki pasukların normal devamı niteliğindedir (bkz. 28 açk.).

Ardınızdan gelecek çocuklarınız – Pasuk “ardınızdan gelecek” değil “*ardınızdan gelecek* [tam çeviriyle: *kalkacak*] çocuklarınız” demektir. Dolayısıyla burada hemen bir sonraki nesilden değil, tarihin çok ileri bir aşamasındaki bir nesilden bahsedilmektedir (Hirsch).

Diyecek – Bu sözcüğe rağmen, araya bunu kimin diyeceği ve neden diyeceğine dair açıklamalar girdiği için, söylenecekler p. 23’te verilmektedir. Yapı şöyledir: “Sonraki bir nesil, yani ardınızdan gelen çocuklarınız, p. 23’teki gibi, Tanrı’nın bu ülkeye neden böyle yaptığını ve bu gazabın sebebini sorgulayacaktır. Sadece onlar değil, [hem yerel hem de (*Or Ahayim*)] uzak diyardan gelecek yabancılar da aynı şaşkınlığı yaşayacaktır. Onları bu soruya iten, bu ülkenin felaketlerini ve Tanrı’nın ona musallat ettiği hastalıkları görmeleridir – ki bu felaketler, Tanrı’nın Sedom ve çevresine yaptıklarına benzer şekilde kükürt ve tuzla yanıp çoraklaşmış topraklardan bellidir. Bunları görünce, [sizin çocuklarınızın yanında] bahsi geçen yabancı uluslar da sormadan edemeyecekler: Tanrı neden böyle yaptı?”

Bazı çevirilere göre söylenecekler sıradaki pasuktaki “*Kükürt ve tuz...*” sözleri de olabilir. Bu durumda anlam özetle şöyledir: “Gelecek bir nesil, yani ardınızdan gelecek çocuklarınız, [ayrıca] uzaktan gelecek yabancılar, o ülkenin felaketlerini gördüklerinde diyecekler: ‘Ülke kükürt ve tuzla yanmış ve tamamen çorak halde’. Bu sapmayı yaptıktan sonra da soracaklar: ‘Tanrı niçin böyle yaptı?’”

¹⁹ Tanrı onu affetmeye yanaşmayacaktır [bile]! Aksine, böyle bir durumda, Tanrı'nın öfkesi ve ödünsüzlüğü o kişiye karşı tütecek, bu kitapta yazılı olan bedduanın tümü onun üstüne çökecek ve Tanrı onun ismini göklerin altından silecektir.

²⁰ Tanrı onu, bu Tora kitabında yazılı olan antlaşmanın tüm beddualarına uygun olarak, onun kötülüğüne olacak şekilde, tüm Yisrael kabilelerinden ayıracaktır.

²¹ Sonraki bir nesil diyecek, [yani] ardınızdan gelecek çocuklarınız – ve uzak bir diyardan gelecek yabancı – zira o ülkenin felaketlerini ve Tanrı'nın ona musallat ettiği hastalıkları görecekler:

Canımın çektiği şekilde hareket etsem – İbranice **BiŞirut Libi Eleh**. Kullanılan **Şerirut** sözcüğü bir görüşe göre yerine göre "**bakmak**", "**görmek**", "**gözlemek**" gibi anlamlara gelebilen **Şur** kökündendir (krş. Bamidbar 24:17). Bu durumda tam çeviri "**Kalbimin [uygun] gördüğü şekilde yürüyeceğim**" şeklindedir (Raşi). Başka bir görüşe göre ise sözcük "**Şarir** – **Sağlam / Katı**" ile bağlantılıdır ve kişinin içinde birikip gittikçe güçlenen günah arzusunu belirtir (Ramban). Bu iki görüşün ortak yanı açıktır. Moşe'nin bahsettiği kişi, sırf arzuları başka şeylere eğilim gösterdiği için, gerçek olduğunu bildiği Tanrı'nın emirlerini hiçe sayma niyetindedir. Çevirimiz bu yönde serbesttir.

Her iki görüşe göre, normal yazımda, **Şerirut** sözcüğündeki iki Reş harfi arasında bir **Yod** harfi olmalıdır; ancak buradaki yazımda bu harf eksiktir ve sözcük bu şekilde "**Sarar** – **Cebren Yönetim**" fiiliyle bağlı görünmektedir: "**Kalbimin dikte ettiği şekilde yürüyeceğim**". Bu da arzularının peşinde hareket etmeyi seçen birinin, sonunda arzularının kölesi haline geleceğine işaret eder (Rav Gifter).

Bile – Rabenu Behaye.

Selamette olacağım – Tam çeviriyle "**benim için barış / selamet olacaktır**".

Daat Zekenim burada söylenenleri toplu bir şekilde açıklar: "Bu bedduanın sözlerini duyacağı zaman kendi kendine 'Benim bu dertle ne ilgin olabilir ki? Nitekim bu yemin edildiği zaman ben kendi içimde bunu kabul etmiş değildim. O yüzden Tanrı beni sorumlu tutamaz. Öyleyse canımın çektiği şekilde hareket edebilirim, ne de olsa tüm bunlar beni bağlamıyor' diye kendini avutanlar olabilir – ki bu kişiler, bu tavırlarıyla kanmış susamışa katacak, yani günahına günah ekleyecektir."

Felaketlerin yalnızca başkalarının başına gelebileceği, ama kişinin kendisini bulmayacağı düşünce-si felaketin ta kendisidir. **Hafets Hayim**, birçok kişinin, yaşamlarını tümüyle "bazı insanlar ölümlü

– ama ben öyle değilim" benzeri aptalca bir düşünceye dayandırarak sürdürür göründüğünü kaydeder. Aslında bu tespit, bir cenazeye katılanlara bakıldığı zaman daha anlamlıdır. Katılanlar arasında, sanki kendileri de bir gün ölmeyecekmiş gibi tavırda olanlar, hareketleri ve konuşmalarıyla "demek bu adam da ölümlüymüş" şeklinde bir düşünce taşıdıkları izlenimi verenleri gözlemlemek ne yazık ki hiç de seyrek değildir.

19. Affetmeye yanaşmayacaktır – "Söz konusu beddualı yemini, kalbinde kabul etmemiş bile olsa, ağızyla dile getirdiği için, onu affetmeye yanaşmayacaktır" (Sforno; krş. ö.p. açk.).

Aksine, böyle bir durumda – Tam çeviriyle "**ki o zaman**".

"Kalbinizden ne geçiriyor olursanız olun, burada bulunup antlaşmaya dâhil olan bir kişi, daha sonra putperestlik yapıp, 'ben sadece sözde yemin ettim, ama içimde bu yemine niyetlenmedim, o yüzden bu felaketler beni hedefleyemez' derse bile bu onu temize çıkarmayacak, Tanrı onu affetmeye yanaşmayacaktır" (**Daat Zekenim**).

Öfkesi ... tütecek – Ya da tam çeviriyle "**Burnu tütecek**". Tora burada insanların kullandığı dili kullanmıştır. İnsanlar öfkeyi belirtmek için bedenin ısınması ("kızmak"), burnun tütmesi gibi ifadeleri kullanır. Tora da insanlara hitap ettiği için onların dilinden konuşmaktadır.

Ödünsüzlüğü – İbranice **Kinato**. Bu sözcük kıskançlığı belirtir. Tanrı'nın kıskanması söz konusu değildir ve Tora önceki sözcükte olduğu gibi burada da insanların anladığı dilden konuşmaktadır.

Raşi'ye göre bunun anlamı kıskançlığın bir sonraki adımıdır. Bunu tanımlamak için kullandığı Fransızca sözcük, **enprenment**, insanı harekete geçmeye sevk eden bir duygu patlamasını belirtir. Raşi'ye göre anlam "**gazabı**" şeklindedir. Ancak Raşi, verdiği Fransızca sözcüğün **prendre** – "almak", "tutmak" kökünden gelmesi nedeniyle açıklamasını genişletir (A.M. Glanzer, **Tsefumat**):

- 22 כב גִּפְרִית וּמָלַח שְׂרָפָה כָּל-אַרְצָהּ לֹא תִזְרַע וְלֹא תִצְמַח
וְלֹא-יֵעָלֶה בָּהּ כָּל-עֵשֶׂב כְּמַהֲפֹכֶת סֶדֶם וְעִמְרָה אֲדָמָה וְצִבְיִים
23 [וְצִבּוֹיִם] אֲשֶׁר הָפֵךְ יְהוָה בְּאִפּוֹ וּבִחֲמָתוֹ: כג וְאָמְרוּ כָּל-הַגּוֹיִם
עַל-מֶלֶךְ עָשָׂה יְהוָה כִּכָּה לָאָרֶץ הִזְאֵת מֶלֶךְ חָרִי הָאֵף הַגָּדוֹל הַזֶּה:
24 כד וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת-בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֲשֶׁר כָּרַת
25 עִמָּם בְּהוֹצִיאַן אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: כה וַיִּלְכוּ וַיַּעֲבֹדוּ אֱלֹהִים
אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא-יִדְעוּם וְלֹא חָלַק לָהֶם:
26 כו וַיַּחֲרֹאֲף יְהוָה בָּאָרֶץ הַהִוא לְהַבְיֵא עָלֶיהָ אֶת-כָּל-הַקְּלָלָהּ
27 הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה: כז וַיִּתְּשֵׁם יְהוָה מֵעַל אֲדָמָתָם בָּאֵף וּבִחֲמָה
וּבְקֶצֶף גָּדוֹל וַיִּשְׁלַח אֶל-אָרֶץ אַחֶרֶת כִּי־נִם הַזֶּה:

– Yani “Tanrı’nın onlara, ‘gidip bunlara tapa-
bilirsiniz’ gibi herhangi bir şey söylemiş olmadığı
sözde ilahlara” (krş. Raşi). Krş. 4:19 açık.

Tanrı-kul ilişkisi içinde, Bene-Yisrael’in payı
Tanrı’dır (Teilim 16:5) ve Tanrı’nın payı Bene-
Yisrael’dir (33:9) (Rabenu Behaye). Bkz. p. 12.

Alternatif olarak, anlam “kendilerine hiçbir iyilikte
bulunamayan [hiçbir yarar ‘dağıtamayan’, ‘pay ede-
meyen’] ilahlara” şeklinde de olabilir (*Targum
Onkelos*).

26. Bu kitapta yazılı olan – Bu sözler, yıkımın
sonuçlarını gören gelecek nesillerin ve diğer ulus-
ların sorusuna verilecek cevabın içindedir. Bu
son nesiller tarihe bakıp Bene-Yisrael’in ve Erets-
Yisrael’in başına gelen felaketleri ve her ikisinin
nesiller boyunca çektikleri acıları görecekler, bir
yandan da tüm bunların binlerce yıl önce
yazılmış olan “*bu kitapta yazılı*” olduğuna tanık
olacaklardır. Böylece halkın ve ülkenin yıkımı, bu
kitabın yazarı olan Tanrı’nın tarihe tamamen
hâkim oluşunun canlı tanıkları olacaklardır.
Böylece Yisrael Ülkesi, Yisrael Ulusu ve Yisrael’in
Torası – bu üçü, tüm nesillerde tüm uluslar için,
birbirlerini kanıtlayan, Tanrı’nın varlığına, tarihi
yönettiğine ve ona nezaret ettiğine tanıklık eden
ayrılmaz bir üçlü olacaktır (Hirsch).

27. Sürerek – İbranice *Vayitešem*. Tam çeviriyle
“*terk ettirdi*”; “*tahliye etti*”. Burada, yukarıda bahsi
geçen kişi, aile ya da kabileden bahsediliyor ola-
bilir: Tanrı’nın Gözü’nde kötü olanı yapan kişi

veya grup, sürülecek ve toprağından olacaktır.
Alternatif olarak, günah halkın ciddi çoğunluğu-
na yayıldığı zaman Yisrael ulusu tümüyle sürgüne
gidecektir (Ramban).

Rabenu Behaye’ye göre bu pasuklar özellikle I.
Bet-Amikdash dönemini kastetmektedir. Nitekim
burada putperestlik günahı ön plandadır ve bu,
özellikle I. *Bet-Amikdash* döneminde işlenen
günahlar arasındadır. Bu açıdan kabile halinde
sürülme konusu da önem kazanmaktadır, zira
putperestlik özellikle Erets-Yisrael’in kuzey kes-
mindeki Yisrael krallığında yaygındı ve bu kral-
lığa mensup on kabile, Asurlular tarafından
sürülmüştür ve günümüze kadar kayıptırlar.
Ancak *Maşiah* geldiğinde bu kabileler de geri
dönecektir (Rabenu Behaye; bkz. 30:3 açık.).

Bugün gibi – “Bugün – yukarıdaki ‘Tanrı neden
böyle yaptı?’ sorusunun sorulacağı dönemde –
olduğu ve hepimizin gördüğü şekilde.”

Savurdu – Ya da “*fırlattı*”; “*kovdu*”. İbranice
Vayašlihem. Bu sözcükteki Lamed harfi diğer
harflere göre daha büyük yazılıdır. Bu harf *Alef-
Bet*’teki en uzun harftir ve anlamı “öğretmek”tir.
Bene-Yisrael dünyanın her yanına saçıldıysa bile,
her nerede iseler orada bulunmaları bir rastlantı
değildir. Tanrı onları oraya özel bir neden ve
amaçla yerleştirmiş, bu dağılım sayesinde bulun-
dukları yerde, Tanrı konusunda birer öğretim
görevlisi olarak görev yapmalarına niyetlenmiştir
(Hirsch).

²² Kükürt ve tuz [ülkenin] toprağının tümünü yakmış, [toprak,] ekilemeyecek ve yeşertmeyecek, üzerinde hiç ot yetişmeyecek [halde; tıpkı] Tanrı'nın öfkesi ve hidde-ti ile tersyüz etmiş olduğu Sedom, Amora, Adma ve Tsevoyim'in altüst oluşu gibi!

²³ [Bu görüntü karşısında] Tüm uluslar "Tanrı ne diye bu ülkeye böyle yaptı? Bu büyük gazap nedir?!" diyecekler.

²⁴ Ve [cevaben] diyecekler: "Atalarının Tanrısı Aşem'in onları Mısır Ülkesi'nden çıkardığında kendileriyle kesinleştirdiği antlaşmasını terk ettikleri için [oldu tüm bunlar].

²⁵ Gittiler ve başkalarının ilahlarına taparak onlara eğildiler – hiç bilmedikleri ve [Tanrı'nın] onlara pay etmediği ilahlara.

²⁶ Tanrı'nın öfkesi o ülkeye karşı [işte bu nedenle] alevlendi ve [Tanrı] bu kitap-ta yazılı olan tüm laneti onun üstüne getirdi.

²⁷ Tanrı onları topraklarının üzerinden öfke, gazap ve büyük bir hiddetle sürerek onları, bugün gibi, başka bir bölgeye savurdu."

22. [Ülkenin] Toprağının tümünü yakmış – Ya da "Kükürt ve tuz! [ülke] toprağının tümünde yangın [var]!" Ya da "[Ülkenin en iyi] toprağı tümüyle yanmış" (Rabenu Behaye).

Tanrı'nın ... tersyüz etmiş olduğu – Bkz. Bereşit 19:25. Sedom ve çevresini Tanrı'nın cezalandırdığı herkesçe bilinmektedir. Böylece benzer bir cezanın burada da verilmesi, bahsedilen felaketin de bir rastlantı ya da doğa olayı değil, doğrudan Tanrı'nın bir cezası olduğunu şüphe kalmayacak bir şekilde ortaya koyacaktır (Sforno).

23. Tüm uluslar – "Sizin aralarına sürülmüş olduğunuz tüm uluslar" (Sforno).

Ne diye ... böyle yaptı? – "Eğer sorun cinayet ve cinsel ahlaksızlıksa, bu başka uluslarda da var, ama hiçbirinin ülkesi böylesine ıssız bir hale gelmiyor! Öyleyse bunların özelliği ne?" Bu soruya sıradaki pasukta yer alan cevap verilecektir: "Tanrı bunu haklı olarak yaptı. Çünkü onlar Tanrı ile kendi istekleri dâhilinde girdikleri antlaşmayı terk ettiler. Diğer yandan Tanrı diğer uluslarla bir antlaşma yapmadığı için onlara bu denli sert tepki vermiyor." Bunun üzerine halk, Tanrı'nın bu tepkisinin haklı olduğunu kabul edecek ve 30:1'den itibaren tarif edildiği şekilde *teşuva* yapacaktır.

Tanrı, Bene-Yisrael ile arasındaki antlaşmaya daima bağlı kalacaktır. Ama Bene-Yisrael bu antlaşmaya aykırı davrandığı zaman, onların başka uluslar gibi olma çabalarına meydan vermeyecek, onları antlaşmaya uymaya zorlayacak ağır şartlar altına sokacaktır. Peygamber Yehezkel bunu en etkili biçimde ifade etmiştir: "Ve aklınıza gelen [düşünce] kesinlikle gerçekleşmeyecek! Hani

'[Başka] Uluslar gibi, [diğer] diyarların aileleri gibi olup ahşap ve taş hizmet edelim' diyorsunuz ya... Yemin ediyorum! – Tanrı'nın Sözü – sizin üzerinizde Kuvvetli bir El, Uzanmış bir Kolla ve dökülen bir gazapla hüküm sürmezsem...! Sizi halklar[ın arasın]dan çıkaracak, sizi dağılmış olduğunuz [tüm] diyarlardan Kuvvetli bir Elle, uzanmış bir Kolla ve dökülen gazapla toplayacağım. Sizi halkların çölüne getirip orada sizinle karşılıklı davamızı yüz yüze göreceğim. Atalarımızla Mısır Ülkesi çölünde karşılıklı davamızı nasıl gördüysem, sizinle karşılıklı davamızı da aynı şekilde göreceğim – Tanrı Aşem'in Sözü. Sizi sopanın altından geçireceğim ve antlaşmanın geleneğine [geri] getireceğim" (Yehezkel 20:33-37).

24. Diyecekler – Bene-Yisrael ve Erets-Yisrael'in felaketlerin öncesindeki ve sonrasındaki durumlarına tanık olanlar, aradaki dehşet verici farkı gördüklerinde, bu denli bir yıkıma tek bir şeyin sebep olmuş olabileceği kanısına varacaklardır: Yahudiler, hiçbir gücü ve meşruiyeti olmayan putların peşinde gitme uğruna, kendi kanıtlanmış Her Şeye Kadir Tanrıları'na sırt çevirmişlerdir ve başlarına tüm bunlar bu nedenle gelmiştir.

25. Hiç tanımadıkları – Tam çeviriyle "onları bilmedikleri". Yani "bire tanrı olduklarını gösterecek en ufak bir özellikleri bile olmayan, onlara tapanların, bunu yaptıktan sonra bile tanrısal bir şey bulamadığı, boş ve anlamsız" (Raşi; Ramban). Ya da "Atalarının Tanrısı olan Aşem'i tanımalarının aksine, geçmiş tecrübelerinde hiç rastlamadıkları ve hiç tanımadıkları, dolayısıyla onlara hizmet etmek için somut hiçbir sebepleri olmayan sözde ilahlar" (Hirsch).

[Tanrı'nın] Onlara pay etmiş olmadığı ilahlara

כֹּחַ הַנְּסִתָּוֶת לִיהוָה

אֱלֹהֵינוּ וְהַנְּגִלָּת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד-עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת-כָּל-דְּבָרֵי
הַתּוֹרָה הַזֹּאת: ֵס א וְהָיָה כִּי-יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל-הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְלָלָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ וְהִשְׁבַּתְתָּ אֶל-לִבְּךָ
בְּכָל-הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיחָךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה:

bunun vaktini sadece Tanrı bilmektedir: “Gizli olanlar Tanrımız Aşem’indir.” Buna karşılık, halkın gayet iyi bildiği bir şey vardır: Tora’nın mitsvalarını yerine getirmekle yükümlüdür ve bu “bariz olan” bilginin gereğini yapmak “ebediyen bizim ve çocuklarımızın” görevidir.

Bariz – Ya da “açık”; “gizli olmayan”; “örtülü olmayan”. İbranice **Nigle**.

Uygulamak üzere ebediyen – Pasuğun İbranice orijinalinde de “uygulama” [tam çeviriyle “yapma”] fiili ile “ebediyen” ifadesi yan yanadır. Bu, Tora’nın emirlerinin ebedi ve ebediyen bağlayıcı olduğunu ima eder (Rambam, *Yad – Yesode Aтора* 9:1).

30.

❧ **Nihai Teşuva ve Son Kurtuluş.** Tanrı’ya sadık kalmaması durumunda halkın başına gelecek dehşet verici felaketlerle ilgili uyarıların ardından, şimdi Tora, Bene-Yisrael’in her şeyin nihayetinde *teşuva* yapacağını ve Tanrı’nın da onları iyiliğe boğacağını söylemektedir. Ramban, tüm bunların tarihte henüz gerçekleşmiş olmadığını ve gelecekte *Maşiah* Dönemi’nde meydana geleceğini vurgular. Dolaylı olarak bu kısım Bene-Yisrael’e yönelik *teşuva* emrini de içermektedir, ancak Tora bunu bir emir söylemiyle değil, uzun sıkıntılı dönemler geçiren Yahudiler’e yönelik gelecek ile ilgili bir bildiri şeklinde vermektedir.

Yüzlerce yıl süren sıkıntılı ve acımasız sürgün yılları boyunca halk, birçok zorlu sınavla yüzleşmek durumunda kalacak ve bunların azımsanamayacak bir kısmının anlamı belirsiz kalacaktır. Bu nedenle Tora, söz konusu sıkıntıların halkı götüreceği büyük hedefi açıklayacaktır (Hirsch).

1. Tüm bunlar – Tam çeviriyle “tüm bu sözler” veya “tüm bu şeyler”.

Beraha ve lanet – Perek 28 (*Daat Mikra*). Bazılarına göre 11:26-28 ve 27:9-14 (*Talmud Yerusalmi – Sota* 7:4).

Tarihte Tanrı’ya bağlı bir şekilde yaşayıp *berahayı* hak etmiş nesiller olmuştur. Ancak örneğin Vayikra 26:3-13’te tanımlanan düzey hiçbir zaman yakalanmamıştır.

Başına geleceği zaman – Tam çeviriyle “üzerine geleceği zaman”.

Sürmüş – İbranice **İdihaha**. Kullanılan **Leadiah** fiili, bir kişi ya da nesneyi ait olduğu veya olması gerektiği yerden itelemek, uzaklaştırmak anlamına gelir. Tam çeviriyle “dağıtmış”, “saçmış” (*Septuaginta*).

Kalbinde derinlemesine düşüneceksin – İbranice **Vaasevota El Levaveha**. Tam çeviriyle “kalbine geri çevireceksin”. Bu bir şeyi tekrar tekrar düşünmek ve derinliğine inmeye çalışmak anlamındadır (krş. 4:39). Tanrı’ya bağlılığı yalnızca entelektüel düzeyde kabul etmek yeterli değildir. Kişi bunu kalbinde de duygularıyla hissetmeli ve buna göre davranmalıdır.

Sforno’ya göre anlam biraz farklıdır: Bene-Yisrael, kalplerindeki, Tanrı’ya karşı gelen yanlışlarını ciddi bir incelemeye tabi tutacaklar, gerçekle yalan ve sahte olan arasındaki ayrımı samimi bir şekilde yapacaklar ve bu şekilde, Tora’yla çelişen fikir ve uygulamalarla Yüce Tanrı’dan ne kadar uzaklaşmış olduklarını anlayacaklardır. Bu da *teşuva* sürecini tetikleyecektir.

Benzer şekilde: “Başına gelecek olan tüm *beraha* ve lanetler gerçekleşmelerinden binlerce yıl öncesinden bu kitapta yazılmıştır. Bunların hepsi gerçekleşeceği zaman kaderinin gidişatında gerçekleşen tüm bu tecrübeleri kalbinde iyi bir şekilde tart, onları, iyice ve her yönüyle düşünmek için kalbinin en iç odacıklarına kadar sok. Bundan çıkaracağın dersler sonucunda *Tanrın Aşem’e* [ve Torası’na] tüm kalbinle ve tüm canıyla dönecek ve Tanrı ile Torası’na yönelik benzer bir sadakati çocuklarının benliğinin bir parçası haline de getireceksin. Zira binlerce senelik tecrübelerin sana Tanrı ve Tanrısal kaynaklı Toran hakkındaki en kuvvetli şahitler olacak ve bu şahitlik kalbinin levhasına ebediyen kazanacaktır” (Hirsch).

²⁸ Gizli şeyler Tanrımız Aşem'indir; ancak bariz olanlar, bu Tora'nın tüm sözlerini uygulamak üzere ebediyen bizim ve çocuklarımızdır!

30

[141. Teşuva ve Geri Dönüş]

¹ Ve tüm bunlar – önüne yerleştirmiş olduğum *beraha* ve lanet – başına geleceği zaman, Tanrın Aşem'in seni sürmüş olduğu tüm ulusların içindeyken kalbinde derinlemesine düşünecek

28. Gizli olanlar Tanrımız Aşem'indir – Yukarıdaki pasuklar dizisinden çıkan sonuç şudur: Halkın arasında, arzularının gösterdiği yolu tercih edip Tanrı'ya sırt dönmeyi planlayan ve bunun kendisine bir zararı olmayacağını düşünen bir erkek ya da kadın, aile ya da kabile varsa, Tanrı ona sert tepki gösterecektir. Ama sonra birden ülkenin yıkımından ve sürgünden bahsedilmektedir – ki bu, kişisel değil toplumsal bir cezadır. Öyleyse akla çok basit ve ürkütücü bir soru gelmektedir: “Tanrı bir kişinin sırf düşünceleri nedeniyle toplumun tümüne böyle bir felaketi mi getirecektir? Neden halkın tümü bir kişinin günahkâr düşünceleri nedeniyle cezalandırılsın? Kim yanındaki adamın düşüncelerini bilebilir ki?!”

İşte Moşe bu soruya cevap vermektedir: “*Gizli olanlar Tanrımız Aşem'indir* – bu gibi, düşünceye bağlı günahlardan – ki cezaya layık olabilecek düşünceler putperestlik konusunda olanlarla sınırlıdır – Tanrı sizi sorumlu tutmayacak ve söz konusu kişi ya da grubu doğrudan cezalandıracaktır: *Tanrı onu, bu Tora kitabında yazılı olan antlaşmanın tüm beddualarına uygun olarak, onun kötülüğüne olacak şekilde, tüm Yisrael kabilelerinden ayıracaktır* (p. 20). Öte yandan, *bariz olanlar ... ebediyen bizim ve çocuklarımızın sorumluluğundadır*: Günahkârca tutum ve davranışları halkımızın içinden söküp atmak bizim başlıca görevlerimizdendir. Ve eğer gereken yaptırımı uygulamaz, suçluları cezalandırmazsak, o zaman Tanrı bundan tüm toplumu sorumlu tutacaktır” (Raşi; İbn Ezra).

Tora'da “*bizim ve çocuklarımızın*” anlamındaki **Lanu Ulvanenu** sözcüklerinin harflerinin ve ardından gelen “**Ad – Kadar**” sözcüğünün ilk harfinin üstünde birer nokta yer alır. Tora'da böyle bir durum olduğunda, söz konusu noktalar, bulundukları yerdeki sözlerin anlamının kapsamı veya o harfler üzerinde bir sınırlama olduğunu belirtir (krş. Bereşit 19:33 açık.). Burada da noktalar, “bizim ve çocuklarımızın” üstündeki sorumluluğun ancak, “gizlice günah işleyenlerin lanetleneceği” (bkz. 27:15-26 açık.), Gerizim ve Eval dağlarında yapılacak seremoni ile geçergililik

kazanacağı, ama bunun öncesinde, yani Yarden nehrini geçip Erets-Yisrael'e girmeden önce, Tanrı'nın, açık günahlar için bile halkın tümünü sorumlu tutmadığı prensibine işaret etmektedir (*Talmud – Sanedrin* 43b). Bu seremoni ile birlikte halk birbirinin kefililiğine gelecek, bu kefalet gizli işlenen günahları kapsamayacaktır (krş. 27:12 açık.) (*Talmud – Sota* 37b) (Raşi; Daat Zekenim).

Önce de belirtildiği gibi, Gerizim ve Eval dağlarında gerçekleştirilecek seremonide yer alan lanet listesindeki günahlar özellikle gizlice işlenen nitelikteki günahlardır. Bu açıdan “*Gizli olanlar Tanrımız Aşem'indir*” ifadesi bu gizli işlenen günahları kast ediyor olabilir. Başka bir deyişle bu günahların cezasını vermek Tanrı'ya ait olacaktır – ki o listedeki “*lanetlidir*” sözleri de cezayı verme işinin Tanrı'ya bırakıldığı anlamına gelir. Buna karşılık geçerli şahitlerce tespit edilen ve gereken uyarıya rağmen işlenmiş olan günahları cezalandırmak halkı temsilen *Bet-Din*'in görevi olacaktır. Pasukta söylendiği gibi “*bariz olanlar, bu Tora'nın tüm sözlerini uygulamak [ve bu doğrultuda, suçlulara ilgili cezayı vermek görevi] bizim ve çocuklarımızdır*” (Raşbam; Sforno).

Bir başka görüşe göre ise “*gizli olanlar*” ifadesi, işleyen kişiler için bile gizli olan günahları kastetmektedir. Başka bir deyişle insanların, işlediklerinin farkında bile olmadıkları günahlar olabilir. Böyle bir durumda kişi *teşuva* yapmayı aklına bile getiremeyecektir. Ama Tora bu konuda endişe etmeye gerek olmadığını belirtmektedir: “*Gizli kalanlar Tanrımız Aşem'indir*.” Bu gibi durumlarda onarımı Bizzat Tanrı sağlayacaktır. Öte yandan, “*bariz olanlar*”, yani şahitlerce uyarılmış ve buna rağmen bir günahı kasten işlemiş olan birini Tora'nın emrettiği şekilde disipline sokmak – “*bu Tora'nın tüm sözlerini uygulamak*” – konusundaki yükümlülük ise “*ebediyen bizim ve çocuklarımızdır*” (Ramban).

Rabenu Behaye buradaki sözlerin, önceki pasuklarda sözü geçen sürgünle ilgili olabileceğini belirtir. Yisrael sürgüne çıktıktan sonra bu sürgünün ne zaman sona ereceğini kimse bilemeyecektir. Sürgün bir gün sona erecektir; ama

ב וּשְׁבֹתָ עַד־יְהוָה

2

אֱלֹהֶיךָ וּשְׁמַעְתָּ בְּקוֹלִי כָּכָל אֲשֶׁר־אֲנֹכִי מְצִוֶּה הַיּוֹם אֹתָהּ וּבְנִיךָ

בְּכָל־לִבְּךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ: ג וְשָׁב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־שְׁבוּתְךָ וּרְחַמְךָ

3

וְשָׁב וּקְבַצְךָ מְכַל־הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפִּיצְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה:

ד אִם־יְהִיָּה נִדְחָךְ בְּקִצֵּה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם יִקְבַּצְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם

4

יִקְחֶךָ:

Tanrı'nın Yisrael ile birlikte sürgünden dönmesi kavramını, mutlaka Tanrı'nın da, sözün gelişi, "sürgünde" olduğu şeklinde anlamak şart değildir. Bu kavram, sürgünün sona erişinin zorluğuna işaret eder. O kadar ki, yine sözün gelişi, Tanrı'nın sürgüne kadar gidip, Yisrael'in tek tek her bireyini elinden tutarak getirmesi gerekecektir. Bu başka bir pasukta da ima edilmektedir: "Ve siz, teker teker toplanacaksınız Bene-Yisrael" (Yeşayau 27:12).

Başka bir bakış açısı da "birlikte dönüşün", karşılıklı dönüş anlamında olduğu yönündedir: "Sen sürgündeyken Tanrı'ya ne derecede dönersen, seninle birlikte Tanrı da sana hemen ve aynı derecede dönecek." Böylece burada söylenen toplu olarak şöyle anlaşılabilir: "Bir zaman gelecek ki, başından geçen olayların ve elindeki kitapta bunlarla ilgili olarak binlerce yıl öncesinden yazılmış olan açıklamaların senin üzerinde yapmasına niyetlenilmiş olan etki artık amacına ulaşacak ve sürgünde diğer ulusların arasına dağılmış olduğun bir ortamda Tanrı'nın ve Torası'na tüm kalbinle ve tüm canıyla döneceksin. Ve bu dönüş, Tanrı'nın da dönüp sana eski zamanlarda olduğu gibi yakın olmasının yolunu açacak" (Hirsch).

Öte yandan, fiilin buradaki yapısı Tanah'ta sadece Bene-Yisrael için kullanılmış değildir. Örneğin Peygamber sürgüne giden Mısırlılar için de buradaki ifadelerin aynısını kullanmıştır (Yehezkel 29:14) (Raşi). Bu nedenle basit anlamda buradaki fiil geçişli yapıda değerlendirilmiştir.

Dönüp – Buradaki "dönme" fiili tekrar belirtmektedir: "Tekrar toplayacak".

Toplayacak – Pasuğun başında tutsakların geri getirilecekleri söylenmişti. Burada ise tekrar toplanmaktan bahsedilmektedir. Rabenu Behaye bu iki kullanımın, Bene-Yisrael'in sürgüne gitmiş olan iki farklı kesiminin dönüşünü kastettiğini belirtir. "Tutsaklar", özellikle, I. Bet-Amikdaş'ın

yıkılmasından bir süre önce Asurlular tarafından tutsak edilip sürülmüş ve bugüne kadar kayıp olan on Yisrael kabilesinin soyundan gelenlerdir (bkz. 29:27 açık.). Tanrı halkların arasına iyice karışmış olup kimlikleri artık bilinemeyen kayıp Yahudiler'i de tek tek ayıklayıp geri getirecektir. Pasukta öncelik onlara verilmiştir, zira bu kesim Bene-Yisrael'in daha kalabalık kısmıdır. Az nüfuslu olan diğer kesim ise güneydeki Yeuda krallığında yer alan Yeuda ve Binyamin kabileleridir [Levi ve Koenler her iki kesimde yer alırdı]. Günümüzde "Yahudi" olarak bilinenlerin tümü ya bu iki kabileye mensuptur, ya Koen veya Levi'dir, ya Ger'dir, ya da bir Ger'in soyuna mensuptur. Böylece Tanrı Yahudi Ulusu'na mensup olan tek kişiyi bile dışarıda bırakmayacaktır.

Diğer bir görüşe göre bu iki "dönüş", dönüşün iki farklı aşamasını kastetmektedir. İlk aşamada Erets-Yisrael'e Maşiah ile birlikte dönecek olan Yahudiler'den, ikinci aşamada ise hem coğrafik hem de ideolojik olarak "göklerin ucunda olan" Yahudiler'in dönüşünden bahsedilmektedir (Meam Loez).

4. Sürgünlerin – Targum Onkelos. İbranice **Nidahaha**. Yani "yerlerinden edilmişlerin" (krş. p. 1 açık.). Ya da "Diasporan" (Targum Yonatan; The Living Torah).

Oradan toplayacak seni – "Tanrı, uzaklara sürülmüş ve en izole duruma düşmüş olanlarını bile toplayacak" (Hirsch). Targum Yonatan'a göre Tanrı bunu, Peygamber Eliyau'yu göndererek yapacaktır.

Oradan alacak seni – "Seni, O'nun Halkı olma şeklindeki görevin için tekrar Kendisi'ne alacak" (Aktav Veakabala; Hirsch; bkz. Şemot 6:7). Targum Yonatan'a göre Tanrı bunu, Kral Maşiah'ı göndererek yapacaktır.

Moşe bu pasuklar boyunca tekil şahsa hitap etmektedir: "seni". Bu, ulusun geleceğinin, her bir bireyin tutumuna bağlı olduğuna işaret eder.

² ve Tanrın Aşem'e [ulaşana] kadar geri dönerek, sana bugün emrettiklerimin tümü doğrultusunda Sözü'nü dinleyeceksin – hem sen hem çocukların – tüm kalbinle ve tüm canınla.

³ [O zaman] Tanrı tutsak[durumunda olan]larını geri getirecek ve sana merhamet edecek. Dönüp seni, Tanrın Aşem'in seni saçmış olduğu tüm halklardan toplayacak.

⁴ Sürgünlerin göklerin ucunda [bile] olsa oradan toplayacak seni Tanrın Aşem ve oradan alacak seni.

2. Tanrın Aşem'e [ulaşana] kadar geri dönerek – Tora sadece “Tanrın Aşem'e döneceksin” değil, “Tanrın Aşem'e *kadar* döneceksin” demektedir (ayrıca bkz. 4:30). Sadece “geri dönmek” sözcüğü, bir hedefe doğru yön değiştirmek, hatta o yönde ilerlemek anlamı taşıyabilir, ama o hedefe ulaşmanın gerçekleşip gerçekleşmeyeceği konusunda bir fikir vermez. Tora bu nedenle “*kadar*” demektedir ve “[ulaşana]” eklemesinin amacı bu anlamı tamamlamaktır. Dönüş – **Teşuva** – eksiksiz bir şekilde gerçekleşecektir (krş. Hirsch).

Teşuva, kişinin tüm yaşam amacının Tanrı'nın İsteği'ni yerine getirmek olacağı düzeyde gerçekleşecektir. Hahamlarımız'ın “Tanrı'nın Onurlu Tahtı'na *kadar* ulaştığını” (Talmud – Yoma 86a) söyledikleri teşuva budur (Sforno). Targum Yonatan'da, pasuğun çevirisi, teşuva yönünde bir teşviki de içermektedir: “Ne mutlu size ey teşuva yapmış olan tsadikler! Günah işlemiş olsanız da, teşuva yaptığınız zaman, bu teşuva Tanrı'nın Onurlu Tahtı'na kadar ulaşacaktır.”

Bu ifadenin ardından sıradaki pasukta “Tanrı tutsak[durumunda olan]larını geri getirecek ve sana merhamet edecek. Dönüp seni, Tanrın Aşem'in seni saçmış olduğu tüm halklardan toplayacak” denmektedir. Bu da teşuvanın ne kadar güçlü olduğunu gösterir. Hahamlarımız'ın söyledikleri gibi. “Teşuva büyüktür, zira kurtuluşu yakınlaştıır” (Daat Zekenim).

Ramban buradaki ifadenin bir emir olduğunu öne sürer: “Tanrın Aşem'e *kadar* geri döneceksin!” Ancak Moşe bunu doğrudan emir olarak söylememiş, gelecekte olacakları anlatırken araya katmıştır, zira bu gelecekte gerçekleşecek ve Yisrael bu emri yerine getirecektir.

Sana bugün emrettiklerimin tümü doğrultusunda – “Daha önce yaptığın gibi formalite icabı veya alışkanlık nedeniyle değil; aksine, benim emrettiklerimin tümüne uygun olarak” (Sforno).

Hem sen hem çocukların – “Tanrı'ya tüm kalbinle ve tüm canınla geri döneceksin ve hem kendi

adına hem de nesillerin boyunca tüm çocukların adına sana bugün emrettiklerimin tümünü uygulamayı üstleneceksin” (Ramban). Alternatif olarak “Sana – hem sana hem de çocuklarına – bugün emrettiklerimin tümü doğrultusunda Sözü'nü dinleyeceksin – tüm kalbinle ve tüm canınla” (a.k.).

3. Tutsak[durumunda olan]larını – Tam çeviriyle “tutsaklığımı” ya da “tutsaklarımı”. Ama bu “tutsak aldıklarınızı” değil, “tutsak düşmüş olanlarınızı” anlamındadır. Bu bağlam içinde tutsak sözcüğü, sürgündeki tüm Yahudiler'i kasteder.

İbranice **Et Şevuteha**. Çevirimizin takip ettiği görüşe göre bu “**Sevi** – Tutsaklık” sözcüğüyle bağlantılıdır. Başka bir görüşe göre ise sözcüğün kökü “**Şuv** – Dönmek” köküdür. Buna bağlı bir alternatif çeviri “yaptığın teşuvayı kabul edecek” şeklindedir (Targum Yonatan). Diğer bazı alternatifler de şöyledir: “sürgünlerine dinlenme sağlayacak” (Aktav Veakabala), “teşuva yapanlarına dönecek” (Malbim), “günahlarını tedavi edecek” (Septuaginta) veya “servetini geri verecek”.

Geri getirecek – İbranice **Veşav**. Bu, pasuğun bağlamı ve gidişatı doğrultusunda geçişli fiil olarak değerlendirilmiştir: “Tutsakları geri getirecek”. Ancak yapı bakımından bu gerçekte geçişli bir fiil değildir ve tam anlamı “geri dönecek” şeklindedir [“geri getirecek” demek için **Veeşiv** yapısı daha uygundur]. Midraş sözcüğün normal anlamını gözden kaçırmaz ve pasuğun tam olarak “Tanrı, tutsak[durumunda olan]larıyla birlikte geri dönecek” demektedir. Bunun altını çizer. Bunun anlamı açıktır: Yisrael sürgünde olduğu zaman, sözün gelişi, Tanrı da onların sıkıntılarını paylaşır ve böylece Yisrael kurtulup geri geldiğinde Tanrı da onlara eşlik eder. Talmud bunu şöyle vurgular: “Rabi Şimon ben Yohay şöyle dedi: Gel ve Yisrael'in Tanrı'nın Huzuru'nda ne kadar sevildiğini gör. O kadar ki, sürgüne gittikleri her yerde Şehina onlarıdır ve gelecekte kurtulacakları zaman da Şehina onlarla olacaktır. Pasukta söylendiği gibi: Tanrı tutsak[durumunda olan]larıyla birlikte geri dönecek” (Talmud – Megila 29a). Ayrıca krş. Teilim 126:1.

ה וְהִבֵּי־אֶף יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יִרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ 5
וִירְשָׁתָהּ וְהִיטִבְךָ וְהִרְבֵּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ: וּמָלֵךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־לִבְּךָ 6
וְאֶת־לִבְּךָ וְרַעְךָ לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לִבְּךָ
וּבְכָל־נַפְשְׁךָ לְמַעַן חַיֶּיךָ: חֲמִישִׁי שְׁשִׁי כִשְׁחַן מְחוּבְרִין וְנִתְּנָן יְהוָה 7
אֱלֹהֶיךָ אֶת כָּל־הָאֱלֹת הָאֵלֶּה עַל־אִיְבֶיךָ וְעַל־שֹׁנְאֶיךָ אֲשֶׁר 8
רָדְפוּךָ: ח וְאַתָּה תָּשׁוּב וְשִׁמְעָתָ בְּקוֹל יְהוָה וְעָשִׂיתָ אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי
אֲשֶׁר אֲנֹכִי מֵצִוְךָ הַיּוֹם:

ve kurtuluş döneminde Tanrı'nın yapacaklarından etkilenen kalplerin, kendiliklerinden Tanrı'ya yaklaşıacağı ve o ana kadar Tanrı'ya boyun eğmekte direnen engellerin bu şekilde kendiliğinden ortadan kalkacağı söylenmektedir (Hirsch).

Bu sayede yaşayacaksın – *Daat Mikra*. Tam çeviriyle “yaşamın için”. Alternatif olarak “yaşamınızın ebediyete kadar sürmesi için” (*Targum Yonatan*; krş. 5:30). Bahsedilen ebedi yaşam, bir ulus olarak Yisrael'i kastettiği gibi bireyleri de kast ediyor olabilir (*Daat Mikra*).

7. Sana zulmetmiş olan – Tam çeviriyle “[zarar verme amacıyla] seni takip etmiş / kovalamış olan”. Böylece Tanrı, sürgün boyunca Yahudiler'e eziyet etmiş olanları temize çıkarmayacaktır. Ancak Rabi Samson Raphael Hirsch'in belirttiği üzere bu tek yönlü değildir ve sürgün zamanında Yahudiler'e kucak açmış ve onlara yakınlık gösterip iyilik yapmış uluslar da *berahadan* pay alacaktır.

Düşmanlarına – “Sana fiilen saldırmış olanlara” (Sforno).

Senden nefret edenler – “Fiziksel olarak saldırmasa da kalplerinde nefret besleyenlere” (a.k.).

Kaynaklarımıza göre “düşmanların” Yişmael'in, “senden nefret edenler” ise Esav'ın soyunu ve takipçilerini belirtir. *Maşiah* Dönemi geldiğinde, Avraam'dan türemiş olan bu iki ulusun fiziksel ve manevi devamı niteliğindeki uluslar da Torayı benimseyeceklerdir. Ancak Hahamlarımız, örnek davranışlarda bulunma suretiyle bu ulusların Torayı daha önceki bir aşamada benimsemelerine vesile olmamaları nedeniyle Bene-Yisrael'in de sertçe yargılanacaklarını kaydederler (*Meam Loetz*).

Yöneltecek – Tam çeviriyle “üzerlerine koyacak”. Bkz. Amos 1:11.

8-10. Yukarıda (p. 2) Tanrı'nın mitsvalarının

sadık bir şekilde yerine getirilmesiyle ifade bulacak *teşuva*dan bahsedilmişti. Moşe burada Tanrı'nın emirlerinin, Tanrı'nın tüm *berahaların* hedefi olarak belirlediği Ülke'de, en başta niyetlenilen amaca uygun bir şekilde yerine getirileceğini vurgulamaktadır. Tüm *berahalar* gelecekte yerine gelecek ve geçmiş dönemlerden farklı olarak, bu bolluk, halk için, rehavete kapılarak Tanrı'nın emirlerini boşlamalarına neden olan bir engel teşkil etmeyecektir (Hirsch; krş. 31:20-21).

8. Ama sen – “Düşmanların lanetlerle boğuşmak zorunda kalacak; ama sen, Tanrı'nın hem sana hem de yapacağın ve sahip olacağın her şeye göndereceği bereketi yaşayacaksın; çünkü *teşuva* yapmış olacaksın, Tanrı'nın Sözü'nü dinleyecek ve Emirleri'ni yerine getireceksin” (krş. *Daat Mikra*). Alternatif olarak “eğer sen *teşuva* yaparsan...” (a.k.).

Teşuva yapacağın – Bu aynı zamanda Bene-Yisrael'in gelecekte *teşuva* yapacakları konusunda bir garantidir (Rabenu Behaye).

Tam çeviriyle “döneceksin”. Pasuğun devamındaki fiiller de tam olarak bu yapıdadır. Ancak sıradaki pasukta söylenenlere sebep oluşturdıklarından hepsinde aynı ulama yapılmıştır: “yapacağım... dinleyeceğim... getireceğim için”. Ancak bu pasuğu sıradaki pasukla bağlı görmek şart değildir. Bu nedenle anlam “Ve sen, *teşuva* yapacaksın, Tanrı'nın Sözü'nü dinleyeceksin ve O'nun sana bugün emretmekte olduğum tüm Emirleri'ni yerine getireceksin” şeklinde de olabilir.

Sforno'ya göre buradaki “*teşuva* yapacaksın” şeklinde çevirdiğimiz sözcük “huzur bulacaksın” anlamındadır ve *Maşiah* Dönemi'nden itibaren bir daha hiç sürgün olmayacağını belirtmektedir.

Sana bugün emretmekte olduğum tüm Emirleri'ni – Moşe'nin kullandığı “*bugün*”

⁵ Tanrın Aşem seni atalarının miras almış olduğu Ülke'ye getirecek ve orayı miras alacaksın. [Tanrı] Sana iyilik edecek ve çoğaltacak – atalarından [bile fazla].

⁶ Tanrın Aşem'i tüm kalbinle ve tüm canınla sevebilmen için, Tanrın Aşem, kalbini ve soyunun kalbini engellerden arındıracak; bu sayede yaşayacaksın.

⁷ Tanrın Aşem tüm bu bedduaları, sana zulmetmiş olan düşmanlarına ve senden nefret edenlere yöneltecek.

⁸ Ama sen teşuva yapacağın, Tanrı'nın Sözü'nü dinleyeceğin ve O'nun, sana bugün emretmekte olduğum tüm Emirleri'ni yerine getireceğin için,

Kabala ustaları, Yahudi ulusu mensuplarının birbirleriyle olan ilişkilerini insan bedeninin farklı organları arasındaki uyuma benzetirler. Organlardan birindeki sağlık bozukluğu, bedenin tümünü etkiler. Benzer şekilde bir Yahudi teşuva yapmaza, bu, ulusun tümünün kurtuluşunu geciktirebilir (*Meam Loez*).

5. Ülke'ye getirecek – “Tarihin önceki dönemlerinde – ilki Moşe ve Yeşua, ikincisi de Babil Sürgünü dönüşü Peygamber Ezra zamanında olmak üzere – iki kez miras almış olduğun vatana seni geri getirecek” (*Hirsch*).

Miras alacaksın – Erets-Yisrael ilk olarak Yeşua zamanında ele geçirilip kutsal kılınmıştır. Ancak bu kutsiyet, yine bir fetihle – Babil zaferi sonrasında iptal olmuştur. Babil Sürgünü'nün sonunda ise Peygamber Ezra'nın liderliğinde Erets-Yisrael'e tekrar gelinmiş, ama bu kez fethetmek gerek olmamış ve Ülke, burasının Yahudi toprağı olduğunu açıkça belirten bir sahiplenmeyle (=Haza; bkz. Vayikra 25:46 açık.) alınarak tekrar kutsanmıştır. Bu tipteki kutsama ebedidir ve Roma Sürgünü'ne çıkılması bile bu kutsiyeti iptal etmiş değildir (*Yad – Bet Abehira* 6:16).

Atalarından [bile fazla] – “Sana atalarından bile çok iyilik edecek ve seni onlardan bile kalabalık yapacak” (Tora'nın okunuş notalarına göre çıkan sonuç). Alternatif olarak “Sana iyilik edecek ve seni atalarından bile daha kalabalık hale getirecek”.

6. Sevebilmen için – Ya da “sevmen için”; “seveceğin şekilde”.

Engellerden arındıracak – İbranice *Umal*. Tam çeviriyle “kesip atacak”; ya da “sınnet edecek”. Bu fiil genel olarak *Orla* sözcüğüyle birlikte kullanılır: “*Orla*'yı kesmek”. *Orla* sözcüğü temel olarak “engel”, “örtü” gibi anlamlara gelebilir ve örneğin *Berit-Mila* yapıldığı zaman da “*Orla* kesilir” (bkz. Bereşit 17:11). Ancak bu sadece *Berit-Mila*'ya özgü değildir ve örneğin “kalpteki *Orla*'nın kesilmesi” diye bir kavram da vardır (bkz. 10:16). Bu kavram, fazla günah nedeniyle manevi algısı körelmiş ve üstü simgesel bir

örtüyle kaplanmış olan kalbin, bu engelden arındırılmasını belirtir. Bu pasukta fiil *Orla* sözcüğü olmaksızın kullanılmıştır, ama verilmek istenen anlam aynıdır. Kalpteki söz konusu körelme Tanrı ile Yisrael arasında, anlayışı ve duyarlılığı engelleyen bir bariyer oluşturmaktadır ve Tanrı, Yisrael'in Kendisi'ne gerektiği şekilde yaklaşabilmesi için bu bariyeri ortadan kaldıracaktır. Böylece insanın gerçeği görebilmesini engelleyen tüm kafa karıştırıcı etkenler ortadan kalkacaktır. İnsan, Tanrı'ya yapışabilecek, O'nun iyiliğini gerçekten takdir edebilecek ve bunun bir sonucu olarak O'nu sevmek insan için en doğal şey haline gelecektir. Ve insan “*bu sayede yaşayacak*” – ebedi yaşama nail olacaktır (*Sforno*).

Bu da “arınmaya gelene yardım edilir” (*Talmud – Şabat* 104a) prensibinin kaynağıdır. Tanrı burada, Bene-Yisrael'in O'na tüm kalpleriyle dönmeleri halinde onlara yardımcı olacaklarını açıkça söylemektedir. Kalbin tüm engellerden arındırılmasının anlamı, bundan böyle *Yetser Ara*'nın etkisinin kalmayacağıdır. Tanrı, Yaratılıştan itibaren insana özgür seçim hakkı vermiştir ve insan isteği doğrultusunda bir *tsadik* veya günahkâr olma imkânına sahiptir. Buna bağlı olarak insan, başına gelen iyi veya kötü şeyleri bizzat hak etmiş olur. Ancak *Maşiah Dönemi* geldiği zaman, sadece iyiyi seçmek insanların doğası haline gelecektir. Kalp, doğru ve uygun olmayan şeylere karşı herhangi bir arzu duymayacaktır. İşte kalbin engellerden arındırılması ile kastedilen budur. Bu olduğunda insanoğlu, ilk insan Adam'ın günah işlemeyen önceki haline geri dönecektir. Sonuç olarak insanın günaha eğilimi ortadan kalkacağı için, insanın davranışlarına karşılık ödül ve ceza gibi kavramlar da olmayacaktır (*Ramban*). Ancak bu konularda görüş ayrılığı vardır ve *Maşiah Dönemi*'de, dünyada olağanüstü değişiklikler olmayacağı ve dünyanın normal işleyişine devam edeceği görüşünde olan otoriteler de bulunmaktadır (*Ramban*).

Bir görüşe göre burada Tanrı'nın “kalbin engellerini kaldırma” gibi aktif bir fiilde bulunmasından değil, yüzyıllar süren sürgünün acılarından

ט וְהוֹתִירָךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל | מַעֲשֶׂה

9

יָדְךָ בְּפָרִי בִטְנְךָ וּבְפָרִי בְּהֶמְתְּךָ וּבְפָרִי אֲדָמָתְךָ לְטִבָּחָה כִּי | יָשׁוּב
יְהוָה לְשׁוֹשׁ עֲלֶיךָ לְטוֹב כַּאֲשֶׁר-שָׂשׂ עַל-אַבְתְּיךָ: י כִּי תִשְׁמַע
בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמֵךְ מִצֹּתָיו וְחֻקְתָּיו הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה
הַזֶּה כִּי תָשׁוּב אֶל-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-לִבְבְּךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ: ם

10

karşılaştıysan, onu Öğrenim Yeri'ne çek. Tora'nın sözleri onu, kayayı parçalayan bir balyoz gibi un ufak edecektir" demişlerdir (krş. *Talmud* – *Kiduşin* 30b ve *Talmud* – *Suka* 52b) (*Meam Loez*).

Bu Tora kitabında yazılı olan – Anlaşılmalari için birçoğu köklü geleneğe ve Sözlü Tora'ya başvuruyu gerektirse de, tüm mitsvaların temelleri Yazılı Tora'da mevcuttur (İbn Ezra).

Mitsvaları yerine getirme yükümlülüğünün kaynağı, mantığımızın onların değerini ve yararını kavrayabilmesi değil, mitsvaların "bu Tora kitabında yazılı" olmasıdır. Bir insanın Tora'ya ve mitsvalara yönelik taahhüdü yalnızca entelektüel düzeyde kaldığı takdirde, o insan mantığının kendisini yanıltmasıyla kolayca hataya düşüp günah işleyebilir (*Meam Loez*; bkz. 17:17 aşk.).

Çünkü – Pasukta iki tane sebep cümlecisi vardır: "[1] *çünkü Tanrın Aşem'in Sözü'nü, O'nun bu Tora kitabında yazılı olan Emirleri'ni ve Hükümleri'ni gözetmek üzere dinleyeceksin*; [2] *çünkü Tanrın Aşem'e tüm kalbinle ve tüm canınla döneceksin*." Bir Yahudi'nin Tanrı'nın memnuniyetini kazanabilmesinin iki yolu vardır: [1] Tanrı'nın Sözü'nü dinlemek. Bu, Tora öğrenimi ve mitsva uygulaması sürekli ve sabit olan *tsadiklerin* izlediği yoldur. [2] Tanrı'ya dönmek. Yani *teşuva* yolu. Bu açıdan *Midraş* (*Bereşit Raba* 53), Yahudiler'in [Purim olaylarının kahramanları] Mordehay ve Ester zamanında yaptıkları *teşuvanın*, Avraam'ın sadık Tanrı hizmetinin yarattığına benzer bir İlahi beğeniye yol açtığını aktarır (*Meam Loez*).

Tanrı'nın kurtuluş ve maddi bereketi Yahudiler'in itaatine ve *teşuvasına* bağlaması başka bir noktayı da ön plana çıkarır: Tanrı, Yahudiler'in, elde ettikleri bereketi bir "mahcubiyet ekmegi" [=bir dilenciye yapılan ve onun bunu hak edecek hiçbir şey yapmadan elde ettiği, dolayısıyla içten içe bir mahcubiyet duyduğu türdeki yardım] olarak görmesini arzu etmez. Bu nedenle söz konusu kurtuluş ve bereketi Yahudiler'e "karşılıksız" vermemekte, onların bunu, Tanrı'ya yönelik hizmetleriyle "hak etmelerini" talep etmektedir

(a.k.). [Aslında insan ne yaparsa yapsın Tanrı'nın kendisine yaptığı en basit iyiliği bile "hak edecek" düzeye ulaşamaz. Ama Tanrı, insanın kendisini her durumda yetersiz hissetmesini de istemez; aksine, sınırsız iyiliği ile, ona bir tatmin duygusu kazandırmak ister. Bu nedenle gönderdiği iyilik ve bereket için "sembolik bir ücret" talep eder: Mitsvaların kalpten bir bağlılıkla yerine getirilmesi.]

Tüm kalbinle – Yazılı Tora'da mevcut olan temellere rağmen Tora'yı Sözlü Gelenek olmaksızın gerektiği şekilde anlamak mümkün değildir. Bu nedenle Tora'nın tüm emirlerinin uygun şekilde yerine getirilebilmesi için kalp bütünlüğü şarttır; zira kalp, Sözlü Gelenegün korunduğu yerdir ve gelecekte Tora'ya dönüş, sürgün dönemi boyunca Sözlü Tora'nın kalplerde korunmuş olması sayesinde gerçekleşecektir (İbn Ezra).

Tüm canınla – Emirler ve Hükümler'in gözetilmesi, Tanrı'ya tüm kalple ve tüm canla dönüşün en önemli ifadesi olacaktır. Bundan böyle Bene-Yisrael'in arzusu ve yegâne hedefi Tora'nın ta kendisini – uygulanmasının getireceği *berahalar* hakkında bir beklenti olmaksızın – yerine getirmek olacaktır. Tora bu nedenle Tora'nın kusursuz uygulanacağı konusunu burada tekrar vurgulamaktadır (Hirsch).

Döneceksin – Bu kısım boyunca Tora "dönmekten" yani *teşuvadan* üç kez bahsetmiştir: [1] p. 2'de yazılı olan, Tanrı'ya kendi istekleri ile gönüllü olarak dönenlerin *teşuvasıdır*. [2] p. 8'de yazılı olan, Tanrı'nın dünya genelinde yapılan hiçbir şeyi karşılıksız bırakmadığını görerek motive olanların *teşuvasıdır*. [3] Bu pasuktaki ise *teşuva* yapmayı ancak şahsen dertler ve acılar tecrübe ettikten sonra akıllarına getirenlerin *teşuvasıdır*.

❧ Sonuç. Bu kısmın (p. 1-10) genel yapısı şu şekilde anlaşılabilir: Yahudi ulusu hem *berahayı* hem de laneti ilk elden tecrübe ettikten sonra, *teşuvanın* en düşük düzeyi olan korku nedeniyle *teşuva* yönünde adım atacaktırlar. Ancak, *teşuvalarının* kalp bütünlüğü içinde olmadığının farkına varmaları ve diğer ulusların arasına

⁹ Tanrın Aşem seni, iyiliğin için, elinin tüm işlerinde, rahminin meyvelerinde, hayvanlarının meyvelerinde ve toprağının meyvelerinde avantajlı kılacak; zira Tanrı, tıpkı ataların için sevinç duymuş olduğu gibi, senin için de tekrar iyi yönde sevinç duyacak,

¹⁰ çünkü Tanrın Aşem'in Sözü'nü, O'nun bu Tora kitabında yazılı olan Emirleri'ni ve Hükümleri'ni gözetmek üzere dinleyeceksin – çünkü Tanrın Aşem'e tüm kalbinle ve tüm canınla döneceksin!

sözcüğü, Maşiah geleceği zaman Tora'nın emirlerinde herhangi bir değişiklik olmayacağını ortaya koymaktadır. Moşe “bugün” ne emrediyorsa, Maşiah Dönemi'nde de aynı emirler uygulanacaktır (Sforno; bkz. ö.a.).

Yerine getireceğin – Tam çeviriyle “yapacaksın”. Bu da pasuğun başında sözü edilen *teşuva* ile pasif bir pişmanlığın değil, aksine aktif olarak Tora'ya bağlılık ve emirlerin yerine getirilmesinin kastedildiğini ortaya koymaktadır (Rabenu Behaye). *Teşuva* süreci ancak insanın “Tanrı'nın Sözü'nü dinlemesi” ve “tüm Emirleri'ni yerine getirmesi” ile tamamlanır. Kişinin geçmişteki günahları nedeniyle pişmanlık ve keder duyması, hatta itiraf duaları (=Viduy) etmesi, kendi tutum ve eylemlerini geliştirmediği sürece yeterli değildir (Meam Loez).

9. Hayvanlarının meyvelerinde – Yani “hayvanlarının yavrularında” (Targum Onkelos).

Avantajlı kılacak – “Sana tüm bu sayılanlarda bariz bir bolluk ve bereket bahşedecek.” İbranice **Veotireha**. Başka bir görüşe göre “eskisine göre daha büyük bir başarıya ulaşacaksın” (Sforno). Başka bir deyişle, *tsadikler* yalnızca Gelecek Dünya'daki manevi huzurla değil, bu dünyadaki fiziksel bereketle de ödüllendirileceklerdir.

Alternatif olarak, p. 7'de bedduaların düşman uluslara yöneleceği söylendiği için burada durumun Yisrael açısından ne olacağı belirtilmektedir: “[Başkalarının yaşadığı beddua seni etkilemeyecek ve Tanrı] senin arda [=hayatta] kalmanı sağlayacak” (İbn Ezra). Krş. 28:11 açık.

Ataların için – “Erets-Yisrael'i miras almış olan ataların için.” Moşe fiiliyatta her ne kadar o sırada önünde bulunan – ve Erets-Yisrael'i miras alacak olan – nesle hitap ediyorsa da, aslında, onun sürgünün en sonunda olacakları anlatan bu sözleri, sürgünün tamamen sonlanacağı dönemde yaşayacak olan nesle yöneliktir ve o nesle hitaben söylediği “ataların için” sözleriyle kastedtiği “atalar”, tam karşısında bulunan ve Erets-Yisrael'i miras alacak olan nesildir (İbn Ezra).

Senin için de tekrar iyi yönde sevinç duyacak – Moşe lanetleri sıralarken şöyle demişti: “Tanrı

size iyilik yaparken ve sizi çoğaltırken **sizin için** nasıl sevinç duyduysa, Tanrı aynı şekilde, sizi yok ederken ve sizi imha ederken de **sizin için** sevinç duyacak” (bkz. 28:63 açık., alternatif çeviri). Oradaki açıklamalarda, “yok etmek” ile kastedilenin Erets-Yisrael'in üzerinden yok etmek, yani sürgün olduğu belirtilmiş, bu sürgünün, Bene-Yisrael için çok acı geçecek olmasına rağmen, onların iyiliğine olduğu ve Tanrı'nın da bu iyilik için sevinç duyduğu söylenmişti. Fakat şu bir gerçektir ki, ne kadar Bene-Yisrael'in iyiliğine olursa olsun, sürgün çok acı verici bir seçenektir. İşte Tora burada bunun ebediyen böyle olmayacağını, Tanrı'nın Bene-Yisrael için ileride duyacağı sevincin yine “iyi yönde” olacağını söylemektedir. Tanrı artık acı veren ve istenmeyen seçenekle değil, Bene-Yisrael'in gerçekten iyi haliyle sevinç duyacaktır.

10. Çünkü Tanrın Aşem'in Sözü'nü ... dinleyeceksin – Moşe, Tanrı'nın Bene-Yisrael için duyacağı sevinci tetikleyen şeyi açıklamaktadır. Tanrı onlar için sevinecektir, çünkü onlar Tanrı'nın Sözü'nü dinleyecekler ve O'na tüm kalpleri ve tüm canlarıyla döneceklerdir. Mükemmel bir *teşuvada* insanın eski günahları liyakate dönüşür. Böylece Tanrı'nın onlara göstereceği yakın ilgi için artık Atalar'ın liyakatine ihtiyaçları olmayacaktır; çünkü kendi liyakatleri bunun için yeterli olacak, Bene-Yisrael de, tıpkı Atalar gibi, Tanrı'nın Gözü'nde şahsen beğeni bulacaklardır (Sforno). Alternatif olarak “eğer ... dinlersen” (Daat Mikra; krş. 28:1).

Buradaki “dinleyeceksin” sözcüğü, basit anlamda “itaat edeceksin” anlamındadır; ancak “söz dinlemek” deyiminin İbranice'deki [karşılığı olan “sesi dinlemek” deyiminin] anlamı Türkçe'dekiyle aynı olduğu için tam çeviriyi tercih ettik. Bunun yanında “dinleme” fiili bu kısmın konusuyula da yakından alakalıdır; zira Tanrı'ya dönmenin ilk adımı “dinlemek”tir – insanın kendisini, gerekirse zorlayarak, bir Tora dersine çekmesidir. Tora en başta zor gelse de beklenenden çok kısa bir süre içinde etkisini gösterecek insanın ruhunda bir yücelme hissine neden olacaktır. Bunu kastedercesine, Hahamlarımız da “Eğer Kötü Eğilimin’le

שִׁי יָא כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה הַיּוֹם לֹא-נִפְלְאָת הוּא מִמֶּךָ וְלֹא-רַחֲקָה הוּא:

11

Erişilmez – İbranice *Niflet*. Sözcüğün kökü *Pala*, “ayrılık”, “üstü örtülü olma”, “ulaşılmazlık”, “bilinmezlik”, “belirsizlik” gibi anlamlara gelebilir (krş. 17:8, 28:59 vs.). Bu doğrultuda “gizli” (*Targum Onkelos*; Raşi; İbn Ezra), “gizemli”, “esrarengiz” (Saadya Gaon; *The Living Torah*), “zorlu” (İbn Ezra; *Septuaginta*) gibi alternatifler mümkündür. Bir görüşe göre “Tora’nın merkezinde senin algılama kabiliyetinin ötesindeki sırlar yoktur” (Hirsch).

Burada *teşuva* mitsvasından bahsedildiği görüşüne göre: “*Teşuva* yapmak senin için çok zor değildir. Potansiyelin dâhilindedir ve herkesin yapabileceği kadar kolaydır” (*Meam Loetz*).

Uzakta da değildir – “Tora’nın kendisi, anlaşılması ve uygulanması, bu konuda yükümlü olanlara, oldukları her yerde yakındır ve olağandışı koşullara bağlı değildir” (Hirsch).

Sıradaki pasuklarda Tora’nın erişilmez ve uzakta olmadığı iki örnekle vurgulanmaktadır. “*Gökler*” erişilmezliği, “*denizin ötesi*” ise uzaklığı tanımlar (İbn Ezra).

Teşuva mitsvasından bahsedildiği görüşüne göre: “Bu mitsva senin için uzak değildir. Kişi *teşuva* yapmak için *Yamim Noraim* zamanını beklememelidir. ‘*Yom Kipur*’a kadar daha çok ay var; *teşuva* o zamanı bekleyebilir” deme. Her ne kadar o günün kutsal niteliğinin *teşuvanın* kabul edilmesinde belli bir kolaylık sağladığı doğruysa da *teşuva* yıl boyunca yapılabilir ve yapılmalıdır” (*Meam Loetz*).

12-13. Göklerde ... denizin ötesinde değildir – Bu ifadeler, Tora göklerde olmadığından onu uygulamak için birinin çıkıp almasına gerek olmadığını söylerken bir imada bulunmaktadır: “Tora, o kadar önemlidir ki, eğer hâlâ göklerde olsaydı, onu öğrenmek için oraya kadar çıkman gerekirdi. Aynı şekilde eğer denizin ötesinde olsaydı, onu öğrenme uğruna okyanusları aşman gerekirdi” (*Talmud – Eruvin* 55a; Raşi). Dahası, “Eğer Tora bilgisi senin kapasitenin üstünde olacak kadar ulaşılmaz olsaydı bile, onu iyice öğrenmek için kendi sınırlarını zorlamayı denemen gerekirdi” (*Talmud – Eruvin* 55a, Maarşa o.a.).

“Tora göklerde değildir – Tora’nın hedeflediği anlayış ve uygulama insanın algılayabileceğinin ötesinde, göksel değildir. Tora’nın anlaşılması ve uygulanması için gereken tüm İlahi iletişim,

geçmişte yapılmış ve tamamlanmıştır. Dolayısıyla ‘Bizim için göksel sırların derinliğine inecek veya kavrayışımızı tamamlamak için yeni bir İlahi iletişime önayak olacak insanüstü bir ruha sahip kişiyi nereden bulacağız? Tora’yı ancak böyle, ilahi ruha sahip bir kişi bulduğumuz takdirde Tanrı’nın isteği doğrultusunda yerine getirebiliriz’ demeni haklı çıkaracak bir durum yoktur. Dahası *Tora denizin ötesinde değildir* – Tora’nın hedeflediği anlayış ve uygulama, uzak diyarlarda bir yerlerde mevcut çevresel koşullarda bulunup bulunmama ya bağlı değildir. Bu nedenle ‘Tora, iklimi ve çevresel koşulları benim yaşadığım yerde olanlardan farklı olan belirli bölgeler için uygun. Benimle o koşullar arasında okyanuslar kadar fark var ve bunların olmaması benim yerine getirmekle yükümlü olduğum Tora’yı kavramamı engelliyor. Tora’nın uygun olduğu koşulları öğrenmek için denizin öte yanına gidip bunları öğrenecek birine ihtiyaç var. O gidip bizde eksik olan bu bilgiyi yerinde öğrensin; Tora’yı ancak o zaman yerine getirebilirim’ demeni haklı çıkaracak bir durum yoktur. Aksine, *konu sana çok yakındır* – Tora’nın konusu ve içeriği sana, tahmin ettiğinden bile yakındır. İşte bak; Tora senden, hayatından geçmişinden, şimdinden ve geleceğinden bahsediyor. Eğer bunu anlayabilmek istiyorsan, git kendi ruhunun derinliklerini araştı. Ve, sana verilmiş olan Tora kitabının yanında, onu anlamak ve uygulamak için başka şeylere ihtiyaç duyuyorsan ne göklere çıkman ne de denizleri aşman gerekiyor. Çünkü o *ağzındadır* – Moşe Rabenu zamanından beri kopmadan süregelen gelenek zinciri sana ihtiyacın olan tüm bilgiyi sağlamaktadır (krş. Şemot 34:27, Devarim 31:19, Yeşua 1:8, Yeşayau 59:21). Böylece sana ağız yoluyla aktarılmış ve *kalbine* yerleştirilmiş Tora’yı öğren ki, onu uygulayabilesin. Tora’nın elde edilmesinin tek yolu, Tora’nın Sözlü Gelenek doğrultusunda ağızda ve kalpte öğrenilerek aktif olarak yerine getirilmesidir. Ve bu yol, her kişiye her yerde açıktır” (Hirsch).

“*Gökler*” yüksekliği, “*denizlerin ötesi*” de enginliği simgeler. Moşe Tora’nın bunların ikisinde de olmadığını söylemektedir. *Talmud* bundan bir ders çıkarır. Tora, zekâsını çok yüksek ya da çok engin gören kendini beğenmiş kişilerde bulunmaz. *Talmud* bunun yanında gerek seyahat ederek gerekse de kendi şehirlerinde ticaretle uğraşan kişilerin Tora’yı gerektiği şekilde özümsemelerinin zor olduğunu vurgular (*Talmud – Eruvin* 55a).

[142. Tora Erişilmez Değildir]

¹¹ [Bil] Ki, sana bugün vermekte olduğum emir senin için erişilmez değildir; uzakta da değildir o.

dağılmış hallerinden sıkıntı duymaları nedeniyle ümitlerini kaybetme ve yaptıkları *teşüvanın* kabul edilmeyeceğinden endişe etme olasılıkları ortaya çıkabilir. Bu nedenle Tora, halkı “*sürmüş olanın*” Tanrı’nın ta Kendisi olduğunu vurgulamaktadır (p. 1). Bir Yahudi, kaderini sürgündeyken bile Tanrı’nın kontrol ettiğini fark etmelidir. Dahası, sürgüne *Şehina* da onlarla birlikte gelmiştir ve onların çağrısına cevap verecektir (p. 3 açk.). Bir Yahudi bu kavramlar üzerinde derinlemesine düşündüğü takdirde, daha kusursuz bir *teşüva* yapmak üzere motive olacaktır. Tanrı’ya dönecek ve O’nun Sözü’nü dinleyerek her şeyi tüm kalbi ve tüm canıyla yerine getirecektir (p. 2). Bu da Tanrı’dan olumlu bir yanıtı beraberinde getirecektir. Yisrael’in tutsak durumda olanlarını geri getirecek ve onlara merhamet edecektir (p. 3). Tanrı’nın merhametini göstermesi, bir sınav şeklinde olacaktır: Yahudiler, durumları biraz düzeldikten sonra Tora ve mitsvalara bağlı kalmaya devam edecekler midir, yoksa durumun düzelmesi, onları tekrar eski yanlış tutumlarına geri mi çevirecektir? Eğer Yahudi Ulusu bu sınavı geçerse, Tanrı, onları, saçmış olduğu her yerden geri getirecek, atalarının miras aldığı toprağı tekrar miras almalarını sağlayacaktır. Burada atalardan bahis olmasının bir sebebi, Yahudiler’in *teşüvanın* en üst basamağına erişmiş olmamaları nedeniyle halen atalarının liyakatine ihtiyaç duyacak olmalarıdır. Ancak Tanrı bu noktada duruma el koyacak, onların kalplerini tüm engellerinden arındıracak (p. 6), böylece onlara ilave bir manevi potansiyel kazandıracaktır. Bu sayede *teşüvanın* derecesi de yükselecektir. Önceleri Yahudi Ulusu’nun *teşüvası* korkudan kaynaklanmaktaydı. Ama bundan böyle *teşüvanın* nedeni, Tanrı’yı tüm kalpleri ve tüm canlarıyla sevmeleri olacaktır (p. 6). O zaman, Tanrı atalar için duymuş olduğu sevincin aynısını, artık onlar için de duyacaktır (p. 9). Eriştikleri *teşüva* düzeyi nedeniyle, bundan böyle atalarının liyakatine muhtaç olmayacaklardır (*Meam Loetz*).

Tora p. 1-10’da yoruma açık olmayacak bir kesinlikle, yıkılmayacak bir temel kurmuştur ve hem günümüzün hem de geleceğin Yahudiliğı bu temelın üzerine kuruludur. Yine, yoruma açık olmayacak kadar belirgin bir şekilde, sürgünlerin tekrar geri dönüp Erets-Yisrael’de toplanacakları vurgulanmaktadır. Ve yine, yoruma açık olmayacak kadar belirgin bir şekilde bu pasuklarda Tora’nın ebedi niteliğı ve insanı yükümlü kılan

hükümü ilan edilmiştir. Yisrael’in dünyaya dağılmış hali, yalnızca *teşüva* yapmaları halinde son bulacak ve onların kendi ülkelerine toplanmaları ve geri getirilmelerinin tek amacı da Tora’nın, miras aldıkları vatanlarında kusursuz bir şekilde uygulanması olacaktır. Tanrı’nın bu sözleri son derece berrak bir şekilde söylenmiştir ve yoruma açık olmadığı gibi, Yisrael’i ve Torası’nı modası geçmiş olarak nitelendirenleri tamamen yalancı çıkarmaktadır. Yisrael ve Tora ölü bir geçmişin kalıntıları değildir. Canlı olan şimdi ile iç içe olup geleceğı ümitle beklemektedirler. Bu gerçeğı kabul edip söz konusu hedefe kendimizi sevinçle ve hiçbir sınırlama olmaksızın teslim etmek – işte her devirde Tanrı’nın Gözü’nde doğru olanı ve Tanrı’nın kurtuluşuna giden yolu bulmanın tek yolu budur. Önceki *Perek* “Gizli şeyler Tanrımız Aşem’indir; ancak bariz olanlar, bu Tora’nın tüm sözlerini uygulamak üzere ebediyen bizim ve çocuklarımızdır” (29:28) sözleriyle kapanmıştır. Bu sözler Bene-Yisrael’e sürgün zamanlarındaki tavırlarını öğretmekte, ondan sonraki pasuklarda ise Yisrael’i bekleyen gelecek açıklanmaktadır.

Böylece Moşe burada Tora’nın yerine getirilmesinin, tüm zamanlar boyunca Yahudiler’in varoluş amacı ve gelecek hakkındaki ümitlerinin temeli olduğunu vurgulamış, bunun yanında zorlu kaderlerine rağmen ne Tora’nın ne de Yahudiler’in birbirlerini kaybedeceğini ve gelecekte Yahudiler’in Tora’ya tüm kalpleri ve tüm canlarıyla tam ve kesin bir dönüş gerçekleştireceğini garanti etmiştir. Söz konusu garantiye temel sağlamak üzere, Moşe şimdi Tora’nın içeriğinin insanoğlunun hiç anlayamayacağı bir şey olmayıp, aksine gereken ciddiyeti gösteren kişinin onu rahatça elde edebileceğini söyleyecektir (Hirsch).

11. [Bil] Ki – Pasuk “Ki – Ki” bağlacıyla [ya da “zira” sözcüğüyle] başladığından, ona uygun “olası” bir giriş olarak “[Bil]” eklemesi yapılmıştır; ancak başka anlamlar da mümkündür. Örneğin “[Bu sandığım kadar zor bir şey değil;] Zira...”

Bugün verdiğim emir – Bir görüşe göre bu, Tora’nın tümünü kasteder (Rabenu Behaye; krs. 8:1). Ramban ise, önceki pasuklarda söylenen *teşüvadan* bahsedildiğı görüşündedir (bkz. p. 1 açk.). Sforno da aynı görüştedir ve Tanrı’nın halkı kurtarması için bu emrin Yisrael henüz diğer ulusların arasındayken yerine getirilmesinin gerekeceğini belirtir.

יב לא בשמים הוא לאמר מי

12

יעלה-לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה:

יג ולא-מעבר לים הוא לאמר מי יעבר-לנו אל-עבר הים ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה:

13

Önce de belirtildiği üzere, bu kısımda basit anlamla “mitsva” ile neyin kastedildiği hakkında görüş ayrılığı vardır: Tora’nın tümü veya *teşuva* mitsvası. [Aslında diğer tüm görüş ayrılıklarında olduğu gibi her ikisi de doğrudur; yani her ikisinden de bahsedilmektedir ve görüş ayrılığı “basit anlamın” hangisini işaret ettiği konusundadır].

Burada *teşuva* mitsvasından bahsedildiği görüşündeki Ramban’a göre bu kısmın genel anlamı şöyledir: “Sürgünlerin göklerin ucunda bile olsa, yani çok uzaklara yayılmışlarsa ve başka ulusların egemenliği altında bulunuyorlarsa bile, yine de *teşuva* yapabilir, yani Tanrının Aşem’e dönebilir ve O’nun, sana bugün emretmekte olduğum emirlerinin hepsine uygun yaşayabilirsin. Çünkü bu konu – *teşuva* – ne erişilmezdir ne de uzaktır. Aksine, sana çok yakındır ve onu her zaman ve her yerde yerine getirmek tamamen senin elindedir: Ağzında ve kalbindedir.”

Sforno ise bu pasuklarda söylenenleri şöyle açıklar: “*Teşuva* yapmak senin kapasiten dâhilindedir. Tanrı’ya yaklaşmadan önce, sana göksel mesajlar getirecek bir peygambere ihtiyacın yok.”

12. Kim bizim için göklere çıkacak – Moşe Rabenu şöyle demektedir: “Doğru, bu Tora göklerdeydi; ama artık öyle değil. Tanrı onu size benim aracılığım ile göklerden yeryüzüne indirdi. Dolayısıyla sizin üstünüze düşen, onu titizlikle öğrenip uygulamaktır” (Rabenu Behaye).

İbranice **Mi Yaale Lanu Aşamayma**. Bu sözcüklerin baş harfleri “**Mila – Sünnet**” sözcüğünü oluşturur. Bu, *Berit-Mila* mitsvasının ne kadar yüce değere sahip olduğu hakkında bir ima içerir. Bene-Yisrael’i, Moşe Rabenu’nun Tora’yı almak üzere göklere çıkmasına layık kılan şey, *Berit-Mila* mitsvasıdır (*Daat Zekenim*). Bunun yanında, sözcüklerin son harfleri de Tanrı’nın Dört Harfli İsmi’ni oluşturur. Bu da Tanrı’nın bilgelliğini derinlemesine kavrayabilme olasılığının, yalnızca *Berit-Mila* işaretine sahip Yahudiler için mevcut olduğuna işaret eder. Nitekim bu işarete sahip

olmayanların ayaktayken peygamberlik edemedikleri görülmektedir. Örneğin Avraam sünnet olmadan önce Tanrı ile iletişim kurduğunda yüz üstü yere kapanması gerekiyordu (bkz. Bereşit 17:17). Ancak sünnetten sonra bu iletişimi ayakta yapabilir hale gelmişti (bkz. Bereşit 18:22: “*durmaktaydı*” = ayakta durmaktaydı). Buna karşılık hiçbir zaman sünnet olmamış olan yabancı peygamber Bilam, peygamberlik ettiği sırada hiç ayakta duramazdı (bkz. Bamidbar 24:4 açık.). Moşe Rabenu’nun, Tanrı ona Mısır’a gitmesini emrettiği sırada sorduğu soruda da bu konuda ima vardır: “*Atalarınızın Tanrısı beni size gönderdi’ dediğimde, bana (Li) hemen ‘İsmi ne (Ma)’ diye soracaklardır. Onlara ne diyeceğim?*” (Şemot 3:13). Buradaki **Li** (*Lamed-Yod*) ve **Ma** (*Mem-E*) sözcükleri pasuğun İbranice halinde yan yanadır ve ikisinin harfleri **Mila** sözcüğünü oluşturur. Başka bir deyişle Tanrı’nın İsmi’ni sorabilecek [ve derinliğini kavrayabilecek] durumda olanlar, bedenlerinde *Berit-Mila* işaretini taşıyanlardan [ve bu işaretin kutsiyetine aykırı bir cinsel yaşam sürmeyenlerden] ibarettir (Rabenu Behaye).

Tora p. 6’da, Tanrı’nın Bene-Yisrael’in “*kalplerini sünnet edeceğini*” söyledikten sonra buradaki sözlerde bedende yapılan normal sünneti ima yoluyla vermiştir. *Berit-Mila*, fiziksel sünnet iken “*kalbin sünneti*” manevi sünnettir. Tanrı, gelecekte “kalbi sünnet edecek”, yani insanın kötü dürtüsü olan *Yetser Ara’ı* tamamen etkisiz kılacaktır. Manevi alanda insanı günaha iten dürtü olmayınca, fiziksel açıdan da bedeninin tümü kendiliğinden Tanrı’ya hizmete adanacaktır. Böylece *Maşiah* Dönemi geldikten sonra Bene-Yisrael hem manevi hem de fiziksel sünnet sayesinde, dürtülerin etkisinden uzak bir şekilde yalnızca doğruyu yapacak ve bu sayede Tanrı’ya ulaşacak – yani simgesel olarak “göklere yükselecektir”. Pasuktaki “*kim göklere çıkacak*” ifadesinin bir iması da budur (a.k.).

Öğretecek – Tam çeviriyle “*duyuracak*”; “*dinletecek*”.

¹² Göklerde değildir ki ‘Kim bizim için göklere çıkıp onu bize getirecek ve öğretecek ki onu uygulayabilelim’ diyesin.

¹³ Ve denizin ötesinde değildir ki “Kim bizim için denizin ötesine geçip, onu bize getirecek ve öğretecek ki onu uygulayabilelim” diyesin.

“Denizin ötesi” zorluğu da belirtir. Böylece Moşe, “Tora’yı uygulamak, yapılması zor şeyleri gerektiren bir şey değildir” demektedir (*Daat Mikra*).

Talmud buradaki “göklerde değil” ifadesinin gerektirmelerinden birini etkili bir örnekle açıklar. Olay, belirli bir fırın türünün, içine giren bir tuma kaynağı nedeniyle tame olup olmadığı konusunda (krş. Vayikra 11:33 açık.) Hahamlar arasındaki bir görüş ayrılığı üzerine gelişir. Rabi Eliezer fırının tame olmadığını görüşündedir ve diğer Hahamlar’ın karşısında azınlıktadır: “O gün Rabi Eliezer [diğer Hahamları ikna edebilmek için] dünyanın tüm cevaplarını verdi, ama kabul etmediler. Onlara ‘Eğer Alaha benim söylediğim gibiyse, şu keçiboynuzu ağacı bunu kanıtlayacak’ dedi. Keçiboynuzu ağacı yerinden oynayıp yüz ama, bazılarına göre de dört yüz ama öteye gitti. Ona ‘Keçiboynuzundan kanıt getirilmez’ dediler. Bunun üzerine onlara ‘Eğer Alaha benim söylediğim gibiyse, şu su kanalı bunu kanıtlayacak’ dedi. Kanaldaki sular geri akmaya başladı. Ona ‘Su kanalımdan kanıt getirilmez’ dediler. Bunun üzerine onlara ‘Eğer Alaha benim söylediğim gibiyse, Bet Midraş’ın duvarları bunu kanıtlayacak’ dedi. Bet Midraş’ın duvarları yıkılmak üzere eğilmeye başlayınca Rabi Yeoşua onlara sertçe çıktı ve ‘Hahamlar birbirleriyle Alaha konusunda tartışırken haklıyı belirlemek size mi düşüyor!’ dedi. [Bunun üzerine duvarlar] Rabi Yeoşua’ya saygı gereği yıkılmadı, ama Rabi Eliezer’e saygı gereği de [eski haline gelip] dikleşmedi; yıkılmak üzereymiş gibi eğik durmayı sürdürdü. Bunun üzerine [Rabi Eliezer] ‘Eğer Alaha benim söylediğim gibiyse bunu Gökler’den kanıtlayacaklar’ dedi. Göklerden bir Ses çıkıp ‘Alaha daima Rabi Eliezer’in görüşüne göre olduğuna göre onunla ne tartışıyorsunuz!’ dedi. Rabi Yeoşua ayağa kalktı ve dedi: ‘**Göklerde değil!**’. [*Talmud* bu noktada sorar: Rabi Yeoşua] ‘Göklerde değil’ [demekle] ne [kastetti]? [Ve cevabı şöyle verir:] Rabi Yirmeyau şöyle dedi: ‘Tora artık Sinay dağında [bize] verilmiş durumda. [Artık] Göklerden bir Ses gelirse bile [bu ses] bağlayıcı değildir; zira [Tanrı, Tora’dan bundan böyle kanunların nasıl türetilceğini] Sinay’da verilmiş olan Tora’nın kendisinde yazmış ve ‘[Bir konudaki kararı] Çoğunluğa göre meylettirmek

[gerekir]’ (Şemot 23:2) demiştir. [*Talmud* devam eder:] Rabi Natan [bir keresinde, melek mer-tebesine erişmiş olan] Peygamber Eliyau ile karşılaştığında ona sordu: ‘Kutsal ve Mübarek [Tanrı, Rabi Yeoşua’nın, göklerden gelen Ses’i bile reddettiği] sırada ne yaptı?’ [Eliyau cevap verdi:] ‘Gülümsedi ve [şaka yollu] “Yendiler Beni çocuklarım, yendiler Beni” dedi.”’ (*Talmud – Baba Metsia* 59b).

Talmud daha sonra konuya devam eder, ancak bu kadarı, pasuktaki ifadenin çok önemli bir gerektirmesini anlamamız için yeterlidir: Tanrı, Tora’yı Bene-Yisrael’e vermiştir ve bunu yaparken kanunların nasıl türetilceği konusundaki gereken tüm bilgileri de aktarmıştır. Bundan sonra Tora kanunu, ancak bu yöntemler kullanılarak belirlenebilir ve bu o kadar kuvvetli bir prensiptir ki, göklerden gelen bir ses bile bu konuda bir kanıt sayılmaz. Bunun etkili bir örneği Moşe’nin halefi Yeoşua’dır. *Talmud*, Moşe Rabenu’nun ölümünün ardından gelen yas günleri içinde toplam üç bin Alaha’nın unutulduğunu aktarır. İleri gelenler Yeoşua’ya, bunları doğrudan Tanrı’dan sormasını telkin ederler. Ama Yeoşua da aynı cevabı verir: “**Göklerde değil!**” Başka bir deyişle, bundan böyle Alaha’yı belirlemek Tora otoritelerinin görevidir. Bunun üzerine, unutulan Alahalar, eldeki yöntemlerle tek tek belirlenmiştir (*Talmud – Temura* 16a).

Aynı temanın bir devamı olarak, buradaki “göklerde değil” sözleri, Tora’yı ve Tora geleneğini – doğaüstü bir aydınlanma yaşadığını veya Tanrı’dan bir vahiy aldığını iddia eden ve bu iddiaya dayanarak Tora’ya veya Tora öğrenimine yeni bir yaklaşım getirmek, eklemeye ya da çıkarma yapmak isteyen herhangi bir kişiye karşı – koruma altına almıştır. Moşe’nin Tora’yı tamamlamasının ardından, Tora’yı öğrenmenin tek yolu, gelenekler ve analizdir – peygamberlik yoluyla Tora öğrenilmez. Tora’nın öğrenilmesi için gereken tüm araçlar Tora ile birlikte verilmiştir. Tora’yı “olması gerektiği şekilde” inceleyen kişi, onu anlamak için gereken her türlü manevi ve ahlaki gereci onun içinde bulacaktır (Hirsch; krş. *Yad – Yesode Aтора* 9:4; *Meam Loetz*).

יֵד כִּי־קִרְבֵּךְ אֵלֶיךָ הַדָּבָר מֵאֵד בְּפִיךָ

14

וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ: ׀ שְׁבִיעִי וּמִפְטִיר רְבִיעִי כִשְׁהֵן מַחֻבְרִין

מִזֶּה רָאָה נִתַּתִּי לִפְנֶיךָ הַיּוֹם אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־הַטּוֹב וְאֶת־הַמּוֹת

15

וְאֶת־הָרָע: מִזֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מֵצֹוֶךָ הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

16

לִלְכֹת בְּדַרְכָּיו וּלְשָׁמֵר מִצְוֹתַי וְחֻקֹּתַי וּמִשְׁפָּטַי וְחַיִּית וּרְבִית

וּבִרְכָךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָּא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:

Yapman için – Alternatif olarak “Aksine, konu sana çok yakındır; onu yapmak, ağzında ve kalbindedir” (bkz. ö.a.).

15-20. Yaşamı seç. Konu bir tembihle sona ermektedir. Tora veya onun tam aksi yönündeki başka bir yaşam tarzı arasında yapılan seçimin, yaşamla ölüm arasında yapılan seçimden önemsiz kalır yanı yoktur. Bu nedenle Tanrı, Halkı’na, yaşamı seçmeleri talimatını vermektedir.

15. Yaşamı ve iyiyi, ölümü ve kötüyü – Pasukta dört seçenek veriliyor gibidir: yaşam, iyi, ölüm ve kötü. Ancak bunlar dört farklı seçenek olsaydı sıralamanın yaşam, ölüm, iyi ve kötü şeklinde olması, birbirinin zıddı olan kavramları yan yana verilmesi açısından daha mantıklı olurdu. Şu anki sıralama önce olumlular sonra olumsuzlar şeklinde olduğu için, olumlular ve olumsuzların iki farklı grup oluşturduğu ve dolayısıyla aslında dört değil, her biri ikişer alt bileşenden oluşan iki seçenek bulunduğu anlaşılmaktadır. “Yaşam ve iyi” veya “ölüm ve kötü” (Minhat Yeuda; Sifte Hahamim). Böylece “iyiyi” yapan “yaşama”, “kötüyü” yapansa “ölüme” layık olacaktır. Sıradaki pasuklar da bunları açmaktadır: [1] “Sana bugün, Tanrının Aşem’i sevmeni, O’nun Yolları’nda yürümeni ve Emirleri’ni, Hükümleri’ni ve Kanunları’nu gözetmeni emretmekteyim. Bu emri yerine getirdiğin takdirde ‘iyiyi’ yapmış olacaksın ve yaşayacaksın, çoğalacaksın ve Tanrının Aşem seni, miras almak üzere gelmekte olduğun Ülke’de mübarek kılacak. [2] Ama kalbini [başka yöne] çevirir ve dinlemezsen, [doğru yoldan] uzaklaşarak başkalarının ilahlarına eğilip onlara taparsan – ki bu, ‘kötüyü’ yaptığın anlamına gelecektir – size bugün [açıkça] söylüyorum ki şüphesiz yok olacaksınız, onu miras almak için Yarden’i geçmek üzere olduğun toprağın üzerindeki günleriniz uzun olmayacak” (p. 16-18; Raşi).

İbn Ezra’ya göre “yaşam” – uzun ömrü, “iyi” – dünyevi zenginliği, sağlığı ve şerefi, “ölüm” ve “kötü” de bunların aksini belirtir. Sforno’ya göre “yaşam” – ebedi yaşamı, “iyi” – dünyevi bereketi, “ölüm” – ebedi yok oluşu, “kötü” – dünyevi hayatındaki dertleri tanımlar.

Rabenu Behaye ise bunların hepsinin Tora’yi tanımlıyor olabileceğini vurgular. Evet, Tora’nın “kötü” ve “ölüm” anlamına gelebildiği durumlar da vardır. Zira Tora, *tsadikler* için iyi ve yaşam kaynağı olduğu gibi, Tanrı’ya isyan edenler için de kötü ve ölüm kaynağı haline gelebilir. Önceki kısımda listelenen lanetlerde olduğu gibi.

16. Tanrının Aşem’i sevmeni – Her şeyin temeli budur (İbn Ezra).

[Böylece] – Hirsch.

O’nun Yolları’nda yürümeni – “O’nu örnek almanı” (krş. İbn Ezra). veya “O’nun Gözü’nde doğru olan yolları takip etmeni” (Targum Onkelos).

Emirleri’ni, Hükümleri’ni ve Kanunları’nu gözetmeni – İbn Ezra’ya göre ‘Emirler’, ‘Hükümler ve Kanunlar’ı kapsar. Dolayısıyla buradaki ifadeyi şu şekilde açıklar: “O’nun Sana vermiş olduğu Emirleri gözetmeli ve onları değiştirmeksizin yerine getirmelisin – Hükümleri’nin ve Kanunları’nın ardındaki mantığı anlamıyorsan bile” (İbn Ezra).

Yaşayacaksın – p. 15’teki “yaşam” (a.k.). Sforno’ya göre “ebedi yaşama hak kazanacaksın”.

Çoğalacaksın – Bu hem soy hem de maddi varlık açısından çoğalmayı belirtir ve p. 15’teki “iyi” ile kastedilen budur (a.k.).

¹⁴ Aksine, konu sana çok yakındır – ağzında ve kalbindedir – yapman için.

[143. Özgür Seçim Hakkı]

¹⁵ Gör! Bugün önüne yaşamı ve iyiyi, ölümü ve kötüyü yerleştirdim.

¹⁶ [Şöyle] Ki, sana bugün, Tanrın Aşem'i sevmeni, [böylece] O'nun Yolları'nda yürümeni ve Emirleri'ni, Hükümleri'ni ve Kanunları'nı gözetmeni emretmekteyim ve [bunu yaparsan,] yaşayacaksın, çoğalacaksın ve Tanrın Aşem seni, miras almak üzere gelmekte olduğun Ülke'de mübarek kılacak.

14. Konu – İbranice A-Davar. Tam çeviriyle “söz” veya “şey”. Bir görüşe göre bir bütün olarak Tora'dan bahsedilmektedir (Raşi). Başkalarına göre ise p. 8'de sözü geçen *teşuva* mitsvası kastedilmektedir (Ramban).

Ağzında ve kalbindedir – Sözlü ve Yazılı Tora (Raşi). İbn Ezra'ya göre bunlar farklı mitsva türlerine gönderme yapar. Bazı mitsvalar ağızdan çıkarılan sözlerle yerine getirilir. Mısır Çıkışı'nı yeni nesillere anlatma mitsvası buna bir örnektir. Başka mitsvalar ise, sözel anlatım için hazırlık ve kalp için motivasyon görevi görür. Örneğin *Pesah-korbanı*yla ilgili tüm uygulamalar Mısır Çıkışı'nı sözel olarak anlatmayı tetikleyici özelliktedir. Ve eksiksiz olarak tüm mitsvalar kalpten yerine getirilmelidir.

“Tanrı, yarattıklarından zor taleplerde bulunmaz” (*Talmud – Avoda Zara* 3a). Kendimizle Tora arasında bir mesafe koymadığımız sürece, Tora daima bizim erişebileceğimiz yerdedir. Tora öğrenimi kusursuz bir manevi arınmayı ön şart olarak sunmaz. Eğer kendimizi verirse, Tora'nın mistik sırlarına bile, elbette aşamalar halinde ilerleme suretiyle, erişebiliriz.

Tora için “*ağzındadır*” denmesi, Tora öğrenimi ile ilgili yan bir kuralı da verir. Kişi Tora öğrendiği zaman okuduklarını ağızdan çıkarmalı ve kulağına duyurmalıdır. Sadece göz okuması, Tora'nın özümsemesi için yeterli değildir (*Talmud – Eruvin* 54a).

Mişna'da “Dünya üç şey üstünde durur: Tora'nın üstünde, ibadetin üstünde ve iyilikseverce eylemlerin üstünde” (*Mişna – Pirke Avot* 1:2). Rabenu Behaye bu üçünün, pasukta kullanılan üç sözcükle – *ağız*, *kalp*, *yapmak* – bağlantılı olduğunu belirtir: [1] Tora ile kastedilen, Tora öğrenimidir – bu, “*ağızla*” yapılır. [2] İbadet ile kastedilen *tefilat*dır – yani “*kalple yapılan ibadet*” (bkz. 10:20 açk.). [3] İyilikseverce eylemler, adı

üstünde birer “eylemdir”. Bu da pasuktaki “*yapmak*” sözcüğüyle ima edilmektedir.

Burada *teşuva* mitsvasından bahsedildiği görüşündeki otoritelere göre ise anlam farklıdır: “Günahların hakkında pişmanlık ifade edip onları itiraf etmek üzere: *Ağzındadır*. Nitekim günahın Tanrı'nın Huzuru'nda sözel olarak itiraf edilmesi, *teşuva* mitsvasının ayrılmaz bir parçasıdır (bkz. Bamidbar 5:7 ve Vayikra 26:40). Ayrıca Tanrı'ya tüm içtenlikle dönmek üzere: *Kalbindedir*. Zira *teşuva*nın bir diğer ayrılmaz parçası da, eski hataları tekrarlamama ve gelecekte mitsvaları gerektiği şekilde yerine getirme konusunda kalpten samimi bir karardır. Ve tüm bunlar *yapman içindir*. *Teşuva* mitsvasının gerçekten yapılıp yapılmadığının imtihanı, gelecekteki davranışlardır. Yasakları çiğnemekten kaçınmak, yapılması gerekenleri en iyi şekilde yapmak bu imtihanın başarılı bir şekilde geçilmesini sağlayacak, *teşuva* mitsvasını tamamlayacaktır. Ve bu sadece kişinin kendisiyle sınırlı kalmayacak, çocukları ve torunları ile devam ederek, soyunun Tanrı'ya bağlı Yahudiler olarak yaşamlarının kapısı olacaktır (bkz. p. 2)” (krş. Ramban).

Hahamlarımız bir cenine ana karnundayken Tora öğretildiğini ve doğduğunda tüm bu öğretilerin ona unutturulduğunu öğretirler (*Talmud – Nida* 30b). Ama sonradan unutturulacaksa, en baştan beri öğretmeye ne gerek vardır? Bu doğum öncesi eğitim sayesinde her Yahudi'nin Tora'ya yönelik bir meyli vardır ve hayatında hiç Tora öğrenme fırsatını elde edememiş biri bile bu meyli sayesinde Tora'nın bilgeliğinden etkilenebilir. Böyle birine öğrenim imkânı tanındığı takdirde Tora onun için tamamen yabancı bir şey olmayacak, bir zamanlar bildiği bir bilgi özelliği taşıyacaktır. Moşe'nin, Tora'nın uzaklarda değil, aksine her Yahudi'nin ağzında ve kalbinde olduğunu söylemesinin anlamı budur (Rabi Yosef Dov Soloveitchik).

- 17 יו ואם־יִפְנֶה לְבַבְךָ וְלֹא תִשְׁמָע וְנִדְחָתָּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לְאֱלֹהִים
18 אֲחֵרִים וְעַבַּדְתָּם: יְיָ הִגַּדְתִּי לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֶבְדָּ תֶאֱבֹדוּ
לֹא־תֵאָרִיכְן יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֶתָּה עָבַר אֶת־הַיַּרְדֵּן לְבֹא
19 שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: יְיָ הִעֲלֵתִי בְכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ
הַחַיִּים וְהַמּוֹת נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְלָלָה וּבַחֲרָתָּ בַחַיִּים לְמַעַן
תַּחֲיָה אֶתָּה וְזָרַעְךָ:

elde etmez. Ciddi bir şekilde onu istemelidir. “Yaşamayı isteyen” kişi, her şeyden önce “yaşamı seçmelidir” (Hirsch).

Yaşamı seç – “Size yaşamı getirecek seçeneği – yani iyiyi – seç” (Raşi). Bu, oğluna ya da yakın bir arkadaşına gelip “Tarlamdan güzel bir parsel seç” dedikten sonra, oğluna veya yakın arkadaşına güzel bir kısım göstererek onu tavsiye etmesine benzer (Raşi).

Alternatif olarak “Gerçekten yaşam olan şeyi seç. Öyle ki bu dünyadaki geçici yaşamı bile o amaca ulaşmakta bir yol olduğu için arzula. [s.p.] *Tanrım Aşem'i*, onun İyiliği'ni ve Büyüklüğü'nü takdir etmen sonucunda sev. O'na yapış – tüm eylemlerin O'nun İsmi'ni onurlandırma amaçlı olsun. *Zira senin yaşamın O'dur* – O'nun Torası, ebedi yaşamı getirecek şeydir. *Toprağın üzerinde yaşamak üzere günlerinin uzunluğu O'dur* – Tora sayesinde, bu geçici yaşamda, ülkende uzun ömürlü de olacak, oradaki Tora öğrenimi ve uygulaması ile ebedi yaşama nail olacaksın. Hahamlarımız'ın söyledikleri gibi 'Kendini koridora [=bu dünyada] hazırla ki kutlama salonuna [=Gelecek Dünya'ya] girebilesin' (Mişna – *Pirke Avot* 4:21)” (Sforno).

Hahamlarımız buradaki “Yaşamı seç!” talimatının dünyevi yaşamı da tanımladığını öğretirler. Örneğin bu pasuğa dayanarak bir kural öğretirler: “Bir baba, oğluna bir meslek öğretmekle yükümlüdür. Ve eğer baba öğretmezse, oğul kendi kendine öğrenmekle yükümlüdür” (*Talmud Yeruşalmi* – *Kiduşin* 1:7).

Özgür İrade.

Daha önce ima edilmiş (5:26) ve açıkça söylenmiş (11:26) olan, insanın özgür seçim imkânı, bu pasuklarda daha da açık bir dille ifade edilmektedir (p. 15). Özgür irade prensibi Yahudi inancının en temel sütunlarından biridir. Bu konuda büyük düşünür ve otorite Rabi Moşe ben Maymon'un (Rambam), anıtsal eseri *Yad Ahazaka*'da özgür irade konusunda yazdıklarını burada yaklaşık çeviriyle aktarmaya çalışıyoruz:

Yad – Teşuva, Perek 5: [1] Her insana [seçim]

olanağı verilmiştir. Kendisini iyi yola yönlendirmek ve *tsadik* olmak isterse bu olanağa sahiptir. Ve eğer kendisini kötü yola yönlendirmek ve *raşa* olmak isterse bu olanağa da sahiptir. Tora'da “*İnsan, iyi ve kötüyü tanıma konusunda bizden biri gibi oldu ...*” (Bereşit 3:22) şeklinde yazılı olan da budur. Başka bir deyişle: “İşte, insan adlı bu tür, bu dünyada benzersizdir ve iyiyi ve kötüyü, bilgisi ve düşüncesi doğrultusunda kendiliğinden kararlaştırma, arzu ettiğini yapma ve kimsenin onun iyiyi ya da kötüyü yapmasına etki etmemesi konusunda ona benzeyen başka hiçbir tür yoktur...”

[2] Başka ulusların düşünürlerinin ve Yisrael'in cahillerinin çoğunun sandığı gibi, Tanrı'nın, insanın yaratılışından itibaren *tsadik* veya *raşa* olmasını belirlediği şeklinde bir düşünce aklından geçmesin. Böyle değildir! Aksine, her insan Moşe Rabenu gibi *tsadik*, [günahkâr Yisrael kralı] Yarovam kadar *raşa* veyahut [davranışları açısından] akıllı veya aptal, merhametli veya gaddar ... olabilir ve onu zorlayacak, hakkında karar verecek, onu iki yönden birine çekecek kimse yoktur. Yalnızca o, kendiliğinden ve kendi kararıyla, istediği herhangi bir yola sapabilir. Peygamber Yirmeyau'nun “*Yüce'nin Ağzı'ndan kötülükler ve iyi çıkmaz*” (Eha 3:38) derken kastettiği budur. Başka bir deyişle Yaratıcı, insan için onun iyi olacağına veya kötü olacağına dair karar vermez. Ve durum böyle olduğu için, günahkâr biri kendi kendini harcamış demektir. Bu nedenle günahları nedeniyle – kendi canına yaptığı kötülükler nedeniyle – ağlayıp ağıt yakması yerindedir. [Yirmeyau'nun, önceki pasuktan] Sonra söylediği “*Yaşayan insan ne kadar ağıt yakmalı – kişi, günahları için*” (Eha 3:39) sözleri de bunu vurgular. Yani, yaptıklarımızı seçmek olanaklarımız dâhilinde olduğu ve tüm kötülükleri kendi kararımızla yaptığımız için, *teşuva* yapmamız ve kötülüğümüzü terk etmemiz yerindedir; zira [özgür seçim imkânı böyle bir durumda da] elimizdedir. Sonraki pasuktaki “*Tutunumuzu arayıp araştıralım ve Tanrı'ya dönelim*” (Eha 3:40) sözleri de bunu yansıtır. [3] Ve bu konu büyük bir esastır ve Tora ile Mitsvaların [üstünde durduğu] sütundur.

¹⁷ Ama kalbini [başka yöne] çevirir ve dinlemezsen, [doğru yoldan] uzaklaşarak başkalarının ilahlarına eğilip onlara taparsan,

¹⁸ size bugün [açıkça] söylüyorum ki şüphesiz yok olacaksınız, onu miras almak için Yarden'i geçmek üzere olduğun toprağın üzerindeki günleriniz uzun olmayacak.

¹⁹ Gökleri ve yeryüzünü bugün size karşı şahit gösteriyorum: Yaşamı ve ölümü koydum önüne – *berahayı* ve laneti. Ve [sen,] yaşayabilmen için – hem sen hem de soyun – yaşamı seç!

17. Kalbini [başka yöne] çevirirsen – Günah sürecinin başlangıcı olarak kalbin yön değiştirmesi gösterilmektedir, zira kalp her şeyin temelidir (a.k.).

İbranice *Yifne*. *Talmud* bu sözcüğü, aynı kökten gelen "*Yefane* – *Boşalırsa*" şeklinde değerlendirir. Kişinin kalbi Tora bilgisinden yoksunsa ve Tanrı'nın Torası ile dolu değilse, bu çok ağır sonuçlara yol açabilecektir (*Talmud* – *Suka* 46b).

[Doğru yoldan] Ayrılarak – İbranice *Venidahta*. Krş. p. 1 açık. Ayrıca bkz. 4:19.

18. Söylüyorum – Ya da "söyledim".

Şüphesiz yok olacaksınız – İbranice *Avod Tovedun*. Bu ikileme kesinlik belirtir. Krş. 4:26). Ancak burada ulusun dünya sahnesinden silinmesinden bahsediliyor değildir. Nitekim pasuğun devamı ne tip bir yok oluşun kastedildiğini belirtmektedir: "Onu miras almak üzere olduğun toprağın üzerindeki günleriniz uzun olmayacak." Başka bir deyişle, özellikle "Erets-Yisrael'in üzerinden yok oluş", yani sürgün kastedilmektedir. Ama şüphesiz sürgüne giden yol acılar ve ölümleri de içerecektir.

Bu ikileme aynı zamanda iki farklı yok oluşu belirtir: İnsanların sürülmesi ve servetlerinin kaybedilmesi. Böylece bu, p. 15'teki "*ölüm ve kötü*" seçeneğidir (İbn Ezra). Sforno'ya göre ise bu, p. 16'da söylenenin tam tersidir: "Ebediyen yok olacaksınız".

Toprağın üzerindeki günleriniz uzun olmayacak – Bu p. 16'daki "*Tanrım Aşem seni, miras almak üzere gelmekte olduğum Ülke'de mübarek kılacak*" sözlerinin tam aksidir (İbn Ezra), zira "mübarek kılmak", dünyevi konulardaki bereketi sağlar, ama uzun dünyevi ömür olmadığı sürece bu bereket için ön şart ortadan kalkmış olur (*Piruş Al İbn Ezra*).

19. Gökler ve yeryüzünü ... şahit gösteriyorum – Gökler ve yeryüzü tarih boyunca yerli yerinde duracak ve bahsi geçen kötülük meydana geldiği zaman, Moşe'nin Bene-Yisrael'i bu konuda uyardığına dair tanıklık edeceklerdir (*Sifre*, Aazinu 306; Raşi). Ayrıca bkz. 4:26 ve 32:1.

Ramban, Moşe'nin gökleri ve yeryüzünü daha önce de şahit gösterdiğini hatırlatır (4:26). Moşe

bunu halka yaptığı uzun konuşmasının en başında söylemiştir. Şimdi sözleri bittiği için, şahitleri çağırıp söylediklerini imzalamalarını istercesine, bunu tekrarlamaktadır.

Midraş'tan başka bir açıklama: "Tanrı, Yisrael'e şöyle demiştir: Size hizmet etmeleri için yaratmış olduğum göklere bakın. Hiç karakterlerini değiştirdiler mi? [Ben aksi yönde bir emir vermedikçe] Güneş küresinin doğudan doğmadığı ve dünyayı aydınlatmadığı görüldü mü? Her şey, kendisi için belirlemiş olduğum kurala göre hareket etmiyor mu? Benzer şekilde, size hizmet etmesi için yarattığım yeryüzüne bakın. Ya o karakterini değiştirdi mi? [Ben aksi yönde bir emir vermedikçe] Sizin ekip de onun yeşertmediği hiç oldu mu? Veya buğday ekmenize rağmen arpa yetiştiği oldu mu? Öyleyse ders almalısınız! Hiçbir kazanç ya da kayıpları olmayacak şekilde yaratılmış olan, layık olsa ödül, günah işlese ceza alma gibi bir kavramları olmayan bu ikisi bile karakterlerini değiştirmeyse, siz ki layık olduğunuz takdirde ödül, günah işlediğiniz takdirde ceza alırsınız, sizin de tavrınızı değiştirmemeniz mantığın bir gereği değil mi?!" (*Sifre*, Aazinu 306; Raşi). *Midraş*'taki bu açıklamaya göre pasuktaki ifadenin anlamı "*gökleri ve yeryüzünü ... örnek gösteriyorum ki...*" şeklinde de olabilir.

Yaşayabilmen için – Bu fiziksel yaşamı veya arkada iyi bir isim bırakmayı [yani "ismin yaşamasını"] belirtir (İbn Ezra).

Rabi Akiva bu ifadeyi temel alarak şunu söyler: "Bir baba, oğluna yüzmeyi öğretmekle yükümlüdür. Ve eğer o öğretmezse, oğul kendi kendine öğrenmekle yükümlüdür" (*Talmud Yerusalmi* – *Kiduşin* 1:7). Eski dönemde uzun gemi yolculukları yapıldığı için bir kaza anında insanın yaşamını kurtaracak en önemli bilgi yüzme idi. Dolayısıyla bu öğreti, bir babayı, oğluna sadece yüzmeyi değil, normal şartlarda hayatta karşılaşılabileceği bir tehlikeye karşı nasıl davranacağını ve bu durumlardan kurtuluş yollarını öğretmekle yükümlü kılmaktadır.

En basit düzeyde ise Tora pratik bir ders vermektedir: İnsan yaşamı istemeden ve tesadüf eseri

וְלִדְבָקָהּ בֶּן כִּי הוּא חַיִּיךָ וְאַךְ יָמֶיךָ לִשְׁבֹּת עַל־הָאָדָמָה אֲשֶׁר
נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְתָּיךָ לְאַבְרָהָם לִיצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר פ פ פ

Konuyu kapatırken ince bir noktayı vurgulamak-
ta fayda vardır. Tanrı bize seçenekleri söylemiştir:
“Yaşamı ve ölümü koydum önüne – berahayı ve laneti”.
Ama Tanrı bununla kalmamış, neyi seçmemiz
gerektiğini de söylemiştir: “Yaşamı seç!” Dolayısıyla
her ne kadar insanın özgür seçim “hakı” olduğu
söylenirse de, bu tam olarak doğru değildir. Ger-
çekte insanın kötüyü seçme “imkânı” vardır; ama
buna “hakı” yoktur. Çünkü Tanrı, iynin seçil-
mesini emretmektedir. Sonuç olarak “kötü”, bir
seçenektir; ama onu seçmek, sonradan hesabı
sorulmayacak bir hak değildir (Rabi Menahem Brod).

Hem sen hem soyun – Tora, yaşamı seçmenin
sadece seçimi yapan kişinin değil, ardınan gele-
cek soyunun da yararına olduğunu altını
çizmektedir. Başka bir deyişle kişi öyle bir yaşam
tarzı seçmelidir ki, bu tarzı gören çocukları ve
torunları da Tora’yı takip etme isteği duymalıdır.
Bir insan Tora’nın emirlerini yarım kalple veya
çok ağır birer yükümü gibi bir tavırla yerine
getirdiği takdirde, çocukları da bu kurallara
riayet etme konusunda doğal olarak gönülsüz
olacaklardır. Ama Tora öğrenirse ve emirlerini
neşe ve gururla yerine getirirse, kendi çocukları
ve torunları da onun örneğini benimseyecek-
lerdir (Rabi Moşe Feinstein).

20. Sevmeli – Tam çeviriyle “sevmek için” veya
“sevmek üzere”. Böylece bu pasuğun ilk kısmı,
önceki pasuğun tamamlayıcısıdır: “Ve [sen,]
yaşayabilmen için – hem sen hem de soyun – Tanrı’nı
Aşem’i sevmek, Sözü’nü dinlemek ve O’na yapışmak
üzere yaşamı seç; zira...” Ancak cümle yapısı olarak
İbranice ve Türkçe’de sıralamalar farklı olduğu
için, anlam kaybı pahasına, pasukları iç içe
çevirmek istemedik ve bu açıklamaya güvendidik.

Genel olarak bir kişi – üç büyük günah olan put-
perestlik, cinsel ahlaksızlık ve cinayet yasakları
haricindeki – tüm mitsvalarda, mitsvayı ihlal
etmekle ölüm arasında bir seçim yapması gerek-
tiği zaman, mitsvayı ihlal etmelidir (bkz. Vayikra
22:32 açık.). Benzer bir şekilde, ölüm tehlikesi arz
eden bir durumda Tora’nın bahsedilen üç istisna
hariç tüm mitsvaları ihlal edilmelidir. Örneğin
yaşam tehlikesi, çok ciddi bir emir olan Şabat
emrinin üstündedir ve böyle bir durumda Şabat’ı
ihlal etmek yalnızca bir izin değil, şarttır. Zira
mitsvalar yaşam için verilmiştir (bkz. Vayikra
18:5 açık.) ve Tora burada da “yaşamı seç” demektedir.
Yine de, burada görüldüğü üzere, yaşamı seçmenin

amacı Tanrı Sevgisi, Tanrı’ya itaat ve O’na yapış-
mak olmalıdır (İbn Ezra). Başka bir deyişle, sırf
hayatta kalmış olmak, kendi başına bir değer
değildir. Tanrı Sevgisi, Tanrı’ya itaat ve O’na yapışma
olmadığı takdirde yaşamı ruhsuz bir beden gibidir.
Verilen Şabat örneği doğrultusunda Hahamlarımız’ın
şu sözü de aynı temayı yansıtmaktadır: “[Ölüm
tehlikesi içinde olan kişiyi, kurtarabilmek için]
Şabat’ı bir kez ihlal et ki, çok sayıda Şabat’ı kuralı-
na göre uygulayabilsin” (Talmud – Yoma 85a).
Hayatta kalmanın amacı Tanrı’ya daha çok
yakınlaşabilme fırsatını devam ettirmektir, zira bu
fırsatın mevcut olduğu tek yer bu dünyadır.

Hahamlarımız bir kişinin Tora’yı – örneğin bir
Haham olarak saygı görme amacı gibi – herhangi
bir art niyet olmaksızın çalışması gerektiğini vur-
gularlar. Tanım gereği, bir kişiyi sevmenin anlamı,
insanın, sevgisinin hedefi olan kişiye hiçbir ben-
cil endişe olmaksızın kenetlenmesidir. Tanrı
Sevgisi’ni elde etmenin yolu Tora öğrenmek
olduğundan, bu öğrenim saf bir şekilde Tora’nın
uğruna olması gerekir, kişisel herhangi bir çıkara
hizmet ettiği için Tora öğrenilmez. Tora
öğrenirken başka amaçları olan bir kişi, Tora’yı
değil, kendisini sevmektedir ve böyle biri, tutu-
munu değiştirmedeği sürece Tanrı’yı da sever hale
gelemeyecektir (Talmud – Nedarim 62, Maaral o.a.).

Yaşamak üzere – Tam çeviriyle “oturmak üzere”.

Yaşamın ve günlerinin uzunluğu O’dur – Yani
“Tanrı Senin yaşamundur; Tanrı senin günlerinin
uzunluğudur” (İbn Ezra). Başka görüşlere göre
“Tanrı’nın [dinlemen ve uygulaman gereken]
Sözü’dür” (a.k.) – yani Tora’dır (Targum Yonatan).

Hahamlarımız, Tora öğreniminin, “getirileri bu
dünyada yenen ve anamalı Gelecek Dünya için
bozulmadan kaldığı” mitsvalardan biri olduğunu
öğretirler. Bu öğretinin dayanağı, pasuktaki
“Yaşamın ve günlerinin uzunluğu odur” ifadesidir
(Talmud – Kiduşin 40a).

❧ Sonuç. Bundan önceki iki kısım Yisrael’in
teşuva yapmasından, yani Tanrı’ya dönmesinden
ve tekrar vatanları olan Erets-Yisrael’de toplan-
masından bahsetmişti. Bu nedenle Moşe, yine
halkın Erets-Yisrael’e dönüşü temasını işleyen bu
son kısmı eklemiştir. Son kısım, Tanrı ile Yisrael
arasındaki antlaşmanın ana başlıklarıdır ve Yisrael’in
sürgünden döneceği dönem için de, onların Erets-
Yisrael’e ilk gelişlerinde olduğu kadar geçerlidir
(Daat Mikra).

²⁰ Tanrın Aşem'i sevmeli, Sözü'nü dinlemeli ve O'na yapışmalısın; zira Tanrı'nın, atalarına, Avraam'a, Yitshak'a ve Yaakov'a, kendilerine vereceğine dair yemin etmiş olduğu toprağın üzerinde yaşamak üzere, yaşamın ve günlerinin uzunluğu O'dur.

Pasukta söylendiği gibi: "Gör! Bugün önüne yaşamı ... yerleştirdim" (p. 15). Yine yazılıdır ki: "Gör; bugün önünüze beraha ve beddua yerleştiriyorum" (11:26). Başka bir deyişle, seçim olanağı elinizdedir ve insan, insanların yaptığı ister iyi isterse de kötü herhangi bir hareketi kendi arzusu doğrultusunda yapabilir. Ve yine bu nedenle pasukta [Tanrı'nın Sözleriyle] "Keşke bu kalpleri onlar için tüm zamanlar boyunca Ben'den çekinmek ve tüm emirlerimi gözetmek [üzere böyle kalsa da] bu sayede hem onlar hem de çocukları için ebediyen [her şey] iyi olsa!" (5:26; bkz. o.a.) denmektedir. Başka bir deyişle, Yaradan, insanoğlunu herhangi bir şeye zorlamaz ve onların iyi veya kötü herhangi bir şey yapmasına karar vermez. Her şey insanın kendi elindedir. [4] Eğer Tanrı bir insanın iyi veya kötü olmasına karar verseydi ... henüz yaratılışından itibaren onun için kararlaştırılmış ... olan ve onun başka bir şey yapmak üzere kımıldamasına bile izin vermeyen özelliklerine rağmen bize peygamberler yoluyla nasıl "şöyle yap ve şöyle yapma; tutumunuzu düzeltin ve kötülüğü takip etmeyin" diyebilirdi? Ve tüm bu Tora'nın ne anlamı olurdu? Ve günahkâr biri hangi hakla cezalandırılabilir, tsadikler ne hakla ödüllendirilebilir? Tüm dünyanın Yargıcı diirüst yargı gerçekleştirmeyecek mi? (Bereşit 18:25). Ve sakın şaşırıp da "Nasıl olur da insan her arzu ettiğini yapabilir ve yaptığı her şey kendi kararının bir sonucu olabilir? Bu dünyada Yaratıcı'nın izni olmadan ve onun arzu etmediği bir şey yapması mümkün mü? Hem de pasuk 'Tanrı göklerde ve yeryüzünde her arzu ettiğini yapmıştır' (Teilim 135:6) diyor!" deme. Bil ki, davranışlarımızın kontrolü bize teslim edilmiş olmasına rağmen O her şeyi Kendi arzusuyla yapar. Nasıl? Yaratıcı nasıl ateş ve rüzgârın yükselen, su ve toprağın düşen doğaya sahip olmasını ... ve evrenin tüm yaratıklarının doğalarını[n oldukları şekilde olmalarını] nasıl arzu ettiyse, insanın özgür iradeye sahip olmasını, tüm yaptıklarını kendi kararıyla seçmesini ve onu zorlayan veya etki eden hiçbir şeyin olmamasını, aksine onun, insanoğlunun yapabileceği herhangi bir şeyi Tanrı'nın kendisine vermiş olduğu zekâyla kendi kararıyla yapmasını da aynı şekilde arzu etmiştir. Ve bu nedenle insan, yaptıklarına uygun bir şekilde yargılanır. İyi davrandıysa ona iyilik yapılır. Kötü davrandıysa ona kötülük yapılır. Peygamberin "Bu sizin kendi elinizden kaynaklandı" (Malahi 1:9) sözleriyle belirttiği de budur. Şelomo da bu konuda şöyle demiştir: "Sevin ey genç, çocukluğınla; kalbin seni hoş tutsun gençlik günlerinle. Kalbinin yolların-

da ve gözlerinin görüşüne göre yürür. Ve bil ki tüm bunlar nedeniyle Tanrı seni yargıya getirecektir" (Koelet 11:9). Başka bir deyişle, elinde [istediği-ni] yapma gücün var, ama gelecekte bunun hesabını vereceksin. [5] Belki şöyle dersin: "Tanrı, olacak her şeyi ve olmadan önce bilir. Öyleyse [filanca kişinin] tsadik ya da raşa olacağını biliyordur veya bilmiyordur. [Şöyle ki,] Eğer onun tsadik olacağını biliyorsa, o kişinin tsadik olmaması mümkün değildir. Ve eğer 'onun tsadik olacağını biliyor, ama raşa da olabilir' diyor-san, o zaman konuyu her yönüyle bilmiyor demektir. [Bu durumda Tanrı her şeyi biliyorsa insanın nasıl özgür seçim hakkı olabilir?]" Bil ki bu sorunun cevabı [vardır, ama] yeryüzünden uzun, denizden daha engindir ve birçok esasa büyük dağlar buna bağlıdır. Ama bu konuda sana söylediğim şeyi bilip anlamalısın. "Tora'nın Temelleri" kısmında şunu açıklamıştık: Tanrı herhangi bir şeyi, "kendileri" ve "bilgileri" iki farklı şey olan insanlardan farklı olarak, Kendisi'nin dışındaki bir bilgi şeklinde biliyor değildir. Ama Yüce Tanrı'nın Kendisi ve Bilgisi birdir ve insanın zekâsı bunu derinlemesine kavramaya yetmez. Nasıl ki insan Yaratıcı'nın gerçek niteliğini bilemezse – pasukta söylendiği gibi, "Çünkü insanoğlu Beni görüp de yaşamını sürdüremez" (Şemot 33:20) – aynı şekilde, insanın Tanrı'nın düşüncesini kavraması da mümkün değildir. Peygamberin söylediği gibi: "Çünkü Benim düşüncelerim sizin düşüncelerimiz gibi değildir ve yöntemlerim sizin yöntemleriniz gibi değildir" (Yeşayau 55:8). Sonuç olarak, Tanrı'nın yapılanları bilme şeklini anlama kuvvetimiz yoktur; ama insanın yaptıkları konusundaki kararının onun kendi elinde olduğu ve Tanrı'nın onu etkilemediği ve zorlamadığı gerçeğini şüpheye yer olmaksızın bilmekteyiz. Ve bunu sadece Toramız'ın bir geleneği olarak değil, felsefenin kuralları doğrultusunda da kesin kanıtlarla bilmekteyiz. Ve bu nedenle peygamberlerin sözlerinde insanın, ister iyi ister kötü, yaptıkları hakkında yaptıklarına göre yargılandığı söylenmektedir ve bu, tüm peygamberlik sözlerinin bağlı olduğu esastır.

Rambam'ın bu konuda yazdıkları böyledir. Sonuç olarak özgür irade prensibi, Tanrı'nın kusursuz adalet sahibi olduğu konusundaki bilgimizin bir gerektirmesidir. İnsanın ödüllendirilmesi veya cezalandırılması, ancak iyi veya kötü arasında tamamen özgür seçim yapabilme fırsatı olduğu takdirde adildir. Ve Tanrı'nın yapılacak seçimi önceden bilmesi, O'nun bu seçimi doğrudan ya da dolaylı olarak etkilediği anlamına gelmez – bunu açıklamak ne kadar zor olsa da gerçek budur (Meam Loez).

1 **פרשת וילך** א וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
 2 אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל: ב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן־מֶאֱהָ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אֲנֹכִי
 הַיּוֹם לֹא־אוּכַל עוֹד לַצָּאת וּלְבֹאָה וַיְהִי־הָאָמַר אֵלָי לֹא תַעֲבֹר
 3 אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה: ג יְהִי־הָאֱלֹהִיךָ הָיָה | עֲבַר לְפָנֶיךָ הוּא־יִשְׁמָד
 אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיךָ וַיִּרְשָׁתֶם יְהוֹשֻׁעַ הוּא עֲבַר לְפָנֶיךָ
 כָּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: שְׁנִי

[Artık sizin önünüzde] Çıkıp gelemeyeceğim – “Çıkmak ve gelmek”, Tora öğreniminde liderliği (Talmud – Sota 13b; Ramban) ve savaşta komutayı (İbn Ezra) tanımlayan bir deyimdir (Hirsch; bkz. Bamidbar 27:17): “Ölmeseydim bile, sizin başınızda savaşa gitme gücüm zaten yok. Ayrıca sizin bana ihtiyacınız da yok; ne de olsa düşmanlarınızı Tanrı imha edecek, komutanınız da Yeoşua olacaktır. Bu konuda bir sorun olmayacağına kanıtı da Sihon ve Og’la yapılan ve bizzat tanık olduğunuz savaşlardaki kesin zaferdir” (İbn Ezra).

Sforno Moşe’nin sözlerini aşamalar halinde açıklar: “Ben bugün [tam] 120 yaşındayım; bu yüzden, ölüyorum diye üzölmeye yer yok. Doğa kurallarına göre bundan daha fazla yaşamam zaten uygun olmazdı. Ve eğer bundan çok yaşasaydım bile, [artık sizin önünüzde] çıkıp gelemeyeceğim; zira yaşlandım. Üstelik önünüzde çıkıp gelebilecek halde olsaydım bile bunu yapamazdım, zira Tanrı bana ‘Bu Yarden’i geçmeyeceksin’ dedi. Bu nedenle benim ölmem sizin iyiliğinize olacak, zira bu sayede Erets-Yisrael’e girebileceksiniz. Yine; ölümüm sonucunda liderinizi kaybedeceğiniz için de üzölmeyin, zira Tanrının Aşem – O’dur önüne geçecek olan. Ve şüphesiz, Tanrı’nın liderliği benim liderliğimden çok üstündür ve yeni lideriniz olacak olan Yeoşua da asıl lider değildir. O sadece, Tanrı’nın onu lider olarak ataması nedeniyle sizin önüne geçecektir. Ama asıl lider Tanrı’dır.”

Böylece ilk bakışta Moşe, yaşını öne sürerek artık halkın önünde liderlik etmeye devam edemeyeceğini bildiriyor gibidir. Bu, Moşe’nin artık eski gücünde olmadığı izlenimini vermektedir. Oysa Tora, öldüğü zaman Moşe’nin gücünde hiçbir eksiklik olmadığını açıkça vurgulamaktadır (bkz. 34:7). Dolayısıyla Moşe’nin “çıkıp gelemeyeceğim” demesinin anlamı, “buna gücüm yok” değil, “buna yetkili değilim” şeklindedir: “Bu konudaki yetki benden alındı ve Yeoşua’ya verildi.” Moşe, bu sözlerini sıradaki sözlerle de güçlendirmekte-

dir: “[Artık yetkili değilim; zira] Tanrı bana ‘Bu Yarden’i geçmeyeceksin’ dedi” (Raşi).

Ramban bu konuda farklı görüştedir: “Ben yaşlandım. Artık benden sağlayabileceğiniz bir yarar yok. Dahası, Yarden’i geçemeyecek olmamı Tanrı emretti. Korkmanızı gerektiren bir şey yok; zira Tanrı yolunuzda sizinle birlikte olmaya devam edecek ve benim sizinle olmamamın buna bir etkisi olmayacak. Benim yerime size Yeoşua önderlik edecek.” Ama Ramban’a göre de Moşe aslında güçten düşmüş olmamasına rağmen, onları onsuz bir kayıpları olmayacağına ikna ve teselli etmek için bu şekilde konuşmuştur.

Bir başka olasılık da şöyledir: Moşe her ne kadar o ana dek fiziksel yetilerinden hiçbir şey kaybetmemişse de, bunun tek sebebi ve amacı, Tanrı’nın kendisine vermiş olduğu görevi layıkıyla yerine getirebilmesidir. Ama artık görevinin sonuna geldiğine göre bundan böyle yaşına uygun fiziksel güçsüzlüğü yakında hissetmesi artık normal bir durum olacaktır (Hirsch).

Hahamlarımız “[artık] çıkıp gelemeyeceğim” sözlerinin Tora sözleri ile ilgili söylendiği açıklamasında bulunurlar. Moşe’nin hayatının sonunda bilgelik pınarları kendisine kapanmıştır (Talmud – Sota 13b). Bir bakıma, Tora bilgisi artık girip çıkamamaktadır. Buna bağlı olarak Moşe, halkın, Erets-Yisrael’e girdikten sonra bu durumun düzeleceğini düşünmemesi için eklemiştir: “Benim sizinle Erets-Yisrael’e girmem söz konusu değil, zira Tanrı aksi yönde emir verdi” (a.y., Maarşa o.a.).

3. **Tanrının Aşem** – Bu pasuk, İbranice orijinalinde, Tanrı’nın İsmi ile başlayıp yine Tanrı’nın İsmi ile bitmektedir. Böylece Moşe, halka asıl liderliği yapanın Tanrı olduğunu hatırlatırken her şeyin başının ve sonunun da Tanrı olması gerektiğini vurgulamaktadır (Meam Loetz).

Önüne geçecek olan – Veya “[sözün gelişi, Yarden’i, sizin] önünde geçecek olan”. Moşe burada halkın tümüne hitap etmektedir (Rabenu Behaye).

Vayeleh

31

[144. Yeni Lidere Hazırlık]

¹ Moşe gitti ve şu sözleri tüm Yisrael'e söyledi.

² Onlara [şöyle] dedi: “Ben bugün [tam] 120 yaşımdayım. [Artık sizin önünüzde] Çıkıp gelemeyeceğim ve Tanrı bana ‘Bu Yarden’i geçmeyeceksin’ dedi.

³ “Tanrın Aşem – O’dur önüne geçecek olan. Bu ulusları senin önünden o imha edecek ve [sen] onları[n ülkelerini bu sayede] miras alacaksın. Yeoşua – Tanrı’nın söylemiş olduğu gibi, önüne geçecek olan odur.

31.

Berahalari, lanetleri ve bunlardan sonra söylediklerini bildirdikten sonra, artık Moşe, halka Tanrı Adına söylemesi gerekenleri bitirmiş, bununla görevini tamamlamıştır. Şimdi ise ölümünden önce ölümüyle ilgili olan bazı gerekli konuları halletmesi gerekmektedir. Bunlar, halkla vedalaşmak (p. 1-6), halka halefini sunmak ve halefine de cesaret vermek (p. 7-8), yazılması o zamana kadar tamamlanacak olan Tora’yı Koenler’e ve halkın ileri gelenlerine teslim ederek, Tora’yı yedi yılda bir tüm halkın bir araya geleceği bir ortamda halka hitaben okumalarını emretmektedir (p. 9-13) (Hirsch).

Moşe bunun hayatının son günü olduğunun bilincindedir, çünkü *Zoar*’ın öğrettiği üzere, kutsal ve *tsadik* kişiler maneviyata karşı duyarlıdır ve ruhun bedenden kurtulmaya başlayışını hissedebilirler (*Or Ahayim*).

1. Moşe gitti – Moşe önceki sözlerini tamamladıktan sonra önünde bulunan erkek, kadın ve çocuk, herkes kendi çadırlarına dönmüştür. Tora’nın bunu açıkça söylemesine gerek yoktur, zira toplanmalarının sebebi Moşe’nin Tanrı ile Bene-Yisrael arasındaki antlaşmayı kesinleştirmesiydi ve bu olduktan sonra halkın orada durmayıp dağıldığı açıktır. Tora şimdi, Moşe’nin, ölümünden önce vedalaşmak için Levi kampından çıkıp tüm kabilelere teker teker gittiğini anlatmaktadır (İbn Ezra; Ramban). Moşe her bir çadırı dolaşmıştır (Malbim). Şimdi Moşe halkı, hep Tanrı’nın Sözü’nü iletme amacıyla topladığı şekilde toplamamış, bunun yerine, yeryüzünün görüp göreceği en mütevazı insana yaraşır bir basitlikle vedalaşmak için halka bizzat gitmiştir (Hirsch).

Moşe onlara öleceğini bildirdikten sonra, korkamalarını telkin ederek kalplerini Yeoşua’nın talimatlarına bağlı kalmaları yönünde güçlendirmiştir (İbn Ezra). Ayrıca onları teselli etmiş, ölümünden kaynaklanacak yasın, Tanrı ile aralarında

kesinleştirilmiş olan Antlaşma’nın getirdiği sevince gölge düşürmemesi gerektiğini söylemiştir (Sforno).

İbn Ezra, Moşe’nin kabileler için dile getirdiği ve Vezot Aberaha peraşasında yer alan berahalari da bu noktada verdiği, her zaman kronolojik sıralamayı izlemeyebildiği bilinen Tora’nın ise bunu en sona bıraktığı görüşündedir.

Alternatif olarak, “Moşe [öğrenim çadırına] gitti” (*Targum Yonatan*). Veya “Moşe, [önceki sözlerine] devam etti” (Rabi Şemuel David Luzzatto).

Söyledi – Tam çeviriyle “konuştu”.

2. Bugün [tam] 120 yaşımdayım – Moşe bu sözleri öleceği günde söylemiştir (bkz. 34:7). Moşe’nin “*bugün*” sözcüğünü kullanarak 120 yaşında olduğunu söylemesi, söz konusu günün aynı zamanda Moşe’nin doğum günü olduğunu gösterir. Böylece Moşe, doğduğu tarihte ölmüş ve tamı tamına 120 yıl yaşamıştır. Bu, Tanrı’nın, *tsadiklerin* günlerini, gün-gün, ay-ay tam olarak doldurduğuna işaret eder. Pasukta söylendiği gibi: “*Hayatını tam yaşamayı sağlayacağım [Tam çeviriyle: Günlerinin sayısını dolduracağım]*” (Şemot 23:26) (*Talmud* – *Sota* 13b; Raşi).

Moşe 7 Adar 2368 tarihinde doğmuş, 7 Adar 2488 tarihinde ölmüştür. Ölüm tarihi pasuklardan öğrenilmektedir. Tora’nın sonunda halkın Moşe’nin ardından otuz gün ağladığı söylenmektedir (34:5). Yeoşua kitabının başında, Yeoşua, halka üç gün sonra Yarden’i geçeceklerini bildirmektedir (Yeoşua 1:11). Bunu yas döneminin bitiminde söylemiştir. Yani Moşe’nin ölümünden Yarden’in geçilmesine kadar geçen süre 43 gündür. Yeoşua kitabında Yarden’in 10 Nisan tarihinde geçildiği anlatılmaktadır (Yeoşua 4:19). Bu tarihten geriye 43 gün gidildiğinde 7 Adar tarihine ulaşılır. Moşe eksiksiz ve fazlasız tamı tamına 120 yıl yaşadığına göre, doğduğu tarih de bunun 120 yıl öncesinde yine 7 Adar günüdür (Rabenu Behaye. Kendisi Moşe’nin doğum tarihini de ayrıca başka kaynaklarla hesaplamaktadır).

ד וַעֲשֵׂה יְהוָה לָהֶם כַּאֲשֶׁר עָשִׂה לְסִיחֹן 4
 וּלְעֹוג מֶלֶכִּי הָאֲמֹרִי וּלְאֶרְצָם אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֹתָם: ה וּנְתַנָּם יְהוָה 5
 לַפְּנִיכָם וַעֲשִׂיתֶם לָהֶם כְּכָל-הַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם: ו חֲזִקוּ 6
 וְאַמְצּוּ אֶל-תִּירְאוֹ וְאֶל-תַּעֲרִצוֹ מִפְּנֵיהֶם כִּי | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא
 הַהִלֵּךְ עִמָּךְ לֹא יִרְפֶּךָ וְלֹא יַעֲזֹבֶךָ: ס שְׁלִישִׁי חֲמִישִׁי כִשְׁחָן 7
 מִחוּבְרִין ז וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לִּיהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְעֵינַי כָּל-יִשְׂרָאֵל
 חֲזָק וַאֲמַץ כִּי אַתָּה תָּבוֹא אֶת-הָעָם הַזֶּה אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע 8
 יְהוָה לֵאבֹתָם לָתֵת לָהֶם וְאַתָּה תִּנְחִלָנָה אוֹתָם: ה וַיְהִי הָיָה הוּא |
 הַהִלֵּךְ לַפְּנֵיךָ הוּא יְהִי עִמָּךְ לֹא יִרְפֶּךָ וְלֹא יַעֲזֹבֶךָ לֹא תִירָא
 וְלֹא תַחַת:

olduğunda, Moşe, savaşlardaki güç ve cesaretin ötesinde, halkın yönetimi için gereken güç ve cesareten de bahsetmektedir (Hirsch). Bu aynı zamanda kendi egosuna hâkim olması gerekliliğini de içerir. Nitekim en mütevazı kişilerin bile, belirli bir konuma geldikten sonra kibir tuzağına düştükleri görülmemiş şey değildir (*Meam Loetz*).

Hahamlarımız bu iki sözcüğe bazı açıklamalar getirirler: “Tora’da *güçlü*, doğru davranışlarda cesur ol” (*Talmud – Berahot* 32b) Yani, “görevini Tora’yı temel alarak yerine getirme konusunda güçlü, Tora’nın yönergelerini yerine getirirken çıkabilecek engelleri aşma konusunda cesur ol”. Bu, esas teşkil eden teoride güçlü, uygulamada da cesur olmak gerektiği anlamına gelir – bunlar Yahudi bir liderden beklenen en önemli özelliklerdir (Hirsch).

Bu halkla birlikte sen gireceksin – [Tam çeviriyle “... *geleceksin*”] Yani “Ben buna nail olamıyorum; ama sen halkla birlikte Ülke’ye gireceksin (Sforno). Bu nedenle halkı sana emanet ediyorum (krş. İbn Ezra)”.

Dikkati çeken bir nokta vardır: Moşe’nin bu sözlerinde Yeoşua lider gibi değil, halkın bir parçası gibi değerlendirilmektedir: Onlarla “*birlikte*” gelecektir. Moşe Yeoşua’ya “Kendi neslindeki ileri gelenler seninle birlikte olacaklar. Her şeyi onların görüşleri ve onayları doğrultusunda

yapacaksın” demiştir. Buna karşılık, Tanrı, Yeoşua’ya talimat verirken “*Bene-Yisrael’i ... Ülke’ye sen getireceksin*” diyerek yetkinin tümüyle Yeoşua’da olacağını vurgulamaktadır (p. 23): “Tek yetkili sen olacaksın ve istemeseler bile onları zorla getireceksin. Gerekirse bir sopa alıp kafalarına indir. Bir nesilde tek bir lider olmalıdır, iki lider olmayacaktır (*Talmud – Sanedrin* 8a; Raşi).

Or Ahayim bu konuya açıklık getirir. Moşe, Yeoşua’yı başkalarına tabi kılmaya niyetlenmiş değildir. Sadece, halkı Ülke’ye Tanrı’nın getireceğini söyledikten sonra, Yeoşua’ya, özel bir çaba veya mücadele vermesi gerekmeyeceğini, oraya halkla “birlikte gelmesinin” yeterli olacağını bildirmektedir. Ancak buna rağmen, sözleri Yeoşua’nın ileri gelenler üzerindeki otoritesinin düşük olacağı şeklinde yorumlanabileceği için Tanrı bunun böyle olmadığını ve kendi dönemindeki yüksek otoritenin Yeoşua olacağını vurgulama gereği görmüştür.

8. [Cesaretin] Kırılma[sın] – Bkz. 1:21 açk.

⁴ “Tanrı onlara, imha etmiş olduğu Emori kralları Sihon’la Og’a ve ülkelerine yapmış olduğu gibi yapacak

⁵ ve Tanrı onları önünüze teslim edecek. Onlara, size emretmiş olduğum emrin tümüne uygun olarak [gerekeni] yapacaksınız.

⁶ “Güçlü ve cesur olun! Korkmayın ve onların önünde kırılmayın. Çünkü Tanrın *Aşem* – O’dur seninle giden. Seni bırakmayacak ve seni terk etmeyecektir.”

[145. *Yeoşua*; *Tora*]

⁷ Moşe *Yeoşua*’yı çağırdı ve ona tüm *Yisrael*’in gözleri önünde “Güçlü ve cesur ol” dedi, “çünkü onlara vereceğine dair atalarına yemin etmiş olduğu ülkeye bu halkla birlikte sen gireceksin ve onlara [Ülke’deki] mülklerini sen vereceksin.

⁸ Ve Tanrı – O’dur önünde giden. O seninle olacak, seni bırakmayacak ve seni terk etmeyecektir. Korkma ve [cesaretin] kırılma[sın].”

Önüne geçecek olan odur – Bu ifade pasuğun başında Tanrı için kullanılmışken şimdi *Yeoşua* için de kullanılmaktadır. Moşe bu şekilde Yahudi liderliği konusunda önemli bir ders vermektedir. Yahudi lider kendi başına değil, Tanrı’nın bir uzantısıymış gibi görev yapan bir araçtan ibarettir (*Meam Loez*).

4. Sihon’la Og’a – Bkz. *Bamidbar* 21:21-24 ve 21:33-35.

5. Teslim edecek – Tam çeviriyle “verecek”, “koyacak” veya “yerleştirecek”.

[Gerekeni] Yapacaksınız – “Putlarını yok edeceksiniz” (*İbn Ezra*). Bene-*Yisrael*’in birincil görevi, Erets-*Yisrael*’i putperestlikten arındırmaktır. Bkz. 7:5; 12:1-3. Ancak Moşe’nin burada, bir şehre saldırmadan önce barışçı bir teslim çağrısında bulunma konusundaki talimatlardan (bkz. 20:10-18) bahsediyor olması da ihtimal dâhilindedir (*Hirsch*).

6. Güçlü ve cesur olun – Krş. *Aderet Eliyau*; *Aktiv Veakabala*. “Savaşmak üzere nereye gider-seniz gidin Tanrı’nın sizinle olacağını bildiğinize göre korkmanıza gerek yok” (*İbn Ezra*).

Kırılmayın – Bkz. 20:3 açık. Ya da “kendinizi güvensiz hissetmeyin” (*The Living Torah*).

Seni – Pasuğun başındaki hitap çoğul kullanımıdır: “Güçlü ve cesur olun...” Sonda ise hitap tekile dönmüştür: “*Seni bırakmayacak ve seni terk etmeyecektir.*” Yahudiler’in kuvveti birliklerinde yatar. Yahudiler kardeşçe sevgiyle bir araya gelip

Tanrı’ya “tek kalbe sahip tek bir vücut olarak” kabul ettikleri zaman Tanrı her bir bireyi koruyacaktır. Hahamlarımız *Tsadik Kral David*’in askerlerinin birer *tsadik* olmalarına rağmen aralarında çekişme ve anlaşmazlıklar olduğunu ve bu nedenle tüm savaşlarda muzaffer olmadıklarını öğretirler. Buna karşılık en kötü ve günahkâr krallardan olan *Ahav*’ın askerleri birer putperest olmalarına rağmen, aralarında birlik ve beraberlik olduğu için Tanrı onları başarılı kılmıştır (*Meam Loez*).

Bırakmayacak – Krş. 4:31. Tam çeviriyle “senden gevşemeyecek” veya “seni tutuşunu gevşetmeyecek”. Sonraki terk etme fiili de bunun bir devamıdır: “Terk edilmiş [gibi bir his içinde (*Beer Yutshak*)] olmaman için senin üzerindeki sıkı kavrayışını gevşetmeyecektir” (*Raşi*). Veya “savaş sırasında seni bırakmayıp sıkıca tutacak, savaş sonrasında da seni terk etmeyip, sana yakından nezaret ederek etrafındakilerin sana karşı saldırısına izin vermeyecek (*Sforno*). Senin düşmene müsaade etmeyecek ve başkalarının seni kapmalarına meydan bırakmayacak (*Hirsch*)”.

7-8. Moşe’nin Yeoşua’ya Talimatı. *Yeoşua*’nın saygınlığını arttırmak için, Moşe ona talimatları halkın huzurunda vermiş, halka onun liderlik edeceğini söylemiştir.

7. Güçlü ve cesur ol – Moşe aynı sözleri halka da söylemiştir (ö.p.). Ancak halka söylediği ile *Yeoşua*’ya söylediği arasında temel bir fark vardır. Halka güçlü ve cesur olmalarını söylerken yakında girecekleri savaşlarda takınmaları gereken tavrı kastetmektedir. Ancak *Yeoşua* söz konusu

ט וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת וַיִּתֵּן אֶל־הַכֹּהֲנִים
 9 בְּנֵי לֵוִי הַנָּשָׂאִים אֶת־אֲרֹן בְּרִית יְהוָה וְאֶל־כָּל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל:
 10 רִבְעִי י וַיִּצַּן מֹשֶׁה אוֹתָם לֵאמֹר מִקֵּץ | שְׁבַע שָׁנִים בְּמַעַד שָׁנָה
 11 הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסִּכּוֹת: יֵא בְּבֹא כָל־יִשְׂרָאֵל לִרְאוֹת אֶת־פָּנַי יְהוָה
 אֶל־הָיָד בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר תִּקְרָא אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֶגֶד
 כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּאַזְנֵיהֶם:

zamandır ve dolayısıyla Şemita yılına ait ürünlerin son işlemi de bahsedilen Sukot bayramı öncesinde yapılacaktır. Kurala göre, gelişiminin üçte birini Şemita yılı içinde tamamlanmış olan tahıllar ve ağaç meyveleri, hasatları yıl bittikten sonra yapılsa bile Şemita yılının kutsiyetini taşırlar. Bu nedenle Şemita yılının tamamlanmasını takip eden ve bu yıla ait ürünlerin toplanma dönemine rast gelen Sukot bayramı Şemita yılıyla doğrudan bağlıdır (Talmud – Roş Ašana 12b; Raşi).

Rabi Samson Raphael Hirsch aynı sonuca biraz farklı bir bakışla ulaşır. Pasuk tam olarak “[Her] Yedi yılın bitiminde, [belirli] bir vakitte – Şemita yılı, Sukot bayramında” demektedir. Başka bir deyişle ikişer öğeden oluşan iki grup vardır – [1] (a) [Her] Yedi yılın bitiminde, (b) [belirli] bir vakitte; [2] (a) Şemita yılı, (b) Sukot bayramında. Buna göre bu ikinci grubun öğeleri, ilk grupta kendilerine paralel olan öğeleri açıklamaktadır [1a ile 2a ve 1b ile 2b bağlantılıdır]. Şöyle ki; Tora sadece “[Her] Yedi yılın bitiminde” deseydi sayımın ne zaman yapılacağı açık olmazdı. Bu nedenle “Şemita yılı” denmiştir. Yani bahsedilen yedi yıl Şemita yılına göre sayılacaktır. “[Belirli] Bir vakitte” sözcüğü, söz konusu emrin Şemita yılının hemen bitiminde, yani sekizinci yılın başındaki Roş Ašana’da değil de yıl içinde belirli bir zaman noktasında yerine getirileceğine işaret eder ve “Sukot bayramında” sözleri bu vaktin çerçevesini belirler. Ama Sukot bayramı 7 gündür. Emir tam olarak hangi gün uygulanacaktır? Bu da sıradaki pasukta söylenmektedir: “Tüm Yisrael [Tanrı’nın] seçeceği yerde Tanrı’nın Aşem’in Huzuru’nda görünmek üzere geldiği zaman” – yani bayramın başında. Böylece Akel mitsvasının uygulanacağı tarih, “Şemita yılını takip eden ilk Sukot bayramının ilk Yom Tov nitelikli gününün çıkışı”dır (Talmud – Sota 41a). Bazılarına göre bu doğrudan ikinci günü (Minhat Hinuh 612), bazılarına göre ise ilk günün çıkışında, ikinci günün başladığı o geceyi belirtir (Mişna – Sota 7:8, Tiferet Yisrael o.a.). Ayrıca bkz. Talmud – Sota 41a; Yad – Hagiga 3:3.

11. [Tanrı’nın] Seçeceği yerde – Yeruşalayim’de. Bkz. 12:5.

Tanrı’nın Aşem’in Huzuru’nda görünmek – Bkz. 16:16.

Geldiği zaman – Yani “Tanrı’nın seçeceği yere geldiği zaman”.

Bu Tora’[dan bazı kısımları] – Akel mitsvası çerçevesinde, kral Tora’nın tümünü değil, Devarim kitabından belli kısımları okurdu. Geleneğe göre bu kısımlar [farklı kaynaklara göre] şunlardır: [1] Devarim 1:1-6:9, 11:13-21, 14:22-28:69 (Yad – Hagiga 3:3; Lehem Mişne o.a.; Mişna – Sota 7:8, Tosafot Yom Tov o.a.). [2] Diğer bir görüşe göre 1:1-6:9, 11:13-21 okunur, sonra [olasılıkla, Şemita döngüsüyle birlikte yeniden başlamak üzere olan Maaser döngüsü nedeniyle,] Maaser konusunu işleyen 14:22-27 okunur, sonra aynı konuyu işleyen 26:12-15’e atlanır, 27:11-28:69’daki berahalar ve lanetler okunduktan sonra da 17:14-20’deki krala dair emirlere geri dönülerek okuma tamamlanır. [3] Talmud’daki çoğu versiyona göre ise Maaser konusunu işleyen iki kısım 14:22-27 ve 26:12-15 okunduktan sonra krala dair kısma geri dönülür (17:14-20) ve berahalarla lanetler en sonda okunur (27:11-28:69). Her durumda, gerek kralın onuru nedeniyle gerekse de Sefer-Tora’nın bir yerden bir yere çevrilmesi sırasında halka bezginlik vermemek için, bu sıralamalara katiyen uyulması şartı yoktu ve okuma genellikle atlama ve geri dönüşler olmaksızın yapıldı (Tosafot Yom Tov). Bahsedilen kısımlar [maaser konularının dışında] genel olarak Tanrı’ya sadakat, antlaşma, ödül ve ceza konularını ön plana çıkarmaktadır.

Pasuk “bu Tora” dediğine göre, Tora, olduğu gibi, yani İbranice orijinaliyle okunmalıdır. Orada İbranice bilmeyen kişilerin bulunması olası ise de, Akel mitsvası sırasında Tora’nın tercümesi okunmaz (Yad – Hagiga 3:5).

⁹ Moşe bu Tora'yı yazdı ve onu Levi-oğulları [olan ve] Tanrı'nın Antlaşma Sandığı'nı taşıyan Koenler'e ve Yisrael'in tüm ileri gelenlerine teslim etti.

¹⁰ Moşe onlara şöyle emretti: "[Her] Yedi yılın bitiminde, Şemita yılı vaktinde, Sukot bayramında

¹¹ tüm Yisrael [Tanrı'nın] seçeceği yerde Tanrın Aşem'in Huzuru'nda görünmek üzere geldiği zaman, bu Tora'[dan bazı kısımları] tüm Yisrael'in karşısında, duyacakları şekilde oku.

9. Bu Tora'yı yazdı – Bu sözler, Tora'nın yazılmasının bütünüyle tamamlandığı zamandan bahsetmektedir (*Lekah Tov*). Dolayısıyla bu noktada Tora kronolojik sıralamayı takip etmemektedir (*Gur Arye*). Ayrıca bkz. p. 24 açk.

Başka bir olasılık da şöyledir: Tora'da daha önce Moşe'nin Tora'nın bazı kısımlarını yazmış olduğunu söylemişti (Şemot 24:7 ve 34:27). Nitekim bir görüşe göre Tora bütün bir metin olarak değil, kısımlar halinde verilmiştir. Moşe bu noktada Tora'nın yazılmasının tamamlandığı fikrine vardığı için onu, yedi yılda bir tüm halkın mevcut olduğu bir ortamda okunması konusundaki mitsvayı da ekleyerek Koenler'e vermiştir. Yani bu görüşe göre bu noktada Tora 31:13'e kadar yazılmıştır (Ramban; Abravanel). Aazinu şarkısının yazılıp *Sefer-Tora*'ya eklenmesi ve *Sefer-Tora*'nın bu şekilde tamamlanması konusundaki emir ise kendisine biraz daha sonra verilmiştir (p. 14 v.d.) (Hirsch).

Tanrı'nın Antlaşma Sandığı – Aron Aberit (bkz. Şemot 25:10-22).

Taşıyan – Normal şartlarda Aron Aberit Keat ailesine mensup Leviler tarafından taşınırdı (bkz. Bamidbar 3:31). Ancak belli özel durumlarda bu görevi Koenler yapardı. Örneğin Erets-Yisrael'e giriş sırasında Yarden nehri geçilirken orada gerçekleşen mucizede (bkz. Yeşua Perek 3), Yeriho'nun fethi sırasında (Yeşua 6:6) Aron'un Bet-Amikdaş'a getirilişinde (Melahim I 8:3) durum böyleydi (bkz. *Talmud* – Sota 33b). Moşe'nin Tora'yı Koenler'e ve Yisrael'in ileri gelenlerine ilk teslim edişinde de benzer bir durum söz konusudur; zira bu da önem bakımından üst düzeyde bir olaydır. Olasılıkla bu olayda Koenler Aron Aberit'i sırf bu törenin bir parçası olarak ellerine almışlardır (Hirsch). Sforno da burada Yarden'in geçilişi sırasında Aron Aberit'i taşımakla görevli olacak Koenler'den bahsedildiği görüşündedir. Dolayısıyla alternatif olarak "taşıyacak olan" çevirisi de mümkündür.

Bir diğer alternatife göre "Antlaşma Sandığı'ndan sorumlu olan". Bu olasılıkla Bamidbar 4:5'te bahsedildiği şekilde, Aron Aberit'i yolculuğa hazırlama sorumluluğunu kastetmektedir (*Hizkuni*).

Levi-oğulları ... Koenler'e ve Yisrael'in tüm ileri gelenlerine – Moşe, Tora'nın yazımını tamamladıktan sonra onu önce mensup olduğu Levi kabilesine ve bu kabileye dâhil olan Koenler'e vermiştir [çünkü başlıca Tora öğretmenleri Levi kabilesidir (İbn Ezra)]. Diğer kabileler Tora'ya olan bağlılıklarını kendilerine yaptıkları hisli başvuruyla gösterince (bkz. 27:9 açk.), birer kopyayı da onlara [ve *Sanedrin*'e (İbn Ezra)] vermiştir (*Maskil Ledavid*). İbn Ezra, Tora'yı Yisrael'in ileri gelenlerine Leviler'in de vermiş olabileceği görüşündedir (*Piruş Al İbn Ezra*).

Buradaki "Levi-oğulları [olan] ... Koenler'e" sözcükleri İbranice'de farklı sıralama ile yan yanadır: **Koanim Bene-Levi**. Aslına bakılırsa, burada gereksiz bir kullanım vardır; zira Koenler'in Levi-oğullarından oldukları zaten bilinmektedir. Bu nedenle *Talmud* buradaki, [konumuz için] gereksiz görünen kullanımın, farklı bir konudaki bir kuralı öğrettiğini belirtir. Burada Koen'e, Levi'ye göre öncelik verilmiştir. Bu da, *Sefer-Tora* okunduğu sırada okumak üzere çağrılan kişiler arasında Koenler'in Leviler'e göre öncelikli olduğunu öğretir. Bu doğrultuda *Sefer-Tora*'ya önce bir Koen, sonra bir Levi, sonra da bir Yisrael [=Koen veya Levi olmayan] çağrılır (*Talmud* – Gitin 59b; ayrıca bkz. Vayikra 21:8 açk. ve Bamidbar 19:17 açk.).

Teslim etti – Tam çeviriyle "verdi".

10-13. Mitsvat Akel – "Toplanma Mitsvası". Tora şimdi, yedi yılda bir, Şemita yılının çıkışını takip eden Sukot bayramındaki Hol Amoed'in ilk gününde tüm halkın Bet-Amikdaş'ta toplanarak Devarim kitabının belli kısımlarını kralın ağzından dinlemesini emretmektedir. Bu mitsva "Akel – Topla / Bir Araya Getir" olarak adlandırılır (bkz. p. 12).

10. [Her] Yedi yılın bitiminde – Yedi yıllık Şemita döngüsünün tamamlanmasının ardından, Şemita yılını takip eden Sukot bayramından bahsedilmektedir. Bu noktada bir sonraki Şemita döngüsü başlamıştır, yani bu, sekizinci yılın en başındaki Sukot bayramıdır. Buna rağmen Tora "Şemita yılı vaktinde" sözlerini kullanmaktadır, zira Sukot bayramı, yıllık hasadın tamamen toplandığı

יב הקהל את-העם האנשים והנשים והטף
וגרך אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את-יהוה
אלהיכם ושמרו לעשות את-כל-דברי התורה הזאת.

Ramban'a göre buradaki **Taf** sözcüğü emzikteki bebekleri değil, eğitim çağına yaklaşmış küçük çocukları belirtir ve bu *bilmeyen çocuklar da* hem büyüklerine sorup cevabı *dinleyerek* hem de onları eğitmekle yükümlü olan babalarının bu yükümlülüklerini yerine getirmeleri sayesinde *Tanrı'dan çekinmeyi öğreneceklerdir*.

Şehirlerindeki Gerler'i – Bazı görüşlere göre *Ger Tsedek*'ten bahsedilmektedir (*Lekah Tov*). İbn Ezra ise bahsedilenin *Ger Toşav* olduğu kanısındadır. *Ger Toşav* sadece Noah'ın Soyu İçin Yedi Mitsva'dan sorumlu olmasına rağmen *Akel mitsvasına* o da gelir. Bunun amacı bu mitsvanın önemini kavrayıp Yahudilik'i kabul etme isteği doğma olasılığını değerlendirmektir.

Her ne kadar Tora yalnızca **Ger** dediği zaman bu genelde Yahudilik'i kabul etmiş birini, yani bir *Ger Tsedek*'i kastederse de, Rabi Yaakov Kamenetsky, İbn Ezra'nın, burada bir *Ger Toşav*'dan bahsedildiği konusundaki görüşünü benimser ama şu açıklamada bulunur: Burada, Yahudi olmayan *Ger Toşav*'ın "yükümlü kılındığı" söyleniyor olamaz; zira eğer böyle olsaydı Noah'ın Soyu için yedi değil "sekiz" mitsva olduğunu kabul etmemiz gerekirdi. Dolayısıyla burada *Akel mitsvasına Gerler'in* de gelmesi onlara yönelik bir emir değil, bu kişileri de bu büyük olaya katılmaya teşvik etme yönünde Yahudiler'e yönelik bir emirdir (*Emet Leyaakov*). Yahudiler Yahudi olmayanları Yahudilik'i kabul etmeye ne mecbur ne de teşvik ederler. Ancak bu emir Yahudiler'i, başkalarının onları görüp onlardan ilham almalarına neden olacak düzeyde iyi ve örnek davranışlar içinde olmakla yükümlü kılmaktadır.

Bir araya topla – İbranice *Akel*. Mitsvaya ismi veren sözcük budur. Buradaki emir Tora'nın 613 mitsvasından biridir. *Mitsvat Ase* No. 247. Bu emrin temelinde Yahudi yaşamının öncelikli esasının Tora olduğu mesajı yatar. Yahudiler'i diğer uluslardan farklı kılan bir şey varsa o da Tora'dır. Durum böyle olunca, erkek, kadın, çocuk – tüm Yisrael'in – Tora'yı ulusal bir toplan-tı ortamında, ulusun en üst düzeyli kişininin

ağzından dinlemesi son derece anlamlıdır (*Yad – Hagiga* 3:3; *Sefer Ahimuh*).

Dinleyecekler – Bkz. *Kadınları* k.b. Diğer bir görüşe göre "*dinleyecekler*" sözcüğünün buradaki anlamı "*anlayacaklar*" şeklindedir (krş. 28:49) ve halk içindeki bilge ve anlayış sahibi kişilerden bahsedilmektedir (*Sforno*).

Öğrenecekler – Bkz. *Erkekleri* k.b. Diğer bir görüşe göre: "bilge ve anlayış sahibi olmayanlar, öyle olup 'dinleyenlerden' (ö.a.) öğrenecekler" (*Sforno*).

Aşem'e yönelik huşu hissedecekler – Tam çeviriyle "*Aşem'den korkacaklar*" veya "*Aşem'den çekinecekler*". "Tora'nın harika öğretileri karşısında Tanrı'nın Büyüklüğü'ne hayran kalıp O'na büyük ve derin bir saygı duyacaklar" (*Sforno*).

Tora'nın tüm sözlerini titizlikle yerine getirecekler – Halk, bir araya geldiği *Akel mitsvası* sırasında, Tora'nın Tanrısal kaynağını ve onu yerine getirme yükümlülüğünü dinleyecektir. Halkın kendisi bu yükümlülüğün kefilidir ve yükümlülüğünü, en üst düzeyli kişi olan kral aracılığıyla beyan etmektedir. Her yedi yılda bir, halkın tümünün bir araya gelmesiyle yenilenen bu bilinç, halkın her şeyden önce "*öğrenmesini*", Tora öğreniminin sadece bu olayda değil, hayatın tüm günlerinde yüce bir ödev olduğu prensibini özümsemelerini sağlayacaktır. Böylece yedi yılda bir gerçekleşen *Akel mitsvasıyla*, her gün evlerde, okullarda, öğrenim yerlerinde vs. gerçekleşen Tora öğrenimi mitsvası bir araya gelince, halkta "*Tanrı'ya yönelik huşu*" duyguları uyanacak, bu duygular da "*Tora'nın tüm sözlerinin titizlikle yerine getirilmesi*" için motivasyon sağlayacaktır; zira bu, yani uygulama, zirvedeki hedeftir (*Hirsch*).

¹² [Bu amaçla] Halkı – erkekleri, kadınları, çocukları ve şehirlerindeki Gerler'i – bir araya topla. Bu sayede dinleyecekler, öğrenecekler ve Tanrınız Aşem'e yönelik huşu hissederek, bu Tora'nın tüm sözlerini titizlikle yerine getirecekler.

Tora önce Moşe'nin Tora'yı yazıp onu Levi-Koenler'e verdiğini söylemiştir (p. 9). Burada ise, konu içinde araya giren *Akel* mitsvası dâhilinde, kralın Tora'yı halka okuyacağını söylemektedir. Ancak uygulamada Tora'nın sadece belli kısımları okunduğundan, bir karışıklık olmaması için daha ileride Moşe'nin Tora'nın [bu pasuktaki gibi kısmen değil] "bütünüyle" yazdıktan sonra Leviler'e verdiğini hatırlatacaktır (p. 24-26; Ramban).

Böylece, anlaşıldığı kadarıyla *Akel* mitsvası dâhilinde okunacak olan *Sefer-Tora*, Moşe'nin Koenler'e ve ileri gelenlere vermiş olduğu ana kopyadır. İleri bir tarihte bu tomar *Sefer Azara* olarak adlandırılmıştır, çünkü "*Akel* mitsvasında kralın ve *Yom Kipur*'da *Koen Gadol*'un (bkz. *Vayikra Kitabı*, s. 330) *Azara*'da (bkz. s.a.) okuduğu *Sefer-Tora*" budur (bkz. *Talmud – Baba Batra* 14b, Raşi o.a.). Bu *Sefer Azara* Leviler'e teslim edilmişti ve olasılıkla, bahsedilen okumalar için *Azara*'daki özel bir yerde korunurdu. Ayrıca başka *Sefer-Toralar*'ın doğruluğu da bu ana kopya temel alınarak kontrol edilirdi (*Talmud Yerusalmi – Sanedrin* 2:6). Aron Aberit'in yanına yerleştirilen *Sefer-Tora* ise (p. 24) bundan farklıdır (Hirsch; ayrıca bkz. 17:18 ačk.).

Not: p. 9, burası ve p. 24'te anlatılanlar açısından Sforno farklı görüştedir (bkz. p. 9 ačk. ve p. 24 ačk.).

Tüm Yisrael'in karşısında – Bunun mümkün olması için, hükümdarın, tüm halk tarafından görülebileceği bir yerde olması gerekir (*Or Ahama*). *Bet-Amikdaş* döneminde, *Azara* [=kadınlar avlusu; *Ezrat Naşim*] kısmında yüksek bir ahşap platform kurulur ve kral buraya çıkarak Devarim kitabından yukarıda belirtilen kısımları okurdu (*Mişna – Sota* 7:8; *Talmud – Sota* 41a).

Duyacakları şekilde – Krş. *Targum Onkelos*. Tam çeviriyle "*kulaklarının içine*".

Oku – Tekil kullanım, bu emri belirli bir kişinin yerine getireceğine işaret eder. Bu belirli kişi, sıradaki pasukta söylendiği üzere halkın tümünü bir araya getirebilme yetki ve kuvvetine sahip

olan bir kişidir (*Beer Basade; Biurim Al Piruş Raşi Al Atora*). Dolayısıyla bu emir özellikle hükümdarı bağlar (*Talmud – Sota* 41a; Raşi).

12. Erkekleri – Öğrenmeleri için (*Talmud – Hagiga* 3a; Raşi). Pasuğun devamındaki "[*bu sayede*] ... *öğrenecekler*" sözleri buna yöneliktir (*Mizrahi*); zira Tora öğrenimi mitsvası özellikle erkekleri bağlar (bkz. 11:19 ačk.).

Kadınları – Dinlemeleri için (*Talmud – Hagiga* 3a; Raşi). Pasuğun devamındaki "[*bu sayede*] *dinleyecekler*" sözleri buna yöneliktir (*Mizrahi*).

Normal şartlarda kadınlar zamana bağlı olan "yap" şeklindeki mitsvalardan muaftır (*Talmud – Kiduşin* 29a). Ancak bu konuda bazı istisnalar vardır (bkz. 5:12 ve 11:20 ačk.) ve *Akel* mitsvası da bu istisnalardan biridir.

Çocukları – İbranice *Taf*. Önceki açıklamalarda görüldüğü gibi, erkeklerin ve kadınların ne için geldikleri bellidir. Ama küçük çocukların gelmesinin ne yararı vardır? Gerçi, sıradaki pasukta da "*bilmeyen çocukları da dinleyecekler ve ... Tanrınız Aşem'den çekinmeyi öğrenecekler*" denmektedir. Ancak burada kullanılan *Taf* sözcüğü, henüz öğrenme yaşına bile gelmemiş olan küçük çocukları kasteder. Öyleyse gelmelerine ne gerek vardır? Hahamlarımız buna şöyle cevap verirler: "Kendilerini getirenlere liyakat kazandırmak için" (*Talmud – Hagiga* 3a; Maarşa o.a.; Raşi).

Talmud, *Mişna* dönemi Hahamları'ndan birinin annesinin, Tora öğrenimi seslerini küçüklüğünden beri özümsemesi için onun beşiğini *Bet-Midraş'a* [öğrenim yerine] getirdiğini anlatır. Çağımızda da istenen değerlerin çocuklara kazandırılması için en uygun zamanın çok genç yaşlar olduğu ve bunun en uygun şeklinin de hem ebeveynlerin hem de başkalarının, sürekli bayraktarlığını yaptıkları değerler için şahsi yaşamlarında samimi bir çaba göstermeleri olduğu kabul görmüş durumdadır. Böylece, *Akel* mitsvası için çocukları getirenler, Tora'nın kendileri için değere sahip olduğu gerçeğini çocuklarına da aşıladıkları için ödülü hak ederler (*The Artscroll Chumash – Stone Edition*).

יג ובְּנֵיהֶם

13

אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ יִשְׁמְעוּ וְלִמְדוּ לִירְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם חַיִּים עַל־הָאָדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים
אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: פ חֲמִישִׁי שְׁשִׁי כִשְׁחַן מְחוֹבְרִין

יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הֵן קָרְבוּ יָמַיךָ לָמוֹת קִרְא אֶת־יְהוֹשֻׁעַ
וְהִתִּיצְבוּ בָּאֵהָל מוֹעֵד וְאַצְוֶנּוּ וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְהִי־שָׁם וַיִּתִּיצְבוּ בָּאֵהָל
מוֹעֵד:

14

İşte Tora, halkın en üst düzeyli yetkilisi tarafından böyle bir ortamda ve tüm halkın huzurunda okunacaktır. Bu şekilde halk, yeni tarımsal faaliyet döngüsüne başlarken birkaç noktayı açıkça vurgulamış, ilan etmiş ve en önemlisi, kendisine hatırlatmış olacaktır: [1] İnsanı Tanrı'ya ulaştıracak tek yol, Tora yoludur. [2] Tanrı ile yapılan antlaşma, O'nun Torası ile yapılan antlaşmanın ta kendisidir. [3] Halkın birliğinin ve Tanrı'nın halkı korumasının ön şartı Tora'dır. [4] Tora'nın tanıklığının nöbetini tutmakla görevlendirilmiş olan halk, Tora'nın gerçekliğinin ve Tanrısal niteliğinin kefilidir (Hirsch).

14. Günlerin ölüme yaklaştı – *Talmud* (Moed Katan 28a) Tanrı'nın bu sözleri Moşe'ye, ölümünden beş gün önce söylediğini kaydeder. Dolayısıyla bu açıklamaya göre, Tora'nın bu kısmı, Moşe'nin son gününde geçen önceki kısımlardan daha önce olan bir olayı tanımlamaktadır ve burası da Tora'nın kronolojik sırayı izlemediği yerlerden biridir (Meam Loez).

Tanrı'nın bu sözleri, herkes için Tanrı tarafından belirlenmiş bir yaşam süresi olduğuna işaret etmektedir (İbn Ezra). Ancak bu süre kesin değildir ve Tanrı bunu, kişinin liyakatine bağlamıştır. Eğer *tsadik*se, bu günlerini dolduracaktır. Eğer hak etmezse günleri kısalabilir (Rabenu Behaye).

❧ **Kader.** Yukarıdaki açıklama, akla Yahudilik'in kader konusuna bakışı açısından ne olduğu sorusunu getirmektedir. Yahudilik'te bu, *Mazal* adı verilen terimle tanımlanır. Aslında *Mazal*, burçların etkisi anlamına gelir. *Talmud* bu konuda şunları söylemektedir: “İnsanın çocukları, yaşamı, yiyeceği, [salt] liyakate değil *Mazal*'a bağlanmıştır.” *Talmud* buna örnek olarak iki büyük Haham'ın yaşamlarını vermektedir: “Zira işte; Raba ve Rav Hisda'nın her ikisi de birer *tsadik*ti. Ama biri kırk yıl yaşamışken diğeri altmış yıl

yaşamıştır. Raba'nın evinde altmış dert vardı, Rav Hisda'nın evinde altmış mutluluk. Raba'nın evinde ailesi için arpa ekmeği bile yoktu, Rav Hisda'nın evinde ise en iyi kalite undan yapılmış ekmekler köpekler için bile boldu” (*Talmud* – Moed Katan 28a).

Tüm bunlar, Hahamlarımız'ın *Mazal* konusunu kabul ettiklerinin yani bunun gerçek olduğunun işaretidir. *Mazal* ile kastedilen, burçların insanların üzerindeki etkisidir. Tanrı burçları yarattığı zaman onlara insanlara yarar sağlama veya zarar verme kuvveti vermiştir. Ancak şüphesiz vermiş olduğu bu kuvvet mutlak değildir ve Tanrı bunların hepsinin üstünde ve yönetiminde olduğu gibi, istediği zaman istediğini yükseltip istediğini alçaltır, burçların etkisini kuvvetlendirir ya da azaltır – sonuçta her şey O'nun isteğine bağlıdır. Bunun bir uzantısı olarak, yukarıda belirttiği gibi, Tanrı, insanın yaşamını, onun liyakatine göre uzatabilir veya kısaltabilir (krş. Melahim II 1:16; Yeşayau 38:5).

Öyleyse Hahamlarımız'ın “İnsanın çocukları, yaşamı, yiyeceği, [salt] liyakate değil *Mazal*'a bağlanmıştır” şeklindeki sözlerinin amacı, *Tefila*'nın (dua) ne kadar güçlü olduğuna işaret etmektir. Zira işin nihayetinde her şey Tanrı'ya bağlı olduğuna ve burçlara kuvvet vermiş olsa da O'nun kuvvetinden hiçbir şey eksilmiş olmadığına göre, şüphesiz Tanrı, burçlara vermiş olduğu kuvveti kolaylıkla iptal de edebilir. Nitekim eski dönemdeki usta astrologlar bile, yıldız sistemlerinin tali, Tanrı'nın esas olduğunu kabul ederlerdi – ve esas, daima taliden üstün olduğu gibi, onun kuvvetini tamamen iptal de edebilir. Buna bağlı olarak, diğer konularda Tanrı, insanın liyakati doğrultusunda, onun için önceden belirlenmiş olan “varsayılan değerleri” değiştirebilir ve bunu, insanın duası olmaksızın yapabilir.

¹³ Bilmeyen çocukları da dinleyecekler ve onu miras almak için Yarden'i o yönde geçmek üzere olduğunuz toprağın üzerinde yaşadığınız tüm günler boyunca Tanrınız Aşem'den çekinmeyi öğrenecekler."

[146. Son Hazırlıklar]

¹⁴ Tanrı, Moşe'ye "İşte, günlerin ölümüne yaklaştı" dedi. "Yeoşua'yı çağır, [ikiniz] Buluşma Çadırı'nda hazır bekleyin ve ona talimat vereyim."

Moşe – ve Yeoşua – gitti ve [birlikte] Buluşma Çadırı'nda hazır durdular.

13. Bilmeyen çocukları da dinleyecekler ve ... öğrenecekler – "Küçük yaşta oldukları için soru sormayı bile bilmeyen çocukların en azından kulakları dolacak ve söylenenleri anlamasalar bile dinleyecekler, büyüüklerinde de bunları anlamış olanlara sorarak onlardan öğrenecekler (Sforno). Dahası sadece böylesine etkili bir ortamda bulunmak bile onların ruhlarında silinmeyecek bir etki bırakacak. Tüm büyüklerinin büyük bir saygı ve huşu ile Tanrı'nın Sözleri'ni dinlemesine şahit olmak, onları da Tanrı'ya bağlayacak. Çocuklar için dinlemek, öğrenmek ve huşu, üç ayrı şey değildir – bunların üçü, sadece orada bulunmakla doğrudan çocukların ruhunda yer edinecek, büyüüklerinde sorumlu olacakları titiz uygulamanın da temelini oluşturacaktır (Hirsch)." *Minha Gedola* adlı eser, bu olayı yaşayan çocukların ileri tarihlerde "Babamın beni Yeruslayim'e götürdüğünü hatırlıyorum. *Bet-Amikdaş*'taki muazzam kalabalığa katıldık ve kral bize Tora'yı okudu" dediklerini kaydeder. Bu tipteki bir deneyim elbette çocukların Tanrı'ya yönelik huşu duymasında son derece etkili bir role sahiptir (*Meam Loez*).

Bu, Tora'nın el üstünde tutulduğu önemli vesilelere çocukların da getirilmesi konusunun önemine işaret eder. Yalnız bu konu da tamamen sınırsız değildir. Eğer çocuklar bu olaya saygı göstermenin önemini kavrayabilecek olgunlukta değillerse bundan ne kadar etkilenecekleri soru işareti oluşturur. Nitekim *Sefer Hasidim*, çok küçük yaştaki çocukların, duaların saygın gidişatını olumsuz yönde etkileme olasılığı nedeniyle sinagoga getirilmemesi konusunda katı bir uyarıda bulunur. Ancak yine de, çocuğun genel olarak ortamın ciddiyetine uyum sağlayacağı yaş geldiği andan itibaren onları da dualara getirmek, onların üzerinde Yahudilik'e olan bağlılıklarının gelişimi açısından çok temel ve olumlu bir etki bırakacaktır (a.k.).

☞ **Sonuç.** *Şemita* yılı çıkışını takip eden *Sukot* bayramının ilk *Hol Amoad* gününde Koenler halkı *Bet-Amikdaş*'ta toplanmaya çağırıldılar. *Tosefta* (*Sota* 7:8) bunu şöyle anlatır: O gün Koenler

[Yeruslayim'deki] açık ve kapalı yerlerde dururlar ve ellerinde altın borazanlar tutarlardı. Bu borazanları tekrar tekrar çalarlardı. O gün bir *Koen* elinde borazan olmadan görüldüğü takdirde soy ağacı hakkında şüphe duyulurdu. Yeruslayim halkı bu olayda büyük kâr elde ederlerdi. Bu borazanları günde bir *dinara* kiraya verirlerdi.

Bet-Amikdaş'taki kadınlar avlusunda, kralın Devarim'deki belli kısımları okurken oturacağı ahşap bir platform yapıldı. Kral okunacak kısımları tamamladıktan sonra yedi *beraha* okur, *Şehinası*'nı Yisrael'in içinde barındırdığı için Tanrı'ya övgüler sunardı (*Meam Loez*).

Akel mitsvası doğrultusunda Tora'nın halkın toplandığı bir ortamda okunmasının amacı halka Tora'yı öğretmek değildir; zira "*Talmud Tora – Tora Öğrenimi*" mitsvası, istisnasız her gün insanın kendi özel yaşam ortamında yerine getirmesi gereken sürekli bir mitsvadır (bkz. 6:6 ve 11:19). Dolayısıyla burada verilen, yedi yılda bir gelen özel nitelikli ve belirli bir amacı hedefleyen bir mitsvadır. Tora, uygulama vaktini çok sayıda sözcükle açıklama gereği hissetmiştir: [1] "[Belirli] Bir vakitte" [İbranice *BeMoed* ~ "*bayramda*"] – yani her Yahudi ruhunun Tanrı ile birleşmeye çağrıldığı bir vakitte. [2] "*Şemita yılı [bitiminde]*" – yani *Şemita* yılı ile kesilmiş olan tarım faaliyetinin tekrar başlamak üzere olduğu bir zamanda. [3] "*Sukot bayramında*" – yani başlıca teması, Yahudiler'e çölde geçirdikleri, hiçbir tarımsal veya ekonomik faaliyette bulunmayıp, Tanrı'nın, erkek, kadın, çocuk *herkesi* mucizevi yöntemlerle yaşatıp onları Onur Bulutları ile korumuş ve yönlendirmiş olduğu yolculuğu anımsatmak olan ve aynı zamanda, içerdği mitsvalarla halkı tarımsal faaliyete hazırlayan bu özel bayramda. [4] "*Tüm Yisrael [Tanrı'nın] seçtiği yerde Tanrının Aşem'in Huzuru'nda görünmek üzere geldiği zaman*" – yani halkın, Tanrı'nın çağrısına uyarak, O'nun seçtiği yer olan *Bet-Amikdaş*'a geldiği ve "Tanrı'nın Huzuru'nda görünme mitsvasını" yerine getirmek üzere getirdiği *korbanı* yapmış olduğu bir ortamda.

- 15 **וַיֵּרָא יְהוָה בְּאַהֲל בְּעֶמּוּד עָנָן וַיַּעֲמֵד עִמּוּד הָעָנָן**
- 16 **עַל־פֶּתַח הָאֶהֱל: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנֵּה שָׁכַב עַם־אֲבֹתֶיךָ וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה | אֶחָד | אֶלֶהִי נִכְר־הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא בָא־שָׁמָּה בְּקִרְבּוֹ וַעֲזָבֵנִי וְהִפֵּר אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אִתּוֹ:**

düşünmeye başlamasına neden olur. Ve bu da merkeze Tanrı'yı koyması gereken Yahudi için düşüşün başlangıcıdır (Meam Loez).

İbranice söz dizilişinde pasuk şöyledir: “İşte sen atalarla yatmak üzeresin ve kalkacak...” Böylece “kalkacak” sözcüğü iki yönde değerlendirilebilir: [1] Çevirimizde olduğu gibi “... bu halk kalkacak” veya [2] önceki sözlere bağlı olarak “sen atalarla yatacağın ve kalkacağın” şeklinde. *Talmud* (*Sanedrin* 90b) bu ikili kullanımın, Yahudi inancının en önemli temellerinden olan “**Tehiyat Ametim** – *Ölülerin Dirilişi*” prensibini ima ettiği açıklamasında bulunur. Geleneksel bilgilere göre yalnızca ruhlar yaşamaya devam etmekle kalmayacak, ileri bir tarihte bedenler de tekrar dirilecektir. *Tehiyat Ametim* *Maşiah* geldikten bir süre sonra gerçekleşecektir ve bunun tam olarak nasıl olacağı konusunda farklı görüşler vardır. Çalışmamızda bu konuya girmeyeceğiz.

İçine – Yani “Ülke’deki halkların arasına” (Ramban).

Alternatif olarak “yabancıların ilahlarının arasına”: “Ülke’nin oradaki putların yönetimi altında olduğunu ve Ülke’ye girdiği zaman onların kralığının içinde oturduğunu düşünecek; böylece onlara da yönelecek. Ama başlangıçta, Tanrı ile olan antlaşmasını resmi olarak ihlal etmeyecek. Formalite icabı *Bet-Amikdaş*’taki *korban*larını Tanrı’ya yapacak, hatta belki de Tora’nın mitsvalarını bir şekilde yerine getirecek; ama *bununla birlikte* başkalarının ilahlarına da ibadet edecek. Böylece başka felsefe ve uygulamalar Tora’yla çelişmiyormuş gibi ikili bir tavır alacak. Ama işte tam olarak bunu yapması *Beni terk etmek ve onunla yapmış olduğum Antlaşmam*’ın ihlali anlamına gelecek” (Hirsch).

Ülke’deki yabancıların ilahlarının – *Targum Onkelos*; Raşi. Alternatif olarak “Ülke’nin yabancıları olan ilahların” (Ramban; *Septuaginta*). Erets-Yisrael Tanrı’ya özeldir (krş. *Melahim* II

17:26; *Divre Ayamim* II 32:19). Tanrı Erets-Yisrael’i doğrudan ve aracısız bir şekilde yönetir (bkz. 11:12) ve buranın üzerine herhangi bir melek, burç ya da başka bir manevi kuvveti atamamıştır. Böylece putperestlik her yerde kötü ise de, bunu Erets-Yisrael’de yapan kişi, kralı tahtından kovalamayı tasarlayan biri gibi davranmış olur (Rabenu Behaye). Dolayısıyla orada ilah olarak kabul edilen diğer herhangi bir şey “Ülke’nin yabancıları”dır (Ramban). İbn Ezra her iki olasılığı verir.

Yoldan çıkacak – Tam çeviriyle “zina edecek”. Yisrael’in Tanrı’ya ihanet edip putperestliğe kayması, evli birinin, eşine ihanet edip başkasına giderek zina etmesiyle bir tutulmaktadır.

¹⁵ Tanrı Çadır'da, bulut sütununda göründü ve bulut sütunu Çadır'ın girişi yakınında durdu.

¹⁶ Tanrı, Moşe'ye "İşte sen, atalarınla yatmak üzeresin" dedi. "Ama bu halk kalkıp, oraya – içine girmek üzere olduğu Ülke'deki yabancıların ilahlarının ardından yoldan çıkacak ve Beni terk ederek, onunla yapmış olduğum Antlaşmam'ı ihlal edecek.

Pasukta söylendiği gibi: "**Retson Yereav Yaase – Kendisine Huşu Duyanların İsteklerini Yapar**" (Teilim 145:19) – bu istek duayla dile getirilmediyse bile. Ama sayılan üç şey – çocuklar, yaşam ve yiyecek [=geçim] – insan için önceden belirlenmiştir ve *Mazal*'a bağlanmış olan varsayılan değerlerin değişimi için sadece liyakat yeterli değildir. Bu değişim ancak *Tefila* ve Tanrı'ya yakarıyla sağlanabilir. Pasukta söylendiği gibi: "**Veet Şavatam Yişma Veyoşiem – Ve Yakarışlarını Dinler Ve Onları Kurtarır**" (Teilim 145:19). Nitekim *Tanah*'ta her üçü için örnekler vardır. Kısır olan Rahel, dua sayesinde çocuk sahibi olabilmıştır (Bereşit 30:22). Kral Hizkiyau, dua sayesinde ölümcül hastalığından kurtulabilmıştır (Yeşayau 38:5). Peygamberler Eliyau ve Elişa zama-nındaki kıtlık, bol yiyecek teminiyle sona ermiştir.

İşte Hahamlarımız bu nedenle bu üç noktayı vurgulamışlar ve insanın bunlar için bol dua etmesi gerektiği konusunda uyarıda bulunmuşlardır. *Tefila*nın gücü, bunların bağlı olduğu *Mazal*'ın kuvvetini iptal edecek kadar büyüktür.

Sonuç olarak, *Mazal*, "kader", diye bir kavram vardır, ancak bu mutlak değildir. Diğer konularda Tanrı insan için belirlediği şeyleri onun liyakati doğrultusunda değiştirebilir. Çocuklar, yaşam ve geçim konularında ise bu değişim için liyakatin yanında kuvvetli ve içten *tefilaya* gerek vardır (Rabenu Behaye).

Talimat vereyim – İbranice **Vaatsavenu**. Tam çeviriyle "ona emredeyim". Alternatif olarak "onu yönetici olarak görevlendireyim" (Ramban; krş. Bamidbar 27:19).

Raşi, buradaki pasuklarda Yeoşua'ya yönelik bir emir görülmediğinden olsa gerek (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*), sözcüğün buradaki anlamının "onu teşvik edeyim" şeklinde olduğu görüşündedir. Öte yandan İbn Ezra ve onu takip eden Ramban bu sözcüğü normal anlamıyla değerlendirir ve söz konusu emrin p. 23'te olduğunu belirtir. Raşi ise

p. 23'te söylenen "Güçlü ve cesur ol" gibi sözlerin emir değil teşvik niteliğinde olduğu görüşündedir (*Mizrahi*).

Moşe ... gitti – Bu ana kadar Yisrael kampında olan Moşe şimdi, Yeoşua ile birlikte *Şehina* kampına gitmiştir (İbn Ezra).

15. Bulut sütununda – Bulut sütununun içinde (Ramban) veya yakınında (İbn Ezra).

Çadır'ın girişi yakınında durdu – Moşe ile Yeoşua dışarıda durmuşlardır. Aslında Moşe'nin *Mişkan*'ın içine girme yetkisi vardır. Pasukta söylendiği gibi: "Seni Huzurum'a orada çağırarak, seninle kapağın üzerinden – Tanıklık Sandığı'nın üstündeki iki Keruim'in arasından – konuşarak, Bene-Yisrael'le ilgili olarak sana emredeceğim her şeyi [orada bildireceğim]" (Şemot 25:22). Ancak Yeoşua aynı yetkiye sahip değildir ve olmayacaktır da. Bu nedenle Tanrı, Moşe ile konuşurken Yeoşua'nın da duyabilmesi için bulut sütununu *Mişkan*'ın girişine getirmiş, onun arada bir ayıraç görevi görmesini sağlamıştır (Ramban; *Daat Mikra*). Başka bir görüşe göre ise bulut sütununun orada durmasının amacı, halka, Tanrı'nın o sırada Moşe ve Yeoşua ile iletişime geçtiğine dair işaret vermektir (Hirsch).

16. Kalkıp – "Kalkma" fiili bir şeyi ulu orta, çekinmeden yapmayı belirtir. Halkın ciddi bir kesimi gelecekte putperestliğe veya farklı felsefelere kayacağı zaman bunu gizlice veya çekinerek yapmayacak, aksine onu meşru ve insanın göğsünü gere gere yapabileceği bir şey olarak değerlendirecektir (Hirsch). Bu sözcük isyanı da belirtebilir (*Daat Mikra*; krş. Bamidbar 16:2).

Ancak bu anlamın aksi de mümkündür: "Yükselcek". Yani "Bu halk sen öldükten sonra yükselip büyük noktalara erişecek. Erets-Yisrael'i ele geçirip burada Tora'ya bağlı bir yaşam sürecektir. Ancak bu uzun ömürlü olmayacak ve yoldan çıkacak..." Başarı çoğu zaman kibir ve kabalığı beraberinde getirebilir. Bu özellikler insanın kendisini merkeze koymasına, sadece kendisini

יִזְכְּרָהּ אִפִּי בְּיוֹם־הַחַיָּה וְעִזְבֹּתַי פָּנַי מֵהֶם וְהָיָה
לֶאֱכֹל וּמִצָּאָהוּ רַעְיוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְאִמֵּר בְּיוֹם הַחַיָּה הֲלֹא עַל
כִּי־אֵין אֱלֹהִי בְּקִרְבִּי מִצָּאוֹנִי הָרַעְיוֹת הָאֵלֶּה:

görmekteyiz. Böylece, anlaşılan, söz konusu itiraf yarım ağızla ve eksik bir şekilde yapılmıştır (krş. Vayikra 26:40 açık.). Bu aşamada sadece hatalı olduklarını görmekte, yaptıklarından pişmanlık duymaktadırlar. Doğrusu, hatalarını hiç kabul etmeseler ağır cezayı hak edeceklerdir. Pasukta söylendiği gibi: “*Seninle, ‘Günah işlemedim’ demen nedeniyle davalacağımı!*” (Yirmeyau 2:35). Yani günah işlendiği gerçeğinin reddi bile başlı başına bir günahtır. Dolayısıyla buradaki kabullenme bile Tanrı’nın onlara yardım edip kendilerini kurtarması için yeterli olmalıdır; ne de olsa hatalarını görmüşlerdir. Ancak yine de bu, açık bir şekilde kurtarılmaları için yeterli değildir. Bu nedenle Tanrı, onları kurtarma sürecini de “Yüzünü tamamen gizli tutma suretiyle” yürürlüğe koyacaktır. Başka bir deyişle Tanrı’nın önceki Yüz gizlemesi Yisrael’in üzerine çok sayıda kötülük ve sıkıntı getirme amaçlı iken, kabullenmenin sonrasındaki Yüz gizlemesi bu amacı taşımakta değildir. Ne de olsa bunun ardından yeni sıkıntılardan bahsedilmektedir. Ancak ikinci Yüz gizleme, kurtuluş sürecinin açık mucizelerle değil doğal yollardan, aşamalar halinde ve zorlu engellerden geçilerek ilerleyeceğini belirtmektedir. Bu süreç boyunca Yisrael, Tanrı’nın kendisini hiçbir zaman tamamen terk etmeyeceği konusunda güçlü bir inanca ve güvene sahip olmak durumunda kalacaktır – ta ki pişmanlıkları kusursuz olup bunu tam bir şekilde itiraf etmelerine ve “Tanrı’ya kadar dönmelerine” (30:2) dek (Ramban).

İkinci Yüz gizlemenin başka bir sebebi de olabilir. Yisrael başına gelen büyük dert ve ıstıraplar nedeniyle “Artık Tanrım benimle değil” sonucuna varmakla kalmayıp, bunun mutlak olduğu ve Tanrı’nın bir daha onların yanında olmayacağı gibi bir düşünceye ve buna bağlı olarak ümitsizliğe kapılabilir. Ümitsizlik insanı dua etmenin ve *teşuva* yapmanın yararsız olduğunu düşünmeye itme gücüne sahiptir. Böylece hatalarını kabul etmelerine rağmen, yine de *teşuva* yapmayabilirler. İşte Tanrı, Yisrael’in bu yanlış düşünce sonucunda kendi kendisine *yapmış olduğu tüm kötülük nedeniyle* ondan Yüzü’nü gizlemeye devam edecek; durumu gittikçe kötüleşen ve *başkalarının ilahlarına yönelip* de bundan bir sonuç elde edemeyen Yisrael de en sonunda dua ve *teşuva* ile

Tanrı’ya başvurmadan başka çaresi olmadığını anlayacaktır (Sforno).

Ancak buradaki ifadeyi tamamen farklı bir şekilde değerlendirmek de mümkündür. Açıkçası, salt metne bakıldığında halkın herhangi bir itirafıta bulunduğu görülmemektedir. Söylediği şudur: “*Tüm bu kötülükler, Tanrım aramda olmadığı için beni bulmuş değil mi?*” Bu sözler, 7:21’deki “[*Düşman ulusların*] Önerinde kırılma, *çünkü Tanrım Aşem aramdadır – Büyük ve Heybetli Tanrı’dır O*” sözleriyle karşılaştırıldığında bir nokta ön plana çıkmaktadır: Halk buradaki şikâyetinde kendini değil, Tanrı’yı sorumlu bulmaktadır! Bir anlamda “Hani Tanrı aramda olacaktı?” demek, sanki Tanrı ile aralarındaki ilişkide kendisi her şeyi sadakatle yerine getirmiş, bir değişiklik varsa onu da Tanrı – durup dururken – yapmış gibi bir ifade kullanmaktadır. Tanrı’ya ihanetine rağmen Tanrı’yı sahiplenmeye halen hakkı olduğunu belirtircesine “*Tanrım aramda değil*” demekle sakınca da görmemekte – hatta bunu sav olarak kullanmaktadır: “Neden benim Tanrım olarak verdiği sözleri tutmuyor? Neden başıma dertler gelmesine izin veriyor?” Kısacası halk, kendisini suçlamadan önce Tanrı’yı suçlamakta, Tanrı’nın bu şekilde kayıtsız kalmasına neden olan kendi ihanetini ise göz ardı etmektedir. Oysa Tanrı tüm bu duruma neden geldiğini açıkça söylemektedir: “*Zira başkalarının ilahlarına yöneldi!*” (s.p.). Tanrı’yı terk eden, Tanrı’yı kendisine yakın olmamakla suçlama hakkına sahip değildir. Tanrı daima Yisrael’in Tanrısı’dır, ama bu özelliğini sadece ve sadece Yisrael onu kendi Tanrısı olarak görüp O’na – ve yalnızca O’na – bağlı olduğu sürece yürürlükte tutar. O bunu yapmadığı zaman ise, Tanrı da bu özelliğini askıya alır – ta ki Yisrael, Tanrı’nın Halkı olduğunu anlayana ve bu sığata yaraşır bir tutum sergileyene kadar. Sonuç olarak buradaki şikâyet tamamen temelsizdir. Tanrı aslında Yisrael’in “arasındadır” ve ona yönelik yakınlığını hiçbir zaman iptal etmeyecektir. Ancak işte tam olarak da “arasında” olduğu için, onun günahkâr tutumuna hoşgörülle yaklaşmayacak, günahları nedeniyle ona dert ve sıkıntılar gönderecektir. Bu da Tanrı’nın, Yüzü’nü daha da gizlemesinin (s.p.) bir sonucudur (Hirsch).

¹⁷ O gün ona karşı öfkem alevlenecek; onları terk edeceğim ve Yüzüm'ü onlardan gizleyeceğim. [Düşmanlarına kolay] Av olacak; çok sayıda kötülükler ve sıkıntılar onu bulacak.

"O gün "Tüm bu kötülükler, Tanrım aramda olmadığı için beni bulmuş değil mi?" diyecek.

17. Onları terk edeceğim – "Kendi hallerine bırakacağım" (Hirsch).

Yüzüm'ü onlardan gizleyeceğim – "Sıkıntılarını görmüyormuş gibi davranacağım (Raşi). Bana seslenecekler ama onlara cevap vermeyeceğim (İbn Ezra)". Alternatif olarak "Şehinam'ı onlardan uzaklaştıracam" (*Targum Onkelos*). "Onlara yönelik özel nezaretimi (Hirsch) ve İlahi korumamı (*More Anevoim* 1:23, 3:51; Ralbag; *Paaneah Raza*) askıya alacağım ve doğanın normal gidişatına teslim edilecekler (Abravanel)".

Tanrı Bene-Yisrael umurunda değilmiş gibi bir tavır alacak, böylece onları doğanın normal işleyiş kurallarına bırakacaktır (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Bu da, onların kendilerinden güçlü olan düşmanları için kolay bir av haline gelmelerine neden olacaktır.

Daat Zekenim ise bunun bir sevgi belirtisi olduğu görüşündedir. Bu, oğlu cezayı gerektiren bir davranış içine girmiş olan bir babanın, onu bizzat cezalandırmak istemeyip bunu bir başkasından istemesi ve o sırada buna bakmaya dayanamamasına benzer.

[Düşmanlarına kolay] Av olacak – Krş. *The Living Torah*. Tam çeviriyle "yemek için olacak". Yani "düşmanları onu kolayca yiyip tüketecek" (krş. *Septuaginta*). Alternatif olarak "yağmalanmaya açık olacak" (*Targum Onkelos*; *Targum Yonatan*) veya "yok edilecek" (Ralbag).

Yisrael'in politik yıkımı, halkın zayıflığının doğal bir sonucudur. Tanrı'nın koruması olmadığı zaman, Yisrael "tüm halkların en küçüğü"dür (7:7). Yisrael'in tarihi mevcudiyeti ve başarısı, Tanrı'nın doğüstü yardımının bir sonucu olmaktan ibarettir (Hirsch).

Bu pasuk, Yahudi tarihinde ne yazık ki çok sık görülen bir hata hakkında uyarıda bulunmaktadır: Yahudiler, başka ulusların beğenisini ve takdirini kazanma, onlar tarafından kabul görme uğruna "başka ilahları" – başka felsefe ve düşünce tarzlarını – benimsedikleri zaman da başarılı olamayacaklardır. Aksine düşmanlarının avı durumuna düşecekler, manevi miraslarını terk etmeleri, onların ulusal huzur ve

bağımsızlıklarını kaybetmelerine de neden olacaktır (*Meam Loez*).

Çok sayıda kötülükler ve sıkıntılar – İbranice *Raot Rabot VeTsarot*. "Sıkıntılar" şeklinde çevirdiğimiz *Tsarot* sözcüğü, "rakibeler" anlamına da gelebilir ve bu bakışla kendi başına bir isim değil "kötülükler" sözcüğünü niteleyen bir sıfat olacaktır: "Çok sayıda ve birbirine rakip kötülükler". Kötülüklerin birbirine rakip olmasından kasıt, birbirine zıt çareleri gerektiren dertlerin aynı anda bir kişiyi bulmasıdır. *Talmud* örnek olarak o dönemdeki doktorların akrep tarafından sokulan birinin sıcak, arı tarafından sokulan birininse soğuk yiyecekler yemesini [veya akrep sokması için sıcak, arı sokması için soğuk suyla yıkanmayı (*Daat Zekenim*)] tavsiye ettiklerine ama bunların aksinin tehlike arz edeceğini söylediklerine işaret eder (*Talmud – Avoda Zara* 28b; Rabenu Hananel o.a.). Bu iki dert zorlu da olsa, tek tek geldiklerinde çözümleri vardır. Ama eğer aynı kişiyi aynı anda hem akrep hem arı sokarsa bu kişinin başı büyük bir dertte demektir, zira soğuk yese akrep sokması, sıcak yese arı sokması tehlike yaratacaktır. İşte "birbirine rakip kötülükler" ile kastedilen budur (*Talmud – Hagiga* 5a). Verilen örneğe benzer şekilde Yisrael de sürgünde olduğu dönemde öyle durumlara düşecektir ki ne yapması gerektiği konusunda hep çelişki yaşayacaktır. Örneğin yabancılar ona baskı yaptıklarında ne yapmalıdır? Tepki gösterse, kendisine karşı daha çok nefret uyandırma olasılığı vardır. Yok, tepki göstermese, bu kez yabancılar onlara yönelik eziyeti bir alışkanlık haline getirebileceklerdir. Bu tip çelişkiler "birbirine rakip kötülükler" sınıfındadır (*Daat Zekenim*) ve Tanrı, Kendisi'ne isyan edilmesi durumunda bunlardan "çok sayıda" göndereceği konusunda uyarıda bulunmaktadır.

Tanrım aramda olmadığı için – Ya da "Tanrım içimde olmadığı için". Bunun olası bir anlamı "bu kötülüklerin başıma gelmiş olmasının nedeni, günahlarım nedeniyle Tanrım'ın, Şehinasi'nı benden uzaklaştırması değil mi?" şeklindedir (*Daat Zekenim*; Sforno). Dolayısıyla burada bir kabullenme ve günah itirafı var gibi görünmektedir. Ancak yine de sıradaki pasukta Tanrı'nın Yüzü'nü daha da gizleyeceğinden bahsettiğini

יָה וְאַנְכִי הַסֵּתֶר

18

אֶסְתִּיר פָּנַי בֵּינוֹם הַחַוּא עַל כָּל־הַרְעָה אֲשֶׁר עָשָׂה כִּי פָנָה
אֶל־אֱלֹהִים אַחֲרָיִם: יֵט וְעַתָּה כְּתֹב לָכֶם אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת 19
וְלַמָּדָה אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שִׁמָּה בְּפִיהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה־לִּי הַשִּׁירָה
הַזֹּאת לְעֵד בְּבִנִי יִשְׂרָאֵל:

“Sadece bu şarkıdan bahsedilseydi, bu nasıl bir tanıklık olacaktır? [Neye tanıklık edilecektir?]]” Şarkının hedefi, Tanrı’nın vermiş olduğu görevin yerine getirilmesinin Yahudiler’in kaderinde belirleyici olduğu gerçeğini Yahudi bilincine kazıdır. Ama söz konusu hedef şarkıda yer almakta değildir. Bu ancak Tora’yı tümüyle bilme sayesinde yerine getirilebilecek bir görevdir. Sonuç olarak burada her Yahudi’nin Tora’nın bir kopyasını kendisi için yazmasını emreden “yap” şeklinde bir emir vardır. *Mitsvat Ase* No. 248 (*Sefer Ahinuh*).

Pasuktaki “kendinize” sözcüğü, bunun şahsi bir emir olduğunu belirtir. Başka bir deyişle bir kişiye babasından bir *Sefer-Tora* kalmışsa bile, o kendi kopyasını yazmakla yükümlüdür (*Talmud – Sanedrin* 21b). Bunun iki sebebi vardır. [1] Mitsvanın konusu bir *Sefer-Tora*’ya sahip olmak değil, yeni bir taneyi “yazmaktır”. [2] Bu şekilde mevcut *Sefer-Toralar*’ın adedi de yükselecektir.

Sefer-Tora yazmak başlı başına, ustalığın yanında birçok kurala riayet etmeyi de gerektiren bir mitsvadır ve bu, sadece bu konuda gereken eğitimi ve diplomayı almış kişiler tarafından yapılabilir. Bu açıdan bir kişi söz konusu ustalığa ve bilgiye sahipse, elbette kendisine bir *Sefer-Tora* yazmalıdır. Ama bunlara sahip değilse bu mitsvayı, uzman bir *Sofer*’e yazdıracağı *Sefer-Tora* ile de yerine getirebilir. Dahası, *Kaşer* bir *Sefer-Tora*’da tek bir harf yazan kişi de bu emri yerine getirmiş sayılır. Sadece tek bir harfin eksikliği bile bir *Sefer-Tora*’yı geçersiz kıldığı için, tümüyle yazılmış bir *Sefer-Tora*’daki harflerden yalnızca birini yazmak bile *Sefer-Tora*’nın tümünü tamamlamakla eşdeğerdir (*Yad – Sefer Tora* 7:1). Bazı otoritelere göre, Tora’ya dair kitapların satın alınması da bu emrin yerine getirilmesini sağlar (*Sefer Ahinuh*; Roş).

Bu emrin Tora’nın 613. ve son emri olduğu kayda değerdir. Tüm mitsvaların doruk noktası, bu mitsvaların hepsini kaydedip bilmeyi emretmektedir. Zira Tora ve mitsvalar ancak bu sayede yerine getirilip gelecek nesillere aktarılabilir.

Bu emir doğrultusunda hiç şüphe yoktur ki, Moşe

Rabenu’nun *Sefer-Tora*’yı yazıp kabilelere dağıtmasının ardından, o nesil kendilerine ait *Sefer-Toralar*’ı vakit kaybetmeden yazmıştır. Başka bir deyişle en baştan itibaren “binlerce” ve “birbirinin tıpa tıp aynısı” olan *Sefer-Tora* hazırlanmıştır ve bu, nesiller boyunca aynı şekilde devam etmiştir. *Mışkan* ve *Bet-Amikdaş*’ta Tora’nın sadık koruyucuları olan Leviler’in elindeki ana kopya da göz önünde tutulduğunda, Tora’nın değiştirilmesi veya tahrif edilmesi, basitçe, “mümkün değildir”. Biri veya bir grup bunu değiştirmeye kalksa, karşısında bunu yalanlayacak binlerce *Sefer-Tora* bulacaktır. *Sefer-Tora* yazmanın çok sıkı kuralları doğrultusunda böyle bir şeyin en ufak bir olasılığı bile yoktur.

❧ Tora’nın Metninin Bütünlüğü.

Elimizdeki Tora’nın, Moşe’nin yazdığı metinle aynı olduğunu nereden biliyoruz?

Tora Tanrı tarafından Moşe Rabenu’ya harf harf dikte ettirilmiştir. *Midraş (Devarim Raba* 9:4) bu konuda şöyle demektedir: “Ölümünden önce Moşe 13 tane *Sefer-Tora* yazmış, bunların on ikisini on iki kabileye dağıtmış, on üçüncüyü de Aron Aberi’nin yanında muhafaza edilmesi için Leviler’e teslim etmiştir. Herhangi bir kişi Tora’yı yeniden yazmaya veya tahrif etmeye kalkarsa, bu ana kopya ona karşı ‘tanıklık edecektir’. [Diğer yandan, bunu, sözü edilen ana kopyaya erişebilecek konumdaki biri yapmaya kalkarsa, halk içindeki birbirinin aynı binlerce *Sefer-Tora* bunun yanlışlığını ortaya koyacaktır.]”

Bir *Sefer-Tora*’yı elle yazmak yaklaşık 2000 saat alan meşakkatli bir iştir. Kati ve kusursuz Yahudi aktarımının temeli işte bu meşakkatli çalışmanın ta kendisidir.

Yeni bir *Sefer-Tora* yazıldığında, doğruluğu tartışmasız olan bir *Sefer-Tora*’yla bire bir karşılaştırılarak kontrol edilir. Yeruşalayim’deki *Bet-Amikdaş*’ta doğruluk kontrolü için tutulan bir ana kopya yer alırdı. II. *Bet-Amikdaş*’ın yıkılışının (MS 68 veya 70) ardından da uzman Hahamlar, olası yazım hatalarını bertaraf etmek için genel kontroller yaparlardı.

¹⁸ Ama o gün Ben, yapmış olduğu tüm kötülük nedeniyle – zira başkalarının ilahlarına yöneldi – Yüzüm’ü tamamen gizleyeceğim.

¹⁹ “Şimdi; kendinize şu şarkıyı yazın. Onu Bene-Yisrael’e öğret [ve] ağızlarını ona alıştır. Bu sayede bu şarkı Bene-Yisrael’e karşı Benim şahidim olacaktır.

18. Kötülük – Putperestlik (bkz. 20). Günahların en ağırı budur (krş. İbn Ezra).

Yüzüm’ü tamamen gizleyeceğim – Tanrı daha önce buna benzer bir ifade kullanmış (p. 17), ama Yisrael’in bunun karşısında bir tür itirafta bulunduğunu söylemişti (p. 17). Burada ise Yüzü’nü tekrar gizlemekten – tam çeviriyle, vurgu amaçlı bir ikilemeyle “gizleyiş gizlemekten” – bahsetmektedir. Rabenu Behaye’ye göre ilk kullanım Babil Sürgünü’nü tanımlamakta, itiraf da bu sürgünden dönüşü sağlayan *teşuvayı* belirtmektedir. Ancak Yisrael sonra tekrar günahkâr bir tutum içine girince Tanrı bu kez Yüzü’nü tamamen gizleyecektir. Bu da II. *Bet-Amikdaş*’ın yıkılışından sonra çıkılacak sürgünün, yetmiş yıl süren ilkiyle karşılaştırıldığında çok daha uzun ve bitmek bilmeyen bir süre boyunca devam edeceğine işaret eder. Bu, Tanrı’nın Yüzü’nü tamamen gizlemiş olduğu mevcut sürgünü belirtir (Rabenu Behaye).

İbranice **Aster Astir**. *Talmud*, [Purim olaylarından hatırladığımız] Ester’e Tora’nın neresinde atıfta bulunduğunu araştırır ve cevap olarak buradaki sözleri verir. Bu sadece basit bir ses benzerliğine dayanıyor değildir. Gerçekten de Pers egemenliği altında Aman’ın planı sonrasında tamamen imha edilme tehlikesi yaşayan Yahudiler için ufukta kurtuluş ümidi yok gibiydi. Ancak Megilat Ester’in yakından incelemesinin ortaya koyacağı üzere, tüm bu olay sırasında Tanrı her şeyi üstü örtülü bir şekilde ve bir doğal olaylar silsilesi halinde yöneterek kurtuluşu getirmiştir. Bu, Tanrı’nın Yisrael’e açık mucizelerle değil, üstü örtülü bir şekilde nezaret etmesinin en bariz örneğidir. Tanrı’nın bu gizli ama kesin nezareti “**Ester Panim** – **Yüz Gizliliği**” olarak terimlendirilir. Bu yalnızca Tanrı’nın Yahudi’ye olan ilişkisinde değil, ters yönde doğrudur. Bir Yahudi yüzeyde Tanrı’dan ne kadar uzak ve ayrı görünse de, kalbinde bir kıvılcım hiçbir zaman sönmez (*Meam Loetz*).

19-30. Tora’nın Tanıklığı. Tanrı, Moşe ile Yeoşua’ya Tora’yı yazmalarını, halka öğretmelerini ve bir kopyasını Aron Aberit’in yanına yerleştirmelerini emretmektedir. İleride Yahudiler’in ciddi bir kesiminin Tora’ya sırt çevirip, etraflarındaki toplumların Tora’ya aykırı kültürlerine kapılacakları bir zaman gelecektir. İşte o zaman geldiğinde, Tora, Yisrael’in köklerini hatırlatan sabit bir hatırlatıcı ve onun sadakatinin değişmez odağı olarak kalacaktır.

19. Kendinize şu şarkıyı yazın – Tanrı önceki pasuklarda Moşe ile Yeoşua’ya hitap ettiği için, basit anlamda buradaki hitap da onlaradır. Tanrı aynı emirle Yeoşua’yı da bağlamıştır, zira Moşe hayattayken onu peygamber olarak atama niyetindedir. Yazma işlemini p. 22’de söylendiği üzere Moşe yapmıştır ve Yeoşua onun yanında durup görmüş ve okumuştur. Sonraki “*öğret*” emri ise yine her ikisini de bağlamaktadır; nitekim halka şarkıyı Yeoşua da öğretmiştir (bkz. 32:44). Fiilin tekil çekimli olmasının nedeni, emrin öncelikle Moşe’yi bağlamasıdır.

Yine basit anlamda, “*şarkı*” ile, 32:1-43’deki Aazinu şarkısı kastedilmektedir. İbranice **Şira**. Aslında bunu anlamak biraz zordur; zira bu “*şarkı*” hiç de neşeli değildir. Aksine çok ağır yıkım kehanetleri içermektedir. Ancak yine de teknik olarak bu bir şarkıdır, çünkü Yisrael bunu daima bir melodiyle şarkı olarak söyleyecektir. Ayrıca *Sefer-Tora*’da yazıldığı şekliyle bu şarkı iki sütunlu bir şiir şeklindedir.

Yine de bu, Tanrı’nın bu kısmın neden bir şarkı olması gerektiğini açıklamamaktadır. Rabi Gedalya Schorr bir şarkının armoni ve uyum kavramını gerektirdiğine dikkati çeker. Tıpkı karmaşık bir şarkının, birçok notanın uyumlu bir şekilde bir araya gelmesiyle oluşması gibi, evrenin tüm öğeleri de aynı şekilde Tanrı’nın İsteği’ni yerine getirmek üzere uyum içinde hareket ederler. Aazinu şarkısı içerik olarak, Yaratılış’ın tüm öğelerinin, Tanrı’nın Halkı’nın işledikleri günahlara ve yaptıkları doğru davranışlara uyumlu bir şekilde cevap vereceği temasını işler.

Bir görüşe göre buradaki **Şira** sözcüğü, şarkıdan çok, “**Şur** – **Görmek**” (krş. Bamidbar 23:9 ve 24:17) köküyle bağlantılı olarak “*geleceğe bakış*” anlamında olabilir. Bu da gelecek hakkında bol kehanet içeren Aazinu şarkısını tanımlamak için uygundur (*Meam Loetz*; krş. Hirsch).

Talmud (Nedarim 38a), “*Kendinize şu şarkıyı yazın*” emrinin yalnızca Aazinu şarkısıyla sınırlı olmadığını ve aslında Tora’nın tümünü kapsadığını belirtir. Bunun olası bir nedeni, Tora’nın yazımının Aazinu şarkısı ile tamamlanmış olmasıdır (*Tora Temima*; bkz. p. 24). Bu şarkı Tora’nın mührüdür. Ancak mühürlenene şeyi saklamaksızın sadece mührü saklamanın ne manası vardır? Ya da Rabenu Nisim’in belirttiği gibi:

נ כִּי־אֲבִיאָנוּ אֶל־הָאֲדָמָה |

אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לְאֲבֹתָיו זִכְרָם וְדָבַשׁ וְאָכַל וְשָׁבַע וְדָשַׁן וּפְנָה
אֶל־אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבָדוּם וְנִאֲצָוֵנִי וְהִפֵּר אֶת־בְּרִיתִי:

da “i” sesi için ek bir *Yod* harfi kullanılabilir veya kullanılmayabilir. Sonuçta farklılıklar bu gibi örneklerden ibarettir ve sözcüklerin okunması arasında hiçbir fark yoktur.

İşte günümüzdeki *Sefer-Toralar* arasındaki son derece az sayıdaki harf farklılıkları bunlardan ibarettir. Aradan geçen binlerce zorlu yıl göz önünde bulundurulduğunda, bu sonuç hayranlık uyandırıcıdır (). [Not: Aradaki dokuz harflik farka rağmen Yemen cemaatlerine ait *Sefer-Toralar* da *Kaşer*’dir. Bunun sebebi, söz konusu *Sefer-Toralar*’ın da köklü bir gelenek zincirini takip etmesidir.]

Öğret – “Anlaşılması zor yanlarını onlara açıkla” (İbn Ezra). Tora burada kesin bir ifade kullanmaktadır: “Öğret!” Buna göre bir Tora öğretmeni, öğrettiği konu öğrencisi tarafından iyice kavranana kadar bunu ona tekrarlamakla yükümlüdür (*Talmud – Eruvin* 54b).

Ağızlarını ona alıştır – Krş. İbn Ezra. Önceki gibi, bu da kesin bir ifadedir ve bir Tora öğretmeni, öğrencisi öğrettiği konuya ağızını alıştırana kadar onu tekrarlamakla yükümlüdür (*Talmud – Eruvin* 54b). İbranice **Sima Befiem**. Tam çeviriyle “onu ağızlarına yerleştir” (krş. Bamidbar 23:5). Alternatif olarak “onu onlara ezberlet” (*The Living Torah*; krş. *Talmud – Eruvin* 54b).

Böylece Tora’nın nesilden nesle aktarımı iki koldan ilerleyecektir: Tora yazılacaktır – “**Tora ŞeBihtav** – Yazılı Tora” – ve yeni nesillerin ağızlarına yerleştirilecektir – “**Tora ŞeBeal Pe** – Sözlü Tora”. Tora böylece kapalı ve teorik bir metin değil, insanın ağızında ve yaşamının içinde bulunan canlı ve gerçek bir kanun olacaktır (*Meam Loetz*).

Benim şahidim olacaktır – Bkz. p. 21 açık. Yukarıdaki (p. 18) açıklamalarda belirtildiği üzere, halkın sanki kendisi tamamen suçsuzmuş gibi, başına gelenlerden Tanrı’yı sorumlu tutması onları kısır bir döngü içine düşürebilir. Onlar reddettikçe Tanrı da daha fazla kayıtsız kalacak, bu da onların daha çok reddetmesine ve daha çok felakete yol açabilecektir. Oysa Tanrı bunun böyle sürmesini istiyor değildir. Bu nedenle Yisrael’e *tesuva* kapısını daima açık tutmak için ona bu konuda bir hatırlatıcı sağlamıştır. Bu amaçla halka şöyle emredilmektedir: “Şimdi; ken-

dinize şu şarkıyı yazın. Onu Bene-Yisrael’e öğret [ve] ağızlarını ona alıştır. Bu sayede bu şarkı Bene-Yisrael’e karşı Benim şahidim olacaktır.” Tanrı’ya karşı ne zaman şikâyetle bulunurlarsa, bu şarkı onların karşısında, Tanrı’nın karşı şikâyetini büyük harflerle dile getiren kocaman ışıklı bir tabela gibi duracak ve “Siz Benim kayıtsızlığım-dan şikâyet ediyorsunuz. Ama öncelikle bu duruma neden düştüğünüze bir bakın!” diyecektir.

20. [Bu şahitliğe ihtiyaç var,] Çünkü – Krş. İbn Ezra. Önceki pasuklarda (p. 16-18) Tora gelecekte gerçekleşecek ihaneti ve sonuçlarını tanımlamıştı. Burada ise (p. 20-21), baştan beri öngörülen bu geleceğe ulaşılacağı zaman buradaki şarkının nasıl bir rolü olacağı söylenmektedir (Hirsch).

Yiyecek, doyacak ... başkalarının ilahlarına tapacak – Eski dönemlerde insanların kullandığı bir söz gibi: “İşkembeyi fazla doldurmak ağır günahlara yol açar” (*Talmud – Berahot* 32a).

Lüks içinde yaşayacak – İbranice **Daşen**. Bu her şeyin bol miktarına sahip olmayı ve safâ içinde yaşamayı belirtir (*The Living Torah*). Dar anlamda ise sözcüğün karşılığı “ışınlanılacak” şeklindedir (*The Artscroll Chumash – Stone Edition*).

Böylece burada bahsedilen ihanete, Tora’ya ve şarkıya rağmen yol açacak etkenler de sıralanmaktadır. Sonuç olarak Tora ve şarkı her ne kadar ihanetin getireceği kriz ve yıkımı tedavi edebilme gücüne sahipse de, bunu önleyecek güce sahip değildir. İhanetin sebebi açıkça söylenmektedir: Bol iyilikten gelen maddi bereket. Tora’nın, insanın tensel ve fiziksel yanını da kutsal hale getiren maneviyat ve ahlak merkezli rejimi, lüks ve keyif peşindeki tenselliğin ve fiziksel arzuların pek hoşlandığı bir şey değildir. Bu arzular, putperestliğin kutsal kıldığı, kural ve sınırlamalardan bağımsız bir yaşamdan hoşlanır ve Tanrı ile girilen antlaşmaya bağlılığın getirdiği manevi saadet bu fiziksel yanı tatmin etmez. İşte, antlaşmanın ihlaline yol açacak temel etken budur (Hirsch).

Beni horlayarak – Ya da “*kale almaz bir tavır takınarak*” (Hirsch). İbranice **Veniatsuni**. Alternatif olarak, “kızdırmak”, “tahrik etmek”, “nispet yapmak”, “bile bile karşı gelmek”. Krş. 32:19 ve Bamidbar 14:23.

²⁰ “[Bu şahitliğe ihtiyaç var,] Çünkü onu, atalarına yemin etmiş olduğum, süt ve balın aktığı toprağa getireceğim [zaman, o] yiyecek, doyacak ve lüks içinde yaşayacak, [sonra da] başkalarının ilahlarına yönelerek onlara tapacak, [böylece] Beni horlayarak [aynı zamanda] Antlaşmam’ı ihlal edecek.

İnsan hataya açık bir varlıktır. Ancak Tora’nın aktarımı gibi son derece önemli bir konu söz konusu olduğunda bu hataya düşmek, kabul edilir bir lüks değildir. Bu nedenle *Talmud*, bir *Sefer-Tora*’nın “**Kaşer – Geçerli**” olabilmesi için 20’den çok gerekliliği karşılaması gerektiğini vurgular. Bu, Tora’nın kendi içine kurulu olan güvenlik sistemidir. Söz konusu gerekliliklerden herhangi birinin eksik olması halinde, bir Tora tomarı, basılmış herhangi bir kitap konumuna düşer. *Kaşer* bir *Sefer-Tora*’nın sahip olduğu kutsiyete sahip değildir. İçerdiği Tanrı’nın isimleri nedeniyle elbette belli bir kutsiyeti vardır, ama söz konusu ölçütlere uygun olmadığı için, Tora’nın toplu okunması gibi mitsvalarda kullanılamaz.

Bu özenli yazım sürecindeki gerekliliklerin bazıları şöyledir: [1] Bir *Sefer-Tora*’ya tek bir harf eklemek, onu “**Pasul – Geçersiz**” kılar. [2] Bir *Sefer-Tora*’dan tek bir harfi eksiltmek onu *Pasul* yapar. [3] Tora’yı yazma yetkisine sahip olan kişi – *Sofer* – özel bir eğitimden geçmiş ve diploma almış olan, Tora’ya bağlı, Tanrı korkusuna sahip bir Yahudi olmalıdır. [4] Deri parşömen, mürekkep, tüy kalem gibi tüm malzemeler kati özelliklere sahip olmalı ve *Sefer-Tora* yazma amacı için özel olarak hazırlanmış olmalıdır. [5] Bir *Sofer*’in tek bir harfi bile ezbere yazması yasaktır. Yazma süreci boyunca, *Kaşer* olduğu kati olan bir *Sefer-Tora* onun önünde açık olmalıdır. [6] *Sofer*, yazdığı her bir sözcüğü yanlışsız metinden kopyalamadan önce ağzıyla telaffuz etmelidir. [7] Her harfin çevresinde onu çevreleyen yeterli miktarda boş alan bulunmalıdır. İki harf tek bir noktada bile birbirine değerse, bu durum *Sefer-Tora*’yı tümüyle geçersiz kılar. [8] Eğer tek bir harf okunamayacak kadar silikleşmişse veya başka bir harf gibi okunma olasılığı varsa, bu kusur ister yazının kendisinden, ister bir delik ya da yırtıktan, isterse de lekelenmeden kaynaklansın, *Sefer-Tora*’yı tümüyle geçersiz kılar. Her bir harf, bir okul çocuğunun onu benzer diğer harflerden ayırt edebileceği yeterlilikle okunaklı olmalıdır. [9] *Sofer* sözcükler arasında kat’i miktarda boşluk bırakmalı, bir sözcüğün iki sözcükmüş gibi, iki sözcüğün de tek sözcükmüş gibi okunmasına meydan vermemelidir. [10] *Sofer*, Tora’yı oluşturan kısımların dizaynında değişiklik yapamaz ve satır uzunluklarıyla paragraf marjları ile ilgili kurallara uymalıdır. [11] İçinde herhangi bir hata

bulunmuş olan *Sefer-Tora* kullanılamaz; ya 30 gün içinde düzeltilmeli ya da gömülmelidir.

Bunlar, konu ile ilgili kurallardan sadece bazılarıdır. Yine de şu akıldla tutulmalıdır ki, Tora kadar büyük ve antik herhangi bir metnin hatasızlığını koruma altında tutmak, “en iyi şartlar altında bile” çok zorlu bir sınav teşkil eder. Öte yandan Yahudiler için “en iyi şartlar” ifadesini kullanmak çok zordur; zira Yahudi tarihi, yaygın bir şekilde gerçekleşen, ayırım, zulüm, baskı ve katliamlarla doludur. Ayrıca son 2000 yıl içinde Yahudiler Yemen’den Polonya’ya, Avustralya’dan Alaska’ya kadar dünyanın her ucuna yayılmışlardır.

Başka tarihi etkenler de Tora’nın kusursuz aktarımını çok daha zor hale sokmaktadır. Örneğin *Bet-Amikdaş*’ın 1. yüzyıl içindeki yıkılışından bile önce *Sanedrin* geçerliliğini yitirmişti. *Sanedrin* son derece önemli bir kurumdu ve Yahudi uygulaması söz konusu olduğunda ortaya çıkabilecek her türlü anlaşmazlıkta karar mercii *Sanedrin*’di. Yani Tora bu gibi bir merciin olmadığı bir ortamda aktarılacak zorunda kalmıştır.

Elimizdeki verilere bakalım. Eğer en eski Tora tomarlarını alıp birbiriyle karşılaştırsak, herhangi bir tahrifin olup olmadığını ve eğer varsa ne kadar olduğunu anlayabiliriz.

Gerçek şudur: Tüm zorluklara, eziyetlere, baskılara ve katliamlara, dünya üzerindeki uçsuz bucaksız dağılıma rağmen, dünya Yahudileri arasında *Sefer-Torası* biraz farklı olan tek cemaat, Yemen’deki Yahudi cemaatidir. Yüzlerce yıl boyunca bu cemaat genel kontrol sisteminin dışında izole bir şekilde yaşamıştı. Dolayısıyla söz konusu farkların olması gayet normaldir. Ama bunun dışında farklılık gösteren hiçbir *Sefer-Tora* yoktur.

Peki Yemen cemaatine ait *Sefer-Toralar*’daki farklar ne kadar ciddidir? Şöyle söyleyelim: Tora’da 304.805 harf [yani yaklaşık 79.000 sözcük] vardır. Eldeki *Sefer-Toralar* karşılaştırıldığında, Yemen cemaatine ait olanlarla diğerleri arasında farklı olan harf adedi yalnızca dokuzdur (rakamla: 9)! Ve bunlar bulundukları sözcüklerin anlamlarında hiçbir fark yaratmayan farklılıklardır. Şöyle ki; bazı sözcüklerde “o” sesi, ek bir *Vav* harfi kullanılarak veya kullanılmayarak verilebilir. Ya

כָּא וְהִיא

21

כִּי־תִמְצָאן אֹתוֹ רְעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְעֲנִתָּהּ הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו
לֵעָד כִּי לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי זֶרְעוֹ כִּי יִדְעֵתִי אֶת־יִצְרוֹ אֲשֶׁר הוּא
עָשָׂה הַיּוֹם בְּטָרָם אֲבִיאָנוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי: כֹּה וַיִּכְתֹּב
מֹשֶׁה אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת בַּיּוֹם הַהוּא וַיְלַמְּדָהּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

22

Benimle aynı niyetle olmadıklarını ve Ülke'ye girerken daha çok kendilerini doyurma amacını taşıdıklarını – buna bağlı olarak da rahatı bulduktan sonra Beni terk edeceklerini (ö.p. ve 32:15) – biliyorum” (Sforno).

Yine de Tanrı'nın “bildiği” şeyin yalnızca gelecekteki kötü günler olmadığı açıktır. Nitekim bu kısımda Yisrael'in ihanetinden başka bir şey daha söylenmektedir: “[Bu şarkı] onun soyu tarafından hiçbir zaman unutulmayacak.” Başka bir deyişle Yisrael ne kadar düşük düzeylere düşerse düşsün, Tora ile arasındaki temel bağı hiçbir zaman tamamen koparmayacaktır ve Tanrı sadece ihaneti değil, bu içsel bağlılığı da bilmektedir. Halk çöldeki kırk yıllık yolculuğu sırasında, hem iyi yönde hem de kötü yönde olmak üzere kendi karakterini ortaya koymuştur. Tıpkı iyi zamanlarında bile hiç aksamadan yalnızca iyi yolu takip etmesi çok zor olduğu ve bir yerlerde mutlaka hataya düşeceği gibi, aynı şekilde kötü zamanlarında da tamamen kötü olmayacak ve Tora ile arasındaki temel bağı hiçbir zaman koparmayacaktır. Ve onu olması gereken yüksek düzeyine geri getirecek olan da budur (Hirsch).

22. O gün yazdı – Geciktirmede (İbn Ezra). Anlaşıldığı üzere Moşe Rabenu tüm bunları Yeşua ile birlikte veya o yanındayken yazmıştır (bkz. p. 19). Bu pasuğun bulunduğu yer, Tora'nın Yeşua'nın mevcudiyetinde yazılıp halka öğretilmesinin, Yeşua'nın yeni lider olarak göreve atanmasının bir parçası olduğuna işaret etmektedir. Bu kısımda Moşe Rabenu'ya iletilen Tanrısal Söz (p. 16-21), onun halefinin kendi kalbine yerleştirmesini gerektirecek düzeyde, en önemli noktaları içermektedir. Yeni lider ve onu takip edecek olan tüm Yahudi liderler, kendi görev süreleri boyunca halka eşlik edecek olan ahlaki tehlikelerin farkında olmalı, onların varlığını görüp tüm gücüyle onlara karşı mücadele etmelidir. Bu, Yeşua için Ülke'nin fethedilmesinden bile daha önemli bir görevdir, zira Yisrael Tanrı'ya yönelik sadakatinde ikili oynadığı takdirde Ülke'nin hiçbir önemi yoktur.

Moşe'nin Yeşua'ya gösterdiği şeylerden biri de Tora öğreniminin, Tora'nın el üstünde tutulmasının, halk tarafından bilinmesinin ve anlaşılmasının, Yisrael'in Tanrı'ya yönelik sadakati için en önemli – hatta doğrusu tek – araç olduğudur. Ve yalnızca mitsvaların bilinmesi ve anlaşılması değil, Şarkı'nın öğretilmesi de eş öneme sahiptir; zira bu mitsvaların teknik birer formalite olmaması için, mitsvaların ruhunu ön plana çıkarmak, Yisrael'in özel konumu ile bu mitsvalar sayesinde ifade bulacak olan insanlık içindeki yüksek düzeyli görevine dair bilinci sürekli beslemek gerekir.

Ama her şeyin başında, Moşe, Yeşua'ya ve gelecek nesillerdeki tüm liderlere esas talebi iletti: Lider, yeni çağın rüzgârlarından ürkmemeli, Tanrı'ya ihanetin gerçekleşeceği hiçbir dönemde teslim olmamalıdır. Sessizce ama güvenle, bilinçli ve saygılı bir şekilde, Tora'nın, kendisine Tanrı tarafından teslim edilmiş olan bayrağını göndere çekmelidir. Tanrı'nın Torası'nın düzeyini, onu sözüm ona çağa uydurma adına düşürmek gibi bir görevi yoktur; çünkü Tora, her türlü karmaşa döneminin üstündedir ve daima, Tanrı ile Torası'na dönecek olan nesli bekler haldedir. Tüm nesillerdeki Yahudi liderleri, Tora'nın gerçekliğini bir sonraki nesle aktarabilmek için onu bütünlüğünün korunmasından sorumludur. Onu, Tora'ya açık olan kalplere dikmelidir – bu kalplerin sayısı az da olsa, çok da olsa (Hirsch).

Bene-Yisrael'e öğretti – Şemot 24:3-4 ve 34:31-32'den anlaşıldığı üzere Moşe'nin halka aktardığı tüm emirlerde, bu emirler öncelikle sözlü olarak öğretilmiş ve yazıya daha sonra geçirilmiştir. Başka bir deyişle emirler söz konusu olduğunda ağırlık merkezi Sözlü Tora'dadır. Şarkı söz konusu olduğunda ise durum farklıdır. Şarkı öncelikle tamamen yazılı olarak verilmiş, bu metnin doğru anlaşılabilmesi için gereken Sözlü Gelenek ise ancak bundan sonra öğretilmiştir (Hirsch).

²¹ Ve [işte, bunun sonucunda] çok sayıda kötülük ve sıkıntılar onu bulacağı zaman bu şarkı ona karşı şahit olarak tanıklık edecek; zira [bu şarkı] onun soyu tarafından hiçbir zaman unutulmayacak.

“[Onun bu duruma düşeceği belli,] Çünkü onun doğasını, bugün, [yani] onu henüz [hakkında] yemin etmiş olduğum Ülke’ye getirmemişken [bile] yaptıklarını biliyorum.”

²² Moşe bu şarkıyı o gün yazdı ve onu Bene-Yisrael’e öğretti.

21. Ona karşı – İbn Ezra. Tam çeviriyle “*onun önünde*”.

Tanıklık edecek – Ya da “[‘başımıza neden bunlar geldi?’ sorusuna] cevap verecek”. Şarkı, gelecekte Bene-Yisrael’in başına gelecek olan dert ve ıstırapları listeleyecek ve bunun nedeni olarak da halkın Tanrı’yı terk etmesini gösterecektir. Başka bir deyişle bu şarkıda Tanrı, halka önceden uyarıda ve bildiride bulunmaktadır (Raşi). Böylece bu dertler meydana geldiğinde kimse bunu şansa bağlayamayacak, tüm bunların Tanrı’nın cezasının bir parçası olduğunu açıkça bilecektir (*Mesiah İlemim*).

[Bu şarkı] Onun soyu tarafından hiçbir zaman unutulmayacak – Bu ifade yalnızca şarkıyı değil, içinde yer aldığı Tora’nın tümünü de kapsar. Şarkı hiçbir zaman unutulmayacaksa, onu içeren Tora da hiçbir zaman unutulmayacaktır (*Sefer Zikaron*; *Beer Mayim Hayim*). Böylece Tanrı, Bene-Yisrael’in Tora’yı hiçbir zaman unutmayacaklarını garanti etmektedir (Raşi; bkz. *Talmud – Şabat* 138b). Tarih, Tora öğreniminin, düşüşünün artık geri alınamaz sandığı her seferde inanılmaz bir yükselişe geçtiğini tekrar tekrar ortaya koymuştur.

Bu hiç basit bir garanti değildir. Bunun anlamı, “Tora Moşe zamanından değil; sonradan oluşturuldu” gibi iddiaların birer safsatadan ibaret olduğudur. Bir kişinin Tora hakkında hiçbir şey bilmeyen Yahudiler’e gelip, “İşte size Tora’yı getirdim; içinde sizin tarihiniz yazıyor” demesi mümkün değildir. Öyle olsa halkın cevabı açıktır: “Kendi tarihimizi nasıl oluyor da biz bilmiyoruz ama sen biliyorsun?” Ve eğer bu kişi ileri gidip “unuttunuz” derse, ona bu pasuğu gösterirlerdi: “Burada ‘unutulmayacak’ diyor! Sen bize hiçbir zaman unutulmayacağını iddia eden bir metnin unutulduğunu söylersen biz sana ve bu metne inanır mıyız?!” Kısacası, Tora’nın başka bir döneme ait olması mümkün değildir ve Tora, Moşe’nin döneminden günümüze kadar hiç unutulmadan, kopmamış bir zincirle ulaşmıştır.

Söz konusu garanti çok önemli gerektirmeler içerir. Bu sözler Yisrael’in ebedi niteliğinin ve

Tanrı ile antlaşmasının gereğini gelecekte mutlaka yerine getireceğinin de garantisidir. Yisrael manevi düşüşünde akıl almayacak kadar alçak düzeylere inse bile, kaderi boyunca onun yanından hiçbir zaman ayrılmayacak ve sıkıntılı dönemlerinin karanlığı boyunca ona eşlik edecek bir pırlantası daima yanındadır. Bu pırlanta Tora’nın ta kendisidir. Tora’nın tümüne sırt çevirse bile bu gerçek değişmeyecek, buradaki şarkıda kendi yaşam sebebini ve hayati görevini bulacak; bunlara bakarak başına gelen her şeyin sebebini, binlerce yıl öncesinde yazılmış şekliyle görecektir. Bu ilahi kıvılcım onun kalbinden hiçbir zaman gitmeyecek ve halkın ruhunu tekrar Tora’ya geri getirmek için yeterli olacaktır (Hirsch).

Doğasını – *Daat Mikra*. İbranice *Yitsro*. Tam çeviriyle “*eğilimini*”.

Yaptıklarını biliyorum – “Gelecekte olacakları biliyor olmasaydım bile, şu ana kadar yaptıklarına bakarak bunu tahmin edebilirdim” (İbn Ezra).

Tanrı’nın insanlara yalnızca onların mevcut durumlarına göre hitap edebilir. Tanrı zamanın üstündedir, ancak insanlar zamanla bağlıdır. Tanrı gelecekte olanları biliyor olmasına rağmen, bu bilgi gelecekle ilgili olduğu için, gerçeklemediği sürece henüz gerçeğe dönüşmemiş bir potansiyel bilgi sınıfındadır. Eğer Bene-Yisrael çöldeki günahları işlemiş olmasalardı, Tanrı’nın gelecekle ilgili olarak onlara “siz günah işleyeceksiniz ve bu şarkı size karşı tanıklık edecek” demesi uygun olmazdı, zira henüz onların “doğalarını” aktif bir şekilde ortaya koyan herhangi bir olay gerçekleşmedikçe bu konudaki bilgi halen potansiyel nitelikli olacaktır. Böyle bir durumda gelecekle ilgili kesin bir bilgi vermekten, olabilecekleri şarta bağlaması daha doğru olurdu: “Eğer itaat ederseniz, bereket göreceksiniz; etmezseniz kılıçla karşılaşacaksınız.” Ama artık Bene-Yisrael’in doğaları geçmiş olaylarla açığa çıkmıştır ve artık onlar için bile potansiyel bilgi sınıfında değildir. Bu nedenle Tanrı gelecekte olacakları da bu şekilde bildirmiştir (Ramban).

Alternatif olarak “Ben onları Erets-Yisrael’e Bana bağlı kalmaları için getiriyorum; ama onların

23 כג וַיֵּצֵאוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נֹון וַיֹּאמְרוּ חֲזַק וְאַמֵּץ כִּי אַתָּה תָּבִיא
 אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם וְאַנְכִּי אֶהְיֶה
 24 עִמָּךְ: כִּד וַיְהִי | כְּכֻלּוֹת מֹשֶׁה לִכְתֹּב אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה־הַזֹּאת
 25 עַל־סֵפֶר עַד תָּמָם: שְׁבִיעִי כֹה וַיֵּצֵאוּ מֹשֶׁה אֶת־הַלְוִיִּם נִשְׂאֵי אָרֹן
 26 בְּרִית־יְהוָה לֵאמֹר: כֹּה לָקַח אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וּשְׂמַתֶּם אֹתוֹ
 27 מִצַּד אָרֹן בְּרִית־יְהוָה אֲלֵהֵיכֶם וְהָיָה־שָׁם בְּךָ לְעֵד: כֹּה כִּי אֲנֹכִי
 יֵלְעָתִי אֶת־מִרְיָךְ וְאֶת־עֲרֹפְךָ הִקְשָׁה הֵן בְּעוֹדְנִי חַי עִמָּכֶם הַיּוֹם
 מִמָּרִים הֵיטֵם עִם־יְהוָה וְאַף כִּי־אַחֲרַי מוֹתִי:

kitaptır ve bu pasukta Aron Aberit'in yanına yerleştirilmesi emredilen Tora'nın ana kopyası ile aynı değildir (bkz. p. 9 açık.).

25. Leviler'e – Yani Levi kabilesine mensup Koenler'e (bkz. p. 9). Ama tüm Levi kabilesine değil, zira yetkili olmayanların Aron'a dokunmaları mümkün değildir (İbn Ezra).

26. Bu Tora kitabını – *Talmud*'da (*Gitin* 60a) Tora'nın Moşe'ye nasıl verildiği konusunda iki görüş vardır. Bunlardan birine göre Tora bölümler halinde verilmiştir ve Moşe bunu hayatının sonunda Tora tamamlandığı zaman Tanrı'nın talimatları doğrultusunda birleştirerek *Sefer-Tora*'yı oluşturmuştur. Diğer görüşe göre ise Tora tam ve eksiksiz bir kitap olarak verilmiştir. Ancak bu görüş ayrılığı Tora'yı "Moşe'nin" nasıl aldığı konusundadır. Öte yandan Moşe'nin Tora'yı halka bir bütün halinde verdiği konusunda görüş ayrılığı yoktur. Ayrıca bkz. p. 9 açık.

Alıp – İbranice *Lakoah*. Bu, sürekli yapıda bir fiildir (Raşi). Buna göre Leviler de Tora Kitabı'nın sürekli olarak Aron Aberit'in yanında durmasını temin etmekle yükümlü olacaklardır (bkz. *Mizrahi*).

Moşe, ölmeden önce on üç tane *Sefer-Tora* yazmış bunlardan on ikisini kabilelere dağıtarak onları Tora ve mitsvalara özen göstermeleri konusunda uyarmıştır. On üçüncü tomarı da, Aron Aberit'in yanına koymaları için Leviler'e vermiştir (*Midraş; Daat Zekenim*).

Antlaşma Sandığı'nın yan tarafına – Hahamlarımız bununla neyin kastedildiği konusunda görüş ayrılığı içerisindedir. Rabi Meir'e göre Moşe'nin yazdığı *Sefer-Tora* Aron Aberit'in içinde On Emir

levhalarının yanında yer alırdı [Bu görüşe göre, pasuktaki "*Antlaşma Sandığı'nın yan tarafına*" ifadesi, *Sefer-Tora*'nın Aron'un içinde yan yana duran On Emir levhalarının arasında değil, iç yan duvarın kenarında yer aldığı anlamına gelir]. Rabi Yeuda'ya göre ise Aron Aberit'in dışına doğru, üzerine *Sefer-Tora*'nın yerleştirileceği raf-benzeri bir çıkıntı yer almaktaydı (*Talmud – Baba Batra* 14a-b; Raşi). Resimler için bkz. Şemot 25:11 açık. Bu ikinci görüşe göre bahsi geçen *Sefer-Tora* daha ileri bir tarihte Pelıştiler tarafından gönderilen altın bir sandığın içine yerleştirilmiştir (*Talmud – Baba Batra* 14a; bkz. Şemuel I 6:8).

Senin için – Moşe'nin sözleri bir bütün olarak halka yöneliktir (İbn Ezra).

Şahit teşkil edecektir – "Tanrı'nın Torası'nı terk edeceğinizi önceden bildiğime dair tanık olacaktır. Tora'nın bir kopyasının, yılda bir kez *Koen Gadol* hariç hiç kimsenin giremediği *Kodeş Akodaşim*'de tutulmasını işte tam olarak bu sebeple emrediyorum. Bu Tora tomarı, Tora'da yazılı olan her şeyin, bana Sinay'da Tanrı tarafından söylenmiş olduğunun tamamen aynısı olduğuna kanıt teşkil edecektir – ne eksik, ne fazla" (Sforno).

☞ Sonuç. Tanrı her Yahudi'nin Tora'nın yazılmasında aktif rol almasını emrettikten sonra, Tora'nın metninin dokunulmaz olmasını teminat altına almıştır. Böylece Yahudiler içinde bazı kesimler bazı dönemlerde Tora'ya itaat etmezlerse bile, Tora'nın söylediklerini kimse tahrif edemeyecektir.

27. Tanrı'ya karşı isyankâr oldunuz – Aslında burada tam çeviriyle "*Tanrı ile isyankâr oldunuz*" denmektedir. Yani "isyankâr olduğunuz zaman bile Tanrı ile idiniz ve hiçbir zaman O'ndan tamamen kopma noktasına gelmediniz" (Hirsch).

²³ [Tanrı] Yeoşua'ya [da] emrederek “Güçlü ve cesur ol” dedi, “çünkü Bene-Yisrael'i, onlara [vereceğime] yemin etmiş olduğum Ülke'ye sen getireceksin; ve Ben, seninle olacağım.”

²⁴ Moşe bu Tora'nın sözlerini en sonuna kadar kitaba yazmayı tamamladığında,

²⁵ Moşe, Tanrı'nın Antlaşma Sandığı'nı taşıyan Leviler'e şöyle emretti:

²⁶ “Bu Tora kitabını alıp Tanrınız Aşem'in Antlaşma Sandığı'nın yan tarafına yerleştirin. Orada senin için şahit olacaktır;

²⁷ zira isyankârlığını ve boyun eğmezliğini biliyorum. İşte, bugün henüz ben sizinle birlikte hayatta iken bile Tanrı'ya karşı isyankâr oldunuz; hele ölümünden sonra [neler yapmazsınız]!

23. [Tanrı] – Raşi. Veya “[Tanrı'nın sözleriyle Moşe]” (İbn Ezra). Krş. p. 14 açk.

Emrederek – Veya “Yeoşua'yı da görevlendirerek” (Sforno; krş. p. 14 açk.).

Sen getireceksin ve Ben seninle olacağım – Bkz. p. 7 açk. Bu ifade, Yeoşua inisiyatif alıp halka liderlik ettiği takdirde Tanrı'nın da onun yanında olacağını, ama arkasına yaslanıp başkalarına güvenirse Tanrısal yardımı alamayacağını vurgulamaktadır (Yeoşua 7:10, Raşi o.a.).

24. Kitaba – Ya da “tomara”.

En sonuna kadar – “Şarkı da dâhil olmak üzere” (Hirsch). Moşe Tora'yı ilk sözcük olan *Bereşit*'ten son sözler olan *Leene Kol Yisrael*'e kadar eksiksiz olarak yazmıştır (Rambam; Ramban). Yani her ne kadar bu sözler bu noktada geçiyorsa da, bundan sonraki Aazinu ve Vezot Aberaha perâşalarını da kapsamaktadır (Sforno). Böylece bir görüşe göre Moşe daha önce 31:13'e kadar yazmış olduğu (p. 9 açk.) Tora'nın geri kalanını tamamlamıştır. Önce de belirtildiği üzere bazı otoritelere göre 32:44'ten sonraki kısımlar da daha önce tamamlanmıştı; dolayısıyla Aazinu şarkısının eklenmesiyle Tora son halini almıştır (İbn Ezra). *Talmud*'da (Baba Batra 15a), Moşe'nin ölümünü anlatan son sekiz pasuğun (34:5-12) Moşe tarafından mı yoksa Yeoşua tarafından mı yazıldığı konusunda bir görüş ayrılığı vardır. Önce de belirtildiği gibi, kabul gören görüş, Moşe'nin Tora'yı, bu pasuklar da dâhil olmak üzere sonuna kadar yazmış olduğudur (Rambam). Moşe bir yandan yazmış bir yandan da ağlamıştır.

Yazmayı tamamladığında – Yukarıda p. 9'da Moşe'nin Tora'yı yazıp Koenler'e teslim ettiği söylenmişti. Ancak o noktada bu *Sefer-Tora*'yı ne yapacaklarını onlara henüz bildirmemişti. Bu sırada Tanrı ona Aazinu şarkısını emredince Moşe bunu yazmış, aynı gün içinde Bene-Yisrael'e öğretmiş ve *Sefer-Tora*'ya eklemiştir. Bu

aşamada *Sefer-Tora*'nın “yazılması tamamlanmış” ve Moşe, bu tomarın Aron'un yanına konması talimatını vermiştir. Bunun anlamı artık bu tomara dokunulmayacağı, Tora'nın tamamlandığı ve bir daha ekleme ya da çıkarma yapılmayacağıdır. Ve bunun başka bir anlamı, Tora'nın bu kısımlarının kronolojik sırayı izlemediğidir, zira bu senaryoya göre Aazinu şarkısı en sonda, Vezot Aberaha perâşası ise daha önce, Vayeleh perâşasının ilk pasuğunun ardından gelmeliydi. Ama öyle olmadığına göre Tora kronolojik sırayı izlememektedir (Ramban'ın açıklamasıyla İbn Ezra).

Ramban ise Tora'nın kronolojik sırayı izlemediği prensibinin, ancak konuların dizilişini kronolojiye uygun bir şekilde açıklamanın mümkün olmadığı durumlarla sınırlı olduğu görüşündedir. Ancak ona göre buradaki konu dizilişi kronolojik olabilir. Şöyle ki: Moşe Aazinu şarkısını kendisine yazıp (p. 9), öğrenmek üzere onun huzurunda toplanan Bene-Yisrael'e öğretmesinin ardından bunu Koenler'e vermiş olduğu *Sefer-Tora*'ya da yazmış, sonra da onlara Tora'yı, Aazinu şarkısı da dâhil olmak üzere Aron'un yanına yerleştirmelerini söylemiştir. Başka bir deyişle bu şarkı da Tora'nın uygulamasal kısmının ayrılmaz bir parçasıdır; zira temel amacı tanıklıktır (p. 26). Moşe sonra tüm halkın toplanmasını istemiş (p. 28), şarkıyı tüm halka söylemiştir (32:44). Sonra da Tanrı, Moşe'ye, ölümü için Nevo dağına çıkmasını emretmiştir. Moşe bunu hemen yapmak durumunda olduğu için tüm kabileleri Vezot Aberaha perâşasındaki berahalarla mübarek kılmuş, sonra da tüm bunları Koenler'e verdiği *Sefer-Tora*'nın sonuna eklemiştir. Koenler o zaman, Moşe'nin emrini yerine getirerek bu *Sefer-Tora*'yı Aron Aberit'in yanına yerleştirmişlerdir. Bu şekilde tüm konular kronolojik sıraya göre açıklanabilmektedir.

Sforno'ya göre ise p. 9'da sözü edilen ve Koenler'e teslim edilen Tora sadece *Akel mitsvası* sırasında kral tarafından okunan kısımları içeren kısmi bir

כח הקהיל

28

אלי את-כל-זקני שבטיכם ושטריכם ואדברה באזניהם את

הדברים האלה ואעידה בם את-השמים ואת-הארץ: כט כי

29

ידעתי אחרי מותי כי-השחת תשחתון וסרתם מן-הדרך אשר

צויתי אתכם וקראת אתכם הרעה באחרית הימים כיתעשו

את-הרע בעיני יהוה להכעיסו במעשה ידיכם: וידבר משה

30

באזני כל-קהל ישאל את-דברי השירה הזאת עד תמם: פ פ פ

30. Sonuna kadar söyledi – “Onlara tamamen öğretilene kadar (bkz. p. 19) yerinden kımıldamadı” (Daat Mikra).

❧ **Sonuç.** Moşe Rabenu’nun Tanrısai kaynaklı görevine tanıklık etmek için, geçmişi tarayıp gelecekle ilgili ön bilgiler veren bu pasuklardan (p. 27-29) daha kuvvetli bir tanık olmasa gerektir. Eğer Moşe Tora’yı kendi kafasından yazmış olsaydı, olasılıkla dünyanın en akılsız kişisi addedilmeye adaydı. İnsani bakışla bakıldığında, mitsvaları bu Tora’nın mitsvaları gibi olan bir Tora vermek akılsızlıktan başka bir şey olmayacaktır. Ne de olsa Tora’nın mitsvaları, hedeflediği kitlenin arzu ve eğilimleriyle zıt yönde bir tavır talep etmektedir ve mantıklı bir insan, halkı karşısına alacak şekilde böyle taleplerde bulunmayacağı gibi, halk da Tanrısai kaynaklı olduğunu bilirse bu talebe uymayacaktır. Söz konusu talebin insani eğilimlere olan zıtlığı o denli büyüktür ki, kanunu Veren, aradan birkaç yüz yıl geçtikten sonra bile halkın kendisini Tora’ya tam olarak uydurmayı başaramayacağını gayet iyi bilmektedir!

Eğer Tora’nın Bene-Yisrael’e verilisinden bu yana geçen tarihte bir tarama yaparsak, burada yazılan her şeyin nesillerin nesilleri kovaladığı süreç içinde gerçekleştiğini görürüz. Her şeyin nihayetinde ve özellikle de en ağır acıların çekildiği dönemlerde bu halk bu Tora ile birleşmeyi bilmiş ve bu Tora uğruna tarihte eşi benzeri olmayan işkenceleri göze almıştır. Bunun karşılığında Tora da halkın kanatları olmuş, böylece Tanrı halkı, tüm zorlu sınavların üstünde ve kendisine çoğunlukla düşmanlık ve zulüm vaat eden bir dış dünyanın mevcudiyetinde yükseltmiştir. Bununla birlikte Tora sadece Yahudiler

için değil, tüm dünya için de ışık ve gerçeğin kaynağı olmuş, halkın ihaneti nedeniyle Tanrı’nın onu işlerine dağıtmış olduğu tüm uluslar bu kaynaktan içmişlerdir ve içmektedirler.

Moşe’nin sözlerinin bitişini okuyan ve bir yandan da bu halkın tarihini gözünün önünden geçiren biri, Tora’nın işte tüm bunlar nedeniyle Moşe’nin şahsi eseri olmayacağı gerçeğini teslim etmelidir. Tora tam da bunlar nedeniyle Moşe’yi elçi olarak gönderen Tanrı’nın Torası’dır. Ve tam da bunlar nedeniyle bu halk ve bu Tora, Tanrı’nın insanlığa uzanan Parmağı’dır (Hirsch).

²⁸ “Tüm kabile ileri gelenlerinizi ve polislerinizi bana toplayın. Bu sözleri onların kulaklarına söyleyecek ve göklerle yeryüzünü onlara karşı şahit göstereceğim.

²⁹ Çünkü biliyorum ki ölümünden sonra iyice yozlaşacak, size emretmiş olduğum yoldan sapacaksınız. [Bu yüzden] Günlerin sonunda başınıza kötülük gelecek, zira Tanrı’nın Gözü’nde kötü olanı yapıp, ellerinizin işiyle O’nu öfkeli edeceksiniz.”

³⁰ [Böylece] Moşe, şu şarkının sözlerini tüm Yisrael Cemaati’nin duyacağı şekilde, sonuna kadar söyledi:

28. Bana toplayın – Halkın toplanması için kullanılan borazanlar vardı (bkz. Bamidbar 10:2). Ancak bu borazanların kullanılmasıyla yapılan çağrılar için Tora’da **Kara** (çağırma) kökü kullanılır. Burada ise “**Akilu** – **Toplayın**” denmektedir. Başka bir deyişle bu günde borazanlar kullanılmamıştır (*Beer Basade*). Tanrı, borazanların yapılması emrini verirken Moşe’ye “**Kendine iki gümüş borazan yap**” (Bamidbar 10:2) demiştir. Başka bir deyişle, bu borazanlar sadece Moşe’nin onuruna ve onun kullanımı için yapılmıştır. Borazanlar Moşe’nin – ve sadece onun – hükümdarlığının sembollerinden biriydi ve dolayısıyla onun ölümünden sonra Yeoşua tarafından bile kullanılmayacaktı. Ama borazanlar Moşe’nin öleceği günde de kullanılmamış, bir daha kullanılmamak üzere henüz o ölmeden önce gömülmüştür. Bu da “**Veen Şilton Beyom Amavet – Ve Ölüm Gününde Hükümdarlık Yoktur**” (Koelut 8:8) sözleriyle uyum içindedir. Moşe’nin öldüğü günde artık hükümdarlığı son bulduğu için, onun hükümdarlığının simgesi olan borazanlar da kullanılmamış, çağrılanlar borazanların yardımı olmadan toplanmıştır (*Midraş – Tanhuma*, Bealoteha 10; Raşi).

Bu sözleri – Aazinu şarkısını (Sforno).

Göklerle yeryüzünü onlara karşı şahit göstereceğim – Moşe bunu 32:1’de yapacaktır. Aslında Moşe daha önce de “**Gökleri ve yeryüzünü bugün size karşı şahit gösteriyorum**” (30:19) demiştir. Ancak oradaki sözleri Bene-Yisrael’e yöneliktir. 32:1’de ise doğrudan göklerle yeryüzüne hitap edecektir; zira bir kişi herhangi bir kimseyi herhangi bir konuda şahit göstermek istediği takdirde, her şeyden önce o kimseyi bu konuda doğrudan bilgilendirmelidir. İşte Moşe burada bunu yapacağını söylemektedir (Raşi; *Rashi – The Sapirstein Edition*).

29. Çünkü – İbranice **Ki**. Ancak bu sözcük önceki pasukla bağlantılı olarak, Moşe’nin gök-

lerle yeryüzünü ne konuda şahit göstereceğini belirtiyor da olabilir: “*Bu sözleri onların kulaklarına söyleyecek ve göklerle yeryüzünü, onlara karşı, ölümünden sonra iyice yozlaşmış size emretmiş olduğum yoldan sapacağınızı [şimdiden] bildiğime dair şahit göstereceğim*. Böylece başınıza gelenleri tesadüfe bağlamayacak, sebebin gerçekten de yozlaşmış olmanız olduğunu kabul edeceksiniz ve bu da sizi *teşuva* yapmaya sevkedecek” (Sforno; krş. Yeşayau 48:5).

Ölümünden sonra iyice yozlaşacaksınız – “Yozlaşma” ile kastedilen, putperestlik günahıdır. Ancak buna rağmen Yeoşua’nın hayatı boyunca Bene-Yisrael Tanrı’ya tamamen bağlı kalmışlar, bu günaha veya başka günahlara sapmamışlardır. Pasukta söylendiği gibi: “*Yisrael, Yeoşua’nın tüm günleri boyunca Tanrı’ya hizmet etti*” (Yeoşua 24:31). Hahamlarımız buradan bir prensip öğrenirler: Bir Tora öğretmeni, öğrencisini kendisiymiş gibi sever (*Talmud Yerusalmi – Berahot* 2:8). Buna bağlı olarak Yeoşua hayatta olduğu sürece, sanki Moşe halen hayattaymış gibidir (Raşi). Böylece Moşe “ölümünden sonra” sözleriyle “Yeoşua’nın ölümünden sonra” anlamını kastetmiştir (*Mizrahi; Sifte Hahamim*).

Türkçe’deki “Sonra” sözcüğü İbranice’de birbirine benzeyen iki sözcükle karşılanabilir: **Ahar** ve **Ahare**. Bunlardan **Ahar** “hemen sonra”, **Ahare** ise “bir süre geçtikten sonra” anlamı taşır (krş. 11:30 açık.). Pasukta kullanılan sözcük **Ahare**’dir. Dolayısıyla Moşe “ölümünden sonra” derken, “ölümünden bir süre geçtikten sonra” anlamını kastetmektedir. Anlaşıldığı üzere bu, Yeoşua’nın hayatının tamamlanmasının sonrasına işaret etmektedir.

Günlerin sonunda – Bkz. Bereşit 49:1.

Ellerinizin işiyle – “Ellerinizle yaptığınız putlarla” (*Daat Mikra*).

אֲנִי הָאֵל הַשָּׁמַיִם וְאֶדְבָּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ

פרשת האזינו

1

אִמְרֵי-פִי:

Moşe. “Yarın ölmüş olacağım. Eğer Yisrael gelip, buradaki antlaşmayı üstlenmiş olmadıklarını iddia ederlerse kim gelip onları yalanlayacak?” Moşe bu nedenle, dünya var oldukça var olmayı sürdürecektir. Bunun pratik sonuçları da vardır. Yisrael’in tutumu, bu şahitlerin onlara yönelik tavrını da belirleyecektir. Eğer antlaşmaya sadık kalırlarsa, şahitler gelip onları ödüllendirecektir. Pasukta söylendiği gibi: “*Asma, meyvesini verecek, yeryüzü mahsulünü verecek ve gökler çiyyelerini verecek*” (Zeharya 8:12). Ancak antlaşmaya sadık kalmazlar ve cezaya layık olurlarsa, Tora’nın “[Cezalandırmak için] onun üstünde ilk önce şahitlerin eli olacak; tüm halkın eli ise daha sonra” (17:7) prensibi devreye girecektir. Ceza önce şahitler yoluyla verilecektir: “[Tanrı] gökleri kapatacak ve yağmur olmayacak, toprak da ürününü vermeyecektir” (11:17). Cezanın devamı da düşmanlar tarafından tamamlanacaktır: “*Ve [siz,] Tanrı’nın size vermekte olduğu bu iyi Ülke’nin üzerinden hızla yok olacaksınız*” (a.y.) (Sifre 306; Raşi).

Rav Saadya Gaon’a göre “gökler” ile melekler, “yeryüzü” ile ise insan ırkı kastedilmektedir (İbn Ezra). Bir başka görüşe göre ise “gökler” ruhu, yeryüzü de bedeni kasteder (*Paaneah Raza*; krs. *Talmud – Sanedrin* 91a). Bu şarkı Tora’nın ve mitsvaların öneminden bahsederken her ikisine de hitap etmektedir. Tora uygulaması konusunda hem ruh hem de beden sorumluluk üstlenmelidir (*Meam Loez*).

Kulak verin ... duysun – “Kulak verme” nispeten yakın, “duymak” ise nispeten uzak bir mesafeyi ima eder. Moşe’nin bu sözleri, simgesel olarak, onun, hayatının son gününde göklere yeryüzünden daha yakın oluşunu belirtir (*Midraş*). Nitsavim peraşasının başından Tora’nın sonuna kadar olan kısım, tümüyle Moşe’nin hayatının son gününde olanları tanımlamaktadır. Bu dört peräşa – Nitsavim, Vayeleh, Aazinu, Vezot Aberaha – içerik açısından yüklüdür ve Moşe’nin yaşamının son günü son derece yoğun geçmiştir. Gerçekte anlatılan her şeyin yapılması için bir günden çok uzun zamana gereksinim vardır, ama bunların tümünü, aynı gün içinde mucizevî bir şekilde gerçekleştirmiştir (Rabenu Behaye).

Buradaki fiil seçimi ilginçtir. Sanki yeryüzü, Moşe’nin doğrudan göklere hitaben söylediği sözlerle (“*kulak verin*”) uzaktan kulak misafiri olacakmış gibi bir kullanım söz konusudur (“*duysun*”). Gökler ve yeryüzü Tanrı’nın antlaşmasını temsil etmeye davet edilmektedir ve bu temsilin eyleme dönüşmesi öncelikle gökler tarafından ve daha sonra dolaylı olarak yeryüzü tarafından gerçekleştirilecektir. Genel olarak gökler aktif, yeryüzü ise pasif konumdadır; nitekim yeryüzünün fiziksel gelişimine ve insan toplumunun buna bağlı olan yaşam koşullarına dair *beraha* veya lanet, temelde yeryüzünün dışındaki – göklerdeki – kozmik değişimlerin dolaylı sonuçlarıdır. Bu nedenle asıl hitap göklere yöneliktir; yeryüzünün “duyması” ise, göklerin “kulak vermesinin” dolaylı sonucudur (Hirsch).

Konuşacağım – Ya da “*Ey gökler, kulak verin ki konuşayım*” (Hirsch). ,

İbranice **Vaadabera**. Bu **Dabar** köküdür ve sert konuşmayı belirtir. Sonra kullanılan “**İmrati** – **Deyişim**” sözcüğü ise **Amar** köküdür ve yumuşak dili belirtir. Moşe şarkının açılışında her ikisini de kullanmaktadır. Bazı zamanlarda bir lider sert konuşması gerektiğini bilmelidir. Ama diğer zamanlarda bunu yumuşak tonuyla dengelemesi gerekir (*Meam Loez*).

Aazinu

[147. Moşe'nin Şarkısı]

32

¹ Kulak verin ey gökler – konuşacağım!
Ve duysun yeryüzü ağzımın sözlerini!

32.

Önceki kısımda Moşe'nin sözünü ettiği ve Tanrı'nın emriyle yazdığı "Şarkı" işte burada başlamaktadır (bkz. 31:19 ve 31:22). Moşe bu şarkının içinde, Yisrael'in günahkâr bir tutum izlemesi halinde başına gelecek felaketler için gökler ve yeryüzünü şimdiden şahitler olarak davet etmektedir. Ancak gökler ve yeryüzü, ayrıca son kurtuluş ile birlikte gelecek nihai neşeye de tanık olacaklardır.

Bir şarkının doğası armoni üzerine kuruludur (bkz. 31:19 açık.). Aazinu şarkısı da Yaratılış'taki armoninin takdirinin bir ifadesidir. İçinde geçmiş şimdi ve gelecek bir arada ifade edilmektedir, zira bir peygambere açıklanan her şey, hiçbir çelişkinin olmadığı, geçmişteki ve gelecekteki olayların yalnızca armoni içinde bir arada olmakla kalmayıp birbirine açıklık da getirdiği tam bir gerçeklik resmi şeklindedir. Bu doğrultuda hepsi, sanki aynı anda gerçekleşiyormuş gibi iç içedir (Rabi Gedalya Schorr).

Aazinu şarkısı birçok yerinde benzer anlamlara sahip ikili cümleciklerin oluşturduğu ifadelerden müteşekkildir. Cümlelerin kendi içlerinde veya birbirleri arasında anlamsal paralellikler göze çarpmaktadır. Bu özellik, edebi açıdan bunun bir şarkı olmasıyla açıklanabilir. Ancak benzer örneklerde olduğu gibi, Tora'da sanat da dâhil olmak üzere her şey mevcut olmasına rağmen, Tora sadece bundan ibaret değildir ve söz konusu ikileme ve paralelliklerin her biri, yeni anlamlar yükleme, mevcut anlamı geliştirme ve ek mesajlar verme gibi amaçlara hizmet eder. Elbette bu konunun basit düzeyi için bile geçerlidir. Öte yandan imalar, ipuçları, sırlar gibi daha derin analiz söz konusu olduğunda da, bu şarkı, Tora'nın diğer herhangi bir yerinden farksız bir şekilde, her harfinde çok sayıda anlamın yüklü olduğu, analitik incelemeyi gerektiren bir metindir. Çalışmamızın tarzı ve bizim de kendi sınırlı düzeyimiz doğrultusunda, açıklamalarımızda basit düzeyle yetineceğiz.

Talmud, Aazinu şarkısının Şabat günleri *Bet-Amikdaş*'ta gerçekleştirilen *Musaf* ibadeti sırasında altı bölüm halinde okunduğunu kaydeder (*Talmud – Roş Ašana* 31a). Başlangıç ve bitişleri Peygamber Ezra tarafından kararlaştırılmış olan bu bölümler şöyledir: [1] p. 1-6, [2] p. 7-12, [3] p. 13-18, [4] p. 19-26, [5] p. 27-35, [6] p. 36-43. *Bet-Amikdaş*'ta sırayla her Şabat bu bölümlerden biri okunur, bittikten sonra tekrar ilk bölümden başlanır ve böyle bir döngü halinde devam edilirdi (Raşi o.a.). Bu bölümleri başlatan harfler – *E* (p. 1), *Zayin* (p. 7), *Yod* (p. 13), *Vav* (p. 19), *Lamed* (p. 27) ve *Haf* (p. 36) – "**Aziv Lah – Nur Senindir**" ifadesini oluşturur ve bu, doğrudan Tanrı'ya yönelik bir övgü ifadesi olarak görülebildiği gibi, aynı zamanda ışık, nur ve ihtişamın, eskiden olduğu gibi gelecekte de Yisrael'e geri döneceğine işaret eder (Rabenu Behaye).

Aşağıdaki açıklamalarımızda şarkıyı bu bölümlere göre ayıracak, her birine Rabi Samson Raphael Hirsch'in bakış açısı doğrultusunda konu başlıkları vereceğiz. Başka otoritelerin görüşleri farklı olabileceğinden, her bölümde başlıkla bölüm arasındaki bağlantıyı görmek için özellikle Rabi Hirsch'in aşağıda verilen açıklamaları göz önünde bulundurulmalıdır.

1-6. İlk Bölüm: Tanrı'nın Dünyaya Ve Yisrael'e Yönelik İdaresinin Genel ve Özel İlişkisi.

1. Gökler... yeryüzü – "Ey gökler ve yeryüzü. Bene-Yisrael'e sizi sözlerime şahit göstereceğimi söyledim (bkz. 30:19 ve 31:28). İşte bunu şimdi yapıyorum. Birazdan Yisrael'e uyarılarda bulunacağım ve siz, bunun tanığı olun!" (Raşi). Ayrıca bkz. 30:19 açık.

Moşe'nin şahit olarak özellikle gökleri ve yeryüzünü seçmesi boşuna değildir. "Ben etten kemikten bir insanım nihayet" diye düşünmüştür

ב יַעֲרֶךְ כַּמָּטֵר לְקַחֵי תֶזֶל כֶּטֶל אִמְרָתִי בְּשַׁעֲיָרָם

2

עַל־יִדְשָׁא וְכִרְבִּיבִים עַל־יַעֲשֹׁב:

hazneyi açık unutmüş biri için yağmur hiç hoş bir tecrübe değildir. Ama çiyden herkes memnundur; zira nem ve bereket getirir, ama aynı zamanda zarar vermez (*Sifre* 306; *Raşi*).

Moşe'nin damlama fiilini yağmur, akma fiilini ise çiy için kullandığını görüyoruz. Bunun tam tersini beklerdik, zira yağmur, normalde damlalar halinde olan çiyi göre çok daha boldur. Ama Moşe bu kullanımla Tora'nın her yönden yararlı olduğunu vurgulamaktadır. Moşe çiy için akma fiilini kullanmıştır, zira çiy ne miktarda gelirse gelsin hoş karşılanır. Yağmur içinse damlama fiilini kullanmıştır, zira hızlı yağmur hoş karşılanmayabilir, ama damlalar halinde akan yağmurdan da herkes hoşnuttur (*İmre Şefer*).

Değişim – Bkz. *Öğretim* k.b.

Yeşilliğin – İbranice *Deşe*. Toprağın üzerindeki bitki örtüsünden bahsedilmektedir (*Raşi*). Bir görüşe göre bu, yeni yetişmeye başlayan bitkileri belirtir (Rabenu Behaye).

Fırtına gibi – *Raşi*. İbranice *Kis'irim*. Ya da “yağmur fırtınası gibi” (*Targum Onkelos*). Bu, sözcüğün, “*Seara* – *Fırtına*” ile olan ses benzerliği doğrultusundadır. Tora, bu kez fırtınaya benzetilmektedir. Fırtına bitki örtüsünü kuvvetlendirir ve onların daha güçlü bir şekilde gelişmesine katkıda bulunur. Aynı şekilde Tora'nın sözleri de, Tora öğrenenleri güçlendirir ve yüceltir (*Sifre* 306; *Raşi*). İbn Ezra'ya göre sözcük “*Saara* – *Saç Teli*” ile bağlantılıdır ve ince yağmur damlalarını kasteder. Bu ince yağmur damlaları yeni yetişmeye başlayan bitkiler için iyidir (Rabenu Behaye; bkz. ö.a.).

Diğer alternatiflere göre: “*sağanak*” (*The Living Torah*); “*sis*” veya “*pus*” (İbn Ezra; İbn Canah; Radak, *Şeraşim*).

Çimin – İbranice *Esev*. Ya da “*bitkilerin*”. Bir görüşe göre bu iyice büyümüş bitkilerdir (Rabenu Behaye).

Yağmur damlaları gibi – İbranice *KiRvivim*.

Kullanılan *Raviv* sözcüğü “*Rava* – [Ok] Atmak” köküyle bağlantılıdır ve bu bağlamda, yeryüzüne ok gibi düşen yağmur damlalarını kastetmektedir (*Raşi*; krş. Bereşit 21:20). Dolayısıyla kuvvetli yağmurları belirtir ve bu yağmurlar yetişmiş büyük bitkiler için yararlıdır (Rabenu Behaye; bkz. ö.a.).

Yağmur damlaları çimenleri narinleştirip güzelleştirir. Aynı şekilde Tora'nın sözleri de, öğrenenlerini nazik ve narin kılar (*Sifre* 306).

İbn Ezra'ya göre sözcük “*Raw* – *Çok*” sözcüğüyle bağlantılıdır ve yağmur damlalarının [veya bu damlaların beslediği bitkilerin (Hirsch)] bolluğunu kasteder. Böylece Moşe, sözlerinin boşa gitmeyip yağmur ve çiy gibi yeryüzünü doyurması için (krş. Yeşayau 55:10), yani yağmurun bitkilere yaptığı şekilde kendi sözlerinin de halkın kalbine işleyerek onları geliştirip yetiştirmesi için dua etmektedir.

Diğer alternatiflere göre: “*Kuvvetli yağmurlar*” (İbn Ezra; İbn Canah; Radak, *Şeraşim*); “*geç yağmurlar*” veya “*mevsim sonu yağmurları*” (*Targum Onkelos*; krş. 11:14); veya “*kar*” (*Septuaginta*).

Sforno'ya göre pasuğun anlamı şöyledir (bkz. *Damlasın* k.b., Sforno o.a.): “Toram herkes için uygundur. Anlayış sahibi olup bilgelik pınarını özümsemeye hazır olanlar için coşkulu bir yağmur gibi yağacak, o düzeyde olmayanlar için ise, onların anlayabileceği şekilde çiy gibi akacaktır; zira tıpkı çiy gibi, az miktarda bile olsa, çok iyi ve yararlıdır. Toram, *yeşilliklerin üstünde fırtına gibidir* – onu derinlemesine anlayabilenler onda büyük harikalar görürler. Ama aynı zamanda ondan bilgi edinmek için Tora otoritesi olmaya gerek yoktur; çünkü *çimin üstünde yağmur damlaları gibidir* – ve sıradan insanlar da ondan mutlaka bir bilgi elde edebilir ve onda Tanrı'yı bir noktaya kadar tanıyabilir.”

² Yağmur gibi damlasın öğretim,
Çiy gibi aksın deyişim;
Yeşilliğin üstünde fırtına gibi,
Ve çimin üstünde yağmur damlaları gibi.

2. Yağmur gibi ... – Moşe, ilk pasukta gökler ve yeryüzünü, sözlerine şahit olmaları için davet etmişti. Şimdi onların şahitlik edeceği konuya girmektedir. Konu, Moşe'nin öğretisidir – yani Tora'dır. Moşe Tora'yı önce yağmura benzetmektedir. Yağmur dünya için yaşam anlamına gelir. Benzer şekilde Tora da yaşam kaynağıdır (*Sifre* 306; Raşi): “Eğer uyarımı dikkate alırsanız, size yağmur gibi yarar sağlayacaktır” (Raşbam). Başkalarına göre ise bu bir duadır: “Sözlerimin etkisi, yağmur ve çiyin etkisi gibi yararlı ve bereketli olsun; halk içinde olumlu kişilik özelliklerinin gelişmesine vesile olsun” (Alşeh).

Tora'nın yağmura benzetilmesi başka bakış açılarını beraberinde getirir: [1] Yağmurun olumlu etkileri hemen o anda görülmez. Ürünlerin gelişmeleri yağmurlar bittikten sonra belli olur. Benzer şekilde Tora öğrenimi konusunda da sabırsız olunmamalıdır. Tora öğrenimi, önünde sonunda insanın karakterini şekillendirip geliştirecektir. Ama bu değişikliğin bir gecede olması beklenmemelidir. Ciddi ve dirayetli bir çalışma şarttır. [2] Yağmurun yararlı olabilmesi için çiftçinin tarlasında ön hazırlıklar yapmış olması gerekir. Buna benzer şekilde Hahamlarımız “Kendini Tora öğrenimi için hazırla” demişlerdir. İnsan zihnini başka şeylerden serbest kılıp, Tora bilgisi için boşaltarak önyargısız bir şekilde geldiği takdirde Tora öğreniminin gerçek etkisi kuvvetli bir şekilde ifade bulacaktır. [3] Yağmur farklı bitki türlerinin üstüne düşer ve hepsinin kendine has bir şekilde yetişmesinde etkili olur. Aynı şekilde Tora'nın bir bölümü farklı kişiler üzerinde o kişinin doğasına göre etki edecektir (*Sifre*) (*Meam Loez*). Eğer samimiyse, bundan yarar sağlayacaktır. Ama önyargılıysa, özü yakalamakta başarısız olacaktır.

Damlasın – Raşi. İbranice *Yaarof*. Ya da “yağsın” (İbn Ezra; krş. 33:28, Teilm 65:12). Benzer şekilde “coşkıyla yağacak” (krş. Sforno). Diğer alternatiflere göre: “aşağı aksın” (Saadya Gaon; Radak, Şeraşim; İbn Canah); “hoş olsun” (*Targum Onkelos*); “rağbet görsün” veya “aranır olsun” (*Septuaginta*); “toplansın”, “bir araya gelsin”,

“biriksin” (*Sifre*); “nüfuz etsin” (Hirsch); “hedefini vursun” (*Midraş Agadol*); “arkadan vursun” (*Sifre; Hizkuni*).

Bu fiilin başka bir anlamı “boyunu vurmak” şeklindedir (bkz. 21:4). *Talmud* buna bağlı olarak şu açıklamayı yapar: “Tora, kendisiyle samimi Tora öğrenimini hedeflemeden ilgilenen kişiler için ölümcül bir zehirdir” (*Talmud – Taanit* 7a). Krş. *Targum Yonatan; Sifre; Malbim*.

Öğretim – “Benim Öğretim”. Tora öğreniminden bahsedilmektedir (*Daat Mikra*; krş. Mişle 4:2).

Alternatif olarak “bilgece öğreti” (İbn Canah) veya özelde “sözlü öğreti” (krş. Radak, Şeraşim). İbranice *Likhi*. Sözcüğün iyelik eksiz hali *Lekah*'tır ve “ders” anlamına gelir; zira ders, öğrencinin, öğretmeninden aldığı bir şeydir (İbn Ezra; krş. Hirsch). Sözcük “*Lakah* – *Almak*” kökünden gelir. Moşe halka Tora'yı öğretmiştir. Böylece Moşe'nin Tanrı'dan “almış” olduğu Tora'yı, halk da Moşe'den “almıştır”. Bu fiilin kullanılması, Tora bilgisinin “alınması gereken” bir bilgi olduğunu belirtir. Başka bir deyişle öğrenci, kendisine verilen bilgiyi özümsemek için aktif çaba göstermelidir. Ama o bunu yapmazsa, öğretmen dersini ne kadar kapsamlı bir şekilde hazırlamış olursa olsun, öğrencinin bundan alacağı yarar çok sınırlı olacaktır (*Meam Loez*).

Aslında Moşe pasukta iki şey söylemektedir: “*Likhi* – Öğretim / Aldığım” ve “*İmrati* – Deyişim / Söylediğim”. Bunlardan ilki doğrudan Tanrı'dan aldığı Tora'yı, ikincisi ise yeryüzünde kendi verdiği öğütleri, yaptığı uyarıları belirtir. Moşe bunların Yisrael'in üzerine yağmur gibi yağmasını, çiy gibi akmasını dilemektedir (Ramban). Ayrıca sözlerinin dikkate alınıp, duyanların kalplerine işlemesi için dua etmektedir (Rabenu Behaye).

Çiy gibi – Yağmurdan bahsettikten sonra Moşe Tora'yı çiy'e de benzetmektedir. Yağmur iyidir, ama her zaman hoş karşılanmaz. Örneğin yolda giden veya [yeni sığıldığı] şarabın bulunduğu

ג כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא הֵבֵן גִּדְלִי

3

לְאַלְהֵינוּ: דַּ הַצּוֹר תָּמִים פָּעָלוֹ כִּי כָל־דַּרְכָּיו מִשְׁפָּט אֶל אֱמוּנָה

4

וְאֵין עוֹל צְדִיק וַיֵּשֶׁר הוּא:

olduğunu, bu doğrultuda nihai kurtuluş hakkındaki sözlerinin de gerçeğe dönüşeceğini, Tora'nın ta kendisinden öğrenip tanınmalıdır.

4. Kaya – Tanrı için bu benzetme kullanılmaktadır. Kaya kuvvet ve dayanıklılık belirtir (İbn Ezra; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Tanrı, İsteği'ne karşı gelenleri kuvvetle cezalandırır (Raşi). Tanrı'nın burada "Kaya" benzetmesi ile anılması, Tora'nın birçok yerinde görülen insani dil kullanımıdır (İbn Ezra). Tıpkı sert kayaların yeryüzünün temel taşı olması gibi, Tanrı da tüm evrenin temelidir (*More Anevohim* 1:16; Rabenu Behaye). Ya da tıpkı dayanıklı bir kaya gibi, Tanrı da Kendisi'ne sığınanları korur (*Daat Mikra*).

İbranice **Tsur**. Bazıları bunu "**Tsura** – Şekil" ile bağlı görür ve burada Tanrı'nın "şekillendiren", yani her şeyi Yaratan (**Yotser**) Sanatkâr/Ressam (**Tsayar**) olma özelliğine değinilmektedir (*Sifre*; İbn Ezra; krş. *Talmud* – *Berachot* 10a). *Septuaginta* bu sözcüğü doğrudan "Tanrı" olarak çevirmiştir (krş. a.k. 5b). Yine bazılarına göre ise sözcüğün kökü "**Tsarar** – Bir Araya Toplamak" olabilir ki bu, Tanrı'nın evrenin birleştirici kuvveti olduğunu ve her şeyin O'na bağlı olduğunu belirtir (*Aktav Veakabala*).

Moşe'nin şarkısının esas kısmı bu sözcükle başlamaktadır. Aynı sözcük şarkının içinde birkaç kez geçmekte ve şarkının genel temasını da oluşturmaktadır: "Tanrı kuvvetli, değişmez, ödün vermez, tüm mevcudiyetin temeli ve kaynağı olan Yaratıcı'dır" (krş. Hirsch).

Eylemi mükemmeldir – Günahkârları cezalandırmasına rağmen (bkz. ö.a.), bunu kontrol-süzce dökülen bir gazapla değil, kusursuz bir adaletle yapar (Raşi). Bu, sıradaki "*zira tüm yolları adalettir*" sözlerinden anlaşılmaktadır (*Rashi* – *The Sapirstein Edition*).

Varolan her şey, yaptığı herhangi bir eylemde, kendisinden üstün bir veya birkaç kuvvete bağımlıdır ve dolayısıyla yapılan eylem mükemmel değil, eksiktir. Bunun tek istisnası, tüm varoluşun üstünde yer alan Tanrı'dır. O her şeyin "Yaratıcısı" olduğundan (bkz. ö.a.), kimseye muhtaç değildir ve dolayısıyla eylemi mükemmeldir (İbn Ezra).

Güven Tanrısı – Bkz. 7:9. Ya da "*Güvenilirlik [timsali] Tanrı*". Tanrı, verdiği sözü yerine getireceğinden [ve getirebileceğinden (İbn Ezra)] kesinlikle şüphe duyulamayacak tek Varlık'tır. Burada da Tanrı'nın, *tsadiklere*, bağlılıklarının ödülünü mutlaka vereceği söylenmektedir. Dünyevi gözlerle bakıldığında *tsadiklerin* ödülleri geciktiği izlenimi uyanca bile, Tanrı Sözü'nü mutlaka yerine getirecektir (*Sifre* 307; Raşi).

Alternatif olarak burada Tanrı'nın insanlara olan güveninden bahsediliyor da olabilir. Tanrı insanı iyi davranış göstermesine olanak tanıyacak bir potansiyelle yaratmıştır ve insanın her şeyin nihayetinde buna uygun bir tutum izlemeyi seçeceğine güvenmektedir (*Meam Loez*).

Haksızlık yok! – "Günahkâr kişilere bile haksızlık etmez; hak ettikleri ödülleri esirgemeyip onlara bu dünyada bereket verir" (*Sifre* 307; Raşi). Alternatif olarak, önceki ifadenin zıt anlamıyla "*güvenilmezlik yok*" (*Targum Yonatan*). Benzer şekilde "*Huzuru'nda yalan yok*" (*Targum Yeruşalmi*).

Daha geniş bir şekilde: "*Güvenilir Tanrı'dır* – Günahkârları, yaptıkları en küçük günah için bile Gelecek Dünya'da cezalandıracağı gibi, *tsadikleri* de yaptıkları en küçük günah için bile bu dünyada cezalandırır. Ve O'nun Huzuru'nda *haksızlık yoktur* – *Tsadikleri*, yaptıkları en küçük mitsva için bile Gelecek Dünya'da ödüllendireceği gibi, günahkârları da yaptıkları en küçük mitsva için bile bu dünyada ödüllendirir" (*Talmud* – *Taanit* 11a).

Dürüst ve doğrudur O – "Ve Tanrı'nın mutlak doğruluğu, eğriyi düzeltmesindedir" (İbn Ezra; krş. 30:6). Ayrıca Tanrı, hedefleri açısından "*dürüştür*" ve bu hedeflere giden yolları da "*doğrudur*". Tanrı en doğruyu yapar ve onu en doğru şekilde yapar (Hirsch). *Talmud* şunları kaydeder: "İnsan öldüğü zaman, tüm yaptıkları, onun önünde sıralanır ve kendisine 'filanca gün filanca yerde şöyle şöyle yaptın' denir. O da 'Evet' der. Sonra ona 'İmzala' denir ve imzalar (krş. İyov 37:7). Bununla kalmaz, hakkında verilen kararın

³ Aşem'in İsmi'yle seslendiğimde
Teslim edin Tanrımız'ın Büyüklüğü'nü.
⁴ Kaya! Eylemi mükemmeldir,
Zira tüm yolları adalettir.
Güven Tanrısı; haksızlık yok!
Dürüst ve doğrudur O.

3. Aşem'in İsmi'yle seslendiğimde – Ya da “dua ettiğimde” (*Targum Onkelos*; Sforno). Alternatif olarak “Aşem'in İsmi'yle sesleneceğim için – tüm konuşmamı O'nu temsilen, O'nun sözleriyle yapacağım için – teslim edin Tanrımız'ın Büyüklüğü'nü – tüm sözleri dikkat ve saygıyla dinleyin” (*Daat Mikra*).

Bu pasuktan uygulamaya yönelik birkaç kural türer. Tanrı'nın İsmi zikredildiği zaman, bunu duyanlar Tanrı'nın Büyüklüğü'nü dile getirmelidirler. Örneğin *Bet-Amikdaş*'taki ibadet sırasında Tanrı'nın Dört Harfli İsmi [yazıldığı şekliyle] söylendiği zaman, duyanlar “**Baruh Şem Kevod Malhuto Leolam Vaed** – [Tanrı'nın] Onurlu Krallığı'nın İsmi, Sonsuza Dek Mübarektir” sözlerini söylemeliydi (bkz. Vayikra 16:6 açk.) (*Talmud – Taanit* 16b; Raşi). *Bet-Amikdaş* dışında söylenen berahalarda Tanrı'nın Dört Harfli İsmi'ni açık olarak telaffuz etmek yasaktır ve onun yerine **A-do-nay** İsmi kullanılır. Ancak buradaki kuralın bu berahalarda da yansması vardır ve bu doğrultuda, bir *beraha* söylendiği zaman, dinleyenler Tanrı'nın İsmi'nin ardından “**Baruh U Uvaruh Şemo** – O Mübarektir ve İsmi Mübarektir” (*Teşuvat A-Roş, Kelal* 4), *berahanın* sonunda da “Amen” cevabını verirler (*Talmud – Berahot* 21a, Raşi o.a.).

Burada söylenenler doğrultusunda, duaların başında ve sonunda *Hazan*, ayrıca Tora okumasından önce Tora'ya kalkan kişi, “**Barehu Et A-do-nay Amevorah** – [Tüm yaratılanlar tarafından daima] Mübarek Kılman Tanrı'yı Mübarek Kılın” der, halk da “**Baruh A-do-nay Amevorah Leolam Vaed** – [Daima] Mübarek Kılman Tanrı, Ebediyen Mübarek'tir” cevabını verir (*Sifre*). [Burada Tanrı için kullanılan “Mübarek kılman” sıfatı, insanların O'nu mübarek kılmadığı zamanlarda bile, yaratılmış olan canlı ve cansız her şeyin Tanrı'yı sürekli olarak mübarek kılmakta olduğunu belirtir (*Kol Bo*)]. Sonra *Hazan* veya Tora'ya kalkan kişi de, halkın bu sözüne katıldığını belirtmek için halkın cevabını tekrarlar (*Tur*). [Not: “**Levareh** – Mübarek kılma” fiili, bereket ve bolluk verme anlamı taşır. Ama bu, sadece insanlara yönelik kullanıldığı zaman doğrudur. Diğer yandan insan Tanrı'yı bu anlamda “mübarek kılamaz”. Bu nedenle bu fiil Tanrı'ya

yönelik kullanıldığında anlam, “Tanrı'nın tüm bereketin tek Kaynağı olduğu gerçeğini teslim etme” şeklindedir (*Hirsch*).]

Yine bu pasukta söylenenler doğrultusunda, eğer yeteri miktarda ekmek yenmiş bir öğünü en az üç kişi birlikte yemişe, öğün sonrasında söylenmesi gereken *Birkat Amazon* (bkz. 8:10) berahasının öncesinde “**Zimun – Davet**” yapılır. Bu davetin özellikle en az üç kişi birlikte yemek yemişe yapılması gerektiği de bu pasuktan öğrenilmektedir. “Aşem'in İsmi'yle seslendiğimde” – daveti yapan bir kişi; “Teslim edin Tanrımız'ın Büyüklüğü'nü” – davet edilen ve cevap veren en az iki kişi [=“teslim edin” çoğul kullanımı en az iki kişiyi kasteder]; toplam en az üç kişi (*Talmud – Berahot* 45a).

Teslim edin Tanrımız'ın Büyüklüğü'nü – Tam çeviriyle “*Büyüklük verin Tanrımız'a*”. Yani “O'nu, ‘Büyüklük’ özelliğiyle methedin”. Burada büyüklüğün Tanrı'ya ait olduğunun takdirinden, kabulünden ve övgüyle dile getirilmesinden bahsedilmektedir. Bu hitap, halka yönelik olabileceği gibi (*Daat Mikra*), ilk pasukta şahitliğe davet edilen gökler ve yeryüzüne yönelik de olabilir (*İbn Ezra*).

Pasuğun alternatif bir anlamı şöyledir: “[Bene-Yisrael'e hitaben:] Tanrı'nın sizler için yaptığı büyük mucizeleri ve muhteşem iyilikleri anlattığım zaman – ki O, sizin için yapacaklarıyla Dürüst'tür – siz de Tanrı'nın Büyüklüğü'nü teslim edecek, gerçeği kabul edeceksiniz” (*Raşbam*). Ya da “Yahudiler'in gelecekte tekrar Erets-Yisrael'e toplanması (p. 11) ve *Maşiah*'ın gelişi (p. 12) için *dua edeceğim*, ayrıca şarkının sonunda diğer ulusları övgüye davet edeceğim (p. 43) zaman, Tanrı'nın Büyüklüğü'nü ve harikalarını bilen sizler, *Tanrı'nın Büyüklüğü'nü teslim edin*” (*Sforno*).

Moşe tüm gelecek nesillere hitaben söylediği sözleriyle, Şarkı sırasında sürgünlerin geri toplanması için dua edeceği zaman, dinleyicilerinin ümitsizlikle yanıt vermemelerini, Yisrael'i cezalandıran Tanrı'nın onların ebedi düşmanı haline geldiğini düşünmemelerini istemektedir. Aksine, her ne kadar Yisrael'i kötü tutumu nedeniyle sertçe cezalandırıcaksa da, değişmez bir Kaya (s.p.) olan Tanrı'nın tüm sözlerinin gerçek

ה שְׁחַת לוֹ לֹא בְנֵי מוֹמִם דָּוָר עָרֵץ וּפְתִלְתָּל: 5

Koenler krallığı ve kutsal bir ulus olmalıydık” (Şemot 19:5-6). Ama onlar Altın Buzağı günahıyla tüm bu planı sekteye uğratmışlar, yozlaşmışlar ve yıkıma yol açmışlardı. İşte Sforno’ya göre bu nesilden bahsedilmektedir: “Bu çarpık ve tutarsız nesil, kusursuzluk açısından O’nun çocukları değildi (bkz. s.a.) – O’nun çocuklarına yaraşır bir kusursuzlukla hareket etmedi; aksine Tanrı’nın niyetlendiği amaca zarar verdi ve bu, onların kusurudur.”

Değil – İbranice **Lo**. Olumsuzluk anlamı da katabilen bu sözcük pasukta “**Banav** – Çocukları” ile yan yana gelmektedir ve böylece “Çocukları değil” anlamı da mümkündür. Bu doğrultuda bazılarına göre buradaki anlam, “Eğer yozluk içinde davranırlarsa, [samimi bir *teşuva* yapana kadar] O’nun çocukları sayılmayacaklardır” şeklinde olabilir (*Daat Mikra*). Bunun doğruluğu Hahamlar arasındaki bir tartışmanın konusudur (bkz. 14:1 açk.; bkz. p. 20 açk.).

Çocuklarının kusurudur – “Onlar Tanrı’nın çocuklarıdır (bkz. 14:1). Ancak yozlaşmış olmaları onların kendi kusurudur; Tanrı’nın değil (Raşi).” Veya “Tanrı’nın çocukları, kendi kendilerini kusurlu hale getirdiler” (Raşbam).

Böylece bu sözler, önceki pasukta söylenenleri tamamlamaktadır: “Tanrı dürüst ve doğrudur; herkese hakkı neyse onu verir. Dolayısıyla Yisrael’in başına her ne felaket geldiyse, bunun tek sebebi kendi olumsuz tutumlarıdır” (İbn Ezra; *Pinuş Al İbn Ezra*).

İfadenin tam karşılığı şöyledir: “Yıkım/yozaşma O’na/O’nun/ona/onun değil, [Tanrı’nın] Çocukları, [onların] kusurları.” Görüldüğü gibi, şarkının geneli boyunca olduğu gibi, buradaki ifade de oldukça kapalıdır ve farklı şekillerde de anlaşılabilir. Örneğin “Tanrı’ya karşı yozlaşmış bir tutum içine girdiler; O’nun çocukları olmadıklarını söylediler [=kendilerini O’nun yaratmış olduğunu inkâr ettiler; bunu ağızlarıyla söylediler de içlerinden reddettiler; nitekim günah işlerken O’ndan çekinmediler]. Ve bu, onların kusurunun – çarpık ve dolambaçlı bir nesil olmalarının – sonucudur” (İbn Ezra).

Diğer alternatifler arasında şunlar sayılabilir: “O’nun için [=gözünde], Çocukları [olamayacak

şekilde] yozlaştilar; çarpık ve tutarsız neslin kusuru budur” (Saadya Gaon; krş. *Lekah Tov*); “O’nun [İsmi’ne] halel getirenler, kusurları nedeniyle O’nun Çocukları değildir” (Abravanel); “Yıkım O’nun mu? [Hayır!] Bu, Çocukları’nın kusurudur” (More Anevochim 3:12; Hizkuni); “O’na bir yozlaşma mı getirdiler? [Hayır!] Bu yalnızca onların kendi kusurudur” (Abravanel); “[O’nun] Çocukları olmaya uygun olmaya[n]lara yıkım getirdi; ama bu onların kendi hatalarının sonucuydu” (Hizkuni); “O’nu memnun etmeyecek şekilde günah işlediler; lekeli çocuklar” (*Septuaginta*).

Çarpık – İbranice **İkeş**. Ya da “eğri”. Ya da “sizi çarpık nesil” (*The Living Torah*).

Tutarsız – İbranice **Petaltol**. Ya da “değişken”, “dolambaçlı” (krş. *Targum Onkelos*). Bu, çarpıklık üzerine çarpıklığı belirtir (İbn Ezra; bkz. Bereşit 30:8 açk.). Doğru ve dürüst olmama, Tanrı’nın yolunda düz ilerlememek için elden geleni yapma, yanıltı ısrar etme kastedilmektedir.

Ramban’a göre, Yisrael için kullanılan “çarpık” ve “tutarsız” sıfatları, Tanrı için önceki pasukta kullanılan “dürüst” ve “doğru” sıfatlarıyla aradaki tezadı vurgulama amaçlıdır. Bu böyle olduğu sürece Yisrael, Tanrı’nın Çocukları olmaya uygun değildir ve onları kendi kusurları bozmuştur. Böylece anlam şöyle olabilir: “Düşkün durumlarının sorumlusu Kaya değildir; zira O mükemmeldir ve hiçbir kusur O’ndan kaynaklanmaz. Bu çocukları Babaları’nın Huzuru’nda bozan, kendi kusurlu tutumlarıdır.”

Rabi Samson Raphael Hirsch’e göre pasuğun anlamı şöyledir: “Bir ulus haline geldiklerinden beri süregelen çarpık ve tutarsız olma şeklindeki kusurları, onları Tanrı’nın Huzuru’nda, O’nun çocukları olma şeklindeki özelliklerinin askıya alınmasına sebep olacak derecede yozlaştırdı.”

⁵ Yıkım O'nun değil; çocuklarının kusurudur. Çarpık ve tutarsız nesil!

doğruluğunu onaylar ve 'Beni güzel yargıladınız' der" (*Talmud – Taanit* 11a). *Talmud*'daki bu tasvir, insanın ölümden sonra, hayatı boyunca yaptıkları konusunda hesap vermek durumunda olduğunu ve mükemmelliğini kendisinin de takdir edeceği son derece kusursuz bir yargıya tabi tutulacağını vurgulamaktadır.

Alternatif olarak "*dürüst ve hakkaniyetlidir O*". *Sifre* 307'yi takip eden Raşi "*dürüst*" dendikten sonra "*hakkaniyetli*" denmesinin gerekli olmadığı görüşündedir (*Beer Yitshak*). Öyleyse buradaki ifade farklı şekilde anlaşılmalıdır. "*Dürüştür; ve [O'nun bu dürüstlüğüni teslim etmek] hakkaniyetin gereğidir*".

Pasuğun toplu halde bir anlamı şöyledir: "Tanrı'nın Büyüklüğü'nü teslim etmeniz en yakışık alır davranış olacaktır; zira O, yerinden oynamayan kuvvetli ve dayanıklı bir Kaya gibidir. Tüm eylemlerini kusursuz bir şekilde yapar ve Kendisi'ni öfkeliendirenlere karşı hemen öfke göstermez. İsteği'ni yerine getirenlere karşı da dürüst ve doğrudur; haklarını onlardan esirgemez." Bu görüşe göre, Moşe, şarkının ilerleyen kısımlarında gelecekte Yisrael'in Tanrı'ya sırt çevirmeleri karşısında Tanrı'nın onlara nasıl ceza vereceğini söyleyeceği için, en baştan Tanrı'nın her yönden adil davranma niteliğini vurgulamakta, dolayısıyla gerçekleşecek felaketlerde de Tanrı'nın her yönden haklı olacağını belirtmektedir (*Daat Zekenim*). Benzer şekilde: "İleride başınıza getireceği tüm felaketlerde dürüst ve doğrudur O. Zira O size şumaracağınız düzeyde yakınlık göstermesine rağmen (bkz. p. 7-14), siz O'na sırt çevirince (bkz. p. 15 v.d.), tüm bu felaketler adaletin bir gereği olacaktır" (Raşbam).

Alternatif olarak "Tanrı, Kaya'dır – değişmez. Dolayısıyla, şarkının ilerleyen kısmında başınıza gelecek felaketlerden bahsedilince, Tanrı'nın Kendisi'nde bir değişiklik olduğunu düşünmeyin. Değişen O değil, siz olacaksınız; zira O'nun eylemleri mükemmeldir ve eksiği veya fazlası yoktur. Tüm yolları adalettir. Yaptığı iyilikler gibi, Sert Yargı Niteliği de kuşkuyla yer olmayacak şekilde gerçek adaleti yansıtır. *Güvenilir Tanrı*'dır; Atalar'a size onların liyakati doğrultusunda yapacağına dair yemin ettiği iyilikleri sizden

esirgemeyecektir. Bunun yanında, bir felaket getirdiği zaman bile O'nun Huzuru'nda *haksızlık* diye bir kavram yoktur. *Dürüştür*; dürüstlüğü sever ve Halkı'nı sürgündeyken bile tamamen yalnız bırakmayacaktır. Ve *doğrudur*; yaratılan hiç kimseye borçlu kalmaz ve kötülere, yaptıkları iyi şeylerin ödülleri bu dünyada verir (bkz. 7:10)" (Sforno).

5. Yıkım – Ralbag; Malbim; Aktav *Veakabala*; *Daat Mikra*; *The Living Torah*. "Yisrael'in başına bir yıkım geldiyse bunun sorumlusu kendisidir; Tanrı değil!" Benzer şekilde "*Kendilerine zarar verdiler; O'na değil*" (*Targum Onkelos*; krş. İbn Ezra). Ya da "*kendilerine zarar verdiler, başkasına değil*" (Raşbam).

Tanrı, tüm merhametine rağmen, kesin adaletten de şaşmaz. Önceki pasukta söylendiği gibi: "*Dürüst ve doğrudur*". Bu nedenle, adil yargının gerektirmesi doğrultusunda, "*Çocukları'nın kusurlarını*", "*çarpık ve tutarsız*" davranışlarını sertçe cezalandırabilir. Ama bu cezayı vermesi, intikam duygularının bir eseri değildir. Aksine, insanın çektiği en ufak sıkıntı bile, günahının onarımında rol oynar (*Meam Loez*). Elbette en iyisi *teşuva* yapmaktır ki bu durumda tüm bunlara gerek kalmayabilir.

İbranice **Şihet**. Ya da "yozlaşma": "*Yozlaşma onun [eseridir; Tanrı'nın] değil!*" Ya da "İnsan davranışlarını yozlaştırıp isyankârlık ederse, bunun zararı O'na değildir. Ne de olsa Tanrı'nın bundan bir kaybı yoktur. Aksine bu, Tanrı'nın çocukları olarak onların kendi kusurudur ve onların zararınadır" (*Daat Zekenim*). Ya da "dünyada kötülük ve yozlaşma olduğu doğrudur; ancak bunun müsebbibi Tanrı olmadığı gibi sorumlusu da Tanrı değil, insanlardır" (*The Arscroll Chumash – Stone Edition*).

Bu sözcük, Altın Buzağı olayı tanımlanırken de kullanılmıştı: "[*Tanrı'nın sözleri:*] Mısır Ülkesi'nden çıkardığım halkın yozlaştı (**Şihet**)" (Şemot 32:7). Tanrı'nın niyeti Yisrael'i ve onlar yoluyla Kendi İsmi'ni dünyada kutsal kılmaktı. Bene-Yisrael insanlık için ışık kaynağı olacak, tüm uluslar için bir kutsiyet örneği teşkil edecekti. Pasukta söylendiği gibi: "[*Tanrı'nın sözleri:*] *Dünyanın tümü Bana aittir... ve siz Benim için bir*

וְהָלִיחָהּ תַּגְמְלוֹ-זֹאת עִם נָבִל וְלֹא חָכָם הָלֹא-הוּא

אַבִּיר קִנָּךְ הוּא עֲשֵׂךְ וַיִּכְנַנְךָ: שְׁנִי

Baban – “Sen, O’nun Baban olduğunu kabul etmezsen bile, O Baban’dır” (İbn Ezra; bkz. ö.p. açk.). “Normalde bir baba, çocuk sahibi olduğu zaman, bu çocuğun hangi amaç için dünyaya geleceği konusunda kontrole sahip değildir. Ama Tanrı böyle değil. O – Baban – sana tüm varlığını, O’nun İsteği’ni yerine getirmen için verdi. Ve seni bu amaçla bir ulus haline getirip, O’nun Özel Hazinesi konumundaki bir halk olman için sana gereken tüm donanımı verdi (bkz. *Seni [O] pekiştirdi* k.b.)” (Sforno).

Talmud buradaki ifadeye dayanarak bir prensip öğretir. *Tanah*’ta şöyle yazılıdır: “*Babasından ve annesinden çalan ve [bunda bir] suç yok*” diyen [kişi], *yok edici adamının arkadaşıdır*” (Mişle 28:24). *Talmud*, içinde bulunduğumuz pasuğa dayanarak, Mişle’de sözü edilen “*Baba*”nın Tanrı’yı belirttiğini kaydeder. “*Anne*” ise Yisrael Ulusu’dur. *Talmud* bu girişi yaptıktan sonra bir kural öğretir: “Bu dünyadan Tanrı’yı mübarek kılmaksızın [=bir *beraha* söylemeksizin] yarar sağlayan kişi, hem Tanrı’dan hem de Yisrael Ulusu’ndan çalmış olur” (*Talmud – Berahot* 35b). Tanrı’dan çaldığı, *berahadır*. Tanrı tüm bereketin Kaynağı’dır ve O’nun verdiği bereketten yararlanan kişinin, bu konudaki takdirini esirgemesi, çalmaktır. Yisrael Ulusu’ndan çaldığı ise bereketin ta kendisidir, zira *beraha* söylememek bereketi azaltır ve bu tüm ulusu etkiler (a.y., Raşi o.a.).

Sahibin – *Sifre* 309. İbranice **Kaneha**. Sözcüğün kökü “**Kana** – Sahip Olmak”tır. Ancak bu, Tanrı’nın “*Baban*” olarak sıfatlandırıldığı önceki ifadeye tamamen uygun değildir; zira bir baba, çocuklarının “sahibi” değildir. Dolayısıyla bu sözcük, akraba olan başka köklerle birlikte açıklanmalıdır (*Maskil Ledavid*). Bunlardan biri “**Kanan** – Yuva Yapmak”, diğeri de “**Takan** – Sabitlemek; Kuvvetlendirmek” fiilidir: “Seni kuvvetli bir ülkede, kayalar arasında yuva sahibi yaptı ve seni birçok yönden destekleyip sabitledi” (Raşi). Alternatif olarak “*seni yaratan*” (*Daat Mikra*).

Alternatif olarak bu sözcük, Tanrı’nın Yisrael’i Mısır’dan çıkarışını tanımlıyor da olabilir. Yisrael Mısır’da yerel halkın kölesi – malı – iken, Tanrı onları özgürlüklerine kavuşturmuş ve Kendi Halkı olarak almıştır. Böylece, sözün gelişi, onların yeni “Sahibi” Tanrı’dır (Raşbam). Bir başka alternatifte göre “*Yaradanın*”.

O yaptı seni – “Sana Tora’yı öğretme suretiyle

(Ralbag; Abravanel; krş. Bereşit 12:5) seni uluslar arasında bir ulus haline getiren O’dur” (Raşi).

Seni [O] pekiştirdi – İbranice *Vayhoneneha*. “*Seni [bir ülkeyle (Abravanel)] O temelli kıldı*” (Raşi). Ya da “*Seni O tesis etti*.” Veya “bir ulus olman için gereken tüm hazırlığı yaptı” (Sforno).

“Sana başkalarından farklı bir ulusal kimlik vermekle kalmadı, bir ulus olarak normal bir şekilde gelişip ilerlemen için gereken mekanizma ve organizasyonu da kurdu. Sende *Koenler*’i atadı; ihtiyacın olan peygamberleri gönderdi, kralların senin içinden çıkmasını sağladı. Seni dünyevi ve ruhani yönetim için başkalarına muhtaç bırakmaksızın, her yönden eksiksiz bir şekilde organize etti. O’nun sayesinde sen, içinde gereken her şeyi bulunan bir anakent gibisin” (Raşi; krş. *Mişmeret Akodeş*).

❧ **İlk Bölümün Sonu.** Şarkının ana amacı, halkın gelecekte yaşayacağı felaketler sonrasındaki şikâyetlerine en baştan itibaren cevap vermek ve olayların gerçek niteliğini gözler önüne sermektir. Bu şarkının gerçekten gerekli ve anlamlı olduğu bir zaman geldiğinde, halk çok acı tecrübelerden, acı ve sıkıntılı dönemlerden geçmiş olacak, ancak o bundan, Tanrı’ya ihanet eden kendisini değil, Tanrı’yı sorumlu tutacaktır (bkz. 31:17 açk., *Tanrım aramda olmadığı için* k.b.). Halk kendi ihanetini göz ardı ederek, Tanrı’nın, iyi zamanlarda gösterdiği yakınlık ve korumanın artık olmamasını Tanrı’daki bir değişikliğe bağlayacaktır: “Tüm bu felaketler başıma geldiğinde Tanrı neredeydi?” diye soracaktır. İşte böyle bir dönem geleceği zaman, bu şarkı tanık olarak tam karşısına dikilecektir. “*Kaya* (p. 4) – Tanrınız tıpkı sert ve dayanıklı bir kaya gibidir. Ne mevcudiyeti ne de isteği değişir. O her zaman nasıl idiyse aynı şekilde kalacaktır. Eskiden nasıl faaliyet göstermişse, gelecekte de aynı şekilde faaliyet gösterecektir – zira *eylemi mükemmeldir*. Başımızdan geçen tüm ağır tecrübeler, en ufak ayrıntılarına kadar kusursuz adaletin ve hakkın gereğidir. Bunlar da ne kadar ağır olursa olsun, tıpkı geçmişteki saadet dönemlerinizde olduğu gibi, hem sizin hem de insanlığın genelinin iyiliğini hedeflemektedir. Tanrı değildir değişen. Siz değiştiniz! Ve değiştiğiniz için, kaderiniz de buna bağlı olarak değişkenlik gösterdi; artık Kurtarıcı Tanrı’nın harika kuvvetini

6 Aşem'e mi bununla karşılık veriyorsunuz,
Nankör ve akılsız halk?!
O senin Baban, senin Sahibin değil mi?
O yaptı seni; ve seni [O] pekiştirdi!

6. Aşem'e mi bununla karşılık veriyorsunuz – Bu soru iki yönlüdür. [1] “Size her türlü iyiliği yapmış olan Tanrı'ya bu şekilde mi karşılık veriyorsunuz? Size, Yisrael'e yakışan bu mudur?” [2] “Böyle nankörce bir karşılığı Tanrı'ya mı veriyorsunuz? O Tanrı ki isterse size bunu her türlü yoldan ödetme kudretine sahip; nankörlüğünüzü yönlendirmek için bula bula Tanrı'yı mı buldunuz?! Buna nasıl cüret edersiniz?!” (krş. Sifre 309; Raşi; krş. Gur Arye; Mişmeret Akodeş).

Raşbam'a göre “*bununla*” sözcüğü putperestliği belirtir. “Başka ilahlara hizmet ederek mi karşılık veriyorsunuz?”

Başka bir alternatifte göre: “O sizi tüm uluslar içinde özel bir konuma oturtma niyetindeyken, O'nun ‘Görüntümüzde ve benzeyişimizde insan yapalım’ (Bereşit 1:26) şeklinde dile getirdiği amacının önüne engel koyarak, İsmi'nin kutsiyetine aykırı davranmakla verdiğiniz karşılık yakışık alıyor mu?” (Sforno).

Nankör – Raşi; Ramban; Abravanel. “Saygıdeğer ve cömert biri, kendisine hiç iyilik yapmamış birine bile iyilik yapar. Siz ise, size iyilikten başka bir şey yapmış olmayan Tanrı'ya kötü davranışla karşılık veriyorsunuz! (Sforno). Tanrı'nın sizin için yaptıklarını nasıl unuttunuz? (krş. Raşi; Daat Zekenim)”.

İbranice **Naval**. Diğer alternatiflere göre “*aptal*” (*Targum Yonatan*; *Septuaginta*; krş. Sifre) – “kendisine yapılan iyiliği takdir etmekten aciz” (krş. Daat Mikra); “*aşağılık*” veya “*düzeyini kaybetmiş*” (Radak, Şeraşim); “*inançsız*” (Abravanel).

Akılsız – “Size iyilik etmek ya da başınıza felaket getirmek Tanrı'nın kudreti dâhilinde olmasına rağmen, siz nankör davranışınızın neler getirebileceğini değerlendirmeden davranıyorsunuz” (Sifre 309; Raşi; krş. Sforno). İbranice **Lo Haham**. *Talmud*'da söylendiği gibi “Kim bilgedir? Sonuçları önceden görebilen” (*Talmud – Taanit* 32a) (*İmre Şefer*).

Böylece “*nankör*”, Yisrael'in Tanrı'ya yönelik yakışsız tavrını, “*akılsız*” ise Tanrı'nın, sözün gelişi, Öfkesi'ni üzerlerine çekmekle gösterdiği aptallığı vurgulamaktadır (*Amar N'kei*). Ne de olsa Tora'ya sırt çevirmelerinin Tanrı'ya bir zararı yoktur; ama kendilerine olan zararı büyüktür. Pasukta söylendiği gibi: “*Günah işlersen O'na ne*

etki edersin? Suçların arttıysa O'na ne yaparsın? [Yok, aksine] Doğru davranırsan O'na ne verirsin? Veya O senin elinden ne alır? (İyov 35:6-7). O seni dünyaya getiren Baban değil mi? Seni hiç yoktan yaratmış olan Yaradanın değil mi?” (*Zoar* II:26a; Ramban).

Alternatif olarak “[*eylemlerinde*] *nankör*, [*kalbinde*] *akılsız*” (İbn Ezra). Alternatif olarak “*Kötü ve akılsız*” – “yaptıklarının başına ne gibi sonuçlar getireceğini düşünüp anlamaktan kendisini alıkoyacak kadar kötü” (*Daat Zekenim*).

Kullanılan **Lo Haham** sözlere, fiil olarak da anlaşılabilir: “*Bilgelik edinmedi*”. Onkelos'un çevirisinde olduğu gibi: “*Tora'yı almış [olmasına rağmen] bilgelik edinmedi / akıllanmadı*” Ramban buna bağlı olarak, Onkelos'un, önceki **Naval** sözcüğünü “*yıpranma*” (bkz. Şemot 18:18), “*yorulma*” ve “*bıkma*” anlamında değerlendirdiği açıklamasında bulunur. Yisrael, Tora öğrenmeyi ve Tora'yı uygulamayı istenmeyen bir külfet olarak gördüğü takdirde, onun aslında kendisi için ebedi iyiliğin kaynağı olduğu gerçeğini gözden kaçırmış olur (Ramban). Sifre buradaki ifadeye yaptığı açıklamada şu saptamada bulunur: “Yisrael'in düşkün ve aptal olmalarına ne sebep olur? Tora'nın Sözlere üzerinde dikkatli bir şekilde düşünmemeleri!” Tora'yı herhangi bir kitap olarak değerlendirip onu Sözlü Tora'nın eşliğinde inceleme, öğrenme ve ne tür mesajlar verdiğine yoğunlaşma zahmetini göstermeyen biri, kendisine verilen olası en büyük aramagani hor görmüş olmakla kalmaz, bununla kendisine de çok ağır bir zarar vermiş olur.

Bu bakış, Yisrael'i tanımlama amacıyla kullanılan buradaki “*akılsız*” ve 4:6'daki “*bilge*” sözcükleri arasındaki tezat için de bir çözüm sunar. Yisrael'in “*bilge*” olarak tanımlandığı bağlamda, halkın Tora öğrenimine bağlılığından bahsedilmektedir. Yisrael'in Tora'yı öğrenmesi, onu diğer ulusların gözünde bilge bir konuma oturtacaktır. Ancak burada Yisrael, Tora'yı terk ettiği bir zamanda kendisine yakıştırılan sıfatlarla tanımlanmaktadır ve bunlardan biri “*akılsız*”dır. Yisrael Tora'yı öğrenir ve uygularsa, düşünce süreçleri de Tanrı'nın bilgeliğinin rehberliğinde işler. Ama O'na isyan ederse, düşüncelerinin kontrolünü Yetser Ara'ya teslim etmiş olurlar. Onları akılsız yapan budur.

זִכְרֵי יָמֵינוּ עוֹלָם בֵּינוּ שְׁנוֹת דֹּר וְדֹר שְׁאַל אֲבִיךָ וַיִּגְדֶּךָ וְזָכַרְךָ יִאֲמְרוּ לָךְ

şekilde Tanrı'nın, tarihin gidişatını nasıl Yisrael Ulusu'nun gereksinimleri doğrultusunda yönlendirmiş olduğunu görecektir (Ramban).

7. Ezel günlerini – Ya da “geçmiş zamanları” (İbn Ezra); “eski günleri”. “Ezelden beri meydana gelenleri.”

Hatırla – “Eski dönemde yaşayıp Tanrı'ya isyan edenlerin başına neler geldiğine yoğunlaş” (Sifre 310; Raşi).

Anlayın – İbranice **Binu**. Tam çeviriyle “anlayın”. “Onlara yoğunlaşın, araştırın ve iyice kavrayın (krş. *Targum Onkelos*). İçerdikleri anlamın derinliklerine inin. Birbiri ardından gelen nesiller arasındaki ilişkiyi dikkatle değerlendirin. İnsanlık ailesinin gelişim süreçlerini iyice anlayın (Hirsch).”

Her bir neslin – İbranice **Dor VaDor**. Tam çeviriyle “nesil ve nesil”. Bu dilin yapısıyla ilgili bir kullanımdır; ancak iki kez kullanılan “nesil” sözcüğü, aynı zamanda, geçmişte Tanrı'ya isyan eden iki nesle gönderme yapar. Bunlar Enoş'un nesli ile Tufan Nesli'dir. Enoş'un nesli (bkz. Bereşit 4:26) dünyaya putperestliği getiren nesildir. Tora açıklamasa da, *Midraş* bu neslin yaşadığı dönemde okyanusların yükselerek yeryüzünün üçte birini kaplayan ölümcül bir baskına neden olduğunu belirtir (*Midraş – Bereşit Raba* 26:7). Tufan Nesli ise bundan ders almadığı için tümüyle yok olmuştur (Bereşit 6:4, Raşi o.a.). Pasuğun başındaki “*ezel günlerini hatırla*” sözleri, Yisrael'i bu olaylardan ders almaya davet etmektedir (Raşi). Alternatif olarak şimdiki “*ird-eleyin her bir neslin yıllarını*” sözleri başka bir mesaj veriyor da olabilir: “Kalbini geçmişini anlamaya yoğunlaştırmıyorsan, bari geleceğin neler getirebileceğini irdele. Tanrı'nın size her türlü iyiliği yapma, size *Maşiah* Dönemi ve Gelecek Dünya'yı bahşetme kudreti var. [Davranışlarınızı bunu göz önünde tutarak düzene sokun]” (Sifre 310; Raşi).

Babana... Bilgelerine – Bu, “babana ... dedelerine / ihtiyaçlarına” anlamında da olabilir. Daha

ileri düzeyde, “baba”, bazı yerlerde bu sıfatla adlandırılan (Melahim II 2:12) peygamberleri de kastedebilir (krş. 6:7 açk.). “*Bilgeler*” ise Tora otoriteleridir (Sifre 310; Raşi).

Midraş (*Tanhuma*, Şemot 29) şöyle der: “Yisrael, bilgelerine danışarak yaşadığı sürece sağlam ayakta duracaktır... Bilgelerine danışan tökezlemez.”

Anlatsın ... söylesinler – “Geçmiş günleri hatırla. Ve eğer babanın sana anlattıklarını unutmuşsan, tekrar sor, anlatsın (İbn Ezra). Veya “*açıklasın*” (*Daat Mikra*; krş. 17:9). Bilgelerin sana tarihinin ne anlamlar taşıdığını açıklasın. Sana nereden geldiğini, tarih içindeki görevinin ne olduğunu, geçmiş nesillerin geçtiği eğitim süreçleri ışığında öğretsin (Hirsch).”

Veya “*anlatacaktır ... söyleyeceklerdir*”. Peygamberler geleceği, bilgiler de geçmişini anlatacaklardır.

Birçok insani hatanın temelinde, perspektif eksikliği vardır. Çoğu insan geçmişin kendileriyle alakalı olduğunu kabul etmeyi reddeder ve bu aptalca miyopluğun ceremesini çeker. Moşe Bene-Yisrael'e, tecrübe ve perspektif sahibi kişilerin tavsiyelerine başvurmalarını telkin etmektedir. Nesil üstüne nesil, ahlaksızlık, açgözlülük veya saldırganlık günahları nedeniyle çokünlüye uğramıştır. Yisrael de bu zaafırlar açısından insanlığın geri kalan kısmından farklı olduğunu düşünmemelidir (*The Artscroll Chumash – Stone Edition*).

⁷ Ezel günlerini hatırla,
Anlayın her bir neslin yıllarını.
Babana sor, anlatsın sana,
Bilgelerine – ve söylesinler sana.

sizin için kullanmasına layık olmayacağınız bir konuma soktunuz kendinizi. Eskisi gibi olmanız yüzünden, Tanrı'nın sizin aranızda barınması için gereken şartları karşılayan özelliklerinizi kaybetmeniz sebebiyle oldu tüm bunlar. Bir ulus olalıberi süregelen inatçı ve isyankâr tavrınız – kusurunuz – size yıkımı getirdi ve artık O'nun çocukları olma şeklindeki özel konumunuz o kadar da belirgin değil. Şimdi size bir soru soruyorum ve siz, durum nedeniyle Tanrı'yı sorumlu tutacağınıza, kendinize bu soruyu sormanız gerekirdi ["Karşılık vermek" (p. 6) şeklinde çevirdiğimiz sözcük, **Tigmelu**, İbranice'deki "**Gamal** – Olgunlaşmayı Tamamlamak" kökünden gelir. "**Nankör**" şeklinde çevirdiğimiz **Naval** ise "yıpranma", "çürüme" gibi anlamlar taşıyabilen **Bala** köküyle bağlantılıdır. Böylece burada Tanrı'nın, sözün gelişi, emek vererek özenle yetiştirdiği bir bitki olan Yisrael'in olgunlaşmayı tamamlaması beklenirken pörsüyip kurumasından ve vermesine niyetlenilen meyveyi vermemesinden bahsedilmektedir. Öyleyse soru şu:] Tanrı'nın sizin için yaptığı tüm bu iyilikler, size yaptığı tüm bu yatırım ve çaba sonucunda verip vereceğiniz meyve bu mu? Tanrı size, başka hiçbir ulus için yapmış olmadığı iyilikler yaptı, başkasına göstermediği yakınlığı gösterdi. Acaba bunun karşısında sizden, manevi açıdan özel bir konum elde etmemiş başka uluslardan hiç farklı olmanızı mı bekliyordu dersiniz? Tüm bunları başkalarından farklı olmamanız için mi yaptı? Tanrı sizin ruhunuza ve canınıza ışık ve yaşam tohumları ekti ve bunların amacı hem bireysel hem de toplumsal yaşamda bilgelikle dolu Tanrı'ya bağlı bir meyve haline gelmenizdi. Ama siz yozlaştınız, pörsüdünüz ve beklenen meyveyi vermediniz. Şu anda manevi ve ahlaki açıdan pörsümüş (**Naval**) bir haldesiniz. Oysa sizi yaptığı zaman, Tanrı, tüm halkların gözünde benzersiz bilgelige sahip olarak takdir görmenize niyetlenmişti (bkz. 4:6). Ama siz, size bahşedilen bu potansiyeli kullanmamayı, yozlaşmayı tercih ettiniz. Bilge olmak bir yana, akılsızca davrandınız. Oysa gerçek şu: O *Sahibin'dir* – ve sen tüm mevcudiyetin ve tüm isteğinle, tüm iç ve dış kuvvet ve araçlarınla, O'nun emirlerine tabisin. Ama öyle olmasaydı bile; içtenlikle ve adilce cevap ver: O'nun buna hakkı yok mu

gerçekten? Kalbinde, O'nun sana yönelik tüm emirlerinin, taleplerinin ve yasaklarının yalnız ve yalnız senin iyiliğin için olduğuna dair sağlam bir anlayış olması gerekirdi! Zira sana bunu sadece *Sahibin* olarak değil, aynı zamanda şefkatli *Baban* olarak da emrediyor. Ne de olsa tarihi açıdan değerlendirildiğinde sana tüm varlığını veren de O'dur. O seni sen yapmasaydı, sen varolmazdın. Her bir insan Tanrı'nın eseridir; ama sen, bir ulus olmanı da O'na borçlusun. Bu nedenle O'nun, senin üzerinde münhasıran hakkı mevcut. Senin tüm kökenin bu olduğu için, Tanrı'nın senden talepleri de sana hoş gelmelidir, zira o Baban'dır ve bir baba yalnız çocuğunun iyiliğini düşünür. Böylece Tanrı, emirleriyle, sana gitmen gereken yönü göstererek, tüm varlığınla ve tüm sahip olduklarını kullanarak hedeflemen gereken amaçları öğretti. Ve unutma ki, sana hangi amaçları hedeflemen gerektiğini söyleyen Tanrı, aynı zamanda *seni yapan ve tesis edendir* de. Hangi amaçları hedeflemen gerektiğini, seni yaratmadan bile önce biliyordu. Başka bir deyişle seni, tam olarak bu amaçlar için yaratmıştı. Dolayısıyla senin varlığına, bu amaçlar – ve sadece bu amaçlar – uygundur. Bunu bilmen ve buna göre davranman gerekirdi" (Hirsch).

7-12. İkinci Bölüm: Yisrael, Varoluş Amacı ve Ortaya Çıkışı

Moşe şarkının bu noktasında Tanrı'nın geçmişte Yisrael için yapmış olduklarını hatırlatmaktadır (*Daat Zekenim*). Tanrı bunun temellerini, henüz Yisrael ulusu ortaya çıkmadan bile önce atmış, onların payına düşecek mirası da önceden belirlemiştir (Raşbam). Sıradaki pasuklar bunun aşamalarını özetlemektedir ve Moşe, Tanrı'nın Yisrael'e gösterdiği yakınlığı vurgularken, tarihin en erken aşamalarında, henüz Yisrael ortada yokken bile onların geleceği için hazırlığa başladığını hatırlatmaktadır (krş. Rabenu Behaye; *Daat Zekenim*). Böylece Moşe, Yisrael'in günahlarının, geleceği görme yeteneğinden yoksunluğu ve bir o kadar da bağışlanamaz vefasızlığı simgelediği şeklindeki temasına devam etmektedir. Halkı geçmişte irdelemeye, tarihi hatırlayan ve anlayan kişilere danışmaya davet etmektedir. Bu

ח בְּהִנָּחֵל עָלֵינוּ

8

גוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם יִצְבּ גְּבֻלַּת עַמִּים לְמִסְפָּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

ט כִּי חֵלֶק יִהְיֶה עִמּוֹ יַעֲקֹב חֵבֶל נִחְלָתוֹ:

9

20:17) bu listede yer almadığına göre, onun diğer ailelerden birinden ayrılıp halk haline geldiği anlaşılmaktadır.]

Talmud (*Hagiga* 12b) dünyanın, Yaakov'un 12 oğluna paralel olarak 12 sembolik sütun üzerinde durduğunu belirtir. *Kabala* ustaları bunu açıklarlar ve (*Sefer Bahir*, Rekanati ve başka *Kabalasal* kaynaklar) dünyanın 12 İlahi Enerji patikasıyla beslendiğini kaydederler (*Meam Loez*).

İbn Ezra'ya göre ise “*Bene-Yisrael'in sayılmasına göre*” sözleri sayısal bir paralellik kurma amaçlı değildir ve sadece, Dağılış Nesli'nde yedi Kenaan halkına verilen Erets-Yisrael'in, Bene-Yisrael'in nüfusunu içerebilecek büyüklüğe sahip olduğunu belirtme amacındadır.

Sforno da kullanılan “*Mispar – Sayı*” sözcüğünün “*az sayıya sahip*” anlamında bir sıfat olduğu görüşündedir (krş. 4:27 açık.). Ona göre pasuğun anlamı “Aslında Dağılış Nesli de yok olmayı hak etmiş olmasına rağmen, Tanrı onları, kendi içlerinden türeyecek olan *az sayıya sahip Bene-Yisrael'in uğruna* yok etmedi. Böyle yapması gerekiyordu, *çünkü* tüm insan ırkı içinde *Aşem'in payı*, *Halkı'dır*; *Yaakov'dur O'nun miras payı* (s.p.)”

9. Çünkü Aşem'in payı, Halkı'dır – Enoş'un nesli ile Tufan Nesli sertçe cezalandırılmasına rağmen, Tanrı Dağılış Nesli'ni yok etmemiştir. Şimdi bunun sebebi söylenmektedir: “Çünkü bu neslin içinde gelecekte ‘*Aşem'in payı*’ olacak ulusun nüvesi de bulunmaktadır.” Kimdir ‘*Aşem'in payı*’? Pasuk bunu zincirleme olarak açıklamaktadır: “*Halkı*”. Peki ya Halkı kimdir? “*Yaakov'dur O'nun miras payı*” (bkz. s.a.; bkz. 7:6) (Raşi).

Tanrı, Bene-Yisrael'in bir halk olma sürecinin, kendileri için belirlenmiş ülkenin içinde gerçekleşmesini, onların ulusal karakterinin ülkenin şartları ve etkileri doğrultusunda şekillenmesini istemiştir. Diğer tüm uluslardan farklı olarak, Bene-Yisrael, kendilerine ait bir ülke olmadan “önce” bir halk haline gelmiş ve Tanrı onları sadece bir halk özelliği kazandırdıktan sonra Ülke'ye getirmiştir. Böylece bu halkın öncelikli özelliği “Tanrı'nın Halkı” olmasıdır. Diğer tüm ulusların karakteristiği ve değer yargıları kendi ülkelerindeki yaşam şartlarının etkisiyle şekillen-

mişken, Yisrael için tüm bunlar doğrudan Tanrı tarafından belirlenmiştir. Diğer uluslar kendi topraklarında kökleşmiştir; onu kendi tarımsal ve imar ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirirler, ancak aynı zamanda mevcut şartlardan da etkilenirler. Başka bir deyişle onların fiziksel, manevi, ahlaki ve toplumsal kültürlerinin gelişimi bu karşılıklı etkileşimin bir ürünüdür. Öte yandan Yisrael'in fiziksel, manevi, ahlaki ve toplumsal kültürünü şekillendiren Tanrı'dır ve halk Erets-Yisrael'e geldiğinde bunları da beraberinde getirmiştir. Buna bağlı olarak Ülke de Tanrı'nın belirlediği hedefler için bir araç olmalıdır – amaç değil. Ülke ulusun kültürünü şekillendirmemeli, aksine mevcut kültüre hizmet etme amacıyla kullanılmalıdır. Böylece Yisrael kendi yaşantısı ve Ülke'deki tutumuyla, Tanrı'nın Halkı oluşunu gözler önüne serer bir yaşam sürmelidir.

Ulusun kökü de yine aynı nedenle “Yisrael” değil, “Yaakov” olarak adlandırılmaktadır; zira Yaakov şahsen hayatı boyunca kendine ait bir topraktan yoksun bir şekilde göçebe dolaşmıştır. Hayatı boyunca, sahip olduğu toprakla gurur duyan halkların arasında yaşamıştır. Yaakov, toprağı olmayanın hiçbir yaşam hakkının da olmadığı zihniyetine göre yaşayan halkların arasında hep bir yabancı olmuştur. Toprağı yoktu ve kuvveti yoktu; bu nedenle, keşifler, icatlar, sanat ve zanaatlar, bilim ve uzmanlıklar konusunda herhangi bir birikimi yoktu. Tüm bunlar insan ırkının insanın toprakla olan mücadelesi sonucunda elde ettiği ve bir insan olarak büyüklüğünü ve zaferini kutlamasına vesile olan hünerlerdir. Yaakov'da işte bunlar yoktu. Bu konulardaki fakirliği ve solukluğuyla, Yaakov, uluslar topluluğunun dışına itilmiş ve bu şekilde, sözün gelişi, Tanrı'nın Payı haline gelmişti; zira tüm varlığı Tanrı'ya bağlıydı. Diğer uluslar, doğa ile olan mücadelelerinde başarılarını en çok doğa kuvvetlerine bağlıyorlardı. Bir bakıma Tanrı'ya ihtiyaç duymuyorlardı; onlara kendi uydurdıkları pagan ilahları yeterliydi. İnsanın görkemini simgelemesine niyetlenen Babil Kulesi'ni yapmak üzere salıverilen coşkulu “*Kendimize isim yapalım!*” (Bereşit 11:4) haykırışlarının olduğu yerde, Tanrı'nın talep ettiği şekilde inşa edilecek bir yaşama yer yoktu. Her köşesinde Tanrı'nın fiziksel

⁸ Miras dağıtırken Yüce [Tanrı], uluslara,
 Ayırırken insanoğullarını,
 Belirlemişti sınırlarını halkların
 Bene-Yisrael'in sayılarına göre.
⁹ Çünkü Aşem'in payı, Halkı'dır,
 Yaakov['dur O'nun] miras payı.

8. Miras dağıtırken – “Her ulusun mirasını belirlerken.”

Ayırırken insanoğullarını – Ya da “Adam'ın oğullarını” (*Septuaginta*). “Babil Kulesi'ni yapan Dağılış Nesli'ni dünyanın farklı ulusları şeklinde ayırdığı zaman...” (bkz. Bereşit 11:1-9). Böylece Moşe burada, geçmişte Tanrı'ya toplu halde isyan etmiş nesillere üçüncü bir nesli, Dağılış Nesli'ni de eklemektedir.

Tanrı insan ırkını farklı ailelere ve memleketlere dağıtmış, böylece her biri kendi fiziksel ve kültürel özelliğine sahip, kendine has dili, uzmanlık alanı, değerleri ve karakterleri olan birer halk haline gelmiştir. Hepsi Adam'ın soyundan gelip en başta tek tip olan insan ailesi bu şekilde kollara ayrılmıştır. Yurt edindikleri topraklardaki yaşam ve şartlar da ulusal karakterlerine katkıda bulunmuştur. Bu şekilde her ulus, insan karakteristiğinin özel bir yanını temsil eder (Hirsch).

Belirlemişti sınırlarını halkların – Ya da “sağlamlaştırdı...”, “kesinleştirdi...”. Tanrı'ya topluca isyan eden üç nesilden ilki olan Enos'un nesli su baskınıyla cezalandırılmış, onlardan ders almayan Tufan Nesli tamamen yok edilmiştir. Ama Tanrı, doğrudan Kendisi'ni hedefleyen bir harekete girişmiş olmasına rağmen Dağılış Nesli'ni yok etmemiş, aksine onların döneminde ulusları ayırarak her biri için sınırlar belirlemiştir. Bunun nedenini sıradaki pasukta açıklayacaktır.

Bene-Yisrael'in sayılarına göre – Mısır'a inen 70 kişiye (Bereşit 46:8-27) denk olarak, toplam 70 temel ulus (bkz. Bereşit 10:32 açık.; bkz. *Bereşit Kitabı*, s. 535) (*Targum Yonatan*; Raşi). Söz konusu 70 ulus, Tanrı'ya isyan bayrağı açan ve bunun simgesi olarak Babil Kulesi'ni inşa eden insanlığın, Tanrı tarafından dünyanın her tarafına saçılmasıyla oluşmuştur. Bunların Yisrael ailesinin 70 üyesine paralel olmasındaki mesaj, 70 temel ulusun oluşturduğu insan ırkının tümünün “Tanrı'nın insanlık için belirlediği görevin taşıyıcıları olma” fırsatını kaybetmesi sonrasında bu görevin Yisrael'e verilmiş olduğudur. Bu paralellik, Tanrı'nın aslında bu görevi en baştan beri Yisrael'e vermeye

niyetlendiğini ve Yisrael ortaya çıkmadan önceki tarihi gelişmelerin de buna uygun bir şekilde cereyan ettiğini ortaya koyar. Tanrı bunun için Yisrael'i görevlendirmiştir – zira [sıradaki pasukta söylendiği üzere] “Çünkü Aşem'in payı, Halkı'dır, Yaakov['dur O'nun] miras payı”.

Başka bir olasılığa göre bu, kabile sayısı olan 12'yi temel alıyor da olabilir. Dünya ulusları üzerinde 12 burç etkilidir. Yisrael'in 12 kabilesi bu burçlara denktir; ama onların etkisi altında değildir [başka bir deyişle, burçların belirlediği bir “kader” varsa bile, bu kesin değildir ve dua yoluyla değiştirilebilir (krş. 31:14 açık.)]; zira hemen sıradaki pasukta belirtildiği gibi “Aşem'in payı, Halkı'dır; Yaakov['dur O'nun] miras payı”. Bu, Yisrael'in uluslar arasındaki özel konumunu belirtir (Rabenu Behaye).

Bir görüşe göre 12 sayısı, 12 kabileye sahip Bene-Yisrael'in miras edindiği Kenaan Ülkesi'nin orijinal sahiplerine denk gelir. Noah'ın torunu Kenaan'ın oğulları, Tsidon, Het, Yevusi, Emori, Girgaşi, Hivi, Arki, Sini Arvadi, Tsemari ve Hamati'ydi – toplam 11 kişi (Bereşit 10:15-18). Buna Kenaan'ın kendisi de eklendiğinde toplam 12 kişi vardır. Tora, tüm ulusları listelediği Bereşit Perek 10'da yalnızca Kenaan'ın sınırlarını açıkça belirtmiştir (bkz. a.y.). Bunun nedeni, başta sayılan 12 kişinin toprakları olan Kenaan Ülkesi'nin ileride 12 kabileden oluşan Bene-Yisrael'e ait olacak olmasıdır. Tanrı bu 12 kişiye topraklarını verirken – *sınırlarını belirlerken* – bunu *Bene-Yisrael'in sayılarına göre* yapmıştır (Raşbam). Üstelik Tanrı bunu, 12 Yisrael kabilesi doğmadan önce belirli bir plana oturtmuş, bu amaçla bu toprakları özellikle, “[Şem ve Yefet'e] köle olmakla” lanetlenmiş olan (Bereşit 9:26) Kenaan soyuna vermiştir. Bir kölenin tüm malları efendisine aittir; dolayısıyla Bene-Yisrael Erets-Yisrael'e girdikleri zaman, antik Kenaan uluslarının herhangi bir hak iddiası olamaz (*Daat Zekenim*). [*Daat Zekenim*'e göre Kenaan ailelerini 12'ye tamamlayan Kenaan'ın kendisi değil, sayılan 11 aileden birinin ikiye ayrılmasıdır. Nitekim Tora orada Kenaan ailelerinin “dağıldığını” vurgulamaktadır (Bereşit 10:18). Gerçekten de Kenaan halkları arasında olduğu bilinen Perizi (bkz.

יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר

10

וּבִתְהוֹ יֵלֵל יִשְׁמַן יִסְבְּכֶנָּהוּ יִבְנֶנָּהוּ יִצְרֶנָּהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ יֵא כְּנֹשֶׁר

11

יַעֲרִיר קִנּוֹ עַל-גִּזְזָלָיו יִרְחֹק יִפְרֹשׁ כְּנָפָיו יִקְחֵהוּ יִשְׁאֵהוּ
עַל-אֲבָרְתּוֹ:

Onkelos). İbranice **Yeşimon**. Ya da “ıssız yerde” (krş. *Daat Zekenim*). Bu bir özel isim de olabilir. Bkz. *Bamidbar* 21:20.

Sarmaladı onu – Tanrı Yisrael’i çölde Onur Bulutları (İbn Ezra; bkz. *Bamidbar* 10:34 açk.) ve meleklerle (Raşbam) sarmalamış, onları dört bir yandaki sancaklarla düzene sokmuştur (*Bamidbar Perek* 2). Bunun yanında, *Midraş*’ın kaydettiği üzere Tora alınmadan önce Sinay dağına halkın tümünün üstüne bir leğen gibi tutmuştur (bkz. *Şemot* 19:17 açk.) [ve bu şekilde de onların çevresini sarmıştır] (*Sifre* 313; Raşi).

Alternatif olarak “onları Şehinası’nın çevresi boyunca kamp halinde dizdi” (*Targum Onkelos*). Benzer şekilde “Onları Sinay dağına çevresinde dizdi” (*Sforno*; krş. *Şemot* 19:12). Alternatif olarak “[onları çölde ateş ve bulut sütunlarının rehberliğinde] dolaştırdı” (*Ralbag*; *Meam Loetz*; bkz. *Şemot* 13:21).

Dikkatini ona verdi – İbranice **Yevoneneu**. Bu sözcük basit anlamda “**İtbonen** – Dikkati Odaklamak” fiili ile bağlantılıdır (*Daat Mikra*).

Öte yandan çoğu otorite sözcüğü “**Bina** – Anlayış” ile açıklar – ki buna göre çeviri “anlayış verdi ona” şeklindedir. Bu doğrultuda: “Sinay dağına üstlerinde tuttuğu yerde (bkz. ö.a.) onlara Tora verdi, bu şekilde onları anlayış sahibi kişiler haline getirdi” (Raşi; İbn Ezra; krş. *Sforno*). Benzer şekilde: “Onlara Tora’nın sözlerini öğretti” (*Targum Onkelos*).

Alternatif olarak “**Binyan** – İnşaat” ile ilişkili olarak “[onlara Mişkan’ı] inşa ettirdi” (*Daat Zekenim*).

Gözünün bebeği gibi – Yani “onları bir insanın kendi göz bebeğini koruması gibi korudu” (Ramban; Hirsch). Alternatif olarak “insanın, dış etkilere karşı hassas olan gözünü yaratırken, onu nasıl gözkapaklarıyla koruma altına aldıysa, Yisrael’i de korumak için aynı şekilde sarmaladı” (Raşbam; *Sforno*).

Korudu – Yılan, akrep vb. zararlı canlılarla, Amalek’in ve başka düşman ulusların saldırılarından korudu (*Sifre* 313; Raşi; krş. İbn Ezra; krş. Rabenu Behaye). Daha derin bir bakışla, “onları

başka uluslara tabi olmaktan ve ölüm meleğinden korudu” (*Sforno*). Hahamlarımız’ın dedikleri gibi Tora özgürlüğün ta kendisidir (bkz. *Şemot* 32:16 açk., *Hakkedilmiş* k.b.).

Ramban’a göre şarkının bu kısmının amacı, halka, Tanrı’nın Bene-Yisrael için yaptıklarını hatırlatmak ve nankörlüklerini yüzlerine vurmaktır.

11. Yuvasını uyandıran bir kartal gibi – Bir kartal, yuvasına aniden gelmez. Öncelikle yavrularının üzerinde havada asılı durup kanat çırpır, iki ağaç arasında veya iki dal arasında biraz gürültü yaparak yavrularını uyandırır / silkendirir. Bu şekilde yavruları da onun ani gelişinden korkuya kapılmazlar. Tanrı da Yisrael’i bu şekilde merhamet ve şefkatle yönlendirmiştir. Tora’yı vermek üzere “geldiğinde” tek bir yönden bütün kuvvetiyle açığa çıkmamış, dört farklı yönden daha düşük bir kutsiyet yoğunluğuyla Kendisi’ni belli etmiştir. Buna istinaden *Tanah*’ta Tanrı’nın “gelişini” veya “açığa çıkışını” konu eden dört farklı ifade vardır. Bunların üçü aşağıda 33:2’de, biri de Habakkuk 3:3’tedir (*Sifre* 314; Raşi).

Havada asılı duran – Kartal, yavrularının üzerine ağırlığını vermez; dokunmayla dokunmama arası bir mesafede havada asılı durur (*Sifre* 314; Raşi). Bu da Onur Bulutları’na yönelik bir imadır (İbn Ezra).

Kanatlarını gerip [yavrusunu üstüne] alan – Diğer kuşlar, yavrularını bir yerden bir yere taşımak istediklerinde onları ayaklarıyla tutarlar, zira kendilerinden büyük yırtıcı kuşlar ve özellikle kartal geldiği zaman, kendi kanatlarıyla yavrularını onlardan korumak isterler. Kartalın ise bu gibi bir korkusu yoktur; zira en yüksekte o uçtuğu ve hiçbir kuştan korkmadığı için, kendi yavrularını pençeleriyle değil, kanatlarının üzerinde taşır. Böylece onları, aşağıdaki insanların atacağı oklara karşı korumayı da amaçlar. “Ok çocuklarıma geleceğine bana gelsin” tarzı bu korumanın bir benzerini Tanrı da Bene-Yisrael için sağlamıştır. Mısırlılar Bene-Yisrael’i Kızıldeniz’in kıyısında kıstırdıkları zaman, halkın önünde giden bulut sütunu, halkın arkasına geçip Mısırlılar’la arada bir engel teşkil etmiş, onların

- ¹⁰ Çöllük bölgede bulmuştu onu
Issızlıkta, ulumalar[ın olduğu] çoraklıkta.
Sarmaladı onu, dikkatini ona verdi,
Gözünün bebeği gibi korudu onu.
¹¹ Yuvasını uyandıran bir kartal gibi,
Yavrularının üzerinde havada asılı duran,
Kanatlarını gerip [yavrusunu üstüne] alan
Onu teleği üstünde taşıyan.

dünya üzerindeki münhasır egemenliğini yansıtan bir hayatı tesis etmek böyle bir ortamda mümkün değildi. Bunu yalnız tek bir kişi yapabilirdi: Yersiz yurtsuz olup kendisine ait hiçbir şeyi olmayan, dolayısıyla diğer halkların ilahlaştırdığı kuvvetlerin hiçbirinin bir şey vermediği ve veremeyeceği bir kişiydi bu – Yaakov. Onun her şeyi Tanrı’dan alması gerekiyordu – ve aldı da. İşte bu nedenle Tanrı’nın insanlık hakkındaki planlarını gerçeğe dönüştürme amacına uygun olan tek araç da Yaakov’du ve “Yisrael” olarak bu görevi – Tanrı’nın egemenliğini O’nun emirlerini yerine getirme suretiyle kabullenme görevini – yalnızca o yerine getirebilirdi (Hirsch).

Miras payı – İbranice *Hevel Nahalato*. Küçük ya da büyük, miras (*Nahala*) niteliğindeki bir toprak parçası (*Hevel*) bu şekilde adlandırılır. Eski zamanlarda toprakların ölçümü bir ölçü halatı (*Hevel*) yardımıyla yapıldığı için aynı sözcük toprak parçası için de kullanılır (İbn Ezra; Radak, *Şeraşim*; *Daat Mikra*). Burada bu sözcük Yaakov için kullanılmaktadır. Buna göre Yaakov Tanrı’nın Kendisi’ne seçtiği ebedi payıdır.

Açıklama doğrultusunda ifade “*mirasın halatı*” şeklinde de anlaşılabilir. Yaakov, üç ipten oluşan sağlam bir halat gibidir. Hem Avraam’ın torunu olarak onun liyakatine, hem Yitshak’ın oğlu olarak onun liyakatine, hem de şahsen kendi liyakatine sahiptir. Üç Ata içinde yalnız Yaakov “Tanrı’nın mirası” olarak tanımlanmaktadır. Bunun nedeni, Avraam’dan Yişmael’in, Yitshak’tan da Esav’ın çıkmasıdır. Ama hiçbir fire verilmeksizin, Yaakov’un çocuklarının tümü babalarının yolunu izlemişlerdir. Bu nedenle “Tanrı’nın mirası” tanımı en çok Yaakov’a uygundur (Sifre 312; Raşi); zira pasukta söylendiği gibi: “Üçlü bir ip, hemen kopmayacaktır” (Koelet 4:12).

Hevel aynı zamanda “*nasip*” anlamına gelir (İbn Ezra; krş. Teilim 16:6) ve çevirimiz bu anlamı takip etmektedir.

10. Çöllük bölgede bulmuştu onu – Tanrı, Yaakov ile ailesini – yani Yisrael ulusunu (*Beer*

Mayim Hayim) – çölde bulmuş değildir; onları Mısır’dan Bizzat çıkarmıştır (*Mesiah İlemim*). Pasuğun kastettiği, Yisrael’in Tanrı’ya olan bağlılığının çöldeki zorlu yolculuk sırasında belirlenlik kazandığıdır. Halk, Mısır’dan çıktuktan sonra çölde Tora’yı alarak Tanrı’nın egemenliğini kabul etmiş, bu “*ıssız, ulumaların olduğu çoraklıkta*” disiplinli ve sadık bir şekilde Tanrı’nın peşinden gitmiştir. Bene-Yisrael bu konuda hem Tora tarafından (bkz. Bamidbar 9:19-22 açık.) hem de Peygamber Yirmeyau tarafından (Yirmeyau 2:2) övülmektedir. Tüm bunlar, Yişmael ve Esav’ın yapmadığı şeylerdir (bkz. 33:2 açık.) (*Sifre* 312; Raşi; *Sifre*). Ayrıca bkz. Oşea 9:10.

“*Bulmuştu*” şeklindeki sözcük *Yimtsaeu*’dur [ve çekim gelecek zamanlı olmasına rağmen burada geçmiş zaman anlamı vardır (Raşi)]. Kökü *Matsa* olan bu fiil bazı yerlerde “bir eksikliği tamamlamak” “yeterlilik sağlamak / elde etmek” anlamı verir (krş. Vayikra 25:26, Bamidbar 11:22). Bu doğrultuda ifade “*Çöllük bölgede tüm ihtiyaçlarını giderdi*” şeklinde de anlaşılabilir (*Targum Onkelos*). Benzer şekilde, ama biraz farklı bir yönden: “Tanrı onlar için bulunur / ulaşılır oldu; ihtiyaçlarını giderdikleri kaynak oldu” (Raşbam). Böylece burada yiyecek olarak verilen *Man* ve sülünlerden (Şemot 16:11 v.d.; Bamidbar 11:31-32), mucizevi kuyudan sağlanan sudan (bkz. Şemot 17:6 açık.; Bamidbar 10:21) ve giysilerin hiç yıpranmamasından bahsedilmektedir (8:4; 29:4) (*Daat Zekenim*).

Alternatif olarak “*onu çölde var etmişti*” (Malbim; *The Living Torah*). Veya “*O’nu çölde buldular*” (Ralbag). Yani “Tanrı’yı kırk yıllık çöl yolculuğunda tanıdılar” (*Meam Loez*).

Issızlıkta – İbranice *BeTou*. Kullanılan *Tou* sözcüğü karmaşa ve belirsizlik belirtir (bkz. Bereşit 1:2). Çölde buna yol açan şey ıssızlık ve yön belirleme güçlüğüdür. Krş. Yeşayau 45:18.

Ulumalar[ın olduğu] – “Vahşi hayvanların uluduğu” (krş. Raşi).

Çoraklıkta – “*Su olmayan yerde*” (*Targum*

יב יהיה בדרך ינחנו ואין עמו אל נכר: שלישי

12

יג ירכבהו על-במותי ארץ ויאכל תנובת שדי וינקחו דבש מסלע

13

ושמן מחלמיש צור:

yaratırken “Yisrael” adlı projeyi hazırlamıştı. Teorik olarak, Yisrael’in görevi tüm insanlığa ve-rilmeliydi. Ancak pratikte bunun mümkün olmadığı, insanlığın geçmiş nesillerdeki tavrı ile açıkça görülmüştü. İnsanlık, Enoş’un nesli ile (bkz. Bereşit 4:26) Tanrı’nın yolundan sapmaya başlamış, bu sapmışlık dönülmez noktaya geldiği zaman Tanrı dünyaya Büyük Tufan’ı getirmiştir. Ancak Tufan’dan sonra da Noah’la yeniden başlayan insanlık, önceki nesillerin hatasını sürdürmüş ve ikinci şansını da kullanamayıp [Babil Kulesi olayında] Tanrı’ya isyan etmiştir. Bu andan itibaren Yisrael projesinin tüm insanlıkla hayata geçmesinin mümkün olmadığı gerçeği açıklık kazanınca – yani Tanrı’nın zaten bildiği bu gerçek artık tüm insanlığın gözleri önüne serilince – Tanrı tüm insanlığı bir daha yok etmemiş, onun yerine Kendisi’ne bağlı kalan ve sonraki nesillerin de aynı bağlılığı göstereceği birini – Avraam’ı – projenin temel noktası haline getirmiştir. Ancak Avraam da, oğlu Yitshak da, kendi çocuklarında fire olmasının önüne geçememiştir. Bunu başaran tek isim, tüm oğulları birer *tsadik* olan Yaakov olmuştur. Bu nedenle “Yisrael” ismi Yaakov’a ve onun soyuna verilmiştir. Artık “Yisrael” projesinin çekirdeği oluştuktan sonra Tanrı Yisrael’i diğer halklardan ayrı kılmış ve Tora’yı onlara vermiştir (krş. Sforno).

13-18. Üçüncü Bölüm: Yisrael’in Saadeti ve Bu Saadet Ortamındaki Düşüşü.

Şarkının bu kısmında halkın Erets-Yisrael’e gelip buranın bereketinin tadını çıkarmasından bahsedilmektedir. Tanrı, Bene-Yisrael’e Kendisi’ne geçim, güvenlik gibi sıkıntılar olmaksızın rahatlıkla ibadet edebilmeleri için her türlü bereket, rahat ve lüksü sağlamıştır. Ancak Yisrael bunun değerini bilememiş, kendisine yapılan iyiliğe, nankörce cevap vermiştir. Kendisine Tanrı’ya hizmet edebilmesi için sunulan lükse kapılarak Tanrı’ya sırt çevirmiş ve putperestlik batağına saplanmış. Böylece Tanrı’nın 6:12’de yaptığı uyarıya aldırınmayarak çok ağır bir cezayı hak etmiştir (Sforno).

13-14. Onkelos’a göre, bu iki pasuğun genel teması Tanrı’nın Bene-Yisrael’i Ülke’ye getireceği ve onların da, yerel kuvvetleri mağlup ederek, fethin sağlayacağı cömert kazanımların tadını çıkaracağı şeklindedir. Bu yönde, pasuklardaki

ifadeleri mağlup edilen şehirler, kaleler, krallar ve onlara ait servete yönelik semboller şeklinde açıklar.

Bu iki pasukta Tora Erets-Yisrael ile ilgili olarak toplam on bereket maddesi saymaktadır. Bu da söz konusu bereketin On Emir’in bünyesinde toplanan Tora’nın öğrenilmesi ve uygulanması şartına bağlı olduğuna işaret eder (*Meam Loez*).

13. Bindirdi – Bu tam çeviridir. Verilmek istenen anlam Yisrael’in, Tanrı sayesinde yeryüzünün en kıymetli yerine rahatça kurulup yerleşmiş olduğudur. Alternatif olarak “binme” fiili, bir atın sürücüsüne benzer şekilde, hâkimiyet ve yönetim ifade ediyor da olabilir (krş. 33:26).

Yeryüzünün en yüksek yerlerine – Yani Erets-Yisrael’e. Hahamlarımız’ın belirttiği gibi “Erets-Yisrael, dünyanın tüm bölgelerinden daha üsttedir” (*Sifre* 316; Raşi). 1:25’teki açıklamalarımızda da değindiğimiz üzere bununla, Erets-Yisrael’in fiziksel açıdan çevresine göre daha yüksek rakımlı veya diğer yerlere göre manevi açıdan daha yüksek düzeyde olması kastedilmektedir. 1:25 açık.

Alternatif olarak “yeryüzünün merkezine” (İbn Ezra). Rabenu Behaye tarafından da alıntılanan bu açıklama, *Zoar*’da (II:222a-b) geniş bir şekilde yer almaktadır. Orada anlatılana göre, dünya tamamen sularla kaplıyken, Erets-Yisrael, suyun yüzüne ilk çıkan kara parçası olmuştur (*Meam Loez*).

Tarlanın olgun ürünlerini yedi – Yisrael Erets-Yisrael’e ulaştığında *Man* kesilmiş ve halk Ülke’nin ürünlerinden yemiştir (*Daat Zekenim*; bkz. Yeşua 5:12) – ki bunlar, elde etmek için hiç çaba göstermedikleri, hazır buldukları ürünlerdir (Sforno; krş. 6:11 ve Yeşua 24:13). Aslında tüm halklar tarlanın olgun ürünlerini yerler. Burada Yisrael’e özel olarak bahsedilen bir bereketten bahsedildiğine göre bunun ötesinde bir anlam kastediliyor olmalıdır (*Devek Tov*). *Sifre* 316’dan alıntı yapan Raşi açıklar: Erets-Yisrael’in meyveleri diğer bölgelerdekilere göre daha hızlı gelişip olgunlaşırdı. Dolayısıyla burada ürünlerin olgunluğunun ötesinde, Erets-Yisrael’e özgü meyvelerin bu olgunluğa ulaşmadaki hızı ön plandadır.

Taş kütesinden balla – Erets-Yisrael daha çok kayalık bir bölgedir. Bu kayalıklardaki hurma ağaçlarının meyvelerinden sızan balı bahsedilmektedir (Raşbam). Ancak bu, yalnız hurma

- ¹² Aşem tek başına yönlendirdi onu
Ve yoktu onunla [başta çıkabilecek] yabancı bir güç.
¹³ Bindirdi onu veryüzünün en yüksek yerlerine,
Ve tarlanın olgun ürünlerini yedi,
Onu taş kütlesinden balla emzirdi
Ve sert kayadan yağla.

yaklaşmasını engellediği gibi, attıkları oklarla mancınık taşlarını emerek Bene-Yisrael'i korumuştur (Şemot 14:19-20). Tanrı'nın "sizi kartal kanatları üzerinde taşıdım" (Şemot 19:4) sözleri bunu yansıtmaktadır (Mehilta, Yitro, Bahodeş 2; Raşi). Bu sözler aynı zamanda Yisrael'in Mısır'dan süratle çıkıp Sinay dağına gelmesini de ima eder (İbn Ezra).

Teleşî – *The Living Torah*; Rashi – *The Sapirstein Edition*. İbranice **Evra**. "Telek", kuşların kanadındaki sert ve büyük tüylere verilen isimdir. Alternatif olarak "kanadı" (Daat Mikra) veya "kanadının ucu".

12. Tek başına – "Onları çölde tek başına ve güvenle yönlendirdi" (Raşi). Benzer şekilde "Onları Mısır'dan tek başına çıkarıp Erets-Yisrael'e götürdü" (Raşbam). Pasukta söylendiği gibi: "Bene-Yisrael Tanrı'nın Sözü'ne göre yola çıkarlar ve Tanrı'nın Sözü'ne göre kamp kurarlardı" (Bamidbar 9:18). Yani yolculuğun yönünü ve zamanını yalnızca Tanrı belirlerdi (İbn Ezra). Öte yandan "tek başına" ifadesi Yisrael'i tanımlıyor da olabilir (a.k.; bkz. 33:28; krş. Bamidbar 23:9). Bir görüşe göre anlam "yalıtılmış bir halde" şeklindedir ve Yisrael'in diğer uluslardan ve onların kendilerini koruduğunu düşündükleri kuvvetlerinden yalıtılmış halde oluşunu tanımlamaktadır (Hirsch).

Tanrı tüm ulusların başına birer temsilci ve yönetici melek atanmıştır. Yisrael ise Tanrı'nın direkt kontrolü altındadır (Ramban). Altın Buzağı günahından sonra Tanrı, bu direkt yönetimini geri çekip Bene-Yisrael'e de tıpkı diğer uluslarda olduğu gibi bir aracı melek atayacağını söylemiş, ancak Moşe'nin duaları sonrasında bunu yapmamıştır (bkz. Şemot 33:2-3 ve 32:15). Bir Yahudi, Tanrı ile arasında doğrudan bir ilişki ister ve hiçbir aracı kuvveti arzulamaz (Zoar 3:298b; Meam Loetz).

Yönlendirdi – Veya "kılavuzluk etti". İbranice **Yanhenu**. Ya da "onlara rahat verdi" (Hizkuni; krş. İbn Ezra).

Ve yoktu onunla [başta çıkabilecek] yabancı bir güç – Tam çeviriyle "ve yok onunla yabancı bir güç". Bazılarına göre bu, "Tanrı'nın yanında O'na

yardımcı olan başka bir ortak güç yoktu" anlamındadır (*Behor Şor*). Başkalarına göre ise bunu söylemeye gerek yoktur ve pasuk "onunla" derken, "Yisrael'le" anlamını kastetmektedir: "[Tanrı'nın kesin koruması karşısında,] Diğer ulusların tüm sözde ilahları içinde, kendi ulusuna Yisrael'le savaşmakta yardımcı olmak üzere kuvvetini gösterecek hiçbir yabancı güç yoktu" (Raşi; *Mesiah İlemim*; *Beer Basade*). Çevirimiz bu yöndedir. Alternatif olarak "yoktu onunla [=Yisrael'le, hizmet ettiği] yabancı bir güç" (Daat Mikra).

Hahamlarımız'a göre bu pasuk gelecekte bahsetmektedir: "Aşem tek başına yönlendirdi onu – tarih boyunca Yisrael uluslar arasında tek başına olduğu için, gelecekte Tanrı ona hiçbir ulusun nail olamayacağı ödüller bahşedecek – ve onlara hükmedecek başka hiçbir yabancı güç olmayacak" (*Sifre* 315; *Sifre DeVe Rav*; Rabi David Pardo). Onkelos'a göre de gelecekte bahsedilmektedir: "Onu gelecekte yenilenecek olan dünyada yalnız Aşem yerleştirecek ve O'nun Huzuru'nda hiçbir yanlış ibadet kaim olmayacak".

Diğer bir açıklamaya göre ise, pasuğun başı, sonuna bağlıdır: "Aşem, Yisrael'i tek başına, diğer uluslar arasında benzersiz olacağı şekilde yönlendirecektir. Ancak bunun için ön şart, Yisrael'in başka hiçbir yabancı sözde kuvvete itibar etmemesidir" (*Meam Loetz*).

Raşi bu şarkının temel temasının azarlama olduğuna dikkati çeker. Daha önce belirtildiği gibi, Moşe halkı Tanrı'ya bağlı kalmaya davet ederken hem geçmiş hem de geleceği ön plana çıkarmıştır: "Tanrı'nın geçmiş nesillerde yaptıklarını hatırla, gelecekte sana ne gibi iyilikler yapabileceğini kavramaya çalış." Raşi'ye göre buradaki sözler de hem geçmişle hem de gelecek ile ilgili açıklanırken, amaç yine şarkının genel temasıyla uygun olarak azarlamadır: "Tanrı'nın size, Yisrael'e geçmişte yaptığı iyilikleri biliyorsunuz. Gelecekte sizi ne kadar büyük bir ödülün beklediğini de biliyorsunuz. Öyleyse, günahkâr bir tutum izlemeden önce bunların her ikisini de göz önünde tutmanız gerekirdi – ama yapmadınız."

❧ **İkinci Bölümün Sonu.** Tanrı, evreni

יִד חֲמַאֲת בָּקָר וַחֲלָב זָאֵן עֵס-חֲלָב כְּרִים 14
וְאֵילִים בְּנֵי-בֶשֶׁן וְעֵתוּדִים עֵס-חֲלָב כִּלְיוֹת חֹטֶה וְדֵם-עֵנָב
תִּשְׁתֶּה-חֲמֶר: מִן וְיִשְׁמַן יִשְׁרוּן וַיִּבְעֹט שְׁמֵנָה עֲבִית כֶּשֶׂת וַיִּטֵּשׁ 15
אֶלֶּה עָשָׂה וַיִּנְבֵּל צֹר יִשְׁעָתוֹ:

Buğdayın en iyisiyle – Hirsch. Ya da “*buğdayın yağıyla*”. Bu konudaki bolluk da Kral Şelomo’nun ev halkının günlük yiyecek kullanımında görülmektedir: “*Şelomo’nun [bir günlük] ekmeği otuz kor elenmiş un ve altmış kor elenmemiş undu...*” (Melahim I 5:2) (Sifre 317; Raşi). [1 kor = 30 sea = farklı görüşlere göre 220 ila 400 lt. arasında bir hacim birimi].

Üzümün kanını – Kırmızı üzümün sırası kanı andırdığı için bu şekilde adlandırılmaktadır. Berrak kırmızı renk şarabın kaliteli olmasını simgeler (Daat Zekenim). Bkz. Bereşit 49:11.

Leziz şarap – Krş. *Daat Mikra*. İbranice *Hemer*. Raşi’ye göre bu vintaj şarap lezzetini tanımlar. Başkalarına göre ise bu sözcük, Aramca’daki karşılığı olan “*şarap*” (*hemar*) anlamındadır (İbn Ezra). Çevirimiz iki görüşü de yansıtmaktadır.

Şarap bereketi de On Kabile döneminde görülmektedir. Pasukta söylendiği gibi: “*Şarap çanaklarında içenler...*” (Amos 6:6).

[Halinde] İçiyordun – “Normalde sıradan şarap üretmek için gereken işlemleri yapmana bile gerek kalmıyordu.” Başka bir deyişle hiçbir sıkıntı çekmeden geçimleri sağlanıyordu. Tanrı tüm bu olanakları, başka endişeler olmaksızın kendilerini Tora öğrenimine ve mitsva uygulamasına verebilmeleri için sağlamıştı (Sforno; krş. Hirsch).

Son iki pasukta sözü edilen, bal, yağ, et, ekmek ve şarap, p. 13’teki “*Ve tarlanın olgun ürünlerini yedi*” ifadesinin açılımıdır (İbn Ezra).

15-18. Bolluk Bozulmayı Getiriyor. Bolluk ve bereket bir ulusun ahlaki durumu için ciddi bir sınavdır, zira insanlar, ellerinde imkânlar olduğu zaman, arzularının esiri olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Yisrael bu sınavda başarısız olmuştur.

15. Yeşurun – Bu, Yisrael’e verilen övgülü bir sıfattır. Tora’da ilk geçtiği yer burasıdır. Sözcük “*Yaşar – Doğru*” ile bağlantılıdır (krş. İbn Ezra; Hirsch). Ayrıca “*Şur – Görmek*” köküyle bağlantılı olarak, Yisrael’in Sinay’da, başka kimsenin görmediği bir şekilde Tanrı’yı tecrübe ettiğine işaret eder (bkz. Şemot 24:17). Birkaç satır önce

Sinay dağındaki deneyimden bahsedildiği için onu takiben bu sıfatın kullanılması yerindedir (bkz. p. 10, *Sarmaladı onu* k.b.). Benzer şekilde biraz aşağıda da yine Tora’nın verilisi bağlamında bir kez daha kullanılmaktadır (33:4-5). Burada kullanılması, bu sıfatın yakıştığı bir ulusun kendisinden beklenmeyecek düzeydeki isyanıyla olan tezadı ve bu tezattan kaynaklanan hayal kırıklığını vurgulama amaçlıdır: “Sinay’da gördükleriniz sonrasında Tanrı’nın eşsiz olduğu şahsen tanıklık edebilirsiniz. Ama buna rağmen gelecekte O’na büyük kitleler halinde sırt çevireceksiniz” (Rabenu Behaye).

Tekmeledi – Yani “*isyan etti*”. “Aranızdaki, Yeşurun sıfatına layık olan görüş sahibi (bkz. ö.a.) kişiler bile, kendisine yiyecek veren sahibini tekmeleyen öküzler gibi davrandılar” (Sforno).

Şişmanladın – “*Başarı kazandın*” (Targum Onkelos).

Kalınlaştın – “*Güç kazandın*” (a.k.). Böylece Moşe acı bir azarlama dile getirmektedir: “Sen, Tanrı’yı tecrübe etmiş olup Tora’ya vakıf, onu öğrenmeyi bilen Yeşurun, dünyevi zevklerin peşine düştün. Bu şekilde *kalınlaştım* – öğrenimin inceliklerini kavrayamaz hale geldin (krş. Yeşayau 28:7)” (Sforno).

Yağ bağladın – “*Mal sahibi oldun*” (Targum Onkelos).

İbranice *Kasita*. Tam çeviriyle “*örtüldün*”. Bu ifade, çok şişmanlayan ve bedeninin dış kesimi kat yerleri oluşturan birini tanımlar (Raşi). Bu kat yerleri, alta gelen kısımları “*örter*” (Rashi – Sapirstein Edition).

Onu yapan – Krş. p. 6.

Tanrı’yı terk etti – Yani “Tanrı’nın emirlerini terk etti” (İbn Ezra); “*Tanrı’ya yönelik hizmeti terk etti*” (Targum Onkelos).

Alternatif olarak “*Tanrı’ya aldırmadı*”. Yisrael şişmanlayınca, kendisini var eden Tanrı’ya aldırma-maya ve Tanrı tarafından uğruna yaratılmış olduğu amacı yerine getirmemeye başlamıştır (Hirsch).

Nankörlük etti – Ramban. İbranice *Vaynabel*. Bu sözcük p. 6’daki *Naval* sözcüğü ile ilişkilidir.

- ¹⁴ Sığır kreması ve davar sütü,
[Ve besili] Kuzuların içyağıyla
Başan'da yetişmiş koçlar ve tekeler,
[Ve] Böbrek [gibi] buğdayın en iyisiyle.
Üzümün kanını leziz şarap [halinde] içiyordun!
- ¹⁵ Ama Yeşurun şişmanladı ve tekmeledi,
Şişmanladın, kalınlaştın, yağ bağladın.
Onu yapan Tanrı'yı terk etti
Kurtuluşunun Kayası'na nankörlük etti.

balıyla sınırlı değildir. *Sifre* 316'da şu olay aktarılır. Erets-Yisrael'in kuzey kesiminde yer alan Sihnin kasabasında bir adam oğlundan incir fıçısından biraz incir getirmesini ister. Oğlu fıçıya geldiğinde ağzına kadar balla dolu olduğunu görür. Babasına "Bu fıçı incir değil bal fıçası" deyince babası "Elini içine daldırırsan incir bulursun" diye cevap verir (Raşi). Bu olay, Erets-Yisrael'in kayalık niteliğine rağmen ne büyük miktarda bal ürettiğine örnek gösterilir (Oil Moşe). Başka kaynaklara göre kaya yarıklarında kovan kuran arıların balından bahsedilmektedir (*Daat Zekenim*). Krş. Teilm 81:17.

Emzirdi – Bu, besinlerin kolaylıkla elde edildiğini ve lezzetli olduğunu belirten simgesel bir kullandır. İbn Ezra'ya göre de "Onu taş kütlesinden balla emzirdi, ve sert kayadan yağla" ifadesi, şarap ve bal bolluğunu belirten bir misalden ibarettir. *Midraş*'a göre ise, Mısır'da özverili Yisrael kadınları çocuklarını büyük zorluklarla gizlilik içinde tarlalarda doğurdukları zaman Tanrı onlara birer melek gönderip bal ve yağ sağlıyordu (*Talmud – Sota* 11b).

Sert kayadan – Tam çeviriyle "kayanın sertliğinden". Yani kayanın en sert kısmından (Raşi). İbranice **Halamış**. Alternatif olarak "çakmaktaşı kayadan" (*The Living Torah*; krş. 8:15).

Yağla – Zeytinyağıyla (Raşbam). Erets-Yisrael'in kuzey kesimindeki, zeytin ağaçlarıyla ünlü Guş Halav kasabası, burada söylenenler için kuvvetli bir örnek teşkil etmekteydi (*Sifre* 316; Raşi). *Talmud* (*Menahot* 85b) bu kasabada çok yüklü miktarlarda zeytinyağı üretildiğini aktarır (bkz. 33:24 açık.). Erets-Yisrael kayalık bir bölgedir ve *Daat Zekenim* kayalık bölgelerde yetişen zeytinlerin, daha iyi güneş gördükleri için, daha dolgun ve yağlı olduklarını belirtir (krş. 33:14).

14. Sığır kreması... – Yani sığır sütünün üstünden toplanan krema (Raşi). İbranice **Hema**. Veya "peynir" (*The Living Torah*; krş. Bereşit 18:8). Veya "tereyağı" (*Meam Loetz*). Alternatif olarak "et bolluğu" (İbn Ezra). Ayrıca bkz. Bereşit 18:8.

Bu pasukta hayvan ürünlerindeki bolluktan bahsedilmektedir. Böyle bir bolluk Kral Şelomo döneminde yaşanmıştır. Pasukta Şelomo'nun ev halkının günlük yiyeceği şöyle sıralanmaktadır: "On besili sığır, yirmi otlak sığır ve yüz davar..." (*Melahim I* 5:3) (*Sifre* 317; Raşi).

[Besili] Kuzuların içyağıyla – *Targum Yonatan*. Veya "en makbul kuzularla" (*Daat Zekenim*; krş. Vayikra 3:9). Bu, On Kabile döneminde gerçekleşmiştir. Pasukta söylendiği gibi "Davardan [besili] kuzular yiyen..." (*Amos* 6:4) (*Sifre* 317; Raşi).

Başan'da yetişmiş – Tam çeviriyle "Başan-oğulları". Başan bölgesi davar otlakları açısından çok zengindi (krş. Bamidbar 32:4; Yehezkel 39:18).

Böbrek [gibi] – Şekil itibarıyla böbreğe benzeyen (İbn Ezra; *Daat Zekenim*; Radak). Veya "böbrek üstü yağları gibi yağlı buğday başakları" (Raşi; krş. İbn Ezra). Alternatif olarak "böbrek [kadar]" (*Sifre* 317). Nitekim Hahamlarımız, olağanüstü bir bereketin yaşandığı Şimon ben Şatah'ın neslinde büyük bir boğanın böbreği kadar buğday tanelerinin görüldüğünü aktarırlar (*Talmud – Taanit* 23a; Rabenu Behaye). *Talmud Maşiah* Dönemi'nde Erets-Yisrael'deki buğday tanelerinin büyük bir boğanın iki böbreği kadar olacağını belirtir (*Talmud – Ketubot* 111b). İbranice **Kilyot** – "böbrekler". [Rambam, *More Anevochim* (*Şaşranlar İçin Kılavuz* 2:47) adlı eserinde bu gibi abartılı ifadelerin kulağa geldiği şekliyle anlaşılmasının şart olmadığını kaydeder. Bunlar daha ziyade bol bereket için kullanılan simgesel ifadelerdir. Başka otoriteler ise bu ifadelerin olduğu gibi anlaşılabilceği görüşündedir. Onlara göre her ne kadar şu anda böylesi bir bolluğu tahayyül edemiyorsak da *Maşiah* Dönemi geldiğinde bu tür bir bolluk yaşanacaktır (*Meam Loetz*).]

Bazı kaynaklar bu sözcüğü "**Kala** – Özlem Çekmek, Arzulamak" köküyle açıklar ve buğdayların en arzulanan yağlılık ve dolgunlukta olduğunu belirtir (Raşbam): "Leziz"; "nefis" (*Hizkuni*).

מִי יִקְנָאֵהוּ בְּזָרִים בְּתוֹעֵבָה

16

יִכְעִיסֵהוּ: יִיזְבְּחוּ לַשְּׂדִים לֹא אֱלֹהִים לֹא יִדְעוּם חֲדָשִׁים

17

מִקְרֵב בָּאוּ לֹא שְׁעָרוֹם אֲבִתֵּיכֶם:

Ezra). “İğrenç [=putperest] ibadetle” (Targum Onkelos). “Yabancı ibadetle” (Targum Yonatan).

Tanrı'ya ait olan bir hakkı, tamamen yabancı olan, kendileri için hiçbir şey yapmış olmayan, dolayısıyla hiçbir konuda teşekkürü hak etmeyenlere vermişlerdir. Oysa Yisrael ile bu yabancılar arasında herhangi bir teslimiyet veya şükran ilişkisini haklı kılacak hiçbir şey yoktur (Hirsch).

İğrençliklerle – Tora'da “iğrençlik” olarak nitelenen homoseksüel ilişki (bkz. Vayikra 18:22 ve 20:13) ve büyüculük (bkz. 18:12) gibi uygulamalarla (Sifre 318; Raşi). Ya da yine “iğrençlik” olarak tanımlanan her türlü cinsel ahlaksızlıkla (bkz. Vayikra 18:27) ve hırsızlıkla (Daat Zekenim).

Alternatif olarak, burada özellikle putperestlik konusu eleştirildiği için, burada da “iğrençlik” ile putperestlik kastediliyor olabilir (İbn Ezra). Ramban da, sıradaki pasukta bahsi geçen cinlere tapınmadan bahsedildiği görüşündedir. Cinlere tapınma, insanların çocuklarını bu uğurda yakmalarını da içeriyordu ve Tora bunu da “iğrençlik” olarak tanımlamıştır (12:31). Ayrıca krş. Yirmeyau 32:35 ve Teilim 78:58.

Hangisi kastediliyor olursa olsun, burada Tanrı'nın dışındaki yabancı sözde kuvvetleri ilahlaştırmanın sadece teorik düzlemde kalmadığı, aksine fiili davranışlarla – hem de insanı tamamen yozlaştıran “iğrençliklerle” – ifade bulduğu vurgulanmaktadır. Yisrael'in ahlak değerleri çöküntüye uğramış ve en iğrenç alçaklıklara kadar düşmüştür. Gerçekten de dizginleri tamamen atmak, tarih boyunca, Yisrael'in Tek Tanrı'ya ve O'nun, ahlaki düzlemde ödün vermeyen katiyetteki Torası'na yönelik ihanetinin yalnızca sonucu değil, aynı zamanda temel motivasyon kaynağı da olmuştur. *Talmud*'da etkili şekilde ifade edildiği gibi: “[Bene-]Yisrael, putperestlikle somut hiçbir şeyin olmadığını gayet iyi biliyorlardı ve putperestlik yapmalarının tek amacı, [bu çarpık inançların herhangi bir kısıtlama getirmediği] aleni cinsel ahlaksızlıkları kendilerine caiz kılmaktı” (*Talmud – Sanedrin* 63b).

Öfkelenendiriyorlardı – Tüm bunlar (bkz. ö.a.) Şehina'yı uzaklaştıran tutum ve davranışlardır.

Şehina uzaklaştığı zaman Yisrael'in diğer uluslardan pek az farkı kalacaktır (Sforno).

17. İlahi [güçleri] olmayan cinlere – Rabenu Behaye. Ya da “semavi varlıklar gibi ebedi yaşama sahip olmayan”. Zira cinler ölümlüdür (Sforno). Cinler konusu için bkz. Vayikra 17:7 açık.

Onkelos bunun anlamını şöyle açıklar: “Hiçbir yararı olmayan / kendilerine ihtiyaç olmayan cinlere”. Başka bir deyişle cinlerin insana katabileceği hiçbir olumlu şey yoktur. Ancak bu, eğer cinler yararlı olsalardı, Tanrı'nın, onlara kurban kesilmesine öfkelenmeyeceği anlamına gelmez. Tam aksine, verilmek istenen anlam şudur: “Bu cinler herhangi bir yarara sahip olsalardı bile onlara kurban kesmek Tanrı'nın gazabını uyandırmak için yeterli olurdu. Yine de böyle bir durumda insanların bu uygulamaya kaymalarında hafifletici bir sebep görülebilirdi. Ama şimdi ki, bu cinlerin hiçbir yararı yok, onlara kurban kesmiş olmaları, Tanrı'nın gazabını çok daha kuvvetli bir şekilde çekmiştir” (krş. Raşi).

Bir Romalı Rabi Şimon'a gelir: “Sizin Tanrınız kıskanç olduğunu söylüyor. Bir kişi ancak kendisinin dengini kıskanır. Ama sizin Tanrınız ‘Beni ilah olmayanlarla kıskandırdılar’ diyor (p. 21). Rabi Şimon ona “Gel sana bir misal vereyim” diye cevap verir. “Bir adam güzeller güzeli bir kadınla evlenir. Sonra onun üzerine son derece çirkin bir kadını kuma getirir. İlk karısı kızar ve ona ‘Bari güzel birini alsaydın; o zaman belki bu kadar kızmazdım. Ama getire getire bu çirkin kadını getirdiğin için sana iki kat kızıyorum!’ İşte” der Rabi Şimon, “Tanrı da bundan bahsediyor: ‘Size hiçbir yarar sağlayamayacaklarını bilmenize rağmen onların peşinden gittiğiniz için öfkem iki kat yüksek!’”

Tanrı [diye] tanımış olmadıkları – Krş. 11:28, 29:35. “Onların birer ilah olduğuna dair en ufak bir kanıt görmüş veya büyüklerinden duymuş olmamalarına rağmen cinlere kurban kesiyorlardı” (İbn Ezra). “Daha önce varlığını bilmedikleri bir şey görünce, onu yöneten göksel bir yönetici olduğunu düşünüp ona tapıyorlardı” (Sforno).

Alternatif olarak “[kendilerine güvenenlerin sıkıntılarını bile] bilmeyen [sözde] ilahlara” (Daat Mikra). Oysa Tanrı böyle değildir (bkz. Şemot 2:25 ve 3:7).

- ¹⁶ Kiskandırıyorlardı O'nu yabancılarla,
İğrençliklerle öfkeliendiriyorlardı O'nu.
¹⁷ İlahi [güçleri] olmayan cinlere [kurban] kesiyorlardı,
Tanrı [diye] tanımış olmadıkları.
Yeniydiler, yakınlarda gelmişlerdi,
Onlardan ürpermemiştii atalarınız.

Yisrael, kendisini yaratmış olan Tanrı'yı, yabancılar uğruna terk etmiş, bunu hem hareketleriyle hem de sözleriyle ortaya koymuştur. Örneğin, Tanrı'ya ibadet etmenin insana dertten başka bir şey getirmediğini, oysa başkalarına hizmetin insana bereket sağladığını öne sürmüşlerdir. Pasukta söylendiği gibi: "Dediniz: 'Tanrı'ya hizmet boş; onun nöbetini tuttuk, Toplulukların Efendisi'nin Huzuru'nda sınımış halde yürüdük de elimize ne geçti? Ve şimdi; bizler asileri onaylıyoruz, [çünkü] kötülük edenler hem [sağlam bir] bina gibi [ayaktalar] hem de Tanrı'yı smamalarına rağmen kaçabildiler'" (Malahi 3:14-15) (Ramban).

Sözcük "küçük düşürdü" anlamına da gelebilir. Tanrı, Yisrael'in "Kurtuluşunun Kayası"dır; ancak buna rağmen, sırf Yisrael "Kendisini yapan Tanrı'yı terk ettiği" için, Yisrael'i felaketlerden kurtarmamıştır. Başka bir deyişle Yisrael, Tanrı'nın, Kendi Kurtarıcılık sıfatına aykırı olarak onu kurtarmasının önünde bizzat engel teşkil ederek Tanrı'yı küçük düşürmüştür (İbn Ezra; Piruş Al İbn Ezra).

Başka bir görüşe göre anlam "aşağıladı ve hakaret etti" şeklinde de olabilir ve insanların Tanrı'ya en iğrenç şekilde hakaret edişini kasteder. Peygamber Yehezkel, peygambersel vizyonlarından birinde Yeruslayim'de yapılan böyle bir hakaretten bahseder: "[Ateş benzeri bir suret] Bana 'Gördün mü insanoglu? Bundan çok daha büyük iğrençlikleri de göreceksin' dedi. Beni Tanrı'nın Evi'nin iç avlusuna getirdi. İşte, Tanrı'nın Ehalî'nin kapısında, Ulam ile Mizbeah arasında yirmi beş kadar adam [vardı]. Arkaları Tanrı'nın Ehalî'ne, yüzleri ise doğuya [dönüktü] ve doğru yönünde güneşe doğru eğiliyorlardı..." (Yehezkel 8:15-16). Basit anlamda burada bu kişilerin Bet-Amikdaş'ta – Tanrı'nın Adı'nın anıldığı yerde – putperest ibadet gerçekleştirdiği söylenmektedir. Ama bundan fazlası da vardır. Ehalî'nin girişi batı tarafındaydı. Öyleyse "Arkaları Tanrı'nın Ehalî'ne [dönüktü]" sözleri gereksizdir; zira onlar doğruya dönük iseler, arkalarının Ehal'e baktığı açıktır. Raşi, o pasukta yaptığı açıklamalarda bu cümleciğin kullanım amacını açıklar. Güneşe doğru eğilirlerken, bir yandan da Ehal'e doğru dışkı

boşaltıyorlardı. Sifre'ye göre şimdiki pasukta sözü edilen, "Tanrı'ya yönelik olası en iğrenç aşağılama ve hakaret" budur (Sifre 318; Raşi).

Rabi Samson Raphael Hirsch ise bu sözcüğü "Bala – Yıpranmak" köküyle açıklar: "Kurtuluşunun Kayası'nı yıpranmış, eskimiş addetti." Sürgün dönemlerinde Tanrı'yı "yararlı" görmek mümkündü – ne de olsa o dönemde dayanabilecekleri başka şey yoktu. Elbette, göklerde yaslanacak bir dayanak bulmak daima güzel ve hoştur. Ama insan ayakları üstünde durmaya başlayınca, özgürlük ve mutluluk sahibi olunca, Tanrı'ya güven ve Torası'na sadakat birden "modası çoktan geçmiş eski bir felsefe" olarak görülmeye başlanır. "Ataların İnancı" artık miyadını doldurmuştur, "Ataların İnancı" artık yolumuzdan çekilebilir: "Kurtuluşunun Kayasını eskimiş addetti!".

16. Kiskandırıyorlardı O'nu – İbranice Yakniu-u. Bu sözcük "Kina – Kiskançlık" ile bağlantılıdır. Ancak kullanılan şiirsel ifadeye rağmen burada Tanrı'dan bahsedilmektedir ve Tanrı'nın kıskançlık duyması veya yabancı ilahlarla kiskandırılması diye bir şey söz konusu değildir. Bazılarına göre buradaki kullanım Tanrı'nın gerçek duygusunu tanımlama amaçlı olmaktan çok, insani bir dil kullanımıdır. Yisrael, sırf Tanrı'yı sözün gelişi kızdırmak için O'na nispet yaparcasına bir tavır ve niyet içine girmiştir (krş. İbn Ezra). Raşi ise bunun, Tanrı'nın öfkesini ve gazabını uyandırmak anlamında olduğu görüşündedir.

Kina sözcüğünün temel anlamı, "her türlü değer yargısı ve adalet prensibi dâhilinde bir kişiye ait olması gereken bir hakkın başkasına verilmesi karşısında asıl hak sahibinin isyan etmesi; ödün vermemesi"dir (Hirsch; krş. 4:24). Burada da anlam böyledir ve Tanrı'nın "kıskançlık duygusu" değil, münhasıran Kendisi'ne tapınılması konusundaki talebine aykırı davranılması karşısında ödün vermemesi kastedilmektedir. Yabancıların sözde ilahlarına tapınma, Tanrı'nın bu ödünsüzlüğünü uyandıracak ve sert tepkisini çekecektir (bkz. s.p. açk.).

Yabancılarla – Yabancıların sözde ilahlarıyla (İbn

יֵה צִוֵּר יִלְדָּךְ תִּשִּׂי וְתִשְׁכַּח אֶל

18

מַחֲלֵלָךְ: רַבִּיעִי יִם וַיֵּרָא יְהוָה וַיִּנְאַץ מִכֶּסֶם בְּנֵיו וּבְנֵתָיו:

19

hitap eden bir parantez niteliğindedir. Bu sözler Yisrael'in tarihinin özünü içermektedir. Yisrael tarih boyunca sıkıntılara göğüs germekte çok başarılı olmuş, kendisine dertler kılığında gelen sınavları başarıyla geçmiştir. Ancak sınav ona bolluk ve bereket kılığında geldiği zaman, başarılı olduğu zamanlar çok azdır. Rahatı gördüğü anda, ona kapılmakta çabuk davranmış, şişmanladıkça kalınlaşmış, kalınlaştıkça yağ bağlamıştır. Oysa böyle olmamalıdır. Yağlı ve besin değeri yüksek yiyecekler vücudun birçok ihtiyacını başarıyla karşılayıp onun sağlıklı olmasına katkıda bulunur. Ancak bunun için bedeninde de faaliyet içinde olması gerekir; çünkü gereken yarar ancak bu faaliyetin söz konusu besinlerden gereken özleri çıkarması ve bedene kazandırmasıyla sağlanır. Bedensel faaliyet sayesinde bir yandan besinlerin tadına ve yararına varılabilir, bir yandan da bedendeki zararlı olabilecek fazla birikimden de arınılır. Ancak kişi bu faaliyeti boşlarsa aldığı besinin besleyiciliğinden gerektiği şekilde istifade edemeyecek, fazla maddeler bedenin kenarlarında birikecektir. Şişmanlayacak ve göbek bağlayacaktır. Yağ ve besinin yararlı yanlarını en iyi şekilde kullanma fırsatını kaybetmesi bir yana, kendi sağlığı da bozulmaya başlayacaktır.

İşte Yisrael'in tarihinin özü budur. Tanrı'ya bağlı bir yaşam, bu dünyanın güzelliklerinden tamamen feragat etme şartına bağlı değildir. Akıllı bir yaklaşım, eldeki tüm bereketin, fiziksel ve maddi tüm güzelliklerin tadını çıkarmayı mümkün kılar. Bunun için tek yapılması gereken, söz konusu güzellikleri Tanrı hizmetine yöneltmek, fiziksel rahat ve huzur ortamında azami manevi gelişimi sağlamak için çabalamaktır. Ancak Yisrael, kendisine azami yararı sağlaması için sunulan bolluk ve bereketi kontrol altına alıp, bunu manevi gelişimine katkıda bulunacak şekilde kullanarak, kendisine verilen görevi daha büyük bir bütünlük içinde yerine getirmek varken, bu konuda başarısız olmuş, kendisine bereket olarak verilen bolluğa kapılarak onu lanete çevirmiştir. Zenginliğine ve mutluluğuna efendi olma basiretini gösterememiş, onları, yükümlülüklerini yerine getirme şeklindeki ahlaki düzeyleri elde etmekte araç olarak kullanamamıştır. Sonunda zenginlik ve mutluluk ona üstün gelmiş, kendisi de tüm bu iyiliklerin içinde boğulmuştur (Hirsch).

19-26. Dördüncü Bölüm: Yisrael'in, Günahları Sonrasındaki Yıkımı.

Bu kısımda önceki bölümdeki gelişmeler üzerine Tanrı'nın sert tepkisinden bahsedilmektedir. Halkın kötülük ve günah bataklığında sürekli olarak batması, onu artık yok olmayı hak etmenin eşiğine kadar getirecektir (Sforno). Halkın Tanrı'nın gönderdiği bereketi O'na sırt çevirmenin vesilesi haline getirmesi sonrasında Tanrı bu bereketi ortadan kaldıracak ve Yisrael'i düşmanlarının merhametine teslim edecektir.

19. Hor gördü – İbranice *Vayinats*. Kullanılan *Naats* kökü, bir kişiyi dikkate ve önemsenmeye değer görmeme, kale almama, hafife alma anlamı verir. Burada da Tanrı'nın Yisrael için yaptığı tüm iyiliklere, ona verdiği tüm bereketlere karşılık Yisrael'in gösterdiği nankörlük ve Tanrı'da yarattığı öfke sonrasında Tanrı'nın Yisrael'i tüm bunlara değmez addetmesinden bahsedilmektedir: "Tanrı, *Şehinası*'nı onlardan uzaklaştırmasını engelleyen bir şey olmadığını ve aralarında barınmasına değmediklerini gördü" (Hirsch). Benzer şekilde "*aşağı gördü*", "*hakir gördü*", "*önemsemez bir tavır takındı*" vs.

Bu anlam nedeniyle sözcük "*kızdı*", "*öfkeleni*", "*gazaba geldi*" gibi şekillerde de çevrilebilir (krş. *Targum Onkelos*; *Daat Mikra*). Başka bir kaynağa göre "*gücendi*"; "*içerledi*" (*The Living Torah*). Veya "*onlardan öğrendi*" (*Aderet Eliyau*; *Aktav Veakabala*). Krş. Bamidbar 14:11.

Oğullarının ve kızlarının – Tora normal şartlarda kızları ayrıca söyleme gereği duymaz. [Belli başlı istisnalar haricinde] Her yerde "oğulları" veya "çocukları" sözcüğüyle kızları da erkeklerle birlikte kabul eder (ör. p. 5). Burada ise kızlar özellikle vurgulanmıştır. Bu da *Bet-Amikdaş*'ın yıkılışı ile sonuçlanan günahkâr dönemde, kadınların da en az erkekler kadar günahlarda pay sahibi olacağına, hatta putperestlik konusunda erkeklerden bile aktif olup onları da teşvik edeceklerine işaret etmektedir. Bu olağandışı bir durumdur, zira tarih boyunca Yahudi kadınları Tanrı'ya bağlılık konusunda daima erkeklerden daha yüksek bir düzeyi korumuşlardır. Ancak bahsedilen dönemde durum farklı olmuştur. Nitekim peygamberlerin sözlerinde bunun çarpıcı örnekleri vardır (bkz. Yirmeyau 44:8-9, 44:15-17, Yehezkel 8:13-14) (Ramban; krş. İbn Ezra).

Targum Yonatan ve *Targum Yeruşalmi*'ye göre ise "oğulları ve kızları" sözleri bir sevgi ifadesidir.

[O'nda yarattığı] Öfkeden – *Targum Onkelos*.

¹⁸ Seni doğuran Kaya'yı yok saymıştın,
Unutmuşsun seni hâsıl eden Güç'ü.

¹⁹ Gördü Aşem ve hor gördü [Yisrael'i]
Oğullarının ve kızlarının [O'nda yarattığı] öfkeden;

Yeniydiler, yakınlarda gelmişlerdi – “Biz bu konuyu onun ustası olan Mısırlılar'dan öğrenmiştik (Rabenu Behaye). Ama şu ana kadar kimse onları ilahtan saymamıştı” (*Daat Zekenim*). Cinlerle iletişim Mısır'da mevcut bir şeydi [ve anlaşıldığı kadarıyla Bene-Yisrael de bu uygulamaya aşınaydı (bkz. Vayikra 17:7)], ama onlara birer ilahmış gibi ibadet etme uygulaması putperest ulusların bile alışık olmadığı yeni bir uygulamaydı. Yahudiler'in ataları böyle bir şeyi duymuş bile değillerdi. İleri nesillerde Yahudiler bu uygulamaya o kadar kapılmışlardı ki, bir yabancı, bir cin [temsili] gördüğü zaman “Yahudi putu bu” diyordu (*Sifre* 318; Raşi). Bu da günahın ciddiyetini çok daha ağır kullmaktadır; zira, Moşe'nin bu şarkıda yakındığı şekilde, Yahudiler işi o denli ileri götüreceklerdir ki, doğuştan putperestlerin bile aşına olmadığı, yabancı gördüğü uygulamalara batacaklardır.

Onlardan ürpermemişti atalarınız – “Ürpermemişlerdi” şeklinde çevrilen *Lo Searum* ifadesi “*Saara* – Saç / Tüy” sözcüğüyle bağlantılıdır: “Atalarınız bu cinlere karşı herhangi bir korku ve tüy ürpermesi yaşamış değillerdi” (*Sifre* 318; Raşi; İbn Ezra). Bir başka olasılık ise bunun “*Seir* – Teke [=Cin]” (bkz. Vayikra 17:7 açık.; Yeşayau 13:21) ile bağlantılı olmasıdır: “Atalarınız bu cinleri ilahlaştırmamışlardı” (Raşi; İbn Ezra). “Putlara tapan atalarınız Terah ve Nahor bile bu kadar düşük bir putperestliğe kapılmış değillerdi” (Rabenu Behaye). Böylece Yisrael'in, Avraam'ın öncesindeki putperest atalarının bile bulunmadığı düzeyde bir manevi karanlığa düşmesinden bahsedilmektedir (Hirsch).

Başka alternatiflere göre: “*Atalarınızın dikkate almadığı*” (Saadya Gaon; İbn Canah; *Paaneah Raza*); “*atalarınızın tapmadığı*” (Radak, Şeraşim); “*atalarınızın ilgilenmediği*” (*Targum Onkelos*); “*atalarınızın değer vermediği*” (*Lekah Tov*); “*atalarınızın akıllarına bile getirmediikleri*” (Ralbag); “*atalarınızın bilmediği*” (*Septuaginta*).

18. Seni doğuran Kaya'yı – “Seni annenin rahmine yerleştiren Tanrı'yı terk edip hiçbir değeri olmayan uydurma ilahların peşine düştün” (*Daat Zekenim*). Ya da “seni yaratan Kaya'ya yönelik ibadeti” (*Targum Onkelos*).

Yok saymıştın – İbranice *Teşi*. Ya da “unutmuşsun” (Raşi). Sözcüğün kökü “*Naşa* – Unutmak”tır (krş. Bereşit 41:51).

Moşe, Yisrael'in yozlaşıp alçaldıkça Tanrı'ya yönelik hizmeti unutmaya ve ona karşı daha da duyarsız olacağını söylemektedir. Tanrı'ya kasten isyan eden bir günahkâr bile, Tanrı ile arasında bir ilişki olduğunu kabul eder ve O'nu kendi hayatında bir etken olarak görür. Hatta birçok durumda tüm isyanının sebebi, kendi içinde bu konuda yaşadığı çelişkileri bastırmaktır. Ancak bundan farklı olarak bu pasuk Yisrael'in tamamen duyarsız ve aldırmaz bir duruma düşüşünden bahsetmektedir. Artık Tanrı'ya bilinçli olarak isyan etmekte değillerdir. Kendi görevlerini, tarihteki rollerini, Tora'yı, köklerini tamamen unutmuşlardır. Bunların hiçbirinden haberdar olmadıkları gibi, eksikliğini de hissetmekte değillerdir. Hayat onları nereye götürürse, onlar da oraya sürüklenmektedir. Tanrı'nın varlığı ile yokluğu da onlar için bir şey fark ettirmemektedir. Tanrı'nın sıradaki pasukta anlatımına başlanacak sert tepkisini uyandıracak acı durum budur (*Meam Loetz*).

Başka bir görüşe göre sözcük “*Taşas* – Zayıflatmak” ile bağlantılı olabilir: “Tanrı size iyilik etmek istedikçe, siz O'nu öfkeliydiniz ve size iyilik yapma kuvvetini kırdınız [=O'nu, size iyilik etme konusunda bezgin ve isteksiz hale getirdiniz]” (*Sifre* 319; Raşi).

Rabi Samson Raphael Hirsch bu sözcüğün “*Şay* – [Şükran Belirten] Armağan” ile bağlantılı olduğu görüşündedir: “O'nu hediye ettin!” “Sana tüm yaptıkları karşısında Tanrı'ya şükran armağanları getirmen gerekirken, sen gittin ve başkalarının gözünde beğeni bulma uğruna Tanrı'nı başkalarına hediye ettin – sırf başkalarına bağlılığını ve teslimiyetini ifade etme uğruna O'nu hiç yararı olmayan biriymiş gibi terk ettin.” Ya da Türkçe'de bu davranışı ifade eden deyimle: “O'nu sattın”.

Hâsıl eden – İbranice *Meholel*. Ya da “meydana getiren”, “dünyaya getiren”; “doğuran” (Raşi; İbn Ezra).

Son pasuk bir hayret ifadesi içeriyor da olabilir: “Seni doğuran Kaya'yı terk edip, seni hâsıl eden Güç'ü unutup, nasıl hiç duyulmamış, yepyeni felsefeler ve ibadetlere kapılabilirdin?!” (İbn Ezra).

Üçüncü Bölümün Sonu. Moşe'nin “*Şışmanladım, kalmıştım, yağ bağladım*” (p. 15) şeklindeki sözleri, şarkının içinde, o sırada kendisini dinleyen halka ve tüm nesillerde bu şarkıya kulak verenlere

וַיֹּאמֶר אֶסְתִּירָה פָּנַי מִהֶם אֲרָאָה מָה אַחֲרֵיתָם כִּי דֹר תִּהְיֶכֶת 20
 הֲמָה בָּנִים לֹא-אֱמָן בָּם: כֹּא הֵם קִנְאוּנִי בְּלֹא-אֵל כְּעֶסְוִי 21
 בְּהַבְלִיהֶם וְאֲנִי אֲקִנְיָאִם בְּלֹא-עֵם בְּגוֹי נָבֵל אֲכַעִיסֵם:

demış (Şemot 24:7), bu şekilde, Tanrı'nın emirlerini, tam bir inanç ve sadakatle ve her türlü şart altında, anlamasa bile yapacağını beyan etmiş, ama kısa bir süre sonra bu sözünü bozarak Altın Buzağı günahına bulaşmıştır (Sifre 319; Raşi).

"İman" şeklinde çevirdiğimiz **Emun** sözcüğü, aynı zamanda "eğitim", "terbiye" veya "yetiştirme" anlamına gelir (krş. Megilat Ester 2:7). Böylece ifade "eğitimi olmayan", "terbiyesiz" anlamına da gelebilir. Ancak bu, onların hiç terbiye almadıkları anlamında olamaz, zira Tanrı onlara böyle bir terbiyeyi vermiştir. Dolayısıyla kastedilen anlam şöyledir: "Hareketleri onlara verdiğim terbiyeyi yansıtmıyor. Onları yetiştirdiğim belli olmuyor. Ben onlara iyi yolu öğretmiştim, ama onlar bu yoldan saptılar" (Raşi; Mizrahi; Sifte Hahamim). "Gereken eğitimden yoksun" (Ramban) – ki bu, halkın Tora eğitimine önem vermemesine karşılık ağır bir eleştiridir (Meam Loetz). Biraz farklı bir görüşe göre "atalarından gerçek ders almadılar [çünkü onları gerektiği gibi yetiştirecek kimseleri yok]" (Sforno).

Alternatif olarak "güvenilmez". "Aralarında güvene layık kimse yok (İbn Ezra; Rabenu Behaye); zira vermiş oldukları sözü tutmadılar (Daat Mikra).

Midraş buradaki **Emun** sözcüğünün, normalde içermesi gereken Vav harfi olmaksızın yazılı olduğuna dikkati çeker. Sözcük bu haliyle **Amen** şeklinde de okunabilir ve bu durumda ifade "Amen'leri olmayan çocuklar" anlamına gelecektir. Midraş, buradan yola çıkarak, Yisrael'in günahlarından biri olarak, *berahalara*, [Tanrı'ya tam güveni belirten bir sözcük olan] "Amen" sözcüğü ile cevap vermediklerini gösterir. Hahamlarımız bir *berahaya* "Amen" cevabını verenin, *berahayı* söyleyenden bile daha büyük liyakati olduğunu öğretirler (a.k.). Krş. p. 3.

Çocuklar – Krş. p. 6 ve 18.

21. tanrı-olmayanla – Ya da "[kurtaracak] gücü olmayan [putlarla]" (İbn Ezra; Rabenu Behaye). Daha önce sözü edilen "ilahi [güçleri] olmayan cinler" de kastediliyor olabilir (Ramban). Alternatif olarak "[Benim, onlar için] Tanrı olmadığı[mu söyleyerek]" (The Living Torah).

Kıskandırdılar – "I. Bet-Amikdaş döneminde" (Sforno). Tanrı için "kıskançlık" ifadesinin "Tek Tanrı olmasından ve insanların buna uygun davranmasından ödün vermeye kesinlikle hazır olmadığı" anlamına geldiği daha önce belirtilmişti. Yine de şarkının şiirsel ifadesi gereği çeviri aynen yapılmıştır. Ama verilmek istenen anlam "Benim münhasırlık konusundaki ödünsüzlüğümü uyandırdılar; bu konudaki talebimi ihlal ettiler" şeklindedir (The Living Torah).

Alternatif olarak "hiddetlendirdiler – Öfkemin tütmesine neden oldular" (Raşi). Krş. p. 16.

Saçmalıklarıyla – "Gerçek olmayan şeylerle" (İbn Ezra); "cinlerle" (Ramban). Alternatif olarak "anlamsızlıklarıyla", "abes şeyleriyle" vs. Onkelos'a göre "iğrenç [putlara] yönelik ibadetle". İbranice **Evel**. Bu sözcük "buharlarıyla" anlamına da gelebilir. Midraş (Yalkut Şimoni) bir dönemde Yahudiler içinde, putperestliğe, tencerelerinden yükselen buhara bile tapacak kadar batmış kişilerin olduğunu kaydeder (Meam Loetz).

Öfkeliendirdiler – "II. Bet-Amikdaş döneminde" (Sforno).

Halk-olmayanla – "Uluslar arasında bir ismi bile olmayan bir toplulukla." Bu sözler, I. Bet-Amikdaş'ı yıkan Babililer'e işaret etme amaçlıdır. Pasukta söylendiği gibi: "İşte, Kaldelilerin ülkesi, bu halk hiç yoktu" (Yeşayau 23:13). Kalde, Babil için kullanılan başka bir isimdir. Bu pasuk, Babililer'in aslında var olmayı hak etmeyen bir ulus olduğunu belirtir (Raşi o.a.). Ancak Tanrı, Bene-Yisrael'i cezalandırmak için özellikle bu halkı seçmiş ve isim sahibi yapmıştır (Raşi; Ramban).

Raşi'ye göre II. Bet-Amikdaş'ı yıkan Romalılar da bu sözler dâhilinde değerlendirilebilir. Romalılar Esav'ın soyuna mensuptur (bkz. Bereşit 36:43 açık.) ve pasukta Esav hakkında "Seni uluslar arasında küçük yaptım; son derece sefilsin" (Ovadya 1:2) denmektedir. Romalılar da İtalyan yarımadasındaki küçük bir köyden koca bir imparatorluk haline gelmiştir – Tora, Tanrı'nın bunu sırf Yisrael'i cezalandırmak yolunda bir araç olması için yaptığını belirtmektedir. Ayrıca bkz. Nankör bir ulusla k.b.

²⁰ Ve dedi: Gizleyeyim Yüzümü onlardan,
Görürüm ne [olacak] sonları!
Çünkü döneklik neslidir onlar,
İmanları olmayan çocuklar.

²¹ Onlar Beni tanrı-olmayanla kıskandırdılar,
Sağmalıklarıyla öfkeliendirdiler Beni.
Ben de onları halk-olmayanla kıskandıracağım,
Nankör bir ulusla öfkeliendireceğim onları.

20. Ve dedi – “Tanrı, içinden veya meleklerle dedi” (İbn Ezra). Tanrı’nın bir şeyi “demesi”, daha çok O’nun İsteği’ni veya düşüncesini belirtir (Rabenu Behaye).

Şarkının buraya kadar olan kısmında sözler Moşe’nin ağzından çıkmış şekildeydi. Buradaki “*Ve dedi*” sözlerinden itibaren ise Tanrı’nın sözleri doğrudan verilmektedir (Ramban).

Gizleyeyim Yüzümü – “*Şehinam’ı onlardan uzaklaştırayım*” (*Targum Onkelos*; *Daat Zekenim*). Veya “Onları görmüyormuş gibi davranayım”. “Onlara özel ve yakın nezaretimi göstermeyeyim” (Hirsch). “Beni aradıklarında yardım bulamasınlar” (İbn Ezra).

Bkz. 31:17 açık. Orada da belirtildiği gibi Tanrı’nın Yüzü’nü gizlemesi, çoğunlukla açıklandığı şekilde cezayı ima etmesine rağmen, Tanrı’nın merhametini ifade ediyor olarak da açıklanabilir. Evet, Tanrı Yisrael’i bir derecede terk edip onları düşmanların ve doğal felaketlerin eline teslim etmiştir, ama bir bakıma, onların çektiği acıları görmek istemediği için Yüzünü gizlemekte, başka yöne çevirmektedir (*Meam Loetz*).

Onlardan – “Oğullardan ve kızlardan” (Sforno).

Görürüm ne [olacak] sonları! – Tanrı sonunda ne olacağını bilmektedir. Ancak bu, çocuğuna kızmış bir babanın “Bu tavrın nedeniyle senin yanında olmayacağım. Şimdi görelim bakalım sıkıntı zamanında nasıl çıkacaksın işin içinden!” demesi gibidir: “Madem Benim vazgeçilebilir olduğumu düşünüyorsunuz, madem Benim yardımına ihtiyacınız yokmuş gibi bir tutum içindesiniz, öyleyse görelim bakalım Bensiz ne kadar ilerleyebileceksiniz” (Hirsch). Ya da “*göreceğim sonlarının ne olacağını* – kendilerine seçtikleri o ilahların onlara ne yarar getireceğini” (*Daat Zekenim*).

Alternatif olarak “*sonlarında ne olacağı Huzunum’da barizdir*” (*Targum Onkelos*; İbn Ezra). “Nihayet *teşuva* yapacaklarına dair bir ümidin bile olmadığını görüyorum” (Sforno; *Aktav Veakabala*). Bu sözlerde de bir merhamet boyutu görülebilir. Tanrı, Yisrael’den Yüzü’nü çevirmesini gerektiren

kötü zamanlarda bile Yisrael’i tamamen terk etmez. Olaylara doğrudan karışmamasına ve Yisrael’in başına gelecekleri doğal olayların gelişimine terk etmesine rağmen, aktif bir ilgiyi canlı tutar. Sözün gelişi, sonunda ne yapacaklarını görmek için onları seyretmeye devam eder. Bu bakışla pasuğun sonundaki bu sözler, halkın başına gelecek felaketleri değil, Tanrı’nın tüm bunların sonrasında Yisrael’in yapmasını beklediği *teşuvayı* kastetmektedir. Tanrı Yisrael’e tekrar yakınlık gösterecektir, bunu, sözün gelişi, dört gözle beklemektedir. Ama Yisrael’in bunu hak etmesi gerekecektir ve bu, ancak *teşuva* yoluyla mümkündür (*Meam Loetz*). Ancak bkz. p. 36 açık.

Döneklik neslidir onlar – “Tutarsızlar; çok kısa sürede fikir değiştiriyorlar. Bir felsefeyi benimsemişken, birden tam tersi bir felsefeye kapılıbiliyorlar. Başları dertte olduğu zaman Beni el üstünde tutuyorlar, ama sıkıntıları geçtikten sonra hemen unutuyorlar” (Hirsch; krş. Abravanel). Ya da “Beni bırakıp sözde ilahlara tapıldılar (İbn Ezra). Kalpleri tamamen yön değiştirdi. Mübarek Tanrı’nın yollarından saptılar (Sforno).” Benzer şekilde “Tanrı’yı istediniz, Tora’yı aldınız, ama sonra bir buzağı yapıp tapındınız” (*Sifre*; *Daat Mikra*). Bir görüşe göre de burada Erets-Yisrael’e gönderilmiş olan on casustan bahsedilmektedir. Gitmeden önce birer *tsadik* olarak tanınan bu casuslar, döndüklerinde farklı bir tablo çizmişlerdir (Rabenu Behaye; bkz. Bamidbar 13:3 açık.).

Alternatif olarak “*tersine çevirme neslidir onlar* – Benim Rızamı, Öfke’ye dönüştürüyorlar” (Raşi). Ya da “Gelecekte o denli yozlaşacaklar ki, Ben onlara karşı cömertlik ve sevecenlikle davranmak istesem bile, adaletin gereği olarak, onlara karşı tavrımı sertliğe çevirmeme neden olacaklar” (*Rashi – The Sapirstein Edition*). Ya da “Onlar için yaptığım iyilik sanki kötülükmiş gibi davranıyorlar” (krş. *Daat Zekenim*). Diğer alternatiflere göre “*kolayca değişiyorlar*” (Radak, Şeraşim; *Hizkuni*); “*sürekli çelişkiler peşindeler*” (Rabag).

İmanları olmayan – *Targum Onkelos*. Halk Sinay dağında “*Naase VeNişma* – Yapacağız ve Dinleyeceğiz”

כב כִּי־אֶשׁ

קָדַחְתָּ בְּאִפִּי וַתִּיקַד עַד־שְׂאוֹל תַּחֲתִית וַתֹּאכַל אֶרֶץ וִיבִלָּהּ

וַתִּלְהֹט מוֹסְדֵי הָרִים: כג אִסְפָּה עֲלֵימוּ רָעוֹת חֲצִי אֲכָלָה־בָּם:

כד מִן רָעַב וּלְחָמִי רָשָׁף וְקָטַב מְרִירִי וּשְׁן־בִּהֶמַת אֲשַׁלַּח־בָּם

עַם־חֲמַת זַחֲלִי עֶפֶר:

Dağlara kurulu olanları – Bu, Yeuda tepeleri üzerine kurulu olan Yeruslayim şehrini kastetmektedir (*Sifre* 320; Raşi; krş. *Teilim* 125:2).

Alternatif olarak “dağların temellerini” (*The Living Torah*). Yani “Erets-Yisrael’deki dağların temellerini” (İbn Ezra). Böylece Tanrı’dan kaçacak yer yoktur (krş. *Teilim* 139:8; *İyov* 34:22). Söz konusu ateş en derin yerlerden en tepedeki noktalara kadar yakacaktır (*Behor Şor*; *Daat Mikra*).

23. Yiğacağım – Ya da “toplayacağım” (*Targum Onkelos*; *Sifre*; *Septuaginta*) İbranice *Esfa*. Sözcük “*Leosif* – Ekleme” fiili ile bağlantılıdır (Saadya Gaon). “Üzerlerine kötülük üzerine kötülük getireceğim” (Raşi). Alternatif olarak “*Sof* – Son” ile bağlantılı olarak “tüketeceğim” (*Sifre* 321; Raşi). Yani “üzerlerine her türlü kötülüğü getireceğim ve başlarına gelmedik kötülük bırakmayacağım” (İbn Ezra; Raşbam; *Daat Zekenim*; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*; İbn Canah).

Oklarımı onların üzerinde tüketeceğim – “Oklarımın hepsini onlara karşı kullanacağım”. “Üzerlerine göndermedik ok bırakmayacağım” (*Daat Zekenim*). Oklarla her türlü dert ve sıkıntı kastedilmektedir. “Oklar” aynı zamanda kılığı da belirtir. Pasukta söylendiği gibi: “Onların üzerine kötü ahlak oklarını gönderdiğim zaman...” (*Yehezkel* 5:16). Nitekim hem I. hem de II. *Bet-Amikdaş*’ın yıkılışından önceki dönemde Yeruslayim’i savunan Yahudiler’i, istilacılardan çok kıtlık zayıflatmıştır (*Meam Loetz*; bkz. 28:55 ačk. ve 28:57 ačk.).

Bu sözler her ne kadar ağır bir lanet teşkil ediyorsa da, içinde bir de *beraha* içermektedir. Tüm oklar Yisrael’in üzerinde tükenenecekse, bunun anlamı, sonunda oklar tükendiğinde Yisrael’in yine de ayakta kalacağıdır. Tanrı “oklarım bile tükenecek, ama Yisrael tükenmeyecek” demektedir (*Sifre* 321; *Talmud* – *Sota* 9a; Raşi). Başka bir deyişle, hak ettiği tüm cezalar tamamlandıktan sonra Yisrael yine varlığını sürdürecektir ve cezalar onu tamamen yok etmeyecektir.

Tanrı her ne kadar Yisrael’in başına türlü türlü

dert ve sıkıntılar gönderecekse de, aynı zamanda Yisrael’e bunlara göğüs germe kuvveti de verecektir. Sıradaki pasuklarda da Yisrael’in ne tür sıkıntılara göğüs germek durumunda kalacağı sıralanmaktadır. Bunlar hem doğal felaketler (s.p.) hem de düşman saldırıları (p. 25) şeklinde gerçekleşecektir (Hirsch).

Alternatif olarak “onları oklarımla vuracağım” (*Targum Onkelos*; *Septuaginta*); “oklarımı üzerlerine saçacağım” (Saadya Gaon).

24. Açlıktan kavrulmuş – *Daat Zekenim*; *Behor Şor*. İbranice *Meze Raav*. Başka alternatiflere göre: “açlıktan yanmış” (Saadya Gaon; İbn Ezra; Radak, *Şeraşim*; *Septuaginta*), “açlıktan şişmiş” (*Targum Onkelos*), “açlıktan tüyleri bitmiş” (Toulouse’lı Rabi Yeuda Adarşan’dan alıntı yapan Raşi); “açlıktan bedenindeki yağlar tükenmiş” (Hirsch); “açlıktan eriyip gitmiş” (Ralbag; krş. *Talmud* – *Hulin* 45b); “kıtlıktan hummalanmış” (Abravanel); “açlıkla etrafa savrulmuş” (*Lekah Tov*; bkz. 28:26 ačk.).

Ateşten tükenmiş – İbranice *Lehume Reşef*. İlk sözcük “*Lehem* – Ekmek/Yiyecek” ile bağlantılı olarak “yenmiş olanlar” (*Targum Onkelos*; İbn Canah; *Hizkuni*) veya “*Milhama* – Savaş” ile bağlantılı olarak “savaşa/saldırıya maruz kalmış olanlar” anlamında olabilir (Raşi). Sözcük “*Hom* – Sıcak / Ateş” ile bağlantılı da olabilir (Saadya Gaon). *Reşef* sözcüğü ise “ateş”, “bedensel ateş” (Saadya Gaon; Radak, *Şeraşim*; Ralbag) veya “kavulcım” (*Daat Mikra*) anlamındadır (bkz. *Habakkuk* 3:5, *İyov* 5:7. Ayrıca bkz. *Teilim* 76:4, 78:48, *Şir Aşirim* 8:6). Alternatif olarak “uçucu” anlamı da taşıyabilir ve kuşları (*Targum Onkelos*; İbn Ezra; *Lekah Tov*; *Septuaginta*) veya uçuş yetenekleri olan cinler ya da başka zarar verici manevi yaratıkları kastedebilir (*Talmud* – *Berachot* 5a; Raşi). Yine ateş veya uçuculukla bağlantılı olarak başka olasılıklar şöyledir: “Acı çekme” (*Talmud* – *Berachot* 5a); “yangın” (İbn Ezra; *Hizkuni*); “korlar”, “yıldırımlar” veya “göktaşlar?” (*Daat Zekenim*; Raşbam); “oklar” (*Hizkuni*).

Bu doğrultuda ifade, çevirimiz dışında, şu şekillerde anlaşılabilir: “[hastalıktan kaynaklanan]

- ²² Zira bir ateş alevlendi Burnumda,
En alçak derinliklere kadar tutuştu.
Toprağı ve ürünlerini tüketti
Dağlara kurulu olanları yaktı.
²³ Üzerlerine kötülükler yığacağım.
Oklarımı onların üzerinde tüketeceğim.
²⁴ Açlıktan kavrulmuş ve ateşten tükenmiş,
Acı felaketle [hayattan] kopartılmış [hale gelecekler]
Hayvanların [ölümcül] ısırtıklarını salacağım üstlerine
Tozda sürünenlerin ağılarıyla.

Alternatif olarak “bir halkı halk yapan organizasyona bile sahip olmayan bir çeteler ve aşiretler topluluğuyla”.

Başka bir alternatifte göre “[onların Benim] Halk[ım] olma[dıklarını ilan ederek]” (*The Living Torah*; krş. *tanrı-olmayanla* k.b.).

Kıskandıracığım – “Onlara karşı başka bir topluluğu destekleyerek onlara kötülük etmelerini sağlayacağım.”

Nankör bir ulusla – İbranice *Naval*. Bkz. p. 6 açk. Bu, II. *Bet-Amikdaş*’ı yıkan ve Esav’ın (Edom) soyundan gelen Romalılar’ı kastetmektedir. Edom ulusu, I. *Bet-Amikdaş* yıkıldığı zaman, Yisrael’e sırtını dönmüş, kardeşçe davranacağına yıkım gününü karşıdan seyretmiştir. Peygamber Ovadya’nın sözlerinde vurgulandığı üzere: “Yabancıların [Yaakov’un] servetini alıp gittiği, ecnebinin [Yaakov’un] kapılarına dayandıkları ve Yerusalayim için kura çektikleri o günde; karşıda durduğum [ve sadece seyrettiğin] o günde sen de [Yaakov’un düşmanlarından] biri gibiydin...” (Ovadya 1:11) (Ramban; Rabenu Behaye).

Alternatif olarak “aşağılık bir ulusla”. *Sifre* 320’yi takip eden Raşi’ye göre bu ifade inançsız ve kâfirlere işaret eder. Pasukta söylendiği gibi “Aşağılık [kişi, *Naval*,] içinden ‘Tanrı yok’ dedi...” (Teilim 14:1). Yisrael Tanrı’yı “tanrı-olmayan” ile hidetlendirdiği için, Tanrı da onları “Tanrı yok” diyen bir ulusla cezalandıracaktır (*Rashi – Sapirstein Edition*).

Alternatif olarak “aptal bir ulusla” (*Targum Onkelos*). Böylece hiçbir kültürü ve insani değeri olmayan bir ulus kastediliyor da olabilir – ki böyle bir ulus, öldürmekten başka hiçbir şey düşünmeyecektir. Böylece Tanrı, birçok dert, sıkıntı ve felaketin üstüne böyle bir ulus gönderecektir (İbn Ezra).

Sonuç olarak Tanrı Yisrael’e kısasa kısas karşılık verecektir. Yisrael hiçbir gücü ve değeri olmayan putlara itibar ederek Tanrı’yı öfkelenmiştir.

Tanrı da onları hiçbir kültürel ve ahlaki değere sahip olmayıp, tek bildikleri yakıp yıkmak ve öldürmek olan, Tanrı’nın sırf Yisrael’i cezalandırmak için belirli bir noktaya getirdiği barbar halklarla cezalandıracaktır.

22. Bir ateş alevlendi Burnumda – Raşi. Hiddetlenen birinin bedeni ısınır ve burnundan solumaya başlar. Burada da Tanrı hakkında şiirsel ve sembolik kullanım vardır. Ancak bahsedilen sembolik ateşin fiziksel dışavurumlarından da bahsedilebilir. Pasukta söylendiği gibi: “Kükürt ve tuz [ülkenin] toprağının tümünü yakmış, [toprak,] ekilemeyecek ve yeşertmeyecek, üzerinde hiç ot yetismeyecek [halde; tıpkı] Tanrı’nın öfkesi ve hidde-ti ile tersyüz etmiş olduğu Sedom, Amora, Adma ve Tsevoyim’in altüst oluşu gibi!” (29:22) (Meam Loez).

Alternatif olarak “[Beni kaskandırmaları /hiddetlendirmeleri] bir ateş alevlendirdi Burnumda” (İbn Ezra).

En alçak derinliklere kadar tutuştu – “*Şeol Tahtit* – En Alçak Derinlikler” ifadesi başka yerlerde ölümler diyarını veya Geinom’u kastedebilir (krş. Teilim 86:13, Raşi o.a.). Ancak burada anlam öyle olsaydı “ölüler diyarında tutuştu” denmesi gerekirdi. Oysa pasuk “kadar” sözcüğünü kullanarak, söz konusu ateşin yerini değil, Yisrael’i ne derecede yakıtığını belirtme amacındadır: “Sizi temellerinize kadar yakıtı” (Raşi; *Rashi – Sapirstein Edition*). Başka bir deyişle Tanrı’nın öfkesi öfke olarak kalmamış, Yisrael’e yönelik sert ve amansız cezalarla ifade bulmuştur (bkz. *Mizrahi; Sifte Hahamim*).

Sforno bu pasuğu biraz farklı açıklar: “Burnumda bir ateş alevlendiğinde – *teşuva* yapmaları için onlara dertler gönderdiğimde – onlar *teşuva* yapmak yerine günahlarına suç eklemeye başladılar; gazabımı öylesine uyandırdılar ki, onları en alçak derinliklere kadar indirmemi hak ettiler.”

Toprağı – Ya da “Ülke’yi”; “ülkenizi” (*Sifre* 320; Raşi). Yani Erets-Yisrael’i.

כֹּה מִחוּץ תִּשְׁכַּל-חֶרֶב וּמִחֲדָרִים אֵימָה

25

גַּם-בְּחוּר גַּם-בְּתוּלָה יוֹנֵק עַם-אִישׁ שִׁיבָה: כּו אָמַרְתִּי אֶפְאִיהֶם

26

אֲשֶׁבִיתָהּ מֵאֲנוּשׁ זָכָרָם:

yaptıkları yüzünden”. Pasukta söylendiği gibi: “Gördün mü insanoğlu Yisrael’in ileri gelenlerinin, her birinin kendi yer döşemeli odasında karanlıkta yaptıklarını? Çünkü ‘Aşem bizi görmüyor, terk etti Aşem yeryüzünü diyorlar’ (Yehezkel 8:12) (Sifre 321; Raşi).

Başka bir alternatife göre “odalarda/içeride [salgın hastalıktan dolayı] dehşet [olacak]” (Raşi). Ya da “odalarda salgın hastalık ıstırap olacak” (Targum Onkelos).

Genç erkek... bakire... ak saçlı adamla emzikteki bebek – Kılıç, genç-yaşlı, kadın-erkek ayırt etmeyecektir (İbn Ezra). Bkz. Eha 2:21.

İbn Ezra bu pasukta en berbat dört felaketten bahsedildiği görüşündedir: Açlık, salgın hastalık, vahşi hayvanlar ve kılıç.

26. Demiştım – Krş. p. 20 açk.

Sahipsiz bırakayım onları – Çeviri serbesttir. İbranice **Afeem**. Otoritelere göre bu sözcük “**Pea** – **Köşe**” sözcüğüyle bağlantılıdır. Tora’nın emirlerinden biri olan **Pea** mitsvasına göre, tarlada hasat yapılırken bir köşe toplanmayıp fakirlere bırakılmalıdır (Vayikra 19:9). Otoriteler bu kökten, sözcükle ilgili farklı açıklamalara ulaşırlar. [1] Çevirimizin temel aldığı açıklamaya göre, “Onları, tarla sahibinin isteyen herkesin alabilmesi için sahipsiz bıraktığı **Pea** köşesi gibi yapayım” (Raşi; krş. Nehemya 9:22). [2] “[Onlardan bir köşe bile bırakmayayım ve böylece] onları tamamen imha edeyim” (İbn Ezra; *Daat Zekenim*; Abravanel; *Hizkuni*). Benzer şekilde “dünyadan uzaklaştırayım/ yok edeyim” (Raşbam). Sıradaki “**insan [ırkı içinde] hatıralarına son vereyim**” ifadesi bu görüşü destekler görünmektedir (*Daat Mikra*). [3] “Onları dünyanın her köşesine saçayım” (Raşi; Radak, Şeraşim; İbn Canah; Ralbag; *Septuaginta*). [4] “Onlardan sadece bir köşe [=az miktarda bir topluluk] bırakayım ve gerisini yok edeyim” (Sforno). [5] “Onları yeryüzünün uçlarına süreyim” (Ramban). [6] “Onları dünyada yalnız kalacakları bir köşeye iteleyeyim” (Hirsch; Abravanel).

Farklı bir düzeyde, bu sözcük “**Af E Em** – **Hiddet**; ‘Nerede Onlar?’” sözcüklerinin birleşimi olarak da açıklanır. Kastedilen anlam şudur: “Dedim:

Hiddetimle onları öyle bir hale sokayım ve öyle yerlere dağıtayım ki, sanki artık mevcut değillermiş gibi, insanlar ‘Nerede onlar?’ desinler” (Sifre 322; Ramban). Onkelos da çevirisini bu Midraş kaynaklı açıklamaya göre yapar: “Öfkem onların üzerinde etkin olsun.” Benzer şekilde: “Öfkemi onların üstüne salayım” (İbn Ezra).

Ramban’a göre Tora bu sözlerle Erets-Yisrael’in kuzey kesiminde kurulan Yisrael krallığı içindeki On Kabile’ye işaret etmektedir. Bu kabileler Asurlular’ın onları sürmesi sonucunda kayıptırlar. *Midraş*, bu kabilelerin Sabatyon adlı bilinmeyen bir nehrin ötesine sürüldüklerini ve akıbetlerinin bilinmediğini, ancak *Maşiah* Dönemi’nde Tanrı’nın onları da geri getireceğini belirtir.

İnsan [ırkı içinde] hatıralarına son vereyim – Bu da güneydeki Yeuda krallığında yaşayan Binyamin ve Yeuda kabilelerinin sürgününü belirtir. Günümüzde [Koen ya da Levi olmayan, ayrıca Ger ya da Ger soyundan olmayan] tüm Yahudiler bu iki kabileden birine mensuptur. Ancak uzun sürgün dönemi boyunca Yahudiler küçük ve dışlanmış topluluklar halinde dünyanın her yerine saçılmış halde yaşamışlar, saygıdeğer bir ulus olarak görülmemişler ve sürekli ezilip sömürülmüşler, katliamlara maruz bırakılmışlardır (Ramban).

❧ Dördüncü Bölümün Sonu. Yisrael’in, günahları nedeniyle yüzleşmek zorunda kalacağı, insana ürperti veren lanetlerden bahsedip, tüm bu felaketlerin üzerine, onun dünyanın her tarafa saçılıp ebediyen sürgünde kalmayı, hatta belki de tamamen yok olmayı hak ettiğini söyledikten sonra, Tanrı duraklamaktadır. Yisrael belki bunu hak etmektedir; ama Tanrı, sıradaki pasuklarda açıkladığı sebeplerle, yine de bunun kalıcı değil, uzun olmasına rağmen geçici bir durum olmasına karar vermiştir.

27-35. Beşinci Bölüm: Yisrael’in, Bir Uyarı Olarak Diğer Ulusların Arasına Saçılmasının Amacı.

Bu kısımda Tanrı, Yisrael tamamen imha edilmeyi hak etmesine rağmen, O’nun bunu neden yapmayacağını ve tarihin sonunda halkı neden yine de kurtaracağını açıklayacaktır (Sforno).

- ²⁵ Dışarıda kılıç can alacak
Odalarda ise dehşet.
Hem genç erkek hem bakire,
Ak saçlı adamla emzikteki bebek.
²⁶ Demiştim: “Sahipsiz bırakayım onları,
“İnsan [ırkı içinde] hatıralarına son vereyim.”

ateşle tükenmiş” (İbn Ezra; Hirsch), “vücutları yanmış”, “[cesetleri] kuşlar tarafından yenmiş” (*Targum Onkelos*; *Targum Yonatan*; *Targum Yeruşalmi*; İbn Ezra; İbn Canah; Rabenu Yona), “oklarla vurulmuş” (*Hizkuni*; krş. Teilim 76:4); “yıldırımlarla vurulmuş”, “dolu ve ateşe maruz kalmış” (Raşbam), “cinlerin, ifritlerin, iblislerin, şeytanların saldırısına maruz kalmış” (Raşi; krş. İyov 5:7, Raşi o.a.).

Acı felaketle [hayattan] koparılmış – İbranice **Ketev Meriri**. İlk sözcük “ani bir hareketle koparma” “kesip atma”, “biçme” anlamı verir (Raşi; *Daat Zekenim*; Ralbag. Bkz. Yeşayau 28;2, Oşea13:14, Teilim 91:6). Veya “ölümcül/salgın hastalık” (Saadya Gaon; İbn Canah; İbn Ezra; Rabenu Behaye; Radak, Şeraşim); “yıkım” (*Septuaginta*). **Meriri** sözcüğü ise “**Mar** – Acı” ile bağlantılıdır ve genel bir ifadeyle acı felaketi veya bir salgını belirtir (Saadya Gaon). İbn Ezra’ya göre bu “acılık”, basit anlamda, insanın ölümüne yol açan sıcak ve dayanılmaz hava şartlarını kasteder. Diğer bir alternatifte göre ise: “delilik” (*Tsafenat Paaneah*; krş. 21:18, *Sifre* o.a.). Raşbam da basit anlamda buradaki ifadenin “insanlara hayatı acı kılan ve onları öldüren eşkiyaların yol açtığı bıçaklama ve kesme” anlamında olduğu görülmektedir.

Öte yandan bu “kötü ruhlar” anlamına da gelebilir. Bazı kaynaklara göre **Meriri**, özellikle öğle saatlerinde ölüm saçan bir iblisin adıdır (*Talmud* – *Pesahim* 111b). **Ketev** özellikle onun sebep olduğu ani ölümü kasteder ve belki de isminin bir parçasıdır (krş. Teilim 81:6).

Hayvanların [ölümcül] ısırıklarını – Tam çeviriyle “... dişlerini”. Kullanılan “**Beema** – *Hayvan*” sözcüğü, tüm dört ayaklı kara hayvanlarını kapsayan bir genel isim olmasına rağmen, normal şartlarda evcil çiftlik hayvanlarını kasteder. Vahşi hayvanlar için daha çok **Haya** sözcüğü kullanılır. Burada özellikle **Beema** denmesi, bu kısım boyunca bahsi geçen sert cezaların olağandışı niteliği ile paraleldir. Çiftlik hayvanları genelde ısırmaz; çok nadiren ısırabilirler bile bu ısırık ölümcül değildir. Ama sıradaki “*tozda sürünenlerin ağıllarıyla*” ifadesiyle paralel değerlendirildiği zaman, bu cezalar dâhilinde çiftlik hayvanlarının

bile, tıpkı zehirli yılanlar gibi, ısırıklarıyla ölüme yol açacakları söylenmektedir. Hahamlarımız, koyunların insanların ısırıklarıyla öldürdükleri bir olayın meydana geldiğini aktarırlar (*Sifre* 321; Raşi). Onkelos ise basit anlamda bunu “*vahşi hayvanların dişi*” olarak çevirir.

Tozda sürünenlerin – Yılanların (bkz. Bereşit 3:14, Vayikra 11:42, Miha 7:17). İbranice **Zahal**. Alternatif olarak “*dehşet verenlerin*” (İbn Ezra; krş. İyov 32:6).

Ağıllarıyla – Yani “zehirleriyle”. Krş. Teilim 58:5. Ya da “ısırıklarıyla” (İbn Ezra).

25. Dışarıda kılıç – Tam çeviriyle “*dışarıdan kılıç*”. Kullanılan ismin –den hali, kılıcın katledeceği yerin yanında, kaynağını da belirtme amacındadır (*Leket Bahir*): Şehir dışında, *dışarıdan* gelen istilacıların kılıcı insanları sevdiklerinden yoksun bırakacaktır (*Sifre* 321; Raşi).

Alternatif olarak “*dışarıdan*” sözcüğü, kılıçla gelen ölümün “sebebini” belirtiyor da olabilir: “Dışarıda (**Huts**), pazar yerinde (**Hutsot**) yaptıkları yüzünden”. Pasukta söylendiği gibi: “*Utanc [=Baal putu] için, Yeruşalayim’in pazar yerlerinin sayısı kadar sunaklar yerleştirdiniz*” (Yirmeyau 11:13) (*Sifre* 321; Raşi).

Can alacak – İbranice **Teşakel**. Yaklaşık çeviriyle “*yoksun bırakacak*”. Bu, bir dış öldürücü etken nedeniyle birinci derece yakınların [özellikle çocukların] kaybını belirten bir fiildir.

Odalarda ise dehşet – “Odalarda ise dehşet can alacak” (Sforno). Ya da “*içeride...*”. Bkz. Yirmeyau 14:18, Eha 1:20; Yehezkel 7:15.

Tam çeviriyle “*odalardan*”. Önceki ifadeye benzer şekilde burada da ölümün yerinin yanında kaynağı da vurgulanmaktadır. Ölüm “*odalardan*” kaynaklanacaktır – “kalbin odacıklarından”: Dışarıdaki kılıçtan içeri kaçanın kalbinin odacıkları, kapıldığı dehşet nedeniyle kuvvetli ve düzensiz bir şekilde atacak, bu sonunda onu öldürecektir.

Alternatif olarak “*odalardan*” sözcüğü, dehşetin “sebebini” belirtiyor da olabilir: “Odalarda gizlice

כִּי לֹא־יִהְיֶה אִתְּךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים

27

כִּי־יִהְיֶה אִתְּךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא־יִהְיֶה אִתְּךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים

28

אֲבָרְךָ עֲצוֹת הַמָּחָה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה: חֲמִישִׁי

takdirde, insanlığı yaratmaktaki temel amacı boşa çıkacaktır. İnsanlar O'nu takdir etmek bir yana, tamamen göz ardı edeceklerdir. Bu nedenle, katı yargı kıstaslarına aykırı bir şekilde, Tanrı Yisrael'i mutlaka kurtaracak ve kendilerine saygınlık verecektir. Bu yolla insanlığın tümü de nihayet O'nun gerçek Büyüklüğü'nü takdir edecektir (Ramban; *Meam Loez*).

Hasımları – İbranice *Tsaremo*. Ya da basitçe “düşmanları”.

Yabancı [güçlere] yormasınlar – İbranice *Yenakeru*. Bu, “*Nehar – Yabancı*” sözcüğüyle bağlantılıdır (krş. p. 16). Düşmanın başarılarını Tanrı'ya değil yabancı güçlere atfetmeleri olasılığından bahsedilmektedir (Raşi). Alternatif olarak “*tanımazlık edemesinler*” (İbn Ezra; Hirsh). Veya “*onlara karşı birleşmesinler*” (*Septuaginta*). Ya da “*onları yabancı görmesinler*” – yani “Yisrael'i bu dünyanın yabancıları görüp onları tamamen yok etmesinler, yok edilmelerine vesile olmasınlar veya yok edilmelerine seyirci kalmasınlar” (*Sifre*). Diğer bir olasılığa göre “*onları yabancılaştırmasınlar* – kendilerine benzetmesinler” (*Sforno*). Veya “*kibirilenmesinler*” (*Targum Onkelos*).

Elimiz üstün geldi – Tam çeviriyle “yükseldi”. İbranice *Yadenu Rama*. Ya da “*muzaffer olduk*” (krş. Şemot 14:8).

28. Nasihatten yoksun – Yisrael'den bahsedildiği görüşündeki Rabi Yeuda'ya göre “nasihat” ile kastedilen, Yisrael için tek gerçek nasihat olan Tora'dır (*Sifre* 322). Alternatif olarak “*nasihatini kaybetmiş*”. Veya “*nasihati harap etmiş*” (krş. *Targum Onkelos*; krş. *Aktav Veakabala*; *The Living Torah*). Düşman uluslardan bahsedildiği görüşündeki Rabi Nehemya'ya göre de burada bu ulusların, tüm insanlığa verilmiş olan Noah'ın Soyu İçin Yedi Mitsva'ya sırt çevirmesinden bahsedilmektedir (*Sifre*; *Meam Loez*).

İbranice Ovad Etsot. Tam çeviriyle “nasihatleri kaybetmiş”. Burada “nasihat” ile sağduyu kastediliyor da olabilir: “Düşmanlar olağanüstü başarılarını gördüklerinde kapılacakları kibirin etkisiyle sağduyularını kaybedecekler ve gelecekte kendi sonlarını hazırlayacak fikirlerle hareket edecekler” (Hirsch).

Bu ifade “nasihat verme kabiliyetinden yoksun” anlamına da gelebilir. Bu da Yisrael'in bilgelerinin sürgünde oldukları sürece iyi nasihat verme yeteneklerinin kısıtlı olmasına işaret eder. *Baal Aturim* pasuğun devamındaki “*Veen Baem Tevuna* – Kendilerinde Anlayış Yoktur” sözcüklerinin son harflerinin tekrar düzenlendiğinde *Aman* sözcüğünü oluşturduğuna dikkati çeker. Hahamlarımız, Pers İmparatorluğu'nda Aman'ın başvezirlik mertebesine yükselmesinden önce Ahaşveroş'un, o dönemin Hahamları'na fikir danıştığını, ama onların sürgünde oldukları için uygun nasihati veremeyeceklerini söylemelerinin sonrasında, Yahudiler'i tamamen ortadan kaldırmayı amaçlayacak olan Aman'ı başvezirliğe yükselttiğini aktarırlar (*Meam Loez*).

Onlar – Şarkının bu noktasından itibaren yazılanlar, *Sifre*'deki bir görüş ayrılığı temel alınarak farklı şekillerde anlaşılabilir. Bahsedilen görüş ayrılığı Rabi Yeuda ile Rabi Nehemya arasındadır. Rabi Yeuda'ya göre bu noktadan sonra temel konu Yisrael'dir ve buradaki “onlar” Yisrael'i kasteder. Rabi Nehemya'ya göre ise merkezde düşman uluslar vardır ve “onlar” sözcüğü ile bu uluslar kastedilmektedir. Aşağıdaki açıklamalarımızda bu iki görüşten türeyen farklı olasılıklar ele alınacak, kullanılan ifadeler her iki görüşe göre kısaca açıklanacak ve daha sonra bazı otoritelerin şarkının bundan sonraki kısmı hakkındaki görüşleri toplu halde verilecektir. Çoğu otorite pasukları, burada düşmanlardan bahsedildiği görüşündeki Rabi Nehemya'ya göre açıklamıştır (Raşi; Raşbam; İbn Ezra; *Hizkuni*; Rabenu Behaye). Ancak Raşi, her iki görüşü de anahatlarıyla kaydetmiştir.

Kendilerinde anlayış yoktur – Yisrael'den bahsedildiği görüşündeki Rabi Yeuda'ya göre “Yisrael'de, aldıkları cezanın sebebini bile anlayacak anlayış yok” (*Targum Yonatan*; *Daat Mikra*). *Mişna* (*Pirke Avot* 2:7) “Nasihati çok olanın anlayışı çok olur” der. Yisrael nasihatten yoksun kaldığı için anlayışı da kısıtlanmıştır (*Meam Loez*).

Düşmanlardan bahsedildiği görüşündeki Rabi Nehemya'ya göre “Oysa yeteri kadar bilge olabilseler bunu sonunda kavrayacaklar, Yisrael'in başına gelenlere bakarak durumu anlayacaklardır. Çünkü *eğer Kayası onları satmış olmasa*, yani onları

- ²⁷ Düşmanın birikmiş öfkesi olmasa [yapardım da]!
 Hasımları yabancı [güçlere] yormasınlar,
 “Elimiz üstün geldi” diyemesinler,
 “Tüm bunları Aşem eylemedi” [sanmasınlar diye yapmadım.]
²⁸ Zira nasihatten yoksun bir ulustur onlar
 Ve kendilerinde anlayış yoktur.

27. Düşmanın birikmiş öfkesi olmasa – Tanrı’nın Yisrael’i dağıtıp üzerindeki korumasını kaldırması ve onu sahipsiz bırakması durumunda, Yisrael tamamen savunmasız kalacaktır. Daima başka ulusların nefret odağı olduğu için düşmanlar bu durumda, birikmiş öfkeleriyle onları hemen yok etmek isteyeceklerdir ve büyük ihtimalle bunu başaracaklardır da. Ama bu durumda düşmanlar tüm bunların ardında Tanrı’nın olduğunu görmeyecek, başarılarını Tanrı’ya değil, kendi kuvvetlerine ve ilahlarının yardımına bağlayacaklardır. Zira onlar nasihatten yoksun uluslardır ve kendilerinde, her şeyi Tanrı’nın ayarladığı konusundaki anlayış yoktur... (Raşi).

“**Agur** – Birikmiş” sözcüğü, “**Gur** – Korkmak; Çekilmek” fiili ile bağlantılı olarak (Bamidbar 22:3) farklı anlaşılabilir: “Eğer düşmanın öfkesinden çekinmeseydim...” (Raşbam). Tanrı’nın düşmanın öfkesinden korkmadığı açıktır. Dolayısıyla burada “düşmanın Ben’de yaratacağı öfkeden çekinmemem” anlamı kastedilmektedir (*Daat Zekenim*; *Daat Mikra*; Hirsch). Düşman, Yisrael’i yok etme başarısını gösterdiği takdirde bunun ardındaki gerçeği tanımazdan gelerek (bkz. *Yabancı [güçlere] yormasınlar* k.b.) başarıyı kendilerine ve ilahlarına atfedeceklerdir. Ve Tanrı, bu konularda hiçbir şekilde ödün vermez (İbn Ezra).

Tanrı bu nedenle Yisrael’in yok olmasına meydan vermeyecek ve onu dünyanın her yerine dağılmış bu sürgün halinden kurtarıp Erets-Yisrael’de tekrar bir araya toplayacaktır. Pasukta söylendiği gibi: “Sizi içlerine saçıldığınız diyarlardan toplayacağım ve ulusların gözünde sizin yolumuzla kutsal kılınacağım. Böylece, sizi Yisrael toprağına, onu vereceğime dair atalarımıza yemin etmiş olduğum ülkeye getirmemle, Benim Aşem olduğumu bileceksiniz. Orada tutumlarımızı ve onlarla tame olduğumuz tüm eylemlerinizi hatırlayacağız, yapmış olduğumuz tüm kötülükleriniz nedeniyle kendi kendinizi mahkûm edeceksiniz. **İsmim’in Onuru** uğruna size – kötü tutumlarımız ve yozlaşmış eylemlerimize benzemeyen şekilde – yaptığım [iyilikler] sonrasında Benim Aşem olduğumu bileceksiniz ey Yisrael Evi – Efendi Aşem’in Sözü” (Yehezkel 20:41-44). Bunun gibi, Tanrı’nın Yisrael’i, aslında hak etmemesine rağmen, sırf Kendi İsmi’nin onuruna, *Hilul Aşem*’i

[=Tanrı’nın İsmi’nin küçük düşmesini] engellemek için kurtaracağını vurgulayan başka pasuklar da vardır. Moşe’nin de, Yisrael’i Tanrı’nın Huzuru’nda savunduğu zamanlarda *Hilul Aşem* olasılığını öne sürmüştür (krş. Şemot 32:11-12 ve Bamidbar 14:14-15).

Akla bir soru gelecektir: Tanrı insanların ne düşündüğüne neden önem vermektedir? Tanrı tüm dünyevi mevcudiyetin ötesindedir. İnsanların O’nun Büyüklüğü’nü takdir edip etmemeleri Tanrı için neyi fark ettirir?

Tanrı dünyayı ve insanlığı, O’nu algılayabilmeleri ve Büyüklüğü’nü takdir edebilmeleri için yaratmıştır (*Zoar* II:42b). Tüm uluslar günah işlediği ve Kendisi’ne yalnızca Yisrael sadık kaldığı için, Tora’yı Yisrael’e vererek onları tüm ulusların içinde farklı bir konuma yerleştirmiş, gösterdiği bu yakınlıkla Kendi İsmi’ni Yisrael ile bağdaştırmıştır. Bunun bir sonucu olarak insanların gözünde, Tanrı’nın Kuvveti ile Yisrael’in durumu arasında bire bir bağlantı mevcuttur. Başka bir deyişle diğer ulusların Tanrı’ya yönelik görüş ve tutumları Yisrael’in durumuyla doğrudan bağlantılıdır. Yisrael kendi yaşantısı ve mevcut durumuyla, diğer ulusların Tanrı’yı keşfetmelerine ve O’na saygı göstermelerine vesile olabileceği gibi, Tanrı korusun, olumsuz davranışıyla insanlığı Tanrı’ya bağlılıktan soğutabilir de.

Yahudiler bir bütün olarak Tora ve mitsvalarla dolu bir yaşam sürdükleri takdirde, Tanrı onları bereketle ödüllendirecek, diğer uluslar da Tanrı’nın otoritesini takdir edeceklerdir. Ama aksine, Yisrael Tora’ya bağlı yaşamayıp, bunun sonucu olarak küçük düşürücü bir sürgünle cezalandırıldığı zaman, bundan diğer ulusların Tanrı hakkındaki farkındalıkları da etkilenir ve insanlık, bugün olduğu gibi, dünyanın sadece doğanın sabit kanunları tarafından yönetildiği, her şeyin bir rastlantı olduğu gibi düşüncelere rağbet eder.

Yisrael, kötü tutumu nedeniyle bu sürgünle cezalandırılmıştır; ancak Tanrı bunun ebediyen sürmesine izin veremez. Dahası, Yisrael’in cezasının belirli bir sınırın ötesine geçmesine de izin vermeyecektir, zira Tanrı, düşman ulusların Yisrael’i tamamen yok etmesine göz yumduğu

כַּט לֹן חֲכָמוֹ יִשְׁכִּילוּ

29

זֹאת יִבְיִנוּ לְאַחֲרִיתָם: וְאִיכָּה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף וּשְׁנַיִם יִנְסוּ

30

רַבְּבָה אִם-לֹא כִי-צוּרָם מְכָרָם וַיְהִיָּה הַסִּגִּירָם: דֹּא כִי לֹא כְצוּרָנוּ

31

צוּרָם וְאִיִּבְיִנוּ פְּלִילִים:

bu paralellikle sürgün cezası arasındaki bağlantıyı şöyle açıklar: Kanuna göre, *tsaraat* lekeleri nedeniyle karantina altına alınmış, dolayısıyla *tame* durumda olan bir eşya Yahudi olmayan birine satıldığı zaman, üzerindeki *tuma* durumu ortadan kalkar. Benzer şekilde Yisrael'in diğer uluslara "satılmaları" ile ortaya çıkan sürgün ortamı, Yisrael'i manevi olumsuzluklarından temizleyip arındırma kuvvetine sahiptir (*Meam Loez*).

31. Kayamız gibi değil kayaları – Bu pasuk, [sonundaki “*düşmanlarımız*” sözcüğünün gerektirdiği şekilde] Moşe'nin sözleridir (İbn Ezra. Ancak Ramban farklı görüştedir, bkz. s.a.). Dolayısıyla “*Kayamız*” Tanrı'yu, “*kayaları*” ise düşmanların ilah sayıp güvendiği şeyleri kasteder (ya da Ramban'a göre tam tersi; bkz. s.a.). Sforno'ya göre “*kayaları*” ile kastedilen, ulusların göklerdeki temsilci melekleridir.

Moşe şöyle demektedir: “Düşman, eğer anlayış sahibi olsaydı tüm bunları kendiliğinden düşünebilir, ‘Daha dün Yisrael’e karşı hiçbir başarı gösteremezken, şimdi bizden bir kişi Yisrael’den bin kişiyi kovalayacak hale geldik. Eğer Tanrıları onları elimize teslim etmiş olmasa bunu başarabilir miydik?’ diyebilirdi. Zira onlar da gayet iyi biliyor ki, *Kayamız gibi değil kayaları!* Nitekim daha önce yaptığımız savaşlarda onların sözde ilahları, bizim Tanrımız Aşem karşısında hiçbir başarı sağlayabilmiş değildi” (Raşi).

Moşe'nin bu sözleri, “*Nasihatten yoksun bir ulustur onlar*” (p. 28) ifadesine açıklama getirme amacıyla da olabilir: “Düşman uluslar Tora gibi mükemmel bir nasihat kaynağından yoksunlar, zira *Kayamız gibi değil onların kayaları*” (İbn Ezra). Ve başka bir görüşe göre bu sözler düşmanın kendiliğinden anlaması gereken önceki gerçeklerin bir devamıdır: “*Eğer akıllı olsalardı ... kendi kayalarının Bizim Kayamız gibi olmadığını anlarılardı*” (*Daat Mikra*).

Düşmanlarımız [bile] yargılar [bu gerçeği] – İbranice *Veoyevenu Pelilim*. Yani “*ve düşmanlarımız Pelilim*”. Kullanılan İbranice sözcük yargılama fiilini kasteder ve bunun farklı açılımları mümkündür. [1] En basit düzeyde yargılama

bir yetenektir. Bir şeyin doğruluğunu veya yanlışlığını her yönüyle inceleyip bir karara varma yeteneğidir bu. [2] Diğer bir olasılığa göre ise anlam, yargının gereğinin yerine getirilmesi, yani infaz veya “cezalandırma” şeklindedir.

Böylece çevirimizin takip ettiği görüşe göre anlam şöyledir: “Hiçbir kuvveti olmayan putlarının bizim Kayamız gibi olmadığı gerçeğini düşmanlarımız bile yargılayabilir, bu gerçeği onlar bile ayırt edip kabul eder (İbn Ezra; Sforno). Nitekim geçmişte karşımızda aldıkları kesin yenilgilerle bunu gayet iyi bir şekilde öğrendiler (Hirsch).”

Anlamın “cezalandırma” şeklinde olduğu görüşüne göre ifade şöyle çevrilebilir: “[Onların sözde ilahları Bizim Kayamız gibi olmamalarına rağmen] *Düşmanlarımız cezalandırıyor bizi* – ve durum böyleyse, günahlarımız nedeniyle bizi onların eline Bizzat Tanrımız'ın teslim ettiği açık” (Raşi).

İfadeyi farklı bir şekilde anlamak da mümkündür. İbn Ezra pasuğun başındaki “*Kayamız gibi değil kayaları*” ifadesindeki “*değil*” sözcüğünün, şimdiki ifadeyi de kapsıyor ve böylece ona olumsuz anlam katıyor olabileceğini belirtir: “*ve düşmanlarımız Pelilim değil*”. Bu durumda iki yeni olasılık doğmaktadır. [1] Eğer sözcük “*cezalandırma*” anlamındaysa anlam şöyle olacaktır: “*Bizi düşmanlarımız cezalandırıyor değil* – gerçekte cezayı veren Tanrımız'dır” (İbn Ezra). [2] Eğer sözcük yargılama yeteneğinden bahsediyorsa anlam şöyle olacaktır: “*Düşmanlarımız yargılama [yeteneğinden yoksun]* – her şeyin ardında Aşem'in olduğunu görüp kavrama, bu konuda gerçek yargıya varma yeteneğine sahip değil. Dolayısıyla düşünmeleri gereken tüm bu şeyleri (bkz. ö.a.) düşünüp ayırt edecek durumda değiller. Tanrı p. 26'da dile getirdiği tasarısını bu nedenle gerçekleştirmeyecek, Yisrael'in insan ırkı içindeki hatırasına son vermeyecek. Zira bunu yapsa, gereken anlayış düzeyine sahip olmayan düşmanlar, başarılarını yabancı güçlere yoracaklar ve bu, *Hihl Aşem'e* yol açacak” (*Daat Mikra*). Benzer bir görüşe göre: “*Kayamız gibi değil kayaları*, ama düşman bunu kabul etmez” (Saadya Gaon; *Septuaginta*).

²⁹ Eğer akıllı olsalardı idrak ederlerdi şunu,
Anlarlardı sonlarını.

³⁰ Nasıl kovalar bir, bini,
Ve iki, on bini [nasıl] kaçıtır,
Eğer [onların] Kayası onları satmış olmasa,
Ve Aşem onları teslim etmiş olmasa?!

³¹ Zira Kayamız gibi değil kayaları
Düşmanlarımız [bile] yargılar [bu gerçeği].

düşmanlarına teslim etmiş olmasa, onlardan bir kişi nasıl Yisrael'den bin kişiyi, onlardan iki kişi nasıl Yisrael'den on bin kişiyi kovalayabilir?" (Raşi; bkz. s.p. v.d.). "Kibirleri nedeniyle sağduyularını kaybetmeleri sonucu, gelecekte kendi başlarına büyük felaketler getirecek bir tutum takınırken bunun sonuçlarını değerlendirecek anlayış yeteneğini de kaybetmişlerdir" (Hirsch).

29. Eğer – İbranice **Lu**. Bir görüşe göre "keşke" (Daat Mikra).

Akıllı – Ya da "bilge".

Şunu – "Nasıl kovalar bir, bini..." (bkz. s.p.).

Anlarlardı sonlarını – "Düşmanlar Yisrael'in cezasının sonunu" (Raşi). Ya da "düşmanlar, Yisrael'in başına gelenin temelinde aslında kendi kuvvetlerinin değil Tanrı'nın Parmağı'nın bulunduğunu, Tanrı'nın onları günahları nedeniyle cezalandırmakta olduğunu kavrayabilselerdi, ileride kendi sonlarının nasıl olacağını anlayabilirlerdi; zira Tanrı o düşman halkları da günahları nedeniyle ileride sertçe yargılayacaktır" (İbn Ezra; Ramban).

Alternatif olarak "Yisrael, kendi başına neden bunların geldiğini anlayabilirdi: *Nasihatten* – Tora'dan – *yoksun* olmaları nedeniyle! Zira eğer Yisrael kendilerine verilen Tora'nın sözlerine önem verip onların idrakına varabilseydi, dünyada hiçbir ulus onlara egemen olamazdı" (Sifre). Ayrıca bkz. s.a.

30. Bir, bini... iki, on bini – Yani "Bir kişi, bin kişiyi ... iki kişi on bin kişiyi". Krş. Vayikra 26:8.

Bir olasılığa göre, önceki pasuğun devamı olarak, "Bene-Yisrael akıllı olsalardı, düşmanlarından bir tanesinin nasıl olup da Yisrael'den bin kişiyi kovalayabildiğini – bunun Tanrı'yı terk etmelerinin bir sonucu olduğunu – idrak edebilirlerdi" (İbn Ezra; Rabenu Behaye). Veya "Bene-Yisrael akıllı olsalardı başarılı dönemlerinde kendilerinden bir kişinin düşmandan bin kişiyi nasıl kovalayabildiğini – bunun, Tanrı sağlamasa mümkün olmadığını – anlayabilirlerdi". Başka bir olasılığa göre, "Düşmanlar akıllı olsalardı, önceleri

Yisrael'den bir kişinin kendilerinden bin kişiyi kovaladığını, ama şimdi zayıfladıklarını görürler ve bundan kendileri için ders çıkarırlardı" (a.k.).

[Onların] Kayası – Yani Tanrı (bkz. p. 4). Başka bir görüşe göre "kaya", Avraam Avinu'yu kastediyor olabilir. Pasukta söylendiği gibi "Kendisinden yontulduğumuz kayaya bakın ... Atanız Avraam'a bakın" (Yeşayau 51:1-2). Zoar'da anlatıldığına göre, Tanrı, Avraam'a iki seçenek sunmuştur. Yisrael günah işlediği zaman cezası ya Geinom'da ya da çok zorlu bir sürgün olarak bu dünyada verilecekti. Avraam, çocuklarının Geinom'da ebedi ceza çekmelerini istemediği için Yisrael'in diğer uluslara "satılmasını" tercih ettiğini söylemiş, bunun üzerine Tanrı da Yisrael'i düşmanlarının eline teslim etmiştir (Zoar III:298b-299a; Midraş – Tanhuma, Pekude 8; Meam Loez).

Onları satmış olmasa – Septuaginta. Bu tam çeviridir. İbranice **Meharam**. Yani "onlar üzerindeki iyeliğinden feragat edip herkesin ona istediği şekilde davranmasına izin vermiş olmasa". Bir başka alternatifte göre "onları teslim etmiş olmasa" (Raşi; Saadya Gaon; The Living Torah).

Buradaki "onlar" sözcüğü Yisrael'i kastediyor olabilir. Buna göre düşmanların, Tanrı'nın Yisrael'i kendi ellerine teslim etmese bu başarıyı kazanmalarının mümkün olmadığını idrak etmeleri gerekirdi. Diğer olasılığa göre "onlar" ile düşmanlar kastediliyor da olabilir. Yisrael veya düşmanlar, Yisrael'in geçmişteki başarılarında da, düşmanları Yisrael'in eline Tanrı'nın teslim ettiğini anlamalıdır.

Onları teslim etmiş olmasa – İbranice **İsgiram**. Tam çeviriyle "onları [bir yere] kapatmış olmasa". Ama bu bir deyimdir ve teslim etme anlamına gelir (krş. Şemuel I 23:20). Bir görüşe göre ise kapatma anlamı da mümkündür: "Aşem onları tuzağa düşürmüş olmasa" (The Living Torah).

Sifre aynı fiilin, tsaraat rahatsızlığına yakalanmış birinin karantinaya alınmasını da tanımladığına işaret eder (bkz. Vayikra 13:4). Tsafenat Paameah,

דב כִּי־מִגֶּפֶן סֹדִם גִּפְנִים וּמִשְׁדֵּמַת עֲמֹרָה

32

עֲנִבְמוּ עֲנִי־רוֹשׁ אֲשֶׁכֶּלֶת מְרוֹתָ לְמוֹ: דב חֶמֶת תִּנְיָנִים יִינָם

33

וְרֹאשׁ פְּתִינִים אֶכְזֹר:

Onkelos'a göre burada cezadan bahsedilmektedir: "Sedom'un cezası gibidir cezaları..."

Tarlalarındandır – Raşi. İbranice *Şadmot*. Tekil: *Şedema* (bkz. Yeşayau 37:27). Bu özellikle tahıl tarlasını belirtir (Raşi; krş. Melahim II 23:4, Yeşayau 16:8, Habakkuk 3:17). Ama burada genel olarak üzümünden bahsedildiğine göre "bağ" anlamında da olabilir (*Daat Mikra*). Alternatif olarak "... budaklarındandır [budakları]". Asma budaklarından bahsedilmektedir (Saadya Gaon; Radak, Şeraşim; İbn Canah; *Septuaginta*). Bir diğer olasılığa göre "ova" (krş. Melahim II 23:4 ve Yirmeyau 31:39, *Targum Yonatan* o.ç.).

Üzümleri zehirli üzümlerdir – "Zehir" şeklinde çevrilen sözcük, *Roş*, "öd" (*Septuaginta*) ya da "mazı" anlamına gelir ve acılık belirtir (bkz. 29:17; krş. Raşi). Aynı sözcük sıradaki pasukta bariz bir şekilde "zehir" anlamında kullanıldığı için burada da çeviriyi bu şekilde yaptık.

Bu da Yisrael'e yönelik eleştirinin bir parçasıdır (bkz. s.a.). Pasukların düşmanlardan bahsettiği görüşüne göre ise burada, "Düşmanın birikmiş öfkesi olmasa" (p. 27) ifadesine açıklama getirilmektedir. Tanrı'yı Yisrael'i sahipsiz bırakma tasarısını uygulamamaya iten, Yisrael'e yönelik azılı düşmanlıktır. Düşmanlar Yisrael'i sahipsiz bulunca onlara hayatı zehir edecekler, büyük gaddarlıkla davranacaklardır – zehirli üzümler yedireceklerdir. Ama şimdi, Yisrael sahipsiz değildir ve Tanrı, ona kötü davrananlar için acı salkımlar hazırlamaktadır (Raşi).

"Zehirli üzüm" sembolü, başka ulusların Yisrael'e yönelik aktif şiddet uygulamadığı durumlarda bile onlara ölümcül zarar verebileceklerine işaret eder. Yisrael'e iyi davranacaklar, buna niyetlenerek veya niyetlenmeyerek, onları kendi kültürlerine çekip, yavaş yavaş asimile olmalarına neden olacaklardır. Verdikleri "üzüm"dür; ama bu üzüm Yisrael için "zehirlidir".

Acı salkımlardır onlarınki – Veya "Onlara acı salkımlar". Burada da acıyla kastedilen zehirliliktir (krş. İyov 20:14, *Targum Yonatan* o.ç.). Yisrael'den bahsedildiği görüşüne göre, önceki

"üzümleri zehirli üzümlerdir" ifadesi üzümlerin acılığından (bkz. ö.a.) bahsetmiştir. Üzümler zehirliyse salkımların da zehirli olduğu açıktır. Dolayısıyla burada, Yisrael'in ["zehirli üzümler" sembolüyle belirtilen] günahlarından değil, bunun karşısındaki cezadan bahsedilmektedir: "İşledikleri günahlar karşısında acı şekilde cezalandırılmayı hak ediyorlar" (Raşi; *Beer Mayim Hayim*). Benzer şekilde: "Yaptıklarının karşılığı, kendi acılıklarıyla paralel olacak" (*Targum Onkelos*).

33. Yılan ağısıdır şarapları – "İşte; cezalarını içecekleri kadeh, yılanların ağısı [ile doluyumuş] gibidir" (*Targum Onkelos*).

Engereklerin – İbranice *Petanim*. Çeviri tahminidir. Sözcük "piron" ile akraba görünmektedir, ancak piron yılanı zehirli değildir; dolayısıyla başka bir yılanı bahsediliyor olmalıdır. Engerek (*Septuaginta*) veya kobra (*The Living Torah*) olabilir.

Amansız – Bu, Tanrı'nın Yisrael'i cezalandırmak için amansız ve gaddar bir ulus göndereceğini belirtir (Raşi). Diğer görüşe göre Tanrı, Yisrael'e eziyet edenleri son derece acı bir şekilde cezalandıracaktır (a.k.). İbranice *Ahzar*. Ya da "zalim"; "gaddar" (krş. Raşbam), "dehşet verici" (krş. İbn Ezra; *The Living Torah*).

Rabi Samson Raphael Hirsch bunun "*Ah* – *Yalnuz*" ve "*Zar* – *Yabancı*" sözcüklerinin bir birleşimi olduğu görüşündedir. Böylece gaddar kişi, hedeflediği kişiyi her yönden yabancı biri olarak görüp, ona karşı en ufak bir insani his duymayan kişidir. Burada da Yisrael'in düşmanını nitelemektedir. Bu, şarkıda daha önce sözü edilen ve Tanrı'nın Yisrael'i cezalandırmak üzere göndereceği "aşâğılık ulus"tur (bkz. p. 21 açk., *Nankör bir ulusla* k.b.). Tanrı, Yisrael'i, ahlaki ve etik açıdan hiçbir değer yargısına sahip olmayan, yakıp yıkmaktan, işkence edip öldürmekten zevk alan insanlık müsveddelerinin elinde cezalandıracaktır.

Çevirimize göre bu sözcük zehri nitelemektedir. Bazılarına göre ise nitelediği sözcük engerektir (krş. a.k.).

³² [Ama yapmıyorlar,] Çünkü Sedom asmasındandır asmaları,
 Ve Amora tarlalarındandır [tarlaları];
 Üzümleri zehirli üzümlerdir,
 Acı salkımlardır onlarınki.
³³ Yılan ağısıdır şarapları,
 Engereklerin amansız zehri.

Önceki açıklamada bu pasuğun Moşe'nin araya giren sözleri olduğu görüşü verilmişti. Ramban ise farklı görüştedir. Ona göre bu pasuk da düşmanın kendi kendine düşünmesi gereken şeyler arasındadır: Düşmanların, Yisrael'in başına gelenlerin Tanrı'nın, onların günahları karşılığında verdiği olumsuzluklar olduğunu düşünüp idrak etmeleri gerekirdi. Bunu yapsalardı kendi sonlarını da anlarlardı, zira Tanrı, kötülükleri nedeniyle diğer uluslara da benzer şekilde karşılık verecektir, çünkü onlar Tanrı'ya Yisrael'den bile daha ağır bir şekilde başkaldırmaktadırlar. Biraz akıllı olsalardı şöyle düşünürlerdi: "Bizden bir kişinin sadece sert bir çıkış ve narayla Yisrael'den bin kişiyi korkuyla kaçırması, Yisrael'in Kayası Yisrael'i satmış olmasa mümkün değil. Ne de olsa bizim kayamız, onların – Yisrael'in – Kayası gibi değil; dolayısıyla Yisrael karşısındaki bu üstünlüğümüzü bize kendi zayıf ilahlarımız sağlıyor olamaz. Kaldı ki, geçmişte *düşmanlarımız* [=Yisrael] *bizi cezalandırıyorlar*, bize karşı her yönden üstünlük kuruyorlardı. Şimdi neden önümüzden kaçıyorlar? Bunun tek açıklaması var: Onların Kayası – Aşem – Yisrael'in kalbine korku ve eziklik vererek onu bizim elimize teslim etti." Ama böyle düşünmediler; *çünkü Sedom asmasındandır asmaları...*

Son olarak, yukarıdakilerden tamamen farklı bir bakışla "Düşmanlarımız bizi yargıladığı zaman bu, sanki onların sahte ilahları bizim Kayamız'dan üstünmüş gibi görünüyor ve bu *Hilul Aşem*'e yol açıyor" (Rabenu Behaye).

32. [Ama yapmıyorlar] – Önceki pasukla bu pasuk Sforno'nun görüşü doğrultusunda çevrilmiştir. Bkz. s.a.

Çünkü Sedom asmasındandır asmaları – Bunun Yisrael'den bahsettiği görüşüne göre, ifade Tanrı'nın p. 26'daki tasarısına bağlıdır: "*Sahipsiz bırakayım / imha edeyim onları, insan [ırkı içinde] hatıralarına son vereyim.*" Araya Tanrı'nın bu tasarısını neden yerine getirmeyeceğine dair açıklama girdikten sonra, şimdi bu tasarının sebebi açıklanmaktadır: "*Çünkü Sedom asmasındandır asmaları...*". Başka bir deyişle Yisrael yok

olmayı hak etmiştir, zira Sedom ve Amora halkının yok olmasına yol açan günahkâr tavrı izlemiştir (*Sifre* 323; Raşi; *Mesiah İlemim*). Ya da "Yisrael neden bu iğrençlikleri yapıyor? Onların köklerinde böyle şey var mı? *Sedom asmasındandır asmaları?*... (*Hizkuni*). Nasıl böyle davranabilirler? Onlar kutsal bir kaynaktan geliyorlar. Pasukta söylendiği gibi: '*Sizi asil bir bağ olarak diktim, bir gerçeklik tohumu [olarak]...*' (*Yirmeyau* 2:21)" (*Sifre*).

Diğer görüşe göre ise, bu sözler düşman uluslara yönelik söylenmektedir ve hemen önceki pasuklara bağlıdır: "Düşmanlarımız bile kendi sahte ilahlarının bizim Tanrımız gibi olmadıkları gerçeğini yargılama [yeteneğine sahip olduklarına göre, neden mi nasihatten yoksundurlar ve kendilerinde anlayış yoktur?] Çünkü *Sedom asmasındandır asmaları...* Tıpkı Sedom halkı gibi gözlerini hırs ve kibir bürümüş olduğu için..." (*Sforno*). Benzer şekilde, "Düşmanlarımız zaferlerinin ardında Tanrı'nın olduğunu görmekten aciz olacaklardır, *çünkü Sedom asmasındandır asmaları, Ve Amora tarlalarındandır [tarlaları];* ve başarılarını aslında Bana borçlu olduklarını kabullenmek akıllarına bile gelmeyecektir" (*Sifre* 323; Raşi).

Ramban bunu açar: Putperestler nasihatten yoksundurlar (p. 28). Her şeyi Tanrı'nın ayarladığını anlamaktan acizdirler. Tek düşünceleri kötülük, zira *Sedom asmasındandır asmaları* – kötü kökten gelmişlerdir ve ürettikleri meyve de acı ve kötüdür, yiyeni öldürür. Ama Yisrael günah işlese bile, sıkıntılı günlere girdiği zaman kendi hatasını sorgular, onu görüp kabullenir ve sonunda *teşuva* yapar (krş. Şofetim 6:13). Putperest uluslar ise nasihat ve anlayıştan yoksun olduklarından kendi putlarının ve dayanaksız inançlarının ardından gidip Saygıdeğer Aşem'i inkâr ederler; zira kendi atalarından bunu öğrenmişlerdir. Bu açıdan mazı ve pelin üreten köklerden farkları yoktur (bkz. 29:17). Öte yandan Yisrael'in kökü iyidir ve dalları içinde çürüme olduğu takdirde, Tanrı o çürük dalları budar, sonra Yisrael taze dallar çıkararak iyi meyveler üretir.

דָּהֲלֹא־הוּא כִּמְס עֲמָדֵי חָתוּם

34

בְּאוֹצְרוֹתַי: דָּה לִי נֶקֶם וְשִׁלֵּם לְעַת תַּמּוּט רַגְלָם כִּי קָרֹב יוֹם
אֵי־דָם וְחַשׁ עֲתֵדֶת לָמוֹ:

35

Zira felaket günleri yakındır – Yani “Yisrael’in felaket günleri yakındır”. Ancak bunun anlamı “felakete az kaldı” olamaz, zira Tanrı önceki ifadede bunu “*ayaklarının tökezleyeceği*” – yani gelecekte Yisrael’in günahkârlığının Atalar’ın liyakati tarafından bile korunamayacağı zamana bağlamıştır. Dolayısıyla “*yakındır*” sözcüğü zamansal bir yakınlıktan çok Tanrı’nın bahsettiği intikamın O’nun için ne kadar kolay olduğunu belirtme amacındadır. Bahsettiği felaketi, istediği herhangi bir zamanda vermek Tanrı için kolaydır (Mizrahi; Sifte Hahamim): “Onlara felaket günlerini getirmek istediğim zaman, bunu yapmak için gereken kudret Bana çok yakındır; hemen Elimin altındadır ve bunu vermek için görevlendirebileceğim sayısız elçi ve araç mevcuttur” (Raşi). Diğer görüşe göre “Düşmanların felaket günleri yakındır” (Raşbam).

Buradaki “**Ed – Felaket**” (Alef-Yod-Dalet) sözcüğü, “**Ed – Buhar**” (Alef-Dalet) ile akrabadır. Buhar zerreleri birikip bulutları oluşturur ve sonunda geldiği yere şiddetli yağmurlar şeklinde geri döner. İnsanın günahları da benzer niteliktedir. İşlenen her günah, daha sonra şiddetli bir fırtına ile gelecek olan ceza bulutunu oluşturan zerrelerden biridir. Günah limiti dolduğunda (bkz. *Ayaklarının töklezleyeceği zamana* k.b.), yani bulutu belirli bir boyuta geldiği zaman, bir anda yağmur fırtınasına dönüşecek ve geldiği yeri şiddetle dövecektir (Hirsch).

Olacaklar – Gelecekte başlarına gelecek felaketler (İbn Ezra). Ya da peygamberlerin, gelecekte olacağını söyledikleri olaylar” (Raşbam).

Onlara [doğru gelecek] hızla – Raşi. Ya da “Vakti geldiğinde hızla gerçekleşecek” (Raşbam).

❧ **Beşinci bölümün sonu.** Bu kısımda Yisrael’e, günahkâr tutumlarının onların başına ne getireceği konusunda sert ikazlarda bulunulmuştur. Şarkıda buna yer verilmesi sonucunda, söz konusu felaketler gerçekleşeceği zaman bunların en baştan beri bu şarkıda zikredildiğini görece-

ler, bu şekilde Aazinu şarkısı onlara karşı tanıklık edecektir (bkz. 31:21).

Raşi’ye göre Şarkı’nın tanımladığı bu noktada Moşe, Yisrael’e, cezası tamamlandıktan ve *teşuva* yaptıktan sonra, Tanrı’nın, kurtuluşu da aynı şevkle getireceğini müjdelemekte ve Yisrael’i teselli etmektedir.

Ramban ve Sforno’ya göre ise sıradaki pasuklar, düşman uluslara yönelik, Yisrael’e gösterdikleri gaddarlıkların unutulmayacağına ve günah limitleri dolduğu zaman onların da sertçe cezalandırılacaklarına dair uyarı içermektedir.

36-43. Altıncı Bölüm: Yahudi Ulusu’nun Yaşadığı Yıkımın Tedavisi, Hem Yisrael’in Hem de Diğer Ulusların Geleceğine Bakış.

Bu noktadan itibaren halka teselli sözleri iletilmektedir. Cezaların tamamlanmasının ardından Tanrı Yisrael’i tekrar Kendi Özel Halkı olarak görecektir. Bu, yukarıda (30:1-3) söylenenlerle paraleldir (Raşi). Bu doğrultuda Tanrı Yisrael’e kurtuluşu getirecek ve tüm bu süre zarfında Yisrael’e zulmedenlere bu yaptıklarının bedelini en ağır şekilde ödetecektir (Sforno). Tanrı ile Yisrael arasındaki bağı ne Yisrael’in günahları ne de sürgün ve acılar koparabilecektir. Aralarındaki yakınlık nihayet eski halini alacak ve son kurtuluş gelecektir.

³⁴ Yanımda saklı değil mi o?
Hazinelerimde mühürlü!
³⁵ Benimdir intikam ve ödetme
Ayaklarının tökezleyeceği zamana.
Zira felaket günleri yakındır,
Ve olacaklar, onlara [doğru gelecek] hızla.

34. Yanımda saklı değil mi o? – “[Yisrael’in] tüm yaptıkları Benim Huzurum’da açık ve belirgin değil mi? Yargı Günü için hazinelerimde saklı değil mi? (Targum Onkelos). Günahkâr davranışlarını unuttuğumu mu sanıyorlar? Asmalarının meyveleri ve tarlalarının ürünleri [yani Yisrael’in günahları; bkz. p. 32 açk.] saklı halde Benim Huzurum’da beklemektedir!” (Raşi).

Diğer görüşe göre önceki pasukta söylenenler, Yisrael’e eziyet edenleri bekleyen acı cezaları belirtmektedir. Pasukta söylendiği gibi: “Zira Aşem’in Eli’nde kadeh ve [içinde, zehirle] karışık keskin şarap [var. Günahkârlara] Bundan içirir. Tortusunu bile emerek içeceklerdir yeryüzünün tüm günahkârları” (Teilim 75:9). Şimdiki pasukta da Tanrı’nın bu zehirleri, yani acı cezaları, tarihin sonunda düşmanlara vermek üzere beklettiği söylenmektedir (Sifre 324; Raşi; İbn Ezra; krş. Daat Zekenim): “Onların kötü eylemlerinin acı meyvelerinden yaptığım, engereğin amansız zehrine benzeyen şaraplarını onlara içirmek üzere mahzenimde saklıyorum” (Ramban). Alternatif olarak “düşmanların kibir duyguları yanımda saklı ve gelecekte bunun intikamını alıp yaptıklarının bedelini ödeteceğim (s.p.)” (Raşbam).

Başka otoritelere göre “Düşmanların Yisrael’e yaptığı kötülüklerin hepsinin listesini tutuyorum” (krş. Abravanel), “hesaplaşma günü yanımda saklıdır” (Hizkuni), “Maşiah Dönemi’ni[n ne zaman başlayacağına dair gizli bilgiyi] yanımda, hazinemde saklıyorum” (Abravanel).

Hazinelerimde mühürlü! – Ya da “hazinelerimde mühürlü [değil mi]?” Hazine en iyi korunan yerdir. Tanrı’nın, bahsettiği cezaları büyük bir kararlılıkla uygulayacağını belirtmek için bu sembolik ifade kullanılmıştır. Pasukta söylendiği gibi: “Tanrı hazinesini açtı ve gazabının aletlerini çıkardı” (Yirmeyau 50:25).

35. Benim’dir intikam ve ödetme – Raşi. “Bunu Bizzat Ben yapacağım ve hiçbir aracıyı

görevlendirmeyeceğim” (Sifre). Ya da “İntikam Benim’dir; ve ödeyecektir”. Yani “intikamım, onlara hakları olan karşılığı ödeyecektir; onlara gereken cezayı verecektir” (Raşi). Ramban’a göre düşmanlardan bahsedilmektedir: “Yisrael’e yaptıklarının intikamını onlardan alacağım ve Beni inkâr ederek gösterdikleri asiliği onlara ödeteceğim.”

Ayaklarının tökezleyeceği zamana – Bu, önceki ifadeyi tamamlamaktadır. Tanrı’nın intikamı, Yisrael’e günahlarının bedelini, onların ayaklarının tökezleyeceği zaman ödetecektir. Bununla kastedilen, Atalar’ın liyakatinin sona ereceği zamandır. Yisrael tarih boyunca Atalar Avraam, Yitshak ve Yaakov’un muazzam liyakati sayesinde birçok konuda koruma altında kalmıştır. Başka bir deyişle Atalar’ın liyakati, Yisrael’in ayakta sağlam bir şekilde durmasını sağlayan “ayaklardır”. Ancak bunun da sonu vardır ve “ayakların tökezleyeceği” bu zaman geldiğinde Yisrael ceza görecektir (Raşi). Atalar’ın liyakatinin gerçekten sonlu olup olmadığı konusu Talmud (Şabat 55a) ve Midraş’ta (Vayikra Raba 36:6) ele alınmaktadır. Ramban, yukarıdaki “düşmanın birikmiş öfkesi olmasa...” (p. 27) sözlerine dayanarak Atalar’ın liyakatinin artık tükenmiş olduğu sonucuna varır. Başka bir deyişle Yisrael’i düşmanları karşısında yok olmaktan koruyan bir şey varsa o da Tanrı’nın korumasıdır. Alternatif olarak burada Yisrael’in sürgüne çıkmasından bahsediliyor da olabilir: “Ülkelerinden sürülecekleri zamana” (Targum Onkelos).

Diğer görüşe göre burada Tanrı’nın, düşman uluslardan Yisrael’e yaptıkları nedeniyle alacağı intikamdan bahsedilmektedir. Tanrı bunun için ayaklarının tökezlemesini yani, günah limitlerinin dolmasını beklemektedir (bkz. Bereşit 15:16) (Ramban; Rabenu Behaye). Söz konusu intikam Maşiah Dönemi’nde Yisrael’in düşmanlarını yenilgiye uğratmasıyla gerçekleşecektir (Sifre 325; Raşi; krş. Yeşayau 26:6).

36 **וְכִי־יִדְּקִין יְהוָה עִמּוֹ וְעַל־עַבְדּוֹ יִתְנַחֵם כִּי יִרְאֶה כִּי־אֲזַלַּת יָד וְאָפֶס עָצוֹר וְעִזּוֹב:**

durumunda kalacaksınız” (krş. *Talmud – Sanedrin* 88a).

Kuvvetin tükendiğini – İbranice *Azelat Yad*. Tam çeviriyle “*elin gittiğini*”. Bu “gidiş”, duruma göre “giderek artmak” veya “giderek azalmak” anlamlarının her ikisini de kastedebilir. Burada “el”, kuvvet anlamında kullanılmaktadır ve Yisrael’in kuvvetinin tükenmesinden bahsedilmektedir (*Sifre*; İbn Ezra; Ralbag). Alternatif olarak bu, düşmanın elini belirtiyor olabilir: “Düşmanın Yisrael üzerinde giderek güçlenen elini gördüğünde” (Raşi).

Talmud buradaki “el”in, Yisrael içindeki hainlerin güçlenmesini belirttiğini de kaydeder ve [önceki, “*Aşem, Halkı’nın davasını eline alacağı zaman*” (bkz. *Yargısını gerçekleştireceği* k.b.) ifadesi ile bağlantılı olarak] şöyle der: “David’in oğlu [*Maşiah*], Yisrael içinde hainlerin kuvveti artana kadar gelmeyecektir” (*Talmud – Sanedrin* 87a). Başka bir deyişle *Maşiah* Dönemi öncesinde Yisrael içindeki hainler ve işbirlikçiler büyük kuvvet elde etmiş olacaklardır. *Talmud* aynı yerde *Maşiah* Dönemi’nin öncesindeki diğer bazı şartları da buradaki ifadeye bağlar: *Maşiah*’ın geliş öncesindeki dönem hakkındaki diğer açıklamalara göre, Tora öğrencileri azalacaktır, yani Yisrael’i doğru yola yönlendirecek Tora otoritelerinin kuvveti (*Yad*) gittikçe azalacaktır. Cepte kuruş bile kalmayacaktır, yani Yisrael’de hiçbir maddi kuvvet (*Yad*) kalmayacaktır. Ayrıca [yönetici ve halka güç verecek kimsenin kalmayacağını belirten (bkz. s.a.)] sıradaki ifadeye bağlı olarak, *Maşiah* Dönemi öncesinde Yisrael artık kurtuluştan ümidini kesmiş bir hale düşecektir (*Talmud – Sanedrin* 87a, Raşi o.a.).

Saklanacak veya bırakılacak – Radak, Şeraşim; Ralbag; Abravanel; Hirsch. İbranice sırasıyla *Atsur* ve *Azuv*. Bunların ilki “*Laatsor – Durdurma / Zapt Etme*” fiilinden oluşturulmuş bir isimdir ve insanın elinde tutma niyetinde olduğu ve sakladığı şeyleri belirtir. Diğeri ise “*Laazov – Terk etmek*” fiilinden gelir (krş. Sforno). Bir insan, gerek elinde tutma arzusunda olduğu gerekse de terk edip sahipsiz bıraktığı mallarının hepsinden yoksun kaldığı zaman tamamen güçsüz ve kuvvetsiz bir duruma düşer (Hirsch).

Alternatif olarak *Atsur* özgürlüğün kısıtlanmasını ifade eder. Düşmanlar karşısında kuvveti tükenecek olan Yisrael’den çok sayıda kişi esir düşecek, çok kişi de kimsesiz ve terk edilmiş (*Azuv*) halde kalacaktır. Neredeyse her şeyin kaybedilmiş olduğu bir aşamaya gelinecektir (İbn Ezra; Rabenu Behaye; bkz. s.a.).

Diğer bir alternatife göre *Atsur* bir lideri belirtir; zira yönetici, yönetimi altındakileri kendi yönergeleri altında hizaya sokar ve zapteder. *Azuv* sözcüğünün bağlı olduğu *Laazov* fiili “yardım etmek” (krş. Şemot 23:5) veya “kuvvet katmak” (*Nehemya* 3:8) ve bu paralelde “cesaret vermek” gibi anlamlara da gelebilir. Böylece *Azuv* sözcüğü “güç veren bir etken tarafından güçlendirilmiş” anlamına gelebilir. Bu doğrultuda ifade için alternatif bir anlam şöyledir: “...bir liderin ve [bir lider tarafından] güçlendirilmiş [kimsenin] kalmadığını...” (Raşi; Abravanel).

Bazı başka olasılıklara göre “esir alınacak ve serbest bırakılacak [kimsenin] kalmadığını” (İbn Ezra), “ikamet edilen veya terk edilmiş [hiçbir şehrin] kalmadığını” (İbn Canah), “tutsaklık ve terk edilmişlik nedeniyle yeryüzünden silinmek üzere olduğunu” (Saadya Gaon) veya “işgale karşı başarısız olduğunu” (*Septuaginta*).

[Hiçbir şeyin] Kalmadığını – İbranice *Efes*. Ya da “sıfırladığını”. Bir görüşe göre bu öncekilerden farklı bir sözcüktür ve her şeyin kaybedilmesini belirtir (bkz. ö.a., İbn Ezra ve Rabenu Behaye’nin görüşleri).

³⁶ Aşem, Halkı'nın yargısını gerçekleştireceği zaman,
Ve kulları hakkında[ki kararını] değiştireceği;
Göreceği zaman kuvvetin tükendiğini,
Saklanacak veya bırakılacak [hiçbir şeyin] kalmadığını;

36. Halkı'nın... kulları – Yisrael'in günahları, onun kendi ülkesindeki bağımsızlığını elinden almış ve diğer ulusların arasında sürgünde yaşamasına neden olmuştur. Tüm ulusların arasına dağılmış olduğu ve hiçbir kurtuluş ümidinin görünmediği bir ortamda yabancıların ona canlarının istediği şekilde davranmasına terk edilmiştir. Ancak varoluş idealine ihanet etmiş olmasına rağmen, Yisrael, diğer uluslarla karşılaşırıldığında yine de Tanrı'nın "Halkı" ve "kulları"dır. Tanrı'nın Halkı sürgündeyken bile Torası'nın temel taleplerine ve Yönetimi'nin temel hedeflerine bağlı kalmıştır. Durum hiçbir zaman, Yisrael'in bir bütün olarak Tanrı'yı ve Torası'nı, Tanrı ile Yisrael arasındaki ebedi antlaşmayı tamamen inkâr ettiği bir çizgiye gelmemiştir. Nitekim bu şarkının tümü, "zira [bu şarkı] onun soyu tarafından hiçbir zaman unutulmayacak" (31:21) temeline oturtulmuştur ve Tanrı'nın bu konudaki garantisi, Yisrael'i bulan felaketler hakkındaki kehanetlerden daha az gerçekleşmiş değildir (Hirsch).

Yargısını gerçekleştireceği – İbranice **Yadin**. Yani "yargısı sonucunda vardığı hükmünü uygulamasının ardından Yisrael'i cezalandırma süreci tamamlanmış olacağı zaman..." (Raşi).

Diğer görüşe göre: "zira (bkz. s.a.) Aşem, Halkı'nın davasını eline alacak [ve düşmanlarına karşı onun hakkını savunarak onlara hak ettikleri cezayı verecek], göreceği zaman kuvvetin tükendiğini..." (Sifre 326; Raşi; Raşbam; krş. İbn Ezra).

Zaman – İbranice **Ki**. Bu sözcük "zira" ya da "çünkü" anlamına da gelebilir. Buna göre Tanrı, diğer ulusları da Yisrael'e karşı tutumlarında ölçülü olmaya davet etmektedir, zira Aşem'in, Halkı'nın davasını ele alacağı bir zaman elbet gelecektir (Hirsch).

[Kararını] Değiştireceği – İbranice **Yitneham**. Bu fiilin kökü olan **Naham**'ın temel anlamı "bakış ya da görüş değiştirmek"tir. Örneğin "**Leinahem** – Teselli Etmek" fiili de bu kökten gelir, zira teselli, yastaki kişinin duruma farklı bir açıdan bakmasını sağlamaktır [Septuaginta'nın

buradaki çevirisi bu yöndedir: "Halkı'nı teselli edecek"]. "**Leinahem** – Pişman Olmak" da aynı temel anlama sahiptir – geçmişte yaptığı bir harekete farklı açıdan bakarak bunun yanlışlığından ya da anlamsızlığından dolayı üzüntü duymak (Radak, Şeraşim). Burada da Tanrı'nın, günahları nedeniyle sert cezalara tabi tutacağı Yisrael'e yönelik tutumundaki değişiklikten bahsedilmektedir.

Bu fiil edilgen çatıda kullanıldığı zaman, eski fikrin bir dış etken nedeniyle değişmesi anlamı verir. Tanrı için bu fiil çeşitli yerlerde kullanılmıştır. Örneğin Bereşit 6:6'da insanlığın kötülüğü nedeniyle Tanrı'nın tepki olarak insanları yaratmış olmaktan "pişman olduğu" söylenmektedir. Yine Şemot 32:14'te Moşe'nin duaları sonrasında Tanrı'nın Yisrael'i Altın Buzağı günahı nedeniyle yok etmekten vazgeçmesinden bahisle aynı fiil kullanılmıştır. Buradaki kullanım ise dönüşlü çatıdır ve fikrin durumun tekrar tartışılması sonrasında şahsi bir kararla değiştirilmesi sonucunda aktif olarak değiştirilmesini belirtmektedir. Bu açıdan buradaki kullanım benzersizdir, zira burada Tanrı'nın, sözün gelişi, "fikir değiştirmesi" herhangi bir dış etken nedeniyle değil, tamamen Kendi İsteği sonucunda gerçekleşecektir. Başka bir deyişle bu, Yisrael'in *teşuva* yapmasına yönelik bir cevap bile olmayacak, böyle bir *teşuva* olmaksızın Tanrı'nın kararıyla gerçekleşecektir. Başka bir deyişle, kurtuluşun Yisrael *teşuva* yapmasa bile gerçekleşeceği önceden belirlenmiş bir vakit vardır (Bereşit 6:6, Hirsch o.a.).

Bu konudaki genel prensip peygamber Yeşayau'nun aktardığı sözlerden öğrenilmektedir: "... Ben Aşem'im; [kurtuluşu] vaktinde çabuklaştıracam" (Yeşayau 60:22). İlk bakışta burada bir çelişki vardır. Eğer kurtuluş vaktinde gerçekleşecekse çabuklaştırmamanın ne anlamı vardır? Yok, eğer kurtuluş normalden çabuk gerçekleşecekse "vaktinde" sözcüğü ne anlama gelmektedir? Hahamlarımız açıklarlar: "Eğer *teşuva* yaparsanız kurtuluşu çabuklaştıracam ve belirlediğim vakitten önce getireceğim, yapmazsanız kurtuluşun vaktinin gelmesini beklemek [ve bu arada başımıza gelecek sıkıntılara göğüs germek]

זו ואמר אי אלהימו

37

צור חסיו בו: זה אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכ־

38

יקומו ויעזרכ־ם יהי עליכ־ם סת־רה: עִתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי

39

הוא ואין אלהים עמדי אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפ־א

ואין מיד־י מציל: ששי

krş. Raşi). “Siz Benim yanımda başka ilahlar da olduğunu ima edersine çoğul ifade kullandınız. Ama yanıldınız; çünkü *yanımda* [başka] ilah yoktur!” (Daat Zekenim). Tanrı’nın, Yisrael’in davasını ele alma kararının sebeplerinden biri de düşman ulusların bu alaycı tavrı olacaktır (Raşbam).

Kalksınlar ... koruyucu olsun – Çoğul ve tekil kullanım, önceki pasuktaki iki ifadeye paraleldir. Önceki pasuğun ilk ifadesinde “*Hani ilahları*” dendiği için, buna paralel olarak buradaki ilk ifadede de yine çoğul kullanımla “*kalksınlar ve size yardım etsinler*” denmektedir. Önceki pasuğun ikinci ifadesinde tekil olarak “[*Hani*] Kendisine sığındıkları kaya?” dendiğinden, buradaki ikinci ifadede de ona paralel olarak tekil kullanımla “*üzerinize koruyucu olsun*” denmektedir (Sefer Zikaron).

39. Görün – “Hem başınıza getirdiğim ve sizi kurtarabilecek kimsenin olmadığı felaketlere hem de size sağlayacağım ve kimsenin engel olmayacağı kurtuluşa bakarak anlayın...” (Raşi). Diğer görüşe göre Tanrı burada, “*Hani Tanrıları!*” diye meydan okuyan düşman uluslara seslenmektedir (Ramban; Raşbam).

Benim! Benim O! – “Size felaketi getiren de *Benim*, sizi ondan kurtaran da *Benim*; *Ben* alçaltırım ve *Ben* yükseltirim” (Raşi). Bu, ilk görüşü takip etmektedir. Diğer görüşe göre Tanrı düşmanlara hitap etmektedir. Tanrı Yisrael’e kurtuluşu getireceği zaman düşmanlara “*Görün, şimdi, ki Benim! Benim O!*” demektedir, “Yisrael’in başına gelen felaketlerin hepsinin kaynağı Benim; ve aynı şekilde onlara iyilik de yine Ben’den gelecektir. Öyleyse başlarına gelen felaketlerde, onlara karşı kazandığınız zaferlerde neden olayları kendi kahramanlığınıza ve boş putlarınıza yordunuz?”

Pasuk böylece her şeyin tek Kaynağı’nın Tanrı olduğunu önemle vurgulama suretiyle, kendi hatalı düşünüş tarzları doğrultusunda, aynı tanrının hem zarar verip hem tedavi etmesinin, hem öldürüp hem de hayat vermesinin mümkün olmadığı gerekçesiyle bir ölüm tanrısı ve ondan

farklı bir de yaşam tanrısı olması gerektiği düşüncesindekileri kesin bir dille yalanlamaktadır. Tek bir Tanrı vardır ve her şeyin Kaynağı O’dur (Or Ahayim; bkz. 6:4 açık.).

Yanımda – “Benimle boy ölçüşebilecek; Bana benzeyen ve Benimle aynı özelliklere sahip olan” (Raşi).

[**Başka**] **ilah yoktur** – Bu ifade “bana yardım eden hiçbir güç yoktur” anlamına gelmemektedir, zira Tanrı şarkının bu noktasında Yisrael’e, geçmiş tecrübelerine dayanarak “şimdi görmesi” gereken dersi işaret etmektedir ve geçmiş tecrübeler halka Tanrı’yı engelleyebilecek herhangi bir gücün mevcut olmadığını göstermiştir. Buradaki anlam da böyledir (Raşi; Mesiah İlemim).

Öldürürüm ve can veririm – “Yisrael’i yok olma derecesine getiren *Benim* ve onu tekrar yaşama döndürecek olan da *Benim*” (İbn Ezra).

Sıradaki ifade Tanrı’nın iyileştirme kudretine sahip olduğunu söylemektedir. Ama bu gereksiz görünmektedir, zira burada Tanrı’nın can verdiği söylenmektedir. Can verme kudretine sahipse tedavi etme kudretine sahip olduğu da açık değil midir? Öyleyse neden söylenmiştir? Amaç buradaki ifadeyi tamamlamaktır. “*Öldürürüm ve can veririm*” ifadesi, doğal yaşamın bir parçası olarak “yaşayanları öldürürüm, henüz doğmamış olanlara can veririm veya hayattakilere yaşam gücü veririm” şeklinde anlaşılabilirdi. Ama Tora burada verilmek istenen anlamın böyle olmadığını vurgulamak için “*ezdim ve Ben iyileştireceğim*” demektedir. Tanrı’nın iyileştireceği kişi, ezmiş olduğu kişinin aynısıdır. Buna paralel olarak hayat vereceği kişi de, öldürmüş olduğu kişinin aynısıdır. Bu doğrultuda Tora burada, Yahudi inancının temellerinden olan, gelecekteki “*Tehiyat Ametim* – *Ölülerin Dirilişi*” prensibini ima etmektedir (Talmud – Pesahim 68a, Raşi o.a.).

Tehiyat Ametim konusu Yahudilik’in en temel inançlarından biridir. Ramban, bunu Yahudilik’in 13 inanç prensibinden biri olarak listeler. Buna rağmen Tora bu konuyu sadece ima etmekle

³⁷ Diyecek: Hani tanrıları,
Kendisine sığındıkları kaya?
³⁸ [Nerede o ilahlar] Ki kurbanlarının içyağlarını yerler,
Neseh şaraplarını içerler.
Kalksınlar ve size yardım etsinler
Üzerinize koruyucu olsun!
³⁹ Görün, şimdi, ki Benim! Benim O!
Ve yanımda [başka] ilah yoktur.
Ben öldürürüm ve can veririm.
Ezdim ve Ben iyileştireceğim.
Ve yoktur Elimden kurtaracak.

37. Diyecek – İlk görüşe göre bu yine Tanrı'nın sözlerine bir giriştir. Tanrı, Yisrael başına gelecek felaketler sonucunda son derece zor duruma düştüğünde, tüm bunlara neden olan sadakat-sızlığı kastederek, Yisrael hakkında “*Hani ilahları, kendisine sığındıkları kaya?* Nerede o, sizi her türlü kötülükten koruyacağına dair güven duyduğunuz sahte tanrılar? Onlar kurtarsın sizi!” diyecektir (Ralbag).

Tanrı sırf öfke nedeniyle ceza vermez. O insan değildir ve intikam için açlık duymaz. Verdiği cezaların amacı bir yandan günahlar için onarım sağlamak, diğer yandan da günahkârı, *teşuva* yapması ve Tanrı'ya sadakat yoluna geri dönmesi gerektiği konusunda sarsmaktır. Bu ve sıradaki pasukta Tanrı, Yisrael'e seslenerek farklı ilahlara güvenmesinin yanlış bir tavır olduğunun altını çizmektedir. Bu ilahların hiçbiri düşmanları uzaklaştırmayı ya da günah zehrine panzehir olmayı başaramamıştır. Tora her ne kadar basitçe putlardan bahsediyor görünse de, aslında bu sadece metal, ahşap veya taştan putlarla sınırlı değildir. Bir insanın ilahı bir put olabilirken, bir başkasının para, servet, ayrıcalıklı bir mevki, yüksek düzeyli ilişkiler veya uğruna her şeyini riske etmeye hazır olduğu yabancı ideoloji ve felsefeler olabilir. Yüzyıllar süresince Yisrael bu tipteki bir “ilahlar” setini denemiştir. Ama Tarihini Sonu yaklaştıkça, Tanrı, amansız felaketlerin eşliğinde, Yisrael'e seslenecektir: “*Hani tanrıları, kendisine sığındıkları kaya?...*” Ve Yisrael bu kez Yaratıcısı'nı dinleyecek, haklılığını takdir edecek ve O'na dönecektir.

Diğer görüşe göre ise bu sözler, Yisrael'i ezen düşmana aittir. Yisrael'e karşı zafer kazandığı zaman kendi kendine böbürlenerek, “*Hani Tanrıları? Gelsin kurtarsın onları!*” diyecektir (*Sifre*'de Rabi Nehemya; *Targum Yonatan*; Saadya Gaon; İbn Ezra; Raşbam; Ramban). Bunun bir örneği II. *Bet-Amikdaş*'ı yıkan Titus'tur. *Talmud*, Titus'un

Tanrı'ya meydan okurcasına *Kodeş Akodaşim*'e bir fahişeyle gelip, yere bir *Sefer-Tora* sererek üzerinde günah işlediğini sonra da kılıcıyla *Parohet*'i kestiğini anlatır. Mucize eseri *Parohet*'in kesilen yerlerinden kan akar ve Titus bunu, Tanrı'yı öldürmeyi başardığı şeklinde yorumlar (*Talmud – Gitin* 56b).

Başka bir görüşe göre ise bu sözleri Yisrael, Tanrı onların davasını ele aldıktan sonra düşman uluslara söyleyecektir: “*Hani sizin güçleriniz ve liderleriniz?*” (*Sifre*'de Rabi Yeuda).

38. İçyağlarını yerler ... şaraplarını içerler – Kurbanlarda içyağı sunakta yakılır, *neseh* amaçlı getirilen şarap da sunak üzerinde belirli bir yere dökülürdü. Bunlar tapınılan ilah adına yapılan işlemler olduğu için, simgesel bir dille bunların ilah tarafından “yendiği” ve “içildiği” söylenmektedir (Raşi).

İlk görüşe göre burada bahsedilen ilahlar, Yisrael'in geçmişte taptığı putlardır ve Tanrı, “ibadet için kurbanlar getirip içyağlarını ve şarabı sunduğunuz o putlarınız nerede? Gelip sizi onlar koruyabiliyor mu?!” diye azarlama içeren retorik bir soru sormaktadır. Ancak buradaki azarlama artık yakınlık safhası içindedir. Önce de belirtildiği üzere şarkının bu kısmında Tanrı Yisrael'i teselli etmekte ve geçmişten alması gereken derslere işaret etmektedir.

Diğer görüşe göre bu da düşmanların sözleridir. Yisrael'e karşı üstünlükleri sonrasında alaylı ifadelerle Tanrı'ya meydan okuma derecesine gelmişlerdir ve kendileri çok sayıda ilaha inandıkları için Yisrael için de kendi dillerinde konuşarak çoğul kullanımla “*kurbanlarının içyağlarını yerler, neseh şaraplarını içerler. Kalsınlar ve size yardım etsinler*” demektedir. Ancak Tanrı buna kesin bir dille cevap vermektedir: “*Görün, şimdi, ki Benim! Benim O!*” (İbn Ezra; Ramban;

40 מ כִּי־אֲשָׂא אֶל־שָׁמַיִם יָדִי וְאֶמְרָתִי תִּי אֲנֹכִי לְעֵלָם:

Bereşit 14:22). Tora insanların anlayacağı dilde yazılmıştır ve insanların dili birçok deymi de içerir. Her ne kadar Tanrı'nın Eli diye bir şey yoksa ve bunu "göklere" kaldırması söz konusu değilse de, İbranice'deki deyim böyle olduğu için Tanrı da deymi olduğu gibi kullanmıştır (İbn Ezra; krş. Şemot 6:8 ve Bamidbar 14:30). "Gökler" kavramsal olarak Tanrı'nın mekânı olarak kabul edildiği için Tanrı'nın Eli'ni göklere kaldırarak yemin etmesi "Kendi Adıma yemin ediyorum" anlamını kasteder ve bu yemin, Tanrı'nın, büyük gazabıyla neler yapacağını söyleyeceği sıradaki pasuklara giriş niteliğindedir (Raşi).

Rabi Samson Raphael Hirsch, buradaki ifadenin yemin anlamında olmadığı görüşündedir. Buradaki ifadeyi açıklamak için, tamamen aynı yapının kullanıldığı başka bir pasuğu örnek olarak getirir: "Üslurlara uzatacağım Elimi" (Yeşayau 49:22). Söz konusu pasukta Tanrı, üslurlara hitap ederek, taleplerini yerine getirmelerini emretmektedir. Dolayısıyla burada da anlam "Göklere sesleniyorum ve isteğimi yerine getirmesini emrediyorum" şeklindedir (ayrıca bkz. s.a.).

Farklı bir bakışla "Yad – El" sözcüğü "yer", "mekân" olarak da anlaşılabilir (krş. Bamidbar 2:17). Böylece Tanrı Kendi sembolik mekânından bahsediyor olabilir: "Şehinam'ın mekânı daima göklerde". Onkelos'un çevirisinde olduğu gibi: "Kutsal Mevcudiyetim'in mekânını Gökler'de tesis ettim." Tanrı'nın bunu söylemesi, önceki pasuklardaki, düşmanı cezalandıracağına dair sözlerini kuvvetlendirme amaçlıdır. Psikolojik olarak, bir kavgada üste çıkmış olan, daima altta kalana göre avantajlıdır. Altta kalan üsttekenden daha kuvvetli olsa bile bu, zayıf olan üstteki için avantaj, alttaki kuvvetli için bir endişe sebebi teşkil eder. Ve şüphesiz, üstte kuvvetli, altta zayıf varsa, o zaman bu mücadelenin sonucu konusunda artık şüpheye yer yoktur. İşte Tanrı da düşmanlara karşı bu mesajı vermektedir: "Yoktur sizi Elimden kurtaracak! Sizden hem kuvvet açısından üstünüm, hem de konum açısından yüksekteyim!" (krş. Sifre 309; Raşi; krş. 33:27).

Ebediyen yaşıyorum Ben – Tam çeviriyle "dünya için [ya da: dünyaya] yaşıyorum Ben". Ama buradaki "Leolam – Dünya İçin / Dünyaya" sözcüğü deyimse olarak "ebediyen" anlamına gelir. Bu da bir yemin ifadesidir: "Yaşadığımı nasıl gerçekse, söylediklerimi yerine getireceğim de aynı şekilde gerçektir" (krş. İbn Ezra). Başka bir çeviriye göre "Ebediyen, yaşam Benim [ya da: Ben

yaşamım]!" (Ramban; Abravanel; krş. Yad – Yesode Atora 2:10; The Living Torah).

Önceki açıklamada değinilen görüşlerden birinin devamı olarak bu da yemin olmayabilir: "Sizden hem kuvvet hem de konum olarak üstünüm; dolayısıyla sizi istediğim zaman cezalandırabilirdim. Ama Kendim'e şöyle dedim: 'Ebediyen yaşıyorum Ben' Sizi cezalandırmak için acele etmem gerekmiyor. Bunun için ebediyen vaktim var. Üstelik etten kemikten bir kral, kendisine isyan edenleri bir an önce cezalandırmak ister; çünkü kendisinin ya da cezayı hak eden asilerin ölmesiyle buna fırsat bulamayacağından endişe duyar. Ama Ben öyle değilim. Ebediyen yaşıyorum Ben. Ve eğer cezayı hak edenler ölürse, cezayı onlar öldükten sonra verme kudretine de sahibim" (Sifre 330; Raşi).

Rabi Samson Raphael Hirsch de, önceki ifade gibi bunun da yemin anlamında olmadığı görüşündedir. Ona göre, burada kullanılan **Hay Anohi** ile yemin ifade eden **Hay Ani** (bkz. Bamidbar 14:21 ve 14:28) aynı değildir. Hem **Ani** hem de **Anohi** "Ben" anlamına gelse de Rabi Hirsch'e göre aralarında bir fark vardır. **Ani**, Tanrı'nın, dünyanın karşısında var olup, yaratılan her şeyden kopuk ve uzak mevcudiyetini belirtir. Bu doğrultuda Tanrı önceki pasukta iki kez tekrarladığı "**Ani – Ben**" sözcüğüyle, insanlar hakkındaki olumlu ve olumsuz kararlarını onlardan mesafeli bir konumda, tamamen sübjektif ve duygusalıktan uzak bir şekilde verdiğini ima etmiştir. Diğer yandan **Anohi** ise Tanrı'nın, yarattıklarıyla iç içe ve bağlı oluşunu, onlara yakınlığını temsil eder. Tanrı, Kendisi'nden **Anohi** sözcüğüyle bahsettiği zaman, dünyaya, Kendisi'ni, dayanabilecekleri bir yakın olarak görebilecekleri mesajını verir.

Bu doğrultuda Tanrı'nın buradaki ifadesi şöyle anlaşılabilir: "Yisrael cansız bir beden gibi güçsüz bir duruma düştüğü zaman, Elimi göklere uzatacağım ve diyeceğim: 'Ben dünya için yaşıyorum!'" (bkz. bu konu başlığının girişindeki tam çeviri). Ben her şeye muktedirim ve gökler, tıpkı geçmişte öfkemin elçiliğini yaptıkları gibi, bundan böyle Halkım'ın kurtuluşu ve tedavisi için emrettiklerimi yerine getirecek (bkz. ö.a.). Ve Ben – ki ebediyen yaşıyorum – ölümlü olan tüm canlılardan farklı olarak, yalnızca Kendi başıma ve Kendim için yaşıyor değilim. Aksine Ben dünya için yaşıyorum! Yaşayan ve ölen tüm canlılar için varım. Ölenlere ebedi yaşamdan pay veririm, dünyanın tüm ölümlerini uyandırırım ve aynı şekilde Yisrael'e de yeni bir varoluş ve yeni bir yaşam için tekrar canlılık bahşedeceğim."

40 Elbet uzatacağım Elimi göklere Ve diyeceğim: Ebediyen yaşıyorum Ben!

yetinmiştir [Bu konu Tora'nın başka yerlerinde de ima edilmiştir]. Ramban bunu genel bir prensiple açıklar: "Bir konu ne kadar derinse, Tora o konuyu o kadar örtülü tutmayı tercih eder." Rabenu Behaye bunun sebebini, söz konusu derin konuları herkesin anlayamaması olarak açıklar. Tora bütün bir halka verilmiştir ve bir halkın tümünün derin konulara vakıf ve açık olması beklenemez. Bu nedenle Tora bu konuları ince imalarla örtülü olarak verir. Sıradan insanlar okuyup fark etmeden geçer, derin görüş sahipleri ise onları görüp öğrenir.

❧ **Yahudilik'in On Üç İnanç Prensibi.** *Tehiyat Ametim*, Rambam'ın listelediği on üç inanç prensibinin en sonuncusudur. Burada sözü geçtiği için bu vesileyle söz konusu listeyi vermenin yerinde olacağını düşündük. Birçok dua kitabında sabah *tefilasının* ardından bu liste yer alır ve bu listeyi her gün okumakta fayda vardır. Aşağıdaki listeyi Rambam'ın formüle ettiği şekilde tam çeviriye yakın bir metinle veriyoruz:

1. İsmi Mübarek olan Yaratıcı'nın tüm yaratılanları yarattığına ve yönetmekte olduğuna, her şeyi yalnızca onun yaptığına, yapmakta olduğuna ve yapacağına tam bir inançla inanıyorum.
2. İsmi Mübarek olan Yaratıcı'nın Tek olduğuna ve O'nunki gibi bir 'Bir'liğin hiçbir şekilde mevcut olmadığına, yalnız O'nun Tanrımız olduğuna ve O'nun, geçmişte, şimdi ve gelecekte hep var olduğuna tam bir inançla inanıyorum.
3. İsmi Mübarek olan Yaratıcı'nın bir beden olmadığına, bedenleri algılayanların O'nu algılayamayacağına ve hiçbir benzeyişinin bulunmadığına tam bir inançla inanıyorum.
4. İsmi Mübarek olan Yaratıcı'nın her şeyden önce ve her şeyden sonra var olduğuna tam bir inançla inanıyorum.
5. Yalnızca İsmi Mübarek olan Yaratıcı'ya dua etmenin uygun olduğuna ve O'ndan başka herhangi şeye dua etmenin uygun olmadığına tam bir inançla inanıyorum.
6. Peygamberlerin tüm sözlerinin doğru olduğuna tam bir inançla inanıyorum.
7. Moşe Rabenu'nun peygamberliğinin gerçek olduğuna ve onun, kendisinden gerek önceki gerekse de sonraki tüm peygamberlerin efendisi olduğuna tam bir inançla inanıyorum.
8. Elimizde mevcut olan Tora'nın Moşe Rabenu'ya verilmiş olanın aynısı olduğuna tam bir inançla inanıyorum.
9. Bu Tora'nın değiştirilmeyeceğine ve İsmi Mübarek olan Yaratıcı tarafından başka bir Tora

verilmeyeceğine tam bir inançla inanıyorum.

10. İsmi Mübarek olan Yaratıcı'nın insanoğullarının tüm eylemlerini ve tüm düşüncelerini bildiğine tam bir inançla inanıyorum. Pasukta söylendiği gibi: "Hepsinin kalbini birlikte yaratan, [onların] tüm eylemlerini anlayan[dır Tanrı]" (Teilim 33:15).

11. İsmi Mübarek olan Yaratıcı'nın, emirlerini gözetenlere iyi karşılık verdiğine ve emirlerini ihlal edenleri cezalandırdığına tam bir inançla inanıyorum.

12. *Maşiah*'in geleceğine tam bir inançla inanıyorum ve eğer gelmekte gecikirse bile, her şey rağmen onun gelmesini her gün bekleyeceğim.

13. Ebediyen ve sonsuzlukların sonsuzluğuna kadar İsmi Mübarek ve Zikri Yüce olan Yaratıcı tarafından istek oluşacağı vakitte ölümlerin dirilişinin gerçekleşeceğine tam bir inançla inanıyorum.

Bu liste her maddede "**Ani Maamin Beemuna Şelema** – Tam Bir İnançla İnanıyorum" ifadesini içermektedir. Kullanılan "**Emuna** – İnanç / İman" sözcüğü, dayanaksız bir inancı değil, söylenen şeyden "**emin olmayı**" belirtir. Başka bir deyişle Yahudi geleneği bu listede bulunan her şeyin doğruluğu konusunda şüphe duyulmayacak kesin dayanaklar içermektedir ve bu geleneğe vakıf bir Yahudi için burada yazılanlar sadece inanç değil, gerçeğin ta kendisidir.

Ezdim ve Ben iyileştireceğim – Yani "... Ben tedavi edeceğim". "Yisrael'i ezen de Benim, onu tedavi edecek olan da Benim."

Talmud bu ifadeyi dayanak göstererek gelecekte Tanrı'nın, ölümleri dirilttikten sonra, fiziksel kusurları olanları da kusursuz hale getireceğini öğretir (*Talmud* – *Pesahim* 68a). Bunlar *Maşiah*'ın gelişi ve sürgünlerin geri toplanmasından sonra olacaktır (Rabenu Behaye).

Yoktur Elimden kurtaracak – "Bana karşı isyan edenleri Elimden kimse kurtaramaz" (Raşi). Ancak *teşuva* yapanlar için kurtuluş vardır.

Diğer görüşe göre bu da düşmanlara yönelik sert çıkışın bir devamıdır: "Geçmişte nasıl Yisrael'e karşı sizin muzaffer olmanızı sağladiysam, aynı şekilde sizin başınıza getireceğim yıkımdan da sizi kurtarabilecek hiç kimse olmayacaktır" (Raşi; krş. İbn Ezra).

40. Elbet – *Daat Mikra*. İbranice **Ki**. Alternatif olarak "*zira*".

Uzatacağım Elimi göklere – Tam çeviriyle "*Kaldıracağım Elimi göklere*". Birçoğuna göre bu bir yemin ifadesidir (Raşi; İbn Ezra; Raşbam; krş.

מֵאִם־שָׁנוּתִי בְּרֶקֶת חֲרָבִי וְתֹאחֲזוּ בְּמִשְׁפָּט יָדִי אֲשִׁיב

41

נָקָם לְצָרָי וְלִמְשֹׁנָי אֲשֶׁלִּים: מִן אֲשֶׁכֶּר חֲצִי מָדָם וְחֲרָבִי תֹאכֵל

42

בְּשָׂר מָדָם חָלָל וְשִׁבְיָה מִרָאשׁ פְּרָעוֹת אוֹיֵב:

42. Et – Ya da “beden”. Pasukta söylendiği gibi: “Çünkü ateşle yargılayacak Aşem, ve kılıcıyla [yargılayacak] tüm bedenleri” (Yeşayau 66:16) (Sforno).

Cesetlerin kanından – Alternatif olarak “... kanıyla” (İbn Ezra; bkz. s.a.). Çevirimizde kastedilen anlam ise “cesetlerin kanı nedeniyle” şeklindedir. Başka bir deyişle, “Düşmanların, Yisrael’e mensup kişileri öldürerek döktükleri kanın karşılığında, Ben de oklarımı düşmanın kanıyla sarhoş edeceğim” (Sifre 332; Raşi).

Tutsaklıktan – Yani “Yisrael’i tutsak durumuna düşürmüş oldukları için” (Sifre 332; Raşi; bkz. ö.a.). Ya da “tutsaklardan”.

İbn Ezra’ya göre bu, düşmanın yaralılarını kastetmektedir ve bu durumda çeviri “Cesetlerin ve tutsakların [=yaralıların] kanıyla” (bkz. ö.a.) şeklinde de olabilir ve bu, önceki “sarhoş edeceğim oklarımı kandan” ifadesinin açıklamasıdır “Oklarımı, düşmanın ölülerinin ve yaralılarının kanıyla sarhoş edeceğim” (İbn Ezra).

Düşmanın tecavüzünün başından – İbranice **Meroş Parot Oyeu**. Kullanılan **Parot** sözcüğü, “Para – Sınır Tanımama; Sınırın Ötesine Geçme” (Pe-Reş-Ayin) köküyle bağlantılıdır. Çevirimizde temel aldığımız Raşi’ye göre buradaki “baş” sözcüğü, zamansal anlamda kullanılmıştır ve Tanrı, düşmanlara cezayı, onların Yisrael’e karşı bulunduğu ilk tecavüz ve saldırıdan itibaren hem kendileri hem de ataları tarafından yapılan tüm saldırıları hesaba katarak vereceğini söylemektedir (Sifre 332; Raşi). Bu açıdan, Midraş’ın (Yalkut Şimoni) işaret ettiği üzere, sözcüğün, Yisrael’e ilk eziyet eden Mısırlılar’ın lideri olan **Paro** ile aynı kökten gelmesi dikkat çekicidir.

Para ile aynı kökten gelen **Parua** sözcüğü başın ve saçların dağınık olmasını belirtir (krş. Vayikra 13:45; Bamidbar 5.18 ve 6:5; Raşbam). Bu doğrultuda: “Düşmanların başından taçlarını düşürerek” (Targum Onkelos). İbn Ezra buradaki kullanımın “başın yerinde olmamasını” belirttiği

görüştüğüdür. Bu durumda ifade, önceki “ve kılıcım yiyecek et” ifadesini tamamlamaktadır: “Kılıcım kelle uçuracak”. Veya “düşmanın saldırıganlığı ile kesmiş ve gösteriş amacıyla etrafta dolaştırmış olduğu başlar nedeniyle...” (Hirsch).

Başkaları ise bunun “**Lifroa – Yaptıklarının Karşılığını Vermek**” ile bağlantılı olduğu görüşündedir: “Yaptıklarının karşılığını düşmanın başına ödeteceğim” (Daat Zekenim). Bir başka alternatife göre: “Düşmanın ilk cezası, öldürülenlerin ve yaralananların kanı olacak” (The Living Torah).

- ⁴¹ Eğer bilersem ıslıtısını kılıcımın
Kavrarsa yargıyı Elim,
İntikamla karşılık vereceğim hasımlarıma
Ve nefret besleyenlerime [yaptıklarının karşılığını] ödeyeceğim.
⁴² Sarhoş edeceğim oklarımı kandan
Ve kılıcım yiyecek et;
Cesetlerin kanından ve tutsaklıktan
Ve düşmanın tecavüzünün başından.

41. Eğer bilersem – Bu tam çeviridir. Ancak önceki pasuktaki sözlerin yemin olduğu görüşüne bakılırsa burada kullanılan “**İm – Eğer**” sözcüğünü anlamak güçtür. Tanrı ne yapacağına dair yemin ediyorsa şart belirten “eğer” sözcüğünü kullanıyor olamaz. Bu nedenle bu görüşü takip edenler, bu sözcüğün, burada, seyrek olarak taşıyabildiği kesinlik anlamı içerdiği görüşündedirler (ör. bkz. Şemot 22:24). Bu otoritelere göre çeviri “*Zira Elimi [yeminle] göklere uzatacağım ve diyeceğim: ‘Ben nasıl ebediyen yaşıyorsam, [aynı şekilde kesindir ki] kılıcımın ıslıtısını bileyeceğim, kavrayacak yargıyı elim ve intikamla karşılık vereceğim hasımlarıma...*” şeklindedir (Raşi; Mizrahi; Maarik).

Başka bir görüşe göre ise sözcük burada “*rağmen*” anlamındadır: “*Sürgün zamanında kılıcımın ıslıtısını Yisrael’e karşı bilemiş olmama rağmen...*” (Sforno).

Önceki pasuktaki sözlerin yemin olmadığı görüşünde olan [ve çevirimizin bu kısmında temel aldığımız] Rabi Samson Raphael Hirsch ise bu sözcüğü gerçek anlamıyla “eğer” olarak değerlendirir: “Eğer diğer uluslar, yol yakinken kötü tutumlarını değiştirmezler ve sonunda yargımı infaz etmek için kılıcımı keskinleştirmemi gerektiren bir aşamaya gelirse...”

Islıtısını kılıcımın – Yani “kılıcımın ağzını, ıslıtlı bir keskinlik kazanacak şekilde bileyeceğim” (Raşi; Minhat Yeuda; Sifte Hahamim). “Kılıç”, Tanrı’nın Sert Yargı Niteliği’ni belirtir. Böylece Tanrı insanlığa mesaj vermektedir: “Tanrı’nın kılıcından korkmanız yerinde olacaktır; zira insanın günahları Tanrı Katında öfkeye, bu da dünya üzerinde yıkıma neden olur. Şunu bilmeniz gerekir ki Tanrı Katında yargı vardır ve dünyada hiçbir şey rastlantı değildir” (Rabenu Behaye).

Kavrarsa yargıyı Elim – İbn Ezra’ya göre “yargı”

ile kastedilen, bir savaşta düşmana karşı uygulanan türdeki yargıdır ve burada önceki ifadede sözü edilen kılıçtan bahsedilmektedir. Raşi’ye göre ise “yargı” ile Tanrı’nın katı ve ödünsüz Yargı Niteliği’nden bahsedilmektedir. “Yargıyı [sıkıca] kavramak” Tanrı’nın, bu Niteliği’ne katışıksız bir şevkle ve Merhamet Niteliği’ne en ufak bir boşluk bırakmaksızın bağlı kalarak hareket edeceğini belirtir (Mesiah İlemim): “Size kötülük eden düşmanlarıma karşı Merhamet Niteliğim’i tamamen bırakıp, intikam almak üzere Katı Yargı Niteliğim’e sıkıca bağlı kalacağım. *Zira Ben size karşı biraz öfkelenmişim [ve sizi onların eline teslim etmişim]; ama onlar kötülük için şevk buldular [ve size ettikleri eziyeti sizin hak ettiğinizin çok ötesine taşıdılar] (Zeharya 1:15)”* (Raşi).

Çevirimiz “eğer bilemem gerekirse” sözlerinin bir devamı şeklinde yapılmıştır. Pasuktaki “eğer” sözcüğünün kesinlik belirttiği görüşe göre ise çeviri farklıdır (bkz. Eğer bilemem gerekirse k.b.).

Karşılık vereceğim – İbn Ezra. Veya “cevap vereceğim”. İbranice **Aşiv**. Tam olarak “geri vereceğim”. Sforno’ya göre “*hasımlarımın [Yisrael’den aldığı] intikamı [onlara] geri ödeyeceğim*”.

Hasımlarıma – Tanrı, Yisrael’in düşmanlarını kendi düşmanları addetmektedir (Rabenu Behaye). Pasukta söylendiği gibi: “*Ey Tanrı, susma; duymazdan gelme ve sessiz kalma ey Tanrı. Zira işte, düşmanların yüksek sesle konuşuyorlar ve nefret edenlerin baş kaldırıyorlar. Halkın’a karşı gizlice komplo kuruyorlar...*” (Teilim 83:1-4). Başka bir deyişle Tanrı’nın “*düşmanları ve nefret edenleri*”, “*Halkın’a karşı gizlice komplo kuranlar*” ile aynı kişilerdir.

Nefret besleyenlerime – Yani “Bana karşı nefret besleyenlere” veya “Bana karşı nefret uyandıranlara”. İbranice **Mesanay**.

מג הַרְנִינוּ גוֹיִם עָמֹ

כִּי דַס־עֲבָדָיו יָקֹום וְנָקָם יִשְׁיב לְצָרָיו וְכִפֹּר אֲדָמָתוֹ עָמֹ: שְׁבִיעִי

şekillerde açıklanabilir. Başta Raşi ve İbn Ezra olmak üzere, açıklamalarımızda temel aldığımız otoritelerin çeşitli sözcük ve ifadeler konusundaki açıklamalarına yukarıda yer vermiştik. Çevirimiz çoğunlukla Raşi'nin açıklamalarını takip etse de, çeviriyi bazı yerlerde farklı otoritelerin açıklamalarına göre yaptığımız da oldu. Bunların her biri ilgili yerde belirtilmiştir.

Temel aldığımız bazı otoriteler, şarkı hakkındaki açıklamaları sırasında pasuklar arasındaki zincirleme bağlantıya da değinmişlerdir. Aşağıdaki açıklamalar genel olarak şarkının p. 26'dan sonuna olan kısmına otoritelerin bazıları tarafından sunulan genel bakış olasılıklarını içermektedir. Bu toplu açıklamalarda, yukarıda verilen bazı açıklamaların yer almadığı, dolayısıyla sadece basit düzeyde bile, bunların ötesinde farklı olasılıkların mevcut olduğu hatırd tutulmalıdır. Açıklamalar boyunca, felsefi bakımdan hatırd tutulması gereken bir nokta da Tanrı'nın genel olarak olayları insanların özgür seçimlerine ve doğal gidişata bıraktığı ve sadece gereken durumlarda müdahale ettiğidir. Buna düşmanların Yisrael'e yönelik kendi iradeleriyle yüksek düzeyde tutacakları eziyet düzeyi ile, Yisrael'in fiziksel ve/veya manevi baskılar karşısında ezilip manen ve maddeten yok olma raddesine gelme olasılığı da dâhildir.

[1] **Sifre ve Raşi:** "[Tanrı'nın sözleri:] 'Yisrael'i tarlada sahipsiz bırakılan *Pea* köşesi sahipsiz bırakayım' demiştin (p. 26 açk.). Ve düşmanın birikmiş öfkesi olmasa bunu yapardım da (p. 27 açk.). Ama onları sahipsiz bıraktığım için, düşman birikmiş öfkesiyle onları tamamen ezince, bunu kendi kuvvetine ve yabancı ilahlarının güçlerine bağlayacak, tüm bunları Tanrı'nın eylediğini kabul etmeyecekti (p. 27).

[a] [Bu noktadan itibaren temelde Yisrael'den bahsedildiği görüşüne göre:] Yisrael'i sahipsiz bırakma kararının sebebi, onların, Tora'nın rehberliğine sırt çevirmeleri sonucu *nasihatten yoksun* kalmış olmalarıdır (p. 28 açk.). Bu rehberlik olmadığı süreçte *kendilerinde anlayış yoktur* (p. 28). {Eğer en baştan beri akıllı olabilselelrdi, sonunda başlarına ne geleceğini anlayabilirlerdi (p. 29). Tora'ya bağlı oldukları zamanlarda kendilerinden bir kişinin düşmandan bin kişiyi vs. nasıl kovaladığını anlamaları gerekirdi. Eğer düşmanlarını Kayalar – *Aşem* – satmış, onları Yisrael'in eline teslim etmiş olmasa bu mümkün olabilir

miydi? (p. 30). (krş. *Meam Loez*).} [Moşe'nin araya giren sözleri:] Ne de olsa bizim Kayamız gibi değil onların sahte kayaları! (p. 31) Ama işte, Yisrael bu idraki göstermedi ve eskiden olanın tam tersi oldu. *Aşem* bizi düşmanlarımıza teslim etti ve şimdi onlar bize hükmediyorlar! (p. 31 açk.) [Tanrı'nın sözlerinin devamı:] Yisrael'i sahipsiz bırakmayı ve insan ırkı içinde isimsiz kılmayı kararlaştırmamın sebebi Yisrael'in kötü tutumuydu. Zira Tora'yı takip edeceklerine Sedom ve Amora'nın iğrenç uygulamalarını benimsemeyi tercih etmişlerdi (p. 32 açk.). Üzümleri acı ve zehirli – davranışları günahkâr ve kötü – olduğu için, yaptıklarına kısasa kısas karşılık vereceğim ve onlara acı salkımlar yedirecek, başlarına büyük felaketler getireceğim (p. 32). Cezalarını içecekleri kadeh, yılan ağısıyla, engereklerin amansız zehriyle dolu olacak! (p. 33 açk.) Belki onlar henüz günahlarına devam ettikleri dönemdeki sorunsuz yaşamlarına bakarak, yaptıkları kötü hareketleri unuttuğumu sanıyorlar; ama yanılıyorlar! Hepsi *yanımda saklıdır; hazinelerimde mühürlüdür!* (p. 34). Atalarının liyakatinin tamamlanmasıyla ayakları tökezler tökezlemez felaket günleri hiç vakit kaybetmeden başlarına gelecek ve Ben onlara tüm bunları tek tek ödeteyeğim! Felaketlerini başlarına getirmek için kullanabileceğim sayısız elçim var (p. 35 açk.). Yine de *Aşem*'in onları sertçe yargılaması ve cezalandırması tamamlandığı ve böylece Tanrı, kulları hakkındaki bakışını tersine çevireceği zaman (p. 36 açk.) – ki bu, düşmanın elinin onların üzerinde güçlendiği ama onlarda bir yönetici ve cesaretlendiricinin kalmadığı bir dönem geldiği zamandır (p. 36 açk.) – Tanrı bu kez onlara sertçe ama merhametle çıkışacak ve onlar hakkında şu soruyu soracak: 'Hani tanrıları, kendisine sığındıkları kaya? Kurbanlarının içyağlarını yedirdikleri [=sundukları] *neseh* şaraplarını içirdikleri [=sunak üzerinde döktükleri] o ilahlar nerede? Kalksınlar size yardım etsinler! Güvendiğiniz bir kaya varsa gelsin üzerinize koruyucu olsun!' (p. 37-38). Yisrael'in buna verecek cevabı olmayınca Tanrı onlara konuşmasına devam edecek: '*Görün, şimdi, ki Benim! Benim O!* (p. 39) O felaketleri başınıza getiren Bendim – ve sizi bundan kurtarabilecek kimse olmadı. Ve size kurtuluşu getireceğim zaman da Bana kimse engel olamayacak (p. 39 açk.). Sizi Ben alçalttım ve Ben yükselteceğim. Ve Benimle boy ölçüşebilecek, Beni engelleyebilecek hiçbir güç

⁴³ Şad edin ey uluslar, Halkı'nı;
Çünkü yerde bırakmayacak kullarının kanını!
Ve intikamla karşılık verecek hasımlarına
Ve kefareet sağlayacak toprağına Halkı.

43. Şad edin – Hirsch. Yani “neşelendirim” (İbn Canah). Krş. İyov 29:13. İbranice **Arninu**. Alternatif olarak “övin”, “methedin” (*Targum Onkelos*; Raşi). Diğer bir alternatifte göre “her yerde ilan edin” (İbn Ezra). Veya “Halkı ile neşelenin” (*Septuaginta*), veya “pişmanlıkla ağlayın” (*Hizkuni*).

Sifre'ye göre burada, tüm ulusların gelecekte Yisrael'i övmelerinden bahsedilmektedir. Bu bakışa göre çeviri “Övin uluslar Halkı'nı” şeklindedir ve bu ifade sıradaki ifadelerle bağlantılı değildir. Zira öyle olsa, diğer ulusların Yisrael'i, Tanrı'nın onlar adına intikam alması nedeniyle övmeleri gerektiği söyleniyor olurdu; oysa bu mantıklı değildir. Ne de olsa Tanrı'nın intikam alması neden Yisrael'e yönelik bir övgü vesilesi olsun? Kaldı ki söz konusu intikamdan payını alan uluslardan bu intikamı övmeleri nasıl beklenabilir? Dolayısıyla bu bağımsız bir ifadedir. Uluslar “Bu halkın ne kadar övgüye değer olduğuna bakın!” diyeceklerdir, “Başlarından geçen tüm felaketlere rağmen Tanrı'ya bağlı kaldılar ve O'nu terk etmediler. Tüm bu ıstırap dönemi boyunca Tanrı'nın iyiliği ve övgüye değer niteliği konusundaki bilgilerinden hiç şüphe etmediler” (*Sifre* 333; Raşi).

Alternatif olarak “Tanrı'nın Yisrael'in düşmanlarından, onların Yisrael'e yaptıklarıyla aynı şekilde intikam aldığını gördükleri zaman tüm uluslar Tanrı ile Yisrael arasındaki yakın bağı ve Yisrael'in Tanrı'nın Halkı olduğu gerçeğini kabullenecekler, böylece Yisrael'i övecekler” (*Daat Zekenim*).

Halkı'nı – Ya da “Halkı [vesilesiyle, Tanrı'yı övin ey uluslar]” (*Raşbam*).

Bir görüşe göre “uluslar” ile Yisrael'in kabileleri kastediliyor olabilir: “Halkı'nın kabileleri, övin [O'nu], zira kullarının kanının intikamını alacak” (*The Living Torah*; krş. Radak, Şeraşim; *Hizkuni*).

Çünkü – İbranice **Ki**. Alternatif olarak bu “olacağı zaman” anlamında olabilir. Bu görüşe göre ifadenin çevirisi şöyle olacaktır: “Tanrı'nın, Yisrael'in kanının intikamını aldığını göreceğiniz zaman, O'nu methedin ey uluslar” (İbn Ezra).

Yerde bırakmayacak – Tam çeviriyle “kaldıracak”. İbranice **Yikom**. Veya “intikamını alacak”. Bu, Tanrı'nın, Yisrael'in dökülen kanının intikamını alacağını belirtir (*Sifre* 333; Raşi).

İntikamla karşılık verecek – Yisrael'in dökülen

kanının intikamından, önceki ifadede bahsedilmişti. Dolayısıyla burada diğer konulardan söz edilmektedir. Tanrı, Yisrael'e karşı yapılan haksızlıkların, adaletsizliklerin ve soygunların intikamını da alacaktır. Pasukta söylendiği gibi: “Mısır ıssız bir diyara dönüşecek ve Edom ıssız bir çöle dönüşecek Yeuda-oğullarına [karşı yaptıkları] adaletsizlik nedeniyle; zira ülkelerinde masum kan döktüler” (Yoel 4:19). [Başka bir deyişle, Tanrı, Yisrael'in malına karşı yapılan adaletsizliğe, cinayet karşısındaki ciddiyetle karşılık verecektir] (*Sifre* 333; Raşi).

Kefaret sağlayacak – Tora “Ülke, içinde dökülmüş olan kan için, ancak ve ancak [bu kanı] dökenin kanıyla kefaret bulacaktır” (*Bamidbar* 35:33) demiştir. Buradaki ifade de ona göre anlaşılabilir: “Yisrael düşmanlardan intikam alacağı zaman, topraklarında onların dökmüş olduğu kan için kefaret sağlayacaktır” (İbn Ezra; *Daat Zekenim*). Alternatif olarak “Tanrı, toprağında Halkı'nın düşman tarafından dökülen kanının kefareti için, düşmanın kanını dökecek” (*Raşbam*).

İbranice **Vehiper**. Ya da “temizleyecek” (İbn Ezra). “Savaşlar sonrasında Yisrael, Ülke'yi düşmanların cesetlerinden temizleyecek” (*Rabenu Behaye*). Bu sözcük yatıştırma anlamı da taşıyabilir (bkz. *Bereşit* 32:21). Bu doğrultuda alternatif anlam: “Tanrı, başlarından geçen dertler nedeniyle hem Toprağı'nı hem de Halkı'nı yatıştırıp teselli edecek” (*Raşi*).

Toprağına Halkı – Başka bir görüşe göre “Ve [Tanrı] yatıştırarak toprağı, [yani] Halkı” – Tanrı'nın Halkı teselli bulunca, toprağı da teselli bulur. Pasukta söylendiği gibi, “Yatıştırdım ey Aşem Ülken'i; geri getirdiğin tutsaklarını Yaakov'un” (*Teilim* 85:2). Başka bir deyişle toprağı yatıştıran, sürgündeki Yisrael'in geri dönmesidir (*Raşi*). Ya da “toprağına [ve] Halkı'na kefareet sağlayacak” (*Targum Onkelos*; Saadya Gaon; *Sforno*).

Bir başka olasılığa göre “toprağı, Halkı için kefareet sağlayacak” (*Sifre*; *Talmud* – *Ketubot* 111a; krş. İbn Ezra). Ya da “Halkı, tüm Dünyası için kefareet sağlayacak” (*Hirsch*); “Halkı'nın toprağı için kefareet sağlayacak” (*Rallbag*). Çevirimiz İbn Ezra'nın kendi görüşünü takip etmektedir (bkz. ö.a.).

❧ **Şarkıya Toplu Bir Bakış**. Aazinu Şarkısı'nın belirli bir kısmından itibaren, gidişat farklı

Tanrı'ya karşı işlediği günahlar nedeniyle cezalandırıldığıdır.' [Tanrı'nın sözlerinin devamı:] Yisrael'i yok edeceğimi söylemiştim (p. 26 açk.), çünkü *Sedom asmasındandır asmaları* (p. 32) vs. Başka bir deyişle Yisrael Tora'ya göre yaşayacağına, kendisine örnek olarak Sedom ve Amora'yı almış, bu bölge halklarının iğrenç tavırlarını benimsemiş (Yeşayau 1:10 ve 3:9) ve adaletin gereği olarak Sedom'un üzümlerinin sırasını içmeyi, yani tıpkı onlar gibi yok olmayı hak etmişti – ama düşman ulusların böbürlenmemeleri için bunu yapmadım (p. 27 açk.). Yine adaletin gereği olarak yılan ağsını şarap gibi içmeyi hak etmişlerdi (p. 33) – ama düşmanların kendi ellerinin üstün geldiğini öne sürmeleriyle *Hihul Ašem* olmaması için yapmadım (p. 27 açk.). Ama düşman ulusların kibirli tutumu da Benim yanımda saklıdır (p. 34 açk.); zamanı geldiğinde onlardan da intikam alacağım (p. 35). Ayaklarının tökezlemesini sağlayacağım gün yakındır (p. 35). Belirlemiş olduğum ve peygamberlerin gelecekte olacağını söylediği bu gün geldiğinde hiç vakit kaybetmeden, hızlı bir şekilde bir yandan onların başına büyük felaketler getireceğim (p. 35 açk.) bir yandan da Yisrael'e kurtuluş getireceğim. İşte o zaman – Yisrael'in kuvvetinin tamamen tükendiğini, ona güç verecek şeylerin sıfırlandığını (p. 36 açk.), düşmanın bile müstehzi ifadelerle 'Hani Tanrıları, Kendisi'ne sığındıkları Kaya? O kadar Yisrael'in *korban*larının içyağlarını yiyor, *neshe* şaraplarını içiyor! Kalksın size, Yisrael, yardım etsin; üzerinize koruyucu olsun!' (p. 37-38) demeye başladığını göreceği zaman – Tanrı, Halkı'nın davasını ele alacak (p. 36) ve düşmanlardan intikam alıp, yaptıklarının bedelini onlara ödetecek! Böylece her ne kadar başta Yisrael'in yok olmayı hak ettiğini söylediysem ve onlar üzerindeki korumamı kaldırıysam da kullarım hakkındaki kararımı değiştireceğim (p. 36), zira bir yandan Yisrael ümitsiz bir duruma düşmüş, bir yandan da düşman yaptıklarıyla böbürlenip Bana meydan okur hale geldiği için, bu iki şekilde kutsiyeti ihlal edilmekte olan İsmim uğruna düşmandan intikam alacağım (p. 41). O zaman onlara diyeceğim: 'Görün, şimdi, ki Benim! Benim O! (p. 39). Yisrael'in Tanrısı'nın nerede olduğunu sordunuz (p. 37). İşte şimdi sizden bizzat tanık olacağınızı intikamı aldığım da göreceksiniz nerede olduğunu! İşte elimi yeminle kaldırıyorum ki intikamım çok acı olacak (p. 40-42). Bu nedenle siz uluslar, Tanrı'yı, Halkı nedeniyle – Halkı'na olan tavrını görerek – övün (p. 43 açk.). Zira her ne kadar günahları nedeniyle onları elinize teslim etmişse de, kullarının kanını yerde bırakmayacak, düşmanlarına intikamla yanıt vererek, Halkı'nın dökülen kanını, düşmanlarının kanını da dökerek temizleyecek! (p. 26 açk.). Ama eğer siz de

Tanrı'dan korkar ve O'na ibadet ederseniz – O'nun kulu olursanız – aynı yakınlığı size de gösterecektir."

[3] **Sforno:** Pasukta şöyle denmektedir: "Tanrı'nın İsmi'yle seslenen herkes kurtulabilecek; çünkü, Tanrı'nın söylediği gibi, kurtulanlar Tsiyon dağında ve Yeruşalayim'de olacak – ve Tanrı'nın çağırdığı arta kalanlar arasında [olacak]" (Yoel 3:5). Bu pasuk, tarihin sonunda Yisrael'den geriye sadece, Tanrı'ya sadık kalmış nispeten küçük bir topluluğun kalacağından bahsetmektedir. Sforno Tanrı'nın buradaki sözlerini bu doğrultuda açıklamaya başlamaktadır: "[Tanrı'nın sözleri:] 'Tıpkı gelecekte yapacağım gibi, günahkârlıklarının yayıldığı dönemde de onları imha edeyim ve geriye sadece, bana bağlı kalmış olan bir Pea köşesi kadarını bırakayım' demiştim (p. 26 açk.). Ancak düşmanların geriye kalan bu küçük topluluğa yönelik öfkesinden çekindim (p. 27 açk.). Zira onlara yapacakları baskı sonucunda Yisrael'i yabancılaştırmaları (p. 27 açk.), kendilerine benzemek istemelerine sebep olmaları olasılığı yüksekti. Geriye kalan küçük Yisrael topluluğuna 'Size elimiz üstün geldi (p. 27); Yisrael'i insan ırkının içinden sildik ve geriye sadece siz kaldınız. Tüm bunları Tanrı eylemedi (p. 27), dolayısıyla geriye kalan sizlerin de, sizi kurtaracağı konusunda O'na güvenmeniz için bir neden yok' diyip tamamen zayıflatarak kendilerine benzemelerine ikna edebilirlerdi. Bu nedenle Yisrael'i imha edip arkaya küçük bir topluluk bırakmak yerine, onları tüm halkların içine saçmayı uygun gördüm. Bu şekilde benzer bir akıbet olasılığı olmayacaktı; zira bazı uluslar bu şekilde davransalar bile, tüm ulusların aynı anda aynı tavrı sergilemesi olasılığı yoktu. [Talmud'da belirtildiği gibi, "Tanrı Yisrael'i ulusların arasına saçarak ona iyilik yapmıştır" (Talmud – Pesahim 67b).] Yisrael'den geriye küçük bir topluluk bırakmış olsam, düşmanların, kendi başarılarını öne sürerek onlara baskı yapması olasılığı yüksekti, zira nasihatten yoksundur o uluslar (p. 28). Biraz akıllı olsalardı Yisrael'in, doğal gidişata aykırı olarak kendilerinden bir kişinin Yisrael'den bin kişiyi vs. kovalamasıyla kendi ellerine düşmesinin sadece onların günahkâr tutumlarına cevaben Benim yaptığım bir şey olduğunu, onlara karşı Bizzat savaşarak onları güçten düşürmemin bir sonucu olduğunu kavrayabilirler, kendi suçları sonunda kendi başlarına gelecekte neler geleceğini anlayabilirlerdi (p. 29-30). [Moşe'nin araya giren sözleri:] Ve tüm bunlar, şüphesiz, bizim Kayamız'ın onların kayaları – onlar adına başarıların kaynağı olan göklerdeki temsilci melekleri – gibi olmamasından kaynaklanmıştır (p. 31). Zira her başarılı ulus, bu başarısını göklerdeki temsilci meleğine veya

olmadığı gibi Bana isyan edenleri Elimden kurtaracak kimse de yoktur (p. 39 açık.). Zira tüten öfke ile Kendi Adıma yemin edeceğim ve diyeceğim: Ebediyen yaşadığım nasıl tartışmasız bir gerçekse (p. 40 açık.), aynı şekilde şu kesindir ki, kılıcımın keskin ağızını ısıltılı hale gelene kadar bileyeceğim ve size karşı Benim uygun gördüğümün ötesinde sertlik ve gaddarlıkla davranan düşmanı cezalandırmak için Merhamet Niteliğim'i bir kenara bırakıp, Sert ve Katı Yargı Niteliğim'i sıkı sıkı kavrayarak düşmanlarımdan intikam alacak, Bana karşı nefret besleyenlere yaptıklarının karşılığını ödeyeceğim (p. 41 açık.). Yisrael içinde öldürdüklerinin kanına ve tutsak ettiklerine karşılık, oklarını düşmanın kanıyla sarhoş edeceğim, kılıcım et yiyecek ve düşmanı, Yisrael'e yönelik ilk saldırısından itibaren yaptığı her türlü kötülük için tek tek cezalandıracağım (p. 42 açık.). O zaman tüm uluslar Yisrael'i – tüm bu zorlu dönem boyunca çektiklerine rağmen Bana olan bağlılıklarını yitirmeyen Yisrael'i – takdirle övecekler (p. 43 açık.). Tanrı, Yisrael'in hem dökülen kanının intikamını alacak, hem de Yisrael'e karşı yapılan maddi haksızlıkların ve soygunların hesabını soracak ve sonunda, çektikleri dertler sonrasında hem Yisrael'i hem de, onları ona geri getirme suretiyle, Ülke'yi teselli edip yatıştırarak' (p. 43 açık.).

[b] [p. 28'den itibaren düşman uluslardan bahsedildiği görüşüne göre:] Zira nasihatten yoksun uluslardır onlar ve kendilerinde her şeyin ardında Tanrı'nın var olduğu konusundaki anlayış yoktur (p. 28). Oysa akıllı olsalardı, Yisrael'in Kayası onları satmış olmasa, kendilerinden bir kişinin Yisrael'den on bini vs. kovalamasının mümkün olmadığını idrak ederler, Yisrael'in cezası tamamlandıktan sonra kendilerini nasıl bir son bekleyeceğini anlarlardı (p. 29-30). [Moşe'nin ara sözleri:] Zira daha önce yaptığımız savaşlarda bize karşı hiçbir varlık gösterememeleri dolayısıyla düşmanlarımız da gayet iyi biliyorlar ki bizim Kayamız gibi değil onların sözde kayaları (p. 31). Ve yine de düşmanlarımız bize hükmettiğine ve cezalandırdığına göre, bizi onların eline Bizzat Tanrı'nın teslim ettiği açık (p. 31) [Not: Temel olarak bu şıktaki çizgiyi takip eden, ama p. 31 hakkında farklı görüşte olan Ramban'ın görüşü için bkz. p. 31 açık.]. Yine de düşmanlarımız bunu idraktan aciz, *zira Sedom asmasındandır asmaları ve Amora tarlalarındandır [tarlaları]; başarılarını Bana bağlamak akıllarına bile gelmeyecektir* (p. 32). *Üzümle zehirli üzümlerdir ve öfkeleri Yisrael'e karşı birikmiş olduğundan bu gazap üzümlerini, onlara acı vermek, hayatlarını zehir etmek üzere Yisrael'e yedireceklerdir. Ancak çocuklarıma yaptıklarının karşılığında onlara yut-*

turacağım, acı salkımlardır (p. 32). Onların Yisrael'e acı üzüm yedirmelerinin karşısında, Ben onlara acı salkımlar yedireceğim! Onlara yaptıkları nedeniyle kendilerine içireceğim *şarapları yılan ağısıdır, engereklerin amansız zehridir* (p. 33). Onlara bunu içireceğim *kadeh yanımda saklıdır, hazinelerimde mühürlüdür* (p. 34) ve *ayaklarını tökezletip intikam ve ödetmemi* gerçekleştireceğim zamanı beklemektedir. Nitekim felaket günleri yakındır ve onları bekleyen, başlarına hızla gelecektir (p. 35). Zira Aşem, düşmanın Yisrael üzerindeki elinin giderek güçlendiğini, buna karşılık Yisrael'i yönetecek ve onu güçlendirecek kimsenin kalmadığını gördüğünde Halkı'nın davasını eline alacak ve kulları hakkındaki kararını değiştirecek (p. 36); çünkü düşman artık Yisrael hakkında 'Hani Tanrıları?... Gelsin üzerinize koruyucu olsun!' diyerek meydan okuyacak kadar arsızlaşacak (p. 37-38). İşte o zaman Tanrı Yisrael'e göndereceği kurtuluşu açığa çıkaracak ve düşmanlara cevaben 'Görün, şimdi, ki Benim! Benim O!' diyecek, 'Yisrael'in başına tüm felaketleri Ben getirdim, tüm iyiliği getiren de Ben olacağım. Ve Yisrael'e yaptıklarınız nedeniyle sizin başınıza getireceğim felaketler karşısında sizi Elimden kurtaracak hiçbir güç yoktur (p. 39 açık.). Dahası, Kutsal Mevcudiyetimin' in mekânı da göklerdir ve sizden her konuda üstünüm (p. 40 açık.). Kudretim size vaktiyle ceza vermeye de elbette yeterliydi. Ama dedim: 'Ben ebediyen yaşıyorum. Onları cezalandırmak için ebediyete kadar zamanım var; kaldı ki onlara ölümlerinden sonra bile ceza verme kudretine sahibim. Vakti geldiğinde düşmanlarımızı en ağır şekilde cezalandıracağım (p. 41-42).'

[2] **Raşbam:** "[Tanrı'nın Sözleri:] 'Yisrael'i dünyadan yok edeyim' demiştim (p. 26 açık.). Ama düşmanların Bende yaratacağı öfkeden çekindim (p. 27 açık.), çünkü onlar Yisrael'e karşı zafer kazandıklarında bunun ardında Benim olduğum gerçeğini kabullenmeyip, bunu kendilerine yoracaklardı (p. 27); zira onlar gerçeği görmekten aciz kişilerdir (p. 28 açık.). Oysa biraz akıllı olsalar (p. 29), 'Eskiden aynısını bize Yisrael yaparken, şimdi nasıl oldu da bizden bir kişi Yisrael'den bin kişiyi vs. kovalıyor? (p. 30 açık.). Onların Kayası, onları bizim elimize teslim etmiş olmasa böyle bir şey mümkün mü? (p. 30)' diye düşünürlerdi. [Moşe'nin araya giren sözleri (p. 31 açık.):] 'Bunu düşünmeleri ve tüm bunları yapanın kendi saçma ilahları değil Kutsal Ve Mübarek Tanrı olduğunu anlamaları mantığın bir gereğidir; ne de olsa bizim Kayamız gibi değil onların kayaları! (p. 31). Ama işte buna rağmen düşmanlarımız bizim cezamızı verdiklerine göre (p. 31 açık.), bunun tek açıklaması, Yisrael'in,

edeceklerdir. Pasukta söylendiği gibi: “Neşelenecek ve methedecek uluslar, çünkü ulusları doğrulukla yargılayacaksınız” (Teilim 67:5). Ve Halkı methedecek – “*çünkü yerde bırakmayacak kullarının kanını! Ve intikamla karşılık verecek hasımlarına*” (p. 43). Sonuçta hem toprağı hem de Halkı kefarete bulacak (p. 43). Toprak, onlarsız olacağı sürgün yılları boyunca üzerinde yapılacak olanlardan temizlenecek, Halkı da [sürgünde bulunmakla – diğer ulusların, “bu halkın Tanrısı kendi halkını bu düşkün durumda bıraktığına göre çok güçlü değil” diye düşünmesine neden olmakla –] sebep oldukları *Hihul Aşem*’den kefarete bulacak.

[4] Rabi Samson Raphael Hirsch: [Tanrı’nın sözleri:] Başlarına tüm bu dertler (p. 22-25) geldikten sonra onları, düşman ulusların başka tacizlerinden kurtarmak için, tıpkı On Kabile’ye yapmış olduğum gibi, yeryüzünün uzak bir köşesine sürmeyi tercih ederdim (p. 26). Orada kendi başlarına kalırlar, zihinlerini toparlayacak huzurları olur, kalplerini *teşuvaya* hazır hale getirirlerdi. Ama düşmanın böyle bir durumda Bende daha da kuvvetli bir şekilde yaratacağı öfkeden çekindim (p. 27 açk.), zira düşman, başarısının ardındaki gerçeği tanımazdan gelecek (p. 27 açk.), kibre kapılarak sağduyusunu kaybedecek ve anlayışsızlık gösterecekti (p. 28 açk.). Bu nedenle Yisrael, hem kendisine hem de Tanrısı’na yönelik düşmanca tavır içinde olan ve bu şekilde kendisinden bile daha günahkâr ve yozlaşmış olan düşmanlarının içinde kalmalı, insanlığın içinde dağılmış bir şekilde yaşamalıydı. Her ne kadar bu, Yisrael’in daha da çok acı çekmesi anlamına gelecek idiyse de bu gerekliydi, zira Yisrael kimseyle temasta olmayacağı bir köşeye sürülmüş olsaydı, Benim insanlık için yapmış olduğum planın ve bu plan doğrultusunda Yisrael’e verdiğim görevin gerçekleşmesi mümkün olmayacaktı. Yisrael, Benim insanlık içindeki parmağımdır ve Yisrael göz önünde olduğu sürece insanlık da Beni aklında tutacaktır. Bu nedenle onların insanlığın gündeminden düşmesine izin veremezdim, çünkü böyle bir şey, düşmanların gözünde putperestlik saçmalığının zaferi olarak algılanırdı. Onlar Tanrı’nın Yisrael’i yargılamasını, Yisrael’in Tanrı tarafından yargılanması değil, kendi kol güçlerinin zaferi olarak görürlerdi (p. 27). Dolayısıyla tüm dünyanın bu ölümcül hataya düşmemesi için, Yisrael sıkıntı ve dert çekmeye – ama aynı zamanda insanlık içinde var olmaya – devam etmeliydi. Aslında düşman aklını biraz çalıştırsa, Yisrael’e karşı başarı kazandığı sırada Tanrı’nın elinde bir araçtan ibaret olduğu gerçeğini görür, buna paralel olarak gaddar tutu-

munun her şeyin sonunda kendi başına neler getireceğini anlayabilirdi (p. 29). Bunun için, Yisrael’in düşman karşısında, düşmandan bir kişinin Yisrael’den bin kişiyi kovalayacak derecede mantık dışı bir zayıflık göstermesinin nasıl mümkün olduğunu kendisine sorması ve eğer Yisrael’i düşmanın eline Tanrı teslim etmiş olmasa bunun mümkün olmadığı cevabını kendiliğinden vermesi yeterli olurdu (p. 30). [Moşe’nin ara sözleri:] Zira eğer Yisrael Kendi Kayası tarafından düşmanın eline terk edilmiş olmasa, eğer Yisrael’in Kayası onun düşmanların elinde baskı görmesini arzulamış olmasa, eğer düşmanların Yisrael’e karşı mücadeleleri onların kayaları ile Yisrael’in Kayası arasındaki mücadele sınıfında olsa, hiç şüphe yoktur ki böyle bir durumda yenilen taraf Yisrael değil, düşmanları olurdu. Ne de olsa kendi kayalarının Yisrael’in Kayası gibi olmadığı gerçeğini, geçmiş tecrübeleriyle düşmanlarımız da yargılayıp anlamış durumdalar (p. 31 açk.). [Tanrı’nın sözlerinin devamı:] Eğer düşmanlar Yisrael’in düşkün durumunun Benim yargımın bir sonucu olduğunu anlamış olsalar, bunun yanında geçmişte başka uluslara – örneğin Sedom ve Amora’ya – karşı da ne tip cezalar verdiğimi zihinlerinde tartısalardı, Yisrael’e bu denli büyük baskılarda ve zulümde bulunmazlar, daha ziyade kendi sonlarına, onları yargılayacağım zaman geldiğinde nasıl bir cezaya çarptırılacaklarına yoğunlaşırlardı. Çünkü şu bir gerçek ki, yaşam sevinçleri için meyvelerini topladıkları ağaçları, Sedom bahçesindendir; hasat ettikleri tarla Amora tohumlarının ürettiği ürünler içermektedir (p. 32). Ve onlar – Sedom ve Amora – Tanrı’nın yargısından kaçabilmiş değillerdi. Ve tıpkı Sedom ve Amora halkı gibi, Yisrael’in düşmanlarına rehber olan şey, yükümlülükleri yerine getirme düşüncesi değil, bencillik ve tenselliğin peşinde koşmalarıdır. Bu nedenle onların yaşam ağaçları, kendilerine zehir olacak üzümler üretmektedir (p. 32). Açgözlülükle zevk peşinde koşmaları, gaddarlığın getirdiği vahşi bir zevke dönüşüyor. Yisrael’i eline geçirdiği zaman, en ufak bir insanlık ve merhamet duygusu olmadan onu kasıp kavuruyor (p. 33 açk.). Ancak bu düşman için belirlediğim ve onun henüz bilincinde olmadığı ceza ve felaketler Benim yanımda saklıdır, hazinelerimde mühürlüdür ve gelecekte Yisrael’e getireceğim kurtuluş yol açacak tarihi gelişmelerin bir parçası olacaktır (p. 34). Yaptıkları her günah ve zulüm, buharlaşarak fırtına bulutlarını oluşturan zerrelere gibi ufak ufak birikmektedir ve limit dolduğu zaman başlarına bir felaket fırtınası şeklinde hızla gelecektir (p. 35 açk.). Bu nedenle, düşmanları açıkça uyarıyorum: Yisrael’i günahları nedeniyle sizin elinize teslim ettiğim doğru. Ama onlar

burcuna borçludur. Ve bu melek ne olursa olsun daima temsil ettiği ulusun başarısı için vardır. O melek var olduğu sürece, temsil ettiği ulusun aleyhine bir şey yapmaz. Olsa olsa, gücünü kaybettiği veya başka bir ulusun meleği üstün geldiği zaman, onun temsil ettiği ulus da başarısız olur – ve tüm bunlar Mübarek Tanrı'nın belirlediği plan doğrultusunda ve doğal gidişat çerçevesinde gerçekleşir. Oysa bizim Kayamız böyle değil. Tanrımız, Yisrael'in olumsuz davranışı karşısında, gerekli gördüğü takdirde, düşmanlardan bir kişinin Yisrael'den bin kişiyi kovalayacağı düzeyde doğal gidişata aykırı bir durumu da ortaya çıkarabilir. Böylece Yisrael'in başarıları nasıl doğaüstü şekilde gerçekleşirse, Tanrı, onların başarısızlık ve yenilgilerini de doğaüstü, alışılmadık, görülmemiş ve aklın almayacağı bir şekilde ortaya koyar – ki bu da Tanrı ile Halkı arasındaki özel ilişkinin bir başka göstergesidir. [Tanrı'nın sözleri devam ediyor:] Her ne kadar 'biraz akıllı olsalardı' ve 'onlarda anlayış yok' ifadelerini kullandıysam da, gerçekte düşmanlarımız – Yisrael'in ve Tanrı'nın düşmanları – yargı ve çözümleme yeteneğinden hiç de yoksun değil. [Örneğin Tanrı, Edom'dan bilgeleri yok edeceğini söylediğine göre (Ovadya 1:8), Edom'da bilge kişiler var demektir.] Aksine, düşmanlarımız yargılama ve gerçeği ayırt etme yeteneğine sahip (p. 31). Öyleyse neden mi onlarda anlayış olmadığını söyledim? Çünkü Sedom asmasındandır asmaları... (p. 32). Sedom halkı, sahip olduğu bolluk ve bereketle övünüyor, hayatlarını sürekli zevk peşinde koşmakla geçiriyor, bunu yaparken de iyilikseverlik ve yardımlaşma gibi konuları hor görüyordu. Peygamber Yehezkel'in söylediği gibi, Sedom'un günahı, ekmeğe doymun ve huzur içinde bir yaşam sürmesine rağmen fakir ve zavallıların elinden tutmayıp onları ölüme terk etmesiydi (Yehezkel 16:49). İşte Yisrael'in düşmanlarının anlayışını ve görüş yeteneğini kısıtlayan da, zaferleri sonrasında içlerini dolduran Sedom tarzı bir kibir ve gururdur. Ama Sedom'un üzümleri onlarda zehirli üzümler üretecek (p. 32), kibirlerini ve üstünlüklerini daha da beslemek için zavallıyı ezecekler, isteklerini elde edebilmek için çaba gösterirken masum insanların kanlarını dökeceklerdir. Acı salkımlardır onlarınki (p. 31) – kendi kendilerini aldatacaklardır; kendilerini, bu yaptıklarını Tanrı'nın görmediğine ikna edeceklerdir. Ama şunu göremeyecekler ki, o acı salkımların özünde, yılanların ağsı vardır (p. 33). Tanrı'nın Yargı Niteliği gereği onları bekleyen ağır cezalardır bu. Tanrı onlara bu zehirli şarabı içirmek üzere uygun zamanı beklemektedir. Yanımda saklıdır o (p. 34) – pasukta söylendiği gibi "Cenderede [üzüm] presledim tek başıma; intikam günü kalbimdedir" (Yeşayau 63:3). Aynı şekilde, hazinelerimde mühürlüdür

(p. 34) – pasukta söylendiği gibi: "Zamanın sonuna kadar kapalı ve mühürlüdür bu sözler" (Daniel 12:9). Benimdir intikam ve ödetme. Düşmanlarımdan intikam alma görevi Benimdir ve ayakları tökezleyeceği, yani günah limitlerini doldurdıkları zaman onlara kısasa kısas ödeme yapacak olan Benim (p. 35). O zaman düşecekler ve kırılacaklar. Aşem, Halkı'nın davasını ele alacağı zaman (p. 36 açık.), düşman ulusların felaket günleri çok yakın olacaktır. Zira Tanrı kulları hakkındaki kararını değiştirecek (p. 36), aralarında Kendisi'ne bağlı kalmış olanların uğruna Halkı'nın hak ettiği kötülükten vazgeçecek, çünkü Yisrael o zaman zavallılığın son raddesine gelmiş olacak. Ne evde saklı, ne de dışarıda terk edilmiş gibi duran malları kalacak (p. 36 açık.). Artık sürgündeki yaşamları mümkün olmayacak ve tıpkı Mısır'da olduğu gibi, Tanrı onları bu durumda bırakmayarak kurtaracak. İşte o zaman Tanrı, Yisrael'e 'Hani düşmanların ilahları?' diye soracak (p. 37). Zira o aşamada Tanrı artık ulusların hem göklerdeki temsilci meleklerini hem de yeryüzündeki yöneticilerini güçten düşürmüş olacak (krş. Yeşayau 24:21). Görün, şimdi ki, Benim! Benim O! Size sürgündeki cezayı getiren Bendim. Ve yanımda başka bir ilah yoktur. Tüm bunlar, göklerdeki meleklerin veya burçların eseri değildi. Ben öldürürüm ve can veririm. Pasukta söylendiği gibi: "Sizi mezarlarınızdan kaldıracam" (Yehezkel 37:12). Ezdim – sizi sürekli bir yerden bir yere göçebe bir sürgün hayatı yaşamaya mahkûm ettim. Ama yine Ben iyileştireceğim (p. 39). Pasukta söylendiği gibi: "Tanrı'nın, Halkı'nın kırığını saracağı ve darbesinin eziğini tedavi edeceği günde..." (Yeşayau 30:26). Elimi yeminle kaldıracam ve diyeceğim: Ebediyen yaşadığım nasıl kesinse, aynı kesinlikle söylüyorum ki (p. 40), her ne kadar sürgün zamanında kılıcımın ışıltısını – ama ağsını değil! – Yisrael'e karşı bile idiysem de, her ne kadar Yisrael'e karşı Elim yargıyı sıkıca kavradıysa ve onları sertçe cezalandırdıysam da (p. 41) – yine de, Yisrael'e uyguladıkları intikamın aynısını hasımlarıma geri vereceğim. Pasukta söylendiği gibi: "Edom'un Yeuda Ailesi'ne karşı intikam aldığı sırada yaptıklarına karşılık ... Edom'dan intikamımı Halkım Yisrael'in eliyle alacağım" (Yehezkel 25:12-14). Ayrıca Bana karşı nefret besleyenlere de kısasa kısas ödeme yapacağım. Pasukta söylendiği gibi: "Sen nasıl yaptıysan, sana da öyle yapacağım; hak ettiğin başına dönecektir!" (Ovadya 1:15). "Sarhoş edeceğim oklarını kandan ve kılıcım yiyecek et..." (p. 42). Bunun sonucunda hem uluslar hem de Tanrı'nın Halkı, Tanrı'nın oklarını ve kılıcını methedecekler. Uluslar methedecek – zira Tanrı'nın herhangi bir haksızlık yapmadığını bilecekler onları haklı yere cezalandırdığını kabul

Krallığı da fiziksel yeryüzü üzerinde belirgin bir hal alacaktır (krş. Yeşayau 66:20 v.d.).

Diğer uluslara hitaben yapılan “*Şad edin ey uluslar, Halkı’nı*” uyarısı, Tanrı’nın Torası’nın, tarihin gidişatı içinde, dünyanın her yerine dağılmış olan taşıyıcılarının aracılığıyla yayılıp, dünya uluslarına mal olmuş olacağı varsayımının gerçekleştiğini temel almaktadır. Bu şekilde söz konusu uyarı, diğer ulusların bilgisine ulaşmış demektir, zira bu kitap, insanlığa Tanrı bilgisini ulaştıracak, Tek Tanrı’yı ve bunun gerektirdiği gerçekleri – insanlar arasındaki eşitlik ve kardeşliği, adaletsel yükümlülükleri ve insaniyeti – tanıttacaktır. Bunun bir sonucu olarak söz konusu uyarının anlaşılmasının, ona uygun davranılmasının ve gittikçe yaklaşan gerçekleşmesinin yolu hazırlanmış olacaktır. Tüm bunlar bize bir noktayı öğretmektedir: Yisrael Halkı, ulusların arasına gittiğinde bu Kitaplar Kitabı’nı da beraberinde getirmiştir ve bu kitabın etkisiyle diğer halkların gözlerine aydınlık vermekte ve onlara ahlak yollarını öğretmektedir. Sonuç olarak Yisrael Halkı, kurtuluşa – hem kendisinin hem de insanlığın kurtuluşuna – giden yolu bizzat açmaktadır. Böylece “[*Tanrı’nın*] Halkı, tüm Dünyası için kefarete sağlayacaktır”.

❧ **Sonuç.** Ramban bu şarkı hakkındaki açıklamalarını şu sözlerle tamamlar:

“Ve işte, bizler için gerçek ve güvenilir bir tanık teşkil eden bu şarkı, başımıza gelen her şeyi açık bir şekilde ifade etmektedir. Şarkı öncelikle Kutsal ve Mübarek Tanrı’nın, bizi Kendi Payı olarak olmasından beri bizlere göstermiş olduğu şefkati hatırlatmıştır. Ardından çölde bize yapmış olduğu iyilikleri, büyük ve kuvvetli ulusların topraklarını bize miras olarak vermesini, burada bize sağladığı iyilik, zenginlik ve onurun çokluğunu, ama tüm bu iyiliğin bolluğu içinde Bene-Yisrael’in putperestlik suçunu işleme suretiyle Tanrı’ya ihanet ettiğini hatırlatmıştır. Sonra Tanrı’nın Huzuru’nda onlar hakkında oluşan ve kendi ülkeleri içinde başlarına salgın hastalıklar, kıtlık, vahşi hayvanlar ve kılıcı getirmesine ve ardından onları dünyanın dört bir yanındaki tüm köşelerine saçmasına neden olan öfkeyi hatırlatmıştır. Gayet iyi bilinmektedir ki tüm bunlar meydana gelmiş ve gerçekleşmiştir.

“Şarkı ayrıca Tanrı’nın, hasımlarına intikamla karşılık vereceğini, Kendisi’ne nefret besleyenlere yaptıklarının bedelini ödeteceğini söylemiştir. Bahsedilenler, Yisrael’e eziyet eden düşman uluslardır. Tanrı onları cezalandıracaktır, çünkü bu ulusların Yisrael’e yönelik düşmanlığının temelinde, Bizzat Tanrı’ya yönelik nefretleri olmuştur. Öyle

ya, Yisrael’den tıpkı onlar gibi puta taptıkları için nefret edecek değillerdi! Nefretlerinin temelinde, Yisrael’in onlardan farklı olması, onlardan farklı bir yaşam sürmesi, Kutsal ve Mübarek Tanrı’ya hizmet ederek O’nun emirlerini gözetmesi, onlarla evlenmemesi, kurbanlarının etlerinden yememesi, onların putperest yaşamlarını aşağılaması ve putperestliğe dair her şeyi ortadan kaldırma kararlılığıydı. [Putperestlik sonraları Yisrael içinde de yayılmış olmasına rağmen, Yisrael Kenaan Ülkesi’ne ilk yerleştiği dönemlerde bariz bir şekilde putperestliğe karşı bayrak açmış ve başka ulusların tarih boyunca gösterdiği düşmanlığının temelleri bu şekilde atılmıştı. Dolayısıyla Yisrael, kendisine yaraşır şekilde yaşamasa bile, diğer ulusların gözünde tarih boyunca Tek Tanrı’ya bağlılığın simgesiydi ve düşmanların her fırsatta onları hedeflemesinin sebebi buydu.] Pasukta söylendiği gibi: ‘*Çünkü gün boyunca Senin için öldürüldük, kesimlik koyun gibi sayıldık*’ (Teilim 44:23). Sonuç olarak diğer uluslar bize tüm bu kötülükleri, aslında Tanrı’ya yönelik nefretleri nedeniyle yapmışlardı. Böylece Tanrı’nın “düşmanlarım ve hasımlarım” derken kastettiği bu uluslardır ve onlardan intikam alacaktır.

“Şu açıktır ki, şarkı, gelecekte olacak kurtuluş hakkında garanti vermektedir. Nitekim II. Bet-Amikdaş’ın inşası [yani ilk sürgün olan Babil Sürgünü’nün bitimi] sonrasında, diğer uluslar Tanrı’nın Halkı’nı şad etmiş değildir. Aksine onlarla alay etmişlerdi (bkz. Nehemya 3:34). Ve o günlerde Tanrı, düşmanlarından intikam almamış, halkı da toprağına kefarete sağlamamıştı.

“Ve işte, bu şarkıda *teşuva* ve ibadet konusunda koşul yoktur. Daha ziyade bu şarkı Yisrael’in kötülükler yapacağı, Mübarek Tanrı’nın onları gazabıyla sertçe cezalandıracığı, ama hatıralarını tamamen silmeyeceği, sonra Yisrael hakkındaki kararını değiştirip düşmanları sert, büyük ve kuvvetli kılıcıyla cezalandıracığı ve Kendi İsmi’nin Onuru uğruna günahlarımızı sileceği konularında bir tanıklık belgesidir. Öyleyse, bu şarkı, inkârcılara nispet, gelecekteki kurtuluşun açık bir garantisidir.

“*Sıfre*’de de Aazinu Şarkısı ile ilgili olarak şöyle denmektedir: ‘[Bu] Şarkı büyüktür, zira içinde şimdi vardır, geçmiş vardır, gelecek vardır, bu dünya vardır ve Gelecek Dünya vardır.’ [Başka bir deyişle, yukarıda farklı açılardan ama sadece basit metinsel anlam düzeyinde ele aldığımız Aazinu Şarkısı, bunun ötesinde son derece derin mesaj ve bilgileri satır ve harflerinin arasında gizli tutar.] Tora ‘*Moşe geldi ve bu şarkının tüm sözlerini halkın duyacağı şekilde söyledi*’ (p. 44) derken buna işaret etmektedir. [Basit anlamda “tüm”

üzerindeki üstünlüğünüzü, onlara yaptığınız baskıyı kabul edilebilir düzeyin ötesine taşımayın! Zayıfların, kuvvetlilerin arasına saçılması, her şeyden önce kuvvetliler için ciddi bir sınav niteliği taşır. Bu sınav, kuvvetlilerin, kuvvetli oldukları bu ortamda insanlık değerlerine ve adalet duygularına ne kadar bağlı kalacakları konusundadır. Ne de olsa, insaniyet ve adalet duyguları, karşılık verme gücüne ve fırsatına sahip olanlara değil, ancak zayıflara karşı nasıl davranıldığına bakılarak anlaşılabilir. Bu nedenle Yisrael'e yönelik tutumunuzda ölçülü olmalısınız. Zira elbet bir gün gelecek, *Aşem, Halkı'nın davasını eline alacak* (p. 36 açk.) ve sürgün yılları boyunca Halkı'nın diğer uluslardan ne tip bir tavır gördüğünü yargılayacak. Ve Yüzü'nü sakladığı ve hiçbir şey görmüyormuş gibi bir tavır takındığı uzun sürgün boyunca, Halkı'nın – kullarının – her şeyini kaybettiğini, elinde geleceğini tekrar kurmasına yardımcı olacak çok veya az değere sahip hiçbir şey kalmadığını, başka bir deyişle p. 23-25'te tanımlanan eziyetlerin Yisrael'i sıfır noktasına getirdiğini tespit edince, kulları hakkındaki kararını değiştirecek (p. 36 açk.). Fakat Tanrı aynı zamanda Yisrael'e de geçmişte önem verdiği, ilahi güçler atfettiği putlar, yabancı ilahlar, kültür ve felsefelerin de ne kadar boş ve dayanaksız olduğunu göstermiş olacak ve tüm bunlara nasıl itibar ettiğini, itibar ettiği tüm bu güçlerin sürgün boyunca nasıl olup da kendisine yardım etmediğini sorarak yaptığı yanlış Yisrael'in yüzüne vuracak (p. 37-38). Onlara gerçekçi üstüne basa basa hatırlatacak: "*Görün, şimdi ki, umudunuzu bağladığınız her şeyin boş olduğu artık ortaya çıktı. Size herhangi bir yerden yardım gelme olasılığı yok: Ben, Benim! – Ben'den başka Ben yok! Geçmişte Benimle eşdeğer sandığınız hiçbir şey Ben değil! Ebediyen değişmeyen Yegâne gerçek Varlık Benim! Benimle karşılaştırıldığında hiçbir şeyin hükmü yoktur; dolayısıyla tarih boyunca meydana gelen her şeyi, yalnızca ve yalnızca Benim yaptığımı anlayın. Tüm yaşam ve varoluşun ezeli ve ebedi kaynağı Benim. Öldürürüm ve sonra tekrar hayata döndürürüm. Size sert darbeleri vuran Benim ve sizi yalnızca Ben tedavi edeceğim. Başka zahiri güçlere itibar ederek kendinizi egemenliğimden ve yönetimimden özgür kılabileceğinizi sanmıştınız; ama Elimden kurtaracak yoktur! İşte, görüyorsunuz; egemenliğim altından çıkmanıza izin vermedim ve sizi tamamen sahipsiz bırakmadım. Sadece uzun ve çetrefilli bir yola – zorlu ve eziyet dolu bir yola – soktum sizi; ama şimdi sizi başka hiçbir güçle ortaklık etmediğim yönetimim ve egemenliğim altına geri alıyorum! (p. 39). Nitekim Elimi göklere uzatıyorum ve onlara, sizi geçmişte cezalandırırken nasıl aracı*

olmalarını emretmişsem, şimdi de sizin yeni bir yaşam için canlılık kazanmanızda görevlerini yerine getirmelerini emrediyorum ve diyorum: Ben dünya için yaşıyorum! (p. 40 açk.) Dünyanın ve yaratılanların iyiliği için buradayım. Ve bu sadece Yisrael için değil tüm uluslar için geçerli. Dolayısıyla diğer uluslara tavsiyem yol yakinken günahkâr ve zalim tutumlarını bir an önce terk etsinler. Zira eğer bunu yapmazlarsa ve yargımı infaz etmek üzere kılıcımı bilememi gerektiren aşamaya gelirse, eğer egemenliğim ve Toram'ın egemenliği karşısında "düşman ve hasım" olma hallerini sürdürürler ve onlara, gerek Yisrael'e gerekse de diğer korumasızlara karşı gösterdikleri acımasızlığın karşılığını aynı şekilde ödemem gerekirse, adaletin gereği, intikamının kanlı ve gaddarca olması gerekecektir (p. 41). Çünkü onlar sadece savaş sırasında cesetlerin kanını dökmekle kalmadılar, ayrıca tutsak aldıklarını da zalimce öldürdüler. Buna karşılık Ben de oklarımı düşmanların kanyla sarhoş edeceğim. Onlar saldırıları sonucunda kestikleri başları kılıçlarına geçirerek etrafta dolaştırdılar. Buna karşılık Benim kılıcım da düşmanın bedenini yiyip tüketecek (p. 42). Bu nedenle size sesleniyorum ey, Yisrael'in içlerine saçılmış olduğu uluslar: Durum bu raddeye gelmeden önce Yisrael'i teselli edin. Ona gaddarca ve insanlık dışı şekillerde davranmayın; aksine onu neşelendirin, şad edin (p. 43). Size Yisrael'i neşelendirmeniz için üç sebep veriyorum: [1] *Çünkü yerde bırakmayacak kullarının kanını.* Yisrael sizin aranızda dağılmış bir koyun sürüsü gibi yaşarken bile Bana bağlılığını yitirmede, Benim kulum olarak kaldı. Ve Yisrael'in Tanrısı, kullarının akan her damla masum kanının intikamını alacaktır. [2] *Çünkü intikamla karşılık verecek hasımlarına.* Tanrı, insanlığa ve adaletin gereklerine karşı her türlü tecavüzün hesabını soracak ve bunu yaparak Kendi adalet merkezli egemenliğini inkâr edencesine davrananlara, yaptıklarının bedelini ödetecektir. [3] *Ve çünkü kefarete sağlayacak Halka, Toprağı için.* Yisrael, tüm dünya için kefarete sağlayacaktır. Diğer uluslar Tanrı'nın Halkı'na yönelik tavırlarını iyileştirdikleri zaman Tanrı'nın Torası'nın ahlak taleplerine de uygun davranmış olurlar; zira bu şekilde, Tanrı'nın fiziksel dünya üzerindeki egemenliğini kabul ettiklerini ifade etmiş olurlar. Öte yandan tarih boyunca Tanrı'nın egemenliğini inkâr eden uluslar, adalet değerlerine ve insanlığa da aykırı davranmışlardır. Bu günahlar insanoğlunun toprağı üzerinde çoğalmıştır, ama tarihin sonundaki kefaretle bunlar sona erecektir. Yisrael'e yönelik tavır, Tanrı'ya yönelik tavrın bir ölçütü olacaktır ve diğer uluslar Yisrael'i ezip onlar üzerinde baskı kurmaktan vazgeçtikleri zaman, Tanrı'nın

44 מד ויבא משה וידבר את-כל-דברי השירה-הזאת באזני העם הוא והושע בן-נון:

çok daha ötesinde bilgiler ve sırlar içermesinin çarpıcı bir örneğidir.

44. Moşe geldi – Tora daha önce “Moşe gitti” (31:1) demiş ve Moşe’nin, ölümünden önce hem halkla vedalaşmak hem de onlara ölümünden önce istek ve talimatlarını iletmek için tüm kabilelere teker teker gittiğini belirtmiştir. Şimdi de “Moşe geldi” demektedir. Böylece Moşe kamp içindeki turunu tamamladıktan sonra *Mişkan*’a gelmiş halk da oraya toplanınca Aazinu şarkısını söylemiştir (İbn Ezra).

Halkın duyacağı şekilde – Tam çeviriyle “*halkın kulaklarının içine*”. Tanrı daha önce “[Aazinu Şarkısı’nı] Bene-Yisrael’e öğret [ve] ağızlarını ona alıştır” (31:19) demişti. Dolayısıyla her ne kadar Moşe’nin şarkıyı halka söylediği belirtilmişse de (p. 30), şarkıyı bir kere söylemek “onu öğretmek” için yeterli değildir. Bu nedenle Moşe şarkıyı halkın tümüne söyledikten sonra, Yeoşua ile birlikte halkın farklı kesimlerine, duydukları şarkının içeriğini, ne gibi konular ve ne tür derin bilgiler içerdiğini öğretmiştir. *Sifre*’de belirtildiği gibi Moşe, şarkıyı halkın kulaklarının içine iyice sokmuştur (Hirsch; *Daat Mikra*).

Bazı kaynaklara göre Moşe Aazinu Şarkısı’nı toplam üç kez söylemiştir. Önce kendi çevresindekilere (31:22), sonra ileri gelenlere (31:28) ve son olarak da tüm halka (31:30) (Abravanel).

Söyledi – Tam çeviriyle “*konuştu*”. Sıradaki pasukta geçen “*söylemeyi*” sözcüğü de aynı şekilde: “*konuşmayı*”.

O ve Oşe bin Nun – Bu sözler “[*şarkının sözlerini ... söyledi*]” ifadesine değil, özellikle “*geldi*” fiiline yöneliktir; nitekim Tanrı, daha önce Moşe’ye Yeoşua’yla birlikte *Mişkan*’a gelmesini emretmişti (bkz. 31:14). Ama sıradaki pasuktaki “Moşe ... söylemeyi tamamladı” sözlerinden anlaşıldığı üzere şarkıyı yalnız Moşe söylemiştir (Raşbam; *Behor Şor*; *Daat Mikra*). Başka bir görüşe göre ise şarkıyı önce Moşe söylemiş, sonra da Yeoşua tekrar etmiştir (İbn Ezra).

Moşe’nin yaşamının son günü bir *Şabat* günüydü ve bu günde Bene-Yisrael’e iki yönetici liderlik

etmiştir. Yönetim birinden alınıp hemen diğerine aktarılmıştır. Böylece ölene kadar Moşe’nin yaptığı yöneticilik görevi, o öldükten sonra Yeoşua’ya verilmiştir (*Talmud – Sota* 13b). Ancak Yeoşua başa geçince halkın ona, “Öğretmenin hayat-tayken başını bile kaldıramıyordun” diyip onun otoritesini kabullenmemesi olasılığı nedeniyle Moşe Yeoşua’nın, kendisi hayattayken bile halkın yöneticisi olabilecek konumda olduğunu vurgulamayı gerekli görmüştür. Bu amaçla henüz hayattayken, Yeoşua’nın yanına, onun halka vereceği dersleri halka öğretecek bir *Meturgeman* atayarak, onun yüksek konumunu halkın huzurunda tartışmasız bir şekilde vurgulamıştır [Eski dönemlerde Tora otoriteleri derslerini alçak sesle verirlerdi ve bunu halka *Meturgeman* adı verilen bir görevli yüksek sesle aktarırdı. Bir kişinin yanında *Meturgeman* olması onun yüksek konumunun belirtisiydi] (*Sifre* 305; Raşi; krş. İbn Ezra; bkz. Bamidbar 27:18 açık.).

Yeoşua’nın burada, Moşe’nin ona bu ismi vermesinden (bkz. Bamidbar 13:16) önceki ismi olan “Oşe” ile anılması dikkat çekicidir. Bu kulanim, Oşe’nin yüksek konuma getirilmesi sebebiyle kibirlenmediğini ve kendisini, bu özel isimle onurlandırılmadan önceki çocukluk halinden farklı görmediğini vurgulamayı amaçlamaktadır (*Sifre* 334; Raşi; Hirsch). Başka bir görüşe göre Moşe Yeoşua’ya bu ismi bir onur ve büyüklük işareti olarak vermiştir; ama Tora, Yeoşua’nın kendisine bu ismi vererek söz konusu şerefi bahşeden kişiyle yan yana anıldığı bir ortamda onu bu isimle anmayı doğru bulmamıştır (*Or Ahayim*).

[148. Şarkının Halka Sunuluşu]

⁴⁴ Moşe geldi ve bu şarkının tüm sözlerini halkın duyacağı şekilde söyledi – o ve Oşe bin Nun.

sözcüğü gereksizdir. Ama Tora bu sözcüğü kullanarak, Moşe'nin, şarkıyı – basit düzeyde görülen veya görülmeyen – tüm içeriğiyle birlikte söyleyip öğrettiğini vurgulamaktadır.] Şarkı az sözcük içermesine rağmen tarih boyunca meydana gelecek her şeyi kapsamaktadır. O kadar ki, eğer bu şarkı bir astrologun gelecekle ilgili sözlerini içeren mektubu olsaydı bile, ona inanmak yerinde olurdu, zira [tarihin sonunda gerçekleşecek olan Son Kurtuluş haricindeki] tüm sözleri harfiyen yerine gelmiş, tek bir söz bile boşa gitmemiştir. Bizler de Tanrı'nın, Evi'nin tümünde güvenilir olan peygamberi [Moşe] (bkz. Bamidbar 12:7) aracılığıyla aktardığı sözlerinin tümünün gerçekleşmesini tüm kalbimizle ve büyük bir imanla bekliyoruz.”

Ramban'ın kapanış sözleri buraya kadardır. Ancak kullandığı bir cümle çok dikkat çekicidir: “*Şarkı az sözcük içermesine rağmen tarih boyunca meydana gelecek her şeyi kapsamaktadır.*” Bu çok iddialı bir ifadedir. Ramban açık bir şekilde, Aazinu Şarkısı'nın, tarih boyunca meydana gelecek her şeyi açık ya da ipuçları yoluyla içerdiğini söylemektedir. Bu nasıl mümkün olur?

Bu soruya cevap veremeyeceğiz; ancak bu konuda meydana gelmiş şu olayı aktarmak ilginç olacaktır:

Ramban'ın son derece yetenekli olan Rav Avner adlı genç bir öğrencisi vardı. Birden, açık hiçbir sebep olmaksızın bu genç, hocasının rehberliğini terk etmiş ve Yahudilik'le olan tüm bağını koparmıştı. Çevredeki İspanyol toplumuna kolayca asimile olmuş, zekâsı ve etkili kişiliği sayesinde kısa süre içinde önemli konumlara yükselmişti.

Oldukça yüksek bir mevki elde ettikten sonra bir *Yom Kipur*'da, eski hocasını çağırttı. Ramban, öğrencisini *teşuva* yapmaya sevk edebilme ümidiyle bu çağrıyı kabul etti ve onun huzuruna çıktı.

Ramban geldiği zaman Rav Avner bir domuz alıp onun önünde kesti, pişirdi ve büyük bir iştahla mideye indirdi. Sonra da Bilge'ye sordu: “Şu birkaç dakika içinde *Karet* ile cezalandırılacak kaç günah işledim?”

“Dört” diye cevap verdi Ramban.

“Yanıliyorsun” diye cevabı yapıştırdı öğrencisi. “Bu tipteki beş yasağı deldim ben!” Sonra da bu söylediğini, sistematik bir analizle ve büyük bir vukuf gösterisiyle, *Talmud*'dan ve sonraki dönemlerde yaşamış otoritelerden kanıtlar getirerek kanıtladı ve sonunda Ramban, onun görüşünü kabul etmek zorunda kaldı.

“Bu kadar bilgili ve zekiysen neden gerçek inancı terk ettin?” diye sordu ona Ramban.

“Senin yüzünden!” diye cevapladı Rav Avner. “Bir derste, Aazinu Şarkısı'nın, tarih boyunca meydana gelecek her şeye yönelik imalar ve ipuçları içerdiğini ama bunları görebilmek için Tanrısal yardıma ihtiyaç olduğunu söylediğini duydum. Bu kadar mantık dışı bir iddiayı kabul etmem mümkün değildi. Bu yüzden hem sana, hem Tora'ya ve nihayet hem de Tanrı'ya olan inancımı kaybettim.”

“Söylediğim gerçektir ve bunu sana kanıtlamaya hazırım” diye cevap verdi Ramban.

Bunun üzerine Rav Avner ona meydan okudu: “Benim şahsi varlığım hakkında ne ipucu var?”

Ramban tüm kalbiyle Tanrı'ya dua etti ve dudaklarından şu sözler döküldü: “**Afeem, Aşbita Meenoş Zihram** – [Dünyanın] Köşelerine Saçayım Onları; İnsan [İrki İçinde] Hatıralarına Son Vereyim” (bkz. p. 26 açk.). Bu sözcüklerin [İbrance yazılıştaki] üçüncü harfleri senin ismini veriyor: [Sırasıyla *Alef, Bet, Nun, Reş* =] *Avner!*” Rav Avner irkilmişti. Bir anda başından kaynar sular dökülmüş gibi hissetti. Pişmanlık duyguları tüm bedenini kapladı ve ezik bir şekilde “Günahlarımı nasıl onarabilirim?” diye sordu. “Pasuğun sözlerini uygula” diye cevapladı Ramban. “Dünyanın uçlarına kadar git ve ardında varlığını hatırlatacak hiçbir şey bırakma.”

Kısa bir süre sonra Avner direksiz ve kaptansız bir tekneyle limandan ayrıldı ve kendisinden bir daha haber alınamadı (*Sefer Kav Ayaşar* 23; *Meam Loez*).

Aazinu Şarkısı'nın tarihteki herkesi ve onlarla ilgili ayrıntıları içermesi aklın alamayacağı bir şeydir ve bu sadece Tanrı'nın eseri olan mucizevi bir metin için doğru olabilir. Avner olayı, Tora metninin, insan gözüyle ilk bakışta görülebileceğin

מה ויכל משה לדבר את-כל-הדברים האלה 45
 אל-כל-ישראל: מו ויאמר אלהם שימו לבבכם לכל-הדברים 46
 אשר אנכי מעיד בכם היום אשר תצונו את-בניכם לשמר
 לעשות את-כל-דברי התורה הזאת: מו כי לא-דבר רק הוא 47
 מכם כי-הוא חייכם ובדבר הזה תאריכו ימים על-האדמה אשר
 אתם עברים את-הירדן שמה לרשתה: פ מפטיר

bile, *hayatımızdır* – hem bu dünyadaki hem de Gelecek Dünya'daki yaşamınızın anahtarıdır (Rabenu Behaye).

Sözcük gerçek anlamında da değerlendirilebilir: “Tora’da boş [yani gereksiz yere yazılmış] olan hiçbir şey yoktur”. Hahamlarımız buna örnek olarak “*Lotan’ın kızkardeşi Timna’dır*” (Bereşit 36:22) ifadesini gösterirler. İlk bakışta bu ifade hiçbir şey öğretiyor görünmemektedir. Bizim için bu bilgi çok mu önemlidir? Ama bu, başka pasukların ışığında öğreticidir. Öncelikle, bu pasuk kendi bağlamında Timna’nın kendi döneminin önemli ailelerinden olan Hori ailesinin asil bir üyesi olduğunu söylemektedir. Ama Tora bunun biraz öncesinde “*Timna, Esav’ın oğlu Elifaz’ın odalıydı*” demektedir (36:12). İki pasuk birleştirdiğinde akla bariz bir soru gelmektedir: Asil bir kız neden kendisi gibi asil birinin öncelikli eşi olmak varken gidip odalık olmuştur? Çünkü kendi kendine “Ben [Avraam’ın torunu Esav’ın oğlu olan] Elifaz’ın eşi olmaya layık değilim; bari odalığı olayım” diye düşünmüştür. Dolayısıyla Tora Timna ile ilgili ilk bakışta bizleri pek ilgilendirmeyen bu pasukları, Avraam’ı methetme amacıyla yazmıştır. Avraam o kadar saygın biriydi ki, çevredeki asil aileler bile bir şekilde onun ailesinin bir parçası olmak için yollar deniyorlardı (Sifre 336; Raşi). İşte bu örnek, sadece basit anlamda bile, Tora’da belirli bir mesaj içermeyen tek sözcüğün olmadığını göstermektedir. Bu basit anlam için doğruysa, Tora’nın sır düzeyindeki derin incelemeleri için de şüphesiz doğrudur.

İfadenin tam çevirisi “*Çünkü o sizden boş bir şey değildir*” şeklindedir. İbranice’de “X, Y’den dolu” yapısı, Türkçe’deki “X, Y açısından dolu” [=X, Y ile dolu] yapısıyla aynı anlama gelir. Bunun tersine “X, Y’den boş” dendiğinde, X’in Y açısından boş olduğu yani içinde hiç Y olmadığı belirtilmiş olur. Buradaki kullanım da aynı yapıdadır: “O sizden boş bir şey değildir – Tora’nın sözleri sizin doldurmadığınız, içeriğini oluşturmadığınız bir

şey değildir. Başka bir deyişle, Tora’yı anlamamız ve yerine getirmemiz konusundaki talep, sizin mevcudiyetiniz ve istekleriniz açısından değersiz değildir; aksine, tüm mevcudiyetiniz ve istekleriniz Tora’nın sözleri içine dâhildir. Benzer şekilde, Tora’nın tümü içinde, sizi konu etmeyen ve sizi ilgilendirmeyen hiçbir şey yoktur. Dolayısıyla Tora’da, kendisine kayıtsız kalmanızı haklı çıkarmak hiçbir nokta mevcut değildir. Tora’nın tüm sözlerinde, sizin mevcudiyetiniz ve istekleriniz için anlam ve önem içeren gerçekler vardır: “Tora’da boş, yani inceleyene bu dünyada ödül kazandıracak ve buna rağmen sermayesi [=mitsvadan kaynaklanan temel liyakati; hiç eksilmeden] Gelecek Dünya’ya kalacak nitelikte olmayan hiçbir şey yoktur” (Sifre) (Hirsch).

İbranice sözcük sıralamasına göre ifade “*Çünkü boş bir şey değildir o sizden*” şeklindedir. *Talmud* bu kullanımın bir gerektirmesini şöyle açıklar: “*Çünkü boş bir şey değildir o*; ve eğer siz onu boşmuş gibi görüyorsanız, bu sizdendir. [Görüş ve anlayış düzeyinizin henüz yeterli seviyeye ulaşmış olmasından kaynaklanmaktadır (Rabenu Behaye). Veya] Tora’yı gerektiği gibi öğrenmemenizin, onun üzerinde çaba göstermemenizin bir sonucudur” (*Talmud Yerusalmi* – Pea 1:1). Bundan bir prensip de öğrenilir: Bir *Bet-Din* herhangi bir konuya gereken ciddiyeti vererek eğildiği takdirde, onun çözümünü mutlaka bulacaktır (a.y.).”

Hayatınızdır o – Bkz. 30:15-16 ve 30:19-20. Ayrıca pasukta söylendiği gibi: “*Tanın korkusu ömür katar*” (Mişle 10:27). “Anlamsız veya önemsiz görünen bir öğreti veya mitsva bile yaşam kalitenize inanılmaz bir bilgelik ve derinlik katacaktır” (*Meam Loez*). Tora’ya bağlılık Bene-Yisrael’in kendi ülkesinde huzur içinde yaşamasının da anahtarıdır. Bunu yapmadıkları takdirde sürgüne gidip ıstırap dolu bir yaşam sürmek durumunda kalacaklardır (İbn Ezra).

Talmud bu ifadeyi açar: “Ne zaman hayatınızdır o? Onun üzerinde samimi bir çaba gösterdiğiniz zaman” (*Talmud Yerusalmi* – Pea 1:1).

⁴⁵ Moşe tüm bu sözleri Yisrael'in tümüne söylemeyi tamamladı

⁴⁶ ve onlara, “[Haklarında] Sizi uyardığım tüm sözlere dikkatinizi verin” dedi, “çünkü çocuklarınıza, bu Tora'nın tüm sözlerini özenle yerine getirmelerini emretmelisiniz.

⁴⁷ Zira sizin için boş bir şey değildir o; çünkü hayatınızdır o! Ve onu miras edinmek üzere oraya [doğru] Yarden'i geçmekte olduğunuz toprağın üzerindeki ömrünüzü bu konu sayesinde uzun kılacaksınız.”

45. Tüm bu sözleri – Aazinu Şarkısı'nın sözlerini (*Daat Mikra*).

46. [Haklarında] Sizi uyardığım – İbranice *Meid*. Bu fiil hem “*uyarıda bulunmak*” hem de “*şahitlik etmek*” anlamına gelebilir. Dolayısıyla “*size karşı şahitlik ettiğim*” çevirisi de olasıdır. Krş. Şemot 19:21. Bu açıdan, Yahudi kanununda bir kişinin bir suç hakkında geçerli şahit olabilmesi için ön şart olarak suçu işleyeni uyarılmış olmasının gerekliliği de dikkat çekicidir (krş. Hirsch).

Moşe'nin bahsettiği, halka öğretmiş olduğu Tora'nın tüm sözleridir. Moşe söz konusu uyarıyı Aazinu Şarkısı ile yapmıştır: “Tanrı size, O'na hiçbir endişe olmaksızın hizmet edebilmeniz için nasıl rahat bir geçim sağlayacaksa, benzer şekilde O'nun niyetlendiği yaşamı sürmezseniz başınıza felaketler getirecektir” (Sforno).

Dikkatinizi verin – Tam çeviriyle “*kalbinizi yerleştirin*”. Bu “bir bilgiyi gerektiği şekilde kavramak üzere sebat ve ciddiyetle onun içeriğine odaklanma” anlamında bir deyimdir (Hirsch).

Moşe burada halka Tora'nın sözlerine eksiksiz bir dikkatle yoğunlaşmalarını emretmektedir. Kişinin gözleri, kulağı ve kalbi hep birlikte Tora sözlerine odaklanmalıdır.

Peygamber Yehezkel'e III. *Bet-Amikdaş*'la ilgili bir vizyon gösterilmiştir. Orada *Bet-Amikdaş*'ın ölçüleri gösterilmeden önce kendisine şöyle hitap edilmektedir: “*İnsanoğlu; sana göstermekte olduğum her şeyi gözlerinle gör, kulaklarınla dinle ve kalbini yerleştir [=dikkatini ver]...*” (Yehezkel 40:4). *Bet-Amikdaş* fiziksel, gözle görülür bir yerdir ve ölçülüp biçilebilir. Ama Yehezkel'e buna rağmen gözlerini, kulaklarını ve kalbini konuya odaklaması gerektiği önemle vurgulanmıştır. Durum böyleyse, [Raşi'nin sözleriyle] “bir saç teline asılı dağlar gibi olan” [=son derece karmaşık ve çözümlenmesi zor olan] Tora sözleri de şüphesiz en az bu kadar büyük bir dikkati gerektirecektir (*Sifre* 335; Raşi).

Özenle yerine getirmelerini – Tam çeviriyle “*yapmayı korumayı*”.

Emretmelisiniz – “Hayatınız boyunca bunları çocuklarınıza aktarmanızın yanında, hayatınızın sonunda da bu sözler hakkında onlara vasiyette bulunmalı, Tora'nın emirlerinden sapmama konusunda son derece dikkatli olmalarını emretmelisiniz” (Sforno). Bunun en güzel örneği Kral David'in oğlu Şelomo'ya verdiği vasiyettir (bkz. Melahim I 2:1-4).

❧ **Moşe'nin Yisrael'e Vasiyeti: Gençlere Tora Eğitimi.**

Moşe'nin, Ramban'ın söylediği üzere tüm tarihi kapsayan kehanetinin doruk noktası, bizim bunu çocuklarımıza aktarıp onlara bu konuda sıkı talimatlar vermemiz konusundaki gerekliliktir. Nitekim Tanrı, Avraam Avinu'yu da tam olarak, çocuklarına Tanrı hizmetine dair talimat vermekte göstereceği özen nedeniyle Kendisi'ne yakın bulmuştur (bkz. Bereşit 18:19).

Benzer şekilde *Mişna*'nın derleyicisi olan Rabi Yeuda Anasi, ölümünden önce öğrencilerine şöyle demiştir: “Gelecek nesillere önem verin. Onlar bizim için önemlidir. Biz Moşe Rabenu'dan büyük müyüz? O da bir Yahudi'nin, Tora mirasını kendi çocuklarına aktarmayı başaramaması durumunda kendi Tora öğreniminin çok az değerli olduğunu görmüş, ölümünden önce gençlerin eğitimi konusunu vurgulamıştı...” (*Sifre*; *Meam Loetz*).

Gerçekten de yeni nesillerin Tora eğitimi, nesiller boyunca Yahudi kültürünün en çok önem verdiği konu, Yahudilik'in devamlılığının da anahtarı olmuştur. Bunu ihmal edenler yavaş yavaş çözümlenip asimile olmuş, Tora eğitimi konusunda ödün vermeyenler ise Moşe Rabenu'dan beri aktarılagelen Tora meşalesinin sadık taşıyıcıları olmayı sürdürmüşlerdir.

47. Sizin için boş bir şey değildir o – Buradaki “boş” sözcüğü, “gereksiz, yararsız ve değersiz” anlamına gelebilir. Öyleyse ifadenin anlamı “Onun üstünde boşuna çabılıyor değilsiniz; çünkü çok büyük ödüller bu çabaya bağlıdır: Hayatınızdır o!” şeklindedir (Raşi). Veya “Size emrettiğim şey boş değildir. Buna dâhil olup sizin boş olduğunuzu düşündüğünüz herhangi bir şey

מִחַ וַיִּדְבֹּר

48

יִהְיֶה אֶל־מֹשֶׁה בְּעֵצָם הַיּוֹם הַזֶּה לְאֹמֶר: מִטְעָלָה אֶל־הָרֹהֵר הָעֵבְרִים

49

הַזֶּה הָר־נִבּוֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ וְרָאָה

אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנִי נָתַן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַחֲזָהּ: נִוְמַת בָּהָר

50

אֲשֶׁר אֶתָּה עָלָה שָׁמָּה וְהֶאֱסַף אֶל־עַמִּיךָ כְּאֲשֶׁר־לָמַת אֶהְרֹן אֲחִיךָ

בְּהָר הָהָר וַיֵּאֱסַף אֶל־עַמּוֹ:

karşıdan gören, yani şu ana kadarki liderliğinin tüm amacı olan Erets-Yisrael'i görebileceği bir yerde ölecektir (a.k.).

Avarim dağına – Bkz. Bamidbar 27:12 ve 33:47-48. Tora Bamidbar 33:47'de Bene-Yisrael'in "Avarim *dağlarında*, Nevo'nun önünde" kamp kurduğunu söylemişti. Anlaşılan Avarim birden çok dağ içeren dağlık bir bölgedir. Nevo da onun içinde ya da ona bitişik bir yer veya bölgedir ve Tanrı, Moşe'ye Avarim dağlarından Nevo tarafındakine çıkacağını söylemektedir: "Şu Avarim dağına – Nevo dağına – çık" (Daat Mikra).

Nevo dağına – Bkz. Bamidbar 32:2, 32:38, 33:47. Moşe Rabenu burada ölmüş ve gömülmüştür (bkz. 34:1).

Sifre ve Zoar (III:183a), Aaron, Miryam ve Moşe'nin her üçünün de aynı dağ sırasında gömüldüklerini kaydeder. Aslında üçünün birlikte gömülmeleri uygun olurdu, ama Tanrı onların farklı yerlerde gömülmelerine karar vermiştir, zira bu şekilde her biri, Bene-Yisrael'in gömüldükleri bölgede işlemiş oldukları günahlar için kefaretiler sağlayacaktır. Nevo dağı Moav Ülkesi içinde yer alır ve Moşe'nin oradaki manevi varlığı Baal Peor'da işlenen günah (bkz. Bamidbar Perek 25) için onarım sağlar. Aynı zamanda Yeriho'nun karşısındadır ve bu şekilde Moşe, Erets-Yisrael'e girişte ilk ele geçirilen bu yerin fethi sırasında halka ilham verecektir (Meam Loetz).

50. Aaron'un ... ölüp halkına katıldığı şekilde – Bkz. Bamidbar 20:22-28 ve 33:38. Aaron "Mitav Neşika – Tanrı'nın Öpücüğüyle Gerçekleşen Ölüm" olarak adlandırılan en ideal ölüm şekliyle ölmüştür (bkz. Bamidbar 20:27 ve 20:1 açık.). Moşe bunu görünce aynı şekilde ölmeyi arzu etmiştir ve şimdi Tanrı ona bu arzusunun kabul

edildiğini söylemektedir (Sifre 339; Raşi).

Öl – Sözcük emir kipindedir (Rabenu Behaye; Aderet Eliyau; Aktav Veakabala). Ancak bir kişiye ölmesini emretmeyi anlamak güçtür, zira ölüm bir kişinin elinde değildir. Bir insanın ruhunun bedeninden ne zaman çıkacağını tek belirleyicisi Tanrı'dır [Biraz derinlemesine düşünüldüğünde bu intihar eden biri için bile doğrudur, ama burada intihardan bahsedilmemektedir]. Bu nedenle İbn Ezra buradaki emrin "kendini ölmeye hazırla" anlamında olduğu görüşündedir.

Sforno'ya göre anlam "Ölümünü, Tartışma Suları'ndayken Bene-Yisrael'in içinde Bana karşı ihlalde bulunmanızın kefareti olarak üstlen. Bu sayede, kendin gibi dürüst ve örnek kişilerle birlikte ebediyen yaşayanlar zincirine katılacaksın" şeklindedir.

[149. Moşe'ye Ölme Vaktinin Geldiği Bildiriliyor]

⁴⁸ O gün içinde Tanrı, Moşe'ye şöyle konuştu:

⁴⁹ “Moav Ülkesi’nde Yeriho’nun karşısında [bulunan] şu Avarim dağına – Nevo dağına – çık ve Bene-Yisrael’e mülk olarak vermekte olduğum Kenaan Ülkesi’ni gör.

⁵⁰ Ağabeyin Aaron’un Or Aar’da ölüp halkına katıldığı şekilde, çıkmakta olduğun dağda öl ve halkına katıl.

Ömrünüzü ... uzun kılacaksınız – Tam çeviriyle “günlerinizi uzatacağız”.

Bu konu – Veya “bu söz”.

48. O gün içinde – Şarkıyı söylediği gün içinde (İbn Ezra). İbranice **Beetsem Ayom Aze**. Tam çeviriyle “*bu günün kuvvetinde*”. Yani “o gün devam ederken” veya “günün [=gün ışığının] en kuvvetli olduğu vakitte” (bkz. Bereşit 7:11).

Tora’nın daha önce sıradaki pasuklarda yer alanlara benzer ifadeler kullandığını görmekteyiz: “*Şu Avarim dağına çık ve Bene-Yisrael’e verdiğim Ülke’yi gör. Onu göreceksin, [ardından] sen de tıpkı ağabeyin Aaron gibi halkına katılacaksın. Zira Tsin çölünde cemaatin [Tanrı’yla] tartışması sırasında Beni onların gözleri önünde sularla kutsal kılınarak Sözüm’e itaatsizlik etmişsiniz...*” (Bamidbar 27:12-14). Tanrı’nın oradaki sözleri, şimdi anlatılan olay hakkında ön bilgi niteliğindedir. Tora şimdi “*bu gün içinde*” diyerek, Tanrı’nın orada ön haberini verdiği üzere Moşe’nin Avarim dağına çıkarak Erets-Yisrael’i görmesi ve orada Aaron’un öldüğü şekilde ölmesinin vaktinin bu noktada geldiğini vurgulamaktadır.

Buradaki **Beetsem Ayom Aze** ifadesi Tora’nın birçok yerinde geçmektedir; ama bunlar arasında üç yer birbiriyle temasal benzerlik gösterir. [1] Bunların ilki Noah’tır. Noah Büyük Tufan öncesinde ünlü gemisini inşa ederken, neslinin insanları “Filanca şey üzerine yemin ediyoruz ki, [Noah’ın gemiye girmek üzere olduğunu] hissettiğimiz zaman ona bir fırsatı vermeyeceğiz. Dahası, elimize balyoz ve baltalar alıp gemide gedikler açacağız” diyorlardı. Tanrı buna karşılık “Siz öyle diyorsunuz; ama Ben Noah’ı gemiye günün en aydınlık vaktinde sokacağım. Ve eğer gücünüz yetiyorsa gelin durdurun!” demiştir. Buna bağlı olarak pasuk orada aynı ifadeyi kullanmıştır: “*Noah – oğulları Şem, Ham ve Yefet; eşi ve üç gelini de yanlarında olmak üzere – gemiye günün en aydınlık vaktinde girdi*” (bkz. Bereşit 7:13 ačk.). [2] İkinci örnek Mısır Çıkışı’dır. Mısırlılar

da “Filanca şey üzerine yemin ediyoruz ki, [Bene-Yisrael’in] çıkmak üzere olduklarını hissettiğimiz anda onların çıkmasına izin vermeyeceğiz. Dahası elimize kılıçlar ve başka silahlar alıp onları öldüreceğiz” diyorlardı. Tanrı buna karşılık “Ben onları günün tam ortasında çıkaracağım ve kimin gücü yetiyorsa gelsin engellesin” demiştir. Bunun sonucunda pasuk orada da aynı ifadeyi kullanmıştır: “*Bu günün en aydınlık vaktinde oldu: Tanrı, Bene-Yisrael’i organize gruplar halinde Mısır Ülkesi’nden çıkardı*” (bkz. Şemot 12:51 ačk.). [3] Burada da benzer bir durum söz konusudur. Bene-Yisrael “Filanca şey üzerine yemin ediyoruz ki, [Moşe’nin] ölmek üzere olduğunu hissettiğimiz zaman onu bırakmayacağız. Bizi Mısır’da çıkaran, bizim için denizi yaran, bize Man yağdırtan ve sülünleri getiren, mucizevî kuyudan su çıkaran ve bize Tora’yı getiren o. Onu bırakmayacağız” diyorlardı. Tanrı buna karşılık “Onu günün tam ortasında alacağım” demiştir. Pasuk da bu nedenle Tanrı’nın Moşe’ye ölümü konusundaki emri günün en aydınlık zamanında verdiğini söylemektedir (*Sifre* 337; Raşi).

Bene-Yisrael, Moşe’ye belki de en çok şimdi; Tora temelli yaşamı orada gerçeğe dönüştürmek üzere Erets-Yisrael’e gireceği zaman ihtiyaç duyuyordu. Bunun yanında, 34:7’de açıkça belirtildiği üzere Moşe’nin fiziksel ve manevi yetilerinde hiçbir eksilme yoktu. Dolayısıyla Moşe’nin ölümüne giderken en azından isteksiz olması ya da istemediği bir şeyi yapmaya mecbur edilen birinin duygularını taşıması belki anlaşılabilir. Ama Moşe, ölümüne, günün en aydınlık zamanında, kendisini Tanrı’nın İsteği’ne ve idaresine tüm özgür iradesiyle teslim ettiğinin açıkça görüleceği bir ortamda gitmiştir. Dünyevi yaşamında yaptığı her bir mitsvayı yerine getirirken özgür iradesiyle gösterdiği kusursuz itaat ve yükümlülük duygusunu, ölümüne giderken de aynı şekilde taşıymaktaydı (Hirsch).

49. Moav Ülkesi’nde, Yeriho’nun karşısında – Moşe Moav Ülkesi’nde, yani Erets-Yisrael’in dışında, ama [Erets-Yisrael’in içindeki] Yeriho’yu

נֹא עַל אֲשֶׁר מַעֲלֵתֶם בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי

51

יִשְׂרָאֵל בְּמִי-מְרִיבֶת קִדְשׁ מִדְּבַר-צֶן עַל אֲשֶׁר לֹא-קִדְשֵׁתֶם אוֹתִי

בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: נֵב כִּי מִנְּגִד תִּרְאֶה אֶת-הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא

52

תָּבוֹא אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-אֲנִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל: פ פ פ

“Bene-Yisrael’e vermekte olduğum Ülke’ye” şeklinde açıklama yapma ihtiyacı duyması da buna bağlıdır. “Ülke” hem fiziksel hem de manevi Erets-Yisrael’i kapsadığı için, hemen ardından sadece “*oraya girmeyeceksin*” denseydi, bu, Moşe sanki göklerdeki manevi dünyaya da giremeyecekmiş gibi bir anlam verirdi. Tanrı bu nedenle, Moşe’nin giremeyeceği kısmın, Bene-Yisrael’e o dönemde vermekte olduğu fiziksel Erets-Yisrael ile sınırlı olduğunu, ama manevi paralelinde onun da payının bulunduğunu vurgulamıştır.

Bahsedilen manevi Ülke tsadiklere mahsustur ve “**Erets Ahayim – Yaşam Ülkesi** [veya: Yaşayanların Ülkesi]” olarak bilinir. Roş Ašana ile başlayıp Yom Kipur’la sona eren “**Aseret Yeme Teşuva – On Teşuva Günü**” boyunca Amida duası içinde söylediğimiz “**Zohrenu Lehayim, Meleh Hafets Bahayim; Kotvenu Besefer Hayim, Lemaanah E-lo-im Hayim** – Bizî Yaşam İçin Hatırma Getir ey Yaşamı Arzulayan Kral; Bizî Yaşam Kitabına Yaz – Kendi Onurunu İçin ey [Daima] Yaşayan Tanrı” sözleri, her ne kadar dünyadaki fiziksel yaşamımızı konu ediyorsa da, aslında hedef söz konusu manevi dünyadır; zira bu dünyadaki yaşam, Gelecek Dünya’daki ebedi yaşama hak kazanabileceğimiz tek yerdir ve uzun fiziksel yaşama sahip birinin bu konuda daha fazla fırsatı vardır (Rabenu Behaye).

“**Kol Yisrael Yeş Laem Helek Laolam Aba** – Tüm Yisrael’in Gelecek Dünya’da Payı Vardır” Pasukta söylendiği gibi: “*Ve halkım – hepsi tsadiktir; ebediyen Ülke’yi miras alacaklardır*” (Yeşayau 60:21) (Mişna – Sanedrin 10:1). Ve pasukta söylendiği gibi: “*Bana sığın, Ülke’yi mülk edinecek ve Kutsal Dağ’ı miras alacaktır*” (Yeşayau 57:13). Bu pay ve mirasa layık olmamız Tanrı’nın İsteği olsun. Amen.

⁵¹ [Bu,] Tsin çölünde [yer alan] Kadeş'teki Tartışma Suları'nda Bene-Yisrael'in içinde Bana karşı ihlalde bulunduğunuz içindir – Beni, Bene-Yisrael'in içinde kutsal kılmadığınız içindir.

⁵² [Şimdi, dağa çık,] Çünkü Ülke'yi uzaktan göreceksin. Ama oraya – Bene-Yisrael'e vermekte olduğum Ülke'ye – girmeyeceksin.

51. Bene-Yisrael'in içinde – Tanrı, Moşe'nin [ve Aaron'un] Erets-Yisrael'e giremeyerek dışarıda ölmelerinin sebebini iki yönden açıklamaktadır. Moşe ile Aaron, hataları tam olarak her ne idiye, doğrudan Tanrı'nın Sözü'ne karşı bir davranışta bulunmuşlar (*"Bana karşı ihlalde bulunduğunuz için"*) ve aynı zamanda dolaylı olarak, Tanrı'nın, verdiği emirle niyetlendiği sonucun elde edilmesini engellemişlerdir (*"Beni kutsal kılmadığınız için"*). Ve bunu, her sebebin iki yönünde de önemle vurgulandığı şekilde *"Bene-Yisrael'in içinde"* yapmışlardır. Özel yaşamlarında değil, halkın içindeki faaliyetleri sırasında herkesin gözü önünde yapmışlardır (Hirsch). Olasılıkla en büyük sorun da budur.

Tartışma Suları – Bkz. Bamidbar 20:13.

Bana karşı ihlalde bulunduğunuz içindir – Kullanılan İbranice fiil *Maal*, "güveni boşa çıkarma", "görevi kötüye kullanma", "emanete ihanet" gibi anlamlara gelebilir. Raşi'ye göre buradaki anlam "Bana karşı ihlalde bulunulmasına neden olduğunuz ... Benim kutsal kılınmamama vesile olduğunuz için" şeklindedir. Bir başka görüşe göre: "Karakterinizin ve görevinizin kutsiyetine atfetme hakkına sahip olduğum itimadı haklı çıkarmadınız" (Hirsch).

Moşe ile Aaron'un burada değinilen hataları için bkz. Bamidbar 20:9-13 ve oradaki açıklamalar.

Beni ... kutsal kılmadığınız için – Burada "Beni" şeklinde çevirdiğimiz sözcük *Oti*'dir. Sözcük burada *Alef-Vav-Tav-Yod* harfleriyle yazılıdır. Ama Tora'nın başka yerlerinde bu anlamda kullanıldığında sözcük *Vav* harfi olmaksızın yazılmıştır. Rabenu Behaye bu nüansa dikkati çeker ve sözcüğün [*Alef-Vav-Tav* harfleriyle yazılan] *"Ot – İşaret"* ile bağlantı olduğunu ileri sürer. Sondaki *Yod* harfi ise birinci tekil şahıs iyelik ekidir: *"İşaretim"*. Böylece Rabenu Behaye buradaki ifadeyi şöyle açıklar: *"Bene-Yisrael'in içinde işaretimi kutsal kılmadığınız içindir"*.

Tanrı, Moşe'nin ölümünden her bahsettiği yerde bunun sebebi olan olayı da zikretmeye özen göstermiştir. Bu, Moşe'yi küçük düşürme değil, aksine, övme amaçlıdır; zira bu şekilde Moşe'nin ölümünün tek sebebinin bu olduğu vurgulanmaktadır (*Meam Loez*). Ayrıca bkz. Bamidbar 27:14 açık.

52. [Şimdi, dağa çık] Çünkü – Bu pasuk Moşe'nin, bulunduğu yerde ölmek yerine neden dağa çıkma zahmetini göstermesi gerektiğini açıklamaktadır (*Gur Arye*). Ya da *"[Dağa şimdi çık] Çünkü..."*. "Erets-Yisrael için büyük arzu duyduğumu biliyorum. Dağa çıkmanı bu nedenle söylüyorum, çünkü şimdi görmezsen hayattayken başka zaman göremeyeceksin" (Raşi).

"Benden iki şey istemiştin: '[1] Lütfen [izin ver, Yarden'i] geçeyim ve [2] Yarden'in ötesindeki iyi Ülke'yi, iyi dağı ve Levanon'u göreyim' (3:25). Erets-Yisrael'e geçme isteğini yerine getirmeyeceğim. Ama duanı tamamen cevapsız bırakmış olmamak için Ülke'yi görme isteğini kabul ediyorum" (*Daat Zekenim*).

Uzaktan – Ya da *"karşıdan"*. Ancak buradaki anlam böyle olamaz, zira bu, bariz bir şeyi boş yere söylemek olacaktır. Ne de olsa bir şeye bakıldığı sırada onun karşısında bir konumda bulunulduğu açıktır (*Gur Arye*). Dolayısıyla buradaki anlam *"uzaktan"* şeklindedir (Raşi; krs. Bamidbar 2:2).

Tanrı'nın burada Moşe'ye "Kenaan Ülkesi'ni" değil, "Ülke'yi" uzaktan göreceğini söylediği dikkat çekicidir. "Ülke" sözcüğü hem Erets-Yisrael'i hem de onun manevi dünyalardaki paralelini, hem yeryüzündeki Yeruşalayim'i hem de göklerdeki Yeruşalayim'i kapsar. Benzer şekilde *"görme"* fiili hem fiziksel olarak gözlerle görmeyi hem de zihinsel algıyı kasteder. Tanrı, Moşe'ye sadece Erets-Yisrael'i fiziksel olarak değil, onun *"karşısında"*, yani manevi dünyalarda yer alan paralelini de göstermiştir. Pasuğun *"Ülke'yi uzaktan göreceksin"* dedikten sonra sadece *"oraya girmeyeceksin"* demek yeterli olmasına rağmen,

פרשת וזאת הברכה א וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בָּרַךְ מֹשֶׁה אֶת־

הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ:

1

etmemiştir (Bamidbar 24:10). *Midraş*, Tanrı'nın Bilam'a "Sefil! Sen onlara *beraha* vermeyi istemiyorsun; bu nedenle Ben de onlara vermeye niyetlendiğim yedi *berahayı* sana tamamlatmaya-cağım. Halkın iyiliğini isteyen ve onları mübarek kılmayı iyi gözle karşılayan Moşe gelecek ve senin eksik bıraktığın dört *berahayı* tamamlayacak" dediğini aktarır. Söz konusu *berahaların* üçü Şemot 39:43, Vayikra 9:23 ve Devarim 1:11'dedir. Şimdi de Tora Moşe'nin halka verdiği dördüncü *berahaya* geçmektedir.

Tanrı'nın Adamı – "Tanrı'yla yakın ilişki içinde olmuş, O'nun verdiği görevleri kulu ve elçisi olarak gerçekleştirmiş olan adam" (Hirsch). Bu sözler, Moşe'nin halkı peygamberlik ilhamı [=Nevua] ile (İbn Ezra) ve Tanrı'nın Sözü üzerine (*Daat Zekenim*), O'ndan kaynaklanan *berahalarla* (*Paaneah Raza*) mübarek kıldığını bildirmeyi amaçlamaktadır. Onkelos'un çevirisi de bunu yansıtmaktadır: "*Tanrı'nın Peygamberi*". Alternatif olarak "*Tanrı'nın ulağı*" (Saadya Gaon).

"*Tanrı'nın Adamı*" tanımı, Moşe'nin bu *berahalarının* sağlam ve kalıcı olduğunu da vurgular, zira Moşe "*Tanrı'nın Adamı*" olduğuna göre, Tanrı da onun isteğini geri çevirmeyecektir (Ramban). Moşe için bu sıfat Yeşua 14:6 ve Teilim 90:1'de de kullanılmıştır. Başkaları için kullanıldığı diğer yerler için bkz. Şemuel I 2:27 ve 9:6, Melahim I 12:22 ve 13:1, Melahim II 1:13 ve 4:9, Nehemya 12:24, Divre Ayamim II 25.7.

İbranice **İş A-E-lo-im**. Ancak *eloim* sözcüğü "yargıç" anlamına da gelebilir (bkz. Şemot 22:27). Bu durumda Moşe'nin kanun adamı olduğu vurgulanmaktadır. Moşe kanuna sıkı sıkıya bağlıydı ve onun gözünde yasa dağları bile delerdi (Rabenu Behaye).

Amşinov'lu Rabi Yaakov David, eğitsel bir bakışla bu sözlerin de Moşe'nin verdiği *berahanın* bir parçası olarak görülebileceğini vurgular. Böylece Moşe halkı, liderlerinin daima "*Tanrı'nın Adamları*" olmaları, yani sadece bilgi, kuvvetli ve prensipli olmakla kalmayıp kutsal ve nazik kişiler de olmaları yönünde mübarek kılmaktadır.

Ölümünden önce – Basit anlamda "Ölümünden önce Tanrı ona Erets-Yisrael'i gösterdiği zaman, Moşe, Ülke'yi ve ona dâhil olarak Bene-Yisrael'i mübarek kıldı; zira Tanrı'nın ona Ülke'yi göstermesinin amacı buydu" denmektedir (Sforno).

Şu bir gerçektir ki Moşe halka bir *beraha* vermişse, bunu elbette ölümünden önce yapmış olmalıdır (*Mizrahi*; *Gur Arye*). Dolayısıyla bu ifade "ölümünden hemen önce" şeklinde anlaşılmalıdır (*Sifre* 342; Raşi). Ya da "öldüğü gün" (İbn Ezra). Tora, "Eğer şimdi değilse ne zaman?" (krş. *Mişna* – *Pirke Avot* 1:14) dercesine (Raşi), Moşe'nin halkı, elindeki son fırsatta mübarek kıldığını vurgulayarak, bir liderin öncelikli görevinin halkını hizaya sokup ona rehberlik etmek olduğunu ve halka *beraha* vermek için öncelikle bu görevini tamamlamış olması gerektiğini öğretmektedir (*Gur Arye*). Moşe de önceki perâşalarda halkı azarlayıp etkili nasihatlerde bulunduktan sonra, ölümünden hemen önce halkı mübarek kılmıştır. *Tsadiklerin* tarzı da ölümlelerinden önce arkalarında kalanları mübarek kılmaktır (Rabenu Behaye).

Bene-Yisrael'e – *Beraha* toplu olarak ulusun tümüne – Bene-Yisrael'e – yönelik olmasına rağmen, Moşe her bir kabileye ayrı ayrı da *beraha* vermiştir, çünkü her bir kabilenin refahı, diğerlerinininkine bire bir bağlıydı ve aynı şekilde, ulusun bir bütün olarak ilerlemesi, kabilelerin hepsinin başarısını gerektiriyordu (*Pesikta*).

Verdiği beraha – Tam çeviriyle "[kendisiyle] mübarek kıldığı *beraha*".

Vezot Aberaha

[150. Moşe'nin Kabilelere Verdiği Berahalar; Reuwen]

33

¹ Ve Tanrı'nın adamı Moşe'nin, ölümünden önce Bene-Yisrael'e verdiği *beraha* budur.

33.

☞ **Moşe'nin Berahaları.** Moşe Tanrı'nın emri üzerine ölmeden önce, çok sevdiği halkına veda *berahaları* bahşetmiştir. Moşe, halka son mesaj olarak Aazinu Şarkısı'nı söylemekten tatmin olmamıştı. Her ne kadar o şarkı Nihai Kurtuluş'un gerçekleşeceği *Maşiah* Dönemi'ne dair bir kehanetle bitiyorsa da, şarkının içinde Yisrael'i bekleyen son derece zorlu zamanlardan da bahis vardır. Moşe halkını son derece büyük bir sevgiyle sevmekteydi. Ölümünden sonra akıllarında kendisiyle ilgili tamamen pozitif bir izlenim bırakmayı arzuluyordu. Bu nedenle onlara bu kısımda okuyacağımız *berahaları* vermiştir (*Sifre; Meam Loez*).

Midraş, Moşe Rabenu'nun, verdiği *berahalarla*, Yaakov'un ölümünden önce kabileleri mübarek kılmasıyla başlayan geleneği sürdürdüğünü öğretir. Moşe'nin buradaki son sözleri *beraha* ve kehanetin bir karışımı şeklindedir. Moşe bu sözlerinde her kabileyi, kendine özgü ulusal sorumlulukları ve yüksek nitelikleri doğrultusunda mübarek kılmaktadır. Ramban ve Rabenu Behaye, peraşayı, yani Moşe'nin *berahalarını* başlatan "**Vezot – Ve Bu**" sözcüğünün *Kabalasal* öneme sahip olduğunu belirtirler. Yaakov da kendi verdiği *berahaların* sonunda aynı sözcüğü kullanmıştır (Bereşit 49:28). Bu sözcüğün kullanımının tekrarı, Moşe'nin *berahalarının*, Yaakov'un kilerin bir devamı olduğunu ima etmektedir. Böylece bir anlamda kabileler, ulusal varlıklarının başlangıcında babaları Yaakov tarafından mübarek kıldıktan sonra, şimdi de Erets-Yisrael'de başlayacak olan yeni yaşamları öncesinde Moşe tarafından mübarek kılınmaktadır. Moşe, ölümünden önce yaptığı ve Tora'yı özetlediği konuşmasına başlarken de yine **Vezot** sözcüğüyle başlamıştır (4:44). Bu da Bene-Yisrael'in, Ata ve Peygamber tarafından verilen *berahaları* elde etmesinin yolunun Tora öğreniminden geçtiğine işaret eder.

Önceki kısımda Tanrı'nın Moşe'ye, Tartışma Suları olayında O'nun İsmi'ni kutsal kılma

başarısını gösteremediği için Erets-Yisrael'e giremeyeceğini söylemesini okumuştuk (32:51-52). Tartışma Suları olayı halkın şikâyetiyle başlamış olduğundan, Moşe'nin Erets-Yisrael'e girmeden ölecek olmasında halkın dolaylı bir rolü vardır. Buna rağmen, Moşe'nin ölmeden önce halkı tüm kalbiyle mübarek kılması onun büyüklüğünün ve halkına yönelik son derece kuvvetli sevgisinin etkili bir örneğidir (*Or Ahayim*).

Tora'nın son peraşası olan Vezot Aberaha, yıllık Tora okuma döngüsünün tamamlandığı ve Bereşit ile tekrar başladığı *Simhat Tora* gününde okunur. Bu olayın kutlamasının bir parçası olarak, sinagogda bulunan her erkek, henüz *Bar Mitsva* çağına gelmemiş çocuklar da dâhil olmak üzere *Sefer-Tora*'ya çağılır.

1. Ve ... beraha budur – Tora daha önce "Moşe, şu şarkının sözlerini tüm Yisrael Cemaati'nin duyacağı şekilde, sonuna kadar söyledi" (31:30) dedikten sonra Aazinu Şarkısı'nı vermişti. Şimdi de "o, Moşe'nin ölmeden önce söylediği şarkıydı; işte bu da ölmek üzere dağa çıkmadan önce Bene-Yisrael'e verdiği *berahadır*" demekte ve bu *berahayı* açıklamaktadır (Raşbam).

Alternatif olarak "*Ve bu, ... Moşe'nin ... verdiği berahadır*". Başka bir deyişle, "Daha önce Yaakov kabilelere birer *beraha* vermişti (Bereşit 49:1-27). Buradakiler ise Moşe'nin verdiği *berahalar*dır" (krş. İbn Ezra). Baştaki "*ve*" sözcüğü, *berahalar* içeren iki bölümü birbirine bağlamaktadır. Böylece Moşe'nin *berahaları*, Yaakov'un *berahalarına* ek olarak gelmektedir (*Piruş Al İbn Ezra*).

Rabenu Behaye *Midraş*'tan alıntı yaparak, "*ve*" sözcüğünün, Moşe'nin *berahalarını*, Bilam'ın dile getirdiği *berahalara* ekleme amacında olduğunu vurgular. Bilam, Bene-Yisrael'e beddua etme niyetiyle yedi tane sunak yaptırmıştı ve bunlara paralel olarak aslında yedi *beraha* verecekti [yani yedi beddua denemesi başarısız olacak ve ağzından yedi kez *beraha* dökülecekti]. Ancak Bilam toplam üç kez *beraha* vermiş ve devam

בַּיָּאֵמֶר יְהוָה מִסִּינֵי בָא

וּזְרַח מִשְׁעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מִקֶּר פֶּאֶרְן וְאַתָּה מִרְבֶּבֶת קֹדֶשׁ מִיִּמִּינוֹ
אַשְׁדַּת לָמוֹ:

yaşadığı (bkz. Bereşit 14:6, 32:4, 36:8), Tanrı'nın onlara vermiş olduğu topraklardır (bkz. 2:5). Paran ise Yişmael'in soyunun yaşadığı bölgedir (bkz. Bereşit 21:21). Tanrı Tora'yı, Yisrael'e teklif etmeden önce Esav'ın ve Yişmael'in soylarına peygamberler göndererek (Rambam, *İgeret Teman*) onlara teklif etmiş, ama onlar, Tora'nın emirlerinin kendilerine uygun olmadığı gerekçeyle bunu reddetmişlerdir (*Sifre* 343; Raşi). Tora sadece Avraam'ın soyuna mensup olan bu iki ulustan bahsetmesine karşın, Tanrı aynı teklifi dünyanın tüm uluslarına götürmüştü, ama hepsinden ret cevabı almıştır (*Talmud – Avoda Zara* 2b; Ramban). Bazıları bu *Midraş*'ın sembolik olduğu görüşündedir. Buna göre bu *Midraş*'ta Yişmael ve Esav'ın {ve onların çocuklarının}, babaları Avraam ve Yitshak'ın öğretileri doğrultusunda Tanrı'yı gayet iyi bildikleri ve temelde Tora'ya yakın olmaları gerektiği halde onların bu isteği göstermediği vurgulanmaktadır (*Daat Mikra*).

Ramban burada Yisrael'in çöl yolculuğundaki dönüm noktası niteliğindeki yerlere değiniliyor olduğu görüşündedir. Yisrael Sinay'dan ayrıldıktan sonra, ilk yolculuğu sonrasında onlara yol gösteren bulut Paran çölünde konaklamıştır ve Erets-Yisrael'e casuslar buradan gönderilmiştir. Casusların sebep olduğu günah sonrasında yaklaşık 38,5 yıl boyunca Tanrı'nın Moşe ile teması kesilmiş ve temas halk Esav-oğullarının sınırına, yani Seir bölgesine gelmesi sonrasında yenilenmiştir (bkz. 2:2). Bu olay da, Yisrael'in çölde dolaşma cezasının sonunu işaretlemesi açısından dönüm noktasıdır.

İşıdı – Ya da “görkemi parladı” (*Targum Onkelos*). İbranice **Zarah**. Bu güneşin doğmasını belirten fiildir. Seir Sinay'ın doğusunda, yani ona göre güneşin doğduğu yönde olduğu için bu fiil kullanılmıştır. Dolayısıyla bir görüşe göre Tanrı'nın nerede açığa çıktığı değil, Sinay'da hangi yönde açığa çıktığı söylenmektedir: Seir'in bulunduğu doğu yönünden (*Hizkuni*).

Kutsiyetin on binlerinden [bir kısmıyla] geldi – Diğer uluslar Tora'yı, Tanrı'nın zaten önceden bildiği şekilde reddedince Tanrı, on binlerce kutsal melekten bir heyet oluşturup aynı teklifi Bene-Yisrael'e getirmiştir (Raşi; İbn Ezra).

Tanrı'nın meleklerinin sadece bir kısmıyla gelmesi, etten kemikten bir kralın normal davranışıyla çelişki gösterir. Bir kral evleneceği günde tüm görkemini ve zenginliğini gözler önüne serer. Tanrı ise, Yisrael ile gerçekleştireceği düğün benzeri akit sırasında tüm görkemini gösterme gereği duymamıştır (*Sifre* 343; Raşi) – ki bu da bir tevazu ve ölçülü olma dersidir. İnsanın servetini haklı yollardan kazanmış olması, elindeki her şeyi başkalarının göreceği şekilde ortaya sermesini gerekli kılmaz.

Başka çevirilere göre “Kutsal onbinlerden, bir dinin ateşini getirdi onlara sağ Elinden” (*The Living Torah*); “Kutsal onbinlere geldi” (Rablag); “Kutsal onbinlere ... getirdi” (*Saadya Gaon*); “yanında onbinlerce kutsal varlık getirdi” (*Targum Onkelos*).

Sağından – Yani “sağ Eli'nden”. Bu ifade Tanrı'nın, Tora'yı, Yisrael'e teklif etmeden önce, sözün gelişi, sağ Eli'nde tuttuğunu belirtir. Bunun kanuni gerektirmeleri vardır. *Sefer-Tora* taşınırken daima sağ tarafta tutulmalı, getirilip götürülürken daima sağdaki yol izlenmelidir (krş. *Masehet Soferim* 3:10).

Alternatif olarak “sağ Eli'nden çıkan yazıyı” (*Targum Onkelos*). Tanrı, On Emir levhalarını, yine sözün gelişi, sağ Eli'yle yazmıştır.

Sağ el kuvveti ve ustalığı belirtir. Böylece buradaki kullanım, Tora'nın mükemmelliğini ve önemini vurgulamaktadır. Daha derin düzeyde ise Sağ ile “kutsiyetin sağ”, yani maneviyatın en kuvvetli yanı kastedilmektedir (*Zoar*); zira Tanrı Tora'yı verdiği sırada halk “**Aspaklarya Meira** – *Aydınlatici Ayna*” düzeyindeki bir algı seviyesini tecrübe etmiştir (bu terim için bkz. *Bamidbar* 12:6 açık.).

“Sağ” aynı zamanda bilgeliği belirtir. Pasukta söylendiği gibi “*Bilgenin kalbi sağdadır*” (*Koelet* 10:2). Dolayısıyla burada Tora'nın Tanrı'nın Bilgeliği'nin ta kendisi olduğu vurgulanmaktadır (*Daat Mikra*).

“Sağından” sözcüğü Tora'nın verilisinde Tanrı'nın başrolde olduğunu vurgulamaktadır: “Kendi Sağından – ve yanındaki on binlerce melek aracılığıyla değil”. Tanrı, Sinay dağında tüm Yisrael'e tüm Onuru ve Görkemi ile Bizzat hitap etmiş hiçbir aracı kullanmamıştır (Ramban; Rabenu Behaye).

² [Şöyle] Dedi: “Aşem Sinay’dan geldi; onlara Seir’den ısıdı, Paran dağından göründü ve kutsiyetin on binlerinden [bir kısmıyla] geldi. Sağından kanun ateşini [getirdi] onlara.

2. Aşem... – Önceki pasukta Moşe’nin Bene-Yisrael’i mübarek kıldığı söylenmesine rağmen bu pasukta bununla ilgili görünmeyen şeyler söylenmektedir. Bunun sebebi, genel bir kurala göre bir kişinin istekleri için dua etmeden önce Tanrı’yı övmesi konusundaki gerekliliktir (*Talmud – Berahot* 32a). Moşe de, bu doğrultuda, Yisrael’in gereksinimleri konusundaki dualarına Tanrı’ya yönelik övgü sözleri ile başlamaktadır (*Sifre* 343; *Raşi*). Moşe’nin bu pasuktaki sözleri Tanrı’yı, tevazu niteliği nedeniyle övmektedir. Aşağıda belirtileceği üzere, bu pasuk, Tanrı’nın Tora’yı öncelikle, başta Esav ve Yişmael olmak üzere başka uluslara teklif ettiğini ima etmektedir. Tanrı bu ulusların O’nun teklifini reddedeceklerini bilmesine rağmen, sırf onların gözünde adaletsiz görünmemek için teklifi yine de onlara götürmüştür (*Büre Maarya*). Öte yandan Moşe, Tanrı’yı övmek için başka birçok şey söyleyebilir, örneğin tüm evreni yarattığından bahsedebilirdi. Ancak özellikle Tora’nın verilışinden bahsederek, Bene-Yisrael’e yönelik *berahaya* da uygun bir giriş yapmaktadır, zira bu olay aynı zamanda Bene-Yisrael için son derece olumlu bir yan içermektedir. Ne de olsa Yisrael, Esav ve Yişmael’in reddettiği Tora’yı istekle kabul etmiştir (*Kitsur Mizrahi; Sifte Hahamim*). Dolayısıyla bu giriş sözleri bir yandan Tanrı’yı överken, bir yandan da biraz sonra Yisrael için edeceği hayır dualarına destek içermektedir. Moşe bir anlamda Tanrı’ya, “Yisrael, birazdan kendisi için dileyeceğim *berahalar* gerçekten layıktır” mesajı vermektedir (*Raşi*).

Bir görüşe göre Moşe’nin giriş sözleri de, *berahaya* dâhildir ve uzun bir hitap niteliğindedir: “Ey Sinay’dan gelen, onlara Seir’den ısıyan ... Aşem... Reuven yaşasın ve ölsün... (p. 6)” (*Saadya Gaon*). İbn Ezra bu görüşü aktarmakta ama ona katılmamaktadır. Ona göre p. 6’ya kadar söylenenler Yisrael’in geneline yönelik *beraha* niteliğindedir. Moşe bu genel *berahayı* verdikten sonra p. 6’dan itibaren kabileleri ayrı ayrı mübarek kılmaktadır. Sonra p. 26-29’da ise tekrar halkın genelini konu etmektedir. Sforno da benzer görüştedir.

Sinay’dan geldi – Onkelos’un çevirisi “Aşem Sinay’dan açığa çıktı” şeklindedir. Tora’nın “Sinay’a geldi” veya “[Yisrael’e] Sinay’dan geldi” değil de “Sinay’dan geldi” demesi ilgi çekicidir [Gerçi bazı otoritelere göre basit anlam “{Yisrael’e} Sinay’dan geldi” şeklindedir (İbn Ezra); ama tam

çevirinin farklı olması dikkat çekicidir]. Rabenu Behaye’ye göre bu kullanımın amacı Tanrı’nın sınırsızlığını vurgulamaktır; zira “Sinay’a” veya “Sinay’da” demek, Tanrı’yı Sinay sınırlarına sınırlama anlamı verebilecektir. Oysa Tanrı herhangi bir mekânda değildir; aksine, tüm varoluşun mekânı Tanrı’dır. Bu nedenle Tora, “Sinay’dan geldi” demektedir ve bu, Ramban’ın da değindiği üzere zamansal bir –den halidir. Tanrı Şehinası’nı Yisrael’in içinde barındırmaya Sinay’dan – oradaki muhteşem olaydan – itibaren başlamış, o zamandan sonra bir daha uzaklaşmamıştır.

Raşi ise bunun sembolik bir mesajından bahseder. Sinay’da Tora’nın verilışı ile Tanrı ile Yisrael arasında ebedi bir antlaşma yapılmıştır. Bu antlaşma birçok açıdan bir evlilik akdine benzetilir (krş. Şir Aşirim 3:11). Bu açıdan Tanrı, Yisrael’i bu akdin içine davet etmek üzere onu karşılamaya çıkmış bir damat gibi davranmıştır (*Mehilta, Bahodeş* 3). Ayrıca bkz. Şemot 19:17 aşk.

Böylece Moşe, *berahalarına* Sinay’da Tora’nın verilışinden bahisle başlamıştır, zira Yisrael Ulusu’nun gerçek bir ulus olarak başlangıcını işaretleyen olay budur (*Daat Mikra*).

Seir’den ... Paran dağından – Tora, Tanrı’nın, sözün gelişi, izlediği yolu açıklamaktadır. Coğrafik olarak, pasukta zikredilen yerler arasında en doğuda Seir, daha batısında Paran ve en batıda Sinay yer alır. Nitekim Bene-Yisrael, batıdan doğuya yaptıkları yolculuklar sırasında Sinay’dan çıktıktan sonra Paran’a ulaşmışlar (bkz. Bamidbar 10:12), Erets-Yisrael’e casusları buradan göndermişler (Bamidbar 13:3), çölde dolaşma cezası çıkınca yaptıkları yolculuklar sırasında Seir çevresinde dolaşmışlardır (bkz. 2:1). Böylece Tanrı Yisrael’e Sinay’dan gelmeden önce, ilk ışıklarını Seir’den vermiş, sonra da daha yakındaki Paran’da görünmüştür (Rabenu Behaye).

Basit anlamda burada Tanrı’nın Yisrael’e, kutsiyetinin tüm kuvvetiyle bir anda şok etkisi yapacak şekilde görünmediği, bunun yerine halkı buna yavaşça alıştıra alıştıra yaptığı söylenmektedir. Sinay’da açığa çıkan muhteşem Işık, yakındaki bölgelerden itibaren [dört yönden (bkz. 32:11 aşk.)] yavaşça başlayıp tüm dünyayı doldurmuş ve Sinay’a odaklanmıştır (Rambam, *Igeret Teman*; Rabi Mordehay Dov Rabinowitz o.a.).

Hahamlarımız ise *Midraş*’ta bunun başka imalar içerdiğini öğretirler. Seir, Esav’ın soyunun

גַּאֲף חֵבֶב עַמִּים כָּל־קִדְשׁוֹ בִּידָךְ וְהֵם תַּכְנֶה לְרַגְלֶךָ

יִשְׂא מְדַבְּרֶתֶיךָ:

Pasukta söylendiği gibi: ‘Siz Tanrımız Aşem’in çocuklarınısuz’ (14:1)” prensibiyle uyum içindedir (Sforno).

“Sevgi gösterdi” şeklinde çevirdiğimiz sözcük **Hovev**’dir. Aslında bu sözcük hem İbranice’de hem de onun akrabası olan Aramca’da bulunan bir kökten gelir ve “sevgi” anlamı, Aramca’daki kökle bağlantılıdır. Ramban bu nedenle, bu kökün İbranice’deki anlamına yoğunlaşmayı tercih eder. Bu kök İbranice’de “koruma amacıyla saklama” anlamı taşır. Böylece pasuk şöyle de anlaşılabilir: “Sen de [Tanrım], halklara [=Yisrael’in kabilelerine] koruma sağladın [ve böylece, hepsi kutsal olan (Bamidbar 16:3) Yisrael’in] tüm kutsalları Elin’dedir [=koruman altındadır]”. Pasukta söylendiği gibi: “Sarmaladı onu, dikkatini ona verdi, gözünün bebeği gibi korudu onu” (32:10).

Rabi Samson Raphael Hirsch bu fiilin “**Hova – Yükümlülük**” ile bağlantılı olduğu görüşündedir. Buna göre anlam “yükümlü kılmak” şeklindedir: “Diğer halkları yükümlülüklerini yerine getirmeye davet etmek istediğinde de, Yisrael’in tüm kutsallarını Elin’de tutarsın; onlar bu amaç için Senin Elin’de birer araç görevi görürler. Yisrael’in içinde, Tora’yı sadık bir şekilde yerine getirme suretiyle kutsiyet kazananlar, tavır ve davranışlarıyla yasayı ve ahlaki öğreten birer örnek teşkil ederler; ancak onların etkileri yalnızca Yisrael’in içinde hissedilmekle kalmaz, insanlığın geri kalanı üzerinde de olumlu etkiler bırakırlar. Hiçbir şey söyleme gereği olmaksızın, insanoğlunun kutsal varoluş amacının yerine getirilmesinin örnekleri olarak insanlığın geneline ışık verirler. Her ne kadar diğer uluslar kendilerine Tora’nın verilmesini kabul etmediler idiyse de Tora’nın Sinay’da Yisrael’e verilmesi, insanlığın tümünün iyiliği içindi. İnsanlığın gelecekteki birlik ve barışının temeli ilk olarak Sinay’da atılmıştır. Yisrael sayesinde herkes bir araya gelerek Yaratıcı’nın İsteği’ni ve emirlerini yerine getirecektir” (Hirsch).

Tüm kutsalları Elinde! – Yani “... Senin Elinde”. İbranice’de “**Yad – El**” sözcüğü aynı zamanda “yan” anlamına gelir: “Senin yanındadır”. Bu, önceki ifadenin açıklamasıdır. Tanrı Yisrael’in kabilelerine sevgi göstermiştir. Şimdi Moşe bunun göstergesinin ne olduğunu söylemektedir: “İşte Tanrım, Yisrael’in tüm kutsalları – tüm tsadiklerinin ruhları – Senin yanında!” Pasukta

söylendiği gibi: “Efendimin ruhu Tanrım Aşem ile [=yanındaki] yaşam bağına bağlı olsun” (Şemuel I 25:29). Bu pasuk, tsadiklerin ruhlarının Tanrı’nın yanındaki “yaşam bağına” bağlı olduğunu söylemektedir (Sifre 344; Raşi).

Önceki konu başlığında verilen açıklamalardan birinin devamı olarak: Tanrı’nın diğer uluslara yakınlık gösterip Yisrael’i onların ellerine teslim ettiği zamanlarda bile Tanrı ile Yisrael arasındaki bağda kopma olmayacaktır. Moşe bunu vurgulamak için Tanrı’ya hitaben “Yisrael’in tüm kutsalları Elinde’dir” demektedir. “Sürgün ve düşkünlük zamanında Yisrael’in tüm tsadikleri ve iyileri kendilerini Sana teslim ederler, Sana yapışarak Sen’den ayrılmazlar; Sen de onları korursun” (Sifre 344; Raşi). Bu açıklamaya göre Tanrı’nın Eli, O’nun koruyucu niteliğini belirtir (Mesiah İlemim; bkz. Şemot 33:22).

Bazı otoriteler “tüm kutsalları” ifadesinin, Yisrael içinde özel bir kutsiyete sahip olan Levi kabilesini kastettiği görüşündedir (krş. İbn Ezra). Tanrı Leviler’i kutsal ibadete yaklaştırmış ve onlara Aron Aberit’in çevresinde, kutsiyete yakın bir konumda yer vermiştir. Bu nedenle, Yisrael’in kutsalları olan Leviler, Tanrı’nın Eli’nde – yanında – yer almıştır (krş. Ramban). Rabenu Behaye, Leviler’in kutsal konumlarını Altın Buzağı olayının sonrasındaki fedakârca davranışlarıyla elde ettiklerini vurgular. Az nüfuslarına rağmen Tanrı’nın Onuru uğruna, günahkârları – kendi akrabaları olsalar bile – cezalandırmışlar, hayatlarını tehlikeye atarak Kiduş Aşem mitsvasını yerine getirmişlerdir.

Onlar da Ayağına toplandılar – “Sen Yisrael’e sevgi gösterdin, ama onlar da bu sevgiye layıktırlar. Nitekim onlar da Senin sözlerini dinlemek üzere Sinay dağının eteklerinde toplanmışlar, Sen Sinay dağını bir leğen gibi onların üzerine tuttuğun zaman (bkz. Şemot 19:17 açık.), gönüllü olarak orada tam ortada durarak kendilerini Sana teslim etmişler; ardından da Sözlerin’i üstlenmişlerdi” (Raşi). Başka bir deyişle “Tanrı’nın Ayağı” ile Sinay dağının etekleri ya da altı kastedilmektedir.

Bu görüş doğrultusunda, serbest olarak “toplandılar” şeklinde çevirdiğimiz **Tuku** sözcüğü “**Toh – Orta, Merkez**” ile bağlantılıdır. Ancak farklı bir bakışla bu, “**Naka – Vurmak**” fiilinin geçmişi veya

³ “Üstelik halklara sevgi gösterdi: Tüm kutsalları Elinde! Onlar da Ayağına toplandılar; Sözlere’i üstlendiler:

Kanun ateşini – İbranice **Eş Dat**. Bu ifade **Eşdat** şeklinde tek bir sözcük şeklinde yazılıdır, ancak “**Eş** – Ateş” ve “**Dat** – Kanun” olarak iki ayrı sözcük halinde okunur. Onkelos bunun, Tanrı’nın Tora’yı verirken ateşin içinden konuşmasıyla bağlantılı olduğu görüşündedir: “*Ateşin içinden, kanunu [=Tora’yı] verdi bize*” (ayrıca İbn Ezra; Raşbam. Krş. 4:12; 5:4; 9:19; 10:4 vb.). Bunun iki sözcüğün birleşimi şeklinde olması, Tora kanununun, “ateşten” – yani Tanrısal Kaynağı’ndan – ayrı tutulamayacağını öğretir. Alternatif olarak bir kişi Tora’ya karşı daima ateşli bir şevk ve heyecan duymalıdır (*Meam Loez*).

İfade “*ateşten kanun*” şeklinde de anlaşılabilir (krş. Ramban). Tora bu şekilde anılmaktadır, çünkü verilmeden önce Tanrı’nın yanında “beyaz ateş üzerine siyah ateşle yazılı halde” bulunmaktaydı (*Midraş – Tanhuma, Bereşit 1*) ve Tanrı bunu Sağ Eli’yle levhalara yazarak Bene-Yisrael’e vermişti (*Targum Onkelos; Sifre 343; Raşi; bkz. ö.a.*).

Sifre’de ateş ve kanun metaforu farklı şekillerde açıklanır: [1] Ateşin kaynağı göklerdir; aynı şekilde Tora da göklerden gelmiştir. [2] Ateş dünyaya yararlıdır; aynı şekilde Tora da yaşam ve iyiliğin kaynağıdır. [3] Ateşten yarar sağlamak isteyen kişinin ona yakın durması gerekir. Aynı şekilde Tora’nın yararlarını takdir edebilmek için bir kişi Tora’ya yakın olmalıdır.

Bazılarına göre anlam “*Sağından ateş ve kanun [getirdi] onlara*” şeklindedir. Tanrı Sinay’da Yisrael’e manevi ateşi göstermiş ve Tora kanununu duyurmuştur (Ramban; Rabenu Behaye; bkz. 4:36). Diğer bazı görüşlere göre “*ateş, kanun haline geldi*” (Hirsch); “*ışıkta bir Tora*” (Saadya Gaon); “*Sağ Eli’ndeki ateşten, onlara bir kanun*” (*Targum Onkelos*); “*Sağ Eli’nde, melekleri Onunlaydı*” (*Septuaginta*); veya “*kutsal onbinlerle birlikte gelmiş olmasına rağmen, ateşten kanunu onlara Kendi Sağ Eli’yle verilmişti*” (Abravanel).

Sözcük **Eşdat** olduğu için bazıları bunu Bamidbar 21:15 ve Devarim 3:17’de olduğu gibi “*şelale*” olarak değerlendirir ve bunu “*Sağ Eli’nden onlara bir şelale*” olarak çevirir (Eliya Levitas. Ancak İbn Canah bunu reddetmektedir).

3. Üstelik – İbranice **Af**. Alternatif olarak “*bile*”; “*rağmen*” vs. Bkz. sıradaki açıklamalar.

Halklara sevgi gösterdi – Bir görüşe göre buradaki “*halklar*” ile kastedilen, Yisrael’in on iki

kabilesidir. Her bir kabile “halk” olarak adlandırılmaktadır. Nitekim Tanrı, Yaakov’a “*senden bir ulus ve bir uluslar topluluğu olacak*” (Bereşit 35:12) dediği sırada henüz doğmamış olan tek bir oğlu vardı: Binyamin. Dolayısıyla Binyamin [ve onun ardından gelecek olan kabile] bir “ulus” olarak adlandırılmaktadır (bkz. Bereşit 35:12 açık.). Bu, her kabilenin kendi başına bir “halk” olarak adlandırıldığını gösterir (*Midraş – Bereşit Raba 82:4; Talmud – Orayot 5b; Raşi*). Ayrıca krş. Şofetim 5:14.

“Halklar”, Yisrael’e katılmış ve Tora’yı kabul etmiş olan, *Erev Rav* gibi diğer halkları da kastediyor olabilir. Tanrı, Yahudilik’i kabul edip Yisrael ile birlikte Tora’yı almaya gelen bu halklara da sevgi göstermiştir (Raşbam). Buradaki İbranice ifade **Af Hovev Amim** ile “**Gerim** – Gerler” sözcüğünün *Gematriya* değerleri (253) eşittir (*Baal Aturim*).

Rabenu Behaye ise “halk” sözcüğünün Tora’nın bazı yerlerinde eleştiri ve aşağılama anlamı içerdiğine dikkati çeker (bkz. Şemot 32:1 açık., Bamidbar 11:1 açık., 21:5 ve 25:1 açık.). Buradaki ifade, Tanrı’nın, Yisrael’i “halk” sözcüğünün ifade ettiği düşük konumda olduğu zamanlarda bile sevdiğini vurgulamaktadır.

Sözcük diğer dünya uluslarını belirtiyor da olabilir. Tarih içinde Tanrı’nın, diğer uluslara yakınlık gösterdiği ve Yisrael’i onların ellerine teslim ettiği zamanlar da olacaktır (Raşi).

Alternatif bir anlam da şöyledir: Tanrı tüm halkları sevmektedir. Nitekim pasukta [oradaki çevirimizden biraz farklı bir anlayış şekliyle] “*Benim için tüm halklardan daha çok Hazinem olacaksınız*” (Şemot 19:5). Bu ifade, “Tanrı’nın Hazinesi” tanımının tüm dünya ulusları için geçerli olduğu imasını içerir. Bu, Mişna’daki “İnsanoğlu [Tanrı tarafından] sevilme; nitekim [O’nun] benzeşiyle yaratılmıştır” (Mişna – *Pirke Avot 3:18*) prensibiyle uyum içindedir. Pasuk da bunu vurgulamaktadır: “*[Tanrı, tüm] Halklara sevgi göstermesine rağmen, [insan ırkının, Tora’ya uygun yaşama suretiyle kutsiyet kazanmış olan] tüm kutsalları [=Yisrael; Özel bir Hazine gibi, Senin] Elindedir*”. Bu da hem yukarıda alıntılanan Şemot 19:5’le, hem onun sonrasındaki “*Siz Benim için bir Koenler krallığı ve kutsal bir ulus olacaksınız*” (Şemot 19:6) pasuğuyla, hem de Mişna’nın devamındaki “Yisrael [Tanrı tarafından] sevilme; nitekim ‘Tanrı’nın çocukları’ olarak adlandırılmışlardır.

4 ד תורה צוה-לנו משה מורשה קהלת יעקב:

tutuyorlar" (*The Living Torah*); "yayıyorlar" (İbn Ezra); "Sözlerin'den bahsediyorlar" (Ramban; *Tur*); "Sözlerin'i aktarıyorlar" (Saadya Gaon).

4. Moşe'nin bize emrettiği Tora... – Bu, ünlü *Tora Tsiva Lanu Moşe, Moraşa Keilat Yaakov* cümlesi, Yisrael'de nesilden nesile miras olarak aktarılagelcek ulusal ilke sözüdür. Bunun anlamı "Moşe bize Tora'yı emretti, Yaakov Cemaati'nin miraslığı" şeklindedir. Ancak çevirimizde Raşi'yi takip ettik. Buna göre "Moşe bize emretti" sözleri "Tora'yı nitelemektedir: "Moşe'nin bize emrettiği Tora, Yaakov Cemaati'nin miraslığıdır." Bir başka olasılığa göre: "Tora getirdi bize Moşe, onu miras olarak Yaakov Cemaati'ne teslim etti" (*Targum Onkelos*).

Bu kısım boyunca Sinay dağında Tora'nın alınışından bahsedildiği görüşüne göre, bu cümle halkın Tanrı'nın Sözleri'ni üstlenmesinin (ö.p.) ifadesidir. Benzer şekilde: "Sözlerini – yani Moşe'nin bize emrettiği, Yaakov Cemaati için miraslık niteliğinde olan Tora'yı – üstlendiler" (*Rashi – The Sapirstein Edition*). Yisrael nesilleri boyunca bu ilke sözünü ağızdan düşürmeyecek, Yaakov ailesinin ebedi mirası olan Tora Yisrael soyu tarafından hiçbir zaman unutulmayacaktır (31:21; Ramban). Yisrael, Tanrı'nın emirlerinin yükünü ve boyunduruğunu taşıma konusundaki ebedi emreamadeliğini (ö.p. açk.) bu pasuktaki ilanda bulunarak ve bunu, konuşmaya başlar başlamaz çocuklarına öğreterek gösterir. Bu pasuk, Yisrael'in, yalnızca Tora'nın Moşe tarafından aktarılmış olan öğretilerine sadık kalmakla yetinmeyip, aynı zamanda bunları gelecek nesillere aktarmayı ve onlara özümsetmeyi de üstlendiğini vurgular.

Yukarıda verilen ve Yisrael'in sürgündeyken kendisini Tanrı'nın korumasına teslim ettiği ve Tanrı'nın onun hakkında verdiği olumsuz kararları bile sevgiyle kabullendiği görüşüne göre ise anlam şöyledir: "Senin onların hakkında verdiğin zor kararları da itaatle kabul ederler ve 'Moşe'nin bize emrettiği Tora, Yaakov Cemaati'nin miraslığıdır. Bu bize, gelecek nesillere aktarmamız için verilmiş bir emanettir. Ne pahasına olursa olsun ona tutunacağız ve onu terk etmeyeceğiz' derler."

Sforno'nun önceki açıklamada verdiğimiz görüşüne göre bu, halkın duasının bir parçasıdır ve halkın taahhüdünü belirtmektedir: "Moşe bize Tora'yı getirsin ve Moşe'nin bize emrettiği Tora'yı, hem kendimiz hem de sonraki tüm nesillerimiz için ebedi bir miras olarak üstlenmeyi kabul ediyoruz."

Hahamlarımız öğretirler: "Konuşmayı öğrenen küçük bir çocuğa, babası Tora ve Şema okumayı öğretmelidir." Sorarlar: "Tora ile ne kastedilmektedir?" Ve cevaplarlar: "**Tora Tsiva Lanu Moşe, Moraşa Keilat Yaakov**" (*Talmud – Suka 42a*). Başka bir deyişle küçük bir Yahudi çocuğuna ilk öğretilen iki cümleden biri budur.

Hahamlarımız ayrıca şöyle öğretirler: Sinay'da Moşe'ye 613 mitsva emredilmiştir. Bu bilginin Tora'daki kaynağı nedir? Buradaki pasuktur. Pasuk "Moşe bize **Tora emretti**" demektedir. **Tora** sözcüğünün sayısal değeri 611'dir. Moşe halka **Tora** [=611 mitsva] öğretmiştir. Buna, Tanrı'nın halka doğrudan hitaben söylediği ilk iki emir de eklenince toplam 613 sayısına ulaşılır (*Talmud – Makot 23b*). Hahamlarımız bu sayıyı vermelerine rağmen 613 emrin hangileri olduğunu açıklamamışlardır. Bu nedenle daha sonraki dönemlerde otoriteler bunların birer listesini çıkarmışlardır. Bu konuda farklı görüşler vardır ve bunlardan, temel olarak Rambam'ın listesini takip eden *Sefer Ahinuh*'un listesi, *Beezrat Aşem* (Tanrı'nın Yardımıyla), bu çalışmaya ek olarak çıkarılacak bir kitapçıkta verilecektir.

Yaakov Cemaati'nin – Tora "Yaakov Ailesi" veya "Yaakov'un Soy" değil, "**Keilat Yaakov** – **Yaakov Cemaati**" demektedir. Bu, söz konusu cemaatin parçası olan herkes için geçerlidir. Böylece nesiller boyunca başka uluslardan Yahudiler'e katılıp *Ger* statüsü elde edenler de Yaakov Cemaati'nin bir parçasıdır ve Tora onlar için de ebedi miras niteliği taşır (Ramban).

Hahamlarımız üç tacın varlığından bahsederler. "Taç", insanların onu takan kişiye hürmet göstermesini gerektiren bir başlıktır. Böylece Hahamlarımız'ın kastettiği şudur: Tora, üç şey için, onlara sahip olanlara hürmeti emretmektedir (a.y., Bartanura'lı Rabi Ovadya o.a.). Bunlardan "**Keuna** – **Koenlik**" tacı (Vayikra 21:8) sadece Aaron'un soyuna mahsustur. "**Malhut** – **Krallık**" tacı (17:15) David'in soyuna verilmiştir. Üçüncü tac olan Tora tacı (Vayikra 19:32) ise kimseye mahsus değildir ve gerçek bir samimiyetle isteyen herkes gelip alabilir (*Mişna – Pirke Avot 4:13; Rabenu Behaye*).

Bir görüşe göre "Yaakov Cemaati" bir seslenme ifadesidir: "Moşe Tora'yı bize miraslık olarak emretti, ey Yaakov Cemaati!" (Hirsch). Burada Yisrael yerine **Yaakov** denmesi, ayrıca başka yerlerde kullanılmayan **Keila** sözcüğünün tercih edilmesi bir rastlantı değildir. "Yaakov", Yisrael ulusunun

⁴ “Moşe’nin bize emrettiği Tora, Yaakov Cemaati’nin miraslığıdır’ [dediler].

gelecek zamanlı edilgen çekimi olarak görülebilir: “*uvruldılar / vurulacaklar*” [=darbe/dayak yediler/yiyecekler] veya “*kıldılar/kılacaklar*”. Sforno’ya göre bu sembolik bir kullanımdır ve Yisrael’in Sinay dağının eteklerinde [=“Ayaklar”] Tanrı’ya ezik ve itaatkâr bir kalple içtenlik içinde dua ettiklerini vurgulamaktadır. Başkalarına göre ise burada fiziksel darbelerden bahsediliyor olabilir: “Tanrı başka halklara sevgi gösterip Yisrael’i günahları nedeniyle onların eline teslim ettiği zamanlarda bile, Yisrael’in kutsalları Tanrı’ya bağlı kalırlar; O’na bağlı kalma uğruna birçok eziyete katlanırlar ve onlar hakkında verdiği kararları sevgiyle kabullenirler” (Raşi; bkz. s.a.).

Alternatif olarak “Yisrael sırf Senin izinden [=“Ayakların”] gitme uğruna, çölde karşılaşabilecekleri, gerek yiyecek ve susuzluk gerekse de yırtıcı veya zararlı hayvanlardan kaynaklanabilecek her türlü olası darbe ve eziyeti göze alarak [~**Tuku**], çölde onları götürdüğü her yere tam bir sadakatle gittiler” (Ramban). Krş. Yirmeyau 2:2.

“*Kutsallar*” ile Levi kabilesinin kastedildiği görüşüne göre Leviler’in, Aron Aberit’in taşınması sırasında aldıkları darbeler kastedilmektedir. Levi kabilesinin nüfusunun düşük olma sebeplerinden biri, büyük kutsiyet gerektiren Aron Aberit’i taşıma görevleriydi; zira en ufak bir yanlış Leviler’in hayatına mal olabiliyordu. Hahamlarımız’ın öğrettikleri üzere “Aron Aberit, Leviler’i tükettirdi” (Midraş – Yalkut Şimoni, Bamidbar 4). Ayrıca bkz. Bamidbar 4:20 açk.

Sözlerin’i üstlendiler – Tam çeviriyle “*söyleşmelerini taşıyacak*”. İbranice **Yisa Middaberoteha**. Kullanılan fiil tekil ve gelecek zaman çekimlidir. Böylece şüursel bir kullanımla, önce bireyleri hakkında çoğul çekimli “*toplandılar*” fiili kullanıldıktan sonra, şimdi bir bütün olarak Yisrael’den bahsedilmektedir ve bu yüzden tekil çekim vardır. Kehanet içeren sözlerde geçmiş ve gelecek zaman kipleri arasında sürekli değişim çok görülen bir tarzdır; zira kehanetin kaynağı olan Tanrı zamanın üstünde olduğundan, O’nun için geçmiş ve gelecek aynı şeydir.

İkinci sözcük, tıpkı Bamidbar 7:89’da olduğu gibi “*Middaber – Kendi Kendine Söyleşmek*” sözcüğünden türemiştir. Böylece Tanrı’nın insanlara doğrudan hitap ettiği söylenmemekte, sadece sanki Kendi Kendine yaptığı konuşmaya insanların kulak misafiri olduğu vurgulanmaktadır. Bu, Tanrı ile insan arasındaki fark ve mesafeyi vurguladığı için Tanrı’ya yönelik saygı ifade eden bir kullanımdır.

Burada, Yisrael’in Tanrı’nın sevgisine nasıl layık olduklarının açıklamasına devam edilmektedir. Halk Sinay dağının eteklerinde toplanmış ve Tanrı’nın Sözleri olan Tora’nın boyunduruğunu gönüllü olarak üstlenmişlerdir (Sifre 344; Raşi). Alternatif olarak, Tanrı’ya tam bir bağlılık içinde halkın sürekli olarak O’nun Torası’nın sözlerini dillerinde taşıdıkları, hep onları düşünüp onlar üzerinde araştırma yaptıkları vurgulanıyor olabilir (Ramban). “*Kutsallar*” ile Levi kabilesinin kastedildiği görüşü doğrultusunda ise onların Tora’nın sözlerini içeren Aron Aberit’i taşıma veya Tora’yı halka öğretmek üzere “dillerinde taşıma” görevlerinden bahsedilmektedir (İbn Ezra). Bu doğrultuda her bir Levi halka sıradaki pasuktaki “*Moşe’nin bize emrettiği Tora, Yaakov Cemaati’nin miraslığıdır*” sözlerini “*taşıyacak*” ve “Biz Moşe’nin ağzından bunu öğrendik; bu bizim elimizde mirastır” diyecektir (Rabenu Behaye).

Middaberoteha sözcüğü Tanrı’nın Yisrael hakkındaki sert kararlarını belirtiyor da olabilir. “Üstlenmek” de “kabullenmek”le benzerlik içerir. Önceki açıklamalarda verilen açıklamalardan biri de sözcükleri bu şekilde değerlendirir: “Sürgündeyken Yisrael’in *tsadik*leri ve iyileri Senin Elinde koruma altındadırlar ve onlar da kendilerini Senin koruma altına teslim ediyorlar. Senin koruyucu Gölgemin altında toplanıp (**Tuku**; bkz. ö.a.), haklarında verdiği olumsuz kararları bile sevgiyle kabul ediyorlar” (Sifre 344; Raşi).

Önceki ifadenin Yisrael’in Sinay eteklerinde Tanrı’ya dua ettiğini belirttiği görüşündeki Sforno’ya göre buradaki ifade, söz konusu duanın içeriğidir: “Ey Tanrımız; Moşe Senin *Sözlerin’i* bizlere *taşım* [=getirsin]”. Sıradaki pasuk da Moşe’nin Tora’yı Yisrael’e getirip onlara bu konuda emir vermesinden bahsetmektedir. Sforno’nun bu açıklaması, ilk iki emri doğrudan Tanrı’dan duymuş olan, ama bu muazzam ortamda yaşamlarını sürdürememekten korkan halkın, Moşe’den aracı olmasını istemesi ile paraleldir (bkz. 5:24 ve Şemot 20:16).

Onkelos’a göre bu pasuktaki “*halklar*” Yisrael’in kabilelerini, “*tüm kutsallar*” Yisrael Ailesi’ni, “*El*” Tanrı’nın kuvvetini, “*Ayaklar*” çölde halka koruma sağlayan Onur Bulutları’nın altını, “*taşım*” fiili de yolculuğu belirtir: “*Kabilelere de sevgi gösterdin ve tüm kutsallarını, Yisrael Ailesi’ni, Kuvveti’yle Mısır’dan çıkardın. Onlar da Senin Bulutunun altında itaatkârlıkla yürüyorlar ve Sözlerin doğrultusunda seyahat ediyorlar.*”

Diğer bazı olasılıklara göre: “*Sözlerin’i el üstünde*

5 ה ויהי בישרון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל:

(*Ol Malhut Şamayim*) sürekli olarak Yisrael'in üzerinde olacaktır (Raşi; Ramban; Abravanel). Buna, Yisrael'in, günahları nedeniyle düşman ulusların eline teslim edildiği dönemler de dâhildir (*Mizrahi*).

Tanrı'nın "Kral" olması *Tanah*'ta birkaç örnekte vurgulanmaktadır. Örneğin Peygamber Şemuel, kendisinden kral atamasını isteyen halka "*Tanrımız Aşem'dir Kral*" (Şemuel I 12:12) diye cevap vermiştir.

Rabenu Behaye'ye göre bu pasuktaki sözler de, Tora'nın sözlerini halka öğretmekle görevli olan Leviler'in sözlerinin bir parçasıdır. Her bir Levi, Tora'nın ebedi bir miras olduğunu söyledikten sonra onu veren Tanrı'nın, Tora'yı verdiği zaman halkın Kralı olduğunu vurgulayacaktır (bkz. p. 3 açk., *Sözlerini üstlendiler* k.b.).

Bir görüşe göre burada kral olduğu söylenen Moşe'dir; zira halkın lideri olarak diğer tüm ileri gelenler onun sözüne itaat eder, Tora'yı ondan öğrenirlerdi (*Midraş – Şemot Raba* 2:6; Saadya Gaon; İbn Ezra; Rabenu Behaye; krş. 31:28). Bu doğrultuda ifadelerin anlamı "Moşe bize Tora'yı, Yaakov Cemaati için ebedi miraslık olması niyetiyle emretti ve o hepimizin, tüm kabilelerimizin üstünde kral konumunda olduğu için, sözleriyle emirlerini yerine getirmemiz boynumuzun borcudur; zira o hem büyük bir kraldı hem de büyük bir bilgeydi" şeklindedir (Ramban).

Başkaları ise kral olarak Tora'dan bahsedildiği görüşündedir, çünkü Tora Yisrael üzerindeki kanun otoritesini simgeler. Bu görüşe göre *Tanah*'ta "o günlerde Yisrael'de kral yoktu" (Şofetim 18:1) sözleri geçtiğinde bunun anlamı, Yisrael'in Tora'ya olan itaatkârlığında belirgin bir zayıflama olduğu şeklindedir (Rabi Yeuda A-Levi). Tora'nın "kral" olarak tanımlanması yerindedir, nitekim halkın başına geçecek olan etten kemikten kral bile Tora'nın egemenliğine tabi olmakla kalmayacak, onun en önde gelen kulu olarak halkın geri kalanına örnek olmakla yükümlü olacaktır. Yisrael'i Yeşurun olarak üst düzeye getirecek olan, Tora'nın bu kayıtsız şartsız egemenliğidir (Hirsch). Buna bağlı olarak Tanrı'ya inandığını, ama Tora'ya inanmadığını söyleyen bir kişi aslında doğrudan Tanrı'yı inkâr etmiş olur, zira otoritesi olmayan bir kral, kral değildir ve Tora, Tanrı'nın otoritesinin ta kendisidir.

Farklı bir görüşe göre ise burada, Moşe'nin halefi olacak Yeoşua'dan da bahsediliyor olabilir (Malbim). Yine bir başka görüşe göre "*Yisrael'de*

bir kral olacak..." – ki bu, ilk Yahudi kral Şaul'u kastetmektedir (Ralbag).

Halkın başları toplandığında – Bir kralın taçlandırılıp tahta çıkması başta ileri gelenler olmak üzere halk kalabalıklarının toplandığı bir ortamda gerçekleştirilir (*Daat Mikra*).

Bunun yanında Tora'nın verilmesi sırasında halkın liderleri de özel olarak onurlandırılmışlar, Tanrı hakkında ileri düzey bir algı elde etmişlerdir (bkz. Şemot 24:1, 24:9-11). Ayrıca Tora'nın alınışı sırasında halkın tüm liderleri birleşip Moşe'ye, aracılık yapması isteğiyle başvurmuşlar (5:20), bu başvuru sırasında Tanrı'nın egemenliğini [= "Yeşurun'un Kralı olduğunu"] kabul ettiklerini beyan etmişlerdir (5:24) (Sforno).

Raşi, buradaki "*başlar*" sözcüğünü Şemot 30:2'deki kullanıma benzer şekilde, nüfus sayımıyla paralel görür. "Sayım amacıyla her bir araya gelişlerinde Tanrı'nın Krallığı'nın Boyunduruğu'nu üstlenirler" (krş. *Sifte Hahamim*).

Yisrael'in kabileleri birlik içindeyken – Tora, Bene-Yisrael'in "tek yüreğe sahip tek bir kişi" gibi birlik içinde olduğu bir ortamda verilmiştir (bkz. Şemot 19:2 açk.). Tanrı halkın tümünün duya-cağı şekilde "*Ben seni Mısır Ülkesi'nden – köle evinden – çıkarmış olan Tanrın Aşem'im*" (Şemot 20:2) dediği anda halkın en büyüğünden en küçüğüne, yöneticilerinden basit halka kadar tümü Tanrı'nın egemenliğini kabullenmiştir.

Hahamlarımız bu pasuktaki ifadelerden bir ders öğrenirler: "Yisrael birlik içinde olduğu zaman, Tanrı'nın, kendilerinin Kralı olmasını hak ederler. Ama birlik içinde değilse bunu hak etmezler" (krş. *Sifre* 346; krş. Raşi). Ya da "Yisrael birlik içinde olduğu zaman Tanrı onların Kralı'dır. Ama birlik içinde değilse, sanki Tanrı onların Kralı değilmiş gibi bir davranış içine girmiş olurlar" (*Daat Zekenim*). Hahamlarımız'ın, II. *Bet-Amikdaş*'ın yıkılma sebebi olarak sebepsiz nefreti öne sürmelerini bu ışık altında anlayabiliriz. Yahudiler kendi içlerinde bölündükleri ve birbirlerini çekemedikleri zaman, Tanrı'nın Kutsal Mevcudiyeti onların arasından uzaklaşmış ve bunu yıkım izlemiştir (*Meam Loez*).

Farklı Bir Bakış. İbn Ezra Moşe'nin *berahaların* savaşlarda başarı üzerine yoğunlaştığı görüşündedir ve ona göre buradaki ana konu Tora'nın verilisi değildir. Tanrı, Yisrael'e Sinay'da Kendisi'ni açığa çıkardıktan sonra, kırk yıllık çöl yolculuğu boyunca, başka uluslara karşı fiziki

⁵ “Yeşurun’da Kral oldu halkın başları toplandığında, Yisrael’in kabileleri birlik içindeyken.

maddi ve fiziksel açıdan zayıf ve yoksul durumunu vurgular. **Keila** da normalde kullanılan **Kaal** gibi “cemaat” anlamına gelmesine rağmen, bir cemaatin zayıf ve bağımlı halini belirtir. Tanrı, Torası’nı miras olarak bireylere değil toplumun tümüne teslim etmiştir; zira ebedi olan, bireyler değil ulusun genelidir. Aynı şekilde Tora yalnızca refah dönemleri için ve sadece ulusun bütününe bağlayacak şekilde verilmiş de değildir. Tora’nın mirasını gelecek nesillere aktarma görevi, halkın “**Yaakov**” ile simgelenen zayıf zamanlarında da, zayıf ve bağımlı küçük cemaatler halinde dağıldığı zamanlarda da aynı şekilde yürürlüktedir. Tora mirasının ona yakışır bir titizlikle taşınıp aktarılması söz konusu olduğunda en küçük ve zayıf cemaatler de tam yükümlülük altındadır (a.k.).

Miraslığıdır – İbranice **Moraşa**. “**Yeruşa** – Miras” ile “**Moraşa** – Miraslık” arasında bir fark vardır. **Yeruşa**’da, mirası alanın “hakki” ön planda iken, **Moraşa**’da ise “görev” vurgulanmaktadır. **Moraşa**, sonraki nesillere aktarılacak üzere emanet alınan türdeki bir mirastır. Dolayısıyla burada bariz bir yükümlülük söz konusudur. Her Yahudi, Tora’yı korumak, öğrenmek, uygulamak ve sonraki nesillere aktarmakla yükümlüdür. **Talmud**’da da vurgulandığı üzere: “Bir öğrenciden tek bir **Ahava**’yı esirgeyen, onun atalarından kalan mirasını gaspetmiş sayılır. Zira Tora, Yaratılış’ın altı gününden beri Yisrael için miras niteliğindedir” (**Talmud** – **Pesahim** 91b).

Mişna’da şöyle denmektedir: “Kendini Tora öğrenimi için hazırla; çünkü bu senin için bir miras değildir” (**Mişna** – **Pirke Avot** 2:12). Bu, pasukta söylenene çelişir gibidir. Ancak yukarıda yazılanlar bu çelişkiyi de çözümleyecektir. Pasuk, Tora’nın gelecek nesillere aktarılması gereken bir emanet olduğunu söylemekteyken, **Mişna** bu emaneti gerektiği gibi teslim almanın otomatik olmayıp samimi bir çaba gerektiğini vurgulamaktadır. Her Yahudi’nin Tora’da hakkı olduğu doğrudur, ama elleri kolları bağlı oturan birinin Tora’yı ne kadar emanet alabileceği ve elbette bu emaneti sonraki nesillere ne kadar aktarabileceği açıktır (krş. **Meam Loetz**).

Talmud’da eğitsel bir bakışla **Moraşa** sözcüğü “**Meorasa** – Nişanlı [=Evliliğin İlk Aşamasını Geçmiş] Kız” ile açıklanır: “**Moşe’nin bize emrettiği Tora, Yaakov Cemaati’ne nişanlıdır.**” Yahudi Ulusu ile Tora bir damat ve gelin gibidir (**Talmud** – **Pesahim** 49b). Bu, halkın tümünü kasteder, zira zengin ve fakir herkes Tora’da eşit bir paya sahip-

tir. Dolayısıyla eğer zenginler, çocuklarını eğitmek için gereken yatırımları yapma güçleri olmasına bağlı olarak Tora’yı sadece kendilerinin ve çocuklarının münhasır malı haline getirir, ama fakirlere de aynı imkânı tanımak üzere yardımcı olmazsa, Tora, sözün gelişi, yakınlara haykırır; zira Tora “tüm Yahudiler’le evlidir” ve bu durumda Tora, sevdiğinden bir bakıma zorla ayrılmaktadır. Bu, maddi imkânı olan herkesin omuzlarına, öğrenim için gereken olanaklara sahip olmayan kesimlerin Tora öğrenimini mümkün kılma yükümlülüğünü yükleyen bir olgudur (**Deraşot Maaral**).

Tora’nın Yisrael Ulusu’nun “eşi” olarak tanımlanması, diğer ulusların Tora’yı “başkasının karısı” olarak görmeleri gerektiğine işaret eder. Buna bağlı olarak Yahudi olmayan birinin Tora öğrenmesi yasaktır ve **Talmud**, Tora öğrenen Yahudi olmayan bir kişinin kendi yaşamını tehlikeye atmış olacağını vurgular. Öte yandan **Midraş** (**Yalkut Şimoni**), bunun, Tora’nın Yahudiler’i ilgilendiren kısımlarıyla sınırlı olduğunu vurgular. Buna karşılık, **Noah**’ın Soyu İçin Yedi Mitsva ve türevleri söz konusu olduğunda Yahudi olmayanlar da bu konuları derinlemesine incelemek ve öğrenmekle yükümlüdür. Yahudiler’in de, Yahudi olmayanları bu yedi mitsva hakkında aktif olarak eğitme şeklinde bir yükümlülüğü vardır (**Yad** – **Melahim** 8:10).

Moraşa sözcüğü başka bir yerde Erets-Yisrael için de kullanılmıştır (bkz. Şemot 6:8). Nitekim Tora ile Erets-Yisrael arasında sıkı bir bağ mevcuttur ve Devarim kitabı boyunca birçok yerde vurgulandığı üzere, Yisrael’in Ülke üzerindeki huzuru, Tora’ya olan bağlılıkları ile bire bir bağlantılıdır (krş. **Rabenu Behaye**). Böylece Yisrael’in ulusal mirası Ülke ve ondaki bolluk değil, Tora’dır. Ülke ve milli kuvvet ise, söz konusu ebedi mirasın şarta bağlı türevleridir (**Hirsch**).

5. Yeşurun’da Kral oldu – **Yeşurun**, Yisrael için kullanılan ve onun üst düzeyini vurgulayan bir isimdir. “**Yaşar** – Doğru” ve “**Şur** – Görmek” ile bağlantılıdır (bkz. 32:15 açık.). Burada Sinay dağındaki olağanüstü deneyimden bahsediliyor, zira Bene-Yisrael bu olayda “Tanrı’yı görmek” olarak tanımlanan bir ortamda bulunmuştur [“görmek” = şüpheye yer kalmayacak şekilde algılamak]. Yine bu ortamda, Yisrael, Tanrı’yı kendi Kralı olarak kabullenmiştir. O andan itibaren Tanrı’nın Egemenliğinin Boyunduruğu

sonrasında, Efrayim'den daha büyük olan Menafe'yi liste dışında tutmak da doğru olmazdı. Öte yandan Moşe, Levi kabilesini de halk içindeki özel konumu nedeniyle mübarek kılmak istemişti. Üstelik Koenler Levi kabilesi mensubudur ve onlar halkı mübarek kılma görevini taşıdıklarından, Moşe'nin onlara verdiği *beraha* onlar yoluyla tüm halka da yayılacaktır. Ayrıca *korban* görevi de onlara aitti ve onlar bunu Moşe'nin *berahası* ile yaptıkları zaman bu tüm Yisrael'in yararıdır. Sonuç olarak diğer kabilelerden birinin 12 kabile içeren listenin dışında kalması gerekiyordu. Bu konudaki en normal aday Şimon'du, zira en düşük nüfus ondaydı. Ayrıca Yaakov ölümünden önce oğullarına verdiği *berahalarda* [Levi ile birlikte] Şimon'u büyük bir *berahayla* mübarek kılmamıştı [Bu noktayı İbn Ezra da vurgulamaktadır]. Yaakov, *berahasında* Şimon kabilesinin Yisrael içine saçılacağını söylemişti (Bereşit 49:32). Böylece Moşe'nin diğer kabilelere verdiği dua, Şimon kabilesini de kapsayacaktır.

Bu açıklamalar sonrasında, aşağıdaki *berahalarda* Moşe'nin izlediği sıranın da belirli bir mantığı izliyor olması gerekmektedir. [Bu mantığı İbn Ezra ve Ramban'ın açıklamalarının bir karışımı şeklinde veriyoruz:] Reuven'in ilk sırada mübarek kılınmasının sebebi, açıkça, Yaakov'un *behor* oğlu olmasıdır. Dahası, Reuven, toprak payını Yarden'in doğusunda almış olduğundan mirasını ilk alan kabilelerdendir (bkz. Bamidbar Perek 32). İkinci sırada Yeuda mübarek kılınmıştır, zira Yeuda hem kendine ait bir sancak sahibidir hem de genel olarak lider kabiledir. Erets-Yisrael'de ilk payı alan da Yeuda kabilesi olacaktır. Dahası, savaşlara en önde Yeuda gidecektir (bkz. Şofetim 1:2 ve 20:11). Bu nedenle *beraha* konusundaki öncelik ona aittir ve lider olarak onun *berahası* tüm Yisrael'e de etki edecektir. [Üstelik Yaakov da Yeuda'yı bu konuda mübarek kılmıştır (bkz. Bereşit 49:8).]

Sonraki *beraha*, Yeuda kabilesi toprakları içinde bulunan *Bet-Amikdaş*'ta görev yapacak olan, dolayısıyla çoğunlukla bu kabilenin topraklarında yaşayan Levi kabilesine verilmiştir. *Bet-Amikdaş*'ın kalan kısmı Binyamin kabilesinin toprakları içinde olduğundan Moşe bir sonraki *berahayı* bu kabileye vermiştir. Levi kabilesi [tüm Ülke'ye serpilmiş Levi şehirlerinin dışında] çoğunlukla Yeuda ve Binyamin kabilelerinin ortak olduğu (krş. Şofetim 1:8, Perek 26 ve Yeşua 11:28) Yerusalayim'de yerleşecekti. Binyamin

kabilesinin toprakları Yeuda ile Yosef kabilelerinin toprakları arasındaydı (bkz. Yeşua 18:11). Dolayısıyla Yeuda ve Binyamin'den sonra Yosef kabilelerinin [=Efrayim ve Menafe'nin] yerleşim bölgesi geldiğinden Moşe sonra bu kabileleri mübarek kılmıştır [Ayrıca kendisinden önceki Binyamin kabilesi nasıl *Bet-Amikdaş*'a ev sahipliği yapmışsa, Yosef kabilelerinin payına düşen Şilo şehri de *Mişkan*'a ev sahipliği yapmıştır (Raşi)]. Sıradaki kabileler Zevulun ve Yisahar'dır. Zevulun hem ticaretle uğraşıp, Tora öğrenimi ile meşgul olan Yisahar kabilesinin geçimini sağladı hem de savaşlarda ön saflarda savaşırdı (bkz. Şofetim 5:18). Bu nedenle Moşe önce Zevulun'a, sonra Yisahar'a *beraha* vermiştir. Nitekim Yaakov da önce Zevulun'u sonra Yisahar'ı mübarek kılmıştı (Bereşit 49:13-14). Dahası, Erets-Yisrael'deki paylarını önce Zevulun (Yeşua 19:10) sonra Yisahar (Yeşua 19:17) almıştır. Bu şekilde Lea ve Rahel'in çocuklarının *berahaları* tamamlanmıştır.

Moşe, cariyeler Bila ve Zilpa'nın çocukları arasında önceliği Gad'a vermiştir; çünkü Gad, Yarden'in doğusunda kalan topraklardan pay aldığı için Reuven'le birlikte mirasını ilk alan kabilelerdendir. Ayrıca çöl yolculuğunda da Gad, Reuven'in sancasına dâhildi – yani bir açıdan Lea'nın çocuklarına daha yakındı. Geriye kalan Dan, Naftali ve Aşer kabileleri de doğum sıralarına göre sıralanmışlardır – ki aralarında ilk mübarek kılınan Dan da çöl yolculuğunda kendine ait bir sancak sahibiydi.

mücadele gerekliliği olmamıştır. Bu konu ilk olarak Seir bölgesine geldiklerinde gündeme gelmiştir. Seir ve Paran birbirlerine yakın iki bölgedir (krş. Bereşit 14:6). Böylece ilk savaşlar bu bölgede olduğu için, Moşe sözlerine, Sinay'dan Yisrael ile birlikte gelen Tanrı'nın, Seir ve Paran'da Yisrael'e askeri başarılar kazandırdığını hatırlatarak başlamıştır. Savaşlarda Yisrael'e on binlerce melek eşlik etmiş ve ateş ile gökgürültüleri içinde verilen Tora korumada başrolü oynamıştır. "Halklar" – yani Yisrael kabileleri bu şekilde Tanrı'nın özel sevgisine nail olmuştur. Yisrael'in "kutsalları" olarak anılan Levi kabilesi de Tanrı'nın özel görevlileri olarak, savaşta halka eşlik eden Aron Aberit'in çevresinde toplanmışlar, Tanrı'nın "Ayakları'nı", yani gösterdiği yolu takip etmişler ve Sözleri'ni taşımışlardır – Yazılı Tora'yı omuzlarında, Sözlü Tora'yı dillerinde. Böylece genel olarak anlam, Tanrı'nın Yisrael'in etrafını ateşten bir koruyucu kalkan gibi sardığı, bu şekilde Yisrael'in O'nun sevgisine nail olduğu, Leviler'in de Tanrı'nın Torası'nı sürekli olarak halka öğrettiği şeklindedir. Leviler halka Tora'yı öğretirken, bunun Moşe tarafından nesilden nesle aktarılmak üzere Yaakov Cemaati'ne verilen bir emanet olduğunu vurgularlar. O Moşe ki, kendi döneminde Yisrael'in başında kral konumundaydı ve halkın tüm liderleri ona itaat ederler, Tora'yı onun ağzından öğrenirlerdi... Bu noktadan sonra Moşe kabileleri tek tek mübarek kılmaya başlamaktadır.

🔗 **Kabilelere Verilen Berahalar.** Moşe "Yisrael'in kabileleri birlik içindeyken" sözlerinin hemen ardından kabilelerin berahalarına geçmektedir. *Beraha* için en uygun ortam halkın birlik olduğu ortamdır. Nitekim Yaakov da kendi oğullarına *beraha* verirken hepsini bir araya toplamıştır (bkz. Bereşit 49:1-2) (*Daat Mikra*).

Moşe giriş cümlelerinde Tanrı'nın Kutsal Mevcudiyeti'nin (*Şehina*) Yisrael'in arasında barındığını, onların da eksiksiz olarak tüm kabileleriyle birlikte gelecekteki tüm nesillerini de bağlayacak şekilde Tora'yı ve Tanrı'nın egemenliğini kabul ettiklerini, dolayısıyla birazdan onları vereceği *berahalar* layık olduklarını vurgulamıştır (Ramban).

Aşağıdaki *berahalar* listesinde en göze çarpan nokta, Şimon kabilesine yönelik bir *berahanın* olmamasıdır. Raşi ve İbn Ezra, bunu, Şimon kabilesinin Peor'daki günahla ön planda olması-na bağlarlar. Kabile liderlerinden – hatta bazı

görüşlere göre kabilenin başkanı – olan Zimri ben Salu başta olmak üzere, birçok Şimon kabilesi üyesi bu günahla aktif rol almışlardır (bkz. Bamibdar *Perek* 25). Birçok otorite Şimon kabilesinin nüfusundaki gözle görülür azalmanın da buna işaret ettiği konusunda hemfikirler (bkz. Bamidbar 26:14 açk.). [Ancak bu görüşü takip edenler, Moşe'nin Şimon kabilesini tamamen dışladığını söylemezler ve Şimon'un, toprakları içinde yerleşeceği Yeuda kabilesinin *berahası* içinde ima edildiğini vurgularlar (bkz. p. 7 açk.).]

Ramban bu görüşe kesin bir dille karşı çıkar. Ona göre ne nüfus azalması ne de Zimri bu konuda gerçek kanıt niteliğindedir. Öncelikle Şimon kabilesindeki nüfus azalması salgında ölenlerden çok daha fazladır. Ayrıca azalma sadece Şimon kabilesinde olmuş değildir; örneğin Gad kabilesinde 5000, Efrayim kabilesinde de 8000 kadar eksilme olmuştur. Üstelik pasuklarda da bu günaha özellikle Şimon kabilesinin katıldığını belirten hiçbir şey yoktur. Tora orada ya "halk" ya da "Yisrael" demektedir. Ve her şeyin ötesinde Moşe açık bir şekilde, "[*Şahsen tanık olduk*] Ki, Baal Peor'un peşinden giden her bir kişiyi, Tanrım Aşem senin içinden imha etti. Ama siz – Tanrımız Aşem'e yapışık kalanlar – bugün hepiniz hayat-tasınız" (4:3-4) dediğine göre, Moşe *beraha* verdiği sırada hayatta olan tüm Şimon kabilesi mensupları açık bir şekilde "Tanrı'ya yapışık kalanlar" sınıfındadır. Öyleyse Moşe neden onlara *beraha* vermesin?

Bu nedenle Ramban temel olarak sebebin kabile adediyle ilgili olduğu görüşündedir. Yisrael'in kabileleri listelendiğinde 12 sayısı daima sabittir. Pasukta söylendiği gibi: "Tüm bunlar, Yisrael'in kabileleridir, [toplamda] on iki tane" (Bereşit 49:28). Bu nedenle genel olarak ya Levi kabilesi ayrı tutulup Yosef'in kabilesi Efrayim ve Menase olarak iki kabile halinde listelenme suretiyle bu sayıya ulaşılır, ya da Levi kabilesi sayıya katılır ve Yosef tek bir kabile olarak listede yer alır. Ancak Moşe'nin buradaki *berahaları* verirken hem Levi kabilesini listede tutmak hem de Efrayim ve Menase kabilelerini ayrı ayrı mübarek kılmak için nedeni vardı. Öncelikle *Mişkan*'ın ve *Mizbeah*'ın hizmete açılış törenleri sırasında Tanrı, Efrayim ve Menase kabilelerinin ayrı kabileler olarak görülmesini emretmişti. Dolayısıyla Moşe de *beraha* verirken bu kabileleri ayrı ayrı mübarek kılmak durumundaydı. Halefi Yeşua'nın Efrayim kabilesi mensubu olması da bunda etkendi; ve Yeşua nedeniyle Efrayim kabilesinin ayrı tutulması

וַיְהִי רְאוּבֵן וְאֶלְיָמָת וַיְהִי מָתִיו מִסֵּפֶר: ס וַיָּזַת לַיהוּדָה
וַיֹּאמֶר שְׁמַע יְהוָה קוֹל יְהוּדָה וְאֶל־עַמּוֹ תִּבְיָאֲנוּ יָדָיו רַב לֹו וְעֶזֶר
מִצָּרָיו תַּהֲיֶה: פ

berahayı [aynı şekilde] Yeuda'ya [da verdi. Ve ona sıradaki sözleri ekledi]" (İbn Ezra; Hizkuni). Hem Reuven hem de Yeuda savaşlarda önden gidecektir; dolayısıyla Reuven'e verilen berahanın aynısına Yeuda'nın da ihtiyacı vardır (Daat Zekenim; Sferno).

Berahalara girişte değinildiği üzere, Moşe, Şimon kabilesini açıkça mübarek kılmamıştır. Ama Şimon'un yokluğunda, büyüklük sırasına göre Reuven'den sonra Levi'nin gelmesini beklerdik. Yine de Moşe, ikinci sırada Yeuda kabilesini mübarek kılmıştır. Bunun amacı Reuven ile Yeuda'nın ortak bir yanına dikkati çekmektir. Hem Reuven hem de Yeuda birer kabahatten sorumludur. Reuven, babasına karşı (bkz. Bereşit 35:22-26 açık.), Yeuda da gelini Tamar'a karşı kabahat işlemiştir. İkisinin ortak yanı, her ikisinin kabahatlerini kabullenmeleri ve itiraf etmeleridir. Tora Yeuda'nın itirafını açıkça kaydetmektedir (bkz. Bereşit 38:26). Reuven ise itirafı hemen yapmamıştı; dolayısıyla babasına karşı kimin kabahat işlediği bilinmediği için, tüm kardeşlerin üzerinde bir şüphe bulutu dolaşıyordu. Fakat Yeuda kendi hatasının sorumluluğunu hemen kabul edince, bunu gören Reuven de kendi kabahatinin sorumluluğunu üstlenmiş, böylece bu şüphe bulutu dağılmıştır. Sonuç olarak Reuven'in itirafının yolunu açan Yeuda'nın itirafıdır.

Moşe işte bu nedenle Reuven'den hemen sonra Yeuda'ya yer vermiş ve berahasına "ve bu Yeuda'ya" sözleriyle başlamıştır. Diğer kabileler için kullanmadığı bu girişi kullanmasının da bir nedeni vardır. Öncelikle biraz arka plan: Mısır'da başvezir olan Yosef, yiyecek almak üzere Mısır'a gelen kardeşlerini sınamak için Şimon'u hapsedmiş ve Binyamin'i getirmelerini istemişti. Ancak Yaakov Binyamin'i göndermeye yanaşmak istemiyordu. Yaakov bunu ancak Yeuda bu konuda tam kefil olunca kabul etmişti. Yeuda kefil olduğunu vurgulamak için şöyle demişti: "Ona ben kefil olacağım. Onu benim elimden soracaksın. Onu sana getirmez ve huzuruna çıkarmazsam, sana karşı tüm zamanlar için günah işlemiş olacağım" (Bereşit 43:9). Yeuda'nın "tüm zamanlar"ı öne sürmesinin anlamı ciddiydi: Yeuda, Binyamin'i babasına geri getirmede ebediyen – hem bu dünyadan hem de Gelecek Dünya'dan –

kovulmayı göze almaktaydı. Aslında Yeuda sözünü yerine getirmişti [nitekim Binyamin Yaakov'la birlikte Mısır'a gelenler arasında sayılmaktadır (Bereşit 46:21 ve Şemot 1:3); dolayısıyla Yeuda söz verdiği üzere Binyamin'i geri getirmiştir (Daat Zekenim)]. Ancak genel bir prensibe göre, bir tsadikin şarta bağlı olarak dile getirdiği bir lanet, söz konusu şart yerine gelmezse bile gerçekleşebilir (Talmud – Makot 11b). Buna bağlı olarak, Yeuda her ne kadar sözünü tuttuysa da, kendisine etmiş olduğu beddua tutmuştur ve bunun bir sonucu olarak, ölümünden sonra huzur bulamamıştır. Bene-Yisrael Mısır'dan çıktıklarında, yanlarında kabilelerin atalarının kemiklerini de tabutlar içinde götürmüşlerdi. Kırk yıllık çöl yolculuğu boyunca her birinin tabutu içinde bedeni tek parça halindeyken, Yeuda'nın kemikleri, söz konusu beddua nedeniyle birbirinden ayrılmıştı ve tabutun içinde sürekli yuvarlanmaktaydı.

Ta ki Moşe buradaki sözleri söyleyene kadar: "Reuven yaşasın ve ölmesin ... ve bu[mın aynısı] Yeuda'ya [olsun]." Başka bir deyişle: "Reuven tam huzur bulacakken, ona örnek olan Yeuda neden bu küçültücü durumda kalsın?" Böylece Moşe, Yeuda için Tanrı'ya dua etmiştir. Talmud Moşe'nin bu pasuktaki sözlerini bölerek açıklar. Moşe, yaptığı girişten sonra "Dinle Aşem, Yeuda'nın sesini [=duasını]" der ve hemen Yeuda'nın kemikleri çıktıkları yerlere geri döner ve kemiklerinin sinir ve kaslarla kaplanmasıyla bedeni eski bütün halini alır. Ancak buna rağmen Yeuda'nın manevi dünyadaki dışlanmışlığı sürmekte ve bu nedenle Yeuda, Tanrı Katı'ndaki Yeşiva'ya kabul edilmemektedir. Bu nedenle Moşe devam eder: "Halkma getir onu". Böylece Yeuda Gökler'deki Yeşiva'ya kabul edilir; ancak oradaki öğrenimi anlamakta güçlük çeker, dolayısıyla öğrenime katılıp tartışmalara giremez. Moşe "Elleri savaşım onun için – kendisinde Tora'nın savaşını verecek güç olsun" deyince söylenenleri anlamaya başlar, ama yine de ortaya çıkan zorlukları çözümlemeyi başaramamaktadır. Moşe "[Sen] hasımlarıma karşı yardımcı ol – sorulara çözüm bulmasına Sen yardımcı ol" deyince bu dönüş süreci tamamlanır (Talmud – Makot 11b; Raşi o.a. Ayrıca Sifre 348; Talmud – Baba Kama 92a; Talmud – Sota 7b; Raşi; Rabenu Behaye).

⁶ Reuven yaşasın ve ölmesin; bireyleri [hep] sayı [dâhilinde] olsun.”

[151. Yeuda]

⁷ Ve bu Yeuda'ya... Ve [Moşe] dedi: “Dinle ey Aşem, Yeuda'nın sesini; ve halkına getir onu. Elleri savaştın onun için ve [Sen,] hasımlarına karşı yardımcı ol [ona].

6. Reuven yaşasın ve ölmesin – Basit anlamda bu “hiç ölmesin” anlamında olamaz, zira herkes vakti gelince ölür. Dolayısıyla basit anlam “vakitsiz ölmesin” şeklindedir (İbn Ezra; Rabenu Behaye; krş. 20:5 açk.).

“Reuven bu dünyada yaşasın ve Gelecek Dünya'da ölmesin. Bila olayında babasına karşı işlediği kabahat (bkz. Bereşit 35:22 açk.) ona karşı hatırdı tutulmasın” (Sıfre 347; Raşi). Moşe'nin “Reuven'in yaşaması” için ettiği dua, açıkça, Moşe'nin döneminde çoktan ölmüş olan Reuven'in kendisi değil, onun adıyla anılan Reuven kabilesi içindir. Moşe, Reuven kabilesinin, Reuven'in kabahatinden etkilenmemesi yönünde dua etmektedir (Ramban). Yaakov Reuven'i, onu liderlik konumundan eden tezcanlılığı nedeniyle sertçe eleştirmişti (Bereşit 49:3) [ve oradaki sözleri “*Su gibi tezcanlı; arta kalmayacağım*” şeklinde de anlaşılabilir]. Moşe bu nedenle söz konusu tezcanlılığın, kabilenin tümünü yokoluşa götürmemesi için dua etmiştir, zira Moşe *berahayı* verdiği sırada, peygambersel bir öngörüyle, Reuven'in sürgüne gidecek ilk kabile olduğunu bilmekteydi (*Daat Soferim*). Ayrıca ebeveyni onurlandırma emri uzun ömürle bağlantılıdır (bkz. 5:16) ve Reuven babasına karşı kabahat işlemiş olduğundan Moşe Reuven kabilesinin yaşanı için dua etmektedir (*Daat Mikra*).

Reuven kabilesi, Gad kabilesiyle birlikte mirasını Yarden'in doğusundaki topraklarda almış, ancak Erets-Yisrael'in fethinde öncü kuvvetler olarak diğer kabilelerle birlikte savaşacaklarına dair söz vermişti (bkz. Bamidbar Perek 32). Böylece Moşe savaşta bu kabileden kimsenin ölmemesi için dua etmektedir (*Daat Zekenim*). Alternatif olarak “Reuven payını Erets-Yisrael'den daha düşük kutsiyette olan, dolayısıyla ebedi yaşama hak kazanma olasılığının daha düşük olduğu topraklarda almış olmasına rağmen ebediyen yaşasın” (Sforno).

Bireyleri [hep] sayı [dâhilinde] olsun – Tam çeviriyle “*bireyleri sayı olsun*”. Ancak “sayı” sözcüğü, sayılabilirlik ifade ettiği için düşük nüfusu belirtir (krş. Bereşit 34:30); oysa Moşe şüphesiz burada Reuven kabilesinin iyiliği için dua etmektedir, kötülüğü için değil. Dolayısıyla verilmek istenen anlam, “daima diğer kabilelerle

birlikte sayılsın ve onların dışında bırakılmasın” şeklindedir (Raşi). Benzer şekilde “Reuven Yisrael'in bir parçası olarak yaşasın ve kabilesi yok olmasın; aksine, bireyleri Yisrael ile birlikte sayılsın” (Ramban). Bu dua da Reuven'in Yaakov'a karşı işlediği kabahatle bağlantılıdır. Yaakov bu kabahate rağmen onu evlatlıktan reddetmemiş ve Reuven diğer kardeşleri arasında sayılmıştır (bkz. Bereşit 35:22). Moşe, bunun daima bu şekilde olması için dua etmektedir.

Önceki “[*Tanrı*] *Yeşurun'da Kral oldu halkın başları toplandığında, Yisrael'in kabileleri birlik içindeyken*” sözleri de Reuven'in *berahasına* etkili bir giriş olarak kabul edilebilir; zira Bene-Yisrael'in birlik içinde olması ancak Reuven'in de halkın içinde sayılmasıyla mümkündür (*Mizrahi*). Alternatif olarak “bireylerinin sayını [*behor* kabile olarak] daima ilk sırada yapılsın [yani *behorluk* özelliği bozulmasın]” (Ramban).

Bazı otoriteler “ölmesin” sözcüğündeki olumsuzluk ekinin, buradaki ifadeyi de kapsadığı görüşündedir. Buna göre çeviri “*Reuven yaşasın; ölmesin ve bireyleri sayılı olmasın*” şeklinde de yapılabilir. Böylece buradaki dua Reuven kabilesinin sadece yok olmaması değil, az sayıda kalmayıp kalabalık olması yönündedir de (İbn Ezra; krş. Saadya Gaon).

Diğer bazı alternatiflere göre: “Savaşa gittiğinde kimse ölmesin ve kaç kişi gittilerse aynı sayıda dönsünler” (*Daat Zekenim*; *Paaneah Raza*; *Abravanel*; krş. Ramban). “Sayılamayacak kadar kalabalık olsun” (a.k.; krş. *Tur*; *Septuaginta*). “Çocukları toprak miraslarını sayılarına göre alsınlar” (*Targum Onkelos*). “Tora uzun ömür vaadini Erets-Yisrael için verdi (11:25). Ama yine de Reuven Yarden'in doğusuna yerleşiyor olmasına rağmen bireyleri az sayıda kalmasın” (Sforno). “*Her ne kadar nüfusu sayılı ise de, Reuven yaşasın ve ölmesin*” (Ralbag; *The Living Torah*). “Savaşmaya uygun niteliktekileri az olmasın” (Malbim). Farklı bir görüşe göre “*zayıf yapılı olanları az olsun*” (*Daat Mikra*).

7. Ve bu Yeuda'ya – Yani “ve Moşe Yeuda'ya ise şu *berahayı* verdi” (Ramban; krş. Saadya Gaon; *Septuaginta*). Bazılarına göre: “[Moşe,] *Bu [=Reuven'e verdiği, yaşama ve ölmeme konusundaki]*

שני ח וללוי אמר תמיד ואוריך לאיש

חסידך אשר נסיתו במסה תריבהו על-מי מריבה:

8. Levi hakkında – Tam çeviriyle “Levi için”. Diğer bir tam çeviri olasılığına göre “Levi’ye”. Bazılarına göre de anlam bu şekildedir (*Targum Yonatan*; Saadya Gaon; *Septuaginta*) ve Moşe burada Levi kabilesine, sonraki kısımlarda da diğer kabilelere doğrudan hitap ederek *beraha* vermiştir (Ramban). Başka otoritelere göre ise Moşe’nin sözleri Tanrı’ya yöneliktir; dolayısıyla sözleri Levi’ye değil, Levi hakkındadır (Raşi; İbn Ezra). Çevirimiz de bu ikinci görüş doğrultusundadır.

Tumimin ve Urimin – Moşe Tanrı’ya (Raşi) veya Levi kabilesine (Ramban) hitaben “*Senin Tumimin ve Urimin*” demektedir. *Urim* ve *Tumim* için bkz. Şemot 28:30 açık.

Normalde bu iki terim birlikte kullanıldığında sıralama *Urim* ve *Tumim* şeklindedir. Burada ise *Tumim*’e öncelik verilmiştir. Bunun basit sebebi ikisinin denk öneme sahip olmasıdır (Rabenu Behaye; *Meam Loetz*). Bir başka sebep ise Moşe’nin burada *Urim* ve *Tumim*’i taşımaya hak kazanan kabileyi tanımlıyor olmasına bağlıdır. Bu kabilelerden beklenen, ruhani ve manevi meziyetlerden çok, ahlaki meziyetlerdir. Başka bir deyişle bu kabilenin yaşantısı, kendisinden beklenen ahlaki standartlarla çelişki içinde olmamalıdır. İşte bunu vurgularcasına, “**Tam** – Eksiksiz; Kusursuz” ile bağlantılı olan *Tumim* sözcüğü, “**Or** – Işık” ile bağlantılı olup maneviyatı ön plana çıkaran *Urim*’e göre önce kullanılmıştır. Levi kabilesini *Urim* ve *Tumim*’i taşıyan kabile olmaya layık kılan, özellikle ahlaki alandaki kusursuzluğudur (Hirsch).

Sadık adamına – Ya da “*Huzurun’da sadık bulduğum*” (*Targum Onkelos*). Raşi’ye göre Levi kabilesinden bahsedilmektedir (ayrıca Ralbag). *Koenler* ve dolayısıyla *Koen Gadol* da bu kabileye mensuptur ve *Urim* ve *Tumim*’i giysilerinde taşıyan *Koen Gadol* nedeniyle böyle denmektedir. Tanrı’nın Kutsal İsimleri olan *Urim* ve *Tumim*’in Levi kabilesine yakışmasının sebebi sıradaki ifadede belirtilmektedir.

İbn Ezra ise bu tanımın özellikle Aaron için yapıldığı ve bu pasukta Aaron’dan bahsedildiği görüşündedir. Ancak İbn Ezra da sıradaki pasuklarda genel olarak Levi kabilesinden ve onun dâhilinde *Koenler*’den bahsedildiği konusunda hemfikiridir.

Başka bir görüşe göre buradaki “**İş** – Adam” sözcüğü daha çok yüksek düzey ve rütbe belirtir ve “Tanrı’ya sadık” Levi kabilesinin “lideri” olan Aaron’u tanımlamaktadır. Böylece Moşe Tanrı’ya hitaben şöyle demektedir: “[*Senin*] *Tumimin*’i ve *Urimin*’i, [*Sana*] sadık [*kabilenin*] liderine [*verdin*]” (Sforno).

Nereden bakılırsa bakılsın, burada yapılan vurgu, *Urim* ve *Tumim*’in verildiği kişi ya da kabilenin, buna, Tanrı’nın “*sadık adamı*” olması nedeniyle layık olduğudur. Başka bir deyişle bunun sebebi, onun manevi meziyetleri değil, Tanrı’ya ve Tora’nın standartlarına titizlikle bağlı olmasıdır. Yahudilik’in en temel özelliklerinden biri budur. Yisrael Ulusu’nda herhangi bir kişinin manevi bazı meziyetlere, hünere veya “kutsal” olarak üne sahip olması, onu ahlaki yükümlülüklerden muaf kılmaz. Ruhani yeteneklere sahip olmak, bir insan için ahlaki yükümlülüklerden azat belgesi teşkil etmez. Aksine, böyle birinden, sıradan insanlara göre çok daha yüksek standartlar beklenir. Yahudilik’e göre, her türlü manevi meziyetin ön koşulu, etik ve ahlaki kurallarına titizlikle riayet etmektir. “**Hasid** – Sadık; İçten Bağlı” olarak tanımlanan kişi ya da kabile, bunu, Tanrı’nın isteği’ni yerine getirmek söz konusu olduğunda kişisel endişelerden tamamen uzak tutum ve davranışlarıyla hak etmiştir (Hirsch).

[**Yakışır**] – Ya da “*sadık adamına [ait olacaktır]*”. Aaron’dan bahsedildiği görüşü doğrultusunda bu ifade, *Urim Ve Tumim*’in ebediyen Aaron’a ve hepsi onun soyuna mensup olacak *Koen Gadollar*’a ait olacağını belirtmektedir (İbn Ezra). Alternatif olarak “*sadık adamına giydirdin*” (*Targum Onkelos*).

Masa’da – Moşe, “**Masa Umriva** – Sınama ve Tartışma” adlı yerde gerçekleşen şikâyetlere atıfta bulunmaktadır (bkz. Şemot 17:1-7) (Saadya Gaon; Ramban; Raşi). Bu olayda Leviler diğer kabilelerden farklı olarak olumlu bir tavır sergilemişler, herkes susuzluktan şikâyet ederken onlar böyle bir yakınmada bulunmamışlar, böylece Tanrı’nın halka uyguladığı sınavdan bu kabile başarıyla çıkmıştır (*Targum Onkelos*; Raşi). Bu da Levi kabilesinin yüksek şahsiyetinin ilk işaretlerinden olmuştur.

Öte yandan Tora’nın metnine baktığımızda, Levi kabilesinin, Moşe’nin ya da [*Urim ve Tumim*’i taşıyan “sadık adam”] Aaron’un Masa adlı yerde

[152. Levi]

⁸ Ve Levi hakkında [şöyle] dedi: “*Tumimin* ve *Urimin* sadık adamına [yakışır] – ki onu Masa’da denemiş, Tartışma Suları’nda sınamıştın.

Böylece *Midraş*, Moşe’nin Yeuda kabilesine verdiği ve basit anlamı aşağıda verilen berahanın, aynı zamanda kabilenin atası Yeuda adına bir dua teşkil ettiğini vurgulamaktadır.

Dinle ey Aşem, Yeuda’nın sesini – Basit anlamda, Yeuda savaşa önden gideceği için, Moşe onun savaşta başarı konusundaki duasının kabul edilmesi için yalvarmaktadır (İbn Ezra). Bu doğrultuda: “*Savaşa çıktığı zaman Yeuda’nın duasını dinle*” (*Targum Onkelos*).

Başkalarına göre ise Moşe burada Yeuda’nın soyundan gelecek kralların dualarının kabul edilmesi için yalvarmaktadır. *Tanah*’ta Yeuda kabilesine mensup bazı kralların dualarını görmekteyiz. Bunlar David (Teilim *Perek* 3 ve 7), Şelomo (Melahim I 8:12-61), [Kuşiler nedeniyle dua eden] Asa (Divre Ayamim II 14:8-10), [Amoniler nedeniyle dua eden] Yeşafat (Divre Ayamim II 20:1-3) ve [Asur kralı Sanheriv nedeniyle dua eden] Hizkiyau’dur (Melahim II 19:15-19) (Raşi).

“**Şema – Dinle**” sözcüğü, **Şimon** isminin köküdür (Oil Moşe; bkz. Bereşit 29:33). Böylece Moşe her ne kadar Şimon’a açıkça dua vermiş değilse de, Yeuda’ya *beraha* verirken buna Şimon’u da katmıştır. Bu da yerindedir, zira Şimon kabilesinin Erets-Yisrael’de kendisine ait bir toprağı olmamıştı ve bu kabile üyeleri, Yeuda kabilesinin toprakları içindeki bir bölgeye yerleşmişlerdi (bkz. Yeşua 19:9) (*Sifre* 348; Raşi). Bu aynı zamanda, Şimon’un yokluğunda Reuven’den sonra neden Levi’nin değil de Yeuda’nın *berahasının* verildiğini açıklamaktadır. Böyle olmuştur, çünkü Reuven’den sonra en büyük oğul olan Şimon’un kabilesine verilen *beraha* Yeuda’nın *berahaları* içine dâhildir (Rabi Yaakov ben Yitshak Akoaen Shapira, *Beer Mayim Hayim*). Bu bakımdan Şimon da savaşta başarı konusunda mübarek kılınmaktadır, zira savaşa Yeuda ile birlikte Şimon birlikleri de giderdi (bkz. Şofetim 1:3) (*Behor Şor*; *Daat Mikra*).

Halkına getir onu – “Savaşlardan sağ salim dönsün” (Ramban; krş. *Targum Onkelos*). İbn Ezra’ya göre bu dua, Erets-Yisrael’in fethi sırasında Bene-Yisrael’in merkezi görevini gören Gilgal’deki kampa sağ salim dönme üzerinedir.

Elleri savaşsın onun için – İbranice **Yadav Rav Lo**. Burada kullanılan **Rav** sözcüğü “**Lariv** –

Kavga Etmek” ile bağlantılı olarak “*savaşı*” şeklinde çevrilmiştir (Raşi; İbn Ezra). Ancak bu sözcük “çok” ya da “yeterli” anlamında da olabilir. Öyleyse alternatif bir anlam “*kendi elleri ona yeterlidir* [ve Tanrı’dan başka kimsenin yardımına ihtiyacı yoktur]” şeklindedir (a.k.). Alternatif olarak “*Elleri, onun adına düşmanlarını cezalandırsın*” (*Targum Onkelos*). Bu açıdan, Moşe’nin bu sözleri, Yeuda’nın Yaakov’dan aldığı *berahayla* paraleldir: “*Elin, düşmanın ensesinde olacak*” (Bereşit 49:8) (*Daat Mikra*).

Sforno bu ifadeyi ikiye böler: “**Yadav** – Elleri” ve “**Rav Lo** – Onun Adına Savaş”. Böylece Moşe duasında Tanrı’nın savaşlarda “Yeuda’nın elleri” olup “onun adına savaşmasını”, ayrıca kendisine saldıran *hasımlarına karşı da yardımcı olmasını* (s.a.) dilemektedir.

Yad sözcüğü “yer” belirtebilir (krş. Bamidbar 2:17): “*Yerleri çoktur*.” Bu da Yeuda’nın, normalde kendi payına düşenin de ötesinde geniş topraklara sahip olacağını vurgular. Şimon kabilesi de Yeuda’nın topraklarında yerleşmiştir (bkz. Yeşua 19:9). Dolayısıyla bu sözler Şimon’un söz konusu yerleşimine yönelik bir ima olarak görülebilir (Ramban).

Hasımlarına karşı yardımcı ol – Raşi’ye göre Moşe burada, Yeuda krallarından Yeşafat’ın Ramot Gilad savaşı sırasındaki duasına (Divre Ayamim II 18:31) karşılık Tanrı’nın ona yardımcı olması için yalvarmaktadır. Her ne kadar önceki “*Dinle ey Aşem, Yeuda’nın sesini*” ifadesi gelecekte Yeuda krallarının dualarının kabulüne yönelik idiyse de, Yeşafat’ın Ramot Gilad savaşındaki duası, diğerlerine göre çok daha büyük bir tehlike sırasında yapılmıştı ve bu nedenle ek bir özel duayı gerektiriyordu. *Midraş Teilim* 4’te belirtildiği gibi, Yeşafat’ın duası, kafasını uçurmak üzere olan kılıç boynuna değdiği anda cevap bulmuştur (*Pinuş Sifre Deve Rav*).

8-11. Levi. Moşe’nin Levi kabilesine yönelik *berahası* Koenler’le başlamakta sonra Levi kabilesinin geneline yayılmaktadır. Moşe öncelikle bu kabilenin çölde göstermiş olduğu ödün vermeyen sadakatini ve cesaretini övmektedir. Daha sonra da Leviler’i halkın öğretmenleri olarak mübarek kılmakta ve karşılaşabilecekleri her türlü engelle başa çıkabilmeleri için dua etmektedir.

ט האַמֶר

לֹא־בִּי וְלֹא־מִי לֹא רֵאִיתִי וְאֶת־אֶחָיו לֹא הִכִּיר וְאֶת־בְּנוֹ לֹא יָדַע כִּי שָׁמְרוּ אִמְרֹתָיִךְ וּבְרִיתְךָ יִנְצְרוּ:

deyişle, Altın Buzağı günahına karışan tek bir Levi bile yoktur ve Levi kabilesi bu olayda hiç fire vermemiştir. Öyleyse pasukta sözü edilen baba, anne, oğul ve kardeş Levi kabilesine mensup olamaz. Bu durumda “anne”, bir Levi’nin Levi kabilesine mensup olmayan annesidir [Bir kişinin hangi kabileye mensup olduğu babasına göre belirlenir (krş. Vayikra 24:10 açık.). Dolayısıyla bir Levi’nin annesi başka kabilede gelmiş olabilir.]. “Baba” ile kastedilen [gerçek baba olamayacağına göre] annenin babasıdır; nitekim torunlar bazen büyükbabalarını “baba” olarak çağırırlar ve Tora bu nedenle büyükbabaları “baba” olarak tanımlayabilir (krş. Şemot 18:1). Bunun tersi de doğrudur, yani bir kişinin torunu da onun “oğul” olarak çağrılabilir (krş. 7:4 açık., madde [2]) – ki bu durumda pasuktaki “oğul” ile kastedilen, bir Levi’nin, Levi olmayan biriyle evlenmiş kızından doğan torunudur. Son olarak “kardeş” de, Levi kabilesine mensup olmayan anne tarafından bir yarı-kardeşi kastetmektedir (Sifre 350; Raşi).

İbn Ezra buradaki ifadeyi tamamen farklı bir şekilde açıklar. Ona göre burada Levi kabilesinin, küçük yaşlardan itibaren Tanrı hizmetine girmesinden bahsedilmektedir. Böylece henüz küçük yaştaiken Bet-Amikdaş’a gelip orada eğitim almak üzere ailelerinden ayrıldıkları için, her biri annesi ve babası hakkında “onu görmedim” demektedir. Bunun bir örneği, henüz çok küçükken annesi Hana tarafından o dönemdeki Koen Gadol Eli’ye teslim edilen Peygamber Şemuel’dir (bkz. Şemuel I 1:24). “Oğullarını bilmedi” ifadesi de buna bağlı olarak, Levi kabilesi mensuplarının, çocuklarını sütten kesilir kesilmez eğitime göndermelerini belirtiyor olabilir.

Piruş Al İbn Ezra’ya göre, İbn Ezra pasuktaki “oğullarını bilmedi” sözcüğünü, “Yaakov, Levi’nin oğullarını tanımadı” şeklinde anlamaktadır. Buna göre, Mısır’dayken, Yaakov’un tüm oğulları, kendileri işleriyle meşgul oldukları için, çocuklarını, onlara Tora öğretmesi için babaları Yaakov’a getirirlerdi (krş. Bereşit 48:1 açık.). Ancak Levi kendisini şahsen Tora öğrenimine verdiği için kendi oğullarını Yaakov’a getirmesine gerek olmamış ve buna bağlı olarak Yaakov da Levi’nin oğullarını, Tora öğrenimi çerçevesinde görmemiştir; zira onlar bu öğrenimi doğrudan babaları Levi’nin yanında görmüşlerdir.

Pasukta Koen Gadol’dan bahsediliyorsa, tuma kanunları kastediliyor olabilir. Nitekim bir Koen Gadol en yakınlarının ölümeleri durumunda bile onlar için kendisini tame yapamaz (Hizkuni; Paaneah Raza; bkz. Vayikra 21:11).

Deyişin’i gözetmişlerdi – Leviler’i motive eden tek şey Tanrı’nın Sözü’ne olan sadakatleriydi ve kişisel hiçbir endişeyle hareket etmemişlerdi.

“Deyişin’i” sözcüğü, halkın doğrudan Tanrı’dan duymuş olduğu bir emri ima etmektedir. Bene-Yisrael Sinay’da doğrudan Tanrı’nın Sesi’nden iki emir duymuştur: “Ben seni Mısır Ülkesi’nden – köle evinden – çıkarmış olan Tanrının Aşem’in” (Şemot 20:2) ve “Benim Önümde, senin için başkalarının tanrıları [muteber] olmasın” (Şemot 20:3). Bunların ilki, Aşem’in Tek Tanrı olarak kabul edilmesi ve bilinmesi yönünde “yap” şeklindeki bir emir, ikincisi “yapma” şeklinde bir emirdir. “Gözetme” veya “koruma” fiili, belirli bir şeyin yapılmasından kaçınma anlamına geldiğine göre (krş. 13:1 açık.), ikinci emir kastedilmektedir (Raşi; Devek Tov; Sifte Hahamim).

Öte yandan Rabi Samson Raphael Hirsch, “İmra – Deyiş” sözcüğünün emir değil vaat belirttiği görüşündedir. Nitekim burada da “deyişini gözetmişlerdi” sözlerini “emrine bağlı kalmışlardı” şeklinde anlamak güçtür, zira Altın Buzağı olayında Tanrı’nın emrine bağlı kalanlar Levi kabilesiyle sınırlı değildi; halkın ezici çoğunluğu bu günahı tamamen uzak kalmıştı ve aktif olarak putperestlik günahını işleyenler yaklaşık 3000 kişiydi. Dolayısıyla “deyişini gözetmişlerdi” ifadesi, “yaptıklarıyla Senin bulunmuş olduğun vaadin sekteye uğramasını engelleyerek onu gözettiler” şeklinde anlaşılmalıdır; zira Leviler’in, suçluları cezalandırma konusunda bahsedilen şevki göstermeleri sayesinde Tanrı’nın Atalar’a vermiş olduğu söz ve bulunduğu vaat o nesil içinde devam edebilmiştir. Onlar bunu yapmasa, o neslin neredeyse tümünün yok olma tehlikesi vardı ki bu da, Tanrı’nın vaadinin gerçekleşmesinin uzun bir süre ertelenmesi anlamına gelecekti (bkz. Şemot 32:10 ve 32:14).

Antlaşman’ı muhafaza edeceklerdi – Yani “daima muhafaza edeceklerdi”. “Berit – Antlaşma” sözcüğü akla hemen Berit-Mila’yi

⁹ “Babası ve annesi için ‘Onu görmedim’ diyendir o! Kardeşlerini tanımamış ve oğullarını bilmemişti; zira Deyişin’i gözetmişlerdi ve Antlaşman’ı muhafaza edeceklerdi.

gerçekleşen olaylar sırasında açık ve özel bir denemeye tabi tutulduğunu görmemekteyiz. Bu nedenle, birçok otoriteye göre buradaki **Masa** sözcüğü bir yer ismi değildir ve “deneme” anlamındadır (bkz. 4:34 açık.) (Hirsch). Burada Aaron’dan bahsediliği görüşündeki İbn Ezra da bu kanıyı paylaşmaktadır. Aaron birçok denemeden geçmiş ve Tanrı’nın “sadık adamı” olduğunu kanıtlamıştır. [Örneğin, oğulları Nadav ve Aviu’nun çok niteliğindeki ölümlemleri tam bir kabullenmeyle karşılaşmıştır (*Daat Mikra*; bkz. Vayikra 10:3).] Bu pasuk onun sadece Tartışma Suları olayında hata ettiğini belirtmektedir (bkz. s.a.). Başka bir deyişle Aaron’un başka bir hatası yoktur – ve buna Altın Buzağı olayı da dâhildir. Böylece Altın Buzağı olayında Aaron’un rolü olmasına rağmen, Aaron orada her ne yaptıysa iyi niyetle ve Tanrı’nın Onuru’nu düşünerek yaptığı için o olayda suçlu görülmemiştir. Rabenu Behaye de bu görüşe katılmaktadır.

Sforno’ya göre, pasukta, Bene-Yisrael’in Tanrı’ya “sınadığı” olayların hepsi kastedilmektedir (bkz. Bamidbar 14:22). Bu olayların hiçbirine Levi kabilesi katılmamıştır. Nitekim bunların en sonuncusunda, casusların raporu sonrasında Tanrı’ya gösterilen güvensizlik nedeniyle o nesil çölde kırk yıl dolaşp Erets-Yisrael’e girmekten men edilmesine rağmen Levi kabilesi bu kararın dışında bırakılmıştır.

Tartışma Suları’nda sınamıştın – Çevirimiz *Targum Onkelos*’u takip etmektedir: “Onu Tartışma Suları’nda sınamış ve sadık bulmuşsun.” Aslında sözcüğün tam karşılığı “tartışmıştın” şeklindedir. Ancak *Mizrahi*’nin işaret ettiği üzere, bu dolaylı bir tartışmadır. Halk Tartışma Suları olayında (bkz. Bamidbar 20:1-13) Moşe ile tartıştığı zaman, bu olay vesilesiyle Leviler’in Tanrı’ya sadık oldukları bir kez daha ortaya çıkmıştır; zira Leviler, bu olayda da diğer kabilelerden farklı olarak susuzluktan şikâyet etmemişlerdir (*Nahalat Yaakov*; *Maskil Ledavid*).

Başka bir görüşe göre, Moşe Levi kabilesi hakkında yaptığı tanımda bu kabilenin çöldeki hiçbir isyanda rol almadığını vurguladıktan sonra, Tartışma Suları olayı nedeniyle Tanrı’nın bu kabileye sert bir darbe vurarak onu iki liderinden – Moşe ile Aaron’dan – yoksun bıraktığına işaret etmektedir (Sforno).

Alternatif olarak, “[Aaron’u] birçok denemelerle

denemiş ve Kendin’e sadık bulmuşsun. Ama yine de Tartışma Suları’nda onunla tartıştın ve yaptığı bu tek kabahati göz ardı etmeyi kabul etmedin. Bu tek kabahati, onun kırk yıllık yolculuk boyunca geçtiği tüm denemelerde kanıtladığı sadakatini gölgede bırakır nitelikte kabul ettin”. Böylece Moşe ile Aaron’un Tartışma Suları olayındaki kabahatleri nedeniyle ölmeleri, Levi kabilesinin gelecekteki tüm liderleri için ciddi bir uyarı teşkil edecektir (Hirsch).

9. Babası ve annesi ... kardeşlerini ... oğullarını – Leviler önde gelen Tora otoriteleri oldukları için yargı konusunda da etkindiler (krş. 17:9). Basit anlamda burada bir benzetme yapılarak, kanun söz konusu olduğunda en yakınlarına bile ayrıcalık göstermeyecek karakterde oldukları vurgulanmaktadır (*Daat Mikra*). Onkelos’un çevirisinde olduğu gibi: “Yargıda suçlu çıktıkları zaman annesine ve babasına [bile] merhamet etmedi, kardeşlerinin ve oğullarının yüzünü tanımadı [=onlara ayrıcalık yapmadı]...” [Bu görüşe göre bu ifade, verilmek istenen fikri güçlendirme amaçlıdır; ama uygulamada bir yargıç bu yakınlarının davasına bakamaz.]

Birçok otorite bu pasuğun Altın Buzağı günahıyla ilgili olduğu görüşündedir. Olay sonrasında suçlular cezalandırılırken Levi kabilesi Tanrı’ya gösterdiği bağlılık sebebiyle Yisrael içinde özel bir kabile statüsüne yükselmiştir. Hatırlanacağı üzere bu olay sonrasında Moşe, suçluların cezalandırılması için “Kim Tanrı’nın yanındaysa bana [katılsın]!” (Şemot 32:26) çağrısında bulunmuş ve “Tüm Levi oğulları” onun yanında toplanınca (a.y.), “Her biriniz kılıcını uyluğuna taksın. Kamp içinde kapıdan kapıya geçip dolaşın ve kardeşiniz, akrabanız ya da yakınınız [bile olsa, puta ibadet edenleri] öldürün!” (Şemot 32:27) talimatını vermişti. Pasuk Leviler’in bu emri hemen uyguladıklarını vurgular: “Levi oğulları Moşe’nin sözüne uygun hareket ettiler ve o gün, halktan 3000 kadar adam düştü.” Böylece Leviler, puta aktif olarak tapanların içinde kendi kardeşleri olup olmadığına bakmaksızın, Tanrı’nın Onuru’na en yakınlarının bile gözünün yaşına bakmamışlardır. Leviler’in özel bir kabile olmaya hak kazanmalarının temelinde de bu tavırları vardır (bkz. Şemot 32:29 açık.).

Burada bir noktayı daha açıklığa kavuşturmakta fayda vardır. Tora, “tüm Levi oğullarının” Moşe’nin yanında toplandıklarını söylemektedir. Başka bir

י יורו משפטיך לעֲקֹב וְתוֹרֶתְךָ

10

לְיִשְׂרָאֵל יִשְׁמֹו קְטוֹרֶה בְּאַפְךָ וְכָלִיל עַל־מִזְבְּחֶךָ: יֵא בָרֶךְ יְהוָה

11

חֵילוֹ וּפְעָל יָדָיו תִּרְצֶה מִחֵץ מִתְנַיִם קָמִיו וּמִשְׁנָאִיו מִן־יְקוֹמֹון: ס

(bkz. Vayikra 6:15. Ayrıca bkz. Şemuel I 7:9) (Sifre 351; Talmud – Yoma 26a; Raşi; İbn Ezra; Mizrahi; Sifte Hahamim).

Böylece bu pasukta Leviler'in Tora'nın muhafaza edilmesindeki ikili rolleri vurgulanmaktadır. Leviler Tora'nın hem öğrenilmesinin hem de içerdiği emirlerin titizlikle uygulanmasının öncüleri olacaklardır (Hirsch).

11. Kuvvetini – İbranice **Helo**. Ya da “ordusunu” (Saadya Gaon; Ramban); ya da “çabasını” (Septuaginta). Sözcüğün kökü olan **Hayil**, “kuvvet”, “başarı” veya bunların yardımıyla elde edilen maddi ya da manevi güç, yani “servet” anlamına gelebilir (krş. 8:17). Benzer doğrultuda: “mallarını” (Targum Onkelos). İbn Ezra'ya göre de burada Levi kabilesinin, çabaları karşılığında hak ettiği maddi “servetten” bahsedilmektedir. Leviler halkın Tora öğretmenleridir ve ayrıca Bet-Amikdaş'ta görevleri vardır. Bunun karşılığında Bene-Yisrael, ürünlerinden Maaser Rişon adı altında onda birlik bir payı Leviler'e vermekle yükümlüdür (bkz. Bamidbar 18:21-24). Yine, bu kabileye dâhil olan Koenler de, öğretmenliğin yanında Bet-Amikdaş'taki kutsal ibadetten sorumludurlar ve bunun karşılığında kendilerine toplam 24 tane armağan verilmiştir (bkz. Bamidbar 18:8-19) (krş. İbn Ezra; Rabenu Behaye). Levi kabilesine verilen bu *beraha*, dolaylı olarak tüm Yisrael'i de kapsar, zira söz konusu payların bol olması, bunları kendi ürünlerinden ayırıp verecek olan halkın genelinin de bol ürün elde etmiş olmasını gerektirmektedir. Midraş'ta şöyle denmektedir: “Levi'nin kabilesi Ülke'de pay almamıştı. Onlar da oturup Erets-Yisrael'in bol ürün vermesi için dua ederlerdi. Bu sayede *maaser* paylarını alabileceklerdi. Ne de olsa bu dünyada Tanrı'nın şefkatinden başka bir şeyleri yoktu” (Midraş – Bamidbar Raba 5:1).

Alternatif olarak, “Leviler'in temel görevi öğretmenlik olduğu için, geçim amacıyla başka işlere çok az zamanları kalacak. Bu nedenle mallarını, onlarla az ilgileneler bile kendilerine yetecek şekilde mübarek kıl; bu sayede hem öğrenmeye hem de öğretmeye yeteri kadar vakitleri olsun” (Sforno). Tarih içindeki tecrübeler, maddi açıdan bağımsız olan büyük manevi şahsiyetlerin çoğunlukla daha etkili olabildiğini ortaya koymuştur.

Öte yandan burada manevi servetten, yani hüner ve beceriden bahsediliyor da olabilir: “Tanrı onun manevi ve ahlaki yeteneklerini – Tora'nın öğrenilmesi ve halk içinde muhafaza edilmesi için ihtiyaç duyulan manevi ve ahlaki yeteneği – mübarek kılsın” (Hirsch).

Talmud buradaki **Hayil** sözcüğünü [bir orduda olduğu gibi] “aynı amaç için birlikte hareket eden ekip” olarak görür ve buna bağlı olarak pasuktaki ifadeden bir kural öğrenir: “Bir Koen Bet-Amikdaş'ta görev yapar korbanların işlemlerini gerçekleştirirken, bir Halal [=babası Koen olan, ama kendisi Koenliğe uygun olmayan kişi (bkz. Vayikra 21:7)] olduğu ortaya çıkarsa bile, yaptığı ibadet [eğer durumunu gerçekten bilmiyorsa idiyse ve bunu samimiyetle gerçekleştirmişse, Rabi Yeoşua'ya göre] geçerlidir” (Talmud – Pesahim 72b ve Talmud – Kiduşin 66b). Bu doğrultuda tüm Koenler ekibi tek bir bütün olarak adlandırılmaktadır ve o ekip adına hareket eden kişi ekibin (Hayil) tümünün genel karakteri tarafından koruma altındadır ve yaptığı işlem geçerlidir – kendisini bu ekibin dışına çıkaran bir durumda olduğu sonradan ortaya çıksa bile (Hirsch).

Sözcüğün “ordu” anlamına gelebileceği görüşüne göre burada Leviler'in yüksek nüfusa sahip olması yönünde bir dua vardır. Bunun sebebi Aron Aberit'in yüksek kutsiyeti nedeniyle, en ufak kusurların bile ona yakın duran Leviler'in ölümüne yol açması (Midraş – Bamidbar Raba 5:1) ve buna bağlı olarak Levi kabilesinin düşük nüfuslu olmasıdır (Ramban; Daat Mikra). Bkz. Bamidbar 4:18 açık.

Ellerinin eylemine – Koenler'in gerçekleştirdiği korbanlara (İbn Ezra). Onkelos çevirisinde bunu doğrudan söylemektedir.

Rıza göster – Yani “memnuniyetle kabul et” (Targum Onkelos). Krş. Vayikra 1:4.

Kalça kemiklerini ez – Targum Onkelos. Veya “ona karşı kalkanları ve ondan nefret edenleri, kalça kemiklerinden ez” (Raşi; İbn Ezra). Bkz. Te'ilim 69:24.

Leviler genelde orduya katılmadıkları için buradaki “düşmanlar” sözcüğü yabancı düşmanları kastediyor olamaz (Beer Mayim Hayim; Devek Tov). Dolayısıyla bu sözcük, kendisi de Levi

¹⁰ “Öğretecekler kanunlarını Yaakov’a ve Toran’ı Yisrael’e. Yerleştirecekler Huzurun’a tütsü ve Mizbeahın’ın üstüne tamamen [yakılan *korbanları*].

¹¹ “Mübarek kıl, ey Aşem, onun kuvvetini – ve ellerinin eylemine rıza göster. Kalça kemiklerini kır [ona karşı] kalkanların ve ona nefret besleyenlerin – [ki bir daha] kalkamasınlar.”

getirmektedir. Çöl yolculuğu boyunca, sağlık şartları elvermediği için halk genelde oğullarını sünnet etmiyordu. Ancak Levi kabilesi tehlikeye rağmen bu mitsvayı ödün ve aralık vermeden titizlikle yerine getirmiştir (*Sifre*, *Beaaloteha* 67; Raşi; krş. Sforno). Alternatif olarak “antlaşmanı unutmadılar” (*Targum Onkelos*). Bir görüşe göre bu, Leviler’in Mısır’dayken bile *Berit-Mila*’yı ihmal etmemelerini övmektedir (*Yad – İsure Bia* 13:2; Rabenu Behaye). “Antlaşma” sözcüğü, Koenlik antlaşmasını (*Hizkuni*; krş. Bamidbar 25:13) veya genel olarak Tora antlaşmasını (Ralbag) kastediyor da olabilir. Mısır’da yaşadıkları süre içinde Bene-Yisrael içinde putperestliğe bulaşmış kişiler olmasına rağmen, Levi kabilesinden kimse bu uygulamalara kaymamıştır (Sforno).

Başka bir görüşe göre “*Natsar – Muhafaza Etmek*” fiili bir şeyi dış zararlardan korumayı değil, insanın kendisini kendi içinden kaynaklanan istenmeyen değişimlere karşı dikkatli ve sürekli alarmda olmasını belirtir. Leviler Altın Buzağı olayında, en yakınlarının bile gözünün yaşına bakmayarak, Tanrı’ya bağlılıklarını en üst düzeyde korumayı bilmişlerdir. Buradaki gelecek zamanın hikâyesi kipindeki “*muhafaza edeceklerdi*” fiili, Leviler’in aynı kuvvetli kişiliği gelecekte de hep taşıyacaklarını vurgular. Böylece Leviler önde gelen Tora eğitimcileri olacak (s.p.), Tanrı’nın antlaşmasını hem halkın içinde sağlam kılacak hem de kendi içlerinde muhafaza edeceklerdir (Hirsch).

10. Öğretecekler kanunlarını Yaakov’a – Krş. Malahi 2:7, Raşi o.a. Ya da “*öğretsiner...*”. Başka bir deyişle bu fiil hem bir dua olarak görülebilir hem de durum belirtme amaçlı bir ifade olabilir. Her iki durumda da Leviler’in, Bene-Yisrael’e öğretmenlik etmeye en uygun kabile olduğu vurgulanmaktadır (Raşi; krş. *Targum Onkelos*). Eğer bu bir duaysa, Moşe Leviler’e bu hakkın teslim edilmesi [ya da bunun için gereken zarafet ve zekânın kendilerine verilmesi (Sforno)] için dua etmektedir (*Beer Basade*). Eğer amaç Leviler’in ne yapacaklarını söylemekse, önceki pasuklara dayanarak Leviler’in halkın öğretmeni olma mertebesine uygun oldukları görülmektedir (*Mesiah İlemim*).

Leviler Tanrı’ya olan sadakatlerini kanıtlamışlar

ve en yakınlarına bile ayrıcalık yapmamışlardır. Buna paralel olarak Tanrı da onları sadece kendi kabileleri değil tüm Yisrael üzerinde öğretmenler ve yargıçlar olarak görevlendirmiştir (*Or Ahayim*). *Talmud* (*Yoma* 26a) büyük Tora otoritelerinin özellikle Levi (bu pasuk) ve Yisahar (bkz. Divre Ayamim I 12:33) kabilelerinden çıktığını kaydeder.

Yaakov’a ... Yisrael’e – Baal Aturim bu pasuğun, Yaakov’un Levi kabilesi hakkında söylediği, bu kabilenin Yaakov ve Yisrael içine dağılacağına dair sözlerine (Bereşit 49:7) paralel olduğuna işaret eder. Bu sözler, bulundukları bağlam içinde olumsuz anlam içermektedir. Ancak buna rağmen sözler Leviler açısından onurlu bir şekilde gerçekleşmiş, Leviler halkın içine yol gösterici örnek öğretmenler olarak dağılmışlardır. Bu, insanların, kusur tabir edilen karakterlerini bile asil bir şekilde kullanabileceğinin ve sonuçların da bu doğrultuda elde edilebileceğinin en etkili örneklerinden biridir. Yaakov, [Şimon’la birlikte] Levi’nin, birçok zaman yıkıcı olabilecek ödünsüzlüğü nedeniyle öfkelenmişti. Ancak bu kabile, benliğindeki bu karakter özelliğini çölde hem günahlardan uzak durmak hem de kardeş kabilelerin eksikliklerine karşı dimdik durmak için olumlu yönde kullanmayı bilmiş, Yaakov’un lanetle sonuçlanabilecek sözlerini kendi açısından *berahaya* dönüştürebilmiştir.

Yerleştirecekler... tütsü – Hepsi Levi kabilesine mensup olan Koenler (İbn Ezra). Bkz. Şemot 30:7-8.

Huzurun’a – İbranice Beapeha. Çeviri Onkelos’u takip etmektedir (ayrıca Saadya Gaon). Sözcüğün kökü olan *Af*, “*burun*” ya da “*öfke*” anlamına gelebilir [zira öfkelenen biri burundan solur]. Böylece bu pasuk, tütsü (*Ketoret*) uygulamasının, Tanrı’nın sembolik öfkesini dindirme kuvvetine sahip olduğunu öğretmektedir (Abravanel; Malbim; *Septuaginta*). Bunun bir örneği için bkz. Bamidbar 17:11 v.d.

Basit anlamda ise tütsü güzel koku verdiği için, Tanrı’nın Burnu’ndan bahsedilmesi sembolik bir kullanımdır (*Daat Mikra*).

Tamamen [yakılan *korbanları*] – İbranice Kalil. Bu “*tümüyle*” anlamına gelir ve Mizbeah’ın üzerinde tümüyle yakılan *Ola-korbanlarını* belirtir

יב לבנימן אמר ידיד יהוה ישכן לבטח עליו חפץ עליו

כל-היום ובין כתפיו שכן: ששישי

Gün boyu – Yani “sürekli olarak ve ebediyen” (Raşi). Mişkan kurulduktan sonra, Mişkan nereye giderse Şehina da orada barınır. Ancak Bet-Amikdaş ilk inşa edileli beri Şehina Yeruşalayim’den başka hiçbir yerde barınmamıştır (Mehilta, Petihta; Raşi). Bet-Amikdaş’ın yıkık olduğu dönemlerde bile Şehina yine Batı Duvarı’nda yoğunur (Beer Basade). Bu, Yeruşalayim’in, bir dönem Mişkan’a evsahipliği yapmış olan Şilo’dan üstün yanlarından biridir; zira Şilo’daki Mişkan işlevini yitirdikten sonra Şehina orada kalmaya devam etmemiştir (Divre David). Buna karşılık, Bet-Amikdaş kurulmadan önce bile, Şehina hep Binyamin’in topraklarında barınmıştır. Nitekim Mişkan’ın kurulduğu üç yer, Şilo, Nov ve Givon – hepsi Binyamin’in topraklarındadır. [Aslında Şilo çoğunlukla Yosef’in payına düşen bölgedir, ancak tıpkı Yeruşalayim’in Binyamin ile Yeuda arasında bölünmüş olması gibi, Şilo için de böyle bir durum söz konusuydu ve Mişkan’ın kurulduğu yer, Binyamin’in bu şehirdeki küçük payı içindeydi (Meam Loez).]

Siper olur – Veya “kalkan/koruyucu olur” (Targum Onkelos). Ya da “üzerinde bir örtü oluşturur”. Diğer alternatiflere göre “gölge olur” [ancak bu, Türkçe’deki “gölge etme” deyiminden farklı olarak olumlu bir kullanımdır] (Septuaginta; krş. Radak, Şeraşim); veya “nezaret eder” (Hizkuni). Ya da “[Binyamin] gün boyunca [Tanrı] için özlem duyur” (Talmud – Yoma 12a).

Omuzları arasında barınır – “Şehina onun topraklarında barmacaktır” (Targum Onkelos).

Midraş’a göre, Bene-Yisrael Kızıldeniz kıyısına geldikleri zaman kabileler arasında denize önce girme fedakârlığını kimin göstereceği konusunda bir tartışma çıkmış, Binyamin kabilesi önce davranarak suya dalmıştır ve bu nedenle Bet-Amikdaş’ın kendi topraklarında inşa edilmesine hak kazanmıştır (Talmud – Sota 37a; bkz. Teilim 68:28, Metsudat David o.a.). [Not: Bu, Rabi Meir’in açıklamasıdır. Rabi Yeuda ise denize ilk girenin Yeuda kabilesi lideri Nahşon ben Aminadav olduğunu belirtir (bkz. Şemot 14:22 açk.).] Sifre’ye göre ise, Bet-Amikdaş’ın Binyamin’in topraklarında inşa edilmesine neden olan şey, tüm kardeşleri içinde Erets-Yisrael’de doğan tek kişinin o olmasıdır [buna bağlı olarak, henüz doğmadığı için babası ile Esav’ın karşılaşması sırasında Esav’ın önünde eğilmemiş tek

kardeş odur (Meam Loez; bkz. Bereşit 33:6-7)]. Bunun yanında Yosef’in satışında payı olmayan, dolayısıyla bu günahın olumsuz etkisini taşımayan tek kardeş Binyamin’dir. Binyamin ayrıca babası Yaakov’a yaşlılığında en çok destek olan oğludur. Böylece Binyamin’in sicili tamamen temizdir ve Kutsal Mekân’a ev sahipliği yapmaya en uygun kabile atasıdır (Hirsch).

Aslında Bet-Amikdaş’ın tümü Binyamin kabilesi topraklarında değildir; ama Mizbeah ve Kodeş Akodaşim dâhil olmak üzere Bet-Amikdaş’ın en kutsal bölümleri bu kabilenin topraklarındadır. Bet-Amikdaş’ın geri kalanı ise Yeuda kabilesinin toprakları dâhilindedir. Böylece Bet-Amikdaş, Binyamin ve Yeuda kabilelerinin topraklarının bulunduğu yüksek bir bölgeye, ancak o bölgede nispeten alçak bir noktaya inşa edilmiştir. Talmud (Zevahim 54b) Peygamber Şemuel ile Kral David’in Bet-Amikdaş’a uygun yeri belirlemek için bu yüksek bölgenin en tepesi olan En Etam adlı pınara geldiklerini ve David’in Bet-Amikdaş’ı buraya inşa etmeyi düşündüğünü aktarır. En Etam, Bet-Amikdaş’ın avlusunun Şaar Amayim adlı kapısında yer alan mikveye (bkz. Vayikra Kitabı, s. 837) dar bir kanal yardımıyla gelen suyun kaynağıydı (Talmud – Yoma 31a, Raşi o.a.). Ancak buradaki pasuk Şehina’nın, Binyamin topraklarının “omuzları arasında barındığını” söylemektedir. Omuzlar baştan biraz daha alçakta olduğuna göre Bet-Amikdaş’ın olması gereken yer de en yüksek noktadan biraz aşağıda demektir (Sifre 352; Piruş Sifre Deve Rav). Bu nedenle Bet-Amikdaş’ın yeri En Etam’dan 23 ama alçaktadır (Talmud – Yoma 31a; Raşi). [Not: Bet-Amikdaş’ı inşa etmeye David değil, oğlu Şelomo nail olmuştur. Ancak yine de bu konudaki tüm hazırlıkları David yapmıştır ve bu amaçla oradaki araziye de David satın almıştır (bkz. Şemuel I 24:20 v.d.).]

Böylece Bet-Amikdaş dağın tepesinde veya eteğinde değil, tıpkı omuzların bedendeki yeri gibi, yamacın üst kısmında inşa edilmiştir. Ya da Bet-Amikdaş’ın bulunduğu yerin kuzeyinde Efrayim tepeleri güneyinde de Yeuda tepeleri bulunduğu ve bu tepeler birer omzu andırdığı için, o nokta “omuzların arası” olarak adlandırılıyor olabilir (Daat Mikra). [Not: Tüm bunlar o dönemki topoğrafiyi yansıtmaktadır. Tarih içinde şehir birçok kez yıkılıp üstüne yenisi inşa edilmesi

[153. Binyamin]

¹² Binyamin hakkında [şöyle] dedi: “Tanrı’nın sevgilisi, güvenle barınacaktır O’nun yanında. [Şehina] Gün boyu sipir olur ona ve omuzları arasında barınır.”

kabilesi mensubu olan Aaron’un ailesine verilmiş Koenlik payesine itiraz edenleri kasteder (Sifre 352; Raşi).

Öte yandan bunun yabancı düşmanları kastetmesi de olasıdır. Nitekim II. *Bet-Amikdaş* zamanında Erets-Yisrael’i işgal eden Eski Yunan ordularına karşı direniş mücadelesini Haşmonay ailesi vermişti. “Haşmonay”, *Hanuka* olaylarında direniş başlatan Matatyau’nun babası olan *Koen Gadol* Yohanan’ın lakabıydı [dolayısıyla bu aile *Koenler* hanedanına ve böylece Levi kabilesine mensuptu]. Onun yanında, Yunanlılar karşısındaki direnişin kahramanlarından biri de *Tanah*’ın dışında kalmış kitaplar arasında yer alan Makabiler II’de (*Perek 6*) adı geçen Elazar’dı. Haşmonay ve Elazar’ın soyuna mensup on iki kişi Yunanlılar’a karşı direnişte Yahudi kuvvetlerine komuta etmişti ve Yunan kuvvetlerine göre sayıca az olmaları nedeniyle, peygambersel bir görüşle bu durumu gören Moşe, onların savaşta başarılı olabilmeleri için dua etmektedir. Buna bağlı olarak, Moşe pasuğun başında “*Mübarek kıl, ey Aşem, onun kuvvetini ve ellerinin eylemine rıza göster*” dedikten sonra, düşmanlarına karşı kesin zaferler kazanması için dua etmektedir (*Midraş – Tanhuma, Vahyi 14; Midraş – Bereşit Raba 99:2; Raşi*). Bu örnekte olduğu gibi, Moşe, Midyan savaşında orduya liderlik etmesi için Pinehas’ı göndermişti (Bamidbar 31:6). Yine Kral David’e savaşta 4600 Levi katılmış (Divre Ayamim I 12:27) bunlardan Tsadok adlı kişinin cesur bir savaşçı olduğu vurgulanmıştır (Divre Ayamim I 12:29). Dolayısıyla her ne kadar Leviler daha çok Tora öğrenimi, öğretimi ve ibadetle meşgul olup birer barış adamı olsalar da, gerektiğinde kuvvetli savaşçılar halini alabilmektedir. Moşe’nin duası da buna yöneliktir (*Meam Loetz*).

Farklı bir açıklama da şöyledir: Bir kişinin bağımsız bir faaliyete çıkmak üzere olduğu, belini kuşanmasından anlaşılır. Öte yandan, Tora ruhunun ve Kutsal Mekân’ın el üstünde tutulmasıyla görevli olan bu kabilenin elinde bu görevinde kendisine hizmet edecek yalnız manevi nitelikli araçlar vardır. Ve Tora öğretmelerinin ve temsilcilerinin, kendilerine açık bir şekilde karşı gelen muhaliflerinin – “[ona karşı] kalkanların” – olmaması hayaldir. Kutsal Mekân’da beslenen ahlaki idealin bundan hoşnut olmayanların nefretiyle karşılaşmaması beklenemez; gizli de olsa “ona

nefret besleyenler” olacaktır. Moşe bu nedenle, Tora’ya, onu öğretenlere ve temsil edenlere karşı duranların gücünün kırılması ve bunun bir sonucu olarak, Tora idealine karşı nefret besleyenlerin bunu aktif bir muhalefete dönüştürmeye cüret edememeleri için dua etmektedir. Tora öğretmenleri ve Kutsal Mekân görevlileri, bu görevlerini, yollarından hiç sapmaksızın yerine getirmekle yükümlüdür. Kendilerine karşı gelenler varsa bile onlarla kişisel olarak ilgilenmemeli, kendilerine düşen görevi yoğunlaşarak, muhaliflerine karşı kendilerini koruması ve kendilerine yardımcı olması için güvenlerini Tanrı’ya yaslamalıdır (Hirsch).

Buradaki *berahanın* Leviler’e değil halkın tümüne yönelik olduğu görüşünde olanlar da vardır. Levi kabilesinin gerçekleştirdiği ibadet ve Tora öğrenimi/öğretimi sayesinde Yisrael de maddi ve fiziki açıdan berekete kavuşacak, yaptıkları her şeyde mübarek olacaklar ve düşmanlarına karşı üstünlük sağlayacaklardır (*Daat Mikra*).

[**Ki bir daha**] **Kalkamasınlar** – Raşi. Ya da “daha önce Korah’ın yaptığı gibi kimse onların ellerinin eylemine göz dikmesin”. Nitekim kral Uziyau tutsüyü gerçekleştirmek istediği için *tsaraat* cezasına çarptırılmıştır (Divre Ayamim II 26:19-21) (Sforno).

12. Tanrı’nın sevgilisi – Ya da “*Tanrı’nın sevdiği*” (*Targum Onkelos*); “*Tanrı’nın dostu*”. Yaakov’un en küçük oğlu Binyamin’in bu şekilde adlandırılmasının sebebi, son derece *tsadik* biri olmasıdır. O kadar ki, Hahamlarımız, Binyamin’in tek ölüm sebebinin Adam’ın günahı nedeniyle dünyaya ölüm kavramının gelmiş olması olduğunu belirtirler.

Güvenle barınacaktır – *Talmud* buna dayanarak, Binyamin ölüp gömüldükten sonra hiçbir böcek veya kurdun onun bedenine zarar vermediğini belirtir. Bu mertebeye toplam yedi kişi ulaşmıştır: Avraam, Yitshak, Yaakov, Moşe, Aaron, Miryam ve Binyamin. Bazıları bu listeye Kral David’i de katar (*Talmud – Baba Batra 17a; Rabenu Behaye*).

Krallık Yeuda kabilesine aittir ve Kral Şelomo’dan sonra Efrayim kabilesinin liderliği altındaki On Kabile Yeuda kabilesine isyan edip Yisrael Krallığı adı altında farklı bir krallık kurdukları zaman Binyamin, Tanrı’ya isyan etmemiş ve bunun bir sonucu olarak, onlarla birlikte cezalandırılmamıştır – “güvenle barınmıştır” (Sforno).

יג וְלִיּוֹסֵף אֶמֶר מִבְרַכָּת

13

יְהוָה אֶרְצוֹ מִמֶּגֶד שָׁמַיִם מְטָל וּמִתְהוֹם רִבְצָת תַּחַת יָד וּמִמֶּגֶד

14

תְּבוֹאֶת שֶׁשֶׁשׁ וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ יִרְחִים: טו וּמִרְאֵשׁ הָרֵרִי-קָדָם וּמִמֶּגֶד
גִּבְעוֹת עוֹלָם:

15

(bkz. Şemot 2:2). Buradaki kullanım çoğuldur, ama *Targum Onkelos*'u tanımlayan Raşi'ye göre burada her iki anlam da kastedilmektedir. Tıpkı güneşin olgunlaştırdığı ürünlerin olması gibi, "ay"daki değişikliklerin etkisiyle her "ay" meyve veren salatalık ve kabak gibi ürünler de vardır.

Her fiziksel varlık, dört temelin farklı birleşimin-den oluşur: Toprak, Su, Ateş ve Hava/Rüzgâr. Güneş, canlılardaki ateş ögesini harekete geçirme özelliğine sahiptir. Güneşe doğrudan maruz kalan bir nesnenin ısınmasının, ondan [veya başka bir ateş kaynağından] uzak durduğu zaman da soğumasının sebebi budur. Buna karşılık, ay ise, su ögesini harekete geçirir. Örneğin med-cezir (gel-git) olayının ayın çekim kuvvetine bağlı olduğu bilinmektedir. Böylece güneş ve ay, farklı etkileriyle ürün ve meyvelerin olgunlaşmasında rol oynarlar. Moşe bu *berahasın*-da güneş ve ayın, Yosef'in toprağı üzerinde özellikle etkili olup ürünleri olgun ve lezzetli hale getirmeleri için dua etmektedir (*Piruş Al İbn Ezra*). Yine buna bağlı olarak İbn Ezra, buradaki **Gereş** sözcüğünün anlamının temelde "harekete geçirmek" olduğu açıklamasını yapar [ve bu fiilin alabileceği "uzaklaştırmak", "sürmek", "boşamak", "söküp atmak" gibi anlamlar da, bir şeyin, bulunduğu yerle bağlantısını kesip harekete geçirme şeklindeki temel anlamın türevidir].

Başka bir açıklama: Her meyve (= **Meged**; bkz. ö.p. açk.) yılın belirli bir ayında olgun hale gelir. Dolayısıyla burada Yosef kabilesinin topraklarında meyvelerin herhangi bir aksama olmadan, uygun zamanlarında olgunlaşması yönünde bir beraha vardır (Ramban).

Farklı bir görüşe göre anlam "ardı ardına gelen ayların sayısına bağlı olan meyveler" şeklindedir. Önceki ifade güneşin döngüsüne, yani mevsimlere bağlı olarak tarım ürünlerini belirtmişti. Bu ise mevsime bağlı olmaksızın, olgunlaşmak için, aylarla ölçülen belli bir süreyi gerektiren türdeki meyveleri – yani hayvanlar âleminin meyvelerini – kasteder: Hayvan yavruları. Buna göre **Gereş**

sözcüğü doğumu belirtir; nitekim türüne göre birkaç aylık hamileliğin ardından doğan bir yavru, önceden bulunduğu yeri terk eder ve annenin bedeninden bağımsız bir oluşum halini alır (Hirsch; krş. Şemot 2:2).

Bir görüşe göre güneş ve ayın Yosef'in topraklarına özel bir bereket getirmesi, Yosef'in güneş ile ayın kendi önünde eğilmelerine dair gördüğü rüyayla bağlantılıdır (*Keli Yakar*; *Meam Loez*; bkz. Bereşit 37:9).

15. Kadim dağların başıyla – "Baş" sözcüğü "başlangıç" anlamında kullanılmıştır ve bu iki şekilde anlaşılabilir: [1] Yosef kabilesinin topraklarındaki dağlarda yetişen ürünler erken vakitte olgunlaşır; yani ürünlerin olgunlaşmasının başlangıcı, buradaki dağlardadır. Dolayısıyla Yosef, ürünlerin en erken olgunlaştığı yerle mübarek kılınmıştır (*Targum Onkelos*; Raşi). [2] İfade "dağların başlangıcıyla" şeklinde de anlaşılabilir – ki bununla, Yosef kabilesinin topraklarındaki dağların, ilk yaratılan dağlar olduğu kastedilmektedir (*Sifre* 353; Raşi). İlk önce yaratılmış olmaları Tanrı'nın takdirinin bu dağlar üzerinde yoğun olduğuna işaret eder (*Minhat Yeuda*; *Sifte Hahamim*).

Alternatif olarak "kadim dağların başının [= tepesinde yetişen ürünlerin] lezzetiyle" (İbn Ezra). Ya da "kadim dağların en iyileriyle" (*Targum Yonatan*; Rabenu Behaye; *Daat Mikra*).

Ebedi tepelerin lezzetiyle – Yani "ebediyen meyve üreten ve yağmursuzluk gibi nedenlerle buna ara vermeyen tepelerin lezzetli ürünleriyle" (*Targum Onkelos*; Raşi). Ya da "ezeli tepelerin lezzetiyle" (krş. 32:7).

Midraşsal bakışla "dağlar" Atalar'ı, "tepeler" ise Anneler'i singeler (krş. Bamidbar 23:9 açk.). Böylece Moşe burada Yosef'in, Atalar'a ve Anneler'e verilmiş olan *berahalara* nail olması için dua etmektedir (*Sifre*).

[154. Yosef]

¹³ Ve Yosef hakkında [şöyle] dedi: “Aşem’in mübarek kıldığıdır toprağı – göklerin lezzetiyle, çiyle ve derinlerde yatan suyla,

¹⁴ güneşin [olgunlaştırdığı] ürünlerin lezzetiyle ve ayların mahsulünün lezzetiyle,

¹⁵ kadim dağların başıyla ve ebedi tepelerin lezzetiyle,

nedeniyle bu şartlar değişmiştir ve günümüzde Yeruşalayim şehri Tapınak Tepesi’nden daha yüksektedir.]

Rabenu Behaye, bu pasukta üç *Bet-Amikdaş*’ın her birine yönelik imalar olduğuna işaret eder. “*Güvenle barınacaktır O’nun yanında*” sözleri, “[Tanrı] kuvvetli bir şekilde barınacaktır onun yanında [=Binyamin’in topraklarında]” şeklinde anlaşılabilir ve bu durumda I. *Bet-Amikdaş*’ı belirtir. II. *Bet-Amikdaş*’ta ise *Şehina*’nın yoğunluğu ilkinde göre çok daha azdı; bu nedenle kesin bir “barınmadan” bahsetmeyen “*gün boyu üzerini örter*” ifadesi II. *Bet-Amikdaş*’ı belirtir. III. *Bet-Amikdaş* kurulduğunda *Şehina* buraya I. *Bet-Amikdaş*’ta olduğundan bile daha kuvvetli bir şekilde yerleşecektir. Böylece “*omuzları arasında barınır*” sözleri bunu ima eder (*Sifre*).

13. Aşem’in mübarek kıldığıdır toprağı – Siyasi kuvvet Yeuda’nın, Tora öğrenimi ve kutsal ibadet Levi’nin, Kutsal Mekân’a evsahipliği de Binyamin’in mübarek kılındığı alanlardır. Yosef ise maddi ve tarımsal bereketle mübarek kılınmıştır (Hirsch). *Keli Yakar*’a göre Yosef’in bu bolluğa hak kazanmasının sebebi, Mısır’da tüm ailesini geçindirmesidir (*Meam Loez*). Rabi Şimon Bar Yohay, bir tüccarın Yosef’in topraklarına geldiğinde bulamayacağı hiçbir şey olmadığını belirtir (*Sifre*)

Tüm kabilelerin toprakları arasında, doğal bolluk açısından Yosef’in payına düşen toprak kadar bereketli olanı yoktu (*Sifre* 353; Raşi; Sforno). Bu nedenle, her ne kadar Erets-Yisrael’in tümü “*süt ve balın aktığı Ülke*” (Şemot 3:8 vs.) olarak tanımlanması doğrultusunda bereketli ise de, Yosef’in, hakkında “*Aşem’in mübarek kıldığı*” tanımının kullanıldığı toprakları Erets-Yisrael’in genelinden bile daha bereketliydi (*Beer Basade*).

Göklerin lezzetiyle – Yani “Aşem, Yosef’in toprağını göklerin lezzetiyle, çiyle ve sayılan diğer şeylerle mübarek kılsın”. Tam çeviriyle “*göklerin lezzetinden...*”. Kullanılan ismin –den hali bu bağlamda “ile” manasındadır.

“Lezzet” şeklinde çevirdiğimiz **Meged** sözcüğü tatlı ya da lezzetli şeyleri tanımlar (Raşi; krş. Bereşit 24:53 açık.). Başka bir görüşe göre ise bu sözcük “meyve” anlamına gelir (Ramban; Hirsch). Ya da “*en iyisi*” (Radak, Şeraşim).

Çiyle – Çevirimize göre bu, “*göklerin lezzetiyle*”den sonra gelen başka bir bereket kaynağıdır. Ancak anlam “*göklerin meyvesiyle, [yani] çiyle*” (Hirsch) veya “*göklerin, çiyden kaynaklanan lezzetiyle*” şeklinde de olabilir. Veya “yağmur olmadığı zamanlarda da, sadece çiy bile ürünlerin olgunlaşması için yeterli olsun” (krş. Sforno).

Derinlerde yatan suyla – Derinlikteki sular yükseleli Yosef kabilesinin topraklarına bereket sağlamaktadır (Raşi). Çeviri serbesttir. Tam çeviriyle “*aşağıda çökmüş/uzanmış duran derinliklerle [=derinlik sularıyla veya derin sularla]*”. Bu pasukta *beraha*, Yaakov’un Yosef’e vermiş olduğu *berahayla* benzerlik taşımaktadır (bkz. Bereşit 49:25). Raşi, Moşe’nin tüm kabilelere verdiği *berahalarda* bunun gibi benzerliklerin bulunduğunu belirtir.

14. Güneşin [olgunlaştırdığı] ürünlerin lezzetiyle – Tam çeviriyle “*güneşin ürünlerinin lezzetiyle*”. Yosef kabilesinin toprakları bol güneş alan yamaçlar içerir ve güneş, meyvelere lezzet ve olgunluk katar (*Sifre* 353; Raşi; Şaare Aaron). *Talmud* (Yoma 83b), güneşe maruz kalan incirlerin en iyi lezzete sahip olduğunu kaydeder.

Bir görüşe göre bu ifadenin anlamı, “güneşin yıllık döngüsüne – yani mevsimlere – bağlı olarak yetişen meyvelerle” şeklindedir. Bu, genel olarak tarım ürünlerini belirtir (Hirsch).

Ayların mahsulünün – İbranice **Gereş Yerahim**. İlk sözcük “*Garaş* – *Uzaklaştırmak; Sürmek*” fiilinden gelir ve toprağın verdiği ürünleri tanımlar. Kullanılan **Yerahim** sözcüğü, **Yareah**’ın çoğul halidir. Ancak tekil halde dünyanın uydusu olan “ay”ı belirten bu sözcük, çoğul kullanıldığında ise daha çok bir zaman birimi olarak “ay”ı tanımlar

16 מִן־וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמִלְאָה וּרְצוֹן שְׂכָנֵי סִנְיָ תְּבוֹאֶתָהּ
 17 לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקִדְקֵד נָזִיר אָחִיו: יוֹ בְּכֹר שׁוּרוֹ הָדָר לוֹ וְקִרְנֵי
 רֹאשׁ קִרְנָיו בָּהֶם עַמִּים יִגָּח יַחֲדוֹ אֶפְסֵי־אֶרֶץ וְהֵם רַבְבוֹת אֶפְרָיִם
 וְהֵם אֲלֵפֵי מִנְשָׁה: ם

sözcüğü, başkalarından belli başlı açılardan, özellikle de özel bir konumda olacak şekilde, farklı ve ayrı durumda olan birini tanımlar. Örneğin, yüksek bir kutsiyet elde etme amacıyla dünyevi bazı zevklerden kendini men eden bir kişi de *Nazir* olarak adlandırılmıştır (bkz. Bamidbar Perek 5). Raşi'ye göre ise sözcük burada kutsiyet amaçlı bir ayrılığı tanımlamamaktadır ve anlam "kardeşlerinin ayrı kalını" şeklindedir – ki bu, Yosef'in, kardeşleri tarafından satılması olayına işaret etmektedir (bkz. Bereşit Perek 37). Benzer şekilde "kardeşlerinden ayrılmış olan" (*Targum Onkelos*).

Sforno'ya göre *Nazir* sözcüğün buradaki anlamı, "Nezer – Taç" ile bağlantılıdır: "Tüm bu *berahalar* Yosef'in başına ve kardeşleri arasında taçlı olanın tepesine gelsin. Nitekim o buna layıktır; zira Mısır'da onlardan yüksek bir konumda iken hep-sine büyük bir şefkatle davranmıştı."

Tepesine – *Daat Mikra*. İbranice **Kodkod**. Ya da "alınma" (*The Living Torah*). Krş. Bereşit 49:26.

17. Behordur boğası – Bazılarına göre, önceki pasuklarda genel olarak bitkisel ürünler konusundaki bereketten bahsedildiği için, bunları "yiyecek olan" Yosef kabileleri boğaya benzetilmektedir. Ayrıca boğa kuvvet sembolüdür. Dahası bir *behor* da babasının kuvvetinin simgesidir (krş. 21:17). Böylece ikisinin birleşimi Yosef'in kuvvetini vurgulamaktadır (İbn Ezra). Ayrıca Yosef, annesi Rahel'in ilk oğlu olduğu için *behordur* (Rabenu Behaye). Bunun yanında Yaakov, Reuven'e ait olan *behorluk* hakkını, Reuven'in kabahati sonucunda Yosef'e aktarmıştır (Divre Ayamim I 5:1).

Raşi'ye göre buradaki "behor" sözcüğü normal anlamının dışında, bazı yerlerde olduğu şekilde büyüklük ve rütbe belirtir. Örneğin Teilim'de geçen "Ben de onu *behor* yapacağım" (Teilim 89:28) ifadesinde bu bellidir; zira bir kişi *behor* değilse onu *behor* yapmak mümkün olmadığına göre pasuktaki anlam, "ona büyüklük ve rütbe vereceğim" şeklindedir (ayrıca bkz. Şemot 4:22 ve Şemot 12:30 açık.). Burada da "behor", Yosef'in soyuna mensup olup Bene-Yisrael içinde yüksek bir konuma gelecek birini – yani Efrayim

kabilesine mensup olan Yeoşua Bin Nun'u kastetmektedir. Moşe'nin halefi olan Yeoşua, Bene-Yisrael'in bir tür kralı haline gelmiştir. Birçok kralı mağlup edecek olan Yeoşua, bunun için gereken kuvveti simgelercesine pasukta "boğa" olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca Yeoşua "görmelidir" – kendisine görkem bahşedilmiştir. Nitekim Tanrı, Yeoşua'nın atanması ile ilgili olarak Moşe'ye "Görkeminden [bir miktarı] ona [=Yeoşua'ya] ver" demiştir (Bamidbar 27:20). Ramban'a göre ise anlam "Boğasının behoru" şeklindedir. Buna göre pasukta geçen "boğa" Yosef'i, "behor" da Yeoşua'yı kasteder. Pasuğun devamında "boğa"nın *reem* boynuzlarına benzetilen iki "boynuzu" da Efrayim ve Menase kabileleridir.

Çevirimiz Sforno'nun açıklamasını takip etmektedir. Buna göre Yosef, "Çalılıkta Barınan'ın *behor* [=yüksek konumdaki] boğasıdır". Çünkü her ne kadar krallık Yeuda'ya aitse ve buna bağlı olarak Yeuda hayvanların kralı kabul edilen aslanla bağdaştırılmışsa da (Bereşit 49:9), onun hemen ardından Yosef gelmektedir. Bu da Hahamlarımız'ın "[Vahşi] Hayvanların kralı aslandır. Çiftlik hayvanlarındaki boğadır" (*Talmud – Hagiga* 13b) şeklindeki sözleriyle paraleldir. Böylece kabileler içinde Yosef, Yeuda'dan sonra en üst düzeyli kabileydi. Dolayısıyla her ne kadar krallık ona ait değilse de, Yosef yine de "görmelidir" – görkeme layıktır. Kral Şelomo'dan sonra, Yosef'in soyundan gelen Efrayim kabilesinin, Yeuda'nın egemenliği altından çıkıp, Yeuda ve Binyamin dışındaki kabilelerin başına geçerek ayrı bir krallık kurması da buna bağlıdır. O zamandan itibaren Yeuda Krallığı ile Efrayim'in başkanlığındaki Yisrael Krallığı arasında hep bir anlaşmazlık olmuştur. Ancak tarihin sonunda bu değişecek, Efrayim de, kraliyetin gerçek sahibi olan Yeuda kabilesiyle birlikte düşman halklara boynuz vuracak, birlikte galip geleceklerdir. Peygamber Yeşayau'nun söylediği gibi: "Efrayim'in kıskançlığı kalkacak ve Yeuda'nın düşmanları kesilip atılacak ... birlikte mağlup edecekler doğu insanlarını" (Yeşayau 11:13-14).

Yosef'in rütbe belirten "behor" sözcüğüyle anılmasının bir nedeni de Mısır'daki yüksek konumu olabilir (*Daat Mikra*).

- ¹⁶ toprak ve onu dolduranların lezzetiyle ve çalılıkta Barınan'ın rızasıyla.
 “Gelsin [bu *beraha*] Yosef'in başına ve kardeşleri arasında seçkin olanın tepesine.
¹⁷ “Behordur boğası; görkemlidir ve reem boynuzlarıdır boynuzları. Onlarla halk-
 lara boynuz vuracak birlikte yeryüzünün uçlarına – ve onlar, Efrayim'in on binleri
 ve Menase'nin binleridir.”

16. Toprak ve onu dolduranların – Yani “yeryüzünde bulunan her şeyin”. Buna insanlar ve hayvanlar da dâhildir (Ramban; krş. Bereşit 49:25). Ya da “düzlük/ova ve içindekilerin” (İbn Ezra). Buna göre “toprak”, “yeryüzü”, “diyar” veya “ülke” anlamına gelebilen **Erets** sözcüğü, bu bağlamda, [önceki dağ ve tepeyi takiben] “ova” anlamına gelmektedir. Onu dolduranlar da toprağa bağlı olan canlı ve [altın, gümüş gibi değerli madenler benzeri] cansız şeylerdir (Rabenu Behaye).

Çalılıkta Barınan'ın – Tanrı, Moşe'ye ilk olarak yanan ama kavrulmayan bir çalılık yoluyla hitap etmiştir (bkz. Şemot 3:1 v.d.). Moşe burada Tanrı'nın sürekli olarak o çalılıkta barındığını söyleme amacında değildir. Sadece ilk “tanış-
 madaki” durumdan bahsetmektedir (*Targum Onkelos*; *Sifre* 353; Raşi). Ayrıca bu çalılık Sinay dağında yer almaktaydı ve Tanrı'nın Mevcudiyeti uzun bir süre Sinay dağında barınmış, sonra da *Mişkan*'la birlikte Bene-Yisrael'e katılmıştır. Böylece anlam “Yosef'in ülkesi, Kendisi'ni Sinay dağında, yani Moşe'nin çalılığı gördüğü yerde açığa çıkaran Tanrı'nın lütfuyla mübarek kılın-
 sın” şeklindedir (Ramban).

İbn Ezra buradaki açıklamasında Tanrı'nın “Gökler'de” barındığını vurgulamaktadır. Bunun amacı da Tanrı'nın hep çalılıkta olduğunu düşün-
 me hatasına düşülmemesidir. Gerçekte “Gökler” bile sembolik bir kullanımdır; zira Tanrı'nın bir mekânı yoktur. Aksine her türlü varlığın temeli Tanrı'dır. Melekler bile Tanrı için “Onuru'nun yeri neresidir?” diye sorarlar (*Şabat Musafı*'nda *Keduşa*). Kısacası yer kavramı Tanrı'yı bağlamaz. Buradaki “**Sene – Çalılık**” sözcüğü “**Sanuy – Nefret Edilen**” ile bağlantılıdır ve her türlü fiziksel varoluşun, Tanrı için tenezzül anlamına geldiğini ima eder. Buna rağmen Tanrı, istediği zaman, çalılıkta ya da *Mişkan* ve *Bet-Amikdaş*'ta olduğu gibi *Şehinası*'nı belirli yerlere yoğunlaştırır [yine de bu, başka yerlerde bir eksilme olacağı anlamı-
 na gelmez] (krş. *Piruş Al İbn Ezra*).

Moşe, Yosef kabileleri adına tüm bu maddi bereket için dua etmektedir, ancak bu bereketin gerçekleşmesi bile, asıl *berahayı* tamamlamak için yeterli değildir. Tüm bu bolluğun gerçekten “*beraha*” niteliği taşıyabilmesi, bu kabile mensup-
 larının Moşe'nin karşısında çalılıkta barınmış

olan Tanrı'nın rızasına layık olmasına bağlıdır. Tanrı, Moşe'ye ilk seslendiği olayda kuvvetli bir mesaj vermiştir: Tanrı'nın *Şehinası*'nın bir yerde barınması için tüm bu maddi bolluğa ihtiyaç yok-
 tur. Gerekirse, Tanrı, basit bir çalılıkta bile açığa çıkabilir – yeter ki orada buna layık birileri olsun! Moşe, bahsi geçen tüm bu bolluk için, Yosef-oğullarının, kendi ataları olan “*Tsadik*” Yosef'i hatırlarında tutarak, ona layık torunlar olarak yaşayacakları varsayımıyla dua etmiştir. Yosef, gerçekten de “kardeşleri arasında seçkin olandı” ve Mısır'daki yüksek konumunun getirdiği ihtişam ve zenginliğin doruğundayken bile tevazu ile insancılığını korumuş olduğu gibi, genç bir köleyken Potifar'ın kısısımın tüm baştan çıkarıcı tavrına karşı direnmeyi de bilmişti (Hirsch).

Rızasıyla – “Hüsniyeti ve hoşnutluğuyla [da mübarek kılınsin Yosef'in toprağı (p. 13)]” (Raşi). Ya da “sayılan bereket ve Çalılıkta Barınan Tanrı'nın rızası – hepsi Yosef'in başına gelsin...” (Sforno). Buna göre ifade, önceki ifadelere bağlıdır. Alternatif olarak bu ifadeyi sonraki ifa-
 deye bağlamak da mümkündür (bkz. s.a.: Ramban).

Gelsin – “Ümit ederim ki Yosef-oğulları tüm bunlara layık olurlar ve hak edecekleri *beraha*, ahlaki büyüklüğünün ödülü olarak Yosef'in başına gelir.” Moşe Rabenu bu dileği aralıksız olarak korunacak ahlaki bütünlüğe koşullamakta ve bunun gerçekleşmesi olasılığını Yosef-oğullarının özgür iradesine bırakmaktadır. Onlar söz konusu ahlaki düzeyi koruyabilirlerse tüm bunları hak edeceklerdir. Ancak ne yazık ki, Efrayim kabilesinin biraz ilerideki tarihi, bu dileğin sadece bir dilek olmakla kaldığını ortaya koymuştur. Maddi açıdan mübarek kılınan Efrayim, bu bol-
 luğun da etkisiyle, Yisrael'in on iki kabilesinden onunu kendi peşinden, Tanrı'ya ihanet yoluna doğru sürüklemiştir.

[**Bu beraha**] – Raşi. Ya da “tüm bunlar” (*Targum Onkelos*). Ya da “Çalılıkta Barınan'ın rızası gelsin Yosef'in başına...” (Ramban).

Kardeşleri arasında seçkin olanın – Bkz. Bereşit 49:26. İbranice **Nezir Ehav**. Yosef özellikle “*tsadik*” olma özelliğiyle ön plana çıkmıştır (*Daat Mikra*) ve bu nedenle *Yosef A-Tsadik* olarak adlandırılır. Tam çeviriyle “*kardeşlerinin ayrı olanı*”. Tamlama nedeniyle **Nezir** şekline dönüşmüş olan **Nazir**

18 רביעי יח ולבולן אמר שמח ובולן בצאתך ויששכר באהליך:

iceriyordu]. Hepsî, doğu insanların tümünden geriye kalanlardı. [Savaşta ölü] Düşenler ise yüz yirmi bin kılıç çeken adamdı” (Şofetim 8:10).

18-24. Son Kabileler. Geriye kalan, [Zevulun’la birlikte mübarek kılınan Yisahar haricindeki] beş kabileye – Zevulun, Gad, Dan, Naftali ve Aşer’e – verilen *berahalar*da dikkati çeken ortak bir yan vardır: Kendilerine verilen *berahaların* içinde kendi isimleri de geçmektedir. Örneğin: “*Ve Zevulun hakkında [şöyle] dedi: Neşelen Zevulun...*”; “*Ve Dan hakkında [şöyle] dedi: Dan, aslan yavrusudur...*” vs. *Sifre* 354’ten alıntı yapan Raşi, bunun amacının, en zayıf kabileler olan bu beşine *berahalar*ında ek bir kuvvet vermek olduğunu belirtir. [Not: Bkz. Bereşit 47:2 açk. Orada *Targum Yonatan*’ın görüşü doğrultusunda bu beşinin, aksine, en güçlü kabileler olduğu belirtilmişti. İki açıklama arasındaki tezatın nedeni, farklı görüşleri takip etmeleridir.] [Not 2: Yeuda’nın ismi de kendi *berahası* içinde tekrarlanmaktadır, ancak *Talmud* (Baba Kama 92a) o tekrarın farklı bir sebebi olduğunu belirtir.]

18-19. Zevulun ve Yisahar. Zevulun ve Yisahar kabileleri, aralarında bir ortaklık kurmuşlardı. Toprak payını deniz kıyısında alan Zevulun deniz ticaretiyle uğraşıp, kazancıyla Yisahar’ın geçimini de sağlıyor, bu sayede Yisahar da Tora öğrenimine yoğunlaşılabiliyordu. Böylece Yisahar kabilesi, çok büyük Tora otoritelerinin çıktığı bir kabileydi. Zevulun da bu Tora öğrenimindeki payı nedeniyle ondan doğan manevi liyakatte pay sahibiydi. Bu nedenle, Yisahar yaşça Zevulun’dan büyük olmasına rağmen, huzur içinde Tora öğrenebilmesini, öğretmeni, yargıç ve ulusun manevi hazinesini besleyen bir kabile haline gelebilmesini Zevulun’a borçlu olduğu için, hem Yaakov’un oğullarına vermiş olduğu *berahalar*da hem de Moşe’nin burada verdiği *berahalar*da Zevulun’a Yisahar’a göre öncelik verilmiştir (*Midraş – Bereşit Raba* 72:5 ve 99:9; Raşi. Ayrıca krş. Bamidbar 7:24 açk.). Dahası, aslında burada Yisahar’a yönelik özel bir *beraha* yoktur ve sadece Zevulun’un *berahasının* içinde bir kısım bu kabileye ayrılmıştır.

Yisahar ve Zevulun arasındaki bu ortaklık, tarih boyunca birçok örnekle devam ettirilmiş, zengin kişiler samimi ve dirayetli bir şekilde Tora öğrenen kişileri maddi olarak desteklemiş, hatta bazıları aralarında, bu Tora öğreniminin manevi liyakatinde ortak olduklarını yazılı sözleşmelerle resmileştirmişlerdir. Ama böyle bir sözleşme yoksa bile iş sahibi bir Yahudi, daima bir

“Zevulun” olduğunu, olması gerektiğini aklında tutmalıdır. İş dünyasıyla ilgilenmesi yalnızca kişisel kazanç olmamalı, parasını hayır işlerine ve Tora öğrenimine ayırmayı bilmelidir.

Bunun yanında şu da açıkça belirtilmelidir ki, başkalarının Tora öğrenimini desteklemek, bir “Zevulun”u bile Tora öğrenimi konusundaki kişisel yükümlülüğünden muaf kılmaz. İş dünyasının stresli doğasına rağmen, her sabah ve her akşam belli bir vakti Tora öğrenimine ayırmakla yükümlüdür. Yahudi Kanun Kodeksi *Şulhan Aruh* bir Yahudi için Tora öğreniminin önde gelmesi, iş faaliyetlerinin ise ikinci planda olması gerektiğini kaydeder (*Meam Loetz*).

Neşelen Zevulun – Uzaklara gitmek üzere evden çıkmak genelde pek mutlu bir durum değildir. Dolayısıyla Moşe burada Zevulun’a evden çıktığı için neşelenmesini söylüyor değildir. Bundan ziyade, Moşe bu kabileyi, çıktığı seferde başarı kazanıp bundan neşe duyması duasıyla mübarek kılmaktadır (krş. Raşi; *Rashi – The Sapirstein Edition*). Ya da “Yisahar’ın Tora öğreniminin liyakati sayesinde çıktığı seferden başarıyla döneceğinden emin olabilirsiniz; bu nedenle neşelen Zevulun” (*Or Ahayim; Meam Loetz*). Diğer bir alternatifte göre anlam, “Yisahar’ın Tora öğrenimine destek sağladığın için bu dünyadan çıktığında, Gelecek Dünya’ya manevi liyakatle girecek olmaktan dolayı neşeli ol” şeklindedir (*Sifre; Rabenu Behaye*). Vilna’lı Gaon, bir insanı en mutlu ve tatmin edecek olan şeyin, yüksek bir anlayış düzeyi elde etmek olduğunu vurgulamıştır. Buna bağlı olarak, Tora öğrenimini destekleyen varlıklı bir kişi bu dünyadan ayrıldığı zaman neşeli olacaktır, zira sadece yapmış olduğu muhteşem *tsedaka* mitsvası için ödüllendirilmekle kalmayacak, aynı zamanda kendisine, destekleriyle mümkün kılmış olduğu Tora öğreniminin tümü hakkında da bilgi ve anlama ayrıcalığı tanıyacaktır (Rabi Aaron Kotler).

[Sefere] çıktığında – Burada ne tip bir seferden bahsedildiği konusunda iki farklı görüş vardır. Yaygın görüş, deniz ticaretiyle meşgul olan Zevulun kabilesinin bu amaçla çıktığı deniz seferlerinden bahsedildiği yönündedir (Raşi; Ramban; krş. Bereşit 49:13). Bu durumda, Zevulun’un geçimi tarım değil ticaret olduğundan (*Daat Mikra*), Moşe, Zevulun’un bu seferlerde başarılı olması yönünde dua etmektedir (*Daat Zekenim*). Ayrıca Moşe’nin kehanet niteliğindeki bu sözleri, Yaakov’un, Zevulun’un deniz kıyısında barınacağı şeklindeki *berahasıyla* paraleldir (bkz. Bereşit 49:13).

[155. Zevulun ve Yisahar]

¹⁸ Ve Zevulun hakkında [şöyle] dedi: “Neşelen Zevulun [sefere] çıktığında; ve Yisahar – çadırlarında.

Görkemlidir – “Söz konusu boğanın büyük ve güçlü bir bedeni vardır.” Bu da Yosef kabilelerinin görkemli yüksek bir nüfusa sahip olmasını belirtir (İbn Ezra). Ayrıca bkz. ö.a.

Pasuğun ilk kısmıyla ilgili diğer bazı alternatifler şöyledir: “Görkemi bir *behor* boğanın gibidir” (*Septuaginta*); “*behor* bir boğaya benzeyen lideri, kraliyet görkemi sahibi olacaktır” (Ramban); “boğasının *behoru* görkemli olacaktır” (Hirsch); “*behor* boğasına yöneticilik edecek olan görkemli olacaktır” (Saadya Gaon); “boğaya benzeyen kralına görkem bahşedilmiştir” (Raşi); “*behorluk* ayrıcalığı onun için görkem kaynağıdır” (*Paaneah Raza*; krş. *Targum Yonatan*); veya “*behor* yöneticisi onun için görkemdir”.

Reem boynuzlarıdır boynuzları – *Reem* adlı hayvanın kimliği için bkz. Bamidbar 23:22 açık.

Pasukta iki hayvandan bahsedilmektedir, boğa ve *reem*. Boğa çok kuvvetlidir, ancak boynuzlarında özel bir güzellik yoktur. *Reem* ise güzel ve görkemli boynuzlarıyla ünlüdür, ama boğa kadar güçlü değildir. *Sifre* 353’ü takiben, bu pasuğun Yeoşua’dan bahsettiği görüşündeki Raşi’ye göre bu tanımların ikisi de Yeoşua içindir. Tanrı, Yeoşua’ya bir boğanın kuvvetini ve bir *reem*in görkemini vermiştir.

Onlarla – “İki boynuzuyla – ki *onlar*, *Efrayim’in on binleri ve Menase’nin binleridir*” (Ramban).

Yeryüzünün uçlarına – Düşman ulusları yeryüzünün uçlarına kadar sürecektir (Hirsch).

Farklı bir bakış da mümkündür. Yeoşua kitabında, Yeoşua’nın Kenaan Ülkesi’nde mağlup ettiği toplam otuz bir kralın listesi verilmektedir (Yeoşua 12:9-24). Ancak o kadar da büyük bir yer olmayan Kenaan Ülkesi’nde otuz bir kral biraz fazla değil midir? Bu kralların hepsinin egemenlik bölgeleri bu ülkenin içinde olsaydı bu bölgeler son derece küçük olurdu! Ve bu durumda söz konusu kralların güçlü olduklarını söylemek mümkün olmadığı gibi, Yeoşua’nın onları mağlup etmek için “boğa gibi güçlü” olmasına da gerek olmazdı (*Beer Basade*). Fakat Tora Yeoşua’nın gücünden bahsettiğine göre, bu kralların da oldukça güçlü olduğu anlaşılmaktadır. Ve eğer onlar güçlü iseler, hükmettikleri bölgelerin de Kenaan Ülkesi’ndeki küçük toprak parçalarından çok daha fazlası olduğu açıktır. *Sifre* 353 ve onu

takip eden Raşi bu konuyu şöyle açıklar: Erets-Yisrael eski dünyanın tam merkezinde yer alır ve yeryüzünün tüm ulusları için önem taşır. Pasukta söylendiği gibi, Erets-Yisrael “*Uluslar topluluğu tarafından arzulanan mülk*” (*Yirmeyau* 3:19) şeklinde nitelenmektedir. Buna bağlı olarak dünyanın dört bir ucundan krallar Erets-Yisrael’de bir toprak parçası sahibi olmayı arzulardı. İşte bu otuz bir kral da aslında başka yerlerde geniş topraklar üzerinde egemen olmalarına rağmen Erets-Yisrael’de de belli başlı kısımlarını ellerinde tutmayı önemli sayıyorlardı. Ama tüm güçlerine rağmen, “boğa gibi güçlü” Yeoşua’nın karşısında dayanamamışlardır. Söz konusu krallar yeryüzünün uçlarındaki topraklara da egemen oldukları için Yeoşua “yeryüzünün uçlarına” boynuz vurmuş olacaktır.

Ve onlar – Önceki ifadede sözü edilen “*halklar*” ve “*yeryüzünün uçları*” (*Sefer Zikaron*; *Mesiah İlemim*; bkz. s.a.). Veya bir önceki ifadede sözü edilen “*boynuzlar*” (Ramban, bkz. *Onlarla* k.b.).

Efrayim’in on binleri ve Menase’nin binleridir – “Yosef’in düşman halklara boynuz vurmakta kullanacağı boynuzları Efrayim’in on binleri ve Menase’nin binleridir.”

Bu sözler aynı zamanda, Yosef’in soyundan gelen bu iki kabilenin yüksek nüfusa sahip olmaları için bir dua niteliğindedir. Böylece bu *beraha*, Yaakov’un, torunları Efrayim ve Menase’ye vermiş olduğu *berahaya* paraleldir (İbn Ezra). Nitekim Yaakov bu iki kabileyi kalabalık nüfusla mübarek kılmış (Bereşit 48:16), ama Efrayim’in daha kalabalık olacağını söylemiştir (Bereşit 48:19) (krş. *Piruş Al İbn Ezra*).

Raşi’ye göre bunun anlamı “Efrayim’in öldürdüğü on binler ve Menase’nin öldürdüğü binler” şeklindedir (krş. Şemuel I 18:7). Efrayim ile kastedilen, bu kabileye mensup olan Yeoşua’dır. Nitekim Yeoşua [ve komutasındaki ordular] Erets-Yisrael’in fethi sırasında on binlerce düşmanı öldürmüştür. Menase ile ise, bu kabileye mensup olup daha ileri bir dönemde Bene-Yisrael’in liderliğini yapacak olan Gidon ben Yoaş kastedilmektedir. Midyanlılar’a karşı yapılan savaşta Gidon [ve ordusu] binlerce düşmanı öldürmüştür. Pasukta söylendiği gibi: “[*Midyanlı krallar*] *Zevah ve Tsalmun, Karkor’daydı ve beraberlerindeki kampları on beş bin kadar [asker*

19 יֵם עַמִּים הָרִיקָאוּ שֵׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי־צֶדֶק כִּי שֹׁפֵעַ יַמִּים יִזְקוּ וּשְׁפָנִי טְמוּנֵי חוֹל: ס

Raphael Hirsch'e göre, bu halklar sadece Zevulun'la değil, Yisahar'la olan temaslarından da etkilenecektir. Bu iki kabilenin dünyevi ve manevi yaşamındaki örnek yaşamları diğer ulusları Yahudi yaşantısına bir münatis gibi çekecektir.

Benzer bir alternatifte göre burada, Zevulun sahil-lerine ulaşana kadar zorlu ve tehlikeli deniz yolculukları geçirecek olan tüccarların, bu tehlikeler karşısında kendilerini koruması için Tanrı'nın Onuru'na *korban* vaatlerinde bulunmaları ve Erets-Yisrael'e sağ salım ulaştıktan sonra bu vaatlerini yerine getirmek üzere Yeruslayim'e gitmelerinden bahsediliyor da olabilir (*Daat Zekenim*). Nitekim *Talmud*'a göre neder ve nedava tarzı gönüllü *Ola-korbanları* için vaatte bulunmak sadece Yahudiler'e mahsus değildir ve Yahudi olmayan bir kişi de bu tipte bir vaatte bulunursa *Bet-Amikdash*'ta bu *korbanı* kabul edilir (*Talmud – Menahot* 13b).

Gerçek kesimler – İbranice Zivhe Tsedek. “*Zevah – Kesim*” sözcüğü genel olarak *Şelamim-korbanlarını* belirtir (krş. Vayikra 3:1). Nitekim Onkelos'un çevirisi de bunu yansıtmaktadır. Ancak yabancı tüccarlardan bahsedildiği görüşüne göre, burada *Ola-korbanından* bahsediliyor olmalıdır, zira Yahudi olmayanların sadece gönüllü olarak getirdikleri *Ola-korbanları* kabul edilir (*Talmud – Menahot* 73b; *Yad – Maase Akorbanot* 3:2).

Tsedek sözcüğü iki şekilde anlaşılabilir: [1] “Gerçek”. Başka ilahlara tapınan yabancılar, o ana kadar yalan ve sahte inançları doğrultusunda putlara kurbanlar yapmışlardır – ki bunların hepsi anlamsız ve yararsız kurbanlardır. Teilim'de kullanılan terimle “*Zivhe Metim – Ölümlerin Kurbanları* [=cansız putlara sunulan kurbanlar]”dır (Teilim 106:28). Ama *Bet-Amikdash*'a geldikleri zaman, burada “gerçek” kurbanlar gerçekleştireceklerdir (Sforno). [2] “Dürüstlük”. Yahudilik'i kabul edip “*Ger Tsedek – Dürüst Yabancı*” konumu alanlar, bunun simgesi olarak “*Zivhe Tsedek – Dürüstlük Kesimleri*” gerçekleştireceklerdir.

Başka bir alternatif: Kurbanlar iki türdür: Günah onarımı için getirilenler ve gönüllü olarak Tanrı ile yakınlaşma veya şükran belirtme amacıyla getirilenler. Burada, *Bet-Amikdash*'a gelenlerin özellikle “dürüstlüklerini” ortaya koyan, yani Tanrı ile aralarındaki ilişkide oluşan, sözün gelişi, bir “bozulmayı” tamir etme amacıyla

değil de bu ilişkiyi pekiştirme amacıyla getirdikleri *korbanları* yapacakları söylenmektedir (krş. Teilim 51:21). Bayram *korbanları* (bkz. ö.a.) da bu tipteki *korbanlardır*.

Alternatif bir çeviriye göre “[Tanrı tarafından] Rıza görecektir kutsal kesimler” (*Targum Onkelos*).

Yapacaklar – Tam çeviriyle “kesecekler”.

Çünkü denizlerin bolluğuyla emzirilecekler – Yani geçimlerini, tıpkı bir bebeğin emzirilirken hiçbir özel çaba göstermesine gerek olmaması gibi kolayca elde edecekler (*Daat Mikra*). Ya da “... beslenecekler” (*The Living Torah*). Zevulun deniz ticareti ile büyük bolluk elde edecektir. Ayrıca deniz aşırı yerlerden gelen bol ve çeşitli malların toplandığı bir liman olmanın avantajını yaşayacaktır (Hirsch). Ve elbette, denizden bol miktarda toplayacakları balıklar sayesinde yiyecek sorunları olmayacaktır (*Daat Mikra*).

Buradaki “çünkü” sözcüğü, kendisinden hemen önceki ifadeye bağlı değildir; zira halkların dağa çağırılması ve orada kesim yapılması ile burada bahsedilen bolluk arasında bağlantı yoktur. Bu sözcüğün amacı, Yisahar kabilesinin Yisrael'in kabilelerini bayramlar için Yeruslayim'e çağırabilmek için gereken takvim uzmanlığını nasıl elde edeceğini açıklamaktır (*Lifšuto Şel Raşi*). Bunu yapabileceklerdir, “çünkü” hem Zevulun hem de Yisahar kabileleri denizin bolluğu ile geçinecektir (Raşi; *Beer Mayim Hayim*) ve Yisahar kabilesi, Zevulun'un deniz ticaretiyle sağladığı geçim sayesinde takvim konusunda uzman olacaktır (Raşi).

Öte yandan, önceki açıklamada verilen ikinci olasılık doğrultusunda “çünkü” sözcüğü önceki ifadeye doğrudan bağlı da olabilir: Zevulun kabilesi mensupları, denizin bolluğuyla geçinecekleri ve bu bolluk, birçok yabancı tüccarı oraya çekeceği için, aynı zamanda o kişilerin Yeruslayim'e gelip gerçek kesimler yapmalarına vesile olacaktır (*Sifre* 354; Raşi; krş. *Daat Zekenim*).

Kumlarda gömülü definelerle – Veya “kumların gizli hazineleriyle”; “kumlarda gizli gömülerle”. Ya da “kumlarda gömülü hazinelerde saklı şeylerle”. Veya “kumlara iyice gömülmüş olan şeylerle” (*Daat Mikra*). Sadece ticaret değil, kendi topraklarında ve sadece orada bulunan özel zenginlikler de Zevulun'un bolluğunun önemli bir ögesi olacaktır (Hirsch).

¹⁹ “Halkları dağa çağıracaklar; orada gerçek kesimler yapacaklar.
“Çünkü denizlerin bolluğuyla emzirilecekler – ve kumlarda gömülü definelerle.”

Diğer görüşe göre ise savaş amaçlı seferlerden bahsedilmektedir (İbn Ezra; Rabenu Behaye; Ralbag; krş. Şofetim 5:18; Divre Ayamim I 12:34). *Midraş*’ta (*Vayikra Raba* 25:2) “Zevulun’un kabilesi, niyetlense de niyetlenmese de, savaşa çıktığında muzaffer olur” denmektedir. Onkelos’un çevirisinde olduğu gibi: “*Düşmanlarına karşı savaşa çıktığında neşelen Zevulun*”.

Ve Yisahar, çadırlarında – “Ve sen, Yisahar, çadırlarında Tora öğrenimi konusunda elde edeceğin başarıyla neşelen” (Raşi). “Çadır” genel olarak Tora öğrenim yerini simgeler (krş. Bereşit 25:27 ve Bamidbar 19:14 açık.). Alternatif olarak “Bayram vakitlerini belirlemek üzere Yeruslayim’de [ki Büyük Sanedrin’de]” (*Targum Onkelos*).

Yisahar kabilesi, geçim derdi olmaksızın Tora öğrenimine yoğunlaşabilmesi sayesinde Tora bilgisi konularında çok ilerlemiş, oldukça karmaşık olan takvim hesaplamalarında uzmanlaşmıştır (bkz. Divre Ayamim I 12:33). Bu konuyla, Yisahar kabilesinden çıkan iki yüz *Sanedrin* başkanı ilgilenmiş ve halkın tümü onların otoritesini kabul etmiştir (*Midraş* – *Bereşit Raba* 72:5; Raşi). *Midraş* ayrıca, herhangi bir kabilede *Alaha* konusunda bir hata olduğu zaman konunun Yisahar’a getirildiğini belirtir (*Midraş* – *Tanhuma*, *Vayhi* 11; *Meam Loez*).

Basit anlamda ise çadırla kastedilen, ticaret gibi sürekli seyahati gerektiren bir uğraş yerine, yerleşik ve sakin bir düzeni gerektiren tarım da olabilir (krş. Bereşit 49:15). Yisahar toprakları tarıma uygun olacak, kabile üyeleri tarlalarını koruma amacıyla çadırlarda nöbet tutacaktır [bir görüşe göre bu topraklar o kadar verimli olacaktır ki, tarımsal iş yapmalarına bile gerek olmayacaktır (*Paaneah Raza*; krş. Bereşit 49:15 açık.)]. Nitekim Yaakov da, Yisahar’a vermiş olduğu duada Yisahar’ı, “ülkenin uçları arasında uzanan, kuvvetli kemiklere sahip bir eşek” olarak tanımlamıştır (bkz. Bereşit 49:14 açık.). Yisahar tarlalarını koruma amacıyla sınırlar arasında sağlam bir şekilde yerleşecektir. Bu durumda Moşe, Yisahar kabilesinin tarımsal başarılarıyla neşelenmesi için dua etmektedir (*Daat Zekenim*).

Moşe, Yisahar’ı tek bir sözcükle mübarek kılmıştır: “Çadırlarında”. Tora öğreniminde başarı dileyen bu sözcükten başka bir *berahaya* gerek yoktur. Bu *beraha* kendi içinde her türlü iyiliği de içerir (Rabenu Behaye; *Meam Loez*).

19. Halkları dağa çağıracaklar – Ya da “halklar dağa toplanacaklar” (*The Artscroll Chumash* –

Stone Edition). Veya her iki anlamı da yansıtacak şekilde. “halkları dağa toplayacaklar” (Saadya Gaon). İbranice **Yikrau** (krş. Vayikra 23:2 açık., *Kutsal bayramlar* k.b.).

“Halklar” sözcüğü iki anlama gelebilir: [1] Yisrael’in kabileleri (*Targum Onkelos*; krş. p. 3 açık.) veya [2] diğer halklar.

İlk olasılığa göre anlam şöyledir: Yisahar kabilesi takvim hesaplamalarını gerçekleştirip, Yisrael kabilelerini, bayram kutlamaları için Yeruslayim’de Moriya dağının üzerinde kurulu olan *Bet-Amikdaş*’a (*Targum Onkelos*) – “dağa” – çağırarak ve halk orada bayramın gerektirdiği *korbanları* gerçekleştirecektir (Raşi). Başka bir deyişle pasukta “kesim yapacakları” söylenenler, Yisrael’in kabilesidir. [*Bet-Amikdaş*’ta sadece bayramlarda değil, yıl boyunca *korbanlar* gerçekleştirilir; ama bu pasukta özellikle bayram *korbanlarından* bahsedilmektedir, çünkü bunların vaktinde gerçekleştirilmesi, takvimin doğru olarak belirlenmesine bağlıdır ve bu, Yisahar kabilesinin uzmanlık alanıdır – ki o da bu uzmanlığını Zevulun kabilesine borçludur (*Mizrahi*).]

İkinci olasılığa göre, deniz ticaretiyle uğraştığı için başka halklarla sürekli temas halinde olacak olan Zevulun kabilesinin, diğer ulusların Tanrı’ya bağlanmasına vesile olacağı belirtilmektedir. Zevulun tüccarları, deniz aşırı yerlerdeki yabancıları Tora inancını görmeye davet edeceklerdir (*Daat Mikra*). Ayrıca Zevulun’un iş ilişkilerinde ne kadar dürüst olduğunu gören yabancılar, bundan etkilenecek, Yahudi yaşamını şekillendiren Tora’ya ilgi duyacaklardır (*Meam Loez*). Başka ülkelerden, başka yerlerde bulunmayan malları satın alma amacıyla Zevulun topraklarına gelen tüccarlar da (*Sforno*), “buraya kadar gelmişken, Yeruslayim’e gidip bu Yisrael halkının ne tip bir inancı ve uygulaması olduğuna da bir göz atalım” diyecekler (krş. Yeşayau 2:3), Yeruslayim’e geldiklerinde Bene-Yisrael’in Tek Tanrı’ya ibadet ettiklerini, örnek niteliğindeki uygulamalarını görecekle ve bundan etkileneceklerdir. Böylece birer **Ger Tsedek** olacaklar ve Yahudilik’e geçiş sürecinin bir parçası olarak “**Zivhe Tsedek** – *Dürüstlük Korbanları*” gerçekleştireceklerdir (*Sifre* 354; Raşi). [*Bet-Amikdaş* zamanında Yahudilik’e geçen bir kişi, günümüzde yapılan prosedüre ek olarak bir de *korban* getirirdi (*Talmud* – *Keritot* 8b)]. Bu olasılığa göre, pasuğun “kesimleri yapacaklar” diye söz ettiği, Yahudi olmayan halkların mensuplarıdır. Rabi Samson

כּ וְלִגְד אֶמֶר בְּרוּךְ מֶרְחִיב גֹּד כְּלָבִיא

20

שָׁכֵן וְטָרַף זְרוּעַ אֶת־קֶדְקֶד: כֹּא וַיֵּרָא רֵאשִׁית לֹו כִּי־שָׁם חֲלָקֶת

21

מִחֶקֶק סָפוֹן וַיֵּתֵא רֵאשִׁי עִם צִדְקֶת יְהוָה עֲשֶׂה וּמִשְׁפָּטֵיו

עַם־יִשְׂרָאֵל: ס חמישי

gönüllü olduğu için, Moşe bu kabileyi söz konusu görevi yerine getirebilmesi için gereken olağanüstü kuvvetle mübarek kılmaktadır. Eğer Gad kabilesi üyeleri sadece kendilerini düşünmüş olsalardı, sadece bunun için gereken kuvveti bile kendilerinde bulamayabilirlerdi.

Barınır – Yani “korkusuzca, güvenliğinden emin ve huzurlu bir şekilde barınır”. Sınır bölgesinde oturan Gad, kendisine saldırılacağı konusunda endişelenmiyordu, zira saldırıları kolayca savuşturabilecek ve karşı saldırıya geçecek kuvveti vardı. Yaakov da onu tam olarak bu konuda mübarek kılmişti (*Daat Mikra*; bkz. Bereşit 49:19).

Kol kopartır; hem de kafa – Savaş alanında düşmüş bir askerin Gad kabilesine karşı savaştığı sırada öldüğü, kolu ile kafasının tek bir kılıç darbesiyle kesilmiş olmasından anlaşıldı (*Targum Yonatan*; Raşi). Onkelos’a göre ise buradaki kol ve baş semboliktir; düşmanların yönetimini ve krallarını kastetmektedir. Rabi Samson Raphael Hirsch de bunu, pasuğun doğrudan kullandığı lisanla, geçmişe yönelik sembolik ifadeler olarak görür. Gad, kendisine karşı savaşmış olan ulusları ve yöneticilerini mağlup etmiştir. Artık kendi payına düşen topraklar için savaşması gerekmemektedir, zira yerleşeceği toprakların önceki sakinlerini yenmiştir ve bu sayede, zafer kazanmış heybetli bir aslan gibi huzurla barınacaktır. Topraklarında – ve dolayısıyla Moşe’nin gömülü olacağı bölgede – tekrar savaş yapmalarına gerek olmayacaktır (Hirsch).

21. İlk kısmı kendisi için [uygun] gördü – [“Uygun” eklemesi Raşi’nin açıklaması doğrultusunda yapılmıştır.] Gad kabilesi, Bene-Yisrael’in ele geçirdiği ilk bölge olan Sihon ve Og’a ait toprakları kendi yerleşimi için uygun görmüş ve Moşe’den bu toprakları istemiştir (bkz. Bamidbar Perek 32) (Raşi; *Daat Zekenim*; krs. İbn Ezra). Bazı alternatif çevirilere göre: “Kendisini ilk gördü” (Hirsch); “Topraklarının başını gördüğü zaman...” (Saadya Gaon) veya “ilk meyvelerini gördü” (*Septuaginta*). Alternatif olarak burada “görmek” fiili, “seçme” anlamında kullanılıyor olabilir (*Daat Mikra*. Bu anlamdaki kullanımın örnekleri için bkz. Bereşit 22:8 ve 41:33; Şemuel I 16:1).

Nitekim – Hirsch (bkz. s.a.). Ya da “çünkü” (bkz. s.a.).

Kanun koyucunun – Ya da “liderin; hükümdarın”. Bu görüşe göre, kabilenin bu toprakları istemesinin sebebi orada Emori krallarının gizli saraylarını görmüş olmalarıdır (İbn Ezra). Ancak çoğu görüşe göre, pasuktaki “*Mehokek* – *Kanun Koyucu*” sözcüğü, Bene-Yisrael’e Tora’yı getiren Moşe Rabenu’yu tanımlamaktadır (krs. Bamidbar 21:18). Erets-Yisrael’e giremeyecek olan Moşe Rabenu, Gad’ın istediği topraklardaki bilinmeyen bir noktada (bkz. 34:6) gömülmüştür. [Moşe’nin öldüğü Nevo dağı Reuven kabilesinin topraklarındaydı, ama gömüldüğü yer Gad topraklarındaydı (*Talmud* – *Sota* 13b; *Hiduşe Maarşa*).] Pasuk, Gad kabilesinin bu toprakları istemesinde, Moşe’nin bu topraklarda gömülecek olmasının rol sahibi olduğunu belirtmektedir (Raşi). *Daat Zekenim* bunun sebebini şöyle açıklar: Gad kabilesi, Amon ve Moav uluslarının bu topraklar üzerinde hak iddia ettiklerini bilmekteydi. Ancak yine de Gad kabilesi, Moşe Rabenu’nun burada gömülecek olmasına dayanarak buraları istemekte tereddüt etmemiştir; zira eğer bu topraklar ileride söz konusu uluslara ait olacak olsaydı, Tanrı Moşe’yi burada gömmezdi. Dolayısıyla Gad kabilesi Moşe’nin buraya gömülmesini, söz konusu toprakların daima Yisrael topraklarına dâhil kabul edileceğinin bir garantisi olarak kabul etmiştir.

Aslında Gad kabilesi bu toprakları istediği zaman Moşe henüz hayattaydı; ancak belki peygamberlik gücü yoluyla belki de önceki nesillerden gelen bir gelenek doğrultusunda Moşe’nin burada gömüleceğini bilmekteydiler (*Minhat Yehuda*; *Sifte Hahamim*; bkz. 34:6 açk.).

Rabi Samson Raphael Hirsch ise burada Gad’ın neden bu toprakları seçtiğinin “sebebinin” veriliyor olamayacağı görüşündedir. Basit düzeyde, Gad kabilesinin, Moşe’nin nerede gömüleceğini daha önceden bildiğine dair bir bilgi yoktur. Dolayısıyla bu toprakları istemelerinin “sebebi” bu olamaz. Gad’ı bu toprakları istemeye iten sebepler başkadır. En basit bakışla, Tora bu sebebi zaten açıklamıştır: Bu topraklarda sürüleri için geniş otlaklar mevcuttur. Böylelikle, açıklama farklı olmalıdır: Gad’ın toprakları için “ilk kısım” tanımının yapılması, Gad’ın bu topraklarda oturmakla Erets-Yisrael’den bağımsız bir ülkede

[156. Gad]

²⁰ Ve Gad hakkında [şöyle] dedi: “Gad’ı geniş kılan [Tanrı] Mübarek’tir. Heybetli bir aslan gibi barınır – ve kol kopartır; hem de kafa.

²¹ “İlk kısmı kendisi için [uygun] gördü; nitekim orada [olacaktı] kanun koyucunun gizli payı. Halkın başları [olarak] geldi; Tanrı[’nın Gözü’nde] doğru olanı yaptı – ve Yisrael’le hukukunu.”

İbranice *Sefune Temune Hol*. *Talmud*’da bununla neyin kast edildiği şöyle açıklanmaktadır: “*Safun – Gizli*” sözcüğü aynı zamanda önemi belirtir; zira önemli ve değerli şeyler normalde gözden irak tutulur. *Talmud* bunun, *tsitsit*teki özel bir mavi tonu olan *tehelet* renginin elde edilmesinde kullanılan ve bu açıdan öneme sahip *hilazon* adlı deniz hayvanını kastettiğini belirtir (bkz. Bamidbar 15:38 açık.). “*Tamun – Gömülü / Define*” sözcüğü, *Talmud*’a göre *tarit* adlı bir deniz canlısını belirtir. Raşi’nin verdiği çeviriye göre bu, ton balığıdır. Son olarak “*Hol – Kum*” sözcüğü de değerli beyaz camı belirtir ve Zevulun sahillerindeki kum bu camın yapımı için idealdir (*Talmud – Megila* 6a; Raşi o.a.; *Talmud – Şabat* 15b; Sforno).

Basit anlamda ise kumlara gömülü gerçek define ve hazinelerden bahsediliyor olabilir. Zevulun’un deniz ticaretinden elde edeceği servet o kadar büyük olacaktır ki, onları gizlemek için kuma gömmek gerekecektir. Ayrıca bu kabile üyeleri bu servet karşısında şükranlarını sunmak üzere Yerusalayim’e gelerek *korbanlar* gerçekleştireceklerdir (İbn Ezra). Ya da Zevulun kabilesi, gemi batıklarındaki veya kumlara gömülmüş olan defineleri bulacaktır (*Daat Zekenim*; *Paaneah Raza*; *Hizkuni*). Bu görüşe göre *Sefune* sözcüğü “*Sefina – Gemi*” ile bağlantılı görülmektedir. Benzer şekilde “*halkların mallarını yiyecekler ve kumlarda saklı olan hazineler onlar için açığa çıkacak*” (*Targum Onkelos*). Bu ve önceki pasukta verdiğimiz ve “basit anlamı” takip eden açıklamaları sonrasında *Daat Zekenim*, bu açıklamaların basit düzeyde geçerli olduğunu, ama yine de pasukta Zevulun’a neden Yisahar’dan önce yer verildiğine izahat getirmekte yeterli olmadığını vurgulamakta, bu nedenle, açıklamalarımızda verdiğimiz ve Yisahar’ın Tora öğreniminin Zevulun tarafından desteklendiği şeklindeki *Midraşsal* bilgiyi o da hatırlatmaktadır.

20. Gad’ı geniş kılan [Tanrı] – Hirsch. Tam çeviriyle “*Gad’ı genişleten*”. Bu ifade farklı şekillerde anlaşılabilir.

Raşi’ye göre, topraklarını Yarden nehrinin doğusunda almış olan Gad kabilesinin topraklarının sabit bir sınırı yoktu ve bu kabile topraklarını daha da genişletebilirdi. Bu kabilenin batı

sınırı Yarden nehriydi, güneyinde Reuven kuzeyinde de yarı-Menaşe kabilesinin toprakları vardı. Dolayısıyla Gad kabilesi topraklarını doğu yönünde genişletebilirdi (*Sifre* 355; Raşi; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*; *Meam Loez*). *Daat Zekenim* ise, Gad’a ait olan toprakların geniş otlaklara sahip olmasından bahsedildiği kanısındadır. Nitekim Gad’ın aldığı, Sihon ve Og’dan ele geçirilen topraklar, her ne kadar Erets-Yisrael’in içindeki topraklar gibi “süt ve balın aktığı Ülke” değilse de, oldukça genişti ve tüm kabileler içinde en geniş otlaklar bu kabileye ait olmuştur (Sforno).

İbn Ezra ise bunun fiziksel bir toprak genişliğinden çok, düşman uluslarla aradaki caydırıcılığı belirttiği görüşündedir. Belki de Gad’dan belirli bir mesafe durmak zorunda hissettikleri için, bu Gad’a daha genişleme imkânı tanıyordu (*Meam Loez*). Or *Ahayim*’e göre ise maddi varlık açısından büyüme kastedilmektedir. Bu doğrultuda “*Gad’ı ferah / mürehef kılan*” çevirisi de olasıdır.

Mübarek’tir – Moşe Tanrı’yı kastetmektedir. Bu sözlerle Moşe, kalbindeki güzel hisleri de açığa vurmaktadır. Gad’a Yarden nehrinin doğu kıyısında yerleşim izni verilmesiyle, dolaylı olarak Moşe’ye de bir iyilik yapılmıştır; zira bu sayede Moşe, kendi halkına ait olan topraklarda gömülecektir. Bu izin olmasaydı, Moşe hakkında verilen karar son derece ağır olurdu, çünkü bu durumda, gömüleceği yer çölün ıssız bir yerinde veya yabancı ulusların topraklarında kalacaktı. Bu nedenle Moşe, Gad’a bu toprakları veren Tanrı’ya şükranlarını sunarak O’nu mübarek kılmaktadır (Hirsch).

Heybetli bir aslan gibi – Krş. Bereşit 49:9 ve Bamidbar 24:9. Moşe Gad kabilesini, yaşadığı yer nedeniyle bir aslana benzetmektedir. Gad kabilesi merkez doğudaki topraklarda yaşıyordu ve başka uluslarla ortak sınırı vardı. Stratejik öneme sahip bu konumu nedeniyle, bir aslanın kuvvet ve caydırıcılığına ihtiyacı vardı. Bu nedenle Moşe *berahasında* bu kabileyi aslana benzetmiştir (*Sifre* 355; Raşi; *Gur Arye*; *Maskil Ledavid*; krş. İbn Ezra). Krş. Divre Ayamim I 12:8. Tanrı, armağanları sorumlulukla eşdeğer ölçüde verir. Gad kabilesi kardeş kabilelerin topraklarını korumaya

כב וילדן אמר דן גור אריה יזנק מן-הבשר 22

pasukta Moşe Rabenu'dan bahsedildiği görüntüsünü yansıtmaktadır. *Mişna* (*Pirke Avot* 5:21) Moşe'nin hem şahsen liyakat sahibi olduğunu hem de halk topluluklarına liyakat kazandırdığını, dolayısıyla birçok kişinin liyakatinin ona bağlı olduğunu belirtir ve bu ifadeyi kanıt olarak getirir: Hem Tanrı'nın Gözü'nde doğru olanı yapmıştır hem de Tanrı'nın Kanunları'nı Yisrael'e öğretmiştir. *Talmud*, Moşe öldükten sonra *Şehina*'nın Kanatları tarafından taşındığını ve bu sırada Yüksek Hizmet Melekleri'nin bu pasuğu söylediklerini kaydeder (*Talmud – Sota* 13b).

Mişpat sözcüğü, “yargı” ya da [bir mahkemede olduğu gibi] “gerçekleri ortaya sunma” anlamı taşıyabilir. Örneğin Peygamber Şemuel, halk kendisinden kral istediği zaman halka Tanrı'nın tarih boyunca onlar için yaptığı “dürüstlükleri” (bkz. ö.a.) özetle sıralamış, bir anlamda onlara “Tanrı size tüm bu iyilikleri yapmışken, siz kral istemekle doğru yapmıyorsunuz” mesajı vermiştir ve orada da bu sözcükle aynı köke sahip olan **Veışafeta** sözcüğünü kullanmıştır. Bu, birini bazı gerçekleri ortaya koyarak azarlamak, yanlışını onun yüzüne vurarak uyarıda bulunmak anlamındadır. Moşe Rabenu da [Devarim kitabı boyunca okuduğumuz üzere] ölümünden önce aynısını yapmıştır (Sforno).

Alternatif olarak son ifade şöyle anlaşılabilir: Moşe Rabenu, Gad'ın istediği topraklara ulaşılan kadar Yisrael'e liderlik etmiş, hayatının son döneminde – Devarim kitabı boyunca okuduğumuz üzere – halka Tanrı'nın Dürüstlüğü'nü hatırlatmış, başlarından geçen olayların bir özeti-ni, Tora'nın genel bir tekrarını ve açıklamasını, ayrıca bazı yeni yönergeleri vermiştir.

22. Dan, aslan yavrusudur – Ya da “*Dan bir aslan yavrusu gibi kuvvetlidir*” (*Targum Onkelos*). Dan kabilesi de sınır boyunca yerleşmişti ve her sınır sakini gibi onlar da dirençli ve kuvvetli nitelikteydi. Moşe'nin bu kabileyi de aslana benzetmesinin sebebi budur (*Sifre* 355; Raşi; krş. p. 20 açk.; krş. *Daat Zekenim*). Bazılarına göre buradaki benzetme, Dan kabilesini ünlü yapan görkemli üyesi Şimşon'un da en iyi şekilde temsil ettiği atiklik ve maceracı ruha işaret etmektedir.

Zoar (I 244b), Yaakov'un, *berahalar*ında aslan benzetmesini Yeuda'ya yaptığını hatırlatır (*Bereşit* 49:9). Moşe ise bunu Dan için kullanmaktadır. Çöl yolculuğu boyunca kabilelerin dizilişinde Yeuda önde, Dan ise en arkada ilerlerdi (*Bamidbar Perek* 10). Böylece Yisrael kampının

hem önü hem de arkası “aslanlar” tarafından korunuyordu (*Meam Loez*).

Başan'dan sıçrayacaktır – “Başan'dan heybetle sıçrayan bir aslan gibidir” (İbn Ezra; Rabenu Behaye; Radak, *Şeraşim*; *Septuaginta*). Başan toprakları sürü otlatmaya çok uygundu ve en iyi çiftlik hayvanları bu bölgede yetiştirildi (krş. *Teilim* 22:13; *Amos* 4:1). Dolayısıyla bir aslanın orayı terk edip dışarı sıçraması pek beklenir bir durum değildir. Aslan bunu, ancak Başan dışındaki bir avı kolayca ele geçirebileceğinden emin olduğu takdirde yapacaktır. Böylece bu, Dan'ın, etrafındaki topraklar üzerindeki hâkimiyetini çok kolay bir şekilde kurabileceğine dair öz güvenini simgeleyen bir ifadedir (Sforno).

Ya da “*Başan'dan fıskıracaktır*”. Onkelos'un çevirisi bu ifade hakkında açıklayıcı niteliktedir: “[*Dan'm*] toprağı, Başan'dan akan ırmaklardan içer [=onların sularıyla sulanır].” İfade, Yarden nehrinden bahsetmektedir. Bu nehir, Dan kabilesinin toprakları içinde olan (bkz. *Yeoşua* 19:47) ve *Pamias* [=Banyas] olarak da bilinen Leşem'deki bir mağarada nehir halini alır. Ancak bundan önce ilk çıkış noktası, yarı-Menaşe kabilesinin topraklarına dâhil olan Başan'dadır. Başka bir deyişle Yarden'in toprak üzerine çıkış kaynağı – yani “sıçradığı” nokta – Başan'dadır; ama orada küçük bir su olarak başlayan Yarden, Dan'ın toprakları içinde nehir halini alır ve onun topraklarını sular (*Talmud – Behorot* 55a; Raşi). *Daat Zekenim*'e göre Yarden nehrinin ismi de “**Yored Dan – Dan'dan İner** [=Akar]” sözcüklerinin sıkışmış halidir.

Bir başka alternatifte göre, bu ifade Dan'ın yerleşim biçimine gönderme yapıyor olabilir. Bir sıvı fıskırdığı zaman tek parça halinde kalmaz, damlalar ya da sıvı kolları şeklinde ayrışır. Dan kabilesi de Erets-Yisrael içinde bölünmüş ve iki farklı yerde toprak almıştır. İlk olarak, [Erets-Yisrael'i, Yeuda kabilesinin kuzey sınırı ayırma çizgisi olmak suretiyle kuzey ve güney olarak iki parçaya ayırırsak (*Divre Tova*)] Erets-Yisrael'in kuzey kısmının batısında yer alan Ekron ve çevresine yerleşmiş (*Yeoşua* 19:43), ancak bu bölge kabileye yetmemişti. Bu nedenle kabile ülkenin kuzey-doğusunda yer alan Leşem'i ele geçirmiş ve bir kısmı bu bölgeye yerleşmiştir (bkz. *Yeoşua* 19:47) (Raşi) – ki bu bölge, Erets-Yisrael'in kuzey doğu sınırını çeviren Başan'la komşudur ve pasuk bunu vurgulamaktadır (*Piruş Sifre DeVe Rav*). Bir olasılığa göre Dan, bu bölgedeki Kenaaniler'e, daha önceden ele geçirilmiş olan Başan'dan bir aslan gibi sıçrayarak saldırmıştır (*Meam Loez*).

[157. Dan, Naftali]

²² Ve Dan hakkında [şöyle] dedi: “Dan, aslan yavrusudur; Başan’dan sıçrayacaktır.”

yerleşmiş olmayacağını ima etmektedir. Burası, yakın zamanda ele geçirilecek olan Erets-Yisrael’in ilk kısmı – yani onun bir parçası olacaktır. Ve Moşe bunu kuvvetlendirmek için eklemektedir: “*Nitekim kanun koyucunun gizli payı da orada olacaktı*”. Moşe’nin orada gömülmesi, bu toprakların belli bir öneme sahip olduğunun en kuvvetli emaresidir. Dolayısıyla burası her ne kadar orijinal Erets-Yisrael’in içinde değilse de, onun ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilecektir: “[Gad, Erets-Yisrael’in] İlk kısmı [olarak kabul edilecek olan Yarden’in doğusundaki toprakları] kendisi için [uygun gördü. Burası gerçekten de Erets-Yisrael’e benzer bir kutsiyette olacaktı;] Nitekim kanun koyucunun gizli payı [da] orada [olacaktı].”

Gizli payı – İbn Ezra. İbranice **Helka**. Ya da “toprak parçası”. Yani mezarı. Alternatif olarak “kanun koyucunun payı orada saklı [olacaktı].”

Rabenu Behaye şöyle yazar: “Tora ‘gömülü’ değil, ‘**Safun** – Gizli/Saklı’ demektir. Bunun amacı, Moşe Rabenu’nun ebediyen gömülü kalmayacağını ima etmektir, zira ‘**Tehiyat Ametim** – Ölümlerin Dirilişi’ gerçekleştiğinde o da dirilecektir. Moşe Rabenu’nun Gad’ın topraklarında, yani Erets-Yisrael’in dışında gömülü olmasının amacı, Erets-Yisrael’in dışında gömülü olanların da onun liyakati sayesinde dirilebilmeleridir.” Rabenu Behaye’nin bu sözlerinden “saklı” sözcüğünün, Moşe’nin payını veya toprak parçasını değil, kendisini nitelediği sonucu çıkmaktadır. Böylece alternatif bir çeviri şöyle olabilir: “Çünkü saklı liderin (bkz. ö.a.) payı orada [olacaktı].”

Yine de ister Moşe’nin kendisinden isterse de gömüldüğü noktadan bahsediliyor olsun, sonuç olarak bu yer Bene-Yisrael için gizli kalmıştır. Moşe ölmüştür, ama nerede gömülü olduğu bilinmemektedir (bkz. 34:6).

İfadenin bazı alternatif çevirileri şöyledir: “*Kanun koyucunun hazinelerinin bulunduğu yer burasıydı*” (Targum Yonatan; krş. p. 19 ačk.); “*prenslerin toprakları oradaydı*” (Paaneah Raza; krş. Septuaginta).

Halkın başları [olarak] geldi – Veya “*halkın başlarında geldi*” (Rashi – The Sapirstein Edition). Çeviri, burada Gad kabilesinden bahsedildiği görüşü doğrultusundadır. Bu kabile her ne kadar toprak payını Yarden nehrinin doğusunda aldıysa da, Moşe Rabenu ile varmış oldukları mutabakat gereğince, buraya tam yerleşimini, ancak diğer kabilelerin tümü kendi toprak paylarını aldıktan

sonra tamamlayacağını taahhüt etmişti. Bu doğrultuda Gad kabilesi, Erets-Yisrael için yapılan savaşlarda öncü akıncı kuvvetler olarak görev yapacaktı (bkz. 3:18; Yeşua 1:14). İşte Moşe’nin kehanet nitelikli sözleri de bunu yansıtmaktadır (İbn Ezra). Gad kabilesi cesur akıncılardan oluştuğu için savaşa halkın en önünde – “*halkın başları olarak*” – gitmişlerdir (Sifre 355; Raşi; Rabenu Behaye; Daat Zekenim). Aslında verilen sözde Reuven kabilesi de ortaklı. Ancak olasılıkla Gad kabilesi daha cesur ve kuvvetli olduğu için o ön planda tutulmuştur (İbn Ezra).

Diğer bir olasılığa göre buradaki ifade, önceki ifadede ima edilen Moşe Rabenu’yu kastetmektedir (Sifre 355; Mişna – Pirke Avot 5:18; Talmud – Sota 13b; Raşi). Moşe Rabenu halkın lideriydi – Erets-Yisrael’e kadar “halkın başlarında gelmiş” ve Tanrı’nın Gözü’nde doğru olanı yapmıştı. Onkelos’un çevirisinde olduğu gibi: “*Ve o [=Moşe], halkın başında çıkıp girmişti [=liderlik etmişti]; Tanrı’nın Huzuru’nda liyakat [kazandıran işler] yapmış ve Yisrael’e O’nun Kanunları’nı öğretmişti.*” (ayrıca Hirsch).

Tanrı’nın Gözü’nde] doğru olanı yaptı – Tam çeviriyle “*Tanrı’nın dürüstlüğü’nü yerine getirdi*”. Başka bir deyişle, Tanrı’nın kendilerine yapmış olduğu “dürüstlüğe”, yani iyiliğe, kendileri de dürüstçe karşılık verip sözlerini tutmuşlardır. Gad kabilesi Tanrı’nın Huzuru’nda verdiği sözü tutmuş (İbn Ezra), Erets-Yisrael ele geçirilene kadar kardeşleriyle birlikte savaşmıştır.

Moşe’den bahsedildiği şeklindeki görüşe göre ise Moşe’nin, ölümünden önce, halka, Tanrı’nın geçmişte yapmış olduğu tüm “dürüstlükleri”, yani onlara göstermiş olduğu yakın ve iyiliksever tutumu hatırlatmış, ayrıca Tanrı’nın Yisrael’e en büyük hediyesi olan Tora’yı da geniş bir şekilde açıklamıştır. Bu açıklama doğrultusunda pasuktaki “*Yisrael’le*” [veya “*Yisrael’e*”] sözcüğü bu açıklamayı da kapsamaktadır: “*Yisrael’e Tanrı’nın Dürüstlüğü’nü ve Yargıları’nı yaptı* [~hatırlattı]” (Sforno). Diğer bir bakış için bkz. ö.a.

Yisrael’le hukukunu – Gad’ın taahhüdü, aynı zamanda diğer kabilelere karşı da yükümlülük içermektedir (bkz. Bamidbar 32:20-21). Dolayısıyla verdiği sözü yerine getirmekle, kardeşlerine karşı sorumluluğunu da yerine getirmiştir (Daat Zekenim).

İbranice **uMişpatav İm Yisrael**. Alternatif bir çeviriyle “*Yisrael’le Kanunları’nı*”. Yani “Tanrı’nın Kanunları’nı Yisrael’e öğretti”. Bu bakış açısı

כג וּלְנִפְתָּלִי אָמַר נִפְתָּלִי שְׁבַע רָצוֹן וּמָלֵא בְרֶכֶת יְהוָה

23

יָם וְדָרוֹם יִרְשֶׁה: ס כד וּלְאָשֶׁר אָמַר בְּרוּךְ מְבָנִים אֲשֶׁר יְהוָה

24

רָצוּי אָחִיו וְטָבֵל בְּשֶׁמֶן רָגְלוֹ:

olasılığı düşüktür, zira Moşe'nin diğer kabileleri Aşer'den daha az mübarek ilan etmesi mantıklı olmadığı gibi, tarih de Aşer'in kabileler arasında en bereketlisi olduğuna dair özel veriler içermekte değildir (Ramban). Sforno'ya göre ise Aşer'in diğer kardeşlere göre avantajlı olduğu bir nokta vardır. Normalde zenginlik kıskançlığı da beraberinde getirir. Diğer kabilelerin elindeki bereket de başkalarının kıskançlığını uyandırma konusunda bir istisna değildir. Aşer ise farklı olacaktır ve büyük berekete sahip olmasına rağmen "kardeşlerinin sevgilisi" olacaktır.

[2] "Aşer, diğer oğullar tarafından mübarek kılınır" (*Daat Zekenim*). Bu da Aşer kabilesinin diğer kabileler tarafından sevilen bir kabile olmasıyla bağlantılıdır (bkz. s.a.) – ki bunun sebebi de, toprağından elde edilen bol miktardaki zeytinyağı ile tüm kabilelerin ihtiyacını karşılamasıdır (Ramban; *Hizkumi*).

[3] "Aşer, oğullar açısından mübarektir". Bir görüşe göre, pasukta "kardeşler" değil de "oğullar" dendiği için, bu olasılık diğer ikisine göre daha mantıklıdır. Buna göre Aşer kabilesi oğullar açısından özel bir *berahaya* sahip olmuştur (*Sifre* 355; krş. *Septuaginta*). Bu, nüfus ya da özel yetenekler açısından bir *beraha* olabilir (Hirsch). Raşi bu konuda "bunun ne şekilde olduğunu bilmiyorum" demektedir. [Raşi, Tora açıklamaları boyunca tam yetmiş yedi yerde, "bilmiyorum" demektedir. Raşi böylece, söz konusu yerlerde açıklamayı gerektiren noktaların olduğunu görüp işaret etmekte, ama buna kendisinin verebileceği bir cevabın bulunmadığını belirtmektedir. Bu da, isminin baş harfleri ile oluşturulmuş "**Raban Şel Yisrael** – *Yisrael'in Öğretmeni*" lakabıyla anılan büyük otorite Raşi'nin tevazuu hakkında bir fikir vermektedir. Konuya geri dönersek,] Raşi, Aşer'in oğullar konusundaki *berahasının* yetenek, özel nitelikler, nüfus ya da sağlık özelliklerinden hangisine yönelik olduğunu bilmediğini söylemektedir (*Levuş*). Nüfustan bahsediliyor olma olasılığını destekleyen noktalar vardır. Örneğin Pinehas peraşasındaki nüfus sayımına bakıldığında Aşer kabilesinin, önceki sayıma göre 11.900 kişilik ve %29'luk bir artış gösterdiğini görüyoruz – ki bu, Menäşe kabilesinden sonra ikinci en büyük artıştır (*Arve Nahal*; krş. *Daat Zekenim*; bkz. Bamidbar 26:47 ačk.). Farklı bir

bakışla, Aşer kabilesinin atası olan Aşer, Mısır'a inmeden önce torun sahibi olmuştur [onun gibi Mısır'a torunlarıyla inen tek kardeş Yeuda'dır, ama Yeuda'nın çocuklar açısından bereketli olduğunu söylemek güçtür, zira onun iki oğlu, Er ve Onan, genç yaşta ölmüşlerdir. Dolayısıyla bu açıdan berekete sahip olan tek kardeş Aşer'dir] (*Tsafenat Paameah*; krş. Bereşit 46:17). Yine de olasılıkla Moşe bu *berahayı* geleceğe yönelik vermiştir. Böylece diğer kabileleri kuvvet, cesaret ve maddi bereketle mübarek kılarken, Aşer'i bol nüfusla mübarek kılmıştır. Göze çarpan bir nokta, Divre Ayamim I 7:40'ta bu kabile savaşçıların ve başkanlarının, nüfusları verilerek (26.000) övülmesidir – ki aynı yerde diğer kabilelere yönelik böyle bir övgü görülmemektedir (Ramban).

Kardeşlerinin sevgilisi olacak – Krş. İbn Ezra. Bu Türkçe deyim, ifadenin tam çevirisi değildir. Kullanılan **Retsuy Ehav** ifadesi, daha çok "kardeşleri tarafından kabul gören / istenen / aranılır olan / memnuniyetle karşılanan" gibi bir anlam içerir. Ama bunun tersi de doğrudur: "Kardeşleri tarafından memnun edilen". Raşi'ye göre her iki anlam da geçerlidir. Aşer'in toprakları zeytinlikler açısından çok zengindir ve o diğer kabilelere kaliteli zeytinyağları sağlarken, onlar da Aşer'e kendi ürünlerinden vereceklerdir – böylece karşılıklı bir memnuniyet söz konusudur (*Sifre* 355; Raşi).

"Kardeşleri tarafından aranılır olan" olasılığı, Aşer kabilesi kızlarının özel bir çekiciliğe sahip oluşuna gönderme yapar. Divre Ayamim I 7:31'de, Aşer'in bir torunu olan Malhiel için "*Birzayit'in babasıydı*" açıklaması yapılmaktadır. Birzayit ismi "**Bar Zayit** – Zeytin[yağı] Adamı" ile bağlantılıdır. *Midraş*'a göre onun bu ismi almasının sebebi, kızlarının, zeytinyağından elde edilmiş mesh yağı (bkz. Şemot 30:22-33) ile meshedilen *Koen Gadol* ve krallarla evlenmesidir (*Midraş* – Bereşit Raba 71:10; Raşi).

Yağa daldırarak ayağını – Önce de belirtildiği üzere, Aşer'in toprakları zeytinyağı açısından çok zengindi (krş. Bereşit 49:20. Oradaki ifade, "*ekmeği/yiyeceği yağdır/yağıdır*" şeklinde de çevrilebilir). *Talmud* (*Menahot* 85b; ayrıca *Sifre* 355), Ludikya adlı bir şehirden [ya da Laodikea; Anadolu ve Asya'da bu isimle anılan çeşitli yerler

²³ Ve Naftali hakkında [şöyle] dedi: “Naftali memnundur ve Tanrı’nın bereketiyle doludur. Denizi ve güneyi[ni] miras al!”

[158. Aşer; Tüm Yisrael]

²⁴ Ve Aşer hakkında [şöyle] dedi: “Oğullardan mübarektir Aşer. Kardeşlerinin sevgilisi olacak ve yağa daldıracak ayağını.

23. Naftali memnundur – Ya da “doygundur”. Kullanılan *Seva Ratson* ifadesi, “*Savea* – *Doygun*” ve “*Ratson* – *Arzu*” ile açıklanabilir. Bu doğrultuda yaklaşık çeviriyle: “*Arzusu tatmin bulmuştur*”. Naftali’nin payına düşen topraklar, sakinlerinin her türlü arzusuna cevap verebilecek berekete sahipti (*Sifre* 355; *Raşi*) ve burada meyveler erken olgunlaştığı için kabilenin ürünler hakkındaki arzusu eksiksiz bir şekilde tatmin olacaktı (*Daat Zekenim*). Kineret gölünün balıkları ve Ginosar vadisinin ünlü meyveleri (Josephus Flavius, *Yahudi Savaşları* 3:10:8) onun toprakları dâhilindeydi.

Bir başka olasılığa göre: “*Naftali, Tanrı’nın rızası ve berahasıyla doygün ve doludur*” (*Ramban*). Ya da “*iyi şeylerle doludur*” (*Hizkuni*; krş. *Septuaginta*); ya da “*doyma arzusuna sahiptir*” (*Abravanel*).

Tanrı’nın bereketiyle doludur – Ya da “*Tanrı’ya yönelik berahalarla doludur*”. Naftali topraklarına gelip oradaki meyvelerin bereketini, ağaçların tomurcuklarını görenler, Tanrı’yı mübarek kılıp öveceklerdir. Yaakov da Naftali’ye verdiği *beraha*-da onu “güzel sözler” dağıtan bir karaca olarak tanımlamıştır – ki bu “güzel sözler” ile kastedilen de Tanrı’ya yönelik şükran *berahalarıdır* (*Daat Zekenim*).

Talmud, “Tanrı’ya yönelik *beraha* söylenirken” – örneğin *Şabat* ve bayramlarda *Kiduş* söylenirken veya bunların çıkışında *Avdala* yapılırken – kullanılan şarap kadehinin “dolu olması” gerektiğini kaydeder ve bu kuralın buradaki ifadeyle ima edildiğini vurgular: “Tanrı’ya yönelik *beraha* [söz konusu olduğunda; kadeh] dolu [olmalıdır]”. *Talmud* bunu yapanın hem bu dünyayı hem de Gelecek Dünya’yı miras alacağını da belirtir. Bu da pasuğun sonundaki “*Denizi [ya da “batı”]*” (bkz. s.a.)] ve *güneyi miras al!*” ifadesiyle ima edilmektedir (*Talmud* – *Berachot* 51a). Batı, güneşin battığı yerdir, dolayısıyla tümüyle ışık olan Gelecek Dünya ile karşılaştırıldığında gece ile bağdaştırılan bu dünyayı belirtir. Güney ise güneşin, hem yaz hem de kış aylarında gündüz vakti boyunca doğudan batıya olan yolculuğu sırasında bulunduğu yön olduğundan, Gelecek Dünya’yı temsil eder. Böylece “*Kos Şel Beraha* –

Beraha Kadehi”ni tamamen doldurarak *berahayı* söyleyen kişi, hem bu dünyayı hem de Gelecek Dünya’yı miras alacaktır (*Daat Zekenim*).

Midraş (*Yalkut Şimoni*), “*Tanrı’nın berahası ile dohudur*” sözlerinin *Sanedrin*’e atıfta bulunduğunu belirtir. *Sanedrin* Yeruşalayim’den sürüldükten sonra Teverya’da görev yapmıştır: “*Sanedrin*’in sürgünü on aşamadan oluştu. Teverya bunun son aşamasıydı. Teverya’daki *Sanedrin*’in dağılması sonrasında, [onun yetkilerine sahip] bir başka yüksek mahkeme olmamıştır. Geleneksel inanca göre, gelecekte de *Sanedrin* ilk olarak Teverya’ya dönecek ve en sonunda Yeruşalayim’de tekrar tesis olacaktır” (*Ramban*, *Yad* – *Sanedrin* 14:12) (*Meam Loez*).

Denizi ve güneyi[ni] – “Deniz” ile kastedilen, Onkelos’un kaydettiği üzere Ginosar, yani Kineret (Teverya) gölüdür. Naftali kabilesi bu gölün kuzey ve batı kıyısını miras almış, ayrıca güney kıyısında da dar bir şerit onlara verilmiştir. Bu şerit, bir balık ağı halatı kadar genişlikteydi ve amacı, Naftali kabilesine mensup balıkçıların göle ağ atıp onları rahatça çekebilecekleri bir alana sahip olmalarıydı (*Sifre*; *Talmud* – *Baba Kama* 81b; *Raşi*). “*Deniz*” şeklinde çevrilen *Yam* sözcüğü, “*batı*” anlamına da gelebilir; zira deniz – Akdeniz – Erets-Yisrael’in batısında yer aldığından batı yönü “*deniz*” olarak anılır. Bu durumda anlam “*batıyı ve güneyi*” anlamında olabilir ki, bu durumda olasılıkla Naftali kabilesinin, payını, kendisinden önce mübarek kılınan Dan kabilesinin topraklarının güneybatısında alması kastedilmektedir (krş. İbn Ezra; *The Living Torah*). Başka bir alternatifte göre Yarden’in batı yakasından bahsediliyor da olabilir. Naftali toprakları Yarden’in hemen batı yakasındaydı ve güneye doğru genişliyordu (*Daat Mikra*).

24. Aşer. Moşe, *berahasında* Aşer’in topraklarının verimliliğinden ve soyunun bolluğundan bahseden Yaakov Avinu’yu (Bereşit 49:20) takiben benzer bir *beraha* vermektedir.

Oğullardan mübarektir Aşer – Bu ifade üç farklı şekilde anlaşılabilir:

[1] “Aşer, Yaakov’un diğer oğullarından daha mübarektir”. Ancak anlamın bu şekilde olma

כֹּה בְרִזָּל וְנִחַשְׁתָּ מִנְעָלָךְ וּכְיָמֶיךָ

25

דְּבִאָה: כּוֹ אֵין כָּאֵל יֵשׁוּרוֹן רַכֵּב שָׁמַיִם בְּעֶזְרְךָ וּבְגִאוֹתוֹ שְׁחָקִים:

26

gelebilecek tehlikelere karşı, kilitli bir kapı misali, doğal bir koruma sağladığı için “demir ve bakırdır sürgün” ifadesi bunu belirtmektedir (Sifre 355; Raşi; Beer Mayim Hayim; Sifte Hahamim; Ramban; krş. İbn Ezra).

Girişte verdiğimiz görüşe göre ise, Moşe bir bütün olarak Yisrael’e hitap ederek, her kabilenin en kuvvetli savaşçılarından sınır boylarında yaşayıp tehlikelere karşı ülkeyi sanki kapılar ve sürgülerle kapalıymış gibi güven içinde tutacaklarını söylemektedir (Raşi).

Kullanılan *Min’aleha* sözcüğünün diğer olası çevirileri şöyledir: “Kilitlerin” (Hizkuni; krş. Nehemya 3:3), “hazinenin” (Radak, Şeraşim), “yerleşim yerlerin” (Targum Onkelos), “ayakkabıların” (Radak, Şeraşim; Hizkuni; Malbim; Septuaginta). Bu son görüş, sözcüğü, Aşer için söylenen “yağa daldıracak ayağını” sözlerinin bir devamı olarak görür (Rabenu Meyuhas ben Rabi Eliyau).

Ve günlerin gibidir akanların – Bu, oldukça kapalı olan ifadenin tam çevirisidir. İbranice *Uhyameha Doveha*. İfadeyi kapalı yapan, ikinci sözcüğün farklı anlamlara gelebilmesidir.

“Akma”, “[akıp gitmek” ifadesinde olduğu gibi] bir tükenişi belirtiyor olabilir. Bu doğrultuda Raşi ifadeyi, “ve gençlik günlerin gibidir yaşlılık günlerin” şeklinde açıklar. Başka bir deyişle “her ne kadar akıp gitmekte ve tükenmekte iseler de, yaşlılık günlerinde de gençlik günlerinin enerjisi ve kuvvetine sahip olacaksınız”. Ramban, aynı sonuca, *Doveha* sözcüğünü “*Daavon – Istırap*” (krş. 28:65) ile ilişkilendirerek varır; zira yaşlılık getirdiği sıkıntılarla, gençliğe göre daha ıstıraplıdır. Onkelos’un çevirisi de bu yöndedir. Yaşlılıkta gençliktekinе benzer kuvvete sahip olmak Aşer kabilesinin yağ açısından zengin olmasına bağlı olabilir. *Talmud* Rabi Hanina’nın 80 yaşındayken tek ayağı üstünde olduğu halde ayakkabısını giyip çıkarabildiğini kaydeder. Rabi Hanina bunu annesinin onu küçük yaşta sıcak sular ve yağla ovmasına bağlamıştır (*Talmud – Hulin* 24b).

Benzer bir görüşe göre ise anlam biraz farklıdır: “Günlerine göre olacaktır yaşlılığım. Ülkende kimse normal yaşam günleri dolmadan yaşlılığın getirdiği fiziksel zayıflığı yaşamayacaktır.” Bu durumda bu sözler, Ülke’nin iklim şartlarının da, insanın normal gelişimine olanak sağlayan, ideal nitelikte olduğunu vurgulamaktadır.

“Akma”, bereketle gelen bolluğu belirtiyor da olabilir. “Yağının akışı hiç durmayacak. Tanrı’ya bağlı olduğunuz sürece ülkenizde büyük bereket yaşayacak, bol ve lezzetli ürünler elde edeceksiniz. Bunlar o denli bol olacak ki, sadece kendiniz için değil tüm çevre halkları için de yarar sağlayacak. Sizden bunları satın almak için altınlarını ve gümüşlerini ülkenize akıtacaklar ve bu sayede zenginleşecek, refah içinde yaşayacaksınız. Ama bu durum Tanrı’ya sadık kalmanız şartına bağlıdır. Dolayısıyla, Tanrı’ya bağlı olduğunuz günleriniz kadar olacaktır, diğer ulusların, altın ve gümüşlerini size oluk oluk akıtmaları” (Sifre 355; Raşi). Benzer şekilde “[Toprağımdan bol bol ürettiğin ve ayağını daldırdığım zeytinyağının] akışı, [yaşam] günlerin boyunca [sürecek ve durmayacaktır]” (Ramban).

Son olarak bu sözcük “enerjin” (Malbim) veya “kuvvetin” anlamına gelebilir: “Kuvvetin her gün artacak” (*The Living Torah*).

26. Tanrı gibisi yoktur, ey Yeşurun! – “Şunu bil ki Yeşurun (bkz. 32:15 açk.), tüm uluslar içinde, Tanrı gibisi yoktur ve senin Kayan gibi değildir kayaları (krş. 32:31). Onların sahte ilahlarının kendilerine hiçbir faydası yoktur. Oysa göklere – ve Haşmeti’yle gök kubbelerine – Egemen Olan Tanrı daima senin yardımındadır! (Raşi). Tanrı sana hiçbir yerde Erets-Yisrael’de açığa çıktığı şekilde açığa çıkmaz, ey Yeşurun! Yeter ki sen **Yeşurun** ol! *Yeşurun* isminin gerektirdiği şekilde, Tanrı’nın yolunda düzgün bir şekilde sağa sola sapmaksızın inanç ve sadakatle yürü (Hirsch).” Alternatif olarak “*Yeşurun’un Tanrısı gibi ilah yoktur*” (*Targum Onkelos; Septuaginta*). Veya “*Yeşurun’un, benzeri olmayan Tanrısı*” (Saadya Gaon); “*Yeşurun’un kuvveti kimsede yoktur*” (Tür. Genelde “Tanrı” anlamında kullanılan *E-l* sözcüğünün temel anlamı “*kuvvet*”tir).

Önceki pasukta Aşer kabilesinin *berahasının* devam ettiği görüşündekilere göre, Moşe Rabenu Yisrael’i bir bütün olarak mübarek kılmaya bu pasukta geri dönmektedir (İbn Ezra). Ancak Abravanel bu pasukta da Aşer’in *berahasına* devam edildiği görüşündedir: “*Yeşurun [ulusu içinde, Aşer’in] kuvveti [kimsede] yoktur.*”

Egemen Olan göklere – İbranice *Rohev Şamayim*. Bunun tam karşılığı “*göklere binen*” şeklindedir. Bir binici, bindiği ata egemen de olduğu için çevirimizi bu şekilde yaptık (bkz. Ramban, *More Anevohim*

²⁵ “Demir ve bakırdır ‘sürgü’n; ve günlerin gibidir akanların.

²⁶ “Tanrı gibisi yoktur ey Yeşurun! Yardımındadır Egemen Olan göklere – ve Haşmeti’yle gök kubbelerine.

vardır], bir milyon *mane* (yaklaşık 530.000 lt.) zeytinyağı alması için özel olarak gönderilen bir elçinin, bu miktarı Aşer kabilesi topraklarında tek bir kişiden alabildiğini, hatta bu kişinin buna ek olarak 180.000 *mane* (yaklaşık 95.400 lt.) daha yağ sağladığını anlatır. Tek bir kişide bu miktarın bulunması, Aşer kabilesi topraklarındaki yağ bereketi hakkında bir fikir vermektedir.

25-29. Yisrael’e Yönelik Genel Berahaya Dönüş. Moşe önceki ifadesinde Aşer kabilesinden üçüncü tekil şahısla bahsetmişti. Buradaki ifade ise doğrudan hitap şeklindedir. Moşe’nin doğrudan hitaba geçmesi, kabilelere ayrı ayrı verdiği *berahaların* bu noktada sona erdiğine ve bu pasukta Bene-Yisrael’i bir bütün olarak mübarek kılmaya döndüğüne işaret etmektedir (Raşi; *Maskil Ledavid*; Sforino; *Daat Mikra*). [Başkalarına göre ise p. 25 de Aşer’e yönelik *berahanın* bir devamıdır ve halkın geneline yönelik *berahaya* p. 26’da dönülmektedir (İbn Ezra; Ramban; *Daat Zekenim*; bkz. p. 25 açk.).]

Moşe peraşanın başında halkı bir bütün olarak mübarek kılmaya başlamış (p. 2-5), sonra hiç ara vermeden hemen Reuven’le kabileleri tek tek mübarek kıldığı aşamaya geçmiştir ve şimdi de, yine herhangi bir ara vermeksizin halkın tümünü mübarek kılmaya devam etmektedir (p. 25-29). Bu yapı, genele hitaben söylenenlerin, kabilelerin tümünü kapsadığına işaret eder. Moşe’nin *berahasının* özü bu sözlerdir ve kabilelere özel olarak verilen *berahalar* da bu genel çerçevenin içine yerleştirilmiştir.

Kabilelere yönelik *berahalar*, özellikle de p. 13’ten itibaren, temel olarak Ülke’nin bereketli toprağının niteliğine yoğunlaşmakta, p. 25’ten itibaren ise bunu genel anlamda tamamlayan yeni bazı hatlar eklenmektedir. Bunun hemen ardından da Moşe halkın geneline yönelik *berahasının* son kısmını tamamlamaktadır. Yeuda, Levi ve Binyamin’e verilen *berahalar* ulusal kuvveti, ulusal Tora’yı ve ulusal Mabed’i hatırlatmıştır. Sonraki yedi kabilenin *berahaları* ise, çeşitli kabilelerin topraklarının özel niteliklerinden kaynaklanan ulusal zenginliği ele almıştır. Erets-Yisrael’in bu bereketli resmine, p. 25, maden ve doğal koşullarından kaynaklanan avantajları da eklemekte, p. 26’dan itibaren de *beraha* halkın geneli için toparlanmaktadır.

Erets-Yisrael’in haritasına bir göz atacak olursak, bu *berahalar* boyunca kabilelerin sadece araların-

daki içsel bağlılıkla değil, aynı zamanda Moşe’nin gördüğü şekliyle, yerleşim yerlerinin coğrafi dizilişine göre de sıralandıklarını fark ederiz. Moşe, Nevo dağının yanında durup, oradan Ülke’yi ve farklı kabilelerin topraklarını taramıştır. Bulunduğu yer Reuven kabilesinin toprakları içindeydi. *Yam Amelah’a* (Lut gölü) doğru baktığı zaman gözleri Yeuda ve Binyamin’in topraklarıyla buluşmuş, kendi ruhunda onlara, ana faaliyet alanı bu kabilelerin topraklarında olan Levi’yi de eklemiştir. Onlara bitişik olarak, Ülke’nin orta kısmında Efrayim kabilesi ile, batıda Menase kabilesinin bir kısmı vardır. Kuzeyde onlara Yisahar ve Zevulun katılmaktadır. Yeuda’dan Efrayim ve Menase’ye geçen bakışları, arada atlanan, Yarden’in doğu yakasındaki Gad ve onun karşısında Erets-Yisrael’in içinde yer alan Dan kabilesine odaklanmış, Dan’ın yaptığı fetih seferini takiben kuzeydoğudaki Naftali ve kuzeybatıdaki Aşer’in topraklarına ulaşmıştır. Onların ötesinde, Ülke’ye yönelik *berahayı* tamamlayan Lübnan dağları yer almaktadır. Bu dağlar, aşağıda belirtileceği gibi, Erets-Yisrael’in üst sınırını kapatan doğal bir kilit niteliğindedir. Moşe böylece, toprağın besin açısından bereketine madenler açısından zenginliğini de katmıştır (Hirsch).

25. Demir ve bakırdır – Ya da “*demir ve bakır gibi kuvvetlidir*” (*Targum Onkelos*).

“**Sürgü’n** – Kapıları kilitlemekte kullanılan “sürgü’nün ikinci tekil şahıs iyelik ekli hali [Metne “ işaretlerini eklememizin amacı, bunun, yabancı diyarlarda yaşama zorunluluğu anlamındaki “sürgün” sözcüğüyle karışmamasıdır]. İbranice *Min’aleha*. *Daat Zekenim*’e göre burada simgesel bir kullanım vardır ve tıpkı kilit ve sürgü gibi, vücudun dayanıklılığını ve kuvvetini sağlayan sinirlerle kemiklerden bahsedilmektedir. Bedensel sağlık sayesinde, “yaşlılık zamanları da gençlik günleri gibi” olacaktır (bkz. s.a.).

Her ne kadar bu pasuklara girişteki açıklamada Moşe’nin bu noktada halkın genelini mübarek kılmaya geri döndüğü görüşünü aktarıysak da, bazılarına göre Aşer’e verilen *berahaya* devam ediliyor da olabilir. Buna göre Moşe, Aşer kabilesine yönelik *berahasına*, doğrudan ona hitapla devam etmektedir. Bu kabilenin toprakları Erets-Yisrael’in kuzey sınırını oluşturmaktaydı ve dağlık bir bölgeydi (bkz. Yeşua 19:24-31). Bu dağlardan demir ve bakır çıkarıldığı ve aynı zamanda dağlar, Erets-Yisrael için kuzeyden

נו מענה אלהי קדם ומתחת זרעת עולם ויגרש מפניך

אויב ויאמר השם:

Kenaan krallarının kastedildiğini belirtir. Tanrı'nın her şeye hâkim konumu, onlar için bir tehdit ve korku kaynağı olacaktır, zira prensip olarak, aşağıda olan biri, yukarıdakine göre daima dezavantajlıdır (krş. 32:40 açık.). [gerçek-te Tanrı'nın belli bir mekânı olmadığı açık olmasına rağmen, gökleri Kendi meskeni olarak seçtiğinin söylenmesindeki mesaj budur]. İşte, Haşmeti'yle göklere ve gökkubbelerine Egemen Olan ve meskeni orada olduğu söylenen Kadim Tanrı, Yeşurun'un yardımındadır ve bu amaçla, aşağıdaki kaba kuvvet sahiplerinin üstünde bir konum almıştır. Böylece Moşe'nin dönemi için "kollar" Sihon ve Og gibilerini kastetmesine rağmen, Tanrı'nın bu üstün konumu tarihin tümü için geçerlidir: Tanrı göklerde ve sonsuzluklardadır; insanın anlayışının çok ötesindedir. Ama dünyanın liderleri – güçlerinin zirvesindeyken ne kadar yenilmez görünürlerse görünsünler – yeryüzüne çakılıdır ve O'nun İsteği'ne karşı gelemeler. Alternatif olarak "[Tanrı,] Göklerin altında da 'kolların' – yani dünyadaki yöneticilerin ve kuvvet sahiplerinin – Tanrısı'dır" (Sforno)..

Bir başka alternatifte göre "[tüm yaratılanların] altında, Dünyanın [onu taşıyan] Kolları [=Tanrı vardır]" (bkz. *Talmud – Hagiga* 12b; Raşi o.a.). Başka bir deyişle Tanrı tüm varoluşun temelidir. Sadece evreni yaratmakla kalmamıştır; aksine, varolan her şeyin varlığını sürdürmesini de her an sağlamaktadır.

Bazıları ise "**Olam** – Dünya" sözcüğünü, diğer anlamıyla "ebediyet" olarak değerlendirir. Bu da, "hiçbir başlangıcı ve öncesi olmayan" anlamındaki "**Kadim**" sözcüğünü tamamlamaktadır. Böylece, Tanrı'nın koruyucu bir çardak olduğu görüşüne göre pasuğun alternatif bir çevirisi şöyledir: "**Kadim Tanrı, senin için [yukarıdan] bir koruyucu çardak, aşağıdan [da seni destekleyip ayakta tutan] Ebedi kolların**" şeklinde olabilir (İbn Ezra; Rabenu Behaye. Krş. *Daat Zekenim*).

Bu kapalı ifade hakkındaki bazı olasılıklar toplu halde şöyledir: "**Evrenin kolları [O'nun] altındadır**" (*Lekah Tov*; krş. *Sefer Ayetsira* 5:1); "**dünya [O'nun] kollarının altındadır**" (*Talmud Yerusalmi – Hagiga* 2:1); "**aşağıdaki evrenin kollarının [destegidir]**" (Rabenu Behaye); "**ve [Tanrı,] aşağıdaki evrenin kollarına [da Egemen Olan'dır]**"

(*Hizkuni*; Ralbag; bkz. ö.p.); "**ve [göklerin] altındadır [O'nun] ebedi kolları**" (*Daat Zekenim*); "**aşağıdaki derinliklerden [yükseten] ebedi kollar**" (Hirsch); "**aşağıda evrenin kolları vardır**" (Radak, *Şeraşim*); "**dünyanın güçlüleri [O'nun hükümü] altındadır**" (Saadya Gaon; Raşi; İbn Canah); "**aşağıda dünyanın güçlüleri bulunmaktadır**" (*Midraş Agadol*); "**aşağıda yeryüzünde Tanrı'nın kolları dünyaya Egemen'dir ve onu idare etmektedir**" (*Daat Mikra*).

Düşmanı – "Önündeki her türlü düşmanı" (*Daat Zekenim*). Ya da özellikle Ülke'nin Yisrael'den önceki sakinlerini (Sforno). Bir görüşe göre Sihon ve Og'dan bahsedilmektedir (*Daat Mikra*).

Önünden kovdu – "Tanrı'nın dünyayı yöneten kolları, düşmanını senin önünden yok etme kudretine sahiptir (a.k.). Ülke'yi sen kendi kılıcınla kazanmış olmayacaksın. Böylece, ileride kuvvetin zayıflasa veya senden daha kuvvetli bir ulus gelse bile korkacak bir şeyin yoktur. Düşmanları kovan Tanrı olduktan sonra, O'nun İsteği'ne karşı kim bu Ülke'ye tekrar girebilir?" (Sforno).

Bir kaynağa göre burada özellikle, Kenaan uluslarından Girgaşi kastedilmektedir. Bu ulus, Yeşua'nın, teslim olmak, ülkeyi terk etmek ya da savaşmak seçeneklerinden birini seçmeleri çağrısına Erets-Yisrael'i terk ederek uymuştur (*Meam Loez*).

Dedi: "İmha et!" – "Düşmanı senin önüne kattı ve onları imha etmeni söyledi" (Raşi). İfade gelecek zamanlı da çekilebilir: "**Düşmanı [senin] önünden kovacak ve diyecek: 'İmha et!'**" (*The Living Torah*). Alternatif olarak "**onları imha etmeye karar verdi**" (*Targum Yonatan*).

Bu, Tanrı'nın, istisnai olarak, özellikle imha etmeyi emrettiği bazı ulusları kastedir. Bunlar, hakkında, zikrini göklerin altından silme emri verilen Amalek (25:19) ile Kenaan uluslarıdır (20:16) (*Daat Zekenim*).

²⁷ [Orasıdır] Kadim Tanrı'nın meskeni; ve aşağıdadır dünyanın kolları. Düşmanı [senin] önünden kovdu ve dedi: "İmha et!"

1:70; krş. Rabenu Behaye). Alternatif olarak "göklerde barınan" (Saadya Gaon) veya "Kutsal Mevcudiyeti Gökler'de Olan" (Targum Onkelos). "Binme" fiili sürat da belirtir: "Sana yardıma hızla gelecektir" (Daat Mikra).

Gökleri ... gök kubbelerini – Hem fiziksel hem de manevi gökleri. Tanrı fiziksel ve manevi dünyanın tek Hâkimi'dir (Daat Zekenim).

Haşmeti'yle gök kubbelerine – "Egemen Olan" sözleri bu ifadeyi de kapsamaktadır: "Haşmeti'yle gök kubbelerine Egemen Olan" (Raşi). Veya "Görkemiyle gök kubbelerini ayakta tutan" (İbn Ezra).

"Haşmet" şeklinde çevirdiğimiz **Gaava** sözcüğü, "yücelik", "onur", "itibar", "gurur" gibi anlamlar taşıyabilir. Buradaki kullanım, Yisrael O'nun isteğini yerine getirdiği zaman ona yakın olan Tanrı'nın, aksi durumda gururlu bir şekilde göklerin en yüksek katlarına çekilip onlardan uzaklaşacağını da ima etmektedir (Sifre; Rabenu Behaye).

27-29. Moşe'nin son sözleri. Moşe, halkından dikkate değer bir sevgi ve övgü karışımı eşliğinde ayrılmıştır. Devarim kitabının önceki kısımlarında Moşe, Bene-Yisrael'i, Tanrı'nın emirlerini yerine getirme görevini başlamları durumunda yüzleşmek durumunda kalacakları bir dizi lanet ve felaketle tehdit etmişti. Gerçekten de, tarih, otoritelerin yaptığı her türlü açıklamayı bile aşan şekilde, Moşe'nin kehanetlerinin ne denli acı sonuçlarla gerçekleştiğinin canlı tanığıdır. Yine de Moşe, son sözlerinde, şu ana kadar disiplini ön planda tuttuğu için arasında bir tür mesafe koymuş olduğu Yisrael'e yönelik gerçek duygularını dışı vurmaktadır: "Ne mutlu sana Yisrael! Kim senin gibidir?..." (p. 29). Moşe de Yisrael'in ruhunda mevcut olan o sarsılmaz bağlılığı gayet iyi bilmektedir. Önceden dile getirmiş olduğu tehditleri bile, yalnızca, çok sevdiği Yisrael'e yönelik içten uyarılardır. Moşe, Tanrı herhangi bir sıkıntı, dert veya felaket gönderdiği zaman, bunun sebebinin, Yisrael'in yüksek konumunun, başka uluslarca "kabul edilebilir" addedilen bazı aşırılıklara müsaade etmemesi olduğunu halkın kavramasını istemiştir. Moşe'nin son sözleri *beraha* ve teminat içermektedir, zira her şeyin nihayetinde Yisrael sözünü yerine getirecek ve Tanrı tarafından, dayanmak zorunda kaldığı dehşet verici tarihini gölgede bırakacak güzelliklere boğulacaktır (The Artscroll Chumash – Stone Edition).

27. [Orasıdır] ... meskeni – Pasuk, öncekinin devamıdır: "Kadim Tanrı, kendisine mesken olarak [seçtiği] göklere Egemen Olan'dır..." (Raşi; Daat Zekenim; Mizrahi; Sifte Hahamim).

Gerçekte Tanrı'nın bir meskeni yoktur. Tanrı tüm varoluşun tamamen üstündedir ve bizim algıladığımız varoluş kuralları O'nu hiçbir şekilde bağlamaz. *Midraş* da buradaki ifadeyi sorgular: "Bu ifade göklerin Tanrı'nın meskeni olduğu anlamına mı geliyor, yoksa [ifade aynı zamanda 'Meskenidir Kadim Tanrı' şeklinde de anlaşılabilirceğinden] Tanrı'nın evrenin meskeni olduğu anlamına mı? Başka bir pasuk 'Sen bize mesken oldun ey Aşem' (Teilim 90:1) dediğine göre, aslında Tanrı evrenin meskenidir ve gökler Tanrı'nın meskeni değildir." Başka bir deyişle, Tanrı her şeyin varolmasını sağlayan temel in ta kendisidir. Her şey O'nda varolmuştur ve varlığını O'nun sayesinde sürdürmektedir. Tanrı evrende değildir; evren Tanrı'dadır (*Meam Loetz*). Buradaki çevirimiz ise cümlelerin basit anlamını takip etmektedir. Tanrı, Kendi İsteği ile yüce gökleri Kendisi'ne mesken seçmiştir ve bunun amacı da alttaki kaba kuvvet düşkünlerine korku salmaktır (bkz. *Aşağıdadır dünyanın kolları* k.b.).

Öte yandan pasuğun öncekiyle bağlantılı olmadığı görüşünde olanlar da vardır. Örneğin İbn Ezra, "mesken" şeklinde çevirdiğimiz **Meona** sözcüğünün çardak benzeri, koruma amaçlı bir yapıyı tanımladığını belirtir (krş. Teilim 76:3) [Benzer şekilde: "sığınmak" (*The Living Torah*).] (ayrıca *Midraş* – *Bereşit Raba* 68:10; Saadya Gaon; Radak, *Şeraşim*; Rabenu Behaye). Bu yöndeki alternatif çeviri için bkz. *Aşağıdadır dünyanın kolları* k.b.).

Kadim Tanrı'nın – Tanrı her şeyden ve her türlü kuvvetten önce vardı (Raşi; Daat Zekenim; Sforno; bkz. Bereşit 13:11 açık.). Ya da "Ezeli Tanrı'nın" (*The Living Torah*). Ayrıca bkz. *Emunot VeDeot* 2:12; Sforno.

Aşağıdadır dünyanın kolları – "Kol" sözcüğü, kuvvet sahiplerini belirtir. Tanrı'nın meskeni göklerde ve dünyada kuvvet sahibi olan herkes, bu meskenin aşağısındadır. Dolayısıyla bu sembolik kullanım, Tanrı'nın, sözün gelişi, Kendisi'ne stratejik bir nokta seçtiğini ve bu sayede aşağıdaki tüm kuvvetlere hâkim bir konumda olduğunu vurgulamaktadır (Raşi; *Zihron Moşe*). Raşi, "kollar" ile, özellikle Sihon, Og gibi süper güçlerin ve

נח וישכן ישראל בטח בדל עין יעקב

28

אל-ארץ דגן ותירוש אף-שמיו יערפו-טל: כט אשריך ישראל מי

29

כמוך עם נושע ביהוה מגן עזרך ואשר-חרב גאותך ויכחשו
איביך לך ואתה על-במותימו תדרך: ס

gökler de onlara çiy ile hizmet edecek” (*Targum Onkelos*). Basit anlamda, Erets-Yisrael’de hem toprağın hem de gökyüzünün, Yisrael’e avantaj getirecek şekilde bereketli olacağı söylenmektedir. Toprak tahıl ve sırayı bol verecek, gökler de gereken çiyi sağlayacak ve bu sayede sulama gereksinimi olmayacaktır (İbn Ezra). Buradaki “gökleri” sözcüğü üç farklı şekilde anlaşılabilir: “Tanrı’nın gökleri”, “Ülke’nin gökleri” veya “Yisrael’in gökleri” (Rabenu Behaye; krş. İbn Ezra).

Bu ifadede iki zorluk vardır: [1] Neden genel olarak “gökler” değil de, iyelik eki kullanılarak “gökleri” denmektedir? [2] Kullanılan “de” bağlacına ne gerek vardır? Sadece “gökler çiy damlatacak” demek yeterli olmaz mıydı?

Ancak bu kullanım, pasuğun, açıkça söylediği çiyden kaynaklanan bereketin ötesinde bir mesaj verdiğine işaret etmektedir. “De” bağlacı “dahi” anlamındadır ve kullanıldığı zaman, bir ekleme ima eder. Böylece, önceki ifadede belirtilen Yaakov’un *berahasına* bir ilaveden bahsedilmektedir. Söz konusu ilave de Yisrael ile gökler arasındaki bir bağlantıyı ima eden iyelik ekli “gökleri [=Yisrael’in gökleri]” [yani “Yisrael’e karşı yükümlü kılınmış olan gökler”] sözcüğünde ima edilmektedir. Pasuğun bahsettiği çiy, “özellikle Yisrael’in hizmetine vakfedilmiş olan” çiydir. Bununla, Yitshak’ın Yaakov’a verdiği *beraha* ima edilmektedir: “*Ve Tanrı sana göklerin çiyinden ve yeryüzünün yağdan [versin ve] bol buğday ve şarap bahşetsin*” (Bereşit 27:28). Sonuç olarak buradaki ifade, yüzeysel anlamından başka, önceki ifadeyle birleşerek “Yaakov’un vermiş olduğu *berahaya* ek olarak, Yitshak’ın Yaakov’a vermiş olduğu *beraha* da sizin için gerçekleşecek” mesajını vermektedir (*Sifre* 356; Raşi; Maarik).

İfade “Çiy bile gökleri tarafından verilecek” şeklinde de anlaşılabilir. Burada da “gökleri” sözcüğündeki iyelik eki önem taşımaktadır: Ülke’nin bereketi Yaakov’un oradaki düzgün tavrına bağlı olacağı için (bkz. *Tahul ve şıra diyarımda* k.b.), normal şartlarda doğanın düzenli işleyişinin bir sonucu olan çiy bile, Yisrael’in [ya da Ülke’nin] göklerinden gelecektir. Başka bir deyişle, gökler buraya çiyi bile, sırf görevini

layıkiyle yerine getiren Yaakov’un Ülkesi’nin üstünde oldukları için verecektir (Hirsch).

29. Ne mutlu sana ey Yisrael! – Moşe Rabenu, *berahayla* ilgili bazı ayrıntılar verdikten sonra, konunun özünü vurgulamaktadır: “Uzun sözün kısası, Yisrael, tüm *berahalar* senin için. Durum böyle olduktan sonra, *ne mutlu sana ey Yisrael!*” (Raşi).

Kim senin gibidir – Veya “*Senin gibisi yoktur*” (*Targum Onkelos*). *Sifre*, buradaki ifadenin, Bene-Yisrael’in daha önceki “[*Semavi*] Güçler arasında kim *Senin gibidir ey Aşem?*” (*Şemot* 15:11) şeklindeki sözlerine bir tür cevap olduğunu öne sürer. Bu şekilde söylemiş olan Bene-Yisrael’e “*Ne mutlu sana ey Yisrael; kim senin gibidir!*” şeklinde karşılık verilmektedir (*Meam Loez*).

Yardım Kalkanın – Ya da “*yardımının kalkanı*”. “Tanrı, hiçbir kötülüğün sana ulaşmaması için sana yardımcı olan bir kalkan gibidir” (İbn Ezra). Alternatif olarak “*Kuvvetli [Tanrı] yardımındadır*” (*Targum Onkelos*). Sürgün yılları boyunca yok olmamanı sağlayan O’nun korumasıydı. Pasukta söylendiği gibi: “*Eğer insanlar bize karşı kalktığında Tanrı bizimle olmasaydı, o zaman bizi canlı [canlı] yutarlardı; o zaman sular bizi alıp götürürdü...*” (*Teilim* 124:2-3) (*Sforno*).

Gurur Kılıcın – “Tanrı, tüm düşmanların karşısında O’nunla gurur duyacağın bir Kılıç gibidir” (a.k.). Veya “Tanrı, seni tüm düşmanlarından üstün kılan kadar düşmanlarına karşı işleyecek Kılıcın’dır” (*Daat Zekenim*). Ya da “*Senin kahramanların O’nun sayesinde muzaffer olurlar*” (*Targum Onkelos*). Alternatif olarak “[*Sana*] Gurur kılıcını bahşedendir”. Tanrı, başka ulusların kılıca ve şiddete dayandırdıkları ulusal gururu, sana buna gerek kalmadan verendir” (Hirsch). Ya da “*Senin için kılıç yalnızca bir şeref süsüdür*” (*Paaneah Raza*).

Aşem tarafından kurtarılan halk! – “Kurtuluşu [daima] Aşem’de olan halk!” (Raşi; krş. *Şemot* 14:14). Başka bir deyişle, bu sadece geçmişteki Mısır kurtuluşunu belirtme amaçlı bir ifade değildir. Yisrael’in karakteristik özelliği, daima doğrudan Tanrı tarafından kurtarılan ulus olmasıdır (*Otserot Yosef*). Rabenu Behaye gerçek ve eksiksiz kurtuluşun ancak Gelecek Dünya’da olduğunu

²⁸ [Böylece] Yisrael, tahıl ve şıra diyarında güvenle, yalnız barınacak – Yaakov gibi. Gökleri de çiy damlatacak.

²⁹ Ne mutlu sana ey Yisrael! Kim senin gibidir, ey, yardım Kalkanın ve gurur Kılıcın olan Aşem tarafından kurtarılan halk! Düşmanların sana yalan söyleyecek, ama sen onların yükseklerini ayak altına alacaksın.

28. Tahıl ve şıra diyarında – Çevirimiz bazı otoritelerin açıklamalarını takip etmektedir (ör. *Targum Onkelos*; İbn Ezra; *Daat Mikra*). Ancak tam çeviri “tahıl ve şıra diyarına” şeklindedir ve pasukta *Maşiah* döneminden bahsedildiği görüşündeki Sforno (bkz. *Yaakov gibi* k.b.) bunu pasuğun sonuyla bağlantılı görür: “Gökleri de tahıl ve şıra diyarına çiy damlatacak”. Böylece *Maşiah Dönemi*’nde durum, Adam’ın ilk günahı işlemeden önceki ideal hale geri gelecektir (krş. Bereşit 2:5-6). Ülke bereketli çiy sayesinde, sakinlerini sıkıntı olmaksızın geçindirecektir.

Başka bir görüşe göre ise anlam “*Yaakov’un pınarı*” (bkz. *Yaakov gibi* k.b.), tahıl ve şıra diyarına [bereket getirecek]” şeklindedir. Başka bir deyişle, Yaakov, Ülke sayesinde gelişecek değildir; aksine, Ülke, Yaakov sayesinde gelişecektir. Yaakov’dan Ülke’ye doğru akacak olan bereket pınarı, burayı tahıl ve şıra diyarına çevirecektir. Ülke’nin ve Ülke toprağının bereketi ile gelişimi fiziksel ve doğal ortama değil, Yaakov’dan beklenen ahlaki davranışa bağlıdır. Yaakov görevini ahlaki bir şekilde yerine getirdiği zaman Ülke de bereketli olacaktır (Hirsch).

Güvenle, yalnız barınacak – Raşi’ye göre burada halkın bireylerinden bahsedilmektedir. Yisrael’e mensup herkes kendi bağının ve kendi incir ağacının altında (krş. Melahim I 5:5 ve Miha 4:4) hiçbir korku olmaksızın ve dolayısıyla düşman tehlikesine karşı diğerleriyle toplu halde yaşama gereği duymaksızın güven içinde barınacaktır. [Metinde bu pasuğun yüklemi geçmiş zaman çekimlidir: “barındı”. Ancak bu, kehanetlerde sıkça görülen bir kullanımdır. Peygamber, gelecekte olacak bir şeyi olmuş gibi gördüğü için geçmiş zamanı kullanır (*Daat Mikra*).] Ayrıca bkz. Yeşua 11:23 (Sforno).

Alternatif olarak “Yaakov, yalnız, yabancı ulusların kültürel etkisine maruz kalmaksızın, güvenle yaşayacak” (Hirsch). Bkz. Bamidbar 23:9 (*Daat Zekenim*).

Yaakov gibi – *Targum Onkelos*; *Sifre*; Saadya Gaon; Raşi; Radak, *Şeraşim*. İbranice **En Yaakov**. Buradaki **En** sözcüğü **Ayin**’in tamlama içindeki halidir. Temel anlamı “göz” olan **Ayin**, yerine göre başka anlamlar da taşıyabilir.

Bunlardan biri “su kaynağı / pınar”dır (ör. Bereşit 16:7). Bu olasılığa göre “Yaakov’un pınarından

çıkanlar” [=onun soyundan gelenler] kastedilmektedir: “*Yisrael tahıl ve şıra diyarında güvenle, yalnız barınacak – Yaakov’un soyundan gelen herkes*” (İbn Ezra; Rabenu Behaye; *Daat Mikra*). “*Yaakov’un pınarı*” olasılığı hakkındaki bir başka açıklama için bkz. *Tahıl ve şıra diyarında* k.b.

Diğer bir anlam da “benzeyiş”, “görünüm” (krş. Bamidbar 11:7) şeklindedir. Böylece “*Yaakov gibi*” ile kastedilen, dünyaya Yisrael ailesinin bir parçası olarak gelmiş olmayıp sonradan içtenlikle Tora’ya bağlanan ve Yahudiler’in ayrılmaz birer parçası haline gelen Ger *Tsedek* konumundakiler olabilir (*Daat Zekenim*).

Başka bir alternatifte göre: “*Babaları Yaakov’un onları mübarek kıldığı beraha gibi*” (*Targum Onkelos*). Yaakov, oğullarına Erets-Yisrael’e geri dönüp orada yerleşecekleri yönünde bir *beraha* vermiştir. Pasukta söylendiği gibi: “*Tanrı sizinle olacak ve sizi babalarımızın topraklarına geri getirecektir*” (Bereşit 48:21) (Rabenu Behaye).

Yalnızlık olumlu veya olumsuz anlamlar taşıyabilir. Örneğin Peygamber Yirmeyau, *Bet-Amikdaş*’ın yaklaşmakta olan yıkımı hakkında uyarılarda bulunduğu için, gerçekleri duymak istemeyen halk tarafından dışlanmış ve yalnız bırakılmış, bunu vurgularken de “*Yalnız oturdum*” demişti (Yirmeyau 15:17). Bu pasuktaki yalnızlık ise bunun aksine, olumlu anlamdadır. Bu yalnızlık Yaakov’un verdiği sözde olduğu gibidir. Yaakov, ölümünden önce çocuklarına şöyle demişti: “*Tanrı sizinle olacak ve sizi babalarımızın topraklarına geri getirecektir*” (Bereşit 48:21). Böylece Yisrael, “*Ölümün gölgelediği vadide yürüsem bile kötülükten korkmam, çünkü Sen benimlesin*” (Teilim 23:4) pasuğuyla uyumlu bir şekilde, ülkesine güven içinde geri dönecektir (*Biure Maaray*). Yisrael’in yalnızlığı, Tanrı’nın onunla birlikte olmasının getirdiği güvenin bir sonucu olacaktır ve herkes korkusuzca yaşayacaktır (*Sifre* 356) (bkz. ö.a.).

Sforno’ya göre ise anlam “Yaakov’un Gözü” şeklindedir ve burada, Yisrael’in dört gözle beklediği *Maşiah* kastedilmektedir. *Maşiah* geldiğinde Yisrael güven içinde yaşayacak, *Maşiah*, öğretisini bereketli çiy gibi, tahıl ve şıra diyarına getirecektir. Bir başka kaynağa göre “Yaakov’un Gözü” kehanet belirtir (*Midraş Agadol*).

Gökleri de çiy damlatacak – Krş. 32:2. “Üzerlerindeki

1 שְׁבִיעִי אֶוִיעַל מֹשֶׁה מֵעֶרְבַת מוֹאָב אֶל־הַר נֹבֹ רֹאשׁ הַפְּסָגָה
 אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ וַיִּרְאֶהוּ יְהוָה אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֶת־הַגְּלִלָּעַד
 2 עַד־דָּן: בְּוַאֵת כָּל־נַפְתָּלִי וְאֶת־אָרֶץ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְאֶת כָּל־אָרֶץ
 יְהוּדָה עַד הַיָּם הָאֲחֵרֹן:

Nevo dağına – Bkz. Bamidbar 33:47; Devarim 32:49. Burası Reuven kabilesinin topraklarına dâhildir (Bamidbar 32:38); ancak Moşe, Gad'ın topraklarında gömülmüştür (bkz. 33:21; *Sifre*; *Talmud – Sota* 13b).

[**Oradaki**] – *Daat Mikra*.

Uçurumun başına – İbranice **Roş A-Pisga**. Ya da “*zirvenin başına*”. Açıklamalar için bkz. Bamidbar 21:20 ve 23:14. Ayrıca bkz. 3:17, 3:27, 4:49.

Ülke'nin tümünü gösterdi – Tora bunu söyledikten sonra ayrıntılara girmektedir: “*Dan'a kadar Gilad'ı ... Tsoar'a kadar*” (p. 1-3). Normal şartlarda genel bir kullanımdan sonra ayrıntıya girildiği zaman, sadece ayrıntıya dâhil olanlar kastedilir. Bu, “*Kelal Ufrat – Genel ve Özel*” adı verilen yapının bir örneğidir (bkz. 5:14 açk.). Buradaki kullanım, Tanrı'nın Moşe'ye ülkenin tüm alanını değil, sadece sayılanları gösterdiğini ima eder. Öyleyse “Ülke'nin tümü” ile kastedilen, tüm fiziksel alan değil başka bir şey olmalıdır. Hahamlarımız bunun “Ülke'nin tarihinin tümü” anlamında olduğunu öğretirler (*Maskil Ledavid*). Tanrı, Moşe'ye, Erets-Yisrael'in huzurlu ve barış içinde olduğu dönemleri ve ayrıca, gelecekte ona verilecek sıkıntıları da tek tek göstermiştir (*Sifre* 357; Raşi). Bu olumlu ve olumsuz olaylara aşağıda kısaca değinilecektir.

Başka otoriteler ise Tanrı'nın Moşe'ye Erets-Yisrael'i tümüyle gösterdiği görüşündedir (ör. Ramban). Moşe öncelikle, Reuven topraklarında bulunan konumundan kuzeye dönmüş ve [yarı-Menaşe kabilelerine verilmiş olan] tüm Gilad topraklarını, Erets-Yisrael'in kuzey ucundaki (bkz. Şemuel I 3:20) Dan'a kadar görmüştür. Daha sonra bakışını güneye kaydırmıştır. Önce Dan'ın güneyindeki Naftali topraklarını görmüştür. Tora Moşe'nin “*tüm Naftali'yi*” gördüğünü söylemektedir. Olasılıkla “*tüm*” sözcüğü, Naftali'ye komşu olan Yisahar ve Zevulun topraklarını da kapsamaktadır. Ardından Efrayim ve Menaşe topraklarını görmüştür. Burada da Menaşe toprakları Efrayim'e göre daha kuzeyde olmasına rağmen, Tora'nın birçok yerinde olduğu gibi Efrayim'e, Menaşe'ye göre öncelik verilmiştir. Sırada “*tüm Yeuda toprakları*” vardır. Burada da,

gereksiz görünen “*tüm*” sözcüğü, olasılıkla, Yeuda'ya bitişik olan Binyamin topraklarını, Dan kabilesinin deniz kıyısındaki ikinci topraklarını ve Yeuda ile birlikte pay alan Şimon kabilesini hep birlikte ima etmektedir (*Daat Mikra*).

Tanrı'nın Erets-Yisrael'i Moşe'ye göstermesinin bir amacı, Erets-Yisrael'e karşı son derece büyük bir sevgi duyan Moşe'yi sevindirmektir (Ramban). *Targum Yonatan*'a göre “[Tanrı, Moşe'ye] Ülke'nin tüm güçlülerini [yani tarih boyunca tüm müstakbel liderleri] gösterdi”.

❖ **Kabilelerin Toprakları.** Kabileler arasındaki paylaşım henüz yapılmış olmamasına rağmen, kabilelerin olacak topraklar, bu pasuklarda şimdiden onların isimleriyle anılmaktadır. Erets-Yisrael'in kabileler arasındaki paylaşımı Yeoşua zamanında kura çekilerek yapılacaktır. Ancak hem Yaakov'un hem de Moşe'nin vermiş olduğu *berahalar*da, ayrıca Tora'nın çeşitli yerlerinde kabile isimlerinin sıralamasında (ör. Bamidbar 34:19-28) ima edildiği üzere, bu kuranın sonucu önceden de bilinmekteydi. Yine de kura çekmek gerekliydi; zira kabilelere topraklar doğrudan dağıtılsaydı bu bir dayatma görünümü verecekti. *Urim VeTumim* ile yapılacak olan kura ise böyle bir durumun oluşmasını engellemiştir.

Dan'a kadar – Yani “Dan topraklarına kadar”. Başka bir olasılığa göre Bereşit 14:14'te adı geçen [ve Dan kabilesi ile bağlantılı olmaması muhtemel] Dan şehrine kadar. Burası Banyas ile tanımlanır.

Dan toprakları, Ülke'nin kuzeyinde sınır bölgesindedir (*Daat Zekenim*; bkz. Şofetim 20:1). Tanrı, Moşe'ye, bir yandan Dan kabilesinin putlara tapacağını (Şofetim 18:30; ayrıca bkz. Bereşit 14:14 açk.), bir yandan da bu kabileden çıkacak olan kurtarıcı Şimşon'u göstermiştir (Şofetim Perek 13 v.d.) (*Sifre* 357; Raşi).

Gilad'ı – Buradaki açıklamalarımızda, bu pasuklarda sayılan yerlerin tarih içinde sahne olduğu olumlu ve olumsuz olaylardan örnekler verilmektedir. Bunlar *Sifre*'den alıntı yapan Raşi'nin açıklamalarıdır. Ancak Raşi Gilad'la ilgili bir şey söylememektedir. Bunun sebebi, Gilad'ın burada tarihi olaylar nedeniyle değil, konunun bir gerektirmesi nedeniyle yer alıyor olmasıdır. Gilad Yarden

34

[159. Moşe'nin Ölümü]

¹ Moşe, Moav ovalarından, Yeriho'nun karşısındaki Nevo dağına, [oradaki] uçurumun başına çıktı. Tanrı ona Ülke'nin tümünü gösterdi: Dan'a kadar Gilad'ı, ² tüm Naftali'yi, tüm Efrayim topraklarını, Menaşe'yi ve tüm Yeuda topraklarını – Akdeniz'e kadar;

belirtir ve fiziksel kurtuluş ve maddi rahatlığı vurgulayan önceki pasuktan sonra, bu pasukta Gelecek Dünya hakkında vaatte bulunduğunu kaydeder.

Sana yalan söyleyecek – İbranice **Veyikahaşu**. Düşmanların Yisrael'e yalan söylemesi ne tür bir berahadır? Bunun bir örneği, Yisrael'in kuvvetinden çekinen Givon sakinlerinin, bir saldırmazlık anlaşması yapmak üzere Yeşua'ya gelmesinde görülmüştür. Givoniler Kenaan uluslarına mensuptu ve Yisrael'in kendilerini de sürmesinden ya da yok etmesinden korkuyorlardı. Bu nedenle, çok uzaktan gelmiş izlenimi veren bir heyet gönderip Yeşua'ya "Kulların çok uzak bir ülkeden geldiler..." (Yeşua 9:9) diye yalan söyleme gereği duymuşlardı. Dolayısıyla *beraha* buradadır: Yisrael o kadar güçlü olacaktır ki, düşmanları ona yaranabilmek için yalana başvurmak durumunda kalacaktır (Raşi). Benzer bir olasılığa göre, "seni aldatmaya çalışacaklar" (*The Artscroll Chumash – Stone Edition*).

Alternatif olarak "senin karşında kendileriyle çelişecekler. Tarih boyunca seni hakir gördüler. Ama ileride sana saygı gösterdiklerinde kendileriyle çelişmiş olacaklar" (Sforno; krş. Yeşayau 60:14).

Bir başka alternatifte göre: "Bir gün gelecek ki, senin el üstünde tuttuğun esas ve değerler, her türlü zafer nişanının üstünde yükselecek. Öyle ki, tarih boyunca sana karşı cephe almış olanlar, eski tavırlarını yalancı çıkaracak şekilde bu karışıklıklarını terk edecekler" (Hirsch).

Başka olasılıklar: "Sana dalkavukluk edecekler" (İbn Canah; Radak, Şeraşim); "[sana olan nefretlerini] inkâr edecekler" (Hizkuni); "[Tanrı, senin] düşmanlarını sindirecek" (Saadya Gaon). Krş. Şemuel II 22:45; Teilm 18:45 ve 66:3.

Onların yükseklerini ayak altına alacaksın – Ya da "ezeceksin". Tam çeviriyle "basacaksın".

"Yüksekler", basit anlamda yüksek yerleri belirtir. Öte yandan, ifadenin öncesindeki, ilk bakışta gereksiz görünen "ama sen" sözleri, düşmanların korkakça davranışı ile tezat oluşturan bir durumun tanımına giriş niteliğindedir. Başka bir deyişle, düşmanların korkakça davranışına karşılık, Yisrael muzaffer oluşunu açıkça ortaya koyacak bir davranış sergileyecektir. Oysa yüzeysel anlamda

yüksek yerlere ayak basmanın böyle bir yanı pek yoktur. Bu nedenle Onkelos, "yüksekler" sözcüğünü "yüksek konumdakiler" olarak değerlendirir: "Ama sen, onların krallarının boyunlarını ayak altına alacaksın". Nitekim, ele geçirilen kralların boyunlarına ayak basmak, zaferi vurgulayan bir hareketti. Sifre 356 ve onu takiben Raşi de buna örnek olarak Yeşua'nın, savaşta ele geçirilen beş Emori kralı hakkında, ordu komutanlarına söylediği şu sözleri gösterir: "[Yeşua] Kendisiyle gitmiş olan savaşçıların subaylarına 'Yaklaşın ve ayaklarınızı şu kralların boyunlarının üstüne koyun' dedi..." (Yeşua 10:24). Ayrıca krş. Yeşayau 49:23 (Sforno).

Başka bir alternatifte göre: "Diğer ulusların başka yollarla elde etmek için boşuna çaba sarf ettikleri her türlü yüksek insani hedef kürsüsüne çıkacak-sın" (Hirsch). Bir başka olasılığa göre "Onların yüksek sınıklarını ayaklarının altında ezeceksin" (*The Living Torah*).

"**Bamotemo** – Onların Yüksekleri" sözcüğü, bir ulusun en yüksek ahlaki ve entellektüel düzeyini simgeler. Bu doğrultuda, Moşe halkına, Yahudiler kendilerine standartlar belirledikleri zaman, "başlangıç noktalarının" diğer ulusların bu yüksek düzeyleri olması gerektiğini vurgulamaktadır; zira başkalarının yüksek standartları, Yisrael için asgari gerekliliği teşkil etmeli ve Yisrael, insani ilişkilerinde ve tüm yaşamlarında bunun bile daha yukarıdaki standartları benimsemelidir (Rabi Şimon Schwab).

34.

1. Moav ovalarından – Bene-Yisrael'in Moav ovalarında bulundukları Devarim kitabının en başından beri bilinmektedir (bkz. 1:1 açık.; bkz. Bamidbar 22:1) ve Devarim kitabı tümüyle Moav ovalarından yazılmıştır. Dolayısıyla buradaki kullanım gereksiz görünmektedir. Amaç, Moşe'nin Moav ovalarından Nevo dağına doğrudan çıktığını vurgulamaktır (*Mizrahi*; Sifte Hahamim). Hahamlarımız, Nevo dağına çıkışın birkaç aşamayı gerektirdiğini, Moşe Rabenu'nun ise bunu tek bir adımda geçtiğini öğretirler (*Talmud – Sota* 13b; Raşi). Bu da, gerçek bir peygamberin, kendisine verilen görevi, bu görev onun için iyi olsun ya da olmasın, aynı şekilde yerine getirdiğini öğretir. Moşe ölümüne gidiyor olmasına karşın, Tanrı'nın emri üzerine Nevo dağına bir adımda çıkmıştır (*Mesiah İlemim*; *Maarik*).

ג וְאֶת־הַנֶּגֶב וְאֶת־הַכָּכָר בְּקֶעֶת יְרֵחוֹ 3
 עִיר הַתְּמָרִים עַד־צֶעֶר: ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר 4
 נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלִיעֲקֹב לֵאמֹר לְזֶרַעְךָ אֶתְנַנָּה 5
 הָרְאִיתִךָ בְּעֵינֶיךָ וְשָׂמָה לֹא תַעֲבֹר: ה וַיִּמָּת שָׁם מֹשֶׁה עַבְד־יְהוָה
 בְּאֶרֶץ מִוָּאב עַל־פִּי יְהוָה:

Sana ... gösterdim – ki onu mübarek kılasın (Sforno).

Oraya geçmeyeceksin – Tanrı, Moşe'ye, Erets-Yisrael'e giremeyeceğini daha önce de söylemişti (ör. 32:52). Buradaki tekrara ne gerek vardır? Moşe Tanrı'ya dua etmiştir: "Erets-Yisrael'e halkın lideri olarak giremeyeceksem bile, bari halktan sıradan biri olarak gireyim. Canlı giremem bile naaşım oraya götürülsün." Ancak Tanrı buna olumsuz cevap vermiştir: "Erets-Yisrael'e giremeyeceksin – ne lider ne de sıradan biri olarak. Nevo dağında öleceksin ve bedeninin Erets-Yisrael'in dışında gömülecek. Erets-Yisrael'e kemiklerin bile giremeyecek" (*Meam Loetz*).

5. Tanrı'nın kulu – Krş. Yeoşua 1:1. Ya da "Tanrı'nın kölesi", "Tanrı'nın sadık hizmetkârı". Hayatının tümünü Tanrı'nın kulu olarak geçirmiş olan (Ralbag) Moşe Rabenu öldüğü zaman bile, Tanrı'nın verdiği emri yerine getiren sadık bir kul olarak hareket etmiştir (İbn Ezra).

Tora boyunca Moşe için hiçbir zaman "Tanrı'nın kulu" sıfatının kullanılmadığı dikkat çekicidir. Peraşanın başında Moşe "Tanrı'nın adamı" (33:1), sonda ise "Tanrı'nın kulu" olarak tanımlanmıştır. Buradaki kullanım, Moşe'nin ne kadar yüksek bir mertebeye eriştiğini vurgulamaktadır. Bir köle, efendisinin yanında sık bulunur, ona yakından hizmet ettiği için en özel şeylerini bilir, kimsenin giremeyeceği yerlere girebilir. İşte Moşe'nin Tanrı ile ilişkisi bu düzeyde olmuştur. Hahamlarımız "tsadikler, öldüklerinde, hayattayken olduklarından bile daha büyüktürler" demişlerdir. *Amida* duasındaki "Ukdoşim Behol Yom Yealehuha Sela – Ve Kutsallar Seni Ebediyen Her Gün Methederler" sözlerindeki "kutsallar" da tsadikleri kasteder.

Bir "köle" kanuni açıdan özel bir konumdadır. Kendisine ait bağımsız bir kimliği yoktur ve her yönüyle sahibinin malıdır. Başka bir deyişle tamamen kendi sahibi için yaşar ve tüm yaşamı ona adanmıştır. Moşe hakkında "Tanrı'nın kölesi" sıfatının kullanılması, ona yönelik olası en yüksek komplimandır: Tora, Moşe'nin tüm yaşamını

tamamen ve yalnızca Tanrı'ya adanmış bir şekilde yaşadığına tanıklık etmektedir.

Moşe ... öldü – Moşe Rabenu 7 Adar 2488 (23 Şubat MÖ 1273) tarihinde tam 120 yaşında ölmüştür (bkz. 31:2 açık.). Başka kaynaklar Moşe'nin doğum ve ölüm tarihlerinin 1 Adar olduğu görüşündedir (*Midraş – Ester Raba* 7:11; Josephus Flavius, *Eski Dönemler* 4:8:49).

Talmud'da, bu pasuktan itibaren geriye kalan sekiz pasuğun kim tarafından yazıldığı konusunda bir görüş ayrılığı vardır. Bir görüş şöyle demektedir: "Moşe'nin hem ölmüş olup hem de 'Moşe ... orada ... öldü' sözlerini yazması mümkün mü? Dolayısıyla, Moşe Tora'yı buraya kadar yazmıştır ve kalan pasukları Yeoşua yazmıştır" (*Talmud – Baba Batra* 15a. Ayrıca *Sifre* 357) (Raşi). Krş. Yeoşua 24:26.

Öte yandan *Talmud*'daki görüş ayrılığının diğer tarafı olan Rabi Meir şöyle der: "Pasuk, Moşe'nin Tora kitabını Leviler'e teslim ettiğini açık bir şekilde yazıyor (bkz. 31:26). Bir *Sefer-Tora*'nın eksik olması mümkün mü?! Moşe'nin eksik bir kitap teslim etmesi düşünülebilir mi? Dolayısıyla, Moşe Tora'yı sonuna kadar yazmıştır. Son sekiz pasuğu ise Tanrı söylemiş ve Moşe gözyaşlarıyla yazmıştır" (*Talmud – Baba Batra* 15a. Ayrıca *Sifre* 357) (Raşi) [Bazılarına göre bunun anlamı "gözyaşı dökerken yazdı" iken bazılarına göre ise "gözyaşlarını kullanarak yazdı" şeklindedir]. Rambam da, Rabi Meir'in görüşünü *Alaha* olarak belirlemiştir ki buna göre, Moşe Rabenu, Tora'yı ilk sözcük olan **Bereşit**'ten son sözler olan **Leene Kol Yisrael**'e kadar eksiksiz olarak yazmış ve teslim etmiştir.

Rabenu Behaye, Moşe'nin kendi ölümünü, hem de geçmiş zaman kipi kullanarak yazmasının çok da şaşırtıcı olmadığını altını çizer. Moşe'nin gelecekle ilgili şeyler söylediği tek örnek bu olmadığı gibi, genel olarak kehanetlerde, gelecekte olacaklardan bahsedilmesine rağmen, geçmiş zaman kipinin kullanılması çok sık görülen bir durumdur. Aazinu peraşasında bizzat Moşe'nin bu tipteki kehanetleri vardır (ör. 32:13 v.d.).

³ Negev'i, Ova'yı, "Hurma Şehri" Yeriho'nun vadisini – Tsoar'a kadar.

⁴ Tanrı ona [şöyle] dedi: "Avraam'a, Yitshak'a ve Yaakov'a 'Onu soyuna vereceğim' diyerek yemin etmiş olduğum ülke budur. Onu sana gözlerinle [göreceğin şekilde] gösterdim; ancak oraya geçmeyeceksin."

⁵ Tanrı'nın kulu Moşe, Tanrı'nın Sözü üzerine, orada, Moav Ülkesi'nde öldü.

nehirnin doğu yakasında yer alır ve eğer ondan bahsedilmeseydi, Tanrı'nın Moşe'ye sadece Yarden'in batı yakasındaki Erets-Yisrael'i gösterdiğini düşünürdük. Sihon ve Og'dan ele geçirilen topraklara dâhil olan Gilad'ın listelenmesi, Moşe'ye gösterilen toprakların Yarden'in doğusun-dakileri de kapsadığını vurgulama amaçlıdır (*Beer Basade*).

Tüm Naftali'yi – Tanrı, Moşe'ye, Naftali topraklarının huzurlu dönemlerini ve yıkımını göstermiştir. Moşe'ye gösterilenler arasında, Kenaani kumandan Sisera ve ordularına karşı Kedeş-Naftali'de (bkz. Şofetim 4:6) savaştan kadın hâkim Devora ile Yisrael ordu komutanı Barak ben Avinoam'ın mücadelesi de vardır (*Sifre* 357; Raşi).

Tüm Efrayim topraklarını, Menafe'yi – Ya da "tüm Efrayim ve Menafe topraklarını". Tanrı, Moşe'ye, Efrayim ve Menafe topraklarının huzurlu dönemlerini ve yıkımını göstermiştir. Bunun dâhilinde, Efrayim kabilesi mensubu Yeoşua'nın (bkz. Bamidbar 13:8) Kenaan krallarına karşı, Menafe kabilesinden gelen Gidon ben Yoaş'ın da (bkz. Şofetim 6:15) Midyan ve Amalek'e karşı savaşları da Moşe'ye gösterilmiştir (*Sifre* 357; Raşi).

Tüm Yeuda topraklarını – Tanrı, Moşe'ye, Yeuda topraklarının huzurlu dönemlerini ve yıkımını, bu bağlamda David'in görkemli krallığını ve zaferlerini de göstermiştir (*Sifre* 357; Raşi).

Akdeniz'e kadar – İbranice *Ad Ayam Aaharon*. Tam çeviriyle "son[daki] denize kadar". "*Aharon* – Son" sözcüğü, "*Ahor* – Arka" ile bağlantılıdır. Tora'nın dilinde ana yön doğu olduğuna göre "arka" ile kastedilen batı yönüdür. Böylece batıdaki denizden, yani Akdeniz'den bahsedilmektedir (krş. 11:24. Ayrıca krş. Şemot 26:22, 27:13, Bamidbar 2:3, Teilim 139:5, İyov 23:8) (*Sifre* 357). Farklı bir bakışla ifade "*Ad Ayom Aaharon* – Son Güne Kadar" şeklinde de okunabilir. Bu da, Tanrı'nın, Moşe'ye, gelecekteki tüm tarihi, ölümlerin dirileceği zamana kadar eksiksiz bir şekilde gösterdiğini ima eder (a.y.; Raşi).

3. Negev'i – Ya da "güneyi". Tanrı, Moşe'ye güneydeki tüm Negev bölgesini göstermiştir. Farklı bir bakışla, bu özellikle, Atalar ve Anneler'in yattığı, Hevron'daki Mahpela Mağarası'nı kastediyor da olabilir (bkz. Bereşit 23:2 v.d.). Pasukta söylendiği gibi: "[Ülke'ye] Güneyde girdiler. [Aralarından biri] Hevron'a kadar geldi" (Bamidbar 13:22) (*Sifre* 357; Raşi).

Ova'yı – İbranice *Kikar*. Burası Yarden nehrinin suladığı geniş ovadır (krş. Bereşit 13:10). Kral Şelomo, *Bet-Amikdaş* için kutsal eşyaların dökümünü burada yapmıştır (Melahim I 7:46). Böylece Tanrı, Moşe'ye tüm bunları da göstermiştir (*Sifre* 357; Raşi).

Hurma Şehri – Ya da "hurma ağaçları şehri" (*Targum Onkelos*). İbranice *İr Atemarim*. Yeriho şehri bu isimle anılır. Bkz. Şofetim 1:16.

Tsoar – Bkz. Bereşit 13:10 ve 19:22.

4. 'Onu soyuna vereceğim' diyerek – Burada bariz bir gereksiz kullanım vardır. Tanrı basitçe "Soylarına vereceğime yemin ettiğim ülke budur" diyebilirdi. Sözü uzatması, bu ifadede ek bir imanın varlığına işaret eder. Basit anlam doğrultusunda "diyerek" şeklinde çevirdiğimiz *Lemor* sözcüğü, "demek üzere" veya "demek için" anlamı da taşır ve söylenen sözlerin başkalarına da "söylenmek üzere" söylendiğini vurgular (krş. 3:23 açık.). Tanrı, Moşe'ye şöyle demektedir: "Sana bu ülkeyi, Avraam'a, Yitshak'a ve Yaakov'a gidip, 'Tanrı size etmiş olduğu yemini yerine getirdi' demen için gösterdim (*Talmud* – *Berahot* 18b). Ancak sana burayı göstermeme rağmen, Huzurum'da oraya girmemen yönünde bir karar çıktı. Bu nedenle sana tüm bunları peygambersel bir vizyonla gösterdim. Ama eğer bu karar olmasaydı, bu yemini gerçekleştirdiğimi normal şekilde görmene, Yisrael'in burayı ele geçirip, Erets-Yisrael'e sağlam bir şekilde yerleşmelerine doğrudan tanık olmana da izin verirdim ve Atalar'a ettiğim yeminin gerçekleştiğini dünyevi gözlerinle görüp anlatabilirdin. Fakat mevcut şartlarda, bu haberi gördüğün vizyona dayanarak vermek durumundasın" (Raşi).

Bu öğreti, ölümlerin kendi aralarında konuştuklarını ima etmektedir. *Talmud* bunun da ötesine geçer ve ölümlerin, bu dünyada olan bitenden haberdar olduklarını belirtir (*Talmud* – *Berahot* 18b). Bu açıdan, Moşe'nin Atalar'a gidip söz konusu haberi vermesi gerekli değildir. Ancak buna rağmen, kendi eline teslim edilmiş bir emaneti, göreve uygun bir şekilde istenen yere ulaştırdığını söylemek, emaneti alanın görevidir. Atalar bunu bilmelerine rağmen, kendisine verilen görevi en iyi şekilde yapan Moşe'nin, bu "raporu" sonrasında, onların gözünde daha da değer kazanması açısından Moşe'nin bunu yapması önemlidir (Rabenu Behaye).

וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּגִי בְּאֶרֶץ מוֹאָב מוֹל

בֵּית פְּעוֹר וְלֹא־יָדַע אִישׁ אֶת־קִבְרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

açılmış, Moşe içine girip ölmüş, sonra da toprak kapanmıştır (Rabenu Behaye).

İnsan nasıl davranırsa kendisine de aynı ölçüde karşılık verilir. Moşe, halkın en üst düzeyli üyesiydi ve Mısır Çıkışı sırasında Yosef'in kemiklerini de yanında çıkarmaya özen göstermişti (Şemot 13:19). Moşe bu şekilde Tanrı'nın da onun cenaze işlemleriyle ilgilenmesine hak kazanmıştır (a.k. 9b). Hahamlarımız, Tora'nın en başında ve en sonunda Tanrı'nın "**Gemilut Hasadim** – İyilik-sever Davranış" gösterdiği örnekler içerdiğine dikkati çekerler. Tora'nın başında Tanrı, çıplak olan Adam ve Hava'yı giydirmiş (Bereşit 3:21), sonunda da cenazesiyle ilgilenen kimsenin olmadığı Moşe Rabenu'nun bu ihtiyacını sağlamıştır (a.k. 14a). Bu da Tora'nın mühürlerinden birinin **Gemilut Hasadim** olduğunu ortaya koyar. Tora "Tanrı'nın yollarında yürümeyi" (26:17) emrederken, bize "Tanrı'yı kendine örnek al" demektedir. "O nasıl çıplakları giydirdiyorsa sen de öyle yap; O nasıl hastaları ziyaret ediyorsa (Bereşit 18:1 v.d.) sen de öyle yap; O nasıl ölümlerin ihtiyacını karşılıyorsa sen de öyle yap".

Ovada – *The Living Torah*'a göre *Targum Onkelos*. İbranice **BaGay**. İbn Ezra burada kullanılan **Gay** sözcüğünün, "yüksek yer" anlamında olduğu, dolayısıyla uçurumun zirvesini tanımladığı görüşündedir. Böylece ona göre Moşe, öldüğü yerde gömülmüştür. Ama diğer birçok otoriteye göre **Gay** sözcüğü alçak bir bölgeyi belirtir. Örneğin "*çöküntüde*"; "*çukurlukta*"; "*vadide*" (bu konudaki açıklamalar için bkz. Bamidbar 21:20). Başka bir deyişle Moşe uçurumun zirvesinde ölmüş, ama başka bir yerde gömülmüştür.

Bet-Peor'un karşısında – Burası, Bene-Yisrael'in, ahlaksızlık ve putperestlik günahlarını birlikte işledikleri yerdir (bkz. Bamidbar 25:1 v.d.). Moşe Rabenu gibi kutsal bir kişinin tam da burada gömülmesi pek anlaşılır bir şey değildir. *Mişna*, Moşe'nin mezarının, Yaratılış'ın altıncı gününün sonunda, ilk *Şabat* başlamadan hemen önce yaratılan şeylerden biri olduğunu kaydeder (*Mişna* – *Pirke Avot* 5:6). Başka bir deyişle Moşe'nin orada gömülecek olması, günahın gerçekleşmesinden önce belirlenmiş bir durumdu. *Talmud* (*Sota* 14a) Moşe'nin mezarının, söz konusu günah için kefareti sağladığını yazar. Böylece Moşe'nin mezarının orada olması önceden kesinleşmiş bir şey olmasına rağmen, Tanrı, günahın orada olmasına engel olmamıştır, zira bu

şekilde Moşe'nin orada bulunan mezarı, söz konusu günah için kefareti sağlayacaktır (*Mişmeret Akodeş*; *Hiduşe Maaril Diskin*). Alternatif olarak, Tanrı, orada günah işlenmesinden sonra bile, günah için kefareti sağlaması amacıyla, Moşe'nin mezarının yerinde bir değişiklik yapmamıştır (*Maskil Ledavid*).

Bu güne kadar – Bu sözler, Tora'yı yazan değil, okuyan açısından "bu güne kadar" anlamını taşımaktadır (Hirsch). Başka bir deyişle, söylenenler, Tora'yı okuduğumuz her gün için geçerlidir (*Daat Mikra*).

Mezarını – İbranice **Kevurato**. Bu sözcük "*gömülmesini*" anlamına da gelebilir. Başka bir deyişle, Moşe'nin sadece mezarı değil, nasıl gömüldüğü de bilinmemektedir. Nitekim Moşe Reuven kabilesi topraklarında ölmüş ama Gad topraklarında gömülmüştür (*Daat Mikra*). Dolayısıyla bu pasuğun ilk açıklamasında verilen olasılıklar birer tahmindir.

Kimse bilmedi – Pasuk, Moşe'nin nerede gömüldüğüne dair işaret üstüne işaret vermektedir: "*Moav Ülkesi'ndeki ovada, Bet-Peor'un karşısında*". Ama buna rağmen "*Mezarını bu güne kadar kimse bilmedi*" (*Talmud* – *Sota* 13b).

Tanrı Moşe'nin mezarının neden gizli kalmasını istemiştir? Tanrı, gelecekte *Bet-Amikdaş*'ın yıkılması ve halkın sürgüne çıkması gerekeceğini biliyordu. Halk Moşe'nin mezarına gelip, ağlayabilir ve yalvarabilirdi – ki Moşe bu durumda kalkıp Tanrı'ya dua eder, Tanrı da bu duayı kabul etmek durumunda kalırdı; zira *tsadikler* öldükten sonra yaşamlarında olduklarından bile daha çok sevilirler (a.k. 13a).

Diğer bazı sebepler şöyledir: [1] Bene-Yisrael'in Moşe'nin mezarının çekiciliğine kapılıp dualarını Tanrı'ya değil de Moşe'ye yapmaları olasılığının önüne geçmek. [2] Birçok putperest ibadet sistemi, insanlık için önemli işlere imza atmış büyük şahsiyetlerin mezarları başında başlamıştır (Hirsch). Dahası, putperestler Moşe'nin mezarını bir putperestlik mekânı haline getirebilirlerdi. *Talmud* (*Sota* 14a) Romalılar'ın Moşe'nin mezarını bu amaçla aradıklarını ama bulamadıklarını kaydeder. [3] Moşe'nin mezarı, ölümlülerin dayanabileceğinden çok daha kuvvetli bir kutsiyet yayar (*Keli Hemda*). [4] Bu aynı zamanda, Baal Peor'daki günah karşısında atıl kalan Moşe'ye yönelik bir tür ceza niteliğindedir (*Meam Loetz*).

⁶ [Tanrı] Onu Moav Ülkesi'ndeki ovada, Bet-Peor'un karşısında gömdü. [Moşe'nin] Mezarını bu güne kadar kimse bilmedi.

Burada da kendi ölümünü önceden yazması bir sorun teşkil etmez.

Bu görüşle ilgili olarak *Talmud* şöyle demektedir: “Bu noktaya kadar Tanrı söylerdi, Moşe de hem söyler [=duyduğunu tekrarlar] hem de yazardı. Bu noktadan itibaren Tanrı söyledi ve Moşe [bunu tekrarlamaksızın] gözyaşlarıyla yazdı.” *Talmud*'un bu sözleri belki şu fikri de ima etmektedir: Moşe'nin bu noktaya kadar yazdığı şeyler, sadece halka değil kendisine de hitap etmekteydi. Tora'yı yerine getirme konusunda halk kadar en az kendisi de sorumlu olduğundan, yazdıkları onun için de geçerliydi. Bu nedenle, duyduğu her sözcüğü önce kendisi için söz olarak tekrarladıktan sonra, halk için yazıya geçirmektedir. Ancak geriye kalan sekiz pasuğun içeriği, Moşe'nin dünyevi yaşamının ötesine geçmekteydi ve bu kısımda Moşe'nin şahsen dikkatini vermesi gereken bilgiler yoktu. Ne de olsa bu pasuklar, gelecek nesiller için Moşe hakkında övgü içermektedir. Dolayısıyla son sekiz pasuğu Moşe tamamen objektif bir şekilde – tamamen “Tanrı'nın Sözü üzerine” – halkı için yazmıştır – ve gözyaşlarıyla (Hirsch).

Bu sekiz pasukla ilgili görüş ayrılığının pratikte de etkisi mevcuttur. *Alaha*'ya göre bu pasukları tek kişi okur. Yani bu kısımda okumaya ara verilip *Sefer-Tora*'ya başka biri çağrılmaz (*Talmud – Menahot* 30a; *Şulhan Aruh – Orach Hayim* 428:7; *Mişna Berura* o.a.). Bunun temel sebebi, söz konusu görüş ayrılığı nedeniyle bu sekiz pasuğun kutsiyetinin, Tora'nın geri kalanına göre daha düşük olma olasılığıdır. Böylece ara verilmez ve yüksek kutsiyet düzeyi konusunda şüphe olmayan daha önceki pasuklardan başlanarak, Tora okuma *berahasının* boş yere söylenmesi olasılığı bertaraf edilir.

“Bu pasukları tek kişi okur” şeklindeki kuralın geçerli olduğu tek yer burası değildir. Tora'nın lanetlerle ilgili kısmını da tek kişi okur ve bu kısımlar da ara verilerek bölünmez (*Talmud – Megila* 31a). Bu konuda verilen sebeplerden biri, söz konusu kısımların ciddi ve üzücü bir konu içermesidir. Böylece aynı *Alaha*'nın son sekiz pasuk için de geçerli olmasının sebebinin benzer olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Moşe'nin ölümünün anlatıldığı bu hüzünlü pasuklar da ara vermeden okunur (Hirsch).

Tanrı'nın Sözü üzerine – Basit anlamda Tanrı'nın Moşe'ye ölmesi konusunda vermiş olduğu emirden bahsedilmektedir (bkz. 33:49). Daha derin bir düzeyde ise burada Moşe'nin

ölümünün nasıl gerçekleştiğinden bahsedilmektedir. İbranicesi **Al Pi Aşem** olan ifade, tam olarak “Tanrı'nın Ağzıyla” anlamına gelir. Moşe'nin ölümü “**Mitat Neşika – Öpücük Ölümü** [=Tanrı'nın öpücüğüyle gerçekleşen ölüm]” şeklinde gerçekleşmiştir. Bu, Ölüm Meleği'nin aracılığı olmaksızın, [Türkçe deyimle “tereyağından”, İbranice deyimle] “sütten kıl çeker gibi” gerçekleşen en ideal ölüm şeklidir (daha fazla bilgi için bkz. Bamidbar 20:1 açk. ve 20:27 açk.) (*Talmud – Moed Katan* 28a; Raşi. Ayrıca bkz. *Talmud – Baba Batra* 17a; Rabenu Behaye). Tanrı, *tsadiklerin* canlarını, sakın ve nazik bir şekilde alır (*Sifre*). Moşe Rabenu'ya karşı ne Ölüm Meleği ne de topraktaki böcek ve kurtlar etkili olabilmıştır (*Talmud – Baba Batra* 17a).

İfade “Tanrı'nın uygun gördüğü şekilde” olarak da anlaşılabilir. Tanrı çeşitli vesilelerle Moşe'nin Erets-Yisrael'e girmeden ölmesinin Kendi isteği ve kararı olduğunu vurgulamıştır (Bamidbar 2:12 ve 27:14). Aslında bu karar Bene-Yisrael'in genelinin iyiliği içindir (bkz. 3:26 açk.). Bu nedenle Tora, birkaç kez değindiği noktayı, olayın gerçekleştiği bu noktada tekrar etmektedir (Hirsch).

Orada – Gereksiz görünen bu kullanımın amacı için bkz. Bamidbar 20:1 açk. Basit anlamda ise Moşe'nin, Ülke'yi görmek üzere çıkmış olduğu uçurumun zirvesinde (p. 1) öldüğü söylenmektedir (Sforno).

6. [Tanrı] Onu ... gömdü – Pasuk sadece “onu gömdü” demekle, gömme işleminin kim tarafından yapıldığını açıklamamaktadır. *Septuaginta*'daki çeviri “onu gömdüler” şeklindedir; ama bu çeviriyi kabul etmek çok güçtür; zira pasuk, açıkça, Moşe'nin mezarını kimsenin, hiçbir zaman bilmediğini vurgulamaktadır. Rabi Yişmael, Tora'nın sayılı birkaç yerinde (ör. Bamidbar 6:13; Vayikra 22:16; Şemot 5:19) “onu” sözcüğünün “kendisini” anlamında olduğunu belirtir ve ona göre burası da o yerlerden biridir. Bu görüş doğrultusunda Moşe kendi kendisini gömmüştür (*Sifre, Naso* 32). Moşe, mezarı olacak olan mağaraya girip orada, “**Tehiyat Ametim – Ölümlerin Dirilişi**” zamanına kadar sürecektir geçici istirahatine uzanmıştır (İbn Ezra; Hirsch). [Not: İbn Ezra, Moşe'nin Gad kabilesi topraklarında gömüldüğü görüşünü paylaşmamaktadır (bkz. 33:21 açk., *Kanun koyucunun* k.b.). Ona göre Moşe, Reuven topraklarında öldüğü yerde gömülmüştür.]

Çevirimiz ise *Talmud*'daki diğer görüşü takip etmektedir. Buna göre Moşe'yi Tanrı gömmüştür (*Talmud – Sota* 14a). Toprak Tanrı'nın emriyle

ז ומִשֶׁה

7

בְּ-מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בָּמָתוֹ לֹא-כָהָתָה עֵינָיו וְלֹא-נָס לַחֹה:

ח וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת-מֹשֶׁה בְּעֶרְבַת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְּמוּ 8

ימֵי בְכִי אֲבֵל מֹשֶׁה: ט וַיְהִי־שָׁעַ בֶּן-נּוֹן מֵלֹא רוּחַ חֲכָמָה כִּי-סָמַךְ 9

מֹשֶׁה אֶת-יָדָיו עָלָיו וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה

יְהוָה אֶת-מֹשֶׁה: י וְלֹא-קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כַּמֹּשֶׁה אֲשֶׁר יָדָעוּ 10

יְהוָה פָּנִים אֶל-פָּנִים:

nehrlinin açılması sonrasında Tanrı, Yeoşua'yı halkın gözünde büyötmüştür ve halk, hayatı boyunca Yeoşua'ya da Moşe'ye gösterdiği saygıyı göstermiştir (bkz. Yeoşua 4:14; Sifre; Meam Loetz).

10. Yisrael'de – Ve elbette diğer herhangi bir ulusta da... Nitekim, Moşe, Yisrael'in diğer uluslardan farklı olmasının bir işareti olarak peygamberlik ruhunun sadece Yisrael mensuplarına yerleşmesi için dua etmiş (Şemot 33:16), Tanrı da bu isteği kabul etmiştir (Şemot 33:17). Dahası Tanrı, Yisrael'e göndereceği peygamberlerin yalnızca Yisrael'in içinden çıkacağını belirtmiştir (bkz. 18:15 açık.). Bu konudaki tek istisna Bilam'dır ve Hahamlarımız buradaki "Yisrael'de" vurgusunun Bilam'ı kastettiğini öğretirler. "Moşe gibisi Yisrael'de çıkmadı; ama başka uluslarda çıktı. Ve kimdir o? Bilam'dır!" (Sifre). Ancak Bilam'ın da her yönden Moşe'nin düzeyinde olduğunu söylemek doğru değildir. Bilam sadece belli bir konuda üst düzeyde peygamberlik yeteneği elde etmiştir (bkz. Balak peraşasının başındaki açıklamalar) ve bu sıra dışı durum da, sırf konu yine Bene-Yisrael'i ilgilendirdiği için oluşmuştur.

Moşe gibi bir peygamber daha çıkmadı – Bu doğrultuda, bir daha hiçbir insanoğlunun Moşe'nin elde ettiği peygamberlik düzeyine ulaşamayacağı, Yahudi İnancı'nın temel prensiplerinden biridir (bkz. 32:39 açık.). Tora, Moşe'nin verdiği mitsvalar ve onların türevleriyle sınırlıdır (bkz. Bamidbar 36:13 açık.). Dolayısıyla, bundan böyle kimse, çok büyük mucizeler gösterse bile, Moşe'nin öğrettikleriyle çelişen yepyeni bir öğreti ya da kanun vermeye yetkili değildir (krş. Talmud – Megila 2b). Hahamlarımız "Bir Bet-Din, bir başka Bet-Din'in vermiş olduğu kararı, ondan sayıca ve bilgice üstün olmadığı sürece iptal edemez" demişlerdir (Mişna – Eduyot 1:5). Kimse Moşe'den üstün olmadığına, Moşe "Rabenu", hepimizin

"öğretmeni" olduğuna göre, onun öğretileriyle çelişen hiçbir şeyin hükmü yoktur (krş. Sforno).

Tanrı onu yüz yüze bilmişti – Krş. Şemot 33:11. Yani "Tanrı Kendisi'ni ona yüz yüze açığa çıkarmıştı" (Targum Onkelos). Bu, deyimisel bir kullanımdır. Bazılarına göre bunun anlamı, "ağız ağıza" (Bamidbar 12:8) ifadesinin anlamı gibi, Moşe'nin Tanrı'yla tüm duyuları normal bir şekilde işlerken temas edebildiğidir (Sforno). Moşe'nin Tanrı ile, sözün gelişi, resmîyetten uzak, samimi bir ilişkisi vardı ve istediği her zaman Tanrı ile iletişim kurabilirdi (bkz. Şemot 32:30, Bamidbar 9:8) (Raşi). Diğer hiçbir peygamber bu düzeye erişmemiştir; dolayısıyla "Yisrael'de bir daha Moşe gibi bir peygamber çıkmamıştır". Moşe ile diğer peygamberler arasında ki temel farklar için bkz. Bamidbar 12:6-8 açık.

Ramban ise bu konuda farklı görüştedir. Eğer açıklama bu şekilde olsaydı pasuğun, "Moşe'nin Tanrı'yı" yüz yüze bildiğini söylemesi gerekirdi. Oysa burada "Tanrı'nın Moşe'yi" bildiği söylenmektedir. Bu, Şemot 33:12, 33:13, 33:17'de olduğu gibi deyimisel bir kullanımdır ve Moşe'nin Tanrı tarafından özel bir konuma yükseltildiği vurgulanmaktadır: "Yisrael'de, Tanrı'nın yüz yüze [temas etme suretiyle] özel bir konuma yükseltmiş olduğu Moşe gibi bir peygamber daha çıkmadı." Başka bir deyişle burada Tanrı'nın, Moşe'nin sahip olmasına izin verdiği Kendisi'ne yakınlık düzeyinden bahsedilmektedir. "Yüz yüze" konuşan iki insan, sadece sözlerle değil, aynı zamanda yüz ifadeleriyle de iletişim kurarlar. Tanrı'nın bildiğimiz anlamda bir "yüzü" olmamasına rağmen bu deyim, Moşe'nin Tanrı ile olan iletişiminin sözlerin ötesine geçtiğini vurgular.

Bir olasılığa göre yine Moşe'nin Tanrı'yı, "yüz yüze" [deyiminin simgelediği şekilde] tanınmasından bahsediliyor olabilir. Nitekim "yüz yüze" tanıma, karşılıklı tanıma anlamına gelir. Ama pasuk sadece

⁷ Moşe, öldüğünde 120 yaşındaydı; gözü keskinliğini kaybetmemiş, dinçliği [onu] terk etmemişti.

⁸ Bene-Yisrael Moşe için Moav ovalarında otuz gün ağladılar. Moşe'nin yasının ağlama günleri sona erdi.

⁹ Yeoşua bin Nun bilgelik ruhuyla dolmuştu, zira Moşe ellerini onun üstüne dayamıştı. Bene-Yisrael onu dinlediler ve Tanrı'nın Moşe'ye emretmiş olduğu şekilde yaptılar.

¹⁰ Yisrael'de Moşe gibi bir peygamber daha çıkmadı. Tanrı onu yüz yüze bilmişti –

7. Gözü keskinliğini kaybetmemişti – Tam çeviriyle “körelmemişti”. Ancak buradaki “kör-lük”, “keskin olmama” anlamında olmalıdır, zira bir kişinin yaşı olması, onun, görme yeteneğini tamamen kaybetmesini kaçınılmaz kılmaz; ama yine de çoğu insanın görme yeteneği, yaşla birlikte keskinliğini yitirir.

Bunun ötesinde, bazı insanların görme yeteneklerinin yaşlılıklarında bile bozulmadığı bilinmektedir. Dolayısıyla eğer Moşe'nin gözü keskinliğini “yaşadığı süre içinde” kaybetmemişse, bu, Tora'nın özellikle vurgulamasını gerektirecek kadar olağandışı sayılmaz. Tora bunu yine de vurguladığına göre, amacı, Moşe için tamamen olağandışı bir durumun söz konusu olduğunu belirtmek olmalıdır. Hahamlarımız bu nedenle, Moşe'nin gözlerinin, ölümünden sonra bile keskinliğini kaybetmediğini öğretirler (*Sifre* 357; Raşi; Maarik; *Nahalat Yaakov*). Pasuktaki söz dizilimi de bunu destekleyen bir nüans içermektedir. Tora basitçe “Moşe 120 yaşında öldü, gözleri keskinliğini kaybetmedi, dinçliği onu terk etmedi” diyebilirken, biraz daha dolaylı bir ifade kullanarak “Moşe, öldüğünde 120 yaşındaydı...” demektedir. Bu ifadenin İbranice söz diziliminde “*Bemoto – Öldüğünde*” ile “*Lo Haata Eno – Gözü Keskinliğini Kaybetmemişti*” ifadeleri yan yana gelmektedir. Yani öldüğünde bile gözü keskinliğini yitirmemiştir (*Gur Arye*). Ve bu olağanüstü bir durum olduğuna göre, bu pasuk aynı zamanda, ölümlerin bedensel görme yeteneğinin ölümünden sonra son bulduğunu öğretmektedir (*Sifre*).

“*Ayin – Göz*” sözcüğü aynı zamanda “*görünüm*” anlamına da gelebilir (krş. *Bamidbar* 11:7). Bu açıdan Rabenu Behaye'ye göre burada, Moşe'nin yüzündeki kuvvetli parlaklıkta (bkz. *Şemot* 34:29) hiçbir eksilme olmadığı söylenmektedir (ayrıca *Hizkuni*). Ayrıca bkz. *Terk etmemişti* k.b.

Dinçliği – Veya “*diriliği*”; veya “*canlılığı*”; veya “*tazeligi*” (*Hirsch*). Çeviri serbesttir. İbranice *Leho*. Bu sözcük “*Lahut – Nemlilik*” ile bağlantılıdır. İnsanlar yaşlandıkça ciltlerindeki nemlilik azalır, bunun bir sonucu olarak ciltte kuruma, buruşma ve yıpranma baş gösterir (krş. *İbn Ezra*). Moşe

Rabenu için böyle bir şey söz konusu olmamıştır (Rabenu Behaye). Bedeni çürümemiş, yüzünün görüntüsü herhangi bir değişikliğe uğramamış (*Targum Onkelos*; Raşi), cildinin gençliğindeki gerginliği aynen kalmıştır (*İbn Ezra*). *Targum Yonatan* ise bu sözcüğü “*Lehi – Çene*” ile bağlantılı görür ve pasuğu “*çenesindeki dişler dökülmemişti*” şeklinde çevirir (*Aktav Veakabala*).

Terk etmemişti – İbranice *Lo Nas*. Bu, “*Lanus – Kaçmak*” ile bağlantılıdır. *İbn Ezra*'ya göre ise anlam “*buruşmadı; kırışmadı*” şeklindedir. Alternatif olarak “*Yüzündeki görkemli parlaklıkta değişiklik olmamıştı*” (*Targum Onkelos*).

8. Bene-Yisrael ... ağladılar – Bkz. *Bamidbar* 20:29 açık.

Otuz gün – Bkz. *Bereşit* 50:3 ve *Bamidbar* 20:29.

Moşe'nin yasının ağlama günleri – Moşe için yasın açık olduğu, yas nedeniyle ağlanan günler sona ermiştir. Ama Moşe'nin ardından tutulan yas sona ermiş değildir (*Hirsch*).

Sona erdi – Ya da “...sona erdikten sonra ... Bene-Yisrael [*Yeoşua'yı*] dinlediler” (*İbn Ezra*; *Daat Mikra*). Ya da “...sona erdikten sonra Yeoşua bilgelik ruhuyla doldu”; zira yas döneminde ne bilgelik vardır ne de anlayış (*Sforno*).

Her ne kadar Moşe'nin ardında kendi düzeyinde bir kişi kalmamışsa ve bir daha kimse onun peygamberlik düzeyine erişemeyecekse de, ağlama sona ermeliydi. Bu gerçekleşmiş ve onun mirasını sonraki nesillere taşıma sorumluluğunu Yeoşua ve diğer ileri gelenler üstlenmiştir.

9. Onu dinlediler – Yani “ona itaat ettiler” (krş. *Targum Onkelos*).

Ellerini onun üstüne dayamıştı – Bkz. *Bamidbar* 27:18 ve *Devarim* 8:10.

Tanrı'nın Moşe'ye emretmiş olduğu şekilde – Yeoşua'yı dinlemeleri ve ona itaat etmelerinden bahsedilmektedir (*İbn Ezra*). Bkz. *Bamidbar* 27:18-21 (*Sforno*). Başlangıçta halkın Yeoşua'ya itaat etmesinin tek sebebi “Tanrı'nın Moşe'ye böyle emretmiş olması” idi. Ancak Yarden

יֵא לְכָל-הָאֲתָת וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שְׁלַח יְהוָה

11

לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ מִצְרַיִם לְפָרַעַה וּלְכָל-עַבְדָּיו וּלְכָל-אֶרֶץ: יב וּלְכָל

12

הָיָד הַחֲזָקָה וּלְכָל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מִשָּׁה לְעֵינַי

כָּל-יִשְׂרָאֵל: פ פ פ

peygamber daha çıkmadı.” Başka bir deyişle, Tanrı, işaretler ve mucizeler yapmak üzere görevlendirdiği her seferde, Moşe’yi “yüz yüze bilmiş”, onunla aracısız ve bire bir temas kurmuştur (Or Ahayim). Sonuç olarak, Moşe’nin yaptığı hiçbir olağanüstü şey kendi hünerinin eseri değil, Tanrı’nın Büyük İsmi ile gerçekleştirdiği birer mucizedir. Nitekim Moşe de, halkı Mısır’dan kendisi çıkarmış olmasına rağmen, bunu aslında Tanrı’nın yaptığını söylemiş, kendisinin sadece bir elçiden ibaret olduğunu vurgulamıştır (krş. 4:37).

Alternatif olarak “Yisrael’de, Tanrı’nın yüz yüze bilmiş olduğu ve Tanrı’nın Mısır Ülkesi’nde Paro’ya, tüm tebaasına ve tüm ülkesine karşı yapmak üzere gönderdiği Moşe’nin tüm Yisrael’in gözleri önünde kuvvetli elle ve büyük dehşet salarak yapmış olduğu tüm işaretleri ve harikaları yapan Moşe gibi bir peygamber daha çıkmadı”. Başka peygamberler de birçok mucize gerçekleştirmiş olmalarına rağmen, bunların hiçbirini Moşe’nin gerçekleştirdiği veya aracı olduğu mucizelerin düzeyine ulaşmamıştır. En basitinden, Sinay’daki olağanüstü olayın bir benzeri ne o zamana kadar ne de ondan sonra olmuştur. Ayrıca diğer peygamberler mucize için dua etmek durumunda iken, Moşe için buna gerek yoktu ve mucizeler, Tanrı’nın onun iradesiyle hemfikir olması sonucu hemen gerçekleşiyordu [zira Moşe öyle yüksek bir manevi düzey elde etmişti ki, kendisini tamamen Tanrı’ya vakfetmişti]. Bunun yanında yapılan hiçbir mucize, Moşe’ninkiler gibi uzun soluklu ve sürekli olmamıştır. Moşe’nin vesile olduğu yiyecek ve su mucizeleri kırk yıl boyunca sürmüşken, başka peygamberlerin mucizeleri büyük çaplı olduklarında bile kısa süreli ve noktasal nitelikte kalmıştır (Ramban).

Başka bir alternatif: “Yisrael’de – Tanrı’nın, Mısır Ülkesi’nde Paro’ya, tüm tebaasına ve tüm ülkesine karşı yapması için onu gönderdiği tüm işaretler ve harikalarla ve Moşe’nin, tüm Yisrael’in gözleri önünde ortaya koyduğu kuvvetli elin tümü ve büyük dehşetin bitirilmesiyle kanıtlandığı üzere – Tanrı’nın yüz yüze bilmiş olduğu Moşe gibi bir peygamber daha çıkmadı.”

❧ **Sonuç.** Bu üç bitiş pasuğu Tanrı’nın, Moşe aracılığıyla teslim edilmiş olan Torası’nı mühürlemekte ve Tora’nın, ebedi, dokunulmaz ve değiştirilmez niteliğini vurgulamaktadır. Bu yüzden bu pasuklarda Moşe’nin elçiliğinden sadece üç nokta

ön plana çıkarılmaktadır – ki bu üç noktanın ortak özelliği, ileride Tora’yı, bütünüyle veya kısmen değiştirme iddiasıyla çıkabilecek herhangi bir “peygamberi” yalancı çıkaracak nitelikte olmalarıdır. Söz konusu noktalar, Tora’yı, sözlerinden herhangi birini değiştirme veya çarpıtma amacıyla ortaya çıkan cüretkâr veya akılsız herhangi bir kişinin teşebbüsüne karşı koruyacaktır. Tüm nesiller boyunca Moşe, gerek Tanrı’nın onu “yüz yüze bilmesi”, gerek Mısır’daki “işaretler ve harikalar”, gerekse de tüm Yisrael’in gözleri önünde ortaya koymuş olduğu “kuvvetli el ve büyük dehşet” açısından benzersizdir.

Tanrı, elçisi olarak görevlendirmek üzere tüm insan ırkı içinde Moşe’yi seçmiştir – “bilmiştir” (krş. Bereşit 18:19; Şemot 33:12) – ve bu elçiliğin gerektirdiği şekilde Kendisi’ni Moşe’ye tanıtmış ve İsteği’ni ona hiçbir aracı olmaksızın iletmıştır. Bu mertebe, ondan sonra gelecek hiçbir peygamberin erişemeyeceği ve Yisrael’den hiç kimsenin onunla gururlanamayacağı bir mertebedir. Moşe Rabenu, elçilik görevi için her bir sözcüğü “yüz yüze” temasla teslim almıştır. Bu şekildeki, yani aracısız ve örtüsüz olmayan herhangi bir peygamberlik, Tanrı’nın Moşe’ye aracısız bir şekilde teslim etmiş olduğu Sözleri’nden tek birinin bile güvenilirliğini sarsamayacaktır. Moşe’nin benzersizliği, Mısır’daki ve Yisrael içindeki faaliyetinde de kendini göstermektedir. Tanrı’nın elçisi olarak Yisrael’i, Tanrı’ya ve Torası’na yakınlştırma amacıyla Mısır’dan serbest kılmış, bu amaçla, Tanrı’yı ve O’nun her şeye kadir kuvvetini açığa çıkaran işaretler ve harikalar gerçekleştirmiştir. Moşe bunun yanında, sahip olduğu şeyi kendisinden çalmanın imkânsız olduğu kuvvetli eli ve isyana yatkın herkesin dikkatle değerlendirmesi gereken büyük dehşeti göstermiştir. Ve bunu, kendisine teslim edilmiş olan Tora için ve Yisrael’in Tora uğruna ayakta kalması için, “Yisrael’in gözleri önünde”, Yisrael’in içinde ve Yisrael’e karşı yapmıştır. Tüm bunlar, gelecek tüm nesillere yönelik kuvvetli birer ikaz niteliğindedir. Yisrael’e karşı el kaldıran şiddet aşığı her türlü saldırgan kadar, Yisrael’in içinden çıkan, küstah ve yolunu şaşırmış herhangi bir kişiyi de açık bir şekilde uyarmaktadır: “Yisrael’i varoluş sebebinden uzaklaştırabileceğinizi ve Moşe’nin elçiliğinin icraatını tehlikeye atabileceğinizi bir an için bile aklınıza getirmeyin” (Hirsch).

¹¹ Tanrı'nın, Mısır Ülkesi'nde Paro'ya, tüm tebaasına ve tüm ülkesine karşı yapmak üzere onu gönderdiği tüm işaretler ve harikalar için

¹² ve Moşe'nin, tüm Yisrael'in gözleri önünde ortaya koyduğu kuvvetli elin tümü için ve büyük dehşetin bütünü için.

Tanrı'nın Moşe'yi tanınması ve onu özel bir konuma yerleştirmesini söylerken, Moşe'nin Tanrı'yı bildiğini ise, Tanrı'nın Onuru için söylememektedir; zira Moşe kalibresinde bile olsa bir insanın Tanrı'yı her yönden tanınması mümkün değildir (Ramban).

11. İşaretler ve harikalar – Bkz. 13:2 açık. *Midraş'a* göre bu sözlerle, Mısır'da gerçekleşen olağanüstü nitelikli on bela kastedilmektedir (Rabenu Behaye).

12. Yisrael'in gözleri önünde – Moşe, Altın Buzak günahı sonrasında, On Emir levhalarını Bene-Yisrael'in "gözleri önünde" yere atıp kırmıştır (bkz. 9:17) (*Sifre* 357). Moşe'nin yaptığı bu hareket son derece cüretkârdır; zira Tanrı'nın Parmağı'yla yazılmış bu denli kutsal levhaları yere atmak için Tanrı'dan izin bile almış değildir! Ama Tanrı, Moşe'nin, halkta şok uyandırma amacıyla yaptığı bu davranışını onaylamıştır. Pasukta söylendiği gibi: "*Kendine baştakiler gibi iki taş levha yont. Bu levhaların üzerine, kırmış olduğun ilk levhalarda olan sözleri yazacağım*" (Şemot 34:1). Biraz düşünüldüğünde, Tanrı'nın "*kırmış olduğun (Aşer Şibarta)*" sözlerini kullanmasına gerek yoktur; ne de olsa ilk levhaları Moşe'nin kırdığını herkes bilmektedir. Ama Tanrı sözlerine bu iki sözcüğü de katarak ek bir imada bulunmuştur. Bu imaya göre **Aşer** sözcüğü "**Leaşer – Onaylamak**" ile bağlantılıdır – ki bu durumda ifade "*kırdığını onayladım*" şeklinde de anlaşılabilir. Böylece Tanrı, Moşe'nin bu cüretkâr davranışını onaylamıştır. *Talmud*'un kaydettiği üzere "**Aşer Şibarta** [sözleri, sözcük benzerliğiyle şunu ima eder:] **Yişar Kohaha Şeşibarta** – Kırdığın İçin, Kuvvetin Yerinde Olsun [=Aferin Sana!]" (*Talmud – Şabat* 87a; Raşi. Bkz. *Talmud – Baba Batra* 14b, Raşi o.a.). Bir liderin yalnızca çok önemli kararlar verme sorumluluğunu taşıması yeterli değildir; gerektiği takdirde hayatını adamış olduğu tüm çalışmasını tamamen silip yok etmeyi de göze alabilmelidir.

Ortaya koyduğu – Krş. Ramban. Tam çeviriyle "yaptığı". Ancak tüm bunları Moşe şahsen yapmış değildir. O sadece bunlar için gereken manevi hazırlığı yapmıştır ve bu mucizelerin hepsi, onun uğruna Yisrael'in gözleri önünde gerçekleşmiştir (Ramban). Öte yandan eğer "yaptığı" sözcüğü olduğu gibi anlaşılırsa, olasılıkla bu pasuktaki "kuvvetli el ve büyük dehşeti" değil, önceki pasuktaki "işaretler ve harikaları" tamamlamak-tadır: "Yapmış olduğu işaretleri ve harikaları".

Kuvvetli elin tümü – Bu tam çeviridir. Anlam "*kuvvetli fiillerin tümü*" şeklinde olabilir (*The Living Torah*). Burada On Emir levhaları ima edilmektedir (Raşi). Bu levhalar son derece ağır olmalarına karşın, Moşe onları alıp Sinay dağından aşağıya getirebilmiştir (*Mizrahi; Beer Mayim Hayim; Sifte Hahamim*). Başka bir görüşe göre ise denizin yarılması olayındaki mucize kastedilmektedir (İbn Ezra; Rabenu Behaye). Kastedilen, Tanrı'nın Eli dir (Ramban; bkz. Şemot 14:31). Ayrıca bu olay, Moşe'nin elini denize uzatmasıyla olmuştur (bkz. Şemot 14:21).

Büyük dehşetin bütünü – Ya da "*dehşet salan tüm büyük eylemleri*" (krş. 4:34). Bu da Moşe'nin, "*büyük ve dehşet verici çölde*" (bkz. 1:19) gerçekleştirmiş olduğu mucizeleri ve kuvvet yansıtan hareketlerini kastedir (*Sifre; Raşi*). Bir başka görüşe göre ise Sinay'da Tora'nın verilisi sırasında yaşanan olağanüstü tecrübe kastedilmektedir (İbn Ezra). Nitekim orada "*Tanrı sizi yüceltmek için geldi. Böylece O'na yönelik korku [sürekli] yüzünüzde olacak ve hataya düşmeyeceksiniz*" denmektedir (Ramban; Rabenu Behaye). Farklı bir görüşe göre, "*Moşe'nin tüm Yisrael'in gözleri önünde gerçekleştirdiği tüm o muazzam görüntü*" (*Targum Onkelos; bkz. 4:34 açık*).

Sifre'de bu pasukta söylenenler şöyle açıklanmaktadır: "*Kuvvetli el – Mısır'da behorların öldüğü beladır. Pasukta söylendiği gibi: '[Paro, Bene-Yisrael'i] Ülkesinden kuvvetli elle [{basit anlamdan farklı bir bakışla:} Tanrı'nın Kuvvetli Eli'nin açığa çıkması sonrasında] gönderecek'* (Şemot 6:1). [Ve Paro halkı, behorların ölümünden sonra gönderdiğine göre, 'Kuvvetli El' ile kastedilen bu beladır.]. *Büyük dehşet* – denizin yarılmasıdır; başka bir görüşe göre ise Tora'nın verilisidir."

İçin – Bu ve önceki pasuktaki "için" sözcükleri, p. 10'daki "*Tanrı onu yüz yüze bilmişti*" ifadesine bağlıdır. Tanrı, Moşe'yi sayılan tüm bu muhteşem şeyler için Kendisi'ne yakın olacağı özel bir konuma getirmiştir.

Böylece son pasukların devrik olmayan bir cümle halinde düzenlenmiş şekli şöyledir: "*Yisrael'de, Tanrı'nın – Tanrı'nın, Mısır Ülkesi'nde, Paro'ya, tüm tebaasına ve tüm ülkesine karşı yapmak üzere onu gönderdiği tüm işaretler ve harikalar uğruna ve Moşe'nin, tüm Yisrael'in gözleri önünde ortaya koyduğu kuvvetli elin tümü ve büyük dehşetin bütünü uğruna – yüz yüze bilmiş olduğu Moşe gibi bir*

ÖZEL GÜNLERDE OKUNAN PERAŞALAR

1-2 א וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב צוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
 אֲלֵהֶם אֶת־קִרְבָּנִי לַחֲמִי לְאִשִּׁי רֵיחַ נִיחֹחַי תִּשְׁמְרוּ לְהִקְרִיב לִי
 3 בְּמוֹעֲדוֹ: ג וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשָּׁה אֲשֶׁר תִּקְרִיבוּ לַיהוָה כִּבְשִׁים
 4 בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם שְׁנִים לָיוֹם עֲלֶה תְּמִיד: ד אֶת־הַכֶּבֶשׂ אֶחָד
 5 תַּעֲשֶׂה בִּבְקָר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֲרֵבִים: ה וַעֲשִׂירִית
 6 הָאִיפָה סֵלֶת לַמִּנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן כֹּתִית רְבִיעֶת הַהֵינֶן: ו עֲלֹת
 7 תְּמִיד הַעֲשִׂיָה בַּהֵר סִנִּי לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשָּׁה לַיהוָה: ז וְנִסְכּוֹ רְבִיעֶת
 8 הַהֵינֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד בִּקְדָּשׁ הַסֹּד נֶסֶךְ שֶׁכַּר לַיהוָה: ח וְאֵת הַכֶּבֶשׂ
 הַשֵּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֲרֵבִים כַּמִּנְחָה הַבָּקָר וְכַנְסֻכּוֹ תַעֲשֶׂה אִשָּׁה
 9 רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה: פ ט וּבִיּוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כִבְשִׁים בְּנֵי־שָׁנָה
 10 תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֵלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן וְנִסְכּוֹ: י עֲלֹת
 11 שַׁבָּת בְּשַׁבְּתוֹ עַל־עֲלֹת הַתְּמִיד וְנִסְכָּה: פ יא וּבִרְאִשֵׁי חֳדָשֵׁיכֶם
 תִּקְרִיבוּ עֲלֶה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כִּבְשִׁים
 12 בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: יב וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֵלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה
 בְּשֶׁמֶן לֶפָר הָאֶחָד וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֵלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן לְאַיִל
 13 הָאֶחָד: יג וַעֲשֹׂרֶן עֶשְׂרֹן סֵלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד
 14 עֲלֹה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשָּׁה לַיהוָה: יד וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהֵינֶן יִהְיֶה לֶפָר
 וּשְׁלִישֶׁת הַהֵינֶן לְאַיִל וּרְבִיעֶת הַהֵינֶן לַכֶּבֶשׂ יֵין זֹאת עֲלֹת חֹדֶשׁ
 15 בְּחֹדְשׁוֹ לְחֹדֶשִׁי הַשָּׁנָה: טו וּשְׁעִיר עֲזִים אֶחָד לַחֲטָאת לַיהוָה
 עַל־עֲלֹת הַתְּמִיד יַעֲשֶׂה וְנִסְכּוֹ:

Roş Hodeş Peraşası

Hafta içi bir güne rastlayan Roş Hodeş'te, 4 kişi kaldılır. Birinci için 1-3 pasukları okunur. İkinci için 3. pasuğun başından başlanır ve 5. pasuğa kadar okunur. Üçüncü için 6-10, dördüncü için 11-15 pasukları okunur. Ardından Hatsi-Kadiş söylenir.

Şabat'a rastlayan Roş Hodeş'te, iki Sefer-Tora çıkarılır. Haftanın peraşası yedi kişi için normal olarak okunduktan sonra, Hatsi-Kadiş söylenir. Ardından Maftir için buradaki 9-15 pasukları okunur.

Eğer Roş Hodeş Nisan, Şabat gününe rastladyrsa, üç Sefer-Tora çıkarılır. Haftanın peraşası, altı kişi için bölünür; ardından Kadiş okunmaz. Sonrasında ikinci Sefer-Tora'dan, buradaki 9-15 pasukları okunur ve Hatsi-Kadiş söylenir. Ardından Maftir için, Paraşat Ahodeş okunur (bkz. s.).

Bamidbar 28:1-15

28

¹ Tanrı Moşe'ye konuşup şöyle dedi: ² "Bene-Yisrael'e talimat ver ve onlara şunları söyle: Memnuniyetle kabul edeceğim *Korbanım*'ı, Yakılan-*korbanım*'ın içeriğini, Benim Adıma vaktinde getirmeye özen gösterin.

³ Onlara söyle: Tanrı için getirmeniz gereken yakılan-*korban* şudur: daimi bir *Ola-korban*; her gün birer yaşında kusursuz iki [erkek] kuzu. ⁴ İlk kuzuyu sabahleyin, ikinci kuzuyu da akşama doğru yap. ⁵ Ayrıca *Minha* olarak, 1/4 in elle ezilmiş [zeytinin] yağıyla yoğrulmuş 1/10 efa en iyi un [getir].

⁶ Daimi *Ola-korban*, Sinay dağında Tanrı'nın memnuniyetle kabul edeceği şekilde yapılmış olan yakılan-*korban* [ile aynıdır]. ⁷ [Bu *korbanın*] *Nesehi*, bir kuzu için 1/4 in [şaraptır. Bu] sert içkiyle Tanrı için yapılan *Neseh*'i, kutsal [Mizbeah'ta] dök.

⁸ İkinci kuzuyu da akşama doğru yap. [Bu kuzuyu] Sabahki *Minha* ve *Neseh*'in aynısı-
la yapacaksın [ve bu,] Tanrı'nın memnuniyetle kabul edeceği bir yakılan-*korban* [olacak].

Şabat günü buradan başlanır.

⁹ *Şabat* gününde; [yukarıdakine ek olarak] birer yaşında iki kusursuz [erkek] kuzu; *Minha* olarak, yağla yoğrulmuş 2/10 [efa] en iyi un ve *Nesehini* [getirin]. ¹⁰ Her *Şabat*'ın *Ola-korban*, [sadece] ait olduğu *Şabat*'ta, daimi *Ola-korban* ve *Nesehi*'ne ek olarak [getirilecektir].

¹¹ *Roş-Hodeş*leriniz'de, Tanrı için *Ola-korban* olarak [hepsi] kusursuz [olmak üzere], iki genç boğa, bir koç ve birer yaşında yedi [erkek] kuzu getireceksiniz. ¹² [Ayrıca] Her boğa için *Minha* olarak, yağla yoğrulmuş 3/10 [efa] en iyi un, tek koç için *Minha* olarak, yağla yoğrulmuş 2/10 [efa] en iyi un, ¹³ her kuzu için *Minha* olarak, yağla yoğrulmuş 1/10'ar [efa] en iyi un [getirilecek. Bunlarla] Tanrı'nın memnuniyetle kabul edeceği bir yakılan-*Ola-korban* [yapılacak].

¹⁴ *Nesehleri* ise, boğa başına 1/2 in, koç için 1/3 in, kuzu başına da 1/4 in şarap olacaktır. Yılın ayları için, her ayın *Ola-korbanı* budur [ve sadece] ait olduğu ayda [getirilecektir].

¹⁵ Ayrıca Tanrı'ya *Hatat-korbanı* olarak bir de teke [getirilecektir. Tüm bunlar] daimi *Ola-korbanı* ve *Nesehi*'ne ek olarak [yapılacaktır].

פ כה כִּי־תוֹלִיד בָּנִים וּבָנִי

25

בָּנִים וְנוֹשְׁנֶתָם בְּאֶרֶץ וְהִשְׁחַתָּם וְעָשִׂיתָם פְּסִל תְּמוֹנוֹת כָּל וְעָשִׂיתָם

26 הָרַע בְּעִינֵי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְהַכְעִיסוֹ: כִּי הִעִידְתִּי בְכֶם הַיּוֹם

אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי־אֲבַד תֵּאֲבְדוּן מִחַי מֵעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר

אַתָּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא־תֵאָרִיכּוּ יָמִים עָלֶיהָ

27 כִּי הַשָּׁמַד תִּשְׁמְדוּן: כִּי וְהִפְיֵץ יְהוָה אֶתְכֶם בְּעַמִּים וְנִשְׁאַרְתֶּם מִתִּי

28 מִסֵּפֶר בְּגוֹיִם אֲשֶׁר יִנְהַג יְהוָה אֶתְכֶם שָׁמָּה: כֹּה וְעַבַּדְתֶּם־שָׁם

אֱלֹהִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם עֵץ וָאֶבֶן אֲשֶׁר לֹא־יִרְאוּן וְלֹא יִשְׁמְעוּן

29 וְלֹא יֵאָכְלוּן וְלֹא יִרְיֹחוּ: כֹּס וּבִקְשֶׁתָם מִשָּׁם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

30 וּמִצָּאתָ כִּי תִדְרָשְׁנֻהּ בְּכָל־לִבְבְּךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ: ָ בַצֵּר לָךְ וּמִצָּאוֹךָ

כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וְשִׁבְתָּ עַד־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

31 וְשִׁמְעֶתָ בְּקִלּוֹ: ָ כִּי אֶל רַחוּם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא יִרְפָּךְ וְלֹא

32 יִשְׁחִיתֶךָ וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת־בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם: ָ כִּי

שָׂא־לִנְאֻ לַיָּמִים רֵאשֻׁנִים אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ לְמֹן־הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא

אֱלֹהִים | אָדָם עַל־הָאָרֶץ וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד־קִצְּהָ הַשָּׁמַיִם

33 הִנֵּהיָהּ כַּדְּבַר הַגָּדוֹל הַזֶּה אוֹ הַנִּשְׁמָע כְּמֹהוּ: ָ הַשָּׁמַע עִם קוֹל

34 אֱלֹהִים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כְּאֲשֶׁר־שָׁמַעְתָּ אֵתָּה וַיְחִי: ָ אֵן |

הַנִּסָּה אֱלֹהִים לְבֹא לְקַחַת לּוֹ גֹי מִקְרֵב גֹי בְּמִסֵּת בְּאֵתָת

וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבִיד חֲזָקָה וּבִזְרוּעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים גְּדֻלִּים

35 כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרָיִם לְעֵינֶיךָ: ָ אֵתָהּ

הָרֵאתָ לְדַעַת כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ:

36 ָ מֹן־הַשָּׁמַיִם הַשְׁמִיעָךְ אֶת־קוֹל לִי־סִרְךָ וְעַל־הָאָרֶץ הָרֵאָךְ

37 אֶת־אֲשֶׁן הַגָּדוֹלָה וּדְבָרֶיךָ שָׁמַעְתָּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: ָ וְתַחַת כִּי אָהַבְ

אֶת־אֲבֹתֶיךָ וַיִּבְחַר בְּזֶרְעוֹ אַחֲרָיו וַיּוֹצֵאֲךָ בְּפָנָיו בְּכַחוֹ הַגָּדֹל

מִמִּצְרָיִם:

Tişa Beav Peraşası

Tişa BeAv sabahı bu peraşa okunur ve Tora'ya 3 kişi çağılır. Birinci için p. 25-29, ikinci için 30-35 ve üçüncü için de p. 36-40 okunur. Ardından Hatsi-Kadiş söylenir.

Devarim 4:25-40

4

²⁵ Ülke'de çocuk ve torun sahibi olup sağlam bir şekilde yerleştiğiniz zaman yozlaşıp her türlü şeyin suretinde heykeller yapacak, Tanrın Aşem'in Gözü'nde kötü olanı yapıp O'nu kızdıracaksınız.

²⁶ Size karşı bugün gökyüzünü ve yeryüzünü şahit gösteriyorum ki, [bu olduğu zaman,] onu miras edinmek üzere oraya [doğru] Yarden'i geçmekte olduğunuz Ülke'nin üzerinden, şüphesiz hızla yok olacaksınız; üzerinde uzun süre kalamayacaksınız, zira kesinlikle imha edileceksiniz.

²⁷ Tanrı sizi halkların içine saçacak ve Tanrı'nın sizi aralarına güdeceği ulusların içinde az sayıda insan kalacaksınız.

²⁸ Orada insan ellerinin ürünü [olup,] görmeyen, duymayan, yemeyen ve koklamayan ahşap ve taş ilahlara hizmet edeceksiniz.

²⁹ [Sonra] Oradan Tanrın Aşem'i arayacaksınız – ve bulacaksın, çünkü O'nu tüm kalbinle ve tüm canınla arayacaksın.

³⁰ Sıkıntıya düştüğünde ve tüm bu [felaketler] seni bulunca, günlerin sonunda Tanrın Aşem'e kadar dönecek, O'na itaat edeceksin.

³¹ Çünkü Tanrın Aşem, Merhametli Tanrı'dır; seni bırakmayacak, seni yok etmeyecek ve kendilerine yemin etmiş olduğu atalarının antlaşmasını unutmayacaktır.

³² Çünkü haydi, senden önceki, Tanrı'nın yeryüzü üzerinde insanı yarattığı günden itibaren olmuş eski zamanları ve gökyüzünün [bir] ucundan gökyüzünün [diğer] ucuna kadar [olan her şeyi] araştır: Böylesi büyük bir şey olmuş ya da benzeri duyulmuş mu?

³³ [Herhangi bir] Halk, senin duyduğun gibi, Tanrı'nın ateşin içinden konuşan Sesi'ni duyup hayatta kalmış mı?

³⁴ Ya da Tanrı – Tanrınız Aşem'in Mısır'da gözlerinin önünde sizin için yaptığı her şeye benzer şekilde – gelip bir ulusu [başka bir] ulusun içinden meydan okumalarla, işaretlerle, harikalarla, savaşla, Kuvvetli bir El'le, Uzanmış bir Kol'la ve dehşet salan büyük eylemlerle [çıkararak] Kendisi'ne almak üzere mucizeler göstermiş mi?

³⁵ Sana [kesin olarak] bilmen için *gösterildi* ki, Aşem – [sadece] O 'Tanrı'dır, O'ndan başkası yoktur!

³⁶ [Tanrı,] Seni terbiye etmek için, sana Gökler'den Sesi'ni duyurdu, yeryüzü üstünde büyük Ateşi'ni gösterdi ve Sözleri'ni ateşin içinden duydu.

³⁷ Ve [bunların hepsi, Tanrı'nın, senin] atalarını sevmiş olmasının karşılığıdır. [Bu sayede, atanın] Ardından [gelen] soyunu seçti ve seni önüne katıp Mısır'dan büyük Kuvveti'yle çıkardı

- 38 עַח לְהוֹרִישׁ גּוֹיִם גְּדֻלִּים וְעֶצְמִים מִמֶּךָּ
- 39 מִפְּנֵיךָ לְהַבִּיאֲךָ לְתֵת-לָךְ אֶת-אֶרֶצָם נַחֲלָה כִּינֹם הַזֶּה: שֶׁט וַיִּדְעַתְּ
הַיּוֹם וַהֲשִׁבְתָּ אֶל-לִבְּךָ כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם מִמֶּעַל
- 40 וְעַל-הָאָרֶץ מִתַּחַת אֵין עוֹד: מִוְשַׁמְרָתְךָ אֶת-חֻקֶּיךָ וְאֶת-מִצְוֹתֶיךָ
אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצִוֶּה הַיּוֹם אֲשֶׁר יִיטֵב לָךְ וּלְבִנְיָךְ אַחֲרֶיךָ וּלְמַעַן
תִּאָּרֶיךָ יָמִים עַל-הָאָדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ כָּל-הַיָּמִים:

³⁸ – [ve bunu,] senden daha büyük ve güçlü ulusları [senin] önünden sürmek, seni getirip, onların topraklarını sana bugün [tanık olduğun] gibi mülk olarak vermek üzere [yaptı].

³⁹ [Şunu] Bugün bil ve kalbine [sürekli olarak] tekrarla ki, Aşem – yukarıda, göklerde ve aşağıda, yerde [sadece] O ‘Tanrı’dır; başkası yoktur!

⁴⁰ [Tanrı’nın,] Sana bugün emretmekte olduğum hükümlerini ve emirlerini gözet. [Bu] Senin ve ardından [gelecek] çocuklarının iyiliğine olacaktır. Bu sayede Tanrın Aşem’in sana tüm zamanlar için vermekte olduğu toprağın üzerinde uzun ömürlü olacaksın.”

11 יֵאֵאוּ יִחַל מֹשֶׁה אֶת־פָּנָיו יְהוָה אֱלֹהָיו וַיֹּאמֶר לָמָּה יְהוָה יַחַר־
 אַפּוֹ בְעַמּוֹךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכַח גְּדוֹל וּבִיד
 12 חֲזָקָה: יֵב לָמָּה יֹאמְרוּ מִצְרַיִם לֵאמֹר בְּרָעָה הוֹצִיאָם לַהֲרֹג
 אֹתָם בַּהָרִים וּלְכַלֵּתָם מֵעַל פְּנֵי הָאָדָמָה שׁוֹב מִחֲרוֹן אַפּוֹ
 13 וְהִנָּחָם עַל־הַרְעָה לְעַמּוֹךָ: יֵג זָכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל
 עַבְדֶּיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּךָ וּתְדַבֵּר אֱלֹהִים אֲרֻבָּה
 אֶת־זִרְעָכֶם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכֹל־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי
 14 אֲתָן לְזִרְעָכֶם וְנָחֲלוּ לְעַלְמָם: יֵד וַיִּנָּחֶם יְהוָה עַל־הַרְעָה אֲשֶׁר
 דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ: פ

1 לֵד א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פֶּסֶל־לָךְ שְׁנֵי־לַחַת אֲבָנִים
 כְּרָאשֵׁנִים וְכַתְּבֵתִי עַל־הַלַּחַת אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ
 2 עַל־הַלַּחַת הַרְאשֵׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ: ב וְהָיָה נֶכּוֹן לְבַקֵּר
 וְעֹלִית בְּבִקְרֵי אֶל־הָרָה סִינִי וְנִצַּבְתָּ לִּי שָׁם עַל־רֹאשׁ הָהָר:
 3 ג וְאִישׁ לֹא־יַעֲלֶה עִמָּךְ וְגַם־אִישׁ אֶל־יְרֵא בְּכֹל־הָהָר
 4 גַּם־הַצֹּאן וְהַבֶּקֶר אֶל־יָרְעוּ אֶל־מֹול הָהָר הַהוּא: ד וַיִּפְּסֵל
 שְׁנֵי־לַחַת אֲבָנִים כְּרָאשֵׁנִים וַיִּשְׁכֵּם מֹשֶׁה בְּבִקְרֵי וַיַּעֲלֶה
 אֶל־הָרָה סִינִי כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ שְׁנֵי לַחַת
 5 אֲבָנִים: ה וַיֵּרֶד יְהוָה בָּעָנָן וַיִּתִּיצֵב עָמֹו שָׁם וַיִּקְרָא בְּשֵׁם
 6 יְהוָה: ו וַיַּעֲבֹר יְהוָה | עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא יְהוָה | יְהוָה אֵל
 7 רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וְאֱמֶת: ז נֶצֶר חֶסֶד
 לְאַלְפִים נִשָּׂא עוֹן וּפִשֵּׁעַ וְחַטָּאָה וְנִקְהָ לֹא יִנָּקֶה פֶקֶד | עוֹן
 אָבוֹת עַל־בָּנִים וְעַל־בָּנִי בָנִים עַל־שְׁלֹשִׁים וְעַל־רִבְעִים:
 8 ח וַיִּמָּהֲרָ מֹשֶׁה וַיִּקַּד אֶרְצָה וַיִּשְׁתַּחֲוֶה:

Taanit Peraşası

Tişa BeAv günü Minha duasında, Tsom Gedayla gününde de hem Şahrit hem de Minha dualarında bu perasa okunur.

Üç kişi kaldırılır. İlkine 32:11-14, ikincisine 34:1-3, üçüncüsüne de kalan kısım okunur.

Ardından Hatsi-Kadiş söylenir.

Şemot 32:11-14 / 34:1-10

32

¹¹ Moşe, Tanrısı Aşem'e yakardı: "Ey Aşem!" dedi. "Mısır Ülkesi'nden büyük bir güçle ve zor kullanarak çıkardığın Halkın'a karşı Öfkeni neden salıveresin?"

¹² Neden Mısır, '[Tanrı] Onları kötü niyetle – onları dağlarda öldürmek ve yeryüzünden tüketmek için çıkardı' diyebilsin? Öfkenden dön ve Halkın'a yönelik kötülükten Kendini alıkoy!

¹³ "Kulların Avraam, Yitshak ve Yisrael'in uğruna! Onlara Kendi Adına yemin ettiğini hatırla getir! Onlara 'Soyunuzu gökyüzünün yıldızları kadar çoğaltacak, bahsettiğim bu ülkeyi tümüyle soyunuza vereceğim ve [burayı] ebediyen miras alacaklar' demiştin!"

¹⁴ [Böylece] Aşem, Halkı'na yapmaktan bahsettiği kötülükten Kendini alıkoydu.

34

¹ Tanrı Moşe'ye "Kendine baştakiler gibi iki taş levha yont" dedi. "Bu levhaların üzerine, kırmış olduğun ilk levhalarda olan sözleri yazacağım.

² Sabaha hazır ol. Sabahleyin Sinay dağına çıkacak ve orada, dağın tepesinde Huzurumda hazır duracaksın.

³ Seninle başka kimse çıkmayacak ve dağın bütününde kimse görülmeyecek. Davar ve sığırlar bile o dağın karşısında otlamayacak."

⁴ Baştakiler gibi iki taş levha yontan Moşe sabahleyin erken kalktı ve Tanrı'nın kendisine emrettiği gibi Sinay dağına çıktı. Bu iki taş levhayı da elinde götürdü.

⁵ Tanrı bir bulutla açığa çıktı ve orada onunla durdu. [Tanrı] "Aşem" İsmi ile seslendi.

⁶ Tanrı [Moşe'nin] önünden geçti ve ilan etti: "Aşem; Aşem; Tanrı, Merhametli ve Lütufkar, Öfkisini Geciktiren, Şefkat ve Doğrulukta Bol;

⁷ Şefkati binlerce [nesil] için Muhafaza Eden; Günahı, İsyanı ve Hatayı Bağışlayan ve Temizleyen. [Fakat Tanrı, Teşuva yapmayanları] Temizlemez; babaların günahlarını, çocuklar ve torunlar, üçüncü ve dördüncü [nesiller] için hatırd tutar".

⁸ Moşe aceleyle başını eğip yere kapanmıştı.

ט וַיֹּאמֶר אִם־נָא

9

מִצָּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי יִלְד־נָא אֲדֹנָי בְּקִרְבָּנוּ כִּי
עִם־קִשָּׁה־עֲרֶךְ הוּא וְסִלַּחַת לַעֲוֹנָנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ:

י וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָנֹכִי כֹרֶת בְּרִית נֶגֶד כָּל־עַמְּךָ אֲעֲשֶׂה

10

נִפְלְאוֹת אֲשֶׁר לֹא־נִבְרָאוּ בְּכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הַגּוֹיִם וְרָאָה
כָּל־הָעָם אֲשֶׁר־אֵתָהּ בְּקִרְבּוֹ אֶת־מַעֲשֶׂה יְהוָה כִּי־נִזְרָא הוּא

אֲשֶׁר אָנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ:

⁹ “Lütfen” dedi. “Eğer Gözün’de beğeni bulduysam, Efendim; lütfen Efendim aramızda gitsin. Bu dik kafalı bir halksa [bile], günahlarımızı ve hatalarımızı affet; bizi Kendine ait kıl!”.

¹⁰ [Tanrı] “İşte! Bir antlaşma mühürlüyorum:” dedi. “Dünyanın hiçbir yerinde, ulusların hiçbirisi için [hiçbir zaman] var edilmemiş ayrıcalıkları senin tüm halkın için yapacağım. Ve arasında bulunduğun bu halkın tümü, senin uğruna yapmakta olduğum, Tanrı’nın İcraatı’nı – ki [son derece] heybetlidir – görecek!”

1 א וַיְהִי־הוּא פָקַד אֶת־שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמַר וַיַּעַשׂ יְהוָה לְשָׂרָה
 2 כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר: ב וּתְהִי־וּתִלְדַּד שָׂרָה לְאַבְרָהָם בֶּן לְזִקְנָיו לְמוֹעֵד
 3 אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֹתוֹ אֱלֹהִים: ג וַיִּקְרָא אַבְרָהָם אֶת־שְׁם־בְּנוֹ
 4 הַנּוֹלָד־לּוֹ אֲשֶׁר־יִלְדָה־לּוֹ שָׂרָה יִצְחָק: ד וַיִּמַּל אַבְרָהָם
 5 אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן־שְׁמֹנֶת יָמִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים:
 6 חַמִּישִׁי ה וַאֲבְרָהָם בֶּן־מֵאָה שָׁנָה בַּהֲוֵלֵד לוֹ אֶת יִצְחָק בְּנוֹ:
 7 ו וּתְאָמַר שָׂרָה צִחָק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים כָּל־הַשְׁמֵעַ יִצְחָק־לִי:
 8 ז וּתְאָמַר מִי מָלִי לְאַבְרָהָם הִינִיקָה בָנִים שָׂרָה כִּי־יִלְדָתִי בֶן
 9 לְזִקְנָיו: ח וַיִּגְדַּל הַיֵּלֶד וַיִּגְמַל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתָּה גָדוֹל
 10 בַּיּוֹם הַגָּמַל אֶת־יִצְחָק: ט וּתְרָא שָׂרָה אֶת־בֶּן־הַגֵּר הַמִּצְרִית
 11 אֲשֶׁר־יִלְדָה לְאַבְרָהָם מִצְחָק: י וּתְאָמַר לְאַבְרָהָם גֵּרֶשׁ הָאִמָּה
 12 הַזֹּאת וְאֶת־בְּנָהּ כִּי לֹא יִירָשׁ בֶּן־הָאִמָּה הַזֹּאת עַם־בְּנֵי
 13 עַם־יִצְחָק: יא וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינָי אַבְרָהָם עַל אֹדֶת בְּנוֹ:
 14 יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם אֶל־יֵרֶע בְּעֵינֶיךָ עַל־הַנָּעַר
 15 וְעַל־אִמָּתּוֹ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלָיךָ שָׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ כִּי
 16 בִּיצְחָק יִקְרָא לָהּ זָרַע: יג וְגַם אֶת־בֶּן־הָאִמָּה לְגֹנִי אֲשִׁימָנו
 17 כִּי זָרַעָהּ הוּא: יד וַיִּשְׁכֶּם אַבְרָהָם | בְּבֶקֶר וַיִּקְחֵלֶחֱם וַחֲמַת
 18 מַיִם וַיִּתֵּן אֶל־הַגֵּר שָׁם עַל־שֹׁכְמָה וְאֶת־הַיֵּלֶד וַיִּשְׁלַחַהּ וַתֵּלֶךְ
 19 וַתִּתַּע בְּמִדְבָּר בְּאֶר שָׁבַע: טו וַיָּכֻלוּ הַמַּיִם מִן־הַחֲמָת וַתִּשְׁלַךְ
 20 אֶת־הַיֵּלֶד תַּחַת אֶחָד הַשִּׁיחִם: טז וַתֵּלֶךְ וַתִּשָּׁב לָהּ מִנֶּגֶד
 21 הַרְחֵק כַּמֶּטֶחַי קִשְׁת כִּי אָמְרָה אֶל־אַרְאָה בְּמוֹת הַיֵּלֶד
 22 וַתִּשָּׁב מִנֶּגֶד וַתִּשָּׂא אֶת־קֹלָהּ וַתִּבְכֶּה: יז וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים
 23 אֶת־קוֹל הַנָּעַר וַיִּקְרָא מִלֵּאךְ אֱלֹהִים | אֶל־הַגֵּר מִן־הַשָּׁמַיִם
 24 וַיֹּאמֶר לָהּ מַה־לָּךְ הַגֵּר אֶל־תִּירָאִי כִּי־שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל־קוֹל
 25 הַנָּעַר בַּאֲשֶׁר הוּא־שָׁם:

Roş Aşana'nın İlk Günü

Roş Aşana'nın ilk günü iki Sefer-Tora çıkarılır.

İlk Sefer-Tora'dan aşağıdaki kısım okunur.

Eğer Şabat ise yedi kişi kaldırılır.

Şabat değilse beş kişi kaldırılır.

Bereşit 21:1-34

21

¹ Tanrı, söylediği üzere, Sara'yı hatırında tuttu ve Tanrı Sara için [Avraam'a] vermiş olduğu sözü yerine getirdi.

² Sara hamile kalıp, tam olarak Tanrı'nın belirtmiş olduğu vakitte, ileri yaşına [ulaşmış olan] Avraam'a bir oğul doğurdu.

³ Avraam, kendisine doğan – kendisine Sara'nın doğurduğu – oğluna Yitshak adını verdi.

⁴ Avraam, oğlu Yitshak'ı, Tanrı'nın kendisine emretmiş olduğu üzere sekiz günlükken sünnet etti.

⁵ Avraam, oğlu Yitshak doğduğunda 100 yaşındaydı.

⁶ Sara "Tanrı bana neşe bahsetti" dedi. "Bunu duyan herkes benim için sevinecek".

⁷ "Kim Avraam'a 'Sara çocuklar emzirecek' derdi?" dedi. "Ama işte – ona ileri yaşında bir oğul doğurdum!".

⁸ Çocuk büyüdü ve sütten kesildi. Avraam, Yitshak'ın sütten kesildiği gün büyük bir şölen verdi.

⁹ Sara, Mısır'lı Agar'ın, Avraam'a doğurmuş olduğu oğlunun oynadığını gördü.

¹⁰ Avraam'a "Bu cariyeyi, oğluyla birlikte kov" dedi. "Bu cariyenin oğlu, mirası oğlumla – Yitshak'la – paylaşmayacak!"

¹¹ Bu durum Avraam'ı çok dertlendirdi; çünkü oğluyla ilgiliydi.

¹² Tanrı Avraam'a "Oğlun ve cariyen sebebiyle dertlenme" dedi. "Sara sana ne derse onu dinle. Zira soyun, Yitshak yoluyla devam edecektir.

¹³ Ama cariyenin oğlunu da bir ulus haline getireceğim; çünkü o senin çocuğundur".

¹⁴ Avraam sabah erken kalktı. Ekmek ve bir tulum su aldı ve Agar'a vererek onun omzuna yerleştirdi. Çocuğu ile birlikte onu gönderdi. [Agar] Gitti ve Beer Şeva Çölü'nde amaçsızca dolaştı.

¹⁵ Tulumdaki su tükenince, çocuğu bir çalılığın altına yerleştirdi.

¹⁶ Gitti ve bir ok atımı uzaklıkta ona dönük olarak oturdu. "Çocuğun ölümünü görmeyeyim" dedi; ona dönük olarak oturdu ve yüksek sesle ağladı.

¹⁷ Tanrı çocuğun ağlamasını duydu. Tanrı'nın meleği göklerden Agar'a seslendi ve "Neyin var Agar?" dedi. "Korkma. Çünkü Tanrı, çocuğun sesini, bulunduğu duruma göre duydu.

- 18 יְהוָה קוֹמִי שְׂאֵי אֶת־הַנֶּזֶר וְהַחֲזִיקִי
- 19 אֶת־יָדְךָ בּוֹ כִּי־לִגְוִי גָדוֹל אֲשִׁימֶנּוּ: יט וַיִּפְקַח אֱלֹהִים
- אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרָא בְּאֵר מַיִם וַתֵּלֶךְ וַתַּמְלֵא אֶת־הַחֲמַת מַיִם
- 20 וַתִּשָּׂק אֶת־הַנֶּזֶר: כ וַיְהִי אֱלֹהִים אֶת־הַנֶּזֶר וַיִּגְדֵּל וַיֵּשֶׁב
- 21 בַּמִּדְבָּר וַיְהִי רִבְּה קִשָּׁת: כא וַיֵּשֶׁב בַּמִּדְבָּר פֶּאֶרֶן וַתִּקַּח־לָן
- 22 אִמּוֹ אִשָּׁה מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: פ שְׂשִׁי כב וַיְהִי בַעֲתָה הָהוּא
- וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכָל שׂוֹר־צָבָאוּ אֶל־אַבְרָהָם לֵאמֹר אֱלֹהִים
- 23 עִמָּךְ בְּכָל אֲשֶׁר־אַתָּה עֹשֶׂה: כג וַעֲתָה הִשְׁבָּעָה לִּי בְּאֱלֹהִים
- הֲנִי אִם־תִּשְׁקָךְ לִי וּלְנִינִי וּלְנָכְדִי כַחֲסֹד אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי עִמָּךְ
- 24 תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעַם־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־גֵּרְתָּה בָּהּ: כד וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם
- 25 אֲנֹכִי אֲשָׁבֵעַ: כה וַהֲוֹכַח אַבְרָהָם אֶת־אֲבִימֶלֶךְ עַל־אֲדוּת בְּאֵר
- 26 הַמַּיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ עִבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ: כו וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ לֹא
- יָדַעְתִּי מִי עָשָׂה אֶת־הַדְּבָר הַזֶּה וְגַם־אַתָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי וְגַם
- 27 אֲנֹכִי לֹא שָׁמַעְתִּי בְּלַתִּי הַיּוֹם: כז וַיִּקַּח אַבְרָהָם צֹאן וּבָקָר
- 28 וַיָּתֵן לְאֲבִימֶלֶךְ וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית: כח וַיָּצַב אַבְרָהָם
- 29 אֶת־שִׁבְעַת כִּבְשֹׁת הַצֹּאן לְבְדָהּ: כט וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ
- אֶל־אַבְרָהָם מָה הֲנִי שֹׁבֵעַ כִּבְשֹׁת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִצַּבְתָּ
- 30 לְבְדָנָה: ד וַיֹּאמֶר כִּי אֶת־שִׁבְעַת כִּבְשֹׁת תִּקַּח מִיָּדִי בַעֲבוּר
- 31 תְּהִי־לִי לְעֹדָה כִּי חֲפָרְתִּי אֶת־הַבְּאֵר הַזֹּאת: דא עַל־כֵּן
- קָרָא לַמָּקוֹם הַהוּא בְּאֵר שֹׁבֵעַ כִּי שֵׁם נִשְׁבָּעוּ שְׁנֵיהֶם:
- 32 דב וַיִּכְרְתוּ בְרִית בֵּבְאֵר שֹׁבֵעַ וַיָּקִים אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכָל שׂוֹר־צָבָאוּ
- 33 וַיָּשֻׁבוּ אֶל־אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים: דג וַיֵּטַע אִשָּׁל בֵּבְאֵר שֹׁבֵעַ
- 34 וַיִּקְרָא־שֵׁם בְּשֵׁם יְהוָה אֵל עוֹלָם: דד וַיָּגֵר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ
- פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים: פ

¹⁸ Git ve çocuğu kaldır. Onu elinle tut; çünkü onu büyük bir ulus haline getireceğim”.

¹⁹ Tanrı [Agar'ın] gözlerini açtı ve [Agar] bir su kuyusu gördü. Gidip tulumu suyla doldurdu ve çocuğa içirdi.

²⁰ Tanrı çocuğun yanındaydı. [Çocuk] Büyüdü, çölde oturdu ve usta bir okçu oldu.

²¹ Paran Çölü'nde yerleşti ve annesi ona Mısır'dan bir eş aldı.

²² O sıralarda, Avimeleh ve başkomutanı Fikol, Avraam'a “Yaptığın her şeyde Tanrı seninle” dedi.

²³ “Şimdi; bana burada, ne bana, ne çocuklarıma, ne de torunlarıma gayridürüst davranmayacağına dair, Tanrı adına yemin et. Sana göstermiş olduğum iyiliğin aynısını, sen de, hem bana, hem de konuk olarak yaşadığın ülkeye göster”.

²⁴ Avraam “Yemin edeceğim” dedi.

²⁵ Avraam [sonra] Avimeleh'in hizmetkarlarının zorla aldıkları kuyularla ilgili olarak Avimeleh'le sözlü tartışmaya girdi.

²⁶ Avimeleh “Böyle bir şeyi kimin yaptığını bilmiyorum” dedi. “Ne sen bana söyledin, ne de bugüne kadar ben duydum”.

²⁷ Avraam davar ve sığır alıp Avimeleh'e verdi ve ikisi bir antlaşma yaptılar.

²⁸ Avraam [sonra] davardan yedi koyun ayırdı.

²⁹ Avimeleh Avraam'a, “Ayırdığın bu yedi koyun[un anlamı] nedir?” diye sordu.

³⁰ [Avraam] “Bu kuyuyu benim kazdığıma dair bir kanıt olması için bu yedi koyunu elimden alacaksın” diye cevapladı.

³¹ Bu yerin adı bu sebeple Beer-Şeva konuldu; çünkü ikisi burada ant içmişlerdi.

³² [Böylece] Beer-Şeva'da antlaşma yaptılar. Avimeleh, başkomutanı Fikol ile birlikte kalktı ve Pelişti ülkesine geri döndüler.

³³ Avraam Beer-Şeva'da bir ilgin ağacı dikti ve orada Evrenin Efendisi Tanrı'yı İsmi'yle çağırdı.

³⁴ Avraam uzun bir süre Pelişti ülkesinde yaşadı.

1 א ובחדש השביעי באחד לחדש מקרא-קדש יהיה לכם
2 כל-מלאכת עבודה לא תעשו יום תרועה יהיה לכם: ג ועשיתם
עלה לריח ניחח ליהוה פר בין-בקר אחד איל אחד כבשים
3 בני-שנה שבעה תמימים: ג ומנחתם סלת בלולה בשמן שלשה
4 עשרנים לפר שני עשרנים לאיל: ד ועשרון אחד לכבש האחד
5 לשבעת הכבשים: ה ושעיר-עזים אחד חטאת לכפר עליכם:
6 ו מלבד עלת החדש ומנחתה ועלת התמיד ומנחתה ונסכיהם
כמשפטם לריח ניחח אשה ליהוה: ס

Burada Hatsi-Kadiş söylenir.

İkinci Sefer-Tora açılır ve Maftir olarak aşağıdaki kısım okunur.

Bamidbar 29:1-6

29

¹ “Yedinci ayda, ayın biri sizin için kutsal bir bayram olacaktır, hiçbir bayağı *melaha* yapmayın. [Bu,] Sizin için kesik *Şofar* sesi [çalma] günü olacaktır.

² “Tanrı Adına, memnuniyetle kabul edilecek şekilde *Ola-korbanı* yapacaksınız: Bir genç boğa, bir koç, birer yaşında yedi [erkek] kuzu – [hepsi] kusursuz.

³ [Bunların] *Minhaları*, yağla yoğrulmuş en iyi undur – boğa için 3/10 [efa], koç için 2/10 [efa] ⁴ ve yedi kuzu için, kuzu başına 1/10 [efa un kullanılacaktır].

⁵ “Ayrıca sizin için onarım sağlamak üzere *Hatat-korbanı* [olarak] bir teke [getireceksiniz].

⁶ “[Tüm bunlar, Roş-]Hodeş’e ait *Ola-korbanı* ile *Minhasından* ayrı ve daimi *Ola-korbanı* ile *Minhasından* ayrı olarak, kurallarına göre *Nesehleriyle* birlikte, Tanrı Adına, memnuniyetle kabul edilecek bir yakılan-*korban* [şeklinde gerçekleştirilecektir].

Burada tekrar Hatsi-Kadiş söylenir.

1 שביעי א ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה
 2 את־אברהם ויאמר אליו אברהם ויאמר הנני: ב ויאמר
 קח־נָא את־בְּנֶךָ את־יְחִידֶךָ אֲשֶׁר־אֲהַבְתָּ אֶת־יִצְחָק וְלֶךְ־לְךָ
 אֶל־אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר
 3 אָמַר אֵלֶיךָ: ג וישכם אברהם בבקר ויחבש את־חמורו ויקח
 אֶת־שְׁנֵי נַעֲרָיו אֹתוֹ וְאֵת יִצְחָק בֶּן־וְיִבְקַעַל עֶצִי עֹלָה ויִקֶּם
 4 וילך אל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר־לֹן הָאֱלֹהִים: ד ביום השלישי
 5 וישא אברהם את־עֵינָיו וירא את־הַמָּקוֹם מֵרְחֹק: ה ויאמר
 אברהם אל־נַעֲרָיו שְׁבוּ־לָכֶם פֹּה עִם־הַחֲמֹר וְאֲנִי וְהַנֶּזֶר
 6 נִלְכָּה עַד־כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנִשְׁוֹבָה אֵלֵיכֶם: ו ויקח אברהם
 אֶת־עֶצִי הָעֹלָה וישם עַל־יִצְחָק בֶּנוֹ ויקח בִּידוֹ אֶת־הָאֵשׁ
 7 וְאֶת־הַמֶּאֱכָלֶת וילכו שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: ז ויאמר יִצְחָק
 אֶל־אֲבִירָהּ אָבִיו ויאמר אָבִי ויאמר הֲנִי בְנִי ויאמר הִנֵּה
 8 הָאֵשׁ וְהַעֲצִים וְאִיָּה הִשָּׂה לְעֹלָה: ח ויאמר אברהם אֱלֹהִים
 9 יִרְאֶה־לֹן הִשָּׂה לְעֹלָה בְנִי וילכו שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: ט ויבאו
 אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר־לֹן הָאֱלֹהִים ויבן שָׁם אֲבִירָהּ
 אֶת־הַמִּזְבֵּחַ ויערך אֶת־הָעֵצִים ויעקד אֶת־יִצְחָק בֶּנוֹ וישם
 10 אֹתוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לָעֵצִים: י וישלח אברהם אֶת־יְדוֹ
 11 ויקח אֶת־הַמֶּאֱכָלֶת לִשְׁחֹט אֶת־בְּנוֹ: יא ויקרא אֵלָיו מִלֶּאךָ
 יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם ויאמר אברהם: | אברהם ויאמר הֲנִי:
 12 יב ויאמר אֶל־תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנֶּזֶר וְאֶל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי
 | עֲתָה יָדַעְתִּי כִּי־יִרְאֶה אֱלֹהִים אֹתָהּ וְלֹא חֲשַׁכְתָּ אֶת־בְּנֶךָ
 אֶת־יְחִידֶךָ מִמֶּנִּי:

Roş Aşana'nın İkinci Günü

Roş Aşana'nın ikinci günü iki Sefer-Tora çıkarılır.
İlk Sefer-Tora'dan aşağıdaki kısım okunur ve beş kişi kaldırılır.

Bereşit 22:1-24

22

¹ Bu olaylardan sonra Tanrı Avraam'ı sınadı.

Ona "Avraam!" dedi.

"Efendim"

² "Oğlunu, tek sevdiğini – Yitshak'ı – al ve Moriya bölgesine git. Onu Bana, [oradaki] dağlardan sana söyleyeceğim birinin üzerinde, tamamen yakılan *korban* olarak getir".

³ Avraam sabah erken kalktı ve eşeğini eyerledi. Yanına iki genç adamını ve oğlu Yitshak'ı aldı. *Korbana* uygun olarak odunları yardı ve kalkıp Tanrı'nın kendisine söylemiş olduğu yere doğru yola çıktı.

⁴ Üçüncü günde Avraam gözlerini kaldırdı ve söz konusu yeri uzaktan gördü.

⁵ Avraam, iki gence "Siz burada eşekle kalın" dedi. "Ben ve genç [Yitshak] ise oraya kadar gidecek, tapınıp size döneceğiz".

⁶ Avraam *korban* odunlarını aldı ve oğlu Yitshak'ın [omuzlarının] üstüne yerleştirdi. Kendisi ise ateşi ve bıçağı aldı; ikisi birlikte gittiler.

⁷ Yitshak, babası Avraam'a sordu:

"Baba"

"Efendim oğlum"

"Ateş ve odunlar burada. Peki *korbanlık* kuzu nerede?"

⁸ Avraam "Kendisi'ne *korbanlık* kuzuyu Tanrı sağlayacaktır, oğlum" dedi. İkisi birlikte devam ettiler.

⁹ Tanrı'nın kendisine söylemiş olduğu yere geldiklerinde, Avraam *mizbeahı* inşa etti ve odunları düzenledi. Oğlu Yitshak'ı bağladı ve onu, odunların üzerine gelecek şekilde *mizbeahın* üstüne yerleştirdi.

¹⁰ Avraam elini uzattı ve oğlunu boğazlamak üzere bıçağı aldı.

¹¹ Tanrı'nın meleği ona göklerden seslendi:

"Avraam! Avraam!"

"Efendim"

¹² "Gence zarar verme. Ona hiçbir şey yapma. Çünkü şimdi, senin Tanrı'dan korkan biri olduğumu biliyorum. Zira biricik oğlunu Ben'den esirgemedin".

- 13 יג וַיֵּשֶׂא אַבְרָהָם אֶת-עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה-אֵיל
 אֲחֵר נֹאֲחֵז בְּסִבָּךְ בְּקֶרְנָיו וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת-הָאֵיל
 14 וַיַּעֲלֵהוּ לְעֵלָה תַּחַת בְּנוֹ: יד וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם-הַמָּקוֹם הַהוּא
 15 יְהוֹנָה | יִרְאָה אֲשֶׁר יֹאמַר הַיּוֹם בְּהָר יְהוֹנָה יִרְאָה: טו וַיִּקְרָא
 16 מִלֶּאךָ יְהוֹנָה אֶל-אַבְרָהָם שְׁנִית מִן-הַשָּׁמַיִם: טז וַיֹּאמֶר בִּי
 נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם-יְהוֹנָה כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא
 17 חֲשַׁכְתָּ אֶת-בְּנֶךָ אֶת-יְחִידֶךָ: יז כִּי-בִרְךָ אֲבָרְכְךָ וְהִרְבֵּה
 אֲרִבֶּה אֶת-זֶרְעֶךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָחוֹל אֲשֶׁר עַל-שִׁפְתַי הַיָּם
 18 וַיִּרְשׁ זֶרְעֶךָ אֶת שְׂעֵר אֲבִיּוֹ: יח וְהִתְבָּרְכוּ בְּזֶרְעֶךָ כָּל גּוֹיֵי
 19 הָאָרֶץ עֲלֵיב אֲשֶׁר שָׁמַעַתָּ בְּקִלִּי: יט וַיָּשָׁב אַבְרָהָם אֶל-נַעֲרָיו
 וַיִּקְמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל-בְּאֵר שֶׁבַע וַיָּשָׁב אַבְרָהָם בְּבֹאֵר שֶׁבַע:
 20 מִפְּטִיר כ וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּגֶד לְאַבְרָהָם
 לֵאמֹר הִנֵּה יִלְדָה מִלְכָּה גַם-הוּא בָנִים לְנַחֲוֹר אַחִי:
 21 כא אֶת-עֹוֶן בְּכֹרוֹ וְאֶת-בְּנוֹ אַחִיו וְאֶת-קִמּוּאֵל אָבִי אָדָם:
 22 כב וְאֶת-כְּשֵׁד וְאֶת-חִזּוֹ וְאֶת-פִּלְדָּשׁ וְאֶת-יִדְלָף וְאֶת בְּתוּאֵל:
 23 כג וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת-רַבֶּקָּה שְׁמִנָּה אֵלֶּה יִלְדָה מִלְכָּה לְנַחֲוֹר
 24 אַחֵי אַבְרָהָם: כד וּפִילְגֶשׁוּ וּשְׁמִנָּה רְאוּמָה וְתִלְד גַם-הוּא
 אֶת-טִבְחָ וְאֶת-גַּחַם וְאֶת-תַּחֲשׁ וְאֶת-מַעֲכָה: פ פ פ

¹³ Avraam sonra gözünü kaldırdı ve boynuzlarından çalılıklara takılmış bir koç gördü. Avraam gitti, koçu aldı ve oğlunun yerine tamamen-yakılan-*korban* olarak onu sundu.

¹⁴ Avraam o yerin adını A-do-nay Yire koydu. [Nitekim] Bugün de, “Tanrı dağda görünecek” denir.

¹⁵ Tanrı'nın meleği göklerden Avraam'a ikinci kez seslendi

¹⁶ ve [şöyle] dedi: “Kendi Adım'a yemin ediyorum’ diyor Tanrı; ‘bu şekilde davrandığın ve biricik oğlunu esirgemediğin için,

¹⁷ seni kesinlikle mübarek kılacağım ve soyunu, göklerdeki yıldızlar ve deniz kıyısındaki kum gibi fazlasıyla çoğaltacağım. Soyun, düşmanlarının kapısını miras edinecek.

¹⁸ Dünyanın tüm milletleri senin soyun sayesinde mübarek kılınacaklar – [hepsi] sırf Sesim’e itaat ettiğin için [olacak]!’ ”

¹⁹ Avraam gençlerine döndü ve kalkıp birlikte Beer-Şeva’ya gittiler. Avraam Beer-Şeva’da kaldı.

²⁰ Bu olayların ardından Avraam’a şu mesaj geldi: “Milka da, kardeşin Nahor’a oğullar doğurdu:

²¹ Behor oğlu Uts’u, kardeşi Buz’u, Aram’ın babası Kemuel’i,

²² Kesed’i, Hazo’yu, Pildas’ı, Yidlaf’ı ve Betuel’i.

²³ Betuel’in bir kızı oldu – Rivka”. Bu sekizini Milka, Avraam’ın kardeşi Nahor’a doğurdu.

²⁴ [Nahor’un] Odalığının adı Reuma’ydi. O da, Tevah’ı, Gaham’ı, Tahaş’ı ve Maaha’yı doğurdu.

- 1 א ובחדש השביעי באחד לחדש מקרא-קדש יהיה לכם
2 כל-מלאכת עבודה לא תעשו יום תרועה יהיה לכם: ב ועשיתם
עלה לריח ניחח ליהוה פר בין-בקר אחד איל אחד כבשים
3 בני-שנה שבעה תמימים: ג ומנחתם סלת בלולה בשמן שלשה
4 עשרונים לפר שני עשרונים לאיל: ד ועשרון אחד לכבש האחד
5 לשבעת הכבשים: ה ושעיר-עזים אחד חטאת לכפר עליכם:
6 ו מלבד עלת החדש ומנחתה ועלת התמיד ומנחתה ונספיהם
כמשפטם לריח ניחח אשה ליהוה: ס

Burada Hatsi-Kadiş söylenir.

İkinci Sefer-Tora açılır ve Maftir olarak aşağıdaki kısım okunur.

Bamidbar 29:1-6

29

¹ “Yedinci ayda, ayın biri sizin için kutsal bir bayram olacaktır, hiçbir bayağı *melaha* yapmaym. [Bu,] Sizin için kesik *Şofar* sesi [çalma] günü olacaktır.

² “Tanrı Adına, memnuniyetle kabul edilecek şekilde *Ola-korbanı* yapacaksınız: Bir genç boğa, bir koç, birer yaşında yedi [erkek] kuzu – [hepsi] kusursuz.

³ [Bunların] *Minhaları*, yağla yoğrulmuş en iyi undur – boğa için 3/10 [*efa*], koç için 2/10 [*efa*] ⁴ ve yedi kuzu için, kuzu başına 1/10 [*efa* un kullanılacaktır].

⁵ “Ayrıca sizin için onarım sağlamak üzere *Hatat-korbanı* [olarak] bir teke [getireceksiniz].

⁶ “[Tüm bunlar, *Roş-*] *Hodeş*’e ait *Ola-korbanı* ile *Minhasından* ayrı ve daimi *Ola-korbanı* ile *Minhasından* ayrı olarak, kurallarına göre *Nesehleriyle* birlikte, Tanrı Adına, memnuniyetle kabul edilecek bir yakılan-*korban* [şeklinde gerçekleştirilecektir].

Burada tekrar Hatsi-Kadiş söylenir.

1 פרשת אחרי מות א וידבר יהוה אל-משה אחרי מות שני בני
 2 אהרן בקרבתם לפני-יהוה וימתו: ב ויאמר יהוה אל-משה דבר
 אל-אהרן אחיך ואל-יבא בכל-על אל-הקדש מבית לפרכת
 אל-פני הכפרת אשר על-הארן ולא ימות כי בעזון אראה
 3 על-הכפרת: ג בזאת יבא אהרן אל-הקדש בפר בן-בקר לחטאת
 4 ואיל לעלה: ד כתנת-בד קדש ילבש ומכנסי-בד יהיו על-בשרו
 ובאבנט בד יחגור ובמצנפת בד יצנף בגדי-קדש הם ורחץ במים
 5 את-בשרו ולבשם: ה ומאת עדת בני ישראל יקח שני-שעירי
 6 עזים לחטאת ואיל אחד לעלה: ו והקריב אהרן את-פר החטאת
 7 אשר-לו וכפר בעדו ובעד ביתו: ז ולקח את-שני השעירים
 8 והעמיד אתם לפני יהוה פתח אהל מועד: ח ונתן אהרן על-שני
 9 השעירים גרלות גורל אחד ליהוה וגורל אחד לעזאזל: ט והקריב
 אהרן את-השעיר אשר עלה עליו הגורל ליהוה ועשהו חטאת:
 10 והשעיר אשר עלה עליו הגורל לעזאזל יעמד-חי לפני יהוה
 11 לכפר עליו לשלח אתו לעזאזל המדברה: יא והקריב אהרן
 את-פר החטאת אשר-לו וכפר בעדו ובעד ביתו ושחט את-פר
 12 החטאת אשר-לו: יב ולקח מל-א-המחתה גחלי-אש מעל המזבח
 מלפני יהוה ומלא חפזיו קטרת סמים דקה והביא מבית
 13 לפרכת: יג ונתן את-הקטרת על-האש לפני יהוה וכסה | ענן
 14 הקטרת את-הכפרת אשר על-העדות ולא ימות: יד ולקח מדם
 הפר והזה באצבעו על-פני הכפרת קדמה ולפני הכפרת יזה
 15 שבע-פעמים מן-הדם באצבעו: טו ושחט את-שעיר החטאת אשר
 לעם והביא את-דמו אל-מבית לפרכת ועשה את-דמו כאשר
 עשה לדם הפר והזה אתו על-הכפרת ולפני הכפרת:

Yom Kipur – Şahrit

*Yom Kipur'da iki Sefer-Tora çıkarılır.
İlk Sefer-Tora'dan aşağıdaki kısım okunur.
Eğer Şabat ise yedi kişi kaldırılır.
Şabat değilse beş kişi kaldırılır.*

Vayikra 16:1-34

16

¹ Aaron'un, Tanrı'nın Huzuru'na yaklaştıklarında ölen iki oğlunun ölümünden [hemen] sonra, Tanrı, Moşe'ye konuştu.

² Tanrı, Moşe'ye "Ağabeyin Aaron'a konuş" dedi. "Ayıracın iç kısmındaki [en] Kutsal'a, sandığın üzerindeki kapağın önüne her vakit gelmesin – ki ölmesin; çünkü kapağın üzerinde [sürekli olarak] bir bulutla belirginim.

³ "Aaron, [bu iç] Kutsal'a şu koşullarda girecektir: *Hatat-korbanı* olarak genç bir boğa ve *Ola-korbanı* olarak bir koçla birlikte [gelir].

⁴ Ketenden bir kutsiyet entarisi giymeli, bedeninin üzerinde keten bir don olmalıdır. [Beline] Keten bir kuşak sarmalı, [başına] keten bir sarık dolamalıdır. Bunlar kutsiyet giysileridir; [bu yüzden] onları bedenini *mikveye* daldırdıktan sonra giyer.

⁵ "Bene-Yisrael toplumundan da [potansiyel bir] *Hatat-korbanı* olarak iki teke ve *Ola-korbanı* olarak bir koç alır.

⁶ "[Başlangıç olarak] Aaron kendine ait *Hatat-boğasını* yaklaştırıp kendisi ve [yakın] ailesi için onarım sağlar.

⁷ "İki tekeyi alır ve onları Tanrı'nın Huzuru'nda, Buluşma Çadırı'nın kapısı civarında tutar.

⁸ Aaron, bu iki teke için [bir sandığa] iki tane tombala taşı yerleştirir – bir tombala taşı 'Aşem Adına', diğer tombala taşı da 'Azazel'e' [ibaresini taşıyacaktır].

⁹ "Aaron, [kurada] 'Aşem Adına' [ibareli] tombala taşının çıktığı tekeyi yaklaştırır ve onu *Hatat-korbanı* olarak belirler.

¹⁰ [Kurada] 'Azazel'e' [ibareli] tombala taşının çıktığı teke ise, [daha sonra] üzerinde onarım sağlanıp *Azazel'e* [doğru] çöle gönderilmek üzere, [şimdilik] canlı [halde] Tanrı'nın Huzuru'nda tutulacaktır.

¹¹ "Aaron kendine ait *Hatat-boğasını* yaklaştırır, kendisi ve [geniş] ailesi için onarım sağlar. [Ardından] Kendine ait *Hatat-boğasını* keser.

¹² "Mizbeah'ın üzerinden, Tanrı'nın Huzuru'ndan, bir kürek dolusu yanan kor ile, iki avuç dolusu [iyice] inceltilmiş rayiha tütsüsü alır ve [her ikisini] ayıracın iç yanına getirir.

¹³ Tanrı'nın Huzuru'nda [olduğu sırada] tütsüyü ateşin üzerine yerleştirir; [böylece] tütsünün dumanı, Tanıklık [Levhaları'nın] üzerindeki kapağı örtecek ve [bu sayede] ölmeyecektir.

¹⁴ "Boğanın kanından [bir miktar] alıp, [işaret] parmağıyla kapağın doğudaki yüzüne doğru [bir kez] serper. [Ardından] Kandan [bir miktarı, işaret] parmağıyla, kapağın önüne doğru yedi kez serper.

¹⁵ "Halka ait *Hatat-tekesini* keser ve kanını ayıracın iç kısmına getirerek, kanıyla, boğanın kanına yaptığı şekilde yaparak, onu kapağın [hizasının] üzerine ve kapağın önüne doğru serper.

טז וכפר

16

על-הקֹדֶשׁ מִטְמֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפְשְׁעֵיהֶם לְכָל-חַטָּאתָם וְכִן
 17 יַעֲשֶׂה לְאַהֲל מוֹעֵד הַשָּׁכֵן אֹתָם בַּתּוֹךְ טְמֵאתָם: יי וְכָל-אָדָם
 לֹא-יִהְיֶה | בְּאַהֲל מוֹעֵד בָּבֹאוּ לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ עַד-צֵאתוֹ וְכַפֵּר
 18 בַּעֲדוֹ וּבַעֲד בֵּיתוֹ וּבַעֲד כָּל-קֹהֶל יִשְׂרָאֵל: שני יי וַיֵּצֵא
 אֶל-הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לִפְנֵי-יְהוָה וְכַפֵּר עָלָיו וְלָקַח מִדָּם הַפָּר וּמִדָּם
 19 הַשְּׁעִיר וַנָּתַן עַל-קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: יט וְהִזָּה עָלָיו מִן-הַדָּם
 בְּאֶצְבָּעוֹ שֶׁבַע פְּעָמִים וְטָהְרוּ וּקְדָשׁוּ מִטְמֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
 20 וְכָלֵה מִכַּפֵּר אֶת-הַקֹּדֶשׁ וְאֶת-אַהֲל מוֹעֵד וְאֶת-הַמִּזְבֵּחַ וְהַקְרִיב
 21 אֶת-הַשְּׁעִיר הַחִי: כא וְסָמַךְ אֶהָרֹן אֶת-שְׁתֵּי יָדָיו [וַיִּזְיוֹ] עַל-רֹאשׁ
 הַשְּׁעִיר הַחִי וְהִתְוֹדָה עָלָיו אֶת-כָּל-עֲוֹנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 וְאֶת-כָּל-פְּשָׁעֵיהֶם לְכָל-חַטָּאתָם וַנָּתַן אֹתָם עַל-רֹאשׁ הַשְּׁעִיר
 22 וְשָׁלַח בְּיַד-אִישׁ עֹתִי הַמִּדְבָּרָה: כב וְנָשָׂא הַשְּׁעִיר עָלָיו
 23 אֶת-כָּל-עֲוֹנוֹתָם אֶל-אֶרֶץ גְּזֻרָה וְשָׁלַח אֶת-הַשְּׁעִיר בַּמִּדְבָּר: כג וּבָא
 אֶהָרֹן אֶל-אַהֲל מוֹעֵד וּפָשַׁט אֶת-בְּגָדָי הַכֹּד אֲשֶׁר לְבָשׁ בָּבֹאוֹ
 24 אֶל-הַקֹּדֶשׁ וְהִנִּיחָם שָׁם: כד וּרְחֹץ אֶת-בָּשְׂרוֹ בַּמַּיִם בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ
 וּלְבָשׁ אֶת-בְּגָדָיו וַיֵּצֵא וַעֲשֶׂה אֶת-עֹלֹתוֹ וְאֶת-עֹלֹת הָעֹם וְכַפֵּר
 25 בַּעֲדוֹ וּבַעֲד הָעֹם: שלישי שני כשהן מחוברין כה וְאֵת חֶלֶב
 26 הַחֹטָאת יִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ: כז וְהִמְשַׁלַּח אֶת-הַשְּׁעִיר לַעֲזָאוֹל יִכְבֵּס
 27 בְּגָדָיו וּרְחֹץ אֶת-בָּשְׂרוֹ בַּמַּיִם וְאַחֲרֵי-כֵן יָבֹא אֶל-הַמִּחְנָה: כח וְאֵת
 פֶּר הַחֹטָאת וְאֵת | שְׁעִיר הַחֹטָאת אֲשֶׁר הוּבָא אֶת-דָּמָם לְכַפֵּר
 בַּקֹּדֶשׁ יוֹצִיא אֶל-מִחוּץ לַמִּחְנָה וְשָׂרְפוּ בָאֵשׁ אֶת-עֹרֹתָם
 28 וְאֶת-בָּשָׂרָם וְאֶת-פְּרָשָׁם: כה וְהַשְׂרֹף אֹתָם יִכְבֵּס בְּגָדָיו וּרְחֹץ
 29 אֶת-בָּשְׂרוֹ בַּמַּיִם וְאַחֲרֵי-כֵן יָבֹא אֶל-הַמִּחְנָה: כט וְהִיתָה לָכֶם
 לַחֲקֵת עוֹלָם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בַּעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ תַּעֲנֶנּוּ אֶת-נַפְשֵׁיכֶם
 וְכָל-מְלֶאכֶה לֹא תַעֲשׂוּ הָאֲזִכָּח וְהִגֵּר הִגֵּר בְּתוֹכְכֶם:

¹⁶ [Bu şekilde,] Kutsal için, Bene-Yisrael'in *tumaları* ve [buna bağlı] isyanları [da dahil olmak üzere] her türlü hataları için onarım sağlayacaktır.

[Tüm bu serpmeye işlemlerinin] Aynısını, *tumaları* içinde [bile] onlarla barınan Buluşma Çadırı için de yapacaktır.

¹⁷ “[Aaron’un] Kutsal’a girişinden çıkışına kadar, Buluşma Çadırı’nda hiç kimse olmamalıdır. [Bu işlemlerle, Aaron] Kendisi, ailesi ve tüm Yisrael toplumu için onarım sağlayacaktır.

¹⁸ “[Sonra Aaron,] Tanrı’nın Huzuru’ndaki *Mizbeah*’a çıkar ve onun için [şu şekilde] onarım sağlar: Boğanın kanından ve tekenin kanından [biraz] alır ve [bunların karışımını], çevresi boyunca *Mizbeah*’ın köşe çıkıntılarına sürer.

¹⁹ [Sonra, *Mizbeah*’ın] Üzerine kandan [bir miktarı, işaret] parmağıyla yedi kez sererek onu Bene-Yisrael’in *tumalarından* arındırıp kutsar.

²⁰ “[En] Kutsal, Buluşma Çadırı ve [Altın] *Mizbeah* için onarımı tamamladıktan sonra canlı tekeyi yaklaştırır.

²¹ “Aaron iki elini canlı tekenin başına dayar ve Bene-Yisrael’in tüm günahlarını ve tüm isyanları [da dâhil olmak üzere] tüm hatalarını onun üzerinde itiraf ederek, bunları tekenin başına yükler ve [tekeyi, bu amaçla] görevlendirilmiş bir adamla çöle gönderir.

²² Bu teke [onların] tüm günahlarını ıssız bir bölgeye taşıyacaktır. [Bu kişi] Tekeyi çölde [kalacak şekilde] gönderir.

²³ “[Daha ileri bir aşamada] Aaron Buluşma Çadırı’na girecek, [çıkınca,] Kutsal’a gelirken giymiş olduğu keten giysileri çıkarıp orada bırakacaktır.

²⁴ “[Ama önce, beyaz giysileri çıkarır,] Bedenini kutsal bölgede *mikveye* daldırır ve [normal ibadet] giysilerini giyer. Çıkıp kendi *Ola-kurbanını* ve halkın *Ola-kurbanını* gerçekleştirir; [böylece] hem kendisi hem de halk için onarım sağlar.

²⁵ *Hatat-kurbanının* en makbul kısımlarını da *Mizbeah*’ta tütürür.

²⁶ “Tekeyi *Azazel*’e gönderen, giysilerini *mikveye* daldırır; bedenini de *mikveye* daldırdıktan sonra kampa gelebilir.

²⁷ “Kanları Kutsal’da onarım sağlamak üzere [içeri] getirilen *Hatat*-boğası ile *Hatat*-tekesini [birisi] kampın dışına çıkarır. [Bunların] Derilerini, etlerini ve [bağırsaklarındaki yemek] artıklarını ateşte yakarlar.

²⁸ Onları yakan, giysilerini *mikveye* daldırır; bedenini de *mikveye* daldırdıktan sonra kampa gelebilir.

²⁹ “[Tüm bunlar] Sizin için ebedi bir kanun olacaktır. [Her yıl] Yedinci ayda, ayın 10’unda oruç tutmalı, hiçbir *melaha* yapmamalısınız – [bu kanun] hem doğuştan Yahudi hem de arınıza katılan *Ger* [için aynı şekilde geçerlidir].

30 כִּי־בִינֹם
 הִזָּה יִכְפֹּר עָלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכָּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְהוָה
 31 תִּטְהָרוּ: 32 שְׁבֹת שְׁבֹתוֹן הִיא לָכֶם וְעֲנִיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם חֶקֶת
 32 עוֹלָם: 33 וְכִפֹּר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר־יִמָּשַׁח אֹתוֹ וְאֲשֶׁר יִמְלֹא אֶת־יָדוֹ
 33 לְכַהֵן תַּחַת אָבִיו וְלִבֹּשׁ אֶת־בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ: 34 וְכִפֹּר
 אֶת־מִקְדָּשׁ הַקֹּדֶשׁ וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ יִכְפֹּר וְעַל
 34 הַכֹּהֲנִים וְעַל־כָּל־עַם הַקֹּהֵל יִכְפֹּר: 35 וְהִיתָ־זֹאת לָכֶם לְחֻקַּת
 עוֹלָם לְכַפֹּר עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל־חַטֹּאתֶם אַחַת בַּשָּׁנָה וַיַּעַשׂ
 כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: 36

7 ז' וּבַעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ
 הַשְּׁבִיעִי הִזָּה מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעֲנִיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם
 8 כָּל־מְלֹאכָה לֹא תַעֲשׂוּ: 9 וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה לַיהוָה רֵיחַ נִיחֹחַ פֶּרֶךְ
 בֶּן־בָּקָר אֶחָד אֵיל אֶחָד כִּבְשִׁים בְּנֵי־שָׁנָה שְׁבַעַה תְּמִימִם יְחִין
 9 בְּנֵי־שָׁנָה שְׁבַעַה תְּמִימִם יְחִין לָכֶם: 10 וּמִנְחָתָם סֵלֶת בָּלוּלָה בַשֶּׁמֶן
 10 שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לִפְרֹשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לֵאמֹל הָאֶחָד: 11 עֶשְׂרֹן עֶשְׂרֹן
 11 לִכְבֹּשׁ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת הַכִּבְשִׁים: 12 שְׁעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת
 מִלְּבָד חַטָּאת הַכִּפָּרִים וְעֹלֹת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם: 13

³⁰ Zira bu günde [*Koen Gadol*] sizi arındırmak üzere sizin için onarım sağlayacaktır; Tanrı'nın Huzuru'nda tüm hatalarınızdan arınacaksınız.

³¹ Bu sizin için işten tamamen el çekmeyi gerektiren bir *Şabat*'tır; oruç tutmalısınız. [Bu,] Ebedi bir kanun[dur].

³² “[Her nesilde] Atasının yerine *Koen [Gadol]* olmak üzere meshedilen veya yetkili kılınan *Koen* onarım sağlayacaktır. Bu keten giysileri – kutsiyet giysilerini – [sadece o] giyebilir.

³³ *Kodeş Akodaşim*'de onarım sağlayacak, Buluşma Çadırı'nda ve [altın] *Mizbeah*'ta onarım sağlayacak, hem *Koenler* hem de tüm halk topluluğu için onarım sağlayacaktır.

³⁴ “Bu – yılda bir [kez] Bene-Yisrael adına tüm hataları için onarım sağlanması – sizin için ebedi bir kanun olacaktır.”

[Vakti geldiğinde, Aaron tüm bunları] Tanrı'nın Moşe'ye emrettiği şekilde yaptı.

Burada Hatsi-Kadiş söylenir.

İkinci Sefer-Tora açılır ve Maftir olarak aşağıdaki kısım okunur.

Bamidbar 29:7-11

29

⁷ “Bu yedinci ayın onu da sizin için kutsal bir bayram olacaktır. [Bu günde] Oruç tutmalı, hiçbir *melaha* yapmamalısınız.

⁸ “Tanrı Adına, memnuniyetle kabul edilecek şekilde *Ola-korbanı* getireceksiniz: Genç bir boğa, bir koç, birer yaşında yedi [erkek] kuzu – [hepsi] sizin için kusursuz olmalıdır.

⁹ [Bunların] *Minhaları* yağla yoğrulmuş en iyi undur – boğa için 3/10 [*efa*], tek koç için 2/10 [*efa*], ¹⁰ yedi kuzu için, kuzu başına 1/10 [*efa* un kullanılacaktır].

¹¹ “[Ayrıca] *Hatat-korbanı* [olarak] bir teke [getirilmelidir].

“[Tüm bunlar,] Onarımlar [için getirilen] *Hatat-korbanı*ndan ve daimi *Ola-korbanı* ile *Minhası*ndan ayrı olarak [gerçekleştirilecektir] – ve [onların] *Neseheri*.

Burada tekrar Hatsi-Kadiş söylenir.

1-2 א וידבר יהוה אל-משה לאמר: ב דבר אל-בני ישראל ואמרת
 3 אליהם אני יהוה אלהיכם: ג כמעשה ארץ-מצרים אשר
 ישבתם-בה לא תעשו וכמעשה ארץ-כנען אשר אני מביא
 4 אתכם שמה לא תעשו ובחקותיהם לא תלכו: ד את-משפטי
 תעשו ואת-חקתי תשמרו ללכת בהם אני יהוה אלהיכם:
 5 ה ושמרתם את-חקתי ואת-משפטי אשר יעשה אתם האדם וחי
 בהם אני יהוה: ס

6 ואיש איש אל-כל-שאר בשויו לא תקרבו לגלות ערוה אני
 7 יהוה: ס ז ערות אביו וערות אמו לא תגלה אמוך הוא
 8 לא תגלה ערותה: ס ח ערות אשת-אביו לא תגלה ערות
 9 אביו הוא: ס ט ערות אחותך בת-אביו או בת-אמו
 10 מולדת בית או מולדת חוץ לא תגלה ערותן: ס י ערות
 בת-בנו או בת-בתך לא תגלה ערותן כי ערותך הנזה: ס
 11 יא ערות בת-אשת אביו מולדת אביו
 12 אחותך הוא לא תגלה ערותה: ס יב ערות אחות-אביו לא
 13 תגלה שאר אביו הוא: ס יג ערות אחות-אמו לא תגלה
 14 כי-שאר אמו הוא: ס יד ערות אחי-אביו לא תגלה
 15 אל-אשתו לא תקרב דדתך הוא: ס טו ערות פלתך לא
 16 תגלה אשת בנו הוא לא תגלה ערותה: ס טז ערות
 17 אשת-אחיו לא תגלה ערות אחיו הוא: ס יז ערות אשה
 ובתה לא תגלה את-בת-בנה ואת-בת-בתה לא תקח לגלות
 18 ערותה שארה הנזה זמה הוא: יח ואשה אל-אחותה לא תקח
 19 לצרר לגלות ערותה עליה בחייה: יט ואל-אשה בנדת טמאתה
 20 לא תקרב לגלות ערותה: כ ואל-אשת עמיתך לא-תתן שכבתך
 21 לזרע לטמאה-בה: כא ומזרעך לא-תתן להעביר למלך ולא
 תחלל את-שם אלהיך אני יהוה: שביעי רביעי כשהן מחוברין

Yom Kipur – Minha

Yom Kipur Minha duasında bir Sefer-Tora çıkarılır ve üç kişi kaldırılarak aşağıdaki kısım okunur.

Vayikra 18:1-30

18

¹ Tanrı, Moşe'ye konuşarak [şöyle] dedi:

² “Bene-Yisrael’e konuş ve onlara söyle:

“Ben Tanrınız Aşem'im.

³ İçinde yaşamış olduğunuz Mısır Ülkesi'nin usullerini uygulamayın. Sizi getirmekte olduğum Kenaan Ülkesi'nin usullerini de uygulamayın. [Her ikisinin] Geleneklerini takip etmeyin.

⁴ [Aksine; Benim] Kanunlarım'ı uygulayın ve [Benim] Hükümlerim'i gözetin ve onları takip edin; Ben, Tanrınız Aşem'im.

⁵ Hükümlerim'i ve Kanunlarım'ı gözetmelisiniz; zira insan sadece onları uygulaması sayesinde [gerçekten] yaşayabilir – Ben Aşem'im.

⁶ “Hiçbiriniz, cinsel suç işleyecek şekilde yakın bir akrabanıza yaklaşmayın. Ben Aşem'im.

⁷ “Babana ve annene karşı cinsel suç işleme. [Bir kadın] Annense, onunla birlikte olamazsın.

⁸ “Babanın karısıyla birlikte olamazsın; bu, babana karşı bir cinsel suçtur.

⁹ “İster [sadece] babanın kızı, ister [sadece] annenin kızı olsun – meşru ya da gayrimeşru – kız kardeşinle birlikte olamazsın.

¹⁰ “Oğlunun kızı ya da kızının kızıyla birlikte olamazsın; bu, kendine karşı bir cinsel suçtur.

¹¹ “Babanın karısının babandan doğmuş kızıyla birlikte olamazsın. Kız kardeşindir; onunla cinsel suç işlememelisin.

¹² “Halanla birlikte olamazsın; babanın yakınıdır o.

¹³ “Teyzenle birlikte olamazsın; çünkü annenin yakınıdır o.

¹⁴ “Amcana karşı cinsel suç işleme. [Yani] Karısına yaklaşma; yengendir o.

¹⁵ “Gelininle birlikte olamazsın. Oğlunun karısıdır o; onunla cinsel suç işlememelisin.

¹⁶ “Kardeşinin karısıyla birlikte olamazsın; bu, kardeşine karşı cinsel bir suçtur.

¹⁷ “[İkisinden biriyle evliysen] Bir kadın ve kızı ile birlikte olamazsın. [Karının] Oğlunun kızını ya da kızının kızını [kendine eş olarak] alıp cinsel suç işleme. [Bunların hepsi] Yakından ilişkilidirler; [ve böyle bir davranış,] ahlaksızlıktır.

¹⁸ “Bir kadını, onunla birlikte olmak için, [evli olduğun] kız kardeşinin üzerine, [karın] hayatta olduğu sürece [kendine eş olarak] alıp ona rakip etme.

¹⁹ “Bir kadına, *temea* olduğu ayrılık hali sırasında, onunla birlikte olacak şekilde yaklaşma.

²⁰ “Akranının karısıyla soy [üretmek] için [bile olsa,] cinsel ilişkiye girip kendini murdar etme.

²¹ “Soyundan [hiçbirini] *Moleh* için [ateşten] geçirilmek üzere teslim etme ve [bu şekilde] Tanrın'ın İsmi'ni[n kutsiyetini] ihlal etme – Ben Aşem'im.

כב וְאֶת־זִכָּר לֹא תִשָּׁכַב מִשְׁכְּבִי אִשָּׁה תִּזְעָקָה הוּא: 22
 כג וּבְכָל־בְּהֶמָּה לֹא־תִתֵּן שְׂכָבְתְּךָ לְטִמְאָה־בָּהּ וְאִשָּׁה לֹא־תַעֲמֹד 23
 לִפְנֵי בְהֶמָּה לְרִבְעָה תִּשָּׁבֶל הוּא: כד אֶל־תִּטְמְאוּ בְּכָל־אֵלֶּה כִּי 24
 בְּכָל־אֵלֶּה נִטְמְאוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־אֲנִי מִשְׁלַח מִפְּנִיכֶם: כה וְתִטְמְא 25
 הָאָרֶץ וְאִפְקֹד עֲוֹנָהּ עָלֶיהָ וְתִקָּא הָאָרֶץ אֶת־יֹשְׁבֵיהָ: כו וּשְׁמֵרְתֶּם 26
 אֹתָם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה
 הָאֲזֻרָּה וְהַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם: כז כִּי אֶת־כָּל־הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵל עָשׂוּ 27
 אֲנִשֵּׁי־הָאָרֶץ אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם וְתִטְמְא הָאָרֶץ: מִפְּטִיר כח וְלֹא־תִקְיֹא 28
 הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטִמְאֹתֶיךָ אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר קָאָה אֶת־הַגּוֹי אֲשֶׁר 29
 לִפְנֵיכֶם: כט כִּי כָל־אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה וְנִכְרְתוּ 30
 הַנְּפֹשׁוֹת הַעֲשֵׂת מִקְרֹב עִמָּם: ך וּשְׁמֵרְתֶּם אֶת־מִשְׁמְרָתִי לְבִלְתִּי
 עֲשׂוֹת מִחֻקֹּת הַתּוֹעֵבוֹת אֲשֶׁר נַעֲשׂוּ לִפְנֵיכֶם וְלֹא תִטְמְאוּ בָּהֶם
 אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: פ פ פ

²² “Bir erkekle, kadınla yatar gibi yatma; iğrençliktir bu.

²³ “Her türlü hayvanla cinsel ilişkiye girip kendini murdar etme. Bir kadın da, çiftleşmek üzere bir hayvanın önünde durmamalıdır; sapıklıktır bu.

²⁴ “Kendinizi bunların herhangi biriyle murdar etmeyin; zira önünüzden kovmakta olduğum uluslar tüm bunlarla murdar oldular;

²⁵ Ülke de [bu yüzden] murdar oldu. Günahının hesabını çıkardım ve Ülke, sakinlerini kustu.

²⁶ “Ama siz – hem doğuştan Yahudiler hem de aranız katılan Gerler – Hükümlerim’i ve Kanunlarım’ı gözetmeli, bu iğrençliklerin hiçbirini yapmamalısınız;

²⁷ zira Ülke’nin sizden önceki insanları tüm bu iğrençlikleri yaptılar ve Ülke murdar oldu.

²⁸ [Dikkatli olun!] Onu murdar edişinizle Ülke sizden önceki ulusu kustuğu gibi sizi de kusmasın!

²⁹ “Ayrıca [bilin ki], bu iğrençliklerden herhangi birini yapan herhangi bir kişi [olduğunda, bunu] yapan canlar, halklarından kesilip atılacaklardır.

³⁰ “Sizden önce uygulanan iğrenç geleneklerin uygulanmaması için Nöbetim’i tutun ve bunlarla murdar olmayın – Ben, Tanrınız Aşem’im.

26-27 כו וידבר יהוה אל-משה לאמר: כז שור או-כשב
 או-עז כז יולד והיה שבעת ימים תחת אמו ומיום השמיני
 28 והלאה ירצה לקרבן אשה ליהוה: כח ושור או-שה אתו ואת-בנו
 29 לא תשחטו ביום אחד: כט וכי-תזבחן זבח-תודה ליהוה לרצונכם
 30 תזבחן: ד ביום ההוא יאכל לא-תותירו ממנו עד-בקר אני יהוה:
 31-32 דא ושמרתם מצותי ועשיתם אתם אני יהוה: זב ולא תחללו
 את-שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל אני יהוה מקדשכם:
 33 זג המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים אני יהוה: פ

1-2 רביעי א וידבר יהוה אל-משה לאמר: ב דבר אל-בני ישראל
 ואמרת אלהם מועדי יהוה אשר-תקראו אתם מקראי קדש אלה
 3 הם מועדי: ג ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי שבת
 שבתון מקרא-קדש כל-מלאכה לא תעשו שבת הוא ליהוה בכל
 4 מושבתיכם: פ ד אלה מועדי יהוה מקראי קדש אשר-תקראו
 5 אתם במועדים: ה בתדש הראשון בארבעה עשר לחדש בין
 6 הערבים פסח ליהוה: ו ובחמשה עשר יום לחדש הזה חג המצות
 7 ליהוה שבעת ימים מצות תאכלו: ז ביום הראשון מקרא-קדש
 8 יהיה לכם כל-מלאכת עבודה לא תעשו: ח והקרבתם אשה
 ליהוה שבעת ימים ביום השביעי מקרא-קדש כל-מלאכת עבודה
 9-10 לא תעשו: פ ט וידבר יהוה אל-משה לאמר: י דבר אל-בני
 ישראל ואמרת אלהם כי-תבאו אל-הארץ אשר אני נתן לכם
 וקצרתם את-קצירה והבאתם את-עמר ראשית קצירכם
 11 אל-הכהן: יא והניף את-העמר לפני יהוה לרצונכם ממחרת
 12 השבת יניפנו הכהן: יב ועשיתם ביום הניפכם את-העמר כבש
 תמים בן-שנתו לעלה ליהוה:

Sukot'un İlk Günü

*Sukot'un ilk günü iki Sefer-Tora çıkarılır.
İlk Sefer-Tora'dan aşağıdaki kısım okunur.
Eğer Şabat ise yedi kişi kaldırılır.
Şabat değilse beş kişi kaldırılır.*

Diaspora'da Sukot'un ikinci günündeki okuma ilk gündekiyle aynıdır.

Vayikra 22:26 – 23:44

22

²⁶ Tanrı, Moşe'ye konuşarak [şöyle] dedi: ²⁷ “Bir boğa, koyun ya da keçi doğduğunda, yedi gün boyunca annesinin altında olacak ve [sadece] sekizinci günden itibaren Tanrı Adına [Mizbeah'taki] ateşe uygun *korban* olarak kabul sağlayacaktır.

²⁸ “İster boğa [cinsinden] isterse de küçükbaş [olsun, dişi bir hayvanı] ve yavrusunu aynı günde kesmeyin.

²⁹ “Tanrı Adına bir *Toda*-kesimi gerçekleştireceğiniz zaman, [onu] kabul göreceğiniz şekilde [yani şu niyetle] kesin:

³⁰ O gün yenecektir ve ondan sabaha kadar [hiçbir şeyi] arta bırakmamalısınız – Ben Aşem'im.

³¹ “Emirlerimi gözetin ve onları uygulayın – Ben, Aşem'im.

³² “Kutsal İsmim'i ihlal etmeyin; Bene-Yisrael'in arasında Kutsal kılınmalıyım – Ben, sizi kutsal kılan Aşem'im.

³³ Sizi, size Tanrı olmak üzere Mısır Ülkesi'nden Çıkaran – Ben, Aşem'im.”

23

¹ Tanrı, Moşe'ye konuşarak [şöyle] dedi: ² “Bene-Yisrael'e konuş ve onlara [şunları] söyle: “Kutsal bayramlar olarak kutlayacağınız Tanrı'ya ait [bazı] özel vakitler [vardır.] Bu özel Vakitlerim şunlardır:

³ “[Öncelikle;] Altı gün boyunca iş yapılabilir; ancak yedinci gün işten tamamen el çekmeyi gerektiren bir *Şabat*'tır, kutsal bir bayramdır; hiçbir *melaha* yapamazsınız. O [gün], yaşadığınız her yerde Tanrı Adına *Şabat*'tır.

⁴ “[Uygun] Vakitlerinde kutsal bayramlar olarak kutlayacağınız, Tanrı'ya ait özel vakitler şunlardır:

⁵ “İlk ayda, ayın on dördünde, öğleden sonra Tanrı Adına *Pesah-korbanı* [yapılmalıdır].

⁶ “Ve bu ayın on beşinci gününde Tanrı Adına ‘*Matsa* Bayramı’ [başlayacaktır. Bu günden itibaren] Yedi gün boyunca *matsa* yiyeceksiniz.

⁷ İlk gün sizin için kutsal bir bayramdır; hiçbir *melehet avoda* yapmayın.

⁸ “Yedi gün boyunca Tanrı Adına yakılan *korbanlar* getireceksiniz. Yedinci gün kutsal bir bayramdır; hiçbir *melehet avoda* yapmayın.”

⁹ Tanrı, Moşe'ye konuşarak [şöyle] dedi: ¹⁰ “Bene-Yisrael'e konuş ve onlara [şunları] söyle: “Size vermekte olduğum Ülke'ye geleceğiniz ve hasadını toplayacağınız zaman, hasadınızın ilk *omerini* *Koen*'e getirmelisiniz.

¹¹ [Koen,] Kabul görmemiz amacıyla bu *omeri* [*Tenufa* işleminin özel hareketleriyle] sallayacak. *Koen* onu *Yom Tov*'un ertesinde sallayacaktır.

¹² “*Omeri* salladığınız bu günde, ilk yılındaki kusursuz bir [erkek] kuzuyu Tanrı Adına *Ola-korbanı* yapın.

- 13 יג ומנחתו שְׁנֵי עֶשְׂרִים סֵלַת
 בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן אִשָּׁה לַיהוָה רֵיחַ נִיחֹחַ וְנִסְכָּה יֵין רְבִיעֵת הַהֵין:
 14 יד וְלֶחֶם וְקָלִי וְכֶרֶמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד-לְעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה עַד הִבִּיאֲכֶם
 אֶת-קֶרְבֶּן אֱלֹהֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מִשְׁבְּתֵיכֶם: ס
 15 טו וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הִבִּיאֲכֶם אֶת-עֹמֶר הַתְּנוּפָה
 16 שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימַת תְּהִינָה: טז עַד מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׂבִיעִית
 17 תִּסְפְּרוּ חֲמֵשִׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיהוָה: יז מִמּוֹשְׁבֹתֵיכֶם
 תָּבִיאוּ | לֶחֶם תְּנוּפָה שְׁתֵּים שְׁנֵי עֶשְׂרִים סֵלַת תְּהִינָה חֶמֶץ
 18 תֹּאפִינָה בְּכוֹרִים לַיהוָה: יח וְהִקְרַבְתֶּם עַל-הַלֶּחֶם שֶׁבֶלֶת כֶּבֶשִׂים
 תְּמִימִם בְּנֵי שָׁנָה וּפָר בֶּן-בָּקָר אֶחָד וְאֵילָם שְׁנָיִם יֵהִיוּ עֲלֶיהָ
 19 לַיהוָה וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם אִשָּׁה רֵיחַ-נִיחֹחַ לַיהוָה: יט וְעֲשִׂיתֶם
 שְׁעִיר-עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת וּשְׁנֵי כֶבֶשִׂים בְּנֵי שָׁנָה לְזִבְחַ שְׁלָמִים:
 20 כ וְהִנִּיף הַכֹּהֵן | אֹתָם עַל לֶחֶם הַבִּכּוֹרִים תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה
 21 עַל-שְׁנֵי כֶבֶשִׂים קֹדֶשׁ יֵהִיוּ לַיהוָה לִכְהֹן: כא וּקְרֹאתֶם בְּעֶצֶם |
 הַיּוֹם הַזֶּה מִקְרָא-קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל-מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ
 22 חֻקַּת עוֹלָם בְּכָל-מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם: כב וּבְקִצְרְכֶם אֶת-קִצִּיר
 אֲרָצְכֶם לֹא-תִכְלֶה פֶּאֶת שְׂדֶךְ בְּקִצְרְךָ וְלָקַט קִצִּירְךָ לֹא תִלְקֹט
 לְעֹנִי וְלִגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: פ חֲמוּשִׁי
 23-24 כג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: כד דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
 בַּחֹדֶשׁ הַשְּׂבִיעִי בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן זְכֹרֹן תְּרוּעָה
 25 מִקְרָא-קֹדֶשׁ: כה כָּל-מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְהִקְרַבְתֶּם אִשָּׁה
 26-27 לַיהוָה: ס כו וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: כז אֲדָר בְּעָשׂוֹר
 לַחֹדֶשׁ הַשְּׂבִיעִי הַזֶּה יוֹם הַכִּפּוּרִים הוּא מִקְרָא-קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם
 28 וְעֲנִיתֶם אֶת-נַפְשֹׁתֵיכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אִשָּׁה לַיהוָה: כח וְכָל-מְלֶאכֶה
 לֹא תַעֲשׂוּ בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה כִּי יוֹם כִּפּוּרִים הוּא לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם
 לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

¹³ [Bu *korbanın*] *Minhası*, Tanrı Adına bir yakılan-*korban* olarak memnuniyetle kabul edilecek şekilde, yağla yoğrulmuş 2/10 [efa] en kaliteli undur. *Nesehi* ise 1/4 in şaraptır.

¹⁴ “Tam olarak bu güne kadar – Tanrınız’ın *Korbanı*’nı getirene kadar – ekmek, kavrulmuş ya da taze [tahıl taneleri] yiyemezsiniz. [Bu,] Yaşadığınız her yerde nesilleriniz boyunca [geçerli olan] ebedi bir kanundur.

¹⁵ “*Yom Tov*’un ertesinden, [yani] *Tenüfalık omeri* getirdiğiniz günden itibaren kendiniz için yedi hafta sayın – [bu yedi hafta] tam olmalıdır.

¹⁶ Yedinci haftanın [bitiminin] ertesi gününe – ellinci güne – kadar sayacaksınız. [Bu ellinci günde] Tanrı Adına yeni bir *Minha-korbanı* getirmelisiniz.

¹⁷ “[Şöyle ki,] Yaşadığınız yerlerden [birinden] 2/10 [efa undan mamul] *Tenüfalık* iki ekmek getireceksiniz. [Bunlar] En kaliteli undan olacak ve *hamets* [halde] pişirilecektir. [Bu,] Tanrı Adına ilk-tahıl[-*Minhası*]dır.

¹⁸ “Bu ekmeğe bağlı olarak, birer yaşında kusursuz yedi [erkek] kuzu, genç bir boğa ve iki koç getireceksiniz. [Bunlar] *Minhaları* ve *Nesehleri* ile birlikte, Tanrı’nın Önünde memnuniyetle kabul edilen birer yakılan-*korban* – Tanrı Adına birer *Ola-korbanı* olacaktır.

¹⁹ “[Ayrıca] Bir tekeyi *Hatat-korbanı*, birer yaşındaki iki kuzuyu da *Şelamim*-kesimi [şeklinde] yapacaksınız.

²⁰ *Koen* bunları – iki kuzuyu – ilk-tahıl ekmekleri ile birlikte Tanrı’nın Huzuru’nda *Tenüfa* [işleminin özel hareketleriyle] sallayacak. [Bu ekmek ve kuzular] ‘Tanrı Adına kutsal’ [niteliğiyle] *Koen*’e ait olacaktır.

²¹ “Tam olarak bu günde kutlama yapacaksınız. Sizin için kutsal bir bayramdır; hiçbir *melehet avoda* yapmayın. [Bu,] Nesilleriniz boyunca, yaşadığınız her yerde [geçerli olacak] ebedi bir kanundur.

²² “Ülkenizin hasadını topladığınız sırada, [ürününü] biçerken tarlanın köşelerini tüketme ve hasadından tane tane düşmüş başakları toplama. [Tüm] Bunları fakir ve Ger için terk etmelisin; Ben, Tanrınız *Aşem*’im.”

²³ Tanrı, Moşe’ye konuşarak [şöyle] dedi:

²⁴ “Bene-Yisrael’e [şöyle] konuş:

“Yedinci ayda, ayın biri, sizin için tatildir; kesik *Şofar* sesi ile anımsama[nın gerçekleşeceği] kutsal bir bayramdır.

²⁵ Hiçbir *melehet avoda* yapmayın ve Tanrı Adına yakılan-*korbanlar* getirin.”

²⁶ Tanrı, Moşe’ye konuşarak [şöyle] dedi:

²⁷ “Ancak bu yedinci ayın onunda – o [gün, günahlarınız için] Onarım Günü’dür – sizin için kutsal bir bayram olacaktır. Oruç tutun ve Tanrı Adına yakılan-*korbanlar* getirin.

²⁸ Bu gün boyunca hiçbir *melaha* yapmayın; zira o, Tanrınız *Aşem*’in Huzuru’nda sizin adınıza onarım sağlayacak Onarım Günü’dür.

29 כַּמּ כִּי כָל-הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא-תֵעָנֶה בְּעֵצָם
 30 הַיּוֹם הַזֶּה וְנִכְרְתָה מֵעַמִּיהָ: וְכָל-הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה כָל-מְלָאכָה
 בְּעֵצָם הַיּוֹם הַזֶּה וְהֶאֱבַדְתִּי אֶת-הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמָּה:
 31 זֶה כָּל-מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מִשְׁבְּתֵיכֶם:
 32 זֶה שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן הוּא לָכֶם וְעֲנִיתֶם אֶת-נַפְשֹׁתֵיכֶם בַּתְּשׁוּעָה לַחֲדָשׁ
 33 בְּעָרֹב מַעְרֵב עַד-עָרֹב תִּשְׁבְּתוּ שַׁבְּתֶכֶם: פ שִׁשִּׁי זֶה וַיִּדְבֹּר
 34 יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר: זֶה דְּבַר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֲמֹשֶׁה
 עָשָׂר יוֹם לַחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה חַג הַסִּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לַיהוָה:
 35 זֶה בֵּינוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא-קֹדֶשׁ כָּל-מְלָאכָתָּ עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ:
 36 זֶה שִׁבְעַת יָמִים תִּקְרִיבוּ אֵשָׁה לַיהוָה בֵּינוֹם הַשְּׁמִינִי מִקְרָא-קֹדֶשׁ
 יִהְיֶה לָכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אֵשָׁה לַיהוָה עֲצֹרָת הוּא כָּל-מְלָאכָתָּ עֲבֹדָה
 37 לֹא תַעֲשׂוּ: זֶה אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה אֲשֶׁר-תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ
 לְהִקְרִיב אֵשָׁה לַיהוָה עֲלֶה וּמִנְחָה וְזֶבַח וְנִסְכִּים דְּבָרִים בֵּינוֹם:
 38 זֶה מִלֵּבֶד שַׁבָּתַת יְהוָה וּמִלֵּבֶד מִתְּנוּתֵיכֶם וּמִלֵּבֶד כָּל-גִּדְּרֵיכֶם
 39 וּמִלֵּבֶד כָּל-גִּדְּבַתֵּיכֶם אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַיהוָה: זֶה אֵלֶּה בַּחֲמֹשֶׁה עָשָׂר יוֹם
 לַחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַסְפְּכֶם אֶת-תְּבוּאֹת הָאָרֶץ תַּחֲגֹּזוּ אֶת-חַג-יְהוָה
 שִׁבְעַת יָמִים בֵּינוֹם הָרִאשׁוֹן שַׁבְּתוֹן וּבֵינוֹם הַשְּׁמִינִי שַׁבְּתוֹן:
 40 מ וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בֵּינוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וְעֵנָף
 עֵץ-עָבֹת וְעַרְבֵי-נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים:
 41 מֵא וְחַגְתֶּם אֹתוֹ חַג לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים בַּשָּׁנָה חֻקַּת עוֹלָם
 לְדֹרֹתֵיכֶם בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי תַחֲגֹזוּ אֹתוֹ: מֵב בַּסִּכּוֹת תִּשְׁבּוּ שִׁבְעַת
 42 יָמִים כָּל-הָאֲזֹרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַסִּכּוֹת: מֵג לְמַעַן יִדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם
 כִּי בַסִּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ
 44 מִצְרַיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: מֵד וַיִּדְבֹּר מֹשֶׁה אֶת-מַעֲדֵי יְהוָה
 אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: פ

²⁹ “Çünkü bu gün boyunca oruç tutmayan herhangi bir kişi, halkından kesilip atılacaktır.

³⁰ Aynı şekilde, bu gün boyunca herhangi bir *melaha* yapan herhangi bir kişi [olursa], o canı halkının arasından yok edeceğim.

³¹ “[Bu gün boyunca] Hiçbir *melaha* yapmayın; [bu,] nesilleriniz boyunca yaşadığınız her yerde [geçerli olan] ebedi bir kanundur.

³² O [gün] sizin için işten tamamen el çekmeyi gerektiren bir *Şabat*’tır ve [bu gün boyunca] oruç tutmalısınız. Ayın dokuzunda akşam vakti [başlayıp, o] akşamdan [ertesi] akşama kadar *Şabatınız*’ı uygulayın.”

³³ Tanrı, Moşe’ye konuşarak [şöyle] dedi:

³⁴ “Bene-Yisrael’e [şöyle] konuş:

“Bu yedinci ayın on beşinci gününde, Tanrı Adına yedi günlük ‘Çardak Bayramı’ [başlayacaktır].

³⁵ İlk gün kutsal bir bayramdır; hiçbir *melehet avoda* yapmayın.

³⁶ Yedi gün boyunca Tanrı Adına yakılan-*korbanlar* getirin.

“Sekizinci gün sizin için kutsal bir bayramdır; Tanrı Adına yakılan-*korbanlar* getirin. O [gün], imtina[zamanı]dır; hiçbir *melehet avoda* yapmayın.

³⁷ “Tanrı Adına yakılan-*korbanlar* getirmenizi gerektiren ve – her güne ait işlem o gün [yapılacak şekilde] – *Ola-korbanları* ve [onlara eşlik eden] *Minha-korbanları*, [*Şelamim*]-kesim[leri] ve [onlara eşlik eden] *Nesehler* [yaparak] kutsal bayramlar olarak kutlayacağınız Tanrı’nın Özel Vakitleri bunlardır.

³⁸ “[Bahsedilen bu *korbanlar*;] Tanrı’nın *Şabatları*’nda yapılan *korbanlar*], Tanrı Adına verdiğiniz armağanlarınız, genel vaatleriniz ve belirli bağışlarınızın haricinde [gerçekleştirilir].

³⁹ “Ancak, Ülke’nin ürününü hasat ettiğiniz dönemde, yedinci ayın on beşinci gününde [başlayan bayramla ilgili bazı özel uygulamalar söz konusudur.] Tanrı’nın Bayramı’nı yedi gün boyunca kutlayın. İlk gün tatildir ve sekizinci gün tatildir.

⁴⁰ “İlk günde kendinize *etrog* ağacı meyvesi, hurma dalı, mersin ağacı dalları ve dere söğütleri alıp, Tanrınız *Aşem*’in Huzuru’nda yedi gün boyunca sevinç ifade edeceksiniz.

⁴¹ Onu yılda yedi gün boyunca Tanrı Adına bir bayram olarak kutlayın; [bu,] nesilleriniz boyunca [geçerli olan] ebedi bir kanundur. Onu yedinci ayda kutlayacaksınız.

⁴² “[Bu] Yedi gün boyunca çardaklarda yaşayacaksınız. Yisrael’e mensup herkes çardaklarda yaşayacaktır.

⁴³ Bu sayede [tüm] nesilleriniz, Bene-Yisrael’i, Mısır Ülkesi’nden çıkardığım zaman çardaklarda yaşattığımı bileceklerdir.

“Ben, Tanrınız *Aşem*’im.”

⁴⁴ Moşe, Tanrı’nın Özel Vakitleri [ile ilgili kuralları] Bene-Yisrael’e aktardı.

- 12 שביעי יב ובחמשה עשר יום לחדש השביעי מקרא-קדש יהיה
לכם כל-מלאכת עבודה לא תעשו וחתם חג ליהוה שבעת
13 ימים: יג והקרבתם עלה אשה ריח ניחח ליהוה פרים בני-בקר
שלשה עשר אילים שנים כבשים בני-שנה ארבעה עשר תמימם
14 יהיו: יד ומנחתם סלת בלולה בשמן שלשה עשרנים לפר האחד
לשלשה עשר פרים שני עשרנים לאיל האחד לשני האילים:
15 טו ועשרון עשרון לכבש האחד לארבעה עשר כבשים:
16 טז ושעיר-עזים אחד חטאת מלבד עלת התמיד מנחתה ונסכה:

Burada Hatsi-Kadiş söylenir.

İkinci Sefer-Tora açılarak Maftir olarak aşağıdaki kısım okunur.

Bamidbar 29:12-16

29

¹² “Yedinci ayın on beşinci günü de sizin için kutsal bir bayramdır; hiçbir bayağı *melaha* yapmayın ve Tanrı Adına yedi gün boyunca bayram yapın.

¹³ “Tanrı Adına, memnuniyetle kabul edilecek yakılan-*korban* [şeklinde] *Ola-korbanı* getireceksiniz: on üç genç boğa, iki koç, birer yaşında on dört [erkek] kuzu – [hepsi] kusursuz olmalıdır.

¹⁴ [Bunların] *Minhaları*, yağla yoğrulmuş en iyi undur – on üç boğa için boğa başına 3/10 [*efa*], iki koç için koç başına 2/10 [*efa*]

¹⁵ ve on dört kuzu için kuzu başına 1/10 [*efa* un kullanılacaktır].

¹⁶ “Ayrıca *Hatat-korbanı* olarak bir teke [getirilmelidir].

“[Tüm bunlar] Daimi *Ola-korbanı* ile *Minhasından* ayrı olarak [gerçekleştirilecektir] – ve *Nesehi*.

Burada tekrar Hatsi-Kadiş söylenir.

- 17 יז וּבַיּוֹם הַשְּׁנִי פָרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם עָשָׂר אֵילָם שְׁנַיִם
18 כִּבְשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבַּעַה עָשָׂר תְּמִימִם: יח וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם
19 לַפָּרִים לְאֵילָם וְלִכְבָּשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט: יט וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד
חֲטָאת מִלְּבַל עֹלֹת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם: ס

Sukot'un İkinci Günü – Erets-Yisrael

Diaspora'da Sukot'un ikinci günü Yom Tov'dur ve ilk günkü okumanın aynısı yapılır.

Erets-Yisrael'de Sukot'un ikinci günü Hol Amoed'dir ve bir Sefer-Tora çıkarılır.

Dört kişi çağılır ve kalkan her kişiye aşağıdaki kısım bütünüyle okunur.

Başka bir deyişle aşağıdaki kısım toplam dört kez okunur.

Bamidbar 29:17-19

29

¹⁷ “İkinci gün, on iki genç boğa, iki koç, birer yaşında on dört [erkek] kuzu – [hepsi] kusursuz.

¹⁸ Boğalar için, koçlar için ve kuzular için *Minhaları* ve *Nesehleri*, [hayvanların] sayılarına göre, kurala uygun olarak [yapılacaktır].

¹⁹ “Ayrıca *Hatat-korbanı* [olarak] bir teke [getirilmelidir].

“[Tüm bunlar] Daimi *Ola-korbanı* ile *Minhasından* ayrı olarak [gerçekleştirilecektir] – ve [onların] *Nesehleri*.

Burada Hatsi-Kadiş söylenir.

- 17 יז וּבַיּוֹם הַשְּׁנִי פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם עֶשֶׂר אֵילִם שְׁנַיִם
- 18 כִּבְשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עֶשֶׂר תְּמִימִם: יח וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם
- 19 לַפָּרִים לְאֵילִם וְלִכְבָּשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט: יט וּשְׁעִיר־עִזִּים אֶחָד
- 20 חֲטָאת מִלֶּבֶד עֹלֹת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם: ס כ וּבַיּוֹם
- הַשְּׁלִישִׁי פָּרִים עֶשְׂתֵּי־עֶשֶׂר אֵילִם שְׁנַיִם כִּבְשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה
- 21 עֶשֶׂר תְּמִימִם: כא וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לְאֵילִם וְלִכְבָּשִׂים
- 22 בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט: כב וּשְׁעִיר חֲטָאת אֶחָד מִלֶּבֶד עֹלֹת הַתָּמִיד
- וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ: ס

Sukot'un Üçüncü Günü

Sukot'un üçüncü günü bir Sefer-Tora çıkarılır ve toplam dört kişi kaldırılır.

*Diaspora'da, kalkan ilk kişi için ilk paragraf okunur. İkinci kişi için ikinci paragraf okunur. Üçüncü için ikinci paragraf tekrarlanır ve dördüncü için iki paragraf bütünüyle okunur.
Erets-Yisrael'de ise sadece ikinci paragraf arka arkaya dört kez okunur.*

Bamidbar 29:17-22

29

¹⁷ “İkinci gün, on iki genç boğa, iki koç, birer yaşında on dört [erkek] kuzu – [hepsi] kusursuz.

¹⁸ Boğalar için, koçlar için ve kuzular için *Minhalari* ve *Nesehleri*, [hayvanların] sayılarına göre, kurala uygun olarak [yapılacaktır].

¹⁹ “Ayrıca *Hatat-korbanı* [olarak] bir teke [getirilmelidir].

“[Tüm bunlar] Daimi *Ola-korbanı* ile *Minhasından* ayrı olarak [gerçekleştirilecektir] – ve [onların] *Nesehleri*.

²⁰ “Üçüncü gün, on bir genç boğa, iki koç, birer yaşında on dört [erkek] kuzu – [hepsi] kusursuz.

²¹ Boğalar için, koçlar için ve kuzular için *Minhalari* ve *Nesehleri*, [hayvanların] sayılarına göre, kurala uygun olarak [yapılacaktır].

²² “Ayrıca bir *Hatat-tekesi* [getirilmelidir].

“[Tüm bunlar] Daimi *Ola-korbanı* ile *Minhasından* ayrı olarak [gerçekleştirilecektir] – ve *Nesehi*.

Burada Hatsi-Kadiş söylenir.

כ וּבַיּוֹם

20

הַשְּׁלִישִׁי פָּרִים עֲשִׂיתִי-עֹשֶׂר אֵילִם שְׁנָיִם כִּבְשִׂים בְּנֵי-שָׁנָה אַרְבָּעָה
 21 עֹשֶׂר תְּמִימִם: כֹּא וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לְאֵילִם וּלְכִבְשִׂים
 22 בַּמִּסְפָּרָם כַּמִּשְׁפֹּט: כֹּב וּשְׁעִיר חֲטָאת אֶחָד מִלֶּבֶל עֹלֹת הַתֹּמִיד
 23 וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ: ס כֹּג וּבַיּוֹם הָרִבְעִי פָּרִים עֲשֶׂה אֵילִם שְׁנָיִם
 24 כִּבְשִׂים בְּנֵי-שָׁנָה אַרְבָּעָה עֹשֶׂר תְּמִימִם: כֹּד מִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם
 25 לַפָּרִים לְאֵילִם וּלְכִבְשִׂים בַּמִּסְפָּרָם כַּמִּשְׁפֹּט: כֹּה וּשְׁעִיר-עֲזִים אֶחָד
 חֲטָאת מִלֶּבֶל עֹלֹת הַתֹּמִיד מִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ: ס

Sukot'un Dördüncü Günü

Sukot'un dördüncü günü bir Sefer-Tora çıkarılır ve toplam dört kişi kaldırılır.

Diaspora'da, kalkan ilk kişi için ilk paragraf okunur. İkinci kişi için ikinci paragraf okunur. Üçüncü için ikinci paragraf tekrarlanır ve dördüncü için iki paragraf bütünüyle okunur. Erets-Yisrael'de ise sadece ikinci paragraf arka arkaya dört kez okunur.

Bamidbar 29:20-25

29

²⁰ “Üçüncü gün, on bir genç boğa, iki koç, birer yaşında on dört [erkek] kuzu – [hepsi] kusursuz.

²¹ Boğalar için, koçlar için ve kuzular için *Minhalari* ve *Nesepleri*, [hayvanların] sayılarına göre, kurala uygun olarak [yapılacaktır].

²² “Ayrıca bir *Hatat*-tekesi [getirilmelidir].

“[Tüm bunlar] Daimi *Ola-korbanı* ile *Minhasından* ayrı olarak [gerçekleştirilecektir] – ve *Nesehi*.

²³ “Dördüncü gün, on genç boğa, iki koç, birer yaşında on dört [erkek] kuzu – [hepsi] kusursuz.

²⁴ Boğalar için, koçlar için ve kuzular için *Minhalari* ve *Nesepleri*, [hayvanların] sayılarına göre, kurala uygun olarak [yapılacaktır].

²⁵ “Ayrıca *Hatat-korbanı* [olarak] bir teke [getirilmelidir].

“[Tüm bunlar] Daimi *Ola-korbanı* [ile] *Minhasından* ayrı olarak [gerçekleştirilecektir] – ve *Nesehi*.

Burada Hatsi-Kadiş söylenir.

- 23 כַּג וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי פָּרִים עֲשֶׂה אֵילָם שְׁנַיִם
- 24 כִּבְשִׁים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבַּעַ עֶשֶׂר תְּמִימִם: כֹּד מִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם
- 25 לַפָּרִים לְאֵילָם וְלִכְבָּשִׁים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט: כֹּה וּשְׁעִיר־עִזִּים אֶחָד
- 26 חֲטָאת מִלֶּבֶל עֹלֹת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ: ס כֹּה וּבַיּוֹם
- הַחֲמִישִׁי פָּרִים תַּשְׁעָה אֵילָם שְׁנַיִם כִּבְשִׁים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבַּעַ
- 27 עֶשֶׂר תְּמִימִם: כֹּה וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לְאֵילָם וְלִכְבָּשִׁים
- 28 בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט: כֹּה וּשְׁעִיר חֲטָאת אֶחָד מִלֶּבֶל עֹלֹת הַתָּמִיד
- וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ: ס

Sukot'un Beşinci Günü

Sukot'un beşinci günü bir Sefer-Tora çıkarılır ve toplam dört kişi kaldırılır.

Diaspora'da, kalkan ilk kişi için ilk paragraf okunur. İkinci kişi için ikinci paragraf okunur. Üçüncü için ikinci paragraf tekrarlanır ve dördüncü için iki paragraf bütünüyle okunur. Erets-Yisrael'de ise sadece ikinci paragraf arka arkaya dört kez okunur.

Bamidbar 29:23-28

29

²³ “Dördüncü gün, on genç boğa, iki koç, birer yaşında on dört [erkek] kuzu – [hepsi] kusursuz.

²⁴ Boğalar için, koçlar için ve kuzular için *Minhaları* ve *Nesehleri*, [hayvanların] sayılarına göre, kurala uygun olarak [yapılacaktır].

²⁵ “Ayrıca *Hatat-korbanı* [olarak] bir teke [getirilmelidir].
“[Tüm bunlar] Daimi *Ola-korbanı* [ile] *Minhasından* ayrı olarak [gerçekleştirilecektir] – ve *Nesehi*.

²⁶ “Beşinci gün, dokuz genç boğa, iki koç, birer yaşında on dört [erkek] kuzu – [hepsi] kusursuz.

²⁷ Boğalar için, koçlar için ve kuzular için *Minhaları* ve *Nesehleri*, [hayvanların] sayılarına göre, kurala uygun olarak [yapılacaktır].

²⁸ “Ayrıca bir *Hatat-tekesi* [getirilmelidir].
“[Tüm bunlar] Daimi *Ola-korbanı* ile *Minhasından* ayrı olarak [gerçekleştirilecektir] – ve *Nesehi*.

Burada Hatsi-Kadiş söylenir.

כּוּ וּבִיּוֹם

26

הַחֲמִישִׁי פָּרִים תִּשְׁעָה אֵילִם שְׁנַיִם כִּבְשִׁים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה

עֶשֶׂר תְּמִימִם: כּוּ וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לְאֵילִם וְלִכְבָּשִׁים 27

בַּמִּסְפָּרָם כַּמִּשְׁפֹּט: כח וּשְׁעִיר חֲטָאת אֶחָד מִלֶּבֶל עֹלֹת הַתָּמִיד 28

וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ: ס כט וּבִיּוֹם הַשְּׁשִׁי פָּרִים שְׁמֹנֶה אֵילִם שְׁנַיִם 29

כִּבְשִׁים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עֶשֶׂר תְּמִימִם: 30 וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם

לַפָּרִים לְאֵילִם וְלִכְבָּשִׁים בַּמִּסְפָּרָם כַּמִּשְׁפֹּט: 31 זא וּשְׁעִיר חֲטָאת

אֶחָד מִלֶּבֶל עֹלֹת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהָ: ס

Sukot'un Altıncı Günü

Sukot'un altıncı günü bir Sefer-Tora çıkarılır ve toplam dört kişi kaldırılır.

Diaspora'da, kalkan ilk kişi için ilk paragraf okunur. İkinci kişi için ikinci paragraf okunur.

Üçüncü için ikinci paragraf tekrarlanır ve dördüncü için iki paragraf bütünüyle okunur.

Erets-Yisrael'de ise sadece ikinci paragraf arka arkaya dört kez okunur.

Bamidbar 29:26-31

29

²⁶ “Beşinci gün, dokuz genç boğa, iki koç, birer yaşında on dört [erkek] kuzu – [hepsi] kusursuz.

²⁷ Boğalar için, koçlar için ve kuzular için *Minhalari* ve *Nesepleri*, [hayvanların] sayılarına göre, kurala uygun olarak [yapılacaktır].

²⁸ “Ayrıca bir *Hatat*-tekesi [getirilmelidir].

“[Tüm bunlar] Daimi *Ola-korbanı* ile *Minhasından* ayrı olarak [gerçekleştirilecektir] – ve *Nesehi*.

²⁹ “Altıncı gün, sekiz genç boğa, iki koç, birer yaşında on dört [erkek] kuzu – [hepsi] kusursuz.

³⁰ Boğalar için, koçlar için ve kuzular için *Minhalari* ve *Nesepleri*, [hayvanların] sayılarına göre, kurala uygun olarak [yapılacaktır].

³¹ “Ayrıca bir *Hatat*-tekesi [getirilmelidir].

“[Tüm bunlar] Daimi *Ola-korbanı* [ile] *Minhasından* ayrı olarak [gerçekleştirilecektir] – ve [onun] *Nesepleri*.

Burada Hatsi-Kadiş söylenir.

- כַּטּ וּבֵיּוֹם הַשְּׁשִׁי פָּרִים שְׁמֹנֶה אֵילָם שְׁנָיִם 29
- כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבַּעַה עָשָׂר תְּמִימִם: ז' וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם 30
- לִפְרִים לָאֵילָם וְלִכְבָּשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט: ז"א וּשְׁעִיר חַטָּאת 31
- אֶחָד מִלֵּבָד עֹלֹת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וְנִסְכֶּיהָ: ס זב וּבֵיּוֹם 32
- הַשְּׁבִיעִי פָּרִים שִׁבְעָה אֵילָם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבַּעַה עָשָׂר 33
- תְּמִימִם: זג וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לִפְרִים לָאֵילָם וְלִכְבָּשִׂים בְּמִסְפָּרָם 34
- כַּמִּשְׁפָּט: דד וּשְׁעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלֵּבָד עֹלֹת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ 34
- וְנִסְכֶּיהָ: ס

Sukot'un Yedinci Günü – Oşana Raba

Sukot'un yedinci günü bir Sefer-Tora çıkarılır ve toplam dört kişi kaldırılır.

*Diaspora'da, kalkan ilk kişi için ilk paragraf okunur. İkinci kişi için ikinci paragraf okunur.
Üçüncü için ikinci paragraf tekrarlanır ve dördüncü için iki paragraf bütünüyle okunur.
Erets-Yisrael'de ise sadece ikinci paragraf arka arkaya dört kez okunur.*

Bamidbar 29:29-34

29

²⁹ “Altıncı gün, sekiz genç boğa, iki koç, birer yaşında on dört [erkek] kuzu – [hepsi] kusursuz.

³⁰ Boğalar için, koçlar için ve kuzular için *Minhalari* ve *Nesehleri*, [hayvanların] sayılarına göre, kurala uygun olarak [yapılacaktır].

³¹ “Ayrıca bir *Hatat*-tekesi [getirilmelidir].

“[Tüm bunlar] Daimi *Ola-korbanı* [ile] *Minhasından* ayrı olarak [gerçekleştirilecektir] – ve [onun] *Nesehleri*.

³² “Yedinci gün, yedi genç boğa, iki koç, birer yaşında on dört [erkek] kuzu – [hepsi] kusursuz.

³³ Boğalar için, koçlar için ve kuzular için *Minhalari* ve *Nesehleri*, [hayvanların] sayılarına göre, kurallarına uygun olarak [yapılacaktır].

³⁴ “Ayrıca bir *Hatat*-tekesi [getirilmelidir].

“[Tüm bunlar] Daimi *Ola-korbanı* [ile] *Minhasından* ayrı olarak [gerçekleştirilecektir] – ve *Nesehi*.

Burada Hatsi-Kadiş söylenir.

שלישי יב ויאמר משה

12

אליהוה ראה אתה אמר אלי העל אתהעם הזה ואתה לא הודעתני
את אשרתשלח עמי ואתה אמרת ידעתיה בשם וגםמצאת חן בעיני:

13 יג ועתה אםנא מצאתי חן בעיניך הודעני נא אתדרךך ואדעך למען

14 אמצאחן בעיניך וראה כי עמך הגוי הזה: יד ויאמר פני ילכו והנחתי

15-16 לך: טו ויאמר אליו אםאין פניך הלכים אלתעלנו מזה: טז ובמה |

יודע אפוא כימצאתי חן בעיניך אני ועמך הלא בלכתה עמנו ונפלינו

17 אני ועמך מכלהעם אשר עלפני האדמה: פ רביעי יז ויאמר

יהוה אלמשה גם אתהדבר הזה אשר דברת אעשה כימצאת חן

18-19 בעיני ואדעך בשם: יח ויאמר הראני נא אתכבודך: יט ויאמר אני

אעביר כלטובי עלפניך וקראתי בשם יהוה לפניך ותנתי אתאשר

20 אחן ורחמתי אתאשר ארחם: כ ויאמר לא תוכל לראת אתפני כי

21 לאיראני האדם וחי: כא ויאמר יהוה הנה מקום אתי ונצבת עלהצור:

22 כב והיה בעבר כבדי ושמתיך בנקרת הצור ושכתי כפי עליך עדעברי:

23 כג והסרתי אתכפי וראית אתאחרי ופני לא יראו: פ

א ויאמר יהוה אלמשה פסללך שנילחת אבנים כראשנים 1

וכתבתי עלהלחת אתהדברים אשר היו עלהלחת הראשנים אשר

2 שברת: ב והיה נכון לבקר ועלית בבקר אליהר סיני ונצבת לי שם

3 עלראש ההר: ג ואיש לאיעלה עמך וגםאיש אלירא בכלההר

4 גםהצאן והבקר אלירעו אלמול ההר ההוא: ד ויפסל שנילחת

אבנים כראשנים וישכם משה בבקר ויעל אליהר סיני כאשר צוה

5 יהוה אתו ויקח בידו שני לחת אבנים: ה וירד יהוה בענן ויתיצב עמו

שם ויקרא בשם יהוה:

ו ויעבר יהוה | עלפניו ויקרא יהוה | יהוה אל רחום ותנון ארך אפים

ורביחסד ואמת:

Sukot – Şabat Hol Amoed

Sukot'un ilk, üçüncü, beşinci veya altıncı günü Şabat'a rastlayabilir.

Eğer ilk gün Şabat'a rastlarsa okunacak kısımda bir değişiklik yoktur, ama beş kişi yerine yedi kişi kaldırılır. Bkz. Sukot'un İlk Günü

Eğer üçüncü, beşinci veya altıncı gün Şabat'a rastlarsa iki Sefer-Tora çıkarılır ve ilkinden aşağıdaki kısım okunarak yedi kişi kaldırılır.

Şemot 33:12-34:26

33

¹² Moşe Tanrı'ya “[Halimi] Gör” dedi. “Sen bana ‘Bu halkı [Erets-Yisrael'e] yükselt’ diyorsun. Ama Sen yanımda kimi göndereceğini bildirmiş bile değilsin. Oysa bana Bizzat ‘Seni isminle tanıyorum; üstelik Gözüm’de beğeni de kazandın’ demiştin.

¹³ “Şimdi – eğer gerçekten Gözün’de beğeni kazandıysam; lütfen bana Yolun’u bildir ki Seni [kelimenin tam anlamıyla] tanıyabileyim ve bu sayede Gözün’de beğeni kazanmayı sürdürebileyim. Bu ulusun, Halkın olduğunu tasdik et!”

¹⁴ [Tanrı] Cevap verdi: “Yüzüm gidecek ve [böylece] sana [Bizzat] yol göstereceğim.”

¹⁵ [Moşe] Ona “Eğer Yüzün gitmezse, bizi buradan çıkarma!” dedi.

¹⁶ “Aksi takdirde Gözün’de beğeni kazandığım – benim ve Halkın’m! – nasıl anlaşılacak? Bizimle gitmenle değil mi? [Böylece] Hem ben hem de Halkın, yeryüzü üzerindeki tüm halklardan farklı kılınmış olacağız!”

¹⁷ Tanrı, Moşe’ye “Söylediğin bu şeyi de yapacağım; çünkü Gözüm’de beğeni kazandın ve seni isminle tanıyorum” dedi.

¹⁸ “Yalvarıyorum Bana Görkemim’inin görüntüsünü ver!” dedi [Moşe].

¹⁹ “Ben tüm İyiliğim’i senin önünden geçirecek, önünde ‘Aşem’ İsmi ile sesleneceğim. [Yine de; bil ki] Kime acımak istersem ona acır, kime merhamet etmek istersem ona merhamet ederim.”

²⁰ [Tanrı sonra cevaben] “Yüzüm’ü göremezsin” dedi. “Çünkü insanoglu Beni görüp de yaşamını sürdüremez”.

²¹ “İşte!” dedi Tanrı. “Yanımda bir yer var. Kayalığın üzerinde durabileceksin.

²² Ve Görkemim geçtiği sırada seni kayanın çatlağına yerleştireceğim ve geçişim tamamlanıncaya kadar Ayam’ı üzerine siper edeceğim.

²³ Sonra Ayam’ı çekeceğim ve Arkam’ı göreceksin. Fakat Yüzüm görülmeyecektir.

34

¹ Tanrı Moşe’ye “Kendine baştakiler gibi iki taş levha yont” dedi. “Bu levhaların üzerine, kırmış olduğun ilk levhalarda olan sözleri yazacağım.

² Sabaha hazır ol. Sabahleyin Sinay dağına çıkacak ve orada, dağın tepesinde Huzurumda hazır duracaksın.

³ Seninle başka kimse çıkmayacak ve dağın bütününde kimse görülmeyecek. Davar ve sığırlar bile o dağın karşısında otlamayacak.”

⁴ Baştakiler gibi iki taş levha yontan Moşe sabahleyin erken kalktı ve Tanrı’nın kendisine emrettiği gibi Sinay dağına çıktı. Bu iki taş levhayı da elinde götürdü.

⁵ Tanrı bir bulutla açığa çıktı ve orada onunla durdu. [Tanrı] “Aşem” İsmi ile seslendi.

⁶ Tanrı [Moşe’nin] önünden geçti ve ilan etti: “Aşem; Aşem; Tanrı, Merhametli ve Lütufkar, Öfkelerini Geciktiren, Şefkat ve Doğrulukta Bol;

7 וְנִצַּךְ חֹסֶד לְאַלְפִים נֶשֶׁא עוֹן
 וּפָשַׁע וְחַטָּאָה וְנִקְהָ לֹא יִנְקָה פֶקֶד | עוֹן אָבוֹת עַל-בָּנִים וְעַל-בָּנֵי בָנִים
 8-9 עַל-שְׁלֹשִׁים וְעַל-רַבְעִים: ה וַיִּמְהַר מֹשֶׁה וַיִּקְדַּ אֶרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ: ט וַיֹּאמֶר
 אִם-נָא מִצָּאתִי חַן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי יִלְדֶּנָּא אֲדֹנָי בִּקְרַבְנוּ כִּי
 10 עַם-קָשֶׁה-לְעֹרֶךָ הוּא וְסָלַחְתָּ לְעֻוְנָנוּ וּלְחַטֹּאתֵנוּ וְנִחַלְתָּנוּ: שִׁי י וַיֹּאמֶר
 הִנֵּה אֲנֹכִי כֹרֶת בְּרִית נֶגֶד כָּל-עַמֶּךָ אֶעֱשֶׂה נִפְלְאוֹת אֲשֶׁר לֹא-נִבְרָאוּ
 בְּכָל-הָאָרֶץ וּבְכָל-הַגּוֹיִם וְרָאָה כָל-הָעָם אֲשֶׁר-אַתָּה בִּקְרָבֹו אֶת-מַעֲשֶׂה
 11 יְהוָה כִּי-נִוְרָא הוּא אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ: יא שְׁמַר-לָךְ אֶת אֲשֶׁר אֲנֹכִי
 מִצְוֶה הַיּוֹם הַזֶּה גִּרְשׁ מִפְּנֶיךָ אֶת-הָאֱמֹלִי וְהַכֹּנְעָנִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרָזִי וְהַחִי
 12 וְהַיְבוֹסִי: יב הִשְׁמַר לָךְ פֶּן-תִּכְרַת בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָּא
 13 עֲלֶיהָ פֶּן-יִהְיֶה לְמוֹקֵשׁ בִּקְרַבְךָ: יג כִּי אֶת-מִזְבְּחָתָם תִּתְּצוּן וְאֶת-מִצְבְּתָם
 14 תִּשְׁבֵּרוּן וְאֶת-אֲשֵׁרֵי תִכְרֹתוֹן: יד כִּי לֹא תִשְׁתַּחוּהָ לְאֵל אֲחֵר כִּי יְהוָה
 15 קָנָא שְׁמוֹ אֶל קָנָא הוּא: טו פֶּן-תִּכְרַת בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ וְזָנוּ | אַחֲרֵי
 16 אֱלֹהֵיהֶם וְזָבְחוּ לְאֱלֹהֵיהֶם וְקִרְאָ לָךְ וְאָכַלְתָּ מִזְבָּחֹו: טז וְלִקְחַתָּ מִבְּנֵי
 17 לְבָנֶיךָ וְזָנוּ בְּנֵיךָ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן וְהִזָּנוּ אֶת-בָּנֶיךָ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן: יז אֱלֹהֵי
 18 מִסְכָּה לֹא תַעֲשֶׂה-לָךְ: יח אֶת-חֵג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכַל
 מִצּוֹת אֲשֶׁר צִוִּיתְךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי בַחֹדֶשׁ הָאָבִיב יֵצֵאת
 19-20 מִמִּצְרַיִם: יט כָּל-פֶּטֶר רֶחֶם לִי וְכָל-מִקְנְךָ תִּזְכֹּר פֶּטֶר שׁוֹר וְשֶׁה: כ וּפֶטֶר
 חֲמֹור תִּפְדֶּה בָשָׂה וְאִם-לֹא תִפְדֶּה וְעֲרַפְתָּו כָּל בְּכוֹר בְּנֶיךָ תִּפְדֶּה
 21 וְלֹא-יִרְאוּ פָנַי רִיקָם: כא שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבֹּת
 22 בַּחֲרִישׁ וּבִקְצִיר תִּשְׁבֹּת: כב וְחֵג שְׁבַעַת תַּעֲשֶׂה לָךְ בַּכוּרִי קֶצֶר חֲטִיִּם
 23 וְחֵג הָאֶסִּיף תִּקּוּפַת הַשָּׁנָה: כג שְׁלֹשׁ פַּעַמִּים בַּשָּׁנָה יִרְאֶה כָּל-זִכְרוֹךְךָ
 24 אֶת-פָּנַי הָאֵדָן | יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: כד כִּי-אוֹרִישׁ גּוֹיִם מִפְּנֶיךָ וְהִרְחַבְתִּי
 אֶת-גְּבֻלְךָ וְלֹא-יִחַמַּד אִישׁ אֶת-אֶרְצְךָ בְּעִלְתָּךְ לְרֹאוֹת אֶת-פָּנַי יְהוָה
 25 אֱלֹהֶיךָ שְׁלֹשׁ פַּעַמִּים בַּשָּׁנָה: כה לֹא-תִשְׁחַט עַל-חֲמִץ דָּם-זֹבְחִי וְלֹא-יִלֵּן
 26 לְבָקֶר זֹבַח חֵג הַפֶּסַח: כו רֹאשִׁית בַּכוּרִי אֲדַמְתָּךְ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 לֹא-תִבְשַׁל גִּדִּי בַחֲלָב אִמּוֹ: פ שְׁבִיעִי

⁷ Şefkati binlerce [nesil] için Muhafaza Eden; Günahı, İsyanı ve Hatayı Bağışlayan ve Temizleyen. [Fakat Tanrı, *Təşuva* yapmayanları] Temizlemez; babaların günahlarını, çocuklar ve torunlar, üçüncü ve dördüncü [nesiller] için hatırdadır tutar”.

⁸ Moşe aceleyle başını eğip yere kapanmıştı.

⁹ “Lütfen” dedi. “Eğer Gözün’de beğeni bulduysam, Efendim; lütfen Efendim aramızda gitsin. Bu dik kafalı bir halksa [bile], günahlarımızı ve hatalarımızı affet; bizi Kendine ait kıl!”.

¹⁰ [Tanrı] “İşte! Bir antlaşma mühürlüyorum.” dedi. “Dünyanın hiçbir yerinde, ulusların hiçbirisi için [hiçbir zaman] var edilmemiş ayrıcalıkları tüm halkın için yapacağım. Ve arasında bulunduğu bu halkın tümü, senin uğruna yapmakta olduğum, Tanrı’nın İcraatı’nı – ki [son derece] heybetlidir – görecek!

¹¹ “Sana bugün emretmekte olduğum [konuları] dikkatlice koru. Önünden Emori, Kenaani, Hiti, Perizi, Hivi ve Yevusi’yi sürüyorum.

¹² Çok dikkatli ol! Sakın üzerine gelmekte olduğun Ülke’nin oturanları ile antlaşma yapma ki [bu antlaşma, senin] içinde ölümcül bir tuzak oluşturmamasın.

¹³ Aksine; onların sunaklarını tahrip etmeli, anıtlarını parçalamalı ve *aşerelerini* kesmelisiniz.

¹⁴ Çünkü başka herhangi bir güce eğilmeyeceksin. Zira Tanrı’nın İsmi “Ödün Vermeyen”dir – ve O [gerçekten de] ödün vermeyen Tanrı’dır.

¹⁵ “Sakin Ülke’nin oturanları ile antlaşma yapma! [Aksi takdirde, onlar] Kendi tanrılarının peşi sıra çarpıkça davranıp tanrıları onuruna kesim yaptıklarında, [birisi] seni çağırır, sen de [sakınca görmeyip] onun kurbanından yersin.

¹⁶ Sonrasında oğullarını onun kızlarıyla evlendirirsin. Nihayet, onun kızları kendi tanrılarının peşi sıra çarpıkça davranırlar, senin oğullarını da tanrılarının ardından çarpıklığa sürüklerler!

¹⁷ “Kendine dökme put yapma! ¹⁸ “*Matsa* bayramını gözet. İlkbahar ayının belirlenmiş vaktinde yedi gün boyunca sana emrettiğim *matsayı* ye; çünkü Mısır’dan ilkbahar ayında çıkmıştın.

¹⁹ “Tüm rahim açanlar Benim’dir. Tüm sürülerinden sığır ve davarın [rahim] açanlarının erkeklerini [Bana] ayırmalısın.

²⁰ [Rahim] Açan eşeği bir kuzu karşılığında kurtar. Eğer kurtarmazsan, onun boynunu vurmalsın. Tüm *behor* oğullarını da kurtarmalısın. “Huzurum’da boş elle görünmeyin.

²¹ “Altı gün çalış; ama Cumartesi günü işi bırak – tarla sürümü ve hasattan elini çek.

²² “*Şavuot* bayramını yılın ilk buğday hasadıyla, Hasat bayramını da yılın dönüm zamanında yap.

²³ “Yılda üç kez, tüm erkeklerin, Efendi’nin – Yisrael’in Tanrısı *Aşem*’in – Huzuru’nda görünmelidir.

²⁴ Çünkü önünden ulusları sürüp sınırlarını genişleteceğim. Yılda üç kez Tanrı’nın *Aşem*’in Huzuru’nda görünmek üzere çıktığında, kimse toprağını arzulamayacaktır.

²⁵ “*Hamets* [halen] mevcutken, [*Pesah*]-*korbanım*’ı kesme. *Pesah* bayram *korbanı*, sabaha [kalacak şekilde *Mizbeah* dışında] gecelememelidir.

²⁶ “Toprağının ilk turfandalarını, Tanrın *Aşem*’in Evi’ne getir. “Eti, annesinin [sütü bile olsa,] sütle pişirme.”

Burada Hatsi-Kadiş söylenir.

İkinci Sefer-Tora açılarak Maftir okunur.

Maftir parçası için, bulunulan güne göre, bkz. Sukot’un Üçüncü Günü, Sukot’un Beşinci Günü veya Sukot’un Altıncı Günü

Maftir’den sonra tekrar Hatsi-Kadiş söylenir.

- 22 כב עֲשֵׂךְ תַעֲשֹׂר אֶת כָּל־תְּבוּאָת זֶרְעֶךָ
- 23 הִיֹצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה: כג וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם
אֲשֶׁר־יִבְחַר לְשָׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם מַעֲשֶׂךָ דִּגְנוֹךְ תִּירְשָׁךְ וִיצְהָרְךָ וּבִכּוֹרֹת
בְּקֶרֶךְ וּצֹאנְךָ לְמַעַן תִּלְמַד לִירְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כָּל־הַיָּמִים:
- 24 כד וְכִי־יִרְבֶּה מִמֶּךָ הַדָּרָךְ כִּי לֹא תוּכַל שְׂאתוֹ כִּי־יִרְחַק מִמֶּךָ
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹם שְׁמוֹ שָׁם כִּי יְבָרְכֶךָ יְהוָה
25 אֱלֹהֶיךָ: כה וְנָתַתָּה בַּכֶּסֶף וּצְרַתְּ הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ וְהִלַּכְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם
26 אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ: כו וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר־תֵּאֲוֶה
נַפְשְׁךָ בַּבֶּקֶר וּבַצֹּאן וּבַיִן וּבַשֹּׂכֶר וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאַלְךָ נַפְשְׁךָ
27 וְאָכַלְתָּ שָׁם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּשְׂמַחְתָּ אֹתָהּ וּבֵיתְךָ: כז וְהָלוּ
אֲשֶׁר־בַּשְּׁעָרֶיךָ לֹא תַעֲזֹבֻנוּ כִּי אֵין לּוֹ חֶלֶק וְנִחַלָּה עִמָּךְ: ס
- 28 כח מִקְצֶה | שְׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא אֶת־כָּל־מַעֲשֶׂיךָ תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׂדֶה
29 הַהוּא וְהִנַּחְתָּ בַּשְּׁעָרֶיךָ: כט וּבָא הָלוֹי כִּי אֵין־לוֹ חֶלֶק וְנִחַלָּה עִמָּךְ
וְהִגֵּר וְהִיתָם וְהָאֻלְמָנָה אֲשֶׁר בַּשְּׁעָרֶיךָ וְאָכְלוּ וּשְׁבָעוּ לְמַעַן
יְבָרְכֶךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־מַעֲשֶׂה יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה: ס
- 1-2 שְׁנֵי א מִקֵּץ שִׁבְע־שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה: ב וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה
שְׁמוֹט כָּל־בְּעַל מִשָּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר יִשָּׂה בְרַעְיוֹ לֹא־יִגָּשׁ אֶת־רַעְיוֹ
3 וְאֶת־אֲחִיו כִּי־קָרָא שְׁמִטָּה לִיהוָה: ג אֶת־הַנִּכְרִי תִגָּשׁ וְאֲשֶׁר יִהְיֶה
4 לָךְ אֶת־אֲחִיךָ תִּשְׁמַט יָדְךָ: ד אָפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה־בְּךָ אֲבִיוֹן
כִּי־בָרֶךְ יְבָרְכֶךָ יְהוָה בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן־לָךְ נַחֲלָה
5 לְרִשְׁתָּהּ: ה רַק אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמָע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשִׁמּוֹר
6 לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה הַיּוֹם: ו כִּי־יִהְיֶה
אֱלֹהֶיךָ בְּרַכְּךָ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וְהַעֲבַטְתָּ גּוֹיִם רַבִּים וְאֹתָהּ לֹא
תַעֲבֹט וּמִשְׁלַת בְּגוֹיִם רַבִּים וּבָךְ לֹא יִמָּשְׁלוּ: ס

Şemini Hag Aatseret – Diaspora

Şemini Hag Aatseret bayramı Erets-Yisrael'de bir, Diaspora'da iki gün olarak kutlanır.

Diaspora'daki ikinci gün aynı zamanda Simhat Tora'dır.

Erets-Yisrael'de ise Simhat Tora ile Şemini Hag Aatseret aynı tek günde kutlanır. Bu günde okunan peraşalar için bkz. Simhat Tora

Diaspora'da Şemini Hag Aatseret'in ilk günü iki Sefer-Tora çıkarılır.

İlk Sefer-Tora'dan aşağıdaki kısım okunur.

Eğer Şabat ise 14:22'den başlanır ve yedi kişi kaldırılır.

Şabat değilse 15:19'dan başlanır ve beş kişi kaldırılır.

Devarim 14:22-16:17

14

²² Her yıl tarladan çıkan tüm tarım ürünlerinden [ikinci bir] *maaser* ayır.

²³ Buğdayının, şarabının ve yağının *maaser*lerini, sığırının ve davarının *behor*larını, Tanrın Aşem'in Huzuru'nda, İsmi'ni barındırmak üzere seçeceği yerde ye. Bu sayede her zaman Tanrın Aşem'den çekinmeyi öğreneceksin.

²⁴ Eğer yol senin için çok uzun olaksa – [yani] Tanrın Aşem seni mübarek kılması sebebiyle [bol miktarda olacak bu ürünleri], Tanrın Aşem'in, İsmi'ni yerleştirmek üzere seçeceği yer sende uzakta kalacağı için [oraya kadar] taşıyamayacaksın –

²⁵ [maaseri] paraya çevirebilirsin. Bu parayı elinde bir kesede topla ve Tanrın Aşem'in seçeceği yere git.

²⁶ Bu parayı, canın ne arzularsa ondan – sığırdan, davardan, şaraptan ya da sert içkiden – canın ne çekerse ondan [satın almak üzere] harcayabilirsin. [Bu aldıklarını] Orada, Tanrın Aşem'in Huzuru'nda ye ve neşelen – hem sen hem de ev halkın.

²⁷ Ama şehirlerindeki Levi [kabilesine mensup kişileri] de [sahipsiz] bırakma; çünkü senin yanında onun [Ülke'de bir] payı veya atasal arazisi yoktur.

²⁸ Üç yılın bitiminde o yıla ait ürünlerinin tüm *maaser*lerini [iyeliğinden] çıkar ve şehirlerinde [herkesin ulaşabileceği bir yere] yerleştir.

²⁹ Şehirlerindeki Levi (çünkü senin yanında onun [Ülke'de bir] payı ve atasal arazisi yoktur), [ayrıca] Ger, yetim ve dul gelecek, [bunları] yiyip doyacaklar. Bu sayede Tanrın Aşem, yapacağın her işte seni mübarek kılacaktır.

15

¹ Yedi yılın bitiminde *Şemita* ilan etmelisin.

² *Şemita*'dan kasıt şudur: Her alacaklı, akranına vermiş olduğu borçtan feragat etmeli, akranına ve kardeşine [bu konuda] baskı yapmamalıdır; zira Tanrı Adına *Şemita* ilan edilmiştir.

³ [Borç konusunda] Bir yabancıya baskı yapabilirsin. Ama sana ait olup kardeşinin yanında bulunan [borç üzerindeki] otoritenden feragat etmelisin.

⁴ Nihayet, aranda yoksul kalmayacak; çünkü Tanrın Aşem'in sana miras edineceğin bir mülk olarak vermekte olduğu Ülke'de, Aşem seni elbette mübarek kılacaktır.

⁵ Yeter ki sana emretmekte olduğum bu emri tümüyle titiz bir şekilde yerine getirmek üzere Tanrın Aşem'in Sözü'ne itaat et.

⁶ Zira Tanrın Aşem, sana söylemiş olduğu şekilde seni mübarek kılmıştır. Birçok ulusa borç vereceksin; ama sen borç al[ma ihtiyacı duy]mayacaksın. Birçok ulusa hükmedeceksin; ama [kimse] sana hükmetmeyecek.

ז כִּי־יִהְיֶה בָךְ

7

אָבִיוֹן מֵאַחַד אַחֶיךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בְּאַרְצְךָ אֲשֶׁר־יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ
נָתַן לָךְ לֹא תֹאמַן אֶת־לִבְּךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת־יָדְךָ מֵאַחֶיךָ

8 הָאָבִיוֹן: ח כִּי־פָתַח תִּפְתָּח אֶת־יָדְךָ לּוֹ וְהֶעֱבַט תַּעֲבִיטֵנוּ דִּי

9 מִחֲסָדוֹ אֲשֶׁר יִחַסֵּר לּוֹ: ט הַשֹּׁמֵר לָךְ פֶּן־יִהְיֶה דְבָר עַם־לִבְּךָ

בְּלִיעַל לֵאמֹר קִרְבָּה שְׁנַת־הַשָּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרַעְיָה עֵינֶיךָ

בְּאַחֶיךָ הָאָבִיוֹן וְלֹא תִתֵּן לּוֹ וְקִרְא עָלֶיךָ אֱלֹהִים וְהָיָה בָךְ

10 חֲטָא: י נָתַן תִּתֵּן לּוֹ וְלֹא־יִרַע לִבְּךָ בְּתִתֶּנּוּ לּוֹ כִּי בִגְלָל | הַדָּבָר

11 הַזֶּה יִבְרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־מַעֲשֶׂיךָ וּבְכָל מַשְׁלַח יָדְךָ: יא כִּי

לֹא־יִחַדֵּל אָבִיוֹן מִקִּרְבִּי הָאָרֶץ עַל־כֵּן אֲנֹכִי מְצֹוֶיךָ לֵאמֹר פָּתַח

תִּפְתָּח אֶת־יָדְךָ לְאַחֶיךָ לַעֲנֶיךָ וּלְאֲבִינֶךָ בְּאַרְצְךָ: ס

12 יב כִּי־יִמָּכַר לָךְ אַחֶיךָ הָעֵבֶרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה וְעַבְדְּךָ שְׁשׁ שָׁנִים

13 וּבִשְׁנָה הַשְּ�בִיעִת תִּשְׁלַחְנוּ חֲפָשִׁי מֵעִמְךָ: יג וְכִי־תִשְׁלַחְנוּ חֲפָשִׁי

14 מֵעִמְךָ לֹא תִשְׁלַחְנוּ רִיקָם: יד הָעֲנִיק תַּעֲנִיק לּוֹ מִצֹּאֲנֶיךָ וּמִגִּרְנֶיךָ

15 וּמִיִּקְבֶּךָ אֲשֶׁר בִּרְכָךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִתֵּן־לוֹ: טו וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד

הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּפְדֶּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל־כֵּן אֲנֹכִי מְצֹוֶיךָ

16 אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה הַיּוֹם: טז וְהָיָה כִּי־יֹאמַר אֵלֶיךָ לֹא אֵצֶא מֵעִמְךָ

17 כִּי אֶהְבֶּךָ וְאֶת־בֵּיתְךָ כִּי־טוֹב לּוֹ עִמָּךְ: יז וְלָקַחְתָּ אֶת־הַמֶּרְצֵעַ

וְנָתַתָּה בְּאֲזָנוֹ וּבִדְלֶת וְהָיָה לָךְ עֶבֶד עוֹלָם וְאָף לֹא־מָתָה

18 תַּעֲשֶׂה־כֵּן: יח לֹא־יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ בְּשִׁלְחֶךָ אֶתוֹ חֲפָשִׁי מֵעִמְךָ כִּי

מִשְׁנֵה שָׂכָר שָׂכִיר עַבְדְּךָ שְׁשׁ שָׁנִים וּבִרְכָךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל

19 אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה: פ שְׁבִיעִי יִשׁ כָּל־הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יוֹלֵד בְּבִקְרֶךָ

וּבִצְאֹנְךָ הַזָּכָר תִּקְדָּשׁ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲבֹד בְּבִכְרֶךָ שׁוֹרְךָ

20 וְלֹא תִגְזַז בְּכוֹר צֹאֲנֶיךָ: כ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלֵנוּ שָׁנָה בְּשָׁנָה

21 בְּמָקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה אֶתָּה וּבֵיתְךָ: כא וְכִי־יִהְיֶה כּוֹ מוֹם פֶּסַח

אוֹ עוֹר כָּל מוֹם רָע לֹא תִזְבְּחֵנוּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ:

⁷ Tanrın Aşem'in sana vermekte olduğu Ülken'de, şehirlerinden birinde [ya da] yanında, kardeşlerinden biri yoksul olursa, kalbini sertleştirme ve elini yoksul kardeşinden [yardımı esirgeyecek şekilde] kapatma.

⁸ Aksine, elini ona kesinlikle açmalı, gereksinim duyduğu eksikliğini [tamamlayacak] kadarını ona mutlaka borç vermelisin.

⁹ Dikkatli ol; sakın kalbinde, “yedinci yıl yaklaşıyor; Şemita yılı” şeklinde haince bir fikir olmasın. [Bu düşünceyle] Yoksul kardeşine kötü gözle bakıp ona vermezsen, Tanrı'ya seninle ilgili şikayette bulunduğunda sana günah yazılacaktır.

¹⁰ [Bu yüzden] Ona mutlaka [borç] ver. [Dahası,] Ona verirken kendini kötü hissetme; çünkü bu konu sayesinde, Tanrın Aşem seni tüm işlerinde ve elini uzattığın her şeyde mübarek kılacaktır.

¹¹ Zira Ülke'nin içinde yoksul eksik olmayacaktır. Bu nedenle sana şu şekilde emrediyorum: Ülken'de kardeşine, fakirine ve yoksuluna elini mutlaka açmalısın.

¹² İbrani bir erkek kardeşin ya da İbrani bir kadın sana satıldığı takdirde, senin için altı yıl çalışacaktır. Ancak yedinci yılda onu yanından özgürlüğe göndermelisin.

¹³ Onu yanından özgürlüğe gönderdiğinde de boş elle gönderemezsin.

¹⁴ Onu davarından, harman yerinden ve şarap mahzeninden [hediyeyle] cömertçe donatmalı; Tanrın Aşem'in seni mübarek kıldığı [bu mallarından] ona vermelisin.

¹⁵ Mısır Ülkesi'nde köle olduğunu ve Tanrın Aşem'in seni oradan özgür kıldığını hatırlamalısın. Sana bugün bu konuyu bu yüzden emrediyorum.

¹⁶ Eğer, seni ve ev halkını sevdiği, yanında mutlu olduğu için sana “yanından ayrılmak istemiyorum” derse,

¹⁷ bir biz alıp onu kulağına ve kapıya geçir. [Bundan sonra] Senin kalıcı kölen olacaktır. [Ayrılırken hediye verme konusunda, İbrani] Cariyene de aynısını yapmalısın.

¹⁸ [Köleni] Yanından özgürlüğe yolladığında [bu] gözünde zor olmasın; çünkü [kölen] altı yıl [boyunca] senin için ücretli bir işçinin çalışmasının iki katı çalışmış olacaktır. Tanrın Aşem, yaptığın her şeyde seni mübarek kılacaktır.

Şabat değilse buradan başlanır.

¹⁹ Sığırında ve davarında doğan tüm erkek behorları Tanrın Aşem Adına kutsiyete ayırmalısın. Sığırının behoruyla çalışma, davarının behorunu kırkma.

²⁰ Her yıl [bu behor hayvanları] Tanrın Aşem'in Huzuru'nda, Aşem'in seçeceği yerde yiyeceksin – sen ve ev halkın.

²¹ Eğer [böyle bir hayvanda] kusur olursa – topallık, körlük veya [başka bir] ciddi kusur – onu Tanrın Aşem Adına [korban olarak] kesemezsin.

כב בשַׁעֲרֶיךָ

22

23 תֹּאכְלֶנּוּ הַטֶּמֶא וְהַטְּהוֹר יַחְדָּו כַּצֵּבִי וְכֹאֵיל: כג רַק אֶת־דָּמֹו לֹא

תֹּאכַל עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמֵּיִם: פ

1 א שְׁמֹר אֶת־חֲדָשׁ הָאָבִיב וְעָשִׂיתָ פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי בַחֲדָשׁ

2 הָאָבִיב הוֹצִיאָךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לַיִלָּה: ג וְזָבַחַת פֶּסַח

לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבָקָר בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ

3 שָׁם: ג לֹא־תֹאכַל עָלָיו חֲמֵץ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל־עָלָיו מִצּוֹת לֶחֶם

עֲנִי כִּי בַחֲפוּזֹן יֵצְאֶת מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת־יוֹם צֵאתְךָ

4 מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ: ד וְלֹא־יִרְאֶה לְךָ שָׂאֵר בְּכָל־גְּבוּלְךָ

שִׁבְעַת יָמִים וְלֹא־יִלְוֶיךָ מִן־הַבָּשָׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בָּעֶרֶב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן

5 לְבָקָר: ה לֹא תוֹכַל לִזְבַּח אֶת־הַפֶּסַח בְּאַחַד שַׁעֲרֶיךָ אֲשֶׁר־יְהוָה

6 אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ: ו כִּי אִם־אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם תִּזְבַּח אֶת־הַפֶּסַח בָּעֶרֶב כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ מוֹעֵד

7 צֵאתְךָ מִמִּצְרַיִם: ז וּבִשְׁלֹתָ וְאָכַלְתָּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה

8 אֱלֹהֶיךָ בּוֹ וּפָנִיתָ בְּבָקָר וְהִלַּכְתָּ לְאַהֲלֶיךָ: ח שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל

מִצּוֹת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצַרְתָּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה: ט

9 ט שִׁבְעָה שִׁבְעַת תִּסְפֹּר־לְךָ מִהַחֲלֵ חֲרָמֶשׁ בַּקֶּמֶה תַּחֲלֵ לְסֹפֹר

10 שִׁבְעָה שִׁבְעוֹת: י וְעָשִׂיתָ חֹג שִׁבְעוֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ מִסֵּת גִּדְּבַת

11 יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן כַּאֲשֶׁר יְבָרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: יא וְשִׂמַּחְתָּ לְפָנַי |

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמָּתְךָ וְהַלּוֹי אֲשֶׁר

בְּשַׁעֲרֶיךָ וְהַגֵּר וְהִיתָנוֹם וְהִאֲלַמְנָה אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר

12 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם: יב וְזָכַרְתָּ כִּי־עָבַד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם

13 וְשִׁמַּרְתָּ וְעָשִׂיתָ אֶת־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה: פ מַפְטִיר יג חֹג הַסֵּכֶת

14 תַעֲשֶׂה לְךָ שִׁבְעַת יָמִים בְּאַסְפֹּף מִגִּרְנֶךָ וּמִיִּקְבֶּךָ: יד וְשִׂמַּחְתָּ בַּחֲגֹךָ

אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמָּתְךָ וְהַלּוֹי וְהַגֵּר וְהִיתָנוֹם וְהִאֲלַמְנָה

אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיךָ:

²² Onu tıpkı geyik ve ceylan gibi, şehrinizde *tame* ve saf [kişiler] bir arada yiyebilirsiniz.

²³ Sadece, kanını yeme; onu su [döker] gibi toprağın üzerine dök.

16

¹ İlkbahar ayını gözet ve Tanrın Aşem Adına *Pesah-korbanı* yap; çünkü Tanrın Aşem seni Mısır'dan ilkbahar ayında çıkarmıştı – gece vakti.

² Aşem'in, İsmi'ni barındırmak üzere seçeceği yerde, Tanrın Aşem Adına *Pesah-korbanı*[nın yanında, ayrıca] davar ve sığır kes.

³ [*Pesah-korbanı*] İle birlikte *hamets* yeme. Ona bağlı olarak, yedi gün boyunca *matsa* – ıstırap ekmeği – ye; çünkü Mısır Ülkesi'nden aceleyle çıkmıştın. [Bu sayede] Mısır Ülkesi'nden çıkış gününü hayatının tüm günlerinde hatırlayacaksın.

⁴ Yedi gün boyunca iyeliğinde, tüm sınırlarında maya görülmemelidir. İlk gün arifesinde kesmiş olduğun [*Pesah-korbanına* ait] etten [herhangi bir kısım] sabaha [kalacak şekilde] gecelememelidir.

⁵ *Pesah-korbanını* Tanrın Aşem'in sana vermekte olduğu şehirlerinden birinde kesmezsin.

⁶ Sadece Tanrın Aşem'in, İsmi'ni barındırmak üzere seçtiği yere [gidip], *Pesah-korbanını* akşamüstü orada kesmelisin. Mısır'dan çıkış vaktinde, yani güneşin batmasıyla birlikte,

⁷ [bu *korbanın* etini] Tanrın Aşem'in seçeceği yerde [doğrudan ateşte] pişirecek ve yiyeceksin. Sabah [olduğunda] dönüp çadırlarına gidebilirsin.

⁸ Altı gün boyunca *matsa* ye. Yedinci gün ise Tanrın Aşem Adına imtina[zamanı]dır; *melaha* yapma.

⁹ [Sonra] Kendine yedi hafta say. Orağın olgun tahılı [kesmeye] başlamasından [itibaren] yedi hafta saymaya başla.

¹⁰ [Sayımın bitiminde] Tanrın Aşem'in seni mübarek kılışına orantılı olarak, elinin bağışlamaya muktedir olduğu kadar vereceğin [armağanla], Tanrın Aşem Adına *Şavuot* bayramını kutla.

¹¹ Tanrın Aşem'in Huzuru'nda, Tanrın Aşem'in, İsmi'ni barındırmak üzere seçeceği yerde neşeleneceksin – sen, oğlun ve kızın, kölen ve cariyen, şehirlerindeki *Levi* ve aradaki *Ger*, yetim ve dul.

¹² Mısır'da köle olduğunu hatırlamalı, tüm bu hükümleri titizlikle yerine getirmelisin.

¹³ Harman yerin ve şarap mahzenine [ait ürünleri] topladığın dönemde, yedi gün boyunca *Sukot* bayramını kutla.

¹⁴ Bayramında neşelen – sen, oğlun ve kızın, kölen ve cariyen, şehirlerindeki *Levi*, *Ger*, yetim ve dul.

15 מו שְׁבַעַת יָמִים תַּחֲג לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם
 אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה כִּי יִבְרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־תְּבוּאָתְךָ וּבְכָל־
 16 מַעֲשֶׂה יָדֶיךָ וְהָיִיתָ אֶךְ שִׂמְחָה מִשְׁלוֹשׁ פַּעַמִּים | בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה
 כָּל־זְכוּרְךָ אֶת־פָּנָי | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר בְּחַג
 הַמִּצּוֹת וּבְחַג הַשְּׁבָעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת וְלֹא יֵרָאֶה אֶת־פָּנָי יְהוָה
 17 רִיקָם: יוֹ אִישׁ כַּמִּתְנַת יָדוֹ כִּבְרַכְתָּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ:

35 דָּה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֹרֶת תִּהְיֶה לָּכֶם
 36 כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: דוֹ וְהִקְרַבְתֶּם עֲלֶיהָ אִשָּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ
 לַיהוָה פֶּךְ אֶחָד אֵיל אֶחָד כִּבְשִׁים בְּנֵי־שָׁנָה שְׁבַעַת תְּמִימִם:
 37 דוֹ מִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לִפְרֵי לֶאֱיִל וְלִכְבָּשִׁים בַּמִּסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט:
 38 דָּה וּשְׁעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלִּבֵּל עֹלֹת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ:
 39 דָּה אֵלֶּה תַעֲשׂוּ לַיהוָה בְּמוֹעֲדֵיכֶם לְבַד מִנְדְּרֵיכֶם וּנְדִבְתֵּיכֶם
 לְעֹלֹתֵיכֶם וּלְמִנְחֹתֵיכֶם וּלְנִסְכֵּיכֶם וּלְשִׁלְמֵיכֶם:

¹⁵ Aşem'in seçtiği yerde, Tanrın Aşem Adına yedi gün boyunca kutlama yapacaksın; zira Tanrın Aşem seni tüm ürününde ve elinin tüm işlerinde mübarek kılacak ve sen, sadece neşeli olacaksın.

¹⁶ Tüm erkeklerin, yılda üç kez, [yani] Matsa bayramında, Şavuot bayramında ve Sukot bayramında, [Tanrı'nın] seçeceği yerde Tanrın Aşem'in Huzuru'nda görünmelidir. Ama [bu vakitlerde kişi,] Tanrı'nın Huzuru'nda boş elle görünmemeli,

¹⁷ herkes, Tanrın Aşem'in sana vermiş olduğu bereket doğrultusunda, [maddi] gücünün verebileceği kadarını [getirmelidir].

Burada Hatsi-Kadiş söylenir.

İkinci Sefer-Tora açılarak Maftir olarak aşağıdaki kısım okunur.

Bamidbar 29:35-39

29

³⁵ “Sekizinci gün sizin için bir imtina [zamanı] olacaktır; hiçbir bayağı *melaha* yapmayın.

³⁶ “Tanrı Adına, memnuniyetle kabul edilecek yakılan-korban [şeklinde] *Ola-korbanı* getireceksiniz: genç bir boğa, bir koç, birer yaşında yedi [erkek] kuzu – [hepsi] kusursuz.

³⁷ Boğa için, koç için ve kuzular için *Minhaları* ve *Nesehleri*, [hayvanların] sayılarına göre, kurala uygun olarak [yapılacaktır].

³⁸ “Ayrıca bir *Hatat*-tekesi [getirilmelidir].

“[Tüm bunlar] Daimi *Ola-korbanı* ile *Minhasından* ayrı olarak [gerçekleştirilecektir] – ve *Nesehi*.

³⁹ “Bayramlarınızda, *Ola-korbanlarınıza*, *Minha-korbanlarınıza*, *Nesehlerinize* ve *Şelamim-korbanlarınıza* dair genel vaatleriniz ve belirli bağışlarınızdan ayrı olarak bunları yapacaksınız.”

Burada tekrar Hatsi-Kadiş söylenir.

1 פרשת וזאת הברכה א וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בָּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ
 2 הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ: ב וַיֹּאמֶר יְהוָה מִסִּינֵי בָא
 וְזָרַח מִשְׁעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מִהָר פֶּאֶרֹן וְאַתָּה מִרְבֶּבֶת קָדֵשׁ מִימִינֹו
 3 אֲשַׁדֶּת לָמוֹ: ג אַף חֲבֵב עַמִּים כָּל־קִדְשֵׁיו בִּידָךְ וְהֵם תִּכְנֹו לְרִגְלֶךָ
 4 יֵשָׁא מִדְּבַר־יָד: ד תוֹרָה צִוְּה־לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרֶשֶׁה קְהֵלֶת יַעֲקֹב:
 5 ה וַיְהִי בִישְׁרוֹן מֶלֶךְ בְּהַתְּאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יָחַד שָׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל:
 6-7 וַיְחַזְּקוּ רָאוּבֵן וְאֶל־יִמָּת וַיְהִי מִתֵּיו מִסְפָּר: ו וְזֹאת לִיהוּדָה
 וַיֹּאמֶר שָׁמַע יְהוָה קוֹל יְהוּדָה וְאֶל־עַמּוֹ תְּבִיאֲנֹו יָדָיו רַב לֹו וְעֹזֹר
 8 מִצָּרָיו תִּהְיֶה: פ שְׁנֵי ח וּלְלֹנִי אָמַר תִּמְיָךְ וְאוֹרֶיךָ לְאִישׁ
 9 חֲסִידֶךָ אֲשֶׁר נָסִיתוֹ בַּמֶּסֶח תְּרִיבֵהוּ עַל־מֵי מְרִיבָה: ט הָאָמַר
 לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רָאִיתִיו וְאַתָּה־אֲחִיו לֹא הִכִּיר וְאַתָּה־בָּנוּ לֹא יָדַע
 10 כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתְךָ וּבְרִיתְךָ יִנְצְרוּ: י יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לִיעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ
 11 לְיִשְׂרָאֵל יִשְׁיֻמוּ קְטוֹרָה בְּאַפֶּךָ וְכִלְיִל עַל־מִזְבְּחֶךָ: יא בָּרַךְ יְהוָה
 חֵילֹו וּפְעַל יָדָיו תִּרְצֶה מִחֵץ מִתְנַנִּים קָמִיו וּמִשְׁנֵאָיו מוֹר־קוֹמּוֹן: ס
 12 יב לְבַנְיָמִן אָמַר יָדִיד יְהוָה יִשְׁכֵּן לְבֶטֶח עָלָיו חֲפָף עָלָיו
 13 כָּל־הַיּוֹם וּבֵין כְּתָפָיו שָׁכֵן: ס שְׁשִׁישִׁי יג וּלְיוֹסֵף אָמַר מִבְּרַכַּת
 14 יְהוָה אֶרְצוֹן מִמָּגֵד שָׁמַיִם מְטֹל וּמִתְהוֹם רִבְצָת תִּחַת: יד וּמִמָּגֵד
 15 תְּבוֹאֶת שֶׁשׁ וּמִמָּגֵד גֶּרֶשׁ יִרְחִים: טו וּמִרָאשׁ הַר־רֵי־קָדֵם וּמִמָּגֵד
 16 גִּבְעוֹת עוֹלָם: טז וּמִמָּגֵד אֶרֶץ וּמִלֵּאָה וּרְצוֹן שָׁכֵן סִנֵּה תְּבוֹאֶתָהּ
 17 לְרָאשׁ יוֹסֵף וּלְקִדְקֹד נִזִּיר אֲחִיו: יז בְּכוֹר שׁוֹרֹו הָדָר לֹו וְקִרְנֵי
 רֹאם קִרְנָיו בָּהֶם עַמִּים יִנְגַּח יַחֲדוּ אֶפְסִי־אֶרֶץ וְהֵם רַבְבוֹת אֶפְרָיִם
 18 וְהֵם אֶלְפֵי מִנְשָׁה: ס רַבִּיעִי יח וּלְזִבּוּלֵן אָמַר שְׁמַח זְבוּלָן
 בְּצִאתְךָ וַיִּשְׁשָׁכֶר בְּאַהֲלֶיךָ:

Simhat Tora

Erets-Yisrael'de Şemini Hag Aatseret'in tek günü, Diaspora'da ise bu bayramın ikinci günü aynı zamanda Simhat Tora'dır.

*Simhat Tora'da üç Sefer-Tora çıkarılır.
İlk Sefer-Tora'dan aşağıdaki kısım okunur.*

Bu günde sinagogda bulunan tüm erkekler, küçük çocuklar da dâhil olmak üzere Sefer-Tora'ya çağılır. Bu amaçla, önce Vezot Aberaha peraşasında 33:1-26 okunur ve beş kişi kaldırılır. Daha sonra 33:24-26, sinagogda Tora'ya kalkmamış kimse kalmayana kadar tekrar tekrar okunur. Aşkenaz geleneği ise, Vezot Aberaha peraşasını 33:26'ya kadar sürekli baştan başlayarak okumak şeklindedir.

Devarim 33:1 – 34:12

33

¹ Ve Tanrı'nın adamı Moşe'nin, ölümünden önce Bene-Yisrael'e verdiği *beraha* budur.

² [Şöyle] Dedi: "Aşem Sinay'dan geldi; onlara Seir'den ısıdı, Paran dağından göründü ve kutsiyetin on binlerinden [bir kısmıyla] geldi. Sağından kanun ateşini [getirdi] onlara.

³ "Üstelik halklara sevgi gösterdi: Tüm kutsalları Elinde! Onlar da Ayağına toplandılar; Sözlerini üstlendiler:

⁴ "Moşe'nin bize emrettiği Tora, Yaakov Cemaati'nin miraslığıdır' [dediler].

⁵ "Yeşurun'da Kral oldu halkın başları toplandığında, Yisrael'in kabileleri birlik içindeyken. ⁶ Reuven yaşasın ve ölmesin; bireyleri [hep] sayı [dâhilinde] olsun."

⁷ Ve bu Yeuda'ya... Ve [Moşe] dedi: "Dinle ey Aşem, Yeuda'nın sesini; ve halkına getir onu. Elleri savaşsın onun için ve [Sen,] hasımlarına karşı yardımcı ol [ona].

⁸ Ve Levi hakkında [şöyle] dedi: "Tumimin ve Urimin sadık adamına [yakışır] – ki onu Masa'da denemiş, Tartışma Suları'nda sınıamıştın.

⁹ "Babası ve annesi için 'Onu görmedim' diyendir o! Kardeşini tanımamış ve oğlunu bilmemişti; zira Deyişin'i gözetmişlerdi ve Antlaşman'ı muhafaza edeceklerdi.

¹⁰ "Öğretecekler kanunlarını Yaakov'a ve Toran'ı Yisrael'e. Yerleştirecekler Huzurun'a tütsü ve Mizbeahın'ın üstüne tamamen [yakılan *korban*ları].

¹¹ "Mübarek kıl, ey Aşem, onun kuvvetini – ve ellerinin eylemine rıza göster. Bellerinden ez [ona karşı] kalkanları ve ona nefret besleyenleri – [ki bir daha] kalkamasınlar."

¹² Binyamin hakkında [şöyle] dedi: "Tanrı'nın sevgilisi, güvenle barınacaktır O'nun yanında. [Şehina] Gün boyu siper olur ona ve omuzları arasında barınır."

¹³ Ve Yosef hakkında [şöyle] dedi: "Aşem'in mübarek kıldığı [bir yer olsun] toprağı – göklerin lezzetiyle, çiyle ve derinlerde yatan suyla,

¹⁴ güneşin [olgunlaştırdığı] ürünlerin lezzetiyle ve ayların mahsulünün lezzetiyle,

¹⁵ kadim dağların başıyla ve ebedi tepelerin lezzetiyle, ¹⁶ toprak ve onu dolduranların lezzetiyle ve çalılıkta Barınan'ın rızasıyla.

"Gelsin [bu *beraha*] Yosef'in başına ve kardeşleri arasında seçkin olanın tepesine.

¹⁷ "Behordur boğası; görkemlidir ve *reem* boynuzlarıdır boynuzları. Onlarla halklara boynuz vuracak birlikte yeryüzünün uçlarına – ve onlar, Efrayim'in on binleri ve Menaşe'nin binleridir."

¹⁸ Ve Zevulun hakkında [şöyle] dedi: "Neşelen Zevulun [sefere] çıktığında; ve Yisahar – çadırlarında.

19 יַם עַמִּים הֲרִיקָאוּ שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי־צֶדֶק כִּי שֹׁפֵעַ יָמִים יִינָקוּ
 20 וּשְׂפָנָי טְמוּנֵי חוֹל: ס כ וּלְגַד אָמַר בְּרוּךְ מִרְחִיב גֹּד כְּלָבִיא
 21 שָׁכֵן וְטָרֵף זָרוּעַ אֶף־קֶדֶקֶד: כֹּא וַיֵּרָא רֵאשִׁית לּוֹ כִּי־שָׁם חִלְקֶת
 מַחֲקָק סָפוּן וַיִּתֵּא רֵאשִׁי עִם צִדְקָתָהּ יְהוָה עֲשֵׂה וּמִשְׁפָּטֶי
 22 עִם־יִשְׂרָאֵל: ס חֲמִישִׁי כב וּלְדָן אָמַר דָּן גִּיּוֹר אֲרִיָּה יִזְנֹק
 23 מִן־הַבָּשָׂן: כג וּלְנִפְתָּלִי אָמַר נִפְתָּלִי שְׂבַע רָצוֹן וּמָלֵא בִרְכַּת יְהוָה
 24 יָם וְדָרוֹם יִרְשֶׁה: ס כד וּלְאֶשֶׁר אָמַר בְּרוּךְ מִבְּנֵי אֲשֶׁר יִהְיֶה
 25 רָצוֹי אָחִיו וְטַבֵּל בְּשֵׁמֶן רָגֵלוֹ: כה בְּרוּךְ וּנְחֹשֶׁת מִנְעֻלָּה וּכְיֹמֶיךָ
 26 דְּבִבָּה: כו אֵין כְּאֵל יִשְׂרוּן רַכֵּב שָׁמַיִם בְּעִזָּרָהּ וּבְגָאוֹתוֹ שְׂחָקִים:
 27 כז מַעֲנֶה אֱלֹהֵי קָדֶם וּמִתַּחַת זֹרַעַת עוֹלָם וַיִּגְרֹשׁ מִפָּנֶיהָ
 28 אוֹיֵב וַיֹּאמֶר הַשֹּׁמֵד: כח וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בְּטַח בְּדָד עֵין יַעֲקֹב
 29 אֶל־אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ אֶף־שִׁמְיוֹ יַעֲרֹפוּ־טָל: כט אֲשֶׁר־יִהְיֶה יִשְׂרָאֵל מִן
 כֹּמוֹד עִם נוֹשָׁע בִּיהוָה מִגֵּן עִזָּרָהּ וְאֶשֶׁר־חָרַב גְּאוֹתָהּ וַיִּכְחָשׁוּ
 אֲיִבֶיהָ לָךְ וְאַתָּה עַל־בְּמוֹתֵימוֹ תִּדְרֹךְ: ס

1 שְׂבִיעִי א וַיַּעַל מֹשֶׁה מִעֲרֵבַת מוֹאָב אֶל־הָר נֹבֹ רֹאשׁ הַפִּסְגָּה
 אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ וַיִּרְאֶהוּ יְהוָה אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֶת־הַגִּלְעָד
 2 עַד־דָּן: ב וְאֵת כָּל־נִפְתָּלִי וְאֶת־אֶרֶץ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְאֵת כָּל־אֶרֶץ
 3 יְהוּדָה עַד הַיָּם הָאֲחֵרוֹן: ג וְאֶת־הַנֶּגֶב וְאֶת־הַכֶּכֶר בִּקְעַת יְרֵחוֹ
 4 עִיר הַתְּמָרִים עַד־צֹעֵר: ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר
 נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזִרְעֲךָ אֶתְנַנָּה
 5 הָרְאִיתִיךָ בְּעֵינַיִךְ וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר: ה וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה עֲבַד־יְהוָה
 6 בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל־פִּי יְהוָה: ו וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּגִל בְּאֶרֶץ מוֹאָב מוֹל
 בֵּית פְּעוֹר וְלֹא־יָדַע אִישׁ אֶת־קְבֻרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

¹⁹ “Halkları dağa çağıracaklar; orada gerçek kesimler yapacaklar.
“Çünkü denizlerin bolluğuyla emzirecekler – ve kumlarda gömülü definelerle.”

²⁰ Ve Gad hakkında [şöyle] dedi: “Gad’ı geniş kılan [Tanrı] Mübarek’tir.
“Heybetli bir aslan gibi barınır – ve kol kopartır; hem de kafa.

²¹ “İlk kısmı kendisi için [uygun] gördü; nitekim orada [olacaktı] kanun koyucunun gizli payı. Halkın başları [olarak] geldi; Tanrı’nın Gözü’nde] doğru olanı yaptı – ve Yisrael’le hukukunu.”

²² Ve Dan hakkında [şöyle] dedi: “Dan, aslan yavrusudur; Başan’dan sığıracaktır.”

²³ Ve Naftali hakkında [şöyle] dedi: “Naftali memnundur ve Tanrı’nın bereketiyle doludur. Denizi ve güneyi[ni] miras al!”

²⁴ Ve Aşer hakkında [şöyle] dedi: “Oğullardan mübarektir Aşer. Kardeşlerinin sevgilisi olacak ve yağa daldıracak ayağını

²⁵ “Demir ve bakırdır sürgün; ve günlerin gibidir akanların.

²⁶ “Tanrı gibisi yoktur ey Yeşurun! Yardımındadır Egemen Olan göklere – ve Haşmeti’yle gök kubbelerine.

Buraya gelindikten sonra son üç pasuk, sinagogda herkesin Tora’ya kalkması tamamlanana kadar sürekli tekrarlanır.

*Tekrarlar sona erdikten sonra, sıradaki pasuğun ilk sözcüğü olan **Meona** ile anılan*

*“**Hatan Meona** – Meona Damadı” kalkar ve p. 27-29 onun için okunur.*

²⁷ [Orasıdır] Kadim Tanrı’nın meskeni; ve aşağıdadır dünyanın kolları.

Düşmanı [senin] önünden kovdu ve dedi: “İmha et!”

²⁸ [Böylece] Yisrael, tahıl ve sıra diyarında güvenle, yalnız barınacak – Yaakov gibi. Gökleri de çiy damlatacak.

²⁹ Ne mutlu sana ey Yisrael! Kim senin gibidir, ey, yardım Kalkanın ve gurur Kılıcın olan Aşem tarafından kurtarılan halk! Düşmanların sana yalan söyleyecek, ama sen onların yükseklerini ayak altına alacaksın.

*Hatan Meona’dan sonra, “**Hatan Mesayem** – Bitiren Damat” Sefer-Tora’ya kalkar ve peraşanın en başından başlanır ve sonuna kadar okunur.*

34

¹ Moşe, Moav ovalarından, Yeriho’nun karşısındaki Nevo dağına, [oradaki] uçurumun başına çıktı. Tanrı ona Ülke’nin tümünü gösterdi: Dan’a kadar Gilad’ı,

² tüm Naftali’yi, tüm Efrayim topraklarını, Menaşe’yi ve tüm Yeuda topraklarını – Akdeniz’e kadar; ³ Negev’i, Ova’yı, “Hurma Şehri” Yeriho’nun vadisini – Tsoar’a kadar.

⁴ Tanrı ona [şöyle] dedi: “Avraam’a, Yitshak’a ve Yaakov’a ‘Onu soyuna vereceğim’ diyerek yemin etmiş olduğum ülke budur. Onu sana gözlerinle [göreceğin şekilde] gösterdim; ancak oraya geçmeyeceksin.”

⁵ Tanrı’nın kulu Moşe, Tanrı’nın Sözü üzerine, orada, Moav Ülkesi’nde öldü.

⁶ [Tanrı] Onu Moav Ülkesi’ndeki ovada, Bet-Peor’un karşısında gömdü. [Moşe’nin] Mezarını bu güne kadar kimse bilmedi.

ז ומִשֶּׁה

7

בְּנִי-מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בָּמָתוֹ לֹא-כָהָתָה עֵינָיו וְלֹא-נָס לַחָה:
 ח וַיִּבְכוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת-מֹשֶׁה בְּעֶרְבַת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְּמוּ
 9 יָמָיו בְּכִי אֲבֵל מֹשֶׁה: ט וַיְהִי-שָׁעָ בֶן-נֹון מִלֵּא רֹחַ חֲכָמָה כִּי-סָמַךְ
 מֹשֶׁה אֶת-יָדָיו עָלָיו וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כְּאֲשֶׁר צִוָּה
 10 יְהוָה אֶת-מֹשֶׁה: י וְלֹא-קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יָדְעוּ
 11 יְהוָה פָּנִים אֶל-פָּנִים: יא לְכָל-הָאָתָת וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שָׁלַח יְהוָה
 12 לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם לְפָרְעֹה וּלְכָל-עַבְדָּיו וּלְכָל-אֶרֶצוֹ: יב וּלְכָל
 הַיָּד הַחֲזָקָה וּלְכָל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי
 כָּל-יִשְׂרָאֵל: פ פ פ

1 פִּרְשֵׁת בְּרֵאשִׁית אַ בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת
 2 הָאָרֶץ: ב וְהָאָרֶץ הִיְתָה תֵהוֹ וּבָהוּ וַחֲשָׁךְ עַל-פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ
 3 אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל-פְּנֵי הַמַּיִם: ג וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי-אֹר
 4 וַיְהִי-אֹר: ד וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת-הָאֹר כִּי-טוֹב וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים
 5 בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ: ה וַיִּקְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ
 6 קָרָא לַיְלָה וַיְהִי-עֶרֶב וַיְהִי-בֹקֶר יוֹם אֶחָד: ו וַיֹּאמֶר
 אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בֵּתוֹךְ הַמַּיִם וַיְהִי מִבְדִּיל בֵּין מַיִם לַמַּיִם:
 7 ז וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת-הָרָקִיעַ וַיְבָרֶךְ בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת
 8 לְרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לְרָקִיעַ וַיְהִי-כֵן: ח וַיִּקְרָא
 אֱלֹהִים לְרָקִיעַ שָׁמַיִם וַיְהִי-עֶרֶב וַיְהִי-בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי:
 9 ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקְווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל-מָקוֹם אֶחָד
 10 וְתִרְאֶה הַיַּבֶּשֶׁה וַיְהִי-כֵן: י וַיִּקְרָא אֱלֹהִים אֶת הַיַּבֶּשֶׁה אֶרֶץ
 11 וְלַמָּקוֹה הַמַּיִם קָרָא יָמִים וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי-טוֹב: יא וַיֹּאמֶר
 אֱלֹהִים תִּדְשָׁא הָאָרֶץ דָּשָׂא עֵשֶׂב מִזֵּרֶע זֶרַע עֵץ פְּרִי עֵץ
 פְּרִי לְמִינֹו אֲשֶׁר זֶרַע-בּוֹ עַל-הָאָרֶץ וַיְהִי-כֵן:

⁷ Moşe, öldüğünde 120 yaşındaydı; gözü keskinliğini kaybetmemiş, dinçliği [onu] terk etmemişti.

⁸ Bene-Yisrael Moşe için Moav ovalarında otuz gün ağladılar. Moşe'nin yasının ağlama günleri sona erdi.

⁹ Yeşua bin Nun bilgelik ruhuyla dolmuştu, zira Moşe ellerini onun üstüne dayamıştı. Bene-Yisrael onu dinlediler ve Tanrı'nın Moşe'ye emretmiş olduğu şekilde yaptılar.

¹⁰ Yisrael'de Moşe gibi bir peygamber daha çıkmadı. Tanrı onu yüz yüze bilmişti –

¹¹ Tanrı'nın, Mısır Ülkesi'nde Paro'ya, tüm tebaasına ve tüm ülkesine karşı yapmak üzere onu gönderdiği tüm işaretler ve harikalar için ¹² ve Moşe'nin, tüm Yisrael'in gözleri önünde ortaya koyduğu kuvvetli elin tümü için ve büyük dehşetin bütünü için.

Burada Hatsi-Kadiş söylenir.

Tora'yı her yıl tekrar bitirmeye nail olmamızı dileyen kısa bir dua okunur.

*İkinci Sefer-Tora açılır ve Tora'nın yıllık okuma döngüsünün başlangıcı olarak Bereşit kitabının ilk kısmı okunur. Bu kısmın okunması için “**Hatan Mathil** – Başlayan Damat” Tora'ya kalkar. Berahayı söylemeden önce “Besimana Tava” sözcükleri söylenir.*

Bereşit 1:1 – 2:3

1

¹ Başlangıçta Tanrı gökleri ve yeryüzünü yarattı.

² Yeryüzü şekilsiz ve boştu, derinliklerin yüzeyinde karanlık vardı; ancak Tanrı'nın Ruhu suyun yüzeyinde hareket halindeydi.

³ Tanrı “Işık olsun” dedi ve ışık varoldu. ⁴ Tanrı ışığın iyi olduğunu gördü; Tanrı ışık ve karanlığı birbirinden ayırdı.

⁵ Tanrı ışığa “Gündüz” adını verdi ve karanlığa “Gece” adını verdi; akşam oldu ve sabah oldu; bir gün.

⁶ Tanrı, “Suyun içinde bir gök olsun ve suyla suyu birbirinden ayırsın” dedi.

⁷ Tanrı [böylece] göğü yaptı ve göğün altındaki suyla göğün üstündeki suyu birbirinden ayırdı; ve öyle kaldılar.

⁸ Tanrı göğe “Gökyüzü” adını verdi; akşam oldu ve sabah oldu; ikinci bir gün.

⁹ Tanrı “Gökyüzünün altındaki sular bir yere biriksinler ve kara görünsün” dedi; öyle oldu.

¹⁰ Tanrı, kuru toprağa “Yeryüzü” adını verdi ve suların biriktiği yere “Denizler” adını verdi; Tanrı bunun iyi olduğunu gördü.

¹¹ Tanrı “Yeryüzü bitki yeşertsin. Yeryüzü üzerinde, tohum üreten otlar ve kendi türüne göre tohum içeren meyveler üreten meyve ağaçları olsun” dedi ve öyle oldu.

יב ותוצא

12

הָאָרֶץ דָּשָׂא עֲשָׂב מִזֵּרֵעַ זָרַע לְמִינָהוּ וְעֵץ עֵשֶׂה-פְּרִי אֲשֶׁר

זָרַעוּ-בּוֹ לְמִינָהוּ וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי-טוֹב: יג וַיְהִי-עֶרֶב

וַיְהִי-בֹקֶר יוֹם שְׁלִישִׁי: פ יד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֶת

בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה וְהָיוּ לְאֹתֹת

וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וּשְׁנָיִם: טו וְהָיוּ לְמְאֹרֶת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם

לְהָאִיר עַל-הָאָרֶץ וַיְהִי-כֵן: טז וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת-שְׁנֵי

הַמְּאֹרֶת הַגְּדֹלִים אֶת-הַמָּאֹר הַגָּדֹל לְמַמְשֶׁלֶת הַיּוֹם

וְאֶת-הַמָּאֹר הַקָּטָן לְמַמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה וְאֵת הַכּוֹכָבִים: יז וַיִּתֵּן

אֹתָם אֱלֹהִים בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל-הָאָרֶץ: יח וּלְמֹשֶׁלִּי

בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וּלְהַבְדִּיל בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ וַיֵּרָא אֱלֹהִים

כִּי-טוֹב: יט וַיְהִי-עֶרֶב וַיְהִי-בֹקֶר יוֹם רְבִיעִי: פ כ וַיֹּאמֶר

אֱלֹהִים יִשְׂרָצוּ הַמַּיִם שָׂרָץ נֶפֶשׁ חַיָּה וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל-הָאָרֶץ

עַל-פְּנֵי רִקְיעַ הַשָּׁמַיִם: כא וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת-הַתַּנִּינִים

הַגְּדֹלִים וְאֵת כָּל-נֶפֶשׁ הַחַיָּה | הַרְמֵשֶׁת אֲשֶׁר שָׂרָצוּ הַמַּיִם

לְמִינָהֶם וְאֵת כָּל-עוֹף כָּנָף לְמִינָהוּ וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי-טוֹב:

כב וַיִּבְרָךְ אֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֹאוּ אֶת-הַמַּיִם

בַּיּוֹמִים וְהָעוֹף יִרָב בָּאָרֶץ: כג וַיְהִי-עֶרֶב וַיְהִי-בֹקֶר יוֹם

חֲמִישִׁי: פ כד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה

לְמִינָהּ בַּהֶמָּה וְרֶמֶשׂ וְחַי-תוֹ-אָרֶץ לְמִינָהּ וַיְהִי-כֵן: כה וַיַּעַשׂ

אֱלֹהִים אֶת-חֵלֶת הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֶת-הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְאֵת

כָּל-רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינָהּ וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי-טוֹב: כו וַיֹּאמֶר

אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ וַיִּרְדּוּ בְדִגְתַּת הַיָּם

וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל-הָאָרֶץ וּבְכָל-הָרֶמֶשׂ הָרֶמֶשׂ

עַל-הָאָרֶץ:

¹² Yeryüzü; bitkiler, kendi türlerinde tohum üreten otlar ve kendi türlerine göre tohum içeren meyveler üreten ağaçlar çıkardı; Tanrı bunun iyi olduğunu gördü.

¹³ Akşam oldu ve sabah oldu; üçüncü bir gün.

¹⁴ Tanrı “Gökyüzü kubbesinde, gündüz ve geceyi birbirinden ayırmak için ışık kaynakları olsun” dedi. “Birer işaret olacaklar; bayramları, günleri ve yılları belirleyeceklerdir.

¹⁵ Ayrıca gökyüzü kubbesinde, yeryüzünü aydınlatmak için birer ışık kaynağı olacaklardır”; ve öyle oldu.

¹⁶ Tanrı [böylece] iki büyük ışık kaynağını – gündüzün etkin olması için büyük ışık kaynağını, geceleyin etkin olması için de küçük ışık kaynağını – ve [ayrıca] yıldızları yaptı.

¹⁷ Tanrı onları, yeryüzünü aydınlatmaları için gökyüzü kubbesine yerleştirdi.

¹⁸ [Bunu ayrıca] Gündüz ve geceye egemen olmaları ve ışıkla karanlığı birbirinden ayırmaları için [yaptı]; Tanrı bunun iyi olduğunu gördü.

¹⁹ Akşam oldu ve sabah oldu; dördüncü bir gün.

²⁰ Tanrı “Su, canlı sürüleriyle kaynasın ve yeryüzü üzerinde uçucular, gökyüzü kubbesinin yüzünde uçsunlar” dedi.

²¹ Tanrı [böylece] büyük deniz canavarlarını, [ayrıca] sular içinde kaynaşan, sürünen her bir canlı türünü ve kanatlı her bir uçucu canlı türünü yarattı; Tanrı bunun iyi olduğunu gördü.

²² Tanrı onları “Verimli olun ve çoğalın; denizlerin sularını doldurun; uçucular da yeryüzünde çoğalsınlar” diyerek mübarek kıldı.

²³ Akşam oldu ve sabah oldu; beşinci bir gün.

²⁴ Tanrı “Yeryüzü her bir canlı türünü – her türde çiftlik hayvanını, toprak hayvanını ve vahşi yeryüzü hayvanını çıkarsın” dedi; ve öyle oldu.

²⁵ Tanrı [böylece] vahşi yeryüzü hayvanı türlerini, çiftlik hayvanı türlerini ve toprakta hareket eden hayvan türlerini yaptı; Tanrı bunun iyi olduğunu gördü.

²⁶ Tanrı “Görüntümüzde ve benzeyişimizde insan yapalım. Denizin balıklarına, gökyüzünün kuşlarına, çiftlik hayvanlarına ve tüm yeryüzüne – ve yeryüzü üzerinde hareket eden tüm toprak hayvanlarına hük Metsin” dedi.

27 כֹּז וַיִּבְרָא אֱלֹהִים | אֶת־הָאָדָם בְּצִלְמוֹ בְּצֵלֶם
 28 אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם: כח וַיְבָרֶךְ אֹתָם
 אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פָּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת־הָאָרֶץ
 וּכְבֹּשׁוּהָ וּרְדּוּ בְּדִגְתַּי הַיָּם וּבְעֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל־חַיַּי הַרְמִשָּׁת
 29 עַל־הָאָרֶץ: כט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כָּל־עֵשֶׂב |
 זֶרַע זֶרַע אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וְאֶת־כָּל־הָעֵץ אֲשֶׁר־בוֹ
 30 פְּרִי־עֵץ זֶרַע זֶרַע לָכֶם יִהְיֶה לְאֹכְלָהּ: 30 וְלִכָּל־חַיַּי הָאָרֶץ
 וְלִכָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְלִכָּל | רוֹמֵשׁ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בוֹ נֶפֶשׁ
 31 חַיָּה אֶת־כָּל־יֶרֶק עֹשֶׂב לְאֹכְלָהּ וַיְהִי־כֵן: 31 וַיֹּרֶא אֱלֹהִים
 אֶת־כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה־טוֹב מְאֹד וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם
 הַשְּׁשִׁי: פ

1-2 א וַיִּכְלוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צִבְאָם: ב וַיִּכָּל אֱלֹהִים בַּיּוֹם
 הַשְּׁבִיעִי מְלֹאכֶתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
 3 מְכַל־מְלֹאכֶתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: ג וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי
 וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בּוֹ שָׁבַת מְכַל־מְלֹאכֶתוֹ אֲשֶׁר־בָּרָא אֱלֹהִים
 לַעֲשׂוֹת:

35 דה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עָצַרְתָּ תַּהֲיֶה לָכֶם
 36 כָּל־מְלָאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: 36 דו וְהִקְרַבְתֶּם עֲלֶיהָ אֱלֹהֵי רֵיחַ נִיחֹחַ
 לַיהוָה פֶּרֶךְ אֶחָד אֵיל אֶחָד כִּבְשִׁים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם:
 37 דז מִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפֶּרֶךְ לְאֵיל וְלִכְבָּשִׁים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט:
 38 דח וּשְׁעִיר חֲטָאת אֶחָד מִלִּבְלִי עֹלֹת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ:
 39 דט אֵלֶּה תַעֲשׂוּ לַיהוָה בְּמוֹעֲדֵיכֶם לְבֵד מִנְדְּרֵיכֶם וּנְדִבְתֵּיכֶם
 לַעֲלֹתֵיכֶם וּלְמִנְחֹתֵיכֶם וּלְנִסְכֵּיכֶם וּלְשִׁלְמֵיכֶם:

²⁷ Tanrı adamı Kendi görüntüsünde yarattı. Onu Tanrı'nın görüntüsünde yarattı; onları erkek ve dişi olarak yarattı.

²⁸ Tanrı onları mübarek kıldı. Tanrı onlara “Verimli olun ve çoğalın. Yeryüzünü doldurun ve onu ele geçirin. Denizin balıklarına, gökyüzünün kuşlarına ve yeryüzü üzerinde hareket eden tüm hayvanlara hükmedin” dedi.

²⁹ Tanrı “İşte – tüm yeryüzü üzerindeki tohum üreten her bitkiyi ve tohum üreten meyveleri olan her ağacı size verdim; sizin için yiyecek olacaktırlar” dedi.

³⁰ “Yeryüzünün tüm vahşi hayvanlarına, gökyüzünün tüm kuşlarına ve yaşayan bir cana sahip olup yeryüzü üzerinde hareket eden her canlıya ise, yiyecek olarak tüm yeşil otları [verdim]”; ve öyle oldu.

³¹ Tanrı yapmış olduğu her şeyi gördü; ve işte – çok iyiydi. Akşam oldu ve sabah oldu; altıncı gün.

2

¹ Gökyüzü ve yeryüzü, ve onların tüm öğeleri [böylece] tamamlandı.

² Tanrı, yedinci günle, yapmış olduğu işi tamamladı ve yedinci günde, yapmış olduğu tüm işini bıraktı.

³ Tanrı yedinci günü mübarek kıldı ve onu kutsal ilan etti; çünkü Tanrı, yapmak üzere yaratmış olduğu tüm işini, bu günde bırakmıştı.

Burada tekrar Hatsi-Kadiş söylenir.

Ardından üçüncü Sefer-Tora açılır ve Maftir olarak aşağıdaki kısım okunur.

Bamidbar 29:35-39

29

³⁵ “Sekizinci gün sizin için bir imtina [zamanı] olacaktır; hiçbir bayağı *melaha* yapmayın.

³⁶ “Tanrı Adına, memnuniyetle kabul edilecek yakılan-*korban* [şeklinde] *Ola-korbanı* getireceksiniz: genç bir boğa, bir koç, birer yaşında yedi [erkek] kuzu – [hepsi] kusursuz.

³⁷ Boğa için, koç için ve kuzular için *Minhaları* ve *Nesehleri*, [hayvanların] sayılarına göre, kurala uygun olarak [yapılacaktır].

³⁸ “Ayrıca bir *Hatat-tekesi* [getirilmelidir].

“[Tüm bunlar] Daimi *Ola-korbanı* ile *Minhasından* ayrı olarak [gerçekleştirilecektir] – ve *Nesehi*.

³⁹ “Bayramlarınızda, *Ola-korbanlarınıza*, *Minha-korbanlarınıza*, *Nesehlerinize* ve *Şelamim-korbanlarınıza* dair genel vaatleriniz ve belirli bağışlarınızdan ayrı olarak bunları yapacaksınız.”

Burada tekrar Hatsi-Kadiş söylenir.

AFTARALAR

Aftara okumadan önce:

Baruh Ata A-do-nay, E-loenu Meleh AOlam,
Aşer Bahar BiNviim Tovim VeRatsa
BeDivreem ANeemarim BeEmet; Baruh Ata
A-do-nay, ABoher BaTora, UVMoşe Avdo,
UVYisrael Amo, UviNvieve AEmet
VaTSedek.

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם, אשר
בחר בנביאים טובים, ורצה בדבריהם
הנאמרים באמת, ברוך אתה יהוה, הבוחר
בתורה ובמשה עבדו, ובשראל עמו, ובנביאי
האמת וצדק. (קהל - אמן)

İyi peygamberler seçen ve onların doğrulukla söylenen sözlerinden memnuniyet duyan Evrenin Kralı, Sen, Tanrımız; Mübareksin; Tora'yı, Kulu Moşe'yi, Halkı Yisrael'i ve gerçek ve dürüst peygamberleri seçen Evrenin Kralı, Sen, Tanrımız; Mübareksin.

Aftara okuduktan sonra:

Baruh Ata A-do-nay, E-loenu Meleh AOlam,
Tsur Kol AOlamim, TSadik BeHol ADorot,
AE-l Aneeman AOmer VeOse, AMdaber
UMkayem, ŞeKol Devarav Emet VaTSedek.
Neeman Ata U A-do-nay E-loenu,
VeNeemanim Devareha, VeDavar Ehad
MiDevareha Ahor Lo Yaşuv Rekam, Ki E-l
Meleh Neeman VeRahman Ata. Baruh Ata
A-do-nay, AE-l ANeeman BeHol Devarav.

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם, צור
כל העולמים, צדיק בכל הדורות,
האל הנאמן האומר ועשה, המדבר ומקיים,
שכל דבריו אמת וצדק. נאמן אתה הוא יהוה
אלהינו, ונאמנים דבריו, ודבר אחד מדבריו
אחור לא ישוב ריקם, כי אל מלך נאמן
(ורחמן) אתה. ברוך אתה יהוה, האל הנאמן
בכל דבריו. (קהל - אמן)

Tüm dünyaların Kayası, her nesilde Dürüst, Güvenilir Tanrı, Söyleyen ve Yapan, Konuşan ve [söylediklerini] Yerine Getiren, tüm Sözleri gerçek ve dürüst Olan, Evrenin Kralı, Sen, Tanrımız; Mübareksin. Güvenilirsin Sen ey Tanrımız, Sözlerin de güvenilirlerdir. Tek bir sözün bile yerine getirilmemiş ve geri alınmış değildir; çünkü Sen Tanrı, Güvenilir ve Mehametli Kral'sın. Tüm Sözleri'yle Güvenilir Olan Sen, Tanrımız; Mübareksin.

Rahem Al TSiyon Ki İ Bet Hayenu,
VeLaaluvat Nefeş Toşia BiMera VeYamenu.
Baruh Ata A-do-nay, Mesameah TSiyon
BeVanea.

רחם על ציון כי היא בית חיינו, ולעלובת
נפש תושבי במהרה בימינו. ברוך אתה
יהוה, משמח ציון בבניה. (קהל - אמן)

Samehenu A-do-nay E-loenu BeEliyai
ANavi Avdeha, UVMalhut Bet David
Meşiheha, BiMera Yavo VeYagel Libenu. Al
Kiso Lo Yeşev Zar, VeLo Yinhalu Od Aherim
Et Kevodo, Ki VeŞem Kodşeha Nişbata Lo,
Şelo Yihbe Nero Leolam Vaed. Baruh Ata A-
do-nay, Magen David.

שמחנו יהוה אלהינו באלהיו הנביא עבדך,
ובמלכות בית דוד משיחך, במהרה
יבא ויגל לבנו, על כסאו לא ישוב זר ולא ינחלו
עוד אחרים את כבודו, כי בשם קדשך נשבעת
לו, שלא יבדה גרו לעולם ועד. ברוך אתה
יהוה, מגן דוד. (קהל - אמן)

TSiyon'a merhamet et – çünkü o bizim yaşam kaynağımızdır – ve küçük düşmüş olanı [Yeruşalayim'i] hızla ve günümüzde kurtar. TSiyon'u, çocuklarıyla neşelendiren Sen, Tanrımız; Mübareksin. Bizi Kulun Peygamber Eliyai ve Meshedilmişin David'in hanedanıyla sevindir ey Tanrımız. [Maşiah] Hemen gelsin ve kalbimizi neşelendirsin. [Onun] Tahtına hiçbir yabancı oturmasın ve başkaları onun onurunu miras almasın; çünkü ona, ışığın ebediyen sönmeyeceğine dair Kutsal İsm'in'le yemin etmiştin. David'in Kalkanı, Sen, Tanrımız; Mübareksin.

Şabat gününde şu eklenir:

Al ATora, VeAl AAvoda, VeAl ANeviim,
 VeAl Yom AŞabat AZe ŞeNatata Lanu A-do-
 nay E-loenu LiKduşa VeLiMnuha LeHavod
 ULTifaret. Al AKol A-do-nay
 E-loenu Anahnu Modim Lah, Umvarehim
 Otah, Yitbarah Şimha BeFi Kol Hay Tamid
 Leolam Vaed. Baruh Ata A-do-nay, Mekadeş
 AŞabat.

על התורה, ועל העבודה, ועל הנביאים,
ועל יום השבת הזה, שנתת
לנו יהוה אלהינו, לקדשה ולמנוחה, לכבוד
ולתפארת. על הכל יהוה אלהינו, אנחנו
מודים לך, ומברכים אותך, יתברך שמך בפי
כל חי תמיד לעולם ועד. ברוך אתה יהוה,
מקדש השבת.
 (קהל – אמן)

Tora [okunuşu], dua, peygamberler[den bir bölümün – Aftara'nın – okunuşu] için, ve Tanrımız – bize kutsiyet ve dinlenme, onur ve güzellik için vermiş olduğun bu Şabat için... Tüm bunlar için sana şükranlarımızı sunuyoruz Tanrımız ve seni Mübarek ilan ediyoruz. İsmi sürekli olarak ve ebediyen tüm yaşayanların ağzında Mübarek ilan edilsin. Şabat'ı kutsayan, Sen, Tanrımız; Mübareksin.

א חֲזוֹן יִשְׁעֵיהוּ בֶן-אֲמוֹן אֲשֶׁר חָזָה עַל-יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם בִּימֵי
 זְעִיָּהוּ יוֹתָם אָחִיו יִחְזָקִיָּהוּ מֶלֶכִּי יְהוּדָה: ב שָׁמְעוּ שְׁמַיִם וְהָאָרֶץ
 אָרָץ כִּי יִהְיֶה דִבָּר בָּנִים גְּדֻלָּתִי וְרוֹמְמָתִי וְהֵם פָּשְׁעוּ בִּי: ג יָדַע
 שׁוֹר קָנָהוּ וַחֲמֹר אֲבוֹס בְּעָלָיו יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע עָמִי לֹא הִתְבוֹנָן:
 ד הִנֵּי | גֹּי חָטָא עִם כְּבֹד עֲוֹן זָרַע מְרָעִים בָּנִים מִשְׁחִיתִים עֲזָבוּ
 אֶת-יְהוָה נֶאֱצָו אֶת-קִדְוֹשׁ יִשְׂרָאֵל נִזְרוּ אַחֲוֹר: ה עַל-מָה תָּכוּ עוֹד
 תוֹסִיפוּ סָרָה כָּל-רָאשׁ לְחַלִּי וְכָל-לֵבָב דָּוִי: ו מִכָּף-רִגְלִי וְעַד-רָאשׁ
 אֵין-בּוֹ מָתָם פָּצַע וַחֲבוּרָה וּמִכָּה טְרִיָּה לֹא-זָרוּ וְלֹא חִבְּשׁוּ וְלֹא
 רִכְכָּה בַשָּׁמֶן: ז אֲרָצְכֶם שְׁמָמָה עָרִיכֶם שְׂרָפּוֹת אֲשֶׁר אֲדַמְתֶּכֶם
 לְנִגְדְּכֶם זָרִים אֲכָלִים אֹתָהּ וּשְׁמָמָה כְּמַהֲפַכֶּת זָרִים: ח וְנוֹתַרְהָ
 בַּת-צִיּוֹן כְּסִפָּה בְּכָרֶם כְּמַלּוּנָה בְּמִקְשָׁה כְּעֵיר נְצוּרָה: ט לוּלִי יִהְיֶה
 צְבָאוֹת הוֹתִיר לָנוּ שָׂרִיד כְּמַעֲט כְּסֹדֶם הָיִינוּ לַעֲמֻקָּה דְּמִינוּ:
 י שָׁמְעוּ דְּבַר-יְהוָה קָצִינִי סֹדֶם הֶאֱזִינוּ תוֹרַת אֱלֹהֵינוּ עִם עֲמֻרָה:
 יא לְמַה-לִּי רַב-זִבְחֵיכֶם יֹאמֶר יְהוָה שְׁבַעֲתִי עֲלֹת אֵילִים וַחֲלָב
 מְרִיאִים וְלֶם פָּרִים וּכְבָּשִׁים וְעִתוּדִים לֹא חִפָּצְתִּי: יב כִּי תָבֹאוּ
 לִירְאוֹת פָּנִי מִי־בִקֵּשׁ זֹאת מִיֶּדְכֶם רִמָּס חֲצָרִי: יג לֹא תוֹסִיפוּ
 הִבִּיא מִנְחַת-שָׂוָא קְטֹרֶת תוֹעֵבָה הִיא לִי חֲדָשׁ וּשְׁבַת קָרָא מִקְרָא
 לֹא-אוֹכַל אֵין וְעֲצָרָה: יד חֲדָשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שְׁנֵאָה נִפְשִׁי הִיוּ
 עָלַי לְטָרַח נִלְאִיתִי נָשָׂא: טו וּבִפְרֹשְׁכֶם כְּפִיכֶם אֲעֲלִים עֵינִי מִכֶּם
 גַּם כִּי-תִרְבוּ תִפְלָה אֵינִנִּי שֹׁמֵעַ יְדֵיכֶם דְּמִים מְלֹאוּ: טז רַחֲצוּ
 הַזְכוּ הִסִּירוּ רֹעַ מֵעַלְלֵיכֶם מִנְגִּד עֵינִי חֲדָלוּ הֲרָע: יז לְמַדּוּ הֵיטֵב
 דִּרְשׁוּ מִשְׁפָּט אֲשֶׁרֶן חֲמוֹץ שִׁפְטוֹ יָתוֹם רִיבּוֹ אֲלַמְנָה:
 יח לְכוּ-נָא וְנוֹכַחְהָ יֹאמֶר יְהוָה אִם-יְהִיו חֲטָאֵיכֶם כְּשָׁנִים כְּשָׁלֹג
 יִלְבִּינוּ אִם-יֵאדְרִימוּ כְּתוֹלַע כְּצֶמֶר יִהְיוּ: יט אִם-תֵּאָבוּ וּשְׁמַעְתֶּם
 טוֹב הָאָרֶץ תֹּאכְלוּ:

Aftarat Devarim

Hazon Yeşayau – Yeşayau 1:1–27

1

¹ Yeşayau ben Amots'un, Yeuda kralları Uziyau, Yotam, Ahaz [ve] Yehizkiyau['nun] dönemlerinde Yeuda [krallığı] ve [başkent] Yerusalayim hakkında gördüğü [peygambersel] vizyon: ² Dinleyin ey gökler ve kulak ver ey yeryüzü, çünkü Tanrı konuştu: Çocuklar büyüttüm ve yücelttim, ama onlar Bana isyan ettiler.

³ Boğa [bile] sahibini bilir ve eşek [bile] yemliğini [tanır]; ama Yisrael bilme[k isteme]di, halkım [olmasına ve onun yardımında olmama rağmen, o, kendisi için neyin gerçekten iyi olduğunu anlamaya] yoğunlaşmadı.

⁴ Ah! Günahkâr ulus! Suçları ağır halk! Kötüler soyu! Yıkıcı çocuklar! Tanrı'yı terk ettiler, Yisrael'in Kutsalı'na nispet yaptılar, [O'nu dinlemeyi reddedercesine] arkalarına [dönüp geri] çekildiler.

⁵ Neyin yüzünden darbe yediniz [diye düşünmüyor, bunu görmezden gelip] daha da yoldan sapmışlık ekliyorsunuz. [Oysa aldığınız cezalar yüzünden] Her baş hastalıklı her kalp ıstıraplı!

⁶ Ayaktan başa kadar sağlam yeri kalmadı; kesik, bere, [cerahat ve kan] akıntılı yara [dolu. Üzerlerine tedavi edici bir toz] serpilmedi, [bir bandajla] sarılmadı ve yağla yumuşatılmadı. [Günahlarınız nedeniyle darbe üstüne darbe aldınız; ama buna rağmen tavrınızı düzeltmiyor, günah işlemeye devam ediyorsunuz!]

⁷ Ülkeniz ıssız, şehirleriniz ateşte yakılmış, toprağınız ise – karşınızda, yabancılar yiyor onu[n ürünlerini]; yabancılar alaşağı etmiş gibi ıssız.

⁸ Tsiyon-kızı [= Yerusalayim, bağı bekleyen nöbetçinin, bağbozumu sonrasında bırakıp gittiği,] bağdaki bir çardak gibi [ıssız] kaldı – kabak tarlasındaki [boş] bir baraka gibi, kuşatma altındaki bir şehir gibi. ⁹ Toplulukların Efendisi bizi az bir kalıntı [olarak arta] bırakmış olmasaydı Sedom gibi olur, Amora'ya benzerdik.

¹⁰ Tanrı'nın Sözü'nü dinleyin ey Sedom [halkının uygulamalarını benimsemiş] yöneticiler! Tanrımız'ın Torası'nı dinleyin ey Amora [sakinlerini kendilerine örnek almış] halk!

¹¹ “Bolca [yaptığınız *korban*] kesimlerinize Benim ne [ihtiyacım var]!”, diyor Tanrı; “[*Korbanların* temel amacı *teşuva* yapan birinin pişmanlıkla günahını itiraf etmesine vesile olmak değil mi? *Teşuva* yapmaksızın getirdiğiniz *korban*lardan Bana ne!] Bıktım koçlar[la yaptığınız] *Ola-korban*larınızdan ve besili hayvanların içyağlarından. Boğaların, kuzuların ve tekelerin kanlarını arzulamıyorum [zira günahkârların, formalite icabı yaptığı *korbanlar* Benim Gözüm'de iğrençtir].

¹² Huzurum'da görünmeye geldiğinizde [size şunu soracağım: Kalbiniz Bana sadık olmadıktan sonra,] elinizden bunu – gelip Avlularım'a ayak basmanızı – kim rica etti [sizden]?!]

¹³ Artık değersiz *Minha-korban*ları getirmeyi kesin. İğrenç bir dumandır o[ndan ayrılıp yakılan kısım] Benim için. [*Roş-]Hodeş*, *Şabat*, toplanma çağrısı [yapılan bayramlar... İçinizdeki putperestlik] günah[ı] ile [bu özel günlerde Huzurum'da gerçekleştirdiğiniz] toplantıya tahammül edemeyeceğim [çünkü bu ikisinin bir arada olması çelişkidir.

¹⁴ *Roş-]Hodeş*lerinizden ve bayramlarınızdan nefret etti Ruhum; Benim için birer külfet halini aldı, taşımaktan yoruldum.

¹⁵ Elinizi [dua etmek üzere] açacağınız zaman Gözlerim'i sizden kaçıracağım. Dualarınızı arttırsanız bile dinlemeyeceğim; [çünkü] elleriniz [döktüğünüz] kanlarla dolu.

¹⁶ “Yıkanın, paklanın, ettiklerinizin kötülüğünü Gözlerim'in önünden kaldırın, kötülük yapmaktan vazgeçin.

¹⁷ İyilik yapmayı öğrenin, adaleti [tecelli ettirmek için davaları iyice] araştırın, haksızlığa uğrayanı[n davasını] düze çıkarın, yetimin davasını elinize alın, dulun mücadelesini verin.”

¹⁸ “Hadi gelin birlikte muhakeme edelim” diyor Tanrı. “Günahlarınız kıpkızıl olsa bile, kar gibi beyazlayacak; kırmızböceği gibi kırmızı olsa bile yün gibi olacak.

¹⁹ Eğer yanaşır ve itaat ederseniz Ülke'nin iyiliğini yiyeceksiniz.

- כ וְאִם־תִּמָּאֲנוּ וּמְרִיתֶם חֲרֵב תֹּאכְלוּ כִּי פִי 20
- יְהוָה דִּבֶּר: כֹּא אֵיכָה הֵיטֵה לְזוֹנָה קָרְיָה נֶאֱמָנָה מְלֹאֲתֵי 21
- מִשְׁפָּט צָדֵק יִלְּן בָּהּ וְעֵתָה מְרֻצָּחִים: כִּב כִּסְפָּךְ הִיָּה לְסִיגִים 22
- סִבְאָךְ מִחֹל בְּמִים: כִּג שְׁרִיךְ סוֹרְרִים וְחִבְרֵי גִנְבִים כִּלּוֹ אֶהֱב 23
- שְׁחָד וְרִדְף שְׁלֹמֹנִים יְתוֹם לֹא יִשְׁפֹּטוּ וְרֵיב אֶלְמָנָה לֹא־יָבוֹא 24
- אֲלֵיהֶם: כִּד לָכֵן נֶאֱמַר הָאֲדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת אֲבִיר יִשְׂרָאֵל 25
- הוּא אֲנַחֲם מִצְרֵי וְאֲנַקְמָה מֵאֹיְבָי: כה וְאֶשְׁיֵבָה יָדִי עָלֶיךָ וְאֶצְרֶךָ 26
- כֶּבֶד סִיגֶיךָ וְאֶסִּירָה כָּל־בְּדִילֶיךָ: כו וְאֶשְׁיֵבָה שְׁפָטֶיךָ כִּבְרָאֲשֹׁנָה 27
- וְיַעֲצֶיךָ כִּבְתֻּחֶלָה אַחֲרֵי־כֵן יִקְרָא לָךְ עֵיר הַצֹּדֵק קָרְיָה נֶאֱמָנָה:
- כז כִּי צִוִּן בְּמִשְׁפָּט תִּפְדֶּה וְשָׁבִיָּה בַּצֹּדֵקָה:

²⁰ Ve eğer reddedip isyan ederseniz, kılıca yem olacaksınız; çünkü Tanrı'nın Ağız konuştı.”

²¹ Sadık şehir nasıl bir fahişeye dönüştü! Adaletle dolu [şehrim] – dürüstlük barınırdı orada. Ama şimdi katiller.

²² Gümüşün cürufa dönüştü, şarabın su katılmış [halde].

²³ Yöneticilerin yoldan çıkmışlar ve hırsızların ahbabları [haline gelmişler]. Hepsi rüşvet seviyor ve kayırmalar peşinde [koşuyor]. Yetimin davasını ele almazlar, dulun mücadelesi onlara gelmez.

²⁴ Bu yüzden – Yisrael'in Kahramanı, Toplulukların Tanrısı Efendi'nin sözü – Ah! [Cezaya hazırlanın. Böylece] Kendim'i karşıtlarımdan rahatlatacağım ve düşmanlarımdan intikamımı alacağım.

²⁵ Elim'i senin üzerine [seni cezalandırmak için tekrar tekrar] geri çevirecek, [seni] kül suyu[yla temizler] gibi cürufundan arıtacak ve [saf gümüşüne karışmış] tüm yabancı alışverişlerini [yani içindeki günahkârlarını senin içinden] ayıracağım.

²⁶ Yargıçlarını eskiden olduğu şekilde geri getireceğim – ve danışmanlarını başta olduğu gibi. Bunun ardından sana dürüstlük kenti, sadık şehir diye hitap edilecek.

²⁷ Tsiyon, [düşmanların elinden, içinde tecelli ettirilecek] adalet sayesinde kurtulacak – [ona geri] dönenleri [veya *teşuva* yapanlar] ise, [gösterecekleri] doğruluk sayesinde.

*

“**Telat DeFuranuta** – *Keder/Felaket Üçlüsü*” olarak bilinen Aftaralar'ın sonuncusu olan bu Aftara daima *Tişa BeAv*'dan önceki *Şabat* günü okunur. Rabi Mendel Hirsch'in işaret ettiği üzere, peygamber *Bet-Amikdaş*'ın yıkılışı için değil, buna yol açan sebepler nedeniyle yakınmaktadır. Bu “yıllık ders”, ulusal *Tişa BeAv* mateminin sadece geçmişteki bir olay olmadığını, günümüz için de son derece güncel olduğunu vurgulamaktadır. Erets-Yisrael'in, Kutsal Şehir Yerusalayim'in ve *Bet-Amikdaş*'ın yıkımıyla yaşanan acılar ve büyük kayıp için inleyip sızlanmak yeterli değildir. Bu matem, bizim günümüzdeki duygularımızın, düşüncelerimizin ve eylemlerimizin üzerinde samimi bir tetkike başlamak için bir vesile olarak değerlendirilmelidir. Atalarımızı binlerce yıl önce – hem de bir değil, iki kez – sürgüne gönderen o tavır ve davranışları ortadan kaldırmak için neler yaptık? Tanrı ibadetine olan yaklaşımımızı bir yaşam tarzı, göreve adanmış bir yaşam haline getirmek için ne şekilde geliştirdik? Acaba ağzımızdan çıkan sözlerle yaptığımız ibadet, peygamberin tanımladığı *korbanlar* gibi sadece formalite icabı yerine getirilen, ama hiçbir zaman özümsemeyen, hiçbir zaman kalpten çıkmayıp sadece bir dudak sporu olmaktan öteye gitmeyen birer külfet mi, değil mi? Ve yine Rabi Hirsch'in dile getirdiği gibi: “Acaba Yahudi yaşamımız, Tanrı'nın *Bet-Amikdaş*'ının aramızda tekrar inşa edilmesi için değerli bir ortam yaratacak kadar Yahudi ruhuyla derinlemesine bezenmiş, Yahudi tarzı düşünceyle, Yahudilik bilgisiyle, Tora'nın her şeyi kapsayan ve derin içeriği konusundaki bilgiyle tıka basa dolu hale geldi mi? Acaba Yisrael ile Tanrısı arasındaki körfez, her zamankinden daha geniş bir şekilde esniyor değil mi?”

- 1-2 אֶנְחַמְנוּ נַחֲמֵנוּ עִמִּי יֹאמֶר אֱלֹהֵיכֶם: בִּדְבָרוֹ עַל־לֵב יְרוּשָׁלַם וְקִרְאוּ
אֵלֶיהָ כִּי מָלְאָה צָבָאָה כִּי נִרְצָה עֲוֹנָהּ כִּי לִקְחָהּ מִיַּד יְהוָה
- 3 כְּפָלִים בְּכָל־חַטָּאתֶיהָ: ג קוֹל קוֹרָא בַּמִּדְבָּר פָּנוּ דֶּרֶךְ יְהוָה
- 4 יִשְׁרֹוּ בַּעֲרֻבָה מִסֵּלָה לְאַלְהֵינוּ: ד כָּל־גֵּיֹא יִנְשָׂא וְכָל־הֶר וְגִבְעָה
- 5 יִשְׁפְּלוּ וְהִיא הָעֵקֶב לְמִישׁוֹר וְהִרְכָּסִים לְבִקְעָה: ה וְנִגְלָה כְּבוֹד
- 6 יְהוָה וְרָאוּ כָל־בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִי יְהוָה דִּבֶּר: ו קוֹל אִמֶּר
- קֹרָא וְאִמֶּר מֶה אֶקְרָא כָּל־הַבָּשָׂר חֲצִיר וְכָל־חֲסִידוֹ כְּצִיץ הַשָּׂדֶה:
- 7 ז יִבֶּשׂ חֲצִיר גִּבֹּל צִיץ כִּי רוּחַ יְהוָה נִשְׁבָּה בּוֹ אֲכַן חֲצִיר הָעֵם:
- 8-9 ח יִבֶּשׂ חֲצִיר גִּבֹּל צִיץ וּדְבַר־אַלְהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם: ט עַל
- הֶרֶג־גִּבָּה עַל־יָדָהּ מִבְּשָׂרָה צִיּוֹן הָרִימִי בִכְחַן קוֹלְךָ מִבְּשָׂרָה
- יְרוּשָׁלַם הָרִימִי אֶל־תִּירָאִי אִמְרִי לְעַרְבִי יְהוּדָה הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם:
- 10 י הִנֵּה אֲדַנִּי יְהוָה בְּחֻזֵּק יָבוֹא וְזָרְעוּ מִשְׁלָה לּוֹ הִנֵּה שָׂכְרוּ אֹתוֹ
- 11 וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו: יא כָּרְעָה עֲדָרָו יִרְעָה בִּזְרָעוֹ יִקְבֹּץ טְלָאִים וּבְחִיקוֹ
- 12 יִשָּׂא עֲלוֹת יִנְהַל: יב מִי־מִדָּד בִּשְׁעָלוֹ מַיִם וְשִׁמְלִים בְּזֹרֶת
- תִּכְּוֹן וְכָל בִּשְׁלֵשׁ עֶפֶר הָאָרֶץ וְשִׁקְלָ בְּפֶלֶס הָרִים וְגִבְעוֹת
- 13-14 בְּמֵאזְנָיִם: יג מִי־תִכְּוֹן אֶת־רוּחַ יְהוָה וְאִישׁ עֲצָתוֹ יוֹדִיעָנּוּ: יד אֶת־מִי
- נוֹעֵץ וַיְבִינָהוּ וַיִּלְמְדָהוּ בְּאֶרֶחַ מִשְׁפָּט וַיִּלְמְדָהוּ דָּעַת וְדֶרֶךְ תְּבוּנוֹת
- 15 יוֹדִיעָנּוּ: טו הֵן גּוֹיִם כְּמֶר מִדְּלִי וְכִשְׁחָק מֵאזְנָיִם נִחְשְׁבוּ הֵן אֲנִים
- 16 כִּדְקָ יִטּוּל: טז וּלְבָנוֹן אֵין דִּי בָעָר וְחִיתוֹ אֵין דִּי עוֹלָה:
- 17-18 יז כָּל־הַגּוֹיִם כְּאֵין נִגְדּוּ מֵאַפָּס וְתָהוּ נִחְשְׁבוּ־לוֹ: יח וְאַל־מִי תִדְמִינוּ
- 19 אֶל וּמַה־דְּמוּת תַּעֲרֻכוּ לוֹ: יט הַפֶּסֶל נִסְדָּר חֲרָשׁ וְצִרְיָ בִּזְהָב
- 20 יִרְקָעֵנוּ וְרִתְקוֹת כֶּסֶף צוּרָה: כ הַמִּסְכָּן תְּרוּמָה עֵץ לֹא־יִרְקֵב יִבְחַר
- 21 חֲרָשׁ חֲכָם יִבְקֹשׁ־לוֹ לְהַכִּין פֶּסֶל לֹא יָמוּט: כא הָלֹא תִדְעוּ הָלֹא
- תִּשְׁמְעוּ הָלֹא הִגִּד מֵרָאשׁ לָכֶם הָלֹא הִבִּינָתֶם מוֹסְדוֹת הָאָרֶץ:

Aftarat Vaethanan

Nahamu – Yeşayau 40:1–26

40

¹ “Avutun [ey peygamberler; teselli kehanetleriyle] avutun halkımı” diyor Tanrınız.

² “Yeruşalayim’in [ve oradan sürülen Yisrael’in] kalbine hitap edip ona seslenin [ve deyin] ki [sürgün] süresi doldu; zira suçu af buldu, çünkü tüm günahlarına karşılık [cezasını] Tanrı’nın Eli’nden [iki sürgün şeklinde] çift kat aldı.

³ “Çölde bir ses sesleniyor: Aşem’in yolunu açın; Tanrımız için bozkırda bir yol düzleyin!

⁴ Her çukur yükselsin, her dağ ve tepe alçalsın. Yamuk [yol] düzlüğe, engebeli [arazi] ovaya dönüşsün.

⁵ Tanrı’nın Görkemi açığa çıkacak ve tüm bedenler birlikte görecekler – çünkü Tanrı’nın Ağzı konuştu.”

⁶ Bir ses [Tanrı’nın Sesi, peygambere] “Seslen!” diyor. “Ne sesleneyim?” diyor [peygamber ve Tanrı’dan cevap alıyor:] “Tüm bedenler çimendir ve tüm bağlılığı kır çiçeği gibidir.

⁷ Çimen kurur, çiçek solar Tanrı’nın Nefesi ona doğru esince; gerçekten, çimendir halk.

⁸ Çimen kurur, çiçek solar; ama Tanrımız’ın Sözü ebediyen ayaktaadır.

⁹ “Yüksek bir dağa çık ey Tsiyon’un müjdecisi. Sesini kuvvetle yükselt ey Yeruşalayim’in müjdecisi. Yükselt, korkma; Yeuda şehirlerine söyle: İşte Tanrınız!

¹⁰ İşte, Efendi Aşem [düşmanlara karşı] kuvvetle gelecek, Kolu O’nun Adına hükmedecek [onlara]. İşte, [tsadikler için öngördüğü] ödülü yanında, ücreti önündedir.

¹¹ Bir çoban gibi otlatacak sürüsünü, Kolu’yla bir araya toplayıp kuzuları bağrında taşıyacak, yavruları güdecek.

¹² “Suyu kim yumruğuyla ölçtü? Gökleri [kim] karışla hazırladı? Yeryüzünün tozunu [kim] ölçekle ölçtü? [Kim] Tarttı dağları tartıyla ve tepeleri teraziyle?

¹³ Tanrı’nın Ruhu’nu kim yönlendirdi ve [Tanrı,] tasarısını [hangi] insana bildirdi?

¹⁴ [Tanrı] Kime danıştı da [bu kişi] O’na anlayış kattı, O’na adalet yolunu öğretti ve anlayış yolunu bildirdi?

¹⁵ “İşte; [Tanrı’yı tanımayı reddeden] uluslar bir kova[nın altın]dan [damlayan tek bir] acı damla gibi ve terazi [kefesindeki] maden tozu gibi [etkisiz] sayılırlar. İşte; adalar [rüzgârla] savrulan ince [bিরer toz zerresi] gibidir [O’nun Gözü’nde].

¹⁶ Lübnan[’ın tüm sedirleri bile Mizbeah’ı] yakmaya yetmez; [tüm] hayvanları da *Ola-*korbanuna yetmez!

¹⁷ “Tüm uluslar yokmuş gibidir O’nun karşısında; hiçlik ve boşluk sayılırlar O’nun için.

¹⁸ Kime benzetebilirsiniz Tanrı’yı? Ve hangi benzeyişi mukayese edebilirsiniz O’na?

¹⁹ Bir ustanın döktüğü, altın kuyumcusunun [onu kaplamak üzere üzerine altın] yaydığı, gümüş kuyumcusunun [yerinden oynamaması için] gümüş zincirler [yaptığı] bir heykel[le] mi [mukayese edeceksiniz Tanrı’yı?

²⁰ Put yapımına altın ve gümüş bağış! adama gücü olmayan [bir fakir,] çürümeyecek bir ağaç seçerek, çökmeyecek bir heykel yapmak üzere kendisine becerikli bir usta arar. [Böyle bir heykele mi benzeteceksiniz Tanrı’yı?!

²¹ Sadece mantık yürüterek bile] Bilemez misiniz? [Yok, eğer bunu yapamıyorsanız, Tanrı’yı arayıp bulmuş birinden] Dinleyemez misiniz? [Ve her şey bir yana] Size [nesiller boyu aktarılagelmiş bilgiler doğrultusunda] en baştan söylenmiş değil mi? [Hâlâ] Anlayamadınız mı yeryüzünün temellerini [Kimin yarattığını?]

22 כִּבְּ הַיֵּשֶׁב עַל־חֲנוּג הָאָרֶץ וַיִּשְׁבֶּיהָ כַּחֲגָבִים הַנוֹטָה כְּדֹלֶק שְׂמִיָּם
23 וַיִּמְתַּחֲסוּ כָאֶהָל לְשֹׁבֵת: כִּג הַנּוֹתֵן רוֹזְנִים לְאֵין שְׁפָטִי אֶרֶץ כִּתְּהוּ
24 עֲשֵׂה: כִּד אֵף בַּל־נִטְעוּ אֵף בַּל־זָרְעוּ אֵף בַּל־שָׂרֵשׁ בָּאֶרֶץ גִּזְעָם
25 וְגַם־נִשְׁאָף בָּהֶם וַיִּבְּשׁוּ וַסְּעָרָה כִּקְשׁ תִּשְׁאָם: כֵּחַ וְאֶל־מִי
26 תִּדְמִינִי וְאֶשְׁוֶה יֹאמֶר קְדוֹשׁ: כִּו שְׂאוּ־מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי־בִרְא
אֵלֶּה הַמוֹצִיא בַּמִּסְפָּר צָבָאָם לְכֻלָּם בְּשֵׁם יְקֹרָא מַרְבֵּי אוֹנִים
וְאִמְיֵן כֹּחַ אִישׁ לֹא נַעֲדָר:

²² Dünya[nın etrafını her yönden] çeviren [göklerde] Oturan [O'dur ve dünyanın] Sakinleri çekirgeler gibidir [O'nun Gözü'nde. O'dur] gökyüzünü ince [bir perde] gibi yayan ve barınmaya uygun kılmak için onu bir çadır gibi geren.

²³ [O'dur] Hükümdarları birer hiçe çeviren; yeryüzünün yargıçlarını birer boşluğa benzer hale getiren.

²⁴ [Bunlar öyle bir duruma gelir ki] Hiç dikilmemiş, hatta hiç ekilmemiş [gibi olurlar]; hatta [eski konumlarından söküldükten sonra] topraktaki kütükleri bile köksüz [kalır ve bir daha eski yüksek konumlarına ulaşamazlar]. Nefesini onlara doğru verir ve kururlar; bir fırtına taşır onları anız [taşır] gibi.

²⁵ “Beni kime benzeteceksiniz ki onunla eşit olayım? – diyor Kutsal [Tanrı].

²⁶ “Gözlerinizi yüceliklere kaldırın ve görün. Kim yarattı bunları? [Tüm bu yıldız] Topluluklarını, sayısıyla çıkaran[dır O!] Kudretinin bolluğuyla ve gücünün kuvvetiyle [kaç tane yıldız olduğunu bilir ve] her birini [kendisine uygun] ismiyle çağırır; biri [bile] eksik kalmaz!”

*

Tişa BeAv ve Roş Ašana arasındaki yedi Aftara, “**Şiva DeNehamata – Teselli Yedilisi**” olarak adlandırılır: Bu Aftaralar I. Bet-Amikdaş'ın yıkılışından sonra halka teselli ve ümit veren kehanetler içerir ve hepsi de, içerdikleri kehanetlerin yarısı acıyı, diğer yarısı da teselliye anlatan Yeşayau kitabının son bölümlerinden alınmıştır. Şiva Asar BeTamuz ve Tişa BeAv arasındaki üç matem Aftarası gibi bunlar da haftanın Peraşası ile ortak konulara sahip değildir. İlginç olan, Ki Tetse haftasında okunan Aftara'nın yıl içinde daha önce Noah [=“teselli”] haftasında da okunmuş olmasıdır.

Midraş (Pesikta Rabati 30:30) Tanrı'nın, Yerusalayim'i avutmak üzere Avraam Avinu'yu elçisi olarak atayacağını belirtir. Ancak Yerusalayim teselli bulmayı reddedecektir. Bunun üzerine Tanrı, Yitshak'ı gönderecek ama yine sonuç alamayacaktır. Sonra gönderilecek olan Yaakov ve Moşe de bir şeyi değiştiremeyecektir. Yerusalayim'in elçilerle teselli bulmayacağını görünce Tanrı şehri bu kez Bizzat teselli edecektir.

Teselli Aftaraları'nın ilk dördünün açılış cümleleri bu Midraş'a dayanak oluşturur. Vaethanan Aftarası'nda ilk pasuk “Avutun [ey Avraam, Yitshak, Yaakov ve Moşe];] avutun halkımı. Yerusalayim'in kalbine hitap edin...” demektedir. Ekev Aftarası'nda buna bir nevi cevap vardır: “Tsiyon ‘Tanrı beni terk etti’ diyor, ‘ve Efendim unuttu beni’” Elçiler Tanrı'ya Ree Aftarası'nın ilk cümlesiyle rapor vermektedirler: “Istıraplı, fırtınayla savrulmuş [Yerusalayim] teselli bulmadı...” Bunun üzerine Tanrı, Şofetim Aftarası'nın ilk cümlesiyle konuyu Bizzat ele almaktadır: “Benim! Benim sizi avutacak olan...”

14-15 יד וַתֹּאמֶר צִיּוֹן עֲזֹבֵנִי יְהוָה וְאֲדֹנָי שְׁכַחְנִי: מִן הַתְּשַׁכַּח אֵשֶׁה עוֹלָה
 16 מִרְחֶם בֶּן-בִּטְנָה גַם-אֵלֶּה תִשְׁכַּחַנָּה וְאַנְכִי לֹא אֶשְׁכַּח: מִן הֵן
 17 עַל-כָּפִים חֲקִיתִךָ חֹמֶתֶךָ נָגַדְתִּי תָמִיד: יִי מַחְרוּ בְנֶיךָ מִחֶרֶסֶךָ
 18 וּמִחֲרִבֶיךָ מִמֶּךָ יֵצְאוּ: יֵה שְׂאִי-סִבֵּיב עֵינֶיךָ וּרְאֵי כָלֵם נִקְבְּצוּ
 בְּאוּלָּךְ חֵי-אֲנִי נֹאס־יְהוָה כִּי כָלֵם כָּעֲדִי תִלְבְּשִׁי וְתִקְשְׁרִים
 19 כִּכְלָה: יֵה כִּי חָרַבְתִּיךָ וְשִׁמְמִיתִךָ וְאַרְץ הֶרֶסְתִּיךָ כִּי עָתָה תִצְרִי
 20 מִיּוֹשֵׁב וּרְחִקוּ מִבְּלַעֲיֶיךָ: כַּעֲזוֹד יֹאמְרוּ בְּאוֹזְנֶיךָ בְּנֵי שְׂכָלֶיךָ צֶרֶל־לִי
 21 הַמָּקוֹם גִּשְׁה־לִּי וְאַשְׁבֵּה: כֹּא וְאָמַרְתָּ בִלְבָבְךָ מִי יִלְד־לִי אֶת-אֵלֶּה
 וְאֲנִי שְׂכוּלָה וְגִלְמוּדָה גִּלָּה | וְסוּרָה וְאֵלֶּה מִי גִדֹּל הֵן אֲנִי
 22 נִשְׁאַרְתִּי לְבִדִּי אֵלֶּה אֵיפָה הֵם: כֹּה-אָמַר אֲדֹנָי יְהוָה
 הִנֵּה אֶשָּׂא אֶל-גּוֹיִם יָדַי וְאֶל-עַמִּים אֲרִים נָסִי וְהִבֵּיאוּ בְנֶיךָ בַּחֲצֹן
 23 וּבִנְתֶיךָ עַל-כֶּתֶף תִּנָּשְׂאָנָה: כֹּה וְהָיוּ מְלָכִים אֲמֹנֶיךָ וְשָׂרוּתִיהֶם
 מִיִּנְיַקְתֶּיךָ אֲפִים אֲרֶץ יִשְׁתַּחֲווּ לָךְ וְעַפְרָךְ רִגְלֶיךָ יִלְחָכוּ וְיִדְעוּ
 24 כִּי-אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר לֹא-יִבָּשׁוּ קִוֵּי: כֹּה הִיקַח מִגְבוּר מִלְּקוֹחַ
 25 וְאִם-שָׁבִי צִדִּיק יִמְלֹט: כֹּה כִּי-כֹה | אָמַר יְהוָה גַּם-שָׁבִי גְבוּר יִקַּח
 וּמִלְּקוֹחַ עָרִיץ יִמְלֹט וְאֶת-יְרִיבֹךְ אֲנֹכִי אֲרִיב וְאֶת-בְּנֶיךָ אֲנֹכִי
 26 אוֹשִׁיעַ: כֹּה וְהִאֲכַלְתִּי אֶת-מוֹנֶיךָ אֶת-בְּשָׂרָם וְכַעֲסִים דָּמָם יִשְׁכְּרוּן
 וְיִדְעוּ כָל-בָּשָׂר כִּי אֲנִי יְהוָה מוֹשִׁיעַךָ וְגֹאֲלֶךָ אֲבִיר יַעֲקֹב:

1 א כֹּה | אָמַר יְהוָה אֲנִי זֶה סֵפֶר כְּרִיתוֹת אִמְכֶם אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיהָ אוֹ
 מִי מִנוֹשֵׁי אֲשֶׁר-מָכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ הֵן בַּעֲוֹנוֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם
 2 וּבִפְשָׁעֵיכֶם שְׁלַחְתָּה אִמְכֶם: ב מִדּוּעַ בָּאתִי וְאֵין אִישׁ קִרְאָתִי וְאֵין
 עוֹנָה הַקְצוֹר קִצְרָה יָדִי מִפְּדוּת וְאִם-אֵין-בִּי כֹחַ לַהֲצִיל הֵן
 בַּגְּעַרְתִּי אֲחֵרִיב יָם אֲשֶׁם נִהְרוֹת מִדְּבַר תִּבְאֵשׁ דָּגְתָם מֵאֵין מַיִם
 וְתָמַת בַּצְמָא:

Aftarat Ekev

Vatomer Tsiyon – Yeşayau 49:14–51:3

49

¹⁴ Tsiyon “Tanrı beni terk etti” diyor, “ve Efendim unuttu beni”.

¹⁵ [Yanılıyor...] Unutur mu bir kadın bebeğini, rahminin çocuğunu merhametten [men edecek kadar?! Evet; belki bazen] böyleleri bile unutur; ama Ben seni [hiçbir zaman] unutmayacağım!

¹⁶ İşte, Ayalar[ım]’a hakkettim seni; [yıkık] surların hep karşımdadır [biri hatıra olarak].

¹⁷ Çocukların acele edecekler [sana geri dönerken]; seni yıkanlar ve harap edenler [ise] senden çıkacaklar.

¹⁸ Gözlerini etrafa kaldırıp gör; [çocuklarının] hepsi toplanıp sana geldiler. Yemin ediyorum – Tanrı’nın Sözü – ki hepsini ziynet eşyası gibi takınacaksın, onları birer gelin gibi [süs olarak] bağlayacaksın.

¹⁹ Yıkıntıların, ıssız yerlerin ve harap olmuş toprakların [senin için bir endişe ve ıstırap sebebi olmasın]; zira şimdi [bunların hepsi, kalabalık nedeniyle] oturmak için çok dar kalacak, seni yutanlar ise uzaklaşacaklar.

²⁰ Yoksun kaldığın çocukların [Yisrael’in], kulaklarına [gelecek şekilde birbirlerine] “Bu yer bana dar; benim için biraz öteye git de oturayım” diyece[ği günler gelece]k.

²¹ [Ve sen] İçinden “Bunları bana kim doğurdu?” diyeceksin, “üstelik ben [çocuklarımdan] yoksun yapayalnızdım; [çocukları] sürülmüş ve avare [olan biriydim]. Öyleyse bunları kim büyüttü? İşte, ben yalnız kalmıştım; bunlar nerede[ydiler].”

²² Şöyle diyor Tanrı Aşem: İşte; Elim’i uluslara kaldıracığım, halklara doğru yükseleceğim sancağımı. Oğullarını giysilerinin eteğinde getirecekler ve kızların omuz üstünde taşıyacak.

²³ Krallar dadıların olacak ve prensesleri sütannelerin. Sana doğru, yere kapanacaklar ve ayağının tozunu yalayacaklar. Ve bileceksin ki Ben, Beni özlemle bekleyenleri utandırmayacak olan Aşem’im.

²⁴ [Diyorsunuz ki] “Kudretli [bir savaşçı olan Esav’ın elinden, elde ettiği] ganimet alınabilir mi? Tsadik [Yaakov’un] tutsaklıktan kaçması mümkün mü?”

²⁵ [Bu endişeye yer yok!] Çünkü şöyle diyor Tanrı: Kudretlinin esirleri bile [elinden] alınacak, zorbanın ganimeti [bile] kaçacaktır. Seninle kavg edenlerle Ben kavg edeceğim ve çocuklarını Ben kurtaracağım.

²⁶ Sana hakaret edenleri[n] etlerini [yırtıcı hayvanlara] yedireceğim ve [kuşlar,] onların kanlarıyla, tatlı şarap [içmiş] gibi sarhoş olacaklar. Tüm bedenler bilecek ki Ben, seni kurtaran Aşem, seni özgür kılan ‘Yaakov’un Kahramanı’yım.

50

¹ Şöyle diyor Tanrı: “Hani [yanımdan] uzaklaştırdığım annenizin [=ulusunuzun] boşanma belgesi? [Var mı böyle bir şey?] Veya kimmiş [borç karşılığında] sizi kendisine sattığım alacaklım? [Var mı böyle biri? Yok! Ama] İşte; suçlarınız karşılığında satıldınız ve isyanlarınız nedeniyle [yanımdan] uzaklaştırdı anneniz. [Ama eğer *teşuva* yaparsanız Ben de sizi elbette geri kabul edeceğim.]

² Geldiğimde neden kimse yoktu? [Neden, sizi *teşuvaya* Çağırdım [da] cevap veren olmadı? Elim [sizi] kurtarmaktan [aciz kalacak kadar] kısaldı mı ki? Bende kurtaracak kuvvet yok mu? İşte; [sadece bir] çıkışmamla denizi kuruturum, nehirleri çöle çeviririm; kokuşur balıkları susuzluktan ve ölümler susamışlıktan.

3 ג אֶלְבִּישׁ שָׁמַיִם קְדָרוֹת וְשֶׁקֶת אֲשֵׁי כְסוּתָם:
 4 ד אֲדַנִּי יְהוָה נָתַן לִי לְשׁוֹן לְמוֹדִים לְדַעַת לַעֲוֹת אֶת־יַעֲרֵף דְּבַר
 5 יַעֲרִיר | בִּבְקָר בִּבְקָר יַעֲרִיר לִי אֲזֹן לְשֹׁמֵעַ כָּל־מוֹדִים: ה אֲדַנִּי יְהוָה
 6 פֶּתַח־לִי אֲזֹן וְאָנֹכִי לֹא מְרִיתִי אַחֲוֹר לֹא נְסוּגָתִי: ו גוֹי נִתְּנִי
 7 לְמַכִּים וּלְחַיִּי לְמַרְטִים פָּנִי לֹא הִסְתַּרְתִּי מִכְּלָמוֹת וְרֹק: ז וְאֲדַנִּי
 8 יְהוָה יַעֲזֹר־לִי עַל־כֵּן לֹא נִכְלַמְתִּי עַל־כֵּן שָׁמַתִּי פָנִי כַחֲלָמִישׁ
 9 וְאֲדַע כִּי־לֹא אֲבוֹשׁ: ח קְרוֹב מִצְדִּיקִי מִי־יִרְיֵב אֹתִי נֶעְמְדָה יַחַד
 9 מִי־בַעַל מִשְׁפָּטִי יִגֹּשׁ אֵלַי: ט הֵן אֲדַנִּי יְהוָה יַעֲזֹר־לִי מִי־הוּא
 10 יִרְשִׁיעֵנִי הֵן כָּל־כְּבֹד יִבְלֹו עָשׂ יֹאכְלֻם: י מִי בָכֶם יִרְאֵה יְהוָה
 שֹׁמֵעַ בְּקוֹל עֲבָדוֹ אֲשֶׁר | הִלָּךְ חֲשָׁכִים וְאֵין נִגִּה לוֹ יִבְטַח בְּשֵׁם
 11 יְהוָה וַיִּשְׁעַן בְּאַלְהֵיו: יא הֵן כָּל־כֶּם קִדְחִי אֵשׁ מֵאֲזִרִי זִיקוֹת לָכֵן |
 בָּאוֹר אֲשַׁכֶּם וּבְזִיקוֹת בַּעֲרֹתֶם מִיַּדִּי הִיתָה־זֹּאת לָכֶם לְמַעַצְבָּה
 תִּשְׁכְּבוּן:

1 א שָׁמְעוּ אֵלַי רַדְפִּי צֹדֵק מִבְּקָשִׁי יְהוָה הִבִּיטוּ אֶל־צוֹר חֲצַבְתֶּם
 2 וְאֶל־מִקְבַּת בּוֹר נִקְרַתֶּם: ב הִבִּיטוּ אֶל־אֲבֹרֹתֶם אֲבִיכֶם וְאֶל־שָׂרָה
 3 תַּחֲוֹלְלֶכֶם כִּי־אַחַד קִרְאתִיו וְאֲבָרַכְהוּ וְאֲרַבֶּהוּ: ג כִּי־נַחֵם
 יְהוָה צִיּוֹן נַחֵם כָּל־חֲרִבְתֶּיהָ וַיִּשֶׁם מִדְּבָרָהּ כְּעֶדֶן וְעֲרֻבְתָּהּ
 כְּגֹן־יְהוָה שִׁשְׁוֹן וְשִׁמְחָה יִמְצָא בָּהּ תוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה:

³ Gökyüzüne koyuluk giydiririm, çuvalı giysileri haline getiririm.”

⁴ Efendim Aşem, yorguna [yani Tanrı'nın Sözü'ne susamış kişiye] Söz [öğretmeyi ve bunu] zamana uygun [bir şekilde yapmayı] bilmem için bana [tecrübeli öğretmenlere özgü] bir öğretim dili verdi. Uyandırır [beni] her sabah; kulağımı uyandırır [mesajını] dinlemem için [bir öğretmenin] öğrenciler[i uyandırması] gibi. ⁵ Efendim Aşem kulağımı açtı ve ben, [beni görevlendirdiğinde O'na] karşı gelmedim, [O'nun Sözü'nü, hedefine ulaştırmaktan kaçınıp] geriye çekilmedim. ⁶ [Aksine, gerektiğinde] Bedenimi dayakçılara verdim ve yanaklarımı [sakal] yollarına. Yüzümü gizlemedim aşağılamalardan ve tükürükten.

⁷ Çünkü Efendim Aşem bana yardım eder; bu yüzden aşağılama[lardan etkilen]medim. Bu yüzden [Tanrı'nın Sözleri ne kadar ağır olursa olsun, onları iletirken] yüzümü çakmak taşı gibi [sert ve etkilenmez] kıldım. Utan[dırıl]mayacağımı biliyordum.

⁸ Beni haklı Kılan yakındadır. Kim benle tartışacak? [Haydi] Birlikte boy ölçüşelim. Kimmiş davalım? Yaklaşsın bana. ⁹ İşte, Efendim Aşem bana yardım edecek, kimdir beni haksız çıkaracak? İşte; hepsi bir bez parçası gibi yıpranacaktır, güve yiyecektir onları.

¹⁰ Aranızdan kim Tanrı korkusuna sahiptir, kulunun sözünü dinler? Karanlıklarda yürüyor[sa] ve aydınlığı yok[sa bile] Aşem'in İsmi'ne güvensin ve Tanrısı'na yaslansın.

¹¹ [Ama] İşte, [biliyorum ki neredeyse] hepiniz [Tanrı'nın öfkesinin] ateş[ini] tutuşturan, kıvılcımlara sarınmış [kişilersiniz]. Ateşinizin alevinde gidin ve yaktığınız kıvılcımlarda. [Bunun sert karşılığı geldiğinde bilin ki bu rastlantı değildir; Bizzat Benim] Elimden gelmiş [olacak] bu başınıza ve [sonunda] ıstırap içinde [ölüme] yatacaksınız.

51

¹ Dinleyin beni ey dürüstlük peşinde olanlar, Tanrı'yı arayanlar. Yontulup çıkarıldığınız kayaya bakın ve kazılıp çıkarıldığınız çukurun deliğine. ² Babanız Avraam'a bakın ve sizi dünyaya getiren Sara'ya. Çünkü bir [başına olduğu zaman] çağırdım onu; mübarek kıldım ve çoğalttım onu. [Ve siz de uluslar arasında tek başınıza olmanıza rağmen, size de aynısını yapacağım.]

³ Çünkü Tanrı Tsiyon'u avuttu, tüm yıkıntılarını teselli etti. Çölünü Eden gibi yaptı ve bozkırını Tanrı'nın Bahçesi gibi. Neşe ve mutluluk bulunacak onda, şükran ve şarkı sesi...

*

Aftara, Yeşayau kitabından, Tanrı'nın Bene-Yisrael'i insanlığa Kendi elçisi olarak seçmekle onurlandırmasını ifade eden “milletler üzerinde bir ışık” tanımını içeren kısımdan alınmıştır. Ancak Bene-Yisrael, günahları sebebiyle manevi düzeylerinde büyük kayba uğramışlar, diğer halkların arasına sürülmüşler ve bu arada, “acaba her şey bitti mi?”, “acaba kaderimiz tarihte bir sayfa olarak kalmak mı?” gibi sorularla baş başa kalmışlardır. *Aftara*, Tsiyon'un, yani Yeruşalayim'in bir ağıtıyla başlamaktadır. Yeruşalayim, sürgünün, Tanrı'nın, Şehri'ni terk ettiğine dair bir kanıt olduğu ve Sinay'daki antlaşmanın iptal olduğu konularında endişe etmektedir.

Tanrı bu ağıta, sevgi ve duyguyla, Yeruşalayim'in bir gün tekrar şu anda dünyaya dağılmış durumda olan çocuklarıyla süsleneyeceği konusunda garanti vererek cevap verir. Tanrı, sözlerine devam ederek, sürgünün Bene-Yisrael ve Tanrı arasındaki bağı koparamayacağını vurgular. Yeşayau, Bene-Yisrael'in ağzından konuşarak, tüm darbe ve aşağılamalara rağmen ümitsizlik içinde olmadığını söyler; zira Tanrı'nın, Halkı'nın yok olmasına izin vermeyeceğini ve kurtuluşun bir gün geleceğini bilmektedir. Bu sebeple tüm Bene-Yisrael'e seslenerek, Avraam ve Sara'nın çocukları olduğunu hatırlatır ve Tanrı'nın onları teselli edeceğini müjdelar. *Aftara*, *Tanah*'taki en etkili lirik ifadelerden birisi ile sona erer ve çölün Eden'e, ağıtların da neşeli şarkılara dönüşeceği konusunda garanti verir.

11 יא עֲנִיָּה סַעֲרָה לֹא נִחַמָּה הִנֵּה אֲנֹכִי מִרְבִּיץ בַּפּוֹל אֲבִנֶיךָ
 12 וַיִּסְדֹּתֶיךָ בַּסְפִּירִים: יב וְשִׁמְתִּי כְּדָכָל שְׁמִשְׁתֶּיךָ וְשַׁעֲרֶיךָ לְאֲבִנִי
 13 אֶקְדָּח וְכָל־גְּבוּלְךָ לְאֲבֵי־חֶפֶץ: יג וְכָל־בְּנֶיךָ לְמוֹדֵי יְהוָה וְרַב
 14 שְׁלוֹם בְּנֶיךָ: יד בְּצַדִּיקָה תִּכּוֹנְנִי רַחֲמֶיךָ מֵעֶשֶׂק כִּי־לֹא תִירָאִי
 15 וּמִמַּחֲתָה כִּי לֹא־תִקְרַב אֵלֶיךָ: טו הֵן גִּזֹּר גִּזֹּר אָפֶס מֵאוֹתִי מִי־גֶר
 16 אֶתֶּךָ עָלֶיךָ יְפוּל: טז הֵן [הִנֵּה] אֲנֹכִי בִּרְאִיתִי חָרָשׁ נִפְלָא בְּאֵשׁ
 פָּחַם וּמוֹצִיא כָּלִי לְמַעֲשָׂהוּ וְאֲנֹכִי בִּרְאִיתִי מִשְׁחִית לְחִבְלִי:
 17 יז כָּל־כְּלִי יוֹצֵר עָלֶיךָ לֹא יִצְלַח וְכָל־לָשׁוֹן תִּקּוּם־אֶתֶּךָ לְמִשְׁפָּט
 תְּרַשִּׁיעִי זֹאת נִחַלֹת עֲבָדֶי יְהוָה וְצַדִּיקָתָם מֵאֵתִי נֹאם־יְהוָה:

א הוּי כָּל־צִמָּא לָכֵן לַמִּים וְאֲשֶׁר אֵין־לוֹ כֶּסֶף לָכֵן שִׁבְרוּ וְאָכְלוּ
 2 וּלְכֵן שִׁבְרוּ בְּלוֹא־כֶסֶף וּבְלוֹא מַחִיר יֵין וְחֶלֶב: ב לֵמָּה
 תִּשְׁקְלוּ־כֶסֶף בְּלוֹא־לֶחֶם וַיִּגִּיעְכֶּם בְּלוֹא לְשִׁבְעָה שְׁמֵעוּ שְׁמוֹעַ אֵלִי
 3 וְאִכְלוּ־טוֹב וְתִתְעַנֶּג בְּדִשָּׁן נִפְשְׁכֶם: ג הִטּוּ אֲזִנְכֶם וּלְכֵן אֵלִי שְׁמָעוּ
 וְתַחֲי נִפְשְׁכֶם וְאִכְרַתָּה לָכֶם בְּרִית עוֹלָם חֲסִדֵי דָוִד הַנֶּאֱמָנִים:
 4-5 ד הֵן עַד לְאוּמִים נִתְּתִיו נִגִּיד וּמִצִּיּוֹה לְאֻמִּים: ה הֵן גּוֹי לֹא־תִדְעַ
 תִּקְרָא וְגוֹי לֹא־יִדְעוּךָ אֵלֶיךָ יְרוּצוּ לְמַעַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּלְקַדּוֹשׁ
 יִשְׂרָאֵל כִּי פִאֲרֶךְ:

Aftarat Ree

*Roş-Hodeş Ehul Ree peraşasın okunduğu Şabat'a rastladığı zaman bazı cemaatler
Roş-Hodeş aftarasını okurlar. İstanbul geleneği böyle değildir ve aşağıdaki aftarı okunur.*

Aniya Soara – Yeşayau 54:11–55:5

54

¹¹ İstıraplı, fırtınayla savrulmuş [Yeruşalayim ve Yisrael] teselli bulmadı. İşte Ben [senin] taş zeminini değerli taşlarla kaplayacağım ve temellerini safirden yapacağım.

¹² Pencerelerini yakuta, kapılarını lâla ve tüm sınırlarını değerli taşlara çevireceğim.

¹³ Tüm çocukların [o kadar bilge olacaklar ki Bizzat] Tanrı'nın öğrencileri [mertebe-sine ulaşacaklar], büyük [olacak] çocuklarının barışı.

¹⁴ [Yapacağın] Dürüstlük sayesinde sağlamlaşacaksın. [Sana yönelik] Zulümden uzaklaşacaksın, çünkü korkmayacaksın; ve korkudan [uzaklaşacaksın], çünkü sana yaklaşmayacak.

¹⁵ İşte, sana karşı bir araya gelecekler, ama Benden kaynaklanmayacak bu. Kimin senle çekişmesi olursa, senin yüzünden düşecek.

¹⁶ İşte! Ben yarattım kömür ateşini körükleyerek işi için silah üreten ustayı. Ve Ben yarattım zarar veren tahripçiyi.

¹⁷ Sana karşı keskinleştirilen hiçbir silah başarılı olmayacak ve seninle [boy ölçüşmek üzere] yargıya kalkan tüm dilleri haksız çıkaracaksın. Tanrı'nın kullarının mirası budur ve dürüstlükleri Ben'dendir – Tanrı'nın Sözü.

55

¹ Hey tüm susamışlar! Suya [– Tora'ya –] gelin! Parası olmayanlar [bile], gelin satın alın ve yiye. Gelin parasız ve ücretsiz satın alın şarap ve sütü. [Tanrı'nın Sözü'ne susamış olanlar, hiçbir karşılık gerekmezsiniz peygambere gidip dinlesin.]

² Ekmek olmayan şeye neden para harcayasınız ve çabanızı, doyurmayan şeye? Beni dikkatle dinleyin ve iyi [olanı] yiye, ruhunuz bolluktan keyif alsın.

³ Kulağınızı verin ve bana gelin. Dinleyin ve ruhunuz canlansın. Sizinle ebedi bir antlaşma yapacağım ey David'in sadık takipçileri.

⁴ İşte, [David'i] uluslar için şahit tayin ettim, ulusların lideri ve amiri [yaptım onu].

⁵ İşte, tanımadığın ulusu çağıracaksın ve seni tanımayan ulus sana koşacak Tanrın Aşem uğruna, Yisrael'in Kutsalı'na; çünkü seni görkemli kıldı.

*

Peygamber Yeşayau, Maşiah dönemiyle ilgili lirik kehanetinde, para biriminin dürüstlük, savunmanın Tanrı'ya güven olduğu ve gereksinimlerin Tanrı'nın Sözü'ne uymakla edinildiği bir dünyadan bahsetmektedir. Bu dönemde Bene-Yisrael'in lideri, Kral David'in soyundan gelen birisi olacaktır ve diğer tüm uluslar, onun bu statüsünü kabullenecektir. Çünkü meydana gelecek tüm olaylar sonunda, bütün uluslar Tanrı'nın Bene-Yisrael'e vermiş olduğu sözü tuttuğuna şahit olacaklar ve O'nun Halkı'nı yücelttiğini göreceklerdir.

12 יב אֲנֹכִי אֲנֹכִי הוּא מִנְחַמְכֶם מִי־אַתָּה וּתִירָאִי מֵאֲנֹשׁ יָמוּת
 13 וּמִבְּנֵי־אָדָם חֲצִיר יִנָּתֶן: יג וּתְשַׁלַּח יְהוָה עֹשֶׁה נֹטֶה שָׁמַיִם וַיִּסַּד
 אָרֶץ וּתְפַחֵד תִּמְיֵד כָּל־הַיּוֹם מִפְּנֵי חֲמַת הַמַּצִּיק כַּאֲשֶׁר כּוֹנֵן
 14 לְהִשְׁחִית וְאֵיהָ חֲמַת הַמַּצִּיק: יד מִתֵּר צִעָה לְהַפְתִּיחַ וּלְא־יָמוּת
 15 לְשִׁחַת וְלֹא יִחָסֵר לַחֲמוֹ: טו וְאֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ רִגְעַת הַיָּם וַיִּהְיוּ
 16 גִּלְיוֹ יְהוָה צְבָאוֹת שָׁמוֹ: טז וְאֲשֵׁים דְּבָרִי בְּפִיךָ וּבִצֶּל יָדִי כִּסִּיתִיךָ
 לְנֹטֶעַ שָׁמַיִם וְלִיסַד אָרֶץ וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן עַמִּי־אַתָּה:
 17 יז הַתְּעוֹרְרִי הַתְּעוֹרְרִי קוֹמִי יְרוּשָׁלַם אֲשֶׁר שְׁתִּית מִיַּד יְהוָה
 אֶת־כּוֹס חֲמָתוֹ אֶת־קִבְּעַת כּוֹס הַתְּרַעְלָה שְׁתִּית מִצִּית:
 18 יח אִין־מִנְהַל לָהּ מִכָּל־בָּנִים יִלְדָה וְאִין מַחֲזִיק בְּיָדָהּ מִכָּל־בָּנִים
 19 גִּדְּלָה: יט שְׁתִּים הִנֵּה קִרְאֲתִיךָ מִי יָנוּד לָךְ הַשֵּׁד וְהַשֶּׁבֶר וְהָרַעֲב
 20 וְהָחָרֵב מִי אֲנַחֲמֶךָ: כ בְּנִיךָ עֲלֶפֶן שָׁכְבוּ בְּרֹאשׁ כָּל־חֻצוֹת כְּתוּא
 21 מִכְּמַר הַמְּלָאִים חֲמַת־יְהוָה גִּעְרַת אֱלֹהֶיךָ: כא לָכֵן שְׁמַע־נָא זֹאת
 22 עֲנִיָּה וּשְׁכַרְתָּ וְלֹא מִיּוֹן: כב כֹּה־אָמַר אֲדֹנֶיךָ יְהוָה וְאֱלֹהֶיךָ
 יִרְיֵב עַמּוֹ הִנֵּה לִקְחָתִי מִיָּדְךָ אֶת־כּוֹס הַתְּרַעְלָה אֶת־קִבְּעַת כּוֹס
 23 חֲמָתִי לְא־תוֹסִיפִי לְשִׁתוֹתָה עוֹד: כג וּשְׁמַתִּיךָ בִּיד־מוֹגִיךָ
 אֲשֶׁר־אָמְרוּ לְנַפְשֶׁךָ שְׁתִּי וְנַעֲבֹרָה וּתְשִׁימִי כְּאֶרֶץ גֹּדֶר וּכְחוּץ
 לַעֲבָרִים:

1 א עוֹרֵךְ עוֹרִי לְבָשִׁי עֹדֶךָ צִיּוֹן לְבָשִׁי | ב גִּדְּנִי תַפְאֲרֶתְךָ יְרוּשָׁלַם עִיר
 2 הַקֹּדֶשׁ כִּי לֹא יוֹסִיף יְבֹא־בְךָ עוֹד עָרֵל וְטָמֵא: ב הַתְּנַעֲרִי מַעֲפָר
 קוֹמִי שְׁבִי יְרוּשָׁלַם הַתְּפַתְּחוּ [הַתְּפַתְּחִי] מוֹסְרִי צוֹאֲרֶךְ שְׁבִיָּה
 3 בַּת־צִיּוֹן: ג כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה חֲנַם נִמְכָּרְתֶּם וְלֹא בִקְסָף
 4 תִּגָּאֲלוּ: ד כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנֶי יְהוָה מִצְרִים יִרְד־עַמִּי בְּרֹאשְׁנָה
 לַגֹּדֶר שָׁם וְאֲשׁוּר בְּאֶפֶס עֲשָׂקוּ:

Aftarat Şofetim

Anohi Anohi – Yeşayau 51:12–52:12

51

¹² “Benim! Benim sizi avutacak olan. Kimsin sen [ey Yisrael, bir düşün. *Tsadiklerin* kızısın sen! Öyleyse neden] korkuyorsun [er ya da geç] ölecek [olan] faniden, [bu dünyaya, sonunda kuruyup giden bir] çimen [gibi] yerleştirilen insanoğlundan?

¹³ [Neden] Unuttun seni yapan, gökleri seren ve yeryüzünü temelli kılan Tanrı’yı da sürekli, gün boyunca baskıcı [düşmanların] gazabından korkuyorsun [o seni] imha etmeye hazırlanırken? Hem, nerede ki baskıcının gazabı?

¹⁴ [Sürgünde] Göçebe [haldeki Yisrael’in] serbest kalması hızlı olacak. [Sürgünde olduğu zamanlarda bile tamamen] imha [olacak şekilde] ölmeyecek, ekmeği de eksik olmayacak.

¹⁵ Ben, Tanrın *Aşem*, [gerektiğinde, Yisrael’in geçmesi için yaptığım gibi] denizi yararım, [gerektiğinde de, Mısırlılar’ın üstüne kapanması için yaptığım gibi emrederim ve] dalgaları gürlür – Toplulukların Efendisi’dir O. [Öyleyse neden Bana güvenmiyorsun?

¹⁶ Seni yıldızlara ve toprağın tozuna benzetmişim. Yıldızların mekânı olan] Gökleri dikmek için, [toprağın tozunun mekânı olan] yeryüzüne temel sağlamak için, Tsiyon’a “Halkımsın sen!” demek [ve bunu, sana olan bu yakınlığımı görecektir olan diğer herkese de dedirtmek] için. Sözlerim’i senin [peygamberlerinin] ağzına yerleştirdim ve Elim’in gölgesiyle örttüm seni.

¹⁷ Uyan! Uyan, kalk, ey Gazabı’nın kadehini *Aşem*’in Eli’nden içmiş olan Yerusalayim! Zehir kadehinin posasını [bile] içtin kuruttun!

¹⁸ Ona rehberlik edecek kimsesi yok doğurduğu tüm o çocuklar içinde; ve yok bir elinden tutanı, büyüttüğü tüm o çocuklar içinde.

¹⁹ Bu iki [felaket] geldi başına, kim [senin için başını anlayışla] sallayacak? Talan ve yıkım; kıtlık ve kılıç. Kim[le – bunu yaşamış başka hangi halkı örnek göstererek –] avutayım seni?

²⁰ Çocukların [açlık ve susuzluktan] dermansız kaldılar, her sokağın başına serildiler ağ[ı yakalanmış] yaban öküzü gibi. *Aşem*’in gazabıyla, Tanrın’ın sert çıkışmasıyla dolular.

²¹ Bu yüzden şunu dinle şimdi [sen] ıstıraplı, sarhoş – ama şaraptan değil – [kadın; Yerusalayim].

²² Şöyle diyor Efendin *Aşem* ve Halkı’nın davasını ele alan Tanrın: İşte, alıyorum elinden zehir kadehini, gazabımın kadehinin [dibindeki] posasını. Onu bir daha içmeyeceksin.

²³ Onu, sana “Eğil de geçelim” diyen – ve bu nedenle bedenini toprağın zemini gibi, geçenler için bir sokak gibi yaptığım – işkencecilerinin eline yerleştireceğim.

52

¹ Uyan! Uyan! Kuvvetini kuşan ey Tsiyon! İhtişam giysilerini giyin ey Yerusalayim, Kutsal şehir! Çünkü sana karşı sünnetsiz ve *tame* [düşmanlar] bir daha hiç gelmeyecek.

² Silkin tozdan, [yerden] kalk [ve koltuğa] otur Yerusalayim. Kendini boyunduruk bağlarından serbest kıl ey tutsak Tsiyon-kızı.

³ Çünkü şöyle diyor Tanrı: Karşılıksız satıldınız[; sizi düşmanlarınızın eline onlardan karşılık almadan teslim ettim. Bu yüzden] kurtulacaksınız, ama parayla değil.

⁴ Çünkü şöyle diyor Tanrı: Mısır[’a] indi halkım ilk olarak, orada geçici bir süre yaşamak için. [Dolayısıyla onlara zor zamanlarında kapılarını açan Mısırlılar’a bir şükran borcu vardı ve kölelikle bunu fazlasıyla ödedi. Ama] Asur ona nedensiz yere zorbalık etti.

- 5 ה וַעֲתָה מִי [מַה] לִּי-פֹה
- נְאֻם-יְהוָה כִּי-לָקַח עַמִּי חֲנָם מִשְׁלֹ [מִשְׁלֹ] יְהִלִּילוּ נְאֻם-יְהוָה
- 6 וְתָמִיד כָּל-הַיּוֹם שְׁמִי מִנְאָץ: וּלְכֹן יִדְרַע עַמִּי שְׁמִי לְכֹן בַּיּוֹם הַהוּא
- 7 כִּי-אֲנִי-הוּא הַמַּדְבֵּר הַנִּגְנִי: זֶה מֵהֶ-נָּאֻו עַל-הַהָרִים רַגְלִי מִבֶּשֶׁר
- מִשְׁמִיעַ שָׁלוֹם מִבֶּשֶׁר טוֹב מִשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה אֲמַר לְצִיּוֹן מֶלֶךְ
- 8 אֱלֹהֶיךָ: הֵן קוֹל צִפִּיךָ נִשְׁאֹו קוֹל יַחֲדָו יִרְנְנוּ כִּי עֵין בְּעֵין יִרְאוּ
- 9 בָּשׁוּב יְהוָה צִיּוֹן: טַפְצָחוּ רַנְנוּ יַחֲדָו חֲרָבוֹת יְרוּשָׁלַם כִּי-נָחַם יְהוָה
- 10 עַמּוֹ גָּאֹל יְרוּשָׁלַם: י חֲשֹׁף יְהוָה אֶת-זִרְוֹעַ קִדְשׁוֹ לְעֵינֵי כָל-הַגּוֹיִם
- 11 וְרָאוּ כָל-אַפְסֵי-אֲרֶץ אֶת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ: יֵא סוֹרוּ סוֹרוּ צָאוּ
- 12 מִשָּׁם טָמֵא אֶל-תִּגְעוּ צָאוּ מִתּוֹכָה הִכְרוּ נִשְׁאִי כָלִי יְהוָה: יב כִּי
- לֹא בַחֲפִזוֹן תֵּצְאוּ וּבְמִנוּסָה לֹא תֵלַכוּן כִּי-הִלַּךְ לִפְנֵיכֶם יְהוָה
- וּמֵאִסְפָּכֶם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:

⁵ Ve şimdi; [Edom – Roma – sürgününde] Benim burada neyim var? [Neden çocuklarımı hâlâ sürgünde tutuyorum?] – Tanrı'nın [gelecekteki kurtuluş zamanında söyleyeceği] Sözü – halkım karşılık olmaksızın alındı. [Düşmanın] Hükümdarları kendilerini övüyorlar – Tanrı'nın Sözü – ve sürekli, gün boyu, İsmim aşağılanıyor.

⁶ Bu yüzden, [kurtuluş gerçekleşeceği zaman] bilecek halkım İsmim'i; bu yüzden [işte] o gün [bilecekler] ki Benim O konuşan. İşte buradayım.

⁷ Ne kadar hoş, dağların üstünde müjdecinin ayakları! Barış duyuruyor, iyi haberler veriyor, kurtuluşu duyuruyor, Tsiyon'a diyor: "Tanrın Kral oldu[ğunu herkese gösterdi]!"

⁸ [İşte] Gözcülerinin sesi! Seslerini yükselttiler. Birlikte neşeli şarkılar söyleyecekler, zira çıplak gözleriyle [kesin bir şekilde] görecekler Tanrı'nın Tsiyon'a dönüşünü.

⁹ [Ağzınızı] Açın birlikte şarkı söyleyin ey Yeruslayim'in yıkıntıları; çünkü avuttu Tanrı halkını, kurtardı Yeruslayim'i.

¹⁰ Açığa çıkardı Tanrı kutsal Kolu'nu tüm ulusların gözleri önünde ve dünyanın tüm uçları gördüler Tanrımız'ın kurtarışını.

¹¹ Çekilin! Çekilin! Çıkın oradan! [Sürgünde kalmayın.] *Tame* [şeylere] dokunmayın. [Hangi şehirdeyseniz] Çıkın onun içinden. Kendinizi paklayın ey Tanrı'nın teçhizatını taşıyanlar.

¹² Çünkü telaşla olmayacak çıkışınız ve kaçarak gidecek değilsiniz; zira önünüzden giden Aşem'dir; arkanızı koruyan da [yine] Yisrael'in Tanrısı'dır.

*

Peygamber kehanetinde, ağır acı tasvirleri ile Tanrı'nın vermiş olduğu sözü yerine getirmesinden kaynaklanan mutluluğu belirten lirik hatırlatmalar arasında gidip gelir. Zira bu, Bene-Yisrael'in tarihinin küçük bir prototipidir: Durum ne kadar güç olursa olsun, ümit daima mevcuttur. *Maşiah*'in her an gelebileceği, Yahudi inancının en temel prensiplerindendir ve bu sebeple sürgün ve acılar arasında dolaşılırken bile, daima Tanrı'nın, "**Anohi Anohi U Menahemhem** – Benim! Benim sizi avutacak olan" sözlerinin hatırd tutulması gerekir. Tanrı'nın Yeruslayim'e neşeyle, "*Uyan! Uyan! Kuvvetini kuşan ey Tsiyon! İhtişam giysilerini giyin ey Yeruslayim, Kutsal şehir!*" sözleriyle sesleneceği gün mutlaka gelecektir. Sürgün, özellikle hiçbir yarının olmadığı zaman en acı şeklindedir. Fakat Tanrı'nın daima bizleri hatırd tuttuğunu ve dönüşümüzü yakınlaştıracığını düşündüğümüz zaman durum çok farklı bir hal alır. Bu tipteki kehanetler, düşmanlarının kendilerini yok etmek istedikleri zamanlarda Bene-Yisrael'i güçlü kılmıştır. Bene-Yisrael'in devamlı varlığı her zaman, Tanrı'nın yakında olduğu ve kurtuluşu getirerek, barış, müjde ve kurtuluş bayraklarını çekeceği gerçeğiyle parlamıştır.

1 א רַנִּי עֲקָרָה לֹא יֵלְדָה פִּצְחִי רִנָּה וְצִחְלִי לֹא-חֲלָה כִּי-רַבִּים
 2 בְּנֵי-שׁוּמְמָה מִבְּנֵי בְּעוּלָה אָמַר יְהוָה: ב הֲרַתִּיבִי | מְקוֹם אֲהַלֶּךְ
 וַיִּרְיעוֹת מִשְׁכְּנוֹתַיִךְ יְטוּ אֶל-תַּחֲשֻׁכִּי הָאֵלֶיכִי מִיתְרִיךְ וַיִּתְּדִתִּיךְ
 3 חֲזָקִי: ג כִּי-יָמִין וּשְׂמֹאל תִּפְרָצִי וְזָרְעֶךָ גוֹיִם יִירָשׁ וְעָרִים נִשְׁמֹות
 4 יוֹשְׁבוֹ: ד אֶל-תִּירְאִי כִּי-לֹא תִבּוֹשִׁי וְאֶל-תִּכְלַמִּי כִּי לֹא תִחְפִּירִי
 5 כִּי בִשֵּׁת עֲלוּמֶיךָ תִּשְׁכָּחִי וְחֲרַפְתְּ אֲלֻמְנוֹתַיִךְ לֹא תִזְכְּרִי-עוֹד: ה כִּי
 בְּעֲלִיךָ עֲשִׂיךָ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ וּגְאֻלָּךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי
 6 כָּל-הָאָרֶץ יִקְרָא: ו כִּי-כֹאשָׁה עֲזוּבָה וְעֲצוּבַת רוּחַ קָרָאךָ יְהוָה
 7 וְאַשֶּׁת נְעוּרִים כִּי תִמָּאֵס אָמַר אֱלֹהֶיךָ: ז בְּרַגְעַ קָטָן עֲזוּבַתִּיךְ
 8 וּבְרַחֲמִים גְּדֹלִים אֶקְבְּצֶךָ: ח בְּשֹׁצֵף קִצֵּף הִסְתַּרְתִּי פָנַי לִגְעַל מִמֶּךָ
 9 וּבְחֶסֶד עוֹלָם רַחֲמֶיךָ אָמַר גְּאֻלָּךְ יְהוָה: ט כִּי-יָמִי נֵחַ זֹאת
 לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעַבְרַת מִי-נֵחַ עוֹד עַל-הָאָרֶץ כֵּן נִשְׁבַּעְתִּי
 10 מִקִּצֵּף עֲלֶיךָ וּמִגְּעֵר-בָּךְ: י כִּי הִהָרִים יִמּוּשׁוּ וְהַגְּבָעוֹת תִּמּוּטֶינָה
 וְחִסְדִּי מֵאֲתָךְ לֹא-יִמּוּשׁ וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תִמּוּט אָמַר מְרַחֲמֶךָ
 יְהוָה:

Aftarat Ki Tetse

Roni Akara – Yeşayau 54:1-10

54

¹ “Şarkı söyle ey sen, doğurmamış, kısır [kadın]! Ağzını şarkıyla aç ve sevinç çığlıkları at ey sen hiç doğum sancısı çekmemiş olan! Çünkü terk edilmiş kadının [=Yeruşalayim’in] çocukları, evlenmiş kadının [=diğer yerlerin] çocuklarından daha kalabalıktır” dedi Tanrı.

² “Çadır yerlerini genişlet ve barınaklarının ayraç perdelerini ger; tereddüt etme! İplerini uzat ve [çadır] kazıklarını kuvvetlendir.

³ Çünkü sağa ve sola doğru süratle yayılacaksın; soyun uluslar üzerinde hâkimiyet kuracak ve ıssız şehirleri bayındır hale getirecek.

⁴ Korkma; çünkü utandırılmayacaksın. Kendini aşağılanmış hissetme; çünkü küçük düşürülmeyeceksin. Aksine; gençliğinin utancını unutacak, dul halindeki alçaltılmışlığını bir daha hatırlamayacaksın.

⁵ Çünkü kocan, seni Yaratan’dır; Toplulukların Efendisi’dir İsmi. Kurtarıcın, Yisrael’in Kutsalı’dır; ‘Tüm Yeryüzünün Tanrısı’ olarak adlandırılacaktır.

⁶ Çünkü Tanrı seni terk edilmiş ve melankolik bir kadın[ı; eski bir eşi geriye çağırır] gibi çağırdı. [Zira bir erkeğin] Gençliğinde [evlenmiş olduğu] bir kadın [o erkek tarafından] reddedilebilir mi?” dedi Tanrı.

⁷ “Seni kısacık bir an için bıraktım; ancak büyük bir merhametle geri toplayacağım.

⁸ Yüzüm’ü senden, şiddetle köpüren bir öfke sebebiyle bir an için gizledim; ancak sana ebedi bir şefkatle merhamet edeceğim” dedi Kurtarıcın Tanrı.

⁹ “Zira bu benim için Noah’ın Suları [Tufan] gibidir: Tıpkı Noah Suları’nın, bir daha yeryüzünden geçmeyeceğine yemin ettiğim gibi, aynı şekilde bir daha sana öfkeyle köpürmeyeceğime ve seni paylamayacağıma yemin ettim.

¹⁰ Çünkü dağlar yerlerinden oynayabilir, tepeler sarsılabilir – ama şefkatim senden ayrılmayacak ve barış antlaşmam sarsılmayacak” dedi sana merhamet eden Tanrı.

*

Peygamber, iki kez çocuklarından yoksun bırakılmış, kendisiyle alay eden çocuklu komşularını imrenerek seyreden kısır bir kadın gibi oturan ve bir daha hiçbir zaman mutluluğu ve gelişmeyi yaşayamayacağı endişesini taşıyan Yeruşalayim’e seslenmektedir. Yalnızlığı yüzünden büzülen Anne Yeruşalayim’e Tanrı, sınırlarını ve evlerini olabildiğince genişletmesi gerekeceğini, zira aksi takdirde, kendisine beklemeyeceği kadar yüksek miktarda teselli ve şükran getirecek çocuklar ordusuna yetecek kadar barınma yeri bulamayacağını söyler. Yeruşalayim sadece bir süre için geçici kızgınlık yüzünden ayrıldığı fakat kendisine dönmek için can atan kocasını bekleyen bir eşe benzetilmektedir. Bekleyiş, devam ettiği sürece acı verecek, fakat sona erip meyve veren bir hayata tekrar başlandığında, sadece kısa bir süreç olarak anılarda kalacaktır. Tanrı’nın Sevgisi belki bir süre için örtülüdür; fakat dağlardan ve tepelerden daha fazla dayanıklı ve kadimdir.

1-2 א קומי אורי כִּי־בָא אורֶךְ וּכְבוֹד יְהוָה עָלֶיךָ זָרַח: ב כִּי־הִנֵּה
 הַחֲשֵׁךְ יִכְסֶה־אֶרֶץ וְעָרָפֶל לְאֻמִּים וְעָלֶיךָ יִזְרַח יְהוָה וּכְבוֹדוֹ עָלֶיךָ
 3-4 יֵרָאֶה: ג וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרֶךְ וּמַלְכִּים לִנְגָה זָרַחךָ: ד שְׁאֵי־סָבִיב
 עֵינֶיךָ וּרְאֵי כָּלֵם נִקְבְּצוּ בְּאוֹרְךָ בְּנִיךָ מֵרְחוֹק יָבֹאוּ וּבְנֵי־יָד
 5 עַל־צַד תִּאֲמַנָּה: ה אֲנִי תִרְאִי וְנִהְרַת וּפִתַּח וּרְחַב לְבָבְךָ כִּי־יִהְיֶה
 6 עָלֶיךָ הַמֶּן יֵם חֵיל גוֹיִם יָבֹאוּ לָךְ: ו שְׁפֹעַת גְּמָלִים תִּכְסֹּךְ בְּכַרְי
 מִדֶּיךָ וְעֵיפָה כָּלֵם מִשְׁבָּא יָבֹאוּ זָהָב וּלְבוֹנָה יִשָּׂאוּ וְתִהְלֹת יְהוָה
 7 יִבְשְׂרוּ: ז כָּל־צֶאֱן קִדְרִי יִקְבְּצוּ לָךְ אֵילֵי נְבִיזוֹת יִשְׁרָתוּנְךָ יַעֲלוּ
 8 עַל־רִצּוֹן מִזְבְּחִי וּבֵית תִּפְאֲרָתִי אִפְאֶר: ח מִי־אֵלֶּה כַּעֲב תַּעֲוִפִּינָה
 9 וְכִיּוֹנִים אֶל־אַרְבַּתֵּיהֶם: ט כִּי־לִי אֵיִים יָקוּוּ וְאַנְיּוֹת תִּרְשִׁישׁ
 בְּרֹאשָׁנָה לְהִבִּיא בְּנִיךָ מֵרְחוֹק כִּסְפֶּם וְזָהָבֶם אֶתֶם לְשֵׁם יְהוָה
 10 אֱלֹהֶיךָ וּלְקִדּוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֶאֶרְךָ: י וּבְנוּ בְנֵי־נֶכֶד חֲמֹתֶיךָ
 וּמִלְכֵיהֶם יִשְׁרָתוּנְךָ כִּי בִקְצָפִי הִכִּיתֶיךָ וּבִרְצוֹנִי רִחַמְתֶּיךָ:
 11 יא וּפִתְחוּ שַׁעְרֶיךָ תָּמִיד יוֹמָם וּלְיָלָה לֹא יִסָּגְרוּ לְהִבִּיא אֵלֶיךָ חֵיל
 12 גוֹיִם וּמִלְכֵיהֶם נְחוּגִים: יב כִּי־הִגּוֹי וְהַמַּמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא־יַעֲבֹדוּךָ
 13 יֵאָבְדוּ וְהַגּוֹיִם חָרֵב יִחָרְבוּ: יג כְּבוֹד הַלְבָנוֹן אֵלֶיךָ יָבֹוא בְּרוֹשׁ
 תִּדְהָר וּתְאֲשׁוּר יַחֲדוּ לְפֶאֶר מְקוֹם מִקְדָּשִׁי וּמְקוֹם רַגְלִי אֲכַבֵּד:
 14 יד וְהָלְכוּ אֵלֶיךָ שְׁחוֹת בְּנֵי מַעֲנִיךָ וְהִשְׁתַּחֲווּ עַל־כַּפּוֹת רַגְלֶיךָ
 15 כָּל־מִנְאֲצֶיךָ וּקְרָאוּ לָךְ עֵיר יְהוָה צִיּוֹן קִדּוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: טו תַּחַת
 הַיּוֹתֵד עֲזוּבָה וּשְׁנוּאָה וְאִין עוֹבֵר וּשְׁמִתֶּיךָ לְגֶאֱוֹן עוֹלָם מִשׁוֹשׁ
 16 דוֹר וָדוֹר: טז וַיִּנָּקֶת חֶלֶב גוֹיִם וּשְׂדֵי מַלְכִּים תִּינָקִי וַיִּדְעַת כִּי אֲנִי
 17 יְהוָה מוֹשִׁיעֶיךָ וּגְאֹלְךָ אֲבִיר יַעֲקֹב: יז תַּחַת הַנְּחֹשֶׁת אֲבִיא זָהָב
 וְתַחַת הַבְּרֹזֶל אֲבִיא כֶּסֶף וְתַחַת הָעֲצִים נְחֹשֶׁת וְתַחַת הָאֲבָנִים
 בְּרֹזֶל וּשְׁמִתִּי פְקֻדֹתַי שְׁלוֹם וּנְגִשֶׁיךָ צִדְקָה:

Aftarat Ki Tavo

Kumi Ori – Yeşayau 60:1-22

60

¹ “Kalk, ısk ver; çünkü Işığın geldi ve Tanrı’nın Görkemi senin üzerine ışıyor!

² Çünkü işte; karanlık yeryüzünü örtecek ve yoğun sis ulusları – ama senin üstüne Tanrı ışıyacak ve Görkemi senin üzerinde görülecek.

³ Uluslar senin ışığınla yürüyecekler ve krallar senin ışımanın parlaklığıyla!

⁴ Gözlerini etrafa kaldır ve gör: Hepsi toplanıp sana geldiler. Oğulların uzaktan gelecekler ve kızların, [kola alınan bir bebeğin bedeninin yan tarafında taşınması gibi, kralların] yan tarafında yetiştirilecekler.

⁵ O zaman göreceksin ve yüzün aydınlanacak; [anı gelen sevinçle] korkmuş[sun gibi heyecandan kalbin küt küt atacak] ve [mutluluktan] kalbin genişleyecek; çünkü batının bol [zenginliği] senin üzerine çevrilecek, ulusların serveti sana gelecek.

⁶ Develer sürüsü saracak seni, Midyan’ın ve Efa’nın genç develeri. Şeva’dakilerin hepsi gelecek. Altın ve [tütsülük] günlük taşıyacaklar ve Tanrı’nın övgülerini müjdeleyecekler.

⁷ Tüm Kedar davarı sana toplanacak, Nevayot’un koçları hizmet edecek sana. Mizbeahım’a çıkacaklar [Benim tarafımdan] memnuniyetle kabul edilmek üzere; ve İhtişam Evim’i [getirilen tüm bu zenginlikle] görkemli kılacağım.

⁸ [Sürgünden gelenler hakkında soracaklar:] “Kim bu, bulut gibi, kümeslerine [uçan] güvercinler gibi uçanlar?”

⁹ Çünkü Beni ümitle bekleyecekler adalar [sakinleri]; ve Tarış gemileri ilk [olacaklar], Tanrın Aşem’in İsmi uğruna, seni görkemli kılan Yisrael’in Kutsal’ı uğruna, senin çocuklarını – gümüşleri ve altınları yanlarında [olmak üzere] – uzaklardan getirmek için.

¹⁰ Yabancılar inşa edecek surlarını ve kralları hizmet edecek sana; zira [her ne kadar] seni öfkemle cezalandırdı[ysa]m [da], sana rızamla merhamet edeceğim.

¹¹ [Senin] Kapılarını sürekli açık tutacaklar, gündüz ve gece kapanmayacak [kapıların] – sana ulusların servetini getirmeleri için; ve [esir] götürülen krallarını.

¹² Çünkü sana [ey Yerusalayim] hizmet etmeyecek bir ulus veya krallık yok olacaktır; uluslar harap olacaklar [yani egemenliklerini kaybedecekler].

¹³ Levanon’un görkemi sana gelecek, servi, köknar, çam – hep birlikte – Kutsal Mekânım’ın yerini süslemek için; ve Ayaklarım’ın yerini onurlandıracağım.

¹⁴ Sürünerek gelecekler sana, sana eziyet edenlerin çocukları. Seni taciz edenlerin hepsi ayaklarına eğilecek. Ve seni “Tanrı’nın Şehri, Yisrael’in Kutsalı’nın Tsiyon’u” olarak adlandıracaklar.

¹⁵ Kimsenin geçmediği, terk edilmiş ve nefret edilmiş [bir yer] iken, seni ebedi bir gurur haline getireceğim, tüm nesillerin neşesi [yapacağım].

¹⁶ Ulusların sütünü emeceksin ve kralların göğsünden emzirileceksin. Ve bileceksin ki Ben, seni kurtaran Aşem, seni özgür kılan ‘Yaakov’un Kahramanı’yım.

¹⁷ Bakırın yerine altın koyacağım, demirin yerine gümüş koyacağım – ahşabın yerine bakır ve taşların yerine demir. Komutanlarını barış için koyacağım ve amirlerini dürüstlük için.

יח לא־ישַׁמַּע עוֹד

18

חָמֶם בְּאַרְצְךָ שָׂדִי וְשֹׂבֵר בְּגִבּוֹלֶיךָ וְקִרְאָת יְשׁוּעָה חוֹמַתֶיךָ וְשַׁעֲרֶיךָ
 19 תִּהְיֶה: יֵשׁ לֹא־יִהְיֶה־לְּךָ עוֹד הַשֶּׁמֶשׁ לְאֹר יוֹמָם וּלְלַיְלָה הַיָּרֵחַ
 לֹא־יֵאֲדָר לְךָ וְהָיָה־לְּךָ יְהוָה לְאֹר עוֹלָם וְאֵלֶיךָ לְתַפְאֲרָתְךָ:
 20 כֹּה לֹא־יִבּוֹא עוֹד שֶׁמֶשׁךָ וַיִּרְחֹק לֹא יֵאָסֶף כִּי יְהוָה יִהְיֶה־לְּךָ
 21 לְאֹר עוֹלָם וְשָׁלְמוֹ יִמֵּן אֲבִלְךָ: כֹּה וְעַמְּךָ כָּלָם צְדִיקִים לְעוֹלָם
 22 יִירָשׁוּ אֶרֶץ נֶצֶר מִטָּעוֹ [מִטָּעִי] מַעֲשֵׂה יָדַי לְהַתְּפָאֵר: כֹּה הַקָּטָן
 יִהְיֶה לְאֵלֶיךָ וְהַצָּעִיר לְגוֹי עָצוֹם אֲנִי יְהוָה בְּעֵתָהּ אֲחִישָׁנָה:

¹⁸ Şiddet duyulmayacak bir daha ülkende, talan ve yıkım [olmayacak] sınırlarında. Surlarını 'Kurtuluş' olarak adlandıracaksın; ve kapılarını 'Övgü'.

¹⁹ Gündüz artık sana güneş ışık olmayacak, ve ayın ısıltısı sana ışık vermeyecek; sana Aşem ebedi ışık olacak; Tanrın [ışık olacak sana] – görkemin için.

²⁰ Güneşin bir daha batmayacak ve ayın küçülmeyecek; çünkü sana Aşem ebedi ışık olacak ve yas günlerin tamamlanacak.

²¹ Ve halkın tümüyle *tsadik* [olacak], ülkeyi ebediyen miras alacaklar; [Kendi Elimle] diktiğim bir dal, Ellerim'in eseri[dir Yisrael] – gururlanmak için.

²² En küçüğü bin olacak ve en genci muazzam bir ulus [haline gelecek]. Ben – Aşem – [kurtuluşu,] vaktinde çabuklaştıracam.

*

Yedi teselli *Aftarası*'nın sonuncusu yaklaştıkça, geleceğe yönelik kehanetler gittikçe daha heybetli ve göz alıcı öğeler içermektedirler. Peygamber Yeşayau yine Yeruslayim'e seslenmekte, Tanrı'nın, Onuru'nu göstereceği zamanın çok yakın olduğunu belirtmekte ve gözlerini kaldırarak kendisine dönmekte olan çocuklarına bakmasını söylemektedir. Yeryüzündeki tüm uluslar, Bir ve Tek Tanrı'nın var olduğunu, Tanrı'nın her şeyiyle doğru ve sözüne sadık olduğunu ve yeryüzündeki elçisi olarak Bene-Yisrael'i seçtiğini anlamaya başlayacaklardır. Kehanetin en can alıcı noktası ise, bunun *en son* kurtuluş olacağıdır: "Güneşin bir daha batmayacak ve ayın küçülmeyecek; çünkü sana Aşem ebedi ışık olacak ve yas günlerin tamamlanacak."

10 י שׁוֹשׁ אֲשִׁישׁ בִּיהוָה תִּגְלַל נַפְשִׁי
 בְּאֱלֹהֵי כִי הִלְבִּישְׁנִי בְּגָדֵי־יֹשֶׁעַ מְעִיל צְדָקָה יַעֲטֵנִי כִּחְתָּן יִכְתֹּן
 11 פֶּאֶר וְכִכְלָה תַעֲדָה כְּלִיהָ: יֵא כִי כְּאַרְלָן תּוֹצִיא צִמְחָה וְכִגְנָה
 וְרוֹעֶינָה תַצְמִיחַ כֵּן | אֲדַנִּי יְהוָה יַצְמִיחַ צְדָקָה וְתִהְיֶה נֶגֶד
 כָּל־הַגּוֹיִם:

1 א לִמְצֹן צִיּוֹן לֹא אֶחְשֶׁה וּלְמַצֵּן יְרוּשָׁלַם לֹא אֶשְׁקוּט עַד־יֵצֵא
 2 כְּנִגְלָה צְדָקָה וַיִּשׁוּעָתָה כָּל־פֶּיֶד יִבְעָר: ב וְרָאוּ גוֹיִם צְדָקָךְ
 וְכָל־מְלָכִים כְּבוֹדְךָ וְקָרָא לְךָ שֵׁם חָדָשׁ אֲשֶׁר פִּי יְהוָה יִקְבְּנוּ:
 3 ג וְהָיִית עֲטֹרַת תְּפָאֶרֶת בִּיד־יְהוָה וַצִּנּוֹף [וַצִּנּוֹף] מְלוּכָה
 4 ד בְּכֶף־אֱלֹהֶיךָ: ד לֹא־יֵאמֹר לְךָ עוֹד עֲזוּבָה וּלְאַרְצְךָ לֹא־יֵאמֹר עוֹד
 שְׁמָמָה כִּי לְךָ יִקְרָא חֶפְצִי־בָהּ וּלְאַרְצְךָ בְּעוֹלָה כִּי־חֶפֶץ יְהוָה בְּךָ
 5 וְאַרְצְךָ תִּבְעַל: ה כִּי־יִבְעַל בַּחוּר בְּתוֹלָה יִבְעֹלְךָ בְּנִיךָ וּמִשׁוֹשׁ
 6 חֲתָן עַל־כָּלָה יִשָּׁשׁ עָלֶיךָ אֱלֹהֶיךָ: ו עַל־חֹמְתֶיךָ יְרוּשָׁלַם
 הַפִּקְדוֹתֵי שְׁמָרִים כָּל־הַיּוֹם וְכָל־הַלַּיְלָה תִּמְיֵד לֹא יִחָשׁוּ הַמַּזְכְּרִים
 7 אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי דָמִי לָכֶם: ז וְאַל־תִּתְּנוּ דָּמִי לוֹ עַד־יָכוֹנֶן וְעַד־יִשָּׁם
 8 אֶת־יְרוּשָׁלַם תִּהְיֶה בְּאַרְצְךָ: ח נִשְׁבַּע יְהוָה בְּיָמֵינוּ וּבְזִרְזוֹעַ עֲזוֹ
 אִם־אֲתָן אֶת־דִּגְלֶךָ עוֹד מֵאֲכָלִי לְאִי־בִיד וְאִם־יִשְׁתָּן בְּנִי־נֹכַח
 9 תִּירוּשָׁךְ אֲשֶׁר יִגְעַת בּוֹ: ט כִּי מֵאֲסָפִיו יֵאכְלֶהוּ וְהִלְלוּ אֶת־יְהוָה
 10 וּמִקְבָּצָיו יִשְׁתָּהוּ בַּחֲצֹרֹת קִדְשֵׁי: י עֲבְרוּ עֲבְרוּ בַּשְּׁעָרִים פָּנוּ
 דְּרֹךְ הָעָם סִלּוּ סִלּוּ הַמַּסְלָה סִקְלוּ מֵאֲבֹן הָרִימוּ נֶס עַל־הָעַמִּים:
 11 יֵא הִנֵּה יְהוָה הַשְׁמִיעַ אֶל־קִצְצָה הָאָרֶץ אֲמָרוּ לְבַת־צִיּוֹן הִנֵּה יִשְׁעֶךָ
 12 בָּא הִנֵּה שָׁכְרוּ אֹתוֹ וּפָעַלְתוּ לַפָּנָיו: יב וְקִרְאוּ לָהֶם עַם־הַקֹּדֶשׁ
 גְּאוּלֵּי יְהוָה וְלֹךְ יִקְרָא דְרוֹשָׁה עִיר לֹא נִעְזְבָה:

Aftarat Nitsavim

Sos Asis – Yeşayau 61:10 – 63:9

61

¹⁰ “Büyük bir neşe duyacağım Aşem’den, ruhum coşacak Tanrım’la, çünkü bana kurtuluş giysilerini giydirdi, dürüstlük kaftanıyla sardı beni. Koenler’e özgü bir görkemle donanan bir damat gibi ve ziynetini takan bir gelin gibi.

¹¹ Zira tıpkı yeryüzünün bitkilerini üretmesi gibi, tıpkı bir bahçenin tohumlarını yeşertmesi gibi, aynı şekilde Efendim Aşem de, tüm ulusların karşısında [benim için] dürüstlük ve övgü yeşertecek.

62

¹ Tsiyon uğruna, sessiz kalmayacağım; ve Yerusalayim uğruna, sakın durmayacağım! Ta ki dürüstlüğü bir ışımayla yayılana ve kurtuluşu bir meşale gibi yanana kadar.

² Uluslar senin dürüstlüğüne görecekler ve tüm krallar onurunu; sana yeni bir isim verilecek, Tanrı’nın Ağzı tarafından telaffuz edilecek.

³ Bir görkem tacı haline geleceksin Aşem’in Eli’nde ve bir krallık sarığı [olacaksın] Tanrın’ın Avucu’nda.

⁴ Artık senin hakkında “terk edilmiş” denmeyecek ve ülken hakkında da “ıssız” denmeyecek. Aksine, “Arzum ona [yöneliktir]” adı verilecek sana ve ülkene “bayındır” [denecek]. Çünkü Tanrı seni arzuluyor; ve ülken bayındır olacak.

⁵ Bir gencin bir bakireyle evlenmesi gibi seni bayındır edecekler çocukların; ve bir damadın gelini için duyduğu neşeyle neşelenecek Tanrın senin için.

⁶ Surlarına, ey Yerusalayim, nöbetçiler diktim. Gün boyu ve gecenin bütününde – hiç sessiz durmayacaklar. [Siz,] Tanrı’yı zikredenler, sakın susmayın ⁷ ve O’na da suskunluk [fırsatı] vermeyin; ta ki Yerusalayim’i tesis edene ve yeryüzünde bir övgü [hedefi] haline getirene kadar.

⁸ Yemin etti Tanrı Sağ Eli’yle ve Kuvvetli Kolu’yla [ve dedi]: “Bir daha tahılını düşmanlarına yiyecek olarak verirsem! Ve bir daha yabancılar, üzerinde çabaladığın şıranı içlerse!

⁹ Aksine, onu hasat edenler yiyecek [tahılı] ve [üzümü] bir araya toplayanlar içecekler [şırasını] Kutsal Avlularım’da.”

¹⁰ Geçin, geçin kapılardan, halkın yolunu açın. Düzleyin, düzleyin yolu, taşlardan arındırın; sancak açın halkların üstünde.

¹¹ İşte; Tanrı duyurdu dünyanın ucuna: Tsiyon-kızına söyleyin: “İşte kurtuluşun geliyor; işte, [tsadikler için öngördüğü] ödülü yanında, ücreti önünde.”

¹² Onları “Kutsiyet Halkı; Tanrı’nın Kurtardıkları” diye adlandıracaklar ve sana “Aranılan; terk edilmemiş şehir” denecek.

1 א מִי־נָה | בָּא מֵאֲדוֹם חֲמוּץ בְּגָדִים מִבְּצָרָה זֶה הָדוּר בְּלְבוּשׁוֹ
 2 צָעָה בָּרַב כַּחוֹ אֲנִי מְדַבֵּר בְּצִדְקָה רַב לְחוֹשִׁיעַ: ג מְדוּעַ אָדָם
 3 לְלְבוּשָׁךְ וּבְגָדֶיךָ כְּדֶרֶךְ בְּגָת: ג פּוֹרָה | דְּרַכְתִּי לְבִדִּי וּמַעֲמִים
 4 אֵין־אִישׁ אֹתִי וְאֶדְרָכֶם בְּאִפִּי וְאַרְמָסִם בַּחֲמָתִי וַיֵּן נִצָּחֶם
 5 עַל־בְּגָדִי וְכָל־מְלָבוּשִׁי אֶגְאָלְתִּי: ד כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי וּשְׁנַת גְּאוּלִּי
 6 בָּאָה: ה וְאֲבִיט וְאֵין עֹזר וְאֶשְׁתּוּמָם וְאֵין סוּמָךְ וְתוֹשָׁע לִי זֹרְעִי
 7 וְחֲמָתִי הִיא סִמְכָתִנִּי: ו וְאֲבוֹס עַמִּים בְּאִפִּי וְאֶשְׁכָּרֶם בַּחֲמָתִי
 8 וְאוֹרִיד לְאַרְץ נִצָּחֶם: ז חֲסִדִּי יְהוָה | אֲזַכִּיר תְּהִלַּת יְהוָה
 9 כָּל־כֵּל אֶשְׁר־גִּמְלָנוּ יְהוָה וְרַב־טוֹב לְבֵית יִשְׂרָאֵל אֶשְׁר־גִּמְלָם
 10 בְּרַחֲמָיו וּכְרַב חֲסִדָּיו: ח וַיֹּאמֶר אֶךְ־עַמִּי חֲמָה בָּנִים לֹא יִשְׁקְרוּ
 9 וַיְהִי לָהֶם לְמוֹשִׁיעַ: ט בְּכָל־צָרָתָם | לֹא [לֹן] צָר וּמִלֶּאךְ פָּנָיו
 הוֹשִׁיעָם בְּאַהֲבָתוֹ וּבְחֲמִלָתוֹ הוּא גֹאֲלָם וַיִּנְטָלֶם וַיִּנְשָׂאֶם כָּל־יָמֵי
 עוֹלָם:

63

¹ Kim bu Edom'dan, [oranın önemli şehirlerinden olan] Botsra'dan gelen, [kandan] kızıla boyanmış giysilerle? O ki giymiyle ihtişamlıdır, büyük kuvvetiyle ilerler [neden giysileri böyle kirlenmiş?] “Benim” [diyor Tanrı,] “dürüstlikle konuşurum; kurtarma [yollarım] boldur.”

² Neden giyimine kızıl [bulaşmış; neden] giysilerin şarap teknesinde [üzüm] presleyen [birininkiler] gibi?

³ “Şarap presinde [üzüm] presledim tek başıma ve halklardan tek kişi yok yanımda. Ezdim onları hiddetimle ve çiğnedim onları gazabımla. Yaşam kanları sıçradı giysilerime ve tüm elbisemi kirllettim.

⁴ Zira intikam günü kalbimde ve kurtarışlarımın yılı [artık] geldi.

⁵ [Kurtuluş için Yisrael'in liyakati var mı diye] Baktım, ama [buna] yardımcı [olacak bir liyakatleri] yoktu. Şaşırılmışım, ama [Yisrael'i kurtuluş için] destekleyecek [bir liyakatleri gerçekten] yoktu. [Bu yüzden, ‘Madem onların liyakati yok, o zaman] Ben Kendi Kolum’la kurtaracağım’ [dedim. ‘Yisrael'i günahları için cezalandırmak için onu düşmanlarının eline teslim etmişim. Ama onlar benim öngördüğüm cezayı fazlasıyla aşarak zulmettiler Yisrael'e. İşte onlara bu nedenle olan] gazabım – o destekleyecek Beni, [Yisrael'in intikamını almam için.’

⁶ Böyle diyerek Ezdim [o düşman] halkları hiddetimle ve sarhoş ettim gazabımla. Yere indirdim kuvvetlerini.”

⁷ Tanrı'nın iyiliklerini zikredeceğim, Tanrı'nın övgülerini [dile getireceğim,] Tanrı'nın bize bahsettiği her şeye ve Yisrael Ailesi'ne merhametiyle bahsettiği bol iyiliğine yaraşır şekilde ve iyiliklerinin bolluğu doğrultusunda.

⁸ [Tanrı Yisrael'i Mısır'dan çıkardığında] “Yalnız onlardır Halkım; [güvenimi] boşa çıkarmayacak çocuklar” demiş ve onların Kurtarıcısı olmuştur.

⁹ [Onların] Tüm sıkıntıları O'nun için de sıkıntı oldu ve Huzuru'ndaki melek kurtardı onları [O'nu temsilen]. Sevgisiyle ve acımasıyla O özgür kıldı onları. Kaldırıp taşıdı onları dünyanın tüm yılları boyunca.

*

Teselli Aftaları'nın yedinci ve sonuncusu kurtuluş zamanından ve sürgün yıllarıyla onun son sancılarında bahsetmektedir. Tanrı “*Tsiyon uğruna, sessiz kalmayacağım*” demektedir. *Targum Yonatan* bunu bir uyarı olarak açıklar: Yisrael dünyaya saçılmış halde olduğu sürece dünyanın genelinde de hiçbir zaman sükûnet olmayacaktır. Tarih bunu, tıpkı kehanetin devamının belirttiği şekilde doğrulamaktadır. Aftara'nın kapanış kısmı Tanrı'yı mecazi olarak, cepheden dönen bir Savaşçı olarak betimlemektedir. Giysileri, mevcut sürgünü başlatan Roma İmparatorluğu'nun atası ve Esav'ın soyu olan Edom'un kanıyla lekelenmiştir.

Aftara, Tanrı'nın Yisrael'e sürgünde de eşlik ettiğini belirten ilham verici sözlerle sona ermektedir: “[Onların] Tüm sıkıntıları O'nun için de sıkıntı oldu”. Başka bir deyişle Yisrael, hiçbir zaman tamamen terk edilmiş olmadığını bilmektedir. Tanrı gözlemektedir ve her ne kadar Yüzü'nü gizlediği için Yisrael bazı zamanlarda büyük acılar çekiyorsa da, düşmanların onu tamamen yok etmesine Tanrı izin vermeyecektir. Yisrael'in sürgününün bir köşesinde durum dayanılmaz bir hal aldığı zaman, Tanrı başka bir yerde çıkış yolunu hazırlamaktadır ve *Maşiah* Dönemi'ne doğru olan yolculukta bir aşama daha ileri giderlerken, O da Yisrael'in sıkıntılarına ortaktır.

Aftarat Vayeleh

Aşağıdaki Aftara, Roş-Ašana ile Yom Kipur arasına rastlayan Şabat günü okunur.
Bu Şabat günü, bu Aftara'nın adıyla Şabat Şuva [veya Teşuva günlerinde olunması nedeniyle
Şabat Teşuva] olarak adlandırılır.
Bazı yıllarda haftanın peraşası Vayeleh olmasına rağmen, çoğu yılda bu Şabat gününe Aazinu peraşası
rastlar. Nitsavim ve Vayeleh peraşalarının birlikte okunduğu Şabat gününde bu değil Nitsavim
peraşasının Aftarası okunur. Buradaki Aftara ise bir sonraki hafta Aazinu peraşasından sonra okunur.
Şuva Aftarası'nda hangi paragrafların okunduğu konusunda farklı cemaatler arasında farklı gelenekler
vardır. Aşağıdaki, İstanbul [ve genel olarak Sefarad] geleneğini yansıtmaktadır.

Şuva – Oşea 14:2-10 / Miha 7:18-20

14

² Tanrın Aşem'e kadar dön ey Yisrael, çünkü suçun yüzünden tökezledin.

³ [Sizden öyle büyük *korbanlar* istiyor değilim.] Yanınıza [sadece samimi itiraf] sözler[i] alın ve Tanrı'ya dönün [yeter. Duanızda] Ona deyin: “Her suçu affet ve [suçun yerine, az sayıda da olsa] iyi [davranışlarımızı] al; [hatalarımızın onarımı için *korban* olarak getirmemiz gereken] boğaları, dudaklarımız[dan çıkacak samimi itiraflar]la ödeyelim.

⁴ Asur kurtarmayacak bizi. [Mısırlılar'ın belki yardım olarak göndereceği] Ata binmeyeceğiz [ve savaşlarda fiziksel kuvvete güvenmeyeceğiz]. Ve bir daha elimizin ürünlerine ‘tanrımız’ demeyeceğiz. [Sadece Sana güveneceğiz, çünkü biliyoruz] Ki [yalnızca] Sen'de merhamet bulur yetim.” ⁵ [Yisrael böyle diyeceği zaman] Asiliklerini tedavi edeceğim, onları gönülden seveceğim; çünkü hiddetim onların üzerinden dönecek [ve geriye sadece onlara duyduğum o ilk sevgi kalacak].

⁶ Yisrael için çiğ gibi olacağım [ve çiğın hiçbir zaman eksik olmaması gibi, Yisrael'e olan sevgim de kesintisiz olacak]; gül gibi açacaklar ve köklerini Levanon'un görkemli ağaçlarının kökleri] gibi salacak.

⁷ Taze dalları [ile simgelenen gençleri] ilerleyecek ve görkemi, [yaprakları yıl boyu taze kalan] zeytin [ağacının] gibi, kokusu da Levanon'un gür ormanlarının ferahlık veren kokusu] gibi olacak. ⁸ [Bet-Amikdaş'ın] Gölgesinde oturanlar geri dönecekler, [ölüleri] tahıl[ın insanlara yaşam vermesi gibi] canlanacaklar, asma gibi çiçek açacaklar; [isinin] zikri Levanon'un [övgüyle zikredilen] şarabı gibi [olacak].

⁹ [Geçmişte putperestliğe batan on kabilenin liderliğini yapan] Efrayim “Benim putlar-la ne işim var?” [diyecek ve] Ben [ona şefkatle] cevap verip ona bakacağım. [Daima yeşil olan] Taze bir servi gibiyim Ben. [Yüceliklerde olmama rağmen, başı köküne doğru bükülebilen esnek bir servi dalı gibi, sana yardım etmek için Gözlerim'i yeryüzüne indireceğim.] Ben'den elde edilecek [her türlü başarı] meyven.

¹⁰ Kim bilge[ysen] bunları anlasın. [Kim] Anlayış sahibi[ysen] bilsin onları. Doğrudur Tanrı'nın Yolları. Dürüstler onlarda [hiçbir sorun olmaksızın] yürür, isyankârlar ise [kötü eğilimlerini takip etmeyi tercih ettikleri için, sanki engeller varmış gibi] onlarda tökezler [ve cezalandırılır].

7

¹⁸ Kim, ey Tanrı, Senin gibidir? Suçu affeden ve isyanı [görmemiş gibi üstünden] geçen – Kendi Payı [olduğunu söylediği Yisrael'in, *Maşiah* Dönemi öncesindeki sancılı çağdan] arta kalanları uğruna. [Her ne kadar günahlar karşısında öfkeli bir tavır gösterirse de] Hiddetini sonsuza kadar [faal] tutmaz, çünkü iyiliği arzulayandır O.

- 19 יֵשׁוּב יִרְחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ וְתִשְׁלֶיךָ בְּמִצְלוֹת יְיָ
- 20 כָּל־חַטָּאתָם: כִּי תִתֵּן אֱמֶת לִיעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ
- לְאַבְתָּינוּ מִיְמֵי קֶדֶם:

¹⁹ Dönüp bize merhamet edecek, suçlarımızı [bizim için birer ağır ceza sebebi olmaları için] zapt edecek ve [Yisrael'in] tüm hatalarını denizin derinliklerine savuracaktır.

²⁰ Yaakov'a gerçeği bahşet [ve ona vermiş olduğun sözü gerçekleştir. Bu,] Avraam'a, bağlılığı [için vereceğin karşılık olacaktır] – kadim günlerde atalarımıza yemin etmiş olduğun gibi.

*

Bir kez daha bu haftanın *Aftarası*, *Peraşa*'yla değil, yıl içindeki okunuş zamanıyla ilgilidir.

Aftara iki bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler, on iki peygamberin isimleriyle anılan on iki kısa kitaptan ikisi olan Oşea ve Yoel'den alınmıştır. Genel olarak bakıldığında, her *Aftara*, *Tanah*'ın "***Neviim*** – *Peygamberler*" kısmının sadece bir kitabından yapılan alıntılardan oluşmasına rağmen, bu *Aftara* bir istisnadır. Böylece farklı zamanlarda yaşamış farklı peygamberler tarafından söylenmiş ve kaydedilmiş olan sözler, tek bir *Aftara*'yı oluşturmaktadır.

* * *

Her ne kadar, *Aftara*'nın uzunluğu konusunda cemaatten cemaate farklılıklar varsa da, Oşea'dan alınan dokuz *pasukluk* bölüm tüm cemaatler tarafından okunur. Bu bölümde, peygamber sevgi dolu bir *teşuva* çağrısıyla, Bene-Yisrael'in ciddi olarak günah işlemiş olmalarına karşın, içinde var olan kıvılcımın daima iyi ve saf olarak kalacağını belirtir. Hiçbir zaman ümitsiz bir şekilde kötü olmamış, sadece zaafı sebebiyle günaha düşmüştür. *Teşuva* için gerekli potansiyel her zaman vardır ve Tanrı daima kabul ve af etmeye hazır beklemektedir.

1 א וַיְדַבֵּר דָּוִד לַיהוָה אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בַּיּוֹם הַצֵּלִיל יְהוָה
 2 אֹתוֹ מִכַּף כָּל־אֹיְבָיו וּמִכַּף שָׁאוּל: ב וַיֹּאמֶר יְהוָה סִלְעִי וּמִצַּדֹּתַי
 3 וּמִפִּלְטֵי־לִי: ג אֱלֹהֵי צוּרֵי אַחֲסֵה־בּוֹ מִגִּבִּי וְקִרְן יִשְׁעֵי מִשְׁגְּבִי
 4 וּמִנוֹסֵי מִשְׁעֵי מַחֲמָס תִּשְׁעֵנִי: ד מַהֲלֵל אֶקְרָא יְהוָה וּמֵאֹיְבֵי אוֹשַׁע:
 5-6 ה כִּי אֶפְסָנִי מִשְׁבְּרֵי־מוֹת נִחַלְתִּי בְלִיעַל יְבַעַתְנִי: ו חֲבַלְתִּי שָׁאוּל
 7 סִבְנֵי קִדְמָנִי מִקְשֵׁי־מוֹת: ז בְּצַר־לִי אֶקְרָא יְהוָה וְאֶל־אֱלֹהֵי אֶקְרָא
 8 וַיִּשְׁמַע מֵהִיכָלוֹ קוֹלִי וְשׁוֹעַתִי בְּאֲזִנָּיו: ח וּתְגַעַשׁ [וַיִּתְגַּעַשׁ] וּתְרַעַשׁ
 9 הָאָרֶץ מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגְּזוּ וַיִּתְגַּעַשׁוּ כִּי־חָרָה לוֹ: ט עָלָה עֲשׂוֹן
 10 בְּאֶפֶס וְאֵשׁ מִפִּיו תֹּאכַל גְּחָלִים בָּעֵרוּ מִמֶּנּוּ: י וַיֵּט שָׁמַיִם וַיִּרַד
 11 וַעֲרַפֵּל תַּחַת רַגְלָיו: יא וַיִּרְכַּב עַל־כְּרוֹב וַיַּעֲף וַיֵּרָא עַל־כְּנַפ־יְרוּחַ:
 12-13 יב וַיֵּשֶׁת חֹשֶׁךְ סָבִיבָתוֹ סִכּוֹת חֲשֶׁר־תַּמִּים עָבִי שְׁחָקִים: יג מִנְגֵּה
 14 נִגְדוֹ בָּעֵרוּ גְחָלֵי־אֵשׁ: יד יִרְעַם מִן־שָׁמַיִם יְהוָה וְעֲלִיּוֹן יִתֵּן קוֹלוֹ:
 15-16 טו וַיִּשְׁלַח חֲצִים וַיְפִיצֵם בָּרֶק וַיַּהַמֵּם [וַיַּהֲמֵם]: טז וַיֵּרָאוּ אֶפְקֵי יָם
 17 יִגְלוּ מוֹסְדוֹת תְּבַל בְּגַעַרְתָּ יְהוָה מִנִּשְׁמַת רוּחַ אָפוֹ: יז וַיִּשְׁלַח
 18 מִמָּרוֹם יִקְחָנִי יְמִשְׁנֵי מַמִּים רַבִּים: יח יִצִּילֵנִי מֵאֹיְבֵי עֶז מִשְׁנֵאֵי כִי
 19-20 אֲמָצוּ מִמֶּנִּי: יט יִקְדָּמֵנִי בַּיּוֹם אֵי־דִי וַיְהִי יְהוָה מִשְׁעָן לִי: כ וַיֵּצֵא
 21 לְמִרְחָב אֹתִי יַחֲלֹצָנִי כִּי־חֲפֹץ בִּי: כא יִגְמֹלֵנִי יְהוָה כְּצַדִּיקְתִּי כְּכֹר
 22 יָדַי יִשְׁיב לִי: כב כִּי שָׁמַרְתִּי דְרָכֵי יְהוָה וְלֹא רָשַׁעְתִּי מֵאֱלֹהֵי:
 23 כג כִּי כָל־מִשְׁפָּטוֹ [מִשְׁפָּטִיו] לִנְגִדִי וְחֻקְתִּיו לֹא־אֲסוּר מִמֶּנּוּ:
 24-25 כד וְאַהֲיָה תָמִים לוֹ וְאַשְׁתַּמְרָה מֵעוֹנֵי: כה וַיֵּשֶׁב יְהוָה לִי כְּצַדִּיקְתִּי
 26 כְּכֹרִי לִנְגִיד עֵינָיו: כו עַם־חֲסִיד תִּתְחַסֵּד עַם־גְּבוּר תָמִים תִּתְמָם:
 27-28 כז עַם־נָבֵר תִּתְבָּר תִּתְבָּר וְעַם־עֲקָשׁ תִּתְפַּל: כח וְאֶת־עַם עֲנִי תוֹשִׁיעַ
 וְעֵינַיִךְ עַל־רַמִּים תִּשְׁפִּיל:

Aftarat Aazinu

*Aazinu peraşası Roş Aşana ile Yom Kipur arasındaki Şabat gününe rastlarsa,
Vayeleh peraşasına ait aftara (Şuva) okunur. Yoksa Aazinu peraşasına ait aftara aşağıdakidir.*

Vaydaber David – Şemuel II 22:1-51

22

¹ David, Tanrı'nın onu tüm düşmanlarının avucundan, ve [özellikle] Şaul'un avucundan [tamamen] kurtardığı gün, Tanrı Adına bu şarkının sözlerini söyledi:

² Ve [şöyle] dedi:

Aşem, Kayam, Hisarım ve Benim Kurtarıcım;

³ İçine sığındığım Kayam'dır Tanrı, Kalkanım, Kurtuluş Boynuzum [=Gücüm], Kalem, Sığınağım, Kurtarıcım. Beni zorbalıktan kurtarırısın.

⁴ Tanrı'ya "Methedilen" [diye] seslenirim; ve düşmanımdan kurtarılırım.

⁵ Çünkü ölüm dalgaları beni sardı, imansızların selleri beni korkuttu, ⁶ mezar sancıları beni kuşattı, ölüm tuzakları karşıladı beni.

⁷ Sıkıntıdayken Aşem'e seslendim ve Tanrım'ı çağırdım. Meskeni'nden duydu sesimi, yakarım Kulakları'na [ulaştı].

⁸ Yer sarsılıp gümbürdedi. Göklerin temelleri sallandı. [Tanrı] Öfkelenildiğinde sarsıldılar.

⁹ Burnu'ndan duman yükseldi, Ağzı'ndan tüketen bir ateş [çıktı], korlar O'ndan [çıkıp] alevlendi.

¹⁰ Gökleri eğip indi; Ayakları'nın altında [karanlık ve yoğun bir] sisle.

¹¹ Bir Keruva binip uçtu; rüzgarın kanatları üzerinde görüldü.

¹² Çevresindeki karanlığı çardaklar haline getirdi – su kütlelerini, göklerin bulutlarını.

¹³ Önündeki parıltıdan, ateş korları alevleniyordu.

¹⁴ Göklerden gürledi Tanrı, Sesi'ni yükseltti Yüce [Yaratıcı].

¹⁵ Oklar gönderip onları dağıttı; şimşek [çaktırdı] ve onları allak bullak etti.

¹⁶ Denizin yatağı görüldü, yeryüzünün temelleri açığa çıktı, Aşem, Burnu'nun nefesinin rüzgarıyla [sertçe] çıkıştığında.

¹⁷ Göklerden [yardımını] gönderip beni aldı, azgın sulardan çekip çıkardı.

¹⁸ Güçlü düşmanımdan kurtardı beni; ve benden nefret edenlerden – çünkü benden kuvvetliyidiler.

¹⁹ Felaket günümde karşıma çıkmışlardı; ama Aşem, benim dayanağım oldu.

²⁰ Beni [sıkıntıdan kurtarıp] geniş alana çıkardı. Beni kurtardı, çünkü beni arzulamıştı.

²¹ Tanrı beni, dürüstlüğüme göre ödüllendirdi; bana ellerimin temizliğine göre karşılık verdi.

²² Zira Aşem'in yollarını gözetmiş, Tanrım'dan [ayrılarak] kötülük etmemiştim.

²³ Çünkü tüm Kanunları [sürekli] karşımdadır; ve Hükümleri – [bir tanesinden bile] ayrılmam.

²⁴ O'na karşı samimiydim ve günahıma karşı kendimi korudum.

²⁵ Tanrı bana dürüstlüğüme doğrultusunda karşılık verdi; Gözleri'nin önündeki temizliğime göre. ²⁶ Sadığa sadıkça, samimi kişiye samimice davranırsın.

²⁷ Temize karşı temizsin; ama dalavereciye karşı da kurnazlık edersin.

²⁸ Zavallı halkı kurtarırısın. Gözlerin, [onları] alçaltmak üzere kibirlilerin üzerindedir.

- כַּט כִּי־אַתָּה נִירִי יְהוָה וַיְהוָה יִגִּיהַ 29
- חֲשָׁכִי: זְכִי בָכָה אֲרוֹן גְּדוּד בְּאַלְהֵי אֲדֹלָג־שׁוּר: זֶה הָאֵל תָּמִים 30-31
- דָּרְכּוֹ אֲמַרְתָּ יְהוָה צְרוּפָה מִגֵּן הוּא לְכָל הַחֹסִים בּוֹ: זֶה כִּי מִי־אֵל 32
- מִבְּלָעַדִּי יְהוָה וּמִי צוּר מִבְּלָעַדִּי אֱלֹהֵינוּ: זֶה הָאֵל מַעֲוִי חֵיל 33
- וַיִּתֵּר תָּמִים דָּרְכּוֹ [דָּרְכִי]: זֶה מְשִׁנָּה רִגְלִיו [רִגְלִי] כְּאֵילוֹת וְעַל 34
- בְּמוֹתֵי יַעֲמַדְנִי: זֶה מְלַמֵּד יָדִי לְמַלְחָמָה וְנִתַּת קִשְׁת־נְחוּשָׁה 35
- זֹרְעֹתִי: זֶה וַתִּתֶּן־לִי מִגֵּן יִשְׁעָךְ וְעֲנַתְךָ תִּרְבֵּנִי: זֶה תִּרְחִיב צִעְדִּי 36-37
- תַּחַתָּנִי וְלֹא מַעֲדוֹ קִרְסִלִּי: זֶה אֲרַדְּפָה אֵיבִי וְאַשְׁמִידֶם וְלֹא אָשׁוּב 38
- עַד־כְּלוֹתָם: זֶה וְאֹכְלִים וְאַמְחָצִים וְלֹא יְקוּמוּן וַיִּפְּלוּ תַּחַת רִגְלִי: 39
- מִ וַתִּזְרַעְנִי חֵיל לְמַלְחָמָה תִּכְרִיעַ קִמִּי תַּחַתָּנִי: מֵא וְאֵיבִי תַּתָּה לִי 40-41
- עֲרֹף מְשִׁנָּאִי וְאַצְמִיתָם: מִב יִשְׁעוּ וְאֵין מְשִׁיעַ אֶל־יְהוָה וְלֹא־עָנָם: 42
- מִנ וְאַשְׁחָקֶם כַּעֲפֹר־אֶרֶץ כְּטִיט־חוּצוֹת אֲדָקֶם אֲרָקֶם: 43
- מִד וַתִּפְּלֹטְנִי מִרִּיבִי עַמִּי תִשְׁמְרֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם עִם לֹא־יִדְעֹתִי 44
- יַעֲבֹדְנִי: מֵה בְנִי נִכָּר יִתְכַחֲשׁוּ־לִי לְשִׁמוֹעַ אֲזֹן יִשְׁמְעוּ לִי: מִו בְּנִי 45-46
- נִכָּר יִבְּלוּ וַיִּחַגְּרוּ מִמִּסְגְּרוֹתָם: מִז חִי־יְהוָה וּבִרְוֶךְ צוּרִי וַיִּרֶם אֱלֹהֵי 47
- צוּר יִשְׁעִי: מַח הָאֵל הִנַּתָּן נִקְמַת לִי וּמִרִיד עַמִּים תַּחַתָּנִי: 48
- מִט וּמוֹצִיאִי מֵאֵיבִי וּמִקְמִי תִרְוַמְּנִי מֵאִישׁ חֲמָסִים תִּצִּילֵנִי: 49
- נ עַל־כֵּן אֹדֶךָ יְהוָה בְּגוֹיִם וּלְשִׁמְךָ אֲזַמֵּר: נֹא מִגְדִּיל [מִגְדּוֹל] 50-51
- יִשׁוּעוֹת מַלְכִּי וְעֹשֶׂה־חֶסֶד לְמַשִּׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזֹרְעוֹ עַד־עוֹלָם:

- ²⁹ Çünkü Sensin kandilim Aşem. Aşem karanlığımı aydınlatır.
- ³⁰ Zira Senin sayende bir bölüğü ezerim; Tanrım sayesinde sur aşarım.
- ³¹ Tanrı – Yolu mükemmeldir; Aşem'in Sözü [kusursuzca parlatılmış bir gümüş gibi] pürüzsüzdür. Kendisine sığınan herkese kalkandır.
- ³² Aşem dışında kim Tanrıdır? Tanrımız haricinde kim [daima yaslanılabilecek bir] Kaya'dır?
- ³³ Beni güçle donatan Tanrı; beni yolumda kusursuzca sıçrattı [ve hiçbir engele takılmadım].
- ³⁴ Ayaklarımı dişi geyik [ayakları] gibi [hafif ve hızlı] hale getirdi; beni yüksek konumunda dimdik tuttu.
- ³⁵ Ellerimi savaş için eğitti; [bu sayede] kollarım, pirinç bir yayı [bile] gerebilir [hale geldi].
- ³⁶ Bana kurtuluş kalkanını verdin; bana tenezzülün beni büyük yaptı.
- ³⁷ Adımımı altımda genişlettin; ayak bileklerim burkulmadı.
- ³⁸ Düşmanlarımı kovalayıp yok ettim; onları tüketmeden geri dönmedim.
- ³⁹ Onları tükettim ve kalkamayacakları şekilde ezdim; ayaklarımın altında düştüler.
- ⁴⁰ Beni savaş için kuvvetle donattın. Karşıtlarıma altımda diz çöktürttün.
- ⁴¹ Düşmanlarımın [kaçıp] bana enselerini dönmelerini sağladın; benden nefret edenleri kesip attın.
- ⁴² [Kendilerini kurtarmaları için başkalarına] Başvurdular; ama kurtaran olmadı. Tanrı'ya [başvurdular]; ama onlara cevap vermedi.
- ⁴³ Onları yerin tozu gibi un ufak ettim; sokakların çamuru gibi ufaladım, çiğnedim.
- ⁴⁴ Beni halkımın didişmelerinden kurtardın; ulusların başı [olmam için] beni korudun. Tanımadığım halk[lar bile] bana kulluk ediyor[lar].
- ⁴⁵ Yabancılar bana dalkavukluk ediyor; kulakları [beni] duyduğu [anda] bana itaat ediyorlar.
- ⁴⁶ Yabancılar yıpranıyorlar ve kendilerini kapattıkları yerlerden sendeleyerek [çıkyorlar].
- ⁴⁷ Aşem yaşıyor; Kayam Mübarek'tir. Yücelsin kurtuluşumun Kayası Tanrı!
- ⁴⁸ Bana intikamlar bahşeden Tanrı! Ulusları altıma indiren,
- ⁴⁹ beni düşmanlarım[in arasın]dan [selamete] çıkaran ve karşıtlarıma üstün kılan! Zorba kişiden kurtarırsın beni.
- ⁵⁰ Bunun için, Sana uluslar içinde şükranlarımı sunacak, İsmine'e şarkı söyleyeceğim.
- ⁵¹ [Seçmiş olduğu] Kralının kurtuluşları için bir Kule [olan], mesh edilmişine şefkat gösteren – David'e ve ebediyen [onun] soyuna.

*

Yaygın olarak “*Şirat David* – *David'in Şarkısı*” olarak bilinen bu *aftara*, *Tanah*'ta iki kez kaydedilme özelliğine sahip ender bölümlerdendir. Şarkı bir kez [buradaki gibi] Şemuel II *Perek* 22'de, ikinci kez de *Teilim Perek* 18'de yer almaktadır.

Abravanel, Şemuel kitabına yapmış olduğu açıklamalarda, David'in bu şarkıyı gençlik yıllarında, halen sorunlar ve talihsizliklere sıkıca dolanmış olduğu dönemde yazmış olduğuna dair görüş belirtir. David bu şarkıyı, hayatında meydana gelebilecek her türlü felakete işaret edecek, her şeyi içeren bir ilahi olarak yazmıştır. Yaşamı boyunca, David bu ilahiyi sürekli yanında tutmuş, kişisel kurtuluş yaşamış olduğu her vesilede söylemiştir.

Şarkının orijinal versiyonu *aftarada* okuduğumuz, Şemuel kitabındaki şeklidir. Teilim kitabındaki versiyon, David'in, yaşlılık döneminde bazı rötuşlar yapmış olduğu son halidir ve orijinal versiyona göre hafif farklar içerir. Yapmış olduğu ince değişiklikler sonucunda şarkının son hali, kişisel zafer için söylenmiş muzafferane bir şarkı olmaktan çıkmıştır. Onun yerine David, kişisel duygularını Bene-Yisrael'e, sıkıntı zamanlarında bir dua ve teselli aracı olarak hediye etmiştir. Hem yapayalnız halde düşünceye dalan, hem Yaraticısı ile özel bir ilişki arayan, hem de kederli içini ateşli bir dua şeklinde Tanrı'nın önünde dökmek isteyen kişiler, şarkının içinde, duygularının derinliklerini ifade edecek kusursuz sözcükleri bulabilirler.

- 18 יֵה וַיֹּאמֶר-לָן יְהוֹנָתָן מִחֵר
- 19 חֲדָשׁ וְנִפְקְדָתָ כִּי יִפְקֹד מוֹשְׁבֶּךָ יֵה וְשִׁלְשֶׁת תִּרְדּוּ מֵאֹד וּבֹאֲתָ
- אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר-נִסְתַּרְתָּ שָׁם בַּיּוֹם הַמַּעֲשֶׂה וַיִּשְׁבֶּתָ אֶצֶל הָאֲבֹן
- 20 הָאֵזֹל: כ וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחֲצִיִּים צִדָּה אֹרֶה לְשַׁלַּח-לִי לְמִטְרָה:
- 21 כֹּה וְהִנֵּה אֲשַׁלַּח אֶת-הַנֶּזֶר לְךָ מִצָּא אֶת-הַחֲצִיִּים אִם-אֲמַרְ אֲמַר
- לְנֶזֶר הִנֵּה הַחֲצִיִּים | מִמֶּךָ וְהִנֵּה קָחְנוּ | וּבֹאֲהָ כִי-שָׁלוֹם לְךָ וְאִין
- 22 דְּבַר חַי־יְהוָה: כב וְאִם-כֹּה אֲמַר לְעֹלָם הִנֵּה הַחֲצִיִּים מִמֶּךָ וְהִלָּאָה
- 23 לְךָ כִּי שְׁלַחְךָ יְהוָה: כג וְהַדְּבַר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אָנֹכִי וְאַתָּה הִנֵּה יְהוָה
- 24 בֵּינִי וּבֵינֶךָ עַד-עוֹלָם: כד וַיִּסְתַּר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֲדָשׁ
- 25 וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל [אֶל]-הַלֶּחֶם לֶאֱכֹל: כה וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל-מוֹשְׁבֹו
- כַּפְּעִים | בַּפְּעִים אֶל-מוֹשֵׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד
- 26 שְׂאוֹל וַיִּפְקֹד מְקוֹם דָּוִד: כו וְלֹא-דִבֶּר שְׂאוֹל מֵאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא
- כִּי אֲמַר מִקְרָה הוּא בִלְתִּי טְהוֹר הוּא כִּי-לֹא טְהוֹר:
- 27 כז וַיְהִי מִמַּחֲרַת הַחֲדָשׁ הַשְּׁנִי וַיִּפְקֹד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שְׂאוֹל
- אֶל-יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מִדּוֹעַ לֹא-בָא בֶן-יִשִׁי גַם-תִּמְנוֹל גַּם-הַיּוֹם
- 28 אֶל-הַלֶּחֶם: כח וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת-שְׂאוֹל נִשְׂאֵל נִשְׂאֵל דָּוִד מִעַמִּדִּי
- 29 עַד-בֵּית לָחֶם: כט וַיֹּאמֶר שְׁלַחְנִי נָא כִּי זָבַחַ מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָעִיר
- וְהוּא צֹוֶה-לִּי אָחִי וְעַתָּה אִם-מִצָּאֲתִי חַן בְּעֵינֶיךָ אִמְלָטָה נָא
- וְאַרְאֶה אֶת-אָחִי עַל-כֵּן לֹא-בָא אֶל-שְׁלַחַן הַמֶּלֶךְ:
- 30 ד וַיַּחֲרֹאֲף שְׂאוֹל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן-נִעְוֹת הַמִּרְדּוֹת הֲלוֹא
- 31 יָדַעְתִּי כִּי-בִחַר אֶתָּה לְבֶן-יִשִׁי לְבִשְׁתָּךְ וּלְבִשְׁתָּ עֲרוֹת אִמֶּךָ: דא כִּי
- כָּל-הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן-יִשִׁי תִּי עַל-הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן אֶתָּה וּמִלְכוּתְךָ
- 32 וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי כִּי בֶן-מָוֶת הוּא: דב וַיַּעַן יְהוֹנָתָן
- 33 אֶת-שְׂאוֹל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוֹמֶת מֶה עָשָׂה: דג וַיִּטֵּל שְׂאוֹל
- אֶת-הַחֲנִית עָלָיו לְהַכּוֹתוֹ וַיִּדְּעַל יְהוֹנָתָן כִּי-כָּלָה הָיָה מַעַם אָבִיו
- לְהַמִּית אֶת-דָּוִד:

Aftarat Erev Roş-Hodeş

Bu Aftara, Roş-Hodeş arifesine rastlayan Şabat günlerinde okunur.

Mahar Hodeş – Şemuel I 20:18–42

20

¹⁸ Yeonatan [can dostu David'e] "Yarın [Roş] Hodeş; [ziyafetteki] yerin[in boş olduğu] göze çarpınca [yokluğunun] farkına varılacak" dedi.

¹⁹ "Üç gün boyunca [uzaklaşabildiğin kadar kıra] in ve o gün saklanmış olduğun yere geldiğinde, işaret taşının yanında otur.

²⁰ [Üçüncü gün] Ben sanki bir hedefe nişan alıyormuş gibi, [bulunduğun yerden başka bir] yana doğru üç ok atacağım.

²¹ Ve sonra hizmetkarımı 'Git okları bul' diyerek göndereceğim. Eğer hizmetkara açık bir şekilde 'İşte – oklar senden gerideler; al onları' dersem, o zaman gelirsin. Çünkü Yaşayan Tanrı Adına; güvendesin ve [endişelenecek] bir şey yok demektir.

²² Fakat gence şöyle dersem: 'İşte – oklar senden daha ötedeler'; o zaman git – çünkü Tanrı seni göndermiş demektir.

²³ Senle aramızda konuştuğumuz konuya gelince; işte – Tanrı senle aramızda ebediyen [tanıktır]".

²⁴ David kırdı gizlendi. [Roş] Hodeş geldiğinde, kral [Şaul] yemek için ziyafete oturdu.

²⁵ Kral her zamanki yerinde, duvarın dibindeki yerde oturuyordu. Yeonatan [yer vermek üzere] kalktı ve Avner, Şaul'un yanına oturdu. David'in yeri[nin boş olduğu] fark edildi.

²⁶ Fakat Şaul o gün hiçbir şey konuşmadı. [David'e olan nefreti sebebiyle] "Beklenmedik bir şey olmuştur; saf değildir [diye yemeğe gelmemiştir. Anlaşılan henüz mikveye dalıp] arınmadı" diye düşünmüştü.

²⁷ [Roş] Hodeş'in ertesi günü – [aydaki] ikinci gün – David'in yeri[nin yine boş olduğu] fark edilince, Şaul, oğlu Yeonatan'a "Yişay'ın oğlu [David] neden dün de bugün de yemeğe gelmedi?" diye sordu.

²⁸ Yeonatan, Şaul'a "David, Bet-Lehem'e kadar [gitmek için] benden izin istedi" diye cevap verdi.

²⁹ "[Bana] 'Lütfen gitmeme izin ver; çünkü şehirde ailevi bir *korban* kesimi olacak. Kardeşim bunun için [gelmemi] emretti. Şimdi – eğer gözünde beğeni kazandıysam, lütfen kaçamak yapıp kardeşlerimi göreyim' dedi. Kralın sofrasına o yüzden gelmedi".

³⁰ Şaul'un öfkesi Yeonatan'a karşı alevlendi. Ona "Yoldan çıkmış asi kadının oğlu!" dedi. "Hem kendi utancın hem de annenin çıplaklığının utancı pahasına [bana karşılık] Yişay'ın oğlunu tercih ettiğini bilmiyor muyum sanki!

³¹ [Şunu bil] Ki Yişay'ın oğlu toprak üzerinde yaşadığı sürece, ne sen güvende olacaksın ne de krallığın! Şimdi – [birilerini] gönder ve onu bana getir; çünkü ölümü hak ediyor".

³² Yeonatan, babası Şaul'a cevap verip, ona "Neden ölsün? Ne yaptı ki?!" dedi.

³³ Şaul onu vurmak amacıyla, [Yeonatan'ın] üzerine bir mızrak savurdu. Yeonatan böylece, David'i öldürme kararının, babası için artık kesin olduğunu anlamış oldu.

34 ד ויָקָם יְהוֹנָתָן מֵעַם הַשְּׁלָחַן בַּחֲרֵי-אָף
 וְלֹא-אָכַל בַּיּוֹם-הַחֲדָשׁ הַשְּׁנִי לָחֶם כִּי נִעְצַב אֶל-דָּוִד כִּי הִכְלִמוּ
 35 אָבִיו: ִדָּה וַיְהִי בִבְקָר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד וַנֵּעַר
 36 קָטָן עָמוֹ: ִדָּה וַיֹּאמֶר לְנַעֲרֹו רֵץ מִצָּא נָא אֶת-הַחֲצִים אֲשֶׁר אֲנֹכִי
 37 מוֹרָה הַנֵּעַר רֵץ וְהוֹא-יָרָה הַחֲצִי לְהַעֲבֹרוֹ: ִדָּה וַיָּבֹא הַנֵּעַר
 עַד-מְקוֹם הַחֲצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרָי הַנֵּעַר
 38 וַיֹּאמֶר הֲלֹוא הַחֲצִי מִמֶּךָ וְהִלָּאֵה: ִדָּה וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרָי הַנֵּעַר
 מִהֲרָה חוֹשֶׁה אֶל-תַּעֲמֹד וַיִּלְקֹט נֶעַר יְהוֹנָתָן אֶת-הַחֲצִי [הַחֲצִים]
 39 וַיָּבֹא אֶל-אֲדָנָיו: ִדָּה וְהַנֵּעַר לֹא-יָדַע מֵאוֹמָה אֵךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד
 40 יָדָעוּ אֶת-הַדְּבָר: ִדָּה וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת-כָּלִיו אֶל-הַנֵּעַר אֲשֶׁר-לוֹ
 41 וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הִבִּיא הָעִיר: ִדָּה מֵא הַנֵּעַר בָּא וְדָוִד קָם מֵאֲצֵל הַנֶּגֶב
 וַיִּפֹּל לְאַפּוֹ אֶרֶצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שְׁלֹשׁ פַּעֲמִים וַיִּשְׁקְנוּ | אִישׁ אֶת-רֵעֵהוּ
 42 וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת-רֵעֵהוּ עַד-דָּוִד הִגְדִּיל: ִדָּה מִב וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ
 לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה |
 בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זֶרְעִי וּבֵין זֶרְעֶךָ עַד-עוֹלָם:

Yeni Ay, Yisrael'i ve David hanedanını simgeler. Ayın yansıttığı ışık 15 gün boyunca büyür ve dolunay haline gelir. Sonraki 15 gün boyunca da küçülerek sonunda yok olur. Benzer şekilde, Avraam'dan Şelomo'ya kadar 15 nesil olmuştu. Bu süre zarfında Bene-Yisrael manevi ve fiziksel olarak büyümüştü. Daha sonra 15 nesil boyunca bir düşüş yaşandı ve I. Bet-Amikdaş'ın yıkılması ve Babil sürgünü ile monarşi sona erdi. Fakat gökyüzü sürekli karanlık kalmaz; ay mutlaka tekrar doğar. Bu sebeple, ileride bir kurtuluş zamanı gelecek, David hanedanı tekrar kraliyetin başına geçecektir. Her ay okuduğumuz "*Birkat Alevana – Ay Berahası*" sırasında "*David Meleh Yisrael Hay VeKayam – Yisrael Kralı David yaşamaktadır ve ayağındadır*" sözlerini söylememizin sebebi budur.

Yeonatan'ın David'i kurtarma planını tanımlayan konuşmanın "*Yarın Roš Hodeš*" sözleriyle açılmasında kehanetsel bir yan söz konusudur. Gerçekten de David için bir Yeni Ay vardır. Ve David için doğacak Yeni Ay, aynı zamanda Bene-Yisrael'in de yeniden doğuşunu işaretleyecektir.

³⁴ Yeonatan masanın başından, tüten bir öfkeyle kalktı ve ayın ikinci gününde hiç yemek yemedi; çünkü hem David için üzülmüştü, hem de babası onu ["Yoldan çıkmış asi kadının oğlu!" nitelemesiyle] aşağılamıştı.

³⁵ Sabah olduğunda Yeonatan David'le buluşmak üzere kıra çıktı; yanında da genç bir hizmetkar vardı.

³⁶ Hizmetkarına "Koş!" dedi. "Benim attığım okları buluver". Hizmetkar koştu ve [Yeonatan] oku onu geçecek şekilde attı.

³⁷ Hizmetkar Yeonatan'ın attığı okun [gideceğini düşündüğü] yere ulaştığında, Yeonatan, hizmetkarın ardından seslenerek "Ok senden daha ötede değil mi?" dedi.

³⁸ Yeonatan, hizmetkarın arkasından "Çabuk fırla! Yerinde durma!" diye seslendi. Yeonatan'ın hizmetkarı okları topladı ve efendisine geldi.

³⁹ Hizmetkar hiçbir şeyden haberdar değildi; konuyu sadece Yeonatan ve David biliyorlardı.

⁴⁰ Yeonatan teçhizatını hizmetkarına verip, ona "Git [bunları] şehre götür" dedi.

⁴¹ Hizmetkar gitti ve David, güneydeki [saklandığı] yerden kalktı, yüz üstü kapanarak üç kez eğildi. İki dost öpüşüp ağlaştılar. [Özellikle] David [normalden] çok ağladı [çünkü artık Şaul'dan korkması ve sürekli kaçması gerektiğini biliyordu].

⁴² Yeonatan [fazla vakit kaybetmesini istemediği için] David'e "Selamete git" dedi. "Bizim – ikimizin 'Tanrı seninle aramızda ve çocuklarımla çocukların arasında [tanık] olsun' diyerek ettiğimiz yemin ebedi olacaktır!"

Hahamlarımız, saf olan ve hiçbir bencil niyete dayanmayan sevginin ebedi olacağını öğretirler. "Hangi sevgi belirli bir amaca dayanmıyordu? – David ve Yeonatan arasındaki sevgi" (Mişna – Pirke Avot 5:19). Aftara bu eşsiz sevgiyi belki de en iyi gösteren örneklerden birini anlatmaktadır.

Normal şartlarda David ve Yeonatan kadar birbirlerine rakip olmalarını bekleyeceğimiz iki kişi daha düşünülemez. Yeonatan bir prens, Yisrael kralı olan babası Şaul'un doğal halefiydi. Halk tarafından çok sevilen, statü sahibi, ayrıca Tanrı'ya bağlı biri olarak, kral olmaya oldukça uygundu ve halk için bir gurur kaynağı olması işten değildi. Diğer yandan David onun rakibiydi ve nereden bakılırsa bakılsın, peygamber Şemuel'in onu meshetmesi sonucunda, Yeonatan'ın alması gereken tahtı ele geçirecek bir yabancıydı. Kral Şaul bu durum karşısında büyük bir öfke duyuyordu; öyle ki, David'den kesin olarak kurtulmaya karar verecek kadar nefretinin esiri olmuştu. Tüm bunlara karşın, David ve Yeonatan, birbirlerini çok seven iki gerçek dosttu. Aftaranın anlatımında Yeonatan'ın, kişisel çıkarlarını – hem de babasının büyük öfkesi pahasına tamamen gözardı ettiğini görmekteyiz. Yeonatan bununla kalmamakta, David'in yaşamını kurtarmak için bir plan bile yapmıştır.

Yüzeysel bir bakışla, Roş Hodeş arifesinde okunacak Aftara olarak bu parçanın seçilmiş olmasının sebebi, "Yarın Roş Hodeş" sözleriyle başlamasıdır. Fakat daha derin bir sebep de vardır.

1 אֶכָּה אֶמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הַדָּם רִגְלִי אֵי-יָנָה בֵּית
 2 אֲשֶׁר תִּבְנוּ-לִי וְאֵי-יָנָה מָקוֹם מְנוּחָתִי: ב וְאֶת-כָּל-אֱלֹהֵי יָדַי עָשִׂתָּה
 וַיְהִי כָל-אֱלֹהֵי נְאֻם-יְהוָה וְאֶל-יָנָה אֲבִיט אֶל-עֲנִי וּנְכֵה-רוּחַ וְחָרָד
 3 עַל-דְּבָרִי: ג שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מִכַּה-אִישׁ זֹבֵחַ הַשֶּׁה עֲרֹף כָּלֵב מַעֲלָה
 מִנְחָה דִם-חֲזִיר מִזְכִּיר לְבָנָה מְבָרָךְ אֹן גַּם-הֶמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם
 4 וּבִשְׁקֻצֵיהֶם נִפְשָׁם חִפְצָה: ד גַּם-אֲנִי אֲבַחֵר בַּתַּעֲלָלֵיהֶם וּמִגִּוְרָתָם
 אָבִיא לָהֶם יָעַן קָרָאתִי וְאֵין עֹזָנָה דְּבַרְתִּי וְלֹא שָׁמְעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע
 5 בְּעֵינַי וּבִאֲשֶׁר לֹא-חִפְצָתִי בָּחֲרוּ: ה שָׁמְעוּ דְּבַר-יְהוָה
 הַחֲרָדִים אֶל-דְּבָרוֹ אָמְרוּ אַחֲיֶכֶם שׁוֹאֵיכֶם מְנַדִּיכֶם לְמַעַן שָׁמִי
 6 יִכְבֹּד יְהוָה וְנִרְאָה בְּשִׁמְחַתְכֶם וְהֵם יִבְשׁוּ: ו קוֹל שָׁאוֹן מַעִיר קוֹל
 7 מִחִיכָל קוֹל יְהוָה מִשְׁלֵם גְּמוּלָה לְאֵיבָיו: ז בְּטָרֶם תַּחֲלִיל יִלְדָּה
 8 בְּטָרֶם יָבֹא חֶבֶל לָהּ וְהַמְלִיטָה זָכָר: ח מִי-שָׁמַע כְּזֹאת מִי רָאָה
 כְּאֵלֶּה הַיּוֹחֵל אֶרֶץ בֵּינוֹם אֶחָד אִם-יּוֹלֵד גּוֹי פַּעַם אַחַת כִּי-חָלָה
 9 גַּם-יִלְדָּה צִיּוֹן אֶת-בְּנֵיהָ: ט הֲאֲנִי אֲשַׁבֵּיר וְלֹא אוֹלֵיד יֹאמַר יְהוָה
 אִם-אֲנִי הַמוֹלִיד וְעַצְרָתִי אֶמַר אֱלֹהֶיךָ:

Aftarat Roş-Hodeş

Bu Aftara, Roş-Hodeş'e rastlayan Şabat günlerinde okunur.

Aşamayim Kisi – Yeşayau 66:1–24

66

¹ Tanrı şöyle dedi: “Gökler tahtım, yeryüzü ise ayak taburemdir. Benim için nasıl bir ev inşa edebilirsiniz? Neresi Benim dinlenme yerim olabilir ki?

² Üstelik tüm bunları Elim yaptı; tüm bunlar [bu sayede] var oldular” diyor Tanrı. “Şuna [=sadece şu özellikteki kişiye] dikkatle bakacağım: Yoksul ve kırık ruhlu [olmasına karşın, yine de isyan etmeyip] Sözüm karşısında [saygıyla] titreyene.

³ [Bunun dışındakiler] İster [korban olarak] boğa kessin, ister adam öldürsün; ister kuzu korban etsin, ister bir köpeğin boynunu kırsın; ister un sunusu getirsin, ister domuz kanı; ister [Tanrı’nın İsmi’ni] zikretmek amacıyla tütsü malzemesi getirsin, ister bir putu mübarek kılsın [Benim için hepsi bir. Ne de olsa, iki uç noktayı temsil eden bu çiftlerin “iyi uçtakileri” bile, bunları Benim emirlerim olduğu için yapıyor değil]. Zira onlar bile [sırf] yollarını [bu şekilde] seçtiler [ve kendilerini bu şekilde iyi hissediyorlar diye bu şekilde davranıyorlar. “Kötü uçtakileri” ise, açıklamama bile gerek yok; zira onların] ruhları, iğrençliklerinden [zaten fazlasıyla] memnun!

⁴ [Onlar bu şekilde Ben’le nasıl alay ettilerse] Ben de onlarla alay etmeyi seçecek, korkularını [başlarına] getireceğim. Çünkü onları çağırmıştım, ama cevap veren olmadı; konuşmuştum, ama dinlemediler. Gözüm’de kötü olan şeyleri [yani “yapma” dediğim şeyleri] yaptılar; [“yap” şeklindeki emirlerimi beğenmeyerek, kendilerine yeni şeyler üretip] arzulamadığım şeyleri [yapmayı] seçtiler”.

⁵ [Tanrı’nın] Sözü karşısında [saygıyla] titreyenler! Tanrı’nın Sözü’nü dinleyin: Sizden nefret eden ve sizi dışlayan kardeşleriniz, [yaptıkları, içten olmayan korbanlara bakıp] “Tanrı, benim [itibarlı] ismim sayesinde onurlandırılıyor” dediler. Fakat [gerçeği hep birlikte] göreceğiz: Sizin sevinçli olacağınız zamanlarda, onlar utanacaklar.

⁶ Şehirden [=Yeruşalayim’den, bir] kargaşa sesi – Ehal’den bir ses [geliyor]; Düşmanlarına hak ettiklerini ödeyen Tanrı’nın Sesi!

⁷ [“Kargaşa sesi” şunları ifade ediyor: Son Kurtuluş’tan bir süre önce, bazı Yahudiler Yeruşalayim’e yerleşmeye başlayacaklar. Başka bir deyişle, bir anneye benzetilen Yeruşalayim] Henüz acı çekmeden, doğuracak; [böylece] doğum sancıları [ile temsil edilen, Kurtuluş’tan önceki Gog ve Magog savaşı] henüz gelmeden, bir erkek çocuk doğurmuş olacak [ve Yeruşalayim’in az da olsa belirli ve savaşabilecek bir Yahudi nüfusu olacak.

⁸ Bir süre sonra gerçek doğum – Kurtuluş – vakti gelecek ve asıl sancılar, yani Gog ve Magog savaşı başlayacak. Bu eşi görülmemiş savaşla ilgili olarak] Kim böyle bir şeyi duydu? Kim böyle şeyler gördü? [denecek.] Yeryüzü bir günde sancılanır mı? [diyecekler; zira savaş bir anda tüm dünyaya yayılacak] Bir ulus bir kerede doğar mı? [diyecekler; zira tüm sürgünler hemen geriye gelecekler. Nasıl oldu da] Tsiyon doğum sancısı çektiği anda, çocuklarını doğurdu!

⁹ [Bu sorulara cevaben: “Bir kadını] Doğum anına kadar getireceğim de doğum yaptırmayacak mıyım?” diyecek Tanrı[; dolayısıyla sancılar olunca, mutlaka doğum da olacak, sürgünler geriye gelecektir]; “Ben ki Doğurtan’ım; [bazıları için başlamış olan doğumu, diğerleri için yarıda] durduracak mıyım?” dedi Tanrı[; bu yüzden sadece Yeruşalayim’de yerleşmiş olanlarla yetinilmeyecek; sancılar tüm Yahudiler’i etkisi altına alacak ve sonunda hepsi kurtulacak].

- י שִׁמְחוּ 10
- אֶת־יְרוּשָׁלַם וּגְּלִילוֹ בָּהּ כָּל־אֶהְיֶיהָ שִׁשּׁוּ אֶתָּה מַשּׁוּשׁ
 11 כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ: יֵאָ לְמַעַן תִּינָקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשָּׂד תִּנְחַמֶּיהָ
 12 לְמַעַן תִּמְצְוּ וְהַתְעַנְּגְתֶם מִזִּז כְּבוֹדָהּ: יב כִּי־כֹה | אָמַר יְהוָה
 הַנִּנְי נִטְה־אֲלֶיהָ כְּנֹהֵר שָׁלוֹם וּכְנֹחַל שׁוּטָף כְּבוֹד גּוֹיִם וַיִּנְקֶתֶם
 13 עַל־צֹל תִּנְשְׂאוּ וְעַל־בְּרָכִים תִּשְׁעֲשְׁעוּ: יג כֹּאִישׁ אֲשֶׁר אָמַן תִּנְחַמְנוּ
 14 כֵּן אֲנֹכִי אֲנַחֲמָכֶם וּבִירוּשָׁלַם תִּנְחַמּוּ: יד וּרְאִיתֶם וּשְׁשׁ לְבָבְכֶם
 וְעֲצֻמוֹתֵיכֶם כַּדָּשָׂא תִפְרַחְנָה וְנוֹדַעַה יִד־יְהוָה אֶת־עַבְדּוֹ וְזַעַם
 15 אֶת־אִיְבּוֹ: טו כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבֹא וְכִסּוּפָה מִרְכַּבְתּוֹ לְהַשִּׁיב
 16 בַּחֲמָה אָפוֹ וּגְעַרְתּוֹ בְּלִהְבֵי־אֵשׁ: טז כִּי בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחֶרְבוֹ
 17 אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוֹ חֲלָל יְהוָה: יז הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטְהָרִים
 אֶל־הַגָּנוֹת אַחֵר אַחֵר [אַחַת] בַּתּוֹךְ אֲכָלִי בָשָׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ
 18 וְהַעֲכָבֵר יַחְדָּן יִסְפוּ נְאֻם־יְהוָה: יח וְאֲנֹכִי מַעֲשִׂיהֶם וּמַחֲשַׁבְתֵּיהֶם
 בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְשֵׁנוֹת וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי:
 19 יט וּשְׁמַתִּי בָהֶם אוֹת וּשְׁלַחְתִּי מֵהֶם | פְּלִיטִים אֶל־הַגּוֹיִם תִּרְשִׁישׁ
 פּוּל וְלוֹד מִשְׁכֵּי קָשֶׁת תִּבֵּל וַיּוֹן הָאֲנִים הָרַחֲקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ
 אֶת־שְׁמִיעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי בְּגוֹיִם:
 20 כ וְהִבִּיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם מִכָּל־הַגּוֹיִם | מִנְחָה לַיהוָה בְּסוּסִים
 וּבָרֶכֶב וּבַצִּלִּים וּבַפָּרָדִים וּבַכֶּרְפוֹת עַל הָר קִדְשֵׁי יְרוּשָׁלַם אָמַר
 יְהוָה כֹּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בְּכָל טְהוֹר בֵּית
 21-22 יְהוָה: כא וְגַם־מֵהֶם אֶקַּח לְכֹהֲנִים לְלוֹיִם אָמַר יְהוָה: כב כִּי כֹאֲשֶׁר
 הַשָּׁמַיִם הִחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הִחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אָנִי עֹשֶׂה עִמָּדִים לִפְנֵי
 23 נְאֻם־יְהוָה כֵּן יַעֲמֵד זִרְעָכֶם וּשְׁמָכֶם: כג וְהָיָה מִדִּי־חֲדָשׁ בְּחֲדָשׁוֹ
 וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתוֹ יָבֹא כָל־בָּשָׂר לְהַשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי יְהוָה:

¹⁰ [“Ehal’den gelen ses” şunu ifade ediyor:] Yerusalayim ile sevinin, onunla neşelenin ey tüm sevenleri! Onunla keyif içinde mutlu olun, ey onun için tüm yas tutanlar!

¹¹ Böylece, [tıpkı bir annenin bebeğini emzirmesi gibi] onun teselli veren göğsünden emzirilip doyacak; [doyduktan sonra bile] emip onun onurunun bolluğundan keyif alacaksınız.

¹² Çünkü Tanrı şöyle dedi: “İşte – [sizi emzirip doyurması için] barışı bir nehir gibi, [sonrasında keyif almanız için putperest] ulusların servetini coşkun bir ırmak gibi ona [=Yerusalayim’e] yöneltiyorum. Böylelikle emzirileceksiniz, omuzda taşınacak [=sürgün-den gelecek] ve kucakta hoplatılacaksınız.

¹³ [Öldü sandığı ve hakkında yas tuttuğu] Annesinin [bizzat gelip] teselli ettiği bir adam gibi, Ben sizleri teselli edeceğim [çünkü sizi terk ettiğimi düşünüp yas tutmuştunuz. Aynı şekilde, hakkında yas tuttuğunuz] Yerusalayim’de teselli bulacaksınız”.

¹⁴ [Şimdiye kadar sadece inanıyordunuz; fakat şimdi gözlerinizle] Göreceksiniz ve [bu sayede] kalbiniz neşelenecek, kemikleriniz çimenler gibi yeşerecek. Tanrı’nın Eli, sadık hizmetkarları; öfkesi de düşmanları tarafından tanınacak.

¹⁵ Çünkü işte – [“Düşmanlarına hak ettiklerini ödeyen Tanrı’nın Sesi” şunu ifade ediyor: Gog ve Magog kamplarına yönelik] Öfkisini gazabıyla, takdirini ateşin alevleriyle ödemek için, Tanrı ateş içinde, [O’nun savaş] arabaları da fırtına gibi gelecek.

¹⁶ Çünkü Tanrı ateşle cezalandıracak ve Kılıcı tüm vücutları [biçecek]; Tanrı’nın [vurduğu kişilerin] cesetleri çok olacak.

¹⁷ Ortada bulunan [bir putperestlik simgesi] için bahçelere [gitmek üzere] kendilerini takdis edip temizleyenler; domuz etini, tiksinti veren canlıları ve fareleri yiyenler – [hepsi] birlikte yok olacaklar” diyor Tanrı.

¹⁸ “Ben onların yaptıklarını ve düşüncelerini [biliyorum]. Tüm ulusları ve lisanları [bu büyük savaşla] bir araya toplama [vakti] geliyor; gelecekler ve Onurum’u görecekler.

¹⁹ [Gog ve Magog savaşı sırasında, onlara büyük belalar göndererek] Onlar için bir işaret belirleyeceğim. Aralarından kurtulabilen bazıları [bu savaşta yer almamış, dolayısıyla] Namımı duymamış, Onurum’a şahit olmamış uluslara, Tarşış, Pul ve Lud’a (yay ustalarına), Tuval ve Yavan’a, uzak adalara göndereceğim ve uluslar arasında Onurum’u anlatacaklar.

²⁰ Tüm uluslar, Tanrı’ya birer sunu olarak, [Bene-Yisrael’in] tüm kardeşlerini [=daha önce gelmemiş olan tüm Yahudiler’i], neşeli danslar eşliğinde Yerusalayim’deki Kutsal Dağım’a getirecekler – atlarda, savaş arabalarında, [üstü kapalı] yük arabalarında, katırlarda” dedi Tanrı; “tıpkı Bene-Yisrael’in, sunularını Tanrı’nın Evi’ne saf kaplarla getirdikleri gibi.

²¹ [Gittikleri yerlerde hatalı bir yaşam sürmüş olsalar bile, Koen ve Leviler, bu özelliklerini yitirmeyecekler ve] Onların arasından da Koenler ve Leviler seçeceğim” dedi Tanrı.

²² “Çünkü tıpkı yaptığım yeni gökler ve yeni yeryüzünün önümde duruyor olmaları gibi” diyor Tanrı, “soyunuz ve isminiz de sürekli olacaktır

²³ Bir [Roş] Hodeş’ten diğerine ve bir Şabat’tan diğerine, tüm insanlar, Huzurum’da eğilmek üzere gelecekler” dedi Tanrı.

24 כַּד וַיֵּצְאוּ וַראוּ בַּפְּגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפְּשָׁעִים בִּי כִי תוֹלַעְתָּם לֹא
תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהֵינּוּ דְרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר:

23 כַּג וְהִיא מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחֹדֶשׁוֹ
וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבָּתוֹ יָבֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר יְהוָה:

Hahamlarımız, saf olan ve hiçbir bencil niyete dayanmayan sevginin ebedi olacağını öğretirler. “Hangi sevgi belirli bir amaca dayanmıyordu? – David ve Yeonatan arasındaki sevgi” (Mişna – Pirke Avot 5:19). Aftara bu eşsiz sevgiyi belki de en iyi gösteren örneklerden birini anlatmaktadır.

²⁴ “Çıkıp, bana karşı isyan eden kişilerin cesetlerini görecekler. Çünkü [onları kemiren] kurtlar ölmeyecek, [onları yakan] ateş sönmeyecektir ve [bu cesetler] tüm insan ırkı için tiksindirici bir görüntü oluşturacaklardır”.

²³ Bir [Roş] Hodeş’ten diğerine ve bir Şabat’tan diğerine, tüm insanlar, Huzurum’da eğilmek üzere gelecekler” dedi Tanrı.

Aftara, heyecan verici Yeşayau kitabının son paragrafıdır. Roş Hodeş’e rastlayan Şabat gününde okunmasının sebebi, sondan bir önceki pasukta, her Şabat ve Roş Hodeş’t Tanrı’ya gösterilecek saygıyı tanımlamasıdır. Bu pasuk, paragrafın bitiminde tekrarlanır.

Aftara, Bene-Yisrael’e ümit ve teselli vermektedir. Peygamber Yeşayau, hem birbirlerine hem de Bene-Yisrael’e karşı yapacakları zirve niteliğindeki Gog ve Magog savaşının ardından, dünya uluslarının başarısızlığa uğrayacağına dair kehanette bulunmaktadır. Bu savaş, Son Kurtuluş’tan hemen önce gerçekleşecektir. Yeşayau, dünya uluslarının yenilgisinin ardından, tüm dünyanın Tanrı’nın ve O’nun Ulusu’nun büyüklüğünü kabul edeceğinden bahsetmektedir. Fakat tüm bunlar arasında Yisrael Ulusu için de sert dersler söz konusudur.

Aftara tüm evrenin Tanrı’nın tahtı ve ayak taburesi olduğundan bahisle başlar. Yahudi Ulusu’nun, Tanrı’nın Onuru’nu içinde tutabilecek bir Tapınak yapabileceği akıl alır şey midir? Olmadığına göre, bu Tapınağın amacı elbette – kendisine verilebilecek her türlü onurdan yüksekte olan – Tanrı’yı onurlandırmak değil, O’na yönelik hizmetimizde bir araç olmasıdır. Tanrı’yı içten olmayan anlamsız ritüellerle memnun etme peşinde olan insanlar, başkalarını öldüren ya da sakat bırakan, uygun olmayan hayvanları kurban eden ve kabul edilmez kanlarını *mizbeah* üzerinde sunan kişilere benzetilmektedir. Tanrı bu günahkarlığı elbette karşılıksız bırakmayacaktır. Fakat her şey bununla kalmayacaktır. Tanrı’ya sadık kalanlar da takdir edilecek ve mucizevi bir şekilde ödüllendirileceklerdir. Yisrael’in yeniden doğuşu, tüm bir halkın tek bir günde, hem de nispeten sancısız bir şekilde doğuşu gibi olağanüstü olacaktır. Tanrı, Halkı’na yeniden hayat vermeye karar vermişse, başka türlü düşünülebilir mi zaten?

Böylelikle Yeruslayim’e sadık kalmış, yüzyıllar boyu onun için yas tutmuş olanlar, onun tekrar canlanışına şahit olup neşeleneceklerdir. Berahalar onlara bollukla akarken, Tanrı’nın gazabını döktüğü düşmanları, eşi benzeri görülmemiş bir yenilgiyle karşılaşacaklardır. Bundan kurtulabilenler ise, Tanrı’nın Büyüklüğü’nü dünyanın en uç köşelerine kadar taşıyıp ilan edecekler; bu süreç içinde, uzun ve zorlu sürgün boyunca çeşitli yerlere dağılmış ve dönmeleri artık imkansız olarak addedilen Yahudiler de ülkelerine geri geleceklerdir.

Sonrasında hepsi gelip *Bet-Amikdaş*’ı kuracak ve artık ebedi olacak olan bu Tapınak’ta, Tanrı’ya yönelik sadık ve adanmış hizmetlerini gerçekleştireceklerdir. Bu şekilde tarih amacına ulaşmış, Tanrı’ya bağlı kalanlar da ödüllendirilmiş olacaktır.

13 יג אָסרף אָסיפּס נאָם־יהוה אין
 ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה והעלה גבל ואתן להם יעברום:
 14 יד על־מה אנחנו יושבים האספו ונבוא אל־ערי המבצר
 ונדמה־שם כי יהוה אלהינו הדמנו וישקנו מי־ראש כי חטאנו
 15-16 ליהוה: מו קנה לשלום ואין טוב לעת מרפה והנה בעתה: מז מדן
 נשמע נחרת סוסיו מקול מצהלות אביריו רעשה כל־הארץ
 17 ויבואו ויאכלו ארץ ומלואה עיר וישבי בה: יז כי הנני
 משלח בכם נחשים צפענים אשר אין־להם לחש ונשכו אתכם
 18 נאם־יהוה: יח מבליגיתי עלי יגון עלי לבי דוי:
 19 יט הנה־קול שועת בת־עמי מארץ מרחקים היתהוה אין בציון
 20 אם־מלכה אין בה מדוע הכעסוני בפסליהם בהבלי נכר: כ עבר
 21 קציר כלה קיץ ואנחנו לוא נושענו: כא על־שבר בת־עמי
 22 השברתי קדרתי שמה החזקתני: כב הצרי אין בגלעד אם־רפא
 23 אין שם כי מדוע לא עלתה ארכת בת־עמי: כג מי־יתן ראשי
 מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה את חללי בת־עמי:

1 א מי־יתנני במדבר מלון ארחים ואעזבה את־עמי ואלכה מאתם
 2 כי כלם מנאפים עצרת בגדים: ב וידרכו את־לשונם קשתם שקר
 ולא לאמונה גברו בארץ כי מרעה אל־רעה | יצאו ואתי
 3 לא־ידעו נאם־יהוה: ג איש מרעהו השמרו ועל־כל־אח
 4 אל־תבטחו כי כל־אח עקוב יעקב וכל־רע רכיל יהלך: ד ואיש
 ברעהו יתלו ואמת לא ידברו למדו לשונם דבר־שקר הענה
 5 נלאו: ה שבתך בתוך מרמה במרמה מאנו דעת־אותי נאם־יהוה:

Aftarat Tiša BeAv – Şahrit

Asof Asifem – Yirmeyau 8:13 – 9:23

8

¹³ Onları tamamen tüketeceğim – Tanrı’nın Sözü. Asmada üzüm yok [olacak] ve incir [ağacında] incir yok [hale gelecek]. Yaprak kuruyacak. [Onlara karşı düşmanları getireceğim, çünkü] Onlara [kanun ve hükümler] verdim, ama ihlal ettiler onları.

¹⁴ “Niçin [öylece] oturuyoruz?” [diye soracaklar o zaman kırdakiler,] “Toplanın da surlu şehirlere gidelim ve [başımıza gelecekleri] orada sessizce [kabullenelim]. Çünkü Tanrımız Aşem bizi sessiz[liğe mahkûm] kılıp bize [çok acı olan] mazı suyu içirdi [=acı bir şekilde cezalandırdı]; çünkü Tanrı’ya karşı kabahat işledik [ve günahlarımız nedeniyle tüm bunlara layık olduğumuza göre şikâyet etmeye hakkımız yok; sessiz kalmalıyız].

¹⁵ Barışı [ve huzuru] bekliyoruz [özlemle], ama iyi yok... Tedavi zamanını [bekliyoruz], ama işte – [onun yerine korku dolu bir] titreme...

¹⁶ [Kuzey sınırındaki] Dan’dan duyuldu [düşmanın] atlarının solumaları, kahramanlarının nara seslerinden titredi ülke. Gelip ülkeyi içindekilerle birlikte yediler, şehri ve içinde oturanları [imha ettiler].

¹⁷ İşte, size karşı, sihir fısıltılarının işe yaramayacağı yılanlar, engerekler [tatlı dille yatışmayacak çok azılı düşmanlar] gönderiyorum; sizi sokacaklar – Tanrı’nın Sözü.

¹⁸ İstiraba karşı kendimi tutayım [dedim; ama yapamıyorum, çünkü Yisrael’i bekleyen çok ağır felaketleri gördükçe] kalbimde hasta oluyorum.

¹⁹ İşte; halkımın kızının çığlığının sesi uzak bir diyardan [sürgünden duyuluyor]: “Aşem Tsiyon’da değil mi? [Ülke’nin] Kralı orada değil mi?” [diyor]. Neden Beni putlarıyla, yabancıların saçmalıklarıyla kızdırdılar?

²⁰ Hasat geçti, yaz sona erdi; ama biz [hâlâ] kurtarılmadık.

²¹ Halkımın kızının yıkımı nedeniyle paramparça oldum. Karardım, şaşkınlık kavradı beni.

²² [İlaç özelliği olan pelesengin bol olduğu] Gilad’da pelesenk mi yok? [Tüm dertlerin devası Tora mı yok?] Doktor mu yok orada? [Tora bilgeleri yok mu orada?] Öyleyse halkımın kızına neden tedavi gelmedi? [Neden bu bilgiler halkı doğru yola sevk etmeyi ve böylece tüm bu felaketi önlemeyi başaramadı?]

²³ Keşke başım [tümüyle] su, gözüm gözyaşı pınarı olsaydı da halkımın kızının [kılıçla ölmüş] cesetleri için gece-gündüz ağlayabilseydim.

9

¹ Keşke biri beni çölde [gelip giden] yolcular için bir hana yerleştirseydi de halkımı terk edip onların yanından gitseydim. Çünkü [neredeyse] hepsi zani; bir hainler sürüsü.

² [İnsanları uzaktan öldürmek için] Yayıları [olarak kullandıkları] dillerini, yalan [okları atmak üzere] germişler. Ülkede güçlendiler[se de bu,] sadakat için değil. Aksine, [sürekli bir] kötülükten [diğer bir] kötülüğe geçiyorlar ve Beni tanımıyorlar – Tanrı’nın Sözü.

³ Her biriniz akranızdan sakının ve hiçbir kardeşe güvenmeyin; çünkü her kardeş hilekârca davranıyor ve her akran dedikoducu [şekilde] dolaşıyor.

⁴ Birbirleriyle alay ediyorlar ve gerçeği konuşmuyorlar. Dillerine yalan söylemeyi alıştırmışlar, suç işlemek için çabalıyorlar.

⁵ İkametin hilenin içinde; Beni tanımayı hileyle reddediyorlar – Tanrı’nın Sözü.

- וּלְכֹן כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הַנֶּגֶז צוֹרֶפֶס וּבְחִנָּתִים כִּי־אֵיךְ 6
 אַעֲשֶׂה מִפְּנֵי בַת־עַמִּי: ז חָץ שׁוֹחֵט [שְׁחוֹט] לְשׁוֹנֶם מִרְמָה דִּבֶּר 7
 בְּפִיו שָׁלוֹם אֶת־רֵעֵהוּ יְדַבֵּר וּבִקְרָבוֹ יִשִּׁים אֲרָבוֹ: ח הֶעֱלֵ־אֵלֶּה 8
 לֹא־אֶפְקֹד־בָּם נְאֻם־יְהוָה אִם בְּגוֹי אֲשֶׁר־כֹּזֵה לֹא תִתְּנָקֶם נַפְשִׁי:
 ט עַל־הַהָרִים אֲשָׂא בְכִי וְנָהִי וְעַל־נְאוֹת מִדְבָּר קִינָה כִּי 9
 נִצַּתוּ מִבְּלִי־אִישׁ עֶבֶר וְלֹא שָׁמְעוּ קוֹל מִקְנֶה מֵעֹף הַשָּׁמַיִם
 וְעַד־בְּהֵמָה נִדְּדוּ הָלְכוּ: י וְנָתַתִּי אֶת־יְרוּשָׁלַם לְגִלִּים מְעֹן תַּנִּים 10
 וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׁמָמָה מִבְּלִי יוֹשֵׁב: יא מִי־הָאִישׁ 11
 הַחֲכָם וַיִּבֶן אֶת־זֹאת וְאֲשֶׁר דִּבֶּר פִּי־יְהוָה אֵלָיו וַיִּגְדֶּה עַל־מָה
 אֲבָדָה הָאָרֶץ נִצַּתָּה כַּמִּדְבָּר מִבְּלִי עֶבֶר: יב וַיֹּאמֶר יְהוָה 12
 עַל־עֲזוֹכֶם אֶת־תּוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיהֶם וְלֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי
 וְלֹא־הָלְכוּ בָּהּ: יג וַיִּלְכוּ אַחֲרֵי שְׁרָרוֹת לִבָּם וְאַחֲרֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר 13
 לְמַדּוּם אָבוֹתָם: יד לְכֹן כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי 14
 יִשְׂרָאֵל הַנֶּגֶז מֵאֲכִילִם אֶת־הָעֵם הַזֶּה לַעֲנָה וְהַשְׁקִיתִם מִי־רֹאשׁ:
 טו וְהִפְצוֹתִים בְּגוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ הֵמָּה וְאָבוֹתָם וְשִׁלַּחְתִּי 15
 אַחֲרֵיהֶם אֶת־הַחֶרֶב עַד כָּלוֹתִי אוֹתָם: טז כֹּה אָמַר יְהוָה
 צְבָאוֹת הַתְּבוֹנָנוּ וְקִרְאוּ לְמִקְוֵנוֹת וּתְבוֹאִינָה וְאֶל־הַחֲכָמוֹת שְׁלָחוּ 17
 וּתְבוֹאִינָה: יז וּתְמַהֲרֶנָּה וּתְשַׁנֶּה עָלֵינוּ נָהִי וּתְרַדְּנָה עֵינֵינוּ דִּמְעָה
 וְעַפְעִפִּינוּ יְזִלוּ־מַיִם: יח כִּי קוֹל נָהִי נִשְׁמַע מִצִּיּוֹן אֵיךְ שִׁדְּדָנוּ 18
 בְּשָׁנוּ מֵאֵל כִּי־עֲזָבָנוּ אֶרֶץ כְּנָן הַשְּׁלִיכוּ מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ:
 יט כִּי־שָׁמְעָה נָשִׁים דְּבַר־יְהוָה וְתַקַּח אֲזֻנְכֶם דְּבַר־פִּיו וּלְמַדְּנָה 19
 בְּנוֹתֵיכֶם נָהִי וְאֲשֶׁה רְעוּתָהּ קִינָה: כ כִּי־עָלָה מָוֶת בְּחַלּוֹנֵינוּ בָּא 20
 בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ לְהַכְרִית עוֹלָל מַחוּץ בְּחוּרִים מִרְחֻבוֹת:

⁶ Bu nedenle; şöyle diyor Toplulukların Efendisi: İşte, onları [ıstıraplarla] ergitip [onların özüne yabancı olan karışımlardan] arıtacağım; çünkü [onu tamamen başıboş bırakıp, tamamen yok olmasına izin vermek gibi bir şeyi] nasıl yaparım halkımın kızına? [Bu yüzden, onları, günahları nedeniyle dönülmez noktayı geçmeden önce sertçe cezalandıracağım.]

⁷ Gergin yaydaki ok gibidir dilleri, hilekârlık konuşuyor. Ağzıyla akranına barışçı konuşuyor, ama içinde tuzağını kuruyor.

⁸ Bunlar için onları cezalandırmayayım mı? – Tanrı'nın Sözü – Böylesi bir ulustan ruhum intikam almasın mı?

⁹ Dağlar için [sesimi] bir ağlama ve inleme[yle] yükselteceğim ve çölün çayırı için bir ağıt. Çünkü ıssılaştilar geçen kimse olmayınca ve duymadılar sürü sesi. Göklerin kuşlarından hayvanlara kadar [hepsi] göçüp gittiler.

¹⁰ Yeruslayim'i çakalların barınağı yıkıntılar haline getireceğim ve Yeuda şehirlerini ıssız, oturandan yoksun kılacağım.

¹¹ Kimdir bilge kişi? Anlasın bunu. [Kimdir] Tanrı'nın Ağzı'nın kendisine konuştuğu [kişi]? Açıklasın [bunu]: Neden yok oldu ülke; [neden] geçeni olmayan bir çöl gibi ıssılaşti?

¹² Tanrı söyledi: Önlere sunmuş olduğum Toram'ı terk etmeleri nedeniyle! Sözüm'ü dinlemediler ve onu takip etmediler.

¹³ [Bunun yerine] Kendi kalplerinin uygun gördüğü şekilde yürüdüler ve babalarının kendilerine öğrettiği Baal putlarının peşinden [gittiler].

¹⁴ Bu yüzden, şöyle diyor Yisrael'in Tanrısı, Toplulukların Efendisi: İşte, onlara pelin yedireceğim, mazi suyu içireceğim onlara.

¹⁵ Onları ne kendilerinin ne de babalarının tanıdığı ulusların arasına saçacağım. Arkalarından kılıcı göndereceğim, ta ki onları[n büyük kısmını] yok edene kadar.

¹⁶ Şöyle diyor Toplulukların Efendisi: [Gelmek üzere olan felakete] Odaklanın; ağıt yakan kadınları [şimdiden] çağırın gelsinler; [bu konuda] usta kadınlara [ulaklar] gönderin gelsinler.

¹⁷ Acele etsinler ve bizim için bir inleme [sesi] yükseltsinler, [böylece] gözlerimiz yaş döksün ve göz kapaklarımız su akıtsın.

¹⁸ Zira bir inleme sesi duyuluyor Tsiyon'dan. "Nasıl talan edildik! Son derece utanç duyuyoruz, çünkü [Tsiyon'da hep başarılı olacağımızı düşünürken] ülke[mizi] terk ettik, çünkü [kendi] barınaklarımız [bizi] kapı dışarı ettiler.

¹⁹ Dinleyin ey kadınlar, Tanrı'nın [yıkımın yakın olduğuna dair] Sözü'nü ve kulaklarınız Ağzı'nın Sözleri'ni özümse. Kızlarınıza inleme öğretin ve her kadın, akranına ağıt [öğretsın].

²⁰ Çünkü ölüm tırmandı penceremizden, geldi saraylarımıza, pazar yerinde çocukları kesip atmak için ve sokaklardan delikanlıları.

כֹּה דִּבֶּר כֹּה

21

נֹאמֵי־הוֹה וְנִפְלָה נִבְלָת הָאָדָם כְּדָמָן עַל־פָּנָי הַשָּׂדֶה וּכְעָמִיר

מֵאַחֲרֵי הַקֶּצֶר וְאֵין מֵאֶסֶף: כֹּה | אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי־תְהִלָּה 22

חֲכָם בְּחִכְמָתוֹ וְאֱלֹהֵי־תְהִלָּה הַגִּבּוֹר בְּגִבּוֹרָתוֹ אֱלֹהֵי־תְהִלָּה עֹשִׂיר

בְּעֹשָׂרוֹ: כֹּה כִּי אִם־בְּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל הַשֹּׁכֵל וַיִּדַּע אוֹתִי כִּי 23

אֲנִי יְהוָה עֹשֶׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וְצִדְקָה בָּאָרֶץ כִּי־בִאֵלָה חִפְצָתִי

נֹאמֵי־הוֹה:

²¹ Böyle konuş – Tanrı’nın Sözü – insan cesedi düşecek [toprağa] tarla yüzeyindeki gübre gibi [bol], hasatçının [biçip] arkasında [bıraktığı] demetler gibi [çok] – ama toplayan olmayacak.

²² Şöyle diyor Tanrı: Bilge bilgeliğiyle övünmesin ve kuvvetli kuvvetiyle övünmesin. Zengin zenginliğiyle övünmesin.

²³ Övünen sadece şunla övünsün: Beni idrak edip bilmekle! Çünkü Ben, Aşem, veryüzünde iyilik, yargı ve dürüstlük yaparım; zira bunları arzularım – Tanrı’nın Sözü.

*

Tiša BeAv’da okunan ve ümidi ön planda tutan *Peraşa*’dan farklı olarak, *Aftara* neredeyse hafiflememiş bir ağıt niteliğindedir. Gerçekten de birçok cemaatte, kısa betimlemesiyle insanlar için gerçekten değer ifade edip övülmeye layık olan şeylerin özetini yapan ve böylece nihai kurtuluşa giden yolu gösteren son iki pasuğa kadar olan kısım, Eha kitabı okunurken kullanılan hüzünlü melodiyle okunur. Yıkım döneminin peygamberi ve Eha kitabının yazarı olan Yirmeyau, bu ağır kehaneti, onları *teşuva* yapma yönünde uyandırabilecekleri şeklindeki zayıf ümidiyle, yoldan çıkmış olan kardeşlerine yönlendirmektedir.

Aftara halkın hissettiği dehşetin bir resmiyle başlar. Kasaba ve çiftlikleri ıssız kalmıştır ve şehre kaçmışlar, ama orada da sığınak bulamamışlardır. Sanki hakaretle burun kıvırdıkları Tanrı’dan medet ummaya hakları varmış veya gücünden edilmiş kralları onlara yardım edebilmiş gibi aptalca ve nafil bir şekilde sormuşlardır: “Aşem Tsiyon’da değil mi? [Ülkenin] Kralı orada değil mi?”

Sonra Yirmeyau, halkının alçalması karşısındaki kişisel ümitsizliğinden bahseder. Kararmıştır. Gözleri, kalbinde hissettiği kırıklığı ifade etmeye yetecek kadar gözyaşı döke-meyecek diye hayıflanmaktadır. Öte yandan, onların ciddi günahlarını gördüğü zaman da, ıssız bir çölde, onlardan kaçabileceği bir han bulup kendisini oraya kapatabilme arzusunu dile getirmektedir. Ahlsızlık etmişler, Tanrı’ya karşı haince davranmışlardır. Dilleri yalan ve iftira okları atan birer yay gibidir. Bunun bir sonucu olarak Tanrı onları, yabancı mad-delerle karışmış değerli bir madeni saflaştırmak için eğitmeye benzer şekilde zor şartlar altından geçirecektir. Belki bu sert cezalar ve ıstıraplar sonrasında *teşuva* yapmayı akılları-na getireceklerdir. Böylece ceza gelir ve gerçekten de son derece ağırdır – ama ulusun genel tavır ve davranışları Tanrı’ya başka bir seçenek bırakmamıştır.

“Bu neden oldu?” diye sormaktadır peygamber. Çünkü Hahamlarımız’ın öğrettiklerine göre Tanrı’nın onun hakkında “Toram’ı terk etmelerindense Beni terk etmelerini tercih ederim, zira Tora’nın manevi parıltısı onları iyi yola ve Bana geri getirme kuvvetine sahiptir” dediği Tora’ya sırt çevirmişlerdir. Bu, tüm zamanlar için bir ders olarak kalmıştır: Tora, Yisrael’in, eski görkemli haline dönebilmekteki tek ümididir.

Aftara, yaşamın yol haritası için tüm zamanlar için geçerli olan bir rehberle sona ermektedir. İnsanlar şereflerini, sıradan bilgelik, kuvvet ve zenginlik gibi geçici ve incir çekir-değini doldurmayan konularda aramamalıdır. Gerçekten değeri olan tek şey Tanrı bilgisidir ve eğer bir kişinin hayattaki önceliği buysa, o zaman bilgeliği, kuvveti ve zenginliği de övgüye değer bir hal alır, zira Tanrı’nın bilindiği bir ortamda bunlar O’na yönelik hizmette birer araç haline gelecektir.

6 וְדַרְשׁוּ יְהוָה בְּהַמְצֵאוֹ קִרְאֵהוּ בְּהִיּוֹתוֹ
 7 קְרוֹב: זִיעֲזֹב רָשַׁע דָּרְכוֹ וְאִישׁ אֹן מַחֲשַׁבְתּוֹ וַיֵּשֶׁב אֶל־יְהוָה
 8 וַיִּרְחַמְהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ כִּי־יִרְבֶּה לְסִלּוֹת: ח כִּי לֹא מַחֲשַׁבּוֹתֵי
 9 מַחֲשַׁבּוֹתֵיכֶם וְלֹא דַרְכֵיכֶם דַּרְכֵי נֶאֱם יְהוָה: ט כִּי־גָבְהוּ שָׁמַיִם
 10 מֵאָרֶץ כֵּן גָּבְהוּ דַּרְכֵי מִדְרָכֵיכֶם וּמַחֲשַׁבְתִּי מִמַּחֲשַׁבְתֵּיכֶם: י כִּי
 כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם וְשֶׁמֶה לֹא יָשׁוּב כִּי
 אִם־הִרְוָה אֶת־הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ וְנָתַן זֶרַע לְזֶרַע וְלֶחֶם
 11 לְאֹכֶל: יא כֵּן יִהְיֶה דְבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא־יָשׁוּב אֵלַי רִיקָם כִּי
 12 אִם־עָשָׂה אֶת־אֲשֶׁר חָפְצָתִי וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר שָׁלַחְתִּיו: יב כִּי־בִשְׁמַחָה
 תֵּצְאוּ וּבִשְׁלוֹם תִּזְבְּלוּן הַהָרִים וְהַגְּבֻעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה
 13 וְכָל־עֵצֵי הַשֵּׁדָה יִמְחֲאוּ־כָף: יג תַּחַת הַנֶּעְצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ תַּחַת
 [וְתַחַת] הַסְרֶפֶד יַעֲלֶה הַדָּם וְהִיָּה לִיהוָה לְשֵׁם לְאוֹת עוֹלָם לֹא
 יִכָּרֵת:

1 אֵכָּה אָמַר יְהוָה שְׁמִרְנִי מִשְׁפָּט וְעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי־קְרוֹבָה יִשׁוּעָתִי
 2 לָבוֹא וְצְדָקָתִי לְהַגְלוֹת: ב אֲשֶׁר־אֲנוֹשׁ יַעֲשֶׂה־זֹאת וּבֶן־אָדָם יַחֲזִיק
 בָּהּ שְׁמִר שֶׁבֶת מִחֲלָלוֹ וְשִׁמְר יָדוֹ מִמַּעֲשׂוֹת כָּל־רָע:
 3 ג וְאֶל־יֵאמֶר בֶּן־הַנֶּכֶד הַנִּלְוָה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר הַבְּדֵל יַבְדִּילֵנִי
 יְהוָה מֵעַל עַמּוֹ וְאֶל־יֵאמֶר הַסֵּרִים הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ:
 4 ד כִּי־כֵּה | אָמַר יְהוָה לְסָרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־שַׁבָּתוֹתַי וּבָחֲרוּ
 5 בְּאֲשֶׁר חָפְצָתִי וּמְחַזְּקִים בְּבְרִיתִי: ה וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחוֹמֹתַי
 יָד וְשֵׁם טוֹב מִבְּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֶתֶּן־לּוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת:

Aftarat Tişa BeAv – Minha

Aşkenaz cemaatleri Yom Kipur haricinde toplumsal oruç günlerinde Minha duasında aşağıdaki aftarayı okurlar. Sefarad cemaatlerinde Minha'da aftaraya okuma geleneği yoktur. Yine de Tişa Beav günü bir istisnadır ve Minha duasında tüm cemaatlerde bu aftaraya okunur.

Dirşu – Yeşayau 55:6 – 56:8

55

⁶ Tanrı'yı, [henüz hakkınızda ağır karar vermemişken, kolayca] bulunduğu [ve erişilebilir olduğu bu] zamanda arayın; yakın olduğu zaman seslenin O'na.

⁷ Kötü [kişi, günah] yollarını terk etsin ve kanunsuz kişi [kötü] niyetlerini [bıraksın]. Aşem'e dönsün – ona merhamet edecektir. Ve Tanrımız'a [dönsün] – çünkü cömertçe affedecektir.

⁸ [Yapacağınız teşuvayı kabul etmeyeceğimi sanmayın;] Çünkü düşüncelerim, düşünceleriniz [gibi] değildir; yollarınız da yollarım [değildir] – Tanrı'nın Sözü. [Zira etten kemikten bir kral, kendisine isyan edeni ortadan kaldırır. Ama Ben böyle değilim.]

⁹ Göklerin yeryüzünden yüksekliği nasılsa o kadar yüksektedir yollarım yollarınızdan ve düşüncelerim düşüncelerinizden.

¹⁰ Çünkü nasıl yağmur ve kar göklerden iner, yeryüzünü doyumadıkça, üretip yeşertmedikçe ve ekene tohum, yiyene ekmek vermedikçe [buharlaşıp] oraya geri dönmezse,

¹¹ Ağzımdan çıkacak Sözüm de böyle olacak, arzuladığımı yapıp onu gönderdiğim [görevde] başarılı olmadıkça Bana boş elle dönmeyecektir.

¹² Çünkü [sürgünden] sevinçle çıkacak, barış içinde yönlendirileceksiniz. Dağlar ve tepeler önünüzde şarkıyla açacaklar [ağzılarını] ve kırım tüm ağaçları el çırpacaklar.

¹³ Isırganın yerine servi çıkacak, çalılığın yerine mersin çıkacak. Ve bu, Aşem'e [şöhretli bir] İsim [kazandıracak; bir daha hiç] sonlanmayacak ebedi bir işaret [olacak].

56

¹ Şöyle diyor Tanrı: Yargıyı koruyun ve adaleti yerine getirin; zira yakındır kurtuluşunun gelmesi ve adaletimin açığa çıkması.

² Ne mutlu böyle yapan insana ve bunu sıkıca tutan Adam-oğluna: Şabat'ı ihlal edilmeye karşı gözeten ve elini her türlü kötülüğü yapmaktan sakınan.

³ Ve yabancınn oğlu [olup] Tanrı'ya bağlanan [kişi] demesin “Tanrı beni Halkı'ndan mutlaka ayrı tutacaktır” diye. Ve hadım [kişi] “İşte; ben kuru bir ağacım [benden geriye ne kalacak ki?]” demesin.

⁴ Çünkü şöyle diyor Tanrı: Şabatlarım'ı gözeten, arzu ettiğim [yolu] seçen ve Antlaşmam'ı [sıkıca] tutan hadımlara:

⁵ Onlara Evim'de ve Surlarım'da oğullardan ve kızlardan [daha iyi] bir yer ve isim vereceğim. Ona bir daha hiç kesilmeyecek ebedi bir isim vereceğim.

6 וּבִנְיָ הַנֶּזֶכַר הַנְּלוֹיִם עַל־יְהוָה לְשִׁרְתּוֹ וּלְאַהֲבָה אֶת־שֵׁם יְהוָה
לְהִינֹת לוֹ לַעֲבָדִים כָּל־שֹׁמֵר שַׁבָּת מַחֲלֹו וּמַחֲזִיקִים בְּבְרִיתִי:
7 וְהִבִּיאֹתִים אֶל־הָר קֹדֶשִׁי וְשִׁמְחָתִים בְּבֵית תַּפְלִי עוֹלֵתֵיהֶם
וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית־תַּפְלָה יִקְרָא
8 לְכָל־הָעַמִּים: הִנָּא אֲדַנִּי יְהוָה מְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֶקְבֹּץ
עָלָיו לְנִקְבְּצוֹ:

⁶ Ve O'na hizmet etmek ve Tanrı'nın İsmi'ni severek O'nun kulları olmak üzere Tanrı'ya bağlanan yabancı-oğulları; Şabat'ı ihlal edilmeye karşı gözeten ve Antlaşmam'ı [sıkıca] tutan herkes –

⁷ Kutsal Dağım'a getireceğim onları, Dua Evim'de neşelendireceğim onları. *Ola-korbanları* ve [*Şelamim*-]kesimleri rıza bulmak üzere [çıkacaklar] *Mizbeahım*'ın üstüne; çünkü Evim, tüm halklar için Dua Evi olarak adlandırılacak.

⁸ Yisrael'in dağılmışlarını toplayan Efendi Aşem'in Sözü: “Toplanmış olanlarının üstüne daha [birçoğunu] toplayacağım.”

*

Oruç günleri genel olarak *teşuwaya* birer çağrı niteliği taşır. Tişa Beav gibi son derece ağır felaketlerin yıldönümü olan bir gün, içerdği ciddiyet çerçevesinde, geçmişte yaşananları, özellikle de sebepleri açısından dikkatli bir şekilde değerlendirmek, bunun karşılığında kendi tavır ve davranışlarımızı bir özeleştirî süzgecinden geçirmek ve hayatımızın devamıyla ilgili kesin kararlar alıp söz konusu sebepleri ortadan kaldırmak üzere adımlar atmaya başlamak için en uygun fırsattır. *Aftara* da bu temanın etkili ve dokunaklı bir ifadesi niteliğindedir. *Aftara*, Yisrael'i, Tanrı'yı bulunabildiği ve yakın olduğu zamanda aramaya teşvik etmektedir. Otoriteler basit anlamda bahsedilenin, Tanrı'nın henüz cezayı vermediği zaman olduğunu belirtirler. Tanrı özellikle böyle dönemlerde *teşuva* yapılmasını bekler, bu uğurda sembolik öfkesini bastırır. Bu açıdan *teşuvan*ın en kolay kabul edildiği dönemler bunlardır.

Öte yandan Hahamlarımız Tanrı'nın kolayca bulunabilir ve yakın olduğu zamanın, *Roş Aşana* ile başlayıp *Yom Kipur* ile sona eren On *Teşuva* Günü olduğunu öğretirler. Ama bu günler söz konusu dönemin doruk noktasıdır ve Tanrı'nın özellikle yakın olup *teşuwayı* daha kolay kabul ettiği günler Elul ayıyla başlar. Bu açıdan, *Tişa Beav*'da okunan *Aftara* söz konusu günlerin yakın olduğunu ilan eder ve çağrıda bulunur niteliktedir.

Aftara'da Tanrı, bizlere çok önemli bir mesaj vermektedir: Kendi alçak insani zaaflarımızı, O'nun hakkındaki algılarımıza yansıtmamamız gerekmektedir. İnsan kendisine yanlış yapanı kolay kolay affetmez. Affetse bile aynı kabahatin tekrarlanması karşısında affetme olasılığı gittikçe azalır. Tanrı için böyle değildir. Tanrı saf ve gerçek merhamet sahibidir. Samimi olan ve O'na kalp bütünlüğüyle hizmet etmeye hazır olan herkesin O'nun masasında yeri vardır. İster kelimenin basit anlamıyla olsun isterse de sembolik olarak olsun “hadım” olanlar bile, Tanrı'ya katıldıkları takdirde gelişip serpilecekler verimli olacaklardır. Kendi orijinlerinden ayrılıp Yahudiler'le birlikte Tanrı'ya hizmet etmeyi seçenler birer yabancı olmaktan çıkacaklardır. Aksine, Nihai Kurtuluş sonunda geldiği zaman, gerçeğe doğru sürüler halinde gelecek olanların öncüleri onlar olacaktır.

1 א ויהי איש אחד מן-הַרְמְתִים צופים מהר אַפְרָיִם וּשְׁמוֹ אֶלְקָנָה
 2 בן-יִרְחָם בן-אַלִּיחֻוא בן-תָּחוּ בן-צֹפִי אֶפְרַתִּי: ב וְלוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים
 3 שֵׁם אַחַת חַנָּה וְשֵׁם הַשְּׁנִית פִּנְנָה וַיְהִי לַפִּנְנָה יְלָדִים וּלְחַנָּה אֵין
 4 יְלָדִים: ג וְעָלָה הָאִישׁ הַזֶּה הָהוּא מְעִירוֹ מִיָּמִים | יְמִימָה לְהַשְׁתַּחֲוֹת
 5 וּלְזָבַח לַיהוָה צְבָאוֹת בְּשֵׁלָה וְשֵׁם שְׁנֵי בְנֵי-עָלִי חַפְנִי וּפְנִחָם
 6 כְּהֻנִּים לַיהוָה: ד וַיְהִי הַיּוֹם וַיִּזְבַּח אֶלְקָנָה וְנָתַן לַפִּנְנָה אֲשֶׁתּוֹ
 7 וּלְכָל-בָּנֶיהָ וּבְנוֹתֶיהָ מְנוֹת: ה וּלְחַנָּה יָתֵן מִנָּה אַחַת אֶפְרָיִם כִּי
 8 אֶת-חַנָּה אָהָב וַיְהִי סָגֵר רַחֲמָה: ו וְכַעֲסָתָה צָרָתָה גַּם-כָּעַס
 9 בַּעֲבוּר הָרַעְמָה כִּי-סָגֵר יְהוָה בְּעַד רַחֲמָה: ז וְכֵן יַעֲשֶׂה שָׁנָה
 10 בְּשָׁנָה מִדֵּי עֲלֹתָה בְּבֵית יְהוָה כֵּן תַּכְעֲסֶנָּה וּתְבַכֶּה וְלֹא תֹאכַל:
 11 ח וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִשָּׁה חַנָּה לָמָּה תִּבְכִּי וְלָמָּה לֹא תֹאכְלִי
 12 וְלָמָּה יִרְעֶה לְבָבְךָ הַלּוֹא אֲנֹכִי טוֹב לָךְ מִעֲשֶׂרָה בָּנִים: ט וַתֵּקָם
 13 חַנָּה אַחֲרָי אָכְלָה בְּשֵׁלָה וְאַחֲרָי שָׁתָה וְעָלִי הִכְהֹן יֹשֵׁב
 14 עַל-הַכֹּסֶא עַל-מְזוֹזֹת הַיֵּכָל יְהוָה: י וְהָיָא מָרַת נַפֶּשׁ וַתִּתְפַּלֵּל
 15 עַל-יְהוָה וּבָכָה תְּבַכֶּה: יא וַתֵּדַר נָדָר וַתֹּאמֶר יְהוָה צְבָאוֹת
 16 אֱסֹרָאָה תִּרְאֶה | בְּעֵנִי אֲמַתְךָ וּזְכַרְתָּנִי וְלֹא-תִשְׁכַּח אֶת-אֲמַתְךָ
 17 וְנִתְתַּח לְאֲמַתְךָ זֶרַע אֲנָשִׁים וְנִתְתַּח לַיהוָה כָּל-יָמַי חַיִּיו וּמוֹרָה
 18 לֹא-יַעֲלֶה עַל-רֹאשׁוֹ: יב וְהָיָה כִּי הִרְבֵּתָה לְהַתְפַּלֵּל לִפְנֵי יְהוָה
 19 וְעָלִי שָׁמַר אֶת-פִּי: יג וְחַנָּה הָיָא מְדַבֶּרֶת עַל-לִבָּהּ רַק שְׁפָתֶיהָ
 20 נִעְלוֹת וְקוֹלָהּ לֹא יִשְׁמָע וַיַּחֲשֹׁבָה עָלֶי לְשַׁכְּרָה: יד וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ
 21 עָלִי עַד-מָתִי תִשְׁתַּכְּרִין הַסִּירִי אֶת-יֵינֶךָ מִעָלֶיךָ: טו וַתֵּעַן חַנָּה
 22 וַתֹּאמֶר לֹא אֲדֹנִי אֲשֶׁה קִשְׁת־לוֹלֵל אֲנֹכִי וַיֵּין וְשֹׁכֵר לֹא שָׁתִיתִי
 23 וְאֲשַׁפֵּךְ אֶת-נַפְשִׁי לִפְנֵי יְהוָה:

Aftarat Roş Aşana – I

Roş Aşana'nın ilk günü bu Aftara okunur

Vayi İş Ehad – Şemuel I 1:1 – 2:10

1

¹ Efrayim dağındaki Ramatayim Tsofim'den, Efrayim'li [yani Efrayim toprakları sakini, ama gerçekte bu kabile mensubu değil bir Levi olan,] Tsuf'un oğlu, Tohu'nun oğlu, Eliu'nun oğlu, Yeroham'ın oğlu Elkana isimli bir adam vardı.

² İki karısı vardı. Birinin ismi Hana, ikincisinin ismi Penina'ydı. Penina'nın çocukları vardı, ama Hana'nın çocuğu yoktu.

³ Bu adam her yıl, [Mişkan'ın bulunduğu] Şilo'da Toplulukların Efendisi'ne secde etmek ve *korban* yapmak üzere şehrinden çıkardı. Orada [=Şilo'da, *Koen Gadol*] Eli'nin iki oğlu Hofni ve Pinhas Tanrı Adına *Koen*'diler.

⁴ Günü geldiğinde Elkana *korban* kesip, karısı Penina'ya ve onun tüm oğullarına ve kızlarına porsiyonlar verirdi.

⁵ Hana'ya ise en güzelinden bir porsiyon verirdi, çünkü Hana'yı [özellikle] severdi ve [onu teselli etmek isterdi, çünkü] Tanrı onun rahmini kapatmıştı

⁶ Rakibesi [Penina] onu kızdırmak için defalarca sataşıp dururdu, ne de olsa Tanrı onun rahmini kapatmıştı.

⁷ [Elkana] Her yıl böyle yapardı [ve Hana'ya etten en güzel parçayı verirdi]. Tanrı'nın evi'ne her çıkışlarında [bu özel ilgiyi kıskanan Penina da] bu şekilde [Hana'yı] kızdırırdı ve [Hana da bu yüzden] ağlar ve yemezdi.

⁸ [Bir keresinde] Kocası Elkana ona “Hana” dedi; “Neden ağlıyorsun? Neden yemiyorsun? Neden kalbin ezik? Ben [sana olan sevgimle,] senin için [Penina'nın doğurduğu] on oğuldan iyi değil miyim?”

⁹ Şilo'da yedikten ve içtikten sonra, Hana [Tanrı'nın Evi'ne gitmek üzere] kalktı. *Koen* [Gadol] Eli, Tanrı'nın Kutsal Salonu'nun kapı pervazının yakınında bir sandalyede oturmaktaydı.

¹⁰ [Hana] Acılı bir ruh halindeydi ve hıçkırıklarla ağlayarak Tanrı'ya dua etti.

¹¹ Bir vaatte bulunup [şöyle] dedi: “Ey Toplulukların Efendisi! Cariyenin zavallılığını görüp anlarsan, beni hatırlar, cariyeni unutmazsan ve cariyene erkek bir çocuk bahşedersen, onu yaşamı boyunca Tanrı'ya vereceğim ve başından ustura geçmeyecek.”

¹² Tanrı'nın Huzuru'nda çok fazla dua ettiği için, Eli, [bir yandan 'ne konuda dua ediyor', bir yandan da 'duasını ne zaman bitirecek' diye] onun ağzını gözlüyordu.

¹³ Hana kalbinde konuşmaktaydı; sadece dudakları hareket ediyor, ama sesi duyulmuyordu. [Bu yüzden] Eli onu sarhoş sandı.

¹⁴ Eli ona “Ne zamana kadar sarhoş [gibi] duracaksın? [İnsanlar normalde senin gibi sessiz değil yüksek sesle dua ederler.]” dedi. “[Git uyu veya başka bir şey yap da] Şarabımı üstünden at”.

¹⁵ Hana cevap verip “Hayır efendim” dedi. “Ruhu sıkıntıda bir kadını ben; ama yeni ya da yıllanmış şarap içmedim. [Sadece] Tanrı'nın Huzuru'nda içimi döküyorum [o yüzden sesimi yükseltmeye gerek görmedim].”

16 טו אל-תתן את-אמתך לפני
 17 בת-בליעל כי מרב שיחי וכעסי דברתי עד-הנה: יז ויען עלי
 ויאמר לכי לשלום ואלהי ישראל יתן את-שלתך אשר שאלת
 18 מעמו: יח ותאמר תמצא שפחתך חן בעיניך ותלך האשה לדרכה
 19 ותאכל ופניה לא-היו-לה עוד: יט וישכמו בבקר וישתחוו לפני
 יהוה וישבו ויבאו אל-ביתם הרמתה וידע אלקנה את-חנה
 20 אשתו ויזכרה יהוה: כ ויהי לתקפות הימים ותהר חנה ותלד בן
 21 ותקרא את-שמו שמואל כי מיהוה שאלתיו: כא ויעל האיש
 אלקנה וכל-ביתו לזבח ליהוה את-זבח הימים ואת-נדרו:
 22 כב וחנה לא עלתה כ-אמרה לאישה עד יגמל הנער והבאתיו
 23 ונראה את-פני יהוה וישב שם עד-עולם: כג ויאמר לה אלקנה
 אישה עשי הטוב בעיניך שבי עד-גמלך אתו אך יקם יהוה
 את-דברו ותשב האשה ותינק את-בנה עד-גמלה אתו:
 24 כד ותעלהו עמה כאשר גמלתו בפרים שלשה ואיפה אחת קמה
 25 ונבל זין ותבאהו בית-יהוה שלן והנער נער: כה וישחטו
 26 את-הפר ויביאו את-הנער אל-עלי: כו ותאמר בני אדני חז
 נפשך אדני אני האשה הנצבת עמכה בזה להתפלל אלי-יהוה:
 27 כז אלי-הנער הזה התפללתי ויתן יהוה לי את-שאלתי אשר
 28 שאלתי מעמו: כח וגם אנכי השאלתהו ליהוה כל-הימים אשר
 היה הוא שאול ליהוה וישתחו שם ליהוה:

1 א ותתפלל חנה ותאמר עלן לבי ביהוה רמה קרני ביהוה רחב
 2 פי על-אויבי כי שמחתי בישועתך: ב אין-קדוש ביהוה כ-אין
 3 בלתך ואין צור כאלהינו: ג אל-תרבו תדברו גבהה גבהה יצא
 4 עתק מפיכם כי אל דעות יהוה ולא [ולן] נתכנו עללות: ד קשת
 5 גברים חתים ונכשלים אזורי-חיל: ה שבעים בלחם נשכרו ורעבים
 חדלו עד-עקרה ילדה שבעה ורבת בנים אמלה:

¹⁶ Cariyeni bir serseri kızının yerine koyma; çünkü söyleyeceklerimin ve [rakibemin sebep olduğu] kızgınlığımın çokluğu yüzünden bu kadar [uzun] konuştum [Tanrı'nın Huzuru'nda].”

¹⁷ Eli cevap verip “Selamete git” dedi, “Yisrael'in Tanrısı Kendisi'nden sorduğun arzuyu verecek”.

¹⁸ “Cariyen gözünde beğeni bulsun [ve benim için dua et]” dedi [Hana]. Kadın yoluna gitti ve [bu kez yemek] yedi. Yüzü de artık asık değildi.

¹⁹ [Elkana ve ailesi] Sabah erken kalkıp Tanrı'nın Huzuru'nda secde ettiler ve Rama'ya, evlerine geldiler.

²⁰ Zamanı geldiğinde Hana hamile kaldı ve bir oğul doğurdu. “Onu Tanrı'dan istedim” [diyerek] ona [“**Şaul** – İstenmiş” ve “**MeE-l** – Tanrı'dan” sözcüklerinin birleşimi olan] Şemuel adını verdi.

²¹ Adam, Elkana, tüm ailesiyle birlikte Tanrı'ya yıllık *korbanını* ve [yıl içinde vaat ettiği [diğer *korbanları*] gerçekleştirmek üzere [Şilo'ya] çıktı.

²² Ama Hana, kocasına “Çocuk sütten kesilene kadar [burada kalayım, sonra] onu getiririm. Tanrı'nın Huzuru'nda görünür ve hayatı boyunca orada kalır” diyerek [onlarla] çıkmadı.

²³ Kocası Elkana da ona “Gözünde doğru olanı yap” dedi. “Onu sütten kesene kadar otur, [bu senin elinde olan bir şey;] ama [çocuğun hayatı boyunca Tanrı'nın evinde oturması senin elinde değil. Umarım] Tanrı [çocukla ilgili bu] sözü yerine getirir.” [Böylece] Kadın [orada] kaldı ve oğlunu, sütten kesene kadar emzirdi.

²⁴ Onu sütten kestiğinde, onu üç boğa, bir *efa* un ve bir matara şarap eşliğinde yanında çıkarıp Şilo'ya, Tanrı'nın Evi'ne getirdi – çocuk [hâlâ] çocuktü.

²⁵ [İlk] Boğayı kestiler ve çocuğu [kehanetinin gerçekleştiğini görmesi için] Eli'ye getirdiler.

²⁶ “Ey efendim!” dedi [Hana]. “Canın yaşasın efendim! Ben, Tanrı'ya dua etmek üzere burada seninle durmuş olan kadını.

²⁷ Bu çocuk için dua ettim ve Tanrı, Kendisi'nden sorduğum arzumu bana verdi.

²⁸ [Duam sırasında vaatte bulunup] Ben de onu [hizmet etmesi için] Tanrı'ya ödünç vermişim. Var olduğu tüm günler boyunca Tanrı'ya ödünç verilmiştir o.”

[Henüz iki yaşında olmasına rağmen secde etmesi öğretilen Şemuel, oğlunun Tanrı'ya adanması nedeniyle Elkana ya da kehanetinin doğru çıkması nedeniyle Eli] Orada Tanrı'ya secde etti.

2

¹ Hana dua edip [şöyle] dedi:

Neşelendi kalbim Tanrı'yla, [beni kızdıran düşmanlarıma karşı] yükseldi boynuzum [=onurum] Tanrı'yla. Genişledi [şimdiye kadar suskun kalan] ağzım düşmanlarıma karşı – çünkü kurtarmanla sevince boğuldum.

² Yoktur kutsal Tanrı gibi – çünkü Sen'den başkası yoktur; ve Tanrımız gibi bir kaya yok!

³ Fazla gururlu gururlu konuşmayın, kibir çıkmasın ağzınızdan. Çünkü bilgilerin Tanrısı'dır Aşem; ve O'nun [Huzuru'nda] sayılır [ve anlatılır tüm] eylemler.

⁴ Kahramanların yayı kırılır [Tanrı'nın önünde] ve tökezleyenler kuvvetle kuşanır [O'nun sayesinde].

⁵ Toklar ekmek için kiraya verdiler kendilerini, açlar ise [kendilerini kiraya vermeyi] bıraktılar. [O kadar büyük ki Tanrı'nın yardımı;] Kısır [kadın] bile yedi doğurdu, oğlu bol olan ise [çocuklarından] yoksun kaldı

וַיְהִי הָהֵאָה מִמִּית

6

7 וּמַחֲיָה מוֹרִיד שְׁאֹל וַיַּעַל: זִי הָהֵאָה מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׂיר מִשְׁפִּיל

8 אֶחָד־מְרוֹמִים: ח מְלָכִים מַעֲפָר דָּל מַאֲשָׁפֶת יָרִים אֲבִיוֹן לְהוֹשִׁיב

עַם־נְדִיבִים וְכֶסֶף כְּבוֹד יִנְחֹלֶם כִּי לַיהוָה מִצְקֵי אֶרֶץ וַיֵּשֶׁת

9 עֲלֵיהֶם תִּבְלֵ: ט רִגְלֵי תַּסִּידּוֹ [תַּסִּידּוֹ] יִשְׁמֹר וּרְשָׁעִים בַּחֲשָׁךְ יִדְמוּ

10 כִּי־לֹא בָכַח יִגְבֵּר־אִישׁ: י יְהוָה יַחֲתֹמוּ מְרִיבֵו [מְרִיבֵו] עָלָו [עָלָו]

בְּשָׁמַיִם יִרְעֶם יְהוָה יִדְּוֹן אֶפְסִי־אֶרֶץ וַיִּתֶּן־עֹז לְמַלְכוֹ וַיִּרְם קָרוֹ

מְשִׁיחוֹ:

⁶ Tanrı öldürür ve hayat verir, mezara indirir ve [oradan] çıkarır.

⁷ Tanrı yoksul bırakır ve zenginleştirir; alçaltır ve yüceltir.

⁸ Zavallıyı tozun içinden kaldırır, yoksulu yükseltir çöplüklerden – asillerle oturtmak için – ve onur sandalyesi miras verir onlara.

Çünkü Tanrı'ya aittir dünyanın destek sütunları, yeryüzünü onların üzerine kurmuştur.

⁹ Sadıklarının adımlarını korur, kötüler ise karanlıkta kesilip giderler – çünkü kuvvetle üstün gelmez insan.

¹⁰ Ey Aşem! [Oğlumun] Karşıtları kırılsın; onun uğruna gürlesin gökler [düşmanların üstüne].

Tanrı yeryüzünün uçlarını yargılasın, kralına kuvvet verip meshedilmişinin [güç ve üstünlüğü simgeleyen] boynuzunu yükseltsin.

*

Bir *Aftara*'nın konusu genel olarak, okunan Tora parçasıyla benzerdir ya da okunduğu özel günün temasıyla bağlantılıdır. Bu *Aftara* her iki özelliği de taşımaktadır. *Roş Aşana*'da okunan *Peraşa*, Sara'nın, bir ömür boyu süren kısırlığın ardından nasıl bir çocukla hatırlandığını anlatır. *Aftara* da benzer şekilde, ileride Yisrael'in en önde gelen peygamberlerinden biri olacak olan bir çocukla mübarek kılınan Hana'nın hikâyesini içerir. Bunun yanında Hana'yla ilgili anlatı, içten bir duanın tüm zıtlıklara üstün gelen Tanrısal şefkati getirebileceğini gösterir – ki bu, *Roş Aşana*'nın temel temasıdır. Ayrıca, *Talmud*'un (*Megila* 31a) öğrettiği gibi, Sara ve Hana'nın her ikisi de bir *Roş Aşana* gününde hatırlanmışlardır.

Aftara'nın son on pasuğu, *Targum* (*Şir Aşirim* 1:1) tarafından, dünya tarihini tümüyle içeren on şarkıdan biri olarak tanımlanan Hana'nın Şarkısı'nı oluşturur. Bu şarkıların ilk dokuzu *Tanah*'ta yer alırken onuncusu, *sürgünden kurtarılacakları zaman Bene-Yisrael tarafından söylenecektir* (Yeşayau 30:29). Hana'nın Şarkısı'nın, dünyanın manevi tarihi içindeki yerinin bu denli merkezi olması, bizleri *Targum*'un sözünü ettiği “şarkıların”, basit birer ilham ürünü olan şiirler, hatta normal birer duadan ibaret olmadığı sonucuna götürmektedir. *Tanah*'ın dilinde, “*Şira* – *Şarkı*”, insanların yaratılıştaki uyumu anlaması kavramını temsil eder. Doğa sürekli olarak “şarkı söylemektedir”, çünkü en küçük mikroorganizmadan en devasa galaksiye kadar, her şey, Tanrı'nın niyeti doğrultusunda davranır ve birbiriyle iletişir. Şarkı budur. Bu, tahayyül edilebilecek en muazzam senfonidir, zira Tanrısal amaç için birleşmiş olan sonsuz sayıda müzisyenden oluşur. Ancak insanoğlu, bu uyumu çok seyrek fark eder. O, inanca yönelik sorularla, başkalarının başarısı karşısında hissettiği buruklukla, olayların nasıl olup da Tanrısal planın kati bir şekilde yerine gelmesini sağladığını görmekten aciz kalmakla meşguldür. İnsanlar – o çok seyrek zamanlarda – Tanrı'nın planının şekil almaya başladığını hissettiklerinde, şarkı söylerler. Moşe ve Bene-Yisrael'in, Kızıldeniz'in yarılışının ardından şarkı söylemelerinin nedeni budur. Bir anlık ışık parlaklığı içinde, yüzyıllar boyunca meydana gelecek olan olaylar hakkında kesin bir anlayış elde etmişlerdir. Yaratılanların uyumu hakkındaki bu anlayış, etten kemikten oluşan insan için, bir şarkının uyumunda ifade bulur.

Hana'nın Şarkısı da, insanoğlunun, kavrayışının ötesi hakkında, anlık bir ilhamla elde ettiği anlayışın bir dışavurumudur. Bu aşamada Hana, büyük acılar çektiği o uzun yılların, aslında, sadece onun yaşamını değil, doğan Şemuel sayesinde tüm Yahudi tarihinin gidişatını da tamamen değiştiren neşeli bir olay için hazırlık olduğunu kavramıştır. Bu ilham verici mesaj, *Roş Aşana*'nın ana temasıdır.

1 אֶכָּה אָמַר יְהוָה מִצָּא חֵן בַּמִּדְבָּר עִם שְׂרֵידי חֶרֶב הַלֹּךְ לְהַרְגִיעוֹ
 2 יִשְׂרָאֵל: בַּמֶּרְחֹק יְהוָה נִרְאָה לִי וְאַהֲבַת עוֹלָם אֶהְבֹּתִיךָ עַל־כֵּן
 3 מִשְׁכַּתִּיךָ חֹסֶד: גַּעֲזוֹד אֲבַנְךָ וְנִבְנִית בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל עוֹד תַּעֲדִי
 4 תַּפִּיד וַיֵּצֵאת בַּמַּחֲוֹל מִשְׁחָקִים: דַּעֲזוֹד תַּטְעִי כְרָמִים בְּהָרֵי שִׁמְרוֹן
 5 נִטְעוּ נִטְעִים וְחַלְלוּ: הַכִּי יִשְׁׁיוֹם קָרְאוּ נִצְרִים בְּהָר אֶפְרַיִם קוֹמוּ
 6 וְנִעְלָה צִיּוֹן אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ: וַכִּי־כֹה | אָמַר יְהוָה רִנּוּ
 7 לַיַּעֲקֹב שִׁמְחָה וְצַהֲלוּ בְּרֹאשׁ הַגּוֹיִם הַשְׁמִיעוּ הַלְלוּ וְאָמְרוּ הוֹשַׁע
 8 יְהוָה אֶת־עַמּוֹךְ אֶת שְׂאֲרֵית יִשְׂרָאֵל: זַחֲנִי מֵבִיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ
 9 צִפּוֹן וְקִבְצָתֵי־מִירְכַּת־אֶרֶץ בָּם עוֹר וּפֶסֶחַ הָרָה וַיִּלְדֹת יַחֲדוּ
 10 קָהֵל גָּדוֹל יָשׁוּבוּ הִנֵּה: חַבְבְּכִי יָבֹאוּ וּבִתְחִנוּנֵי־אוֹבִילִם אוֹלִיכֶם
 11 אֶל־נַחֲלֵי מַיִם בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל יִכְשְׁלוּ בָּהּ כִּי־הֵייתִי לַיִּשְׂרָאֵל
 12 לְאָב וְאֶפְרַיִם בְּכָרִי הוּא: ט שְׁמַעוּ דְּבַר־יְהוָה גּוֹיִם וְהִגִּידוּ
 13 בְּאָזְנֵי־מִמְרָחֵק וְאָמְרוּ מִזִּרְהָ יִשְׂרָאֵל יִקְבְּצֵנוּ וְשִׁמְרוּ כְרַעַה עֲדָרוּ:
 14 יַכִּי־פָדָה יְהוָה אֶת־יַעֲקֹב וּגְאָלוֹ מִיַּד חֲזָק מִמֶּנּוּ: יא וּבֹאֹ וְרִנְנוּ
 15 בְּמֵרוֹם־צִיּוֹן וְנִהְיוּ אֶל־טוֹב יְהוָה עַל־דָּגֶן וְעַל־תִּירֶשׁ וְעַל־יִצְהָר
 16 וְעַל־בְּנֵי־צֹאן וּבִקְרָה וְהֵיטָה נַפְשָׁם כִּגְן רֹוָה וּלְאִי־יוֹסֵפוֹ לְדֹאֲבָה
 17 עוֹד: יב אֲנִי תִשְׁמַח בְּתוֹלָה בַּמַּחֲוֹל וּבַחֲרִים וּזְקָנִים יַחֲדוּ וְהַפְכַּתִּי
 18 אֲבִלִם לְשֹׁשׁוֹן וְנַחֲמָתִים וְשִׁמְחָתִים מִיָּגוֹנָם: יג וְרוּיְתִי נֶפֶשׁ הַכֹּהֲנִים
 19 דָּשֶׁן וְעָמִי אֶת־טוֹבִי יִשְׁבְּעוּ נְאֻם־יְהוָה: יד כֹּה | אָמַר יְהוָה
 20 קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תִמְרוּרִים רָחֵל מִבְּכָה עַל־בְּנֵיהָ מֵאֲנָה
 21 לְהַנָּחֵם עַל־בְּנֵיהָ כִּי אֵינָנּוּ: טו כֹּה | אָמַר יְהוָה מִנְעִי קוֹלֶךְ
 22 מִבְּכִי וְעִינֶיךָ מִדְּמָעָה כִּי יֵשׁ שֹׁכֵר לַפְעֻלָּתְךָ נְאֻם־יְהוָה וְשָׁבוּ
 23 מֵאֶרֶץ אוֹיֵב: טז וַיִּשְׁתַּקֵּה לְאַחֲרִיתֶךָ נְאֻם־יְהוָה וְשָׁבוּ בָנִים
 24 לַגְּבוּלָם:

Aftarat Roş Aşana – II

Roş Aşana'nın ikinci günü bu Aftara okunur

Matsa Hen – Yirmeyau 31:1-19

31

¹ Şöyle dedi Tanrı: “Çölde [iken Gözüm’de] beğeni kazandı kılıçtan [=Mısırlılar’ın kılıcından] kurtulan bu halk – sükûnetine [yani sükûnetle yaşayacağı Erets-Yisrael’e] götürdüğümde [beğeni kazandı] Yisrael”.

² Uzaktan görünüyor bana Tanrı [ve şöyle diyor]: “Seni ebedi sevgiyle sevdim. Bu nedenle sana şefkat[imi] uzattım.

³ [Daha önce iki kez inşa edilen *Bet-Amikdaş* yıkıldı. Ama] Seni tekrar inşa edeceğim ve [bu kez ebediyen] inşa olacaksın ey Yisrael’in bakiresi [başka ilahlarla kirlenmemiş sadık Yisrael]; tekrar teflerini kuşanıp neşeli bir dansla çıkacaksın.

⁴ Tekrar bağlar dikeceksin Şomron dağlarında; dikiciler dikecekler ve [yeni dikilen bir ağacın meyvesinin dördüncü yıldaki kutsal meyvelerine yapılması gerektiği gibi, para karşılığında] kutsiyetinden arındıracaklar [ve yiyecekler meyvelerini].

⁵ Çünkü gün var ki bekçiler [= kurtuluşu haber verecek olan peygamberler] Efrayim dağından seslenecekler: ‘Kalkın ve Tsiyon’a gidelim – Tanrımız *Aşem’e!*’ [diyecekler].

⁶ “Çünkü şöyle diyor Tanrı Yaakov’a: Neşeyle şakiyın, ulusların zirvelerinde çıkırın, duyurun, övün ve diyin: Ey Tanrı; kurtar halkını, Yisrael’in artıklarını.”

⁷ “İşte onları kuzey ülkesinden getireceğim ve yeryüzünün en uzak köşelerinden toplayacağım onları. Aralarında âmâ ve topal, hamile ve loğusa birlikte [olmak üzere] büyük bir toplum dönecek buraya.

⁸ Ağlayarak gelecekler ve onları niyazlarla yönlendireceğim, tökezlemeyecekleri düz yolda suyollarına götüreceğim onları. Çünkü Yisrael’in Babasıyım ve Efrayim *behorumdur*.

⁹ “Tanrı’nın Sözü’nü dinleyin ey uluslar, uzak adalarda anlatın [onu] ve diyin: ‘Yisrael’i saçan [Tanrı], onu topluyor. Onu bir çobanın sürüsünü [koruduğu gibi] koruyor!’

¹⁰ Çünkü serbest kıldı Tanrı, Yaakov’u ve onu kendisinden güçlü bir elden kurtardı.

¹¹ Gelip Tsiyon’un yüceliğinde şakiyacaklar, Tanrı’nın iyiliğine akacaklar [bir nehir gibi] – buğdayın, sıranın, yağın, davar ve sığır yavrularının yanında. Canları sulak bir bahçe gibi olacak ve bir daha asla kederlenmeyecekler.

¹² O zaman bakire sevinecek dansla, gençler ve yaşlılar birlikte [neşelenecekler]. Matemlerini neşeye çevirip teselli edeceğim onları ve gamlarından [çok daha kuvvetli bir şekilde] sevindireceğim onları.

¹³ [*Bet-Amikdaş*’ın yıkılışından beri *korban*lardan paylarına düşenden yoksun kalmış olan] *Koenler*’in canlarını yağla doyuracağım ve halkım iyiliğimle doyacaktır – Tanrı’nın Sözü.

¹⁴ “Şöyle diyor Tanrı: Yüceliklerde bir ses duyuluyor – ağıt ve acı bir ağlayış. Rahel, [sürgüne çıkmış olan] çocukları için ağlıyor. Çocukları hakkında teselliyi kabul etmiyor, zira yoklar [hepsi sürgünde].

¹⁵ Şöyle diyor Tanrı: “Sesini ağlamaktan esirge ve gözlerini gözyaşından. Çünkü yaptıklarının karşılığı var – Tanrı’nın Sözü – düşman topraklarından dönecekler.

¹⁶ Geleceğin için ümit var – Tanrı’nın Sözü – çocuklar, kendi sınırlarına dönecekler.

- 17 יִשְׁמָוַע שְׁמַעְתִּי אֶפְרַיִם מִתְנוּדָד יִסְרֵתְנִי וְאוֹסֵר
כְּעֵגֶל לֹא לִמָּד הִשְׁבִּינִי וְאֶשׁוּבָה כִּי אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵי:
18 יח כִּי־אַחֲרַי שׁוּבִי נִחַמְתִּי וְאַחֲרֵי הַנִּדְעִי סָפַקְתִּי עַל־יָרֵךְ בִּשְׁתִּי
19 וְגַם־נִכְלַמְתִּי כִּי נִשְׁאַתִּי חֲרַפְתָּ נְעוּרַי: יֵשׁ הֵבֵן יִקִּיר לִי אֶפְרַיִם אִם
יֵלֵד שְׁעִשְׁעִים כִּי־מִדִּי דְבָרִי בּוֹ זָכַר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד עַל־כֵּן הָמוּ
מֵעִי לֹו רַחֵם אֲרַחֲמֶנּוּ נְאֻם־יְהוָה:

¹⁷ Efrayim'i [şöyle] inlerken duydum: 'Beni sertçe terbiye ettin ve [ben de] terbiyeyi kabullendim. Eğitilmemiş bir buzağı gibi... Beni [Kendin'e] geri al; döneceğim! Çünkü Sen, Tanrım Aşem'sin!

¹⁸ Çünkü geri dönüşümden sonra pişman oldum; [yanlışlarımın] bilincine vardıktan sonra, [pişmanlık içinde] uyluğumu dövdüm. Utandım ve kahroldum, çünkü gençliğimin rezaletini taşıyorum.'

¹⁹ Benim en değerli oğlum mu Efrayim? Beni eğlendiren çocuğum mu ki ondan her bahsedişimde onu tekrar tekrar anıyorum? [Herhalde öyle!] Bu yüzden içim onun için [sevgi ve merhametle] büzülüyor. Ona elbette merhamet edeceğim – Tanrı'nın Sözü!"

*

Bu kısmın Roş Aşana'nın ikinci günü için Aftara olarak seçilmesinin nedeni, Tanrı'nın, Peygamber Yirmeyau'ya verdiği, Yahudi Ulusu'nun sonunda kurtarılacağına dair sözdür. Ayrıca bu kısım, Roş Aşana Musaf duasındaki Zihronot kısmında yer alan bir pasuğu içerir. Buna ek olarak, Rahel'in, çocukları için ağladığını aktaran dokunaklı sözler de bu kısımda yer almaktadır.

O pasuğun basit anlamına göre, Rahel, Asurlular tarafından sürülmüş olan, Yisrael Krallığı mensubu On kabile'yi temsil eder, çünkü bu kabilelerin lideri olan Efrayim kabilesi Rahel'in soyuna mensuptur.

Kurtuluş gerçekleşmeden önce bu kabileler çok uzayan acı dolu sürgünleri nedeniyle acı içinde ağlayacaklardır; çünkü ilk sürgün sonrasında Yeuda ve Binyamin kabileleri dönüp II. Bet-Amikdaş'ı inşa etmişken, On Kabile sürgünde kalmıştır (Radak).

Raşi ise, Yisrael için dayanıklı bir ilham kaynağı olacak bir Midraş anlatısı aktarır: Yeuda kralı Menşe, Bet-Amikdaş'ın içine bir put diktiği zaman Tanrı, Bet-Amikdaş'ın yıkılmasına ve halkın sürgüne çıkmasına karar verir. Atalar ve Anneler'in ruhları Tanrı'ya bu kararı iptal etmesi için yalvarırlar, ancak Tanrı bunu reddeder. Sonra Rahel ağlayarak Tanrı'nın Huzuru'na gelir. "Senin merhametin, şüphesiz bir fani insanınkinden daha büyüktür!" der. "Bak benim gösterdiğim merhamete. Yaakov yedi yıl boyunca sırf benimle evlenme hakkını elde edebilmek için çalışmıştı. Ancak babam Lavan benim yerime Lea'yı yerleştirdiği zaman, ben sessiz kalmakla yetinmedim; Yaakov'la aramızda böyle bir durum için belirlediğimiz şifreleri de utanmaması için Lea'ya verdim. Bu şekilde bir rakibenin benim ailemin içine girmesine göz yumdum. Sen de aynısını yap ey Tanrım! Çocukların Senin Evin'e bir rakip [yani Menşe'nin putu] koymuşlarsa bile, onlara karşı sessiz kal!"

Tanrı cevap verir: "Onları iyi savundun. Yaptığının karşılığı var!" Bundan sonraki iki pasuğun açıkladığı şekilde Tanrı, Rahel'e sürgünün sınırlı bir süre için olacağını ve Yahudi ulusunun ülkelerine döneceklerini bildirir.

14 יָד וְאָמֶר סֵלִי־סֵלִי פְנוּ־דֶרֶךְ
 15 הָרִימוּ מִכְשׁוֹל מִדֶּרֶךְ עַמִּי: מִכִּי כֵּה אָמַר רַם וְנִשָּׂא שָׁכֵן
 עַל וְקִדּוּשׁ שְׁמוֹ מְרוֹם וְקִדּוּשׁ אֲשַׁכֵּן וְאֶת־דִּכְאָ וּשְׁפַל־רוּחַ
 16 לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב גְּדֵפָאִים: מִכִּי לֹא לְעוֹלָם
 אָרִיב וְלֹא לְנֹצַח אֶקְצוֹף כִּי־רוּחַ מִלְּפָנַי יַעֲטוֹף וּנְשָׁמוֹת אֲנִי
 17 עֲשִׂיתִי: יִי בְּעוֹן בִּצְעוֹ קִצְפָּתִי וְאִכְהוּ הַסֵּתֶר וְאֶקְצֹף וַיֵּלֶךְ שׁוֹכֵב
 18 בְּדֶרֶךְ לְבוֹ: יֵה דֶרֶכְךָ רֵאִיתִי וְאַרְפָּאֵהוּ וְאַנְחֵהוּ וְאַשְׁלֵם נַחֲמִים לוֹ
 19 וְלֹא־בְלִי: יֵה בּוֹרָא נֹב [נִיב] שְׁפָתַיִם שָׁלוֹם | שָׁלוֹם לְרַחֲוֹק וּלְקְרוֹב
 20 אָמַר יְהוָה וּרְפָאתָיו: כֹּה וְהִרְשָׁעִים כִּי־ם נִגְרַשׁ כִּי הַשֶּׁקֶט לֹא יוֹכֵל
 21 וַיִּגְרֶשׁוּ מִיָּמֹי רֶפֶשׁ וְטִיט: כֹּה אֵין שָׁלוֹם אָמַר אֱלֹהֵי לְרֹשָׁעִים:

1 א קְרָא בְּגֵרוֹן אֶל־תַּחֲשֹׁךְ כְּשׁוֹפֵר הָרִם קוֹלְךָ וְהִגֵּד לְעַמִּי פִשְׁעֵם
 2 וּלְבֵית יַעֲקֹב חַטָּאתָם: ב וְאוֹתֵי יוֹם יוֹם יִדְרֹשׁוּן וְדַעַת דֶּרֶכְךָ
 יַחְפְּצוֹן כִּלְּוִי אֲשֶׁר־צִדְקָה עָשָׂה וּמִשְׁפָּט אֱלֹהֵי לֹא עֲזָב יִשְׁאָלוּנִי
 3 מִשְׁפָּטֵי־צִדְקָה קִרְבַּת אֱלֹהִים יַחְפְּצוֹן: ג לִמָּה צִמְנֹו וְלֹא רֵאִית
 עֲנִינוּ נַפְשָׁנוּ וְלֹא תִדַּע הֵן בְּיוֹם צִמְמָכֶם תִּמְצְאוּ־חֶפֶץ וְכָל־עַצְבֵיכֶם
 4 תִּנְגְּשׁוּ: ד הֵן לָרִיב וּמִצָּה תִצְוֶמוּ וּלְהַכּוֹת בְּאַגְרֵף רָשָׁע לֹא־תִצְוֶמוּ
 5 כְּיוֹם לְהַשְׁמִיעַ בְּמָרוֹם קוֹלְכֶם: ה הַכֹּזֶה יִהְיֶה צוֹם אֲבַחֲרֵהוּ זֶם
 עֲנוֹת אָדָם נַפְשׁוֹ הִלְכָּהּ כְּאִגְמָן רֹאשׁוֹ וְשָׁק וְאֶפֶר יִצִּיעַ הַלִּזָּה
 6 תִּקְרָא־צוֹם וְיוֹם רָצוֹן לִיהוָה: ו הַלֹּא זֶה צוֹם אֲבַחֲרֵהוּ פִתְחַ
 חֲרָצְבוֹת רָשָׁע הִתֵּר אֲגִדּוֹת מוֹטָה וְשִׁלַּח רְצוּצִים חֲפָשִׁים
 וְכָל־מוֹטָה תִּנְתְּקוּ:

Aftarat Yom Akipurim – Şahrit

Solu Solu – Yeşayau 57:14 – 58:14

57

¹⁴ Ve dedi: “Döşeyin; [yol] döşeyin! Yol açın! Halkım’ın yolundan engeli kaldırın!”

¹⁵ Çünkü şöyle dedi Yüce ve Ulu [Tanrı – ebediyete] kadar mevcut ve İsmi kutsal olan: “Yücelerde ve kutsiyette barınırım; [ancak yine de] düşkün ve mütevazı[nın yanındayım], mütevazıları canlandırmak ve düşkünlerin kalbine hayat vermek için.

¹⁶ Zira [günahkârlarla] ebediyen çekişmeyecek, sonsuza dek öfkeli olmayacağım; çünkü [her] ruh, Huzurum’dan [çıkıp insanı] sarmalamıştır, canları Ben yaptım [bu yüzden onlara merhamet etmem gerekir].

¹⁷ [Açgözlüce, maddiyat peşinde] Günah işlediğinde öfkelenmiş, onu [sert cezalarla] vurmuştum sürekli [Yüzüm’ü ondan] gizleyip [öfkeden] köpürerek; [çünkü kendi] kalbinin yolunda asi [bir şekilde] yürüyordu.

¹⁸ [Ama *teşuva* yapıp, kendine uygun doğru] Yollarında [yürümeye başladığını] görünce, onu [verdiğim cezaların etkisinden kurtararak] iyileştirdim, ona yol gösterdim, ona ve onun için yas tutanlara tam teselli sağladım.

¹⁹ [Onun için] Dudaklara [yeni] telaffuz yaratıyorum. [Önceleri ona ters konuşanlar, bundan böyle] “Barış; Barış” [diyecekler, eskiden Benden] uzakta [iken şimdi yakınlaşmış] olana ve [eskiden günaha] yakın [iken şimdi uzaklaşmış] olana – diyor Tanrı – ve onu iyileştireceğim.

²⁰ Ama [*teşuva* yapmaya yanaşmayan] kötüler çalkantılı deniz gibi sükûnet bulamaz; suları balık ve çamur püskürtüp durur.

²¹ “Barış yok” diyor Tanrım “kötülere”.

58

¹ Gırtlığından [tüm gücünle] seslen! Esirgeme; Şofar gibi yükselt sesini ve Halkım’a suçlarını, Yaakov Ailesi’ne hatalarını anlat.

² [Kendilerini dürüst gibi göstermeye çalışıyorlar; zira görünüşte] Beni günbegün arıyorlar, Yollarım’ı bilmeyi arzuluyorlar. Sanki [sadece] dürüstçe davranıp Tanrısı’nı [hiç] terk etmemiş bir ulusmuş gibi Benden [Tora’nın] dürüst kanunlarını sorup Tanrı’ya yakınlığı arzuluyorlar.

³ “Oruç tuttuk da neden görmedin; canımıza eziyet ettik de nasıl fark etmedin?” [diye soruyorlar.] Yahu oruç gününüzde [bile] zevk alacak bir şey buluyorsunuz ve [borç vermiş olduğunuz] tüm eziyet ettiklerinize [bu borcu ödemesi için] baskı yapıyorsunuz!

⁴ Aslında çekişme ve kavga[ya bahane olması için] oruç tutuyorsunuz, kötülük yumruğuyla vurmak için! [Ne de olsa oruç günlerinde halk bir araya toplanıyor; siz de, cemaatte, çekemediğiniz kişiyi görünce hemen kavgaya giriyorsunuz]. Bugüne uygun şekilde oruç tutmuyorsunuz ki yücelerde duyurmak için sesinizi!

⁵ Benim seçeceğim [ve kabul edeceğim] oruç, insanın canına [oruçla] eziyet ettiği gün böyle mi olmalı? [Sadece] Başını saz gibi eğip [altına] çuval bezi ve kül sermek mi? – Oruç ve Tanrı’nın [duayı] kabul etme günü diye buna mı diyorsun?!

⁶ Benim seçeceğim [ve kabul edeceğim] oruç budur: Kötülük düğümlerini aç, [yoksulların boynuna doladığın] haksızlık bağlarını çöz, ezilmiş [köle]leri [köleliklerinin yedinci yılında] özgürlüğe gönder ve tüm haksızlığı kopart.

- ז הלוא פרס לרעב לחמך ועניים מרודים 7
- 8 תביא בית כִּי־תראֶה עֹרֹם וְכִסִּיתוּ וּמִבְשָׂרְךָ לֹא תתַעֲלֶם: ח אֲזִי
יִבְקַע כְּשֶׁחָרְ אוֹרְךָ וְאַרְכָּתְךָ מִהֲרָה תִצְמַח וְהָלַךְ לִפְנֵיךָ צִדְקָךָ
9 כְּבוֹד יְהוָה יֵאֱסָפֶה: ט אֲזִי תִקְרָא וַיְהוֹה יַעֲנֶה תִשְׁוַע וַיֹּאמֶר הִנְנִי
10 אִם־תִּסָּר מִתּוֹכְךָ מוֹטֶה שְׁלַח אֶצְבֶּע וּדְבַר־אֲנִי: י וְתִפֶּק לְרַעֲב
נַפְשְׁךָ וְנַפֶּשׁ נַעֲנֶה תִשְׁבִּיעַ וְזָרַח בַּחֲשֶׁךְ אוֹרְךָ וְאִפְלֹתְךָ כִּצְהָרִים:
11 יא וְנִחַךְ יְהוָה תָּמִיד וְהִשְׁבִּיעַ בְּצִחְצֻחוֹת נַפְשְׁךָ וְעֲצַמְתֶּיךָ יַחֲלִיץ
12 וְהִיִּיתָ כְּגֵן רוֹה וּכְמוֹצָא מַיִם אֲשֶׁר לֹא־יִכְזְבוּ מִיָּמָיו: יב וּבְנֹו מִמֶּךָ
חֲרָבוֹת עוֹלָם מוֹסְדֵי דוֹר־וְדוֹר תִּקּוּמָם וְקִרְאָ לְךָ גִּדְרַ פָּרֶץ מְשׁוּבָב
13 נְתִיבוֹת לְשֶׁבֶת: יג אִם־תִּשְׁיֵב מִשְׁבֶּת רִגְלְךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶיךָ בַּיּוֹם
קִדְשִׁי וְקִרְאתָ לְשֶׁבֶת עֲנֵג לְקִדּוֹשׁ יְהוָה מְכַבֵּד וְכֹבֵדְתוֹ מַעֲשׂוֹת
14 דְרָכֶיךָ מִמִּצּוֹא חֲפָצְךָ וְדִבֵּר דְּבַר: יד אֲזִי תִתְעַנֶּג עַל־יְהוָה
וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל־בְּמוֹתַי [בְּמַתִּי] אֶרֶץ וְהֶאֱכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אֲבִיךָ
כִּי פִי יְהוָה דִּבֶּר:

⁷ Ekmeğini aç olana bölmek, zavallı fakirleri evine almak, çıplak gördüğünü örtmek, kardeşini görmezden gelmemek değil midir [yapman gereken?

⁸ Bunları yaparsan, işte] O zaman ışığın, [yoğun sisleri] şafak gibi yaracak, devan çabucak yeşerecek, dürüstlüğü önünde yürüyecek ve Tanrı'nın Onuru seni [tsadiklerin ruhlarının bulunduğu yere] alacaktır.

⁹ İşte o zaman – sesleneceksin ve Tanrı cevap verecek; haykıracaksın ve “buradayım” diyecek. Eğer içinden haksızlığı, [başkalarına zarar vermek için, bırak yumruk atmak üzere elini, sadece] parmağını [bile] uzatmayı ve kötü konuşmayı [davranışlarından tamamen sökü] atarsan,

¹⁰ [buna karşılık, güzel ve teselli dolu sözlerle] aç kişiye ruhunu açıp, [açlıkla] eziyet gören [bu] canı doyurursan, [o zaman] ışığın karanlıkta parlayacak ve zifiri karanlığın [yani dertlerin, yerini,] öğle vakti gibi [aydınlığa bırakacak].

¹¹ Tanrı sana daima yol gösterecek, kuraklıkta [bile] canını doyuracak ve [tüm bedeninin temel yapısı olan] kemiklerini güçlendirecek. [Böylece, suya] Kanmış bir bahçe ve suları yüzünü kara çıkarmayan bir pınar gibi olacaksın.

¹² Senden [kaynaklanan iyi davranışlar sayesinde] dünyanın yıkıntılarını inşa edecekler, her neslin [yıkılmış] temellerini [sen, olumlu hareketlerinle tekrar] ayağa kaldıracaksın. [Tüm dünya] Seni ‘gedik onaran ve ıssızlaşmış yerleşim yerlerini yeniden] yerleşim[e uygun şekle sokmak] için yolları [eski hallerine] döndüren’ [diye] çağırarak.

¹³ Eğer Şabat nedeniyle ayağını [günlük işlerden], Kutsal Günüm’de [kendini] arzu ettiklerini yapmaktan alıkoyar, Şabat’ı ‘zevk’, Tanrı’nın Kutsal kıldığını ‘saygıdeğer’ [diye] çağırırsan ve onu, gündelik işlerini yapmaktan, istediğini [Şabat günü yasak olan işler yaparak] elde etmekten ve [günün kutsiyetine aykırı nitelikte] söz konuşmaktan [kaçınma suretiyle] onurlandırırsan,

¹⁴ o zaman Tanrı’ya dair zevke ulaşacaksın. Seni yeryüzünün yükseklerine bindirecek, sana Atan Yaakov’un mirasını [yani Erets-Yisrael’in nimetlerini] yedireceğim – [bunların gerçekleşeceğinden emin olabilirsiniz,] çünkü Tanrı’nın Ağzı konuştu.

*

Yeşayau kitabındaki bu bölüm, uygun *teşuva* şekline odaklanması nedeniyle *Yom Kipur* sabah *Aftarası* olarak seçilmiştir. Peygamber Tanrı’yı, içten bir değişim kabullenmesinden yoksun bir şekilde oruç tutma suretiyle ve bu tipte bir bedensel eziyet çekme yoluyla memnun edebileceğini ve *teşuva* yapabileceğini düşünen kişileri ağır bir dille eleştirmektedir. Bunun yerine gerçek *teşuva*nın ihtiyaç sahiplerine yönelik uç düzeyde şefkat ve kişinin alışkanlıklarını değiştirmesinden geçtiğini belirtir.

Peygamber, Tanrı’yı temsilen, iyilik ve uygun davranıştan oluşan bir yol döşememiz ve yolumuza *Yetser Ara* tarafından yerleştirilen engelleri kaldırmamız yönünde hararetle öğütte bulunmaktadır. Zira her ne kadar Tanrı sonsuz yüceliklerde barınıyorsa da, günahlarından pişmanlık duyanlara yakınlığını korur. Tanrı bizi yaratmış ve bize hayat vermiştir; bu nedenle, *teşuva* yaptığımız zaman, öfkesi ne kadar haklı olursa olsun, onu unuttur.

- 1-2 א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה בֶן־אֲמֹתַי לֵאמֹר: בְּקוֹם לְךָ אֶל־נִינְוָה
- 3 הָעִיר הַגְּדוֹלָה וְקִרְא עָלֶיהָ כִּי־עָלְתָה רָעָתָם לִפְנֵי: ג וַיֵּקָם יוֹנָה
- לְבָרְחַ תְּרֻשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּרֶד יָפוֹ וַיִּמְצָא אֲנִיָּה | בָּאָה
- תְּרֻשִׁישׁ וַיִּתֵּן שְׂכָרָהּ וַיֵּרֶד בָּהּ לָבוֹא עִמָּהֶם תְּרֻשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי יְהוָה:
- 4 ד וַיְהִי הַטַּיִל רוּח־גְּדוֹלָה אֶל־הַיָּם וַיְהִי סַעַר־גְּדוֹל בַּיָּם וַהֲאֲנִיָּה
- 5 חֲשָׁבָה לְהִשָּׁבֵר: ה וַיִּירָאוּ הַמִּלְחִים וַיִּזְעְקוּ אִישׁ אֶל־אֱלֹהָיו וַיִּטְלוּ
- אֶת־הַכְּלִים אֲשֶׁר בָּאֲנִיָּה אֶל־הַיָּם לְהִקָּל מַעַלְיָהֶם וַיּוֹנֶה יָרֵד
- 6 אֶל־יִרְכַּתִּי הַסְּפִינָה וַיִּשְׁכַּב וַיִּרְדָּם: ו וַיִּקְרַב אֵלָיו רֶב הַחִבְל וַיֹּאמֶר
- לּוֹ מַה־לְּךָ נִרְדָּם קוֹם קִרְא אֶל־אֱלֹהֶיךָ אוֹלֵי יִתְעַשֶּׂת הָאֱלֹהִים
- 7 לָנוּ וְלֹא נֹאבֵד: ז וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ לְכוּ וְנִפְלִיָּה גּוֹרָלוֹת
- וְנִגְדָּעָה בְּשַׁלְמֵי הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ וַיִּפְּלוּ גּוֹרָלוֹת וַיִּפֹּל הַגּוֹרָל
- 8 עַל־יוֹנָה: ח וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הִגִּידָה־נָא לָנוּ בְּאֲשֶׁר לְמִי־הָרָעָה הַזֹּאת
- לָנוּ מִה־מְלֹאכְתְּךָ וּמֵאֵין תְּבוֹא מֶה אֲרָצְךָ וְאִי־מִנָּה עִם אֶתָּה:
- 9 ט וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עֲבְרִי אֲנֹכִי וְאֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲנִי יֹרֵא
- 10 אֲשֶׁר־עָשָׂה אֶת־הַיָּם וְאֶת־הַיַּבֶּשֶׁה: י וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְּדוֹלָה
- וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ כִּי־יָדְעוּ הָאֲנָשִׁים כִּי־מִלִּפְנֵי יְהוָה
- 11 הוּא בָרַח כִּי הִגִּיד לָהֶם: יא וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־נַּעֲשֶׂה לְךָ וַיִּשְׁתַּק
- 12 הַיָּם מִעֲלֵינוּ כִּי הֵם הוֹלֵךְ וְסֹעֵר: יב וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שְׂאוּנִי
- וְהִטִּילְנִי אֶל־הַיָּם וַיִּשְׁתַּק הַיָּם מִעֲלֵיכֶם כִּי יוֹדַע אֲנִי כִּי בְּשָׁלִי
- הַסַּעַר הַגְּדוֹל הַזֶּה עָלֵיכֶם:

Aftarat Yom Akipurim – Minha

Yona – Yona 1:1 – 4:11 / Miha 7:18-20

1

¹ [Nineve Asur krallığının kraliyet şehriydi. Günahları nedeniyle yok olmayı hak ediyorlardı. Ancak Tanrı, onları, ileride Yisrael'i cezalandırmak için araç olarak kullanmak istiyordu. Bu nedenle] Tanrı'nın şu sözü Yona ben Amitay'a geldi:

² “Kalk, büyük şehir Nineve'ye git ve ona karşı çağrıda bulun [ki *teşuva* yapsınlar]; çünkü kötülükleri Huzurum'a [kadar] çıktı.”

³ Ama Yona [bu görevi yerine getirmesinin Yisrael'in zararına olacağını bildiğinden bu yönde aracı olmak istemiyordu. Bu yüzden] Tanrı'nın Huzuru'ndan [yani Erets-Yisrael'den, başka bir diyardaki] Tarşış'e kaçmak üzere kalktı [zira Erets-Yisrael dışında, Erets-Yisrael ile ilgili olmadıkça, peygamberlik yoktur. Böylece Yona, Erets-Yisrael'den uzaklaşmak üzere]. Yafo'ya inerek, Tarşış'e giden bir gemi buldu, [bir an önce yola çıkması için geminin tümünün] ücretini verdi, Tanrı'nın Huzuru'ndan [kaçarak, geminin diğer yolcularıyla] birlikte Tarşış'e gelmek üzere [gemiye] indi.

⁴ Tanrı denize güçlü bir rüzgâr savurdu ve denizde şiddetli bir fırtına oluştu; gemi parçalanacak gibi oldu.

⁵ Denizciler korkuya kapılmışlardı. Her biri kendi ilahına haykırdı, yükü hafifletmek için gemideki eşyaları denize attılar. Yona ise [Tanrı'ya karşı kabahat işlediğini bildiği için dua etmenin gereksiz olduğu sonucuna vararak, olabileceklerden endişe duymaksızın] geminin ambarlarından birine inip uzandı ve uyuyakaldı.

⁶ Kaptan ona yaklaşıp [şöyle] dedi: “Ne uyuyorsun? Kalk, Tanrı'na seslen! Belki Tanrı bizim için düşünce gösterir de helak olmayız.” ⁷ [Sonra gemidekiler] Birbirlerine “[Etrafta başka gemiler de var, ama onlar sorunsuz bir şekilde yol alıyor. Bu fırtına sadece bizi etkilediğine göre bu işte bir gariplik var.] Gelin kuralar çekelim ve bu kötülüğün başımıza kimin yüzünden geldiğini öğrenelim” dediler. [Tek bir kurada yanlış sonuca varma olasılığı nedeniyle, çok sayıda] Kuralar çektiler ve [her bir] kura, Yona'ya çıktı.

⁸ Ona “[Kura sonucu hep seni gösterdiğine göre] Söyle bakalım, bu kötülük başımıza kimin yüzünden geldi? [Kime karşı kabahat işledin de bu lanet senin peşinden geliyor?]” dediler. “Ne iş yaparsın? [Birine parasal yönden haksızlık mı ettin; hırsızlık mı yaptın?] Nereden geliyorsun? [Bir yerlerde bir suç mu işledin?] Ülken neresi? [Ülkenin kanunlarına aykırı bir şey yapıp insanların ahını mı aldın? Ya da günahkârların çok olduğu bir ülkeden misin? Ve eğer halkının günahkâr olmadığını iddia ediyorsan, söyle,] Hangi halktan-sın sen? [Hangi halkın ilahına taparsın? Belki ona karşı kabahat işledin?]”

⁹ “[Tüm bu soruları sormanıza gerek yok. Hiçbir insana karşı kabahat işlemedim. Son sorunuza gelince,] İbrani'yim ben” dedi onlara Yona, “ve denizleri ve karaları yaratan, göklerin Tanrısı Aşem'den korkarım. [Ama O'na karşı kabahat işledim.]”

¹⁰ [Bunu duyan] Adamlar, büyük bir korkuya kapıldılar. Ona “Nedir bu yaptığın? [Her yere hâkim olduğunu söylediğin Tanrı'nın Huzuru'ndan nasıl kaçarsın?]” dediler; çünkü adamlar [Yona'nın] Tanrı'nın Huzuru'ndan kaçtığını biliyorlardı, zira onlara söylemişti.

¹¹ “Denizin üstümüzden [çekilip] sakinleşmesi için sana ne yapalım?” dediler ona; çünkü deniz gittikçe [daha da] fırtınalı oluyordu.

¹² “Beni kaldırıp denize atın” dedi onlara. “[O zaman] Deniz üstünüzden [çekilip] sakinleşir. Çünkü bu büyük fırtınanın üstünüze benim yüzümden geldiğini biliyorum.”

13 יג וַיַּחֲתְרוּ הָאֲנָשִׁים לְהָשִׁיב אֶל־הַיִּבְשָׁה
 14 וְלֹא יָכְלוּ כִּי הָיָם הוֹלֵךְ וּסְעָר עֲלֵיהֶם: יד וַיִּקְרָאוּ אֶל־יְהוָה
 וַיֹּאמְרוּ אָנָּה יְהוָה אֱלֹהֵי אֲלֵנָּה נֹאבְדָה בְּנַפְשׁ הָאִישׁ הַזֶּה וְאֶל־תֵּתֵן
 15 עָלֵינוּ דָם נָקִיא כִּי־אַתָּה יְהוָה כַּאֲשֶׁר חָפְצָתָ עֲשִׂיתָ: טו וַיִּשְׁאוּ
 16 אֶת־יוֹנָה וַיְטַלְּהוּ אֶל־הַיָּם וַיַּעֲמֵד הָיָם מוֹעֵפוֹ: טז וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים
 יְרֵאָה גְדוֹלָה אֶת־יְהוָה וַיִּזְבְּחוּ־זֶבַח לַיהוָה וַיִּדְּרוּ נְדָרִים:

1 א וַיִּמֶן יְהוָה דָּג גָּדוֹל לִבְלֹעַ אֶת־יוֹנָה וַיְהִי יוֹנָה בְּמַעַי הַדָּג
 2 שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לַיְלֹת: ב וַיִּתְּפֹלֵל יוֹנָה אֶל־יְהוָה אֱלֹהָיו
 3 מִמַּעַי הַדָּגָה: ג וַיֹּאמֶר קָרָאתִי מִצָּרָה לִי אֶל־יְהוָה וַיַּעֲנֵנִי מִבֶּטֶן
 4 שְׁאוֹל שְׁוַעֲתִי שָׁמַעְתָּ קוֹלִי: ד וַתִּשְׁלִיכֵנִי מִצִּוְלָה בְּלִבְבִי יָמִים וְנָהָר
 5 יִסְבְּבֵנִי כָל־מְשֻׁבְּרֵיךָ וּגְלִיךָ עָלַי עָבְרוּ: ה וְאֲנִי אָמַרְתִּי נִגְרַשְׁתִּי
 6 מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ אֲדָּךְ אוֹסִיף לְהִבִּיט אֶל־הַיִּכָּל קִדְשְׁךָ: ו אֶפְפוּנִי מַיִם
 7 עַד־נַפְשׁ תִּהְיוּ יִסְבְּבֵנִי סוּף חֲבוּשׁ לְרַאשִׁי: ז לְקַצְבֵי הָרִים יִרְדְּתִי
 8 הָאָרֶץ בְּרַחֲתֶיהָ בַּעֲדִי לְעוֹלָם וַתַּעַל מִשְׁחַת חַיִּי יְהוָה אֱלֹהֵי:
 9-10 אֶל־הַיִּכָּל קִדְשְׁךָ: ט מִשְׁמָרִים הִבְלִי־שׁוּא חֹסְדָם יַעֲזֹבוּ: י וְאֲנִי
 בְּקוֹל תוֹדָה אֶזְבַּח־לָךְ אֲשֶׁר נִדְרְתִּי אֲשַׁלְמָה יִשׁוּעָתָה לַיהוָה:
 11 יא וַיֹּאמֶר יְהוָה לְדָג וַיִּקָּא אֶת־יוֹנָה אֶל־הַיִּבְשָׁה:

1-2 א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה שְׁנִית לְאָמְרוֹ: ב קוּם לֵךְ אֶל־נִינְוָה
 הָעִיר הַגְּדוֹלָה וּקְרָא אֵלֶיהָ אֶת־הַקְּרִיאָה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר אֵלֶיךָ:
 3 ג וַיִּקָּם יוֹנָה וַיֵּלֶךְ אֶל־נִינְוָה כְּדֹבֵר יְהוָה וְנִינְוָה הִיְתָה עִיר־גְּדוֹלָה
 4 לְאֱלֹהִים מִהֵלֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים: ד וַיַּחֲלֵל יוֹנָה לְבָוֹא בָעִיר מִהֵלֶךְ יוֹם
 5 אֶחָד וַיִּקְרָא וַיֹּאמֶר עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם וְנִינְוָה נִהְפָּכֶת: ה וַיֹּאמְרוּ
 אַנְשֵׁי נִינְוָה בְּאֱלֹהִים וַיִּקְרָאוּ־צוֹם וַיִּלְבְּשׁוּ שָׂקִים מִגְדוֹלָם
 וַעֲד־קִטְנָם:

¹³ [Yine de] Adamlar [gemiği] karaya geri getirmek için kürek çektiler, ama başaramadılar, çünkü deniz onlara karşı gittikçe [daha da] fırtınalı oluyordu.

¹⁴ [Başka yol kalmayınca] Aşem'e seslenip "Yalvarıyoruz Aşem" dediler, "bu adamın canı yüzünden helak olmayalım ve bize masum kan [dökme sorumluluğunu] yükleme. Çünkü Sen, Aşem, [her zaman] nasıl arzu edersen öyle yaparsın [ve bu adamı, biz yapmadan Sen öldürmek isteseydin, şimdiye kadar yapardın. Yapmadığına ve bizi bu duruma getirdiğine göre, isteğin, onun ölümünün bizim elimizden olması olsa gerek."

¹⁵ [Böylece] Yona'yı kaldırıp denize attılar ve deniz, öfkesini durdurdu.

¹⁶ Adamlar [bunu görünce] Aşem'e karşı son derece büyük bir korku duydular; Tanrı'ya kurban kes[meye karar ver]diler ve [fakirlere yardım etmek üzere] vaatlerde bulundular.

2

¹ Tanrı, Yona'yı yutması için büyük bir balık görevlendirdi. Yona bu balığın karnında üç gün ve üç gece kaldı.

² Yona, balığın karnından Tanrısı Aşem'e dua etti ³ ve dedi: "Sıkıntımдан Tanrı'ya seslendim ve [tüm bu olanlara rağmen hâlâ hayatta olduğuma göre] bana cevap verdi. [Benim için] Mezar [gibi olan, balığa ait] karından [Sana] yakardım [ve eminim ki] sesi mi duydun.

⁴ Beni denizlerin kalbinde derinliklere savurdun ve nehir sardı beni, tüm güçlü suların ve dalgaların üzerimden geçti.

⁵ Ve ben dedim: 'Gözlerin'in önünden kovuldum'; ama [beni tüm bu süre boyunca hayatta bıraktığına göre, eminim ki buradan çıkıp] tekrar Kutsal Mabel'dine bakacağım.

⁶ "Sular ölesiye kuşattı etrafımı, derinlik sardı beni, sazlık sarıldı başıma.

⁷ Dağların temellerine [kadar] indim; yeryüzü – sürgüsü ebediyen bana karşı [kapandı sandım en başta. Ama] hayatımı yok oluştan yükselttin ey Aşem, Tanrım.

⁸ "[İçinde bulunduğum sıkıntıyla] Kendi üstüme kıvrıldığımda Tanrı'yı hatırladım ve duam sana ulaştı – Kutsal Mabel'dine.

⁹ "Boş saçmalıklara önem verenler [hiçbir anlamı olmayan putlara tapan gemideki denizciler, Tanrı'ya olan anlık] bağlılıklarını [durum düzelince hemen] terk edeceklerdir.

¹⁰ Ama ben, şükran sesiyle *korban* yapacağım sana; vaat ettiğimi yerine getireceğim. Çünkü kurtuluş Tanrı'dandır."

¹¹ Tanrı, balığa söyledi ve [balık] Yona'yı karaya kustu.

3

¹ Tanrı'nın şu Sözü ikinci kez Yona'ya geldi: ² Kalk, büyük şehir Nineve'ye git ve ona, sana konuştuğum çağrıyla çağrıda bulun."

³ Yona [bu kez] kalktı ve Tanrı'nın Sözü'ne uygun olarak Nineve'ye gitti. Nineve [bir ucundan diğerine kadar uzaklık] üç günlük yol [olan], son derece büyük bir şehirdi.

⁴ Yona şehrin içine girmeye başlayıp [içeride] bir günlük yol [aldıktan sonra] çağrıda bulunarak "Kırk gün daha – ve Nineve tersyüz olacak" dedi.

⁵ Nineve insanları Tanrı'ya inandılar ve oruç ilan edip en büyüğünden en küçüğüne [kadar hepsi] çuval bezi giydiler.

6 וַיִּגַע הַדָּבָר אֶל־מֶלֶךְ נִינּוּה וַיִּקֶּם מִכַּסְאוֹ וַיַּעֲבֹר
 7 אֶדְרֵתוֹ מִעָלָיו וַיִּכַּס שֵׁק וַיָּשָׁב עַל־הָאֶפֶר: ז וַיִּזְעַק וַיֹּאמֶר בְּנִינּוּה
 מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ וּגְדָלְיוֹ לֵאמֹר הָאֲדָם וְהַבְּהֵמָה הַבָּקָר וְהַצֹּאן
 8 אֶל־יִטְעֲמֻהוּ מֵאוֹמָה אֶל־יָרְעֻה וּמַיִם אֶל־יִשְׁתֶּה: ח וַיִּתְכַּסּוּ שָׂקִים
 הָאֲדָם וְהַבְּהֵמָה וַיִּקְרְאוּ אֶל־אֱלֹהִים בַּחֲזָקָה וַיָּשָׁבוּ אִישׁ מִדֶּרֶכּוֹ
 9 הַרְעָה וּמִן־הַחֲמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם: ט מִי־יִדְגַע יָשׁוּב וְנָחֵם הָאֱלֹהִים
 10 וַיָּשָׁב מִחֲרוֹן אַפּוֹ וְלֹא נֶאֱבַד: י וַיֵּרָא הָאֱלֹהִים אֶת־מַעֲשֵׂיהֶם
 כִּי־שָׁבוּ מִדֶּרֶכָם הַרְעָה וַיִּנָּחֵם הָאֱלֹהִים עַל־הַרְעָה אֲשֶׁר־דִּבֶּר
 לַעֲשׂוֹת־לָהֶם וְלֹא עָשָׂה:

1-2 א וַיֵּרַע אֶל־יִנּוּה רָעָה גְדוֹלָה וַיַּחַר לוֹ: ב וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר
 אָנֹכָה יְהוָה הִלּוּא־נָה דְּבָרִי עַד־הַיּוֹתִי עַל־אֲדָמָתִי עַל־כֵּן קִדַּמְתִּי
 לְבָרַח תִּרְשִׁישָׁה כִּי יִדְעָתִי כִּי אַתָּה אֶל־חַנּוּן וְרַחוּם אַרְךָ אַפִּים
 3 וְרַב־חֶסֶד וְנָחֵם עַל־הַרְעָה: ג וַעֲתָה יְהוָה קַח־נָא אֶת־נַפְשִׁי מִמָּנִי
 4 כִּי טוֹב מוֹתִי מִחַיִּי: ד וַיֹּאמֶר יְהוָה הִהִיטָב חֲרָה לָךְ:
 5 ה וַיֵּצֵא יִנּוּה מִן־הָעִיר וַיָּשָׁב מִקֶּדֶם לָעִיר וַיַּעַשׂ לוֹ שֵׁם סֹכָה וַיָּשָׁב
 6 תַּחְתֵּיהָ בְּצֹל עַד אֲשֶׁר יֵרָאֶה מֵה־יְהִיָּה בָּעִיר: ו וַיִּמָּן יְהוָה־אֱלֹהִים
 קִיָּלָיוֹן וַיַּעַל א מַעַל לְיִנּוּה לְהַיּוֹת צִל עַל־רֹאשׁוֹ לְהַצִּיל לוֹ מִרָעָתוֹ
 7 וַיִּשְׁמַח יִנּוּה עַל־הַקִּיקָיוֹן שִׁמְחָה גְדוֹלָה: ז וַיִּמָּן הָאֱלֹהִים תּוֹלַעַת
 8 בַּעֲלֹת הַשָּׁחַר לְמַחֲרַת וַתֵּךְ אֶת־הַקִּיקָיוֹן וַיִּיבֹשׁ: ח וַיְהִי א בִּזְרֹחַ
 הַשָּׁמֶשׁ וַיִּמָּן אֱלֹהִים רוּחַ קָדִים חֲרִישִׁית וַתֵּךְ הַשָּׁמֶשׁ עַל־רֹאשׁ
 יִנּוּה וַיִּתְעַלָּף וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוֹת וַיֹּאמֶר טוֹב מוֹתִי מִחַיִּי:
 9 ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־יִנּוּה הִהִיטָב חֲרָה־לָךְ עַל־הַקִּיקָיוֹן וַיֹּאמֶר
 10 הִיטָב חֲרָה־לִּי עַד־מוֹת: י וַיֹּאמֶר יְהוָה אַתָּה חֲסַת עַל־הַקִּיקָיוֹן
 אֲשֶׁר לֹא־עָמְלָתָ בּוֹ וְלֹא גִדַּלְתָּ שְׁבוֹן־לֵילָה הִנֵּה וּבֹן־לֵילָה אָבָד:

⁶ Söz Nineve kralına ulaştığında [kral] tahtından kalktı, kaftanını üzerinden çıkarıp çuval beziyle örtündü ve kül üstüne oturdu.

⁷ Yüksek sesli bir duyuru yaptırarak, Nineve’de, kral ve büyükleri adına şöyle dedi: “İnsan ve hayvan, sığır ve davar – [kimse] hiçbir şey tatmasın [bile]; otlamasınlar ve su içmesinler.

⁸ İnsan ve hayvan – [herkes] çuval beziyle örtünsün ve kuvvetli bir şekilde Tanrı’ya seslensinler. Herkes kötü tutumundan ve elindeki çapuldan vazgeçsin.

⁹ Kim bilir; [belki de günahkâr] *teşuva* yapınca Tanrı [vereceği cezadan] vazgeçer; tüten öfkesinden döner ve helak olmayız.”

¹⁰ [Nineve halkı kralın çağrısına uydu.] Tanrı onların yaptıklarını, kötü tutumlarından döndüklerini gördü ve Tanrı, onlara yapacağını söylediği kötülükten vazgeçti ve yapmadı.

4

¹ [Tanrı, Yona’ya Nineve’yi yok etme kararından vazgeçtiğini bildirince bu durum] Yona’ya son derece kötü geldi. [Gerek insanların onu yalancı peygamber diye nitelendireceği düşüncesiyle bu duruma, gerek kendisine, gerekse de Nineve halkı kadar bile duyarlı olmayıp hâlâ *teşuva* yapmış olmayan Yisrael krallığı halkına] Sinirlenmişti.

² Tanrı’ya dua edip [şöyle] dedi: “Yalvarıyorum Tanrım; henüz kendi toprağımdayken söylediğim bu değil miydi? Tarış’³e kaçmakta bu nedenle acele etmişim, zira Senin [*teşuva* yapanlara karşı] Lütufkâr ve Merhametli, Öfkesini Geciktiren ve Şefkatte Bol ve kötülükten vazgeçen Tanrı olduğunu biliyordum.

³ Ve şimdi Tanrım; lütfen al canımı benden, çünkü [halkımın yıkımında benim de payım olacağı için] ölümüm yaşamıma yeğdir.”

⁴ Tanrı “Çok mu sinirlendin?” dedi. [Ama başka bir şey söylemedi; zira ona, *teşuva* yapanları affetmesine sinirlenmekte haklı olmadığını bir dersle gösterecekti.]

⁵ Yona şehirden çıktı ve şehrin doğu yanında oturdu. Orada kendisine bir çardak yaptı ve şehirde ne olacağını görene kadar onun altında gölgede oturdu[; zira halkın belki *teşuvadan* vazgeçebileceğini ve Tanrı’nın cezaya dair kararının tekrar yürürlüğe girebileceğini düşünüyordu].

⁶ Tanrı Aşem, [tırmanan geniş yapraklı bir bitki, olasılıkla asma kabağı olan] bir *kikayon* görevlendirdi. [Bu bitki] Başına gölge olup onu [yakıcı güneş ışığından kaynaklanan] sıkıntısından kurtaracak şekilde Yona’nın üzerinde [çardağa] tırmandı. Yona bu *kikayon* nedeniyle büyük bir sevinç duydu.

⁷ Ancak Tanrı ertesi sabah tan yeri ağarırken bir kurtçuk görevlendirdi; [bu kurtçuk] *kikayonu* [topraktan su alamayacağı şekilde] kesti ve [*kikayon*] kurudu.

⁸ Güneş doğarken Tanrı hararetli bir doğu rüzgârı görevlendirdi. Güneş Yona’nın başına vurdu ve [Yona] bayıldı. Ölmeyi diledi ve “Ölümüm yaşamıma yeğdir” dedi.

⁹ Tanrı, Yona’ya “*Kikayon*[dan yoksun kalman] nedeniyle çok mu sinirlendin?” dedi.

“Çok sinirlendim – hem de ölümüne” dedi Yona.

¹⁰ Tanrı [şöyle] dedi: “Sen, kendisi için hiçbir çaba göstermediğin ve onu büyüttmüş olmadığı, bir gecede oluşup bir gecede yok olan *kikayon*[un kaybın]a acıdın.

11 יֵאֻאֲנִי לֹא אָחוּס עַל־נִינְיָה הָעִיר הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר יֵשְׁבָהּ הָרִבָּה
מִשְׁתִּים־עֲשָׂרָה רַבּוֹ אָדָם אֲשֶׁר לֹא־יֵדַע בֵּין־יָמֵינוּ לְשִׁמְאֵלוֹ
וּבְהִמָּה רַבָּה:

18 יֵה מִי־אֵל כְּמוֹד נִשְׂא עוֹן וְעֵבֶר
עַל־פֶּשַׁע לְשֹׂאֲרֵית נִחֲלָתוֹ לֹא־הֶחֱזִיק לַעֲלֹ אָפוֹ כִּי־חָפֵץ חֶסֶד
19 הוּא: יֵי יָשׁוּב יִרְחַמֵּנוּ יִכְבֹּשׁ עוֹנֵתֵינוּ וְתִשְׁלִיךְ בְּמִצְלוֹת יָם
20 כָּל־חַטָּאתָם: כִּי תִתֵּן אֱמֶת לִיעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעַת
לְאַבְתָּינוּ מִיָּמֵי קֹדֶם:

¹¹ Ben, sağını solunu bilmeyen yüz yirmi binden fazla insan ve çok sayıda hayvanın olduğu büyük şehir Nineve'ye acımayayım mı? [Evet; senin *kikayona* olan acıman aslında, onun için değil, kişisel rahatlığının bozulmasındandı. Benim merhametim ise tüm yaratıklarım içindir. Ve senin gibi bencilce bir tepki verseydim bile geçerli bir nedenim olurdu; zira yarattıklarımı hak etmedikleri takdirde yok etmek Benim onuruma yakışmaz.]”

7

¹⁸ Kim, ey Tanrı, Senin gibidir? Suçu affeden ve isyanı [görmemiş gibi üstünden] geçen – Kendi Payı [olduğunu söylediği Yisrael'in, *Maşiah* Dönemi öncesindeki sancılı çağdan] arta kalanları uğruna. [Her ne kadar günahlar karşısında öfkeli bir tavır gösterirse de] Hiddetini sonsuza kadar [faal] tutmaz, çünkü iyiliği arzulayandır O.

¹⁹ Dönüp bize merhamet edecek, suçlarımızı [bizim için birer ağır ceza sebebi olmaları için] zapt edecek ve [Yisrael'in] tüm hatalarını denizin derinliklerine savuracaktır.

²⁰ Yaakov'a gerçeği bahşet [ve ona vermiş olduğun sözü gerçekleştir. Bu,] Avraam'a, bağlılığı [için vereceğin karşılık olacaktır] – kadim günlerde atalarımıza yemin etmiş olduğun gibi.

*

“*Tere Asar – On İki*” olarak adlandırılan on iki kısa peygamber kitabından biri olan Yona'nın *Yom Kipur*'da *Aftara* olarak okunması için iyi nedenler vardır: [1] Yona'nın anlatımı, samimi bir *teşüvanın* en ağır Tanrısal kararı bile tersine çevirebileceğini öğretmektedir (*Levuş*). [2] Nineve sakinlerinin *teşüvası*, bu kutsal günde bizlere günahlarımızdan dönüp *teşüva* yapma konusunda önemli bir örnek teşkil eder (Şela). [3] Yona'nın kaçışının engellenmesindeki mucizevîlik, kimsenin Tanrı'dan kaçamayacağını vurgular niteliktedir (Abudaram). Yona kitabının dersleri *Yom Kipur* için bu denli merkezi olduğu için, bu *Aftara*'yı okumak üzere *Minha* duasında *Maftir* olarak Tora'ya çağrılmak önemli bir onurlandırma olarak kabul edilir.

1-2 א הִנֵּה יוֹם-בָּא לַיהוָה וְחִלַּק שְׁלָלָךְ בְּקֶרֶבְךָ: ב וְאַסְפֹּתִי
 אֶת-כָּל-הַגּוֹיִם | אֶל-יְרוּשָׁלַם לַמִּלְחָמָה וְנִלְכְּדָה הָעִיר וְנִשְׁלָסוּ
 הַבָּתִּים וְהַנָּשִׁים תִּשְׁגָּלְנָה [תִּשְׁכַּבְנָה] וַיֵּצֵא חֲצֵי הָעִיר בַּגּוֹלָה וַיֵּתֶר
 3 הָעָם לֹא יָכֹת מִן-הָעִיר: ג וַיֵּצֵא יְהוָה וְנִלְחַם בַּגּוֹיִם הָהֵם כִּיּוֹם
 4 הִלָּחֲמוּ בֵּינָם קָרֵב: ד וְעַמּוּדוֹ רָגְלָיו בֵּינָם-הָהוּא עַל-הַר הַזֵּיתִים
 אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי יְרוּשָׁלַם מִקֵּדֶם וְנִבְקַע הַר הַזֵּיתִים מִחֲצִיו מִזְרָחָה
 וַיִּמָּח גֵּיא גְדוֹלָה מְאֹד וּמָשׁ חֲצֵי הָהָר צְפוֹנָה וְחֲצִי-נֹגְבָה:
 5 ה וְנִסְתָּם גֵּיא-הָרִי כִּי-יִגְיַע גִּי-הָרִים אֶל-אַצֵּל וְנִסְתָּם כַּאֲשֶׁר
 נִסְתָּם מִפְּנֵי הָרָעַשׁ בִּימֵי עֲזִיָּה מֶלֶךְ-יְהוּדָה וּבֹא יְהוָה אֱלֹהֵי
 6 כָּל-קְדוֹשִׁים עִמָּךְ: ו וְהָיָה בֵּינָם הָהוּא לֹא-יִהְיֶה אֹר יִקְרוֹת
 7 יִקְפְּאוּן [יִקְפְּאוּן]: ז וְהָיָה יוֹם-אֶחָד הוּא יִנְדַע לַיהוָה לֹא-יוֹם
 8 וְלֹא-לַיְלָה וְהָיָה לַעֲת-עָרֵב יִהְיֶה-אֹר: ח וְהָיָה | בֵּינָם הָהוּא יֵצְאוּ
 מִיַּם-חַיִּים מִירוּשָׁלַם חֲצִים אֶל-הַיָּם הַקָּדְמוֹנִי וְחֲצִים אֶל-הַיָּם
 9 הָאַחֲרוֹן בִּקְצֵץ וּבְחֶרֶף יִהְיֶה: ט וְהָיָה יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל-כָּל-הָאָרֶץ
 10 בֵּינָם הָהוּא יִהְיֶה יְהוָה אֶחָד וְשֵׁמוֹ אֶחָד: י יֵשׁוּב כָּל-הָאָרֶץ
 כְּעֶרְבָה מִגִּבֵּעַ לְרִמּוֹן נֹגֵב יְרוּשָׁלַם וְרֵאמָה וַיִּשְׁכְּה תַּחְתֶּיהָ
 לְמִשְׁעָר בְּנִימָן עַד-מִקּוֹם שַׁעַר הָרֵאשׁוֹן עַד-שַׁעַר הַפְּנִים וּמִגְדָּל
 11 חֲנַנְיָאֵל עַד יִקְבֵי הַמֶּלֶךְ: יא וַיֵּשְׁבוּ בָּהּ וְחָרֵם לֹא יִהְיֶה-עוֹד וַיִּשְׁכְּה
 12 יְרוּשָׁלַם לְבֶטֶח: יב וְנָאֵת | תַּהֲיֶה הַמִּגְפָּה אֲשֶׁר יִגָּף יְהוָה
 אֶת-כָּל-הָעַמִּים אֲשֶׁר צָבְאוּ עַל-יְרוּשָׁלַם הַמֶּמֶךְ | בְּשָׂרוֹ וְהוּא עִמָּךְ
 13 עַל-רָגְלָיו וְעֵינָיו תִּמְקְנָה בְּחִרְיָתוֹן וּלְשׁוֹנוֹ תִּמְקֵן בְּפִיהֶם: יג וְהָיָה
 בֵּינָם הָהוּא תַּהֲיֶה מְהוּמַת-יְהוָה רַבָּה בָּהֶם וְהִחְזִיקוּ אִישׁ יָד רֵעֵהוּ
 14 וְעָלְתָה יָדוֹ עַל-יַד רֵעֵהוּ: יד וְגַם-יְהוּדָה תִּלָּחֶם בִּירוּשָׁלַם וְאַסְףָּ
 חֵיל כָּל-הַגּוֹיִם סָבִיב זָהָב וְכֶסֶף וּבָגָדִים לָרֵב מְאֹד:

Aftarat Sukot – I

İne Yom Ba – Zeharya 14:1-21

14

¹ İşte Tanrı'nın [Onuru ve Kuvveti'yle açığa çıkacağı beklenen] günü geliyor – ganimetin aranda bölüşülecek. [Olaylar şöyle gelişecek:]

² Tüm ulusları savaş için Yeruslayim'e toplayacağım. [Gog ve Magog savaşı olarak bilinecek bu savaşta] Şehir ele geçirilecek, evler yağmalanacak, kadınlar tecavüze uğrayacak. Şehrin yarısı sürgüne çıkacak, ama halkın kalanı şehirden kesilmeyecek.

³ [O zaman] Tanrı çıkıp o uluslarla, [Deniz'in yarılıp Mısır ordusunun yok olduğu] cenk gününde savaşmış olduğu gibi savaşacak.

⁴ O gün [Tanrı'nın simgesel] Ayakları doğuda Yeruslayim'in karşısındaki Zeytin dağının üzerinde duracak ve Zeytin dağı, [ortada] çok büyük [ve derin] bir vadi [oluşturacak şekilde] ortasından doğuya ve batıya doğru [doğu-batı ekseninde] yarılacak; dağın yarısı kuzeye, yarısı da güneye kayacak.

⁵ Dağların vadisine kaçacaksınız, zira dağların vadisi Atsal'a kadar ulaşacak ve Yeuda kralı Uziya'nın günlerindeki deprem nedeniyle kaçmış olduğunuz şekilde kaçacaksınız; ve Tanrım Aşem, seninle [olmak için] tüm kutsal [melekleriyle birlikte] gelecek

⁶ O gün ne parlak bir ışık olacak ne de yoğun bir karanlık. [Yisrael için kurtuluşun mu yoksa tam bir yok oluşun mu gelmekte olduğu belirgin olmayacak.]

⁷ Bir gün boyunca sürecektir – [ve gün, yalnız] Tanrı tarafından bilinecek [zira] ne gündüz ne de gece [anlaşılır] olacak. [Ancak] Akşama doğru ışık olacak.

⁸ O gün Yeruslayim'den coşkun sular çıkacak, yarısı doğu denizine, yarısı da batı denizine [akacak – bu akıntı] hem yaz hem kış [vakti mevcut] olacak.

⁹ Ve Aşem, tüm yeryüzü üzerinde Kral olacak. O gün, Aşem Bir ve İsmi Bir olacak.

¹⁰ [Yeruslayim ve çevresi dağlık olmasına rağmen] Tüm bölge, Yeruslayim'in güneyindeki Rimon tepesinden [itibaren] bir ovaya dönüşecek; [Yeruslayim,] Binyamin kapısından ilk kapının yerine kadar, köşe kapısına kadar ve Hananel kulesinden kralın [üzüm presleme] teknelerine kadar yerinde kalıp [çevresine göre] yüksek duracak.

¹¹ İçinde oturacaklar, bir daha imha [hareketi] olmayacak ve Yeruslayim güvenle oturacak.

¹² Tanrı'nın, Yeruslayim'e saldıran tüm halkları vuracağı bela ise şöyle olacak: [Her birinin] Vücudu, henüz ayakta dururken çürüyecek, gözleri çukurlarında çürüyecek, dili de ağızlarında çürüyecek.

¹³ O gün Tanrı'nın onlara yönelik karmaşası son derece büyük olacak. [O kadar şaşkına dönecekler ki] Bir kişi [yardım için] akrasının elini tuttuğunda [diğeri onun düşman olduğunu sanacak ve] eli, [vurmak üzere] akrasının elinin üstünde yükselecek.

¹⁴ [Bu savaşta çevredeki] Yeuda [toprakları sakinleri de, saldırgan uluslar tarafından buna zorlanarak] Yeruslayim'e karşı savaşacak. [Düşmanların birbirlerine güvenmemelerinin sebebi de bu olacak, zira herkes, yardım etmek isteyen akrasının, tekrar saf değiştirmiş bir Yeuda mensubu olduğunu düşünecek.] Çevredeki tüm ulusların serveti de toplanacak – çok büyük miktarda altın, gümüş ve giysi.

טו וכן תהיה

15

מגפת הסוס הפרד הגמל והחמור וכל-הבהמה אשר יהיה
 16 במחנות ההמה כמגפה הזאת: טו והיה כל-הנותר מכל-הגוים
 הבאים על-ירושלם ועלו מדי שנה בשנה להשתחות למלך יהנה
 17 צבאות ולחג את-חג הסכות: יז והיה אשר לא-יעלה מאת
 משפחות הארץ אל-ירושלם להשתחות למלך יהנה צבאות ולא
 18 עליהם יהיה הגשם: יח ואם-משפחת מצרים לא-תעלה ולא באה
 ולא עליהם תהיה המגפה אשר יגף יהנה את-הגוים אשר לא
 19 יעלו לחג את-חג הסכות: יט זאת תהיה חטאת מצרים וחטאת
 20 כל-הגוים אשר לא יעלו לחג את-חג הסכות: כ ביום ההוא
 יהיה על-מצלות הסוס קדש ליהנה והיה הסירות בבית יהנה
 21 כמזרקים לפני המזבח: כא והיה כל-סיר בירושלם וביהודה קדש
 ליהנה צבאות ובאו כל-הזבחים ולקחו מהם ובשלו בהם
 ולא-יהיה כנעני עוד בבית-יהנה צבאות ביום ההוא:

Rabi Hirsch'in Gog-Magog ilişkisi üzerindeki tezi, İbranice'de Mem harfinin, bir şeyi etrafa yayma belirtmesi üzerine kuruludur. Örneğin **Or** sözcüğü "ışık" anlamına gelir ve başına Mem harfi geldiğinde, "**Maor** – Işık Kaynağı" [ışık yayan şey] sözcüğü oluşur. Benzer şekilde Rabi Hirsch'in görüşü doğrultusunda insanın kendisini Tanrı'nın gücünden izole edebileceği düşüncesini simgeleyen "**Gag** – Çatı" sözcüğünün başına Mem harfi geldiğinde ortaya çıkan **Magog** sözcüğü de bu düşünceyi dünya üzerine yayma teşebbüsünü temsil eder.

Peygamber Zeharya'nın kehanetleri, Yisrael tarihinin kritik bir yol ayrımında gelmiştir. Pers Kralı Koreş'in (Kirüs, Cyrus) II. *Bet-Amikdaş*'ın inşası için izin vermesinin üzerinden on yedi yıl geçtikten sonra, Yeruslayim çevresindeki yabancı ulusların tacizi ile iftiralari üzerine inşaat Kral Ahaşveroş'un emriyle durdurulmuştur. İftiraya uğramış Yahudi yerleşiminde moral düşüktür ve ümitsizlik baskındır. Tanrı bu ortamda, halka, liderleri Zerubavel ve Yeşua'nın yönetimi altında, korkularını göz ardı edip *Bet-Amikdaş*'ın inşasına devam etmelerini emretmek üzere Zeharya'yı görevlendirir. Onlara başarı sözü verir ve gerçekten de kısa süre sonra Pers Kralı Daryaveş (Darius) inşaatın devamına onay verir. *Aftara*'da okunan kısımda Zeharya, Gog ve Magog Savaşı'nın nihai kurtuluşla ve diğer ulusların Tanrı'nın tek Kral, Yisrael'in de O'nun Halkı olduğu gerçeğini kabul etmeleriyle sonuçlanacağına dair kehanette bulunmaktadır. Bu kabullenme *Sukot* bayramında kutlanacaktır ve *Sukot* bayramının ilk günü okunacak *Aftara* için bu kehanetin seçilmesinin nedeni de budur.

¹⁵ Atların, katırların, develerin, eşeklerin ve o kamplarda bulunacak tüm hayvanların [çekeceği] bela da aynı şekilde olacak – [yukarıda söylenen] bu bela gibi.

¹⁶ Yeruşalayim'e gelen tüm uluslardan geriye kalanların hepsi, Toplulukların Efendisi Kral'a secde etmek ve *Sukot* bayramını kutlamak üzere her yıl [Yeruşalayim'e] çıkacak.

¹⁷ Yeryüzü ailelerinden, Toplulukların Efendisi Kral'a secde etmek üzere Yeruşalayim'e çıkmayanlar olursa, onların üzerinde yağmur olmayacak [zira yağmurlar hakkındaki Tanrısal karar *Sukot* bayramında verilir ve söz konusu uluslar bu bayrama önem vermedikleri için yağmurdan mahrum kalacaklardır].

¹⁸ Eğer Mısır ailesi çıkmaz ve gelmezse; [su ihtiyacını Nil'den elde ettikleri için] onların üzerinde [yağmur ihtiyacı zaten yıl boyunca] olmamasına rağmen, Tanrı'nın *Sukot* bayramını kutlamak üzere [Yeruşalayim'e] çıkmayan ulusları vuracağı [açlık] bela[ısı, Mısırlılar'ın üstünde de] olacak. ¹⁹ Mısır'ın günahı[nın cezası] ve *Sukot* bayramını kutlamak üzere çıkmayan tüm ulusların günahı[nın cezası] bu olacak.

²⁰ O gün, atların [süs amaçlı altın] çingirakları [bile] Tanrı Adına Kutsal hale gelecek. [Bu altınlardan yapılan,] Tanrı'nın Evi'nde [korban etlerinin pişirilmesinde kullanılacak] kazanlar, [böylece] *Mizbeah*'ın önündeki [altın kan] çanakları gibi olacak.

²¹ Yeruşalayim'deki ve Yeuda'nın genelindeki tüm kazanlar Toplulukların Efendisi Adına Kutsal olacak. [*Şelamim-korbanları*] Kesenlerin hepsi gelip onlardan alacak ve içlerinde pişirecekler. [*Bet-Amikdaş*'a bağış çok yüksek miktarda olacağı için] O gün Toplulukların Efendisi'nin Evi'nde artık, [eskiden kutsal amaçlı kaplar veya kap üretimi için malzeme satan] tüccarlar [için ihtiyaç] olmayacak.

*

Sukot bayramının *Aftara* konuları içinde, nihai Kurtuluş ve *Maşiah* Dönemi'nin gelmesiyle sonuçlanacak dehşet verici bir savaşlar serisi olan Gog ve Magog Savaşı önemli bir yer tutmaktadır. Hem ilk günün hem de bayramın *Hol Amoed* günlerine rastlayan *Şabat* gününün *Aftarası* bu savaşı konu etmektedir. Raşi'ye göre bu savaşın *Sukot*'la bağlantısı, savaştan sağ çıkacak ulusların her yıl *Sukot* bayramı kutlamalarında Yisrael'e katılacağına dair kehanettir. *Talmud*'un *Megila* faslı üzerindeki *Nimuke Yosef* açıklamaları, Rav Ay Gaon'dan bir alıntı yaparak, aradaki bağlantının, Gog ve Magog karşısındaki zaferin *Sukot* bayramını içeren Tışri ayında gerçekleşeceğine dair geleneksel bilgi olduğunu belirtir.

Rabi Samson Raphael Hirsch, Bamidbar 29:13 açıklamalarında, Gog ve Magog Savaşı ile *Sukot* bayramı arasındaki içsel bağlantıyı ele alır. Bu konudaki tezinin serbest bir özeti şöyledir:

Gog ismi “**Gag – Çatı**” ile bağlantılıdır ve bu, yapraklardan oluşan zayıf ve dengesiz bir örtüye sahip olan *Suka* yapısıyla olan tezdadı hemen ortaya koymaktadır. Aslında insan ırkının tüm tarihi bu tezattan oluşur. İnsanlar, tıpkı kendilerini başka insanlara karşı güvenli kılacak duvarlar yapma gücüne sahip olmaları gibi, kendilerini yukarıdan gelebileceklere – Tanrı'dan ve O'nun olayları yönetebilme gücüne – karşı da koruyabileceklerini ve güvence altına alabileceklerini sanırlar. Kendi kuvvetlerinin koruması altında güvenlik bulabileceklerini, kaderlerine tamamen hâkim olabileceklerini ve insani büyüklüğü kalkanlı çatılarla taçlandırarak kendilerini Tanrı'dan bağımsız kılacaklarını düşünürler.

Gog ve Magog savaşı, “**Gag – Çatı**” ile *Suka*'nın mücadelesidir. İnsani büyüklüğün hiç huzur vermeyen çatı-yanılsamasıyla, insanın tüm güvenini Tanrı'nın korumasına yaslamasının getirdiği güven ve sükûnet gerçeğini simgeleyen *Suka*'nın savaşıdır.

ב וַיִּקְהֲלוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ

2

שְׁלֹמֹה כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בִּירַח הָאֲתָנִים בַּחֹג הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי:

ג וַיָּבֹאוּ כָּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־הָאָרוֹן: ד וַיַּעֲלוּ

אֶת־אָרוֹן יְהוָה וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־כָּל־כֵּלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר בָּאֹהֶל

וַיַּעֲלוּ אֹתָם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם: ה וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְכָל־עַדֹת יִשְׂרָאֵל

הִנּוּעֲדִים עָלָיו אֹתוֹ לִפְנֵי הָאָרוֹן מִזִּבְחִים צָאן וּבָקָר אֲשֶׁר

לֹא־יִסְפְּרוּ וְלֹא יִמְנוּ מֶרֶב: ו וַיָּבֹאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־אָרוֹן בְּרִית־יְהוָה

אֶל־מְקוֹמוֹ אֶל־דְּבִיר הַבַּיִת אֶל־קֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים אֶל־תַּחַת כְּנָפֵי

ז הַכְּרוּבִים: ז כִּי הַכְּרוּבִים פָּרְשִׁים כְּנָפִים אֶל־מְקוֹם הָאָרוֹן וַיִּסְכּוּ

ח הַכְּרֻבִים עַל־הָאָרוֹן וְעַל־בִּדְיוֹ מִלְמַעְלָה: ח וַיֹּאכְלוּ הַבָּדִים וַיֵּרְאוּ

רָאשֵׁי הַבָּדִים מִן־הַקֹּדֶשׁ עַל־פְּנֵי הַדְּבִיר וְלֹא יָרְאוּ הַחוּצָה וַיִּהְיוּ

ט שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה: ט אֵין בָּאָרוֹן רֶק שְׁנֵי לַחֲוֹת הָאֲבָנִים אֲשֶׁר

הִנֵּחַ שָׁם מֹשֶׁה בַּחֲרֹב אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם

י מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: י וַיְהִי בְצֵאת הַכֹּהֲנִים מִן־הַקֹּדֶשׁ וְהִעָנָן מָלָא

יא אֶת־בֵּית יְהוָה: יא וְלֹא־יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמֹד לְשֶׁרֶת מִפְּנֵי הִעָנָן

יב כִּי־מָלָא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־בֵּית יְהוָה: יב אֹז אָמַר שְׁלֹמֹה

יג יְהוָה אָמַר לְשָׁכֵן בְּעֶרְפֶּל: יג בָּנָה בְּנִיתִי בַּיִת זָבֵל לָךְ מָכוֹן

יד לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים: יד וַיִּסֹּב הַמֶּלֶךְ אֶת־פָּנָיו וַיִּבָּרֶךְ אֶת כָּל־קְהֵל

טו יִשְׂרָאֵל וְכָל־קְהֵל יִשְׂרָאֵל עָמַד: טו וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי

ישראל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּפִיו אֶת דְּוָד אָבִי וּבִידוֹ מָלָא לֵאמֹר:

טז מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם

לֹא־בַחֲרָתִי בְעִיר מְכֻלִּי שְׁבִטִי יִשְׂרָאֵל לְבָנוֹת בַּיִת לַהֲיוֹת שְׁמִי

שָׁם וְאֲבַחֲרָ בְדוֹד לַהֲיוֹת עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל:

Aftarat Sukot – II (Diaspora)

Vayikaahu – Melahim I 8:2-21

8

² [Bet-Amikdaş'ın hizmete açılma zamanı gelmişti. Bu amaçla] Yisrael'in tüm erkekleri Etanim [=Güçlüler] ayında [=çok önemli günlerin olduğu Tişri ayında] – ki bu yedinci aydır – bayramda [=Sukot bayramında] Kral Şelomo'ya toplandılar.

³ Yisrael'in tüm ileri gelenleri geldiler ve Koenler Sandığı taşıdılar.

⁴ Tanrı'nın Sandığı'nı, [o sırada Givon'da bulunan] Buluşma Çadırı'nı ve Çadır'daki tüm kutsal eşyaları [Yeruşalayim'e] çıkardılar [ve orada gizlediler]. Onları çıkardıklarında, [sandığı] Koenler ve [diğerlerini] Leviler [taşıdı].

⁵ Kral Şelomo ile onun etrafında toplanan tüm Yisrael Cemaati Sandık'ın önünde [idiler ve] bolluktan sayılamayacak ve hesaplanamayacak [miktar]da davar ve sığır [korbanları] kesiyorlardı.

⁶ Koenler, Tanrı'nın Antlaşma Sandığı'nı, yerine, Ev'in Devir [adlı kısmına, yani] Kutsallar Kutsalı [olan iç bölmeye, Şelomo'nun burada özel olarak yaptırdığı büyük] Keruvim [şekillerinin] kanatları altına getirdiler.

⁷ Keruvim [şekilleri] kanatlarını Sandık'ın yerine doğru germişlerdi ve [böylece] Keruvim Sandık'a ve [onun taşıma] sırtlarına yukarıdan siper oluyorlardı.

⁸ [Aron'un taşıma sırtları önde ve arkada eşit uzunluktaydı. Ama bundan böyle artık taşınmasına gerek olmadığı için bu] Sırtları, [içinde serbest oldukları halkalar boyunca kaydırarak çoğunluğu önde kalacak şekilde] uzattılar. [Öyle ki] Sırtların uçları Devir'in önünde, Kutsal'da [=Bet-Amikdaş'ın Kodeş adı verilen ön bölümünde] görülecek şekilde uzadı, ama dışarıdan görünmüyordu. [Başka bir deyişle, sırt uçları Kutsal ile Kutsallar Kutsalı arasında bulunan Parohet adlı perde üstünde, dışarıdan fark edilecek ama görünmeyecek şekilde iki çıkıntı yapıyordu. Sırtlar] Bugüne kadar [Kral Yoşiyau zamanında gizli bir yere saklanana kadar] orada [bu şekilde] kaldılar.

⁹ Sandık'ın içinde, Tanrı'nın Bene-Yisrael'le Mısır Ülkesi'nden çıkışları[sonrası]nda [antlaşma] yaptığı zaman Moşe'nin Horev'de oraya koymuş olduğu iki taş levhanın dışında [hiçbir şey] yoktu.

¹⁰ Koenler'in [Sandık'ı yerine yerleştirip] Kutsal'dan çıkmasıyla, [Tanrı'nın Onuru'nu simgeleyen] Bulut Tanrı'nın Evi'ni doldurdu.

¹¹ Bulut yüzünden Koenler hizmet etmek için [orada] duramadılar, zira Tanrı'nın Onuru, Tanrı'nın Evi'ni doldurmuştu.

¹² O zaman Şelomo [şöyle] dedi: “Tanrı yoğun sis içinde barınacağını söylemişti.

¹³ Senin için bir ikametgâh inşa ettim, ebediyen oturman için bir temel [olacak burası].”

¹⁴ [Sonra] Kral yüzünü çevirdi ve tüm Yisrael Toplumu'nu mübarek kıldı. Tüm Yisrael Toplumu ayakta duruyordu.

¹⁵ [Şelomo şöyle] Dedi: “Yisrael'in Tanrısı Aşem Mübarek'tir. Babam David'le, Kendi Ağzı'yla konuşmuştu ve [verdiği] şu [sözü] Kendi Eli'yle yerine getirdi:

¹⁶ ‘Halkım Yisrael'i Mısır'dan çıkardığım günden beri, İsmim'in orada olacağı bir Ev inşa etmek üzere Yisrael kabilelerinin hiçbirinden bir şehir seçmemiştim. Ama [şimdi] Halkım Yisrael'in üzerinde [hükümdar] olması için David'i seçtim [ve Bet-Amikdaş'ı Yeruşalayim'de inşa etmek için gereken hazırlıkları o yaptı].’

יְיָ וַיְהִי עִם־לֵבָב דָּוִד

17

אָבִי לְבָנוֹת בֵּית לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: יְיָ וַיֹּאמֶר יְהוָה

אֶל־דָּוִד אָבִי זֶעַן אֲשֶׁר הָיָה עִם־לִבְּךָ לְבָנוֹת בֵּית לְשֵׁמי הַטִּיבֹת

כִּי הָיָה עִם־לִבְּךָ: יֵשׁ רַק אַתָּה לֹא תִבְנֶה הַבַּיִת כִּי אִם־בְּנֶךָ

חֵיצָא מִחֻלְצִיד הוּא־יִבְנֶה הַבַּיִת לְשֵׁמי: כֹּה וַיִּקָּם יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ

אֲשֶׁר דִּבֶּר וְאָקָם תַּחַת דָּוִד אָבִי וְאֵשֶׁב עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר

דִּבֶּר יְהוָה וְאִבְנֶה הַבַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: כֹּה וַאֲשֶׁם שֵׁם

מְקוֹם לְאֶזְרוֹן אֲשֶׁר־שֵׁם בְּרִית יְהוָה אֲשֶׁר כָּרַת עִם־אֲבֹתֵינוּ

בְּהוֹצִיאֲנִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:

¹⁷ Yisrael'in Tanrısı Aşem'in adına bir Ev inşa etme [isteği], babam David'in kalbindeydi.

¹⁸ Ama Tanrı, babam David'e [şöyle] dedi: 'Kalbinde Benim Adıma bir Ev inşa etme [isteği] olduğu belli. [Böyle bir isteğin] Kalbinde olması nedeniyle iyi bir şey yaptın.

¹⁹ Yalnız bu Ev'i sen inşa etmeyeceksin. Belinden çıkacak oğlun – Benim Adıma Ev'i o inşa edecek.'

²⁰ "Tanrı, konuşmuş olduğu bu sözü [işte şimdi] yerine getirdi. Babam David'in yerine geçip Yisrael Tahtı'na oturdum – tıpkı Tanrı'nın konuştuğu gibi – ve Yisrael'in Tanrısı Aşem'in Adına Ev'i inşa ettim.

²¹ Tanrı'nın, atalarımızla, onları Mısır Ülkesi'nden çıkardığında yapmış olduğu Antlaşması'nı içeren Sandık için orada yer hazırladım."

*

Kral Şelomo ve halk I. *Bet-Amikdaş*'ı on dört günlük coşkulu bir kutlamayla hizmete adanmışlardır. Böylece Yisrael'in bu büyük mutluluğu, "Neşe Zamanı" olarak anılan *Sukot* bayramıyla çakışmıştır.

18 יִהְיֶה | בֵּינוֹם
 הַהוּא בְּיוֹם בּוֹא גֹגַל עַל-אַדְמַת יִשְׂרָאֵל נֶאֱמַר אֲדֹנָי יְהוִה תַּעֲלֶה
 19 חֲמַתִּי בְּאַפִּי יָמַי וּבִקְנִאתִי בְּאֵשׁ-עִבְרָתִי דְּבַרְתִּי אִם-לֹא | בֵּינוֹם
 20 הַהוּא יְהִי רַעַשׁ גָּדוֹל עַל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל כִּי וְרַעַשׁוֹ מִפְּנֵי דְגִי
 הֵימָּה וְלוֹף הַשָּׁמַיִם וְחִית הַשָּׂדֶה וְכָל-הַרֹמֶשׁ הֶרְמֵשׁ עַל-הָאֲדָמָה
 וְכָל הַתָּאֵדָם אֲשֶׁר עַל-פָּנָי הָאֲדָמָה וְנִהְרְסוּ הַהָרִים וְנִפְּלוּ הַמְּדֻרָּגוֹת
 21 וְכָל-חֹמֶה לְאַרְץ תִּפּוֹל כֹּא וְקִרְאֹתִי עָלָיו לְכָל-הָרִי חֲרֹב נֶאֱמַר
 22 אֲדֹנָי יְהוִה חֲרֹב אִישׁ בְּאֶחָיו תַּהֲיֶה כִּי וְנִשְׁפָּטְתִּי אֹתוֹ בְּדָבָר
 וּבְדָם וּגְשָׁם שׁוֹטֵף וְאֲבִי אֶלְגָּבִישׁ אֵשׁ וּגְפֹרִית אֲמַטִּיר עָלָיו
 23 וְעַל-אַגָּפָיו וְעַל-עֲמֻמִּים רַבִּים אֲשֶׁר אֹתוֹ כִּי וְהִתְגַּדַּלְתִּי וְהִתְקַדַּשְׁתִּי
 וְנוֹדַעְתִּי לְעֵינֵי גוֹיִם רַבִּים וַיִּדְעוּ כִּי-אֲנִי יְהוִה:

1 א וְאַתָּה בֶן-אָדָם הִנֵּבֵא עַל-גֹּגַל וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּנִי
 2 אֵלֶיךָ גֹּגַל נָשִׂיא רֹאשׁ מִשָּׁד וְתִבֵּל ב וְשִׁבְבַתִּיךָ וְשִׁשְׂאֲתִיךָ
 3 וְהַעֲלִיתִיךָ מִיִּרְכַּתִּי צָפוֹן וְהִבָּאוֹתֶיךָ עַל-הָרִי יִשְׂרָאֵל ג וְהִכִּיתִי
 4 קִשְׁתֶּךָ מִיַּד שְׂמֹאוֹלֶךָ וְחִצֶּיךָ מִיַּד יְמִינֶךָ אֶפְיִל ד עַל-הָרִי יִשְׂרָאֵל
 תִּפּוֹל אֹתָהּ וְכָל-אַגָּפֶיךָ וְעַמִּים אֲשֶׁר אֹתָךְ לְעִיט צִפּוֹר כָּל-כְּנָף
 5 וְחִית הַשָּׂדֶה נִתְתִּירָה לְאֲכָלָהּ ה עַל-פָּנָי הַשָּׂדֶה תִּפּוֹל כִּי אֲנִי
 6 דְּבַרְתִּי נֶאֱמַר אֲדֹנָי יְהוִה ו וְשִׁלַּחְתִּי-אֵשׁ בְּמִגְוֹג וּבִישְׁבִּי הָאֵשִׁים
 7 לְבָטָח וַיִּדְעוּ כִּי-אֲנִי יְהוִה ז וְאַת־שֵׁם קֹדֶשׁ אֹדִיעַ בְּתוֹךְ עַמִּי
 יִשְׂרָאֵל וְלֹא-אֲחַל אֶת-שֵׁם-קֹדֶשׁ עוֹד וַיִּדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי-אֲנִי יְהוִה
 8 קֹדֶשׁ בְּיִשְׂרָאֵל ח הִנֵּה בָּאָה וְנִהְיֶתָה נֶאֱמַר אֲדֹנָי יְהוִה הוּא הַיּוֹם
 9 אֲשֶׁר דְּבַרְתִּי ט וַיִּצְאוּ יִשְׁבִּי א עָרֵי יִשְׂרָאֵל וּבְעָרוֹ וְהִשְׁקִיוּ בְּנִשְׁק
 וּמִגַּן וּצְנֶה בְּקִשְׁתׁ וּבַחֲצִים וּבַמִּקְלָד יָד וּבְרִמָּח וּבְעֶרֶן בָּהֶם אֵשׁ
 10 שְׁבַע שָׁנִים י וְלֹא-יִשָּׂאוּ עֲצִים מִן-הַשָּׂדֶה וְלֹא יַחֲטִבוּ מִן-הַיְעָרִים
 כִּי בְנִשְׁק יִבְעֲרוּ-אֵשׁ וְשָׁלְלוּ אֶת-שָׁלְלֵיהֶם וּבְזֹזוֹ אֶת-בְּזוּזֵיהֶם נֶאֱמַר
 אֲדֹנָי יְהוִה:

Aftarat Şabat Hol Amoed Sukot

Veaya Bayom Au – Yehezkel 38:18-39:16

38

¹⁸ O gün, Gog'un Yisrael toprağına geleceğı gün – Efendi Aşem'in Sözü – hiddetim burun deliklerime yükselecek.

¹⁹ İnfialimle, hışmımın ateşiyile konuştum: O gün Yisrael toprağında büyük bir deprem olmazsa...!

²⁰ Önümde denizin balıkları, gökyüzünün uçucuları, kırım hayvanları ve toprak üzerinde hareket eden tüm küçük canlılar, toprağın yüzeyindeki tüm insanlar sarsılacak. Dağlar yerle bir olacak, yamaçlar düşecek ve tüm duvarlar yere düşecek.

²¹ Ve [Gog'un] üzerine tüm dağlarım kılıcı çağıracağım – Efendi Aşem'in Sözü – herkesin kılıcı kardeşine karşı olacak.

²² Onunla davamı göreceğim [ve cezasını] salgınla ve kanla [vereceğim]; onun, destekçilerinin ve beraberindeki kalabalık halkların üzerlerine sel gibi yağmur, büyük dolu parçaları, ateş ve kükürt yağdıracağım.

²³ Böylece birçok ulusun gözünde büyüyeceğim, kutsal kılınacağım ve tanınacağım ve bilecekler ki Ben, Aşem'im.

39

¹ Ve sen insanoğlu, Gog'la ilgili kehanette bulun ve söyle: Şöyle diyor Efendi Aşem: İşte Ben sana karşıyım ey Meşeh ve Tuval'in baş lideri Gog!

² Seni saptırıp ayartacağım ve seni kuzeyin uçlarından çıkarıp Yisrael'in dağlarına karşı getireceğim.

³ Yayını sol elinden vuracak, oklarını sağ elinden düşüreceğim.

⁴ Yisrael'in dağları üzerinde düşeceksin – sen, destekçilerin ve beraberindeki halklar. Her türlü yırtıcı kuşa ve kır hayvanına yem edeceğim seni.

⁵ Kırım yüzeyine düşeceksin; çünkü Ben konuştum – Efendi Aşem'in Sözü.

⁶ Magog'a ve güven içinde adalarda oturanlara karşı ateş salıvereceğim. Ve bilecekler ki Ben, Aşem'im.

⁷ Ve Kutsal İsmim'in Halkım Yisrael'in içinde bilinmesini sağlayacağım; bir daha Kutsal İsmim'in kutsiyetinin ihlaline izin vermeyeceğim ve uluslar bilecekler ki Ben, Aşem'in, Yisrael içinde Kutsal'im.

⁸ İşte; [vakit] geliyor ve [kurtuluş] gerçekleşmiş olacak – Efendi Aşem'in Sözü – odur sözünü ettiğim gün.

⁹ Yisrael şehirlerinin sakinleri çıkacaklar, [bir ateş] yakıp [bunu] silahlarla, kalkan ve zırhla, yayla ve oklarla, kargı ve mızrakla ateşleyecekler ve yedi yıl [boyunca] bunlarla ateş yakacaklar.

¹⁰ Kırdan ağaçlar taşımayacaklar ve ormanlardan [odun] kesmeyecekler, zira silahlarla yakacaklar ateşi. Kendilerini yağmalayanları yağmalayacaklar ve kendilerini çapullayanları çapullayacaklar – Efendi Aşem'in Sözü.

- 11 יֵא וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶתֵּן לְגוֹג׃ מִקּוֹם-שָׁם
קָבַר בִּישָׁאֵל גִּי הָעֵבְרִים קִדְמַת הַיָּם וְחִסְמַת הִיא אֶת-הָעֵבְרִים
וְקָבְרוּ שָׁם אֶת-גּוֹג וְאֶת-כָּל-הַמוֹנָה [הַמוֹנִין] וְקָרְאוּ גִיא הַמּוֹן גּוֹג:
12 יב וְקָבְרוּם בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמַעַן טַהַר אֶת-הָאָרֶץ שְׁבַעַה חֲדָשִׁים:
13 יג וְקָבְרוּ כָּל-עַם הָאָרֶץ וְהָיָה לָהֶם לְשֵׁם יוֹם הַכִּבְדִּי נָאֻם אֲדֹנָי
14 יד הַזֶּה: יֵד וְאַנְשֵׁי תַמִּיד יִבְדִּילוּ עֵבְרִים בָּאָרֶץ מִקְבָּרִים אֶת-הָעֵבְרִים
אֶת-הַנּוֹתָרִים עַל-פְּנֵי הָאָרֶץ לְטַהֲרָהּ מִקְצָה שְׁבַעַה-חֲדָשִׁים
15 יח וְיִחְקְרוּ: מִי וְעָבְרוּ הָעֵבְרִים בָּאָרֶץ וְרָאָה עֲצָם אָדָם וּבָנָה אֲצִלוּ
16 צִיּוֹן עַד קָבְרוּ אֹתוֹ הַמִּקְבָּרִים אֶל-גִּיא הַמּוֹן גּוֹג: מִי וְגַם שָׁם-עִיר
הַמוֹנָה וְטַהְרוּ הָאָרֶץ:

¹¹ O gün Gog'a Yisrael'de bir kabir yeri vereceğim orada – denizin [=Kineret gölünün] doğusuna doğru geçenlerin [kullandığı] vadide. [Cesetlerin çokluğundan, bu vadi] Geçenlerin yolunu kapayacak [ve oradan artık insanlar geçmeyecek.] Gog'u ve tüm kalabalığını orada gömüp [buraya] Gog Kalabalığı Vadisi adı verecekler.

¹² Ülke'nin temizlenmesi uğruna onları Yisrael Ailesi gömecek yedi ay [boyunca].

¹³ Ülke'nin tüm halkı gömecek ve [bu olay] onlara ün getirecek Kendim'i onurlandırdığım günde – Efendi Aşem'in Sözü.

¹⁴ Onu temizlemek için Ülke'nin yüzeyi boyunca geri kalanları geçenlerle birlikte gömmek üzere Ülke'de dolaşacak devamlı görevliler atayacaklar. [Bu görevliler,] Yedi ayın bitiminde arayacaklar [bu geri kalan cesetleri, zira yedi ay boyunca onlar da ortadaki cesetlerin gömülmesiyle meşgul olacaklar].

¹⁵ Ülke'de dolaşanlar geçerken, [biri] bir insan kemiği görünce, gömücüler onu Gog Kalabalığı Vadisi'ne gömene kadar onun yanında [duracak olan] işaret [amaçlı bir mezar taşı] inşa edecek.

¹⁶ [Bu vadinin bitişiğindeki] Şehrin ismi de Amona [=Kalabalık] olacak. böylece Ülke'yi temizleyecekler.

*

Sukot'un ilk günü okunan *Aftara*'nın notlarında değinildiği üzere bu *Aftara*'nın seçilme sebebi de Gog ve Magog Savaşı'na dair içeriğidir. *Sukot*'un ilk gününe ait *Aftara* kısaca Erets-Yisrael'de gerçekleşecek bir depremden bahsetmişti. Bu *Aftara* ise söz konusu depremi daha kapsamlı bir biçimde tanımlamaktadır. *Midraş* (*Tanhuma*, Bo 4), p. 22'de sözü edilen belaların bazılarının, Tanrı tarafından Mısırlılar'a gönderilen belalarla paralel olduğuna dikkati çeker. Bu şekilde Hahamlarımız, Paro'nun niyetleriyle Gog'unkiler arasında bir paralellik kurmuşlardır. Yisrael'in gençlik yıllarında Paro, ulusu sakat bırakmaya teşebbüs etmişti. Zamanın sonunda ise Gog, son bir devasa çabayla, ilk bakışta savunmasız görünen halkı yok etmeyi deneyecektir. Tanrı her ikisine de, doğanın güçlerini onların üzerine salıverip tüm gücün Kendi Eli'nde olduğunu kanıtlayarak cevap vermektedir.

54 נד ויהי | ככלות שלמה להתפלל אל־יהוה את כל־התפלה
 והתחנה הזאת קם מלפני מזבח יהוה מִכְרַעַ עַל־בְּרָכָיו וְכַפָּיו
 55 פִּרְשׁוֹת הַשָּׁמַיִם: נה ויעמד ויברך את כל־קהל ישראל קול גדול
 56 לאמר: נו ברוך יהוה אשר נתן מנוחה לעמו ישראל ככל אשר
 דבר לא־נפל דבר אחד מכל דברו הטוב אשר דבר ביד משה
 57 עבדו: נו יהי יהוה אלהינו עִמָּנוּ כְּאֲשֶׁר הָיָה עִם־אֲבוֹתֵינוּ
 58 אֲלֵינוּ וְאֵלֵינוּ וְאֵלֵינוּ: נח להטות לבבנו אליו ללכת בכל־דרכיו
 59 ולשמר מצותיו וחקיו ומשפּטיו אשר צוה את־אֲבוֹתֵינוּ: נט ויהיו
 דברי אלה אשר התחננתי לפני יהוה קרבים אל־יהוה אלהינו
 יומם ולילה לעשות | משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר־יום
 60 ביומו: ס למען דעת כל־עמי הארץ כי יהוה הוא האלהים אין
 61 עוד: סא והיה לבבכם שלם עם יהוה אלהינו ללכת בחקיו
 62 ולשמר מצותיו כיום הזה: סב והמלך וכל־ישראל עמו זבחים
 63 זבח לפני יהוה: סג ויזבח שלמה את זבח השלמים אשר זבח
 ליהוה בקר עֲשׂוּרִים וּשְׁנַיִם אֵלֶּף וְצֹאן מֵאָה וְעֲשָׂרִים אֵלֶּף וַיַּחֲנוּכוּ
 64 אֶת־בֵּית יְהוָה הַמֶּלֶךְ וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: סד ביום ההוא קדש המלך
 אֶת־תּוֹךְ הַחֹצֵר אֲשֶׁר לִפְנֵי בֵּית־יְהוָה כִּי־עָשָׂה שָׁם אֶת־הָעֹלָה
 וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת חֲלָבֵי הַשְּׁלָמִים כִּי־מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לִפְנֵי
 יְהוָה קָטַן מִהַכִּיל אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת חֲלָבֵי הַשְּׁלָמִים:
 65 סה ויעש שלמה בַּעַת־הַהִיא | אֶת־הַחֹג וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ קָהָל
 גָּדוֹל מִלְּבֹא חֲמַת | עַד־נַחַל מִצְרַיִם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ שִׁבְעַת
 יָמִים וּשְׁבַעַת יָמִים אַרְבַּעַת עָשָׂר יוֹם:

Aftarat Şemini Hag Aatseret

Diaspora'da bayramın ilk günü bu Aftara okunur.

Erets-Yisrael'de ise bayram tek gündür ve aynı zamanda Simhat Tora'dır.

Dolayısıyla Erets-Yisrael'dekiler için bayramın ilk ve tek gününde Aftarat Simhat Tora okunur.

Vayi Kehalot – Melahim I 8:54-66

8

⁵⁴ Şelomo Tanrı'ya tüm bu dua ve yakarıyla dua etmeyi tamamladığında, Tanrı'nın Mizbeahı'nın önündeki diz üstü çökmüş ve elleri göklere açılmış [konumundan] kalktı.

⁵⁵ Ayakta durup tüm Yisrael toplumunu yüksek sesle mübarek kıldı [ve şöyle] dedi:

⁵⁶ "Söylediği her şeye uygun olarak Halkı Yisrael'e istirahat veren Tanrı, Mübarek'tir. Kulu Moşe aracılığıyla konuşmuş olduğu tüm Sözleri'nden [tek] bir Sözü [bile] eksik kalmadı.

⁵⁷ Tanrımız Aşem, tıpkı [çöl neslinde] atalarımızla olduğu gibi bizimle olsun; bizi bırakmasın ve terk etmesin –

⁵⁸ kalbimizi O'na meyletmemiz, tüm Yolları'nda yürümemiz ve atalarımıza emretmiş olduğu Emirleri'ni, Hükümleri'ni ve Kanunları'nı gözetmemiz için.

⁵⁹ "Tanrı'nın Huzuru'nda yakardığım bu sözlerim, gündüz ve gece [boyunca] Tanrımız Aşem'e yakın olsun [ve böylece] kulunun hakkını ve Halkı Yisrael'in hakkını yerine getirsin – her günün ihtiyacı gününde.

⁶⁰ Böylece yeryüzünün tüm halkları bilsinler ki Aşem – O'dur Tanrı.

⁶¹ Kalbiniz, bugün gibi, Hükümleri'nde yürümek ve Emirleri'ni gözetmek üzere Tanrımız Aşem'le bütün [ve kusursuz] kalsın."

⁶² Kral ve onunla beraber tüm Yisrael, Tanrı'nın Huzuru'nda [Şelamim-]kesimi gerçekleştiriyorlardı.

⁶³ Şelomo, Tanrı Adına kestiği Şelamim-kesimini – yirmi iki bin sığır ve yüz yirmi bin davar – gerçekleştirdi ve Tanrı'nın Evi'ni hizmete açtılar – kral ve tüm Bene-Yisrael.

⁶⁴ O gün kral, Tanrı'nın Evi'nin önündeki avlunun içini [Mizbeah'ın kutsiyetine sahip olacak şekilde] takdis etti, çünkü Ola-korbanını, Minha'yı ve Şelamim[-korbanının] içyağlarını [işlemlerini] orada yaptı, zira Tanrı'nın Huzuru'ndaki, [Şelomo'nun, Moşe'nin yapmış olduğu] bakır Mizbeah [yerine yaptığı taş Mizbeah], Ola-korbanını, Minha'yı ve Şelamim[-korbanının] içyağlarını içermeyecek kadar küçüktü.

⁶⁵ O dönemde Şelomo – ve tüm halkı Yisrael – [Bet-Amikdaş'ın hizmete açılış törenlerinin yapıldığı] yedi gün ve [hemen onları takiben Sukot bayramındaki] yedi gün [olmak üzere toplam] on dört gün [boyunca] Tanrımız Aşem'in Huzuru'nda, [kuzeyde] Hamat yolundan, [güneyde] Mısır ırmağına kadar, büyük bir toplulukla kutlama yaptı.

סו בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי שֶׁלַח

66

אֶת־הָעָם וַיְבָרֶכְוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיֵּלְכּוּ לְאַהֲלֵיהֶם שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי לֵב
עַל כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְדָוִד עַבְדּוֹ וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ:

⁶⁶ [Sukot bayramının başına göre] Sekizinci günde [yerlerine dönmek için izin isteyen] halkı [ertesi gün] salıverdi ve [halk] kralı mübarek kıldı. Tanrı'nın, kulu David'e [ona vermiş olduğu sözü yerine getirerek] ve [kutlama günleri içine rastlayan Yom Kipur'da da kutlamayı kesmeyip yiyip içen] Halkı Yisrael'e [onları affettiğini bildirerek] yapmış olduğu tüm iyilikler nedeniyle sevinç ve kalpten bir neşeyle çadırlarına gittiler.

*

Sukot'un ikinci gününe ait Aftara, Şelomo'nun Bet-Amikdaş'ı hizmete açmasının başlangıcını anlatıyordu. Bu Aftara ise bu törenlerin son kısmını anlatmaktadır. Orada belirtildiği üzere, kutlama Sukot boyunca devam etmişti. Bu günün Aftarası'nda Şelomo halkı mübarek kılmakta ve son olarak, Sukot'un sekizinci gününde – Şemini Hag Aatseret'te – halka, artık gidebileceklerini söylemektedir.

Uzun ve dokunaklı bir duayla Şelomo, Tanrı'dan, Bet-Amikdaş'taki Mevcudiyeti'ni sabit tutmasını ve oraya gelen herkesin *korban*larıyla dualarını kabul etmesini istemişti. Genel olarak “*Tefila – Dua*” ile “*Tehina – Yakarı*” arasındaki fark şöyledir: Dua, bizim günlük dualarımızda olduğu gibi standart bir formüle sahiptir ve dua eden kişi Tanrı'ya yakınlığı bu sabit metinle arar, ihtiyaçları konusunda mübarek kılınmayı umar. Bu nedenle dualar daima, Tanrı'yı mübarek kılan, yani O'nun tüm bereketin Kaynağı olduğunu vurgulayan bir girişle başlar, ardından dua edenin istekleri listelenir ve Tanrı'ya yönelik övgüyle sona erer. Bir kişi Tanrı'ya yakınlık konusunda belirli bir düzeyi elde etmeyi başarır, isteklerinin kendisine bahşedilmesi doğal bir sonuç olacaktır, zira bu başarı o kişiye, Tanrı'ya yönelik hizmetini daha da ileriye götürecek belirgin bir zihin rahatlığı sağlayacaktır. Öte yandan yakarı ise, yakaran kişinin herhangi bir şahsi liyakate veya kendisine ait belli iyi eylemlere dayandıramayacağı, dolayısıyla kabul edildiği takdirde tam bir armağan ve bağış sınıfında olacak isteklerini iletmesidir. Örneğin Şelomo, sözlerinde Tanrı'dan, yakarısını Yahudi ulusu uğruna kabul etmesini arz etmektedir ki bu, yakarılarının, kendi şahsi liyakatinin buna yetmesi sonucunda değil ancak halkın uğruna kabul bulabileceğini gösterir.

Şelomo ellerini göklere doğru açarak, ellerinin bomboş olduğunu, Bet-Amikdaş'ın inşası için toplanan fonlardan ve değerli malzemelerden hiçbirini kendilerine almadıklarını simgeleyen bir hareket yapmıştır (*Talmud Yerusalmi – Berahot 1:5*). O ulusal sevinç anında Şelomo toplumun gözleri önünde, dürüstlüğü ihmalini hiçbir başarının haklı çıkaramayacağı mesajını vermiştir. Tanrı Adına yapılan bir işte görev alan insanlar, ellerinin altından geçen her kuruşun hesabını verebilmelidir. Bunun ilk örneğini, Mişkan'ın inşası sonrasında her şeyin dökümünü tek tek yapan Moşe Rabenu vermiştir.

1 אֹיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נֹון
 2 מִשְׁרַת מֹשֶׁה לֵּאמֹר: בִּמְשַׁח עֲבָדִי מֵת וְעַתָּה קוּם עֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן
 הַזֶּה אַתָּה וְכָל־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְבְנֵי
 3 יִשְׂרָאֵל: ג כָּל־מָקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם נֹתַתִּיו
 4 כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־מֹשֶׁה: ד מִהַמְדְּבָר וְהַלְבִּנוֹן הַזֶּה וְעַד־הַנָּהָר
 הַגָּדוֹל נְהַר־פָּרָת כָּל אֶרֶץ הַחַתִּים וְעַד־הַיָּם הַגָּדוֹל מִבְּנֵי הַשָּׁמַשׁ
 5 יִהְיֶה גְבוּלְכֶם: ה לֹא־יִתִּיצֵב אִישׁ לִפְנֵיךְ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ כְּאֲשֶׁר
 6 הִנֵּיתִי עַם־מֹשֶׁה אֲהִיָּה עִמָּךְ לֹא אֶרְפָּךְ וְלֹא אֶעְזֹבְךָ: ו חֹזֶק וְאַמֶּץ
 כִּי אַתָּה תִּנְחִיל אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבוֹתֶם
 7 לָתֵת לָהֶם: ז רַק חֹזֶק וְאַמֶּץ מְאֹד לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַתּוֹרָה
 אֲשֶׁר צִוְּךָ מֹשֶׁה עֲבָדִי אֶל־תִּסּוֹר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמָאוֹל לְמַעַן
 8 תִּשְׁכִּיל בְּכָל אֲשֶׁר תִּלְךָ: ח לֹא־יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ
 וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וּלְיָלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַכְּתוּב בּוֹ
 9 כִּי־אֲזוּ תִּצְלִיחַ אֶת־דְּרָכְךָ וְאֲזוּ תִּשְׁכִּיל: ט הִלּוֹא צִוִּיתִיךָ חֹזֶק וְאַמֶּץ
 אֶל־תַּעֲרֹץ וְאֶל־תַּחַת כִּי עִמָּךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תִּלְךָ:

hangi manevi rotada ilerletilmesi gerektiği konusundaki talimatları da Tanrı, Moşe'ye vermiştir. Onun yerini kim alabilecektir?

Yeoşua, Moşe'nin ulusal konumunu doldurmaya en uygun kişiydi. *Midraş (Bamidbar Raba 21)*, Tanrı'nın Yeoşua'yı seçmek için iyi nedenleri olduğunu vurgulama amacıyla bir pasuktan alıntı yapar: “*İncir ağacını özenle koruyan, meyvesini yer*” (Mişle 27:18). Bu alıntı, Yeoşua'nın, Tora'ya olan yüksek adanmışlık düzeyinin bir sonucu olarak liyakatini kanıtladığını belirtmektedir. Yeoşua, Tora uğruna hiçbir hizmeti hor görmeyen bir yapıdaydı. Moşe halka ders vereceği zaman etrafı ve oturma yerlerini düzenleyen, hocası Moşe'nin tüm ihtiyaçlarını karşılayan Yeoşua'ydı. Bu kısımda Yeoşua'nın, Tanrı'nın kendisine hitap etmesine, her şeyin ötesinde “*Moşe'nin hizmetkârı*” (p. 1) olduğu için hak kazandığı vurgulanmaktadır.

Tora'nın bütünlüğünü yalnızca öğrenim yoluyla elde etme teşebbüsünde olanlar, kendi görüş kabiliyetlerinin sınırlarıyla kısıtlı kalır. Yeoşua çok titiz ve gayretli bir şekilde Tora öğrenmiştir; ama bunun yanında Tora için gereken diğer tüm hizmetleri de tam bir sadakatle, en ufak bir gocunma olmaksızın yerine getirmeyi görev bilmiştir; zira Tora aşkıyla yanan bir ruh sınır tanımaz. Yeoşua'nın “*Şimuş Talmide Hahamim – Bilgelere Hizmet*” adı verilen bu davranışı, ona öğrenimin ötesinde hayat tecrübesi, farklı durum ve ortamlarda ne şekilde davranmak gerektiği, *Alaha'nın* pratikte nasıl uygulandığı gibi konularda önemli kazanımlar getirmiştir.

Tanrı'nın, Sözü'nü Yahudi Ulusu'na iletmesi için seçmiş olduğu Yeoşua işte böyle biridir. Bene-Yisrael'in kendi liderleri olarak yaşamı boyunca kayıtsız şartsız itaat ettiği Yeoşua işte böyle biridir.

Aftarat Simhat Tora

1

Vayi Ahare Mot – Yeoşua 1:1-9

¹ Tanrı'nın kulu Moşe'nin ölümünden sonra, Tanrı, Moşe'nin hizmetkârı Yeoşua bin Nun'a şöyle dedi: ² "Kulum Moşe öldü. Şimdi, kalk ve onlara – Yisrael'e – vermekte olduğum Ülke'ye [girmek üzere] şu Yarden'i geç – sen ve tüm bu halk.

³ Moşe'ye konuşmuş olduğum üzere, ayağınızın basacağı her yeri size verdim.

⁴ Sınırınız, bu çöl ve Levanon'dan büyük nehir Fırat nehrine kadar tüm Hiti toprakları ve gün batımı yönünde büyük denize kadar olacak.

⁵ Hayatının tüm günleri boyunca karşında [tek] kişi [bile] duramayacak. Moşe'nin yanında olduğum gibi senin yanında olacağım; seni bırakmayacağım ve terk etmeyeceğim.

⁶ "[Dünyevi anlamda] Güçlü ve cesur ol, çünkü onlara vereceğime dair atalarına yemin etmiş olduğum Ülke'yi bu halka mülk olarak sen vereceksin.

⁷ Yalnız [Tora konusunda da] son derece cesur ve güçlü olmalı, kulum Moşe'nin sana emretmiş olduğu Tora'nın tümüne uygun davranmaya özen göstermelisin. Ondan sağa ya da sola sapma. Bu sayede, gittiğin her şeyde akıllıca davranmış olacaksın.

⁸ "Bu Tora Kitabı dilinden düşmesin, gündüz ve gece onun üzerinde kafa yor ki onda yazılı olan her şeyi özenle yerine getirebilesin; zira [ancak] o zaman yollarını başarılı kılacak ve [ancak] o zaman akıllıca davranmış olacaksın.

⁹ [Savaş konusunda da tasalanma.] Sana 'Güçlü ve cesur ol, ezilme ve çekinme; çünkü gittiğin her şeyde Tanrın Aşem seninledir' [diye] emretmedim mi?"

*

Yıllık Tora okuma döngüsünü, Moşe'nin ölümünü anlatan sekiz pasukluk bir kısımla kapattığımız *Simhat Tora* gününde, *Aftara* olarak, *Tanah*'ın ikinci kısmı *Neviim*'i açan Yeoşua kitabının başında, Moşe'nin halefi Yeoşua'nın göreve başlamasını okuruz.

Aktarım, Yeoşua kitabının ilk kısmının önde gelen motifidir. Yisrael'in liderlik asası ve peygamberlik ihtişamı, Moşe'den Yeoşua'ya geçmiştir. *Neviim* kitabının ilk kısmı, Tora'nın Yahudi Ulusu'nun tarihi ve Erets-Yisrael'e olan yolculukları konusunda anlattıklarına devam eder. Yeoşua'nın Tora'nın devamlılığını simgelemesi nedeniyle bu kısım, Tora'nın yıllık okunuş döngüsünün tamamlandığı *Simhat Tora*'da *Aftara* olarak seçilmiştir.

Aktarım temasını ön plana çıkarmak için bir metin bundan daha iyi düzenlenmiş olamaz. Devarim kitabına neredeyse bire bir paralel ifadeler içeren p. 3, 4, 5, ve 9'un yanı sıra, giriş pasuklarının bariz nakaratı "**Hazak Veemats – Güçlü ve Cesur Ol**" sözleri, Tanrı tarafından üç kez tekrarlanarak aktarım temasını kuvvetlendirmektedir, zira bu teşvik sözleri, Moşe'nin Yeoşua'ya tembihte bulunurken, kendi gerçek potansiyelinin farkında olması için üç kez (Devarim 3:28, 31:7 ve 31:23) kullandığı sözlerle aynıdır.

Yine de Devarim ve Yeoşua kitapları arasındaki bağlantı, basitçe bir söz kalıbının tekrarlanmasından çok daha derin niteliklidir. Doğrusu, sözcüklerin kendileri bile bu aktarım temasını güçlendirecek özelliktedir. Ari Zal, **Hazak** sözcüğünün sayısal değerinin (115), **Moşe**'ninkinin (345) tam üçte biri olduğuna dikkati çeker. Tanrı'nın bu kısımda **Hazak** sözcüğünü üç kez tekrarlaması, Yeoşua'ya, Moşe gibi halkın lideri ve peygamberi olabilmesi için tüm manevi kuvvetlerini seferber etmesi gerektiği mesajın vermektedir.

Moşe öldüğü zaman Yisrael, Tanrı'nın Torası'nı Gökler'den yeryüzündeki insana getirmiş olan bu muhteşem Liderini ve Peygamberini kaybetmiştir. Yisrael'in çöl yolculuğu boyunca

SÖZLÜK

Sözlük

[çoğ. : çoğul; tek. : tekil; f. : dişil; f. çoğ. : dişil çoğul; kar. : karşıt; kıs. : kısaltma]

Not: Buradaki birçok madde, ilk dört kitaptaki sözlük bölümlerinde de yer almaktadır. Dolayısıyla bu maddeler hakkında, sadece temel tanımlar vermekle yetinilmiş, onlardan türeyen ve bu kitapta kullanılmamış başka birleşik sözcükler veya deyimler ise diğer kitapların sözlük kısımlarında verildiği için bu listeye dâhil edilmemiştir. Bu tip maddelerin sonuna “**BBS** [=Daha fazla detay için Bkz. Bereşit Sözlük]”, “**BSS** [=Daha fazla detay için Bkz. Şemot Sözlük]”, “**BVS** [=Daha fazla detay için Bkz. Vayikra Sözlük]”, ya da “**BAS** [=Daha fazla detay için bkz. BAmidbar Sözlük]” kısaltması eklenmiştir.

Aavat Aşem: “Tanrı Sevgisi”. “**Aavat Şamayim** – Gökler [=Tanrı] Sevgisi” terimi de kullanılır.

Afikomin: Ya da **Afikoman**. Bu sözcük Aramca “**Apiku Mine Metika** – Tatlı Yiyecekler Çıkarın [=Getirin]” ifadesinin kısaltmasıdır. Genel olarak, ana yemekten sonra ağzın tatlı kalmasını sağlama amaçlı meyve ya da tatlıları ifade eder. Bet-Amikdaş döneminde Pesah Sederi’nin en sonunda Pesah-korbanı yenir, bunun ardından herhangi bir Afikomin yenmezdi. Başka bir deyişle, Pesah-korbanı, Afikomin yerine geçirdi. Günümüzde bunu anısına Seder bitiminde yarım bir Matsa parçası yenir.

Aftara: “Muafiyet”. Şabat ve bayram gibi özel günlerde peraşasının ardından okunan, Neviim [Peygamberler] kitabından bir bölüm. Peraşa ya da özel günle paralel konulardan seçilmişlerdir. Bunun sebebi, düşman işgali sırasında Tora okunmasının yasak oluşu ve bunu telafi etmek için Neviim kitabından, konuyla ilişkili bir bölümün okunmasıdır. Bu bölümler, o yasaklı dönem içinde, haftanın peraşasını okuma konusunda, “muafiyet” sağlıyordu.

Aguna: çoğ. Agunot. “Zincirli Kadın”. Kocasını bir Get vermeden ortadan kaybolmuş kadın. Kocanın öldüğü veya boşanma belgesi verdiği açık bir şekilde belirlenmediği sürece kadın bir başkasıyla evlenemeyeceği için bu terimle anılır. Aguna durumundaki kadınların bu sorunu, tarih boyunca Alaha otoritelerini en çok meşgul eden konular arasındadır.

Akel: “Bir Araya Topla”. Tora’nın mitsvası gereği Bene-Yisrael’in yedi yılda bir, Şemita yılı çıkışındaki Sukot bayramının ilk Hol-Amoed gününde Bet-Amikdaş’ta toplanarak Devarim kitabından belli kısımları kralın ağzından dinledikleri büyük tören. Bkz. 31:10-13.

Alaha: çoğ. Alahot. **1.** Kural. “**Alah** – Gitmek” kökünden gelir ve bu kurala göre “gidildiği; hareket edildiği” manasını verir. **2.** Yahudi Kanunu. **BBS**.

Aliya: “Yukarı Çıkış”, “Yükseliş”, “Artış”, “Gelişim” vs. **1.** Erets-Yisrael’e geliş. Burası manevi açıdan daha yüksek kabul edildiği için, bu terim kullanılır. Benzer şekilde Erets-Yisrael’den çıkış da “**Yerida** – İniş” olarak tanımlanır. **2.** Bir binanın üst katı. **3.** Cemaat içinde Sefer-Tora’nın okunuşu sırasında peraşanın her bölümü için kullanılan terim. Her bölümün okunması için bir kişi Tora’ya “kaldırdığı” için bu terim kullanılır ve kalkan kişi de **Ole** olarak adlandırılır. **BVS**.

Ama: çoğ. *Amot*. 1. 48cm. [başka görüşlere göre 56 ya da 60cm.] uzunluğunda bir ölçü. (1 *ama* = 6 *tefah*). Bkz. Şemot 25:10 açık. Farklı durumlarda farklı uzunluktaki *ama* ölçüleri kullanılırdı. 2. Dirsekle bilek arasındaki bölüme verilen isim. 3. Elin orta parmağı. BVS.

Amen: “Gerçektir; kesinlikle” anlamındaki onay sözcüğü. Bu sözcük “inşallah olur” anlamında değildir. “**Emet – Gerçek**” sözcüğüyle aynı kökten gelir ve tam bir güven ifade eder. Bir dua ya da beraha sonrasında “Amen” denmesi o duanın “inşallah gerçekleşeceğine” dair bir dileği değil, o dua sonucunda Tanrı’nın her konuda en doğru kararı verip, en uygun sonucu getireceğine dair sarsılmaz güveni yansıtır. Bu, bazen duanın kabul edilmemesi şeklinde bile olabilir.

Amida: 1. Duruş; ayakta duruş. 2. Tüm duaların merkezini oluşturan ve 19 *berahadan* oluşan dua ifade eder. *Amida*, ayakta ve ayaklar bitişik bir şekilde söylendiği için bu ismi alır. Mişna dilindeki adı “**Tefila – Dua**”dır; zira duaların en merkezi bölümü budur. *Amida*, Anşe Keneset Agedola tarafından ilk meydana getirildiğinde 18 *berahadan* oluşurdu. Bu sebeple “**Şemone Esre – On Sekiz**” olarak da bilinir. İleri dönemlerde halk içinde, düşmana karşı işbirliği yapan kişiler yaygınlaşınca, düşmanın başarılı olmamasını dileme temasına sahip “**Lamalşinim Velaminim**” *berahası* eklenmiştir.

Amotsi: “Çıkaran”. Ekmek yenmeden hemen önce söylenen “**Amotsi Lehem Min Aarets – Topraktan Ekmek Çıkaran [Tanrı; Mübarektir]**” *berahası*.

Anşe Keneset Agedola: Büyük Meclis’in Üyeleri.

Keneset Agedola: “Büyük Meclis”. Büyük İskender dönemine kadar olan Pers İmparatorluğu egemenliği süresince, Yahudiler’in merkezi kanuni mercii. 120 kişi den oluşan kurulda, Ezra, Nehemya gibi peygamberler, Mordehay gibi devlet adamları, Şimon Atsadic gibi üst düzey otoriteler vardı. *Keneset Agedola*’ya kadar dualarda kesin bir form yoktu. Bu dönemden itibaren *Beraha*, *Tefila*, *Kiduş* ve *Avdala* için belirli ve kesin metinler belirlendi, derlendi ve kompoze edildi.

Apikoros: Ya da **Epikoros**. 1. Din ve inanç konusunda kendini özgür sayan inançsız kişi. İsim Yunan filozofu Epicurus’tan türemiştir.

Ar Abayit: “Ev Dağı” veya “Tapınak Dağı”. Yerusalayim’de *Bet-Amikdaş*’ın inşa edilmiş olduğu Moriya dağı.

Arayot: tek. *Erva*. “Çıplaklıklar”. 1. Tora’nın yasakladığı ve ağır cezalar öngördüğü, zina, ensest vb. cinsel ilişkilere verilen genel isim. Bu ilişkiler Vayikra *Perek* 18’de, cezaları da Vayikra *Perek* 20’de listelenmektedir. 2. Mecazi kullanımla, utanç; rezalet.

Ervat Davar: “Çıplak Şey”. Ahlsızca, çirkin nitelikli şey; krş. 24:1.

Giluy Arayot: “Çıplaklık Açma”. Tora’nın yasakladığı ilişkilerden birine girme. Bu aynı zamanda [putperestlik ve cinayetin yanında] en büyük üç günahtan biridir ve kişi, böyle bir günahı işlemektense ölümü tercih etmekle yükümlüdür.

En Apotropus Laarayot: “Cinsel Ahlaksızlığın Garantörü Yoktur”. Kimse cinsel konularda hataya düşmeyeceği konusunda garanti sahibi değildir. Bu nedenle Tora ve Hahamlarımız cinselliğin doğru çerçeve içinde ve en kutsal şekliyle yaşanabilmesi için, hataları engelleme amaçlı birçok ek önlemi öngörmüşlerdir.

Şeniyot Laarayot: “İkincil Çıplaklıklar”. Tora’nın yasaklamış olmadığı, ama Hahamlarımız’ın ek önlem olarak yasakladıkları ikinci düzeydeki akraba birliklikleri. Bkz. Vayikra 18:30 açık.

Aron / Aron Aberit: “Antlaşma Sandığı”. Tanrı’nın Moşe’ye vermiş olduğu On Emir levhalarını içeren sandık; Yeoşua 3:6. “**Aron Aedut** – Tanıklık Sandığı” (Şemot 26:33) ya da “**Aron Aşem** – Tanrı’nın Sandığı” (Şemuel I 5:3) olarak da bilinir. Bkz. Şemot 25:10 v.d.

Arusa: Evliliğin *İrusin* aşamasını geçmiş, ama henüz *Nisuin* kısmını tamamlamamış kız. Bkz. *İrusin*; bkz. *Nisuin*.

Arvit: Gecenin başı.

Tefilat Arvit: “Gece duası”. *Korban* parçalarının *Mizbeah*’ın üzerinde yakılışı gece boyunca yapılabilirdi. *Arvit* duası bu işleme denktir.

Aseret Yeme Teşuva: Bkz. *Teşuva*.

Aşam-korbanı: “Suç Korbanı”. *Bet-Amikdaş* döneminde, bazı kategorilerdeki günahların ya da istenmeyen durumların onarımı için getirilen *korban*; bkz. Vayikra 5:1 v.d.; Vayikra 7:2 açık. [Aşam-korbanının getirilmesini gerektiren durumlar için bkz. Vayikra 5:20-26 açık.]. **BAS**.

Aşavat Aveda: “Kayıp Malların Geri Ulaştırılması”. Kaybedildiği belli olup tanımlayıcı işaretler içeren bir malı asıl sahibine ulaştırma mitsvası. Bkz. Şemot 23:4 ve Devarim 22:1-3.

Aşem: (E-Şin-Mem). Tanrı’nın İsmi yerine kullanılan sözcük. Tanrı’nın İsmi’nin boş yere kullanılması ciddi bir yasaktır; *Tora*, bunu yapan kişinin kolay kolay temizlenmeyeceğini vurgulamaktadır (bkz. 5:11). Bu sebeple Tanrı’nın Dört Harfli İsmi, hiçbir şart altında ağza alınmamalıdır. Bu konudaki istisnalardan biri, *Bet-Amikdaş* döneminde *Koen Gadol*’un *Yom Kipur*’da yaptığı özel uygulamalarda Tanrı’nın İsmi’ni olduğu gibi telaffuz etmesidir. Yahudiler, buna bağlı olarak dualarında bile Tanrı’nın İsmi’nin geçtiği yerlerde “**A-do-nay** – *Efendimiz*” sözcüğünü kullanırlar. Dualarda kullanılan bu İsim de kutsaldır ve günlük konuşmalarda ağza alınmamalıdır. Bu açıdan, günlük konuşmalarda Tanrı’dan bahsedildiği zaman “**Aşem** – İsim [Tanrı’nın İsmi]” sözcüğü tercih edilmelidir; bkz. Bereşit 2:4. [Not: Bu sözcük E-Şin-Mem harfleriyle yazılır. Dolayısıyla “A” harfinden önce {İbranice’deki E harfinin verdiği} gırtlaktan gelen hafif bir hava çıkışı vardır: [H]Aşem.]

Aşera: çoğ. *Aşerot* ya da *Aşerim*. **1.** Eski dönemde Kenaan Ülkesi’ndeki yaygın putperest uygulamanın bir parçası olarak kutsal kabul edilen ağaçlar ya da direklere verilen isimdir; bkz. 16:21. **2.** Yakın doğuda yaygın olarak tapınılan bir bereket tanrıçası. Aşera’nın

onuruna ahşap sütun ya da direkler dikilir, ona yönelik ibadetler bunların altında gerçekleştirilirdi. Bu ağaçlar da onun ismiyle anılırdı.

Aşgaha Kelalit: “Genel Nezaret”. Tanrı’nın bir topluluğa bir bütün olarak nezaret etmesi.

Aşgaha Peratit: “Özel Nezaret”. Tanrı’nın yarattıklarına doğrudan ve bireysel olarak nezaret etmesi.

Aşkenazlar: İbranice “*Aşkenaz* – *Almanya*” sözcüğünden gelir. Orta ve Doğu Avrupa kökenli Yahudiler’e verilen isim. İbr. *Aşkenazim*; tek. *Aşkenazi*.

At-Baş: Yani “*Alef-Tav* / *Bet-Şin*”. İbranice alfabesinde baştan ve sondan sayıldığında aynı sırada bulunan harf ikilileri. Örneğin *Alef* baştan, *Tav* sondan ilk harftir. *Dalet* baştan, *Kof* sondan dördüncü harftir vb. Bu harf ikilileri birbirleriyle ilgilidir ve *Gematriya*’daki bazı hesaplamalarda birbirleriyle yer değiştirebilirler. Bunun bir örneği şöyledir: Yahudi takvimindeki önemli günler *At-Baş* prensibi doğrultusunda *Pesah*’ın günlerinden öğrenilebilir. *Pesah*’ın sekiz gününü, alfabenin ilk sekiz harfiyle *Alef* (1), *Bet* (2), *Gimal* (3), *Dalet* (4), *E* (5), *Vav* (6) *Zayin* (7) ve *Het* (8) harfleriyle temsil edip, bunların *At-Baş*’a göre eşlemelerini yapalım: [1] *Alef-Tav* ikilisi: *Pesah*’ın 1. günü *Tav* ile bağlantılıdır. *Tav* harfi, *Tişa BeAv*’ın ilk harfidir. Böylece *Pesah*’ın 1. günü haftanın hangi gününe düşmüşse, o yıl *Tişa BeAv* da aynı güne düşecektir. [2] *Bet-Şin* ikilisi: *Şin* harfi *Şavuot*’un baş harfidir. Böylece *Pesah*’ın 2. günü ile sonrasındaki *Şavuot* bayramı haftanın aynı gününe rastlar. [3] *Gimal-Reş* ikilisi: *Reş* harfi *Roş Aşana*’nın baş harfidir. *Pesah*’ın 3. günü ile sonrasındaki *Roş Aşana* haftanın aynı gününe rastlar. *Sukot* ve *Şemini Hag Aatseret* bayramları *Roş Aşana*’dan iki ve üç hafta sonra aynı günderdir. Dolayısıyla *Pesah*’ın 3. günü bu bayramların da ilk günleriyle aynıdır. [4] *Dalet-Kof* ikilisi: *Kof*, “*Keriat Atora* – *Tora’nın Okunuşu*” ifadesinin baş harfidir. Böylece *Pesah*’ın 4. günü, [Diaspora’daki] *Simhat Tora* ile aynıdır. [5] *E-Tsadik* ikilisi: *Tsadik*, “*Tsom* – *Oruç*” sözcüğünün başharfidir. *Pesah*’ın 5. günü haftanın hangi gününe düşerse, o yıl *Yom Kipur* da aynı güne düşecektir. [6] *Vav-Pe* ikilisi: *Pe* harfi *Purim* sözcüğünün ilk harfidir. *Pesah*’ın 6. günü, *öncesindeki Purim*’le aynı gündür. *Lag Laomer* de aynı güne rastlar. [7] *Zayin-Ayin* ikilisi. *Ayin* harfi *Atsmaut* sözcüğünün başharfidir. *Yom Aatsmaut*, *Pesah*’ın 7. günüyle aynı güne rastlayacaktır.

Atalar: Bene-Yisrael’in temellerini oluşturan üç baba. İbranice *Avot*. Bunlar, Avraam, Yitshak ve Yaakov’dur. BBS.

Av Atuma: Bkz. *Tuma*.

Av Bet Din: Bkz. *Bet-Din*.

Avdala: Ayırma. Genelde kutsal bir şeyden kutsal olmayanı ayırmak için kullanılır. Aynı şekilde, *Şabat* ve *Yom Tov* çıkışlarında *Avdala* adı verilen bir dua ile, kutsal günden, normal güne bir ayırım yapılmış olur. kar. *Kiduş*. BBS.

Avel: (*Alef-Bet-Lamed*). Yastaki kişi. Bir kişi, kaybettiği yedi yakını için yas tutmalıdır:

annesi, babası, erkek kardeşi, kız kardeşi, oğlu, kızı, eşi. Bir *avel*, durumuna ve ölümün ardından geçen zamana göre farklı kurallara uymakla yükümlüdür (bkz. Rabi Nisim Behar, *Dini Uygulama Rehberi*). BVS.

Avelut: *Avel* olma durumu.

Avinu: Babamız; Atamız. *Atalar*'ın her birinin ismine eklenen sıfat: Avraam *Avinu*, Yitshak *Avinu*, Yaakov *Avinu*.

Avnet: "Kuşak". *Bet-Amikdaş*'ta görevli *Koenler*'in özel kıyafetlerinden biri olarak bellerine bağladıkları kuşak. Bkz. Şemot 28:39 ve 29:9 açık.

Azara: 1. Avlu. 2. *Bet-Amikdaş*'ın avlusu. BVS.

Ezrat Naşim: "Kadınlar Avlusu". 1. *Bet-Amikdaş*'taki kadınların girebildikleri bölüm. 2. Sinagoglarda kadınlara ayrılmış bölüm.

Azazel: *Yom Kipur*'da, halkın günahlarını simgeleyen tekenin yuvarlandığı sarp ve kayalık uçuruma verilen isim. BVS.

Baal Keri: Bedeninden sperma çıkmış erkek. Bkz. 23:11 açık. Bkz. Vayikra 15:1-18 açık. [a]. BVS.

Bal Taşhit: "Zarar Verme!" veya "Yok Etme!". Herhangi bir şeyi, hiçbir yapıcı amaç olmaksızın bozma veya yok etme yasağı. Bkz. 20:20 açık.

Bama: çoğ. *Bamot*. "Yüksek yer". "Platform". Üzerinde *korban* gerçekleştirmek için bir *mizbeah* kurulan yüksek yer. Bkz. 12:8-11 açık. ve Vayikra 1:4 açık. BAS.

Bar Mitsva: "Mitsvalardan Sorumlu Erkek". 13 yaş ve 1 gününü doldurmuş olan Yahudi erkek, bu noktadan sonra yaşamı boyunca Tora'nın, kendisini bağlayan tüm mitsvalarından sorumlu olur.

Barayta: "Dışarıda Kalmış Öğreti". Rabi Yeuda Anasi'nin *Mişna*'yı derlerken, çeşitli nedenlerle dışarıda bıraktığı *Mişna* dönemi öğretisi. *Baraytalar* *Mişna*'daki öğretilerle çelişmedikleri sürece onlarla eşdeğer kuvvettedir. Bir çelişki olduğu takdirde *Mişna*'daki öğreti önceliklidir. *Baraytalar*, Rav Oşaya tarafından toplanmıştır ve *Mişna*'daki belirsizliklerin çözümlenmesinde veya belli öğretilere belirginlik kazandırılmasında oynadıkları rol nedeniyle *Talmud*'da da önemli yer tutarlar.

BeEzrat Aşem: "Tanrı'nın Yardımıyla". Alternatif olarak Aramca *Besiata Dişmaya* (Gökler'in Yardımıyla).

Behor: çoğ. *Behorot*. Bir annenin ilk doğan çocuğu erkekse, *behor* ünvanını alır. Tüm *behorlar* Tanrı'ya aittir. Bir babanın birden çok kadından oğulları varsa, kendisi için bunların en büyüğü *behordur*. Mirastan, diğer kardeşlere göre iki kat pay alacak olan budur. Öte yandan, babanın, her annenin *behorunu* da *Pidyon* vererek kurtarma yükümlülüğü vardır (bkz. *Pidyon* => *Pidyon Aben*). BVS.

Behor-korbanı: Sığır ve davarın *behor* hayvanlarıyla getirilen *korban*. Bu hayvanlar Tanrı'ya aittir ve *korban* olmalarını engelleyecek bir kusurları olmadığı takdirde *korban* olarak getirilmelidir (bkz. Vayikra 27:26; Şemot 13:12 ve 34:19; Devarim 15:19). Özel bir kural olarak eşeklerin *behor*ları da kutsal niteliğe sahiptir ve *korban* olmaya uygun olmadıklarından, bir kuzu ile değiş tokuş edilirler (bkz. Şemot 12:13 ve 34:20).

Behora: “Behorluk Hakkı”. Babanın *behor* oğlunun, mirastan alacağı ek paya verilen isim.

Beli Neder: Bkz. *Neder*.

Ben Sorer Umore: “Yoldan Çıkmış ve Asi Oğul”. Tora'nın çok spesifik bir şekilde belirttiği özelliklere sahip olup belli olumsuz davranışlar gösteren isyankâr bir oğul. Bkz. 21:18-21.

Benonit: “Ortalama”. Bu kitapta geçen anlamı, “orta kaliteye sahip tarım arazisi” şeklindedir.

Beraha: çoğ. *Berahot*. “*Kiduş – Kutsama*”dan farklıdır; bkz. Bereşit 2:3 açk. 1. Bereket duası; mübarek kılmak; 2. Tanrı'ya teşekkür, övgü vs. için söylenen sabit metinli cümle/paragraf. 3. Bereket, şans, başarı; 4. Hediye; Bereşit 33:11. 5. Selamlama; Bereşit 47:10 açk. *BBS*. *BVS*.

Birkat Koanim: “Koenler'in *Berahası*”. Koenler'in halkı mübarek kılmak için söyledikleri sözler; bkz. Bamidbar 6:22-26. Koenler bu sırada ellerini kaldırıp ayalarını halka çevirdikleri için “*Nesiat Kapayim – Ayaların Kaldırılması*” olarak da bilinir.

Birkat Amazon: “Yemek *Berahası*”. Ekmek yenmiş bir öğünden sonra söylenen *Beraha*. Bkz. 8:10 açk.

Birhot Aşahar: “Sabah *Berahaları*”. Sabahları okunan ilk *Berahalar*.

Berit Mila: “Sünnet Antlaşması”. Tanrı'nın Avraam ile yapmış olduğu antlaşmanın işareti olarak, sünnet derisinin kesilmesiyle yapılan işlem. Bkz. Vayikra 12:3 açk.

Berito Şel Avraam Avinu: “Atamız Avraam'ın Antlaşması”.

Bet-Amikdaş: “Kutsal Ev”; “Kutsiyet Evi”. Yeruşalayim'de iki kez inşa edilmiş ve yıkılmış olan Tapınak. I. *Bet-Amikdaş*, Kral Şelomo tarafından 2928 [MÖ 832] yılında inşa edilmiş, Babil İmparatoru Nevuhadnetsar tarafından 3338 [MÖ 422] yılında yıkılmıştı. II. *Bet-Amikdaş* 3408 [MÖ 352] yılında halkın lideri Zerubavel, peygamberler Ezra ve Nehemya tarafından inşa edildi ve Romalılar tarafından 3828 [MS 68 – bazılarına göre MS 70] yılında yıkıldı. *Maşiah* geldiği zaman III. ve son *Bet-Amikdaş*, ebediyen ayakta kalmak üzere inşa edilecektir.

Bet-Din: “Yasa Evi”. 1. Mahkeme. 2. Her nesilde Yahudi cemaatlerinde, yargı konusunun niteliğine göre üç ya da daha fazla yetkili Haham'dan oluşan sorumlu yargı kurulu. Bu kurul, kararlarını Tora kanununa göre verir. Çok önemli olmayan anlaşmazlıklarda, taraflar anlaşıkıkları takdirde, herhangi üç kişiyi *Bet-Din* olarak tayin edebilir.

Av Bet-Din: “*Bet-Din* Başkanı”.

Bikurim: (*Bet-Haf-Reş-Yod-Mem*). tek. *Bikur*. *Erets-Yisrael*'e özgü yedi tarım ürününün turfandaları. Yedi üründen ağaçta yetişen beş meyve her yıl *Şavuot* bayramında *Bet-Amikdaş*'a getirilirdi (bkz. 26:1 v.d.). Ayrıca yine *Bikurim* sınıfında, *Pesah* bayramında yılın ilk arpa hasadından *Omer*, *Şavuot*'ta ilk buğday hasadından *Şete Alehem* getirilirdi. BVS.

Birhot Aşahar: Bkz. *Beraha*.

Birkat Amazon: Bkz. *Beraha*.

Birkat Koanim: Bkz. *Beraha*.

Biur Maaserot: Bkz. *Maaser*.

Boşet: 1. Utanç. 2. Bir kişiyi utandırma karşılığında ödenen tazminat türü; bkz. 25:11 açık.. 3. Putlara, özellikle de *Baal* putuna verilen küçültücü bir sıfat. BVS.

Demay: “Şüpheli şey”. 1. Tora konusunda fazla bilgili olmayan Yahudi bir çiftçiden alınan *Erets-Yisrael*'de yetişmiş tarım ürünlerine bu isim verilir, zira böyle birinin, gereken *Teruma* ve *Maaser* paylarını ayırıp ayırmadığı konusunda şüphe vardır. Böyle bir durumda söz konusu paylar, *beraha* söylemeksizin ayrılır. 2. *Mişna*'nın “*Zeraim – Tohumlar [Ziraat]*” bölümündeki, *demay* kurallarını ele alan ünite.

Deorayta: Ya da **Mideorayta**. “Tora’dan”. Bu Aramca sözcük, belirli bir mitsvanın doğrudan Tora’nın metninden öğrenildiğini belirtir. Krş. *Derabanan*. BSS.

Derabanan: Ya da **Miderabanan**. “Hahamlarımız’dan”. Bu Aramca sözcük, belirli bir mitsvanın, Tora’daki belirli bir kuralın korunması, halk içinde belirli bir düzenin sağlanması ya da öneme sahip tarihi bir olayın vurgulanması amacıyla Hahamlarımız’ca belirlenmiş olan kurallardan biri olduğu anlamına gelir. Bkz. 17:11 açık. Krş. *Deorayta*. BSS.

Devir: *Bet-Amikdaş*’ın en iç odası; Melahim I 6:19. Bkz. *Kodeş Akodaşim*.

Diaspora: “Dağılma”. Yahudiler’in *Erets-Yisrael*’in dışında dağılmış oldukları yerler.

Dinar: Eski dönemde kullanılan bir para cinsi. 1 *dinar* = 1 *zuz*.

Dine Mamonot: “Parasal Yasalar”. Zarar ve tazminat kanunları, parasal konulardaki kanun ve hükümler, ticaret anlaşmazlıkları. Borçlar, satışlar, kiralara, hediyeler ve benzeri birçok konu bu yasalar dâhilindedir. Bu konulardaki davalara 3 yargıçtan oluşan mahkemeler bakar.

Dine Nefaşot: “Can Yasaları”. Cinayet, adam kaçırma gibi, idamı gerektiren suçlara dair kanunlar. Bu konulardaki davalara 23 yargıçtan oluşan mahkemeler bakar.

Duhan: “Etrafına göre daha yüksek olan ve üzerinde ayakta durmak ya da oturmak için kullanılan platform”. 1. *Bet-Amikdaş*’ta *Koen* ve *Leviler*’in durduğu platform. 2.

Sinagoglarda, *Ehal Akodeş*'in hemen önünde bulunan ve *Koenler*'in *Birkat Koanim* sırasında durdukları yer. 3. Satış tezgâhı; dükkân.

Edim Zomemin: “Komplocu Şahitler”. Bir kişiye karşı yalancı şahitlik eden ve yalancılıkları, suçun işlendiğini iddia ettikleri zamanda aslında farklı bir yerde oldukları başka şahitlerin ifadeleriyle tespit edilen şahitler. Çoğu durumda bu şahitler, suçladıkları kişi için öngörülen cezanın aynısına çarptırılır. Bkz. 19:16-21.

Edot: tek. *Eda*. Bu “*Ed – Tanık*” sözcüğüyle bağlantılıdır. [Bu kitapta kullanıldığı anlama göre,] Tora'nın, Tanrı'nın dünyayı yarattığına ve/veya tarihi olaylara tanıklık etme temasına sahip mitsvalar. *Şabat* ve tüm bayramlar bu tipteki mitsvalardır.

Efa: Tohum, un gibi kuru/katı maddeler için eski dönemlerde kullanılan bir hacim ölçüsü. (1 efa = 3 sea = 10 omer). Günümüz ölçüleriyle yaklaşık 22lt. civarındadır. Başka görüşlere göre 39,6lt.

Egla Arufa: Faili meçhul bir cinayet sonrasında bu cinayet için toplum adına kefaret olması için yapılan bir seremoni çerçevesinde “Boynu Enseden Vurulan Düve”, bkz. 21:1 v.d.

Ehal: 1. Saray; büyük ve görkemli yapı. 2. *Bet-Amikdaş*'a verilen isimlerden biri. *Bet-Amikdaş*'ın, *Menora*, *Tütsü Mizbeahı* ve *Şulhan*'ın yer aldığı *Kodeş* bölümü. BAS.

Ekdeş: 1. Kutsal obje. *Bet-Amikdaş*'ın hazinesine bağışlanmış para, eşya ya da hayvanlara verilen isim. 2. *Bet-Amikdaş*'ın hazinesine verilen isim.

Emuna: 1. İnanç; güven. 2. Dürüstlük; güvenilirlik. 3. Belirli bir inancın temel kriterlerine verilen genel isim. 4. Sağlamlık; istikrar. BVS.

Epikoros: Bkz. *Apikoros*.

Ereg: “[Kılıçla] Öldürme”. Tora'daki dört idam cezasından biri. Bkz. *Vayikra Kitabı*, *Ekler: Yahudilik'te İdam Cezası*.

Erets-Yisrael: “Yisrael Ülkesi”. Tanrı'nın, Avraam, Yitshak ve Yaakov'un çocuklarına vermeyi vaad ettiği ülke; Bereşit 15:18, 26:4, 28:13 vs.

Erev Rav: “Büyük Karışım”. Mısır Çıkışı sırasında, Yahudilik'in prensiplerini kabul ederek Bene-Yisrael'e katılmış olan ve farklı birçok ulustan oluşan grup; bkz. Şemot 12:38.

Eser Zehirot: “On Hatıra”. Her Yahudi'nin her gün hatırına getirmesi gereken on tarihi olay. Bkz. 9:7 açık.

Ester Panim: “Yüz Gizliliği”. Tanrı'nın, evreni Varlığı'nı hissettirmeden yönetme şekli.

Ešet Hayil: “Becerikli Kadın”. 1. Ailesi için fedakârca çalışan kadın. 2. Kral Şelomo'nun,

Mişle kitabının sonunda erdemli kadını övmek için yazdığı alfabetik akrostişli şiir. Bu parça evin tüm düzenini sağlayan ev hanımına yönelik bir övgü ve şükran ifadesi olarak *Şabat* geceleri okunur.

Etrog: Turunçgillerden, Akdeniz ülkelerinde yetişen, taç yaprakları mavimsi pembe, küçük bir ağacın iri bir limonu andıran buruşuk meyvesi; ağaç kavunu (*Citrus medica*). Bu ağacın meyvesi sarı renkli, ekşi tadlı ve hoş kokuludur. *Etrog*, *Sukot* bayramı kutlamaları sırasında kullanılan dört bitkiden biridir (bkz. Vayikra 23:40 açık.).

Ever Min Ahay: “Canlıdan Organ”. Ölmemiş bir hayvanın bedeninden ayrılmış parça. Tora’ya göre, böyle bir parçayı yemek hem Yahudiler (bkz. 12:23 açık.) hem de Yahudi olmayanlar (bkz. *Bereşit Kitabı*, s. 78) için yasaktır.

Ezrat Naşim: Bkz. *Azara*.

Gan Eden: “Zarafet Bahçesi”. 1. Adam ve Hava’nın, yaratılışlarının ertesinde yerleştirildikleri, fakat günahları sebebiyle kovuldukları bahçe; bkz. *Bereşit* 2:8 v.d. 2. Yahudi inancına göre, Gelecek Dünya’daki ebedi huzuru ifade eden yer. *kar. Geinom. Cennet* sözcüğü *Ganeden* ile bağlantılıdır. BBS.

Geinom: Ya da **Geinam**. 1. İnöm Vadisi. Burası Yeruslayim’in güneyinde, putperestlerin, çocuklarını ateşte yakarak kurban ettikleri bir yerdir; *Melahim II* 23:10. 2. Yahudi inancına göre, kötülerin ruhlarının cezalandırılacakları yer. *Cehennem* sözcüğü *Geinom* ile bağlantılıdır. BBS.

Gematriya: Harflerin sayısal karşılıkları ile yapılan hesaplamalar. Alef = 1; Bet = 2; ... ; Yod = 10; Haf = 20; Lamed = 30; ... ; Kof = 100; Reş = 200; Şin = 300; Tav = 400. BBS.

Gemilut Hasadim: İnsanlara hiçbir beklenti olmaksızın iyiliksever davranışlarda bulunmak.

Geniza: 1. Gizleme, saklama. 2. Arşiv. Değerli belgelerin saklandığı yer. 3. Kutsal nitelikli kitapların, üzerinde Tanrı’nın İsmi’nin ya da Tora sözlerinin yer aldığı belgelerin ve *talit*, *tefilin*, *mezuza* gibi kutsal objelerin yıprandıktan sonra yerleştirildiği dolap ya da oda. Bu gibi kutsal şeyler çöpe atılmaz, mezarlıkta özel bir yere gömülür.

Ger: çoğ. *Gerim*; f. *Giyoret*. 1. Yabancı. 2. Doğuştan Yahudi olmayıp sonradan Yahudilik’i kabul etmiş bir kişi. Böyle biri doğuştan bir Yahudi ile tamamen aynı hak ve görevlere sahiptir. Genel olarak **Ger Tsedek** olarak bilinir.

Ger Toşav: Putperestliği terk ederek, Erets-Yisrael’e yerleşen ve Noah’ın Soyuna İçin Yedi Mitsva’ya uygun yaşamayı üstlenmiş, Yahudi olmayan kişi.

Ger Şeker: “Sahte Ger”. Sadece çıkar amacıyla Yahudi olmuş kişi.

Get: 1. Belge. 2. Kadına verilen ve kocayla ilişkisini tümüyle kesen boşanma belgesi.

Alternatif olarak **Get Piturin**.

Get Meuse: Zorla verdirilen *Get*.

Get Mekuşar: Sahtekârlığa karşı koruma amacıyla özel olarak yazılmış belge. Bu amaçla şöyle bir yöntem kullanılırdı: İlk satır yazılır ve katlanıp dikilir ve şahitler kat yerine mühür vururlar. Sonra ikinci satır yazılıp katlanır ve şahitler tekrar kat yerine mühür vururlar ve bu şekilde tüm belge satırlar halinde hazırlanır.

Gitin: “Getler”. *Mişna*’nın “**Naşim – Kadımlar**” bölümündeki, boşanma kurallarını ele alan ünite.

Gezera: “Hüküm”; “Karar”. 1. Yasaklama veya sınırlama şeklindeki emir. 2. Sebebi açıklanmamış mitsva veya yasa. 3. Hahamlar’ın, Tora’nın herhangi bir mitsvasının kazara veya alışkanlık sonucu ihlalini önleme amacıyla koydukları ek sınırlama. Bkz. 17:11 açık.

Gezerat Akatuv: “Kitabın Hükümü”. Tora’nın herhangi bir açıklama vermediği ve genellikle mantığın anlamakta zorlandığı türdeki uygulamasal detaylara verilen genel isim.

Gezera Şava: “Eşit Kesim/Hüküm”. Tora’da iki farklı konunun, içlerinde geçen bir sözcük, sözcük grubu, aynı kökten gelen sözcükler yoluyla birbirlerine bağlanmasına dayalı olarak bu iki konunun eş kurallara sahip olmaları. Bu, Tora’yı açıklamak için kullanılan on üç türetim yönteminden biridir. Ancak bu, mantığa değil geleneğe bağlı bir yöntemdir. Başka bir deyişle, iki konunun birbiriyle kuralsal bağlantı içinde olması, sadece aynı sözcük ya da ifadeyi içermelerine bağlı değildir. Bunun için köklü bir de geleneğin olması gerekir.

Giyoret: Bkz. *Ger*.

Giyur: Yahudi olarak doğmamış olan bir kişinin Yahudilik’e kabul ediliş prosedürü. Bkz. 22:14 açık.

Hag Aasif: “Ürünleri Toplama Bayramı”. Yılın hasadının sonunu işaretleyen *Sukot* bayramına verilen isimlerden biri.

Hag Akatsir: “Hasat Bayramı”. Buğday hasadının başladığı dönemi işaretleyen *Şavuot* bayramına verilen isimlerden biri.

Hagiga-korbanı: “Kutlama Korbanı”. *Şaloş Regalim* bayramlarında gerçekleştirilen *Şelamim-korbanı*.

Halal: f. *Halala*. Bir *Koen*’in, kendisiyle evlenmesi yasak olan bir kadından olan oğlu. Bu oğul “*Koen*” değildir ve *Koenler*’e ait görev ve ayrıcalıklar onun için geçerli değildir (bkz. Vayikra 21:15 açık.).

Halitsa: 1. Bir şeyi takılı olduğu yerden çıkarma, kurtarma. 2. Ardında çocuk bırakmadan ölmüş olan kardeşinin karısıyla evlenmeyecek olan (bkz. *Yibum*) bir kayınbiraderin ayağındaki çarığın, dul yenge tarafından çözülüp çıkarılmasıyla gerçekleştirilen prosedür.

Hallâ: Ya da **Hala**. çoğ. *Halot*. **1.** Ekmek ya da kek somunu. **2.** *Şabat* ekmeği. Bu, güzel, genelde örgülü şekil verilmiş normal ekmektir [ama *Şabat*'ın vazgeçilmez bir şartı değildir. *Kaşerut*'a uygun ve bütün olduğu sürece herhangi bir ekmek kullanılabilir]. **3.** *Bet-Amikdaş* döneminde açılan hamurlardan ayrılıp *Koenler*'e verilen kısım (bkz. Bamidbar 15:17-21). **4.** Bunun anısına günümüzde, belirli bir ağırlığın üzerindeki hamurdan ayrılıp yakılan kısım. Eğer hamurda en az 1514gr. un kullanılmışsa bir miktar ayrılıp yakılır, ama *beraha* söylenmez. Eğer 1560gr.dan fazla un kullanılmışsa bu işlem için bir de *beraha* (***Leafriş Hala***) söylenir. Bu işlemde ayrılacak parça için asgari bir miktar yoktur; çok küçük bir parçanın ayrılması bile yeterlidir (*Sefer Yalkut Yosef*).

Halutsa: “*Halitsa* Yapmış Kadın”. Bkz. *Halitsa*.

Hamets: “Ekşimiş; fermante olmuş; mayalanmış”. Fakat her türlü maya bu sınıfa girmez. Bahsedilen, beş tahıl cinsi olan buğday, arpa, çavdar, yulaf ve darının ya da bunların [un gibi] türevlerinin su ile teması ile oluşan mayalanmadır. Kurala göre un ve suyun birleşiminden itibaren 18 dakika boyunca yoğrulmadan bekleyen bir hamur, artık *hamets* sınıfındadır. BSS.

Hanuka: **1.** Hizmete açılış; adanma; ihdas; Teilim 30:1. **2.** II. *Bet-Amikdaş* dönemindeki Suriye-Yunan işgali sırasında içine putlar konularak kutsiyeti ihlal edilen *Bet-Amikdaş*'ın, Haşmonay ailesine mensup Makabiler'in liderliğindeki Yahudiler'in kazandığı zafer sonucunda temizlenip onarılarak tekrar hizmete açılışının kutlandığı bayram (MÖ 165). *Bet-Amikdaş*'taki *Menora*'nın yanması için gereken saf yağ temin edilene kadar, bulunabilen ve sadece tek gün yanabilecek miktarda olan yağ, bir mucize sonucu sekiz gün boyunca yanmıştır. Bu mucizenin anısına, 25 Kislev tarihinden itibaren, sekiz gün boyunca, kandiller yakılarak bu bayram kutlanır.

Hasid: **1.** Dürüst davranan, iyiliksever davranışlarda bulunan, sevgi ve merhametle hareket eden kişi. **2.** Tanrı'ya son derece bağlı olan, asgari yükümlülüklerin ötesine geçerek Tora yaşamını normalin üstünde standartlara göre süren kişi. **3.** *Hasidizm* akımını takip eden kişi.

Hasid Umot Aolam: “Dünya Uluslarına Mensup Tanrı'ya Bağlı Kişi”. **1.** *Ger Toşav* konumundaki kişiye verilen ek bir sıfat. **2.** Başka bir ulusa mensup olup Yahudiler'e iyilik etmiş ve zor durumlardan kurtarmış kişi.

Midat Hasidut: “*Hasidlik Özelliği*”. Bir mitsvanın asgari gerektirmelerinin ötesindeki uygulama.

Hasidizm: İbranice **Hasidut**. Rabi Yisrael Baal Şem Tov tarafından kurulan akımın adı.

Hatan Mesayem: “Bitiren Damat”. *Simhat Tora*'da Tora'nın yıllık okunuşunun son kısmının okunmasına çağrılan kişi.

Hatan Mathil: “Başlayan Damat”. *Simhat Tora*'da Tora'nın yıllık okunuşunun ilk kısmının okunmasına çağrılan kişi.

Hatan Meona: “Meona Damat”. *Simhat Tora*’da sinagogdaki yaklaşık olarak tüm erkeklerin *Sefer-Tora*’ya çağırılması tamamlandıktan sonra, *Meona* sözcüğüyle başlayan kısa parçanın (33:27-29) okunmasına çağrılan kişi.

Hatat-korbanı: “Hata Korbanı”. *Bet-Amikdaş* döneminde, bilmeden ya da kazara (bkz. *Beşogeg*) işlenen bazı günahların affı için getirilen *korban*; bkz. Vayikra 4:27 v.d. Bu *korban*ın eti sadece uygun *Koenler* tarafından yenabilir; bazı bölümleri de *Mizbeah* üzerinde yakılırdı. BVS.

Hatsi-Kadiş: Bkz. *Kadiş*.

Hazaka: 1. Herkesin kabul ettiği fikir. Bir konudaki çok güçlü olasılık. 2. Elde tutma; kapma. 3. Bir kişinin, belirli bir süredir, eski sahibinin hiçbir itirazı olmadan elinde tuttuğu mal üzerindeki iyelik hakkı. İtirazın olmaması bu malın artık ona ait olduğu, dolayısıyla *Kinyan* prosedürünün gerçekleştiği anlamına gelir (bkz. *Kinyan*). BVS.

Hazan: 1. Sinagog’da duaları yüksek sesle okuyup halka liderlik eden kişi. 2. *Mişna*’daki kullanımıyla, Sinagog’un genel işleriyle ilgilenen kişi. Günümüzdeki kullanımıyla *Şamaş*.

Helev: çoğ. *Halavim*. 1. Yenmesi yasak olan içyağı (bkz. Vayikra 3:9 açık.). 2. En iyi; en makbul.

Henek: “Boğma”. *Tora*’daki dört idam cezasından biri. Bkz. *Vayikra Kitabı, Ekler: Yahudilik’te İdam Cezası*.

Herem: 1. *Bet-Din*’in, günahkârlığıyla ünlenmiş bir kişiye verebileceği, cemaatten yalıtılma cezası. 2. Kullanımı ya da kendisinden yarar sağlanması yasaklanmış mal. çoğ. *Haramim*. 3. *Bet-Amikdaş*’a bağışlanmış olup, kullanımı *Koenler* dışında herkes için yasaklanmış mal. 4. Yıkım; yok oluş; ölüm. 5. İğrenç ve istenmeyen şey. BVS.

Hesed: 1. İyilikseverlik ve cömertlik. 2. Sadakat, bağlılık.

Hesed VeEmet: “İyilik ve Gerçek”. Büyük iyilik, gerçek iyilik.

Hesed Şel Emet: “Gerçek İyilik”. 1. Herhangi bir karşılık beklemezsizin yapılan iyilik. 2. Bir ölüye yapılan son görevlere verilen genel isim. Bu görevlerden bir karşılık alınamayacağı açık olduğundan, ölünün onuruna yapılanlar saf iyilik sınıfındadır.

Hesed Neurim: “Çocukluk Sadakatı”. Çocuk yaştan itibaren gelişmiş içten bağlılık.

BeHesed Elyon: “Yüce Olan’ın İyiliğiyle”. Yetenekli kişiler için kullanılan ifade. Ör. *More Behesed Elyon* (Tanrı’nın İyiliğiyle Öğretmen) demek bir kişinin öğretmenlik konusunda sıra dışı bir yeteneğe sahip olmasını belirtir.

İş Hesed: “İyiliksever Kişi”.

Gemilut Hesed: Faiz beklentisi olmadan borç vermek.

Gemilut Hasadim: Bkz. *Gemilut Hasadim*.

Hilul Aşem: “İsim’in İhlali”. Tanrı’nın İsmi’nin küçük düşmesine neden olmak. En ağır günahlardan biri (bkz. Vayikra 22:32 açık.).

Hok: çoğ. *Hukim*. “Hüküm; Kanun”. 1. Üst kanun koyucu organ/kişi tarafından belirlenmiş ve herkesin uymasını zorunlu kılan kanun. 2. Tora’nın herhangi bir açıklama getirmediği, mantıkla açıklanması mümkün olmayan türdeki mitsvalar. 3. Gelenek olarak başlamışken, zamanla kanun haline gelmiş uygulama. 4. Doğada sabit olup değişmeyen durum. 5. Sabit pay. *BVS*.

Hol Amoed: Ya da **Hulo Şel Moed**. “Bayramın *Yom Tov* olmayan günleri”. *Pesah*’ın ilk [*Diaspora*’da ilk iki] ve son [*Diaspora*’da son iki] günleri arasında kalan günler. Aynı şekilde *Sukot*’un ilk [*Diaspora*’da ilk iki] gününü takip eden ve *Şemini Hag Aatseret*’e kadar olan günler. Bu günlerde, *Yom Tov*’da yapılması yasak olan bazı işler yapılabilir. Fakat yine de normal bir gün gibi davranılamaz; sadece parasal kaybı engelleyecek veya yemek hazırlama amacıyla yapılan işler yapılabilir (bkz. Vayikra 23:8 açk.).

Homer: 1. Kil. 2. Madde. 3. Yığın. 4. Eski dönemde sıvılar ve katılar için kullanılan bir hacim ölçüsü. Hahamlarımız’ın dilinde *kor*. (1 *homer* = 10 *efa* = 30 *sea*). Yaklaşık 220lt. Başka görüşlere göre 395,5lt., 490lt.

Hovat Aguf: “Bedensel Yükümlülük”. Tora’nın kişinin bedenine bağladığı, dolayısıyla o nerede olursa olsun geçerli olan mitsvalar. kar. *Hovat Karka*.

Hovat Karka: “Topraksal Yükümlülük”. Tora’nın, *Erets-Yisrael*’e bağladığı ve yerine getirme yükümlülüğü sadece burada geçerli olan mitsvalar. kar. *Hovat Aguf*.

Hukim: Bkz. *Hok*.

Hupa: 1. Evlilik töreni sırasında, gelin ve damadın üzerine dört direk yardımıyla gerilmesi âdet olan ve aynı çatı altında birleşmeyi simgeleyen tente. 2. Düğün.

İdit: Yüksek kaliteye sahip tarım arazisi.

İn: (E-Yod-Nun). Eski dönemlerde sıvılar için kullanılan bir hacim ölçüsü. Yaklaşık 5lt. Başka bir görüşe göre 6,6lt. (1 *in* = 3 *kav*).

İr Anidahat: “[Putperestliğe] Kışkırtılmış Şehir”. Yerel provokatörler tarafından kışkırtılma sonucunda tüm bireyleriyle putperestlik günahını işlemiş olan şehir. Bkz. 13:13-19.

İrusin: Ya da **Erusin**. Nişan. Tora’nın dilinde, nişan, günümüzde olduğundan çok daha bağlayıcıdır. Bu törene **Kiduşin** adı da verilir. Söz konusu törenle, kızın konumu değişir ve o ana kadar hiçbir erkeğe bağlı değilken, tören sonrasında, damadın resmi eşi olur ve bu bağ ancak erkeğin ölümü ya da boşanma durumunda bozulabilir. Yine de *İrusin*, düğünün tamamlandığı anlamına gelmez. Düğünün ikinci aşaması olan *Nisuin* yapılanaya kadar, ikisi yasal eş olmalarına karşın, karı-koca yaşamı süremezler; birbirlerinden ayrı evlerde yaşarlar. Eski dönemlerde, kızın çeyiz, erkeğin de iş ve ev hazırlıkları yapabilmesi için ikinci aşamaya kadar yaklaşık bir yıllık bir süre olurdu. Günümüzde ise, her iki aşama aynı ortamda birbiri ardına gerçekleştirilir.

İsur Veeter: “Yasak ve İzin”. *Alaha*’nın yasak olan ve olmayan pratik konuları ele aldığı dalı.

Kabala: 1. Alış; verilen bir şeyi kabul etmek. 2. Alım belgesi; makbuz. 3. Giriş izni; kabul. ör. ziyaretçi kabulü. 4. Gelenek. Nesilden nesile, öğretmenden öğrenciye, babadan oğula aktarılan geleneği ifade eder. *Talmud* dilinde ise, *Tanah*’ın *Neviim* kısmını belirtir (*Divre Kabala*). 5. Tanrısal sırlara dair gelenek. Kitabımızda, “*Kabala*” dendiğinde, bu mistik gelenek kastedilmektedir. Bu geleneğin temel kitabı, Rabi Şimon Bar Yohay’a atfedilen *Zoar*’dır. *Kabala* genel olarak, doğaüstü dünyayı, *Tora*’nın sırlarını, gizemleri ele alır. 6. *Korban* işlemleri sırasında, kullanılacak kanın hayvanın doğrudan boynundan bir kaba alınması işlemi. BVS.

Kabetsa: “Yumurta Kadar”. Eski dönemde kullanılan bir hacim birimi. Yaklaşık 0,05lt. Bazı görüşlere göre 0,09lt. (1 efa = 432 yumurta). Günümüzdeki otoriteler bunun 54gr.a denk geldiğini belirtirler. (1 kabetsa = 2 kazayit).

Kadiş: 1. Kutsal. 2. Aramca dilinde olup Tanrı’nın Yüceliği’ni vurgulayan ve duaların çeşitli yerlerinde söylenen özel kısım.

Hatsi Kadiş: “Yarım Kadiş”. *Kadiş* duasının beşinci *Ameni*’nin sonuna kadar olan bölümüne verilen ad. “**Kadiş Haser** – *Eksik Kadiş*” olarak da adlandırılır. Tüm *Kadiş*’lerin temeli ve özü budur.

Kanaim: tek. *Kanay* (Fanatik). II. *Bet-Amikdaş* döneminin sonundaki Roma-Yeuda mücadelesinde, Romalılar’a karşı ölümüne savaşmak gerektiğini savunan ve barışçı Yahudi kitlelerini son derece acımasız yöntemlerle sindiren fanatik grup.

Karet: çoğ. *Karetot*. “Kesme”. Bu, ruhun manevi kaynağından kesilip atılması anlamına gelen üst düzey bir cezadır. Bazı görüşlere göre bu ceza, gelecek dünyadaki payın kaybedilmesi, zamansız ya da çocuksuz ölüm anlamına da gelebilir. Bkz. Vayikra 7:20 açık. BVS.

Kaşer: Uygun; geçerli. Dini kurallara uygun. Genel olarak yenebilir yiyecekleri ifade etse de, örneğin bir *Şofar*’ın da *Kaşer* olup olmadığı söylenebilir. kar. [yiyecekler için] *Taref* ya da [diğer şeyler için] *Pasul*. BSS. BVS.

Kaşerut: Yiyeceklerin *Kaşer* olma durumu. Bu konudaki kuralların tümü.

Kav: (Kof-Bet). çoğ. *Kabim* veya *Kabin*. Eski dönemlerde kuru maddeler için kullanılan bir hacim ölçüsü. (1 sea = 6 kav). Yaklaşık 1,22lt. Başka bir görüşe göre 2,2lt.

Kazayit: “Zeytin Kadar”. Hahamlarımız’ın, yasaklar ve *tuma* konularında “asgari yiyecek miktarı” olarak tanımladıkları miktar. Bunun büyüklüğü hakkındaki görüşler 18-27gr. arasında değişmektedir.

Keduşa: “Kutsiyet”. 1. Bayağılık ve sıradanlığın tersi. Manevi bakımdan özel ve ayrı olma durumu. 2. *Amida* duasının üçüncü berahasına verilen isim. Bu beraha, “**AE-l Akadoş** – *Kutsal Tanrı*” sözcüğüyle tamamlanır ve Tanrı’nın Kutsiyeti’ni vurgular. *Arvit* haricindeki

tüm dualarda, *Amida*'nın tekrarında bu kısım içinde Tanrı'nın Kutsiyeti'ni meleklerin sözleriyle dile getiren bir bölüm vardır ve “*Kutsal, Kutsal, Kutsal'dır Tophulukların Efendisi; Onuru Tüm Dünyayı Kaplar*” (Yeşayau 6:3) cümlesiyle başlayan bu bölüm de *Keduşa* olarak adlandırılır. 3. Bazen Tanrı'dan bahsetmek için kullanılan takma isim. BVS.

Keri: Sperma salgısı.

Keruvim: tek. *Keruv*. 1. Bir melek cinsi; bkz. Bereşit 3:24 açık. 2. *Kaporet*'in üzerinde kanatlarını geren iki melek figürü; bkz. Şemot 25:20. BBS.

Ketoret: “Tütsü”. On bir koku maddesinin karışımından oluşan ve *Bet-Amikdaş*'ta Altın *Mizbeah*'ın üzerinde [*Yom Kipur*'da da *Kodeş Akodaşim*'in içinde] gerçekleştirilen tütsü. Bkz. Şemot 30:34-38.

Ketuba: Damadın düğün sırasında geline verdiği ve ona yönelik tüm yükümlülüklerinin yazılı olduğu evlilik antlaşmasını içeren belge. BSS.

Ketuvim: “Kitaplar”. *Tanah*'ın, Tora ve *Neviim*'den sonra gelen üçüncü bölümü. *Ketuvim*, bazıları peygamberler bazıları da David Ameleh, Şelomo Ameleh gibi kutsal kişiler tarafından [ki aslında onlar da birer peygamberdir], yine *Ruah Akodeş* ile yazılmış manzum, dersler içeren, tarihi değeri de olan kitaplardır. Bu bölüm, *Teilim*, *Mişle*, *İyov*, *Şir Aşirim*, *Rut*, *Eha*, *Koelet*, *Ester*, *Daniel*, *Ezra*, *Nehemya* ve *Divre Ayamim* kitaplarını içerir.

Kiduş: 1. Kutsama; takdis etme; “Kutsal” ilan etme. 2. Ayırma; ayrıcalıklı kılma; özel kılma. 3. *Şabat* ve bayram gecelerinde, bu günleri normal günlerden ayırmak için yapılan kutsama duası. kar. *Avdala*. BBS.

Kiduş Aşem: “Tanrı'nın İsmi'ni Kutsal kılma”. Tanrı'nın emrini her şeyin, hatta yaşamın bile önüne koymayı ifade eden davranışlarla, insanlar içinde Tanrı'nın ününü arttırmak (bkz. Vayikra 22:32 açık.).

Kiduşin: 1. Evlilik töreni. Bu törenle, erkek kadını “özel kılar” ve kadın, erkek için, diğer kadınlardan farklı bir konuma sahip olur (bkz. *İrusin*). 2. *Mişna*'nın “*Naşim – Kadınlar*” bölümündeki, evlilik kurallarını ele alan ünite.

Kilayim: “Karışım”. Farklı türlerin birbiriyle karıştırılması (bkz. Vayikra 19:19 açık.). 1. Bir hayvan cinsinin dişisinin, bir başka cinsin erkeğiyle çiftleştirilmesi. 2. Farklı türlerdeki tohumların birbirine karıştırılarak ekilmesi. 3. Bir giysinin üretiminde, keten ve yünün bir arada kullanılması. *Şaatnez*. 4. *Mişna*'nın “*Zeraim – Tohumlar [Ziraat]*” bölümündeki, *Kilayim* konusunu ele alan ünite. 5. [Deyimsel anlamla] Uyumsuz ve birbirine uzsak şeylerin birleştirilmesi. BVS.

Kinyan: 1. Mal. Satın alma ya da çalışma karşılığında elde edilen herhangi bir şey. 2. Bir şeyi parasını vererek satın alma, iyeliğe geçirme. 3. Yaratma, şekillendirme. 4. [*Alaha*'da:] Bir malın el değiştirdiğini, resmen yeni sahibinin malı olduğunu onaylayan fiil. BAS.

Kodeş: 1. Kutsiyet. kar. *Hol*. 2. Kutsal yer. 3. *Mişkan*'da Buluşma Çadırı'na, *Bet-Amikdaş*'ta ise *Ehal*'e verilen isim. Burası *Kodeş Akodaşim*'e göre daha düşük kutsiyete sahipti. *BVS*.

Kodeş Akodaşim: "Kutsallar Kutsalı"; Şemot 26:33. *Bet-Amikdaş* ve *Mişkan*'ın en kutsal bölümü. *Aron Aberit* burada bulunurdu. Bkz. *Vayikra Kitabı*, *Ekler: Bet-Amikdaş'ın Planı*.

Koen: çoğ. *Koanim*. 1. Aaron'un soyundan gelen ve *Bet-Amikdaş*'taki özel hizmetlerin yanında, halkı eğitme ve mübarek kılma görevine sahip erkek. 2. [Diğer inançlarla ilgili kullanımda] Rahip; yüksek görevdeki kişi. *BBS*. *BVS*.

Koen Gadol: "Büyük Koen". En yetkili *Koen*; Vayikra 21:10. Aynı zamanda "**Koen Amaşiah** – Meshedilmiş Koen" (Vayikra 4:3) ve "**Koen Aroş** – Baş Koen" (Melahim II 25:18) olarak da adlandırılır.

Koen Edyot: "Normal Koen". *Koen Gadol* olmayan her *Koen*.

Koen Maşuah Milhama: "Savaş İçin Meshedilmiş". Savaşta halkı yönetmek üzere başına kutsal yağ dökülerek meshedilmiş ve özel yetki sahibi olmuş *Koen*. Bkz. 20:2.

Korban: çoğ. *Korbanot*. "**Karov** – Yakın" sözcüğüyle bağlantılıdır. Tanrı'ya "yaklaşmayı" amaçlayan, bazen hayvan kesimiyle, bazen pişirilen un işleriyle yapılan mitsva; bkz. Vayikra 1:2 açık. *BVS*.

Kotel Amaaravi: "Batı Duvarı". Günümüzde "Ağlama Duvarı" olarak bilinen, *Bet-Amikdaş*'ın dış avlusunu çevreleyen surların batı kanadının bir parçası.

Lag Laomer: Ya da **Lag Baomer**. bkz. *Omer* > *Lag Laomer*.

Laşon Ara: "Kötü Lisan". Bir kişi, kurum, yer vs. hakkında, [ona zarar vermeyecekse bile] olumsuz, ya da [olumsuz olmasa bile] ona zarar verebilecek sözler sarfetme yasağı. *Laşon Ara*, söylenenler doğruysa bile yasaktır [zira doğru değilse bu daha da kötüdür; iftiradır].

Lehem Apanim: Her *Şabat* öncesinde pişirilerek, bir sonraki hafta yenileriyle değiştirilene kadar *Mişkan* ve *Bet-Amikdaş*'taki *Şulhan*'ın üzerine yerleştirilen 12 ekmek için kullanılan isim. Tam çeviri "Yüz Ekmeği" şeklindedir; bkz. Şemot 25:30 açık. "**Lehem Amaarehet** – Dizi/Sıralama Ekmeği" (Divre Ayamim I 9:32) ya da "**Lehem Atamid** – Daimi Ekmek" (Bamidbar 4:7) olarak da anılır.

Leket: "Teker Teker Toplama". 1. Hasat sırasında tek tek düşen ürün tanelerinin fakirlere bırakılmasına dair mitsva (bkz. Vayikra 19:9 ve 23:22). 2. Derleme.

Leşon Akodeş: "Kutsiyet Lisanı" ya da "Kutsal Lisan". İbranice.

Lifnim Mişurat Adin: "Yasa Hattının Gerisinde". Kanunun en katı haliyle değil, çeşitli şartlar ve haklar göz önüne alınarak biraz toleranslı bir şekilde uygulanması.

Lişkat Agazit: "Kesik Taş Dairesi". *Bet-Amikdaş*'ta 71 otoriteden oluşan ve en yüksek

kanuni merci olan Büyük *Sanedrin*'in toplandığı yer. Burası dikdörtgen şeklinde düzgün kesilmiş taşlarla inşa edildiği için bu isimle anılırdı. Bkz. *Vayikra Kitabı*, Ekler: *Bet-Amikdaş*'ın Planı.

Log: çoğ. *Logim*. Sıvılar için *inin* 1/12'sine eşit bir hacim ölçüsü. Yaklaşık olarak 420-550ml.

Lulav: çoğ. *Lulavim*. 1. Çeşitli bitkilerin genç ve yeşil dalı. 2. Hurma ağacının henüz gelişmemiş olan dalı. Bu dal, *Sukot* bayramı kutlamaları sırasında kullanılan dört bitkiden biridir (bkz. *Vayikra* 23:40 açık.).

Maa: Gera olarak da bilinen bir madeni para birimi. *Şekelin* 1/20'sine eşittir. 1,14gr. gümüşe denktir.

Maamadot: tek. *Maamad*. *Koen* ve *Leviler*'in *Mişmarot* (bkz. *Mişmarot*) adlı nöbetlerine paralel olarak halkı temsil eden gruplar. Bunlara paralel olarak, *Koenler*, *Leviler* ve *Yisraeller*'den oluşan ve halkın tümünü temsil eden **Maamadot** adlı yirmi dört grup organize etmişlerdir. Bu gruplar görev süreleri boyunca *Bet-Amikdaş* bölgesinin içinde bulunur, oruç tutup *Tanah*'tan kısımları öğrenirdi. Bkz. 18:8 açık. 2. Hafta içindeki her gün için ayrı bölümler içeren öğrenim metinleri. Bu metinlerde, *Tora*, *Neviim*, *Ketuvim*, *Mişna* ve *Talmud*'dan parçalar ve çeşitli dualar yer alır.

Maaser: çoğ. *Maaserot*. Tüm toprak ürünlerinden, şaraptan ve yağdan ayrılan onda birlik bölüm; bkz. *Bamidbar* 18:24; *Vayikra* 27:30-32,. Bu ürünlerden öncelikle *Koenler* için *Teruma* [%2] ayrılır, *Leviler* için olan *Maaser* ise, kalan [%98] üzerinden ayrılırdı.

Ma'sar Kesafim: "Parasal *Maaser*". Kişinin, *Tsedaka* gibi konularda kullanmak üzere kazancından ayırması gereken %10luk miktar.

Maaser Min Amaaser: Ya da **Terumat Maaser** ya da **Ma'sar Maaser**. *Leviler*'in, *Bene-Yisrael*'den aldıkları *Maaser*'den ayırarak *Koenler*'e verdikleri onda birlik bölüm. Bu, tarladan çıkan ürünün %0,98'lik bölümüdür.

Ma'sar Beema: "Hayvan *Maaseri*". Sığır ve davardan ayrılarak *korban* olarak bağışlanması gereken onda bir. Yılın başından itibaren doğan her onuncu hayvan verilirdi; *Vayikra* 27:32; *Mişna* – *Behorot* 9:1.

Ma'sar Dagan: "Tahıl *Maaseri*".

Maaser Rişon: "İlk *Maaser*". Yukarıda tanımı yapılan *Maaser* (%9,8).

Maaser Şeni: 1. "İkinci *Maaser*". *Koenler*'e *Teruma*, *Leviler*'e de *Maaser* [*Rişon*] ayrıldıktan sonra kalan %88,2'lik bölümden ayrılan ikinci bir onda birlik pay [%8.82]. Bu miktardaki ürün, *Şemita* döngüsünün 1, 2, 4 ve 5. yıllarında *Yeruşalayim*'e götürülüp, orada – etraftaki halkla paylaşarak – tüketilmeliydi. Miktar çoksa ve yol uzunsa, bu ürünlerin parasal karşılığı *Yeruşalayim*'e götürülmeli, orada bu parayla yiyecek ve içecek satın alınmalı ve tüketilmeliydi; 14:22-27. 2. *Mişna*'nın, "**Zeraim** – *Tohumlar* [*Ziraat*]" bölümünde, *Maaser Şeni*'yi ele alan ünite.

Ma'sar Ani: "Yoksullar için ayrılan *Maaser*". *Şemita* döngüsünün 3 ve 6. yıllarında, *Maaser Şeni* olarak ayrılan ürünler, yoksullara dağıtılmalıydı; 14:28-29; 26:12.

Şenat Amaaser: “Maaser Yılı”. Maaser Ani ayrılması gereken 3 ve 6. yıllar.

Maaserot: Mişna’nın, “Zeraim – Tohumlar [Ziraat]” bölümünde, genel olarak *teruma* ve *maaser* kurallarını ele alan ünite.

Biur Maaserot: “Maaserlerin Yok Edilmesi”. Yedi yıllık Şemita döngüsündeki üçer yıldan oluşan iki tarımsal dönemin her birinin sonunda, dönem içinde Yeruslayim’e getirilip tüketilmesi gereken Maaser Şeni’nin, bu yapılmadıysa imha edilmesi.

Viduy Maaserot: “Maaser Beyanı”. Yedi yıllık Şemita döngüsündeki üçer yıldan oluşan iki tarımsal dönemin her birinin sonunda, dönem içinde tüm tarımsal pay ayırma kurallarının harfiyen yerine getirildiğine dair beyan. Bkz. 26:12-15 açık.

Madiah: “Provokatör”. Terim bu kitapta, *İr Anidahat* konusu kapsamında bir şehrin tamamını putperestliğe kışkırtan provokatörleri tanımlamaktadır.

Maftir: Şabat ve bayram günlerinde *Sefer-Tora* okunurken son kişi olarak çağrılan ve *aftarayı* okuyan kişiye verilen sıfat.

Makat Mardut: “Asilik Köteği”. *DeRabanan* nitelikli bir yasaklamaya karşı hafifseyici yaklaşımda bulunan kişilere *Bet-Din* tarafından disiplin cezası olarak verilebilecek kırbaç cezası.

Malhuyot: “Saltanatlar”. Roş Aşana günü okunan *Musaf Amidası* içindeki üç ana bölümden ilki (bkz. *Zihronot* ve *Şofar* > *Şofarot*). Bu bölümde, Tanrı’nın “Evrenin Kralı” olduğunu dile getiren pasuklardan alıntı yapılır.

Mamzer: çoğ. *Mamzerim*. f. *Mamzeret*. f. çoğ. *Mamzerot*. *Giluy Arayot* (bkz. *Arayot*) sınıfındaki herhangi bir ilişkiden doğmuş olan çocuk. Bir *mamzer/mamzeret* sadece *mamzeret/mamzer* sınıfındaki biriyle evlenebilir; bu sınıfta olmayan bir Yahudi ile evlenemez (bkz. 23:3). Bir *mamzerin* çocukları da kendisi gibi *mamzerdir* ve bu, ebediyen tüm nesillerde aktarılan bir özelliktir.

Man: Bene-Yisrael’in kırk yıllık çöl yolculuğu boyunca yedikleri mucizevi yiyecek (bkz. Şemot 16:11 v.d.).

Mane: 1. Eski döneme ait bir ağırlık ölçüsü ve para birimi. 2. *Talmud* döneminde 20 altın *dinar*, 25 *sela* [=şekel] ya da 100 *zuza* denk olan madeni para. BAS.

Maror: “Acı otlar”. *Pesah* gecesi, Mısır esaretinin acısını simgelemek için yenen acı otlara verilen genel isim. Genelde bu amaçla marul yaprağı kullanılır. *Bet-Amikdaş* döneminde, *Pesah-korbanı*, *maror* ve *matsa* ile birlikte yenirdi; bkz. Şemot 12:8.

Maşgiah: “Denetçi”.

Maşiah: “Meshedilmiş”. 1. Kutsal yağla meshedilmiş *Koen* (Vayikra 4:3) ya da krala (Şemuel I 2:10) verilen isim. 2. Gelecekte Yahudi Ulusu’nu kurtaracağına inanılan

Kurtarıcı. Bu kurtarıcı, aynı zamanda kral olacağı için *Maşiah* ismiyle bilinir; zira krallar yağla meshedilirdi. BBS.

Matenot Anim: “Fakirlere Armağanlar”. Tarım ürünlerinden fakirlere bırakılması gereken *Pea, Leket, Şihha, Peret, Olelot* gibi payların tümüne verilen ad.

Matsa: çoğ. *Matsot*. Mayalanmamış hamurun pişirilmesiyle yapılan ekmek. Un ve su ile yapılan normal hamurun mayalanmaması için, fırına verilmeden önce yoğrulmaya 18 dakikadan fazla ara verilmemesi gerekir. Bkz. Şemot 12:16 ve 29:2. BBS.

Matsa Aşira: “Zengin Matsa”. Unun su yerine yumurta, şarap, bal, meyve suyu ile karıştırılmasıyla elde edilen hamurdan yapılan *Matsa*.

Mazal: 1. Talih. 2. Kader. 3. Burç. çoğ. *Mazalot*.

Mazal Tov: 1. Başarı, mutluluk. 2. *Bar-Mitsva*, düğün vb. vesilenin sahibine yönelik dilek sözü. Benzer şekilde **Besiman Tov UvMazal Tov:** “İyiye Alamet ve İyi Şansla [olsun]”

Mazal Ra: “Kötü Talih”.

Mazal Şahor: “Kara Talih”.

Ben Mazal: Veya **Bar Mazal.** “Şanslı”.

En Mazal LeYisrael: “Yisrael İçin Burç [Etkisi] Yoktur”. 1. Burçların Yisrael üzerinde kesin bir etkisi yoktur ve Yisrael’e mensup bir kişi, dua, mitsvalar ve doğru davranışları sayesinde burçların kendi üzerindeki etkisini geçersiz kılabilir. 2. Mecazi kullanımda, tarih boyunca Yahudiler’in uğradıkları zulümlere atıfla “Yisrael’in Talihi Yok”.

Meşane Makom Meşane Mazal: “Mekânını Değiştiren Talihini Değiştirir”. 1. Başka bir yerde yaşamak üzere ikametgâhını değiştiren bir kişi hayatında yeni bir sayfa açmış olur ve önünde başarı için yeni olanaklar ortaya çıkar. 2. Ev ya da iş değiştirmiş birine yönelik iyi dilek sözü.

Oved Kohavim Umazalot: “Yıldızlara ve Burçlara Tapan”. Putperestler için kullanılan sıfat. Baş harflerinden oluşturulan kısaltmayla **Aku”m**.

Melaha: çoğ. *Melahot*. 1. İş 2. *Şabat* günü yapılması yasak olan iş kategorilerine verilen isim (bkz. Şemot 20:9-10 açık.). Bu işlerin büyük çoğunluğu, *Yom Tov*’da da yasaktır (bkz. *Melehet Avoda*). 3. Ürün. BSS.

Melehet Avoda: “Çalışma İşi”. Tora’nın *Yom Tov*’da yapılması yasak olan *melahalar* için kullandığı terim (bkz. Vayikra 23:7 açık.). Çevirimizde kullandığımız “bayağı *melaha*” ifadesi iyi değil, zorda kalınarak yapılmış bir çeviridir.

Melika: *Korban* olarak getirilen bir kuşun, ensesine tırnak batırmak suretiyle öldürülmesi (Vayikra 1:15). BVS.

Menora: “Şamdan”. “**Nur – Ateş**” sözcüğünden gelir ve ışık verici araçlara verilen genel isimdir. Bu kitaptaki özel *Menora* ismi, *Mişkan* ve *Bet-Amikdaş*’ta yer alan, altından yekpare olarak yapılmış yedi kollu şamdanı ve Tora metninde özellikle bu şamdanın merkez kolunu ifade eder; bkz. Şemot 25:31.

Mesit: “Provokatör”. Terim bu kitapta bir bireyi putperestliğe kıskırtan bir provokatörü tanımlamaktadır.

Metsora: “Tsaraat Hastası”. Bkz. Vayikra Perek 13-14. BVS.

Meturgeman: 1. Tercüman. 2. Eski dönemlerde büyük Hahamlar’ın yanında görevli olup, Tora dersi sırasında onun sözlerini halka yüksek sesle ve genişleterek aktaran kişi. 3. Eskiden sinagoglarda okunan Tora sözlerinin, İbranice bilmeyen genel halk tarafından anlaşılabilmesi için, bunları halk o sırada konuştuğu dile, bazen Aramca’ya bazen de Yunanca’ya çeviren görevli.

Mezuza: çoğ. *Mezuzot*. 1. Kapı pervazı. 2. Hayvan derisine, belirli kurallara göre bir *Sofer* tarafından yazılan ve kapı pervazına sabitlenen, *Tora*’dan iki bölüm: 6:4-9, 11:13-21. *Mezuza* evlerde [banyo, tuvalet ve balkon gibi bölümler hariç] her odanın girişine, evin ana girişine ve işyerlerine, genelde bir muhafaza içinde, içeri girerken sağda kalacak şekilde sabitlenir.

Mida Keneged Mida: “Ölçüye Karşı Ölçü”. Kişinin, yaptığı iyi ya da kötü davranışların karşılığını, davranışın kendisiyle paralel bir şekilde alması. Kısasa kısas. Tanrı insanları ödüllendirir ya da cezalandırırken *Mida Keneged Mida* davranır.

Midat Hasidut: Bkz. *Hasid*.

Midraş: çoğ. *Midraşim*. 1. Öğrenim; derin araştırma. 2. *Tora ŞeBeal Pe*’nin bir bölümü. Bu tipteki öğretiler, Tora metninin düz ve basit anlamının ötesine geçerek, bazen benzetmeler, bazen de mantık dışı görünen tanımlar ve anlatımlar kullanarak, bu şekilde belirli bir mesaj, öğreti ya da yönlendirmeyi amaçlar. *Midraşlar* genelde çok derindir ve uzmanlık gerektirir. Zira konuya aşina olmayan kişi, *Midraş*’ın sıradışı anlatım ve üslubundan çok yanlış sonuçlara da varabilir. Fakat 1. tanımın da ifade ettiği üzere, *Midraş*, “derin araştırma” ifade eder ve bunu gerektirir. 3. 2. tanımda açıklanan türdeki öğretilerin toplandığı derlemelere verilen genel isim. Örneğin *Midraş Raba* bu tipte bir derlemedir. BSS.

Mikve: çoğ. *Mikvaot*. 1. Önemli miktarda suyun biriktiği yer. 2. *Tora*’nın gerektirdiği şekilde bedenın kutsal saflığa kavuşması için tümüyle daldırıldığı ve en az 40 *sea* doğal su içermesi gereken özel havuz.

Mil: [*Talmud*’daki kullanımla] 2000 *amaya* eşdeğer uzunluk ölçüsü. Tahminen 960-1200m.

Milhemet Mitsva: “Mitsva Savaşı”. Erets-Yisrael için, burayı fethetmek veya savunmak için yapılan savaş.

Milhemet Reşut: “[Mitsva Olmayıp] İsteğe Bağlı Savaş”. *Milhemet Mitsva* sınıfında olmayan savaş.

Minagim: tek. *Minag*. “Gelenek”. Mitsva uygulamasında yerel gelenekler.

Minag Yisrael – Tora: “Yisrael’in Geleneği Tora’dır”. Her *Minag* onu uygulayan cemaatin bireyleri için bağlayıcı niteliktedir.

Olam Keminago Noeg: “Dünya, Geleneği Doğrultusunda Hareket Eder”. “Böyle gelmiş böyle gider” anlamında bir deyim.

Minha: çoğ. *Menahot*. 1. Hediye; sunu. 2. Unun çeşitli şekillerde pişirildikten sonra getirilmesiyle yapılan bir *korban* türü; *Korban Minha* (bkz. Vayikra Perek 2 ve 6:7-11). Farklı *Minha* türleri için bkz. Vayikra 2:1-10 açık. Hayvanlarla gerçekleştirilen bazı *korbanlar* da yanlarında *Minha* ve *Neseh* ile getirilirdi (*Nesahim*). 3. Öğleden sonra, gün batımına kadar olan süre. BVS.

Tefilat Minha: “*Minha* Duası”. *Minha* vaktinde yapılan dua. Bu dua, akşama doğru gerçekleştirilen *Tamid-korbanına* denktir.

Minyan: “Sayı”. On yetişkin [=13 yaşını doldurmuş] Yahudi erkekten oluşan topluluk. Duaların, Tanrı’nın Kutsiyeti’ni vurgulayan, *Kadiş*, *Keduşa* gibi bölümleri sadece *minyan* olduğu takdirde söylenebilir.

Mişkan: *Bene-Yisrael*’in, çölde inşa ettikleri portatif Buluşma Çadırı; bkz. Şemot 26:1. Bkz. BŞS.

Mişmarot: tek. *Mişmeret* veya *Mişmar*. “Nöbetler”. İlk dönem peygamberleri *Koen* ve Leviler’i yirmi dört nöbet grubuna bölmüşlerdi ve her hafta bu gruplardan biri tüm *Koen* ve Leviler’i temsilen *Bet-Amikdaş*’ta görev yapardı (bkz. Vayikra 7:9 açık.). Bu nöbet gruplarına verilen isim. Bkz. 18:8 açık.

Mişna: çoğ. *Mişnayot*. 1. Öğreti. 2. *Tora Şebeal Pe*’nin Moşe Rabenu’dan itibaren nesilden nesile aktarılan detay ve kurallarının toplandığı, ard arda gelen birkaç nesil *Tanna* tarafından düzenlendikten sonra, [kısaca *Ribi* olarak adlandırılan] Rabi Yeuda Anasi tarafından derlenerek kitaplaştırılan öğretiler. *Mişna*, 2. yüzyılın sonlarına doğru tamamlanmıştır ve *Talmud*’un temelini oluşturur. *Mişna*, altı “*Seder – Düzen/Bölüm/Fasıl*” dan oluşur. Her *Seder* alt ünitelere [*Masehet*; çoğ. *Masahtot*]; her *Masehet* paragraflara [*Perek*]; her *Perek* de *Mişnalar*’a [*Mişnayot*] bölünür. 3. *Mişna* kitabındaki her bir kural. BBS.

Mişpat: çoğ. *Mişpatim*. 1. Dava. 2. Dava kararı. 3. Adalet. 4. Hak [ör. “*Mişpat Abehora – Behorluk Hakkı*” (21:17)]. 5. Gelenek. 6. Medeni kanun. 7. Tora’nın özellikle insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen, ve insan mantığının açıklamakta zorlanmayacağı türdeki kanunları. 8. Cümle.

Mişpatim: Hukuk.

Mita Bide Şamayim: “Gökler’in [=Tanrı’nın] Eli’yle Ölüm”. Bu cezayı hak eden kişi, ölümü hak etmiştir ve bunun ne zaman gerçekleşeceği Tanrı’nın Takdiri’ne kalmıştır. Bir açıklamaya göre bu, altmış yaşından önce gerçekleşecek bir ölümdür.

Mitat Neşika: “Öpücükle Ölüm”. *Tsadiklere* özgü olan, ruhun bedeni tereyağından kıl çeker gibi kolay bir şekilde terk etmesi.

Mitsva: çoğ. *Mitsvot*. 1. Emir. Tanrı'nın emri; bkz. Şemot 24:12, Devarim 4:2 vs. Tora'daki *mitsvaların* sayısı 613'tür. 2. İyi ve doğru davranış. Sevap. BBS. BVS.

Mitsvat Ase: çoğ. *Mitsvot Ase*. “ ‘Yap’ Emri”. Tora'nın “yap” şeklindeki emri. Tora'da toplam 248 tane *Mitsvat Ase* vardır. Kitapta “pozitif emirler” ifadesi geçtiğinde, bu sınıftaki *mitsvalar* kastedilmektedir.

Mitsvat Lo Taase: çoğ. *Mitsvot Lo Taase*. kıs. *Lav*. “ ‘Yapma’ Emri”. Tora'nın “yapma” şeklindeki emri. Tora'da toplam 365 tane *Mitsvat Lo Taase* vardır. Kitapta “negatif emirler” ifadesi geçtiğinde, bu sınıftaki *mitsvalar* kastedilmektedir.

Mitsva Abaa Baavera: “Günahla Gelen Mitsva”. Yerine getirilirken bir günah işlenmiş olan *mitsva*. Böyle bir *mitsva* geçersizdir. Örneğin çalıntı bir *Lulav*'la *mitsva* yerine getirilemez.

Mizbeah: çoğ. *Mizbehot*. Sunak. “**Zevah** – Hayvan Kesimi” sözcüğüyle bağlantılıdır. BVS.

Moleh: Antik çağda Kenaaniler içinde çok yaygın olan putlardan biri. Yeruslayim'deki Ben-İnom vadisinde de bir tane dikilmişti ve insanlar çocuklarını onun için ateşten geçirirlerdi. Bkz. Vayikra 18:21 açık.

Motsi Şem Ra: “Kötü İsim Çıkarıcı”. Evlendiği genç karısı hakkında, *Kiduşin* ve *İrusin* törenleri arasında geçen zaman içinde zina ettiğine dair iftirada bulunan koca. Bkz. 22:13-19.

Muhzak: “Elde Tutulan”. Tora kanunu çerçevesinde bu, bir kişi öldüğü sırada elinde aktif olarak bulunan malları tanımlar. Babanın *behor* oğlunun bu mallar üzerinde diğer kardeşlerine göre iki kat pay hakkı vardır. Bkz. *Rauy*.

Musaf: “Ek”.

Musaf-korbanı: Özel günlerde *Tamid-korbanı*na ek olarak getirilen *korbanı* verilen isim; bkz. Vayikra 28:9 v.d.

Tefilat Musaf: “Ekleme Duası”. *Musaf-korbanının* anısına, Şabat, Roş-Hodeş ve bayram günlerinde yapılan dua. Ya da *Tefilat Amusafin*.

Musar: 1. İhtar ya da azarlama. 2. Ceza. 3. Terbiye. 4. Etik, moral ve doğru davranış. Tora öğrenimindeki konulardan biri olarak anlamı budur. BVS.

Naara: “Genç Kız”. *Alaha*'ya göre 12 ile 12,5 yaşları arasında bulunan kız çocuğu.

Nasi: çoğ. *Nesim*. Başkan. 1. Kabile, toplum ya da halkın liderlerine verilen isim. 2. Tora'nın hükümdardan bahsederken kullandığı sıfat (Vayikra 4:22). 3. *Sanedrin*'in başkanına verilen sıfat. 4. [Günümüzde] Cumhurbaşkanı. 5. Bulut.

Naşgaz: Hahamlarımızın “**Nida** – Âdetten Dolayı Temea Olmuş ve Gereken Arınma Sürecinden Geçmemiş Kadın”, “**Şifha** – [Yahudi Olmayan] Cariye”, “**Goya** – Yahudi Olmayan Kadın” ve “**Zona** – Fahişe” sözcüklerinin baş harflerinden oluşturdukları, bir Yahudi erkek için yasak olan dört temel ilişki. Yahudi bir erkek yalnızca *Huğa* ve *Kiduşin* yoluyla evlenmiş olduğu eşiyle ilişkiye girme hakkına sahiptir.

Nazir: f. *Nezira*, çoğ. *Nezirim*, f. çoğ. *Nezirot*. 1. Normal yaşamdan kendisini ayırarak, hayatını Tanrı'ya adayan kişi. Bu kişi, şarap ve üzüm ürünlerinden uzak durur, saçlarını kesmez; bkz. Bamidbar 6:2 v.d.; Şofetim 13:1 v.d. Genelde bu tipte bir *nederde* bulunan kişi, kısıtlı bir süre [çoğunlukla 30 gün] boyunca *nazir* olarak kalır. Ama tarihte tüm hayatını *nazir* olarak geçirmiş kişiler de vardır (bkz. Bamidbar 6:4 açık.). 2. Seçkin, özel; Bereşit 49:26. 3. Mişna'nın "**Naşim** – Kadınlar" bölümünde, *Nazir* ve *Nezirut* konularını ele alan ünite.

Nezirut: *Nazirlik*.

Nedava: çoğ. *Nedavot*. "Bağış". 1. Kişinin gönülden ve karşılık beklentisi olmadan yaptığı bağış. 2. Fakire verilen para bağışı. 3. Bir Yahudi'nin, yükümlülük ya da günah onarımı amacıyla değil, gönlünden koptuğu için getirdiği *korban*. Kitapta "belirli bir bağış" olarak çevrilen *Nedava* sözcüğü, belirli bir hayvanı özellikle göstererek onu bağışlama konusundaki bir vaadi belirtir. O hayvan ölür ya da kaybolursa, bu vaatten kaynaklanan yükümlülük de ortadan kalkar. Bkz. Vayikra 22:18 açık.

Neder: çoğ. *Nedarim*. "Vaat". 1. Yeminle yapılan ve "filanca şey olursa, şunu şunu yapacağım" şeklindeki ya da yasak olmayan herhangi bir şeyi kendisine yasak etmeyi amaçlayan söz; bkz. Bamidbar 30:3; Bereşit 28:20. 2. Bir Yahudi'nin genel bir vaat olarak getirmeyi vaat ettiği *korban*. Kitapta "genel bir vaat" olarak çevrilen *neder* sözcüğü, doğrudan vaat sahibini bağlar. Dolayısıyla bir kişi örneğin [bir hayvanı açıkça göstermeden genel sözlerle] "bir *Ola-korbanı* getirmeyi üstleniyorum" derse, sonradan getirmeye karar verdiği hayvan ölse ya da kaybolrsa bile, yükümlülüğü ortadan kalkmaz ve o değerinde başka bir hayvan getirmelidir. Bkz. Vayikra 22:18 açık. BBS.

Beli Neder: "*Nedersiz*". *Neder* olarak kabul edilebilecek bir vaatte bulunmadan önce söylenen ve söz konusu vadin *Neder* sınıfında olmayacağını vurgulayan sözler.

Neila: "Kilitleme"; "Kapanış". 1. Bir kapıyı ya da kapağı anahtarla kilitleme. 2. *Yom Kipur*'da *Minha*'dan sonra, gün batımına çok yakın bir vakitte okunan ek dua.

Neseh: çoğ. *Nesahim*. Dini bir uygulama olarak, *Mizbeah* üzerine bir içkinin [şarap ya da su] dökülmesi işlemi. Bazı *korban*ların ayrılmaz parçasıdır; bkz. Bamidbar 28:7 vs. BBS. Çoğul *Nesahim* sözcüğü bazı durumlarda birlikte getirilen *Minha* ve *Neseh*'in her ikisini de kastedebilir.

Nisuh Amayim: "Suyla Yapılan *Neseh*". *Sukot* bayramı içinde özel olarak suyla gerçekleştirilen *Neseh* işlemi; bkz. *Vayikra Kitabı*, s. 532.

Nesua: Evliliğin *Nisuin* aşamasını da geçmiş, tamamen evli bir kadın. Bkz. *İrusin* ve *Nisuin*.

Neşeh: "Faiz". Alacaklının, verdiği para ya da yiyecek karşılığında borçludan aldığı ek ödeme (bkz. Vayikra 25:36 açık.).

Neta Revai: "Dikimin Dördüncü [Yılına Ait Meyve]". *Bet-Amikdaş* döneminde bu meyvelerin Yeruşalayim'e getirilip orada tüketilmesi gerekirdi. Alternatif olarak bu meyvelerin parasal karşılığı Yeruşalayim'e getirilebilir burada bu parayla yiyecek ve içecek alınıp tüketilebilirdi. *Neta Revai* tüm kurallar açısından *Maaser Şeni* ile denktir.

Netilat Yadayim: “Ellerin Yıkanması”. Ellerdeki manevi temizliğin sağlanması için yapılan yıkama. Daha geniş bilgi için bkz. Rabi Nisim Behar, *Dini Uygulama Rehberi*.

Nevela: çoğ. *Nevelot*. “Leş”. 1. Bir insan ya da hayvanın cesedi. 2. *Şehita* dışındaki bir nedenle ya da yanlış *Şehita* ile ölmüş/öldürülmüş hayvan. Hayvan *Kaşer* bir cinsten olsa bile, yenemez.

Nevua: “Peygamberlik Ruhu”. 1. Bir peygamberin sözleri. Bunlar bir kehanet, sembollerle dolu bir vizyon ya da uyarı şeklinde olabilir. 2. Kehanet.

Nezek: çoğ. *Nezakim*. “Zarar”. 1. Bir kişinin malına ya da bedenine verilen zarar, maddi kayıp. 2. Bir kişinin malında ya da bedeninde maddi zarara yol açma karşılığında ödenmesi gereken tazminat.

Nida: 1. Kadının âdet görmeye başladığı andan itibaren, bir *mikve*ye dalarak arınmasına kadar olan süredeki *tuma* konumu. Bu süre boyunca çift fiziksel temas anlamıyla ayrı durmalıdır. Bu nedenle kadın da bu süre boyunca “uzaklaştırılmış” anlamına gelen *nida* sıfatını alır “*Taarat Amişpaha* – *Aile Saflığı*” olarak bilinen bu kurallar, Yahudi ailesi için hayati öneme sahiptir (bkz. Vayikra 15:19 açık., *Günümüzdeki Uygulama* k.b.). 2. *Mişna*’nın “*Taarot* – *Saflık Kuralları*” bölümündeki, *Nida* kurallarını ele alan ünite. BVS. BAS.

Nisuh Amayim: Bkz. *Neseh*.

Nisuin: “Evlilik”. İki aşamalı olan evlilik töreninin ikinci aşaması. Bu aşamanın sonrasında, çift, karı-koca hayatı yaşamak üzere aynı evde yaşamaya başlayabilir; bkz. *İrusin*.

Notar: çoğ. *Notarot* ya da *Notarim*. “Artık”. *Korban* etlerinin yenebilme süresi içinde yenmeyip arta kalan parçalar. Bunlar yenemez ve yakılır.

Ohel Nefeş: “Can Yemeği”. *Şabat* günü yapılması yasak olan 39 *melahadan*, yemek hazırlamak için gerekli olanlar. Bu *melahalar Yom Tov*’da yapılabilir (bkz. Vayikra 23:7 açık.).

Ola-korbanı: “Yükselen *Korban*”. *Mizbeah* üzerinde [*Koenler*’in payına düşen derisi haricinde] tamamen yakılan ve duman halinde “yükselen” *korban*a verilen isim; bkz. Vayikra 1:3 açık.; bkz. Vayikra 6:2 açık. BVS.

Olat Reiya: “Görünüş [amaçlı *Ola-Korbanı*”. *Bet-Amikdaş* zamanında, *Şaloş Regalim* günlerinde her erkeğin Yeruslayim’deki *Bet-Amikdaş*’a gelip Tanrı’nın Huzuru’nda “görünmesi” gerekirdi; Şemot 23:16 ve 34:20; Devarim 16:16. Bu sırada getirilen *Ola-korbanı*na bu isim verilir.

Olelot: tek. *Olela* veya *Olelet*. “Kız bebek”. 1. Bağbozumu veya zeytin toplama sonrasında ağaçta kalan meyveler. 2. Sadece birkaç tane üzüm tanesi içeren fakir bir üzüm salkımı. Bu, *Matenot Aniiim* adı verilen, fakirlere bırakılması gereken armağanlar arasındadır. Bkz. Vayikra 19:10 açık.

Omer: (Ayin-Mem-Reş). çoğ. *Omarim*. “Demet”. 1. *Pesah*’ın ikinci günü yılın ilk arpa ürünüyle *Bet-Amikdaş*’a getirilen *Minha-korbanı*na verilen isim; “**Omer Atenufa** – *Sallanan Demet*” olarak da bilinir. Bu da bir *korban* tipi olduğu için **Omer-korbanı** da bir alternatif. 2. Eskiden kuru şeyler için kullanılan ve *efanın* 1/10’una eşit bir hacim ölçüsü. Farklı görüşlere göre yaklaşık 2,2-3,96lt.

Omer Sayımı: İbr. *Sefirat Aomer*. *Pesah*’ın ertesi günü *Omer Atenufa*’nın getirilmesi sonrasında yedi hafta, yani kırk dokuz gün boyunca yapılan gün sayımı. Bu sayımın bittiği gün *Şavuot* bayramıdır.

Lag Laomer: Ya da **Lag Baomer**. “*Omer*’in 33. Günü”. Omer sayımının 33. günü. Bu gün 18 İyar tarihine rastlar ve Rabi Şimon Bar Yohay’ın ölüm yıldönümüdür. Kendisi öldüğünde yas tutulmayıp, aksine düğün dernek yapılmasını vasiyet ettiğinden bu tarih mutlu bir gün olarak kutlanır. Ölümü sonrasında evi ışıkla dolduğundan, kutlamalar sırasında büyük ateşlerin yakılması yaygındır. *Omer* sayımının yapıldığı dönem tarihte kederli olaylara sahne olduğun için bu dönem içinde neşeden kaçınılır, örneğin yas işareti olarak saç-sakal kesilmez, özellikle de düğün yapılmaz. *Aşkenaz* geleneğine göre bu yas uygulamaları *Lag Laomer*’de sona erer. *Sefaradlar* ise bunun için 34. günün sabahını beklerler.

Onaat Devarim: “Sözle Mağduriyet”. Sözlerle başkalarının kendilerini kötü hissetmelerine neden olmak, onları sözle taciz etmek şeklindeki günah (bkz. *Vayikra* 25:17 açık.).

Onen: f. *Onenet*. 1. [Günümüzdeki kullanımla] Yedi yakınından [anne, baba, oğul, kız, erkek kardeşi kız kardeş, eş] biri ölmüş ama henüz defnedilmemiş olan kişinin aldığı sıfat. Bir *Onen*, çeşitli muafiyet ve kısıtlamalara uymalıdır (bkz. Rabi Nisim Behar, *Dini Uygulama Rehberi*). 2. [Tora’nın lisanında] Yedi yakınından birini kaybetmiş kişinin, [yakını defnedildikten sonra bile] o gün güneş batana kadar olan konumu (bkz. *Vayikra* 10:12-20 açık.).

Onur Bulutları: İbr. *Anane Akavod*. Çöl yolculuğu boyunca Bene-Yisrael’e eşlik ederek onları koruyan yedi buluta verilen isim. Bu bulutların dördü, dört yönden gelebilecek rüzgar ve diğer tehlikelere, bir tanesi yukarıdan güneş ve yağmura karşı kalkan görevi görüyor, bir tanesi yürüdükleri yolu pürüzsüz hale getirip, zararlı hayvanları bertaraf ediyor, yedincisi de önden giderek yol gösteriyordu.

Orla: “Kapalılık; Erişilmezlik”. 1. Sünnnet öncesinde erkek cinsel organını örten ve sünnetle kesilen deri (*Vayikra* 12:3). 2. Yeni dikilmiş bir ağacın, ilk üç yıl içindeki meyvesi. Bu meyveleri yemek ve onlardan yarar sağlamak yasaktır (bkz. *Vayikra* 19:23-25 açık.).

Orlat Lev: “Kalbin Tıkanıklığı”. İnatçılık ve asilik.

Oşana Raba: *Sukot*’un yedinci ve son gününe verilen isim. Bu günle *Yamim Nora'im* dönemi kapanır ve Tanrı katındaki yargının sonucu kesinleşir. *Oşana Raba* gecesi boyunca uyanık kalıp *Devarim* ve *Teilim* kitaplarını tamamen okuma adeti vardır. Dua sırasında merkezde tutulan *Sefer-Tora*’nın etrafında yedi kez tur atılır. Ayrıca bu günde beş söğüt dalının sembolik olarak yere vurulması eşliğinde bir metin okunur.

Ov: çoğ. *Ovot*. Bir medyumluk yöntemi (Vayikra 19:31).

Baal Ov: “Ov Ustası”.

Para Aduma: “Kızıl İnek”. Bir ölü ile temas ya da aynı çatı altında bulunma nedeniyle *tame* konumuna girmiş bir kişinin arınması için yapılan törende kullanılan kızıl inek; bkz. Bamidbar 19:1 v.d.

Paro: Firavun. Mısır Kralı.

Parohet: “Ayıraç”. 1. *Bet-Amikdaş* ve *Mişkan*’da *Kodeş* ile *Kodeş Akodaşim*’i ayıran ayıraç (bkz. *Vayikra Kitabı*, *Ekler: Bet-Amikdaş’ın Planı*; bkz. Şemot 26:31 v.d.).

Pasuk: çoğ. *Pesukim*. 1. [*Tanah*’ta] Cümle. 2. Tüm *Tanah* için kullanılan bir takma isim. ör. “*Pasukta* dendiği gibi” = “*Tanah*’ta yazılı olduğu gibi”. BBS.

Pesuke Dezimra: “Şarkı *Pasukları*”. Sabah duasında [*Şahrit*], *Baruh Şeamar* ile *Yiştabah* parçaları arasında okunan ve Tanrı’yı öven çeşitli manzumelere verilen isim.

Pasul: “Geçersiz”. 1. Dini gerektirmelere uygun olmayan kutsal obje, *korban* edilmeye uygun olmayan hayvan vs. 2. [Deyimsel olarak] Uygun olmayan, kabul edilmez davranış.

Pea: çoğ. *Peot*. 1. Köşe, uç (Vayikra 19:27). 2. Taraf, yan, yön (Bamidbar 35:5). 3. Şakağın kenarından, kulağın önüne sarkan saç lülesi. 4. Bir çiftçi ya da bağ sahibinin, ürünlerini toplarken tarla ya da bağının köşesinde biçmeden bırakması gereken bölge. Buradaki ürünler fakirlere aittir. Bu gereklilik *Pea* mitsvası olarak adlandırılır (Vayikra 19:9). 5. *Mişna*’nın “**Zeraim** – *Tohumlar [Ziraat]*” bölümündeki, *Pea* kurallarını ele alan ünite. 6. [Günümüz İbranicesi’nde] Peruk.

Pegam (bekaret kaybı)

Peraşa: Ya da **Paraşa.** çoğ. *Paraşiyot*. 1. *Sefer Tora*’nın yıllık okunuş döngüsünde, her hafta bir ya da iki tanesi okunan bölümler. Devarim kitabında 11 *peraşa* mevcuttur: Devarim, Vaethanan, Ekev, Ree, Şofetim, Ki Tavo, Ki Tetse, Nitsavim, Vayeleh, Aazinu, Vezot Aberaha. 2. *Tora*’da, öncesi ve sonrasından belirgin boşluklar verilmek suretiyle ayrılmış her bir paragrafa verilen isim. 3. Bir kitabın, kendi içinde konu bütünlüğüne sahip bölümü. BSS.

Perek: çoğ. *Perakim*. 1. *Tanah*’ın paragraflarına verilen isim. 2. Paragraf; bölüm; ünite. BBS. BVS.

Peret: 1. Bağbozumu sırasında kopup salkımlarından düşen sayılı üzüm taneleri. Bu, *Matenot Aniim* adı verilen, fakirlere bırakılması gereken armağanlar arasındadır. Bkz. Vayikra 19:10 açık. 2. Nar tanesi. 3. Bozuk para. Krş. *Peruta*.

Peruta: çoğ. *Perutot*. 1. En küçük para birimi. 2. Eski dönemde kullanılan bir para birimi: 1 gümüş *peruta* = 1/640 *şekel*. Dolayısıyla bu son derece küçük bir miktardır. BVS.

Pesah: Tanrı'nın *Bene-Yisrael*'i Mısır'dan çıkarışı anısına kutlanan bayram; bkz. Vayikra 23:4; Şemot Perek 12 ve 13. "**Hag Amatsot** – *Matsa Bayramı*", "**Hag Aaviv** – *Bahar Bayramı*"; "**Hag Aherut** – *Özgürlük Bayramı*" olarak da bilinir. *Pesah* 15 Nisan arifesinde başlar ve *Erets-Yisrael*'de 7, *Diaspora*'da ise 8 gün kutlanır. *Erets-Yisrael*'de ilk ve son, *Diaspora*'da ise ilk iki ve son iki günler *Yom Tov*'dur. Bu bayramın en önemli özelliği *hamets* maddelerin yenmesinin ve bulundurulmasının yasak olmasıdır. BBS. BAS.

Pesah Agadası: İbr. **Agada Şel Pesah**. "*Pesah Anlatısı*". *Pesah*'ın ilk [*Diaspora*'da ilk iki] gecesi *Seder* sırasında okunan ve Mısır Çıkışı olaylarını temel alan anlatı.

Pesah Sederi: İbr. **Seder Lel Pesah**. "*Pesah Gecesi Düzeni*". *Pesah*'ın ilk [*Diaspora*'da ilk iki] gecesi, *Pesah Agadası* eşliğinde yapılan düzenli ritüellerden oluşan ziyafet.

Pesah-korbanı: İbr. **Korban Pesah**. *Bet-Amikdaş* döneminde Yahudi takvimine göre 14 Nisan tarihinde, ilk yaşındaki bir kuzu ya da oğlakla yapılan *korban* (bkz. Şemot Perek 12:2-12, 12:43-50). Buna **Pesah Rişon** (İlk *Pesah-korbanı*) ya da **Pesah Gadol** (Büyük *Pesah-korbanı*) adı da verilir.

Pesah Şeni: "İkinci *Pesah-korbanı*". Çeşitli geçerli sebeplerle *Pesah Rişon*'u yapamamış olanlar için, ondan tam bir ay sonra, 14 İyar'da yapabilecekleri *Korban Pesah*; bkz. Bamidbar 9:9 v.d. "**Pesah Katan** – *Küçük Pesah*" olarak da anlandırılır.

Pesuke Dezimra: Bkz. *Pasuk*.

Pesule Amukdaşin: "Geçersiz Kutsallar". *Korban* edilmek üzere *Bet-Amikdaş*'a bağışlanarak kutsal nitelik kazanmış, fakat sonradan *korban* olmaya uygunluğunu ortadan kaldıran bir kusur edinmiş hayvanlar. Bkz. 12:15 açık.

Peşara: "Uzlaşma". Bir mahkemede tarafların, davanın kanunun gerektirdiği şekilde görülmesine gerek kalmadan önce aralarında vardıkları uzlaşma. Bkz. 6:18 açık.

Peygamber: İbranice **Navi**. Yüksek manevi düzeylere ulaşmış ve bu sayede Tanrı'nın kendisi ile temas kurmasına hak kazanmış kişilere verilen sıfat. Tanrı bu kişiler aracılığıyla halka mesajlar ya da uyarılar gönderebilir. Bu kişiler ayrıca gelecek ya da manevi dünyalarla ilgili vizyonlar tecrübe edebilirler. Tarihte, peygamberlik ruhuna (**Nevua**) hak kazanmış çok sayıda kişi olmuştur. Bunların çok büyük bir bölümü kişisel bazda Tanrı ile temas etmişlerdir. Bizlerin "peygamber" olarak tanıdığı peygamberlerin ortak özellikleri ise, Tanrı tarafından halka "tüm zamanları ilgilendiren" mesajlar vermek üzere görevlendirilmiş olmalarıdır. *Tanah*'ta adı "peygamber" sıfatıyla geçen tüm peygamberler böyledir. Ancak tüm peygamberler onlarla sınırlı değildir ve *Tanah*'ta ismi geçmeyen de birçok peygamber olmuştur.

Pidyon: "Fidye" ya da "Fidye Karşılığında Kurtarmak". *Bet-Amikdaş*'a adanmış canlı ya da cansız malların, üzerlerindeki "kutsal" etiketinden kurtarılmaları karşılığında verilen parasal karşılık. Bu işlemle söz konusu mal üzerindeki kutsiyet, karşılık olarak verilen paraya aktarılmış olur ve kendisi serbest kalır. Yine de bazı durumlarda, bir noktada kutsal göreve ait oldukları için, bu canlı ya da nesnelerin kullanımında bazı kısıtlamalar öngörülebilir. BSS.

Pidyon Aben: “Oğul İçin Verilen Fidyе” ya da “Oğulun Fidyе Karşılığında Kurtarılması”. Anne ya da babası *Koen* ya da Levi ailesine mensup olmayan bir *behorun*, yaşının 31. gününde bir *Koen*’e 5 gümüş *şekel* [= *Talmud* lisanında 5 *sela*] verilerek “kurtarılması” için yapılan tören. Her *behor* Tanrı’ya ait olduğundan kutsal işlere adanmıştır. Fakat bu görevler *Koenler* tarafından yapıldığı için, *behor* oğulların bu görevlerden sembolik bir fidye ile azat edilmesi gerekir; bkz. Şemot 13:13 açık. Eski İstanbul geleneği 6 gümüş kaşık verilmesi şeklindeydi.

Pigul: 1. İğrenç, bayat, zamanı geçmiş, bozulmuş vs. 2. Niyete bağlı nedenlerle geçersiz hale gelmiş bir *korban* (bkz. Vayikra 7:18 açık.).

Purim: Pers İmparatorluğu döneminde, Ester ve Mordehay’ın liderliğindeki Yahudiler’in, başvezir Aman’ın buyruğuyla yok edilmekten, doğal görünen mucizevi “rastlantılar” sonucu kurtulmalarının anısına, sursuz şehirlerde 14 Adar, [Yeoşua zamanında] surlu olanlarda 15 Adar tarihinde kutlanan sevinçli bayram. Artık yıllarda bayram, ikinci Adar [=Veadar] ayına kaydırılır. BVS.

Rabenu: Öğretmenimiz. Moşe için kullanılan sıfat: “Moşe Rabenu”.

Raşa: çoğ. *Reşaim*. 1. Kötü; kötülük eden; günahkâr. 2. Mahkemede haksız çıkan kişi; suçlu. 3. *Pesah Agadası*’ndaki dört çocuktan isyankâr olanı. BBS.

Rauy: 1. Kabil, belirli bir şeye uygun. 2. Yaraşır. 3. Seçilmiş, atanmış. 4. Müstahak. 5. Henüz elde olmayan, ama kanunen müstahak olunan mal. Örneğin miras. Bkz. 21:17 açık.

Reem: Uzun ve görkemli boynuzları olan bir hayvan. Kimliği hakkında farklı görüşler vardır (bkz. Bamidbar 23:22 açık.).

Reşit Agez: “İlk Kırkılan Yün”. Her yıl koyun cinsi hayvanlardan kırkılan yünden ayrılıp *Koenler*’e verilmesi gereken ilk kısım.

Reviit: çoğ. *Reviiyot*. “Dörtte bir”. 1/4 *log*. Yaklaşık 105-137,6 ml.

Ripuy: “Tedavi”. 1. Bir hastanın sağlığına kavuşmasını sağlamak. 2. Bir kişinin, bedensel zarar vermiş olduğu bir başkasının tedavi masraflarını karşılaması şeklindeki tazminat türü.

Rişon Letuma: Bkz. *Tuma*.

Roş Aşana: Yahudi takvimine göre yılbaşı. Tişri ayının ilk gününde, bu vesileyle yapılan bayram; bkz. Vayikra 23:23. Bu günde Tanrı insanları yargılar ve gelecek yıl ile ilgili kararlarını belirler. BBS.

Roş Hodeş: çoğ. *Raşe Hodaşim*. Yeni ayın ilk günü; bkz. Şemot 12:1 açık. Uygulamada, eğer bir ay, 29 günden oluşuyorsa, sonraki ayın *Roş Hodeş*i, o ayın ilk günüdür. Ama eğer ay 30 günden oluşuyorsa, sonraki ayın *Roş Hodeş*i iki gündür: Biten ayın son günü ve başlayan ayın ilk günü.

Erev Roş Hodeş: “*Roş Hodeş* Arifesi”.

Ruah Akodeş: “Kutsiyet Ruhı”. 1. *Şehina*’ya verilen takma bir isim. 2. Yüksek dereceye ulaşmış bir insanın, gelecekle ilgili öngöründe bulunmasını sağlayan peygamberlik ruhundan biraz daha düşük bir yetenek. [Hristiyan inancındaki Kutsal Ruh kavramıyla bunun ilgisi yoktur.]

Safek: Şüphe, belirsizlik.

En Safek: “Şüphe Yok”. Kesin.

Beli Safek: “Şüphesiz”.

Sefek Sefeka: “Şüphenin şüphesi”. Hafif belirsizlik.

Sefek Sefeka Lekula: “Şüphenin şüphesi – Hafife”. Kanundaki belirsizliğin hafif olduğu durumlarda hafif uygulama geçerlidir.

En Safek Motsi Mide Vaday: “Şüphe, Gerçeği Bertaraf Etmez”. Şüpheli bir şey, kesinliği bilinen bir şeye üstün gelemmez.

Sanedrin: çoğ. *Sanedraot*. [Eski Yunanca *Synedrion* – “Konsey; meclis; danışma kurulu” sözcüğünden] II. *Bet-Amikdaş* dönemindeki, halkın 71 ileri geleninden oluşan kanuni merkezi organ. Aynı zamanda Yisrael’in en yüksek adli mercii. İsmi II. *Bet-Amikdaş* döneminde almış olmasına karşın, Moşe Rabenu zamanından itibaren her dönemde bir *Sanedrin* var olmuştur; bkz. Bamidbar 11:16-17; bkz. Şemot 3:16 açık.; Devarim 17:9. BBS.

Sanedre Ketana: Yani **Küçük Sanedrin**. 23 *Sanedrin* üyesinden oluşan ve idam istemli davalara bakan mahkeme. *Bet-Amikdaş*’ta, Küçük *Sanedrin*’in toplandığı iki yer vardı. Bkz. *Vayikra Kitabı, Ekler: Bet-Amikdaş’ın Planı*.

Satan: Tanrı’nın meleklerinden biri. Görevi, insanları günaha teşvik etmek, Tanrı’nın yolundan uzaklaştırmaya gayret etmek ve daha sonra Tanrı’nın önünde onlara karşı savcılık yapmaktır. Tam sözcük anlamı “yoldan çıkarıcı” ya da “suçlayıcı” şeklindedir. Aynı zamanda cinlerin *Aşmeday* ya da *Samael* olarak bilinen başkanıdır. Aynı zamanda “**Malah Amavet – Ölüm Meleş**”dir. Başka inançlardaki “Tanrı’ya baş kaldıran ve O’na karşı savaşmak için insanları günaha teşvik edip güç toplayan Şeytan” kavramı, Yahudilik dışı bir inançtır. Yahudilik’teki *Satan*, diğer tüm melekler gibi Tanrı’nın bir kuludur ve temel işlevi, insanların birer robot değil seçim hakkına sahip varlıklar olmasını sağlamaktır.

Sea: çoğ. *Seim* ya da *Sein*. Eski dönemde hem sıvılar hem de katılar için kullanılan bir hacim ölçüsü. Yaklaşık 7,3-13,3lt.ye denktir.

Seder: 1. Düzen. 2. *Pesah* gecesi yapılan yemekli kutlama düzenine verilen isim. Bkz. *Pesah* > *Pesah Sederi*.

Sefaradlar: İbranice “*Sefarad* – *İspanya*” sözcüğünden gelir. İspanya, Portekiz, Güney Avrupa ve Kuzey Afrika kökenli Yahudiler’e verilen isim.

Sefer-Tora: Bkz. *Tora*.

Sehah: Bir *sukanın* üstünü örtmekte kullanılan dal ve benzeri şeylerden oluşan malzeme.

Sekila: “Taşlama”. Tora’daki dört idam cezasından biri. Bkz. *Vayikra Kitabı, Ekler: Yahudilik’te İdam Cezası*.

Sela: (*Sameh-Lamed-Ayin*). **1.** Eski zamanlarda kullanılan ve *şekle* denk olan bir ağırlık ölçüsü. **2.** Eski dönemlerde kullanılan bir para birimi.

Semiha: (*Sameh-Mem-Yod-Haf-E*). **1.** Yaslama. **2.** Destek; dayanak. **3.** Onay. **4.** Yan yana olma durumu. **5.** Bir kişinin öğretmen ya da Haham olarak görev yapabileceğine tanıklık eden onay belgesi; diploma. **6.** *Korban* olarak getirilen hayvanın başına elleri dayama işlemi.

Serefa: “Yakma”. **1.** Tora’daki dört idam cezasından biri. Bkz. *Vayikra Kitabı, Ekler: Yahudilik’te İdam Cezası*. **2.** Yangın.

Simanim: tek. *Siman*. “İşaretler”. [Bu kitaptaki kullanımla:] *Şehita* sırasında kesilen, hayvanın yemek ve soluk boruları.

Simhat Bet Aşoeva: “*Su Çekme / Su Çekilen Yer Şenliği*”. *Sukot*’un ikinci gününde, *Mizbeah*’ta gerçekleştirilen “su ile *Neseh*” işlemi için Şiloah kaynağından su çekilmesi vesilesiyle *Bet-Amikdaş*’ın kadınlar avlusunda gerçekleştirilen şenlikler (bkz. *Vayikra* 23:40 açık.).

Simhat Tora: Bkz. *Tora*.

Sofer: **1.** Yazar. **2.** Ya da **Sofer STa”M**. *Sefarim* [Kitaplar: *Sefer Tora* vs.], *Tefilin* ve *Mezuza* gibi kutsal objelerin içeriğini, Yahudi kurallarına uygun bir şekilde yazan, bu konuda eğitim ve diploma sahibi kişi. *BBS*.

Sota: “Sapmış [Kadın]”. **1.** Kocasına ihanet ettiğine dair güçlü şüpheler olan bir kadın; bkz. *Bamidbar* 5:11-31. **2.** *Mişna*’nın, “**Naşim** – Kadınlar” bölümündeki, *Sota* konusundaki bir kadınla ilgili kanunları ele alan ünitesi.

Suka: çoğ. *Sukot*. “Çardak”. **1.** Genelde güneşten korunmak için kalas, ağaç dalları, yaprak gibi malzemeler kullanılarak yapılan, geçici oturma amaçlı yapı. **2.** Yahudiler’in, *Sukot* bayramı öncesinde, Tora kanunun belirlediği kurallar doğrultusunda evlerinin yanında, [üstü tamamen açık] balkonunda ya da çatısında yaptıkları, üzerini ağaç dalları ve yapraklarla kapadıkları ve bayramın yedi gününü geçirmek için kullandıkları çardak. **3.** *Mişna*’nın, “**Moed** – Bayram” bölümündeki, *Sukot* bayramı ve ona bağlı kuralları ele alan ünitesi. Bkz. *Sukot*.

Sukot: “Çardaklar [Bayramı]”. Tanrı’nın *Bene-Yisrael*’i Mısır’dan çıkarışından sonra, çölde çardaklarda oturtması anısına kutlanan bayram; bkz. *Vayikra* 23:34, 23:42. “**Hag Aasif** – *Hasat Bayramı*” olarak da bilinir. 15 Tışri günüdür; bir önceki gece başlar ve 7 gün kutlanır. *Sukot*’un en önemli özelliği, bir hafta boyunca *Sukalar*’da yaşanması ve bereketli ürün alınacak bir sene için dualarda *Arbaat Aminim* ile sembolik hareketler yapılmasıdır.

Şaatnez: “Yün-Keten Karışımı”. **1.** Yün ve keten karışımıyla dokunmuş kumaş (bkz. *Vayikra* 19:19 açık.). **2.** Uyumsuz iki şeyin birleşimi için kullanılan deyim.

Şabat: 1. Haftanın yedinci günü. Tam anlamı “iş bırakmak”tır; bkz. Bereşit 2:1-3 açık. Bu günde *melaha* adı verilen yaratıcı karakterli 39 ana kategorideki işleri yapmak yasaktır; bkz. Şemot 20:8 v.d. “[*Bene-Yisrael* iki Şabat’ı *Alaha*’ya göre kutlasalar, hemen kurtarılırlar” (*Talmud – Şabat* 118b). 2. Hafta; bkz. Vayikra 23:15. 3. İş yapmanın yasak olduğu *Yom Tov*lar için de kullanılır; bkz. Vayikra 23:15. 4. Şemita yılı için de “Şabat Yılı” tanımı vardır; bkz. Vayikra 25:4. 5. Bu yıla ait ürünler de bu şekilde tanımlanabilir; bkz. Vayikra 25:6 açık. BSS. BVS.

Şabat Şuva: Ya da **Şabat Teşuva.** Roş Aşana ile *Yom Kipur* arasına rastlayan Şabat. Bu şekilde adlandırılmasının sebebi o gün okunup Şuva sözcüğüyle başlayan *aftar*adır. Diğer alternatif göre sebep, o Şabat gününün *Aseret Yeme Teşuva* döneminin içine rastlamasıdır.

Şahrit: Ya da **Şaharit.** “Sabah”. BVS.

Tefilat Şahrit: “Sabah Duası”. Sabah yapılan *Tamid-korbanı*na denktir.

Şalom Alehem: 1. “Barış/Selamet Üzerinizde [Olsun]” anlamına gelen selamlama sözü. 2. Kaynaklarımıza göre Şabat akşamı sinagogdan eve dönüşte kişiye biri iyi biri de kötü iki melek eşlik eder. Ev ortamı Şabat’a uygunsa, etraf derli toplu, masa kurulu ise iyi melek her hafta böyle olmasını diler ve kötü melek “Amen” demek zorunda kalır. Aksi durumda ise roller değişir. Bu melekleri selamlama amacıyla bir manzume okunur ve bu manzume de *Şalom Alehem* sözleriyle başladığı için bu isimle anılır.

Şaloş Regalim: “Üç Bayram”. Üç Hac. [“Ayak” anlamında da olan] “**Regel**” sözcüğü “kez/defa” anlamındadır (bkz. Bamidbar 22:28) ve yılın üç vaktinde, *Bene-Yisrael*’in Yeruşalayim’deki *Bet-Amikdaş*’a gelerek yaptıkları bayramları ifade eder; krş. Şemot 23:14 ve 23:17. Bu üç bayram, *Pesah*, *Şavuot* ve *Sukot*’tur. *Bet-Amikdaş* zamanında özel *korban*ların yapıldığı bu bayramlar, günümüzde de özel dualarla kutlanır. BSS.

Şavuot: İbranice “*Şavua – Hafta*” sözcüğünden, “Haftalar [Bayramı]”. *Pesah*’ın ikinci gününden itibaren sayılan yedi haftanın tamamlanışının ardından kutlanan bayram; 16:9-10. *Tora*’nın Sinay dağında Bizzat Tanrı tarafından tüm *Bene-Yisrael*’e verildiği gündür (*Talmud – Şabat* 86b). Bu günde *Bene-Yisrael* Tanrı’ya bağlılık yemini etmiş, Tanrı da *Bene-Yisrael*’i Kendi Halkı olarak alacağını bildirmiştir. Bayramın isminin sebebi, bu karşılıklı yeminler [*Şevuot*] de olabilir. Bu bayram aynı zamanda [yılın ilk buğday hasadının yapıldığı dönemde olması nedeniyle] “**Hag Akatsir – Ürün Biçme Bayramı**” ve [*Bet-Amikdaş*’a *Bikurim*’in getirildiği bayram olması nedeniyle] “**Hag Abikurim – Turfanda Bayramı**” ya da “**Yom Abikurim – Turfandalar Günü**” olarak da bilinir. Bu günde, yılın yeni çıkan meyveleri *Bet-Amikdaş*’a getirilirdi. *Şaloş Regalim*’den biri olan *Şavuot*, bir *Yom Tov*’dur ve *Erets-Yisrael*’de bir, *Diaspora*’da ise iki gün kutlanır.

Şehina: Tanrı’nın Kutsal Varlığı; Tanrı’nın Onuru. Sözcük anlamı “Barınmak; barınış”tır; bkz. Şemot 25:5, 29:45. BBS.

Şehita: “Hayvan Kesimi”. Yahudi kanununa göre hayvanın kesileceği bıçaktan, kesiliş şekline kadar her şey titiz kurallara bağlıdır. Yanlış bir kesim, hayvanı *terefa* yapmaya yetecektir. *Şehita*’da, hayvanın boynu – nefes ve yemek boruları [= *Simanim*] – omurgaya kadar,

bıçağın bir gidiş-gelişiyle kesilmelidir. Hayvan kesimi konusunda sadece *Şehita* diploması olan kişi [= *Şohet*] yetkilidir. BVS.

Şekel: çoğ. *Şekalim*. Eski dönemde, altın ve gümüş gibi değerli metaller için kullanılan bir ağırlık birimi. Normal *şekel* 7,17-11,4gr. kadardır. BVS.

Şelamim-korbanı: “Barış Korbanı”. Kişinin, Tanrı’ya teşekkür etmek veya bir *neder* ya da *nedavayı* ödemek amacıyla yaptığı *korban*. *Şelamim-korbanının* bir bölümü *Mizbeah*’ta yakılır, çoğunluğu ise, getiren tarafından yenirdi; bkz. Vayikra *Perek* 3 açk. ve Vayikra 7:11-36. Normal şartlarda *Şelamim-korbanı* gönüllü olarak getirilir. Ancak bayramlarda yapılan zorunlu *Hagiga-korbanı* da bir *Şelamim-korbanı*dır.

Şelamim-kesimi: İbr. *Zevah Şelamim*. *Şelamim-korbanı* için kullanılan başka bir isim. çoğ. *Zivhe Şelamim*.

Şema: Tanrı’nın ‘Bir’liğini ilan eden ve Yahudi inancının temellerini oluşturan parça. Sabah ve akşamleyin *Şema* okumak, doğrudan *Tora*’nın bir emridir; 6:7. Sabahleyin *Şema* söyleme vakti, *Şaot Zemaniyot*’a göre günün ilk üç saatidir. Geceleyin ise yıldızların çıkışından itibaren söylenir. *Şema* üç paragraftan oluşur: 6:4-9, 11:13-21 ve Bamidbar 15:37-41. BBS.

Şemini Hag Aatseret: “[*Sukot*’un başından sayıldığında] Sekizinci [güne rastlayan] Durdurma/Toplanma/İmtina Bayramı”. *Sukot*’un yedi gününü takip eden ve bu bayramı “durduran”; sona erdiren bayram; Bamidbar 29:35 (bkz. Vayikra 23:36 açk.). 22 Tışri tarihine rastlar ve [*Erets-Yisrael*’de] bu günde artık *Suka*’da oturulmaz [*Diaspora*’da ise ilk gün oturulur ama beraha söylenmez (Ramban)]. *Erets-Yisrael*’de tek gün kutlanır ve aynı zamanda *Simhat Tora* kutlaması yapılır. *Diaspora*’da ise bayram iki gündür ve ilk gün *Şemini Hag Aatseret* iken, *Simhat Tora* kutlaması ikinci gün yapılır.

Şemita: çoğ. *Şemitot*. “Bırakma, terk etme, feragat etme”. *Tora*’nın emrine göre, *Bene-Yisrael*’in *Erets-Yisrael*’e girişinden itibaren, her yedinci yıl *Şemita* yılıdır. Bu yılda toprak nadasa bırakılır, ekim-dikim yapılmaz ve ürün toplanmaz. Yine bu yılın sonunda, tüm borçlar affedilir. Hem bu *mitsvaya* hem de bu *mitsvanın* uygulandığı yıla *Şemita* adı verilir (bkz. Vayikra *Perek* 25). BVS.

Şemone Esre: Bkz. *Amida*.

Şeniyot Laarayot: Bkz. *Arayot*.

Şete Alehem: “İki Ekmek”. *Şavuot* bayramında, yeni yıla ait ilk buğday hasadıyla pişirilerek *Bet-Amikdaş*’a getirilen toplumsal *Minha-korbanı*. Bu, *hamets* ekmeği olarak getirilen tek *Minha* türüdür (bkz. Vayikra 23:17). *Lehem Bikurim* olarak da adlandırılır.

Şevet: (Şin-Bet-Tav). 1. Oturuş. 2. Mola. 3. Zorunluluktan dolayı iş kaybı. 4. Bir kişinin, bir başkasına vermiş olduğu bedensel zarar nedeniyle onun iş kaybından doğan zararı karşılaması şeklindeki tazminat.

Şevut: İmtina. **1.** İştten el çekme. *Şabat* günü dinlence. **2.** Hahamlarımız'ın, *Şabat* kanunlarını koruma amacıyla koydukları ek kısıtlamalar. *Şabat* kanunları hakkındaki *DeRabanan* gezeralar.

Şiduhin: Veya *Şiduhin*. "Söz". Gelin ve damat adaylarının ve ailelerinin evlilik konusundaki kararlarını resmileştiren gayriresmi anlaşma. Bu aşamada müstakbel gelin ve damat arasında henüz evlilik bağına dair bağlayıcı bir durum yoktur. Bkz. *İrusin* ve *Nisuin*.

Şihha: **1.** Unutkanlık. **2.** Hasat sırasında tarlada unutulmuş olan ve sahibinin geri dönerek almayıp fakirlere bırakması gereken demetler. Bkz. 24:19

Şiluah Aken: "Kuş Yuvasından Gönderme". Tora'nın, bir yuvadan yavru kuşları veya yumurtaları almadan önce anneyi uzaklaştırma konusundaki emri. Bu emir belli şartlar altında geçerlidir. Bkz. 22:6-7.

Şiva Asar BeTamuz: "17 Tamuz". Bu tarih, geçmişte birçok üzücü olaya sahne olmuştur. Hahamlarımız bu sebeplerle söz konusu günü oruç günü olarak ilan etmişlerdir. Bkz. 9:17 açık.

Şiva Denehamata: "Teselli Yedilisi". *Tişa BeAv*'dan *Roş Ašana*'ya kadar olan yedi *Şabat* günü okunan ve genel olarak teselli sözleri içeren yedi *aftaraya* verilen genel ad.

Şofar: çoğ. *Şofarot*. Genelde koç boynuzundan yapılan [ama sığır haricindeki başka hayvanların boynuzundan da yapılabilen], eski dönemde ordunun toplanması ya da bayramların ilanı için kullanılan üflemleri alet. *Roş Ašana* bayramında *Şofar* çalmak, *Tora*'nın bir emridir (bkz. Bamidbar 29:1). *Yom Kipur*'da ise *Şofar* çalınarak yüce günün bitişi ilan edilir. Ayrıca *Yovel* yılında da, kölelerin serbest kalışını ilan etmek için ülke çapında *Şofar* çalınırdı (bkz. Vayikra 25:9).

Şofarot: "Şofarlar". *Roş Ašana* günü okunan *Musaf Amidası* içindeki üç ana bölümden üçüncüsü (bkz. *Malluyot* ve *Zihronot*). Bu bölümde, *Tanah*'taki *Şofar* sesi temasını içeren pasuklardan alıntı yapılır.

Şohet: Bkz. *Şehita*.

Şomer Hinam: "Ücretli Emanetçi". Bkz. Şemot 22:6-14 açık.

Şomer Sahar: "Ücretsiz Emanetçi". Bkz. Şemot 22:6-14 açık.

Şomeret Yavam: "Yavam Bekleyen". Kocası ardında evlat bırakmadan ölmüş olduğundan kayınbiraderlerinden biriyle *Yibum* evliliği yapmayı [veya alternatif olarak *Halitsa* yapılımasını] bekleyen dul kadın.

Taanit: çoğ. *Taaniyot*. "Eziyet". **1.** Oruç. Bedene, onu yiyecek ve içecekten mahrum bırakarak yapılan eziyet. **2.** *Mişna*'nın, "**Moed – Bayram**" bölümündeki, özellikle yağmur yokluğu sonucunda *Sanedrin* tarafından ilan edilen oruçları ve diğer türdeki oruçları konu alan ünitesi. BVS.

Taarat Amışpaha: “Ailenin Saflığı”. Yahudi ailesinin temelini sağlayan saflık kuralları. Bu kurallar, evin hanımının âdet dönemine bağlıdır ve âdet başlangıcından, kadının *mikveye* dalmasına kadar olan sürede eşlerin fiziksel anlamda ayrılığını gerektirir (bkz. Vayikra 15:19 açık., *Günümüzdeki Uygulama* k.b.).

Tahanunim: tek. *Tahanun*. “Yakarılar”. 1. Yakarış; merhamet dilekleri. 2. Normal günlerde *Şahrıt* ve *Minha* dualarında *Amida*’nın ardından okunan ve günahlar konusunda affedilme dileklerini içeren parça.

Takana: 1. Tamir, deva, eksik tamamlama, iyi yönde değişiklik. 2. Halkın iyiliği için konan kanun. 3. Hahamlarımız’ın halk içindeki uyumu sağlama veya koruma amacıyla koydukları ek kanunlar. Bkz. 17:11 açık.

Talmid Haham: çoğ. *Talmide Hahamim*. “Hahamlar’ın Öğrencisi” veya “Akıllı Öğrenci”. Tora öğrenen ve bu konuda bilgili ve yetkili kişi. *Haham*.

Talmud: 1. Öğrenim. 2. Tora *Şebeal Pe* için kullanılan ve *Mişna*, *Gemara*, *Tosefta*, *Midraşları* içinde barındıran genel isim. Bazı durumlarda sadece *Gemara* için de kullanılır. BŞS.

Talmud Tora: Bkz. *Tora*.

Tame: f. *Temea*; çoğ. *Temeim*; f. çoğ. *Temeot*. kar. *Taor*. 1. Bir *tuma* kaynağından etkilenmiş kişi. Bkz. *Tuma*. 2. Kaşer olmayan hayvan; 14:7. 3. Kötü ve yozlaşmış kişilere verilen bir aşağılama sıfatı; Yeşayau 52:1. BBS.

Tamid-korbanı: “Daimi Korban”. Günde iki kez, sabah ve akşam olmak üzere yapılan toplumsal *Ola-korbanı*. Bkz. Bamidbar 28:1-8; Şemot 29:38-44.

Tanah: *TaNa”H*. Tora, *Neviim* ve *Ketuvim* sözcüklerinin baş harflerinden oluşturulmuş sözcük.

Taor: f. *Teora*; çoğ. *Teorim*; f. çoğ. *Teorot*; kar. *Tame*. *Tame* olmayan saf kişi.

Tartemar: 25 *şekle* denk eski bir Yunan para ve ağırlık birimi. Farklı görüşlere göre 180-285gr. arasındadır.

Tefah: çoğ. *Tefahim*. “Yumruk”. Ya da **Tofah**. Dört parmağa denk uzunluk ölçüsü. Yaklaşık 8-10cm. BVS.

Tefila: 1. Dua. 2. *Amida*. 3. *Tefilin*in iki parçasından her biri. BAS. Bkz. 10:20 açık.

Tefilin: Şabat ve bayram günleri haricinde her gün sabah duasında sol kola ve başa yerleştirilen; içinde Tora’dan dört bölümün (Şemot 13:1-10, 13:11-16, Devarim 6:4-9, 11:13-21) yazılı olduğu parşömenler bulunan, hayvan derisinden yapılmış iki siyah renkli küp

kutu. Bu kutulardan çıkan deri şeritler, kutuların yerleştirilmesini ve bağlanmasını sağlarlar ve kendilerine göre kurallara sahiptirler. BBS.

Tefilin Şel Yad: “Kol *Tefilini*”. Kola takılan *Tefilin*.

Tefilin Şel Roş: “Baş *Tefilini*”. Başa takılan *Tefilin*.

Tehelet: 1. Bir mavi tonu. 2. Eskiden *hilaçon* adı verilen bir deniz hayvanından elde edilen ve *tsitsitin* ipliklerinden birinin boyanmasında kullanılan mavi boya. Geniş bilgi için bkz. Bamidbar 15:38 açık.

Tehiyat Ametim: “Ölülerin Dirilişi”. İleride ölülerin tekrar dirileceğine dair Yahudi inancı.

Telat Defuranuta: “Sıkıntı/Felaket Üçlüsü”. *Şiva Asar BeTamuz* ile *Tişa BeAv* arasındaki üç *Şabat* günü okunan *aftaralar*. Bu *aftaralarda* peygamberlerin çok sert ikaz ve azarlamaları okunur.

Temea: bkz. *Tame*.

Tenufa: “Sallayış; Yukarı Kaldırış”. Çeşitli şeylerin Tanrı’nın Huzurunda “kutsal” konumuna geçmesini simgeleyen bazı hareketlere bu isim verilir. Bkz. Vayikra 7:13 açık.

Tere Asar: “Düzine”. *Tanah*’ın *Neviim* kısmındaki 12 adet kısa kitaba verilen genel ad. Bu kitaplar, Oşea, Yoel, Amos, Ovadya, Yona, Miha, Nahum, Habakkuk, Tsefanya, Hagay, Zeharya, ve Malahi’dir.

Terefa: çoğ. *Terefot*. “Yırtılmış, parçalanmış, kesilmiş”. 1. Yırtıcı bir hayvan tarafından öldürülmüş hayvan. 2. *Şehita* kurallarına aykırı bir şekilde kesilmiş hayvan. 3. *Kaşer* olmasını engelleyen bir hastalık, lezyon vs. tespit edilen hayvan. 4. *Tora*’nın verdiği *Kaşerut* işaretlerine (Vayikra *Perek* 11) uygun olmayan tüm hayvanlara verilen genel isim.

Teruma: çoğ. *Terumot*. 1. “Bağış”. Tam anlamıyla “yükseltme; kaldırma”; çünkü kutsal amaçlarla bağışlanan bir eşya, alelade olmaktan çıkıp, daha yüksek bir düzeye yükselmiştir; bkz. Şemot 29:27 açık. 2. Tarım ürünlerinden ayrılıp *Koenler*’e verilmesi gereken yaklaşık %2 oranındaki pay (bkz. Vayikra *Perek* 22). Buna **Teruma Gedola** (Büyük *Teruma*) adı da verilir. 3. Genel olarak *Tora*’nın [gerek tarım ürünlerinden, gerek hayvanlardan gerekse de *korbanlardan* ayrılıp] *Koenler*’e verilmesini emrettiği her türlü pay da bu isimle adlandırılır. 4. *Tenufa* hareketlerinde olduğu gibi bir şeyi, kutsiyete adamayı belirten yuları kaldırma hareketi. BVS.

Terumat Maaser: “Maaser Bağışı”. Leviler’in, halktan aldıkları *Maaser Şeni* bağışından ayırıp *Koenler*’e verdikleri onda birlik pay; bkz. *Maaser* > *Maaser Min Amaaser*.

Terumot Umaaserot: “*Terumalar* ve *Maaserler*”. Tarım ürünlerinden ayrılması gereken payların tümüne verilen genel isim.

Teşuva: Sözlük anlamı “dönüş/kaynağa geri geliş”tir. Yahudi geleneksel dilindeki anlamı

ise “pişmanlık duymak, hatadan vazgeçmek, doğru yola dönmek” şeklindedir. “Teşuva yapmak/Teşuva’ya dönmek” şeklinde kullanılır.

Baal-Teşuva: çoğ. *Baale-Teşuva*; f. *Baalat-Teşuva* f. çoğ. *Baalot-Teşuva*. “Teşuva Sahibi”. Teşuva yapan kişi.

Aseret Yeme Teşuva: “10 Teşuva Günü”. Roş Aşana ile başlayıp Yom Kipur ile sona eren on gün. Teşuva yapmak her ne kadar yılın her günü mümkünse de, bu günlerdeki hava ve manevi ortam bunu kolaylaştırır niteliktedir.

Şaare Teşuva Leolam Petuhim: “Teşuva kapıları daima açıktır”.

Bimkom ŞeBaale Teşuva Omedin, Tsadikim Gemurim Enam Omedin: “Kusursuz Tsadikler bile Baale-Teşuva’nın düzeyinde değildir”. Bu, Hahamlarımız’ın, Teşuva yapmanın önemini belirten bir deyişidir.

Tevel: (Tet-Bet-Lamed). İçinden henüz *teruma* ve *maaser* ayrılmamış olan tarım ürünlerine verilen ad.

Tişa Beav: İbrani takvimine göre “9 Av”. Bu gün, tarih boyunca Yahudiler için bir yas günü olarak bilinir. Bu günde meydana gelen felaketler sebebiyle Yom Kipur’daki kurallara göre oruç tutulur. BBS.

Toda-korbanı: “Şükran *korbanı*”. Bu, Şelamim tarzı bir *korbandır* ve belirli durumlardaki şükran duygularını ifade etme amacıyla getirilir (bkz. Vayikra 7:12 v.d. açk.).

Toheha: “Sert İhtar / Azarlama”. 1. Ceza, sıkıntı. 2. Tora’nın, Bene-Yisrael’in Tora’ya uygun yaşamamaları durumunda yüzleşmek durumunda kalacakları ceza ve lanetleri listeleyen iki bölümüne (Vayikra 26:14-46 ve Devarim 28:15-69) verilen ad.

Tora: 1. Yasa (bkz. Bereşit 26:5). 2. “*Oraa – Eğitim/Rehberlik*” sözcüğüyle bağlantılı olarak “Öğreti”. 3. Tanrı’nın, Moşe Rabenu’ya dikte ettiği ve Bene-Yisrael’e verdiği, Yahudilik’in temel kitabı. Bereşit, Şemot, Vayikra, Bamidbar ve Devarim kitaplarından oluşan beşli. “*Torat E-lo-im – Tanrı’nın Yasası*” (Yeşayau 24:26), “*Torat Moşe – Moşe’nin Yasası*” (Malahi 3:22), “*Torat Emet – Gerçek Yasa*” (Nehemya 9:13) olarak da bilinir. BBS.

Tora Şebihtav: “Yazılı Tora”. Tora’nın beş kitabı. Bazı durumlarda tüm Tanah için de kullanılır.

Tora Şebeal Pe: “Sözlü Tora”. Moşe’nin, doğrudan Tanrı’dan öğrenerek halka tüm detaylarına kadar açıkladığı, Yazılı Tora’daki emirlerin tüm uygulamaları, öğretiler, gelenekler, kurallar. Bkz. *Talmud*.

Sefer-Tora: “Tora Kitabı”. Tora’nın, hayvan derisi üzerine, usta bir Sofer tarafından, özel bir mürekkeple ve belirli çok titiz kurallara göre yazılı olduğu tomar.

Simhat Tora: “Tora Sevinci”. Tora’nın yıllık okunma döngüsünün tamamlanışı sebebiyle yapılan kutlama. Bu günde Tora’nın son perçası olan Vezot Aberaha okunur ve hemen ardından ilk perça Bereşit’e başlanır. Şemini Hag Aatseret bayramına dahildir ve Erets-Yisrael’de bu bayramın tek gününde, Diaspora’da ise, ikinci günde kutlanır; bkz. Şemini Hag Aatseret.

Talmud Tora: 1. Tora Öğrenimi. “Tora öğrenimiyle meşgul kişi kadar özgür insan yoktur” (Mişna – Pirke Avot 6:2). 2. Tora öğrenimi veren kurumlar için kullanılan genel isim.

Tsaar: 1. Acı, sıkıntı, keder. 2. Bir kişinin, bedensel zarar vermiş olduğu bir başkasına çek-tirdiği acı nedeniyle ödemesi gereken tazminat türü. BVS.

Tsadeket: Bkz. *Tsadik*.

Tsadik: çoğ. *Tsadikim*; f. *Tsadeket*; f. çoğ. *Tsadikot*; kar. *Raşa*. 1. Tanrı'dan korkan, *Tora*'nın tüm *mitsvalarını* yerine getiren; 2. Adaleti işleten; dürüst; 3. Haklı. BBS.

Tsaraat: Bazı manevi eksiklikler nedeniyle ortaya çıkan ve cüzzam benzeri belirtileri olan rahatsızlık; bkz. Vayikra 13:1 v.d.

Tsitsit: Dört köşeli elbiselerin köşelerine bağlanması gereken iplik düğümleri ve saçaklar; Bamidbar 15:37 v.d. Bu emrin yerine getirilmesi için, sabah dualarında dört köşesinde *tsit-sit* olan bir dua şalı [**Talit Gadol** – *Büyük Talit*] ve gün boyu giysilerin altında yer alan dört köşeli ve *tsitsit* bağlı bir iç kıyafeti [**Talit Katan** – *Küçük Talit*] giyilir. Ama bunun dışında, dört köşeli başka elbiseler söz konusuysa, giymeden önce onlara da *tsitsit* bağlamak gerekir. Dörtten çok köşeli giysilerin sadece dört köşesine *tsitsit* bağlanır. Dört köşesi bile olmayan elbiseler ise bundan tamamen muaftır.

Tsiyon: 1. Yeruşalayim ve Yeuda krallığına verilen bir sıfat. 2. Yisrael'e verilen bir sıfat. 3. Erets-Yisrael'e verilen bir sıfat.

Avle Tsiyon: "Tsiyon'un Yaslıları". *Tsiyon* için yas tutanlar.

Bat Tsiyon: "Tsiyon Kızı". Peygamberlerin Yeuda topraklarında oturan Yisrael ulusu mensupları için kullandıkları bir sıfat. Veya "**Betulat Bat Tsiyon** – *Bakire Tsiyon Kızı*".

Tsom Gedalya: Ya da **Tsom Gedalyau**. "Gedalya Orucu". I. *Bet-Amikdaş*'ın yıkılışının ardından Babil imparatoru Nevuhadnetsar tarafından Erets-Yisrael'in valiliğine atadığı Gedalyau ben Ahikam'ın, bir suikast sonucu öldürülmesi anısına 3 Tışri tarihinde tutulan oruç. Bu olayın ardından Yahudiler'in neredeyse tümü Erets-Yisrael'den sürülmüştür.

Tu Beav: "15 Av". Tarihte çeşitli mutlu olaylara sahne olan bir gün. Ayrıntılar için bkz. Bamidbar 36:12 açık.

Tu Bişvat: "15 Şevat". Ağaçlar ve onlarla ilgili kurallar için yılbaşı niteliğindeki tarih.

Tuma: Kişiyi *Bet-Amikdaş*'a girmekten ve kutsal nitelikli yiyecekleri yemekten alıkoyan manevi durum. Bkz. Vayikra *Perek* 12'nin başındaki açıklamalar. BBS. BVS. BAS.

Av Atuma: çoğ. *Avot Atuma*. "Baba *Tuma*". Birinci derecede *tuma* kaynağı. Böyle bir kaynak, temas yoluyla insan ve eşyalara *tuma* aktarır ve onları *Rişon Letuma* derecesinde *tame* yapar. Örneğin, bir ölüyle temas etmiş kişi, bir *metsora*, ya da bazı hayvanların leşleri bu tipte *tuma* kaynaklarıdır.

Rişon Letuma: "*Tumadan Birinci Derecede Etkilenmiş Olan*". Bir *Av Atuma*'nın teması sonucu *tame* [ve *tuma* kaynağı] olmuş kişi ya da eşya. Bu derecedeki bir *tuma* kaynağı, temas halinde sadece yiyecek ve içecekleri *tame* yapabilir [insan ve eşyaları ise yapmaz].

Tuma ve Taara: “*Tuma* ve Safflık”. *Alaha*’nın *tuma* ve ondan arınma konusundaki dalı.

Tumim: Bkz. *VeTumim*.

Ulam: “Salon”. *Bet-Amikdaş*’ın *Kodeş* bölümünün önündeki giriş salonuna verilen ad.

Urim: Bkz. *Urim VeTumim*.

Urim VeTumim: *Koen Gadol*’un göğsüne yerleştirilen *Hoşen*’in kat yeri içine konan, Tanrı’nın Kutsal İsimleri; bkz. Şemot 28:30 açık.

Viduy: “İtiraf”. 1. Gerçeği kabullenmek, eski bir hatayı, ona bağlı detaylarıyla açıklamak. 2. Kişinin günahlarını itiraf ettiği duaya verilen isim.

Viduy Pe: “Ağız İtirafı”. Sadece ağızdan yarım yamalak yapılan ama gerçek olmayıp pişmanlık içermeyen itiraf.

Viduy Maaserot: Bkz. *Maaser*.

Yakılan-korban: İbranice *İşe*. “*Eş – Ateş*” sözcüğüyle bağlıdır ve *korban*ların yakılan kısımlarını ifade eden bir terimdir. Çevirimiz boyunca bu sözcüğü “*yakılan-korban*” ifadesiyle karşılamaya çalıştık.

Yamim Noraim: “Heybetli Günler”. Elul ayı ile kendisini hissettirmeye başlayan, *Roş Ašana* ile devam edip, on *Teşuva* gününü tamamlayan *Yom Kipur*’da doruğa ulaşan Tanrısallık yargı dönemi. *Ošana Raba* da bu döneme dâhil kabul edilir.

Yavam: Kardeşi ardında evlat bırakmadan ölmüş olup onun dul eşiyle evlenmesi beklenen adam.

Yefat Toar: “Güzel Görünümlü Kadın”. Tora’nın, savaşta esir düşmüş yabancı bir güzel kadın için kullandığı sıfat. Bkz. 21:10-14 açık.

Yeşiva: 1. Oturuş; 2. Toplantı; 3. *Hahamlar*’ın Tora öğrenimi ya da araştırma amacıyla bir araya gelmeleri. 4. Tora öğrenilen okul. *BBS*.

Yetser Ara: “Kötü Dürtü”. İnsanı kötülüğe, zarar vermeye, kıskançlığa, nefrete, günaha vs. teşvik eden zayıf yanı; bkz. *Satan*.

Yetser Atov: İyi Eğilim. İnsanı iyiliğe, adalete, yardımseverliğe, sevgiye vs. teşvik eden yanı.

Yevama: Ya da **Yevemet**. Ardında evlat bırakmadan ölen bir erkeğin, kayınbiraderiyle *Yibum* evliliği yapacak olan dul karısı.

Yibum: Çocuksuz ölen bir erkeğin karısının, o erkeğin kardeşlerinden biri ile evlenmesi (bkz. 25:5 v.d.).

Yideoni: çoğ. *Yideonim*. Bir medyumluk yöntemi (Vayikra 19:31).

Baal Yideoni: “*Yideoni* Ustası”.

Yihud: 1. Belirli bir şeye özel kılma. 2. Başkalarının bulunmadığı bir yerde tek başına veya bir başkasıyla baş başa kalmak. Birbiriyle evli olmayan bir erkekle kadının bu şekilde baş başa kalması yasaktır. Bkz. Vayikra 18:6 açık., *Yaklaşmayın* k.b. 3. Tanrı’nın ‘Bir ve Tek’ oluşu.

Beyihud: “Özellikle”.

Yihudo Şel Olam: “Evrenin Tek Olanı”. Tanrı’ya verilen bir sıfat.

Emunat Ayihud: “Tek Tanrı İnancı”.

Yirat Aoneş: “Ceza Korkusu”. Tanrı’ya, verebileceği cezalar nedeniyle duyulan korku. Bkz. 10:12 açık.

Yirat Aromemut: “Haşmet Korkusu”. Tanrı’ya, heybet ve haşmeti vesilesiyle duyulan saygıyla karışık derin bir çekinme ve huşu duygusu. Bkz. 10:12 açık.

Yirat Aşem: “Tanrı Korkusu”. Veya **Yirat Şamayim** (Gökler Korkusu). Bkz. 10:12 açık.

Yisrael: 1. Yaakov’un soyundan gelen ulus; *Bene-Yisrael*. 2. Koen ya da Levi olmayan Yahudi.

Yiuş: Ümit kesme. Kayıp mallara dair kanunlar dâhilinde, bir malı kaybeden kişinin ondan ümit kesmesinin kanuni gerektirmeleri vardır.

Yom Abikurim: Bkz. *Şavuot*.

Yom Kipur: Ya da **Yom Akipurim**. “Kefaret/Onarım Günü”; bkz. Vayikra 23:26-32. Tişri ayının 10’u. Yılın en kutsal günüdür ve bu günde, Yahudiler oruç tutup gün boyu af için dua ederler. “*Yom Kipur*’da, yemek, içmek, ferahlatıcı bir şeyler sürmek, eşlerarası ilişkide bulunmak, deri ayakkabı giymek ve yıkanmak yasaktır” (*Mişna – Yoma* 8:1). BBS.

Yom Tov: “İyi Gün”. Bayram günü. *Şaloş Regalim* ve *Roş Aşana*’da iş yapmanın yasak olduğu günler. *Şabat*’tan farklı olarak, *Yom Tov*’da “*Ohel Nefeş – Yemek İhtiyacı*” için gereken işler yapılabilir; *Şabat* günü yapılamaz. BBS.

Yom Tov Şeni Şel Galuyot: “Sürgünlerin İkinci *Yom Tovu*”. Her bayramda *Diaspora*’da kutlanan ikinci *Yom Tov*’a verilen isim.

Yovel: Yedi *Şemita* yılını takip eden 50. yıl. Bu yılda, geçmiş 49 yıl içinde el değiştirmiş tüm topraklar eski sahiplerine geri döner ve tüm Yahudi köleler serbest kalır; bkz. Vayikra 25:10.

Zaken Mamre: “Asi Haham”. *Sanedrin*’in kararına aykırı bir uygulama talimatı veren Tora otoritesi. Bkz. 17:12-13.

Ziburit: Düşük kaliteye sahip tarım arazisi.

Zihronot: “Hatıralar”. Roş Aşana günü okunan *Musaf Amidası* içindeki üç ana bölümden ikincisi (bkz. *Malhuyot* ve *Şofar* > *Şofarot*). Bu bölümde, *Tanah*’taki “hatırlama” temasını içeren pasuklardan alıntı yapılır. Bunun nedeni, Roş Aşana’nın, “**Yom Azikaron** – *Hatırlama Günü*” olması ve Tanrı’nın, insanları yargıladığı bu günde, yapılan her şeyi “hatırına getirerek” tek tek değerlendirmesi.

Zimun: “Davet”. Üç ya da daha fazla erkeğin birlikte yediği ekmekli bir öğünün sonunda, *Birkat Amazon*’a başlamadan önce yapılan davet prosedürü.

